شىنجاڭ ئۇيغۇرئاپتونوم رايونى جايلارتەزكىرسى

كورلاشەھرى تەزكىرسى

كورلا شەھەرلىك تارىخ ـ تەزكىرە كومىتېتى تۈزدى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

كىرىش سۆز I

يۇەن زې

«كورلا شەھرى تەزكىرىسى» يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ قىزغىن غەمخورلۇق قىلىشى ۋە شەھەردىكى ھەرقايسى ئورۇن ۋە تارماقلارنىڭ بىرەك ھەمكارلىشىشى، تەھرىر خادىملارنىڭ توققۇز يىل جاپالىق تىرىشىشى ئارقىلىق ئاخىرى توپلام قىلىپ نەشىر قىلىندى. بۇ، شەھەردىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي ھاياتىدىكى زور ئىش. مەن ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىغا ۋەكالىتەن بارلىق تەزكىرىچى خادىملارنى چىن قەلبىمدىن تەبرىكلەيمەن ھەمدە «كورلا شەھرى تەزكىرىسى»نى تۇزۇش ئىشىنى قوللىغان ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەن ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرگە ۋە ئورۇنلارغا سەمىمىي رەھمەت ئېيتىمەن.

سوتسىيالىستىك يېڭى تەزكىرىنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى «يېڭى» دېگەن سۆزدە ئەكس ئېتىدۇ. «كورلا شەھرى تەزكىرىسى»نى تۇزگۈچىلەر ماركسىزملىق دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزمنىڭ يېتەكچىلىكىدە يېڭى كۆز قاراش، يېڭى ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، يېڭى نۇقتىئىنەزەرلەرنى پائال ئېچىپ، تارىخىي ۋە رېئال ماتېرىيالىلارنى رەتلەپ، مەزكۇر شەھەرنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشنىڭ تەرەققىيات ئىزلىرىنى ئومۇميۈزلۈك ئەكس ئەتتۇرۇپ، دەۋر مېلودىيىسىنى جارى قىلدۇرۇش جەھەتتە بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. گەرچە ئېپادىلەش سەۋىيىسى جەھەتتە بەزى قىسىملىرى چوڭقۇر، بەزى قىسىملىرى يۈزە ئېپادىلەنگەن بولسىمۇ، بىراق «كورلا شەھرى تەزكىرىسى»نى تۇزۇش خىزمىتىنىڭ توغرا يولنى بويلاپ ساغلام تەرەققىي قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى، بۇ ئارقىلىق مەزكۇر تەزكىرە كورلا شەھرىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا پائال رول ئويناش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىندى.

كورلا شەھرى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدىكى ئالتۇن ئۇچ بۇرجەك رايونىنىڭ مەركىزىي بەلبەغىغا جايلاشقان، ئۇنىڭ شىمالىدا ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغ قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، جەنۇبى بىپايان قۇملۇق، شەرقىنى قۇرۇقتاغ توسۇپ تۇرىدۇ، تارىم دەرياسى ئۇنىڭ غەرب تەرىپىنى ئايلىنىپ ئۆتىدۇ. كورلا شەھرىنىڭ تۇپرىقى مۇنبەت، سۇيى تاتلىق، بايلىقى مول، داڭلىق كورلا نەشپۈتى كورلا شەھرىنى «نەشپۈت شەھرى» دېگەن گۈزەل نامغا ئىگە قىلغان؛ شىمال بىلەن جەنۇبنى تۇتاشتۇرىدىغان يەر ئەۋزەللىكى جەنۇبىي شىنجاڭنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈشتە «كۆۋرۈك ئىستېھكام»لىق رولىغا ھەمدە ھەربىي ئىشلار، دۆلەت مۇداپىئەسى جەھەتتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە قىلدى؛ كورلا شەھرى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى تۇرۇشلۇق جاي بولۇشتەك ئەۋزەللىكى

بىلەن، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت مەركىزىگە ئايلاندى؛ تارىمدا نېفىت ۋە تەبىئىي گازنىڭ كەڭ كۆلەمدە ئېچىلىشى كورلا شەھىرىنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيا-تى ۋە خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشىنىڭ زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بەردى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 40 نەچچە يىلدىن بۇيان، شەھەردىكى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ ئىگىلىك يارىتىپ، قەتئىي ئىراده بىلەن ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەپ، تۇرلۇك ئىجتىمائىي تەرەققىيات ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلە-رىنى كۈنسېرى يۇكسەلدۇرۇپ، زور ئۆزگىرىشلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈپ، كورلا شەھىرىنىڭ تارىخىدا يېڭى سەھىپە ياراتتى. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» ده تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مول نەتىجىلەر ئەتراپلىق ئەكس ئەتتۈرۈلۈش ۋە ئىپادىلىنىش بىلەن بىللە، بىرنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈشىدىن ئىبارەت ئىلمىي پوزىتسىيە چىقىش قىلىنىپ، سىيا-سىي، ئىقتىسادىي تۈرمۈشتا مېڭىلىغان ئەگرى يول ۋە تەجرىبە ساۋاقلارمۇ ئوبيېكتىپ ھالدا خاتىرىلەندى. «تارىخنى ئۆرنەك قىلغاندا، پايدا - زىياننى بىلگىلى بولىدۇ»، ئۆتكەنكى ئىشلارنى خۇلاسىلىغاندا، بۈگۈن ۋە ئەتىگە توغرا مۇئامىلە قىلغىلى بولىدۇ. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» نىڭ نەشر قىلىنىشى كورلا شەھىرىنىڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى مۇستەھكەملەشتە ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئاكتىپ تەسىر پەيدا قىلىپ، پايدىلىق رولىنى جارى قىلدۇرغۇسى.

ئىستىقبال پارلاق، ۋەزىپە مۇشكۈل. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىۋاتقان، ئىشىك سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن تارىخىي شارائىتتا، پۈتۈن شەھەردىكى ھەرمىللەت خەلقى ئالدىنقىلارغا ۋارىس-لىق قىلىپ، كېيىنكىلەرگە يول ئېچىپ، روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، كورلا شەھىرىنى تېخىمۇ گۈزەل شەھەر قىلىپ قۇرۇپ چىقىپ، قەدىمكى يىپەك يولىدىكى بۇ مەرۋايىتنى تېخىمۇ پارلاق نۇر چېچىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىمىز.

1994 - يىل 10 - ئاي

ئەسكەرتىش: «كىرىش سۆز I» نىڭ ئاپتورى يۈەن زې ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى.

كىرىش سۆز II

ئوبۇلقاسىم زۇنۇن

شەھىرىمىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت ئىشلىرى شۇنداقلا دەۋر ئالاھىدىلىكى، يەرلىك ئالاھىدىلىك ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى روھى ئومۇميۈزلۈك ئەكس ئەتتۈرۈلگەن چوڭ تېپتىكى ماتېرىيال خاراكتېرلىك قورال كىتاب - «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» تەزكىرە خادىملىرىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ھازىر رەسمىي نەشر قىلىندى، بۇ تەبرىكلەشكە ئەرزىيدىغان ئىش.

مېنى ئۆستۈرگەن كورلا شەھىرىدىن ئىبارەت بۇ يېرى مۇنبەت بوستانلىقنىڭ تارىخى ئۇزۇن بولۇپ، بۇ جايغا گۈمانىتىرلىق مەدەنىيەت مۇجەسسەملەنگەن. يېڭى تاش قوراللار دەۋرىدىلا بۇ يەردە ئىپتىدائىي ئاھالىلەر پائالىيەت ئېلىپ بارغان. غەربىي خەن سۇلالىسىدا ئۆتكەن جاڭ چيەن غەربىي يۇرتقا كەلگەندىن كېيىن، كورلا قەدىمكى يىپەك يولىدىكى مۇھىم يول ۋە خەن سۇلالىسى بوز يەر ئۆزلەشتۈرىدىغان رايون بولۇپ قالدى، غەربىي خەن، شىمالىي ۋېي، يۈەن سۇلالىلىرى بۇ يەردە شەھەر بىنا قىلغان. تارىختا بۇ زېمىندا بىرلىكتە ياشاپ كەلگەن ھەر مىللەت خەلقى جاپا - مۇشەققەتتىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولۇپ، ئورتاق تەرەققىي قىلىپ، ئىتتىپاقلىشىپ دۇشمەنگە قارشى تۇرۇپ، پارلاق ئىنقىلابىي كۆرەش تارىخىنى يارىتىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىيات كۈيلەنگەن ناخشىلىرىنى يېزىپ چىققتى.

چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە توختىبەگ بۆلگۈنچىلەرگە قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش يولىدا باندىت جاھانگىر خوجا تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈپ، قىممەتلىك ھاياتىنى تەقدىم قىلدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېگىنلۈك زامانىسىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ژولگا دەرياسى بويىدىكى موڭغۇللارنىڭ كۆچمە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تۇرغۇت، خوشۇت قەبىلىلىرى ئوباشنىڭ باشچىلىقىدا قوزغىلىپ شەرقە قايتتى. كورلا خەلقى رەخت، پاختا، چىدىر ئىئانە قىلىپ شەرقە قايتقان موڭغۇل خەلقىنىڭ ماكانلىشىشىغا ياردەم بەردى. گۈاڭشۇ دەسلەپكى يىللىرىدا كورلا خەلقى لىيۇجىنتاڭ باشچىلىقىدىكى غەربكە يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇننىڭ قوقەندلىك تاجاۋۇزچى ياقۇپ بەگ قوشۇنلىرىنى قوغلاپ چىقىرىشىغا ئاكتىپ ياردەم بەردى. چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى نەگىلا بارسا ئۇيغۇرلار ئۇلارغا يول باشلاپ بەردى ياكى ئۇلارغا ئەگىشىپ بار كۈچى بىلەن جەڭ قىلدى. چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى ئاشلىقتىن قىسىلغاندا ئۇيغۇرلار ئاكتىپلىق بىلەن ئۇلارنى ئۇچۇر بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارغا ياقۇپ بەگ يوشۇرۇپ قويغان نەچچە مىڭ دەن ئاشلىقنى تېپىپ بېرىپ، چىڭ سۇلالىسى قوشۇنىنىڭ توپىلاڭچىلارنى

باستۇرۇپ جەنۇبىي شىنجاڭنى قايتۇرۇۋېلىشىدا قالتىس تۆھپە قوشتى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە كورلىدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئوتتۇرىغا قويغان پۈتۈن خەلق ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەش قىلىشتىن ئىبارەت چاقىرىققا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۈيۇشمىسىنى قۇرۇپ، پۈل ۋە كۈچ چىقىرىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەشكە يارەم بەردى.

يېڭى جۈڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىنقىلابىي ئەنئەنىنى ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، بىرەدەك ئىتتىپاقلىشىپ، كونىنىڭ ئورنىغا يېڭىنى دەسستىپ، يۇرتقا قايتا ھاياتىي كۈچ بەخش ئەتتى. بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شەھەر بويىچە «بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشىيەندە چىڭ تۇرۇلۇپ، ئورتاق كۈچ چىقىرىلىپ سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش جەھەتتە خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. 1991 - يىل 10 - ئايدا شەھىرىمىز «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى جەھەتتە نەمۇنە شەھەر» دېگەن نامغا ئېرىشتى. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتىن ئىبارەت ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى ۋە ئەمگەكچان، ئەقىل - پاراسەتلىكلىكى، بۇ گۈزەل زېمىننى ئورتاق تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش جەھەتتىكى قەتئىي تەۋرەنمەس ئىرادىسى خۇددى بىر تال قىزىل يىپتەك كىتابنىڭ ھەر قايسى قىسىم، بابلىرىغا سىڭدۈرۈلدى. بۇنىڭدىن شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» پۈتۈن شەھەر تارىخىنىڭ ۋە رېئال ماتېرىياللارنىڭ جەۋھىرى بولۇپ، شەھەر ئەھۋالىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەكس ئەتتۈرىدىغان قامۇس شۇنداقلا ياشلار - ئۆسمۈرلەرگە ئىنقىلابىي ئەنئەنە تەربىيىسى بېرىشتىكى يەرلىك دەرسلىك.

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» تۈزۈلۈش جەريانىدا ئاپتونوم رايون، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى تارىخ - تەزكىرە تارماقلىرىنىڭ يېتەكچىلىك قىلىشىغا، كۆڭۈل بۆلۈشىگە ھەمدە شەھەرگە قاراشلىق ئورۇن، تارماقلارنىڭ پائال قوللىشىغا ئېرىشتى. شۇڭا مەن بۇ يەردە كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى تۈزۈشكە كۆڭۈل بۆلگەن، ئۇنى قوللىغان، تەھرىرلەش، تەكشۈرۈش خىزمىتىگە قاتناشقان ئورۇن ۋە يولداشلارغا سەمىمىي رەھمەت ئېيتىمەن.

1994 - يىل 10 - ئاي

ئەسكەرتىش: «كىرىش سۆز I» نىڭ ئاپتورى ئوبۇلقاسىم زۇنۇن كورلا شەھىرىنىڭ باشلىقى.

كىتابنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە

1. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دە ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى ۋە جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى يېتەكچى قىلىنىپ، پۈتۈن شەھەرنىڭ تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات تارىخى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا بايان قىلىنىپ، دەۋر ئالاھىدىلىكى ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىك تىرىشىپ گەۋدىلەندۈرۈلۈپ، ئىدىيىۋىلىك، ئىلمىيلىك ۋە ماتېرىياللىقنىڭ بىرلەشكەن تىرىشىپ ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

2. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» گە كىرگۈزۈلگەن ماتېرىياللارنىڭ باشلىنىش دەۋرىگە چەك قويۇلمىدى، ئومۇمەن شەيئىلەرنىڭ يۈز بەرگەن ۋاقتى باشلىنىش نۇقتىسى قىلىندى؛ 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرى ئاخىرلىشىش نۇقتىسى قىلىندى.

3. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دە خاتىرىلەنگەن ئىشلار كورلا شەھىرىدىكى مەمۇرىي رايونلار دائىرىسىدىكى شەيئىلەرنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. كورلا شەھىرىدە تۇرۇشلۇق يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلىرى ۋە يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۈەن - مەيدانلىرى ئايرىم قىسىم قىلىنىپ مەركەزلىك بايان قىلىندى.

4. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» نىڭ تۈزۈلۈشىدە قىسىم، باب، پاراگراف ۋە تارماقتىن ئىبارەت قۇرۇلما، خاتىرە، بايان، تەزكىرە، جەدۋەل، خەرىتە، تەرجىمھال، ئۇزۇندە قاتارلىق ژانىرلار قوللىنىلدى.

5. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» گە كىرگۈزۈلگەن ماتېرىياللارنىڭ ئاساسلىق مەنبەسى ئارخىپ، گېزىت - ژۇرنال ۋە تەكشۈرۈش ماتېرىياللىدىن ئىبارەت بولدى. ئالاقىدار نەقىل-لەرگە تېكىست ئىچىدە ئەسكەرتىش بېرىلدى. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» گە كىرگۈزۈل-گەن خەلق ئىگىلىكى ھەققىدىكى سانلىق مەلۇماتلاردا شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسى ئېلان قىلغان ماتېرىياللار ئۆلچەم قىلىندى؛ كەسىپىي تېخنىكا جەھەتتىكى سانلىق مەلۇماتلاردا تارماقلار يۇقىرىغا يوللىغان ماتېرىياللار ئۆلچەم قىلىندى. سانلارنى قوللىنىش ئۇسۇلى ۋە تارىخىي يىلنامىلەر بىرەك دۆلەت تىل - يېزىق خىزمىتى كومىتېتى قاتارلىق يەتتە تارماق-نىڭ 1987 - يىلىدىكى بىرلەشمە ئۇقتۇرۇشىدىكى بەلگىلىمە بويىچە بىر تەرەپ قىلىندى. بەش خانىدىن يۇقىرى سانلاردا ئومۇمەن 10 مىڭ بىرلىك قىلىندى، كىچىك سانلاردا چېكىتتىن كېيىن پەقەت ئىككى خانە ساقلاپ قېلىندى.

6. ھايانلارغا تەرجىمھال تۇرغۇزماسلىق پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىندى، تەرجىمھال تۇرغۇزۇشتا ئۆز يۇرت ئاساس قىلىندى، مۇشۇ جايدا تەسىرگە ئىگە ياقا يۇرتلۇقلار قوشۇمچە قىلىندى؛ ھايات شەخسلەرنىڭ تەزكىرىگە كىرگۈزۈشكە تېگىشلىكلىرى شەخسلەر جەدۋىلىگە كىرگۈزۈلگەندىن سىرت، يەنە ئىش ئاساسىدا ئادەمنى يېزىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، مۇناسىۋەتلىك قىسىم، بابلاردا تارقاق يېزىلدى.

7. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دە تارىخىي شەخسلەر، ئەپسانە - ۋەزىپە ۋە يەر ناملىرى شۇ ۋاقىتتىكى ئاتاش ئادىتى بويىچە ئاتالدى، زۆرۈر تېپىلغاندا ھازىرقى ئاتىلىشى بويىچە ئىزاھات بېرىلدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى يەر ناملىرىدا «كورلا شەھىرىنىڭ يەر ناملىرىغا دائىر خەرىتىلىك تەزكىرىسى» دە بېكىتىلگەن ئۆلچەملىك نام قوللىنىلدى.

8. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دىكى «دۆلەت قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىكى (كېيىنكى)» دېگەن سۆز 1949 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشتىن بۇرۇنقى (كېيىنكى) ۋاقىتنى كۆرسىتىدۇ؛ «ئازادلىقتىن بۇرۇنقى (كېيىنكى)» دېگەن سۆز 1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 25 -، 26 - كۈنلىرى شىنجاڭ تىنچلىق يولى ئازاد بولۇشتىن بۇرۇنقى (كېيىنكى) ۋاقىتنى كۆرسىتىدۇ.

9. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دىكى «شەھەر» (ناھىيە) ياكى «شەھەر (ناھىيە) گە قاراشلىق» دېگەن سۆزلەر شەھەر ۋە ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق دائىرىنى كۆرسىتىدۇ؛ «شەھەر (ناھىيە) تەۋەسى» بولسا كورلا شەھىرى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق دۆلەت، ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاست ۋە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى قاتارلىق ئورۇنلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز I 1
كىرىش سۆز II 3
كىتابنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە 5
ئومۇمىي بايان 1
چوڭ ئىشلار 8

بىرىنچى قىسىم

تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ۋە رايونلارغا ئايرىلىشى

I باب • زېمىن دائىرىسى 67
§ 1 . ئورنى ۋە يەر مەيدانى 67
§ 2 . جۇغراپىيىلىك شارائىتى 68
II باب • تەشكىلىي تۈزۈلۈشى 69
§ 1 . تەرەققىيات جەريانى 69
§ 2 . مەمۇرىي رايونلارنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى 72
III باب. شەھەر رايونى 75
§ 1 . شەھەر رايونىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى 75
§ 2 . شەھەر رايونىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى 77
IV باب. ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرى ۋە يېزىلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى ... 78
§ 1 . «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى 78
§ 2 . سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنى 80
§ 3 . يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى 81
§ 4 . «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى 83
§ 5 . تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورنى 85
§ 6 . چارباغ يېزىسى 86
§ 7 . تېكىچى يېزىسى 88
§ 8 . يېڭىشەر يېزىسى 89
§ 9 . شاڭخۇ يېزىسى 90
§ 10 . لەڭگەر يېزىسى 91

§ 11 . قوشئىبرىق يېزىسى 92
§ 12 . توۋۇرچى يېزىسى 93
§ 13 . ئاۋات يېزىسى 95
§ 14 . قارايۇلغۇن يېزىسى 96
§ 15 . پۇخۇي يېزىسى 97

ئىككىنچى قىسىم

تەبىئىي مۇھىت

I باب. گېئولوگىيە 99
§ 1 . گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشى 99
§ 2 . يەر قاتلىمى 101
§ 3 . بۆسمە جىنسلار 104
§ 4 . قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى 105
§ 5 . يەر تەۋرەش گېئولوگىيىسى 109
II باب . يەر تۈزۈلۈشى 112
§ 1 . تاغلىق يەر ۋە تاغ ئارىسىدىكى ئويمانلىق 113
§ 2 . تىنما تۈزلەڭلىكلەر 114
III باب. كىلىماتى 115
§ 1 . تۆت پەسىلنىڭ ئالاھىدىلىكى 115
§ 2 . قۇياش ئېنېرگىيىسى 116
§ 3 . تېمپېراتۇرىسى 117
§ 4 . ھۆل - يېغىن 121
§ 5 . شامال 122
§ 6 . فېنولوگىيە 123
§ 7 . كىلىماتنىڭ رايونلارغا بۆلۈنۈشى 124
§ 8 . ھاۋارايى ئاپەتلىرى 125
IV باب. گىدرولوگىيە 132
§ 1 . يەر ئۈستى سۇيى 132
§ 2 . يەر ئاستى سۇيى 133
§ 3 . سۇ سۈپىتى 137
V باب. تۇپراق 138
§ 1 . تارقىلىشى 138

§ 2 . تۆپراق تىپى 140
§ 3 . ئوز ۋقلۇق ماددىلار 142
§ 4 . توسالغۇ ئامىللار 145
VI باب. ياۋايى هايۋانلار ۋە ئۆسۈملۈكلەر 146
§ 1 . ئۆسۈملۈكلەر 146
§ 2 . هايۋانلار 147
VII باب . كان بايلىقى 148
§ 1 . كۆمۈر 148
§ 2 . هاك تاش 149
§ 3 . سىلانېتس 149
§ 4 . گىپس 149
§ 5 . مەرمەر تاش ۋە گرانىت 150
§ 6 . تالك 151
§ 7 . ساپال توپىسى ۋە سېغىز توپا 151
§ 8 . دولومىت 152
§ 9 . كرېمنىيلىق كان 152
§ 10 . نېفىت، تەبىئىي گاز 153

ئۈچىنچى قىسىم

نوپۇس

I باب. تارىختىكى نوپۇس ئەھۋالى 155
§ 1 . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىكى نوپۇس 155
§ 2 . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى نوپۇس 155
II باب. نوپۇس تەرەققىياتى 160
§ 1 . نوپۇسنىڭ كۆچۈشى ۋە ئۆزگىرىشى 160
§ 2 . نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشى 162
III باب. نوپۇس قۇرۇلمىسى 163
§ 1 . مىللەت قۇرۇلمىسى 163
§ 2 . جىنس قۇرۇلمىسى 165
§ 3 . ياش قۇرۇلمىسى 166
§ 4 . مەلۇمات قۇرۇلمىسى 167
§ 5 . كەسىپ قۇرۇلمىسى 168

§ 6 . ئائىلە ۋە نىكاھلىنىش ئەھۋالى 169
§ 7 . شەھەر، يېزىلارنىڭ نوپۇس قۇرۇلمىسى 170
IV باب. نوپۇسنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالى 172
§ 1 . 1 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى 172
§ 2 . 2 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى 172
§ 3 . 3 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى 173
§ 4 . 4 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى 173
V باب. پىلانلىق تۇغۇت 174
§ 1 . تەشكىلىي ئاپپاراتلار 174
§ 2 . پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى 175

تۆتىنچى قىسىم

شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى

I باب. ئاپپاراتلار 179
§ 1 . شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئاپپاراتلىرى 179
§ 2 . ئۆي - زېمىن ۋە يەر باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 185
II باب. شەھەر پىلانلاش 186
§ 1 . ئومۇمىي پىلان 186
§ 2 . مەخسۇس پىلانلار 189
§ 3 . پىلاننى باشقۇرۇش 192
§ 4 . پىلاننىڭ يولغا قويۇلۇشى 192
III باب. شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى 194
§ 1 . يول 194
§ 2 . كۆۋرۈك ۋە سۇئاگۇچىلەر 199
§ 3 . سۇ بىلەن تەمىنلەش 200
§ 4 . ئىسسىقلىق، گاز بىلەن تەمىنلەش 202
§ 5 . شەھەرنى يورۇتۇش 204
§ 6 . يۇندا چىقىرىۋېتىش 205
§ 7 . كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش 207
IV باب. ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش 208
§ 1 . شەھەر ئىچىدىكى ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش 208
§ 2 . مۇلۇكچىلىك ھوقۇقىنى دەپتەرلىك باشقۇرۇش 209

§ 3 . تاۋار ئۆيلەرنى سېتىش ۋە ئىجارىگە بېرىش 210
§ 4 . شەخسىي ئۆي ۋە مەسچىت - ئىبادەتخانىلارغا قارىتىلغان سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش 211
§ 5 . ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىش 212
V باب. يەر باشقۇرۇش 213
§ 1 . يەر ئىشلىتىش 213
§ 2 . يەر ئىشلىتىشكە ھەق تۆلەش 216
§ 3 . يېرى سېتىۋېلىنغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش 218
VI باب. شەھەر - بازار بىناكارلىقى 219
§ 1 . بىنالارنىڭ ئۇسلۇبى ۋە تۈرلىرى 219
§ 2 . ئولتۇراق ئۆي قۇرۇلۇشى 222
VII باب. يېزا قۇرۇلۇشى 226
§ 1 . «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇلۇشى 226
§ 2 . تەبىئىي بازارلار قۇرۇلۇشى 227

بەشىنچى قىسىم

مۇھىت ئاسراش

I باب. ئاپپاراتلار 229
II باب. مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش ۋە باھالاش 230
§ 1 . مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش 230
§ 2 . مۇھىت باھالاش 232
III باب. مۇھىت ئاسراش ۋە ئۇنۇمبرسال تىزگىنلەش 245
§ 1 . سۇنىڭ بۇلغىنىشىنى تىزگىنلەش 245
§ 2 . گىس، چاڭ - توزاننى تىزگىنلەش 247
§ 3 . شاۋقۇننى تىزگىنلەش 247
§ 4 . قاتتىق ھالەتتىكى تاشلاندۇق ئەرسلەرنى بىر تەرەپ قىلىش 248
§ 5 . بۇلغىغۇچى ئەرسلەر چىقىرىشنى باشقۇرۇش 248
IV باب. مۇھىت تازىلىقى 248
§ 1 . شەھەر رايونىنى تازىلاش 248
§ 2 . ئاممىۋى ھاجەتخانىلارنى باشقۇرۇش ۋە گەندىنى بىر تەرەپ قىلىش 250
§ 3 . مۇھىت تازىلىقى مۇئەسسەسلىرى ۋە ئۇلارنى باشقۇرۇش 251
V باب. شەھەرنى باغۋارانلاشتۇرۇش 252

§ 1 . شەھەر رايونىنى كۆكەرتىش 252
§ 2 . باغچا پىلانلاش - ياساش 255
§ 3 . كۆچەتخانا-گۈلخانا قۇرۇلۇشى 256

ئالتىنچى قىسىم

پارتىيە - گۈرۈھ، تەشكىلاتلار

I باب. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك يەرلىك تەشكىلاتلىرى 258
§ 1 . ئاپپاراتى ۋە قوشۇنى 258
§ 2 . تەشكىلىي خىزمەت 270
§ 3 . تەشۋىقات، تەلىم - تەربىيە 276
§ 4 . بىرلىك سەپ خىزمىتى 281
§ 5 . ئىنتىزام تەكشۈرۈش 283
§ 6 . پارتىيەنىڭ يادرولۇق رەھبەرلىك رولى 287
I باب. جۇڭگو گومىنداڭنىڭ كورلا ناھىيىسىدىكى تەشكىلاتلىرى ... 292
§ 1 . جۇڭگو گومىنداڭنىڭ كورلا ناھىيىلىك پىرقىسى 292
§ 2 . ئاساسلىق پائالىيەتلىرى 293
II باب. دېموكراتىك پارتىيە - گۈرۈھلار ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلار ... 294
§ 1 . جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك يا-
چېيكىسى 294
§ 2 . كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلا-
لىرى 295
§ 3 . كورلا ناھىيىسىدىكى دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتلىرى 299
§ 4 . كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى
تەشكىلاتلىرى 301
§ 5 . كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ئايالار بىرلەشمىسى تەشكىلاتلىرى 309
§ 6 . كورلا شەھەرلىك ۋەتەنگە قايتقان جۇڭگو مۇھاجىرلىرى بىرلەشمىسى 313
§ 7 . شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىسىنىڭ كورلا
ناھىيىسىدىكى تەشكىلاتلىرى 315
§ 8 . ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى 316
§ 9 . خەنزۇ - خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى 316
IV باب. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى چوڭ سىياسىي ۋەقەلەر ... 317

§ 1 . ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش - چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش 317
§ 2 . ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ۋە تازىلاش 318
§ 3 . «ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى ... 320
§ 4 . ئىستىل تۇزىتىش ۋە ئوڭچىلارغا قارشى كۈرەش..... 320
§ 5 . «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» ۋە تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش، ئاقلاش ... 321
§ 6 . سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى 322
§ 7 . يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ھەرىكىتى 324
§ 8 . «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ھەرىكىتى 326
§ 9 . قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش 329
§ 10 . تۇزۇلمە ئىسلاھاتى 332
§ 11 . سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى 335

بەشىنچى قىسىم

ھاكىمىيەت، سىياسىي كېڭەش

I باب. فېئودال سۇلالىلەر دەۋرىدىكى ھاكىمىيەتلەر 341
§ 1 . غەربىي خەن دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت 341
§ 2 . تاڭ سۇلالىسىدىن يۈەن سۇلالىسىگىچە بولغان دەۋرلەردىكى ھاكىمىيەت 341
§ 3 . چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت..... 341
II باب. مىنگو دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت 343
§ 1 . ئامبال ياردەمچىسى، مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت 343
§ 2 . ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيىتى..... 347
§ 3 . ھاكىمىيەت ئىشلىرىدىن قىسقىچە بايان 347
III باب. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دەۋرىدىكى خەلق ھاكىمىيىتى ... 349
§ 1 . كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى 349
§ 2 . خەلق ھۆكۈمىتى 369
§ 3 . خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 386

ئالتىنچى قىسىم

خەلق ئىشلىرى

I باب. ئاپپاراتلار 400
II باب. ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش ۋە نەپقە بېرىش 401
§ 1 . ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش 401
§ 2 . ئېتىبار بېرىش خىزمىتى 402
§ 3 . نەپقە بېرىش 407
III باب. ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش 411
§ 1 . شەھەر - بازارلاردىكى قۇتقۇزۇش 411
§ 2 . يېزىلاردىكى قۇتقۇزۇش 412
§ 3 . نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتى 415
§ 4 . ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش 418
IV باب. ئورۇنلاشتۇرۇش 421
§ 1 . ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش 421
§ 2 . ھەربىي سەپتىن پېنسىيىگە چىققان كادىرلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ... 424
§ 3 . چېگرا رايونغا يارەدەم بېرىش ئۈچۈن كەلگەن ياش، ئوتتۇرا ياشلىق-لارنى ئورۇنلاشتۇرۇش 425
§ 4 . ئاققۇنلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش 425

توققۇزىنچى قىسىم

ئەمگەك، كادىرلار

I باب. ئەمگەك 427
§ 1 . ئاپپاراتلار 427
§ 2 . ئىشچى - خىزمەتچىلەر قوشۇنى 428
§ 3 . ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش 430
§ 4 . ئەمگەك مۇھاپىزىتى ۋە پاراۋانلىق ئىشلىرى 436
§ 5 . ئەمگەك باشقۇرۇش 440
II كادىرلار 443
§ 1 . ئاپپاراتلار 443
§ 2 . كادىرلارنىڭ كېلىش مەنبەسى 443
§ 3 . كادىرلارنى باشقۇرۇش 449
III باب. ئىش ھەققى 457
§ 1 . ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتى 457

§ 2 . ئىش ھەققى تەڭشەش 460
§ 3 . مۇكاپات ئىش ھەققى 465

ئونىنچى قىسىم

ئامانلىق ساقلاش، ئەدلىيە

I باب. ئامانلىق ساقلاش 466
§ 1 . ئاپپاراتلار 466
§ 2 . ئامانلىقنى باشقۇرۇش 468
§ 3 . نوپۇس باشقۇرۇش 472
§ 4 . قاتناشنى باشقۇرۇش 473
§ 5 . ئوت ئۆچۈرۈشنى باشقۇرۇش 474
§ 6 . دەسلەپكى سوت قىلىش، قاماش 475
II باب. تەپتىشلىك 477
§ 1 . ئاپپاراتلار 477
§ 1 . تەپتىش خىزمىتى 479
III باب. سوت قىلىش 481
§ 1 . ئاپپاراتلار 481
§ 1 . سوت قىلىش خىزمىتى 483
IV باب. ئەدلىيە مەمۇرىيىتى 486
§ 1 . ئاپپاراتلار 486
§ 2 . قانۇن - تۈزۈم تەشۋىقاتى 486
§ 3 . خەلق مۇرەسسەچىلىكى 487
§ 4 . ئادۋوكاتلىق 488
§ 5 . ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى 488

ئون بىرىنچى قىسىم

ھەربىي ئىشلار

I باب. ھەربىي ئاپپاراتلار 490
§ 1 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى 490

§ 2 . كورلا ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسى 490
§ 3 . كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق قورالىلىق كۆچلىرى بۆلۈمى 491
§ 4 . كورلا شەھەرلىك قورالىق كۆچلەر كومىتېتى 492
§ 5 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈريولى
ھەربىي ۋەكىللەر باشقارمىسى 492
I باب. ئەسكەر تۇرغۇزۇش 493
§ 1 . فېئودال خانلىقلار دەۋرىدە تۇرغۇزۇلغان ئەسكەرلەر 493
§ 2 . مىنگو دەۋرىدە تۇرغۇزۇلغان قىسىملار 494
§ 3 . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن تۇرغۇزۇلغان قىسىملار 496
II باب. ھەربىي خىزمەت ئۆتەش 497
§ 1 . ئىختىيارىي ئەسكەرلەر 497
§ 2 . مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلەر 498
§ 3 . مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلىك بىلەن ئىختىيارىي ئەسكەرلىكنىڭ
ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇلۇشى 499
§ 4 زاپاس ھەربىيلىرى 500
IV باب. خەلق ئەسكەرلىرى 501
§ 1 . تەشكىلاتى 501
§ 2 . تەلىم - تەربىيە، مەشىق 503
V باب. خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى 507
§ 1 . ئاپپاراتلار 507
§ 2 . خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى قۇرۇلۇشى 508
§ 3 . خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى تەربىيىسى 509
§ 4 . ھاۋا مۇداپىئەسى سىگنالى بېرىش سىستېمىسى 510
VI باب. ئۇرۇشلار 510
§ 1 . قەدىمكى زاماندىكى ئۇرۇشلار 510
§ 2 . مىنگو دەۋرىدىكى ئۇرۇشلار 513
VII باب. ئارمىيە - خەلق مۇناسىۋىتى 515
§ 1 . ئارمىيە - خەلق ئىتتىپاقلىقى 515
§ 2 . ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئۇرۇن بەرپا قىلىشى 517

ئۇن ئىككىنچى قىسىم

سانائەت

I باب. ئاپپاراتلار 520
II باب. مۇلۇكچىلىك قۇرۇلمىسى 520
§ 1 . قول سانائەت ۋە يەككە سانائەت 520
§ 2 . دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت 522
§ 3 . كوللېكتىپ كارخانىلار 523
III باب. كەسىپ قۇرۇلمىسى 525
§ 1 . قېزىش سانائىتى 526
§ 2 . يېمەكلىك سانائىتى 528
§ 3 . يېنىك سانائەت ۋە توقۇمىچىلىق سانائىتى 532
§ 4 . ئېلېكتر سانائىتى 537
§ 5 . خىمىيە، دورا سانائىتى 540
§ 6 . قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائىتى 542
§ 7 . مېتال بۇيۇم سانائىتى 545
§ 8 . ماشىنىسازلىق، ئېلېكترون سانائىتى 548
IV باب. ئىگىلىك باشقۇرۇش 555
§ 1 . تۇراقلىق مۇلۇك سېلىنمىسى 555
§ 2 . سانائەتنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى 556
§ 3 . كارخانىلارنىڭ باشقۇرۇلۇش ئەھۋالى 557
§ 4 . ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمى 558

ئۇن ئۈچىنچى قىسىم

دېھقانچىلىق

I باب. ئاپپاراتلار 565
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 565
§ 2 . مۇلازىمەت ئاپپاراتلىرى 565
§ 3 . دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك، ئورمانچىلىق مەيدانلىرى 566
II باب. ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋىتىنىڭ ئۆزگىرىشى 568
§ 1 . فېئودالىق يەرگە خوجايىنلىق ئىگىدارچىلىق قىلىش تۈزۈمى 568
§ 2 . ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ـ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ۋە يەر ئىسلاھاتى 570
§ 3 . ھەمكارلىشىش ـ كوپېراتسىيلىشىش 575
§ 4 . خەلق گۇڭشېسى 576

§ 5 . يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى 577
III باب. تېرىلغۇ يەر ۋە يېزا ئىگىلىكىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى ... 577
§ 1 . تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 577
§ 2 . يېزا ئىگىلىكىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى 578
IV باب. تېرىقچىلىق 581
§ 1 . زىرائەت قۇرۇلمىسى، كۆلىمى، مەھسۇلاتى 581
§ 2 . تېرىقچىلىق تۈزۈمى 584
§ 3 . زىرائەت سورتى ۋە ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى 585
V باب. باغۋەنچىلىك، قوشۇمچە كەسىپ 599
§ 1 . قوغۇن - تاۋۇز 599
§ 2 . مېۋە - چېۋىلەر 605
§ 3 . قوشۇمچە كەسىپ 610

ئون تۆتىنچى قىسىم

تەشۋىقات

I باب. كۆلىمى ۋە مەھسۇلاتى 618
§ 1 . ئۆستۈرۈلۈش كۆلىمى 618
§ 2 . ئىشلەپچىقىرىش - سېتىش ۋە مەھسۇلات قىممىتى 622
II باب. ئۆستۈرۈش، باشقۇرۇش 626
§ 1 . بىئولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكى ۋە كېلىمات شارائىتى 626
§ 2 . تىكىش 629
§ 3 . شەكلىنى تۈزەش، چاتاش 631
§ 4 . سۇغىرىش ۋە ئوغۇتلاش 632
§ 5 . ئاساسلىق كېسەللىك، ھاشاراتلار ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تىزگىنلەش 633
III باب. ئۇزۇش - ساقلاش 636
§ 1 . ئۇزۇش 636
§ 2 . ساقلاش 637
IV باب. ئاساسلىق نەشۋىتزارلىقلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى 637
§ 1 . بايىنغولىن ئوبلاستلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى 637
§ 2 . شەھەرلىك چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى 639

ئون بەشىنچى قىسىم

چارۋىچىلىق

I باب. ئاپپاراتلار 644
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 644
§ 2 . چارۋىچىلىق، ئۆي قۇشلىرى فېرمىلىرى 644
II باب. يەم - خەشەك مەنبەسى 647
§ 1 . تەبىئىي ئوتلاق 647
§ 2 . دېھقانچىلىق رايون يەم - خەشەكلىرى 648
III باب. چارۋىچىلىقنى باشقۇرۇش 649
§ 1 . چارۋىچىلىقنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى 649
§ 2 . ئوتلاق قۇرۇلۇشى 651
§ 3 . باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى 651
IV باب. چارۋا نەسىللىرى ۋە نەسىل ياخشىلاش 654
§ 1 . ئۆي ھايۋانلىرى 654
§ 2 . ئۆي قۇشلىرى 657
V باب. كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش 658
§ 1 . يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر 659
§ 2 . پارازىت قۇرت كېسەللىكلىرى 661
§ 3 . دورا ۋە ئوزۇقتىن زەھەرلىنىش 662

ئون ئالتىنچى قىسىم

ئورمانچىلىق

I باب. ئاپپاراتلار 663
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 663
§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار 664
II باب. ئورمان بايلىقى 665
§ 1 . تاغلىق رايوندىكى تەبىئىي شەمشات ئورمىنى 665
§ 2 . توغراق ئورمىنى، چۆل چاتقال ئورمىنى 665
§ 3 . تىكىلگەن ئورمان 666

II باب. دەرەخ تۈرى ۋە كۆچەت يېتىشتۈرۈش 667
§ 1 . دەرەخ تۈرلىرىنى تاللاپ يېتىشتۈرۈش 667
§ 2 . كۆچەت يېتىشتۈرۈش 668
IV باب. كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش..... 670
§ 1 . «ئۇچ شىمال» ئىھاتە ئورمىنى قۇرۇلۇشى 673
§ 2 . ئېتىز - ئېرىق بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى 674
V باب. ئورمان ئاسراش ۋە پەرۋىش قىلىش 676
§ 1 . توغراق ئورمىنى ۋە چاتقال ئورمىنىنى ئاسراش، پەرۋىش قىلىش 676
§ 2 . تۈزلەڭلىكتىكى تەبىئىي ئورمانىنى ئاسراش ۋە پەرۋىش قىلىش ... 677
§ 3 . قالايمىقان كېسىش، ئوغرىلىقچە كېسىش، ئورمانىنى ۋەيران قىلىپ
بوز يەر ئېچىشنى مەنئى قىلىش 677
VI باب. كېسەللىك، ھاشارات زىياندا شلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە
ئۇنى تۈگىتىش 679
§ 1 . ھاشارات زىيىنى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تۈگىتىش ... 679
§ 2 . كېسەللىك زىيىنى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تۈگىتىش 680

ئون بەشىنچى قىسىم

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى

I باب. ئاپپاراتلار ۋە قوشۇن 681
§ 1 . ئاپپاراتلار 681
§ 2 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى قوشۇنى 685
§ 3 . ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش 686
II باب. يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرى 687
§ 1 . يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىنى كىرگۈزۈش 687
§ 2 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئېنېرگىيىسى 688
III باب. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلىتىش - باشقۇرۇش 694
§ 1 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش 694
§ 2 . ماشىنىلىشىش سەۋىيىسى 698
§ 3 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكىسىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش 701
§ 4 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى نازارەتچىلىكى 702
IV باب. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش ۋە ئۇنى رېمونت
قىلىش - ياساش 705

§ 1 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش 705
§ 2 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمۇنت قىلىش، ياساش..... 706

ئون سەككىزىنچى قىسىم

سۇچىلىق

I باب. ئاپپاراتلار 708
II باب. سۇغىرىشقا ئىشلىتىلىدىغان سۇ مەنبەسى 709
§ 1 . يەر ئۈستى سۇيى 709
§ 2 . يەر ئاستى سۇيى 712
§ 3 . يەر ئاستى سۇيىنىڭ ھۆل - يېغىن ئارقىلىق تەبىئىي تولۇقلىنىپ تۇرۇشى 714
III باب. دەريالارنىڭ تىزگىنلىنىش ئەھۋالى 715
§ 1 . كۆنچى دەريانىڭ تىزگىنلىنىش ئەھۋالى 715
§ 2 . تارىم دەريانىڭ تىزگىنلىنىش ئەھۋالى 716
IV باب. سۇ قۇرۇلۇشلىرى 717
§ 1 . تارىختا ئېلىپ بېرىلغان سۇ قۇرۇلۇشلىرى 717
§ 2 . دېھقانچىلىق رايونىدىكى سۇ ئىنشائاتلىرى 722
§ 3 . چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى سۇ قۇرۇلۇشى 732
V باب. يېزىلاردىكى كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى ۋە ماشىنا-لاشقان قۇدۇقلار 733
§ 1 . يېزىلاردىكى كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى 733
§ 2 . ماشىنىلاشقان قۇدۇق قۇرۇلۇشى 734
VI باب. سۇچىلىقنى باشقۇرۇش 736
§ 1 . سۇغىرىشنى باشقۇرۇش 736
§ 2 . سۇ ھەققىنى باشقۇرۇش 740

ئون توققۇزىنچى قىسىم

يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش

I باب. بىكىتۈەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىنسى..... 743

§ 1 . تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى 743
§ 2 . شى شتابى تۈرۈشلۇق رايونىنىڭ قۇرۇلۇشى 744
§ 3 . شىغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى 746
I باب. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىگىلىكى 747
§ 1 . ئىگىلىك قۇرۇلمىسى 747
§ 2 . ئىگىلىك باشقۇرۇش ئۇنۇمى 750
II باب. كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى 752
§ 1 . يېزا ئىگىلىك تۈەن - مەيدانى 753
§ 2 . زاۋۇت، كان، كارخانىلار 759
§ 3 . بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش كارخانىسى 765
§ 4 . سودا كارخانىسى 768
§ 5 . كەسپىي ئورۇنلار 771
IV باب. مەيدان بىلەن ئاممىنىڭ مۇناسىۋىتى 776
§ 1 . يەرلىككە ياردەم بېرىش 776
§ 2 . مەيدان، يېزىلاردا بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلغان ئو-
رۇنلار 779
§ 3 . مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى 779

بىگرمىنچى قىسىم

سودا

I باب. ئاپپاراتلار 782
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتى 782
§ 2 . سودا تىجارەت ئاپپاراتلىرى ۋە بازارلار 784
§ 3 . ئاساسلىق شىركەت، سودا ساراىيى، مېھمانخانىلار 792
II باب. ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى 800
§ 1 . دۆلەت سودىسىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى 800
§ 2 . تەمىنات - سودا كوپېراتىپى سودىسىنىڭ تىجارەت تۈزۈلمىسى ... 803
§ 3 . باشقا كوللېكتىپ سودىنىڭ تىجارەت تۈزۈلمىلىرى 809
§ 4 . خۇسۇسىي سودىنىڭ تىجارەت تۈزۈلمىسى 810
III باب. سېتىۋېلىش - سېتىش كەسپى 811
§ 1 . تۈرلۈك مالالارنى سېتىۋېلىش - سېتىش 811
§ 2 . مېتال بۇيۇملار، قاتناش - ئېلېكتر سايمانلىرىنى سېتىۋېلىش -

سېتىش 813
§ 3 . يېمەكلىك سېتىۋېلىش - سېتىش 815
§ 4 . شېكەر، تاماكا، ھاراقلارنىڭ سېتىۋېلىش - سېتىلىش ئەھۋالى ... 817
§ 5 . ماددىي ئەشيالارنىڭ سېتىۋېلىنىش - سېتىلىش ئەھۋالى 819
§ 6 . يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش - سې-
تىلىش ئەھۋالى 821
§ 7 . پاختا - چىگە سېتىۋېلىش - سېتىش ئەھۋالى 824
§ 8 . چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش - سېتىلىش ئەھۋالى 831
§ 9 . يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەتى كىرىمى 833
§ 10 . كۆكتات تىجارىتى 835
IV باب. ئاشلىق، ياغ 842
§ 1 . ئاشلىق، ياغ سېتىۋېلىش 842
§ 2 . ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلەش 843
§ 3 . ئاشلىق، ياغنى كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىش ۋە سېتىش ئەھۋالى ... 847
§ 4 . كۆپ خىل ئىگىلىك ئەھۋالى 848
§ 5 . ئاشلىق، ياغ ساقلاش ئەھۋالى 849
§ 6 . ئاشلىق، ياغنىڭ يۆتكىلىش ۋە توشۇلۇشى 850

يىگىرمە بىرىنچى قىسىم

قاتناش

I باب. ئاپپاراتلار 851
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 851
§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار 852
II باب. تاشيول ترانسپورتى 857
§ 1 . يول 857
§ 2 . كۆۋرۈك - سۇئۆتكۈچلەر 862
§ 3 . ترانسپورت 863
§ 4 . تاشيول ئاسراش 869
§ 5 . قاتناش باشقۇرۇش 870
III باب. تۆمۈر يول ترانسپورتى 873
IV باب. ئاۋىئاتسىيە ترانسپورتى 874

يىگىرمە تۆككۈنچى قىسىم

پوچتا - تېلېگراف

I باب. ئاپپاراتلار 877
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 877
§ 2 . ئاساسىي قاتلامدىكى ئىدارە - پونكىتلار 879
II باب. پوچتا 880
§ 1 . پوچتا يولى 880
§ 2 . پوچتا كەسپى 883
III باب. تېلېگراف 887
§ 1 . تېلېگرامما 887
§ 2 . تېلېفون 889

يىگىرمە ئۈچىنچى قىسىم

مالىيە، باج

94

I باب. مالىيە 894
§ 1 . ئاپپاراتلار 894
§ 2 . تۈزۈلمە 895
§ 3 . مالىيە كىرىمى 896
§ 4 . مالىيە چىقىمى 902
§ 5 . مالىيە باشقۇرۇش 905
II باب. باج 909
§ 1 . ئاپپاراتلار 909
§ 2 . تۈزۈلمە 910
§ 3 . باج كىرىمى 915
§ 4 . باج باشقۇرۇش 921

يىگىرمە تۆتىنچى قىسىم

پۇل مۇئامىلە

I باب. ئاپپاراتلار 925
§ 1 . بانكا 925
§ 2 . ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى 927
§ 3 . سۇغۇرتا ئاپپاراتى 928
II باب. پۇل 929
§ 1 . پۇل ئوبوروتى 929
§ 2 . پۇل باشقۇرۇش 932
III باب. پۇل ئامانەت قويۇش ۋە خەلق پۇل ئامانىتى 935
§ 1 . پۇل ئامانەت قويۇش 935
§ 2 . خەلق پۇل ئامانىتى 936
IV باب. كرېدىت 938
§ 1 . سودا - سانائەت كرېدىتى 938
§ 2 . يېزا كرېدىتى 940
§ 3 . ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋە تېخنىكا ئۆزگەرتىش قەرز پۇلى 943
§ 4 . خەلق بانكىسىنىڭ مەخسۇس قەرز پۇلى 943
V باب. راسچوت 946
§ 1 . ئىسچوت 946
§ 2 . راسچوت ئۇسۇلى 946
VI باب. سوغۇرتا 947
§ 1 . سوغۇرتا تۈرلىرى 947
§ 2 . ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش، يوللۇق تۆلەم بېرىش 949
VII باب. پۇل مۇئامىلە بازىرى ۋە باھالىق ئاكسىيە 950
§ 1 . پۇل مۇئامىلە بازىرى 950
§ 2 . باھالىق ئاكسىيە 951

بىنگىرمە بەشىنچى قىسىم

ئىنگلىزىك باشقۇرۇش

I باب. پىلان باشقۇرۇش 952
§ 1 . ئاپپاراتلار 952
§ 2 . پىلان تۈزۈش ۋە پىلاننى ئىجرا قىلىش 953
II باب. ستاتىستىكا باشقۇرۇش 957

§ 1 . ئاپپاراتلار 957
§ 2 . ستاتىستىكا تۈزۈمى 959
§ 3 . ستاتىستىكىلىق تەكشۈرۈش 960
§ 4 . ستاتىستىكىلىق ماتېرىياللارنى توپلاپ تۈزۈش 961
II باب. ئىقتىسادىي تەپتىشلىكنى باشقۇرۇش 962
§ 1 . ئاپپاراتلار 962
§ 2 . ئىقتىسادىي تەپتىش نازارەتچىلىكى 963
IV باب. مال باھاسىنى باشقۇرۇش 967
§ 1 . ئاپپاراتلار 967
§ 2 . مال باھاسىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى 968
§ 3 . مال باھا كۆرسەتكۈچى ۋە ئاساسلىق تاۋارلارنىڭ باھاسى 972
V باب. ئۆلچەم باشقۇرۇش 981
§ 1 . ئاپپاراتلار 981
§ 2 . ئۆلچەم مەۋرىيىتى ۋە ئۇنى باشقۇرۇش 982
§ 3 . سانائەت ئۆلچىمىنى ئۆلچەملەشتۈرۈپ باشقۇرۇش 987
VI باب. سودا ـ سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش 988
§ 1 . ئاپپاراتلار 988
§ 2 . بازار سودىسىنى باشقۇرۇش 989
§ 3 . سودا ـ سانائەت كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش 994
§ 4 . توختام باشقۇرۇش 1003
§ 5 . تاۋار ماركىسىنى باشقۇرۇش 1006
§ 6 . ئېلان باشقۇرۇش 1007

بەشىنچى قىسىم

مائارىپ

I باب. مائارىپ مەۋرىيىتى 1008
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتى 1008
§ 2 . مائارىپ خىراجىتى 1009
II باب. دىنىي مەكتەپلەر، خەيرىيە مەكتەپلىرى 1011
§ 1 . دىنىي مەكتەپلەر 1011
§ 2 . خەيرىيە مەكتەپلىرى 1012
III باب. بالىلار مائارىپى 1012

§ 1 . يولغا قويۇلۇش ئەھۋالى 1012
§ 2 . ئوقۇتۇش ئىشلىرى 1013
IV باب. باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپى 1014
§ 1 . تەرەققىيات ئەھۋالى 1014
§ 2 . ئوقۇتۇش تۈزۈمى، دەرسلىك 1017
§ 3 . ئوقۇتۇش ئىشلىرى 1019
§ 4 . تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ... 1021
V باب. ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپى 1022
§ 1 . تەرەققىيات ئەھۋالى 1022
§ 2 . دەرسلەرنىڭ تەسىس قىلىنىشى 1027
§ 3 . ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى 1029
§ 4 . تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش 1030
§ 5 . نۆۋەتتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش 1031
VI باب. كەسپىي تېخنىكا مائارىپى 1034
§ 1 . سىفەن مائارىپى 1034
§ 2 . مالىيە ئىقتىساد كەسپىي مائارىپى 1038
§ 3 . سەھىيە كەسپىي مائارىپى 1039
§ 4 . تېخنىك ئىشچىلار كەسپىي مائارىپى 1040
§ 5 . يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى كەسپىي مائارىپى 1044
§ 6 . رادىئو - تېلېۋىزىيە كەسپىي مائارىپى 1045
VII باب. چوڭلار مائارىپى 1046
§ 1 . ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش مائارىپى 1046
§ 2 . ئىشچى - خىزمەتچىلەر مائارىپى 1048
VIII باب. ئوقۇنقۇچىلار قوشۇنى 1050
§ 1 . تەرەققىيات ئەھۋالى 1050
§ 2 . ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى 1051
§ 3 . ئوقۇنقۇچىلارنىڭ تۇرمۇش تەمىناتى 1051
§ 4 . كەسپىي بىلىم ئاشۇرۇش 1054

كېگىزىمە بەتنىڭ قىسمى

پەن - تېخنىكا

I باب. ئاپپارات ۋە قوشۇن 1055

§ 1 . ئاپپاراتلار 1055
§ 2 . قوشۇن 1058
I باب. پەن تەتقىقاتى ۋە پەن - تېخنىكا كېڭەيتىش 1059
§ 1 . پەن تەتقىقات پائالىيەتلىرى 1059
§ 2 . پەن تەتقىقات خىراجىتى 1060
§ 3 . پەن تەتقىقات نەتىجىلىرى 1063
§ 4 . پەن - تېخنىكىنى كېڭەيتىش ۋە قوللىنىش 1070
II باب. پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش 1072
§ 1 . پەن - تېخنىكا جەھەتتىن تەرىبىلەپ يېتىشتۇرۇش 1072
§ 2 . پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەشۋىقاتى 1073
§ 3 . ياش - ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا پەننى ئومۇملاشتۇرۇش پائالىيەتلىرى... 1075

بەشىنچى قىسىم

مەدەنىيەت

I باب. ئاپپاراتلار 1080
§ 1 . مەمۇرىي ئاپپاراتلار 1080
§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار 1081
II باب. ئەدەبىيات - سەنئەت 1085
§ 1 . ئەدەبىي ئىجادىيەت 1085
§ 2 . مۇزىكا، ئۇسسۇل 1086
§ 3 . رەسساملىق ۋە فوتو سۈرەتچىلىك 1087
§ 4 . ناخشا - ئۇسسۇل، دراما ئىجادىيىتى 1088
§ 5 . تىياتىر 1089
III باب. رادىئو - تېلېۋىزىيە، گېزىت - ژۇرنال، كىنو 1090
§ 1 . رادىئو - تېلېۋىزىيە 1090
§ 2 . گېزىت - ژۇرنال 1093
§ 3 . كىنو فىلىمى تارقىتىش، كىنو قويۇش 1094
IV باب. كىتاب، ئارخىپ 1096
§ 1 . كىتاب 1096
§ 2 . ئارخىپ 1098
V باب. ئاممىۋى مەدەنىيەت 1103
§ 1 . مەشرەپ 1103

§ 2 . خەلق قوشاقلىرى 1103
§ 3 . خەلق چۆچەكلىرى، رىۋايەتلەر 1106
VI باب. مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش 1108
§ 1 . تانسىخانا، بىلىيارت 1108
§ 2 . سىنئالغۇ فىلىمى قويۇش ۋە كىتاب - ژۇرناللارنى پارچە سېتىش... 1109
VII باب. قەدىمكى خارابىلىقلار، مەشھۇر جايلار 1110
§ 1 . قەدىمكى خارابىلىقلار 1110
§ 2 . قەدىمكى قەبرىلەر 1117
§ 3 . مەشھۇر جاي — باشئەگىم 1119

ئىككىنچى قىسىم

تەنتەربىيە

I باب. ئاپپاراتلار 1121
§ 1 . مەۋرىي ئاپپاراتلار 1121
§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار 1121
§ 3 . ئاممىۋى تەنتەربىيە تەشكىلاتلىرى 1123
II باب. تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى 1125
§ 1 . ئاممىۋى تەنتەربىيە 1125
§ 2 . مەكتەپ تەنتەربىيىسى 1130
III باب. خىراجەت ۋە مۇئەسسەسە 1136
§ 1 . خىراجەت 1136
§ 2 . مۇئەسسەسىلەر 1137

ئۈچىنچى قىسىم

تىببىي داۋالاش، سەھىيە

I باب. ئاپپاراتلار 1140
§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 1140
§ 2 . تىببىي داۋالاش ئاپپاراتلىرى 1141

I باب. تېببىي داۋالاش 1147
§ 1 . داۋالاش تېخنىكىسى..... 1147
§ 2 . داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى..... 1148
§ 3 . داۋالىنىش تۈزۈمى 1151
II باب. يوقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش 1153
§ 1 . يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش 1153
§ 2 . يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش ... 1154
§ 3 . ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى ئەملەش 1158
IV باب. ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى 1159
§ 1 . زىيانداشنى يوقىتىش، سۇنى ياخشىلاش 1159
§ 2 . مۇھىتنى ياخشىلاش 1160
§ 3 . «يېمەكلىك تەربىيىسى قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش..... 1160
V باب. ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى 1162
§ 1 . يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش 1162
§ 2 . ئاياللار كېسىلىنى تەكشۈرۈپ داۋالاش 1163
§ 3 . بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش 1164
§ 4 . پىلانلىق تۇغۇتقا تېخنىكىلىق يېتەكچىلىك قىلىش..... 1166
VI باب. دورا مەمۇرىيىتىنى باشقۇرۇش 1166
§ 1 . دورىلارنىڭ سۈپىتىنى نازارەت قىلىش 1166
§ 2 . ئالاھىدە دورىلارنى باشقۇرۇش 1167
§ 3 . جۇڭيى دورا ئۇسۇلۇكلىرى بايلىقىنى قوغداش..... 1168

ئۈچىنچى قىسىم

خەلق تۈرمۇشى

I باب. شەھەر ـ بازارلاردىكى خەلق تۈرمۇشى..... 1170
§ 1 . ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىم ـ چىقىمى..... 1170
§ 2 . ئىستېمال سەۋىيىسى 1171
§ 3 . شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرىنىڭ ئولتۇراق شارائىتى..... 1175
§ 4 . شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرىنىڭ خەلق پۇل ئامانىتى 1175
II باب. دېھقان ـ چارۋىچىلار تۈرمۇشى 1176
§ 1 . كىرىمى..... 1176
§ 2 . ئىستېمال سەۋىيىسى 1182

3 § . يېزىلاردىكى خەلق پۇل ئامانىتى 1183

ئوتتۇز ئىككىنچى قىسىم

مىللەت، دىن

I باب. مىللەت 1184
1 § . ئۇيغۇرلار 1185
2 § . خەنزۇلار 1190
3 § . خۇيزۇلار 1192
4 § . موڭغۇللار 1196
5 § . باشقا مىللەتلەر 1199
6 § . مىللەتلەر خىزمىتى 1200
7 § . مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى 1201
II باب. دىن 1205
1 § . ئىسلام دىنى 1206
2 § . بۇددا دىنى 1211
3 § . دىن ئىشلىرى خىزمىتى 1211

ئوتتۇز ئۈچىنچى قىسىم

شەخسلەر

I باب. شەخسلەر تەرجىمىھالى 1213
II باب. ئىسىملىك جەدۋىلى 1221
1 § . ئىنقىلابىي قۇربانلار 1221
2 § . ئىلغار شەخسلەر 1227
3 § . دەم ئېلىشقا چىققان كادىرلار 1233
4 § . ئالىي زىيالىلار 1240
5 § . باشقا جايلاردا ئىشلىگەن ناھىيە - تۇمەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى
كورلا شەھەرلىك كادىرلار 1242

قوشۇمچە

1. 1991 — 1993 - يىلغىچە بولغان چوڭ ئىشلار 1245
2. 1991 — 1993 - يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتىغا دائىر مەلۇمات 1251
3. ھۆججەتلەر توپلىمى 1259
4. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»دىكى ماتېرىياللار نەقىل ئېلىنغان كىتابلار 1262
«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى تەكشۈرۈپ بېكىتىش ئاپپاراتى ۋە خادىملىرى 1264
ئاخىرقى سۆز 1271
ئۇيغۇرچە نەشرىگە ئاخىرقى سۆز 1275
«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» ئۇيغۇرچە نەشرىنىڭ تەھرىرات خادىملىرى 1276

ئومۇمىي بايان

1

«نەشپۈتزارلىق» دېگەن نامغا ئىگە كورلا شەھىرى شىنجاڭنىڭ ئوتتۇرىسىغا، تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە، تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي شىمالىي چېتىگە جايلاشقان، ئۇ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى. شەھەر تەۋەسى شەرقىي مېرىدىئان "10 ′14 °85 ~ " 21 ′34 °86 ئارىلىقىغا، شىمالىي پاراللېل "48 ′10 °41 ~ " 36 ′21 °42 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، شىمالدا خورا تېغى (دېڭىز يۈزىدىن 3658 مېتر ئېگىز) ئارقىلىق يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شەرقتە باغراش ناھىيىسى بىلەن، شەرقىي جەنۇبتا لوپنۇر ناھىيىسى بىلەن، غەربتە بۈگۈر ناھىيىسى بىلەن تۇتىشىدۇ. شەھەر تەۋەسىنىڭ شەرقتىن غەربكە ئەڭ ئۇزۇنلۇقى 127 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا ئەڭ كەڭلىكى 105 كىلومېتر كېلىدۇ، ئومۇمىي كۆلىمى 96. 7209 كۋادرات كىلومېتر. شەھەر كۆلىمىنىڭ يېرىمىنى ئىگىلەيدىغان كورلا بوستان تۈزلەڭلىكى كۆنچى دەرياسى دېلتىسى، تارىم دەرياسى تىنما تۈزلەڭلىكى ھەم خورا تېغى، قۇرۇقتاغ كۆنگەي تىنما تۈزلەڭلىكىدىن تەركىب تاپقان، ئۇلار ئىچىدە كۆنچى دەرياسى دېلتىسىنىڭ ھاۋاسى ياخشى، تۈپرىقى مۇنبەت، بايلىقى مول بولۇپ، «بايىنغولىندىكى ئالتۇن دېلتا» دېگەن شۆھرەتكە ئىگە.

2

كۆنچى دەرياسى ۋادىسىدا يېڭى تاش فورال دەۋرىدىلا ئىنسانلارنىڭ پائالىيىتى بولغان. «مۇتىەنزى تەزكىرىسى» دە جۇ مۇۋاڭنىڭ غەربكە سەپەر قىلىپ «ئۇزۇن قۇملۇقتىكى تاغ» (ھازىرقى قۇرۇقتاغ) قا بارغانلىقى ھەققىدە خاتىرە قالدۇرۇلغان. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شىنجۇ يوللىرىدا غەربىي يۇرت قۇرۇقچىبېگى ھازىرقى كۆنچى دەرياسى دېلتىسىدا لېيلو قەلئەسىنى سالدۇرۇپ، ئەسكەر تۇرغۇزغان. لېيلو قەلئەسى كېيىن ئۇزگىرىپ شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە جۇلى قەلئەسى دەپ، شىمالىي ۋېي سۇلالىسى دەۋرىدە لېيخۇ قەلئەسى دەپ، يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدە كۇنلۇي قەلئەسى دەپ ئاتالغان. مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە دېڭىز يولى كەڭ ئېچىلىپ، قۇرۇقلۇقتىكى «يىپەك يولى» زەئىپلەشكەندە، كورلا شەھىرىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئەۋزەللىكىمۇ ئاجىزلاشقان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى يىللىرىدا قوقەندلىك باندىت ياقۇپبەگ ئون يىل قانلىق ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزگەن، بۇ مەزگىلدە كورلا رايونىدا بازارلار كاساتلاشقان، يېزا ـ قىشلاقلار خاراپلاشقان. شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا جانلانغان. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدىن ناھىيىگە ئۆستۈرۈلگەن. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ كورلا ۋالى مەھكىمىسى ۋە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك ئورگانلىرى تۇرۇشلۇق جاي بولدى. 1979 ـ يىل 6 ـ ئايدا گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقى بويىچە كورلا ناھىيىسى بۆلۈنۈپ، كورلا شەھىرى

قۇرۇلدى. 1984 ـ يىلى ناھىيە شەھەرگە قوشۇۋېتىلدى. ھازىرقى كورلا شەھىرى ئوبلاستلىق، شەھەر-لىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك ئورگانلىرى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق شۆبە ھەربىي رايونى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىك شتابى، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى، جۇڭگو نېفىت ـ تەبىئىي گاز باش شىركىتىنىڭ تارىم نېفىت ـ تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش ـ ئېچىش قۇماندانلىق شتابى تۇرۇشلۇق جايغا ئايلاندى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، ماۋارىپ، پەن ـ تېخنىكا مەركىزى بولۇپ قالدى.

3

كورلا شەھىرى تەبىئىي جۇغراپىيىلىك شارائىت ھەم ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تەرەققىيات جەھەتتە بىرمۇنچە ئالاھىدىلىككە ئىگە.

1. شىمال بىلەن جەنۇبنى تۇتاشتۇرىدىغان جۇغراپىيىلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە. كورلا شەھىرى شىنجاڭ-نىڭ ئوتتۇرىسىغا، جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭ تۇتىشىدىغان جايغا، جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭ ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش تۈگۈنىگە جايلاشقان، ئۇنىڭدا تاشيول، تۆمۈر يول، خەلق ئاۋىئاتسىيە لىنىيىسى بار، ئۇ شىنجاڭدىن ئىچكىرىگە بارىدىغان 2 ـ قاتناش ـ ترانسپورت غول لىنىيىسى (قۇرۇلماقچى بولۇۋاتقان چىڭخەي ـ شىنجاڭ تۆمۈر يولى) تۇتىشىدىغان جاي بولۇپ، شىنجاڭنىڭ قاتناش-ترانسپورتىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

2. سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت يىغىلغان ئالاھىدىلىككە ئىگە. بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ مەركىزى بولغان كورلا شەھىرىنىڭ سىياسىي ئورنى ئوبلاستتىكى ناھىيە، تۈەن ـ مەيدانلارغا نىسبەتەن ناھايىتى كۆچلۈك جەلپ قىلىش ۋە تارتىش كۈچىگە ئىگە. كورلا شەھىرىنى مەركەز قىلغان كورلا ـ لوپنۇر ـ بۈگۈر رايونىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 80 مىڭ 5. 347 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، دېھقانچىلىقى ۋە چارۋىچىلىقى تەرەققى قىلغان، قېزىلما بايلىقى مول. كورلا شەھىرىنىڭ 17 پىرىدە مەلۇم كۆلەمگە ئىگە كان ياتمىسى (نۇقتىسى) ئېنىقلاندى، ئۇلار ئىچىدە كۆمۈرنىڭ كەلگۈسى زاپىسى 600 مىليون تونىنىدىن ئارتۇق بولۇپ، ئوبلاست بويىچە كۆمۈر بايلىقى كەلگۈسى زاپىسىنىڭ 70 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، كۆمۈر-نىڭ سۈپىتى خېلى ياخشى، قېزىش ئاسان؛ سېمونت خام ئەشياسى، ھاكتېشى، چىنە توپىسى ۋە سېغىز توپا كانلىرىنىڭ كەلگۈسى زاپىسى نەچچە 100 مىليون تونىنغا يېتىدۇ. لوپنۇر ناھىيىسىدىكى زۇلۇكتاش زاپىسى مەملىكەت بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. تەكشۈرۈپ ئېچىلىۋاتقان تارىم نېفىت-تەبىئىي گازلىنىڭ ئىستىقبالىدىن ئۈمىد زور. باغراش كۆلىنىڭ قومۇشى، بېلىقى، كورلا، بۈگۈر، لوپنۇرلارنىڭ يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى، مېۋە ـ چۈنلىرى ھەم قېزىلما بايلىقلىرىنى خام ئەشيا قىلىدىغان پاختا يىپ، يېمەكلىك، قەغەز، قېزىلما بايلىقلارنى پىششىقلاش سانائىتى تېز تەرەققى قىلدى. ئاپتونوم ئوبلاست ۋە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا بىۋاستە قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرى ۋە مەدەنىيەت، ماۋارىپ، پۇل مۇئامىلىسى، سودا، تىببى داۋالاش، سەھىيە، قاتناش ـ ترانسپورت، پوچتا-تېلېگراف ئاپپاراتلىرى-نىڭ كۆپ قىسمى شەھەر تەۋەسىدە بولۇپ، ئۇلار كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تەرەققىياتى-نى تېزلەتتى.

3. تەبىئىي بايلىق كۆپ بولۇش ئالاھىدىلىككە ئىگە. كورلا شەھىرىنىڭ كىلىماتى مۆتىدىل بەلباغنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرىدىكى قۇرغاق كېلىماتىغا كىرىدۇ، بۇ يەردە كۈن نۇرى ۋە ئىسسىقلىق بايلىقى مول، كۈن نۇرىنىڭ يىللىق چۈشۈش مىقدارى 6160 ـ 6340 مېگا جوئۇل / كۋادرات مېتىرغا، يىللىق كۈن نۇرى چۈشۈش ۋاقتى ئاز كەم 3000 سائەتكە، قىرۇسىز مەزگىل 228 كۈنگە يېتىدۇ، بۇ جەھەتلەردە مەملىكەت ئىچىدىكى ئوخشاش پاراللېلغا جايلاشقان باشقا رايونلاردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، بۇ شارائىت كۈن

نۇرىنى كۆپ تەلەپ قىلىدىغان شال، كېۋەز، مېۋە ۋە پەمىدۇرنىڭ ئۆسۈشىگە پايدىلىق. شەھەرنىڭ يەر بايلىقى 10 مىليون 814 مىڭ 900 موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇاتقان يەر ئاز كەم 500 مىڭ مو، سۇ كۆلىمى 300 مىڭ مودىن ئارتۇق، پايدىلىنىلمىغان يەر ئاز كەم 4 مىليون موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزلەشتۈرۈشكە بولىدىغان ياخشى يەر 1 مىليون 400 مىڭ مو؛ چارۋىچىلىق رايونىدىكى پايدىلىنىشقا بولىدىغان ئوتلاق كۆلىمى 6 مىليون مو بولۇپ، پايدىلىنىلغان كۆلىمى 3 مىليون مودىن ئاشىدۇ. كورلا شەھەر رايونىدا قىش بىلەن يازنىڭ كېلىمات پەرقى زور، ھۆل يېغىن ئاز، سۇنىڭ پارغا ئايلىنىپ كېتىشى زور. كۆنچى دەريالىرىنىڭ سۈيىنى باغراش كۆلى تەڭشەپ تۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن داۋاملىق بىرخىل ئاقىدۇ، سۇ سۈزۈك، سۈپىتى ياخشى، دەريانىڭ شەھەر تەۋەسىدىن ئۆتىدىغان 271 كىلومېتر قىسمىدىن يىلىغا 332 مىليون كۇپ مېتر سۇ باشلىنىپ، ئېتىز ۋە ئوتلاقلار سۇغۇرۇلىدۇ؛ تارىم دەريالىرىدىن سۇ باشلىنىدىغان سەككىز ئۆستەڭ ئارقىلىق يىلىغا 40 مىليون كۇپ مېتر سۇ باشلىنىپ، ئوتلاق ۋە توغراقلىقلار سۇغۇرۇلىدۇ؛ بۇندىن باشقا يەنە يىللىق سىرغىم مىقدارى 34 مىليون 220 مىڭ كۇپ مېتردىن ئاشىدىغان تاغ سۇلىرى ۋە يىللىق تولۇقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى 400 مىليون كۇپ مېتردىن ئاشىدىغان يەر ئاستى سۇيى بار، بۇلار كورلا شەھىرىنى ياخشى سۇ بايلىقى شارائىتىغا ئىگە قىلغان شۇنداقلا سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشقا پۇختا ئاساس سېلىپ بەرگەن.

ياخشى تەبىئىي شارائىت يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە نۇرغۇن ئېسىل مەھسۇلاتلارنى بارلىققا كەلتۈرگەن. كورلا رايونىدا مۇندىن تەخمىنەن 1600 يىل بۇرۇن نەشپۈت يېتىشتۇرۇلگەن، كورلا نەشپۈتىنىڭ پوستى نېپىز، ئېتى يۇمشاق، چۈرۈك، سۇلۇق، تاتلىق بولۇپ، ئۈزۈقلۇق ماددىلىرى مول، ساقلاش ئاسان. تارىختا بىر مۇنچە شائىرلار ئۆز ئەسەرلىرىدە ئۇنى ماختىغان. چىڭ سۇلالىسى زامانىدا ئۆتكەن شائىر شىياۋشيۇڭ ئۆز شېئىرىدا كورلا نەشپۈتىنى ماختاپ، ئۇنىڭ جۇڭگو تارىخىدىكى ئەڭ داڭلىق «ئەيجيا ئامۇتى» دىن قېلىشمايدىغانلىقىنى كۆرسەتكەن. زامانىۋى يېتىشتۇرۇش تېخنىكىسىنىڭ ئۆزلۇكسىز يۇكسىلىشى ۋە سورتلارنىڭ ئېللىنىشىغا ئەگىشىپ، نەشپۈتلۇك كۆلىمى تىز كېڭەيدى ۋە نەشپۈت سۈپىتى تىز ياخشىلاندى. 1990 - يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈتلۇك كۆلىمى 88 مىڭ 300 موغا يېتىپ، 21 مىڭ 400 تونىنا نەشپۈت ئېلىندى، ئۇنىڭ 8300 تونىسى ئېكسپورت قىلىندى. كورلا نەشپۈتى يەرلىك خەلقنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرغاندىن تاشقىرى يەنە بېيجىڭ، شاڭخەي، شېنجېن، شياڭگاڭ، ئاۋمېن قاتارلىق جايلارغا ئېلىپ بېرىلىپ سېتىلىدۇ. 1975 - يىلى كورلا مېۋە ھارىقى - كونسېرۋا زاۋۇتى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلىگەن، كېيىن مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا بازار تاپقان كورلا پەمىدۇر قىيامى قويۇقلۇقى مۇزاپىق بولۇش، چېرتكۇچى ياكتېرىيە ئاز بولۇش، ئاچچىق - چۈچۈكلىكى مۇزاپىق، تەمى ياخشى بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە، ئۇنىڭ تەكشىدىكى قىزىل مادىدا 50% كە يېتىدۇ. كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى خورا تېغى بىلەن قۇرۇقتاغ ئارىسىدىكى جىلغىدا داڭلىق باشئەگىم دېگەن يەر بار، بۇ يەردە ئىككى چوققا بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرىدۇ، ئارىسىدىن دەريا ئېقىپ ئۆتىدۇ، بۇ يەرنىڭ يەر تۈزۈلۈشى خەتەرلىك بولۇپ، تارىختا سەركەردىلەر تالىشىپ كەلگەن يەر ئىدى. ھازىر بۇ جىلغا توسۇلۇپ، باشئەگىمدىكى پەللەمپەيسىمان ئېلېكتر ئىستانسىسىگە سۇ تەڭشەپ بېرىدىغان كۆلگە ئايلاندۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇ يەنە مەنزىرىسى گۈزەل سەيلىگاھ، ئۇ يەردىكى تاھىر - زۆھرە قەۋرىسى، قەدىمكى باشئەگىم قوۋنقىنىڭ ئىزى قاتارلىق ئاسار - ئەتىقىلەر ھەر يىلى 50 مىڭغا يېقىن جۇڭگولۇق ۋە چەت ئەللىك سایاھەتچىنى جەلپ قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەردىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ تىرىشىپ ئىشلىشى ئارقىسىدا، كورلا شەھىرىنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتى ۋە خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشىدا كۆرۈنەرلىك ئىلگىرىلەش بولدى، بۇ، كورلىنى ئوتتۇرا دەرىجىلىك شەھەر قىلىپ راۋاجلاندۇرۇشقا ياخشى ئاساس سېلىپ بەردى.

4

چىك سۇلالىسىنىڭ ئاخىرلىرىدا كورلا بىر يېزا بولۇپ، قارا شەھەر (هازىرقى يەنجى) گە قارايتتى، بۇ يەردە ئاران 700 نەچچە ئۆيلۈك ئادەم بار ئىدى. 1949 - يىلى كورلا ناهىيىسىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 28 مىڭ 617 گە يەتكەن، ئۇنىڭ 5977 سى بازار نوپۇسى ئىدى. بازار ئىچىدە بىرلا چوڭ هارۋا يولى بار ئىدى. 1990 - يىلى شەھەر نوپۇسى كۆپىيىپ 250 نەچچەمىڭغا يېتىپ، 1949 - يىلىدىكىدىن 220 نەچچە مىڭ نوپۇس ساپ كۆپەيدى، نوپۇسنىڭ زىچلىقى 1949 - يىلى هەر كۋادرات كىلومېتر يەرگە 3.97 ئادەمدىن توغرا كەلگەن بولسا، 1990 - يىلى 83.34 ئادەمدىن توغرا كەلدى، شەھەرگە قارايدىغان يەش ئىش بېجىرىش ئورنىدىكى نوپۇس 150 نەچچە مىڭغا يېتىپ، يېزا نوپۇسىدىن 67 مىڭدىن جىقراق ئېشىپ كەتتى. 1990-يىلى كورلا شەھىرىدە ئۇيغۇر، موڭغۇل، خەنزۇ، خۇيزۇ قاتارلىق مىللەتلەر 44 كە يېتىپ، ئازادلىقتىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدىكى سەككىز مىللەتكە سېلىشتۇرغاندا 36 مىللەت كۆپەيدى. شەھەر رايونىنىڭ كۆلىمى كېڭىيىپ، 36 كۋادرات كىلومېترغا يەتتى.

1979 - يىلى شەھەرقۇرۇلغاندىن تارتىپ 1990 - يىلىغىچە كورلا شەھىرى شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ «بىرىنچىدىن پىلانلاش، ئىككىنچىدىن قۇرۇلۇش قىلىش، ئۈچىنچىدىن باشقۇرۇش» فاكتورىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، رولى ئوخشاش بولمىغان يېڭى، كونا شەھەر رايونلىرىنى ساغلام راۋاجلاندۇردى. كونا شەھەر رايونىنى مەركەز قىلغاندا، ئۇنىڭ شەرقىي قىسمىدا پويىز ئىستانسىسىنى مۇهىم نۇقتا قىلغان هالدا پاختا توقۇمچىلىق، قەغەزچىلىك سانائىتى ئاساس قىلىنغان سانائەت رايونى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، نېفىت - خىمىيە سانائىتىنىڭ تەرەققىياتىغا يېتەرلىك زېمىن قالدۇرۇلدى؛ غەربىي قىسمىدا غەربىي، شىمالىي پويىز ئىستانسىسىلىرىنى بازا قىلغان جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە ماددىي ئەشيالار يىغىلىدىغان-تارقىلىدىغان جاي ۋە ئامبار رايونى شەكىللەندى؛ كونا شەھەر رايونىدىن 17 كىلومېتر كېلىدىغان تاشدەن رايونى كۆمۈر، ئېلېكتر، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائىتى رايونىغا ۋە سەيلىگاهقا ئايلاندى. 1990 - يىلى شەھەر رايونىدىكى هەرخىل ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 4 مىليون 169 مىڭ 100 كۋادرات مېترغا يەتتى، بۇنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى قەۋەتلىك بىنا بولۇپ، ئۇلار، ئاساسەن، 80 - يىللاردىن كېيىن سېلىندى؛ ئولتۇراق ئۆيلەرنىڭ كۆلىمى 1 مىليون 904 مىڭ 200 كۋادرات مېترغا يېتىپ، ئومۇمىي ئۆي-ئىمارەت كۆلىمىنىڭ 46 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، كىشى بېشىغا 7.62 كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى. يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئۆي-ئىمارەت قۇرۇلۇشى تەدرىجى هالدا قەۋەتلىك بىنا سېلىشقا قاراپ يۈزلەندى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىنالارنىڭ پۈتۈش ۋاقتى قىسقاردى، جازا قۇرۇلمىلىقلىرى كۆپەيدى. شەھەر يوللىرى يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ، 18 گە يەتتى. شەھەر ئىچى قاتنىشى 1985 - يىلدىن باشلاپ تەرەققى قىلىپ، 1990 - يىلىغا كەلگەندە ئاپتوبوس سېلىنغان يول بەشكە، ئاپتوبوس 19 غا، كوندىلىك يولوچى توشۇش مىقدارى ئازكەم 20 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. ئاپتوبوس سېلىنغان يول شەھەر مەركىزىدىكى «خەلق يولى» نىڭ ئېغىزىدىن تۆت تەرەپكە تارقىلىپ، يېڭى-كونا شەھەر رايونلىرىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ. شەھەر - يېزا ئائىلىلىرىدە سۈيۇقلاندۇرۇلغان نېفىت گازى يېقىش ئومۇملاشتى، 1990-يىلى گاز ياقىدىغان ئائىلە 8717گە، يىللىق گاز بىلەن تەمىنلەش مىقدارى 350 توننىغا يەتتى. كوچىلارغا يۇقىرى بېسىملىق سىماپ لامپوچكا ۋە ناترىي لامپۇچكىلار ئورنىتىلدى. شەھەر رايونىنىڭ كۆكەرتىلىش نىسبىتى 26% كە يەتتى. داڭلىق نەشپۈت دەرىخى بىلەن ئەتىرگۈل شەھەر دەرىخى ۋە شەھەر گۈلى قىلىندى. ئالتۇن كۈز پەسلىدە كوچىلارنىڭ ئىككى يېقىسىدىكى نەشپۈت دەرەخلىرىدە نەشپۈتلەر ساڭگىلاپ تۇرىدىغان، نەشپۈت هىدى دىماققا ئۇرۇلۇپ تۇرىدىغان بولدى.

5

خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 4 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 101 - يىلى) دىن كېيىن، خەن سۇلالىسى كۇرلى، بۇگۇر رايونلىرىدا ئەسكەر تۇرغۇزۇپ بوز يەر ئۆزلەشتۇرگەن، ئۆزلەشتۇرۇلگەن يەر 5000 گېكتارغا يەتكەن. 1949 - يىل 9 - ئايدىن ئىلگىرى بۇ يەردە مۇنبەت تېرىلغۇ يەر، بىپايان ئوتلاق بولسىمۇ، كونا ھاكىمىيەتلەر سىياسىي جەھەتتە چېرىك بولغانلىقى، ئۇرۇش يېغىلىقلىرى پات - پات بولۇپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىدا قېلىپ، خەلق تۇرمۇش كۆچۈرەلمەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان، 1949 -يىلى تېرىلغۇ يەرنىڭ 114 مىڭ 600 موسى ئاساسىي جەھەتتىن شورلىشىپ كەتكەن، ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 75. 44 كىلوگرامغا چۈشۈپ قالغان.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ئېتىز، ئوتلاق ئاساسىي قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى زور كۈچ بىلەن ياخشىلىدى، نەتىجىدە يېزىلاردا ئېرىق - ئۆستەڭلەر گىرەلىشىپ، يوللار راۋانلاشتى، سالا ئېتىزلار تۈزىلەندى. ئورمانلار باراقسانلاشتى، ئۆستەڭ - زەيكەشلەر چېپىلدى. 1990-يىلى شەھەرنىڭ دېھقانچىلىقى ۋە چارۋىچىلىقىدىن ئۈدا 11 - يىل مول ھوسۇل ئېلىنغان يىل بولدى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1980 - يىلىدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلىغاندا (تۆۋەندىمۇ شۇنداق) ، 58 مىليون 527 مىڭ 600 يۈەنگە يېتىپ، سانائەت - يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 60. 61 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىق 31 مىڭ 725 تونناغا يېتىپ، 1949-يىلىدىكى 3786 تونناىدىن 8. 38 ھەسسە ئاشتى؛ پاختا 89 مىڭ 700 دەنگە يېتىپ، تاربختا ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە يارىتىلدى؛ ياغلىق دان 160 تونناغا، كۆكتات 28 مىڭ 800 تونناغا يەتتى؛ يىل ئاخىرىدا قوتاندا 222 مىڭ 200 تۈياق چارۋا قالدى، 1820 تونىا گۆش ئېلىندى. يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ساپ كىرىم 25. 778 يۈەنگە يەتتى، بىر مۇنچە دېھقانلار رەڭلىك تېلېۋىزور، توڭلاتقۇ، موتسىكلىت، تراكتور، ئاپتوموبىل سېتىۋالدى، ئۆيلەر ئۆتمۇشتىكى تارقاق، كېسەك - شاخ-شۇمبىلىق ۋە ئاددى كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلەردىن رەتلىك، يېڭى خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىق بىر قەۋەتلىك ئۆيلەرگە ۋە خىش - بىتون قۇرۇلمىلىق كۆپ قەۋەتلىك ئۆيلەرگە ئۆزگەردى. يېزىلارغا بارىدىغان تۆت غول يول ياسالدى، ئون يېزا، 54 كەنتكە ۋە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانلىرىنىڭ ھەممىسگە ئاپتوموبىل قاتنايدىغان بولدى. يېزا، مەيدان، فېرما ۋە بېكەتۋەننىڭ تۆەن - مەيدانلىرى جايلاشقان جايلاردىكى 19 تەبىئىي بازار شۇ جايلارنىڭ ماددىي ئەشيالىرى توپلىنىدىغان - تارقىلىدىغان جايغا ئايلاندى. يېزا - بازار كارخانىلىرى تېز تەرەققى قىلىپ، يېزا - مەيدان ئىگىلىكىنىڭ ئەڭ جانلىق قانىتى بولۇپ قالدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە كورلا ناھىيىسىدە ئون نەچچە ھۈنەرۋەنلىك دۇكىنى ۋە سودا دۇكىنى بار ئىدى. 40 نەچچە يىللىق تەرەققىياتتىن كېيىن، كورلا شەھىرىدە پاختا توقۇمىچىلىق، يېمەكلىك، قەغەزچىلىك، ماشىنىسازلىق - ئېلېكترون، كۆمۈر، ئېلېكتر، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، خىمىيە سانائىتى، تىككۈچىلىك، كۆن - خۇرۇم ئىشلەش قاتارلىق كەسىپ تۈرلىرىنى ئۆزئىچىگە ئالغان سانائەت سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. 1990 - يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانە-لىرىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 356 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 38 مىليون 40 مىڭ يۈەن بولۇپ، شەھەر سانائەت - يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 39. 39 پىرسەنتىنى، شەھەر تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 10. 7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1990 - يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا كارخانىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي تاۋارلارنى پارچە سېتىش ئومۇمىي سوممىسى 351 مىليون 180 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق سودا

كارخانىلىرىنىڭ 86 مىليون 380 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىكى سودا كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمىي پارچە سېتىش سوممىسىنىڭ 24.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ شەھەرنىڭ مالىيە كىرىمى 78 مىليون 553 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1950 - يىلدىكى 214 مىڭ يۈەندىن 366 ھەسسە ئاشتى؛ ھەرخىل ئامانەت پۇللارنىڭ قالدۇقى 807 مىليون 290 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1950 - يىلىدىكىدىن 3036 ھەسسە ئاشتى، بۇنىڭ ئىچىدە جامائەت ئامانەت پۇلىنىڭ قالدۇقى 320 مىليون يۈەن، قەرز پۇل قالدۇقى 128 مىليون 500 مىڭ يۈەن بولۇپ، قەرز پۇل قالدۇقى 1950 - يىلىدىكىدىن 60 مىڭ ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى. 1990 - يىلى شەھەرگە قاراشلىق ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ 106 گە، ئوقۇغۇچىسى 23 مىڭ 767گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 2409غا، ھەرخىل پەن - تېخنىكا خادىمى 3677 گە يەتتى. شەھەرگە قاراشلىق پەن - تېخنىكا ساھەسى ناھىيە، شەھەر، ئوبلاست دەرىجىلىك 39 پەن - تېخنىكا مۇكاپاتىغا، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك 44 مۇكاپاتقا ئېرىشتى؛ تىببىي داۋالاش - ساھىيە ئاپپاراتى 33 كە، كېسەل كارۋىتى 245 كە يەتتى؛ 249 ئورۇن مەدەنىيەتلىك ئورۇن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا نەمۇنە ئورۇن بولدى؛ رادىئو - تېلېۋىزىيە يوقلۇقتىن بارلىققا كەلدى، 1951 - يىلدىكى ئاددىي ناھىيىلىك رادىئو ئۇزۇملى ھازىر تەرەققىي قىلىپ، ئۇچ ئوتتۇرا دولقۇنلۇق تارقىتىش ئاپپاراتى، بىر سترولۇق ئاۋاز تەڭشەش ئاپپاراتى ھەم تارقىتىش مۇنارى قاتارلىق ئۇسكۇنە - ئەسلىھەلىرى بولغان رادىئو ئىستانسىغا ئايلاندى. تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى ئۈلاپ كۆرسىتىش 1981 - يىلى باشلاندى، كېيىن يەنە سۇنئىي ھەمراھ ئارقىلىق تارقىتىلغان تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى قوبۇل قىلىش يەر ئۈستى پونكىتى قۇرۇلدى، شەھەر، يېزا ئاھالىسى ئېنىق تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى ھەر كۈنى ھەر قانداق ۋاقىتتا كۆرەلەيدىغان بولدى. تېلېگراف - خەۋەرلىشىش ئىشلىرى خېلى تېز راۋاجلاندى، شەھەرگە تەۋە رايوندا تېلېگراممىلا كەسپىنى بېجىرىدىغان ئىدارە، پونكىتتىن 11ى، تېلېگراممىلا لىنىيىسىدىن 19ى بار؛ ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون كەسپىنى بېجىرىدىغان ئىدارە، پونكىتتىن ئالتىسى، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون لىنىيىدىسىن 89ى بار؛ شەھەر ئىچىگە ئورنىتىلغان تېلېفونلارنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 3000 توچكىغا، ئابونتلار كوممۇتاتورلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 5446 توچكىغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوماتىك تېلېفون كوممۇتاتورلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 62% نى ئىگىلىدى. شەھەر تەۋەسىدە دۆلەت تاشيولى، ناھىيە تاشيولى ۋە يېزا تاشيولىدىن 73ى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى 636.8 كىلومېتىرغا يېتىدۇ، يولۇچى توشۇش يولىدىن 23ى بار، يۈك توشۇشقا قاتناشقان ئاپتوموبىل 2612گە يەتتى. 1973 - يىلى جۇزۇڭلىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن ياسالغان جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ تۇرپان - كورلا بۆلىكىدە 1978 - يىلى سىناق تەرىقىسىدە پويىز قاتنىغاندىن بۇيان، تاشيول تىرانسپورتىدىكى جىددىلىك زور دەرىجىدە پەسەيدى، تۆمۈر يولدا يولۇچى، يۈك توشۇش كەسپى كۆندىن - كۈنگە گۈللەندى. 1990 - يىلى 399 مىڭ ئادەم (قېتىم) يولۇچى، 1 مىليون 83 مىڭ تونناي‌ۇك توشۇلدى. خەلق ئاۋىئاتسىيە لىنىيىسىدىن ئۈچى كورلا شەھىرىدىن ئۈتۈپ، كورلىنى چەرچەن ناھىيىسى، قەشقەر، خوتەن، ئۈرۈمچى شەھەرلىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تاشيول، تۆمۈرىيول، ئاۋىئاتسىيە لىنىيىلىرى گىرەلەشكەن سترولۇق ترانسپورت توري شەكىللىنىپ، كورلىدىن ئىبارەت بۇ قەدىمكى يىپەك يولىدىكى مەرۋايىتنى تېخىمۇ نۇرلاندۇردى.

كورلا شەھەر رايوندا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە باشلانغان، تالك، يۈەن سۇلالىلىرى دەۋرلىرىدە بىر قانچە قېتىم خارابلىشىپ، بىر قانچە قېتىم گۈللەنگەن، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىن بۇيان تەدرىجى ئەسلىگە كەلگەن ۋە راۋاجلانغان. شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە قىسىم 6 - شىپىنىڭ 18 - تۈەنى كورلا ناھىيىسىگە

كىرىپ ئورۇنلىشىپ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتى، 18 ـ تۆەن ئۆستىگىنى چېچىپ، ئوڭا دالىسىنى تەكشۈرۈپ ئۆزلەشتۈرۈپ، ماشىنىلاشقان دۆلەت دېھقانچىلىق مەيدانى قۇردى. 40 نەچچە يىل جاپالىق ئىگىلىك يارىتىش ئارقىلىق كېڭەز، شال، نەشپۈت ئۆستۈرۈشنى ئاساس قىلغان كورلا غەربىي يېگى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى ۋۇجۇدقا كەلدى. 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ قارمىقىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى تۈتكە، تۆەن دەرىجىلىك ئورۇن 46 گە، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 185 مىڭغا، ئىشتىكى ئەمگەكچى 97 مىڭ 500 گە يەتتى. ئۇلار ئىچىدە بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 75.8 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 28 كىلومېتر كېلىدۇ، بۇ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ يەر كۆلىمى 1 مىليون 500 مىڭ مو بولۇپ، پۈتۈن شى يەر كۆلىمىنىڭ 17.76 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ تېرىلغۇ يېرىنىڭ كۆلىمى 195 مىڭ مو بولۇپ، پۈتۈن شى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 23.52 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 63 مىڭ يەتتە بولۇپ، پۈتۈن شى ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 33.46 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى ئۇچ بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى تۆەن ـ مەيدان ۋە 14 زاۋۇت ـ كان ـ كارخانا، ئىككى بىناكارلىق ـ قۇراشتۈرۈش تۆەنى ئۇرۇمچى ـ قەشقەر تاشيولىنىڭ بويىغا جايلاشقان. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا قاتناش قولايلىق، بايلىق مول، ئىقتىساد تەرەققىي تاپقان، ئۇ شى بويىچە ئۇزۇن تالالىق پاختا ۋە نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىش بازىسى. 1990 ـ يىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ باغ كۆلىمى 34 مىڭ 200 موغا يېتىپ، شى بويىچە باغ كۆلىمىنىڭ 44.14 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتى 46 مىليون 150 مىڭ كىلوگرامغا يېتىپ، شى بويىچە ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتىنىڭ 7.35 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ پاختا ئومۇمىي مەھسۇلاتى 84 مىڭ دەنگە يېتىپ، شى بويىچە پاختا ئومۇمىي مەھسۇلاتىنىڭ 24.33 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (1990 ـ يىلدىكى باھا بويىچە ھېسابلىغاندا) 403 مىليون يۈەنگە يېتىپ، شى بويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 39.64 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 199 مىليون يۈەنگە يېتىپ، شى بويىچە مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتىنىڭ 42.79 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا ئىشلەپچىقىرىلغان ئۇزۇن تالالىق پاختا، چۇچۇكبۇيا مەلھىمى، چۇچۇكبۇيا شەربىتى، پاختا يېپ، نەشپۈت قاتارلىقلار كۆپ مىقدارلىق تاشقى سودا تاۋارلىرىدىن بولۇپ قالدى، «خۇگۇاڭ» دورا زاۋۇتى ئىشلىگەن «قارىغاي» ماركىلىق چۇچۇكبۇيا مەلھىمى ئېسىل داڭلىق مەھسۇلات بولۇش سۈپىتى بىلەن خەلقئارا بازارغا كىردى، ئۇنىڭ بازىرى ھېلىمۇ ئىتتىك بولماقتا.

7

كورلا شەھىرىدىن ئىبارەت بۇ باي بوستانلىقنىڭ تۈنۈگۈنى ۋە بۈگۈنى كىشىنى زوقلاندۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئەتىسى كىشىنىڭ ئىشەنچىسىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ. تارىم نېفىت ـ گازىنىڭ ئېچىلىشى كورلا شەھىرىنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى ۋە خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشىنى يەنمۇ يۇكسەلدۈرىدۇ. پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، ئىسلاھات، يېڭىلىق يارىتىش بىلەن يۈرەكلىك شۇغۇللىنىپ، ئىشكىنى ھەر تەرەپكە كەڭ ئېچىۋېتىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى پايدىلىنىشقا بولىدىغان بارلىق مەبلەغ، تېخنىكا، ئىقتىساسلىق خادىملارنى كەڭ قوبۇل قىلغاندىلا، كورلا شەھىرىنىڭ ئەتىسى تېخىمۇ پارلاق بولىدۇ. كورلا شەھىرىنى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مادديي ئىشىلىرى يىغىلىدىغان ـ تارقىلىدىغان جايغا ۋە ئىقتىساد ـ سودا مەركىزىگە ئايلاندۇرۇش، جەنۇبتىكى كورلا بىلەن شىمالدىكى ئۇرۇمچى يىراقتىن بىر ـ بىرىگە ماسلىشىدىغان تۈزۈلمىنى شەكىللەندۈرۈشتىن ئىبارەت ئارزۇ جەزمەن ئىشقا ئاشىدۇ.

چوڭ ئىشلار

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ 1 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 206 - يىلى)

هازىرقى كورلا شەھىرى تەۋەسىنىڭ كۆپ قىسمى چېدىر بەگلىكىگە تەۋە بولدى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ ۋېندى 4 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 176 - يىلى)

هۇنلارنىڭ باتۇر تەڭرىقۇتى غەربىي يۇرتنى ئىشغال قىلىپ، كىنگىت، ئۇشاق، ۋايىر بەگلىكلىرى ئوتتۇرىسىدا چاكارلار كاهىبگى تەسىس قىلدى، بۇگۈنكى كورلا شەھىرى تەۋەسى چاكارلار كاهىبگىنىڭ تىزگىنلىشىدە بولدى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 4 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 101 - يىلى)

سۇترىشانا سانغۇنى لى گۇاڭلى پەرغانىنى مەغلۇپ قىلدى، خەن سۇلالىسى غەربىي يۇرتتا ئەلچى چىرىكچى تەسىس قىلىپ، ئۇنىڭ باشچىلىقىدا بۇگۇر، چېدىر ئەتراپلىرىدا ئەسكەر تۇرغۇزۇپ بوز يەر ئاچقۇزدى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ تەيەنخەن 2 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 99 - يىلى)

چېدىر قاتارلىق ئالتە بەگلىك ئەلچى ئەۋەتىپ، خەن ئوردىسىغا تارتۇق تاپشۇردى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ دىجي 2 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 68 - يىلى)

غەربىي خەن سۇلالىسى يانداش بەگ جېڭ جى، چېرىكچى سىماشىنى گۇناهى كەچۇرۇم قىلىنغان جىنايەتچىلەرنى لوپنۇر (هازىرقى كورلا تەۋەسى) غا باشلاپ بېرىپ بوز يەر ئېچىشقا ئەۋەتتى. كۇزلۇك يىغىم ۋاقتىدا جېڭ جى قاتارلىقلار شەھەر بەگلىكلىرىنىڭ 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادىمىنى، 1500 بوز يەر ئاچقۇچى چېرىكنى ئاتلاندۇرۇپ، قوشقا هۇجۇم قىلىپ، يارغول شەھىرىنى ئالدى. قوش پادىشاهى شىمالدىكى تاش قەلئەگە چېكىندى، خەن سۇلالىسى ئەسكەرلىرى ئۇزۇقى تۈگەپ كەتكەچكە، چېدىرغا قايتتى. كۇزلۇك يىغىم تۈگىگەندىن كېيىن، جېڭ جى قاتارلىقلار قوش تاش قەلئەسىگە يەنە هۇجۇم قىلدى. قوش پادىشاهى هۇنلاردىن ياردەم تىلەپ نەتىجە هاسىل قىلالمىغاندىن كېيىن، جېڭ جىغا تەسلىم بولدى. هۇنلار قوشنىڭ خەن ئەسكەرلىرىگە تەسلىم بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، قوشقا هۇجۇم قىلدى. جېڭ جى قاتارلىقلار هۇنلارنى توسۇش ئۈچۈن، شىمالغا ئەسكەر ئەۋەتتى، هۇن ئەسكەرلىرى ئىلگىرىلەشكە

جۈرئەت قىلالمىدى، جېڭ جى قوشنى ساقلاشقا ئەسكەر قالدۇرۇپ، ئادەملىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى چېدىرغا قايتۇرۇپ كەتتى. قوش پادىشاھى ھۇنلارنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن قورقۇپ، ئۇسۇنلار تەۋەسىگە قېچىپ كەتتى، جېڭ جى قوش پادىشاھىنىڭ خوتۇنى، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى چېدىرغا ئورۇنلاشتۇردى. كېيىن جېڭ جى قوشتا بوز يەر ئېچىشقا 300 ئېتىز چىرىكى ئەۋەتكەن بولسىمۇ، ھۇنلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى، جېڭ جى قوشتا بوز يەر ئېچىشقا يەنە 1500 دىن ئارتۇق ئېتىز چىرىكى ئەۋەتتى، ھۇنلار ئۇلارغىمۇ قورشاپ ھۇجۇم قىلدى. كېيىن جېڭ جى قوشتىن نائىلاج ژاز كېچىپ، چېدىرغا قايتىپ كەتتى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈەنكاڭ 4 ـ يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 62 ـ يىلى)

قوش پادىشاھى ئۇسۇنلار تەۋەسىگە قېچىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، خەن سۇلالىسى قوش ژەلئەھدى جۇنشۇي (ئۇ چاغدا كىنىگىتتە تۇرىۋاتاتتى) نى قوشقا پادىشاھ قىلدى ۋە قوش پۇقرالىرىنىڭ ھەممىسىنى چېدىرغا كۆچۈردى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شىنجۇ 2 ـ يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 60 ـ يىلى)

ھۇن باتىسقانى شامشاد تەخرىقۇت خەن سۇلالىسىغا تەسلىم بولدى. مۇھاپىزەتچىلەر ئەمرىلەشكىرى جېڭ جى چېدىر، كۈسەن قاتارلىق بەگلىكلەرنىڭ 50 مىڭ ئادىمىنى ئاتلاندۇرۇپ قوشنى مەغلۇپ قىلىپ، باتىسقانىنى كونتۇۋالدى، ئۇنىڭ 12 مىڭ ئادىمىنى ۋە 12 كىچىك پادىشاھ، سانغۇننى چېدىر بەگلىكىنىڭ خېچۇي (ھازىرقى كورلا شەھىرىنىڭ غەربىدىكى كۆنچى دەرياسىنىڭ چوڭ ئەگمىسى) گە ئورۇنلاشتۇردى. جېڭ جى ئەلچى ئەۋەتىپ، پىشامشانىنىڭ غەربىدىكى جەنۇبىي يولنى ھەمدە قوشنىڭ غەربىدىكى شىمالىي يولنى قوغدىدى، شۇڭا ئۇ قۇرۇقچىبەگ دەپ ئاتالدى. چېدىرنىڭ يېنىدىكى ئۇرلى قەلئەسىدە قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى قۇرۇلدى.

ژاڭ مالىڭ زامانىسىنىڭ شىجيەنگو 2 ـ يىلى (مىلادى 10 ـ يىلى)

ئارقا قاتقىل پادىشاھى شۇ جىلى يۈكى بەك ئېغىر بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ھۇنلار تەۋەسىگە قاچماقچى بولغاندا، ئۇنى باقاۋۇل چېرىكچى دياۋخۇ تۇتۇپ، قورۇقچىبەگ تۇرۇشلۇق لېيلۇ شەھىرىگە ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالدى.

ژاڭ مالىڭ زامانىسىنىڭ شىجيەنگو 5 ـ يىلى (13 ـ يىلى)

كىنىگىت ژاڭ مالىڭا قارشى تۇرۇپ، غەربىي يۈرت قۇرۇقچىبەگى دەن چېڭنى ئۆلتۈردى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى قايتا ھۇنلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولدى.

ژاڭ مالىڭ زامانىسىنىڭ تيەنفېڭ 3 ـ يىلى (16 ـ يىلى)

ژۇژىينىڭ سانغۇنى ژاڭ جۇن، غەربىي يۈرت قۇرۇقچىبەگى لى چۇڭ قاتارلىقلار كىنىگىتكە جازا يۈرۈشى قىلدى، ژاڭ جۇن كىنىگىتنىڭ يالغان تەسلىم بولۇش قىلتىقىغا چۈشۈپ قېلىپ ئۆلتۈرۈلدى، لى چۇڭ قالدۇق ئەسكەرلىرىنى يىغىپ كۈسەنگە چېكىندى. شۇنىڭدىن باشلاپ، كورلا بىلەن ئوتتۇرا تۇزلەڭلىكىنىڭ ئالاقىسى ئۈزاق ۋاقىت ئۈزۈلۈپ قالدى.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ جىيەنۇۋ 5 - يىلى (29 - يىلى)

خېشىننىڭ باش سانغۇنى دۇرۇڭ يارلىقىغا بىنائەن ساكارائول پادىشاھى كاڭنى خەن سۇلالىسىنىڭ ساكارائولدىكى تۇھپىكار - پازىل پادىشاھى، غەربىي يۇرتنىڭ باش كاھىبگى قىلىپ تىكلىدى، بۇگۇنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ جىيەنۇۋ 22 - يىلى (46 - يىلى)

ساكارائول پادىشاھى شان كۈسەن پادىشاھىنى ئۆلتۈرۈپ، كۈسەننى ئۇرلى بەگلىكىگە بۆلۈپ بەردى. بۇگۇنكى كورلا تەۋەسى ئۇرلى دائىرىسىدە بولدى. بىر قانچە يىلدىن كېيىن كۈسەنلىكلەر ئۇرلى پادىشاھى سىجەننى ئۆلتۈردى، ھۇنلار شىندۇنى كۈسەنگە پادىشاھ قىلدى. بۇگۇنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولدى.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈەنپىڭ 18 - يىلى (75 - يىلى)

كىنگىت بىلەن كۈسەن قۇرۇقتېبەگ چېن مۇ، يانداش كاھىبەگ گوشۇنگە ھۇجۇم قىلىپ، 2000 دىن ئارتۇق چېرىكنى ئۆلتۈردى.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈەنپىڭ 6 - يىلى (94 - يىلى)

غەربىي يۇرت قۇرۇقتېبەگى بەن چاۋ كىنگىت، ئۇشاق، ژايىر بەگلىكلىرىگە جازا يۈرۈشى قىلىپ، كىنگىت پادىشاھى بىلەن ژايىر پادىشاھىنى چېن مۇ قەدىمكى قەلئەسىدە تۇتۇپ ئۆلتۈردى، غەربىي يۇرت خەن سۇلالىسى بىلەن بىرلىككە كەلدى.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈەنجىيەن 2 - يىلى (127 - يىلى)

غەربىي يۇرت دورغابى بەن يۇڭ بىلەن دۇنخۇاڭ ژالىسى جاڭ لاڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىي يوللارغا بۆلۈنۈپ، كىنگىت، ژايىر، ئۇشاق بەگلىكلىرىگە ھۇجۇم قىلدى. جاڭ لاڭ باشئەگىمگە ئاۋال يېتىپ باردى ۋە كىنگىتكە كىرىپ تەسلىمنى قوبۇل قىلىپ قايتتى. بەن يۇڭ كېيىن يېتىپ بارغانلىقتىن، گۇناھقا تارتىلىپ زىندانغا تاشلاندى، كېيىن جازادىن كەچۈرۈم قىلىندى.

ئالدىنقى لياڭ سۇلالىسىنىڭ جىيەنچىڭ 22 - يىلى (335 - يىلى)

4 - ئايدا ئالدىنقى لياڭ سۇلالىسىدىن جاڭ جۇن غەربىي غۇز چېرىكچىسى، شاجۇ ئايمىقىنىڭ ئايماق بېگى ياڭ شۇەننى لەشكەر باشلاپ قۇملۇقتىن ئۆتۈپ، كۈسەنگە ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى. قوشۇن كىنگىتكە كەلگەندە، پادىشاھ لۇڭ شى بىنلۇڭ شەھىرىدە ئۇلارغا قارشى جەڭگە چىقتى ۋە ياڭ شۇەننىڭ سانغۇنى جاڭ جى تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىندى. جاڭ جى باشئەگىمگە كىرىپ ئورۇنلاشتى، لۇڭ شى يەنە جېلۇگۇ جىلغىسىدا ئەسكەر مۆكتۇرۇپ توسۇپ زەربە بەردى، جاڭ جى ئەسكەر چىقىرىپ ئۇنى مەغلۇپ قىلدى، لۇڭ شى 40 مىڭ ئادىمىنى باشلاپ كېلىپ تەسلىم بولدى.

ئالدىنقى لياڭ سۇلالىسىنىڭ جىيەنچىڭ 33 - يىلى (345 - يىلى)

قىش 12 - ئايدا جاڭ جۇن كىنگىتكە قايتا جازا يۈرۈشى قىلغاندا، بۇگۇنكى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن ئۆتتى.

ئالدىنقى چىن سۇلالىسىنىڭ جىيەنيۈەن 18 - يىلى (382 - يىلى)

ئالدىنقى چىن سۇلالىسى ئوردىسى چەۋەندازلار سانغۇنى لۈ گۇاڭنى كىنگىتكە جازا يۈرۈشى قىلىشقا ئەۋەتتى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئالدىنقى چىن سۇلالىسىگە تەۋە بولدى.

شەرقىي جىن سۇلالىسىنىڭ لۇئۇەن 4 - يىلى (400 - يىلى)

مەشھۇر بۇددا راھىبى فاشيەن چاڭئەندىن غەربىي ئەنتەككە نوم ئىلىپ كېلىش ئۈچۈن بارغاندا، بۇگۈنكى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن ئۆتتى.

شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ شىخرۇي 1 - يىلى (414 - يىلى)

جۇرجانلار خاقانى داتان تەختكە ۋارىسلىق قىلدى، ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىق دائىرىسى كىنگىتتىن كۈسەن، قۇم ئەتراپلىرىغىچە كېڭەيدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىق رايونى ئىچىدە بولدى.

شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ تەيپىڭ جېنجۇن 9 - يىلى (448 - يىلى)

شىمالىي ۋېي سۇلالىسى ۋەن دۈگۈينى كىنگىتكە جازا يۈرۈشى قىلىشقا ئەۋەتتى، يەنە ھىندىچىنى بېگى خەن بانى تەمتەكلىك غەربكە يۈرۈش قىلغۇچى سانغۇن، غەربىي رۇئىلارنى مۇھاپىزەت قىلغۇچى چېرىكچى، پىشامشان پادىشاھى قىلىپ، پىشامشاننى ساقلاشقا ئەۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى شىمالىي ۋېي سۇلالىسىگە قارام بولدى.

شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ تەيخې 15 - يىلى (491 - يىلى)

قاڭقىللار ئىدىقۇتنى ئالغاندىن كېيىن جەنۇبتىكى پىشامشان، كىنگىت قاتارلىق جايلارغا داۋاملىق يۈرۈش قىلدى.

شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ جېڭشى 4 - يىلى (507 - يىلى)

10 - ئايدا ئىفتالىتلار ئەلچى ئەۋەتىپ ئوردىغا تارتۇق تاپشۇردى، بۇ ۋاقىتتا ئىفتالىتلار تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىنى كونترول قىلغانىدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولدى.

شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ يۈەنچىڭ 2 - يىلى (509 - يىلى)

ئىفتالىتلار كىنگىتنى ھالاك قىلدى، كىنگىت پۇقرالىرى تارقىلىپ كېتىپ ئىگىسىز قالدى، بەگلەر ئىدىقۇت پادىشاھى كۆجيادىن ياردەم سورىدى، كۆجيا 2 - ئوغلىنى كىنگىتكە پادىشاھ قىلىپ ئەۋەتتى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولدى.

غەربىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ خانى گۈخدى زامانىسىنىڭ 2 - يىلى (555 - يىلى)

تۈركلەر ئىدىقۇتنى ئىشغال قىلىپ، جەنۇبتىكى كىنگىتكە بېسىپ كىردى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولدى.

غەربىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ باۋدىڭ 2 - يىلى (562 - يىلى)

تۈرك يابغۇسى ئىستەمىگە غەربنىڭ خاقانى دەپ نام بېرىلدى، ئۇ يۇلتۇز يايلىقى (چوڭ يۇلتۇز دەرياسى بويى) دىكى ئاقتاغدا قارارگاھ قۇردى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

جۇ سۇلالىسىنىڭ تيەنخي 2 - يىلى (567 - يىلى)

تۈركلەر بىلەن پارىسلار بىرلىشىپ، ئىفتالىتلارنى يوقاتتى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى تۈركلەرگە تەئەللۇق بولدى.

سۇي سۇلالىسىنىڭ رېنشۇ 3 - يىلى (603 - يىلى)

تۈركلەرنىڭ غەربىي خاقانى تاردۇشنىڭ ئوغلى نىلى ئۆزىنى پۈتكۈل غەربىي تۈرك تەۋەسىنىڭ چوڭ خاقانى دەپ جاكارلىدى، شۇنىڭ بىلەن غەربىي تۈرك خانلىقى بارلىققا كەلدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ جېنگۇەن 4 - يىلى (630 - يىلى)

بۇيۇك بۇددا راھىبى شۇەن زاڭ غەربىي ئەنەتكەككە نوم ئالغىلى بارغاندا كورلا تەۋەسىدىن ئۆتتى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ جېنگۇەن 18 - يىلى (644 - يىلى)

تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئەنشى قۇرۇقچىبېگى گو شياۋگي لەشكەر باشلاپ كىنگىتكە جازا يۈرۈشى قىلىپ، كىنگىت پادىشاھى لۇڭتۇچىجىنى ئەسىر ئالدى. تاڭ قوشۇنى چېكىنگەندىن كېيىن، غەربىي تۈرك قوشۇنى كىنگىتكە قايتا كىرىپ، كىنگىتكە باشقا پادىشاھ قويدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ جېنگۇەن 22 - يىلى (648 - يىلى)

تاڭ سۇلالىسىنىڭ خانى تەيزۇڭ كۇنچيۇ ئۆلكىسىنىڭ ھەربىي يۈرۈش چوڭ باش بۇغى ئاشناشىرنى كۇسەنگە يۈرۈش قىلىشقا ئەۋەتتى، ئاشناشىر كىنگىتتىن ئۆتكەندە، غەربىي تۈركلەر يۆلەيدىغان قورچاق ھاكىمىيەتنى بىكار قىلدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ شيەنخېڭ 1 - يىلى (670 - يىلى)

تۇبۇتلەر ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى ئىشغال قىلدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇلارنىڭ كونترولىلىقىدا بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ شاڭيۇەن 2 - يىلى (675 - يىلى)

تاڭ سۇلالىسى ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى قايتۇرۇۋېلىپ، كىنگىت تۇتۇق مەھكىمىسى تەسىس قىلدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ يۇڭچۇن 1 - يىلى (682 - يىلى)

تۇبۇتلەر تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىن كورلا، كىنگىت ئارقىلىق ئىدىقۇتقا كەلدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى تۇبۇتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ چۈگۈڭ 1 - يىلى (685 - يىلى)

تاڭ سۇلالىسى ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى قايتۇرىۋالدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى يەنە كىنگىت بىلەن بىللە تاڭ سۇلالىسىغا قارام بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ چۈگۈڭ 3 - يىلى (687 - يىلى)

تۈبۈتلەر ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى بېسىۋېلىپ، بۇگۈنكى كورلا قاتارلىق جايلارنى ئىشغال قىلدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ چاڭشۇ 1 - يىلى (692 - يىلى)

ۋۇزېتى ئۆلكىسىنىڭ چوڭ باش بۇغى ژاڭ شاۋچې تۈبۈتلەرنى قاتتىق مەغلۇپ قىلدى، كېيىن يەنە لىڭچۈەن (بۇگۈنكى يەنجىنىڭ شەرقىي جەنۇبى) دە تۈبۈت ئاتامانى بولۇنزەننى مەغلۇپ قىلدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى يەنە تاڭ سۇلالىسىغا ئۆتتى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ تيەنباۋ 8 - يىلى (749 - يىلى)

مەشھۇر شائىر سېن سەن باشئەگمەدىن ئۆتكەندە، «باشئەگمە راۋنقىغا بېغىشلىما»، «باشئەگمەدىكى غەربىي سارايدا قونغاندا» قاتارلىق شېئىرلارنى يازدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ دالى 7 - يىلى (773 - يىلى)

راھىب ۋۇكۇڭ قەنداھاردىن قايتقىنىدا، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسىدىن ئۆتۈپ كىنگىتكە بارىدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ جېنيۈەن 5 - يىلى (789 - يىلى)

تۈبۈتلەر تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى رايونلارغا ھۇجۇمرانلىق قىلدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى تۈبۈتلەرگە قارام بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ كەيچېك 5 - يىلى (840 - يىلى)

خاككاسلاردىن يېڭىلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەزىرى ساۋچى جيەنى پانتىكىننى ھىمايە قىلىپ، غەربكە قاراپ ئەنشىگە كۆچتى. بىر نەچچە يىل ئايلىنىپ يۈرۈپ جەڭ قىلىش ئارقىلىق تۈبۈتلەردىن كىنگىت ئەتراپىدىكى شەھەرلەرنى تارتىۋېلىپ، ئۆزىنى يابغۇ دەپ ئاتاشقا باشلىدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ خۇيچاڭ 4 - يىلى (844 - يىلى)

ئەرەبلەر سالام قاتارلىق 50 ئادەمنى جۇڭگونىڭ سەددىچىن سېپىلىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە ئەۋەتتى، ئۇلار تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى يول بىلەن مېڭىپ، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئارقىلىق قۇمۇل قاتارلىق جايلارغا باردى، بېرىپ - كېلىشى ئۈچۈن ئىككى يېرىم يىل كەتتى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ داجۇڭ 1 - يىلى (847 - يىلى)

پانتىكىن ئۆزىنى خاقان دەپ جاكارلاپ، قۇملۇقنىڭ غەربىدىكى شەھەرلەرنى ئىگىلىدى، بۇگۈنكى كورلا تەۋەسى ئەنشى ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ مەركىزىي رايونى بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ شىيەنتۇڭ 1 - يىلى (860 - يىلى)

پانتىكىن خاقان ئانا باشقا ئىنىسى كۈلتىكىن تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلدى، ئەنشى ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ مەركىزىي رايونى بېشبالىق، تۇرپان ئەتراپىغا يۆتكەلدى. بۇ، تارىختا قۇچۇ ئۇيغۇرلىرى دەپ ئاتالدى، بۈگۈنكى كورلا تەۋەسى قۇچۇ ئۇيغۇرلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ شىيەنتۇڭ 7 - يىلى (866 - يىلى)

قۇچۇ ئۇيغۇرلىرىنىڭ باشلىقى بۆكۈقۇن تۇبۇتلەرنى مەغلۇپ قىلدى، بۈگۈنكى كورلا تەۋەسى قۇچۇ ئۇيغۇرلىرىغا مەنسۇپ بولدى.

سۇڭ سۇلالىسىنىڭ شۇەنخي 4 - يىلى (1122 - يىلى)

قۇچۇ ئۇيغۇرلىرى قاراقىتانلارغا ئىتائەت قىلدى.

سۇڭ سۇلالىسىنىڭ جيادىڭ 11 - يىلى (1218 - يىلى)

چىڭگىزخان قاراقىتانلارنىڭ نايمان قەبىلىسىنىڭ شاھزادىسى كۈچلۈكنى مەغلۇپ قىلدى، موڭغۇللار تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىنى پۈتۈنلەي ئىشغال قىلدى. بۈگۈنكى كورلا تەۋەسى موڭغۇل خانلىقىغا تەۋە بولدى. ئۇزاق ئۆتمەي چاغاتاي خانلىقىغا تەۋە بولدى.

سۇڭ سۇلالىسىنىڭ جيادىڭ 16 - يىلى (1223 - يىلى)

ئۇيغۇرلاردىن كۈلبىغۇچ جەڭدە خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، چىڭگىزخان ئۇنىڭغا كۈنلۈ شەھىرى (بۈگۈنكى كورلا ■ نىڭ دارۇغاچى دېگەن مەرتىۋىنى بەردى ۋە 200 ئۆيلۈك تېرىقچى ئىنئام قىلدى.

موڭغۇل خانى مۆڭكۆ زامانىسىنىڭ 1 - يىلى (1251 - يىلى)

مۆڭكۆ چوڭ خانلىق تەختىگە چىقتى (تارىختا شىيەنزۇڭخان دەپ ئاتالدى)، ئۇ بۈگۈنكى جىمىسارداۋ بېشبالىق ۋاقتىلىق دىۋان ۋازارىتى قۇردى. بۈگۈنكى كورلا تەۋەسى بېشبالىققا تەئەللۇق بولدى.

مىڭ سۇلالىسىنىڭ يۇڭلې 18 - يىلى (1420 - يىلى)

پېرسىيەخانى ئۆزۈلۈپ قالغان بېرىش - كېلىش ئالاقىسىنى قايتا يولغا قويۇش ئۈچۈن جۇڭگوغا ئەۋەتكەن ئەلچىلەر تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى كورلا، تۇرپان قاتارلىق جايلار ئارقىلىق بېيجىڭغا باردى، كېيىنكى يىلى يەنە شۇ يول بىلەن پېرسىيىگە قايتتى.

مىڭ سۇلالىسىنىڭ ۋەنلى 32 - يىلى (1604 - يىلى)

بىۋىرۇقا بىنائەت جۇڭگوغا دىن تارقىتىش ئۈچۈن كەلگەن پورتۇگالىيىلىك بېنوت دېگويوس Benot degoes يىپەك يولىنى بويلاپ مېڭىپ، بۈگۈنكى كورلا قاتارلىق جايلاردىن ئۆتۈپ، 1605 - يىلى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە يېتىپ باردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ كاڭشى 16 - يىلى (1677 - يىلى)

غالدان جەنۇبىي شىنجاڭغا بېسىپ كىرىپ، قارا تاغلىقلارنى تارمار قىلدى ۋە موڭغۇل ئەۋلادىدىن

بولغان خانلارنىڭ ھەممىسىنى تۇتقۇن قىلدى، كورلا جۇڭغارلارنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ يۇڭجېڭ 13 - يىلى (1735 - يىلى)

غالدان سىرىن دۇندۇب يۇلتۇز يايلىقىنى ئىگىلىدى ھەمدە قايدۇ دەريا سىنىڭ ئىككى يېقىندىكى ئېتىزلارنى ئوتلاقتا ئايلاندۇردى، سالاس، ماخوس خوشۇنلىرىنى قۇرۇپ، كورلىغا ئۇزلۇكسىز ھۇجۇم قىلدى، كورلا بېگى توختى 300 ئۆيلۈكتىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ جەنۇبتىكى لوپنۇرغا كۆچۈپ بېرىپ، چىڭ سۇلالىسىغا ئىتائەت قىلدى. چىڭ ئوردىسى توختى بەگنىڭ ھەربىي قوشۇن بىلەن بىللە يۈرۈپ خىزمەت كۆرسىتىشى ئۈچۈن، ئۇنى سەنجى ئامبال قىلىپ تەيىنلىدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېەنلۇڭ 20 - يىلى (1755 - يىلى)

يازدا كورلا بېگى توختىنىڭ قول ئاستىدىكى قارا شەھەردە تۇرۇپ چارۋا باشقۇرىدىغان بېگى مامۇت تولداي 100 دىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ لوپنۇرغا قېچىپ كەتتى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېەنلۇڭ 22 - يىلى (1757 - يىلى)

6 - ئايدا كورلىنىڭ سەنجى ئامبىلى توختىبەگ ئىمىن غوجىنىڭ خېتىنى ئېلىپ كۆچاغا بېرىپ، پۇقرالارنى تىنچلىنىشقا دالالەت قىلغاندا تۇتۇپ قېلىندى، كېيىن ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىندى. ئۇنىڭ ئىنىسى ئابدۇلھەي ھەربىي قوشۇندا خىزمەت كۆرسىتىشنى ئىلتىماس قىلغانلىقتىن، ئۇنىڭغا 3 - دەرىجە-لىك مەرتىۋە ئىنئام قىلىندى.

10 - ئايدا چىڭ سۇلالىسىنىڭ نوپۇس پىرقىسىنىڭ يانداش بېگى ئارىغون بىلەن تۇرپان بېزىسى ئىمىن خوجا جۇڭغارلارنىڭ سالاس، ماخوس قەبىلىلىرىنى قوغلاپ يوقىتىش سەپىرىدە كورلىغا كەلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېەنلۇڭ 24 - يىلى (1759 - يىلى)

دولان ئۇيغۇرلىرىدىن 4040 تىن ئارتۇق ئادەم ئاقسۇدىن كورلا، بۈگۈر قاتارلىق جايلارغا كۆچۈپ كەلدى. لوپنۇردىكى توختىغا قاراشلىق 300 ئۆيلۈك ئادەم ئىلتىماس قىلىش ئارقىلىق كورلىغا قايتىپ بوز يەر ئاچتى، ئۇلارنى توختىنىڭ ئىنىسى ئابدۇلھەي باشقۇردى.

چىڭ ئوردىسى جۇڭغارلارنى ۋە چوڭ - كىچىك خوجىلارنى تېنچلاندۇرغاندىن كېيىن، قارا شەھەردە تۇرۇشقا بىر خان ئامبال تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا كورلىدىكى ئۇيغۇر بېزىسى قاتارلىق جايلار قارىدى، بەگنى ئوردا تەيىنلىدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېەنلۇڭ 25 - يىلى (1760 - يىلى)

قارا شەھەر خان ئامبىلى شۇشەن ئابدۇلھەي ۋە توختىبەگنىڭ ئوغلى سىدىق بىلەن بىرلىكتە، ئاقسۇ، لوپنۇردىكى دولان ئۇيغۇرلىرىدىن 4600 دىن كۆپرەك ئادەمنى كورلا، چىدىر، يېڭسار، بۈگۈرگە ئورۇنلاشتۇردى، ئۇلارنى كىچىك بەگ خىلىل، ئابدۇشۇكۇر، مىراسەن، دالدامالار بۆلۈپ باشقۇردى. كورلىنىڭ 3 - دەرىجىلىك مەنسەپدارى ئابدۇلھەي باش بوغ بولدى.

شۇ يىلى قاراشەھەردىن كۆچاغا بارىدىغان ئۆتەڭ يولى ياسالدى، جۇملىدىن كوزلىدىن خامانگۇ جىلغىسىغىچە بولغان تاغ ئېتىگىدىكى ئۆتەڭ يولى ياسىلىپ، ئادەم، ئاتلار بىخەتەر قاتنايدىغان بولدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىەنلۇڭ 26 - يىلى (1761 - يىلى)

شۇ يىلى 6 - ئايدا كورلىنىڭ 3 - دەرىجىلىك مەنسەپدارى ئابدۇلھەي ئىشەنچلىك ئادەمى مامۇرنى دولانلارنى قاقتى - سوقتى قىلىشقا كۆشكۈرتتى، قاراشەھەر خان ئامبىلى ئادەم ئەۋەتىپ ئابدۇلھەينى بېيجىڭغا يالاپ ئەۋەتتى، مامۇرغا قانۇن بويىچە جازا بېرىلدى.

8 - ئايدا كورلا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 23 كىچىك شەھەرنىڭ بىرى قىلىپ ھېكتىلدى ۋە ئامبالىلىق تامغىسى تارقىتىپ بېرىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىەنلۇڭ 27 - يىلى (1762 - يىلى)

6 - ئاينىڭ 14 - كۈنى كورلا، بۇگۇر بەگلىرى چىڭ ئوردىسىغا ئات، تاۋار - دۇردۇن قاتارلىق نەرسىلەرنى تەقدىم قىلىپ، ئوردىنىڭ مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى، ئوردا ئومۇمىي بۇيرۇق چىقىرىپ، ھەرقايسى شەھەرلەردە تۇرۇۋاتقان ئامبال، بەگلەرنى بۇنىڭدىن خەۋەردار قىلدى.

9 - ئايدا قارا شەھەر خان ئامبىلى داساڭئا ئوردىغا: كورلا يېزىلىرىدا چىكەتكە ئاپىتى بولۇپ، 300 دادەندىن كۆپرەكلا ئاشلىق ئېلىندى، دەپ مەلۇمات يوللىدى. چىڭ ئوردىسى، ئېلىنغان ھوسۇل مىقدارىنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، ئەھۋالغا قاراپ بىر تەرەپ قىلىڭلار، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. كېيىن، تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك ئاشلىقنىڭ 10 دىن ئىككى ئۈلۈشى كېمەيتىلسۇن، دەپ يارلىق چۈشتى.

جەنۇبىي شىنجاڭ شەھەرلىرىدىكى ئۇيغۇرلاردىن 1500 ئۆيلۈك ئادەم ئىلىغا بوز يەر ئېچىشقا كۆچۈرۈلدى، بۇنىڭ ئېچىدە كورلا، بۇگۇردىن كۆچۈرۈلگىنى 147 ئائىلە بولۇپ، ھەممە خىراجەتنى چىڭ ھۆكۈمىتى ئۈستىگە ئالدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىەنلۇڭ 28 - يىلى (1763 - يىلى)

چىڭ سۇلالىسى ئاقسۇ، خوتەن تەرەپلەردىن 30 ئۆيلۈك ئۇيغۇرنى كورلىغا كۆچۈردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىەنلۇڭ 30 - يىلى (1765 - يىلى)

كورلىنىڭ قازى بېگى ئامان ئاكىسى خەزىنىچى بەگ ئىنىسى، جىيەنى قاتارلىق 11 ئادەم بىلەن ئىسيان كۆتۈرۈشنى پىلانلىغاندا، ئاكىسىنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىدى. بۇ ئىش مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن ئامانغا ئۇلۇم جازاسى بېرىلدى، ئۇنىڭ خوتۇنى ۋە ئەگەشكۈچىلىرى قۇل قىلىندى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىەنلۇڭ 35 - يىلى (1770 - يىلى)

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى تۇنجى قېتىم خانغا سالام بېرىش ئۈچۈن پايتەختكە بارغان كورلىنىڭ 5-دەرىجىلىك سودا بېگى دىلبەشىن قاتارلىقلارغا باش كىيىم، تون ئىنئام قىلىندى ھەمدە ئۇلارغا مۇسۇلمانلار يۈرتىدىكى شەھەرلەرنىڭ بەگلىرى بىلەن بىرلىكتە، خان جەمەتىدىكى ۋاڭ، بەگ، ئىچكى ئوردا ۋەزىرلىرى قاتاردا تۇڭلىيۇەن باغچىسىدا زىياپەت بېرىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىەنلۇڭ 36 - يىلى (1771 - يىلى)

10 - ئايدا كورلىنىڭ ھاكىمبېگى سىدىق شەرقە قايتىپ كەلگەن تورغۇت قەبىلىسىدىكىلەرگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن 1200 توپ رەخت، 1000 جىڭ پاختا يېغىپ، ئۇنى ئۆزى تەييارلىغان ئات - ئۇلاغ بىلەن ئىلىغا ئاپىرىپ بەردى. چىڭ ھۆكۈمىتى ئۇ نەرسىلەرگە باھاسى بويىچە پۇل تۆلىگەندىن باشقا، سىدىق،

سالى، ئارزۇ قاتارلىق بەگلەرنىڭ ھەر بىرىگە ئىككى توپتىن دۇردۈن مۇكاپات بەردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىيەنلۇڭ 40 - يىلى (1775 - يىلى)

10 - ئاينىڭ 25 - كۈنى كورلىنىڭ 4 - دەرىجىلىك ئىشكئافا بېگى ئارزۇ كېسەل بولۇپ قالدى، قارا شەھەر خان ئامبىلىنىڭ ئوردىغا يوللىغان مەلۇماتى بويىچە، ئۇنىڭ ئەسلىدىكى مەنسەپ دەرىجىسى بىكار قىلىندى، لېكىن ئۇنىڭ يەنىلا گۇللۇك پەي قادالغان قالپاقنى كىيىپ يۈرۈشى، ئائىلىسىگە قايتىپ كۆتۈنۈشى توغرىسىدا يارلىق چۈشۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆمەر تەينىلەندى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىيەنلۇڭ 46 - يىلى (1782 - يىلى)

12 - ئاينىڭ 21 - كۈنى كورلىنىڭ 3 - دەرىجىلىك ھاكىمبېگى مىرزاتۇللا قاتارلىق 32 كىشى شىخزامبن دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىن مۇراسىم كۆردى. چىڭ ئوردىسى ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە باش كىيىم، تون ئىنئام قىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ جىياچىڭ 9 - يىلى (1804 - يىلى)

5 - ئاينىڭ 13 - كۈنى چىڭ ھۆكۈمىتى كورلا، بۈگۈردىكى كەمبەغەل ئۇيغۇرلارنىڭ تېرىشى ئۈچۈن 1000 گېكتار (بىر گېكتار 100 موغا تەڭ - ت) يەر ئاجرىتىپ بەردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ جىياچىڭ 12 - يىلى (1807 - يىلى)

قارا شەھەر خان ئامبىلى گۇاڭخۇ كورلىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يەرنى ئىجارىگە تېرىشىنى ۋە ئېچكىرىدىن كەلگەن خەنزۇلارنىڭ پاختا تېرىشىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدا ئوردىغا مەلۇمات يوللىدى. ئوردا يارلىقىدا: بۇ ئىش ئۇزۇندىن بۇيان شۇنداق قىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ، ئىجارىگە تېرىش چەكلىنىپ، پۇل قايتۇرۇش بۇيرۇلسا، پاراكەندىچىلىك تۇغۇلۇشى مۇمكىن، شۇڭا بۇرۇنقىدەك بولىۋەرسۇن، دەپ جاۋاب بېرىلدى. كېيىن دېھقانلارنىڭ بۇرۇنقىدەك ئىجارىگە تېرىشىگە رۇخسەت قىلىندى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ جىياچىڭ 15 - يىلى (1810 - يىلى)

كورلا شەھىرىدە سودىگەرچىلىك قىلىدىغان خەنزۇلار كۆپەيدى. قارا شەھەر خان ئامبىلى خاپىگىنا ئوردىنىڭ تەستىقىنى ئالغاندىن كېيىن، بىر كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش بازۇقى ۋە مۇداپىئە ئەسكەرلىرى ئاجرىتىپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن كورلىدا تۇرغۇزدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ جىياچىڭ 25 - يىلى (1820 - يىلى)

ئىلى جىياڭجۈنى سۈڭ جۇن كورلا قاتارلىق جايلاردىكى سودىگەرلەر ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كېۋەز تېرىپ بەك كۆپ پايدا ئالغانلىقىنى سەۋەب قىلىپ كۆرسىتىپ، ئوردىغا باجنى ئاشۇرۇش توغرىسىدا مەلۇمات يوللىدى. چىڭ ئوردىسى ئەمەلدار قويۇپ پاختا بېجى ئالغاندا، باشقىلارنىڭ قولى بىلەن ۋاقتى - سوقتى قىلىش ئارقىلىق ئالۋاڭ - سېلىقلار چوقۇم ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ - دە، ئەمەلدارلار ئۆزىنىڭ چۆنتەكىنى توشقۇزىدۇ، دېھقانلارنىڭ كېۋەز تېرىش ئاكتىپلىقىغا دەخلى يېتىدۇ دەپ قاراپ، باجنى كۆپەيتىشكە رۇخسەت قىلمىدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 1 ـ يىلى (1821 ـ يىلى)

2 ـ ئايدا قارا شەھەر خان ئامبىلى مىڭ شۇ ئوردىنىڭ تەستىقىنى ئالغاندىن كېيىن، كورلىدىكى بوش يەردىن 500 مودىن كۆپرەك يەر ئاجرىتىپ، يېقىن ئەتراپتىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرىغا ھەربىلى نۆۋەت بىلەن تېرىشقا بەردى. ئىلىنغان ئاشلىقنى ھەربىي راباتلاردا خىزمەت قىلىدىغان ئۇيغۇر ئائىلىلىرىگە تەڭ بۆلۈپ بەردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 8 ـ يىلى (1828 ـ يىلى)

كورلا ۋە بۈگۈردىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئۆز ئالدىغا بوز يەر ئېچىپ يەر تېرىدى، قائىدە بويىچە ئۇ يەرلەردىن باج ئېلىش، يەنى 1710 دادەن يەر بېجىنى ئارتۇق ئېلىش كېرەك ئىدى. چىڭ ئوردىسى كورلىدىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ بۇرۇن ئەسكەرلەرگە ئاشلىق ئىئانە قىلىپ چىڭ قوشۇنىنىڭ جاھانگىر خوجا توپىلىڭىنى تىنچىتىشىغا ياردەم بەرگەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، باج مىقدارىنى كېمەيتتى، كورلا شەھىرىدىن 400 دادەن ئاشلىقنىلا ئارتۇق ئېلىشنى تەستىقلىدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 13 ـ يىلى (1833 ـ يىلى)

كورلىدا ئازنا مەسچىتى سېلىندى، بۇ مەسچىتنىڭ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 12 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 405 كۋادرات مېتر بولدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 15 ـ يىلى (1836 ـ يىلى)

12 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى كورلىنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبېگى توختى قاتارلىق ئىككى كىشى بېيجىڭغا بېرىپ، شىيۇەنمېن دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىن مۇراسىم كۆردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 17 ـ يىلى (1838 ـ يىلى)

12 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى كورلىنىڭ 4 ـ دەرىجىلىك ئىشكىئاغا بېگى سايىت قاتارلىق ئىككى كىشى بېيجىڭغا بېرىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ شەھەرلىرىدىن كەلگەن 23 بەگ بىلەن بىللە شىيۇەنمېن دەرۋازىسىدا مۇراسىم كۆردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 19 ـ يىلى (1840 ـ يىلى)

9 ـ ئايدا قارا شەھەردىكى مۇداپىئە قوشۇنى كورلىنىڭ شەرقىدە ئەپيۇنگۇل تېرىغان دۇڭ مېڭشۇن قاتارلىق توققۇز جىنايەتچىنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئايرىم ـ ئايرىم جىنايەت بېكىتتى. دۇڭ مېڭشۇن قاتارلىق جىنايەتچىلەر ئېلىپ كېتىلىۋاتقاندا قېچىپ كەتتى، كېيىن كورلىنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبېگى توختى ئۇلارنىڭ ئۇچىنى تۇتتى. كورلىنىڭ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش بازۇقى جاۋجۇڭمىڭ، شەھەرنى قوغدىغۇچى يېڭىنىڭ ھۇجۇمچىسى چىڭ كۈن قاتارلىقلار جىنايەتچىلەرنى چىڭ تۇتمىغانلىقى ئۈچۈن، جازا مەھكىمىسىنىڭ چارە كۆرۈشىگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 24 ـ يىلى (1845 ـ يىلى)

12 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى كورلىنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبېگى ياقۇپ ئاھالىلارنى مۇقىملاشتۇرۇپ، ئېرىق ـ ئۆستەڭ چاپتۇرۇشتا، ئىئانىگە پۇل توپلاشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن «جۇڭجىڭدىيەن»

سارىيىنىڭ دەرۋازىسى ئېچىدە مۇراسىم كۆردى. 29 - كۈنى داۋگۇڭ خان «چۆڭخۇا» ئوردىسىدا زىياپەت بېرىپ، كورلا قاتارلىق جايلاردىن كەلگەن بەگلەرنى ۋە ۋاسسال ئەللەرنىڭ ئەلچىلىرىنى كۈتىۋالدى، ياقۇپقا گۇللۇك پەي ئىنئام قىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇڭ 25 - يىلى (1845 - يىلى)

2 - ئاينىڭ 8 - كۈنى لىن زېشۈ بوز يەرلەرنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن جەنۇبىي شىنجاڭغا ماڭغاندا، قارا شەھەردىن كورلىغا كېلىپ، كورلا ھەربىي راباتىدا قوندى.

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى لىن زېشۈ جەنۇبىي شىنجاڭدىن قايتقىنىدا، بۈگۈردىن يولغا چىقىپ، كېچە-كۈندۈز مېڭىپ، 7 - كۈنى سەھەردە چەرچى راباتىغا كەلدى، شۇ كۈنى ئاخشىمى قارا بۇلاق راباتىدا قوندى.

6 - ئاينىڭ 8 - كۈنى لىن زېشۈ سابىق قارا شەھەر خان ئامبىلى چۈەن چىڭ بىلەن بىرلىكتە قارا بۇلاق راباتى يېنىدىكى شىمالىي تاغ بويىدىكى بوز يەرلەرنى تەكشۈردى. شۇ كۈنى كورلا راباتىغا يېتىپ كەلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى 1 - يىلى (1862 - يىلى)

8 - ئايدا كورلىنىڭ 3 - دەرىجىلىك ھاكىمبېگىنىڭ ئورنى بوش قالدى، ئابلاش ئەسكەرلەر خىراجىتىگە 500 سەر تەڭگە ئىئانە قىلغانلىقى ئۈچۈن، ھاكىمبېگلىق ئورنى ئۈنىڭغا بېرىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى 3 - يىلى (1864 - يىلى)

كۆچادىكى قوزغىلاڭچى دېھقانلار كورلىنى ئىشغال قىلىپ، كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش پونكىتىنى كۆيدۈرۈۋەتتى.

كۆچادىكى راشىدىن خوجا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ غالىبىيەت مېۋىسىنى قولىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، فېئودالىزمغا قارشى كۈرەشنى تۈيۈق يولغا باشلاپ، خەلق ئاممىسىنى غالجىرلىق بىلەن قىردى. ئۇ يەنە ئىسھاقنى شەرققە يۈرۈش قىلغۇچى لەشكەرلەرنىڭ باشلىقى قىلىپ تەينەلەپ، كورلىدىكى ئۇيغۇر يېزىلىرىنى ئىشغال قىلدى ھەمدە كورلىنى تايانچ بازا قىلىپ، شەرققە قاراپ داۋاملىق باسمىچىلىق قىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى 6 - يىلى (1867 - يىلى)

قوقەند باندىتلىرىنىڭ باشلىقى ياقۇپبەگ شەرقتە تاجاۋۇز قىلىپ، كۆچانى ئىشغال قىلدى، ئىسھاق ياقۇپبەگنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى، ياقۇپبەگ ئۇنى كورلىدىن چاقىرتىپ، كۆچاغا قورچاق بەگ قىلدى. كورلىنى ياقۇپبەگ قوشۇنى ئىشغال قىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى 8 - يىلى (1870 - يىلى)

تاجاۋۇزچى ياقۇپبەگ پىسكەنتلىك مىرزا خوجىنى كورلىغا ھاكىم قىلدى.

كورلىنى ساقلاۋاتقان ياقۇپبەگ باندىتلىرى قوشۇننىڭ مېھرىبانلىقىدا قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى قىسىم-لىرى خەلقنى غالجىرلىق بىلەن قىردى. تورغۇت موڭغۇللىرىنىڭ خانى بايان ئولجايتۇ باشچىلىقىدىكى 1500 ئەسكەر كېچىدە كورلىغا ھۇجۇم قىلىپ، كۆپلىگەن باندىتنى يوقىتىپ، ياقۇپبەگ بۇلىغان ئاشلىق، ئالتۇن - كۈمۈش، ئونچە - مەرۋايىت ھەم بىر قىسىم قورال - ياراغلارنى تارتىۋالدى، ئۇلار كېيىن

شمالغا قاراپ ئۇرۇمچىگە كەتتى.

چىلك سۇلالىسىنىڭ گۈلگۈشۇ 2 - يىلى (1876 - يىلى)

رۇسىيىلىك پرىژېۋالسكى ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتىنى باشلاپ، غۇلجا، يۇلتۇز، كورلا ئارقىلىق لوپنۇر كۆلىگە بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى، ئالتاي تاغلىرىدا ياۋا ئاتلارنى بايقىدى (بۇ ئاتلار كېيىنچە پرىژېۋالسكى ياۋا ئېتى دەپ ئاتالدى).

چىلك سۇلالىسىنىڭ گۈلگۈشۇ 3 - يىلى (1877 - يىلى)

1 - ئاينىڭ 22 - كۈنى رۇسىيە سەنمۇبۇسنىڭ كاپىتانى ئا. ن كروپاتكىن 36 كىشىلىك ئەلچىلەر ئۆمىكىنى باشلاپ، قەشقەر ئارقىلىق كورلىغا كەلدى. 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى كورلىدىن قارا شەھەرگە كەتتى. كېيىن كورلىغا قايتىپ كېلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ ئارقىلىق ۋەتىنىگە قايتتى.

5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى پرىژېۋالسكى قاتارلىقلار لوپنۇر كۆلىدىكى تەكشۈرۈشنى تۈگىتىپ، كورلىغا قايتىپ كەلدى، كېيىن پرىژېۋالسكى يۇلتۇز ئارقىلىق ۋەتىنىگە قايتتى.

5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى قوقەند باندىتلىرىنىڭ باشلىقى ياقۇپبەگنى قول ئاستىدىكى ئادەمى ئېتىپ ئۆلتۈردى (زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالدى دېگەن گەپمۇ بار).

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ياقۇپبەگنىڭ كىچىك ئوغلى ھەققۇلىبەگ ھېكىمخان تۈرىنى كورلىنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل قىلىپ، ئۆزى ياقۇپبەگنىڭ جەسىتىنى مۇھاپىزەت قىلىپ قەشقەرگە كەتتى.

6 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ھېكىمخان تۈرە كورلا رايونىدىكى باندىتلارنى يېغىپ ئۆزىنى خان دەپ جاكارلىدى.

9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى چىلك قوشۇننىڭ لېۋىجىتاڭ باشچىلىقىدىكى ئاساسىي كۈچى قارا شەھەردىن قالقا ئامانگۇ جىلغىسى ئارقىلىق كورلىغا كىردى. ئۇششاقتالدىن باغراش كۆلىنى بويلاپ غەربكە ماڭغان ياساۋۇل بېگى يۈخۈشېن قاتارلىقلارمۇ كورلا شەھىرىگە كەلدى. شەھەردىكى پۇقرالارنىڭ تولىسىنى بەي يەنخۇ قورقۇتۇپ غەربكە ئېلىپ كەتكەنىدى. چىلك قوشۇنلىرىنىڭ ئاشلىقى ئۇزۇلۇپ قالدى، لېۋىجىتاڭ پۇقرالارنىڭ ياردەمى بىلەن ئەسكەرلەرگە ئاشلىق كۆمگەن ئورىلارنى كولىتىپ، نەچچە يۈز مىلك جىلك ئاشلىق يىغدى.

9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى لېۋىجىتاڭ ئۆزى 1000 چەۋەندىاز بىلەن 1500 ساغلام ئەسكەرنى باشلاپ، كورلىدىن چىقىپ چەرچىگە ئورۇنلاشتى. ئاندىن كېيىن داۋاملىق غەربكە يۈرۈش قىلىپ، بەي يەنخۇنىڭ قالدۇق ئەسكەرلىرىگە قوغلاپ زەربە بەردى.

چىلك سۇلالىسىنىڭ گۈلگۈشۇ 5 - يىلى (1879 - يىلى)

كورلىدا ئىك دەسلەپكى ساخاۋەت مەكتىپى قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇر بالىلىرىغا خەنزۇ تىلى ۋە «مىلك سۆزلۈك دەستۇر»، «ئۇچ خەتلىك دەستۇر»، «پەمىلەر بايانى» قاتارلىقلار ئۆگىتىلدى.

چىلك سۇلالىسىنىڭ گۈلگۈشۇ 6 - يىلى (1880 - يىلى)

كورلىدا 40 چاقىرىم ئۇزۇنلۇقتىكى كونا ئېرىق - ئۆستەك رېمونت قىلىندى.

4-ئايدا چىلك قوشۇننىڭ چەرچىدە تۇرۇشلۇق چەۋەندازلار ئەترىتى مۇداپىئە يېڭىنىڭ ئورۇنباشار قۇماندانى ۋاڭ يۈلىن قارا شەھەر-كورلىدىكى قالدۇق ئىشلارنى باشقۇرغۇچى خۇاڭ يۈنشۇەننىڭ ئورۇنلاشتۇ-

رۇشى بويىچە ئەسكەر ۋە خەلق ئىشچىلىرىنى ئەۋەتىپ، چەرچى ئۆستىگىنى چاپتۇردى. ئۆستەڭنىڭ ئۇزۇنلۇقى 40نەچچە چاقىرىم بولۇپ، يېرىم يىلدا پۈتتى، ئۇنى مەڭگۈ خاتىرىلەش يۈزىسىدىن بىر ياغاچ ئابىدە تىكلەندى (بۇ ئابىدە ھازىر شىنجاڭ مۇزېيىدا ساقلانماقتا. ئېگىزلىكى 2.4 مېتر، كەڭلىكى 0.85 مېتر).

6 ـ ئايدا قارا شەھەر مۇداپىئەيگىنىڭ قۇماندانى زۇجىنبىن ئەسكەرلەرگە باشچىلىق قىلىپ شاڭخۇ يېڭى ئۆستىگىنى چاپتۇرۇپ، ئۇرۇش پاراكەندىچىلىكىدە تارقىلىپ كەتكەن ئۇيغۇر دېھقانلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 8 ـ يىلى (1882 ـ يىلى)

7ـ ئاينىڭ 23ـكۈنى قارا شەھەر خان ئامبىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، قارا شەھەر بىۋاستە قاراشلىق نازارىتى تەسىس قىلىندى. كورلىدىكى ئۇيغۇر يېزىلىرى بىۋاستە قاراشلىق نازارەتكە تەۋە بولدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 22 ـ يىلى (1896 ـ يىلى)

شۇنتسىيلىك ئارخىئولوگ سۈئېن ھېدىن قاتارلىقلار لوپنۇر كۆلىگە تەكشۈرۈش ئۇچۇن بارغاندا كورلىدىن ئۆتتى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 25 ـ يىلى (1899 ـ يىلى)

قارا شەھەر بىۋاستە قاراشلىق نازارىتىنىڭ دەرىجىسى قارا شەھەر مەھكىمىسىگە ئۆستۈرۈلدى، كورلا قارا شەھەر مەھكىمىسىگە قارىدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 26 ـ يىلى (1900 ـ يىلى)

ئەنگلىيىلىك ئارخىئولوگ ستېيىن تەكشۈرۈش ئۇچۇن تۇنجى قېتىم شىنجاڭغا كېلىپ، كورلا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ نۇرغۇن مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى ئوغرىلاپ كەتتى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 29 ـ يىلى (1903 ـ يىلى)

ياپونىيىلىك ئوتانى كوئولنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكى دۇبىيەن جېشىن، شۇي شىيەنشۇي كۇچانىڭ يېنىدىكى قۇمتۇرا مىڭ ئۆيدە تۆت ئايدىن ئارتۇق تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، كورلا قاتارلىق جايلار ئارقىلىق شىئەنگە قايتتى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 32 ـ يىلى (1906 ـ يىلى)

ئەنگلىيىلىك ئارخىئولوگ ستېيىن تەكشۈرۈش ئۇچۇن 2 ـ قېتىم شىنجاڭغا كېلىپ، كورلىغا باردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 33 ـ يىلى (1907 ـ يىلى)

قارا شەھەرنىڭ ۋالىسى ۋېن رۇيلەن شاڭخۇ ئۆستىگىنى راۋانلاشتۇرۇشقا، دادۇڭزا ئۆستىگىنى چېپىشقا باشچىلىق قىلىپ، تارقىلىپ كەتكەن كەمبەغەل ئۇيغۇر پۇقرالىرىنى ئورۇنلاشتۇردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۇ 34 - يىلى (1908 - يىلى)

كورلىدىكى ساخاۋەت مەكتىپى 2 - ئىپتىدائىي مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى، ماڭاشلىق خىزمەتچى ۋاڭ يۈكشياڭ مۇئەللىم بولدى.

كورلا قارا شەھەر مەھكىمىسىنىڭ ئاساسلىق دېھقانچىلىق رايونى بولۇپ قالدى. شۇ يىلى ئۇيغۇر دېھقانلىرى 1400 ئۆيلۈكتىن، خۇيزۇ دېھقانلىرى 430 ئۆيلۈكتىن ئاشتى، موڭغۇل دېھقانلىرى ئالتە ئۆيلۈككە، خەنزۇ دېھقانلىرى 20 نەچچە ئۆيلۈككە يەتتى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ شۈەنتۇڭ 1 - يىلى (1909 - يىلى)

ياپونىيە تەكشۈرۈش ئەترىتى 2 - قېتىم كورلىغا كەلدى. كرورەن خارابىسىنى تەكشۈرۈشكە بارغان كىشىلەر ئۇ يەردىن لىيونىڭ خەت - چەكلىرىنى تاپتى.

مىنگونىڭ 1 - يىلى (1912 - يىلى)

كورلىدا پوچتىخانىنىڭ ۋەكالەت ئورنى قۇرۇلدى، ئۇ قارا شەھەر پوچتىخانىسىغا قارىدى. كورلىدا شەھەر - بازار جىساسى تەسىس قىلىندى، ئۇ قارا شەھەر مەھكىمىسىگە قارىدى.

مىنگونىڭ 2 - يىلى (1913 - يىلى)

4 - ئايدا قارا شەھەر مەھكىمىسى ناھىيىگە ئۆزگەرتىلدى، كورلا قارا شەھەر ناھىيىسىگە قارىدى.

مىنگونىڭ 3 - يىلى (1914 - يىلى)

كورلا پوچتا ۋەكالەت ئورنى 3 - خىلدىكى B دەرىجىلىك پوچتا ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

مىنگونىڭ 4 - يىلى (1915 - يىلى)

7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى كېچىدە خامانگۇ ئەتراپىدا گۈلدۈرماملىق يامغۇر يېغىپ، دەريا سۈيى تېز ئۆرلەپ كەتتى، سۇ قوشئېرىق، دۇلۇغا، چاچى، شاڭخۇ قاتارلىق يېزىلاردىكى 22 ئۆيلۈك دېھقانىنىڭ ئۆيىنى ئۆرۈۋەتتى، خامانلارنى سۇ بېسىپ كەتتى، ئالىي، ئوتتۇرا، تۆۋەن دەرىجىلىك 369 مو يەردىكى ئاشلىق سۇ ئاستىدا قېلىپ، ھوسۇل ئېلىنمىدى.

شۇ يىلى ئەنگلىيىلىك ئارخىئولوگ ستېيىن 3 - قېتىم شىنجاڭغا تەكشۈرۈشكە كېلىپ، تۇرپان ئارقىلىق كورلىغا كەلدى ۋە ناھىيە بازىرىدا دەم ئالغاندىن كېيىن، قەشقەر يېڭىشەھەرگە يۈرۈپ كەتتى.

مىنگونىڭ 5 - يىلى (1916 - يىلى)

كورلىدىكى 3-خىلدىكى B دەرىجىلىك پوچتا ئىدارىسىنىڭ دەرىجىسى 2-خىلدىكى پوچتا ئىدارىسىغا ئۆستۈرۈلدى.

5-ئاينىڭ 30-كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت: بۇنىڭدىن كېيىن كورلا دېھقانلىرىنىڭ لوپنۇر ناھىيىسىدىكى شىنپىڭ ئۆستېڭىدىن ئۆزئالدىغا سۇ باشلىشىغا يول قويۇلمايدۇ، بۇرۇن ئېچىلغان ئېچىقلار بىرەك ئېتىۋېتىلسۇن، بۇنىڭدىن كېيىن ئايرىم تارماق ئۆستەڭ چېپىلىپ يەر سۇغىرىلسۇن، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

9-ئايدا كورلىدا تەسىس قىلىنغان جىسا (تەكشۈرگۈچى) ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا مۇپەتتىش قويۇلدى.

مىنگونىلىك 6 - يىلى (1917 - يىلى)

6 - ئاينىلىك 8 - كۈنى كورلا مۇپەتتىشى بىكار قىلىنىپ، كورلا ياردەمچى ئامبىلى تەسىس قىلىندى، ئۇ قارا شەھەر ناھىيىسىگە قارىدى.

مىنگونىلىك 7 - يىلى (1918 - يىلى)

7 - ئاينىلىك 23 - كۈنى ياڭ زېڭشىن زوۋېيشىننى قوشۇمچە كورلا باقاۋۇلى قىلدى.

مىنگونىلىك 8 - يىلى (1919 - يىلى)

يازدا چەرچى يېزىسىدىكى زىرائەتلەر قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە ئۇچرىدى.

مىنگونىلىك 9 - يىلى (1920 - يىلى)

4 - ئاينىلىك 8 - كۈنى قارا شەھەر ۋىلايىتى تەسىس قىلىندى، كورلا ياردەمچى ئامبىلى ئاقسۇ ۋىلايىتىدىن قارا شەھەر ۋىلايىتىنىلىك باشقۇرۇشىغا ئايرىپ بېرىلدى.

مىنگونىلىك 10 - يىلى (1921 - يىلى)

يازدا بوتۇخۇ يېزىسىدىكى ئالىي، ئوتتۇرا، تۆۋەن دەرىجىلىك 5080 مو يەردىكى زىرائەتنى سۇ بېسىپ كەتتى. كېيىنكى يىلى 5 - ئاينىلىك 29 - كۈنى مەمۇرىي كېڭەش ئاپەت ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدا ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى ۋە مالىيە مىنىستىرلىكىگە پەرمان چۈشۈردى، 7 - ئاينىلىك 12 - كۈنى غەللە - پاراق ئېلىشنى كەچۈرۈم قىلدى.

مىنگونىلىك 13 - يىلى (1924 - يىلى)

3 - ئايدا كورلا دېھقانلىرى بىلەن لوپنۇر دېھقانلىرى ئىككى ناھىيە تۇتىشىدىغان يەردىكى بوز يەرنى تالىشىپ جىدەل چىقاردى. ياڭ زېڭشىن ئەۋەتكەن خادىم ئۇ يەرگە بېرىپ تەكشۈرۈپ، بوز يەرنى ئىككى ناھىيىگە تەڭ بۆلۈپ بەردى.

مىنگونىلىك 14 - يىلى (1925 - يىلى)

8 - ئايدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىلىك پۇل بېرىپ تۇرۇشى بىلەن كورلىغا قاراشلىق تاشەندىن چەرچىگىچە بولغان 200 چاقىرىمدىن كۆپرەك يەردىكى تېلېگراف لىنىيىسىنىلىك تۈۋرۈكلىرى رېمونت قىلىندى ۋە ئالماشتۇرۇلدى.

مىنگونىلىك 17 - يىلى (1928 - يىلى)

ئارخېئولوگ خوڭ ژېنبى كورلىدىكى ئۇزگەن، يانتاقچى كونا شەھەرلىرىدە ۋە چەرچىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

مىنگونىلىك 19 - يىلى (1930 - يىلى)

10 - ئاينىلىك 27 - كۈنى مەمۇرىي كېڭەشنىلىك تەستىقى بىلەن كورلا ياردەمچى ئامبىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تەسىس قىلىندى، ئۇ قارا شەھەر مەمۇرىي رايونىنىلىك

باشقۇرۇشىدا بولدى.

مىنگونىڭ 21 - يىلى (1932 - يىلى)

2 - ئايدا جەن شۇرېن ماجۇڭيىڭ بىلەن خوجانيازھاجى قىسىملىرىنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىشىنى توسۇش ئۈچۈن، سۈيدۈگدە تۇرۇشلۇق ئاتلىق ئەسكەرلەر يېگى بىلەن قارا شەھەردە تۇرۇشلۇق جەن شىكۇيىنىڭ لۇيبىدىن بىرلەشمە مۇداپىئە قوماندانلىق شتابى تەشكىل قىلدى.

شۇ ئايدا ماجۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ماشىمىن، مافۇمىنگە قاراشلىق لۇجاڭ توختى قوشۇن باشلاپ كورلىغا ھۇجۇم قىلدى، بىرلەشمە مۇداپىئە قوماندانلىق شتابىنىڭ ئەسكەرلىرى باشئەگمەدە قارشى تەرەپكە تەسلىم بولۇپ، ئۆز تەرىپىگە قارشى ئۇرۇش قىلدى. جەن شىكۇي پۈتى يارىلانغاندىن كېيىن، قوغلاپ كەلگەن ئەسكەرلەر تەرىپىدىن كاللىسى ئېلىندى. ماجۇڭيىڭ قىسمى كورلىنى ئىشغال قىلدى.

مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى)

كورلىدا تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى.

مىنگونىڭ 23 - يىلى (1934 - يىلى)

3 - ئاينىڭ 4 - كۈنى شۇئىتسىيلىڭ سۆزىن ھېيدىن مىنگو ھۆكۈمىتى تۆمۈر يول مىنىستىرلىكىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن سۇييۈەن - شىنجاڭ تاشيول چارلاش ئەترىتىنى باشلاپ كورلىغا كەلدى.

3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ماجۇڭيىڭ قىسىملىرىنى باشلاپ كورلىغا كەلدى. سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئارمىيىسىنىڭ ئايرۇپلانلىرى كورلا شەھەر رايونىنى بومباردىمان قىلدى. ماجۇڭيىڭ قىسىملىرى ئاپتومو-بىل بىلەن غەربكە چېكىنىپ، شۇ كۈنى ئاخشىمى بۈگۈرگە يېتىپ باردى. 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئارمىيىسىنىڭ مەلۇم قىسمى كورلىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى.

مىنگونىڭ 24 - يىلى (1935 - يىلى)

2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى چېن دېلى كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنى 3 - دەرىجىلىك ناھىيىگە ئۆزگەرتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى. بۇ تەكلىپ 19 - كۈنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى لى رۇڭنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇشى بىلەن، 54 - سانلىق يىغىندا مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى. 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى قارا شەھەر خانانگۇ جىلغىسىنى قارا شەھەر ناھىيىسى بىلەن كورلا ناھىيىسىنىڭ پاسىلى قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. 7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت بۇنىڭغا قوشۇلدى ۋە ئىككى ناھىيىگە ئايرىلغان رايونىنىڭ تەپسىلى خەرىتىسى سىزىپ چىقىلغاندىن كېيىن قايتا مۇزاكىرە قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شەخسىلەرنىڭ مەبلەغ توپلىشى بىلەن كورلا پىلىچىلىك شىركىتى قۇرۇلدى. تېخنىكا خادىملىرى يېتىشمىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ شىركەت مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943-يىلى) 5-ئايغا كەلگەندىلا ئاندىن سامان قەغەز ئىشلەپچىقاردى. لېكىن كېيىنكى يىلى ئىشلەپچىقىرىش يەنە توختاپ قالدى.

مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى)

كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى مىنگونىڭ 23 - ، 24 - يىللىرى ئېلىشقا تېگىشلىك 15 مىڭ دادەن غەللە پاراق ئاشلىقى ئېلىندى، پۇقرالارنىڭ ساقلىغان ئاشلىقلىرى توگەپ، ئۇزۇقلۇق ۋە ئورۇقلۇق

ئۆكسۈپ قالدى.

4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى كورلا خەلقى يىغىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ناھىيە تەسىس قىلىشنى تەستىقلاپ، ناھىيە تامغىسىنى تارقىتىپ بېرىشىنى، ئۇرۇقلۇق ئوتنە بېرىشىنى، ساخاۋەت ئاشلىقىنى بىكار قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

شۇ يىلى كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىشلىرىنى ياخشىلاش مەيدانى ۋە پونكىتلىرىنى قۇرۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يېڭىچە دېھقانچىلىق ماشىنا ـ سايمانلىرى ۋە ئېسىل نەسىللىك كالا ـ قوي قاتارلىق چارۋىلارنى كىرگۈزدى.

شۇ يىلى كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى پاشا مەخسۇم پۇل ئىئانە قىلىپ قۇرغان ئۇيغۇر قىزلار باشلانغۇچ مەكتىپى سىنىپىدا ئوقۇش باشلاندى، بۇ سىنىپقا 40 قىز ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى.

مىنگونىڭ 26 ـ يىلى (1937 ـ يىلى)

كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى 3 ـ دەرىجىلىك پوچتا ئىدارىسى تەسىس قىلدى.

مىنگونىڭ 27 ـ يىلى (1938 ـ يىلى)

قارا شەھەر مەمۇرىي مەھكىمىسى قارا شەھەر مەمۇرىي مۇپەتتىش ۋالى مەھكىمىسىگە ئۆزگەرتىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى پاشا مەخسۇم دۇبەن شېڭ شىسەيگە: كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغىنىغا ھازىر تۆت يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ناھىيە تامغىسى تېخىچە تارقىتىپ بېرىلمىدى، خىزمەتكە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، تامغا تىزراق تارقىتىپ بېرىلسە، دەپ دوكلات يوللىدى.

مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى)

2 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنى رەسمىي تۇرغە كورلا ناھىيىسىگە ئۆزگەرتتى، ئۇ 3 ـ دەرىجىلىك ناھىيە بولۇپ، يەنىلا قارا شەھەر مەمۇرىي رايونىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

شۇ يىلى كورلا ناھىيىسىدە چارۋىچىلىق شۆبە ئىدارىسى ۋە شۆبە مال دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى.

كورلا پۇقرالىرى پۇل، كۆچ، ئات، ھارۋا چىقىرىپ، قارا شەھەردىن ئاقسۇغا باردىغان تاشيول قۇرۇلۇشىغا ياردەم بەردى.

مىنگونىڭ 31 ـ يىلى (1942 ـ يىلى)

شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلدى (مىنگونىڭ 38 ـ يىلى ئۇنىڭ نامى شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكىنىڭ كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى).

5 ـ ئايدا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بۇغالتر بۆلۈمىنىڭ 26 مىڭ 317 يۈەن ھۆكۈمەت پۇلى ئوغرىلاپ كېتىلدى.

مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى)

8 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى جۇڭگو گومىنداڭىنىڭ كورلا ناھىيىلىك داڭبۇسى (پىرقىسى) قۇرۇلدى.

مىنگونىك 33 - يىلى (1944 - يىلى)

1 - ئاينىك 20 - كۈنى كورلا ناھىيىسى 3 - دەرىجىلىك ناھىيىدىن 2 - دەرىجىلىك ناھىيىگە ئۆستۈرۈلدى، خادىملار شىتاتى ۋە ھەرخىل خىراجەت مۇناسىپ ھالدا كۆپەيتىپ بېرىلدى.

شۇ يىلى گومىنداڭنىك كورلىدا تۇرۇشلۇق 126 - لۇيىنىك 20 - تۈەنى خامانگۇ جىلغىسىدا كۆمۈركان ئېچىپ، يىلىغا 45 تونىنا كۆمۈر قازدى.

مىنگونىك 34 - يىلى (1945 - يىلى)

5 - ئاينىك 11 - كۈنى كەچ ساەت يەتتىلەردە ناھىيە بازىرىدىكى «جۇڭجىك» چولك كۆۋرۈكىنىك شىمالىي قىسمىدا ئوت ئاپىتى يۈز بەردى. كورلىدا تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر، ساقچى ئىدارىسىدىكىلەر ۋە شەھەر ئاھالىلىرىدىن بولۇپ نەچچە يۈز ئادەم ئوت ئۆچۈرۈشكە قاتناشتى. ئالتە ساەت قۇتقۇزۇش ئارقىلىق ئوت ئۆچۈرىۋېلىندى. ئوتتا كۆۋرۈكنىك شىمالىي قىسمىدىكى راۋاق، كۆۋرۈك تاختىسى ۋە ئۇچ ئېغىز ئاھالە ئۆيى كۆيۈپ كەتتى. 24 - كۈنى كۆۋرۈك رېمونت قىلىنىپ قاتناش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

7 - ئاينىك 29 - كۈنىدىن 11 - ئاينىك 26 - كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت 18 ياشتىن 45 ياشقىچە بولغان 790 كىشىنى ھاشارغا تۇتۇپ، ئۇلارنى تۇركۈمگە بۆلۈپ كورلا - لوپنۇر تاشيولىنى ياساشقا ئەۋەتتى.

8 - ئايدا قارا شەھەر ھاۋا ئارمىيە 145 - پونكىتى ئۇرۇمچى ئاماناتلىقنى ساقلاش قۇماندانلىق شىتابى ۋە 8 - مەمۇرىي مۇپەتتىش ۋالىي مەھكىمىسىنىك بۈيرۇقىغا بىنائەت، كورلا بازىرىنىك شىمالىدا ئۇزۇنلۇقى 1218 مېتر، كەڭلىكى 364 مېتر كېلىدىغان بىر ئايرودروم ياسىدى، يېڭىدىن ئىككى كۆۋرۈك سالدى.

10 - ئايدىن 11 - ئايغىچە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت 800 دىن ئارتۇق ئىشلەمچىنى تەشكىللەپ مۇئاۋىن ھاكىم ئابدۇيىمىنىك قۇماندانلىقىدا كونا شەھەر سېپىلىنى رېمونت قىلدى. سېپىلنىك دەرۋازىسى تۆت بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 531 جاڭ ئىدى.

شۇ يىلى كورلا ناھىيىسىدە يۇقۇملۇق كېسەل تارقىلىپ 1000 دىن ئارتۇق ئادەم ئۆلدى، ھەر مىللەت خەلقى شېپاخانا قۇرۇش ئۈچۈن ئۆزلۈكىدىن 100 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى. ئۆلكىلىك سەھىيە باشقارمىسى دوختۇر ئەۋەتىپ ھەمكارلاشتى.

مىنگونىك 35 - يىلى (1946 - يىلى)

3 - ئاينىك 16 - كۈنى كورلا ناھىيىلىك كېڭەش قۇرۇلدى.

7 - ئاينىك 1 - كۈنى كورلا ناھىيىسىدە تىنچلىقنى تەبرىكلەش چولك يىغىنى ئېچىلىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىك قۇرۇلغانلىقى تەبرىكلەندى.

8 - ئاينىك 2 - كۈنى مىللىي ھۆكۈمەت مەركىزىي تەپتىش مەھكىمىسىنىك باشلىقى يۈيۈرېن قارا شەھەر ناھىيىسىدىن ئاپتوموبىل بىلەن كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. چۈشتىن كېيىن ساەت 4 تە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ھەيئىتىدە ئاممىۋىي يىغىن ئۆتكۈزدى، يۈيۈرېن سۆز قىلدى.

9 - ئاينىك 15 - كۈنىدىن 17 - كۈنىگىچە ناھىيىدىكى 1 - يېزىنىك باشلىقى ئابدۇللا 300 دىن ئارتۇق دېھقانغا باشچىلىق قىلىپ ئۇزۇنلۇقى 178 جاڭ، كەڭلىكى ئالتە چى، چوڭقۇرلۇقى بەش چى كېلىدىغان كۆنچى دەرياسىدىن سۇ باشلاش ئۆستىڭنى چاپتۇردى. بۇ قۇرۇلۇش تېز پۈتتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىك مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى.

مىنگونىلىك 36 - يىلى (1947 - يىلى)

كورلا ناھىيىسىنىڭ تەسىس قىلىنغانلىقى مەمۇرىي كېڭەشنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، مىللىي ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى ئارقىلىق ئەنگە ئېلىنىدى.

9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى سائەت 6 دىن 41 مىنۇت 16 سېكونت ئۆتكەندە كورلا ناھىيىسىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى قارا شەھەر ناھىيىسى بىلەن تۇتىشىدىغان يەردە 4.75 بال يەر تەۋرىدى.

مىنگونىلىك 37-يىلى (1948 - يىلى)

كورلا ناھىيىسىدە ھەر بازار، ئۇچ يېزا (مىنجى يېزىسى، جېەنشىن يېزىسى، يۇڭئەن يېزىسى)، 47مەمۇرىي كەنت تەسىس قىلىندى. تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 478مىڭ 700موغا، ئومۇمىي ئائىلە 3780گە، نوپۇس 25 مىڭ 538 گە يەتتى.

شىنجاڭ تاشيول تىرانسپورت باشقۇرۇش ئىدارىسى كورلا ناھىيىسىدە كورلا يول ئاسراش ئۇچاستىكىسى قۇردى، ئۇ شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت 6 - رايون ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

6 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ناھىيىلىك شىپاخانا ياسلىپ پۈتتى. ئۇنىڭ ئۈن ئېغىز ئۆيى، 13 تېببىي خادىمى بار ئىدى.

11 - ئاينىڭ 9 - كۈنى گومىندالڭ 42 - شىسىنىڭ شىجاڭى، شىنجاڭ گارنىزونى باش قۇماندانلىق شتابىنىڭ مۇئاۋىن باش قۇماندانى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ قۇماندانى جاۋشىگۈڭ كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ ھەربىي ئىشلارنى كۆزدىن كەچۈردى.

مىنگونىلىك 38 - يىلى (1949 - يىلى)

7 - ئايدا گومىندالڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان 42 - شىسى 128- لۇيى 382 - تۇەننىڭ بىر قوشۇنى ۋە شىنجاڭ گارنىزونى باش قۇماندانلىق شتابىغا بىۋاستە قاراشلىق 9 - ئاتلىق ئەسكەر لۇيىنىڭ بىر قوشۇنى كورلا ناھىيىسىدە مۇداپىئە كۆردى.

9 - ئاينىڭ 25 - ، 26 - كۈنلىرى شىنجاڭ گارنىزونى باش قۇماندانلىق شتابىنىڭ باش قۇماندانى تاۋسيۆ، مۇئاۋىن باش قۇماندانى جاۋشىگۈڭ ۋە ئۇلكە رەئىسى بۇرھان شەھىدىلەر ئارقا - ئارقىدىن تېلېگراممىا يوللاپ ھەقىقەتكەقايتتى، شىنجاڭ تىنچ يُول بىلەن ئازاد بولدى. 10 - ئايدا شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ سابىق ھاكىمى خادىرىنىڭ ئىستېپاسىنى تەستىقلىدى، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىلگىرىكى ناھىيىلىك باج بۇلۇمىنىڭ باشلىقى ئەخمەتجان مۇۋەققەت ھاكىم بولدى.

10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك بانكىنىڭ كورلا ناھىيىلىك ئىش بېجىرىش ئورنى جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 2 - جۇن 6 - شىسىدىكى ئالدىن يۇرۇر قىسىم مۇئاۋىن شىنجاڭ ۋۇزنجيې، مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسار زېڭ گۇاڭمىڭ، شتاب باشلىقى ماسىنلارنىڭ باشچىلىقىدا جەنۇبىي شىنجاڭغا يۇرۇش قىلغاندا كورلا ناھىيىسىدىن ئۆتتى.

11 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2 - جۇنىنىڭ 4 - شىسى كورلا ناھىيىسىگە 30 نەچچە ئادەم ئەۋەتىپ، گومىندالڭنىڭ 128 - لۇيى 382 - تۇەننىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 22- بىڭتۇەنى 27 - شىسىنىڭ 79 - تۇەنى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلدى.

12 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2 - جۇنى 6 - شىسى 18 - تۇەننىڭ سىياسىي بۇلۇمى ئاممىۋى ھەرىكەت بۇلۇمچىسىنىڭ باشلىقى لياڭ ئېنشياڭ بىلەن قوغداش بۇلۇمچىسىنىڭ مۇئاۋىن

باشلىقى جاڭ شيۇيىنى كورلا ناھىيىسىگە پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، ئامما‌نى پائال قوزغاپ، پارتىيە، ھاكىمىيەت تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش خىزمىتىگە تەييارلىق كۆرۈشكە ئەۋەتتى.

1950 ـ يىلى

1 ـ ئايدا 6 ـ شىنىڭ 18 ـ تۆ‌ەنى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىگە كىرىپ ئورۇنلىشىپ، ھوز يەر ئېچىشقا باشلىدى.

2 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى (دېھقانلار كالىنداری بويىچە چاغان ھارپىسىدا) 6 ـ شىنىڭ سىياسىي بۆلۈمى تەربىيىلىگەن، ھاكىمىيەت قۇرۇش كۈرسىدا ئوقۇغان 23 كورسانت بۇيرۇقتا بىنائەت خىزمەت ئەترىتى بولۇپ، كورلا ناھىيە بازىرىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى.

3 ـ ئاينىڭ بېشىدا كورلا ناھىيىلىك ھەربىي ئىدارە قىلىش كومىتېتى، شەھەر مۇداپىئە قوماندانلىق شتابى قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇۋەققەت قوماندانى ژاڭ جىن كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ، 6 ـ شى 18 ـ تۆ‌ەننىڭ تۆ‌ەنجاڭى يۇشيا، سىياسىي كومىسارى ياڭ خۇ‌ەنشېڭلارنىڭ ھەمراھلىقىدا كورلا ناھىيىسىنىڭ دادۇڭزا، ئۇۋا رايونلىرىنى تەكشۈرۈپ، چوڭ تىپتىكى سۇ قۇرۇلۇشلىرىنى ياساپ، ھەربىيلەر بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇشقا ئاساس سېلىشنى قارار قىلدى.

شۇ ئايدا سابىق ناھىيىلىك گومىنداڭ يەرلىك ئامانلىق ساقلاش قوراللىق كۈچلىرى ئۆزگەرتىلىپ، خەلق جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسىملىرىنىڭ كورلا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئەترىتى قۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە باندىت ـ ئىشپىيونلارنى تازىلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، گومىنداڭنىڭ ھەربىيلىرى، ساقچى، ژاندارما، ئىشپىيونلىرى ۋە ئەكسىيەتچىل پارتىيە، ئۆمەك، باڭخوي تەشكىلاتلىرىدىكىلەرنىڭ باش ئېگىپ ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرۇشى ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى.

4 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ھەر مىللەت ـ ھەر ساھەدىكىلەر قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. باۋ ـ جيا تۈزۈمىنىڭ بىكار قىلىنغانلىقى ئېلان قىلىنىپ، رايونلۇق، يېزىلىق خەلق دېموكراتىك ھاكىمىيىتى قۇرۇلىدىغانلىقى جاكارلاندى؛ سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كومىتېتى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى؛ مۇلۇكنى ئېنىقلاش كومىتېتى، سۇچىلىق كومىتېتى ۋە سەھىيە كومىتېتى قۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى ناھىيىلىك باج ئىدارىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، كورلىدا تۈرۈشلۇق ئارمىيىنىڭ 18 ـ تۆ‌ەننىڭ سىياسىي كومىسارى ياڭ خۇ‌ەنشىڭ شۇجىلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى، چېن جيەنپىڭ مۇئاۋىن شۇجى بولدى.

5 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قۇرۇلدى.

6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەر ساھەدىكىلەر قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى، مەھەممەت ئىسمايىل ناھىيە‌نىڭ ھاكىملىقىغا، لياڭ ئېنشياڭ ناھىيىنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا سايلاندى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدە كاتىبات ئىشخانىسى، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، مائارىپ بۆلۈمى، قۇرۇلۇش بۆلۈمى، سودا‌ـسانائەت بۆلۈمى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، سوت مەھكىمىسى، باج ئىدارىسى، پوچتا ئىدارىسى، تېلېگراف ئىدارىسى، خەلق بانكىسى قاتارلىق ئاپپاراتلار تەسىس قىلىندى.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى تۇنجى نۆۋەتلىك ناھىيىلىك پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى ئېچىپ، جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك

خىزمەت كومىتېتىنىڭ ئەمەلدىن قالغانلىقىنى، جۇڭگو كومپارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى، يالاڭ خۇەنشىڭ شۇجىلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى، چېن جيەنپىڭ مۇئاۋىن شۇجى بولدى. ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتىدە كاتىبات ئىشخانىسى، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

8 ـ ئايدا سابىق گومىنداڭنىڭ يېزا (بازار) باۋ ـ جيا تۈزۈمى ئۈزۈل ـ كېسىل بىكار قىلىنىپ، تۆت رايون، 12 يېزا، 42 مەمۇرىي كەنت (ئالتە كوچىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) قۇرۇلدى ھەمدە رايونلۇق، يېزىلىق، كەنت (كوچا) لىك مەھكىمە تەسىس قىلىندى.

9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى چولاق سۇ قۇرۇلۇشى ـــ جيەنشىڭ ئۈستىگى قۇرۇلۇشى باشلاندى.

10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 22 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

شۇ يىلى ناھىيىلىك مالىيە ـ ئىقتىساد كومىتېتى قۇرۇلدى.

1951 ـ يىلى

1950 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1951 ـ يىلىنىڭ باشلىرىغىچە بولغان مەزگىلدە، ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

2 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئەسكەر قوبۇل قىلىش كومىتېتى تۆنجى قېتىم 54 نەپەر يېڭى ئەسكەر ئېلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى.

3 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 17 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 3 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

4 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىدە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، 36 ئەكسىلئىنقىلابچى قولغا ئېلىندى.

4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا ناھىيىلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى قۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى كورلا ناھىيىلىك ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ـ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ھەرمىللەت خەلق ئامما سىنى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ـ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش باش جەمئىيىتى تەشەببۇس قىلغان ئايرۇپلان، زەمبىرەك ئىئانە قىلىش، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسى تۇزۇش پائالىيىتىگە ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئاۋاز قوشۇشقا چاقىردى.

5 ـ ئاينىڭ ئاخىرىغىچە 18 مىڭ 860 ئادەم تېنچلىق ئۈچۈن ئىمزا قويۇش پائالىيىتىگە قاتناشتى، 906 مىليون 100 مىڭ يۈەن (شىنجاڭ ئۆلكىسى پۇلى) ئىئانە قىلىندى.

5 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى 2 ـ جۇن 6 ـ شىسىنىڭ 18 ـ تۈەنى ياسىغان جيەنشىن ئۈستىگىنىڭ تۆنجى قارارلىق قۇرۇلۇشى پۈتتى. قارا شەھەر شۆبە ھەربىي رايونى ۋە 6 ـ شىدىكى يىڭ دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلار ۋە كورلىدىكى ھەرمىللەت ھەربىي ـ خەلقتىن بولۇپ 7000 دىن ئارتۇق كىشى كورلىدا سۇ باشلاش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇۋەققەت قۇماندانى قوشۇمچە سىياسىي كومىسسارى ۋاڭ جېن سۇ ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى ۋاڭ گۇاڭجاۋ، سىمونت مۇتەخەسسىسى لۇز ۋېشيەن، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ سۇچىلىق تارماقلىرىنىڭ رەھبىرى ۋاڭ خېتىكلار بىلەن بىرلىكتە مۇراسىمغا قاتناشىپ تەبرىكلىدى. مۇۋەققەت قۇماندان ۋاڭ جېن لېنتا كەسىپ بولغاندىن كېيىن سۆز قىلدى ھەمدە جيەنشىن ئۈستىگىنى 18 ـ تۈەن ئۈستىگى دەپ ئۆزگەرتتى.

5 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى مۇۋەققەت قۇماندان ۋاڭ جېن سۇ ئىشلىرى مۇمۇتەخەسسىلىرىنى باشلاپ باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ ئورنىنى نەق مەيداندا چارلاپ، ئىستانسا قۇرۇلىدىغان ئورۇننى

دەسلەپكى قەدەمدە بېكىتتى.

7 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 19 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك تۈنجى قېتىملىق دېھقانلار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 17 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 4 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

9 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش ئىدارىسى قۇرۇلدى، 2 ـ يىلى 1 ـ ئايدا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدىن 10 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنگىچە جۇڭخۇا مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، مەركىزىي مۇزىكا ئىنستىتوتىنىڭ پروفېسسورى دەي ئېيلىەن باشچىلىقىدىكى مەركىزىي مۇزىكا ئىنستىتوتىنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ ھال سوراش يۇزىسىدىن ئويۇن قويۇش ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ ھال سوراش يۇزىسىدىن ئويۇن قويدى.

9 ـ، 10 ـ ئايلاردا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتىگە بىرلەشتۈرۈلۈپ، كورلا ناھىيە-سىنىڭ ناھىيە دەرىجىلىك ئورگانلىرىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئارىسىدا ئونتۇرا قاتلامدىكىلەرنى ئېنىقلاش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلىپ، ئىشپىيون، پايلاقچىلار، چېكىمچاك، خۇڭباڭ تەشكىلاتلىرىنىڭ ئەزالىرىدىن 25ى ئېنىقلاپ چىقىلدى.

11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسىدە ئوچۇق سوت يىغىنى ئېچىلىپ، سابىق گومىنداڭنىڭ كورلىدىكى ھاكىمى خادىرىن باشچىلىقىدىكى بىر تۈركۈم ئەسلئىنقىلابچىلار ئوچۇق سوت قىلىندى، ئەكسىلئىنقىلابچى خادىرىنغا قانۇن بويىچە ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى.

11 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك رادىئو پونكىتى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك پارتكومىدىكى ئالاقىدار رەھبەرلەر-نىڭ كۆرۈشى ئۈچۈن، ئاساسلىقى مەركىزىي خەلق رادىئو ئىستانسىسى ۋە شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىدا ئاڭلىتىلغان خەۋەرلەر قوبۇل قىلىنىپ خاتىرىگە ئېلىندى.

يازدا، كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ـ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتى ئۆمىكى تەشكىللەپ، يىل ئاخىرىغىچە ناھىيە بويىچە ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ـ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتىنى ئورۇنداشنى پىلانلىدى.

شۇ يىل ئىچىدە، ناھىيىلىك دېموكراتىك ئىتتىپاقى بىرلەشمىسى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلدى.

1952 ـ يىلى

1 ـ ئايدا ناھىيە ئورگىنىدا خىيانەتچىلىككە، ئىسراپچىلىققا، بيۇروكراتلىققا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت «ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلدى، بۇ ھەرىكەت 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا ئىياقلاشتۇ-رۇلۇپ، 111 خىيانەتچى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سودا ـ سانائەت ساھەسىدە پارىخورلۇققا قارشى تۇرۇش، باج ئوغرىلاش، ياجنى كەم تاپشۇرۇشقا قارشى تۇرۇش، دۆلەتنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئوغرىلاشقا قارشى تۇرۇش، ئىش ھالقىسىنى ئازايتىپ، ماتېرىيالنى قىسىپ ئېلىپ قېلىشقا قارشى تۇرۇش، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاخباراتى-نى ئوغرىلاشقا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

2 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئاشلىق بۆلۈمى، ساھىيە بۆلۈمى، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى تەسىس قىلىندى، ناھىيىلىك ماتارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت ـ ماتارىپ بۆلۈمى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

7 ـ، 8 ـ ئايلاردا ناھىيە بويىچە تۇنجى قەدەمدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئۆلچەم بىرلىكى لايىھىسى بولغا قويۇلۇشقا باشلىندى. لاياقەتلىك بولغانلىرىغا تامغا بېسىلىپ ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلىندى، لاياقەتسىزلىرى بىردەك مۇسادىرە قىلىندى.

9 ـ ئايدا يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنىدىن 10 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك دېھقانلار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىدىن 5 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 6 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

1953 ـ يىلى

3 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 12 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 7 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت.ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىسىدە 1 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش خىزمىتى ئىشلەندى. ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق بولدى: ناھىيىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 30 مىڭ 643، ئومۇمىي ئائىلە 7135؛ ئەر 16 مىڭ 500، ئايال 14 مىڭ 143؛ شەھەر ـ بازار نوپۇسى 6766، يېزا نوپۇسى 23 مىڭ 876.

7 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنىدىن 11 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك كوپېراتىپ ئەزالىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 8 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت ـ ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 13 ـ كۈنىگىچە ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى، قۇرۇلتايغا 51 ۋەكىل قاتناشتى، قۇرۇلتايدا تۇنجى نۆۋەتلىك دېموكراتىك ئايالار بىرلەشمىسى سايلاپ چىقىلدى. شۇ يىلى ئۇنىڭ نامى ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

شۇ يىلى كورلا ناھىيىسىدە ناھىيىلىك يەر ئىسلاھاتى كومىتېتى قۇرۇلدى. يەر ئىسلاھاتى ئالدى بىلەن 3 ـ رايونىنىڭ 6 ـ، 7 ـ يېزىلىرى ۋە 4 ـ رايونىنىڭ 9 ـ يېزىسىدىكى 9 مەۋزېي كەنتتە سىناق تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىلدى. 9 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى 120 كادىر يېزىغا بېرىپ نامرات ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، زومىگەر، پومېشچىكلاردىن ھېساب ئالدى، زومىگەر، پومېشچىكلارنى كۆرەش قىلدى ۋە ئوچۇق سوت قىلدى. ناھىيە بويىچە پومېشچىكلارنىڭ 21 مىڭ 600 مو يېرى، 926 ئېغىز ئۆيى، 775 تۇياق چارۋىسى، 71 مىڭ 800 كىلوگرام ئاشلىقى، 3390 يېزا ئىگىلىك سايمىنى، 5870 ئائىلە سايمىنى مۇسادىرە قىلىندى. 6464 ئائىلىلىك كەمبەغەل دېھقان، يالانما دېھقان 17 مىڭ 761 مو تېرىلغۇ يەرگە ئىگە بولدى.

1954 ـ يىلى

2 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم 1 ـ رايونىنىڭ بەخت يېزىسى ئاقتاش كەنتىدىكى نىيازنىڭ دائىملىق ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىدا يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپىنى سىناق تەرىقىسىدە قۇرۇدى. 3 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى 13 ئائىلىلىك دېھقاندىن تەشكىللەنگەن «ئاۋانگارت» باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى رەسمىي قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ

1 ـ سانلىق يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 69 ۋەكىل قاتناشتى. سايلام ئارقىلىق كورلا ناھىيىلىك 1ـ نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتى تەشكىللەندى، مەخمۇتجان ئاسىم ناھىيىلىك ھاكىملىقىغا سايلاندى.

3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 21 ـ كۈنگىچە يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 1 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى دۆلەت مەمۇرىي كېڭىشىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق، قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم رايونى (1955ـ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى) ۋە كورلا ۋالىي مەھكىمىسى قۇرۇلدى. كورلا ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ مەركىزى كورلا ناھىيىسى بولدى.

7 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە «خۇفېڭغا قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلدى.

7 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى كۆنچى دەريالىرىنىڭ سۇيى بىردىنلا كۆپەيىپ، ئېقىن مىقدارى سېكونتىغا 200 كۇب مېتردىن يەتتى. دەريانىڭ شەرقىي قېشىنى يار ئېلىپ كېتىپ، 40 مودىن كۆپرەك ئېتىزنى سۇ بېسىپ كەتتى. دەريانىڭ غەربىي قېشىدىن سۇ تېشىپ چىقىپ، ناھىيىلىك بانكا، ئاشلىق شىركىتى، پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئارقا ھويلىسىغىچە ئېقىپ باردى. كورلا ۋالىي مەھكىمىسى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئاممىنى ۋاقتىدا سەپەرۋەر قىلىپ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈپ، خەتەردىن قۇتقۇزۇشى، دەريا توغانلىرىنى پۈختىلىشى نەتىجىسىدە چوڭ زىيان كېلىپ چىقمىدى.

9 ـ ئايدا ناھىيىلىك پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى، ناھىيىلىك خەلق بانكىسى، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ۋىلايەتلىك پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى، ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكىغا قوشۇۋېتىلدى.

10 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

12 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى كورلا ۋىلايەتلىك تاماكا ـ ھاراق مەخسۇس تىجارىتى كەسپىي شىركىتىنىڭ توپ سېتىش ئورنى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى ناھىيىلىك شېپاخانا ناھىيىلىك خەلق شېپاخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1955 ـ يىلى

1 ـ ئايدا ناھىيىدە خۇسۇسىي سودا ـ سانائەتنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش باشلاندى.

3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە يېڭى خەلق پۇلى تارقىتىش، كونا خەلق پۇلىنى يىغىۋېلىش ئىشى باشلاندى. كونا پۇلنى يىغىۋېلىش خىزمىتى 6 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئاياقلاشتى.

3 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە پۈتۈن ناھىيىدىكى ھەرمىللەت خەلقى دۇنيا تىنچلىق مۇدىرىيىتىنىڭ چاقىرىقىغا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ، «ئاتوم قوراللىرىنى ئىشلىتىشكە قارشى تۇرۇش» يۈزىسىدىن تىنچلىق ئۆچۈن ئىمزا قويۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى، 24 مىڭ 877 ئادەم ئىمزا قويدى.

4 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە 2 ـ قەدەمدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئۆلچەم بىرلىكى لايىھىسى يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى، دۆلەت بەلگىلىگەن «كىلوگرام سىستېمىسىنى يولغا قويۇش، جىڭ سىستېمىسىنى داۋاملىق قوللىنىش، قالايمىقان سىستېمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش» تىن ئىبارەت ئۆلچەم باشقۇرۇش تۈزۈمى ئىجرا قىلىندى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك خەلق شېپاخانىسى ئاساسىدا، كورلا ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

6 ـ ئايدا كورلا ترانسپورت بېكىتى قۇرۇلدى. 1961 ـ يىلى ئۈ، يولۇچى توشۇش مەركىزىي بېكىتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

10 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى.

10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 18 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم (ئوچ) دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئاچتى، يىغىنغا 132 كىشى قاتناشتى. يىغىندا شىنجاڭ 3 ـ نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى، كوپىراتىپ قۇرۇش، كوپىراتىپنى كېڭەيتىش، كوپىراتىپنى تەرتىپكە سېلىش پىلانى ۋە 1956 ـ يىللىق ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش پىلانى مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسى قۇرۇلدى (1957 ـ يىلى 5 ـ ئايدا ئۇ ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىشخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى). ناھىيىلىك خەلق تەپتىش ئىدارىسى خەلق تەپتىش مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 6 ـ كۈنگىچە يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 2 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ ئومۇمىي يىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئېچىلدى.

12 ـ ئايدا ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسى تۆنجى قېتىم ئىختىيارىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەيدىغان ئەسكەر ئېلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى، 62 ئەسكەر ئالدى.

12 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، ناھىيىنىڭ توۋۇرچى يېزىسى ئۇستۇن ياقاتوغراق كەنتىدىكى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپىراتىپىدا موخۇ كېسىلىنى يۇقتۇرىدىغان بىر ئادەمنىڭ بارلىقى سېزىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنگىچە كورلا ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 5 ـ يىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئېچىلدى. يىغىنغا 43 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى» دېكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ناھىيىلىك، يېزىلىق خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ نامىنى ناھىيىلىك، يېزىلىق خەلق كومىتېتلىرى دەپ ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

شۇ يىلى باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپىراتىپى بىردىن 29 غا كۆپەيدى، كوپىراتىپقا قاتناشقان دېھقان ئائىلىلىرى 26 ئائىلىدىن 796 ئائىلىگە كۆپەيدى.

شۇ يىلى ناھىيىلىك سۇچىلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك سودا ـ سانائەت بۆلۈمى سودا بۆلۈمى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

1956 ـ يىلى

2 ـ ئايدا ناھىيە ئورگىنىدا كادىرلارنى تەكشۈرۈش خىزمىتى ئىشلىنىشكە باشلىندى.

4 ـ ئايدا ناھىيىدە بەش كىشىدىن تەركىب تاپقان ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئارقىدىنلا ناھىيىدىكى ئىدارە، مەكتەپ، كارخانا، كەسپى ئورۇنلار ۋە خەلق تەشكىلاتلىرىدا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ ھەرىكەت ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈپ، ئىككى يىل ئون ئاي ئېلىپ بېرىلدى، بۇ ھەرىكەتكە 1390 كادىر، ئىشچى ـ خىزمەتچى قاتناشتى. 15 ئەكسىلئىنقىلابچى، بىر بۇزۇق ئۇنسۇر ئېنىقلاپ چىقىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى ناھىيىدە بازارلىق خەلق كومىتېتى قۇرۇلدى.

5 ـ ئايدا پۈتۈن ناھىيىدىكى باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپىراتىپلىرى ئالىي كوپىراتىپقا ئۆزگەرتىلدى، ناھىيە بويىچە جەمئىي 33 ئالىي كوپىراتىپ قۇرۇلدى، 5 مىڭ 370 ئائىلىلىك دېھقان ئالىي كوپىراتىپقا قاتناشتى.

5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 7 ـ كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 1 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

7 ـ ئايدا ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى يېڭى ئورۇنغا كۆچۈرۈلدى، ئەسلىدىكى ئورنىدا ناھىيىلىك

خەلق شىپاخانىسى قۇرۇلدى.

11 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى مالىيە ـ ئىقتىساد كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى بىلەن ناھىيىلىك ستاتىستىكا بۆلۈمى پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى قىلىپ بىرلەشتۈرۈلدى.

شۇ ئايدا ناھىيە بويىچە رايون تۈزۈلمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، 17 يېزا بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئون يېزا، بىر بازار قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن 31 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 ـ يىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلدى.

شۇ يىلى كورلا ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇلدى، گېنېراتۇرنىڭ سىغىمچانلىقى 300 كىلوۋات بولدى. 1971 ـ يىلى بۇ ئىستانسا باشقا مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتىلدى.

1957 ـ يىلى

3 ـ ئايدا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى بىلەن مالىيە بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ، ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى قىلىندى.

3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ 1 ـ شۇجىسى ۋاڭ ئېنىماۋ بىلەن شۇجىچۈنىڭ شۇجىسى زېڭ دى كورلا ناھىيىسىگە خىزمەتلەرنى تەكشۈرۈشكە كەلدى ھەمدە مەملىكەت بويىچە ئېچىلغان ئۆلكىلىك، شەھەرلىك، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتلىرى شۇجىلىرى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى.

4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنىگىچە يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 3 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. 5 ـ ئايدا يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى جۈڭگو كومموۋنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

7 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى شاڭخەي يېزىسىنىڭ دادۇڭزا كەنتى مۆلدۈر ئاپىتىگە ئۇچرىدى، 4702 مو يەردىكى ئارپا، 3884 يېرىم مو يەردىكى بۇغداي ئاپەتكە ئۇچرىدى.

9 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچىلار قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، كورلا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى.

10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئىستىل تۈزىتىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 17-كۈنى ناھىيە دەرىجىلىك ئورگانلاردا ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى رەسمىي باشلاندى.

10 ـ ئايدا ناھىيىلىك رادىئو ئۈزلىلى قۇرۇلدى.

11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرىنى ئاشلىق بىلەن نورمىلىق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى.

1958 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە پاختا، پاختا رەخت بىلەن پىلانلىق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى.

1 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ناھىيە دەرىجىلىك ئورگانلاردىكى كادىرلارنىڭ ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا ئوڭچىللارغا قارشى تۇرۇش كۈرىشىگە ئايلاندى. 4 ـ ئايغىچە ئالتە ئادەم خاتا ھالدا «ئوڭچى» قىلىپ بېكىتىلدى.

2 ـ ئايدا پۈتۈن ناھىيىدىكى خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتەپ، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە پىنيىن ھەرپىي بىلەن ئوقۇتۇش ھەمدە ئۆلچەملىك تەلەپپۇزنى ئۆگىنىش باشلاندى.

3 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئىخچاملاش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، كادىرلارنى ئىخچاملاپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈش باشلاندى.

5 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدىن 22 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 ـ يىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلدى.

7 ـ ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى زاۋۇتى قۇرۇلدى؛ سودا بۆلۈمى، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى؛ قۇرۇلۇش بۆلۈمى، سۇچىلىق بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېزا ئىگىلىك بۆلۈمى قۇرۇلدى؛ قاتناش بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سانائەت ـ قاتناش بۆلۈمى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا كورلا ناھىيىسىدىكى تۇنجى يېزا سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى — قازانچى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلىنىپ، 10 ـ ئايدا پۈتۈپ توك تارقىتىشقا باشلىدى، 1966 ـ يىلى توك تارقىتىشتىن توختىتىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدە ئۇدا قاتتىق يامغۇر يېغىپ، كۆنچى دەرياسىنىڭ سۈيى تېز كۆپىيىپ كەتتى، كەلكۈن چوققىسىنىڭ ئېقىم مىقدارى سېكونتىغا 184 كۇب مېتردىن يېتىپ، سۇ باشلاش ئېغىزىدىن ئالتىنى بۇزۇۋەتتى، يەتتە جايدىكى سۇ باشلاش ئۆستەڭنى يار ئېلىپ كېتىپ، 200 مودىن ئارتۇق زىرائەتنى سۇ بېسىپ كەتتى، ئاممىنىڭ 100 ئېغىزغا يېقىن ئۆينى سۇ ئېلىپ كەتتى، باش ئەگمىدىكى تۆت كىلومېتر كېلىدىغان تاشيول ئولتۇرۇشۇپ كەتتى.

9 ـ ئايدا ئەسلىدىكى توققۇز يېزا ئىگىلىك يېزىسى ئاساسىدا تېكىچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، يېڭىشەھەر، توۋۇرچى، قوشئېرىق، چارباغدىن ئىبارەت ھاكىمىيەت بىلەن گۈڭشې بىرلەشتۈرۈلگەن يەتتە يېزا خەلق گۈڭشىسى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ناھىيىدە يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش ۋە سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. كېيىنكى يىلى كۈزدە بۇ ھەرىكەت ئاياقلاشتۇرۇلدى، ئېغىر يەرلىك مىللەتچىلىك كەيپىياتى بولغان 26 ئادەم تەكشۈرۈپ چىقىلدى. بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە كېڭەيتىۋېتىش خاتالىقى كۆرۈلۈپ، بەزى كادىرلار، زىيالىيلار، مىللىي ـ دىنىي زاتلار ئورۇنسىز زەربىگە ئۇچرىدى.

9 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ناھىيىلىك پولات تاۋلاش بىلەن كەڭ شۇغۇللىنىش ئىشخانىسى جىددىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ھەرقايسى گۈڭشې، ناھىيىگە بۇيرۇق قىلىپ، قاراشلىق ئورۇنلارنى 2000 تونىنا پولات ـ تۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى تېرىشىپ ئورۇندىشىغا سەپەرۋەر قىلدى.

شۇ يىلى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى، سوت مەھكىمىسى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى بىرلىشىپ ئىش بېجىردى، بۇ 1962 ـ يىلغىچە داۋام قىلدى.

1959 ـ يىلى

1 ـ ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى — «كورلا گېزىتى» (قوغۇشۇن مەتبەئىدە بېسىلغان) نەشىر قىلىنىپ، پوچتا ئارقىلىق ئاشكارا تارقىتىلدى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ 1 ـ شۇجىسى يولداش ۋاڭ ئېنماۋ گېزىت نامىنى يېزىپ بەردى. 1960 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلگەنلىكتىن، «كورلا گېزىتى» نەشىردىن توختىتىلدى.

1 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە گۈڭشېنى تەرتىپكە سېلىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلىشقا باشلىدى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك خەلق شىپاخانىسى ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

2 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئارخىپخانا قۇرۇلدى.

5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە گۈل بىلەن نورمىلىق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى.

6 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە يېزا خەلق گۇڭشېلىرىدا «ئۇچىنى كۆتۈرە ئېلىش» (ئەمگەك نومۇرىنى، مەھسۇلات مىقدارىنى، مالىيىنى كۆتۈرە ئېلىش) تۈزۈمى تېزلىكتە يولغا قويۇلۇپ، 1959 ـ يىلدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش كۆرسەتكۈچىنىڭ ئورۇنلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

6 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ناھىيىلىك تۈپراقنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

8 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا ۋىلايىتىگە بىۋاسىتە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپتە رەسمىي ئوقۇش باشلاندى. بۇ مەكتەپ 1964 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە نۆقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ قىلىپ بېكىتىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم «مەركەزنىڭ گۈڭشې ئەزالىرىغا قالدۇرۇق يەر بېرىشنى ئىسلاھ قىلىش ناھىيە بويىچە ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى، 2 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە ئۆلچەم بىرلىكلىرىدە كىلوگرام ـ مېتر سىستېمىسى ئومۇملاشتۇرۇلدى.

10 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىن چاقىرىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 8 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 ـ ئومۇمىي يىغىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 8 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 ـ ئومۇمىي يىغىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى كېڭەيتىلگەن يىغىنىنى ھىمايە قىلىش توغرىسىدىكى قارارىنى مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىدى.

11 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ ئومۇمىي يىغىنى ئوتكۈزۈلدى.

12 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ناھىيىدىكى يېزىلاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە مەركەز قىلىنغان خەلق گۇڭشېسىنى تەرتىپكە سېلىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. 2 ـ يىلى 3 ـ ئايدا بۇ ھەرىكەت ئاياقلاشتۇرۇلدى.

شۇ يىلى ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئومۇمىي خەلق ئەسكەر بولۇش، خەلق ئەسكەرلىرى شىسىنى كۈپلەپ قوبۇل قىلىش» چاقىرىقىغا ئاساسەن، يېڭىشەر گۇڭشېسىدا نۆۋەتلىك سىناق ئېلىپ بېرىلدى. يىل ئاخىرىغىچە ناھىيە بويىچە خەلق ئەسكەرلىرى تۇنجىدىن بىرسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا بەش يىلىك، 24 لىيەن، 76 پەي بولۇپ، جەمئىي 2547 خەلق ئەسكىرى تەشكىللەندى، 2 ـ يىلى يىل ئاخىرىغىچە كۆپىيىپ ئىككى خەلق ئەسكەرلىرى شىسى قۇرۇلدى.

1960 - يىلى

2 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى، ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ناھىيىگە قاراشلىق مەكتەپلەردە «نەمۇنىلىك پىئونىر لىيۇژېنشۇدىن ئۆگىنىش، ماۋجۇشىنىڭ ياخشى پەرزەنتى بولۇش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 28 - كۈنگىچە كومىۋنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 4 - قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى.

3 - ئايدا كۆنچى دەريالى جىلغىسىغا جايلاشقان باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلاندى، بۇ قۇرۇلۇش 1966 - يىل 8 - ئايدا پۈتۈپ، توك تارقىتىشقا باشلىدى، بۇنىڭ يىللىق توك تارقىتىش مىقدارى 231 مىليون كىلوۋات سائەت بولدى.

3 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 4 - كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى 1959 - يىللىق سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلار ۋەكىللىرى يىغىنى ئاچتى، يىغىندا ھەرقايسى سەپلەردىكى 406 ۋەكىل تەقدىرلەندى.

3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ناھىيە بويىچە «قىزىللىشىش، تىرىشچان بولۇش، ماھىر بولۇش» مەزمۇن قىلىنغان سوتسىيالىستىك ئەمگەك مۇسابىقىسى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى تاشدىن كۆمۈر كېنىنىڭ 1 - نومۇرلۇق قۇدۇقىدا قۇم ئولتۇرۇشۇپ كېتىش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، ئىككى ئادەم ئۆلدى، ئىككى ئادەم يارىلاندى.

4 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم «يېزا ئىگىلىك سېپىدىكى نەمۇنىچى يولداش ھېكىم گايىتتىن ئۆگىنىش» ھەققىدە ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ھەرمىللەت كادىرلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى «ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش، ئىلغارلارغا سېلىشتۇرۇش، ئىلغارلارغا يېتىشۇېلىش، ئارقىدا قالغانلارغا ياردەم بېرىش»تىن ئىبارەت ئاممىۋى مۇسابىقە ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇشقا چاقىردى.

5- ئاينىڭ 3 - كۈنى ناھىيىلىك مىللىي ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى، خېنەن تىياتىرى ئۆمىكى قۇرۇلدى.

6 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 11 - كۈنگىچە چارباغ يېزىلىق ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتېپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى مەرھۇمنىساخان مەملىكەت بويىچە ماتارىپ سېپىدىكى ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىنىپ، بېيجىڭدا ئېچىلغان «مەملىكەت بويىچە مەدەنىيەت - ماتارىپ سېپىدىكى قەھرىمانلار ئۇچرۇشۇش يىغىنى»غا قاتناشتى، پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سەمىمىي قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى.

7 - ئاينىڭ 29 - كۈنى شاڭخەي گۈڭشېڭىنىڭ دادۇڭزا رايونىدا مۆلدۈر ئاپىتى بولدى، مۆلدۈرنىڭ دىئامېتىرى بىر يېرىم سانتىمېتر بولۇپ، بۇ ئاپەتتە 3000 مو كېۋەزلىك زىيانغا ئۇچرىدى.

9 - ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىتىنىڭ شتابى قارا شەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كەلدى.

11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم «ناھىيە بويىچە ئاشلىقنى تېجەپ ئىشلىتىش، قوشۇمچە يېمەكلىك، يېمەكلىك ئورنىدا ئىستېمال قىلىنىدىغان مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن كەڭ شۇغۇللىنىش ۋە خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا جىددىي ئۇقتۇرۇش» تارقاتتى.

12 - ئاينىڭ 1 - كۈنى گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق، كورلا ئىلايىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كورلا ئىلايىتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلدى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى قاراشەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى كورلا رايونىدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە كادىرلىرى ۋە ھەر ساھە-ھەرمىللەت ۋەكىللىرى بولۇپ 1400 دىن ئارتۇق كىشى يىغىن ئېچىپ، كورلا ئۇلاپىتىنىڭ بايىنغو-لىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلگەنلىكىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى لۇجيەنرېن يىغىنىغا قاتنىشىپ، گۇڭۈيۈەن بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتې-تىنىڭ قارارىنى ئوقۇپ ئۇقتى.

12 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە كورلا ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

شۇ ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1961 ـ يىلى

2 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 5 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 4 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 ـ يىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلدى.

2 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم «ئاشخانىنى مەركەز قىلىپ، يېزىلاردىكى خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇشقا دائىر ئون تۈرلۈك قوشۇمچە بەلگىلىمە توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقىتىپ، ئاممىۋى ئاشخانىنى ياخشى باشقۇرۇشنى، ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ بىردەك ئەزالار بىلەن بىللە تاماق يېيىشىنى، ئۇلارنىڭ ئايرىم ئاشخانا قۇرۇۋالماسلىقىنى تەلەپ قىلدى.

3 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى كورلا ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى شۇجىچۇسى قۇرۇلدى، يوجەنئاۋ 1-شۇجىلىققا، يېڭ زۇڭچىڭ شۇجىچۇنىڭ شۇجىلىققا تەيىنلەندى.

5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى شاڭخەي يېزىسىنىڭ دادۇڭزا رايونىدا مۇلدۇر ئاپىتى بولدى، 1862 مو يەردىكى كېۋەز، بۇغداي ئاپەتكە ئۇچرىدى.

6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى قوشئېرىق يېزىسىنىڭ تۆۋەن قوشئېرىق كەنتىدىكى گۇڭشې ئەزالىرى كېۋەزگە «1059» دېھقانچىلىق دورىسى چاچقاندا، زەھەرلىنىشتىن مۇداپىئەلىنىش بۇيۇملىرى بولمىغانلىق-تىن، بىر ئادەم زەھەرلىنىپ ئۆلۈپ كېتىش، بىر ئايالنىڭ بالىسى چۈشۈپ كېتىشتەك ئېغىر ۋەقە سادىر بولدى.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «شىنخۇا» كىتابخانىسى «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نىڭ 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ تومىلىرىنى تارقاتتى، ھەرمىللەت خەلقى بۇ تومىلارنى بەس ـ بەستە سېتىۋالدى.

8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ناھىيىلىك كىنوخانا پۈتتى.

8 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى كۈنچى دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدا قاتتىق يامغۇر يېغىپ ئاپەت يۈز بەردى، دەريادىكى سۇنىڭ ئېقىن مىقدارى سېكونتىغا 38 كۇب مېتردىن بىراقلا كۆپىيىپ سېكونتىغا 220 كۇب مېترغا يېتىپ، تاربختىن بۇيان ئىنتايىن ئاز كۆرۈلگەن كەلكۈن يۈز بەردى. كورلا ناھىيىسىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورۇنلىرىدىكى 3000 دىن ئارتۇق ئادەم كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈپ، ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش كۆرىشىگە ئاتلاندى. دەريا قېنىنى بەش كېچە ـ كۈندۈز زەربىدارلىق بىلەن پۇختىلاش ئارقىلىق، كۆنچى دەرياسى بويىدىكى ئاھالىلەر كەلكۈن ئاپىتىنىڭ زىيىنىدىن ساقلىنىپ قالدى.

10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 12 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك 2 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتاي مەزگىلىدە ئاشلىق پاراق ئېلىش ـ سېتىۋېلىش خىزمىتى تۈپەيلىدىن، قۇرۇلتاي 38 كۈن توختىتىپ قويۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى، سوت

مەھكىمىسى ئايرىم - ئايرىم ئىش بېجىردى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك ئىنقىلاب رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىدى، بۇرۇنقى ھەربىرلەشتۈرۈلگەن بىر تەرەپ قىلىنغان 320 كادىر ۋە ئاممىنىڭ مەسئۇلىيىتى ئىنقىلاندى. 1963 - يىل 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئىنقىلاب خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئاياقلاشتى.

1962 - يىلى

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 17 - كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - ئومۇمىي يىغىنى ئېچىلدى.

1 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 20 - كۈنگىچە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 5-قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

2 - ئاينىڭ 2 - كۈنى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ياتماس ئورمانچىلىق مەيدانى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى كورلا ناھىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ناھىيىلىك دۇڭۇر ئورمانچىلىق مەيدانى ۋە ناھىيىلىك چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى قۇرۇلدى.

4 - ئايدا ناھىيىلىك ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىنى ئومۇملاشتۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىدى.

5 - ئايدا شاڭخەينىڭ «تۆڭدېشىڭ» بويىچە - توقۇش زاۋۇتى كورلىغا كۆچۈرۈپ كېلىندى، مۇشۇ ئاساستا بىكتۆەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىىسىنىڭ پاختا توقۇمچىلىق فابرىكىسى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى ئۇنىڭ نامى شىنجاڭ «خۇگۇاڭ» توقۇمچىلىق ئىلمە - توقۇلما فابرىكىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

شۇ ئايدا ناھىيە بويىچە 722 ئىشچى - خىزمەتچى قىسقارتىلدى.

8 - ئايدا ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك مالىيە بۆلۈمى ۋە باج ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

9 - ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى كورلا ناھىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

12 - ئايدا ناھىيە بويىچە سوتسىيالىستىك تەربىيە ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى مەركەز قىلىنغان گۈڭشېنى تەرتىپكە سېلىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1963 - يىلى

3 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ماۋجۇشى «يولداش لېي فېڭدىن ئۆگىنىڭلار» دېگەن چاقىرىقنى چىقاردى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ناھىيە بويىچە يولداش لېي فېڭدىن ئۆگىنىش پائالىيىتى تېز قانات يايدۇرۇلدى.

3 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 25 - كۈنگىچە قارا يۇلغۇن يېزىسىدا 107 ئادەم ئېغىر ئىششىق كېسىلىگە گىرىپتار بولدى؛ ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ئالاقىدار ئورۇنلاردىن 20 نەچچە ئادەمنى باشلاپ قۇتقۇزۇش - داۋالاش ئۇچۇن نەق مەيدانغا باردى.

3 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئورگان ۋە زاۋۇت، كان - كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە تۇتقا قىلىنغان «بەشكە قارشى تۇرۇش» (بۇزۇپ - چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا، تارقاقچىلىققا، بيۇروكراتلىققا، خىيانەتچىلىك، ئوغۇرلۇققا، ھايانكەشلىككە قارشى تۇرۇش) ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرىدى. 2 - يىلى 11 - ئايدا بۇ ھەرىكەت پۈتۈنلەي ئاياقلاشتۇرۇلدى.

4 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 16 - كۈنگىچە جۇڭگو - ھىندىستان چېگرىسىنىڭ غەربىدە ئۇزۇنىزنى قوغداپ قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان قىسمىنىڭ قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرىنى دوكلات قىلىش

گۇرۇپپىسىدىكى شۇي شىگۇېن (مەلۇم قىسىم قۇرۇلۇش لىيەنىنىڭ لىيەنجاڭى)، ئابدۇرېھىم (مەلۇم قىسىم پىلىموتچىلار لىيەنىنىڭ مۇئاۋىن بەنجاڭى، شەرەپ بىلەن 2 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن)، چېن گوسەي (مەلۇم قىسمىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي يېتەكچىسى، جەڭ تۆھپىكارى)، ئابلىز روزى (مەلۇم قىسمىنىڭ بەشتە ياخشى جەڭچىسى) دىن ئىبارەت تۆت جەڭ تۆھپىكارى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرىنى دوكلات قىلدى.

7 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 3 ـ نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى.

9 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 5ـنۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1ـيىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلدى.

10 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك 4 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ ئومۇمىي يىغىنى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنىدىن 19 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

1964 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنىدىن 14 ـ كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 3 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

2 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 22 ـ كۈنگىچە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 6 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

2 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 29 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى «بەشتە ياخشى» لار ۋەكىللىرى يىغىنى ئاچتى. يىغىنغا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق سېپىدىكى بەشتە ياخشى گۇڭشې ئەزالىرى، بەشتە ياخشى كادىرلار، بەشتە ياخشى كوللېكتىپلارنىڭ مۇتەۋەلىر ۋەكىللىرى قاتناشتى.

6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنىدىن 8 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنگىچە ناھىيە بويىچە 2 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق بولدى: ئومۇمىي نوپۇس 76 مىڭ 121، ئومۇمىي ئائىلە سانى 17 مىڭ 385؛ ئەر 42 مىڭ 118، ئايال 34 مىڭ 3.

6 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى كورلا رايونىدىكى ھەر مىللەت ـ ھەرساھە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئاممىسى چوڭ يىغىن ۋە نامايىش ئۆتكۈزۈپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلىدى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك مالىيە ـ ئىقتىساد ـ پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى.

10 ـ ئايدا جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى قۇرۇلدى.

11 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە سىياسىنى، ئىقتىسادنى، تەشكىلنى، ئىدىيىنى ئېنىقلاش (تۆتىنى ئېنىقلاش) ۋە «پارتىيە ئىچىدىكى كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار»نىڭ ئەدىپىنى بېرىش ھەرىكىتى قىلىنغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ ھەرىكەت 1966 ـ يىل 2 ـ ئايدا ئاخىرلاشتى.

11 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى سائەت 14 دىن 57 مىنوت 59 سېكونت ئۆتكەندە، كورلىنىڭ تاشقىن رايونىدا 7.4 بال يەر تەۋرىدى.

1965 ـ يىلى

2 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنىدىن 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك كەمبەغەل

دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى ماھارەت كۆرسىتىش يىغىنى كورلا ناھىيىسىدە ئوتكۈزۈلدى. ماھارەت كۆرسىتىش يىغىنىغا سەككىز ناھىيىدىن 11 ۋەكىللەر ئەترىتى قاتناشتى، موڭغۇل، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇ مىللەتلىرىدىن بولغان 165 تاياچ خەلق ئەسكىرى (بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەر 115، ئايال 50) ماھارەت كۆرسىتىشكە قاتناشتى، قارىغا ئېتىش، گرانات تاشلاش، ئەرلەر ئون كىلومېتر مۇساپىنى دالىدا قوراللىق مېڭىش مۇسابىقىسى قاتارلىق ئون تۈرلۈك مۇسابىقە ئوتكۈزۈلدى. كورلا ناھىيىسىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى ۋەكىللەر ئەترىتى قارىغا ئېتىش بويىچە كوللېكتىپ 2 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئايالارنىڭ گرانات تاشلىشى بويىچە كوللېكتىپ 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

6 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى يەنجى شۆبە ھەربىي رايونى كورلىغا كۆچۈپ كەلدى. 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئۇنىڭ نامى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى شىنجاڭ بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى قوشۇمچە كورلا گارنىزون قوماندانلىق شتابى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

7 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن، ناھىيىنىڭ شاڭخۇ يېزىسىدىكى دادۇڭزىدا دېئامېترى 5 ـ 7 مىللىمېتر كېلىدىغان مۆلدۈر ياغدى، ئالتە مىنۇت ئىچىدە 1500 مو كېۋەزلىك ئاپەتكە ئۇچرىدى (بۇنىڭ ئىچىدە 600 مو كېۋەزلىك ئېغىرراق ئاپەتكە ئۇچرىدى)، 600 مو يەردىكى ئۈزۈم ئاپەتكە ئۇچرىدى، قوغۇن ـ تاۋۇز، كۆكتات، قوناق، كۆچەت قاتارلىقلارمۇ ئوخشاشمىغان دەرىجىدە ئاپەتكە ئۇچرىدى.

7 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى شاڭخۇ يېزىسى، قارا يۇلغۇن يېزىسى ئەتراپىدا دېئامېترى ئىككى سانتىمېتر كېلىدىغان مۆلدۈر ياغدى. ئون مىنۇت ئىچىدە يەر يۈزىنى ئۈچ سانتىمېتر قېلىنلىقتا مۆلدۈر قاپلىدى. 3400 مو يەردىكى زىرائەت ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 250 مو يەردىكى زىرائەتتىن ھوسۇل چىقمىدى.

10 ـ ئاينىڭ ئاخىرىلىرىدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا كەلگەن مەركەز ۋەكىللەر ئۆمىكى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىدىن ھال سورىدى.

12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 15 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 6 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1ـيىغىنى ناھىيە بازىرىدا ئوتكۈزۈلدى.

1966 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

1 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 10 ـ كۈنگىچە كورلا ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ 4 ـ قۇرۇلتېيى ئېچىلدى.

2 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 13 ـ كۈنگىچە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 7 ـ قۇرۇلتېيى ئېچىلدى.

5 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 14 ـ كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ يىغىنى ئېچىلدى.

6 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ناھىيىلىك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

7 ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئوقۇتقۇچىلارنى يىغىپ تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى، بۇنىڭغا 180 ئوقۇتقۇچى قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدىن 40 نەپىرى «بورژۇئازىيە قارايىپى، سوۋېت ھازىرقى زامان

شيۇجيڭجۇيىسى قارا يىپى، بوزرۇئا يەرلىك مىللەتچىلىكى قارا يىپى» نىلك ۋەكىلى دەپ قارىلىپ ئېغىز قالپاق كىيگۈزۈپ، سازايى ۋە تەنقىد قىلىنىدى.

8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى ناھىيىدە قىزىل قوغدىغۇچىلار تەشكىلاتلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلدى. قىزىل قوغدىغۇچىلار كوچىلارغا چىقىپ «تۆت كونا» (كونا ئىدىيە، كونا مەدەنىيەت، كونا يوسۇن، كونا ئادەت) نى بۇزۇش، «تۆت يېڭى» (يېڭى ئىدىيە، يېڭى مەدەنىيەت، يېڭى يوسۇن، يېڭى ئادەت) نى تېكلەشنى قانات يايدۇردى. 116 چولاق ـ كىچىك مەسچىتنى بۇزۇۋەتتى. 65 نەپەر «تۆت خىل ئۇنسۇر» نىلك ئۆيىنى ئاختۇردى، ئۇلارنى تەنقىت، كۆرەش قىلدى.

10 ـ ئايدا ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ 12 ۋەكىلى بىلەن بىر ئوقۇتقۇچىلار ۋەكىللىنى ماۋجۇشىنىڭ كۆزدىن كەچۈرۈشىگە مۇيەسسەر بولۇش ئۈچۈن بېيجىڭغا ئەۋەتتى.

10 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنگىچە ناھىيە بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپلىرى ۋە ئىلغار ئورۇنلار ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 209 ئاكتىپ، 24 ئىلغار ئورۇن ۋەكىلى قاتناشتى.

11ـ ئايدا كورلا كۆنچى دەرياسى سۇ بۆلگۈچ تۈگۈنى قۇرۇلۇشى باشلاندى، 2 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا بۇ قۇرۇلۇش پۈتتى. بۇ قۇرۇلۇش دەريانىڭ شەرقىي ۋە غەربىي قىرغاقلىرىدىكى ئۈچ سۇ بۆلگۈچ توغان ۋە ئوتتۇرىدىكى كەلكۈن سۈيىنى چىقىرىۋېتىش تۈغانىدىن تەركىب تاپتى.

1967 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئاپتونوم ئوبلاست، كورلا ناھىيىسىدىكى بىر قىسىم ئاممىۋى تەشكىلاتلار «ھوقۇق تارتىۋېلىش قۇماندانلىق شتابى» قۇرۇپ، شۇ كۈندىن باشلاپ ئوبلاست، ناھىيىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، مالىيە، مەدەنىيەت چوڭ ھوقۇقىنى تارتىۋالغانلىقىنى جاكارلىدى، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ خىزمىتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

شۇ كۈنى بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى سولچىللارنى قوللاش ئىشخانىسى قۇرۇپ، يەرلىكىنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» غا ئارىلاشتى.

شۇ ئايدا ئاپتونوم ئوبلاستلىق 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلار ئوبلاستلىق پارتكومدىكى ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقىرى موڭغۇل كادىرلارنى مەكتەپكە يىغىپ، بىر نەچچە كۈن سولاپ كۆرەش قىلىپ، ئۇلارنى ئاتالمىش «موڭغۇل ئىنتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى» مەسىلىسىنى تاپشۇرۇشقا مەجبۇرلىدى. بۇنىڭ بىلەن بۇ كادىرلار سىياسىي جەھەتتە بېسىمغا ئۇچرىدى، روھىي جەھەتتە ئازابلاندى، جىسمانىي جەھەتتە زەخمىلەندى.

2 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى سائەت 13 تىن 51 مىنۇت 2 سېكونت ئۆتكەندە، ناھىيىنىڭ شەرقىي جەنۇب رايونى بىلەن لوپنۇر ناھىيىسى تۈتىشىدىغان جايدا بەش بال يەر تەۋرىدى.

3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 14 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئاچقان ئۈچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. 19ـكۈنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، ناھىيىلىك رادىئو ئۇزىتىنى ھەربىي ئىدارە قىلدى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، رادىئو ئۇزىتىدا ھەربىي ئىدارە قىلىش ھەيئىتى ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ

«ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى» ھەرقايسى گۈڭشې، مەيدانلارغا بېرىپ، تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يېغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، ماۋجۇشىنىڭ «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم» دېگەن يولىۋرۇقىنى ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مەملىكەت بويىچە خەلق گۈڭشېلىرىدىكى كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ۋە كادىرلارغا يازغان خېتىنى تەشۋىق قىلدى.

شۇ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق شۆبە ھەربىي رايونى مەركىزىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ «كۆچمە مەركەزلەشتۈرۈپ سولچىللارنى، ئىشچىلارنى، دېھقانلارنى قوللاش، ھەربىي ئىدارە قىلىش، ھەربىي مەشىق قىلدۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى قارارى» غا ئاساسەن، سولچىللارنى قوللاش ئىشخانىسى قۇرۇپ، كورلا ناھىيىسىدە «ئۆچمە قوللاش، ئىككى ھەربىي» خىزمىتىنى ئىشلەشكە باشلىدى.

شۇ ئايدا ناھىيە تەۋەسىدە تارقىلىشچان مېڭە يۇلۇن ياللۇغى كېسىلى تارقىلىپ، بۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغان 131 ئادەمدىن 16 سى ئۆلۈپ كەتتى.

5 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى «27 ـ ئاۋغۇست» قىزىل قوغدىغۇچىلار تەشكىلاتى ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكومغا كېلىپ ئىسيان كۆتۈردى ھەمدە جىم ئولتۇرۇپ ئاشلىق ئېلان قىلدى.

شۇ ئايدا كورلا بازار رايونىدىكى ھەرقايسى ئاممىۋى تەشكىلاتلار ئىككى چوڭ تەرەپكە بۆلۈنۈپ، بىر-بىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىش، بىر ـ بىرىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى، دۇشمەنلىشىش كەيپىياتى بارغانسېرى ئەۋج ئېلىپ كەتتى.

6 ـ ئايدا كورلا بازىرى رايونىدىكى ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش، چېقىش، بۆلاش ئاختۇرۇش، تۆتۈش تەتۈر شامىلى چىقتى، نۇرغۇن رەھبىرىي كادىرلار، ھەر ساھەدىكى داڭلىق زاتلار «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار»، «جىن ـ شەيتان»، «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» قىلىپ قويۇلۇپ، تۆتۈپ كېتىلدى، ئۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرى ئاختۇرۇلدى، ئۇلار تەنقىت، كۆرەش قىلىندى، ئېگىز قالپاق كىيگۈزۈلۈپ، قارا تاختا ئېسىلىپ سازايى قىلىندى.

8 ـ ئايدا كورلا بازىرى رايونىدىكى ئىككى چوڭ تەرەپكە بۆلۈنگەن ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ ھەرقايسى جاي ئىگىلەپ، ئىستېھكام ياساپ، ئەلەم كۆرىشى قىلىشقا تەييارلاندى، شۇنىڭدىن تارتىپ «ئومۇمىيۈزلۈك ئىچكى ئۇرۇش» ۋەزىيىتى شەكىللەندى.

9 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى بىكتۈەن يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ كورلا ناھىيىسىدىكى ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلاتلىرى رەسمىي قورال ـ ئوق بىلەن ئەلەم كۆرىشى قىلدى، نەتىجىدە 11 ئادەم ئۆلدى، 64 ئادەم ئېغىر يارىلاندى (بەش ئادەم ئۆمۈرلۈك مەجروھ بولدى)، 250 ئادەم تۆتۈپ كېتىلدى، سۈلاپ قويۇلدى، سوراققا تارتىلدى، ئۇرۇلدى.

11 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى قىزىل قوغدىغۇچىلار بايىنغولىن گېزىتخانىسىنى چاقتى، بۆلىدى.

11 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى «27 ـ ئاۋغۇست» قىزىل بايراق جەڭگىۋار ئەترىتى ئاپتونوم ئوبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتىدە قول بومبىسىنى سىناق قىلىپ ياساۋاتقاندا بومبا پارتلاپ كېتىپ تۆت ئوقۇغۇچى ئۆلدى.

11 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى كورلا بازار رايونىدىكى بىر تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلاتى مەيداندا تەزىيە بىلدۇرۇش يېغىنى ئاچتى. يېغىندىن كېيىن نامايىش قىلغاندا، يەنە بىر تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات بىلەن ئەلەم كۆرىشى قىلدى، توققۇز ئادەم ئۆلدى.

11 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈندىن 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنگىچە كورلا بازار رايونىدىكى ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلاتلار شىنجاڭ 2 ـ بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ 2 ـ باشقارمىسىدا ئەلەم كۆرىشى قىلدى، بىر تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلاتتىن 1000 دىن ئارتۇق ئادەم قارشى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات تەرىپىدىن تۆتۈپ كېتىلدى، ئىككى ئادەم ئوق تېگىپ ئۆلدى، نۇرغۇن مال ـ مۈلۈك كۆيدۈرۈۋېتىلدى،

كېلىپ چىققان ئومۇمىي زىيان 1 مىليون يۈەنگە يەتتى.
11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى كورلا باشقۇرۇلمىسىنىڭ 1 ـ قارارلىق قۇرۇلۇشى پۈتتى.

1968 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈندىن 26 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» قەسەمىيات يىغىنى ئاچتى، يىغىنغا ناھىيە، گۈڭشې (مەيدان)، چوڭ ئەتراپتىكى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ كادىرلىرى، كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ئاممۇۋى تەشكىلاتلارنىڭ ۋەكىللىرى بولۇپ 530 ئادەم قاتناشتى.
1 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت ئورۇنلىرىنى ھەربىي ئىدارە قىلىش ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى، ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ھەربىي ئىدارە قىلىندى.
2 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ناھىيىدىكى ئاممۇۋى تەشكىلاتلار ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئىككى تەرەپنىڭ بىيجىڭغا بارغان ۋەكىللىرى ئىمزالىغان «ئەلەم كۆرىشىنى دەرھال، ئومۇميۈزلۈك، ئۇزۇل ـ كېسىل توختىتىش، قورالنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇش كېلىشىمى» گە ئاساسەن، ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىگە قورال تاپشۇردى.
4 ـ ئايدا 4 ـ ئاي «داجەيدىن ئۆگىنىش ئېيى» قىلىپ بېكىتىلىپ، ناھىيە بويىچە «يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش» ئاممۇۋى ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.
5 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى.
11 ـ ئايدا ناھىيىنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت ئورۇنلىرىدىكى زور كۆپ سانلىق كادىرلار يېزىغا «كۆرەش قىلىش، تەنقىت قىلىش، ئۆزگەرتىش، ئۆگىنىش» كۆرسىغا قاتنىشىشقا ئىلىپ بېرىلدى.

1969 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى ناھىيىنىڭ پۈخۇي دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئىككى تەرەپ ئاممۇۋى تەشكىلاتلار ئوتتۇرىسىدا ئەلەم كۆرىشى بولدى، دوختۇرخانىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىندى، ئىككى ئادەم ئۆلدى.
3 ـ ئايدا ناھىيىدە تۇنجى تۈركۈم زىيالىي ياشلار يېزىلارغا كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئىلىشقا ئۇيۇشتۇلدى، ھەرمىللەت كادىرلار، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر داغا-دۇمباق چېلىپ، ئۇلارنى قىزغىن ئۇزىتىپ قويدى.
6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسىدە ئون بال بوران چىقىپ، يۇقىرى بېسىملىق ئىلىكتر سىمى ستولىبىسىدىن 20 نەچچىنى ئۈرۈۋەتتى، بازار رايونىدا ئالتە كۈن توك توختاپ قالدى، خورا تېغى چارۇچىلىق فېرمىسىدا 50 ئات، 500 تۈياقتىن كۆپرەك قوي ئۆلدى.
7 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى ئازادلىق ئارمىيە، رەھبىرى كادىرلار، ئاممۇۋى تەشكىلاتلارنىڭ ۋەكىللىرىدىن ئىبارەت ئوچ تەرەپ بىرلىشىپ تەشكىللىگەن ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىشلەپچىقىرىشقا قۇماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى، خەلق قوغداش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 18 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئېچىلدى.
شۇ ئايدا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت ئورۇنلىرىدا بۇرۇن ئىشلىگەن كادىرلار ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ خەلق قوغداش گۇرۇپپىسىدا ئىشلەشكە قايتۇرۇپ كېلىندى.

9 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ «جۇڭگو كومۇنىس-تىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 28 ـ ئاۋغۇست بۇيرۇقى» نى قەتئىي، ئىزچىل ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى سەككىز تۈرلۈك تەدبىرى» گە ئاساسەن، ھەرقايسى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلاتتىن ئەلەم كۆرۈشنى شەرتسىز توختىتىشنى، قوراللىق تەشكىلاتلارنى تارقىتىۋېتىشنى، ئەلەم كۆرۈشى ئىستېرىكاملە-رىنى بۇزۇپ تاشلاشنى، بارلىق قوراللىنى بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە يۇقىرىغا تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلدى، بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ نەق ئەكسىلئىنقىلابچى قاتاردا بىر تەرەپ قىلىنىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

10 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنىدىن 1970 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىگىچە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت «ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئۆگىنىش كۇرسى» ئېچىپ، ئاپتونوم رايون، ھەربىي رايون، ئاپتونوم ئوبلاست ئاچقان ئۇرۇش تەييارلىقى خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى.

1970 ـ يىلى

2 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنىدىن 24 ـ كۈنىگىچە ناھىيە بويىچە ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپلىرى ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

3 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچقە قارشى تۇرۇش» (نەق ئەكسىلئىنقىلابىي بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە زەربە بېرىش، خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىققا قارشى تۇرۇش، ھايانكەشلىككە قارشى تۇرۇش، بۇزۇپ ـ چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا قارشى تۇرۇش) ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

7 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە نۆقتىدىن ئومۇمىي دائىرىگىچە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ـ پارتىيە قۇرۇش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، 2 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئاياقلاشتۇرۇلدى. 1156 پارتىيە ئەزاسىدىن 1020 سىنىڭ تەشكىلىي تۈرمۇشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، 35 پارتىيە ئەزاسى پارتىيىدىن چىقىرىلدى، نەسىھەت بىلەن چېكىندۈرۈلدى، ئۆزلۈكىدىن پارتىيىدىن ئايرىلدى، 38 پارتىيە ئەزاسىغا چارە كۆرۈلدى، 108 كىشى پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى.

10 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى شىنجاڭ ھەربىي رايونى خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى نەق مەيدان يىغىنىنى كورلا ناھىيىسىدە ئاچتى، ھەربىي رايوننىڭ مۇئاۋىن قۇماندانى شۇي گوشيەن يىغىنغا قاتناشىپ تەبرىكلە-دى، يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەر ناھىيىنىڭ لەڭگەر گۈڭشىمىدىكى قوراللىق خەلق ئەسكەرلىرى لېيەنىنىڭ ھەربىي مەشىق جەھەتتە كۆرسەتكەن ماھارىتىنى كۆردى.

12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 4 ـ كۈنىگىچە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىشتىن تەسىرات سۆزلەش يىغىنى ئاچتى.

شۇ يىلى كورلىدا تۇرۇشلۇق «89790» قىسمىنىڭ سەھىيە ئەترىتى ناھىيىدىكى يېڭىشەر گۈڭشىمە-نىڭ ئەزاسى نۇرخاننى ئوپېراتسىيە قىلىپ، ئۇنىڭ قورسىقىدىكى 21 يىللىق ئۆسمىنى ئېلىپ تاشلىدى.

1971 ـ يىلى

1 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئۇرۇش تەييارلىقى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 1980 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 25 ـ كۈنىگىچە جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك 4 ـ قۇرۇلتىيى ناھىيە بازىرىدا ئېچىلدى.

6 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا ناھىيىدە سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۇرۇش خىزمەت گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، بۇ گۇرۇپپا يېزا، شەھەر ـ بازارلاردا قايتا تەكشۈرۈپ دېلو بېكىتىش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

6 ـ ئاينىك 24 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنگىچە ناھىيە بويىچە تۈنجى نۆۋەتلىك تاغ ۋە يېزىلارغا بارغان زىيالىي ياشلارنىڭ ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپلىرى ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.
7 ـ ئايدا كورلا خەلق ئاۋىئاتسىيە پونكىتى قۇرۇلۇپ، ھاۋا قاتنىشى باشلاندى.
7 ـ ئاينىك 28 ـ كۈنىدىن 8 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم ياچېيكا شۇجىلىرىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك پارتىيىلىك كادىرلار ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىپ، «ماۋجۇشىنىڭ ئامېرىكىلىق دوست سىنو بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبىتىنىڭ خاتىرىسى»نى ۋە مەركەزدىكى ئالاقىدار رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ «نۆۋەتتىكى خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە ئېلىمىزنىڭ تاشقى سىياسىتى توغرىسىدىكى سۆز تېزىسى»نى يەتكۈزدى.
11 ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم لىن بياۋنىڭ پارتىيىگە، ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلغانلىق ۋەقەسىنى يەتكۈزدى.

1972 ـ يىلى

2 ـ ئاينىك 12 ـ، 13 ـ كۈنلىرى ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ لىن بياۋ، چېن بودا پارتىيىگە قارشى گورۇھىنى تەنقىد قىلىش توغرىسىدىكى يولىۋرۇقىنى ۋە ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېت يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى.
6 ـ ئاينىك 8 ـ كۈنىدىن 15 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىن ئېچىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنى بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونى پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، لىن بياۋ، چېن بودا پارتىيىگە قارشى گورۇھىنىڭ جىنايەتلىرىنى پاش قىلدى، تەنقىد قىلدى.
6 ـ ئاينىك 27 ـ كۈنى ناھىيىلىك تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلدى.
10 ـ ئايدا كورلا باشقەگىم ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى ھاك خۇمدىنى ئېلېكتر پونكىتىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلاندى. 1976 ـ يىلى 10 ـ ئايدا تۈنجى گېنېراتور گۇرۇپپىسى توك تارقاتتى، 1977 ـ يىلى 9 ـ ئايدا تۆت گېنېراتور گۇرۇپپىسىنىڭ ھەممىسى توك تارقىتىشقا باشلىدى، يىللىق توك مىقدارى 65 مىليون كىلوۋات سائەتكە يەتتى.

1973 ـ يىلى

1 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە يېڭى سودا ـ سانائەت بېجى تۈزۈمى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى.
3 ـ ئايدا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، سوت مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، رەسمىي ئىش بېجىرىشكە باشلىدى.
4 ـ ئايدا بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ «ئۇچىنى قوللاش، ئىككى ھەربىي» خىزمىتىنى ئىشلىگەن خادىملىرى يەرلىكتىن چېكىنىپ چىقتى.
5 ـ ئاينىك 21 ـ كۈنىدىن 26 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم «لىن بياۋنى تەنقىد قىلىش ـ ئىستىل تۈزىتىش» سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، لىن بياۋنى تەنقىد قىلىش ـ ئىستىل تۈزىتىش خىزمىتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنى ئورۇنلاشتۇردى.
6 ـ ئاينىك 15 ـ كۈنىدىن 19 ـ كۈنگىچە كومۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 8ـقۇرۇلتىيى ئېچىلدى.
8 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنىدىن 3 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.
12 ـ ئايدا كورلىدا تۈنجى قېتىم ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان 15 پاراشوتچى ئەسكەر، 30 يەر

يۈزىده مۇلازىمەت قىلغۇچى ئەسكەر قوبۇل قىلىندى.

شۇ يىلى ناھىيىلىك يېزا ـ ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى تالانت يۈنۈشلۇق يىراقتىن تېزگىنلىنىدىغان مىنا پارتلىتىش قۇرۇلمىسىنى سىناق قىلىپ ياساشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ۋە ئازادلىق ئارمىيە باش شتابى قاتارلىق ئالاقىدار تارماقلارنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

1974 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 18 ـ كۈنگىچە ناھىيە بويىچە 2 ـ قېتىملىق يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىلدى.

2 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئوبلاست بىلەن ناھىيە بىرلىكتە «لىن بياۋنى، كۆڭزىنى پىكىن قىلىش» سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىپ، مەركەز، ئاپتونوم رايونىنىڭ «لىن بياۋنى، كۆڭزىنى پىكىن قىلىش» توغرىسىدىكى يولۇرۇقىنى يەتكۈزدى ۋە ئىزچىللاشتۇردى. يىغىندىن كېيىن، ناھىيە بويىچە «لىن بياۋنى، كۆڭزىنى پىكىن قىلىش» ھەرىكىتى تېزلىكتە قانات يېيىپ كەتتى.

4ـ ئاينىڭ 27ـ كۈنىدىن 30ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك كەسىپىغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئوبلاستنىڭ «ئىشچىلار ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى تەشۋىقات ئەترىتى» مەكتەپلەرگە كىرىپ، مەكتەپلەرنىڭ «كۆرەش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش» ۋە «ماتارىپ ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىشىغا رەھبەرلىك قىلىشقا كىرىشتى.

9ـ ئاينىڭ 30ـ كۈنى كورلا ناھىيىسىنىڭ شەھەر رايونىدىكى ھەربىللەت ھەربىي، خەلق داغدۇغىلىق يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 25 يىللىقى ۋە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى تەبرىكلىدى. ئاپتونوم رايوندىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورۇنلىرىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە جايلاردىن كەلگەن ۋەكىللەر يىغىنغا قاتنىشىپ تەبرىكلىدى.

شۇ كۈنى بايىنغولىن ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق كىنوخانىسى پۈتتى، بۇ كىنوخانىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 10 مىڭ 271 كۇۋادرات مېتر بولۇپ، 1119 ئادەم سىغىدۇ، بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلمىسى «I» شەكىلدە ياسالغان.

10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» خىزمىتى يىغىنى ئېچىپ، «لىن بياۋنى، كۆڭزىنى تەنقىد قىلىش، ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» ھەرىكىتىنى، 1975 ـ يىلى ئىشلەپچىقىرىشتا قەد كۆتۈرۈش جېڭىنى ياخشى ئېلىپ بېرىشنى ئورۇنلاشتۇردى.

11 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنىدىن 26 ـ كۈنگىچە ناھىيە بويىچە زىيالىي ياشلارنىڭ تاغ ۋە يېزىلارغا بېرىش خىزمىتى سۆھبەت يىغىنى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت پارتكۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 25 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» تىكى ئىلغار ياشلار ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

1975 ـ يىلى

2 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 21 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

2 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم پارتىيە سىرتىدىكى

زاتلار ئۆگىنىش كۆرسى ئاچتى.

3 ـ ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلىپ، ھوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 19 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى پەن سىرېن شىيالڭ ناھىيىسىدە ئېچىلغان مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش يىغىنىغا قاتناشتى.

12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئوبلاستلىق ئاساسىي لۇشيەن تەربىيىسى خىزمەت ئۆمىكىنىڭ 12 يېزا خىزمەت گۇرۇپپىسى ۋە بىر بازار خىزمەت گۇرۇپپىسى كورلا ناھىيىسىدە لۇشيەن تەربىيىسى ئېلىپ باردى.

شۇ يىلى شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى تاشدەندە قۇرۇلدى.

1976 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى پۈتۈن ناھىيىدىكى ھەرمىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر جۇئېنلەي زۇڭلىنىڭ ۋاپاتىغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۇردى.

1 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە ئاتالمىش «ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلىغا قايتۇرما زەربە بېرىش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

3 ـ ئايدا ناھىيىلىك «7 ـ ماي» يېزا ئىگىلىك داشۇسى قۇرۇلدى. 1981 ـ يىلى 4 ـ ئايدا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

6 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، لۇشيەن تەربىيىسىنىڭ 2 ـ باسقۇچىدىكى خىزمەتلەرنى ۋە يازلىق ئاشلىقتىن پاراق ئېلىش ـ سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشتۇردى.

9 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنىدىن 11 ـ كۈنگىچە پۈتۈن ناھىيىدىكى ھەرمىللەت كادىرلار، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر مەيدىسىگە ئاق گۈل، بىلىكىگە قارىلىق تاقاپ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ۋاپاتىغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۇردى.

10 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ناھىيىدە ئاممىۋى يىغىن ئۆتكۈزۈلۈپ، «تۆت كىشىلىك گورۇھ» (جيالڭ چىڭ، جاڭ چۈنچياۋ، ياۋېنيۈەن، ۋاڭ خۇڭۋېن) ئەكسىلئىنقىلابىي گورۇھى تارمار قىلىنغانلىقىدىن ئىبارەت ئۇلۇغ غەلىبە قىزغىن تەبرىكلەندى.

شۇ يىلى كورلا نەشرىياتى تۇنجى قېتىم شياڭگاڭدا سېتىلدى.

1977 ـ يىلى

3 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ھەرمىللەت ئاممىسىنى لېي فېڭدىن ئۆگىنىش ئاممىۋى ھەرىكىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇشقا چاقىردى.

5 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ناھىيىدە «تۆت كىشىلىك گورۇھ»نىڭ ماتېرىياللىرىنى ئېنىقلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى كورلا ناھىيىسىدە 2 ـ نۆۋەتلىك ھەربىي تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزدى. بۇ تەنھەرىكەت يىغىنىغا شۆبە ھەربىي زايون ئورگىنى، قىسىملار، بايىنغولىن ئوبلاستىدىكى سەككىز ناھىيە، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ تۆمۈر مەيدانلىرى بولۇپ 26 ئورۇن، 30 كامانداۋ، 500 تەنھەرىكەتچى قاتناشتى.

8 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدىن 23 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، پارتىيە

10 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ۋە ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى ۋە ئىزچىللاشتۇردى.

9 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئېتىز ـ ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشىغا قۇماندانلىق قىلىش شتابى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 13 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم شاڭخۇ يېزىسىدا تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، ئېتىز ـ ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشى پىلانىنى مۇزاكىرە قىلدى، قىش ۋە ئەتىياز پەسىللىرىدىكى ئېتىز ـ ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشتۇردى.

10 ـ ئايدا ناھىيىدە ئېنىقلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، «پاش قىلىش، تەنقىت قىلىش، ئېنىقلاش» (لىن بياۋ، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي جىنايەتلىرىنى پاش قىلىش، تەنقىت قىلىش، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىكى مەسىلىلەرنى ئېنىقلاش) خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى ناھىيىدە «سانائەتتە داچىگدىن ئۆگىنىش» تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ ئۇقتۇرۇشنىڭ روھىغا ئاساسەن، شەھەر ـ بازارلاردىكى تاۋار ئاشلىق ئىستېمال قىلىدىغان ئاھالىنىڭ ھەربىرى 1978 ـ يىلى 1 ـ ئايدىن باشلاپ 8 ـ ئايغىچە ھەرئايدا بىر جىڭ ئاشلىق تېجەپ، دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىدىغان بولدى.

1978 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 11 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم مىللىي، دىنىي زاتلار، ۋەتەنپەرۋەر زاتلار ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى.

1 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىدىن 2 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم ئۈچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، مەركەزنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى مۇھىم يولىيورۇقىنى يەتكۈزدى.

4 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت پارتگۇرۇپپىسىنىڭ «پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى تەستىقلاپ تارقاتتى، ناھىيە بويىچە كېچىكىپ توي قىلىش، كېچىكىپ پەرزەنت كۆرۈش، پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش تەشەببۇس قىلىنىشقا باشلىدى.

6 ـ ئايدا ناھىيىدە يەر ناملىرىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش خىزمىتى باشلاندى.

9 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 1 ـ شۇجىسى ژاڭ فېڭ باينىغولىن ئوبلاستىنىڭ خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرۈش ئۈچۈن كورلىغا كەلدى.

10 ـ ئايدا تاشدەن ئوت ئېلىكتر ئىستانسىسى قۇرۇلۇشى پۈتۈن ئىشقا كىرىشتى، يىللىق توك تارقىتىش مىقدارى 20 مىليون 360 مىڭ كىلوۋات سائەت بولدى.

10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 11 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، ناھىيىلىك پارتكوم رەھبەرلىك بەنزىسىدىكى پاش قىلىش بىلەن يېپىش، ئېنىقلاش بىلەن ئېنىقلاشقا قارشى تۇرۇش، سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۇرۇش بىلەن سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۇرۇشكە قارشى تۇرۇش، پارتىيەۋەلىك بىلەن تەرەپبازلىق، ئىتتىپاقلىق بىلەن بۆلگۈنچىلىك قىلىشتىن ئىبارەت مەسىلىلەرنى چۆرىدىگەن ھالدا ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ، تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى يەكۈنلىدى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم «پاش قىلىش، تەنقىت قىلىش، ئېنىقلاش» ھەرىكىتى ئاساسىدا، ئۈنىڭغا «ئىككىگە زەربە بېرىش» (سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە زەربە بېرىش، خىيانەتچى-

لىك، ئوغرىلىق، ھايانكەشلىككە زەربە بېرىش) مەزمۇنىنى قوشۇپ، «پاش قىلىش، تەنقىت قىلىش، ئېنىقلاش، زەربە بېرىش» ئىشخانىسى قۇردى. بۇ ھەرىكەتتە، ئۇرۇش، چېقىش، ھۇلاش بىلەن شۇغۇللاندىغان تۆت ئۇنسۇر ۋە خىيانەتچى قولغا ئېلىنىپ، قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلىندى، 13 ئادەمگە مەمۇرىي جازا بېرىلدى، «قوشۇننى تازىلاش» ۋە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىدە تارتىپ چىقىرىپ كۆرەش قىلىنغان، قاماپ قويۇلغان 295 ئادەم ۋە غەيرىي نورمال ئەھۋالدا ئۆلگەن يەتتە ئادەم ئاقلاندى.

12 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنىدىن 6 ـ كۈنگىچە ناھىيىدە ئىنقىلابىي قۇرۇلۇلار، ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مىيىپ ھەربىيلەر، ھەربىي سەپتىن قايتقان، كەسىپ ئالماشتۇرغان، ھەربىي سەپتىن بوشانغان ھەربىيلەر ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 21 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 4 ـ نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

1979 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم ئەمگەك نەمۇنچىلىرى ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىپ، 268 ئەمگەك نەمۇنچىسى، ئىلغار خىزمەتچىنى ۋە 26 ئىلغار كوللېكتىپنى تەقدىرلىدى.

2 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك كومىتېتى قۇرۇلدى، داجەي ناھىيىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 4 ـ كۈنگىچە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا ناھىيىلىك 9 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ناھىيىلىك مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ (2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ) قۇرۇلدى. شۇ ئايدا ناھىيىلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ نامى 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىگە، بازار باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ نامى سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە، سۇ ـ ئېلېكتر بۆلۈمىنىڭ نامى سۇ ـ ئېلېكتر ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ناھىيىلىك تاشقى سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى.

6 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئۇرۇمچى ـ كورلا ـ چەرچەن ھاۋا قاتنىشى لىنىيىسىدە ھاۋا قاتنىشى رەسمىي باشلاندى، بۇ لىنىيىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 741 كىلومېتىر كېلىدۇ.

6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى گوۋۇيۈەن كورلىنى شەھەر قىلىشنى تەستىقلىدى.

8 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئۇرۇقچىلىق شىركىتى قۇرۇلدى.

8 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى كورلا شەھىرى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ناھىيىلىك پىلانلىق تۇغۇت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە مەسچىتلەر ۋە دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرى ئېچىۋېتىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى كورلا شەھىرى رەسمىي قۇرۇلدى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا شەھەرلىك كومىتېتى، كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇلدى. شەھەرنىڭ مەمۇرىي رايونلىرى تۆت ئىش بېجىرىش ئورنى (كورلا بازىرى، «ئىتتىپاق»، يېڭىشەھەر، تاشدەن) ۋە ئۈچ شەھەر ئەتراپى خەلق گۈڭشىسى (تېكچى، يېڭىشەھر، چارباغ) نى ئۆزئىچىگە ئالدى. شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ 14 خىزمەت ئاپپاراتى تەسىس قىلىندى، بۇلار: ئىشخانا، پىلان كومىتېتى، پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى، ئەمگەك ئىدارىسى، كادىرلار ئىدارىسى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى،

دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى، باج ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى، مەدەنىيەت-مائارىپ ئىدارىسى، سەھىيە ئىدارىسى، ئاشلىق ئىدارىسى. بۇلارنىڭ خىزمەت ئورنى ۋاقتىنچە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە مەكتىپىدە بولدى.

10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتى بىلەن ئىنقىلابىي كومىتېت ئوبلاستلىق كىنو ـ تىياتىرخانىدا داغدۇغىلىق هالدا «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 25 يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنى» ئاچتى، ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى رېن ياڭسەن يىغىندا دوكلات بەردى ھەمدە كورلا شەھىرىنىڭ رەسمىي قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى.

شۇ يىلى يېزىلاردا «بەشنى بېكىتىش، بىرنى مۇكاپاتلاش» (ئەمگەك كۈچىنى بېكىتىش، يەرنى بېكىتىش، مەھسۇلات مىقدارىنى بېكىتىش، ھەقنى بېكىتىش، ئىشلەپچىقىرىش خىراجىتىنى بېكىتىش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرغانلارنى مۇكاپاتلاش)، ئىشنى گۇرۇپپىلارغا ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھېسابلاش ۋە نورما بېكىتىپ باشقۇرۇش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىلدىكى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

1980 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى شەھەرلىك سودا شىركىتى قۇرۇلدى.

1 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى شەھەرلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەيئىتى قۇرۇلدى.

1 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى شەھەرلىك شەھەر جەمئىيەت ئامانلىقىنى تەرتىپكە سېلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

3 ـ ئايدا شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى شەھەرلىك خەلق سودا سارىيىدا پارتلاش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، بىر ئادەم ئۆلدى، بىر ئادەم ئېغىر يارىلاندى، توققۇز ئادەم يېنىك يارىلاندى، جەمئىي 5919.51 يۈەنلىك زىيان بولدى.

4 ـ ئايدا شەھەرلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىنىش ساقلاش پونكىتى قۇرۇلدى.

5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى شەھەرلىك سودا شىركىتى ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ياشلارنى ئەتىيازلىق سەيلىگە ئۈيۇشتۇردى، ئۇلار يولدا كېتىۋاتقاندا ماشىنا ئۆرۈلۈپ كېتىپ، ئۈچ ئادەم ئۆلدى، ئۈچ ئادەم ئېغىر يارىلاندى، 26 ئادەم يېنىك يارىلاندى.

5 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈندىن 29 ـ كۈنگىچە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا شەھەرلىك 1 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

5 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى شەھەرلىك مەخپىيەتلىكنى ساقلاش كومىتېتى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىغا قاراشلىق بولغان شەھەرلىك قوراللىق كۈچلەر بۆلۈمى قۇرۇلدى.

7 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈندىن 10 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى مىللىي، دىنىي زاتلار يىغىنى ئاچتى، يىغىندا ھېزىم دامولا ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى.

7 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى قارار چىقىرىپ، 8 ـ ئاينى مىللىي سىياسەت تەربىيسى پائالىيىتى زەربىدارلىق ئېيى قىلدى.

8 ـ ئايدا شەھەرلىك مىللىي سىياسەت تەربىيسى ئېلىپ بېرىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

10 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ 1 ـ شۇجىسى ۋاڭ فېڭ گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن

زۇڭلىسى ۋاڭ جېنغا ھەمراھ بولۇپ بايىنغولىن ئوبلاستىغا خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە كەلدى، ئۇلار ئوبلاستلىق كىنو - تىياتىرخانىدا ئېچىلغان كادىرلار يىغىنىدا ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

12 - ئايدا ياپونىيە توكيو شىركىتىنىڭ سودىگەرلىرى بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېۋە-ھارۋىقى - كونسېرۋا زاۋۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئۈچۈن كورلىغا كەلدى.

شۇ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى كورلىدا قۇرۇلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 1 - سىمونت زاۋۇتى شاڭخۇ گۇڭشېسىدا پۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلدى، بۇ زاۋۇت يىلىغا 60 مىڭ تونىنا سىمونت ئىشلەپچىقىرالايدۇ.

شۇ يىلى شەھەرلىك 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ (مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ) قۇرۇلدى.

1981 - يىلى

1 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ناھىيە بويىچە تۇنجى قېتىملىق پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى يىغىنى ئېچىلدى.

3 - ئايدا شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى.

4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ نامى ناھىيىلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

4 - ئاينىڭ 27 - كۈندىن 29 - كۈنگىچە شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى دىنىي زاتلار يىغىنى ئاچتى.

5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شۇ كۈنگە قەدەر ناھىيىلىك سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى 2729 دېلو (ئادەم) نى قوبۇل قىلدى، بۇنىڭدىن 2723 دېلو (ئادەم) نى قايتا تەكشۈرۈپ ئاخىرلاشتۇردى، بۇ 99.9 پىرسەنتنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇيانقى دېلو 2458، «تۆتنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتىگە چېتىشلىق بولغان ئادەم 168، زىيالىيلار سىياسىتى ئەملىيلەشتۈرۈلگەن ئادەم 15، ھەقسىزتەكە قايتقان، تەسلىم بولغانلارغا قارىتىلغان سىياسەت ئەملىيلەشتۈرۈلگەن ئادەم 26، ئوڭچى (يەرلىك مىللەتچى) قىلىپ قويۇلغانلاردىن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاقلانغان ئادەم 38.

5 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ناھىيىلىك تېخنىكا ئۇنىۋانىنى باھالاپ بېكىتىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

7 - ئاينىڭ 11 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى.

7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك خەلق رادىئو ئۇزلىلى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تۇنجى نۆۋەتلىك ياش - ئۆسمۈرلەر يازلىق لاگېرى ئۈيۇشتۇردى.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈندىن 9 - كۈنگىچە شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى پارتىيىلىك رەھبىرىي كادىرلار، ياچېيكا شۇجىلىرى، مەمۇرىيەت 21 - دەرىجىلىكىدىن يۇقىرى ماۋاش ئالىدىغان پارتىيىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 6 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، يىغىندا «دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى پارتىيە تارىخىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدا قارار» ئۆگىنىلدى، مۇزاكىرە قىلىندى.

8 - ئاينىڭ 8 - كۈنى كورلىدا تۇرۇشلۇق «89800» قىسىم سۇ ئېلېكتر باش پونكىتى 4 - ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ جەڭچىسى يى جيەنگو كورلا شەھىرىنىڭ غەربىدىكى توغراقلىقتا، دېزىل قاچىلانغان ئوت كەتكەن ماشىنىنى قۇتقۇزۇش يولىدا شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى. 11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى دۆلەت

مۇداپىئە پەن - تېخنىكا سانائىتى كومىتېتى يى جيەنگوغا «لېي فېڭچە ياخشى جەڭچى» دەپ شەرەپلىك نام بەردى. «89800» قىسىم پارتكومى ئۇنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى دەپ ئېتىراپ قىلدى ھەمدە بىرىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئالدى.

8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شەھەرلىك يەرلىك كىسەللىكلەر ۋە ئۆچەي يوللىرى يۇقۇملۇق كېسەللىكلىرى- نىڭ ئالدىنى ئېلىش - ئۇنى داۋالاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلدى، ئۇ، شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى بىلەن بىرلىشىپ ئىش بېجىردى.

10 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنى ئېچىلدى.

10 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 31 - كۈنىگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنى ناھىيىلىك مېھمانخانىدا ئېچىلدى.

10 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 31 - كۈنىگىچە شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئوبلاستلىق مېھمانخانىدا ئېچىلدى، قۇرۇلتايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇنغا كەلتۈرۈلدى.

10 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 30 - كۈنىگىچە ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

شۇ ئايدا يېزىلاردا مەسئۇلانغا بىرلەشتۈرۈپ ئەمگەك كۈچلىرىنگىچە ھۆددىگە بېرىش، مەسئۇلانغا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگىچە ھۆددىگە بېرىشتىن ئىبارەت ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شەھەرلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1982 - يىلى

1 - ئاينىڭ 18 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى پارتىيە گۇرۇپپىسى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش پارتىيە گۇرۇپپىسى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى پارتىيە گۇرۇپپىسى بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى 1982 - يىللىق ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى ئاچتى. يىغىن پۈتۈن ناھىيىدىكى خەلقتە چىقىرىلغان تەشەببۇسنامىنى ماقۇللىدى.

3 - ئايدا شەھەر بويىچە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل» ۋە «ئومۇمخەلق مەدەنىيەتلىك - ئەدەپلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتى دولقۇنى كۆتۈرۈلدى.

4 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ 1 - شۇجىسى ژاڭ ئېنماۋ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ھامىدىن نىيازلار بايىغولىن ئوبلاستىنىڭ خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن كورلىغا كەلدى.

5 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىن 11 - كۈنىگىچە كورلا ناھىيىسى ئۇششۇك، مۆلدۇر، بوران ئاپىتىگە ئۇچرىدى، 14 مىڭ 500 مو يەردىكى كېۋەز زىيانغا ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 12 مىڭ 400 مو يەردىكى

كېۋەز پۈتۈنلەي نابوت بولدى، 1602 تۈياق چارۋا ئۆلدى.

5 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا ناھىيىلىك پارتىيە تارىخىغا دائىر ماتېرىياللارنى توپلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا ناھىيە بويىچە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل» ۋە «ئومۇمىخەلق مەدەنىيەتلىك ـ ئەدەپلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، مۇنداق بىر نەچچە ئىشنى ياخشى تۇتۇش تەلەپ قىلىندى: 1. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىش؛ 2. مۇھىت تازىلىقىنى ياخشىلاش، پاسكىنىچىلىقنى تۈگىتىش؛ 3. كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ھەرىكىتىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇپ، ۋەتەننى كۆكەرتىش؛ 4. ئاممىۋى سورۇنلارنىڭ تەرتىپىنى ياخشىلاپ، ناچار بولۇش ئادەتلىرىنى تۈگىتىش.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى سائەت نۆلدە ناھىيە، شەھەر بويىچە 3 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق بولدى: كورلا شەھىرىدىكى ئائىلە سانى 27 مىڭ 608، كورلا ناھىيىسىدىكى ئائىلە سانى 16 مىڭ 774، كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 121 مىڭ 991، كورلا ناھىيىسىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 74 مىڭ 279؛ بۇلارنىڭ ئىچىدە كورلا شەھىرىدىكى ئەر 62 مىڭ 379، كورلا ناھىيىسىدىكى ئەر 38 مىڭ 251، كورلا شەھىرىدىكى ئايال 59 مىڭ 612، كورلا ناھىيىسىدىكى ئايال 36 مىڭ 28.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 7 ـ كۈنىگىچە ناھىيىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 18 ـ كۈنىگىچە ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەملىكەتلىك 12 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ئاچقان ئۈچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى يەكۈنلىدى، كېيىنكى يىللىق يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى مۇزاكىرە قىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى شەھەرلىك سىياسىي ـ قانۇن كومىتېتى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى، يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش پونكىتى بىرلىكتە ئېلىپ بارغان كۆكتاتنى چوڭ پارنىكتا ئۈستۈرۈش سىنىقى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى ھەمدە ئۇ ئۇلگە كۆرسىتىش ئارقىلىق ئومۇملاشتۇرۇلدى. بۇ نەتىجە ئاپتونوم رايونلۇق ئۈچقۇن پىلانى 4 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى شۇي بىڭ ياسىغان ئۈچ خىل رولى بار توك قوغۇراق جۇڭگو ياش ـ ئۆسمۈرلەر پەن ـ تېخنىكا ئىجادىيىتى ۋە كەشپىياتى بويىچە 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1983 ـ يىلى

1 ـ ئايدا جۇڭگو گومىنداڭى ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى شەھەرلىك تىببىي دوختۇرلىك ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە ئەزالىرى تەربىيىسى ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى تۇنجى قارارلىق ياش ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن ـ تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئاچتى، 120 پارچە ئەسەر كۆرگەزمىگە قويۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم تەنتەنىلىك ھالدا ماۋجۇشىنىڭ «يولداش لېي فېڭدىن

ئۆگىنىڭلار» دېگەن بېغىشلىمىسى ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى خاتىرىلەش يىغىنى ئېچىپ، ناھىيە خەلقىنى لېي فېڭنىڭ روھىدىن ئۆگىنىپ، 2 - قېتىملىق مەدەنىيەتلىك - ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا چاقىردى.

3 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ناھىيىلىك «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

4 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

4 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 28 - كۈنگىچە كومۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا شەھەرلىك 2 - قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئوبلاست بىلەن شەھەر بىرلىكتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئاچتى، يىغىنغا ھەر مىللەت ھەربىي، خەلقىدىن 1200 كىشى قاتناشتى. ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئېلى ناسىر سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بەردى، شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ شىشيۇڭ مۇھىم سۆز قىلدى.

5 - ئاينىڭ 1- كۈنى شەھەر بويىچە پاختا رەخت، پاختا توقۇلما بويۇم ۋە بىر قىسىم توقۇلما مەھسۇلاتلىرى بىلەن بىلەتسىز تەمىنلەش يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى.

5 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ناھىيىلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى قۇرۇلدى.

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن 8 - كۈنگىچە شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى گوۋۈيۈەننىڭ زۇڭلىسى جاۋ زىياڭ، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۈسىنىڭ شۇجىسى خۇچىلى، شۇجىچۈنىڭ كاندىدات شۇجىسى خاۋجىيەنشيۇلار ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 1 - شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئىسمايىل ئەھمەدلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن كورلا شەھىرىگە كەلدى.

8 - ئاينىڭ 19 - كۈنى گوۋۈيۈەن كورلا ناھىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەستىقلىدى، ناھىيىگە قاراشلىق رايونلار كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 23 - كۈنگىچە شىنجاڭ تۇنجى نۆۋەتلىك موڭغۇل تىبابىتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى كورلىدا ئېچىلدى.

10 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 12 - كۈنگىچە شەھەرلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، مەركەزدىكى رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەندە سۆزلەگەن مۇھىم سۆزىنى يەتكۈزدى.

11 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شەھەرلىك ئىشچى - خىزمەتچىلەر خەتتاتلىق جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

12 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شەھەرلىك پارتىيە تارىخىغا دائىر ماتېرىياللارنى توپلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

12 - ئاينىڭ 26 - كۈنىدىن 28 - كۈنگىچە شەھەرلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، 1983 - يىللىق دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى يەكۈنلىدى، يېزىلاردىكى «بەشتە ياخشى بولۇش» قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان ئىلغار ئورۇن، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلىدى، 1984 - يىللىق يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى ئەمەلىيلەشتۈردى.

شۇ يىلى ناھىيە، شەھەر بويىچە يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش

كېۋەز پۈتۈنلەي نابوت بولدى، 1602 تۈياق چارۋا ئۆلدى.

5 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ناھىيىلىك ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا ناھىيە بويىچە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل» ۋە «ئومۇمىخەلق مەدەنىيەتلىك ـ ئەدەپلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، مۇنداق بىر نەچچە ئىشنى ياخشى تۈتۈش تەلەپ قىلىندى: 1. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىش؛ 2. مۇھىت تازىلىقىنى ياخشىلاش، پاسكىنچىلىقنى تۈگىتىش؛ 3. كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ھەرىكىتىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇپ، ۋەتەننى كۆكەرتىش؛ 4. ئاممىۋى سورۇنلارنىڭ تەرتىپىنى ياخشىلاپ، ناچار بولۇش ئەھۋالىنى تۈگىتىش.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى سائەت نۆلدە ناھىيە، شەھەر بويىچە 3 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق بولدى: كورلا شەھىرىدىكى ئائىلە سانى 27 مىڭ 608، كورلا ناھىيىسىدىكى ئائىلە سانى 16 مىڭ 774، كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 121 مىڭ 991، كورلا ناھىيىسىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 74 مىڭ 279؛ بۇلارنىڭ ئىچىدە كورلا شەھىرىدىكى ئەر 62 مىڭ 379، كورلا ناھىيىسىدىكى ئەر 38 مىڭ 251، كورلا شەھىرىدىكى ئايال 59 مىڭ 612، كورلا ناھىيىسىدىكى ئايال 36 مىڭ 28.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 7 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 18 ـ كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەملىكەتلىك 12 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ئاچقان ئۈچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى يەكۈنلىدى، كېيىنكى يىللىق يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى مۇزاكىرە قىلدى.

12 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى شەھەرلىك سىياسىي ـ قانۇن كومىتېتى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى، يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش پونكىتى بىرلىكتە ئېلىپ بارغان كۆكتاتنى چوڭ پارنىكتا ئۆستۈرۈش سىنىقى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى ھەمدە ئۇ ئۇلگە كۆرسىتىش ئارقىلىق ئومۇملاشتۇرۇلدى. بۇ نەتىجە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇچقۇن پىلانى 4 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى شۇي بىڭ ياسىغان ئۈچ خىل رولى بار توك قوڭغۇراق جۇڭگو ياش ـ ئۆسمۈرلەر پەن ـ تېخنىكا ئىجادىيىتى ۋە كەشپىياتى بويىچە 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1983 ـ يىلى

1 ـ ئايدا جۇڭگو گومىنداڭى ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى شەھەرلىك تىببىي دوختۇرخانىسى ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە ئەزالىرى تەربىيىسى ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى تۇنجى قارارلىق ياش ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن ـ تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئاچتى، 120 پارچە ئەسەر كۆرگەزمىگە قويۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم تەنتەنىلىك ھالدا ماۋجۇشىنىڭ «يولداش لېي فېڭدىن

ئۆگىنىڭلار» دېگەن بېغىشلىمىسى ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى خاتىرىلەش يېغىنى ئېچىپ، ناھىيە خەلقىنى لېي فېڭنىڭ روھىدىن ئۆگىنىپ، 2 ـ قېتىملىق مەدەنىيەتلىك ـ گەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا چاقىردى.

3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ناھىيىلىك «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ناھىيىلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

4 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا شەھەرلىك 2 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى ئوبلاست بىلەن شەھەر بىرلىكتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى سەپەرۋەرلىك يېغىنى ئاچتى، يېغىنغا ھەر مىللەت ھەربىي، خەلقىدىن 1200 كىشى قاتناشتى. ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئېلى ناسىر سەپەرۋەرلىك دوكلاتى بەردى، شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ شىشيۇڭ مۇھىم سۆز قىلدى.

5 ـ ئاينىڭ 1ـ كۈنى شەھەر بويىچە پاختا رەخت، پاختا توقۇلما بويۇم ۋە بىر قىسىم توقۇلما مەھسۇلاتلىرى بىلەن بىلەتسىز تەمىنلەش يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى.

5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ناھىيىلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى قۇرۇلدى.

6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى گوۋۇيۈەننىڭ زۇڭلىسى جاۋ زىياڭ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى خۇچىلى، شۇجىچۇنىڭ كاندىدات شۇجىسى خاۋجىيەنشيۇلار ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 1 ـ شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئىسمايىل ئەھمەدلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن كورلا شەھىرىگە كەلدى.

8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى گوۋۇيۈەن كورلا ناھىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەستىقلىدى، ناھىيىگە قاراشلىق رايونلار كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 23 ـ كۈنگىچە شىنجاڭ تۇنجى نۆۋەتلىك موڭغۇل تىبابىتى ئىلمىي مۇھاكىمە يېغىنى كورلىدا ئېچىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 12 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يېغىنى ئېچىپ، مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلارنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەنده سۆزلەگەن مۇھىم سۆزىنى يەتكۈزدى.

11 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى شەھەرلىك ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر خەتتاتلىق جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە تارىخىغا دائىر ماتېرىياللارنى توپلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يېغىنى ئېچىپ، 1983 ـ يىللىق دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى يەكۈنلىدى، يېزىلاردىكى «بەشته ياخشى بولۇش» قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان ئىلغار ئورۇن، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلىدى، 1984 ـ يىللىق يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى ئەمەلىيلەشتۈردى.

شۇ يىلى ناھىيە، شەھەر بويىچە يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش

مەسئۇلىيەت تۇزۇمى يولغا قويۇلدى، بۇ تۇزۇم ئىككىنچى يىلى پۈتۈنلەي ئەملىيلەشتۈرۈلدى.

1984 - يىلى

1 - ئاينىڭ 19 - كۈنى شەھەرلىك ئايالار - بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئەتىنى قوغداش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ ئايدا سودا - سانائەت بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى قۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 13 - كۈنىدىن 15 - كۈنگىچە ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «1-نومۇرلۇق ھۆججەت»ىنى يەتكۈزدى، 113 كادىر ئاجرىتىپ «1 - نومۇرلۇق ھۆججەت»نى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى تەشكىللەپ، گۇرۇھلارغا تەشۋىقات ئېلىپ باردى.

4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە رەسمىي قوشۇۋېتىلدى.

5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى شەھەرلىك زىيالىيلار سىياسىتىنىڭ ئەملىيلەشتۈرۈلۈشىنى تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

6 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 12 - كۈنگىچە شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 - يىغىنى ئېچىلدى.

6 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 14 - كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنى ئېچىلدى.

شۇ ئايدا جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى كورلا شەھىرىگە كۆچۈپ كەلدى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 5 - كۈنگىچە دۆلەت پىلان كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ۋاڭ دېيىڭ مۇدىرلىقىدىكى، تۆمۈر يول مىنىستىرلىكىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى لى شۈەن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى توختى سابىر مۇئاۋىن مۇدىرلىقىدىكى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ تۇرپاندىن كورلىغىچە بولغان بۆلۈكىنى دۆلەتلىك تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ھەيئىتى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ تۇرپاندىن كورلىغىچە بولغان بۆلۈكىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى، 7-كۈنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇۋاھنامىسى بەردى.

8 - ئاينىڭ 30 - كۈنى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ تۇرپاندىن كورلىغىچە بولغان بۆلۈكىدە رەسمىي قاتناش باشلاندى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى كورلا شەرقىي پويىز ئىستانسىسى مەيداندا داغدۇغىلىق ھالدا پويىز قاتناش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى، تۆمۈر يول مىنىستىرلىكى-نىڭ مىنىستىرى چېن پۈرۈ، ئاپتونوم رايونىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرى ۋە شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بېڭتۇەننىڭ مەسئۇللىرى، شۇنىڭدەك ئۇرۇمچى تۆمۈر يول ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىرى، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، پارتىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق كىشىلەر مۇراسىمغا قاتناشتى. چېن پۈرۈ، چى گو ۋە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشلىقى داڭ جىن مۇراسىمدا سۆز قىلدى. ۋاڭ ئېنىماۋ بىلەن چېن پۈرۈ كورلا - ئۇرۇمچى ئارىلىقىدا تۇنجى قېتىم يولۇچىلار پويىزى قاتنىغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن لىنتا كەستى.

9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى.

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى كورلا رايونىدىكى ھەرمىللەت ھەربىي - خەلقتىن بولۇپ 5000 دىن ئارتۇق كىشى داغدۇغىلىق يىغىن ئۆتكۈزۈپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، مەملىكەت-لىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بېگىسۇۋاڭجى يىغىنغا قاتنىشىپ تەبرىكلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ

مۇدىرى تۆمۈر داۋامەت باشچىلىقىدىكى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە، ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ۋە ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى ۋەكىللەر ئۆمىكى، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى ۋەكىللەر ئۆمىكى، چىڭخەي ئۆلكىسى ۋەكىللەر ئۆمىكى، شۇنىڭدەك شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى ۋەكىللەر ئۆمىكى تەبرىك-لەش يىغىنىغا قاتناشتى. يىغىندا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن ۋە مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى، دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ئەۋەتكەن تەبرىك تېلېگراممىلىرى ئوقۇپ ئۆتۈلدى. يىغىندىن كېيىن، داغدۇغىلىق تەبرىكلەش نامايىش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى.

9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى گۈڭشېنى ئەملدىن قالدۇرۇپ يېزا قۇرۇش خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، ئۇلارنى ھەرقايسى گۈڭشېلارغا يېزىلىق ھاكىمىيەت قۇرۇشقا ئەۋەتتى.

11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى «تاۋار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، يېزا ئىگىلىكىدە قاتلاشنى تېزلىتىشكە دائىر بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدا قارار»نى تارقىتىپ، پۈتۈن شەھەردىكى خەلقنى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 1980 - يىلدىكى 13 مىليون 420 مىڭ يۈەندىن 2000 - يىلى 148 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈش (يەنى ئۈچ يېرىم قاتلاش) نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلدى.

12 - ئاينىڭ 24 - كۈندىن 29 - كۈنگىچە شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى، مائارىپ ئىدارىسى بىرلىكتە 1984 - يىللىق قىش پەسىللىك دالىدا ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقىغا 3400 ئادەم قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ چوڭى 65 ياش، ئەڭ كىچىكى ئون ياش.

شۇ يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى 51 پارچە پەن - تېخنىكا ئەسىرىنى تاللاپ ئاپتونوم رايونلۇق تۈنجى نۆۋەتلىك پەن - تېخنىكا كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ پارچە ئەسەر 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئالتە پارچە ئەسەر 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئالتە پارچە ئەسەر 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 2 - ئۇتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ژاڭ خۇي (قىز) قاتارلىقلارنىڭ «كورلا نەشپۈتىنى يېتىلدۇرۇش تېخنىكىسى» دېگەن كىچىك ئىلمىي ماقالىسى جۇڭگو پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئۇيۇشتۇرغان ياش - ئۆسمۈرلەر ئىجادىيەت كەشپىياتىغا دائىر كىچىك ئىلمىي ماقالىلار بويىچە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1985 - يىلى

1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىدىكى كورلا - ئۇرۇمچى يولۇچىلار پويىزىغا تۇنجى قېتىم پوچتا ۋاگونى چېتىلدى.

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى جۇڭگو پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى لەڭگەر يېزىسىدىكى دېھقان توختى مەپىزگە «يېزىلاردا پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇشتىكى ئىلغار شەخس» دېگەن نامنى بەردى. 1987 - يىلى توختى مەپىزگە يەنە «مەملىكەت بويىچە پەن - تېخنىكىغا تايىنىپ بېيىش ماھىرى» دېگەن نامنى بەردى ھەمدە ئۇنى مۇكاپاتلىدى.

1 - ئاينىڭ 30 - كۈنى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 2 - كۈنى شەھەرلىك ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

3 ـ ئايدا جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسى قۇرۇلدى.
3 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى شەھەرلىك كۆكەرتىش كومىتېتى، خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسى قۇرۇلدى.
3 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى شەھەرلىك سۇچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.
3 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش يېتەكچىلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.
4 ـ ئايدا شەھەر بويىچە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى باشلاندى.

شۇ كۈنى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، كورلا شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ھېزىم ھۇشۇر دامۇللا كېسەل بولۇپ داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي، چۈشتىن كېيىن سائەت سەككىزدە 74 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى.
3 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى بېيجىڭ كىنو ستودىيىسىنىڭ رىژىسسورى يۈياڭ «تۆگە ئوستىدىكى مۇھەببەت» فىلىمىنى سۈرەتكە ئېلىش گۇرۇپپىسىدىكىلەرنى باشلاپ كورلا شەھىرىگە كېلىپ، سىرتقى كۆرۈنۈشنى لىنتىگە ئالدى.
4 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنىدىن 12 ـ كۈنگىچە جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى كورلا شەھەرلىك 1ـنۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ يىغىنى داغدۇغىلىق ئېچىلدى.
4 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى بىرلىشىپ پۈتۈن شەھەردىكى كادىرلار، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئارىسىدىكى توي قىلغان، تۇغۇت يېشىغا يەتكەن 2000 دىن ئارتۇق ئايالىنىڭ ۋە 1300 دىن كۆپرەك بالىنىڭ سالامەتلىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈردى.
5 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى «شەھىرىمىزدە تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارار» ھەققىدە ئۇقتۇرۇش تارقاتتى.
6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنىدىن 10 ـ كۈنگىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ 1 ـ شۇجىسى ۋاڭ ئېنىماۋ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئىسمايىل ئەھمەد قاتارلىقلار كورلا شەھىرىگە كېلىپ خىزمەتلەرنى تەكشۈردى.
6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى شەھەرلىك ئەرزىيەت خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.
7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا شەھىرىنىڭ شاڭخەي يېزىسىدىكى جۇۋازچى ياڭ جىگۈڭ 20 مىڭ يۈەنلىك دۆلەت غەزنە چېكى سېتىۋالدى.
7 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى باغراش قەغەز زاۋۇتى قۇرۇلۇشى كورلا شەھىرىدە باشلاندى.
7 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى جۇڭگو رادىئو سەنئەت ئۆمىكى كورلا شەھىرىگە ئويۇن قويۇشقا كەلدى.
7 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنىدىن 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنگىچە شىنجاڭ بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ «بىخ لوڭقىسى» تالىشىش پۈتبول مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى.
7 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنىدىن 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنگىچە جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش شۇجىسى خۇياۋباڭ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى تۇمۇر داۋامەت قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا كورلا شەھىرىگە كېلىپ، سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانىنى كۆزدىن كەچۈردى ھەمدە بايىنغولىن مېھمانخانىسىدا پۈتۈن ئوبلاستتىكى ناھىيە ـ تۇمەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە كادىرلىرىنى قوبۇل قىلدى. 1 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئاپتونوم ئوبلاستلىق 1000 كىشىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىلدى، يىغىندا باش شۇجى مۇھىم سۆز قىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى باش شۇجى خۇياۋباڭنىڭ ئاپتونوم ئوبلاستنى كۆزدىن كەچۈرگەندە سۆزلىگەن مۇھىم سۆزىنى يەتكۈزدى.

8 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 20 ـ كۈنگىچە مەركىزىي كومىتېت مەسئۇلىيەتچىلەر كومىتېتى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لىيۇلەنتاۋ ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مېڭ شۇلىن ۋە باينىغولىن ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى جۇڭ بىن، ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى جاڭ جېننىڭ ھەمراھلىقىدا، كورلا شەھىرىگە كېلىپ باينىغولىن ئوبلاستلىق مېۋە ھارۋىقى ـ كونسىرۋا زاۋۇتى، باشئەگىم ئېلېكتر ئىستانسىسى، ئاۋات دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ كونسىرۋا زاۋۇتى، بىڭتۈەن يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ 29 ـ تۈەن مەيدانى قاتارلىق ئورۇنلارنى كۆزدىن كۆچۈردى.

9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى بىلەن شەھەرلىك ھۆكۈمەت داغدۇغىلىق ھالدا تۇنجى ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئېچىپ، مۇنەۋۋەر ماتارىپچىلارنى تەقدىرلىدى ھەمدە ماتارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغىنىغا 30 يىلدىن ئاشقان پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىلار سۆھبەت يىغىنى ئاچتى.

9 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى ئىقتىساد بۆلۈمى قۇرۇلدى.

9 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى يىغىن ئېچىپ، شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقىنىغا 30 يىلدىن ئاشقان 625 نەپەر ھەر مىللەت كادىر، ئىشچى، زىيالىيلىرىغا مېدال ۋە شەرەپ گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەردى.

9 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنىدىن 10 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنگىچە ئاپتونوم ئوبلاست بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋە ياشانغانلارنىڭ ۋاسكىتبول، تىك ـ تاك توپ مۇسابىقىسى كورلىدا ئۆتكۈزۈلدى.

10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ قەھرىمان ـ نەمۇنىچىلار دوكلات ئۆمىكى كورلا شەھىرىگە كەلگەندە، 5000 دىن ئارتۇق ئاممىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. شۇ كۈنى تۇنجى قېتىم دوكلات بېرىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 27 ـ، 28 ـ كۈنلىرى شەھەردە تۇنجى نۆۋەتلىك ۋەتەنگە قايتقان جۇڭگو مۇھاجىرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايدا جۇڭگو مۇھاجىرلىرى بىرلەشمىسىنىڭ نىزامنامىسى ماقۇللاندى، تۇنجى نۆۋەتلىك جۇڭگو مۇھاجىرلىرى بىرلەشمىسى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى.

10 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى جۇڭگو ـ ئامېرىكا بىرلەشمە تاغقا چىقىش ئەترىتى مۇزتاغ چوققىسىغا چىقىپ غەلبىلىك ھالدا قايتىپ كورلا شەھىرىگە كەلدى، شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتى غەلبىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن داغدۇغىلىق يىغىن ئاچتى.

شۇ ئايدا مەركىزىي كومىتېت مەسئۇلىيەتچىلەر كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ۋاڭ شۇداۋ سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانىنى كۆزدىن كەچۈردى ھەمدە «تىللا تۆكۈلىدىغان دەرەخنى ئىلمىي ئۇسۇلدا يېتىشتۇرۇش، ئەمگەك بىلەن گۈھەر ماكان يارىتىش» دېگەن بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

11 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئوبلاست، شەھەردىكى 3000 دىن كۆپرەك ئىتتىپاق ئەزاسى ۋە ياش چۇشياۋنىڭ «غايە ۋە ئېتىقاد» توغرىسىدا تېلېۋىزورلا سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىدى.

شۇ كۈنى تەيۋەنلىك قېرىنداشلار بىرلەشمە دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى لىن لىيۇن قاتارلىق ئۈچ كىشى كورلا شەھىرىگە كېلىپ، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئولارنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرى بىلەن كۆرۈشتى.

11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى كورلا ناھىيىلىق دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ـ بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى ئاچقان مەمىلىكەتلىك ئىلا مەسئۇلاتلارنى كۆرگەزمە قىلىش ـ باھالاش ۋە ئۇچۇر ئالماشتۇرۇش يىغىنىدا 1985 ـ يىللىق مەمىلىكەت بويىچە ئېسىل مېۋە بولۇپ باھالاندى.

شۇ ئايدا مەركىزىي سەنئەت ئۆمىكى كورلا شەھىرىگە كېلىپ، ھەرمىللەت خەلق ئامما‌سىدىن ھال سوراپ ئويۇن قويدى.

12 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى شەھەرلىك ئۇرۇقچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كەچ سائەت 22 دىن 34 مىنۇت ئۆتكەندە، شەھەرلىك 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ خالىي قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزىنى كۆزىتىش گۇرۇپپىسى ئوپتىكىلىق تېئودولىت ئارقىلىق خالىي قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزنىڭ ئورنىنىڭ 18′223° تا ئىكەنلىكىنى، قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزنىڭ قۇيرۇق يادروسىنىڭ يورۇقلۇقىنىڭ ئىنتايىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى كۆزىتىپ چىقتى.

12 ـ ئاينىڭ 27 ـ، 28 ـ كۈنلىرى شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ 1 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى، قۇرۇلتايدا «كورلا شەھەرلىك پەن-تېخنىكا جەمئىيىتى نىزامنامىسى» ۋە «كورلا شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى مەخسۇس تەبىئىي پەن ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئومۇمىي تەشكىلىي پىرىنسىپى» ماقۇللاندى، شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ 1 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى.

شۇ ئايدا كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ «273» دوختۇرخانىسى بىر ئويغۇر ياشنىڭ ئۆزۈلۈپ كەتكەن بارمىقىنى قايتا ئۇلاش ئوپېراتسىيىسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

شۇ يىلى شەھەرلىك مىللىيچە ھۆنەر ـ سەنئەت ئۆي سايمانلىرى زاۋۇتى ياسىغان نەقىشلىك ئۆي سايمانلىرى ئۆزىنىڭ نەپىسلىكى، كۆركەملىكى، مىللىي ئالاھىدىلىكى بىلەن ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 1 ـ، 2 ـ نۆۋەتلىك مىللىي بۇيۇملار سۈپىتىنى باھالاشتا ئىلا سۈپەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1986 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ئوبلاست، شەھەردىكى ئورگانلار، ئورۇنلار، مەكتەپلەردىن 1500 دەك ئادەم بايىنغولىن ئوبلاستلىق كىنو ـ تىياتىرخانىسىدا ئۇرۇمچى تۆمۈر يول ئىدارىسى بېيجىڭ پويىز گۇرۇپپىسىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى.

4 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى يېڭىشەھەر رايونى شەرقىي تاغدىكى بىر خۇسۇسىي تاشچىلىق مەيدانىدا پارتلاش يۈز بېرىپ، 13 ئادەم ئۆلدى، يەتتە ئادەم يارىلاندى.

5 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى شەھەرلىك چارۋا مال دوختۇرلۇق ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى، تەنتەربىيە كومىتېتى، ماۋارىپ ئىدارىسى بىرلىشىپ «1 ـ ئىيۇن» بالىلار بايرىمىنى تەبرىكلەپ، بالىلار رادىيو گىمناستىكىسى مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

6 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى «ئۇچتە ئىلا بولۇش، مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش» سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئاچتى.

6 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، كورلا شەھىرىنىڭ شىتاتى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

6 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 14 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك مەدەنىيەت سارىيى بالىلار ھۆسنىخەت كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزدى، كۆرگەزمىگە 15 مەكتەپتىن 215 ئاپتورنىڭ 231 پارچە ئەسىرى قويۇلدى.

7 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 23 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ 2 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

8 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى شاڭخەي شەھىرىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى شي لىجۇەن باشچىلىقىدىكى ھال سوراش ئۆمىكى كورلىغا يېتىپ كېلىپ، چېگرا رايونغا ياردەم بېرىۋاتقان شاڭخەيلىك زىيالىي ياشلاردىن ھال سورىدى.

8 ـ ئاينىڭ 28 ـ، 29 ـ كۈنلىرى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ كورلا شەھەرلىك 3 ـ قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر ئۇمۇمىي پىلانىنى تەكشۈرۈپ باھالاش يىغىنى بايىنغولىن مېھمانخانىسىدا ئېچىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئوبلاست، شەھەردىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ساھەسىدىكىلەر ۋە خەلقتىن بولۇپ 2000 دىن ئارتۇق كىشى شەرقىي پويىز ئىستانسىدا يۇنناەن، گۇاڭشى چېگرا سىدا ئۇرۇشقا قاتناشقان شىنجاڭ ھەربىي رايونى رازۋېتكا چوڭ ئەترىتىنىڭ مەلۇم رازۋېتكا لىيەندىكى 169 كوماندىر-جەڭچىنىڭ غەلىبە بىلەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالدى.

12ـ ئاينىڭ 1ـ كۈنى شەھەر بويىچە تۇنجى كەڭ-پاكار «T» شەكىللىك لىملىق چوڭ كۆۋرۈك-«قۇرۇلۇش» يولى چوڭ كۆۋرۈكى پۈتتى، كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 52 مېتر، كەڭلىكى 20.4 مېتر كېلىدۇ.

1987 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك پارتكوم ئەزالىرى كېڭەيتىلگەن يىغىنىنى ئاچتى. يىغىن شەھەرنىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتىنى «ئۈچ قوش بەش» كۆرەش نىشانىغا يەتكۈزۈشنى، يەنى سانائەت ـ يېزا ئىگىلىك ئۇمۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 55 مىليون يۈەنگە، ئاشلىق ئۇمۇمىي مەھسۇلاتىنى 27 مىليون 500 مىڭ كىلوگرامغا، يېزىلاردىكى كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىمنى 550 يۈەنگە يەتكۈزۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

2 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى شەھەرلىك شەھەر ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

5 ـ ئايدا شەھەرلىك مەرمەرتاش زاۋۇتى رەسمى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلدى.

6 ـ ئاينىڭ 5 ـ، 6 ـ كۈنلىرى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى، شۇجىچۇنىڭ شۇجىسى خۇچىلى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى، گوۋۇيۈەن-نىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى لى پېڭ، دۆلەت كومىسسارى، دۆلەت پەن ـ تېخنىكا كومىتېتىنىڭ مۇدىرى سۇڭ جيەن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى تۇمۇر داۋامەت ۋە نېفىت مىنىستىرلىكىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى جۇ يوڭكاڭنىڭ ھەمراھلىقىدا كورلا شەھەرلىك نېفىت چارلاش بازىسىنى كۆزدىن كەچۈردى.

6 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ يىغىنى ئېچىلدى.

6 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1.ئۇمۇمىي يىغىنى ئېچىلدى.

7 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى كورلا رايونىدىن 3000 دىن ئارتۇق ھەربىي ۋە خەلق بايىنغولىن ئوبلاستلىق تەنتەربىيە مەيدانىدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى.

7 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ دائىمىي ئەزاسى خەلچەم ئىسلام ھاشچىلىقىدىكى ئاپتونوم رايونلۇق ھال سوراش ئۆمىكى كورلىدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ جەڭچىلىرىدىن ۋە دەم ئېلىشقا چىققان پىشقەدەم قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىدىن ھال سورىدى.

8 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى يېپەك يولىنى بويلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدىغان «ماركو پولو» تەكشۈرۈش ئەترىتى كورلىغا يېتىپ كەلدى.

9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈندىن 27 ـ كۈنگىچە ئاپتونوم ئوبلاستلىق تۇنجى نۆۋەتلىك «سەنئەت ھەپتىلىكى» پائالىيىتى كورلا شەھىرىدە ئېچىلدى. پائالىيەتكە ئالتە ناھىيە، بىر شەھەردىن 198 نەپەر كەسپىي ۋە ئىشتىن سىرتقى ئارتىست قاتناشتى. «سەنئەت ھەپتىلىكى»نىڭ مەزمۇنى 2 ـ نۆۋەتلىك «بايىنغولىن ئاۋازى» مۇزىكا كېچىلىكى، مەدەنىيەت ـ سەنئەت بىلىملىرىدىن تېلېۋىزىيىدە زېھىن سىناش مۇسابىقىسى، ياشلار دېسكو ئۇسۇلى مۇكاپاتلىق مۇسابىقىسى قاتارلىق تۇرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

10 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى شەھەر بويىچە بىخەتەرلىكنى، مەخپىيەتلىك ساقلاشنى چوڭ تەكشۈرۈش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

شۇ كۈنى كورلا شەھىرى «قۇرۇلۇش» يولىغا جايلاشقان بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق تەنتەربىيە مەيدانى پۈتتى. بۇ مەيداننىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 3480 كۋادرات مېتر بولۇپ، 6000 تاماشىبىن سىغدۇ.

11 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى شىنجاڭ تۆمۈر يول ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ كورلا شۆبىسى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسىدا قۇرۇلدى.

12 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى كورلا شەھىرى پۈتۈن مەملىكەتتىكى سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن 192 شەھەر ـ ناھىيىنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

12 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى كورلا شەھىرى ئاپتونوم رايون بويىچە 16 شەھەرنىڭ «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» مۇسابىقىسىدا 3 ـ بولدى.

شۇ ئايدا ئەسلىدىكى كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنى ۋە «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئايرىلدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ دۆلەت تەنتەربىيە كومىتېتى، مائارىپ كومىتېتىنىڭ باھالىشى ئارقىلىق، 1986 ـ يىلدىكى مەملىكەتلىك ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە تۈرلىرى بويىچە «ئىلغار مەكتەپ كوللېكتىپى» دېگەن نامغا ئېرىشتى.

شۇ يىلى چارباغ يېزىسى بوستان كەنتىدىكى ئۇيغۇر ئايال تۇردىخان ياسىن ئۆزى مەبلەغ تەييارلاپ، يەككە ئىگىلىكتىكى يېزا كىنوخانىسى سالدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى ئېلىپ بارغان كورلا نەشرىياتى، داڭشەن نەشرىياتنى پاكارلاشتۇرۇپ قويۇق ئۆستۇرۇپ، بالدۇر مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبىسى ئاپتونوم ئوبلاستلىق 2 ـ دەرىجىلىك پەن ـ تېخنىكا مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1988 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسى سىناق تەرىقىسىدە ئاڭلىتىش بەردى.

1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش» (ئەلا مۇلازىمەت، ئەلا تەرتىپ، ئەلا مۇھىت، ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش)، مەدەنىيەتلىك شەھەر بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى خۇلاسىلاش ـ تەقدىرلەش سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئاچتى. يىغىندا 1986 ـ يىلقى «مەدەنىيەتلىك ئورۇن» دىن 36سى، 1987 ـ يىلقى «مەدەنىيەتلىك ئورۇن» دىن 44ى، «باغ تۇسىنى ئالغان ئورۇن» دىن توققۇزى، «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشتا

ئىلغار بولغان ئورۇندىن 23 ى تەقدىرلەندى.

1 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى شەھەرلىك شەھەر ئامانەت ـ قەرز كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىدىن 5 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك 2 ـ قېتىملىق ئايالار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

3ـ ئاينىڭ 7ـ كۈنى شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى، تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىشىپ ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياشانغان ئايالارنىڭ رادىئو گىمناستىكىسى ۋە رېتىملىق گىمناستىكىسى مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىر ئايال ئوقۇتقۇچىسىنىڭ تۇغۇتىدىن كېيىن كۆپ قان چىقىپ كېتىپ، ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالغاندا، كورلىدا تۇرۇشلۇق «89790» قىسىم مۇھاپىزەت لېيەنىنىڭ جەڭچىلىرى بەس ـ بەستە قان تەقدىم قىلىپ، تۇغۇتلۇق ئايالنى خەتەردىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى.

5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 5 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى، ئايالار بىرلەشمىسى، تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىشىپ «نەشپۈت يۈرتىنىڭ باھارى سەنئەت ھەپتىلىكى» ئۆتكۈزدى.

5 ـ ئاينىڭ 10 ـ، 11 ـ كۈنلىرى كورلا شەھىرىدە ئۇدا يامغۇر يېغىپ، 11 مىڭ مو يەردىكى زىرائەت نابۇت بولدى، 4300 تۈياق چارۋا ئۆلدى. شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى يېزا ـ مەيدانلارغا بېرىپ، ئاپەت ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈردى، ھەرخىل قۇتقۇزۇش تەدبىرلىرىنى ئەمەلىيلەشتۈردى.

5 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى سەھەر سائەت 3 تىن 21 مىنۇت 4 . 59 سېكونت (بېيجىڭ يازلىق ۋاقتى) ئۆتكەندە، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە 5 . 2 بال يەر تەۋرىدى.

5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى شەھەرلىك «قۇرۇلۇش بانكىسى لوقىسى»نى تالىشىش بويىچە ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەر رېتىملىق گىمناستىكا مۇسابىقىسى باينىغولىن ئوبلاستلىق تەنتەربىيە سارىيىدا ئۆتكۈزۈلدى.

6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكومنىڭ ئىقتىساد بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، شەھەرلىك ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى 70 ئادەمدىن تەركىپ تاپقان فرانسىيە پارىژ ـ بېيجىڭ خەلقئارا ئاپتوموبىل سايامەت ئۆمىكى 31 سايامەت ئاپتوموبىلى بىلەن كورلا شەھىرىگە يېتىپ كەلدى، ھەرمىللەت خەلقى ئۆلارنى قىزغىن قارشى ئالدى.

9 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى شەھەرلىك خەلق ئىگىلىكىنى ئۇنىۋېرسال تەرەققىي قىلدۇرۇش پىلانى خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

10 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى كورلا شەھىرىگە كېلىپ، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

11 ـ ئايدا شەھەر رايونىدىن 50 نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتىكى «ئىقتىساد» چارۋىچىلىق فېرمىسىغا توك يەتكۈزۈلدى.

11 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى شەھەرلىك ھەسەل ھەرىسى بېقىش جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

12 ـ ئايدا شەھەرلىك سايباغ بازىرىغا دۆلەت سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تەرىپىدىن «مەملىكەت بويىچە مەدەنىيەتلىك سودا بازىرى» دەپ، ئاپتونوم رايونلۇق سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تەرىپىدىن 1988 ـ يىللىق «مەدەنىيەتلىك بازار» دەپ نام بېرىلدى.

1989 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە ج ك پ كورلا شەھەرلىك 2 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

2 ـ ئايدا شەھەرلىك 1 ـ سېمونت زاۋۇتىغا دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ـ بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن 1987 ـ يىللىق «مەملىكەت بويىچە يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئىچىدىكى سېمونت سۇپىتى ئەلا كارخانا» دەپ نام بېرىلدى. بۇ زاۋۇت ئىشلەپچىقارغان يۇقىرى نومۇرلۇق سېمونت 1988ـ، 1989ـ يىللىرى «ئىلغار مەھسۇلات» نامىغا ئېرىشتى. 1990 ـ يىلى شىنجاڭ بويىچە 71 سېمونت كارخانىسىنى سېلىشتۇرۇپ باھالاشتا بۇ زاۋۇت 5 ـ بولدى.

3 ـ ئاينىك 8 ـ كۈنى شەھەرلىك ئايالىلار بىرلەشمىسى، تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىشىپ، قىز-چوكانلارنىڭ رېتىملىق گىمناستىكىسى، ئوتتۇرا ياش ۋە ياشانغانلارنىڭ ساغلاملىق دېسكو مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

4 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنى تارىم نېفىت چارلاش ـ ئېچىش قوماندانلىق شتابى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلدى، جۇڭگو نېفىت ـ تەبىئىي گاز باش شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باش دېرىكتورى جۇ يۈڭكاڭ قوماندانلىق شتابىنىڭ قوماندانى بولدى. مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ ئېنماۋ، ئاپتونوم رايوننىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىدىن سۇڭ خەنلياڭ، تۆمۇر داۋامەتلەر قۇرۇلۇش يىغىنىغا قاتناشتى.

شۇ كۈنى شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى چاڭ جىچېڭ خىزمەت ئۈستىدە قۇربان بولدى، شەھەرلىك پارتكوم ئۇنى «نەمۇنىلىك كومپارتىيە ئەزاسى» دەپ ئېتىراپ قىلىشنى قارار قىلدى.

7 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم نام بېرىش يىغىنى ئېچىپ، شەھەردىكى كومپارتىيە ئەزالىرىنى يولداش چاڭ جىچېڭدىن ئۆگىنىشكە چاقىردى.

6 ـ ئاينىك 4 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىنى چاقىرىپ، بېيجىڭدا يۈز بەرگەن، مالىمانچىلىقتىن تەرەققىي قىلىپ ئەكسىل ـ ئىنقىلابىي توپىلاڭغا ئايلانغان ۋەقە توغرىسىدا سۆھبەت، مۇزاكىرە ئېلىپ بارىدى، يىغىن قاتناشقۇچىلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن ئىدىيە ۋە ھەرىكەتتە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەكلىكنى قەتئىي ساقلايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

6 ـ ئاينىك 8 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ بېيجىڭ ۋەقەسى توغرىسىدىكى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇشنى ۋە ۋاڭ ئېنماۋ، تۆمۇر داۋامەتنىڭ مۇھىم سۆزلىرىنى يەتكۈزدى. جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەكلىكنى ساقلاش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

9 ـ ئاينىك 29 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم كورلا شەھىرى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەپ چوڭ يىغىن ئاچتى.

10 ـ ئاينىك 5 ـ كۈنى شەھەرلىك تۇرۇبىا سۈيى زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلاندى.

11 ـ ئاينىك 3 ـ، 4 ـ كۈنلىرى شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ 2 ـ قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

12 ـ ئاينىك 15 ـ كۈنى شەھەر بويىچە « ئالتە زىياندىن» (پاھىشۇازلىق قىلىش، شەھۋانە بۇيۇملارنى ياساش، كۆپەيتىش، تارقىتىش، ئايالىلار ۋە بالىلارنى ئازدۇرۇپ سېتىش، زەھەرلىك بۇيۇملارنى تېرىش، ئىستېمال قىلىش، يۆتكەش، توپلىشىپ قىمار ئويناش ۋە فېئودال خۇراپاتلىقتىن پايدىلىنىپ كىشىلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئالداپ ئېلىۋېلىش، كىشىلەرگە زىيان سېلىش) نى يوقۇتۇشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى جۇ شياۋلۇك ئىجاد قىلغان ئەپلىك سوپۇن قۇتىسى ۋە بەش خىل ئىقتىدارلىق ماتېماتىكا سىزغۇچى ئاپتونوم رايونلۇق 4 ـ نۆۋەتلىك ياش ـ ئۆسمۈرلەر پەن ـ تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسىدە ئالتۇن ۋە كۈمۈش مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ھەم چېكىدۇدا ئوتتۇرۇلگەن

مەملىكەتلىك 4 - نۆۋەتلىك ياش - ئۆسمۈرلەر كەشپىيات كۆرگەزمىسىدە ئايرىم - ئايرىم هالدا كۆمۈش ۋە مىس مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1990 - يىلى

1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى شەھەرلىك «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» هەرىكىتى كومىتېتىنىڭ نامى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى پائالىيىتى كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى.

2 - ئاينىڭ 14 - كۈنى شەھەرلىك كادىرلار ماتارىپى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇش پائالىيىتى كومىتېتى شەھەرنىڭ چارباغ يېزىسىغا «ئاپتونوم رايون بويىچە مەدەنىيەتلىك ئورۇن» دەپ نام بەردى.

3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى ئىنقىلابىي خور ئېيتىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

4 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 9 - كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - ئومۇمىي يىغىنى ئېچىلدى.

4 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 10 - كۈنگىچە شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 - يىغىنى شەھەرلىك كىنوخانىدا ئېچىلدى.

4 - ئاينىڭ 20 - كۈنى كورلا شەھىرىدىكى قوشئېرىق يېزىسىغا جايلاشقان كۆنچى دەرياسىنىڭ 3-سۇ بۆلۈش توگۈنىنىڭ قۇرۇلۇشى پۈتتى، جەمئىي 5 مىليون 602 مىڭ 300 يۈەن مەبلەغ سەرپ قىلىندى.

5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى سەھەر سائەت 1 دىن 54 مىنۇت 33 سېكونت ئۆتكەندە، كورلىنىڭ 58 كىلومېتر غەربىي شىمالىدا 3.9 بال يەر تەۋرىدى.

5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئۆسمۈر قەھرىمان لەي نىڭنىڭ هەيكەلىنىڭ يوپۇقىنى ئېچىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. بۇ هەيكەلنى پۈتۈن ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار ۋە مەكتەپتىن سىرتقى يېتەكچىلەر پۇل چىقىرىپ ياساتقان. هەيكەلنى شۇ مەكتەپنىڭ رەسىم ئوقۇتقۇچىسى ياساپ پۈتكۈزگەن.

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى سەھەر سائەت 1 دىن 54 مىنۇت 45 سېكونت ئۆتكەندە، كورلا شەھىرىنىڭ 26 كىلومېتر شەرقىي جەنۇبىدا 3.7 بال يەر تەۋرىدى.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى شەھەرلىك باغۋەنچىلىك باشقارمىسى چوڭ تېپتىكى گۈل كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزدى. كۆرگەزمىگە 108 خىل، 2037 تاشتەك گۈل قويۇلدى.

7 - ئاينىڭ 12 - كۈنى «شەرق» ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكىنىڭ داڭلىق موڭغۇل سەنئەتكارى مودىگما ۋە موڭغۇل ئۇسۇلىنى ئۆگەنگۈچىلەر كورلا شەھىرىدە دوكلات بېرىش يۈزىسىدىن ئۈيۈن قويۇپ، هەرمىلەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

7 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى چياۋشى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى سۇڭ خەنلياڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەت قاتارلىق رەھبەرلەرنىڭ هەمراهلىقىدا تارىم نېفىت ئېچىش رايونىدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

7 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 29 - كۈنگىچە مەملىكەتلىك ئۆسمۈر - بالىلار تىكتاك توپ مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقىگە بېيجىڭ، شەنشى، خېبېي، شەندۇڭ، سىچۈەن، گەنسۇ، گۇاڭشى، شىنجاڭ، ئىچكى موڭغۇل، خېيلوڭجياڭ، خۇبېي ۋە بايىنغولىن ئوبلاستىدىن بولۇپ 12 ۋەكىللەر كوماندىسى قاتناشتى، بايىنغولىن ئوبلاستى كوماندىسى تەنتەربىيە ئەخلاق - پەزىلىتى مۇكاپاتىغا

ئېرىشتى.

8 ـ ئاينىك 22 ـ ، 23 ـ كۈنلىرى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش شۇجىسى، مەركىزىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى جياڭ زېمىن ۋە ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۈسىنىڭ شۇجىسى، مەركىزىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى، باش سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى ياڭ بەيبىڭ قاتارلىق كىشىلەر جۇڭگو نېفىت ـ تەبىئىي گاز باش شىركىتىنىڭ دېرىكتورى ۋاڭ تاۋ، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق مەسئۇلىيەتچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ ئېنماۋ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم شۇجىسى سۇڭ خەنلياڭ، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەت، لەنجۇ ھەربىي رايونىنىڭ قۇماندانى فۇچۈەنيو، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، باش كاتىپى لياڭ گويىڭ شۇنىڭدەك تارىم نېفىت تەكشۈرۈش ـ ئېچىش قوماندانلىق شتابىنىڭ باش قوماندانى جۇيۈڭكاڭ قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئايرۇپلان بىلەن كورلا شەھىرىگە كېلىپ، تارىم نېفىت بىرلەشمە جېڭى جەنۇبىي بۆگۈر تەكشۈرۈش رايونىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

9 ـ ئاينىك 16 ـ كۈندىن 20 ـ كۈنگىچە ئوبلاستلىق قوراللىق ساقچى تارماق ئەترىتى خەلق مەيدانىدا ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنىنى كۆتۈپلىش ۋە 1 ـ ئۆكتەبىر دۆلەت بايرىمىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن ھەربىي تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزدى.

9 ـ ئاينىك 27 ـ كۈندىن 10 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنگىچە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 41 يىللىقىنى، ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 35 يىللىقىنى ۋە 11 ـ نۆۋەتلىك ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ ئېچىلىشىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن، شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت شەھەرگە تەۋە ئورۇنلار ۋە شەھەردە تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنىڭ دۆلەت بايرىقى چىقىرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈشىنى شۇنداقلا دوكلات يىغىنى، مەشرەپ، ئەدەبىيات ـ سەنئەت كېچىلىكى، تەنتەربىيە مۇسابىقىسى قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئۆتكۈزۈشىنى بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇردى.

10 ـ ئاينىك 4 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك نەمۇنچىلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان 23 ۋەكىل شەرەپ بىلەن قايتىپ كەلدى. ئوبلاستلىق پارتكوم، ئوبلاستلىق ھۆكۈمەت بايىنغولىن ئوبلاستلىق كىنو ـ تېياتىرخانىدا قارشى ئېلىش يىغىنى ئاچتى. ئوبلاستلىق، شەھەرلىك ئورگانلاردىن 1000 دىن ئارتۇق ھەرمىللەت كادىرى ۋە ئاممىسى يىغىنغا قاتناشتى.

11 ـ ئاينىك 6 ـ كۈندىن 8 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 1 ـ نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

11 ـ ئاينىك 14 ـ كۈندىن 30 ـ كۈنگىچە شەھەر بويىچە جەمئىيەت ئامانلىقىنى ھەر تەرەپلىمە تۇرغۇزۇش ئەھۋالى كەڭ كۆلەمدە تەكشۈرۈلدى.

شۇ يىلى 2500 تونىنا كورلا نەشپۈتى ئېكسپورت قىلىنىپ، 1 مىليون 375 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدە تاشقى پېرىۋوت يارىتىلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك پەن ـ تېخنىكا كومىتېتىنىڭ يېزىلاردىكى كەسپىي ئائىلىلەرنىڭ توخۇنى سۈلاپ بېقىشنى سىناق قىلىش تۈرى ئاپتونوم رايونىنىڭ «ئۈچقۇن» پىلانى بويىچە 4 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ۋە ئاپتونوم ئوبلاست بويىچە 2 ـ دەرىجىلىك پەن ـ تېخنىكا مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى جۇ شاۋلۇك كەشپ قىلغان ئەپلىك سوپۇن قۇتىسى مەملىكەتلىك 5 ـ نۆۋەتلىك ياش ـ ئۆسمۈرلەر ئىجادىيەت ـ كەشپىيات مۇكاپاتىغا ۋە ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ كۆمۈش مىدالىغا ھەمدە دۆلەت پاتېنتىغا ئېرىشتى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك سۈلياۋ زاۋۇتى تەرىپىدىن كۆپلەپ ئىشلەپچىقىرىلىپ بازارغا سېلىندى.

شۇ يىلى شەھەرلىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلارنى ئاپتونوم رايون بويىچە ئونتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كومپيۈتېر پروگراممىسى مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇرۇپ، كوللېكتىپ ئومۇمىي نومۇر بويىچە 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

بىرىنچى قىسىم

تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ۋە مەمۇرىي رايونلارغا ئايرىلىشى

I باب

زېمىن دائىرىسى

§ 1 . ئورنى ۋە يەر مەيدانى

كورلا شەھىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئوتتۇرىسىغا، تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە، تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي شىمالىي چېتىگە، كۆنچى دەرياسى تىنما تۈزلەڭلىكىگە جايلاشقان. ئۇ شەرقتە باغراش ناھىيىسى بىلەن، غەربتە بۈگۈر ناھىيىسى بىلەن، شىمالدا يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسى بىلەن، جەنۇبتا لوپنۇر ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. جۇغراپىيىلىك كوردىناتى شەرقىي مىرىدىئان 85° 14′ 10″ — 86° 34′ 21″ ئارىلىقىغا، شىمالىي پاراللىل 14° 10′ 48″ — 42° 21′ 36″ ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ.

شەھەر تەۋەسىنىڭ شەرقتىن غەربكە ئەڭ ئۇزۇنلۇقى 127 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا ئەڭ كەڭلىكى 105 كىلومېتر كېلىدۇ، ئومۇمىي يەر مەيدانى 7209.96 كۋادرات كىلومېتر، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 322.18 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 4.47 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ باغ 44.28 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 0.61 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ ئورمانلىق 484.71 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 6.72 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، ئوتلاق 3423.55 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 47.48 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ مەھەللە ۋە زاۋۇت، كانلار ئىگىلىگەن يەر 88.06 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 1.22 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ قاتناش ئىشلىرىغا ئىشلىتىلگەن يەر 22.94 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 0.32 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ سۇ دائىرىسى 200.94 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 2.79 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ پايدىلىنىلمىغان يەر 2623.29 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 36.39 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

§ 2 . جۇغراپىيىلىك شارائىتى

كورلا بوستانلىقىنىڭ شىمالىي قىسمى تەكرىتاغنىڭ قالدۇق تىزمىسى خورا تېغى، شەرقىي قىسمى قۇرۇقتاغ ۋە باغراش كۆلى، ئوتتۇرا قىسمى بىپايان تۈزلەك بوستانلىق. كورلا تەۋەسىگە ئېقىپ كېلىدىغان دەريالاردىن كۆنچى ۋە تارىم دەريالىرى بار. باغراش كۆلىدىن باشلىنىدىغان كۆنچى دەريالىرى باشئەگىم ۋە كورلا بوستانلىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈپ، لوپنۇر كۆلى (هازىرقى چارا سۇ ئامبىرى) گە قويۇلىدۇ. ئۇنىڭ سۈيى باغراش كۆلى ئارقىلىق تەكشىلىپ تۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن، داۋاملىق بىرخىل، سۈزۈك ئاقىدۇ، سۇنىڭ سۈپىتى ياخشى، بۇ دەريانىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى 1 مىليارد 210 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ. تارىم دەرياسى كورلا شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىي چېتىدىن ئېقىپ ئۆتىدۇ، كورلا بوستانلىقىنىڭ جەنۇبىي ۋە غەربىي قىسىملىرى تارىم ئويمانلىقى بىلەن تۇتىشىپ، يەلپۇگۈچسىمان بىپايان بوستانلىق هاسىل بولغان. شەھەرنىڭ شىمالىدىكى خورا تېغى بىلەن شەرقىدىكى قۇرۇقتاغ ئارىسىدا 14 كىلومېتر كېلىدىغان بەشئەگىم جىلغىسى بار، بۇ جىلغا قەدىمدىن تارتىپ جەنۇبىي شىنجاڭ، چىڭخەي، پامىر ئېگىزلىكى ۋە جەنۇبىي ئاسىياغا ئۆتىدىغان يول بولۇپ كەلمەكتە.

شىمالدىن كېلىدىغان سوغۇق هاۋا ۋە يەنجى ئويمانلىقىدىن كۆتۈرۈلىدىغان نەم هاۋا شىمالدا خورا تېغى، شەرقتە قۇرۇقتاغ توسۇپ تۇرغاچقا، كورلا شەھىرى تەۋەسىگە ئۆتكۈچە كۆرۈنەرلىك ئاجىزلاپ كېتىدۇ. باشئەگىم جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ كىلىماتى بىلەن شىمالىي شىنجاڭنىڭ كىلىماتىنى ئايرىپ تۇرىدىغان تەبىئىي پاسىل هېسابلىنىدۇ. كورلا شەھىرىنىڭ كىلىماتى ياۋروپا ـ ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇقى مۇتىدىل بەلبېغىنىڭ قۇرغاق كىلىماتىغا كىرىدۇ، بۇ يەردە قۇياش نۇرى ئىسسىقلىقى ئىنتايىن مول. بۇ يەر قەدىمدە غەربىي يۇرت بويىچە هەمىدىن بالدۇر ئۆزلەشتۈرۈلگەن رايونلارنىڭ بىرى.

كۆنچى دەريا دېلتىسى بايىنغولىنىڭ «ئالتۇن دېلتىسى» بولۇپ، بۇ يەردە تەبىئىي بايلىق ئىنتايىن مول. بۇ يەرنىڭ نەشپۈت، پەمىدۇر، پاختا، قىزىلچا، قۇلماق قاتارلىق يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى جاهانغا مەشھۇر؛ بۇ يەردىكى لوپنۇر كەندىرى، چۈچۈكبۇيا، چاكاندا، قومۇش قاتارلىق ياۋا گىياھ بايلىقى هەم تارىم ئويمانلىقىدىكى مول نېفىت ـ گاز بايلىقى ناهايىتى يۇقىرى ئىقتىسادىي تەرەققىيات قىممىتىگە ئىگە؛ بۇ يەردە كەڭ كەتكەن ئوتلاقلار بار، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش شارائىتى ناهايىتى ياخشى.

كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر رايونى كۆنچى دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان. كورلا قەدىمكى زامانداىپەك يولىنىڭ شىمالىي ۋە ئوتتۇرا لىنىيىلىرىدىكى مۇهىم يول بولغان. هازىر كورلىدا تاشيول، تۆمۈر يول، خەلق ئاۋىئاتسىيە مۇئەسسەسىلىرى بار، قاتناش راۋان. كورلا شەھىرى ئاپتونوم رايوننىڭ مەركىزى-ئۇرۇمچىگە ئاپتوموبىل بىلەن 471 كىلومېتر، پويىز بىلەن 620 كىلومېتر، ئايروپىلان بىلەن 373 كىلومېتر كېلىدۇ.

كورلا شەھىرىدە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ۋە كورلا شەھىرىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك ئورگانلىرى، بايىنغولىن شۆبە هەربىي رايونى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ شتابى، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى، جۇڭگو نېفىت-تەبىئىي گاز باش شىركىتىنىڭ تارىم نېفىت ـ تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش ـ ئېچىش قۇماندانلىق شتابى بولۇپ، ئۇ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، ماۋارىپ، پەن-تېخنىكا مەركىزى.

II باب

تەشكىلىي تۈزۈلۈشى

§ 1 . تەرەققىيات جەريانى

چىن، خەن سۇلالىلىرى دەۋرىدە تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدا 36 بەگلىك بولغان، كورلا شەھىرى جايلاشقان رايون كۈرلى بەگلىكى تەۋەسىدە ئىدى. قەدىمكى كۈرلى بەگلىكى چەرچەننىڭ غەربىي شىمالىغا، نىيا (ھازىرقى نىيە ناھىيىسى) نىڭ شىمالىغا، لوپنۇر (ھازىرقى تاشدەندىن باغراش كۆلىگىچە بولغان رايوننىڭ جەنۇبى) نىڭ غەربىي جەنۇبىغا، قۇرۇقتاغ (ھازىرقى لوپنۇر ناھىيىسى تىكەنلىك يېزىسىنىڭ شەرقىي شىمالى) نىڭ غەربىگە، ئۈرلى (ھازىرقى بۈگۈر ناھىيىسىدىكى چېدىر) نىڭ شەرقىي جەنۇبىغا توغرا كېلەتتى، دائىرىسى ھازىرقى كورلا شەھىرى تەۋەسىنى ھەم لوپنۇر ناھىيىسىنىڭ غەربىي شىمالى، بۈگۈر ناھىيىسىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى بىر قىسىم رايونىنى ئۆزئىچىگە ئالاتتى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ خانى ۋېندى زامانىسىنىڭ 4 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 176 ـ يىلى) ھۇنلارنىڭ باتۇر تەڭرىقۇتى غەربىي يۇرتقا بېسىپ كىرىپ، كىنگىت، ئۇشاق، ۋايىر بەگلىكلىرى ئارىلىقىدا چاكارلار كاھىبىگى تەسىس قىلغان، كۈرلى چاكارلار كاھىبىگىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 4 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 101 ـ يىلى) خەن سۇلالىسى بۈگۈر، كۈرلىدا يالۇاچ چېرىكچى تەسىس قىلىپ، غەربىي يۇرتتا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىشىنى باشقۇرغان.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شېنجۇ 2 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 60 ـ يىلى) خەن سۇلالىسى ئۈرلىدا غەربىي يۇرت قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى قۇرغاندىن كېيىن، كۈرلى خەن سۇلالىسىغا تەۋە بولغان، خەن سۇلالىسى «دەريا ئەگمىسى» (ھازىرقى كۆنچى دەرياسىنىڭ ئەگمىسى) گە لېيلو قەلئەسىنى سالدۇرغان. خەن سۇلالىسىغا ئەل بولغان ھۇن باتسىقانى شانشاد تەڭرىقۇت قاتارلىقلارنىڭ ئادەملىرىمۇ «دەريا ئەگمىسى» گە ئورۇنلاشتۇرۇلغان.

ۋاڭ ماڭ قۇرغان يېڭى سۇلالىنىڭ تەنفېڭ 3 ـ يىلى (16 ـ يىلى) غەربىي يۇرت قۇرۇقچىبەگى لى چۈڭ مەغلۇپ بولۇپ كۈسەنگە چېكىنگەندە، لېيلو قەلئەسىنىڭ زېمىنى ھۇنلارغا تەۋە بولغان.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ جيەنۇ 22 ـ يىلى (46ـ يىلى) ساكارائول پادىشاھى شەن كۈسەن پادىشاھىنى يەڭگەندىن كېيىن، لېيلو قەلئەسى زېمىنى ساكارائول پادىشاھلىقىنىڭ ئۈرلى ئايمىقىغا قارىغان. ئاردىن بىر قانچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن، كۈسەنلىكلەر ئۈرلى پادىشاھىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۈرلى بەگلىكىنىڭ زېمىنىنى ئىشغال قىلغان.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۇڭپېڭ 17 ـ يىلى (74 ـ يىلى) غەربىي يۇرت قۇرۇقچىبەگى چېن مۇ لېيلو قەلئەسىنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالغان، شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۇڭپېڭ 18 ـ يىلى (75 ـ يىلى) كىنگىت تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغان.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈكىيۈەن 6 - يىلى (94 - يىلى) بەن چاۋ كۈسەن، پىشامشان قاتارلىق سەككىز بەگلىكنىڭ قوشۇننىي ئاتلاندۇرۇپ، كىنگىت، ئۇشاق، ۋايىرلارغا جازا يۈرۈشى قىلىپ، كىنگىت پادىشاھى گۈاڭنى، ۋايىر پادىشاھى شۇننى چېن مۇ قەدىمكى قەلئەسىدە ئۆلتۈرگەن، شۇنىڭ بىلەن لىيىلو قەلئەسىنىڭ زىمىنى خەن سۇلالىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكەن.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈكىجيەن 2 - يىلى (127 - يىلى) غەربىي يۈرتنىڭ دورغابى يەن يۈك جەنۇبتىن، دۇنخۇاڭ ۋالىسى جاك لاك شىمالدىن كىنگىتقا ھۇجۇم قىلغاندا، جاك لاك جۆلى قەلئەسى (يەنى لىيىلو قەلئەسى) دىن جۆلى قوۋۇقى (ھازىرقى باشئەگىم) غا ئاۋال يېتىپ كىلىپ، كىنگىت پادىشاھى يۈەن مېڭنى تەسلىم قىلغان.

ئالدىنقى لياك پادىشاھلىقىنىڭ جيەنشىك 23 - يىلى (335 - يىلى) ئالدىنقى لياك پادىشاھلىقىنىڭ لەشكەر بېشى جاك جۇن كۈسەنگە لەشكەر تارتىپ كېتىۋېتىپ، بىلۇن قەلئەسى ۋە جىلىيۈگۇ جىلغىسىدا كىنگىت پادىشاھى لۇك شىنى چېكىنىدۇرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ زىمىنى ئالدىنقى لياك پادىشاھلىقىغا قارىغان.

ئالدىنقى چىن پادىشاھلىقىنىڭ جيەنيۈەن 18 - يىلى (382 - يىلى) ئالدىنقى چىن سەركەردىسى لۇگۈاڭ كىنگىتنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن، كىنگىت زىمىنى ئالدىنقى چىن پادىشاھلىقىغا قارىغان.

شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ تەيپىڭ جېڭجۇن 9 - يىلى (448 - يىلى) ۋەن دۇگۇي كىنگىتنى ئېلىپ، كىنگىت قورغىنىنى قۇرغاندا، بۇ يەر لىيۇخۇ قەلئەسى دەپ ئاتىلىپ، شىمالىي ۋېي سۇلالىسىگە قارىغان.

غەربىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ گۈڭدى 2 - يىلى (555 - يىلى) تۈركلەر ئىدىقۇتنى بېسىۋېلىپ، كىنگىتقا كېڭەيگەن، بۇ يەر تۈركلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولغان.

سۇي سۇلالىسىنىڭ رېنشۇ 3 - يىلى (603 - يىلى) غەربىي تۈرك خاقانى تار دۇشنىڭ ئوغلى نىلى ئۆزىنى پۈتكۈل غەربىي تۈركلەرنىڭ ئۇلۇغ خاقانى دەپ جاكارلىغان، بۇ تارىختا غەربىي تۈرك خانلىقى دەپ ئاتالغان، بۇ يەر ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ئۆتكەن.

تاك سۇلالىسىنىڭ جېنگۈەن 22 - يىلى (648 - يىلى) تاك قوشۇنى كۈسەنگە ھۇجۇم قىلغاندا ھازىرقى كورلا تەۋەسىدىن ئۆتكەن، شۇنىڭ بىلەن بۇ يەر كېيىن تەسىس قىلىنغان كىنگىت تۈتۈق مەھكىمىسىگە قارىغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ شيەنخېك 1 - يىلى (670 - يىلى) تۈبۈتلەر ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى ئالغاندىن كېيىن، بۇ يەر تۈبۈتلەرگە قارىغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ شاڭيۈەن 2 - يىلى (675 - يىلى) تاك سۇلالىسى ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى قايتۇر ۋۇالغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ يۈڭچۈن 1 - يىلى (682 - يىلى) تۈبۈتلەر تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىنى يەنە بېسىۋالغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ چۈيگۈك 1 - يىلى (685 - يىلى) تاك سۇلالىسى ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى قايتۇر ۋۇالغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ چۈيگۈك 3 - يىلى (687 - يىلى) تۈبۈتلەر ئەنشىدىكى تۆت قورغاننى بېسىۋالغان.

جۇ سۇلالىسىنىڭ چاڭشۇ 1 - يىلى (692 - يىلى) ۋۇۋېي قوشۇنىنىڭ ئالىي باش بۇغى ۋاك شياۋجيې تۈبۈتلەرنى قاتتىق مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتقاندىن كېيىن بۇ يەر يەنە تاك سۇلالىسىغا قارىغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ جېنيۈەن 5 - يىلى (789 - يىلى) بۇ يەرنى تۈبۈتلەر بېسىۋالغان.

تاك سۇلالىسىنىڭ كەيچېك 5 - يىلى (840 - يىلى) ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ۋەزىرى ساۋچى جىيەنى

پان تېكىنىڭ ئەنشىگە كۆچۈشىنى قوللاپ، كىنگىتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىنى تۇبۇتلەردىن تارتىۋالغاندا، بۇ يەر ئۇيغۇرلارغا قارىغان.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ داجۇڭ 10 ـ، 11 ـ يىللىرى (856 ـ، 857 ـ يىللىرى) ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتامانى پان تېكىن 200 مىڭ ئادەم بىلەن كىنگىتقا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن ئىدىقۇت دەپ ئاتالغان، بۇ يەر ئىدىقۇتنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ شىيەنتۇڭ 1 ـ يىلى (860 ـ يىلى) پان تېكىن خاقان ئانا بېلەك ئىنىسى كۆل تېكىن بىلەن بولغان ئۇرۇشتا يېڭىلىپ ئۆلگەندىن كېيىن، ئەنشى ئۇيغۇرخانلىقىنىڭ مەركىزى بېشبالىق، تۇرپان تەرەپلەرگە يۆتكەلگەن، تارىختا بۇ خانلىق قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەپ ئاتالغان. بۇ دەۋردە بۇ يەر قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقىغا قارىغان.

تاڭ سۇلالىسىنىڭ شىيەنتۇڭ 7 ـ يىلى (866 ـ يىلى) قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ خانى بۆگۈ قۇن تۇبۇت ئاتامانى شاڭگۈڭرىنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن، تۇبۇتلەر غەربىي يۇرتتىن چېقىپ كەتكەن، بۇ يەر قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقىغا قارىغان.

سۇڭ سۇلالىسىنىڭ شۇەنخې 4 ـ يىلى (1122 ـ يىلى) دىن كېيىن، قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقى قارا قىتانلارغا ئەل بولغان، بۇ يەر قاراقىتانلارغا قارىغان.

سۇڭ سۇلالىسىنىڭ جيادىڭ 11 ـ يىلى (1218 ـ يىلى) چىڭگىزخان قاراقىتانلارنىڭ نايمان شاھزادىسىنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، بۇ يەر يۇەن سۇلالىسىگە قارىغان.

موڭغۇل خانى مۆڭكۆ زامانىسىنىڭ 1 ـ يىلى (1251 ـ يىلى) مۆڭكۆ خانلىق تەختىكە ئولتۇرغان (تارىختا «شىيەنزۇڭ خان» دەپ ئاتالغان) دىن كېيىن، ھازىرقى جىمىسارداا بېشبالىق ۋاقىتلىق دىۋان ۋازارىتى تەسىس قىلغان، كورلا تەۋەسى بېشبالىق ۋاقىتلىق دىۋان ۋازارىتىگە قارىغان، چاغاتاي ئەۋلادلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ كاڭشى 16 ـ يىلى (1677 ـ يىلى) غالدان جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىپ، قارا تاغلىقلارنى مەغلۇپ قىلىپ، موڭغۇل ئۇرۇقىدىن بولغان خانلارنىڭ ھەممىسىنى تۇتقۇن قىلغان، كورلا تەۋەسى جۇڭغارلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ئۆتكەن.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ 23 ـ يىلى (1758 ـ يىلى) چىڭ ئوردىسى جۇڭغارلار ۋە چوڭ ـ كىچىك خوجىلارنىڭ توپىلىڭىنى تېنچىتقاندىن كېيىن، كىنگىت قارا شەھەر دەپ ئاتالغان، ئوردا بۇ يەردە خان ئامبال تۇرغۇزغان. قارا شەھەرگە قاراشلىق كورلا يېزىسىدا بەگلىك تۇزۇمىنى يولغا قويغان.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ 24 ـ يىلى (1759 ـ يىلى) چىڭ ھۆكۈمىتى كورلىغا 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگ قويۇپ، كورلا يېزىسىنى باشقۇرغان ھەم ئەسكەر تۇرغۇزۇپ ئۇ يەرنى ساقلىغان.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى 6 ـ يىلى (1867 ـ يىلى) قوقەندلىك ياقۇپبەگ كورلىنى ئىشغال قىلىۋېلىپ، ئون يىل قانلىق ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزگەن.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇ 3 ـ يىلى (1877 ـ يىلى) 10 ـ ئايدا چىڭ قوشۇنى كورلىنى قايتۇرۇۋالغان.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇ 25 ـ يىلى (1899 ـ يىلى) قارا شەھەر بۇۋاستە قاراشلىق نازارىتى يەنجى ۋىلايىتىگە ئۆستۈرۈلگەندە، كورلا يەنجى ۋىلايىتىگە قارىغان.

مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) كورلا يارىمچى ئامبىلى تەسىس قىلىنغان ئۇ قاراشەھەر ناھىيىسىگە قارىغان.

مىنگونىڭ 9 ـ يىلى (1920 ـ يىلى) 7 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى قارا شەھەر دوتەيلىكى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، كورلا يارىمچى ئامبىلى ئونىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان.

مىنگونىڭ 19 ـ يىلى (1930 ـ يىلى) قارا شەھەر دوتەيلىكى قارا شەھەر مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسىگە ئۆزگەرتىلگەن، شۇ يىلى كورلا يارمەچى ئامبىلى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلگەن، ئۇ قارا شەھەر مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسىگە قارىغان.

مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى ناھىيىگە ئۆستۈرۈلگەن، كورلا ناھىيىسى قارا شەھەر مەمۇرىي تەپتىش ۋالىي مەھكىمىسىگە قارىغان.

1950 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى قۇرۇلدى، كورلا ناھىيىسى قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

1954 ـ يىل 6 ـ ئايدا قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ۋە كورلا ۋالىي مەھكىمىسى قۇرۇلدى، كورلا ناھىيىسى كورلا ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

1960 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا ۋالىي مەھكىمىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلدى، ئوبلاست مەھكىمىسى قاراشەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۈلدى.

1979 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى گوۋۇيۈەن كورلا ناھىيىسىدىن كورلا بازىرى، يېڭىشەھەر، «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرىنى، تېكىچى، يېڭىشەھەر، چارباغ گۈڭشېلىرىنى ھەم بۈرۈن قاراشەھەر ناھىيىسىگە قارىغان تاشدىن ئىش بېجىرىش ئورنىنى ئاجرىتىپ، كورلا شەھىرى قۇرۇشىنى تەستىقلىدى. شۇ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى كورلا شەھىرى قۇرۇلدى، ئۇ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولدى.

1983 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى گوۋۇيۈەن كورلا ناھىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، كورلا ناھىيىسىگە قاراشلىق رايونلارنى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىشنى تەستىقلىدى. 1984 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە رەسمى قوشۇلدى. كورلا شەھىرى يەنىلا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قارىدى.

§ 2 . مەمۇرىي رايونلارنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى

1. جۇڭخۇا مىنگو دەۋرى

كورلا ناھىيىسى مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) قۇرۇلغان ناھىيىلىك ھۆكۈمەت كونا بازار (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ شەرقى) دا ئىدى.

مىنگونىڭ 34 ـ يىلى (1945 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىگە 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ يېزىلىق مەھكىمىلەر قارىدى. (1 ـ يېزىغا 1 ـ، 2 ـ رايونلار، 2 ـ يېزىغا 3 ـ رايون، 3 ـ يېزىغا 4 ـ، 5 ـ رايونلار قارىدى).

مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىگە بىر بازارلىق مەھكىمە، ئۈچ يېزىلىق مەھكىمە، 44 باۋ قارىدى، ئۇلاردىن كورلا بازارلىق مەھكىمىگە ئون باۋ، 1 ـ يېزىلىق مەھكىمىگە 12 باۋ، 2 ـ يېزىلىق مەھكىمىگە 12 باۋ، 3 ـ يېزىلىق مەھكىمىگە ئون باۋ قارىدى.

مىنگونىڭ 36 ـ يىلى (1947 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىگە ئۈچ يېزا، 58 تەبىئىي كەنت قارىدى.

مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە بىر بازار، ئۈچ يېزا تەسىس قىلىندى. 1 ـ يېزا مىنجى يېزىسى، 2 ـ يېزا جىيەنشىن يېزىسى، 3 ـ يېزا يۈكئەن يېزىسى دەپ ئاتالدى. ئۇلارغا

47 تەبىئىي كەنت قارىدى.

2. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دەۋرى

كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1949 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1984 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىگە قەدەر كونا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئورنىدا بولدى.

1950 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىگە تۆت رايون، 12 يېزا، 42 مەمۇرىي كەنت (ئالتە مەھەللە، ئىككى تەبىئىي كەنتنىڭ شۇنداق ئىچىدە) قارىدى.

1 ـ رايونىنىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى خېنەن كەنتىدە بولۇپ، ئۇنىڭغا شەھەر ئىچىگە تەۋە ئۈچ يېزا ۋە ئالتە مەھەللە قارىدى.

2 ـ رايونىنىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى قارا يۇلغۇن كەنتىدە بولۇپ، ئۇنىڭغا تېكىچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن يېزىلىرى، 13 مەمۇرىي كەنت قارىدى.

3 ـ رايونىنىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى ئۈستۈن قوشئېرىق كەنتىدە بولۇپ، ئۇنىڭغا يېڭىشەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، لەڭگەر (چامبۇل) يېزىلىرى ۋە 12 مەمۇرىي كەنت قارىدى.

4 ـ رايونىنىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى لەڭگەر يېزىسىدا بولۇپ، ئۇنىڭغا قارا دۆڭ، شاڭخۇ يېزىلىرى ۋە 11 مەمۇرىي كەنت قارىدى.

1952 ـ يىل 1 ـ ئايدىن كېيىن، بىر قىسىم يېزا، كەنتلەر تەدرىجى تەرتىپكە سېلىندى ۋە كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1953 ـ يىل 7 ـ ئايدا ناھىيىگە تۆت رايون، 17 يېزا ۋە 53 مەھەللە (كەنت) قارىدى.

1 ـ رايونغا تۆت يېزا، 12 كەنت (مەھەللە) قارىدى، ئۇلار:

«تېنچلىق» (خېنەن) يېزىسى، ئۇنىڭغا 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ مەھەللىلەر قارىدى.

«ئاۋات» (خېبەي) يېزىسى، ئۇنىڭغا 4 ـ، 5 ـ، 6 ـ مەھەللىلەر قارىدى.

چاپچى يېزىسى، ئۇنىڭغا ئوتتۇرا چاپچى، تۆۋەن چاپچى، خەلپە ئېرىق كەنتلىرى قارىدى.

«بەخت» يېزىسى، ئۇنىڭغا تېكىچى، ئاقتاش، ئۈستۈن چاپچى كەنتلىرى قارىدى.

2 ـ رايونغا بەش يېزا، 16 كەنت قارىدى، ئۇلار:

ئاۋات يېزىسى، ئۇنىڭغا ئاۋات، ئاقئېرىق، ئۇششاقتېرەك، مۇنكۈنگەر كەنتلىرى قارىدى.

قارا يۇلغۇن («ئالغا») يېزىسى، ئۇنىڭغا قارايۇلغۇن، باغچىگدە، ئارادوغا كەنتلىرى قارىدى.

لەڭگەر (چامبۇل) يېزىسى، ئۇنىڭغا لەڭگەر، چامبۇل، قارايانغاچ كەنتلىرى قارىدى.

تەسكەن يېزىسى، ئۇنىڭغا تەسكەن، تۆۋەن دوغا، توپمەھەللە كەنتلىرى قارىدى.

سوخۇ يېزىسى، ئۇنىڭغا سوخۇ، قومۇشقوتان، باشئېڭىز كەنتلىرى قارىدى.

3 ـ رايونغا تۆت يېزا، 13 كەنت قارىدى، ئۇلار:

يېڭىشەر يېزىسى، ئۇنىڭغا چىلانباغ، يېڭىشەر، قارا باغ كەنتلىرى قارىدى.

توۋۇرچى يېزىسى، ئۇنىڭغا توۋۇرچى، ئۈستۈن ياقاتوغراق، تۆۋەن ياقاتوغراق، ئەللىككەتمەن كەنتلىرى قارىدى.

بوتۇخو يېزىسى، ئۇنىڭغا بوتۇخو، يېڭىئاۋات، يېڭىمەھەللە كەنتلىرى قارىدى.

قوشئېرىق يېزىسى، ئۇنىڭغا ئۈستۈن قوشئېرىق، تۆۋەن قوشئېرىق، سايدۆڭ كەنتلىرى قارىدى.

4 ـ رايونغا تۆت يېزا، 12 كەنت قارىدى، ئۇلار:

«قۇرۇلۇش» (چارباغ) يېزىسى، ئۇنىڭغا سايباغ، قوشباغ، چارباغ كەنتلىرى قارىدى.

شاڭخۇ يېزىسى، ئۇنىڭغا شاڭخۇ، دادۇنزا، چەرچى كەنتلىرى قارىدى.

شاقۇر يېزىسى، ئۇنىڭغا لەڭگەر، شاقۇر، سايلىق كەنتلىرى قارىدى.
قارا دۆڭ يېزىسى، ئۇنىڭغا قارا دۆڭ، غوتۇرات، قازانچى كەنتلىرى قارىدى.
1955 ـ يىل 12 ـ ئايدا يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى يېزىلىق خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى، شۇنىڭ بىلەن تەڭ رايونىڭ بارلىق پائالىيەتلىرى توختىتىلدى.
1956 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 11 ـ ئايغىچە يېزىلاردا باشلانغۇچ كوپېراتىپنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىشقا ماسلىشىش ئۈچۈن، رايونلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، يېزىلارنى بىرلەشتۈرۈش خىزمىتى ئىشلەندى. ناھىيىدىكى 17 يېزا ئون يېزا، بىر بازار قىلىندى، يەنى چارباغ يېزىسى بىلەن قارادۆڭ يېزىسى قوشۇلۇپ چارباغ يېزىسى قىلىندى؛ تېكىچى يېزىسى بىلەن چاپى يېزىسى قوشۇلۇپ تېكىچى يېزىسى قىلىندى؛ ئاۋات يېزىسى بىلەن لەڭگەر يېزىسى قوشۇلۇپ ئاۋات يېزىسى قىلىندى؛ قارا يۇلغۇن يېزىسى بىلەن تەسكەن يېزىسى قوشۇلۇپ قارا يۇلغۇن يېزىسى قىلىندى؛ توۋۇرچى يېزىسى بىلەن بوتۇخو يېزىسى قوشۇلۇپ توۋۇرچى يېزىسى قىلىندى؛ خېنەن يېزىسى بىلەن خېبېي يېزىسى قوشۇلۇپ كورلا بازىرى قىلىندى؛ قوشئېرىق، يېڭىشەر، شاڭخۇ، شاقۇر، پۇخۇي يېزىلىرى ئۆزگەرتىلمەي ساقلاپ قېلىندى.
1958 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ناھىيىنىڭ ئەسلىدىكى توققۇز دېھقانچىلىق يېزىسى ئاساسىدا تېكىچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، يېڭىشەر، توۋۇرچى، قوشئېرىق، چارباغ خەلق كۆڭشىلىرى قۇرۇلۇپ، ھاكىمىيەت بىلەن كۆڭشي بىرلەشكەن تۈزۈلمە ئورنىتىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ ھارپىسىغا يەنى 1966 ـ يىلىغا كەلگەندە، ناھىيىگە ئون خەلق كۆڭشىسى، بىر بازار، تۆت مەيدان ـ فېرما (ئۈچ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانى، بىر ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شىركىچىلىكىدىكى چارۋىچىلىق فېرمىسى) ، 43 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى، 164 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، ئۈچ ئاھالە كومىتېتى قارايدىغان بولدى.
1976 ـ يىلى ناھىيىگە ئون خەلق كۆڭشىسى، بىر بازار، ئۈچ مەيدان (فېرما) ، 44 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى، 216 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، ئۈچ ئاھالە كومىتېتى قارىدى. 1979 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى كورلا شەھىرى قۇرۇلدى، كورلا ناھىيىسىگە قاراشلىق تېكىچى، يېڭىشەر، چارباغ خەلق كۆڭشىلىرى ۋە كورلا بازىرى ھەم يەنجى ناھىيىسىگە قاراشلىق تاشدەن كورلا شەھىرىگە بۆلۈپ بېرىلدى. شەھەرگە تۆت مەھەللە ئىش بېجىرىش ئورنى، ئۈچ كۆڭشي، 16 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى، 68 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى قارىدى.
1984 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى. شەھەرگە ئون خەلق كۆڭشىسى، 45 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى، تۆت مەھەللە ئىش بېجىرىش ئورنى، 68 ئاھالە كومىتېتى قارىدى.
شۇ يىلى 12 ـ ئايدا بىر كۆڭشىنى بىر يېزا قىلىش پرىنسىپى بويىچە ھاكىمىيەت بىلەن كۆڭشي ئايرىۋېتىلدى. شەھەر بويىچە ئون يېزا، 54 كەنت ئاھالە كومىتېتى، 205 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇلار:
چارباغ يېزىسى، ئۇنىڭغا يەتتە كەنت ئاھالە كومىتېتى، 22 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
يېڭىشەر يېزىسى، ئۇنىڭغا تۆت كەنت ئاھالە كومىتېتى، 16 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
تېكىچى يېزىسى، ئۇنىڭغا سەككىز كەنت ئاھالە كومىتېتى، 30 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
قارا يۇلغۇن يېزىسى، ئۇنىڭغا ئالتە كەنت ئاھالە كومىتېتى، 25 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
قوشئېرىق يېزىسى، ئۇنىڭغا بەش كەنت ئاھالە كومىتېتى، 23 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
توۋۇرچى يېزىسى، ئۇنىڭغا بەش كەنت ئاھالە كومىتېتى، 20 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.

ئاۋات يېزىسى، ئۇنىڭغا سەككىز كەنت ئاھالە كومىتېتى، 25 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
لەڭگەر يېزىسى، ئۇنىڭغا تۆت كەنت ئاھالە كومىتېتى، 16 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
شائخۇ يېزىسى، ئۇنىڭغا بەش كەنت ئاھالە كومىتېتى، 22 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
پۇخۇي يېزىسى، ئۇنىڭغا ئىككى كەنت ئاھالە كومىتېتى، ئالتە كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.
1990 ـ يىلى كورلا شەھىرىگە «ئىتتىپاق»، سايباغ، يېڭىشەھەر، «تەڭرىتاغ»، تاشدەن مەھەللە ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرىدىن ئىبارەت بەش ئىش بېجىرىش ئورنى، 86 ئاھالە كومىتېتى، 802 ئاھالە گۇرۇپپىسى ۋە چارباغ، تېكىچى، يېڭىشەر، شائخۇ، لەڭگەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، پۇخۇي يېزىلىرىدىن ئىبارەت ئون يېزا، 54 كەنت، 196 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارىدى.

Ⅲ باب

شەھەر رايونى

§1. شەھەر رايونىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى

كورلا ـ كۇنلۇ قەدىمكى قەلئەسىنىڭ كۆلىمى، مۇئەسسەسلىرىگە دائىر خاتىرىلەر قالدۇرۇلمىغان. مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) شىيې بىن «شىنجاڭغا قىلىنغان سایاھەت خاتىرىسى»دە مۇنداق يازغان: «كورلىدا ئىككى شەھەر بار ئىكەن، بىرى مۇسۇلمانلار شەھىرى يەنە بىرى خەنزۇلار شەھىرى ئىكەن، خەنزۇلار شەھىرى دەريانىڭ شىمالىدا بولۇپ، دائىرىسى بىر چاقىرىمدىن ئاشىدىكەن، بۇ يەرنى قوغدايدىغان يېڭى ئارمىيە مۇشۇ شەھەردە تۇرىدىكەن. مۇسۇلمانلار شەھىرى دەريانىڭ جەنۇبىدا بولۇپ، دائىرىسى تۆت چاقىرىمدىن ئاشىدىكەن. ئىلگىرى چارلىغۇچى مىرشاپ ئىدارىسى مۇشۇ يەردە تۇرغان ئىكەن، ھازىر بۇ يەردە مۇپەتتىش تۇرىدىكەن. خەنزۇ تىلىدا ئوقۇيدىغان مەكتەپ، پوچتا ۋەكالەتخانىسى، 300 نەچچە ئۆيلۈك ئاھالە (خەنزۇلار ئائىلىسى ئون نەچچە، گەنسۇلۇق خۇيزۇلار ئائىلىسى 130 نەچچە) بار ئىكەن، شەھەر ئەتراپىدا 2500 ئۆيلۈكتىن ئارتۇق دېھقان بار ئىكەن. ئاھالە زىچ، سودا ـ سېتىق تەرەققىي تاپقان بولۇپ، ئۇ قارا شەھەرنىڭ كۆزى، مۇھىم كارۋان يولى ئىكەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۆڭجى، گۇاڭشۇ يىللىرىدا يۇز بەرگەن ئەنجانلىقلارنىڭ توپلىڭدا توپلاڭچىلارنىڭ كاتتىببىشى ياقۇپبەگ بۇ شەھەرگە ئورۇنلىشىپ، ئۇنى پايتەخت قىلغانىكەن. توپلاڭچىلارنى تېنچىتىش ئۈچۈن يۇرۇش قىلغان چىڭ قوشۇنى گۇمۇدى، خۇڭمياۋزا، داۋانچىڭ قاتارلىق مۇھىم جايلارنى ناھايىتى تېز ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ياقۇپبەگ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالغانىكەن» (ئەسكەرتىش: قول ئاستىدىكىلەر ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن دېگەن گەپمۇ بار).
مىنگونىڭ 34 ـ يىلى (1945 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت 800 كىشىنى ھاشارغا تۇتۇپ، ئۇلارغا قورال ـ سايمان، ماتېرىيال ئەكەلگۈزۈپ، كونا شەھەر سېپىلىنى رېمونت قىلدۇرغان. 10 ـ ئايدىن 11 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىسىغا قەدەر كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەش ئارقىلىق سېپىل پوتكۇزۇلگەن. سېپىلنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 531 جاڭ بولۇپ، تۆت دەرۋازىسى بار ئىدى، شەرقىي دەرۋازىسى قوۋۇق

ئېغىز دەرۋازىسى، غەربىي دەرۋازىسى چىلانباغ دەرۋازىسى، جەنۇبىي دەرۋازىسى تۆۋەنكى دەرۋازا دەپ ئاتىلاتتى، شىمالىي دەرۋازىسى كۆنچى دەرياسى كۆۋرۈكىنىڭ جەنۇبىي بېشىدا ئىدى.

شەھەر ئىچىدىكى ئاساسلىق كوچا جەنۇپتىن شىمالغا سوزۇلغان توپلىق يول بولۇپ، جەنۇبىي كوچا دەپ ئاتىلاتتى. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ جامە بولۇپ، شەھەرنىڭ شىمالىي دەرۋازىسى جايلاشقان كۆنچى دەرياسى كۆۋرۈكىدىن 400 مېتر ئىچكىرىدە ئىدى، ئۇنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 12 مو بولۇپ، قۇرۇلۇش كۆلىمى 405 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. جامەنىڭ شىمالىغا ناھىيىلىك تېلېگراف ئىدارىسى، جەنۇبىغا باج ئىدارىسى، باج ئىدارىسىنىڭ جەنۇبىغا كورلا ناھىيىلىك دوختۇرخانا جايلاشقان.

جامەنىڭ 150 مېترچە شىمالىدا شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان بىر يول بولۇپ، جەنۇبىي يول بىلەن كېسىشەتتى (بۇ كونا شەھەردىكى بىردىن بىر تۆت كوچا ئىدى)، بۇ يولنىڭ شەرقىي قىسمى «بەخت» يولى، غەربىي قىسمى غەربىي يول دەپ ئاتىلاتتى. «بەخت» يولى سەل ماڭغاندىن كېيىن تەرەپكە بارغىلى بولىدىغان بىر ئاچالغا چىقاتتى، شىمالغا سوزۇلغان قىسمى تۆمۈرچى كوچىسىغا، شەرقە سوزۇلغان قىسمى شەھەر سېپىلىنىڭ تۆۋىگە، غەربىي جەنۇبقا سوزۇلغان قىسمى مەدرىسكە، شەرقىي شىمالغا سوزۇلغان قىسمى ئاشلىق ئامبىرى، بازارلىق مەھكىمىگە، يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تۆگمەنبېشى كوچىسىغا تۇتىشاتتى. غەربىي يولنىڭ جەنۇبقا سوزۇلغان قىسمى ياغ بازىرىغا، شەرقە سوزۇلغان قىسمى غول يولـ جەنۇبىي يولغا، غەربكە سوزۇلغان قىسمى غەربىي سېپىل دەرۋازىسىغا، شىمالغا سوزۇلغان قىسمى بىركىچىك كوچا ئارقىلىق كۆنچىمەھەللە كوچىسىغا تۇتىشاتتى.

كۆنچى دەريا كۆۋرۈكىنىڭ شىمالىي قىرغىقىدا غەربكە سوزۇلغان بىر يول بولۇپ، ئۇ بوستان يولى دەپ ئاتىلاتتى. بۇ يولغا دەڭ، قۇشخانا، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى جايلاشقانىدى.

يېڭى شەھەرگە چىقىدىغان شىمالىي كوچىغا غەرپتىن شەرقە بويلاپ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى، گومىنداڭ ناھىيىلىك پىرقىسى، تېخنىكا رەستىسى، ساقچى ئىدارىسى جايلاشقانىدى.

كورلا يېڭى شەھىرىدە ئىككى يول بولۇپ، بىرى سايباغ يولىغا تۇتاشقاندىن كېيىن غەربىي شىمالغا سوزۇلۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭ يولىغا تۇتىشاتتى؛ يەنە بىرى شەرقە سوزۇلۇپ، قارا شەھەرگە تۇتىشاتتى.

1949 ـ يىلى كورلا بازىرىنىڭ كۆلىمى تەخمىنەن ئىككى كۋادرات كىلومېتر كېلەتتى، نەچچە ئونلىغان قول سانائەت دۇكىنى ۋە سودا دۇكىنى مۇشۇ يەرگە جايلاشقانىدى، ئۇنىڭ ئەينى ۋاقتىتىكى نوپۇسى 5977 ئىدى.

1950 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا بازىرى 1 ـ رايون قىلىپ ئايرىلدى، ئۇنىڭغا ئۈچ يېزا، ئالتە مەھەللە قارىدى.

1952 ـ يىل 1 ـ ئايدا ئۈچ يېزا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ئالتە مەھەللىگە 1 ـ رايون مەھكىمىسى بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىدىغان بولدى.

1953 ـ يىل 7 ـ ئايدا 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ مەھەللىلەر ئاساسىدا «تېنچلىق» (خېنەن) يېزىسى، 4 ـ، 5 ـ، 6 ـ مەھەللىلەر ئاساسىدا «ئاۋات» (خېبىي) يېزىسى قۇرۇلدى، ئۇلار يەنىلا 1 ـ رايوننىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

1956 ـ يىل 4 ـ ئايدا رايون ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، خېنەن، خېبىي يېزىلىرى قوشۇۋېتىلىپ بازار تەسىس قىلىنىدى.

1958 ـ يىل 9 ـ ئايدا بازار ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرىكى خېنەن يېزىسىنىڭ دېھقانچىلىق رايونلىرى تېكىچى خەلق گۈڭشېسىغا، ئىلگىرىكى خېبىي يېزىسىنىڭ دېھقانچىلىق رايونلىرى چارباغ خەلق گۈڭشېسىغا قوشۇۋېتىلدى. بازار ئاھالىسىنىڭ خىزمىتىنى ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى ۋەكالىتەن باشقۇردى.

1961 ـ يىلى بازار ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1965 ـ يىل 1 ـ ئايدا خېنەن، خېبېي ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەتراپىدىكى تېكىسچى ۋە چارباغ خەلق كۆمۈشخانىلىرىدىن بازارغا ئايرىپ بېرىلدى.

1979 ـ يىلى كورلا بازىرىغا ئۆچ ئاھالە كومىتېتى قارىدى. 1979 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى كورلا شەھىرى قۇرۇلدى، كورلا بازىرى شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، شەھەر رايونىدا ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ كورلا، «ئىتتىپاق»، يېڭىشەھەر، تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىدى.

1987 ـ يىل 9 ـ ئايدا كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىدا نوپۇس كۆپ، سودا ـ سېتىق ئاۋات بولغانلىقتىن، باشقۇرۇش ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى ئىككىگە ئايرىلىپ، «ئىتتىپاق» ۋە سايباغ ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىلگىرىكى «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ نامى «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990-يىلى شەھەر رايونىنىڭ كۆلىمى 50 ـ يىللاردىكى تەخمىنەن ئىككى كۋادرات كىلومېتردىن كېڭىيىپ 36 كۋادرات كىلومېترغا يەتتى. شەھەر رايونىدىكى ئىش بېجىرىش ئورنى بەشكە، ئاھالە كومىتېتى 86 گە، ئاھالە گۇرۇپپىسى 802گە، مىللەت 29غا، ئائىلە 36 مىڭ 69غا، نوپۇس 136 مىڭ 170 كە يەتتى (ئىزاھات: نوپۇس، ئائىلە سانى 1990 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتىن ئېلىنغان سان. تۆۋەندىكى ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرى ۋە يېزىلارنىڭكىمۇ شۇنداق).

§ 2. شەھەر رايونىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى

50 ـ يىللاردىن ئىلگىرى كورلا ناھىيە بازىرىنىڭ كۆلىمى ناھايىتى كىچىك ئىدى، شەھەردە ئالتىلا كوچا بولۇپ، ئورگان ـ ئىدارە، مەكتەپ، سودا ـ سانائەت كارخانىلىرى ۋە ئاھالە ئارىلاش جايلاشقان، شەھەرنىڭ رايونلىرى شەھەر فۇنكسىيىسى بويىچە ئايرىلمىغانىدى.

1959 ـ يىلدىن 1970 ـ يىللارغا قەدەر، شەھەر پىلانى بىر نەچچە قېتىم دەسلەپكى قەدەمدە تۈزۈلگەن بولسىمۇ، تۈرلۈك قېيىنچىلىق ۋە سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، پىلاننىڭ ئىجراسى يېرىم يولدا توختاپ قالغانىدى. 1977 ـ يىلى كونا شەھەر رايونى، يېڭىشەھەر رايونى ۋە تاشدەن رايونىنىڭ پىلانلىرى تۈزۈلگەن بولسىمۇ، ئىجرا قىلىنمىغانىدى.

1986 ـ يىلى تۈزۈلگەن پىلاندا شەھەر رايونى بەش رايونغا يەنى كونا شەھەر رايونى (مەركىزىي رايون)، يېڭىشەھەر رايونى (شەرقىي پويىز ئىستانسىسى رايونى)، غەربىي پويىز ئىستانسىسى رايونى، تاشدەن رايونى ۋە شەھەر ئەتراپى رايونىغا بۆلۈنىدى.

IV باب

ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرى ۋە يېزىلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

§1. «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى

«ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى شەھەر مەركىزىنىڭ جەنۇبىغا، كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا جايلاشقان، شىمالدا سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن، شەرقىي جەنۇبتا ئاۋات، تېكىچى يېزىلىرى بىلەن، غەربتە يېڭىشەر، چارباغ يېزىلىرى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئۇنىڭغا شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى، جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى، لەڭگەر يولى، غەربىي «قۇرۇلۇش» يولى، غەربىي «خەلق» يولى، غەربىي دەريا بويى يولى، بوستان يولى، يېڭىشەھەر يولى، تېكىچى يولى، «ئازادلىق» يولى، «دۆلەت قۇرۇش» يولىدىن ئىبارەت 11 يول ۋە كۆنچىمەھەللە كوچىسى، چىلانباغ كوچىسى، نەشپۈتزارلىق كوچىسى، ئۆرۈكلۈك كوچىسى، ئاچال كوچىسى، بوستان كوچىسى، تۆمۈرچى كوچىسى، سايمەھەللە كوچىسى، باغدەرۋازا كوچىسى، تۈگمەنبېشى كوچىسى قاتارلىق 15 كوچا قارايدۇ. ئۇنىڭغا تەۋە جايلارنىڭ ھەممىسى كونا شەھەر رايونى (جۈملىدىن چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى يېڭى شەھەر) غا قارايدۇ. ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئەزەلدىن مۇشۇ يەردە بولۇپ كەلگەچكە، بۇ يەر ناھىيىنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت مەركىزى.

ئىش بېجىرىش ئورنىغا تەۋە رايوندا تارىختا كۆنلۈ دېگەن قەلئە بولغان، چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ يىللىرىدا يېڭى، كونا شەھەرلەر بىنا بولغان.

مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) بۇ يەردە يارەمچى ئامبال تۇرغان. مىنگونىڭ 19 ـ يىلى (1930 ـ يىلى) بۇ يەرگە مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى جايلاشقان. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939-يىلى) ناھىيە تەسىس قىلىنغاندا، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت مۇشۇ يەرگە ئورۇنلاشقان. مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946ـ يىلى) كورلا بازىرى تەسىس قىلىنغان. 1956 ـ يىلى يەنە كورلا بازىرى تەسىس قىلىنغان، ئۇنىڭغا ئالتە كوچا (مەھەللە) ھەم خېنەن، خېبېي كەنتلىرى قارىغان. 1958 ـ يىلى كورلا بازىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇ يەرنى ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ۋەكالىتەن باشقۇرۇپ تۇرغان. 1961 ـ يىلى كورلا بازىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. 1979-يىلى 9-ئايدا كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەن. 1980 ـ يىل 8 ـ ئايدا كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلىنغان. 1987ـ يىلى كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى پارچىلىنىپ سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنىتەسىس قىلىنغان، ئىلگىرىكى كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ نامى «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلگەن. ئىش بېجىرىش ئورنى ئورگىنى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىدا بولۇپ، ئۇنىڭدا خەلق ئىشلىرى، ئەدلىيە، شەھەر قۇرۇلۇشى، قوراللىق كۈچلەر، سەھىيە، پىلانلىق تۇغۇت، پىلانلىق ئىمۇنىتېت، ئانا ـ بالىلارنىڭ

ساقلىقىنى ساقلاش قاتارلىق سەككىز فۇنكسىيىلىك تارماق بار. 1990 - يىلى ئۇنىڭغا 19 ئاھالە كومىتېتى، 159 ئاھالە گۈرۈپپىسى قاردى، ئائىلە سانى 7036 گە، نوپۇسى 26 مىڭ 708 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 8594، خەنزۇ 16 مىڭ 638، خۇيزۇ 1073، موڭغۇل 246، باشقا مىللەتلەر 157؛ ئەر 13 مىڭ 122، ئايال 13 مىڭ 586.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى كورلا كونا شەھىرىدە ئەچمە ئونلا ئاددىي قول ھۈنەرۋەن دۇكىنى، تۇغمەن، سودا دۇكىنى بار ئىدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن كونا شەھەردە سودا ئىسلىگە كەلدى ۋە راۋاجلاندى. 80 - يىللارغا كەلگەندە «ئاپتاپچەرەس» كۆڭرۈكى، «ئىتتىپاق» يولىنى مەركەز قىلغان سودا بەلبېغى شەكىللەندى، چوڭ - كىچىك كوچىلارنىڭ ئىككى قاسىتىغا چوڭ، ئوتتۇراھال، كىچىك دۇكانلار، ماگىزىنلار ئورۇنلاشتى، ئۇلار، ئاساسەن، تۇرلۇك مالىلار، گەزمال، يىپەك رەخت، مېتال بۇيۇملار، قاتناش، ئېلېكتر، خىمىيە بۇيۇملىرى، يىمەك - ئىچمەك، تاماكا، ھاراق، چاي، قەنت-گۈزەك، كىيىم - كېچەك، ئاياق - باش كىيىم، فوتو ئاپپارات، مېۋە - چېۋە قاتارلىقلار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1990 - يىلى سودا تور - نۇقتىلىرى 256 گە، سودا - سېتىق بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 3508گە، تىجارەت سوممىسى 1 مىليون 680 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

سانائەت تېز تەرەققىي قىلدى، توقۇمىچىلىق، ماشىنا رېمونتچىلىقى، ماشىنىسازلىق، بىناكارلىق، قەغەز ساندۇق ياساش، سۇلياۋ بۇيۇم ئىشلەش، مەتبەئە، كىيىم - كېچەك قاتارلىق كەسىپلەر بويىچە سانائەت كارخانىلىرى كەينى - كەينىدىن بارلىققا كەلدى. 1990 - يىلى سانائەت كارخانىلىرىدا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچى 8500 گە، سانائەت كارخانىلىرىنىڭ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 132 مىليون 768 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 - يىلى ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى (قاپلاش دىئامېتىرى 50 كىلومېتر)، شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسى ھەركۇنى ئۇيغۇر، خەنزۇ، موڭغۇل تىللىرىدا يەرلىك تېلېۋىزىيە - رادىئو پروگراممىلىرىنى كۆرسىتىپ ۋە ئاخلىتىپ تۇردى ھەمدە مەركەز ۋە ئاپتونوم رايون رادىئو، تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىنىڭ پروگراممىلىرىنى ئولاپ تارقاتتى.

ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە ئىككى كىنو - تىياتىرخانا، ئىككى تانساخانا، بىر مەدەنىيەت يۇرتى، بىر كۈتۈبخانا، بىر «شىنخۇا» كىتابخانىسى، 160 كۈادرات مېتىرلىق تەنتەربىيە سارىيى بار بولدى.

1990 - يىلدىكى ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدىكى ئوتتۇرا تېخنىكوم بىر، ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ بەش (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ ئىككى)، كەسىپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ بىر، باشلانغۇچ مەكتەپ تۆت (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ بىر)، ھەرخىل دوختۇرخانا يەتتە (شەھەرلىك دوختۇرخانا بىر).

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن بولۇپمۇ كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىدا ناھايىتى چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. ئىش بېجىرىش ئورنىدا تۇرۇبا سۇيى قۇدۇقىدىن 11ى قېزىلدى، ئاھالىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك تۇرۇبا سۇيى ئىچىدىغان بولدى. 1 - يول كوچا ئاپتوبۇسى لىنىيىسى پويىز ئىستانسىسى بىلەن ئىش بېجىرىش ئورنىنى تۇتاشتۇردى. كۆكەرتىلگەن يەر كۆلىمى 4528 موغا، تىكىلگەن كۆچەت 3 مىليون 260 مىڭ تۇپكە، شەھەرنىڭ كۆكەرتىلىش نىسبىتى 44%كە يەتتى. بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدىكى 11 غول يولنىڭ ھەممىسى كېڭەيتىلدى ۋە ئاسفالىتلاشتۇرۇلدى، 15 چوڭ - كىچىك كوچىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىغا ئاسفالىت ياتقۇزۇلدى.

2 §. سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنى

سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنى شەھەر رايونىنىڭ ئوتتۇرىسىغا، كۆنچى دەريا سىنىڭ شىمالىي قاسىنقىغا جايلاشقان. ئۇ شەرقتە داخىيەن — قەشقەر تاشيولىدىكى شىر كۆۋرۈكىگىچە سوزۇلۇپ، يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن تۇتۇشىدۇ، غەربتە ئاپتونوم ئوبلاستلىق مېتېئورولوگىيە ئىدارىسىگىچە سوزۇلۇپ، چارباغ يېزىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، جەنۇبتا كۆنچى دەريا سىنىڭ شىمالىي قىرغىقى ۋە «قۇرۇلۇش» يولى، غەربىي «خەلق» يولىغىچە سوزۇلۇپ، «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شىمالدا 18 - تۈۋەن ئۆستىڭىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغىچە سوزۇلۇپ، «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن تۇتىشىدۇ. ئۇنىڭغا باشقۇچىم يولىنىڭ جەنۇبىي قىسمى، شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولىنىڭ شەرقىي قىسمى، شەرقىي «خەلق» يولى، غەربىي «خەلق» يولى، شەرقىي «قاتناش» يولى، غەربىي «قاتناش» يولى، سايباغ يولى، شىمالىي تاغ يولىنىڭ جەنۇبىي قىسمى، نەشپۈتزارلىق يولى، «مەدەنىيەت» يولى، «قۇرۇ-لۇش» يولىنىڭ غەربىي قىسمى، دەريا بويى يولى، شەرقىي «بايىن» يولى، غەربىي «بايىن» يولى قاتارلىق 14 يول، 50 كوچا قارايدۇ. ئاپتونوم ئوبلاست، بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى ۋە كورلا شەھىرىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورگانلىرى مۇشۇ يەرگە جايلاشقان، ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى، كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە قاراشلىق كومىتېت، ئىدارە، ئىشخانا ئورگانلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى مۇشۇ يەرگە جايلاشقان. بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە ئىگىز بىنالار، سودا تور— نۇقتىلىرى كۆپ، بۇ يەر ئوبلاست ھەم شەھەرنىڭ سىياسەت، ئىقتىساد، مەدەنىيەت مەركىزى.

سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنى 1987 - يىلى 9 - ئايدا كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىنى بۆلۈش ئارقىلىق تەسىس قىلىنغان. 1990 - يىلى ئۇنىڭغا خەلق ئىشلىرى، ئەدلىيە، شەھەر قۇرۇلۇشى، قۇراللىق كۈچ، سەھىيە، پىلانلىق تۇغۇت، پىلانلىق ئىمىۋنىتېت، ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش ساھەسى بويىچە سەككىز فۇنكسىيىلىك تارماق، 26 ئاھالە كومىتېتى، 220 ئاھالە گۇرۇپپىسى قاردى، ئائىلە سانى 10 مىڭ 924كە، نوپۇسى 39 مىڭ 188 گە يەتتى. نوپۇسى ئىچىدە ئۇيغۇر 6393، خەنزۇ 29 مىڭ 445، خۇيزۇ 1781، موڭغۇل 1225، باشقا مىللەتلەر 344، ئەر 20 مىڭ 72، ئايال 19 مىڭ 116.

60 - يىللاردا بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى دېھقانچىلىق رايونى ئىدى، بۇ يەردە ئوبلاستنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى بولغاندىن باشقا، سودا تور - نۇقتىلىرى ناھايىتى ئاز ئىدى. 70 - يىللارنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، بولۇپمۇ ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، شەھەر پىلانلاش قانات يېيىپ، 3 - كەسىپ راۋاجلىنىپ، ئىگىلىك يۈكسىلىپ، كورلا شەھىرىنىڭ تۆت كوچا دوقمۇشىنى مەركەز قىلغان، دائىرىسى نەچچە كىلومېتر كېلىدىغان سودا مەركىزىي بەلبېغى شەكىللەندى. بۇ يەردە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە ئوبلاستلىق مىللىي بۈيۈملار سودا سارىيى، شەھەر، ئوبلاست بويىچە نەچچە يىل ئىلغار كوللېكتىپ بولغان، ھازىرقى تىجارەت كۆلىمى ھەممىدىن چوڭ بولغان «خەلق» سودا سارىيى، توپ سېتىش، ھەم پارچە سېتىش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان «رۇيفېڭ» سودا سارىيى، سېتىش ۋەزىپىسىنى يېلمۇ يىل ئاشۇرۇپ ئورۇندىاپ كېلىۋاتقان ئوبلاستلىق «يۇچۇەن» سودا سارىيى قاتارلىق سودا سارايلىرى بار، چوڭ - كىچىك كوچىلارغا جايلاشقان چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك سودا دوكانلىرى بۇ يەرنى يېڭى سودا رايونىغا ئايلاندۇردى. ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە ئالىي مېھمانخانىدىن ئىككىسى، ئۇنىۋېرسال مۇلازىمەت بىناسى ۋە مېھمانخانىدىن ئۈچى، سارايـ

مېھمان كۈتۈش ئورنىدىن ئۈچى، جەمئىي 1497 كارۋات بار. كۆلىمى 25 مو كېلىدىغان سايباغ يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرىدا 1990 - يىلى دۆلەت، كوللېكتىپ، يەككە سودا ئورنى 466 گە، تىجارەتچىلەر 655كە، يىللىق سېتىش سوممىسى 9 مىليون 900 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە سانائەت كارخانىلىرى يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ، كىچىكلىكتىن زورايدى، سېمونت، بىناكارلىق، ماشىنىسازلىق، مەتبەئە، يېمەكلىك، ئېچىتىش، دورىگەرلىك كىسىم-كېچەك، تىككۈچىلىك، مەرمەر تاش پىششىقلاشقا ئوخشاش كەسىپلەر بويىچە 16 زامانىۋى سانائەت كارخانىسى كەينىدىن قۇرۇلدى، 1990 - يىلى ئۇلارنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 14 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى.

ئاپتونوم ئوبلاست، كورلا شەھىرىدىكى مەدەنىيەت - سەنئەت ئورۇنلىرى، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىنىڭ تولىسى مۇشۇ ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىگە جايلاشقان. بۇ يەردە كىنو - تىياتىرخانا، سىن قويۇش زالى، تانسىخانىدىن 15ى بولۇپ، ئۇلارغا 3400 دىن ئارتۇق تاماشىبىن سىغىدۇ. يېڭى قۇرۇلغان شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى شەھەر بويىچە خېلى چوڭ ئاممىۋى مەدەنىي مەشغۇلات سورۇنى ھېسابلىنىدۇ، ئۇ گۈزەل سەنئەت، ئۈسسۇل كۆرسىتىنى ئېچىپ، شەھەرنىڭ ئاممىۋى مەدەنىيەت - سەنئەت پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشىغا تايانچ كۈچلەرنى يېتىشتۈرۈپ بەردى. يېڭى قۇرۇلغان ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئايالالار - بالىلار پائالىيەت مەركىزىدە خەتتاتلىق، گۈزەل سەنئەت، ئۈسسۇل كۆرسىتى ئېچىلدى، ئۇ بالا سەنئەتكارلارنى تەربىيىلەيدىغان بۆشۈك بولۇپ قالدى. 1990 - يىلى بۇ ئىش بېجىرىش ئورنىدا بىر تېلېۋىزىيە ئۇنۇمۇبرىستېتى، ئىككى ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسىپىي مەكتەپ، ئۈچ ئوتتۇرا مەكتەپ (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ بىر) تۆت باشلانغۇچ مەكتەپ (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ بىر)، بىر ئوبلاستلىق دوختۇرخانا بار بولدى.

ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدىكى غول، تارماق يول - كوچىلارنىڭ ھەممىسىگە ئاسفالىت يانقۇزۇلدى، ئاساسلىق كوچىلارنىڭ ئىككى قاسنىقى بۆك - باراقسان بولدى، شەكلى خىلمۇ خىل گۈللۈكلەردە تۇرلۇك گۈللەر خۇش پۇراق چېچىپ تۇرىدۇ. يول - كوچىلارنىڭ ئىككى قاسنىقىغا شەھەر دەرىخى — نەشپۈتتىن ئازكەم 1000 تۈپ، مەنزىرە دەرەخلىرىدىن 400 نەچچە مىڭ تۈپ تىكىلىپ، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 23.5% كە يەتتى. 1990 - يىلدىكى مەخسۇس شەھەر تازىلىقىنى باشقۇرىدىغان خادىم ئىككى، ئىشىك ئالدىدىكى «ئۇچىنى ھۆددىگە ئالغان» خادىم 320 بولۇپ، ئۇلار يول كوچىلارنى سۈپۈرۈپ تازىلاش، پاكىزلىقنى ساقلاش ۋە دەل - دەرەخ، گۈل - گىياھلارنى پەرۋىش قىلىشقا مەسئۇل بولدى. بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدىن بىر قانچە كوچا ئاپتوبۇس يولى ئۆتىدۇ، ئۇلار شەھەر ئىچى ۋە سىرتىدىكى تاشيول، تۆمۈر يول، خەلق ئاۋىئاتسىيىسى لىنىيىسى بىلەن تۇتىشىدۇ، شۇڭا بۇ يەردە قاتناش تولىمۇ قۇلاي.

§ 3. يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى

يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى كورلا شەھەر رايونى مەركىزىنىڭ يەتتە كىلومېتر شەرقىي جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان، شەرقتە باغراش ناھىيىسى بىلەن، جەنۇبتا لوپنۇر ناھىيىسى، ئاۋات دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن، غەرپتە تېكىچى يېزىسى بىلەن، شىمالدا تاشدەن، سايباغ، «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئۇنىڭغا شىمالىي يېڭىشەھەر يولى، «شىنخۇا» يولى، جەنۇبىي يېڭىشەھەر يولى، يېڭى كەنت يولى، «شىنمىن» يولى، «شىنئەن» يولى، «شىننىڭ» يولى، «شىنشىڭ» يولى

ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۇر يولىنىڭ كورلا ئىستانسىسى قارايدۇ، ئۇ، كورلا شەھىرىنىڭ يېڭىدىن گۈللەنگەن سانائەت رايونى ۋە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى، جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىنىڭ يولۇچى ترانسپورت مەركىزى.

يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى 1980 ـ يىلى 5 ـ ئايدا تەسىس قىلىنغان. ئۇنىڭدا خەلق ئىشلىرى، ئەدلىيە، شەھەر قۇرۇلۇشى، قۇراللىق كۈچ، سەھىيە، پىلانلىق تۇغۇت، پىلانلىق ئىممۇنىتېت، ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش قاتارلىق كەسىپلەر بويىچە فۇنكسىيىلىك تارماقتىن سەككىزى بار، ئۇنىڭغا توققۇز ئاھالە كومىتېتى، 100 ئاھالە گۇرۇپپىسى، ھەرمىللەت ئاھالىسىدىن 7276 ئائىلە، 30 مىڭ 547 نوپۇس قارايدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 1562، خەنزۇ 27 مىڭ 572، خۇيزۇ 845، موڭغۇل 260، باشقا مىللەتلەر 308؛ ئەر 15 مىڭ 941، ئايال 14 مىڭ 606.

50ـ، 60ـ يىللاردا بۇ يەر قاقاس جاڭگال بولۇپ، ئەسلىدىكى كورلا ناھىيىسىنىڭ تېكىچى گۈڭشە-سىغا قارايتتى. 1958ـيىلى 8ـئايدا مۇشۇ جاڭگالنىڭ غەربىي شىمالىي بۇرجىكىگە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى سېلىنىدى (1964ـيىلى ئىشتىن توختاپ قالدى). 1961ـ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئاپتوموبىل كالونى (ئۇنىڭ نامى 1972 ـ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق 1 ـ ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى) قۇرۇلدى. 1984 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۇر يولى پۈتكەن ھەم كورلىغا رەسمىي پويىز قاتناشقا باشلىغاندىن كېيىن، بۇ ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ شەرقىي پويىز ئىستانسىسى سېلىنىدى. شۇندىن باشلاپ، بۇ يەردە قاتناش، سانائەت، سودا، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرى تەدرىجى راۋاجلاندى.

1984 ـ يىلى 7 ـ ئايدا جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۇر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى تۈرپاندىن كورلا يېڭىشەھەر رايونىغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، شەرقىي پويىز ئىستانسىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا بىر مۇنچە ئېگىز بىنالار سېلىنىدى. ۋاقىتلىق باشقارمىغا تۈرپاندىن كورلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى 38 ئارىلىق بېكەت، ئېككى تۆمۇر يول ئوچاستكىسى قارىدى، ئۇنىڭ يىللىق يولۇچى توشۇش مىقدارى 399 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە يەتتى.

ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە سانائەتنىڭ خىللىرى كۆپ، تەرەققىيات سۈرئىتى تېز بولدى، پاختا توقۇمىچىلىق، بىناكارلىق، فىزىكىلىق نېفىت چارلاش، سۇلياۋ بۇيۇم، رادىئو زاپچاسلىرى، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، يېمەكلىك، قەغەزچىلىك، ياغاچچىلىق، ئاپتوموبىل رېمونتچىلىقى قاتارلىق ئوتتۇرا، كىچىك زاماننۇي سانائەت كارخانىلىرىدىن 73ى كەينى ـ كەينىدىن قۇرۇلدى، ئۇلار ئاساسەن قەغەز، سۇلياۋ يوپۇق، شىلانكا، پەنەركە، پولىستېرىنلىق يالتىراق، كوندېنساتور، ماتېرىيال ئىشكاپى، گەج ياسالمىلار، يېمەكلىك (پېچىنە ـ پەرەنىك)، پاختا يىپ، پاختا رەخت قاتارلىق مەھسۇلاتلارنى ئىشلەيدۇ. 1990ـيىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 8928گە، يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 86 مىليون 344 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەرقىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ مەيدانىنى مەركەز قىلغان سودا ـ ئىقتىساد بەلبېغى ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللىنىپ بولدى. 1990 ـ يىلى دۆلەت، كوللېكتىپ، يەككە سودا ئورۇنلىرى 673 كە يەتتى، سودا تور ـ نۇقتىلىرى مەيدان ئەتراپى ۋە چوڭ ـ كىچىك كوچىلاردا كۆپلەپ بارلىققا كەلدى،

ئولارنىڭ خادىمى 1021 بولۇپ، خىلمۇ خىل تاۋار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، يىللىق سېتىش سوممىسى 8 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇندىن باشقا يەنە پوچتا ـ تېلېگراف، بانكا، مېھمانخانا قاتارلىق مۇئەسسەسىلەر بولۇپ، ئولار شەھەر ئاھالىسىگە ۋە يولۇچى سودىگەرلەرگە قولايلىق شارائىت يارىتىپ بېرىدۇ.

1990 ـ يىلى ئىش ېېجىرىش ئورنى تەۋەسىدىكى دەل ـ دەرەخ 4 مىليون 500 تۈپ، كۆكەرتىلگەن كۆلەم 350 مو بولۇپ، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 18% كە يەتتى.

بۇ يەردە 1990 ـ يىلى ئىككى كۈلۈب، بىر «شىنخۇا» كىتابخانىسى، ئىككى تاناخانا، بەش كىنوخانا، ئىككى تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى، ئۈچ ئوتتۇرا مەكتەپ، ئالتە باشلانغۇچ مەكتەپ بار بولدى.

ئۆتمۈشتىكى قاقاس جاڭگالدا ھازىر بەش ئازادە كوچا ۋە يەتتە كىچىك كوچا بارلىققا كەلدى، ئولارنىڭ ھەممىسىگە ئاسفالىت يېتۈزۈلدى. تۈرۈبا سۇيى قۇدۇقىدىن 43 ى قېزىلىپ، ئاھالىنىڭ ھەممىسى تۈرۈبا سۇيى ئىچىدىغان بولدى.

§ 4 . «تەڭرىتاغ» ئىش ېېجىرىش ئورنى

«تەڭرىتاغ» ئىش ېېجىرىش ئورنى كورلا شەھەر رايونىنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان، شەرقتە باشئەگمىگىچە سوزۇلۇپ، تاشدەن ئىش ېېجىرىش ئورنى، يېڭىشەھەر ئىش ېېجىرىش ئورنى بىلەن، غەربتە دادۇڭزا داۋېنگىچە سوزۇلۇپ، شاڭخۇ يېزىسى بىلەن، جەنۇبتا 18 ـ تۇەن ئۆستىڭگىچە سوزۇلۇپ، چارباغ يېزىسى، سايباغ ئىش ېېجىرىش ئورنى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شىمالدا خورا تېغىغا تاقىلىدۇ. ئىش ېېجىرىش ئورنىنىڭ ئورگىنى «تەڭرىتاغ» يولىدا. ئۇنىڭغا شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولى، غەربىي «تەڭرىتاغ» يولى، شىمالىي تاغ يولىنىڭ شىمالىي قىسمى، باشئەگىم يولىنىڭ شىمالىي قىسمى قارايدۇ، ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۇر يولىنىڭ ھازىرقى ئاخىرقى نۇقتىسى، جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنىڭ ماددىي ئەشيالىرى يىغىلىدىغان ـ تارقىتىلىدىغان مەركەز.

1980 ـ يىلى 1 ـ ئايدا «ئىتتىپاق» ئىش ېېجىرىش ئورنى قۇرۇلدى، 1987 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ئۇنىڭ نامى «تەڭرىتاغ» ئىش ېېجىرىش ئورنى دەپ ئۆزگەرتىلدى. ئۇنىڭدا مەمۇرىيەت، خەلق ئىشلىرى، شەھەر قۇرۇلۇشى، قوراللىق كۈچ، ئەدلىيە، مەدەنىيەت ـ مائارىپ ـ سەھىيە، پىلانلىق تۇغۇت، ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش قاتارلىق سەككىز ساھە بويىچە فۇنكسىيىلىك خىزمەت تارمىقى بار. 1990-يىلى ئۇنىڭغا 16 ئاھالە كومىتېتى، 161 ئاھالە گۇرۇپپىسى، جەمئىي 4499 ئائىلە، 16 مىڭ 695 نوپۇس قارىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 1203، خەنزۇ 14 مىڭ 705، خۇيزۇ 407، موڭغۇل 167، باشقا مىللەتلەر 213؛ ئەر 8992، ئايال 7703.

50 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا بۇ يەر جاڭگال ئىدى، ئۇرۇمچى ـ قەشقەر تاشيولى (شېغىل يول) لا بۇ يەرنى كېسىپ ئۆتەتتى. 1955 ـ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى كورلا يولۇچى توشۇش بىكىتى قۇرۇلدى. 1988 ـ يىلى كورلا ئاپتوموبىل يولۇچى توشۇش مەركىزىي بېكىتىنىڭ 4400 كۋادرات مېتىرلىق بىناسى پۈتتى، بۇ بىكەت 1990 ـ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ناھىيە، شەھەرلىرىگە، جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنىڭ جاي ـ جايلىرىغا ھەر كۈنى 40 نەچچە ئاپتوبوسنى ماڭغۇزۇپ تۇردى، كۈندىلىك يولۇچى ماڭغۇزۇش مىقدارى 2000 ـ 3000 ئادەم (قېتىم) گە، يىللىق يولۇچى توشۇش مىقدارى 865 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 333 مىڭ يۈەنگە يەتتى. ئىش ېېجىرىش ئورنىنىڭ تەۋەسىدە يەنە بىكەتخانا مەركىزىي ئاپتوموبىل بىكىتى، ئوبلاستلىق 4 ـ ئاپتوموبىل تىرانسپورت

شىركىتىنىڭ 5 ـ، 6 ـ، 7 ـ، 8 ـ كالونىلىرى ۋە شەھەرلىك ئاپتوموبىل كالونى، ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىل كالونى، سودا ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىل كالونى بار، ئۇلارنىڭ ھەرخىل يۈك ئاپتوموبىللىرى 296 گە يېتىدۇ.

1984 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى پۈتۈپ، كورلىغا رەسمىي پويىز قاتنىغاندىن كېيىن، بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە شىمالىي، غەربىي پويىز ئىستانسىلىرىنىڭ ئىككى يۈك توشۇش بېكىتى ۋە شەھەر رايونىغا تۇتىشىدىغان تۆت مەخسۇس ئامبار يولى (ھەممىسى 7.1 كىلومېتر) ياسىلىپ، تۆمۈر يول غول لىنىيە قىلىنغان، تارىم نېفىتلىكىدىكى جەنۇبىي بۈگۈر تەرەققىيات رايونىنىڭ نېفىت ئاققۇزۇش تۇرۇبىسىغا تۇتىشىدىغان ترانسپورت توري تەدرىجى ھالدا شەكىللەندى، تارىم نېفىتى قاتارلىق ماددىي ئەشيالار سىرتتىن كورلا شەھىرىگە ۋە كورلا شەھىرىدىن سىرتقا ھەركۈنى توختىماي توشۇلۇپ تۇرىدۇ. شىمالىي پويىز ئىستانسىسى يۈك مەيدانىنىڭ كۆلىمى 30 مىڭ 100 كۋادرات مېتر بولۇپ، بۇ يەردە پارچە يۈك ئامبىرىدىن ئۈچى (كۆلىمى 5.777 كۋادرات مېتر)، يۈك لىنىيىسىدىن ئۈچى (ئۇنۇملۇك ئۇزۇنلۇقى 879 مېتر بولۇپ، يۈك ئورنىغا سۇندۇرۇپ ھېسابلىغاندا 72 يۈك ئورنىغا تەڭ) بار؛ غەربىي پويىز ئىستانسىسى يۈك مەيدانىنىڭ كۆلىمى 20 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، بۇ يەردە پۈتۈن ۋاگونلۇق يۈك مەيدانىدىن بىرى (يۈك ئامبىرىنىڭ كۆلىمى 12 مىڭ 500 كۋادرات مېتر)، يۈك سۇپىسىدىن بىرى (كۆلىمى 1200 كۋادرات مېتر)، يۈك لىنىيىسىدىن بىرى (ئۇنۇملۇك ئۇزۇنلىقى 337 مېتر بولۇپ، يۈك ئورنىغا سۇندۇرۇپ ھېسابلىغاندا 15 يۈك ئورنىغا تەڭ) بار. بۇ پويىز ئىستانسىلىرىنىڭ يۈك مەيدانلىرى كورلا، ئاپتونوم ئوبلاست، ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى چوڭ شەھەرلەرنىڭ پۈتۈن ۋاگونلۇق يۈكلىرىنى تاپشۇرۇۋېلىش ۋە يولغا سېلىش كەسپىنى بېجىرىدۇ، بۇندىن باشقا يەنە مەركەزلىك ھالدا پارچە يۈكلەرنى تاپشۇرۇۋېلىش ۋە يولغا سېلىش كەسپىنى، نېفىت تەكشۈرۈش ئۈسكۈنىلىرى ۋە ئېغىر يۈكلەرنى تاپشۇرۇۋېلىش ۋە يولغا سېلىش كەسپىنى بېجىرىدۇ. 1990 ـ يىلى كورلا غەربىي، شىمالىي پويىز ئىستانسىلىرى كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 11 پويىز يۈك قاچىلىدى، 24 پويىز يۈكنى چۈشۈردى، يىللىق يۈك تاپشۇرۇۋېلىش ۋە يولغا سېلىش مىقدارى 584 مىڭ تونناغا يەتتى.

كورلا شەھىرىنىڭ يۈك قوبۇل قىلىش ـ يولغا سېلىش مىقدارىنىڭ كۈندىن كۈنگە ئېشىۋاتقان تەلىپىگە ماسلىشىش ئۈچۈن، تۆمۈر يول بويىغا كەينى ـ كەينىدىن 138 ئامبار سېلىندى. ئۇلار ئىگىلىگەن يەرنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 157 مىڭ 800 كۋادرات مېتر، ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 561 مىڭ كۇب مېتر كېلىدۇ. ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە سانائەت كارخانىلىرى يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ، ئېلېكتر، سېمونت، ئاشلىق ـ ياغ مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەيدىغان زامانىۋى كارخانىدىن ئۈچى كەينى ـ كەينىدىن قۇرۇلدى. 1990 ـ يىلى ئۇلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 869 غا، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 112 مىليون 808 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى. 80 ـ يىللاردا 2 ـ كەسىپ تېز تەرەققىي قىلدى، چوڭ ـ كىچىك كوچىلاردا ئاشخانا، مېھمانخانا، مېھمان كۈتۈش ئورنى، سودا دۇكانلىرى كۆپلەپ قۇرۇلدى. بۇ يەردە (1990 ـ يىلى) بىر كىنوخانا، ئىككى تانساخانا، بەش سىن قويۇش زالى، بىر «شىنخۇا» كىتابخانىسى، ئىككى ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسپىي مەكتەپ، ئۈچ ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ، تۆت باشلانغۇچ مەكتەپ، ئىككى دوختۇرخانا بار.

«تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلغاندىن بۇيان ئاممىنى قوزغاپ، ھەرىيلى كۆپلەپ كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلغانلىقى ئۈچۈن، ھازىر يول بويلىرى، ئىدارە، دۇكانلارنىڭ قوروللىرى يېشىللىققا پۈركەندى. ئالتە كىلومېتر كېلىدىغان «تەڭرىتاغ» يولىنىڭ ئىككى ياقىسىغا 18 مىڭ تۈپتىن ئارتۇق قارايىغاچ، تېرەك تىكىلىپ، يېشىل بەلباغ ھاسىل قىلىندى، 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا كۆكەرتىلگەن ئومۇمىي كۆلەم 10 مىڭ 907 موغا، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن دەرەخ 27.99 تۈپكە، كۆكەرتىلىش

نىسبىتى 22.7% كە يەتتى. تۆت ئورۇنغا ئاپتونوم رايون ۋە ئاپتونوم ئوبلاست دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ، ئون ئورۇنغا شەھەر دەرىجىلىك باغسمان ئورۇن دەپ، 24 ئورۇنغا شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى.

«تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە يىپەك يولىدىكى مەشھۇر ئۆتكەل باشئەگىم بار. 50-يىل-لارنىڭ بېشىدا ۋالى جېن جياڭجۇن مۇتەخەسسىلەرنى باشلاپ كېلىپ، سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ ئورنىنى بېكىتىپ بەرگەن. باشئەگىمنىڭ شىمالىدىكى جىلغىغا توسما سېلىنىپ، كۆنچى دەرياسىنىڭ سۈيى تاغدىكى تەشمە ئارقىلىق جەنۇب تەرەپتىكى تاغقا باشلىنىپ، ئۇنىڭ كۆچى بىلەن توك ھاسىل قىلىنغان. ھەرىيلى ئەتىياز، ياز پەسىللىرىدە بۇ يەرگە جۇڭگولۇق ۋە چەت ئەللىك سایاھەتچىلەر ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرىدۇ. 1990 - يىلى كۆتۈۋېلىنغان جۇڭگولۇق ۋە چەتئەللىك سایاھەتچى 6000 ئادەم (قېتىم) دىن ئېشىپ كەتتى.

§ 5 . تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورنى

تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورنى كورلا شەھەر رايونىنىڭ 17 كىلومېتر شەرقىي شىمالىدا بولۇپ، شەرقتە باغراش ناھىيىسى بىلەن، شەرقىي شىمالدا يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسى بىلەن، غەربتە خامانگو جىلغىسى ئارقىلىق «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن، جەنۇبتا يېڭى شەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئۇنىڭغا قاراشلىق رايوندا شىمالىي تاشدەن يولى، جەنۇبىي تاشدەن يولى، كان يولى بار. ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولى ئوتتۇرىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، بۇ يەردە جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۇر يولىنىڭ تاشدەن بېكىتى بار، قاتناش قۇلاي، بۇ يەر كورلا شەھىرى بويىچە ئەڭ بالدۇر تەرەققىي قىلغان سانائەت-كان رايونى.

تاشدەن تارىختا ۋايىر دۆلىتىگە قارىغان. خەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتەڭ بولغان، جىن سۇلالىسى دەۋرىدە قوۋۇق بولغان، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە تاڭ سۇلالىسىدىكى 12 قوۋۇقنىڭ بىرى بولغان. سۇڭ، مىڭ، چىڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە تەۋەلىكى كىنگىتىنىڭ تەۋەلىكىدىكى ئۆزگىرىشكە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ تۇرغان. چىڭ سۇلالىسى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن قارا شەھەردىكى توققۇز ئۆتەڭنىڭ بىرى بولغان. مىنگو دەۋرىدە قارا شەھەر ناھىيىسىگە قارىغان. 1950 - يىلى تاشدەن قارا شەھەر ناھىيىسىنىڭ يۇڭنىڭ رايونىغا قارىغان. 1952 - يىلى كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى تاشدەن رايونى كورلا ناھىيىسىگە ئايرىپ بېرىلگەن. 1959 - يىلى 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنى قارا شەھەر ناھىيىسى تاشدەن بازىرى تەسىس قىلغان. 1960 - يىلى 12 - ئاينىڭ 1 - كۈنى تاشدەن بازىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، بازار رايونى قارا شەھەر ناھىيىسىنىڭ يۇڭنىڭ گۇڭشېسىغا قوشۇۋېتىلگەن. 1979 - يىلى تاشدەن يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسىدىن كورلا شەھىرىگە ئايرىپ بېرىلدى. 1980 - يىلى تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭدا خەلق ئىشلىرى، ئەدلىيە، پىلانلىق تۇغۇت، پىلانلىق ئىممونىتېت، شەھەر قۇرۇلۇشى، مەدەنىيەت - مائارىپ، سەھىيە، مالىيە ساھەلىرى بويىچە سەككىز فۇنكسىيىلىك تارماق بار. 1990 - يىلى ئۇنىڭغا 16 ئاھالە كومىتېتى، 162 ئاھالە گۇرۇپپىسى، جەمئىي 6334 ئائىلە، 23 مىڭ 32 نوپۇس قارىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 2601، خەنزۇ 19 مىڭ 928، خۇيزۇ 359، موڭغۇل 25، باشقا مىللەتلەر 119؛ ئەر 12 مىڭ 536، ئايال 10 مىڭ 496.

تاشدەن قارا شەھەر ئويمانلىقىنىڭ غەربىي جەنۇبىي چېتىگە، كۆنچى دەريا جىلغىسى تۈزلەڭلىكىگە ۋە خۇرا تېغى، قۇرۇقتاغنىڭ كۈنگەي بەلبېغىغا جايلاشقان، شەرقى ئېگىز، غەربى پەس، دېڭىز يۈزىدىن

890 ـ 950 مېتر ئېگىز، كىلىماتى قارا شەھەر ئويمانلىقى كىلىماتىغا كىرىدۇ، تېمپېراتۇرىسى يۇتۇن يىل يېلدا كورلا شەھەر مەركىزىنىڭكىدىن 2℃ ـ 3℃ تۆۋەن بولىدۇ، ئەتىياز ھەرىيلى كورلا شەھەر مەركىزىدىن 10 ـ 15 كۈن ئەتراپىدا كېچىكىپ كېلىدۇ.

ناشەھەن رايونىدا قېزىلما بايلىق مول، تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان كۆمۈرنىڭ كەلگۈسى زاپىسى 600 مىليون تونىنغا يېتىدۇ. چىنە توپىسى، سېغىز توپا، ھاك تاش، سىلانېتىس، مەرمەر، كۋارتىس، ئوتقا چىداملىق تاشقا ئوخشاش قېزىلما بايلىقلارنىڭ زاپىسىمۇ خېلى كۆپ. ناشەھەن رايونىدا ئازادلىقتىن ئىلگىرى تۈگمەنچىلىك، دەڭچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئون نەچچە ئۆيلۈكلا ئادەم بار ئىدى. 1958 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ۋە يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسى ئايرىم ـ ئايرىم كۆمۈركان ئاچتى. 1960 ـ يىلى ئىككى ناھىيىنىڭ كۆمۈر كانلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئاپتونوم ئوبلاستلىق كۆمۈر كېنى دەپ ئاتالدى. 1960 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ ناشەھەن كۆمۈر كېنى ئېچىلدى. 1974 ـ يىلى چارباغ يېزىسىنىڭ كۆمۈر كېنى ئېچىلدى. 1970 ـ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق 1 ـ قەغەز زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1994 ـ يىلى ئاپتونوم رايونىنىڭ كاۋچۇك زاۋۇتى قۇرۇلدى. ناشەھەن 80 ـ، 90 ـ يىللىرى كۆمۈر، ئېلېكتر، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، بىناكارلىق قۇراشتۇرۇش، خېمىيە سانائىتى، قەغەز سانائىتى، دورا سانائىتى، ئېلېكترون سانائىتى، ئىلمە توقۇمىچىلىق سانائىتى قاتارلىق سانائەتلەر بار سانائەت ـ كان رايونىغا ئايلاندى. 1990 ـ يىلى سانائەت كارخانىلىرى 50 كە، سانائەت مەھسۇلاتلىرى ئاز كەم 100 خىلغا، سانائەت ساھەسىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 8800 گە، يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 176 مىليون 490 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 ـ يىلى ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدىكى ناشەھەن سودا ساربىيى، كوئېنلون سودا ساربىيى قاتارلىق دۆلەت، كوللېكتىپ، يەككە سودا ئورۇنلىرى 269 غا، ئۇلاردا ئىشلەيدىغانلار 481 گە، يىللىق تىجارەت سوممىسى 9 مىليون 30 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

ئىش بېجىرىش ئورنى تەۋەسىدە يەتتە كىنوخانا (بۇنىڭ ئىچىدە يازلىق كىنوخانا بەش)، 12 قىرائەتخانا، ئالتە تانساخانا، بىر تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى كۆچۈرۈپ تارقىتىش ئىستانسىسى، بىر تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى، ئىككى ئوتتۇرا مەكتەپ (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ بىر)، بەش باشلانغۇچ مەكتەپ (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ بىر)، تۆت دوختۇرخانا، 18 شىپاخانا بار.

§ 6 . چارباغ يېزىسى

چارباغ يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ غەربىي شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر مەركىزىدىن 1.5 كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، جەنۇبتا كۆنچى دەرياسىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا تۇتۇشىدۇ، غەربتە شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ 28 ـ تۇەن ـ مەيدانى، شاڭخۇ، لەڭگەر يېزىلىرى بىلەن، شىمالدا «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. كۆلىمى 74. 18 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 26. 0 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا يەتتە كەنت ئاھالە كومىتېتى، 22 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارايدۇ. 1990 ـ يىلدىكى ئائىلە سانى 2258، نوپۇسى 10 مىڭ 192، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 8608، خەنزۇ 1322، خۇيزۇ 172، باشقا مىللەتلەر 90؛ ئەر 5199، ئايال 4993. مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) چارباغ رايونى كورلا ناھىيىنىڭ 3 ـ يېزىسىغا قارىغان. ئۇنىڭدا بەش باۋ، 24 جيا بولغان. 1950 ـ يىلى 4 ـ رايونىنىڭ قارادۆڭ يېزىسىغا قارىغان. 1952ـيىلى

1ـ ئايدا قارا دۆڭ يېزىسىدىن چارباغ، سايباغ، قوشباغ كەنتلىرى ئايرىپ چىقىلىپ، چارباغ («قۇرۇلۇش» دەپمۇ ئاتالغان) يېزىسى قۇرۇلغان، ئۇ 4 ـ رايونىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. 1956 ـ يىلى چارباغ يېزىسى بىلەن قارا دۆڭ يېزىسى قوشۇلۇپ چارباغ يېزىسى دەپ ئاتالغان. 1958 ـ يىلى شاڭخۇ يېزىسى بىلەن قوشۇلۇپ «تەڭرىتاغ» گۈڭشېسى قۇرۇلغان. كېيىن بۇ گۈڭشېنىڭ نامى چارباغ گۈڭشېسىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1979 ـ يىلى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى. 1984 ـ يىلى گۈڭشې ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ، يېزا قۇرۇلدى.

بۇ يېزىغا تەۋە يەرلەر تەڭرىتاغنىڭ تارمىقى بولغان قىيالىق تېغىنىڭ ئالدىدىكى تىنما تۈزلەڭلىككە جايلاشقان بولۇپ، شىمالى ئېگىزرەك، شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا قىپاش سوزۇلغان، ئومۇمىي تۈزۈلمىسى تۈزرەك، دېڭىز يۈزىدىن 890 ـ 950 مېتر ئېگىز، يەر كۆلىمى (سۇ كۆلىمىنىمۇ ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) 28 مىڭ 18.111 مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 14 مىڭ 96.986 مو، باغ 19.3693 مو، ئورمانلىق 1141.47 مو، ئوتلاق 11.156 مو، مەھەللىلەر ھەم زاۋۇت، كانلار ئىگىلىگەن يەر 68.3193 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 03.766 مو، سۇ كۆلىمى 95.1978 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 79.2194 مو. يېزا تەۋەسى شەھەر رايونىغا يېقىن بولغاچقا، ئۇنىڭ تۇپراق، كىلىمات قاتارلىق جۇغراپىيىلىك تەبىئىي شارائىتى شەھەر رايونى مەركىزىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

بۇ يېزا كۆنچى دەرياسىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا جايلاشقان بولغاچقا، تەۋەسىدە سەككىز غول ئۆستەڭ بار، ئۇلاردىن بىر غول ئۆستەڭگە ۋە 18 ـ تۇمن، شاڭخۇ، شاقۇر، قازانچى ئۆستەڭلىرىگە كۆنچى دەرياسىدىن بېۋاستە سۇ باشلىنىدۇ، ئىككى غول ئۆستەڭگە ۋە سېمونت ئۆستەڭگە، ئۈستۈن قوشباغ ئۆستىڭگە 18 ـ تۇمن ئۆستىڭدىن سۇ باشلىنىدۇ. يېزىنىڭ يېرى توز، تۇپرىقى مۇنبەت، سۇيى ئەلۋەك، بايلىقى مول. يېزا دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ، بۇغداي، كۆمەقوناق، پۇرچاق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرى، پاختا، كۆكتات، زاراڭزا قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەر تېرىلىدۇ. 1990 ـ يىلى 2837 تونىا ئاشلىق، 2960 دەن پاختا، 6773 تونىا كۆكتات، 3257 تونىا كونسېرۋا پەمىدۇرى ئىشلىنىدى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋە ـ چېۋىلەردىن ئەشپۇت، ئۈرۈك، شاپتۇل، ئەنجۈر، ئانار، ئۈزۈم، تاۋۇز، قوغۇن قاتارلىقلار چىقىدۇ. 1990 ـ يىلى 633 تونىا مېۋە ـ چېۋە ئىشلىنىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەشپۇت 370 تونىا. يىل ئاخىرىدا 8826 تۈياق ھەرخىل چارۋا قولدا قالدى.

ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيىنىڭ يېزىلارغا قارىتىلغان ئىقتىسادىي سىياسەتلىرى تېخىمۇ ئىزچىللاشتۇرۇلدى. چارباغ يېزىسى شەھەرگە تايىنىش، شەھەرگە خىزمەت قىلىش، دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىپ، ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇش فاكتورىنى چىڭ تۇرۇپ، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى تېز راۋاجلاندۇرۇپ، يېزا ـ كەنت قۇرۇلۇشىنى ئومۇمىيۈزلۈك يۆكسەلدۈردى. 1990 ـ يىلى يېزا بويىچە يېزا ـ كەنت ئاساسلىق غول يوللىرى 38 گە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە كەڭلىكى ئون مېتردىن، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 30 كىلومېتردىن يەتتى، ھەممىسىگە شېبىل يارتقۇزۇلدى؛ يېزا ـ كەنت تارماق غول يوللىرى 25 كە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە كەڭلىكى ئالتە مېتردىن، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 78 كىلومېتردىن يەتتى، ھەممىسىگە شېبىل ياتقۇزۇلدى، كەنتلەرنىڭ ھەممىسىگە ئاپتوموبىل بارالايدىغان بولدى؛ تاشدەن كۆمۈر كېنى، قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، قېزىلما بايلىقلارنى پىششىقلاش زاۋۇتى، ياغاچ سايمان ـ ئۈي جاھازلىرى زاۋۇتى، ئۇنىۋېرسال مۇلازىمەت زاۋۇتى، يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمەت كارخانىلىرى قاتارلىق يېزا ـ بازار كارخانىلىرى 137 (بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارنىڭ قۇرغىنى ئالتە، كوللېكتىپنىڭ قۇرغىنى 12، يەككىلەرنىڭ قۇرغىنى 119) گە، ئۇلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 246 گە، يىللىق سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 161 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدا ـ بېجى 314 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 7 . تېكىچى يېزىسى

تېكىچى يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا، يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن كونا شەھەر رايونىنىڭ ئارىلىقىغا جايلاشقان بولۇپ، كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر پىلانى بويىچە گۇللەندۈرۈلمىغان ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇلمىغان مەركىزىي رايوندۇر. ئۇ شەرقتە يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن، جەنۇبتا ئايرودروم بىلەن، شىمالدا چارباغ يېزىسى بىلەن، غەربتە يېڭىشەر يېزىسى ۋە «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 2.2 كىلومېتر، جەنۇپتىن شىمالغا كەڭلىكى 7.8 كىلومېتر كېلىدۇ، يەر كۆلىمى 89.97 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 1.25 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

ئۇنىڭغا سەككىز كەنت ئاھالە كومىتېتى، 28 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 2596 ئائىلە، 12 مىڭ 431 نوپۇس قارايدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 10 مىڭ 300، خەنزۇ 1977، خۇيزۇ 136، موڭغۇل ئىككى، باشقا مىللەتلەر 16؛ ئەر 6398، ئايال 6033.

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) تېكىچى كەنت بولۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ 1 - يېزىسىغا قارايتتى. 1950 - يىلى تېكىچى يېزىسى قۇرۇلۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ 2 - رايونىغا قارىغان. 1956-يىلى تېكىچى يېزىسى بىلەن چاچى يېزىسى قوشۇلۇپ، تېكىچى يېزىسى دەپ ئاتالغان. 1958 - يىلى تېكىچى گۈڭشىسى قۇرۇلدى، كورلا بازىرىنىڭ خېنەن ئالىي كوپېراتىپى تېكىچى گۈڭشىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1979 - يىلى تېكىچى گۈڭشىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى. 1984 - يىلى گۈڭشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېزا قۇرۇلدى.

تېكىچى يېزىسى كۆنچى دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىغا جايلاشقان بولۇپ، كۆنچى دەرياسى يېزا تەۋەسىنى كېسىپ ئۆتىدۇ. يېزا تەۋەسىدە ئېرىق - ئۆستەڭلەر كۆپ، يەرلەر تۇز، يوللار گىرەلىشىپ كەتكەن، دەل - دەرەخ قويۇق. ئۇ يەردە ئەزەلدىن دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تەرەققىي قىلغان، دېھقانچىلىق ئاساس قىلىدىغان، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك بىرلەشكەن ئىقتىسادىي ئالاھىدىلىك شەكىللەنگەن. 1990 - يىلى يېزىنىڭ ھەرخىل ئىقتىسادىي كىرىمى 11 مىليون 180 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىپ، كىشى بېشىغا 747.5 يۈەندىن توغرا كەلدى.

تېكىچى يېزىسى كۆنچى دەرياسىنىڭ كونا دېلتىسىنىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى كۆنچى تىنما تۇزلەڭلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، يېرى تۇز، شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا قىيپاش سوزۇلغان، دېڭىز يۈزىدىن 890 - 950 مېتر ئېگىز. يەر كۆلىمى 135 مىڭ مو‌غا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 21 مىڭ 200 مو، باغ 2104.43 مو، ئورمانلىق 2189.53 مو، ئوتلاق 9681.17 مو، مەھەللىلەر ۋە زاۋۇت-كانلار ئىگىلىگەن يەر 42 مىڭ مو، يول ئىگىلىگەن يەر 2771.96 مو، سۇ كۆلىمى 2328.22 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 52 مىڭ 600 مو. يېزىغا تەۋە رايون شەھەر رايونىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كۆنچى دەرياسى ئارقىلىقلا ئايرىلىپ تۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن، كىلىماتى قاتارلىق جۇغراپىيىلىك شارائىتى شەھەر رايونى مەركىزىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

يېزا تەۋەسىدە قاراسۇ، شىنپىلىك، چىلانباغ، دولان ۋە كورلا - تارىم ئۆستەڭلىرى قاتارلىق سۇ ئىنشائاتلىرى بولۇپ، يەر سۇغىرىش قولايلىق. دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىكنى ئاساس قىلىدۇ، بۇغداي، كۆممە قۇناق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرى، پاختا، زاراڭزا، كۆكتات، قوغۇن - تاۋۇز قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەر تېرىلىدۇ. 1990 - يىلى 3609 تونىنا ئاشلىق، 6320 دەن پاختا، 5820 تونىنا

كۆكتات ئېلىندى. ئەشيۇت، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئەنجۈر، ئۈزۈم، قوغۇن قاتارلىق ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرى بار. 1990 - يىلى 283 تونىنا مېۋە - چېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەشيۇت 80 تونىنا. يىل ئاخىرىدا قولدا 14 مىڭ 900 تۈياق چارۋا قالدى، 70 تونىنا گۆش ئېلىندى.

بۇ يېزا كورلا يېڭى شەھىرى بىلەن كورلا كونا شەھىرى ئارىلىقىغا جايلاشقان بولغاچقا، ئادەم كۆپ، يەر ئاز، ئەمگەك كۆچى يېتەرلىك، قاتناش قولايلىق. بۇ يېزا شەھەرگە يېقىن بولۇشتەك ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، 1985 - يىلىدىن بۇيان يېزا - بازار كارخانىلىرىنى تېز راۋاجلاندۇردى، بۇ يەردە ئاساسلىقى ئېلېكتر، خىش، ماشىنا رېمونتچىلىقى، بىناكارلىق، ئۆي - زېمىن قۇرۇلۇشى، ياغاچچىلىق، كۆمۈر، سېمونت خىش، قەغەز خالتا، تاش ماتېرىياللار، سىر بۇياق، ھاك ئىشلەش قاتارلىق كەسىپلەر بويىچە يېزا - بازار كارخانىلىرى بارلىققا كەلدى. 1990 - يىلى ئۇلاردا ئىشلەيدىغانلار 111 گە، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 545 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدا - بېجى 41 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

يېزىنىڭ ھەممە كەنتلىرىگە ئاپتوموبىل قاتنايدۇ، يېزا تەۋەسىدە 20 يېزا - كەنت يولى بار، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە كەڭلىكى ئالتە مېتر، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 70 كىلومېتر. شەھەر رايونىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن شەرقىي پويىز ئىستانىسى رايونىغا بارىدىغان، كەڭلىكى 50 مېتر، ئۇزۇنلۇقى 7.8 كىلومېتر «قۇرۇ-لۇش» يولى مۇشۇ يېزىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، بۇ يول كورلا شەھەر رايونىدىكى ئاق ئۇزۇن، ئاق كەك، ئاق ياخشى زامانىۋى يول بولۇپ، 1986 - يىلى ياسالدى، 1990 - يىلى ئاسفالت يانتۇزۇلدى. 1990- يىلى تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قۇماندانلىق شتابى كۆنچى دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدا تېكىچى يېزىسىنىڭ 1800 مو تېرىلغۇ يېرىنى سېتىۋېلىپ، تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش بازىسى قۇردى. كورلا - لوپنۇر تاشيولى يېزىنىڭ شەرقىدىن ئايلىنىپ ئۆتىدۇ، كورلا - تارىم ئۆستىگى يېزىنى كېسىپ ئۆتىدۇ. يېزىلىق ھۆكۈمەت كورلا شەرقىي پويىز ئىستانىسىگە بەش كىلومېتر كېلىدۇ. 1990 - يىلى تېكىچى يېزىسى تەۋەسىدىكى «قۇرۇلۇش» يولىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى يېڭى شەھەر رايونى پۈتۈن شەھەرنىڭ نۇقتىلىق پىلانلانغان رايونى ۋە ئىقتىساد - تېخنىكا تەرەققىياتى بويىچە سىناق رايونى قىلىندى.

§ 8 . يېڭىشەھەر يېزىسى

يېڭىشەھەر يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بەش كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە تېكىچى يېزىسى بىلەن، جەنۇبتا ئاۋات يېزىسى بىلەن، غەربتە ئوبلاستلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شىمالىي قىسمى كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقى-چە بارىدۇ، يەر كۆلىمى 27.48 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 0.38 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. 1990 - يىلى ئۇنىڭغا تۆت كەنت ئاھالە كومىتېتى، 16 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 1448 ئائىلە، 7321 نوپۇس قارىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 6540، خەنزۇ 740، خۇيزۇ 38، باشقا مىللەتلەر ئۈچ؛ ئەر 3680، ئايال 3641.

1950 - يىلى يېڭىشەھەر يېزىسى كورلا ناھىيىسىنىڭ 3 - رايونىغا قارايتتى. 1958 - يىلى يېڭىشەھەر گۈڭشىسى قۇرۇلدى. 1979 - يىلى كورلا ناھىيىسىدىن كورلا شەھىرىگە بۆلۈپ بېرىلدى. 1984 - يىلى گۈڭشي ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ، يېزا قۇرۇلدى.

يېزا زېمىنى كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىدا بولۇپ، شەرقىي جەنۇبىي تەرىپى ئېگىز، شەرقىي شىمالىي

تەرىپى پەس، كۆنچى دەريا سىنىڭ ئەگمىسىنى بويلاپ جەنۇبقا سوزۇلغان، دېڭىز يۈزىدىن 890 ـ 950 مېتر ئېگىز، يەر كۆلىمى 41 مىڭ 200 مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 15 مىڭ 700 مو، باغ 89. 3046 مو، ئورمانلىق 99. 815 مو، ئوتلاق 14 مىڭ 100 مو، مەھەللە، زاۋۇت، كانلار ئىگىلىگەن يەر 76. 3762 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 58. 718 مو، سۇ كۆلىمى 8. 2207 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 28. 934 مو. بۇ يېزا شەھەر رايونىغا يېقىن بولغانلىقى ئۈچۈن، تۇرپراق، كىلىمات قاتارلىق جۇغرافىيە. لىك تەبىئىي شارائىتى شەھەر رايونىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

يېڭىشەر يېزىسىنىڭ سۈيى مول، يېرى مەنبەت ھەم تۇز، ماددىي بايلىقى مول. كۆنچى دەريا سى ۋە ئۇنىڭدىن ئېلىنغان دولان ئۆستىگى بۇ يېزىنىڭ شىمالىي قىسمىدىن ئۆتىدۇ. چىلانباغ ئۆستىگى بۇ يېزىدىكى ئاساسلىق سۇ ئىنشائاتى بولۇپ، ئومۇمىي ئۈزۈنلۇقى 18 كىلومېتر كېلىدۇ.

ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بۇ يېزا كورلا شەھىرىگە يېقىن بولۇشتەك ئەۋزەللىكىنى ئاساس قىلىپ، كەسىپ قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىق تەڭشەپ، نوقۇل ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى سىرتقا يۈزلەنگەن كۆپ خىل ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا ئۆزگەرتىپ، شەھەرگە پائال خىزمەت قىلدى. بۇ يەردە بۇغداي، كۆمەقوناق، پۇرچاق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرى، پاختا، زاراڭزا، كۆكتات قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەر تېرىلىدۇ. 1990 ـ يىلى 2212 تونىنا ئاشلىق، 4820 دەن پاختا، 10 مىڭ 800 تونىنا كۆكتات ئېلىندى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋە ـ چېۋىلەردىن نەشپۈت، ئۈرۈك، شاپتۇل، ياڭاق، قوغۇن ـ تاۋۇز قاتارلىقلار چىقىدۇ، 1990 ـ يىلى 1072 تونىنا مېۋە ـ چېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 1000 تونىنا. يىل ئاخىرىدا قولدا 8743 تۈياق چارۋا قالدى.

ئاساسلىق يېزا ـ بازار كارخانىلىرىدىن تېرە ـ يۇڭ زاۋۇتى، گەج زاۋۇتى، ئۇن زاۋۇتىغا ئوخشاش كارخانىلار بولۇپ، 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 36 گە، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 369 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدا ـ بېجى 13 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 9 . شاڭخۇ يېزىسى

شاڭخۇ يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە 14 كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقىتە چارباغ يېزىسى بىلەن، جەنۇبتا شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بېكىتۈەنى يېزا ئىگىلىك 2-شىسىنىڭ 28-تۈەن-مەيدانى بىلەن، غەربتە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى ۋە شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بېكىتۈەنى 2-شىسىنىڭ 29-تۈەن-مەيدانى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شىما. لىي قىسمى تەڭرىتاغنىڭ تارمىقى بولغان خورا تېغىغا تاقىشىدۇ. يەر كۆلىمى 89. 66 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 93. 0 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا بەش كەنت ئاھالە كومىتېتى، 22 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 21 تەبىئىي كەنت، 1192 ئائىلە، 5776 نوپۇس قارايدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 3797، خەنزۇ 1956، خۇيزۇ 13، باشقا مىللەتلەر ئون؛ ئەر 2917، ئايال 2859.

ھازىرقى شاڭخۇ يېزىسى جايلاشقان جايدا چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇ يىللىرىدا شاڭخۇ ئۆستىگى چېپىلغان، بۇ يېزىغا شۇ ئۆستەڭنىڭ نامى قويۇلۇپ، شاڭخۇ يېزىسى دەپ ئاتالغان.

مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) شاڭخۇ كەنت بولۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ 3 ـ يېزىسىغا قارىغان. 1950 ـ يىلى شاڭخۇ، دادۇڭزا، دۇربىل، چەرچى كەنتلىرى ئاساسىدا شاڭخۇ يېزىسى قۇرۇ. لۇپ، 4 ـ رايونغا قارىغان. 1958 ـ يىلى چارباغ يېزىسى بىلەن شاڭخۇ يېزىسى قوشۇلۇپ، «تەڭرىتاغ» گۇڭشىسى قۇرۇلغان، بۇ نام ئۇزۇن ئۆتمەي چارباغ گۇڭشىسىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1963 ـ يىلى گۇڭشىلار.

ناھايىتى كۆلىمى تەرتىپكە سېلىنغاندا، شاڭخەي، دۇربىل، دادۇڭزا چوڭ ئەترەتلىرى چارباغ گۈڭشېسىدىن ئاجرىتىلىپ شاڭخەي گۈڭشېسى قۇرۇلغان. 1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندە گۈڭشې يېزىغا ئۆزگەرتىلدى.

يېزىنىڭ زېمىنى تەڭرىتاغنىڭ تارمىقى بولغان خۇرا تېغىنىڭ ئالدىدىكى يەلپۈگۈچسىمان تىنما يەرنىڭ يۇقىرى قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي - شىمالىي قىسمى ئىگىز، غەربىي - جەنۇبىي قىسمى پەس، دېڭىز يۈزىدىن ئوتتۇرىچە ئېگىزلىكى 925 مېتر كېلىدۇ. يەر كۆلىمى 100 مىڭ 300 مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 28 مىڭ 800 مو، باغ 1386.47 مو، ئورمانلىق 1875.81 مو، ئوتلاق 40 مىڭ 800 مو، مەھەللە، زاۋۇت - كانلار ئىگىلىگەن يەر 4002.18 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 1667.23 مو، سۇ كۆلىمى 8918.88 مو، پايدىلانمىغان يەر 13 مىڭ مو.

بۇ يېزا ئاساسەن كۆنچى دەرياسىنىڭ سۇ ماڭدۇرۇش تۈگىنى بولغان 18 - تۈەن ئۆستىكىدىن سۇ ئىچىدۇ. 18 - تۈەن ئۆستىكى 62 كىلومېتر، ئۇنىڭ مۇشۇ يېزىدىكى قىسمى توققۇز كىلومېتر بولۇپ، يېزىنىڭ شىمالىي قىسمىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، بۇ يەر ئېقىن سۇ بىلەن سۇغۇرۇلىدىغان، شەھەرنىڭ ئەڭ ياخشى دېھقانچىلىق رايونى ھېسابلىنىدۇ. 18 - تۈەن ئۆستىكى جەمئىي 300 مىڭ مودىن ئارتۇق يەرنى سۇغىرىدۇ، جۈملىدىن مۇشۇ يېزا تەۋەسىدىن 20 مىڭ مودىن ئارتۇق يەرنى سۇغىرىدۇ. شاڭخەي يېزىسى 18 - تۈەن ئۆستىكىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىغا جايلاشقانلىقى ئۈچۈن، سۈيى مول، ئۇ شەھەرنىڭ ئاساسلىق شالچىلىق رايونى ھېسابلىنىدۇ.

بۇ يېزا دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىكىنى ئاساس قىلىدۇ. شال، بۇغداي، كۆممەقوناق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرىنى، كېۋەز، زاراڭزا، كۆكتات قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ. 1990 - يىلى 4161 تونىنا ئاشلىق، 7320 دەن پاختا، 300 تونىنا كۆكتات ئېلىندى. يەرلىك ئالاھىدە مېۋە - چېۋىلىرىدىن نەشپۈت، ئۈزۈك، ئۈزۈم، ئەنجۈر، شاپتۇل، تاۋۇز قاتارلىقلار بار. 1990 - يىلى 558 تونىنا مېۋە-چېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 500 تونىنا. ئاساسلىق يېزا - بازار كارخانىسىدىن شاڭخەي سېمونت زاۋۇتى بولۇپ، ئۇ شەھەرنىڭ تايانچ كارخانىسى، 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 351 گە، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 8 مىليون 165 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدا - بېجى 427 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇ يېزا يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى جەھەتتە شەھەر بويىچە ئەڭ ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ.

1990 - يىلى يېزىنىڭ ھەرخىل ئىقتىسادىي ئومۇمىي كىرىمى 9 مىليون 470 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىپ، كىشى بېشىغا 6.1019 يۈەندىن توغرا كەلدى، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم جەھەتتە شەھەر بويىچە 1 - بولدى.

§ 10 . لەڭگەر يېزىسى

لەڭگەر يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە توققۇز كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە چارباغ يېزىسى بىلەن، غەربتە قوشئېرىق يېزىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، جەنۇبتا كۆنچى دەرياسىغا تاقىلىدۇ، شىمالدا شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىستىنىڭ 28 تۈەن - مەيدانى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 14 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى ئوچ كىلومېتر كېلىدۇ. يەر مەيدانى 41.33 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي يەر مەيدانىنىڭ 0.57 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا تۆت كەنت ئاھالە كومىتېتى،

16 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى ۋە 16 تەبىئىي كەنت قارايدۇ. 1990 - يىلدىكى ئائىلە سانى 1064، نوپۇسى 5134، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 4423، خەنزۇ 670، خۇيزۇ 26، باشقا مىللەتلەر 15؛ ئەر 2636، ئايال 2498.

لەڭگەر يېزىسى مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) كورلا ناھىيىسى 3 - يېزىسىنىڭ چوڭ لەڭگەر كەنتى ئىدى. 1961 - يىلى لەڭگەر، شاقۇر ۋە غوڭرات چوڭ ئەترەتلىرى قوشئېرىق، چارباغ گۇڭشېلىرىدىن ئاجرىتىلىپ، لەڭگەر گۇڭشېسى قىلىپ قۇرۇلغان. 1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەن چاغدا يېزىلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلدى.

لەڭگەر يېزىسى كۆنچى دەريا‌سى ئوتتۇرا ئېقىمىنىڭ شىمالىي ياقىسىغا جايلاشقان، شاقۇر ئۆستىڭىدىن سۇ ئىچىدۇ، شارائىتى ياخشى، يەر كۆلىمى 62 مىڭ موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 20 مىڭ 400 مو، باغ 58. 1940 مو، ئورمانلىق 92. 1561 مو، ئوتلاق 18 مىڭ 100 مو، مەھەللە ۋە زاۋۇت-كانلار ئىگىلىگەن يەر 96. 2551 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 23. 869 مو، سۇ كۆلىمى 01. 3279 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 13 مىڭ 300 مو.

لەڭگەر يېزىسى دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ، بۇغداي، كۆممە قۇناق، پۇرچاق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرىنى، كېۋەز، زاراڭزا، كۆكتات قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ. 1990 - يىلى 2112 تونىنا ئاشلىق، 6340 دەن پاختا، 2038 تونىنا كۆكتات، 1665 تونىنا كونسېرۋا پەمىدۇرى ئىشلىنىدى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋىدىن نەشپۈت، ئۈزۈم، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئەنجۇر، ئانار، تاۋۇز، قوغۇن قاتارلىقلار بار. 1990 - يىلى 1545 تونىنا مېۋە - چېۋە ئىشلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 703 تونىنا. يىل ئاخىرىدا قولدا 16 مىڭ 685 تۈياق چارۋا قالدى.

سېمونت زاۋۇتى، مېۋە شەربىتى زاۋۇتى، زۇلۇك تاش زاۋۇتى، تاش قېزىش مەيدانى، ئۇن زاۋۇتى، تالىك تالقىنى زاۋۇتى قاتارلىق يېزا - بازار كارخانىلىرى بار، 1990 - يىلى ئۇلارنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 88 گە، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 690 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 11 . قوشئېرىق يېزىسى

قوشئېرىق يېزىسى كورلا شەھەر رايونىنىڭ غەربىي قىسمىغا، كۆنچى دەريا‌سى ئوتتۇرا ئېقىمىنىڭ ئىككى ياقىسىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە 21 كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە لەڭگەر يېزىسى، ئوبلاستلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى بىلەن، جەنۇبتا توۋۇرچى يېزىسى، بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن، غەربتە شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ 29 - تۇەن - مەيدانى بىلەن، شىمالدا شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ 28 - تۇەن - مەيدانى، شاڭخۇ يېزىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. يەر مەيدانى 83. 108 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 51. 1 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا بەش كەنت ئاھالە كومىتېتى، 23 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 23 تەبىئىي كەنت قارايدۇ. 1990 - يىلدىكى ئائىلە سانى 1032، نوپۇسى 4857 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 4542، خەنزۇ 304، خۇيزۇ سەككىز، موڭغۇل ئىككى، باشقا مىللەت بىر؛ ئەر 2483، ئايال 2374.

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) قوشئېرىق كەنت بولۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ 2 - يېزىسىغا قارايتتى. 1950 - يىلى ئۈستۈن قوشئېرىق، تۆۋەن قوشئېرىق ۋە سايدۇڭ كەنتلىرى ئاساسىدا قوشئېرىق يېزىسى قۇرۇلۇپ، 3 - رايونلۇق مەھكىمىگە قارىغان. 1958 - يىلى قوشئېرىق يېزىسى بىلەن شاقۇر

يېزىسى قوشۇلۇپ، قوشئېرىق گۈڭشېسى قۇرۇلغان. 1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندە يېزىلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلدى.

قوشئېرىق يېزىسى كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى تىنىما تۈزلەڭلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، كۆنچى دەريا‌سىنى بويلاپ ئۇزۇنىسىغا سوزۇلغان، دېڭىز يۈزىدىن 905 مېتر ئېگىز. يەر كۆلىمى 163 مىڭ 300 موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 26 مىڭ 500 مو، باغ 67. 1673 مو، ئورمانلىق 16. 1041 مو، ئوتلاق 115 مىڭ 800 مو، مەھەللە، زاۋۇت - كانلار ئىگىلىگەن يەر 41. 2673 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 18. 978 مو، سۇ كۆلىمى 16. 5862 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 58. 8704 مو.

قوشئېرىق يېزىسىدا قوشئېرىق ئۆستىگى، «ئىتتىپاق» ئۆستىگى، سايلىق ئۆستىگى، يۇڭفېڭ ئۆستىگى قاتارلىق ئاساسلىق سۇ ئىنشائاتلىرى بولغانلىقتىن، يەر سۇغىرىش قولايلىق، بۇ يېزا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ. بۇغداي، كۆمە قوناق، پۇرچاق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرىنى، كېۋەز، زاراڭزا، قوغۇن - تاۋۇز، كۆكتات قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ. 1990 - يىلى 2466 تونىا ئاشلىق، 7580 دەن پاختا، 26 تونىا ياغلىق دان، 232 تونىا كۆكتات، 566 تونىا كونسېرۋا پەھسۇلى ئالدى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋە - چېۋىلىرىدىن نەشپۈت، ئۈرۈك، شاپتۇل، ئۈزۈم، تاۋۇز، قوغۇن قاتارلىقلار بار، 1990 - يىلى 339 تونىا مېۋە - چېۋە ئېلىندى، يىل ئاخىرىدا قولدا 27 مىڭ 700 تۈياق چارۋا قالدى.

كورلا شەھەر رايونىدىن قوشئېرىق يېزىسىغا باردىغان غول يولغا 1966 - يىلى شېغىل ياتقۇزۇلغان. دى. 1988 - يىلى ئاسفالىت ياتقۇزۇلدى. ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئالدىدىن قوشئېرىق يېزىسىغا ئاپتوبۇس قاتنايدۇ، قاتناش قولايلىق. يېزىدا كەنتلەرگە باردىغان ئۇچ غول يول بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە كەڭلىكى ئالتە مېتر، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 15 كىلومېتر كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە شېغىل ياتقۇزۇلغان، كەنتلەرنىڭ ھەممىسىگە ئاپتوموبىل بارالايدۇ. 1988 - يىلى دۆلەت مەبلەغ سېلىپ، قوشئېرىق كۆنچى كۆۋرۈكىنى سالدى. 1990 - يىلى كۆنچى دەريا‌سىنىڭ 3 - تۇگۇن قۇرۇلۇشى بولغان تاشتوغ دامبىسى تولۇق پۈتتى، قوشئېرىقتىن بوتۇخو، پۇخۇيلارغا باردىغان غول ئۆستەڭ قۇرۇلۇشى داۋاملىشۇاتىدۇ. 1990 - يىلى يېزىنىڭ ئىقتىسادىي كىرىمى 5 مىليون 727 مىڭ 100 يۈەنگە يېتىپ، 1989 - يىلدىكى 3 مىليون 573 مىڭ 800 يۈەندىن %25. 60 ئاشتى؛ كىرىم كىشى بېشىغا 58. 802 يۈەندىن توغرا كېلىپ، 1989 - يىلدىكى 83. 559 يۈەندىن %36. 43 ئاشتى.

§ 12 . توۋۇرچى يېزىسى

توۋۇرچى يېزىسى كورلا شەھەر رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە 5. 22 كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە ئاۋات يېزىسى، ئوبلاستلىق سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى بىلەن، غەربتە بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن، جەنۇبتا پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى بىلەن، شىمالدا قوشئېرىق يېزىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. يەر مەيدانى 69. 182 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، پۈتۈن شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 53. 2 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا بەش كەنت ئاھالە كومىتېتى، 16 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 17 تەبىئىي كەنت قارايدۇ. 1990 - يىلدىكى ئائىلە سانى 905، نوپۇسى 4524 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 4158، خەنزۇ 352، خۇيزۇ توققۇز، باشقا مىللەتلەر بەش، ئەر 2328، ئايال 2196.

توۋۇرچى چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈڭشۇ يىللىرىدا مەھەللە بولۇپ، قارا شەھەر مەھكىمىسىگە قارايتتى.

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) توۋۇرچى كەنت دەپمۇ ئاتالغان ۋە كورلا ناھىيىسىنىڭ 2 - يېزىسىغا قارىغانىدى. 1950 - يىلى توۋۇرچى يېزىسى قۇرۇلۇپ 3 - رايونغا قارىدى. 1958 - يىلى توۋۇرچى گۈڭشىسى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندە يېزىلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلدى.

توۋۇرچى يېزىسى كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى تىنما تۈزلەڭلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا قىيپاش سوزۇلغان، يەر يۈزىنىڭ يانتۇلۇقى 1/2000 ئەتراپىدا بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن ئوتتۇرىچە ئېگىزلىكى 903 مېتر كېلىدۇ. يىللىق ھاۋا - يېغىن مىقدارى 40 - 50 مىللىمېتىرغا يېتىدۇ، سۇنىڭ پارىغا ئايلىنىپ كېتىش مىقدارى زور، كىلىماتى قۇرغاق. ئەتىيازدا ھاۋانىڭ ئىسسىشى ئاستا بولۇپ، پات - پات جۇدۇن بولۇپ تۇرىدۇ، يازدا قاتتىق ئىسسىق بولىدۇ، 7 - ، 8 - ئايلاردا غەربىي جەنۇب تەرەپتىن قۇرغاق - ئىسسىق شامال چىقىپ تۇرىدۇ. قىراۋسىز مەزگىل 170 - 190 كۈن بولىدۇ. يەر ئاستى سۇيى مول، يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى يۇقىرى، يەر يۈزىدە شور قېلىن، ئېرىق - ئۆستەڭلىرى ئۇزۇن. تۇپرىقى ئاساسەن كۇلرەڭ نەم تۇپراق، شورلۇق نەم تۇپراق، شورلۇق چىملىق تۇپراق بولۇپ، يەرنىڭ يوشۇرۇن قۇۋۇتى يۇقىرى، تېز ئۇنۇم بېرىدىغان ئازوت، فوسفور يېتەرسىز، تۇپراقنىڭ قۇۋۇتى ئوتتۇرىھال تۆۋەن سەۋىيىگە كىرىدۇ. يەر كۆلىمى 274 مىڭ موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 22 مىڭ 800 مو، باغ 2217.98 مو، ئورمانلىق 960.48 مو، ئوتلاق 221 مىڭ مو، مەھەللە، زاۋۇت-كانلار ئىگىلىگەن يەر 2838.47مو، يول ئىگىلىگەن يەر 1496.28 مو، سۇ كۆلىمى 4142.22 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 18 مىڭ 600 مو.

توۋۇرچى يېزىسى دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ، بۇغداي، كۆممەقوناق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرى، كېۋەز، زاراڭزا، ئاپتاپپەرەس قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ. 1990 - يىلى 2072 تونىنا ئاشلىق، 6680 دەن پاختا، 31 تونىنا ياغلىق دان، 162 تونىنا كۆكتات ئالدى. يەرلىك ئالاھىدە مېۋە - چېۋىلىرىدىن ئاساسەن نەشپۈت، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئۈزۈم، قوغۇن - تاۋۇز قاتارلىقلار چىقىدۇ. 1990 - يىلى 292 تونىنا مېۋە - چېۋە ئالدى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 123 تونىنا. يىل ئاخىرىدا قولدا 16 مىڭ 800 تۇياق چارۋا قالدى.

يېزا - بازار كارخانىلىرىدىن چوچۇكبۇيا مەلھەمى زاۋۇتى، ئۇن زاۋۇتى بار بولۇپ، 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 84 كە، يىللىق سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 211 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدا - زىيىچى 126 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

توۋۇرچى يېزىسىنىڭ تۈپرىقىدا شورلىشىش ئېغىر، سۇ باشلاش مۇساپىسى ئۇزۇن، سۇنىڭ پارىغا ئايلىنىپ كېتىشى، يەرگە سىڭىپ كېتىش ئېغىر، سۇ قىس. يېزا تەۋەسىدە دولان ئۆستىڭىدىن سۇ باشلىنىدىغان توۋۇرچى ئۆستىكى بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 7.5 كىلومېتر كېلىدۇ، ئۆستەڭدە سۇنىڭ سىڭىپ، سىرغىپ كېتىشى ئېغىر. يۇڭفېڭ ئۆستىڭىدىن سۇ باشلىنىدىغان يەنە بىر ئۆستەڭ بار، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى 45 كىلومېتر كېلىدۇ. سۇ مەنبەسى كاپالەتكە ئىگە بولمىغاچقا، بۇ ئۆستەڭ ئاساسىي جەھەتتىن قۇرۇپ كەتكەن، ئۆستەڭنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى نۇرغۇن تېرىلغۇ يەر تېرىلماي قالغانىدى. يېزىلىق ھۆكۈمەت ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئۆستەڭ چېپىپ سۇ باشلاش، قۇدۇق قېزىپ سۇ چىقىرىش، زەيكەش چېپىپ شورنى تىزگىنلەش، كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ئارقىلىق تۇپراقنى ياخشىلاپ، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى تېرىشىپ ئۆزگەرتتى. 1990 - يىلىغا قەدەر يېزا دەرىجىلىك بىر غول ئۆستەڭ، كەنت دەرىجىلىك ئالتە تارماق ئۆستەڭ چېپىلدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 32 كىلومېتىرغا يەتتى؛ ئىككى غول زەيكەش چېپىلدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 20 كىلومېتىرغا يەتتى؛ 35 تارماق زەيكەش چېپىلدى. ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 55 كىلومېتىرغا يەتتى. ئۇزۇنلۇقى 9.8 كىلومېتىر

كېلىدىغان بىر غول يول ياسالدى. كەنت دەرىجىلىك يوللارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 51 كىلومېترغا يەتتى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە شېغىل يانتۇزۇلدى، كەنتلەرنىڭ ھەممىسىگە ئاپتوموبىل بارالايدۇ. 166 ئورمان بەلبېغى ئەھيا قىلىندى، 213 مىڭ 900 تۇپ كۆچەت تىكىلدى، ئېتىز ئەتراپىنىڭ ئورمانلاشتۇرۇلۇشى 97% كە يەتتى. 1979 - يىلى چۈچۈكبۇيا مەلھىمى زاۋۇتى قۇرۇلدى. بۇ زاۋۇت 1990 - يىلى 170 تونىنا چۈچۈكبۇيا مەلھىمى ئىشلەپ، يىللىق مەھسۇلات قىممىتىنى 1 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى، ئۇنىڭ مەھسۇلاتى ياپونىيە، ياۋروپا، ئامېرىكا ۋە ئەرەب ئەللىرىگە ئېكسپورت قىلىندى. 1990 - يىلى يېزىنىڭ ئومۇمىي ئىقتىسادىي كىرىمى 3 مىليون 869 مىڭ 200 يۈەنگە يېتىپ، 1989 - يىلدىكى 2 مىليون 811 مىڭ 900 يۈەندىن 37.6% ئاشتى؛ كىرىم كىشى بېشىغا 568.28 يۈەندىن توغرا كېلىپ، 1989-يىلدىكى 395 يۈەندىن 43.87% ئاشتى.

§ 13 . ئاۋات يېزىسى

ئاۋات يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە ئون كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە كورلا ئايرودرومى، «ئالغا» ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، ئوبلاستلىق ئاۋات دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن، جەنۇبتا قارا يۇلغۇن يېزىسى بىلەن، غەربتە توۋۇرچى يېزىسى بىلەن، شىمالدا يېڭىشەر يېزىسى، ئوبلاستلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. يەر مەيدانى 138.87 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، پۈتۈن شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 1.53 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا سەككىز كەنت ئاھالە كومىتېتى، 24 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 23 تەبىئىي كەنت قارايدۇ. 1990 - يىلدىكى ئائىلە سانى 1700، نوپۇسى 8406 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 7849، خەنزۇ 548، خۇيزۇ توققۇز؛ ئەر 4325، ئايال 4081.

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) ئۈستۈن يېڭىئاۋات، تۆۋەن يېڭىئاۋات دېگەن كەنتلەر كورلا ناھىيىسىنىڭ 1 - يېزىسى (ئاقئېرىق يېزىسى) غا قارايتتى. 1950 - يىلى ئاقئېرىق يېزىسىنىڭ نامى ئاۋات يېزىسىغا ئۆزگەرتىلگەن بولۇپ، 2 - رايونغا قارايتتى. 1956 - يىلى ئاۋات يېزىسى بىلەن لەڭگەر يېزىسى قوشۇلۇپ، ئاۋات يېزىسى تەسىس قىلىندى. 1958 - يىلى ئاۋات گۈڭشېسى قۇرۇلدى. 1984-يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندە يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى.

ئاۋات يېزىسى كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى تىنما تۈزلەڭلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي شىمالى ئېگىز، غەربىي جەنۇبى پەس، دېڭىز يۈزىدىن 900 مېتر ئېگىز. يەر كۆلىمى 208 مىڭ 300 موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 44 مىڭ 600 مو، باغ 2587.74 مو، ئورمانلىق 11.3764 مو، ئوتلاق 127 مىڭ 900 مو، مەھەللە، زاۋۇت - كانلار ئىگىلىگەن يەر 4315.38 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 1632.18 مو، سۇ كۆلىمى 5388.92 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 18 مىڭ 100 مو.

ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 60 كىلومېتر كېلىدىغان ئاخۇن ئۆستەڭىنىڭ يېزا تەۋەسىدىكى ئۇزۇنلۇقى 25 كىلومېتر، سۇيى خېلى مول، بولۇپمۇ يەر ئاستى سۇيى بايلىقى مول بولۇپ، بۇ يەر شەھەرنىڭ ئاشلىق، پاختا ئىشلەپچىقىرىش بازىسى. بۇغداي، كۆممە قۇناق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرى، پاختا، زاراڭزا، كۆكتات قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەر تېرىلىدۇ. 1990 - يىلى 4810 تونىنا ئاشلىق، 13 مىڭ 380 دەن پاختا، 49 تونىنا ياغلىق دان، 1500 تونىنا كۆكتات، 130 تونىنا كونسېرۋا پەمىدورى ئىشلىنىدى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋە - چېۋىلىرىدىن نەشپۈت، ئۈرۈك، شاپتۇل، ئۈزۈم، قوغۇن - تاۋۇز قاتارلىقلار چىقىدۇ، 1990 - يىلى 377 تونىنا مېۋە - چېۋە ئىشلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 150 تونىنا.

يىل ئاخىرىدا قولدا 27 مىڭ 600 تۈياق چارۋا قالدى، بىر يىلدا 91.09 تونىنا گۆش، 5942 پارچە قوي تېرىسى، 205 پارچە كالا تېرىسى ئېلىندى؛ 12 مىڭ ئۆي قۇشى بېقىلىپ، 15 تونىنا تۇخۇم ئېلىندى. يېزا - بازار كارخانىلىرىدىن ئۇن زاۋۇتى بولۇپ، 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى بەشكە، مەھسۇلات قىممىتى 46 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدا - بېجى 19 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 14 . قارايۇلغۇن يېزىسى

قارا يۇلغۇن يېزىسى كورلا شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە 18 كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە لوپنۇر ناھىيىسى بىلەن، جەنۇبتا پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى، پۇخۇي يېزىسى بىلەن، غەربتە ۋە شىمالدا تاۋات يېزىسى، ئوبلاستلىق تاۋات دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. يەر مەيدانى 396.32 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، پۈتۈن شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 5.5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا ئالتە كەنت ئاھالە كومىتېتى، 25 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارايدۇ. 1990 - يىلدىكى ئائىلە سانى 1397، نوپۇسى 6537 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 5875، خەنزۇ 658، خۇيزۇ بىر، باشقا مىللەتلەر ئۆچ، ئەر 3332، ئايال 3205.

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) قارا يۇلغۇن كەنت بولۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ 1 - يېزىسىغا قارايتتى. 1950 - يىلى قارا يۇلغۇن يېزىسى قۇرۇلۇپ، 2 - رايونغا قارىدى. 1956 - يىلى قارا يۇلغۇن يېزىسى بىلەن تەسكەن يېزىسى قوشۇۋېتىلىپ، قارا يۇلغۇن يېزىسى دەپ ئاتالدى. 1958 - يىلى قارا يۇلغۇن گۇڭشىسى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندە يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى.

قارا يۇلغۇن يېزىسى كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى يەلپۈگۈچسىمان تىنما تۈزلەڭلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي شىمالى ئېگىز، غەربىي جەنۇبى پەس، دېڭىز يۈزىدىن ئوتتۇرىچە ئېگىزلىكى 904مېتر كېلىدۇ. يەر كۆلىمى 594مىڭ 500موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 38 مىڭ 300 مو، باغ 2773.65 مو، ئورمانلىق 60 مىڭ 100 مو، ئوتلاق 429 مىڭ 600 مو، مەھەللە، زاۋۇت - كانلار ئىگىلىگەن يەر 3741.06 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 2292.4 مو، سۇ كۆلىمى 4355.4 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 53 مىڭ 400 مو.

كۆنچى دەريا‌سىدىن سۇ باشلىنىدىغان قارا سۇ ئۆستىكى بۇ يېزىدىكى ئاساسلىق ئۆستەڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 30 كىلومېتر، يېزا تەۋەسىدىكى قىسمى 20 كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ يېزا دېھقانچىلىقىنى ئاساس قىلىدۇ، بۇغداي، كۆمە قۇناق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرىنى، كېۋەز، زاراڭزا، قوغۇن-تاۋۇز، كۆكتات قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ. 1990 - يىلى 3643 تونىنا ئاشلىق، 10 مىڭ 500 دەن پاختا، 510 تونىنا كۆكتات، 831 تونىنا كونسېرۋا پەمىدورى ئالدى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋە - چېۋىلىرىدىن نەشپۈت، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئالما، ئۈزۈم قاتارلىقلار چىقىدۇ، 1990 - يىلى 646 تونىنا مېۋە - چېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 275 تونىنا. يىل ئاخىرىدا قولدا 20 مىڭ 300 تۈياق چارۋا قالدى، شۇ يىلى 454 تونىنا گۆش، 100 تونىنا سۈت، 30 تونىنا ھەسەل، ئون تونىنا تۇخۇم، 26 تونىنا قوي يۇڭى، 0.2 تونىنا تېۋىت، 4436 پارچە قوي - ئۆچكە تېرىسى، 87 پارچە كالا تېرىسى ئېلىندى. ئومۇمىي ئىقتىسادىي كىرىمى 8 مىليون 399 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىقچىلىق كىرىمى 7 مىليون 293 مىڭ 600 يۈەن، ئورمانچىلىق كىرىمى 27 مىڭ 100 يۈەن، چارۋىچىلىق كىرىمى 309 مىڭ 300 يۈەن، قوشۇمچە كەسىپ كىرىمى 383 مىڭ 300 يۈەن، قاتناش

كىرىمى 200 مىڭ 700 يۈەن، مۇلازىمەت كىرىمى 14 مىڭ 500 يۈەن، باشقا كىرىملەر 171 مىڭ 200 يۈەن. كىرىم كىشى بېشىغا 761.81 يۈەندىن توغرا كەلدى.

ئون زاۋۇتى، تالىك تالقىنى زاۋۇتى، سېمونت ياسالمىلار زاۋۇتى قاتارلىق يېزا ـ بازار كارخانىلىرى بار.

§ 15 . پۇختۇي يېزىسى

پۇختۇي يېزىسى شەھەر رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ مەركىزىگە 52 كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقتە پۇختۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى بىلەن، جەنۇبتا لوپنۇر ناھىيىسى بىلەن، غەربتە بۈگۈر ناھىيىسى بىلەن، شىمالدا پۇختۇي دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شەرقتىن غەرپكە ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 30 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 12 كىلومېتر كېلىدۇ، يەر مەيدانى 132.01 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، پۈتۈن شەھەر ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 1.82 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭغا ئىككى كەنت ئاھالە كومىتېتى، ئالتە كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى قارايدۇ. 1990 ـ يىلدىكى ئائىلە سانى 383، نوپۇسى 1679 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 1194، خەنزۇ 481، خۇيزۇ ئۇچ، باشقا مىللەت بىر؛ ئەر 907، ئايال 772.

1952 ـ يىلى سوخۇ يېزىسى قۇرۇلۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ 2 ـ رايونىغا قارىغان. 1959 ـ يىلى سوخۇ يېزىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، پۇختۇي گۇڭشىسى قۇرۇلغان. 1984 ـ يىلى شەھەر بىلەن ناھىيە قوشۇلغاندىن كېيىن كورلا شەھىرىگە قارىدى. 1984 ـ يىلى 12 ـ ئايدا يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى.

پۇختۇي يېزىسى تارىم دەرياسى تىنما تۈزلەڭلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، غەربىي شىمالى ئىگىز، شەرقىي جەنۇبى پەس، دېگىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 890 ـ 952 مېتر ئارىلىقىدا. ئاساسلىق تۈپرىقى شورلۇق پوپاك تۈپراق ۋە ئىشقارلىق پوپاك تۈپراق بولۇپ، چۆللىشىش جەريانى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە. يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى تۆۋەن، تۈز تەركىبى كۆپرەك، بۇ يەردىن ئوتلاق سۇپىتىدە پايدىلىنىشقا بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 10.5℃، يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 40 مىللىمېتر، قىراۋسىز مەزگىل 165 كۈندىن 170 كۈنگىچە بولىدۇ. يەر كۆلىمى 198 مىڭ موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 8013.06 مو، باغ 220.1 مو، ئورمانلىق 29 مىڭ 200 مو، ئوتلاق 150 مىڭ 100 مو، مەھەللە، زاۋۇت ـ كانلار ئىگىلىگەن يەر 1267.53 مو، يول ئىگىلىگەن يەر 323.81 مو، سۇ كۆلىمى 3260.81 مو، پايدىلىنىلمىغان يەر 5605.86 مو.

پۇختۇي ـ مىرسالى غول ئۆستىكى بۇ يېزىدىكى مۇھىم ئۆستەك بولۇپ، ئۇنىڭغا كۈنچى دەرياسىدىن سۇ باشلىنىدۇ، ئۇزۇنلۇقى 40 كىلومېتر، يېزا تەۋەسىدىكى قىسمى ئون كىلومېتر كېلىدۇ. 1952ـيىلـدىن باشلاپ، تارىم دەرياسى ئاساسلىق قېنىنىڭ جەنۇبقا يۆتكىلىشىگە ۋە تارىم دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدىكى يەرلەرنىڭ ئۆزلەشتۈرۈلۈشىگە ئەگىشىپ، پۇختۇي رايونىدىكى 1 مىليون 790 مىڭ مو ئوتلاق، توغراقلىق سۇسىز قېلىپ، ئورمانلار كۆپلەپ قۇرۇپ، ئوتلاقلار قۇملىشىپ كەتتى.

پۇختۇي يېزىسى چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ، دېھقانچىلىقى چارۋىچىلىقىدىن كېيىن تۇرىدۇ. بۇغداي، شال، كۆممە قۇناق قاتارلىق ئاشلىق زىرائەتلىرىنى، كېۋەز، قوغۇن ـ تاۋۇز قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ. 1990 ـ يىلى 928 تونىنا ئاشلىق، 5800 دەن پاختا ئالدى، يىل ئاخىرىدا قولدا 10 مىڭ 100 تۇياق چارۋا قالدى. ئاساسلىق يەرلىك ئالاھىدە مېۋە ـ چېۋىلىرىدىن ئالما، ئۈزۈم، ئۈرۈك،

چىلان چىقىدۇ. 1990 - يىلى 74 تونىنا ئالما، 34 تونىنا ئۈزۈم، 24 تونىنا ئۆرۈك، بىر تونىنا چىلان ئىلىندى.

پۈخۈي بېزىسى يېڭى جۈڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان، بولۇپمۇ ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، چارۋىچىلىقنى يەر شارائىتىغا قاراپ پائال راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، دېھقانچىلىقنىمۇ زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇردى، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 50 ئېرىق-ئۆستەڭ چاپتى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە كەڭلىكى ئالتە مېتر، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 49 كىلومېتر كېلىدۇ. زور كۈچ بىلەن بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنى كېڭەيتتى، 1983 - يىلدىن 1990 - يىلىغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدىلا تېرىلغۇ يەر 4500 مو كېڭەيتىلدى. يېزىدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بەش يېزا - كەنت غول يولى ياسالدى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە كەڭلىكى سەككىز مېتر، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 21.2 كىلومېتر بولۇپ، ھەممىسىگە شېغىل يانقۇزۇلدى. پۈخۈيدىن شەھەر مەركىزىگىچە بولغان يولغا كوچا ئاپتوبۇسى سېلىندى، ئاپتوبۇس كۈنىگە نەچچە قېتىم قاتناپ تۇرىدۇ، قاتناش خېلى قولايلىق.

ئىككىنچى قىسىم

تەبئىي مۇھىت

كورلا شەھىرى ياۋروپا ـ ئاسىيا قۇرۇقلۇقىنىڭ مەركىزىگە، تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي قاپتىلىغا، تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي شىمالىي چېتىگە جايلاشقان. ئۇنىڭ شىمالىي تەرىپىدە تەڭرىتاغ توغرىسىغا يېيىلىپ ياتقاچقا، شىمالىي مۇز ئوكيانىدىن كېلىدىغان سۇلۇق ئاتمۇسفېرا توسۇلۇپ قالىدۇ، جەنۇبىي قىسمى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ، كېلىماتى يازدا ئىسسىق، قىشتا سوغۇق بولىدۇ، كۆپ ھاللاردا، ھاۋا ئۇچۇق بولىدۇ، يامغۇر ئاز ياغىدۇ، ئەتىيازدا بوران كۆپ چىقىدۇ، يازدا دائىم ئىسسىق شامال زىيان سېلىپ تۇرىدۇ. كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، ئىقلىمى تىپىك چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرىدىكى قۇرغاق ئىقلىمغا كىرىدۇ. كورلا بوستانلىقىنىڭ دائىرىسى كەڭ، تۈپرىقى مۇنبەت، يەر تۈزۈلۈشى تەكشى، باغراش كۆلىنى سۇ مەنبەسى قىلغان كۆنچى دەرياسى شەھەر تەۋەسىنى ئۇزۇنىسىغا كېسىپ ئۆتىدۇ، دەريا ـ ئۆستەڭلەر گېرەلىشىپ كەتكەن، سۇ ۋە تۈپراق بايلىقى خېلى مول. شەھەر تەۋەسىدىن كۆپ خىل قاتتىق كان مەھسۇلاتلىرى ۋە نېفىت ـ تەبئىي گاز بايلىقى تېپىلغان بولۇپ، سانائەت ـ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى، بولۇپمۇ نېفىت ـ خىمىيە سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئەۋزەل شارائىتقا ۋە غايەت زور يۇشۇرۇن كۈچكە ئىگە.

I باب

گېئولوگىيە

§ 1. گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشى

كورلا شەھىرى شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ جەنۇبىي تەڭرىتاغ مېئوگېئو سىنىكلىناللىق پۈرۈلمە بەلبېغى بىلەن تارىم پلاتفورمىسىدىن ئىبارەت خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئىككى تېكتونىك ئېلېمېنتتىن ھالقىپ ئۆتىدۇ، چىڭگىر چوڭقۇر ئۇزۇلمىسى (غەربىي بۆلىكى ئەشمە ئېقىن چوڭ ئۇزۇلمە قاتلىمى دەپ ئاتىلىدۇ) بۇ ئىككى تېكتونىك ئېلېمېنتنى ئايرىپ تۇرىدىغان چېگرا سىزىقى ھېسابلىنىدۇ.

1. جەنۇبىي تەڭرىتاغ مېئوگېئو سىنكلىناللىق پۇرۇلمە بەلبېغى

جەنۇبىي تەڭرىتاغ مېئوگېئو سىنكلىناللىق پۇرۇلمە بەلبېغى تۈزۈلمىسىنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىگە تارقالغانلىرىدىن بۈگۈر پۇرۇلمە باغلانمىسى بىلەن باغراش كۆلى ئويۇلمىسىدىن ئىبارەت ئىككى IV دەرىجىلىك تېكتونىك ئېلېمېنت بار.

بۈگۈر پۇرۇلمە باغلانمىسى: بۇ، خامانگۇ جىلغىسىنىڭ غەربىي شىمالىغا، كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىي چېتىگە جايلاشقان، شىمالىي تەرىپى خورا تېغى ئۇرۇلمىلىق ئۈزۈك قاتلىمى ئارقىلىق خورا تاغ چوقچايمىسىدىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ. جەنۇبىي تەرىپى چىڭگىر چوڭقۇر قاتلام ئۈزۈلمىسىنى پاسىل قىلىپ، تارىم پلاتفورمىسىنىڭ قۇرۇقتاغ پلاتفورما كۆتۈرۈلمىسىگە ياندىشىدۇ. بۇ پۇرۇلمە باغلانمىسى، ئاساسەن، ئاستىنقى كاربون ئوتدېلى، ئوتتۇرا-يۇقىرى كاربون ئوتدېلى ھەمدە گېرتسىن ئوتتۇرا مەزگىلىگە مەنسۇپ بولغان گرانت، دىئورىتتىن تەركىپ تاپقان، ئوق بويلىمىسى، كۆپ ھاللاردا، غەربىي-غەربىي شىمالغا قاراپ يۇزلەنگەن بولۇپ، ئادەتتە، سىممېترىيىلىك سىزىقسىمان پۇرۇلمە ھېسابلىنىدۇ، ئىككى قانىتىنىڭ يانتۇ بۈلۈڭلىرى تەكشى، ئۈزۈلمىنىڭ ئەتراپىدىكى يانتۇ بۈلۈڭلار تىك بولۇپ، قىسمەن جايلىرىدا ئاغدۇرۇلغان پۇرۇلمە بار. بۇ پۇرۇلمە باغلانمىسى گېرتسىن تۈزۈلمە ھەرىكىتىنىڭ مەھسۇلى.

باغراش كۆلى ئويۇلمىسى: بۇ، تاشدەننىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، باغراش كۆلى ئويۇلمىسىغا جايلاشقان بىر كىچىك بۈلۈك ھېسابلىنىدۇ، غەربىي تەرىپى بۈگۈر پۇرۇلمە باغلانمىسى، جەنۇبىي تەرىپى قۇرۇقتاغ پلاتفورما كۆتۈرۈلمىسىدىن ئىبارەت. ئويۇلمىنىڭ چەت تەرىپىدە ئۇچىنچى سىستېما، يۇرا سىستېمىسى ۋە تېرىئاس سىستېمىسى چىقىپ قالغان، مەركىزىي قىسمىنىڭ ھەممىسىنى تۆتىنچى سىستېمىدىكى يەر قاتلاملىرى يېپىپ تۇرىدۇ. ئۇچىنچى سىستېما يۇرا سىستېمىسى ۋە تېرىئاس سىستېمىسى پۇرۇلمە بولۇپ شەكىللەنگەن، ئوق بويلىمىسى شەرقىي غەربكە يېقىن بولۇپ، سىممېترىيىلىك تەكشى پۇرۇلمە ھېسابلىنىدۇ، ئۇنىڭ يانتۇ بۈلۈڭى ئادەتتە 15° ـ 20° كېلىدۇ، قىسمەن ھالدا ئۈزۈلمىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاچقا، ئاغدۇرۇلغان پۇرۇلمىگە ئايلىنىپ قالغان. بۇ پۇرۇلمىلەرنىڭ كۆپىنچىسى كېيىنكى مەزگىلدىكى ئۈزۈلمە تەرىپىدىن كېسىپ تاشلانغان، تاشدەن ئەتراپىدا جەنۇبتىن شىمالغا يۈزلەنگەن ئىتتىرىلمە ياپىلىق جىسىملارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ، ئىتتىرىلمە ئارىلىقى 5000 مېتردىن يېتىدۇ، بۇنىڭ بىلەن پروتېروزوي گۇرۇپپىسى يۇرا سىستېمىسىنىڭ ئۈستىنى يېپىۋالغان. بۇ ئويۇلمىنى ھىندىچىنى ھەرىكىتى شەكىللەندۈرگەن.

2. تارىم پلاتفورمىسى

تارىم پلاتفورمىسى تۈزۈلمە رايونىنىڭ كورلا شەھىرى دائىرىسىگە تارقالغانلىرىدىن قۇرۇقتاغ پلاتفورما كۆتۈرۈلمىسى ۋە شەرقىي تارىم پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسىدىن ئىبارەت ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىككى تېكتونىك ئېلېمېنت بار.

قۇرۇقتاغ پلاتفورما كۆتۈرۈلمىسى: بۇ خورا تېغىنىڭ جەنۇبىي قاپتىلى بىلەن قۇرۇقتاغ لىنىيىسىگە جايلاشقان بولۇپ، شىمالىي تەرىپى چىڭگىر چوڭقۇر ئۈزۈلمىسى ۋە بۈگۈر پۇرۇلمە باغلانمىسى ھەمدە باغراش كۆلى ئويۇلمىسى بىلەن ئايرىلىپ تۇرىدۇ، جەنۇب تەرىپى 4000 مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى ئۇل ئاستى لىنىيىسىنى پاسىل قىلىپ، شەرقىي تارىم پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسى بىلەن ياندىشىدۇ. كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن بۇ پلاتفورما كۆتۈرۈلمىسىنىڭ ئارانلا بىر IV دەرىجىلىك تېكتونىك ئېلېمېنتىنى،

يەنى باشئەگىم پلاتفورما گۈمبىزىنى ئايرىپ چىقىشقا بولىدۇ.

باشئەگىم پلاتفورما گۈمبىزى پروتېروزوي گۈرۈپپىسىدىكى شىڭدى تاغلىرى ۋە چاڭچېك - پروتېروزوي سىستېمىسىدىن ھاسىل بولغان ئۇل ئاستى بولۇپ، قاپلىما قاتلاملىرى ئاساسەن سىنىئان سىستېمىسىدىكى ئۆزۈندى جىنس ۋە ئاز مىقداردىكى كاربوناتلىق جىنس، ماگما جىنسلاردىن تەركىپ تاپقان. ماگما جىنسلاردىن پروتېروزوي ئىراسىغا مەنسۇپ بولغان گرانىت، دىئورىت ۋە گېرتسىننىك ئوتتۇرا مەزگىلىدىكى گرانىت ھەمدە گرانىتلىق دىئورىت قاتارلىقلار بار. پۈرۈلمىلىرى ئېگىز بۇلۇڭلۇق سىممېتريىسىز پۈرۈلمىنى ئاساس قىلىدۇ، قىسمەنلىرى ئاغدۇرۇلغان بولۇپ، ئوق بويلىمىسى شەرقىي غەربكە يېقىنراق، ئۈزۈلمىلىرى يېتىلگەن ھەمدە گۈرۈپپىلاشقان ھالەتتە كۆرۈنىدۇ، ئادەتتە ئۇ ئېگىز، بۇلۇڭلۇق ئۈزۈلمە ھېسابلىنىدۇ.

شەرقىي تارىم پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسى: بۇ، كورلا شەھەر رايونىدىن چەرچەنگىچە جەنۇبغىچە بولغان، تۆتىنچى سىستېما قاپلاپ تۇرغان كەڭ رايون دائىرىسىگە جايلاشقان بولۇپ، تارىم پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسىنىڭ ئۇل ئاستى ئەڭ چوڭقۇر كۆمۈلگەن رايون ھېسابلىنىدۇ. ئايرو ماگنىتلىق فىزىكىلىق قېدىرىپ تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، ئۇل ئاستى ئالدىنقى سىنىئان سىستېمىسىغا تەۋە بولۇپ، كۆمۈلگەن چوڭقۇرلۇقى 900 مېتىرغا يېتىدۇ. شىمالىي تەرىپىدە يۇشۇرۇن ئاساسىي ماگما جىنسلار بار، يېپىنچا قاتلاملىرى پالېئوزوي گۈرۈپپىسى - كاينوزوي گۈرۈپپىسىغا تەۋە. يۇرا سىستېمىسى بىر تالاي كۆمۈر تەركىبلىك ئۆزۈندىلىق قۇرۇلمىلاردىن ھاسىل بولغان، كاينوزوي ئېراسىدىكى چۆكۈندىلەرنىڭ قېلىنلىقى، ئادەتتە، 2500 مېتىرچە كېلىدۇ. بۇ پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسى، ئاساسەن، پالېئوزوي دەۋرى بىلەن مېزوزوي ئېراسى مەزگىللىرىدە شەكىللەنگەن.

تۈزۈلمىلىرىنىڭ يېتىلىش ئالاھىدىلىكى ۋە ئۇل ئاستى كۆمۈلمە چوڭقۇرلۇقىغا ئاساسەن، ئۇنى ■ دەرىجىلىك ئۈچ تېكتونىك ئېلېمېنتقا يەنى بۈگۈر پلاتفورما ئەگمىسى، كۆنچى دەريا‌سى ئۈزۈلمە باسقۇچى، تەكلىماكان پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسىغا ئايرىشقا بولىدۇ. بۈگۈر پلاتفورما ئەگمىسىنىڭ ئۇل ئاستى چوڭقۇرلۇقى 4000 مېتىردىن 5000 مېتىرغا، چەرچى ئەتراپىدىكى پلاتفورما ئەگمىسىنىڭ ئۇل ئاستى چوڭقۇرلۇقى 1000 مېتىردىن 3000 مېتىرغا، كۆنچى دەريا‌سى ئۈزۈلمە باسقۇچىنىڭ ئۇل ئاستى چوڭقۇرلۇقى 1000 مېتىردىن 4000 مېتىرغا يېتىدۇ؛ تەكلىماكان پلاتفورما ئولتۇرۇشمىسىنىڭ ئۇل ئاستى چوڭقۇرلۇقى ئومۇمەن 4000 مېتىردىن ئاشىدۇ، جەنۇب تەرىپىدىكى قىسمەن جايلاردا 9000 مېتىرغا يېتىدۇ.

§ 2 . يەر قاتلىمى

كورلا شەھىرىنىڭ ئوتتۇرا ۋە جەنۇبىي قىسمى تارىم ئويمانلىقىنىڭ شىمالىي چېتىدىكى كەڭ كەتكەن تىنما - لاتقا تۈزلەڭلىك ۋە شامالدا ھاسىل بولغان چۆكۈندە - قۇم بارخان بەلبېغىدىن ئىبارەت، يەر يۈزى پۈتۈنلەي تۆتىنچى سىستېمىدىكى بوش چۆكۈندە ماددىلاردىن تەركىب تاپقان. شىمالىي قىسمى خورا تېغى بىلەن قۇرۇقتاغ رايونىدىن ئىبارەت بولۇپ، گېئولوگىيىلىك تۈزۈلمە ھەرىكىتى ۋە چۆكۈندە مۇھىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن، يەر قاتلاملىرى تولۇق يېتىلمىگەن ھالەتتە كۆرۈنىدۇ.

1 . پروتېروزوي گۈرۈپپىسى

دەسلەپكى پروتېروزوي گۈرۈپپىسىدىكى شىڭدى تاغ توپى: بۇ خورا تېغىنىڭ جەنۇبىي

قاپتىلى ۋە قۇرۇقتاغنىڭ غەربىي ئۇچىدا چىقىپ قالغان بولۇپ، تارقىلىشى بىر قەدەر كەڭ. جىنسلارنىڭ ئۆزگىرىش دەرىجىسى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، جىنس خۇسۇسىيىتى مۇرەككەپ. بۇلار، ئاساسەن بوز يېشىل، قارامتۇل كۇل رەڭلىك چىرىمتال پلاگىئوكلازلىق گىنېيس، توق يېشىل ئامفىبوللۇق پلاگىئوكلازلىق گىنېيس، قىستۇرۇلغان ئامفىبوللۇق تارشا جىنس، ئىككىلەمچى چىرىمتاللىق دالاشپاتلىق تارشا جىنس، دولومىت، دولومىتلىق مەرمەر تاش قاتارلىقلاردىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، قېلىنلىقى تەخمىنەن 4000 مېتر كېلىدۇ.

چاڭچېڭ - پروتېروزوي سىستېمىسى: چاڭچېڭ سىستېمىسى، جىشيەن سىستېمىسى، پروتېروزوي سىستېمىسىنى تەتقىق قىلىش دەرىجىسى ناچار بولغانلىقتىن ئۇلار، ئادەتتە، تۆرلەرگە ئايرىلماي، ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، چاڭچېڭ - پروتېروزوي سىستېمىسى دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ كورلا شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبىي، شەرقىي قۇرۇق تاغنىڭ جەنۇبىي ئېتەكى بىلەن خورا تېغىنىڭ شىمالىي ئېتەكلىرىدە پارچە - پۇرات تارقالغان. قۇرۇقتاغ رايونىدىكى جىنسلار، ئاساسەن، كۆكۈچ رەڭلىك، توق كۇل رەڭلىك كرىستاللاشقان هاك جىنس، دولومىتلىق هاك جىنس، هاك جىنس، توق يېشىل كۋارتسلىق سېرىتسىت تارشا جىنس، سۇس يېشىل ۋە بىنەپشە رەڭلىك تورف، ئەشمە قۇم تاش، كۇل رەڭ كرېمنىيلىق قۇمتاش، كىستوستىلىق سېرىتسىت ئەشمە قۇم تاش ۋە ئاز مىقداردىكى ئۆزگەرگەن قۇم تاش، يېشىل تارشا جىنس، توق كۇل رەڭلىك ئۇششاق قۇم تاش، كۇل رەڭلىك شېغىل تاش قاتارلىقلاردىن تەركىپ تاپقان. خورا تېغىنىڭ شىمالىي ئېتەكىدىكى جىنسلار ئاساسەن، قارا چىرىمتال كالسىلىق شىپات گىنېيس، ئىككىلەمچى چىرىمتال كالسىلىق شىپات گىنېيس ھەمدە ئامفىبوللۇق قارا چىرىمتال ئولگوتلازلىق گىنېيس قاتارلىقلاردىن هاسىل بولغان، ئۇنىڭ قېلىنلىقى تەخمىنەن 1700 مېتر كېلىدۇ.

سىنىئان سىستېمىسى: كورلا شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبىي شەرقىگە 15 كىلومېتر كېلىدىغان جايدىلا ئاز مىقداردا دەسلەپكى سىنىئان ئوتدېلىغا تەۋە بېييىشى فورماتسىيىسى بىلەن تېرەن ئېقىن فورماتسىيىسى ئېچىلىپ قالغان.

بېييىشى فورماتسىيىسى: بۇنىڭ ئۈستۈنكى قىسمى يېشىل قۇم تاش ئارىسىغا قىستۇرۇلغان ئەشمە قۇم تاشتىن، ئوتتۇرا قىسمى كۇل رەڭ مۇزلاتقا شېغىل تاش ئارىسىغا قىستۇرۇلغان ئاندېزىت، تۇفلۇق شېغىل، تۇف، بارامىسمان جۇلالىق بازالىت قاتارلىقلاردىن، ئاستىنقى قىسمى هاك جىنس، قۇملۇق هاكلاردىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، قىسمەن جايلىرىنىڭ تېگىدىن شېغىل تاشلارنى ئۇچرىتقىلى بولىدۇ، ئۇنىڭ قېلىنلىقى 230 مېتر كېلىدۇ.

تېرەن ئېقىن فورماتسىيىسى: ئۇنىڭ ئۈستۈنكى قىسمى كۇل رەڭ يېشىل مۇزلاتقا شېغىل تاش ئارىسىغا قىستۇرۇلغان كۇلسىمان ئاندېزىتلىق ئەشمە قۇم تاشتىن، ئاستىنقى قىسمى يېشىل قۇمسىمان تارشا جىنس، كۆكۈچ يېشىل شېغىل تاش، قىزغۇچ ئۇششاق شېغىل تاش ۋە قوڭۇر - يېشىل ئالبىتلىق چىپار جىنس ھەمدە كۆكۈچ يېشىل كرېمنىيلىق تارشا جىنسلاردىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، قېلىنلىقى 1580 مېتر كېلىدۇ.

2. پالىئوزوي گۇرۇپپىسى

پەقەت تاش كۆمۈر سىستېمىسىلا ئېچىلىپ قالغان بولۇپ، خورا تاغلىق رايونىغا تارقالغان، ئۈستۈنكى كاربون ئوتدېلى، ئوتتۇرا كاربون ئوتدېلى، ئاستىنقى كاربون ئوتدېلىنىڭ يېتىلىشى تولۇق بولۇپ، قېلىنلىقى 300 مېتردىن 3000 مېترغىچە كېلىدۇ.

ئاستىنقى كاربون ئوتدېلى ئەشمە فورماتسىيىسى: جىنسلار، ئاساسەن، كۆكۈچ قېلىن قېلىن قاتلاملىق كرىستال ھاك جىنس، قارامتۇل كۇل رەڭلىك شېپاتلىق كۋارتس قۇم تاش، لايلىق ئەشمە قۇم تاش، كاربونلۇق سلانىس، تاختا جىنس، ئارىسىغا سىڭىرتاش قىستۇرۇلغان لېنزىلىق جىسىملاردىن تەركىپ تاپقان.

ئوتتۇرا - ئۈستۈنكى كاربون ئوتدېلى: جىنسلار، ئاساسەن، شېغىل تاش، قۇم - شېغىل تاش، قۇم تەركىبلىك تاختا جىنس، ئاندالۇزىتلىق تاختا جىنس، فىللىت، ئەشمە قۇم تەركىبلىك گىل تاش، ھاك جىنس ۋە تۇف تەركىبلىك قۇم تاش، كرىستال ئۇۋاقلىق تۇف، ۋولقانلىق قېتىشما ھاك جىنس قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان.

3. مېزوزوي گۇرۇپپىسى

تۈرئاس سىستېمىسى: پەقەت خامانگۇ ئەتراپىدىلا چېقىپ قالغان بولۇپ، ئاز مىقداردا ئوتتۇرا-ئۈستۈنكى كاربون ئوتدېلىغا تەۋە شياۋ چۈەنگۇ گۇرۇپپىسى بار. جىنسلار كۇل رەڭ - يېشىل زور قېلىن قاتلاملىسمان شېغىل تاش ۋە قۇم - شېغىل تاش، ئارىسىغا قۇم تاش قىستۇرۇلغان لېنزىلىق جىسىملاردىن تەركىب تاپقان، قىسمەنلىرىنىڭ ئارىسىدا كۆمۈر سىزىقلىرى بولۇپ، تېگى قىسمىدىن يۇقىرىدىن 15 مېتر غىچە كېلىدىغان ھەرخىل رەڭلىك تاسما يەلباغسىمان گىل تاش، ئەشمە قۇم تاش، نېپىز تاختىسىمان قۇم تاش ئارىسىغا قىستۇرۇلغان كۆمۈر قاتلىمى ۋە كاربوناتلىق گىل تاشلارنى ئۇچرىتقىلى بولىدۇ، ئۇنىڭ قېلىنلىقى 154 مېتر كېلىدۇ.

يۇرا سىستېمىسى: بۇ، تاشقىنىدىن خامانگۇغىچە بولغان جايلارغا تارقالغان بولۇپ، ئوتتۇرا - ئۈستۈنكى كاربون ئوتدېلىدىكى خامانگۇ فورماتسىيىسى بىلەن ئوتتۇرا كاربونات ئوتدېلىدىكى تاشقىن فورماتسىيىسى ئېچىلىپ قالغان، ئۇلارنىڭ قېلىنلىقى 641 مېتردىن 12 مىڭ 940 مېتر غىچە كېلىدۇ.

ئوتتۇرا - ئاستىنقى كاربون ئوتدېلى خامانگۇ فورماتسىيىسى: جىنسلار، ئاساسەن، ئاقۇچ كۇل رەڭ، يېشىل كۇل رەڭ يېرىك قۇم تاش، قۇم - شېغىل تاش، قۇم تاش، ئەشمە قۇم تاش، قىستۇرۇلغان ئاندېزىتلىق گىل تاش ھەمدە كۆمۈر قاتلىمى ۋە رومبا تۆمۈر رۇدىسى مۇنەكلىرى قاتارلىقلاردىن تەركىپ تاپقان.

ئوتتۇرا كاربون ئوتدېلى تاشقىن فورماتسىيىسى: جىنسلار، ئاساسەن، ئارىلاشما رەڭلىك قۇم تاش، قۇم - شېغىل تاش ئارىسىغا قىستۇرۇلغان نېپىز قەۋەتلىك گىل تاش، كاربوناتلىق گىل تاش، ساپال توپىسى، كۆمۈر قاتلىمى ۋە رومبا تۆمۈر رۇدىسى مۇنەكلىرىدىن تەركىب تاپقان. بۇ فورماتسىيە — يۇرا سىستېمىسىدىكى ئاساسلىق كۆمۈر قاتلىمى ئورنى ھېسابلىنىدۇ.

4. كاينوزوي گۇرۇپپىسى

كېينىكى ئۈچىنچى سىستېما: بۇ، ئاساسەن، تاشقىن ۋە كورلا شەكىللىرايونىنىڭ شاڭخۇ يېزىسى ئەتراپلىرىدا ئېچىلىپ قالغان بولۇپ، تاغ ئېتىكىنى بويلاپ تارقالغان. ئۇنى جىنس خۇسۇسىيىتىگە قاراپ، مېئوتسېن ئوتدېلى تاۋشۇيۈەن فورماتسىيىسى ۋە پلىئوتسېن ئوتدېلى پۈتاۋگۇ فورماتسىيىسىگە ئايرىشقا بولىدۇ، ئۇنىڭ قېلىنلىقى 146 مېتردىن 414 مېتر غىچە كېلىدۇ.

مېئوتسېن ئوتدېلى تاۋشۇيۈەن فورماتسىيىسى: جىنسلار، ئاساسەن، قىزىل خىش رەڭلىك

قىرلىق شېغىل تاشتىن تەركىپ تاپقان، ئوتتۇرا - ئۇستۈنكى قىسمى ئارىسىغا قېلىنلىقى ئۇچ سانتىمېتر- دىن 20 سانتىمېترغىچە كېلىدىغان، تاللىنىشچانلىقى ئەك ياخشى بولغان ھىر - ئىككى قەۋەت ئوتتۇراھال يېرىك قۇم تاشلار قىستۇرۇلغان، تېگى ئاق رەڭلىك گىپىس مۇنەك قاتلىمىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

پلىئوتسېن پۈتاۋگۇ فورماتسىيىسى: جىنسلار، ئاساسەن، سېرىق، سۇس قوڭۇر رەڭلىك گىل تاش، قۇم تەركىبلىك گىل تاش، ئەشمە قۇم تاش، قۇم تاش ھەمدە قۇم - شېغىل تاشلاردىن تەركىب تاپقان، قىسمەنلىرى نېپىز قەۋەتلىك سىكىر تاشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاستىنقى قىسمىدىكى جىنسلار سەل قىزىلراق بولۇپ، يۇقىرىلىغانسېرى سۇس رەڭگە ئۆزگىرىپ بارىدۇ، ئۇستۈنكى قىسمىدىكى گىل تاش قاتلىمى ئارىسىغا يېشىل كۇل رەڭ تاسمىسىمان بەلباغلار قىستۇرۇلغان بولۇپ، يېشىل تاسمىسىمان بەلباغ قاتلىمىنى شەكىللەندۈرگەن.

تۆتىنچى سىستېما: بۇ سىستېما ناھايىتى كەڭ تارقالغان بولۇپ، كورلا شەھىرى ئومۇمىي يەر مەيدانىنىڭ تەخمىنەن 70 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. جىنسلار، ئاساسەن، چۆل شېغىل تېشى، قۇم - شېغىل تاش، شېغىل تاش، قۇم، ئۇششاق قۇم، كەنجى قۇم تۈپراق، سېرىق تۈپراق، سېغىز تۈپراق، لاتقا قاتارلىق بوش چۆكۈندە ماددىلاردىن ھاسىل بولغان، قېلىنلىق دەرىجىسىنىڭ ئۆزگىرىشى چوڭ بولۇپ، ئادەتتە، نەچچە ئون مېتردىن نەچچە 100 مېترغا، ئەك قېلىن بولغانلىرىنىڭ نەچچە 1000 مېترغا يېتىدۇ. شەكىللىنىشكە سەۋەبچى بولغان تېپلاردىن لاتقىلار، ئېقىندىلار، شامال چۆكۈندىلىرى، كۆل چۆكۈندىلىرى، سازلىق دۆڭلەنمىلىرى بار ھەمدە ئارىلاشما تېپلارمۇ بار.

§ 3 . بۆسمە جىنسلار

كورلا شەھەر رايونىدا بۆسمە جىنسلار ناھايىتى تولۇق يېتىلگەن بولۇپ، تارقىلىش كۆلىمى ئېچىلىپ قالغان ئۈل جىنس كۆلىمىنىڭ تەخمىنەن 70 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. كېسلاتالىق جىنسلار ئاساسىي ئورۇندا، بىتەرەپ جىنسلار 2 - ئورۇندا تۇرىدۇ، ئاساسلىق جىنس ۋە ئولترا ئاساسلىق جىنسلار ناھايىتى ئاز، پەقەت ئايرىم تېپىز ماگما جىنسلارلا ئۇچرايدۇ. ئۇلارنىڭ شەكىللىنىش دەۋرى پروتېروزوي ئېراسى، دەسلەپكى پالېئوزوي ئېراسى ۋە ئاخىرقى پالېئوزوي ئېراسىدىن ئىبارەت، بۇنىڭ ئىچىدە ئاخىرقى پالېئو- زوي ئېراسى ئەك مۇھىم. ھەر قايسى دەۋرلەردىكى ماگما جىنسلارنىڭ ئۇزۇن ئوق يۆنىلىشى رايون دائىرىلىك تۈزۈلمە لىنىيىسىنىڭ يۆنىلىشى بىلەن ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشاش بولۇپ، غەربىي شىمالىي غەربكە - شەرقىي جەنۇبىي شەرقە قاراپ سۇزۇلغان.

1. پروتېروزوي ئېراسى بۆسمە جىنسلىرى

بۇ بۆسمە جىنسلار گرانىتتىن ئىبارەت بولۇپ، خورا تېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە تارقالغان، ئۇنى، كېرىشمە مۇناسىۋىتى بىلەن جىنس خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن، ئىككى بۆسمە رېتىگە ئايرىش مۇمكىن:

كۆكۈچ گنېيىسسىمان كۇارتسلىق گرانىت: بۇ، شىكىدى تاغ گۇرۇپپىسىغا بۆسۈپ كىرگەن بولۇپ، جىنسلار رايون دائىرىلىك ئۆزگىرىش ۋە ئارىلاشما جىنسلىشىش تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن، قىسمەن ماگما جىنسلار قىسمەن ئورالما جىنسلارنى قېتىغا ئالغان. جىنسلار كۆچلۈك كىستوستىلاشقانلىقى ۋە قىرلىقلاشقانلىقى ئۈچۈن ئۆزگىرىشى چوڭقۇرلىشىپ، كىستوستىلىق بولۇپ يېتىلگەن، ئېقىشتىن ھاسىل بولغان تۈزۈلمە - ئوتتۇراھال يېرىك دانىچە تۈزۈلمە شەكىللەنگەن، كۆك كۇارتس ئونىڭ

ئالاھىدىلىكى بولۇپ، تەركىبىدە تىتانىت بىلەن سىركون مول.

كۇل رەڭ-بوز يېشىل گۈنېيىسسىمان گرانىت: بۇ، شىمالدى تاغ گۇرۇپپىسىغا بۆسۈپ كىرگەن بولۇپ، ماگما جىنسىنىڭ ئىچىدىكى تېگىشكەن زوننا ئارىلاشما جىنسقا ئايلانغان، سىرتتىن تېگىشكەن زوننىنىڭ گۈنېيسلە-شىشى كۆچلۈك. ئۇنىڭ جىنس تېپلىرىدىن گۈنېيىسسىمان ئاق چىرىمتال-كالىي تەركىبلىك گرانىت، چوڭ قارا قىسمان-گۈنېيىسسىمان ئىككىلەمچى چىرىمتاللىق گرانىت، قاراقىسمان-گۈنېيىسسىمان گرا-نىت، گۈنېيىسسىمان ئىككىلەمچى چىرىمتاللىق گرانىت، قارا چىرىمتاللىق گرانىت، چىپارسىمان قارا چىرىمتاللىق گرانىت قاتارلىقلار بار، لېكىن جىنس فاتسىيىسىنىڭ چېگرىسى ئېنىق ئەمەس.

2. گىرتسىن ئوتتۇرا مەزگىلدىكى بۆسمە جىنسلار

بۇ مەزگىلدىكى بۆسمە جىنسلار تولۇق يېتىلگەن بولۇپ، بىر قەدەر كەڭ دائىرىدە ئېچىلىپ قالغان، گرانىت ئاساس ئورۇندا تۇرىدۇ، قىسمەن جايلىرىدىن دىئورىتنىڭ كىچىك ماگما جىنسلىرىنى ئۇچرىتقىلى بولىدۇ، ئۇ، ئادەتتە ئۇل جىنس ۋە غول جىنس شەكلىدە كېلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە گرانىتنى كۆكۈچ ۋە قىزغۇچ گرانىتتىن ئىبارەت ئىككى بۆسمە رېتىگە ئايرىشقا بولىدۇ.

دىئورىت: شىمالدى تاغ گۇرۇپپىسىغا بۆسۈپ كىرگەن بولۇپ، غول جىنس، شاخسىمان كىچىك ماگما جىنس بولۇپ شەكىللەنگەن. سىرتتىن تېگىشكەن زوننىدا كرېمنىيلىشىش، مۇڭگۇز تاشقا ئايلىنىش، مەرمەر تاشقا ئايلىنىش ھەمدە ئارىلاشما جىنسقا ئايلىنىش قاتارلىق ئەھۋاللار كۆرۈلىدۇ. ئىچىدىن تېگىش-كەن زوننىدا سېرىتسىتقا ئايلىنىش، ئاكتىنولىتلىشىش، خلورتلىشىش، ئەپىدوتلىشىش، سېرىپېنتىنىلە-شىش قاتارلىق ئۆزگىرىشلەر بولغان. جىنس تۇرلىرىدىن كۆزارتسلىق دىئورىت ھەمدە گرانىتلىق دىئورتلار ئۇچرايدۇ.

كۆكۈچ گرانىت: بۇ، ئاساسەن، ئاستىنقى كاربون ئوتدېلىنىڭ ئەشمە فورماتسىيىسىگە بۆسۈپ كىرگەن بولۇپ، ئاساسەن، غول جىنس، شاخسىمان جىنس بولۇپ شەكىللەنگەن. ماگما جىنس بىلەن قورشالما جىنسىنىڭ تېگىشكەن يۈزى يېرىم تەكشى كەلگەن، قورشالما جىنسلار ئۆزگىرىپ مۇڭگۇز تاشقا، ئارىلاشما جىنسقا ۋە كرېمنىيغا ئايلانغان. جىنس تىپى پلاگىئوكلازلىق گرانىتنى ئاساس قىلىدۇ.

قىزغۇچ گرانىت: بۇ، ئاساسەن، ئاستىنقى كاربون ئوتدېلى ئەشمە فورماتسىيىسى ۋە كۆكۈچ گرانىت ئارىسىغا بۆسۈپ كىرگەن بولۇپ، ئېچىلىپ قالغان كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ، ئادەتتە ئۇل جىنس شەكىلدە بولۇپ، ماگما جىنس بىلەن قورشالما جىنسىنىڭ تېگىشكەن سىزىقلىرى ئومۇمەن تۇپتۇز كەلگەن، قورشالما جىنسلار ئۆزگىرىپ ئارىلاشما جىنسقا، ئەپىدوتقا ۋە كاربوناتلارغا ئايلانغان. جىنس تىپى قىزغۇچ بېرىك دانىچە ئىككىلەمچى چىرىمتاللىق گرانىت ھەمدە قىزىلگۈل رەڭلىك قارا چېرىمتال گرانىتتىن ئىبارەت.

§ 4. قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى

گېئولوگىيە بىرلىكىگە ئاساسەن، كورلا شەھىرىنىڭ قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى رايونىنى ئۇل جىنس-لىق تاغلىق رايون، تاغ باغرى يانتۇ تىنما تۆزلەك رايونى، دېلتىنىڭ ئوتتۇرا - يۇقىرى قىسىم رايونى، دېلتىنىڭ تۆۋەنكى قىسمى ۋە تىنما يۇمشاق تۇپراقلىق تۆزلەك رايوندىن ئىبارەت تۆت رايونغا ئايرىشقا بولىدۇ.

1. ئۇل جىنسلىق تاغلىق رايون

بۇ، خورا تېغىنلىك شەرقىي بۆلۈكى ۋە قۇرۇقتاغنىلىك غەربىي بۆلۈكىگە تارقالغان. جىنسلاردىن، ئاساسەن، يېشىل كۇل رەڭ تارشا جىنس، گنېيس، كۆكۈچ مەرمەر تاش ۋە كۆكۈچ قىزىل ئەت رەڭلىك گرانىت، گرانىتلىق دىئورىت ۋە يېرىك دانىچە گرانىتلىق گنېيس بار. قىسمەن بۆلۈكىگە، مەسىلەن: ھاك خۇمدىنى، ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن شىمالىي پويىز ئىستانسىسىغىچە بولغان جايلارغا ئۇچىنچى سىستېما ۋە تۆتىنچى سىستېمىدا شەكىللەنگەن قۇم تاش، كالتىسىيلىق سېغىز قېتىشمىدىن ھاسىل بولغان گىل تاش ۋە شېغىل تاشلار تارقالغان.

تارشا جىنس، گنېيس، مەرمەر تاش، گرانىت قاتارلىق ئۆزگەرگەن جىنسلار كۆپ قېتىملىق تۇزۇلمە ھەرىكىتىنىلىك تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن، دەز ۋە يېرىقلار خېلى يېتىلىپ قالغان، كۆتۈرۈش ئىقتىدارى 1000KPa دىن 5000KPa غىچە بولغان دائىرىدە بولىدۇ.

شېغىل تاش، گىل تاش قاتارلىق چۆكۈندە جىنسلارنىلىك شامالدا يېمىرىلىشى بىر قەدەر ئېغىر بولۇپ، ئاسانلا ئۇۋۇلۇپ كېتىدۇ، تەركىبىدە خېلى زور مىقداردا ئاسان ئېرىيدىغان تۇز ۋە نىپىز قەۋەتلىك سىڭىرتاش بار، كۆتۈرۈش ئىقتىدارى 200KPa دىن 1000KPa غىچە بولغان دائىرىدە بولىدۇ.

ئۇل جىنسلىق تاغلىق رايوننىلىك قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى جەھەتتىكى ناچار ھادىسىلەر، ئاساسەن، قىيان، لاي ـ شېغىل ئېقىنى، جىنسلار گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈش ۋە ئۇل تەكشى بولماسلىق مەسىلىسىدىن ئىبارەت.

2. تاغ باغرى يانتۇ تىنما تۇزلەك رايونى

بۇ، خورا تاغ باغرى ۋە قۇرۇقتاغ باغرىدىكى يانتۇ تىنما تۇزلەك رايونلار ھەمدە تاشدەندىكى كۆنچى دەريالىرىنىلىك ئىككى قىرغىقىدىكى تاغ باغرىَ يانتۇ تۇزلەك رايونىدىن ئىبارەت ئۈچ رايوننى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

خورا تاغ باغرى يانتۇ تىنما تۇزلەك رايونى: بۇ «كۆنچى» ماي ئىسكىلاتىنىلىك غەربىگە، 18ـتۈەن چوك ئۆستىڭىنىلىك شىمالىي دائىرىسىگە تارقالغان. يەر قاتلىمى تۆتىنچى دەۋر گولوتسېن ئېراسىدىكى لانقىلاردىن پەيدا بولغان قىرلىق شېغىل ۋە ئۇششاق تاشلىق تۇپراقنى ئاساس قىلغان ھالدا شەكىللەنگەن بولۇپ، قېلىنلىقى 100 مېتردىن ئاشىدۇ. يەر قاتلىمىنىلىك قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى جەھەتتىكى ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى شۇكى، قەۋەتلەنگەن بىرىكمە قۇرۇلمىسىنىلىك مۇناسىۋىتى ئاددى، توپا قاتلىمىنىلىك تېپى بىرلا خىل، جىنس خۇسۇسىيىتى بىلەن قۇرۇلۇش خۇسۇسىيىتىنىلىك تارقىلىشى تەكشى، توپا قاتلىمى دانچىلىرىنىلىك دەرىجىلىك تەڭشىلىشى ياخشى، سەل قېتىشقاق كېلىدۇ. قازغاندا ئازگال تېمى چىك تۇرىدۇ، چوك دانچىلىرىنى كولاش تەس. يەر ئاستى سۇيى ئورنىنىلىك چوڭقۇرلۇقى 20 مېتردىن تۆۋەن، سۇ ماددىلىرىنىلىك چىرىتىش خۇسۇسىيىتى يوق بولۇپ، قۇرۇلۇشنىلىك گېئولوگىيىلىك شارائىتى ئەڭ ياخشى رايون ھېسابلىنىدۇ. بۇ رايوندا قۇرۇلۇشلارنىلىك ئۇلى قىلىشقا بولىدىغان تۇپراق تۇرى، ئاساسەن، قىرلىق شېغىل ۋە ئۇششاق تاش (قۇم توپا ئارىلاشقان) تەن ئىبارەت.

قۇرۇقتاغ باغرى يانتۇ تىنما تۇزلەك رايونى: بۇ، «كۆنچى» ماي ئىسكىلاتىنىلىك جەنۇبىغا، كورلا ـ لوپنۇر تاشيولىنىلىك شەرقىي دائىرىسىگە تارقالغان. يەر قاتلىمى تۆتىنچى دەۋر پلېيىستوتسېن ئېراسىدىن ئاۋالقى ئېقىندى ـ لانقىلاردىن ھاسىل بولغان قىرلىق شېغىل، يۇمىلاق شېغىل، شېغىل،

قۇم ۋە يېپىشقاق سېغىز توپا قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان. تۈپراق قاتلىمىنىڭ قېلىنلىقى 100 مېتردىن ئاشىدۇ. ئۇچىنچى سىستېمىدىكى يەر قاتلىمىنىڭ ئۈستىگە ماس دەستىلەنگەن، بۇ رايون يەلپۇگۈچسىمان لانقىلار دۆۋىلىنىپ دەستىلەنگەن رايون ھېسابلىنىدۇ. يەر قاتلىمىنىڭ قەۋەتلىشىش قۇرۇلمىسى مۇرەككەپ، ئۇزۇنسى ۋە توغرىسىغا سوزۇلغان ئىككى يۆنىلىشتە جىنسلارنىڭ خۇسۇسىيىتى بىلەن جىنس فاكتسىيىسىنىڭ ئۆزگىرىشى زوررىق، بۇھال يەر قاتلىمىنىڭ قۇرۇلۇش خۇسۇسىيىتىنى بەكمۇ تەكشىسىز ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغان. ئەمما بۇ رايوندا يەر قاتلىمى بالدۇر شەكىللەنگەن، تۈپراقنىڭ بىرىكىش، چىڭدىلىش، قېتىشىش دەرىجىسى يۇقىرى، شۇڭا توپا قەۋىتى زىچ، قاتتىق، ئادەتتىكى تۈپراق تۈرلىرىنىڭ ھەممىسى بىر قەدەر يۇقىرى كۆتۈرۈش ئىقتىدارىغا ئىگە.

بۇ رايون دائىرىسىدە يەر ئاستى سۇ ئورنى چوڭقۇرراق بولۇپ، ئادەتتە، 20 مېتردىن ئاشىدۇ، ئۇنىڭ مەيدانىنىڭ قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى خۇسۇسىيىتىگە بولغان تەسىرى ئانچە چوڭ ئەمەس.

ئاشىدەندىكى كۆنچى دەريا‌سىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى تاغ باغرى تىنما تۈزلەڭ رايونى:

بۇ رايوننىڭ يەر قاتلىمى تۆتىنچى دەۋر گولوتسېن ئېراسىغا تەۋە ئېقىندى ـ لانقىلاردىن ھاسىل بولغان قىرلىق شېغىل ـ قۇم ۋە يېپىشقاق توپىدىن تۈزۈلگەن. يەلپۇگۈچسىمان لانقىلار دۆۋىلەنمىسى بىلەن كۆنچى دەريا‌سى ئېقىندى تۈزلەڭلىكى كېسىشىپ ئالماشقان زوننىدىكى يەر قاتلىمى قۇرۇلمىسى مۇرەككەپ، جىنس خۇسۇسىيىتى بىلەن قۇرۇلۇش خۇسۇسىيىتىنىڭ ئۇزۇنسى ۋە توغرىسىغا سوزۇلغان ئىككى يۆنەلمىشتىكى ئۆزگىرىشى ناھايىتى زور، يەر ئاستى سۇ ئورنى تېيىز، ئادەتتە، ئىككى مېتردىن سەككىز مېتر‌غىچە دائىرىدە بولىدۇ، بۇ رايون قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى شارائىتى بىر قەدەر مۇرەككەپ رايون ھېسابلىنىدۇ.

كورلا شەھىرىنىڭ تاغ باغرىدىكى يانتۇ تىنما تۈزلەڭ رايونىدىكى ئورتاق ۋە ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدىغان ناچار قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى مەسىلىسى شۇكى، يەر قاتلىمىنىڭ سىرتقى قەۋىتىنىڭ چوڭقۇرلۇقى تۆت مېتردىن ئاشىدىغان قىسمى، ئومۇمەن ئوتتۇرا دەرىجىلىك سولغات تۈزلۈق ئىشقارلىق تۈپراقتىن تەركىپ تاپقان. تۈز تەركىپى، ئاساسەن، ئاسان ئېرىيدىغان تۈز، مىرابىلىت ۋە ماگنىي سولغات، نېيترال ئېرىتمە تۈز، سىكىر تاشتىن ئىبارەت. تۈز تەركىبىنىڭ ساقلىنىش شەكلى يۇقۇملىنىش ۋە كرىستاللەشىش ھالىتىدە بولۇپ، يەر يۈزىدىن 0.9 مېتردىن ئۇچ مېتر‌غىچە بولغان چوڭقۇر دائىرىگە مەركەزلىك تارقالغان. تۈز تەركىبىي مىقدارى ئادەتتىكىچە بولۇپ، ئاسان ئېرىيدىغان تۈز 0.5% تىن 2% كە، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 3% كە يېتىدۇ، نېيترال ئېرىتمە تۈز تەخمىنەن 0.1% تىن 20% كە يېتىدۇ. بۇ تۈز تەركىبى كورلا شەھىرىنىڭ تاغ باغرىدىكى يانتۇ تىنما تۈزلەڭ رايونىدىكى يەر قاتلىمىنىڭ قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسىگە ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ، ئۇنىڭ ئىپادىلىرى شۇكى، مول يىغىلغان كرىستال تۈز تەركىبى بوشراق، قاتتىقلىقى تۆۋەن، سقىلىشچانلىقى زور بولىدۇ، بۇ، يەر قاتلىمىنىڭ كۆتۈرۈش ئىقتىدارىنى تۆۋەنلىتىۋېتىدۇ، توپا قاتلىمىنىڭ ئېرىپ ئولتۇرۇشۇپ كېتىشى، بوشىشىپ كېتىشى ۋە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنىڭ چىرىپ كېتىشى قاتارلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، تاغ باغرىدىكى يانتۇ تىنما تۈزلەڭلىككە قۇرۇلۇش سالغاندا، يەر قاتلىمىنىڭ شۇرلىشىش مەسىلىسىنى نۇقتىلىق تەتقىق قىلىشقا ۋە بۇ ھەقتە باش قاتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

3. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ ئوتتۇرا ـ يۇقىرى قىسىم رايونى

بۇ رايون 18 ـ تۆەن چوڭ ئۈستىڭىنىڭ جەنۇبى، كورلا ـ لوپنۇر تاشيولىنىڭ غەربى، شاڭخۇ

يېزىسىدىن ئاۋات يېزىسىنىڭ شەرقىغىچە بولغان دائىرىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ، كولار شەھىرىنىڭ ئاساسلىق شەھەر رايونى دائىرىسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ رايوننىڭ يەر قاتلىمى تۆتىنچى دەۋر گولوتسېن ئېراسىدىكى ئېقىندىلاردىن ھاسىل بولغان يېپىشقاق تۆپراق، قۇم تۆپراق، ئۇششاق تاش تۆپراقتىن تەركىب تاپقان. يەر قاتلىمىنىڭ قېلىنلىقى 300 مېتردىن ئاشىدۇ. يەر قاتلىمى قۇرۇلمىسى تىپىك «ئىككى ئاساسلىق قۇرۇلما» بولۇپ، ئۈستۈنكى قىسمى تاشقىن ساھىلى فاتسىيىسىدىكى ئۇۋاق تۆپراق، يۆمشاق سېغىز تۆپراق، يۆمشاق قۇم، ئەشمە قۇم قاتارلىق ئۇششاق دانىچە تۆپراقتىن تەركىپ تاپقان، قېلىنلىقى بىر مېتردىن يەتتە مېترغىچە بولغان دائىرىدە بولىدۇ، ئاستىنقى قىسمى دەريا قېنى فاتسىيىسىدىكى يۆمىلاق شېغىل، شېغىل تاش، لەيلىمە تاش قاتارلىق يېرىك دانىچە تۆپراقتىن تۈزۈلگەن.

«ئىككى ئاساسلىق قۇرۇلما» نىڭ ئۈستۈنكى قىسمىدىكى ئۇششاق دانىچە تۆپراقنىڭ قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى جەھەتتىكى ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى شۇكى، قېلىنلىقى پارالليل يۆنىلىشتە بەكمۇ مۇقىم بولمايدۇ، يۆمشاق - قاتتىق ھالەتتىكى پەرقىمۇ خېلى زور، جىنس خۇسۇسىيىتى ئارىلاش كېلىدۇ، چېگرىسى ئېنىق ئەمەس، ئادەتتە چوڭ كاۋاكلىرى بىر قەدەر يېتىلگەن، قىسمەن توپا قاتلىمى نەملىشىپ ئولتۇرۇشۇپ كېتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئەشمە قۇم بىلەن يۆمشاق قۇم تۆپراق ئادەتتە نىپىز قەۋەتلىشىپ ياكى لېنزىلىق جىسىمغا ئايلىنىپ، يېپىشقاق تۆپراق ئارىسىغا قىستۇرۇلغان بولىدۇ، قەۋەت ئورنى مۇقىم بولمايدۇ، قېلىنلىقىمۇ چوڭ ئەمەس، ئادەتتە 0.2 مېتردىن 0.1 مېترغىچە كېلىدۇ.

«ئىككى ئاساسلىق قۇرۇلما» نىڭ ئاستىنقى قىسمىدىكى يېرىك دانىچە تۆپراقنىڭ قېلىنلىقى نەچچە ئون مېتردىن نەچچە 100 مېترغىچە كېلىدۇ. توپا قاتلىمىنىڭ قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى شۇكى، جىنس خۇسۇسىيىتى پارالليل ۋە ۋېرتىكال يۆنىلىشلەردە ئانچە تەكشى بولمايدۇ، دائىم قۇم توپا ۋە يېپىشقاق توپا نىپىز قاتلىمى ياكى لېنزىلىق جىسىم قىستۇرۇلغان بولىدۇ. توپا قەۋىتىنىڭ دانىچە تەركىبى جەھەتتە، يۇقىرى ئېقىن رايونىدىكى لەيلىمە تاش، شېغىللار تۆۋەنكى ئېقىن رايونى تەرەپكە بارغانچە كىچىكلەپ يۆمىلاق شېغىل ۋە شېغىل قۇم ھالىتىگە كەلكەن. بۇ قاتلامدىكى توپىنىڭ ئىسكىلىتلىق دانىچە دېئامېترى چوڭ بولغاچقا، مېخانىكىلىق كۆچمىنىش بىر قەدەر يۇقىرى، قىسقىراشچانلىقى ئاز بولۇپ، قۇرۇلۇشلارنىڭ ئەڭ ياخشى چىدامليق تەبىئىي ئۇل قاتلىمى ھېسابلىنىدۇ.

دېلتىنىڭ ئوتتۇرا، يۇقىرى قىسىم رايونلىرىدىكى يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى، ئادەتتە، ئىككى مېتردىن 15 مېترغىچە دائىرىدە بولۇپ، سۇ ئورنىنىڭ ئۆزگىرىشى بىر قەدەر زور. سۇ ئورنى شىمالىي تەرىپى چوڭقۇر، جەنۇبىي تەرىپى تېنىز، شەرقىي تەرىپى چوڭقۇر، غەربىي تەرىپى تېنىز يۆنىلىشتە ئۆزگىرىدۇ. يەر ئاستى سۇ تىپى يۇشۇرۇن سۇ تىپىغا كىرىدۇ، سۇ مادداسىرى ئادەتتە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى چىرىتىلەيدۇ.

بۇ رايوننىڭ ئاساسلىق قۇرۇلۇش گېئولوگىيىسى مەسىلىسى شۇكى، ئۇل خۇسۇسىيىتى تەكشى ئەمەس. ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ رايون ئىچىدىكى قىسمەن دائىرىگە بويۇنتۇرۇقسىمان كۆل فاتسىيىسىدىكى يۆمشاق توپىلىق مەيدان بىلەن نەملىشىپ ئولتۇرۇشۇپ كېتىدىغان سېرىق تۆپراقسىمان توپىلىق مەيدان تارقالغان. بىناكارلىق قۇرۇلۇشى ئېلىپ بارغاندا يەنە قۇرۇلۇش ئۇلىدا دائىم كۆرۈلىدىغان يەر ئاستى يولى، ئۆڭكۈر، تىندۇرۇلما ئازگال قاتارلىقلارنىڭ تارقالغانلىقىغا دىققەت قىلىش ھەمدە ئۇنى بىر تەرەپ قىلىش لازىم.

4. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەن قىسمى ۋە تىنما يۆمشاق تۆپراقلىق تۈزلەك رايون

كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەن قىسمىغا جايلاشقان يەر قاتلىمى تەۋرىنىشكە بەرداشلىق بېرىش

خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ئايرىلغان بولۇپ، كۆپ قىسىم دائىرىدىكى مەيدانلارنىڭ تۈپراق تىپى ئوتتۇراھال قاتتىق مەيدان تۈپرىقىغا، مەيدان ئايرىمىسى II تىپلىق مەيدانغا كىرىدۇ؛ قىسمەن دائىرىدىكى مەيدانلارنىڭ تۈپراق تىپى ئوتتۇراھال يۇمشاق مەيدان تۈپرىقىغا، مەيدان ئايرىمىسى II تىپلىق مەيدانغا كىرىدۇ. بۇ رايون شاڭخەي يېزىسىدىن ئاۋات يېزىسىنىڭ غەربىگىچە بولغان دائىرىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ، بۇ جايلارغا شەھەر قارىمىقىدىكى ئاساسلىق دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش رايونلىرى ۋە بىكتۇەننىڭ يېزا ئىگىلىك تۈەن - مەيدانلىرى جايلاشقان. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەن ئېقىم رايونى بىلەن تاغ باغرىدىكى يانتۇ تىنما تۈزلەڭلىكنىڭ سىرتقى چېتىدىكى تىنما يۇمشاق تۈپراقلىق تۈزلەڭلىك قۇرۇلۇش ئىنژىنېرلىق شارائىتى جەھەتتە ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشاش بولغان بىر رايونغا ئۆتۈش جەريانىنى باشتىن كەچۈرگەن بولۇپ، ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا روشەن چېگرا ھاسىل بولمىغان.

دېلتىنىڭ تۆۋەن قىسمى ۋە تىنما يۇمشاق تۈپراقلىق تۈزلەك رايوندىكى يەر قاتلىمى تۈتىنچى دەۋر گولوتسېن ئېراسىغا تەۋە ئېقىندى، چۆكۈندى تىنمىلار، سازلىق، شورلۇق سازلىق تىنمىلىرىدىن ئىبارەت يېپىشقاق تۈپراق، قۇم تۈپراق، لاتقىلىق يۇمشاق تۈپراق، شورلۇق تۈپراق قاتارلىقلاردىن تۈزۈلگەن بولۇپ، قېلىنلىقى 200 مېتردىن ئاشىدۇ. بۇ رايوننىڭ قۇرۇلۇش ئىنژىنېرلىق جەھەتتىكى ئاساسلىق خۇسۇسىيىتى شۈكى، توپا قەۋىتىدە ئوتتۇرا، چوڭ كاۋاكلار يېتىلگەن، تەركىبىدىكى سۇ مىقدارى يۇقىرى، يۇمشاق، ئاجىز ھالەتتە كېلىدۇ، زىچلىقى ناچارراق، مېخانىكىلىق كۆچىنىشى تۆۋەن، تارىيىش-چانلىق زور، يەنە كېلىپ نەملىشىپ ئولتۇرۇشۇپ كېتىدىغان تۈپراق، شورلۇق تۈپراق ۋە ئاسان ئېرىيدىغان تۈپراق قاتلىمى قاتارلىقلار بار.

بۇ رايوننىڭ يەر ئاستى سۈيىنىڭ ئورنى تېيىزراق بولۇپ، ئادەتتە، بىر مېتردىن سەككىز مېتر‌غىچە دائىرىدە بولىدۇ. يەر ئاستى سۇ تىپى يوشۇرۇن سۇ تىپىغا كىرىدۇ، سۇ تىپى قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئاجىز كىرىستاللاشتۇرۇپ چېرىتىۋېتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەن قىسمى ۋە تىنما يۇمشاق تۈپراقلىق تۈزلەك رايون كورلا شەھىرى بويىچە قۇرۇلۇش گېئولوگىيىلىك شارائىتى بىر قەدەر ناچار بولغان رايون ھېسابلىنىدۇ، ئۇ يۇمشاق مەيدانغا تەۋە بولۇپ، ئادەتتە، مۇھىم، چوڭ ۋە ئېگىز بىنالارنى سېلىش مەيدانى قىلىشقا مۇۋاپىق كەلمەيدۇ.

كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەن قىسمى ۋە تىنما يۇمشاق تۈپراقلىق تۈزلەك رايوننىڭ يەر قاتلىمى تەۋرىنىشكە بەرداشلىق بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ئايرىلغان بولۇپ، كۆپ قىسىم دائىرىدىكى مەيدانلارنىڭ تۈپراق تىپى ئوتتۇراھال يۇمشاق مەيدان تۈپرىقىغا، مەيدان ئايرىمىسى II تىپلىق مەيدانغا كىرىدۇ؛ قىسمەن دائىرىدىكى مەيدانلارنىڭ تۈپراق تىپى ئاجىز مەيدان تۈپرىقىغا، مەيدان ئايرىمىسى IV تىپلىق مەيدانغا كىرىدۇ.

§ 5 . يەر تەۋرەش گېئولوگىيىسى

1. يەر تەۋرەشنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى ۋە يۈنىلىشى

كورلا شەھىرى جەنۇبىي تەكتونىتاغنىڭ يەر تەۋرىش بەلبېغىغا جايلاشقان، رايون دائىرىلىك گېئولوگىيىلىك تۈزۈلمە ئورنى پلاتفورما بىلەن يەر ئوقۇرى، ئويۇلما بىلەن كۆتۈرۈلمە تۈتاشقان ئورۇنغا توغرا كېلىدۇ. بۇ جايلارنىڭ ھەممىسىدە كۆلىمى غايەت زور، سانى بىر قەدەر كۆپ بولغان ئۈزۈلمە ۋە

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) گە تەسىر كۆرسەتكەن ئوتتۇراھال - كۈچلۈك يەر تەۋرەش (بال Ms>4.7) لەرنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 2 — 1

رەت نومۇرى	يەر تەۋرىگەن ۋاقىت				يەر تەۋرەش مەركىزى		كۈچلۈكلۈك دەرىجىسى	چوڭقۇرلۇقى (H)	پايدىلىنىلىدىغان يەر نامى
	يىل. ئاي. كۈن	سائەت	مىنۇت	سېكونت	شىمالىي پاراللېل	شەرقىي مېرىدىئان			
1	1902. 3. 22	23			39°8′	78°2′	6. 1		ئاتۇش بازىرىنىڭ شەرقىي شىمالىدا 8.25 بال يەر تەۋرەشنىڭ قالدۇق تەۋرەشلىرى بولدى
2	1927. 9. 23	21	54	13	42°18′	85°36′	6. 75		خېجىڭ ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىدىكى قا- راشەھەر دەريا سى
3	1947. 9. 17	6	41	16	42°0′	85°7′	4. 75		كورلا ناھىيىسى بىلەن يەنجى ناھىيە- سى چېگرىلىنىدىغان جاي
4	1964. 11. 23	14	57	59	41°9′	88°2′	4. 7	41	يەنجى ناھىيىسىنىڭ غەربىي جەنۇبە- دىكى تاشدەننىڭ يېنى
5	1967. 2. 10	13	51	52	41°7′	86°3′	5	16	كورلا ناھىيىسىنىڭ غەربىي جەنۇبى لوپنۇر ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنە- دىغان جاي
6	1972. 4. 9	12	10	48	12°1′	84°5′	5. 6	21	بۈگۈر ناھىيىسىنىڭ يېڭىسار دېگەن يېرىنىڭ شىمالى
7	1978. 4. 22	23	4	15	42°0′	85°9′	5. 2	20	كورلا ناھىيىسىنىڭ غەربىي شىمالى بىلەن يەنجى ناھىيىسى چېگرىلىنىدە- غان جاي

ئۇزۇلمە بەلباغلار يېتىلگەن، بۇ بەلباغلار ھازىرقى زامان يەر پوستى ھەرىكىتىگە سەزگۈر بەلباغ ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەردە يېڭى تۇزۇلمە ھەرىكىتى ناھايىتى جانلانغان، تۇزۇلمىنىڭ كۆچىنىشى بۇ جايلاردا ناھايىتى ئاساسلا جۇغلىنىش ۋە ئېنېرگىيە چىقىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، تارىختا ئوتتۇراھال، كۆچلۈك يەر تەۋرەشلەر پات - پات يۈز بەرگەن، يېقىنقى مەزگىلدە يەر تەۋرەش ھەرىكىتى كۈچەيگەك يۈز بەرگەن، شەھەر تەۋەسىدە كۆچلۈك قەدىمكى يەر تەۋرەش يۈز بەرگەن.

تارىخىي شارائىتىنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، قەدىمكى يەر تەۋرەش ئەھۋالى كۆپ خاتىرلەنمىگەن. باغراش قەغەز زاۋۇتىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى ئۇزۇلمە بەلباغىدىن بۇنىڭدىن 13779 — 57392 يىللار ئىلگىرى ئۈچ قېتىمدىن بەش قېتىمغىچە ئالتە بالدىن يەتتە بالغىچە يەر تەۋرىگەنلىكى، تەۋرەش مەركىزىنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى تەخمىنەن °9 بولغانلىقى بايقالغان. 1785 - يىلىدىن بۇيان، شەھەر دائىرىسىدە بىر قېتىم سەككىز بالدىن يۇقىرى يەر تەۋرىگەن، ئۈچ قېتىم 7 - 7.9 بال يەر تەۋرىگەن، 20 قېتىم 5 - 6.9 بال يەر تەۋرىگەن، 24 قېتىم بەش بالدىن تۆۋەن يەر تەۋرىگەن.

1989 - يىلى مەملىكەت بويىچە يەر تەۋرەش يۈزلىنىشىنى مۇھاكىمە قىلىش يىغىنى چوڭ قۇرۇلۇق يەر تەۋرەش ھەرىكىتى جانلانغان باسقۇچقا كىردى دەپ قاراپ، مەملىكەت بويىچە يەر تەۋرەشتىن مۇداپىئە كۆرىدىغان يەتتە نۇقتىلىق كۆزىتىش رايونىنى بېكىتكەنىدى. كورلا شەھىرى يەتتە نۇقتىلىق كۆزىتىش رايونىنىڭ بىرى — شىنجاڭدىكى جەنۇبىي تەڭرىتاغنىڭ ئوتتۇرا بۆلىكىنىڭ بايدىن كورلىغچە بولغان شەرقىي بۆلىكىگە جايلاشقان. كورلا شەھىرى ئوتتۇراھال، كۆچلۈك يەر تەۋرەش ئېھتىمالى بولغان ياكى ئوتتۇراھال، كۆچلۈك يەر تەۋرەشنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغان ئورۇنلارنىڭ بىرى.

2. ئاساسلىق ھەرىكەتچان ئۇزۇلمە

شىمالىي بۈگۈر-چىڭگىر ئۇزۇلمىسى: بۇ ئۇزۇلمىنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 400 كىلومېتر بولۇپ، پروتېرۇزوي ئېراسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە شەكىللەنگەن، ئۇ ئۇل ئاستى يۇنىلىشلىك سېرىلما تەتۇر ئۇزۇك قاتلامغا كىرىدۇ. جەنۇبىي تەڭرىتاغ مىنوگېئو سىنكلىنالى بىلەن تارىم پلاتفورمىسىدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ تېكتونىك ئېلېمېنتنىڭ چېگرىسى ھېسابلىنىدۇ، ئۇ كورلا شەھىرىدىكى يەر تەۋرەشنى تېزگىنلەشتە ئالرقا كۆرۈنۈش ئەھمىيىتىگە ئىگە ھەرىكەتچان ئۇزۇلمىدۇر.

كورلىنىڭ شىمالىي تاغ باغرى ئۇزۇلمىسى: بۇ ئۇزۇلمە غەربتە بۈگۈر ناھىيىسىدىكى يېڭىسار-نىڭ شىمالىدىكى تاغ ئېتىكىدىن باشلىنىپ، شەرقتە كورلا شەھىرىدىكى كۆنچى دەرياسىنىڭ غەربىي قاپتىلىغچە سوزۇلغان. ئۇ، پروتېرۇزوي ئېراسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە شەكىللەنگەن بولۇپ، تەتۇر ئايلانما يۇنىلىشلىك سېرىلما ھەم تەتۇر ئۇرۇلۇپ ئۇزۇلگەن قاتلامغا كىرىدۇ. شەرقىي بۆلىكىدە 7 بالدىن يۇقىرى قەدىمكى يەر تەۋرەش يۈز بەرگەن. يېقىنقى زامانلاردا بىر قېتىم 6.2 بال، ئىككى قېتىم 5 بالدىن 5.9 بالغىچە، 10 قېتىم ئىككى بالدىن 4.9 بالغىچە يەر تەۋرىگەن. بۇ ئۇزۇلمە كورلا شەھىرىگە يېقىنراق بولغاچقا، كورلا شەھىرىنىڭ يەر تەۋرەش ئالرقا كۆرۈنۈشىگە بىر قەدەر زور تەسىر كۆرسىتىدىغان ئۇزۇلمە ھېسابلىنىدۇ.

باشئەگمە ئۇزۇلمىسى: بۇ ئۇزۇلمىنىڭ شەرقىي ئۇچى باغراش كۆلىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغچە سوزۇلغان، غەربىي-جەنۇبىي بۆلىكى قۇرۇقتاغنىڭ ئۇل جىنس رايونىنى كېسىپ ئۆتۈپ، تارىم پلاتفورما-سىنىڭ رايونىغچە سوزۇلغان، شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 200 كىلومېتر بولۇپ، مۇرەككەپ، ئاكتىپ ئۇزۇلمە ھېسابلىنىدۇ.

قۇرۇقتاغ جەنۇبىي ئۇزۇلمىسى: بۇ، قۇرۇقتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە تارقالغان، گېرتسېن دەۋرىدە شەكىللەنگەن قايچىسىمان يېرىلما بەلباغ بولۇپ، ئوتتۇرا كاينوزوي ئېراسىغا تەۋە ھەرىكەتچان ئۇزۇلمە ھېسابلىنىدۇ.

ماي ئىسكىلاتى ـ قەغەز زاۋۇتى ئۇزۇلمىسى: بۇ، كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى مازار ئەتراپىدىن باشلىنىپ شەرققە سوزۇلۇپ، باغراش قەغەز زاۋۇتىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغىچە يېتىپ بارىدۇ. باغراش قەغەز زاۋۇتى ئەتراپلىرىدىكى كۆپ جايلاردا كۆچلۈك قەدىمكى يەر تەۋرەش ئىزلىرى ئۇچرايدۇ، يەر يۈزىگە قەدىمكى قۇم ۋە سۇلار ئېتىلىپ چىققان نۇرغۇنلىغان تۆشۈكلەر بار.

كۆنچى دەريا‌سى ئۇزۇلمىسى: بۇ ئۇزۇلمە كورلا شەھىرىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا تارالغان بولۇپ، قۇرۇقتاغ پلاتفورما كۆتۈرۈلمىسى بىلەن كۆنچى دەريا‌سى پىلاتفورما تۆپىلىكى چېگرىلىنىدىغان ئۇزۇلمە ھېسابلىنىدۇ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 40 كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ گېرتسېن دەۋرىدە شەكىللەنگەن بولۇپ، شەرقىي شىمالغا قىيسايغان تەتۈر ئۇزۇلمە قاتلامدىن ئىبارەت.

3. كۆچلۈكلۈك دەرىجىسىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى

1986 ـ يىلى دۆلەت ئىلان قىلغان يەر تەۋرەشنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسىنىڭ تارقىلىش خەرىتىسىگە قارىغاندا، كورلا شەھىرى °6لۇق رايونغا ئايرىلغان. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان يەر تەۋرەش ساھەسىدىكى پەن تەتقىقات تارماقلىرىنىڭ كورلا شەھىرى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان يەر تەۋرەش خەۋپىگە دائىر ئانالىزى ۋە باھاسىدا، ئاساسىي كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى °7 بولىدۇ، دەپ ھېسابلانغان.

1990 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەر تەۋرەش خىزمىتى ئىشخانىسى تۈزگەن «شىنجاڭدىكى تەڭرىتاغنىڭ ئوتتۇرا ـ شەرقىي بۆلىكى — بايدىن كورلىغىچە بولغان جايلاردىكى يەر تەۋرەشنى نۇقتىلىق كۆزىتىش رايونلىرىنىڭ رايون دائىرىلىك ئۇنۇمۇرسال مۇداپىئەلىنىش سىستېمىسى» دا كورلا شەھىرىدىكى يېقىن مەزگىللىك يەر تەۋرەشنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى °7، يىراق مەزگىللىك يەر تەۋرەشنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى °8 قىلىپ بېكىتىلگەن.

Ⅱ باب

يەر تۈزۈلۈشى

كورلا شەھىرىنىڭ يەر تۈزۈلۈش ئالاھىدىلىكى شۇكى، شىمالىي تەرىپى ئېگىز، جەنۇبىي تەرىپى پەس، غەربىي تەرىپى ئېگىز شەرقىي تەرىپى پەس، تارىم ئويمانلىقىنىڭ چېتىدە يانتۇ يەلپۈگۈچسىمان بوستانلىق بەلباغلار شەكىللەنگەن. كۆنچى دەريا‌سىنى مەنبە قىلغان ئۈستەڭ سىستېمىلىرى شىمالدىن جەنۇبقا يۈزلەنگەن ۋە تورسىمان تارقالغان بولۇپ، تۈز كەتكەن بوستانلىقلارنى ھاسىل قىلغان. گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈش، شامالدا يېمىرىلىش، سۇ ئېقىنى يالاش قاتارلىق بىر قاتار ئېكسوگېن ـ تاشقى كۈچىنىشلەرنىڭ ھەر تەرەپلىمە تەسىر كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، خىلمۇ ـ خىل مۇرەككەپ يەر تۈزۈلۈشى شەكىللەنگەن.

ھاسىل بولۇش سەۋەبى ۋە يەر تۈزۈلۈش خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن، شەھەر تەۋەسىنى تەڭرىتاغدىكى

تاغلىق يەر ۋە تاغ ئارىسىدىكى ئويمانلىق ھەمدە تارىم ئويمانلىقىدىن ئىبارەت بىرىنچى دەرىجىلىك ئىككى گېئو مورفولوگىيىلىك رايونغا ئايرىش مۇمكىن.

§ 1 . تاغلىق يەر ۋە تاغ ئارىسىدىكى ئويمانلىق

تەكرىتاغدىكى تاغلىق يەر ۋە تاغ ئارىسىدىكى ئويمانلىق بىرىنچى دەرىجىلىك گېئومورفولوگىيىلىك رايون بولۇپ، كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان، ئۇنىڭ يەر كۆلىمى 1700 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر بويىچە يەر كۆلىمىنىڭ تۆتتىن بىر قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. كورلىنىڭ باشقىگىم دېگەن يېرىنى پاسىل قىلغاندا، ئۇنىڭ غەربى خورا تاغلىق رايونى، شەرقى قۇرۇقتاغ رايونى بولۇپ، ئىككى تاغ تۇتاشقان يەرنىڭ شىمالىي تەرىپى يەنجى ئويمانلىقى ھېسابلىنىدۇ.

1. خورا تاغلىق رايونى

بۇ تاغلىق رايون ئۆزگەرگەن جىنس، گىرانت ۋە ئۆڭىندى جىنسلاردىن تۈزۈلگەن بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 3000 مېتردىن 4000 مېترغىچە ئېگىز. روشەن ھالدا شەرقە قاراپ يانتۇ كەتكەن ئېگىزلىك يۈزى بار بولۇپ، ئۇ دېڭىز يۈزىدىن 3400 مېتر ئېگىز، تۈز كەتكەن تاغ ئومۇرتقۇسى سۇ بۆلگۈچ داۋان ھېسابلىنىدۇ. جەنۇبىي قاپتالدىكى كېسىكلەر ئىنتايىن تىك.

خورا تېغىنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئۆزۈنلۇقى تەخمىنەن 80 كىلومېتر، كەڭلىكى تەخمىنەن 10 كىلومېتردىن 20 كىلومېترغىچە بولۇپ، غەربىي شىمالىي غەربكە ـ شەرقىي جەنۇبىي شەرقە قاراپ يۆزلەنگەن. تاغنىڭ غەربىي شىمالى ئېگىز، شەرقىي جەنۇبى پەس، شىمالىي تەرىپىدىكى ئەڭ ئېگىز تاغ چوققىسىنىڭ ئېگىزلىكى 3658 مېتر بولۇپ، يىل بويى قار توپلىنىپ تۇرىدۇ؛ جەنۇبقا قاراپ سۈزۈلۈپ باشقىگىمنىڭ يېنىغا كەلگەن بىر بۆلەك تاغنىڭ چوققىسى دېڭىز يۈزىدىن تەخمىنەن 1200 مېتر ئېگىز. تاغلىق جايلارنىڭ مورفولوگىيىسى ئوتتۇراھال ـ ئېگىز تاغ تىپىغا كىرىدۇ، ئۇنىڭ شەكىللىنىش تىپى پۈرۈلمە ـ ئۆزۈلمە بۆلەكلىك تاغ تىپىغا كىرىدۇ. يەر شەكلى تىك بولۇپ، يالانما كېسىكلەر كۆچلۈك، جىلغا، يارلىرى ئېگىز ھەم تىك، يول يۈرۈش قىيىنراق. تاغلىق رايون ئىچىدە سۇ سىستېمىسى يېتىلمىگەن، كىلىماتى قۇرغاق، جىلغا ئىچىدىلا شالاڭ چاتقاللار ۋە ئوت ـ چۆپلەر ئۆسىدۇ.

2. قۇرۇقتاغ رايونى

بۇ تاغلىق رايون پروتېروزوي ئېراسىدىن پالېئوزوي دەۋرىگىچە بولغان گنېيس، ئۇڭىندى جىنس، كاربوناتلىق جىنس، گرانىتلاردىن تەركىب تاپقان. تاغنىڭ شىمالىي تەرىپى ئېگىز، شەرقىي تەرىپى پەس بولۇپ، پوتكۇل تاغ گەۋدىسى چۆللۈك تۈسىنى ئالغان.

شەھەر تەۋەسىدىكى قۇرۇقتاغنىڭ ئۆزۈنلۇقى تەخمىنەن 20 كىلومېتر، كەڭلىكى 15 كىلومېتر بولۇپ، غەربىي شىمالىي غەربكە ـ شەرقىي جەنۇبىي شەرقە قاراپ يۆزلەنگەن، دېڭىز يۈزىدىن تەخمىنەن 1200 مېتر ئېگىز. مورفولوگىيىلىك تىپى ئىدىرلىق ـ ئوتتۇراھال پەس تاغ تىپىغا كىرىدۇ. شەكىللىنىش تىپى پۈرۈلمە ئۆزۈلمە بۆلەكلىك تاغ تىپىغا كىرىدۇ. تاغلار غەربىي شىمالدىن شەرقىي جەنۇبقا

قاراپ پەيدىنپەي ئېگىزلەپ بارىدۇ، يەر شەكلىنىڭ كېسىلىشى ئوتتۇراھال، رايون تەۋەسىنىڭ كىلىماتى ئىنتايىن قۇرغاق، يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر بەك ئاز.

3. يەنجى ئويمانلىقى

بۇ، مېزوزوي ئېراسىغا تەۋە تاغ ئارىسىدىكى ئۆزۈلۈپ ئولتۇرۇشقان ئويمانلىق ھېسابلىنىدۇ. شەھەر تەۋەسى يەنجى ئويمانلىقىنىڭ غەربىي جەنۇبىي بۇلۇڭىدىكى كىچىككىنە بىر قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئۇنىڭ يەر كۆلىمى 40 كۋادرات كىلومېتردىن 50 كۋادرات كىلومېترغىچە كېلىدۇ، ئۇ، قەدىمكى قارا شەھەر دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ بىر قىسمى. يەر شەكلى تەكشى، دېڭىز يۈزىدىن تەخمىنەن 1100 مېتر ئېگىز، غەربىي تەرىپى سەل ئېگىزرەك، شەرققە قاراپ بارا ـ بارا پەسلەپ بارىدۇ. كۆنچى دەريا‌سى مۇشۇ تۆزلەڭلىكتىن ئېقىپ ئۆتكەندىن كېيىن باش ئەگمىنىڭ تار جىلغىسىدىن ئېقىپ ئۆتۈپ، ئاستا ـ ئاستا تارىم ئويمانلىقىغا بارىدۇ. تاشقەندىن باغراش كۆلىگىچە بولغان جايلاردا، كۆنچى دەريا‌سى ۋادىسىنى بويلاپ، ئوت ـ چۆپلەر، قومۇشلار قويۇق ئۆسكەن، كىلىماتى نەمخۇش، بۇ جاي كورلا شەھىرى بويىچە گۈزەل مەنزىرىلىك رايونلارنىڭ بىرى.

§ 2. تىنما تۆزلەڭلىكلەر

كورلا شەھىرىنىڭ ئوتتۇرا قىسمى بىلەن جەنۇبىي قىسمىدىكى رايونلارنىڭ مورفولوگىيىلىك ئېلېمېنتى تارىم ئويمانلىقى رايونىغا تەۋە، ئۇنىڭ يەر كۆلىمى تەخمىنەن 5800 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر يەر كۆلىمىنىڭ تەخمىنەن تۆتتىن ئۈچ قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. بۇ رايون خورا تېغى بىلەن قۇرۇقتاغ‌نىڭ تاغ باغرىنى بويلاپ تارقالغان بولۇپ، غەربىي تەرىپى يېڭىسار ـ چېدىر كەلكۈن تىنما تۆزلەڭلىكى، شەرقىي تەرىپى كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىدىن ئىبارەت، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان گېئومورفولوگىيىلىك كىچىك رايونىنىڭ جەنۇبىي تەرىپى تارىم دەريا‌سى تىنما تۆزلەڭلىكى ھېسابلىنىدۇ.

1. يېڭىسار ـ چېدىر كەلكۈن تىنما تۆزلەڭلىكى

تۆزلەڭلىك خورا تېغىنى بويلاپ، شەرقتىن غەربكە قاراپ تاسمىسىمان سوزۇلغان، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى تەخمىنەن 20 كىلومېتر بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 910 مېتردىن 1000 مېترغىچە ئېگىز، پەقەت شەرقىي چېتىنىڭ بىر قىسمىلا كورلا شەھىرى تەۋەسىگە جايلاشقان. يەر تۆزۈلۈشى جەھەتتە شىمالىي تەرىپى ئېگىز، جەنۇبىي تەرىپى پەس بولۇپ، تىپىك يانتۇ تۆزلەڭلىك ھېسابلىنىدۇ. چۆكۈندىلەر شىمالدىن جەنۇبقا ئىلگىرىلىگەنسېرى تەدرىجى نېپىزلاپ بارىدۇ. تۆزلەڭلىكتە يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر ئۆسۈپ يېتىلىپ، پارچە ـ پارچە مۇنبەت بوستانلىقلار شەكىللەنگەن.

2. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى ۋە تىنما تۆزلەڭلىك

كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى كۆنچى دەريا‌سى باشئەگمە تېغى ئېغىزىدىن چىققاندىن كېيىن ئېقىتىپ كەلگەن قۇم ـ شېغىل دۆۋىلەنمىسىدىن ھاسىل بولغان. قۇرۇقتاغنىڭ جەنۇبىي يان تەرىپىدىكى يېڭى تۆزۈلمە ھەرىكىتى پەيدا قىلغان كۆتۈرۈلمىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، كۆنچى دەريا‌سى ئاۋال غەربكە، كېيىن

جەنۇبقا، ئۇنىڭدىن كېيىن شەرققە قاراپ ئېقىپ، يايىسىمان ئەگرى ـ توقاي ھالەتنى شەكىللەندۈرگەن. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ كەڭلىكى 30 كىلومېتردىن 40 كىلومېترغىچە بولۇپ، غەربىي شىمالدىن شەرقىي جەنۇبقا قاراپ لوپنۇر ناھىيىسى تەۋەسىگىچە سۇزۇلغان. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنى، ئومۇمەن، ئىككى قىسىمغا ئايرىش مۇمكىن، شەرقىي قىسمى قەدىمكى يەلپۇگۈچسىمان تىنما بولۇپ، قۇرۇقتاغنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى يېڭى تۇزۇلمە ھەرىكىتىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، ئۇنىڭدا بىر قەدەر ئېگىز كۆتۈرۈلمە پەيدا بولغان، ئۇنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 900 مېتردىن 1000 مېترغىچە بولۇپ، يالانما تۇزلەڭلىك ھېسابلىنىدۇ؛ شەرقىي قىسمى قەدىمكى يەلپۇگۈچسىمان تىنما بولۇپ، يالىنىش تەسىرى كۆچلۈك بولغاد. لىقتىن، يەر يۈزىنىڭ كۆپىنچىسى شېغىللىشىپ (چۆللىشىپ) كەتكەن، پەقەت قىسمەن جايلىرىدىلا پارچە- پارچە بوستانلىق شەكىللەنگەن. غەربىي قىسمىدىكى يېڭى دېلتىنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 850 مېتر بولۇپ، دۆڭلەنمە تۇزلەڭلىك ھېسابلىنىدۇ. بۇ تۇزلەڭلىكنىڭ يەر تۇزۇلۇشى تەكشى، كۆپىنچىسى قۇمساڭغۇ، ئۇششاق شېغىللىق ھەمدە تۇپراق چۆكۈندىلىك بولۇپ، تېرىقچىلىق قىلىشقا باب كېلىدۇ، بۇ يەرلەرنى سۇغىرىش قۇلايلىق، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەر ئاستى سۇ ئورنى بىر مېتردىن ئۇچ مېترغىچە، سۇ سۈپىتى ياخشى بولۇپ، ئېچىپ پايدىلىنىشقا بولىدۇ. يېڭى دېلتىغا جايلاشقان بىپايان بوستانلىق كورلا شەھىرىنىڭ ئاشلىق، پاختا، مېۋە ـ چېۋە ئىشلەپچىقىرىدىغان ئاساسلىق رايونى بولۇپ قالغان.

3. تارىم دەريا‌سى ۋادىسىدىكى تىنما تۇزلەڭلىك

بۇ تۇزلەڭلىكنىڭ شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 400 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 50 كىلومېتردىن 80 كىلومېترغىچە كېلىدۇ، ئۇنىڭ پەقەت ئاز بىر قىسمىلا كورلا شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، يەر كۆلىمى تەخمىنەن 1750 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، شەھەر يەر كۆلىمىنىڭ 24 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى تەخمىنەن 900 مېتر بولۇپ، يەر تۇزۇلۇشى تەكشى، چۆكۈندىلەر، ئاساسلىقى، ئۇششاق قۇم ۋە قۇمساڭغۇ تۇپراقتىن ئىبارەت. تارىم دەريا‌سىنىڭ يانتۇلۇق پەسىيىشى ئاز بولغاچقا، دەريا ئاچىلى، سازلىقلار پېتىلگەن، ھەرقايسى تارماق ئېقىنلارنىڭ تەبىئىي توسمىلىرىدا قويۇق توغراق ئورمانلىرى ئۆسكەن؛ ئويمانلىقلاردىكى سازلىق بەلباغلاردا بولسا، چاتقال ۋە ئوت ـ چۆپلەر ئۆسكەن؛ قالغان كۆپ قىسىم يەرلەرنى سېرىق قۇم بېسىۋالغان، ھاۋا كىلىماتى قۇرغاق، ئىسسىق بولۇپ، دائىم بوران ـ قۇم ئۇچۇپ تۇرىدۇ، تارىم دەريا‌سىدىن يىراق بولغان شىمالدىكى رايونلاردا خېلى كەڭ كەتكەن قۇملۇق شەكىللەنگەن.

Ⅲ باب

كىلىماتى

§1. تۆت پەسىلنىڭ ئالاھىدىلىكى

كورلا شەھىرى شىمالىي يېرىم شارنىڭ ئوتتۇرا كەڭلىك بەلبېغىغا، ئاسىيا ـ ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇ-

قىسمىنىڭ مەركىزىدىكى ئەڭ چوڭ قۇملۇق — تارىم ئويمانلىقىدىكى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ شەرقىي شىمالىي چېتىگە جايلاشقان. تۈزلەڭلىك مۇتتەسىل ئىسسىق بەلباغىنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇق قۇرغاق ئىقلىمىغا، خۇرا تاغلىق رايونى بولسا ئېگىز تاغ قۇرغاق سوغۇق - يېرىم قۇرغاق ئېقلىمىغا كىرىدۇ. كېلىمات خۇسۇسىيىتى شۇكى، كۈن نۇرى بايلىقى ۋە ئىسسىقلىق بايلىقى بىر قەدەر مول، سوغۇق - ئىسسىق زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ، ھۆل - يېغىن ئاز، ئەمما ئۆزگىرىشى بەك تېز، پارغا ئايلىنىشى كۈچلۈك، ھاۋاسى قۇرغاق بولۇپ، بوران كۆپرەك چىقىدۇ. شەرقىي قىسمىدا يىل بويى شەرقىي شىمال شامىلى، شىمالىي قىسمىدا غەربىي جەنۇب شامىلى چىقىپ تۇرىدۇ.

كورلا شەھىرىدە 2 - ئاينىڭ ئاخىرى، 3 - ئاينىڭ باشلىرىدا باش ئەتىياز بولىدۇ؛ 5 - ئاينىڭ ئاخىرى، 6 - ئاينىڭ باشلىرىدا ياز باشلىنىدۇ؛ 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئەتراپىدا كۈز كىرىدۇ؛ 11-ئاينىڭ 20 - كۈنى ئەتراپىدا قىش بولىدۇ. ياز بىلەن قىش ئۆزۈنراق (ئايرىم - ئايرىم ھالدا 100 كۈن ئەتراپىدا)، كۈز پەسلى قىسقا (70 كۈندىن 75 كۈنگىچە) بولىدۇ.

تۆت پەسلىدىكى كىلىماتنىڭ ئالاھىدىلىكى مۇنداق:

ئەتىياز پەسلى تېمپېراتۇرا تېز ئۆرلەيدۇ، ئەمما تۇراقلىق بولمايدۇ، دائىم دېگۈدەك كۈچلۈك سوغۇق ھاۋا ئېقىمى كىرىدۇ، ئەتىياز سوغۇقى بولىدىغان ۋە ئەتىيازلىق سوغۇق قايتىلىنىدىغان يىللار تەخمىنەن 45% نى ئىگىلەيدۇ. شامال كۈچ، كۈچلۈك چىقىدۇ، ئەتىيازنىڭ ئاخىرىدا قۇرغاق ئىسسىق شامال خەۋپى كۆرۈلىدۇ. ئەتىياز پەسلىدىكى ھۆل - يېغىن مىقدارى يىللىق ئومۇمىي ھۆل - يېغىن مىقدارىنىڭ 20 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئەتىيازدا قۇرغاقچىلىق، شور ئاپىتى كۆرۈلىدۇ.

ياز پەسلى جەنۇبىي ئاسىيا يۇقىرى بېسىمى ۋە شىمالىي قىسمىدىكى سۈبترووپىك بەلباغىنىڭ فرونتال بېسىمىغا ئۇچرىغاچقا، دېھقانچىلىق رايونلىرىدا پۈتۈن ئىسسىق ۋە قۇرغاقچىلىق بولۇپ تۇرىدۇ، ھۆل - يېغىن نىسبىتى ئەڭ زور بولۇپ، يىللىق ھۆل - يېغىن مىقدارىنىڭ 50 - 60 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، بۇ پەسىل ئۆتكۈنچى خاراكتېرلىك ھاۋارايى، قارا يامغۇر، تاغ كەلكۈنى، مۆلدۈر ئاپىتى يۈز بېرىدىغان پەسىل ھېسابلىنىدۇ. خۇرا تاغلىق رايونىنىڭ ھاۋا كېلىماتى سالقىن، ئۇ يەردە يامغۇر سۈيى بىر قەدەر كۆپ بولۇپ، ئوت - چۆپلەرنىڭ ئۆسۈشىگە پايدىلىق، يازدا قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بولىدۇ.

كۈز پەسلى بۇپەسلىدە ھاۋا ئىسسىق ھەم سالقىن بولۇپ، ھۆل - يېغىن بىردىنلا ئازىيىپ كېتىدۇ، تېمپېراتۇرا تېز تۆۋەنلەيدۇ، پەسىل قىسقا بولىدۇ.

قىش پەسلى موڭغۇلىيىنىڭ سوغۇق يۇقىرى بېسىمىنىڭ تېزگىنلىشىگە ئۇچرايدۇ، تاغلىق رايونلاردا قاتتىق سوغۇق بولىدۇ، تۇراقلىق دۆۋىلەنمە قار ئاز ئۇچرايدۇ. 80 - يىللىرى ھاۋا كېلىماتى ئىللىق بولدى. ئۇ، ئاساسەن، ئىللىق قىش كۈنلىرىنىڭ كۆپ بولغانلىقىدا ئىپادىلەندى.

§ 2 . قۇياش ئېنېرگىيىسى

1. قۇياشنىڭ ئومۇمىي رادىئاتسىيىسى

كورلا شەھىرىدە قۇياشنىڭ يىللىق ئومۇمىي رادىئاتسىيىسى ھەر كۋادرات مېتردا 6160 مېگا جوئۇلدىن 6340 مېگا جوئۇلغىچە بولۇپ، غەربتىن شەرققە قاراپ بالداقسىمان ئېشىپ بارىدۇ. بىر يىل ئىچىدە 1 - ئايدىن 7 - ئايغىچە پەيدىنپەي ئېشىپ 7 - ئايدىن 12 - ئايغىچە تۆۋەنلەپ بارىدۇ، ھەر بىر كۋادرات مېتردا 7 - ئايدا 749 مېگا جوئۇلدىن 770 مېگا جوئۇلغىچە، 12 - ئايدا 247 مېگا جوئۇلدىن 251

مېگا جوئۇلغىچە بولىدۇ.

2. فىزىئولوگىيىلىك رادىئاتسىيىسى

كورلا شەھىرىنىڭ فىزىئولوگىيىلىك رادىئاتسىيىسى قۇياش ئوبۇمىي رادىئاتسىيىسىنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدۇ، يەنى يىللىق فىزىئولوگىيىلىك رادىئاتسىيىسى ھەر كۋادرات مېتردا 3080 مېگا جوئۇلدىن 3170مېگا جوئۇلغىچە، ئۆسۈش پەسلى (3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدىن 11 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىغىچە) دىكى فىزىئولوگىيىلىك رادىئاتسىيىسى ھەر كۋادرات مېتردا 2427 مېگا جوئۇلدىن 2762 مېگا جوئۇلغىچە بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە كېۋەز، شال، پەمىدۇر قاتارلىق ئىسسىقپەرەس زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈش مەزگىلى (4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدىن 10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىغىچە) دىكى فىزىئولوگىيىلىك رادىئاتسىيىسى ھەر بىر كۋادرات مېتردا 2089 مېگاجوئۇلدىن 2260 مېگا جوئۇلغىچە بولىدۇ.

3. كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى ۋە كۈن نۇرى چۈشۈش پىرسەنتى

كورلا شەھىرىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا كۈن نۇرىنىڭ يىللىق چۈشۈش ۋاقتى مۇنداق بولىدۇ: غەربىي قىسمىدا 2793 سائەتكە، شەرقىي قىسمىدا 2951 سائەتكە يېتىدۇ؛ 3 ـ ئايدىن 11 ـ ئايغىچە كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى غەربىي قىسمىدا 2256 سائەتكە، شەرقىي قىسمىدا 2385 سائەتكە يېتىدۇ؛ 8 ـ ئايدا كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى ئەڭ ئۇزۇن بولۇپ، 284 سائەتتىن 300 سائەتكىچە بولىدۇ؛ 12 ـ ئايدا كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى ئەڭ قىسقا بولۇپ، 174 سائەتتىن 183 سائەتكىچە بولىدۇ.

غەربىي قىسمىدا كۈن نۇرىنىڭ يىللىق چۈشۈش پىرسەنتى 63% كە، شەرقىي قىسمىدا 67% كە يېتىدۇ. 10 ـ ئايدا كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش پىرسەنتى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، غەربىي قىسمىدىن شەرقىي قىسمىغىچە بولغان جايلاردا 73% تىن 76% كىچە، 4 ـ ئايدا ئەڭ تۆۋەن بولۇپ 56% تىن 60% كىچە بولىدۇ.

§ 3. تېمپېراتۇرىسى

كورلا شەھىرىدە تېمپېراتۇرىنىڭ تارقىلىش خۇسۇسىيىتى شۇكى، تاغلىق رايونلار تۈزلەڭ رايونلارغا قارىغاندا سوغۇق بولىدۇ. شەھەر ئەتراپى ۋە شاڭخۇ يېزىسى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى قاتارلىق تاغ ئېتىكىدىكى تۈزلەڭ جايلارنىڭ ئىسسىقلىق شارائىتى ياخشى بولۇپ، تېمپېراتۇرىسى شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ تۆۋەنلەپ بارىدۇ؛ تاشدەن رايونىنىڭ تېمپېراتۇرىسى تۆۋەنرەك.

1. ھاۋا تېمپېراتۇرىسى

يىللىق ئوتتۇرىچە ھاۋا تېمپېراتۇرىسى تىك بەلباغلىق خۇسۇسىيىتى كۆچلۈك. خورا تېغىدىكى تاغلىق رايونلارنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 6℃ تىن تۆۋەن، تاشدەن رايونىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 9.9℃، پۇخۇي رايونىنىڭ 10.5℃، كۆنچى دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدىكى يېزا ـ

مەيدانلارنىڭ يىللىق ئوتتۇرچە تېمپېراتۇرىسى 11℃ تىن 11.5℃ قىچە بولىدۇ.

ئەتىياز پەسلىدە تېمپېراتۇرا تېز ئۆرلەيدۇ، ئەمما تۇراقسىز بولىدۇ، كۈز پەسلىدە تېمپېراتۇرىنىڭ تۆۋەنلىشى تېز بولىدۇ، تېمپېراتۇرىنىڭ ئۆرلەش سۈرئىتى 3 ـ ئايدا 9℃ تىن 10℃ قىچە، 4 ـ ئايدا 8℃ ، 5 ـ ئايدا 6℃ تىن 7℃ قىچە بولىدۇ، لېكىن ئۇچتىن بىر قىسىم يىللاردا ئەتىياز سوغۇقى بولىدۇ ياكى ئەتىياز سوغۇقى قايتىلىنىدۇ (بۇنىڭ ئىچىدە ئەتىياز سوغۇقى قايتىلىنىدىغان يىللارنىڭ پەيدا بولۇش ئېھتىمالى 9/32 بولىدۇ). كۈز پەسلىدىكى تېمپېراتۇرىنىڭ چۈشۈش سۈرئىتى 9 ـ ئايدا 5℃ تىن 6℃ قىچە، 10 ـ ئايدا 8.5℃، 11 ـ ئايدا 10℃ تىن 11℃ قىچە بولىدۇ.

كورلا شەھرىدىكى ھەر قايسى جايلارنىڭ ھەر قايسى ئايلاردىكى ئوتتۇرچە ھاۋا تېمپېراتۇرىسى

جەدۋەل: 2 ـ 2 ھەرلىكى: ℃

رايون	1 ـ ئاي	2 ـ ئاي	3 ـ ئاي	4 ـ ئاي	5 ـ ئاي	6 ـ ئاي	7 ـ ئاي	8 ـ ئاي	9 ـ ئاي	10 ـ ئاي	11 ـ ئاي	12 ـ ئاي	يىللىق
كورلاشەھەر ئەتراپى	-7.6	-2.1	7.1	15.1	20.9	24.5	26.7	25.6	20	11.6	1.9	-5.8	11.5
29 ـ تۈەن مەيدان	-9.7	-3.6	6.7	14.6	21.3	25.5	26.3	25.6	19.9	11.2	0.7	-7.6	10.9
تاشدەن	-10.2	-4.4	5.1	13.8	20	23.9	25.7	24.5	18.8	9.4	0.3	-7.4	9.9

ھاۋا تېمپېراتۇرىسىنىڭ يىللىق پەرقى ئەڭ ئىسسىق ئايلار بىلەن ئەڭ سوغۇق ئايلارنىڭ ئوتتۇرچە ھاۋا تېمپېراتۇرا پەرقى (يىللىق پەرقى) 34℃ تىن 37℃ قىچە بولىدۇ.

ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 7 ـ ئايدا ئوتتۇرچە تېمپېراتۇرا 25℃ تىن 26℃ قىچە بولىدۇ. ئوتتۇرچە ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 33℃ تىن 34℃ قىچە بولىدۇ. 6 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە مۇتلەق ماكسىمۇم تېمپېراتۇرا پەيدا بولۇشى تاشدەن رايونىدا 39℃ قا، شەھەر ئەتراپىدا 40℃ قا، جەنۇبىي ۋە غەربىي قىسىملىرىدا 42℃ تىن 43℃ قا يېتىشى مۇمكىن.

ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 1 ـ ئايدىكى ئوتتۇرچە تېمپېراتۇرا خورا تېغى ئېتىكىدىكى جايلاردا 7.5℃- تىن 8℃- قىچە، تاشدەن، پۇخۇي قاتارلىق جايلاردا 10℃- ئەتراپىدا بولىدۇ. ئوتتۇرچە ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا شەھەر ئەتراپىدىكى ھەرقايسى يېزا ـ مەيدانلاردا 12.5℃- تىن 13℃- قىچە، باشقا جايلاردا 16℃- تىن 17℃- قىچە بولىدۇ. قىش پەسلىدىكى ھەرقايسى ئايلاردا مۇتلەق مىنىمۇم تېمپېراتۇرا پەيدا بولۇشى مۇمكىن. شەھەر ئەتراپلىرىدا 28.1℃- قا (1967 ـ يىل 1 ـ ئاي)، تاشدەن رايونىدا 30℃- قا (1967 ـ يىل 1 ـ ئاي)، دادۇڭزىدا 32.7℃- قا (1955 ـ يىلى 1 ـ ئاي) يەتكەن.

كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى كورلا شەھرىنىڭ شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدا كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 12.4℃، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 23.4℃ (1959 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى)، دادۇڭزا ئەتراپلىرىدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 15.6℃، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 25.2℃ (1956 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى)، پۇخۇي رايونىدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 15℃، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 26.3℃ (1959 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى)، تاشدەندە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 15.3℃، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 24.6℃ (1969 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى) بولىدۇ.

2. يېغىندى تېمپېراتۇرا

كۇندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا مۇقىم ھالدا 0℃ دىن ئۆتۈپ كەتكەن دەسلەپكى كۈن (باش ئەتىياز مەزگىلى) شەھەر ئەتراپىدائوتتۇرا ھېساب بىلەن 2 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنىگە، باشقا رايونلاردا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈندىن 3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىگىچە بولغان ئارىلىققا توغرا كېلىدۇ؛ ئاخىرلاشقان كۈن (يەنى قىش كىرگەن، تۇپراق توڭلىغان مەزگىل) ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 11 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنلىرى ئەتراپىغا توغرا كېلىدۇ. تولۇق يېتىلىش مەزگىلى 266 كۈندىن 270 كۈنگىچە بولغان ئارىلىققا توغرا كېلىدۇ. 0℃ تىن تۆۋەن ھەم شۇنىڭغا باراۋەر بولغان ھەرىكەتچان يېغىندى تېمپېراتۇرا شەھەر ئەتراپىدا 4700℃ قا، باشقا رايونلاردا 4620℃ قا يېتىدۇ.

كۇندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 5℃ بولغان مەزگىل سالقىنپەرەس ئۆسۈملۈكلەر، مەسىلەن: يازغى بۇغداي، قىچىلارنىڭ بېخىلىنىشىغا باب كېلىدىغان، شۇنداقلا قارىياغاچ، تېرەكلەرنىڭ بېخلىنىشىغا باب كېلىدىغان مەزگىل ھېسابلىنىدۇ. كۇندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا مۇقىم ھالدا 5℃ تىن ئۆتكەن مەزگىلنىڭ ئوتتۇرىچە باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش ۋاقتى شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدا 3 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈندىن 11 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنگىچە بولىدۇ، بۇ مەزگىل 235 كۈن داۋاملىشىدۇ، يېغىندى تېمپېراتۇرا 4580℃ ئەتراپىدا بولىدۇ، باشقا جايلاردا 3 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈندىن 10 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنگە توغرا كېلىپ، 230 كۈن داۋاملىشىدۇ، يېغىندى تېمپېراتۇرا 4450℃ بولىدۇ.

كۇندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 10℃ تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەڭ بولغان مەزگىل ئىسسىقپەرەس زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە باب كېلىدىغان مەزگىل ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەزگىل تاشدەن رايوندا 4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى باشلىنىپ، 10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ئاخىرلىشىدۇ، 190 كۈن داۋاملىشىدۇ، يېغىندى تېمپېراتۇرا 4050℃ قا يېتىدۇ؛ شەھەر ئەتراپىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى يېزا ـ مەيدانلاردا بۇ مەزگىل ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈندىن 5 ـ كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا باشلىنىپ، 10 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنلىرى ئەتراپىدا ئاخىرلىشىدۇ، 195 كۈندىن 201 كۈنگىچە داۋاملىشىدۇ، يېغىندى تېمپېراتۇرا تەخمىنەن 4285℃ قا يېتىدۇ؛ جەنۇبىي قىسمىدىكى يېزا ـ مەيدانلاردا 4 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى باشلىنىپ، 10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ئاخىرلىشىدۇ، تەخمىنەن 190 كۈن داۋاملىشىدۇ، يېغىندى تېمپېراتۇرا 4150℃ قا يېتىدۇ.

كۇندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا مۇقىم ھالدا 15℃ تىن ئۆتكەن مەزگىل ئىسسىقپەرەس زىرائەتلەر چېچەكلەپ چاڭلىشىدىغان مەزگىلنىڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا چېكى ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەزگىل ھەرقايسى يېزا-مەيدانلاردا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4 ـ ئاينىڭ 24 ـ، 25 ـ كۈنلىرى باشلىنىپ، 9-ئاينىڭ 26-كۈندىن 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا ئاخىرلىشىدۇ، بۇ مەزگىل 161 كۈندىن 156 كۈنگىچە بولۇپ، يېغىندى تېمپېراتۇرا 3625℃ تىن 3730℃ قىچە بولىدۇ.

كۇندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 20℃ تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەڭ بولغان مەزگىل ياز پەسلى ھېسابلىنىدۇ. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈندىن 30 ـ كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا ياز كىرىدۇ، 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈندىن 10 ـ كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا كۈز كىرىدۇ، ياز پەسلى تەخمىنەن 105 كۈنگە سوزۇلۇپ، يېغىندى تېمپېراتۇرا 2610℃ تىن 2620℃ قىچە بولىدۇ.

3. قىراۋسىز مەزگىل

خورا تېغىنىڭ چارۋىچىلىق رايونلىرىدا يىل بويى قىراۋ ـ قارلارنى ئۇچرىتقىلى بولىدۇ.

تاشدەن رايوندىكى ۋە جەنۇبىي قىسىمدىكى يېزا - مەيدانلاردا قىراۋسىز مەزگىل (ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 0℃ تىن يۇقىرى بولغان ۋاقىت ئەڭ ئۇزۇن داۋاملاشقان مەزگىل) ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى باشلىنىپ، 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئاخىرلىشىپ، 187 كۈن داۋاملىشىدۇ؛ شىمالىي قىسىمدىكى يېزا - مەيدانلاردا 3 - ئاينىڭ 27 - كۈنى باشلىنىپ، 10 - ئاينىڭ 26 - كۈنلىرى ئەتراپىدا ئاخىرلىشىپ، 205 كۈندىن 210 كۈنگىچە داۋاملىشىدۇ.

4. يەر تېمپېراتۇرىسى

يەرنىڭ يۈزى ۋە تېيىز قاتلىمى (يەر يۈزىدىن 15 سانتىمېتىرغىچە بولغان ئارىلىق) نىڭ تېمپېراتۇرا ئۆزگىرىشى ھاۋا تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئۆزگىرىشىگە قارىغاندا چوڭ بولىدۇ، يەر يۈزىدىن 20 سانتىمېتر تۆۋەن بولغان قاتلاملارنىڭ تېمپېراتۇرا ئۆزگىرىشى سەل - پەل ئازراق بولىدۇ.

كورلا شەھەر رايونىغا يىراق بولغان يېزا - مەيدانلاردىكى قۇرغاق قۇم تۇپراقنىڭ تېمپېراتۇرا ئۆزگىرىشى شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدىكى تۇپراقنىڭ تېمپېراتۇرا ئۆزگىرىشىگە قارىغاندا تېز بولىدۇ. يەر يۈزىنىڭ ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرىسى 72℃ قا يېتىدۇ، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرىسى بولسا، تۆۋەنلەپ 32℃ - قا چۈشۈپ قالىدۇ.

شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدا تۇپراقنىڭ ئەڭ چوڭقۇر توڭلىشى 63 سانتىمېتىرغا (1967 - يىلى 1-، 2 - ئاي)، دادۇڭزا ئەتراپلىرىنىڭ 97 سانتىمېتىرغا (1967 - يىل 2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى) يېتىدۇ. 11 - ئاينىڭ ئاخىرىدىن 12 - ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا توك تۇتۇپ، 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدىن 3 - ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا توك ئېرىيدۇ.

كورلا شەھرىنىڭ يەر تېمپېراتۇرىسى ئەھۋالى

جەدۋەل: 2 - 3 بىرلىكى: ℃

چوڭقۇرلۇقى		1 - ئاي	4 - ئاي	7 - ئاي	10 - ئاي	يىللىق
يەر يۈزى	ئوتتۇرا ھېساب بىلەن	-8.6	16.8	31.1	11.5	12.9
	ئەڭ يۇقىرى بولغاندا	20.4	60.7	72.4	49	72.4
	ئەڭ تۆۋەن بولغاندا	-31.9	-9	5.6	-10	-31.9
يەر يۈزىنىڭ ئاستى	5cm ئوتتۇرىچە	-4.8	14	28	12.6	12.4
	10cm ئوتتۇرىچە	-3.4	13.1	26.3	13.3	12.2
	15cm ئوتتۇرىچە	-2.5	12.4	25.4	13.9	12.1
	20cm ئوتتۇرىچە	-1.9	11.3	24.6	14.3	12
	40cm ئوتتۇرىچە	0.3	11.4	22.9	15.5	12.3

§ 4 . ھۆل - يېغىن

1. يامغۇر

كورلا شەھىرىدە يامغۇر ئاز ياغىدۇ، ئۆزگىرىش زور بولىدۇ: يامغۇر تاغلىق رايونلاردا كۆپ، تۆزلەك رايونلاردا ئاز، شىمالىي قىسىمدا كۆپ، جەنۇبىي قىسىمدا ئاز ياغىدۇ، يامغۇر پەسلى ئاساسەن 5 - ئايدىن 9 - ئايغىچە بولغان ۋاقىتقا مەركەزلەشكەن.

كۆزىتىش ۋە تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، خورا تاغلىق رايونىنىڭ يىللىق يامغۇر مىقدارى 150 - 250 مىللىمېتر، قۇرۇقتاغنىڭ يىللىق يامغۇر مىقدارى 100 مىللىمېتر ئەتراپىدا، تاشدەن رايونىنىڭ 87 مىللىمېتر، كورلا شەھەر رايونىدىن چەرچىگىچە بولغان ئارىلىقتا 50 - 56 مىللىمېتر، يامغۇرلۇق كۈن 28 - 29 كۈن، ئاۋات، توقۇرچى، بوتۇخونىڭ جەنۇبىدا 40 مىللىمېتردىن تۆۋەن بولىدۇ.

كورلا شەھىرىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئايدا، يىلدا ياغىدىغان يامغۇر مىقدارى

جەدۋەل: 2 - 4 بىرلىكى: مىللىمېتر

رايون	1 - ئاي	2 - ئاي	3 - ئاي	4 - ئاي	5 - ئاي	6 - ئاي	7 - ئاي	8 - ئاي	9 - ئاي	10 - ئاي	11 - ئاي	12 - ئاي	يىللىق
تاشدەن	1.4	2	1.5	3.2	13.3	17.3	20.3	13.5	7.7	3.3	1.7	1.4	86.6
كورلا	1.5	1.3	1.4	2.3	6.9	10.3	8.5	8.1	6.4	2.5	0.2	1	55.9
29 - تۆەن مەيدان	1.9	0.8	1.6	2.8	5	9	12	9.6	4.4	1.6	1.9	0.8	51.7

كورلا شەھىرىنىڭ 1981 - يىلدىكى ئومۇمىي يامغۇر مىقدارى 118 مىللىمېترغا (ئەڭ كۆپ) يەتتى، 1980 - يىلى ئاران 21 مىللىمېتر (ئەڭ ئاز) بولدى. دادۇڭزىنىڭ يىللىق يامغۇر مىقدارى ئەڭ كۆپ بولغاندا 157.1 مىللىمېترغا يېتىدۇ، ئەڭ ئاز بولغاندا ئاران 26.1 مىللىمېتر (1973 - يىلى) بولىدۇ.

1967 - يىل 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 1968 - يىل 6 - ئاينىڭ 3 - كۈنگىچە بولغان 268 كۈندە 0.1 مىللىمېتر يامغۇر ياغدى، ئۇنىڭدىن كۆپ يامغۇر ياغمىدى. 1976-يىل 7-ئاينىڭ 28-كۈنى بىر قېتىم 28 مىللىمېتر گۈلدۈرمامىلىق ئۆتكۈنچى يامغۇر ياغدى. 1990 - يىل 7 - ئاينىڭ 12 - كۈنى شەھەر رايونىدىكى شىمالىي تاغ يولىدا يېرىم سائەتتە 28 مىللىمېتر قارا يامغۇر يېغىپ، تاغدىن كەلكۈن كەلدى.

2. قار ۋە يېغىندى قار

خورا تېغىنلىك دېگىز يۈزىدىن 2000 مېتردىن ئېگىز جايلىرىدا يىلنىك ھەرقانداق مەزگىلىدە قار ياغىدۇ ۋە قار توپلىنىپ تۇرىدۇ، قار 70 ـ 150 سانتىمېتىرغا يېتىدۇ، بۇ جايلاردا قار يېغىش مەزگىلى ئاساسەن ئىللىق پەسلىگە توغرا كېلىدۇ، لېكىن مەڭگۈلۈك يېغىندى قار بولمايدۇ.

تۈزلەڭ رايونلاردا 10 ـ ئاينىڭ كېيىنكى ئون كۈنىدىن 4 ـ ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنگىچە بولغان ۋاقىت قار يېغىشى ئېھتىماللىق مەزگىلى ھېسابلىنىدۇ، كەچ كۈزدىن باش ئەتىيازغىچە قار مىقدارى ئوتتۇرىچە 3 ـ 4 سانتىمېتر، ئەڭ كۆپ بولغاندا ئون سانتىمېتر بولىدۇ. قار ياغىدىغان كۈنلەر شىمالىي قىسمىدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن سەككىز كۈن، ئەڭ كۆپ بولغاندا 22 ـ 24 كۈن؛ جەنۇبىي قىسمىدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4 ـ 5 كۈن، ئەڭ كۆپ بولغاندا 14 كۈن بولىدۇ. قىسمەن يىللاردا مۇقىم ھالدىكى يېغىندى قار بولىدۇ، قار يېغىلىپ قالمىغان كۈنلەر شىمالىي قىسمىدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 16 ـ 18 كۈنگە، ئەڭ كۆپ بولغاندا 50 كۈنگە؛ جەنۇبىي قىسمىدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يەتتە كۈنگە، ئەڭ كۆپ بولغاندا 40 كۈنگە يېتىدۇ. ئادەتتە يېغىندى قارنىڭ قېلىنلىقى ئون سانتىمېتىردىن تۆۋەن بولىدۇ، ئەڭ قېلىن بولغاندا 21 سانتىمېتىرغا (1981 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى) يېتىدۇ.

§ 5. شامال

1. شامال سۈرئىتى

باشئەگىم شامال ئېغىزى بولۇپ، بۇ ئېغىزنىڭ ئىككى چېتىدە شامال سۈرئىتى تېزرەك بولىدۇ. شامال ئېغىزىنىڭ شىمالىي چېتىدىكى تاشدەن رايوندا يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 3 ـ 4 مېتر/سېكۇنت، 3 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە 4 ـ 5 مېتر/سېكونت بولىدۇ، قەرەللىك كۆزىتىلىشچە، ئەڭ زور شامال سۈرئىتى 34 مېتر/سېكۇنتقا، مومېنتلىق ئەڭ زور شامال سۈرئىتى 40 مېتر/سېكۇنتقا يېتىدىكەن. شامال ئېغىزىنىڭ جەنۇبىي چېتىدىكى شەرقىي شەھەر رايونى ئەتراپىدا يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 4 ـ 5 مېتر/سېكۇنت، 3 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە 5 ـ 6 مېتر/سېكۇنت بولىدۇ، قەرەللىك ھالدىكى ئەڭ زور شامال سۈرئىتى 30 مېتر/سېكۇنتقا يېتىدۇ. غەربىي شەھەر ئەتراپى رايونىنىڭ شەرقتىن غەربكىچە بولغان جايلىرىدا يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 2.8 مېتر/سېكۇنتتىن پەسلەپ 1.8 مېتر/سېكۇنتقا، 3 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە 3 ـ 4 مېتر/سېكۇنتتىن پەسلەپ 2 ـ 3 مېتر/سېكۇنتقا، قەرەللىك ھالدىكى ئەڭ زور شامال سۈرئىتى 22 مېتر/سېكۇنتتىن پەسلەپ 20 مېتر/سېكۇنتقا چۈشۈپ قالىدۇ، مومېنتلىق ئەڭ زور شامال سۈرئىتى 28 ـ 30 مېتر/سېكۇنتقىچە بولىدۇ. پۈخۈي رايوندا ئوتتۇرىچە يىللىق شامال سۈرئىتى 2 ـ 3 مېتر/سېكۇنت بولىدۇ، ئەڭ زور بولغاندا 18 ـ 20 مېتر/سېكۇنتقا يېتىدۇ. خورا تېغى، قۇرۇقتاغ چوققىلىرىدا ۋە شامال ئېغىزلىرىدا شامال سۈرئىتى تېخىمۇ تېز بولىدۇ.

2. شامال يۆنىلىشى

باشئەگىم شامال ئېغىزىنىڭ شىمالىدىكى تاشدەن رايوندا يىل بويى غەربىي جەنۇب شامىلى كۆپ

چىقىدۇ، ئەمما بوراننىڭ يۆنىلىشى شىمال شامىلى ياكى غەربىي شىمال شامىلىدىن ئىبارەت بولىدۇ. ھاشىلىگىم شامال ئېغىزىنىڭ جەنۇبىدا يىل بويى قىيپاش شەرق شامىلى كۆپ چىقىدۇ، بوراننىڭ يۆنىلىشى، كۆپ ھاللاردا، قىيپاش شىمال شامىلى ياكى شەرقىي شىمال شامىلىدىن ئىبارەت بولىدۇ، گۈلدۇرماما ئىلىق ئۆتكۈنچى يامغۇر ئارىلاش بوراننىڭ يۆنىلىشى غەربىي شىمال شامىلىدىن ئىبارەت بولىدۇ.

خورا تېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى تاغ جىلغىلىرىدا شامال كۈرۈندىرلىك بولىدۇ، نورمال ھاۋارايى شارائىتىدا كېچىلىرى، كۆپ ھاللاردا، شەرق - شەرقىي شىمال شامىلى چىقىدۇ، كۈندۈزى، كۆپ ھاللاردا، غەرب - غەربىي جەنۇب شامىلى چىقىدۇ.

كورلا شەھىرىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ھەر ئايلىق شامالنىڭ سۈرئىتى

جەدۋەل: 2 - 5 بىرلىكى: مېتر/سېكۇنت

رايون	1 - ئاي	2 - ئاي	3 - ئاي	4 - ئاي	5 - ئاي	6 - ئاي	7 - ئاي	8 - ئاي	9 - ئاي	10 - ئاي	11 - ئاي	12 - ئاي	يىللىق
تاشدەن	2.6	3.2	4	4.4	4.6	4.8	4.4	4.1	3.6	3.3	4.5	2.4	3.8
كورلاشەھەر رايونى	1.9	2.5	3.3	3.6	3.5	3.2	3.1	2.9	2.6	2.2	1.8	1.6	2.7
ئايرودروم	3.2	2.7	4.6	5.2	5.5	5.3	4.6	5.1	4.7	3.6	2.9	2.7	4.3
29 - تۈەن مەيدان	1	1.5	2	2.5	2.5	2.4	2	1.8	1.6	1.4	1.1	0.9	1.7

§ 6 . فېنولوگىيە

كورلا شەھىرىنىڭ تۈزلەك رايونلىرى ئىللىق مۇتىدىل بەلباغقا كىرىدۇ. قارىياغاچ، شىنجاڭ تېرىكىنىڭ سوغۇققا چىداملىق خۇسۇسىيىتى كۆچلۈكرەك بولۇپ، ھاۋا تېمپېراتۇرىسى مۇقىم ھالدا ئۈرلەپ 0℃ قا يەتكەندە (يەنى باش ئەتىياز بولغاندا ياكى توك ئېرىگەندە) بېغ چىقىرىشقا باشلايدۇ. ئۈرۈك، سۆگەت، سۇۋادان تېرەكنىڭ بېخلىنىشىغا ئېھتىياجلىق بولغان تۆۋەن چەكتىكى تېمپېراتۇرا بىلەن يازغى بۇغداي، باقلا، كۆك پۇرچاق قاتارلىق سالقىنپەرەس زىرائەتلەرنى تېرىش ۋە ئۇنىڭ بېغ چىقىرىشىغا ئېھتىياجلىق بىئولوگىيىلىك تۆۋەن چەكتىكى تېمپېراتۇرا بىر - بىرىگە يېقىن (3℃ — 5℃) بولىدۇ، شۇڭا قاراسۆگەت، سۇۋادان تېرەكلەر بېغ چىقىرىشقا باشلىغاندا، (3-ئاينىڭ باشلىرى) يازغى بۇغداي تېرىشقا بولىدۇ. كۈندىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا مۇقىم ئۈرلەپ 12℃ قا يەتكەندە تېرەك، قارا سۆگەت، نەشپۈت، ئۈجمە، قارىياغاچ، جىگدىلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى بۇك - باراقسانلىشىپ كېتىدۇ. بۇ دەرەخلەر يېڭى يوپۇرماق چىقارغان پەيت دەل ئىسسىقپەرەس زىرائەت ھېسابلىنىدىغان ئۇزۇن تالالىق پاختا، شال، كۆمىسقوناق، قىيام قاينىتىدىغان پەمىدۇر قاتارلىقلار

تېرىلىدىغان ئەك ياخشى مەزگىل (4 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنىدىن كېيىن) ھېسابلىنىدۇ. غوللۇق دەرەخ يوپۇرماقلىرى سارغىيىشقا باشلىغان پەيت كۆزلۈك يەر ئاغدۇرۇش، قىشلىق توك يانتۇزۇش مەزگىلى (10 ـ ئاينىك كېيىنكى ئون كۈنى) ھېسابلىنىدۇ. كۆز شامىلى قالدۇق يوپۇرماقلارنى تەلتۆكۈس چۈشۈرۈۋەتكەن چاغدا، قىش كىرىپ تۇيۇراق توڭلاشقا باشلايدۇ (11 ـ ئاينىك كېيىنكى ئون كۈنى).

7 §. كىلىماتنىك رايونلارغا بۆلۈنۈشى

كورلا شەھىرىنى تۈزلەك ئىللىق مۆتىدىل بەلباغنىك قۇرغاق دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونى ۋە خورا تېغى سوغۇق قۇرغاق ئوتلاق چارۋىچىلىق رايونىدىن ئىبارەت ئىككى چوك كىلىمات رايونىغا بۆلۈشكە بولىدۇ.

1. تۈزلەك ئىللىق مۆتىدىل بەلباغنىك قۇرغاق دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونى

بۇ رايوندا 10℃ تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەك يىغىندى تېمپېراتۇرا 4000℃ تىن ئاشىدۇ. كاپالەتلىك نىسبىتى 80% كە يەتكەن 10℃ تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەك يىغىندى تېمپېراتۇرىمۇ 3700℃ تىن ئاشىدۇ، يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 90 مىللىمېتردىن تۆۋەن، پارغا ئايلىنىش پوتېنسىيالى 1200 ـ 1400 مىللىمېتر بولۇپ، ئىللىق مۆتىدىل بەلباغ قۇرغاق ئىقلىمغا كىرىدۇ. بۇ رايونىنى قىراۋسىز ۋاقتىنىك ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى ۋە ئۆلكە يەر زىرائەتلىرى بىلەن بىنەم زىرائەتلىرىنىك تارقىلىشىغا ئاساسەن، ئۇچ كەنجى رايونغا ئايرىش مۇمكىن.

شەھەر ئەتراپىدىكى بالدۇر ئېچىلىدىغان ئۇزۇن تالالىق پاختا، يازغى بۇغداي، نەشپۈت، كۆكتات، ئىھاتە ئورمان ئۆستۈرۈلىدىغان بىنەم زىرائەت رايونى بۇ رايون چارباغ، لەنگەر، يېڭىشەھەر، تېكىچى، ئاۋات، سايدۆك قاتارلىق يېزا ـ مەيدانلارنى ۋە 28 ـ تۆۋەن ـ مەيدانىنىك شەرقىي قىسمىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. بۇ رايوندا 2 ـ ئاينىك ئاخىرى، 3 ـ ئاينىك باشلىرى باش ئەتىياز بولىدۇ. 10℃ تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەك بولغان يىغىندى تېمپېراتۇرا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4250℃ تىن يۇقىرى بولىدۇ، 80% يىللاردا 4050℃ تىن ئېشىپ كېتىدۇ، ئون يىلىنىك سەككىز يىلىدا 4 ـ ئاينىك 15 ـ كۈنىدىن ئىلگىرى ئاخىرقى قىراۋ چۈشىدۇ، 10 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنىدىن كېيىن دەسلەپكى ئۇششۇك پەيدا بولىدۇ، قىراۋسىز مەزگىل 180 كۈندىن كۆپرەك بولۇپ، زىرائەتلەر بىر يىلدا ئىككى قېتىم ياكى ئىككى يىلدا ئۈچ قېتىم پىشىدۇ. ياز پەسلىدە مۆتىدىل ماكسىمۇم تېمپېراتۇرا 40℃، قىش پەسلىدە مۆتىدىل مىنىمۇم تېمپېراتۇرا 28℃- بولىدۇ، 80% تىن كۆپ قىش پەسلىدە ئەك تۆۋەن تېمپېراتۇرا 22℃- تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەك بولىدۇ، ئەك تۆۋەن تېمپېراتۇرا 20℃- تىن تۆۋەن ياكى شۇنىڭغا تەك بولغان سوغۇق ئون كۈن ئەتراپىدا بولىدۇ. بۇ ئەھۋالدا نەشپۈت، شاپتۇل، ئۈرۈك، ئالمىلار تەبىئىي ھالدا قىشتىن ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئېنېرگىيە تەجەيدىغان كۈن نۇرى پارنىكى، سۇلياۋ پارنىكلىرىدا كۆكتات تىكىپ ئۆستۈرۈش تېخنىكىسىنى كېڭەيتىشكە پايدىلىق بولىدۇ. بۇ رايون باشئەگىم شامال ئېغىزىنىك تەسىرىگە ئۇچرىغاچقا، بوران، قۇرغاق ئىسسىق شامالنىك زىيىنى ئېغىرراق، ترانسپىراتسىيە بولۇشى ۋە سۇنىك سىرغىپ ئېقىپ كېتىشى كۆپ بولىدۇ.

دادۇڭزىدىكى شال، يازغى بۇغداي، بالدۇر ئېچىلىدىغان ئۇزۇن تالالىق پاختا، نەشپۈت،

قىيام قاينىتىلىدىغان پەسلەردۇر، ئېھاتە ئورمان ئۆستۈرۈلىدىغان، ئۇلكە - بىنەم زىرائەتلىرى ئارىلاشتۇرۇلۇپ ۋە نۆۋەتلەشتۈرۈلۈپ تېرىلىدىغان رايون بۇ رايون شاڭخەي يېزىسى، 29 - 30 - تۈەن - مەيدان، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى ۋە 28 - تۈەن - مەيداننىڭ غەربىي قىسمىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. بۇ رايوندا بوران ئازراق چىقىدۇ، لېكىن سوغۇق بىلەن ئىسسىق بەك پەرقلىق بولىدۇ. 1955 - يىل 1 - ئاينىڭ 4 - كۈنى 32℃- تىن تۆۋەن تېمپېراتۇرا كۆرۈلدى. بۇ رايوندا يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى يۇقىرى بولغاچقا، يەرلەر ئېغىر دەرىجىدە شورلىشىپ كەتكەن، سورتلۇق شاللارنى كېڭەيتىپ، شورلارنى يۇيۇۋەتكەن ۋە باستۇرۇۋەتكەندىلا، بۇ رايونىنى ئۇلكە زىرائەتلىرى بىلەن بىنەم زىرائەتلەرنى ئارىلاشتۇرۇپ ۋە نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىشقا بولىدىغان يۇقىرى ھوسۇللۇق ئاشلىق - پاختا رايونىغا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ.

كۆنچى دەريا‌سىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىدىكى ئالاھىدە بالدۇر ئېچىلىدىغان ئۇزۇن تالالىق پاختا، يازغى بۇغداي، شال، نەشپۈت، قوغۇن - تاۋۇز، ئورمان ئۆستۈرۈلىدىغان، چارۋا بېقىلىدىغان رايون بۇ رايون ئاۋات، توۋۇرچى، قوشئېرىق، بوتۇخو، قارا يۇلغۇن، پۇخۇي قاتارلىق يېزا ۋە دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى، چارۋىچىلىق فېرمىلىرىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. ئىسسىقپەرەس زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈشىگە ماس كېلىدىغان مەزگىللەردە 80% تىن كۆپرەك يىللارنىڭ 10℃ تىن يۇقىرى ياكى شۇنىڭغا تەڭ يىغىندى تېمپېراتۇرىسى شىمالدىن جەنۇبقىچە بولغان جايلاردا 3950℃ ، 3850℃ تىن 4050℃ قىچە بولىدۇ. بۇ رايوننىڭ قىراۋسىز ۋاقتى شەھەر رايونىغا قارىغاندا 10 - 15 كۈن قىسقا بولىدۇ، شۇڭلاشقا، ئۇزۇن تالالىق پاختا تېرىغاندا سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىش تېخنىكىسىنى قوللانغاندىن سىرت، يەنە پىشىشنى تېزلىتىش دورىسىنىڭ يارىدىمىگە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ، لېكىن بۇ دورا پاختىنىڭ سۈپىتىگە مەلۇم دەرىجىدە تەسىر يەتكۈزىدۇ. بۇ رايوندا كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ پەرقى چوڭ بولغاچقا، مېۋە - چېۋە تەركىبىدە قەنت مىقدارى يۇقىرى بولىدۇ. ئۈنۈمدىن باشقا بۇ رايوندا يەنە توغرا‌قلىق ۋە ئوتلاق بولۇپ، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىقنى ئومۇميۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇشقا باب كېلىدۇ.

2. خورا تېغىدىكى سوغۇق، قۇرغاق ئوتلاق چارۋىچىلىق رايونى

دېڭىز يۈزىدىن 2000 مېتردىن 3400 مېترغىچە بولغان ئارىلىقتا، يىل بويى قار ئۈچراپ تۇرىدۇ، ھاۋا ئىللىغان پەسىللەردە ھۆل - يېغىن مىقدارى 150 - 250 مىللىمېتر بولۇپ، كۆپ ھاللاردا، ئوت-چۆپلەر بولۇق ئۆسىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 2000 مېتردىن 2500 مېترغىچە بولغان تەسكەي تەرەپلەردە يەنە پارچە - پۈرات شەمشات ئۆسكەن بولۇپ، ئۇلار تامامەن يامغۇر، قارغا تايىنىپ تەبىئىي سۇ ئىچىدۇ. سۇ بىلەن تەمىنلەيدىغان سۇ ساقلاش قۇرۇلۇشى ۋە مۇقىم تاغ بولىقى بولمىغاچقا، ئاساسلا قۇرغاقچىلىق ئاپىتى كۆرۈلىدۇ.

§ 8. ھاۋارايى ئاپەتلىرى

شەھەر تەۋەسىدىكى ھاۋارايى ئاپەتلىرى، ئاساسەن، قۇرغاقچىلىق، قۇرغاق ئىسسىق شامال، ئۇشۇك، قىراۋ ئۇششۇكى، جۇدۇن، بوران ۋە قۇم - بوران، سوغۇق ئاپىتى، قارا يامغۇر، كەلكۈن، مۆلدۈر، چاقماق قاتارلىقلاردىن ئىبارەت، بولۇپمۇ قۇرغاقچىلىق، مۆلدۈر، بوران ئاپىتى بىر قەدەر ئېغىر بولىدۇ.

1. قۇرغاقچىلىق

كورلا شەھىرى تارىم ئويمانلىقىدىكى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ شەرقىي شىمالىي چېتىگە جايلاشقان، ئۇنىڭ قۇرغاقچىلىق دەرىجىسى (پارغا ئايلىنىش پوتېنسىيالى بىلەن ھۆل - يېغىن مىقدارى سېلىشتۇرۇلغاندا) 10 - 20 دىن يۇقىرى بولۇپ، كېلىماتى چېكىگە يەتكەن قۇرغاق رايون تىپىغا كىرىدۇ ھەمدە مەڭگۈلۈك قۇرغاق رايون دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بوستانلىقتىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىدا قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بولغان يىللار، ئاساسەن، كۆنچى دەريا‌سى، تارىم دەريا‌سى ۋە جىلغا سۇلىرى بىلەن تەمىنلىنىش مىقدارىغا قاراپ بېكىتىلىدۇ.

مىنگونىڭ 8 - يىلى (1919 - يىلى) چەرچى يېزىسى قۇرغاقچىلىققا ئۇچرىغان.

مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) چەرچى يېزىسىدىكى دەريا - ئۆستەڭلەر قۇرۇپ كەتكەن، 70% ئاپەتكە ئۇچرىغانلار 12 ئائىلىگە، 60% ئاپەتكە ئۇچرىغانلار 20 ئائىلىگە يەتكەن، 780 مو بۇغدايلىق ئاپەتكە ئۇچراپ، ئۇرۇقنىمۇ يېغىۋالغىلى بولمىغان.

1957 -، 1962 -، 1967 -، 1968 -، 1971 - ۋە 1974 - يىللىرى قۇرغاقچىلىق يىلى بولۇپ، قىسمەن تېرىلغۇ يەرلەر ۋاقتىنچە تاشلىۋېتىلدى.

ھەرىيلى 4 - ئايدىن 6 - ئايغىچە سۇ ئىشلىتىش تازا جىددىي بولغان مەزگىللەردە، دائىم ئەتىيازلىق قۇرغاقچىلىق يۈز بېردى.

باغراش ناسوس ئىستانسىسى پۈتكەندىن كېيىن، ھەرىيلى كۆنچى دەريا‌سىغا 1 مىليارد 100 مىليون كۇب مېتر سۇ يەتكۈزۈپ بېرىلىپ، قۇرغاقچىلىق ئاپىتى ئاساسىي جەھەتتىن توسۇلدى.

80 - يىللاردا تارىم دەريا‌سىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى سۇ مىقدارى 70 - يىللاردىكى سۇ مىقدارىنىڭ 71 پىرسەنتىگە چۈشۈپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن پۈخۈي رايونىدىكى توغراقلىق ۋە ئوتلاقلار قۇرغاقچىلىققا ئۇچراپ كەڭ كۆلەمدە نابۇت بولدى.

خورا تېغىدىكى ئوتلاقلاردا مۇقىم سۇ مەنبەسى كەم بولغاچقا، ئادەم، ئوتلاقلارغا ئېھتىياجلىق سۇ يېتىشمەيدۇ، قۇرغاقچىلىق ئەھۋالى ئېغىر بولىدۇ.

2. قۇرغاق ئىسسىق شامال

كورلا شەھىرى ئاسانلا قۇرغاق ئىسسىق شامال ئاپىتى يۈز بېرىدىغان رايون بولۇپ، ھەرىيلى 5 - ئايدىن 8 - ئايغىچە ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە قۇرغاق ئىسسىق شامال ئاپىتى يۈز بېرىدۇ.

مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلىغا قاراشلىق غەربىي شىمالدىكى ئىككى يېزىدا يازغى ۋە كۈزگى بۇغدايلار قۇرغاق ئىسسىق شامال ئاپىتىگە ئۇچرىغان.

1978 - يىلى قۇرغاق ئىسسىق شامال زىيىنى تۆپەيلىدىن، بۇغداينىڭ مىڭ تال دان ئېغىرلىقى تۆت - بەش گرام كېمەيىپ كېتىپ، مەھسۇلات 10% چامىسىدا تۆۋەنلەپ كەتتى.

1986 - يىلى 7 - ئاينىڭ 14 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە كورلا شەھىرىنىڭ مۇتلەق ماكسىمۇم ھاۋا تېمپېراتۇرىسى 39.7℃ قا يەتتى. مۇشۇنداق يۇقىرى ھارارەت ۋە قۇرغاق ئىسسىق شامالنىڭ زىيىنى تۆپەيلىدىن ئۇزۇن تالالىق كېۋەزنىڭ ھەربىر تۈپىدە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5. 0 غوزا سۇلىشىپ كېتىپ، مەھسۇلات 5% كېمەيدى؛ قىيام قاينىتىدىغان پەمىدۇرنىڭ مايسىلىرى كۆيۈپ كېتىپ، كېيىنكى مەزگىلدە مەھسۇلات ئېلىنمىدى. پۈخۈي رايونىدا ئىككى كالا ئۆلدى، بەش كالا كېسەل بولدى.

1988 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 23 ـ كۈنگىچە، 26 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە ئارقا-ئارقىدىن ئىككى قېتىم ئوتتۇراھال كۈچلۈك بوران تېپىدىكى قۇرغاق ئىسسىق شامال چىقىپ، بۇغدايلارنى بالدۇر پىشۇرىۋەتكەنلىكتىن، مىلك تال دان ئېغىرلىقى يەتتە گرام كېمەيمەي كېتىپ، مەھسۇلات 5% كېمەيمەي كەتتى. 7 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنىدىن 23 ـ كۈنگىچە قۇرغاق ئىسسىق شامالنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن 87% كېۋەز تۈپىنىڭ ئۈستى تەرىپىدىكى غوزەكلىرىنىڭ 50 پىرسەنتى تۆكۈلۈپ كەتتى.

3. ئۇششۇك ئاپىتى

مىنگونىڭ 19 ـ يىلى (1930 ـ يىلى) قىشتا كورلىدىكى كۆنچى دەرياسى پۈتۈنلەي توڭلىغان، شاپتۇل، ئۈرۈك دەرەخلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇششۇپ نابۇت بولغان. پۈخۈي رايونىدا 3000 چارۋا توڭلاپ ئۆلگەن، توخۇلار دەرەخ ئۈستىدە توڭلاپ ئۆلگەن، ئۈردەكلەر مۇز ئۈستىدە توپ ـ توپى بىلەن قېتىپ قالغان. بەزى دېھقانلارنىڭ قوللىرىمۇ ئۇششۇپ قالغان.

1954 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىن 12 ـ ئاينىڭ باشلىرىغىچە ئومۇمىيۈزلۈك ئوتتۇراھال قار يېغىپ، تۇيۇقسىز پەيدا بولغان سوغۇق بولدى، كۆنچى دەرياسىنىڭ باشئەگمە بۆلىكى مۇز بىلەن توسۇلۇپ قېلىپ، شۇرمەل تاشقىنى يۈز بەردى، كېيىن يەنە ئۈستى ـ ئۈستىلەپ قار يېغىپ، 17 ـ 18 سانتىمېتر قېلىنلىقتا مۇقىم يېغىندى قار ھاسىل بولدى.

1955 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى دادۇڭزىدا مۇتلەق مىنىمۇم تېمپېراتۇرا -32.7℃ قا چۈشۈپ، شاپتۇل دەرەخلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئۇششۇپ كەتتى، نەشپۈت كۆچەتلىرى ۋە چوڭ نەشپۈت دەرەخلىرىنىڭ نوتا شاخلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇششۇكىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدى.

1966 ـ يىلى قىشتا مۇتلەق مىنىمۇم تېمپېراتۇرا -28.1℃ قا چۈشۈپ قېلىپ، تېكىلگىنىگە بەش يىلدىن كۆپ بولغان شاپتۇل دەرىخى 12 پىرسەنتتىن 30 پىرسەنتىگىچە ئۇششۇپ نابۇت بولدى. 80%—90% شاپتۇل دەرىخىنىڭ ئاساسلىق غول شاخلىرى ئۇششۇپ كەتتى. نەشپۈتنىڭ ئۇششۇپ نابۇت بولغان تۈپلىرى 2.1% كە، يۈمران نوتىلىرى، ئۇششۇپ قالغان نەشپۈت دەرەخلىرى 80%-110% كە يەتتى. چېچەك بېخى 30 پىرسەنتتىن 60 پىرسەنتكىچە ئۇششۇپ كەتتى؛ ئۇزۇم تاللىرىنىڭ ئۇششۇپ نابۇت بولغان تۈپلىرى 20.7% كە يەتتى، جىگدە دەرىخىنىڭ 10.7% تى ئۇششۇپ نابۇت بولدى، ئۈرۈك، ئالما دەرەخلىرىنىڭ 50% تىن 80% كىچە چېچەك بېخى ۋە نوتا شاخلىرى ئۇششۇپ كەتتى.

1984 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنىدىن 18 ـ كۈنگىچە بەش بال شامال چىقىپ، ئارقىدىن ئازراق قار ياغقانلىقتىن، تېمپېراتۇرا داۋاملىق 14℃ تۆۋەنلەپ كەتتى. كېيىنكى ئون كۈن ئىچىدە ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا -16.5℃ قا چۈشۈپ 1958 ـ يىلدىن بۇيانقى ئەڭ تۆۋەن رېكورت يارىتىلدى. كېيىنكى يىلى يازدا سايدۆڭ، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانلىرىدا ئوتتۇرا ياشلىق نەشپۈت دەرەخلىرىدە ئومۇمىيۈزلۈك غولى قۇرۇش كېسىلى پەيدا بولۇپ، نەچچە يۈزمو يەردىكى نەشپۈت نابۇت بولۇپ كەتتى.

4. قىراۋ ئۇششۇكى

ئەتىياز پەسلىدە ئاخىرقى قىراۋ ئۇششۇكى ئىسسىقپەرەس زىرائەتلەرنىڭ يۈمران مايىسلىرىغا، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ مېۋە چېچەكلىرىگە، بۇغداينىڭ يۈمران باشاقلىرىغا زىيان يەتكۈزسە، كۈز پەسلىدىكى دەسلەپكى قىراۋ ئۇششۇكى زىرائەتلەرنىڭ ئۇسسىشىنى توختىتىپ قويىدۇ.

1955 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا شىددەتلىك بوران چىقىپ، تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ كەتتى. 17 ـ، 18 ـ كۈنلىرى بۇغدايغا، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ چېچەكلىرى ۋە غورىلىرىغا، كېۋەزنىڭ يۇمران مايسىلىرىغا ئۇششۇك تەگدى.

1961 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئەتتىگەندە ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 2℃ قا چۈشۈپ، كېۋەز يوپۇرماقلىرىنىڭ 20 ـ 40 پىرسەنتى ئۇششۇپ كەتتى. 10% تىن 15% كىچە يۇمران مايسىلار نابۇت بولدى، كۆممىقۇناق مايسىلىرىنىڭ زىيان بولۇش نىسبىتى 70% ـ 80% كە يەتتى.

1966 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 4 ـ، 5 ـ كۈنلىرى ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 1.4℃- قا چۈشۈپ، شاپتۇل چېچەكلىرى ئۇششۇپ كەتتى. شۇ يىلى شاپتۇل، ئۆرۈكتىن ئازراقلا مېۋە ئېلىندى.

1989 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈندىن 15 ـ كۈنگىچە ۋە 21 ـ كۈنى ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 1.4℃ قا چۈشۈپ، قىسمەن كېۋەز مايسىلىرى زىيانغا ئۇچرىدى.

1990 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 2.7℃ قا چۈشۈپ يىنىك ھالدا يامغۇر ئارىلاش قىراۋ ئۇششۇكى كۆرۈلۈپ، 11 مىڭ مو كېۋەزلىكنىڭ مايسىسى (ئۇرۇقى) سىيرەپ كېتىپ، 5% تىن 20% كىچە مايسا كېمەيىپ كەتتى.

5. جۇدۇن

سىبىرىيىنىڭ جەنۇبىدىن كەلگەن كۈچلۈك سوغۇق ھاۋا ئېقىمى كورلا شەھىرى تەۋەسىگە بېسىپ كىرىپ، بوران، قارا يامغۇر، قار، تۆۋەن تېمپېراتۇرا، قىراۋ ئۇششۇكى قاتارلىق ئۈنۈمۈرسال ھاۋا رايى ئاپەتلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ئاپەت ئەھۋالى ئىغىر بولىدۇ.

1960 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈندىن 12 ـ كۈنگىچە شۈرغان چىقىپ، تېمپېراتۇرا جىددى تۆۋەنلەپ، يىغىندى قار شەكىللەندى. بوراننىڭ مۇمبىتلىق ئەڭ زور سۈرئىتى 24 مېتر/سېكۇنتقا يەتتى. تېمپېراتۇرا داۋاملىق ھالدا 15℃ تۆۋەنلەپ، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 3.3℃- قا چۈشتى، نەتىجىدە ئۆرۈكنىڭ چېچەكلىرى پۈتۈنلەي ئۇششۇپ كەتتى، چارۋا مالىلاردا دىكتىئوكائۇلۇز كېسىلى تارقالدى.

1970 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈندىن 9 ـ كۈنگىچە بولغان زىمىستان قىشتا سەككىز بال بوران چىقىپ ھەمدە ئۈدا سەككىز كۈن قار يېغىپ، تېمپېراتۇرا داۋاملىق ھالدا 13℃تۆۋەنلەپ، قاتناش ۋەقەلىرى كۆپەيىپ كەتتى.

1973 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈندىن 15 ـ كۈنگىچە ئۈدا ئۈچ كۈن يامغۇر ئارىلاش يەتتە بال بوران چىقىپ، تېمپېراتۇرا بىراقلا 10℃تۆۋەنلەپ، ئىسسىقپەرەس زىرائەت مايسىلىرى ئىغىر زىيانغا ئۇچرىدى.

1979 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈندىن 12 ـ كۈنگىچە شىنجاڭ بويىچە كۈچلۈك جۇدۇن بولدى، بۇ مەزگىلدە كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئۈدا ئىككى كۈن بوران چىقتى، بىر سوتكىدا تېمپېراتۇرا 13℃ تۆۋەنلەپ، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 3℃- قا چۈشۈپ قالدى، نەتىجىدە ئۆرۈك چېچىكىنىڭ كۆپ قىسمى ئۇششۇپ نابۇت بولدى. پۈخۈي رايونىدا ئۈچ كۈن ئىچىدە 1500 قوي ئۆلدى.

1982 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈندىن 12 ـ كۈنگىچە كورلا شەھىرى كەڭ كۆلەمدە بوران، ئۇششۇك ئاپىتىگە ئۇچرىدى، شەھەر بويىچە 27 مىڭ 500 مو يەردىكى كېۋەز زىيانغا ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 13 مىڭ 200 مو يەردىكى كېۋەز پۈتۈنلەي نابۇت بولدى، ئىغىر ئاپەتكە ئۇچرىغان باغ ـ ۋاران، كۆكتاتلىق 1168 موغا، پۈتۈنلەي نابۇت بولغىنى 471 موغا يەتتى. 1058 قوي، 80 چوڭ چارۋا ئۆلدى.

1986 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە بەش بال بوران چىقتى، قار مىقدارى بەش مىللىمېتىرغا يەتتى، تېمپېراتۇرا 8℃ تۆۋەنلەپ، يىغىندى قار يەتتە سانتىمېتىرغا يەتتى، قاتناش توسۇلۇپ قېلىپ، 31 قېتىم ۋەقە سادىر بولدى، 200 مال يۇمۇن زىيان كۆرۈلدى.

1988 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنگىچە يەتتە بال بوران چىقتى، ئۆتكۈنچى بوران سەككىز ـ توققۇز بالغا يەتتى، ئىككى كۈن ئىچىدە تېمپېراتۇرا 10℃—11℃ تۆۋەنلىدى، بۇنىڭ بىلەن ئەتىيازنىڭ كېلىشى كېچىكىپ، يازغى بۇغداي تېرىلغۇسى كەينىگە سۈرۈلۈپ كەتتى.

6. بوران ۋە قۇم ـ بوران

بوران ۋە قۇم ـ بوران كورلا شەھەر رايونىدا كۆپ يۈز بېرىدىغان ئاپەت خاراكتېرلىك ھاۋارايى بولۇپ، دائىم زور زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

1965 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 11 ـ، 26 ـ كۈنى كورلىدا ئىككى قېتىم بوران چىقىپ، بوراننىڭ ئەڭ زور سۈرئىتى 28 ـ 32 مېتىر/سېكۇنتقا يەتتى. كېۋەزنىڭ يۇمران مايىسلىرى، مېۋىلىك دەرەخلەر ئېغىر زىيانغا ئۇچرىدى. بوران دەل ـ دەرەخلەرنى قۇمۇرۇپ، توك سىمىنى ئۈزۈۋەتتى، زىيان ئېغىر بولدى.

1969 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنىدىن 14 ـ كۈنگىچە ئۈدا ئۈچ كۈن سەككىز بال شەرقىي شىمال — شىمال بورىنى چىقتى، 13 ـ كۈنى بوران 9 ـ 12 بالغا يېتىپ، بەش سائەت داۋاملاشتى. بوراننىڭ مومېنتىلىق ئەڭ زور سۈرئىتى 39 مېتىر/سېكونتقا يەتتى. بوران 20 نەچچە يۈقىرى بېسىملىق توك سىمى ستولبىسىنى ئۈرۈۋەتتى، نەتىجىدە ئالتە كۈن توك توختاپ قالدى، ئۈرۈمچى بىلەن كورلا ئارىلىقىدىكى ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون ئالاقىسىمۇ 12 سائەت توختاپ قالدى، زىيانغا ئۇچرىغان كېۋەز كۆلىمى 2000 مودىن ئېشىپ كەتتى. خورا تېغىدىكى چارۋىچىلىق فېرمىسىدا 50 ئات، 500 دىن كۆپرەك قوي ئۆلدى.

1979 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى چۈشتە توققۇز بال قىيپاش شىمال بورىنى چىقىپ، نەشپۈتلەرنى قېقىۋەتكەچكە، ئېغىر زىيان بولدى، پەقەت سايدۇك باغۋەنچىلىك مەيدانىدىلا 150 تونىنا نەشپۈت قېقىلىپ كەتتى.

1985 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنگىچە ئۈدا ئۈچ كۈن ئالتە بال شەرقىي شىمال بورىنى چىقىپ، ئۆتكۈنچى بوران سۈرئىتى 22 مېتىر/سېكۇنتقا يەتتى، بۇنىڭ بىلەن كېۋەز مايىسلىرى ئېغىر زىيانغا ئۇچرىدى.

1986ـيىل 5ـئاينىڭ 18ـكۈنىدىن 21ـكۈنگىچە ئۈدا تۆت كۈن 6ـ7 بال شەرقىي شىمال بورىنى چىقتى، ئۆتكۈنچى بوران سۈرئىتى 25 مېتىر/سېكۇنتقا يەتتى. شەھەر بويىچە 9287 مو يەردىكى كېۋەز، شال، قوغۇن ـ تاۋۇز، كۆكتات زىيانغا ئۇچرىدى، 333 چوڭ چارۋا ئۆلدى.

6 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنىدىن 10 ـ كۈنگىچە چىققان بوراننىڭ كۈچى سەككىز بالغا، ئۆتكۈنچى بوران سۈرئىتى 27 مېتىر/سېكۇنتقا يەتتى، قارا يۇلغۇن، پۇخۇي قاتارلىق جايلاردا مۆلدۈرمۇ ياغدى، بۇنىڭ بىلەن 4058 مو يەردىكى كېۋەز ۋە مېۋە ـ چېۋە، كۆكتات ئاپەتكە ئۇچرىدى، ئاپەت ئېغىر بولغان كۆلەم 648 موغا يەتتى.

7. سوغۇق ئاپىتى

سوغۇق ئاپىتى دېگەندە، ئىسسىقلىقەرەس زىرائەتلەرنىڭ مايسا مەزگىلىدە ۋە چېچەكلەپ مېۋىلەش مەزگىلىدە ئۇزاق ۋاقىت تۆۋەن تېمپېراتۇرىنىڭ زىيىنىغا ئۇچرىغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

1975 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىن 5 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە، 1977 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا ئەتىيازلىق سوغۇق قايتىلىنىپ، شال، كېۋەزنىڭ بىخ چىقىرىش ۋاقتىنى ئون نەچچە كۈن كېچىكتۇرۇۋەتتى ھەمدە ئۇرۇق ۋە مايسىلار سېسىپ كېتىش ئەھۋالى كۆرۈلدى. 1975 ـ يىلى ئەتىيازلىق سوغۇق قايتىلىنىپ، 29 ـ، 30 ـ تۆۋەن ـ مەيدانلاردا شالنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 53 كىلوگرام كېمىيىپ كەتتى. 1977 ـ يىلى ئەتىياز سوغۇقى تۆپەيلىدىن 60% كېۋەز قايتا تېرىلدى.

1979 ـ، 1981 ـ، 1983 ـ، 1986 ـ، 1988 ـ يىللىرى 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 18.7℃ تىن 20.8℃ قىچە بولدى، بۇ، نورمال يىللاردىكىدىن 2℃—3℃ تۆۋەن، شالنىڭ مايسا مەزگىلىدىكى ئۆسۈشىگە باب كېلىدىغان تېمپېراتۇرىدىن 5℃—6℃ تۆۋەن بولۇپ، شال مايسىلىرى-نىڭ ئۆسۈشىگە تەسىر يەتكۈزدى، شۇنىڭ بىلەن شالنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 20 كىلوگرامدىن 65 كىلوگرامغىچە كېمىيىپ كەتتى.

1962 ـ، 1967 ـ، 1974 ـ، 1976 ـ، 1978 ـ، 1981 ـ، 1982 ـ يىللىرى تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ كېتىپ، شال چېچەكلىنىڭ ۋاقتىدا توزۇشىغا تەسىر يېتىپ، شال مەھسۇلاتى كېمىيىپ كەتتى، پاختا تالالىرىنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى تۆۋەنلەپ كەتتى.

8. قارا يامغۇر، كەلكۈن ئاپىتى

كورلا شەھىرى ئەڭ قۇرغاق كېلىماتلىق رايونغا تەۋە بولسىمۇ، لېكىن بەزىدە قارا يامغۇر ۋە كەلكۈن ئاپىتىمۇ يۈز بېرىپ تۇرىدۇ.

مىنگونىڭ 4 ـ يىلى (1915 ـ يىلى) 7 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى كېچىدە خامانگۈدا گۈلدۈرمامىلىق قارا يامغۇر يېغىپ، كۆنچى دەرياسىنىڭ سۈيى شىددەت بىلەن ئۆرلەپ كېتىپ، 22 ئائىلە ئاپەتكە ئۇچرىغان، ئۆيلەر گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەن، خامانلارنى سۇ بېسىپ كەتكەن.

مىنگونىڭ 9 ـ يىلى (1920 ـ يىلى) قارا شەھەر دەرياسىنىڭ سۈيى شىددەت بىلەن ئۆرلەپ، كۆنچى دەريانىڭ ۋادىسىدىكى بوتۇخو رايونىنىڭ 5000 مو يېرىنى سۇ بېسىپ كەتكەن.

1958 ـ يىلى 8 ـ ئايدا قارا شەھەر دەريانىدا كەلكۈن ئاپىتى بولۇپ، كۆنچى دەريانىدىكى كەلكۈن پەللىسىنىڭ ئېقىم مىقدارى 184 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى، كەلكۈن كورلىغا سۇ باشلاش ئېغىزىدىن ئالتىسىنى بۇزۇۋەتتى، سۇ باشلاش ئۆستەڭلىرىنىڭ يەتتە يېرىنى يار ئېلىپ كەتتى، 100 ئېغىزدەك ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشتى، 200 مودىن كۆپرەك ئېتىز ۋەيران بولدى؛ باشقىمۇ تۆت كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى تاشيول ئولتۇرۇشۇپ كېتىپ، قاتناش توسۇلۇپ قالدى.

1961 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا تارىم توسمىسىدىكى كەلكۈن پەللىسىنىڭ ئېقىم مىقدارى 752 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى، سوخو رايونىنىڭ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرى ئاپەتكە ئۇچرىدى.

1984 ـ يىلى كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى تۆپىلىك، چەرچى دەريانى، تاشدەن قاتارلىق جايلارغا كەلكۈن كېلىپ، ئېتىز ـ ئېرىق، يول، ئۆي ـ ئىمارەتلەر زىيانغا ئۇچرىدى.

1990 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 11 ـ، 12 ـ كۈنلىرى ئۇدا ئوتتۇراھال يامغۇر ۋە قارا يامغۇر ياغدى،

تاشدەن رايوندا يامغۇر مىقدارى 26 مىللىمېتىرغا يەتتى، شەھەرنىڭ شىمالىدىكى بېيشەن تاغلىق رايوندا يېرىم سائەت قارا يامغۇر يېغىپ، يامغۇر مىقدارى 27 مىللىمېتىرغا يەتتى، بۇنىڭ بىلەن كۆنچى دەريالىنىڭ ئېقىم مىقدارى ئۆرلەپ 92 كۇب مېتر/سېكۇنتقا، چەرچى ئېقىنى بىلەن مازار ئېقىنىدىكى كەلكۇن پەللىسى 325 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى، قارا يامغۇر ۋە كەلكۇن 1 مىليون يۈەندىن ئارتۇق زىيان سالدى.

9. مۆلدۈر ۋە چاقماق ئاپىتى

مۆلدۈر ۋە چاقماق 4 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە بولغان مەزگىللەرگە توغرا كېلىدۇ. 1936 ـ يىلى (مىنگونىڭ 25 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى قىسمەن رايونلار مۆلدۈر ئاپىتىگە ئۇچرىغان.

1956 ـ يىلى بوتۇخو يېزا ئىگىلىك 6 ـ تۈەنىدە ئىككى ئايال چاقماق زەربىسىگە ئۇچراپ، بىرسى ئۆلدى، بىرسى ئېغىر يارىلاندى.

1957 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى دادۇڭزا رايوندا مۆلدۈر يېغىپ، 4702 مو ئارپا، 3884 مو بۇغداي ئاپەتكە ئۇچرىدى.

1960 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى دادۇڭزا رايوندا مۆلدۈر ياغدى، مۆلدۈرنىڭ دىئامېتىرى 1.5 سانتىمېتر بولۇپ، 3000 مو كېۋەزلىك ۋەيران بولدى.

1961 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى دادۇڭزا رايوندا مۆلدۈر يېغىپ، 1862 مو يەردىكى كېۋەز ۋە بۇغداي ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 738 مو يەردىكى كېۋەز، بۇغداي پۈتۈنلەي نابۇت بولدى.

1963 ـ يىلى 8 ـ ئايدا توۋۇرچى گۇڭشېسىنىڭ خامىنىدا ئىككى بالا چاقماق زەربىسىگە ئۇچراپ، بىرسى ئۆلدى.

1965 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن دادۇڭزا رايوندا ئالتە مىنۇت مۆلدۈر ياغدى، مۆلدۈر دىئامېترى 5 ـ 7 مىللىمېتر بولۇپ، 1500 مو يەردىكى كېۋەز (بۇنىڭ ئىچىدە 600 مو پۈتۈنلەي نابۇت بولغان)، 600 مو يەردىكى ئۇزۇم ۋە باشقا كۆممىقۇناق، قوغۇن ـ تاۋۇز، كۆكتات، كۆچەتلەر ئاپەتكە ئۇچرىدى.

1965 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى شاڭخۇ يېزىسىدىن قارا يۇلغۇن يېزىسىغىچە بولغان جايلار يەنە مۆلدۈر زەربىسىگە ئۇچرىدى، قارا يۇلغۇن يېزىسىنىڭ تەسكەن كەنتى ئەڭ ئېغىر ئاپەتكە ئۇچرىدى، مۆلدۈر ئون مىنۇت ياغدى، ئۇنىڭ دىئامېترى ئىككى سانتىمېتر بولۇپ، يەر يۈزىگە توپلانغان مۆلدۈرنىڭ قېلىنلىقى ئۈچ سانتىمېترغا يەتتى، 3400 مو زىرائەت ئاپەتكە ئۇچرىدى، 250 مو زىرائەتتىن زادىلا ھوسۇل ئېلىنمىدى، بەزى ئادەملەر يارىلاندى، مۆلدۈر زەربىسىدىن 13 توخۇ ئۆلدى.

1969 ـ يىلى كورلىدا كۈچلۈك چاقماق چاقنالىقتىن، ترانسفورماتور ۋەيران بولۇپ، يۇقىرى بېسىملىق توك سىملىرى كۆيۈپ ئۈزۈلۈپ، توك توختاپ قالدى.

1973 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى كەچتە كورلا رايوندا مۆلدۈر، گۈلدۈرمامىلىق ئۈتكۈنچى يامغۇر تەڭلا ياغدى، مۆلدۈرنىڭ دىئامېترى بەش مىللىمېترغا يەتتى، زىرائەتلەر زىيانغا ئۇچرىدى ھەمدە ترانسفورماتور، يۇقىرى بېسىملىق توك سىملىرى زەربىگە ئۇچراپ توك توختاپ قالدى.

1989 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى مۆلدۈر ياغدى، مۆلدۈرنىڭ دىئامېترى بەش مىللىمېترغا يەتتى، قوشئېرىق يېزىسىنىڭ ئىككى كەنتىدە 200 مو يەردىكى كېۋەز، بۇغداي، كۆكتات ئاپەتكە ئۇچراپ، ئۇلارنىڭ يوپۇرماقلىرى پاك ـ پاكىزە چۈشۈپ كەتتى.

Ⅳ باب

گىدرولوگىيە

§1. يەر ئۈستى سۇيى

1. كۆنچى دەرياسى

بۇ دەريا قەدىمكى زاماندا ئات سۇغىرىدىغان دەريا دەپ ئاتالغان، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە يېزىلغان «غەربىي يۇرتنىڭ دەريا ـ ئېقىنلىرى ھەققىدە خاتىرە» دە ئومۇملاشتۇرۇپ قايدۇ دەرياسى دەپ ئاتالغان، جۇڭگونىڭ قەدىمكى خەرىتىسىدە خەنزۇچە 涣溪河 (خۇەنشى دەرياسى)، 河极铁 (تېيجى دەرياسى)، 河柴宽 (كۇەنسەي دەرياسى) دەپمۇ ئاتالغان، يەرلىك ئۇيغۇرلار ئۇنى «كۆنچى دەرياسى (亚里达其昆) دەپ ئاتايدۇ. 18 ـ ئەسىردىن بۇيان ئۇيغۇرلار كۆپىنچە مۇشۇ دەريانى بويلاپ كۆنچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان بولغاچقا، كۆنچى دەرياسى دەپ ئاتالغان. ئۇنىڭ خەنزۇچە «孔雀» دېگەن نامى «其昆» نىڭ ئاھاڭىدىن ئېلىنغان.

كۆنچى دەرياسىنىڭ مەنبەيى باغراش كۆلى بولۇپ، بۇ دەريا باش ئەگمىنىڭ تار جىلغىسىدىن چىققاندىن كېيىن، غەربكە قاراپ ئېقىپ، كورلا بوستانلىقىدىكى تۈزلەڭلىككە كىرىدۇ، كورلا كونا شەھەر رايونىدىكى «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكىگە بارغاندا جەنۇبقا بۇرۇلىدۇ، پۈتۈن دېگەن يەردىن ئۆتكەندە شەرققە بورۇلۇپ، لوپنۇر ناھىيىسىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ، تارىم ئويمانلىقىنىڭ شىمالىي چېتىنى بويلاپ ئېقىپ لوپنۇر كۆلى ئويمانلىقىغا كىرىپ كېتىدۇ. كۆنچى دەرياسىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 781 كىلومېتر، پۈتۈن ئېقىم ۋادىسىنىڭ كۆلىمى 44 مىڭ 600 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. بىر قانچە يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى 1 مىليارد 210 مىليون كۇب مېتر، ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى 38.3 كۇب مېتر/سېكۇنت، ئەڭ زور ئېقىم مىقدارى 233 كۇب مېتر/سېكۇنت (1961 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى)، ئەڭ ئاز ئېقىم مىقدارى 0.15 كۇب مېتر/سېكۇنت (1978 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى) بولۇپ كەلدى. 1981 ـ يىلى باغراش سۇ چىقىرىش پونكىتىنىڭ غەربىي ناسۇس پونكىتى قۇرۇلۇشقا باشلاپ، 1983ـ يىلى ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن باغراش كۆلىنى مەنبە قىلىپ تەبىئىي ئېقىپ چىقىدىغان كۆنچى دەرياسى ئېلىكتر كۆچى ئارقىلىق سۇنئىي كونترول قىلىنىپ سۇ يەتكۈزۈپ بېرىدىغان دەريا‌غا ئايلاندى.

كۆنچى دەرياسىنىڭ شەھەر تەۋەسىدىكى ئۇزۇنلۇقى 271 كىلومېتر بولۇپ، پايدىلىنىلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى 332 مىليون كۇب مېتر، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىققا ئىشلىتىلىدىغان سۇ 290 مىليون كۇب مېتر، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ئوتلاقلارغا ئىشلىتىلىدىغان سۇ 42 مىليون كۇب مېتر. شەھەر تەۋەسىدىكى 18 ـ تۇمەن ئۆستىكى، قارا سۇ ئۆستىكى، دولان ئۆستىكى، شاقۇر ئۆستىكى،

چىلانباغ ئۆستىگى، «يۇڭفېڭ» ئۆستىگى، «ئىتتىپاق» ئۆستىگى، كونا شاڭخەي ئۆستىگى قاتارلىق غول ئۆستەڭلەرگە كۆنچى دەرياسىدىن سۇ باشلىنىدۇ.

2. تارىم دەرياسى

بۇ دەريا قەدىمكى زاماندا « 计式水 » (جىشىشۇي) دەپ ئاتالغان، بۇ دەريانىڭ زەرەپشان دەرياسىدىن تېتىما كۆلىگىچە بولغان ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2300 كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ دەريا كورلا شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىي چېگرىسىدىن ئېقىپ ئۆتىدۇ، بۇگۇر توسمىسىدىن لوپنۇر ناھىيىسىنىڭ ئوسمان دېگەن يېرىگىچە بولغان 74 كىلومېتر دەريا يولىدا كورلا شەھىرىنىڭ سەككىز سۇ باشلاش ئۆستىگى بولۇپ، بۇ ئۆستەڭلەر ئارقىلىق تارىم دەرياسىنىڭ سۇيى باشلاپ كېلىنىپ ئوتلاق ۋە توغراقلىقلار سۇغىرىلىدۇ. يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن باشلاپ كېلىنگەن سۇ مىقدارى 40 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ.

3. ئېقىم ھاسىل قىلىدىغان جىلغا ۋە بۇلاقلار

ئېقىم ھاسىل قىلىدىغان دەيا جىلغىلىرى خورا تېغىنىڭ جەنۇبىي ئىتتىكىگە تارقالغان، ئۇلارنىڭ بىر قەدەر چوڭراقلىرى ساتما قۇرۇر جىلغىسى، مازار جىلغىسى، ۋۇلوڭگۇر جىلغىسى ھەمدە خورا تېغىنىڭ شىمالىي ئېتىكىدىكى خامانگۇ جىلغىسى بولۇپ، بۇلارنىڭ يىللىق جەمئىي سىرغىم مىقدارى 34 مىليون 222 مىڭ 800 كۇب مېتر. شەھەر تەۋەسىدە يەنە نۇرغۇن تاغ بۇلاقلىرى بار، ئۇلار شەھەر رايونىنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان قېيىنبۇلاق، قادىرھاجىبۇلاق، ياقابۇلاق، سالاقۇمبۇلاق، ئاقبۇلاق، ئازغانبۇلاق، توغراقبۇلاق، تېرەكبۇلاقنى، شەھەر رايونىنىڭ غەربىدىكى قازانبۇلاق، جىگە بۇلاقنى، شەھەر رايونىنىڭ شەرقىدىكى جىگدە بۇلاق ۋە خورا تېغىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى چىغبۇلاقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ بۇلاقلارنىڭ سۇيى ناتلىق بولۇپ، ئادەم ۋە ھايۋانلار ئۈنىڭ سۇيى بىلەن تەمىنلىنىدۇ.

§ 2. يەر ئاستى سۇيى

1. يەر ئاستى سۇيىنىڭ شەكىللىنىش ۋە توپلىنىش شارائىتى

كورلا شەھىرىدىكى يەر ئاستى سۇيىنىڭ يىللىق ئومۇمىي تولۇقلىنىش مىقدارى 400 مىليون كۇب مېتردىن ئارتۇق بولۇپ، يىللىق پايدىلىنىش مىقدارى ئاز كەم 300 مىليون كۇب مېتر. ئۇنىڭ مەنبەسى، ئاساسەن، كۆنچى دەريا ۋە ئۆستەڭلەر، ئېتىز ـ ئېرىقلاردىن سىڭگەن سۇ، ئاتمۇسفېرا ھۆل ـ يېغىنى ۋە بوش جىنس سىستېمىسىنىڭ كاۋاكلىرىغا يىغىلغان سۇلار ئارقىلىق تولۇقلىنىپ تۇرىدۇ.

يەر ئاستى سۇيىنىڭ توپلىنىش شارائىتى گېئولوگىيىلىك تۈزۈلمە بىلەن جىنس قۇرۇلمىلىرىنىڭ تېزگىنلىشىگە ئۇچرايدۇ، بوشلۇققا توپلانغان سۇنى بەش تىپقا ئايرىش مۇمكىن، ئۇ بولسىمۇ ئۆزگەرگەن جىنس سىستېمىسىدىكى تورسىمان، تومۇرسىمان يېرىقلارغا يىغىلغان سۇ، گرانىتلىق كاللەكسىمان يېرىقلارغا يىغىلغان سۇ، ئۇۋۇندى جىنس، چۆكۈندى جىنس يېرىقلىرىغا يىغىلغان سۇ، قىزغۇچ قەۋەتلىك يېرىقلارغا يىغىلغان سۇ، تۆتىنچى سىستېمىغا تەۋە بوش جىنس سىستېمىسىدىكى كاۋاكلارغا يىغىلغان

مۇدىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئىچىدە تۆتىنچى سىستېمىغا تەۋە بوش جىنس سىستېمىسىدىكى كاۋاكلارغا يېغىلغان سۇ شەھەر بويىچە ئاساسەن بوشلۇققا توپلانغان يەر ئاستى سۇيى ھېسابلىنىدۇ. كۆنچى دەريا‌سىنىڭ قۇرغاق دېلتا تۈزلەڭلىكى ۋە ئاۋات كۆتۈرۈلمە بەلبېغىغا يەر ئاستى سۇيى ئەڭ مول توپلانغان بولۇپ، بۇ جايلار سۇ بىلەن تەمىنلەش ئەھمىيىتىگە ئىگە رايون ھېسابلىنىدۇ.

2. يەر ئاستى سۇيىنى تولۇقلايدىغان سىرغىما ۋە سۇ چىقىرىش شارائىتى

شەھەرنىڭ شىمالىي تاغلىق رايونلىرىدىكى ئۇل جىنس يېرىقلىرىغا يېغىلغان سۇلار ئاتمۇسفېرا ھۆل-يېغىنلىرىنىڭ ئۇل جىنس يېرىقلىرىغا بۇاستە سىڭىشى ئارقىلىق شەكىللەنگەن يەر ئاستى سۇيى بولۇپ، چاك، يېرىق ئارىلىقلىرىغا توپلانغان، ئۇنىڭدا بىرلىككە كەلگەن ئەركىن سۇ يۈزى يوق، بۇ سۇلار مەلۇم سۇ كۆچى يانتۈلۈقى ۋە مەلۇم سىرغىما يۆنىلىشى بويىچە ئاقىدۇ. تاشدەن دەريا‌سى جىلغىسىدىكى تۈزلەڭلىكلەرگە جايلاشقان يەر ئاستى سۇيى كۆنچى دەريا‌سى بىلەن باغراش كۆلى سۇلىرىنىڭ سىزىپ سىڭىشى ئارقىلىق تولۇقلىنىدۇ، ئۇ كىچىك تىپتىكى يېرىم يېپىق شەكىللىك توپلانما سۇ ئۆيمانلىقىغا مەنسۇپ.

تاغ باغرىدىكى قىيپاش تۈزلەڭلىكتە يەر ئاستى سۇيىنىڭ سۇ كۆچى يانتۈلۈقى يەر شەكلى يانتۈلۈقىنىڭ ئۇزگىرىشىگە ئەگىشىپ، كۆمۈلۈش جەھەتتىن بارا - بارا تېيىزلىشىپ قالغان.

كۆنچى دەريا دېلتىسى تۈزلەڭلىكىنىڭ يەر ئاستى سۇيى يەر ئۈستى سۇلىرىنىڭ سىڭىشى ئارقىلىق تولۇقلىنىدۇ. دېلتا تۈزلەڭلىكىنىڭ يەر ئۈستى سۇيى مول، گىدرولوگىيىلىك تورلار زىچ يېتىلگەن بولۇپ، ھەرقايسى ئۆستەڭ، ئېتىز - ئېرىقلاردىن سىڭىپ كىرگەن سۇ ئۇنى تولۇقلايدۇ ۋە مۇقىملاشتۇرىدۇ. ھۆل - يېغىن ۋە تاغلىق رايونلاردىكى كەلكۈن سۇلىرىنىڭ سىڭىشىمۇ يەر ئاستى سۇيىنى تولۇقلايدىغان مەنبەلەرنىڭ بىرى.

دېلتىدىكى يەر ئاستى سۇيىنىڭ سىرغىما شارائىتى مۇرەككەپ، ئۇنىڭ گروزونتال بەلباغقا ئايرىلىشى روشەن ئەمەس. كۆنچى دەريا‌سى جىلغىسىدىكى يۇشۇرۇن سۇنىڭ خېلى زور بولغان سۇ كۆچى يانتۈلۈقى قۇرغاق دېلتا تۈزلەڭلىكىگە قاراپ ئاققاندا، تاغ باغرىدىكى يوشۇرۇن ئۆزۈلمىدىن ھالقىپ ئۆتىدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئاستى تاسادىپى پەسلەپ، بوش قاتلامنىڭ قېلىنلىقى تاسادىپى زورىيىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كۆنچى دەريا‌سى چىققان تاغ ئېغىزىنىڭ جەنۇبىدا پەسىيىش پەرقى ئون مېتردىن كۆپرەك بولغان يەر ئاستى سۇ سەكرەتمىسى شەكىللىنىدۇ؛ دېلتا تۈزلەڭلىكىگە كىرگەندىن كېيىن، بوش تاش، شېغىل كاۋاكلىرىنى بويلاپ ئاقىدۇ، ئۇنىڭ يانتۈلۈقى ئازىيىپ، چوڭقۇرلۇقى زورىيىپ، رادىئاكتىپلىق ئېقىش ھالىتى شەكىللىنىدۇ.

چارباغ يېزىسى، كونا شەھەر رايونى، تېكىنچى يېزىسىنىڭ شەرقىدىكى يەر شەكلىنىڭ يانتۈلۈقى تەكشى، يەر ئاستى سۇيىنىڭ چوڭقۇرلۇقى تېيىز، يۇشۇرۇن سۇ ئورنى بىر مېتردىن ئىككى مېترغىچە كېلىدۇ. كۆنچى دەريا‌سىنىڭ قەدىمكى يولىنىڭ يەر شەكلى پەس بولۇپ، ئۆيمانلىق ۋە سازلىق يەرلەردە دېلتىدىكى يەر ئاستى سۇيى تېشىپ چىقىدىغان بەلباغلار ھاسىل بولغان.

ئاۋات كۆتۈرۈلمە بەلبېغىدىكى يەر ئاستى سۇيىدە، دېلتا تۈزلەڭلىكىدىكى يەر ئاستى سۇيىنىڭ ياندىن تولۇقلايدىغان قىسمى ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، ئۆستەڭلەر ۋە كەلكۈن ئېقىنلىرىدىكى سۇلار سىزىپ كىرىدۇ. تۈزلەڭلىكتىكى يەر ئاستى سۇيى ياندىن ئېقىپ كىرگەندىن كېيىن، زور قېلىنلىقتا

تىكى سۇ تەركىبىلىك جىنس فورماتسىيىسى ھاسىل بولىدۇ، يەر ئاستى سۇيى ئون مېتردىن 25 مېترغىچە چوڭقۇرلۇقتا بولغاچقا، سۇ كۆچى يانتۇلۇقى بىر قەدەر تەكشى بولىدۇ.

3. يەر ئاستى سۇلىرىنىڭ تىپى ۋە سۇلۇق قاتلاملار

تۆتىنچى سىستېمىغا تەۋە بوش جىنس كاۋاكلىرىدىكى يۇشۇرۇن سۇ ۋە بېسىملىق سۇ بۇخىل سۇ تاغ باغرىدىكى قىيپاش تۆزلەڭلىك، كۆنچى دەريا‌سىدىكى قۇرغاق دېلتا، قەدىمكى يەلپۇگۈچ-سىمان لاتقا دۆڭلەنمىسى ۋە دەريا جىلغىسى بەلباغلىرىغا تارقالغان. دەريا جىلغىسى ۋە قەدىمكى يەلپۇگۈچ-سىمان لاتقا دۆڭلەنمىسىگە يۇشۇرۇن سۇ توپلانغان، تاغ باغرىدىكى قىيپاش تۆزلەڭلىكىنىڭ كەينى چېتىگە مۇرەككەپ پارلانما تىپلىق بېسىملىق سۇ توپلانغان، قۇرغاق دېلتا ۋە تاغ باغرى قىيپاش تۆزلەڭلىكىنىڭ ئالدى چېتىگە توپلانغان يۇشۇرۇن سۇنىڭ بېسىمى يۇقىرى، قىسمەن جايلىرىدا ئۆزلۈكىدىن ئاقىدىغان بېسىملىق سۇ بار.

بۇخىل يەر ئاستى سۇيى يەنە ئالتە سۇلۇق قاتلامغا بۆلىنىدۇ:

كۆنچى دەريا‌سى جىلغىسىدىكى تۆزلەڭلىك تاشدەن بۆلىكى بۇ، غەربتە يېزا ئىگىلىك 2-شى فار-فۇر زاۋۇتىدىن باشلىنىپ، شەرقتە باغراش كۆلى بويىدىكى سازلىق تۆزلەڭلىك بىلەن تۇتىشىدۇ. ئۇنىڭ سۇلۇق قاتلىمى 14 مېتردىن 20 مېترغىچە كېلىدۇ، جىنس يۆزىدىكى دانچىلار ئۇششاق بولۇپ، سۇنىڭ يۇرۇشۇش يوللىرى ناچار، سۇ كۆچى يانتۇلۇقى كىچىك، سىرغىمى ئاستا، سۇلۇق قاتلامنىڭ ئىئونلۇق خۇسۇسىيىتى يېتەرسىز، سۇ سۇپىتى ناچار، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە ئون كۇب مېتردىن 100 كۇب مېترغىچە بولىدۇ، ئۇ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى 10 گرام/لېتردىن يۇقىرى بولغان ئىشقارلىق سۇ ھېسابلىنىدۇ.

كۆنچى دەريا‌سى تار جىلغىسىنىڭ باشئەگمە بۆلىكى بۇ بۆلەك شىمالدا خامانگۇ جىلغىسىدىن باشلىنىپ، شەرقتە لوڭكۇ دېگەن يەرگىچە يېتىپ بارىدۇ، ئۇنىڭ كەڭلىكى 50 مېتردىن 70 مېترغىچە كېلىدۇ. ئۇنىڭ سۇلۇق قاتلىمى تۆتىنچى سىستېمىدىكى گولوتسېن ئوتدېلىغا تەۋە ئېقىندى - لاتقىلىق تاش - شېغىلدىن تەركىپ تاپقان تاشقىن ساھىلى ياكى I دەرىجىلىك تراسلاردىن ئىبارەت بولۇپ، سۇنىڭ سىڭىشچانلىقى ياخشى، قېلىنلىقى يەتتە مېتردىن ئون مېترغىچە كېلىدۇ، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 500 كۇب مېتردىن 1000 كۇب مېترغىچە بولىدۇ.

تاغ باغرى قىيپاش تۆزلەڭلىكىنىڭ كاۋاكلىرىدىكى يوشۇرۇن سۇ ۋە بېسىملىق سۇ بۇ، ئوتتۇرا پلېيستوتسېن ئوتدېلىغا تەۋە لاتقا قاتلامدىكى بېسىملىق سۇ ۋە كېيىنكى پلېيستوتسېن ئوتدېلىغا تەۋە لاتقا قاتلامدىكى يۇشۇرۇن سۇغا ئايرىلىدۇ. ئالدىنقىسىنىڭ بېسىملىق سۇ چوڭقۇرلۇقى 50 مېتردىن 70 مېترغىچە بولۇپ، مەنبەلىك سۇ خۇسۇسىيىتى تەكشى، سۇيى مول، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 100 كۇب مېتردىن 200 كۇب مېترغىچە بولىدۇ؛ كېيىنكىسى ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىنىڭ شىمالىي تەرىپىدە بولۇپ، ئاساسەن، سۇ ئۆتكۈزۈش يۆزىدىكى سۇلۇق قاتلام بويىچە تارقالغان ھالەتتە تۇرىدۇ. قىيپاش تۆزلەڭلىكىنىڭ ئالدى چېتىگىچە بولغان قۇم تۆپراق بەلباغلىرىدىكى سۇلۇق قاتلام دانچىلىرى ئۇششاقلانغان، مەنبەلىك سۇ خۇسۇسىيىتى ئاجىزلاشقان بولۇپ، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 1000 كۇب مېتردىن 3000 كۇب مېترغا يېتىدۇ.

قۇرۇقتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى تاغ باغرى قىيپاش تۆزلەڭلىككە جايلاشقان سۇلۇق قاتلام بۇنىڭ بوشاپ خورىغان ئۆلچەملىك يۆزىنىڭ ئۇستۇنكى قىسمىغا جايلاشقانلىرى شالاڭ ھالەتتىكى

سۇ تەركىبى بولمىغان قاتلامنى شەكىللەندۈرگەن؛ بوشاپ خورىغان ئۆلچەملىك يۈزىنىڭ ئاستىنقى قىسمىغا جايلاشقانلىرى يېرىق قاتلام ئارىلىقىدىكى سۇ بولۇپ، بۇ تولۇق بولمىغان يۇشۇرۇن سۇ قاتلىمى ھېسابلىنىدۇ، بۇ قاتلامنىڭ سۇ ئورنى 37 مېتر، سۇ تەركىبىلىك قېلىنلىقى 41.5 مېتر كېلىدۇ، ئاستىنقى قىسمى گرانىت بولۇپ، بۇ ئارىلىقتا سۇ بۆلگۈچ قەۋەت يوق، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 500 كۇب مېتردىن 1000 كۇب مېترغىچە بولىدۇ.

ئاۋات ـ چوڭكۆل كۆتۈرۈلمە بەلبېغىنىڭ ئوتتۇرا پلېيستوتسېن ئوتىلىغا تەۋە لاتقا قاتلىمىدىكى سۇ گۈرۈپپىسى بۇ 200 مېتردىن قېلىنراق بولغان لاتقا، قۇم ـ شېخىل يۈزى قاتلىمى بولۇپ، مەركىزىدىكى كۆپ قاتلاملار كەنجى قۇم تۈپراق، كەنجى سېغىز تۈپراق قىستۇرۇلغان قاتلاملاردىن تۇرىدۇ. لېكىن رايون دائىرىلىك سۇ ئايرىغۇچ قاتلام بولۇپ، يەر ئاستى سۈيى تۈزلەڭلىك رايونلاردىكى يەر ئاستى سۇ سىرغىمى ئارقىلىق ياندىن تولۇقلىنىدۇ، ئۇنىڭ تولۇقلىنىش مىقدارى تەكشى ھەم تۇراقلىق. يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 3000 كۇب مېتردىن 5000 كۇب مېترغا يېتىدۇ.

كۆنچى دەريا سىستىمىنىڭ قۇرغاق دېلتىسى تىنىما ـ لاتقا قاتلاملىرىدىكى يۇشۇرۇن سۇ ۋە بېسىملىق سۇ قاتلىمى بۇ، ئوتتۇرا پلېيستوتسېن ئوتىلىغا تەۋە لاتقا بېسىملىق سۇ قاتلىمى بىلەن كېيىنكى پلېيستوتسېن ئوتىلىغا تەۋە تىنىما قاتلامدىكى يۇشۇرۇن سۇ ھەمدە بېسىملىق سۇ قاتلىمىغا ئايرىلىدۇ. ئالدىنقىسىنىڭ يەككە قۇدۇقلاردىن چىقىدىغان سۇ مىقدارى كۈنىگە 1000 كۇب مېتردىن 3000 كۇب مېترغا، كېيىنكىسىنىڭ يەككە قۇدۇقلاردىن چىقىدىغان سۇ مىقدارى كۈنىگە 5000 كۇب مېتردىن 10 مىڭ كۇب مېترغا يېتىدۇ. بۇ قاتلام شەھەر بويىچە ئەڭ ئاساسلىق يەر ئاستى سۇ تەركىبلىك قاتلام ئورنى ھېسابلىنىدۇ، ئۇنىڭ سۇ سۈپىتى ياخشى بولۇپ، بىكاربوناتلىق كالتسىي ـ ماگنىي ئارىلاشما تىپلىق سۇغا تەۋە. سۇ ئەڭ مول بۆلەكلەر 28 ـ تۆەن ـ مەيدانى بىلەن ئاۋات ئەتراپىغا تارقالغان.

ئۇچىنچى سىستېمىنىڭ قىزغۇچ قاتلىمىنىڭ يېرىقلىرىدىكى بېسىملىق سۇ بۇ، ئاساسەن تاشدەن رايونىغا تارقالغان. ئۇ يېڭى ئۇچىنچى سىستېما ۋە كونا ئۇچىنچى سىستېمىدىن ئىبارەت ئىككى سۇ قاتلىمى گۇرۇپپىسىغا ئايرىلىدۇ، سۇ سۈپىتى ناچار بولۇپ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى يەتتە گرام /لېتردىن ئاشىدۇ، ناترىي خلورىد تىپلىق سۇغا كىرىدۇ، مەنبەلىك سۇ خۇسۇسىيىتى كەمچىل، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 500 كۇب مېتر، ئەڭ ئاز بولغاندا 100 كۇب مېتر بولىدۇ، پايدىلىنىشقا بولمايدۇ.

يۇرا سىستېمىسىدىكى ئۇۋۇندى جىنس يېرىق بوشلۇقى ۋە كاۋاكلىرىدىكى كۆمۈرلۈك سۇ بۇ، تاشدەن رايونىغا تارقالغان. تولۇقلىنىدىغان ئېقىمى ئاز، سىرغىما شارائىتى ياخشى ئەمەس، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە ئون كۇب مېترغا يەتمەيدۇ، سۇ سۈپىتى ناچار، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى 18.5 گرام /لېتردىن ئېشىپ كەتكەن بولۇپ، پايدىلىنىش قىممىتى يوق.

سىنىئان سىستېمىسىدىكى ئۇۋۇندى جىنس يېرىق بوشلۇقىدىكى سۇ بۇ، كورلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي تەرىپىگە تارقالغان بولۇپ، كۆلىمى كىچىك، تولۇقلىنىش مەنبەسى كەم، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 300 كۇب مېتر بولىدۇ، سۇ سۈپىتى ئادەتتىكىدەك، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى بىر ـ ئىككى گرام/لېترغا يېتىدۇ.

پروتېروزوي گۈرۈپپىسى، ئارخىزوي گۈرۈپپىسى، ئۆزگەرگەن جىنس سىستېمىسىدىكى يېرىق بوشلۇقىدىكى سۇ بۇ، كورلا شەھەر رايونىنىڭ شىمالىي تاغلىق رايونىغا جايلاشقان. كۆنچى دەريا سىستېمىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى دەريا سۈيى بىلەن تولۇقلىنىدىغان قىسىملارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كۆپ سانىدىكى يەر بۆلەكلىرىنىڭ تولۇقلىنىش مەنبەسى يوق.

ماگما جىنس كاللەكلىرىنىڭ يېرىق بوشلۇقلىرىغا توپلانغان سۇ بۇ گرانىتلىق دەز - يېرىق بوشلۇقلىرىغا تارقالغان بولۇپ، كۆنچى دەريالىرىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكىلىرى دەريا سۈيى ئارقىلىق تولۇقلىنىدۇ، سۇ سۈپىتى ياخشى ئەمەس، مىنېرالىشىش دەرىجىسى ئىككى گرام/لېتر بولۇپ، خلورلۇق ئاتراپى سولفات تىپىغا كىرىدۇ، يەككە قۇدۇقلاردىن سۇ چىقىش مىقدارى كۈنىگە 100 كۇب مېترغا يېتىدۇ.

3 § . سۇ سۈپىتى

1. يەر ئۈستى سۈيىنىڭ سۈپىتى

يەر ئۈستى سۈيى ئىچكى قۇرۇقلۇقتىكى دەريا - كۆل سۈيىدىن ئىبارەت. كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن ئېقىپ ئۆتكەن كۆنچى دەريالىرى قارا شەھەر دەريالىرى سۇ سىستېمىسىغا كىرىدۇ. تەبىئىي جۇغرافىيىسى، كېلىمات، گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈش، يېپىنچا ئۆسۈملۈك، بۇلغىنىش مەنبەسى قاتارلىق ئالاھىدە ئامىللار بولۇپمۇ قارا شەھەر دەريالىرى بىلەن باغراش كۆللىرىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، ئۇنىڭ سۇ سۈپىتىنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى تولىمۇ بىرخىل ئەمەس، ئۇ، روشەن ھالدىكى بەلباغلىق تارقىلىش ۋە پەسىللىك ئۆزگىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. يۇقىرى ئېقىندىكى تاغلىق رايونلاردا ھۆل - يېغىن كۆپرەك، ئېقىم سۈرئىتى تېزرەك بولغاچقا، پارغا ئايلىنىش مىقدارى ئازراق بولىدۇ، ئېتىز - ئېرىقلاردىن چىقىرىۋېتىلگەن سۈلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغاچقا، مىنېرالىشىش دەرىجىسى ئازراق. دەريا ئېقىمى چوڭ تاغ ئېغىزىدىن چىققاندىن كېيىن، سۇ يېيىلىپ ئاقىدۇ، ھۆل - يېغىن مىقدارى ئازىيىپ، پارغا ئايلىنىش مىقدارى ئېشىپ بارىدۇ، ئېتىز - ئېرىقلاردىن چىقىرىۋېتىلگەن سۈلار كۆپەيگەچكە، مىنېرالىشىش دەرىجىسىمۇ ئېشىپ بارىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بالغۇنتاي، خېجىڭ، باغراش، تاشدەن رايونلىرىدىكى سانائەتتىن چىققان ئېقىزاۋ ئېتىلگەن كېرەكسىز سۇ مىقدارى كۆپەيگەچكە، شەھەر بويىچە سۇ مەنبەسىنىڭ بۇلغىنىشى 69.3% كە يېتىدۇ، ئاساسلىق بۇلغىغۇچىلار مىنېرال ماددىلار، فېنول، سىنىئىدلار ۋە لەيلىمە ماددا قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە فېنول ئۆلچەمدىن ئېشىپ كېتىشتەك ئەھۋاللار كۆرۈلىدۇ.

2. يەر ئاستى سۈيىنىڭ سۈپىتى

كورلا بوستانلىقىداسۇنىڭ سۈپىتى ناھايىتى ياخشى، ئۇل جىنس تاغلىق رايونىدىكى سۈلار ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، تاشدەن رايونىدا سۇ سۈپىتى ئەڭ ناچار بولۇپ، ئىچىشكە بولمايدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، سانائەت، تۇرمۇشتىكى كېرەكسىز سۇ، كېرەكسىز گاز، داشقالالارنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، يەر ئۈستى سۈيىمۇ، يەر ئاستى سۈيىمۇ يىنىك دەرىجىدە بۇلغانغان.

تاشدەن رايونى بۇ رايوندىكى يەر ئاستى سۈيىنىڭ مىنېرالىشىش دەرىجىسى بەش گرام/لېتردىن يۇقىرى بولۇپ، خلورات كېسلاتا قالدۇقى، كۆمۈش سولفات كۇانتىتىنىڭ ھەممىسى ئىستېمال قىلىنىدىغان سۈدىكى ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەن، تۇزسىزلاندۇرۇپ بىر تەرەپ قىلىنمىسا، ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ ئىچىملىك سۈيى ۋە سانائەت - يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىدىغان سۇ قىلىشقا بولمايدۇ.

ئۇل جىنس تاغلىق رايونى غەربىي قىسىم تاغلىق رايونلىرىدىكى يەر ئاستى سۈيىنىڭ سۇ سۈپىتى بىر قەدەر ياخشى بولۇپ، سولفات ئاتراپى خلورىدلىق كالتسىي تىپىلىق سۇغا تەۋە، شەرقىي قىسىمدىكى

پەس تاغ - ئېدىرلىق رايونلارنىڭ سۇيى ممنېراللىشىش دەرىجىسى ئوتتۇراھال بولغان يۇقىرى فتورلۇق سۇغا تەۋە بولۇپ، ئىستېمال قىلىشقا بولمايدۇ.

كورلا تۈزلەڭلىكى بۇ تۈزلەڭلىك دائىرىسىدە مول يەر ئاستى سۇيى بولۇپ، سۇ سۈپىتى خېلى ياخشى، ممنېراللىشىش دەرىجىسى بىر گرام/لېترغا يەتمەيدۇ، ئۇنىڭ مەنبەلىك سۇ دەرىجىسى، ئېچىش شارائىتى، سۇ سۈپىتى تەلىپى پۈتۈنلەي تەلەپكە يەتكەن بولۇپ، ئەڭ ياخشى يەر ئاستى سۇ مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ. شەرقىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ سۇيى ناترىي - ماگنىي سولفات بىكاربوناتلىق سۇ تىپىغا، شەھەر رايونىدىكى يەر ئاستى سۇلار ناترىي - ماگنىي سولفات بىكاربوناتلىق سۇ تىپىدىكى ئاجىز ئىشقارلىق سۇ تىپىغا، غەربىي پويىز ئىستانسىسى رايونىنىڭ يەر ئاستى سۇيى ماگنىي - ناترىي سولفات كاربوناتلىق سۇ تىپىغا كىرىدۇ.

V باب

تۇپراق

1 § . تارقىلىشى

1. تۇپراقنىڭ جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ تارقىلىشى

خورا تېغىنىڭ تاغلىق بەلبېغى بۇ بەلباغنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 2000 مېتردىن ئارتۇق بولۇپ، پاكار تاغ ۋە ئوتتۇراھال تاغلاردىن تەركىب تاپقان، چىملىق ۋە ئوتلاق يېپىنچا ئۆسۈملۈكلىرى ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. تۇپرىقى كەنجى تاغ چىملىق تۇپرىقى ۋە كەنجى تاغ چىملىق ئوتلاق تۇپرىقى ھېسابلىنىدۇ.

خورا تېغى ئالدىدىكى ئېدىرلىق ۋە يەلپۇگۈچسىمان تىنما بەلباغ بۇ بەلباغ دېڭىز يۈزىدىن 1000 مېتردىن 2000 مېترغىچە ئېگىز بولۇپ، كېلىماتى قۇرغاق، ئانا جىنسلار يانتۇ دۆڭلەنمە - قالدۇق دۆڭلەنمە - لاتقىلاردىن تەركىب تاپقان. بۇ يەردە چۆل ئۆسۈملۈك يېپىنچىلىرى شالاڭ بولۇپ، پەقەت چاكاندا ۋە پارچە - پۈرات چانقال ئورمانلىرىلا بار، قوڭۇر چۆل تۇپرىقىغا تەۋە بولۇپ، ئۇرۇمچى-قەشقەر تاشيولىنى بويلاپ تار بەلباغسىمان تارقالغان، قىسمەن تىنما مەيدە تۇپراقلار سۈنئىي ئۆزلەشتۈرۈش ئارقىلىق سېرىق - زەي تۇپراققا ئايلانغان.

كۆنچى دەريا سۇ بويىدىكى سازلىشىپ كەتكەن تىنما تۈزلەڭلىك بەلبېغى بۇ بەلباغ دېڭىز يۈزىدىن 900 مېتردىن 1000 مېترغىچە ئېگىز بولۇپ، تاغ باغرىدىكى يەلپۇگۈچسىمان تىنما ۋە لاتقا تۇپراقلىرىنىڭ چېتىگە جايلاشقان، ئۇنىڭ يانتۇلۇقى تىك ھالەتتىن تەكشى ھالەتكە، چۆكۈندە جىنس خۇسۇسىيىتى يېرىكلىكتىن ئۇششاقلىشىشقا ئۆزگەرگەن، يەر ئاستى سۇيى كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقتىن ۋە سازلىق تىنما تۈزلەڭلىككە چىملىق تۇپراق، سازلىق تۇپراقلار تارقالغانلىقتىن ھەمدە شورلىشىشنىڭ تەسىرى

تۆپەيلىدىن، قىسمەن تۆپراقلار سۇنئىي ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، ئاستى زەي تۆپراق، سۇغىرىلىدىغان چىملىق تۆپراق، سۇغىرىلىدىغان سازلىق تۆپراققا ئايلىنىپ قالغان.

كۆنچى دەريا سى بويىدىكى قۇملۇق تىنما تۆزلەڭلىك بەلبېغى بۇ بەلباغ كۆنچى دەريا سىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىنى بويلاپ تار بەلباغسىمان تارقالغان بولۇپ، كورلىدىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ بۈرۈنقى دېلتىسىدىكى قۇملۇق تىنما تۆزلەڭلىك بىلەن تۇتۇشۇپ تۇرىدۇ، يەر تۆزۈلۈشى شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا يانتۇ كەتكەن، يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى بىر مېتردىن ئۇچ مېتردىنچە كېلىدۇ، چىملىق تۆپراق، چىم شورلۇق تۆپراقلار كەڭ تارقالغان، بۇ تۆپراقلار سۇنئىي ئۆزلەشتۈرۈش نەتىجىسىدە، بوز زەي تۆپراق، شورلۇق زەي تۆپراق، سۇغىرىلىدىغان چىملىق تۆپراققا ئايلانغان.

تارىم دەريا سى بويىدىكى تىنما تۆزلەڭلىك بەلبېغى بۇ بەلباغ شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان. تارىم دەريا سىدىكى سۇ يامراپ، تىنما تۆزلەڭلىك ئۆزلۈكسىز چۆكۈش جەريانىنى باشتىن كەچۈرگەنلىكتىن، تۆپراقلار يېڭىدىن شەكىللىنىش باسقۇچىدا تۇرىدۇ، ئۇ تەبىئىي توسما ۋە دەريا ئارىلىقىدىكى پەس يەرلەردىن تەركىب تاپقان. ئورمان ـ چاتقاللىق چىملىق تۆپراق بىلەن چىملىق تۆپراقلار تارىم دەريا سىنىڭ ئىككى تەرىپىگە كەڭ تارقالغان، دەريا ئارىلىقىدىكى پەس يەرلەرگە چىملىق تىپىدىكى تۆپراق ياكى پەسىللىك يېغىلما سۇلۇق لاتقا ـ سازلىق تۆپراق تارقالغان. يەر شەكلى بىر قەدەر ئېگىز بولۇپ، كەلكۇن يېتىپ بارالمىغان جايلار كۆچلۈك دەرىجىدە شورلىشىپ كەتكەن. تارىم دەريا سىنىڭ يولى ئۆزگىرىپ تۇرغانلىقتىن ۋە شامالنىڭ يالىشى ئېغىر بولغانلىقتىن، بوران قالدۇرۇپ كەتكەن قۇم بارخانلىرىمۇ كەڭ تارقالغان.

ئۇنىڭدىن باشقا، كۆنچى دەريا سى ئاستىغا قاراپ ئېروزىيەلەنگەنلىكتىن پەيدا بولغان كۆپ دەرىجىلىك تېررا ساللار بىلەن تارىم دەريا سى بويىدىكى تىنما تۆزلەڭلىكلەر بىر-بىرىگە ياندىشىپ تۇرىدۇ، شۇڭا پەس تېررا سا بىلەن دەريا ساھىلىغا، ئاساسەن، چىملىق تۆپراق تارقالغان، ئېگىز تېررا سانىڭ ئۈستىگە شورلىشىشتىن پەيدا بولغان شورلۇق چىملىق تۆپراق، شور تۆپراق تارقالغان، ئۆزلەشتۈرۈش ئارقىلىق بۇ تۆپراقلار سۇغىرىلىدىغان چىملىق تۆپراققا ئايلانغان.

2. شەرقتىن غەربكە قاراپ يۆزلەنگەن زىلىق ئېلىمېنتى ۋە تۆپراقنىڭ تارقىلىشى

قۇرۇقتاغنىڭ ئالدىدىكى يەلپۈگۈچسىمان تىنما ۋە كورلىدىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ بۈرۈنقى دېلتا بەلبېغى قۇرۇقتاغ تۈزۈلمە ھەرىكىتىنىڭ كورلىدىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ بۈرۈنقى دېلتىسىدىكى قۇملۇق سۇرئىتىنى بىر قەدەر تېزلىتىشى تۆپەيلىدىن، يەر شەكلى شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا قاراپ يانتۇلاشقان، بۇنىڭ بىلەن ئەسلىدىكى جەنۇبقا قاراپ لوپنۇر ناھىيىسىگە ئېقىپ بارىدىغان كۆنچى دەريا سى يولىنى غەربكە قاراپ ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولغان، بۇنىڭ بىلەن، كۆنچى دەريا سىنىڭ بۈرۈنقى دېلتىسى تېزدىن قۇرغاقلىشىپ كەتكەن. بۇجايلارغا، ئاساسەن، شورلۇق تۆپراق تارقالغان، تاغ باغرىغا بولسا، يەلپۈگۈچسىمان قوڭۇر تۆپراق جايلاشقان.

كۆنچى دەريا سى دېلتىسىنىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى بەلباغ بۇ بەلباغنىڭ يەر تۈزۈلۈشى تەكشى، پەسىيىشى 0.001 دىن 0.002 گىچە. شەرقىي غول ئۆستەڭنىڭ شەرقىدىكى جايلارنىڭ يەر تۈزۈلۈشى بىر قەدەر ئېگىز ھەم ئېگىز ـ پەس ھالەتتە بولۇپ، كېسىلمىلىرى پارچىلانغان، كۆپ قىسمىنى قۇمسىمىغۇ تۆپراق ئوراپ تۇرىدۇ، بۇ بەلباغقا شورلۇق قوڭۇر چۆل تۆپراقمۇ تارقالغان. شەرقىي غول

ئۆستەڭنىڭ ئەتراپىدىكى ئېگىزلىكلەرگە چىملىق شور تۇپراق تارقالغان. شەرقىي غول ئۆستەڭنىڭ غەربىدىكى جايلارنىڭ يەر تۈزۈلۈشى بىر قەدەر پەس ھەم تەكشى بولۇپ، بۇ جايلارغا شور سازلىق تۇپراق تارقالغان. قالغان رايونلارنىڭ يەر ئاستى سۇ ئورنى 1.5 مېتردىن ئۇچ مېترغىچە بولۇپ، قومۇش، ياۋا كەندىر قاتارلىقلار ئۆسىدۇ، كۆپ ساندىكى چىملىق تۇپراق ئۆزلەشتۈرۈش ئارقىلىق زەي تۇپراققا ئايلانغان.

كۆنچى دەريا سى دېلتىسىدىكى ئوتتۇرا قىسىم بەلباغ بۇ بەلباغنىڭ يەر تۈزۈلۈشى تەكشى، پەسىيىشى 0.001 دىن 0.002 گىچە بولۇپ، ئېگىز تۈزلەڭ بۆلەكلىرىگە چىملىق شور تۇپراق، قىسمەن پەس يېپىق يەرلىرىگە سۇدالاشقان شور چىملىق تۇپراق تارقالغان، بۇ يەرنىڭ يەر ئاستى سۇ ئورنى 1.4 مېتردىن ئۇچ مېترغىچە بولۇپ، يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر بۆك ـ باراقسان ئۆسىدۇ، تۇپراق سۈپىتى كۆنچى دەريا سى دېلتىسىنىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى بەلباغلارغا قارىغاندا ياخشىراق، شورلىشىش ئېغىر بولۇپ، شورلاشقان چىملىق تۇپراق تارقالغان، ئۆزلەشتۈرۈش ئارقىلىق بۇ تۇپراق زەي تۇپراق ۋە سېرىق زەي تۇپراققا ئايلانغان.

كۆنچى دەريا سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەن قىسمىدىكى بەلباغ بۇ بەلباغنىڭ يەر تۈزۈلۈشى خېلى تەكشى، يانتولۇقى 0.001، سۇ تەركىبلىك قاتلامنى ھاسىل قىلغان ماددىلار بەكمۇ ئۇششاق، يەر ئاستى سۇ ئورنى بىر مېتردىن 2.5 مېترغىچە بولۇپ، نەمخۇش يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر، شورغا ماسلىشىشچان يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر بۆك ـ باراقسان ئۆسىدۇ، بۇ بەلباغقا چىملىق سازلىق تۇپراق، شورلۇق چىملىق تۇپراق ۋە چىملىق شور تۇپراق تارقالغان.

§ 2. تۇپراق تىپى

كورلا شەھىرى تۇپرىقىنىڭ كۆپ قىسمى قۇمسالـ، قۇملۇق تۇپراقتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇنىڭ جەمئىي 13 تۈرى، 26 كەنجى تۈرى، 42 تۇپراق ئۈرۈقدىشى، 62 خىلى بار.

1. زەي تۇپراق

بۇ، شەھەر بويىچە ئاساسلىق دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى تېرىلىدىغان تۇپراق بولۇپ، كۆنچى دەريا سى دېلتىسىدىكى ھەرقايسى جايلارغا تارقالغان، يەر كۆلىمى 186 مىڭ 800 مو بولۇپ، شەھەر قارمىقىدىكى 290 مىڭ 600 مو تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 64.3 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. زەيلەشتۈرۈش، تېرىقچىلىق قىلىپ پىشۇرۇش ـ ئاساسلىق تۇپراق يېتىلدۇرۇش جەريانى ھېسابلىنىدۇ. چىملىق تۇپراق، شورلۇق تۇپراق قاتارلىقلارنى ئۈزاق مۇددەت سۇغىرىش، تېرىقچىلىق قىلىپ ئۆزگەرتىش ۋە يەر ئاستى سۈيىنى تەدرىجى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق زەي تۇپراق ھاسىل بولىدۇ. بۇ، سېرىق زەي تۇپراق، كۈل رەڭ زەي تۇپراق، شورلۇق زەي تۇپراق قاتارلىق تۈپلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ تۇپراقنىڭ يەر ئاستى سۇ ئورنى بىر مېتردىن ئۇچ مېترغىچە، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى 1 ـ 3 گرام/لېترغىچە بولۇپ، يەر تۈزۈلۈشى بىر قەدەر تەكشى، توپا قاتلىمى قېلىن، تېرىلغۇ قەۋىتىدىكى ئۆزۈقلۇق مىقدارى بىر قەدەر يۇقىرى. تۇپراق كەسمە يۈزىنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاستىنقى قىسمىدا روشەن چىپارسىمان سىزىقلىق قەۋەت ياكى يۇشۇرۇن يېتىلگەن قاتلام بار، بۇ قاتلامنىڭ جايلاشقان ئورنى پەس، زەيكەش، ئىشقارلىق رېئاكسىيىسى بىر قەدەر ئېغىر، ئوغۇت بىلەن تەمىنلىشى ئاجىزراق، يەر ئاستى سۇ ئورنى يۇقىرى بولۇپ، شور زىيىنىغا ئاسان

ئۇچرايدۇ. بۇ تۇپراقنىڭ ئۇرۇققا ماسلىشىشچانلىقى كەڭ بولۇپ، بۇغداي، كۆمىسقۇناق، كېۋەز، قىچا تېرىش ئاساس قىلىنىدۇ، قىسمەنلىرىنى سۇلۇق ۋە قۇرغاق يەرلەردە ئالماشتۇرۇپ تېرىشقا بولىدۇ.

2. لاي يانتۇزۇلغان تۇپراق

بۇ خىل تۇپراق يەلپۇگۈچسىمان تىنمىنىڭ ئوتتۇرا قىسمى ۋە تۆۋەن قىسمىدىكى چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىغا تارقالغان. كەلكۈن سۈيىدىن پايدىلىنىش، جىلغا - ئېقىن سۇلىرى بىلەن سۇغىرىش ھەمدە ئۇزاق مۇددەت تېرىقچىلىق قىلىپ پىشۇرۇش ئارقىلىق ھاسىل بولغان، ئۇنىڭ كۆلىمى 5480 مو بولۇپ، شەھەر قارىمىقىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 1.88 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. بۇ تۇپراقنى ھاسىل قىلغۇچى ئانا جىنس تىنما پورپاك تۆپىدىن ئىبارەت. ئۇنىڭ يەر ئاستى سۇ ئورنى ئۇچ مېتردىن چوڭقۇر بولۇپ، شورلىشىشى ئاجىز بولىدۇ ياكى شورلىشىش تەھدىتى بولمايدۇ، توپا قاتلىمى قېلىن بولۇپ، لاي يانتۇزۇلغان قەۋىتىنىڭ قېلىنلىقى 50 سانتىمېتردىن 100 سانتىمېترغىچە كېلىدۇ، تۇپراقنىڭ كەسمە يۈزىدىكى رەڭلەر تەكشى بولۇپ، تۇپراق گەۋدىسى كۆل رەڭنى ئاساس قىلىدۇ، ئۇ، سېغىزى كەم ئەت تۇپراق ھەم ئوتتۇراھال ئەت تۇپراق بولۇپ، ئۇزاق مۇددەت تېرىقچىلىق قىلىشقا باب كېلىدۇ، تېرىقچىلىققا ماسلىشىش خۇسۇسىيىتى ياخشى.

3. چىملىق تۇپراق

بۇ خىل تۇپراق دەريا تىنمىسى ئۇستىدە يېتىلگەن بولۇپ، ئاساسەن، پۇخۇي رايونى، يېڭىشەھەر يېزىسىنىڭ جەنۇبىي قىسمى، چارباغ يېزىسىنىڭ شىمالىي قىسمى، تېكىنچى يېزىسىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا تارقالغان، كۆلىمى 63 مىڭ 800 مو بولۇپ، شەھەر قارىمىقىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 21.96 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ يەر ئاستى سۇ ئورنى بىر مېتردىن ئۇچ مېترغىچە كېلىدۇ، چىملىشىش تۇپراق ھاسىل بولۇشنىڭ جەريانى ھېسابلىنىدۇ، تۇپراق گەۋدىسى نەم، تۇپراق كەسمە يۈزىدە ئوكسىدلانمىغان - ئوكسىدسىزلانغان قەۋەت ۋە يۇشۇرۇن يېتىلگەن قەۋەت بار. ئۇ يەنە سۇغىرىلىدىغان چىملىق تۇپراق، شورلاشقان چىملىق تۇپراق ۋە ئورمان - چانتال ئارىلاش چىم تۇپراقتىن ئىبارەت ئۇچ كەنجى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

4. سازلىق تۇپراق

ئۇنىڭ يەر كۆلىمى 6485.4 مو بولۇپ، شەھەر تەۋەسىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 2.23 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. بۇ تۇپراق كۆنچى دەريالىرى ساھىلىنىڭ پەس جايلىرىغا، دەريا ئارىلىقىدىكى ئويمانلىقلارغا تارقالغان. يەر تۈزۈلۈشى ئويمان بولۇپ، سۇنى چىقىرىۋېتىش تەس، يەر ئاستى سۇ ئورنى بىر مېترچە بار، كۆپىنچىسىنىڭ تەخمىنەن 0.5 مېتر كېلىدۇ، قىسمەن يەر ئۇستىدە يىل بويى ياكى پەسىللىك سۇ توپلىنىپ تۇرىدۇ. سازلىقلىشىش تۇپراق ھاسىل بولۇشنىڭ جەريانى ھېسابلىنىدۇ. سۇنىڭ مىنېرالىلىشىش دەرىجىسى 1.1 - 4.7 گرام/لېتىرغا يېتىدۇ، نەمخۇش زىرائەتلەر بۇك - باراقسان ئۆسىدۇ. بۇ تۇپراق سۇغىرىلىدىغان سازلىق تۇپراق، چىم سازلىق تۇپراق، شورلاشقان سازلىق تۇپراقتىن ئىبارەت ئۇچ كەنجى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

5. قۇمساڭغۇ تۇپراق

بۇ، سۇغىرىلىدىغان قۇمساڭغۇ تۇپراق، يېنىك شورلاشقان قۇمساڭغۇ تۇپراق، ئوتتۇراھال شورلاشقان قۇمساڭغۇ تۇپراقلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ؛ بۇ تۇپراق يەلپۇگۈچسىمان تىنما بىلەن تىنما تۇزلەڭلىك تۆتاشقان يەرلەرگە جايلاشقان، كۆلىمى 10 مىڭ 338.7 مو بولۇپ، شەھەر تەۋەسىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 3.55 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. شامال ئۇچۇرۇپ كەلگەن چۆكۈندىلەرنىڭ تىنما تۇزلەڭلىك ئۈستىدە كۆتۈرۈلۈپ قۇملىشىشى بۇخىل تۇپراقنىڭ ھاسىل بولۇش جەريانى ھېسابلىنىدۇ. قۇم قاتلاملىرى بوش، قۇم مەنبەسى مول بولغانلىقتىن، ھىلال ئايسىمان قۇم بارخانلىرى، قۇم زەنجىرى ۋە قۇم قىرلىرى شەكىللەنگەن.

6. قوڭۇر چۆل تۇپرىقى

بۇ خىل تۇپراق سۇغىرىلىدىغان قوڭۇر چۆل تۇپرىقى، شېخىل ئارىلاش قوڭۇر چۆل تۇپرىقى، سېرىق يېپىشقاق تۇپراق، شورلۇق قوڭۇر چۆل تۇپرىقى قاتارلىقلارغا بۆلۈنىدۇ. بۇنداق تۇپراقنىڭ يېتىلىشى چۆللىشىش جەريانىدىن ئۆتىدۇ. بۇ تۇپراق خورا تېغى باغرىدىكى يەلپۇگۈچسىمان تىنمىغا تارقالغان. يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر شالاڭ، كۆپ قىسمى چارۋا باقىدىغان جايدىن ئىبارەت. ئۇنىڭ يەر كۆلىمى 13 مىڭ 106.19 مو بولۇپ، شەھەر تەۋەسىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 4.51 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

7. شور تۇپراق

بۇ تۇپراق قۇرغاق چۆل بىئولوگىيىلىك كېلىماتى شارائىتىدا تۇپراقلارغا شور يىغىلىش ئارقىلىق ھاسىل بولغان بولۇپ، ئۇنىڭ چىملىق شور تۇپراق، تىپىك شور تۇپراق، قۇرغاق شور تۇپراق قاتارلىق تۈرلىرى بار. ئۇنىڭ كۆلىمى 195 مىڭ 700 مو بولۇپ، شەھەر بويىچە چۆللۈكنىڭ 5.03 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇ، تۈزلەڭلىكتىن تارتىپ تاغلىق رايونلارغىچە تارقالغان. يەر ئۈستى تۈزلۈق قاتما پۈستلۇق ياكى شورلۇق قاسراقلىق بولۇپ، تۈز تەركىبىدىن ھاسىل بولغان SO_4-Na تىپى، CI-Na تىپى ۋە سۇدا تىپىدىكىلەر ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، تۈزنىڭ سىرتقى يۈزىنىڭ جۇغلىنىشچانلىقى كۆچلۈك بولغانلىقتىن، سىرتقى يۈزىدىكى تۈز مىقدارى 20% تىن ئېشىپ كېتىدۇ، بىر مېتر توپا قەۋىتىدىكى ئومۇمىي تۈز مىقدارى 1% — 4.5% كېچە، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى بولىدۇ.

§ 3. ئوزۇقلۇق ماددىلار

1. تۇپراقتىكى ئورگانىك ماددا ۋە ئوزۇقلۇق ماددىلارنىڭ ئوتتۇرىچە مىقدارى

تېرىلىدىغان قەۋەتتىكى تۇپراقنىڭ ئورگانىك ماددا مىقدارى بۇنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى

1.834% بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە مىقدارى بىر قەدەر مول (2% تىن ئارتۇق) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 32.54 پىرسەنتىنى، مىقدارى ئادەتتىكى سەۋىيىدە (1% تىن 2% كىچە) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 36.39 پىرسەنتىنى، بىر قەدەر كەمچىل (1% تىن تۆۋەن) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 32.6 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

تۇپراقتىكى ساپ ئازوت مىقدارى بۇنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى0.099% بولىدۇ، مىقدارى ئادەتتىكى سەۋىيىدە(0.05% تىن 0.1% كىچە) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ81.36 پىرسەنتىنى، بىر قەدەر كەمچىل بولغانلىرى شەھەر بويىچە 6.97 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

تۇپراقتىكى ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوت مىقدارى بۇنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى 51.95PPm بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە مىقدارى بىر قەدەر مول (60PPm دىن ئارتۇق) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 8.44 پىرسەنتىنى، مىقدارى ئادەتتىكى سەۋىيىدە(30PPm دىن 60PPm غىچە) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 88.45 پىرسەنتىنى، بىر قەدەر كەمچىل (30PPm دىن تۆۋەن) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 32.9 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

تۇپراقتىكى تېز ئۈنۈملۈك فوسفور مىقدارى بۇنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى 4.68PPm بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە مىقدارى بىر قەدەر مول (20PPm دىن ئارتۇق) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 0.2 پىرسەنتىنى، مىقدارى ئادەتتىكى سەۋىيىدە (10PPm دىن 20PPm غىچە) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 3.08 پىرسەنتىنى، بىر قەدەر كەمچىل (10PPm دىن تۆۋەن) بولغانلىرى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 96.72 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

تۇپراقتىكى ساپ فوسفور، ساپ كالىي ۋە تېز ئۈنۈملۈك كالىي مىقدارى بۇلار ئاساسلىق تۇپراق تىپلىرىنىڭ ھەممىسىدە كەمچىل بولمايدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ساپ فوسفور مىقدارىنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى 0.067%، تېز ئۈنۈملۈك كالىي مىقدارىنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى 290PPm بولىدۇ.

تۇپراقتىكى ئۈنۈملۈك مىكرو ئېلېمېنتلار بۇنى قىسقىچە ستاتىستىكا قىلغاندا، تۇپراقتىكى ھەرخىل مىكرو ئېلېمېنتلارنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى مۇنداق بولىدۇ: ئۈنۈملۈك فوسفور 0.96PPm، ئۈنۈملۈك بور 0.91PPm، ئۈنۈملۈك مانگان 4.25PPm، ئۈنۈملۈك تۆمۈر 9.11PPm، ئۈنۈملۈك مىس 1.47PPm. مول ياكى كەمچىل ئىكەنلىكىگە باھا بېرىش كۆرسەتكۈچىگە ئاساسلانغاندا، ئۈنۈملۈك تۆمۈر، مىس، مانگانىنىڭ مىقدارى مول، ئۈنۈملۈك بورنىڭ مىقدارى ئادەتتىكىدەك، ئۈنۈملۈك سىنىكنىڭ مىقدارى كەمچىل ھېسابلىنىدۇ.

كورلا شەھىرىدىكى 50% تېرىلغۇ تۇپراقتا ئورگانىك ماددا ۋە ئۇنىڭ ئۈزۈقلۇق ماددا مىقدارى بىر قەدەر مول، 50% تۇپراقتا ئۈزۈقلۇق ماددا مىقدارى ئادەتتىكى سەۋىيىدە ياكى تۆۋەن. تېز ئۈنۈملۈك فوسفور بىلەن ئۈنۈملۈك سىنىك كەك دائىرىدە كەمچىل، ئازوت، فوسفور ۋە سىنىكنىڭ نىسبىتى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلغان.

2. ھەرخىل گېئومورفولوگىيىلىك تۇپراقتىكى ئورگانىك ماددا ۋە ئۈزۈقلۇق ماددا مىقدارى

خورا تېغى باغرىدىكى يەلپۈگۈچسىمان تىنما رايون بۇ رايون تۇپرىقىدىكى ئورگانىك ماددا 1.02%تىن 1.60% ئارىلىقىدا، ساپ ئازوت 0.058%تىن 0.073% ئارىلىقىدا، ساپ فوسفور0.06%، ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوت 36.2PPm دىن 37.5PPm ئارىلىقىدا، تېز ئۈنۈملۈك فوسفور 2.9PPm

دىن 5PPm ئارىلىقىدا، تېز ئۈنۈملۈك كالىي 297.8PPm. تېز ئۈنۈم بېرىدىغان فوسفورنىڭ ناھايىتى كەمچىل ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغان ئۈزۈقلۇق مىقدارى ئوتتۇرا - تۆۋەن سەۋىيىدە ياكى كەمچىل ئورۇندا تۇرىدۇ.

كۆنچى دەريا سى دېلتىسىدىكى تىنما تۈزلەك رايونى بۇ رايون تۇپرىقىدىكى ئورگانىك مىقدارى 1.68% تىن 2.65% ئارىلىقىدا، ساپ ئازوت 0.073% تىن 0.129% ئارىلىقىدا، ساپ فوسفور 0.048% تىن 0.71% ئارىلىقىدا، ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوت 41.5PPm دىن 81.6PPm ئارىلىقىدا، تېز ئۈنۈملۈك فوسفور 2PPm دىن 3.3PPm ئارىلىقىدا، تېز ئۈنۈملۈك كالىي 176PPm دىن 245PPm ئارىلىقىدا. تېز ئۈنۈملۈك فوسفور، كالىينى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئادەتتىكى ئۈزۈقلۇق مىقدارى يەلپۈگۈچسىمان تىنما رايون تۇپرىقىنىڭكىدىن يۇقىرى.

تارىم دەريا سى بويىدىكى تىنما تۈزلەك رايونى بۇ رايون تۇپرىقىدىكى ئورگانىك مىقدارى 1.29% تىن 1.72% ئارىلىقىدا، ساپ ئازوت 0.056% تىن 0.073% ئارىلىقىدا، ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوت 27.4PPm دىن 42.3PPm ئارىلىقىدا، تېز ئۈنۈملۈك فوسفور 3PPm دىن 4.3PPm ئارىلىقىدا، تېز ئۈنۈملۈك كالىي 150PPm دىن 256PPm ئارىلىقىدا. كالىينى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا ئۈزۈقلۇق مىقدارى تۆۋەنرەك.

3. يېزا - مەيدانلاردىكى تۇپراقنىڭ ئۈزۈقلۇق مىقدارى ئەھۋالى

ھەرقايسى يېزا - مەيدانلار تۈرۈشلۇق يەرلەرنىڭ جۇغرافىيىلىك ئورنى ئوخشاش ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئوغۇتلاش دەرىجىسى ۋە ئوغۇت سۈپىتى پەرقلىنىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە تۇپراقتىكى ئورگانىك مىقدارى، ساپ ئازوت، ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوتنىڭ مىقدارى جەھەتتىكى پەرق چوڭراق، تېز ئۈنۈملۈك فوسفور بىلەن كالىينىڭ مىقدارى جەھەتتىكى پەرق ئانچە روشەن ئەمەس.

لەڭگەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، يېڭىشەر، چارباغ يېزىلىرىدا تۇپراقتىكى ئورگانىك مىقدارى بىر قەدەر يۇقىرى (2% تىن كۆپ)، ئۇنىڭ تارقىلىش دائىرىسىنىڭ تېرىلغۇ يەر كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى: لەڭگەردە 64.9%، قوشئېرىقتا 53.1%، توۋۇرچىدا 55.1%، ئاۋاتتا 83.5%، قارا يۇلغۇندا 84.4%، يېڭىشەردە 90.7%، چارباغدا 63.4%؛ شاڭخۇ يېزىسىدا تۇپراقتىكى ئورگانىك مىقدارى 1% تىن تۆۋەن بولۇپ، كۆلىمى پۈتۈن يېزىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 50.94 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ تېكىچى يېزىسى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى ھەمدە پۈخۈي رايونىدىكى يېزا-مەيدانلاردا تۇپراقنىڭ ئورگانىك مىقدارى بىر قەدەر ئاز.

لەڭگەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، يېڭىشەر، چارباغ يېزىلىرىدا تۇپراقتىكى ساپ ئازوت مىقدارى بىر قەدەر مول (0.1% تىن يۇقىرى) بولۇپ، ئۇنىڭ كۆلىمىنىڭ تېرىلغۇ يەر كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى: لەڭگەردە 45.3%، قوشئېرىقتا 68.8%، توۋۇرچىدا 69.5%، ئاۋاتتا 85.1%، قارا يۇلغۇندا 88.6%، يېڭىشەردە 86.9%، چارباغدا 56.5%؛ شاڭخۇ يېزىسى، پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانىدا تۇپراقتىكى ساپ ئازوت مىقدارى كەم (0.05%تىن تۆۋەن) بولۇپ، ئۇنىڭ كۆلىمىنىڭ تېرىلغۇ يەر كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى: شاڭخۇ يېزىسىدا 43.8%، پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانىدا 38.3%؛ تېكىچى يېزىسى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى، بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى تۇپراقتىمۇ ساپ ئازوت مىقدارى بىر قەدەر كەم.

قوشئېرىق، توۋۇرچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، تېكىچى يېزىلىرىدا ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوت

مىقدارى بىر قەدەر مول (60PPm دىن ئارتۇق) تۇپراقلار بولۇپ، ئۇنىڭ كۆلىمىنىڭ تېرىلغۇ يەر كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى: قوشئېرىقتا 58.7%، توۋۇرچىدا 47.9%، ئاۋاتتا 91%، قارا يۇلغۇندا 80.8%، تېكىچىدە 61.3%؛ شاڭخۇ يېزىسى، پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى، بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى، چارباغ‌يېزىلىرىدا تۇپراقنىڭ ئاممىياكلىق پارچىلىنىدىغان ئازوت مىقدارى كەمرەك.

ھەرقايسى يېزا - مەيدانلاردا تېز ئۇنۇملۇك فوسفور مىقدارى ئومۇمىيۈزلۈك كەم بولغان تۇپراقلار ئايرىم - ئايرىم ھالدا ھەرقايسى يېزا - مەيدانلاردىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 95 - 99 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ ھەرقايسى يېزا - مەيدانلاردا تۇپراقنىڭ تېز ئۇنۇملۇك كالىي مىقدارى بىر قەدەر مول (تەخمىنەن 200PPm ئەتراپىدا).

§ 4 . توسالغۇ ئامىللار

1. تۇپراقنىڭ شورلىشىشى

كورلا شەھىرىدە شورلىشىپ كەتكەن تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 92 مىڭ 330 مو بولۇپ، شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 30.8 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، بۇنداق تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ ئاساسلىق تۇپراقلىرى شورلۇق نەم تۇپراق، شورلۇق سۇغىرىلىدىغان چىم تۇپراقتىن ئىبارەت بولۇپ، كۆپ قىسمى قەدىمكى دەريا دېلتىسىغا جايلاشقان. بۇ يەرلەرنىڭ يەر ئاستى سۇ ئورنى بىر مېتىردىن ئۇچ مېتىرغىچە كېلىدۇ، سۇ ئورنى يۇقىرى بولغان يەرلىرىنىڭ بىر مېترمۇ كەلمەيدۇ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى1-3گرام/لېتر. كېلىماتى پىژغىرىم ئىسسىق، قۇرغاق بولۇپ، شامال كۆپ چىقىدۇ، توز تەركىبىنىڭ يەر يۈزىگە جۇغلىنىشچانلىقى ئىنتايىن كۈچلۈك، شور ئۆرلەش سۈرئىتى تېز.

سۇدالىق شورلاشقان تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 12 مىڭ 818 مۇ بولۇپ، شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 3.4 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئومۇمىي توز مىقدارى تۆۋەنرەك بولۇپ، ئىنتايىن يەڭگىل شورلۇق تۇپراقتا تەۋە، ئەمما زىرائەتلەرگە بولغان زىيانلىق رولى ناھايىتى زور، ئۇنى ئۆزگەرتىپ ياخشىلاش قىيىن.

2. ئۈزۈقلۇق ماددا مىقدارىنىڭ تۆۋەنلىكى، ئازوت - فوسفور نىسبىتىنىڭ بۇزۇلۇشى

شەھەر بويىچە تۇپراق تەركىبىدىكى ئۇنۇملۇك فوسفور، سىنىك، ئازوت مىقدارى كەم بولۇپ، ئازوت بىلەن فوسفورنىڭ نىسبىتى 1:12، كۆپ ساندىكى زىرائەتلەر 1:5 نىسبەتلىك ئازوت - فوسفورغا ئېھتىياجلىق، شۇڭا، ئازوتلۇق ئوغۇت ئىشلىتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا كۆيۈك فوسفورلۇق ئوغۇت، سىنىكلىق ئوغۇتمۇ ئىشلىتىپ، زىرائەتلەرنىڭ ئۈزۈقلۇققا بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش لازىم.

شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ تۇپراق تەركىبىدىكى كاربون بىلەن ئازوتنىڭ نىسبىتى 10:7 بولۇپ، ئورگانىك ماددىلارنىڭ پارچىلىنىشى تېز، يوشۇرۇن ئوغۇت كۆچى يېتەرسىز، تەمىنلىنىدىغان ئوغۇتنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى بىر قەدەر تۆۋەن، تۇپراق تەمىنلەيدىغان ئازوتنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجە-

سى 5.2%، فوسفورنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى 1%، ئادەتتە يەرنىڭ تېرىلىدىغان قەۋىتىدىكى كالتسىي كاربىد مىقدارى 10% تىن 20% گىچە بولىدۇ، تۈپراقتىكى ئۈنۈملۈك فوسفور، كۆپ هاللاردا، كالتسىي بىلەن بىرىكىپ تۇراقلىشىدۇ.

3. تۈپراقتىكى ئوشۇقچە قۇم، قاتقىلاق ياكى توسالغۇ قاتلاملارنىڭ تەسىرى

شەھەر بويىچە تېرىلىدىغان قۇمسىمىغۇ تۈپراق 10 مىڭ 803 مو بولۇپ، شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 3.6 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ بۇ يەرلەرنىڭ تەركىبى بوش بولۇپ، سۇ، ئوغۇت قېچىپ كېتىدۇ، شۇنداق بولغاچقا ئۇزۇقلۇق ماددا مىقدارى تۆۋەن. قاتقىلاق تۈپراق 44 مىڭ 668 مو بولۇپ، شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 14.9 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، ئۈنۈمنىڭ قاتقىلاقلىقى تېرىش سۈپىتىنىڭ ياخشى بولماسلىقى، هاۋا ئۆتكۈزۈشچانلىقىنىڭ ناچارلىقى، فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى، تۈپراق سىغىمچانلىقىنىڭ زور (1.3 گرام/كۇبادرات سانتىمېتىردىن ئارتۇق) بولۇشى، تۈپراق گەۋدىسىنىڭ قاتتىقلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. تېرىلغۇ يەر تۈپرىقىدىكى توسالغۇ قاتلاملاردىن شور قاتلىمىدىن باشقا، يەنە قۇم قاتلىمى، يۇشۇرۇن يېتىلگەن قاتلام، شېخىل قاتلاملارمۇ بار.

VI باب

ياۋايى هايۋانلار ۋە ئۆسۈملۈكلەر

§ 1. ئۆسۈملۈكلەر

ئېگىز تاغدىكى ياتما ئۆسۈملۈكلەر بەلبېغى بۇ بەلباغ خورا تېغىدىكى دېڭىز يۈزىدىن 3500 مېتىردىن ئېگىز رايونلارغا جايلاشقان بولۇپ، ئۈنىڭدا يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن ئەينۈلىسىمان قۇمغان، ئۇچەككۈل قاتارلىقلار بار.

ئېگىز تاغدىكى چىملىق بەلباغ بۇ، بەلباغ خورا تېغى ۋە ئۈنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى قۇرۇقتاغنىڭ دېڭىز يۈزىدىن 2800 مېتىردىن 3500 مېتىرغىچە ئېگىز يەرلىرىگە جايلاشقان. ئۈنىڭدا يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن سىلو، باشاقلىق ئوت، تەلۋە، ئەمەن قاتارلىقلار بار.

ئېگىز تاغدىكى كەنجى تاغ بەلبېغى بۇ بەلباغ دېڭىز يۈزىدىن 2000 مېتىردىن 2800 مېتىرغىچە ئېگىز تاغلىق رايونلارغا جايلاشقان. ئۈنىڭدا يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن شەمشات، ياۋرۇپا تاغ تېرىكى، قېيىن، نىسا دەرىخى، ئۇششاق يوپۇرماقلىق زىرىق قاتارلىقلار بار.

ئوتتۇراهال تاغدىكى يىڭنە - كەڭ يوپۇرماقلىقلار ئارىلاش ئورمان بەلبېغى بۇ بەلباغ دېڭىز يۈزىدىن 1700 مېتىردىن 2000 مېتىرغىچە ئېگىز بولغان ئوتتۇراهال ئېگىز تاغلىق رايونلارغا جايلاشقان. ئۈنىڭدا يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن شەمشات، ياۋرۇپا تاغ تېرىكى، ياۋا ئارغاق، جىغان قاتارلىق-

لار بار.

ئالدىنقى تاغدىكى چانقال بەلباغ بۇ بەلباغ دېڭىز يۈزىدىن 1000 مېتردىن 1700 مېترغىچە ئېگىز بولغان ئالدىنقى تاغ رايونىغا جايلاشقان. بۇنىڭدا ئاساسلىق يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن چاكاندا، ئاق تىكەن، ياۋا ئازغان، يانتاق، ئۇچقات قاتارلىقلار بار.

بوستانلىق ئورمان بەلبېغى بۇ بەلباغ دېڭىز يۈزىدىن 950 مېتردىن 1100 مېترغىچە ئېگىز بولغان تىنىما تۈزلەڭ رايونلارغا جايلاشقان. ئۇنىڭدا ئاساسلىق يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن قاپاق تېرەك، سېرىق سۈگەت، يەم جىگدە، قاغا جىگدە، قارا ئۇجمە، ئاق ئۇجمە، يۇلغۇن، ياۋا ئازغان، ئاق سۆكسۆك، جىرمە، قوڭغۇراق تىكەن، سېرىق يۆگەي، پاقا يۇپۇرماق، ئىت ئۈزۈمى، سېمىز ئوت، قىرىق بوغۇم، ئەڭلىك ئوت، ياۋا سۇپۇرگە، ئالقات، يانتاق قاتارلىقلار بار.

تىنىما تۈزلەڭلىك پەسەيمىلىرىدىكى چانقال ئورمان بەلبېغى بۇ بەلباغ كۆنچى دەريا‌سى بويىدىكى تىنىما تۈزلەڭلىكنىڭ تۆۋەن قىسمىغا، دېڭىز يۈزىدىن 910 مېتردىن 950 مېترغىچە ئېگىز رايونلارغا جايلاشقان. ئۇنىڭدا ئاساسلىق يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن يۇلغۇن، قومۇش، توغراق، قاپاق تېرەك قاتارلىقلار بار.

تارىم دەريا‌سى بويىدىكى توغراقلىق بەلبېغى بۇ بەلباغ شەھەرنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى تارىم دەريا‌سىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا، دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 950 مېتر كەلمەيدىغان يەرلەرگە جايلاشقان. ئۇنىڭدا ئاساسلىق يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەردىن توغراق، قاپاق تېرەك، قوڭغۇراق تىكەن، ئاق سۆكسۆك، چۆچۈك بويا، قومۇش، لوپنۇر كەندىرى، قاغا جىگدە قاتارلىقلار بار.

§ 2 . ھايۋانلار

بۇنىڭدىن 20 نەچچە يىل ئىلگىرى ئورمانلىقلاردا بۇغا، جەرەن، ياۋا توڭگۇز، بۆرە، تۈلكە، قىرغاۋۇل قاتارلىق ياۋايى ھايۋانلارنى ئۇچرىتىش بولاتتى. 80 ـ يىللار كىرگەندىن كېيىن، ئورمانلىق ۋە ئوتلاقلار ۋەيران بولۇپ، سۇ مەنبەسى ئۈزۈلۈپ قالغانلىقى، ئېكولوگىيىلىك مۇھىت ناچارلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ياۋايى ھايۋانلارنىڭ سانى بەك ئازلاپ كەتتى.

ھايۋانلار بۇنىڭدىن ياۋا توڭگۇز، ئارقار، بۇغا، بۆرە، تۈلكە، ياۋا توشقان، ئىپار چاشقان، ئاغمىخان، كىرپە، تۈلۈمچاشقان، شەپەرەڭ قاتارلىقلار بار.

قۇشلار بۇنىڭ تۈرى تەخمىنەن 80 گە يېتىدۇ. كۆچمەس قۇشلارنىڭ تۈرى 30 دىن ئاشىدۇ، بۇنىڭدىن كۆپ ئۇچرايدىغانلىرى: ياۋا ئۆردەك، كۈل رەڭ تۇرغاي، قاغا، ئاق قۇشقاچ، مۇشۇكياپىلاق، سېغىزخان، قارچۇغا، بوز تورغاي، سوپىسوپىياك، يەرلىك تورغاي، كۆك كەپتەر، سا، بۇركۇت، تۆمۈر تۇمشۇق، تۈرۈلغا، كەكلىك، بۆدۈنە، پاختەك، قارا چىكەتكە، قىزىل لاچىن، ھۆپۈپ، شاتۇتى، قارلۇغاچ، ياۋا قارلىغاچ، ياۋا غاز، غاز، كاككۇك، بېلىقچى، ئاق قوتان قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

قۇرت ـ قوڭغۇزلار بۇنىڭدىن كېپىنەك، يىڭنىغۇچ، ياچۇڭەك، قارا چىكەتكە، ئۆمۈچۈك، سازاك قۇرت، چىكەتكە، چۈمۈلە، قارا ھەرە قاتارلىقلار بار.

سۇ ھايۋانلىرى بۇنىڭدىن تاغىل بېلىق، تاسما بېلىق ۋە لاي يىگەك، سەدەپ قۇلۇلسى قاتارلىقلار بار.

ئۆمۈلىگۈچى ھايۋانلار بۇلاردىن يىلان، كەسلەنچۇك، پاتمىچۇق قاتارلىقلار بار.

قوش ماكانلىقلار بۇلاردىن چارپاقا، پاقا قاتارلىقلار بار.

VII باب

كان بايلىقى

كورلا شەھىرى زېمىنى گېئوسىنكلىنال ۋە پلاتفورمىدىن ئىبارەت خاراكتېرى تامامەن ئوخشاش بولمىغان ئىككى چوڭ قۇرۇلما ئېلېمېنتىدىن ھالقىپ ئۆتىدۇ. يەر يۈزىدە ئېچىلىپ قالغانلىرىدىن پلاتفورما رايونىدىكى قەدىمكى ئۆزگەرگەن جىنس سىستېمىسى ۋە قېلىنلىقى زور بولغان ئوقۇر دائىرىسىدىكى چۆكۈندە بىرىكمە بار، جىنس خۇسۇسىيىتى مۇرەككەپ، پۈرلەشكەن، ئۆزۈلمىلىرى يېتىلگەن. ماگما ھەرىكىتى كۆچلۈك بولۇپ، ناھايىتى ياخشى كان ھاسىل بولۇش ۋە كان سىغدۇرۇشتەك گېئولوگىيىلىك شارائىتقا ئىگە. كان مەھسۇلاتلىرى مول بولۇپ، ئۇچ كۆمۈركان، ئىككى گۇنپس كانى، بىر تالىك كانى، ئۇچ ساپال توپا ۋە سېغىز توپا كانى، بىر دولومىت كانى، ئىككى كرېمنىي كانى، ئۇچ ھاكتاش كانى، ئىككى سىلانس كانى، ئۇچ بېزەكلىك مەرمەر تاش ۋە گرانىت كانلىرىدىن ئىبارەت كان مەھسۇلاتلىرى ئۇستىدە گېئولوگىيىلىك باھالاش ئېلىپ بېرىلدى.

§1. كۆمۈر

كورلا شەھىرىنىڭ كۆمۈركان بايلىقى زاپاسى خېلى مول بولۇپ، ئاساسلىقى، تاشدەن رايونىغا جايلاشقان، چەرچىدە ئاز مىقدارىدا كۆمۈركان نۇقتىلىرى ئېچىلىپ قالغان. كۆمۈرنىڭ ئىستىقبالىلىق زاپاسى 600 مىليون تونناغا يېتىدۇ، تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان سانائەت كۆمۈرى زاپاسى 168 مىليون 700 مىڭ تونا. ئاساسلىق ئۇچ كۆمۈركان رايونى بولۇپ، ئۇلار مۇنۇلار:

خامانگۇ كۆمۈركان رايونى بۇ، تاشدەن كۆمۈرلۇكىنىڭ غەربىگە جايلاشقان. كۆمۈر قاتلىمى، ئاساسەن، ئوتتۇرا يۇرا ئوتدېلىغا تەۋە بولۇپ، قېزىشقا بولىدىغان كۆمۈر قەۋىتىدىن بەشى بار، بۇ قەۋەتلەرنىڭ ئومۇمىي قېلىنلىقى سەككىز مېتردىن 11.6 مېترغىچە، يەككە قەۋىتىنىڭ قېلىنلىقى 1.4 مېتردىن ئۇچ مېترغىچە كېلىدۇ، ئۇ، ئۇچقۇنداق كۆمۈر ھېسابلىنىدۇ.

تاشدەن كۆمۈر رايونى بۇ رايون تاشدەن كۆمۈرلۇكىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا جايلاشقان، كۆمۈر قاتلىمى قەۋەتسىمان ۋە لىنزىسىمان كېلىدۇ، قېزىشقا بولىدىغان كۆمۈر قەۋىتى سەككىز ـ توققۇز بولۇپ، ئومۇمىي قېلىنلىقى 10.9 مېترغا، يەككە قەۋەتلىرىنىڭ ئەڭ زور قېلىنلىقى 3.83 مېترغا يېتىدۇ، ئۇ گازلىق كۆمۈر ۋە ئۇچقۇنداق كۆمۈر ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى قۇدۇق كۆمۈرلۇكى بۇ، تاشدەن كۆمۈرلۇكىنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان. بۇ كۆمۈرلۇك دائىرىسىدە توققۇز كۆمۈر گۇرۇپپىسى بولۇپ، 9 ـ قەۋەتتىن 31 ـ قەۋەتكىچە كۆمۈر بار، بۇنىڭ ئىچىدە 8 ـ كۆمۈر گۇرۇپپىسىنى پۈتۈن كۆمۈرلۇك بويىچە ئېچىشقا بولىدۇ. بۇ كۆمۈرلۇكتە ئۇچقۇنداق كۆمۈر ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ، ئاز مىقدارىدا رەڭلىك كۆمۈرمۇ بار. كۆمۈر زاپاسى 65 مىليون 554 مىڭ تونناغا يېتىدۇ، ھازىر كان قۇدۇقلىرىنى قېزىش ئىشلىرىغا تەييارلىق كۆرۈلۈاتىدۇ.

§ 2 . ھاك تاش

كورلا شەھىرىنىڭ ھاك تاش بايلىقى ناھايىتى مول بولۇپ، ئاساسەن، بەلقوتان تېغىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە جايلاشقان، ئىستىقبالللىق زاپاسى 300 مىليون تونناغا، تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان سانائەتكە كېرەكلىك زاپاسى 20 مىليون تونناغا يېتىدۇ. ئاساسلىقى مۇنداق ئۈچ كان رايونى بار:

چەرچى يېڭى ھاك تاش كان رايونى بۇ، كورلا شەھەر رايونىنىڭ 56 كىلومېتر غەربىگە جايلاشقان. كان رايونىدىكى ئېچىلىپ قالغان رودا تەركىبلىك يەرقاتلىمى ئاستىنقى كاربون ئوتدېلى ئەشمە فاتسىيىسىگە تەۋە بولۇپ، كان گەۋدىسى قەۋەتسىمان ۋە لىنزىسىمان ھالەتتە، ئۇنىڭ قېلىنلىقى 40 مېتردىن 150 مېترغىچە بولۇپ، سۈپىتى خېلى ياخشى.

مازار ئېقىن ھاك تاش كان رايونى بۇ، چەرچىنىڭ 70 كىلومېتر شىمالىدىكى مازار ئېقىنىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، كورلا شەھەر رايونىغا تەخمىنەن 70 كىلومېتر كېلىدۇ، مىنېرال تەركىبلىك يەر قاتلىمى ئاستىنقى كاربون ئوتدېلى ئەشمە فاتسىيىسىگە تەۋە، سۈپىتى بىر قەدەر ياخشى كان قاتلىمى ئىككى قەۋەت بولۇپ، قېلىنلىقى 30 مېتردىن 35 مېترغىچە كېلىدۇ.

دادۇڭزا ھاك تاش كان رايونى بۇ، دادۇڭزا جىلغىسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنىغا جايلاشقان بولۇپ، كورلا شەھەر رايونىغا 50 كىلومېتر كېلىدۇ. ئاساسلىق كان گەۋدىسى تۆت قەۋەت بولۇپ، ئومۇمىي قېلىنلىقى 20 مېترغا يېتىدۇ. بۇ كاننىڭ كان قاتلىمى تۆزاقلىق، سۈپىتى ياخشى بولۇپ، كورلا شەھىرى بويىچە ئەڭ چوڭ ھاك تاش كان رايونى ھېسابلىنىدۇ.

§ 3 . سىلانېتس

كورلا شەھىرىدە سىلانېتس ناھايىتى مول بولۇپ، ئىستىقبالللىق زاپاسى نەچچە يۈز مىليون تونناغا يېتىدىغانلىقى مۆلچەرلەنمەكتە. ئۇ، ئاساسەن، خورا تېغىنىڭ جەنۇبىدىكى ئۈچ ئاچا، سوقا تاغ ئېقىنى ئەتراپىدىن چىقىدۇ، كورلا شەھەر رايونىغا 50 ـ 60 كىلومېترەك كېلىدۇ. كان گەۋدىسى ئوتتۇرا-ئۈستۈنكى كاربون ئوتدېلى ئەشمە فاتسىيىسىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ھاسىل بولغان بولۇپ، نەچچە كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، قېلىنلىقى 300 مېتر كېلىدۇ، ئۇنىڭ رەڭگى قېنىق كۈل رەڭ، قارامتۇل كۈل رەڭ بولۇپ، سۈپىتى خېلى ياخشى.

§ 4 . گىپس

كورلا شەھىرىدە گىپس كېنى، ئاساسەن، بەلقوتان تېغىنىڭ ئوتتۇرا كاربون سىستېمىسىدىكى يەر قاتلىمى ئارىسىغا تارقالغان، ئىستىقبالللىق زاپاسى 10 مىليون تونىندىن كۆپرەككە، تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان سانائەتكە كېرەكلىك زاپاسى 1 مىليون 760 مىڭ تونناغا يېتىدۇ. ئاساسلىق كان رايونىدىن مۇنداق ئىككىسى بار:

چەرچى گىپس كان رايونى بۇ، چەرچى ھاك جىنس رايونىنىڭ شىمالىغا تەخمىنەن بىر كىلومېتر كېلىدىغان يەرگە جايلاشقان بولۇپ، قاتناش قولايلىق. گىپس كان گەۋدىسى لىنزىسىمان كېلىدۇ،

ئاستىنقى كاربون ئوتدىلى ئەشمە فاتسىيىسىدىكى كاربوناتلىق سىلانىتىس ئارىلىقىدا ھاسىل بولغان. ئاساسلىق كان گەۋدىسىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 680 مېتر، ئوتتۇرىچە قېلىنلىقى 45 مېتر، رۇدىلار ئاق سۇزۇك رەڭلىك، نېپىز - ئوتتۇراھال قېلىن قەۋەتسىمان بولۇپ، دانىچىسىمان قۇرۇلمىلىق، كاللەكسىمان تۇزۇلمىلىك كېلىدۇ، جەنۇبىي تەرىپىدىكىسى بىر قەدەر ساپ، شىمالىي ۋۇلىكىدىن چىقىدىغانلىرىنىڭ ئارىسىغا خىلى كۆپ تاش قىسىلىپ قالغان.

قېيىنلىق گىپس كان رايونى بۇ، كورلا شەھەر رايونىنىڭ شىمالىغا تەخمىنەن 32 كىلومېتر كېلىدىغان جايدا بولۇپ، چەرچى ئېغىزى بىلەن كان رايونىنىڭ ئارىلىقى تەخمىنەن 20 كىلومېتر كېلىدۇ. كان رايونىدا ئېچىلىپ قالغان يەر قاتلىمى ئوتتۇرا - ئۈستۈنكى كاربون ئوتدىلىغا تەۋە بولۇپ، كان قاتلىمى قارامتۇل كۇل رەڭ كرىستاللىق ھاك جىنس ئارىسىدا ھاسىل بولغان، تۇزۇلۇشى قەۋەتسىمان بولۇپ، ئاساسلىق كان قاتلاملىرى تەخمىنەن بىر كىلومېتردىن كۆپرەك ئۇزۇنلۇقتا ئېچىلىپ قالغان. قېلىنلىقى نەچچە ئون مېتر كېلىدۇ.

§ 5 . مەرمەر تاش ۋە گرانىت

كورلا شەھىرىدە بىزەك ماتېرىيالى قىلىنىدىغان كان مەھسۇلاتلىرى خىلى كۆپ، ئىستىقباللىق زاپاسى نەچچە ئون مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ، ھازىر سانائەتكە كېرەكلىك مەرمەر تاش زاپاسى 10 مىليون 400 مىڭ كۇب مېتر، گرانىت زاپاسى 30 مىليون كۇب مېتر ئىكەنلىكى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاندى. ئاساسلىق كان رايونى ئۈچ:

ھاكتاش خۇمدىنىدىكى مەرمەر تاش كان رايونى بۇ، كورلا شەھەر رايونىنىڭ شىمالىغا تەخمىنەن تۆت كىلومېتر كېلىدىغان يەرگە جايلاشقان، قاتناش ناھايىتى قولايلىق. كان گەۋدىسى شىكىدى تاغ گۈرۈپپىسىدىكى گنېيس ۋە تارشا جىنس ئارىلىقىدا بولۇپ، تۇزۇلۇشى قەۋەتسىمان كەلگەن، قەۋەتسىمان ۋە لىنزىسىمان ھالەتتە شەكىللەنگەن. ئۇ يەردە 12 كان گەۋدىسى بولۇپ، ھەربىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 180 مېتردىن 1075 مېترغىچە، قېلىنلىقى نەچچە مېتردىن نەچچە ئون مېترغىچە كېلىدۇ. تاشلاندۇق ماتېرىيال نىسبىتى 40% بولۇپ، چۆكۈندىلەردىن ئۈزگەرگەن تېپقا كىرىدۇ. رۇدا تېپىدا مەرمەر تاش ئاساسلىق ئورۇندا، دولومىت تەركىبلىك مەرمەر تاش ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. رودىلارنىڭ ھۇنەر - سەنئىتكە ئىشلىتىلىشىدە ئالمىدەك يېشىل رەڭدىكىلىرى ئاساسلىق ئورۇندا، قارىدەك ئاق، ئولاردەك ئاق، مومدەك ئاق، يۇلتۇزدەك پارقىراق، ئۆرۈك چېچىكىدەك ھالرەڭلىرى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئالمىدەك يېشىللىرى سېپتا، رەڭدار، كۆركەم بولۇپ، كىشىلەر قارشى ئالىدىغان ئىسىل مەھسۇلات ھېسابلىنىدۇ.

ئېگىز تاغنىڭ جەنۇبىدىكى مەرمەر تاش كان رايونى بۇ، كورلا شەھەر رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا 20 كىلومېتر كېلىدىغان يەرگە جايلاشقان. كان گەۋدىسى چاڭچېك - پروتېروزوي سىستېمىسىدىكى بوز قوڭۇر رەڭلىك، سۇس كۇلرەڭلىك، دولومىتلىق كرىستال ھاك جىنس ئارىلىقىدا بولۇپ، قاتلاملىرى شەكىلدە كەلگەن، قاتلام ئورنى خىلى تۇراقلىق. ئۇ رودا خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ئۈچ كان قاتلىمىغا ئايرىلىدۇ، ئاساسلىق كان قەۋىتىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 1.5 كىلومېتر، قېلىنلىقى بەش مېتردىن 15 مېترغىچە كېلىدۇ، نەزەرىيىۋى جەھەتتىكى تاشلاندۇق ماتېرىيال نىسبىتى39.1% تىن 42.75% كە يېتىدۇ. رۇدىلار ھۇنەر - سەنئەت تېپىگە كىرىدۇ، ئاستىنقى قەۋىتى كۇل رەڭ ھاك تېشىغا، ئوتتۇرا قەۋىتى زېبرا قارا قاش تېشىغا، ئۈستۈنكى قەۋىتى قاراقاش تېشىغا تەۋە، زېبرا قاراقاش تېشى چاپلاشمايدۇ.

غان تاش قاتمىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، پارقىراق، كۆركەم تۈم قارا كېلىدۇ، بۇ، مۇشۇ رايون بويىچە ئېسىل مەھسۇلات ھېسابلىنىدۇ.

خامانگۇ گرانت تاش كان رايونى بۇ، خامانگۇ جىلغىسىنىڭ يۇقىرى ئىقىنىغا جايلاشقان، كان نۇقتىلىرى گېرتسېننىڭ ئوتتۇرا مەزگىلىدىكى قىزغۇچ گرانت گەۋدىسى ئارىسىدا ساقلانغان. رۇدا كرىستال تۈرلىرى، ئاساسەن، قىزغۇچ بىنەپشەرەڭ گرانىت، ئاز مىقداردىكى ئاچ قىزىل گرانىتلاردىن تەركىپ تاپقان. ئالدىنقىسىنىڭ كرىستاللىرى يىرىك بولۇپ، سىلىقلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاساسەن، قىزغۇچ بىنەپشەرەڭ ھالەتكە كېلىدۇ. كېيىنكىسىنىڭ رەڭگى ئالدىنقىسىنىڭكىگە قارىغاندا سەل ئۇچۇقراق بولىدۇ، قىزغۇچ رەڭگى قېنىقراق بولغانلىرى چىرىمتال تۈرىدىكى مىنېرالارغا ئوخشاپ كېتىدۇ، قاتلاملىرى رەتلىك بولۇپ، بۆلەكلىرى ناھايىتى ئېنىق سىزىلىدۇ، كاللەكلىشۇھلىش دەرىجىسى ئاز. نەزەرىيىۋى جەھەتتە تاشلاندۇق ماتېرىيال نىسبىتى 45%.

§ 6 . تالك

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى مۇرات جىلغا ئېغىزىدا تالىك كان نۇقتىسى بولۇپ، كان گەۋدىسى شىڭدى تاغ گۈرۈپپىسىدىكى دولومىتلىق مەرمەر جىنس ئارىلىقىدا ساقلانغان. ئەڭ چوڭ مىنېرال بەلباغلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 600 مېتر، كەڭلىكى تەخمىنەن ئون مېتر كېلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە شەكلى رېتىمسىز بولغان ئون نەچچە كىچىك كان گەۋدىسى بار، بۇلارنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئون نەچچە مېتردىن 50 نەچچە مېترغىچە، قېلىنلىقى بىر مېتردىن تۆت مېترغىچە كېلىدۇ. تالىكنىڭ رەڭگى ئاقۇش ھەم سۈس يېشىل بولۇپ، قاسراقلىق ئۆزگەرگەن كرىستاللىق قۇرۇلما، كاللەكسىمان تۈزۈلمە ھالەتتە تۇرىدۇ. گېئولوگىيىلىك زاپىسى تەخمىنەن 50 مىڭ تونناغا يېتىدۇ.

§ 7 . ساپال توپىسى ۋە سېغىز توپا

كورلا شەھىرىدە ساپال توپىسى بىلەن سېغىز توپىنىڭ ئىستىقبالىلىق زاپىسى نەچچە يۈز مىليون تونناغا، تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان زاپىسى 255 مىليون 740 مىڭ تونناغا يېتىدۇ. بۇ توپىلار ئاساسەن تاشدەن رايونىغا تارقالغان بولۇپ، ئۈچ ئورۇندا كان نۇقتىسى بار:

1-كان نۇقتىسى بۇ، تاشدەن كۆمۈركان رايونى دائىرىسىگە جايلاشقان. تۆتىنچى سىستېمىدىكى يېپىنچا كۆلىمى زور بولغانلىقتىن، يەر يۈزىدە ئېچىلىپ قالغان ئۈچ قەۋەتلىك سېغىزلىق مىنېرال بولۇپ، ئادەتتە، ھەر بىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى40 مېتردىن80 مېترغىچە، قېلىنلىقى بىر مېتردىن ئىككى مېترغىچە كېلىدۇ. رۇدىلاردىن بوز يېشىل رەڭدىكىلىرى ئاساسلىق ئورۇندا، قارامتۇل كۇل رەڭدىكىلىرى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. ساپال توپىسى كانى قاتلىمىنىڭ كۆمۈلۈشى خېلى چوڭقۇر بولۇپ، ئادەتتە، 100 مېتردىن ئاشىدۇ، ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان بىر قەۋىتىنىڭ ئۇزۇنلۇقى3000 مېتر، قېلىنلىقى 4.3 مېتردىن 30.7 مېترغىچە كېلىدۇ، رۇدىلار ئاقۇش - كۇل رەڭلىك بولۇپ، زىچ كاللەكسىمان ھالەتتە تۇرىدۇ.

2-كان نۇقتىسى بۇ تاشدەن ساپال توپىسى ۋە سېغىز توپا كان رايونىنىڭ ئىككى تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، گېئولوگىيىلىك شارائىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشىشىپ كېتىدۇ. بۇ كان رايونىدا ئالتە كان گۈرۈپپىسى، 38كان گەۋدىسىنى ئۇچرىتقىلى بولىدۇ، ئۇلار قەۋەتسىمان ھالەتتە بولۇپ، ئادەتتە، ئېچىلىپ

قالغانلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى نەچچە ئون مېتردىن نەچچە يۈز مېترغىچە، قېلىنلىقى 0.5 مېتردىن 25.5 مېترغىچە كېلىدۇ. كان گەۋدىسىنىڭ رەڭگى جەھەتتە سۇس قارامتۇل، كۈل رەڭلىرى ئاساس قىلىنىدۇ، ئاز مىقداردا ئاق، قارامتۇل قىزغۇچ، بىنەپشەرەڭ قاتارلىقلارمۇ بار.

3 ـ كان نۇقتىسى بۇ تاشدەنلىڭ شىمالىي ئېتراپلىرىغا جايلاشقان. كان قاتلىمى، ئاساسەن، پلىستوتسېن ئوتدېلىدىكى بۇلىۋۇق فورماتسىيىسىدە ساقلانغان بولۇپ، بەش قەۋەتلىك كانلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي قېلىنلىقى 53 مېتر كېلىدۇ. رۇدىلار قوڭۇر ـ سېرىق رەڭلىك سېغىز توپا جىنس، كۆك ـ كۈل رەڭلىك قۇم تەركىبلىك سېغىز توپا جىنس، سېرىق ـ بوز رەڭلىك قۇم تەركىبلىك سېغىز توپا جىنس، سېرىق ـ كۆك رەڭلىك قۇم تەركىبلىك سېغىز توپا جىنستىن ئىبارەت. رۇدىلار تۈپراقسىمان قۇرۇلمىلىق، كاللەكسىمان تۈزۈلمىلىك ھالەتتە بولىدۇ.

§ 8 . دولومىت

دولومىت كان ياتمىسى باشئەگمىنىڭ ئېتراپىغا جايلاشقان، ئىستىقبالىلىق زاپىسى 100 مىليون تۇننىدىن ئاشىدۇ. كان ياتمىسى دەسلەپكى پروتېروزوي گۈرۈپپىسىدىكى شىڭدى تاغ توپىنىڭ ئارىلاشما گېنېيس، چېرىمتاللىق گېنېيس، دولومىتلىق جىنس، مەرمەر تاش قاتارلىق ئۆزگەرگەن جىنس سىستېمىسى ئارىسىدا ساقلانغان، 12 ئاساسلىق كان گەۋدىسى بار. كان گەۋدىسى قەۋەتسىمان، لىنزىسىمان شەكىلدە بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 100 مېتردىن 950 مېترغىچە، كەڭلىكى 16 مېتردىن 165 مېترغىچە كېلىدۇ. مىنېرال تەركىبى، ئاساسەن، ئوتتۇراھال دانچىلىق دولومىت ۋە كالتسىت بەلگىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، سۇپىتى خېلى ياخشى.

§ 9 . كرېمنىيلىق كان

كورلا شەھىرىدە كرېمنىيلىق كان مەسۇلاتلىرى كۆپ ئەمەس، پەقەت ئىككى كان نۇقتىسىدىلا ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈپ باھالاش ئارقىلىق، ئۇنىڭ ئىستىقبالىلىق زاپىسىنىڭ 40 مىڭ تونىنىدىن 50 مىڭ تونىنغا يېتىدىغانلىقى مۆلچەرلەندى.

ھاك خۇمدان تومۇرلۇق كۋارتس كان نۇقتىسى بۇ، باشئەگمىنىڭ جەنۇبىدىكى ھاك خۇمدىنى ئېتراپىغا جايلاشقان. كۋارتس تومۇرى دەسلەپكى پروتېروزوي گۈرۈپپىسىدىكى تاغ توپى ئۆزگەرگەن جىنس سىستېمىسىغا تەۋە. ئۇ كىستوستىل ياكى يېرىق ئارىسىدا، ئۇزۇنلۇقى 100 مېتر، كەڭلىكى 50 مېتر دائىرىدە ھاسىل بولغان بولۇپ، كۋارتس تومۇرىدىن ئالتىسى بار، بۇنىڭ ئىچىدە بىرى ئەڭ چوڭ بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 70 مېتر، قېلىنلىقى 1.3 مېتر كېلىدۇ. ئۇنىڭ رودىسى لىنزىسىمان ھالەتتە بولۇپ، كۈل رەڭ، ئاق رەڭلىك كېلىدۇ، ئۇششاق دانچە، يېرىك دانچىلاردىن تۈزۈلگەن، ئۇنىڭ سۇپىتى خېلى ياخشى.

تاشدەن كۋارتس قۇم تاش كان نۇقتىسى بۇ كان قاتلىمىنىڭ ئېچىلىپ قالغان ئۇزۇنلۇقى 40 مېتر، قېلىنلىقى ئوچ مېتر بولۇپ، رۇدىسىنىڭ سۇپىتى سەل ناچارراق، ساپال خام ئەشياسى قىلىشقا بولىدۇ.

§ 10 . نېفىت، تەبىئىي گاز

كورلا شەھىرى گېئولوگىيىلىك تېكتونىك ئېلېمېنت جەھەتتە تارىم ئويمانلىقىنىڭ شىمالىدىكى كۆتۈرۈلمە بەلباغدىكى كورلا تۈمشۇقسىمان كۆچى يۇقىرى بېسىملىق رايونغا تەۋە. تارىم ئويمانلىقىنىڭ شىمالىي كۆتۈرۈلمىسىدىكى نېفىت ـ گاز پۈتۈنلەي دېگۈدەك پالېئوگېن دەۋرى، بور سىستېمىسى، يۇرا سىستېمىسى، تىرئاس سىستېمىسى، تاش كۆمۈر سىستېمىسى، سىلور سىستېمىسى، ئوردوۋىك سىستېمىسى، كېمبېرى سىستېمىسى، سىنىئان سىستېمىسى ۋە پروتېرۇزوي گۇرۇپپىسىدىكى ئۆزگەرگەن جىنس ئارىلىقلىرىغا تارقالغان. تارىم ئويمانلىقىنىڭ شىمالىي كۆتۈرۈلمىسىدىكى نېفىت گازىنىڭ تارقىلىش ئالاھىدىلىكى شۇكى، بىرىنچى، تارقالغان گۇرۇپپا، سىستېمىلار كۆپ؛ ئىككىنچى، تارقىلىشى چوڭقۇر. 5821 مېتردىن 6144 مېترغىچە بولغان چوڭقۇرلۇقتا يېنىك خام نېفىت داۋاملىق تېپىلماقتا.

ئۇچىنچى قىسىم

نوپۇس

چىن، خەن سۇلالىلىرى دەۋرىدىن كېيىن، ھۇنلار، تۇخرىلار، تۇركلەر، خەنزۇلار، تۇبۇتلەر، ئۇيغۇرلار، خۇيزۇلار، موڭغۇللار كەينىدىن كورلا شەھىرى تەۋەسىگە كىرگەن.

2000 يىل مابەينىدە، كۆپ قېتىملىق قوشۇۋېلىش ئۇرۇشلىرى تۈپەيلىدىن، كورلا ئاھالىسىنىڭ كۆچۈپ يۈرۈشى كۆپرەك بولغان. مىنگو دەۋرىگە كەلگەندە نوپۇس ئانچە ـ مۇنچە ستاتىستىكا قىلىنغان بولسىمۇ، تولۇق بولمىغان، خاتالىق كۆپرەك بولغان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى نوپۇسنى يىلمۇ يىل ستاتىستىكا قىلىپ تۇردى، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى نوپۇس ئۆزگىرىشلىرى پەيدىنپەي خېلى ئەتراپلىق خاتىرىلىنىپ تۇردى.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى خېلى تۆۋەن بولۇپ، 1953 ـ يىلى 6.10‰ بولدى، نوپۇسنىڭ مىخانىك كۆپىيىش نىسبىتى چوڭ بولدى.

1954 ـ يىلدىن كېيىن تۆغۇت ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىلگەنلىكتىن، 60 ـ يىللاردا نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشى يۇقىرى پەللىگە چىقتى. 1966 ـ يىلى نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 40.37‰ كە يەتتى، 1974 ـ يىلدىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا تۆۋەنلەشكە باشلىدى.

ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى 1979 ـ، 1980 ـ يىللىرى ناھىيە، شەھەردە پىلانلىق توغۇت ئاپپاراتلىرى قۇرۇلۇپ، نوپۇسنى ئومۇمىيۈزلۈك باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى.

1949 ـ يىلدىن 1982 ـ يىلىغىچە كورلا شەھىرىدە يېزا نوپۇسى شەھەر ـ بازار نوپۇسىدىن كۆپ بولغانىدى. 1983 ـ يىلى شەھەر ـ بازار نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن تۇنجى قېتىم ئېشىپ كەتتى ھەم شۇنىڭدىن تارتىپ يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيدى. بۇ ھال شەھەر رايونىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولغان بولسىمۇ، شەھەر رايونىدا تۇرمۇش، پاراۋانلىق مۇئەسسەسلىرىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ۋە مادىدىي تەمىنلەشكە بولغان بېسىمنى ئاشۇرۋەتتى.

80 ـ يىللاردا پىلانلىق تۆغۇت سىياسىتى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلغانلىقى ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 9.3‰ كە چۈشتى.

I باب

تارىختىكى نوپۇس ئەھۋالى

§ 1 . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىكى نوپۇس

غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە لوپنۇر بەگلىكىدە 130 ئائىلە، 1480 نوپۇس بولغان. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شېنجۇ 2 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 60 - يىلى) غەربىي يۇرت قورۇقچىبېگى جېڭ جى ھۇنلار باتسىقانىنىڭ قول ئاستىدىكى 22 مىڭ كىشىنى كۆنچى دەريا‌سى قولتۇقىغا ئورۇنلاشتۇردى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ كاڭشى يىللىرىدا كورلا بېگى توختىنىڭ قول ئاستىدا 300 نەچچە ئائىلە بولغان، كېيىن ئۇلار لوپنۇرغا كۆچۈپ كەتكەن. چېنلۇڭ 24 - يىلى (1759 - يىلى) قارا شەھەر خان ئامبىلى شۇشەن توختى بەگنىڭ قول ئاستىدىكى 300 نەچچە ئائىلىنى كورلىغا كۆچۈرۈپ كەلدى، ئۇنىڭدىن باشقا دولان ئۇيغۇرلىرىدىن 400 نەچچە ئائىلىنى كورلا يېزىسى ۋە چەرچى ئەتراپىغا ئورۇنلاشتۇردى.

مىنگونىڭ 17 - يىلى (1928 - يىلى) كورلىدا 18 مىڭ 682 نوپۇس بولغان، مىنگونىڭ 24-يىلى (1935-يىلى) نوپۇس 20 مىڭ 648گە يەتتى. مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) 4737 ئائىلە، 30 مىڭ 558 نوپۇس بولغان. مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) 23 مىڭ 690 نوپۇس، مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) 25 مىڭ 530 نوپۇس، مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى) 25 مىڭ 179 نوپۇس بولغان. مىنگونىڭ 37-يىلى (1948-يىلى) نوپۇس 28 مىڭ 286 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 17 مىڭ 793، ئايال 10 مىڭ 493. مىنگونىڭ 38-يىلى (1949 - يىلى) ئائىلە 6980 گە، نوپۇس 28 مىڭ 617 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 15 مىڭ 410، ئايال 13 مىڭ 207.

§ 2 . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى نوپۇس

1. ئومۇمىي نوپۇس

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جەمئىيەتنىڭ تىنچلىنىشىغا، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ پەيدىنپەي ئەسلىگە كېلىشى ۋە راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ نوپۇس تەدرىجى كۆپەيدى. 1950-يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2-جۇن 6 - شىسىنىڭ 18 - تۆمۈنى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ ئورۇنلىشىپ، 18-تۆمۈن ئۇستىكىنى چېپىپ، دېھقانچىلىق قىلىشقا باشلىدى. 1956 - يىلدىن 1960 - يىلغىچە تۆت يوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش مەيدانى قۇرۇلدى.

1958 - يىلى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»، خەلق گۈڭشېنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەرىكىتىدە،

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى ۋە كورلا ناھىيە. سىنىڭ نۇرغۇن ئاساسىي قۇرۇلۇش تۈرلىرى كورلا ۋىلايىتىدە باشلاندى، بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى جايلاردىن كەلگەن قۇرۇلۇش قوشۇنى كورلىغا توپلاندى. 1960 ـ يىلى كورلا ۋىلايىتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلدى، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ رەھبەرلىك ئورگىنى يەنجى ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسى. گە كۆچۈرۈپ كېلىندى، نەتىجىدە كورلا ناھىيىسىگە قاراشلىق ئومۇمىي ئائىلە 1949 ـ يىلدىكى 6980 دىن 11 مىڭ 676 گە يېتىپ، 67.28% كۆپەيدى؛ ئومۇمىي نوپۇس 1949 ـ يىلدىكى 28 مىڭ 617 دىن 57 مىڭ 816 گە يېتىپ، 102.03% كۆپەيدى.

1961 ـ يىلدىن 1970 ـ يىلغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ۋە كورلا ناھىيىسىنىڭ نۇرغۇن 3 ـ سەپ قۇرۇلۇشلىرى كورلا ناھىيىسىدە ياسلىشقا باشلىغانلىقتىن، نوپۇس داۋاملىق كۆپەيدى. 1970 ـ يىلى ئومۇمىي ئائىلە 35 مىڭ 336 گە يېتىپ، 1960 ـ يىلدىكىدىن 202.6% كۆپەيدى؛ ئومۇمىي نوپۇس 142 مىڭ 372 گە يېتىپ، 1960 ـ يىلدىكىدىن 146.3% كۆپەيدى.

80 ـ يىللاردا جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ياسلىشقا باشلىدى، يول ياساش قىسىملىرى، تۆمۈر يول خەلق ئىشچىلىرى تۈركۈملەپ كورلا شەھىرىگە كىردى. 1984 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقۇرۇش باشقارمىسى تۈرپان شەھىرىدىن كورلا شەھىرىگە كۆچۈرۈپ كېلىندى. 1989 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى تارىم نېفىت ـ تەبىئىي گاز چارلاش ـ ئېچىش قۇماندانلىق شتابى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، تارىمدا نېفىت چارلاش ـ ئېچىش جەڭگە قاتنىشىش ئۈچۈن مەملىكەتنىڭ جاي ـ جايلىرىدىن كەلگەن قوشۇنلار تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ كورلا شەھىرىگە ئورۇنلاشتى. 1990 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە تارىم نېفىت ـ تەبىئىي گاز چارلاش ـ ئېچىش قۇماندانلىق شتابى بازىسى ۋە تۈرمۇش بازىسى قۇرۇلۇشى باشلاندى. ئەنخۇي، جياڭسۇ، سىچۈەن، شەنشى ۋە شىنجاڭ قاتارلىق نۇرغۇن ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونلارنىڭ پەن ـ تەتقىقات ـ لايىھىلەش ئورۇنلىرى، ئاساسىي قۇرۇلۇش قوشۇنلىرى كولار شەھىرىگە كۆپلەپ كىردى. 1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە ئومۇمىي ئائىلە 67 مىڭ 432 گە يېتىپ، 1980 ـ يىلدىكىدىن 49.3% كۆپەيدى؛ ئومۇمىي نوپۇس 251 مىڭ 136 گە يېتىپ، 1980 ـ يىلدىكىدىن 32.5% كۆپەيدى.

يىللىق ستاتىستىكىلىق مەلۇماتقا ۋە 1953 ـ، 1964 ـ، 1982 ـ، 1990 ـ يىلدىكى تۆت قېتىملىق مەملىكەت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش نەتىجىسىگە ئاساسلىنىپ، ھازىرقى مەمۇرىي رايونلار بويىچە ستاتىستىكا قىلغاندا، 1949 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە 6980 ئائىلە، 28 مىڭ 617 نوپۇس بار بولۇپ، ھەربىر كۋادرات كىلومېتر يەرگە 3.97 ئادەم توغرا كەلگەن، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازار نوپۇسى 5977 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 20.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ يېزا نوپۇسى 22 مىڭ 640 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 79.1 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1953 ـ يىلدىكى مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە، ناھىيە بويىچە ئائىلە 7135 كە، نوپۇس 30 مىڭ 643 كە يەتكەن، ھەر بىر كۋادرات كىلومېتر يەرگە 4.25 ئادەم توغرا كەلگەن. بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازار نوپۇسى 6767 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 22.08 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ يېزا نوپۇسى 23 مىڭ 876 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 77.92 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1964 ـ يىلدىكى مەملىكەت بويىچە 2 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە، ناھىيە بويىچە ئائىلە 17 مىڭ 290 گە، نوپۇس 75 مىڭ 596 گە يەتكەن، ھەربىر كۋادرات كىلومېتر يەرگە 10.48 ئادەم توغرا كەلگەن، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر ـ بازار نوپۇسى 25 مىڭ 173 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 33.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ يېزا نوپۇسى 50 مىڭ 423 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 66.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1982 ـ يىلدىكى

مەملىكەت بويىچە 3 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە، شەھەر (ناھىيە) بويىچە ئائىلە 44 مىڭ 382 گە، نوپۇس 196 مىڭ 270 كە يەتكەن، ھەر بىر كۋادرات كىلومېتر يەرگە 27.22 ئادەم توغرا كەلگەن، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر ـ بازار نوپۇسى98مىڭ685بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ28.50 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ يېزا نوپۇسى 97 مىڭ 585 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 49.72 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1990 ـ يىلدىكى مەملىكەت بويىچە 4 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە، شەھەر بويىچە ئائىلە 61 مىڭ 872 گە، نوپۇس 246 مىڭ 982 گە يەتكەن، ھەربىر كۋادرات كىلومېتر يەرگە 34.26 ئادەم توغرا كەلگەن، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر ـ بازار نوپۇسى 138 مىڭ 260 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 56 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ يېزا نوپۇسى 108 مىڭ 722 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 44 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

كورلا شەھىرىدە ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ نوپۇس ئۆزلۈكسىز كۆپەيدى. ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان سانلار بويىچە ھېسابلىغاندا، 1953ـيىلى ناھىيە بويىچە ئومۇمىي نوپۇس 1949 ـ يىلدىكىدىن 2026 كىشى يەنى 6.6% ساپ كۆپەيگەن. 1964ـيىلى ئومۇمىي نوپۇس 1953 ـ يىلدىكىدىن 44 مىڭ 953 كىشى يەنى 146.6% ساپ كۆپەيگەن. مۇشۇ 11 يىلدا يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 8.56% كۆپەيمە بارغان. 1982 ـ يىلى شەھەر (ناھىيە) بويىچە ئومۇمىي نوپۇس 1964 ـ يىلدىكىدىن 120 مىڭ 674 كىشى يەنى 159.6% ساپ كۆپەيگەن، مۇشۇ 18 يىلدا يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 6704 كىشى يەنى 5.44% كۆپەيمە بارغان. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئومۇمىي نوپۇس 1982 ـ يىلدىكىدىن 50 مىڭ 712 كىشى يەنى 25.84% ساپ كۆپەيگەن، مۇشۇ سەككىز يىلدا يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7244.57 كىشى يەنى 2.91% كۆپەيمە بارغان. 1990ـيىلى 1949 ـ يىلدىكىدىن 218 مىڭ 365 كىشى يەنى 763% ساپ كۆپەيگەن. ئۇنىڭدىن 41 يىلدا يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5.39% كۆپەيمە بارغان.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1949 — 1990 ـ يىللاردىكى نوپۇسى

(يىل ئاخىرىدىكى مەلۇمات)

جەدۋەل: 3 ـ 1

يىللار	ئومۇمى ئائىلە سانى	ئومۇمى ئادەم سانى					ئاھالە زىچلىقى (ئادەم/ كۋادرات كىلومېتر)
		جەمئىي	ئەر	ئايال	شەھەر-بازاردىكىسى	يېزا-كەنتتىكىسى	
1949	6 980	28 617	15 410	13 207	5 977	22 640	3.97
1950	7 072	28 989	15 610	13 379	6 054	22 935	4.02
1951	7 178	29 424	15 844	13 580	6 140	23 284	4.08
1952	7 313	29 983	16 145	13 838	6 462	23 521	4.16
1953	7 135	30 643	16 500	14 143	6 767	23 876	4.25
1954	7 291	32 081	17 350	14 731	7 858	24 223	4.45
1955	7 379	33 589	18 138	15 451	8 229	25 360	4.66
1956	7 572	34 077	18 412	15 665	8 943	25 134	4.73
1957	7 958	36 856	19 862	16 994	11 049	25 807	5.11
1958	8 680	41 181	24 229	16 952	14 947	26 234	5.71

6.74	30 893	17 680	20 699	27 874	48 573	10 569	1959
8.02	37 661	20 155	24 503	33 313	57 816	11 676	1960
8.18	33 708	25 268	25 264	33 712	58 976	12 143	1961
7.61	33 794	21 106	24 712	30 188	54 900	11 162	1962
10.53	55 313	20 610	23 664	52 259	75 923	12 047	1963
12.17	62 436	25 284	24 421	63 299	87 720	19 197	1964
14.15	71 093	30 936	27 669	74 360	102 029	21 472	1965
15.55	78 195	33 956	34 597	77 554	112 151	24 747	1966
16.82	82 337	38 940	32 753	88 524	121 277	26 653	1967
19.25	98 821	40 004	33 769	105 056	138 825	28 040	1968
18.87	99 615	36 413	35 018	101 010	136 028	29 987	1969
19.75	108 717	33 655	38 660	103 712	142 372	35 336	1970
19.05	96 403	40 955	40 070	97 288	137 358	33 971	1971
21.24	100 729	52 408	41 480	111 657	153 137	34 431	1972
20.71	86 177	64 561	43 704	107 034	150 738	34 951	1973
21.39	88 662	65 584	73 256	80 990	154 246	37 530	1974
21	850 64	66 373	72 982	78 455	151 437	36 091	1975
23.10	97 748	68 839	80 857	85 730	166 587	39 299	1976
23.68	99 747	70 992	83 767	86 972	170 739	39 943	1977
23.60	96 284	73 896	83 493	86 687	170 180	40 745	1978
24.98	97 941	82 194	88 589	91 546	180 135	43 013	1979
26.28	98 622	90 865	92 864	96 623	189 487	45 162	1980
27.16	101 928	93 908	95 313	100 523	195 836	45 526	1981
27.57	99 789	98 760	96 503	102 046	198 549	45 931	1982
28.24	89 978	113 624	99 514	104 088	203 602	47 397	1983
28.81	90 014	117 715	100 741	106 988	207 729	49 143	1984
30.38	88 202	130 846	105 874	113 174	219 048	51 845	1985
31.97	89 564	140 913	110 864	119 613	230 477	53 843	1986
32.52	87 952	146 545	112 074	122 423	234 497	55 971	1987
33.45	99 221	141 955	115 993	125 183	241 176	58 793	1988
33.92	90 529	154 047	116 422	128 154	244 576	61 722	1989
34.83	91 790	159 346	120 190	130 946	251 136	67 432	1990

2. نوپۇسنىڭ تارقىلىشى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئاھالىنىڭ 1990 - يىلدىكى تارقىلىش ئەھۋالى

(4 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان سان)

جەدۋەل: 3 - 2

ئورۇن نامى	ئومۇمى ئائىلە	ئومۇمى نوپۇس	ئورۇن نامى	ئومۇمى ئائىلە	ئومۇمى نوپۇس
«ئىتتىپاق» ئىش بىجىرىش ئورنى	7036	26 708	بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى	319	1 490
سايباغ ئىش بىجىرىش ئورنى	10 924	39 188	پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	415	1 674
«تەڭرىتاغ» ئىش بىجىرىش ئورنى	4 499	16 695	پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى	128	581
ناشەن ئىش بىجىرىش ئورنى	6 334	23 032	ئۇرۇقچىلىق مەيدانى	55	218
يېڭىشەھەر ئىش بىجىرىش ئورنى	7 276	30 547	ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى	40	220
تېكىچى يېزىسى	2 596	12 429	خوراتبېغى چارۋىچىلىق فېرمىسى	7	25
چاربېغ يېزىسى	2 258	10 192	ئوبلاستلىق ئاۋات دېھقانچىلىق مەيدانى	389	1 471
يېڭىشەھەر يېزىسى	1 448	7 321	ئوبلاستلىق ئاۋات بېلىقچىلىق مەيدانى	18	66
لەڭگەر يېزىسى	1 064	5 134	ئوبلاستلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى	794	3 749
شاڭخۇ يېزىسى	1 192	5 776	ئوبلاستلىق سۈت فېرمىسى	45	187
قوشئۆرۈك يېزىسى	1 032	4 857	ئوبلاستلىق نەسىللىك ھەرە فېرمىسى	10	31
قارا يۇلغۇن يېزىسى	1 397	6 537	تارىم نېفىت بازىسى	232	1 732
ئاۋات يېزىسى	1 700	8 406	ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى	101	361
توۋۇرچى يېزىسى	905	4 524	يېزا ئىگىلىك 2 - شى 28 - تۈەن مەيدانى	1 800	6 521
پۇخۇي يېزىسى	383	1 679	يېزا ئىگىلىك 2 - شى 29 - تۈەن مەيدانى	4 270	14 671
چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	406	1 798	يېزا ئىگىلىك 2 - شى 30 - تۈەن مەيدانى	2 799	9 161
			جەمئىي	61 782	246 982

II باب

نوپۇس تەرەققىياتى

§ 1 . نوپۇسنىڭ كۆچۈشى ۋە ئۆزگىرىشى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950-يىلدىن 1990-يىلغىچە بولغان نوپۇسنىڭ كۆچۈش - ئۆزگىرىش ئەھۋالىنى مۇنداق تۆت باسقۇچقا بۆلۈش مۇمكىن:

1 - باسقۇچ 1950 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە بولۇپ، بۇ مەزگىلدە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2 - جۇن 6 - شىنىڭ 18 - تۈنى كورلىدا دېھقانچىلىق قىلدى. 1954 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە كورلا ۋالىي مەھكىمىسى قۇرۇلدى، سىرتتىن كادىرلار، ھەربىي قىسىم كادىرلىرىنىڭ كېلىشى ھەم ناھىيە تەۋەسىدىكى خادىملارنىڭ ھەربىي سەپكە قاتنىشىش ۋە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن باشقا جايلارغا كېتىشى قاتارلىق سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، كورلىغا كۆچۈپ كىرىش ياكى كورلىدىن كۆچۈپ چىقىش كۆپرەك بولدى. 1954 - يىلى 1598 كىشى كۆچۈپ كەتتى، 2056 كىشى كۆچۈپ كىردى، ئىككىسىنى بالانس قىلغاندا 458 كىشى ساپ كۆپەيدى.

2 - باسقۇچ 1955 - يىلدىن 1960 - يىلغىچە بولۇپ، 1958 - يىلى ئاپتونوم رايون، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى، ئاپتونوم ئوبلاست ھەم ناھىيىنىڭ نۇرغۇن ئاساسىي قۇرۇلۇشى باشلاندى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن خۇبەي، جيانگسۇ قاتارلىق جايلاردىن كەلگەن بىر تۈركۈم چېگرا رايونغا يارەدەم بەرگۈچى ياشلار ۋە ئاققۇنلار ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1960 - يىلى كورلا ۋىلايىتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلىپ، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورگانلىرى يەنجىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۈپ كېلىنگەنلىكتىن، نوپۇس يەنە كۆپەيدى. 1958-يىلدىن 1960-يىلغىچە 5932 كىشى كۆچۈپ كەتتى، 14 مىڭ 14 كىشى كۆچۈپ كەلدى، ئىككىسىنى بالانس قىلغاندا 8082 كىشى ساپ كۆپەيدى.

3 - باسقۇچ 1961 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بولۇپ، بۇ مەزگىلدە نوپۇسنىڭ ئۆزگىرىشى چوڭ بولدى. 1962 - يىلى شەھەر - بازار نوپۇسى ئازايتىلغاندا، 7595 كىشى كۆچۈپ كەتتى، 4172 كىشى كۆچۈپ كەلدى، ئىككىسىنى بالانس قىلغاندا 3423 كىشى ئازايدى. شۇنىڭدىن كېيىن، مەركەز، ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ نۇرغۇن ئاساسىي قۇرۇلۇشلىرى باشلانغانلىقتىن، سىرتتىن بىر مۇنچە ئورۇن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كەلدى. 1962 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بولغان 16 يىلدا 55 مىڭ 498 كىشى كۆچۈپ كەتتى، 67 مىڭ 65 كىشى كۆچۈپ كەلدى، ئىككىسىنى بالانس قىلغاندا 11 مىڭ 567 كىشى ساپ كۆپەيدى.

4 - باسقۇچ 1979 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولۇپ، بۇ كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 12 يىل ئۇنداقلا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان، ئىشىك ئېچىۋېتىلگەن 12 يىل ئىچىدە نوپۇس كۆرۈنەرلىك كۆپەيدى. 1984 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى پۈتۈپ قاتناش باشلاندى، بۇنىڭ بىلەن كورلا

شەھەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى، سىرتتىن كەلگەن نوپۇسمۇ كۆپەيدى؛ 1989-يىلى تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز چارلاش - ئېچىش قۇماندانلىق شتابى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلدى ھەم 1990 - يىلى تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز بازىسى قۇرۇلۇشى كورلا شەھىرىدە باشلاندى، بۇ كورلا شەھىرى ئىقتىسادىنىڭ ئۇچقاندەك راۋاجلىنىشىغا تۈرتكە بولدى ھەم نوپۇسنىمۇ تېز كۆپەيتىۋەتتى. مۇشۇ 12 يىلدا 80 مىڭ 375 كىشى كۆچۈپ كەتتى، 107 مىڭ 831 كىشى كۆچۈپ كەلدى، ئىككىسىنى بالانس قىلغاندا 27 مىڭ 456 كىشى ساپ كۆپەيدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) ئاھالىسىنىڭ 1953 — 1990 - يىللاردىكى مىخانىك ئۆزگىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 3 - 3

يىللار	كۆچۈپ كەتكىنى	كۆچۈپ كەلگىنى	كۆپەيگىنى(+) كېمەيگىنى(−)	يىللار	كۆچۈپ كەتكىنى	كۆچۈپ كەلگىنى	كۆپەيگىنى(+) كېمەيگىنى(−)
1953	449	269	−180	1973	2 586	2 460	−126
1954	1 598	2 056	458	1974	5 931	5 314	−617
1955	637	4 887	4 250	1975	11 692	5 042	−6 650
1956	495	542	47	1976	5 947	6 604	657
1957	1 378	1 635	257	1977	4 441	5 571	1 130
1958	1 638	3 211	1 573	1978	3 546	5 460	1 914
1959	2 179	8 184	6 005	1979	5 670	8 050	2 380
1960	2 115	2 619	504	1980	5 914	8 668	2754
1961	3 046	3 926	880	1981	8 196	8 228	32
1962	7 595	4 172	−3 423	1982	10 537	12 093	1 556
1964	2 760	3 315	555	1983	8 067	8 808	741
1965	4 400	10 907	6 507	1984	6 330	11 314	4 984
1966	3 095	6 505	3 410	1985	5 755	14 593	8 838
1967	1 614	4 500	2 886	1986	6 364	8 178	1 814
1969	1 974	1 925	−49	1987	5 712	5 933	221
1970	1 298	2 661	1 363	1988	5 779	7 821	2 042
1971	2 932	2 151	−781	1989	7 596	7 023	−573
1972	3 282	4 650	1 368	1990	4 455	7 122	2 667

§ 2 . نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشى

1953 - يىلدىن 1973 - يىلغىچە نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى تېز ئاشتى، 1964 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ئاھالىنىڭ توغۇلۇشى يۇقىرى پەللىگە يەتتى، 1966 - يىلى تۇغۇلۇش نىسبىتى 40.37‰ كە يەتتى. 1974 - يىلدىن كېيىن، دۆلەت نوپۇس سىياسىتىنىڭ تەشۋىق قىلىنىشى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشى تۆۋەنلەشكە باشلىدى. 1990 - يىلى نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 9.3‰ بولدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) ئاھالىسىنىڭ 1953 — 1990 - يىللاردىكى تەبىئىي كۆپىيىش ۋە تەبىئىي كېمىيىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 3 - 4

يىللار	تۇغۇلغىنى		ئۆلگىنى		تەبىئىي كۆپەيگىنى	
	ئادەم سانى	تۇغۇلۇش نىسبىتى (‰)	ئادەم سانى	ئۆلۈش نىسبىتى (‰)	ئادەم سانى	كۆپىيىش نىسبىتى (‰)
1953	348	11.35	161	5.25	187	6.10
1954	1 599	50.98	619	19.74	980	31.24
1955	1 015	31.45	465	14.41	550	17.04
1956	997	29.96	544	16.35	453	13.61
1957	1 280	32.95	616	15.86	664	17.09
1958	1 686	36.55	538	11.66	1 148	24.89
1963	2 655	34.52	496	6.45	2 159	28.07
1964	3 958	48.37	791	9.67	3 167	38.70
1965	4 387	46.24	672	7.08	3 715	39.16
1966	5 048	47.14	725	6.77	4 323	40.37
1967	5 083	43.55	801	6.86	4 282	36.69
1968	5 966	45.87	910	7	5 056	38.87
1969	5 708	41.54	769	5.60	4 939	35.94
1970	5 863	42.12	741	5.32	5 122	36.80
1971	5 122	36.62	903	6.46	4 219	30.16
1972	5 743	39.54	730	5.03	5 013	34.51
1973	5 871	38.64	716	4.71	5 155	33.93
1974	5 347	35.06	887	5.82	4 460	29.52
1975	4 472	29.26	721	4.73	3 751	24.54
1976	4 054	25.10	811	5.02	3 243	19.57
1977	3 894	23.50	869	5.24	3 025	18.26

15.34	2 616	4.11	700	19.45	3 316	1978
14.93	2 615	4.18	733	19.11	3 348	1979
12.02	2 222	3.85	712	15.88	2 934	1980
11.50	2 216	4.05	781	15.56	2 997	1981
12.26	2 417	3.77	743	16.02	3 160	1982
11.47	2 306	3.57	718	15.04	3 024	1983
11.38	2 340	4.16	856	15.54	3 196	1984
10.30	2 197	3.49	745	13.79	2 942	1985
12.33	2 771	2.81	632	15.14	3 403	1986
11.20	2 604	2.15	499	13.35	3 103	1987
15.03	3 575	3.99	948	19.02	4 523	1988
13.32	3 236	3.23	784	16.55	4 020	1989
9.30	2 306	4.56	1 130	13.86	3 436	1990

Ⅲ باب

نوپۇس قۇرۇلمىسى

1 §. مىللەت قۇرۇلمىسى

كورلا شەھىرى كۆپ مىللەت توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جاي. 1953 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېنىقلىنىشچە، كورلا ناھىيىسىدە (ناھىيىگە قاراشلىق تۆت رايوننىڭ ستاتىستىكىلىق مەلۇماتى) ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ، قىرغىز، رۇس، ئۆزبېك، تاتاردىن ئىبارەت سەككىز مىللەت بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 30 مىڭ 643 كە يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 378 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 1.23 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ قاتارلىق مىللەتلەر 30 مىڭ 265 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 98.77 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

ئىشلەپچىقىرىش ۋە قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىي قىلىشى ھەم 1960 ـ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى رەھبەرلىك ئورگانلىرىنىڭ يەنجى ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كېلىشى بىلەن كورلىدىكى مىللەتلەر قاتارىغا موڭغۇللارمۇ قوشۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ نوپۇسىمۇ كۆرۈنەرلىك كۆپەيدى.

1964 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 2 ـ قېتىم ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈلگەندە ناھىيە بويىچە ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ، قىرغىز، موڭغۇل، شىبە، رۇس، تاجىك، ئۆزبېك، تاتار، مانجۇ،

زاڭزۇ، دۇڭزۇ، چاۋشىيەنزۇ، تۇڭزۇ، بەيزۇ، تۇجيادىن ئىبارەت 18 مىللەت بار بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇس 75 مىڭ 596 گە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 39 مىڭ 286 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 51.97 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ خەنزۇ 34 مىڭ 370 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 45.47 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ باشقا مىللەتلەر نوپۇسى 1940 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 2.56 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

1982 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 3 ـ قېتىم ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈلگەندە، شەھەر (ناھىيە) بويىچە ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇ، موڭغۇل، زاڭزۇ، مياۋزۇ، جۇاڭزۇ، بۇيىزۇ، چاۋشىيەنزۇ، مانجۇ، تۇڭزۇ، ياۋزۇ، بەيزۇ، تۇجيا، قازاق، دۇڭشياڭ، جىڭپو، شىبە، تۇزبېك، قىرغىز، رۇس، سالا، تاتاردىن ئىبارەت 23 مىللەت بار بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇس 196 مىڭ 270 كە يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 121 مىڭ 253 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 61.78 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئۇيغۇر قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر نوپۇسى 75 مىڭ 17 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 38.22 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

1990 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 4 ـ قېتىم ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈلگەندە، شەھەر بويىچە ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇ، موڭغۇل، زاڭزۇ، مياۋزۇ، جۇاڭزۇ، بۇيىزۇ، چاۋشىيەنزۇ، مانجۇ، دۇڭزۇ، ياۋزۇ، بەيزۇ، تۇجيا، قازاق، يىزۇ، لىزۇ، شېنزۇ، دۇڭشياڭ، قىرغىز، تۇزۇ، داغۇر، سالا، ماۋنەن، مولاۋ، شىبە، رۇس، تۇزبېك، يۇغۇر، تاتاردىن ئىبارەت 30 مىللەت بار بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇس 246 مىڭ 982 گە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 153 مىڭ 861 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 62.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ موڭغۇل 1981 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 0.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئۇيغۇر 84 مىڭ 504 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 34.21 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ خۇيزۇ 5243 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 2.12 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ باشقا مىللەتلەر نوپۇسى 1393 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 0.56 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

1990 ـ يىلدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، شەھەردىكى 30 مىللەت ئىچىدە نوپۇسى 100 دىن ئاشىدىغان مىللەت خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، موڭغۇل، مياۋزۇ، جۇاڭزۇ، مانجۇ، تۇجيا، رۇستىن ئىبارەت توققۇزغا يەتكەن.

كورلا شەھىرى ئاھالىسى ئىچىدە 1990 ـ يىلى نوپۇسى 100 دىن ئاشقان مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى

جەدۋەل: 3 ـ 5

مىللىتى	نوپۇسى	ئومۇمى نوپۇستا تۇتقان نىسبىتى (%)
خەنزۇ	153 861	62.30
ئۇيغۇر	84 504	34.21
خۇيزۇ	5 243	2.12
موڭغۇل	1 981	0.80
مياۋزۇ	142	0.06
جۇاڭزۇ	117	0.05
مانجۇ	410	0.17
تۇجا	271	0.11
روس	123	0.05

2 § . جىنس قۇرۇلمىسى

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى نوپۇسنىڭ قۇرۇلمىسىدا ئەرلەر كۆپ، ئاياللار ئاز بولۇپ كەلدى.

50 ـ يىللاردا 18 ـ تۆەننىڭ «بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ چېگرا رايونىنى قوغدىشى» ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ قانات يايدۇرۇلۇشى بىلەن باشقا جايلاردىن ئەرلەر كۆپلەپ كۆچۈپ كىردى، نوپۇسنىڭ جىنس قۇرۇلمىسىدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) ئاھالىسىنىڭ 1949 — 1990 ـ يىللاردىكى جىنس قۇرۇلمىسى
(يىل ئاخىرىدىكى مەلۇمات)

جەدۋەل: 3 ـ 6

يىللار	ئومۇمىي نوپۇس	ئەر	ئومۇمىي نوپۇستىكى نىسبىتى (%)	ئايال	ئومۇمىي نوپۇستىكى نىسبىتى (%)	جىنس سېلىشتۇرمىسى (ئاياللارنى 100 دەپ ھېسابلىغاندا)
1949	28 617	15 410	53.85	13 207	46.15	116.68
1950	28 989	15 610	53.85	13 379	46.15	116.68
1951	29 424	15 844	53.85	13 580	46.15	116.67
1952	29 983	16 145	53.85	13 838	46.15	116.67
1953	30 643	16 500	53.85	14 143	46.15	116.67
1954	32 081	17 350	54.08	14 731	45.92	117.78
1955	33 589	18 138	54	15 451	46	117.39
1956	34 077	18 412	54.03	15 665	45.97	117.54
1957	36 856	19 862	53.89	16 994	46.11	116.88
1958	41 181	24 229	58.84	16 952	41.16	142.93
1959	48 573	27 874	57.39	20 699	42.61	134.66
1960	57 816	33 313	57.62	24 503	42.38	135.95
1961	58 976	33 712	57.16	25 264	42.84	133.44
1962	54 900	30 188	54.99	24 712	45.01	122.16
1963	75 923	52 259	68.83	23 664	31.17	220.84
1964	97 720	73 299	75.01	24 421	24.99	300.15
1965	102 029	74 360	72.88	27 669	27.12	268.75
1966	112 151	77 554	69.15	34 597	30.85	224.16
1967	121 277	88 524	72.99	32 753	27.01	270.28
1968	138 825	105 056	75.68	33 769	24.32	311.10
1969	136 028	101 010	74.26	35 018	25.74	288.45
1970	142 372	103 712	72.85	38 660	27.15	268.27
1971	137 358	97 288	70.83	40 070	29.17	242.80
1972	153 137	111 657	72.91	41 480	27.09	269.18

244.91	28.99	43 704	71.01	107 034	150 738	1973
110.56	47.49	73 256	52.51	80 990	154 246	1974
107.50	48.19	72 982	51.81	78 455	151 437	1975
106.03	48.54	80 857	51.46	85 730	166 587	1976
103.82	49.06	83 767	50.94	86 972	170 739	1977
103.82	49.06	83 493	50.94	86 687	170 180	1978
103.34	49.18	88 589	50.82	91 546	180 135	1979
104.05	49.01	92 864	50.99	96 623	189 487	1980
105.47	48.67	95 313	51.33	100 523	195 836	1981
105.74	48.60	96 503	51.40	102 046	198 549	1982
104.60	48.88	99 514	51.12	104 088	203 602	1983
106.20	48.50	100 741	51.50	106 988	207 729	1984
106.89	48.33	105 874	51.67	113 174	219 048	1985
107.89	48.10	110 864	51.90	119 613	230 477	1986
109.23	47.79	112 074	52.21	122 423	234 497	1987
107.92	48.09	115 993	51.91	125 183	241 176	1988
110.08	47.60	116 422	52.40	128 154	244 576	1989
108.95	47.86	120 190	52.14	130 946	251 136	1990

1949 ـ يىلدىن 1957 ـ يىلغىچە ئەرلەر ئايالىلاردىن سەل كۆپرەك بولدى، 100 ئايالغا 116 دىن 117 گىچە ئەر توغرا كەلدى. 1958 ـ يىلدىن 1973 ـ يىلغىچە نوپۇسنىڭ جىنس قۇرۇلمىسىدا ئەرلەر ئايالىلاردىن كۆپ بولۇشتەك ھالەت ساقلىنىپ كەلدى، 100 ئايالغا 140 تىن 250 كىچە، بەزى يىللاردا 300 دىن 311 گىچە ئەر توغرا كەلدى. 1974 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە ئەرلەر ئايالىلاردىن سەل-پەل كۆپ بولدى، يەنى 100 ئايالغا 108 چە ئەر توغرا كەلدى.

3 §. ياش قۇرۇلمىسى

1. ھەرقايسى ياش گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ ئومۇمىي نوپۇس ئىچىدىكى نىسبىتى

1982 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 3 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە ئۆسمۈر ـ بالا (0～14 ياشقىچە) 70 مىڭ 936 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 14.36 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ قۇرامىغا يەتكەنلەر (15～64 ياشقىچە) 119 مىڭ 303 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 79.60 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ياشانغانلار (65 ياشتىن يۇقىرىلار) 6031 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 3.07 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1990 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 4-قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى بويىچە ئۆسمۈر ـ بالا 61 مىڭ 167 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 24.77 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ قۇرامىغا يەتكەنلەر 176 مىڭ 814 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 71.59 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ياشانغانلار 9001 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 3.64 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1982 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا

شەھىرى تەۋەسىدىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ تۆپ ياش قۇرۇلمىسى مۇنداق بولدى: 80 ـ يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىدە ئۆسمۈر ـ بالىلار نوپۇسنىڭ نىسبىتى ئۆرلەشكە باشلىدى؛ 80 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرا، كېيىنكى مەزگىللىرى ۋە 90 ـ يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلغانلىقتىن، ئۆسمۈر ـ بالىلار نوپۇسنىڭ نىسبىتى پەيدىنپەي تۆۋەنلىدى، ياشانغانلار نوپۇسنىڭ نىسبىتى ئۆرلەشكە باشلىدى.

2. ئەمگەك يېشىدىكى نوپۇسنىڭ نىسبىتى

1982ـيىلى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە ئەمگەك يېشىدىكى نوپۇس108مىڭ433بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ55.25پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئۆسمۈرـبالىلارنى بېقىش كوئېففېنتسىنتى65.42%، يا شانغانلارنى بېقىش كوئېففېنتسىنتى5.56%، ئومۇمىي بېقىش كوئېففېنتسىنتى70.98% بولغان. 1990ـيىلى شەھەر بويىچە ئەمگەك يېشىدىكى نوپۇس171مىڭ13بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 69.24 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئۆسمۈر ـ بالىلارنى بېقىش كوئېففېنتسىنتى 35.77%، ياشانغانلارنى بېقىش كوئېففېنتسىنتى 5.26%، ئومۇمىي بېقىش كوئېففېنتسىنتى 41.03% بولدى. 1982ـيىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، 1990ـيىلى ئەمگەك يېشىدىكى نوپۇس 57.71% كۆپەيدى، ئۆسمۈرـبالىلارنى بېقىش كوئېففېنتسىنتى 29.65% تۆۋەنلىدى، ياشانغانلارنى بېقىش كوئېففېنتسىنتى 0.3% تۆۋەنلىدى.

§4. مەلۇمات قۇرۇلمىسى

1964 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 2 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، ناھىيە بويىچە شەھەر ـ يېزا ئاھالىلىرى ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 23 مىڭ 934 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 31.66 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 7601 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 10.05 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 2444 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 3.23 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئالىي مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 469 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 0.62 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ساۋاتسىز، چالا ساۋاتلار 19 مىڭ 767 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 26.15 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

1982 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 3 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 69 مىڭ 351 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 35.33 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 21 مىڭ 387 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 10.90 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئالىي مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 1570 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 0.80 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ساۋاتسىز، چالا ساۋاتلار 34 مىڭ 870 بولۇپ ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 17.77 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

1990 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 4 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى بويىچە ئالىي مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر (ئالىي تېخنىكۇم مەلۇماتىدىكىلەرنىمۇ ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) 7054 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 2.86 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەلۇماتىدىكىلەر 11 مىڭ 405 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 4.62 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 34 مىڭ 974 بولۇپ ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 14.16 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 70 مىڭ 20 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 28.35 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر 71 مىڭ 169 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 28.82 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ساۋاتسىز، چالا ساۋاتلار 26 مىڭ 868 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 10.88 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

§ 5 . كەسىپ قۇرۇلمىسى

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى بويىچە ئەمگەك يېشىدىكى نوپۇس (يەنى 15 ياشتىن 59 ياشقىچە بولغانلار) 171 مىڭ 13 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 69.24 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەر ئەمگەك كۈچى 88 مىڭ 266 بولۇپ، ئومۇمىي ئەمگەك كۈچىنىڭ 51.61 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئايال ئەمگەك كۈچى 82 مىڭ 747 بولۇپ، ئومۇمىي ئەمگەك كۈچىنىڭ 48.39 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

شەھەر بويىچە 1990 ـ يىلدىكى ھەر خىل كەسىپتىكى ئاھالە ئەھۋالى

جەدۋەل: 3 ـ 7

كەسىپ نامى	جەمئىي ئادەم	ئەر	ئايال	شەھەرنىڭ ئومۇمى نوپۇسىدىكى نىسبىتى %		
				جەمئىي	ئەر	ئايال
شەھەر بويىچە	127 103	73 650	53 453	100	57.95	42.05
1. دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق، سۇچىلىق	44 184	25 068	19 116	34.76	19.72	15.04
2. سانائەت	32 207	17 447	14 760	25.34	13.73	11.61
3. گېئولوگىيىلىك ئومۇمىي تەكشۈرۈش ۋە قىدىرىپ تەكشۈرۈش كەسپى	2 679	2 119	560	2.11	1.67	0.44
4. بىناكارلىق	10 516	7 136	3 380	8.27	5.61	2.66
5. قاتناش ـ ترانسپورت، پوچتا ـ تېلېگراف ئالاقىسى	9 925	7 138	2 787	7.81	5.62	2.19
6. سودا، يىمەك ـ ئىچمەك كەسپى، ماددىي ئەشيا، تەمىنات ـ سودا ۋە ئامبارىدا ساقلاش	9 568	4 915	4 653	7.53	3.87	3.66
7. ئۆي ـ زېمىن باشقۇرۇش، جامائەت ئىشلىرى، ئاھالە مۇلازىمىتى ۋە مەسلىھەت بېرىش مۇلازىمىتى	2 381	1 207	1 174	1.87	0.95	0.92
8. سەھىيە، تەنتەربىيە ۋە ئىجتىمائىي پاراۋانلىق ئىشلىرى	2 241	797	1 444	1.76	0.63	1.14
9. ماتارىپ، مەدەنىيەت ـ سەنئەت ۋە رادىئو ـ تېلېۋىزىيە ئىشلىرى	5 582	2 338	3 244	4.39	1.84	2.55
10. پەن تەتقىقاتى ۋە ئۇنۇپېرسال تېخنىكا مۇلازىمىتى	553	330	223	0.44	0.26	0.18
11. پۇل مۇئامىلە، سۇغۇرتا كەسپى	1 109	593	516	0.87	0.47	0.40
12. ھۆكۈمەت، پارتىيە ۋە ئىجتىمائىي تەشكىلاتلار	6 155	4 559	1 596	4.84	3.58	1.26

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى بويىچە ئىشتىكى نوپۇس 127 مىڭ 103 كە يەتتى. 1 ـ كەسىپ (يەنى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق، سۇچىلىق) بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەكچى 44 مىڭ 184 بولۇپ، ئىشتىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 34.76 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 2 ـ كەسىپ (ياساش، بىناكارلىق، كانچىلىق) بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەكچى 45 مىڭ 393 بولۇپ، ئىشتىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 35.71 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 3 ـ كەسىپ (قاتناش ـ تىرانسپورت، سودا، يىمەك-ئىچمەك، مەدەنىيەت، ماۋارىپ، سەھىيە، جامائەت ئىشلىرى) بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەكچى 37 مىڭ 526 بولۇپ، ئىشتىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 29.52 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

§ 6 . ئائىلە ۋە نىكاھلىنىش ئەھۋالى

1. ئائىلە كۆلىمى

1990 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە 4 ـ قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى بويىچە ئومۇمىي ئائىلە 61 مىڭ 872 گە يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆي تۇتقان ئائىلە 60 مىڭ 920، كوللېكتىپ ئائىلە 952. ئۆي تۇتقان ئائىلىلەرنىڭ ھەر بىرىگە 3.73 ئادەم توغرا كەلگەن، دېمەك بۇنى 1964 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى بويىچە ھەربىر ئائىلىگە توغرا كەلگەن 4.38 ئادەم ۋە 1982 ـ يىلى شەھەر (ناھىيە) بويىچە ھەربىر ئائىلىگە توغرا كەلگەن 4.21 ئادەم (بۇنىڭ ئىچىدە كورلا ناھىيىسى بويىچە ھەربىر ئائىلىگە توغرا كەلگىنى 4.25 ئادەم، كورلا شەھىرى بويىچە ھەربىر ئائىلىگە توغرا كەلگىنى 4.21 ئادەم) بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئائىلە نوپۇسىنىڭ سانى ئازايغان. ئائىلە سانى كۆپەيگەنلىكى، چوڭ ئائىلىلەر ئازايغانلىقى، كىچىك ئائىلىلەر كۆپەيگەنلىكى ئۈچۈن، ئائىلىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كۆلىمى پەيدىنپەي كىچىكلەشكە باشلىغان.

2. نىكاھلانمىغان نوپۇس

1982 ـ يىلى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە 15 ياش ۋە 15 ياشتىن يۇقىرى 125 مىڭ 334 كىشى ئىچىدە نىكاھلانمىغانلار 36 مىڭ 399 بولۇپ، 15 ياشتىن يۇقىرى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 29.04 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوغۇل 20 مىڭ 658، قىز 15 مىڭ 741. 1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى بويىچە 15 ياشتىن يۇقىرى نوپۇس ئىچىدە نىكاھلانمىغانلار 58 مىڭ 759 بولۇپ، 15 ياشتىن يۇقىرى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 31.62 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئوغۇل 33 مىڭ 994، قىز 24 مىڭ 765. نىكاھلانمىغانلارنىڭ نىسبىتى 1982 ـ يىلدىكىدىن سەل ـ پەل كۆپەيدى.

3. جۆرىلىك بولۇش نىسبىتى

1982 ـ يىلى 15 ياش ۋە 15 ياشتىن يۇقىرى نوپۇس ئىچىدە جۆرىسى بارلار 81 مىڭ 902 بولۇپ، جۆرىلىك بولۇش نىسبىتى 65.35% كە يەتتى، ئەرلەرنىڭ جۆرىلىك بولۇش نىسبىتى 63.86% كە،

ئاياللارنىڭ جۈرىلىك بولۇش نىسبىتى 66.92% كە يېتىپ، ئاياللارنىڭ جۈرىلىك بولۇش نىسبىتى ئەرلەرنىڭكىدىن يۇقىرى بولدى. 1990 - يىلى 15 ياش ۋە 15 ياشتىن يۇقىرى نوپۇس ئىچىدە جۈرىلىك بولۇش نىسبىتى 63.44% بولدى، ئەرلەرنىڭ جۈرىلىك بولۇش نىسبىتى 61.72% كە، ئاياللارنىڭ جۈرىلىك بولۇش نىسبىتى 65.31% كە يېتىپ، ئاياللارنىڭ جۈرىلىك بولۇش نىسبىتى ئەرلەرنىڭكىدىن يۇقىرى بولدى. بۇ نىسبەت 1982 - يىلدىكىدىن سەل - پەل تۆۋەنلىدى، بۇ كېچىكىپ نىكاھلانغان نوپۇسنىڭ كۆپەيگەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

4. جۈرىسى ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى

1982 - يىلى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى 15 ياش ۋە 15 ياشتىن يۇقىرىلار ئىچىدە جۈرىسى ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭ نىسبىتى 3.67% بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەرنىڭ نىسبىتى 2%، ئاياللارنىڭ نىسبىتى 5.42% بولۇپ، ئاياللارنىڭ جۈرىسى ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى ئەرلەرنىڭكىدىن يۇقىرى بولدى. 1990 - يىلى كورلا شەھىرىدە جۈرىسى ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭ نىسبىتى 3.20% بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەرنىڭ نىسبىتى 1.58%، ئاياللارنىڭ نىسبىتى 4.98% بولۇپ، ئاياللارنىڭ جۈرىسى ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى ئەرلەرنىڭكىدىن يۇقىرى بولدى.

5. نىكاھتىن ئاجرىشىش نىسبىتى

1982 - يىلى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى15ياشتىن يۇقىرى نوپۇس ئىچىدە نىكاھتىن ئاجراشقانلارنىڭ نىسبىتى1.95%بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەرنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىش نىسبىتى2.08%، ئاياللارنىڭ1.80%بولدى. 1990 - يىلى 15ياشتىن يۇقىرى نوپۇس ئىچىدە نىكاھتىن ئاجراشقانلارنىڭ نىسبىتى 1.74% بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەرنىڭ 1.68%، ئاياللارنىڭ نىسبىتى 1.80%بولدى، بۇنى 1982 - يىلدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئەرلەرنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىش نىسبىتى تۆۋەنلىدى.

§7. شەھەر، يېزىلارنىڭ نوپۇس قۇرۇلمىسى

1949 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە شەھەر - بازار نوپۇسى 5977 بولۇپ، ناھىيە ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 20.89% نى ئىگىلىگەن، يېزا نوپۇسى 22 مىڭ 640 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 79.11 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن (ھەر ئىككىسى يىل ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىلىق سان، تۆۋەندىمۇ شۇنداق). ناھىيە بويىچە يېزا نوپۇسى شەھەر - بازار نوپۇسىدىن 16 مىڭ 663 كىشى كۆپ بولغان.

1953-يىلى ناھىيە بويىچە شەھەر - بازار نوپۇسى6767بولۇپ، ناھىيە ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 22.08 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ يېزا نوپۇسى 23 مىڭ 876 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 77.91 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن، يېزا نوپۇسى شەھەر - بازار نوپۇسىدىن 17 مىڭ 109 كىشى كۆپ بولغان.

1964 - يىلى ناھىيە بويىچە شەھەر - بازار نوپۇسى 25 مىڭ 284 بولۇپ، ناھىيە ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 25.87 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى 62 مىڭ 436 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 63.89 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى شەھەر - بازار نوپۇسىدىن 37 مىڭ 152 كىشى كۆپ بولدى.

1980 ـ يىلى شەھەر ـ بازار نوپۇسى 90 مىڭ 865 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 47.95 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى 98 مىڭ 662 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 52.07 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى شەھەر ـ بازار نوپۇسىدىن 7797 كىشى كۆپ بولدى.

1982 ـ يىلى شەھەر ـ بازار نوپۇسى 98 مىڭ 760 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 49.74 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى 99 مىڭ 789 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 50.26 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى شەھەر ـ بازار نوپۇسىدىن 1029 كىشى كۆپ بولدى، يېزا نوپۇسى بىلەن شەھەر ـ بازار نوپۇسى ئاساسىي جەھەتتىن تەڭلەشتى.

1983 ـ يىلى شەھەر ـ بازار نوپۇسى 113 مىڭ 624 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 55.81 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى 89 مىڭ 978 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 44.19 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، شەھەر ـ بازار نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن 23 مىڭ 646 كىشى ئېشىپ كەتتى. بۇ دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، شەھەر (ناھىيە) بويىچە شەھەر ـ بازار نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن ئېشىپ كەتكەن تۇنجى بۇرۇلۇش يىلى بولدى.

1985 ـ يىلى شەھەر نوپۇسى 130 مىڭ 846 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 59.73 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى 88 مىڭ 202 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 40.27 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، شەھەر نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن 42 مىڭ 644 كىشى كۆپ بولدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە شەھەر نوپۇسى 159 مىڭ 347 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 63.45 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يېزا نوپۇسى 91 مىڭ 792 بولۇپ، شەھەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 36.55 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، شەھەر نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن 67 مىڭ 555 كىشى كۆپ بولدى.

70 يىللارنىڭ ئاخىرى ۋە 80ـيىللاردا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئېشىكنى ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلدۇرۇلۇشى ئارقىسىدا كورلا شەھىرىنىڭ كۆلىمى كېڭەيدى، شەھەرـيېزا نوپۇسىنىڭ قۇرۇلمىسىدا ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىش بولدى ۋە تۆۋەندىكىدەك ئۇچ روشەن ئالاھىدىلىك كۆرۈلدى: 1) 1949ـيىلدىن 1982ـيىلغىچە يېزا نوپۇسى شەھەرـبازار نوپۇسىدىن كۆپ بولدى، 1982ـيىلى يېزا نوپۇسى شەھەرـبازار نوپۇسىدىن سەل-پەل ئېشىپ، ئاساسىي جەھەتتىن تەڭلەشتى. 1983ـيىلدىن باشلاپ شەھەر نوپۇسى يىلدىن يىلغا كۆپەيدى. 1983ـيىلدىن كېيىن شەھەر نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن كۆپ بولدى، جۈملىدىن، 1990ـيىلى شەھەر نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن 26.9% كۆپ بولدى. 2) شەھەر ئەتراپى رايونلىرىنىڭ نوپۇسى چەت- ياقا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭكىدىن كۆپ بولدى. 1982ـيىلى شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلارنىڭ نوپۇسى 17 مىڭ 388، چەت-ياقا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ نوپۇسى 15 مىڭ 580، شەھەر ئەتراپى رايونلىرى بىلەن چەت-ياقا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ نوپۇس نىسبىتى 26.47:74.52 بولدى. 1990ـيىلى شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدىكى يېزا نوپۇسى 29 مىڭ 942، چەت - ياقا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ نوپۇسى 11 مىڭ 983، شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدىكى يېزىلار بىلەن چەت - ياقا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ نوپۇس نىسبىتى 59:28:41.71بولدى. 3) شەھەرگە قاراشلىق يېزىلارنىڭ نوپۇسى بىكتۇەننىڭ يېزا ئىگىلىك تۇەن-مەيدانلىرىنىڭكىدىن كۆپ بولدى. 1982ـيىلى شەھەرگە قاراشلىق يېزىلارنىڭ نوپۇسى 65 مىڭ 908، بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك تۇەن-مەيدانلىرىنىڭ نوپۇسى 33 مىڭ 881، شەھەرگە قاراشلىق يېزىلار نوپۇسى بىلەن بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك تۇەن-مەيدانلىرى نوپۇسىنىڭ نىسبىتى 95.33:05.66 بولدى. 1990ـيىلى شەھەرگە قاراشلىق يېزىلارنىڭ نوپۇسى 77 مىڭ 677، بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك تۇەن-مەيدانلىرىنىڭ نوپۇسى 30 مىڭ 353، شەھەرگە قاراشلىق يېزىلار بىلەن بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك تۇەن-مەيدانلىرى نوپۇسىنىڭ نىسبىتى 10.28:90.71 بولدى.

IV باب

نوپۇسنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالى

§ 1 . 1 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى

كورلا ناھىيىسىدە 1953 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈندىن 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى سائەت 24 كىچە 1 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى، بۇ خىزمەتكە ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى كونكرت مەسئۇل بولدى. بۇ قېتىمقى ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ، ناھىيە بويىچە نوپۇس تۈزۈمى ئورنىتىلدى. ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، ج خ ئىدارىسى 4 ـ رايونلۇق قارا دۆڭ يېزىسى 2 ـ رايونلۇق ئاۋات كەنتىدە يېزىلارنىڭ باشلىقلىرى، يارەمچىلىرى بىلەن بىرلىكتە نوپۇسنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش 2 ـ نوپۇسنى سېلىشتۈرۈپ توغرىلاش سىنىقى ئېلىپ باردى. ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ناھىيە بويىچە يېزىلار-نىڭ نوپۇسنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئىشىغا، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى شەھەر ـ بازار، مەھەللىلەر نوپۇسنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ـ تىزىملاش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1953 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى سائەت 24 مەملىكەت بويىچە تەكشۈرۈش ـ تىزىملاشنىڭ ئۆلچەملىك ۋاقتى قىلىندى، يېزا-بازارلارنىڭ سايلام رايونلىرى بويىچە تەكشۈرۈش ـ تىزىملاش پونكتلىرى تەسىس قىلىندى، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇقرالىق بولغانلىقى كىشىلەرنى ئائىلە باشلىقلىرى شۇ پونكتلارغا بېرىپ تىزىمغا ئالدۇردى. قاتناشقۇچى بىتەپ جايلاردا نوپۇسنى تىزىملاشتا باشقا چارىلار قوللىنىلدى. ئېنىقلىنىشچە، ناھىيە بويىچە ئومۇمىي نوپۇس 30 مىڭ 643 بولۇپ، 1949 ـ يىلدىكىدىن 7.08% كۆپەيگەن.

§ 2 . 2 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى

«مەملىكەت بويىچە 2 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ـ تىزىملاش چارىسى» دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، 1964 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى سائەت 24 ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشنىڭ ئۆلچەملىك ۋاقتى قىلىندى. كورلا ناھىيىسىدە 2 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش دائىرىسى ناھىيىگە بېۋاستە قاراشلىق ئورۇنلار، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق مەمۇرىي ـ كەسپىي ئورۇنلىرى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق ئورۇنلىرى، كورلىدىكى كانچىلىق رايونى، بىناكارلىق ـ قۇرۇلۇش 2 ـ شىسى قۇرۇلۇش 2 ـ رايونى، كورلىدا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىملارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. 1964 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ بېشىدا ناھىيىلىك

2-قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇلدى، ھەر قايسى ئورۇنلارمۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنى قۇردى. ناھىيە بويىچە ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە 731 خادىم قاتناشتى. ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە تىزىملاش باشلىنىشتىن ئىلگىرى، ناھىيە بويىچە توققۇز خەلق گۇڭشىسى، 11 ئىشلەپچىقىرىش كەترىتى ۋە تېرە-خۇرۇم مەھسۇلاتلىرى كوپېراتىپىدا ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش خىزمىتى سىناق قىلىندى. تىزىم-لاش خىزمىتى 6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى باشلىنىپ، 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى پۈتۈنلەي ئاخىرلاشتى. 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى مەلۇماتلار جەملىنىپ يۇقىرىغا يوللاندى. ئېنىقلىنىشچە، ناھىيە بويىچە ئومۇمىي نوپۇس 75 مىڭ 596 بولۇپ، 1 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتىكىدىن 1.47 ھەسسە كۆپەيگەن.

§ 3 . 3 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى

1981 - يىل 9 - ئايدا كورلا شەھىرى ۋە كورلا ناھىيىسىدە شەھەرلىك، ناھىيىلىك ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 4 - ئاينىڭ بېشىدا شەھەر، ناھىيىگە قاراشلىق ئاساسىي قاتلام ئورۇنلاردا ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە مەسئۇل ئاپپاراتلار قۇرۇلدى. 5 - ئايدا شەھەر، ناھىيە ئۆزلىرىگە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ نوپۇسىنى تەرتىپكە سالدى ۋە ئادرېس ۋەكالەت نومۇرلىرىنى تۈزۈپ چىقتى؛ 6 - ئايدا شەھەر، ناھىيە نوپۇس تەكشۈرگۈچىلەرنى تەربىيىلەش ۋە ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشنى نۇقتىدا سىناق قىلىش خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى.

1982 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى سائەت نۆل شەھەر، ناھىيە بويىچە ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشنىڭ ئۆلچەملىك ۋاقتى قىلىندى، بۇ ۋاقىتتا ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە تىزىملاش، سۈپەتنى ئارىلاپ تەكشۈرۈش ۋە 10% لىك نىسبەت بويىچە سۈپەتنى ئارىلاپ تەكشۈرۈش، قول بىلەن جەملەش ۋە نومۇر سېلىش باسقۇچى ئومۇميۈزلۈك باشلاندى. 10 - ئاينىڭ 25 - كۈنى كورلا شەھىرى، كورلا ناھىيىسىنىڭ ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش خىزمىتى ئاياغلاشتى ھەم ئاپتونوم رايونلۇق، ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئىشخانىلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشىدا بىر قېتىمدىلا لايىقەتلىك بولدى، «مەملىكەت بويىچە 3 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش چارىسى» دا بەلگىلەنگەن ۋاقىت ۋە سۈپەتكە ئۈيغۇن كەلدى، مەلۇماتلار 11 - ئاينىڭ بېشىدا ئاپتونوم رايونلۇق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئىشخانىسىنىڭ ھېسابلاش ماشىنىسى بىلەن جەملىشىگە يوللاندى. ئېنىق-لىنىشچە، كورلا شەھىرى ۋە ناھىيىسىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 196 مىڭ 270 بولۇپ، 2 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتىكىدىن 1.6 ھەسسە كۆپەيگەن.

§ 4 . 4 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئەھۋالى

1989 - يىل 9 - ئايدا شەھەرلىك ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى ھەم ئۇنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 1990 - يىل 2 - ئايدا ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە شەھەر دەرىجىلىك بىر ئاپپارات، يېزا (مەھەللە ئىش بېجىرىش باشقارمىسى) دەرىجىلىك 32 ئاپپارات، كەنت (ئاھالە كومىتېتى) دەرىجىلىك 169 ئاپپارات قۇرۇلدى. نوپۇسنى تەرتىپكە سېلىش 3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى باشلىنىپ 4 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئاياقلاشتى ھەم ئاپتونوم ئوبلاستلىق

ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئىشخانىسىنىڭ تەكشۈرۈشىدىن بىر قېتىمدىلا ئۆتتى. 6-ئاينىڭ 9-كۈنى شەھەر بويىچە تىزىملاش خىزمىتى رەسمىي باشلىنىپ، 7-ئاينىڭ 1-كۈنى سائەت ئالتىدە تاماملاندى. 7-ئاينىڭ 10 - كۈنى شەھەر بويىچە ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش رايونلىرى بىرلىك قىلىنىپ، ئۇزى تەكشۈرۈش ۋە مەخسۇس تۈرلەرگە ئايرىماي نومۇر سېلىش خىزمىتى تولۇق ئاياقلاشتۇرۇلدى، 7 - ئاينىڭ 9 - كۈنى يېزا دەرىجىلىك ۋەكالەت نومۇرى قويۇلغان ئورۇنلارنى تىزىملاش، مەخسۇس تۈرلەرگە ئايرىماي نومۇر سېلىش باسقۇچىدىكى ئۇزى تەكشۈرۈش خىزمىتى ئاياغلاشتۇرۇلدى. 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى شەھەر بويىچە ۋەكالەت نومۇرى قويۇلغان 32 يېزا دەرىجىلىك ئورۇننىڭ ئۇزى تەكشۈرۈش ئىشىنىڭ سۈپىتىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتى ئاياغلاشتى. 8 - ئاينىڭ 6 - كۈندىن 20 - كۈنگىچە شەھەرلىك ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسىنىڭ سۈپەتنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇرۇپپىسى شەھەردىكى ۋەكالەت نومۇرى قويۇلغان 32 يېزا دەرىجىلىك ئورۇن ۋە مەخسۇس تۈرلەرگە ئايرىماي نومۇر سېلىش خىزمىتى ھەمدە قول بىلەن جەملەش خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى. 8-ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاست شەھەرئىچىنىڭ ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش سۈپىتىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى. ئېنىقلىنىشچە، شەھەر بويىچە ئومۇمىي نوپۇس 246 مىڭ 982 بولۇپ، 3 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتىكىدىن 25.84% كۆپەيگەن.

V باب

پىلانلىق تۇغۇت

1 § . تەشكىلىي ئاپپاراتلار

1979 - يىل 10 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك، 1980 - يىل 7 - ئايدا شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. بۇ گۇرۇپپىلار قارىمىقىدا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئىشخانىلىرى تەسىس قىلىندى ۋە ئۇلارغا ئىككىدىن پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئىشلەيدىغان مەخسۇس خادىم قويۇلۇپ، ناھىيە، شەھەرنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە مەسئۇل قىلىندى. كورلىدا تۇرۇشلۇق شەھەر، ئاپتونوم ئوبلاست، ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق 167 ئورۇن ئىچىدە يەتتە ئورۇن پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە توققۇز كىشى ئاجراتتى، 105 ئورۇن پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى قوشۇمچە ئىشلەيدىغان 105 كىشى ئاجراتتى، 47 ئورۇن ئۆز ئورنىنىڭ رەھبەرلىرىنى پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى بىۋاستە باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلدى ياكى ۋاقتىلىق خادىم بەلگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى تورى ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللەندۈرۈلۈپ، پىلانلىق تۇغۇت بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى تەڭ تۇتۇش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. 1984 - يىل 4 - ئايدىن 10 - كۈنى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى، شەھەرلىك، ناھىيىلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئاپپاراتلىرىمۇ ساھەلەر بويىچە قوشۇۋېتىلدى، شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسىنىڭ خىزمەتچىسى يەتتىگە يەتكۈزۈلدى. 1984 - يىل 9 - ئايدا شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - يېتەكچىلىك پونكتى قۇرۇلدى، ئۇ، ئاساسەن، پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - تەربىيىسى-

ىئ قانات يايدۇرۇش، تۇغۇتتىن ساقلىنىش دورا - سايمانلىرىنى تارقىتىش، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى كەدىرلىرىنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەش، پىلانلىق تۇغۇت بويىچە ھامىلدار بولۇشتىن ساقلىنىش - تۇغۇت چەكلەش ئوپىراتسىيىسى قىلدۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولدى. 1985-يىل 8 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئەسلىدىكى شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى قۇرۇلدى. ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرى ۋە ئاساسىي قاتلام ئورۇنلاردىمۇ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى تەشكىلىي ئاپپاراتلىرى قۇرۇلدى ۋە مۇكەممەل-لەشتۈرۈلدى. 1986 - يىل 11 - ئاينىڭ 5 - كۈنى شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئىشخانىسىنىڭ نامى شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى.

1988 - يىل 7 - ئايدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمىسى» نىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى بىلەن شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - يېتەكچىلىك پونكىتىغا ئىككىدىن ئاز سانلىق مىللەت پىلانلىق تۇغۇت كەسپىي كادىرى قويۇلدى، يېزا، چارۋىچىلىق فېرمىلىرىدە-مۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ ئاز سانلىق مىللەت پىلانلىق تۇغۇت كەسپىي كادىرلىرى سەپلەندى، بۇ كادىرلار شەھەر ۋە ئاساسىي قاتلام ئورۇنلاردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پىلانلىق تۇغۇت ئىشلىرىغا مەسئۇل بولدى.

1989 - يىلى شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان 17 ئاپپارات تەسىس قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر ئورگىنىدىكىسى بىر، پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - يېتەكچىلىك پونكىتىدىكىسى بىر، يېزا - بازارلاردىكىسى 15. شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى بىلەن شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - يېتەكچىلىك پونكىتىغا يەتتىدىن مەخسۇس كادىر قويۇلدى. شەھەر بويىچە جەمئىي 265 مەخسۇس (قوشۇمچە) كادىر قويۇلۇپ، شەھەر بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشقا مەسئۇل قىلىندى.

2 §. پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى

1. سىياسەت تەشۋىقاتى

شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت ئاپپاراتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، چوڭ - چوڭ بايرام، دەم ئېلىش، خاتىرە كۈنلىرىدە ھەم دۆلەت پىلانلىق تۇغۇتقا ئالاقىدار سىياسەت، قانۇن - بەلگىلىمىلەرنى ئېلان قىلغاندا، سەپەرۋەرلىك يىغىنلىرى ئېچىش، تۆۋەنگە ئۆقتۇرۇش چۈشۈرۈش، ھەرخىل تەشۋىقات تام گېزىتى چىقىرىش، رەسىم كۆرگەزمىسى ئېچىش، مەسلىھەت بېرىش، كىنو - پىروپېكسىيە فېلىملىرىنى قويۇش، پائالىيەت ئېيىنى قانات يايدۇرۇش قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق پىلانلىق تۇغۇتنى چوڭقۇر تەشۋىق قىلدى. 1980 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە پىلانلىق تۇغۇتقا دائىر 12 مىڭ نۇسخا گېزىت تارقاتتى، 80 سان مەخسۇس ئىستون (200 نەچچە بەت، ئون پارچە تەشۋىقات رەسمى) چىقاردى. 1983 - يىل 1 - ئايدىن باھار بايرىمىغىچە پىلانلىق تۇغۇت بويىچە داغدۇغىلىق تەشۋىقات ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، 112 قېتىم ھەرخىل يىغىن ئاچتى، بۇ يىغىنلارغا 54 مىڭ 643 كىشى قاتناشتى، رەھبىرىي كادىرلار 665 قېتىم لېكسىيە سۆزلىدى، 2452 قېتىم رادىئودا تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلدى، بەش مەيدان ئويۇن قويۇلدى، 388 مەيدان كىنو - پروپېكسىيە فېلىمى قويۇلدى، 689 قېتىم مۇھىم ھۇججەتلەر ئۆگىنىلدى، 6063

شۇئار چاپلاندى، كوچا - يول دوقمۇشلىرىغا 14 پارچە تەشۋىقات رەسىمى يېڭىباشتىن سىزىلدى، 1081 پارچە رەسىم كۆرگەزمە قىلىندى، 278 سان مەخسۇس ئىستون چىقىرىلدى، 14 قېتىم تەشۋىقات ئاپتوموبىلى چىقىرىلدى. كادىرلارنىڭ تەربىيە ئېلىش نىسبىتى 92% كە، ئاممىنىڭ تەربىيە ئېلىش نىسبىتى 90% كە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى، شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى تەشۋىقات ئېيى پائالىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ، ئايالىلار كېسىلى ۋە بالىلارنىڭ سالامەتلىكىنى تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇردى، تۇغۇتتىن ساقلىنىش دوا سايمانلىرىنى تارقاتتى، تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيەسىنى قانات يايدۇردى. تەشۋىقات ئېيى پائالىيىتىدىلا 1816 كىشى ھەرخىل تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇردى، 49 كىشى يالغۇز پەرزەنت گۇۋاھنامىسى ئالدى، بۇ ئىلگىرى-كى يىلدىكىنىڭ شۇ مەزگىلدىكىسىدىن 4.5 ھەسسە كۆپ بولدى. 1985 - يىلى شەھەردە پىلان سىرتىدا 2 - پەرزەنت كۆرۈش ۋە يېزىلاردا كۆپ پەرزەنتلىك بولۇشنى تېزگىنلەش بويىچە تەشۋىق - تەربىيە نۇقتىلىق تۈتۈلدى، مەڭگۈلۈك تۇغۇت چەكلەش تەدبىرى قوللانغان ئىككى، ئۈچ بالىسى بار تۇغۇت يېشىدىكى 4000 ئايالدىن ھال سورالدى ھەم ئۇلارغا بوغۇش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇرغانلىق گۇۋاھنامىسى بېرىلدى. 13 مىڭ 500 دانە ئۈكۈل، 231 مىڭ دانە ئۈزاق ۋاقىت ئۇنۇم بېرىدىغان ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىسى، 4500 دانە دورىلىق قەغەز، 211 مىڭ 400 دانە ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش قاپچۇقى، 115 مىڭ 500 دانە قىسقا ۋاقىت ئۇنۇم بېرىدىغان كۈمۈلاچ دورا تارقىتىلدى. 1988-يىل 4 - ئايدا شەھەرلىك پارتكوم ۋە شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئايرىم ھالدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمىسى»نى تەشۋىق قىلىش - ئىزچىللاشتۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىش يېغىنى ۋە مەملىكەتلىك «1 مىليارد 100 مىليون نوپۇس كۈنى» بويىچە دوكلات بېرىش يېغىنى ئاچتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پىلانلىق تۇغۇت بويىچە مەسلىھەت بېرىش، ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورا - سايمانلىرى تارقىتىش پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. ھەرخىل تەشۋىق - تەربىيە پائالىيەتلىرى ئارقىلىق، ئىلمىي تۇغۇت قارىشى، نىكاھ قارىشى ۋە بېجىرىم تۇغۇش-بېقىش بىلىملىرى پەيدىنپەي كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى، شەھەر بويىچە تۇغۇت يېشىدىكى ئايالارنىڭ 80% تىن كۆپرەكى ھەرخىل تۇغۇت چەكلەش تەدبىرلىرىنى ئاڭلىق، ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئەملىيلەشتۈردى.

2. تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيىسى

شەھەر تەۋەسىدە پىلانلىق تۇغۇت ئوپېراتسىيىسى جەھەتتە ئەر، ئايالارنىڭ بوغۇش ئوپراتسىيىسى قىلدۇرۇش ۋە ئايالارنىڭ ئۇزۇك سالدۇرۇشى ئاساس، سۈنئىي ئۇسۇل بىلەن ھامىلىنى چۈشۈرۈۋېتىش، ئوتتۇرا مەزگىلدە ھامىلىنى ئېلىۋېتىش، چوڭ بولۇپ قالغان ھامىلىنى ئېلىۋېتىش قاتارلىق ئوپېراتسىيە-لەر ۋە دورا يېيىش، ئۈكۈل سېلىش، ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش قاپچۇقى ئىشلىتىش قوشۇمچە قىلىندى. 1983 - يىلدىن باشلاپ، نىكاھلانغان تۇغۇت يېشىدىكى خەنزۇ ئايالار ئارىسىدا ھامىلدارلىقتىن ساقلا-نىش- تۇغۇت چەكلەش تەدبىرلىرى يولغا قويۇلدى، بىر پەرزەنتلىك بولغان ياش ئايالار ئۇزۇك سالدۇر-دى، ئىككى پەرزەنتلىك بولغانلىرى بوغۇش ئوپراتسىيىسى قىلدۇردى، پىلان سىرتىدا ھامىلدار بولۇپ قالغانلىرى ئوپراتسىيە قىلدۇرۇپ ھامىلىنى ئالغۇزۇۋەتتى. ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق دوختۇرخانىسى، كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ «273» دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسى ۋە يېزا ئىگىلىك 2- شىسىنىڭ 4 - دوختۇرخانىسى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا بىۋاستە قاراشلىق ئامبۇلاتورىيە-

سى قاتارلىق ئورۇنلار تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيسى قىلىشنى ئۇستىگە ئالدى. كېيىنچە، شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات-يېتەكچىلىك پونكىتى، شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى ۋە داۋالاش شەرت- شارائىتى ياخشىراق يېزىلىق شىپاخانىلارمۇ تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيسى قىلىدىغان بولدى. 1979-يىلدىن 1990-يىلغىچە شەھەر بويىچە 180 مىڭ 100 نەپەر (قېتىم) تۇغۇت چەكلەش تەدبىرى قوللاندى، 18 مىڭ 900 نەپەر (قېتىم) ھامىلىنى ئالدۇرۇۋېتىش تەدبىرى قوللاندى.

1983 - يىلدىن ئىلگىرى ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرىنى ئاپتونوم ئوبلاستلىق دورا ماتېرىيالىرى شىركىتىگە قاراشلىق پارچە سېتىش تور - نۇقتىلىرى تەسىس قىلغان پىلانلىق تۇغۇت دورىلىرى مەخسۇس پۇكەيلىرى ھەقسىز تەمىنلەپ كەلگەنىدى. 1984 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرى بىلەن تەمىنلەشكە شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - يېتەكچىلىك پونكىتى مەسئۇل بولدى. 1988 - يىلى قوش يوللۇق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى يەنى يېزا ۋە شەھەردىكى دائىملىق نوپۇسنى دورا بىلەن تەمىنلەش يىللىق پىلانىنى يېزا، مەيدان، ئاھالىلەر كومىتېتى، ئىش بېجىرىش ئورنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلىدىغان، شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى دورا بىلەن ھەقسىز تەمىنلەيدىغان، كۆچمە نوپۇس ۋە باشقا بىر قىسىم ئاممىنى شەھەردىكى چوڭ سودا دۇكانلىرىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت دورىلىرى مەخسۇس پۇكەيلىرى دورا بىلەن ھەقلىق تەمىنلەيدىغان بولدى.

3. تۇغۇت چەكلەش نەتىجىلىرى

1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، خەنزۇلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰10.73، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰18.51 بولغان. 1990 - يىلى خەنزۇلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰10.16 كە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰17.19 كە چۈشكەن. 1984 - يىلى تۇغۇت يېشىدىكى خەنزۇ ئەر - ئاياللارنىڭ پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈش نىسبىتى %96.13 بولغان، 1990 - يىلى %98.45 كە يەتكەن؛ 1984 - يىلى تۇغۇت يېشىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئەر - ئاياللارنىڭ پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈش نىسبىتى %49.57 بولغان، 1990 - يىلى %77.53 كە يەتكەن؛ 1984 - يىلى خەنزۇلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰2.47 بولغان، 1990 - يىلى ‰1.74 كە چۈشكەن. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى 1984 - يىلى ‰5.65 بولغان، 1990 - يىلى ‰3.26 كە چۈشكەن؛ 1984 - يىلى خەنزۇلار نوپۇسىنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰8.26 بولغان، 1990-يىلى‰8.42 كە يەتكەن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1984 - يىلى ‰12.86 بولغان، 1990-يىلى ‰13.93 كە يەتكەن. 1979 - يىلدىن باشلاپ خەنزۇلار ئارىسىدا، 1988 - يىلدىن باشلاپ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇت يولغا قويۇلدى. 1979 - يىلى خەنزۇلاردىن ئىككى كىشى «يالغۇز پەرزەنت گۇۋاھنامىسى» ئالدى، بۇ، ئومۇمىي يالغۇز پەرزەنتنىڭ بىر پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بىر كىشى «يالغۇز پەرزەنت گۇۋاھنامىسى» ئالدى، بۇ، ئومۇمىي يالغۇز پەرزەنتنىڭ 0.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 - يىلى خەنزۇلاردىن يالغۇز پەرزەنت گۇۋاھنامىسى ئالغانلار 7047 گە يېتىپ، ئومۇمىي يالغۇز پەرزەنتنىڭ %37.95 نى ئىگىلىدى؛ ئاز سانلىق مىللەتلەردىن يالغۇز پەرزەنت گۇۋاھنامىسى ئالغانلار 35 كە يېتىپ، ئومۇمىي يالغۇز پەرزەنتنىڭ 5.74 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

كورلا شەھىرىدە 1979 — 1990 - يىللارغىچە تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيىسىنىڭ يولغا قويۇلۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 3 - 8

يىللار	تۇغۇت چەكلەش تەدبىرلىرىنى يولغا قويغانلار						قوشۇمچە تەدبىر قوللانغانلار	
	مىللىتى	جەمئىي	بوغدۇر غان ئەر	بوغدۇر غان ئايال	ئۈزۈك سالـ دۇرغانلار	باشقا تەدبىر قوللانغانلار	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە سۇنئىي بالا چۈشۈرگەنلەر
1979	خەنزۇ	422	2	77	143	200	56	56
	ئاز سانلىق مىللەت							
1980	خەنزۇ	156	3	79	70	4	85	76
	ئاز سانلىق مىللەت	105			105		72	61
1981	خەنزۇ	12 499	67	2 995	3 110	6 327	2 242	1 951
	ئاز سانلىق مىللەت	1 365		115	224	1 026	35	30
1982	خەنزۇ	12 551	67	3 062	3 202	6 220	2 222	1 926
	ئاز سانلىق مىللەت	1 923	3	283	1 637		32	24
1983	خەنزۇ	12 814	72	4 482	4 063	4 197	1 573	1 296
	ئاز سانلىق مىللەت	303	0	38	265		502	461
1984	خەنزۇ	15 577	190	4 701	4 738	5 948	1 614	1 385
	ئاز سانلىق مىللەت	204	0	17	187		419	378
1985	خەنزۇ	8 461	47	3 194	2 609	2 611	1 442	1 205
	ئاز سانلىق مىللەت	3 709	5	389	1 327	1 988	375	290
1986	خەنزۇ	11 755	118	4 177	3 199	4 261	1 372	1 202
	ئاز سانلىق مىللەت	3 278	6	1 285	1 755	232	232	200
1987	خەنزۇ	11 553	65	4 115	3 484	3 889		
	ئاز سانلىق مىللەت	4 980		521	1 500	2 959		
1988	خەنزۇ	14 186	80	4 216	3 571	6 319	880	694
	ئاز سانلىق مىللەت	10 189	0	645	1 554	7 990	547	521
1989	خەنزۇ	15 417	85	3 975	4 287	7 070	914	825
	ئاز سانلىق مىللەت	10 952	2	418	1 602	8 930	640	592
1990	خەنزۇ	17 136	99	4 437	5 579	7 021	2 548	2 330
	ئاز سانلىق مىللەت	10 571	2	472	2 550	7 547	1 058	935
جەمئىي	خەنزۇ	132 527	895	39 510	38 055	54 067	14 948	12 946
	ئاز سانلىق مىللەت	47 579	18	4 183	12 706	30 672	3 912	3 492

تۆتىنچى قىسىم

شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى

I باب

ئاپپاراتلار

1 § . شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئاپپاراتلىرى

1. مەمۇرىي ئاپپاراتلار

كورلا شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسى بۇ ئىدارە 1980 - يىلى 8 - ئايدا قۇرۇلدى. ئەينى ۋاقىتتا مەمۇرىي خادىم ۋە تېخنىكلاردىن 13ى بار ئىدى. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسىدا پارتكوم تەسىس قىلىنىدى، ئىدارە ئورگىنىدا كادىرلار ۋە كاتىبات بۆلۈمچىسى، پىلان - مالىيە بۆلۈمچىسى، قۇرۇلۇش باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى، لايىھىلەش بۆلۈمى، سۈپەت نازارەتچىلىكى پونكتى، بىر تۇتاش پىلانلاش پونكتى، شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئارخىپخانىسى، يەر تەۋرەشتىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى، ئىنىستقلىق بىلەن تەمىنلەش ئىشخانىسى، شەھەر قىياپىتىنى تەكشۈرۈش ئەترىتى، ئۆلچەش ئەترىتى قاتارلىقلار تەسىس قىلىنىدى.

كورلا شەھەرلىك شەھەر - پىلانلاش - باشقۇرۇش ئىدارىسى كورلا شەھىرى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، شەھەر پىلانلاش - باشقۇرۇش خىزمىتىنى ئوبلاستلىق قۇرۇلۇش ئىدارىسى قوشۇمچە باشقۇردى. 1979 - يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەر ئومۇمىي پىلانىنى تۈزۈش خىزمىتى دەرھال قولغا ئېلىنىدى. 1980 - يىلى كورلا شەھەرلىك شەھەر پىلانلاشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى ۋە ئىشخانىسى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى كورلا شەھەرلىك پىلانلاش كومىتېتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا مەخسۇس ئاپپارات — شەھەر پىلانلاش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىدى. 1986 - يىلى 11 - ئايدا ئىلگىرى شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسىدا تەسىس قىلىنغان شەھەر پىلانلاش ئىشخانىسى قۇرۇلۇش ئىدارىسىدىن ئاجرىتىلىپ، كورلا شەھەرلىك شەھەر پىلانلاش - باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلدى، بۇ ئىدارە

شەھەر باشلىقى ۋە شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشىغا مەسئۇل مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىغا يارەملىشىپ، شەھەر پىلانلاش ۋە پىلان باشقۇرۇشقا ئومۇميۈزلۈك مەسئۇل بولدى. ئىدارە قارمىقىدا مەمۇرىي ئىشلار-پىلان-ما-لىيە بۆلۈمچىسى، 2 - گۇۋاھلىق ئىشخانىسى، تېخنىكا - كەسپىي ئىشلار بۆلۈمچىسى، پىلان باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى، پىلان باشقۇرۇش - تەكشۈرۈش ئەترىتى، پىلانلاش - لايىھىلەش بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

2. كەسپىي ئاپپاراتلار

شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسى قارمىقىدا شەھەر مەمۇرىي قۇرۇلۇش باشقارمىسى باغۋارانلاشتۇ-رۇش باشقارمىسى، مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى، تۇرۇبا سۇيى شىركىتى، ئاپتوبوس شىركىتى، گاز شىركىتى، كىرا ئاپتوموبىلى شىركىتى قاتارلىقلار بولۇپ، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1167 گە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك شەھەر مەمۇرىي قۇرۇلۇش باشقارمىسى 60 - يىللاردا شەھەر ئاسراش ئەترىتى قۇرۇلغان بولۇپ، ئەترەتنىڭ ئاران تۆت قول ھارۋىسى، ئىككى ئات ھارۋىسى، كۆرەك، جۆتۈغا ئوخشاش ئاددى قول سايمانلىرى بار ئىدى. 70 - يىللاردا ئەترەتتە بىر «گاز» ماركىلىق ئاپتوموبىل، بىر يول چىڭداش ماشىنىسى، ئىككى قول تراكتورى بار بولدى. 80 - يىلدىن كېيىن «شەرق شامىلى» ماركىلىق موللاقچى ئاپتوموبىلدىن بىرى، ئۈچ چاقلىق يول چىڭداش ماشىنىسىدىن بىرى، توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىدىن بىرى قوشۇلدى. 1985 - يىلى شەھەرلىك شەھەر مەمۇرىي قۇرۇلۇش باشقارمىسى قۇرۇل-دى، شەھەر ئاسراش ئەترىتى شەھەر مەمۇرىي قۇرۇلۇش باشقارمىسىغا تەۋە بولدى.

1990 - يىلى ئۈسكۈنىلىرى كەڭ كۆلەمدە يېڭىلاندى، «شەرق شامىلى» ماركىلىق يېڭى موللاقچى ئاپتوموبىلدىن 11ى، كراندىن بىرى، ئاسفالىت ياتقۇزۇش ماشىنىسىدىن بىرى، قېزىش ماشىنىسىدىن ئىككىسى، يول چىڭداش ماشىنىسىدىن ئۈچى، يول تۈزلەش ماشىنىسىدىن ئىككىسى، «ئازاد» ماركىلىق موللاقچى ئاپتوموبىلدىن يەتتىسى، ئاسفالت ئارىلاشتۇرۇش ماشىنىسىدىن بىرى سېتىۋېلىندى، شەھەر قۇرۇلۇشىغا كېرەكلىك چوڭ، ئوتتۇرا قۇرۇلۇش ماشىنا - سايمانلىرى تولۇقلاندى، ئۈسكۈنىلىرى پۈتۈنلەي يېڭىلاندى.

كورلا شەھەرلىك شەھەرنى باغۋارانلاشتۇرۇش باشقارمىسى بۇ باشقارما 1984 - يىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا باغۋارانلاشتۇرۇش-كۆكەرتىش ئورنى ۋە كۆچەتزارلىق بولۇپ، 37 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا باشقارما قارمىقىدا شەھەرنى كۆكەرتىش ئەترىتى، يېڭىشەرنى كۆكەرتىش ئەترىتى، تاشدەن كۆكەرتىش پونكىتى، كۆچەتزارلىق، غەربىي باغچا ۋە كۆنچى باغچىسى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 166 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە تېخنىك 15، باشقارما باشلىقى بىر، مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئۈچ.

كورلا شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى بۇ باشقارما 1985 - يىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا تازىلىق ئەترىتى، ئاپتوموبىل بەنى ۋە يۇندىلارنى بىر تەرەپ قىلىش زاۋۇتى، 54 نەپەر مۇھىت تازىلىقى ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1990 - يىلى مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى ئورگىنىدا مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، مالىيە ئىشخانىسى، قۇرۇلۇش - تېخنىكا ئىشخانىسى ۋە ھەق ئېلىش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 130 غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە رەسمى ئىشچى 85، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئىشچى 22، ۋاقىتلىق ئىشچى 23، باشقارما باشلىقى بىر، مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئىككى.

كورلا شەھەرلىك تۇرۇبا سۇيى شىركىتى 1986 - يىلى 11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى كورلا

شەھەرلىك تۇرۇبا سۈيى شىركىتى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسى قۇرۇل-
دى. 1987-يىلى 5-ئايدا شىركەت رەسمىي ئىش باشلىدى. 1989 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى -
خىزمەتچىسى 44 كە يەتتى، بۇنىڭ يەتتىسى كادىر، 37 سى ئىشچى.

كورلا شەھەرلىك ئاپتوبوس شىركىتى بۇ شىركەت 1988-يىلى 8-ئايدا قۇرۇلدى. 1990-يىل-
نىڭ ئاخىرىدا ئاپتوبوسى 19 غا يەتتىپ، بەش يولدا قاتنىدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 140 قا يەتتى،
بۇنىڭ 42 سى شوپۇر، 86 سى بىلەت ساتقۇچى، توققۇزى رېمونتچى، بەشى مەمۇرىي خادىم.

كورلا شەھەرلىك گاز شىركىتى نېفىت گازى شىركىتى قۇرۇش تەييارلىقى 1984-يىلى 3-ئايدا
باشلاندى، 1985 - يىلى شىركەت رەسمىي قۇرۇلدى، كادىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچىسى 13 بولۇپ،
بۇنىڭ ئۇچى كادىر ئىدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى - خىزمەتچىسى 20 گە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك كىرا ئاپتوموبىلى شىركىتى بۇ شىركەت 1985 - يىلى قۇرۇلدى، 15
ئىشچى - خىزمەتچىسى بار.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئۇبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتى 1957 - يىلى 4 - ئايدا
كورلا ۋىلايەتلىك بىناكارلىق شىركىتى قۇرۇلدى، شىركەتنىڭ ئورنى كورلا ناھىيە بازىرىدا بولۇپ، ۋالىي
مەھكىمىسىنىڭ سودا - سانائەت بۆلۈمىگە قارىدى. شىركەت قارمىقىدا مەمۇرىي ئىشلار بۆلۈمچىسى،
قۇرۇلۇش بۆلۈمچىسى، ماتېرىيال بۆلۈمچىسى، پىلان - مالىيە بۆلۈمچىسىدىن ئىبارەت تۆت بۆلۈمچە
تەسىس قىلىندى. شىركەت ئاساسەن، ۋىلايەت مىقياسىدا ئىشخانا، ياتاق، مەجلىسخانا، كۇلۇب، دۇكان،
كۆتۈبخانا قاتارلىق جامائەت قۇرۇلۇشلىرىنى قىلىشقا مەسئۇل بولدى. شىركەت يېڭى قۇرۇلغان چاغدا
70 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ 42 سى ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى ئىدى،
مۇقىم مۇلكىنىڭ قىممىتى 150 مىڭ يۈەنگە، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە
يەتتى.

1958 - يىلى 7 - ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئۇبلاستلىق خىش زاۋۇتى بىلەن بىناكارلىق
كوپېراتىپى قوشۇلۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئۇبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتى قۇرۇلدى. شىر-
كەتنىڭ ئورنى يەنجى ناھىيە بازىرىدا بولۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئۇبلاستلىق سودا - سانائەت
بۆلۈمىگە قارىدى. 1960 - يىلى 12 - ئايدا كورلا ۋىلايىتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئۇبلاستىغا
قوشۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتى يەنجى ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە
كۆچۈپ كەلدى، سابىق كورلا ۋىلايەتلىك بىناكارلىق شىركىتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئۇبلاستلىق
بىناكارلىق شىركىتىگە قوشۇلۇپ كەتتى. 1962 - يىلى 10 - ئايدا ئاپپاراتلارنى ئىنچاملاش، شەھەر-بازار
نوپۇسىنى قىسقارتىشتا، ئۇبلاستلىق خەلق كومىتېتى ئۇبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتىنى ئەمەلدىن قالدۇ-
رۇپ، ئۆي رېمونت ئەترىتى قۇردى، شىركەت مال - مۇلكىنىڭ كۆپ قىسمى ئۆي رېمونت ئەترىتىگە
قالدى. 1964 - يىلى 8 - ئايدا ئۆي رېمونت ئەترىتى بىناكارلىق قۇرۇلۇش ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلىپ،
200 شتات بېرىلدى. 1965 - يىل 5 - ئايدا ئۇبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتى دېگەن نام ئەسلىگە
كەلتۈرۈلۈپ، شتاتى 400گە كۆپەيتىلدى. 1990 - يىلى شىركەتتە دىرېكتور ئىشخانىسى، ئىشلەپچىقە-
رىش-تېخنىكا بۆلۈمى، سۈپەت-بىخەتەرلىك بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، تەمىنات-ئۇسكۇنە بۆلۈمى، قوغداش
بۆلۈمى، تۇرمۇش باشقۇرۇش بۆلۈمى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. شىركەت
قارىمىقىدا 1 - ، 2 - ، 3 - ، 4 - قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى، بېتون ياسالمىلار زاۋۇتى، قۇم-تاش زاۋۇتى،
ئاپتوموبىل كالونى، كىنوخانا، زىيالىي ياشلار ئەترىتى قاتارلىق ئورۇنلار بار بولدى. شىركەت ئىشچى-
خىزمەتچىسى 402 بولۇپ، ئۇلارنىڭ 167 سى ئاز سانلىق مىللەت؛ كەسپىي خادىم ۋە تېخنىكا خادىمى
65 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلىرى سەككىز، يارىمچى دەرىجىلىك ئۇنۋانى

بارلىرى 11، تېخنىك 21، ئۇنۋانى تېخى باھالانمىغانلىرى 25؛ مۇقىم مۇلكىنىك قىممىتى 4 مىليون 207 مىڭ 800 يۈەن، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 10 مىڭ يۈەن، يىللىق پايدىسى 158 مىڭ يۈەن. ئۇ ئاپتونوم ئوبلاستلىق شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدۇ.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق بىناكارلىق چارلاش - پىلانلاش - لايىھىلەش يۇرتى 1976 - يىلى 2 - ئايدا ئوبلاستلىق بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىدارىسى ئۆلچەش - لايىھىلەش ئەترىتىنىڭ ئۈي - ئىمارەت لايىھىلەش گۇرۇپپىسى ئاساسىدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق بىناكارلىق ئۆلچەش - لايىھىلەش بۆلۈمى (قىسقارتىپ لايىھىلەش بۆلۈمى دەپ ئاتالدى) قۇرۇلدى، ئۇ رايون دەرىجىلىك كەسىپي ئورۇن بولۇپ، ئوبلاستلىق قۇرۇلۇش كومىتېتىغا قارىدى. شتاتى 30 بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا 18 ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى تۆت، تېخنىكا خادىمى 13. 1977 - يىلىنىڭ باشلىرىدا كورلا شەھىرى چارباغ گۈڭشىسىنىڭ خېبېي چوڭ ئەترىتىدىن 2. 7 مو يەر سېتىۋېلىنىپ، لايىھىلەش بۆلۈمى ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئۆيى ۋە ئىشخانا سېلىندى، ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1346 كۋادرات مېترغا يەتتى. شۇ يىلى 7 - ئايدا لايىھىلەش بۆلۈمى يېڭى ئورۇنغا كۆچتى. 1986 - يىل 11 - ئايدا لايىھىلەش خادىملىرىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئوبلاستلىق شتات كومىتېتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن لايىھىلەش بۆلۈمىنىڭ شتاتى 66 گە كۆپەيتىلدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا لايىھىلەش بۆلۈمىنىڭ دەرىجىسى رايون دەرىجىلىكتىن مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىلىككە ئۆستۈرۈلدى. 1987 - يىل 5 - ئايدا بۇ بۆلۈم بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق بىناكارلىق چارلاش - پىلانلاش - لايىھىلەش يۇرتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1987 - يىل 4 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق پىلان كومىتېتىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشى بىلەن «B» دەرىجىلىك قۇرۇلۇش لايىھىلىگۈچى، «C» دەرىجىلىك قۇرۇلۇش تەكشۈرگۈچى، «C» دەرىجىلىك قۇرۇلۇش لايىھىلىگۈچى، «D» دەرىجىلىك شەھەر پىلانلاپ لايىھىلىگۈچى ئورۇن بولدى. 1990 - يىلى لايىھىلەش يۇرتىدا مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، توپا - تاش قۇرۇلۇش بۆلۈمى، گېئولوگىيە بۆلۈمى ۋە تېخنىكا بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 55 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى ئالتە، تېخنىكا خادىمى 46 (ئالىي ئىنژېنېر بىر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئىنژېنېر بەش، تۆۋەن دەرىجىلىك ئىنژېنېر ۋە تېخنىك 40). مۇقىم مۇلكىنىڭ قىممىتى 970 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك بىناكارلىق شىركىتى شىركەت 1981 - يىلى 7 - ئايدا قۇرۇلدى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى، ئاساسەن، چارباغ گۈڭشىسى سايباغ 1 - ئەترىتىدىكى يېرى سېتىۋېلىنغان دېھقانلار ئىدى. ئۇ، مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان، پايدا - زىيانغا ئۆزى ئىگە بولىدىغان كوللېكتىپ كارخانا بولۇپ، شەھەرلىك پىلان كومىتېتىغا قارايتتى. شىركەت ئىگىلىگەن يەر 30 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 4051 كۋادرات مېتر. كېلىدۇ. شىركەتتە قۇرۇلۇش بۆلۈمچىسى، ماتېرىيال بۆلۈمچىسى، مالىيە بۆلۈمچىسى ۋە باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى بار. ئۇ، ئاساسەن، سانائەتكە ۋە پۇقرالارغا كېرەكلىك بىنالارنى سېلىش، قۇراشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. قۇرۇلغان چاغدا 5 - دەرىجىلىك بىناكارلىق كارخانىسى قىلىپ بېكىتىلگەنىدى، 1982 - يىلى 4 - دەرىجىلىك بىناكارلىق قۇرۇلۇش كارخانىسى قىلىپ بېكىتىلدى. 1989 - يىلدىن كېيىن شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش ئىدارىسىغا قارايدىغان بولدى. 1990 - يىلى شىركەتنىڭ مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچىسى 303 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچى 212، ئۇنۋانى بار كەسىپي تېخنىكا خادىم 26. مۇقىم مۇلكىنىڭ قىممىتى 2 مىليون 500 مىڭ يۈەن، كۆچمە مۇلكى 1 مىليون يۈەن، تېخنىكا بىلەن قوراللىنىش نىسبىتى 5452 يۈەن/نەپەر، ئېنېرگىيە بىلەن قوراللىنىش نىسبىتى 1. 12 كىلوۋات/نەپەر. بىرلا ۋاقىتتا 12 مىليون يۈەنلىك قۇرۇ-لۇشنى ئۈستىگە ئېلىشتەك باشقۇرۇش ئىقتىدارى ۋە ئۈسكۈنە ئىقتىدارىغا ئىگە.

كورلا شەھەرلىك بىناكارلىق ماتېرىياللىرى شىركىتى شىركەت 1986 - يىلى 6 - ئايدا قۇرۇلدى، شىركەتنىڭ ئورنى كورلا شەھىرىنىڭ لەڭگەر كوچىسىدا، ئۇ بىناكارلىق قۇرۇلۇشى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يېزا دېھقانلار قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ بىرلىشىشىدىن قۇرۇلغان، 1300 دىن ئارتۇق ئىشچىسى بار يېزا - بازار كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، شەھەرلىك يېزا - بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى ۋە شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىغا قارايدۇ. شىركەت بىناكارلىقنى ئاساس، بىناكارلىق ماتېرىياللىرىنى قوشۇمچە قىلىدۇ. شىركەتتە بىناكارلىق بۆلۈمى، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى بۆلۈمى، تېخنىكا بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى ۋە مەمۇرىيەت بۆلۈمى بار، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئۈچ قۇرۇلۇش رايونى بار، قۇرۇلۇش رايونى قارىمىقىدا بىر قانچە قۇرۇلۇش ئەترىتى بار. شىركەت قۇرۇلۇش سۈپىتىگە ئەھمىيەت بەردى، 1986 - يىلدىن 1987 - يىلغا قەدەر بەش مەھسۇلاتى 1 - دەرىجىلىك مەھسۇلات بولدى، ئۆلچەمگە توشايدىغان مەھسۇلات تۈگىتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ شىركەت 3 - دەرىجىلىك بىناكارلىق كارخانىسى قىلىپ بېكىتىلدى. 1990 - يىلى ھەرخىل قۇرۇلۇش ماشىنا - سايمانلىرى 286 گە، مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچىسى 750 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىنژېنېرلىق سىستېمىسىدىكى تېخنىكا خادىملىرىدىن ئالىي دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغىنى بىر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلىرى تۆت، تۆۋەن دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلىرى 46؛ ئىقتىساد سىستېمىسىدىكىلەردىن ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغىنى بىر، تۆۋەن دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلىرى 13. شىركەتنىڭ مۇقىم مۇلكىنىڭ قىممىتى 2 مىليون 200 مىڭ يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 1 مىليون يۈەنگە، پۈتتۈرگەن قۇرۇلۇشلىرىنىڭ كۆلىمى 60 مىڭ كۋادرات مېتىرغا، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون 750 مىڭ يۈەنگە، يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج سوممىسى 967 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدىسى 775 مىڭ يۈەنگە، يىلدا يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بەرگەن مەبلىغى 208 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك ئۆي سېلىش تەرەققىيات شىركىتى بۇ شىركەت 1985 - يىل 3 - ئايدا قۇرۇلغان، شەھەرلىك ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قارايدۇ، ئەينى ۋاقىتتا كەسىپىي بەنزىسى قۇرۇلمىغاچقا، ئۆي سېلىش تەرەققىيات كەسىپىي ئىشلىرىنى شەھەرلىك ئۆي - جاي ئىدارىسى ۋەكالىتەن بېجىرىپ بېرەتتى. 1987 - يىلى 3 - ئايدا توققۇز ئىشچى - خىزمەتچىدىن شىركەتنىڭ كەسىپىي بەنزىسى تەشكىل قىلىندى. شىركەتنىڭ كەسىپى يېگى تۇرالغۇ رايونلارنى قۇرۇش ۋە كونا شەھەرنى ئۆزگەرتىش جەھەتتىكى ئۆي - زېمىن تىجارىتى كەسىپىنى، تۇرالغۇ ئۆي بىناسى، ئىشخانا بىناسى، سودا بىناسى، زاۋۇت بىناسى قاتارلىق قۇرۇلۇشلارنى قىلىشنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. قۇرۇلۇشلار پۈتكەندىن كېيىن تاۋار ئورنىدا سېتىلىدۇ. تاۋار ئۆي قۇرۇلۇشى شەھەرنىڭ ئومۇمىي پىلانى بويىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ، مەبلىغى، ئاساسەن، قۇرۇلۇش بانكىسىدىن قەرز ئېلىش يولى بىلەن ھەل قىلىنىدۇ. 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر 27 مىڭ 801.48 كۋادرات مېتر، 371 يۈرۈش تاۋار ئۆي سالدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1987- يىلى سېلىنغىنى 6914 كۋادرات مېتر، تۆت كورپۇس، 93 يۈرۈش (بۇنىڭ ئىچىدە تۇرالغۇ ئۆي 6249 كۋادرات مېتر، ئىشخانا بىناسى 665 كۋادرات مېتر)، ھەركۋادرات مېتر ئۆي 397 يۈەندىن سېتىلدى. 1988 - يىلى سالغان ئۆي 4500 كۋادرات مېتر، ئىككى كورپۇس، 54 يۈرۈش (بۇنىڭ ئىچىدە تۇرالغۇ ئۆي 3793 كۋادرات مېتر، ئىشخانا بىناسى 707 كۋادرات مېتر). 1989 - يىلى سالغىنى 7090 كۋادرات مېتر، تۆت كورپۇس، 84 يۈرۈش (بۇنىڭ ئىچىدە تۇرالغۇ ئۆي 5460 كۋادرات مېتر، ئىشخانا بىناسى 1630 كۋادرات مېتر)، ھەر كۋادرات مېتر ئۆي 437 يۈەندىن سېتىلدى. 1990 - يىلى سالغان تۇرالغۇ ئۆي بىناسى 84.9297 كۋادرات مېتر، ئۈچ كورپۇس، 140 يۈرۈش، ھەر كۋادرات مېتر ئۆي 462 يۈەندىن سېتىلدى. ھەر يىلى سېلىنغان تاۋار ئۆيلەر شۇ يىلى سېتىلىپ بولدى.

1990 - يىلى شىركەتتە مەمۇرىيەت بۆلۈمچىسى، كەسىپىي بۆلۈمچە ۋە قۇرۇلۇش بۆلۈمچىسى تەسىس

قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 13 كە يەتتى، بۇنىڭ تۆتى ئاز سانلىق مىللەت.

كورلا شەھەرلىك تېكىچى ئۈي سېلىش تەرەققىيات شىركىتى بۇ شىركەت 1987-يىل 7-ئايدا قۇرۇلغان، ئۇ يېزا باشقۇرۇشىدىكى كوللېكتىپ كارخانا بولۇپ، شەھەرلىك ئۈي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى ۋە تېكىچى يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە قارايدۇ. 1990-يىلى شىركەت قارمىقىدا قۇرۇلۇش-تېخنىكا بۆلۈمى، ئارخىپ - ماتېرىيال بۆلۈمى ۋە مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 67، بۇنىڭ ئىچىدە كادىر 13، قۇرۇلۇش - تېخنىكا خادىمى يەتتە (بۇنىڭ ئىچىدە ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلىرى ئۈچ). مۇقىم مۆلكىنىڭ قىممىتى 300 مىڭ يۈەن، كۆچمە مەبلىغى 2 مىليون 590 مىڭ يۈەن، يىللىق پايدا ۋە ببجى 170 مىڭ يۈەن. بۇ شىركەت 1988 - يىلدىن 1990 - يىلىغا قەدەر 134 يۈرۈش، 9212 كۋادرات مېتر تاۋار ئۈي سالدى، بۇنىڭ ئىچىدە قۇرۇلۇش كۆلىمى 4.68 كۋادرات مېترلىقى 130 يۈرۈش، 80 كۋادرات مېترلىقى تۆت يۈرۈش. ھەر كۋادرات مېتر ئۈي 1988 - يىلى 375 يۈەندىن، 1989 - يىلى 430 يۈەندىن سېتىلدى.

كورلا شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسىنىڭ قۇرۇلۇش چوڭ ئەترىتى 1962 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ 12 ئىشچى - خىزمەتچىسىدىن ناھىيىلىك ئۈي رېمونت ئەترىتى تەشكىل قىلىنغان، بۇ ئەترەت ئىدارىلارنىڭ ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىپ بېرىش مۇلازىمىتى بىلەن شۇغۇللانغان، ئۇ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇن ئىدى. 1966 - يىلى ناھىيىلىك ئۈي رېمونت ئەترىتى «8 - مارت» كوپېراتىپى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، ناھىيىلىك ئۈي رېمونت كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى، ئۇ ئاساسەن، كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلەرنى رېمونت قىلىشنى ئۇستىگە ئالدى، كورلا بازارلىق خەلق كومىتېتىغا قارىدى، ئىشچى-خىزمەتچىسى كۆپىيىپ 87 گە يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچى 16). 1985-يىلى ئىشلەۋاتقان ئىشچى - خىزمەتچىسى 148 گە يەتتى، ئولار شىنجاڭ «قىزىل نۇر» رادىئو زاۋۇتىنىڭ ئىككى قەۋەتلىك ياتاق بىناسىنى ھۆددىگە ئېلىپ، 1472.16 كۋادرات مېترلىق بۇ بىنانى پۈتتۈردى، ئۇنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش قىممىتى 250 مىڭ يۈەن بولدى. 1986 - يىلى ئۈي رېمونت كوپېراتىپى شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى قۇرۇلۇش باشقارمىسىنىڭ بىناكارلىق كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. ئۇسكۇنىلىرى كونىراپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 20 مىڭ يۈەنگە چۈشۈپ قالدى. 1987-يىلى رەھبەرلىك بەنزىسى قايتا تەشكىل قىلىنغان ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنى تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، كارخانا يېڭىباشتىن جانلاندى. شۇ يىلى بۇ كارخانا ئوبلاستلىق ئۇرۇقچىلىق شىركىتىنىڭ ياتاق بىناسى، «قۇرۇلۇش» يولىدىكى 3-، 12-، 14-كۆۋرۈكلەر ۋە «يۇچۈەن» سودا سارىيىنىڭ ئالدىدىكى فونتان، گۈللۈك قاتارلىق قۇرۇلۇشلارنى قىلىپ، 580 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى يارىتىپ، يۇقىرىغا 26 مىڭ يۈەن باج تاپشۇردى، مۇقىم مۆلكىنىڭ قىممىتى ئېشىپ 460 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1988-يىلى بىناكارلىق كوپېراتىپىنىڭ نامى شەھەرلىك 2-بىناكارلىق شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1989-يىلى 5-ئايدا يەنە شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ قۇرۇلۇش چوڭ ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990-يىلى ئەترەتنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 132 گە يەتتى، بۇنىڭ 12 سى قۇرۇلۇش - تېخنىكا خادىمى. مۇقىم مۆلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 420 مىڭ يۈەنگە يەتتى، كارخانىنىڭ سالاھىيىتى 4 - دەرىجىلىك كارخانا بولدى. 1988-يىلدىن 1990-يىلىغا قەدەر، بۇ ئەترەت يېزا ئىگىلىك بانكىسى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ تۆت تۈرالغۇ ئۈي بىناسىنى سالدى، ئۇنىڭ پۈتكەن كۆلىمى 7620 كۋادرات مېترغا، مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 920 مىڭ يۈەنگە، يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج سوممىسى 212 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى.

(يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ 2 -، 4 - قۇرۇلۇش تۈەنلىرىنىڭ ئەھۋالىنى «بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش» قىسمىدىن كۆرۈڭ).

§2. ئۆي - زېمىن ۋە يەر باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1. كورلا شەھەرلىك ئۆي - زېمىن ئىدارىسى

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەر، بازارلاردىكى ئۆي ۋە يەرلەرنى ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى باشقۇردى. 1979 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەر رايونىدىكى ئۆي - زېمىننى شۇ ئىدارە باشقۇرىدىغان بولدى. 1984-يىلى 4 - ئايدا كورلا ناھىيىسى شەھەرگە قېتىۋېتىلگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئىشلەپ كەلگەن ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش كەسپىمۇ شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسىگە قوشۇۋېتىلدى. 1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەرنىڭ ئۆي - زېمىن كەسپىنى شۇ ئىدارە بىجىرىدىغان بولدى. 1985- يىل 7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسىدە مەمۇرىيەت (پىلان، مالىيىنىمۇ ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) بۆلۈمچىسى، مۆلۈك دەپتىرى بۆلۈمچىسى، ئۆي تىجارىتى بۆلۈمچىسى ۋە بىر رېمونت ئەترىتى قۇرۇلدى، 1988 - يىل 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ قارمىقىدا ئۆي سودىسى (تېگىشىش) ئورنى تەسىس قىلىندى. 1990 - يىلى تۆت بۆلۈمچە ۋە بىر رېمونت ئەترىتى بولۇپ، جەمئى 16 كادىر، 27 ئىشچى ئىشلىدى. 1990 - يىلى ئىدارە قارمىقىدىكى كەسپىي ئۆي - زېمىن ئاپپاراتلىرىدىن شەھەرلىك ئۆي سېلىش تەرەققىيات شىركىتى ۋە شەھەرلىك تېكىچى ئۆي سېلىش تەرەققىيات شىركىتى بارلىققا كەلدى.

2. كورلا شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى

كورلا ناھىيىسىنىڭ يەرلىرىنى 1950 - يىل 6 - ئايدىن باشلاپ كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى باشقۇردى. 1969 - يىلى 7 - ئايدىن باشلاپ كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى باشقۇردى. 1981 - يىل 10 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، پۈتۈن ناھىيىنىڭ يەرلىرىنى يەنە ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى باشقۇردى. 1979 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ قارمىقىدا شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، ناھىيىنىڭ يەرلىرىنى شۇ ئىدارە باشقۇردى. 1984 - يىل 4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، ناھىيىنىڭ يەر باشقۇرۇش كەسپى ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىدىن شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1985 - يىل 3 - ئايدا شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، شەھەر - يېزىلارنىڭ يېرىنى ئېلىش ۋە باشقۇرۇش ئىشلىرىغا شۇ بۆلۈمچە مەسئۇل بولدى. 1988 - يىل 3 - ئايدا شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەرنىڭ يەرلىرىنى ئېلىش ۋە باشقۇرۇش ئىشلىرىغا شۇ ئىدارە بىر تۇتاش مەسئۇل بولدى.

II باب

شەھەر پىلانلاش

كورلا شەھىرى كۆنچى دەريانىڭ بويىغا جايلاشقان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى چاغلاردا، كورلا ناھىيىسى شەھەر رايونىنىڭ ئورۇنلىشىشى ئاساسىي جەھەتتىن چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكىدەك ئىدى، كۆنچى دەريانىڭ جەنۇبى كونا شەھەر بولۇپ، ئۇي - ئىمارەتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئونتۇرا ئاسىيانىڭ ئەنئەنىۋى ئۇي - ئىمارەت شەكلىدە ئىدى؛ كۆنچى دەريانىڭ شىمالى يېڭى شەھەر بولۇپ، ئۇي - ئىمارەتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئىچكى ئۆلكىلەردىكىدەك تۆت تەرىپىگە ئۇي سېلىنغان كىچىك ھويلا شەكلىدە ئىدى. بۇ ئىككى شەھەر جەنۇب بىلەن شىمالنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان غول يول ئارقىلىق تۇتىشىپ تۇراتتى. 60 - يىللارنىڭ باشلىرىدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ۋە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، قەۋەتلىك بىنالار تەدرىجى سېلىنىشقا باشلىدى، لېكىن ئەينى ۋاقىتتا كورلا ناھىيىسى شەھەر رايونىنىڭ ئىتراپلىق پىلانى تېخى تۈزۈلمىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ مەزگىلدە سېلىنغان قۇرۇلۇشلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىدا خېلى خوپ قارىغۇلۇق ساقلاندى، ئىمارەتلەرنىڭ قۇرۇلمىسى نامۇۋاپىق، تارقاق بولۇپ قالدى، شەھەر رايونىدىكى ئاساسلىق كوچىلار شەكىللەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، شەھەر كوچىلىرى ئاچىماق شەكىلدە بولۇپ قالدى. كېيىن كونا شەھەر رايونى نەچچە قېتىم ئۆزگەرتىلگەن بولسىمۇ، قۇرۇلۇش مىقدارى كۆپ، چىقىم زور بولغانلىقتىن، ئۆزگەرتىش قىيىنغا توختىدى. 80 - يىلدىن كېيىن يەنى كورلا شەھەر بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىنكى ئون نەچچە يىلدا شەھەر پىلانلاش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىلدى، شەھەر قۇرۇلۇشى تېز يۈكسەلدى. 1987 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي پىلانىنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەستىقلىدى. بۇ پىلاندا شەھەر رايونىنىڭ كۆلىمى 700 كۋادرات كىلومېتر قىلىپ بەلگىلەندى.

§ 1 . ئومۇمىي پىلان

كورلا ناھىيىسىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىنى پىلانلاش 1957 - يىلى باشلاندى، ئەينى ۋاقىتتىكى پىلان ناھايىتى ئاددى ئىدى. 60 - يىللارنىڭ باشلىرى، ئونتۇرىلىرى ۋە 70 - يىللاردىمۇ پىلان تۈزۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە 1977 - يىلى تۈزۈلگەن پىلان خېلى تەپسىلىي، كونكرېت ۋە ئىتراپلىق بولدى، ئومۇمىي پىلان سىخېمىسىدىن تاشقىرى، سۇ بىلەن تەمىنلەش، يۇندا چىقىرىۋېتىش، يول ۋە باشقىلارنىڭ پىلان سىخېمىسىمۇ بار ئىدى، بۇ پىلاندا شەھەر رايونى ئۇچقە بۆلۈندى، شەھەر نوپۇسىنى 1985 - يىلىغا بارغاندا 200 مىڭغا يەتكۈزۈش پىلانلاندى. 1984 - يىلدىكى شەھەر ئومۇمىي پىلانى ئاساسىي جەھەتتىن 1977-يىلدىكى پىلان ئاساسىدا تۈزۈلدى ۋە تولۇقلاندى. پىلان تۈزۈش جەريانىدا، ھەرقايسى ساھەلەردىن كەڭ پىكىر ئېلىندى، شەھەرلىك پىلانلاش كومىتېتى 1984 - يىلىدىن باشلاپ، ئۆز خىزمىتىدىن دوكلات بېرىش شەكلى ئارقىلىق ئوبلاست ۋە شەھەرنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرىدىن، پەن -

تېخنىكا تارماقلىرى، كەسپىي تارماقلاردىن كۆپ قېتىم پىكىر ئېلىپ، پىلان لايىھىسىنى مۇزاكىرە قىلدى ۋە ئۇنىڭغا تۈزىتىش كىرگۈزدى، شەھەرنىڭ خاراكتېرىنى ۋە تەرەققىيات يۆنىلىشىنى ئەستايىدىل ئويلىشىپ ۋە تەھلىل قىلىپ بەلگىلىدى، شۇ ئاساستا كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر ئومۇمىي پىلانىنى ۋە 12 مەخسۇس پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. 1986 - يىل 9 - ئايدا باھالاش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى، يىغىنغا قۇرۇلۇش مىنىستىرلىكى، جۇڭگو پىلانلاش يۇرتى، شەنشى ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتى، گەنسۇ ئۆلكىلىك شە-ھەر-قۇرۇلۇشى ئىدارىسى، چۇڭچىڭ قۇرۇلۇش شۆيۈەنى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتى قاتارلىق ئون نەچچە ئۆلكە، شەھەردىكى رەھبەرلەر، مۇتەخەسسىس، ئالىملاردىن 100 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى. 1987 - يىل 10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي پىلانىنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەستىقلىدى.

كورلا شەھىرى — بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت مەركىزى، شىنجاڭنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى قاتناش تۈگۈنى، نېفىت - خىمىيە سانائىتى، يېنىك سانائەت ۋە توقۇمىچىلىق سانائىتىنى ئاساس قىلغان، بىر مۇنچە سانائەت تۈرلىرىگە ئىگە بولغان، يېڭىدىن گۈللىنىۋاتقان ئوتتۇرا دەرىجىلىك شەھەر. شەھەر رايونىنىڭ پىلاندىكى كۆلىمى 700 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، كورلا شەھىرىگە قاراشلىق رايونلار كۆلىمى 96 . 7209 كۋادرات كىلومېتر‌نىڭ 17 . 9 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. شەھەر رايونى «ئىتتىپاق» ، سايباغ، «تەڭرىتاغ» يېڭىشەھەر، تاشدەن ئىش بېجىرىش باشقار-مىلىرىنى ۋە شەھەر ئەتراپىدىكى چارباغ، تېكىچى، يېڭىشەر يېزىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شەھەر ئومۇمىي پىلانىنىڭ يېقىن مۇددەتلىك ۋاقىت چېكى 1990 - يىلىغىچە، يىراق مۇددەتلىك ۋاقىت چېكى 2000 - يىلىغىچە قىلىپ بەلگىلەندى؛ شەھەر نوپۇسىنىڭ يېقىن مۇددەتلىك چېكى 172 مىڭ، يىراق مۇددەتلىك چېكى 305 مىڭ قىلىپ بەلگىلەندى؛ پىلاندا يەر ئىشلىتىشنىڭ يېقىن مۇددەتلىك چېكى 36 كۋادرات كىلومېتر، يىراق مۇددەتلىك چېكى 43 كۋادرات كىلومېتر قىلىپ بەلگىلەندى.

1. كونا شەھەر رايونى (مەركىزىي رايون) نىڭ پىلانى

كونا شەھەر رايونىنىڭ دائىرىسى شەرقتە كۆنچى دەرياسىغا، غەربتە 18 - تۈەن ئۆستىڭىنىڭ سۈ قايتۇرۇش ئۆستىڭىگە، جەنۇبتا يېڭىشەھەر يولىنىڭ جەنۇبىغا، شىمالدا شىمالىي تاغ قاپتېلىغا يەتكۈزۈلە-ىدۇ. كونا شەھەر پىلان بويىچە ئوبلاستنىڭ مەمۇرىي، پەن تەتقىقات، مەدەنىيەت، ئۇچۇر مەركىزى قىلىنىدۇ، يېمەكلىك سانائىتى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ، ئېلېكترون سانائىتى، ئاز سانلىق مىللەتلەرگە كەرەك-لىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار سانائىتى، كونسېرۋا سانائىتى، ياغاچ سايمانلار سانائىتى، كىيىم - كېچەك سانائىتى ھەم مۇھىتنى بۇلغىمايدىغان قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائىتى قاتارلىق سانائەتلەرنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. يېڭى گۈللىنىۋاتقان شەھەرگە خاس ئالاھىدىلىك گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ. شەھەر نوپۇسى-نىڭ يېقىن مۇددەتلىك چېكى 66 مىڭ، يىراق مۇددەتلىك چېكى 100 مىڭ بولىدۇ.

2. يېڭىشەھەر رايونى (شەرقىي پويىز ئىستانسىسى رايونى) نىڭ پىلانى

يېڭىشەر رايونىنىڭ دائىرىسى شىمالدا ھاك خۇمدىنى ۋە ئېلېكتر ئىستانسىسىگە، جەنۇبتا شەھەر پاسىلىغا، شەرقتە تۆمۈر يول لېنىيىسى (ياسىلىدىغان چېڭخەي - شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىمۇ ئۆزئىچىگە

ئالىدۇ) گە، غەربتە شىنپىڭ ئۆستىڭگە يەتكۈزۈلىدۇ. يېڭىشەھەر رايونى يېرى تۈز، قۇرۇلۇش گىئولوگىيىسى جەھەتتىكى شارائىتى ۋە سۇ بىلەن تەمىنلەش شارائىتى ياخشىراق بولغان چۆل (ساي) دە يېڭىدىن بارلىققا كېلىۋاتقان شەھەر رايونى بولۇپ، پىلان بويىچە سانائەت رايونى قىلىنىدۇ. نوپۇسنىڭ يېقىن مۇددەتلىك چېكى 32 مىڭ، يىراق مۇددەتلىك چېكى 100 مىڭ بولىدۇ.

3. غەربىي پويىز ئىستانسىسى رايوننىڭ پىلانى

بۇ رايون شىمالدا شىمالىي تاغ قاپتىلى (تۆمۈر يول، تاشيول بويلىرى) غا، شەرقتە ئاشلىق - ياغ ماشىنىلىرى زاۋۇتىغا، جەنۇبتا 18 - تۈەننىڭ كونا ئۆستىڭگە، غەربتە غەربىي پويىز ئىستانسىسىغا يەتكۈزۈلىدۇ، كونا شەھەر رايوننىڭ بىر بۆلۈكى بىلەن تۇتۇشىدۇ، ئۇ، تاغ ئالدىدىكى يەلپۈگۈچسىمان تىنمىلاردىن تەركىپ تاپقان يانتۇ تۈزلەڭلىكتە يېڭىدىن بارلىققا كېلىۋاتقان تار، ئۇزۇن شەھەر بۆلىكى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 17 كىلومېتر، ئوتتۇرىچە كەڭلىكى بىر كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ رايون غەربكە قاراپ سۇزۇلۇۋاتقان جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى پۈتكىچە جەنۇبىي شىنجاڭ، شىمالىي شىنجاڭ ۋە ئىچكىرىنىڭ ئالماشتۇرىدىغان ماددىي ئەشيا ۋە تاۋارلىرى توپلىنىدىغان، تارقىلىدىغان جاي بولۇپ، ئامبار (خەتەرلىك بۇيۇملار ئامبىرىنى ئۆزئىچىگە ئالمايدۇ) رايونى قىلىنىدۇ. بۇ يەردىكى شەھەر نوپۇسنىڭ يېقىن مۇددەتلىك چېكى 16 مىڭ، يىراق مۇددەتلىك چېكى 25 مىڭ بولىدۇ.

4. تاشدەن رايوننىڭ پىلانى

ھازىرقى دائىرىسى ئاساس قىلىنىدۇ، يەنە كېڭەيتىلمەيدۇ. بۇ رايون بىلەن شەھەر مەركىزىنىڭ ئارىلىقى 17 كىلومېتر كېلىدۇ. ئۇ كونا شەھەر رايونى (مەركىزي رايون) دىن تاغ ئارقىلىق ئايرىلىپ تۇرىدىغان نىسپىي مۇستەقىل جاي بولۇپ، كۆنچى دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىغا جايلاشقان. بۇ يەر كۆمۈر ۋە ئوت ئېلېكتر سانائىتى رايونى قىلىنىدۇ، شەھەر نوپۇسنىڭ يېقىن مۇددەتلىك چېكى 30 مىڭ، يىراق مۇددەتلىك چېكى 40 مىڭ بولىدۇ.

5. شەھەر ئەتراپى رايوننىڭ پىلانى

شەھەر ئەتراپى رايوننىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش فاكتورىنى ئۆزگەرتىلىپ، تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسى تەرتىپكە سېلىنىدۇ، شەھەر ئەتراپى شەھەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ دەيدىغان ئىشلەپچىقىرىش فاكتورىنى بەلگىلىنىپ، كۆكتات، مېۋە - چېۋە، گۆش، ئۇي قۇشى، تۇخۇم، سۈت مەھسۇلاتلىرى ئىشلەپچىقىرىشى راۋاجلاندۇرۇلۇپ، شەھەر ئەتراپى ھەقىقى تۇرەدە مۇقىم قوشۇمچە يېمەكلىك ئىشلەپچىقىرىش بازىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلىدۇ. شەھەر ئەتراپى رايوننىڭ يېقىن مۇددەتلىك يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 90 مىڭ، غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 28 مىڭ؛ يىراق مۇددەتلىك يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 80 مىڭ، غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 40 مىڭ بولىدۇ.

§ 2 . مەخسۇس پىلانلار

1. يول پىلانى

شەھەر يوللىرىغا يەر ئىشلىتىش 2000 - يىلغا بارغاندا، شەھەر يوللىرىغا ئىشلىتىلىدىغان يەر 3.5 كۋادرات كىلومېتر‌غا، يوللارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 86 كىلومېتر‌غا يەتكۈزۈلىدۇ، ئىشلىتىلگەن يەر كىشى بېشىغا 11.6 كۋادرات مېتر‌دىن توغرا كېلىدۇ، غول يوللارنىڭ زىچلىقى ئىككى‌كىلومېتر/كۋادرات كىلومېتر‌غا يەتكۈزۈلىدۇ. 2000 - يىلىغا بارغاندا، كوچا ئاپتوبۇسى 47 گە، ھەر ئاپتوبۇس مۇلازىمەت قىلىدىغان ئوتتۇرىچە نوپۇس 6489 نەپەرگە، ئاپتوبۇس سىلىنغان يول 12 گە يەتكۈزۈلىدۇ.

يوللارنىڭ كەڭلىكى ئۇچ بۆلەكلىك غول يولنىڭ ئومۇمىي كەڭلىكى 40 - 50 مېتر‌غا، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 16 مېتر‌غا، بىر، ئىككى، ئۈچ بۆلەكلىك 2 - دەرىجىلىك غول يولىنىڭ ئومۇمىي كەڭلىكى 32 - 36 مېتر‌غا، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 9 - 14 مېتر‌غا، تارماق يوللار (ئولتۇراق ئۆي رايونى يوللىرى) نىڭ ئومۇمىي كەڭلىكى 20 - 24 مېتر‌غا، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى ئون مېتر‌غا يەتكۈزۈلىدۇ.

2. سۇ بىلەن تەمىنلەش پىلانى

تۇرمۇشقا سۇ ئىشلىتىش مىقدارى يېقىن مەزگىلدە 100 لېتر/نەپەر - كۈن، يىراق مەزگىلدە 150 لېتر/نەپەر - كۈن بولىدۇ. كونا شەھەر رايونىنىڭ سۇ ئىشلىتىش مىقدارى يېقىن مەزگىلدە 22مىڭ 900 كۇب مېتر /كۈن، يىراق مەزگىلدە 53 مىڭ كۇب مېتر/كۈن بولىدۇ؛ يېڭىشەھەر رايونىنىڭ سۇ ئىشلىتىش مىقدارى يېقىن مەزگىلدە 68 مىڭ 900 كۇب مېتر/كۈن، يىراق مەزگىلدە 127 مىڭ 800 كۇب مېتر/كۈن بولىدۇ؛ تاشدىن رايونىنىڭ يىراق مەزگىلدە 43 مىڭ 500 كۇب مېتر/كۈن بولىدۇ؛ غەربىي ئوگزال رايونىنىڭ يىراق مەزگىلدە 6100 كۇب مېتر/كۈن بولىدۇ (نېفىت ساناۋاتىگە ئىشلىتىلىدىغان سۇنى ئۆزئىچىگە ئالمايدۇ).

يېڭى، كونا شەھەر رايونلىرىدىكى سۇ زاۋۇتلىرىنىڭ سۇ بىلەن تەمىنلەش كۆلىمى مۇنداق بولىدۇ: يېقىن مەزگىلدە 98 مىڭ نوپۇسنى سۇ بىلەن تەمىنلەيدۇ، تەمىنلەش كۆلىمى 55 مىڭ 600 كۇب مېتر /كۈن بولىدۇ؛ يىراق مەزگىلدە 200 مىڭ نوپۇسنى سۇ بىلەن تەمىنلەيدۇ، تەمىنلەش كۆلىمى 143 مىڭ 700 كۇب مېتر/كۈن بولىدۇ.

پىلاندىكى مەزگىلدە تۆت سۇ زاۋۇتى، 3 - 4 سۇ پونكىتى قۇرۇلىدۇ.

3. يۇندا چىقىرىۋېتىش پىلانى

كورلا شەھىرىنىڭ پىلاندىكى قۇرۇلمىسى گۇرۇپپا شەكىللىك، كۆپ مەركەزلىك بولغاچقا، بىر تۇتاش يۇندا چىقىرىۋېتىش سىستېمىسىنى شەكىللەندۈرگىلى بولمايدۇ، شۇڭا يۇندا چىقىرىۋېتىش سىستېمىسى تۆت فونكسىيىلىك شۆبە رايونغا بۆلۈنىدۇ.

تۇرمۇشتىن چىقىدىغان يۇندا مىقدارى بۇ يەرنىڭ ھاۋا شارائىتىغا ۋە سۇ بىلەن تەمىنلەش ئەھۋالىغا قاراپ، تۇرمۇشتىن چىقىدىغان يۇندا مىقدارى يېقىن مۇددەتلىك پىلاندا كۈنىگە كىشى بېشىغا 80 لېتردىن، يىراق مۇددەتلىك پىلاندا كۈنىگە كىشى بېشىغا 120 لېتردىن قىلىپ بەلگىلەندى. چىقىرىۋېتىش تۇزۇلمىسى جەھەتتە، تۇرمۇشتىن چىقىدىغان يۇندا بىلەن سانائەتتىن چىقىرىدىغان يۇندىنى قوشۇپ بىللە چىقىرىۋېتىش، يامغۇر سۇيى بىلەن يۇندىنى ئايرىپ چىقىرىۋېتىش تۇزۇلمىسى قوللىنىلىدۇ.

يۇندا چىقىرىۋېتىش ئومۇمىي مىقدارى يېڭى، كونا شەھەر رايونلىرىدىن چىقىرىۋېتىلىدىغان يۇندا مىقدارىنى ھېسابلاشتا، شەھەرنىڭ ئومۇمىي پىلانى ۋە يۇندا چىقىرىۋېتىش پىلانىدىكى چىقىرىۋېتىلىدىغان يۇندا مىقدارى ئاساس قىلىندى، قالغان رايونلاردىكى تۇرمۇشتىن چىقىدىغان يۇندىنى چىقىرىۋېتىش مىقدارى ئىشلىتىلىدىغان سۇ مىقدارىنىڭ 80 پىرسەنتى بويىچە، ئىشلەپچىقىرىش ۋە جامائەت قۇرۇلۇشلىرىدىن چىقىدىغان يۇندىنى چىقىرىۋېتىش مىقدارى ئىشلىتىلىدىغان سۇ مىقدارىنىڭ 85 پىرسەنتى بويىچە ھېسابلاندى. يىراق مۇددەتلىك پىلاندا شەھەرنىڭ ئومۇمىي يۇندا چىقىرىۋېتىش مىقدارى كۈنىگە 159 مىڭ 100 كۇب مېتر، شەھەردىن چىقىدىغان يۇندىنىڭ ئومۇمىي بىر تەرەپ قىلىنىش مىقدارى كۈنىگە 95 مىڭ 500 كۇب مېتر قىلىپ بەلگىلەندى.

4. خەلق مۇداپىئە قۇرۇلۇشى پىلانى

كورلا شەھىرى ئاپتونوم رايونىنىڭ خەلق مۇداپىئەسىدىكى نۇقتىلىق شەھەر، خەلق مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى نوپۇس زىچراق كونا شەھەر رايونىغا قارىتىلدى. يىراق مۇددەتلىك خەلق مۇداپىئە قۇرۇلۇش پىلانىدا مۇھىم نۇقتا يېڭىشەھەر رايونى بىلەن غەربىي ۋوگزال رايونىغا قارىتىلدى.

5. ئېلېكتر ئېنېرگىيىسى پىلانى

1989 - يىلىغا قەدەر كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئېلېكتر سانائىتىدە، سۇ، ئوت ئېلېكتر ئىستانسىلىرىدىكى گېنېراتورلارنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 83 مىڭ 400 كىلوۋاتقا يەتكۈزۈلۈپ، يەتتە ناھىيە (شەھەر) ھەم مەركەز، ئاپتونوم رايون، ئوبلاستلارنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى كارخانا، كەسىپي ئورۇنلىرى توك بىلەن تەمىنلىنىدۇ. ئېلېكتر توردىكى 35 كىلوۋولتتىن يۇقىرى توك بىلەن تەمىنلەش، ترانسپورماتور پونكىتى 28 گە، يۇقىرى بېسىملىق توك يەتكۈزۈش لىنىيىسى 37 گە، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 8.990 كىلومېتر، ئون كىلوۋولتلىق توك تەقسىملەش لىنىيىسى 1650 كىلومېتر، توك بىلەن تەمىنلەش دائىرىسىنىڭ ئوتتۇرىچە رادىئۇسى 150 كىلومېتر، توكنىڭ قاپلاش كۆلىمى 6000 كۋادرات كىلومېتر يەتكۈزۈلىدۇ.

1995 - يىلىغا بارغاندا، توك ھاسىل قىلىش مىقدارى 700 مىليون كىلوۋات سائەتكە، ئېلېكتر سانائىتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 22 مىليون يۈەنگە يەتكۈزۈلىدۇ؛ 2000 - يىلىغا بارغاندا، توك ھاسىل قىلىش مىقدارى 1 مىليارد كىلوۋات سائەتكە يەتكۈزۈلىدۇ، توك سەرپىياتىنىڭ ئېلاستىكلىق كۈچىنى سېنتىنى بىردىن يۇقىرىغا، ئېلېكتر سانائىتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتىنى 30 مىليون يۈەنگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ.

6. تېلېفونلاشتۇرۇش پىلانى

پىلاندىكى مەزگىلدە، شەھەر تېلېفونى يىلدا 20% سۈرئەت بىلەن، ئابونتلارغا خىزمەت قىلىدىغان كىچىك كومۇتاتور يىلدا 5% سۈرئەت بىلەن كۆپەيتىلىپ، 20 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا تېلېفون تەخمىنەن ھەر 100 ئادەمگە تۆتتىن توغرا كەلتۈرۈلىدۇ.

7. ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش پىلانى

پىلاندىكى مەزگىلدە، كونا شەھەر رايونىدا مىكرو رايونلاردا ئىسسىقلىق بىلەن بىر تۇتاش تەمىنلەش يولغا قويۇلىدۇ، يېڭىشەھەر رايونىدىكى چوڭ سانائەت ئورۇنلىرىنى ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش مەسلىسى ئىشلەپچىقىرىشنى ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش ئۈسكۈنىلىرى ئارقىلىق ھەل قىلىنىدۇ؛ تاشدەن، غەربىي ژوگزال رايونلىرىنى ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەشتە، چوڭ سانائەت ئورۇنلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا دائىرىگە بۆلۈپ مەركەزلىك تەمىنلەش يولغا قويۇلىدۇ.

8. كۆكەرتىش پىلانى

بەش باغچا ئەھيا قىلىنىدۇ. كۆنچى دەرياسىنىڭ ئىككى قاسىنىقىدىن پايدىلىنىپ، دەريا بويى بوستانلىقى ئەھيا قىلىنىدۇ. ئولتۇراق رايونلاردىكى كۆكەرتىلگەن كۆلەمنىڭ ئومۇمىي ئولتۇراق رايون كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى 35%كە يەتكۈزۈلىدۇ؛ سانائەت رايونىدىكى كۆكەرتىلگەن كۆلەمنىڭ ئومۇمىي سانائەت رايونى كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى 20 نەچچە پىرسەنتكە يەتكۈزۈلىدۇ؛ جامائەت قۇرۇلۇشلىرىنىڭ كۆكەرتىلگەن كۆلىمىنىڭ ئولارغا ئىشلىتىلگەن يەر كۆلىمىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى 60% تىن ئاشۇرۇلىدۇ؛ باغۋارانلاشقان ئورۇنلار 80% تىن ئاشۇرۇلىدۇ؛ يول بويلىرىدىكى كۆكەرتىلگەن يەر كۆلىمى 5.97 گېكتارغا يەتكۈزۈلىدۇ.

مۇشۇ مەزگىلدە، يېڭىشەھەرنىڭ تۈرمۇش رايونى بىلەن سانائەت رايونى ئوتتۇرىسىدا 50 مېتىر كەڭلىكتىكى ئېھاتە ئورمىنى، 50 مېتىر كەڭلىكتىكى كورلا - تارىم غول ئۆستىگى ئورمان بەلبېغى ھەم 10 - 50 مېتىر كەڭلىكتىكى 18 - تۆەن ئۆستىگى ئېھاتە ئورمىنى قۇرۇلۇشى تاماملىنىدۇ. تاشدەن مەنزىرىلىك رايونى، باشئەگىم مەنزىرىلىك رايونى ھەم تاھىر - زۇھرە قەبرىسى قۇرۇلۇشلىرىمۇ مۇشۇ پىلان مەزگىلىدە تاماملىنىدۇ. شەھەرنىڭ يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 35% تىن ئاشۇرۇلىدۇ.

9. كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش پىلانى

پىلاندىكى كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش ئۆلچىمى 50 يىل كۆزدە تۆتۈلۈپ لايىھىلەندى، 100 يىل كۆزدە تۆتۈلۈپ بېكىتىلدى. پىلان بويىچە، ئەسلىدىكى مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشلىرى ئاساسىدا، كورلا شەھىرىنىڭ كەلكۈن سۈيىنى توسۇش، باشلاش، چىقىرىۋېتىش مۇئەسسەسىلىرى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلىدۇ.

10. شەھەر ئەتراپى رايونى پىلانى

شەھەر ئەتراپى رايونى، ئاساسەن، شەھەرنى شەھەر قۇرۇلۇشىغا كېرەكلىك يەر بىلەن تەمىنلەيدۇ، بۇ رايون تەدرىجى هالدا، شەھەر ئاهالىسىگە خىزمەت قىلىدىغان كۆكتات، مېۋە - چىۋە، گۆش، تۇخۇم قاتارلىق قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ئىشلەپچىقىرىش بازىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلىدۇ. ئۇنىڭ شەھەرگە يېقىن جايلىرى كۆكتات، مېۋە، سۈت مەھسۇلاتلىرى، گۆش، تۇخۇم قاتارلىق قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى ئىشلەپ-چىقىرىشنى، يېراق جايلىرى ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دان، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىشنى ۋە سانائەت، قوشۇمچە كەسىپنى راۋاجلاندۇرۇشنى ئاساس قىلىدۇ.

شەھەر ئەتراپى رايونىدىكى كەنت - بازارلار ۋە ئاهالە رايونلىرىنىڭ پىلانىمۇ مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە ئومۇميۈزلۈك ئورۇندىلىدۇ.

§ 3. پىلاننى باشقۇرۇش

كورلا شەھەر بولۇپ قۇرۇلغان ئون يىلدىن بۇيان، بولۇپمۇ شەھەرنىڭ ئومۇمىي پىلانى تەستىقلانغاندىن كېيىن، شەھەر قۇرۇلۇشى، تۇرۇبا لىنىيىسى، يول ۋە مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى، مۇھىت، شەھەر قىياپىتى، شەھەر ئىچىدە ئىشلىتىلىدىغان يەرلەرنى باشقۇرۇش كۇچەيتىلىپ، شەھەرنىڭ ئومۇمىي پىلانى ۋە مەخسۇس پىلانلىرى قاتتىق ئىجرا قىلىندى، شەھەر قانۇن بويىچە باشقۇرۇلدى، تەرتىپ بويىچە ئىش قىلىندى، بولۇپمۇ كوچا بويلىرىغا سېلىنىدىغان بىنالار ۋە چوڭ - چوڭ جامائەت قۇرۇلۇشلىرى شەھەرلىك قۇرۇلۇش لايىھىسىنى تەكشۈرۈش كومىتېتى تەرىپىدىن تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەندىن كېيىن لايىھىلىنىدىغان بولدى.

«شەھەر پىلانلاش قانۇنى» يولغا قويۇلغاندىن بۇيان، قۇرۇلۇشلار شەھەر قۇرۇلۇش پىلانىنى باشقۇ-رۇش تەرتىپى، شەھەر قۇرۇلۇشىغا يەر ئىشلىتىش پىلانىنى باشقۇرۇش تۈزۈمى، قۇرۇلۇشقا يەر ئىشلىتىش پىلانى ئىجازەتنامىسى ۋە قۇرۇلۇشنى پىلانلاش ئىجازەتنامىسىنى باشقۇرۇش تەلىپى بويىچە قاتتىق تەكشۈرۈ-لۈپ، ئالدىنئالا تەكشۈرۈش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، «قۇرۇلۇش پىلانىدىكى قىزىل سىزىقلارنى ۋە قۇرۇلۇشقا يەر ئىشلىتىش پىلانىدىكى قىزىل سىزىقلارنى بەلگىلەپ بېرىش ئىلتىماسلىرىنى تەكشۈرۈش پىكرى» ، «قانۇنسىز يەر ئىگىلەپ قۇرۇلۇش قىلغۇچىلارنى جازالاش ئۇقتۇرۇشى» ، «دائىرىنى بۆلۈپ بېرىش، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ئۇقتۇرۇشى» قاتارلىق ئىچكى باشقۇرۇش جەدۋەللىرى ۋە ئىش بېجىرىش تۈزۈملىرى تۈزۈلۈپ، كورلا شەھىرىنىڭ پىلان باشقۇرۇش خىزمىتى يېڭى باسقۇچقا كىرگۈزۈل-دى.

§ 4. پىلاننىڭ يولغا قويۇلۇشى

شەھەر ئومۇمىي پىلانى 1988 - يىلى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان، شەھەر رايونىنىڭ قۇرۇلمىسىدا كونا شەھەر رايونى يەنىلا سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، پۈل مۇئامىلە مەركىزى قىلىنىپ گۈرۈپپا شەكىللىك، كۆپ مەركەزلىك پىلان قۇرۇلمىسى ساقلاپ قېلىندى، شەھەر رايونىنىڭ دائىرىسى ئىچىدە تولۇقلاش، تەڭشەش ئارقىلىق شەھەر رەتلىك تەرەققىي قىلدۇرۇلدى.

1988 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر 149 چەمائىلىق بىنا سېلىنىدى، ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 368 مىڭ 500 كۋادرات مېترغا يەتتى. ئۇلار ئىچىدە 1990 - يىلى تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش- ئېچىش قوماندانلىق شتابىنىڭ مىكرو رايونىدىكى 63 مىڭ 300 كۋادرات مېتر بىنا پۈتتى. سودا ساھەسىدىكى ھەرخىل خىزمەت بىنالىرىدىن 72 سى، ۋاقىتلىق قۇرۇلۇشلاردىن 358ى سېلىنىدى، 13 مىڭ 600 مېتر ئۇزۇنلۇقتا ھەر خىل تۇرۇبا يانقۇزۇلدى؛ ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك بانكىسى، ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى، ئوبلاستلىق جۇڭگو بانكىسى، ئوبلاستلىق سودا - سانائەت بانكىسى، شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسى قاتارلىق پۇل مۇئامىلە ئورۇنلىرى تېكىچى يولى بويىغا سېلىنىپ، بۇ يول پۇل مۇئامىلە كوچىسىغا ئايلاندۇرۇلدى.

1988 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى، شىمالىي تاغ يولى كېڭەيتىلدى ھەم بەش يول ئېغىزى ئۆزگەرتىلدى؛ تاشدەن كان يولى، ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى يولىغا ئاسفالت يانقۇزۇلدى، شەھەر رايونىدىكى لەڭگەر يولى، «قۇرۇلۇش» يولى، «شىنخۇا» يولى، 1 - مىكرو رايوننىڭ غول يولى، غەربىي «قاتناش» يولى، تېكىچى يولى ۋە 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ، 4 - باشلانغۇچ مەكتەپ، يۇك باشقۇرۇش پونكتى، ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، يېزا ئىگىلىك 2-شىسىنىڭ توقۇمىچىلىق زاۋۇتىغا باردىغان غول يوللار ياسالدى. شەھەر رايونىدىكى غول يوللار ۋە ئۇنىڭدىن كېچىك يوللارنىڭ 13.5 كىلومېترى (تەخمىنەن 39 مىڭ كۋادرات مېتر) غا ئاسفالىت يانقۇزۇلدى؛ كۆنچى دەرياسى چوڭ كۆۋرۈكى قاتارلىق ئون چوڭ - كىچىك كۆۋرۈك، ئىككى تۇغان ياسالدى؛ 368 يول چىرىقى رېمونت قىلىندى؛ كۆنچى دەرياسىنىڭ 6.4 كىلومېتر قېشى مۇستەھكەملەندى؛ كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىدىغان 1.3 كىلومېتر شىمالىي تاغ ئۆستىكى چېپىلدى. 1990-يىلى 126 مىڭ 400 كۋادرات مېتر، 20.9 كىلومېتر يولغا ئاسفالىت يانقۇزۇلدى، 5236 كۋادرات مېتر بېتون يول ياسالدى.

ئۇچ يىلدا كۆچەت تىكىش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش يۈزىسىدىن 6.7044 مو يەرگە 1 مىليون 980 مىڭ 900 تۈپ كۆچەت تىكىلدى. كۆنچى دەرياسىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى بوستانلىق 1000 مودىن كۆپرەك كېڭەيتىلدى، ئوبلاستلىق ئېلېكتر ئېنېرگىيىسى ئىدارىسى، باشقۇرۇش ئېلېكتر ئىستانسىسى، تاھىر - زۆھرە قەبرىسىنى ياساش ۋە باشقۇرۇم راۋەقىنى رېمونت قىلىش قۇرۇلۇشلىرى تاماملاندى. شەھەر رايونىنىڭ كۆكەرتىلىش نىسبىتى 1987 - يىلى 16% بولغان بولسا، 1990 - يىلى 26.3% كە يەتتى. جامائەت سورۇنلىرىنىڭ كۆكەرتىلىش كۆلىمى كىشى بېشىغا 1.4 كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى.

بەش يولغا كوچا ئاپتوبۇسى سېلىنىدى، كوچا ئاپتوبۇسلىرى تۆتتىن 19 غا كۆپەيتىلدى، ئۇلار ئۇچ يىلدا 1 مىليون 674 مىڭ كىلومېتر قاتناپ، 17 مىليون 750 مىڭ ئادەم (قېتىم) توشۇدى.

ئۇچ يىلدا سۈيۇلدۇرۇلغان نېفىت گازى ياقىدىغان ئائىلىدىن 4000 ى كۆپەيدى، 1990 - يىلى 300 تونىا گاز بىلەن تەمىنلەندى، ئۇچ يىلدا جەمئىي 680 تونىا گاز بىلەن تەمىنلەندى.

1989-يىل 4-ئايدا تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قوماندانلىق شتابى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلغاندىن كېيىن، قوماندانلىق شتاب بازىسىغا، بىرلەشمە جەڭ ھۆددىگەرلىك بازىسىغا، نېفىت خىمىيە سانائىتى كارخانىسىغا ئورۇن تاللاشنىڭ مۇمكىنچىلىكى ئۈستىدىكى تەكشۈرۈش - تەتقىقات تاماملاندى، ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە 100 گە يېقىن ئادەم ئاجرىتىلىپ، 59.1807 مو يەرنىڭ، ئۇچ يېزا، بەش كەنت، 11 گۇرۇپپىدىكى 4000 گە يېقىن ئادەمگە، 900 ئائىلىگە چېتىلىدىغان 4600 مو تېرىلغۇ يەرنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى تەكشۈرۈلۈپ ئىگىلەندى، 230 مىڭ كۋادرات مېتر ئۆي ۋە 300 مىڭ تۈپ دەرەخكە باھا قويۇلدى، 250 ئۆيلۈك دېھقان كۆچۈرۈلدى، 500 نەچچە ئۆيلۈك دېھقانغا يەر تەڭشەپ بېرىلدى، يېرى سېتىۋېلىنغان 1000 دىن ئارتۇق دېھقان ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

شەھەر ئومۇمىي پىلانى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان، قۇرۇلۇشلار ۋە قۇرۇلۇشلارغا يەر ئىشلىتىش پىلان

بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. تەستىقلىتىلغان شەھەر پىلانىدا شەھەر بىر، بازار كۆپ، ئولتۇراق رايون تۆت قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولغاچقا، ئومۇمىي پىلانىنى يولغا قويۇش جەريانىدا سەپ ئۆزۈن بولۇپ كېتىپ، شەھەر ئاساسىي مۇئەسسەسىلىرى تازا مۇكەممەل بولماي قالدى، كونا شەھەرنى سۇ بىلەن بىر تۆتاش تەمىنلەش كېچىكتى، باشقا رايونلارنى سۇ بىلەن تەمىنلەش ۋە يۇندا چىقىرىۋېتىشنىڭ پىشقان لايىھىسى تېخى تۈزۈپ چىقىلمىدى، مەركەزلىك هالدا ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش هېلىمۇ خېلى قىيىن بولىۋاتىدۇ، پىلانىنى يولغا قويۇش جەريانىدا ئومۇمىي پىلان بىلەن كونكرېت پىلان تازا ماسلىشىپ كېتەلمەيۋاتىدۇ.

Ⅲ باب

شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى

§1. يول

1. شەھەر رايونىدىكى ئاساسلىق غول يوللار

كورلا شەھىرىدىكى يوللارنىڭ شەكىللىنىشى تۆت باسقۇچنى بېسىپ ئۆتتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ناھىيە بازىرى كىچىك بولۇپ، كوچا - يوللار ئەگرى، تەبىئىي توپا يوللار ئىدى. 1964-يىلى باينغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەش مەركىزىنى كۆتۈرۈلىش يۈزىسىدىن «ئىتتىپاق» يولى، شەرقىي «خەلق» يولى تۈزلەندى، كېڭەيتىلدى ۋە ئۇلارغا شېغىل يېيىتىلدى. 1970 - يىلى يوللارغا ئاسفالىت ياتقۇزۇش باشلاندى. 1980 - يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، يوللار ئوتتۇرا، كىچىك شەھەر ئۆلچىمى بويىچە پىلانلىنىپ، كېڭەيتىلدى، ئۆزگەرتىلدى ۋە ياسالدى.

1990 - يىلغىچە ياسالغان كونا شەھەر رايونىدىكى ئاساسلىق غول يوللار تۆۋەندىكىچە: «ئىتتىپاق» يولى، شەرقىي «خەلق» يولى، غەربىي «خەلق» يولى، سايباغ يولى، «قاتناش» يولى، باشئەگىم يولى، شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولى، غەربىي «تەڭرىتاغ» يولى ۋە «قۇرۇلۇش» يولى.

«ئىتتىپاق» يولى 1986 - يىلدىن باشلاپ شۇنام بىلەن ئاتالدى. بۇ يول كۆنچى دەريانىڭ جەنۇبىي بىلەن شىمالىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان ئاساسلىق قاتناش يولى بولغاچقا، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىغا سىمۋۇل قىلىنىپ، «ئىتتىپاق» يولى دەپ ئاتالدى.

1964 - يىلى ئەسلى يول ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف بىناسىغىچە تۈزلەنگەندىن كېيىن، بۇ يول شەھەر ئىچىدىكى جەنۇبتىن شىمالغا تۈز ئېلىنغان بىردىن بىر غول يول بولۇپ قالدى. «ئىتتىپاق» يولى «ئاپتاپېرەس» كۆۋرۈكىنى پاسسل قىلغان هالدا ئىككىگە بۆلۈنىدۇ، كۆۋرۈكنىڭ شىمالىدىن 5 - يول دوقمۇشى (غەربىي «خەلق» يولىنىڭ بېشى) غىچە شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى دەپ، كۆۋرۈكنىڭ جەنۇبى-

دىن يېڭىشەھەر يولى دوقمۇشىغىچە جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى دەپ ئاتىلىدۇ.

شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى 1964 - يىلى تۈزلىنىپ، شېغىل ياتقۇزۇلدى. 1970 - يىلى ئاسفالىت ياتقۇزۇلدى. 1984 - يىلى كېڭەيتىلىپ، ئۈزۈنلۇقى 1150 مېتر، كەڭلىكى 32 مېتر كېلىدىغان ئۇچ بۆلەكلىك يول قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، يول بويلىرىدا ئورمان بەلبېغى، ئايرىش بەلبېغى بىنا قىلىندى، ئورمان بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر، ئايرىش بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى بىر مېتر، ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى تۆت مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى ئۈچ مېتر كېلىدۇ.

جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى بىرلا بۆلەك بولۇپ، ئۈزۈنلۇقى 1500 مېتر، كەڭلىكى 30 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر، 1979 - يىلىدىن 1980 - يىلىغا قەدەر ئاسفالىت ياتقۇزۇلدى. 1990 - يىلى «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكىدىن سۇ ئېلىكتر ئىدارىسىنىڭ ئالدىغىچە بولغان قىسمى ئۇچ بۆلەكلىك قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، قاتناش ۋاستىلىرى ئايرىلىدىغان بەلباغنىڭ كەڭلىكى 2.5 مېتر، ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى تۆت مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى ئۈچ مېتر.

شەرقىي «خەلق» يولى شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا سوزۇلغان بولۇپ، ئومۇمىي ئۈزۈنلۇقى 1596 مېتر، شىمالىي قىسمى باشئەگىم يولى بىلەن تۇتىشىدۇ، جەنۇبىي قىسمى شەھەر مەركىزىدىكى 5 - يول دوقمۇشىغىچە بارىدۇ.

بۇ يول يېڭى جۈڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ۋە يېڭى جۈڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى چاغلاردا كونا ناھىيە بازىرىنى سىرت بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان يول ئىدى، 1964 - يىلى تۈزلەندى ۋە شېغىل ياتقۇزۇلدى؛ 1970 -، 1971 - يىللىرى ئاسفالىت ياتقۇزۇلدى. 1980 - يىلى كورلا شەھەرلىك ھۆكۈمەت تۇرۇشلۇق يولغا ئايلاندى، ئۇنىڭغا شەرقىي «خەلق» يولى دەپ نام بېرىلدى. 1982 - يىلى كېڭەيتىلىپ ئۇچ بۆلەكلىك يول قىلىپ ياسالدى، ئومۇمىي كەڭلىكى 36 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر، ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى تۆت مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى تۆت مېتر، ئايرىش بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى بىر مېتر، ئورمان بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر بولۇپ، ئوتتۇرا قىسمى «نەشپۈتزار» يولى بىلەن كېسىشىدۇ. بۇ يولنىڭ بويىغا ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى، ئوبلاستلىق خەلق دوختۇرخانىسى، «كروران» مېھمانخانىسى، ئوبلاستلىق سۇ ئېلىكتر ئىدارە-سى، ئوبلاستلىق بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى، ئوبلاستلىق مالىيە ئىدارىسى، ئوبلاستلىق مېۋە-ھارۋىقى زاۋۇتى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى، ئوبلاست مېھمانخانىسى قاتارلىق ئورۇنلار جايلاشقان.

غەربىي «خەلق» يولى شەرقتە 5 - يول ئېغىزىدىن باشلىنىپ، غەربتە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ «خۇڭۋاڭ» توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغىچە بارىدۇ، ئۈزۈنلۇقى 1344 مېتر. ئۇچ بۆلەك بولۇپ، كەڭلىكى 36 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 11 مېتر، ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 4.5 مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى بەش مېتر، ئورمان بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر، ئايرىش بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى بىر مېتر. بۇ يول شەرقتىن غەربكە سوزۇلغانلىقى، شەرقىي «خەلق» يولىنىڭ غەربىي قىسمىدا بولغانلىقى ئۈچۈن غەربىي «خەلق» يولى دەپ ئاتالغان. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ قۇماندانلىق شتابى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ «جياڭنەن» سودا سارىيى، «باغراش» مېھمانخانىسى ۋە يېزا ئىگىلىك 2 - شى شتابى مۇشۇ يولىنىڭ بويىغا جايلاشقان.

بۇ يول 60 - يىللاردا يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئورگىنىنىڭ ئىچىدىكى توپلىق يول بولۇپ، «رۇيفېڭ» سودا سارىيىنىڭ ئالدىدىن ئەگىپ ئۆتەتتى. 1985 - يىلى «رۇيفېڭ» سودا سارىيىنىڭ ئالدىدىكى ئوبلاست-لىق سودا سىستېمىسىنىڭ ئىشخانا ۋە ئۆيلىرى چېقىپ تاشلىنىپ، يول تۈزلەنگەندىن كېيىن ھازىرقى

كۆلەمگە يەتتى. 1986 - يىلى بۇ يول ئۇچ بۆلەكلىك قىلىپ ياسالدى، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولى بىلەن ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىغا ئاسفالىت، بېتون ياتقۇزۇلدى.

سايباغ يولى شىمالىي قىسمى غەربىي «قاتناش» يولى بىلەن تۇتىشىدۇ. ئۇزۇنلۇقى 1258 مېتر، ئۇ ئۇچ بۆلەكلىك يول بولۇپ، ئومۇمىي كەڭلىكى 36 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 12 مېتر كېلىدۇ. «يۇچۈەن» سودا سارىيىدىن «خەلق» سودا سارىيىغىچە، ئايرىش بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى بىر مېتر، ئورمان بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر. «يۇچۈەن» سودا سارىيىدىن غەربىي «قاتناش» يولىغىچە ئايرىش بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر، ئورمان بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى 2.5 مېتر، ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 4.5 مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى بەش مېتر كېلىدۇ.

1964 - يىلى كېڭەيتىلدى، تۇزلەندى، شېخىل يېيىتىلدى؛ 1970 - ، 1971 - يىللىرى ئاسفالت ياتقۇزۇلدى؛ 1985 - يىلى شەھەر پىلانى بويىچە كېڭەيتىلىپ، ھازىرقى كۆلەمگە كەلتۈرۈلدى. بۇ يول چارباغ يېزىسىنىڭ سايباغ كەنتىنى كېسىپ ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن سايباغ يولى دەپ ئاتالدى.

«قاتناش» يولى «قاتناش» يولى سايباغ يولى بىلەن كېسىشىدىغان جايدىن باشلاپ، شەرقىي «قاتناش» يولى، غەربىي «قاتناش» يولى دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. شەرقىي «قاتناش» يولى شەرقتە «شىر» كۆۋرۈكىگىچە، غەربتە سايباغ يولىنىڭ ئېغىزىغىچە بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 770 مېتر، كەڭلىكى 36 مېتر كېلىدۇ، ئۇ ئۇچ بۆلەكلىك يول بولۇپ، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر، ماتورسىز قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى تۆت مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى ئۈچ مېتر، ئايرىش بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر، ئورمان بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى 2.5 مېتر. شىنجاڭ 4 - تىرانسپورت شىركىتى، ئوبلاستلىق تاشيول باش ئۇچاستىكىسى ۋە كورلا تاشيول ئۇچاستىكىسى بۇ يول ياسالغان چاغدا مۇشۇ يەرگە جايلاشقان ئورۇنلار بولغاچقا، «قاتناش» يولى دەپ ئاتالغان.

بۇ يول 1970 - ، 1971 - يىللىرى تۇزلەندى، 1985 - يىلى كېڭەيتىلىپ ئۈچ بۆلەكلىك قىلىپ ياسالدى ۋە ئاسفالت، بېتون ياتقۇزۇلدى. 1990 - يىلى ئاسفالت غەربىي «قاتناش» يولىغا تۇتاشتۇرۇلدى.

بەشئەگىم يولى بۇ يول سەل شەرقىي شىمال ۋە غەربىي جەنۇب يۇنىلىشىدە جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان، ئۇزۇنلۇقى 744 مېتر، كەڭلىكى 44 مېتر بولۇپ، ئىككى بۆلەكلىك (چىقىدىغان يول، چۈشىدىغان يول) قىلىپ ياسالغان، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى توققۇز مېتر، ئايرىش بەلبەغىنىڭ كەڭلىكى 2.5 مېتر. جەنۇبىي قىسمى شەرقىي «خەلق» يولىغا تۇتۇشىدۇ، شىمالىي قىسمى دۆلەت تاشيولى بىلەن كېسىشىدۇ، ئوتتۇرا قىسمى تۇرپان - كورلا تۆمۈر يولى بىلەن كېسىشىدۇ، تۆۋەن قىسمى 18 - تۆەن ئۆستىگىدىن ئۆتىدۇ. بۇ يول ئازادلىقتىن ئىلگىرى جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭغا باردىغان مۇھىم قاتناش يولى ئىدى.

1986 - يىلى پىلان بويىچە ئاپتوموبىل چۈشىدىغان، چىقىدىغان ئىككى بۆلەكلىك يول قىلىپ ياسالدى، ئاسفالىت ۋە بېتون ياتقۇزۇلدى.

«تەڭرىتاغ» يولى يولوچى توشۇش بېكىتىنىڭ شەرقىدىن ئاپتوموبىل باشقۇرۇش پونكىتىغىچە بولغان 910 مېتر يول شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولى دەپ، يولوچى توشۇش بېكىتىنىڭ غەربىدىن ئاشلىق-ياغ زاۋۇتىغىچە بولغان 1854 مېتر يول غەربىي «تەڭرىتاغ» يولى دەپ ئاتىلىدۇ. پۈتۈن يول شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان، كەڭلىكى 32 مېتر كېلىدىغان بىرلا بۆلەكلىك يول بولۇپ، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر. بۇ يول ھازىر ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىنىڭ كورلا شەھىرىدىن ئۆتىدىغان قىسمىدۇر.

«قۇرۇلۇش» يولى «قۇرۇلۇش» يولى يېڭىشەر بىلەن شەرقىي ۋوگزالنى تۇتاشتۇرىدىغان ئاساسلىق

يول بولۇپ، ئۇنىڭ ئوبلاستلىق قۇرۇلۇش بانكىسىدىن «شىنخۇا» يولى ئېغىزىغىچە بولغان 3800 مېتر قىسمى شىمالىي «قۇرۇلۇش» يولى دەپ ئاتىلىدۇ؛ «شىنخۇا» يولى ئېغىزىدىن ئوبلاستلىق پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇتىغىچە بولغان 5450 مېتر قىسمى جەنۇبىي «قۇرۇلۇش» يولى دەپ ئاتىلىدۇ.

1982 - يىلى بۇ يولنىڭ كۆنچى دەرياسىدىن لەڭگەر ئۆستىگىچە بولغان قىسمى كېڭەيتىلدى. 1985 - يىلى ئەتىيازدا يول ئۈلى پىلانلىكىدەك ياسالدى. 1987 - يىلى كۆنچى دەرياسىغا چوڭ كۆۋرۈك سېلىنغاندىن كېيىن «قۇرۇلۇش» يولىنىڭ ئىككى تۆلىكى تۆتاشتۇرۇلدى. 1989 - يىلى بۇ يولغا شېخىل ياتقۇزۇش قۇرۇلۇشى دەسلەپكى قەدەمدە تاماملاندى.

2. شەھەر رايونىدىكى 2 - دەرىجىلىك غول يوللار

1990 - يىلىغا قەدەر كورلا شەھەر رايونىدا ياسالغان 2 - دەرىجىلىك غول يوللار تۆۋەندىكىچە: شەرقىي «بايىن» يولى، غەربىي «بايىن» يولى، «مەدەنىيەت» يولى، شىمالىي تاغ يولى، لەڭگەر يولى، «شىنخۇا» يولى، يېڭىشەھەر يولى، كان يولى، جەنۇبىي تاشدەن يولى، «نەشپۈتزار» يولى.

«بايىن» يولى بۇ يول شەرقىي شىمالدىن غەربىي جەنۇبقا سوزۇلغان، ئوتتۇرا قىسمى سايباغ يولى بىلەن كېسىشىدۇ، شەرقى شەرقىي «بايىن» يولى دەپ ئاتىلىدۇ، شەرقىي ئۇچى شەرقىي «قاتناش» يولىغا تۇتىشىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1200 مېتر؛ غەربى غەربىي «بايىن» يولى دەپ ئاتىلىدۇ، غەربىي ئۇچى غەربىي «خەلق» يولىغا تۇتىشىدۇ، ئۇزۇنلۇقى 500 مېتر، كەڭلىكى 26 مېتر، بىر بۆلەكلىك يول بولۇپ، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولنىڭ كەڭلىكى توققۇز مېتر، پىيادىلەر يولنىڭ كەڭلىكى تۆت مېتر. بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى ۋە ئوبلاست دەرىجىلىك ئورگانلار-نىڭ تولىسى مۇشۇ يول بويىدا بولغاچقا، «بايىن» يولى دەپ ئاتالغان.

«مەدەنىيەت» يولى بۇ ئەسلى چارباغ گۈڭشېسىغا باردىغان كىچىك يول ئىدى. «مەدەنىيەت» يولى شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان، شەرقىي ئۇچى سايباغ يولىغا تۇتىشىدۇ، غەربىي ئۇچى غەربىي ئايلانما يولغا تۇتىشىدۇ. كەڭلىكى 28 مېتر، ئۇ بىر بۆلەكلىك يول بولۇپ، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر، ئورمان بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى ئىككى مېتر، پىيادىلەر يولنىڭ كەڭلىكى بەش مېتر، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 937 مېتر.

بۇ يولدا 50 - يىللاردا كورلا ۋىلايىتىگە بېۋاستە قاراشلىق 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ بار ئىدى، 60 - يىللاردا ئوبلاستلىق پارتىيە مەكتىپى، 70 - يىللاردا ئوبلاستلىق سىغەن مەكتىپى، 90 - يىللاردا ئوبلاستلىق رادىئو - تېلېۋىزىيە داشۇسى ۋە ئوبلاستلىق موڭغۇل مەكتىپى قۇرۇلدى، شۇڭا بۇ يول «مەدەنىيەت» يولى دەپ ئاتالدى.

شىمالىي تاغ يولى بۇ يول جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان، جەنۇبىي ئۇچى «شەرق قىزاردى» مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا شەرقىي «قاتناش» يولىغا تۇتىشىدۇ، ئوتتۇرا قىسمى شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولى بىلەن كېسىشىپ، تۆمۈر يولدىن ئۆتۈپ، شىمالىي تاغ تۆۋىدە دۆلەت يولى بىلەن تۇتىشىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2202 مېتر، كەڭلىكى 32 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر. «شەرق قىزاردى» مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدىكى «قاتناش» يولى ئېغىزىدىن يولۇچى توشۇش بېكىتى (شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولى ئېغىزى) كىچە بولغان 744 مېتر يولغا ئاسفالت ياتقۇزۇلدى؛ شىمالىي قىسمى ھېلىمۇ شېخىللىق يول. بۇ يول شىمالغا سوزۇلۇپ، ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىنى كېسىپ ئۆتۈپ، شىمالىي تاغ تۆۋىگىچە باردىغانلىقى ئۈچۈن، شىمالىي تاغ يولى دەپ ئاتالغان.

لەڭگەر يولى شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان، شەرقىي ئۇچى شەرقىي «ئىتتىپاق» يولىغا تۇتىشىدۇ، غەربىي ئۇچى غەربىي ئايلانما يولغا تۇتىشىدۇ ھەم ئۇدۇل لەڭگەر يېزىسىغا بارىدۇ، شۇڭا بۇ يول لەڭگەر يولى دەپ ئاتالغان. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1200 مېتر، كەڭلىكى 32 مېتر. ئۇ بىر بۆلەكلىك يول بولۇپ، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى ئون مېتر. 1989 -، 1990 - يىللىرى يولىنىڭ توپا-تاش قۇرۇلۇشى پۈتۈپ، ئاسفالت ۋە بېتون ياتقۇزۇلدى.

يېڭىشەھەر يولى شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان، شەرقىي ئۇچى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىغا تۇتىشىدۇ، غەربىي ئۇچى غەربىي ئايلانما يولنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنىنىڭ ئالدىغا ھەمدە يېڭىشەر يېزىسى ۋە سايدۆڭگە بارىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1250 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى يەتتە مېتر. 1984 - يىلى ئاسفالت ياتقۇزۇلدى.

«نەشپۈتزار» يولى شەرقىي جەنۇبتا دەريا بويى بىلەن تۇتىشىدۇ، ئوتتۇرا قىسمى شەرقىي «خەلق» يولى بىلەن تۇتىشىدۇ، غەربىي شىمالدا شەرقىي «بايىن» يولى بىلەن كېسىشىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 720 مېتر، كەڭلىكى 36 مېتر، ئۇ بىر بۆلەكلىك يول بولۇپ، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر، پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى بەش مېتر. 1987 - يىلى ئاسفالت ياتقۇزۇلدى. 1988- يىلى ئەتىيازدا يولىنىڭ ئىككى قاسنىقىغا نەشپۈت تىكىلگەندىن كېيىن، «نەشپۈتزار» يولىغا ئايلاندى.

كان يولى كان يولى تاشدەندە بولۇپ، شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان، شەرقىي ئۇچى ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىغا تۇتۇشىدۇ، غەربىي ئۇچى شەھەرلىك كۆمۈركانغا بارىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 4000 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى 14 مېتر. بۇ يول ئازادلىقتىن ئىلگىرى باشئەگمىدىن ئۆتىدىغان ئاددىي يول ئىدى. باشئەگىم ئېلېكتر ئىستانسىسى يولنى توسۇۋالغاندىن كېيىن، خامانگۇ جىلغىسى ۋە كۆمۈركانغا بارىدىغان مەخسۇس يول بولۇپ قالدى، شۇڭا بۇ يول كان يولى دەپ ئاتالدى. 1985 -، 1986 - يىللىرى يول بويىدىكى ئورۇنلار پۈل يىغىش قىلىپ، يولنى شېغىل بىلەن ئۆلداپ چىقتى. 1987 - ۋە 1988 - يىللىرى يولغا ئاسفالت ۋە بېتون ياتقۇزۇلدى.

جەنۇبىي تاشدەن يولى بۇ يول تاشدەندىكى كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىدا. پىلان بويىچە ئاددىي، ئەگرى - توقاي يول كېڭەيتىلدى ۋە تۇزلەندى، 1987 - يىلى يول ئۇلىنىڭ توپا - تاش قۇرۇلۇشى پۈتكۈزۈلدى، 1988 - يىلى ئاسفالت ياتقۇزۇلدى. شەرقىي ئۇچى ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستانسىغىچە بارىدۇ، غەربىي ئۇچى ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىغا تۇتىشىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 4600 مېتر، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولىنىڭ كەڭلىكى يەتتە مېتر.

«شىنخۇا» يولى پويىز ئىستانسىسىدىن «قۇرۇلۇش» يولىغىچە بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1800 مېتر. 1989 - يىلى يول ئۇلىنىڭ توپا - تاش قۇرۇلۇشى پۈتتى.

3. كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن ئۆتىدىغان تاشيوللار

ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىككى مۇھىم غول يولى يەنى ئۇرۇمچىدىن قەشقەرگە بارىدىغان ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولى، غۇلجا شەھىرىدىن چاقىلىققا بارىدىغان غۇلجا - چاقىلىق تاشيولى كورلا شەھىرى رايونىدىن ئۆتىدۇ.

§ 2 . كۆۋرۈك ۋە سۇئگۈچلەر

1. كۆنچى دەريا سىنغان تاشيول كۆۋرۈكلىرى

كورلا شەھىرى كۆنچى دەريا سىنىڭ بويىغا جايلاشقان، بۇ دەريا ئەگرى - بۈگرى بولۇپ، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى شەھەر رايونلىرىنى تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن، دەريا غا بىر قانچە كۆۋرۈك سېلىنغان.

«ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكى بۇ كۆۋرۈك شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى بىلەن جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى تۇتىشىدىغان جايدا بولۇپ، ئەڭ باشتا مىنگونىڭ 15 - يىلى (1926-يىلى) سېلىنغان، مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) 5-ئاينىڭ 12-كۈنى ئوت كېتىپ كۆيۈپ كەتكەن، يەرلىك ئورۇنلار 50 مىڭ يۈەن پۇل يىغىش قىلىپ، كۆۋرۈكنى قايتىدىن سالغان ھەم ئۇنى «ئادالەت كۆۋرۈكى» دەپ ئاتىغان. 1966 - يىلى كۆۋرۈكنىڭ ئەسلى ئورنىغا 30 مېتر ئۇزۇنلۇقتا، يەتتە مېتر كەڭلىكتە پولات چۆنقىلىق-بىتون قۇرۇلمىلىق، ئۇچ ئەگمىلىك كۆۋرۈك سېلىندى، كۆۋرۈك شادىسى ئاپتاپپەرەس نۇسخىسىدا ياسالغانلىقى ھەم كۆۋرۈكنىڭ ئىككى بېشىغا نۇر چېچىپ تۇرغان قىزىل قۇياشقا سىمۋول قىلىنغان تۆت يول بەلگىسى ياسالغانلىقى ئۈچۈن، بۇ كۆۋرۈك «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكى دەپ ئاتالدى.

«شىر» كۆۋرۈكى بۇ كۆۋرۈك شەرقىي «قاتناش» يولىدا بولۇپ، ئەسلىدە كۆنچى دەريا سىدىن ئۆتىدىغان ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىنىڭ سېلىنغان ياغاچ كۆۋرۈك ئىدى. 1964 - يىلى ئوبلاستلىق تاشيول ئاسراش باش ئوچاستكىسى ياغاچ كۆۋرۈكنىڭ جەنۇب تەرىپىگە ئۇزۇنلۇقى 50 مېتر، كەڭلىكى يەتتە مېتر كېلىدىغان پولات چۆنقىلىق - بىتون قۇرۇلمىلىق، ئۇچ ئەگمىلىك كۆۋرۈك سالدى. بۇ كۆۋرۈك پۈتكەندىن كېيىن، ياغاچ كۆۋرۈك چۆۋۈپ تاشلاندى. كۆۋرۈكنىڭ ئىككى يېقىدىكى شادىغا 38 شىرنىڭ ھەيكىلى قۇندۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن، بۇ كۆۋرۈك «شىر» كۆۋرۈكى دەپ ئاتالدى.

كۆنچى چوڭ كۆۋرۈكى بۇ كۆۋرۈك «قۇرۇلۇش» يولىنىڭ غەربىي ئۇچىدا بولۇپ، ئۇنى 1985-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تاشيول كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى ئەترىتى 1 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىپ ياساپ، 1986-يىلى 10 - ئايدا پۈتكۈزدى. ئۇ شەھەر رايونىدىن پويىز ئىستانسىسى ۋە يېڭىشەر رايونىغا ئۆتىدىغان مۇھىم كۆۋرۈك بولۇپ، پولات چۆنقىلىق - بىتون تاختا قۇرۇلمىلىق قىلىپ ياسالدى.

بوستان بولى كۆۋرۈكى بوستان يولىدا ئەسلى بىر ياغاچ كۆۋرۈك بار ئىدى، ئۇزاق رېمونت قىلىنمىغانلىقى ھەم «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكى سېلىنغاندىن كېيىن ئۆتىدىغان قاتناش ۋاستىلىرى ئازىيىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، بۇ كۆۋرۈك 1982 - يىلى چۆۋۈپ تاشلاندى. شەھەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، 1984 - يىلى 180 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، بوستان بولى كۆۋرۈكى قايتا ياسالدى. بۇ بىتون قۇرۇلمىلىق، ئۇچ ئەگمىلىك كۆۋرۈكنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ چارلاش - لايىھىلەش يۇرتى لايىھىلىدى، شەھەرلىك بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى ياساپ، 1985 - يىلى ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بەردى.

تاشدەن تاشيول چوڭ كۆۋرۈكى بۇ كۆۋرۈك ئۇرۇمچى-قەشقەر تاشيولىنىڭ تاشدەن لىنىيىسىدە بولۇپ، باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ سېلىنىشى بىلەن تاشيولنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كەلگەندە، 1961-يىلى سېلىنغان. بۇ پولات چۆنقىلىق-بىتون قۇرۇلمىلىق، ئۇچ ئەگمىلىك كۆۋرۈك ئۇرۇمچى-قەشقەر تاشيولىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ لىنىيىسىدىكى كۆنچى دەريا سىدا ھەممىدىن بۇرۇن سېلىنغان تاشيول چوڭ كۆۋرۈكى ھېسابلىنىدۇ.

2. تاشدەن ۋە باشقەگىم تۆمۈر يول كۆۋرۈكلىرى

70 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا، دۆلەت جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنى ياسىغاندا، كۆنچى دەرياسىغا تەشدەن ۋە باشقەگىم تۆمۈر يول كۆۋرۈكلىرى سېلىندى، بۇ كۆۋرۈكلەرنى تۆمۈر يول قىسىملىرى سالدى.

3. شەھەر كوچىلىرىدىكى تاشيول كۆۋرۈكلىرى

شەھەر رايونىدىكى كۆنچى دەرياسى كۆۋرۈكلىرى «خەلق» يولى كۆۋرۈكى، شەرقىي «تەڭرىتاغ» يولى كۆۋرۈكى، شىمالىي تاغ يولى كۆۋرۈكى، شەرقىي «قاتناش» يولى كۆۋرۈكىدىن ئىبارەت. بۇ كۆۋرۈكلەرنىڭ ئالدىنقى ئۇچى 18 - تۆەن ئۆستىڭگە سېلىنغان كۆۋرۈكلەر بولۇپ، چات ئارىسى 15 مېتردىن يېتىدۇ؛ باشقەگىم يولىدىكى «خەلق» يولى كۆۋرۈكى بىر ئەگمىلىك بولۇپ، كەڭلىكى 24 مېتر كېلىدۇ؛ شەرقىي «تەڭرىتاغ» ۋە شىمالىي تاغ يوللىرىدىكى كۆۋرۈكلەر تۆز كۆۋرۈك.

شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتىدىغان لەڭگەر ئۆستىڭىنىڭ شەھەر رايونىدىكى قىسمىدا ئالتە كىچىك كۆۋرۈك بار، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ چات ئارىسى بەش مېتر كېلىدۇ.

بۆندىن باشقا، شەھەر رايونىدىن ئۆتىدىغان چارباغ ئۆستىكى، قازانچى ئۆستىكى، چىلانباغ ئۆستىكى قاتارلىق ئۆستەڭلەرگىمۇ يەتتە كىچىك كۆۋرۈك سېلىنغان.

4. سۇ ئۆڭگۈچلەر

شەھەر رايونىدىكى تۆنجى سۇئۆڭگۈچ سابىق ئوبلاستلىق مال دوختۇرلۇق پونكىتى (ھازىرقى ئوبلاستلىق چارۋىچىلىق ئىدارىسى) ئالدىدىكى خېببىي چوڭ ئەتىرىتىنىڭ كىچىك ئۆستىڭگە ياسالغان. بۇ سۇئۆڭگۈچنىڭ ئورنىدا ئەسلىدە كىچىك ياغاچ كۆۋرۈك بار ئىدى، بۇ كۆۋرۈك كۆتۇرۇپ سېلىنغان بولۇپ، كوچا مەركىزىدىكى قاتناش ئەپسىز بولۇپ قالغانلىقتىن، 1967 - يىلى ئەگمە سۇئۆڭگۈچكە ئۆزگەرتىلگەن، كېيىن جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىغا ئاسفالت يانقۇزۇلغاندا كېڭەيتىپ ۋە ئۆزگەرتىپ ياسالدى.

شەھەر رايونىدىكى كوچا بويلىرىغا جايلاشقان ئورۇنلارنىڭ ئىشىك ئالدىغا قاتناشقا، دەل - دەرەخ، گۈل - گىياھلارنى سۇغۇرۇشقا ئەپلىك كىچىك سۇئۆڭگۈچلەر ياسالدى.

§ 3. سۇ بىلەن تەمىنلەش

1. سۇ بىلەن تەمىنلەش ئەھۋالى

كۆنچى دەرياسىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى خەلق ئۆزۈندىن بۇيان كۆنچى دەرياسىنىڭ سۈيىنى ئىچىپ كەلگەن. دەريادىن يىراقراق يېزىلاردىكى دېھقانلار 2 - 3 مېتر چوڭقۇرلۇقتا كۆلچەك كولىۋالاتتى، ئادەم ۋە چارۋىلار شۇ كۆلچەكتىن سۇ ئىچەتتى.

1950-يىلى 3-ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئورگان كادىرلىرىنى ئىختە-

يارىي ئەمگەككە تەشكىللەپ، بىردىن چوڭ دېئامېترلىق قۇدۇق قازدۇردى. ئۇنىڭ بىرى 15 مېتر چوڭقۇرلۇقتا بولۇپ، 1960-يىلىغا قەدەر ئىشلىتىلدى. 1957-يىلى كورلا ۋالىي مەھكىمىسى تۆنجى ماشىنىلاشقان قۇدۇق قازدى. 1962-يىلى يېزا ئىگىلىك 2-شىسى شەھەر ئىچىگە ئېگىزلىكى 30 مېتر، سىغىمچانلىقى 50 كۇب مېتر كېلىدىغان سۇ مۇنارى سالدى. شۇنىڭدىن كېيىن كورلا ناھىيىسىدىكى ئورۇنلار ئۆز ئالدىغا قۇدۇق قېزىپ، سۇ مۇنارى سېلىپ، سانائەتكە ياكى خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك سۇنى ھەل قىلدى.

1990-يىل 5-ئايدا ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، كورلا شەھەر ئىچىدە سۇ ئىستېمال قىلىدىغان ئورۇن 321 گە يەتكەن، ئۇلار ئۆزلىرى قازغان ماشىنىلاشقان قۇدۇق 178 گە، ئۆزلىرى ياسىغان سۇ مۇنارى 132 گە، سۇ ساندۇقى 46 گە يەتكەن. ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئۆزلىرى يانتۇزغان تۇرۇبا تورىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 53 مىڭ 766 مېترغا، تۇرۇبا سۇيىنىڭ ئومۇملىشىش نىسبىتى 80%كە يەتكەن.

2. سۇ زاۋۇتى ۋە سۇ مەنبەسىنىڭ تاللىنىشى

كورلا شەھىرىدىكى شەھەر قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلغان رايونلارنىڭ كۆپ قىسمى سۇ ياخشى سىڭىدىغان چۆلدىكى شېخىل قاتلاملىق يەر بولغاچقا، يەر ئاستى سۇيى ئاسانلا بۇلغىنىپ كېتىدۇ. 1990 - يىلى كونا شەھەر رايونىنىڭ يەر ئاستى سۇيى مەلۇم دەرىجىدە بۇلغاندى، يېڭىشەھەر رايونىدىكى يەر ئاستى سۇيىمۇ سانائەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ بۇلغانماي قالمايدۇ. كورلا شەھىرى گىدروگېئولوگىيىلىك شارائىت ۋە يەر ئاستى سۇيى بايلىقىنىڭ تارقىلىش ئالاھىدىلىكىگە قاراپ، شەھەر رايونىنى سۇ بىلەن تەمىنلەشتە يەر ئاستى سۇيىنى مەركەزلىك تارتىش، بىرلىككە كەلگەن تۇرۇبا سۇيى زاۋۇتى قۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللاندى.

كونا شەھەر رايونىدا سۇ مەنبەسى كۆنچى دەرياسى دېلتىسىنىڭ يۇقىرىقى قىسمىدىكى شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ شەرقىدىكى سۇ پونكىتىنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ يەر كۆنچى دەرياسىغا يېقىن بولۇپ، يەر ئاستى سۇيىنىڭ تولۇقلىنىپ تۇرۇشى يېتەرلىك، سۇ مەنبەسى مول بولغاچقا، سۇنىڭ چىقىرىلىش مىقدارى كاپالەتكە ئىگە. ھېسابلاپ كۆرۈشكە قارىغاندا، سۇ مەنبەسىنىڭ كۈنلۈك تولۇقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى 2 مىليون 46 مىڭ 900 كۇب مېترغا، پىلاندىكى كۈنلۈك چىقىرىلىش مىقدارى 98 مىڭ 900 كۇب مېترغا يېتىدۇ. يەر ئاستى سۇيى ئورنىنىڭ چوڭقۇرلۇقى 9 - 12 مېتر بولۇپ، سۇ رەڭسىز، پۇراقسىز، سۇزۇك، فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتى ياخشى، تېمپېراتۇرىسى 9C°—13C°، ئومۇمىي قاتتىقلىقى 13 - 19 گىرمانىيە گرادوسى كېلىدۇ، PH قىممىتى 7.8 — 8.1 گە يېتىدۇ. يەر ئاستى سۇيى تۇزى ئاز، قاتتىقلىقى تۆۋەن تاتلىق سۇغا كىرىدۇ، ئۇنىڭ تەركىبىدىكى زىيانلىق مىكرو ئېلېمېنتلار تازىلىق ئۆلچىمىدىن ئارتۇق ئەمەس. سۇ زاۋۇتى مۇشۇ جايغا قۇرۇلسا، كونا شەھەرنىڭ سۇ ئىستېمال قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ.

يېڭىشەھەر رايونىدا يەر ئاستى سۇيى مەنبەسىنىڭ تارقىلىش ئالاھىدىلىكىنى ئاساس قىلغاندا، سۇنىڭ پاكىزلىقىنى ساقلاش قىيىن، شۇڭا بۇ رايونغا سۇ بىلەن تەمىنلەيدىغان چوڭ سۇ زاۋۇتى قۇرۇش مۇۋاپىق ئەمەس. يېڭىشەھەر رايونىدىكى باغراش قەغەز زاۋۇتى، ئوبلاستلىق پاختا توقۇمچىلىق فابرىكىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى قاتارلىق ئورۇنلار ھازىرقى قۇدۇقلىرىدىن داۋاملىق پايدىلىنىپ، سۇيىنى ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلەتسە بولىدۇ. يېقىن كەلگۈسىدە سۇنىڭ يېتىشمەي قالىدىغان

قىسمىنى ھەم ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش ۋە باشقىلارغا كېرەكلىك سۇنى كونا شەھەر رايونىدىكى سۇ مەنبەسىدىن ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

3. سۇ بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشلىرىنى ئېلىپ بېرىش پىلانى

سۇ بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشلىرىدىكى غول تۇرۇبا لىنىيىلىرى پىلانلانغان يوللارنىڭ بويلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان يوللاردىكى غول تۇرۇبا لىنىيىسى يولنىڭ شىمالىي تەرىپىگە، جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان يوللاردىكى غول تۇرۇبا لىنىيىسى يولنىڭ غەربىي تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. يول بويلىرىدىكى تۇرۇبا لىنىيىسىدىن سۇ ئىچىدىغان ئورۇنلار سۇ باشقۇرۇش تارمىقىنىڭ ماقۇللىقىنى ئالغاندىن كېيىن، غول تۇرۇبا لىنىيىسىگە تۇرۇبا ئۇلاپ سۇ ئالسا بولىدۇ، شۇنداق بولغاندا بىرلىككە كەلگەن تۇرۇبا توري شەكىللىنىدۇ. شەھەردىكى ھازىرقى قۇدۇقلار ئادەتتە شەھەرنىڭ سۇ مەنبەسى قۇدۇقى قىلىنمايدۇ. سۇيىنىڭ مىقدارى كۆپ، سۈپىتى ياخشى، پاكىزلىقنى ساقلاش شارائىتى كاپالەتكە ئىگە قۇدۇقلاردىن شەھەرنىڭ زاپاس سۇ مەنبەسى سۈپىتىدە پايدىلىنىشقا بولىدۇ. شەھەردىكى ھازىرقى سۇ مۇنارلىرىنىڭ ئايرىملىرىدىن كەلگۈسىدە شەھەرنىڭ تۇرۇبا تورىدىكى تەڭشەش قۇرۇلمىسى ياكى تۇرۇبا تورىدىكى بېسىمنى قىسمەن تۆۋەنلىتىدىغان قۇرۇلما سۈپىتىدە پايدىلىنىش مۇمكىن. قىسمەن قۇدۇق، سۇ مۇنارلىرىدىن پايدىلىنىپ يوللارغا سۇ سېپىش، دەل - دەرەخ ۋە گۈل - گىياھلارنى سۇغىرىش مۇمكىن.

4. كۆكەرتىشكە ئىشلىتىلىدىغان سۇ

تۇرۇبا سۇيى زاۋۇتنىڭ يۇيۇنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن، كۆكەرتىش ئىشلىرىغا تولاراق يەر ئۈستى سۇيى ئىشلىتىلىدۇ.

كونا شەھەر رايونىدا ئولتۇراق رايونلار ۋە ئۇلارغا قاراشلىق كۆكەرتىلگەن يەرلەر تۇرۇبا سۇيى بىلەن سۇغۇرۇلىدۇ، باشقا كۆكەرتىلگەن يەرلەر بىر دەك يەر ئۈستى سۇيى بىلەن سۇغۇرۇلىدۇ.

يېڭىشەھەر رايونىدا ئىمارەت ئورمانلىرى يەر ئۈستى سۇيى بىلەن، باشقا كۆكەرتىلگەن يەرلەر تۇرۇبا سۇيى بىلەن سۇغۇرۇلىدۇ.

ئىككىلا رايوندا يول، مەيدانلارغا يەر ئۈستى سۇيى سېپىلىدۇ. كۆكەرتىلگەن يەرلەرنى سۇغۇرۇشقا ۋە يوللارغا سۇ سېپىشقا كۈنىگە 14 مىڭ 600 كۇب مېتر سۇ كېتىدۇ.

§ 4. ئىسسىقلىق، گاز بىلەن تەمىنلەش

1. ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش

50 - يىللاردا ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرى، ئاھالىلەر ئۆتۈن قالاپ ئىسىنىاتتى، 60 - يىللاردا شەھەر ئاھالىسى كۆمۈر قالاپ ئىسىنىدىغان بولدى، ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسىدە ئوچاق، مەش ۋە تام مەش قاتارلىقلار بار ئىدى. 70 - يىللاردا قەۋەتلىك بىنالار سېلىنىشقا باشلىغاندىن كېيىن، پار قازىنى

ئورنىتىلىپ، ئۆيلەر مەركەزلىك ئىسسىتىلىدىغان بولدى. 1990 - يىلىغا كەلگەندە، شەھەر بويىچە پار قازىنى بار ئورۇن 170 كە، پارقازىنى 351 گە، يىللىق كۆمۈر سەرپىياتى 234 مىڭ تونىغا، ئىسسىتىش كۆلىمى 1 مىليون 684 مىڭ 200 كۋادرات مېترغا يەتتى. شەھەر ئىچىدىكى بىر قەۋەتلىك ئۆيلەردە ئولتۇرىدىغان ئاھالىلەر ۋە يېزا ئاھالىلىرى ھېلىمۇ ئۆچاققا ئوت قالاپ ئىسسىنىدۇ، ئائىلىلەرنىڭ ئاز بىر قىسمى «يەرلىك پارۋاي» (ئائىلە بىرلىك قىلىنغان كىچىك پار قازىنى) » ئورنىتىپ ئىسسىنىدۇ.

2. گاز بىلەن تەمىنلەش

كورلا شەھىرىدە سۈيۈقلاندۇرۇلغان نېفىت گازى شىركىتى قۇرۇش ئىشى 1984 - يىل 10 - ئايدا باشلاندى. بۇ شىركەتكە «ئالغا» زاۋۇتىدىن ئۇچ كادىر، ئون ئىشچى ئاجرىتىلدى. دۆلەتتىن 500 مىڭ يۈەن قەرز ئېلىنىپ، «شەرق شامىلى» ماركىلىق ئاپتوموبىلدىن بىرى، ياپونىيىدە ياسالغان «نىسسان-130» ماركىلىق يۈك ئاپتوموبىلىدىن ئىككىسى، بىر قىسىم گاز تۆكۈش سېتىۋېلىندى، 45 كۋادرات مېترلىق ئىشخانا، 24 كۋادرات مېترلىق رېمونتخانا، 25 كۋادرات مېترلىق قوغداش بۆلۈمى، 59 كۋادرات مېترلىق ئاپتوموبىل ئۆيى سېلىندى. شىركەت 1985 -يىل 5 - ئايدا «ئالغا» زاۋۇتىدىكى 200 نەچچە ئۆيلۈك ئىشچى - خىزمەتچىنى سىناق تەرىقىسىدە گاز بىلەن تەمىنلەشكە باشلىدى. 1987-يىل 1-ئاينىڭ 15-كۈنى «ئالغا» زاۋۇتىنىڭ گاز شىركىتى كورلا شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1988-يىلى كورلا شەھەرلىك گاز شىركىتى «قاتناش» يولىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىن 4.5 مو يەر سېتىۋېلىپ، 6.135 كۋادرات مېترلىق ئىشخانا، 56.25 كۋادرات مېترلىق ئاپتوماشىنا ئۆيى، 5.118 كۋادرات مېترلىق گاز تۆكۈش ئامبىرى سالدى.

كورلا شەھىرىگە كېرەكلىك گازنى 1984 - يىلدىن باشلاپ، ئاساسەن، مايتاغ، قاراماي نېفىت ئايرىش زاۋۇتلىرى تەمىنلىدى. قۇرۇق گاز تۆكۈش ئاپتوموبىل بىلەن ئېلىپ بېرىلىپ، گاز قاچىلانغاندىن كېيىن كورلا شەھىرىگە ئېلىپ كېلىنىپ، ئائىلىلەر تەمىنلەندى. 1990 - يىلغا قەدەر، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، شەھەر رايونى بويىچە شەھەرلىك گاز شىركىتىنىڭ بىرلا گاز بىلەن تەمىنلەش پونكىتى گاز بىلەن تەمىنلىدى.

كورلا شەھىرىدە 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە سۈيۈقلاندۇرۇلغان نېفىت گازى ئىشلەتكەن ئائىلىلەر

جەدۋەل: 4 - 1 بىرلىكى: ئائىلە

يىللار	ئوبلاستقا قاراشلىق ئورۇنلار	شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلار	كورلىدا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار	يېزا ئىگىلىك 2 - شىدىكى ئورۇنلار	شۇ يىللىق جەمئىي سانى	ئومۇمى سانى
1985	1 070	16	228	311	1 625	2 125
1986	1 751	173	118	5	2 047	4 172
1987	481	172	128	2	783	4 955
1988	678	334	190	23	1 225	6 180
1989	598	349	279	16	1 242	7 422
1990	535	535	168	57	1 295	7 922
جەمئىي	5 113	1 579	1 111	414	8 217	8 717

ئىزاھات: ئومۇمىي سانىنىڭ ئىچىدە «ئالغا» ماشىنىسازلىق زاۋۇتىدىكى گاز ئىشلىتىدىغان 500 ئائىلىمۇ بار.

§ 5 . شەھەرنى يورۇتۇش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدىمۇ كورلىدا شەھەر - بازار ئاھالىسى، دوكانلار قارا چىراق، شام ياقاتتى، باي ئائىلىلەر پەنەر ياقاتتى.

1957 - يىلى ئوبلاستلىق شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ يېنىغا 75 كىلوۋاتلىق كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى سېلىنغاندىن كېيىن، ئىدارىلار، كارخانا ۋە كەسپىي ئورۇنلار ۋە شەھەر ئاھالىسىنىڭ بىر قىسمى لامپۇچكا يانداۋۇشقا باشلىدى. دەم ئېلىش كۈنلىرى، ھېيت - بايراملاردا كوچىلار ۋاقىتلىق چۈغلانما لامپوچكا بىلەن يورۇتۇلدى. 1958 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە (ھازىرقى يېپەكچىلىك زاۋۇتىنىڭ ئورنىدا) ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ، شەھەر رايونىنىڭ توكقا بولغان ئېھتىياجى ھەل قىلىندى. 1966 - يىل 8 - ئايدا باشقۇرۇلۇش ئىستانسىسى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىنىڭ ئۇزاقتىن تۇك يېتىشمەسلىك ئەھۋالى زور دەرىجىدە ئۆزگەردى.

1 . 1 - ئەۋلاد كوچا چىرىغى — جوغلانما لامپۇچكا

كوچىلارنى يورۇتۇشقا 1970 - يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ بازارلىق تاشيول ئاسراش ئەترىتى مەسئۇل بولدى. شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى، شەرقىي «خەلق» يولى، بايىن يولى، سايباغ يولى، شىمالىي تاغ يولى ۋە «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكى قاتارلىق جايلارغا لامپۇچكا ئورنىتىلدى، لامپۇچكا ئورنىتىلغان مۇساپە 11.8 كىلومېتر بولۇپ، 169 جۈغلانما لامپۇچكا كەتتى. تۇك رۇبلىنىك پىچاقلىق ۋېكلىيۇچاتېل ئارقىلىق ئۇلاندى.

2 . 2 - ئەۋلاد كوچا چىرىغى — يۇقىرى بېسىملىق سىماپ لامپۇچكا

شەھەر ئىچىنى يۇرۇتىدىغان كوچا چىراغلىرى 1976 -، 1979 - ۋە 1982 - يىللىرى خېلى زور دەرىجىدە ئۆزگەرتىلدى. شەھەرلىك ئېلېكتر سايمانلىرىنى ئاسراش پونكىتى 169 يۇرۇش چىراغ جازىسى ياساپ، كوچىلاردىكى جۈغلانما لامپۇچكىنى يۇقىرى بېسىملىق سىماپ لامپۇچكىغا ھەم ئادەم كۈچى بىلەن باشقۇرۇلىدىغان رۇبلىنىك پىچاقلىق ۋېكلىيۇچاتېلنى يېرىم ئاپتوماتىك ۋېكلىيۇچاتېلغا ئۆزگەرتتى.

3 . 3 - ئەۋلاد كوچا چىرىغى — يۇقىرى بېسىملىق ناترىي لامپۇچكا

شەھەرلىك ئېلېكتر سايمانلىرىنى ئاسراش پونكىتى 1982 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە بولغان بەش يىلدا يۇقىرى بېسىملىق سىماپ لامپۇچكىنىڭ ئورنىغا يۇقىرى بېسىملىق ناترىي چىراغ ئالماشتۇردى.

6 §. يۇندا چىقىرىۋېتىش

كورلا شەھىرىنىڭ يۇندا چىقىرىۋېتىش قۇرۇلۇشى كېيىنرەك باشلاندى، كەڭ كۆلەملىك قۇرۇلۇش 1979 - يىلى كورلا شەھەر بولغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلدى.

1. كونا شەھەر رايونىدىكى يەر ئاستى يۇندا تۇرۇبىسى

كونا شەھەردىكى ئاساسلىق يەر ئاستى غول يۇندا تۇرۇبىسى شەرقىي «خەلق» يولىدىن باشلىنىپ، شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى ئارقىلىق لەڭگەر يولىغا ئۇتىدۇ، ئاندىن بۇرۇلۇپ بوستان يولى ئارقىلىق خېبىي چوڭ ئەترىتىنىڭ ئالدىغا چىقىدۇ، بوستان يولى كۆۋرۈكىنىڭ ئالدىدا غەربكە بۇرۇلۇپ غەربىي باغچىدىكى دەريانىڭ شىمالىي قىرغىقىغا بارىدۇ، جەنۇبتا كۆنچى دەرياسىدىن ئۆتۈپ غەربىي باغچىدىكى ئارىلىق پومپا پونكىتىغا كىرگەندىن كېيىن جەنۇبقا بۇرۇلۇپ، ئۇدۇل ئاخىرقى پومپا پونكىتىغا بېرىپ، ئوكسىدلاش كۆلىگە ئۇلىنىدۇ. ئاساسلىق غول تۇرۇبىنىڭ دىئامېترى 800 مىللىمېتر، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 5644 مېتر.

شەرقىي «خەلق» يولى، «ئىتتىپاق» يولى، لەڭگەر يولىغا ئاساسلىق غول يۇندا تۇرۇبىسى ئورنىتىش قۇرۇلۇشى 1977 - يىلى باشلاندى. لەڭگەر يولىنىڭ دوقمۇشىدىن خېبىي چوڭ ئەترىتىنىڭ ئالدىغىچە 429 مېتر كېلىدىغان يۇندا تۇرۇبىسى ئورنىتىش قۇرۇلۇشى 1978 - يىل 8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى باشلاندى. 1979 - يىلدىن 1982 - يىلغا قەدەر تۆۋەندىكى يوللارغا ئاساسلىق غول يۇندا تۇرۇبىسى ئورنىتىلدى: شەرقىي «خەلق» يولى (تاشيول ئاسراش ھەققى ئېلىش ئورنىدىن ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىغىچە)، ئۇزۇنلۇقى 1925 مېتر؛ شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى (ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىدىن ئۆلچەم ئىدارىسى ۋە مال دوختۇرلۇق پونكىتىغىچە)، ئۇزۇنلۇقى 632 مېتر؛ بوستان يولى (خېبىي چوڭ ئەترىتىنىڭ ئالدىدىن ئارىلىق پومپا پونكىتىغىچە)، ئۇزۇنلۇقى 1308 مېتر؛ ئارىلىق پومپا پونكىتىدىن ئاخىرقى پومپا پونكىتىغىچە، ئۇزۇنلۇقى 1550 مېتر.

ئاساسلىق غول يۇندا تۇرۇبىسىنىڭ كۆنچى دەرياسىنىڭ تېگىدىن ئۆتىدىغان قىسمى 75 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى پولات چۆنقىلىق بېتون تۇرۇبىدىن ئىبارەت.

ئاساسلىق غول يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى پۈتكەندىن كېيىن، 1984 - يىلى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىلىرى قۇرۇلۇشى باشلاندى. شۇ يىلى تۆۋەندىكى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىلىرى پۈتتى: سايباغ يولىدىكى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى، ئۇزۇنلۇقى 1595 مېتر بولۇپ، «خەلق» سودا سارىيىنىڭ ئالدىدا شەرقىي «خەلق» يولى ئاساسلىق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسىگە قوشۇلىدۇ، تۇرۇبىنىڭ دىئامېترى 600 مىللىمېتر؛ «ئىتتىپاق» يولىدىكى «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكىدىن لەڭگەر يولى ئېغىزىغىچە بولغان 500 مېترلىق تارماق يۇندا تۇرۇبىسى، تۇرۇبىنىڭ دىئامېترى 500 مىللىمېتر، ئۇ لەڭگەر يولى ئېغىزىدا ئاساسلىق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسىگە قوشۇلىدۇ؛ «ئۆرۈك چېچىكى» كوچىسىدىن غەربىي «خەلق» يولىغىچە بولغان تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى، ئۇزۇنلۇقى 800 مېتر، تۇرۇبىنىڭ دىئامېترى 600 مىللىمېتر؛ يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ئامبۇلاتورىيىسىدىن «مەدەنىيەت» يولى ئېغىزىغىچە بولغان 800 مېترلىق تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى، تۇرۇبا دىئامېترى 500 مىللىمېتر بولۇپ، غەربىي «خەلق» يولى تۇرۇبا لىنىيىسىگە ئۇلىنىدۇ؛ شەرقىي «بايىن» يولى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى، ئۇزۇنلۇقى 1158 مېتر،

تۇرۇبا دىئامېترى 500 مىللىمېتر بولۇپ، سايباغ يولى تۇرۇبا لىنىيىسىگە ئۇلىنىدۇ.

1983 - 1984 - يىللىرى ئارىلىق پومپا پونكىتى ۋە ئاخىرقى پومپا پونكىتىنىڭ ئىككى يۇندا چىقىرىش پومپا پونكىتى قۇرۇلدى. ئارىلىق پومپا پونكىتى كۆنچى دەريالىسىنىڭ جەنۇبىدىكى غەربىي باغچىدا بولۇپ، كۆلىمى 194 كۋادرات مېتر، ئۇنىڭغا 286 مىڭ 900 يۇەن مەبلەغ كەتتى. ئاخىرقى پومپا پونكىتى ئارىلىق پومپا پونكىتىنىڭ 1.5 كىلومېتر جەنۇبىدىكى يۇندا بىر تەرەپ قىلىش زاۋۇتىدا بولۇپ، كۆلىمى 194 كۋادرات مېتر، ئۇنىڭغا 206 مىڭ 600 يۇەن مەبلەغ كەتتى.

1985 - يىلدىن 1989 - يىلغا قەدەر ئۇزۇنلۇقى 478 مېتر، تۇرۇبا دىئامېترى 600 مىللىمېتر كېلىدىغان شىمالىي تاغ يولى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى؛ ئۇزۇنلۇقى 1150 مېتر، تۇرۇبا دىئامېترى 500 مىللىمېتر كېلىدىغان شەرقىي «قاتناش» يولى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى؛ ئۇزۇنلۇقى 730 مېتر، تۇرۇبا دىئامېترى 500 مىللىمېتر كېلىدىغان «مەدەنىيەت» يولى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى؛ ئۇزۇنلۇقى 752 مېتر، تۇرۇبا دىئامېترى 500 مىللىمېتر كېلىدىغان غەربىي «خەلق» يولى تارماق يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى ۋە جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى تارماق غول يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى ياسالدى. 1990 - يىلى يولۇچى توشۇش بېكىتىدىن شىنجاڭ قۇدۇق بۇرغىلاش شىركىتىگىچە قوش يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى ياسىلىشقا باشلىدى.

2. يېڭىشەھەر رايونىدىكى تۆمۈر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ يەر ئاستى يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى

يېڭىشەر پويىز ئىستانسىسىنىڭ يۇندا چىقىرىۋېتىش قۇرۇلۇشى ئۆز ئالدىغا بىر سىستېما. شىمالى ئېگىز، جەنۇبى پەس بولۇشتەك يەر شەكلىگە قاراپ، ئاساسلىق غول يۇندا تۇرۇبىسى شىمالدىن جەنۇبقا يانتۇزۇلغان، ئاساسلىق غول تۇرۇبا لىنىيىسىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 5.5 كىلومېتر. كورلا تارىم غول ئۆستىگە-نىڭ شەرقىغە قۇرۇلۇش كۆلىمى 100 مو كېلىدىغان يۇندا ئوكسىدلاش كۆلى ياسالغان. يۇندا 250 مىللىمېترلىق بېسىملىق تۇرۇبا بىلەن ئوكسىدلاش كۆلىگە كىرگەندىن كېيىن، سىكىپ پارغا ئايلىنىپ تۇگەيدۇ.

1982 - يىلدىن باشلاپ ھەرىلى 500 مىڭ كۇب مېتر يۇندا سىكىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ، يەر ئاستى سۇيىنى بۇلغاش خەۋپىنى پەيدا قىلماقتا.

1989 - يىلى شەھەرلىك كۆكەرتىش باشقارمىسىدا شەخسلەر بوز يەر ئېچىپ، كۆچەت تىكىپ يۇندا بىلەن سۇغىرىشقا ھەم پاسكىنا سۇنى بىئو جانلىقلار ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىشقا باشلىدى، بۇ يۇندىنىڭ يەر ئاستى سۇيىنى بۇلغاش تەھدىدىنى تۇگەتتى.

3. نېفىت بازىسىنىڭ يەر ئاستى يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسى

تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قۇماندانلىق شىتابى بازىسى (نېفىت كىچىك رايونى) نىڭ يۇندا چىقىرىۋېتىش قۇرۇلۇشى بىر سىستېما بولۇپ، يۇندىنى ئۆز ئالدىغا چىقىرىۋېتىدۇ.

نېفىت كىچىك رايونىنىڭ سىرتىدا 1990 - يىلى قۇرۇلۇشقا باشلىغان غول يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 7000 مېتر، بۇنىڭ ئىچىدە تېكىچى يولى غول يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 2400 مېتر، تۇرۇبا دىئامېترى 600 مىللىمېتر؛ نېفىت كىچىك رايونى غول يۇندا تۇرۇبا لىنىيىسىنىڭ

ئۇزۇنلۇقى 4.6 كىلومېتر، تۇرۇبا دىئامېترى 800 مىللىمېتر. شۇ مەزگىلدە يەنە كۈنىگە 6000 كۇب مېتر يۇندىنى بىر تەرەپ قىلالايدىغان ئوكسىدلاش كۆلىدىن بىرى، يۇندا چىقىرىش پومپا پونكىتىدىن بىرى ياسالدى.

4. يۇندا ئوكسىدلاش كۆلى

كونا شەھەردىكى يۇندا ئوكسىدلاش كۆلى كورلا شەھىرىدىكى يۇندا ئوكسىدلاش كۆلى كونا شەھەرنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى «824» قىسىم قورۇسى جەنۇبىي تېمىنىڭ سىرتىدا بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 322 مېتر، كەڭلىكى 212 مېتر، ئېگىزلىكى ئون مېتر. كۆلدە بىر تىندۇرۇش كۆلچىكى ۋە بىئو جانلىقلار بىلەن ئوكسىدلايدىغان تۆت ئوكسىدلاش كۆلچىكى بار بولۇپ، ئومۇمىي سىغىمى 38 مىڭ كۇب مېتر.

يېڭىشەھەردىكى تۆمۈر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ يۇندا ئوكسىدلاش كۆلى يېڭىشەھەردىكى تۆمۈر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ يۇندا ئوكسىدلاش كۆلى يېڭىشەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى چۆلدە بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 300 مېتر، كەڭلىكى 200 مېتر، چوڭقۇرلۇقى ئۈچ مېتر. يۇندا ئىككى كۆلچەككە قويۇپ بېرىلىپ، پۈتۈنلەي سىڭدۈرۈۋېتىلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنى ياسىغان تۆمۈر يول قىسىملىرى تۆمۈر يول ياساش جەريانىدا يۇندا ئوكسىدلاش كۆلىنىمۇ ياسىغان.

§ 7. كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش

1. كۆنچى دەريا سىستېمىسىدىكى مۇداپىئە قېشى

كۆنچى دەريا باغراش كۆلىدىن باشلىنىدۇ، ئۇنىڭ سۈيى باغراش كۆلى ئارقىلىق تەڭشىلىپ تۇرىدۇ، كەلكۈن كەلمىگەن چاغدا، دەريا سۈيى بىرخىل بولۇپ، تۆت پەسلىدە ھېچقانچە پەرقلەنمەيدۇ. لېكىن كۆنچى دەريا سىستېمىسىدىكى كەلكۈن سۈيى تولاراق خامانگۇ جىلغىسىدىن چىقىدىغان قىيانىڭ زور تەسىرىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ. خامانگۇ جىلغىسىدىن چىقىدىغان سۇ كۆپەيسە، كۆنچى دەريا سىدا كەلكۈن پەيدا بولۇپ، كونا شەھەرگە ئېغىر تەھدىت سالىدۇ. كۆنچى دەريا سىستېمىسىدىكى كەلكۈن ئۆتكۈزۈش مىقدارى 100 يىلدا بىر قېتىم 290 كۇب مېتر/سېكونت، 50 يىلدا بىر قېتىم 250 كۇب مېتر/سېكونت بولىدۇ، دېگەن تەسەۋۋۇر بويىچە پىلانلاندى.

1990 - يىلى تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قۇماندانلىق شتابى نېفىت كىچىك رايونىدىكى 2.15 كىلومېتر كۆنچى قېشىنى («شىر» كۆۋرۈكىدىن كۆنچى دەريا سى چوڭ كۆۋرۈكىگىچە) كۆتىرىپ مۇستەھكەملىدى. قاشىنىڭ دەريا تەرىپىگە پۈتۈنلەي بېتون تاختا يانتۇزۇپ، تاختا ئارىلىقلىرىغا سېمونت لاي قويدى. قاشىنىڭ ئېگىزلىكى 2.35 مېتر، قاش ئۈستىنىڭ كەڭلىكى 3.5 مېتر، ئۇلىنىڭ كەڭلىكى 9.96 مېتر.

2. شىمالىي تاغ باغرىدىكى ئورۇنلارنىڭ مۇداپىئە قۇرۇلۇشلىرى

كورلا شەھىرىنىڭ كونا شەھەر ۋە يېڭىشەھەر رايونلىرىدىكى شىمالىي تاغ باغرىغا جايلاشقان ئورۇنلار كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىشتە ناھايىتى كۈچ قۇلايلىق شارائىتقا ئىگە. كونا شەھەر ۋە يېڭىشەھەرنىڭ

شىمالىدا ۋە شەرقىي شىمالىدا تۆمۈر يول ۋە تاشيول ئۇللىرى بار، يول ئۇللىرىنىڭ شىمالىدىكى كەلكۈن كېلىدىغان تەرەپتە كەلكۈن توسۇش، باشلاش، قويۇۋېتىش مۇئەسسەسىلىرى كۆپلەپ ياسالدى؛ ئويراق يەرلىرىگە كەلكۈن سۇيىنى چىقىرىۋېتىدىغان ئېرىق، كۆۋرۈك ۋە سۇئۆگۈچلەر ياسالدى.

شىمالىي تاغ يولىدىكى تۆمۈر يول كۆۋرۈكىنىڭ ئاستىغا كەلكۈن قويۇۋېتىش ئېرىقى قېزىلغان بولۇپ، كەلكۈن 18 - تـۆەن ئۆستىگە قويۇلۇپ كېتىدۇ، ئېرىقنىڭ كەلكۈن ئۆتكۈزۈش مىقدارى 32 كـۇب مېتر/سېكونت قىلىپ لايىھىلەنگەن.

شىمالىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ غەربىدىكى تۆمۈر يول ۋە تاشيول كۆۋرۈكلىرى، ئەسلىيەتتە، كەلكۈن قويۇۋېتىش كۆۋرۈكلىرىدۇر. كۆۋرۈك تۆۋەنىدىكى ئوبلاستلىق ئۇن - ياغ يىمەكلىكلەر زاۋۇتى تاش يانتۇزۇلغان كەلكۈن قويۇۋېتىش ئېرىقى ياسىدى، كەلكۈن شۇ ئېرىق ئارقىلىق 18 - تۆەن ئۆستىگە قويۇلۇپ كېتىدۇ.

شەرقىي پويىز ئىستانسىسىدىكى تۆمۈر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسى دائىرىسىدە تۆمۈر يول كۆۋرۈكىنىڭ ئاستىغا ئىككى كەلكۈن قويۇۋېتىش ئېرىقى چېپىلدى، كەلكۈن سۇيى بۇ ئېرىقلار ئارقىلىق كورلا - تارىم غول ئۆستىگە قويۇلۇپ كېتىدۇ.

IV باب

ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش

§ 1. شەھەر ئىچىدىكى ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش

1949 - يىلى كورلا ناھىيە بازىرىدا جەمئىي 17 مىڭ 549 كۋادرات مېتر ئۆي - زېمىن بار ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى ئورۇنلار ئۈزى باشقۇرىدىغان ئۆي 852 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي ئۆي - زېمىن كۆلىمىنىڭ 86.4 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى؛ كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدە- كى ئورۇنلار ئۈزى باشقۇرىدىغان ئۆي 378 كۋادرات مېتر بولۇپ، 2.15% نى ئىگىلەيتتى؛ شەخسىلەرنىڭ ئۆيى 15 مىڭ 87 كۋادرات مېتر بولۇپ، 85.98% نى ئىگىلەيتتى؛ ئارمىيىنىڭ ئۆي - زېمىنى 1230 كۋادرات مېتر بولۇپ، 7.01% نى ئىگىلەيتتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇش فوندىنى مەۋرىي تارماقلار بويىچە تەخسىمىلەش تۈزۈمى يولغا قويۇلغانلىقتىن، ھۆكۈمەت تۇرالغۇ ئۆيلىرىنى باشقۇرۇش ھەرقايسى سىستېمە- لاردىكى ئورۇنلارنىڭ ئىلكىدە بولدى، ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش تارمىقى بىۋاستە باشقۇرىدىغان ئۆيلەرنىڭ نىسبىتى ناھايىتى ئاز بولدى.

1950 - يىل 6 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندا، ھۆكۈمەتتە تەسىس قىلىنغان خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى شەھەر ئىچىدىكى تۇرالغۇ ئۆي ۋە يەر - زېمىنلارنى باشقۇرۇشقا باشلىدى. 1969-يىل 7-ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى قۇرۇلغاندا، كومىتېتنا تەسىس قىلىنغان ئىشلەپچىقىرىشقا قۇماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى شەھەر ئىچىدىكى تۇرالغۇ ئۆي ۋە يەر - زېمىنلارنى

باشقۇردى. 1981 - يىل 10 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۆي - زېمىنلارنى يەنە ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى باشقۇردى.

1979 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندا، شەھەر رايونىدىكى تۇرالغۇ ئۆيلەرنى شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش ئىدارىسى باشقۇردى. 1984 - يىل 4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئىگىدارچىلىق قىلىپ كېلىۋاتقان ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش كەسپى شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پۈتۈن شەھەردىكى ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش كەسپىنى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى ئۆتكۈزۈۋالدى.

ئۇزۇندىن بۇيان، تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشى تاۋارنىڭ خاراكتېرى ۋە ئالاھىدىلىكى بويىچە باشقۇرۇلمىدى، تۇرالغۇ ئۆيلەر پاراۋانلىق ئىشلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈلۈپ، دۆلەت مەبلەغ سېلىپ ئۆي سالغاندىن كېيىن ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، تۆۋەن ئۆي ئىجارىسى تۈزۈمى يولغا قويۇلغانلىقتىن، ئىجارە ھەققى بىلەن ئۆي چىقىمىنى قامدىغىلى بولمىدى. ئۆي باشقۇرۇشتا بىر تۆتاش كىرىم قىلىش، بىر تۆتاش چىقىم قىلىش يولغا قويۇلدى، سىياسەت خاراكتېرلىك زىيان مالىيىدىن تولۇقلاپ بېرىلدى. شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1985 - يىلى تاۋار ئۆي سېلىش سىنىقى ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى ھەم تاۋار ئۆي كۆلىمىنى يىلدىن يىلغا كېڭەيتىپ، ئۆي قۇرۇلۇشىنى ھەر تەرەپلىمە تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە تاۋارلاشتۇرۇش يۆنىلىشىگە قاراپ يۈكسەلدۈردى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تارقاتقان شەھەر - بازارلاردىكى ئۆي - زېمىنلارغا بولغان مۇلۇكچىلىك ھوقۇقىنى دەپتەرلىك باشقۇرۇش چارىسىگە ئاساسەن، كورلا شەھىرىدىكى ھۆكۈمەت ۋە شەخس ئۆيلىرىنى، دۆلەت ئىلكىدىكى يەرنى باشقۇرۇش ۋاقتىلىق چارىسى تۈزۈپ چىقىلىپ، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى تەستىقلىغاندىن كېيىن شەھەردىكى ھەممە ئورۇنلارنىڭ يولغا قويۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆي سودىسى، ئۆي - زېمىن رەنىسى، زېمىنى سېتىۋېلىنىپ كۆچۈرۈلگەنلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ھەققى ھەم ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنى بىۋاستە باشقۇرۇش قاتارلىقلارغا دائىر تەپسىلىي پرىنسىپ ۋە چارىلەر تۈزۈلۈپ، شەھەردىكى ھۆكۈمەت ۋە شەخس ئۆيلىرىنى باشقۇرۇش تەدرىجىي ھالدا تۈزۈملەشتۈرۈلدى ۋە مۇنتىزىملاشتۇرۇلدى.

§ 2 . مۇلۇكچىلىك ھوقۇقىنى دەپتەرلىك باشقۇرۇش

كورلا ناھىيىسى كورلا ناھىيە بازىرى ۋە يېزىلاردىكى يەرلەردىن پايدىلىنىش كېنىشكىسى ۋە ئۆي ئىگىدارلىق كېنىشكىسى تارقىتىشنى 1953 - يىلى باشلىدى.

1983 - يىل 1 - ئايدىن 1986 - يىل 9 - ئايغا قەدەر شەھەر بويىچە ئازادلىقتىن بۇيانقى تۇنجى قېتىملىق ئۆي - زېمىننى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. تەكشۈرۈش مەزمۇنى ھەرخىل ئۆيلەرنىڭ سانى، سۈپىتى، بېجىرىملىقى، ئىگىلىنىش ۋە پايدىلىنىش ئەھۋالى، شەھەر ئاھالىسىنىڭ ئولتۇراقلىشىش ئەھۋالى، تۇراقلىق مۇلۇك قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. تەكشۈرۈش دۆلەتنىڭ تۇنجى قېتىملىق ئۆي - زېمىننى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش چارىسىدىكى تەلەپلەر بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. تەكشۈرۈشتە مۇھىم ئۆيلەر جەمئىي سەككىز دەپتەر رايونىغا ئايرىلدى: كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى 1-دەپتەر رايونى، «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى 2 - دەپتەر رايونى، تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورنى

3-دەپتەر رايونى، يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى 4-دەپتەر رايونى قىلىندى. ئاندىن يەنە كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىغا تەۋە بازارغا يېقىن يېزىلارمۇ تۆت دەپتەر رايونىغا ئايرىلدى. 1-دەپتەر رايونىغا دائىر خېلى مۇكەممەل تەكشۈرۈش ماتېرىيالى ئىگىلەنگەندىن تاشقىرى يەنە بۇ دەپتەر رايونىنىڭ1000 :1 ماسشتابلىق تەكشىلىك خەرىتىسى ئىشلەپ چىقىلدى.

1986 - يىلى شەھەردىكى ھەرخىل ئۆيلەرنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 3 مىليون 118 مىڭ 100 كۋادرات مېتر، ئومۇمىي قىممىتى تەخمىنەن 300 مىليون يۈەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىدارە ئورۇنلىرى ئۆزى باشقۇرىدىغان ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 2 مىليون 951 مىڭ 700 كۋادرات مېتر بولۇپ، شەھەردىكى ئۆي ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 6 . 94 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ كوللېكتىپ ئورۇنلار ئۆزى باشقۇرىدىغان ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 58 مىڭ 300 كۋادرات مېتر بولۇپ، 1.9% نى ئىگىلىدى، شەخسىي ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 96 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، 3.1% نى ئىگىلىدى؛ مەسچىت، ئىبادەتخانىلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 794 كۋادرات مېتر بولۇپ، 0.03% نى ئىگىلىدى؛ شەھەر بۇاستە باشقۇرىدىغان ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 11 مىڭ 400 كۋادرات مېتر بولۇپ، 0.37% نى ئىگىلىدى.

شەھەرنىڭ باشقۇرۇش ئىشلىرىنى قانۇن بويىچە باشقۇرۇش ئىزىغا سېلىش ئۈچۈن، ئۆي - زېمىننى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئاساسىدا، 1988 - يىل 8 - ئايدا كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر - بازاردىكى دۆلەت يەرلىرىدىن پايدىلىنىش كېنىشكىسى، ئۆيگە ئىگىدارچىلىق قىلىش كېنىشكىسى تارقىتىش خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر 12 مىڭ 590 كورپۇس ھۆكۈمەت ئۆيىگە ئىگىدارلىق قىلىش كېنىشكىسىدىن جەمئىي 739 ى تارقىتىلىپ، كېنىشكە تارقىتىلغان كۆلەم 4 مىليون 36 مىڭ 200 كۋادرات مېترغا يەتتى.

شەخسىي ئۆيلەرنى تىزىملاش 1990 - يىل 9 - ئايدا باشلىنىپ، يىل ئاخىرىغا قەدەر 1779 ئائىلە تىزىملىنىپ، يەردىن پايدىلىنىش كېنىشكىسى ۋە ئۆيگە ئىگىدارلىق قىلىش كېنىشكىسىدىن 351ى تارقىتىلدى، ئۆي - زېمىن ماجراسىدىن 11ى بىر تەرەپ قىلىندى، قانۇنسىز ئىگىلىۋېلىنغان 2200 مودىن ئارتۇق بىكار يەر قايتۇرۇۋېلىندى. شەھەر بويىچە كېنىشكە تارقىتىلغانلارنىڭ نىسبىتى 95% دىن يۇقىرى بولدى.

1988 - يىل 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن سودىسى ئورنى قۇرۇلدى. بۇ ئورۇن يەرلىك مالىيىگە ئۆي بېجى يىغىپ بېرىش، ھۆكۈمەت ۋە شەخسىي ئۆيلەر سودىسىنى باشقۇرۇش، ئۆي - زېمىنغا باھا قويۇپ بېرىش، ئۆي بازىرىنى باشقۇرۇش، گۇۋاھگە قويۇلغانلىق، رەسمگە قويۇلغانلىق، قوشۇۋېلىنغانلىق، بۆلۈنگەنلىك تىزىملاش، ئىجارىگە ئالغۇچى ۋە بەرگۈچىلەرنى تىزىملاش - تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى بىر تۇتاش ئىشلەپ، نىسبەت بويىچە رەسمىيەت ھەققى ئالدى.

مەيلى يېڭى ئۆيلەرگە بولسۇن ياكى كونا ئۆيلەرگە بولسۇن، ھەممىسگە مۇكەممەل ئارخىپ ماتېرىيالى ئىشلەندى، ئۇلارنى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن سودىسى ئورنى ۋە شەھەرلىك ئۆي - زېمىن ئىدارىسىنىڭ دەپتەر باشقۇرۇش تارمىقى ئارخىپلاشتۇردى ۋە ساقلىدى.

3 § . تاۋار ئۆيلەرنى سېتىش ۋە ئىجارىگە بېرىش

1. تاۋار ئۆيلەرنى سېتىش

شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى بويىچە، 1985 - يىل 10 - ئايدا

تاۋار ئۆي سېلىش سىنىقى باشلاندى. شۇ يىلى 20 مو يەر سىتىۋېلىنىپ، بەش تاۋار ئۆي بىناسى قۇرۇلۇشى باشلىنىپ، 1986 - يىلى پۈتكۈزۈلدى، پۈتكەن ئۆي 142 يۈرۈش بولۇپ، قۇرۇلۇش كۆلىمى 8528 كۋادرات مېترغا يېتىدۇ، ئۇلاردىن 71 يۈرۈشى سىرتقا سېتىلدى، 71 يۈرۈشى شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلدى.

1990 - يىلىغا قەدەر سايباغ 1 - مىكرو رايونى، شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى، لەڭگەر يولى دوقمۇشىدىكى تاۋار تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشلىرى ۋە بىر قىسىم ھاۋالە قىلىنغان قۇرۇلۇشلار نۆۋەتلىق ئېلىپ بېرىلىپ پۈتكۈزۈلدى. تاۋار ئۆيلەرنىڭ بازىرى ياخشى بولدى، ئەسىلەش تەلەپنى قاندۇرالمىدى.

2. ئۆي ئىجارىسى

تۇرالغۇ ئۆي ئىجارىسى ئۆي - زېمىن تارمىقى بىۋاستە باشقۇرىدىغان ئۆي ئىجارىسى، ئورۇنلار ئۆزى باشقۇرىدىغان ئۆي ئىجارىسى دەپ ئىككىگە بۆلۈپ يېغىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك ئۆي - زېمىن تارمىقى بىۋاستە باشقۇرغان ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنىڭ كۆلىمى 16 مىڭ 900 كۋادرات مېتر بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە بىر قەۋەتلىك ئۆي 2480 كۋادرات مېتر، 3 - 4 قەۋەتلىك ئۆي 14 مىڭ 400 كۋادرات مېتر. بۇ ئۆيلەر، ئاساسەن، شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار ۋە چ خ قاتارلىق تارماقلارنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيلەر.

قەۋەتلىك ئۆيلەرنىڭ ھەر كۋادرات مېتردىن ئېلىنىدىغان ئىجارە ھەققىنىڭ 0.31 - 0.32 يۈەننىسى ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىدارىسى قوشۇپ بەردى، 0.05 - 0.07 يۈەننىسى ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئۆزى تۆلىدى؛ بىر قەۋەتلىك ئۆيلەرنىڭ ھەركۋادرات مېتردىن ئېلىنىدىغان ئىجارە ھەققىنىڭ 0.27 يۈەننىسى ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىدارىسى قوشۇپ بەردى، 0.05 يۈەننىسى ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئۆزى تۆلىدى. ئىجارە ھەققىنى ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش تارمىقى يىغىپ، ئۆيلەرنى رېمونت قىلىش قاتارلىق ئىشلارغا ئىشلەتتى.

ھەرقايسى ئورۇنلار يەنى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلار ۋە كوللېكتىپ ئورۇنلار ئۆزلىرى سالغان ئۆي 1990 - يىلى جەمئىي 1 مىليون 698 مىڭ 900 كۋادرات مېترغا يەتتى، ئۆي ئىجارىسىنى ئورۇنلارنىڭ ئۆزى ئالدى، ھەق ئۆلچىمى بىۋاستە باشقۇرۇلىدىغان ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنىڭكىگە ئاساسەن ئوخشاش بولدى.

1990 - يىلى كورلا شەھەر ئىچىدىكى شەخسىي ئۆيلەرنىڭ كۆلىمى 112 مىڭ 600 كۋادرات مېتر بولدى. ئۇلارنىڭ ئاز بىر قىسمى ئىجارىگە بېرىلدى، ئىجارە ھەققىنى ئۆي ئىگىسى بىلەن ئولتۇرغۇچى كېڭىشىپ بېكىتتى.

§ 4. شەخسىي ئۆي ۋە مەسچىت-ئىبادەتخانىلارغا قارىتىلغان سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

كورلا شەھىرى مەركەز، ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ شەھەر - بازارلاردىكى شەخسىي ئۆيلەرگە قارىتىلغان سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە دائىر ھۆججەتنىڭ روھىغا ئاساسەن، 1984 - يىلى شەخسىي ئۆي سىياسىتىنى 25 ئائىلىگە ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، 16 مىڭ 900 يۈەن ئورۇنلاشتۇرۇش پۇلى

بەردى. 1987 - يىل 1 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شەخسىي ئۆي سىياسىتىنى 13 ئائىلىگە ئەملىيلەشتۈرۈپ، 52 مىڭ يۈەن قوشۇمچە يارداەم بەردى.

20 ئائىلىنىڭ 60 - يىللاردا كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق قىلىپ سېلىنغان 43 ئېغىز ئۆيى چېقىلغانلىقى ئۈچۈن، 1987 - يىل 6 - ئايدا 5636 يۈەن قوشۇمچە يارداەم پۇلى بېرىلدى؛ كوللېكتىپ ئورۇنلار 70 - يىللاردا ئىگىلىۋالغان يەتتە ئېغىز شەخسىي ئۆي 8 - ئايدا ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى؛ توققۇز ئائىلىنىڭ 1975 - يىلى كۆنچى دەريا سىنىڭ جەنۇبىدىكى تېكىنچى يولىنى كېڭەيتكەندە چېقىلغان كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق 19 ئېغىز ئۆيى ئۈچۈن 10 - ئايدا 4410 يۈەن قوشۇمچە يارداەم پۇلى بېرىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە تارقاقلاشتۇرۇش، تاش يوللارنى كېڭەيتىش، ئاساسىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىش سەۋەبلىك ئۆيى چېقىۋېتىلگەن ياكى ئىگىلىۋېلىنغان 24 ئائىلىگە 1984 - يىل 4 - ئايدا 4.97 مو جايلىق يەر تۆلەم ئورنىدا كېسىپ بېرىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا چېقىۋېتىلگەن جامە مەسچىتى 1984 - يىلى ئېزىغا سېلىپ بېرىلدى. كورلا بازىرىدىكى يەتتە مەسچىت - ئىبادەتخانىغا 1987 - يىل 8 - ئاينىڭ 17 - كۈنى بىر قېتىمدىلا 20 مىڭ يۈەن قوشۇمچە يارداەم بېرىلدى. بۈندىن باشقا، شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى تەكشۈرۈپ ئەملىيلەشتۈرگەن ئالتە ئۆيلۈك دىنىي زاتنىڭ 57 ئېغىز شەخسىي ئۆيى ئىگىلىۋېلىنىش مەسىلىسى 10 مىڭ 900 يۈەن ھەق بېرىش يولى بىلەن ھەل قىلىندى.

§ 5 . ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان، كورلا ناھىيىسىنىڭ شەھەر رايونىدىكى ئۆيلەرنى رېمونت قىلىشتا، ھەرقايسى سىستېمىلاردىكى ئورۇنلار باشقۇرىدىغان ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنى شۇ سىستېمىلاردىكى ئورۇنلارنىڭ ئۆزى رېمونت قىلىپ كەلدى. بۇ ئاسىتە باشقۇرۇلىدىغان ھۆكۈمەت ئۆيلىرى ژاقىتلىق ئىشچى ياللاش ئارقىلىق رېمونت قىلىندى، بىرلىككە كەلگەن رېمونتچىلار قوشۇنى بولمىدى.

1985-يىلى 7-ئاينىڭ 10-كۈنى كورلا شەھەرلىك رېمونت ئەتىرىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇ ئاسىتە باشقۇرۇلىدىغان ھۆكۈمەت ئۆيلىرىنى شۇ ئەترەت تەكشۈرۈپ رېمونت قىلىدىغان بولدى. 1986-يىلى رېمونتقا بۇ ئاسىتە قاتنىشىدىغان ئىشچى - خىزمەتچى توققۇزغا، رېمونت قىلىنغان كۆلەم 14مىڭ كۋادرات مېتىرغا، ئورۇندالغان رېمونت سوممىسى 15 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1987 - يىلى رېمونت قىلىنغان كۆلەم 24 مىڭ 800 كۋادرات مېتىرغا، رېمونت سوممىسى 30 نەچچە مىڭ يۈەنگە يەتتى.

رېمونت تۇرلىرى سۇ، يۇندا، پار تۇرۇبىلىرى، سۇ، توك سەرپىياتىنى خاتىرىلەش ئەسۋابلىرىنى ئورنىتىش ۋە تەكشۈرۈش، پول، تاملارنى رېمونت قىلىش ۋە ئاقلاش، ھاجەتخانا ۋە باشقا ئەسلىمىلەرنى رېمونت قىلىش، ئۆي ئىچى ۋە سىرتىغا توك سىمى تارتىش، ئۆي ئىچى ۋە سىرتىدىكى تۇرۇبا، سىملارنى رېمونت قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

1988 - يىلى رېمونت ئەتىرىتى 25 مىڭ كۋادرات مېتىر كۆلەمنى رېمونت قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، 130 مىڭ يۈەنلىك رېمونت مىقدارىنى ئورۇندىدى ھەم 1 - مىكرو رايونىدىكى 242 ئائىلىنىڭ، 18 مىڭ كۋادرات مېتىر ئۆيىنىڭ قىشتا نورمال ئىسسىشىغا كاپالەتلىك قىلدى.

1989 - يىلى رېمونت ئەتىرىتى تاۋار ئۆي ۋە بىر تۇتاش سېلىنغان ئۆيلەرنى كېڭەيتىش، ئۆزگەرتىش ۋە رېمونت قىلىش كۆلىمىنى 25 مىڭ كۋادرات مېتىرغا يەتكۈزۈپ، 82 مىڭ يۈەنلىك رېمونت مىقدارىنى

ئورۇندىدى. 1990 - يىلى رېمونت قىلىنغان كۆلەمنى 35 مىڭ كۋادرات مېتىرغا، رېمونت سومىمىسىنى 200 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، تاريختا ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىش.

V باب

يەر باشقۇرۇش

1§ . يەر ئىشلىتىش

1. يەر ئىشلىتىشنى باشقۇرۇش

ئاپتونوم ئوبلاستلىق، كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى يەر ئالغۇچى ئورۇنلاردا ساقلانغان كۆپ ئېلىپ ئاز ئىشلىتىش ياكى ئېلىپ قويۇپ ئىشلەتمەسلىكتەك يەر ئىسراپچىلىقىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، 1960 - يىلى بىرلەشمە خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، ناھىيە ۋە ناھىيىدە تۇرۇشلۇق 26 يەر ئالغۇچى ئورۇن ئالغان يەرنى تەكشۈرۈپ، 4100 مو يەر، 49 مو باغ، 191 ئېغىز ئۇيىنى نەق مەيداندا ئېنىقلاپ چىقتى، بۇ يەردىن قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلگىنى 1083 مو، ئېلىپ قويۇپ ئىشلىتىلمىگىنى 1489 مو. بۇ يەرلەردىن ئايرىم ئورۇنلار ئالغان تېرىغىلى بولمايدىغانلىرىدىن باشقا جەمئىي 1200 مو يەر ئېلىنغان گۇڭشې، ئەترەتلەرگە قايتۇرۇلدى ھەم قايتۇرۇش رەسمىيىتى ئۆتەپ بېرىلدى. تاپشۇرۇلغان يەرلەرنىڭ ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى يەنىلا يەر ئالغان ئورۇننىڭ ئىلكىدە بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىنىڭ ۋاقتىنچە تېرىپ پايدىلىنىپ تۇرۇشىغا بېرىلدى، يەر ئالغان ئورۇننىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇشىغا كېرەك بولۇپ قالغاندا، يەر ئالغان ئورۇننىڭ ئىشلىتىشىگە قايتۇرۇلىدىغان بولدى.

كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1980 - يىل 11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى تارقاتقان «كورلا شەھرىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇش چارىسى»دا مۇنداق بەلگىلەندى: شەھەرگە قاراشلىق يەرلەرنى شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى تارمىقى بىر تۇتاش پىلانلايدۇ ۋە باشقۇرىدۇ. ئاساسىي قۇرۇلۇشقا يەر ئېلىش توغرا كەلگەندە، «دۆلەت قۇرۇلۇشىغا يەر ئېلىپ ئىشلىتىش چارىسى» ۋە ئاساسىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش تەرتىپى ھەم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ ئالاقىدار ھۆججىتىدىكى بەلگىلىمە بويىچە بېجىرىلىدۇ. شەھەردە تۇرۇشلۇق پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورۇنلىرى، خەلق تەشكىلاتلىرى ۋە شەخسلەرنىڭ يېڭىنى قايتا تىزىملاپ تەكشۈرگەندىن كېيىن يەر ئىشلىتىش كېنىشكىسى بېرىلىدۇ. ئاساسىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىش ئۈچۈن تەستىق بويىچە ئېلىنغان ياكى ئاجرىتىپ بېرىلگەن يەرلەرنى يەر ئالغۇچىنىڭ ئىشلىتىشلا ھوقۇقى بولىدۇ، ئىگىدارلىق قىلىش ھوقۇقى بولمايدۇ. قۇرۇلۇش پىلانى ئۆزگەرگەنلىكى ئۈچۈن تۇرۇپ قالغان يەرلەرنى ياكى كۆپ ئېلىپ ئاز ئىشلىتىپ ئېشىپ قالغان، ئېلىپ قويۇپ ئىشلەتمىگەن، بالدۇر ئېلىپ قويۇپ كېيىن ئىشلىتىلىدىغان (بەش يىل ئىچىدە قۇرۇلۇش قىلىنمايدىغان) يەرلەرنى ئىجارىگە بېرىشكە، ئۆتۈنۈپ بېرىشكە ياكى قوشۇمچە يېمەكلىك بازىرى قىلىشقا بولمايدۇ.

ئاق، قاقاس يەرلەرنى، شەھەر ئىچىدىكى بوش يەرلەرنى قۇرۇلۇشقا ئىشلەتكۈچى ئورۇنلاردىن شەھەر-لىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش ئىدارىسى يەر باشقۇرۇش ھەققى ئالىدۇ. ھەرقانداق ئورۇن ۋە شەخس شەھەر ئىچىدىكى بوش يەرلەرنى تەستىقسىز خالىغانچە ئىگىلىۋالسا ۋە ئۆي سېلىپ تام چۆرىۋالسا، بەلگىلىمىگە خىلاپ قۇرۇلۇش قىلغان دەپ قارىلىپ، دۆلەت قۇرۇلۇشىغا كېرەك بولۇپ قالغاندا ھەقسىز چېقىپ تاشلىنىدۇ.

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1983 - يىل 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئېلىپ ئىشلىتىلىدىغان يەرنىڭ باھاسى، تېرىلغۇ يەرنى ئېلىپ ئىشلەتكەندە تۆلىنىدىغان تۆلەم، ئورۇنلاشتۇرۇش قوشۇمچە يارداەم پۇلى، يەر سېتىۋالغاندىن كېيىن ئېشىپ قالغان ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۆيى چېقىلغاندىن كېيىن ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىقلار توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە چىقاردى.

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1984 - يىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇنلار يەر ئېلىشتا يوللاشقا تېگىشلىك ماتېرىياللارنى ۋە تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ھوقۇق دائىرىسىنى بەلگىلىدى. شەھەرگە تەۋە رايوندىكى يەر بايلىقى، سۇ بايلىقى، قېزىلما بايلىقلارنى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىر تۇتاش پىلانلايدۇ ۋە باشقۇرىدۇ دەپ بەلگىلىدى ھەم شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانىغا كىرگۈزۈلگەن رايون دائىرىسىنىڭ شەھەر ئەتراپىدىكى تېكىچى، چارباغ، يېڭىشەر يېزىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسەتتى.

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1985 - يىلى شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسىنى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يەر باشقۇرۇدىغان فۇنكسىيىلىك تارمىقى قىلىپ بېكىتتى ھەم يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسىنىڭ كونكرېت ۋەزىپىسىنى بەلگىلىدى. شەھەر قۇرۇلۇش پىلانىغا كىرگۈزۈلگەن رايون دائىرىسىدىكى يەرلەرنى، ھازىر دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە بېلىقچىلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىلمۇاتقان يەرلەرنى شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى تىزىملاپ باشقۇرىدىغان بولدى. مۇشۇ دائىرىدە قۇرۇلۇش قىلىشقا ئېلىنىدىغان يەرنىڭ ئورنىنى شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسىنىڭ پىلانلاش ئىشخانىسى تەكشۈرۈپ قوشۇلۇپ، ھوقۇق دائىرىسى بويىچە شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن، شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى يەر ئېلىش رەسمىيىتى ئۆتەپ بېرىدىغان، ئىشلەتكۈچى ئورۇن ھەق تاپشۇرىدىغان بولدى. پىلانلانغان رايون سىرتىدىكى يېزا يەرلىرىنى دۆلەت، يېزا - بازار كوللېكتىپى ۋە شەخسلەر قۇرۇلۇشقا ئىشلەتمەكچى بولسا، شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى تەكشۈرۈپ، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە تەستىقلاتقاندىن كېيىن، يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى يەر ئېلىش رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بېرىدىغان ھەم بەلگىلىمە بويىچە ھەق ئالىدىغان بولدى.

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1987 - يىل 12 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «كەنت - بازارلارنى پىلانلاش قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇش ۋاقتىلىق نىزامى» چىقىرىپ، كەنت - بازار ئومۇمىي پىلانى ۋە كەنت - بازارلارنىڭ قۇرۇلۇش پىلانىنى بازارلىق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ماقۇللىقىدىن ئۆتكۈزۈش، ئۇنى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە تەكشۈرتۈپ تەستىقلىتىش كېرەك، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانلىرىنىڭ پىلانىنى بىۋاستە شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە تەكشۈرتۈپ تەستىقلىتىش كېرەك، دەپ بەلگىلىدى.

كورلا شەھرىگە قاراشلىق يېزا، بازار، مەيدان ئاھالىلىرىنىڭ ئولتۇراق ئۆيىنىڭ قۇرۇلۇش ئۆلچىمى شەھەرنىڭ يېقىن ئەتراپىدا 0.5 مو، يىراق ئەتراپىدا 0.7 - 1 مو قىلىپ بەلگىلەندى. بۇندىن باشقا يەنە كەنت - بازار قۇرۇلۇشىنى لايىھىلەش ۋە قۇرۇلۇش قىلىشنى باشقۇرۇشقا دائىر مادداىلارمۇ بەلگىلەندى.

شەھەر، بازارلاردىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى يەرلەرنى مەلۇم قىلىپ تىزىملىتىش، كېنىشكا تارقىتىش

خىزمىتى 1988 - يىلى 8 - ئايدىن 1990 - يىلىغا قەدەر شەھەر بويىچە تاماملاندى. شەھەر بويىچە دۆلەت ئىلكىدىكى يەرلەرنى ئىشلىتىش كېنىشكىسىدىن 671 ى تارقىتىلدى، كېنىشكا تارقىتىلغان كۆلەم 78 مىڭ موغا يەتتى. شەھەر دائىرىسىدىكى شەخسلەر پايدىلىنىۋاتقان دۆلەت ئىلكىدىكى يەرلەرنى مەلۇم قىلىپ تىزىملىتىشتا، شەھەر بويىچە 1779 ئائىلە مەلۇم قىلىپ تىزىملاتتى. يەر ئىشلىتىش رەسمىيىتى ئۆتمىگەن 256 ئورۇنغا تۆت قېتىمدا 396 پارچە يەر ئىشلىتىش رەسمىيىتى تولۇقلاپ بېرىلدى.

شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى بىلەن شەھەرلىك مال باھاسى ئىدارىسى 1990 - يىلى 1 - ئايدا شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ پۈتۈن شەھەردىكى توپا ئالغۇچى، قۇم قازغۇچىلاردىن يەر بايلىقى ھەققى ئېلىشنى، ۋاقىتلىق يەر ئىشلەتكۈچىلەردىن ئورۇنغا قاراپ ۋاقىتلىق يەر ئىشلىتىش ھەققى ئېلىشنى بەلگىلىدى، بۇ، شەھەرنىڭ يەر ئىشلىتىش تۈزۈمىدىكى چوڭ ئۆزگىرىش. 1990 - يىلى 8700 يۈەن يەر ھەققى ئېلىندى.

2. دېھقانچىلىقتىن باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلگەن يەرلەرنى ئېنىقلاش

1987 - يىل 9 - ئايدىن 11 - ئايغا قەدەر شەھەر بويىچە دېھقانچىلىقتىن باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلگەن يەرلەرنى ئېنىقلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. شەھەرگە تەۋە رايون دائىرىسىدە (يېزا ئىگىلىك 2 - شىستىمىنىڭ ئۈچ دېھقانچىلىق تۈەن - مەيدانى بۇنىڭ سىرتىدا) يېزىلاردا دېھقانچىلىقتىن باشقا ئىشلارغا يەر ئىشلىتىپ ئۆي سېلىۋالغان ئائىلە 18 مىڭ 569 بولۇپ، ئۇلار ئىگىلىگەن يەر 17 مىڭ 200 موغا يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە يەرنى قانۇنلۇق ئىگىلىگەن ئائىلە 16 مىڭ 284، ئۇلار ئىگىلىگەن يەر 15 مىڭ 600 مو. يەرنى قانۇنلۇق ئىشلەتكەن ئائىلىلەرگە شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى «جايلىق يەر ئىشلىتىش كېنىشكىسى» تارقىتىپ بەردى، بەلگىلىمىگە خىلاپ ھالدا قۇرۇلۇش قىلىپ 1593 مو يەرنى ئىگىلىگەن 2285 ئائىلىنى ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلدى.

3. بوز يەر ئېچىشنى باشقۇرۇش

1988 - يىلدىن 1990 - يىلىغا قەدەر شەھەر بويىچە بوز يەر ئېچىش ئىشى ئىلتىماس يېزىش، تەستىقلاش، تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋېلىش، كېنىشكە بېرىش تەرتىپى بويىچە ئېلىپ بېرىلىپ، يەر ئېچىش قانۇن بويىچە باشقۇرۇلدى. يەر ئاچماقچى بولغان ئورۇن ۋە شەخس يەر ئاچىدىغانلىقى توغرىسىدا شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسىغا ئىلتىماس يازدى، شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىللە ئەمەلىي تەكشۈرۈپ، مۇزاكىرە قىلىپ قوشۇلغاندىن كېيىن، «يەر ئېچىش دوكلاتى جەدۋىلى» نى توشقۇزدى. ئېچىلماقچى بولغان يەر 500 مودىن ئاز بولسا، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە، 500 - 1000 مو بولسا، ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە، 1000 مودىن كۆپ بولسا، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە تەستىقلاتتى. ھەرقايسىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى تەستىقلىغاندىن كېيىن، شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى تەرىپىدىن «بوز يەر ئېچىش ئىجازەتنامىسى» بېرىلدى، ئاندىن بوز يەر ئېچىشقا رۇخسەت قىلىندى.

1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا، بوز يەر ئاچقۇچى ئورۇنلار ئاچقان بوز يەرلەر تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋېلىندى. تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋېلىشتا ئۆلچەمگە لايىق بولغانلىرىغا «ئېچىلغان بوز يەرنى تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋېلىش

كېنىشكىسى» بېرىلدى.

1988 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر، شەھەر بويىچە تەستىق بىلەن جەمئىي36 مىڭ 100 مو يەر ئېچىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋېلىشتا ئۆلچەمگە لايىق بولغىنى 27 مىڭ 300 مو، ئۇلارغا «ئېچىلغان يەرنى تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋېلىشتا لايىقەتلىك بولۇش كېنىشكىسى» بېرىلدى.

2 §. يەر ئىشلىتىشكە ھەق تۆلەش

1. يەر ئىشلىتىش ھەققى

دۆلەت قۇرۇلۇشىغا ئىلىنغان يەرنىڭ ھەققىنى يەر ئىشلەتكۈچى ئورۇن تۆلىدى. 1953 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر، كورلا ناھىيىسى (شەھىرى) دە دۆلەت قۇرۇلۇشىغا جەمئىي 37 مىڭ 300 مو يەر سېتىۋېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 13 مىڭ 200 مو بولۇپ، ئىشلىتىلگەن ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 35.43پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ جاڭگال ۋە ئاق يەر 24 مىڭ 100 مو بولۇپ، ئىشلىتىلگەن ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 64.57% نى ئىگىلىدى. يەر ئەك كۆپ ئىشلىتىلگەن 1980 - يىلى 4843.44 مو يەر ئىشلىتىلدى.

كورلا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى گوۋۇيۈەن ئىلان قىلغان «دۆلەت قۇرۇلۇشىغا يەر ئېلىپ ئىشلەتىش چارىسى» نىڭ روھىغا ئاساسەن، 1958 - يىل 3 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ناھىيە بويىچە يەر ئىشلىتىش ھەققى ئۆلچىمىنى بەلگىلىدى يەنى ھەر مو يەرنىڭ ھەققى ئېلىنىدىغان يەرنىڭ 2—4 يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى بويىچە ھېسابلاندى: 1 - دەرىجىلىك يەرنىڭ 70 يۈەن، 2 - دەرىجىلىك يەرنىڭ 55 يۈەن، 3 - دەرىجىلىك يەرنىڭ 40 يۈەن بولدى.

70 - يىللاردا كورلا ناھىيە بازىرى ئەتراپىدا ئىقتىسادىي زىرائەتلەر كۆپرەك تېرىلدى، دېھقانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ بىرلىك ھوسۇلى ئۆسۈپ، شۇڭا ئېلىنىدىغان ھەر مو يەرنىڭ ھەققى شۇ يەرنىڭ تۆت يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى بويىچە ھېسابلاندى.

1983 - يىلى 10 - ئايدا كورلا شەھىرى «ئېلىپ ئىشلىتىلىدىغان تېرىلغۇ يەر باھاسى قاتارلىقلار توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە» چىقاردى، ئۇنىڭدا ئادەتتىكى تېرىلغۇ يەر (ئاشلىق، ياغلىقدان قاتارلىق زىرائەتلەر تېرىلىدىغان يەر) ئۈچۈن يىللىق مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 3 - 4 ھەسسىسىگە تەڭ، كۆكتاتلىق ئۈچۈن يىللىق مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 4—5 ھەسسىسىگە تەڭ، باغ ئۈچۈن يىللىق مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 5—6 ھەسسىسىگە تەڭ يەر ھەققى ئېلىش بەلگىلەندى. يىللىق مەھسۇلات قىممىتى يەر ئېلىنىش ئالدىدىكى ئۈچ يىلنىڭ ئوتتۇرىچە يىللىق مەھسۇلات مىقدارى ۋە دۆلەت بەلگىلىگەن باھا بويىچە ھېسابلاندى. ئوتلاق، ئورمانلىقنىڭ ھەق ئۆلچىمى شۇ يەرگە يېقىن تېرىلغۇ يەرنىڭ ھەق ئۆلچىمىدىن تۆۋەنرەك قىلىندى. جاڭگال، ئاق يەر ۋە ئونۇمى يوق يەرنىڭ ھەر موسىغا 100 - 300 يۈەن يەر ھەققى ئېلىندى.

1983 - 1984 - يىللىرى ئېلىنغان 1 - دەرىجىلىك تېرىلغۇ يەرنىڭ ھەر موسىغا 1500 يۈەن ھەق ئېلىندى.

1985 - يىلدىن 1987 - يىلغا قەدەر، شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى رەسمىيەت ئۆتەپ بەرگەن ھەر مو يەرگە 7000 يۈەندىن 12 مىڭ يۈەنگىچە ھەق ئېلىندى.

1985 - يىل 12 - ئايدا رادىئو - تېلېۋىزىيە داشۆسىنىڭ ئوبلاستلىق شۆبىسى چارباغ يېزىسى قازانچى كەنتى 2 - گۇرۇپپىسىدىن 8.22 مو تېرىلغۇ يەر ئالغاندا، ھەر موسىغا 9996 يۈەندىن ھەق تۆلىدى.

1986 - يىل 7 - ئايدا ئوبلاستلىق سۇ باشقارمىسى تېكىچى يېزىسىنىڭ خېنەن كەنتىدىن 3.44 مو تېرىلغۇ يەر ئالغاندا، ھەر موسىغا 7200 يۈەندىن ھەق تۆلىدى. 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى رەسمىيەت ئۆتەپ بەرگەن يەرلەرنىڭ ھەر موسىغا 8000 يۈەندىن 12 مىڭ يۈەنگىچە ھەق ئېلىنىدى. 1988 - يىل 5 - ئايدا ئوبلاستلىق يېزا - بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى چارباغ يېزىسىنىڭ سايباغ كەنتىدىن 5.67 مو تېرىلغۇ يەر ئالغاندا، ھەر موسىغا 11 مىڭ 700 يۈەندىن ھەق تۆلىدى. 1990 - يىل 8 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئوبلاستلىق دورا شىركىتى چارباغ يېزىسىنىڭ سايباغ كەنتىدىن 3.5 مو تېرىلغۇ يەر ئالغاندا ھەر موسىغا 8400 يۈەندىن ھەق تۆلىدى.

2. ئورۇنلاشتۇرۇش يەردەم پۇلى

1985 - يىلدىن ئىلگىرى، ئېلىنغان ھەر مو يەرگە 1000 يۈەندىن تۆۋەن ئورۇنلاشتۇرۇش يارىدەم پۇلى بېرىلىپ كەلگەنىدى. 1985 - يىلدىن 1987 - يىلغا قەدەر، شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ يەر باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى رەسمىيەت ئۆتەپ بەرگەن يەرلەرنىڭ ھەر موسىغا 1000 — 2600 يۈەن ئورۇنلاشتۇرۇش يارىدەم پۇلى بېرىلدى. 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر، شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى رەسمىيەت ئۆتەپ بەرگەن يەرلەرنىڭ ھەر موسىغا 2000 — 6720 يۈەن ئورۇنلاشتۇرۇش يارىدەم پۇلى بېرىلدى.

3. مايسا ۋە قوشۇمچە نەرسىلەر ھەققى

دۆلەت قۇرۇلۇشىغا يەر ئېلىنغاندا، ئېلىنغان يەردىكى زىرائەت مايسىسى ۋە يەر ئۈستىدىكى قوشۇمچە نەرسىلەرگە مۇۋاپىق ھەق بېرىلدى.

كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1958 - يىلى ئېلىنغان يەردىكى زىرائەت مايسىسى ۋە يەر ئۈستىدىكى قوشۇمچە نەرسىلەرنىڭ ھەق ئۆلچىمىنى بەلگىلىدى: ھەر ئېغىز ئۆينى 25 كۋادرات مېتر ھېسابلىنىدۇ، 1 - قاتاردىكى 1 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 110 يۈەن، 2 - قاتاردىكى 1 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 75 يۈەن، 2 - قاتاردىكى 2 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 65 يۈەن، 3 - قاتاردىكى 1-دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 55 يۈەن، 3-قاتاردىكى 2 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 45 يۈەن بولدى. دەل - دەرەخ، زىرائەت مايسىسى قاتارلىقلارغا باھا قويۇپ بېرىش گۇرۇپپىسى (ناھىيىدىكى خەلق ئىشلىرى، سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش، مال باھاسى، بازار باشقۇرۇش ئورۇنلىرىدىن تەركىب تاپقان) يەر ئالغۇچى ئورۇن ۋە يېرى ئېلىنغۇچى ئورۇن بىلەن بىرلىكتە نەق مەيداندا قىممەتكە قاراپ، دەرىجىگە ئايرىپ، باھاسىنى كېڭىشىپ بېكىتكەندىن كېيىن ھەق تۆلەندى.

1985 - يىلى ئېلىنغان يەردىكى ئۆيلەرنىڭ ھەققى مۇنداق بولدى: 1 - قاتاردىكى ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 68 يۈەن، 2 - قاتاردىكى ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 51 يۈەن، 3 - قاتاردىكى ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترى 34 يۈەن، 4 - قاتاردىكى ئۆينىڭ ھەركۋادرات مېترى 17 يۈەن.

1989 - يىلى تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قۇماندانلىق شتابى بازىسى سېتىۋالغان يەردىكى ئۆيلەرگە مۇنداق ھەق تۆلىدى: خىش - بىتون قۇرۇلمىلىق ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترىغا 150 يۈەن؛ خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىق 1 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېترىغا 120

يۈەن؛ 2 - دەرىجىلىكىنىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 85 يۈەن؛ كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلەردىن 1 - قاتاردىكى 1 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 70 يۈەن، 1 - قاتاردىكى 2 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 65 يۈەن، 2 - قاتاردىكى 1 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 60 يۈەن، 2 - قاتاردىكى 2 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 55 يۈەن، 3 - قاتاردىكى 1 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 45 يۈەن، 3 - قاتاردىكى 2 - دەرىجىلىك ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 40 يۈەن، 4 - قاتاردىكى ئۆينىڭ ھەر كۋادرات مېتىرىغا 17 يۈەن.

دەل - دەرەخ ۋە يەر ئۈستىدىكى باشقا قوشۇمچە نەرسىلەرگىمۇ ئەملىي ئەھۋالغا قاراپ ھەم ئالاقىدار بەلگىلىمىلەردىن پايدىلىنىپ مۇۋاپىق ھەق بېرىلدى. شەھەرلىك ھۆكۈمەت 1990 - يىلى 1 - ئايدا تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قۇماندانلىق شتابى بازىسى ئېلىپ ئىشلەتكەن يەرلەردىكى دەل - دەرەخ ۋە يەر ئۈستىدىكى قوشۇمچە نەرسىلەرنىڭ بىر تۇتاش ھەق ئولچىمىنى بېكىتتى.

3 § . يېرى سېتىۋېلىنغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

50 - ۋە 60 - يىللاردا ئاساسەن چارباغ يېزىسىنىڭ خېبىي چوڭ ئەترىتى، سايباغ چوڭ ئەترىتى ۋە تېكىچى يېزىسىنىڭ خېنەن چوڭ ئەترىتىنىڭ يەرلىرى ئېلىپ ئىشلىتىلدى. بۇ چوڭ ئەتىرەتلەرنىڭ يېرى سېتىۋېلىنغاندىن كېيىن، ئولار ئېشىپ قالغان ئەمگەك كۈچلىرىنى، ئاساسەن، يەر سانتان پۇلدىن پايدىلىنىپ، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ياكى گۈڭشي كۆرسىتىپ بەرگەن يەردە بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇپ، دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشقا كوللېكتىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئولارغا ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇش يولى تېپىپ بەردى.

1959 - يىلى دۆلەت باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنى سالدىغان چاغدا چارباغ گۈڭشېسى سايباغ چوڭ ئەترىتى 7 - ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ باشئەگىمدىكى يەر، ئۆي، دەل - دەرەخلىرىنىڭ ھەممىسى سېتىۋېلىندى. چارباغ گۈڭشېسى بۇ ئەترەتتىكى 43 ئۆيلۈك گۈڭشي ئەزاسىنى سايباغ چوڭ ئەترىتى ۋە باشقا ئەترەتلەرگە كۆچۈرۈپ، يەر سانتان پۇلدىن پايدىلىنىپ، ئولارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردى.

70 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا يېرى سېتىۋېلىنغاندىن كېيىن تېرىلغۇ يېرى كەشى بېشىغا بىر مودىن توغرا كەلمەي قالغان ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىدىكى ئېشىپ قالغان ئەمگەك كۈچلىرىدىن ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىش شەرتىگە توشىدىغانلىرىنى ناھىيە ياكى گۈڭشېنىڭ ئالاقىدار تارماقلىرى ئىشچى قوبۇل قىلالايدىغان ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىغا، ناھىيە ياكى گۈڭشېنىڭ كوللېكتىپ كارخانىلىرىغا ئورۇنلاشتۇردى.

80 - يىللاردىن بۇيان يېرى سېتىۋېلىنغان ئورۇنلارنىڭ كەشى بېشىغا توغرا كەلگەن تېرىلغۇ يېرى بەك ئازىيىپ كەتكەنلىكى، بەزى كەنتلەردە 0.5 موغىمۇ يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، يېرى سېتىۋېلىنغان ئورۇنلاردىكى ئوشۇق ئەمگەك كۈچلىرىدىن ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش شەرتىگە توشىدىغانلىرىنى، ئاساسەن، يەر سېتىۋالغۇچى ئورۇن ياكى باشقا كارخانا، كەسىپي ئورۇنلار ئورۇنلاشتۇردى.

1981 - يىلى چارباغ گۈڭشېسى سايباغ چوڭ ئەترىتىنىڭ 1-، 2- ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىنىڭ يېرى ئاساسىي جەھەتتىن سېتىۋېلىنىپ بولدى. ئوبلاستلىق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىگە تەستىقلىتىش ئارقىلىق 300 يېزا نوپۇسىنى شەھەر نوپۇسىغا ئۆزگەرتىش مەسىلىسى ھەل قىلىندى، شەھەرلىك ھۆكۈمەت بۇ چوڭ ئەترەتنىڭ 1-، 2- ئەترەتلىرىدىكى يېزا نوپۇسىنى شەھەر نوپۇسىغا ئۆزگەرتىپ، 1981-يىلى

6 - ئايدا ئۆلاردىن شەھەرلىك بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى تەشكىللەپ، ئۆلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش يولىنى ھەل قىلدى.

شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى كۆنچى باغچىسى قۇرۇش ئۆچۈن، 1985 - يىلى تېكىچى يېزىسى خېنەن كەنتى 5 - گۇرۇپپىسىنىڭ 252 مو يېرىنى سېتىۋالدى ھەم بۇ گۇرۇپپىدىكى 252 كىشىنى يېزا نوپۇسىدىن شەھەر نوپۇسىغا ئۆتكۈزۈپ، ئۆلاردىن 50 نى شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ مۇھىت ئاسراش ۋە كۆكەرتىش باشقارمىلىرىنىڭ ئىشچىلىقىغا ئورۇنلاشتۇردى، ئۆلار 2 - دەرىجىلىك ئىشچى تەمىناتىدىن بەھرىمان بولدى.

1989- يىلى 11- ئايدىن 1990- يىلى 3-ئايغا قەدەر، تارىم نېفىت بازىسى قۇرۇلۇشىغا يارەم قىلىش ئۆچۈن، تېكىچى، يېڭىشەر، چارباغ يېزىلىرىنىڭ 1807.5 مو يېرى، جۈملىدىن 1236.75 مو تېرىلغۇ يېرى سېتىپ بېرىلدى. يەر سېتىلغاندىن كېيىن، يېرى سېتىلغان 1177 دېھقانىنىڭ نوپۇسى يېزا نوپۇسىدىن شەھەر نوپۇسىغا ئۆزگەرتىلدى ۋە 250 ئادەم ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىندى (نېفىت ئورۇنلىرى 100نى، ئوبلاستلىق پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى 60 نى، شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلار 90 نى قوبۇل قىلدى). بۇندىن باشقا، تېكىچى يېزىسى يەر سانتقان پۇلىنىڭ بىر قىسمىنى بانكىغا ئامانەت قويۇپ، تېخى ئىشقا ئورۇنلاشمىغانلارنىڭ ھەربىرىگە بانكا ئۆسۈمىدىن ھەرىيلى 400 يۈەن تۇرمۇش يارەم پۇلى بېرىپ تۇردى، بۇنداق يارەمنى ياشلار ئىشقا ئورۇنلاشقىچە، ياشانغانلار ئالەمدىن ئۆتكىچە قوبۇل قىلدى. بۇ يېزىدىكى يېزا - بازار كارخانىلىرىغا يېرى سېتىۋېتىلگەن دېھقاندىن 60 ى ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

VI باب

شەھەر - بازار بىناكارلىقى

§ 1 . بىنالارنىڭ ئۇسلۇبى ۋە تۈرلىرى

1. بىنالارنىڭ ئۇسلۇبى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن بۇرۇن، كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر رايونىدىكى جامائەت بىنالىرىنىڭ كۆپ قىسمى بىر قەۋەتلىك ئىدى. «ئىتتىپاق» يولىدىكى جاما مەسچىتى ۋە «ئىتتىپاق» يولىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى خۇيزۇ مەسچىتى شەھەر ئىچىدىكى ئېگىز بىنالار ھىسابلىناتتى. كوچىلارنىڭ ئىككى يانقىسىدىكى بىنالارنىڭ تولىسى ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇسلۇبىدا بولۇپ، بىنالارنىڭ ئالدىدا كارىدورى ۋە پىشايۋىنى يوق ئىدى. بىنا ئالدىغا كۆپىنچە ياغاچتىن لاپاس ياسىلىپ، ئۇنىڭ ئاستىدا ھەرخىل يېمەكلىكلەر سېتىلاتتى. سودا دۇكانلىرىنىڭ ئىشىكى كۆپىنچە قارا تاختا ئىشىك بولۇپ، يېرىم ئېچىپ قويۇلۇپ، خېرىدارلار كۆتۈۋېلىناتتى.

70 - يىللاردىن كېيىن كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ جامائەت بىنالىرى كۆپىنچە

ئوتتۇرا ئاسىيا ياكى ئەرەپ ئۇسلۇبىدا سېلىنىدى. كۆنچى دەرياسىنىڭ شىمالىغا ئىشلەپچىقىرىش ۋە تىجارەت ئىشلىرىنىڭ تەلىپىگە لايىق زامانىۋى بىنالار سېلىنىدى.

كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر رايونىدىكى جامائەت بىنالىرى، ئاساسەن، «خەلق» يولى، «بايىن» يولى، «ئىتتىپاق» يولى، سايباغ يولى، «قاتناش» يولى، تەڭرىتاغ يولى، «شىنخۇا» يولى، «قۇرۇلۇش» يولى، شەرقىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ مەيدان رايونى ھەم غەربىي، شىمالىي پويىز ئىستانسىلىرىغا مەركەزلەشتى.

شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتىدىغان «خەلق» يولىدىكى ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف بىناسى، شەھەرلىك «خەلق» سودا سارىيى، ئوبلاستلىق خەلق دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ خىزمەت بىناسى، «كىرورەن» مېھمانخانىسى، ئوبلاستلىق مېھمانخانا، «قۇرۇلۇش» يولىدىكى ئوبلاستلىق خەلق تەنتەربىيە مەيدانى - سارىيى، شىمالىي تاغ يولىدىكى كورلا ئاپتوموبىل يولۇچى ترانسپورت بېكىتىنىڭ ئۇنۇۋېرسال بىناسى، يېڭىشەھەر رايونىدىكى يولۇچىلار پويىز ئىستانسىسى قاتارلىق ئېگىز بىنالار ھەم زامانىۋى، ھەم يەرلىك ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلىپ سېلىنىدى.

يولۇچىلار پويىز ئىستانسىسى دۆڭگە يانداپ سېلىنغان، تەبىئى يەر تۈزۈلۈشى ئىستانسا بىناسى بىلەن ئورگانىك ھالدا بىرلىشىپ كەتكەن بولۇپ، بىنالار بىر - بىرىنىڭ يېرىمىنى توسۇپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ.

شەھەرلىك «خەلق» سودا سارىيىنىڭ ئالتە قەۋەتلىك ئاساسىي بىناسىنىڭ غەربىي تېمىدىكى تىك دەرىزىنىڭ ئىككى تەرىپىگە سرلىق خىشتىن چوڭ تېپتىكى تام سۆرەتلىرى چىقىرىلغان. ھەر بىرىنىڭ كەڭلىكى توققۇز مېتر، ئېگىزلىكى 18 مېتر. ئىككىسى قوشۇلۇپ كېگىز ئۆي شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. تېگى ئاچ سېرىق رەڭلىك بولۇپ، موڭغۇل خەلقىنىڭ تۇرمۇشى، ئىشلەپچىقىرىش پائالىيەتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئادەملەرنىڭ سۆرىتى قوڭۇر رەڭدە ئىشلەنگەن. ئوبلاستلىق مېھمانخانىدىكى بىنالارنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى 135 ئادەم غىزالىنالايدىغان ئاشخانا مۇسۇلمانچە، مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە، ئەگمە تورۇسلۇق گۈمبەز شەكلىدە سېلىنغان، تام سىرتىدىن باشلاپ ئۆلچىگەندە ئوق سىزىق دېئامېترى 12 مېترغا يېتىدۇ. بىتوندىن ياسالغان ئەگمە تورۇسنى 16 بىتون تۆۋرۈك كۆتىرىپ تۇرىدۇ.

كورلا ئاپتوموبىل يولۇچى توشۇش بېكىتىنىڭ ئۇنۇۋېرسال بىناسى ئىچىنىڭ ئىككى چېتىگە ئورۇنلاشقان بىتون - رەڭلىك تاش ئارىلاش ياسالغان يېرىم چەمبەر شەكلىدىكى پەلەمپەي سۇپىلىرى تاشقى تامدىن چىقىپ تۇرىدۇ، رادىئوسى ئىككى مېتر كېلىدۇ، سىرتىغا يېرىم چەمبەر شەكىللىك ئەينەكلىك پولات رام ئورنىتىلغان.

2. بىنالارنىڭ تۈرلىرى

1990 - يىلىغا كەلگەندە شەھەر بويىچە ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 4 مىليون 169 مىڭ 100 كۋادرات مېترغا يەتتى. ئۇلارنى تۆۋەندىكى تۈرلەرگە بۆلۈش مۇمكىن:

مۇلۇكچىلىك شەكلى بويىچە بۆلگەندە: ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارنىڭ ئۆزى باشقۇرىدىغان ھۆكۈمەت ئۆي - ئىمارەتلىرىنىڭ كۆلىمى 3 مىليون 615 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 86.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئۆي - زېمىن تارماقلىرى بىۋاستە باشقۇرىدىغان ھۆكۈمەت ئۆي - ئىمارەتلىرىنىڭ كۆلىمى 17 مىڭ 600 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 0.42 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ كوللېكتىپ ئورۇنلار ئۆزى باشقۇرىدىغان ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ كۆلىمى 95 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 2.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ خۇسۇسىيلار ئىگىلىكىدىكى ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ كۆلىمى 115 مىڭ 200 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 2.76

پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ مەسچىت - ئىبادەتخانىلارنىڭ ئۆي - ئىمارەت كۆلىمى 5000 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 0.12 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ باشقا ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ كۆلىمى 321 مىڭ 600 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 7.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ قۇرۇلمىسى بويىچە بۆلگەندە: پولات - پولات چۈشلەنگ بېتون قۇرۇلمىلىرى10 مىڭ500كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 0.25پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ پولات چۈشلەنگ بېتون قۇرۇلمىلىرى 43مىڭ 800كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ1.05 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ خىش - بېتون قۇرۇلمىلىرى 2 مىليون 671 مىڭ 900 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 64.08 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىرى 494 مىڭ 200 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 11.85 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىرى 948 مىڭ 700 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 22.75 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ئۆي ئىمارەتلەرنىڭ قەۋەت سانى بويىچە بۆلگەندە: بىر قەۋەتلىكلىرى 2 مىليون 844 مىڭ 200 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 68.22 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ كۆپ قەۋەتلىكلىرى 1 مىليون 324 مىڭ 900 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 31.78 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 1979- يىلى شەھەر قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ئۆي - ئىمارەتلەر ئاساسەن بىر قەۋەتلىك ئىدى، كۆپ قەۋەتلىك بىنالار ئاز ئىدى. كۆپ قەۋەتلىك بىنالارنىڭ 90 پىرسەنتىنى 1979 - يىلى كېيىن شەھەر بولغاندىن كېيىن سېلىندى، بۇ، شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ 80 - يىللاردىكى قەدىمى ۋە ئۆلچىمىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. 2 — 3 قەۋەتلىك بىنالار 643 مىڭ 200 كۋادرات مېترغا، 4 — 6 قەۋەتلىك بىنالار 660 مىڭ 700 كۋادرات مېترغا، 7 — 10 قەۋەتلىك بىنالار 11 مىڭ 800 كۋادرات مېترغا، 11 قەۋەت ۋە ئۇنىڭدىن ئېگىز بىنالار 9165 كۋادرات مېترغا يەتتى.

ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ ئىشلىتىلىشى بويىچە بۆلگەندە: شەھەر بويىچە ئولتۇراق ئۆيلەرنىڭ كۆلىمى 1 مىليون 904 مىڭ 200 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 45.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئولتۇراق ئۆيلەردىن باشقا ئۆيلەرنىڭ كۆلىمى 2 مىليون 264 مىڭ 900 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 54.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ بىنجىرىملىقى بويىچە بۆلگەندە: بىنجىرىملىرى 1 مىليون 968 مىڭ 100 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 47 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئاساسەن بىنجىرىملىرى 1 مىليون 224مىڭ 900كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 29 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئادەتتىكىچە بۇزۇلغانلىرى 561مىڭ 200كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 13 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلغانلىرى 328مىڭ 200كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 7.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ خەتەرلىكلىرى 86مىڭ 700كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي كۆلەمنىڭ 2.1% نى ئىگىلىدى.

ئولتۇرۇش ئەھۋالىغا قاراپ بۆلگەندە: شەھەر بويىچە جەمئىي 34 مىڭ 416 ئائىلە، 135مىڭ 651ئادەم بار، ئولتۇراق ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1مىليون 904مىڭ 200كۋادرات مېتر بولۇپ، كىشى بېشىغا 14.04كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى؛ ئىشلىتىلىش كۆلىمى 1مىليون 387مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، كىشى بېشىغا 10.23كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى؛ ئولتۇراقلىشىش كۆلىمى 1مىليون 33مىڭ 700كۋادرات مېتر بولۇپ، كىشى بېشىغا 7.62كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى.

§ 2 . ئولتۇراق ئۆي قۇرۇلۇشى

كورلا ناھىيىسىدىكى شەھەر - يېزا ئاھالىسىنىڭ ئولتۇراق ئۆيلىرى باغۇارانچە ئالاھىدىلىككە ئىگە، شەھەر ئىچىدىكى ئۈيغۇرلارنىڭ ئۆيلىرى سىرتتىن قارىسا ئادەتتىكى كۆرۈنىدۇ، ئادەتتە ئالدى تەرەپتە ئۆي، ئارقا تەرەپتە باغ بولىدۇ. خەنزۇ - خوتۇز ئاھالىلىرىنىڭ ئولتۇراق ئۆيلىرىلا تۆت تەرەپىغا ئۆي سېلىنغان كىچىك ھويلا شەكىلدە بولىدۇ. ھويلىدا ئۈزۈم باركى، باغدا نەشپۈت، شاپتۇل بولۇپ، باغ تۈسىنى ئالغان بولىدۇ.

يېزا ئاھالىسىنىڭ ئولتۇراق ئۆيلىرى كىچىك جەھەتتە تارقاق، چوڭ جەھەتتە يىغىنچاق بولىدۇ. تارقاق دېھقان ئائىلىلىرىنىڭ كۆپىنچە ئۆيلىرى سۇ بويىغا سېلىنىدۇ، ياغاچ - كېسەك قۇرۇلمىلىق، تۈز ئۆگزىلىك بولۇپ، ئۆگزىگە تۆكلۈك قويۇلىدۇ. ئۆي كەينىدە باغ ۋە ئېغىل - قوتان، ئۆي ئالدىدا تال ئۈزۈم ۋە كۆكتاتلىق بولىدۇ. ئايرىم - ئايرىم ئۆيلەردىن مەھەللە ھاسىل بولىدۇ.

1949 - يىلدىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىدىكى ھۆكۈمەتنىڭ كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلىرى- نىڭ كۆلىمى 14.610 كۋادرات مېتر، شەخسلەرنىڭ كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلىرىنىڭ كۆلىمى 22 مىڭ 25 كۋادرات مېتر كېلەتتى.

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا كورلا ناھىيىسىدە خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىق بىر قەۋەتلىك ئاھالە ئۆيلىرى سېلىنىشقا باشلىدى. 1955-يىلى كورلا شۆبە ھەربىي رايونى 182 كۋادرات مېترلىق، خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىق بىر قەۋەتلىك ئۆيلەرنى سالدى. 1956 - يىلى كورلا ژالىي مەھكىمىسىنىڭ چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى 30 مىڭ 209 كۋادرات مېتر خىش - بېتون قۇرۇلمىلىق بىر قەۋەتلىك ئۆي سالدى. 1959 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ قۇماندانلىق شتابى ئاساسىي قۇرۇلۇش قىلىش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىسى شىمالىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەربىي كوچىسى ۋە غەربىي «خەلق» يولىنىڭ ئىككى قاسىتىدىن چارباغ يېزىسىنىڭ 1332.37 مو يېرىنى سېتىۋېلىپ، 1959 - يىلى ئەتىيازدا قۇرۇلۇش باشلاپ، 1960 - يىلى 7 - ئايدا قۇرۇلۇشنى پۈتكۈزۈپ ئىشلىتىشكە تاپشۇردى. بۇ يەرگە بىر قەۋەتلىك 58 كورپۇس تۇرالغۇ ئۆي سېلىندى، ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 12 مىڭ 6.505 كۋادرات مېتر، بۇنىڭ ئىچىدە خىش - بېتون قۇرۇلمىلىقنىڭ كۆلىمى 6.851 كۋادرات مېتر.

60 - يىللارنىڭ بېشىدا ئوبلاستلىق باشقىگىم ئېلېكتر ئىستانسىسى كورلا ناھىيىسى بويىچە تۇنجى ئۇچ قەۋەتلىك يۇرۇشلەشكەن ئولتۇراق ئۆي بىناسى سېلىشقا باشلىدى، ئۆي 24 يۇرۇش بولۇپ، ھەر بىر يۇرۇشىنىڭ ئولتۇراق كۆلىمى 3.34 كۋادرات مېتر بولدى.

1967 - يىلدىن 1977 - يىلىغىچە بولغان مەزگىلدە ئوبلاستلىق ساقلىقنى ساقلاش - يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى بىر كورپۇس ئىككى قەۋەتلىك ئولتۇراق ئۆي بىناسى سالدى، ئۇنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1134.76 كۋادرات مېتر بولۇپ، 170 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىندى؛ شۇ مەزگىلدە كورلىدا تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ «273» دوختۇرخانىسى ئىككى كورپۇس 2—3 قەۋەتلىك تۇرالغۇ ئۆي بىناسى سالدى، ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 2203 كۋادرات مېتر بولۇپ، 403 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىندى؛ تاشقىن ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى بىر كورپۇس ئىككى قەۋەتلىك ئولتۇراق ئۆي بىناسى سالدى، ئۇنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1352 كۋادرات مېتر بولۇپ، 162 مىڭ 200 يۈەن سەرپ قىلىندى؛ «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق فابرىكىسى ئۈچ قەۋەتلىك تۇرالغۇ ئۆي بىناسىدىن ئىككىنى سالدى، ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 4356.90 كۋادرات مېتر بولۇپ، 557 مىڭ 700 يۈەن سەرپ قىلىندى.

1978 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە كورلا شەھرى يېڭىشەھەر رايونىدىكى پويىز ئىستانسىسى مەيدانى- نىڭ ئەتراپىغا 2—5 قەۋەتلىك يېڭىچە تۇرالغۇ ئۆي بىناسىدىن 61نى سالدى. 1979 - يىل 3 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ ئورگىنى 18 يۇرۇش ئۆي بار ئۇچ قەۋەتلىك تۇرالغۇ ئۆي بىناسىدىن بىرنى سالدى.

1981 - يىلدىن 1982 - يىلغا قەدەر، كورلا شەھرىدىكى «ئىتتىپاق» يولى، شەرقىي «خەلق» يولىنىڭ بويلىرىغا 3 - 4 قەۋەتلىك، يېڭىچە، يۇرۇشلەشكەن، خىش - بىتون قۇرۇلمىلىق ئاھالە ئۆي بىناسىدىن بەشى سېلىندى، ئۇلاردا 664 ئېغىرلىق، 116 يۇرۇش ئۆي بولۇپ، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 94 . 6766 كۋادرات مېتر بولدى. ئۇلارغا 813 مىڭ 100 يۈەن سەرپ قىلىندى. 1981-يىلدىن 1984-يىلغا قەدەر، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەھەردىكى شەرقىي «خەلق» يولىنىڭ ئىككى قاسىنىغا تۇرالغۇ ئۆي بىناسىدىن ئالتىنى سالدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 6898 كۋادرات مېتر؛ خىش - بىتون قۇرۇلمىلىق تۇرالغۇ ئۆي بىناسىدىن ئوننى سالدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 2384 كۋادرات مېتر.

كورلا شەھىرىدە تاۋار ئۆي سېلىش سىنىقى 1985 - يىلى باشلاندى، شۇ يىلى 10 - ئايدا 20 مو يەر سېتىۋېلىندى، ھەر ئائىلىلىك ئۆينىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى ئۇچ خىل — 73، 57، 55 كۋادرات مېترلىق قىلىپ بېكىتىلدى. شۇ يىلى 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى قۇرۇلۇش باشلىنىپ، بەش قەۋەتلىك ئۇزۇنچاق شەكىللىك بىنادىن ئىككىسى، ئالتە قەۋەتلىك مۇنار شەكىللىك بىنادىن ئىككىسى سېلىندى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 7150 كۋادرات مېتر بولۇپ، 118 ئائىلىگە بېرىلدى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر، كورلا شەھرىنىڭ تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشى شەھەرنى بىر تۇتاش پىلانلاش، مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش، ھەر تەرەپلىمە ئېچىش، يۇرۇشلۇك سېلىش فاڭجېنى بويىچە ئىلىپ بېرىلىپ، سايباغ يولى، دەريا بويى يولى، شەرقىي «خەلق» يولى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى ۋە تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز تەكشۈرۈش - ئېچىش قۇماندانلىق شتابى قاتارلىق تۇرمۇش مۇئەسسەسىلىرى خېلىلا مۇكەممەل بولغان مېكرو رايونلار كەينى - كەينىدىن بارلىققا كەلتۈرۈلدى. مۇشۇ بەش يىلدا كورلا شەھەرلىك ئۆي - زېمىن باشقۇرۇش تارمىقى 5 — 6 قەۋەتلىك تاۋار ئۆي بىناسىدىن 26 نى سالدى، ھەر يۇرۇش ئۆينىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 57، 60، 80 كۋادرت مېتر، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 45 مىڭ 900 كۋادرات مېتر بولۇپ، 12 مىليون 647 مىڭ 900 يۈەن سەرپ قىلىندى. ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلىرى 1953 ئېغىز، 460 يۇرۇش ئۆيى بار 22 تۇرالغۇ ئۆي بىناسى سالدى، ھەر يۇرۇش ئۆينىڭ كۆلىمى 60، 80 كۋادرات مېتر، ھەممىسىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 32 مىڭ 500 كۋادرات مېتر بولۇپ، 8 مىليون 51 مىڭ 900 يۈەن سەرپ قىلىندى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە 1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھۆكۈمەت سالغان تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 4 - 2 بىرلىكى: كۋادرات مېتر

يىللار	قەۋەتسىز ئۆيلەر			قەۋەتلىك ئۆيلەر	جەمئىي
	كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىقى	خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىقى	خىش - بىتون قۇرۇلمىلىقى		
1950	489. 63				489. 63
1953	1 159. 89				1 159. 89

11 582.26				11 582.26	1954
33 676.83			182	33 494.83	1955
13 937.18		302.09		13 635.09	1956
7 953.54				7 953.54	1957
19 824.26				19 824.26	1958
35 973.94			830.48	35 143.46	1959
91 643.83		851.60	206.44	90 585.79	1960
10 450.09			160.56	10 289.53	1961
13 416.36				13 416.36	1962
12 408.31			465.81	11 942.50	1963
28 352.99	1 671.30		5 247.72	21 433.97	1964
24 494.65		240.16	187.34	24 067.15	1965
28 600.95			166.73	28 434.22	1966
17 643.03		573.57	1 085.10	15 984.36	1967
24 058.56		3 167	3 267.47	17 624.09	1968
8 570.70		3 249	592.33	4 729.37	1969
41 535.91		11 138.39	2 586.91	27 810.61	1970
23 739.65		7 520.04	2 343.80	13 875.81	1971
19 496.23		3 953.25	3 328.01	12 214.97	1972
23 600.05	700.24	2 545.12	4 108.54	16 246.15	1973
45028.83		9 621.05	2 808.17	32 599.61	1974
51 972.35	1 134.76	9 371.72	12 796.50	28 669.37	1975
97 043.74	2 947	9 198.36	56 051.68	28 846.70	1976
44 825.71	5 708.90	4 958.14	10 472.85	23 685.82	1977
58 562.26	3 352	14 095.65	11 590.91	29 523.70	1978
108 281.19	32 070.01	25 087.10	32 465.52	18 658.56	1979
202 745.31	35 798.78	70 370.64	37 280.77	59 295.12	1980
101 533.41	15 394.08	22 863.66	23 044.50	40 231.17	1981
103 454.54	47 532.95	29 087.70	14 056.35	12 777.54	1982
84 527.33	39 504.30	23 804.21	13 643.57	7 575.25	1983
162 836.49	97 057.05	31 176.48	30 686.92	3 916.04	1984
119 866.79	85 065.06	17 757.31	12 828.51	4 215.91	1985
78 979.84	52 041.83	18 156.04	8 233.97	548	1986
111 305.12	84 072.71	21 623.81	4 444.54	1 164.06	1987
132 162.85	99 716.99	24 104.03	8 027.19	314.64	1988
137 719.91	134 303	2 793.47	623.44		1989
37 040.30	32 113.93	4 926.37			1990
2170 494.81	770 184.89	372 535.96	303 814.63	723 959.33	جەمئي

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە 1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى خۇسۇسىي تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 4 - 3 بىرلىكى: كۋادرات مېتر

يىللار	قەۋەتسىز ئۆيلەر			قەۋەتلىك ئۆيلەر	جەمئىي
	كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىقى	خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىقى	خىش - بېتون قۇرۇلمىلىقى		
1950	1 095.68				1 095.68
1951	92.05				92.05
1952	59.91				59.91
1953	416.26				416.26
1954	98.12				98.12
1955	829.60				829.60
1956	86.61				86.61
1957	85.57				85.57
1958	898.35				898.35
1959	197.56				197.56
1960	1 756.18				1 756.18
1961	1 143.51				1 143.51
1962	1 666.11				1 666.11
1963	1 159.27				1 159.27
1964	1 395.72				1 395.72
1965	2 396.50				2 396.50
1966	886.81				886.81
1967	1 353.23				1 353.23
1968	1 506.03				1 506.03
1969	828.07				828.07
1970	4 247				4 247
1971	1 619.02				1 619.02
1972	1 705.10		70.55		1 775.65
1973	2 303.44				2 303.44
1974	3 023.12		69.50		3 092.62
1975	7 074.85				7 074.85
1976	7 952.11				7 952.11
1977	6 314.42				6 314.42
1978	8 218.43				8 218.43
1979	4 478.82				4 478.82
1980	11 163.86				11 163.86
1981	9 226.62				9 226.62
1982	18 673.45	289.08			18 962.53
1983	8 490.48	130.54			8 621.02
1984	10 856.97	227.35			11 084.32
1985	12 851.77	183.73			13 035.50

16 127.30			520.14	15 607.16	1986
12 374.86	2 025.96	166.28	900.29	9 282.33	1987
6 328.19	833.44	273.33	395.89	4 825.53	1988
4 976.81	1 457.65		639.96	2 879.20	1989
5 148.87	1 096.67	259.15	311.72	3 481.33	1990
182 077.38	5 413.72	698.76	3 738.75	172 226.15	جەمئىي

ئىزاھات: 1949 - يىلدىن بۇرۇنقى كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق خۇسۇسىي تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ كۆلىمى 22 مىڭ 97 . 25 كۋادرات مېتر.

VII باب

يېزا قۇرۇلۇشى

§ 1 . «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇلۇشى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، ئۇششاق دېھقان ئىگىلىكى تۈپەيلىدىن، ئېتىزلار رەتسىز، پارچە-پۇرات، ئېرىق - ئۆستەڭلەر ئەگرى - بۈگرى يۇرۇشلەشمىگەن، دېھقانلار ئۆ يەر-بۇ يەردە ئاددى ئۆي سېلىۋېلىپ تارقاق ئولتۇراقلاشقان، ئاشلىقنىڭ بىرلىك ھوسۇلى ئاران 40 - 55 كىلوگرام ئىدى، دېھقانچىلىقنىڭ ئاپەتلەرگە بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارى تۆۋەن ئىدى. 1949 - يىلى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ، يەر ئىسلاھاتى، كوپېراتسىيىلىشىش، گۈڭشېلىشىش ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، يېزا قۇرۇلۇشىدا يېڭى يۈكسىلىش بولدى، لېكىن ئىشلەپچىقىرىش ئۈسۈللىرىنىڭ كۆپ قىسمى كونا پېتى تۇرۇۋەردى، بۇ ماشىنىلاشتۇرۇشقا، يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىسىز ئىدى. 1962 - ، 1963 - يىللىرى يېزىلاردىكى ئاساسلىق غول يوللار تۈزلەندى ۋە كېڭەيتىلدى. ئۇلار ناھىيە بازىرىدىن پۈخۈي رايونىغىچە بولغان 60.9 كىلومېتر يولنى، ناھىيە بازىرىدىن توۋۇرچى گۈڭشېسىغىچە بولغان 28.1 كىلومېتر يولنى ناھىيە بازىرىدىن قوشئېرىق گۈڭشېسىغىچە بولغان 26.4 كىلومېتر يولنى، ناھىيە بازىرىدىن شاڭخۇ گۈڭشېسىغىچە بولغان 24.6 كىلومېتر يولنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. 1963 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم يېزىلاردا يەر پىلانلاش - قۇرۇلۇش خىزمىتىدە، «بەشتە ياخشى» (ئېرىق - ئۆستەڭ ياخشى، سالا ئېتىز ياخشى، يول ياخشى، ئورمان بەلبېغى ياخشى، مەھەللە ياخشى) يېزا قۇرۇشنى مەزمۇن قىلىشنى، «بىكتۇرۇنىڭ يۆنىلىشىدە مېڭىش، گۈڭشېنىڭ ئالاھىدىلىكىنى كۆزدە تۇتۇش، ئەتراپلىق پىلانلاپ، تەدرىجىي قۇرۇلۇش قىلىش» قاتارلىق بويىچە ئىش كۆرۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى. كورلا ناھىيەسىدە «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇش ئىشخانىسى، گۈڭشېلاردا «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇش ئاپپاراتى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن يەرلەرنى تۈزلەش، ئېتىز - ئېرىق قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش مەركەز قىلىنغان «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. 1968 - يىلىغا قەدەر، ناھىيە بويىچە 40 نەچچە

مىلك مو يەر تۆزلەندى، زەيكەشلەرنىڭ ھەممىسى ئوخشالدى. 1966 - يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇلۇشى توختاپ قالدى. 1970 - يىلى شىمال يېزا خىزمىتى يىغىنىدىن كېيىن، ئېتىز - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. 1971-يىلدىن 1973-يىلغا قەدەر، ناھىيە بويىچە تۆت غول تۆستەك (جەمئىي 23 كىلومېتر) كېڭەيتىلدى؛ 192 توما، 125 كۆۋرۈك، سۆڭگۈچ ياسالدى؛ پىلان بويىچە 74 يېزا يولى (جەمئىي 200 كىلومېتر) رەتلەندى، ئالتە ماشىنىلاشقان قۇدۇق قىزىلدى.

1974 - يىلدىن 1980 - يىلغا قەدەر، ناھىيە بويىچە سۇ ئىنشائاتىدىن 280 ى ياسالدى، 265 غول ۋە تارماق ئېرىق چېپىلدى، سۇغۇرۇش ئېرىقىدىن 161 ى رەتلەندى، ئېرىق - تۆستەكلەرنىڭ 34 كىلومېترى سۇ سىغىمى قىلىندى، 36 زەيكەش (ئومۇمىي تۆزۈنلۇقى 98 كىلومېتر) چېپىلدى. 125 ماشىنىلاشقان قۇدۇق (يۇرۇشلەشتۇرۇلگىنى 60)، 185 يەرلىك قۇدۇق قېزىلدى. 38 سالا ئېتىز تۆزگەرتىلدى، 6730 مو سالا ئېتىز يېڭىدىن ياسالدى، 17 يېزا يولى ياسالدى. 1983 - يىلى يېزىلار تۆزى مەبلەغ جۇغلاپ، ناھىيە بازىرىدىن يېزىلارغا باردىغان تۆت غول يولغا شېغىل يانتۆزۈشقا باشلىدى. 1990-يىلغا كەلگەندە، شەھەر بويىچە يۇرۇشلەشكەن سۇ ئىنشائاتى (كۆۋرۈك، سۆڭگۈچ، توما، چۇشۇرگە، نور قاتارلىقلارنى تۆزئىچىگە ئالىدۇ) 3577 گە، ھەرخىل ئېرىق-تۆستەكلەر 1541 (9 .4706 كىلومېتر) غا، زەيكەش 530 (5 .1808 كىلومېتر) غا، سۇ سىغىمى تۆستەك 48 .173 كىلومېترغا، ماشىنىلاشقان قۇدۇق 396 (يۇرۇشلەشتۇرۇلگىنى 236) گە، ئورمان بەلبېغى 21 مىلك موغا، تۆزلەنگەن يەر 200 مىلك مو (ياخشى تۆزلەنگىنى 92 مىلك مو) غا يەتتى. شەھەر ئىچىدىن يېزىلارغا باردىغان تۆت غول يول (ئومۇمىي تۆزۈنلۇقى 140 كىلومېتر) غا پۈتۈنلەي شېغىل يانتۆزۈلدى، ئۇلارنىڭ 6 .70 كىلومېترىغا ئاسفالت يانتۆزۈلدى. شەھەر بويىچە ئون يېزا، 54 كەنتتە 42 كەنت يولى (ئومۇمىي تۆزۈنلۇقى 64 .78 كىلومېتر) ياسلىپ، كەنتلەرنىڭ ھەممىسىگە ئاپتوموبىل بارالايدىغان بولدى. 1990- يىلىغا قەدەر شەھەر بويىچە ئون تەبىئىي يېزا - بازاردا ئون سۇ مۇنارى سېلىندى، 65 كىلومېتر سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىلدى، ئۇلارغا 9 مىليون 846 مىلك 100 كۆۋادرات مېتر يەر كەتتى، بۇ سۇ تۇرۇبىلىرى 6188 ئادەمنىڭ ئىچىدىغان سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلدى. شەھەر بويىچە 54 كەنتتىكى كەنت ئاھالىسىنىڭ ھەرخىل ئۆي - ئىمارەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 2 مىليون 104 مىلك كۆۋادرات مېترغا، جامائەت ئۆي - ئىمارەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 23 مىلك 900 كۆۋادرات مېترغا، ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلىتىلىدىغان ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 3400 كۆۋادرات مېترغا يەتتى، ئۇلارغا 6 مىليون 744 مىلك 100 كۆۋادرات مېتر يەر كەتتى.

§ 2 . تەبىئىي بازارلار قۇرۇلۇشى

شەھەرگە قارايدىغان تېكىچى، يېڭىشەر، چارباغ، شاڭخۇ، لەڭگەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، پۇخۇي قاتارلىق ئون يېزىلىق ھۆكۈمەت تۇرۇشلۇق جاي، يېزا ئىگىلىك 2 - شىىسىنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئۇچ تۈەن - مەيداننىڭ شىتابى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئۇچ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيداننىڭ شىتابى ۋە كورلا شەھىرىنىڭ ئۇچ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيداننىڭ شىتابى تۇرۇشلۇق جايلار تەبىئىي بازارلاردۇر.

يۇقىرىقى 19 تەبىئىي بازار ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق ئون يېزا بازىرى ۋە چەرچى بازىرىنىڭ تارىخى

خېلىلا ئۇزۇن. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ 28-، 29 -، 30 - تۆەن - مەيدانلىرىنىڭ شىتابى، ئوبلاستلىق سايدۆڭ باغۇەنچىلىك مەيدانى، كورلا شەھىرىنىڭ پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى، پۇخۇي چارۇەچىلىق فېرمىسى، بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى قاتارلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۇەچىلىق، باغۇەنچىلىك مەيدانلىرى شىتابى تۇرۇشلۇق جايلار 1954 - يىلدىن كېيىن قەدەمۇ قەدەم راۋاجلىنىپ بەرپا بولغان يېڭى بازارلاردۇر.

تەبىئىي بازارلار شۇ جايدىكى ماددىي ئىشيا توپلىنىدىغان، تارقىلىدىغان جايلار بولۇپ، يېزا سودىسىدا تەمىنات - سودا سىستېمىسىنىڭ سودىسى يېتەكچى ئورۇندا تۇرىدۇ. 80 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا، دۆلەت، كوللېكتىپ، يەككە سودا تور - نوقتىلىرى تېز كۆپەيدى، يېزا - بازار كارخانىلىرى كۆپلەپ بارلىققا كەلدى، بازار ئاۋاتلاشتى. تەبىئىي بازارلارنىڭ ھەممىسىدە سودا - سانائەت مەۇرىي باشقۇرۇش ئورنى، باج پونكىتى، ج خ ساقچىخانىسى، ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، بانكا تىجارەت پونكىتى، پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى (پونكىتى)، ئاشلىق پونكىتى، ئوتتۇرا مەكتەپ، باشلانغۇچ مەكتەپ، شىپاخانا ھەم يېزا سودا - سانائەت كارخانىلىرى بار.

تەبىئىي بازارلار — يېزا، تۆەن - مەيدان، مەيدانلارنىڭ نوپۇسى مەركەزلەشكەن سىياسىي - ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت مەركىزى. يېزا بازارلىرى ئىچىدە شاڭخۇ تەبىئىي بازىرىنىڭ قۇرۇلۇشى خېلى تېز، ياخشى بولدى؛ تۆەن - مەيدان شىتابى تۇرۇشلۇق تەبىئىي بازارلار ئىچىدە 29 - تۆەن - مەيداندىكى ئۇۋا بازىرىنىڭ قۇرۇلۇشى تېز، كۆلىمى كەڭ، پىلانلىنىشى رەتلىك بولدى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۇەچىلىق، باغۇەنچىلىق مەيدانلىرىنىڭ شىتابى تۇرۇشلۇق تەبىئىي بازارلار ئىچىدە سايدۆڭ، چەرچى، پۇخۇي بازارلىرىنىڭ پىلانلىنىشى خېلى ياخشى، قۇرۇلۇشى رەتلىك، ئۆزگىرىشى خېلى چوڭ بولدى.

بەشنچی قسسم

مؤهست ئاسراش

I باب

ئاپپاراتلار

1. كورلا شەھەرلىك مؤهست ئاسراش ئىدارىسى

1986 ـ يىلدىن ئىلگىرى كورلا شەھرىنىك مؤهست ئاسراش ۋە تېزگىنلەش ئىشغا ئاپتونوم ئوبلاستلىق مؤهست ئاسراش تارماقلىرى مەسئۇل بولۇپ كەلگەنىدى.

1986 ـ يىل 1 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك مؤهست ئاسراش ئىدارىسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى شەھەرلىك مؤهست كۆزىتىش ـ ئۇلچەش پونكتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا يەتتە تېخنىك ھەم مؤهست كۆزىتىش ئۇلچەشتە ئىشلىتىلىدىغان مۇنتىزم ئاناليز ئەسۋابلىرى سەپلەپ بېرىلدى. بۇ پونكىت شەھەر رايونىدا ئاتموسفىرا، يەر ئۈستى سۇيى، يەر ئاستى سۇيى، شاۋقۇن قاتارلىق تۈرلەر بويىچە قەرەللىك كۆزىتىش ـ ئۇلچەش ۋە نازارەتچىلىك خاراكتېرىدىكى كۆزىتىش ـ ئۇلچەش كەسىپلىرىنى ئىشلىدى.

2. كورلا شەھەرلىك مؤهست تازىلىقى باشقارمىسى

1952 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ مؤهست تازىلىقى خىزمىتىگە كورلا ناھىيىلىك سەھىيە بۆلۈمى مەسئۇل بولغانىدى. 1963 ـ يىلى ناھىيىلىك سەھىيە بۆلۈمى بىلەن مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ، مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1985 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك مؤهست تازىلىقى باشقارمىسى قۇرۇلدى، ئۇ مۇئاۋىن رايون دەرىجىلىك ئورۇن بولۇپ، ئۇنىڭ قارمىقىدا تازىلىق ئەترىتى، ئاپتوموبىل بەنى، پاسكىنا سۇنۇ بىر تەرەپ قىلىش زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1990-يىلى شەھەرلىك مؤهست تازىلىقى باشقارمىسى ئورگىنىدا مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، مالىيە ئىشخانىسى، قۇرۇلۇش-تېخنىكا ئىشخانىسى ۋە ھەق ئېلىش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىدى.

II باب

مۇھىت كۆزىتىش-ئۆلچەش ۋە باھالاش

§ 1. مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش

كورلا شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتى، ئاساسلىقى، يەر ئۈستى سۇيى، يەر ئاستى سۇيى، ئاتموسفىرا، شاۋقۇن، ئىس، چاڭ - توزان، بۇلغاش مەنبەلىرىنى كۆزىتىش-ئۆلچەش ئىشلىرىنى ئىشلىدى.

1. سۇنى كۆزىتىش - ئۆلچەش

1982 - يىلى ئوبلاستلىق مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتى كۆنچى دەريا‌سى ۋە قارا شەھەر دەريا‌سىنىڭ سۇيىنى قەرەللىك كۆزىتىش - ئۆلچەشنى ئۈستىگە ئالدى. 1984 - يىلدىن باشلاپ باغراش كۆلىنىڭ سۇيىنى قەرەللىك كۆزىتىپ - ئۆلچەپ تۇردى. 1987-يىلى شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتى كۆنچى دەريا‌سى بويىدىكى ھاك خۇمدىنى، سايدۇڭ، قوشلاش ئېغىزىدىن ئىبارەت ئۈچ كەسمە يۇزنىڭ سۇ ئەۋرىشكىسىنى كۆزەتتى ۋە ئۆلچىدى. 1989-يىلى شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش-ئۆلچەش پونكىتى كۆنچى دەريا‌سىنىڭ سۇيىنى قەرەللىك كۆزىتىش - ئۆلچەشنى رەسمىي باشلىدى، ئۇلار سۇنىڭ كىسلاتا - ئىشقارلىق دەرىجىسى، سۇ تەركىبىدىكى سۇسپېنزىيىلىك ماددىلار قاتارلىق 24 ئانالىز تۈرى بويىچە كۆزىتىش - ئۆلچەش خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى.

1982 - يىلى ئوبلاستلىق مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتى كورلا شەھىرىنىڭ يەر ئاستى سۇيىنى قەرەللىك كۆزىتىش - ئۆلچەشكە باشلىدى. ئۇلار 22 نۇقتا تەسىس قىلىپ، يېئوخىمىيىلىك ئوكسىگېن تەلەپ قىلىش مىقدارى (BOD) تۇرىدىن باشقا، سۇنىڭ كىسلاتا - ئىشقارلىق دەرىجىسى، ئومۇمىي قاتتىقلىق دەرىجىسى، مېنېرالىلىق دەرىجىسى قاتارلىق 20 تۈر بويىچە كۆزەتتى ۋە ئۆلچىدى.

2. ئاتموسفىرانى كۆزىتىش - ئۆلچەش

1982 - يىلى ئوبلاستلىق مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتى كورلا شەھىرىنىڭ ئاتموسفىرا مۇھىتىنى قۇرغاق ئۈسۈل بىلەن كۆزىتىش - ئۆلچەشكە باشلىدى. 1986 - يىلى قۇرغاق كۆزىتىش - ئۆلچەشنى نەم كۆزىتىش-ئۆلچەشكە ئۆزگەرتتى. 1988 - يىلى كورلا شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتى كورلا شەھىرىدىكى ئۈچ ئۆلچەش نۇقتىسىدا ئاتموسفىرانى كۆزىتىش - ئۆلچەشكە كىرىشتى. 1989 - يىلدىن ئېتىبارەن، يەنە ئۆلچەش نۇقتىسىدا ئاتموسفىرانى كۆزىتىش - ئۆلچەشكە باشلىدى.

3. شاۋقۇننى كۆزىتىش - ئۆلچەش

1982 - يىلى ئوبلاستلىق مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكتى كورلا شەھرىنىڭ مەركىزىي رايونىدىكى 100 كۆزىتىش - ئۆلچەش نۇقتىسىدا شاۋقۇننى كۆزىتىش - ئۆلچەشكە باشلىدى. 1985-يىل-دىن باشلاپ 120 نۇقتا بەلگىلەپ، شاۋقۇننى كۆزەتتى ۋە ئۆلچىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 12 نۇقتا يول قاتنىشىدىكى شاۋقۇننى كۆزىتىش - ئۆلچەش نۇقتىسى بولۇپ، ئۇلار ھەرىيلى ئىككى قېتىم كۆزەتتى ۋە ئۆلچىدى. 1986 - يىلدىن باشلاپ بۇ خىزمەت ۋەزىپىسى شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكتىغا تاپشۇرۇلدى.

4. ئىس، چاڭ - توزاننى كۆزىتىش ۋە ئۆلچەش

1986 - يىلى شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكتى مەركىزىي رايون (كونا شەھەر رايونى) دىكى 24 تۈرمۇش پار قازىنىنى قەرەللىك كۆزىتىش - ئۆلچەشكە باشلىدى. ھەر بىر پار بېرىش مەۋسۇمىدە ئۈچ قېتىم يەنى، 12 - ئاي، 1 - ئاي، 3 - ئايدا بىر قېتىمدىن تەكشۈرۈپ - ئۆلچەپ تۇردى، بۇنىڭ ئىچىدە 21 پار قازىنى ئۆلچەمگە يەتتى. 1987 - يىلى كۆزىتىش - ئۆلچەش دائىرىسىنى شەرقتىكى يېڭىشەھەر رايونىدىن غەربتىكى شىمالىي پويىز ئىستانسىسى رايونىغىچە كېڭەيتىپ، جەمئىي 59 پار قازىنىنى كۆزىتىپ ۋە ئۆلچەپ تۇردى، ئۇلاردىن 22 سى ئۆلچەمگە يەتتى. 1990-يىلى كۆزىتىش-ئۆلچەش دائىرىسى پۈتكۈل شەھەر رايونىغا يەنى شەرقتىكى تاشەندىن غەربتە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىغىچە كېڭەيتىلىپ، جەمئىي 179 پار قازىنى كۆزىتىپ ۋە ئۆلچەپ تۇرۇلدى، ئۇلاردىن 54 ى ئۆلچەمگە يەتتى.

5. بۇلغاش مەنبەلىرىنى نازارەت قىلىش، كۆزىتىش - ئۆلچەش

1983 - يىلى ئوبلاستلىق مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكتى كورلا شەھرىدىكى بىر نەچچە چوڭ زاۋۇتتىن چىقىدىغان پاسكىنا سۇنى ۋە بىر نەچچە سېمونت زاۋۇتىنىڭ سېمونت چاڭ - توزانلىرىنى كۆزىتىش - ئۆلچەشكە باشلىدى. 1988 - يىلى شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكتى شەھەرلىك يېڭىشەھەر قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، شەھەرلىك ياغاچچىلىق زاۋۇتى، شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى، شەھەرلىك مەدەنىيەت سارىيى، «كاتلې» جەمئىيىتى قاتارلىق ئورۇنلارغا قاراشلىق يازلىق تانسىخانىلارنىڭ شاۋقۇنى، شەھەرلىك مەرمەر تاش زاۋۇتىنىڭ شاۋقۇنى، ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى - كونسېرۋا زاۋۇتىدىن چىقىدىغان ئىس - تۈتەك، چاڭ-توزان ۋە گۈدۈك شاۋقۇنى قاتارلىق بۇلغاش مەنبەلىرىنى كۆزىتىش-ئۆلچەشكە كىرىشتى.

§ 2 . مۇھىت باھالاش

1. يەر ئۈستى سۇيىنى باھالاش

كورلا شەھرىنىڭ يەر ئۈستى سۇيى، ئاساسلىقى، كۆنچى دەريانىڭ سۇ سىستېمىسىدىن ئىبارەت. بۇ دەريانىڭ سۇيى باغراش كۆلىدىن باشلىنىپ شەرقتىن غەربكە قاراپ تاشدەن رايونى ۋە كونا شەھەر رايونىدىن ئېقىپ ئۆتىدۇ. سۇ سۈپىتى ئاساسلىقى يۇقىرى ئېقىندىكى سۇ مەنبەسى - باغراش كۆلى سۇيىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ، شۇنداقلا مۇشۇ دەريا ياقىسىدىكى قىسمەن زاۋۇت، كانلار دەريانا قويۇۋېتىدىغان ئىشلەپچىقىرىشتىن چىققان كېرەكسىز سۇ ۋە تۇرمۇش پاسكىنا سۇلىرىنىڭمۇ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. كۆزەتىش - ئۆلچەش نەتىجىسىگە قارىغاندا، 1986 - يىلىلا بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - قەغەز زاۋۇتى بىلەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىركىتىنىڭ «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق فابرىكىسى كۆنچى دەرياسىغا ئىشلەپچىقىرىشتىن چىققان پاسكىنا سۇدىن 1 مىليون 284 مىڭ تونىنا قويۇپ بەرگەن. 80 - يىللارغا كەلگەندە، كۆنچى دەرياسىنىڭ ئوتتۇرىچە سۇ سۈپىتى كۆرسەتكۈچى 0.86 گە يەتتى، ئۇنىڭ سۇيى 2-دەرىجىلىك پاكىزراق سۇ بولۇپ قالدى.

1990 - يىلىغا كەلگەندە، كۆنچى دەرياسىنىڭ سۇيى تېخىمۇ بۇلغىنىپ كەتتى، شۇ يىلدىكى كۆزىتىش-ئۆلچەش نەتىجىسىگە قارىغاندا، كۆنچى دەرياسىنىڭ ھەرقايسى كەسمە يۇزلەردىكى سۇ سۈپىتىنىڭ ئوتتۇرىچە كۆرسەتكۈچى مۇنداق بولغان:

قوشلاش ئېغىزى: P (سۇ سۈپىتىنىڭ ئوتتۇرىچە كۆرسەتكۈچى)=1.10؛ ئوبلاستلىق كۆمۈركان: P=1.38؛ ھاك خۇمدىنى: P=1.39؛ لەنگەر P=1.20. يەر ئۈستى سۇيى سۇ سۈپىتىنى دەرىجىگە ئايرىش جەدۋىلىگە ئاساسەن تەھلىل قىلغاندا، كۆنچى دەرياسى يېنىك دەرىجىدە بۇلغانغان، ئۇنىڭ سۇيى يېنىك دەرىجىدە بۇلغانغان 3 - دەرىجىلىك سۇ بولۇپ قالدى.

2. يەر ئاستى سۇيىنى باھالاش

كورلا شەھرىدە يەر ئاستى سۇيىنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى يىلدىن يىلغا ئېشىۋاتىدۇ، بۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى شۇكى، بىرىنچىدىن، كۆنچى دەرياسى سۇيىنىڭ بۇاستە تولۇقلىنىش مىقدارى ئازىيىپ كەتتى، يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى ئېشىپ كەتتى؛ ئىككىنچىدىن، سانائەت ۋە تۇرمۇشتىن چىقىدىغان كېرەكسىز سۇ مىقدارى ئاشتى، بۇ سۇلار سىڭىش ياكى چېچىلىش شەكلى بىلەن يەر ئاستىغا سىڭىپ كىردى. سىڭىش جەريانىدا تۇپراقنىڭ ئۈستىنكى قەۋىتىدىكى ئېرىشچان خىمىيىلىك ماددىلارنىڭ ئوكسىدلىنىشىدىن ھاسىل بولغان كاربون (Ⅳ) ئوكسىدى بىلەن سۇلغاتلار ئوڭاي ئېرىمەيدىغان كالتسىي تۇزىنى ئېرىشچان كالتسىي تۇزىغا ئايلاندۇرۇپ يەر ئاستىغا ئېلىپ كىردى، نەتىجىدە يەر ئاستى سۇيىنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى 1986-يىلدىكى 285.7 مىللىگرام/لېتردىن 1990-يىلى 354.2 مىللىگرام/لېترغا يەتتى، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 17.1 مىللىگرام/لېتر ئۆرلەپ كەتتى. شەھەر بويىچە يەر ئاستى سۇيى ئوتتۇراھال بۇلغانغان سۇ بولۇپ قالدى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كۆنچى دەريا‌سى سۇيىنىڭ سۇپىتىنى كۆزىتىش - ئۆلچەش نەتىجىسىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 5 - 1

بىرلىكى: مىللىگىرام/مېتر (PH بۇنىڭ سىرتىدا)

يىللار	كۆرسەتكۈچلەر	PH	سۇسپېنزىيىلىك مادداىلار	ئېرىشچان تۇز	ئومۇمىي قاتتىقلىق	كالتسىي	ماگنىي	كاربونات قالدۇق ئىئونى	كىسلاتا قالدۇق كاربونات ئىئونى	سولفات كىسلاتا قالدۇق ئىئونى	خلور ئىئونى	فتورىدلار	سىترات كىسلاتا تۇزلىرى	نىترت كىسلاتا قالدۇق ئىئونى	ئامىياكلىق تازرت	BOD_5	COD	DO	فېنول	سىغانىدلار	قارىمۇ	سىماب	كادمىي	قالىنە ۋالېنتلىق خرۇم	فورمالدىگىد سىقدارى	نوپۇس تۇرى
	ئەۋرىشكە سانى	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
1986	ئالى چوڭ قىممىتى	8.66	204	1750	356.4	60.9	122.1	24.0	244.0	624.9	369.2	0.61	0.19	0.013	0.86	2.22	5.76	11.30	0	0	0	0	0	0	1870	0
	ئوتتۇرچە قىممىتى	8.53	129	1104	251.5	53.6	76.4	17.9	208.9	376.5	234.6	0.46	0.10	0.008	0.29	1.41	4.36	8.62	0	0	0	0	0	0	1497	0
	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	66.7	33.3		33.3					83.3	33.3	0	0	0	0	0	83.3		0	0	0	0	0	0		0
1987	ئەۋرىشكە سانى	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
	ئالى چوڭ قىممىتى	8.61	241	1592	323	85.2	105	14.7	291	591.3	323.1	0.9	0.16	0.01	0.42	2.40	8.22	9.57	0	0	0	0	0	0	1450	0
	ئوتتۇرچە قىممىتى	8.17	106	921	216.7	68.6	54.4	9	242.3	248.2	179.5	0.5	0.075	0.008	0.29	1.4	6.4	7.15	0	0	0	0	0	0	1073	0
	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	16.7	16.7		25					33.3	33.3	0	0	0	0	0	100		0	0	0	0	0	0		0
1988	ئەۋرىشكە سانى	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
	ئالى چوڭ قىممىتى	8.53	142	1176	251.9	57.4	74.4	12.6	232.1	349.1	225.8	4.53	0.17	0.01	0.36	1.28	6.14	10.04	0	0	0	0	0	0	1300	0
	ئوتتۇرچە قىممىتى	8.27	55	830	186.6	52.2	284	7.7	212.8	227.3	158.1	0.34	0.11	0.008	0.23	1.26	5.04	7.75	0	0	0	0	0	0	1046	0
	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	33.3	0		0					16.7	0	0	0	0	0	0	100		0	0	0	0	0	0		0

6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	ئەۋرىشكە سانى	1989
0	1500	0	0	0	0	0	0	0	8.34	9.55	4.35	0.39	0.101	0.078	0.43	177.5	281	427.2	9.8	54.5	81.8	226	918	78	8.32	ئاك چوڭ قىممىتى	
0	1090	0	0	0	0	0	0	0	6.59	6.81	1.87	0.26	0.016	0.03	0.298	153.8	193.8	286.9	5.2	46	66.4	199	811	56	8.12	ئوتتۇرىچە قىممىتى	
0		0	0	0	0	0	0	0		100	16.7	0	0	0	0	0	16.7					0		0	0	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	ئەۋرىشكە سانى	1990
0		0	0	0	0	0	0	0	9.8	8.07	3.45	0.68	0.006	0.21	0.58	264.9	432.3	251.3	12.4	85.1	73.7	291.6	1344	57	8.54	ئاك چوڭ قىممىتى	
0		0	0	0	0	0	0	0	7.57	7.48	1.88	0.33	0.005	0.09	0.37	196.9	311.6	239.8	10.6	61.4	63.2	232	1011	28	8.15	ئوتتۇرىچە قىممىتى	
	0		0	0	0	0	0	0	0	100	16.7		0	0	0	33.3	83.3					33.3		0	33.3	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	

ئەسكەرتىش: PH — كىسلاتالىق، ئىشقارلىق دەرىجىسىنى BOD_5 —بەش كۈندىكى بىئوخىمىيىلىك ئوكسىگېن تەلەپ قىلىش مىقدارىنى COD — خىمىيىلىك ئوكسىگېن سەرپىياتىنى DO — ئېرىتىچان ئوكسىگېننى كۆرسىتىدۇ.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى يەر ئاستى سۇيىنىڭ سۇپىتىنى كۆزىتىش - ئۆلچەش نەتىجىسىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 5 - 2

بىرلىكى: مىللىگىرام/مېتر (PH بۆلىنگە سېرتىدا)

يىللار	كۆرسەتكۈچلەر	PH	ئېغىرلىقى	كالتسىي	ماگنىي	كاربوناتلار	ئېغىر كاربوناتلار	سولفات كىسلاتا قالدۇق ئىئونى	خلورىد ئىئونى	فتوريدلار	نىترات ھالىتىدىكى ئازوت	نىترىت ھالىتىدىكى ئازوت	ئومىياكلىق ئازوت	ئۈزۈچان فېنول	سىئانىدلار	سىماب	تارسېن	قوغۇشۇن	كادمىي	ئالته ۋالېنتلىق خروم	ھاكىمىيەتسىز ئوكسىدلىنىش سانى	ھاكىمىيەتسىز ئوكسىدلىنىش سانى	COD	ئومۇمىي ئۈزۈر مىقدارى
1986	ئۆرنەك سانى	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44			44	
	ئالدى چوڭ قىممىتى	7.83	1892	541.0	283.1	90.8	0	408.5	765.4	266.5	0.41	5.47	0.016	0.11	0	0	0	0	0	0.087			1.69	
	ئالدى كىچىك قىممىتى	7.30	594	200.2	58.0	12.4	0	157.5	114.0	93.9	0.17	0.37	0.00	0	0	0	0	0	0	0			0.45	
	ئوتتۇرچە قىممىتى	7.51	957	285.7	128.1	46.1	0	272.7	291.4	175.4	0.26	1.98	0.003	0.02	0	0	0	0	0	0.010			0.80	
	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)			68.4					63.6	6.8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7.7			0	
1987	ئۆرنەك سانى	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44			44	
	ئالدى چوڭ قىممىتى	8.22	1974	604.5	249.5	110.7	0	411.2	487.3	275.4	0.34	4.48	0.026	0.11	0	0	0	0	0	0.067			2.11	
	ئالدى كىچىك قىممىتى	7.18	349	140.5	54.9	27.6	0	132.0	55.6	100.2	0.00	0.12	0.00	0	0	0	0	0	0	0.000			0.45	
	ئوتتۇرچە قىممىتى	7.62	1002	303.5	129.9	49.9	0	269.2	276.7	190.1	0.19	1.78	0.001	0.05	0	0	0	0	0	0.005			0.79	
	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)			86.4					63.6	6.8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4.5			0	
1988	ئۆرنەك سانى	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44			44	44
	ئالدى چوڭ قىممىتى	7.89	2202	680.0	298.5	113.6	0	459.5	1028.9	312.4	0.67	9.02	0.043	0.98	0	0	0	0	0	0.059			1.55	0.82
	ئالدى كىچىك قىممىتى	7.20	392	146.0	54.6	24.3	0	148	87.9	63.9	0.00	0.01	0.00	0	0	0	0	0	0	0.00			0.24	0.00
	ئوتتۇرچە قىممىتى	7.44	1162	329.7	143.5	53.7	0	275.7	363.1	219.2	0.26	2.60	0.003	0.04	0	0	0	0	0	0.002			0.70	0.07
	ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)			86.4					81.8	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2.7			0	

44	44			44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	ئەۋرىشكە سانى	1989
0.244	1.25			0	0	0.045	0	0	0	0	0.21	0.026	8.24	0.52	360.3	1187.0	458.2	0	115.6	335.1	710	2364	7.71	ئالۇ چوڭ قىممىتى	
0	0.42			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.23	0	71	100.4	141.8	0	27.6	65.4	155	428	7.13	ئالۇ كىچىك قىممىتى	
0.06	0.83			0	0	0.003	0	0	0	0	0.03	0.002	2.66	0.18	229.9	377.7	286	0	58.3	153.9	349.8	1208	7.46	ئۇتتۇرىچە قىممىتى	
	0			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22.7	84.1					86.4			ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	
43	43	22	22	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	ئەۋرىشكە سانى	1990
0.64	1.25	8	98	0	0	0.02	0	0	0	0	0.29	0.006	7.31	0.56	424.1	1223.4	483.8	0	128.4	42.3	759.4	2524	7.98	ئالۇ چوڭ قىممىتى	
0	0.37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.68	0.04	55.6	72.5	144.5	0	16	60.9	145.8	484	7	ئالۇ كىچىك قىممىتى	
0.13	0.08	2	3	0	0	0.001	0	0	0	0	0.03	0.002	2.42	0.23	228.1	416.8	305.8	0	57.6	158.9	354.5	1324	7.38	ئۇتتۇرىچە قىممىتى	
	0	27.2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27.3	81.8					81.3			ئۆلچەمدىن ئېشىش نىسبىتى (%)	

جۇغراپىيىلىك ئورنى ۋە سۇ سۈپىتىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىغا قاراپ، شەھەر ئەۋەسىدىكى يەر ئاستى سۈيىنى تۆۋەندىكىدەك ئۈچ رايونغا ئايرىش مۇمكىن:

18 ـ تۈمەن ئۆستىڭىنىڭ شىمالىدىكى رايون بۇ يەر ئاستى سۈيىنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى، مېنرالىق دەرىجىسى شەھەر بويىچە ئەڭ يۇقىرى رايون بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 31 تارماق رايوندا سۈنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى كۆرسەتكۈچى ۋە خلورئىئونى كۆرسەتكۈچى ئەڭ يۇقىرى. 1986 ـ يىلى ئۆلچەمدىن ئېشىپ كېتىش نىسبىتى 50%كە، 1987 ـ يىلى 100% كە يەتتى. 1990 ـ يىلى قاتتىقلىق دەرىجىسى 759.4 مىللىگرام/لىترغا يەتتى (ئۆلچەمدىن ئىككى ھەسسە ئېشىپ كەتتى)، مېنرالىلىشىش دەرىجىسى ئەڭ يۇقىرى قىممىتى 2376 مىللىگرام/لىترغا يەتتى.

كونا شەھەر رايونى يەر ئاستى سۈيىنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى 1986 ـ يىلدىكى 285 مىللىگرام /لىتردىن 1990 ـ يىلى 332.3 مىلگرام/لىترغا، ئۆلچەمدىن ئېشىپ كېتىش نىسبىتى 1986 ـ يىلدىكى 77.3 پىرسەنتتىن 1990 ـ يىلى 81.7% كە يەتتى.

شەرقىي پويىز ئىستانسىسى رايونى سۈنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى ئومۇمەن 200 مىللىگرام/ لىتر بولۇپ، سۇ سۈپىتى بىر قەدەر ياخشى.

3. ئاتموسفېرانى ياھالاش

كورلا شەھىرىنىڭ ئاتموسفېرا سۈپىتى 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە پاكىز دەرىجىدە بولۇپ كەلدى.

1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ ئاتموسفېرا سۈپىتىنى ياھالاشتىكى ئۇنۇملۇق يىل بۇلغىنىشنىڭ كۆرسەتكۈچ سانى

جەدۋەل: 5 ـ 3

يىل	كۆرسەتكۈچ سانى	گۇڭگۇرت (N) ئوكسىدى (مىللىگرام/ كۇب مېتر)	ئازوت ئوكسىدى (مىللىگرام/ كۇب مېتر)	سۇسپېنزىيىلىك دانىچە ماددىلار (مىللىگرام/ كۇب مېتر)	توپا يېغىش (گرام/ كۇب مېتر . ئاي)	ئاتموسفېرا سۈپىتىنىڭ كۆرسەتكۈچ سانى (P)
1986	Ci	0.024	0.012	0.7	37.25	3.924
	Pi	0.16	0.12	2.33	1.284	
	Fi	0.041	0.031	0.594	0.335	
1987	Ci	0.029	0.016	0.56	38	3.757
	Pi	0.193	0.016	1.857	1.547	
	Fi	0.062	0.043	0.494	0.412	
1988	Ci	0.021	0.015	0.6	25.82	3.503
	Pi	0.14	0.15	2.013	1.2	
	Fi	0.04	0.043	0.575	0.347	

1989	Ci	0.014	0.015	0.62	27.71	3.422
	Pi	0.093	0.15	2.053	1.126	
	Fi	0.027	0.044	0.6	0.329	
1990	Ci	0.02	0.017	0.75	27.91	3.897
	Pi	0.133	0.17	2.513	1.081	
	Fi	0.034	0.044	0.645	0.277	

ئەسكەرتىش: Ci بۇلغىغۇچى ماددىلارنى كۆزىتىش - ئۆلچەش قىممىتىنى، Pi ئاتموسفىرا سۈپىتى-نىڭ كۆرسەتكۈچ سانىنى، Fi بۇلغىغۇچى ماددىلارنىڭ ئۆلچەملىك قىممىتىنى كۆرسىتىدۇ.

ئاتموسفىرا مۇھىتىنىڭ سۈپەت ئۆلچىمى

قوشۇمچە جەدۋەل بىرلىكى: مىللىگرام/كۇپ مېتر

بۇلغىغۇچى ماددىنىڭ نامى	قىممەت ئېلىش ۋاقتى	1 - دەرىجىلىك ئۆلچەم	2 - دەرىجىلىك ئۆلچەم	3 - دەرىجىلىك ئۆلچەم
ئومۇمىي سۈسپېنزىيە-لىنىڭ مىكرو دانچىلەر	كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن	0.15	0.30	0.50
	ھەر قانداق قېتىمدا	0.30	1	1.50
گۈڭگۇرت ئوكسىدى (N)	كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن	0.05	0.15	0.25
	ھەر قانداق قېتىمدا	0.15	0.50	0.70
	يىلدا كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن	0.02	0.06	0.10
ئازوت ئوكسىدى	كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن	0.05	0.10	0.15
	ھەرقانداق قېتىمدا	0.10	0.15	0.30

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى ئاتموسفىرا سۈپىتىنىڭ (P قىممىتىنىڭ) پەسسلەر بويىچە باھالىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 5 - 4

يىل	قىش پەسلى	ئەتىياز پەسلى	ياز پەسلى	كۈز پەسلى
1986	3.24	4.49	4.08	3.88
1987	3.24	4.56	2.84	4.38

1988	3.23	3.92	3.59	3.25
1989	2.64	3.02	4	4.04
1990	3.19	4.83	3.26	4.30

ئەسكەرتىش: ئاتموسفىرا سۈپىتىنىك دەرىجىگە بۆلۈنۈش ئۆلچىمى: P قىممەت 0 —— 4 پاكىزلىقىنى، 4.01 —— 6يېنىك دەرىجىدە بۇلغانغانلىقنى، 6.01 —— 8بۇلغانغانلىقنى، 8.01 —— 10 ئوتتۇرىھال بولغانلىقنى، 10< ئېغىر دەرىجىدە بۇلغانغانلىقنى كۆرسىتىدۇ.

بۇلغىنىش تېپى بويىچە ئايرىغاندا، كورلاشەھرى ئاتموسفراسىنىك بۇلغىنىشى قۇرۇم ـ چاڭ ۋە كۆمۈر ئىسى بىلەن بۇلغىنىش تېپىغا كىرىدۇ. سۈسپېنزىيىلىك دانىچە ماددىلار، ئىس، چاڭ ـ توزان ۋە توپا ئاساسلىق بۇلغىغۇچى ئامىل ھېسابلىنىدۇ.

كورلا شەھرىنىڭ ئاتموسفراسىدا سۈسپېنزىيىلىك ماددىلارنىڭ قويۇقلۇق دەرىجىسىنىڭ بىر قەدەر يۇقىرى بولۇشىغا ئاساسلىقى سېمونت توزانلىرى؛ ئىس، چاڭ ـ توزان قويۇقلۇق دەرىجىسىنىڭ بىر قەدەر يۇقىرى بولۇشىغا ئاساسلىقى سانائەت، تۇرمۇش پار قازانلىرىغا ۋە ئائىلىلەردىكى ئوچاق ـ مەشلەرگە كۆمۈرنى يېقىلغۇ قىلىش؛ توپا يېغىشنىڭ كۆپرەك بولۇشىغا ئاساسلىقى قۇرۇم ـ بوران سەۋەپچى بولغان. 1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىغىچە كورلا شەھىرىدە سانائەتتە ئىشلىتىلىدىغان پار قازىنى 98 گە، ئاھالىلارنى پار بىلەن تەمىنلەشكە ئىشلىتىلىدىغان پار قازان 284 كە يەتتى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە سانائەتتە ۋە خەلق تۇرمۇشىدا ئىشلىتىلىدىغان پار قازىنىنىڭ رايونلار بويىچە ئايرىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 5 ـ 5

تۈرى	تونناژى	شەھەر رايونى	شەھەر ئەتراپى رايونى	شەھەر ئەتراپىدىكى ناھىيىلەر (28ـ، 29ـ، 30ـ تۈەنلەر)	شەھەر بويىچە
سانائەت پارقازىنى	<2		1		1
	2~4	6	45		51
	4~20	5	35	4	44
	>20		2		2
	جەمئىي	11	83	4	98
خەلق تۇرمۇشىغا ئىشلىتىلىدىغان پار قازىنى	<1	42	15	2	59
	1~2	122	50	15	187
	2~4	31	6		37
	>4	1			1
	جەمئىي	196	71	17	284

بۇنىڭدىن باشقا، شەھەر بويىچە يەنە ئاشخانىلار ۋە ئاھالىلەردە 30 مىڭدىن كۆپرەك ئوچاق بار. يېڭىشەھەر رايونىغا جايلاشقان باغراش قەغەز زاۋۇتى، ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسىدا 35 تونىا - سائەتلىك ئۇچ پار قازىنى بار بولۇپ، يىللىق كۆمۈر سەرپىياتى 51 مىڭ تونىغا يېتىدۇ. تاشەندىكى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسىدا 25 تونىا - سائەتلىك بىر پار قازىنى، 65 تونىا- سائەتلىك ئىككى پار قازىنى بار بولۇپ، يىللىق كۆمۈر سەرپىياتى 78 مىڭ 800 تونىغا يېتىدۇ. يۇقىرىدىكى ئىككى ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى ئاتموسفېراغا يىلىغا 5000 تونىدىن كۆپرەك ئىس - توزان، 4000 تونىدىن كۆپرەك كۆمۈر كۈلى چىقىرىدۇ. كۆمۈر كۈلى بەك يەڭگىل بولغاچقا، شامال ھەر تەرەپكە ئۇچۇرۇپ بارىدۇ، شۇڭا ئۇ كورلا شەھىرى ئاتموسفېراسىنى بۇلغايدىغان ئاساسلىق مەنبە ھېسابلىنىدۇ.

كورلا شەھرىنىڭ يىللىق كۆمۈر سەرپىياتى 319 مىڭ 400 تونىا بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەتكە ئىشلىتىلىدىغىنى 169 مىڭ 700 تونىا، بۇنىڭدىن چىقىدىغان زىيانلىق ماددا ئومۇمىي مىقدارى 13 مىڭ 371 تونىغا يېتىدۇ؛ ئاھالىلار كۆمۈر سەرپىياتى تەخمىنەن 149 مىڭ 700 تونىا بولۇپ، بۇنىڭدىن چىقىدىغان زىيانلىق ماددا ئومۇمىي مىقدارى 12 مىڭ 400 تونىغا يېتىدۇ. سانائەتكە ئىشلىتىلىدىغان ۋە ئاھالىلار ئىشلىتىدىغان كۆمۈر پەيدا قىلىدىغان ئومۇمىي زىيانلىق ماددا مىقدارى 25 مىڭ 771 تونىا بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە گۈڭگۈرت (N) ئوكسىدى 2554 تونىا، ئازوت ئوكسىدى 3002 تونىا، ئىس-توزان 2723 تونىا، كاربون چالا ئوكسىدى 16 مىڭ 744 تونىا، كاربوگىدراتلار 748 تونىا.

كورلا شەھرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان بايىنغولىن ئوبلاستلىق سېمونت زاۋۇتىدا ماشىنلاشقان ئىككى ئۆرە خۇمدان بار. مۇھىت ئاسراش تارماقلىرىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، بۇ ئىككى ئۆرە خۇمدانغا ئېلېكتر ستاتىك چاڭ - توزان سۈمۈرگۈچ ئورنىتىلدى. ھەرخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، چاڭ - توزان سۈمۈرگۈچ نورمال ئىشلىمەلمىدى، نەتىجىدە بۇ زاۋۇتنىڭ ئۆرە خۇمدانلىرى چاڭ - توزانىنى ئۆلچەمدىن ئاشۇرۇپ قويۇۋېتىش ھالىتىدە تۇرۇپ كەلمەكتە. بۇ ئىككى خۇمدان ھەر يىلى 6070 تونىا چاڭ - توزان قويۇپ بېرىپ شەھەر رايونى ئاتموسفېراسىنى ئېغىر دەرىجىدە بۇلغاپ كەلدى ھەم كورلا شەھرىنىڭ چاڭ - توزان بىلەن بۇلغىنىشىدىكى ئاساسىي مەنبە بولۇپ قالدى.

يۇقىرىقىلاردىن قالسا، ھەرخىل ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى چىقىرىدىغان گازلارمۇ كورلا شەھرى ئاتموسفېراسىنىڭ بۇلغىنىشىغا سەۋەبچى بولماقتا. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە كورلا شەھرىدە ھەرخىل ماتورلۇق قاتناش ۋاستىسى 12 مىڭ 99 غا يەتتى. ئۇلارنىڭ يىللىق ماي سەرپىياتى 16 مىڭ تونىا بولۇپ، بۇنىڭدىن چىقىدىغان ئومۇمىي زىيانلىق ماددا 386 تونىغا يېتىدۇ.

كورلا شەھرىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى ۋە كۆكەرتىلىش نىسبىتى تۆۋەن بولۇشتەك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئاتموسفېرا مۇھىتىدا لەيلىگۈچى چاڭ - توزانلار بىر قەدەر كۆپ. ھۆل - يېغىن مىقدارى ئاز بولۇش، لەيلىگۈچى چاڭ - توزان ئوڭايلىقچە يەرگە چۈشەلمەسلىك ۋەجىدىن چاڭ - توزانلىق ھاۋا كىلىماتى شەكىللىنىدۇ، بۇمۇ كورلا شەھرىنىڭ ئاتموسفېرا مۇھىتىنىڭ سۈپىتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ.

كۆزىتىش - ئۆلچەش نەتىجىسىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، كورلا شەھرىنىڭ ئاتموسفېراسىنى بۇلغايدىغان دانىچە ماددىلار ۋە توپا يېغىش فاكتورلىرى پەسلىلەر بويىچە ئايرىغاندا، ئەتىياز ۋە كۈزدە قالغان ئىككى پەسلىدىكىدىن كۆپ بولىدۇ؛ گۈڭگۈرت (N) ئوكسىدىنىڭ قويۇقلۇق دەرىجىسى قىش پەسلىدە قالغان پەسلىلەردىكىدىن كۆپ بولىدۇ. فوتوكسىيىلىك رايونلار بويىچە ئايرىغاندا، سانائەت رايونى بىلەن ئاھالىلار رايونلىرىدا باشقا رايونلاردىكىدىن كۆپ بولىدۇ.

1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھرى ئاتموسفېراسى سۈپىتىنىڭ قىممىتىنىڭ (P) فونكسىيىلىك رايونلار بويىچە باھالىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 5 ـ 6

فۇنكسىيىلىك رايون	1986 ـ يىل	1987 ـ يىل	1988 ـ يىل	1989 ـ يىل	1990 ـ يىل
سانائەت رايونى	5.18	7	4.52	3.87	4.64
سودا رايونى	3.76	3.38	4.50	4.12	4.20
ئاھالە رايونى	4.79	3.64	3.37	4.46	5.40
مەدەنىيەت رايونى	3.31	2.78	2.79	2.43	2.86
قاتناش زىچ رايون	2.57	1.99	2.13	2.13	2.35

4. شاۋقۇننى باھالاش

كورلا شەھەر رايونىدىكى شاۋقۇن مەنبەسى ئاساسەن قاتناش شاۋقۇنى، تۈرمۇش شاۋقۇنى ۋە سودا شاۋقۇننى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ تېز كۆپەيمىشىگە ئەگىشىپ، قۇرۇلۇش شاۋقۇنىمۇ سەل قاراشقا بولمايدىغان شاۋقۇن مەنبەسى بولۇپ قالدى.

كورلا شەھىرىدە قاتناش شاۋقۇنى ئومۇمەن ئالغاندا ئۆلچەمدىكىدىن ئېشىپ كەتمىدى، ئەمما قىسمەن يوللاردا قاتناش قىستاڭچىلىقى تۈپەيلىدىن قاتناش شاۋقۇنى ئۆلچەمدىكىدىن ئېشىپ كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ مەۋجۇت.

ئىلگىرىكى يىللاردىكى كۆزىتىش ـ ئۆلچەش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، «ئىتتىپاق» يولى، «خەلق» يولى، «تەڭرىتاغ» يولىدا قاتناش شاۋقۇنىنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتى دۆلەت ئېلان قىلغان ئۆلچەمدىكىدىن ئاساسىي جەھەتتىن ئېشىپ كەتكەن.

كورلا شەھىرىنىڭ رايونلار مۇھىتى جەھەتتىن ئېيتقاندا، شاۋقۇنىنىڭ ئۆلچەمدىكىدىن ئېشىپ كېتىشى ئالاھىدە تۇرالغۇ ئۆيى رايونى ۋە ئاھالە، مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ رايونىدا ئەڭ ئېغىر.

ئومۇمىي جەھەتتىن قارىغاندا، 1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىغىچە كورلا شەھىرىدە قاتناش شاۋقۇنى ۋە رايون مۇھىتى شاۋقۇنىنىڭ ئوتتۇرىچە تەڭ ئۇنۇملۇك ئاۋاز دەرىجىسى 1987 ـ يىلدىن باشقا يىللاردا دۆلەت ئېلان قىلغان ئۆلچەم دائىرىسىدە بولۇپ كەلدى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ رايونلار مۇھىتىدىكى شاۋقۇنلارغا دائىر سانلىق مەلۇماتلار

جەدۋەل: 5 - 7 بىرلىكى: ئاۋاز دەرىجىسى (دېتسىبېل)

يىل	تور-كاتەك-نىڭ چوڭ-كىچىكلىكى (مېتر × مېتر)	تور-كا-تەكنىڭ ئومۇ-مىي سانى	تور-كا-تەكنى قاپلىغان نوپۇس سانى	$L_{۰۰۹}$		$L_{۱۰}$		$L_{۵۰}$		$L_{۹۰}$	
				ئاۋاز دەرىجە-سىنىڭ ئوتتۇ-رىچە قىممە-تى	S	ئاۋاز دەرىجە-سىنىڭ ئوتتۇ-رىچە قىممە-تى	S	ئاۋاز دەرىجە-سىنىڭ ئوتتۇ-رىچە قىممە-تى	S	ئاۋاز دەرىجە-سىنىڭ ئوتتۇ-رىچە قىممە-تى	S
1986	250×250	106	84 540	55	8.4	58.6	8.8	53.3	7.8	49.7	7.2
1987	250×250	105	87 900	56.3	8	60.4	8.4	55.4	7.7	51.8	7.3
1988	250×250	106	92 880	51.2	5	53.7	5.3	49.6	4.7	47.1	4.3
1989	250×250	120	97 980	53.5	8	56.3	8.8	52.1	7.2	48.8	6.1
1990	250×250	120	103 260	51.8	5.6	53.9	5.6	50.8	5.5	48.2	4.9

ئەسكەرتىش: $L_{۱۰}$ 10% ۋاقىت ئېشىپ كەتكەن ئاۋاز دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ، باشقىلىرىمۇ شۇ تەقلىدە ھېسابلىنىدۇ. $L_{۰۰۹}$تەك ئۇنۇملۇك ئاۋاز دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ. S ئۆلچەش ئۇنۇملۇك قىممەتكە ئىگە بولغان ۋاقىتنىڭ ئوتتۇرىچە ۋاقتى بولۇپ، ئاستا بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

دۆلەت ئېلان قىلغان شەھەرلەرنىڭ رايونلار مۇھىتىدىكى شاۋقۇنلار ئۆلچىمى

قوشۇمچە جەدۋەل بىرلىكى: تەك ئۇنۇملۇك ئاۋاز دەرىجىسى (دېتسىبېل)

قوللىنىشقا باب كېلىدىغان رايونلار	كۈندۈزى	كېچىسى
ئالاھىدە تۇرالغۇ ئۆي رايونى	45	35
ئاھالە، مەدەنىيەت - ماۋارىپ رايونى	50	40
1 - خىلدىكى ئارىلاش رايون	55	45
2 - خىلدىكى ئارىلاش رايون، مەركىزىي سودا رايونى	60	50
سانائەت مەركەزلەشكەن رايون	65	55
غول قاتناش لىنىيىسىدىكى يوللارنىڭ ئىككى تەرىپى	70	55

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرنىڭ فونكسىيىلىك رايونلىرى مۇھىتىدىكى شاۋقۇنلارنى كۆزىتىش — ئۇلچەش ئەھۋالى

جەدۋەل: 5 - 8

فونكسىيىلىك رايون		ئالاھىدە تۇرالغۇ ئۇي رايونى			ئاھالە، مەدەنىيەت - مائارىپ رايونى			1 - خىلدىكى ئارىلاش رايون			2 - خىلدىكى ئارىلاش رايون		
		A_1	Mu	S	A_1	Mu	S	A_1	Mu	S	A_1	Mu	S
1986	L_{10}				54.5	72	6	56.1	69	7.3	67.1	76	7.5
	L_{50}				49.9	66	5	51.6	66	7	58.6	72	7.9
	L_{90}				46.9	64	5.2	48.7	62	6.2	53.2	71	7.8
	L_{eq}				51.1	67.4	5.4	52.7	66.8	7.2	62.4	72.3	7.8
1987	L_{10}	59	66	9.9	58.1	76	6.4	55.7	66	5	66.2	79	9.2
	L_{50}	56	62	8.5	53	72	5.8	51.3	59	4.1	60.9	72	7.9
	L_{90}	53	60	9.9	49.4	65	5.3	48.2	53	3.5	57.2	66	7.4
	L_{eq}	56.5	62.4	8.3	54	74	6.1	51.9	61.4	4.5	61.9	74	8.2
1988	L_{10}	52.5	55	3.5	52.6	70	5	53.9	61	3.9	58.7	72	6.7
	L_{50}	47	47	0.0	48.6	63	4.2	49	54	3.3	54	68	6.5
	L_{90}	45.5	46	0.7	46.3	60	3.8	46.6	52	3.7	51	66	6.4
	L_{eq}	50	50.3	0.4	50.2	67.7	4.6	51.2	57.6	3.6	55.6	67.8	6.5
1989	L_{10}	48	53	7.1	52.2	68	3.6	55.8	64	4.2	57.8	71	6.8
	L_{50}	46	51	7.1	48.7	64	3.6	52	61	4.7	54.8	70	7.9
	L_{90}	44	49	7.1	46	60	3.4	49.3	57	4.5	52.7	69	8
	L_{eq}	46.2	51.3	7.2	49.7	65.4	3.4	53.3	61.8	4.4	55.6	70.3	7.6
1990	L_{10}	50	55	7.1	52.9	76	5.1	52	65	7.2	60.8	74	6.9
	L_{50}	45.5	50	6.4	49.7	74	5	49.7	59	5.9	57.4	73	7.9
	L_{90}	42.5	48	7.8	47.3	63	3.9	46.7	56	6.9	54.8	73	8.8
	L_{eq}	47.2	52.4	7.4	50.8	73.9	5.1	49.9	61.4	6.7	58.5	73.4	7.5

ئەسكەرتىش: L_{eq} — تەڭ ئۇنۇملۇك ئاۋاز دەرىجىسى.

5. قاتتىق ھالەتتىكى تاشلاندۇق نەرسىلەر

كورلا شەھىرىدە قاتتىق ھالەتتىكى تاشلاندۇق نەرسىلەر ئاساسلىقى پار قازان داشقىلى، كۆمۈر كۈلى، كۆمۈر تېشى، سانائەت ئەخلىتى، سانائەت چاڭ - توزىنى، بىناكارلىق ئەخلىتى ۋە تۇرمۇش ئەخلىتى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1990 - يىلى سانائەتتىن چىققان قاتتىق ھالەتتىكى تاشلاندۇق نەرسىلەر مىقدارى 50 مىڭ تونىنغا يەتتى، بۇنىڭ 50 پىرسەنتىدىن ئۇمۇملاشتۇرۇپ پايدىلىنىلدى، قالغان قىسمى تالاغا دۆۋىلەپ قويۇلدى. كۆمۈر تېشى 154 مىڭ تونىنغا يەتتى، بۇ ئاساسەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق كۆمۈركېنى، يېزا ئىگىلىك 2 -شى كۆمۈركېنى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى خامانگۇ كۆمۈركېنىدىن چىققان. كۆمۈر كۈلى 16 مىڭ تونىنغا يەتتى، بۇ ئاساسەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن چىققان. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، كورلا شەھىرىدە شەھەر ئاھالىسى 159 مىڭغا يەتتى، يىلىغا 110 مىڭ تونىنا تۇرمۇش

ئەخلىتى چىقىدۇ، بۇئەخلەتلەر بىر تەرەپ قىلىنمايلا تالغا دۆۋىلەپ قويۇلىدىغان بولغاچقا، شامال چىقسىلا تەرەپ-تەرەپكە ئۇچۇپ كېتىدۇ، بۇمۇ مۇھىتنى بۇلغايدىغان مۇھىم ئامىل.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە ئەخلەتلەرنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 5 - 9

تۈرى		1986 - يىل	1987 - يىل	1988 - يىل	1989 - يىل	1990 - يىل
شەھەر-بازار ئاھالىسى (10مىڭ ئادەم)		13.4	13.9	14.2	15.4	15.9
قۇرۇلۇشى پۈتكەن رايونلار كۆلىمى (كۋادرات كىلومېتر)		32	32	32	33	36
تازىلاشقا تېگىشلىك كۆلەم (10مىڭ كۋادرات مېتر)		129	129	129	129	129
ئەمەلىيەتتە تازىلانغان كۆلەم (10مىڭ كۋادرات مېتر)		80	80	80	85	85
يىغىش - توشۇش شەكلى ۋە ئۇسكۇنىلەر	ئەخلەت ماشىنىسى	3	3	3	4	4
	ئەخلەت ساندۇقى					340
ئەخلەتلەرنىڭ توشۇلۇش ئەھۋالى	مەيدان (كۋادرات مېتر)	60 000	60 000	60 000	60 000	60 000
	دۆۋىلىنىش مىقدارى (تونىا)	56 000	58 000	60 000	77 000	110 000
	دۆۋىلىنىش شەكلى	تالاغا دۆۋىلەنگەن	تالاغا دۆۋىلەنگەن	تالاغا دۆۋىلەنگەن	تالاغا دۆۋىلەنگەن	تالاغا دۆۋىلەنگەن
ئەخلەتلەرنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىش ئەھۋالى (10مىڭ تونىا)			0.014	0.05	0.061	0.25

6. قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ مۇھىتقا كۆرسىتىدىغان تەسىرىنى باھالاش خىزمىتى

1984 - يىلدىن باشلاپ، ئوبلاستلىق، شەھەرلىك مۇھىت كۆزىتىش - ئۆلچەش پونكىتلىرى كورلا شەھەر رايونىدىكى باغراش قەغەز زاۋۇتى قۇرۇلۇشى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىمونت زاۋۇتىنى كېڭەيتىش قۇرۇلۇشى ۋە شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، تاشدەن 2 - قۇدۇقىنى ئېچىش قۇرۇلۇشى قاتارلىق قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ مۇھىتقا كۆرسىتىدىغان تەسىرىنى باھالاش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

1989 - يىل 4 - ئايدا تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز چارلاش - ئېچىش قوماندانلىق شتابى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلغاندىن كېيىن، تارىم نېفىت بازىسى تۈرمۇش رايونى قۇرۇلۇشى ۋە كورلا شەھەرلىك پاسكىنا سۇنى ئوكسىدلاشتۇرۇش كۆلچىكىنى كېڭەيتىپ ياساش قۇرۇلۇشى ھەم سۇنئىي ھەمراھ يەر ئوستى پونكىتى، غەربىي پويىز ئىستانسىسى تارىم نېفىتىنى پويىزغا قاچىلاش ئىسكىلاتى قاتارلىق يېڭىدىن ياسىلىدىغان قۇرۇلۇش تۈرلىرىگە ماسلىشىپ، بۇ قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ مۇھىتقا كۆرسىتىدىغان تەسىرىنى باھالاش بويىچە دوكلاتنامە يېزىش تۈزۈمى ئورنىتىلدى.

1984 - يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرىدە «ئۈچ بىرلا ۋاقىتتا بولۇش» تۈزۈمى (يەنى بۇلغىنىشنىڭ ۋە باشقا ئومۇمىي ئاپەتلەرنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان مۇئەسسەسلەرنى ئاساسىي قۇرۇلۇش بىلەن بىرلا ۋاقىتتا

لايىھەش، بىرلا ۋاقىتتا ياساش، ئۇلارغا بىرلا ۋاقىتتا مەبلەغ سېلىش پرىنسىپى ۋە تۈزۈمى) ئىجرا قىلىندى، بۇ خىزمەت 1985 ـ يىلدىن ئېتىبارەن توغرا ئىزغا چۈشتى. 1984 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە چوڭ ـ ئوتتۇرا قۇرۇلۇش تۈرلىرىدە «ئۈچ بىرلا ۋاقىتتا بولۇش» بويىچە جەدۋەل تولدۇرۇش نىسبىتى 100% كە، كىچىك قۇرۇلۇش تۈرلىرىدە تەخمىنەن 85% كە يەتتى.

1986 ـ يىلدىن بۇيان، شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى ئۆزىگە قاراشلىق رايون دائىرىسىدىكى كىچىك قۇرۇلۇش تۈرلىرى ھەم يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ يېڭى قۇرۇلۇش تۈرلىرىدە قۇرۇلۇشلارنىڭ مۇھىتقا كۆرسىتىدىغان تەسىرى توغرىسىدا دوكلات يېزىش تۈزۈمى ۋە «ئۈچ بىرلا ۋاقىتتا بولۇش» تۈزۈمىنى ئىجرا قىلدى. 1986 ـ يىلى قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ مۇھىتقا كۆرسىتىدىغان تەسىرى توغرىسىدا دوكلات يېزىش تۈزۈمى ۋە «ئۈچ بىرلا ۋاقىتتا بولۇش» تۈزۈمى ئىجرا قىلىنغان گورۇن ئۇچقە، 1987ـيە-لى ئالتىگە، 1988 ـ يىلى 12 گە، 1989 ـ يىلى 19 غا، 1990 ـ يىلى 14 كە يەتتى.

Ⅲ باب

مۇھىت ئاسراش ۋە ئۇنۇمۇبرسال تىزگىنلەش

1 § . سۇنىڭ بۇلغىنىشىنى تىزگىنلەش

80 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا باغراش كۆلى ئىكولوگىيىلىك سىستېمىسىنى ئۇنۇمۇبرسال تىزگىنلەشكە ئاپتونوم رايونلۇق ۋە ئاپتونوم ئوبلاستلىق باشقۇرۇش تارماقلىرى مەسئۇل بولدى. 1983 ـ يىلى «ئازادلىق» 1 ـ ئۆستىڭنىڭ سۈيى توختىتىلىپ ۋە قارا شەھەر دەريالىق غەربىي تارماق ئۆستىگى ئارقىلىق كۆنچى دەريالىنى سۇ بىلەن تەمىنلەش تىزگىنلىنىپ، باغراش كۆلىگە كىرىدىغان سۇ كۆپەيتىلدى. شۇ يىلى باغراش كۆلى غەربىي سۇ پومپىسى پونكتى پۈتتۈرۈلدى ھەم سىناق تەرىقىسىدە ئىشلىتىلىشكە باشلىدى. غەربىي سۇ پومپىسى پونكتى باغراش كۆلىنىڭ سۈيىنى كۆنچى دەريالىغا چىقىرىپ، كۆل سۈيىنىڭ ئايلىنىشىنى تېزلىتىپ، كۆل سۈيىنىڭ تۈزسىزلىنىشىغا تۈرتكە بولدى.

كۆنچى دەريالىنى ياقىسىدىكى تاشدىن ۋە كونا شەھەر رايونىدىكى مۇھىتنى بۇلغىشى ئېغىر بولغان بىر نەچچە گورۇن بۇلغاشنى تىزگىنلەش بويىچە پائال تەدبىر قوللاندى. 1985 ـ يىلدىن باشلاپ، ئاپتونوم ئوبلاستلىق قەغەز زاۋۇتى ئىشقارلىق ئۈسۈل بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى ئىمتىنورادىكاللىق ئۈسۈل بىلەن ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتتى؛ شۇ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق قەغەز زاۋۇتى بىلەن يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى قەغەز زاۋۇتى دادىل ئىسلاھ قىلىپ، ئاق سۇ (يەنى قەغەز ئىشلەش جەريانىدا تولۇق پايدىلىنىلمىغان، كېرەكسىز سۇغا قوشۇلۇپ چىقىپ كەتكەن قەغەز بوتقىسى سۈيى) نى يىغىۋېلىش ھۈنەر سەنئىتىنى قوللاندى. بۇنىڭ بىلەن قەغەز ئىشلەشتىن چىقىدىغان كېرەكسىز سۇ ئازىيىپلا قالماستىن، بەلكى كېرەكـ سىز سۇدىن ھەر تەرەپلىمە پايدىلىنىشنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئۆستى.

1986 ـ يىل 8 ـ ئايدىن ئىلگىرى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى «خۇگۇالك» توقۇمچىلىق فابرىكىسى ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدا چىققان كېرەكسىز سۇنى بىر تەرەپ قىلمايلا لەنگەر زەيكىشىگە قويۇپ بېرىپ، مۇھىتنى ئېغىر دەرىجىدە بۇلغاپ كەلگەنىدى. 1986 ـ يىل 9 ـ ئايدا بۇ زاۋۇت 1 مىليون 300 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، يىلىغا 1 مىليون توننا پاسكىنا سۇنى بىر تەرەپ قىلىدىغان زاۋۇت قۇردى. بۇ زاۋۇتتا بىر تەرەپ قىلىنغان كېرەكسىز سۇنىڭ كۆرسەتكۈچى مۇنداق بولدى: سۇسپېنزىيىلىك مادداا 67 مىللىگرام/لېتر، خىمىيىلىك ئوكسىگەن تەلەپ قىلىش مىقدارى 6 مىللىگرام/لېتر، بىئولوگىيىلىك ئوكسىگەن سەرپ قىلىش مىقدارى 40 مىللىگرام/لېتر، رەڭ دەرىجىسى 30 بىرلىك. زاۋۇتتا بىر تەرەپ قىلىنغان كېرەكسىز سۇ لەنگەر يېزىسىدىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا جايلاشقان ئوكسىدلاش-تۇرۇش كۆلچىكىگە باشلىنىپ داۋاملىق بىر تەرەپ قىلىندى. مۇشۇنداق بىر تەرەپ قىلىش ئارقىلىق، رەڭ دەرىجىسىدىن باشقا تۇرلۈك كۆرسەتكۈچلەر دۆلەت ئېلان قىلغان كېرەكسىز سۇ چىقىرىۋېتىش ئۆلچىمىگە يەتكۈزۈلۈپ، كېرەكسىز سۇلار ئاخىرىدا كۆنچى دەريا سىغا قويۇۋېتىلىدىغان بولدى.

1989 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مۇھىت كۆزىتىش ـ ئۆلچەش مەركىزىي پونكىتى بىلەن ئوبلاستلىق مۇھىت كۆزىتىش ـ ئۆلچەش پونكىتى زىممىسىگە ئالغان دۆلەتنىڭ 7 ـ بەش يىللىق پىلانىدىكى تەتقىقات تۈرى — قەغەز ئىشلەشتىن چىققان كېرەكسىز سۇنى يەرگە سىڭدۈرۈپ تازىلاش ئۇسۇلى كورلا شەھىرىدە يولغا قويۇلدى ۋە ئوبلاستلىق قەغەز زاۋۇتىنىڭ شىمالىدىكى دۆڭلۇككە كۆلىمى 40 مىڭ كۋادرات مېتر كېلىدىغان پاسكىنا سۇ بىر تەرەپ قىلىش كۆلچىكى ياسالدى. ئىشلەپچىقىرىشتىن چىققان كېرەكسىز سۇ مۇشۇ كۆلچەككە باشلىنىپ، دەرىجىمۇ دەرىجە تېندۇرۇلغاندىن كېيىن قايتا پايدىلىنىلدى. 1990 ـ يىلى تېندۇرۇلغاندىن كېيىنكى كېرەكسىز سۇدىن پايدىلىنىپ، 200 مو يەرگە كۆچەت قويۇلغانىدى، بۇ كۆچەتلەر ئوبدان ئۆستى.

1989 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى قەغەز زاۋۇتى زاۋۇتىنىڭ غەربىي شىمال تەرىپىدىكى تەبىئىي ئويمان جايغا كېرەكسىز سۇنى قويۇپ بېرىپ، كېرەكسىز سۇنى پارغا ئايلاندۇرۇش ۋە يەرگە سىڭدۈرۈۋېتىش ئۇسۇلى بىلەن بىر تەرەپ قىلدى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ زاۋۇت ئىشلەپچىقىرىشتىن چىققان كېرەكسىز سۇنى كۆنچى دەريا سىغا بۆلۈپ بەرمەيدىغان بولدى. 1990 ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق يېڭىشەھەر يېزىسى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى قەغەز زاۋۇتىغا يېقىن ئۇرۇمچى ـ قەشقەر تاشيولىنىڭ تاشەن قىسمىنىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى دۆڭلۇكتە يىلىغا 30 مىليون دانە خىش ئىشلەپچىقىرىدىغان خىش زاۋۇتى قۇردى ۋە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى قەغەز زاۋۇتىدىن چىققان كېرەكسىز سۇدىن پايدىلىنىپ خىش پىشۇرۇپ، زىيانلىق نەرسىنى پايدىلىق نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشتىن چىققان كېرەكسىز سۇدىن پايدىلىنىش مەسىلىسىنى خېلى ئوبدان ھەل قىلدى.

1989 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى دۆلەت 6 مىليون يۈەن مەبلەغ سالغان كورلا شەھەرلىك تۇرۇبا سۇيى زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلاندى. بۇ قۇرۇلۇش پۈتكەندىن كېيىن، شەھەرنىڭ سانائىتىگە ۋە شەھەر ئاھالىلىرىغا كېرەكلىك سۇنى مۇشۇ زاۋۇت تەمىنلەيدۇ. شەھەر رايونىدىكى ماشىنىلاشقان قۇدۇقلار زاپاس قۇدۇق سۈپىتىدە كۆپىنچە ۋاقىتتا تاقىۋېتىلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن يەر ئاستىدىن ئېلىنىدىغان سۇ مىقدارى كۆندىن كۈنگە ئازىيىدۇ، يەر ئاستى سۇيىنىڭ قاتتىقلىق دەرىجىسى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلەيدۇ.

شەھەر بويىچە تۇرمۇشتىن چىقىدىغان كېرەكسىز سۇنى ئۇنۇملۇك بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، 1986-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ 960 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىشى بىلەن، تۇرمۇشتىن چىقىدىغان كېرەكسىز سۇنى ئوكسىدلاشتۇرۇش كۆلچىكى ياسالدى. بۇ كۆلچەك شۇ يىلى 11 ـ ئايدا ئىشلىتىلىشكە باشلىدى، ئۇنىڭدا كۈنگە 3000 توننا پاسكىنا سۇ بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

1990 ـ يىلى شەھەر نوپۇسى 159 مىڭغا، ھەركۈنى تۇرمۇشتىن چىقىدىغان پاسكىنا سۇ 842.4

تونىغا يەتتى، ئەسلىدىكى ئوكسىدلاشتۇرۇش كۆلچىكى تۇرمۇشتىن چىقىدىغان پاسكىنا سۇنى بىر تەرەپ قىلىشتا كۆندىن كۈنگە ئېشىپ بېرىۋاتقان ئېھتىياجنى قاندۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا، شەھەرلىك ھۆكۈمەت تارىم نېفىت - تەبىئىي گاز چارلاش - ئېچىش قوماندانلىق شتابىنىڭ تۇرمۇش رايونى قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلغان پۈرسەتتىن ۋە بۇ جەھەتتىكى كۆچلەردىن پايدىلىنىپ، ئوكسىدلاشتۇرۇش كۆلچىكىنىڭ سىغىمىنى 6000 كۇب مېتردىن كېڭەيتتى، بۇنىڭ بىلەن ئوكسىدلاشتۇرۇش كۆلچىكىنىڭ كۈندىلىك پاسكىنا سۇنى بىر تەرەپ قىلىش مىقدارى 10 مىڭ كۇب مېتردىن يەتتى.

2 § . ئىس، چاڭ - توزاننى تىزگىنلەش

بايىنغولىن ئوبلاستلىق سېمونت زاۋۇتى كورلا شەھىرى بويىچە مۇھىتنى ئېغىر دەرىجىدە بۇلغايدىغان ئورۇن بولۇپ، كۈنىگە تەخمىنەن 20 تونىنا سېمونت توزىنى چىقىرىدۇ، بۇ ئاتموسفېرا مۇھىتى سۈپىتىگە ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدۇ. ئوبلاستلىق، شەھەرلىك ھۆكۈمەتلەر ۋە مۇھىت ئاسراش تارماقلىرى بۇ زاۋۇتنىڭ سېمونت توزىنى تېزگىنلىشىگە كۈچ قېتىم ھەيدەكچىلىك قىلدى. بۇ زاۋۇت 1985 - يىلدىن باشلاپ 1 مىليون يۈەندىن كۈچ مەبلەغ سەرپ قىلىپ، ئاساسلىق ئىككى خۇمدانغا تۇرۇبىسىمان ئېلېكتر ستاتىك چاڭ - توزان تازىلاش ئەسۋابى ئورناتتى.

شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى كۆمۈر ئىسىنىڭ مۇھىتنى بۇلغىشىنى تېزگىنلەش ئۈچۈن، 1988 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سايمان قېلىپى زاۋۇتى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق نېفىت شىركىتى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم، نېفىتلىكنى فىزىكىلىق چارلاش 3 - باشقارمىسى، بوستان مېھمانخانىسى، «641» گېئولوگىيىلىك چارلاش چوڭ ئەترىتى قاتارلىق شەھەر مەركىزىي رايونىغا جايلاشقان ئورۇنلاردىن پار قازانلىرىنى چەكلىك مۇددەت ئىچىدە ئوڭشاش تەدبىرىنى قوللىنىشنى تەلەپ قىلدى. 1990 - يىلغا قەدەر تۆت ئورۇن ئوڭشاش تەدبىرىنى قوللاندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئوبلاستلىق نېفىت شىركىتى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق سايمان قېلىپى زاۋۇتى نەمدەلمە چاڭ - توزان تازىلاش ئەسۋابى ئورناتتى، ئوبلاستلىق پارتكوم ۋە «641» گېئولوگىيىلىك چارلاش چوڭ ئەترىتىمۇ شۇنداق چاڭ - توزان تازىلاش ئەسۋابى ئورنىتىشقا كىرىشتى.

3 § . شاۋقۇننى تىزگىنلەش

كورلا شەھىرى جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇھىم ئۆتكەل بولغاچقا، قاتناش شاۋقۇنى خېلى ئېغىر ئىدى. شۇڭا شەھەرلىك ھۆكۈمەت قاتناش تەرتىپىنى، قاتناش مۇھىتىنى ياخشىلاپ، كۈندىن - كۈنگە تەرەققىي قىلىۋاتقان قاتناش ئىشلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش، شاۋقۇننى ئۇنۇملۇك ئازايتىش ئۈچۈن پائال تەدبىر قوللاندى.

1985 - يىلدىن باشلاپ، شەھەر رايونىدىكى «ئىتتىپاق» يولى، «خەلق» يولى، سايباغ يولى، قاتناش يولى كېڭەيتىلدى ۋە ئۆزگەرتىپ ياسالدى، يېڭىدىن دەريا بويى يولى، «قۇرۇلۇش» يولى ياسالدى. بۇ يوللاردا ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى يولى، ئاستا يۈرىدىغان قاتناش ۋاستىلىرى يولى ۋە پىيادىلەر يولى ئايرىۋېتىلدى. شەھەر رايونىدا ئادەملەر بىلەن قاتناش ۋاستىلىرى، يولوچىلار ئاپتوموبىللىرى بىلەن يۈك ئاپتوموبىللىرى ئايرىم - ئايرىم يوللاردا قاتناش يولغا قويۇلدى ھەم سىگنال بېرىش مەنئىي قىلىنىدى. غان لىنىيىلەر بەلگىلەندى، شەھەرگە كىرىدىغان يۈك ئاپتوموبىللىرى دەريا بويى يولى بىلەن قاتنايدىغان

قىلىنسپ، شەھەر رايوندا قاتنايدىغان ئاپتوموبىللار ئازايتىلدى. شەھەر رايوندا ئادەملەر بىلەن ئاپتومو- بىللار يول تالىشىدىغان زىددىيەت پەيدا قىلىدى، شۇنداقلا قاتناش ھادىسىسىنىڭ يۈز بېرىش نىسبىتى ۋە قاتناش شاۋقۇنىنىڭ دېتسىبېل قىممىتى ئۇنۇملۇك تۆۋەنلىتىلدى.

§ 4 . قاتتىق ھالەتتىكى تاشلاندۇق نەرسىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش

1990 - يىلى سانائەتتىن چىققان قاتتىق ھالەتتىكى تاشلاندۇق نەرسىلەرنىڭ مىقدارى 50مىڭ تونىنغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ھەر تەرەپلىمە پايدىلىنىلغىنى 25 مىڭ تونىنا بولۇپ، پايدىلىنىش نىسبىتى 50% كە يەتتى؛ شۇ يىلى چىققان تۆرمۇش ئەخلىتى 145 مىڭ تونىنا بولۇپ، بۇنىڭ 54 مىڭ تونىسى سىرتقا توشۇپ چىقىرىۋېتىلدى. قاتتىق ھالەتتىكى سانائەت تاشلاندۇقلىرى ۋە تۆرمۇش ئەخلەتلىرىنىڭ خېلى كۆپ قىسمى پايدىلىنىلمىغانلىقى ۋە بىر تەرەپ قىلىنمىغانلىقى، ئۇنىڭ ئوستىگە كۆپ قىسمى تالاغا خالىغانچە دۆۋىلەپ قويۇلغانلىقى ئۈچۈن، بوران چىققان ياكى يامغۇر ياغقاندا تەرەپكە چېچىلىپ - تارقىلىپ، ئاتموسفېرانى ۋە سۇنى يەنىلا مۇئەييەن دەرىجىدە بۇلغىدى.

§ 5 . بۇلغىغۇچى نەرسىلەر چىقىرىشنى باشقۇرۇش

شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى 1987 - يىلدىن باشلاپ، يېزا - بازار، مەھەللىلەردىكى بۇلغىغۇچى نەرسىلەرنى ئۆلچەمدىن ئاشۇرۇپ چىقارغان كارخانىلار ۋە ئورۇنلارنىڭ پار قازانلىرىدىن بۇلغىغۇچى نەرسىلەرنى چىقىرىش ھەققى ئېلىشنى يولغا قويدى. 1987 - يىلى 3000 يۈەن، 1988 - يىلى 50 مىڭ يۈەن، 1989 - يىلى 60 مىڭ يۈەن، 1990 - يىلى 100 مىڭ يۈەن ھەق ئالدى. ئېلىنغان بۇلغىغۇچى نەرسە چىقىرىش ھەققىنىڭ 80 پىرسەنتى مۇھىت ئاسراش قوشۇمچە مەبلىغى سۈپىتىدە، بۇلغىغۇچى نەرسە چىقىرىدىغان ئورۇنلارنىڭ بۇلغىغۇچى نەرسە چىقىرىشىنى تىزگىنلەشكە ئىشلىتىشى ئۈچۈن قايتۇرۇپ بېرىلدى.

IV باب

مۇھىت تازىلىقى

§ 1 . شەھەر رايونىنى تازىلاش

1. كوچا - مەھەللە تازىلىقى

1949 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە كۈندىلىك تازىلاش ئىشلىرىغا ئاھالىلار مەسئۇل بولغاندىن سىرت،

ھېيت - بايرام كۈنلىرى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىللىشى بىلەن، مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلار دائىرە بويىچە ھۆددىگە ئېلىپ، ئاممىۋى تازىلىق پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.

1960 - يىلدىن 1970 - يىلغىچە ئومۇمەن شەھەر رايونىدا تۇرۇشلۇق ئورگانلار، كارخانىلار، ئاممىۋى تەشكىلاتلار بىردەك ئىشقا چۈشۈشتىن ئون مىنۇت ئىلگىرى تازىلىق قىلىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى ھەم ھەر ھەپتىدە بىر كۈن تازىلىق قىلىشنى يولغا قويۇپ، ئۆي ئىچى، ھويلا - قورۇ، كوچا-مەھەللىلەرنى ئومۇميۈزلۈك تازىلىدى. كوچا - مەھەللىلەرنى پاكىز تۇتۇش ئۈچۈن، كوچا بويلىرىدىكى ئورگان، سودا دۇكانلىرى، ئاھالىلار ھەم ئائىلىكلەر دائىرە بويىچە لىنىيە بەلگىلەپ تازىلاشقا مەسئۇل بولۇپ، كوچا - مەھەللىلەرنى تازىلاش ۋە پاكىز تۇتۇشنى پەيدىنپەي تۈزۈمگە ئايلاندۇردى. 1971 - يىلدىن باشلاپ، شەھەردە ئاسفالىت يول ياسالدى، بۇنىڭ بىلەن تازىلىق قىياپىتى زور دەرىجىدە ياخشىلاندى.

1974 - يىلى 13 كىشىلىك تازىلىق ئەترىتى قۇرۇلۇپ، كوچىلارنى تازىلاشقا مەسئۇل بولدى.

1977-يىلى بىر سۇ چېچىش ئاپتوموبىلى سېتىۋېلىنىپ، ناھىيە بازىرىنىڭ كوچىلىرىغا سۇ چېچىشقا ئىشلىتىلدى.

1984 - يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى تارمىقىدىكى 54 كىشى شەھەردىكى 280 مىڭ كۋادرات مېتر يولنى تازىلاش خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالدى، ئۇلار يولنى كۈنىگە ئۈچ قېتىم سۈپۈردى، ھەر بىر كىشى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5200 كۋادرات مېتر يولنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالدى. شۇ يىلى سۇ چېچىش ئاپتوموبىلىدىن يەنە بىرى سېتىۋېلىنىپ ھەركۈنى كونا شەھەر رايونىدىكى يوللارغا ئىككى قېتىم سۇ چېچىلىدىغان بولدى. ئەخلەت موللاقچى ئاپتوموبىل بىلەن توشۇلىدىغان بولدى، شۇ يىلدا 420 تونىنا ئەخلەت توشۇلدى.

1985 - يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى رەسمىي قۇرۇلدى، تازىلاش كۆلىمى 523 مىڭ كۋادرات مېترغا يەتكۈزۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە كونا شەھەر رايونىدىكى 468 مىڭ كۋادرات مېتر ۋە يېڭى شەھەر رايونىدىكى 29 مىڭ 600 كۋادرات مېتر كوچا ھەركۈنى ئۈچ قېتىم تازىلاندى. شەھەر رايونى بويىچە ھەركۈنى 12 تونىنا، يىلدا 4320 تونىنا ئەخلەت توشۇلدى.

1987 - يىلى كوچا تازىلاش ۋاقتى ئۇزارتىلدى، ئىلگىرىكى بىر سېمىنا بويىچە تازىلاش ئىككى سېمىنا نۆۋەتلىشىپ تازىلاشقا ئۆزگەرتىلدى، پۈتۈن كۈن تازىلاش يولغا قويۇلۇپ، كۈنىگە 15 تونىنا ئەخلەت توشۇلدى.

1988 - يىلى تازىلىنىدىغان كۆلەم 530 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ ھەربىر كىشى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن تازىلايدىغان كوچا كۆلىمى 4500 كۋادرات مېتردىن 8100 كۋادرات مېترغا يەتتى. ھەركۈنى 16 تونىنا، يىلدا 6346 تونىنا ئەخلەت توشۇلدى.

1989 - يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئىشىكى ئالدىنى تازىلايدىغان گۇرۇپپىلارنى قۇردى، بۇ گۇرۇپپىلارغا مەھەللە ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرى رەھبەرلىك قىلدى. مۇناسىپ تازىلاش ۋە باشقۇرۇش ۋەزىپىلىرىگە ھەرقايسى ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرى مەسئۇل بولدى.

1990 - يىلى مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 103 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە رەسمىي ئىشچى 85، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئىشچى 22، ۋاقىتلىق ئىشچى 23.

تارىمدا نېفىت چارلاش ۋە ئېچىشنىڭ باشلىنىشىغا ۋە كۆچمە نوپۇسنىڭ كۆپەيىشىگە ئەگىشىپ، شەھەردە تاشلاندۇق نەرسىلەر ۋە ئەخلەتمۇ كۆپەيدى، ھەركۈنى 27 تونىنا، يىلدا 9885 تونىنا ئەخلەت توشۇلدى.

2. ئەخلەتنى يىغىپ بىر تەرەپ قىلىش

1949 ـ يىلدىن 1986 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە ئەخلەتنى يىغىپ بىر تەرەپ قىلىشتا مۇنداق ئىككى خىل چارە قوللىنىلدى: بىرى، ئەخلەتنى ھاجەتخانىلارغا تۆكۈپ، گەندە بىلەن بىللە ئېچىتقاندىن كېيىن، ئېتىزلارغا توشۇپ ئوغۇت قىلىش؛ يەنە بىرى، ئەخلەتنى ئازگال تىندۇرۇشقا ئىشلىتىش.

1986 ـ يىل 5 ـ ئايدىن كېيىن، ۋاقىتلىق ئەخلەت دۆۋىلەش مەيدانلىرى قۇرۇلدى. شەھەر بويىچە ئەخلەتنى ئەخلەت مەيدانىغا ئاپىرىپ تۆكۈش يولغا قويۇلدى، ھەرقانداق ئورۇننىڭ ئەخلەتنى خالىغان جايغا تۆكۈشى مەنئىي قىلىندى. كورلا ـ لوپنۇر تاش يولىنىڭ يېنىغا جايلاشقان 4ـقۇرۇلۇش تۈەنى 23ـلىيەنـ نىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى جەنۇبتىن شىمالغا ئۇزۇنلۇقى 400 مېتر، شەرقتىن غەربكە كەڭلىكى 150 مېتر، ئومۇمىي كۆلىمى 90 مو كېلىدىغان جاڭگال ۋاقىتلىق ئەخلەت تۆكۈش مەيدانى قىلىندى.

§ 2. ئاممىۋى ھاجەتخانىلارنى باشقۇرۇش ۋە گەندىنى بىر تەرەپ قىلىش

1. ھاجەتخانا سېلىش ۋە باشقۇرۇش

50 ـ يىللاردا كورلا ناھىيىسىدە 2254 ئادەدى ھاجەتخانا ياسالغان، 3614 ھاجەتخانا ئۆزگەرتىپ ياسالغان، چۈنكى كىرەلمەيدىغان ھەم سېسىق پۇرىمايدىغان بىر چوڭ ھاجەتخانا سېلىنغان. 60 ـ يىللاردا 9645 ھاجەتخانا ۋە قوتان سېلىنغان، ئادەدى ھاجەتخانا ۋە يېزىلاردىكى قوتانلار نۇقتىلىق ئۆزگەرتىپ ياسالغان. 70 ـ يىللاردىن 1990 ـ يىلغىچە 3024 ھاجەتخانا سېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە سۇ بىلەن تازىلىنىدىغان ئاممىۋى ھاجەتخانا ئۇچ، قالغانلىرى ئادەدى ھاجەتخانا. كېيىنكى چاغلاردا شەھەر ـ يېزا قۇرۇلۇشى ۋە مەھەللە قۇرۇلۇشى قاتارلىق سەۋەبلەر بىلەن، يۇقىرىدىكى ھاجەتخانىلارنىڭ بىرمۇنـ چىسى چۈۋۈپ تاشلاندى.

1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھەر رايونىدا ئاممىۋى ھاجەتخانا، ئىدارە ۋە ئاھالىلار ھاجەتخانىسى 264 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچى سۇ بىلەن تازىلىنىدىغان ھاجەتخانا بولۇپ، ئۇلارنى باشقۇرۇشقا مەخسۇس ئادەم قويۇلدى.

2. گەندىنى بىر تەرەپ قىلىش

50 ـ يىللاردىن 60 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرلىرىغىچە ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى ھاجەتخانىلارنىڭ گەندىسىـ نى شۇ ئورۇنلار يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئۆزلىرى ناھىيە ئەتراپىدىكى يېزىلارغا توشۇپ ئاپىرىپ بەرگەندى. 1966 ـ يىلدىن كېيىن، گەندىنى يېزىلارغا ياردەم سۈپىتىندە ئاپىرىپ بېرىش ئۇسۇلى توختىتىلدى. 70 ـ يىللارغا كەلگەندە قىسمەن ئورۇنلار گەندىنى شەھەر ئەتراپىدىكى دېھقانلارغا ئەرزان باھادا ساتىدىغان بولدى.

1983 ـ يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى تارمىقى بىر گەندە توشۇش ئاپتوموبىلى سېتىۋېلىپ، قىسمەن ئورۇنلارغا ھەقلىق مۇلازىمەت قىلىشنى يولغا قويۇپ، ئۇلارنىڭ ھاجەتخانىلىرىدىكى گەندىنى

ئاپتوموبىل بىلەن يېزىغا توشۇيدىغان بولدى. 1986 - يىلدىن كېيىن شەھەر رايونىدىكى گەندىنى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى بىر تۈتاش بىرتەرەپ قىلىدىغان بولدى، ھەرقانداق ئورۇن ۋە شەخسىنىڭ كۈندۈزى گەندە توشۇشىنى مەنئىي قىلدى.

شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، قەۋەتلىك بىنالاردا ئولتۇرىدىغانلار ئۇزلۇكسىز كۆپەيدى، مىكرو رايونلار پەيدىنپەي شەكىللەندى، ئىدارە - ئورۇنلارنىڭ ئولتۇراقلىشىشى بىنالاشتى، شۇنىڭ بىلەن كونا شەكىلدىكى ھاجەتخانىلار شاللىنىپ كەتتى. بىنالاردىن چىقىدىغان گەندە پاسكىنا سۇ تۇرۇبىلىرى ئارقىلىق گەندە كۆلچەكلىرىگە يىغىلىدىغان، ئاندىن پاسكىنا سۇ چىقىرىش سىستېمىلىرىغا كىرگۈزۈلۈپ بىر تەرەپ قىلىنىدىغان بولدى.

§ 3 . مۇھىت تازىلىقى مۇئەسسەسلىرى ۋە ئۇلارنى باشقۇرۇش

1. ئەخلەت ساندۇقى

1955 - يىلدىن باشلاپ ناھىيە بازىرىدا دائىرىلەر بويىچە كېسەكتىن سەككىز ئەخلەت ساندۇقى سېلىندى. 1956 - يىلى يەنە 104 ئاددى تۆكۈرۈك قاچىسى ۋە ئەخلەت ساندۇقى قويۇلدى. 1960 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە 75 ئەخلەت ساندۇقى قويۇلدى. 80 - يىللاردا يېڭىدىن ئون قەلەي ئەخلەت ساندۇقى، 200 ئەخلەت قاچىسى، 42 ئاددى ئەخلەت كۆلچىكى، 250 مېۋە شۆپىكى ساندۇقى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، 26 ئەخلەت توپلايدىغان يېپىق ئورۇن، بىر چوڭ ئەخلەت دۆۋىلەش مەيدانى ياسالدى. 1990- يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە كوچا - مەھەللىلەرگە قويۇلغان ئەخلەت ساندۇقى، ئەخلەت قاچىسى 340 قا يەتتى.

1952 - يىلدىن 1973 - يىلغىچە ئەخلەت كۆلچىكى (ساندۇقى) دىكى ئەخلەتنى بىر تەرەپ قىلىشقا تازىلىقى ھۆددىگە بېرىلگەن رايونلاردىكى ئورۇنلار مەسئۇل بولدى. 1973 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆزى ياسىغان ئەخلەت كۆلچەكلىرىدىكى ئەخلەتنى بىر تەرەپ قىلىشقا شۇ ئورۇنلار ئۆزلىرى مەسئۇل بولدى. جامائەت سورۇنلىرىدىكى ئەخلەت كۆلچىكى (ساندۇقلىرى) دىكى ئەخلەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا مۇھىت ئاسراش تارماقلىرى مەسئۇل بولدى. 1985 - يىلدىن 1988 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى ئاساسىي كوچىلارغا ئەخلەت ساندۇقى ۋە مېۋە شۆپۈكى ساندۇقى قويۇلدى، ئەخلەت ۋە مېۋە شۆپۈكلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى مەسئۇل بولدى.

1988 - يىلدىن كېيىن، مېۋە شۆپۈكى ساندۇقلىرىنى ساقلاش ۋە مېۋە شۆپۈكلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا ھەرقايسى ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرىنىڭ «ئىشىك ئالدىدىكى ئۈچ ئىشنى ھۆددىگە ئالغان» خادىملىرى مەسئۇل بولدى.

2. تازىلىق سايمانلىرى ۋە مۇھىت تازىلىقى ماشىنىلىرى

1952 - يىلدىن 1972 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسى بازىرىنىڭ تازىلىق ئىشلىرىدا سۈپۈرگە، تۆمۈر گۈرجەك، تۆمۈر شازا، چىلەك ۋە داس قاتارلىق سايمانلار ئىشلىتىلدى. 1974 - يىلى كەسپىي تازىلىق ئەترىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەخلەت توشۇش ئۈچۈن بىر ئېشەك

هارۇسى، بىر ئات هارۇسى ئىشلىتىلدى. كېيىن يەنە ئەخلەت توشۇيدىغان تۆت قول هارۇسى كۆپەيتىلدى.

1977 ـ، 1978 ـ يىللىرى ئۈچ سۇ چېچىش ئاپتوموبىلى، «ئازاد» ماركىلىق، بەش تونناىلىق بىر موللاقچى ئەخلەت ئاپتوموبىلى، «شەرق شامىلى» ماركىلىق، بەش تونناىلىق ئۈزى قاچىلاپ ئۆزى چۈشۈرىدىغان ئۈچ يېپىق شەكىللىك ئەخلەت ئاپتوموبىلى، 3.5 تونناىلىق بىر ۋاكۇئۇملۇق گەندە سۈمۈرۈش ئاپتوموبىلى ۋە 22 قول هارۇسى سېتىۋېلىندى.

V باب

شەھەرنى باغۋارانلاشتۇرۇش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كورلا ناھىيىسىدە كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىشتا يېزىلار مۇھىم نۇقتا، شەھەر ـ بازارنى كۆكەرتىشتە كوچىلارنىڭ ئىككى تەرىپىگە كۆچەت قويۇش ئاساس قىلىنغان، شەھەرنى باغۋارانلاشتۇرۇش كېچىكىپرەك باشلانغانىدى.

§ 1. شەھەر رايونىنى كۆكەرتىش

ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە كورلا ناھىيىسى بازىرىدىكى كوچىلارنىڭ ئىككى قاسىتىقبدا سۇگەتلەر بار ئىدى. كورلا ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، كوچىلارغا چىراق ئورنىتىش ئېھتىياجى بىلەن، سۇگەتلەر كېسىپ تۈگىتىلدى.

1958 ـ يىلدىن 1960 ـ يىلغىچە كورلا ۋالىي مەھكىمىسى ۋە كونا مەيدان ئالدىدىكى كوچىلارنىڭ ئىككى قاسىتىقىغا سۈزۈادان تېرەك قويۇلدى. 1964 ـ، 1965 ـ يىللىرى «بەشتە ياخشى يېزا» قۇرۇلۇشىغا ماسلىشىپ، بازاردىكى ئاساسىي كوچىلارنىڭ ئىككى قاسىتىقىغا تېرەك كۆچىتى قويۇلدى.

1980 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە شەھەر رايونى بويىچە دەل ـ دەرەخ 61 مىڭ 200 تۈپكە، ئورمانلىق كۆلىمى 239.7 موغا يەتتى. ئون يىللىق تەرەققىيات ئارقىلىق، 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، شەھەر رايونىدا ساقلىنىپ قالغان دەرەخ 4 مىليون 440 مىڭ تۈپكە، كۆكەرتىلگەن ۋە كۆچەت قويۇلغان يەر كۆلىمى 13 مىليون 400 مىڭ كۋادرات مېترغا، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 26% كە يەتتى. هويلا ـ ئارام ـ لاردا ساقلىنىپ قالغان دەل ـ دەرەخ 3 مىليون 500 مىڭ تۈپكە، كۆكەرتىلگەن هويلا ـ ئارام كۆلىمى 10 مىليون 880 مىڭ كۋادرات مېترغا يەتتى؛ جامائەت سورۇنلىرىدىكى كۆكەرتىلگەن يەر كۆلىمى 212 مىڭ كۋادرات مېترغا يېتىپ، كىشى بېشىغا 1.4 كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى؛ شەھەر بويىچە چوڭ ـ كىچىك گۈللۈك 2561 گە، باغچىلاردىكى كىچىك مەنزىرە ئىمارەتلىرى 152 گە يەتتى، كىچىك سەيلە ئورنىدىن بىرى ياسالدى؛ غەربىي باغچا ياسىلىۋاتىدۇ، تېخى ئېچىۋېتىلمىدى.

1988 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئاۋاز بېرىپ كۆرسىتىش ئارقىلىق، نەشپۈت دەرىخى شەھەر دەرىخى، قىزىل گۈل شەھەر گۈلى قىلىپ بېكىتىلدى.

1. شەھەر رايونىدىكى كوچىلارنى كۆكەرتىش

كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر رايونىدىكى كوچىلار 1979 - يىلى شەھەر قۇرۇلغاندىن كېيىن شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانىغا ئاساسەن ياسالدى. ھەممە كوچىلار كېڭەيتىلدى ھەم تۈزلەندى، ئىلگىرى تىكىلگەن كۆچەتلەرنىڭ ھەممىسى 1984 - يىلغىچە يېڭىلاپ بولۇندى.

شەھەر رايونىدىكى شەرقىي «خەلق» يولى، «بايىن» يولى، شىمالىي «ئىتتىپاق» يولى، سايباغ يولى، غەربىي «خەلق» يولى، شەرقىي «قاتناش» يولى قاتارلىق ئاساسلىق كوچىلاردا كۆكەرتىش بەلبېغى ۋە ئايرىش بەلبېغى بىنا قىلىنىدى. كۆكەرتىش بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى 1~2 مېتر، ئايرىش بەلبېغىنىڭ كەڭلىكى 0.8~1.5 مېتر كېلىدۇ. ئۇزاق ئۆمۈرلۈك دەرەخ تىكىش بىلەن تېز ئۆسىدىغان دەرەخنى تىكىشنى بىرلەشتۈرۈش چارىسى ئارقىلىق، كۆكەرتىش بەلباغلىرىغا نەشپۈت، ياۋا ئامۇت، يۇمۇلاق تاجلىق سۆگەتلەر ئارىلاشتۇرۇپ قويۇلدى. جۈڭگو تۈخۈمىكى بىلەن يۇمۇلاق تاجلىق سۆگەت، سېدە بىلەن مەجنۇنتال، سېدە بىلەن بېيجىڭ تېرىكى ئارىلاشتۇرۇپ قويۇلدى. ئايرىش بەلباغلىرىغا ئاساسلىقى يېشىل چىتلاق سۈپىتىدە قارا ياغاچ، قىزىل يوپۇرماقلىق ئالۇچا، قىزىل گۈل قاتارلىقلار قويۇلدى.

شەھەر رايونىدىكى ئاساسىي كوچىلارغا گۈللۈك بىنا قىلىنىدى، ھازىر «يۇچۈەن» سودا سارىيى ئالدىدىكى گۈللۈك، ئاپتوموبىل باشقۇرۇش پونكىتى ئالدىدىكى گۈللۈك، شەھەر مەركىزىدىكى كىچىك سەيلە بېغى قاتارلىق گۈللۈكلەر بار.

2. ئىھاتە ئورمىنى

يېڭىشەھەر رايونىدىكى كورلا-لوپنۇر تاشيولى كۆكەرتىش بەلبېغى 1980-يىلدىن1986-يىلغىچە يېڭىشەھەر رايونىدىكى كورلا - لوپنۇر تاشيولىنىڭ يېنىغا ئالتە قۇدۇق قېزىلىپ، سۈيى ئىھاتە ئورمىنىنى سۇغىرىشقا ئىشلىتىلدى. ھەربىر قۇدۇقتا قۇدۇق ئۆيى، سۇ پومپىسى، ترانسفورماتور ۋە ئورمان ئاسرىغۇچى ياتىدىغان ئۆي تەقلەپ بېرىلدى.

شىمالىي پويىز ئىستانسىسىدىكى ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولى كۆكەرتىش بەلبېغى

شىمالىي پويىز ئىستانسىسىدىكى ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىنى بويلىرىدىكى كۆچەت قويۇپ كۆكەرتىشتە، ئاساسلىقى، قۇدۇق قېزىپ، يەر ئاستى سۈيى بىلەن سۇغۇرۇشقا تايىنىلدى. شىمالىي پويىز ئىستانسىسىدىكى ئۇرۇمچى - قەشقەر تاش يولى بويىدا تۆت قۇدۇق بار بولۇپ، ئۇچىنىڭ سۈيى بىلەن دەل - دەرەخلەر سۇغۇرۇلىدۇ، بىرى ۋاقتىنچە توپا بىلەن كۆمۈۋېتىلدى. كۆكەرتىش بەلبېغى 2.5 كىلومېتر كېلىدۇ.

تاشدەن مەنزىرە رايونىدىكى كۆكەرتىش بەلبېغى تاشدەن باغچىسى 1984 - يىل 5 - ئايدىن باشلاپ پىلانلانغان، كۆلىمى ئاز كەم 3000 مو كېلىدۇ. 1985 - يىلى تەبىئىي كۆل ئەتراپىغا سۆگەت كۆچەتلىرى قويۇلدى. كۆنچى دەرياسىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى يەرلەر تاشدەن مەنزىرە رايونى كۆكەرتىش بەلبېغى دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى، 1985 - يىلدىن ئېتىبارەن 134 مو يەرگە كۆچەت قويۇلدى، ئالتە ئېغىز ئۆيى بار سۇ پومپىسى پونكىتى ياسالدى.

3. ھويلا - ئارامنى كۆكەرتىش

كورلا شەھىرى «نەشپۈت يۇرتى» دەپ تەرىپلىنىدۇ، كورلا نەشپۈت دەرىخى ئۆستۈرۈشتە ئۇزاق تارىخقا

ئىگە. يېزىلاردا ھويلىلىرىغا كۆپىنچە نەشپۈت، شاپتۇل، ئۈرۈك، تال ئۈزۈم قويىدۇ. بەزى گۈل ھەۋەسكارلىرى ھويلىسىدىكى ئۈزۈم بارىگى ئاستىغا ھەرخىل گۈللەر ئۆستۈرۈلگەن تەشتەكلەرنى تىزىپ قويۇشىدۇ. شەھەر - بازارلاردىكى ئورگان ئىشچى - خىزمەتچىلىرى بىنانىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، تەشتەكلەرنى بالكون ۋە دېرىزىلەرگە تىزىپ قويىدۇ.

بىر قەۋەتلىك ئۆيلەردە ئولتۇرىدىغان ئاھالىلار ھويلىسىغا گۈل تېرىيدۇ ۋە تال ئۈزۈم قويىدۇ. ئورگان - ئىدارىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ھويلىلىرىغا گۈللۈك ياكى باغ بىنا قىلغان.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - قەغەز زاۋۇتى پاسكىنا سۇدىن پايدىلىنىپ، زاۋۇت قورۇسىنىڭ ئىچى - تېشىغا 210 مىك تۈپ ھەرخىل كۆچەت قويىدى. بۇ كۆچەتلەر كىشى بېشىغا 580 تۈپتىن توغرا كەلدى، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 72% كە يەتتى، بىر مېۋىلىك باغ بىنا قىلدى.

شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى قورو ئىچىگە ۋە سىرتىغا 850 مىك تۈپتىن كۆپرەك كۆچەت قويۇپ، 1000 موغا يېقىن يەرنى كۆكەرتىپ، كۆكەرتىلىش نىسبىتىنى 70% كە يەتكۈزدى، تۆت ئورۇندا گۈللۈك بىنا قىلدى. بۇ زاۋۇتتا ھەيكەل، بەدىش قاتارلىق باغ مەنزىرىلىرى بار.

شىنجاڭ «قىزىل بايراق» ماشىنا زاۋۇتى مېۋىلىك دەرەخ بىلەن ئورمانىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئۆستۈرۈپ ئۈزگىچە مەنزىرە ھاسىل قىلدى، 400 مو مېۋىلىك باغ بىنا قىلدى، 1990 - يىلى 70 تونىنىدىن كۆپرەك مېۋە - چېۋە ئالدى، كۆكەرتىلىش نىسبىتىنى 70 پىرسەنتتىن ئاشۇردى.

شىنجاڭ «ئالغا» ماشىنا زاۋۇتى كۆچەتزارلىق، گۈللۈك، مېۋىلىك باغ بىنا قىلدى، كۆچەت بىلەن ئۈزۈنى تەمىنلەپ ئېشىنىدىغان بولدى، كۆكەرتىلىش نىسبىتىنى 70% كە يەتكۈزدى.

باشئەگىم ئېلېكتر ئىستانسىسى تەبىئىي جۇغراپىيىلىك ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ باغچا بىنا قىلدى. 80 - يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىلىدە كۆل، كىچىك سەيلىگاھ، چوڭ قۇۋۇق راۋۇقى، تاھىر-زۆھرە قەبرىسى قاتارلىق مەنزىرىلىك جايلارنى بەرپا قىلدى. بۇ جايلار كورلا شەھىرى بويىچە ئەڭ ئاۋال ئېچىۋېتىلگەن مەشھۇر مەنزىرىلىك ساياھەت رايونى بولۇپ قالدى.

بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى قورو ئىچىدە 24 مىك تۈپ ھەرخىل دەرەخ بار بولۇپ، كىشى بېشىغا 34 تۈپتىن توغرا كېلىدۇ. مېۋىلىك بېغى كۆكەرتىلگەن يېرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلەيدۇ، يىلىغا سەككىز تونىنا مېۋە - چېۋە ئالىدۇ. قورو ئىچىدە يەنە بىر كىچىك سەيلىگاھ، بىر نەچچە گۈللۈك بار.

كورلىدا تۈرۈشلۇق مەلۇم قىسمىنىڭ 31 - شۆبە شىتابى قوروسىدا بىر چوڭ گۈللۈك، ئون نەچچە كىچىك گۈللۈك بار، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 40 پىرسەنتتىن ئاشتى. قوروسىدا يەنە توخۇمەك، تەخسىسىمان تۇخۇمەك، قارا ئارچا، موڭغۇلىيە قارىغىيى، چىتلاق قاتارلىق مەنزىرە دەرەخلىرى بار بولۇپ، كۆكۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىنغان.

يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئورگىنى قوروسىدا گۈللۈك فونتان ۋە كىچىك مەنزىرە قۇرۇلۇشلىرى بار، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 30% كە يەتتى. گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلىرى باراقسان بولۇپ، كۆكۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىنغان.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېھمانخانا قوروسىدا شىپاك، سۇپا، كۆۋرۈك، سۇ ئۈستى ئۆيى، كۆلچەك، فونتان، سۇنئىي تاغ، كاردور قاتارلىق باغ قۇرۇلۇشلىرى ھەم بىر مەنزىرە پارنىكى بار. باغنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشى مۇۋاپىق، ئىمارەتلىرى ئۈزگىچە بولۇپ، كۆكەرتىلىش نىسبىتى 50% كە يەتتى. قورودا دائىم كۆكسۈپ تۇرىدىغان مەنزىرە دەرەخلىرى ۋە ئەتىۋارلىق گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ تۈرى خېلى كۆپ. ئۇلار غوللۇق دەرەخ، چانتال، گۈل - گىياھ، ئوت - چۆپلەر ئورگانىڭ بىرلەشتۇرۇلگەن كۆپ قاتلاملىق كۆكەرتىش ھالىتىنى شەكىللەندۈرگەن.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق مالىيە ـ ئىقتىساد مەكتىپى كۆكەرتىلىش نىسبىتىنى 70 پىرسەنتتىن ئاشۇردى، قوروسىدا دەل ـ دەرەخ كۆپ، ھەممىلا يەرنى بېشىللىق قاپلاپ تۇرىدۇ، ئاق قالغان يەرنى كۆرگىلى بولمايدۇ.

جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى باشقارما قۇرۇلغان سەككىز يىلدا 1 مىليون 500 مىڭ تۈپ (تۆمۈر يول بويلىرىدىكى ئۆزىگە قاراشلىق رايونلارنىڭكىنىمۇ ئۆزىگىچە ئالىدۇ) تىن كۆپرەك كۆچەت قويۇپ، كۆكەرتىلىش نىسبىتىنى 25% كە يەتكۈزدى. 300 نەچچە گۈللۈك بىنا قىلدى، باشقارمىغا قاراشلىق سەككىز ئاساسىي قاتلام ئورۇن «باغچىسمان ئورۇن» دەپ نام ئالدى.

1990 ـ يىلىلا شەھەر بويىچە ھويلا ـ ئارامنى كۆكەرتىش يۈزىسىدىن 480 مىڭ تۈپ كۆچەت قويۇلدى، 1867 مو يەرگە ھەرخىل گۈل ۋە ئوت ـ چۆپ تېرىلدى، 213 گۈللۈك بىنا قىلىندى، 58 جايغا كىچىك مەنزىرە قۇرۇلۇشى ياسالدى، 75 مىڭ تەشتەك گۈل ئۆستۈرۈلدى.

1990 ـ يىلى شەھەرلىك كۆكەرتىش كومىتېتىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن كۆكەرتىش ئەھۋالى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلگەندە، 42 ئورۇن «باغچىسمان ئورۇن» بولۇپ تاللاندى، 107 ئورۇن كۆكەرتىشتە ئۆلچەمگە يەتكەن ئورۇن بولدى.

§ 2 . باغچا پىلانلاش ـ ياساش

1. غەربىي باغچا

كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، باغچىلارنى پىلانلاش ـ ياساش ئىشى باشلاندى.

1983 ـ يىل 3 ـ ئايدا ئوبلاستلىق 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئارقىسىدىكى كۆنچى دەرياسى بويىدىن 107 مو بوز يەر ۋە تاشلىۋېتىلگەن يەر سېتىۋېلىندى ھەم 30 مو ساي يېرى ئېچىلدى، شۇ يىلى 97 موسىغا كۆچەت قويۇلدى، بۇ يەرگە «غەربىي باغچا» دەپ نام بېرىلدى.

1985 ـ يىلى باغچىنىڭ قورۇق تېمى قۇيۇرۇلدى؛ شۇ يىلى كۈزدە ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ خالىسانە ئىشلىشى ئارقىلىق، كۆل چېپىلدى.

1986 ـ يىلى 1000 كۇب مېتردىن كۆپرەك ياپىلاق تاش سېتىۋېلىپ، كۆلگە يانتۇرۇلدى.

1987 ـ يىلى كۆل ئوتتۇرىسىدىكى ئارالغا قوشماق شېپائى ياسالدى.

1989 ـ يىلى كۆل بويى بىلەن كۆل ئوتتۇرىسىدىكى ئارالنى تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەگمە كۆۋرۈك سېلىندى.

1989 ـ، 1990 ـ يىللىرى باغچىغا بىتون يول ۋە چوڭ دەرۋازا ياسالدى، ئون مولۇق گۈلخانا، 300 كۋادرات مېتىرلىق ئاددى پارنىك ياسالدى، يۇقىرىدىكى ئىشلارغا جەمئىي 463 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى.

1990 ـ يىلى غەربىي باغچىنىڭ كادىر، ئىشچىسى 23 كە يەتتى.

2. كۆنچى باغچىسى

شەھەرنىڭ پىلانىغا ئاساسەن، كۆنچى دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا كۆنچى باغچىسى ياساش پىلانلاندى.

دى. 1983 ـ يىلى 254 مو يەر سېتىۋېلىندى. 1985 ـ يىلى كۆنچى دەريا‌سى كۆۋرۈكىنى سېلىش ۋە «قۇرۇلۇش» يولىنى ياساش ئېھتىياجى بىلەن، باغچىغا ئىشلىتىلىدىغان يەرنىڭ 50 موسى ئىگىلىنىپ كەتتى. 1990 ـ يىلى كۆنچى باغچىسىنىڭ كۆلىمى 204 موغا چۈشۈپ قالدى.

3. تۆمۈر يول باغچىسى

1985 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسى ئۆزىگە قاراشلىق رايونىنىڭ مەركىزىگە كۆلىمى 70 مو كېلىدىغان بىر كىچىك باغچا قۇردى، تۇپراقنى ياخشىلاش ئارقىلىق ھەرخىل گۈل ـ گىياھ، ئوت ـ چۆپ ئۆستۈردى، دەل ـ دەرەخ كۆچەتلىرىنى تىكتى. 1987 ـ يىلى باغچىغا 3000 كۈادرات مېتىرلىق پارنىك ياساپ، تەشتەكلەردە ھەرخىل گۈل ئۆستۈردى. 1990 ـ يىلى 1 مىليون 100 مىڭ يۈەن مەبلەغ جۇغلاپ، باغچىغا شىپاڭ، كۆل، سۇنئىي تاغ، سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى قاتارلىق مۇئەسسەسىلەرنى ياسىدى. شۇ يىلى بۇ باغچىغا 42 مىڭ ئادەم (قېتىم) سەيلىگە كەلدى.

§ 3. كۆچەتخانا ـ گۈلخانا قۇرۇلۇشى

1. كۆچەتخانا

1954 ـ يىلى ناھىيىلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسى كۆچەتخانىسى، 1963 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئورمان باشقۇرۇش پونكتى كۆچەتخانىسى قۇرۇلدى. بۇ ئىككى كۆچەتخانا 281 مو يەرنى ئىگىلىگەن بولۇپ، يىلىغا 300 مىڭ تۈپ كۆچەت يېتىشتۇرۇپ، ئاساسلىقى يېزىلارنى كۆكەرتىشكە لازىملىق كۆچەت بىلەن تەمىنلىدى.

1980 ـ يىلى شەھەرلىك باغ ـ ئورمان باشقارمىسى كۆچەتخانا قۇرۇش ئۈچۈن ئوكسىدلاشتۇرۇش كۆلىنىڭ جەنۇبىدىكى يېڭىشەر گۈڭشي چىلانباغ چوڭ ئەتراتىدىن 117 مو يەر سېتىۋالغاندى، كېيىن بۇ يەرنى ئاۋات چوڭ ئەتراتىنىڭ يېرىگە تېگىشىپ، 1981 ـ يىلدىن باشلاپ كۆچەت يېتىشتۇرۇشكە كىرىشتى. شۇ يىلى ئاق موم، قارا ياغاچ، نەشپۈت، جۇڭگو توخۇمىكى، ئارچا قاتارلىق دەرەخ كۆچەتلىرىنى تىكتى، بېيجىڭ تېرىكى ۋە شىنجاڭ تېرىكىنى قەلەمچە قىلىپ تىكتى، سۇۋادان، قارايا‌غاچ، شاپتۇل، ئۈرۈك، قاغا جىگدە ئۇرۇقلىرىنى تېرىدى.

ناھىيە بىلەن شەھەر بىرلەشتۇرۇۋېتىلگەندىن كېيىن، 1986 ـ يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئورمانچىلىق ئىدارىسىغا قارايدىغان 300 مولۇق ئوتتۇرا چاچى كۆچەتخانىسىنى، يېڭىشەر يېزىسىدىكى 264 مولۇق قارا باغ كۆچەتخانىسىنى ۋە 86.9 مولۇق چارباغ كۆچەتخانىسىنى شەھەرلىك باغ ـ ئورمان باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئايرىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن كۆچەتخانىلارنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 650.9 موغا يەتتى.

كۆچەتخانىلاردا نەشپۈت، سىبىزە، مەجنۇن، قارايا‌غاچ، جۇڭگو توخۇمىكى، تىكەنلىك ئاكاتسىيە، ياۋا ئامۇت، سۇۋادان، قارايا‌غاچ، جۇڭگو ياسىن دەرىخى، كىچىك يوپۇرماقلىق ئاق موم، مەجنۇنتال، يۇمۇلاق تاجلىق سۆگەت، شىنجاڭ تېرىكى قاتارلىق دەرەخلەر، قىزىلگۈل، ئەتىرگۈل، پىرونوس بىلوبا، قەلەمچۇر، بۇزۇن، مالۇس قاتارلىق گۈل ـ چاتقاللار ئۆستۈرۈلدى. قىزىل يوپۇرماقلىق ئالۇچا، تەخسىسىمان ئاكاتسىيە، پاۋلونىيە، قارا ئارچا، قازاق ئارچىسى قاتارلىق دەرەخ كۆچەتلىرى سىرتتىن كىرگۈزۈلدى.

1987 ـ يىلى جىياڭسۇدىن كېدىر قارىغىيى كىرگۈزۈلگەنىدى، ئىككى يىلدىن كېيىن ھەممىسى قۇرۇپ كەتتى.

2. پارنىكلىق گۈلخانا

1980 ـ يىلى شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسى ئۆزىنىڭ كۆچەتخانىسىنىڭ يېنىدا ئون مو گۈلخانا بىنا قىلدى. 1981 ـ، 1982 ـ يىللىرى كۆلىمى 540 كۋادرات مېتر، ئۈسكۈنىلىرى ئاددى ئىككى پارنىك ياسىدى. 1984 ـ يىلى پار قازىنى ۋە ئىسىتىش ئۈسكۈنىلىرى ئورناتتى. 1985 ـ يىلى بىر قۇدۇق قېزىپ، پارنىكقا كېرەكلىك سۇ مەسلىسىنى ھەل قىلدى. 1991 ـ يىلى يەنە 70 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، قۇرۇلۇش 4 ـ تۈەنىدىن تۆرۋا سۇيى ئەكىلىپ سۇ مەسلىسىنى ھەل قىلىپ، شەھەر بويىچە گۈل ئۆستۈرۈش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئاساس سالدى.

1987 ـ يىلى غەربىي باغچا ئون مو گۈلخانا بىنا قىلدى، 300 كۋادرات مېترلىق ئاددى پارنىك ياسالدى.

1985 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى شىتابى ئىككى كورپۈس گۈل ئۆيى سالدى.

1986 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۇمۇر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ باغچىسى بىر كورپۈس گۈل ئۆيى سالدى. شۇ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئورمانچىلىق ئىدارىسى كۆچەتخانىسى بىر كورپۈس گۈل ئۆيى سالدى.

1988 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېھمانخانا 150 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، شەھەر رايونى بويىچە تۈنجى مەنزىرىلىك پارنىك ياسىدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە مەنزىرە گۈل ـ گىياھلىرى يېتىشتۇرۇشنى ئاساس قىلغان گۈلخانىلار 42 موغا، گۈل ئۆيى يەتتىگە (كۆلىمى 2330 كۋادرات مېتر) يەتتى، شۇ يىلدا 30 مىڭ تەشتەكتىن كۆپرەك گۈل يېتىشتۇرۇلدى ۋە سېتىلدى. ئاساسلىقى ئەتىرگۈل، چايگۈل، تىلوسما گۈلى، ماگنولىيە، خۇشبۇي چېچەك، ياسىمەن، رودىيە، سىكاس، نانىنا، راپىز، تاۋۇزەك، ئاراۋكارىيە، مالۇس، لەيلىقا-زاق، چۆل يالپۇزى، بەلىزار، گوللاندىيە يۇلتۇز گۈلى، مەخمەلگۈل، كاننا گۈل، جۇڭگو جۇخار گۈلى، ھەپىرەگۈل، ئافرىقا جۇخار گۈلى، مىرزا گۈل قاتارلىق 200 نەچچە خىل گۈل ـ گىياھ يېتىشتۇرۇلدى.

3. كۆچەتلىك

قارا باغ كۆچەتلىكى يېڭىشەھەر يېزىسىنىڭ قارا باغ دېگەن يېرىدە 264 مولۇق كۆچەتلىك بار. 1982 ـ يىلى شەھەرلىك دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىدارىسى بۇ جايدا بوز يەر ئېچىپ كۆچەتلىك بەرپا قىلدى. تۇپرىقى ئۇنۇمسىز ھەم شورلۇق بولغاچقا، دەسلەپكى مەزگىلدە تۇپراقنى ياخشىلاش ئۈچۈن جىگدە ۋە قارايا‌غاچ كۆچەتلىرى قويۇلدى. 1987 ـ يىلدىن باشلاپ نەشپۈت كۆچىتى قويۇلدى، ئۇدا ئۈچ يىل كۆچەت قويۇش ئارقىلىق، 1989 ـ يىلىغا كەلگەندە، نەشپۈتلۇك 210 موغا، چوك چىلان 10 موغا، ئۇزۇملۇك تۆت موغا يەتتى.

چارباغ كۆچەتلىكى شەھەرلىك باغ ئورمان باشقارمىسى 1984 ـ يىلى چارباغدىكى 9.78 مو بوز يېرىنى ئۆزلەشتۇرۇپ كۆچەتخانا قىلدى. 1986 ـ يىلدىن باشلاپ بۇ يەرگە پۈتۈنلەي نەشپۈت كۆچىتى قويدى، نەشپۈتلۇك 70 مو بولۇپ، بۇ باغ 1990 ـ يىلدىن ئېتىبارەن مېۋە بېرىشكە باشلىدى.

ئالتىنچى قىسىم

پارتىيە - گۇرۇھ، تەشكىلاتلار

I باب
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك يەرلىك تەشكىلاتلىرى

§ 1 . ئاپپاراتى ۋە قوشۇنى

1. رەھبەرلىك ئاپپاراتى

1949 - يىل 11 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسىنىڭ 1-بىكتۇەن 2 - جۇن پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسى جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىپ، يەنجىگە يېتىپ كەلدى. 6 - شىنىڭ 18 - تۇەنى كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلاشتى.

1950 - يىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى 6 - شى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ 23 كادىر - جەڭچىدىن تەركىب تاپقان ئاشلىق قەرز ئىلىش خىزمەت ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلاشتى. خىزمەت ئەترىتى ئەزالىرى ئىچىدىكى 12 نەپەر كومپارتىيە ئەزاسىدىن ج ك پ 6 - شى سىياسىي بۆلۈمى كورلا ناھىيىلىك ئاشلىق قەرز ئىلىش خىزمەت ئەترىتى ياچەيكىسى قۇرۇلدى، چىن جيەنپىڭ ياچەيكا شۇجىسى بولدى. شۇ ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، 18 - تۇەننىڭ سىياسىي كومىسسارى يالڭ خۇەنشېڭ قوشۇمچە شۇجىلىقنى ئۈستىگە ئالدى، چىن جيەنپىڭ مۇئاۋىن شۇجى بولدى، ئورگاننىڭ تۇرۇشلۇق جايى 1 - رايون 1 - مەھەللە (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى) دە بولدى. شۇ يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى 1 - نۆۋەتلىك پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى چاقىردى، يىغىنغا 21 پارتىيە ئەزاسى قاتناشتى. چىن جيەنپىڭ ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات بەردى ھەمدە يۇقىرى دەرىجىلىك پارتكومنىڭ ھاۋالىسىغا ئاساسەن، ناھىيىلىك

خىزمەت كومىتېتىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىلىقىنى يالڭ خۇەنشىڭ قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى، ئورگانىنىڭ تۇرۇشلۇق جايى ئۆزگەرمىدى.

1956 - يىل 5 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1 - قۇرۇلتىيى چاقىرىلىپ، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1-نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلدى.

1961 - يىل 3 - ئايدا ج ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ قارارىغا بىنائەن، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىدا شۇجىچۇ تەسىس قىلىندى. شۇجىچۇ ئۇچ شۇجى، ئىككى كاندىدات شۇجىدىن تەركىب تاپتى. شۇ يىلى 10 - ئايد ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - قۇرۇلتىيىدا سايلاش ئارقىلىق ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى. 1963 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىچۇسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1964 - يىلى 1 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 3 - قۇرۇلتىيى چاقىرىلىپ، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي كومىتېتى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ناھىيىلىك پارتكوم زەربىگە ئۇچرىدى، ئاپپاراتى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى.

1970 - يىل 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ج ك پ كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى يادرو گۇرۇپپىسى (1970 - يىل 1 - ئايدىن 1971 - يىل 4 - ئايغىچە) قۇرۇلدى، جالڭ لىيەنتىڭ گۇرۇپپا باشلىقى بولدى.

1971 - يىل 4 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 4 - قۇرۇلتىيىدا سايلاش ئارقىلىق ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى، پارتىيە يادرو گۇرۇپپىسى شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1979 - يىل 10 - ئايدا كورلا ناھىيىسى بۆلۈنۈپ كورلا شەھىرى تەسىس قىلىندى، ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىمۇ تەڭلا قۇرۇلدى.

1984 - يىل 4 - ئايدا كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىمۇ تەڭلا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1985 - يىلى ۋە 1989 - يىلى ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 -، 2 - قېتىملىق قۇرۇلتايلىرىچا-قىرىلىپ، ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1-، 2- نۆۋەتلىك كومىتېتلىرى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي كومىتېتلىرى سايلاپ چىقىلدى.

2. رەھبەرلەر

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى (خىزمەت كومىتېتى) غا شۇجى بولغانلار

جەدۋەل: 6 - 1

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۈتكەن ۋاقتى	ئىزاھات
يالڭ خۇەنشىڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭشى يۈڭشىندىن	1919-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1950.10~1950.2	قوشۇمچە ئۈتكەن
دۇجىيەن	ئەر	خەنزۇ				1951~1950.10	قوشۇمچە ئۈتكەن

ۋالك گۈيسېن	ئەر	خەنزۇ	خېبېي شېنزىدىن	1921-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1951.4~1952	قوشۇمچە ئۆتكەن
جالك كېشۈن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ خۇيمىندىن	1919-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئۆزۈن سنىپى	1952~1954.4	
رەن‌گۈاڭتيەن	ئەر	خەنزۇ	خېبېي سانگشيەندىن	1918-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1954~1955.4	
لى دۈڭجې	ئەر	خەنزۇ	خېبېي بۇيېدىن	1928-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1956.9~1958.9	
پېلك زوچىك	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىندىن	1926-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سنىپى	1958.9~1961.3	
يۈجەنشاۋ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىندىن	1927-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1961.3~1966.5	
شىك جې	ئەر	خەنزۇ	خېبېي لىشيەندىن	1928-يىل 12 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1971.4~1974.4	
پەن سىرىن	ئەر	خەنزۇ	سەنشى ۋېنشۈيدىن	1923-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1974.4~1978.7	
چېن ۋېنخۇا	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ لىنيىدىن	1932-يىل 11 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1978.7~1981.10	
لىۋ يىك	ئەر	خەنزۇ	خېبېيدىن	1931-يىل 12 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1981.10~1983.12	

ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى (خىزمەت كومىتېتى) غا مۇئاۋىن شۇجى، شۇجىچۇ شۇجىسى بولغانلار

جەدۋەل: 6 - 2

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى	ئىزاھات
چېن جيەنپىك	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىندىن	1916-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپ	1950.2~1952.5	
پېلك زوچىك	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىندىن	1926-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سنىپى	1954.10~1958.8	
يالك ۋېنخۇەن	ئەر	خەنزۇ	خېبېي راۋياڭدىن	1930-يىل	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1955.5~1955.10	
مويىدىن توختى	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1924-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئۆزۈن سنىپى	1955.10~1956.8	
ئىمىن كېرىم	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1929-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1956.9~1958.10	
جاۋ لىشىك	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ شاڭخېدىن	1927-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئۆزۈن سنىپى	1958.6~1958.9	
پېلك زوچىك	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىندىن	1926-يىل	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سنىپى	1961.3~1962.2	
رەخمىتۇللا ئابدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1927-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1958.9~1963.7	

ئېلى ناسىر	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1934-يىل 10 - ئاي	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1966. 5～1958. 9	3. 1963～3. 1961 تاپشۇرۇلغان كادىرلار ئۆمىسى بولغان
خۇ شىڭيۈەن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ دۇڭپىڭدىن	1926-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1963. 8～1958. 9	3. 1963～3. 1961 تاپشۇرۇلغان كادىرلار ئۆمىسى بولغان
لىيۇشەنچۈەن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى جياشيەندىن	1930-يىل 6 - ئاي	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1961. 3～1958. 9	
جالال جېن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ شىنيالىدىن	1930-يىل 10 - ئاي	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1966. 5～1962. 6	
ژالال ژېنشيۇ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى يەنچۈەندىن	1920-يىل 7 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1973. 12～1971. 4	
جالال جېن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ شىنيالىدىن	1930-يىل 10 - ئاي	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1973. 12～1971. 4	
تۇردى يۈسۈپ	ئەر	ئۇيغۇر	قاغىلىقتىن	1932-يىل 9 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1976. 10～1971. 4	
رەخمىتۇللا ئابدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1927-يىل	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1980. 7～1974. 4	
شالال جې	ئەر	خەنزۇ	خېبېي لىشيەندىن	1928-يىل 12 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1976. 5～1974. 4	
لۇجيەنشۇن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى خۇاشيەندىن	1923-يىل 8 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1979. 10～1974. 6	
ئېلى زايىت	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1931-يىل 3 - ئاي	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ۋەزىپە سىنىپى	1982. 3～1975. 3	
سۇلال زېڭتەي	ئەر	خەنزۇ	ئۇرۇمچىدىن			1977. 10～1975. 12	
مېلال شاۋ شيالال	ئەر	خەنزۇ	خېنەن شېچىدىن	1930-يىل 12 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1984. 4～1979. 10	

ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىغا شۇجى بولغانلار

جەدۋەل: 6 _ 3

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
جالال شيۇلال	ئەر	خەنزۇ	خېبېي ئەنگودىن	1926 - يىل 8 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1985. 2～1979. 10
جالال شيۇمىلال	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىندىن	1946 - يىل 2 - ئاي	ئالىي مەكتەپ	1990～1985. 2

ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىغا مۇئاۋىن شۇجى بولغانلار

جەدۋەل: 6 - 4

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
ياسىن تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	يەنجىدىن	1926 - يىل 6 - ئاي	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1984.4~1979.10
شى زوفەن	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ لىنتاۋدىن	1931 - يىل 7 - ئاي	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1985.8~1979.10
جالال جىمىن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي شېنشەندىن	1929 - يىل 8 - ئاي	تولۇق ئوتتۇرا	1986.8~1979.10
مېلىك جاۋشيالىك	ئەر	خەنزۇ	خېنەن شېچىدىن	1930 - يىل 12 - ئاي	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1986.8~1984.4
داۋۇت مۇسا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1940 - يىل 9 - ئاي	ئالىي تېخنىكوم	1987.3~1984.4
لىيوزۇجىبىك	ئەر	خەنزۇ	شەنشى جىڭيانىدىن	1927 - يىل 7 - ئاي	تولۇق ئوتتۇرا	1984.4~1979.10
چېلىك جۇكشىلىك	ئەر	خەنزۇ	جىيانگسۇ تەيشىدىن	1943 - يىل	ئالىي تېخنىكوم	1989~1985.9
لى لىنتالىك	ئەر	خەنزۇ	خېنەن مېڭجىنىدىن	1938 - يىل 10 - ئاي	ئالىي تېخنىكوم	1990~1986.8
ئۇبۇلقاسىم زۇنۇن	ئەر	ئۇيغۇر	كورلىدىن	1945 - يىل 3 - ئاي	ئالىي تېخنىكوم	1990~1985.9
جالال شيۇمىلىك	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ نىڭجىنىدىن	1946 - يىل 2 - ئاي	ئالىي مەكتەپ	1985.2~1984.4

3. خىزمەت ئاپپاراتى

1950 - يىل 7 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنىدا كاتىبات ئىشخانىسى، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1953 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بىرلىكسەپ خىزمىتى بۆلۈمى، يېزا خىزمىتى بۆلۈمى، مالىيە - سودا بۆلۈمى، رېئونىيە كومىتېتى، سانائەت - قاتناش بۆلۈمى، ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپى، سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسى ۋە مالىيە - سىياسىي بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭ ئىچىدە مالىيە - سودا بۆلۈمى 1953 - يىلى، سانائەت - قاتناش بۆلۈمى 1957 - يىلى تەسىس قىلىنغان، كېيىن 1962 - يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى؛ سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسى 1961 - يىلى تەسىس قىلىنىپ، ئۇزۇنغا بارمايلا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى؛ كاتىبات ئىشخانىسى 1956 - يىلى ئىشخانىغا ئۆزگەرتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ناھىيىلىك پارتكومنىڭ خىزمەت تارماقلىرى خىزمەتتىن توختىدى. 1971 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپى، ئىشخانا، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى، بىرلىكسەپ خىزمىتى بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئورگان پارتكومى، ناھىيىلىك پارتكوم ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، ئەرزىيەت ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1984 - يىل 4 - ئايدا شەھەر بىلەن ناھىيە قوشۇۋېتىلگەندە، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ خىزمەت ئاپپاراتلىرى ئۆز سىستېمىسى بويىچە شەھەرلىك پارتكومنىڭ خىزمەت ئاپپاراتلىرىغا قوشۇۋېتىلدى.

1979 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە ج ك پ كورلا شەھەرلىك پارتكوم ئورگىنىدا ئىلگىرى - كېيىن

بولۇپ، ئىشخانا، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى ئورگان پارتكومى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتە-تى، شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپى، پارتىيە تارىخى - تەزكىرە ئىشخانىسى، سىياسىي - قانۇن كومىتېتى، يېزا خىزمىتى بۆلۈمى، ئىقتىسادىي خىزمەت بۆلۈمى، ئارخىپ بۆلۈمى، پېشقەدەم كادىرلار خىزمىتى بۆلۈمى، «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. بۆلاردىن ئىقتىسادىي خىزمەت بۆلۈمى 1985 - يىلى تەسىس قىلىنىپ، 1988 - يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 1985-يىل 4-ئايدا ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - قۇرۇلتىيىدا سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ شەھەرلىك پارتكومنىڭ خىزمەت تارمىقى بولۇشتىن قالدى. «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» ئىشخانىسى 1989 - يىلى مەنئۇي مەدەنىيەت بەرپا قىلىش كومىتېتى ئىشخانىسى (قىسقارتىپ مەنئۇي مەدەنىيەت ئىشخانىسى دېيىلىدۇ) غا ئۆزگەرتىلدى.

4. بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار، ۋەكالەت ئورگانلىرىدىكى تەشكىلاتلار

بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلاردىكى تەشكىلاتلار 1952 - يىل 11 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى (1955 - يىل 12 - ئايدىن كېيىن ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىگە ئۆزگەرتىل-گەن) پارتكۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1958 - يىلى ج ك پ كورلا ناھىيىلىك سىياسىي - قانۇن پارتكۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1966 - يىل 4 - ئايدا سىياسىي - قانۇن پارتكۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، تەپتىش مەھكىمىسى، سوت مەھكىمىسى پارتكۇرۇپپىسى ۋە ج خ ئىدارىسى پارتىيە شۆبە گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا پارتكۇرۇپپىلىرىنىڭ پائالىيىتى بىر مەزگىل توختاپ قالدى.

1974 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە ج ك پ كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت پارتكۇرۇپپىسى، ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى پارتكۇرۇپپىسى، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى پارتكۇرۇپپىسى، ناھىيىلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى پارتكۇرۇپپىسى، ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار پارتكومى تەسىس قىلىندى.

ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار پارتكومىغا بىر شۇجى، بىر ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى. ئۇنىڭ قارمىقىدىكى ئورگانلاردا ئون پارتىيە ياچېيكىسى، 123 پارتىيە ئەزاسى بار ئىدى. ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت پارتكۇرۇپپىسى 1981 - يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى بىلەن ئەمەلدىن قالدى. 1984 - يىلى ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار پارتكومى، پارتكۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1979 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە ج ك پ كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى پارتكۇرۇپپىسى، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى پارتكۇرۇپپىسى، شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى پارتكۇرۇپپىسى، شەھەر-لىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسى، شەھەرلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى پارتكۇرۇپپىسى، شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار پارتكومى تەسىس قىلىندى. ھەرقايسى پارتكۇرۇپ-چىلىرىغا بىر شۇجى، ئۇچتىن بەشكىچە ئەزا قويۇلدى.

شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار پارتكومى 1979-يىل 10-ئايدا قۇرۇلغاندا، ئۇنىڭغا بىر شۇجى قويۇلغان، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلاردا يەتتە پارتىيە ياچېيكىسى، 191

پارتىيە ئەزاسى بار ئىدى. 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، شەھەرگە بېۋاستە قاراشلىق ئورگانلاردا پارتىيە باش ياچېيكىسى يەتتىگە، ياچېيكا 221 گە، پارتىيە ئەزاسى 3734 كە يەتتى.

ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى كومىتېتى 1980 - يىلى1 - ئايدا قۇرۇلدى. 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى پارتىيە ياچېيكىسى يەتتىگە، پارتىيە ئەزاسى 75 كە يەتتى.

ج ك پ كورلا شەھەرلىك سودا ئىدارىسى كومىتېتى 1980 - يىل 1- ئايدا قۇرۇلدى، 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى پارتىيە باش ياچېيكىسى تۆتكە، پارتىيە ياچېيكىسى 14 كە، پارتىيە ئەزاسى 205 كە يەتتى.

ج ك پ كورلا شەھەرلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇشى ئىدارىسى كومىتېتى 1985 - يىل 12 - ئايدا قۇرۇلدى، 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى پارتىيە ياچېيكىسى ئونغا، پارتىيە ئەزاسى 117 گە يەتتى.

ۋەكالەت ئورگانلىرىدىكى تەشكىلاتلار 1950 - يىل 2 - ئايدىن 7 - ئايغىچە ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1-، 2-، 3-، 4- رايونلۇق كومىتېتلىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى. ھەرقايسى رايونلۇق كومىتېتلارغا بىردىن شۇجى، بىردىن ئىككىنچە مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى. 1956 - يىلى 1 - رايونلۇق كومىتېت، 3 - رايونلۇق كومىتېتنىڭ قارمىقىدا بىردىن پارتىيە ياچېيكىسى، 2 - رايونلۇق كومىتېت، 4 - رايونلۇق كومىتېتنىڭ قارمىقىدا ئىككىدىن پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى رايونلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېزىلار بىرلەشتۈرۈلدى، رايونلۇق كومىتېتلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1979 - يىل 10 - ئايدا ج ك پ كورلا بازارلىق كومىتېتى ج ك پ كورلا ئىش بېجىرىش باشقارمىسى كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1981 - يىل 3 - ئايدا كورلا ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى تەسىس قىلىندى. 1982 - يىلدىن 1985 - يىل 4 - ئايغىچە ج ك پ يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ياچېيكىسى، تاشدەن ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ياچېيكىسى، «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ياچېيكىسى قۇرۇلدى. 1987 - يىل 12 - ئايدا مەۋزېي رايونلارنىڭ ئۆزگەرتىلىشىگە ئەگىشىپ، كورلا ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سايباغ ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى بىلەن «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى تەسىس قىلىندى؛ ئەسلىدىكى ئىتتىپاق ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە بەش ئىش بېجىرىش باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى بار بولدى. ھەرقايسى ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرى پارتىيە ياچېيكىسى كومىتېتلىرىغا بىردىن شۇجى، ئۇچتىن بەشكىچە كومىتېت ئەزاسى قويۇلدى.

5. يېزا، بازارلار ۋە ئاساسىي قاتلاملاردىكى تەشكىلاتلار

1951 - يىل 6 - ئايدا كورلا ناھىيىسىدە تۇنجى يېزا پارتىيە ياچېيكىسى — شاڭخۇ يېزا ياچېيكىسى قۇرۇلدى. مۇسا ئەيسا ياچېيكا شۇجىسى بولدى. 1957 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ناھىيە بويىچە ئون يېزا، بىر بازاردىن قارا يۇلغۇن، پۇخۇي يېزىلىرىدىن باشقا، قالغان سەككىز يېزا، بىر بازاردا بىر بازار پارتكومى، سەككىز يېزا پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى. 1958 - يىلى ناھىيە بويىچە يەتتە گۈڭشىدا گۈڭشې پارتكومىدىن يەتتىسى ۋە گۈڭشې ئورگىنى، باشقۇرۇش رايونى، چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىلىرىدىن 33ى قۇرۇلدى. شۇ يىلى كورلا بازىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، بازارلىق پارتكومۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1964 - يىلى بازارلىق پارتكوم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1965 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ناھىيە

بويىچە 12 گۇڭشي (دېھقانچىلىق مەيدانى) پارتكومى، بىر بازارلىق پارتكوم، 50 چوڭ ئەترەت ۋە گۇڭشي ئورگىنى پارتىيە ياچېيكىسى بار بولدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ 1970 - يىلىغا قەدەر، ناھىيە بويىچە ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى. 1970-يىلدىن 1973-يىل-غىچە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش، پارتىيە قۇرۇش ئارقىلىق، ناھىيە بويىچە ئون گۇڭشي پارتكومى ۋە بىر بازارلىق پارتكوم ھەم ئونىڭ قارمىقىدىكى تەشكىلاتلار ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1979-يىلى كورلا ناھىيىسى بۆلۈنۈپ، كورلا شەھىرى تەسىس قىلىندى. كورلا بازىرى ۋە تېكىچى قاتارلىق ئۈچ شەھەر ئەتراپى گۇڭشىسى كورلا شەھىرىگە ئايرىپ بېرىلدى. كورلا ناھىيىسىدىكى ئاساسي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتلىرىمۇ مۇناسىپ ھالدا ئازايتىلدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيە بويىچە يەتتە گۇڭشي پارتكومى، ئۈچ دېھقانچىلىق مەيدانى (باغۋەنچىلىك مەيدانى) پارتكومى، 32 چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى، ئالتە گۇڭشي ئورگىنى پارتىيە ياچېيكىسى، سەككىز گۇڭشىغا بۇ ئاستە قاراشلىق ئورۇنلار پارتىيە ياچېيكىسى بار بولدى.

1979 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھىرىدە ئۈچ گۇڭشي پارتكومى، 18 چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى، ئۈچ گۇڭشي ئورگىنى پارتىيە ياچېيكىسى، گۇڭشىغا بۇ ئاستە قاراشلىق ئىككى پارتىيە ياچېيكىسى بار ئىدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇنىتىلگەندىن كېيىن، كورلا شەھىرىدىكى ئاساسي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتلىرى مۇناسىپ ھالدا كۆپەيدى. شۇ يىلى 9-ئايدىن 12-ئايغىچە شەھەر بويىچە ئون گۇڭشي ئون يېزىغا ئۆزگەرتىلدى. يېزىلاردا يېزىلىق پارتكوم قۇرۇلدى، ئەسلىدىكى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى كەنت پارتىيە ياچېيكىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە يېزا پارتكومى ئونغا، دېھقانچىلىق (باغۋەنچىلىك) مەيدانى پارتكومى ئۈچكە، كەنت پارتىيە ياچېيكىسى 51 گە، يېزىغا بۇ ئاستە قاراشلىق پارتىيە ياچېيكىسى ئونغا يەتتى.

6. پارتىيە ئەزالىرى

پارتىيە ئەزالىرى قوشۇنى 1949 - يىل 11 - ئايدا كومپارتىيە ئەزاسى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە قىسىم 6 - شىنىڭ باشلىقى جاڭ جۇڭخەن 6 - شى 18 - تۈەندىكى سەككىز كىشىلىك ئالدىن يۈرەر ئەترەتنى باشلاپ كورلا ناھىيە بازىرىغا يېتىپ كېلىپ، ئارقىدىكى قىسمىنىڭ كورلا ناھىيىسىگە كىرىش تەييارلىقىنى ئىشلىدى؛ كومپارتىيە ئەزاسى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە قىسىم 6 - شى 18 - تۈەن تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جاڭ يۇ، تۈەن سىياسي باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى دۇڭ فۇ قاتارلىق 30 نەچچە سىياسي خىزمەت كادىرى بۇيرۇقتا بىنائەت كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ، سابىق گومىنداڭنىڭ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش خىزمىتىنى ئىشلىدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا كومپارتىيە ئەزاسى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە قىسىم 6 - شىنىڭ 18 - تۈەننىڭ باشلىقى يۇشيا، سىياسى كومىسسار ياڭ خۇەنشىڭ، سىياسي باشقارما خەلق ھەربكىتى بۆلۈمچىسىنىڭ باشلىقى لياڭ ئېنشياڭ، قوغداش بۆلۈمچىسىنىڭ مۇئاۋېن باشلىقى جاڭ شيۇيى بۇيرۇقتا بىنائەن كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ يەرلىك ئورۇنلار خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. 1950 - يىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە قىسىم 6 - شى سىياسي بۆلۈمىنىڭ ئاشلىق قەرز ئېلىش خىزمەت ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە يېتىپ كەلدى. خىزمەت ئەترىتىدىكى 23 كادىر، جەڭچىدىن 12 سى كومپارتىيە ئەزاسى ئىدى، ئۇلار چېن جىيەنپىڭ، شۇيۇكۇن، ياڭ فۇجېن، سۇڭ شۇرەن، سۇي رېنلۇ، لىيۇشېندى، سي زىخۇ، شۇنيەنچىڭ، رېڭ شيۇشەن، لىيۇجېن، جاڭ تىڭجۇن، بەي لىنشى لاردىن ئىبارەت. شۇ يىلى

7 - ئاينىك 1 - كۈنى ج ك پ كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى ئېچىپ، شې زوفەن، چېن زىئاك، شىياچىڭشەن، جاك يى (يۇقىرىدىكىلەر خىزمەت ئەترىتى ئەزالىرى ئىدى) تۈردى ئەمەت قاتارلىقلارنى كومپارتىيە ئەزالىقىغا قوبۇل قىلدى. شۇ يىلى كۈزدە يەنجى ۋىلايەتلىك پارتكوم سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسىنىك مۇدىرى لۈجۈن ئەترەت باشلىقى بولغان ۋىلايەتلىك ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇشنى نوقتىدا سىناق قىلىش خىزمەت ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە كىردى. ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى 4 - رايوننىك شاڭخۇ يېزىسىنى يېزا پارتىيە قۇرۇلۇشىنىك مۇھىم نۇقتىسى قىلىپ، كورلا ناھىيىسىدە تۇنجى تۈركۈم ئۇيغۇر دېھقان پارتىيە ئەزالىرىنى قوبۇل قىلدى. ئۇلار باۋۇدۇن ئىسلام، مۇيدىن توختى، قاسىم توختى، مۇسا ئەيسا، مايسىخان، ئىلى ئارزۇ قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. 1952 - يىلى ناھىيە بويىچە يەر ئىسلاھاتى - پارتىيە قۇرۇش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلىپ، ھەربىرى داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن ئاكتىپلاردىن يەتتە كىشى كومپارتىيە ئەزالىقىغا قوبۇل قىلدى. 1954 - يىلى «ئاكتىپ ھەم ئېھتىياتچان بولۇش» تىن ئىبارەت پارتىيە قۇرۇلۇش فاكىجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. پارتىيە تەشكىلاتى شەرتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان ئىلغارلارنى ۋاقتىدا پارتىيىگە قوبۇل قىلدى ھەمدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان پارتىيە ئەزالىرىنى كۆپەيتىشكە ئەھمىيەت بەردى. 1955 - يىلى ناھىيە بويىچە پارتىيە ئەزالىرى كۆپىيىپ 155 كە يەتتى، ئۇنىك ئىچىدە خەنزۇ 28، ئۇيغۇر 127 ئىدى. 1965 - يىلى ناھىيە بويىچە پارتىيە ئەزاسى 881 گە يەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، پارتىيە تەشكىلاتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش خىزمىتى نورمالسىز ھالەتتە بولدى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىك ئاكتىپ، ئېھتىياتچان بولۇش، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت تەرەققىيات فاكىجىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ھەرىيلى مۇنەۋۋەرلەر پىلانلىق ھالدا پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى.

1984 - يىلى شەھەردىكى پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيىنىك زىيالىيلار سىياسىتىنى ئىزچىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، شەرت ھازىرلىغان زىيالىيلارنى ۋاقتىدا پارتىيىگە قوبۇل قىلدى. 1985 - يىلى شەھەر بويىچە پارتىيە ئەزالىرى 2753 كە يەتتى، بۇنىك ئىچىدە خەنزۇ 896، ئۇيغۇر 1804، موڭغۇل بەش، خۇيزۇ 43، باشقا مىللەتلەر ئالتە، ئوتتۇرا تېخنىكومدىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگىلەر 360 ئىدى. 1990 - يىلىنىك ئاخىرىدا شەھەر بويىچە پارتىيە ئەزاسى 3734 كە يەتتى، بۇنىك ئىچىدە خەنزۇ 1442، ئۇيغۇر 2201، موڭغۇل يەتتە، خۇيزۇ 68، باشقا مىللەتلەر 16، ئوتتۇرا تېخنىكومدىن يۇقىرى ئىگىلەر 858.

پارتىيە ئەزالىرىنىك تەركىبى ۋە تارقىلىشى ئازادلىقىنىك دەسلەپكى مەزگىلىدە، كورلا ناھىيە-سىدىكى پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئىشچى، دېھقانلاردىن ئىبارەت ئاساسىي ئامما ئىچىدىن پارتىيە ئەزالىرىنى قوبۇل قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، تۈرلۈك ئىجتىمائىي ئىسلاھات ۋە ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەر داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن ئىلغارلارنى پارتىيىگە قوبۇل قىلىشقا كۆڭۈل بۆلدى، دېھقاندىن كېلىپ چىققان پارتىيە ئەزالىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرىنىك سانى بىر قەدەر زور سالماقنى ئىگىلىدى.

1956 - يىلى ناھىيە بويىچە 327 پارتىيە ئەزاسى بار ئىدى، بۇنىك ئىچىدە ئىشچى، دېھقان پارتىيە ئەزاسى 264 بولۇپ، 87.3% نى؛ ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزاسى 290 بولۇپ، 88.7% نى ئىگىلىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە زىيالىيلار «سېسىق توققۇزىنچى» دەپ ئاتىلىپ، «ئۆزگەرتىش» ئوبيېكتى قىلىندى. بۇنىك بىلەن بىر مەھەل زىيالىيلارنىك «پارتىيىگە كىرىشى تەس» بولۇشتەك ۋەزىيەت پەيدا قىلىنىپ، زىيالىيلارنىك پارتىيىگە كىرىش ئاكتىپلىقىغا سوغۇق سۇ سېپىلدى. 1979-يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى 1765 پارتىيە ئەزاسىدىن زىيالىيلار 83 بولۇپ، 4.7% نى ئىگىلىدى.

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بىلىمگە، ئىقتىساس-

لىق كىشىلەرگە مۇرەسەت قىلىش ئومۇمىي كەيپىياتقا ئايلىنىپ، بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر زىيالىيلار ۋاقتىدا پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى. شۇنىڭدىن كېيىن، زىيالىيلارنىڭ پارتىيە ئەزالىرى ئىچىدە ئىگىلىگەن نىسبەتى يىلدىن - يىلغا ئاشتى. 1990 - يىلى زىيالىي پارتىيە ئەزالىرى كۆپەيىپ 1028 گە يېتىپ، پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمىي سانىنىڭ 27.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى سانى

جەدۋەل: 6 - 5

يىللار	پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمىي سانى	ئاز سانلىق مىللەت			
		ئۇيغۇر	موڭغۇل	خۇيزۇ	باشقا مىللەتلەر
1952	61	13	0	1	1
1956	327	288	0	2	0
1965	881	732	0	7	1
1971	1220	1019	0	8	0
1978	1716	1403	1	14	0
1985	2753	1804	5	43	6
1987	3322	2122	7	46	5
1989	3568	2174	7	55	11
1990	3734	2201	7	68	16

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى كەسپىي قۇرۇلمىسىنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 6 - 6

يىللار	ئىشچى	دېھقان	پۇل مۇئامىلە، مالىيە - سودا خادىملىرى	پەن، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە خادىملىرى	باشقىلار
1952	0	5	4	5	52
1956	8	256	6	0	57
1965	10	606	47	12	206
1971	21	857	50	15	277
1978	49	1 190	98	69	310
1985	45	1 333	395	261	719
1987	91	1 287	340	563	1 041
1989	314	1 219	361	506	1 168
1990	263	1 299	358	551	1 263

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى مەلۇمات ئەھۋالى

جەدۋەل: 6 - 7

يىللار	ئالىي مەكتەپ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	تولۇق ئوتتۇرا	تولۇقسىز ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ	ساۋاتسىزلار
1952	0		4	9	35	13
1956	0		3	16	192	116
1965	1		24	117	484	255
1971	5		20	222	973	
1978	18		121	448	752	377
1985	108	252	184	794	1 070	345
1987	221	400	296	1 029	1 045	331
1989	341	517	450	959	1 000	301
1990	436	592	487	943	994	282

7. پارتىيە ئەزالىرى قۇرۇلتىيى

ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1 - قۇرۇلتىيى 1956 - يىل 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 7 - كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 39 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، توققۇز ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا «ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»، «بۇندىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى توغرىسىدىكى دوكلات» شۇنىڭدەك «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1956 -، 1957 - يىللىق ھەمكارلىق كوپراتىپلىرىنىڭ دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، باغۋەنچىلىك، پىلىچىلىك، ئۈزۈمچىلىك پىلانى» (لايىھە) قاراپ چىقىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلار ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا 11 كومىتېت ئەزاسى سايلاپ چىقىلىپ، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. «جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى 8 - قۇرۇلتىيىنىڭ پارتىيىنىڭ مەركەز ۋە يەرلىكتىكى ربۇنزىيە كومىتېتلىرىنى قۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى» غا ئاساسەن، قۇرۇلتايدا سايلاپ چىقىلغان يەتتە كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك ربۇنزىيە كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - قۇرۇلتىيى 1961-يىل 10-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 12-ئاينىڭ 22-كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى (قۇرۇلتاي مەزگىلىدە ئاشلىق سېتىۋېلىش خىزمىتى تۈپەيلىدىن قۇرۇلتاي 38 كۈن توختىتىلىپ، 12 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى)، قۇرۇلتايغا 142 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 44 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا «ج ك پ كورلا ناھىيىلىك1-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»، «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1962 - يىللىق خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش پىلانى توغرىسىدىكى دوكلاتى» قاراپ چىقىلدى؛ ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت يېغىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئاچقان ئۇچ دەرىجىلىك كادىرلار يېغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزۈلدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلار ماقۇللاندى؛ «ناھىيە بويىچە پارتىيىلىك كادىرلار ئارىسىدا يولداش مۇسا ئەيسادىن ئۆگىنىشنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى» ۋە «پۈتۈن ناھىيە خەلقىغە يېزىلغان بىر پارچە خەت»

ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا سايلاپ چىقىلغان 17 كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى، سايلاپ چىقىلغان يەتتە كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك رېۋىزىيە كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1 - قېتىملىق ئومۇمىي يىغىنىدا توققۇز نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسى سايلاپ چىقىلىپ، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ دائىمىي كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 3 - قۇرۇلتىيى 1964 - يىل 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن 14- كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 129 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 27 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا « ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» ، «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1962 -، 1963 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1964-يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى پىكىر» ، «تەجرىبىلەرگە ئەستايىدىل بىرلەشتۇرۇپ، سەككىز چوڭ تەدبىرنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنىڭ مۇقىم ھالدا راۋاجلىنىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش توغرىسىدىكى دوكلات» قاراپ چىقىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلار ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا سايلاپ چىقىلغان 17 كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. سايلاپ چىقىلغان يەتتە كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك رېۋىزىيە كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1 - ئومۇمىي يىغىنىدا سايلاپ چىقىلغان يەتتە نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ دائىمىي كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 4 - قۇرۇلتىيى 1971-يىل 4-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 25-كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى. قۇرۇلتايدا «ج ك پ كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت يادرو رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» قاراپ چىقىلدى، «ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىش ئاممىۋى ھەرىكىتىنى داۋاملىق، چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار» ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا سايلاپ چىقىلغان 21 كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 4-نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1 - ئومۇمىي يىغىنىدا سايلاپ چىقىلغان سەككىز نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ دائىمىي كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - قۇرۇلتىيى 1985 - يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 12 - كۈنگىچە كورلا شەھىرىدە چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 182 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى. 35 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى، قۇرۇلتايدا «ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» ، «ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» قاراپ چىقىلدى؛ «ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ يېڭى ناتوغرا ئىستىللارنى تۈزىتىش توغرىسىدىكى قارارى» ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا سايلاپ چىقىلغان 25 كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. سايلاپ چىقىلغان 11 كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ ئومۇمىي يىغىنىدا سايلاپ چىقىلغان توققۇز نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ دائىمىي كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

ج ك پ كورلا شەھەرلىك 2 - قۇرۇلتىيى 1989-يىل 1-ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 28-كۈنگىچە كورلا شەھىرىدە چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 187 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى. 33 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. 7 ۋەكىل ئالاھىدە تەكلىپ قىلىندى. مەركەز، ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق

گۇرۇنلىرى، كورلىدا تۈرۈشلۇق ھەربىي قىسىم ۋە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىدىن كەلگەن توققۇز مېھمان قاتناشتى. قۇرۇلتايدا «ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»، «ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» قاراپ چىقىلىپ ماقۇللاندى ھەمدە مۇناسىپ قارارلار ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا سايلاپ چىقىلغان 22 كومىتېت ئەزاسى (ۋاقتىنچە بىرى كەم قالدى) ۋە تۆت كاندىدات ئەزادىن ج ك پ كورلا شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى؛ سايلاپ چىقىلغان 11 كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. 2 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىدا سايلاپ چىقىلغان سەككىز نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسىدىن ج ك پ كورلا شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ دائىمىي كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

§ 2 . تەشكىلىي خىزمەت

1. كادىرلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشلىتىش

كادىرلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش 1950 ـ يىل 9 ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم 15 كۈنلۈك يېزا ـ كەنت كادىرلىرى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىپ، كۇرسانتلارغا سىنىپىي تەربىيە ۋە ئىنقىلابىي كىشىلىك كۆز قاراش تەربىيىسى بەردى. كۇرسقا قاتناشقان 32 كۇرسانتنىڭ ئۇچى رايونلۇق مەھكىمىنىڭ يارەمچىسى، يەتتىسى يېزا باشلىقى، 14ى كەنت باشلىقى، سەككىزى مەھەللە باشلىقى. 1951 ـ يىلدىن 1954 ـ يىلغىچە بارلىق كادىرلار ئارىسىدا خىيانەتچىلىككە، چېرىكلىشىپ چۈشكۈنلىشىشكە، پاسسىپلىق قىلىپ ئىشنى ئاخىرىتىشقا ئوخشاش ناچار خاھىشلارغا قارشى تۇرۇش تەربىيىسى شۇنداقلا پارتىيىنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋرىدىكى باش لۇشىيەنى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. 1965ـيىلى ناھىيە لىك پارتكوم نوقتىلىق تەربىيىلەش ئوبيېكتلىرىنى بىر پەسلەدە بىر قېتىم تەكشۈرۈشنى، گۈڭشې پارتكومى ئىككى ئايدا بىر قېتىم تەكشۈرۈشنى يولغا قويۇپ، بىرىنچىدىن، ئۇلارنىڭ سىياسەت، نەزەرىيە سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشىگە ياردەم بەردى؛ ئىككىنچىدىن، ئۇلارنى خىزمەت ئەھلىيىتى داۋامىدا چىنىقتۇرىدى. 1985 ـ يىلدىن كېيىن، شەھەرلىك پارتكومنىڭ «تۆتلەشكەن» ئىختىساسلىق قۇرۇلۇش خادىملىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش چارىسى: خىزمەتتىكى كادىرلارنىڭ تېخنىكىلىق دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈش، سىرتتىن ئوقۇش داشۇسى، ئىشتىن سىرتقى داشۇ ۋە ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىدىغان ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكومىلاردا ئوقۇشىغا ئىلھام بېرىش ۋە ئۇنى تەشەببۇس قىلىش، ھەرخىل ئىشتىن سىرتقى ئۆگىنىشلەرگە قاتناشقان كادىرلاردىن ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ دىپلوم ئالغانلارنى مەلۇم دەرىجىدە مۇكاپاتلاشتىن ئىبارەت بولدى. 1990 ـ يىلىلا شەھەر بويىچە 30 كادىر ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىشكە قاتنىشىپ، تولۇق ئوتتۇرىدىن يۇقىرى دىپلوم ئالدى. شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپى ۋە ماۋارىپ تارماقلىرى كۆپ خىل شەكىلدىكى قىسقا مۇددەتلىك كادىر تەربىيىلەش كۇرسلىرىنى دائىم ئېچىپ تۇردى. 1990 ـ يىلىغا قەدەر ھەرخىل قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلارغا قاتناشقان كادىرلار 2000 دىن ئاشتى. كادىرلار تاللىنىپ ئاپتونوم رايون ئىچى ۋە سىرتىدىكى مەكتەپلەرگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىلدى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك كادىرلارنى تەربىيىلەش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن شەھەرنىڭ كادىرلار تەربىيىسى خىزمىتىنى تەكشۈرۈش، ھەيدەكچىلىك ـ يېتەكچىلىك قىلىش، ماسلاشتۇرۇش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلىپ، ماكرولۇق باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى.

كادىرلارنىڭ ئىشلىتىلىشى 1952 - يىلى ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى، ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئاشلىق سېتىۋېلىش قاتارلىق خىزمەتلەردە، سىياسىي تارىخى پاك، ئىپادىسى گەۋدىلىك بولغان 28 ئىشچى، دېھقان ۋە زىيالىي كادىرلار قوشۇنىغا قوبۇل قىلىنىدى. 1953-يىلى يۇقىرىنىڭ يولىورۇقىغا بىنائەن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى دادىل ئۆستۈرۈلدى، بىر يىل ئىچىدە جەمئىي 85 ئاز سانلىق مىللەت كادىرى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورنىغا ئۆستۈرۈلدى، شۇ يىلى ناھىيە بويىچە 385 كادىرنىڭ 251ى ئاز سانلىق مىللەت كادىر، رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى 38 كادىرنىڭ 17سى ئاز سانلىق مىللەت كادىر ئىدى. 1954 - يىلدىن 1964 - يىلغىچە كادىرلار «ھەم ئەخلاقلىق ھەم قابىلىيەتلىك بولۇش» ۋە «ئورۇن بوش قالسا قالسۇنكى، ناباپ ئادەم ئۆستۈرۈلمىسۇن» دېگەن پرىنسىپقا ئاساسەن ئۆستۈرۈلدى ۋە سەپلەندى. 1966 - يىلى بىر تۈركۈم ياش، مۇنەۋۋەر كادىرلار ئۆستۈرۈلۈپ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك كوللېكتىپى تولۇقلاندى. كادىرلارنىڭ ياش قۇرۇلمىسى ياشلىشىشقا قاراپ يۈزلەندى: ناھىيە دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 37 ياش، رايون دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 36.9 ياش بولدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك كوللېكتىپلىرى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى. 1973 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم كادىرلار سىياسىتىنى ئەملىيلەشتۈرۈش ئارقىلىق، 113 نەپەر ناھىيە، رايون دەرىجىلىك كادىرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىگە خىزمەت تەقسىم قىلىپ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك كوللېكتىپلىرىنى تولۇقلىدى ۋە كۈچەيتتى. 1982 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم ئوتتۇرا ياش، ياش كادىرلارنى بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان ئوتتۇرا ياش، ياش كادىرلارنى تاللاپ ئۆستۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، شۇ يىلى 54 كادىرنى تاللاپ ھەر دەرىجىلىك ئاپپاراتلاردا رەھبەرلىك ۋەزىپىسى ئۆتەشكە قويدى، ئۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىكلەر4، رايون دەرىجىلىكلەر 22، بۆلۈمچە دەرىجىلىكلەر 28. 1985 - يىلى ئاپپارات ئىسلاھاتىدا، كادىرلارنى ئىنقىلابىيلاشتۇرۇش، ياشلاشتۇرۇش، بىلىم ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش، كەسىپ ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش تەلىپى بويىچە، تەشكىل تەكشۈرۈپ كۆرۈش بىلەن ئاممىۋى لۇشىەننى بىرلەشتۈرۈش ئۈسۈلى قوللىنىلىپ، بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئوتتۇرا ياش، ياش كادىرلار ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورنىغا تاللاپ ئۆستۈرۈلدى. 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە خىزمەتتىكى كادىرلار «تۆتەلەشتۈرۈش» تەلىپى بويىچە ئۇزلۇكسىز تۈردە تەكشىلدى. ھازىرقى ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان ئايرىم كادىرلار قەتئىي تۈردە يۆتكىلىپ تىنىپ، ھەم چىقالايدىغان، ھەم چۈشەلەيدىغان، ئەملدارمۇ، پۇقرامۇ بولالايدىغان بولۇش تەدرىجىي ئىشقا ئاشۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل كادىرلار قوشۇنى باشتىن - ئاياق كۆتۈرەڭگۈ ۋە جانلىق بولۇپ كەلدى.

2. تەشكىلىي قۇرۇلۇش

1950 - يىلى ناھىيە بويىچە پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام كومىتېتىدىن تۆتى، ياچېيكىسىدىن بىرسى، پارتىيە ئەزاسىدىن 41ى بار ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ناھىيىلىك، رايونلۇق پارتىيە كومىتېتلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئاكتىپ رەھبەرلىك قىلىش، ئېھتىياتچانلىق بىلەن پۇختا ئىلگىرىلەش» تىن ئىبارەت پارتىيە قۇرۇش فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇردى. 1955 - يىلغىچە ناھىيە بويىچە پارتىيە ياچېيكىسى 12گە، پارتىيە ئەزاسى 155 كە يەتتى. 1956 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ھەر بىر يېزىدا پارتىيىنىڭ ياچېيكىلىرىنى قۇرۇشنى تەلەپ قىلدى، ھەر بىر يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپىدا پارتىيە تەشكىلاتى بار بولدى، پارتىيە ياچېيكىسى 30 غا يەتتى. 1959 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم «خەلق گۈزىشلىرىدا پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش ھەم پارتىيە رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىش

توغرىسىدىكى پىكىر»نى تارقىتىپ، ھەر قايسى خەلق گۇڭشىلىرىدا پارتىيە كومىتېتى قۇرۇشنى، ئىشلەپ-چىقىرىش چوڭ ئەترەتلىرى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىدە پارتىيە ئەزالىرى سانىغا قاراپ پارتىيە باش ياچېيكىسى ياكى ياچېيكا تەسىس قىلىشنى، گۇڭشىلاردىكى ھەرقايسى كەسىپىي ئەترەتلەردە ۋە مالىيە - سودا سىستېمىسى، مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلاردا پارتىيە ئەزالىرى سانى ئۇچتىن ئاشسا پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. شۇ يىلى توققۇز گۇڭشې پارتكومى، بىر باشقۇرۇش رايونى پارتىيە باش ياچېيكىسى، 51 چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى. 1963 - يىلى ناھىيە بويىچە گۇڭشې (مەيدان) پارتكومى 12 گە، پارتىيە ياچېيكىسى 69غا يەتتى. 1966 - يىلى ناھىيە بويىچە پارتىيە ياچېيكىسى 74 كە يەتتى، 165 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ 42 پىرسەنتىدە پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇرۇل-دى. 1976 - يىلى ئىدىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى نۇقتىلىق ھالدا ياخشى ئېلىپ بېرىش ئاساسىدا تەشكىل تەرتىپكە سېلىندى. ئىنقىلابىي ئىرادىسى چېكىنىپ كەتكەن، ئۇزۇندىن بۇيان رول ئوينىمىغان، تەربىيە بېرىلگەن بولسىمۇ يەنىلا ئۆزگەرمىگەن پارتىيە ئەزالىرى نەسىھەت بىلەن پارتىيىدىن چېكىندۈرۈل-دى. 1982 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام كومىتېتى ئونغا، پارتىيە باش ياچېيكىسى ئىككىگە، پارتىيە ياچېيكىسى 91گە، پارتىيە ئەزاسى 1509 غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزاسى 1166.

1985 - يىلى كورلا شەھىرىدە پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام كومىتېتى 17 گە، پارتىيە باش ياچېيكىسى تۆتكە، پارتىيە ياچېيكىسى 191 گە، پارتىيە ئەزاسى 2753 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزاسى 1857. شۇ يىلى مۇنەۋۋەر زىيالىيلارنى پارتىيىگە قوبۇل قىلىش ئىستراتېگىيىلىك ۋەزىپە قىلىنىپ، شەرت ھازىرلىغان 47 مۇنەۋۋەر زىيالى پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى. 1987 - يىلى 253 كىشى يېڭىدىن پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزاسى 181، زىيالىي پارتىيە ئەزاسى 76. 1989 - يىلى شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپىدە پارتىيىگە قوبۇل قىلىش ئوبيېكتىلىرى كۆرسى ئىككى قارار ئېچىلىپ پارتىيىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى بىر قەدەر سىستېمىلىق ھالدا ئۆگىنىلدى. كۆرسقا 131 كىشى قاتناشتى (بۇنىڭ ئىچىدە كاندىدات پارتىيە ئەزاسى 40) . 1990 - يىلى شەھەر بويىچە پارتكوم 21 گە، پارتىيە باش ياچېيكىسى يەتتىگە، پارتىيە ياچېيكىسى 227گە، پارتىيە ئەزاسى 3734 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزاسى 2292، زىيالىي پارتىيە ئەزاسى 1028.

3. ئىدىيىۋى قۇرۇلۇش

1951 - يىل 6 - ئايدا مەملىكەتلىك تۇنجى قېتىملىق تەشكىلات خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. ناھىيە بويىچە ئېچىلغان پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىدا ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى ۋاڭ گۇيسەن «پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىپ ۋە پارتىيە قۇرۇلۇشىنى تۇتۇپ، پارتىيە ئەزالىرىغا قويۇلغان تېخىمۇ يۇقىرى شەرتنى ئورۇنداش ئۈچۈن كۆرەش قىلايلى» دېگەن تېمىدا دوكلات بېرىپ، ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇ-رۇپ، پارتىيە ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان ئاممىدىن ئايرىلىپ قېلىشتەك بىيۇرۇكراتلىق ۋە خىيانەت قىلىش، چېرىكلىشىش قاتارلىق ئىدىيە ۋە ھەرىكەتلەرنى تەنقىد قىلدى.

1958 - يىلى پارتىيە ئىچىدە ئاتېزم تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى.

1962 - يىلدىن 1966 - يىل 2 - ئايغىچە شەھەر - يېزىلاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1966 - يىل 3 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ سىياسىي خىزمەت يىغىنىدىن كېيىن، ناھىيە بويىچە

15 گۈڭشي (مەيدان) دىن 12 سىدە سىياسىي باشقارما تەسىس قىلىنىپ، 231 سىياسىي خىزمەت كادىرى سەپلىنىپ، پارتىيە ئەزالىرى ۋە كادىرلارنىڭ سىياسىي - ئىدىيىۋى خىزمىتى كۈچەيتىلدى.

1977 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنىدا ج ك پ 11 - قۇرۇلتىيىنىڭ روھى يەتكۈزۈلۈپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نى پاش قىلىش - تەنقىد قىلىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى.

1980 - يىلى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئارىسىدا ئەملىيەت ھەقىقەتنى سىناشنىڭ بىردىن بىر ئۆلچىمى ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى مۇھاكىمە قانات يايدۇرۇلۇپ، يولداش ماۋزېدۇڭ ئۇزۇندىن بۇيان تەشەببۇس قىلىپ كەلگەن نەزەرىيىنى ئەملىيەتكە بىرلەشتۈرۈشتەك ئۆگىنىش ئىستىلى، پارتىيىنىڭ ھەقىقەتنى ئەملىيەتتىن ئىزدەشتىن ئىبارەت ئىدىيىۋى لۇشىيەنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە جارى قىلدۇرۇلدى.

1982 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم تۆت قېتىم ئىدىيىۋى - سىياسىي خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، مەركەز ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك پارتكومنىڭ ئىدىيىۋى - سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى يولىيۇرۇقلىرىنى ئۆگەندى ۋە ئىزچىللاشتۇردى. «ئىدىيىۋى - سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىش توغرىسىدا قارار» چىقىرىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىدىن پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتىلغان ئىدىيىۋى تەربىيىنى ئوبدان تۇتۇشنى، «ئۈچ يىغىن، بىر دەرس» (ياچېيكا چوڭ يىغىنى، ياچېيكا ھەيئەتلىرى يىغىنى، گۇرۇپپا يىغىنى ۋە پارتىيە دەرسى) تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ئورنىتىشنى، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسىنى پىلانلىق، باسقۇچلۇق ھالدا ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

1985 - يىل 4 - ئايدىن - 1987 - يىل 4 - ئايغىچە ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى ئىشلەندى. پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى شەھەر، يېزا (مەيدان)، كەنتتىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجە بويىچە ئۈچ تۈركۈمگە بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى. پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، پارتىيە ئىچىدە بىر قېتىملىق ماركسىزم - لېنىنىزم ۋە ئاتىزم تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلىپ، قىسمەن پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىدىيە جەھەتتە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشكە ئۇيغۇنلىشالماسلىق مەسىلىسى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل قىلىندى.

1989 - يىلى ئەتىياز بىلەن ياز پەسلى ئارىلىقىدا بېيجىڭدا ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتى قالايمىقانچىلىقىنى، ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭغا ئايلانغان ۋەقە يۈز بەردى. ئۈرۈمچىدە «19 - ماي» ئۈرۈش - چېقىش - بۇلاشتەك پاراكەندىچىلىك سېلىش ۋەقەسى يۈز بەردى. 5 - ئاينىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك پارتكوم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، كەڭ پارتىيە ئەزالىرىنى مەركەز ۋە ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىنىڭ مۇناسىۋەتلىك سۆزلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى. ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، پارتىيە ئەزالىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ قارارىنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. توپىلاڭ تېنچىتىلغاندىن كېيىن، شەھەرلىك پارتكوم بىلەن شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىرلىشىپ، «ئىككىنچى ئېنىقلاش» خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇردى، ئېنىقلاشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئىدىيىنى ئېنىقلاش بولدى. كونكرېت ئىشلەش ئۇسۇلى جەھەتتە، پارتىيە ئەزالىرىدىن ئۆزلىرىنىڭ توپىلاڭ مەزگىلىدىكى ئىپادىسى ۋە ئىدىيە ئەھۋالى توغرىسىدا ئۆز - ئۆزىنى باھالاش ماتېرىيالى يېزىپ چىقىش تەلەپ قىلىندى. «ئىككىنچى ئېنىقلاش» خىزمىتىدە، شەھەرلىك پارتكوم 1 - سەپتىكى 162 پارتىيە ئەزاسى ۋە كادىر ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، تەكشۈرۈش ماتېرىيالى يېزىپ چىقىپ، پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن ماتېرىيال توپلىدى. شۇ يىلى پارتىيە ئەزالىرىنى دېموكراتىك باھالاش تۈزۈمى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، پارتىيە ئەزالىرىنى دېموكراتىك باھالاش پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنىڭ بىر مۇھىم تەدبىرى ۋە تۈزۈم قۇرۇلۇشى

ئارقىلىق پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتىلغان دائىملىق تەربىيە، باشقۇرۇش ۋە نازارەتنى كۈچەيتىشنىڭ مۇھىم شەكلى قىلىنىدى. دېموكراتىك باھالاشقا 227 پارتىيە ياچېيكىسى، 3443 پارتىيە ئەزاسى قاتناشتى. پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئۆلچىمى ۋە مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ «پارتىيە ئەزالىرىنى دېموكراتىك باھالاش تۈزۈمىنى ئورنىتىش توغرىسىدىكى پىكىر»ى بويىچە، شەھەردىكى پارتىيە ئەزالىرىدىن 1343 كىشى لايىقەتلىك، توققۇز كىشى ئاساسىي جەھەتتىن لايىقەتلىك، 12 كىشى ئاساسىي جەھەتتىن لايىقەتسىز، سەككىز كىشى لايىقەتسىز بولۇپ باھالاندى، يېزىدىن باھالاپ چىقىلغان مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى 371 بولۇپ، لايىقەتلىك پارتىيە ئەزاسى 1578، لايىقەتسىز پارتىيە ئەزاسى 41 بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ھەرىيلى پارتىيە ئەزالىرىنى قەرەللىك ھالدا دېموكراتىك باھالاش بەلگىلەندى.

1990 - يىل 4 - ئايدا ئاقتۇ ناھىيىسىنىڭ بارىن يېزىسىدا كومپارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىنى، خەلق ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا ئۇرۇنۇشتەك ئەكسىلئىنقىلابىي قۇراللىق توپىلاڭ يۈز بەردى. شۇ يىلى 8 - ئايدا ج ك پ كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 5 - ئومۇمىي (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى ئېچىلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 15 - ئومۇمىي (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى ۋە ئوبلاستلىق پارتكوم خىزمەت يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلۈپ، شىنجاڭدىكى ئاساسىي خەۋپ مىللىي بۆلگۈنچىلىك ئىكەنلىكى ئايدىڭلاشتۇرۇلدى ھەمدە دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىشقا بولغان تونۇش ۋە ئاڭلىقلىق يەنمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، شەھەردىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئارىسىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش تەربىيىسى ئومۇميۈزلۈك ئېلىپ بېرىلدى.

4. تەشكىلىي تۈرمۇش

1950 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە بىر پارتىيە ياچېيكىسى بولۇپ، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ كۆپچىلىكى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى ھەربىيلەر ئىدى، ھەر بىر پارتىيە ئەزاسى قەرەللىك ھالدا تەشكىلىي تۈرمۇش ئۆتكۈزۈپ تۇراتتى. 1957 - يىلى پۈتۈن ناھىيىدىكى پارتىيە ياچېيكىلىرى كۆپىيىپ 13 كە يەتتى. ناھىيىلىك پارتكوم يېڭى پارتىيە ئەزالىرى كۆپەيگەن، تەشكىلىي تۈرمۇش دېگەندەك مۇكەممەل بولمىغان ئەھۋالغا ئاساسەن، «يېزا پارتىيە ياچېيكىلىرىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى پىكىر» نى تارقىتىپ، ھەرقايسى ياچېيكىلاردىن ياچېيكا قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشنى، تەشكىلىي تۈرمۇشنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. 1965 - يىلى ناھىيە بويىچە تۆت گۈڭشې پارتكومى تۈرمۇش يىغىنى ئاچتى، پارتكوم ھەيئەتلىرى يىغىنىدا ئۆزلىرىنىڭ ئىدىيىسىنى تەكشۈردى، پىكىرلەرنى ئالماشتۇردى، تەنقىد ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىدنى قانات يايدۇردى. خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلاپ، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتتى. 1966 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى «لەڭگەر گۈڭشې پارتكومىنىڭ پارتىيىنىڭ ئۆچ چوڭ ئىستىلىنى جارى قىلدۇرۇپ، ياچېيكىلارنىڭ ئۆز قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى بىر نەچچە تۈرلۈك تۈزۈمى»نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، لەڭگەر گۈڭشې پارتكومىنىڭ «تۈرمۇش يىغىنى ۋە ياچېيكا بىرلەشمە يىغىنىنى ھەر پەسلەدە بىر قېتىمدىن ئېچىش، پارتىيە گۇرۇپپىسى يىغىنىنى ھەر ئايدا ئۆچ قېتىم ئېچىش، ياچېيكا ھەيئەتلىرى يىغىنىنى ھەر ئايدا بىر قېتىم ئېچىش» ئۇسۇلىنى مۇئەييەنلەشتۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن، ناھىيە بويىچە يەتتە گۈڭشې پارتكومى لەڭگەر گۈڭشې پارتكومىنىڭ تەجرىبىلىرىنى كېڭەيتىپ، ياچېيكا شۇجىلىرىنىڭ بىرلەشمە يىغىنىنى ئېچىپ، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تۈرمۇشىنىڭ نورمال قانات يېيىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

1966 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ زەربىسى بىلەن ناھىيە بويىچە پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تۈزمۈشى توختاش هالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

1971 - يىلى 74 پارتىيە ياچېيكىسى، 949 پارتىيە ئەزاسىنىڭ تەشكىلىي تۈزمۈش ئۇتكۈزۈشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1976 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە ئاۋات، قارا يۇلغۇن، پۇخۇي گۈڭشي پارتكومىلىرى مۇزاكىرە ئارقىلىق «ئۇچ يېغىن، بىر دەرس» تۈزۈمىنى ئىزچىللاشتۇرۇش تەدبىرىنى تۈزۈپ چىقىشنى قارار قىلدى. ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنى پارتىيە ياچېيكىسى «ئۇچ يېغىن، بىر دەرس» بويىچە يوقلىما قىلىش تۈزۈمىنى تۈزۈپ چىقىپ، تەشكىلىي تۈزمۈشنىڭ دائىملىشىشىنى ۋە تۈزۈملىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

1986 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى «يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى خىزمىتىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى پىكىر»نى تارقىتىپ، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تۈزمۈشىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، «ئۇچ يېغىن، بىر دەرس» تۈزۈمىنى، يەنى ياچېيكا ھەيئەتلىرى يېغىننى ھەرئايدا بىر قېتىم ئېچىش، پارتىيە ئەزالىرى يېغىننى ھەر پەسلىدە بىر قېتىم ئېچىش، ياچېيكا ھەيئەتلىرىنىڭ دېموكراتىك تۈزمۈش يېغىنى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ دېموكراتىك تۈزمۈش يېغىننى يېرىم يىلدا بىر قېتىم ئېچىش، ھەر پەسلىدە ياكى يېرىم يىلدا بىر قېتىم پارتىيە دەرسى ئۇتۇشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

1987 - يىل 8 - ئايدا شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى يېزا (مەيدان) پارتكوملىرىنىڭ پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تۈزمۈش تۈزۈمىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى ئۈستىدە بىر قېتىم ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ھەرقايسى يېزا (مەيدان) لاردا پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تۈزمۈشى جەھەتتە دائىملىشىش، تۈزۈملىشىش ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

1990 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم ناھىيە دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ قوش تەشكىلىي تۈزمۈش ئۇتكۈزۈش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ مۇنداق ئىككى تۈرلۈك تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى: پارتىيىلىك رەھبىرىي كادىر تۈرۈشلۇق ياچېيكا، پارتىيە گۇرۇپپىسى شۇ كادىرنىڭ ياچېيكا، پارتىيە گۇرۇپپىسىدا تەشكىلىي تۈزمۈشقا قاتنىشىش ئەھۋالىنى يېزىپ چىقىپ، ياچېيكا شۇجىسىغا قول قويدۇرغاندىن كېيىن شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىگە يوللاش كېرەك؛ پارتكوم (پارتگۇرۇپپا) ناھىيە دەرىجىلىك پارتىيىلىك رەھبىرىي كادىرنىڭ دېموكراتىك تۈزمۈش يېغىنىغا قاتنىشىش ئەھۋالىنى ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ گەن ھالدا يېزىپ چىقىپ، پارتكوم (پارتگۇرۇپپا) شۇجىسىغا قول قويدۇرغاندىن كېيىن شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىگە يوللاش كېرەك.

5. ئىستىل قۇرۇلۇشى

1956 - يىل 5 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1 - قۇرۇلتىيىدا دېموكراتىيە تولۇق جارى قىلدۇرۇلۇپ پارتكوم خىزمىتى تەكشۈرۈلدى. ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ئارىسىدا ئومۇميۈزلۈك ساقلىنىپ ۋاقتان پارتىيىنىڭ قارار، يولىيورۇقلىرىنى ۋاقتىدا ئومۇميۈزلۈك ئىجرا قىلماسلىق ۋە ئىجرا قىلىشتا قەتئىي بولماسلىقتەك سۈرەلمىلىك ھادىسىلىرى نۇقتىلىق ھالدا تەنقىد قىلىندى.

1963 - يىل 6 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ماركسىزم - لېنىنىزمنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش، تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلىش قاتارلىق سەككىز چوڭ ئىستىلنى تۈرغۇزۇش توغرىسىدىكى تەلىپىنى ئىزچىللاشتۇرۇش يۈزىسىدىن ناھىيىلىك پارتكوم ئومۇمىي ئەزالار يېغىنى ئېچىپ، 1961 - يىلى 2 -

قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى ئېچىلغاندىن بۇيانقى ئىدىيۋى ئىستىل، تۈرمۇش ئىستىلى، خىزمەت ئىستىلى ئۈستىدە ئەستايىدىل، ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى؛ ئالتە نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسى باشلامچىلىق بىلەن «يۈيۈنۈپ» ، ئاممىنىڭ تەنقىدىنى ئاڭلاپ، رەھبەرلىك ئىستىلىنى ياخشىلىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، پارتىيىنىڭ ئىسىل ئىستىلى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

1976 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم پارتىيىنىڭ دېموكراتىيە مەركەزلەشتۈرۈش تۈزۈمى پرىنسىپىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، دېموكراتىيە ئاساسىدىكى مەركەزلەشتۈرۈش بىلەن مەركەزلىك يېتەكچىلىك قىلىش ئاستىدىكى دېموكراتىيىدە چىڭ تۇرۇپ، پارتكومنىڭ كوللېكتىپ رەھبەرلىكى بىلەن شەخسلەر ئىش تەقسىم قىلىشۇېلىپ مەسئۇل بولۇش تۈزۈمىنى بىرلەشتۈرۈش پرىنسىپىنى كۈچەيتتى. ئىككى نەپەر دائىمىي كومىتېت ئەزاسىنى ئورگاندا كۆندىلىك خىزمەتكە رىياسەتچىلىك قىلىشقا قالدۇرغاندىن سىرت، قالغان رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ھەممىسى ئاساسىي قاتلامغا چۈشۈپ، نۆۋەتمۇ تۇرۇپ، ئومۇمىي دائىرىدىكى خىزمەتنى تۈتتى.

1986 - يىلى مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 7 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، شەھەرلىك پارتكوم شەھەر دەرىجىلىك ئورگانلاردىكى رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى پارتىيىلىك كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ، ناتوغرا ئىستىللارنى قاتتىق چەكلەش، پارتىيۇلىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش، ئىنتىزامنى قاتتىق تەرتىپكە سېلىش قاتارلىق خىزمەتلەر توغرىسىدا تۆۋەندىكىچە كونكرېت تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى: پارتىيە ئىستىلىنى توغرىلاشتا ئىشنى رەھبىرىي ئورگانلاردىن باشلاش؛ پارتىيە ئىچىدىكى تۈرمۇش تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، پارتىيۇلىك، پارتىيە ئىستىلى ۋە پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيە-سىنى ئۇزاققىچە ئېلىپ بېرىش؛ ئىنتىزامنى چىڭىتىش، ئاشكارىلانغان ئېغىر ناتوغرا ئىستىل ۋە قانۇن-ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىنى ئەستايىدىللىق بىلەن چىڭ تۇتۇپ بىر تەرەپ قىلىش؛ پارتىيە ئىستىلى بويىچە چوڭ تەكشۈرۈشنى قەرەللىك تۈردە ئېلىپ بېرىش.

1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك پارتكوم پارتىيە ئىستىلى قۇرۇلۇشىنى تۇتۇشقا يەنمۇ ئەھمىيەت بەردى. ئۇنىڭ ئۈسۈلى: ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى چۆرىدىگەن ھالدا پارتىيە ئىستىلىنى تۇتۇش، پارتىيە ئىستىلىنى تۇتۇش بويىچە مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ۋە بىر قاتار كونكرېت بەلگىلىمە ۋە تەدبىرلەرنى تۈزۈشتىن ئىبارەت بولدى. 1990 - يىلى ھەرقايسى پارتكوم، پارتكۇرۇپپىلىرى ھۆكۈمەت ئىشىدا پاك بولۇش تۈزۈمىنى تۈزدى، شەھەر دەرىجىلىك ئورگانلاردىكى كۆپلىگەن پارتىيە ياچېيكىلىرى ھۆكۈمەت ئىشىدا پاك بولۇش تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ، پارتىيە ئىستىلى بويىچە چوڭ تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇردى. ناتوغرا ئىستىللارنى قاتتىق چەكلەش خىزمىتىنى چىڭ تۇتتى، پارتىيە ئەزالىرىغا دائىملىق تەربىيە بېرىش تۈزۈمىنى ئورناتتى. دېموكراتىك تۇرمۇش يىغىنى ئېچىپ، دېموكراتىك تۇرمۇش تۈزۈمىنى مۇكەممەللەش-تۈردى. شەھەرلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى ئۆچتىن بىر قىسىم ۋاقىت ئاجرىتىپ ئاساسىي قاتلامغا بېرىپ تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، ئاساسىي قاتلامنىڭ ئەمەلىي مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشىپ بەردى.

3 § . تەشۋىقات، تەلىم - تەربىيە

1950 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە تەشۋىقات، تەلىم - تەربىيە خىزمىتىنى تەشۋىقات بۆلۈمى، تەشكىلات بۆلۈمى، پارتىيە مەكتىپى ئىش تەقسىم قىلىشۇېلىپ باشقۇردى. ھەرقايسى گۇڭشې پارتكومىلەر (رايونلۇق پارتكوملار) دا تەشۋىقات كادىرى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئۇ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام

تەشۋىقات، تەلىم - تەربىيە خىزمىتىنى باشقۇردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە پارتىيىنىڭ تەشۋىقات خىزمىتى تارماقلىرى پارچىلىنىپ كەتتى. 1969 - يىلى، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، تەشۋىقات گۇرۇپپىسى تەشۋىقات ۋە نەزەرىيىۋى تەربىيە خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1974 - يىل 8 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى قايتىدىن قۇرۇلدى. 1979 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە تەشۋىقات، تەلىم - تەربىيە خىزمىتىنى شەھەرلىك (ناھىيىلىك) پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، تەشكىلات بۆلۈمى ۋە پارتىيە مەكتىپى ئىش تەقسىم قىلىشۇبلىپ باشقۇردى.

1. سىياسەت تەشۋىقاتى

1950 - يىلدىن 1953 - يىلغىچە ناھىيىلىك پارتكوم يېزىغا چۈشۈپ تەشۋىق قىلىش ئەترىتى تەشكىللىدى. ھەرقايسى رايونلۇق پارتكوملاردا تەشۋىقات گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. چوڭ - كىچىك يىغىنلار-نى ئېچىش، قارا تاختاي گېزىتى چىقىرىش، گېزىت ئوقۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇش قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق «ئورتاق پروگراممما»، «ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇش - چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ۋەتەننى قوغداش»، شۇنىڭدەك ئەكسىل ئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش قاتارلىق ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەرگە دائىر سىياسەتلەر ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياستى كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىندى.

1954 - يىلى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى» ۋە ئۆتكۈنچى دەۋرىدىكى باش لۇشيەن، باش ۋەزىپىلەر مۇھىم نۇقتا قىلىنغان تەشۋىق - تەربىيە خىزمىتى داۋامىدا، بىر قارار 15 كۈنلۈك تەشۋىقاتچىلار كۇرسى ئېچىلىپ، 113 تەشۋىقاتچى تەربىيىلەندى؛ توققۇز مەيدان پىرويوكسىيە پىلاستىنكىسى قويۇپ بېرىلدى، 12 قېتىم كىچىك تىپتىكى كۆچۈل ئېچىش ئويۇنى قويۇلدى، تاماشىبىنلار 5500 ئادەم - قېتىمغا يەتتى؛ 23 قېتىم رادىئو ئاڭلىتىلدى، ئاڭلىغۇچىلار 3200 بولدى.

1955 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە تەشۋىقات تايانچلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ئۈسۈلى داۋاملىق قوللىنىلدى. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىغا تايىنىلىپ، كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق تەشۋىق-تەربىيە خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، پارتىيىنىڭ مىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياستى، يېزا ئىگىلىك، قول سانائەت ۋە كاپىتالىستىك سودا - سانائەتكە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش سىياستى، «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش»، «يېزا ئىگىلىك بىلەن كەڭ شۇغۇللىنىش، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش بىلەن كەڭ شۇغۇللىنىش» توغرىسىدىكى فاڭجېن، شۇنىڭدەك جۇڭگو - ھىندىستان چېگرىسىدىكى ئۆزىمىزنى قوغداپ قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇرۇشىنىڭ ۋەزىيىتى تەشۋىق قىلىندى.

1979 - يىلدىن 1981 - يىلغىچە ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلىندى. ناھىيىلىك پارتكوم 26 رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى رەھبىرىي كادىر ۋە 1088 تەشۋىقات تايانچىسى قاتناشقان 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى تەشۋىق قىلىش ئۈمىكى تەشكىللەپ، ئۇلارنى 178 تەشۋىقات گۇرۇپپىسىغا ئايرىدى، ئۇلار ھەرقايسى گۈڭشې، مەيدان، چوڭ ئەترەت، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، ئورگان، كارخانا، كەسىپىي ئورۇن-لارغا بېرىپ نوتۇق سۆزلىدى، ئاڭلىغۇچى ئىلما 23 مىڭ 200 ئادەمگە يەتتى. بۇ ئارقىلىق كادىرلارنىڭ ئىدىيىسىدىكى قاتمالليق مەسىلىسى نۇقتىلىق ھالدا ھەل قىلىندى.

1982 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى تەربىيىسى، پارتىيىۋىلىك تەربىيىسى، «تۆت بولۇش» (غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزام-چان بولۇش) تەربىيىسى، مەدەنىيەتلىك شەھەر ئاھالىسى بولۇش تەربىيىسى، قانۇنچىلىق تەربىيىسى، «مەدەنىيەتلىك ئائىلە» بولۇش تەربىيىسى قاتارلار يايدۇرۇلدى.

1989 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى مەدەنىيەت، رادىئو، چ خ، سودا - سانائەت تارماقلىرى بىلەن بىرلىكتە «سېرىق مەزمۇندىكى بۇيۇملارنى تازىلاش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، مەدەنىيەت بازارلىرىنى بەش قېتىم ئومۇميۈزلۈك ئېنىقلاپ تەرتىپكە سالدى؛ ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە دۆلەت مۇداپىئەسى ۋە پىلانلىق تۇغۇت توغرىسىدا تەشۋىق - تەربىيە ئېلىپ باردى؛ كورلا شەھىرىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تارىم نەشرىيات-كىنى ئېچىش ئىستىقبالى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن 800 پارچە فوتو سۈرەت توپلىنىپ ۋە رەتلىنىپ، شەھەر رايونىدا كۆرگەزمە قىلىندى.

2. نەزەرىيىۋى تەربىيە

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ناھىيىلىك پارتكوم كادىرلار ۋە پارتىيە ئەزالىرى ئارىسىدا سىياسىي نەزەرىيە ئۆگىنىشىنى قانات يايدۇرۇشقا ئەھمىيەت بەردى. 11 كىشىدىن تەركىبتاپقان ئۆگىنىش ھەيئىتى قۇرۇلدى، بۇ ھەيئەت ئورگان كادىرلىرىنىڭ سىياسىي نەزەرىيە ئۆگىنىشىگە كونكرېت مەسئۇل بولدى. ئۆگىنىش ھەيئىتىنىڭ قارمىقىدا ئۈچ شۆبە ھەيئەت تەسىس قىلىندى، ئۆگىنىشكە قاتناشقان 256 كىشى 17 ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىغا ئايرىلدى. دائىملىق، قەرەللىك ئۆگىنىش تۈزۈمى ئورنىتىلىپ، ماركسىزمنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى ۋە ئاساسىي نەزەرىيىسى شۇنىڭدەك پارتىيىنىڭ تۈرلۈك فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىش قانات يايدۇرۇلدى.

1955 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە ئورگان كادىرلىرى «ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ساۋاتلىرىغا دائىر ئوقۇشلۇق»، «مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش پروگراممىسى»، «خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا» قاتارلىقلار ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1960 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە ئاتېزم تەربىيىسى ۋە ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش قانات يايدۇرۇلدى. پارتىيە ئەزالىرى «كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ تەربىيىلىنىشى توغرىسىدا»نى، پارتىيە قۇرۇلۇش بىلىملىرى ۋە پارتىيىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1978-يىلدىن 1985-يىلغىچە ھەقىقەتنىڭ ئۆلچىمى مەسىلىسى توغرىسىدىكى مۇھاكىمە قانات يايدۇرۇلۇپ، كادىرلار ۋە پارتىيە ئەزالىرى «دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى پارتىيە تارىخىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدا قارار»، «پارتىيە ئىچىدىكى سىياسىي تۇرمۇشقا دائىر بىر قانچە مىزان»، ج ك پ 12-قۇرۇلتىيىنىڭ ھۆججەتلىرى، پارتىيە نىزامنامىسىغا تۈزۈتىش كىرگۈزۈش لايىھىسى، «دېڭ شىياۋ-پىڭ ماقالىلىرىدىن تاللانما»، «چېن يۈن ماقالىلىرىدىن تاللانما»، «ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شەھەرلەرنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى» قاتارلىقلار ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1986 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە كادىرلار ئارىسىدا مۇنتىزىم نەزەرىيە تەربىيىسى — ماركسىزملىق پەلسەپە ئۆگىنىش ۋە سىناپ كۆرۈش ئىشى ئېلىپ بېرىلدى؛ كادىرلار ئىككى كىتاب («جۇڭگوچە

سوتسىيالىزم قۇرايلى» ، «تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرايلى») نى ئۆگىنىشكە، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى، چ ك پ 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 4 - ۋە 5 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرى شۇنىڭدەك باش شۇجى جيالڭ زېمىننىڭ 1989 - يىلى دۆلەت بايرىمىدا قىلغان سۆزى ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇرۇلدى.

1990 - يىلى ۋەزىيەت تەرەققىياتى ئاساس قىلىنغان ھالدا، مۇقىملىقنى مەركەز قىلىپ، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇشتا چىڭ تۇرۇش تەرەققىياتى تۇتۇلدى؛ تېنچ ئۆزگەرتىۋېتىشكە قارشى تۇرۇش مەقسەت قىلىنغان ھالدا، خەلقئارا ۋەزىيەت، بولۇپمۇ شەرقىي ياۋروپا ۋەزىيىتىدىكى ئۆزگىرىش توغرىسىدىكى تەرەققىيات قانات يايدۇرۇلدى.

3. ئاخبارات تەشۋىقاتى جەھەتتە

1950 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى خەۋەرچىلىك خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1974 - يىلغىچە، بۇ ئىشقا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، تەشۋىقات گۇرۇپپىسى مەسئۇل بولدى. 1974 - يىلدىن كېيىن، خەۋەرچىلىك خىزمىتى يەنىلا ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتتى. 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىدە مەخسۇس ئاخبارات - خەۋەرچىلىك كادىرى تەسىس قىلىنىپ، خەۋەرچىلىك قانات يايدۇرۇلدى.

1952 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە ناھىيە بويىچە ئىشتىن سىرتقى ئىختىيارىي مۇخبىرلارنىڭ سانى 24 تىن كۆپىيىپ 178 گە يەتتى. 1984 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى «ئالغا بېسىۋاتقان كورلا» ۋە «ئۇمۇت دالاسىدا» ناملىق ئىككى تېلېۋىزىيە فىلىمى ۋە 70 نەچچە ھۆججەتلىك فىلىمنى سۆرەتكە ئالدى. بۆلار مەركەز، ئاپتونوم رايون ۋە باينىغولىن ئوبلاستىنىڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىدا قويۇلدى. 1984 - يىلدىن 1988 - يىلغىچە ئىختىيارىي مۇخبىرلار ئۆگىنىش كۇرسى ئالتە قارار ئېچىلىپ، ھەر مىللەت ئىختىيارىي مۇخبىرلىرىدىن ئاز كەم 300 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلەندى. 1988 - يىلى شەھەر بويىچە مۇخبىرلار پونكىتىدىن تۆتى قۇرۇلدى. ناھىيەدىن يۇقىرى ئاخبارات ئورگانلىرى ئىشلەتكەن ھەرخىل ماقالىلار 657 پارچىگە يەتتى (يىللىق پىلاندىكى 700 پارچە ماقالىنىڭ 93.8 پىرسەنتى ئورۇندالدى) ، ئاپتونوم رايونلۇق ئاخبارات ئورگانلىرى ئىشلەتكەن ماقالە 43 پارچىگە، مەركەزدىكى گېزىت - ژۇرنال، رادىئو ئىستانسىسى ئىشلەتكەن ماقالە 18 پارچىگە يەتتى. 1989 - يىلى مۇنەۋۋەر ئىختىيارىي مۇخبىرلارنى تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلىپ، خەۋەرچىلىك خىزمىتىدىكى بىر ئىلغار كوللېكتىپ، 21 مۇنەۋۋەر ئىختىيارىي مۇخبىر تەقدىرلەندى ۋە مۇكاپاتلاندى؛ «چېگرا رايوندىكى گۈھەر — كورلا» ناملىق كىتاب تۈزۈلۈپ نەشر قىلىندى.

4. پارتىيە مەكتىپى تەربىيىسى

كورلا ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپى 1959 - يىل 9 - ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، مەكتەپتە بىر مۇدىر، بىر ئوقۇتقۇچى، بىر زاپخوز بار ئىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا پارتىيە مەكتىپى «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنى تەربىيىلەيدىغان قارا ئۇۋا» دېيىلىپ، دەرس توختىتىشقا مەجبۇر قىلىندى،

ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى تارقىتۇۋېتىلدى، مەكتەپ ياتاقلىرى، كىتاپ - ماتېرىياللىرى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. 1971 - يىلى ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984 - يىلى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى 11 گە يەتتى. شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپى 1982-يىل 5-ئايدا قۇرۇلدى، مەكتەپ ئورنى شەرقىي بايىن يولىدا بولدى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى بار بولدى. 1984 - يىل 5 - ئايدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك پارتىيە مەكتەپلىرى بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىدىكى ئەسلىدىكى ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپىنىڭ ئورنىغا كۆچۈرۈلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپىدە ئىشخانا ۋە تەشكىلات - ماۋارىپ بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، 18 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى بار بولدى.

1959 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە يېزا - ئاساسىي قاتلامدىكى پارتىيىلىك كادىرلار ئاساسىي ئوبيېكت قىلىنىپ، قىسقا مۇددەتلىك كۇرسىدىن 40 قارار ئېچىلدى، ھەر مىللەت كادىرلىرىدىن 2000 دىن ئارتۇق كىشى تەربىيىلەندى.

1978 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە 27 قارار قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلىپ، قالايمىقانچىلىق ئوڭشالدى. «سول» چىل خاتالمقلار ۋە «ئىككى ئومۇمەن» نىڭ تەسىرى توگىتىلدى، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇلۇپ، پارتىيىنىڭ ئىسىل ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىندى ۋە ئۇ جارى قىلدۇرۇلدى. پارتىيىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى ئۆگىنىلدى. پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ رەھبىرلىرى كادىرلىرى (جۈملىدىن زاپاس كادىرلار) شۇنىڭدەك ئورگاندىكى پارتىيە ئەزالىرىدىن 4193 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلەندى.

1984 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە شەھەرگە قاراشلىق ئورگان، زاۋۇت، كان، كارخانا، كەسىپي ئورۇنلار ۋە يېزىلاردىكى پارتىيىلىك كادىرلار شۇنىڭدەك پارتىيىگە كىرىشنى ئىلتىماس قىلغان ئاكتىپلارغا پارتىيىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى، ۋەزىيەت ھەققىدىكى سىياسەتلەر تەشۋىق قىلىندى، كەنت (ئاھالە) كومىتېتى كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدىن جەمئىي 12 قارار ئېچىلىپ، 1953 كۇرسانت تەربىيىلەندى.

1986 - يىلدىن 1988 - يىلغىچە ئىككى يىللىق تۇزۇمدىكى كادىرلار سىياسىي - نەزەرىيە ئوتتۇرا تېخنىكومى سىنىپىدىن بىر قارار ئېچىلىپ، جەمئىي 29 كىشى تەربىيىلەندى، ئاپتونوم رايونلۇق تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشىدا لاياقەتلىك بولغاندىن كېيىن، ئۇلارغا ئوتتۇرا تېخنىكوم دىپلومى تارقىتىپ بېرىلدى.

1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جەمئىي 15 قارار قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، ھەر بىر قارارنىڭ ۋاقتى بىر ھەپتىدىن بولدى، سەككىز قېتىم يېزىلارغا بېرىپ سەييارە دەرس ئۆتۈلدى، جەمئىي 12 مىڭ كۇرسانت (قېتىم) تەربىيىلەندى. 15 قارارلىق قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىدە پارتىيىگە كىرىشنى ئىلتىماس قىلغان ئاكتىپلارنىڭ قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسىدىن ئوت قارار، جىياڭ زېمىننىڭ دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن قىلغان سۆزىنى ئۆگىنىش كۇرسىدىن ئۈچ قارار، كەنت (ئاھالە) كومىتېتى كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدىن ئىككى قارار، ۋەزىيەت تەربىيىسى ئۆگىنىش كۇرسىدىن ئىككى قارار، «سوتسىيالىزمغا دائىر بىر قانچە مەسىلىنى ئۆگىنىش پروگراممىسى» ۋە «مىللەت نەزەرىيىسى مەسىلىلىرىنى ئۆگىنىش پروگراممىسى» نى ئۆگىنىش كۇرسىدىن ئوت قارار ئېچىلدى. يېزىلارغا بېرىپ سەييارە دەرس ئۆتۈشتە، ئاساسەن، يېزا - ئاساسىي قاتلامدىكى پارتىيە ئەزالىرىغا پارتىيىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى، پارتىيىنىڭ لۇشىەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرى تەشۋىق قىلىندى.

§ 4 . بىرلىك سەپ خىزمىتى

1. مىللەت، دىن خىزمىتى

1953 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە پارتىيىنىڭ مىللەت سىياسىتى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، مىللىي باراۋەرلىك، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى توغرىسىدا تەشۋىق - تەربىيە ئېلىپ بېرىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئېتىبار بېرىش، مىللىي ئۆرپ-ئادەتكە ھۆرمەت قىلىش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىش تەشەببۇس قىلىنىدى؛ پارتىيىنىڭ دىن سىياسىتى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، دىنغا ئىشىنىش ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىنىدى ۋە ئۇ قوغدالدى، دىنىي زاتلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىلدى، ئۇلار تەربىيىلەندى ۋە يېتىشتۇرۇلدى. قانۇنسىز ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىلدى؛ ئاتېزم ۋە پەن - تېخنىكا تەشۋىق قىلىنىدى؛ دىنىي ئېتىياز ۋە ئېزىش - ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمى بىكار قىلىنىدى؛ «ئۈچ ئۆز» (ئۆزى ئۆگىتىش، ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇش، ئۆزىنى ئۆزى تەربىيىلەش) فاكتورى يولغا قويۇلۇپ، دىنىي پائالىيەتلەرنىڭ نورمال قانات يايدۇرۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىنىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا مىللەت، دىن خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك ئىنكار قىلىنىدى.

1979 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە پارتىيىنىڭ دىن سىياسىتى ئەمەلىيلەشتۇرۇلۇپ، 50 نەچچە جايدىكى مەسچىت ۋە دىنىي پائالىيەت نۇقتىسى ئېچىۋېتىلدى ھەمدە مەبلەغ توپلىنىپ، كورلا شەھەر مەركىزىدىكى جامە مەسچىتى ياسالدى. ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلارغا تۈرمۇش پۇلى تارقىتىپ بېرىش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. دىنىي زاتلار ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلىپ، دىنىي زاتلار ئارىسىدا قانۇن ساۋاتلىرى ئومۇملاشتۇرۇلدى.

1988 - يىل 9 - ئايدا بىرلىكسەپ بۆلۈمى دىنىي ئىشلار ئىدارىسى بىلەن بىرلىكتە دىنىي زاتلارنىڭ قانۇن بىلىملىرى، دىنىي سىياسەت بىلىمى، دىنىي مەلۇماتنى تەكشۈرۈپ كۇرۇش ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى. تەكشۈرۈپ كۇرۇش ئارقىلىق بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىسلام دىنىي جەمئىيىتى 44 دىنىي زاتقا «ئاخۇنلۇق گۇۋاھنامىسى» تارقىتىپ بەردى.

1989 - يىلى شەھەرلىك پارتكومنىڭ پاراكەندىچىلىكنى چەكلەپ، تېنچلىق، ئىتتىپاقلىقنى قوغداش توغرىسىدىكى يولىيۇرۇقى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ ئالتە قېتىم مىللىي يۇقىرى قاتلام زاتلار ۋە دىنىي زاتلار يىغىنى ئېچىلىپ، ئۇلار خەلق گېزىتىنىڭ «پاراكەندىچىلىككە بايراق روشەن ھالدا قارشى تۇرۇش كېرەك» دېگەن ماقالىسى، ئازادلىق ئارمىيە گېزىتىنىڭ «پارتىيە مەركىزى كومىتېتىنىڭ سىياسىتىنى قەتئىي ھىمايە قىلىپ، ئەكسىلئىنقىلابىي توپلاڭنى قەتئىي باستۇرايلى» دېگەن باش ماقالىسى، «ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ بارلىق كومپارتىيە ئەزالىرى ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە قىلغان مۇراجىتى» قاتارلىق مۇھىم ھۆججەتلەرنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئۇلارغا بىر نىيەتتە ھەمكارلىشىپ، پاراكەندىچىلىكنى چەكلەش، شەھەرنىڭ تىنچ - ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى. 1990 - يىلى مەركەزنىڭ «مۇقىملىق ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ» دېگەن فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئۈچ قېتىم مىللىي يۇقىرى قاتلام زاتلار، دىنىي زاتلار سۆھبەت يىغىنى چاقىرىلىپ، بارىن يېزىسىدىكى ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپلاڭ ۋەقەسىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى چۈشەندۈرۈلۈپ، ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلار ئۆگىنىشنى كۈچەيتىشكە، مەۋقەدە چىڭ تۇرۇشقا، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداشقا چاقىرىلدى.

2. سىياسىي كېڭەش خىزمىتى

1955 - يىلى يۇقىرىنىڭ سىياسىي كېڭەشنىڭ كادىرلار ئورۇنلاشتۇرۇشى توغرىسىدىكى تەلىپى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك ھەر مىللەت - ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى كېڭەش كومىتېتى ئاساسىدا، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈلدى. ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 27 ئەزاسىنىڭ يەتتىسى دىنىي زات، تۆتى مىللىي يۇقىرى قاتلام زات، ئىككىسى سودا - سانائەت ساھەسىدىكىلەر، ئۈچى مەدەنىيەت - ماۋارىپ ساھەسىدىكىلەر، بىرى خەلق سەنئەتچىسى، ئالتىسى ئورگان كادىرى، تۆتى باشقا ئەمگەكچى ئامما، 23 ى پارتىيە سىرتىدىكى زاتتىن ئىبارەت بولدى.

1959 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەر قېتىمقى نۆۋەت ئالمىشىش خىزمىتىدىكى كادىرلار ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى نۇقتىلىق ھالدا ئوبدان تۈتۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش بىكار قىلىندى.

1981 - يىلى ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈلدى. ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 38 ئەزاسى ئىچىدە پارتىيە سىرتىدىكى زات 29، ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار 31؛ شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 48 ئەزاسى ئىچىدە پارتىيە سىرتىدىكى زات 24، ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار 24 بولدى.

1987 - يىلى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ «ناھىيە دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ نۆۋەت ئالمىشىشى داۋامىدىكى بەزى كونكرېت مەسىلىلەر توغرىسىدىكى پىكىر» ى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. بىرلىكسەپ بۆلۈمى بىر ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىپ سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنى كادىرلار ئىشلىرى بويىچە تەكشۈرۈش خىزمىتى ئېلىپ بېرىپ، شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنى بىر قەدەر چوڭراق تەڭشىدى. بۇنىڭغا نۇقتىلىق ھالدا پەن - تېخنىكا، ماۋارىپ، يېزا - بازار كارخانىلىرى، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى قاتارلىق ساھەلەردىكى ئەزالارنى تولۇقلاپ، يول ئېچىپ ئىلگىرلەيدىغان بىر قىسىم ئىختىساسلىق كىشىلەرنى سىياسىي كېڭەش تەشكىلاتىغا قوبۇل قىلدى.

1990 - يىلى ئوبلاستلىق پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ نىسپىي مۇقىملىقىنى ساقلاش پىرىنسىپى بويىچە، ئالدىنقى نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنى مۇۋاپىق تەڭشىدى، رولى جارى بولمىغان 58 ياشتىن يۇقىرى سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى پرىنسىپ جەھەتتىن قايتا ئورۇنلاشتۇرۇلمىدى.

3. بىرلىكسەپ سىياسىتىنىڭ ئەملىيلەشتۈرۈلۈشى

1978 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى سىياسىي كېڭەشنىڭ ئۈچ ئەزاسىغا قارىتا سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئەسلىدىكى ۋەزىپىسىنى ئەسلىگە كەلتۈردى ھەم پېنسىيىگە چىقىرىپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىكى توختىتىپ قويۇلغان 32 نەپەر 600 يۈەن پۇلىنى تولۇقلاپ بەردى. شۇ يىلى مەركەزنىڭ ھۆججىتىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، «قالپاقنى ئېلىۋېتىش» ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، خاتا ئايرىلغان ئوڭچى ئۇنسۇر ۋە يەرلىك مىللەتچىلەرنىڭ «قالپىقى» پۈتۈنلەي ئېلىۋېتىلدى ھەمدە ئۇلار خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئەسلىدىكى ماۋاش دەرىجىسى ئەسلىگە

كەلتۈرۈلدى.

1980 - ، 1981 - يىللىرى مەركىزىي كومىتېت بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ «سودا - سانائەتچىلەر ئارىسىدىكى ئەمگەكچىلەرنى پەرقلەندۈرۈشكە دائىر بىر قانچە كونكرېت سىياسەت مەسىلىسى توغرىسىدىكى پىكىر» نى ئىزچىللاشتۇرۇش يۈزىسىدىن شەھەرلىك پارتكوم «ئەسلىدىكى سودا - سانائەتچىلەر ئارىسىدىكى ئەمگەكچىلەرنى پەرقلەندۈرۈش» ئىشخانىسى قۇردى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئارقىلىق، 1956 - يىلى خۇسۇسىي سودا - سانائەتكە قارىتا، ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكى يولغا قويۇلغاندا، ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى كارخانىلارغا ئېلىپ كىرىلىپ «خۇسۇسىي تەرەپ خادىملىرى» دەپ ئاتالغان ئون ئۈششاق تىجارەتچى ۋە كىچىك قول سانائەتچى ئەسلىدىكى بۇرژۇئازىيە سودا - سانائەتچىلىرىدىن پەرقلەندۈرۈلۈپ، ئۇلارنىڭ ئەمگەكچىلىك سالاھىيىتى ئايدىڭلاشتۇرۇلدى، ھەممىسى ئەمگەكچى دەپ پەرقلەندۈرۈلدى.

1984 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكىنى يەنمۇ كۈچەيتىش توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش يۈزىسىدىن، شەھەرلىك پارتكومدا سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا بىرلىكسەپ سىياسىتىنى ئەملىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلغان بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرىنىڭ تارىختىن قېپقالغان مەسىلىلىرى ئومۇميۈزلۈك قايتا تەكشۈرۈلدى ھەم 172 نەپەر بىرلىكسەپ ئوبيېكتىنىڭ تارىختىن قېپقالغان 200 نەچچە تۈرلۈك ھەرخىل مەسىلىسى مۇڭاپىق بىر تەرەپ قىلىندى. شەھەر بويىچە گومىنداڭ-نىڭ ھەقسىزتەكە قايتقان 31 خادىمىغا «ھەقسىزتەكە قايتقان خادىملار گۇۋاھنامىسى» تارقىتىپ بېرىلدى.

§ 5 . ئىنتىزام تەكشۈرۈش

1. ئاپپارات

1950 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى. 1956 - يىل 5 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك 1 - قۇرۇلتىيىدا ناھىيىلىك پارتكوم رېۋىزىيە كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى. بۇ رېۋىزىيە كومىتېتى يەتتە نەپەر كومىتېت ئەزاسى، ئىككى كەسپىي كادىردىن تەركىب تاپتى. 1961 - يىلى ۋە 1964 - يىلى 2-، 3- نۆۋەتلىك ناھىيىلىك پارتكوم رېۋىزىيە كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى. 1957 - يىلدىن 1961 - يىلغىچە ۋە 1964-يىلدىن 1966-يىلغىچە رېۋىزىيە كومىتېتىدا دائىمىي كومىتېت تەسىس قىلىندى، دائىمىي كومىتېتتا ئۈچ كومىتېت ئەزاسى تەسىس قىلىندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە رېۋىزىيە كومىتېتى بىكار قىلىندى. 1979-يىل 10-ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى. 1984-يىل 4-ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى شەھەرلىك پارتكوم ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىگە قوشۇۋېتىلدى.

1981 - يىل 7 - ئايدا ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ ۋاقىتلىق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى. شەھەرلىك پارتكوم ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى شەھەرلىك پارتكومغا بىۋاستە قاراشلىق خىزمەت تارمىقى بولۇپ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت جەھەتتىكى يېتەكچىلىكىنى قوبۇل قىلىدۇ. 1984 - يىل 11 - ئايدا ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى

شەھەرلىك پارتكومىنىڭ خىزمەت تارمىقىدىن بۆلۈنۈپ چىقىپ، ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى بولۇپ قۇرۇلدى. 1985 - يىلى ۋە 1989 - يىلى ج ك پ كورلا شەھەرلىك 1 - ، 2 - نۆۋەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىغا شۇجى، مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كادىرى 11 گە يەتتى.

1957 - يىلى ھەرقايسى يېزا پارتىيە ياچېيكىلىرىدا رېئونىيە خىزمىتىگە مەسئۇل بولىدىغان بىر نەپەر ياچېيكا ئەزاسى تەسىس قىلىندى. 1959 - يىلدىن 1961 - يىلغىچە ناھىيىگە قاراشلىق يەتتە خەلق گۇڭشىسىدا رېئونىيە كومىتېتى تەسىس قىلىندى. 1979 - يىلدىن كېيىن، ئاساسىي قاتلام پارتكوملاردا كەسپىي (قوشۇمچە) ئىنتىزام تەكشۈرگۈچى تەسىس قىلىندى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە 13 ئاساسىي قاتلام پارتكومدا كەسپىي ئىنتىزام تەكشۈرگۈچى تەسىس قىلىندى.

ج ك پ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى (رېئونىيە كومىتېتى) نىڭ شۇجىلىرى

جەدۋەل: 6 - 8

ئورۇن نامى	ئىسىم - فامىلىسى	مىللىتى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى رېئونىيە كومىتېتى	مۇيىدىن توختى	ئۇيغۇر	1965 - يىل 5 - ئايدىن 9 - ئايغىچە
ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى رېئونىيە كومىتېتى	لى دۆڭجې	خەنزۇ	1956 - يىل 9 - ئايدىن 1960 - يىل 5 - ئايغىچە
ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى رېئونىيە كومىتېتى	شى دېيەنشۇن	خەنزۇ	1960 - يىل 5 - ئايدىن 1961 - يىل 10 - ئايغىچە
ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى رېئونىيە كومىتېتى	پېك زوچىك	خەنزۇ	1961 - يىل 10 - ئايدىن 1964 - يىل 1 - ئايغىچە
ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى رېئونىيە كومىتېتى	جاك جېن	خەنزۇ	1964 - يىل 1 - ئايدىن 1966 - يىل 11 - ئايغىچە
ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى	شىك فېڭخۇا	خەنزۇ	1979 - يىل 10 - ئايدىن 1982 - يىلغىچە
ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى	فاك مىڭشىك	خەنزۇ	1981 - يىل 7 - ئايدىن 1984 - يىل 11 - ئايغىچە
ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى	لیۇچىجېن	خەنزۇ	1984 - يىل 11 - ئايدىن 1990 - يىلغىچە

2. پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسى

1956 - ، 1957 - يىللاردا ئاپتونوم رايونلۇق رېئونىيە خىزمىتى يېڭىنىڭ روھىنى يەتكۈزۈشكە بىرلەشتۈرۈلۈپ، پارتىيە ئەزالىرىغا پارتىيىنىڭ رېئونىيە خىزمىتىنىڭ خاراكتېرى، ۋەزىپىسى ۋە رولى توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى، شۇنىڭ بىلەن پارتىيە ئەزالىرى ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلسا، پارتىيە ئىنتىزامى جازاسىغا تارتىلىدىغانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدى.

1956 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە پارتىيە ئەزالىرىغا شەخسىيەتچىلىك ۋە تەشكىلسىزلىك، ئىنتىزامسىزلىق ھادىسىلىرىنى تۈگىتىپ، خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، ھايانكەشلىك قىلىش، چېرىكلىشىپ چۈشۈپ كۇنلىشىشتەك جىنايى ھەرىكەتلەرگە، شۇنىڭدەك بىيۇروكراتلىق، بۇيرۇقۇزازلىق، بۇزۇپ - چېچىپ

ئىسراپ قىلىش قاتارلىق ناچار قىلمىشلارغا قارشى كۈرەش قىلىش توغرىسىدا دائىم تەربىيە بېرىلدى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسى ئۈزۈلۈپ قېلىپ، ھۆكۈمەتسىزلىك يامراپ كەتتى.

1980 - يىلى «ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش، ئالدى بىلەن قانۇن تۈرغۇزۇش، ئاۋال تەربىيەلەش، قانۇن بولغان ئىكەن ئۇنىڭغا ئاساسلىنىش، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغانلارنى سۈرۈشتۈرۈش» قائىدىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرى «پارتىيە ئىچىدىكى سىياسىي تۈرمۇشقا دائىر بىرقانچە مىزان» نى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ئىككى قارار شەھەر - بازاردىكى ئورۇنلاردىكى پارتىيە ئەزالىرى ئۆگىنىش كۈرسى ئاچتى، كۈرستا مىزان ۋە پارتىيە نىزامنامىسىغا تۇزىتىش كىرگۈزۈش لايىھىسى ئۆگىنىلدى ھەمدە قانداق قىلغاندا لايىقەتلىك پارتىيە ئەزاسى بولغىلى، پارتىيىنى ياخشى پارتىيە قىلىپ قۇرۇپ چىققىلى بولىدۇ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە مۇھاكىمە قانات يايدۇرۇلدى.

1981 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە پارتىيە ئەزالىرى «دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى پارتىيە تارىخىدىكى بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدا قارار»نى، ئوبلاستلىق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ «مېھمان چاقىرىش، سۆزغا تەقدىم قىلىشتەك ناتوغرا ئىستىللارنى قەتئىي توسۇش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش» نى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرى، بولۇپمۇ پارتىيىلىك رەھبىرىي كادىرلاردىن مالىيە ئىنتىزامىغا رىئايە قىلىش، مېھمان چاقىرىش، سۆزغا تەقدىم قىلىشتىن ساقلىنىش تەلەپ قىلىندى؛ مەركەزنىڭ «ئىقتىسادىي ساھەدىكى ئېغىر جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش توغرىسىدىكى قارار»ى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، پارتىيە ئىچىدە ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش ۋە ئومۇمنى كۆزلەش، قانۇنغا رىئايە قىلىش، ھوقۇقىغا تاجاۋۇز ئۆز كۆزىچىگە چوغ تارتىشقا قارشى تۇرۇش تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى؛ مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ «پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلاردىكى ئۆي سېلىش، ئۆي تەقسىم قىلىش داۋامىدىكى ناتوغرا ئىستىللارنى قەتئىي توسۇش كېرەك» دېگەن ئوچۇق خېتى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، «مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ «ئوچۇق خېتى» نى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئەملىيلەشتۈرۈپ، ئۆي سېلىش، ئۆي تەقسىم قىلىش داۋامىدىكى ناتوغرا ئىستىللارنى قەتئىي توسايلى» دېگەن رادىئو ماقالىسى يېزىپ چىقىلىپ، رادىئو ئارقىلىق كەڭ تەشۋىق تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى؛ پارتىيە ئەزالىرى ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ پارتىيە ئىستىلىنى توغرىلاش جەھەتتىكى ئىلغار تەجرىبىلەر بويىچە نوتۇق سۆزلەش، دوكلات قىلىش ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ لىنتىغا ئېلىنغان سۆزىنى ئاڭلاشقا ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرىغا پارتىيىنىڭ ئىسىل ئىستىلىنى جارى قىلدۇرۇش تەربىيىسى بېرىلدى.

1987 - 1988 - يىللىرى «ج ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ پارتىيىۋىلىك، پارتىيە ئىستىلى تەربىيىسىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش توغرىسىدىكى پىكرى» ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتكە بىرلەشتۈرۈلۈپ، پارتىيە ئەزالىرىغا تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇش، پارتىيىنىڭ سىياسىي ئىنتىزامىغا رىئايە قىلىش تەربىيىسى بېرىلدى؛ مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرىغا ئىنتىزام كۆز قارىشىنى كۆچەيتىپ، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي ئىنتىزامچانلىقىنى كۆچەيتىپ، ئىقتىسادىي مۇھىتنى تۈزەش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى رەتكە سېلىش، ئىسلاھاتنى ئومۇمىيۈزلۈك چوڭقۇرلاشتۇرۇش نىشانىنى ئەملگە ئاشۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى.

1989 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ «پارتىيىنىڭ 13 - نۆۋەتلىك

مەركىزىي كومىتېتى 4 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھۆرۈنۈشچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇپ، پارتىيە ئىستىلى قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى قارارى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش»ى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرىغا سىياسىي، ئىدىيە جەھەتتە ھەم ھەربىتە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەك بولۇش، بېيجىڭدا يۈز بەرگەن قالايمىقانچىلىققا ۋە ئەكسىلئىنقىلابى توپىلاڭغا بايرىقى روشەن ھالدا قارشى تۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشقا، خىزمەتكە ۋە جەمئىيەت تەرتىپىگە ھۆرمەتچىلىق قىلىدىغان قانۇنغا خىلاپ ھەربىتلەرگە قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى؛ پۈتۈن شەھەردىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە بارلىق پارتىيە ئەزالىرى ئارىسىدا چىرىكلىشىش ھادىسىلىرىنى تازىلاش، پارتىيە ئىستىلى ۋە ھۆكۈمەت ئىشىدا پاك بولۇش قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى. 1990 - يىلى پارتىيە ئەزالىرىغا پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى بويىچە ئېلىكتىرلەشكەن تەربىيە ئېلىپ بېرىلىپ، شەھەردىكى ئاساسىي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتلىرىغا «بوراندىكى قەيسەر مايسا»، «رەزىل قىلمىش توغرىسىدا قايتا ئويلىنىش» قاتارلىق تەربىيىۋى تېلېۋىزىيە فىلىملىرى كۆرسىتىلدى.

3. ئەنزىلەرنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ۋە قايتا تەكشۈرۈش

خاتالىق ئۆتكۈزگەن پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا «ئالدىنقىلارنى جازالاپ كېيىنكىلەرگە ئىبرەت قىلىش، كېسەلنى داۋالاپ ئادەمنى قۇتقۇزۇش» ئاڭچىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ئۇلار تەربىيىلەشنى ئاساس قىلىش بىلەن ئىنتىزامنى قاتتىق ئىجرا قىلىشنى بىرلەشتۈرۈش پىرىنسىپى بويىچە بىر تەرەپ قىلىندى.

1956-يىلدىن 1966-يىلغىچە ۋە 1980-يىلدىن 1990-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا، ج ك پ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) ئىنتىزام تەكشۈرۈش ئاپپاراتى پارتىيە ئىچىدىكى ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىسىدىن 159 نى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى، 134 پارتىيە ئەزاسىغا چارە كۆردى، ئۇنىڭ ئىچىدە پارتىيىدىن چىقىرىلغانلار 25، پارتىيىدە قالدۇرۇپ سىناپ كۆرۈش جازاسى بېرىلگەنلەر 24، پارتىيە ئىچىدىكى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغانلار 12، پارتىيە ئىچىدە قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش جازاسى بېرىلگەنلەر 30، ئاگاھلاندۇرۇش جازاسى بېرىلگەنلەر 43؛ چارە كۆرۈلگەن پارتىيە ئەزالىرىنىڭ خاتالىقىنىڭ خاراكتېرى بويىچە ئايرىغاندا، چېرىكلىشىپ چۈشكۈنلەشكەنلەر 30، ئومۇمنىڭ پۇلى ۋە مال - مۈلكىنى ئوغلىغانلار 14، خىيانەت قىلغان، پارە ئالغانلار 13، خىزمەتتە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغانلار سەككىز، ئادەم زەخمىلىنىش (ئۆلۈش) كە سەۋەبچى بولغانلار يەتتە، ئاممىنىڭ مەنپەئەتىگە دەخلى - تەرۇز قىلغانلار ئالتە، نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ قانۇننى بۇزغانلار بەش، بۇزۇپ چېچىپ ئىسراپ قىلغانلار تۆت، شەھۋانىي مەزمۇندىكى بۇيۇملارنى كۆرگەنلەر ئىككى، باشقىلار 43.

1957 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە قانات يايدۇرۇلغان سىياسىي ھەربىتلەر داۋامىدا پارتىيىنىڭ خىزمەتتىكى يېتەكچى ئاڭچىنىدا بىر مەھەل سەۋەنلىكلەر يۈز بەرگەنلىكتىن، بىر تۈركۈم پارتىيە ئەزالىرى ۋە پارتىيىسىز كادىرلار نامۇۋاپىق جازاغا ئۇچرىدى.

1961 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە مەركەزنىڭ «ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇپ، خاتالىقلارنى تۈزىتىش» دېگەن يولىورۇقىغا ئاساسەن، يۇقىرى دەرىجىلىك پارتكوم ۋە رەھبەرلىك كومىتېتىنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن، ناھىيىلىك پارتكوم يەتتە كىشىلىك تەكشۈرۈپ بېكىتىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تەشكىللىدى. پېك زوچىڭ گۇرۇپپا باشلىقى، رەخمىتۇللا ئابدۇللا مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولدى. رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى ھەم ئىلگىرى - ئاخىر ئاجرىتىلغان 27 كادىر

تەكشۈرۈپ بېكىتىش ئىشخانىسىغا بېرىپ ئىشلىدى. ئوبلاستلىق پارتكوم ئاپقان تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش خىزمىتى يەغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن تەكشۈرۈشكە قاتناشتى، ناھىيە بويىچە تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئوبيېكـتىدىن 320 كىشى بولۇپ، 1963 - يىلنىڭ ئاخىرىغىچە 319 كىشىنىڭ ئەنزىسى تەكشۈرۈپ ئاياقلاشتۇرۇلغان، ئاياقلاشتۇرۇلۇش نىسبىتى 99.7% كە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئەسلىدىكى بىر تەرەپ قىلىنىشى توغرا بولغىنى 209، ئاساسىي جەھەتتىن توغرا بىر تەرەپ قىلىنغىنى 37، قىسمەن خاتا بىر تەرەپ قىلىنغىنى 23، ئاساسىي جەھەتتىن خاتا بىر تەرەپ قىلىنغىنى 15، پۈتۈنلەي خاتا بىر تەرەپ قىلىنغىنى 35.

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكومدا سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىكى ناھەق، يالغان، خاتا ئەنزىلەر شۇنىڭدەك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇرۇنقى سىياسىي ھەرىكەتلەردە مۇڭاپىق بىر تەرەپ قىلىنماي قېپقالغان ئەنزىلەر قايتا تەكشۈرۈلدى ۋە تۈزىتىلدى. جەمئىي 2729 كىشىنىڭ مەسىلىسى قايتا تەكشۈرۈلدى، 2723 كىشىنىڭ مەسىلىسى بىر تەرەپ قىلىندى. ئۇنىڭ ئىچىدە پۈتۈنلەي خاتا بىر تەرەپ قىلىنىپ تولۇق ئاقلانغانلار 1686، قىسمەن خاتا بىر تەرەپ قىلىنىپ قىسمەن ئاقلانغانلار 871، ئەسلىدىكى يەكۈن ساقلاپ قېلىنغانلار 73، خاراكتېرىنى بېكىتىش يۇقىرى بولۇپ قالغانلار بىر، ئىلگىرى يەكۈن چىقىرىلمىغان، بۇ قېتىم توغرا يەكۈن چىقىرىلغانلار 61، باشقىلار 31، پارتىيەئىلىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەنلەر 23، خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەنلەر 234.

§ 6. پارتىيەنىڭ يادرولۇق رەھبەرلىك رولى

1. پارتىيەنىڭ رەھبەرلىكى ۋە مەركىزىي خىزمىتى

ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي كومىتېتى (تۆۋەندە قىسقارتىپ ناھىيىلىك پارتكوم دېيىلىدۇ) ناھىيىلىك پارتىيە قۇرۇلتىيى يېپىق مەزگىلدىكى رەھبەرلىك ئورگىنىدىن ئىبارەت. ناھىيىلىك پارتكوم كوللېكتىپ رەھبەرلىك قىلىش بىلەن شەخسلەر ئىش تەقسىم قىلىۋېلىپ مەسئۇل بولۇش ئۆز ئارا بىرلەشتۈرۈلگەن رەھبەرلىك خىزمىتى تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ۋە ج ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتى (ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭ شۆبە بىيورۇسى) نىڭ ج ك پ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتى (يەنجى، كورلا ۋالى مەھكىمىسى) تۈزگەن سىياسەت، تەدبىرلەرنى ئىزچىللاشتۇرۇدى، ئەملىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ تۈرلۈك مەركىزىي خىزمەت ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى ۋە ئورۇندىدى. خىزمەت داۋامىدىكى زور مەسىلىلەر ئۇستىدە ناھىيىلىك پارتكوم كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىپ قارار چىقاردى ۋە ئۇنى ئىش تەقسىماتى بويىچە مەسئۇل بولغان ئەزالارنىڭ ۋە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ يولغا قويۇشىغا تاپشۇردى. ناھىيىلىك پارتكوم مەسىلىلەر ئۇستىدە مۇزاكىرە قىلغان، قارار چىقارغاندا، دېموكـراتىيە مەركەزلەشتۈرۈش تۈزۈمى پىرىنسىپىنى يولغا قويدى.

1950 - يىل 2 - ئايدىن 8 - ئايغىچە پارتىيە ئىشچى - دېھقان يوقسۇللار ئاممىسى ئىچىدە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، دېھقانلار جەمئىيىتى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئاياللار بىرلەشمىسى قاتارلىق ئاممىۋى تەشكىلاتلارنى تەشكىللەپ، ناھىيىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى رەھبەرلىك قىلىپ، گومىنداڭ ھاكىمىيىتىدىن قېپقالغان باۋ-جيا تۈزۈمىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى ناھىيە، رايون،

يېزا، كەنت دەرىجىلىك خەلق ھاكىمىيەتلىرىنى قۇردى.

1950 - يىلدىن 1953 - يىلغىچە ئامبرىكىغا قارشى تۇرۇش چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، «ئۈچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش»، يەر ئىسلاھاتى، ئومۇمىي سايلام قاتارلىق مەركىزىي خىزمەتلەر داۋامىدا، پارتىيىنىڭ مىللەت سىياسىتى ۋە باشقا تۇرلۈك سىياسەتلەر ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، تۇرلۈك دېموكراتىك ئىسلاھات ۋەزىپىلىرى غەلبىلىك ئورۇندالدى. يەر ئىسلاھاتى ئارقىلىق پومىشچىكلار- دىن مۇسادىرە قىلىنغان يەرلەر يېرى يوق ياكى ئازراق يېرى بار دېھقانلارغا تەقسىم قىلىنىپ بېرىلىپ، پومىشچىكلار سىنىپىنىڭ كورلا ناھىيىسىدىكى فېئودال ئېكسپلاتاتسىيە تۈزۈمى پاچاقلاپ تاشلاندى؛ كەڭ كۆلەمدە سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلدى؛ يېزا ئىگىلىكىدە ھەمكارلىشىش - كوپېراتسىيىلىشىش مەركەز قىلىنغان ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈل- دى.

1953 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە پارتىيىنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋردىكى باش لۇشيەنى تەشۋىق قىلىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يېزا ئىگىلىك، قول سانائەت، كاپىتالىستىك سودا سانائىتىنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇندالدى. 1957 - يىلى ئۈچىلارغا قارشى تۇرۇش كۆرۈشىگە رەھبەر- لىك قىلىش داۋامىدا كېڭەيتىلىپ ئىشلەپچىقىرىش خاتالىقى كېلىپ چىقتى. 1958 -، 1959 - يىللىرى ناھىيىلىك پارتكوم پارتىيىنىڭ سوتسىيالىزم قۇرۇش باش لۇشيەنىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، ناھىيە بويىچە خەلق گۇڭشېسىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى ئەملگە ئاشۇردى. «سول» چىللىقىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، ناھىيە بويىچە «ئاق بايراقنى يۇلىۋېتىش»، «ئۈچىللىققا قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى ۋە «ئۈچىل پۈرسەتپەرەسلىك» لىككە قارشى تۇرۇش كۆرىشى قانات يايدۇرۇلدى، نەتىجىدە «سول» چىل خاتالىق داۋاملىق تەرەققي قىلىپ، مۇبالىغە قىلىش شامىلى، مال - مۇلۇكنى ئومۇمنىڭ قىلىۋېتىش شامىلى، يۇقىرى كۆرسەتكۈچ، قارغۇلارچە قۇماندانلىق قىلىش شامىلى ئەۋج ئېلىپ كەتتى. بۇ، كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقىغا بەرھەم بەردى.

1961 - يىل 10 - ئايدا چاقىرىلغان ج ك پ كورلا ناھىيىلىك قۇرۇلتىيىدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۈستۈرۈش» فاڭجېنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، سوت- سىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانلىق، نىسبەتلىك ھالدا تېز راۋاجلاندۇرۇلدى، خەلق ئىگىلىكىدە گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى قايتىدىن بارلىققا كەلدى. بۇ قۇرۇلتايدا مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش، «ئۈچتە چىڭ تۇرۇش» يەنى مىللەتلەر باراۋەرلىكى ۋە ئىتتىپاقلىقىدا چىڭ تۇرۇش، مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ئېتىبار بېرىشتا چىڭ تۇرۇش، پارتىيىنىڭ مىللەت سىياسىتىدە چىڭ تۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

1962 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ناھىيىلىك پارتكوم ئىگىلىكنى تەڭشەش فاڭجېنىنى داۋاملىق ئىجرا قىلىپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ 1 - سېپىنى زور كۈچ بىلەن كۆچەيتتى. ناھىيە بويىچە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە باشقا ئىشلار تەرەققي قىلدى، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، جەمئى- يەت مۇقىم بولدى. لېكىن «يەككە ئىشلەش شامىلى»، «ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلى» غا قارشى تۇرۇش نامۇۋاپىق قانات يايدۇرۇلۇپ، مەلۇم دائىرىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان سىنىپىي كۈرەش كېڭەيتىۋېتىلدى ۋە مۇتلەقلەشتۇرۇۋېتىلدى نەتىجىدە زور بىر تۈركۈم ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىدە تېگىشلىك بولمىغان زەربىگە ئۇچرىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» داۋامىدا ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى، رەھبىرىي كادىرلار تەنقىد، كۈرەش قىلىندى. 1971 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم رەھبەرلىك ئاپپاراتى

قايتىدىن قۇرۇلدى. 1973 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە پارتىيە 10 - قۇرۇلتىيىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇ-رۇلۇپ، «سول» لۇشيەننىڭ يېتەكچىلىكىدە، سىياسىي جەھەتتە بىر قاتار خاتا كۆرۈشلەر كېلىپ چىرىلدى، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئاتالمىش «كاپىتالىستىك خاھىش» ۋە «ئىشلەپچىقىرىش كۆچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ نەزەرىيىسى» تەنقىد قىلىندى.

1979 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ناھىيىلىك، شەھەرلىك پارتكومىلار ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدا تۈزۈلگەن لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەرنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېزىلاردا مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە چىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يادرو قىلىنغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى يولغا قويۇپ، يېزا ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇردى؛ ئەمەلىيەت ھەقىقەتىنى سىناشنىڭ بىردىن بىر ئۆلچىمى توغرىسىدىكى مۇھاكىمىنى قانات يايدۇرۇپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشتىن ئىبارەت ئىدىيىۋى لۇشيەننى قايتىدىن تۈرغۇزۇپ، قالايمىقانچىلىقنى تۈزەپ، ناھەق، يالغان، خاتا ئەنزىلەرنى ئاقلىدى؛ كادىرلار سىياسىتى ۋە زىيالىيلار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەن ھەق - ناھەقنى ئەسلىگە كەلتۈردى؛ پارتىيە خىزمىتىنىڭ ئېغىرلىق نۇقتىسىنى سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يۆتكەپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتا چىڭ تۇردى؛ شەھەر، يېزا، كەنتتىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجە بويىچە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى ئاياقلاشتۇردى؛ سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىقنى ئورناتتى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى؛ رەھبەر-لىك تۈزۈلمىسى، رەھبەرلىك ئۇسۇلى ۋە رەھبەرلىك ئىستىلىنى ياخشىلىدى، پارتىيە بىلەن ھۆكۈمەتنى ئايرىشنى يولغا قويۇپ، پارتكومىنىڭ سىياسىي پرىنسىپ، سىياسىي يۆنىلىش ۋە زور ھەل قىلغۇچ تەدبىر جەھەتتىكى رەھبەرلىكىنى كۈچەيتتى؛ پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا غايە، ئىنتىزام تەربىيىسىنى كۈچەيتتى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ھەر تەرەپلىمە تۈزەشنى كۈچەيتتى، سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ۋە مەدەنىيەتلىك شەھەر بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.

1986 - ، 1987 - يىللاردا شەھەرلىك پارتكوم كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتىدىكى كۆرەش نىشانىنى يەنى شەھەر بويىچە ئاشلىقنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتىنى 50 مىليون 500 مىڭ جىڭغا، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 50 مىليون يۈەنگە، يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىمنى 500 يۈەنگە يەتكۈزۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى؛ يېزا ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشتا يېرىك يېزا ئىگىلىك ئىدىيىسىنى پۈختا تىكلەپ، ئاشلىق تېرىلغۇ كۆلىمىنى مۇقىملاشتۇرۇپ، بىرلىك مەھسۇلاتنى ئاشۇردى؛ كەسىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، نەشپۈت ۋە كونسېرۋا قىلىنىدىغان پەمىدۇرنى ئاساس قىلىپ، يېزا، بازار كارخانىلىرى ۋە دېھقانچىلىق رايونلىرىدىكى چارۋىچىلىقنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇردى؛ شەھەر ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇپ، ھازىرقى بار بولغان سانائەت كارخانىلىرىنى مۇستەھكەملىدى ۋە راۋاجلاندۇردى؛ 2 - يىنىك سانائەت ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىغا تايىنىپ، مەۋقەنى يېزا - ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە شەھەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا قارىتىپ، «قار پومزىكىنى دۇمىلىتىش» ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، شەھەر سانائەت سىستېمىسىنى يوقلۇقتىن بارلىققا كەلتۈ-رۈپ، كىچىكلىكتىن زورايتتى.

1987 - يىلى شەھەر بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 55 مىليون 704 مىڭ 300 يۈەنگە، ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتى 25 مىڭ 946 تونناغا، يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 11. 535 يۈەنگە يەتتى.

1990 - يىلى ۋەزىيەت تەربىيىسى چىڭ تۇتۇلۇپ، مۇقىملىق ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان 1 - دەرىجىلىك ۋەزىپە قىلىندى؛ خىزمەت ئىستىلى ئۆزگەرتىلىپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ 1 - سىپىگە بېرىش ئارقىلىق يېزا خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىك يەنمۇ كۈچەيتىلدى؛ يېزا كادىرلىرىنى نىشانلىق باشقۇرۇش

داۋاملىق يولغا قويۇلۇپ، مەسئۇلىيەتنامە ۋاقتىدا ئىمزالاندى.

2. ئاساسىي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ جەڭگىۋار، قورغانلىق رولى

1950 - يىلى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئاشلىق قەرز ئېلىش خىزمىتىنى ئەترىتىنىڭ پارتىيە ياچېيكىسى كورلا ناھىيىسىدە ئاشلىق قەرز ئېلىش خىزمىتىنى ئورۇنداپ بولغاندىن كېيىن، يەرلىكنىڭ ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىگە قاتناشتى؛ بارلىق پارتىيە ئەزالىرىنى تەشكىللەپ، ئاساسىي قاتلامغا بېرىپ، قاتناش قولايسىز بولۇش، ۋە تىل ئۇقۇشماسلىقتەك قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلدى؛ كوچا - مەھەللە ۋە يېزىلاردا ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى، دېھقانلار جەمئىيىتى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئاياللار بىرلەشمىسى قاتارلىق ئاممىۋى تەشكىلاتلارنى تەدرىجى قۇرۇپ، ئاممىنى قوزغاپ، باۋ - جيا تۈزۈمىنى بىكار قىلىش، يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇش داۋامىدا جەڭگىۋار، قورغانلىق رولىنى جارى قىلدۇرىدى.

1951 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە ئاساسىي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيىنىڭ تۈرلۈك دېموكراتىك ئىسلاھات داۋامىدىكى فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل تەشۋىق قىلىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، پارتىيە ئەزالىرىنى يېزا ئىگىلىكىدىكى ھەمكارلىشىش - كوپېراتسىيىلىشىش ھەرىكىتى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىگە باشلامچىلىق بىلەن قاتنىشىشقا ئۈيۇشتۇرۇپ، دېموكراتىك ئىسلاھاتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ۋە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسىنىڭ ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇندىلىشىغا كاپالەتلىك قىلدى.

1979 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسى پارتىيە ياچېيكىسى ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، ئىسلاھ قىلىشقا جۇرئەت قىلىپ، ئامما بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئورتاق كۆرەش قىلدى، نەتىجىدە كارخانا زىيان تارتىش قالپىقىنى چۆرۈپ تاشلاپ، پايدىنى يىلمۇ يىل ئاشۇردى. 1981 - يىلى 240 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پايدا ئالدى، 1982 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا پايدىنى 170 مىڭ يۈەندىن ئاشۇرۇۋەتتى، بۇ كارخانا كۆپ قېتىم ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاست ۋە ناھىيە تەرىپىدىن ئىلغار كارخانا بولۇپ باھالاندى. 1982 - يىلى شاڭخۇ گۈڭشېڭنىڭ دادۇڭزا چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى ئاممىنى يېتەكلەپ، ئېتىز-ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشىنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇرۇپ، تەبىئىي شارائىتنى تەرىشىپ ياخشىلاپ، تېرىقچىلىق جەھەتتە يۇرەكلىك ھالدا ئىسلاھات ئېلىپ باردى. شۇ يىلى بۇ چوڭ ئەترەتنىڭ ئائىلە بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق مەھسۇلاتى 4539 كىلوگرام، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق مەھسۇلاتى 1038 كىلوگرام، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم 400 يۈەندىن ئاشتى، بۇنىڭ بىلەن بۇ ئەترەتنىڭ ئىلگىرىكى نامراتلىق قىياپىتى ئۆزگەرىپ، ھەممە ئائىلىلەرنىڭ بانكىغا ئامانەت قويغان پۇلى بولغان، ھەممە ئائىلىلەرنىڭ ئېشىنىدىغان ئاشلىقى بولغان، كۇندۇزى موتسىكىلىتىنىڭ گۈكرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان، ئاخشاملىرى تېلېۋىزور كۆرىدىغان باي چوڭ ئەترەتكە ئايلاندى. پارتىيە ياچېيكىسى شۇجىسى توختى ئاقچى كىشىلەر تەرىپىدىن سوتسىيالىزمنىڭ كوللېكتىپ بېيىش يولىغا مېڭىشنىڭ باشلامچىسى دەپ ئاتىلىپ، مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى بولۇپ باھالاندى. 1985 - يىلى توۋۇرچى يېزىلىق پارتكوم پارتىيە ئەزالىرىنى كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش، قىينىچىلىقى بارلارغا ياردەم بېرىشكە پائال يېتەكلەپ ۋە ئۈيۇشتۇرۇپ، ئورتاق بېيىش يولىغا ماڭدى، ئاساسلىق ھالدا «ئىشلەپچىقىرىشنى، تۇرمۇشنى، ئىدىيىنى ھۆددىگە ئېلىش» ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان پارتىيە ئەزالىرى ئالاقىلىشىدىغان ئائىلە تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، پۈتۈن يېزىدىكى ھەر بىر پارتىيە ئەزاسىنىڭ كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك

بولۇش خىزمىتىدىكى رولىنى تولۇق جارى قىلدۇردى. 1987 - يىلى شەھەرلىك خەلق سودا سارىيى پارتىيە ياچەيكىسى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە كەسپىي ئەخلاق تەربىيىسى، قانۇنچىلىق تەربىيىسى ۋە تاۋارغا دائىر بىلىملەر، كەسپىي تېخنىكا، مۇلازىمەت ئىقتىدارى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش، مەمۇرىيەتتىكى «بەشنى بېكىتىش، بىرنى مۇكاپاتلاش» (ئىش ئورنىنى، سېتىشنى، پايدىنى، خادىملارنى، ئەلا مۇلازىمەت قىلىشنى بېكىتىش، ئاشۇرغانلارنى مۇكاپاتلاش) تىن ئىبارەت ئىسلاھات لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىشىغا ياردەم بېرىش ئارقىلىق، كارخانىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنى ئۆستۈردى. شۇ يىلى سودا سارىيى سېتىش سوممىسىنى 7 مىليون 810 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، 1986 - يىلىدىكىدىن 22.24% ئاشۇردى، پايدىنى 481 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، 1986 - يىلىدىكىدىن 18.46% ئاشۇردى. شۇ يىلى ئاۋات يېزىسى چامبۇلا كەنت پارتىيە ياچەيكىسى پارتىيە ئەزالىرى ۋە ئاممىنى يېتەكلەپ، ھۆددىگەرلىك توختىمىنى پائال ئورۇنداپ، ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى 206.5 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، پۈتۈن يېزىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىدىن 66.5 كىلوگرام ئاشۇرۇۋەتتى.

1989 - يىلى ئەتىياز بىلەن ياز ئارىلىقىدا بېيجىڭدا ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتى قالايمىقانچىلىقتا، قالايمىقانچىلىقتىن ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭغا ئايلانغان ۋەقە يۈز بەردى؛ ئۈرۈمچىدە «19 - ماي» ئۇرۇش، چېقىش، بۇلاشتىن ئىبارەت پاراكەندىچىلىك سېلىش ۋەقەسى يۈز بەردى. شەھىرىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى مەيدانى قەتئىي، بايرىقى روشەن ھالدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەك بولۇپ، پارتىيە ئەزالىرى ۋە كادىرلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرۇش، شەھەرنىڭ تىنچ، ئىتتىپاق بولۇشتەك سىياسىي ۋەزىيىتىنى قەتئىي قوغداش توغرىسىدا تەربىيە بەردى.

3. پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئاۋانگارتلىق، نەمۇنىلىك رولى

1950 - يىلى ناھىيە بويىچە 41 پارتىيە ئەزاسى بولۇپ، ئۇلار دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ئارقىدىنلا قانات يايدۇرۇلغان ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، «ئۈچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش»، يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتى شۇنىڭدەك تۇرلۇك ئىشلەپچىقىرىش داۋامىدا، 1 - سەپتە كۆرەش قىلىپ، ئاممىنى يېتەكلەپ، تۇرلۇك دېموكراتىك ئىسلاھات ۋەزىپىلىرىنى غەلبىلىك ئورۇنداپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى.

1955 - يىلى ناھىيە بويىچە يېزىدىكى 76 پارتىيە ئەزانىڭ 46 سى باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپىغا كىردى، ئۇلاردىن 38 ى كوپېراتىپتا مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىقنى ئۈستىگە ئالدى. ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىغا قاتناشقان 30 كىشىدىن 17 سى ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالدى. پارتىيە ئەزالىرى باشلامچىلىق بىلەن ھەمكارلىشىش - كوپېراتسىيىلىشىش يولىغا مېڭىپ، يېزا ئىگىلىكىنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنىڭ تەدرىجىي ئەمەلگە ئېشىشىنى كۈچلۈك ھالدا ئىلگىرى سۈردى ھەمدە ئۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلدى.

1970 - يىلى لەڭگەر گۈڭشې پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى جېلىل نۇر خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنگە يېتەكچىلىك قىلىپ، دۆلەت مۇداپىئەسى تاشيولىنى ياساش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىش داۋامىدا، تىك يار مەشغۇلاتىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىپ، خەتەرگە قارىماي پارتلىتىش ئىشىنى ئىشلىدى. لىق ماددىي ئەشيا بىسىلغان بىر ئاپتوموبىلنى كەلكۈن ئۆرۈۋەتكەن، ئاپتوموبىلدىكى ماددىي ئەشيالار بەش كىلومېتر كېلىدىغان دەريا ئېقىندا ئېقىپ كەتكەن ئەھۋالدا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئېغىر ئاشقازان كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلىقىغا قارىماي، خەلق ئەسكەرلىرىنى باشلاپ سۇغا چۈشۈپ، ئېقىپ كېتىۋاتقان

مادەدىي ئەشيالارنى سۈزۈۋېلىپ، قۇرۇلۇش ئورنىدا تۈرۈشلۈق قىسىم رەھبەرلىرىنىڭ تەقدىرلىشىگە سازاۋەر بولدى ھەم ئاپتونوم رايون ۋە ئاپتونوم ئوبلاست بويىچە ئىچىلغان رەئىس ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپلىرى ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشتى.

1982 - يىلى ئاۋغات گۈڭشې پارتكومىنىڭ رەھبەرلىكىدە، گۈڭشېدىكى كومپارتىيە ئەزالىرى ئەتىياز-لىق تېرىلغۇ داۋامىدا، يەر ھەيدەشكە، تېرىشقا يارەملىشىش گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىپ، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلدى، 74 پارتىيە ئەزاسى قىيىنچىلىقى بار 256 ئائىلىنىڭ 193 مو يېرىنى ھەيدەشىپ بەردى، 2457 مو يەرگە ئۇرۇق سېلىشىپ بەردى. قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە 25 تۇياق چارۋا، 3370 كىلوگرام ئۇرۇقلۇق بۇغداي، 270 يۈەن نەق پۇل، 425 كىلوگرام يەم - خەشەك ئۆتنە بېرىپ، ئامما بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشىنى بىرلىكتە ياخشى ئىشلەش يولىدا يۈكسەك پىداكارلىق روھىنى ئىپادىلىدى.

1986 - يىلى يېڭىشەر يېزىسىدىكى ئاپتونوم رايون بويىچە «كۆكتات تېرىش ماھىرى» دېگەن نامغا ئېرىشكەن كومپارتىيە ئەزاسى چېن يېشىڭ كەمبەغەل، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە تەشەببۇسكارلىق بىلەن كۆكتات تېرىش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. شەھەرلىك چاي-چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتىدىكى كومپارتىيە ئەزاسى ۋۇگۈيشيا (ئايال) خىزمەتتە يۈكسىنىڭ ئېغىرىنى كۆتىرىپ، ئۇچەي پىشىشقىلاپ ئىشلەش خىزمىتىنى ئىشلەشنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن تەلەپ قىلدى. ئۇچەي پىشىشقىلاپ ئىشلەشتە، قىش كۈنى سوغۇقتا مۇزدەك سۇغا قول تىقىشقا توغرا كېلىدۇ، ياز كۈنلىرى سېسىقچىلىققا چىداپ تۇرغىلى بولمايدۇ، شۇنداقتىمۇ پاسكىنىچىلىقتىن، جاپادىن قاچماي، ئاممىنىڭ ئولگىسىگە ئايلاندى.

1988 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم 90 مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسىنى تەقدىرلىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئازغان ياشلارغا قىزغىن يارەم بەرگەن گې چياڭ، ھەسەل ھەرىسى بېقىش ماھىرى، ئاممىنىڭ بېيىشىغا يارەم بەرگەن جاۋجىنسەي، قاتتىق قار - شۇنىرغان ئوستىدىن غەلبە قىلىپ، دۆلەتنىڭ قويلىرىنى قوغداپ قالغان تاھىر نىياز، قولىدىن ھەركۈنى 20 مىڭ يۈەن ئوتۇپ تۇرسىمۇ، يىل بويى بىر پۇكمۇ خاتا چىقارمايدىغان ۋۇفېڭمېي (ئايال)، كورلا شەھرىنى كۆكەرتىش ئىشىغا ئۆزىنى بېغىشلىغان شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى چاڭ جىچېڭ قاتارلىقلار بار. 1989 - يىلى «1 - ئىيول» ھارپىسىدا، ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى «يولداش چاڭ جىچېڭنى نەمۇنىلىك كومپارتىيە ئەزاسى دەپ تونۇش توغرىسىدا قارار» چىقىرىپ، شەھەردىكى كومپارتىيە ئەزالىرىنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە چاقىردى.

Ⅱ باب

جۇڭگو گومىنداڭنىڭ كورلا ناھىيىسىدىكى تەشكىلاتلىرى

§1. جۇڭگو گومىنداڭنىڭ كورلا ناھىيىلىك پىرقىسى

مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) شىنجاڭنىڭ باش ۋالىيسى (دۇبەنى) شېڭ شىسەي

«جاھانگىرلارغا قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بېقىنلىشىش» نىقاۋىنى يىرتىپ تاشلاپ، كومپارتىيەگە، خەلقە قارشى ھەقىقىي قىياپىتىنى ئاشكارىلاپ، كومپارتىيە ئەزالىرى ۋە ئىلغار زاتلارنى قىرىپ، گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) جۇڭگو گومىنداڭىنىڭ كورلا ناھىيىلىك پىرقىسى قۇرۇلدى ۋە جۇڭگو گومىنداڭىنىڭ يەنجى رايونلۇق پىرقىسىغا قارىدى. ھاكىم پەن جىيى قوشۇمچە شۇجىلىق بولدى. ناھىيىلىك پىرقىدە ئۇنىڭ رەھبەرلىك ئاپپاراتى ۋە رېئزىيە ئاپپاراتى سۈپىتىدە ئىجرائىيە كومىتېتى ۋە رېئزىيە كومىتېتى تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭغا بىر كاتىپ، بىر ئەچچە ئىش ھېجىرگۈچى قويۇلدى، ئۇلار كۈندىلىك خىزمەتلەرنى بىر تەرەپ قىلدى.

ناھىيىلىك پىرقە قۇرۇلغاندىن كېيىن، دەرھال ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش ۋە يېڭى پارتىيە ئەزالىرىنى قوبۇل قىلىشقا كىرىشتى. مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) ناھىيە بويىچە بىر رايونلۇق پىرقە، ئۈچ رايونلۇق شۆبە پىرقە قۇرۇلدى، پارتىيە ئەزاسى 100 گە يەتتى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) گومىنداڭ ئەزاسى 610 غا يەتتى. 1949 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىسى ئازاد بولغاندا گومىنداڭ تەشكىلاتلىرى تارقىتىۋېتىلدى.

گومىنداڭ كورلا ناھىيىلىك پىرقىسىنىڭ شۇجىلىقلىرى

جەدۋەل: 6 - 9

ئىسىم - فامىلىسى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى	ئىسىم- فامىلىسى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
پەن جىيى	شۇجىلىق (قوشۇمچە)	1943~1944	جى لىيەنسەن	شۇجىلىق	~1946
چېن يۈشىيەن	مۇۋەققەت شۇجىلىق	1944~1945	لى جىجۇڭ	شۇجىلىق	1946~1949
لياڭ چاۋيى	شۇجىلىق	~1945	ئەخمەتجان روزى	شۇجىلىق	~1949
شى خۇيجېن	شۇجىلىق	~1945			

§ 2 . ئاساسلىق پائالىيەتلىرى

مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) يەنجى رايونلۇق پىرقە «يېڭى پارتىيە ئەزالىرىنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا گومىنداڭ كورلا ناھىيىلىك پىرقىسىنىڭ بۇيرۇقى» نى تەستىقلاپ چۈشۈرۈپ، كورلا ناھىيىسىدە گومىنداڭ تەشكىلاتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش نىشانى ۋە ئۇسۇلىنى ئورۇنلاشتۇردى. شۇ يىلى «يېڭى تۈرمۈش ھەرىكىتىنى يولغا قويۇش چارىسىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى ۋە كورلا ناھىيىلىك پىرقىسىنىڭ ئومۇمىي ئۇقتۇرۇشى» تارقىتىلىپ، «(ۋۇ) جىڭخېك ئوقۇش مۇكاپات پۇلى» غا ئىئانە توپلاش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. رايونلۇق شۆبە پىرقە ياكى گۇرۇپپىلاردا ھەر ھەپتىدە بىر، ئىككى قېتىم يىغىن ئېچىلىپ، ئۈچ مەسىلەك ۋە «يېڭى پارتىيە ئەزالىرىنى تەربىيىلەش پروگراممىسى» قاتارلىق ماتېرىياللار مۇھاكىمە قىلىندى، «زۇڭلىنى خاتىرلەش ھەپتىلىكى» پائالىيىتى قاتارلىقلار قانات يايدۇرۇلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، پارتىيە ئەزالىرى ئالاھىدە ۋەزىپە (ئىشپىيونلۇق) تەلىم-تەربىيىسىگە قاتنىشىشقا ئەۋەتىلىپ، ئىشپىيونلۇق ھەرىكەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى، يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقى قوبۇل قىلىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ئورگان، ئاممىۋى تەشكىلات، مەكتەپلەردىكى خىزمەتچى، ئوقۇتقۇچى خادىملارنىڭ ۋە ئىلغار ئوقۇغۇچىلارنىڭ سۆز-ھەرىكەت ماتېرىياللىرى توپلاندى ۋە رەتلەپ چىقىلدى، ماركسىزم-لېنىنىزم تەشۋىق قىلىنىدىغان ئىلغار كىتابلار ئاختۇرۇلۇپ، ئىلغار ئىدىيىنىڭ تارقىلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىندى.

Ⅲ باب

دېموكراتىك پارتىيە - گۈرۈھلار ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلار

§ 1 . جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسى

1983 - يىل 1 - ئايدا جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ياچېيكىسىغا تەيىارلىق كۆرۈش گۈرۈپپىسى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلدى. سەي زۇڭشيەن گۈرۈپپا باشلىقى بولدى. شۇ يىلى جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك گۈرۈپپىسى قۇرۇلدى، گوچېڭخوا گۈرۈپپا باشلىقى بولدى. 1984 - يىل 8 - ئايدا جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق تەيىارلىق كۆرۈش كومىتېتى كورلا شەھىرىدە قۇرۇلدى. تەيىارلىق كۆرۈش كومىتېتى 11 ئەزادىن تەركىب تاپتى، بەش كىشى دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر كىشى مۇدىر، ئىككى كىشى مۇئاۋىن مۇدىر بولدى، سەي زۇڭشيەن مۇدىر بولدى. 1985-يىل 3-ئايدا جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنى باينىغولىن ئوبلاستلىق 1 - مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى، يىغىندا جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىنىڭ بەش ھەيئىتى، بىر مۇدىرى، ئىككى مۇئاۋىن مۇدىرى سايلاپ چىقىلىپ، جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىنىڭ 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى، جۇلوشىن مۇدىر بولدى. جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسى جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق تەيىارلىق كۆرۈش كومىتېتىنىڭ قارمىقىدا بولدى. ياچېيكا كومىتېتىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى، ئىشخانا ئورنى شەرقىي «خەلق» يولىدىكى ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ ئىشخانا بىناسىدا بولدى. ياچېيكا كومىتېتىنىڭ مۇزاكىرە قىلىشى ئارقىلىق ياچېيكا ھەيئەتلىرى ئىش تەقسىم قىلىۋېلىپ، تەشكىلات، تەشۋىقات، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش، تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت، كاتىبات - ئارخىپ قاتارلىق خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولدى. شۇ يىلى جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىدىكى پارتىيە ئەزاسى 18گە يەتتى. 1988-يىل 5-ئايدا جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسى يىغىنى سايلام ئۆتكۈزۈپ، بەش ھەيئەت، بىر مۇدىر، ئىككى مۇئاۋىن مۇدىرنى سايلاپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىنىڭ 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى، جاڭ گۇاڭلياڭ مۇدىر بولدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىدىكى پارتىيە ئەزاسى 30 غا يەتتى.

جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى تەشكىلاتىنىڭ ئاساسىي ۋەيېكتى ساپىق گومىنداڭنىڭ مەشھۇر زاتلىرى ۋە گومىنداڭنىڭ مەشھۇر زاتلىرى بىلەن تارىخىي مۇناسىۋىتى بار كىشىلەردىن ئىبارەت، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئورگانلىرىدىكى خادىملار ۋە پەن - تېخنىكا، مەدەنىيەت - مائارىپ، سەھىيە سەپلىرىدىكى زىيالىيلار بار.

1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك ياچېيكىسىنىڭ رەھبەرلىرى كورلا شەھىرىنىڭ چوڭ - چوڭ ئىشلىرى ئۈستىدىكى مەسلىھەتلەرگە ئاكتىپ قاتناشتى؛ جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ بىر قىسىم ئەزالىرى ئەسلىمە يازدى، «جۇڭشەن» جۇڭگو تىنبايتى ئامبۇلاتورىيىسى ئېچىش، «جۇڭشەن» ھۆسنىخەت - رەسىم جەمئىيىتى، «سىليەن» پەن - تېخنىكا مۇلازىمەت ئورنى، «شىنخۇا» بولكىخانىسى قۇرۇش قاتارلىق كەسىپلەرنى يولغا قويۇپ، تەيۋەنلىك قېرىنداشلارنى كۆتۈۋېلىش يۈزىسىدىن بىرلەشمە دوستلۇق پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇپ، كورلا شەھىرىنىڭ ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشتى.

2 §. كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتلىرى

1. ئاپپاراتلار

شەھەرلىك (ناھىيىلىك) باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە كورلا ناھىيىسىنىڭ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمىتىنى ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى. 1957 - يىل 4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشما ۋەزالىرى قۇرۇلتىيىدا كورلا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى بىرلەشمىسى سايلاپ چىقىلدى، مېڭ جىيۈن ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولدى. ئۇيۇشما قارىمىقىدا ئىشخانا، مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئۇيۇشما ئورنى ھازىرقى شىمالىي «ئىتتىپاق» يولىدا بولدى. 1959 - يىل 8 - ئايدا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كورلا ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە خىزمەت ئىشلىدى، ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ بارلىق كادىرلىرى ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1981 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، نامى ناھىيىلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1981 - يىل 3 - ئايدا شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى، ئۇيۇشما ئورنى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىناسىدا بولدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا قوشۇۋېتىلدى، ئۇيۇشما ئورنى شەرقىي «باينى» يولىغا كۆچۈرۈلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا بىر رەئىس، بىر مۇئاۋىن رەئىس قويۇلدى، ئۇيۇشما قارىمىقىدا ئىشخانا، مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

كەسىپىي ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كورلا شەھەرلىك مائارىپ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كومىتېتى 1989 - يىل 12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى قۇرۇلدى، كومىتېت ئورنى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىناسىدىكى شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىدە بولدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە

ئىدىيىۋى ـ سىياسىي تەربىيە بېرىش، ئوقۇتۇش تەتقىقاتىنى ئۈيۈشتۇرۇش، پاراۋانلىقنى ياخشىلاش، مەدەنىي ھاياتنى جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى. 1990 ـ يىلغا كەلگەندە، ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 28 گە، ئۈيۈشما ئەزاسى 2000 گە يەتتى.

ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 50 ـ يىللارنىڭ بېشىدا ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى تەشكىلاتلىرى ھەرقايسى رايون، يېزىلاردا قۇرۇلدى. 1957 ـ يىل 9 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىدە تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۈيۈشما ئەزالىرى قۇرۇلتىيى چاقىرىلغاندا، ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىدىن 11ى، ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشما گۇرۇپپىسىدىن ئۈچى بار ئىدى. 1958 ـ يىلى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 14 كە يەتتى. 1981 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 23 كە يەتتى. شۇ يىلى كورلا شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى قۇرۇلغاندا ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 24 كە يەتتى، بۇنىڭ 13ى شەھەرگە قاراشلىق زاۋۇت ـ كان، كارخانىلاردا، 11ى ئوبلاستقا قاراشلىق زاۋۇت ـ كان، كارخانىلاردا ئىدى. 1985 ـ يىلى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 95 كە يەتتى، بۇنىڭ 85ى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا، ئونى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا، 27 سى شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردا، 68ى ئوبلاستقا قاراشلىق ئورۇنلاردا ئىدى. 1990ـيىلى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى 100 گە يەتتى، بۇنىڭ توققۇزى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، سۇچىلىق ساھەسىدىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، ئىككىسى سانائەت ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، 12 سى سودا، يېمەك ـ ئىچمەك، ماددىي ئەشيا، تەمىنات ـ سودا ساھەسىدىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، ئىككىسى ئۆي ـ زېمىن باشقۇرۇش ئورنىدىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، بىرى سەھىيە، تەنتەربىيە ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، 30ى مائارىپ، مەدەنىيەت، سەنئەت سىستېمىسىدىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، ئىككىسى پوچتا مۇئامىلە، سۇغۇرتا كارخانىسىدىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، 15ى دۆلەت ئورگىنى، پارتىيە ـ گۈرۈھ، ئاممىۋى تەشكىلاتلاردىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، 27 سى باشقا سىستېمىلاردىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئىدى.

2. ئۈيۈشما ئەزالىرى

كورلا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ 1957 ـ يىلدىكى ئەزاسى 4317 گە يېتىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 70.1 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ناھىيىلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ 1983 ـ يىلدىكى ئەزاسى 2464 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ئەزا 573، ئاز سانلىق مىللەت ئەزا 883. شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ 1981 ـ يىلدىكى ئەزاسى 1748 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ئەزا 1037، ئاز سانلىق مىللەت ئەزا 383. شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ 1985 ـ يىلدىكى ئەزاسى 6269 غا، 1990 ـ يىلى 8828 گە يەتتى.

3. ئىشچىلار ئۈيۈشما قۇرۇلتايلىرى

كورلا ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۈيۈشما ئەزالىرى قۇرۇلتىيى 1957ـيىل 9ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 30 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، تۆت ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىغا تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتى قۇرۇلغاندىن بۇيانقى خىزمەتلەر تەكشۈرۈلدى ۋە يەكۈنلەندى، ئەمگەك مۇسابىقىسىنى ۋە ئىشلەپچىقىرىش

ئىلغارلىرىدىن ئۆگىنىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقىرىلدى؛ 13 كىشى ئىجرائىيە كومىتېت ئەزالىقىغا، ئىككى كىشى كاندىدات ئەزالىققا سايلىنىپ، ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ ئىجرائىيە كومىتېتى تەشكىل قىلىندى؛ ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئەزالار قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ئىككى ۋەكىل سايلاپ چىقىلدى.

كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۈيۈشما ئەزالىرى قۇرۇلتىيى 1982 - يىل 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپتە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 67 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 49 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى ۋە تەكلىپ قىلىندى. قۇرۇلتايدا شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ «تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، خىزمەتنى پۈختا ئىشلەپ، يۈكسەك مەدەنىيەت بەرپا قىلىش يولىدا تىرىشىپ كۆرەش قىلايلى» دېگەن تېمىدىكى خىزمەت دوكلاتى قاراپ چىقىلىپ ماقۇللاندى؛ «1981 - يىللىق مالىيە نەق چوتى ۋە 1982 - يىللىق مالىيە خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات» قاراپ چىقىلىپ ماقۇللاندى؛ شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، ئوبلاستلىق باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ 4 - نۆۋەتلىك ئەزالار قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلدى.

كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۈيۈشما ئەزالىرى قۇرۇلتىيى 1986 - يىل 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 150 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 50 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى ۋە تەكلىپ قىلىندى. قۇرۇلتايدا شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ «روھنى ئۇرغۇتۇپ، 7 - بەش يىللىق پىلانىنى ئەملگە ئاشۇرۇشقا تۆھپە قوشايلى» دېگەن تېمىدىكى خىزمەت دوكلاتى قاراپ چىقىلىپ ماقۇللاندى، شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ 2 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى.

4. پائالىيەتلەر

ئىشچى - خىزمەتچىلەر كارخانا باشقۇرۇشقا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىندى 1957-يىلى ئىشچى - خىزمەتچىلەر تەننەرخنى چۈشۈرۈش، مەھسۇلات سۈپىتىنى ۋە مۇلازىمەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلاش، ئىسراپچىلىقنى توغىتىش، ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىقىنى ئۆستۈرۈش، مۇڭاپىق تەكلىپ بېرىشكە چاقىرىلدى. 1958 - يىلى كارخانىلاردا ئىشچى - خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر كارخانا باشقۇرۇشقا قاتنىشىشقا ئۈيۈشتۇرۇلدى. 1959 - يىلى تېخنىكا يېڭىلاش مەركىزى قىلىنغان ئاممىۋى ھەرىكەت بىلەن كەڭ شۇغۇللىنىشقا چاقىرىلدى. 1981 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئىشچى - خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى تۈزۈمى داۋاملىق يولغا قويۇلۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، ئىشچىلارنىڭ باشقۇرۇشقا قاتنىشىشى پەيدىنپەي تۈزۈمگە ئايلاندۇرۇلدى، ئۇلار ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى زىج چۆرىدىگەن ھالدا كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - ئىگىلىك باشقۇرۇش تەدبىرلىرىنى بەلگىلەشكە قاتنىشىپ، خوجايىنلىق رولىنى جارى قىلدۇردى.

ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئەمگەك مۇسابىقىسىنى قانات يايدۇرۇشقا ئۈيۈشتۇرۇلدى 1957-يىلدىن 1959 - يىلغىچە ئىشلەپچىقىرىش ئىلغارلىرى ھەرىكىتى، تىرىشچان - ئىقتىسادچىل بولۇش ئەمگەك مۇسابىقىسى ھەم تېخنىكا يېڭىلاش مەركەز قىلىنغان ئىشلەپچىقىرىش مۇسابىقىسى قانات يايدۇرۇلدى. 1981 - يىلى پارتىيىنىڭ مەركىزىي خىزمىتىنى چۆرىدىگەن ھالدا ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىدا ئىش ئورنى مەشغۇلاتى، تېخنىكا ماھارىتى جەھەتتە بەسلىشىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ناھىيىلىك بانكا

ئون قېتىم كەسپىي تېخنىكا ماھارىتى جەھەتتە بەسلىشىش پائالىيىتىنى ئۈيۇشتۇردى، بىر كىشى ۋىلايەت دەرىجىلىك مەۋبىنگە يەتتى، 17 كىشى پۈل مۇئامىلە سېپىدىكى قىزىل بايراقدار بولۇپ باھالاندى. شۇ يىلى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتىكى قىزىل بايراقدارلار پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، 47 كىشى قىزىل بايراقدار بولۇپ باھالاندى. 1984 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش، ئىلغارلارغا يېتىشۇېلىش بويىچە سوتسىيالىستىك ئەمگەك مۇسابىقىسى داۋاملىق قانات يايدۇرۇلدى، ئاممىۋى خاراكتېردىكى مۇزاپىق تەكلىپ بېرىش ۋە تېخنىكا يېڭىلاش جەھەتتە ھەمكارلىشىش پائالىيىتى زور كۆچ بىلەن قانات يايدۇرۇلۇپ، كارخانىلاردىكى تېخنىكا يېڭىلاش ۋە ئۆزگەرتىش ئىلگىرى سۈرۈلدى، سودا كارخانىلىرى ۋە پۈل مۇئامىلە سىستېمىسىدا چوت سوقۇش بويىچە ماھارەت كۆرسىتىش قانات يايدۇرۇلۇپ، سېلىشتۇرۇپ باھالاش ۋە مۇكاپاتلاش ئېلىپ بېرىلدى.

ئەمگەكنى مۇھاپىزەت قىلىش كۆچەيتىلىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرى يولغا قويۇلدى 1957 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۇشمىلىرىدىن ئەمگەك مۇھاپىزەت كومىتېتى قۇرۇپ، بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىشنى تەشۋىق قىلىش، كارخانا مەمۇرىيىتىنىڭ «ئەمگەك سۈغۇرتا نىزامى»نى ئىزچىللاشتۇرۇشىغا ياردەم بېرىش تەلەپ قىلىندى. 1981-يىلى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۇشمىلىرىدىن پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئەمگەك شارائىتىنى ياخشىلاپ، ئەمگەكنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش تەشكىلاتلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، سىمېنا - گۈرۈپپىلاردىكى بىخەتەرلىك خادىملىرىنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش، خېيىم - خەتەردىن، بولۇپمۇ چوڭراق يارىلىنىش ۋە ئۆلۈم - يېتىم ھادىسىلىرىنىڭ كۆرۈلۈشىدىن ساقلىنىشنى ھەقىقىي ئىشقا ئاشۇرۇشىغا ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى. 1984 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھەرىيلى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىشنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە ئەمگەكنى مۇھاپىزەت قىلىشنى ئارىلاپ تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلۇپ، بايقالغان مەسىلىلەر ۋاقتىدا تۈزىتىلدى.

1982 - يىلى 19 ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى 1000 دىن ئارتۇق ئىشچى - خىزمەتچى ئارىسىدا ھەمكارلىق كاسسا بەرپا قىلىپ، 14 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق ئامانەت پۈل توپلىدى. شۇ يىلى مەدەنىيەت - ماۋارىپ سىستېمىسى ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى مەمۇرىيەتنىڭ مونچا ئېچىشىغا، خىمىر يېيىش ماشىنىسى، كىر ئالغۇ قاتارلىقلارنى سېتىۋېلىشىغا ياردەملىشىپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا قۇلايلىق يارىتىپ بەردى. 1985-يىلى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى ئايال ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئايالار كېسەللىكلىرى بويىچە تەكشۈرۈشنى ئۈيۇشتۇردى، تەكشۈرۈلگەن 1835 ئايال ئىشچى - خىزمەتچىدىن 555 دە ئايالار كېسەللىكلىرى بارلىقى ئېنىقلاندى. 1986 - يىلى ھەمكارلىق كاسسا يولغا قويۇلغان ئورۇن 68 گە يەتتى. 1988-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مال باھاسىنى نازارەت قىلىش باش پونكىتى قۇرۇلدى، بۇ باش پونكىت بازاردىكى مال باھاسىنى نازارەت قىلىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ جانجان مەنپەئىتىنى قوغدىدى.

ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى ماۋارىپ ۋە مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى 1981 - يىلى شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى قۇرۇلدى. 1981 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش يولىدا كىتاب ئوقۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، كىتاب ئوقۇش تەسىراتلىرىنى سۆزلەش يېغىنى، زېھىن سىناش ۋە سۆزلىلارغا جاۋاب بېرىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىشتىن سىرتقى بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسىغا قاتنىشىشقا تەشكىللەندى، 144 كۇرسانتتىن 139 ى ئىمتىھانغا قاتناشتى، 19 كىشى بىر پەندىن، 26

كىشى ئىككى پەندىن، 69 كىشى ئۈچ پەندىن لايىقەتلىك بولدى، ئۈچ پەندىن لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 49.6% بولدى؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر خەتتاتلىق جەمئىيىتى، ئىشچىلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى مەنئەت ئېتىرتى، چاقلىق كانكا مەيدانى قۇرۇلدى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ مۇزىكا كېچىلىكى، مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى، ژاسكىتبول، شاھمات، ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، 6 - يۈرۈش رادىئو گىمناستىكىسى مۇسابىقىلىرى، گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى، ئائىلىۋى تېپىشماق كېچىلىكى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر-نىڭ ئىشتىن سىرتقى ناھشا مۇسابىقىسى، چاقلىق كانكا ۋە زېھىن سىناش مۇسابىقىسى قاتارلىق پائالىيەتلەر ئۆتكۈزۈلدى. 1984 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش يولىدىكى كىتاب ئوقۇش پائالىيىتى داۋاملىق قانات يايدۇرۇلۇپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ئىختىساس ئىگىلىرىدىن بولۇش يولىغا مېڭىشىغا، ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىنىڭ مەكتەپ ئېچىشىغا ئىلھام بېرىلدى، ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ھەۋەسكارلىرى جەمئىيىتى قۇرۇلدى، چوڭلار ئالىي ماتارىپى بويىچە ئىمتىھان بەرگۈچىلەرنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى، تولۇقسىز ئوتتۇرا، تولۇق ئوتتۇرا بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى، بوغالتىرلارنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى، كارخانىنى دېموكراتىك باشقۇرۇش ئۆگىنىش كۇرسى قاتارلىق 30 قارار كۇرس، 80 قېتىم مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئۇيۇشتۇرۇلدى. 1987-يىلى شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيىنىڭ كۆڭۈل ئېچىش زالى پۈتتى، بۇ زال ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشتىكى مۇھىم سورۇنى بولۇپ قالدى.

3 §. كورلا ناھىيىسىدىكى دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتلىرى

1. ئاپپاراتلار

1950 - يىلى كورلا ناھىيىلىك دېھقانلار جەمئىيىتىنىڭ خىزمەت ئاپپاراتى قۇرۇلۇپ، مەخسۇس ۋەزىپە ئۆتەيدىغان بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى. 1951 - يىل 7 - ئايدا ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك دېھقانلار قۇرۇلتىيىدا ناھىيىلىك دېھقانلار جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلدى. 1952-يىل 9-ئايدا ناھىيىلىك دېھقانلار جەمئىيىتى ھەيئىتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بىر مۇدىر قويۇلدى. 1965 - يىل 2 - ئايدا ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار، ئەمگەكچى چارۋىچىلار جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بىر مۇدىر، تۆت مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى. 1966 - يىلنىڭ ئاخىرىدا ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار، ئەمگەكچى چارۋىچىلار جەمئىيىتىنىڭ نامى ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار، نامرات چارۋىچىلار جەمئىيىتى-گە ئۆزگەرتىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ دەسلىپىدە جەمئىيەتنىڭ پائالىيىتى توختاپ قالدى. 1974 - يىلى ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار جەمئىيىتى-نى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش گۈرۈپپىسى قۇرۇلدى، پەن سىرىن گۈرۈپپا باشلىقى، شىڭ جيې، رەھمىتوللا ئابدۇللالار مۇئاۋىن گۈرۈپپا باشلىقى بولدى. شۇ يىلى 4 - ئايدا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار قۇرۇلتىيىدا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار جەمئىيىتى كومىتېتى

قۇرۇلدى. 1983 - يىلى بۇ جەمئىيەتكە بىر مۇئاۋىن رەئىس، بىر ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى. 1984-يىلى ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار جەمئىيىتى ئاپپاراتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1950 - يىلى ناھىيىنىڭ رايون، يېزا، كەنتلىرىدە دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتى ئومۇميۈزلۈك قۇرۇلدى. 1965-يىلى ناھىيىگە قاراشلىق گۈڭشې، چوڭ ئەترەتلەردە كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى، ناھىيە بويىچە ئاساسىي قاتلام كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتى 264 كە، جەمئىيەت ئەزاسى 5501 گە يەتتى. 1974-يىلى ناھىيىدىكى ئاساسىي قاتلام كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتى 268 گە، جەمئىيەت ئەزاسى 9271 گە يەتتى. 1984 - يىلى ھەر دەرىجىلىك كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتلىرى تارقىتىۋېتىلدى.

2. دېھقانلار قۇرۇلتىيى

كورلا ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك دېھقانلار قۇرۇلتىيى 1951 - يىل 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 19 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 126 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا تەشكىلاتنى تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەملەش ۋە ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش توغرىسىدىكى قارار مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى، ناھىيىلىك دېھقانلار جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى سايلام بىلەن قۇرۇلدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك دېھقانلار قۇرۇلتىيى 1952 - يىل 9 - ئاينىڭ 29 - كۈنىدىن 10 - ئاينىڭ 2 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 85 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا ناھىيىلىك دېھقانلار جەمئىيىتى ھەيئىتى سايلام بىلەن قۇرۇلدى.

كورلا ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار قۇرۇلتىيى 1965 - يىل 2 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 3 - ئاينىڭ 5 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 252 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا «پۈتۈن ناھىيە خەلقىگە مۇراجىئەتنامە» ماقۇللاندى، ناھىيىلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى سايلام بىلەن قۇرۇلدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار قۇرۇلتىيى 1974 - يىل 4 - ئاينىڭ 27 - كۈنىدىن 30 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 160 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا 21 ئەزادىن تەركىب تاپقان ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كەمبەغەل دېھقان (چارۋىچى)، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقان (چارۋىچى) لار جەمئىيىتى كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى.

3. ئاساسلىق پائالىيەتلەر

1950 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، كەمبەغەل دېھقان، يالالانما دېھقانلار ئاساسىي گەۋدە قىلىنغان ھالدا ناھىيىدە ھەر دەرىجىلىك دېھقانلار جەمئىيىتلىرى قۇرۇلدى. ئاساسىي قاتلام دېھقانلار جەمئىيىتلىرى ئاساسىي قاتلام خەلق ھاكىمىيىتى تايانىدىغان مۇھىم كۈچ سۈپىتىدە

دە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە يارەملىشىپ 22 مىڭ 828 دادەن ئاشلىق ئۆتنە ئېلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى. شۇ يىلى ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشى داۋامىدا يېزا كادىرلىرى، ئاساسەن، ئاساسىي قاتلام دېھقانلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن كۆرسىتىلدى، ئۇلار تەرىپىلىنىش ئارقىلىق پىشىپ يېتىلگەندىن كېيىن، دېموكراتىك سايلام ئۆتكۈزۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار يېزىلاردا ئامانلىقنى قوغداش، غەللە پاراق يىغىش، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، قەرز ئېنىقلاش، فېئودال كۈچلەرنى ئاجىزلاشتۇرۇش، ئېتىزلارنى تەكشۈرۈپ مەھسۇلاتنى مۆلچەرلەش، يەر ئىسلاھاتى، ئەكسىلئىنقىلابنى باستۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەر داۋامىدا مۇھىم رول ئوينىدى. 1965-، 1966-يىللىرى ناھىيىدە قانات يايدۇرۇلغان تۆتنى ئېنىقلاش ھەرىكىتى داۋامىدا گۇڭشې، چوڭ ئەترەت، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىكى كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى تۆتنى ئېنىقلاش خىزمەت ئەترىتى (گۇرۇپپىسى) نىڭ رەھبەرلىكىدە، دېھقانلارنى تۆتتە ئېنىق بولمىغان كادىرلارنى پاش قىلىش، پومېش-چىك، باي دېھقانلارغا قارىتا نازارەت قىلىش ۋە ئۆزگەرتىشنى كۆچەيتىشكە سەپەرۋەر قىلدى. 1984 - يىلى ئاپپارات ئىسلاھاتى ۋاقتىدا كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتلىرى ئەمەلدىن قالدى.

§ 4. كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تەشكىلاتلىرى

1. ئاپپاراتلار

شەھەرلىك (ناھىيىلىك) ئاپپاراتى 1952 - يىل 9 - ئايدا جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، جۇك جېڭجيې شۇجى بولدى. 1953 - يىلى ئىتتىپاقنىڭ ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتىدا تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، مەخسۇس خىزمەت ئىشلەيدىغان بەش كادىر قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە شۇجى بىر، مۇئاۋىن شۇجى بىر، ھەيئەت بىر، ئىش بېجىرگۈچى ئىككى. ناھىيىدىكى تۆت رايوندا ئىتتىپاقنىڭ خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، ھەر بىر خىزمەت كومىتېتىغا ئىككى - ئۈچتىن ئىتتىپاق كادىرى سەپلەپ بېرىلدى، ناھىيە ۋە رايونلاردىكى ئىتتىپاق كادىرى 15 كە يەتتى، بۇنىڭ 13 ى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى. 1954 - يىل 4 - ئايدا جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى (قىسقارتىلىپ «ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى» دەپ ئاتالدى) قۇرۇلدى. ئۇنىڭغا توققۇز كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى، خىزمەت ئاپپاراتى ئۆزگەرمىدى. 1957-يىل 5-ئايدا باشلانغۇچ مەكتەپلەر خىزمەت بۆلۈمى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 7 - ئايدا ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ نامى جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، ناھىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى بىر مەھەل پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1973 - يىل 3 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ «ناھىيە، گۇڭشې دەرىجىلىك ئىتتىپاق كومىتېتلىرىنى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش توغرىسىدىكى ئۇرۇنلاشتۇرۇش پىكرى» گە ئاساسەن، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىدا ئىتتىپاق كومىتېتى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، شۇ يىلى 6 - ئايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 8 -

قۇرۇلتىيىدا يېڭى ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىغا بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى، بىر - ئىككى ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى. 1983-يىلغىچە ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى ئاپپاراتىدا ئۆزگىرىش بولمىدى. 1979 - يىل 10 - ئايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك كومىتېتى (قىسقارتىلىپ «شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى» دەپ ئاتالدى) غا تەييارلىق كۆرۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1982 - يىل 5 - ئايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 1 - قۇرۇلتىيىدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى- غا بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى، تۆت ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى.

ئاساسىي قاتلام ئاپپاراتلار ۋە قوشۇن 1952 - يىلى «ياشلار ئىتتىپاقى خىزمەت كومىتېتىنىڭ يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتى داۋامىدا ياشلارنى سەپەرۋەر قىلىپ ئىتتىپاق تەشكىلاتى قۇرۇش توغرىسىدىكى پىلانى» چۈشۈرۈلدى. 1953 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ناھىيىدە 14 ئىتتىپاق ياچېيكىسى قۇرۇلدى، ئىتتىپاق ئەزاسى 210 غا يەتتى. 1959 - يىلى ناھىيىدە گۈڭشې ئىتتىپاق كومىتېتىدىن يەتتىسى، ئىتتىپاق باش ياچېيكىسىدىن 30ى، ئىتتىپاق ياچېيكىسىدىن 82 سى قۇرۇلدى، ئىتتىپاق ئەزاسى 1094 كە يەتتى. 1983 - يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى ئاساسىي قاتلام ئىتتىپاق كومىتېتى 11گە، ئىتتىپاق باش ياچېيكىسى 33كە، ئىتتىپاق ياچېيكىسى 153 كە، ئىتتىپاق ئەزاسى 2314 كە يەتتى. 1979 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى ئاساسىي قاتلام ئىتتىپاق كومىتېتى تۆت، ئىتتىپاق ياچېيكىسى 96، ئىتتىپاق ئەزاسى 1320 ئىدى. 1984 - يىلغا كەلگەندە، شەھەردىكى ئاساسىي قاتلام ئىتتىپاق كومىتېتى 16گە، ئىتتىپاق باش ياچېيكىسى 66 گە، ئىتتىپاق ياچېيكىسى 301 گە، ئىتتىپاق ئەزاسى 4279 غا يەتتى. 1990 - يىلى شەھەردىكى ئاساسىي قاتلام ئىتتىپاق كومىتېتى 18 گە (بۇنىڭ ئىچىدە يېزىلاردىكى ئىتتىپاق كومىتېتى ئون، دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانلىرىدىكى ئىتتىپاق كومىتېتى ئۈچ، مەكتەپلەردىكى ئىتتىپاق كومىتېتى تۆت، پۈل مۇئامىلە سىستېمىسىدىكى ئىتتىپاق كومىتېتى بىر)، ئىتتىپاق باش ياچېيكىسى 75كە، ئىتتىپاق ياچېيكىسى 383 كە، ئىتتىپاق ئەزاسى 4445كە يەتتى.

2. ئىتتىپاق ئەزالىرى قۇرۇلتىيى

1954 - يىل 3 - ئايدىن 1990 - يىل 10 - ئايغىچە جەمئىي 14 قېتىم ئىتتىپاق ئەزالىرى قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە كورلا ناھىيىسى ئۆتكۈزگىنى ئون قېتىم، كورلا شەھىرى ئۆتكۈزگىنى تۆت قېتىم.

جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 1 - قۇرۇلتىيى 1954 - يىل 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 21 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 35 ۋەكىل قاتناشتى، 11 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ كېشۇن قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا جۇڭ جېڭجېي ئىتتىپاق كومىتېتى نامىدىن بەرگەن «خىزمەتلەردىن خۇلاسە دوكلات» ۋە «1954 - يىلدىكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى توغرىسىدىكى دوكلات» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى. قۇرۇلتايدا ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، ئۇنىڭغا توققۇز كومىتېت ئەزاسى، بەش دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 2 - قۇرۇلتىيى 1955 -

يىل 11 - ئاينىك 1 - كۈنىدىن 6 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 46 ۋەكىل قاتناشتى، يەش ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا 1 - نۆۋەتلىك ئىتتىپاق قۇرۇلتىيىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر يەكۈنلەندى. دى ۋە تەكشۈرۈلدى؛ ناھىيىلىك، رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتلىرىنىڭ ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ياشلارنىڭ ھەمكارلىشىش - كوپېراتسىيىلىشىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىشىغا رەھبەرلىك قىلىش داۋامىدىكى ئوڭچىل مۇتەئەسسىپلىك ئىدىيىسى ئالاھىدە تەنقىد قىلىندى؛ بەزى ئىتتىپاق كادىرلىرىدا خىزمەتتە نەتىجە يارىتىش لىقى تۇپەيلىدىن كېلىپ چىققان مەغرۇرلۇق - قانائەتچانلىق كەيپىياتى جىددىي تەنقىد قىلىندى؛ ئىتتىپاق خىزمىتىدىكى بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى. قۇرۇلتايدا ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھى- يىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى.

جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 3 - قۇرۇلتىيى 1957 - يىل 4 - ئاينىك 27 - كۈنىدىن 5 - ئاينىك 1 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 37 ۋەكىل قاتناشتى، ئالتە ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا 2 - نۆۋەتلىك ئىتتىپاق قۇرۇلتىيىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر يەكۈنلەندى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىتتىپاق خىزمىتى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. قۇرۇلتايدا ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 13 كومىتېت ئەزاسى، يەتتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 4 - قۇرۇلتىيى 1960 - يىل 2 - ئاينىك 25 - كۈنىدىن 28 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 80 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا 3 - نۆۋەتلىك ئىتتىپاق قۇرۇلتىيىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر يەكۈنلەندى، ئىتتىپاق خىزمىتىدىكى 1960- يىللىق ۋەزىپىلەر مۇزاكىرە قىلىندى ۋە بەلگىلەندى، «ئۇلۇغۋار ئىراده تىكلەپ، تولۇق غەيرەتكە كېلىپ، موتسىيالىستىك يېڭى يېزا قۇرۇشنى تېزلىتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى» دېگەن قارار لايىھىسى ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 13 كومىتېت ئەزاسى، يەتتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 5 - قۇرۇلتىيى 1962 - يىل 1 - ئاينىك 15 - كۈنىدىن 20 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 80 ۋەكىل قاتناشتى، 20 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيى 1 - يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى، 4 - نۆۋەتلىك ئىتتىپاق قۇرۇلتىيىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر يەكۈنلەندى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىتتىپاق خىزمىتىنىڭ يۆنىلىشى بەلگىلەندى، «تولۇق غەيرەتكە كېلىپ، پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ناھىيىمىزنىڭ 1962 - يىللىق سەككىز كۆرسەتكۈچىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنداش يولىدا كۈرەش قىلايلى» دېگەن قارار ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى؛ 15 كومىتېت ئەزاسى، يەتتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 6 - قۇرۇلتىيى 1964 - يىل 2 - ئاينىك 18 - كۈنىدىن 22 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 77 ۋەكىل قاتناشتى، توققۇز ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتايدا ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى نەجمىدىن قاسىم بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە قاراپ چىقىلدى، ئىتتىپاق خىزمىتىدىكى بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر مۇزاكىرە قىلىندى ۋە بەلگىلەندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 14 كومىتېت ئەزاسى، يەتتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 7 - قۇرۇلتىيى 1966 - يىل

2 - ئاينىك 10 - كۈنىدىن 13 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 80 ۋەكىل قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى يۈجەنئاۋ، مۇئاۋىن شۇجىسى ئېلى ناسىر قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا نەجمىدىن قاسىم بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە قاراپ چىقىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللاندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 19 كومىتېت ئەزاسى، توققۇز دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 8 - قۇرۇلتىيى 1973 - يىل 6 - ئاينىك 15 - كۈنىدىن 19 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 156 ۋەكىل قاتناشتى، 26 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى لىيۇخۇيچېن قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا ئابدۇرېھىم رەخمان كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 8 - قۇرۇلتىيىغا تەييارلىق كۆرۈش گۇرۇپپىسى نامىدىن بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە قاراپ چىقىلدى، «جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 8 - قۇرۇلتىيىنىڭ قارارى» ماقۇللاندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى: 23 كومىتېت ئەزاسى (ئىككىسىنىڭ ئورنى بوش)، توققۇز دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى. كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئاپتونوم ئوبلاستلىق 3 - قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 37 ۋەكىل سايلاپ چىقىلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 9 - قۇرۇلتىيى 1979 - يىل 3 - ئاينىك 1 - كۈنىدىن 4 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. ناھىيىلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ئوسمان ياقۇپ قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى جاڭ شىمو بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە قاراپ چىقىلدى، «جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 9 - قۇرۇلتىيىنىڭ قارارى» ماقۇللاندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 9 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 21 كومىتېت ئەزاسى، ئالتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 10 - قۇرۇلتىيى 1982 - يىل 8 - ئاينىك 2 - كۈنىدىن 5 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 120 ۋەكىل قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى رەخمەت مەھەممەت، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئوبلاستلىق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى مەھەممەت ئابلا، دەم ئېلىشقا چىققان كادىر گۈك چېڭشياك، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى جۇلىشىنلار قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا جاڭ شىمو بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە قاراپ چىقىلدى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك 10-نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 19 كومىتېت ئەزاسى، يەتتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 1 - قۇرۇلتىيى 1980 - يىل 5 - ئاينىك 26 - كۈنىدىن 29 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 120 ۋەكىل قاتناشتى، 30 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ شىشيۈك قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا جۇلىشىن كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك كومىتېتىغا تەييارلىق كۆرۈش گۇرۇپپىسى نامىدىن بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى،

شەھەردىكى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئەزالىرىغا ۋە ھەر مىللەت ياشلىرىغا چىقىرىلغان «تەشەببۇسنا-مە» مۇزاكىرە قىلىندى ۋە ماقۇللاندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 17 كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 2 - قۇرۇلتىيى 1983 - يىل 4 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 100 ۋەكىل قاتناشتى، 30 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى جاڭ جىمىن، ئوبلاستلىق ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى نامجىل قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا جۇلىشىن شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك ئىتتىپاق كومىتېتى نامىدىن بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى، قۇرۇلتايغا قاتناشقان بارلىق ۋەكىللەر شەھەردىكى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئەزالىرى ۋە ھەر مىللەت ياشلىرىغا چىقارغان «تەشەببۇسنامە» ماقۇللاندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 17 كومىتېت ئەزاسى، يەتتە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 3 - قۇرۇلتىيى 1986 - يىل 8 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن 30 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 147 ۋەكىل قاتناشتى، 50 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ شيۇمىڭ قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا دوڭرومپي (ئايال) كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى نامىدىن بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى ھەم مۇناسىپ قارار ماقۇللاندى. شەھەردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ياشلارغا چىقىرىلغان «تەشەببۇسنامە» ماقۇللاندى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 19 كومىتېت ئەزاسى، بەش دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، ئىككى مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 4 - قۇرۇلتىيى 1989 - يىل 10 - ئاينىڭ 30 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 2 - كۈنىگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 140 ۋەكىل قاتناشتى، 30 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى جاڭ شيۇمىڭ قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا دوڭرومپي (ئايال) بەرگەن «پارتىيەنىڭ ئاساسىي لۈشيەندە چىڭ تۇرۇپ، كورلا شەھىرىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىپ، ئىختىساس ئىگىلىرىدىن بولۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشايلى» دېگەن تېمىدىكى دوكلات ئاڭلاپ ئۆتۈلدى، كوممۇ-نىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى، 17 كومىتېت ئەزاسى، بەش دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، بىر دائىملىق شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

3. ئاساسلىق خىزمەتلەر ۋە پائالىيەتلەر

ياشلار خىزمىتى پارتكومنىڭ مەركىزىي خىزمىتىنى چۆرىدىگەن ھالدا قانات يايدۇرۇلدى

1953 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە ياشلار يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتى ۋە ھەمكارلىشىش - كوپېراتسىيىلە-شىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

1955 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى «يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپ-لىرىنى قۇرۇش داۋاملىدا ئىتتىپاق تەشكىلاتىنى كېڭەيتىش توغرىسىدا بىر قانچە پىكىر» نى تارقىتىپ، ھەر بىر كوپېراتىپتا ئۈچتىن يەتتىگىچە ئىتتىپاق ئەزاسىدىن خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەش ئارقىلىق

يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپلىرىنى مۇستەھكەملەش يولىدا خىزمەت ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى.

1956 - يىلى بىر قارار تەشۋىقاتچىلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، تەربىيىلەنگەن 300 نەچچە تەشۋىقاتچى كەنتلەرگە بۆلۈنۈپ، كوپېراتىپلارنى ھۆددىگە ئېلىپ، ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «جۇڭگو ياشلىرىنىڭ 1956 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىكى تەرەققىياتىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىش پروگراممىسى» (لايىھە) نى تەشۋىق قىلدى؛ يېزا ياشلىرى ئارىسىدا مۇنەۋۋەر ياش كوپېراتىپ ئەزاسى بولۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. يىل ئاخىرىدا مۇنەۋۋەر ياش كوپېراتىپ ئەزالىرىنى تەقدىرلەش يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، باشلامچىلىق بىلەن تىرىشىپ ئەمگەك قىلغان، ئۇزلۇكسىز رېكورت ياراتقان، ئومۇمنىڭ مال - مۈلكىنى ئاسرىغان، باتۇرلۇق بىلەن قىيىنچىلىقنى يەڭگەن بىر تۈركۈم ياش دېھقان تەقدىرلەندى.

1974 - يىلدىن 1977 - يىلغىچە ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار لىن بياۋنى، كۆڭزىنى تەنقىد قىلىش ھەرىكىتىگە ۋە جياڭ چىڭ پارتىيىگە قارشى گۇرۇھىنى تەنقىد قىلىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

1980 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە ناھىيىلىك، شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتلىرى پارتىيىنىڭ مەركىزىي خىزمىتىگە زىچ ماسلاشتۇرۇپ، ساھەلەرنىڭ ئالاھىدىلىكىگە بىرلەشتۈرۈپ، «يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرىدىن بولۇش» پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇردى. دېھقانچىلىق گۈڭشېلىرىدىكى ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى ھەرخىل ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇملىرىنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىنى چۈرىدەگەن ھالدا كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش، ئوغۇت توپلاش ماھىرلىرىنىڭ مۇسابىقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى؛ مالىيە - سودا، مائارىپ سېپىدىكى ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى مەدەنىيەتلىك تىجارەت قىلىش ۋە ئەخلاقىي، ئەقلىي، جىسمانىي جەھەتلەردىن ئومۇميۈزلۈك يېتىلگەن ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈشنى مەزمۇن قىلغان ھالدا ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش مۇسابىقىسى ۋە لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ، ئۆچەتە ياخشى بولۇش (سالامەتلىكتە ياخشى، ئوقۇشتا ياخشى، خىزمەتتە ياخشى بولۇش) پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ناھىيىدە 34 ئىلغار ئىتتىپاق ياچېيكىسى، 12 مۇنەۋۋەر ئىتتىپاق كادىرى، 413 يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى بارلىققا كەلدى.

1986 - يىلى شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى مەركىزىي خىزمەتكە ماسلاشتۇرۇپ، مۇنەۋۋەر ياشلار سىمىنا گۈرۈپپىسى مۇسابىقىسى، مەدەنىيەتلىك تىجارەت قىلىش كۆچمە قىزىل بايرىقى، ئەڭ ياخشى ئىتتىپاق ياچېيكىسى بولۇش مۇسابىقىسى قاتارلىق مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى.

1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى تەستىقلاپ تارقاتقان شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ «يېزىلاردا ياشلارنى ئەمەلىي قوللىنىلىدىغان تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى» ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، شەھەرلىك تەربىيىلەشكە رەھبەرلىك قىلىش گۈرۈپپىسى قۇرۇلدى. شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسى قاتارلىق توققۇز ئورۇن بىلەن شەھەر يېزىلىرىدىكى ياشلارنى ئەمەلىي قوللىنىلىدىغان تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش ۋەزىپىسى بويىچە مەسئۇلىيەتنامە ئىمزالاندى. «ياشلار ئائىلىسى» ئاساسىي سورۇن قىلىنىپ، ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى، دېھقانچىلىق تېخنىكىسى، باقمىچىلىق، كىيىم تىكىش، چارۋىچىلىق بىلىملىرى، مېۋىلىك دەرەخلەرنى ئۆستۈرۈش، توكچىلىق، بوغالتىرلىق قاتارلىق جەھەتلەردىن تەربىيىلەش بويىچە 297 قارار كۇرس ئېچىلىپ، جەمئىي 17 مىڭ 724 ئادەم تەربىيىلەندى. 1988-يىلدىن 1990-يىلغىچە ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار جەمئىيەتتىكى ئومۇمغا پايدىلىق ئەمگەكلەرگە قاتنىشىشقا ئۈيۈشتۇرۇلدى، 43 مىڭ 175 ياش ۋە ئۆسمۈر خالىسانە كۆچەت تىكىشكە قاتناشتى، 3302.4 مو يەرگە 978 مىڭ 500 تۈپ كۆچەت تىكىلدى.

ئىتتىپاق ئەزالىرى تەربىيىسى 1953 - يىل 5 - ئايدا بىر قارار ئىتتىپاق كادىرلىرى كۆرسى ئېچىلىپ، رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىغا كادىر جەھەتتە تەييارلىق كۆرۈلدى.

1954 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە يېزىلاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار ھۆكۈمەت ئاچقان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تېخنىكىسى كۆرسىغا قاتنىشىشقا ئۈيۈشتۇرۇلدى، كۆرسانتلار ئومۇمىي ساۋات، تېخنىكا ۋە ئىشلەپچىقىرىش بىلىملىرىنى ئۆگەندى. ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ئىككى قارار ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۆرسى ئېچىلىپ، 400 ساۋاتسىزنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىشىغا ياردەم بېرىلدى، ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى تەرتىپكە سېلىندى.

1957 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە ياشلارغا سوتسىيالىزم ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەققىدىكى تەربىيە كۈچەيتىلدى.

1963 - يىلى ناھىيىدىكى ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا لېنىي فېكىدىن ئۆگىنىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1966 - يىلى بىر قارار كۆرس ئېچىلىپ، 58 ئىتتىپاق كادىرى تەربىيىلەندى.

1977 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى ھەققىدە تەربىيە بېرىش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان ھالدا ناھىيىدە ئىتتىپاقنى تەرتىپكە سېلىش، ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى.

1980 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە ناھىيە، شەھەردە «لېنىي فېكىدىن ئۆگىنىپ، يېڭى ئىستىل تىكلەيلى» ، «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» (مەدەنىيەتلىك بولۇش، ئەدەبلىك بولۇش، پاكىز بولۇش، تەرتىپلىك بولۇش، ئىخلاقلىق بولۇش؛ قەلبى گۈزەل بولۇش، سۆزى گۈزەل بولۇش، ھەرىكىتى گۈزەل بولۇش، مۇھىتى گۈزەل بولۇش؛ پارتىيىنى، ۋەتەننى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيۈش) ، «جاڭ خەيدى بىلەن ياشلىق باھارىمنى سېلىشتۇرۇپ كۆرەي» ، «مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» قاتارلىق پائالىيەتلەر كەڭ قانات يايدۇرۇلدى. ناھىيە، شەھەردە «لېنىي فېكىدىن ئۆگىنىش» گۇرۇپپىسى، «باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىش» ئەترىتى، «مېھمان - شەپقەت يەتكۈزۈش» ئەترىتى، «ئائىلىلەرنى ھۆددىگە ئېلىپ تېرىلغۇغا ياردەم بېرىش» گۇرۇپپىسىدىن 1090ى بارلىققا كەلدى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەردىكى «لېنىي فېكىدىن ئۆگىنىش» گۇرۇپپىسى 596؛ «پاسكىنىچىلىقنى تېزگىنلەش» پائالىيىتىگە قاتناشقان ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەر 110 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە يەتتى، 1163 تونىنا ئەخلەت تازىلاندى، 128 ئۆزەك تىندۇرۇلدى، 17 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئارتۇق ياخشى ئىش قىلىندى؛ كومۇنىستىك ئەخلاق - پەزىلەت تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلۇپ، 184 ياردەم - تەربىيە بېرىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئارقىدا قالغان، يولدىن ئازغان 404 ياش ۋە ئۆسمۈرگە ياردەم ۋە تەربىيە بېرىلدى، بۇلاردىن 326 سىدە كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى، 81ى ئىلغارلار قاتارىغا ئۆتتى.

1982 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئېيى» ، «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش» ، «مىللەتلەر دوستلۇقى» ۋە «تۆت بولۇش» (غايىلىك، ئەخلاقلىق، بىلىملىك ۋە ئىنتىزامچان بولۇش) تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى؛ تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇش تەربىيىسى ۋە تېنچ، ئىتتىپاق بولۇشنى قوغداش، مالىمانچىلىققا قارشى تۇرۇش تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى؛ ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار ئېقىم مەسىلىلىرىنى ئۆگىنىش، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئۆگىنىشكە ئۈيۈشتۇرۇلدى.

مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئومۇملاشتۇرۇلدى 1965-، 1966- يىللاردا ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى يېزىلار ۋە ناھىيە بازىرىدا قۇرۇلغان 100 دىن ئارتۇق مەدەنىيەت ئۆيى (كۇلۇبى) نى بازا قىلىپ، ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ياشلارنى شۇ چاغ، شۇ جايدىكى يېڭى ئادەم، يېڭى ئىش، يېڭى خىسلەتلەرنى تېما قىلىپ، ئامما ياقتۇرىدىغان ئەدەبىيات - سەنئەت نومۇرلىرىنى

ئۆزى تۈزۈپ، ئۆزى ئورۇنداشقا ئۈيۈشتۇردى. 1980 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ئىنقىلابىي ناخشىلارنى ئېيتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى؛ جۈڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى، جۈڭخۇا مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى، مەركىزىي رادىئو ئىشلىرى ئىدارىسى بىرلىكتە تەۋسىيە قىلغان 12 ناخشىنى بېسىپ تارقاتتى، ئىككى قېتىم ناخشا ئېيتىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

1986 - يىلى «تۇرنا بالىلىرى پەرۋاز قىلماقتا» ناملىق يېنىك ئاتلېتكا مۇسابىقىسى، ئۆسمۈرلەر ۋە بالىلارنىڭ رادىئو گىمناستىكا مۇسابىقىسى، ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى، ۋېلىسىپىت مۇسابىقىسى ۋە قىشلىق ئۆزۈنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۈيۈشتۇرۇلدى.

1987 - يىلى 18 ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپتىكى 25 ماھىر قاتناشقان «چۆچەك شاھى» مۇسابىقىسى، ياشلارنىڭ تېپىشماق تېپىش كېچىلىكى، ئارمىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقىنى تەبرىكلەش بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلدى.

1988 - يىلى خەتتاتلىق، گۈزەل سەنئەت، فوتو سۈرەت، نۇتۇق سۆزلەش، مۇزىكىلىق دىكلاماتسىيە، ياشلار رېتىملىق گىمناستىكىسى، ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋە ياشانغانلار دېسكوسى، ناخشا ئېيتىش مۇسابىقىسىدىن ئىبارەت سەككىز تۈرنى ئۆزئىچىگە ئالغان «نەشپۈتلۈك باھارى» سەنئەت ھەپتىلىكى پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى، بۇ پائالىيەتكە 49 ئورۇن، 2764 ئادەم قاتناشتى، كۆرەرمەنلەر 24 مىڭ 500 دىن ئاشتى. بۇنىڭدىن باشقا، «باھارنى كۆتۈۋېلىش» ياشلار بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى، كورلا رايونى بويىچە 2 - نۆۋەتلىك ناخشا ئېيتىش مۇسابىقىسى، جۈڭگوچە شاھمات مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى؛ ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ياشلار رېتىملىق گىمناستىكىسى بويىچە ئىككى قارار تەربىيىلەش كۇرسى ئۆتكۈزۈلۈپ، 250 نەچچە تايانچ تەربىيىلەندى؛ ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ياشلار رېتىملىق گىمناستىكىسى مۇسابىقىسى ۋە ياشلار گۈزەللىك گىمناستىكىسى كۇرسى ئۆتكۈزۈلدى.

1989 -، 1990 - يىللاردا ياشلار بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى، چوڭ تېپىتىكى «ياشلىق مەشئىلى» كۆچ ئۈلاپ يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى؛ ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى يەنە بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرىدىن پايدىلىنىپ، ياشلارنى سەيلىگە چىقىش، ئويۇن قويۇش ۋە تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى قانات يايدۇرۇشقا ئۈيۈشتۇردى.

پىئونېرلار ئەترىتى خىزمىتى ناھىيە، شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتلىرى ج ك پ كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك كومىتېتلىرىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن ناھىيە، شەھەرلىك پىئونېرلار ئەترىتى خىزمەتىگە رەھبەرلىك قىلدى.

1953-يىلى كورلا ناھىيىسىدە جۈڭگو ئۆسمۈرلەر-بالىلار ئەترىتى قۇرۇلۇشقا باشلىدى. 1955-يىلىنىڭ بېشىدا ئالتە مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپتە ئۆسمۈر - بالىلار ئەترىتى تەشكىلاتى قۇرۇلدى، 271 ئۆسمۈر - بالا ئەترەتكە كىردى، ئۇلارغا يەتتە يېتەكچى قويۇلدى. شۇ يىلى «ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ 1955 - يىلدىكى مەكتەپلەرنىڭ سىياسىي تەربىيىسى ۋە جۈڭگو ئۆسمۈر - بالىلار ئەترىتى تەشكىلاتىنى مۇستەھكەملەش، زورايتىش توغرىسىدىكى پىكرى» تارقىتىلدى، شۇنىڭدىن كېيىن، ناھىيىدىكى جۈڭگو ئۆسمۈر - بالىلار ئەترىتى تەشكىلاتى تېز سۈرئەتتە زورايدى. يىل ئاخىرىدا ناھىيىدىكى 22 مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپتىن 20 سىدە جۈڭگو ئۆسمۈر - بالىلار ئەترىتى تەشكىلاتى قۇرۇلدى، ئەترەت ئەزاسى 1419 غا، يېتەكچى 23 كە يەتتى.

1956 - يىل 9 - ئايدا جۈڭگو ئۆسمۈر - بالىلار ئەترىتىنىڭ نامى جۈڭگو پىئونېرلار ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

1960 - يىلى ناھىيىدىكى پىئونېر 2596 گە، يېتەكچى 70 كە يەتتى.
1965 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ «ئاپتونوم رايوندا مەمۇرىي كەنتنى بىرلىك قىلغان ھالدا ئۆسمۇر - بالىلار تەشكىلاتىنى قۇرۇشنى پەيدىنپەي يولغا قويۇش توغرىسىدىكى لايىھە» سى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يەتتە ياشتىن 12 ياشقىچە بولغان بالىلار ئارىسىدا كومۇنىستىك بالىلار ئۆمىكى، 12 ياشتىن 15 ياشقىچە بولغان ئۆسمۇرلەر ئارىسىدا كومسومولىزمچى ئۆسمۇرلەر ئۆمىكى قۇرۇلدى. ناھىيىدە مەمۇرىي كەنتنى بىرلىك قىلغان ھالدا 47 ئۆسمۇرلەر چوڭ ئەترىتى، 209 ئۆسمۇر - بالىلار ئوتتۇرا ئەترىتى قۇرۇلدى، ئۆسمۇرلەر ۋە بالىلار ئۆمەكلىرىنىڭ ئەزاسى 5000 دىن ئاشتى.
1972 - يىلى پىئونېرلار ئەترىتىنىڭ ئورنىنى كىچىك قىزىل قوغدىغۇچىلار تەشكىلاتى ئىگىلىدى.
1978 - يىلى پىئونېرلار ئەترىتى تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلدى.
1986 - يىلى شەھەردىكى پىئونېر 10 مىڭ 264 كە، يېتەكچى 380 گە يەتتى.
1990 - يىلى شەھەردىكى پىئونېر 11 مىڭ 916 گە يەتتى، بۇلارغا 159 يېتەكچى قويۇلدى.
مەكتەپلەردىكى ئىتتىپاق تەشكىلاتى ۋە پىئونېرلار يېتەكچىلىرى «ئەخلاقىي، ئەقلىي ۋە جىسمانىي جەھەتـ لەردىن ئەتراپلىق ئۆستۇرۇش» تىن ئىبارەت تەلىم - تەربىيە فاكۇلتېتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، پىئونېرلارنى دائىم جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتلەردىن ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشكە پايدىلىق بولغان پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇشقا ئۈيۇشتۇردى. ئۆسمۇرلەر ۋە بالىلارغا ۋەتەننى، خەلقنى، ئىلىم - پەننى، ئەمگەكنى سۆيۈش، دۆلەتنىڭ مال - مۈلكىنى ئاسراش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى، ئاساسىي ئەترەت يىغىنى قانات يايدۇرۇلـ دى، دەرستىن سىرتقى ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى، گېزىت ئوقۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، «كىچىك بەش يىللىق پىلان» ، «كىچىك زاۋۇت» ، «كىچىك بانكا» ، «لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ياخشى ئوقۇغۇچىسى بولۇش» ، دالا يۇرۇشى مۇسابىقىسى، «مۇنەۋۋەر پىئونېر بولۇشقا تىرىشىش» ، «ھەممەيلەن يېڭى خىسلەت قىزىل گۈلىنى تاقاش» ، «ئۆسمۇرلەر پەن - تېخنىكا يازلىق لاگېرى» ، «ۋەتەننىڭ تەبىئەت مۇھىتى» ماقالە قوبۇل قىلىش پائالىيىتى، لەگلەك ئۇچۇرۇش مۇسابىقىسى، ئارغامچا تارتىش مۇسابىقىسى، دالا تەكشۈرۈشى، «جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش» كىتاب، گېزىت ئوقۇش پائالىيىتى، «كىچىك نىشان» مۇسابىقىسى، «تىرىشچان - ماھىر كىچىك ئەترەت» دوستلۇق مۇسابىقىسى، «قىزىل گالىستۇك يولى» ، «قىزىل گالىستوك تازىلىق كوچىسى» ، «قىزىل ئارمىيىنىڭ پىشقەدەم جەڭچىسى بوۋىمىزنى ئەسلەنە ھەققىدە سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىمىز» قاتارلىق پائالىيەتلەر قانات يايدۇرۇلدى.

5 §. كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ئايالىلار بىرلەشمىسى تەشكىلاتلىرى

1. ئاپپاراتلار

1951 - يىلى كورلا ناھىيىلىك دېموكراتىك ئايالىلار بىرلەشمىسىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلدى. 1953 - يىل 8 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ئايالىلار قۇرۇلتىيىدا ناھىيىلىك دېموكراتىك ئايالىلار بىرلەشمىسى سايلاپ چىقىلدى. 1956 - يىلى ناھىيىلىك دېموكراتىك ئايالىلار بىرلەشمىسىنىڭ نامى ناھىيىلىك ئايالىلار بىرلەشمىسىگە ئۆزگەرتىلدى، بىرلەشمىگە بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، بىر تەشكىلات ھەيئىتى، بىر تەشۋىقات ھەيئىتى، بىر پاراۋانلىق ھەيئىتى قويۇلدى.

1980 - يىل 3 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى قۇرۇلدى، بىرلەشمىنىڭ ئورنى شەرقىي «خەلق» يولدىكى شەھەرلىك پارتكوم بىناسىدا بولدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسى شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسىگە قوشۇۋېتىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسىگە بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، تۆت بۆلۈم ئەزاسى، ئىككى ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى.

1952 - يىل 2 - ئايدىن 1953 - يىل 3 - ئايغىچە كورلا ناھىيىسىدىكى ھەرقايسى رايونلاردا دېموكراتىك ئايالار بىرلەشمىلىرى كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى. 60 - يىللارنىڭ بېشىدا ناھىيە تەۋەسىدىكى بازار، گۈڭشېلاردا ئايالار بىرلەشمىسى قۇرۇلدى، چوڭ ئەتراپتىلەردە ئايالار قۇرۇلتىيى تەسىس قىلىندى. 1990 - يىلى شەھەردىكى يېزىلىق ئايالار بىرلەشمىسى ئونغا، ئاساسىي قاتلام ئايالار قۇرۇلتىيى 54 كە يەتتى، بەش ئىش باشقارمىسىنىڭ ھەر بىرىگە ئايالار بىرلەشمىسى كادىرى قويۇلدى.

2. ئايالار قۇرۇلتايلىرى

كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1953 - يىل 8 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 13 - كۈنگىچە 1 - رايوندا ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 51 ۋەكىل قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ كېشۇن قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى ئالتۇنخان بەرگەن «يېقىنقى تۆت يىلدىن بۇيانقى ئايالار ھەرىكىتى خىزمىتى توغرىسىدىكى خۇلاسە دوكلات» ئاڭلاپ ئۆتۈلدى، توققۇز نەپەر ھەيئەت ئەزاسىدىن تەركىب تاپقان 1 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1955 - يىل 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىن 10 - كۈنگىچە 1 - رايوندا ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 64 ۋەكىل قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكوم ئەزاسى، مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شېۋېي قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى ئالتۇنخان بەرگەن «1955 - يىللىق خىزمەت يۆنىلىشى ۋە ۋەزىپىلىرى» سەرلەۋھىلىك دوكلات ئاڭلاپ ئۆتۈلدى، 2 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 3-نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1963-يىل 7-ئاينىڭ 29-، 30-كۈنلىرى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 70 ۋەكىل قاتناشتى. ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى زىلەيخان خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتايدا 3-نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1966 - يىل 1 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 10 - كۈنگىچە ناھىيىلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 79 ۋەكىل قاتناشتى. ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى زىلەيخان خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتايدا 4 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 5 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1973 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 3 - كۈنگىچە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى زالىدا ئۆتكۈزۈلدى، ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ھەمىدەم گايىت خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتايدا 5 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1983 - يىل 6 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن 4 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 120 ۋەكىل قاتناشتى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى لىيۈيىڭ قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى مايۇشياڭ «ھەر مىللەت

ئايالار ئىتتىپاقلىشىپ، ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشايلى» سەرلەۋھىلىك خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتايدا 6 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1983-يىل 6-ئاينىڭ 6-كۈنىدىن 8-كۈنگىچە «نەشپۈتزار» مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 101 ۋەكىل قاتناشتى. شەھەرلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى جالال شىشىۋاك، مۇئاۋىن شۇجىسى جالال جىمىن قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى يى جۇڭخۇا «ھەرمىللەت ئايالىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، 12-قۇرۇلتاي كۆرسەتكەن يۆنىلىش بويىچە باتۇرانە ئالغا باسايلى» سەرلەۋھىلىك خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتايدا شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ 1 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك ئايالار قۇرۇلتىيى 1988 - يىل 3 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 5 - كۈنگىچە شەھەرلىك كادىرلار مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى، قۇرۇلتايغا 150 ۋەكىل قاتناشتى. شەھەرلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى لى لىنتاك، شەھەرلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى جۇلىشىن قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى گۈلخان سابىر «13-قۇرۇلتاي روھىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئايالار خىزمىتىدە تىرىشىپ يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى» سەرلەۋھىلىك خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتايدا شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ 2 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

3. ئايالار بىرلەشمىسى خىزمىتى

«جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنى» تەشۋىق قىلىندى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلدى

دۆلىتىمىز يېڭى قۇرۇلغان مەزگىلدە جەمئىيەتتە ئەرلەرنى ئەزىزلەپ، ئايالارنى خارلاش، نىكاھ ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىش، نىكاھ سودىسى قىلىش قاتارلىق ناچار ئادەتلەر مەۋجۇت ئىدى. ئۇيغۇر ئائىلىلەردە ئەر ئايالىنى كۆزگە ئىلمايتتى، ھەدىسلا خوتۇننى «ئۇچ تالاق» قىلىپ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقىراتتى. ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسى يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتىگە بىرلەشتۇرۇپ، «نىكاھ قانۇنى» نى ئاكتىپلىق بىلەن تەشۋىق قىلىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، نىكاھ ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىشقا، نىكاھ سودىسى قىلىشقا، ئەرلەرنى قەدىرلەپ، ئايالارنى پەس كۆرۈشكە قارشى تۇردى. 1953-يىلدىن 1964-يىلغىچە ئائىلە نىكاھ مەسلىسىدىن 378 نى بىر تەرەپ قىلدى، ئەدلىيە تارماقلىرىغا ماسلىشىپ، «نىكاھ قانۇنى» غا خىلاپلىق قىلىنغان بىر قىسىم تېپىك ئەنزىلەرنى قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلدى. 1956-يىلى نىكاھ ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىنغان تويدىن بىرنى بىكار قىلدى.

1958 - يىلى ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسى جەمئىيەتنى ھەر تەرەپلىمە تۈزەشكە پائال قاتنىشىپ، ئايالار ۋە بالىلارنى كەمسىتىش، خارلاش ۋە ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلىش ۋەقەلىرىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشقا مەخسۇس ئادەم قويدى، قىلمىشى ئېغىرلىرىغا ئەدلىيە تارماقلىرى بىلەن ماسلىشىپ قانۇن بويىچە جازا بەردى. 1962 - 1963 - يىللاردا نىكاھ ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىش، نىكاھ سودىسى قىلىش قاتارلىق فېئودالىق كونا ئادەتلەر باش كۆتۈرۈپ قالدى، ناھىيىلىك ئايالار بىرلەشمىسى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ماسلىشىپ، تەشۋىقات - تەربىيىنى كەڭ قانات يايدۇردى، ئاممىغا تاينىپ، «نىكاھ قانۇنى» نى ئىزچىللاشتۇرۇپ، يامان ئادەم، يامان ئىشلارغا زەربە بېرىپ، سوتسىيالىستىك ئەخلاق - پەزىلەتنى قوغدىدى.

1977 - يىلى ئايالارغا سوتسىيالىزم ئىدىيىسى ئارقىلىق نىكاھ بىلەن ئائىلىنىڭ مۇناسىۋىتىنى

ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە تەربىيە بېرىلدى، كېچىكىپ توي قىلىش، كېچىكىپ پەرزەنت كۆرۈش، ئاز پەرزەنت كۆرۈش، سۈپەتلىك پەرزەنت كۆرۈش زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىندى. 80 ـ يىللاردا شىتات ئىچىدە ئىككى ئادەم ئاجرىتىلىپ، قانۇن جەھەتتە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىلدى، ئۇلار لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، ئەدلىيە تارمىقى بىلەن بىرلىكتە قانۇن مەسلىھەتچىسى گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىپ، ئايالالارنى قانۇن جەھەتتىن مەسلىھەت بېرىش مۇلازىمىتى بىلەن تەمىن ئەتتى.

ئايالالارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى ئازادلىقتىن ئىلگىرى ۋە ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ئۇيغۇر ئايالىرى سىرتقا چىققاندا چۈمبەت تارتىپ چىقاتتى، چۈمبەت تارتماي كوچىغا چىققانلار ئاخۇنۇمنىڭ قامچا بىلەن جازالىشىغا ئۇچرايتتى. فېئودال ـ دىنىي كۈچلەرنىڭ ئاسارىتى تۈپەيلىدىن، ئايالالارنىڭ ئەرلەرگە ئوخشاش ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتنىشىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئۇلار ئىقتىسادىي جەھەتتە بېقىندى ئورۇندا تۇراتتى. ئازادلىقتىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتى ئايالالارنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى بېقىندىلىق ئورنىنى ئۆزگەرتىشكە كىرىشىپ، ئايالالارنى ئازادلىققا چىقىرىدىغان ئىجتىمائىي شارائىتنى تۈپ ـ ئاساسىدىن ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. يەر ئىسلاھاتى داۋامىدا ئايالالار ئەرلەرگە ئوخشاش يەرگە ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشتى. 1677 ئايال دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلاتىغا ئەزا بولدى، 511 ئايال يەر ئىسلاھاتى ئاكتىپى بولۇپ باھالاندى.

1954 ـ، 1955 ـ يىللاردا ھەر دەرىجىلىك ئايالالار بىرلەشمىسى تەشكىلاتلىرىنىڭ تەشۋىق قىلىشى ۋە سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈشى بىلەن ناھىيىدىكى 1826 ئايال ئائىلە بوسۇغىسىدىن چىقىپ، ئېتىز ئەمگىكىگە پائال ئاتلاندى. 1958 ـ يىلى ناھىيىدىكى ئومۇمىي ئايال ئەمگەك كۈچى 3899 بولۇپ، ئۇنىڭ 3766 سى ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە بىۋاستە قاتناشتى. شۇنىڭدىن كېيىن بازار ـ يېزىلاردىكى ئايالالار ئومۇمىي ساۋات ئۆگىنىش، ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىش، سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇشقا پائال ئاتلىنىشقا ئىلھاملاندۇرۇلدى، ئايالالارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتنىشىش دائىرىسى ئۈزلۈكسىز كېڭەيدى، ئۇلار ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدىكى قوشۇمچە ئەمگەك كۈچىدىن پەيدىنپەي يېزا ئىگىلىك ۋە سانائەت، قوشۇمچە كەسىپتە «دۇنيانىڭ تەڭ يېرىمى» بولۇپ قالدى.

1979ـيىلدىن 1990ـيىلغىچە شەھەردىكى ئايالالار ئارىسىدا «8 ـ مارت» قىزىل بايراقدارى ۋە «8ـمارت» قىزىل بايراقدار كوللېكتىپى بولۇش مۇسابىقىسى قانات يايدۇرۇلدى؛ «تۆت بولۇش»، «تۆت ئۆز» (ئۆزىنىڭ ئىزززىتىنى ساقلاش، ئۆزىنى ئۆزى قەدىرلەش، ئۆزىنى ئۆزى ھۆرمەتلەش، ئۆزىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش) ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان تەلىم ـ تەربىيە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى؛ يېزىلاردا ھويلا-ئارام ئىگىلىكى ۋە «ئۇچنى ئۆگىنىش، ئۇچنى سېلىشتۇرۇش» (سىياسەت، ئومۇمىي ساۋات، ئىلىم-پەن ئۆگىنىش، نەتىجىنى، تۆھپىنى، ئىتتىپاقلىقنى سېلىشتۇرۇش) مۇسابىقىسى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ پائالىيەتلەر ئارقىلىق ھەر ساھە، ھەرقايسى كەسىپلەردە «8 ـ مارت» قىزىل بايراقدارىدىن 421ى، «8ـمارت» قىزىل بايراقدار كوللېكتىپىدىن 66 سى باھالاپ چىقىلدى ھەمدە ئىلىم ـ پەنگە ئىشىنىپ، ئىلىم-پەننى قوللىنىپ، دادىللىق بىلەن يېڭىلىق يارىتقان بىر تۈركۈم ئايال ماھىرلار، قابىلىيەتلىك ئايالالار، ئايال كارخانىچىلار بارلىققا كەلدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئايالالار سىياسىي جەھەتتە ئەرلەر بىلەن ئوخشاش باراۋەرلىك ھوقۇقىغا ئېرىشتى، دۆلەت ئورگانلىرى ۋە كارخانا، كەسىپي ئورۇنلاردىكى ئايال خادىملار ئۈزلۈكسىز كۆپەيدى، بىرمۇنچە ئايال يولداشلار رەھبەرلىك ئورنىدا ئىشلىدى.

1990 ـ يىلى شەھەردىكى رايون دەرىجىلىك ئايال كادىر 38 بولۇپ، رايون دەرىجىلىك كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 9.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ناھىيە دەرىجىلىك ئايال كادىر ئۇچ بولۇپ، ناھىيە دەرىجىلىك كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 6.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بىر قانچە نۆۋەتلىك شەھەرلىك خەلق

قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى ئىچىدە ئايال ۋەكىللەر مۇۋاپىق نىسبەتتىن ئىگىلەپ كەلدى. 1981 - يىلدىكى ئايال ۋەكىل 47 بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىلنىڭ 26.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 1984 - يىلدىكى ئايال ۋەكىل 50 بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىلنىڭ 25 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 1987 - يىلدىكى ئايال ۋەكىل 34 بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىلنىڭ 19 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 1990 - يىلدىكى ئايال ۋەكىل 48 بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىلنىڭ 24 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ئايالالار، بالىلارنىڭ پاراۋانلىق، ساقلىق ساقلاش ئىشلىرى راۋاجلاندۇرۇلدى 1954 - يىلى ناھىيىدە يېڭىچە تۇغۇت قوبۇل قىلىش يولغا قويۇلدى. 1956 - يىلدىكى كوپېراتسىيىلەشتۈرۈش ھەرىكىتىدە ناھىيە بويىچە 19 پۈتۈن كۈنلۈك يەسلى، 88 ۋاقىتلىق يەسلى قۇرۇلدى، 893 بالا يەسلىگە كىردى، تەربىيىچى 130 غا يەتتى. 1958 - يىلى يەسلى 124 كە، يەسلىگە كىرگەن بالا 1765 كە يەتتى؛ بالىلار باغچىسى 73 كە، باغچىغا كىرگەن بالا 1988 گە يەتتى. 1974 - يىلى يېزىلاردا 177 يەسلى قۇرۇلدى، يەسلىگە كىرگەن بالا 2553 كە، تەربىيىچى - ئوقۇتقۇچى 283 كە يەتتى. 1983-يىلدىن كېيىنكى بالىلار باغچىسى يەتتە، تەربىيىچى - ئوقۇتقۇچى 150 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەردىكى بالىلار باغچىسى ئۈچ، باغچىغا كىرگەن بالا 2503؛ يەسلى بەش، يەسلىگە كىرگەن بالا 350. 1985-يىلدىن 1990 - يىلغىچە 67 قارار ئائىلە تەربىيىسى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلدى، ئائىلە باشلىقلىرىدىن 12 مىڭ 810 ئادەم (قېتىم) كۇرسقا قاتناشتى.

§6. كورلا شەھەرلىك ۋەتەنگە قايتقان جۇڭگو مۇھاجىرلىرى بىرلەشمىسى

1. ئاپپاراتلار

1985 - يىل 12 - ئايدا شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار قۇرۇلتىيىدا شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسى قۇرۇلدى. 1990 - يىلغا كەلگەندە ئۈچ مەخسۇس كادىر سەپلەندى، بىر يۇرۇش ئادەم ئىككى ژۇنسكا ئېسىپ، شەھەرلىك مۇھاجىرلار ئىشخانىسى بىلەن بىرلىكتە ئىشلىدى، كەسپىي جەھەتتە شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى يېتەكچىلىك قىلدى، ئىشخانا ئورنى شەھەرلىك پارتكوم بىناسىدا بولدى. 1986 - يىل 6 - ئايدىن 1987 - يىل 7 - ئايغىچە چاربۇغ، تېكىنچى، يېڭىشەھەر يېزىلىرىدا مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ ئۈچ يېزىلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1985 - يىل 12 - ئاينىڭ 27-، 28-كۈنلىرى شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار قۇرۇلتىيى شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايغا 21 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىل 13، ئايال ۋەكىل تۆت؛ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىل 21. قۇرۇلتايغا بايىنغولىن ئوبلاستلىق مۇھاجىرلار بىرلەشمىسى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى مۇھاجىرلار بىرلەشمىسى ھەم ئالاقىدار تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشتى. قۇرۇلتايدا «مۇھاجىرلار خىزمىتى، مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىگە تەييارلىق كۆرۈش خىزمىتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»، لياۋخۇينىڭ «مەملىكەتلىك مۇھاجىرلار خىزمىتى سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز» دېگەن يەتكۈزمە دوكلاتى، ئاپتونوم رايونلۇق مۇھاجىرلار ئىشخانىسىنىڭ «مەملىكەتلىك مۇھاجىرلار خىزمىتى سۆھبەت يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى پىكىر» دېگەن يەتكۈزمە دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. ۋەكىلەر

قىلىندى؛ «كورلا شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ نىزامنامىسى» قاراپ چىقىلىپ ماقۇللاندى؛ شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ بىر رەئىسى، بىر مۇئاۋىن رەئىسى، بەش دائىمىي ئەزاسى، 11 ئەزاسى سايلاپ چىقىلدى.

2. مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ خىزمىتى

1986 - 1987 - يىللاردا ئاپتونوم رايونلۇق مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇھاجىرلار ئەھۋالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ باشچىلىقىدا خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىنىپ، شەھەردىكى 120 نەچچە ئىدارە، كارخانا، كەسپىي ئورۇن، ئون يېزا، ئۈچ دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى مۇھاجىرلار ئەھۋالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى. ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشتىن ئىلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، شەھەردە ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىر، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتى، شىياڭگاڭ، ئاۋمېن، تەيۋەنلىك قېرىنداشلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقىنى 152 ئائىلە، 760 كىشى ئىكەن (چەت ئەلدىكى ئۇرۇق - تۇغقىنى 1264 كىشى بولۇپ، 17 دۆلەت ۋە رايونغا تارقالغان)، بۇنىڭ ئىچىدە ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىر يەتتە ئائىلە، ئائىلە تاۋابىئاتى 34 كىشى، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتى 116 ئائىلە، 600 كىشى، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ئائىلە تاۋابىئاتى 11 ئائىلە، 43 كىشى، شىياڭگاڭ، ئاۋمېنلىق قېرىنداشلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقىنى 16 ئائىلە، 68 كىشى؛ خەنزۇلار 64 ئائىلە، 310 كىشى، ئۇيغۇرلار 72 ئائىلە 369 كىشى، ئۆزبېكلەر 12 ئائىلە 65 كىشى، رۇسلار بەش ئائىلە 20 كىشى؛ ئائىلىسى شەھەردە تۇرىدىغانلار 452 كىشى، يېزىدا تۇرىدىغانلار 308 كىشى؛ يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلار ئىككى كىشى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلار 20 كىشى، تۆۋەن دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلار 179 كىشى؛ ئۆستۇرۇلگەن تايانچ رەھبىرىي كادىر 16 كىشى ئىكەن.

شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسى قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1990 - يىلغىچە 15 قېتىم دائىمىي كومىتېت ئەزالىرى يىغىنى، ئۈچ قېتىم كومىتېت ئەزالىرى يىغىنى، 40 قېتىم شەھەرگە قاراشلىق ئىدارە - جەمئىيەتلەر، يېزىلاردىكى ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، شىياڭگاڭ، ئاۋمېن، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ئۆگىنىش كۆرسى، دوكلات يىغىنى، سۆھبەت يىغىنى، تەقدىرلەش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى، بۇنىڭغا قېتىم سانى بويىچە 1000دىن ئارتۇق ئادەم قاتناشتى؛ 26 سان قىسقا خەۋەرلەر گېزىتى چىقىرىلدى. يۇقىرىقى پائالىيەتلەر ئارقىلىق مۇھاجىرلار ئىشلىرى تەشۋىق قىلىنىپ ۋە تۈرلۈك ئېقىم مەسىلىلىرى، سىياسەتلەر ئۆگىنىلىپ، ۋەزىيەت تەربىيىسى بېرىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۈچ خىل قېرىنداشلار پارتىيىنىڭ لۇشەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى توغرا چۈشىنىش، سوتسىيالىستىك ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش ئىشەنچىنى چىڭىتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسى مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئارىسىدىكى نامرات ئائىلىلەرنى يۆلەش يۈزىسىدىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق مۇھاجىرلار ئىشخانىسى كادىرلىرىغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن ماسلىشىپ، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى بىر قەدەر مەركەزلەشكەن چارباغ، تېكىچى، يېڭىشەھەر يېزىلىرىغا بېرىپ، ئون نەچچە قېتىم تەكشۈردى، قېتىم سانى بويىچە 80 ئائىلە، 300 كىشىنى زىيارەت قىلدى، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلارغا ۋە مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئىشتا ئۆتۈق قازانغىلى بولمايدۇ دەيدىغان تايىنىۋېلىش ئىدىيىسىنى تۈگىتىپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاسارەت بىلەن ئىشلەش روھىنى تىكلەپ، بېيىش يولىغا مېڭىش ھەققىدە ئىلھام ۋە تەربىيە بەردى. «ئىرادە جەھەتتىن يۆلەش»

نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە مۇھىم نۇقتا قىلىنىدى. ئەمگەك ئىقتىدارىدىن ئايرىلغان ئاز سانلىكى ياشانغان، ئاجىز، مېيىپ ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى ئارقىلىق زۆرۈر ئىقتىسادىي ياردەم بېرىلدى. بۇنىڭدىن باشقا، شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى ۋە ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ماسلىشىش ئارقىلىق ئۆچ خىل قېرىنداشلاردىن ئالتە كىشىگە سىياسەت ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرىلدى، ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىدىن 20 كىشىگە يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇش جەھەتتە ئىمتىياز بېرىلدى، ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىدىن 19 ى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئۆچ ئائىلىدىكى 19 كىشى يېزا نوپۇسىدىن شەھەر نوپۇسىغا كۆچۈرۈلدى. ئەرزىيەت خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشكە ئەھمىيەت بېرىلىپ، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى غەم - ئەندىشىدىن خالاس قىلىندى، 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 60 نەچچە پارچە خەت تاپشۇرۇۋېلىندى، ھال - ئەھۋال ئېيتىپ كەلگەنلەردىن 300 نەچچە ئادەم (قېتىم) كۈتۈۋېلىندى، ئۇلارنىڭ ئەرزى نەتىجىلىك بىر تەرەپ قىلىندى.

§ 7 . شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىسىنىڭ كورلا ناھىيىسىدىكى تەشكىلاتلىرى

مىنگونىڭ 24 - يىلى (1935 - يىلى)، 27 - يىلى (1938 - يىلى) ئۇرۇمچى ۋە قارا شەھەردە شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىسى ۋە جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىنىڭ 9 - شۆبىسى قۇرۇلدى. مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) 10 - ئايدا جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىنىڭ 9 - شۆبىسى كورلا بۇاستە قاراشلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ پائالىيەت ئورنى 5 - كوچىدىكى خەنزۇ-خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىدىكى مېتال بۇيۇملار ماگىزىنىنىڭ ئورنى) دا بولدى، ساۋۇتچى گۇرۇپپا باشلىقى، ماجى(ئىلگىرى ھاكىم بولغان، خۇيزۇ)، لېۋشيانچېك (ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كاتىپى)، بەي يىنشياڭ (ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى-نىڭ باشلىقى)، لېۋجاۋرۇڭ (ناھىيىلىك ماۋارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى)، شېەن ۋېنخۇا (ناھىيىلىك ماۋارىپ بۆلۈمىنىڭ ئەزاسى)، جاۋدۇفاڭ (ھاكىم، مانجۇ)، فۇشىچۈن (ناھىيىلىك يەرلىك مەسئۇلاتلار شىركىتىنىڭ دىرېكتورى، شىبە)، لى جېڭچى (ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى) قاتارلىق ئون نەچچە كىشى ئەزا بولدى. كېيىن يەنە جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىنىڭ ئۇيغۇر گۇرۇپپە-سى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئەزالىرى ئىچىدە ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ باشلىقى قادىر قاتارلىق مەدەنە-يەت-ماۋارىپ ساھەسىدىكى ئون نەچچە زات بار ئىدى. مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) دىن كېيىن، جاھانگىرلىككە قارشى باش بىرلەشمىنىڭ كۆپ قىسىم تايانچىلىرى شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، تۈرمىگە تاشلاندى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) شىنجاڭ جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىسى-نىڭ تارقىتىۋېتىلگەنلىكى جاكارلاندى، جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمە 9 - شۆبىسىنىڭ كورلا بۇاستە قاراشلىق گۇرۇپپىسىمۇ تارقىتىۋېتىلدى.

ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ھەققىدە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىش، ئالدىنقى سەپكە ياردەم بېرىش جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمە 9 - شۆبىسىنىڭ ئاساسلىق خىزمىتى بولدى. جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمە 9 - شۆبىسىنىڭ كورلا بۇاستە قاراشلىق گۇرۇپپىسى جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمىنىڭ «تەشكىلىي نىزامنامىسى» نى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئەزالارنى ماركسىزم، لېنىنىزم ۋە «ئالتە بۇيۇك سىيا-سەت» نى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى؛ ئېقىم مەسىلىلىرىدىن دوكلات بېرىش يېغىنى ئۆتكۈزۈپ، تام گېزىتى

چىقىرىپ، ھەجۋى رەسىم سىزىپ، كوچا ئويۇنى كۆرسىتىپ، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ۋەتەنپەرۋەر-لىك ناخشىلىرىنى ئېيتىپ، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ئەشيالىرىنى تەشۋىق قىلدى؛ ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ جۇڭخۇا مىللەتلىرىگە قارىتا «ئوچ جەھەتتە تۈگىتىش» (بۇلاپ تۈگىتىش، قىرىپ تۈگىتىش، كۆيدۈرۈپ تۈگىتىش) سىياسىتىنى يولغا قويغان چېكىدىن ئاشقان جىنايەتلىرىنى ئېچىپ تاشلىدى؛ جاھانگىرلىككە قارشى باش بىرلەشمىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، قىشلىق كېيىم-كېچەك ۋە پۇل ئىئانە قىلىش ھەرىكىتىنى قوزغاپ، مەخسۇس ئادەم تەشكىللەپ باي سودىگەرلەر، بايلارنىڭ ئائىلىسىگە ئەۋەتىپ، ئۇلارنى ئالدىنقى سەپتىكى ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى قوماندان - جەڭچىلەرگە قىشلىق كېيىم - كېچەك ئىئانە قىلىشقا دەۋەت قىلدى. جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمە 9 - شۆبىسىنىڭ كورلا بۆلۈستە قاراشلىق گۈرۈپپىسى پۇل ئىئانە قىلىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن قارا شەھەرگە ئەۋەتكەن ۋەكىل پۇل ئىئانە قىلىش سەھنىسىگە چىقىپ، ئالتۇن، نەق پۇل (ئۇلكە پۇلى)، قول سائەت، كىيىم - كېچەك، كالا، قوي قاتارلىق نەرسىلەرنى ئىئانە قىلدى.

§ 8 . ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى

مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى (قىسقارتىلىپ «ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى» دەپ ئاتالدى) قۇرۇلدى، ئۇيۇشما ئورنى يېڭىمەھەللە كوچىسىدا بولدى. ئۇيۇشمىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك رەئىسى كەنجى ئىلىيۇف بولدى، جاپپار، ئابدۇلھەق مەخسۇم، ھەسەنوف، كەنجى سۇپى، ياسىن باۋۇدۇن، ئابدۇرېھىم ئەيسا، غوپۇر بىلال، جامال، ئەزىم ئېزىز، مەھەممەت دامۇللا قاتارلىق 20 نەچچە كىشى ئۇيۇشما ئەزاسى بولدى. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ قارىمىقىدا مەدەنىيەت - مائارىپ، تەشۋىقات، مالىيە - بوغالتىرلىق قاتارلىق بۆلۈمچە - ئىشخانىلار تەسىس قىلىندى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئابدۇلھەق مەخسۇم، مويدىن قاتارلىق كىشىلەر ئۇيغۇر ئۇيۇشمىنىڭ رەئىسى بولدى، بۇ ئاپپارات 1950 - يىلغىچە پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇردى.

ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش فائجىنىغا ئاساسەن، ئۆشرە - زاكات، ۋەخپە قاتارلىقلاردىن كىرگەن كىرىمنى مەكتەپ ئېچىشقا ئىشلىتىپ، مىللىي مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرى ۋە مىللىي پاراۋانلىق ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇردى. ئۇيغۇر ئۇيۇشما قۇرۇلغاندىن كېيىنكى بەش يىل ئىچىدە ناھىيىدىكى دىنىي مەكتەپلەرنى پەيدىنپەي يېڭىچە مەدەنىيەت - مائارىپنى قوبۇل قىلىشنى ئاساس قىلغان، ئۇيۇشما قۇرغان مەكتەپكە ئۆزگەرتتى. مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) غا كەلگەندە ناھىيىدىكى ئۇيۇشما قۇرغان مەكتەپ 26 گە يەتتى، بۇ، كورلىنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ تارىخىدىكى بىر زور ئۆزگىرىش ھېسابلىنىدۇ.

§ 9 . خەنزۇ - خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى

مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك خەنزۇ - خۇيزۇ بىرلەشمە مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى، ئۇيۇشما ئورنى 5 - كوچا (ھازىرقى «ئىتتىپاق» يولىدىكى مېتال بۇيۇملار ماگىزىنىنىڭ ئورنى) دا بولدى. شاڭ يۈرو ئۇيۇشمىنىڭ تۇنجى رەئىسى، ماجېنيىڭ (خۇيزۇ) مۇئاۋىن رەئىسى، جاڭ فۇگۇي، مافۇشياڭ (خۇيزۇ) لار ئىقتىسادىي ھەيئەت، لېيجاۋرۇڭ بوغالتىر بولدى، ئۇيۇشمىنىڭ خەنزۇ ئەزاسى 26، خۇيزۇ ئەزاسى 32 بولۇپ، ئۇيۇشما ئەزالىرىنىڭ كۆپچىلىكى

دېھقانلار ۋە سودىگەرلەر ئىدى. خەنزۇ - خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ھەربىلى بىر قېتىم سايلام ئۆتكۈزدى. مىنگونىلىك 29 - يىلى (1940 - يىلى) ساۋىيۈگجى 2 - نۆۋەتلىك رەئىس، ماجېنىيلىك مۇئاۋىن رەئىس بولدى، مىنگونىلىك 30 - يىلى (1941 - يىلى) لىيۇماۋلىن 3 - نۆۋەتلىك رەئىس، ماجېنىيلىك مۇئاۋىن رەئىس، ۋۇجىچېلىك مەخسۇس كاتىپ بولدى.

خەنزۇ - خۇيزۇ بىرلەشمە مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى بىر شۆبە باشلانغۇچ مەكتەپ قۇردى، گاۋۇيېجۇن مەكتەپ مۇدىرى بولدى؛ ئۇيۇشما ھەر يىلى تەتىل مەزگىلىدىن پايدىلىنىپ ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۈرسى ئاچتى ھەمدە چوڭلار كەچكۈرسى تەشكىللىدى.

مىنگونىلىك 30 - يىلى (1941 - يىلى) 7 - ئايدا خەنزۇ - خۇيزۇ بىرلەشمە مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ۋە خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قىلىپ ئايرىلدى. ماجېنىيلىك خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، مافۇشيالىك مۇئاۋىن رەئىس بولدى، ئۇيۇشما ئورنى دافالىك مەسچىتىدە بولدى. لىيۇماۋلىن خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، جالىك فۇگۈي مۇئاۋىن رەئىسى بولدى. ئۇيۇشما ئورنى خەنزۇ - خۇيزۇ بىرلەشمە مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ بۇرۇنقى ئورنىدا بولدى.

IV باب

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى چوڭ سىياسىي ۋەقەلەر

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى بەزى چوڭ ئىشلار، ئالايلۇق، پارتىيە، ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشى، يەر ئىسلاھاتى، يېزا ئىگىلىكىنى كوپېراتسىيەلەشتۇرۇش، خەلق گۇڭشېسىنى ئومۇملاشتۇرۇش، خۇسۇسىي سودا - سانائەتنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش قاتارلىقلار ئالاقىدار باب - پاراگرافلاردا بىر قەدەر تەپسىلىي بايان قىلىندى، بۇلارنى قايتا بايان قىلمايمىز.

§ 1 . ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش - چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش

1950 - يىل 6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئامېرىكا جاھانگىرلىكى چاۋشيەن دېموكراتىك خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ۋەھشىيلىك بىلەن تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغاپ، چاۋشيەننى تايانچ پونكىت قىلىش ئارقىلىق جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلىشقا ئۇرۇندى. ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى 10 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش - چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئائىلىنى، ۋەتەننى قوغداشتىن ئىبارەت ستراتېگىيىلىك ھەل قىلغۇچ تەدبىرنى ئوتتۇرىغا قويدى، كورلا ناھىيىسىدىكى ھەرمىللەت خەلقى بۇنىڭغا پائال ئاۋاز قوشتى. 1951 - يىل 2 - ئايدا ناھىيە، رايوندىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك ئەسكەر

ئېلىش كومىتېتى قۇرۇلدى، بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ناھىيىدىكى ھەربىي سەپكە كىرىش يېشىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان 105 ياش ھەربىي سەپكە كىرىش ئۈچۈن قىزغىنلىق بىلەن تىزىمغا ئالدۇردى، تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئەمەلىيەتتە 54 ياش ئەسكەرلىككە ئېلىنىدى. 4 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئامبىرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش - چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش كومىتېتى قۇرۇلدى، بۇ كومىتېت ناھىيىگە ئايروپىلان - زەمبىرەك ئىئانە قىلىش، ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش - ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسى تۈزۈشتىن ئىبارەت ئۈچ چاقىرىق چىقاردى، ھەرمىللەت ئامما تۈشمۇ تۈشتىن پۇل ۋە نەرسە ئىئانە قىلدى. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 5 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ناھىيىدىكى ئامما ئىئانە قىلغان پۇل ۋە نەرسىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 400 مىليون يۈەن خەلق پۇلىغا (يېڭى خەلق پۇلىغا سوندۇرۇپ ھېسابلىغاندا 40 مىڭ يۈەنگە) يەتكەن، ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - جەمئىيەتلەر ۋە 1 - رايوندىكى ئاممىلا 385 مىڭ 705 يۈەن پۇل، 2098 يۈەن كۈمۈش پۇل، 2.15 سەر ئالتۇن، 195 سەر كۈمۈش ئىئانە قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ناھىيە بويىچە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ئومۇمىيۈزلۈك ۋە چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلۇپ، ئاممىدا گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدىن قېلىپ قالغان ئامبىرىكا جاھانگىرلىكىگە چوقۇنۇش، ئامبىرىكا جاھانگىرلىكىدىن قورقۇش ئىدىيىسى تۈگىتىلدى. ناھىيە بويىچە تېنچلىق ئۈچۈن ئىمزا قويۇشقا قاتناشقان ۋە ئامبىرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈش، جۇڭگو خەلق پىدائىي قوشۇنلىرىغا مەدەت بېرىش يۈزىسىدىن ئاۋاز بەرگەن ئامما 18 مىڭ 860 قا يەتتى (ناھىيىدىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ تەخمىنەن ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى ئىگىلىدى). ھەرساھە، ھەرقايسى كەسىپلەر، ھەممە ئائىلىلەر ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسى تۈزۈپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك غەللە - پارىقىنى قىزغىنلىق بىلەن تاپشۇرۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك مول ھوسۇل ئېلىش مۇسابىقىسىنى قانات يايدۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىشنى يولغا قويۇپ، ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئامبىرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش - چاۋشيەنگە ياردەم بېرىشكە مەدەت بەردى.

§ 2 . ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ۋە تازىلاش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىلئىنقىلابچىلار خەلق ھاكىمىيىتى يېڭىلا بەرپا قىلىنغان، ئاممىۋى ئاساس ئاجىزراق بولغان، خىزمەتنى قانات يايدۇرۇش قىيىنغا توختاۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئەكسىلئىنقىلابىي پائالىيەتلەر بىلەن داۋاملىق شۇغۇللىنىپ، يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن خەلق ھاكىمىيىتىنى پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئاغدۇرۇۋېتىشكە ئۇرۇندى. 1950 - يىل 4 - ئايدا كورلا ناھىيىسىدە ئىشپىيونلارنى تازىلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، گومىنداڭ ھەربىي قىسىملىرىنىڭ پىتراپ كەتكەن ئەسكەرلىرى يىغىۋېلىنىپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى، باندىت، ئىشپىيونلار ۋە ئەكسىيەتچىل پارتىيە - ئۆمەكلەرنىڭ ئادەملىرى تىزىمغا ئېلىنىدى، ئەمما يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىلئىنقىلابچىلار ئۇزۇل-كېسىل تازىلىنىپ كەتمىدى. 1951 - يىل 4 - ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى قاتتىق باستۇرۇش توغرىسىدىكى يولىيۇرۇقى» ۋە «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى جازالاش نىزامى»غا ئاساسەن، ناھىيە بويىچە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئىدارە - جەمئىيەتلەر ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلار تەشكىللىگەن تەشۋىقات گۇرۇپپىلىرى پارتىيە-نىڭ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش سىياسىتىنى چوڭقۇر تەشۋىق قىلدى، ھەرخىل شەكىلدىكى دەرت تۆكۈش يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئاممىنى ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ جىنايەتلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قە-لىش، يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى پاش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلدى. ئاممىنىڭ دەرت تۆكۈشىگە

ئائىت تېپىك ماتېرىياللارغا ئاساسەن، 1951 - يىل 11 - ئايدا ۋە 1952 - يىل 3 - ئايدا ئىككى قېتىم ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ جىنايى دەلىللىرى كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈلدى، كۆرگەزمىنى ناھىيە بويىچە 5400 دىن ئارتۇق كىشى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. 1951 - يىل 9 - ئايدىن 10 - ئايغىچە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاشقا بېرلەشتۈرۈلۈپ، ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - جەمئىيەتلەردە ئوتتۇرا قاتلامنى تازىلاش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى، ئومۇمىي يىغىندا مەسىلە تاپشۇرغۇزۇش، تەرجىمھال يازغۇزۇش ۋە ئايرىم سۆھبەتلەر- شىش قاتارلىق شەكىللەر قوللىنىلىپ، كادىرلار ئارىسىدىكى بەش ئىشپىيۇن، بەش پايلاقچى ۋە ئاخباراتچى، 15 باشقا خىلدىكى ئادەم (چىڭبالاق، خوڭبالاق، يىگۈەنداۋ مۇرتلىرى ۋە باشقىلار) ئېنىقلاپ چىقىلدى. شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى كورلا ناھىيىسىدە ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىن بولۇپ 6625 كىشى قاتناشقان ئوچۇق سوت يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، سابىق گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھاكىمى خادىرېن باشچىلىقىدىكى بىر تۈركۈم ئەكسىلئىنقىلابچىلار ئۈستىدىن ئوچۇق سوت قىلىندى، خەلق سوتى ئالتە ئەكسىلئىنقىلابچى جىنايەتچىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۆلۈم جازاسىغا، مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ۋە مۇددەتلىك قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلدى، باستۇرۇش بىلەن كەڭچىلىك قىلىشنى ئۆز ئارا بېرلەشتۈرۈش سىياسىتى بويىچە باشقا ئىككى ئەكسىلئىنقىلابچى جىنايەتچىنى كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىپ، شۇ جايدىلا قويۇپ بەردى. مەلۇماتقا قارىغاندا، 1951 - يىل 4 - ئايدىن يىل ئاخىرىغىچە دۇشمەن ئىشپىيونى، ئەكسىلئىنقىلابچىدىن 36 سى قولغا ئېلىنغان، 14ى رەسمىغا ئېلىنغان. ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتى 1952 - يىلى كۈزدە ئاساسەن ئاياغلاشتى.

1956 - يىل 4 - ئايدىن 1959 - يىل 2 - ئايغىچە مەركەزنىڭ «كۇرەشنى قانات يايدۇرۇپ، يوشۇرۇنۇۋالغان بارلىق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش توغرىسىدىكى يولىيورۇق»نىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، ناھىيىدىكى ئىدارە - ئورگان، مەكتەپ، كارخانا، كەسىپي ئورۇنلاردا ۋە خەلق تەشكىلاتلىرىدا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. ناھىيە- لىك پارتكومىدا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاشقا رەھبەرلىك قىلىدىغان بەش كىشىلىك گۇرۇپپا قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا ۋە ئالتە كۇرەش قىلىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. ھەرىكەت ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى. 1 - تۈركۈمدە، ئاساسلىقى، ناھىيە، رايون دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلاردا قانات يايدۇرۇلدى، بۇ ھەرىكەت 1956 - يىل 4 - ئايدا باشلىنىپ، يىل ئاخىرىدا ئاساسەن ئاياغلاشتى، ھەرىكەتكە 492 ئادەم قاتناشتى؛ 2 - تۈركۈمدە، ئاساسلىقى، قول سانائەت بېرلەشمە كوپېراتىپى، سىياسىي كېڭەش، سودا سىستېمىسى، ماتارىپ ساھەسىدە ۋە يېزا - كەنتلەردىكى ئىش ھەققى ئالمىدىغان خادىملار ئارىسىدا قانات يايدۇرۇلدى، بۇ ھەرىكەت 1958 - يىل 2 - ئايدا باشلىنىپ، 1959 - يىل 2 - ئايدا ئاساسەن ئاياغلاشتى، ھەرىكەتكە 898 ئادەم قاتناشتى. پۈتكۈل ھەرىكەت ئىككى يىل ئون ئاي داۋام قىلدى، ھەرىكەتكە جەمئىي 1390 كادىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچى قاتناشتى. ھەرىكەت داۋامىدا مەركەزنىڭ «ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ، بارلىق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش، ئېغىشتىن ساقلىنىپ، بىرمۇ ياخشى ئادەمگە ئۇۋال قىلماسلىق، بىرمۇ يامان ئادەمنى تاردىن چۈشۈرۈپ قويماسلىق» قائىدىسى ئىزچىل ئىجرا قىلىندى. ئۆگىنىش، سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش، تېگى - تەكتىنى ئېنىقلاپ، سەپكە تۈرغۇزۇش، پاش قىلىش، ئىقرار قىلدۇرۇش، «تېنچلىق سۆھبىتى» ئۆتكۈزۈش، گۇرۇپپىدا كۇرەش قىلىش، مەخسۇس ئەنزە تۈرغۇزۇپ تەكشۈرۈش، تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ ئەنزە بېكىتىش، قايتا تەكشۈرۈش ھەم تەشكىلي قۇرۇلۇش، ئىدىيىۋى قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش نەتىجىسىدە 318 كىشى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىقرار قىلىپ، مەسلىسىنى تاپشۇردى، 426 كىشى 1000 نۇسخا پاش قىلىش ماتېرىيالى يازدى، يوشۇرۇنۇۋالغان 15 ئەكسىلئىنقىلابچى، بىر بۇزۇق ئۇنسۇر ئېنىقلاپ چىقىلدى. ئەنزىسى بېكىتىلگەن كىشىلەرگە «ئىقرار قىلغانلارغا كەڭچىلىك قىلىش، قارشىلىق كۆرسەتكەنلەرگە

قاتتىق بولۇش» سىياسىتىگە ئاساسەن، قانۇن بويىچە چارە كۆرۈلدى. مۇشۇ مەزگىلدە كادىرلارنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق 64 كىشىنىڭ سىياسىي تارىخى مەسىلىسى ئۈستىدىن يەكۈن چىقىرىلدى.

3 § . «ئۇچقە قارشى تۇرۇش» ، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى

1952 - يىل 1 - ئايدا مەركەزنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن، كورلا ناھىيىسىدىكى ئىدارە - ئورگان، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا، كەسىپي ئورۇنلاردا خىزمەتچىلىككە، ئىسراپچىلىققا، بيۇروكراتلىققا قارشى تۇرۇش ئاممىۋى ھەرىكىتى (يەنى «ئۇچقە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى) قانات يايدۇرۇلدى. ھەرىكەتتە ناھىيىلىك مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش - ئىقتىسادقا رىئايە قىلىش كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ قارىقىمىدا قۇرۇلغان تۆت تارماق كومىتېتنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، ئومۇمىي يىغىندا سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش، كىچىك يىغىندا مۇزاكىرە قىلىش، ئاممىنى تولۇق ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ئارقىلىق ئامما پاش قىلىش بىلەن ئۆزئى ئىقرار قىلىپ مەسىلىسىنى تاپشۇرۇش ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن دولقۇن تېزلىكتە قوزغالدى. شۇ يىلى 7 - ئاينىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ھەرىكەت ئاساسەن ئاياغلاشتى. ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلاردىن «ئۇچقە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىگە 173 ئادەم قاتناشتى، 111 ئادەمنىڭ خىيانەتچىلىك مەسىلىسى ئېنىقلاپ چىقىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1000 يۇەندىن ئوشۇق خىيانەت قىلغان «يولۋاس» 35، خىيانەت قىلغان پۇل ئىڭ كۆپ بولغانلارنىڭ 6500 يۇەندىن ئاشتى. خىيانەتچىلىك جىنايىتى سادىر قىلغان قانۇنسىز ئۇنسۇرلار جىنايىتىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىكىگە ۋە ئىقرار قىلىش، پاش قىلىش ئىپادىسىنىڭ بار - يوقلۇقىغا قاراپ بىر تەرەپ قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئالتە كىشىگە جازا ھۆكۈم قىلىندى، 23 كىشىگە مەمۇرىي جازا بېرىلدى، باشقىلىرى يېنىكلىتىلىپ كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىندى ياكى جازا بېرىشتىن كەچۈرۈم قىلىندى. «ئۇچقە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى ئارقىلىق ئىجتىمائىي كەيپىيات ياخشىلاندى، خىيانەتچىلىك جىنايەت، ئىسراپچىلىق نومۇس، ئىقتىسادقا رىئايە قىلىش شەرەپلىك دەيدىغان يېڭى ئىجتىمائىي خىسلەت شەكىللەندى.

«ئۇچقە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، سودا - سانائەت ساھەسىدە پارا بېرىشكە، باج ئوغرىلاش - باجنى كام تاپشۇرۇشقا، دۆلەت مۇلكىنى ئوغرىلاشقا، ئىش ھالقىسىنى قىسقارتىش - ماتېرىيال ئوغرىلاشقا ۋە دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاخباراتلىرىنى ئوغرىلاشقا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. كورلا ناھىيىسىنىڭ سودا - سانائەت ساھەسىدىكى كىشىلەرنىڭ سانى كۆپ بولمىغاچقا، بۇ ھەرىكەتتە تەشۋىقات - تەربىيە خىزمىتىلا ئىشلەندى.

4 § . ئىستىل تۈزىتىش ۋە ئۇچقىلارغا قارشى كۈرەش

1957 - يىل 9 - ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى توغرىسىدىكى يولىيورۇق»نىڭ ئاساسەن، ناھىيىلىك پارتكومدا ئىستىل تۈزىتىشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى (ئەزاسى توققۇز) ، لى دۆڭجى گۇرۇپپا باشلىقى، قادىر نۇرۇللا مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولدى، گۇرۇپپا قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 10 - ئايدا ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى پارتىيە ياچېيكىسىنى بىرلىك قىلغان ھالدا ئالتە ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى بويىچە ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلاردىكى

خەنزۇ كادىرلار ئارىسىدا قانات يايدۇرۇلدى. پارتىيە ئەزالىرى، ئىتتىپاق ئەزالىرى يىغىنى، كادىرلار يىغىنى ۋە پارتىيە سىرتىدىكى زاتلارنىڭ سۆھبەت يىغىنىنى ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ئامما كەڭ ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلۈپ، «چوڭ ئېچىلىش، چوڭ سايراش»، «چوڭ بەس - مۇنازىرە» قانات يايدۇرۇلۇپ، پارتىيە، ئەسكەر ئىستىل تۈزىتىشىگە، خىزمەتنى ياخشىلىشىغا ياردەم بېرىلدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئۆتكۈزدى، يىغىن مەزگىلىدە «ئېچىلىش - سايراش» قانات يايدۇرۇلدى، 350 كىشى سۆز قىلىپ، ھەرخىل پىكىرىدىن 3677 نى بەردى. 1958 - يىل 1 - ئايدا ھەرىكەت سودا - سانائەت، ماتارىپ ساھەسى ۋە ناھىيىلىك يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىغا كېڭەيدى.

ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىدە ئىنتايىن ئاز ساندىكى بۇرژۇئا ئوڭچىلىرى پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ۋە يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن سوتسىيالىستىك ھاكىمىيەتكە ھۇجۇم قىلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ سوتسىيالىزم ئىشىغا بولغان رەھبەرلىكىدە چىڭ تۇرۇپ، يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن سوتسىيالىزم تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، خەلققە رەھبەرلىك قىلىپ، ئوڭچىلارغا قارشى كۈرەش قىلدى. 1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىسىدىكى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى ئوڭچىلارغا قارشى كۈرەشكە ئۆزگەردى. ئوڭچىلارغا قارشى كۈرەش كېڭەيتىۋېتىلگەنلىكتىن، ناھىيە بويىچە ئالتە كىشى خاتا ھالدا ئوڭچى قىلىپ قويۇلدى.

1958 - يىل 9 - ئايدىن 10 - ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە كورلا ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ يولبورۇقىغا بىنائەن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئارىسىدا بىر ئاي داۋام قىلغان يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كۈرەش قانات يايدۇرۇلدى. كۈرەشكە قاتناشقان 108 نەپەر ئازسانلىق مىللەت كادىرىدىن يەرلىك مىللەتچى ئۇنسۇر دەپ پاش قىلىنغىنى ۋە تەنقىد قىلىنغىنى ئىككى، ئېغىر دەرىجىدە يەرلىك مىللەتچىلىك كەيپىياتى بارلىرى 26.

پۈتكۈل ئىستىل تۈزىتىش، ئوڭچىلارغا قارشى تۇرۇش (جۈملىدىن يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش) كۈرىشى 1959 - يىل كۈزدە ئاساسەن ئاياغلاشتى، سەككىز كىشى خاتا ھالدا ئوڭچى ياكى يەرلىك مىللەتچى ئۇنسۇر قىلىپ قويۇلۇپ، ئورۇنسىز زەربىگە ۋە زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى. 1978 - يىلدىكى ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئۇلار ئۈزۈل - كېسىل ئاقلاندى ۋە بۇ خاتالىق تۈزىتىلدى.

§ 5 . «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» ۋە تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش، ئاقلاش

1958 - يىلدىكى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋە خەلق گۈڭشېسىنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەرىكىتى ئۈزلۈكسىز قانات يايدۇرۇلۇۋاتقان «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» كۈرىشى داۋامىدا ئېلىپ بېرىلدى. 1958-يىل 2 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا ناھىيىلىك پارتكوم تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، «ئوڭچىللىق ئىدىيىسى»نى تەكشۈردى، شۇ يىلقى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» پىلانىنى ئورۇنلاشتۇردى. 1959 - يىل 8 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن پارتىيە 8 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 8 - ئومۇمىي يىغىنىدا «پارتىيىنىڭ باش لۇشىيەننىي قوغداش، ئوڭچىل ئاغمىچىلىققا قارشى تۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلايلى» دېگەن قارار ماقۇللىنىپ، پۈتۈن پارتىيە مىقياسىدا «ئوڭچىل ئاغمىچىلىق»قا قارشى كۈرەش قوزغالدى. 1959-يىل 10-ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە ناھىيىلىك پارتكوم ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلاردىكى بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى پارتىيىلىك كادىرلار، گۇڭشې پارتكوم شۇجىلىرى،

گۈڭشىنىڭ پارتىيىلىك باشلىقلىرى، چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكا شۇجىلىرى، ناھىيىگە بىۋاستە قاراش-لىق زاۋۇت - كانلار پارتىيە ياچېيكا شۇجىلىرى ۋە پارتىيىلىك زاۋۇت باشلىقلىرى بولۇپ جەمئىي 81 ئادەم قاتناشقان كېڭەيتىلگەن يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىندا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ «پارتىيە 8 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 - ئومۇمىي يىغىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ قارارلىرىنى ھىمايە قىلىش توغرىسىدىكى قارار»ى ماقۇللاندى؛ ئې كېچىن (ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ سابىق شۇجىسى) ۋە تۇرسۇنخان (سابىق مۇئاۋىن ھاكىم) قاتارلىق بەش كىشىنىڭ ئاتالمىش پارتىيىگە قارشى ھەرىكىتى ۋە ئوڭچىل خاتالىقى نۇقتىلىق پاش قىلىندى ۋە تەنقىد قىلىندى. يىغىندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ ئالاقىدار قارارىغا ئاساسەن، كورلا ناھىيىسىدىكى ھەر دەرىجە-لىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى يەنە پارتكومىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى ياكى ياچېيكا يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ، پارتىيە 8 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى يەنمۇ يەتكۈزۈپ، «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» كۈرىشىنى قانات يايدۇردى.

1959 - يىل 12 - ئايدىن 1960 - يىل 3 - ئايغىچە ناھىيىنىڭ يېزىلىرىدا ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلغان سوتسىيالىستىك تەربىيە مەركىز قىلىنغان خەلق گۈڭشىسىنى تەرتىپكە سېلىش ھەرىكىتىدە ئاتالمىش «كاپىتالىزم ئىدىيىسى ئېغىر بولغان ھاللىق ئوتتۇرا دېھقانلار ۋەكىللىرى» نۇقتىلىق تەنقىد ۋە كۈرەش قىلىندى.

1961 - يىل 12 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم تەكشۈرۈپ ئېنىقلاشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى 5 -، 6 - ئايلاردا ئۆتكۈزۈلگەن مەركىزىي كومىتېت خىزمىتە يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، 1958 - يىلدىن 1961 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىغىچە ئېلىپ بېرىلغان يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» ۋە يېزىلاردىكى ئىستىل تۈزىتىش - گۈڭشىنى تەرتىپكە سېلىش قاتارلىق ھەرىكەتلەردە كۈرەش قىلىنغان ياكى چارە كۆرۈلگەن 320 كادىر ۋە دېھقاننىڭ مەسىلىسى تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ ئاقلاندى، خاتا بىر تەرەپ قىلىنغان كىشىلەر ئاقلاندى ياكى كۆرۈلگەن چارە تۈزىتىلدى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئارقىلىق ئەسلىدە توغرا بىر تەرەپ قىلىنغىنى 209 كىشى بولۇپ، 65.3% نى ئىگىلەيدىغانلىقى، ئاساسەن توغرا بولغىنى 37 كىشى بولۇپ، 11.6% نى ئىگىلەيدىغانلىقى، قىسمەن خاتا قىلىنغىنى 23 كىشى بولۇپ، 7.2% نى ئىگىلەيدىغان-لىقى، ئاساسەن خاتا قىلىنغىنى 15 كىشى بولۇپ، 4.7% نى ئىگىلەيدىغانلىقى، تامامەن خاتا قىلىنغىنى 35 كىشى بولۇپ، 11% نى ئىگىلەيدىغانلىقى مەلۇم بولدى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش خىزمىتى 1963 - يىل 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاساسەن ئاياغلاشتى. يېتەكچى ئىدىيىدىكى سەۋەب تۈپەيلىدىن بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش - ئاقلاش خىزمىتى ئۇزۇل - كېسىل ئىشلەنمىدى.

§ 6 . سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى

1962 - يىلى پارتىيە 8 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 10 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مەملىكەت بويىچە سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. ناھىيىلىك پارتكوم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ «يېزىلاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى يولىيورۇق» نىغا ئاساسەن، ئومۇمىي ئەزالار كېڭەيتىلگەن يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ، 1962 - يىلدىن 1963 - يىل ئەتىيازغىچە يېزىلاردا ئېلىپ بېرىلىدىغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىنى ئورۇنلاشتۇردى. يىغىندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ گۈڭشىنى تەرتىپكە سېلىش ئىشخانىسى

قۇرۇلدى، ئىشخانا تەشكىلات بۆلۈمىدە تەسىس قىلىندى، گۈڭشي، مەيدانلاردىمۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا گۈڭشىنى تەرتىپكە سېلىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى. ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلاردىن 54 كادىر ئاجرىتىلىپ، خىزمەت گۈرۈپپىسى تەشكىل قىلىندى، خىزمەت گۈرۈپپىلىرى سەككىز گۈڭشي، بەش دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە چارۋىچىلىق فېرمىسىغا بۆلۈنۈپ بېرىپ، خىزمەتنى قانات يايدۇردى. بۇ قېتىمقى سوتسىيالىستىك تەربىيىدە خەلق گۈڭشېسىنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى مۇستەھكەملەش، يېزا - ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش مەركەز قىلىنىپ، ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت تەربىيىسى، ئىككى لۇشيەن كۈرىشى تەربىيىسى، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى مەزمۇن قىلىنىپ، كادىرلار، پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى، دېھقانلارغا ئىجابىي تەربىيە بېرىش فاكتىسىدا چىڭ تۇرۇلدى، كۈرەش يېغىنى ئېچىلمىدى، نۇقتىلىق تەنقىد ئېلىپ بېرىلمىدى. سوتسىيالىستىك تەربىيىدىن ئىلگىرى ناھىيە بويىچە 293 گۈڭشي ئەزاسى مەھسۇلاتنى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىشنى ياكى يەرلەرنى بۆلۈشۈۋېلىپ يەككە ئىشلەشنى تەلەپ قىلغان، 317 گۈڭشي ئەزاسى ئۆكۈز، ئات، ئېشەك، ھارۋا، قويلىرىنى قايتۇرۇۋالغان، 596 ئۆيلۈك گۈڭشي ئەزاسى 621.2 مو قالدۇرۇق يەرنى ئارتۇق ئىگىلىۋالغان، 56 ئۆيلۈك گۈڭشي ئەزاسى 56.5 مو مېۋىلىك باغنى ئارتۇق ئىگىلىۋالغان. تەربىيە ئارقىلىق گۈڭشي ئەزالىرى ئەترەتكە 93 ئات، 172 ئۆكۈز، ئون ھارۋا، ئۇچ ئېشەك، 142 تۆياق قوي، 2211 ئۇششاق دېھقانچىلىق سايمىنى، 8407.81 يۈەن نەق پۇل، 9098.63 كىلوگرام ئاشلىق ۋە ئارتۇق ئىگىلىۋالغان يەرلەرنى قايتۇردى. ھەربىرىكەت داۋامىدا تۆت خىل ئۇنسۇر (پومېشچىك، باي دېھقان، ئەكسىلئىنقىلابچى، بۇزۇق ئۇنسۇر) دىن 24 ى كۈرەش قىلىندى (بۇنىڭ ئىچىدە بىرى تەستىقلىتىلىش ئارقىلىق قولغا ئېلىندى). ھەربىرىكەت 1963-يىل 5-ئايدا ئاياغلاشتى.

1963 - يىل 8 - ئايدىن 1964 - يىل 8 - ئايغىچە ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «نۆۋەتتىكى يېزا خىزمىتىدىكى بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدا قارار (لايىھە)»ى (ئالدىنقى ئون ماددا)، «يېزىلاردىكى سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىدىكى بەزى كونكرېت سىياسەتلەر توغرىسىدا بەلگىلىمە (لايىھە)»سى (كېيىنكى ئون ماددا) ۋە «خەلق گۈڭشېسىنىڭ خىزمەت نىزامى (تۈزىتىلگەن لايىھە)» ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، بىر قىسىم گۈڭشېلاردا ھېسابنى، ئامبارنى، مالىيەنى، ئىش نومۇرىنى ئېنىقلاش («كىچىك تۆتنى ئېنىقلاش» دەپ ئاتالدى) قانات يايدۇرۇلۇپ، خەلق گۈڭشېسىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى ياخشىلىنىپ، مالىيە ھېساباتى ئېنىقلىنىپ، يىل ئاخىرىدىكى تەقسىمات ياخشى ئىشلەندى، «تۆتتە ئېنىق بولماسلىق» قا چەك قويۇلۇپ، «تۆتتە ئېنىق بولۇش» ئىشقا ئاشۇرۇلدى. ھەربىرىكەت، ئاساسەن، تەشۋىق قىلىش-سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش، نامراتلارنى زىيارەت قىلىپ ھال-ئەھۋال سوراش، يىلتىز تارتىش-ئالاقە باغلاش، كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار سىنىپىي قوشۇننىڭ بەرپا قىلىش، «تۆتنى ئېنىقلاش» كومىتېتى (گۈرۈپپىسى) قۇرۇپ، چوڭ ئەترەت ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىدە «تۆتنى ئېنىقلاش» داۋامىدا بايقالغان مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش، دۈشمەنگە قارشى كۈرەش ۋە ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنىنى تەشكىللەش قاتارلىق باسقۇچلارغا بۆلۈندى. ھەربىرىكەت 1963-يىل 9 - ئايدىن باشلاپ ئالدى بىلەن يېڭىشەر گۈڭشېسىدا سىناق قىلىندى، ئاندىن كېيىن ناھىيە بويىچە قانات يايدۇرۇلدى، 1965-يىل 5 - ئايغا كەلگەندە ئاساسەن ئاياغلاشتى. سەككىز گۈڭشېدىن ئېلىنغان مەلۇماتقا قارىغاندا، ھەربىرىكەت داۋامىدا ھەرخىل خاتالىق سادىر قىلغان كادىرلاردىن 113ى پاش قىلىنغان، خىيانەت قىلىنغان سومما 43 مىڭ 900 يۈەنگە، قايتۇرۇلغان سومما 23 مىڭ 400 يۈەنگە يەتكەن.

1965 - يىل 6 - ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى تارقاتقان «يېزىلاردىكى سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىدە نۆۋەتتە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بەزى مەسىلىلەر» (قىسقارتىلىپ «23 ماددا» دەپ ئاتالدى) گە ئاساسەن، كورلا ناھىيىسى ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ سىياسەتنى، ئىقتىسادنى، تەشكىلنى، ئىدىيىنى

ئىنقىلاش («چوڭ تۆتنى ئىنقىلاش» دەپ ئاتالدى) سىناق قىلىنىدىغان ناھىيىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. ھەربىرىتكە ئوبلاستلىق سوتسىيالىستىك تەربىيە خىزمىتى ئۆمىكى بىۋاستە رەھبەرلىك قىلدى، ئۆمەك شىتابىدا ئىشخانا، سىياسىي بۆلۈم تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى خىزمەت ئەترىتى ئون، خىزمەت گۇرۇپپىسى 49، كىچىك خىزمەت گۇرۇپپىسى 162، خىزمەت ئەترىتى ئەزاسى 1234 بولۇپ، ھەر بىر ئاساسىي قاتلام ئورۇنغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن خىزمەت ئەترىتىنىڭ ئۇچ ئەزاسى توغرا كەلدى. ھەربىر ئىككى تۇركۈمگە بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى: 1 - تۇركۈمدە چارباغ، شائىخۇ گۈڭشىلىرىدا ۋە ئۇلارغا قاراشلىق توققۇز چوڭ ئەترەت، 38 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدە ئېلىپ بېرىلدى، خىزمەت ئەترىتى ئەزالىرى 6 - ئاينىڭ 15 - كۈنى كەنتلەرگە باردى. قالغان گۈڭشي، مەيدانلار ۋە ناھىيە بازىرىدىكى ئورۇنلاردا 7 - ئاينىڭ باشلىرىدا باشلاندى، بۇ، 2 - تۇركۈمدىكىسى ھېسابلاندى. ھەربىر ئەيياملىق كۆرۈش، «تۆتنى ئىنقىلاش»، قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇچ باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلىپ، 1966 - يىل 2 - ئايدا ئاساسەن ئاياغلاشتى. ھەربىر داۋاملىدا پاش قىلىنغان «تۆتتە ئىنىق بولماسلىق» خاتالىقىنى سادىر قىلغان كادىر 1187 بولۇپ، ئومۇمىي كادىرلارنىڭ 7.66 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى؛ خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، ھايانكەشلىك قىلىش، ئېغىر دەرىجىدە كۆپ يېيىش، كۆپ ئىگىلىۋېلىش خاتالىقىنى سادىر قىلغانلار 328 (بۇنىڭ ئىچىدە كادىر 127، ئامما 201) گە، پۈلغا سۈندۇرۇپ ھېسابلانغان نەرسىلەرنىڭ قىممىتى 123 مىڭ 900 يۈەنگە، ئاشلىق (بېلەت) 6461 كىلوگرامغا يەتتى، قايتۇرۇلغان سومما 65 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ، قايتۇرۇشقا تېگىشلىك سوممىنىڭ 74.5% نى ئىگىلىدى. يۇقىرىقى ھەربىرىلەر كادىرلارنىڭ ئىستىلىنى ياخشىلاش ۋە ئىقتىسادنى باشقۇرۇش جەھەتتە ساقلانغان مەسىلىلەرنى تۈزىتىشتە بەلگىلىك رول ئوينىدى، ئەمما خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان مەسىلىلەر سىنىپىي كۆرەشنىڭ پارتىيە ئىچىدىكى ئىنكاسى دەپ قارالغاچقا، بىر مۇنچە كادىرلار ئورۇنسىز زەربىگە ئۇچرىدى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، كادىرلارغا چارە كۆرۈش مەسىلىسىدە ساقلانغان خاتالىقلار تۈزىتىلدى.

7 §. يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ھەرىكىتى

1964 - يىل ئەتىيازدا كورلا ناھىيىسىدە يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. ھەربىرىتە داجەيلىكلەرنىڭ تەبىئىتىكە قارشى كۈرەش قىلىش ئىنقىلابىي روھى ئۇلگە قىلىنىپ، ھەر مىللەت كادىرلار ۋە ئامما تۈپراقنى ئۆزگەرتىش، سۇنى تېزگىنلەش، ئورمان بەرپا قىلىش، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى ياخشىلاشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى. 1966 - يىلدىن 1968 - يىلغىچە ناھىيىدە 40 مىڭ مودىن ئارتۇق يەر تۈزلەندى، زەيكەش ۋە ئېرىق - ئۆستەڭلەر رېمونت قىلىنىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1968 - يىل 5 - ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ «داجەيدىن ئۆگىنىش ئاممىۋى ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»ى ئىزچىل ئىجرا قىلىنىپ، كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، كورلا ناھىيىلىك داجەيدىن ئۆگىنىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى، ئىشخانىغا بەش خادىم قويۇلدى، ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى لى باۋمىن داجەيدىن ئۆگىنىش ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرلىقىنى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى. گۈڭشىلار-دىمۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ ئاپپاراتلار كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى. شۇ يىلى 6 - ئايدا ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلار، گۈڭشىلار، چوڭ ئەترەتلەر ئېكسكۇرسىيە قىلىش - ئۆگىنىشكە داجەيگە ئەۋەتكەن

كادىرلار قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ناھىيىدىكى 14 گۈڭشې، مەيدانغا بۆلۈنۈپ بېرىپ، ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى ياكى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنى بىرلىك قىلغان ھالدا داجەينىڭ تەجرىبىسىنى يەتكۈزدى، ئىزچىللاشتۇردى ۋە كېڭەيتتى. 1970 - يىلدىن 1974 - يىلغىچە تۆت قېتىم كورلا ناھىيىسى بويىچە يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، «يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش» ئاممىۋى ھەرىكىتىنىڭ دولقۇنى قوزغىتىلدى. تۈپراقنى ئۆزگەرتىش، سۇنى تىزگىنلەش قاتارلىق ئېتىز - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇش پائالىيىتى يەنمۇ قانات يايدۇرۇلدى. 1975 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش يىغىنىنىڭ «پۈتۈن پارتىيە سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، بەش يىل جاپاغا چىداپ جەڭ قىلىپ، داجەيچە ناھىيىلەرنى ئومۇملاشتۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلايلى» دېگەن چاقىرىقى ئاستىدا «تۇنجا بىلەن لۇشىەننى چىڭ تۇتۇپ، قاتتىق ئىشلەپ، زور ئۈزگىرىش ھاسىل قىلىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئۈچ يىلدا ئۇنۇم ھاسىل قىلىپ، بەش يىلدا بىر قاتلاپ، ناھىيىنىڭ قىيابتىدە زور بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىپ، ئاشلىق، پاختىدا پروگراممىدىكىگە يېتىپ، ھەممە ساھەنى ئومۇميۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇپ، داجەيچە ناھىيە بەرپا قىلايلى» دېگەن چاقىرىقنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىەنى ھەققىدىكى تەربىيە داجەيدىن ئۆگىنىشتىكى بىر ئاساسلىق مەزمۇن قىلىندى. كورلا ناھىيىلىك پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىەنى تەربىيىسى خىزمەت ئۆمىكى ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاست، ناھىيىدىن ئاجرىتىلغان 491 كىشىدىن تەركىب تاپتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايوندىن ئەۋەتىلگىنى 98 (ۋەزىپە بىلەن تۇڭۇنگە چۈشۈرۈلگەن بەش كادىر شۇنىڭ ئىچىدە)، ئوبلاستتىن ئەۋەتىلگىنى 253، ناھىيىدىن ئاجرىتىلغىنى 140. خىزمەت ئۆمىكىدە ۋىلايەت، ئوبلاست دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىردىن ئۈچى، ناھىيە - تۇمۇن دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىردىن 21 ى بار ئىدى. خىزمەت ئۆمىكىنىڭ قارىمىقىدا 13 خىزمەت ئەترىتى ۋە بىر قانچە خىزمەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، ئۇلار چوڭ ئەترەت، ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىگە بېرىپ، چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى بىلەن بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىپ، مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزۈش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇشنى ئورۇنلاشتۇردى. 1976 - يىلى مەملىكەتلىك 2 - قېتىملىق يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش يىغىنىدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئوبلاستلىق پارتكوم كورلا ناھىيىسىدىن 1977- يىلى داجەيچە ناھىيە بولۇشنى تەلەپ قىلدى. يىغىندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكوم 500 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشقان تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، قانداق قىلىپ داجەيچە ناھىيە بولۇش ئۈستىدە كەڭ مۇھاكىمىنى قانات يايدۇردى. ئارقىدىنلا، گۇڭشې، مەيدان پارتكومىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى، ھەر دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى، پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى، گۇڭشې ئەزالىرى يىغىنى قاتارلىق بىر قاتار يىغىنلارنى ئۆتكۈزۈپ، 2 - قېتىملىق مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى ۋە ئىزچىللاشتۇردى. 1977 - يىل 4 - ئايدا كورلا ناھىيىسى شىنجاڭدىكى داجەيچە ناھىيە — قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ دوستانە چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، «ئىنقلاب قىلغانلىقنىڭ ئۈستىگە پىداكارلىق بىلەن ئىشلەپ، غەيرەتنى ئاشۇرغانلىقنىڭ ئۈستىگە ئاشۇرۇپ، 1977 - يىلى ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىپ، داجەيچە ناھىيە قۇرۇپ چىقايلى» دېگەن شۇئارنى ئوتتۇرىغا قويدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ھەرىكىتى «سول» چىللىقىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدى. «كاپىتالىزمنى قاتتىق تەنقىد قىلىش»، «كاپىتالىزمنىڭ قۇبرۇقىنى كېسىش» يولغا قويۇلۇپ، يېزا كادىرلىرى، گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ نورمال ئائىلىۋى قوشۇمچە كەسپى، قالدۇرۇق يېرى، قالدۇرۇق چارۋىلىرى كاپىتالىزمنىڭ نەرسىلىرى دەپ قارىلىپ تەنقىد قىلىندى ۋە چەكلەندى. گۇڭشې، ئەترەتلەرنىڭ سانائەت ۋە قوشۇمچە كەسىپلىرى ھەم كۆپ خىل ئىگىلىكىمۇ ئوخشاشلا چەكلىمىگە ئۇچرىدى، بازار - يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئالاقىسى توسۇپ قويۇلدى. كوللېكتىپ ئىگىلىكىنىڭ دارامەت تەقسىماتىدا

داجەيچە ئۆلچەمدىكى ئىش نومۇرى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، بۇنىڭدا تەڭ تەقسىماتچىلىق خاھىشى ئېغىر بولۇپ، گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ ئەمگەك ئاكتىپلىقى ۋە ئىجادچانلىقىنىڭ جارى قىلدۇرۇلۇشىغا تەسىر يەتتى.

1978 - يىلى ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشىگە ئەگىشىپ، كورلا ناھىيىسىدە قالايمىقانچىلىق ئوڭشىلىشقا باشلىدى، يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ئاپپاراتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ھەرىكىتى ئاخىرلاشتى.

§8. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ھەرىكىتى

1966 - يىل 5 - ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېت سىياسىي بيۈروسىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ پروگرامما خاراكتېرلىك ھۆججىتى — «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۇقتۇرۇشى» («167 - مايى، ئۇقتۇرۇشى») نى ماقۇللىدى. 8 - ئايدا ماۋزېدۇڭ «سىلىكبۇنى توپقا تۇتايلى» دېگەن چوڭ خەتلىك گېزىتنى ئېلان قىلدى، 8 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 11 - ئومۇمىي يىغىنى «پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى توغرىسىدىكى قارار» (قىسقارتىلىپ «16 ماددا» دەپ ئاتالدى) نى ماقۇللىدى. شۇ يىلى 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىسىدە «سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» غا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىدى. 7 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، كورلا ناھىيىلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپتە 180 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشقان ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىپ، ئاتالمىش «ئۈچ قارا يىپ» (بۇرژۇئازىيە قارا يىپى، ھازىرقى زامان شىۋجېڭجۇيىچىلە-رىدىن كەلگەن قارا يىپ، يەرلىك مىللەتچىلىك قارا يىپى) نى چوڭقۇر قېزىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. 40 نەچچە ئوقۇتقۇچى «ئۈچ قارا يىپ» نىڭ ژەكىلى سۈپىتىدە ئامما ئالدىدا سازايە قىلىنىدى. شۇنىڭ بىلەن كورلا ناھىيىسىدە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ پەردىسى ئېچىلدى، بۇ ھەرىكەت ئون يىل داۋام قىلدى.

1. قىزىل قوغدىغۇچىلار ھەرىكىتى

1966 - يىل 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ماۋزېدۇڭ قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ يەڭ بەلگىسىنى تاقاپ، بېيجىڭدىكى تېنەنمېن مەيدانىدا پۇتۇن مەملىكەتتىن كەلگەن بىر نەچچە 100 مىڭ قىزىل قوغدىغۇچىنى قوبۇل قىلدى. شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا كورلا ناھىيىسىدىكى مەكتەپلەر، ئىدارە - ئورگانلار، تەشكىلاتلار، گۇڭشېلار، مەيدانلاردا قىزىل قوغدىغۇچىلار تەشكىلاتى كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى، ئۇلار «تۆت كونا» (يەنى ئاتالمىش كونا ئىدىيە، كونا مەدەنىيەت، كونا يوسۇن، كونا ئادەت) نى يوقىتىش، «بارلىق جىن--شەيتانلارنى سۈپۈرۈپ تازىلاش» شۇئارى ئاستىدا جەمئىيەتكە «بۆسۈپ» چىقتى. 8 - ئاينىڭ 26 - كۈنىدىن تارتىپ بىر ھەپتىگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا 116 مەسچىت بۇزۇپ تاشلاندى، 65 كىشىنىڭ ئۆيى ئاختۇرۇلدى. 8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپتىكى قىسمەن قىزىل قوغدىغۇچىلار ج ك پ باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتىغا «ئىسيان كۆتۈرۈپ» كىردى. 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى كورلا ناھىيىسىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەر تاللاپ ئەۋەتكەن 13 قىزىل قوغدىغۇچى رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ كۆرۈك قىلىشىغا قاتنىشىش، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ھەرىكىتىنى كۆرۈش ئۈچۈن بېيجىڭغا ماڭدى. شۇنىڭدىن كېيىن، باشقا جايلاردىكى ئالىي

مەكتەپلەرنىڭ بىر قىسىم قىزىل قوغدىغۇچىلىرى كەينى - كەينىدىن كورلا ناھىيىسىگە ئالاقە باغلاشقا كەلدى، كورلا ناھىيىسىدىكى قىزىل قوغدىغۇچىلارمۇ باشقا جايلارغا ئالاقە باغلاشقا باردى، قىزىل قوغدىغۇچىلار ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قاتارلىق رەھبىرلىرى ئورگانلارغا بېسىپ كىرىپ، ئاتالمىش «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار»، «ئۇچكە قارشى ئۇنسۇرلار» (رەئىس ماۋزېدۇڭغا، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىگە، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ئىنقىلابىي لۇشيەنىڭە قارشى تۇرغۇچىلار) نى تارتىپ چىقىرىپ كۆرەش قىلىشقا باشلىدى. قىزىل قوغدىغۇچىلار «ئىسيان كۆتۈرۈش يوللۇق» دېگەن شۇئار ئاستىدا ھەر تەرەپكە بېرىپ ئالاقە باغلىدى، ئوت قۇيۇرۇلۇق قىلدى، كەلسە - كەلمەس تارتىپ چىقىرىپ كۆرەش قىلدى، بۇ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ دەسلىپىدە كورلا ناھىيىسىدىكى زور مالىمانچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغان مۇھىم سەۋەب بولدى.

1966 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن كېيىنكى يىلنىڭ بېشىغىچە ناھىيىدىكى زاۋۇت - كان، كارخانىلار، مەكتەپلەر، ئىدارىلەر، تەشكىلاتلاردىكى ئىشچىلار، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر، خىزمەتچى خادىملار ھەرخىل نامدىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلارنى قۇردى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار ئوتتۇرىسىدىكى تەرەپبازلىق كۈرىشى بارغانسېرى ئەۋج ئالدى، قىزىل قوغدىغۇچىلار ھەربىكتى 2 - ئورۇنغا ئۆتتى.

2. «27 - يانۋار»دىكى ھوقۇق تارتىۋېلىش

1967 - يىل 1 - ئايدا شاڭخەيدىكى «ئىسيانچى»لار شاڭخەي شەھىرلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئاتالمىش «يانۋار بورىنى»نى چىقاردى. 1 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «خەلق گېزىتى» پرولېتارىيات ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى كەڭ كۆلەمدە بىرلىشىپ، كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلاردىن ھوقۇق تارتىۋالايلى» سەرلەۋھىلىك باش ماقالە باستى. پۈتۈن مەملىكەتتىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى بىلەن كورلا ناھىيىسىنىڭ بىر قىسىم ئورۇنلىرىدىكى «ئىسيانچى»لار «ھوقۇق تارتىۋېلىش قۇماندانلىق شتابى» قۇرۇپ، 1 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى، ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، مالىيە، مەدەنىيەت ھوقۇقلىرىنى تارتىۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ناھىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

3 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى بۇيرۇقىغا بىنائەن «ئۈچ يارەدەم، ئىككى ھەربىي» (سولچىلارنى قوللاش، سانائەتكە يارەدەم بېرىش، يېزا ئىگىلىكىگە يارەدەم بېرىش، ھەربىي ئىدارە قىلىش، ھەربىي تەلىم - تەربىيە) ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلدى. 3 - ئاينىڭ 19 - كۈنى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى، بۇ ئىشخانا كورلا ناھىيىسىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك خىزمىتىگە ۋە ئىشلەپچىقىرىشىغا باشچىلىق قىلدى.

مۇشۇ مەزگىلدە ئاممىۋى تەشكىلاتلار ئوتتۇرىسىدىكى تەرەپبازلىق كۈرىشى تەدرىجىي يۇقىرى ئۆرلەدى. شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، 11 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، 11 - ئاينىڭ 26 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە ۋە 1969 - يىل 1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئېغىر ئەلەم كۈرىشى يۈز بېرىپ، بىر نەچچە ئون ئادەم ئۆلدى، بىر نەچچە 100 ئادەم يارىلاندى، دۆلەتنىڭ 1 مىليون يۈەندىن ئارتۇق مال-مۈلكى زىيانغا ئۇچرىدى.

1969 - يىل 7 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئارمىيە ۋەكىلى، كادىرلار ۋەكىلى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار ۋەكىلىدىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ بىرلىشىشى بىلەن تەشكىل قىلىندى، ئىككى تەرەپ

ئامما ئوتتۇرىسىدىكى ھوقۇق تارتىۋېلىش كۈرىشى ئاياغلاشتى.

3. سىنىپىي قوشۇننى تازىلاش ۋە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى

1968 - يىل 12 - ئايدىن 1969 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىغىچە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەلۇم قىسىم ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى تەشۋىقات ئەترىتى (ئارمىيە تەشۋىقات ئەترىتى) بىلەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى تەشۋىقات ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلىشىپ، يەرلىك ئورۇننىڭ «كۆرەش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش» ئېلىپ بېرىشىغا ياردەم بەردى.

1971 - يىل 1 - ئايدىن 3 - ئايغىچە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت مەركەز تارقاتقان «بېيجىڭ ۋىنخۇا» باسما زاۋۇتى ھەربىي ئىدارە قىلىش كومىتېتىنىڭ ئاممىنى قوزغاپ دۈشمەنگە قارشى كۈرەشنى قانات يايدۇرۇش تەجرىبىسى» نى ۋە مەركەزنىڭ 3-، 5-، 6- نومۇرلۇق ھۆججەتلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئارمىيە تەشۋىقات ئەترىتىنى ناھىيە بازىرى ۋە يېزىلاردىكى ئورۇنلارغا كىرىپ ئورۇنلىشىپ، سىنىپىي قوشۇننى تازىلاش ۋە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» (نەق ئەكسىلئىنقىلابىي بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە زەربە بېرىش، خىيانەتچىلىك - ئوغرىلىققا، ھايانكەشلىككە، بۇزۇپ - چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا قارشى تۇرۇش) ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇشقا تەشكىللىدى. ھەرىكەت مەركەزنىڭ ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىش ۋە تەشۋىق قىلىش، پاش قىلىش - ئېچىپ تاشلاش، كەڭچىلىك قىلىش ۋە قاتتىق چارە كۆرۈش يىغىنى (ئوچۇق سوت يىغىنى) ئېچىشتىن ئىبارەت ئۈچ باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى، ھەرىكەت 1971-يىلىنىڭ بېشىدا ئاساسەن ئاياغلاشتى. «سول» ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكى ۋە تەرەپبازلىقنىڭ كاساپىتى بىلەن ھەرىكەتتە ئېغىر دەرىجىدە كېڭەيتىۋېتىش خاتالىقى سادىر بولدى. ھەرىكەت داۋاملىدا بەزى كىشىلەر يا تارىخىدا مەسىلىسى بولغانلىقى، بەزى خاتالىقلارنى سادىر قىلغانلىقى، يا ئائىلىسىنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى مۇرەككەپ بولغانلىقى، ئاممىا بىلەن مۇناسىۋىتى ناچارراق بولغانلىقى، بەزى كىشىلەر بىلەن يېقىن ئۆتمىگەنلىكى قاتارلىق مەسىلىلەرى تۈپەيلىدىن، بىر كىشى ئىسمىنى ئاتاپ كۆرسەتكەن ھامان باشقىلار ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، دەرھال «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار»، «قارا پارتىيە ئەزاسى»، «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر»، «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى»، «بۇزۇق ئۇنسۇر» دېگەندەك بەدنامىلار چاپلىنىپ، تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىندى. تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىنغان ئادەم 2411 گە يېتىپ، ناھىيىدىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ تەخمىنەن بەش پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيىدىن يۇقىرى رەھبىرىي ئورگانلار تەرىپىدىن تەستىقلىنىپ خاراكتېرى، ئەنزىسى بېكىتىلىپ بىر ياقلىق قىلىنغىنى 225، دۈشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت دەپ بېكىتىلىپ، دۈشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت قاتارىدا بىر ياقلىق قىلىنغىنى 88، «قالپاق» ئاممىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇلغىنى 25، دۈشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت بولسىمۇ خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت قاتارىدا بىر ياقلىق قىلىنغىنى توققۇز، خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتكە ياتىدىغىنى 39، ۋاقتىنچە ئېسىپ قويۇلغىنى 63، باشقىچە بىر تەرەپ قىلىنغىنى بىر. تەشكىللىي جەھەتتىن چارە كۆرۈش داۋاملىدا تۇتۇپ تۇرۇلغىنى، قولغا ئېلىنغىنى، رەجىم ئاستىغا ئېلىنغىنى، قاماق جازاسى بېرىلگىنى 42، خىزمەتتىن قوغلاندى قىلىنغىنى بىر، خىزمەتتىن چېكىندۈرۈلۈپ، تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگىنى سەككىز (ھەرقايسى سىستېمىلار ئۆز ئالدىغا خىزمەتتىن چېكىندۈرۈپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈۋەتكەن ئادەم سانى بۇنىڭ سىرتىدا)، مەمۇرىي جەھەتتىن ياكى پارتىيە ئىچىدە ھەرخىل چارە كۆرۈلگىنى 11. غەيرىي نورمال ئۆلۈپ كەتكىنى 25، بۇنىڭ ئىچىدە تاياق زەربىسى-

دىن ئۆلۈپ كەتكىنى بىر، قىيىن - قىستاق تۇپەيلىدىن ئۆلۈپ كەتكىنى ئىككى. ھەرقايسى گۈرۈنلار 87 ئادەمگە چېتىشلىق 11 ھەرخىل گۈرۈھ ئەنزىسىنى يۇقىرىغا يوللىدى، بۇلار ئاساسىي جەھەتتىن خاتا ئەنزىگە ياتىدۇ.

1971 - يىل 6 - ئايدىن ئېتىبارەن ناھىيىلىك پارتكوم سىنىپىي قوشۇننى تازىلاش ۋە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى داۋامىدىكى خاتالىقلارنى تەدرىجىي تۈزەتتى.

4. «لىن بياۋنى، كۆڭزىنى تەنقىد قىلىش» ھەرىكىتى ۋە «ئوڭ-چىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلىغا قايتۇرما زەربە بېرىش»

1974 - يىل 2 - ئاينىڭ 8 - كۈنى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى بىلەن كورلا ناھىيىسى بىرلىكتە سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، مەركەز، ئاپتونوم رايونىنىڭ «لىن بياۋنى، كۆڭزىنى تەنقىد قىلىش» قا دائىر يولىيورۇقلىرىنى يەتكۈزدى ۋە ئىزچىللاشتۇردى. يىغىندىن كېيىن، ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - ئورگانلاردىن تارتىپ ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىغىچە ئۆگىنىش كۈرسلىرى ئېچىلىپ، تەنقىد قىلىش يىغىنلىرى ئۆتكۈزۈلۈپ، مەخسۇس تەنقىد سەھىپىلىرى ئېچىلىپ، «قانۇنچىلارغا باھا بېرىش، كۆڭزىچىلارنى تەنقىد قىلىش» قانات يايدۇرۇلدى. لىن بياۋنىڭ «كۈڭ لاۋ ئېرنىڭ «ئۆزۈڭنى تۆت، ئەدەبكە قايت، دېگەن نەمىسىنى ئۇلگە قىلىپ، كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرۈش» تەك جىنايى قىلمىشى، «كۆڭزى، مېڭزى يولى» تەنقىد قىلىنىدى ھەمدە ئەملىيەتكە بىرلەشتۈرۈلۈپ، لىن بياۋنىڭ شىنجاڭدىكى «گۇماشتىسى» پاش قىلىنىدى ۋە تەنقىد قىلىنىدى. «تىرىلدۈرۈش - چېكىنىشتىن ئىبارەت ئەكسىيەتچىل پىكىر ئېقىمىغا قايتۇرما زەربە بېرىلىپ، كاپىتالىستىك خاھىشلار تەنقىد قىلىنىپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى، نىڭ ئۇلۇغ نەتىجىلىرى مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى». ھەرىكەت داۋامىدا كورلا ناھىيىسىدە يەنە بىر تۈركۈم كادىرلار ۋە ئاممىا تەنقىد قىلىنىدى ۋە زەربىگە ئۇچرىدى.

1976 - يىل 3 - ئايدا كورلا ناھىيىسى يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن، ئاتالمىش «دېڭ شياۋپىڭنى تەنقىد قىلىش، ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلىغا قايتۇرما زەربە بېرىش» نى قانات يايدۇردى، بۇنىڭدا دېڭ شياۋپىڭنىڭ 1975 - يىلى مەركەزنىڭ خىزمىتىگە باشچىلىق قىلغان مەزگىلدە ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىشنى يولغا قويۇشتا ئېرىشكەن نەتىجىلىرى ئىنكار قىلىنىدى، «ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ» دەيدىغان قاراش ئۇستىدە قاتتىق تەنقىد ئۇيۇشتۇرۇلدى، مۇڭاپىق قائىدە - تۈزۈملەرگە «تىزگىنلەش، قىسىش، بېسىش» دەپ ھۇجۇم قىلىنىدى، دېھقانلاردىكى «خۇسۇسىي مۇلۇكچە-لىك قۇيرۇقى» نى كېسىش تەكىتلەندى، شۇنىڭ بىلەن پاختا، ياغلىق دان مەھسۇلاتى ۋە چارۋا ئېغىر دەرىجىدە كېمەيىپ كەتتى. يېزىلاردىكى كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم يېقىنقى ئون يىل ئىچىدىكى ئەڭ تۆۋەن سەۋىيىگە چۈشۈپ قالدى.

§ 9. قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش

1976 - يىل 10 - ئايدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۈروسى كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ، جياڭ چىڭ، جاڭ چۇنچياۋ، ياۋۇەنيۈەن، ۋاڭ خۇڭۋېن ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىنى تارمار قىلدى، شۇنىڭ بىلەن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئىبارەت ئون يىللىق ئىچكى مالىمانچىلىققا خاتىمە بېرىلدى.

1. «پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگىرىش، زەربە بېرىش» ھەرىكىتى

1976 - يىل 11 - ئايدا ناھىيىدە «پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگىرىش، زەربە بېرىش» ھەرىكىتى (لىن بياۋ، «توّت كىشىلىك گۈرۈھ»نىڭ پارتىيىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش، ھوقۇق تارتىۋېلىشنى قەستلىگەن جىنايەتلىرىنى پاش قىلىش، لىن بياۋ، «توّت كىشىلىك گۈرۈھ» نىڭ ئىنتايىن «سول» پىكىر ئېقىمىنى تەنقىد قىلىش، ئۇرۇش، چېقىش، بۇلاشقا مۇناسىۋەتلىك ئىش ۋە ئادەملەرنى، مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپ مەسىلىلەرنى ئۆزگىرىش، سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە، خىيانەتچىلىك - ئوغرىلىققا، ھايانكەشلىككە زەربە بېرىش) قانات يايدۇرۇلدى.

1976 - يىل 11 - ئايدىن 1977 - يىل 10 - ئايغىچە ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ «ھازىرقى ئۆگىنىش ۋە تەنقىد ھەققىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقاتتى، ناھىيىلىك پارتكومدا ئۆزگىرىشقا رەھبەرلىك قىلىش گۈرۈپپىسى ۋە ئۇنىڭ ئىش بېجىرىش ئاپپاراتى قۇرۇلدى. ئۇچ قېتىم ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى، بىر قېتىم ناھىيە دەرىجىلىك ئورگانلار پارتىيە ياچېيكا شۇجىلىرىنىڭ ئۆگىنىش كۇرسى ئۆتكۈزۈلۈپ، «پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگىرىش، زەربە بېرىش» ھەرىكىتى مۇزاكىرە قىلىنىپ، ئورۇنلاشتۇرۇلدى. «ئۆزگىرىش يېتىش يىغىنى» ئۆتكۈزۈش، ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىش ئارقىلىق يەتتە كىشىنىڭ مەسىلىسى ئۆزگىرىلدى.

1978 - يىل 11 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئاۋغۇست خىزمەت يىغىنى ۋە ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم سېنتەبىر خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىنقىلابنى تۆتۈشقا رەھبەرلىك قىلىش گۈرۈپپىسى قۇرۇدى، گۈرۈپپا قارىمىقىدا «پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگىرىش، زەربە بېرىش» ئىشخانىسى قۇرۇلدى، گۈڭشې - مەيدانلار ۋە ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردا شۇنىڭغا مۇناسىپ بەنزە قۇرۇلدى. ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئورگىنى، پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىلىدىغان نۇقتىلىق ئورۇن قىلىپ بېكىتىلدى، ناھىيە بويىچە «پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگىرىش، زەربە بېرىش» يەنمۇ كەڭ قانات يايدۇرۇلدى. 1979 - يىل 4 - ئايغىچە ناھىيىدە «ئۆزگىرىش يېتىش» ھەرىكىتى كەڭ قانات يايدۇرۇلۇپ، «توّت كىشىلىك گۈرۈھ»نىڭ پارتىيىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش، ھوقۇق تارتىۋېلىش سۈيىقەستى بىلەن چېتىشلىقى بار ئادەم ۋە ئىشلار ئۆزگىرىلدى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كورلا ناھىيىسىدە يۈز بەرگەن 11 چوڭ ئىشقا بىرلەشتۇرۇپ، 115 كىشى «ئۆزگىرىش يېتىش» يىغىنىغا نۆۋەتلىق قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ ۋەقە داۋامىدىكى سەرگۈزەشتىلىرىنى بايان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ھەم ناھىيىگە بىۋاسىتە قاراشلىق ئورۇنلار پاش قىلىش يىغىنى، ئېچىكى ۋە تاشقى جەھەتلەردىن تەكشۈرۈش، سۆھبەت يىغىنى ئۇيۇشتۇرۇش، ئەھۋالدىن خەۋىرى بار كىشىلەرنىڭ ئۆگىنىش كۇرسىنى ئۆتكۈزۈش قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق ھەقىقىي ئەھۋالنى ئايدىڭلاشتۇردى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» داۋامىدا ناھىيە دەرىجىلىك ئورگانلاردىلا 295 كىشى قاماپ قويۇلدى، تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىندى، قىيناپ سوراق قىلىندى، ھۆ، بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئون پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلىدى؛ 94 كىشى ھەرخىل دەرىجىدە ئادەم ئۆردى، 113 كىشى باشقىلار تەرىپىدىن ئۆرۇلدى. ناھىيىلىك پارتكوم «ئۆزگىرىش يېتىش» قا قاتناشقان كۆپ ساندىكى خادىملارنى ۋاقتىدا ئاقلىدى. پۈتكۈل پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگىرىش ۋە ئىككىگە زەربە بېرىش ھەرىكىتى داۋامىدا

ناھىيە بويىچە 17 كىشى بىر تەرەپ قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە تۆت كىشى (بۇنىڭ ئۇچى ئۇرۇش، چېقىش، بۇلاش بىلەن شۇغۇللانغان، بىرى خىيانەتچى) قولغا ئېلىنىپ، قانۇن بويىچە جازالاندى، 12 كىشى (بۇنىڭ ئىچىدە خىيانەتچى ئىككى، باشقا مەسلىسى بارلار ئون) گە مەۋرىي چارە كۆرۈلدى.

2. سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

1971 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە ناھىيىلىك پارتكوم سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش خىزمىتىنى كۆپ قېتىم ئورۇنلاشتۇردى ۋە قانات يايدۇردى. 1971 ـ ۋە 1974 ـ يىللىرى ناھىيىلىك پارتكوم قايتا تەكشۈرۈش خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ ۋە قايتا تەكشۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇپ، سىنىپىي قوشۇننى تازىلاش، «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىدە خاراكتېرى، ئەنزىسى بېكىتىلگەن 207 كىشىنىڭ مەسلىسىنى قايتا تەكشۈردى، بۇنىڭ ئىچىدە تامامەن خاتا قىلىپ قويۇلغان 50 كىشى تولۇق ئاقلاندى، قىسمەن خاتا قىلىپ قويۇلغان 38 كىشى قىسمەن ئاقلاندى، 55 كىشى ئۈستىدىن چىقىرىلغان ئەسلىدىكى يەكۈن ساقلاپ قېلىندى، خىزمەتتىن چېكىندۈرۈلۈپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈۋېتىلگەن يەتتە كىشى قايتۇرۇپ كېلىندى؛ غەيرىي نورمال ئۆلۈپ كەتكەن خادىملارنىڭ ئۆلۈش سەۋەبى تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ، 22 كىشىنىڭ ئۆلۈمدىن كېيىنكى ئىشلىرى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىندى.

1978 ـ يىل 6 ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئوبلاستلىق پارتكوم ئۆتكۈزگەن سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشتىكى چېگىش ئەنزىلەر سۆھبەت يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ناھىيىگە قاراشلىق ئىدارە-ئورۇنلار ۋە گۇڭشې ـ مەيدانلار مەسئۇللىرىنىڭ يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ، يىغىن روھىنى يەتكۈزدى ۋە سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش خىزمىتىنى يەنمۇ ئىلگىرلەپ ئورۇنلاشتۇردى. سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنى قۇردى، گۇرۇپپا قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 1981 ـ يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمغىچە بولغان ئۈچ يىل ئىچىدە 2729 كىشىنىڭ مەسلىسى يېڭىباشتىن قايتا تەكشۈرۈلدى، قايتا تەكشۈرۈش ئارقىلىق 2723 كىشى ئۈستىدىن سىياسەت ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، ئەنزە ئاياغلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇيانقىغا ياتىدىغىنى 2458 كىشى، «تۆتنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتىگە ياتىدىغىنى 168 كىشى، ئۇچىلارغا قارشى كۆرەشكە ياتىدىغىنى 56 كىشى، باشقىلار 41 كىشى؛ تامامەن خاتا قىلىپ قويۇلغان 1686 كىشى تولۇق ئاقلاندى، قىسمەن خاتا قىلىپ قويۇلغان 871 كىشى قىسمەن ئاقلاندى، 73 كىشى ئۈستىدىن چىقىرىلغان ئەسلىدىكى يەكۈن ساقلاپ قېلىندى، بىر كىشى ئۈستىدىن بېكىتىلگەن خاراكتېر ئۆزگىرتىلدى، ئىلگىرى يەكۈن چىقىرىلمىغان 61 كىشى ئۈستىدىن توغرا يەكۈن چىقىرىلدى، 31 كىشىنىڭ ئىشى باشقىچە بىر تەرەپ قىلىندى؛ 23 كىشىنىڭ پارتىيەئىلىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، 234 كىشىنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، 37 كىشى خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن پېنسىيەگە چىقىرىلدى؛ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» داۋامىدا غەيرىي نورمال ئۆلۈپ كەتكەن 32 كىشىنىڭ ئۆلۈمدىن كېيىنكى ئىشلىرى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىندى. 1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا شەھەرلىك پارتكوم ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى ھۆججىتىنىڭ روھى بويىچە شەھەرلىك سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنى تەرتىپكە سالدى، سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش خىزمىتىنى بىر مۇقاۋىن شۇجى باشقۇرۇشنى، تەشكىلات بۆلۈمى ئومۇمىي جەھەتتىن تۆتۈشنى بەلگىلىدى ھەمدە ئون نەچچە كادىر ئاجرىتىپ، ئىككى ئىشخانا، بىر گۇرۇپپا (يەنى زىيالىيلار سىياسىتى ۋە كادىرلار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى، بىرلىكسەپ سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى ۋە خۇسۇسىي ئۆي سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش گۇرۇپپىسى)

قۇرۇپ، تارىختىن قېلىپ قالغان ھەرخىل مەسىلىلەرنى قايتا تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. 1986 - يىل 10 - ئايغىچە زىيالىيلارنىڭ تارىختىن قېلىپ قالغان مەسىلىسىدىن 75 ى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ ھەل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە تارىختىن چىقىرىلغان يەكۈن ئۆزگەرتىلگىنى تۆت؛ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا مال - مۈلۈك ئاختۇرۇلغانلىق مەسىلىسىدىن 19 ى بىر تەرەپ قىلىندى (17 سى ئېنىقلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئىككىسى ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ بېجىرىشىگە يوللاپ بېرىلدى)، ئاختۇرۇلغان مال-مۈلۈك ھەققى ئۈچۈن 2056.4 يۈەن پۇل تۆلەپ بېرىلدى؛ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئىش ھەققى توختىتىلغانلىق مەسىلىسىدىن ئونى بىر تەرەپ قىلىنىپ، 1149.94 يۈەن پۇل تولۇقلاپ بېرىلدى؛ كادىرلار ئارخىپىدىن 17 سى ئېنىقلاندى؛ ئون نەچچە ئادەمنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئىگىلىۋېلىنغان، چېقىۋېتىلگەن 29 ئېغىز خۇسۇسىي ئۆيى ئېنىقلىنىپ قايتۇرۇلدى، 2050 يۈەن پۇل تۆلەپ بېرىلدى؛ ئاتا - ئانىسىنىڭ مەسىلىسىگە چېتىلىپ يېزىغا چۈشۈرۈلگەنلەردىن 11 كىشىنىڭ شەھەر نوپۇسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، كادىرلارغا مۇناسىۋەتلىك قېلىپ قالغان مەسىلىدىن 268 ى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ ھەل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە كادىرلار ئارخىپىدىن 132 سى ئېنىقلاندى، ئىش ھەققىنى تولۇقلاپ بېرىش مەسىلىسىدىن 13ى ھەل قىلىندى (37 مىڭ 700 يۈەن پۇل تولۇقلاپ بېرىلدى). بىرلىكسەپ ئويىپكتلىرىغا مۇناسىۋەتلىك تارىختىن قېلىپ قالغان مەسىلىدىن 167 سى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ ھەل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە گومىنداڭنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ھەقسىزتكە قايتقان خادىملىرىغا ئالاقىدار سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە دائىر مەسىلە 27؛ خاتا ھالدا ئوڭچى، يەرلىك مىللەتچى قىلىپ قويۇلغانلار ۋە ئۇلارغا چېتىلىپ قالغان خادىملارنى ئاقلاش، كۆرۈلگەن چارىنى تۈزىتىش ۋە ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا دائىر 61 ئىش ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى؛ تەيۋەنلىك قېرىنداشلار، تەيۋەنلىك قېرىنداشلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئالاقىدار سىياسەتكە دائىر بەش مەسىلە ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى؛ خۇسۇسىي ئۆيگە ئالاقىدار سىياسەت ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، 43 ئەنزە ئىياغلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىككى ئائىلىنىڭ يەتتە ئېغىز ئۆيى قايتۇرۇپ بېرىلدى؛ 15 ئۆيلۈك شەھەر ئائىلىسىگە 3.4 مو جايلىق يەر ھەل قىلىپ بېرىلدى، بۇنىڭ باھاسى 13 مىڭ 600 يۈەن؛ ئالتە ئائىلىنىڭ ھەقسىز چېقىۋېتىلگەن تۇرالغۇ ئۆيىگە 3300 يۈەن تۆلەپ بېرىلدى؛ چېقىۋېتىلگەن تۇرالغۇ ئۆيىگە ئۆزاققىچە ھەق بېرىلمىگەن 20 ئائىلىگە 3124 يۈەن پۇل تۆلەپ بېرىلدى.

§10. تۈزۈلمە ئىسلاھاتى

1. پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىكى ئاپپارات ئىسلاھاتى

1984-يىل 11-ئايدا كورلا شەھىرىدىكى شەھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ ئاپپارات ئىسلاھاتى لايىھىسى ئوبلاستلىق پارتكوم، ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن يولغا قويۇلدى. ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى سىياسىي قانۇن كومىتېتى، يېزا خىزمەت بۆلۈمى، پارتىيە تارىخى - تەزكىرە ئىشخانىسى، ئارخىپ بۆلۈمى، پېشقەدەم كادىرلار خىزمىتى بۆلۈمىنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلدى، خىزمەت ئاپپاراتى 12 گە يەتتى؛ ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تەسىس قىلىندى، ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئورگانلار كومىتېتى، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى، شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى شەھەرلىك كومىتېتى، شەھەرلىك

ئايالار بىرلەشمىسى، شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ساقلاپ قېلىندى؛ شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمەت تارماقلىرى ئەسلىدىكى 25 تىن 37 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ساقلاپ قېلىنغىنى 21، قوشۇلغىنى 16، خاراكتېرى ئۆزگەرتىلگىنى بىر، ئەمەلدىن قالدۇرۇلغىنى ئۈچ. يېڭى رەھبەرلىك بەنزە ئىنقىلابىيلاشتۇرۇش، ياشلاشتۇرۇش، بىلىم ئەھلىگە ۋە كەسىپ ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش تەلىپى بويىچە تەرتىپكە سېلىندى ۋە سەپلەندى.

تەكشەلگەندىن كېيىنكى شەھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبىرلىرى كادىرلىرى ئىچىدە ئوتتۇرا تېخنىكومدىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولغانلار 73.7%نى، ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولغانلار 47.4% نى ئىگىلىدى؛ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى ئاپپارات ئىسلاھاتىدىن ئىلگىرىكى 55.4 ياشتىن 46.9 ياشقا چۈشتى.

كادىرلارنى تاللاپ ئۆستۈرۈشتە مەلۇماتىغمۇ، ئەخلاق، قابىلىيەت، ۋەزىپە ئورۇنداش ئەھۋالى، نەتىجىسى قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەمەلىي ئىپادىسىگمۇ قارىلىپ، ئامما ئىنىڭ رايىنى سىناش، ئامما كۆرسىتىش، تەشكىلات تارمىقى تەكشۈرۈپ ئىگىلەش، پارتكوم كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىپ بەلگىلەش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، بىر تۈركۈم ھەر مىللەت رەھبىرلىرى كادىرلار ھەر دەرىجىلىك تارماقلاردىكى رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا تاللاپ ئۆستۈرۈلدى.

شۇ يىلى 12 - ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ يېزا خەلق كۆمىتېتلىرىدا ھاكىمىيەت بىلەن كۆمىتېنى ئايرىۋېتىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنىغا ئاساسەن، شەھەردىكى ئون كۆمىتې ئون يېزىغا ئۆزگەرتىلدى، يېزىلاردا يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى.

2. يېزىلاردىكى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى

1980 - يىلى شەھەردىكى يېزىلاردا «بەشنى بېكىتىش، بىرنى مۇكاپاتلاش» (يەرنى، ئەمگەك كۆچىنى، مەھسۇلاتنى، تەننەرخنى، ئىش نومۇرىنى بېكىتىش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرغانلارنى مۇكاپاتلاش) ئاساس قىلىنغان ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى دەسلەپكى قەدەمدە ئورنىتىلدى. 1981 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە مەركەزنىڭ «يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يەنمۇ كۆچەيتىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش توغرىسىدىكى بىر قانچە مەسىلە»، «يېزىلاردىكى ھازىرقى ئىقتىسادىي سىياسەتكە دائىر بىر قانچە مەسىلە» دىن ئىبارەت يولىيورۇقلىرى ۋە «تەكشەش، ئىسلاھ قىلىش، رەتكە سېلىش، ئۆستۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، كىچىك بۆلەكلەر بويىچە ھۆددىگە بېرىپ، نورمىلىق باشقۇرۇش، گۇرۇپپىلارغىچە ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتنى ئەمگەك كۆچىگە بىرلەشتۈرۈش، ئۇزۇقلۇق ئاشلىق ئېتىزىغا مەسئۇلىيەت ئېتىزىنى قوشۇش، چوڭ كۆتۈرە بېرىش، كەسىپلەر بويىچە ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھېسابلاش قاتارلىق شەكىللەر قوللىنىلدى. يەنمۇ ئىلگىرىلەپ شەھەر يېزىلىرىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئەتراپىدىكى ئائىلىلەر بويىچە ھۆددىگە بېرىشنى ئاساس قىلغان مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، دېھقانلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى يەنمۇ كېڭەيتىلىپ، باشقۇرۇشنى ھەددىدىن ئارتۇق مەركەزلەشتۈرۈۋېتىش، ئەمگەكتە قۇرۇق داغدۇغا پەيدا قىلىش ۋە تەقسىماتچىلىق ئىللەتلىرى تۈگىتىلدى. پارتىيەنىڭ يېزىلارغا ئائىت بىر قاتار ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ئارقىلىق دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقى ئىشقا سېلىنىپ، يېزا ئىگىلىكىدىن يىلمۇ يىل مول ھوسۇل ئېلىندى. 1984 - يىلدىكىسىنى 1979 - يىلدىكىسى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي

مەھسۇلات قىممىتى 13 مىليون 420 مىڭ يۈەندىن 30 مىليون 880 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 130% ئاشتى، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 18.1% تىن ئېشىپ باردى؛ ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىق 16 مىليون 50 مىڭ كىلوگرامدىن 23 مىليون 470 مىڭ 500 كىلوگرامغا يېتىپ، 46.2% ئاشتى؛ ئېلىنغان ئومۇمىي پاختا 8560 دەندىن 24 مىڭ 270 دەنگە يېتىپ، 184% ئاشتى؛ ياغلىق زىرائەت تېرىلغۇ كۆلىمى ئازايغان ئەھۋالدا ئېلىنغان ئومۇمىي ياغلىق دان 561 مىڭ 500 كىلوگرامدىن 591 مىڭ 500 كىلوگرامغا يېتىپ، 5.3% ئاشتى؛ يىل ئاخىرىدا قولدا قالغان چارۋا 140 مىڭ تۇياقتىن 205 مىڭ 300 تۇياققا يېتىپ، 46.6% ئاشتى؛ تىكلىگەن كۆچەت تۈتقان يەر كۆلىمى 12 مىڭ موغا يەتتى؛ يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىم 72 يۈەندىن 300 يۈەنگە يېتىپ، 316.8% ئاشتى.

1985 - يىلى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى بىر تۈتاش سېتىۋېلىش، ۋەزىپە بەلگىلەپ سېتىۋېلىش تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنىپ، يېزىلاردىكى كەسىپ قۇرۇلمىسى تەڭشىلىپ، نوقۇل ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسى يېرىك يېزا ئىگىلىكىنى ئاساس قىلىپ، يېزا - بازار كارخانىلىرى ۋە مېۋە - چېۋە، كۆكتات ئىشلەپچىقىرىشنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرىدىغان ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسىغا ئۆزگەرتىلدى؛ بازار ئارقىلىق تەڭشەش كېڭەيتىلىپ، تۈرلۈك ئەھۋالغا ئاساسەن يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىغا قارىتا توختام بويىچە زاكاز قىلىپ سېتىۋېلىش ۋە بازاردا سېتىۋېلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

يېزىلاردىكى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ۋە شەھەر - يېزىلاردىكى فۇنكسىيىلىك تارماقلارنىڭ يۈرۈشلەشكەن ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش داۋامىدا يېزىلاردىكى ئىقتىسادىي ئايلىنىش تەدرىجىي ھالدا باھا، باج، ئامانەت - قەرز، قانۇن - نىزام قاتارلىق ۋاستىلەر ئارقىلىق تەڭشىكە ئۆتكۈزۈلۈپ، رايون خاراكتېرلىك ئىقتىسادىي ھەمكارلىق تەشكىلاتلىرى كەينىدىن قۇرۇلۇپ، ئىجتىمائىيلاشقان مۇلازىمەت كۆچەيتىلدى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى، دېھقان، چارۋىچىلارنىڭ كۆپ خىل ئىگىلىكنى قانات يايدۇرۇشىغا مەدەت بېرىلدى، زاۋۇت قۇرۇش، سودا دۇكىنى ئېچىش، ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋە ترانسپورت بىلەن شۇغۇللىنىش قاتارلىق ئىشلار يامغۇردىن كېيىنكى بامبۇك نوتىسىدەك دېھقان، چارۋىچىلار ئارىسىدا ئەۋج ئالدى. يېزا ئىقتىسادى پەيدىنپەي كەسىپلىشىش، تاۋارلىشىش، زامانىۋىلىشىش يۆنىلىشىگە قاراپ يۈزلەندى.

3. شەھەردىكى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى

1983 - يىلى پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا سانائەت كارخانىلىرى تەرتىپكە سېلىنىدى. كارخانا رەھبەرلىك بەزىسى تەرتىپكە سېلىنىپ ۋە كۈچەيتىلىپ، كارخانا ئورگىنىدىكى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانمايدىغان خادىملار ئىخچاملاندى؛ ھەرخىل قائىدە - تۈزۈملەر مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەت ئۈزۈلمارا بىرلەشتۈرۈلگەن ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى دەسلەپكى قەدەمدە ئورنىتىلدى؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى تۈزۈمى ئورنىتىلىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر كارخانىنى دېموكراتىك باشقۇرۇشقا قاتناشتۇرۇلدى. 1985 - يىل 1 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، شەھەرلىك پارتكوم «ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى پىكىر» (سىناق نۇسخا) نى كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر ئىسلاھاتىدىكى دەسلەپكى لايىھە سۈپىتىدە ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئىجرا قىلىشىغا چۈشۈرۈپ بەردى.

سودا - سانائەت كارخانىلىرىدا تاۋار ئوبوروتىنى جانلاندۇرۇش، تاۋار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىغا قولايلىق يارىتىش، ئىقتىسادىي ئونۇمنى ئۆستۈرۈش مۇھىم نۇقتا قىلىنىپ،

كۆتۈرە بېرىش مەركەز قىلىنغان، دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخستىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ مەنپەئىتى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى، پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش يولغا قويۇلدى، سودا سىستېمىسىدا مەمۇرىيەت بىلەن كارخانىنى ئايرىش، مەمۇرىي ئورگانلارنى ئىخچاملاش، تۆۋەنگە ھوقۇق بېرىش، كىچىك كارخانىلارنى ئۆز ئالدىغا ئىگىلىك باشقۇرۇشقا، پايدا - زىيىنغا ئۆزى مەسئۇل بولۇشقا قويۇپ بېرىش نۆقتىلىق تۈتۈلدى، يىللىق پايدىسى 80 مىڭ يۈەندىن ئاز بولغان 31 كىچىك ماگىزىن - دۇكاندا «دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدا بولۇش، كوللېكتىپ ئىگىلىك باشقۇرۇش، بەلگىلىمە بويىچە باج تاپشۇرۇش، پايدا - زىيىنغا ئۆزى مەسئۇل بولۇش» يولغا قويۇلۇپ، بۇلارنى ئىشچى - خىزمەتچىلەر كوللېكتىپ ياكى شەخسىي ئىجارىگە ئېلىپ باشقۇردى. چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلاردا ھەر خىل شەكىلدىكى مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرى ئورنىتىلىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، كارخانىلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقى كېڭەيتىلدى.

كورلا شەھىرى توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادىي بىرلىشىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، مەبلەغ، ئىختىساسلىق خادىم ۋە تېخنىكا كىرگۈزۈش ئۈچۈن، «باش ئەگمىنى ئېچىۋېتىپ، ھەر تەرەپتىن كەلگەن مېھمانلارنى سەمىمىي قارشى ئالىمىز» دېگەن تەشەببۇسنى ئوتتۇرىغا قويىدى ھەمدە بۇنىڭغا ئالاقىدار ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرىنى بەلگىلىدى. شەھەر ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشغا ئەگىشىپ، سودا-سانائەت، مالىيە - سودا ئىشلىرى تېزلىكتە راۋاجلاندى، بازارلار ئاۋاتلىشىپ، سېتىۋېلىش - سېتىش تەڭ گۈللەندى. 1988 - يىلى سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 24 مىليون 766 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى، 1985 - يىلدىكىسىنى تۆپ سان قىلىپ ھېسابلىغاندا، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 41.13% ئاشتى. 1985 - يىلدىن كېيىن، ھۆددىگە بېرىش - ئىجارىگە بېرىش ئاساس قىلىنغان ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى داۋاملىق يولغا قويۇلۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، «كارخانا قانۇنى» ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، بىر قىسىم كارخانىلاردا پاي تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، بۇنىڭ بىلەن كارخانىلار ئۆز ئالدىغا ئىگىلىك باشقۇرۇش، پايدا - زىيىنغا ئۆزى مەسئۇل بولۇش، ئۆزىنى ئۆزى چەكلەش مېخانىزمىنى بەرپا قىلىش يۈنىلىشىگە قاراپ راۋاجلاندى.

11 §. سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1. «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» پائالىيىتى

1982 - يىلى ج ك پ مەركىزىي كومىتېت ئۇيۇشتۇرۇشچىسى ج ك پ مەركىزىي كومىتېت تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ «‹بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، پائالىيىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا دوكلات» نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، 1982 - يىلدىن باشلاپ ھەر يىلى 3 - ئاينى «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» قىلىپ بەلگىلىدى. 3 - ئاينىڭ بېشىدا كورلا شەھەرلىك پارتكوم بىلەن ناھىيىلىك پارتكوم شەھەرلىك پارتكوم، ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈملىرى ۋە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ «‹بەش بولۇش، تۆت گۈزەل›، ‹مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى› پائالىيىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلات» ى، «‹بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ۋە ‹ئومۇمىي خەلق مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى، پائالىيىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى پىكىر» نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، كورلا شەھەرلىك، ناھىيىلىك ۋە ھەر قايسى سىستېما، ئورۇنلارنىڭ «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى»

پائالىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۈرۈپپىلىرىنى قۇردى. 3-ئاينىڭ 3 - كۈنى ئوبلاست بىلەن شەھەر بىرلىكتە كوررلا شەھىرىدە تۈرۈشلۇق ئورنىلار مەسئۇللىرى قاتناشقان «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك ھولۇش ئېيى» سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئۆتكۈزدى. ھەرقايسى سىستېمىلار، ئورۇنلارمۇ كەينىدىن سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش داۋامىدا ئىدىيۋى تەربىيىنى مەركەز قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىشنى ئالدىنقى شەرت قىلىش، پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق، ناچارلىقنى ئاساسلىق ھۇجۇم نىشانى قىلىش، «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش» (ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت، ياخشى تەرتىپ، گۈزەل مۇھىت بولۇش، ئىلغار-لاردىن ئۆگىنىش) نى ئاساسىي مەزمۇن قىلىشتا چىڭ تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

شەھەر (ناھىيە) لىك پارتكوم، شەھەر (ناھىيە) لىك ھۆكۈمەتلەر «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» تەشۋىقات - تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش داۋامىدا 25 قېتىم تەشۋىقات ئاپتوموبىلى چىقاردى. تەشۋىقات، مەدەنىيەت قاتارلىق تارماقلار ئون قېتىم فوتو سۈرەت، گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزدى، كۆرگەزمىگە 114 سۈرەت قويۇلدى، بەش تەشۋىقات ۋېتىرىنىسى توققۇز قېتىم كۆرگەزمە قىلىندى، شەھەر (ناھىيە) لىك رادىئو ئۇزىلى ۋە ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى رادىئو ئۇزىللىرى 1953 مەخسۇس خەۋەر-ماقالە ئاڭلاتتى، 694 پىلاكات، 212 تەشۋىقات رەسمى ئېسىلدى، 531 سان قارا تاختا گېزىتى چىقىرىلدى، بۇنىڭغا 3403 خەۋەر - ماقالە يېزىلدى.

تۇنجى «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش داۋامىدا، ئوبلاستلىق پارتكوم، ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېت، شەھەر (ناھىيە) لىك پارتكوم، شەھەر (ناھىيە) لىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى ھەم ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ كوررلا شەھىرىدە تۈرۈشلۇق ئورۇنلىرى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كورلىدا تۈرۈشلۇق قىسىملىرىدىكى ئاساسلىق رەھبەرلەرنىڭ باشلامچىلىقىدا، ھەرمىللەت كادىرلار، ئامما، ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كوماندىر - جەڭچىلىرى ۋە ياشلار، ئۆسمۈرلەردىن 82 مىڭ 100 ئادەم (قېتىم) مۇھىت تازىلىقىغا قاتناشتى، 365 ئاپتوموبىل (قېتىم) ئىشقا سېلىندى، 33 مىڭ 610 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى 101 كوچا، 367 ھويلا سۈپۈرۈلۈپ، 6271 تونىنا ئەخلەت تازىلاندى، 786 كۇب مېترلىق ئازگال توپا توشۇلۇپ تىندۇرۇلدى، 6782 كۋادرات مېتر تام ئاقارتىلدى، 317 ئەخلەت ساندۇقى (ئازگىلى) قويۇلدى (قېزىلدى)، 1500 مو يەرگە 844 مىڭ 600 تۈپ كۆچەت تىكىلدى، 253 مو يەردە كۆچەت يېتىشتۇرۇلدى. مۇھىت تازىلىقى داۋامىدا تازىلىق مەسئۇلىيەت رايونلىرى ئايرىلىپ، ھەپتە ئاخىرىدىكى تازىلىق كۈنى تۈزۈمى داۋاملاشتۇرۇلۇپ، تەكشۈرۈش، سېلىشتۇرۇپ باھالاش تۈزۈمى بەلگىلىنىپ، زەربىدارلىق قىلىپ ئىشلەش بىلەن دائىم ئىشلەش، تازىلاش بىلەن ئاسراش بىرلەشتۇرۇلۇپ، تازىلىق دائىملاشتۇرۇلدى ۋە تۈزۈملەشتۇرۇلدى.

1983 - يىلدىكى 2 - قېتىملىق «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىگە «ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» مەزمۇنى قوشۇلدى، شەھەرلىك، ناھىيىلىك پارتكوملاردا «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» پائالىيىتى كومىتېتى ۋە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» كە رەھبەرلىك قىلىش گۈرۈپپىسى قۇرۇلدى.

1984-يىلى قانات يايدۇرۇلغان 3-قېتىملىق «مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىدە مۇھىت تازىلىقىغا قېتىم سانى بويىچە 120 مىڭ 800 ئادەم، 5706 ھەرخىل ئاپتوموبىل قاتناشتۇرۇلۇپ، 57 مىڭ تونىنا ئەخلەت تازىلاندى، 313 ئەخلەت ساندۇقى (ئوبرىكى) قويۇلدى (قېزىلدى)، 1694 تۈكۈرۈك قاچىسى قويۇلدى؛ قېتىم سانى بويىچە 46 مىڭ 600 ئادەم كۆچەت تىكىشكە قاتنىشىپ، 399 مىڭ 200 تۈپ كۆچەت تىكتى، 90 مىڭ 300 تەشتەك گۈل ئۆستۈرۈلدى؛ خەلقە قولايلىق تۇغدۇرۇش پائالىيىتىگە قېتىم سانى بويىچە 28 مىڭ 600 ئادەم قاتناشتى؛ 52 ھويلىغا «مەدەنىيەتلىك ھويلا»،

992 ئائىلىگە «مەدەنىيەتلىك ئائىلە» دەپ نام بېرىلدى، «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچ ئىشنى ھۆددىگە ئالىدىغان» ئورۇندىن 107 سى بەلگىلەندى.

1985 - يىل 3 - ئايدا شەھەرلىك «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» پائالىيىتى كومىتېتى مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بولۇشتا قوللىنىلىدىغان بەش سۆزنى ئۆگىنىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، كۈندىلىك تۇرمۇشتا قوللىنىلىدىغان مەدەنىيەتلىك - ئەدەبلىك بەش سۆز (مەرھەمەت، ياخشىمۇسىز، كەچۈرسىز، رەھمەت، خەير - خوش) نى ئۆگىنىشكە ۋە ئومۇملاشتۇرۇشقا چاقىردى. مەدەنىي سۆزلەرنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە تازلىق ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش بۆسۈش ئېغىزى قىلىنىپ، ھەرخىل «مەدەنىيەتلىك بولۇش ئەھدىنامىسى» نى ئادا قىلىش، «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش» سەۋىيىسىنى ۋە شەھەر ئاھالىسىنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈش مەقسەت قىلىنىپ، شەھەر خەلقى ئىش ئورنىدا مەدەنىيەتلىك ئىشچى - خىزمەتچى بولۇش، ئائىلىدە مەدەنىيەتلىك ئائىلە ئەزاسى، جەمئىيەتتە مەدەنىيەتلىك خېرىدار، مەدەنىيەتلىك تاماشىبىن، مەدەنىيەتلىك ساياھەتچى بولۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى. شۇ يىلى 11 - ئايدا شەھەرلىك «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» پائالىيىتى كومىتېتى ئىشخانىسى (قىسقارتىلىپ «3.4.5» ئىشخانىسى دەپ ئاتالدى) قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا ئۇچ شتات بېرىلدى.

1986 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە ئۇدا تۆت يىل «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش»، مەدەنىيەتلىك شەھەر بەرپا قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، لېكىن فېڭدىن ئۆگىنىش گۈرۈپپىسىدىن 764 ى، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش گۈرۈپپىسىدىن 476 سى، «سىز ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىز» گۈرۈپپىسىدىن 895ى تەشكىللىنىپ، چوڭ تېپتىكى خەلقە قۇلايلىق تۇغدۇرۇش پائالىيىتى 25 قېتىم ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، قېتىم سانى بويىچە 50 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمگە مۇلازىمەت قىلىندى؛ شەھەرنى كۆكەرتىشتە جەمئىي 6663 مو يەرگە 3 مىليون 316 مىڭ 800 تۈپ كۆچەت تىكىلدى؛ 1988-يىلى يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 1983-يىلدىكى 6% تىن 22.07% كە يەتتى، دەل - دەرەخ خىللىرى تېرەك، تۇخۇمەك، قارىياغاچ، نەشپۈت، قارىغاي، يۇمۇلاق تاجلىق سۆگەت قاتارلىق ئون نەچچىگە يەتتى، ئاساسلىق كوچىلاردا ئون يەرگە گۈلزارلىق، گۈلخانا، گۈل بەلبېغى، فونتان ياسالدى، بۇلار 14 مىڭ كۋادرات مېتر يەرنى ئىگىلىدى. مەخسۇس، قوشۇمچە ۋەزىپە ئۈتەيدىغان «ئۇچ ئىشنى ھۆددىگە ئالغۇچى» دىن 329 ى سەپلەندى، ھەر كۈنى سۈپۈرۈپ تازىلىنىدىغان يەر كۆلىمى ئومۇمىي كوچا كۆلىمىنىڭ 98 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇنلار قۇرۇلۇشىنى مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ ئاساسى ۋە مەۋقەسى دەپ قاراپ، يۇقىرى ئۆلچەم، قاتتىق تەلەپ قويۇشتا چىڭ تۇرۇپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن نام بەردى ۋە يىلدا قايتا تەكشۈرۈپ تۇردى. 1989 - يىلغىچە 120 ئورۇنغا «مەدەنىيەتلىك ئورۇن» دەپ نام بېرىلدى، بۇنىڭ 20 سى ئوبلاست دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇنلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى، تۆتى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇنلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. شەھەردە يەنە 3786 مەدەنىيەتلىك ئائىلە باھالاپ چىقىلدى. ئارمىيە بىلەن خەلق، ساقچىلار بىلەن خەلق، يەرلىك ئورۇن بىلەن بىكتۇەن بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش قاتارلىق پائالىيەتلەر قانات يايدۇرۇلۇپ، بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش نۆقتىسىدىن 113ى تەشكىل قىلىندى.

1986 - يىلدىن ئېتىبارەن كورلا شەھىرى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى 16 شەھەرنىڭ «ئۇچتە ئەلا بولۇش، بىردىن ئۆگىنىش» - مەدەنىيەتلىك شەھەر بەرپا قىلىش پائالىيىتىگە قاتناشتى، ئۇچ يىلدا ئۇچ چوڭ ئىلگىرىلەشكە ئېرىشىپ، 1988 - يىلى مۇنەۋۋەرلەر قاتارىغا ئۆتۈپ، تەقدىرلەندى ۋە مۇكاپاتلاندى.

1989 - يىلى شەھەرلىك «3.4.5» پائالىيىتى كومىتېتىنىڭ نامى مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتى كومىتېتى ئىشخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

1990 - يىلى شەھەرلىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش كومىتېتى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش كومىتېتىنىڭ «لېي فېڭ ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا» كى چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، كورلا شەھىرى بويىچە لېي فېڭدىن ئۆگىنىش سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئۆتكۈزۈشكە رىياسەتچىلىك قىلدى. شەھەردىكى ھەرقايسى ئورۇنلار سۆھبەت يىغىنى، دوكلات يىغىنى، نۇتۇق سۆزلەش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، لېي فېڭ ھەققىدىكى ھېكايىلەرنى سۆزلەش، لېي فېڭ ھەققىدىكى ناخشىلارنى ئېيتىش قاتارلىق خىلمۇ خىل شەكىللەرنى ئومۇميۈزلۈك قوللىنىپ، لېي فېڭ روھىنى داغدۇغىلىق تەشۋىق قىلدى. ئۆگىنىش پائالىيىتى داۋامىدا «ئۈچ ئىشنى بىرلەشتۈرۈش» يەنى لېي فېڭدىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى دائىملىق ئىدىيىۋى - سىياسىي خىزمەت بىلەن، ئۆز خىزمىتى بىلەن، مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپاقىلىش، مەدەنىيەتلىك شەھەر ئاھالىسى بولۇش بىلەن بىرلەشتۈرۈشنى ئورۇنداشقا ئەھمىيەت بېرىلىپ، شەھەر بويىچە لېي فېڭچە ياخشى كادىر، ياخشى ئىشچى- خىزمەتچى، ياخشى ياش، ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇش دولقۇنى بارلىققا كەلدى. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، 3 - ئاي ئىچىدىلا شەھەر بويىچە 1000 دىن ئارتۇق لېي فېڭدىن ئۆگىنىش پائالىيىتى گۈرۈپپىسى قۇرۇلغان، لېي فېڭنىڭ ئىش ئىزلىرىنى ئۆگىنىش دوكلات يىغىنى 1100 قېتىمدىن كۆپرەك، كونسېرت كەچىلىكى 320 قېتىمدىن كۆپرەك ئۆتكۈزۈلگەن، قېتىم سانى بويىچە 32 تەشۋىقات ئاپتوموبىلى چىقىرىلغان، 1200 قېتىمدىن ئارتۇق مەخسۇس رادىئو پروگراممىسى ئاڭلىتىلغان، يەتتە قېتىم لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلغان، مۇلازىمەت تۈرى 300 دىن ئاشقان، 1000 دىن ئارتۇق ئائىلە ئېلېكتر سايمىنى، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىنغان، قېتىم سانى بويىچە 5000 دىن ئارتۇق ئادەمگە تىببىي داۋالاش جەھەتتىن مۇلازىمەت قىلىنغان. كورلىدا تۈرۈشلۇق ھەربىي قىسىملارنىڭ كوماندىر - جەڭچىلىرى ۋە ئوبلاستلىق، شەھەرلىك پارتىيە - ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى كادىرلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەر لېي فېڭدىن باشلامچىلىق بىلەن ئۆگىنىپ، لەڭگەر يېزىسىغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن 12 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى زەيكەشنى تازىلاپ ۋە چېچىپ بەردى. بايىنغولىن ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 14 ياشلىق ئوقۇغۇچىسى ۋاڭ لۇڭ سوغۇق دەريا سۈيىدىن بىر بالىنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىپ، مەكتەپ ۋە جەمئىيەتنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى. بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېھمانخانىنىڭ 12 نەپەر ياش ئىشچى - خىزمەتچىسى باش ئەگمەدىكى سۈنئىي كۆلدىن كىمە ئۇرۇلۇپ سۇغا چۈشۈپ كەتكەن بەش ساياھەتچىنى باتۇرلۇق بىلەن قۇتقۇزۇپ چىقىپ، ئۆز ھاياتىدىن كېچىپ باشقىلارنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ مەدھىيە ناخشىسىنى ياڭرىتتى. 1989 - 1990 - يىلغىچە بولغان تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، شەھەردە 30 مىڭدىن ئارتۇق لېي فېڭدىن ئۆگىنىشتىكى ياخشى ئادەم، ياخشى ئىش بارلىققا كەلگەن.

2. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى پائالىيىتى

1982 - يىل 5 - ئايدا شەھەرلىك پارتكوم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، شەھەر مىقياسىدا ۋاقىتلىق مەركەزلەشتۈرۈپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنى بەلگىلەپ، شەھەرلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئىشخانىسى قۇردى. 5 - ئايدىن 6 - ئايغىچە ھەر مىللەت كادىرلارنى «6 - ئومۇمىي يىغىنىڭ قارارى»نى، مەركەزنىڭ شىنجاڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 1 - شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق 5- نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزىنى ھەم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ «پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تەشۋىقات تېزىسى»نى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش، گۇڭشې ئەزالىرى، مەھەللە ئاھالىلىرىگە «تەشۋىقات

تېزىسى» نى تەشۋىق قىلىش ئارقىلىق پارتىيە ئىچى - سىرتىدىكى كادىرلار ۋە ئامما پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنىڭ زور ستراتېگىيىلىك ئەھمىيىتىنى يەنمۇ چوڭقۇر تونۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىندى. ناھىيىلىك پارتكوم بۇ خىزمەتنى كونكرېت تۈتۈشقا بىر مۇڭدىن شۇجى، بىر دائىمىي كومىتېت ئەزاسىنى بەلگىلىدى، ناھىيىلىك پارتكوم خىزمەت يېغىندا، ئورگانلار پارتىيە ياچېيكا شۇجىلىرى يېغىندا، پارتىيىلىك رەھبىرلىرى كادىرلارنىڭ كوللېكتىپ ئۆگىنىش كۈندە بۇ خىزمەتنى يەتكۈزدى ۋە ئورۇنلاشتۇردى، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى تۆت ئاي ۋاقىت ئىچىدە ۋاقىتدا ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئەملىيلەشتۈرۈپ، قاتلاممۇ قاتلام تۈتۈپ، ئۆگىنىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلدى.

1983 - يىلدىن ئېتىبارەن ھەرىيلى 5 - ئاي «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيسى ئېيى» قىلىپ بەلگىلەندى. ھەرىيلى 5 - ئاي چاغ تۈتۈلۈپ، 5 - ئاي ئارقىلىق يىللىق خىزمەت ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1990 - يىلغىچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيسى ئېيى» پائالىيىتى ئۈدا سەككىز يىل قانات يايدۇرۇلدى. ھەر يىلقى «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيسى ئېيى» دا ھەرخىل ئۆگىنىش كۆرسى، كىتاب ئوقۇش كۆرسى، ۋەزىيەت تەربىيسى دوكلات يېغىنى ئۆتكۈزۈش ھەم رادىئو، تېلېۋىزىيە، گېزىت - ژۇرنال، تەشۋىقات ۋىترىناسى، تەشۋىقات ئاپتوموبىلى قاتارلىق خىلمۇ خىل شەكىللەر ئارقىلىق كادىرلار ۋە ئاممىغا مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەت توغرىسىدا تەشۋىقات - تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، شەھەرلىك رادىئو ئىدارىسى بۇنىڭغا ئالاقىدار خەۋەر - ماقالىدىن 456 نى ئاڭلاتقان، ھەرقايسى ئورۇنلار ۋە كورلىدا تۈرۈشلۇق ھەربىي قىسىم قېتىم سانى بويىچە 68 تەشۋىقات ئاپتوموبىلى چىقارغان، 1640 سان ھەر خىل تەشۋىقات تاختىسى ۋە ۋىترىنا چىقارغان. 1988 - يىلى شەھەردە ئۇيۇشتۇرۇلغان مىللەت نەزەرىيىسى، مىللىي سىياسەت بىلىملىرى ئىمتىھانىدا شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردىن ئىمتىھانغا قاتناشقان 2040 كىشىنىڭ ھەممىسى لايىقەتنامە ئالدى.

1990 - يىلدىكى 8 - قېتىملىق «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيسى ئېيى» مەزگىلىدە شەھەرلىك مەنىۋى مەدەنىيەت كومىتېتى، ئوبلاستلىق قوش نەمۇنە ئىشخانىسى بىرلىكتە كورلا رايونى بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىلىملىرى مۇكاپاتلىق تېلېۋىزىيە مۇسابىقىسىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، تەربىيە بېرىش دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ياخشى ئونۇم ھاسىل قىلدى.

1986 - ۋە 1989 - يىللىرى ئىككى قېتىم شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلار بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يېغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، 63 ئىلغار كوللېكتىپ، 118 ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە 11 كىشى ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن تەقدىرلەندى، ئىككى كىشى ئاپتونوم رايونلۇق 2 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يېغىنىغا قاتناشتى، بىر كىشى مەملىكەتلىك تۈۋەنلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى بويىچە تەقدىرلەش يېغىنىغا قاتناشتى. 1990 - يىلغىچە شەھەر بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى نەمۇنىچى ئورۇندىن 59ى بارلىققا كەلدى.

1989 — 1990 - يىللىرىدىكى «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيسى ئېيى» پائالىيىتىدە كورلىدا تۈرۈشلۇق ھەربىي قىسىم، يېزا ئىگىلىك 2 - شىبى ۋە ھەرقايسى ئورۇنلار كادىرلار، جەڭچىلەر، ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلارنى بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرىدىن پايدىلىنىپ، كوچىلارغا چىقىپ، ھەر مىللەت ئامما ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىشتەك خەلقە قۇلايلىق تۇغدۇرۇش پائالىيىتىنى 30 نەچچە قېتىم قانات يايدۇرۇشقا تەشكىللىدى. مۇلازىمەت تۈرلىرى ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى، ۋېلىسىپىت، سائەت رېمونت قىلىش، كېسەللىك ئۇستىدە مەسلىھەت بېرىش ۋە داۋالاش، پەن - تېخنىكا، قانۇن مەسلىھەتچىلىكى، كېيىم - كېچەك كېسىش، نېفىتىنىڭ ئىستىقبالىغا نەزەر سېلىش، ئەدەبىيات-سەنئەت ئويۇنى كۆرسىتىش قاتارلىق 100 گە يېقىن تۈرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى، مۇلازىمەت ئوبيېكتى قېتىم سانى بويىچە 170 مىڭ ئادەمگە يەتتى.

يەتتىنچى قىسىم

ھاكىمىيەت، سىياسىي كېڭەش

غەربىي خەن دەۋرىدىكى لوپنۇردا كاھىبەگ، ئۆتەك باشلىقى تەسىس قىلىنغان. تاك سۇلالىسىنىڭ جېنگۈەن 22 ـ يىلى (648 ـ يىلى) دىن كېيىن كورلا تەۋەسى كىنگىت تۈتۈق مەھكىمىسىگە قارايدىغان بولدى ۋە شەلمىر قورۇلى تەسىس قىلىندى. يۈەن سۇلالىسى دەۋردە دارۇغاچ تەسىس قىلىنغان، چىڭ سۇلالىسى دەۋردە 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگ قويۇلغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ 10 ـ يىلى (1884ـيىلى) شىنجاڭ ئۆلكىسى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن بەگلىك تۈزۈمى بىكار قىلىنىپ شاڭيۈ تەسىس قىلىنغان. مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) ئامبال يارداەمچىسى تەسىس قىلىنغان، مىنگونىڭ19ـيىلى (1930 ـ يىلى) كورلىنىڭ مەمۇرىي دەرىجىسى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە ئۆستۈرۈلگەن، مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) ناھىيە تەسىس قىلىنغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئېچىلغان كورلا ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيىدا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى؛ 1979 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىن كورلا شەھىرى ئايرىلىپ چىقتى. 1984 ـ يىلى ناھىيە بىكار قىلىنغاندىن كېيىن ناھىيىلىك ھۆكۈمەت شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە قوشۇۋېتىلدى.

1950 ـ يىلدىن 1953 ـ يىلىغىچە جەمئىي ئىككى قېتىم ھەرمىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى ۋە سەككىز قېتىم ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. 1954ـيىلدىن 1983 ـ يىلىغىچە سەككىز قېتىم ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى. 1981 ـ يىلدىن 1990ـيىلىغىچە تۆت قېتىم شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى. ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتىيى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ ھاكىمىيەت ئورگىنى بولدى ۋە ئۇنىڭدىن مۇناسىپ مەمۇرىي ئورگانلار كېلىپ چىقتى.

شەھەرلىك (ناھىيىلىك) سىياسىي كېڭەش — ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا قاتنىشىدىغان ۋە ئۇ ھەقتە مۇھاكىمە يۈرگۈزىدىغان ئورگان. سىياسىي كېڭەشنىڭ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى 1955 ـ يىلى، شەھەرلىك كومىتېتى 1981 ـ يىلى قۇرۇلدى.

I باب

فېئودال سۇلالىلەر دەۋرىدىكى ھاكىمىيەتلەر

§ 1 . غەربىي خەن دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت

لوپنۇر بەگلىكىنىڭ شەرقىي شىمالى ژايىر بەگلىكى بىلەن، شەرقىي جەنۇبى چەرچەن بەگلىكى بىلەن تۇتىشاتتى، جەنۇبى نىيە بىلەن قوشنا ئىدى، غەربى تارىم دەرياسىغا تۇتىشاتتى. ئۇ 130 تۇتۇنى، 1480 ئادىمى، 150 ئەسكىرى بار بوستانلىق شەھەر دۆلىتى ئىدى. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 3 ـ يىلى (مىلادىدىن ئاۋۋالقى 102 ـ يىلى) سۇتىرشانا سانغۇنى لى گۇاڭلى فەرغانىغا لەشكەر تارتقاندا، لوپنۇر بەگلىكى ئۇنى كۇتۇۋالماستىن ھۇنلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، دەرۋازىنى تاقىۋالغان، لى گۇاڭلى لوپنۇر بەگلىكىنى ئالغاندىن كېيىن، بەگلىكنى بىكار قىلىپ، لوپنۇردا شەھەر قۇرغان، كاھىبەگ، ئۇتەڭ باشلىقى قاتارلىقلارنى تەسىس قىلىپ، بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇشكە 100 دىن ئارتۇق ئەسكەر تۇرغۇزغان، يالۇاچ چېرىكچى ۋە چاۋۇشبېشى تەسىس قىلىپ، ئۇتكەن ـ كەچكەن ئەلچىلەرنى غىزا ۋە ياتاق بىلەن تەمىنلىگەن.

§ 2 . تاڭ سۇلالىسىدىن يۇەن سۇلالىسىگىچە بولغان دەۋرلەردىكى ھاكىمىيەتلەر

تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە كورلا تەۋەسىدە مۇداپىئە قوشۇنىنىڭ باشلىقى شەلمىر بوقالى تۇرغان، ئۇ بۇ يەردە تەسىس قىلغان قۇرۇلبېگى يېقىن ئەتراپىدىكى قەلئە ـ قورغانلارنى باشقۇرغان. شاڭيۇەن 2ـيىلى (675 ـ يىلى) قۇرۇلبېگى مەشقاۋۇل قۇرۇلبېگگە ئۆزگەرتىلگەن.

يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدە، كۇنلۇ شەھىرى دېگەن شەھەر بولغان، ئۇنىڭغا كۇلبېغۇچ قويۇلۇپ، دارۇغاچ تەسىس قىلىنغان، ئۇ يېقىن ئەتراپتىكى يەرلەرنى نازارەت قىلىپ تۇرغان ۋە باشقۇرغان.

§ 3 . چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ 24 ـ يىلى (1759 ـ يىلى) كورلىدىكى مۇسۇلمان يۇرتلىرىدا، قارا شەھەرخان ئامبىلىغا قارايدىغان 3 ـ دەرىجىلىك بەگلىكتىن 7 ـ دەرىجىلىك بەگلىككىچە ئون بەگ تەسىس قىلىنغان، چىڭ ئوردىسى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا مائاش تارقاتقاندىن باشقا يەنە 680 پاتمان يەر (3060 موغا تەڭ) ۋە بەگلەرگە يەر تېرىپ بېرىدىغان 105 ئۆيلۈك يانچى (قۇل دېھقان) ئاجرىتىپ بەرگەن.

كورلا بەگلىرىنىڭ دەرىجىسى ۋە تەمىناتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

جەدۋەل: 7 ـ 1

دەرىجىسى	بەگنىڭ نامى	باشقۇرىدىغان ئىشى	بەگ سانى	تەمىنات پۇلى (مىڭ يارماق)	تەمىنات يېرى (پاتمان)	بانچى ئائىلە سانى
3 ـ دەرىجە	ھاكىمبەگ	شەھەر رايونىنىڭ ھەممە ئىشىنى باشقۇراتتى	1	30	200	50
4 ـ دەرىجە	ئىشىكئاغابەگ	شەھەر رايونىنىڭ ئىشىنى يارەملىشىپ باشقۇراتتى	1	15	150	20
5 ـ دەرىجە	سېلىقچى	غەللە ـ پاراق باشقۇراتتى	1	15	100	11
6 ـ دەرىجە	قازىبەگ	دەۋا ـ سوراق ئىشلىرىنى باشقۇراتتى	1	12.5	50	6
7 ـ دەرىجە	مىراپبەگ	سۇ، يول ئىشلىرىنى باشقۇراتتى	1	—	30	3
7 ـ دەرىجە	مىڭبېگى	ئۆزبەگە قاراشلىق ئەمەلدارلارنى باشقۇراتتى	1	—	30	3
7 ـ دەرىجە	ئاقۇپبەگ	ئايماق ۋە رابات‌لارنى باشقۇراتتى	1	—	30	3
7 ـ دەرىجە	يۈز بېگى	يۈز تۈتۈنىنىڭ غەللە ـ پارىقىنى يىغاتتى	2	—	60	2
7 ـ دەرىجە	مىسىبېگى	مىس قېزىش ـ توشۇش ئىشلىرىنى مەخسۇس باشقۇراتتى	1	—	30	2
جەمئىي			10	72.5	680	105

كورلىنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگلىرىنىڭ ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى

جەدۋەل: 7 ـ 2

ئىسمى	مىللىتى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى	ئەسكەرتىش
ئابدۇجى	ئۇيغۇر	1759~1761— يىللار	دولان ئۇيغۇرلىرىنى قاقتى ـ سوقتى قىلغانلىقى ئۈچۈن ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانغان
سىدىق	ئۇيغۇر	1761 ـ يىلى ۋەزىپە ئۆتەشكە كەلگەن	
مىزاتوللا	ئۇيغۇر	1782 ـ يىلى ۋەزىپىدە بولغان	
توختى	ئۇيغۇر	1836 ـ يىلى ۋەزىپىدە بولغان	
ياقۇپ	ئۇيغۇر	1845 ـ يىلى ۋەزىپىدە بولغان	
ئابلاش	ئۇيغۇر	1882 ـ يىلى	شۇ يىلى كۆچالىق راشىدىن خوجىغا تەسلىم بولغان

گۇاڭشۈ 10 ـ يىلى (1884 ـ يىلى) گەنسۇ ـ شىنجاڭ باش مۇپەتتىشى لىيۇجىڭتاڭ شىنجاڭنى ئۆلكە قىلىپ قۇرغاندىن كېيىن، بەگلىك تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، بەگ دېگەن قۇرۇق ئۇنۋانىنلا ساقلاپ قالغان، قارا شەھەر بىۋاستە نازارىتىگە قارايدىغان شاڭيۈ تەسىس قىلغان. چېگ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدا كورلىدا باۋ ـ جيا تۈزۈمى يولغا قويۇلغان.

II باب

مىنگو دەۋرىدىكى ھاكىمىيەت

§ 1 . ئامبال يارده‌مچىسى، مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت

1. ئامبال يارده‌مچىسى

مىنگونىڭ 1 - يىلى كورلا بازىرىدا مەخسۇس ئەرز - دەۋا ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىدىغان جىسا (تەكشۈرگۈچى) تەسىس قىلىنغان. مىنگونىڭ 5 - يىلى (1916 - يىلى) 9 -ئايدا سوراقچى تەسىس قىلىنغان. مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) 6 - ئايدا شىنجاڭنىڭ باش ۋالىسى (دۇبەنى) يالڭ زېڭشىن «كورلىدا ئامبال يارده‌مچىسى تەسىس قىلىش ئىلتماسنامىسى»دا: «جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ دەرۋازىسى قارا شەھەرده، قارا شەھەرنىڭ دەرۋازىسى بولسا كورلىدا. . . بۇ يەر قارا شەھەرگە قارايدۇ، دائىرىسى 70 چاقىرىمدىن ئوشۇقراق كېلىدۇ، ئاھالىسى 4000 تۇتۇندىن كۆپرەك، يېرىنىڭ مۇھىملىقى قارا شەھەرنىڭكىگە ئوخشاش، بايلىقى مول، ئادىمى كۆپ، ئېتىزلار تۇتىشىپ كەتكەن، سودا ئىشلىرى ئاۋات، غەربتە بۇگۇر بىلەن، جەنۇبتا لوپنۇر بىلەن تۇتىشىدۇ، شەرقىي شىمالدا قارا شەھەر ناھىيە مەھكىمىسى بىلەن بولغان ئارىلىقى 140 چاقىرىم كېلىدۇ، قايدۇ دەرياسى ئۇنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدۇ، خەلقىنىڭ ئەرز - دەۋا ئىشلىرىغا ئەشۇ دەريا كۆپ توسالغۇ بولىدۇ.» «سوراقچى مەمۇرىي ئەمەلدار ئەمەس، ئەدلىيە ئەمەلدارى. خەلق ئىچىده ئەسكىلىك قىلغانلار بولسا ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىنلا جازا بېرىشكە بولىدۇكى، ھەرگىز ۋەقە تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا بولمايدۇ.» دەپ يازغان. شۇ يىلى كورلىدا ئامبال يارده‌مچىسى تەسىس قىلىندى، ئۇ قارا شەھەر ناھىيىسىنىڭ شۆبىسى قىلىنىپ ئاقسۇ دوتەيلىكىگە قارىدى. 11 - ئايدا گوشۇ كورلىنىڭ ئامبال يارده‌مچىسى قىلىپ تەينىلەندى. مىنگونىڭ 9 - يىلى (1920 - يىلى) 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى قارا شەھەر دوتەيلىگى قۇرۇلغاندا كورلا ئامبال يارده‌مچىسىمۇ قارا شەھەر دوتەيلىكىگە قارايدىغان بولدى. كورلا ئامبال يارده‌مچىسى قارا شەھەر ئامبىلىنىڭ يولبورۇقى ۋە بۈيرۇقى بويىچە، كورلا شەھەر - يېزىلىرىنىڭ ئاماتلىق، باج يىغىش، توغان سېلىش، سۇ ئىنشائاتى قاتارلىق ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. مىنگونىڭ 19 - يىلى (1930- يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلغاندا كورلا ئامبال يارده‌مچىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

2. مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى

مىنگونىڭ 19 - يىلى (1930 - يىلى) 10 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مىنگو

ھۆكۈمىتىگە تەستىقلىتىشى ئارقىلىق كورلا ئامبال يارەمچىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، كورلا قارا شەھەر ناھىيىسىدىن ئاجرىتىلىپ كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ رايون تەۋەسى يەنىلا كورلا شۆبە ناھىيىسىنىڭ رايون تەۋەسى بويىچە بولدى ۋە قارا شەھەر مەمۇرىي رايونىغا تەۋە بولدى. كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە ئىدارە باشلىقى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، ئۇنىڭ ئاستىدا كاتىپ، يارەمچى، كۆچۈرگۈچى، تەرجىمان، بوغالتىر قويۇلدى. كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا باشلىق بولغانلار: شۇ شۇجى(1930ـ 1931ـيىل)، جىن گوخۇ (1931ـ1932ـيىل)، مىن خۇيشېڭ (1932 ـ 1934 ـ يىل)، شۇشلۇك (1934ـيىل)، گوچېڭ (1934 ـ 1935 ـ يىل)، پاشا مەخسۇم (1935 ـ 1938 ـ يىل)، پاسار بەگ (1938ـ1939 ـ يىل). مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى ناھىيە دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلدى.

3. ناھىيىلىك ھۆكۈمەت

ئاپپاراتلارنىڭ قۇرۇلۇشى مىنگونىڭ 24 ـ يىلى (1935 ـ يىلى) 2 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى چېن دېلى «كورلا مۇھىم يەرگە جايلاشقان، ھەربىي لازىمەتلىكلەر تولا، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەر قارا شەھەردىن ئانچە بەك قېلىشمايدۇ، باشقۇرۇشقا ئەپلىك بولسۇن ئۈچۈن بۇ يەرنىڭ مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنى 3 ـ دەرىجىلىك ناھىيە قىلىپ ئۆزگەرتسەك» دېگەن تەكلىپنى بەردى. شۇ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى لى رۇك بۇ تەكلىپنى ھۆكۈمەتنىڭ 54 ـ سانلىق يىغىنىنىڭ مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىشىغا قويدى ھەمدە قارا شەھەرنىڭ مەمۇرىي باشلىقىغا تەكشۈرۈپ چىقىپ شۇ بويىچە بېجىرىشنى بۇيرۇدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا چېگرا ئايرىغۇچى، خەرىتە سىزغۇچى تېخنىك خادىملارنىڭ يوقلۇقىدىن بۇ ئىش ئۇزاققىچە شۇ پېتىچە تۇرۇپ قالدى. مىنگونىڭ 28ـيىلى (1939 ـ يىلى) 1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى قوشۇمچە ئۇرۇمچى رايونىنىڭ مەمۇرىي باشلىقى چېۋۇ ۋۇجۇن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يوللىغان مەلۇماتنامىسىدا: «قارا شەھەر بىلەن كورلا چېگرىسى سىزىپ چىقىلغان خەرىتىگە قارىسام يەنىلا خانلىقتىكى ھۆكۈمەت دېڭىنىڭ مەركىزى بۇ ئىككى ناھىيىنىڭ تەبىئىي چېگرىسى بوپتۇ، تاغنىڭ جەنۇبى كورلىغا، شىمالى قارا شەھەرگە قارايدىكەن، ئومۇمىي ئەھۋال بۇرۇنقىسى بىلەن ئوخشايدىكەن. ناھىيە تەسىس قىلىشتا ئۇنىڭ چېگرىسىنى ئايرىش ھەقىقەتەن كۆز ئالدىمىزدىكى مۇھىم ئىش، ئۇنى كېچىكتۈرۈش مۇۋاپىق ئەمەس، ئەمدى ناھىيە دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشنى تەستىقلاش مۇۋاپىق، مىنگونىڭ 28ـيىلى 2ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن ئېتىبارەن 3 ـ دەرىجىلىك ناھىيە قىلىنسۇن دەپ تەستىقلاشقا بۇلارمىكىن» دېگەن. شۇ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت: «قارا شەھەر ناھىيىسى بىلەن كورلا ناھىيىسىنىڭ چېگرىسى تەكشۈرۈلدى، ناھىيە دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش ۋاقتى ئۆزگەرتىلسۇن ھەمدە تارقىتىلغان 3 ـ دەرىجىلىك ناھىيىنىڭ خىراجەت جەدۋىلىدىكى ھەرقايسى نۇقتىلار ئەشۇنداق بولسۇن، مالىيە نازارىتى تەكشۈرۈپ شۇ بويىچە بېجىرسۇن» دەپ پەرمان چۈشۈرگەن.

مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) 2 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى، كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلدى (1947 ـ يىلىغا كەلگەندە، ئۇنى مىنگو ھۆكۈمىتى مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى ئېچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى ئېتىراپ قىلىپ ئەنگە ئالدى). كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قارا شەھەر

مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948 - يىلى) 5 - ئايدىكى كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ تەسىس قىلىنىشى

جەدۋەل: 7 - 3

ۋەزىپىسى	سانى	ۋەزىپىسى	سانى
ھاكىم	1	3 - دەرىجىلىك بۆلۈم ئەزاسى	2
مۇئاۋىن ھاكىم	1	ئىش بېجىرگۈچى	2
كاتىپ	1	يالالانما خادىم	2
بۆلۈم باشلىقى	4	تەكشۈرۈپ ئېنىقلىغۇچى	1
باش بوغالتىر	1	ساقچى باشلىقى	1
تەپتىش	1	قاماقخانا باشلىقى	1
ماتارىپ مۇپەتتىشى	1	ھۆكۈمەت مۇلازىمى	4
دېھقانچىلىق تېخنىكى	1	ئاشپەز	2
ئاپتونومىيە يېتەكچىسى	1	ھارۋىكەش	2
چارۋىچىلىق تېخنىكى	1	گۈندىپاي	1
ئامبار مۇدىرى	1	باجگىر	1
1 - دەرىجىلىك بۆلۈم ئەزاسى	4	مەمۇرىي ئىشلار ساقچىسى	8
2 - دەرىجىلىك بۆلۈم ئەزاسى	2	جەمئىي	47

مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسىگە قارىدى، قارىمىقىدا كاتىبات بۆلۈمى، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، ماتارىپ بۆلۈمى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، باج ئىدارىسى، پوچتا ئىدارىسى، تېلېگراف ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. سابىق مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى پاسار بەگ ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىملىقىنى داۋاملىق ئۆتىدى. مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) 6 - ئايدا، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى مەمۇرىي ئىشلار كومىتېتى قۇرۇلدى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) 5 - ئايدا بىر مۇئاۋىن ھاكىم كۆپەيتىپ قويۇلدى ھەمدە يېزا ئىگىلىك تېخنىكى، يېتەكچىسى، مال دوختۇرلۇق تېخنىكى قاتارلىق كەسپىي خادىملار قويۇلدى. مىنگونىڭ 33- يىلى (1944 - يىلى) كورلا ناھىيىسى 3 - دەرىجىلىك ناھىيىدىن 2 - دەرىجىلىك ناھىيىگە كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن قۇرۇلۇش بۆلۈمى قۇرۇلدى. شۇ يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ نامى ساقچى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) 10 - ئايدا ئاشلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى. مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) باج ئىدارىسى بىلەن ئاشلىق ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، غەللە - پاراق ئىدارىسى قۇرۇلدى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) 9- ئايغىچە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئورگان ئاپپاراتىدا يەنىلا خەلق ئىشلار بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، ماتارىپ بۆلۈمى، قۇرۇلۇش بۆلۈمى ۋە كاتىبات بۆلۈمىدىن ئىبارەت بەش بۆلۈم ساقلاپ قېلىندى.

ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئاساسلىقى شۇ يەرنىڭ مەمۇرىي ئىشلىرىنى باشقۇرغاندىن باشقا قوشۇمچە ئەدلىيە ئىشلىرىنى باشقۇردى. كاتىبات بۆلۈمىنىڭ ئاستىدا سوراق قىلىش بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ ئەدلىيىگە دائىر كەسپىنى بېجىردى. مىنگونىڭ 38 ـ يىلى (1949 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە يەرلىك سوت مەھكىمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەدلىيە خىزمىتى ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ بېجىرىشىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) دىن ئىلگىرى ھاكىم، مۇئاۋىن ھاكىمنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەيىنلەيتتى؛ مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) 11 ـ ئايدا ھاكىم، مۇئاۋىن ھاكىمنى ناھىيىلىك كېڭەش «سايلىدى».

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىگە ھاكىم بولغانلار

جەدۋەل: 7 ـ 4

ۋەزىپىسى	ئىسمى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى	ۋەزىپىسىدىن بوشىنىش سەۋەبى
ھاكىم	پاسار بەگ	ئەر	ئۇيغۇر	خوتەن	1939.2～4	خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىنغان
مۇۋەققەت ھاكىم	قادىر ھاجى	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1940.5～1939.4	
ھاكىم	ماجى	ئەر	خەنزۇ	ئۈرۈمچى	1940.5～9	يۆتكەلگەن
ھاكىم	نيۇ شاڭخەن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	1941.10～1940.10	
ھاكىم	چۇ جۇڭ	ئەر	خەنزۇ		1942.5～1941.10	يۆتكەلگەن
مۇۋەققەت ھاكىم	رەن گۈك	ئەر	خەنزۇ		1942.4～5	
مۇۋەققەت ھاكىم	جاۋ دۈفاڭ	ئەر	مانجۇ	گۈچۈڭ	1944.2～1942.5	
ھاكىم	پەن جىيى	ئەر	خەنزۇ		1944.2～8	
مۇۋەققەت ھاكىم	جۇ جىڭۈبن	ئەر	خەنزۇ		1945.6～1944.9	
ھاكىم	جاڭ دىڭيۈ	ئەر	خەنزۇ	خۇبېي	1946.2～1945.6	ئىستىپا بەرگەن
ھاكىم	جياڭ شياڭ	ئەر	خەنزۇ	خۇنەن شياڭئىين	1946.2～11	
ھاكىم	خا دېرىن	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1949.10～1946.11	ئىستىپا بەرگەن

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىگە مۇئاۋىن ھاكىم بولغانلار

جەدۋەل: 7 ـ 5

ئىسمى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى	ۋەزىپىسىدىن بوشىنىش سەۋەبى
لىيۇ شياڭچىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	1945.3～1943.9	
ۋەلىخان	ئەر	ئۇيغۇر		1945.3～6	ۋاپات بولغان
ئابدۇيىن	ئەر	ئۇيغۇر		1945.6～11	يۆتكەلگەن
راۋسەي	ئەر	ئۇيغۇر		1946.11～1945.11	
داۋۇت ھەسەن	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1949.10～1946.11	

2 § . ئاساسىي قانۇنلار ھاكىمىيىتى

مىنگونىڭ باشلىرىدا كورلا يېزىلىرىدا يېزا ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئۈچۈن باش شاڭيۈ قويۇلغانىدى. بۇنداق ئاساسىي قانۇنلار ھاكىمىيەت تەشكىلىي شەكلى كورلا ئامبال يارىدەمچىسى، كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى مەزگىللىرىدىمۇ ئۆزگەرتىلمەي داۋاملاشتۇرۇلدى.

مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) كورلا ناھىيىسى ناھىيىدە رايون - كەنت تۈزۈمىدىكى ئاساسىي قانۇنلار ھاكىمىيىتىنى قۇرۇشقا كىرىشتى، ناھىيە قارىمىقىدا بەش رايون، 58 كەنت (مەھەللە) بولۇپ، رايون، كەنت (مەھەللە) لەردە رايون، كەنت (مەھەللە) مەھكىمىسى تەسىس قىلىندى، رايون باشلىقى، كەنت (مەھەللە) باشلىقى قويۇلۇپ، رايون، كەنت (مەھەللە) نىڭ مەمۇرىي ئىشلىرى باشقۇرۇلدى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) 7 - ئاينىڭ 24 - كۈنى «شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ يېزا (بازار) لىرىدا باۋ - جيا نوپۇسىنى يولغا قويۇش چارىسى» ئېلان قىلىنىپ يولغا قويۇلدى. مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) رايون، كەنت تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، باۋ - جيا تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) 6 - ئايدا ناھىيىنى باۋ - جياغا ئايرىش خىزمىتى تاماملاندى. كورلا ناھىيىسىگە بىر بازار، ئۈچ يېزا قارايدىغان بولدى، ھەرقايسى يېزا (بازار) لاردا يېزا (بازار) مەھكىمىسى تەسىس قىلىنىپ، ھەرقايسى مەھكىمىلەرگە يېزا (بازار) باشلىقى، مۇئاۋىن يېزا (بازار) باشلىقى قويۇلدى. يېزا (بازار) قارىمىقىدا باۋ بولۇپ، باۋجاڭ، مۇئاۋىن باۋجاڭ قويۇلدى، باۋ قارىمىقىدا جيا تەسىس قىلىندى. 1 - يېزا (مىنجى يېزىسى) قارىمىقىدا 12 باۋ ئىشخانىسى؛ 2 - يېزا (يۇڭئەن يېزىسى) قارىمىقىدا 12 باۋ ئىشخانىسى؛ 3 - يېزا (جيەنشىن يېزىسى) قارىمىقىدا 10 باۋ ئىشخانىسى؛ بازار مەھكىمىسى قارىمىقىدا 12 باۋ ئىشخانىسى بولدى. كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قارىمىقىدا بىر بازار مەھكىمىسى، ئۈچ يېزا مەھكىمىسى، 46 باۋ ئىشخانىسى بولدى. ھەرقايسى يېزا (بازار) مەھكىمىلىرى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ نازارىتى ۋە قۇماندالىقىدا بولۇپ، ئۆز يېزا (بازار) لىرىنىڭ ھەرخىل مەمۇرىي ئىشلىرىنى بېجىردى.

3 § . ھاكىمىيەت ئىشلىرىدىن قىسقىچە بايان

مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) كورلا ئامبال يارىدەمچىسى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، كورلىنىڭ يارىدەمچى ئامبىلى بولغانلار شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە قارا شەھەر ھاكىمىنىڭ پەرمانىغا ئاساسەن، شىنجاڭنىڭ ھەربىي ۋالىسى ياڭ زېڭشىننىڭ بىكىنىۋېلىش سىياسىتىنى يولغا قويدى. مالىيە قىمىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ۋە ئاققۇنلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن بوز يەر ئېچىشنى زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىپ، كورلىنىڭ تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنى كېڭەيتتى، لېكىن سودا - سانائەت قاتارلىق ھەرقايسى كەسىپلەر ئىلگىرىلىمەي توختاپ قالدى. ئۇ چاغلاردا شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ۋاقىتلىق سودا توختىمى ئىمزالاپ قەشقەر، ئىلىدىن كورلىغا بىر قىسىم مال توشۇپ كەلگەن. سەندو شىركىتى كورلىدا تېرە، يۇڭ سېتىۋېلىش پونكىتى قۇرۇپ، تيەنجىن، جياڭسۇ، جېجياڭ تەرەپلەردىن كۇندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى كەلتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن بازار ئېھتىياجىنى يەنىلا قاندۇرالماي قالدى.

شىنجاڭغا جەن شۇرېن ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋردە، كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى ماۋارىپ

بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئاكتىپ تەشەببۇس قىلىپ، باشقۇرۇش ئىدارىسى قارىمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنى ئىككىدىن يەتتىگىچە كۆپەيتتى.

جىن شۇرىن ئۆزىنىڭ شىنجاڭنى بۆلۈپ ئىدارە قىلىش قارا نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەربىي كۈچنى زور كۈچ بىلەن كېڭەيتتى. زور ھەربىي چىقىمنى قاپلاش ئۈچۈن باج - سېلىقنى تازا ئاشۇردى، يەرلىك پۇل بىلەن ھۆكۈمەت پۇلىنى كۆپلەپ تارقاتتى، شۇنىڭ بىلەن مال باھاسى شىددەت بىلەن ئۆرلەپ، بازار كاساتلىشىپ، يېزا ئىگىلىكى ۋەيران بولدى، مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى باج ئىدارىسىغا ئايلىنىپ، خەلقنىڭ ھەق - تەلەپ ئىشلىرىغا قۇلاق سالمىدىغان ئورۇن بولماي قالدى. جىن شۇرىن مىللىي زۇلۇم سىياسىتىنى يولغا قويغاچقا، مىنگونىڭ 20 - يىلى (1931 - يىلى) 2 - ئايدىكى قۇمۇل ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قوزغىلىڭى كېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا كورلىدىكى موڭغۇل، خۇيزۇ، خەنزۇ، ئۇيغۇر خەلقى مىسلى كۆرۈلمىگەن بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىدى.

مىنگونىڭ 23 - يىلى (1934 - يىلى) ماجۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى جەنۇبىي شىنجاڭغا چېكىنىپ كېتىۋاتقىنى كورلا ناھىيىسىدىن ئۆتكەندە دۇكاندىكى مالنىڭ ھېچنىمىسىنى قالدۇرماي بۇلاپ كەتتى.

مىنگونىڭ 24 - يىلى (1935 - يىلى) 4 - ئايدا شىنجاڭنىڭ باش ۋالىسى شېڭ شىسەي جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سۆۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، مىللىي باراۋەرلىكنى يولغا قويۇش، پاك - دىيانەتلىك بولۇش، تېنچلىق، قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت ئالتە بۆيۈك سىياسەتنى ئۇتتۇرىغا قويدى. مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە دېھقانچىلىق مەيدانى، ھاۋارايى پونكىتى ۋە ئۇجمە كۆچەتزارلىقى قۇرۇلدى.

مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. ئون باشلانغۇچ مەكتەپ كۆپەيتىپ قۇرۇلدى.

مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىمى پاسار بەگ خىيانەت قىلغانلىقى سەۋەبلىك تۇرمىغا تاشلاندى.

مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) ھاكىم چۇجۇڭ يېزىلارغا بېرىپ تەشۋىق قىلىش خىزمەت ئەتىرىتى تەشكىللەپ، ناھىيە بويىچە 52 كەنتكە بېرىپ «ئالتە بۆيۈك سىياسەت»نى تەشۋىق قىلدى، ئاڭلىغۇچىلار 5000 دىن ئاشتى.

مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) 5 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن باشلاپ ناھىيىلىك ھۆكۈمەت باۋ - جيا تۇزۇشكە كىرىشكەنىدى، شۇ يىلى 6 - ئاينىڭ 20 - كۈنىگە كەلگەندە باۋ - جيا تۇزۇش خىزمىتى تاماملاندى.

مىنگونىڭ 36-يىلىدىن 38-يىلىغىچە (1947-يىلىدىن 1949-يىلغىچە) ناھىيىلىك ھۆكۈمەت گومىنداڭنىڭ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنى ۋە ئۆتۈپ تۇرغان قوشۇنلارنى ھەربىي لازىمەتلىكلەر بىلەن ۋەكالىتەن تەمىنلەش ئۈچۈن، پەقەت مىنگونىڭ 36-يىلىلا (1947-يىلىلا) ھەربىيلەرگە كېرەكلىك 2800 دانەن بۇغداينى ۋەكالىتەن سېتىۋالدى. مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى) 4-ئاينىڭ 1-كۈنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قارا شەھەر تەمىنات پونكىتىغا يوللىغان «3-ئايدىن 9-ئايغىچە تەمىنلەيدىغان بۇغداينى ناھىيە ئامبىرىدا قالدۇرۇڭلار» دېگەن ئالاقىسىدا: «تەكشۈرۈپ كۆرگىنىمىزدە، ناھىيىمىز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر تەمىنلەشكە ھەر ئايدا 60 دانەن بۇغداي كېتىدىكەن، مۇقىم تۇرمىي ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغانلارنى تەمىنلەشكە 30 دانەنچە بۇغداي كېتىدىكەن، جەمئىي 90 دانەن بۇغداي كېتىدىكەن، 3-ئايدىن 9-ئايغىچە بولغان يەتتە ئايدا جەمئىي 630 دانەن بۇغداي كېتىدىكەن» دەپ يېزىلغان. شۇ يىلى، شۇ بەردە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر ئېھتىياجى ئۈچۈن تۆۋەن باھادا 70 ھەربىي ئات ئېلىنغاندا، ئامما غەزەپلەنگەنلىكى لېكىن گەپ قىلالمىغان. بۇنىڭدىن باشقا، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت يەنە شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر ئۈچۈن دەپ ھارۋا، ئوتۇن، ئوت - چۆپ سېلىق سېلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ سېلىقىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتكەن.

III باب

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دەۋرىدىكى خەلق ھاكىمىيىتى

§ 1. كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1. ھەر مىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنلىرى

1950 ـ يىلى 4 ـ ئايدىن 1953 ـ يىلى 8 ـ ئايغىچە «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي پروگراممىسى» دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 2 قېتىم كورلا ناھىيىلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى ھەم سەككىز قېتىم كورلا ناھىيىلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. ھەر قېتىملىق ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى ۋە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ھەر قايسى باسقۇچتىكى مەركىزىي خىزمەتلەرنى خۇلاسىلىدى ۋە ئورۇنلاشتۇردى، ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئىتىنى (يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن دائىمىي كومىتېت دەپ ئاتالدى) سايلاپ چىقتى. ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئىتى ناھىيىلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنىنىڭ يېپىق مەزگىلىدىكى ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈپ، ھۆكۈمەتنىڭ يىغىن قارارلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇشىغا ياردەملەشتى. 1954 ـ يىلى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى» دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى بىلەن سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ناھىيىلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى يىغىنىنىڭ ئورنىنى ئالدى.

كورلا ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى 1950ـيىل 4 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنىگىچە ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 120 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 21 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىندا ياڭ خۇەنشېڭنىڭ باۋ ـ جيا تۈزۈمىنى بىكار قىلىش، يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ھەمدە ماقۇللاندى؛ مال ـ مۈلۈكنى ئىنىقلاش ھەيئىتى، سۇ ئىشلىرى ھەيئىتى، سەھىيە ھەيئىتى قۇرۇش ماقۇللاندى؛ سايلام ئارقىلىق ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئىتى قۇرۇلدى. ھەيئەت 17 ئەزاسىدىن تەركىپ تاپتى، ياڭ خۇەنشېڭ رەئىس (قوشۇمچە)، مۇھەممەد ئىسمايىل 1 ـ مۇئاۋىن رەئىس، چېن جيەنپىڭ 2 ـ مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى 1950ـيىل 6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ئېچىلدى. قۇرۇلتايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغانلىقى ئېلان قىلىندى، مۇھەممەد ئىسمايىل ھاكىملىققا، لياڭ ئېنشياڭ 1 ـ مۇئاۋىن ھاكىملىققا سايلاندى.

قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى گاۋشۇرېن قۇرۇلتايغا قاتنىشىپ ھاكىم، مۇئاۋىن ھاكىملارنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى 1950-يىل 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 22 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 157 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي پروگراممىسى» ۋە «شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ نۆۋەتتىكى ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى يولغا قويۇش فاڭجېنى»نىڭ روھىغا ئاساسەن، خەلق ئىشلىرى، مالىيە، قۇرۇلۇش، مائارىپ ۋە ئامانلىق خىزمىتى توغرىلىق بەش تۈرلۈك قارار ماقۇللىندى. سايلام ئارقىلىق كېڭەش ھەيئىتى 13 ھەيئەت ئەزاسىدىن تەركىپ تاپتى، چېن جيەنپىڭ رەئىس، مۇھەممەد ئىسمايىل مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى 1950-يىلنىڭ ئاخىرى 1951 - يىلنىڭ باشلىرىدا كورلا ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلدى.

كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى 1951-يىل 3 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 17 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 152 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھاكىم مۇھەممەد ئىسمايىل بەرگەن «مەمۇرىي خىزمەتلەر توغرىسىدىكى دوكلات»نى ۋە ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى چېن جيەنپىڭ بەرگەن «ئەسكەر ئېلىش، ھەربىي سەپتىن بوشىتىش خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىندى، 1951 - يىلى چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارارنى مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىندى. يىغىن سايلاپ چىققان كېڭەش ھەيئىتى 21 ھەيئەت ئەزاسىدىن تەركىپ تاپتى، مەخمۇتجان ئاسىم رەئىسلىككە، چېن جيەنپىڭ، جاڭ شيۈيلار مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى.

كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى 1951-يىل 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 17 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 150 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھاكىم مەخمۇتجان ئاسىم بەرگەن «1951 - يىلدىن بۇيانقى ناھىيىنىڭ مەمۇرىي خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى چېن جيەنپىڭ بەرگەن «ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شيۈيى بەرگەن «كوزلۇك غەللە - پاراق ئېلىش خىزمىتى شۇنىڭدەك ئامبىركا تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش يۈزىسىدىن قورال - ياراق ئىئانە قىلىش توغرىسىدىكى دوكلات»نى شۇنىڭدەك ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، قورال - ياراق ئىئانە قىلىش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، دېھقانچىلىق بېجى ئېلىش توغرىسىدىكى قارار - لايىھىلىرىنى قاراپ چىقىپ ماقۇللىندى. يىغىن 16 ھەيئەت ئەزاسىدىن تەركىپ تاپقان يېڭى كېڭەش ھەيئىتىنى سايلاپ چىقتى، مەخمۇتجان ئاسىم رەئىسلىككە، چېن جيەنپىڭ، جاڭ شيۈيلار مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى.

كورلا ناھىيىلىك 5 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى 1952-يىل 3 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 8 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىن مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شيۈيى بەرگەن ناھىيىنىڭ مەمۇرىي خىزمەتلىرى توغرىسىدىكى خۇلاسە دوكلاتىنى شۇنىڭدەك «ئۇچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش-ئىقتىسات قىلىش، تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنى كېڭەيتىش، بىرلىك مەھسۇلات مىقدارىنى ئۆستۈرۈش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى داۋاملىق باستۇرۇش توغرىسىدىكى قارار لايىھىلىرىنى قاراپ چىقىپ ماقۇللىندى. سايلام ئارقىلىق ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئىتى 17 ئەزادىن تەركىپ تاپتى، مەخمۇتجان ئاسىم رەئىسلىككە، جاڭ شيۈيى مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى.

كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى

1952-يىل 10 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن 5 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 151 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھاكىم مەخمۇتجان ئاسىم بەرگەن «سەككىز ئايدىن بۇيانقى ناھىيىنىڭ مەمۇرىي خىزمەتلىرىدىن خۇلاسە دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى، يەر ئىسلاھاتى جەريانىدا «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ يەر ئىسلاھاتى قانۇنى» نى ۋە شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «دېھقانچىلىق رايونلىرىدا يەر ئىسلاھاتى يۈرگۈزۈشكە دائىر بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدىكى قوشۇمچە بەلگىلىمىسى»نى قەتئىي ئىزچىل ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى قارارنى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى؛ ناھىيىلىك يەر ئىسلاھاتى ھەيئىتى ۋە خەلق سوت كوللېگىيە ھەيئىتى قۇرۇشنى ماقۇللىدى. سايلام ئارقىلىق ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئىتى توققۇز ھەيئەت ئەزاسىدىن تەركىپ تاپتى، مەخمۇتجان ئاسىم رەئىس، جالاڭ شيۇيى مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

كورلا ناھىيىلىك 7 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى

1953-يىل 3 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 12 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 141 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھاكىم مەخمۇتجان ئاسىم بەرگەن «يەر ئىسلاھاتى خىزمىتى توغرىسىدىكى خۇلاسە دوكلات»نى ۋە مۇئاۋىن ھاكىم جالاڭ شيۇيى بەرگەن «1952 - يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ۋە خىزمەتلەر توغرىسىدىكى خۇلاسە ۋە 1953 - يىللىق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ فاڭجېن ھەم ۋەزىپىلىرى توغرىسىدىكى دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى؛ «ناھىيە بويىچە دېھقانلارنى ئىختىيارلىق ۋە ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش پرىنسىپى بويىچە يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەشكىللەپ، دېھقانچىلىق ئەمگەكلىرىدە ئۆزئارا ياردەملىشىش ۋە ئىشلەپچىقىرىشتا ھەمكارلىشىش ھەرىكىتىنى قەدەم باسقۇچلۇق ھالدا راۋاجلاندۇرايلى ۋە ئۆستۈرەيلى» دېگەن قارارنى ماقۇللىدى. ناھىيىلىك دائىمىي كومىتېتنىڭ 17 ئەزاسى سايلاپ چىقىلدى. مەخمۇتجان ئاسىم رەئىس، جالاڭ شيۇيى مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

كورلا ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى

1953-يىل 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 9 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 149 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن «ناھىيىنىڭ بەش ئايدىن بۇيانقى مەمۇرىي خىزمەتلىرىدىن خۇلاسە دوكلات» ۋە «مۇشۇ يىلنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان ئومۇمىي سايلام خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى؛ «يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ سايلام قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش توغرىسىدىكى قارارنى ماقۇللىدى؛ يېڭى ناھىيىلىك دائىمىي كومىتېتنى سايلاپ چىقتى. مەخمۇتجان ئاسىم رەئىس، جالاڭ شيۇيى مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

2. كورلا ناھىيىلىك (شەھەرلىك) خەلق قۇرۇلتايلىرى

1954 - يىلى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى» (لايىھە) دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، كورلا ناھىيىسى تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنى ئاچتى. قۇرۇلتاي يېپىق مەزگىلدە، قۇرۇلتايدا سايلام ئارقىلىق تەشكىل قىلىنغان خەلق ھۆكۈمىتى ھەيئىتى ھوقۇق يۈرگۈزدى. 1956 - يىلى ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى سايلام ئارقىلىق ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈردى. ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى قۇرۇلتايىنىڭ ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئىش يۈرگۈزۈشتىن ئامالسىز توختاپ قالدى. 1980 - يىلى خەلق قۇرۇلتىيى تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. كورلا شەھىرى ئايرىلىپ چىققاندىن كېيىن، ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى بىرلا ۋاقىتتا ئۆتكۈزۈلدى ھەمدە ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى تەسىس قىلىندى.

كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1 - يىغىنى 1954 - يىل 3 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 9 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 69 ۋەكىل قاتناشتى (توققۇز ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش

قالدى) . قۇرۇلتاي ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ كېشۇن بەرگەن «دۆلىتىمىزنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋردىكى باش لۇشىيەنى ۋە باش ۋەزىپىسى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى، مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شيۇيى بەرگەن «ناھىيىنىڭ 1953 ـ يىللىق خىزمەتلىرى توغرىسىدىكى دوكلات» ۋە «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1954ـيىللىق ئىشلەپچىقىرىش پىلانى»نى قاراپ چىقتى ھەم ماقۇللىدى. ۋەكىللەر 1954 ـ يىللىق دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇش پىلانىنى بىردەك ماقۇللىدى ھەمدە ئۇنى ئۇزۇل ـ كېسىل ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىدىغانلىقىنى؛ يېزىلاردا دۆلىتىمىزنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋردىكى باش لۇشىيەنى ۋە باش ۋەزىپىسىنى ئىزچىللاشتۇرۇش تەلىم ـ تەربىيىسىنى پائال قانات يايدۇرىدىغانلىقىنى؛ دۆلىتىمىزنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋردىكى باش لۇشىيەنى ۋە باش ۋەزىپىسىگە ئاساسەن، ناھىيىمىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى مەركىزىي ۋەزىپىسى كۈچىنى مەركەزلەشتۇرۇپ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش بولىدىغانلىقىنى؛ 1954 ـ يىللىق دۆلەت ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومىنى كۆپلەپ ساتىدىغانلىقى ۋە سېتىۋالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. يىغىن 15 كىشىدىن تەركىپ تاپقان مۇشۇ نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى ھەيئىتىنى سايلاپ چىقتى. مەخمۇتجان ئاسىم ھاكىملىققا، جاڭ شيۇيى مۇئاۋىن ھاكىملىققا سايلاندى. يىغىن يەنە ئۇلكىلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا ئۈچ ۋەكىل سايلاپ بەردى.

2 ـ يىغىنى 1954 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 23 ـ كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 55 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (22 ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى) ، يەتتە ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى رەن گۈاڭتيەن بەرگەن «باش لۇشىيەن ۋە باش ۋەزىپىنى ئىزچىل. لاشتۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلات»نى، مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شيۇيى بەرگەن «يەتتە ئايدىن بۇيانقى ھۆكۈمەت خىزمىتى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۈچ ئايلىق ۋەزىپە توغرىسىدىكى دوكلات»نى، ئۇلكىنىڭ ۋەكىلى ھېزىم دامۇللىنىڭ «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە دىنىي مەسىلە توغرىسىدا» دېگەن يەتكۈزمە دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى.

3 ـ يىغىنى 1955 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدىن 31 ـ كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 58 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شيۇيى بەرگەن «ھۆكۈمەتنىڭ 1954 ـ يىللىق خىزمىتىدىن خۇلاسە ۋە 1955 ـ يىللىق خىزمەت فاكتىنى ۋە ۋەزىپىسى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى پېك زوچىڭ بەرگەن «ھەمكارلىشىش ـ كوپېراتسىيىلىشىش ھەرىكىتىنىڭ 1954 ـ يىلدىكى تەرەققىيات ئەھۋالى شۇنىڭدەك 1955 ـ يىللىق فاكتىن، ۋەزىپىلەر توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى. يىغىن «ئاكتىپ رەھبەرلىك قىلىش، پۈختا ئىلگىرىلەش» فاكتىنىغا ئاساسەن، ھەمكارلىق كوپېراتسىيە تەشكىلاتلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدا قارار ماقۇللىدى.

4 ـ يىغىنى (ماتېرىيال يوق)

5 ـ يىغىنى 1955 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 43 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ جىنشى بەرگەن «ناھىيىنىڭ 1955 ـ يىللىق مەمۇرىي خىزمەتلىرى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاسىم توختى بەرگەن «ئەدلىيە خىزمىتىدىن خۇلاسە دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى، ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسىنىڭ «مەجبۇرىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەش تۈزۈمىنى يولغا قويۇش ۋە ئەسكەر ئېلىش توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى پېك زوچىڭ بەرگەن «بۇ يىل قىش، كېلەر يىل ئەتىيازلىق ۋەزىپىلەر توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى. يىغىن «ئاساسىي قانۇن»دا بەلگىلەنگەن بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، كورلا ناھىيىلىك، يېزىلىق خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ نامىنى ناھىيىلىك، يېزىلىق خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1 ـ يىغىنى 1956 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ

24 ـ كۈنىدىن 31 ـ كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 59 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (سەككىز ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى)، 23 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن مۇۋەققەت ھاكىم قادىر نۇرۇللا بەرگەن «ئۆتكەن نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدىن بۇيانقى ناھىيە مەمۇرىي خىزمىتىدىن خۇلاسە ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى توغرىسىدا دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى. يىغىن بۇ يىل قىش، كېلەر يىل ئەتىيازدا ھازىرقى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە ئۆستۈرۈش، كوپېراتىپقا قاتناشمىغان يەككە دېھقانلارنىڭ كوپېراتىپقا قاتنىشىشىنى قولغا كەلتۈرۈش؛ ئاكتىپ ۋە پۇختا قەدەم تاشلاپ، چارۇچىلىقنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنى ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇندىش؛ رەھبەرلىكنى داۋاملىق كۈچەيتىپ، تېخى تەشكىللەنمىگەن 141 يەككە قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىنى ۋە 146 ئۇششاق ئېلىپ ساتار ئائىلىسىنى پائال تۇرغە تەشكىللەپ ۋە ئۆزگەرتىپ، 95% تىن ئارتۇق ئائىلىنى ھەرخىل ئوخشاش بولمىغان شەكىلدىكى كوپېراتىسىيە تەشكىلاتىغا قاتناشتۇرۇشنى قارار قىلدى. يىغىن 17 كىشىدىن تەركىپ تاپقان مۇشۇ نۆۋەتلىك ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى، قادىر نۇرۇللا ھاكىم، جاڭ جىنشى، دۇڭ يۈكشىڭ، رەمدۇللا ئابدۇللالار مۇئاۋىن ھاكىم، قاسىم توختى سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى بولدى.

2 ـ يىغىنى 1957 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 43 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 13 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ «ناھىيىنىڭ ئۈچ ئايلىق مەمۇرىي خىزمەتلىرىدىن خۇلاسە» سىنى، «تەكلىپلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئەھۋالىدىن دوكلات» نى، «1956 ـ يىللىق مالىيە نەقچوتى ھەققىدە دوكلات» نى شۇنىڭدەك «1957ـيىلـلىق تۇرلۇك خىزمەت ۋەزىپىلىرى» دېگەن دوكلاتىنى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى قوبۇل قىلدى.

3 ـ يىغىنى 1957ـيىل 12ـئاينىڭ 30ـكۈنىدىن 1958ـيىل 1ـئاينىڭ 6ـكۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 41 ۋەكىل قاتناشتى، 12 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن «ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ 1957ـيىللىق خىزمەت دوكلاتى»، «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتى توغرىسىدا دوكلات»، «مالىيە خامچوتى ۋە نەقچوتى توغرىسىدا دوكلات»، «1958ـيىلىنىڭ ئۈچ ئېيىدىكى خىزمەتنى ئورۇنلاشتۇرۇش»، «يېزىلاردىكى سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەققىدە دوكلات»، «تەكلىپلەرگە بېرىلگەن جاۋابلار توغرىسىدا دوكلات» لارنى قاراپ چىقتى ۋە ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى.

كورلا ناھىيىلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1 ـ يىغىنى 1958 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدىن 22 ـ كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 45 ۋەكىل قاتناشتى (14 ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى). بىر پەسىللىك ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرلۇك خىزمەتلەردىن خۇلاسە چىقىرىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئورۇنلاشقا تېگىشلىك «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋەزىپىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇش، سوت مەھكىمىسى بىلەن تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلاش يىغىنىنىڭ ئاساسلىق كۈن تەرتىپى بولدى. يىغىن 19 كىشىدىن تەركىپ تاپقان مۇشۇ نۆۋەتلىك ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. رەمدۇللا ئابدۇللا ھاكىم، جاڭ جىنشى مۇئاۋىن ھاكىم بولدى.

2 ـ يىغىنى 1959 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈندىن 9 ـ كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 45 ۋەكىل قاتناشتى، 14 ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى. يىغىن ھاكىم رەمدۇللا بەرگەن «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1958ـيىلدىكى توققۇز ئايلىق ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» نى، مۇئاۋىن ھاكىم لىيۇفۇزىڭ بەرگەن «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1958 ـ يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1959 ـ يىللىق مالىيە خامچوتى» توغرىسىدىكى دوكلاتنى، ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى قاسىم بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتى توغرىسىدا دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى. يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەر «نىكاھ قانۇنىنىڭ قوشۇمچە نىزامى» نى بىكار قىلىش توغرىسىدىكى مۇزاكىرە داۋامىدا، ئاپتونوم رايونىنىڭ «نىكاھ قانۇنىنىڭ قوشۇمچە

نىزامى» نى بىكار قىلىپ، مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنى» نى ئىجرا قىلىشى نۆۋەتتە خەلق ئاممىسىنىڭ تەلىپىگە ۋە ئارزۇسىغا ئۇيغۇن، دەپ قاراپ، ئۇنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

يىغىن يەنە لىيۇفۇزېك، تۇرسۇنخان، مۇھەممەد خۇدۇيۇملارنى مۇئاۋىن ھاكىملىققا، پېك زوچېك، ئابلاھ مەھسۇملارنى ھەيئەتلىككە تولۇقلاپ سايلىدى.

كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 - يىغىنى 1961 - يىل 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 5 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 64 ۋەكىل قاتناشتى (12 ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى)، 15 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن رەمدۇللا ئابدۇللا بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» نى، ۋاڭ پېك بەرگەن «1960 - يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1961 - يىللىق مالىيە خامچوتى» توغرىسىدىكى دوكلاتنى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى. يىغىن 1961- يىلى ناھىيە بويىچە كۆچمە مەركەزلەشتۈرۈپ يېزا ئىگىلىك سېپىنى كۈچەيتىش، «خەلق ئىگىلىكىدە يېزا ئىگىلىكىنى ئاساس قىلىپ، پۈتۈن پارتىيە، پۈتۈن خەلق يېزا ئىگىلىكى بىلەن، ئاشلىق بىلەن كەك شۇغۇللىنىش» تىن ئىبارەت فاكىجىننى قەتئىي ئىزچىل ئىجرا قىلىش، ھەرساھە، ھەر كەسىپتىكىلەرنىڭ يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىشنى كۈچەيتىش، ئاپپاراتلارنى ئىخچاملاش، كادىرلارنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش، يېزا ئىگىلىكىنىڭ بىرىنچى سېپىگە ياردەم بېرىش، ئەك زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ يېزا ئىگىلىكىدىن مول ھوسۇل ئېلىش توغرىسىدا قارار چىقاردى. يىغىن 21 كىشىدىن تەركىپ تاپقان بۇ نۆۋەتلىك ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. رەمدۇللا ئابدۇللا ھاكىم، ۋاڭ پېك، ماجەنلياك (خۇيزۇ)، نىساخان مۇئاۋىن ھاكىم بولدى.

2 - يىغىنى 1962 - يىل 1 - ئاينىڭ 27 - كۈنىدىن 2 - ئاينىڭ 2 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 59 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 20 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن «1961 - يىللىق ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» نى، «مالىيە نەقچوتى ۋە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، «1962 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى. ھاپىز سەيدۇللانى سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا سايلىدى.

كورلا ناھىيىلىك 5 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 - يىغىنى 1963 - يىل 9 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 64 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (23 ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى)، 15 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن «كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» نى، «1963 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانى توغرىسىدىكى تەكلىپ دوكلاتى» نى، «1962 - يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1963- يىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، «ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يىغىن 23 كىشىدىن تەركىپ تاپقان مۇشۇ نۆۋەتلىك ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. رەمدۇللا ئابدۇللا ھاكىم، ۋاڭ پېك، ماجەنلياك (خۇيزۇ)، نىساخانلار مۇئاۋىن ھاكىم بولدى.

2 - يىغىنى 1964 - يىل 2 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 22 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 61 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 35 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن مۇئاۋىن ھاكىم ۋاڭ پېك بەرگەن «1963 - يىللىق ھۆكۈمەت خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، مۇئاۋىن ھاكىم ماجەنلياك بەرگەن «1963 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1964 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى پىكىر» نى، مالىيە بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ساۋيۈكجى بەرگەن «1963 - يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1964 - يىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، سوت

مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ھاپىز بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى مۇزكـ-
رە قىلدى ھەمدە ماقۇللىدى. يىغىن ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى قىزىل بايرىقىنى تېخىمۇ ئىگىز كۆتۈرۈپ،
سىنىپىي كۈرەشنى مەركەز قىلغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىنى مۇددەتكە ۋە تۈرگۈمگە بۆلۈپ
قانات يايدۇرۇپ، خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ «يېزا ئىگىلىكىنى ئاساس، ساناقەتنى يېتەكچى
قىلىش» تىن ئىبارەت باش فاكتورنى داۋاملىق ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساد
قىلىش ھەرىكىتىنى ئومۇميۈزلۈك چوڭقۇر قانات يايدۇرۇشنى قارار قىلدى.

3 - يىغىنى 1965 - يىل 1 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 30 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 61 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن «1964 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1965-يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانى توغرىسىدىكى تەكلىپ دوكلاتى» نى، «1964 - يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1965 - يىللىق مالىيە خامچوتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، «سوت مەھكىمىسىنىڭ 1964 - يىللىق خىزمىتى توغرىسىدىكى يازما دوكلاتى» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى.

يىغىن ناھىيىدىكى ھەرمىللەت خەلقىنى جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ئەتراپىغا يەنمۇ ئۈيۈشۈپ، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى قىزىل بايرىقىنى ئىگىز كۆتۈرۈپ، 1965 - يىللىق سىنىپىي كۈرەش، ئىشلەپچىقىرىش كۈرىشى ۋە ئىلمىي تەجرىبىدىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ ئىنقىلابىي ھەرىكەتنىڭ يېڭى غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا چاقىردى.

يىغىن نىياز خالىقنى مۇئاۋىن ھاكىملىققا تولۇقلاپ سايلىدى، ۋۇشكېرۈڭ سالامەتلىك مەسىلىسى تۈپەيلىدىن ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ ئەزاسلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى.

كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 - يىغىنى 1965 - يىل 12 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 15 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 88 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھاكىم رەمدۇللا بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» نى، مۇئاۋىن ھاكىم ۋاڭ پىڭ بەرگەن «مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ھاپىز بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى. يىغىن پۈتۈن ناھىيەـ دىكى ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلقى، ھەر مىللەت كادىرلىرىنى تېخىمۇ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، پارتىيە رەھبەرلىكىدە ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىشنى قاتتىق يولغا قويۇپ، 1966 - يىللىق ۋە خەلق ئىگىلىكىنىڭ 3 - بەش يىللىق پىلانىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا چاقىردى. يىغىن 21 كىشىدىن تەركىپ تاپقان مۇشۇ نۆۋەتلىك ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. رەمدۇللا ئابدۇللا ھاكىم، ۋاڭ پىڭ، توختى رەخمەت مۇئاۋىن ھاكىم بولدى.

كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت

(ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مەزمۇنى توغرىسىدا مۇشۇ قىسمىنىڭ III باب 2 § نغا قارالـ-
سۇن، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت 7 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى بويىچە ھېسابلاندى)

كورلا ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 - يىغىنى 1981 - يىل 10 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 30 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 142 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (ئۈچ ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى)، 25 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەممە ئەزاسى يىغىنغا سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن قادىر نۇرۇللا بەرگەن «ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» نى، چى جەنشياڭ بەرگەن «1980 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1981 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، ۋاڭ فۇخي بەرگەن «1980 - يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1981 - يىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» نى، ھېسامىدىن ئابدۇللا بەرگەن «سوت

مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتىدىن دوكلات» نى، لى دېيىڭ بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى. يىغىن ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى تەركىبىدە. كى خادىملارنى سايلاپ چىقتى، رەخمەت مۇھەممەد مۇدىر، لىيۇجېن، ئابدۇرېھىم راخمان، لى زىشياڭ، ھەمىدە گايىتلار مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

يىغىن قادىر نۇرۇللانى ھاكىملىققا، نەجمىدىن قاسىم، ۋاڭ دېمىن، چى جەنشياڭ، داۋۇد مۇسالارنى مۇئاۋىن ھاكىملىققا، ھېسامىدىن ئابدۇللانى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، لى دېيىڭنى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلىدى.

2 ـ يىغىنى 1983ـيىل 1ـئاينىڭ 25ـكۈنىدىن 29ـكۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىن «ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، «ۋەكىللەرنىڭ تەكلىپلىرىنى تەكشۈرۈش دوكلاتى» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى.

كورلا شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 ـ يىغىنى 1981ـيىل 10ـئاينىڭ 23ـكۈنىدىن 31ـكۈنگىچە بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 ـ مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 181 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (ئۈچ ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى) ، 15 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى، ئوبلاستلىق سايلام خىزمىتى ئەترىتىنىڭ ئەزالىرى، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ بارلىق ئەزاسى سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن ياسىن تۇردى بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» ، لى جاۋجى بەرگەن «ۋەكىللەرنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈش دوكلاتى» ، شي زوفەن بەرگەن «تەكلىپلەرنى تەكشۈرۈش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات» ، شى شۈشەن بەرگەن «1981 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىدىن دوكلات» ، جاۋكېمىن بەرگەن «1980 ـ يىللىق مالىيەنەقچوتى ۋە 1981 ـ يىللىق مالىيە خامچوتى ھەم ئۇنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىدىن دوكلات» ، ياڭ يۈفەن بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، جېڭ جىمىن بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى.

يىغىن مۇنداق دەپ قارىدى: كورلا شەھىرى قۇرۇلغان ئىككى يىلدىن بۇيان پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەر ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلىنغانلىقتىن خەلق ئىگىلىكىنىڭ تەرتىپكە سېلىنىشى مۇئەييەن نەتىجىلەرگە ئېرىشتى؛ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتى ئۈدا ئاشتى، سانائەت تەرەققى قىلدى، شەھەر قۇرۇلۇشى ۋە باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى؛ بازارلار جانلىنىپ، خەلق تۇرمۇشى خېلى ياخشىلاندى. يىغىن مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: نۆۋەتتىكى ئاساسلىق ۋەزىپە — پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى داۋاملىق ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلىش، مۇھىم نۇقتا — سىياسەتنى قويۇۋېتىش، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش، ھەرمىللەت خەلقىنىڭ ماددىي، مەنىۋىي تۇرمۇش سەۋىيىسىنى قەدەممۇ قەدەم ئۆستۈرۈش. يىغىن مۇشۇ نۆۋەتلىك شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى تەركىبىدىكى خادىملارنى سايلاپ چىقتى. ياسىنجان مۇھەممەد مۇدىر، ئەن مىڭ، لى جاۋجى، فاڭ مىڭشىڭ، قۇربان توختىلار مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

يىغىن ياسىن تۇردىنى شەھەر باشلىقلىقىغا، شي زوفەن، چېن باۋساڭ، مۇھەممەد ياسىن، فۇمىڭشىڭلارنى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىقىغا سايلىدى.

يىغىن قۇربان توختىنى شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، جېڭ جىمىننى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلىدى.

2 ـ يىغىنى 1983 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن 29 ـ كۈنگىچە «نەشپۈتزارلىق» مېھمانخانا-

سىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 180 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، 13 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن ياسىنجان مۇھەممەد بەرگەن «خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى» نى، ياسىن تۇردى بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» ، يالقۇن يۈفەن بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، جېڭ جىمىن بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى.

يىغىن يەنە ئاپتونوم ئوبلاستلىق 7 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ئىككى ۋەكىلنى تولۇقلاپ سايلاپ بەردى.

3 - يىغىنى 1984 - يىل 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 174 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى، بىر ۋەكىل قاتنىشالمىدى، 23 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن ياسىن تۇردى بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» ، شى شۇشەن بەرگەن «خەلق ئىگىلىكى پىلانى خىزمىتىدىن دوكلات» ، جاۋ كېمىي بەرگەن «مالىيە نەقچوتى ۋە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» ، ياسىنجان مۇھەممەد بەرگەن «خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، رەجەپ قاسىم بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، جېڭ جىمىن بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى.

كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 - يىغىنى 1984 - يىل 6 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 12 - كۈنىگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 195 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (ئۇچ ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى) ، 37 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن ياسىن تۇردى بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» ، شى شۇشەن بەرگەن «1984 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات» ، جاۋ كېمىي بەرگەن «1983 - يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1984 - يىللىق مالىيە خامچوتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات» ، ياسىنجان مۇھەممەد بەرگەن «خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، رەجەپ قاسىم بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، جېڭ جىمىن بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يىغىن پۈتۈن شەھەردىكى ھەرمىللەت خەلقىنى پارتىيىنىڭ مەملىكەتلىك 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ 3 - نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى قەتئىي ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، ئالغا ئىگىرىلەش يولىدا يولۇققان يېڭى مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىپ ھەل قىلىپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى تىرىشىپ ئاشۇرۇپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىق - دوستلۇقنى داۋاملىق كۈچەيتىپ، سوتسىيالىستىك مادداي مەدەنىيەت ۋە مەنئۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيىنى كەڭ ۋە چوڭقۇر جارى قىلدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىق قارىشىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىپ، يەكدىللىك بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەپ، كورلا شەھىرىنىڭ 1984 - يىللىق ۋە بۈنىڭدىن كېيىنكى ئۇچ يىللىق ۋەزىپىلىرىنى شۇنىڭدەك 7 - بەش يىللىق پىلاندا بەلگىلەنگەن تۇرلۇك ۋەزىپىلىرىنى ئەملىيلەشتۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا چاقىردى. يىغىن مۇشۇ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ تەركىبىدىكى خادىملار-نى سايلاپ چىقتى، ياسىن تۇردى مۇدىر، جاڭ جىمىن، فاڭ مىڭشىن، قۇبان توختى، لى زىشياڭ ۋە ھەمدە گايىتلار مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

يىغىن مۇھەممەد ئابدۇللانى شەھەر باشلىقلىقىغا، جۇينىسۇڭ، خارسىك (موڭغۇل) ، ياۋ ۋېنخۇي، لۇجىگېڭ، مىجىت ھەسەنلەرنى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىقىغا سايلىدى.

يېغىن مۇيدىن قاسىمنى شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، لى پىڭلياڭنى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلىدى.

2 ـ يېغىنى 1985 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنىگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يېغىنغا 154 رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى (43 ۋەكىلنىڭ ئورنى بوش قالدى)، 42 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. يېغىن جۇيىسۇڭ بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»، شى شۈشەن بەرگەن «1984 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1985ـيىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات»، جاۋ كېمېن بەرگەن «1984 ـ يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1985ـيىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات»، ياسىن تۇردى بەرگەن «خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»، مۇيدىن قاسىم بەرگەن «سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»، لى پىڭلياڭ بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يېغىن مۇنداق دەپ قارىدى: كورلا شەھىرى ئاپتونوم رايون نۇقتىلىق گۇللەندۈرۈلگەن ئوچ ئوتتۇرا دەرىجىلىك شەھەرنىڭ بىرى، شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ قەدىمىنى يەنمۇ تېزلىتىپ، پۈتۈن شەھەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە ھەر ساھە ئىشلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن «قەتئىي تەۋرەنمەسلىك، 1 ـ قەدەمنىڭ ئېھتىياتچانلىق بىلەن بېسىش، غەلبىنى چوقۇم قولغا كەلتۈرۈش» فاڭجېنىنى ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلىش كېرەك، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي، قەدەم ـ باسقۇچلۇق ھالدا، داۋاملىق ياخشى ئېلىپ بېرىپ، بۇ يىل ئىجىدە شەھەرنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدا مۇھىم بىر قەدەم تاشلاشنى قولغا كەلتۈرۈش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يېزا ئىقتىسادىي ئىسلاھاتىنى داۋاملىق ياخشى ئېلىپ بېرىپ، سىياسەت بىلەن توختامنى نەقلەشتۈرۈش كېرەك. بىلىمگە ھۆرمەت قىلىش، ئىختىساسلىق كىشىلەرگە ھۆرمەت قىلىش، پەن تېخنىكا، مائارىپ تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى شۇنىڭدەك مائاش تۈزۈمى ۋە باھا سىستېمىسى ئىسلاھاتىنى ئاكتىپ ۋە پۇختا ئېلىپ بېرىش كېرەك.

3 ـ يېغىنى 1986 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنىگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يېغىنغا 154 ۋەكىل قاتناشتى. يېغىن شەھەر باشلىقى مۇھەممەد ئابدۇللا بەرگەن «كورلا شەھىرىنىڭ 7 ـ بەش يىللىق پىلان لايىھىسى ۋە ھۆكۈمەت خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ مۇدىرى شى شۈشەن بەرگەن «كورلا شەھىرىنىڭ 1985 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىكى، ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1986 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى جاۋ كېمېن بەرگەن «كورلا شەھىرىنىڭ 1985ـيىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1986ـيىللىق مالىيە خامچوتى لايىھىسى توغرىسىدىكى دوكلات»، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ياسىن تۇردى بەرگەن «شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى مۇيدىن قاسىم بەرگەن «شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى لى پىڭلياڭ بەرگەن «تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يېغىن شى شۈشەننى شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تولۇقلاپ سايلىدى.

كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 ـ يېغىنى 1987 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنىگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يېغىنغا 170 ۋەكىل قاتناشتى. يېغىن شەھەر باشلىقى مۇھەممەد ئابدۇللا بەرگەن «كورلا

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك پىلان كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى چېن جاۋجۇڭ بەرگەن «1987 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى (لايىھە) توغرىسىدا ئىزاھات» ، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى جاڭ فېڭ بەرگەن «كورلا شەھرىنىڭ 1986-يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1987 - يىللىق مالىيە خامچوتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدا دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ياسىن تۇردى بەرگەن «كورلا شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاھار روزى بەرگەن «كورلا شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى لى پېڭلياڭ بەرگەن «كورلا شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ھەمدە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يىغىن داۋاملىق مۇساپىدە شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا، شى شۇشەن، قۇربان توختى، لى زىشياڭ، ھەمدە گايىت، دېڭ جىبىن، تېمەن يەننى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا؛ مۇھەممەد ئابدۇللانى شەھەر باشلىقلىقىغا، چېڭ جۇڭشياڭ، لۇ جىگېن، خارسىك (موڭغۇل) ، نەجمىدىن قاسىمنى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىقىغا؛ لى پېڭلياڭنى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە، قاھار روزىنى شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا سايلىدى.

2-يىغىنى 1988-يىل 3-ئاينىڭ 22-كۈنىدىن 25-كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىن شەھەر باشلىقى مۇھەممەد ئابدۇللا بەرگەن «شەھەرلىك ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك پىلان كومىتېتىنىڭ مۇدىرى مۇھەممەد يۈسۈپ بەرگەن «1987-يىللىق پىلاننىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1988-يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات» ، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى جاڭ فېڭ بەرگەن «كورلا شەھرىنىڭ 1987-يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1988 - يىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى داۋۇت مۇسا بەرگەن «شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى قاھار روزى بەرگەن «شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى لى پېڭلياڭ بەرگەن «شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ۋە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يىغىن ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 83 ۋەكىلنى سايلاپ چىقتى.

3 - يىغىنى 1989-يىل 4 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن 8 - كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 171 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن شەھەر باشلىقى مۇھەممەد ئابدۇللا بەرگەن «شەھەرلىك ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك پىلان كومىتېتىنىڭ مۇدىرى مۇھەممەد يۈسۈپ بەرگەن «1988 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلاننىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1989-يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات» ، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى جاڭ فېڭ بەرگەن «1988 - يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1989 - يىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى داۋۇت مۇسا بەرگەن «شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى قاھار روزى بەرگەن «شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى لى پېڭلياڭ بەرگەن «شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى قاراپ چىقىپ

ماقۇللىدى ۋە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يىغىن سۆڭ جيەن، تۇنسالارنى ئوبلاستلىق 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىگە تولۇقلاپ سايلىدى.

كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

1 - يىغىنى 1990 - يىل 4 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 10 - كۈنىگىچە شەھەرلىك كىنوخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 182 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «كورلا شەھىرىنىڭ 1989 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1990 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى (لايىھە) توغرىسىدىكى دوكلات»نى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «كورلا شەھىرىنىڭ 1989 - يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1990 - يىللىق مالىيە خامچوتى (لايىھە) توغرىسىدىكى دوكلات»نى، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلاتنى قاراپ چىقىپ ماقۇللىدى ۋە مۇناسىپ قارارلارنى چىقاردى. يىغىن داۋۇت مۇسانى شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا، تيەن يەن، قۇربان توختى، ۋاڭ لوياۋ، خەلىچەم نىياز، خې گۈاڭلىن، لى شۈۋاڭلارنى مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا؛ مۇھەممەد ئابدۇللانى شەھەر باشلىقلىقىغا، جاڭ يۈفېڭ، خارسىك (موڭغۇل)، لۇجىگېڭ، نەجمىدىن قاسىملارنى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىقىغا؛ كېرىم ئىبراھىمنى شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا؛ لى پىڭلياڭنى شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلىدى.

3. خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى

1981 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى كورلا ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا سايلام ئارقىلىق تەشكىللەندى. ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ دائىمىي ئورگىنى، ئۇ ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى يېپىق مەزگىلدە خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ھوقۇقىنى يۈرگۈزىدۇ. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ئۇنىڭدىكى ئورگان ۋە خادىملار شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىغا قوشۇۋېتىلدى. 1990 - يىلغىچە ئۇچ قېتىم نۆۋەت ئالماشتۇرۇش سايلىمى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى تەشكىل قىلىندى.

ئورگانىنىڭ تەسىس قىلىنىشى 1981 - يىل 10 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 13 كىشىدىن تەركىب تاپقانىدى، شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 17 كىشىدىن تەركىب تاپتى. ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىغا بىردىن مۇدىر، تۆتتىن مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى، ئۇنىڭ ئاستىدا ئىش بېجىرىش ئورنى سۈپىتىدە ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇۋېتىلدى، شۇ سەۋەبتىن ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئورگىنى ۋە خادىملىرى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىغا قوشۇۋېتىلدى. 1984 - يىل 6 - ئايدىن 1990 - يىل 4 - ئايغىچە نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمى ئۇچ قېتىم ئېلىپ بېرىلدى. شەھەرلىك 2-، 3-، 4- نۆۋەتلىك خەلق

قۇرۇلتايلىرى دائىمىي كومىتېتى 19 كىشىدىن تەركىب تاپتى، بىردىن مۇدىر، ئالتىدىن مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى، ئۇنىڭ ئاستىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 1990 - يىل 4 - ئايدا مالىيە - ئىقتىساد كومىتېتى، قانۇن - تۈزۈم كومىتېتى، كادىرلار - ۋەكىللەر كومىتېتى، ماۋارىپ - پەن - مەدەنىيەت - سەھىيە كومىتېتى، مىللەتلەر - مۇھاجىرلار ئىشلىرى كومىتېتى تەسىس قىلىندى.

كورلا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋە مۇئاۋىن مۇدىرلىرى

جەدۋەل: 7 - 6

ۋەزىپىسى	ئىسمى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
مۇدىر	رەخمەت مۇھەممەت	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1929	تولۇق ئوتتۇرا	1984.4~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	لىيوجىن	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ لىنجاۋ	1931	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1984.4~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	ئابدۇرېھىم راخمان	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1939	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1984.4~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	لى زىشياڭ	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ ۋۇۋېي	1932.10	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1984.4~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	ھەمدەم گايىت	ئايال	ئۇيغۇر	كورلا	1938.10	تولۇقسىز سىفەن	1984.4~1981.10

كورلا شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋە مۇئاۋىن مۇدىرلىرى

جەدۋەل: 7 - 7

ۋەزىپىسى	ئىسمى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
مۇدىر	ياسىنجان مۇھەممەت	ئەر	ئۇيغۇر	ئانۇش	1926.10	ئوتتۇرا مەكتەپ	1984.6~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	ئەن مىڭ	ئەر	خەنزۇ	سەنشى فاڭشەن	1925.5	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1984.6~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	لى جاۋجى	ئەر	خەنزۇ	ماناس	1936	تولۇق ئوتتۇرا	1984.3~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	فالڭمىڭشىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى ئەنكاڭ	1929.12	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1987.6~1981.10
مۇئاۋىن مۇدىر	قۇربان توختى	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1933.8	تولۇق ئوتتۇرا	1990.12~1981.10
مۇدىر	ياسىن تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	يەنجى	1927.4	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1987.6~1984.6
مۇئاۋىن مۇدىر	جاڭ جىمىن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1929.7	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1986.6~1984.6
مۇئاۋىن مۇدىر	لى زىشياڭ	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ ۋۇۋي	1932.10	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1990.4~1984.6
مۇئاۋىن مۇدىر	ھەمدەم گايىت	ئايال	ئۇيغۇر	كورلا	1938.10	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1990.4~1984.6
مۇئاۋىن مۇدىر	شى شۇشەن	ئەر	خەنزۇ	سەنشى ۋەنرۇڭ	1930.1	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1990.4~1986.6
مۇدىر	داۋۇت مۇسا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1940.9	ئالىي تېخنىكوم	1990.12~1987.6

مۇئاۋىن مۇدىر	دېلك جىبىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	1931.9	ئالىي تېخنىكوم	1990.4~1987.6
مۇئاۋىن مۇدىر	تىەن يەن	ئەر	خەنزۇ	خېنەن	1935.1	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1990.12~1987.6
مۇئاۋىن مۇدىر	ۋالك لۇياۋ	ئەر	خەنزۇ	خېنەن	1942.11	ئالىي مەكتەپ	1990.12~1990.4
مۇئاۋىن مۇدىر	خەلچەم نىياز	ئايال	ئۇيغۇر	يېڭسار	1940.11	ئالىي تېخنىكوم	1990.12~1990.4
مۇئاۋىن مۇدىر	خې‌گۇاڭلىن	ئەر	خەنزۇ	سىچۈەن	1938.11	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1990.12~1990.4
مۇئاۋىن مۇدىر	لى شۇۋالك	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	1934	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1990.12~1990.4

پائالىيەتلەر ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتلىرى قەرەللىك يېغىن ئېچىپ تۇرۇش، كۆزدىن كەچۈرۈش ـ تەكشۈرۈش، ۋەكىللەرنىك تەكلىپلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش، ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش تۈزۈمىنى بەرپا قىلىش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇش ئارقىلىق قانۇندا بەلگىلەنگەن فۇنكتسىيىلەرنى ئۆتىدى.

يىغىنلار نۆۋەتلىك يىغىن ئومۇمەن ھەر ئىككى ئايدا بىر قېتىم ئېچىپ تۇرۇلدى. ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 1982 ـ يىل 4 ـ ئاينىك 13 ـ كۈنىدىن 1983 ـ يىل 11 ـ ئاينىك 22 ـ كۈنىگىچە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 13 قېتىم يىغىن ئاچتى. شەھەرلىك 1ـنۆۋەتلىكتىن 4ـنۆۋەتلىككىچە بولغان خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 1982 ـ يىل 4 ـ ئاينىك 13 ـ كۈنىدىن 1990ـيىل 11 ـ ئاينىك 22 ـ كۈنىگىچە جەمئىي 57 قېتىم يىغىن ئاچتى.

مۇزاكىرە قىلىپ قارار قىلىنغان چوك ئىشلار 1982 ـ يىل 4 ـ ئايدا «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئاساسىي قانۇنىنىك تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن لايىھىسى» ئېلان قىلىندى. 1982ـيىلى 5ـئايـنىك 25 ـ كۈنىدىن 29 ـ كۈنىگىچە ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىك 2 ـ يىغىنى ۋە شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىك 4 ـ يىغىنى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئومۇمىي خەلقنى «ئاساسىي قانۇنىنىك تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن لايىھىسى»نى ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىش ھەققىدە قارار چىقاردى.

1982ـيىلدىن 1990ـيىلغىچە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايونىنىك قانۇن-پەرمانلىرىنى ۋە يەرلىك قانۇن-بەلگىلىمىلەرنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، دائىمىي كومىتېت ئەزالىرى يىغىنىنىك قارار چىقىرىشى ياكى تەستىقلىشى بىلەن ئېلان قىلغان ۋاقىتلىق يولغا قويۇش چارىلىرى ۋە يولغا قويۇش تەپسىلىي قائىدىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: «كورلا شەھىرىنىك شەھەر قۇرۇلۇشىدا ۋاقىتلىق يولغا قويىدىغان باشقۇرۇش چارىسى»، «كورلا شەھىرىنىك شەھەر تازىلىقىدا ۋاقىتلىق يولغا قويىدىغان باشقۇرۇش چارىسى»، «كورلا شەھەر رايونىنىك ئاپتوموبىل قاتنىشىدا ۋاقىتلىق يولغا قويىدىغان باشقۇرۇش چارىسى»، «كورلا شەھىرىنىك شەھەر باشقۇرۇشتا يولغا قويىدىغان تەپسىلىي قائىدىلىرى»، «كورلا شەھىرىنىك ئۆي ـ يەر باشقۇرۇشتا ۋاقىتلىق يولغا قويىدىغان چارىسى»، «كورلا شەھىرىنىك شەھەر مۇھىت تازىلىقى ئىشلىرىدا ۋاقىتلىق يولغا قويىدىغان باشقۇرۇش چارىسى»، «كورلا شەھىرىنىك سۇ بايلىقىنى باشقۇرۇشتا ۋاقىتلىق يولغا قويىدىغان چارىسى»، «كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ۋە قارار قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى چارىسى (لايىھە)»، «پاك-دىيانەتلىك

بولۇش توغرىسىدىكى بىر قانچە بەلگىلىمە».

1984 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 4ـ، 5 ـ كۈنلىرى شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ 2 ـ يىغىنى مەزگىلىدە، «مىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئۆگىنىش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، مەخسۇس تېمىدا يېتەكچىلىك قىلىپ بېرىشكە نەزەرىيە خىزمەتچىلىرى تەكلىپ قىلىندى، يىغىندا «مىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى پائال تەشۋىق قىلىش، ئەستايىدىل يولغا قويۇش توغرىسىدا قارار ماقۇللاندى.

«بىر ھۆكۈمەت، ئىككى مەھكىمە» (خەلق ھۆكۈمىتى، خەلق سوت مەھكىمىسى، خەلق تەپتىش مەھكىمىسى) خىزمىتى ئۇستىدە نازارەتچىلىك يولغا قويۇلدى 1982 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىدىن 1983 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىگىچە شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 4ـ، 8ـ، 10ـ يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «1982ـيىلـلىق خەلق ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىيات پىلانى ۋە مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى، «1983ـيىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى، «1983ـيىللىق مالىيە خامچوتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، «شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 ـ يىغىنىدا چۈشكەن تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، «جەمئىيەت ئامانلىقى ئەھۋالى توغرىسىدىكى تونۇشتۇرۇش»نى ئاڭلاپ ئۆتتى؛ شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ ۋە شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ 1983 ـ يىلى ئالدىنقى بىرىم يىللىق خىزمەت ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلاپ ئۆتتى.

1985 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 1987 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنىگىچە شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 5ـ، 9ـ، 14ـ، 15ـ، 16ـ، 17ـ، 19ـ يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»ى، «1984 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1984 ـ يىللىق مالىيە نەقچوتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «شەھەر ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى مەلۇمات»ى، «كورلا شەھىرىدىكى بارلىق پۇقرالار ئارىسىدا قانۇن بىلىملىرىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئومۇملاشتۇرۇش پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «كۆنچى دەريا سىنىڭ شەھەر رايونىدىن ئۆتكەن قىسمىنى پاكىزلاش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1986 ـ يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «جەمئىيەت ئامانلىقى شۇنىڭدەك ئىنتىزامنى چىڭىتىش، ناچار كەيپىياتلارنى توسۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1986 ـ يىللىق شەھەر قۇرۇلۇشى تۈرلىرىنىڭ ئورۇندىلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى بىلەن شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ 1984 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ھەرقايسى يىللارنىڭ خىزمەتلىرىدىن بەرگەن دوكلاتلىرىنى ئاڭلىدى.

شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 1987 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن 1990 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنىگىچە 1ـ، 2ـ، 3ـ، 6ـ، 7ـ، 8ـ، 9ـ، 12ـ، 13ـ، 14ـ، 15ـ، 16ـ، 17ـ، 19ـ يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «1987 ـ يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا مالىيە پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە ئىككىنچى ئاشۇرۇش، ئىككىنچى تېجەش، ھەرىكىتىنىڭ قانات يايدۇرۇلۇش ئەھۋالىدىن دوكلات»ى، «1987 ـ يىلى بازارلارنى تەرتىپكە سېلىش ئەھۋالى ۋە 2 ـ قەدەمدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكىرى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1987 ـ يىلىنىڭ ئالدىنقى سەككىز ئېيىدىكى بازار مال باھاسىنىڭ باشقۇرۇلۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1987 ـ يىللىق يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى شۇنىڭدەك

نىكاھ قانۇنىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 - يىغىنىدا ۋەكىللەر ئوتتۇرىغا قويغان پىكىر - تەكلىپلەرنىڭ بېجىرىلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1987 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1987 - يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «شەھەر قۇرۇلۇشى خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1988 - يىللىق ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئەھۋالى ۋە شەھەر - يېزىلارنى كۆكەرتىش ئەھۋالىدىن دوكلات»ى، «ىمىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى، نىكاھ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى، مىللىي ئىگىلىكنى، مىللىي مەدەنىيەت، ماۋارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى كونكرېت چارە - تەدبىر، ئۇنۇم، ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ۋە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش تەدبىرلىرى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1988 - يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدىكى مالىيە، باج يىغىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «بازاردىكى مال باھاسى ۋە بازار باشقۇرۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ئىقتىسادىي مۇھىتنى تۈزەش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى رەتكە سېلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1988-يىللىق مالىيە نەقچوتى ۋە 1989-يىللىق مالىيە خامچوتى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1989-يىللىق ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1989 - يىللىق كۆكەرتىش خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ماۋارىپ ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1989 - يىللىق جەمئىيەت ئامانلىقى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ىيېمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى، نىكاھ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «خەلق ۋەكىللىرىنىڭ تەكلىپ، تەۋسىيە ۋە پىكىرلىرىنىڭ بېجىرىلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «مالىيە خامچوتىنى تەڭشەش توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «شىركەتلەرنى ئېنىقلاش توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «قۇرۇلۇش بازىرىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ىئالتە زىياندىن، نى يوقىتىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «پاكلىق قۇرۇلۇشى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى؛ شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ «شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - يىغىنىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر توغرىسىدىكى دوكلات»ى، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ «شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - يىغىنىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قارار چىقتى.

1990 - يىل 7 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنىگىچە شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 2-، 3-، 4- يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلاردا ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ىقوشۇمچە يېمەكلىكلەر، قۇرۇلۇشى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «كورلا شەھىرىنىڭ 1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە بولغان خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1 - يىغىنى ۋەكىللىرىنىڭ تەكلىپ ۋە تەۋسىيە، تەنقىد، پىكىرلىرىنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ىنىكاھ قانۇنى، نى تەشۋىق قىلىش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «ماۋارىپ خىزمىتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»ى، «1990 - يىللىق مالىيە خامچوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە خامچوتنى تەڭشەش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قارار چىقتى؛ شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ «سوت قىلىش خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ «ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى قىلمىشلارغا زەربە بېرىش توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قارار

چىقتى.

ۋەزىپىگە تەينىلەش - ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ئىشلىرى 1982-يىل 4-ئايدىن 1983-يىل 9-ئايغىچە ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋەزىپىگە تەينىلىگەن خادىم ئون بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئالتە، ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئۈچ، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى بىر؛ شەھەرلىك 1-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋەزىپىگە تەينىلىگەن خادىم 15، ئۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەت خىزمەتچى خادىمى بىر، شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى 11، شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئۈچ. ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلغان خادىم ئىككى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتچى خادىمى بىر، شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى بىر.

1984 - يىل 6 - ئايدىن 1987 - يىل 6 - ئايغىچە شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋەزىپىگە تەينىلىگەن خىزمەتچى خادىم 88، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى 43، شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى 28، شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى 17؛ ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلغان خىزمەتچى خادىم ئون، ئۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئىككى، شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئالتە، شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئىككى.

1987 - يىل 6 - ئايدىن 1990 - يىل 4 - ئايغىچە شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋەزىپىگە تەينىلىگەن خادىم 80، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى 40، سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى 28، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى 11، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتچى خادىمى بىر؛ ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلغان خادىم ئون، ئۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى يەتتە، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى بىر، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئىككى.

1990 - يىل 4 - ئايدىن 11 - ئايغىچە شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋەزىپىگە تەينىلىگەن خادىم 57، ئۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى 36، سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئون، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچى خادىمى سەككىز، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئۈچ؛ ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلغان خادىم ئۈچ، ئۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتچى خادىمى ئىككى، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتچى خادىمى بىر.

كۆزدىن كەچۈرۈش، تەكشۈرۈش شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى خەلق ئاممىسى ئومۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلىدىغان مەسىلىلەر ئۈستىدە كۆزدىن كەچۈرۈشنى ياكى مەخسۇس تېمىدا تەكشۈرۈشنى ئۇيۇشتۇردى. 1982 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 38 قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈش (تەكشۈرۈش) ئۇيۇشتۇرۇپ، كۆزدىن كەچۈرۈش، تەكشۈرۈش دوكلاتلىرىنى يېزىپ چىقتى.

1983 - يىل 4 - ئايدا شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئۈچ گۇڭشېدىكى بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە ۋە قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئەھۋالىنى مەخسۇس تەكشۈرۈپ، تەكشۈرۈش دوكلاتى يېزىپ چىقتى، بۇ ھال يېزىلاردىكى بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە، قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەرگە قارىتىلغان خىزمەتلەرگە نىسبەتەن پېتەكچىلىك رول ئوينىدى. ۋەكىللەر ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپلەردە كۆرسىتىلگەن شەھەردە «ئۈچ كۆپ» بولۇش (قاتناش ۋەقەسى كۆپ بولۇش، يول ياقىلىرىدا قانۇنغا خىلاپ سېلىۋالغان

ئۆيلەر كۆپ بولۇش، پىيادىلەر يولىنى ئىگىلىۋالغان ياپىنچىلار كۆپ بولۇش) مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، 1984 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 3 - كۈنىگىچە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى شەھەر قۇرۇلۇشى خىزمىتى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئۈيۈشتۇرۇپ، نەق مەيداندا ئىش ېچىرىش ئۈسۇلىنى قوللىنىپ، قەيەرگە بارسا شۇ يەرنى كۆرۈپ، شۇ يەردىكى ئىشلار ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ، كۆرۈلگەن مەسىلىلەرنى بىرلىكتە مۇزاكىرىلىشىپ ھەل قىلىش چارىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى، ھۆكۈمەتتىن كۆزدىن كەچۈرۈشكە قاتناشقان رەھبەرلەرنىڭ مەسىلىنى چەكلىك مۇددەتتە ھەل قىلىش توغرىسىدا پۈزىتسىيە بىلدۈرۈشىنى ئۈتۈندى، بۇ ھال شەھەر قۇرۇلۇشىنى ياخشىلاشقا نىسبەتەن ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئوينىدى.

1987 - يىلدىن كېيىن، مەلۇمات - دوكلات ئاڭلاش، نەق مەيداننى كۆزدىن كەچۈرۈش، ئەھۋاللارنى سوراش، مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىش، تەكلىپ ېچىرىش چارىلىرىنى قوللىنىپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «مىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»، «يەر باشقۇرۇش قانۇنى»، «يېمەك - ئىچمەك تازىلىقى قانۇنى»، «كارخانا قانۇنى» نىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى، كارخانىلاردا ھۆددىگە ۋە ئىجارە-گە ئېلىپ باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمىنى سىناق تەرىقىسىدە يۈرگۈزۈش ئەھۋالىنى، يېزا - بازار كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، شەھەر قۇرۇلۇشى ھەم باشقۇرۇش ئەھۋالىنى، كۆنچى دەرياسىنىڭ بۇلغىنىش ئەھۋالىنى، كۆچەت كىرگۈزۈپ سىناق تەرىقىسىدە تېرىش، ساپ پاختا نىسبىتى تۆۋەنلەپ كېتىش ئەھۋالىنى، «قوشۇمچە يېمەكلىكلەر» بازىرى قۇرۇلۇشى ھەم قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى ئاۋۇتۇش ئەھۋالىنى، شەھەر رايونىدىكى قاتناش ۋەقەلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئەھۋالىنى، مىللىي مائارىپ، يەسلى-بالىلار باغچىسى مائارىپى ئەھۋالىنى، نامراتلارنى يۆلەش ئەھۋالىنى، جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت ئورگانلىرىنىڭ قانۇننى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى، كۆكتاتلار بىلەن تەمىنلەش، كۆكتات ئىشلەپچىقىرىش، سېتىش ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈردى ۋە تەكشۈردى.

ۋەكىللەرنىڭ تەكلىپلىرى ۋە خەلقتىن كەلگەن خەت - چەكلەر ھەم ئەزالەرنى بىر تەرەپ قىلىش ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ھەر قېتىملىق ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ تەكلىپ (پىكىر ۋە تەۋسىيەلەر، تۆۋەندىكى شۇنداق) لىرىنى خاراكتېرىگە قاراپ تۇرلەرگە ئايرىپ رەتلىگەندىن كېيىن، ئايرىم - ئايرىم ھالدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ ياكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىشى ۋە دېگەن قارارلاردە ئورۇندىاپ بولۇشى ئۈچۈن يوللاپ تۇردى. ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئىككى قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ۋەكىللەر بەرگەن 280 پارچە تەكلىپنى تاپشۇرىۋالدى، بۇنىڭ 275 پارچىسىنى ېچىرىپ تۈگەتتى، ېچىرىلىش نىسبىتى 98.2% بولدى. شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئۈچ قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ۋەكىللەر بەرگەن 802 پارچە تەكلىپنى تاپشۇرىۋالدى، ۋە ئۇنىڭ ھەممىسىنى ېچىرىپ تۈگەتتى. شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-، 2- يىغىنلىرىدا ۋەكىللەر بەرگەن 272 پارچە تەكلىپ تاپشۇرىۋېلىندى، ئۇنىڭ 268 پارچىسى ېچىرىلدى. ېچىرىلىش نىسبىتى 98.5% بولدى. شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئۈچ قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ۋەكىللەر بەرگەن 280 پارچە تەكلىپنى تاپشۇرىۋالدى، ئۇنىڭ 237 پارچىسىنى ېچىرىپ تۈگەتتى، ېچىرىلىش نىسبىتى 84.64% بولدى. شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 - يىغىنىدا ۋەكىللەر 306 پارچە تەكلىپ بەردى، 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىغىچە بۇنىڭ 162 پارچىسى ېچىرىلىپ بولدى.

1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى خەلق ئامما-سىدىن كەلگەن 58 پارچە خەت - چەكنى بىر تەرەپ قىلدى، ئەرز قىلغۇچى ئامما-سىدىن 273 ئادەم (قېتىم) نى كۈتۈالدى. «دەرىجىمۇ دەرىجە مەسئۇل بولۇش، ساھەلەر بويىچە ېچىرىش» پىرىنسىپىغا ئاساسەن،

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئەرز خەت ۋە ئەھۋال ئېيتىپ كەلگۈچىلەر ئەھۋالغا قاراپ ىىر تەرەپ قىلىندى. خەلق ئاممىسىنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان، دۆلەت ئورگانلىرىغا چېتىلىدىغان زور مەسىلە ئۈچرىغاندا، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىرى بىۋاستە قوبۇل قىلىپ، بەزى قىيىن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ بەردى؛ دەرھال ھەل قىلىشقا بولمايدىغان مەسىلە ئۈچرىغاندىمۇ، ئەرز خەتلەرگە ۋە ھال - ئەھۋال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرگە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، ھەربىر ئىشنى لايىغىدا ھەل قىلىپ تۇردى.

ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش تۈزۈمى ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئامما بىلەن ئالاقىلىشىشكە قولايلىق بولۇش پىرىنسىپىغا ئاساسەن، ئاساسىي قاتلامدا ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش پونكىتى (گۇرۇپپىسى) تەشكىل قىلدى. ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى خىزمەت بۆلۈشۈۋېلىپ ھەرقايسى ئالاقىلىشىش پونكىتى (گۇرۇپپىلىرى) بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇردى ھەمدە ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش پونكىتى (گۇرۇپپىسى) نىڭ باشلىقلىرىنى خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ يىغىنلىرىغا سىرتتىن قاتناشتۇرۇش، ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش پونكىتى (گۇرۇپپىسى) نىڭ باشلىقلىرى سۆھبەت يىغىنىنى ئۆتكۈزۈش، ۋەكىللەرنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئىشلىرىغا ئۈيۇشتۇرۇش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللىنىپ، ۋەكىللەرنىڭ ۋە ئاممىنىڭ پىكىر، تەلەپلىرىنى بىۋاستە ئاڭلاپ، بۇ پىكىر، تەلەپلەرنى رەتلەپ چىققاندىن كېيىن ھۆكۈمەتنىڭ ۋە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا يوللاپ تۇردى. 1990 - يىلى شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش گۇرۇپپىسىدىن 22نى قۇرۇپ چىقتى، ھەرقايسى گۇرۇپپىلار گۇرۇپپا باشلىقى ۋە مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقلىرىنى دېموكراتىك ئۇسۇلدا سايلاپ چىقتى. ئالاقىلىشىش گۇرۇپپىلىرىغا كىرگۈزۈلمىگەن شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ پائالىيەتلىرىنى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى كادىرلار ئىشلىرى خىزمەت كومىتېتى مەسئۇل بولۇپ پائالىيەتكە ئورۇنلاشتۇردى.

4. سايلام

كورلا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنى سايلاش ئىككى باسقۇچنى ئاشتىن كەچۈردى: 1950-يىل 4 - ئايدىن 1953 - يىل 7 - ئايغىچە ھەر مىللەت، ھەرساھەدىكىلەر كۆرسىتىش بىلەن ھۆكۈمەت تەكلىپ قىلىش بىرلەشتۇرۇلگەن ئۇسۇل قوللىنىلىپ، ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنىنىڭ ۋەكىللىرى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى؛ 1953 - يىل 8 - ئايدىن باشلاپ ئومۇمىي سايلام يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، «يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ سايلام قانۇنى» دىكى بەلگىلىمىلەر- گە ئاساسەن، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرى دېموكراتىك ئۇسۇلدا سايلاپ چىقىلدى. كورلا شەھىرىنىڭ ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرى «سايلام قانۇنى» دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن دېموكراتىك سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى.

ۋەكىللەرنىڭ سالاھىيىتى

1950 - يىل 4 - ئايدىن 1953 - يىل 7 - ئايغىچە ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنىنىڭ ۋەكىللىرى كۆرسىتىش ياكى تەكلىپ قىلىش يولى بىلەن سايلاندى، ئۇنىڭ شەرتى: جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك ئىسلاھات ھەرىكەتلىرىگە ئاكتىپ قاتنىشىش، ئەمگەك - ئىشلەپچىقىرىشتا ئاكتىپ بولۇش، ئامما بىلەن ئالاقە باغلاش، ۋەكىللىك خاراكتېرى-

گە ئىگە بولۇش، 18 ياشتىن يۇقىرى بولۇش، روھىي كېسىلى يوق بولۇش. ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى سالاھىيەت جەھەتتە، «ئاساسىي قانۇن» دىكى بەلگىلىمە بويىچە، ئومۇمەن 18 ياشقا تولغان پۇقرا بولسا، مىللەت، ئىرىق، كەسىپ، ئىجتىمائىي كېلىپ چىقىشى، دىنىي ئېتىقادى، مەلۇمات دەرىجىسى، مال ـ مۈلۈك ئەھۋالى، ئولتۇرۇشلۇق مۇددىتىگە قارىماستىن سايلاش ھوقۇقى ۋە سايلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە بولدى. قانۇن بويىچە سايلاش ۋە سايلىنىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغانلار، روھىي كېسەلگە مۇپتىلا بولغانلار بۇنىڭ سىرتىدا.

سايلام تۈزۈمى

ناھىيىلىك ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ۋەكىللىرىنىڭ ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلۈشى يېزىلاردا مەمۇرىي كەنت، شەھەر ـ بازارلاردا ئورگان ياكى رايون بىرلىك قىلىنىپ سايلاش ھوقۇقىغا ئىگە كىشىلەر يىغىنى ئېچىلىپ، ئاممىنىڭ مەسلىھەتلىشىپ كۆرسىتىشى بىلەن سايلاندى ياكى يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلى بىلەن سايلام ئۆتكۈزۈلدى. مىللىي يۇقىرى تەبەقىدىكى ۋەكىللەرگە قارىتا، ھۆكۈمەت يىغىنىغا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىش ھەمدە سايلامغا قاتناشتۇرۇش ئۇسۇلى قوللىنىلدى.

ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ سايلىنىشى 1965 ـ يىلدىن ئىلگىرى تەڭ نامزاتلىق سايلام يەنى ۋەكىل نامزاتى بىلەن سايلانغۇچىلارنىڭ سانى تەڭ بولۇش يولغا قويۇلغانىدى. ناھىيە دەرىجىلىك خەلق ۋەكىلى سايلىغۇچىلار تەرىپىدىن بىۋاستە سايلانمايتتى، بەلكى يېزىلىق (گۈڭشې)، بازارلىق خەلق قۇرۇلتىيىدا سايلاش ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلەتتى. 1981 ـ يىلى ناھىيىلىك 8 ـ نۆۋەتلىك، شەھەرلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدىن باشلاپ بىۋاستە ئارتۇق نامزاتلىق سايلام يەنى سايلىغۇچىلار ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرىنى بىۋاستە سايلايدىغان سايلام يولغا قويۇلدى. بۇنىڭدا ۋەكىل نامزاتى بىلەن سايلىنىدىغان كىشى سانى تەڭ بولمايدۇ، رەسمىي ۋەكىل نامزاتى سايلىنىشقا تېگىشلىك كىشى سانىدىن يېرىم ھەسسىدىن بىر ھەسسىگىچە كۆپ بولىدۇ.

سايلام تەرتىپى

سايلام ئاپپاراتى قۇرۇش، سايلام لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىش كورلا ناھىيىلىك 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ سايلىمى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ دىن كېيىن ھەر نۆۋەتلىك ناھىيىلىك، شەھەرلىك قۇرۇلتايلارنىڭ سايلىمىدا سايلام ھەيئىتى قۇرۇلدى. سايلام ھەيئىتىنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، سايلام لايىھەسى تۈزۈپ چىقىلدى ۋە نۆۋەتنىڭ چۈشۈرۈلدى. ھەرقايسى يېزا (گۈڭشې) لاردا مۇناسىپ ھالدا سايلام ھەيئىتى ياكى سايلامغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇلار ناھىيىلىك، شەھەرلىك سايلام ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئۆز رايونىنىڭ دائىرىسىدىكى سايلام خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

سايلام رايونلىرىنى ئايرىش ۋە سايلامنىڭ تەييارلىق خىزمىتى تەشۋىقات ـ تەربىيە، تىزىملاش، تەكشۈرۈش، سايلىغۇچىلار ئىسىملىكىنى ئېلان قىلىش، سايلام بېلىتى تارقىتىش ئىشلىرى قاتات يايدۇرۇلدى.

ۋەكىل سانىنى تەقسىم قىلىش ۋەكىل نامزاتلىقىغا ئادەم كۆرسىتىلدى ۋە رەسمىي ۋەكىل نامزاتى دېموكراتىك ئاساستا كېڭىشىپ بەلگىلەندى، ئاندىن كېيىن سايلىغۇچىلار يىغىنى ئېچىلىپ، رەسمىي ۋەكىللەرنى سايلاشقا بىلەت تاشلاندى.

خەلق قۇرۇلتىيى چاقىرىش 1990 ـ يىل 4 ـ ئايدا شەھەرلىك 4 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 ـ يىغىنى ئېچىلدى. شەھەرلىك 4 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى، شەھەر باشلىقى، مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىرى، شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى قاتارلىقلارنىڭ نامزاتىنى قۇرۇلتاي ھەيئەت رىياسىتى ياكى ۋەكىللەردىن 10 دىن ئوشۇق كىشى بىرلىشىپ ئوتتۇرىغا قويدى. ۋەكىللەر ئۇلارنى

مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، ھەيئەت رىياسىتى كۆپچىلىك ۋەكىللەرنىڭ پىكرىگە ئاساسەن رەسمىي نامزاتنى بېكىتتى. سايلام ئۈچ نۆۋەتكە بۆلۈپ ئالتە قېتىم ئېلىپ بېرىلدى: بىرىنچى نۆۋەتتە ئۈچ قېتىمغا بۆلۈپ ئايرىم - ئايرىم ھالدا شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى ۋە ئەزالىرى سايلاپ چىقىلدى؛ ئىككىنچى نۆۋەتتە ئىككى قېتىمغا بۆلۈپ شەھەر باشلىقى ۋە مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىرى سايلاپ چىقىلدى؛ ئۈچىنچى نۆۋەتتە بىر قېتىمدىلا شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى سايلاپ چىقىلدى. يىغىن رىياسىتى سايلام بېلىتىگە باش نازارەت قىلغۇچى، نازارەت قىلغۇچىلار، بىلەت سانىنى ھېسابلىغۇچىلارنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۇلار يىغىندا ماقۇللانغاندىن كېيىن ھەيئەت رىياسىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە سايلام خىزمەتىنىڭ ئېلىپ بېرىلىشىغا كونكرېت مەسئۇل بولدى. سايلام نەتىجىسىنى يىغىن ھەيئەت رىياسىتى يىغىندا ئېلان قىلدى.

قوشۇمچە
كورلا ناھىيىلىك كېڭەش

ناھىيىلىك كېڭەش مىنگو دەۋرىدىكى يەرلىك مۇۋەققەت قۇرۇلتاي ئورگىنى ئىدى. كورلا ناھىيىلىك ۋاقىتلىق كېڭەش قارا شەھەر مەمۇرىي مۇپەتتىش ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ تەكشۈرۈشى ئارقىلىق مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىل 12- ئايدا قۇرۇلغان. ۋاقىتلىق كېڭەشنىڭ باشلىقى خادىرىن (ئۇيغۇر)، مۇئاۋىن باشلىقى يۇنۇس ھاجى، كېڭەش ئەزاسى ماجىڭيىڭ (خۇيزۇ)، خەي لىرىن (ئۇيغۇر)، ئابدۇل، ئابلا مەخسۇم ئىدى. كورلا ناھىيىلىك كېڭەش مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) 3-ئاينىڭ 16-كۈنى قۇرۇلغان. كېڭەشتە بىر باشلىق، بىر مۇئاۋىن باشلىق، بىر كاتىپ، ئىككى ئىش بېجىرگۈچى، بىر پوتۇكچى، ئىككى قارا خىزمەتچى تەسىس قىلىنغان. كېڭەش باشلىقى ژېن گودۇڭ (ئۇيغۇر)، مۇئاۋىن باشلىقى يۇنۇس ھاجى ئىدى. شۇ يىلى 11 - ئايدا ناھىيىلىك كېڭەشنىڭ سايلىمى ئارقىلىق ئابدۇل كېڭەش باشلىقلىقىغا، خادىرىن بولسا جياڭ شياڭمۇدىن كېيىن كورلا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەينىلەنگەن.

§ 2 . خەلق ھۆكۈمىتى

1. ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى

ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 25-، 26- كۈنلىرى سابىق گومىنداڭ شىنجاڭ ھەربىي - مەمۇرىي دائىرىلىرى تېلېگراممىسى ئارقىلىق تېنچ يول بىلەن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى جاكارلىدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 2 - جۇن 6 - شى 18 - تۈەنى كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلىشىپ، كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆتكۈزۈۋالدى.

1950 - يىل 2 - ئايدا ج ك پ كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە 6 - شىنىڭ ئاشلىق ئارىيەت ئېلىش خىزمەت ئەترىتى ئاشلىق ئارىيەت ئېلىش ۋەزىپىسىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن تۆۋەندىن يۇقىرىغا دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇۋەتتى. شۇ يىلى 6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، قارا شەھەر ۋىلايىتى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ قارىمىقىدا بولدى، ئۇنىڭ ئاستىدا كاتىبات بۆلۈمى، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، ماۋارىپ بۆلۈمى، قۇرۇلۇش بۆلۈمى، سودا - سانائەت بۆلۈمى، ج خ ئىدارىسى، سوت مەھكىمىسى، باج ئىدارىسى، پوچتا

ئىدارىسى، تېلېگراف ئىدارىسى، خەلق بانكىسى تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى پوچتا ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف ئىدارىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قىلىندى.

1951 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلدى.

1952 - يىل 2 - ئايدا ماتارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت - ماتارىپ بۆلۈمى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، يېڭىدىن ئاشلىق بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، تەمىنات سودا كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

1954 - يىلى «ئاساسىي قانۇن» دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، سوت مەھكىمىسى بىلەن تەپتىش مەھكىمىسى ھۆكۈمەت ئورگىنىدىن ئايرىلىپ چىقتى. شۇ يىلى 9 - ئايدا پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى بىلەن خەلق بانكىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورگانلىرى ۋىلايەتلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى بىلەن ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكىغا قوشۇۋېتىلدى.

1955 - يىلى سۇچىلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى، سودا - سانائەت بۆلۈمى سودا بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى.

ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى 1955 - يىل 12 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ نامى ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى، ئۇنىڭ تەۋەسىدىكى ئورگانلار ئۆزگەرتىلمىدى.

1956 - يىل 1 - ئايدىن 9 - ئايغىچە قول سانائەت بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى، ئىستاتىستىكا بۆلۈمى، قاتناش بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇ يىلى 10- ئايدا ئىستاتىستىكا بۆلۈمى پىلان - ئىستاتىستىكا بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى، ئاشلىق بۆلۈمى ئاشلىق ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

1958 - 2 - ئايدىن 8 - ئايغىچە كاتىبات بۆلۈمى ئىشخانىغا ئۆزگەرتىلدى؛ سودا بۆلۈمى بىلەن تەمىنات سودا كوپېراتىپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى؛ قۇرۇلۇش بۆلۈمى بىلەن سۇچىلىق بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى؛ قاتناش بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ سانائەت - قاتناش بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1959 - يىل 3 - ئايدىن 6 - ئايغىچە باج ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورگانلىرى مالىيە ئىدارىسىگە قوشۇۋېتىلدى، دېھقانچىلىق بۆلۈمى دېھقانچىلىق ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى، ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى.

1960 - يىل 2 - ئايدا پەن - تېخنىكا كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى؛ پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى يەنە ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئاپتونوم ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى.

1961 - يىلى ئەتىيازدا دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1962 - يىل 8 - ئايدا مالىيە ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مالىيە بۆلۈمى، باج ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى؛ سانائەت - قاتناش بۆلۈمى بىلەن سودا ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سودا-سانائەت بۆلۈمى، تەمىنات-سودا كوپېراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1963 - يىل 3 - ئايدىن 5 - ئايغىچە پەن - تېخنىكا كومىتېتى بىلەن دېھقانچىلىق ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى؛ سەھىيە بۆلۈمى بىلەن مەدەنىيەت- ماتارىپ بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ مەدەنىيەت - ماتارىپ - سەھىيە بۆلۈمى قىلىندى.؛ پىلان كومىتېتى بىلەن پىلان - ئىستاتىستىكا بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ ئىستاتىستىكا بۆلۈمى قىلىندى؛ ئاشلىق ئىدارىسى ئاشلىق بۆلۈمى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1964 - يىل 1 - ئايدىن 9 - ئايغىچە جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى قۇرۇلدى؛ مالىيە - ئىقتىساد - پىلان كومىتېتى تەسىس قىلىندى؛ مال باھا كومىتېتى بىلەن شىتات

كومىتېتى دائىمىي ئورگان قىلىپ ئۆزگەرتىلدى؛ ئاشلىق بۆلۈمى يەنە ئاشلىق ئىدارىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى؛ كادىرلار ئىشلىرى كەسپى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىدىن ئايرىپ چىقىلىپ، كادىرلار بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1965 - يىل 1 - ئايدا بازار باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 6 - ئايدا جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1966 - يىل 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئاپتونوم ئوبلاستلىق سوتسىيالىستىك تەربىيە ئۆمىكىنىڭ كورلا ناھىيىسىنىڭ ئىخچاملاشتۇرۇش لايىھەسىگە بەرگەن تەستىقىي جاۋابىغا ئاساسەن، ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ قارارى ئارقىلىق كادىرلار بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بۆلۈمى، سۇچىلىق بۆلۈمى، ئىستاتىستىكا بۆلۈمى، سودا - سانائەت بۆلۈمى بىلەن باج ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1966 - يىل 5 - ئايغىچە ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ خىزمەت ئاپپاراتى ئىشخانا، ئىشتات كومىتېتى، مالىيە - ئىقتىساد - پىلان كومىتېتى، مال باھا كومىتېتى، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، مەدەنىيەت - ماارىپ - سەھىيە بۆلۈمى، مالىيە ئىدارىسى، ج خ ئىدارىسى، دېھقانچىلىق ئىدارىسى، ئاشلىق ئىدارىسى، بازار باشقۇرۇش كومىتېتى، تەمىنات - سودا كوپېراتىپى، قول سانائەت بىرلەشمە كوپېراتىپى، جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى.

ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە 1967 - يىل 1 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى يەنى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى. 3 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ بىر قىسىم ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا كاتىبات گۇرۇپپىسى، دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق گۇرۇپپىسى، سانائەت - قاتناش - مالىيە، سودا گۇرۇپپىسى ۋە سىياسىي مۇھاپىزەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى 1969-يىل 7-ئاينىڭ 12 - كۈنى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت 1969 - يىل 7 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق ئازادلىق ئارمىيە ۋەكىلى، ئىنقىلابىي رەھبىرىي كادىرلار ۋەكىلى، ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ ۋەكىللىدىن ئىبارەت «ئۈچ تەرەپ بىرلىشىپ» تەشكىل قىلغان ناھىيە دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئورگىنى — ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى. ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ قارىمىقىدا بولۇپ، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى، خەلقنى قوغداش گۇرۇپپىسىدىن ئىبارەت تۆت گۇرۇپپا قۇرۇلدى، ئۇلار پارتىيە - ھۆكۈمەت بىر بولۇپ ئىش بېجىرىدىغان ئورگان سۈپىتىدە، «بىر تۈتاش» رەھبەرلىكنى يولغا قويدى.

1970 - يىلى ئاشلىق ئىدارىسى ۋە تەمىنات - سودا كوپېراتىپى ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1971 - يىلى ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1972 - يىلى بازار باشقۇرۇش كومىتېتى ۋە تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلدى.

1973 - يىلى خەلق ئىشلىرى - كادىرلار بۆلۈمى، سودا ئىدارىسى، زىيالىي ياشلار خىزمىتى ئىشخانىسى قۇرۇلدى. ج خ ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى، جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ كورلا تارماق بانكىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1974 - يىلى ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى، خەلقنى قوغداش گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىشخانا، پىلان

كومىتېتى، باج ئىدارىسى، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بۆلۈمى، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى بۆلۈمى، سۇ-ئېلېكتر بۆلۈمى، سودا - سانائەت بۆلۈمى، مەدەنىيەت - مائارىپ - سەھىيە بۆلۈمى، يېڭى يېزىق ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1976 - يىلى خەلق ئىشلىرى - كادىرلار بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، خەلق ئىشلىرى - ئەمگەك بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1978 - يىلى پەن - تېخنىكا كومىتېتى قۇرۇلدى.

1979 - يىلى قول سانائەت بىرلەشمە كوپېراتىپى، بازار باشقۇرۇش كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇ-لۇپ، 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسى، سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، تاشقى سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1980 - يىلى خەلق ئىشلىرى - ئەمگەك بۆلۈمى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ۋە ئەمگەك بۆلۈمى دەپ ئايرىم قۇرۇلدى، يېڭىدىن گۈڭشې - ئەترەت كارخانىلىرى بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى تەسىس قىلىندى؛ زىيالىي ياشلار خىزمىتى ئىشخانىسى، ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ئىشخانىسى، مەدەنىيەت - مائارىپ - سەھىيە بۆلۈمى، يېڭى يېزىق ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1981 - يىلى شتات كومىتېتى قۇرۇلدى.

ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1981 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئەمەلدىن قالدۇرۇل-دى، ئۇنىڭ قارىمىقىدىكى ئەسلى ئاپپاراتلار ئۆزگەرتىلمىدى.

1982-يىلى ئەدلىيە بۆلۈمى بىلەن قانۇن مەسلىھەتچىلىكى ئورنى تەسىس قىلىندى. 1984-يىل 4-ئايغا كەلگەندە، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت ئاپپاراتلىرى مۇنداق بولدى: ئىشخانا، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى، شتات كومىتېتى، پىلان كومىتېتى، ئەمگەك بۆلۈمى، ج خ ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى، باج ئىدارىسى، سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، دېھقانچە-لىق - چارۋىچىلىق بۆلۈمى، گۈڭشې - ئەترەت كارخانىلىرى بۆلۈمى، سۇ - ئېلېكتر بۆلۈمى، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى بۆلۈمى، سودا - سانائەت بۆلۈمى، مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، پەن - تېخنىكا كومىتېتى، ئەدلىيە بۆلۈمى، قانۇن مەسلىھەتچىلىكى ئورنى، 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسى، ئاشلىق ئىدارىسى، تاشقى سودا ئىدارىسى، تەمىنات - سودا كوپېراتىپى، جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ ناھىيىلىك تارماق بانكىسى.

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1979 - يىل 8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم كورلا شەھىرىنى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، شەھەر مەمۇرىيىتى ئورگە-نىنى قۇرۇش خىزمىتىگە كونكرېت مەسئۇل قىلىشنى قارار قىلدى ھەمدە كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى ۋە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى ئورۇنلاشتۇردى. كورلا شەھىرىنى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى 15 كىشىدىن تەركىپ تاپتى، ۋاڭ ۋېنشيۇ گۇرۇپپا باشلىقى، ۋاڭ يىجيەن، جاڭ سىشيۇك، ياسىن تۇردىلار مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولدى. 1979 - يىل 9 - ئاينىڭ 30 - كۈنى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئىش ئورنى ۋاقتىنچە ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە مەكتىپىدە بولدى. خىزمەت ئورگىنى ئىشخانا، پىلان كومىتېتى، پەن - تېخنىكا كومىتېتى، ئەمگەك ئىدارىسى، كادىرلار ئىدارىسى، ج خ ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى، باج ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى، مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسى، سەھىيە ئىدارىسى، ئاشلىق ئىدارىسى، خەلق بانكىسىدىن ئىبارەت بولدى.

1980 ـ يىلى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى، تەنتەربىيە كومىتېتى تەسىس قىلىندى.
1981 ـ يىلى ئەدلىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.
1982 ـ يىلى خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى، سانائەت ـ قاتناش ئىدارىسى، قانۇن مەسلىھەتچىلىكى ئورنى تەسىس قىلىندى.
1983 ـ يىلى پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى 4 ـ ئايدا ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېت ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە قارايدىغان بولدى.
1984 ـ يىلى مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى ئىدارىسى، سۇ ـ ئېلېكتر ئىدارىسى، رادىئو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسى، 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسى، مال باھا ئىدارىسى، ئىستاتىستىكا ئىدارىسى، ئۆي ـ مۇلۇك ئىدارىسى، ئارخىپ بۆلۈمى، ئەرزىيەت بۆلۈمى قۇرۇلدى؛ دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق ئىدارىسى، ئورمانچىلىق ئىدارىسى، چارۋىچىلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى؛ سانائەت ـ قاتناش ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىقتىسادىي كومىتېت قۇرۇلدى؛ مەدەنىيەت ـ ماارىپ ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ماارىپ ئىدارىسى، مەدەنىيەت ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئەدلىيە بۆلۈمى ئەدلىيە ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى.
1985 ـ يىلى مىللەتلەر ئىشلىرى ئىدارىسى، دىنىي ئىشلار ئىدارىسى قۇرۇلدى.
1986 ـ يىلى قاتناش ئىدارىسى، شىتات كومىتېتى، مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى قۇرۇلدى.
1990 ـ يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت ئورگىنى ئىشخانا، پىلان كومىتېتى، پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى، ئەمگەك ئىدارىسى، كادىرلار ئىدارىسى، ج خ ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى، دېھقانچىلىق ئىدارىسى، ئورمانچىلىق ئىدارىسى، چارۋىچىلىق ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى، باج ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى، ماارىپ ئىدارىسى، مەدەنىيەت ئىدارىسى، سەھىيە ئىدارىسى، ئاشلىق ئىدارىسى، ئەدلىيە ئىدارىسى، خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى، مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى ئىدارىسى، سۇ ـ ئېلېكتر ئىدارىسى، رادىئو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسى، 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسى، مال باھا ئىدارىسى، ئىستاتىستىكا ئىدارىسى، ئۆي ـ مۇلۇك ئىدارىسى، مىللەتلەر ئىشلىرى ئىدارىسى، دىنىي ئىشلار ئىدارىسى، قاتناش ئىدارىسى، مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى، تەنتەربىيە كومىتېتى، قانۇن مەسلىھەتچىلىكى ئورنى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، ئىقتىسادىي كومىتېت، شىتات كومىتېتى قاتارلىق 38 ئورۇندىن ئىبارەت بولدى.

كورلا ناھىيىسىدە 1949 — 1984 ـ يىلغىچە ھاكىم (ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇدىرى) بولغانلار

جەدۋەل: 7 ـ 8

ئورگان نامى	ۋەزىپىسى	جىنسى	ئىسمى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
ناھىيىلىك ھۆكۈمەت	مۇۋەققەت ھاكىم	ئەر	ئەخمەتجان	ئۇيغۇر				1949.10～1950.6
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	ھاكىم	ئەر	مۇھەممەت ئىسمايىل	ئۇيغۇر	كورلا	1923	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1950.6～1951.3
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	ھاكىم	ئەر	مەخمۇتجان ئاسىم	ئۇيغۇر	كورلا	1924.9	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1951.3～1955.10

ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئەققەت ھاكىم	قادىر نۇرۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1924.3	تولۇقسىز ئونتۇرا	1955.10~ 1956.12
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	ھاكىم	قادىر نۇرۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1924.3	تولۇقسىز ئونتۇرا	1956.12~ 1958.9
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	ھاكىم	رەمۇدۇللا ئابدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1927.9	تولۇقسىز ئونتۇرا	1958.5~ 1967.1
ناھىيىلىك ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرى خانىسى	مۇدىر	لى باۋسەن	ئەر	خەنزۇ	سەنشى لىشى	1922.12	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1967.3~ 1969.7
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇدىر	جاڭ لىيەنتىڭ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي شىنزى			1969.7~ 1972.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇدىر	شىن جيې	ئەر	خەنزۇ	خېبېي لىشەن	1928.12	تولۇقسىز ئونتۇرا	1972.4~ 1973.7
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇدىر	رەمۇدۇللا ئابدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1927.9	تولۇقسىز ئونتۇرا	1973.7~ 1980.7
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	ھاكىم	قادىر نۇرۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1924.3	تولۇقسىز ئونتۇرا	1981.11~ 1984.4

كورلا ناھىيىسىدە 1949 — 1984 - يىلغىچە مۇئاۋىن ھاكىم (ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى) بولغانلار

جەدۋەل: 7 - 9

ئورگان نامى	ۋەزىپىسى	ئىسمى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
ناھىيىلىك ھۆكۈمەت	مۇئاۋىن ھاكىم	داۋۇت ھەسەن	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1912	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1949.10~ 1950.6
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	لىياڭ ئېنشياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ شاڭخې	1917	باشلانغۇچ مەكتەپ	1950.6~ 1950.10
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	داۋۇت ھەسەن	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1912	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1950.6~ 1950.10
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	جاڭ شيۈيى	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ چىخې	1922	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1950.6~ 1955.6

ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	جالاڭ جىنشى	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ ئىلجىن	1921	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1955.7~ 1958.11
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	دۇلاڭ يۈكشياڭ	ئەر	خەنزۇ	سەنشى جىنداەن	1921	تولۇقسىز ئوتتۇرا	~12.1956 1957.كۈزگىچە
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	رەھمۇدۇللا ئابدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1927.9	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1956.12~ 1958.5
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	ۋاڭ لىتياڭ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي فېيچياڭ	1915.12		1957.11~ 1958.5
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	ئابلىز تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا			1957.11~ 1958.5
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	لىيۇفوزياڭ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي ۋۇيې	1928.11	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1958.10~ 1960.8
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	تۇرسۇنخان	ئايال	ئۇيغۇر	قەشقەر	1930	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1958.9~ 1960
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	مۇھەممەت خۇدۇ- يۇم	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1927.12	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1958.9~ 1959.11
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	ۋاڭ پىڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ سياڭ	1920.3	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1960.8~ 1967.1
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	ماجەنلياڭ	ئەر	خۇيزۇ	يەنجى	1916.5	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1961.3~ 1965.3
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	نىساخان تۇردى	ئايال	ئۇيغۇر	يەنجى	1930.5	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1961.3~ 1965.3
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	توختى رەخمەت	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1933.3	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1965.12~ 1967.1
ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى	مۇئاۋىن ھاكىم	نىياز خالىق	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا			1964.8~ 1965.12
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت	مۇئاۋىن مۇدىر	شىڭ جىيې	ئەر	خەنزۇ	خېبېي لىشەن	1928.12	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1969.7~ 1972.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت	مۇئاۋىن مۇدىر	چى شىخۇ	ئەر	خەنزۇ	خېنەن بوئەي			1969.7~ 1972.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت	مۇئاۋىن مۇدىر	ياڭ جىيۈەن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى جىڭياڭ			1969.7~ 1972.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت	مۇئاۋىن مۇدىر	جاڭ جېن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ يانشن	1930.10	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1970.8~ 1971.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت	مۇئاۋىن مۇدىر	جيا خېچۈەن	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ ۋۇشى	1939.3	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1969.7~ 1974.7

ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	ھېيىت ئەمەت	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا			1969.7～1974.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	ۋالى ۋېنشيۇ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى يەنچۈەن	1920.8	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1972.4～1973.12
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	تۇردى يۈسۈپ	ئەر	ئۇيغۇر	قەشقەر	1932.9	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1972.4～1974.8
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	لىيۇ خۇەيچېن	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ ئۇۋاخي	1927.9	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1972.4～1976.11
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	لىيۇچۇەنبىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ جىياڭ	1918.5	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1973.2～1981.4
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	كالك چىلى	ئەر	خەنزۇ	شەنشى باۋجى	1931.11	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1973.8～1979.8
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	ئوسمان ياقۇپ	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1938.7	تولۇق ئوتتۇرا	1975.4～1976.11
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	قادىر نۇرۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1924.3	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1979.10～1981.11
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	گېن جۇڭشىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى چاڭشەن	1926.2	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1979.10～1981.2
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	ۋالى فۇخي	ئەر	خەنزۇ	خېبېي لۇڭياۋ	1930.6	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1979.10～1981.11
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	ئەجمەدىن قاسىم	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1939.8	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1980.6～1981.11
ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى	مۇئاۋىن مۇدىر	داۋۇت مۇسا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1940.9	ئالىي تېخنىكوم	1981.9～1981.11
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	ۋالى دېمىن	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ لىنجاۋ	1931.5	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1981.11～1984.4
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	داۋۇت مۇسا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1940.9	ئالىي تېخنىكوم	1981.11～1984.4
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	چى جەنشياك	ئەر	خەنزۇ	خېبېي زەنخۇاك	1929.11	تولۇق ئوتتۇرا	1981.11～1984.4
ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن ھاكىم	ئەجمەدىن قاسىم	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1939.8	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1981.11～1984.4

كورلا شەھىرىدە 1979 — 1990 - يىلغىچە شەھەر باشلىقى، مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى بولغانلار

جەدۋەل: 7 - 10

ئورگان نامى	ۋەزىپىسى	ئىسمى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەمۇرىيەت سەۋىيىتى	ۋەزىپە ئۆتىگەن ۋاقتى
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	شەھەر باشلىقى	ياسىن تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	يەنجى	1926.6	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1979.10~ 1984.6
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	شەھەر باشلىقى	مۇھەممەت ئابدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1945.10	ئۇنىۋېرسىتېت	1984.6~ 1990.12
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	شى زۇيەن	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ لىنجاۋ	1931.7	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۆۋەن سىنىپى	1981.1~ 1984.6
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	چېن باۋسالك	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ لىنجاۋ	1929.12	تولۇق ئوتتۇرا	1979.10~ 1984.6
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	ئوسمان ياقۇپ	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1938.7	تولۇق ئوتتۇرا	1979.10~ 1980.12
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	ئەن مىن	ئەر	خەنزۇ	سەنشى فاڭشەن	1925.5	باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپى	1979.10~ 1981.11
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	فۇمىنشىڭ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي رىنچۇ	1934.9	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1980.10~ 1984.6
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	مۇھەممەت ياسىن	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1938.11	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1980.10~ 1984.6
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	جۇيسۇڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ خەنجاڭ	1933.1	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1984.6~ 1986.9
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	چىڭ جۇڭشىڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ تەيشىڭ	1943.11	ئالىي تېخنىكوم	1986.9~ 1990.12
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	جاڭ ياۋفېڭ	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ جىڭيۈەن	1944.11	ئۇنىۋېرسىتېت	1987.6~ 1990.12
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	خارسىك	ئەر	موڭغۇل	لياۋنىڭ فۇشۇن	1937.11	ئوتتۇرا تېخنىكوم	1984.6~ 1990.12
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	ياۋژېنخوي	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ باۋيىن	1938.6	ئۇنىۋېرسىتېت	1984.6~ 1987.6
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	لۇجىگىن	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ لىيانىڭ	1944.11	ئۇنىۋېرسىتېت	1984.6~ 1990.12
شەھەرلىك خەلق مۇكۆمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	مىجىت ھەسەن	ئەر	ئۇيغۇر	ئاقتو	1946.12	ئالىي تېخنىكوم	1984.6~ 1987.12

شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	ئەجمەدىن قاسىم	ئەر	ئۇيغۇر	كورلا	1939. 3	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1987. 6~ 1990. 12
شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	شۇي جىنيىك	ئەر	خەنزۇ				1988~ 1990. 12

2. ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەت ئورگىنى

1950 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە باۋ ـ جيا تۈزۈمى بىكار قىلىنىپ، رايونلۇق، يېزىلىق، كەنتلىك خەلق ھاكىمىيىتى ئورگىنى قۇرۇلدى. پۈتۈن ناھىيە تۆت رايون، 12 يېزا، 43 كەنت (مەھەللە) گە ئايرىلىپ، رايون، يېزا، كەنت (مەھەللە) مەھكىمىلىرى تەسىس قىلىندى. 1 ـ رايون (شەھەر رايونى) نىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى خېنەن كەنتىدە، 2 ـ رايوننىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى قارا يۇلغۇن كەنتىدە، 3 ـ رايوننىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى ئۈستۈن قوشئېرىق كەنتىدە، 4 ـ رايوننىڭ رايونلۇق مەھكىمىسى لەڭگەر كەنتىدە بولدى. رايونلۇق مەھكىمىدە رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە خەلق ئىشلىرى، ئاشلىق، ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش، ئامانلىقنى ساقلاش ئورۇنلىرى، مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ئىشلىرى ياردەمچىسى ھەم كاتىپ، تەرجىمان قاتارلىقلار تەسىس قىلىندى. يېزىلىق مەھكىمىدە يېزا باشلىقى، مۇئاۋىن يېزا باشلىقى تەسىس قىلىندى. كەنت (مەھەللە) لىك مەھكىمىدە كەنت (مەھەللە) باشلىقى، مۇئاۋىن كەنت (مەھەللە) باشلىقى تەسىس قىلىندى. 1952 ـ يىلى 1 ـ رايوننىڭ ئۈچ يېزىلىق مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئالتە مەھەللە مەھكىمىسىنى رايونلۇق مەھكىمە بىۋاستە باشقۇرىدىغان بولدى. 1953ـ يىلى يېزىلىق مەھكىمىنىڭ نامىيېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە ئۆزگەرتىلدى؛ ئومۇمىي سايلام ئېلىپ بېرىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ناھىيە بويىچە سەككىز يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى كۆچەيتىپ تەسىس قىلىندى.

1955 ـ يىلى 12 ـ ئايدا يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ نامى يېزىلىق خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1956 ـ يىلى رايون ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ يېزىغا قوشۇۋېتىلدى. تۆت رايونلۇق مەھكىمە ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى 17 يېزىلىق خەلق كومىتېتى بىرلەشتۈرۈلۈپ ئون يېزىلىق خەلق كومىتېتى، بىر بازارلىق خەلق كومىتېتى قىلىپ قۇرۇلدى.

1958 ـ يىل 9 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە دېھقانچىلىق رايونلىرىدا ھاكىمىيەت بىلەن گۇڭشې بىرلەشتۈرۈلگەن يەتتە خەلق گۇڭشېسى باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. گۇڭشېدا گۇڭشې باشلىقى، مۇئاۋىن گۇڭشې باشلىقى قويۇلدى. گۇڭشې قارىمىقىدا ئىشخانا، دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق ـ سۇچىلىق ـ چارۋىچىلىق، مالىيە-سودا ـ قاتناش، ئاشلىق، سىياسىي-قانۇن ـ قوراللىق ئىشلار، مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە قاتارلىق بۆلۈملەر تەسىس قىلىندى؛ ئۇنىڭ قارىمىقىدا يەنە ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى باشقۇرۇش كومىتېتى تەسىس قىلىندى. ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى باشقۇرۇش كومىتېتىدا چوڭ ئەترەت باشلىقى، مۇئاۋىن چوڭ ئەترەت باشلىقى، خەلق ئەسكەرلىرى لەينجائى، بوغالتىر، ئامبارچى قاتارلىقلار تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى بازارلىق خەلق كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1961 ـ يىلى بازارلىق خەلق كومىتېتى يېڭىباشتىن قۇرۇلدى؛ يېڭىدىن پۈخۈي گۇڭشې باشقۇرۇش كومىتېتى بىلەن لەڭگەر گۇڭشې باشقۇرۇش كومىتېتى تەسىس قىلىندى. 1963 ـ يىلى شاڭخۇ گۇڭشې باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. 1966 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە ناھىيە بويىچە ئون گۇڭشې باشقۇرۇش كومىتېتى،

بىر بازارلىق خەلق كومىتېتى، 41 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى باشقۇرۇش كومىتېتى، 164 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى باشقۇرۇش كومىتېتى، ئۈچ ئاھالە كومىتېتى بار بولدى.

1967 - يىل 3 - ئايدا گۈڭشې باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ ئورنىنى گۈڭشې ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بىرىنچى سېپىدە قۇماندانلىق قىلىش شتابى ئالدى. گۈڭشې ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بىرىنچى سېپىدە قۇماندانلىق قىلىش شتابى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ قارىمىقىدا بولۇپ، بىر مۇدىر، بىردىن ئىككىگىچە مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى. 1969 - يىل 2 - ئايدىن 11 - ئايغىچە، ناھىيە بويىچە 10 گۈڭشې، بىر بازار، تۆت دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانىدا ئارقا - ئارقىدىن ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى. گۈڭشې (بازار)، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانى ئىنقىلابىي كومىتېتىدا بىر نەپەر مۇدىر، بىرقانچە مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى. ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشلەپچىقىرىشقا قۇماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى، ئىش بىجىرىش گۇرۇپپىسى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى.

1979 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىسىدىن كورلا شەھىرى ئايرىلىپ چىقتى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قارىمىقىدا تۆت ئىش بىجىرىش باشقارمىسى، ئۈچ گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتى شۇنىڭدەك 16 چوڭ ئەترەت، 68 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى بولدى.

1981 - يىلى گۈڭشې باشقۇرۇش كومىتېتى يېڭىباشتىن قۇرۇلۇپ، گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى.

1984 - يىل 4 - ئايدا شەھەر بىلەن ناھىيە بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى. كورلا شەھىرىگە تۆت ئىش باشقارمىسى، 10 گۈڭشې، يەتتە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانى شۇنىڭدەك 68 ئاھالە كومىتېتى، 54 چوڭ ئەترەت، 205 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى قارىدى.

1984 - يىل 12 - ئايدا شەھەر بويىچە 10 گۈڭشې 10 يېزىغا ئۆزگەرتىلدى، ھەرقايسى يېزىدا يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى؛ ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترەتلىرى كەنتكە ئۆزگەرتىلدى، ھەرقايسى كەنتتە كەنت ئاھالە كومىتېتى قۇرۇلۇپ، كەنت باشلىقى، مۇئاۋىن كەنت باشلىقى تەسىس قىلىندى.

1990 - يىلغا كەلگەندە ئىش باشقارمىلىرىدا مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر تەسىس قىلىنىپ، ئۇنىڭ ئاستىدا كاتىپ، خەلق ئىشلىرى، كادىرلار ئىشلىرى، قوراللىق كۈچ، مالىيە، ئىستاتىستىكا، شەھەر قۇرۇلۇشى باشقۇرغۇچى قاتارلىق خادىملار تەسىس قىلىندى؛ يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتىدە يېزا باشلىقى، مۇئاۋىن يېزا باشلىقى تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭ ئاستىدا ئىشخانا، خەلق قوراللىق بۆلۈمى، باج پونكىتى، يەر باشقۇرۇش پونكىتى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى شۇنىڭدەك خەلق ئىشلىرى، ئەدلىيە، ئىشلەپچىقىرىش، ئىستاتىستىكا، بوغالتىر، كاسسىر قاتارلىق خادىملار تەسىس قىلىندى. شەھەر بويىچە بەش ئىش بىجىرىش باشقارمىسى، 10 يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى، 86 ئاھالە كومىتېتى، 54 كەنت ئاھالە كومىتېتى بار بولدى.

3. ھاكىمىيەت ئىشلىرى

سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش دەۋرى 1950 - يىل 2 - ئايدىن 8 - ئايغىچە بولغان ئارىلىقتا، «ئومۇمىي پروگراممىا» ۋە «شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش يۆنىلىشى» نىڭ روھىغا ئاساسەن، ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، مىنگو دەۋرىدە يولغا قويۇلغان باۋ - جيا تۈزۈمى بىكار قىلىنىپ، تۆت رايونلۇق، 12 يېزىلىق ئاساسىي قاتلام خەلق ھاكىمىيىتى قۇرۇلدى؛ بىكار تەلەپ لايغەزىللەر ۋە نورمال كەسپى يوق خادىملار ئومۇميۈزلۈك رويخەتكە ئېلىندى ۋە

مۇڭاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلدى؛ ئىشپىيونلارنى تازىلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، يوشۇرۇنغان ئىشپىيون-لارنىڭ بۇزغۇنچىلىقلىرىغا زەربە بېرىلدى؛ تازىلاش - ئىنقىلاب كومىتېتى قۇرۇلۇپ، كونا ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ خىيانەتچىلىك ئەنزىلىرى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى؛ ئۆگىنىش ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى خىزمەتچىلەر پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ئورگانلارنىڭ خىزمەت تەرتىپى توغرا ئىزغا سېلىندى.

1951 - يىلى ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، دۇشمەن ئىشپىيونى، ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ 36 كىشى قولغا ئېلىندى، 14 كىشى رەجمغا ئېلىندى.

1952 - يىلى يەر ئىسلاھاتىنى مەركەز قىلىش، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى مۇھىم نۇقتا قىلىش فاڭجېنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ناھىيە يېزىلىرىدا يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلدى. 1953- يىل 3 - ئايغا قەدەر پومىشچىكلار سىنىپىنىڭ ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمى ئۈزۈل - كېسىل پاچاقلاپ تاشلىنىپ، پومىشچىكلاردىن مۇسادىرە قىلىنغان 17 مىڭ 761 مو يەر يەرسىز ياكى يېرى ئاز دېھقانلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەردى.

1954 - يىلى دۆلەتنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋرىدىكى باش لۇشيەن، باش ۋەزىپىسىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى دېھقانلارنى كوپېراتسىيىلىشىش يولىغا باشلىدى، تېكىچى يېزىسىنىڭ ئاقتاش كەنتىدە يېرىم سوتسىيالىستىك خاراكتېردە بولغان بىر باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپ چىنى سىناق تەرىقىسىدە قۇرۇپ چىقتى.

1955 - يىلى ناھىيە بويىچە باشلانغۇچ كوپېراتىپ كۆپەيتىپ 29 غا يەتتى. 1956 - يىلى باشلانغۇچ كوپېراتىپلار بىرلەشتۈرۈلۈپ تولۇق سوتسىيالىستىك خاراكتېردا بولغان ئالىي كوپېراتىپقا كۆتۈرۈلدى، ناھىيە بويىچە 33 ئالىي كوپېراتىپ قۇرۇلدى، كوپېراتىپقا قاتناشقان دېھقان ئائىلىسى 5497 گە يېتىپ، ناھىيە بويىچە ئومۇمىي دېھقان ئائىلىسى سانىنىڭ 94.5 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى؛ يەككە قول سانائەتچىلەر ئوخشاش بولمىغان شەكىللەردىكى تۈرلۈك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتسىيە تەشكىللىرىگە قاتناش-تى؛ كاپىتالىستىك سودا - سانائەتتە پۈتۈن كەسىپ بويىچە ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىلارنىڭ شېرىكچىلىكى ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى، ناھىيە بويىچە يېزا ئىگىلىكى، قول سانائەت كاپىتالىستىك سودا-سانائەتكە بولغان سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇندالدى.

1954 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە يۇقىرىنىڭ قاتناش قۇرۇلۇشى توغرىسىدىكى فاڭجېنى ئىزچىللاش-تۇرۇلۇپ، ماتېرىيالنى شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىن ھەل قىلىش، شۇ يەرنىڭ شارائىتىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، تىجەشلىك - ئەپلىك بولۇش پرىنسىپىغا ئاساسەن، 308 كىلومېتر يول ئوڭلاندى ۋە ياسالدى، 30 كۆۋرات مېتر كۆۋرۈك سۇڭگۈچى ياسالدى.

ئومۇمىيۈزلۈك سوتسىيالىزم قۇرۇش دەۋرى 1957 - يىلى ھۆكۈمەت مەركەزنىڭ كۆپ خىل ئىگىلىكنى يولغا قويۇش، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى كۆچەيتىش، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق ۋە باشقا قوشۇمچە كەسىپلەرنى ئاكتىپ راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدىكى فاڭجېنىغا ئاساسەن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى مەركەز قىلىپ، مالىيە - ئىقتىساد، مەدەنىيەت - مائارىپ، سەھىيە، سىياسىي قانۇن خىزمەتلىرىنى ئاكتىپ قانات يايدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى داۋاملىق ئىلگىرىلەتتى.

مەملىكەت بويىچە خەلق گۇڭشېسىنى ئومۇملاشتۇرۇش دولقۇنى ئىچىدە، 1958-يىلدىن 1961-يىلغىچە ناھىيە بويىچە سەككىز يېزا ئىگىلىك خەلق گۇڭشېسى قۇرۇلۇپ، ناھىيە بويىچە خەلق گۇڭشېسى ئومۇملاشتۇرۇلدى.

1958-يىلى «چولاق سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋەزىيىتى ئاستىدا، ناھىيە بويىچە «يېزا ئىگىلىكى بىلەن كەلسە شۇغۇللىنىش» ، «ئاشلىق بىلەن كەلسە شۇغۇللىنىش» ، «سانائەت بىلەن كەلسە شۇغۇللىنىش» ، «پولات ئاۋلاش بىلەن كەلسە شۇغۇللىنىش» تىن ئىبارەت ئاممىۋى ھەرىكەتلەر قانات يايدۇرۇلدى. يېزا ئىگىلىكىدە، «ئىككى يىل جاپاغا چىداپ ئىشلەپ، شور ئاپىتىنى يۇقىتىپ، 60 مىڭ مو شورتالاق يەرنى مۇنبەت ئېتىزغا ئايلاندۇرايلى» دېگەن شوئار ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ناھىيە بويىچە 104 مىڭ 400 مو يەرگە ئاشلىق زىرائىتى تېرىپ، بىرلىك مەھسۇلاتىنى 188.8 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، 1957 - يىلدىكى بىرلىك مەھسۇلات 62 كىلوگرامدىن 202.14% ئاشۇرۇش پىلانلاندى (1958 - يىلى ئەملىيەتتە بىرلىك مەھسۇلات 71 كىلوگرام بولدى) ؛ 39 مىڭ 400 مو يەرگە كېۋەز تېرىپ، ساپ پاختىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى 60 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، 1957 - يىلدىكى 20.5 كىلوگرامدىن 192.68% ئۆستۈرۈش پىلانلاندى (1958 - يىلى ئەملىيەتتە بىرلىك مەھسۇلات 29 كىلوگرام بولدى) ؛ 19 مىڭ 900 مو يەرگە ياغلىق دان زىرائىتى تېرىپ، بىرلىك مەھسۇلاتىنى 45.5 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، 1957 - يىلدىكى 18 كىلوگرامدىن 150% ئاشۇرۇش پىلانلاندى (ئەملىيەتتە 1958 - يىلدىكى بىرلىك مەھسۇلات 20 كىلوگرام بولدى).

سانائەتتە، «دەسلەپكى قەدەمدە ئون تۆر بويىچە 84 يەرلىك سانائەتنى يولغا قويۇش، يەرلىك سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى ئۈچ يىلدىن بەش يىلغىچە يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈش» ئوتتۇرىغا قويۇلدى (1962 - يىلى ناھىيە بويىچە سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 430 مىڭ يۈەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 990 مىڭ يۈەن بولۇپ، سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ ئاران 15.4 پىرسەنتىنلا تەشكىل قىلدى).

«سول» چىل ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، «يۇقىرى كۆرسەتكۈچ» تەشەببۇس قىلىنغانلىقى ۋە بىر تەرەپلىمە ھالدا خەلق گۇڭشېسىنىڭ «بىرىنچىدىن چوڭ، ئىككىنچىدىن ئومۇمىي» لىقى تەكىتلەنگەنلىكى ئۈچۈن، مۇبالىغە قىلىۋېتىش، مال - مۈلۈكنى ئومۇمىنىڭ قىلىۋېتىش، قارغۇلارچە قۇماندانلىق قىلىش شامىلى تازا ئەۋج ئېلىپ، تەبىئەتنىڭ قانۇنىيەتلىرىگە ۋە ئىگىلىكنىڭ قانۇنىيەتلىرىگە خىلاپلىق قىلىندى.

1961 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە مەركەزنىڭ «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» فاڭجېنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، رەھبەرلىكە، ئىشلەپچىقىرىشقا، ئىتتىپاقلىققا، ئەزالارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقىنى قوزغاشقا پايدىلىق بولۇش، ئەترەت بىلەن ئەترەت ئوتتۇرىسىدىكى تەڭ تەقسىماتچىلىقىنى تۈگىتىش ۋە باشقا پرىنسىپلارغا ئاساسەن، يېزا خەلق گۇڭشېلىرىنىڭ ۋە ئەترەتلەرنىڭ كۆلىمى تەڭشەلدى، ناھىيە بويىچە سەككىز خەلق گۇڭشېسى 10 گۇڭشې قىلىندى، ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترەتلىرى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى مۇناسىپ ھالدا تەڭشەلدى؛ خەلق ئىگىلىكى تەڭشىلىپ، ھەرقايسى كەسىپلەرنىڭ يېزا ئىگىلىكىگە بولغان ياردىمى كۈچەيتىلدى، ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەردىن 1642 سى ئىخچاملاندى، شەھەردىكى غەيرى يېزا ئىگىلىك ئاھالىسىدىن 1165 ى ئازايتىلدى. ئۇلارنىڭ تولىسى يېزىلارغا بېرىپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ بىرىنچى سېپىنى تولۇقلىدى؛ ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر 1959 - يىلدىن بۇيانقى «بىرىنچىدىن تەڭشەش، ئىككىنچىدىن يۆتكەش» تىن ئىبارەت مۇلۇكنى ئومۇمىنىڭ قىلىۋېتىش شامىلىنى بىر تەرەپ قىلدى: ناھىيە بويىچە 12 مىڭ 323 مو يەر، 371 تېرىلغۇ ئۇلىقى، 2468 دانە دېھقانچىلىق سايمىنى، 1069 ئېغىز ئۆي، 10 مىڭ 300 چارۋا مال، 340 مىڭ جىڭ ئاشلىق، 666 ئەمگەك كۈچى، 202 مىڭ 300 يۈەن نەق پۇل، 169 ھارۋا ۋە 497 مىڭ 500 پارچە باشقا ماددىي ئەشيانى قايتۇرۇپ بەردى.

1963 - يىلدىن 1964 - يىلغىچە ھۆكۈمەت «يېزا ئىگىلىكىنى ئاساس، سانائەتنى يېتەكچى قىلىش» تىن ئىبارەت خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش باش فاڭجېنىنى ئىزچىللاشتۇردى. سانائەت تارماقلىرىنى

تەڭشىدى، ئاساسىي قۇرۇلۇش سېپىنى قىسقارتتى، خام ئەشياسى يېتىشمەيدىغان، قاتناش ـ تىرانسپورتى قىيىن، ماددىي ئەشيا سەرپىياتى زور، ئىشلەپچىقىرىش تەننەرخى يۇقىرى، مەسئۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتى ناچار كارخانىلارنى تاقىۋېتىش، ئىشتىن توختىتىش، كۆلىمىنى كىچىكلىتىش قاتارلىق چارىلەرنى قوللىنىپ تەڭشىدى.

1965 ـ يىلى خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش ۋەزىپىسى ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇندالغاندىن كېيىن ھەرخىل ئىشلار داۋاملىق راۋاجلاندى. 1966 ـ يىلى ھۆكۈمەت ناھىيە بويىچە «دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ 3 ـ بەش يىللىق پىلانى»نى ئىزچىللاشتۇرۇشقا تۆتۈش قىلىۋاتقان پەيتتە، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ، پىلان ئۈزۈلۈپ قالدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دەۋرى 1967 ـ يىل 1 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى. 3 ـ ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئاجرىتىلغان بىر قىسىم كادىرلاردىن 13 ماۋزې دۇك ئىدىيىسى تەشۋىقات تەتىرتى ئۇيۇشتۇرۇلدى، ئۇلار ھەرقايسى گۇڭشې، مەيدانلاردا «ئىنقىلابنى تۆتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» فاكىجىنىنى ئىزچىللاشتۇردى.

1969 ـ يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ پۈتۈن ناھىيىنىڭ مەمۇرىي خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ، مەكتەپلەرگە ماۋزېدۇك ئىدىيىسى تەشۋىقات تەتىرتى ئەۋەتىپ، ماتارىپ تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئوقۇش تۈزۈمىنى قىسقارتتى.

1970 ـ يىلدىن 1971 ـ يىلغىچە «كۆرەش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش» جەھەتتىكى ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە، «ئىنقىلابىي چوڭ تەنقىت»، «سىنىپىي قوشۇننى تازىلاش»، «بىرگە زەربە بېرىش، ئوچۇق قارشى تۇرۇش»، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ـ پارتىيە قۇرۇلۇشى قانات يايدۇرۇلدى. زىيالىي ياشلار يېزا ـ قىشلاقلارغا بېرىشقا سەپەرۋەر قىلىنىپ، «شىئوجېڭجۇيىنى تەنقىد قىلىش، ئىستېل تۇزىتىش» ۋە «16 ـ ماي» توپلىڭىغا قاتناشقانلارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1975 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە «يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش» يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، «بوشاڭلىق، ھورۇنلۇق، چېچىلاڭغۇلۇق» مەسىلىسى ھەل قىلىندى. تەرەپبازلىق تەنقىد قىلىنىپ، خىزمەت، ئىشلەپچىقىرىش، جەمئىيەت ئامانلىقى تەرتىپكە سېلىندى.

1976 ـ يىلى «دېڭ شياۋپىڭنى تەنقىت قىلىش، ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلىغا زەربە بېرىش» روھى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ھەرخىل تەرتىپكە سېلىش خىزمەتلىرى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى.

سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنىڭ يېڭى دەۋرى 1978 ـ يىلدىن 1981 ـ يىلغىچە «ئىدىيىدە ئازاد بولۇش، ماشىنىنى ھەرىكەتلەندۈرۈش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، ئىتتىپاقلىشىپ بىرەدەك ئالغا قاراش» فاكىجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دېگى ۋە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىن ئاۋالقى ناھەق، يالغان، خاتا ئەنزىلەرگە چېتىشلىق 2723 كىشىنىڭ مەسىلىسى يېڭىباشتىن تەكشۈرۈلۈپ، ئۇنىڭدىن 2557 كىشىنىڭ مەسىلىسى تۈزىتىلدى ياكى قىسمەن تۈزىتىلدى.

1979 ـ يىلى ھۆكۈمەت خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا بۇراپ، خەلق ئىگىلىكىگە قارىتىلغان «تەڭشەش، ئىسلاھ قىلىش، تەرتىپكە سېلىش، ئۇستۇرۇش» فاكىجىنىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنى كەڭرەك قويۇۋېتىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىكى بىر خىللىق ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى چىڭ تۇتۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، پاختا ۋە باشقا ھەرخىل ئىگىلىك ئىشلىرىنى ئاكتىپ راۋاجلاندۇردى.

1980 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا، كورلا ناھىيىسىنىڭ گۇڭشې ـ ئەترەت كارخانىلىرى تەرەققىي قىلىپ 64 كە يەتتى، بۇ كارخانىلارغا ئورۇنلاشقانلار 1052 بولۇپ، ئۇلار سېمونت، كۆمۈر، چۈچۈكبۇيا

مەلھىمى، ئۇن تارتىش، چىگىت ئايرىش، رېھونتچىلىققا ئوخشاش 23 خىل تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى. چۇچۇكبۇيا مەلھىمى خەلقئارا بازارغا كىردى. گۈڭشي - ئەترەت كارخانىلىرىنىڭ كىرىمى بىر مىليون 342 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، گۈڭشېنىڭ ئۈچ دەرىجىلىك ئىگىلىكى ئومۇمىي كىرىمىنىڭ 7.18 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1984 - يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەھەرلىك پارتكومغا ماسلىشىپ، ئورگان ئىسلاھاتى ۋە ھاكىمىيەت تەشكىلاتى بىلەن ئىگىلىك تەشكىلاتىنى ئايرىپ قۇرۇش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىپ، شەھەر بويىچە 10 گۈڭشېنى ئۆزگەرتىپ 10 يېزا قىلىپ قۇرۇپ چىقتى.

يېزىلاردا ئىقتىسادىي ئىسلاھات داۋاملىق چوڭقۇرلاشتى، 1986 - يىلغا كەلگەندە، ئائىلىلەر بويىچە ھۆددىگە بېرىش ئاساس قىلىنغان ھەرخىل مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى.

1987 - يىلى شەھەر خىزمىتىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەركەز قىلىنىپ، كارخانىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى يوشۇرۇن كۈچلەر ئوبدان قېزىلىپ، ھەرخىل شەكىلدىكى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى؛ «توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادىي بىرلىشىشنى ئىلگىرى سۈرۈش توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمە» ئېلان قىلىنىپ، توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادىي بىرلىشىش ئالغا سۈرۈلدى؛ كارخانىلارنىڭ ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش خىزمەت يىغىنى ئېچىلىپ، ئالاقىدار تارماقلار ھۆددىگە ئېلىپ باشقۇرۇشنى سىناق قىلىشقا ئۈيۈشتۈرۈلۈپ، كارخانىلارغا ئاشكارا خېرىدار چاقىرىلدى؛ كارخانا باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، باج، پۇل مۇئامىلە ۋە مال باھاسىنىڭ ئىقتىسادىي پىشاڭلىق ۋە تەڭشەش رولى جارى قىلدۇرۇلۇپ، نۇقتىلىق كەسىپلەرگە قارىتا سىياسەت جەھەتتە يان بېسىش، ئەلالىرىنى يۆلەپ ناچارلىرىنى چەكلەش، كارخانا دەرىجىسىنىڭ ئۆرلىشىگە تۈرتكە بولۇش، كارخانىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمىنى داۋاملىق ئۆستۈرۈش يولغا قويۇلدى.

1988 - يىلى شەھەرلىك سۈلياۋ زاۋۇتى ئۆزلىرى تەييارلىغان 480 مىڭ يۈەن مەبلەغدىن پايدىلىنىپ شاڭخەي، دالىيەن قاتارلىق يەرلەردىن بەش سۈلياۋ يوپۇق ماشىنىسى ۋە ئوسكۇنلىرى سېتىۋېلىپ، بىر قىسىم ئانا ماشىنىنى تېخنىكا جەھەتتىن ئۆزگەرتىپ، خام ئەشيا سەرپىياتىنى تۆۋەنلىتىپ، شۇ يىلىلا 918 تونىنا سۈلياۋ مەھسۇلات ئىشلەپچىقاردى، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 6 مىليون 740 مىڭ يۈەنگە، پايدىنى 623 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى، زاۋۇت بويىچە كىشى بېشىغا يارىتىلغان يىللىق ئوتتۇرىچە پايدا 11 مىڭ 200 يۈەن بولۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدىكى كارخانىلارنىڭ ئەڭ ئالدى بولۇپ قالدى.

شەھەر قۇرۇلغاندىن بۇيان ھۆكۈمەت يېزا سانائەت قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىق تەڭشەشكە ئەھمىيەت بەردى. كورلىنىڭ يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە بايلىق ئەۋزەللىكىنى ئاساس قىلىپ، يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىق تەڭشەپ، بىرخىللا ئاشلىق تېرىش قۇرۇلمىسىنى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ (يېزا - بازار كارخانىلىرى)، بېلىقچىلىقنى ئومۇميۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇدىغان ئۇزۇنئارا ئىلگىرى سۈرىدىغان قۇرۇلمىغا ئۆزگەرتتى. 1988-يىلى يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدە تېرىقچىلىق 70.82%نى، ئورمانچىلىق 3.37%نى، چارۋىچىلىق 13.4%نى، قوشۇمچە كەسىپ (جۈملىدىن يېزا - بازار كارخانىسى) 12.34%نى، بېلىقچىلىق 0.06 نى تەشكىل قىلدى. شەھەر قۇرۇلۇشىدىن ئاۋالقىغا قارىغاندا، تېرىقچىلىق 14.41%كېمەيدى، ئورمانچىلىق 1.74%، قوشۇمچە كەسىپ 19.65%، بېلىقچىلىق 0.11% ئاشتى.

يېزىلاردىكى كەسىپ قۇرۇلمىسىنىڭ مۇۋاپىق تەڭشىلىشى بىلەن بىر ۋاقىتتا، دېھقانلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ مەبلەغ جۇغلىشى ۋە خەلقنىڭ باشقۇرۇشى - ھۆكۈمەتنىڭ يارىدەم بېرىشىگە تايىنىپ يېزىلارنىڭ

«بەشتە ياخشى» قۇرۇلۇشى ئۇنۇملۇك ئىلگىرى سۈرۈلدى ۋە تېزلىتىلدى. 1986 - يىلىغىچە، شەھەر بويىچە دائىرىسى 238 مىڭ مو كېلىدىغان 1100 سالا ئېتىز بەرپا قىلىندى، ئۇزۇنلۇقى 1224.96 كىلومېتر كېلىدىغان 1437 ئېرىق چېپىلدى، ھەر خىل يۇرۇشلۇك قۇرۇلۇشتىن 2189 ى سېلىندى، ئۇزۇنلۇقى 721.53 كىلومېتر كېلىدىغان 123 مىڭ مو ئېتىز - ئېرىق ئىھاتە ئورمىنى بىنا قىلىندى، 155 ئورۇنغا ئاھالە تۇرالغۇ ئۆيلىرى سېلىندى. 1988 - يىلىغىچە، يېزا ئىگىلىكىدىن شەھەر بويىچە ئۈدا توققۇز يىل مول ھوسۇل ئېلىندى. ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارى 28 مىڭ 302 تونىنغا يېتىپ، 1980 - يىلىدىكىدىن 64.49% يەنى يىلىغا 6.3% ئاشتى. پاختا ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارى 38 مىڭ 80 دەنگە يېتىپ، 1980 - يىلىدىكىدىن 194.05% ئاشتى؛ چارۋىنىڭ يىل ئاخىرىدا قولدا قالغىنى 215 مىڭ 400 تۆياق بولۇپ، 1980 - يىلىدىكىدىن 36.85% ئاشتى؛ يېزا ئاھالىسىنىڭ ئوتتۇرىچە ساپ كىرىمى 641.1 يۈنگە يېتىپ، 1980 - يىلىدىكىدىن 393% ئاشتى؛ يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 39 مىليون 842 مىڭ 500 يۈەنگە يېتىپ، 1980 - يىلىدىكىدىن 110.97% ئاشتى، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 13.87% ئاشتى.

1979 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە، شەھەرلىك ھۆكۈمەت «بىرىنچىدىن پىلانلاش، ئىككىنچىدىن قۇرۇلۇش قىلىش، ئۈچىنچىدىن باشقۇرۇش» تىن ئىبارەت شەھەر قۇرۇلۇشى فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، شەھەرنىڭ ئاساس جامائەت مۇئەسسەسىلىرى قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتۇشتىن باشلاپ، «كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي گەۋدە پىلانى» قاتارلىق 20 تۈرلۈك شەھەر پىلانى، قۇرۇلۇشى، باشقۇرۇشقا دائىر قانۇن-بەلگىلىمە ۋە نىزامنى تۈزۈپ چىقتى. شەھەر بىنالىرىنى بىر قەۋەتلىكتىن كۆپ قەۋەتلىككە، توپا- ياغاچ قۇرۇلمىسىدىن خىش - بېتون، رامكا قۇرۇلمىسىغا قاراپ تەرەققىي قىلدۇردى. شەھەرنى باشقۇرۇشتا نىشانلىق باشقۇرۇشنى ئاساس قىلىپ، شەھەرنى ئىلمىي باشقۇرۇش يولىغا يېيدىن پەي ماڭدى. شەھەر بويىچە ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 51.55 كىلومېتر، كۆلىمى 1 مىليون 388 مىڭ 500 كۋادرات مېتر كېلىدىغان 34 ئالىي، 2 - دەرىجىلىك ئالىي يول بارلىققا كەلدى. كۆنچى دەريا‌سى كۆۋرۈكى قاتارلىق يەتتە كۆۋرۈك سېلىندى، 281 يېڭى شەكىلدىكى يول چىرىقى ئورنىتىلدى. شەھەردىكى يۇندا چىقىرىۋېتىش غول تۇرۇبىسى شەھەر قۇرۇلۇشىدىن ئىلگىرىكى 0.6 كىلومېتردىن 15.6 كىلومېترغا يەتتى. كۈنىگە 5000 كۇب مېتر پاسكىنا سۇنى بىر تەرەپ قىلالايدىغان ئوكسىدلاندۇرۇش كۆلى پۈتتۈرۈلدى. جەمئىي 13 مىڭ 659.1 مو يەرگە 5 مىليون 650 مىڭ تۇپ جىرىم تىكىلدى، يېڭىدىن 600 مودىن ئۈشۈق يەرگە شەھەر كۆچەتزارلىقى بىنا قىلىندى. 39 شەھەر يېزا سودا بازىرى قۇرۇپ چىقىلدى. 2 مىليون 190 مىڭ كۋادرات مېتر ئۆي - بىنا پۈتتۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ھەرخىل يۇقىرى قەۋەتلىك يېڭى شەكىلدىكى بىنا 540 كورپۇس، ھەرخىل تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1 مىليون 170 مىڭ كۋادرات مېتر بولدى، تۇرالغۇ ئۆي كىشى بېشىغا 7.2 كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى.

4. ئەرزىيەت خىزمىتى

50 - يىللاردىن 60 - يىللارنىڭ بېشىغىچە ناھىيىدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك ئورگانلىرىدا مەخسۇس ئەرزىيەت ئورگىنى قۇرۇلماي، ئەرزىيەت خىزمىتىگە ناھىيىلىك پارتكوم ئىشخانىسى (كاتىبات بۆلۈمى) قوشۇمچە مەسئۇل بولغانىدى. 1962 - يىل 1 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى ئەرز قىلغۇچىلارنى قوبۇل قىلىش بۆلۈمى قۇرۇپ، بىر مەخسۇس ئەرزىيەت كادىرى سەپلىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋاقتىدا ئەرزىيەت خىزمىتى بىر مەھەل توختاپ قالدى.

1971 ـ يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسىنىڭ ئاممىۋى خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەزىيىەت خىزمىتىنى قوشۇمچە باشقۇرۇدى. 1974 ـ يىلى ئاممىۋى خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن ئەزىيىەت خىزمىتىنى خەلق ئىشلىرى ـ كادىرلار بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى. 1977 ـ يىل 11 ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئىشخانىسى ئەزىيىەت بۆلۈمى قۇرۇپ، مەخسۇس بىر كادىر سەپلەپ بەردى. 1978 ـ يىلدىن 1979 ـ يىلغىچە ۋە 1981 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا، ناھىيىلىك پارتكوم ئەزىيىەت ئىشخانىسى تەسىس قىلىپ، بىر مۇدىر يېكى مۇئاۋىن مۇدىر، ئىككىدىن ئۇچكىچە مەخسۇس كادىر سەپلەپ بەردى. 1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا شەھەرلىك پارتكوم ئەزىيىەت بۆلۈمى تەسىس قىلىپ، مەخسۇس بىر كادىر سەپلىدى.

1984 ـ يىلى ناھىيە بىلەن شەھەرنىڭ ئەزىيىەت ئورگىنى بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى، ئورگانلارنى ئىسلاھ قىلىش ئارقىلىق، ئەزىيىەت ئورگىنى ھۆكۈمەت قاتارىغا كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن، شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئەزىيىەت بۆلۈمى تەسىس قىلدى. 1985 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك ئەزىيىەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، چوڭ ئەزىيىەت ئىشلىرىنى ئەزىيىەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مۇزاكىرە قىلىدىغان ۋە قارار قىلىدىغان بولدى. 1987 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1988 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە كورلا شەھىرىدە ئۇچ دەرىجىلىك ئەزىيىەت تورى پەيدىن پەي بەرپا قىلىندى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، يېزا، كەنت دەرىجىلىك ئەزىيىەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئۇچتىن يەتتىگىچە كىشىدىن ۋە ئۇچتىن بەشكىچە كىشىدىن تەركىپ تاپتى. شەھەر بويىچە 13 يېزا دەرىجىلىك ئەزىيىەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى، 61 كەنت دەرىجىلىك ئەزىيىەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. يېزا ۋە كەنت دەرىجىلىك ئەزىيىەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى 266 گە يەتتى؛ شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردىمۇ ئەزىيىەت خىزمىتىگە مەسئۇل رەھبەر ۋە بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالغان كادىر بەلگىلەندى. 1989 ـ يىلى شەھەرلىك پارتكوم بىلەن شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىرلىشىپ بەش شىتاتلىق ئەزىيىەت بۆلۈمى تەسىس قىلدى. 1990ـ يىلى شەھەرلىك ئەزىيىەت بۆلۈمىنىڭ نامى شەھەرلىك ئەزىيىەت ئىدارىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ، بىر ئىدارە باشلىقى، بىر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، ئىككى بۆلۈم ئەزاسى، بىر ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى.

خەلقتىن كەلگەن خەت ـ چەكلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ۋە ھال ـ ئەھۋال ئېيتىپ كەلگەنلەرنى كۈتۈۋېلىشتا، «دەرىجىگە ئايرىپ مەسئۇل بولۇش، سىستېما بويىچە ئىش بېجىرىش» پرىنسىپى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ئادەتتىكى ئەزىيىەت ئەنزىلىرى ئالاقىدار ئورۇن ۋە تارماقلارنىڭ بېجىرىشىگە تاپشۇرۇلدى، زۆرۈر تېپىلغاندا، ئەزىيىەت تارماقلىرى كېلىشتۈرۈپ قويدى يېكى بىۋاستە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى. 1985 ـ يىلدىن كېيىن بىر مەھەل شەھەردىكى پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ رەھبىرى كادىرلىرى ئاممىنى قوبۇل قىلىش كۈنى تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ھەر ئون كۈندە شەھەرنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبىرى كادىرلىرىدىن بىرەيلەن نۆۋەتلىشىپ ئەزىيىەت ـ كۈتۈۋېلىش بۆلۈمىگە كېلىپ ھال ـ ئەھۋال ئېيتىپ كەلگەن ئاممىنى قوبۇل قىلىش، ئامما جىددى ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلغان مەسىلىلەرنى بىۋاستە بىر تەرەپ قىلىش بەلگىلەندى، بۇ، بەزى ئەزىيىەت ئەنزىلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئويناندى. 1962 ـ يىلدىن 1977 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا كەلگەن خەت ۋە ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەر توغرىسىدىكى ئىستاتىستىكىلىق ماتېرىياللار تېپىلمىدى. 1978 ـ يىلى 64 پارچە خەت تاپشۇرۇۋېلىنىدى، ھال-ئەھۋال ئېيتىپ كەلگەن 149 كىشى كۈتۈۋېلىنىدى، بۇ خەتلەردىن ئەزىيىەت تارماقلىرىنىڭ بىۋاستە بىر تەرەپ قىلغىنى 21 پارچە، بىر تەرەپ قىلىشقا تاپشۇرۇلغىنى 43 پارچە بولدى. 1982 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە 2735 پارچە خەت تاپشۇرۇۋېلىنىدى، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 304 پارچىدىن توغرا كەلدى، 1986 ـ يىلى ئەڭ كۆپ بولۇپ، 628 پارچە خەت تاپشۇرۇۋېلىنىدى. 1989ـ ۋە 1990ـ يىلى ھەممىدىن ئاز بولۇپ، يىلىغا 86 پارچىدىن توغرا كەلدى؛ ھال ـ ئەھۋال ئېيتىپ كەلگۈچىلەردىن

كۇتۇۋېلىنغىنى 3766 ئادەم (قېتىم) بولۇپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 418 ئادەم (قېتىم) دىن توغرا كەلدى. 1983 - يىلى ھەممىدىن كۆپ بولۇپ، جەمئىي 1300 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. يۇقىرىدا ئېيتىلغان خەت - چەك ۋە ھال - ئەھۋال ئېيتىپ كەلگۈچىلەردىن كادىرلار سىياسىتىنى ۋە زىيالىيلار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە چېتىلىدىغىنى 974 پارچە، خۇسۇسىي ئۆي سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە چېتىلىدىغىنى 630 پارچە، نوپۇس، ئاشلىق سىياسىتىگە چېتىلىدىغىنى 506 پارچە، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش، ئەمگەك ئىش ھەققى، ئەمگەك سۇغۇرتىسى، پاراۋانلىققا چېتىلىدىغىنى 298 پارچە، ئىجتىمائىي قوتقۇزۇش، ئىجتىمائىي پاراۋانلىققا چېتىلىدىغىنى 170 پارچە، تەنقىد - تەكلىپ تۇرىدىكىلىرى 103 پارچە، پاش قىلىش - شىكايەت قىلىش تۇرىدىكىلىرى 40 پارچە، باشقا تۇرىدىكىلىرى 130 پارچە بولدى. 1982 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا كەلگەن خەت - چەك ۋە ھال ئېيتىپ كەلگەنلەردىن ئالاقىدار تەرەپلەرنىڭ بېجىرىشىگە يوللاپ بېرىلگىنى 1257 پارچە، ئەرزىيەت تارماقلىرى بىۋاستە بىر تەرەپ قىلغان ياكى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ھەمكارلىشىپ بىر تەرەپ قىلىپ ئەنزىسى ئاياقلاشتۇرۇلغىنى 1446 پارچە بولۇپ، ئەنزىنىڭ ئاياغلاشتۇرۇلۇش نىسبىتى 95% بولدى. 1984 - يىلى ۋە 1987 - يىلى ئاپتونوم رايوندىن ۋە ئاپتونوم ئوبلاستتىن بېجىرىشكە چۈشۈرۈپ بېرىلگەن خەت 12 پارچە بولۇپ، ھەممىسى ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلىندى.

3 §. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى

1. تەشكىلىي ئاپپارات

1955 - يىل 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىغا تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئەزاسى 27 بولۇپ، پىڭ زوچىڭ مۇدىر، تاھىر ئەلەم، ژېن گودۇڭ (ئۇيغۇر) مۇئاۋىن مۇدىر بولدى. شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى قۇرۇلدى، پىڭ زوچىڭ رەئىس، تاھىر ئەلەم، ئۆمەر بەكرى مۇئاۋىن رەئىس بولدى. 1966 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش جەمئىي بەش نۆۋەت كومىتېت تەشكىللىدى. 1966 - يىل 8 - ئايدا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ زەربىسىدە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئورگىنى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقتىن خىزمىتى توختاپ قالدى. 1981 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئورگىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 6 - نۆۋەتلىك كومىتېت تەشكىل قىلىندى؛ سىياسىي كېڭەشنىڭ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى (قىسقارتىپ شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دېيىلىدۇ) بىر ۋاقىتتا قۇرۇلدى. شەھەرلىك (ناھىيىلىك) سىياسىي كېڭەشكە ج ك پ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) كومىتېتى، كورلا شەھەرى (ناھىيىسى) دىكى دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلار (كورلا ناھىيىسىدە تەشكىلاتى قۇرۇلمىغان)، ھەرقايسى خەلق تەشكىلاتلىرى قاتناشتى ھەمدە ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرى ۋە پارتىيە - گۇرۇھسىز ۋەتەنپەرۋەر دېموكراتىك زاتلار، ھەرمىللەت، ھەر ساھەدىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ ۋەكىللىرى سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولۇپ ئۇنى بىرلىكتە تەشكىللىدى. بىر رەئىس، بىر قانچە مۇئاۋىن رەئىس، بىر قانچە دائىمىي كومىتېت ئەزاسى تەسىس قىلىندى، ئۇلار ئومۇمىي ئەزالار يىغىنىدا سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى؛ سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنى ئالدىنقى نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش (ھەرمىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى يىغىنى) دائىمىي كومىتېتى ج ك پ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) كومىتېتى ئوتتۇرىغا قويغان نامزاتلار ئىسىملىكىگە ئاساسەن مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق بېكىتتى. 1984- يىلى

سىياسىي كېڭەشنىڭ كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك كومىتېتى سىياسىي كېڭەشنىڭ كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىغا قوشۇۋېتىلدى. 1990 - يىلىغا كەلگەندە، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش جەمئىي تۆت نۆۋەت كومىتېت تەشكىل قىلدى.

ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئورگىنى دەسلەپ قۇرۇلغاندا ناھىيىلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى بىلەن بىرلىشىپ ئىش ېېجىرگەن ۋە ئىككى مەخسۇس خىزمەتچى خادىم تەسىس قىلغانىدى. 1956-يىلى 1 - رايوننىڭ خېنەن يېزا 3 - كوچىسىدىكى خەلق ئۆيلىرىدىن بەش ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئۆز ئالدىغا ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئىشخانىسىنى قۇردى. 1981 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئىشخانا قۇرۇپ، كومىتېتتا تۇرۇشلۇق ئىككى مۇئاۋىن رەئىس، تۆت خىزمەتچى خادىم تەسىس قىلدى. 1981 - يىلى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئىشخانا ۋە مەمۇرىي كاتىپ گۇرۇپپىسى، مىللەت - دىن گۇرۇپپىسى، سىياسىي قانۇن - ئايالار خىزمىتى گۇرۇپپىسى، ئىقتىساد - تۇرمۇش گۇرۇپپىسى، مەدەنىيەت - ماۋارىپ - سەھىيە - پەن - تېخنىكا گۇرۇپپىسىدىن ئىبارەت بەش خىزمەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلدى، كومىتېتنىڭ ئورنى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىناسى ئىچىدە بولدى. 1984- يىل 6 - ئاينىڭ 21 - كۈنى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتى مۇزاكىرە قىلىپ ئۆگىنىش كومىتېتى، تەكلىپلەرنى تەكشۈرۈش كومىتېتى، مەدەنىيەت - تارىخ ماتېرىياللىرى كومىتېتى ۋە ئىقتىساد- تۇرمۇش گۇرۇپپىسى، پەن - تېخنىكا - سەھىيە گۇرۇپپىسى، قانۇن - تۈزۈم ۋە ئايالار خىزمىتى گۇرۇپپىسى، مىللەت - دىن گۇرۇپپىسى قاتارلىق خىزمەت گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇشنى قارار قىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئۆگىنىش كومىتېتى، تەكلىپ خىزمىتى كومىتېتى، پەن- تېخنىكا - ئىقتىساد كومىتېتى، مىللەت - دىن - ئۇچ قېرىنداش كومىتېتى، مەدەنىيەت- ماۋارىپ - سەھىيە كومىتېتى، مەدەنىيەت - تارىخ - قانۇن - تۈزۈم - ئايالار خىزمىتى كومىتېتى تەسىس قىلدى؛ بىر رەئىس، كومىتېتتا تۇرۇشلۇق ئىككى مۇئاۋىن رەئىس، كومىتېتتا تۇرۇشلۇق ئۇچ دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، ئون خىزمەتچى خادىم قويولدى.

1955 — 1984 - يىلغىچە سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىغا رەئىس، مۇئاۋىن رائىس بولغانلار

جەدۋەل: 7 - 11

نۆۋىتى	ۋەزىپىسى	ئىسمى	مىللىتى	پارتىيە - گۇرۇھ، تەشكىلاتى	خىزمەت ئورنى ۋە ۋەزىپىسى
1 - نۆۋەتلىك (1955 - يىل 11-ئايدىن 1959-يىل11--ئايغىچە)	رەئىس	پېلك زوچىلك	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	تاھىر ئەلەم	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	
	مۇئاۋىن رەئىس	ئۆمەر بەكرى	ئۇيغۇر	دېموكراتىك زات	

2-نۆۋەتلىك (1959-يىل 11-ئايدىن 1962 - يىل 1 - ئايغىچە)	رەئىس	لېۋشەنچۇەن	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	مېڭ جىشىيەن	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم ھېيئەتلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	ھەزرەت ھوشۇر	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	
	مۇئاۋىن رەئىس	ئابلەغ مەخسۇم	ئۇيغۇر	دېھقانچىلىق زات	
3 - نۆۋەتلىك (1962-يىل 1-ئايدىن 1963-يىل 1-ئايغىچە)	رەئىس	پېلك زوچىلك	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	مېڭ جىشىيەن	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم ھېيئەتلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	ئابلەغ مەخسۇم	ئۇيغۇر	دېھقانچىلىق زات	
	مۇئاۋىن رەئىس	ھەزرەت ھوشۇر	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	
4-نۆۋەتلىك (1963-يىل 10-ئايدىن 1966-يىل 5-ئايغىچە)	رەئىس	يۈجەنتاۋ	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	مېڭ جىشىيەن	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم ھېيئەتلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	ئابلەغ مەخسۇم	ئۇيغۇر	دېھقانچىلىق زات	
	مۇئاۋىن رەئىس	ئابدىراخمان يۈسۇپ	ئۇيغۇر	سودا - سانائەت ساھەسى	
5-نۆۋەتلىك (1966-يىل 5-ئايدىن 1981 - يىل 10 - ئايغىچە)	رەئىس	يۈجەنتاۋ	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	ژۇشېڭرۇك	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش
	مۇئاۋىن رەئىس	ئابدىراخمان يۈسۇپ	ئۇيغۇر	سودا - سانائەت ساھەسى	
6 - نۆۋەتلىك (1981-يىل 10-ئايدىن 1984 - يىل 4 - ئايغىچە)	رەئىس	لېۋ يىلك	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	جيەن لەنسۇك	خەنزۇ	ج ك پ	ناھىيىلىك پارتكوم ھېيئەتلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	خەن شۇدي	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	مۆمىن ئىمام	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	

ئىزاھات: 5 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ خىزمىتى 1966 - يىل 8 - ئايدىن 1981 - يىل 10 - ئايغىچە ئۇزۇلۇپ قالدى.

1981 — 1990 - يىلغىچە سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك كومىتېتىغا رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس بولغانلار

جەدۋەل: 7 - 12

نۆۋىتى	ۋەزىپىسى	ئىسمى	مىللىتى	پارتىيە - گۇرۇھ، تەشكىلاتى	خىزمەت ئورنى ۋە ۋەزىپىسى
1-نۆۋەتلىك (1981-يىل 11-ئايدىن 1984-يىل 6-ئايغىچە)	رەئىس	جالال شىشىۋاك	خەنزۇ	ج ك پ	شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى
	مۇئاۋىن رەئىس	لۇ چۈڭۈاك	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	مەخسۇت ھاشىم	ئۇيغۇر	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	توختى بارات	ئۇيغۇر	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	ئابلەخ مەخسۇم	ئۇيغۇر	دېموكراتىك زات	
2-نۆۋەتلىك (1984-يىل 6-ئايدىن 1987 - يىل 6 - ئايغىچە)	رەئىس	ئەن مىڭ	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	لۇ چۈڭۈاك	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	جىيەن لەنسۇك	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	سۇن شۇلياك	خۇيزۇ	سودا - سانائەت ساھەسى	
	مۇئاۋىن رەئىس	كېرىم ئەمەت	ئۇيغۇر	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	كې يىخۇي (ئايال)	خەنزۇ	تەبىبىي ساھە	بايىنغۇلىن ئوبلاستلىق دوختۇرخانا تۇغۇت بۆلۈم مۇدىرى
	مۇئاۋىن رەئىس	مۆمىن ئىمام	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	
	مۇئاۋىن رەئىس	توختى ئايۇپ	ئۇيغۇر	پارتىيە - گۇرۇھسىز	
3-نۆۋەتلىك (1987-يىل 6 - ئايدىن 1990 - يىل 4 - ئايغىچە)	رەئىس	مېڭ جاۋشياك	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	لۇ چۈڭۈاك	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	سۇن شۇلياك	خۇيزۇ	سودا - سانائەت ساھەسى	
	مۇئاۋىن رەئىس	لۇتىڭشىن	خەنزۇ	پەن - تېخنىكا ساھەسى	
	مۇئاۋىن رەئىس	مىجىت ھەسەن	ئۇيغۇر	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	كې يىخۇي (ئايال)	خەنزۇ	تەبىبىي ساھە	بايىنغۇلىن ئوبلاستلىق دوختۇرخانا تۇغۇت بۆلۈم
	مۇئاۋىن رەئىس	ئىلى قارى ھاجى	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	

4-نۆۋەتلىك (1990-يىل 4-ئاي)	رەئىس	لىۋ چىجېن	خەنزۇ	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	مىجىت ھەسەن	ئۇيغۇر	ج ك پ	
	مۇئاۋىن رەئىس	لۇتىڭشىن	خەنزۇ	پەن - تېخنىكا ساھەسى	
	مۇئاۋىن رەئىس	لىۋ خۇەنچۇەن	خەنزۇ	سودا - سانائەت ساھەسى	شەھەرلىك سودا - سانائەت ئىشلار ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	ئىسمايىل تۇردى	ئۇيغۇر	سودا - سانائەت ساھەسى	شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈم باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	ماجەنشىن	خەنزۇ	سودا - سانائەت ساھەسى	شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
	مۇئاۋىن رەئىس	ئىلى قارى ھاجى	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	
	مۇئاۋىن رەئىس	غوپۇر كېرىم	ئۇيغۇر	دىنىي ساھە	

2. كومىتېت يىغىنلىرى

سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1955 - يىل 11 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە 1 - رايوندا ئۆتكۈزۈلدى. 52 ۋەكىل قاتناشتى.

يىغىن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى پېڭ زوچىڭ بەرگەن «كورلا ناھىيىلىك ھەرمىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» نى، مۇئاۋىن ھاكىم جاڭ شيۈيى بەرگەن «خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى ھەققىدە دوكلات» نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى.

يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، ئىككى مۇئاۋىن رەئىس، 11 نەپەر كومىتېت ئەزاسى، 27 ئەزا سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىللىدى.

2 - يىغىنى 1956 - يىل 9 - ئاينىڭ 29 -، 30 - كۈنلىرى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا 28 نەپەر سىياسىي كېڭەش ئەزاسىنىڭ ھەممىسى قاتناشتى، 21 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى لى دۆڭجى بەرگەن «سىياسىي كېڭەشنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى توغرىسىدا دوكلات» نى، مۇئاۋىن ھاكىم رەمدۇللا ئابدۇللا بەرگەن «ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت ۋەزىپىلىرى توغرىسىدا دوكلات» نى، سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى تاھىر ئەلەم بەرگەن «سىياسىي كېڭەشنىڭ يېرىم يىلدىن بۇيانقى خىزمىتىدىن دوكلات» نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى.

3 - يىغىنى 1957 - يىل 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 14 كىشى قاتناشتى. بىر ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن ناھىيىلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مېڭ جىشيەن بەرگەن «خۇسۇسىي سودا-سانائەتنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات» نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى.

4 - يىغىنى 1957 - يىل 6 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئېچىلدى.
يىغىن مەركەزنىڭ دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىقنى ئومۇميۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدىكى فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، دىن خىزمىتى گۇرۇپپىسى بىلەن سودا - سانائەت خىزمىتى گۇرۇپپىسى قۇرۇش، ھۆكۈمەتكە ياردەملىشىپ ئالىي يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپىنى تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەملەش ۋە كېڭەيتىش توغرىسىدىكى تەشۋىقات - تەربىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشنى قارار قىلدى.
5 - يىغىنى 1957 - يىل 9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئېچىلدى.
يىغىن سەككىز ئايدىن بۇيانقى خىزمەتلەرنى يەكۈنلەپ ۋە تەكشۈرۈپ، ئاشلىقنى پىلانلىق سېتىۋېلىش، پىلانلىق تەمىنلەش مەسىلىلىرى توغرىسىدا مۇزاكىرىنى قانات يايدۇردى.
6 - يىغىنى 1958 - يىل 3 - ئاينىڭ 18 - كۈنى كورلا بازىرىدا ئېچىلدى.
يىغىن يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىكى چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشنى قانات يايدۇرۇشقا شۇنداقلا تۆت زىياندىشنى يوقىتىش ۋە ئوغۇت توپلاش ھەرىكىتىگە قانداق ياردەملىشىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى ۋە مۇزاكىرە ئېلىپ باردى.

سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1959 - يىل 11 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 30 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 53 كىشى قاتناشتى، بەش ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى.
يىغىن 1 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى پېڭ زوچىڭ بەرگەن «ناھىيىمىزنىڭ بۇ يىل قىش، كېلەر يىل ئەتىيازدىكى ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى توغرىسىدا دوكلات»نى، مۇئاۋىن ھاكىم لىيۇفۇزېڭ بەرگەن «ئاپتونوم رايونلۇق 2 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش 1 - يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزۈش توغرىسىدا دوكلات»نى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ناھىيىلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مېڭ جىشەن بەرگەن «دائىمىي كومىتېتنىڭ خىزمەت دوكلاتى»، «بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى توغرىسىدا دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى.
يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، ئۈچ مۇئاۋىن رەئىس، 15 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، 53 كومىتېت ئەزاسىنى سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىللىدى.
2 - يىغىنى 1961 - يىل 3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئېچىلدى. يىغىنغا كومىتېت ئەزالىرىدىن 52 كىشى قاتناشتى.
ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى پېڭ زوچىڭ يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مېڭ جىشەن بەرگەن «سىياسىي دوكلات»، «سىياسىي كېڭەش خىزمىتىدىن دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى، ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى.

سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1962 - يىل 1 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 17 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 63 كىشى قاتناشتى.
يىغىن «ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت توغرىسىدىكى دوكلات»نى، «كورلا ناھىيىسىنىڭ 1962 - يىللىق

خەلق ئىگىلىكى پىلانى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قارار چىقتى، «خەلق گۇڭشېسى توغرىسىدە-كى 60 ماددا»نى ئۆگەندى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى.

يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، تۆت مۇئاۋىن رەئىس، 20 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى ۋە 63 كومىتېت ئەزاسى سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېت تەشكىللىدى.

2 - يىغىنى 1962 - يىل 3 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئېچىلدى.

يىغىندا گوۋۇيۈەننىڭ زۇڭلىسى جۇئېنلەينىڭ 3 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 3 - يىغىنىدا بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»ى يەتكۈزۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى.

3 - يىغىنى 1962 - يىل 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئېچىلدى.

يىغىن «ئىچكى ۋە تاشقى ۋەزىيەت توغرىسىدىكى يەتكۈزمە دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى.

4 - يىغىنى 1962 - يىل 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئېچىلدى.

يىغىن ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەش 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 1 - يىغىنىنىڭ روھىنى، بېيجىڭغا بېرىپ دۆلەت بايرىمىنى كۆرەك قىلىش ۋە ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئەھۋالىدىن بېرىلگەن يەتكۈزمە دوكلاتنى ئاڭلىدى.

سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1963 - يىل 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 44 كىشى قاتناشتى، 44 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى يۈجەنئاۋ بەرگەن «سىياسىي دوكلات»نى، سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئابلەخ مەخسۇم بەرگەن «سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى.

يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، تۆت مۇئاۋىن رەئىس، 21 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، 63 ئەزا سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىللىدى.

2 - يىغىنى 1964 - يىل 5 - ئاينىڭ 27 - كۈنىدىن 6 - ئاينىڭ 13 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. ئەزالاردىن 41 كىشى قاتناشتى، 26 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىندا سىياسىي كېڭەش ئاپتونوم رايونلۇق 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 1 - يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى جاڭ جېن، ئېلى ناسىرلار يىغىنغا قاتناشتى ۋە يەتكۈزمە دوكلات بەردى.

سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1966 - يىل 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 14 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 43 كىشى قاتناشتى.

يىغىن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى، سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى يۈجەنئاۋ بەرگەن «نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت توغرىسىدىكى دوكلات»نى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋۇشېگۈڭ بەرگەن «4 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى.

يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، تۆت مۇئاۋىن رەئىس، 15 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، 55 ئەزا سايلاپ چىقىپ، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى

تەشكىللىدى.

سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1981 - يىل 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 38 كىشى قاتناشتى.

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى لىۋىيىڭ يىغىنغا قاتناشتى ۋە «ئېچىش نۇتقى» سۆزلىدى. يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خەن شۇدې بەرگەن «سىياسىي كېڭەش 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە سىياسىي قارار ماقۇللىدى. يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى-نىڭ 1 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، ئۈچ مۇئاۋىن رەئىس، 12 دائىمىي كومىتېت ئەزاسىنى سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىللىدى.

2 - يىغىنى 1982 - يىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئېچىلدى.

يىغىننىڭ ئاساسلىق كۈنتەرتىپى 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 4 - يىغىنى، شۇنداقلا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەش يىغىنلىرىنىڭ ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىش، كورلا ناھىيىلىك تۆت دەرىجىلىك كادىرلار يىغىننىڭ روھىنى يەتكۈزۈش - ئىزچىللاشتۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى.

3 - يىغىنى 1982 - يىل 11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئېچىلدى.

يىغىننىڭ ئاساسلىق كۈنتەرتىپى پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئۆگىنىش ۋە ئىزچىللاشتۇ-رۇش، پارتىيىنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇش، «دېڭ شياۋپىڭ ئەسەرلىرىدىن تاللانما»نى ئۆگىنىشتىن ئىبارەت بولدى.

4 - يىغىنى 1983 - يىل 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. «سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى لىۋىيىڭ يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. يىغىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى جيەن لەنسۇڭ بەرگەن «خىزمەت دوكلاتى»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى ناھىيىلىك 8 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1981 - يىل 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا ئەزالاردىن 39 كىشى قاتناشتى.

شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى جاڭ شىشيۈڭ يىغىنغا قاتناشتى ۋە «ئېچىش نۇتقى» سۆزلىدى. يىغىن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لۇ چۈڭجاڭ بەرگەن «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 1-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1-ئومۇمىي يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، بەش مۇئاۋىن رەئىس، 15 دائىمىي كومىتېت

ئەزاسى، 45 كومىتېت ئەزاسى سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

2 - يىغىنى 1983 - يىل 1 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 31 - كۈنگىچە «نەشپۈتزارلىق» مېھمانخانە- سىدا ئۆتكۈزۈلدى.

يىغىن «دائىمىي كومىتېتنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 1 - يىغىنىنىڭ تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى، «1983- يىللىق سىياسىي كېڭەش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى پىكر»نى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى.

يىغىن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىغا ۋە كومىتېتقا بىرىدىن ئەزا تولۇقلاشنى ماقۇللىدى. يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 1 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

3 - يىغىنى 1984 - يىل 1 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىن 24 - كۈنگىچە «نەشپۈتزارلىق» مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى.

يىغىن «دائىمىي كومىتېتنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «1 - نۆۋەتلىك كومىتېت 2 - يىغىنىنىڭ تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى، «1 - نۆۋەتلىك كومىتېت 3 - يىغىنىنىڭ تەكلىپلەر توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى.

سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1984 - يىل 6 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 14 - كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. كومىتېت ئەزالىرىدىن 93 كىشى قاتناشتى.

يىغىن «كورلا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ كادىر ئورۇنلاشتۇرۇش ئىشلىرى توغرىسىدا»نى، «كورلا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 1 - نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى ۋە ئىلگىرىكى كورلا ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش 6 - نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدىن بۇيانقى تەكلىپلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى- نىڭ 1 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، يەتتە مۇئاۋىن رەئىس، 30 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، 95 كومىتېت ئەزاسى سايلاپ، سىياسىي كېڭەشنىڭ كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

2 - يىغىنى 1985 - يىل 6 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 9 - كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. كومىتېت ئەزالىرىدىن 92 كىشى قاتناشتى.

يىغىن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ «خىزمەت دوكلاتى»نى ۋە «2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدىن بۇيانقى تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 2 - يىغىنىنىڭ سىياسىي قارارى»نى ماقۇللىدى، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىقىغا توققۇز كىشىنى تولۇقلاپ سايلىدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى- نىڭ 2 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

3 ـ يىغىنى 1986 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنىدىن 17 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. كومىتېت ئەزالىرىدىن 90 كىشى قاتناشتى.

يىغىن «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، «بىرلىكسەپ سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى.

مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق ئەن مىللەت قاتارلىق تۆت يولداشنىڭ ئىستېپا بېرىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسىنى ماقۇللاندى ھەمدە سىياسىي كېڭەشكە ئۇچ ئەزا تولۇقلاپ سايلاندى، ئۇنىڭ بىرى رەئىس، ئىككىسى مۇئاۋىن رەئىس؛ بۇقېتىمقى يىغىننىڭ «سىياسىي قارار»ى ۋە «تەكلىپلەرنى تەكشۈرۈش دوكلاتى» ماقۇللاندى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 2 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3 ـ يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 ـ يىغىنى 1987 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلدى. كومىتېت ئەزالىرىدىن 92 كىشى قاتناشتى.

يىغىن «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 2 ـ نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. يىغىن كورلا شەھىرىنىڭ سوتسىيالىستىك مادداي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ۋە مەنىۋي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى قاتارلىق زور مەسىلىلەر ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىپ، «سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتى 1ـيىغىنىنىڭ سىياسىي دوكلاتى»نى ماقۇللىدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 ـ يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشكە بىر رەئىس، ئالتە مۇئاۋىن رەئىس، 20 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، 92 كومىتېت ئەزاسى سايلاپ، سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىللىدى.

2 ـ يىغىنى 1988 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 25 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى.

يىغىن «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 ـ يىغىنىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر توغرىسىدا دوكلات» بىلەن «تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى، «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتى 2 ـ يىغىنىنىڭ قارارى»نى ماقۇللىدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2 ـ يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

3 ـ يىغىنى 1989 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى.

يىغىن «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 2 ـ يىغىنىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر توغرىسىدا دوكلات»نى، «تەكلىپ خىزمىتى توغرىسىدىكى دوكلات»نى، «كومىتېت ئەزالىرىدىن تەكلىپ توپلاش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ «سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش، دېموكراتىيە جەھەتتە نازارەت قىلىش توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمە»

سىنى ئۆگەندى ۋە مۇزاكىرە قىلدى، «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مەخسۇس كومىتېت قۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى»، «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 3 - يىغىنىنىڭ قارارى» نى ماقۇللىدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى-نىڭ 3 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتى

1 - يىغىنى 1990 - يىل 4 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 9 - كۈنگىچە شەھەرلىك مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلدى. كومىتېت ئەزالىرىدىن 97 كىشى قاتناشتى.

يىغىن «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نى، «كومىتېت ئەزالىرىنىڭ تەكلىپلىرىنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. «4-نۆۋەتلىك كومىتېت 1 - يىغىنىنىڭ سىياسىي قارارى» بىلەن «تەكلىپ توپلاش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات»نى ماقۇللىدى.

يىغىنغا قاتناشقان كومىتېت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى-نىڭ 1 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن بىر رەئىس، يەتتە مۇئاۋىن رەئىس، 22 دائىمىي كومىتېت ئەزاسى، 106 كومىتېت ئەزاسى سايلاپ، سىياسىي كېڭەشنىڭ كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنى تەشكىللىدى.

3. سىياسىي كېڭەش خىزمىتى

سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش 1955 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 28 قېتىم دائىمىي كومىتېت يىغىنى، ئالتە قېتىم كومىتېت ئەزالىرى ئومۇمىي يىغىنى ئېچىپ، پارتىيىنىڭ زور فاڭجېن، سىياسەتلىرى ئۈستىدە كېڭەش ۋە مۇزاكىرە ئۆتكۈزدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىكى، قول سانائەت، كاپىتالىستىك سودا - سانائەتنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنىڭ كونكرېت فاڭجېن، تەدبىرلىرى، ئاشلىقنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش، بىر تۇتاش سېتىش، ئادەملەر بويىچە نورما بېكىتىشكە دائىر سىياسەت، تەدبىرلەر ئۈستىدە كېڭەش ۋە مۇزاكىرە ئۆتكۈزدى؛ كورلا شەھىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە بىرلىكسەپ جەھەتتىكى مۇھىم مەسىلىلىرى ئۈستىدە كېڭەش ۋە مۇزاكىرە ئۆتكۈزدى.

1959 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 14 قېتىم دائىمىي كومىتېت يىغىنى، ئۇچ قېتىم كومىتېت ئەزالىرى ئومۇمىي يىغىنى ئېچىپ، ئايرىم - ئايرىم ھالدا ناھىيىلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە خەلق كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى-نىڭ ئىسىملىكى ۋە سىياسىي كېڭەش 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى ئۈستىدە كېڭەشتى؛ ھەرقايسى گۇڭشېلەردە ھەر ساھەدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىنى قۇرۇشنى مۇزاكە-رىلىشىپ بېكىتتى؛ دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇش ئېھتىياجى ۋە ئوردىدىكى مازارنى كۆچۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە كېڭەشتى.

1959 - يىل 4 - ئاينىڭ 29 - كۈنىدىن 5 - ئاينىڭ 14 - كۈنگىچە ئۆتكۈزۈلگەن سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى دىنىي تۈزۈملەرنى ئىسلاھ قىلىشنى مەركەزلەشتۈرۈش مەسىلىسى ھالدا، دىنىي فېئودالىق ئىمتىيازلار ۋە فېئودالىق ئېكسپلاتاتسىيەگە قارشى تۇرۇش مەسىلىسى

ئۇستىدە كېڭەش ۋە مۇزاكىرە ئۆتكۈزدى.

1963 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 10 قېتىم دائىمىي كومىتېت يىغىنى، ئىككى قېتىم كومىتېت ئەزالىرى ئومۇمىي يىغىنى ئاچتى. 2 - قېتىملىق دائىمىي كومىتېت (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى ۋە 2 - قېتىملىق كومىتېت ئەزالىرى ئومۇمىي يىغىنىدا ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى يىغىنىدىكى دوكلاتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 1 - يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى ۋە مۇزاكىرە قىلىندى؛ 10 - قېتىملىق دائىمىي كومىتېت يىغىنىدا كېڭىشىش ئارقىلىق ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى، 5 - نۆۋەتلىك كومىتېت 1 - يىغىنىنىڭ ھەيئەت رىياسىتى، باش كاتىپ، تەكلىپلەرنى تەكشۈرۈش كومىتېتى ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى ماقۇللاندى.

1981 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىرى كۆپ قېتىم شەھەرلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ يىغىنىغا، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ يىغىنىغا، شەھەر باشلىقى خىزمىتى يىغىنىغا سىرتتىن قاتنىشىپ، شەھەرنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتىگە دائىر پىلانلارنىڭ تۈزۈلۈشى، خىزمەتلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ۋە شۇ يەرنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى قاتارلىق ئىشلار ئۈستىدىكى كېڭەش ۋە مۇزاكىرىلەرگە قاتناشتى، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن ھەل قىلغۇچ تەدبىر بەلگىلەش ئىشىنى ياخشىلىشىغا يارەملەشتى؛ پارتىيىنىڭ تۆت ئاساسىي پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇش، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش، شەھەرنىڭ «ئىككى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشىنى ياخشى يولغا قويۇش، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، پارتىيىنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، يېڭى دەۋردىكى بىرلىكسەپ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش قاتارلىق جەھەتلەردىكى مەسىلىلەرنى چۆرىدىگەن ھالدا سىياسىي جەھەتتە مەسلىھەتلىشىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.

دېموكراتىك يول بىلەن نازارەتچىلىك قىلىش

تەكلىپ بېرىش خىزمىتى 1955 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدا كومىتېت ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 48 پارچە، 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدا كومىتېت ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 51 پارچە، 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدا كومىتېت ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 156 پارچە، 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدا كومىتېت ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 38 پارچە بولدى. بۇ تەكلىپلەر دائىمىي كومىتېتنىڭ ۋە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇلدى.

1982 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 341 پارچە بولۇپ، ئۇنىڭدىن 320 سى تەكلىپ قىلىپ تۈرغۇزۇلدى.

1985 - 1986 - يىللاردا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 2 - نۆۋەتلىك كومىتېتى ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 76 پارچە بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە، تەنتەربىيە، كىسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش جەھەتتىكىسى 31 پارچە، بىرلىكسەپ خىزمىتى ۋە بىرلىكسەپ سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش جەھەتتىكىسى 16 پارچە، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى، قاتناش - ترانسپورت جەھەتتىكىسى سەككىز پارچە، سىياسىي قانۇن، مۇھاجىرلار ئىشلىرى، ئىقتىساسلىق خادىملارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش، ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش، خەلق تۈرمۇشى ۋە خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلاش قاتارلىقلار جەھەتتىكىسى 14 پارچە بولدى؛ بۇنىڭدىن بېجىرىپ جاۋاپ بېرىلگىنى 71 پارچە بولۇپ، بېرىلگەن تەكلىپ ئومۇمىي سانىنىڭ 93 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى.

1987 - يىل 6 - ئايدىن 1989 - يىل 4 - ئايغىچە شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 3 - نۆۋەتلىك

كومىتېتى ئەزالىرى بەرگەن تەكلىپ 228 پارچە بولۇپ، ماقۇلۇپ، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە، سەھىيە قاتارلىق 18 جەھەتكە چېتىلىدۇ؛ بۇنىڭدىن بېجىرىپ جاۋاپ بېرىلگىنى 221 پارچە بولۇپ، بېجىرىشكە تاپشۇرۇلغان تەكلىپنىڭ 97 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى.

كۆزدىن كەچۈرۈش - تەكشۈرۈش ناھىيىلىك، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش كۆپ قېتىم كومىتېت ئەزالىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ كۆزدىن كەچۈرۈش ۋە تەكشۈرۈش - تەنقىد قىلىش پائالىيىتىنى ئېلىپ بارىدى. 1982 - يىلى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش كومىتېت ئەزالىرىنى شەھىرىمىزدىكى دىنىي پائالىيەتلەر ۋە پارتىيەنىڭ دىنىي سىياسىتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى ۋە دەريا - ئۆستەك سۇ مەنبەسىنىڭ ېۇلغىنىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، «دىنىي سىياسەتنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى تەكشۈرۈش دوكلاتى» بىلەن «كورلا شەھەر رايونىدىكى دەريا - ئۆستەڭلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئەھۋالى توغرىسىدىكى تەكشۈرۈش دوكلاتى»نى يېزىپ چىقتى.

1986 - يىلى كومىتېت ئەزالىرى شەھەرگە قاراشلىق ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ماقارىپى ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، «شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ماقارىپ خىزمىتىنى تەكشۈرۈش دوكلاتى» يېزىپ چىقىلدى.

1987 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش كومىتېت ئەزالىرىنى ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش، نىكاھ ماجىرالىرى، شەھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى، ئۆي قۇرۇلۇشى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى ئوستىدە كۆزدىن كەچۈرۈش ۋە تەكشۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، «يېزىلاردىكى ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈشى ۋە يېڭى بىر ئەۋلاد دېھقانلارنى تەربىيىلەش مەسىلىسى» ۋە «نىكاھتىن ئاجرىشىش نىمانچە كۆپ» دېگەن مەخسۇس دوكلاتنى يېزىپ چىقتى.

خەلق قۇرۇلتىيى يىغىنلىرىغا سىرتتىن قاتنىشىش 1981 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەر (ناھىيە) لىك سىياسىي كېڭەش كومىتېتلىرىنىڭ بارلىق ئەزالىرى شەھەر (ناھىيە) لىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ نۆۋەتتىكى يىغىنلىرىغا سىرتتىن قاتنىشىپ، «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلات»، «خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات» ۋە باشقا مۇھىم دوكلاتلارنى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى.

كومىتېت ئەزالىرى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى 1956 - يىلى ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ھەر ساھە كىشىلىرىنىڭ ئۆگىنىش كومىتېتىنى قۇرۇپ 100 دىن ئارتۇق ھەر ساھەدىكى كىشىنى سىياسىي، نەزەرىيە ۋە ئېقىم مەسىلىلىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى. 1959 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە ناھىيە بويىچە ھەرساھە كىشىلىرىنىڭ ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىدىن ئونى قۇرۇلدى، 284 مىللىي، دىنىي زات ئۆگىنىشكە قاتناشتى؛ ئىككى قارار دىنىي زاتلار كۇرسى ئېچىلدى، بۇنىڭغا 60 كۇرسانت قاتناشتى؛ كومىتېت ئەزاسىدىن 25ى تاللىنىپ، ئاپتونوم رايونلۇق، ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەكتەپكە ۋە سىياسىي كۇرسقا ئۆگىنىشكە ئەۋەتىلدى؛ 92 نەپەر كومىتېت ئەزاسى ۋە ھەرساھەدىكى زاتلار چەت ئەللەرگە ياكى بېيجىڭ، ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ۋە ئۆز يېرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1981 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئومۇمىي ئەزالار ئۆگىنىش يىغىنى تەشكىللەپ، «خەلق گېزىتى»نىڭ يېڭى يىل باش ماقالىسىنى، 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنىنىڭ ۋە سىياسىي كېڭەش يىغىنىنىڭ ھۆججەتلىرىنى، «ئاساسىي قانۇنغا تۈزىتىش كىرگۈزۈش لايىھەسى»نى، «سىياسىي كېڭەشنىڭ نىزامنامىسى»نى، 6 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1 - يىغىنى ۋە سىياسىي كېڭەش يىغىنىنىڭ ھۆججەتلىرى قاتارلىقلارنى كۆپ قېتىم ئۆگىنىشكە

ئويۇشتۇردى.

1984 - يىلى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئۆگىنىش كومىتېتى قۇرۇلدى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى ئۆزى ئۆگىنىشنى ئاساس قىلىپ، مەخسۇس تېمىدا لېكسىيە ئوقۇشقا بىرلەشتۈرۈپ ئىختىيارى ھالدا مۇزاكىرە قىلىشنى قانات يايدۇردى، ئەملىي ئەھۋالغا قاراپ ئۆگىنىش تەشكىلىنى تۈزۈپ چىقتى.

چەت - خىلۇەت جايلاردىكى كومىتېت ئەزالىرى يېزا (مەيدان) نى بىرلىك قىلغان ھالدا ئون ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىغا ئويۇشتۇرۇلدى، دېموكراتىك ئۇسۇلدا بىر گۇرۇپپا باشلىقى، بىردىن ئىككىگىچە مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى سايلاپ چىقىلدى. شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى تەمىن ئەتكەن «شىنجاڭ گېزىتى» ۋە ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش تۈزۈپ چىققان «ئۆگىنىشتە پايدىلىنىدىغان ماتېرىياللار» ئاساسلىق ئۆگىنىش ماتېرىيالى قىلىندى. ئۇيى شەھەردىكى كومىتېت ئەزالىرى بەش ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى قىلىپ تەشكىللەندى، ئۇلار پرىنسىپ جەھەتتە يېرىم ئايدا بىر قېتىم، كەم دېگەندە ئايدا بىر قېتىم ئۆگىنىش قىلدى، مەخسۇس تېمىدا لېكسىيە ئوقۇش ئايدا بىر قېتىم بولدى. بۇ ئارىلىقتا، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ھەرقايسى ساھەدىكى كومىتېت ئەزالىرىنى ئۇرۇمچى شەھىرىگە، باغراش ناھىيىسىگە ۋە ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ كارخانىلىرىغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ۋە ئۆگىنىشكە ئويۇشتۇردى.

مەدەنىيەت - تارىخ ماتېرىياللىرىنى توپلاش 1984 - يىل 6 - ئايدا مەدەنىيەت - تارىخ ماتېرىياللىرى-نى توپلاش كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، كومىتېت ئەزالىرى تارىخنى ئەسلەپ ماقالە يېزىپ، قىممەتلى بار تارىخىي ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەشكە سەپەرۋەر قىلىندى ۋە رىغبەتلەندۈرۈلدى ھەمدە كومىتېت سىرتىدىكى توققۇز پىشقەدەم يولداش بۇ ئىشقا بىرلىكتە قاتنىشىشقا ئالاھىدە تەكلىپ قىلىندى. يەتتە پارچە ماقالە ئويۇشتۇرۇلدى، ئۇچ پارچە ماقالە بېكىتىلدى.

1987 - يىل 6 - ئايدىن كېيىن مەدەنىيەت - تارىخ ماتېرىياللىرى خىزمىتى مۇھىم ئىشلار كۈنتەرتىپىگە رەسمىي كىرگۈزۈلۈپ، مەخسۇس كادىر سەپلەندى، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بىر نەچچە قېتىم مەخسۇس يىغىن ئېچىلدى، بىرقىسىم ماقالە يازغۇچىلار يېتىشتۇرۇلدى. 1991 - يىلى «كورلا شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت - تارىخ ماتېرىياللىرى» نىڭ 1 - قىسمى نەشر قىلىندى. بۇنىڭغا 16 پارچە ماقالە ئېلىنغان، ئۇلار ئاساسلىقى جۇڭگو كومپارتىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن يېزىلغان ئىنقىلابىي ئەسلىمىلەر شۇنىڭدەك يېقىنقى زامانداكى كورلا رايونىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسا-دىي ۋە مەدەنىيىتىگە دائىر بايانلار ۋە تارىخ توغرىلىق ئومۇمىي بايان ۋە مەخسۇس بايانلاردىن ئىبارەت.

سەككىزىنچى قىسىم

خەلق ئىشلىرى

I باب

ئاپپاراتلار

مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسى قۇرۇلغاندا ناھىيىدە تەسىس قىلىنغان 1 ـ بۆلۈم خەلق ئىشلىرى خىزمىتىنى باشقۇردى. مىنگونىڭ 33 ـ يىلى (1944 ـ يىلى) ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1950 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندا خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، خەلق ئىشلىرى خىزمىتىنى بىر مەھەل ناھىيىلىك ئىنقىلابى كومىتېت سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئاممىۋى خىزمەت گۇرۇپپىسى ۋەكالىتەن باشقۇردى. 1974 ـ يىلى خەلق ئىشلىرى ئاپپاراتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى ـ كادىرلار بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1979 ـ يىلى خەلق ئىشلىرى ـ كادىرلار بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى ـ ئەمگەك بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1981 ـ يىلى خەلق ئىشلىرى ـ ئەمگەك بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىگە قوشۇۋېتىلدى.

1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا شەھىرى قۇرۇلۇش بىلەن بىللە كورلا شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1990 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ شىتاتى 12 قىلىپ بېكىتىلدى، ئەمەلىيەتتىمۇ 12 ئادەمى بار بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىم ئالتە.

1990 ـ يىلى يېزا، ئىش باشقارمىلىرىدىكى خەلق ئىشلىرى يارەمچىسى 19 غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىم 11.

Ⅱ باب

ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش ۋە نەپىقە بېرىش

§ 1 . ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش

1950 ـ يىلى ھەربىي قىسىمنىڭ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، چېگرىنى قوغدىشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىسىدىكى ھەرمىللەت خەلقى ھەربىي قىسمىغا 10 مىڭ 800 مو مۇنبەت يەر، 170 ئېغىزدىن ئارتۇق ئولتۇراق ئۆي، 800 دىن كۆپرەك دېھقانچىلىق سايمىنى، 32 تېرىلغۇ كالىسى ۋە 100 تۈياقتىن ئارتۇق قوي ياردەم قىلدى.

1955 ـ يىلى باھار بايرىمىدا كورلا ناھىيىسىدىكى ئورگان، كەسپىي ئورۇن ۋە كارخانا ئورۇنلىرىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ناھىيە تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق قىسىم ۋە دېڭىز مۇداپىئەسى ئالدىنقى سەپىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە ھال سوراش خېتى يازدى، ناھىيە تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق قىسىملارغا لۆڭگە، چىش چوتكىسى، خاتىرە دەپتەر قاتارلىق خاتىرە بۇيۇملىرىنى تەقدىم قىلدى.

1965ـيىلى باھار بايرىمىدا كورلا ناھىيىسى ناھىيە تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق قىسىملارغا 798 كىلوگرام كالا ـ قوي گۆشى، 440 كىلوگرام قۇرۇق مېۋە تەقدىم قىلدى.

1980 ـ يىلى باھار بايرىمىدا ئاپتونوم ئوبلاست، كورلا ناھىيىسى (شەھىرى) ھال سوراش ئۆمىكى تەشكىللىدى، بۇ ئۆمەك كورلا ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق قىسىملاردىكى توققۇز ئورۇنغا بېرىپ ھال سوردى. 21 قېتىم سۆھبەت يېغىنى ئاچتى، ھەربىي قىسمىغا 19 قېتىم كىنو قويۇپ بەردى.

1982 ـ يىل 3 ـ ئايدا ئاپتونوم ئوبلاست «ئىككىنى ھىمايە قىلىش» پائالىيىتىنى، كورلا ناھىيىسى ھەربىر ئادەم ھەربىي قىسىم ئۈچۈن بىر ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ناھىيەبويىچە نەچچە ئون ئورۇن ھەربىي قىسىم ئۈچۈن 1085 قۇر كىيىم ـ كېچەك ۋە يوتقان ـ كۆرپىنى يۇيۇپ بەردى، 398 پار ئاياغ كىيىمنى ياماپ بەردى، 162 ئوچاقنى رېمونت قىلىپ بەردى، تۆت قېتىم كىنو قويۇپ بەردى، 20 دىن ئارتۇق تەنھەرىكەت ئۈسكۈنىسى، 280 كىلوگرام ھۆل ـ قۇرۇق مېۋە تەقدىم قىلدى، 1500 پارچىدىن ئارتۇق ھال سوراش خېتى يازدى.

1987 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ـــ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىق خاتىرە كۈنىدە كورلا شەھىرىدە «ئىككىنى ھىمايە قىلىش» قا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى قاتارلىق يەتتە ئورۇن بىرلىكتە تەبرىكلەش يېغىنى ئاچتى، 3000 دىن ئارتۇق ئوفېتسىر ـ ئەسكەر يېغىنغا

قاتناشتى، يىغىندا مول ئەدەبىيات ـ سەنئەت نومۇرلىرى كۆرسىتىلدى؛ شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى «1 ـ ئاۋغۇست» كىنو ھەپتىلىكى ئۆتكۈزدى؛ شەھەرنىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ھال سوراش گۇرۇپپىسىدىكىلەرنى باشلاپ 273 ـ دوختۇرخانىغا بېرىپ، يارىدارلاردىن ھال سورىدى.

1988 ـ يىل 2 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنى ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە «ئىككىنى ھىمايە قىلىش» پىلىملىرى بويىچە دوستانە مۇسابىقە ئۆتكۈزدى. 7 ـ ئاينىك 29 ـ كۈنى نەتىجىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى. خىزمەت كۆرسەتكەن يەتتە نەپەر ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابئاتىغا مۇكاپات ۋە خاتىرە بۇيۇمى تارقىتىپ بېرىلدى.

1990 ـ يىل 4 ـ ئايدا «ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش» بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىلدى؛ شەھەر بويىچە ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇلارنىك ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش مۇلازىمەت گۇرۇپپىسىدىن 126 سى قۇرۇلدى. 1987ـيىلدىن 1990ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى ھەرمىللەت ئاممىسى قىسىملاردىكى ئوفىتسىر ـ ئەسكەرلەرنىك 5000 دىن ئارتۇق يوتقان ـ كۆرپىسىنى سۆكۈپ ـ يۇيۇپ بەردى، ئۇلارغا 14 لەۋھە ۋە شەرەپ تاختىسى، ئۇچ تونىندىن ئارتۇق قوغۇن ـ تاۋۇز، مېۋە ـ چېۋە، 300 كىلوگرامدىن ئارتۇق كەمپىت، گازىر، 2700 دىن ئارتۇق پېتەك تەقدىم قىلدى؛ ئاھالىلەر كومىتېتلىرى كۆپ خىل شەكىلدىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ، قىسىملاردىن ھال سوراپ 20 قېتىمدىن ئارتۇق ئويۇن قويۇپ بەردى.

50 ـ يىللاردىن ئېتىبارەن، يەرلىك ھۆكۈمەتلەر ھەربىي قىسىملىنىك قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، گازارما قۇرۇلۇشى، كۆكتاتلىق ۋە كۆكەرتىشكە كېرەكلىك يەرنى تىرىشىپ ھەل قىلىپ بەردى. 1982 ـ يىلى يەرلىكتە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئىنتايىن قىيىن بولۇۋاتقان ئەھۋالدا، ئالدى بىلەن ھەربىي قىسىمغا ئەگىشىپ كەلگەن ئائىلە تاۋابئاتلارنىك چوڭ كوللېكتىپقا ئورۇنلىشىشى ئۈچۈن 170 كۆرسەتكۈچ ھەل قىلىپ بەردى ھەمدە ئۇلارغا ياردەملىشىپ، گىلەم توقۇش كارخانىسىدىن ئىككىنى، ئۈنۈرسال سودا دۇكىنىدىن بىرنى قۇرۇپ بەردى. 1987 ـ يىلدىن بۇيان، ئىلگىر ـ ئاخىر بولۇپ 300 دىن ئارتۇق ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابئاتى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

ھەر قېتىملىق بايرامدا ھەربىي قىسىم رەھبەرلىرى تەشەببۇسكارلىق بىلەن يەرلىك ئورۇنلارغا بېرىپ پىكىر ئالدى، دىراما ئۆمىكى، كىنو ئەترىتىنى باشلاپ بېرىپ، ھەرمىللەت ئاممىسىدىن ھال سوراپ ئويۇن كۆرسەتتى، كىنو قويۇپ بەردى. 1982 ـ يىلى باھار بايرىمىدا ھەربىي قىسىم كورلا ناھىيىسىگە سەككىز مەيدان (قېتىم) كىنو قويۇپ بەردى، تاماشىبىنلار 11 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى. 1990ـيىل 3 ـ ئايدا لېي فېڭدىن ئۆگىنىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلغان مەزگىلدە، ھەربىي قىسىمدىكى ئوفىتسىر-ئەسكەرلەر كۆپ قېتىم كوچىلارغا چىقىپ ئاممىغا قۇلايلىق يارىتىپ بېرىش، مەنپەئەت يەتكۈزۈش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئاممىنىك ئوندىن ئارتۇق تېلېۋىزور، رادىئولۇق ئۇنىتالغۇسىنى خالىسانە رېمونت قىلىپ بەردى، 1000 دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) نىك كېسىلىنى كۆرۈپ، چېچىنى ياساپ قويدى، كۆپ قېتىم كوچىلارغا چىقىپ تازىلىق قىلدى، ئەخلەتلەرنى ئادالىدى. خەلقتە قۇلايلىق يارىتىش، مەنپەئەت يەتكۈزۈش پائالىيىتىگە قاتناشقان ئوفىتسىر ـ ئەسكەرلەر 4000 ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى.

§ 2 . ئېتىبار بېرىش خىزمىتى

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كورلا ناھىيىسى ئىنقىلابىي قۇربانلار، ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىشتە، ئاساسلىقى ئىش ئارقىلىق ياردەم بېرىش ۋە يېرىنى

ۋەكالىتەن تەرىپ بېرىش چارىلىرىنى قوللاندى. 1956 - يىلدىكى كوپېراتسىيىلىشىشتىن كېيىن، ئىش نۆمۈرى ئارقىلىق ئېتىبار بېرىش چارىسى يولغا قويۇلدى. ئامما ئېتىبار بېرىش ئارقىلىقمۇ ھەل قىلغىلى بولمايدىغان قىيىنچىلىقلارغا قارىتا، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خەلق ئىشلىرى ئاپپاراتى ۋاقىتلىق ياكى قەرەللىك قوشۇمچە ياردەم بەردى.

ھەرىيلى باھار بايرىمىدا ناھىيە، شەھەرنىڭ ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ۋە ھەرقايسى ئورۇنلار ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى، شەرەپلىك ھەربىيلەرنى زىيارەت قىلدى ۋە ئۇلاردىن ھال سورىدى. 1980 - يىلدىن ئېتىبارەن قۇربان ھېيت مەزگىلىدە، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن ھال سورىدى. 1988-يىلى ئارمىيە قۇرۇلۇش بايرىمى مەزگىلىدە، يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنىدىكى ئېتىبار بېرىش، نەپىقە بېرىش ئوبيېكتلىرى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىدىغان 23 گۇرۇپپىدىكى 300 دىن ئارتۇق ئادەم ھەربىي قىسىم، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مەجرۇھ ھەربىيلەرنىڭ 2560 دانە يوتقان - كۆرپىسى- نى سۆكۈپ - يۇيۇپ بەردى، 355 قۇر كىيىم - كېچىكنى تىكىپ - يامان بەردى. شۇ يىلى كورلا شەھىرى ئۈز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئوفېتسىر - ئەسكەرلەر، يارىدارلار، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مەجرۇھ ھەربىيلەردىن ھال سورىغان بۇيۇملارنىڭ قىممىتى 20 مىڭ يۈەنگە يەتتى. ھەربىي سەپتىن دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان ھەربىر ئادەمگە تەخمىنەن 300 يۈەنلىك ھال سوراش بويۇمى تەقدىم قىلدى. 1989 - يىلى باھار بايرىمىدا، ھال سوراش ئۈمىكى ئۇرۇشقا قاتناشقان ئۈچ نەپەر ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتىغا گىلەم قاتارلىق ھال سوراش بۇيۇملىرىنى تەقدىم قىلدى. «1 - ئاۋغۇست» ئارمىيە قۇرۇلۇش بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا، ئوبلاست، شەھەر رەھبەرلىرى ھەربىي قىسىمدا 3-دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى تەقدىرلىدى ۋە ئۇلارغا مۇكاپات بۇيۇمى تارقىتىپ بەردى، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مەجرۇھ ھەربىيلەرگە قىممىتى 25 مىڭ يۈەنلىك ھال سوراش بۇيۇمى تارقىتىپ بەردى. 1990 - يىلى باھار بايرىمىدا ھەربىي سەپتىن دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان كادىرلارغا 12 مىڭ يۈەنلىك ھال سوراش بۇيۇمى تارقىتىپ بەردى. شۇ يىلى ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مەجرۇھ ھەربىيلەر ئۈچۈن 612 ئادەم (قېتىم) مۇلازىمەت قىلىنىپ، 21 قىسىنچىلىق ھەل قىلىندى، 70 كىلوگرام خېمىيىۋى ئوغۇت، 78 كىلوگرام سۇلياۋ يوپۇق ھەقسىز ياردەم قىلىندى، 11 قېتىم ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى سۆھبەت يىغىنى ئېچىلدى، 3000 يۈەنلىكتىن ئارتۇق قىممەتتىكى ھال سوراش بۇيۇمى تەقدىم قىلىندى.

1980 - يىلى يېزىلاردا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، يېتىم - يېسىر، قېرى - چۆرى، مەجرۇھ، بالا، ئېتىبار بېرىش، نەپىقە بېرىش ئوبيېكتلىرىغا قارىتا ئايمۇ ئاي ئۆلچەملىك قوشۇمچە ياردەم بېرىش يولغا قويۇلۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كاپالەتكە ئىگە قىلىندى؛ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ئولتۇرۇشلۇق مەجبۇرىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان ئەسكەرلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا شۇ جايدىكى بىر پۈتۈن ئەمگەك كۈچىنىڭ شۇ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ئۈلۈشى بويىچە نەق پۇل بىلەن ئېتىبار بېرىلدى.

1. يېزىلاردىكى ئېتىبار بېرىش

1956 - يىلىدىن ئىلگىرى، يېزىلاردىكى ئىشلەپچىقىرىشتا يەككە ئىگىلىك ئاساس قىلىناتتى، ئېتىبار بېرىش شەكلى ئاساسلىقى «ئىش ئارقىلىق ياردەم بېرىش، يېرىنى ۋەكالىتەن تەرىپ بېرىش» تىن ئىبارەت

ئىدى. يېزا ـ كەنت كادىرلىرى ياكى ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرى، باشلانغۇچ كوپىراتىپلار ئەمگەك كۈچى كەمچىل ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتى، يېزىغا قايتقان كېسەلچان ھەربىيلەرگە ھەقسىز ئىش ئارقىلىق ياردەم بەردى ۋە ئۇلارنىڭ يەرلىرىنى ۋەكالىتەن تېرىپ بەردى.

1956 ـ يىلدىن كېيىن، يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسى يەككە ئىگىلىكتىن كوللېكتىپ ئىگىلىككە راۋاجلاندى، دېھقانلارنىڭ كىرىم شەكلى ئەمگىكىگە قاراپ تەقسىم قىلىشقا، ئاساسا ئېتىبار بېرىش شەكلى ئىش ئارقىلىق ياردەم بېرىش، يېرىنى ۋەكالىتەن تېرىپ بېرىشتىن ئىش نومۇرى ئارقىلىق ئېتىبار بېرىشكە ئۆزگەرتىلدى.

كورلا ناھىيىسىدىكى ئاپتونوم رايون بويىچە نەپىقە خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەر

جەدۋەل: 8 — 1

يىللار	تۈرى	ئورنى	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەسكەرتىش
1955	ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلە تاۋابىئاتى	چارباغ يېزىسى	نىساخان	ئايال	ئۇيغۇر	ئىلغار شەخسى
1979	ھەربىي سەپتىن قايتقان ھەربىي	پۇخۇي دېھقان چىلىق مەيدانى	ژاڭ چاڭگۇي	ئەر	خەنزۇ	ئىلغار شەخسى
1979	ھەربىي ئائىلە تاۋابىئاتى	تاۋات گۇڭشي	مەخسۇت	ئەر	ئۇيغۇر	ئىلغار شەخسى
1979	ھەربىي سەپتىن چىكىنگەن ھەربىي	تېكىچى گۇڭشي	ئەمەت روزى	ئەر	ئۇيغۇر	ئىلغار شەخسى
1982	نەپىقە خىزمىتى بويىچە ئىلغار ئورۇن	2 ـ يېنىك ساناقت ئىدارىسى				ئاپتونوم رايون بويىچە نەپىقە خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ

1963 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى تۇنجى قېتىم چارباغ، يېڭىشەر گۇڭشىلىرىدىكى قىيىنچىلىقى بار ئايرىم ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا 580 ئەمگەك كۈنى ئارقىلىق ئېتىبار بەردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، خەلق ئىشلىرى ئاپپاراتلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ئېتىبار بېرىش خىزمىتى توختاپ قالدى. 1977 ـ يىلى ئېتىبار بېرىش خىزمىتى يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1980 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، يېرىمدىن ئارتۇق گۇڭشىلاردا ئېتىبار بېرىش خىزمىتى ئەمەلىيلەشمىدى. 1982 ـ يىلى شەھەر، ناھىيە مەجبۇرىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان ئەسكەرلەرگە ئېتىبار بېرىش تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. ئېتىبار بېرىش ئۆلچىمى بىر پۈتۈن ئەمگەك كۆچىنىڭ بىر يىللىق كىرىمىنىڭ ئۆچتىن ئىككى قىسمى بويىچە ئىجرا قىلىندى. 1984 ـ يىلى شاڭخۇ يېزىسى ئېتىبار بېرىش ئوبيېكتلىرىنىڭ ھەربىرىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 350 يۈەندىن قوشۇمچە ياردەم بېرىپ، شەھەر بويىچە يېزىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتتى. 1987 ـ يىلى يېڭى «ئەسكەر ئىلىش قانۇنى»نى تەشۋىق قىلىشقا بىرلەشتۈرۈلۈپ، چارباغ، يېڭىشەر، تېكىچى، شاڭخۇ-دىن ئىبارەت تۆت يېزىنىڭ يىللىق ئېتىبار بەرگەن سوممىسى كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 300 يۈەندىن كۆپرەكتىن توغرا كەلدى، قالغان ئالتە يېزىنىڭ 200 يۈەندىن يۇقىرى بولدى. 1988ـيىلى شەھەر بويىچە مۇددەتتىن ئاشۇرۇپ ۋەزىپە ئۆتىگەن مەجبۇرىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان ئەسكەرلەرگە قارىتا مۇددەتتى بىر يىل ئېشىپ كەتسە، ئېتىبار بېرىش سوممىسىغا 50 يۈەن مۇكاپات پۇلى قوشۇپ

بېرىش چارىسى يولغا قويۇلدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئېتىبار بېرىش پۇلىنى يېزا بويىچە بىر تۇتاش توپلاش يولغا قويۇلدى. ئېتىبار بېرىش پۇلى تارقىتىش ھەربىيلەرنىڭ ھەربىي قىسمىدىكى ئىپادىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، 1ـدەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە 300 يۈەن، 2 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە 200 يۈەن، 3 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە 100 يۈەن مۇكاپات بېرىلدى؛ ھەربىي قىسىمدا خاتالىق ئۆتكۈزۈپ جازالانغان ھەربىيلەرگە ئېتىبار بېرىش پۇلى تارقىتىپ بېرىلمىدى؛ مۇددەتتىن ئاشۇرۇپ ۋەزىپە ئۆتىگەن بولسا بىر يىل ئوچۇن 100 يۈەن پۇل قوشۇپ تارقىتىپ بېرىلدى. ئېتىبار بېرىش پۇلىنى تارقىتىش چارىسى جەھەتتە، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا بىۋاسىتە تارقىتىپ بېرىلمىسۇ، خەلق ئىشلىرى كادىرلىرى ھانكىغا قويۇپ قويمىسۇ، ھەربىيلەر ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ قايتىپ كەلگەندە دىرىگە ئۇسۇلنى قوشۇپ تارقىتىپ بەرسىمۇ بولىدىغان بولدى.

قىسمەن يىللاردا كورلا ناھىيىسىدە ئېتىبار بېرىلگەن ئەمگەك نومۇرى

جەدۋەل: 8 ـ 2

يىللار	يېزىلاردىكى ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتى ئائىلىسى	ئېتىبارغا ئېرىشكەن ئائىلە	ئېتىبار بېرىلگەن سان		ئەسكەرتىش
			ئەمگەك كۈنى (كۈن)	نەق پۇل (يۈەن)	
1961	170			60	ھەربىي كادىرلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتى بۇنىڭ سىرتىدا
1962		9	580		
1979	197	168	22 101		
1980	101	65	9 424		
1981	90	78	20 990		
1982	116	81	6 990	10 686	

1984 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ يېزىلىرىدىكى ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 3

يىللار	ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتى ئائىلىسى	ئېتىبار بېرىلگەن نەق پۇل (يۈەن)	ھەربىر ئائىلىگە توغرا كەلگەن ئېتىبار پۇلى (يۈەن)	ئەڭ يۇقىرى ئېتىبار پۇلى (يۈەن / ئائىلە)	ئەڭ تۆۋەن ئېتىبار پۇلى (يۈەن/ ئائىلە)
1984	49	13 137	268	350	200
1985	58	15 290	263		
1986	41	9 055	221	350	200
1987	43	11 240	260	350	
1988	37	9 875	267	400	250
1989	37	9 970	269		
1990	37	11 950	323	600	300

2. دۆلەتنىڭ ۋاقىتلىق قوشۇمچە ياردىمى

1979 ـ يىلدىن ئىلگىرى قىش، ئەتىياز پەسىللىرىدە ۋە سېرىقتال مەزگىلىدە، ئېغىر ئاپەت رايونلىرى ۋە نامرات گۇرۇھى، نامرات ئەترەتلەردىكى ئېتىبار بېرىش، نەپقە بېرىش ئوبيېكتلىرىنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك جەھەتتىكى، ئايرىم ئائىلىلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆي سېلىش جەھەتتىكى شۇنداقلا ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتىكى ۋاقىتلىق قىينىچىلىقلىرى نۇقتىلىق ھەل قىلىندى.

1980 ـ يىلى نامراتلارغا يار ـ يۆلەك بولۇش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلغاندىن كېيىن، ئېتىبار بېرىش، نەپقە بېرىش ئوبيېكتلىرى ئىچىدىكى قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەر ئالدى بىلەن نامراتلارغا يار ـ يۆلەك بولۇش ئوبيېكتلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

كورلا ناھىيىسىنىڭ 1954 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە بولغان ۋە 1979 ـ ، 1980 ـ ، 1983 ـ يىللىرىدىكى 14 يىللىق ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، يېزىلار ۋە ناھىيە بازىرىدا تارقىتىلغان ئېتىبار بېرىش، نەپقە بېرىش قوشۇمچە ياردەم پۇلى 23 مىڭ 600 يۈەنگە، ياردەم پۇلى بېرىلگەن ئېتىبار بېرىش، نەپقە بېرىش ئوبيېكتى 672 ئائىلە (قېتىم) گە يەتكەن.

1954 — 1983 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدىكى نەپقە ئوبيېكتلىرىغا دۆلەت تەرىپىدىن ۋاقىتلىق قوشۇمچە ياردەم بېرىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 4

يىللار	سومما (يۈەن)	قوشۇمچە ياردەم بېرىلگەن ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتى ئائىلىسى	ھەربىي سەپتىن قايتقان، چېكىنگەن ھەربىيلەر ئائىلىسى
1954	556	15	
1955	701	16	
1956	760	25	3
1958	282	16	
1959	463	6	
1960	680	25	
1961	1251	56	20
1962	2290	85	
1963	2950	21	39
1964	2363	51	53
1965	4352	58	36
1979	2277	58	
1980	3208	57	
1983	1445	32	

§ 3 . نەپىقە بېرىش

1. قۇربان بولغان، كېسەل بىلەن ۋاپات بولغانلارغا نەپىقە بېرىش

ئېتىبار بېرىش، نەپىقە بېرىش جەھەتتىكى قائىدە ـ نىزاملارغا ئاساسەن، قۇربان بولغان، كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان ئىنقىلابىي ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي خىزمەتچىلەرگە بىر قېتىملىق نەپىقە بېرىلدى. 1984 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە قۇربان بولغانلار توققۇز، ئومۇمىنىڭ ئىشى بىلەن كېسەل بولۇپ ۋاپات بولغانلار بىر، كېسەل بىلەن ۋاپات بولغانلار 71، بۇلارغا بىر قېتىملىق نەپىقە بېرىلگەن پۇل جەمئىي 124 مىڭ يۈەن.

1984 — 1990 ـ يىلغىچە قۇربان بولغان، كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان كورلا شەھىرىگەتەۋە ئىنقىلابىي ھەربىيلەر، خىزمەتچى خادىملارغا نەپىقە بېرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 5

يىللار	قۇربان بولغانلار	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن كېسەل بولۇپ ۋاپات بولغانلار	كېسەل بىلەن ۋاپات بولغانلار	بىر قېتىملىق نەپىقە پۇلى (يۈەن)	ئەسكەرتىش
1984	1		5	2 900	
1985	4		11	20 177	
1986			10	4 460	
1987	1		8	15 812.5	1990 ـ يىلى ئېتىراپ قىلىنغان ئۇچ ئىنقىلابىي قۇربان بۇنىڭغا كىرگۈزۈلمىدى
1988	1		17	33 518.5	
1989	2		12	31 066.5	
1990		1	8	16 477.2	
جەمئىي	9	1	71	124 411.7	

2. مەجرۇھلارغا نەپىقە بېرىش

ئىنقىلابىي ئۇرۇشتا ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا مەجرۇھلانغان ئازادلىق ئارمىيىنىڭ كوماندىر-جەڭچىلىرى، ئۇرۇشقا قاتناشقان خەلق ئەسكەرلىرى ۋە خەلق ئىشچىلىرى، خەلق ساقچىلىرى، ئىنقىلابىي خىزمەتچىلەرگە ئېتىبار بېرىپ نەپىقە بېرىلدى، ئايرىم ھالدا «ئىنقىلابىي مەجرۇھ ھەربىيلەر نەپىقە كېنىشكىسى» ۋە «ئىنقىلابىي مەجرۇھ خىزمەتچىلەر نەپىقە كېنىشكىسى» تارقىتىلدى.

1978 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىگە تەۋە مەجرۇھلارغا نەپقە پۇلى بېرىش ئۇلچىمى

جەدۋەل: 8 - 6 ھېرلىكى: يۇەن

تۈرى		1978 - يىل		1982 - يىل		1984 - يىل		1988 - يىل		1989 - يىل	
		خىزمەت- تىكى	پېنسىيەدىكى	خىزمەت- تىكى	پېنسىيەدىكى	خىزمەت- تىكى	پېنسىيەدىكى	خىزمەت- تىكى	پېنسىيەدىكى	خىزمەت- تىكى	پېنسىيەدىكى
تالاھىدە دەرىجە	ئۇرۇش سەۋەب- دىن	72	520	90	520	132	570	240	1200	240	1517
	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن	62	480	78	480	120	518	216	1100	216	1387
	كېسەل بىلەن										
1 - دەرىجە	ئۇرۇش سەۋەب- دىن	60	460	76	460	118	498	204	1020	204	1283
	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن	50	430	66	430	108	464	184	950	184	1192
	كېسەل بىلەن								860		1075
2 - دەرىجىنىڭ «ئا» دەرىجىسى	ئۇرۇش سەۋەب- دىن	44	260	64	260	96	390	156	740	156	948
	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن	38	240	54	240	86	350	140	660	140	844
	كېسەل بىلەن								600		766
2 - دەرىجىنىڭ «ب» دەرىجىسى	ئۇرۇش سەۋەب- دىن	36	196	52	196	84	290	135	538	135	685
	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن	36	180	46	180	76	268	122	480	122	610
	كېسەل بىلەن								450		571
3 - دەرىجىنىڭ «ئا» دەرىجىسى	ئۇرۇش سەۋەب- دىن	30	100	46	100	70	180	108	336	108	433
	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن	24	100	40	100	64	180	98	322	98	415
	كېسەل بىلەن										
3 - دەرىجىنىڭ «ب» دەرىجىسى	ئۇرۇش سەۋەب- دىن	24	80	40	80	60	140	90	272	90	350
	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن	20	80	36	80	56	140	82	272	82	350
	كېسەل بىلەن										

1981 ـ يىلى كورلا شەھىرى بويىچە 1981 ـ يىلدىكى مەجرۇھ 136، بۇنىڭ ئىچىدە 1 ـ دەرىجىلىك «ب» دەرىجىلىكى بىر، 2 ـ دەرىجىلىك «ئا» دەرىجىلىكى بەش، 2 ـ دەرىجىلىك «ب» دەرىجىلىكى 15، 3 ـ دەرىجىلىك «ئا» دەرىجىلىكى 53، 3 ـ دەرىجىلىك «ب» دەرىجىلىكى 62؛ ئۇرۇشتا مەجرۇھلانغانلار 88، ئومۇمىلاشقا ئىشى بىلەن مەجرۇھلانغانلار 48؛ خىزمەتتىكىلەر 133، يېزىدىكىلەر ئۇچ. شەھەر بويىچە 1990 ـ يىلدىكى مەجرۇھ ھەربىي 154، مەجرۇھ خىزمەتچى 19، بۇلار جەمئىي 173، بۇنىڭ ئىچىدە خىزمەتتىكىلەر 167، يېزىدىكىلەر ئالتە.

1984 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدە نەپقە پۇلىنىڭ تارقىتىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 7

يىللار	مەجرۇھ خادىم	تاقىتىلغان مەجـرۇھلۇق پۇلى (يۈەن)	يىللار	مەجرۇھ خادىم	تارقىتىلغان مەجـرۇھلۇق پۇلى (يۈەن)
1984	135	9 556	1988	177	19 103
1985	136	10 077	1989	180	20 142
1986	137		1990	173	21 091
1987	180	14 148			

3. دۆلەتنىڭ قەرەللىك نەپىقىسى

كورلا ناھىيىسى 1979ـيىلدىن ئېتىبارەن قەرەللىك نەپقە بېرىشنى يولغا قويدى، كورلا شەھىرى بۇخىل نەپقە بېرىشنى 1980ـيىلدىن ئېتىبارەن يولغا قويدى، ئۇلار بۇنى يولغا قويۇشتا ئاپتونوم رايوننىڭ 1979ـيىلدىكى بەلگىلىمىسىدىكى قەرەللىك، ئۆلچەملىك قوشۇمچە ياردەم بېرىش شەرتلىرىنى ئاساس قىلدى.

قەرەللىك نەپقە بېرىش چارىسى ئالدى بىلەن شۇ كىشى ئىلتىماس قىلىش، ئامما مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، كەنت (چوڭ ئەترەت)، يېزا (گۈڭشې) تەكشۈرۈش، شەھەرلىك، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى تەستىقلاشتىن ئىبارەت بولدى. تەستىقلاش چېكى بىر يىل بولدى، ھەرىيلى 2 ـ ئايدا شۇ يىللىق نەپقە (قەرەللىك، ئۆلچەملىك قوشۇمچە ياردەم)نى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش خىزمىتى ئىشلەندى.

1979 — 1983 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدە نەپىقە ئوبيېكتلىرىغا قەرەللىك، ئۆلچەملىك قوشۇمچە ياردەم بېرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 - 8

يىللار	ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلە تاۋابىئاتى	كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان ھەر-بىرىلەر ئائىلە تاۋابىئاتى	ھەربىي سەپتىن قايتقان ھەربىرىلەر	ھەربىي سەپتىن بوشانغان ھەربىر-لەر	يىللىق قوشۇمچە ياردەم پۇلى (يۈەن)
1979		5			480
1980	6	4	7	7	3 936
1981	6	4	7	6	3 756
1982	9	4	13	6	6 140
1983	11	4	13	6	7 944

1984 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە نەپىقە ئوبيېكتلىرىغا قەرەللىك، ئۆلچەملىك قوشۇمچە ياردەم بېرىش ئەھۋالى

جەدۋەل 8 - 9

يىللار	ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلە تاۋابىئاتى	كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان ھەربىرىلەر ئائىلە تاۋابىئاتى	ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن قۇربان بولغان ھەربىر-لەر ئائىلە تاۋابىئاتى	ھەربىي سەپتىن قايتقان ھەربىر-لەر	ھەربىي سەپتىن بوشانغان ھەر-بىرىلەر	يىللىق قوشۇ-مچە ياردەم پۇلى (يۈەن)
1984	13			16	3	8455
1985	13	5		24	5	14080
1986	11	5	1	33	5	16968
1987	11			32	7	21470
1988	12	3	1	36	7	22446
1989	122	4	19	55	7	21949
1990	53	29	7	53	7	26934

Ⅲ باب

ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش

1 § . شەھەر - بازارلاردىكى قۇتقۇزۇش

1954 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت 170 ئىشسىزنى بوتۇخو پېزىسى (كېيىنچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئۆزگەرتىلدى) غا كۆچۈرۈپ، دېھقانچىلىق قىلدۇردى. 1955 - يىلى ئىشسىز، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەردىكى 55 ئادەم ئۆستەك چېپىش، دەرەخ كېسىش، يول ياساش، ئۆي سېلىش قاتارلىق ئىشلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1959 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنى ئۆزى قۇتقۇزۇش تەشكىلاتىدىن ئۆچنى قۇردى، خادىمى 59 غا يەتتى. شۇ يىلى ئىشلەپچىقىرىشتىن قىلغان ئومۇمىي كىرىمى 27 مىڭ 500 يۈەن بولۇپ، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 26 يۈەن، جامائەت جۇغلانمىسى 2500 يۈەن بولدى. 1964 - يىل 7 - ئايدا كورلا ناھىيىسىدە پاراۋانلىق ساناتوريىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا 11 ئائىلىدىكى 13 بوۋاي - مومايلا قوبۇل قىلىندى. 1966 - يىلى ناھىيە بازىرىدىكى 201 بىكارچى ئۆي سېلىش - رېمونت قىلىش قاتارلىق ئەمگەكلەرگە تەشكىللەندى، ئۇلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئايلىق كىرىمى 40 يۈەن بولدى. 1977 - يىلى ساتىراشلىق، تىككۈچىلىك، رېمونتچىلىق، بورا توقۇش، پاختا ئېتىش، ئوتتۇن - كۆمۈر بىلەن تەمىنلەش پونكىتى قاتارلىق سەككىز ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنى ئۆزى قۇتقۇزۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەردىكى 159 كىشى ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

ھۆكۈمەت ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنى ئۆزى قۇتقۇزۇشقا تەشكىللەش بىلەن بىللە، تايانچىسىز، ئەمگەك ئىقتىدارىنى يوقاتقان قېرى، ئاجىز، كېسەلمەن، مېيىپلارغىمۇ تۇرمۇش جەھەتتە قۇتقۇزۇش بەردى. 1984 - يىل 3 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن، كورلا شەھىرى (بازىرى) نىڭ قەرەللىك، ئۆلچەملىك قۇتقۇزۇش ئۆلچىمى ھەرئايدا ھەربىر كىشىنىڭ 13.5 — 16.5 يۈەنگىچە بولۇشتىن 16 — 20 يۈەن بولۇشقا تەڭشەلدى. شۇ يىلى شەھەر بويىچە بازارلاردىكى ئۆزاق مۇددەت قۇتقۇزىلىدىغان قىيىنچىلىقى بار 11 ئائىلىدىكى 16 كىشىگە 1909 يۈەن قۇتقۇزۇش بېرىلدى، 643 ئادەم (قېتىم) گە 4207 يۈەن ۋاقىتلىق قۇتقۇزۇش بېرىلدى. 1990 - يىلى شەھەر - بازارلاردىكى قۇتقۇزۇش ئوبيېكتى 46 ئائىلە، 68 ئادەم، قەرەللىك، ئۆلچەملىك قۇتقۇزۇش بېرىلگەنلەر 16، ۋاقىتلىق قۇتقۇزۇش بېرىلگەنلەر 180 ئادەم (قېتىم)، قۇتقۇزۇش ئومۇمىي سوممىسى 6000 يۈەن بولدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى بازارلارنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 10

يىللار	قۇتقۇزۇش سوممىسى (يۈەن)	ۋاقىتلىق قۇتقۇزۇلغان ئادەم (قېتىم)	قەرەللىك قۇتقۇزۇلغان ئادەم (قېتىم)	يىللار	قۇتقۇزۇش سوممىسى (يۈەن)	ۋاقىتلىق قۇتقۇزۇلغان ئادەم (قېتىم)	قەرەللىك قۇتقۇزۇلغان ئادەم (قېتىم)
1953	843	241		1975	3600		
1954	890	126		1976	3600		
1955	520	136		1977	11000		
1956	198	47		1978	6000		
1957	1078			1979	4574		
1958	2588			1980	7998	500	
1959	3990	101		1981	1013		
1960	1000			1982	600		
1961	4098			1983	8777	152	
1962	4204	32		1984	6854	643	18
1963	6238	73	28	1985	5928	635	16
1964	8615	102	14	1986	11000		
1965	4844			1987			
1966	4844	86	40	1988			
1967	3900			1989	7540	50	
1974	2500			1990	6624	180	17

§ 2 . يېزىلاردىكى قۇتقۇزۇش

1. نامرات ئائىلىلەرنى قۇتقۇزۇش

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كورلا ناھىيىسى ھەر يىلى ئاساسا توپلاش يولى بىلەن قۇرغان ساخاۋەت سېڭى ئاشلىقى تارقىتىپ، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئۇرۇق ۋە ئوزۇقلۇق ئاشلىقىنى ھەل قىلدى.

1952 ـ ۋە 1953 ـ يىللىرى جەمئىي 20.5 تونىنا ساخاۋەت سېڭى ئاشلىقى تارقىتىلدى.

1955 ـ ژە 1956 ـ يىللىرى دۆلەت 3991 يۈەن قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىپ، 263 ئائىلىلىك نامرات دېھقانغا قۇتقۇزدى.

1957 ـ يىلى ئورگان كادىرلىرى 6000 يۈەن ئىئانە قىلىش ئارقىلىق 678 ئائىلىلىك دېھقان ـ چارۋىچىنىڭ جىددىي ئېھتىياجى ھەل قىلىنىپ، ئۇلارنى قەھرىتان قىش ژە ئەتىيازدىكى سېرىقتالدىن بىخەتەر ئۆتۈۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

1960 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسى ئۈدا ئاپەتكە ئۇچرىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر يىلى يېزىلارغا مەلۇم ساندىكى ئاققۇن، چېگرا رايونغا يارەدەم بەرگۈچىلەر ژە قىسقارتىلغان خادىملار ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن، ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش پۇلى يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەكنى ھەل قىلىشتىن ئولتۇراق ئۆي، تىببىي داۋالاش ژە ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش سايمانلىرىنى تولۇقلاش جەھەتلەرنىڭ كېڭەيتىلدى، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 59 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىلدى، بۇ 50 ـ يىللاردىكىدىن نەچچە ئون ھەسسە كۆپ.

1962 ـ يىلدىن ئېتىبارەن، ماددىي نەرسە ئارقىلىق قۇتقۇزۇش ئاساس قىلىندى. 1962ـ، 1963ـ يىللىرى ناھىيە بويىچە 1000 پاختىلىق چاپان، 1100 پاختىلىق ئىشتان، 209 يوتقان، 442 كىگىز، 64 جۈۋا، 779 پار پىيما، 4884 مېتر پاختا رەخت تارقىتىلدى. دۆلەت پاختا رەخت، پاختا بىلەن بىلەتلىك تەمىنلەشنى يولغا قويغان مەزگىلدە، قىيىنچىلىقى بار ئائىلە، بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان ئائىلە ژە يېزىلاردىكى ئۇچ خىل كىشىلەرنىڭ كىيىم ـ كېچەك، يوتقان ـ كۆرپە جەھەتتىكى ئەمەلىي قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ھۆكۈمەت ھەرىيلى يەنە رەخت، پاختا بىلەن قۇتقۇزۇش كۆرسەتكۈچى تارقاتتى.

1964 ـ يىلى ناھىيە بويىچە گۈڭشىلار جامائەت پاراۋانلىق فوندىدىن 22 مىڭ 400 يۈەن پۇل ئاجرىتىپ، قىيىنچىلىقى بار، بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان 406 ئائىلىدىكى 1127 ئادەمنى قۇتقۇزدى.

1979 ـ يىلى كوللېكتىپ قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ 41 مىڭ 200 يۈەنلىك قەرزىنى ئازايتتى ژە كەچۈرۈم قىلدى.

1961 — 1966 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدا قۇتقۇزۇش يۈزىسىدىن تارقىتىلغان رەخت، پاختا كۆرسەتكۈچلىرى

جەدۋەل: 8 ـ 11

يىللار	قۇتقۇزۇش يۈزىسىدىن تارقىتىلغان پاختا رەخت كۆرسەتكۈچى (مېتر)	قۇتقۇزۇش يۈزىسىدىن تارقىتىلغان پاختا كۆرسەتكۈچى (كىلوگرام)
1961	9 100	
1962	1 400	
1963	6 150	
1964	7 200	
1965	7 651	2 550
1966	7 863	2 612

2. بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنى قۇتقۇزۇش

1954 ـ يىلى دۆلەت تايانچسىز، ئەمگەك ئىقتىدارىنى تامامەن يوقتان، يېتىم ـ يېسىر، قېرى ـ چۈرى ۋە باققۇچىسى يوق يېتىم بالىلارنى «يىمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك، يېقىلغۇ، تەرىبىيىلىنىش (ئۆسمۈر بالىلار)، ئۆلۈم ـ يېتىم جەھەتلەردە كاپالەتلەندۇرۇپ، ئۇلارنى تۇرمۇش ۋە ئۆلۈم ـ دەپنە جەھەتلەردە تايانچقا ئىگە قىلىش» نى ئوتتۇرىغا قويدى.

1956 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى تۆنجى قېتىم بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان 264 ئادەمنى باھالاپ چىقىپ، كوللېكتىپ 28.5 تونىنا ئاشلىق بىلەن تەمىنلەپ، كۆپ ساندىكى بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنىڭ ئۇزۇقلۇق ئاشلىقىنى ھەل قىلدى.

1958 ـ ۋە 1959 ـ يىللىرى بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرگە ئېتىبار بېرىش ۋە ئۇلارنى باشقۇرۇشقا قولايلىق يارىتىش ئۈچۈن، ناھىيە بويىچە ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ 16 ياشانغانلار ساناتورىيىسى قۇرۇلدى، ساناتورىيىگە 79 بوۋاي ـ مومايى قوبۇل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە مېيىپ بىر، روھىي كېسەل ئىككى، يېتىم بالا بىر. 11 مۇسۇلمان ئاشخانىسى قۇرۇلدى. ئىقتىسادىي شارائىتى ياخشىراق ياشانغانلار ساناتورىيىلىرى يەنە بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ياشانغانلارغا يېڭى يوقتان ـ كۆرپە تولۇقلاپ بەردى.

1962 ـ يىلى كورلا شەھىرىدىكى بارلىق ياشانغانلار ساناتورىيىسى توختىتىلىپ، تارقاق بېقىش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. كۆپ سانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنىڭ ئۇزۇقلۇق ئاشلىقى، يېقىلغۇسى ۋە بىر قىسىم گۆش ـ ياغ بىلەن تەمىنلىنىشىگىلا كاپالەتلىك قىلدى، دۆلەت تۇرمۇش بۆيۈملىرى بىلەن تەمىنلىدى.

1982 ـ يىلى خەلق ئىشلىرى مىنىستىرلىكىنىڭ ئوقتۇرۇشىنىڭ روھىغا ئاساسەن، كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى يېزىلاردىكى بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك قايتا تەكشۈرۈپ باھالاپ بېكىتىش خىزمىتى ئىشلەپ، بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان 164 ئائىلىدىكى 209 كىشىنى باھالاپ چىقتى، بۇنىڭ ئىچىدە يېتىم بالا 22، مېيىپ 18. ھەرقايسى يېزىلار ئەھۋالىغا ئاساسەن، بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنىڭ تەمىنات ئۆلچىمىنى بېكىتتى، كورلا ناھىيىسىدە ھەربىر ئادەمنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە تۇرمۇش خىراجىتى200يۈەندىن280يۈەنگىچە، ھەر ئايلىق ئۇزۇقلۇق ئاشلىقى 16.5 كىلوگرامدىن 21 كىلوگرامغىچە، سۇ يېغى 0.25 كىلوگرامدىن 0.5 كىلوگرامغىچە، قوي ـ كالا گۆشى 0.5 كىلوگرامدىن بىر كىلوگرامغىچە، پارچە ـ پۇرات خىراجەت پۇلى بىر يۈەندىن ئۈچ يۈەنگىچە، يىللىق كىيىم ـ كېچەك بىر قۇردىن ئۈچ قۇرغىچە، تەببىي داۋالىنىش خىراجىتى ئون يۈەندىن 30 يۈەنگىچە بولدى.

1986 ـ يىلى كورلا شەھىرى يېزىلاردىكى بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرگە قارىتا ئىككى خىل قۇتقۇزۇش ئۇسۇلىنى قوللاندى: 1) باشقۇرۇش ھەققى يېغىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىنى ھەل قىلدى ھەمدە تۇغقانلىرى ئۇلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدىن خەۋەر ئالدى؛ 2) بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنىڭ يەرلىرى باشقىلارغا ھۆددىگە بېرىلدى، ھۆددە ئالغۇچىلار بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلىلەرنى كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 250 كىلوگرام ئۇزۇقلۇق ئاشلىق، ئالتە كىلوگرام سۇ يېغى بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلدى.

كورلا شەھىرى بويىچە 1987 ـ يىلدىكى بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلىدىغان ئائىلە 105، ئادەم 139 بولدى. قارايۇلغۇن، قوشئېرىق يېزىلىرى ئالدى بىلەن ياشانغانلار ساناتورىيىسى قۇردى، ساناتورىيىگە 11 ئادەم

قوبۇل قىلىندى.

كورلا شەھىرىنىڭ يېزىلىرىدا 1988 - يىلدىكى بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان ئائىلە 102، ئادەم 115 بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېتىم - يېسىر، قېرى - چۈرى 80، روھىي كېسەلگە گىرىپتار بولغانلار، مېيىپلار 22، يېتىم بالا 13. شۇ يىلى يېڭىدىن ئىككى ياشانغانلار ساناتورىيىسى قۇرۇلدى، ئۇلارغا بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان 35 ئائىلىدىكى 38 كىشى قوبۇل قىلىندى، بۇ شەھەر بويىچە بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان ئومۇمىي ئائىلىنىڭ 3.34 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. مەركەزلەشتۈرۈپ بېقىلىۋاتقان بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغانلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق تۇرمۇش خىراجىتى 450 يۈەن، ئوزۇقلۇق ئاشلىقى 225 كىلوگرام بولدى، تارقاق بېقىلىۋاتقان بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان ئائىلە 67، ئادەم 77، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان بېقىش - تۇرمۇش خىراجىتى 270 يۈەندىن 350 يۈەنگىچە، ئوزۇقلۇق ئاشلىق 240 كىلوگرام بولدى.

تېكىچى يېزىلىق ياشانغانلار ساناتورىيىسى 1988 - يىل 10 - ئايدا قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان 11 بوۋاي - مومايلا قوبۇل قىلىندى. بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان قېرى - چۈرلەرنىڭ تەبىبىي داۋالىنىش خىراجىتىگە يېزىلىق شىپاخانا مەسئۇل بولدى. بىر كىشىگە بىر ياتاق بولۇش يولغا قويۇلدى، تۇرالغۇ ئۆيلەر خىش - ياغاچ قۇرۇلمىلىق قىلىپ سېلىندى، ياتاقتا ئىسسىق كالا، ئۆي جاھازلىرى قاتارلىقلار ئورۇنلاشتۇرۇلدى، پەسىلىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، ياشانغانلارنىڭ كىيىم - كېچەكى يەڭگۈشلەندى. تېكىچى يېزىلىق ياشانغانلار ساناتورىيىسىدە مەدەنىيەت ئۆيى تەسىس قىلىنىپ، كىتاب، رەسىملىك ژۇرنال، ژۇرناللار سېتىۋېلىنىپ تىزىپ قويۇلدى، ياشانغانلار كۈندۈزى مەدەنىيەت ئۆيىدە كىتاب كۆرۈپ، رادىئو ئاڭلىسا، كەچتە تېلېۋىزور كۆردى. ياشانغانلارنىڭ ئەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، ياشانغانلار ھەرىيلى سىرت جايلارنى ئېكسكۇرسىيە ۋە ساياھەت قىلىشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1989 - يىلى يېزىلاردىكى بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان قېرى - چۈرلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە تۇرمۇش خىراجىتى 490 يۈەن بولدى.

كورلا شەھىرىنىڭ يېزىلىرىدا 1990 - يىلدىكى بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان ئائىلە 87، ئادەم 103 بولدى. شاڭخۇ يېزىسى ياشانغانلار ساناتورىيىسىدىن بىرنى قۇرۇدى، ئۇنىڭغا جەمئىي 110 نەپەر يۈەن مەبلەغ سېلىندى. 1990 - يىلغا قەدەر، شەھەر بويىچە يېزىلاردىكى ياشانغانلار ساناتورىيىسى بەشكە يەتتى، 33 بوۋاي - مومايلا ساناتورىيىدە، 70 كىشى تارقاق بېقىلدى. ياشانغانلار ساناتورىيىسىدىكى ھەربىر كىشىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە تۇرمۇش خىراجىتى 592 يۈەن بولدى. ھەرقايسى يېزىلار بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان، قىيىنچىلىقى بار 444 ئائىلىدىن ھال سورىدى، ھال سوراش بۇيۇملىرىنىڭ قىممىتى 7103 يۈەن بولدى.

1990 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى «ئون ياخشى» ياشانغانلار ساناتورىيىسىنى ئۆلچەمگە يېتىش بويىچە سېلىشتۇرۇپ باھالاش پائالىيىتىدە، كورلا شەھىرى تېكىچى يېزىلىق ياشانغانلار ساناتورىيىسى 1-بولدى.

§ 3 . نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتى

1980 - يىلى كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ھۆكۈمەتلەر نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتىنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇردى. شۇ يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدا قىيىنچىلىقى بار 1248 ئائىلىدە-

كى 4030 ئادەم، بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلمىغان 79 ئائىلىدىكى 122 ئادەم مۇشۇ تۈر بويىچە يېزىلاردىكى ئومۇمىي ئائىلىنىڭ 74.15 پىرسەنتىنى ۋە يېزىلاردىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 28.11 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدى. مۇشۇ بىر يىلدا نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش پۇلىدىن 50 مىڭ يۆەن تارقىتىلىپ، بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلمىغان 79 ئائىلىدىكى 122 ئادەم، قىيىنچىلىقى بار 907 ئائىلىدىكى 3748 ئادەم قۇتقۇزۇلدى، جەمئىي 156 كىگىز، 244 يوتقان - كۆرپە، 199 ئىشتان - چاپان، 1584 مېتر پاختا رەخت، 309 پار ئاياغ كىيىم، 23 دانە باش كىيىم، ئىككى ئېشەك، 15 ئېشەك هارۋىسى قۇتقۇزۇش هېسابىدا بېرىلدى.

1979 - يىلىدىن 1983 - يىلغىچە كورلا ناهىيىسى يېزىلارغا نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش پۇلىدىن 446 مىڭ يۆەن تارقاتتى، يىلىغا ئوتتۇرا هېساب بىلەن تارقىتىلغان پۇل 89 مىڭ يۆەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىگە كۆپ تارقىتىلغان يىللاردا 161 مىڭ 900 يۆەن، ئەڭ ئاز تارقىتىلغان يىللىرى 46 مىڭ 400 يۆەن بولدى.

1983 - يىلى كورلا ناهىيىسى قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقلىرىنى هەل قىلىش ئۈچۈن، يەتتە يېزىدىكى 893 مىڭ يۆەنلىك دېهقانچىلىق ېجىنى، كېمەيتىتى ۋە كېچىرىم قىلدى. باج كېمەيتىلگەن، كېچىرىم قىلىنغان ئائىلىلەر باج ئېلىشقا تېگىشلىك ئومۇمىي ئائىلىنىڭ 17 پىرسەنتىنى، ئېلىشقا تېگىشلىك باج سوممىسىنىڭ 2.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1984 - يىلى كورلا شەهىرىنىڭ يېزىلىرىدا 567 ئائىلىدىكى 2201 كىشىنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش پىلانلانغانىدى، دۆلەت تارقاتقان نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش پۇلى 120 مىڭ 500 يۆەن بولۇپ، يېزا ئىگىلىك سېلىنمىسى ئۈچۈن ئىشلىتىلگىنى 98% نى ئىگىلىدى. نامرات ئائىلىلەرگە 266 ئېشەك هارۋىسى، 187 ئېشەك، 56 كالا، 26 قوي ۋە 84 تونىا خېمىيىۋى ئوغۇت، 81 دانە ئىشلەپچىقىرىش سايمىنى، سەككىز تونىا ئاشلىق تارقىتىپ بېرىلدى. يىل ئاخىرىدا 397 ئائىلىدىكى 1662 ئادەم نامراتلىقتىن قۇتۇلدى. نامراتلىقتىن قۇتۇلغان ئائىلىلەرنىڭ ئومۇمىي ئاشلىقى 1983 - يىلىدىكىدىن 82.48% ئاشتى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم 1983 - يىلىدىكى 139 يۆەندىن كۆپەيىپ 258 يۆەنگە يەتتى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئۇزۇقلۇق ئاشلىق 342 كىلوگرامغا يېتىپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 60 كىلوگرام ئاشتى.

1985 - يىلى كورلا شەهىرى 398 ئائىلىدىكى 1894 ئادەمگە يار - يۆلەك بولۇپ، 170 مىڭ 800 يۆەن مەبلەغ سەرپ قىلىندى. شەهەردە «ئىككىگە يار - يۆلەك بولۇش» قا رەهبەرلىك قىلىش ئاپپاراتى، هەرقايسى يېزىلاردا مۇناسىپ ئاپپارات قۇرۇلۇپ، شەهەر - يېزا رەهبەرلىرى نامراتلارغا يار-يۆلەك بولۇش خىزمىتىنى بىۋاسىتە تۇتۇش ۋەزىيىتى شەكىللەندى. يىل ئاخىرىدا 346 ئائىلە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى، بۇ نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش پىلانلانغان ئائىلىلەرنىڭ 87.15 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، نامراتلىقتىن قۇتۇلغان ئائىلىلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىمى 279 يۆەن بولدى.

1986 - يىلى كورلا شەهىرى 391 ئائىلىدىكى 1454 ئادەمگە يار - يۆلەك بولدى، شەهەر، يېزىلاردىكى دېهقانچىلىق تېخنىكىسى ئاپپاراتلىرى يۆقىرىقىلارنىڭ ئىچىدىكى 372 ئائىلە بىلەن پەن - تېخنىكا بويىچە هۆددىگەرلىك توختامى ئىمزالىدى. دۆلەت 58 مىڭ 900 يۆەن مەبلەغ سالدى، كوللېكتىپ 6448 يۆەن مەبلەغ هازىرلىدى، ئالدىن بېيىغان ئائىلىلەر 4282 يۆەن يارەم بەردى، 8000 يۆەن قەرز پۇل ئېلىندى. يۆقىرىقى مەبلەغلەرنىڭ 89% ى يېزا ئىگىلىك سېلىنمىسى قىلىندى، يىل ئاخىرىدا 270 ئائىلىدىكى 1085 ئادەم نامراتلىقتىن قۇتۇلدى.

1989 - يىلى كورلا شەهىرى 207 ئائىلىدىكى 1076 نامراتقا يار - يۆلەك بولدى، 36 مىڭ 700 يۆەن مەبلەغ هازىرلاندى، 24.5 تونىا خېمىيىۋى ئوغۇت، 1.75 تونىا ئۇزۇقلۇق ئاشلىق، 1.48 تونىا

ئۇرۇق سېتىۋېلىندى، نامرات ئائىلىلەردىن ئېلىندىغان 8123 يۆنىلىك ياج كېمەيتىلدى ۋە كېچىرىم قىلىندى. ھۆددىگەرلىككە قاتناشقان ھەر دەرىجىلىك كادىر 233، پارتىيە ئەزالىرى ئالاقە باغلايدىغان ئائىلە 175، نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش بويىچە جۇپ بولغان ئائىلە 15، تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش بويىچە ئېچىلغان كۇرس 16 قارار، ئەگىشىپ يۈرۈپ قىلىنغان تېخنىكىلىق مۇلازىمەت58ئادەم(قېتىم). شۇ يىلى 5 - ئايدا ئالتە يېزىدا نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش ھەمكارلىق فوندى تەشكىلاتى قۇرۇلدى، فوند تەشكىلاتىغا 395 دېھقان ئائىلىسى قاتناشتى، 66 مىڭ 900 يۈەن مەبلەغ ھازىرلاندى، 56 مىڭ 800 يۈەن مەبلەغ سېلىنما قىلىپ سېلىندى. يىل ئاخىرىدا 160 ئائىلىدىكى 784 ئادەم نامراتلىقتىن قۇتۇلدى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىم 354 يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە ئۇزۇقلۇق ئاشلىق 227.5 كىلوگرامغا يەتتى.

1990 - يىلى كورلا شەھىرى 158 ئائىلىدىكى 781 ئادەمگە يار - يۆلەك بولدى، ھۆددە ئېلىشقا قاتناشقان كادىر، پارتىيە ئەزاسى 174، نامراتلارغا يار-يۆلەك بولۇش بويىچە جۇپ بولغانلار 23، پەن-تېخنىكا بويىچە تەربىيىلەش كۇرسى 36 قارار، فوند جەمئىيىتى 16 (بۇنىڭ ئىچىدە يېزا دەرىجىلىكى ئالتە، كەنت دەرىجىلىكى ئون) گە، فوند جەمئىيىتىگە قاتناشقان دېھقان ئائىلىسى 796 گە، ئادەم 3295 كە، بار مەبلىغى 151 مىڭ 300 يۈەن (خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى ئاجراتقان 77 مىڭ 900 يۈەنمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) گە يەتتى، 63.5 تونىنا خېمىيىۋى ئوغۇت، 1.22 تونىنا مۇلياۋ يوپۇق سېتىۋېلىندى. يىل ئاخىرىدا 126 ئائىلە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم 455 يۈەن بولدى.

1984 - يىلدىن 1990 - يىل 7 - ئايغىچە كورلا شەھىرى نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش مەبلىغىدىن جەمئىي 555 مىڭ 500 يۈەن ھازىرلىدى، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 85 مىڭ 500 يۈەندىن توغرا كەلدى، يار - يۆلەك بولۇنغان نامرات ئائىلە جەمئىي 2092 بولۇپ، 1603 ئائىلە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى، بۇ، يار - يۆلەك بولۇنغان ئائىلىنىڭ 76.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

كورلا شەھىرى نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتىدە «نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇپ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشتا، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈشنى ئاساس قىلىش» پرىنسىپىدا باشتىن-ئاياغ چىڭ تۇردى. نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۇلچىمى مۇنداق بولدى: «كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاشلىق 250 كىلوگرامدىن يۇقىرى بولۇش، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم 130 يۈەندىن يۇقىرى بولۇش، قىش، ياز پەسىللىرىدە كىيىم - كېچەك، يوتقان - كۆرپە، كىگىز - كېچىكى ئۆكسۈپ قالماسلىق، ھەربىر ئائىلىدە ئىككى تۈياقتىن بەش تۈياقققىچە قالدۇرۇق چارۋا بولۇش؛ زۆرۈر ئىشلەپچىقىرىش سايمانلىرى ۋە تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى بولۇش؛ يېزىلاردىكى ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابئاتلىرى ۋە ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشىدا قىيىنچىلىقى بار ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغانلارغا ئالدىن ئېتىبار بېرىش» . نامراتلىقتىن قۇتۇلغانلار ئاساسىي جەھەتتىن يۇقىرىقى كۆرسەتكۈچكە يەتتى.

بۇلاردىن باشقا، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ چارۋىچىلارنىڭ ئۇزۇقلۇق ئاشلىقىغا قوشۇمچە يارەم بېرىشكە دائىر ئۇقتۇرۇشىنىڭ روھىغا ئاساسەن، 1987 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى ھەرقايسى چارۋىچىلىق فېرمىلىرى، ئەترەتلىرىدە كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 150 يۈەندىن تۆۋەن بولغان چارۋىچى 171 ئائىلە، 746 ئادەم، خەلق ئوقۇتقۇچىسى 13 ئائىلە، 66 ئادەم، مال دوختۇرى ئۈچ ئائىلە، 23 ئادەم. مۇشۇ بىر يىلدا دۆلەت كورلا شەھىرىگە چۇشۇرۈپ بەرگەن ئۇزۇقلۇق ئاشلىق قوشۇمچە يارەم پۇلى 20 مىڭ يۈەن بولدى.

1990 - يىلى دۆلەت كورلا شەھىرىگە چۇشۇرۈپ بەرگەن ئۇزۇقلۇق ئاشلىق يارەم پۇلى 10 مىڭ يۈەن بولدى.

4 § . ئاپەتتىن قوتقۇزۇش

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) 8 - ئايدا كۆنچى دەريانىڭ باشقۇر بۆلىكىدە كەلكۈن دەريا قېشىنى بۇزۇۋەتكەچكە، كەلكۈن تاشيولىنى بېسىپ كېتىپ، بىر چوڭ هارۋا، ئىككى كالا زىيانغا ئۇچرىدى. كورلا ناهىيىلىك هۆكۈمەت خەلق ئىشچىلىرىدىن نەچچە 100 ئادەمنى توپلاپ، 24 كۈن ئەمگەك قىلىپ، دەريا قېشىنى رېمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈردى.

1954 - يىل 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى كەچقۇرۇندىن 7 - كۈنى سەھەرگىچە، كورلا شەھىرىدە دەھشەتلىك بوران چىقىپ، تېمپېراتۇرا 20℃ تىن بىراقلا تۆۋەنلەپ 4℃ ئەتراپىغا چۈشۈپ قالدى، كېۋەز ئېغىر ئاپەتكە ئۇچرىدى، بوران ئېغىزىدىكى كېۋەزلەرنىڭ تەڭدىن تولا مايىسىنى بوران نابۇت قىلىۋەتتى. ناهىيە رەھبەرلىرى كادىرلارنى باشلاپ ئاپەت رايونىغا بېرىپ، ئاممىنى قوزغاپ 1600 مودىن ئارتۇق يەردىكى كېۋەزنى تولۇقلاپ تېرىدى، 800 مودىن ئارتۇق يەردىكى كېۋەزنى قايتا تېرىدى. شۇ يىلى پاختىنىڭ مو بېشى مەھسۇلاتى 81 كىلوگرامغا يېتىپ، 1953 - يىلدىكىدىن 24% ئاشتى.

1955 - يىل 1 - ئايدىن 5 - ئايغىچە چەرچى رايونىدا قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بەردى. كورلا ناهىيىسىنىڭ رەھبەرلىرى ئاپەت رايونىغا بېرىپ 100 دىن ئارتۇق ئادەمنى تاغقا چىقىپ، ئۆستەڭلەرنى راۋانلاشتۇرۇشقا تەشكىللەپ، سۇ سىرغىغان بۆلەكلەرنى تىندۇردى. ئۇچ كۈن جاپالىق كۆرەش قىلىش ئارقىلىق، تاغ سۈيىنى باشلاپ كېلىپ، چىلگە كۆممىقۇناقنى ۋاقتىدا تولۇقلاپ تېرىپ، چوڭ زىيانىنىڭ ئالدىنى ئالدى.

1958 - يىل 8 - ئايدا كورلا ناهىيىسى تەۋەسىدە ئۇدا قاتتىق يامغۇر يېغىپ دەريا سۈيى تېشىپ كەتتى. ئوبلاستلىق پارتكوم بىلەن كورلا ناهىيىلىك پارتكوم بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى ۋە ئاهالىلەر-نى جىددىي سەپەرۋەر قىلىپ، بىر هەپتىدىن ئارتۇق كېچە - كۈندۈز جەڭ قىلىپ، خەتەرلىك هالەتكە چۈشۈپ قالغان دەريا قېشىنى مۇستەهكەملەپ، سۇ ئاپىتىنىڭ ئالدىنى ئالدى.

1962 - يىل 4 - ۋە 5 - ئايلاردا بوران ۋە قۇرغاقچىلىق تەخمىنەن 60 كۈن داۋاملاشتى، كۆنچى دەريانىڭ ئېقىم مىقدارى 20% ئازىيىپ كەتتى. ناهىيە بويىچە چوڭ - كىچىك 1407 ئېرىق - ئۆستەڭ رېمونت قىلىندى، 57 توما، 29 كۆۋرۈك ياسالدى ھەمدە باغراش كۆلىدە قۇمۇش باغلاملىرىدىن لەيلىمە توسما ياسىلىپ، كۆنچى دەريانىڭ ئېقىن مىقدارى كۆپەيتىلىپ، قۇرغاقچىلىق ئەھۋالى پەسەيتىلدى.

1980 - يىل 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى چۈلۈكتە كەلكۈن كېلىپ 18 - تۈەن ئۆستەڭنىڭ سۇ ئورنى شىددەت بىلەن ئۆرلەپ، ئۆستەڭ قېشى يەتتە يەردىن يار ئېلىپ كەتتى. شاڭخۇ يېزا قارا سۇ كەنتىنىڭ 10 مىڭ كىلوگرامدىن ئارتۇق بۇغدىيىنى كەلكۈن ئېقىتىپ كەتتى، كېۋەز، كۆممىقوناقلىرىنى كەلكۈن بېسىۋالدى. ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇپ مايىسلارنى ئاسراش تەدبىرلىرى قوللىنىلىپ، كۆزلۈك زىرائەتلەرنىڭ ئېتىز پەرۋىشى كۈچەيتىلگەنلىكتىن، شۇ يىلى ئاشلىق هوسۇلى 46% ئاشتى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم ئالدىنقى يىلدىكى 141 يۈەندىن 168 يۈەنگە يەتتى.

18 - تۈەن ئۆستەڭنىڭ چېتىگە جايلاشقان شاڭخۇ چوڭ ئەترىتى 3 - ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ يەر شەكلى پەس بولغانلىقى، ئۇنىڭ ئۆستىگە ئۆستەڭدىن يىل بۇيى سۇ سىرغىپ تۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن، تېرىلغۇ يېرىنىڭ يېرىمىنى دېگىدەك تېرىغىلى بولمايتتى، ئۆيلەر ئۆزۈلۈپ چۈشەتتى. زەي ئاپىتى ئۆستىدىن غەلىبە قىلىش ئۈچۈن، 1981 - يىلى ئەتراپتىكى ئەمگەك كۈچىنىڭ يېرىمى يىل بويى زەيكەش چېپىشقا ئاتلىنىپ، چوڭ ئېتىزنى كىچىك ئېتىزغا، شەرقتىن غەربكە ئاقىدىغان ئۆستەڭنى جەنۇبتىن

شىمالغا ئاقىدىغان ئۆستەڭگە ئۆزگەرتىپ، تۆپراقنىڭ شورلىشىپ كېتىشىنى پەسەيتتى. تۇرالغۇ شارائىتى- نى ياخشىلاپ، ئاھالىلار نۇقتىسىنى 18 - تۆەننىڭ كونا ئۆستەڭىنىڭ شىمالىدىكى ئېگىزلىككە كۆچۈرۈپ ئولتۇراقلاشتۇردى.

1981 - يىل 8 - ئايدا كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدە ئۇدا قاتتىق يامغۇر يېغىپ، كۆنچى دەرياسى بويىدىكى ئۇچ گۇڭشې، بىر مەيدان ۋە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى قاتارلىق 58 ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى كەلكۇن ئاپىتىگە ئۇچرىدى، خامانلارنى سۇ بېسىپ كەتتى، 7880 مو كۆزلۈك زىرائەت سۇ ئاستىدا قالدى، 459 تۇياق چارۋا ئۆلدى، 3600 مېتر ئېرىق - ئۆستەڭ، يەتتە توما، توققۇز كۆۋرۈك، 1650 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى ئورمان بەلبېغى ۋەيران بولدى، 196 ئېغىز ئۆي، 26 ئېغىز قوتان ئۆرۈلۈپ چۈشتى، ئازكەم 500 تونна ئاشلىق، 900 دەن پاختا زىيانغا ئۇچرىدى. كورلا ناھىيىسىنىڭ رەھبەرلىرى ئاپەت رايونلىرىغا بېرىپ، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش خىزمىتىگە قوماندانلىق قىلىپ، يىغىلىپ قالغان سۇلارنى ۋاقتىدا چىقىرىپ تاشلاپ، كۆزلۈك زىرائەتلەرنىڭ كېيىنكى مەزگىللىك پەرۋىشىنى كۈچەيتىپ، زىيانىنى مەلۇم دەرىجىدە تۆۋەنلەتتى.

1982-يىل 5-ئاينىڭ 8-كۈنىدىن 12-كۈنگىچە كورلا ناھىيىسىگە سوغۇق ھاۋا ئېقىمى كىرىپ، ئۇدا قاتتىق بوران چىقتى ۋە تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ كەتتى، يەر يۈزىنىڭ تېمپېراتۇرىسى1.8℃ قا چۈشۈپ قالدى، 21 مىڭ 800 مو يەردىكى كېۋەز ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇ ئومۇمىي تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 53 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 1870 مو يەردىكى باشقا زىرائەت، 814 مو باغ ئاپەتكە ئۇچرىدى، 1783 تۇياق قوي - ئۆچكە، 151 تۇياق چوڭ چارۋا ئۆلدى. ئاپەت ئەڭ ئېغىر بولغان پۇخۇي رايونىدا قاتتىق بوران يەر يۈزىدىكى تۇپراقنى بىر - ئىككى سانتىمېتر ئۇچۇرۇپ كەتتى، كېۋەز مايسىلىرىنىڭ غول، يىلتىز قىسىملىرى يالىڭاچلىنىپ قۇرۇپ كەتتى، مۇزلىك دەرەخ شاخلىرى ھەمدە غورىلارنىڭ 80 پىرسەنتىنى بوران سوقۇۋەتتى. بۇ قېتىمقى بوران - ئۇششۇك ئاپىتىنىڭ داۋام قىلغان ۋاقتى ئۇزۇن، دائىرىسى كەڭ بولدى، كېۋەزلىكلەرگە كەلتۈرگەن زىيىنى زور بولدى، بۇنداق ئاپەت جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان 30 نەچچە يىلدىن بۇيان ئاز كۆرۈلگەن. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق پارتكوم ، ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى ھال سوراش ئۇمىكى ئەۋەتىپ، ئاۋات، شاڭخۇ گۇڭشىلىرىدىن ھال سورىدى ھەمدە ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش كۈرىشىگە يېتەكچىلىك قىلدى. كورلا ناھىيىسىدە ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش، ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش قوماندانلىق شتابى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى 80 مىڭ يۈەن قەرز پۇل، خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى 50 مىڭ يۈەن ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش پۇلى تارقاتتى. ئاشلىق تارماقلىرى سېرىق پۇرچاق، ئاپتاپپەرەس ئۇرۇقىدىن 70 مىڭ كىلوگرام تەڭشەپ ئاجرىتتى. تەمىنات - سودا كوپېراتىپى 53 تونна خىمىيىۋى ئوغۇت، بەش تونна دېھقانچىلىق دورىسى يۆتكەپ كەلدى. سۇچىلىق تارماقلىرى 200 دىن ئارتۇق ئادەمنى تەشكىللەپ، دامبا ياساپ دەريانى توسۇپ، سۇ مىقدارىنى ئاشۇردى. ھەر مىللەت ئاممىسى 50% ساقلىنىپ قالغان كېۋەز مايسىلىرىنى ۋاقتىدا تولۇقلاپ تېرىدى، ئېغىر ئاپەتكە ئۇچرىغان 12 مىڭ مو يەردىكى كېۋەزنى بۇزۇپ باشقا زىرائەت تېرىدى. يېزىلاردا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغانلىقى ۋە دۆلەت زور كۈچ بىلەن ياردەم بەرگەنلىكى ئۈچۈن، دېھقانلار ئاممىسىنىڭ ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش، ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش ئاكتىپچىللىقى تولۇق قوزغىتىلدى، بىر نەچچە ئاي جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق، يېزا ئىگىلىكىدىن يەنىلا ياخشى ھوسۇل ئېلىندى. كورلا ناھىيىسى بويىچە ئاشلىق ھوسۇلى ئۆتكەن يىلدىكىدىن 9.74% ئاشتى، پاختا ھوسۇلى ئاران 3.8% كەملىدى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 6.77% ئاشتى، دېھقانلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىمى ئۆتكەن يىلدىكى 97 يۈەندىن 130 يۈەنگە يەتتى.

1984 ـ يىل 5 ـ ئاي بىلەن 6 ـ ئاي ئارىلىقىدا كورلا شەھىرى تەۋەسىدە قاتتىق يامغۇر، مۆلدۈر يېغىپ، كەلكۇن ئاپىتى پەيدا قىلدى. شاخۇ، قوشئېرىق گۈڭشېلىرى ھەمدە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىغا قاراشلىق 12 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ 6412 مو يەردىكى زىرائىتى ئاپەتكە ئۇچرىدى، مۆلچەرى ھېسابتا ئاشلىق 11.5 تونىنا، پاختا 1080 دەن كېمەيدى، 527 تۈياق چارۋا ئۆلدى، 50 ئېغىز ئۆي ئۈرۈلۈپ چۈشتى، 542 ئائىلىدىكى 2378 ئادەم ئاپەتكە ئۇچرىدى، جەمئىي ئىقتىسادىي زىيان 490 مىڭ يۈەن بولدى. ئاپەت يۈز بەرگەندىن كېيىن شەھەر رەھبەرلىرى خىزمەت گۇرۇپپىلىرىنى باشلاپ ئاپەت رايونلىرىغا بېرىپ، ئاممىنى خەتەردىن ۋە ئاپەتتىن قۇتقۇزدى، دۆلەت 6000 يۈەندىن ئارتۇق ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش پۇلى، 4575 كىلوگرام قۇتقۇزۇش ئاشلىقى، 300 مېتر پاختا رەھمەت ئاجرىتىپ بەردى، 12 ئېغىز ئۆي سېلىپ بەردى.

1987 ـ يىلى ئەتىيازدا كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئۇدا قاتتىق يامغۇر، خوراتاغ رايونىدا ئۇدا قاتتىق قار يېغىپ، خەلقىنىڭ 40 ئېغىزدىن ئارتۇق ئۆيى ئۈرۈلۈپ چۈشتى، 97% ئاممىنىڭ ئۆيىدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتتى، 24 مىڭ 300 مو كۆلەمدىكى زىرائەت ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە، كېۋەز 13 مىڭ 200 مو، كۆممىقوناق 2165 مو، قوغۇن ـ تاۋۇز ۋە كۆكتات 560 مو، ياغلىق دان 1997 مو، يېتىپ كەتكەن بۇغداي 5310 مو، ئۆلگەن چارۋا 5088 تۈياق، بۇنىڭ ئىچىدە، ئۆلگەن قوي ـ ئۆچكە 4983. ئاۋات، قوشئېرىق يېزىلىرىدا ئاپەت ئەڭ ئېغىر بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇغدايدىنى دات كېسىلى قاپلاپ كەتكەچكە، بۇغداي ھوسۇلىنىڭ 900 تونىنا كېمەيىشى مۆلچەرلەندى. ئاپەت يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش گۇرۇپپىسى ھەل قىلغۇچ تەدبىر قوللىنىپ، 5086 مو كۆممىقوناق، 429 مو سېرىق پۇرچاق، 262 مو ياغلىق دانىنى ئۆزگەرتىپ تېرىدى.

شۇ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى كەلكۇن ئاپىتىگە ئۇچرىدى، 160 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى كەلكۇندىن مۇداپىئە كۆرۈش توسمىسىنى، ئۇچ سۇ باشلاش توسمىسىنى كەلكۇن بۇزغۇنچىلىرى، زور كۆلەمدىكى ئىھاتە ئورمانلىقى ۋەيران بولدى. 200 كۋادرات مېتر كەلكۇن توسۇش، كەلكۇننىڭ يالىشىدىن مۇداپىئە كۆرۈش سۇپىسى ۋەيران بولدى، 107 مو ئېتىز سۇ ئاستىدا قالدى، غول ئۆستەڭلەرنى لاي-لاتقا تىندۇرغۇچىلار. باغۋەنچىلىك مەيدانىدىكى 60 تىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچى ئون نەچچە سائەت جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق بىر قىسىم كەلكۇن توسۇش توسمىسى ۋە سۇ باشلاش غول ئۆستىڭىنى رېمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈردى.

1987 ـ يىلى كورلا شەھىرى جەمئىي 60 مىڭ يۈەن ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىپ، 919 ئائىلىدىكى 4173 ئادەمنى قۇتقۇزدى.

1988 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ۋە 26 ـ كۈنى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئۇدا قاتتىق يامغۇر ۋە مۆلدۈر ياغدى، 11 مىڭ 600 مو زىرائەت ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق زىرائىتى 2134 مو، ئىقتىسادىي زىرائەت 9507 (7709 مو كېۋەزمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) مو، 4300 تۈياق قوي ـ ئۆچكە ئۆلدى، 1861 ئېغىز ئۆي خەتەرلىك ئۆيگە ئايلىنىپ قالدى، 88 ئېغىز ئۆي ئۈرۈلۈپ چۈشتى، 1715 ئائىلىدىكى 8580 ئادەم ئاپەتكە ئۇچرىدى، 33 مىڭ 800 يۈەن ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىلدى.

1990 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ۋە 7 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىدىن 12 ـ كۈنىگىچە كورلا شەھىرى ئىككى قېتىم قاتتىق يامغۇر ۋە مۆلدۈر ئاپىتىنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىدى، شەھەر بويىچە 3800 مو يەردىكى دېھقانچىلىق زىرائىتى ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق زىرائىتى 3000 مو، ئىقتىسادي زىرائەت 800 مو، ئۆلگەن قوي ـ ئۆچكە 900 تۈياق، ئۈرۈلۈپ چۈشكەن ئۆي 21 ئېغىز، ئاپەتكە ئۇچرىغان نوپۇس 2020، بۇنىڭ ئىچىدە ئېغىر ئاپەتكە ئۇچرىغان ئادەم 120. تارقىتىلغان ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش پۇلى 43 مىڭ يۈەن، قۇتقۇزۇلغانلار 1500 ئادەم (قېتىم).

IV باب

ئورۇنلاشتۇرۇش

§ 1 . ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە ئىزچىل تۇرده خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى مەسئۇل بولۇپ كەلدى.

1980 ـ يىلى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە ئورۇنلاشتۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1951 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسى ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغان خادىمدىن 540 نى ئورۇنلاشتۇردى.

1984 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغان خادىمدىن 295 نى ئورۇنلاشتۇردى.

1. شەھەردىن ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ قايتقان، بوشانغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

شەھەردە ھەربىي سەپتىن قايتقانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە «نەدىن كەلگەن بولسا، شۇ يەرگە بېرىش» ۋە «سىستېمىلار بويىچە ۋەزىپە تەقسىملەش، ئورۇنلاشتۇرۇشنى ھۆددىگە بېرىش» پرىنسىپى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. ھەربىي سەپكە كىرىش ۋاقتىدا مەزكۇر خادىم شەھەر نوپۇسىدا بولسا، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى تۇرۇشلۇق ئورۇن ئورۇنلاشتۇردى. ئورۇنلاشتۇرۇش ۋەزىپىسى بارلىكى ئورۇنلار، چوقۇم بەلگىلىمىگە ئاساسەن قوبۇل قىلدى، ئۇلار ئىگىلەيدىغان ئەمگەك كۆرسەتكۈچى ئەمگەك پىلانىغا كىرگۈزۈلدى؛ ھەربىي سەپكە قاتنىشىشتىن ئىلگىرى دۆلەت ئورگانلىرى، زاۋۇت، كان، كارخانا، كەسىپي ئورۇنلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بولسا، ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغاندىن كېيىن، يەنىلا ئەسلىدىكى ئورنى ئۇلارنىڭ ئىشچىلىقىنى ۋە خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردى؛ تېخنىكا ئالاھىدىلىكى بارلىرى، بولۇپمۇ «ئارمىيىدىمۇ، يەرلىك ئورۇندىمۇ ئىشلىيەلەيدىغان ئىختىساسلىق خادىملار» ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تېخنىكا ئورۇنلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۆزى ئۆگەنگەن تېخنىكا جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇش شارائىتى بىلەن تەمىن ئېتىلدى. مۇددىتى ئېشىپ كەتكەن ھەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتىگەن جەڭچىلەرنىڭ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆز ئىختىيارى بويىچە ئىش كۆرۈشىگە يول قويۇلدى، ئالدى بىلەن شۇلار ئويلىشىلدى. 80 ـ يىللاردىن كېيىن ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە پەرقلەندۇرۇپ ئورۇنلاشتۇ-

رۇشتىن ئىبارەت پرىنسىپ قوللىنىلدى.

1951 ـ يىلدىن 1979 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى ھەربىي سەپتىن بوشانغان 103 ئادەمنى ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنغا، 32 ئادەمنى شەھەر ـ بازاردىكى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنغا ئورۇنلاشتۇردى.

1984 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى شەھەردىن ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ بوشانغان 177 ئادەمنى ئورۇنلاشتۇردى.

2. يېزىدىن ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ قايتقان، بوشانغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى يېزىلاردىن ھەربىي سەپكە قاتناشقانلار ھەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتەش مۇددىتى توشۇپ بوشانغاندىن كېيىن، ئەسلىدىكى يېزا (مەيدان) لىرىغا قايتۇرۇلدى. يېزىلاردىكى ھەربىي سەپتىن بوشانغانلارنىڭ تۇرمۇشىدا قىيىنچىلىق بولسا، دۆلەت ۋاقىتلىق قوشۇمچە يارداەم بەردى، ئولتۇراق ئۆي جەھەتتە قىيىنچىلىقى بارلىرىغا، ئۆي سېلىۋېلىش قوشۇمچە يارداەم پۇلى بەردى، بۇنىڭ ئۈلچىمى، ئادەتتە 200 ـ 300 يۈەن بولدى؛ يارىدار، كېسەل، مەجرۇھ، يېتىملار ۋە ئۇرۇشقا قاتنىشىپ خىزمەت كۆرسەتكەن ھەربىي سەپتىن بوشانغانلار ئىزچىل تۇرده ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىنىپ، دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسىتىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن ئۇسۇل قوللىنىلىپ، مەخسۇس پۇل، مەخسۇس ماتېرىيال ئاجرىتىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيى بولماسلىق، ئۆيى يېتىشمەسلىك قىيىنچىلىقى ھەل قىلىندى.

1984 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى يېزىلاردىكى ھەربىي سەپتىن بوشانغان 19 ھەربىي ئۇچۇن، 4900 يۈەن ئۆي سېلىش پۇلى ھەل قىلىپ بەردى.

1951 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىغا قايتقان ھەربىي سەپتىن بوشانغان ھەربىي 437.

1984 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى ھەربىي سەپتىن بوشىنىپ يېزىلارغا قايتقان ھەربىي 118.

1978 ـ يىلى ئاپتونوم رايون كورلا ناھىيىسىگە تەقسىملىگەن ياقا يۇرت تەۋەلىكىدىكى ھەربىي سەپتىن بوشانغان ھەربىي 11، ئائىلە تاۋابىئاتلىرى قوشۇلۇپ جەمئىي 19، بۇلاردىن توققۇز ئائىلە شاڭخۇ گۇڭشىسىغا، بىر ئائىلە چارباغ، بىر ئائىلە ئاۋات گۇڭشىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، دۆلەت 11 مىڭ 200 يۈەن ئورۇنلاشتۇرۇش پۇلى ئاجرىتىپ بەردى.

1951 — 1979 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدە ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغان ھەربىيلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 - 12

يىللار	جەمئىي	يېزا (گۇڭ-شې)	دۆلەت دېھقان-چىلىق مەيدانى	دۆلەت ئورگىنى (كارخانا، كەسىپي ئورۇن)	شەھەر-بازار ۋە كول-لېكتىپ مۇلۇكچىلىك-كىدىكى ئورۇن
1951	2	1			1
1952	6	4		2	
1953	9	8		1	
1954	14	11			3
1955	14	10		3	1
1956	16	11	2	1	2
1957	28	11	12	2	3
1958	25	9	15	1	
1959	16	15		1	
1960	21	18	1	2	
1961	21	16		4	1
1962	6	6			
1963	37	29	3	3	2
1964	25	15	1	6	3
1965	13	3	1	9	
1966	13	4		3	6
1967	5	2	1		2
1968	32	27		2	3
1969	50	39		11	
1970	25	19		3	3
1971	24	7	1	15	1
1972	1	1			

1973	14	8	1	5	
1974	11	6		5	
1975	29	18	2	9	
1976	32	23	3	6	
1977	25	20	2	3	
1978	35	25	6	3	1
1979	24	20	1	3	

ئىزاھات: 1951 ـ يىلدىن1979 ـ يىلغىچە ئورۇنلاشتۇرۇلغانلارنىڭ سانىدا 1979 ـ يىلى نەپىقە ئوبيېكتلىرى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلگەن چاغدىكى سان ئاساس قىلىنىدى.

1984 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدە ھەربىي سەپتىن قايتقان، بوشانغان ھەربىيلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 13

يىللار	ھەربىي سەپتىن بوشانغانلار		ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالى			جەمئىي
	شەھەر	يېزا	شەھەر	يېزا	ئارمىيەدىمۇ، يەرلىكتىمۇ ئىشلىيەلەيدىغان ئىختىساسلىق خادىملار	
1984	33	21	33	21		54
1985	20	11	20	11		31
1986	41	32	41	32		73
1987	28	18	23	18	5	46
1988	21	11	19	8	5	32
1989	29	15	22	5	17	44
1990	19	27	19	23	4	46
جەمئىي	191	135	177	118	31	326

§ 2 . ھەربىي سەپتىن پېنسىيىگە چىققان كادىرلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى ھەربىي سەپتىن پېنسىيىگە چىققان كادىرلاردىن سەككىزنى، ھەربىي تەۋەلىكى يوق ئىشچى ـ خىزمەتچىدىن بىرنى قوبۇل قىلدى.

1988 ـ يىلى شەھەرلىك ھەربىي سەپتىن دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان كادىرلار دەم ئېلىش ئورنى قۇرۇلدى، بۇ ئورۇننىڭ تۇرالغۇ بىناسىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 913 كۋادرات مېتر بولۇپ، ھەربىي سەپتىن پېنسىيىگە چىققان ھەمدە ھەربىي تەۋەلىكى بولمىغان توققۇز ئائىلىلىك ئىشچى ـ خىزمەتچى پۈتۈنلەي يېڭى تۇرالغۇغا كۆچۈپ كىردى. ھەربىر ئائىلىنىڭ تۇرالغۇ ئۈي كۆلىمى 76 كۋادرات مېتر بولدى، ھويلىغا سۇ كۆلچىكى، بېلىق كۆلى، شىپالاق، ئەگمە كۆۋرۈك، سۈنئىي تاغ، ئورمان بىلەن چۆمكەلگەن چىغىر يول ھەمدە تەقلىدىي قەدىمكى قۇۋۇق قاتارلىق قوشۇمچە مۇئەسسەسلەر ياسالدى.

1989 ـ يىلى يېڭىدىن بىر ۋاراتارتوپ مەيدانى، بىر مەدەنىيەت كۆكۈل ئېچىش ئۆيى قۇرۇلدى.

1990 ـ يىلى يەنە ئۇنىۋېرسال مۇلازىمەت بىناسى سېلىندى. كادىرلار دەم ئېلىش ئورنىدا ئىككى ماشىنا پېشقەدەم كادىرلار ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىدۇ، ھەربىر پېشقەدەم كادىرنىڭ بىر پارچە گۈل ـ گىياھ ۋە كۆكتات تېرىيدىغان قالدۇرۇق يېرى بار.

1988 ـ يىلى كورلا شەھىرىدىكى ھەربىي سەپتىن پېنسىيىگە چىققان ئىككى كادىر «غالىبىيەت» ئوردېنىغا ھەمدە ھەر بىرى 120 يۈەندىن شان ـ شەرەپ پۇلىغا ئېرىشتى.

3 § . چېگرا رايونغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن كەلگەن ياش، ئوتتۇرا ياشلىقلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

1959 ـ يىلدىن 1960 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسى جياڭسۇ، خۇبېي ئۆلكىلىرىدىن چېگرا رايونغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن كەلگەن 358 ياش، ئوتتۇرا ياشلىق خادىمنى، 153 ئائىلە تاۋابىئاتنى، جەمئىي 511 ئادەمنى قوبۇل قىلىپ، بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە باغۋەنچىلىك مەيدانىغا ئورۇنلاشتۇردى. دېھقانچىلىق مەيدانى ئۆلار ئۈچۈن ئولتۇراق ئۈي ۋە تۇرمۇش، ئىشلەپچىقىرىش لازىمەتلىكلىرىنى ھەل قىلىپ بەردى، خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى تۇرمۇشىدا قىينىچىلىقى بارلارغا ۋاقتىدا قۇتقۇزۇش قوشۇمچە ياردەم پۇلى بەردى.

بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان چېگرا رايونغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن كەلگەن 246 ئادەم دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەن ئۈچ يىل جەريانىدا، ئۆستەك چېپىش ئۈچۈن 30 مىڭ كۈب مېتردىن ئارتۇق توپا قازدى، 2500 مو يەر تېرىدى، 2200 مو بوز يەر ئاچتى.

4 § . ئاققۇنلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

1959 ـ يىلدىن ئېتىبارەن، ئىچكى جايلاردىن ۋە ئاپتونوم رايون تەۋەسىدىن بولۇپ، كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە تۇرۇپ قالغان ياكى كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە ماكانلىشىشنى تەلەپ قىلغانلار كۈنسايىن كۆپەيمىشكە باشلىدى. يىغۇلۇش، قايتۇرۇش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى ئاققۇنلارنى يىغۇلۇش پونكتى قۇردى. 1965 ـ يىلى سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، يىغۇلۇش پونكتى ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ئاققۇنلارنى يىغۇلۇش، ئورۇنلاشتۇرۇش سىياسىتى، پرىنسىپ جەھەتتە، ئۇلارنى ئۆز يۇرتىغا قايتىشقا سەپەرۋەر قىلىش؛ زاۋۇت، كاندىن كەتكەنلەرنى ئەسلىدىكى زاۋۇت، ئەسلىدىكى كانغا قايتىشقا سەپەرۋەر قىلىش؛ قايتىشتا قىينىچىلىقى بار، قېپقىلىشنى ئۆزى قەتئىي تەلەپ قىلغان بىر قىسىم

ئاققۇنلارنى ئەملىي ئەھۋالغا ئاساسەن، ئايرىم هالدا ئورۇنلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

1959 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە جەمئىي 9960 ئاققۇن تىزىمغا ئېلىنىپ يىغىۋېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەسلى يۇرتىغا قايتىشنى خالىمای، شۇ جايدىكى گۈڭشې، دېھقانچىلىق مەيدانلىرىدا قېچىقالغانلار 6857، قالغانلارنىڭ هەممىسى ئەسلى يۇرتىغا قايتۇرۇلدى. ئاپتونوم رايون مەخسۇس پۇل، رەخت بېلىتى، پاختا ئاجرىتىپ، يۇرتىغا قايتۇرۇلغانلارنىڭ كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەك قىيىنچىلىقىنى هەل قىلدى.

1960 — 1965 ـ يىلغىچە كورلا ناهىيىسىنىڭ ئاققۇنلارنى يىغىۋېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 8 ـ 14

يىللار	يىغىۋېلىنىپ تىزىملانغان ئادەم سانى	شۇ يەردە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئادەم سانى
1960	3 000	ئۈچ يىلدا 6657 ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇلدى
1961	2 573	
1962	1 084	
1963	1597	ئۈچ يىلدا 218 ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇلدى
1964	1284	
1965	422	
جەمئىي	9960	6875 ئادەم

60 ـ يىللاردا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئاققۇنلارنىڭ بەزىلىرى 80 ـ يىللارغا كەلگەندە دۆلەت كادىرى، بەزىلىرى ئىشلەپچىقىرىش ماهىرى ۋە پەن ـ تېخنىكىدا ئۆلگە كۆرسىتىش ئائىلىسىگە ئايلاندى، خېلى كۆپ كىشىلەر كەسپىي ئائىلە بولۇپ قالدى.

1965 ـ يىلدىن كېيىن، ئاققۇنلار سانى كۆپەيمىدى. 80 ـ يىللارغا قەدەم باسقاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە تارىم نېفىتلىكىنىڭ ئېچىلىشى، ئاساسىي قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ كۆپەيىشىگە ئەگىشىپ ئاققۇنلار يەنە تەدرىجىي كۆپەيدى.

1966 ـ يىلدىن كېيىن، ئاققۇنلارنى يىغىۋېلىش، قايتۇرۇش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى بىۋاسىتە باشقۇردى. شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى كوچىلاردىكى سەرگەردان، ماكانسىز ئاققۇنلارنى ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىغا تونۇشتۇرۇپ بېرىش خىزمىتىنىلا ئىشلىدى، ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇپ بىر تەرەپ قىلدى.

1986 ـ يىلدىن 1988 ـ يىلغىچە بولغان ئۈچ يىل جەريانىدا جەمئىي 302 ئاققۇن يىغىۋېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە قەلەندەر 61، سەرگەردان بالا 31، قۇنقۇزۇلغان يولۇچى 143.

توققۇزىنچى قىسىم

ئەمگەك، كادىرلار

I باب

ئەمگەك

§ 1 . ئاپپاراتلار

50 ـ يىللارنىڭ بېشىدا كورلا ناھىيىسىدە خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئەمگەك كەسپىگە خىزمەت تەقسىماتى بويىچە خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى مەسئۇل بولدى. 1969 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندا، ئەمگەك كەسپىنى ئىشلەپچىقىرىشقا قۇماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى باشقۇردى. 1974 ـ يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ چوڭ گۇرۇپپىلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى-كادىرلار بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1976 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى-كادىرلار بۆلۈمى ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى ـ ئەمگەك بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1981 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى ـ ئەمگەك بۆلۈمى، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئەمگەك بۆلۈمى قىلىپ ئايرىلدى، ئەمگەك بۆلۈمى 1984 ـ يىلى 4 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى.

كورلا شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى 1979ـيىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا شەھەرلىك ئەمگەكـ ـ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ـ سوغۇرتا باشقۇرۇش ئىدارىسى (سابىق شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى) تەسىس قىلىندى.

1990 ـ يىلى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىغا 13 شتات بېرىلگەن بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە 11 ئادەم ئىشلىدى، ئۇلارنىڭ بىرى ئىدارە باشلىقى، بىرى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، توققۇزى ئەمگەك ئىش ھەققى، ئىتتاتستىكا، يۆتكەش ـ سەپلەش، پىلان، ئەمگەك ماجرالىرى ئۇستىدىن كېسىم چىقىرىش، ئەمگەك سۇغۇرتىسى، ئىشلەپچىقىرىش بىخەتەرلىكى قاتارلىق خىزمەتلەرنى تۇتىدىغان بۆلۈم ئەزاسى، ئىش بېجىرگۈچى.

2 § . ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قوشۇنى

شىنجاڭ 1949 ـ يىلى 9 ـ ئايدا تېنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدە سانائەت ئىشچىلىرى بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. 1951 ـ يىلى 4 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچى 319 غا يەتتى. 1956 ـ يىلى 637 گە يەتتى. 1958 ـ يىلدىكى سانائەتتە «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» دولقۇنىدا ئىشچى ـ خىزمەتچى بەك تېز كۆپەيىپ كېتىپ، ئەمگەك پىلانىنى كونترول قىلغىلى بولمىدى. 1959 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى ـ خىزمەتچى 2414 (دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدان ـ فېرمىلىرىنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى 1784، ئايال ئىشچى ـ خىزمەتچى 612، ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچى 1898. 60 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا دۆلەت «بىر تۇتاش قوبۇل قىلىش، بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش، بىر تۇتاش ھۆددىگە ئېلىش، بىر تۇتاش سەپلەش» تىن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويدى. 1961 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا ناھىيە بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچى 3991 گە يەتتى. 1962 ـ يىلى خەلق ئىگىلىكىدە «تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» فاكتورىنى يولغا قويۇلۇپ، قارىغۇلارچە قۇرۇلغان كارخانىلار ئىشتىن توختىتىلىپ، شەھەر ـ بازارلاردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىخچاملاندى. شۇ يىلى 11 ـ ئايغا قەدەر ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا 1646 ئىشچى ـ خىزمەتچى ئىخچاملاندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچى 568، خەنزۇ ئىشچى ـ خىزمەتچى 1078؛ ئۇلاردىن يېزىلاردىكى خەلق گۇڭشىلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 447، ئىدارىلارنىڭ دېھقانچىلىق ـ قوشۇمچە كەسىپ ئىشلىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى ئۇچ، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىگە ئۆتكۈزۈلگەنلىرى 201، يۇرتىغا قايتۇرۇلغانلىرى 624، ئاپتونوم رايونغا يۆتكەپ بېرىلگەنلىرى 191، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىرى ئالتە، باشقا ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىرى 174. 1962 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 2451 گە چۈشۈپ، 1961 ـ يىلدىكىدىن 38.59% ئازايدى. 1963ـ يىلدىن كېيىن خەلق ئىگىلىكىنىڭ تەدرىجى ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرمۇ كۆپەيىپ باردى. 1967 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچى ناھىيە بويىچە 2704 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى 2196. 1971 ـ يىلى پىلان بويىچە ئىشچى قوبۇل قىلىش باشلىنىپ، شۇ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچى 3900 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى 2997. 1979 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچى 5139 غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى 3839.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئۆزگىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 9 - 1

يىللار	ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانى	ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانى						
		بۇنىڭ ئىچىدە			مۇقىم ئىشچى	توختاملىق ئىشچى	ۋاقىتلىق ئىشچى	پىلان سىرتىدىكى ئىشچى
		ئىشچى	ئايال ئىشچى-خىزمەتچى	ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى				
1959	2 414	1 784	612	1 898	2 328			
1961	3 991	3 391	1 091	2 000	2 858			
1962	2 451	1851	600					
1967	2 704	2 196	834		2 602			
1971	3 900	2 997	1 408	2 263	3 133			
1975	4 293	3 154	1 712	2 454	4 157			
1979	5 139	3 839	1 787	3 079	4 187		104	848
1980	7 507	4 182	3 105	3 470	6 780		87	640
1985	8 379	4 507	3 866	3 934	7 555	120	276	479
1990	10 265	5 365	4 757	4 659	8 777	622	384	480

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ قىسمەن يىللاردىكى كەسىپلەر بويىچە جايلىشىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 9 - 2

يىللار	ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانى	ئاساسلىق سىستېمىلاردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانى					
		سانائەت	پېزا ئىگىلىكى	قاتناش	سودا	مەدەنىيەت-مەئارىپ	مەمۇرىيەت	شەھەر قۇرۇلۇشى
1959	2 414	515	1 041	88	286	299	255	
1961	3 991	701	1 875	57	532	312	514	
1962	2 451	172	1 339	14	285	213	428	
1967	2 704	17	1 976		136	254	321	
1971	3 900	174	2 218	60	613	437	398	
1975	4 293	204	2 385	30	642	665	367	
1979	5 139	273	2 422	30	462	1 446	454	52
1980	7 507	364	2 554	36	1 937	1 678	870	68
1985	8 379	249	2 560	42	1 242	2 137	1 508	641
1990	10 265	312	3 018	77	1 720	2 250	1 977	911

1980 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى (شەھىرى) دىكى ئىشچى ـ خىزمەتچى 7507 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى 4182. 1990 ـ يىلى شەھەردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچى 10 مىڭ 265 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى 5365.

1980 ـ يىلى شەھەر بويىچە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى ئىشچى ـ خىزمەتچى 985 ئىدى، 1990ـيىلىغا كەلگەندە 2592 گە يەتتى.

§ 3 . ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش

1. ئىشقا ئورۇنلىشىشنى باشقۇرۇش

ئىشچى قوبۇل قىلىش 60 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا ئەمگەك تارماقلىرى دۆلەتنىڭ «بىر تۇتاش قوبۇل قىلىش، بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش، بىر تۇتاش ھۆددىگە ئېلىش، بىر تۇتاش سەپلەش» تىن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش سىياسىتىگە ئاساسەن شەرت بويىچە بىر تۇتاش ئىشچى قوبۇل قىلىش ۋە بىر تۇتاش ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى يولغا قويدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا شەھەر ـ بازارلاردىكى زىيالىي ياشلار تاغلىق رايونلارغا، يېزىلارغا بېرىپ، كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشقا چاقىرىلدى ۋە سەپەرۋەر قىلىندى. 1970 ـ يىلدىن 1973 ـ يىلغا قەدەر، كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە يېزىغا چۈشكەن زىيالىي ياشلار، يېزىغا قايتقان زىيالىي ياشلاردىن ئاساسا كۆرسىتىش، دېموكراتىك باھالاش، ئەمگەك تارماقلىرى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش يولى بىلەن پىلانلىق ھالدا ئىشچى قوبۇل قىلىندى. قوبۇل قىلىنغان ئىشچى جەمئىي 450 كە يەتتى. 1974 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغا قەدەر، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت خەلق ئىشلىرى ـ كادىرلار بۆلۈمىنىڭ كونكرېت مەسئۇللىقىدا 325 ئىشچى قوبۇل قىلىندى.

1977 ـ يىلى دۆلەت ئىشچى قوبۇل قىلىش سىياسىتىنى تەڭشەپ، «بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش، بىر تۇتاش سەپلەش» پىرىنسىپى بويىچە، يېزىغا چۈشكەن زىيالىي ياشلاردىن پىلانلىق، قەدەم باسقۇچلۇق ھالدا ئىشچى قوبۇل قىلدى، يېزىغا قايتقان زىيالىي ياشلاردىن ئىشچى قوبۇل قىلىشنى توختاتتى.

1980 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغا قەدەر شەھەر ـ بازارلاردىكى يېشى 16 دىن 25 كىچە بولغان، توي قىلمىغان ياشلاردىن «جەمئىيەتكە يۈزلىنىش، ئاشكارا قوبۇل قىلىش، ئەتراپلىق تەكشۈرۈش، ياخشىلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلىش» پىرىنسىپى بويىچە 450 ئىشچى قوبۇل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ياشلىرى 130، قىزلار 112.

1984 ـ يىلى دۆلەت ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىدە ئەمگەك توختامى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1985 ـ يىلى كورلا شەھىرى بويىچە 69 توختاملىق ئىشچى قوبۇل قىلىندى. 1986 ـ يىلى يۇقىرى دەرىجىلىك ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئەمگەك كۆچلىرىنى بۆلەكلەرگە بۆلۈپ باشقۇرۇش دېگەن تەلىپىگە ئاساسەن، كورلا شەھىرىگە قاراشلىق ئورۇنلارغا ئىشچى قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ بىر تۇتاش باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، كورلا شەھەر رايونىدىكى شەھەر ـ بازار نوپۇس ـ ئاشلىق مۇناسىۋىتى بار ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارلا (بىكتۇەن سىستېمىسىدىكىلەرنى ئۆزگىچە ئالمايدۇ) قوبۇل قىلىندى. 1986ـيىلدىن 1990ـ يىلغا قەدەر، كورلا شەھەر رايونىدىن ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا جەمئىي 5479

توختاملىق ئىشچى قوبۇل قىلىنىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرى 1750 بولۇپ، قوبۇل قىلىنغان ئومۇمىي ئىشچىنىڭ 32 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ قىزلار 2200 بولۇپ، قوبۇل قىلىنغان ئومۇمىي ئىشچىنىڭ 40 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1989 - يىلى تارىم نېفىتلىكى ئومۇمىيۈزلۈك ئېچىش باشلانغاندا يېرى سېيسمۇپلىنغان دېھقانلاردىن 499ى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىدى. 1990 - يىلى يېڭى چوڭىيېپ كەتكەن، ئالاھىدە قىيىنچىلىقى بار ياشلاردىن ئاز كەم 120 سى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ياشلىرى 75، قىزلار 50.

1977 - يىلى ئالىي مەكتەپلەرگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا ئىمتىھان ئېلىش تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، تېخنىك ئىشچىلىققا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋە تەقسىم قىلىش توغرا ئىزغا چۈشتى. 1980 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر، كورلا شەھرىگە قاراشلىق ئورۇنلارغا تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن 192 سى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى كارخانىلاردا تايانچ كۈچ بولۇپ قالدى.

ئىشتىن توختىغانلارنىڭ ئورنىغا خادىم ئېلىپ تولۇقلاش دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە، ئىشچى - خىزمەتچى پېنسىيىگە چىققان، خىزمىتىدىن چېكىنگەندە، ئۇلارنىڭ ئىشچىلىققا شەرتى توشىدىغان بىر پەرزەنتىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئىلگىرى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى تۆۋەن بولغاچقا، ئىشتىن توختىغانلارنىڭ ئورنىغا خادىم تولۇقلاش ئازراق ئىشلەنگەن ئىدى. 70 - يىللارنىڭ ئوتتۇرلىرىدا پېنسىيىگە چىقىدىغانلار، خىزمىتىدىن چېكىنىدىغانلار كۆپەيدى. 1978 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىلەر پېنسىيىگە چىققاندا پەرزەنتىنى قوبۇل قىلىپ تولۇقلاش باشلاندى. تولۇقلىنىدىغانلار شۇ يىلى پېنسىيىگە چىققان ياكى ئىش ئۈستىدە ۋاپات بولغان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ پەرزەنتى بولۇش شەرت قىلىندى؛ ئائىلىسىدە قىيىنچىلىقى بار، ئىككى ئارىلىق بولۇپ كېلىۋاتقىنىغا كۆپ يىل بولغان 3 - دەرىجىلىك ئىشچىدىن يۇقىرى پىشقەدەم ئىشچىلارنىڭ دېھقانچىلىق (چارۋىچىلىق) مەيدانلىرىدىكى (فېرمىلىرىدىكى) جۆرىلىرى ھەم دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئۇيغۇن كېلىدىغانلار ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش ئوبيېكتى قىلىنىدى. «ئازايغان سان بويىچە تولۇقلاش، ئالدىن كېمەيتىپ ئاندىن تولۇقلاش، شۇ يىلى كۆچكە ئىگە بولۇش، يىل ئۆرۈلۈپ كەتسە تولۇقلاپ بەرمەسلىك» خادىم تولۇقلاش پىرىنسىپى قىلىندى. خادىم تولۇقلاش رەسمىيىتى ئۆتەلگەندە شۇ يىلى پېنسىيىگە چىققانلىقى ۋە شۇ يىلى ۋاپات بولغانلىقى توغرىسىدا ئىناۋەتلىك ئىسپاتى بارلارغا رەسمىيەت ئۆتەپ بېرىلدى، ئىسپاتى يوقلارغا رەسمىيەت ئۆتەپ بېرىلمىدى، ئىسپاتى بولسىمۇ يىل ئۆرۈلۈپ كەتكەن بولسا ئىناۋەتسىز قىلىندى. 1978 - يىلى كورلا ناھىيىسى بويىچە تەبىئىي كېمەيگەن 19 كىشىنىڭ ئورنى تولۇقلاندى. 1979 - يىلىدىن 1984 - يىلغا قەدەر 160 كىشىنىڭ ئورنى تولۇقلاندى. 1978 - يىلىدىن 1985 - يىلغا قەدەر ئورنى تولۇقلانمىغان 25 بوش ئورۇنغا ئىشچى قوبۇل قىلىندى.

1985 - يىلى دۆلەت تەرىپىدىن ئەمگەك تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنىپ، چېكىنگەنلەرنىڭ ئورنىغا پەرزەنتلىرىنى تولۇقلاش تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1986-يىلىدىن 1990-يىلغا قەدەر، تەبىئىي كېمەيگەن كۆرسەتكۈچنى ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك نازارىتى بىر تۈتاش تەڭشەپ ئورۇنلاشتۇردى. چېكىنگەنلەرنىڭ ئورنىنى تولۇقلاش كۆرسەتكۈچى ئومۇمەن ئەر - خوتۇن ئىككى ئارىلىق بولۇپ كېلىۋاتقىنىغا بەش يىلدىن ئاشقان، ئائىلىسىدە ئالاھىدە قىيىنچىلىقى بار ۋە جۆرىسى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدا (فېرمىلىرىدا) ئىشچى بولۇپ ئىشلەۋاتقانلارنىڭ جۆرىلىرىگە ئېتىبار بېرىپ ئىشلىتىلدى. 1986-يىلىدىن 1990-يىلغا قەدەر، مۇشۇنداق غەمخورلۇقتىن 30 كىشى بەھرىمەن بولۇپ ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىندى.

دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا ئىشچى - خىزمەتچى قوبۇل قىلىش

دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدان ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ پەرزەنتلىرى ئەمگەك يېشىغا توشقاندا، ئەمگەك تارماقلىرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن شۇ مەيدانىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىكىگە قوبۇل قىلىنىدى. 1973 - ، 1974 - يىللىرى بوتۇخو، پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانلىرى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى تەبىئىي كۆپەيگەن ئىشچى - خىزمەتچىدىن 148 نى ئالدى. 1975 - يىلدىن 1984-يىلىغا قەدەر تەبىئىي كۆپەيگەن ئىشچى - خىزمەتچىدىن 320 نى ئالدى. 1985 - يىلىدىن 1990 - يىلىغا قەدەر تەبىئىي كۆپەيگەن ئىشچى - خىزمەتچىدىن 545 نى ئالدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 350، ئايال ئىشچى-خىزمەتچى 120.

بۇندىن باشقا، كورلا ناھىيىسىدە 1974 - ، 1975 - يىللىرى ۋاقىتلىق ئىشچىلارنى دائىملىق ئىشچىغا ئۆزگەرتىش خىزمىتى تاماملاندى. 1974 - يىلى 238 ۋاقىتلىق ئىشچى، 1975 - يىلى 46 ۋاقىتلىق ئىشچى دائىملىق ئىشچىغا ئۆزگەرتىلدى.

2. ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈمى

مىنگو دەۋرىدە ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرى كۆپىنچە فېئودالىلىق يالالاپ ئىشلىتىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان. 1950 - يىلدىن كېيىن ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈمى تەدرىجى ئىسلاھ قىلىندى. كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دۆلەتنىڭ جەمئىيەتتىكى ئەمگەك كۈچلىرىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئىشلىتىشكە دائىر بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن ئىشچى ئىشلىتىشتە دائىملىق ئىشچىنى ئاساس قىلىش، ئىشچى ئىشلىتىشنىڭ باشقا شەكىللىرىنىمۇ ساقلاپ قېلىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. 1984 - يىلى ئەمگەك توختامى تۈزۈمى مەملىكەت بويىچە يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى 1985 - يىلى ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا توختاملىق ئىشچى قوبۇل قىلىش ۋە ئىشلىتىشكە باشلىدى.

دائىملىق ئىشچى تۈزۈمى ئورگان، ئاممىۋى تەشكىلات، مەكتەپ، كارخانا ۋە كەسىپى ئورۇنلار 1952 - يىلدىن باشلاپ دائىملىق ئىشچى تۈزۈمىنى يولغا قويدى. 1961 - يىلى ناھىيە بويىچە 2858 دائىملىق ئىشچى بار ئىدى، 1971 - يىلى 3133 كە، 1975 - يىلى 4157 گە، 1980 - يىلى 6780 گە، 1985 - يىلى 7555 كە، 1990 - يىلى 8777 گە يەتتى. ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى دائىملىق ئىشچىلار ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلار ئارا يۆتكىلەلەيدىغان بولدى؛ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى ئورۇنلارغىمۇ يۆتكىلەلەيدىغان بولدى؛ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى دائىملىق ئىشچىلارمۇ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلار ئارا يۆتكىلەلەيدىغان بولدى، لېكىن ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكتىكى ئورۇنلارغا يۆتكىلىشكە بولمىدى.

ۋاقىتلىق ئىشچى تۈزۈمى ۋاقىتلىق ئىشچى تۈزۈمى 1958 - يىلدىن باشلاپ يولغا قويۇلدى، شەھەر نوپۇسى، ئاشلىق مۇناسىۋىتى بار ئىش كۈتۈپ تۇرغان خادىملار قوبۇل قىلىش ئوبيېكتى قىلىندى. ئەمگەك توختامىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، ئىشلەش مۇددىتى توشقاندا قايتۇرۇلدى، ئىشلىگەن مەزگىلدە ئىش ھەققى، مۇكاپات، ئەمگەك سۇغۇرتىسى قاتارلىق تەمىناتلىرى ئوخشاش ئىش تۇرىدىكى دائىملىق ئىشچىلارنىڭكىگە ئوخشاش بولدى. ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا، يېزىلاردا يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، ھەرقايسى ئورۇنلار قوبۇل قىلىپ ئىشلەتكەن ۋاقىتلىق ئىشچىلار ئىلگىرىكىدىن كۆپەيدى. 1980 - يىلى شەھەر (ناھىيە) بويىچە ۋاقىتلىق ئىشچى 87 ئىدى. 1985 - يىلى 276 گە، 1990 - يىلى 384 كە يەتتى.

نۆۋەت ئالماشتۇرىدىغان ئىشچى تۈزۈمى كورلا شەھىرىدىكى كۆمۈر كانلارغا ئوخشاش قۇدۇق

ئاستىدا مەشغۇلات ئېلىپ بېرىلمىدىغان ئورۇنلارنىڭ ئىش شارائىتى ج ﷺ پالىق، كەسپىي ئىشلىرى ئالاھىدە بولغانلىقتىن نۆۋەت ئالماشتۇرىدىغان دېھقان ئىشلەمچىلەر قوبۇل قىلىپ تۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ نوپۇس، ئاشلىق مۇناسىۋىتى يۆتكەلمىدى، ئۇلارغا تاۋار ئاشلىق بېرىلمىدى، ئۇلار بىلەن توختام ئىمزالىنىپ، ۋاقتى توشقاندا ئالماشتۇرۇلدى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە يېزا، مەيدانلاردىن نۆۋەت ئالماشتۇرىدىغان دېھقان ئىشلەمچىدىن 120 سى قوبۇل قىلىپ ئىشلىتىلدى.

پىلاندىن سىرت ئىشچى ئىشلىتىش پىلاندىن سىرت ئىشلىتىلگەن ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى، تۇرمۇش يارىدەم پۇلى، ئەمگەك سۇغۇرتىسى تەمىناتى ئوخشاش بولمايدۇ. 1980 - يىلى شەھەر بويىچە پىلاندىن سىرت 640 ئىشچى ئىشلىتىلدى. دۆلەت 1981 - يىلدىن باشلاپ پىلاندىن سىرت ئىشچى ئىشلىتىشكە پول قويۇلمايدىغانلىقىنى قايتا - قايتا تەكىتلەپ ھۆججەت چۈشۈرگەن بولسىمۇ، ئىجرا قىلىش جەريانىدا تەدبىر مۇڭاپىق بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇزۇل - كېسىل قايتۇرۇش تەسكە توختىدى. 1990-يىلى پىلاندىن سىرت 480 ئىشچى ئىشلىتىلدى.

ئەمگەك توختامى تۈزۈمى 1985 - يىلدىن باشلاپ ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنىپ، ئەمگەك توختامى تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى. توختام تۈزۈمىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 1985 - يىلى شەھەر بويىچە 120 گە، 1990 - يىلى 622 گە يەتتى. شۇ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئەمگەك توختامى تۈزۈمىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 5479 غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى 1750، ئايال ئىشچى - خىزمەتچى 2200.

3. ئىشقا ئورۇنلىشىش يولىنى كېڭەيتىش

كورلا ناھىيىسىدە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئىلگىرى نوپۇس ئاز، ئەمگەك كۈچلىرى خېلى كەمچىل بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىشقا ئورۇنلىشىشتا ئاساسەن قىيىنچىلىق يوق ئىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە نوپۇس خېلى تېز كۆپەيگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، تاغلىق رايونلارغا، يېزىغا بارغان زىيالىي ياشلار شەھەرگە كۆپلەپ قايتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، 70 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا ئىشقا ئورۇنلەشىش گەۋدىلىك ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلاندى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتا «ئۇچىنى بىرلەشتۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ئىشقا ئورۇنلىشىش يولى كېڭەيتىلدى. 1990 - يىلى كورلا شەھىرى بويىچە ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياش 3000 دىن ئاشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ياشلىرى 40% تىن كۆپرەكنى ئىگىلىدى.

ئىشقا ئورۇنلىشىش سۇغۇرتىسىنى باشقۇرۇش كورلا شەھىرى شەھەر، بازارلاردىكى ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، 1980-يىل 1-ئايدا ئەمگەك مۇلازىمەت كوپىراتىپى قۇردى. 1981 - يىلى ئۇ كورلا شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمىتى شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش - سوغۇرتا باشقۇرۇش ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى، بۇ ئاپپارات كەسپىي ئورۇن بولۇپ، ھۆكۈمەت ئەمگەك تارمىقىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئىشىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى فۇنكتسىيىلىك ئاپپارات بولدى، ئۇ، ئاساسەن، ئىجتىمائىي ئەمگەك كۈچلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتىن تارتىپ سۇغۇرتا ئىشلىرىغىچە بىر يۈرۈش مۇلازىمەتنى يولغا قويدى. شەھەر، بازارلاردىكى كوللېكتىپ كارخانىلارنىڭ تەرەققىياتىغا يېتەكچىلىك قىلىش، ئۇنى ماسلاشتۇرۇش ۋە ئىلگىرى سۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلەپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئۇنۇمىنى كېڭەيتتى. ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قارمىقىدا كادىرلار-كاتىبات بۆلۈمچىسى، ئىشقا

ئورۇنلاشتۇرۇش بۆلۈمچىسى (1990 ـ يىلى ئىشقا تونۇشتۇرۇش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى)، ئىگىلىك باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى، ئىشقا ئورۇنلىشىدىغانلارنى تەربىيىلەش مەركىزى، ئىجتىمائىي ئەمگەك سۇغۇرتىسى ئىشخانىسى ۋە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. شىركەتكە قاراشلىق كارخانىلاردا 41 ئىشچى ـ خىزمەتچى ئىشلىدى.

ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش 1979ـيىلىدىن باشلاپ سىياسەت بويىچە شەھەردە قالدۇرۇلغان، شەھەرگە قايتۇرۇلغان زىيالىي ياشلار كۆندىن كۆنگە كۆپەيدى، شۇنىڭ بىلەن شەھەردىكى ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسى ئەمگەك تارمىقىنىڭ مۇھىم خىزمەتلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى كوللېكتىپ كارخانىلارنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئىشقا ئورۇنلىشىش يوللىرىنى كېڭەيتىش ئۇچۇن، ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ زىيالىي ياشلار كوللېكتىپ كارخانىلىرىنى قۇرۇش خىزمىتىنى كۆچەيتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىش كۆتۈپ تۇرغان زىيالىي ياشلارنى ئۆزى ئىش تېپىشقا رىغبەتلەندۇردى. 1980 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە ئىش كۆتۈپ تۇرغان 385 ياش ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1985 ـ يىلى 743 زىيالىي ياش ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، 62 زىيالىي ياشلار كوللېكتىپ كارخانىسى قۇرۇلۇپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش زىددىيىتى پەسەيتىلدى. 1986 ـ يىلى ئەمگەك كۆچلىرىنى بۆلەكلەر بويىچە باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئورۇنلارنىڭ ئەمگەك كۆچلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئەمگەك تارمىقى باشقۇرىدىغان بولدى. شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۇچۇن، ئۆز تەۋەسىدىكى ئورۇنلاردىكى ئىش كۆتۈپ تۇرغانلارنى ئېنىقلاش، تىزىملاش، كارتوچكا تۇرغۇزۇش، ئىش كۆتۈپ تۇرۇش گۇۋاھنامىسى تارقىتىش خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى.

1987 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياش 3235 كە، ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 1108 گە، زىيالىي ياشلارنىڭ كوللېكتىپ كارخانىسى 81 گە يەتتى.

1988 ـ يىلى ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلاردىن 2358ى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئۇلاردىن ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇندا توختاملىق ئىشچى بولغانلىرى 375، كوللېكتىپ ئورۇنلارغا ئىشچى بولغانلىرى 547، يەككە تىجارەتچى بولغىنى 105، ۋاقىتلىق ئىشچى بولغىنى 1331. شەھەر بويىچە زىيالىي ياشلار كوللېكتىپ كارخانىسى 95 بولۇپ، يىللىق تاپاۋەت سوممىسى 52 مىليون 129 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بىر مىليون 210 مىڭ يۈەن باج تاپشۇردى، 2 مىليون 760 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى.

1989 ـ يىلى ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلاردىن 2816 سى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئۇلاردىن ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇندا توختاملىق ئىشچى بولغانلىرى 544، زىيالىي ياشلار كوللېكتىپ كارخانىسىنىڭ ئىشچىسى بولغانلىرى 438، يەككە تىجارەتچى بولغانلىرى 48، ۋاقىتلىق ئىشچى بولغانلىرى 1786؛ شەھەر بويىچە زىيالىي ياشلارنىڭ كوللېكتىپ كارخانىسى 108 بولۇپ، 2120 ئادەم ئىشلىدى، يىللىق تاپاۋەت سوممىسى 47 مىليون 29 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى، بىر مىليون 442 مىڭ 800 يۈەن باج تاپشۇردى، بىر مىليون 648 مىڭ 700 يۈەن جامائەت جۇغلانمىسى، 799 مىڭ يۈەن جامائەت پاراۋانلىق فوندى قالدۇردى، 3مىليون176مىڭ200يۈەن پايدا ئالدى، ئايلىق ئىش ھەققى كىشى بېشىغا27 .98يۈەندىن توغرا كەلدى.

1990 ـ يىلى ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلاردىن 2953ى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئۇلاردىن ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇندا توختاملىق ئىشچى بولغانلىرى 1268، كوللېكتىپ ئورۇندا ئىشچى بولغانلىرى 252، يەككە تىجارەتچى بولغانلىرى 642، ۋاقىتلىق ئىشچى بولغانلىرى 791. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە 1980 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغا قەدەر ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلاردىن جەمئىي 10 مىڭ 600 ى ئورۇنلاشتۇرۇلغان، 3369 كىشىنىڭ ئىش كۆتۈپ تۇرۇش گۇۋاھنامىسى

بېجىرىلگەن. ئىشقا تونۇشتۇرۇش ئاۋال شەھەر - بازاردىكىلەرنى، ئاندىن يېزىلاردىكىلەرنى، ئاۋال يەرلىكلەرنى، ئاندىن باشقا يەرلىكلەرنى تونۇشتۇرۇش پرىنسىپى بويىچە ئىشلەندى. ئىش تەلەپ قىلغۇچىلار ئەمگەك مۇلازىمىتى قىلىدىغان ۋە ئەمگەك كۆچلىرىنى باشقۇرىدىغان ئىشقا تونۇشتۇرۇش ئورنىغا تېزىملىتىپ، ئىش كۆتۈپ تۇرۇش گۇۋاھنامىسى، ئەمگەك قىلىش ئىجازەتنامىسى ئالغاندىن كېيىن ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغانلارنى تەربىيىلەش كورلا شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى 1983 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئاۋۋال تەربىيىلەپ ئاندىن ئورۇنلاشتۇرۇش پرىنسىپى بويىچە تىككۈچىلىك، ئېلېكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش، ئاشپەزلىك، ساتىراچلىق، سودا مۇلازىمىتى، مېھمانخانا مۇلازىمىتى، ئامانلىق ساقلاش، پاختا توقۇمچىلىق، تانسىخانا باشقۇرۇش، قەغەزچىلىك، مالىيە بوغالتىرلىقى، ئىستاتىستىكا كەسپىلىرى بىلەن شۇغوللىنىدىغانلارنى ۋە زاۋۇت باشلىقى، دېرىكتورلىرىنى تەربىيىلەيدىغان 114 قارار كۇرس ئېچىپ، 7854 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى بىۋاستە ئاچقان كۇرس 49 قارار بولۇپ، 3068 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلىدى؛ ئىجتىمائىي كۆچلەر بىلەن ھەمكارلىشىپ ئاچقان كۇرس 65 قارار بولۇپ، 4786 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلىدى. باشقا ئورۇنلارغا يارەملىشىپ ۋەكالىتەن تەربىيىلەپ بېرىش كۇرسى ۋە كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مىنىپىدىن 12 قارار ئېچىپ، ئىلمە توقۇمچىلىق، قەغەزچىلىك، ئېلېكتر قاتارلىق ساھەدىكى كەسپىي خادىملاردىن 1188 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلىدى.

4. زىيالىي ياشلارنى تاغلىق رايونلارغا ۋە يېزىلارغا ئەۋەتىش

ئاپپارات كورلا ناھىيىسىدە زىيالىي ياشلارنى تاغلىق رايونلارغا ۋە يېزىلارغا ئەۋەتىش 1966 - يىلى باشلاندى. شۇ يىلى 1 - ئايدا ناھىيىدە شەھەردىكى زىيالىي ياشلارنى تاغلىق رايونلارغا ۋە يېزىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1968 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى قارمىقىدا ئوقۇغۇچى تەقسىم قىلىش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. 1974-يىل 1 - ئايدا بۇ ئىشخانا زىيالىي ياشلار خىزمىتى ئىشخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1981 - يىلى زىيالىي ياشلار خىزمىتى ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك ئەمگەك ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن زىيالىي ياشلار كەسپىنى ناھىيىلىك ئەمگەك ئىدارىسى ئۈستىگە ئالدى.

ئورۇنلاشتۇرۇش يېزىلارغا ئەۋەتىلگەن زىيالىي ياشلار ئاپتونوم رايونلۇق ئورۇنلار، ئوبلاستىنلىك كورلا ناھىيىسىدىكى ئورۇنلىرى، كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسىملاردىكى پەرزەنتلەر ھەم كورلا ناھىيىسىدىكى شەھەر ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. 1966 - يىلى يېزىغا ئەۋەتىلگەن زىيالىي ياشلار ناھىيە بويىچە سەككىز گۇرۇھ، بىر مەيدانغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئورۇنلاشتۇرۇشتا ئەترەتلەرگە تارقاق ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە زىيالىي ياشلار نۇقتىلىرىغا كوللېكتىپ ئورۇنلاشتۇرۇشتەك ئىككى خىل شەكىل قوللىنىلدى. 1974 - يىلى زىيالىي ياشلار خىزمىتىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇشقا قۇلايلىق بولسۇن ئۈچۈن ناھىيىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىگە تارقالغان 895 زىيالىي ياشنى ئاۋات، شاڭخو، پۇخۇي گۇرۇھلىرىدىكى زىيالىي ياشلار ئەترەتلىرىگە يىغىپ، ئۇلارغا يېتەكچىلىك قىلىشقا دۆلەت كادىرى ئەۋەتىلدى. زىيالىي ياشلار ئەترىتىنىڭ يېزا نوپۇس - ئاشلىق مۇناسىۋىتى كوللېكتىپ يېزا نوپۇس - ئاشلىق مۇناسىۋىتى بولدى، ئۇلارنىڭ ئەمگىكى، تامىقى، ياتقى بىر يەردە بولدى. دۆلەت زىيالىي ياشلار ئەترىتىدىن بەش يىلغىچە باج ئالماسلىقنى، بىر تۇتاش سېتىۋېلىش، ۋەزىپە بەلگىلەپ سېتىۋېلىش، ۋەزىپىسىنى

كەچۈرۈم قىلىشنى بەلگىلىدى.

تاغلىق رايونلارغا ۋە يېزىلارغا ئەۋەتىلىپ، نوپۇسى يېزا نوپۇسىغا ئۆزگەرتىلگەن شەھەردىكى زىيالىي ياشلار بەلگىلىمە بويىچە ئورۇنلىشىش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولدى. 1968 ـ يىلى ھەربىرىگە 120 يۈەندىن ئورۇنلىشىش خىراجىتى بېرىلدى، كېيىن تەڭشىلىپ 250 ـ 400 يۈەن قىلىندى. 1979 ـ يىلى مالىيە تارمىقى زىيالىي ياشلار خىراجىتىنى يەنە تەڭشەپ، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى زىيالىي ياشلار مەيدان ـ ئەتراپتىكى ۋە كوللېكتىپ نۇقتىلارغا ئورۇنلاشقانلارنىڭ ھەربىرىگە 600 يۈەندىن قوشۇمچە يارداەم بەردى. 1968 ـ يىلدىن 1978 ـ يىلىغا قەدەر زىيالىي ياشلارغا بېرىلگەن ئورۇنلىشىش خىراجىتى 331 مىڭ يۈەن بولدى. 1979 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە ئوبلاست زىيالىي ياشلار نۇقتىلىرىنى يۆلەشكە 255 مىڭ 100 يۈەن خىراجەت ئاجراتتى. زىيالىي ياشلار مەيدان ـ ئەتراپتىكى قورۇلغاندىن كېيىن، ئورۇنلىشىش خىراجىتى، ئاساسەن، ئۆي سېلىشقا سەرپ قىلىندى. زىيالىي ياشلار مەيدان ـ ئەتراپتىكىدە جەمئىي 2944 كۋادرات مېتر ئۆي سېلىندى، بۇنىڭغا 34 مىڭ 500 يۈەن مەبلەغ سېلىندى. بۇندىن باشقا، مۇستەقىل ھېسساب ئاچقان كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى زىيالىي ياشلار مەيدان ـ ئەتراپتىكىنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنا ـ سايمانلىرى ۋە سانائەت قوشۇمچە كەسىپىگە كېرەكلىك ئۇسكۇنىلەرنى سېتىۋېلىشى ئۈچۈن جەمئىي 278 مىڭ 100 يۈەن يارداەم بېرىلدى.

زىيالىي ياشلار كەسىپىي خىراجىتى ئورۇنلاشتۇرۇش خىراجىتىدىن نىسبەت بويىچە ئاجرىتىلىپ، ئاساسەن تۇرمۇش قىيىنچىلىقى بارلارغا يارداەم بېرىش، كىتاب، گېزىت، ژۇرنال، تەشۋىقات بۇيۇملىرى سېتىۋېلىشقا ھەم كەسىپىي خىراجەتكە ئىشلىتىلدى، بۇ چىقىم جەمئىي 20 مىڭ يۈەندىن ئاشتى.

1966 ـ يىلدىن 1981 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسى بويىچە جەمئىي 2232 زىيالىي ياش تاغلىق رايونلارغا ۋە يېزىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇلار بىر نەچچە يىلدىن كېيىن يېزىدىن قايتتى، 435 ى ئارمىيىگە قاتناشتى، مەكتەپلەرگە قوبۇل قىلىندى، 1200 دىن ئارتۇقى ئىشچىلىققا، كادىرلىققا قوبۇل قىلىندى، قالغانلىرى 1981 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا پۈتۈنلەي شەھەرگە قايتىپ كەردى.

4 § . ئەمگەك مۇھاپىزىتى ۋە پاراۋانلىق ئىشلىرى

1. ئەمگەك مۇھاپىزىتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ئەمگەك بىخەتەرلىكى ۋە مۇھاپىزىتىنى كورلا ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ۋەكالىتەن باشقۇردى. 1983 ـ يىل 5 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە بىخەتەرلىك ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، ئىشلەپچىقىرىش بىخەتەرلىكى ساۋاتلىرى توغرىسىدىكى فىلىملار 3000 دىن ئارتۇق كىشىگە كۆرسىتىلدى، 25 يوشۇرۇن ھادىسىنىڭ ئالدى ئېلىندى. 1984 ـ يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش، ئەمگەك مۇھاپىزىتى خىزمىتىنى كۈنتەرتىپكە كىرگۈزدى. 1988 ـ يىلى شەھەرلىك بىخەتەرلىكنى تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئىشلەپچىقىرىش بىخەتەرلىكىگە مەخسۇس ئادەم مەسئۇل قىلىندى.

1986 ـ يىلى كورلا شەھەرىدىكى كارخانىلارنىڭ بىخەتەرلىكىنى تەكشۈرۈش خىزمىتىنى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى باشقۇردىغان بولدى. شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى كادىرلارنى بىخەتەرلىك كەسپى نەزەرىيىسى، ئەملىي مەشغۇلات قائىدىسىنى ئۆگىنىشكە قاتناشتۇردى.

كورلا شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى ھەرىيلى قىش ۋە ئەتىيازدا شەھەر بويىچە بىخەتەرلىكنى ئومۇميۈز-

لۈك تەكشۈرۈپ تۇردى، ئىشلەپچىقىرىش بىخەتەرلىكى ئۇلچىمىگە توشمايدىغان ئورۇنلارغا ئۆزگەرتىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈپ، يوشۇرۇن ئاپەتنى چەكلىك سۈرۈك ئىچىدە تۇگەتتى. ھادىسە تۇغدۇرغان ئورۇن ۋە شەخسلەرنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن جازالىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ جىنايى ئىشلار جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈر-دى. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، 1979 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 100 دىن ئارتۇق ئۆزگەرتىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈلگەن.

1990 - يىلى كورلا شەھىرىنىڭ بىخەتەرلىكىنى باشقۇرۇش رايونىدا بىرسىملىق ئۇسكۇنە بار ئورۇن ئۇچقە، بىرسىملىق پار قازىنى ئالتىنگە، كىسلاروت تۇزى 136 گە، پار قازىنى 54 كە يەتتى. ئۇلارنى تېخنىكىلىق تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە ئوبلاستلىق ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش بۆلۈمى كونكرېت يېتەكچىلىك قىلدى ۋە تەكشۈردى. 1988 - يىلى ئوبلاستلىق ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ ھاۋالىسى بويىچە بىر قارار پار قازان ئىشچىلىرى كۆرسى، بىر قارار سۇ سۈپىتىنى تەكشۈرۈپ تۇرىدىغان لابوراتىلار كۆرسى ئېچىلىپ، 108 كىشى تەربىيىلەندى. ھەرقايسى ئورۇنلار ۋە شەخسلەر ئىشلەپچىقىرىش ۋە قۇرۇلۇش قىلىش جەريانىدا ھادىسە سادىر قىلسا، شەھەرلىك ئەمگەك تارمىقى مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى بىلەن بىرلىكتە ھادىسە ئەھۋالىنى ۋاقتىدا ئىگىلەپ، يارلىنىش، ئۇلۇش ھادىسىسىنى تىزىملاش جەدۋىلىنى توشقۇزۇپ ماڭدى. ئادەتتىكى ھادىسىنى 48 سائەت ئىچىدە شۇ كارخانىنىڭ بىخەتەرلىك تېخنىكىسى تارمىقىغا مەلۇم قىلىشنى، چوڭ ئۇلۇم - يېتىم ھادىسىسىنى 24 سائەت ئىچىدە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماق ۋە شەھەرلىك ئەمگەك تارمىقىغا مەلۇم قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

2. ئەمگەك سۇغۇرتىسى

كېسەل بولۇپ قالغان ياكى ھۆكۈمەت ئىشىدىن باشقا سەۋەبلەر بىلەن يارىلانغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى داۋالاش دېئاگنوز قويۇش، ئوپېراتسىيە قىلىش ۋە دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنىش خىراجىتىنى كارخانا كۆتۈردى. داۋالىنىش ۋاقتى ئالتە ئايدىن ئاشمىغانلارغا خىزمەت ستاژىنىڭ ئۇزۇن-قىسقىلىقىغا قاراپ ئىش ھەققىنىڭ 60 - 100 پىرسەنتى بېرىلدى؛ داۋالىنىش ۋاقتى ئالتە ئايدىن ئېشىپ كەتكەن ياكى مېيىپ بولۇپ قالغانلارغا ئەمگەك سۇغۇرتىسى پاراۋانلىق فوندى تۇرىدىن تۇرمۇش يارىدەم پۇلى بېرىلدى، ئۇلار خىزمەت ستاژىنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقىغا قاراپ، ھەرخىل ئۇلچەمدىكى تەمىناتتىن بەھرىمەن بولدى، ئەڭ تۆۋەن بولغاندا شۇ كىشىنىڭ ئىش ھەققىنىڭ 40 پىرسەنتى، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 60 پىرسەنتى بېرىلدى. 1978 - يىلدىن 1985 - يىل 7 - ئايغىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ داۋالىنىشىغا بىر مىليون 300 مىڭ يۈەن كەتتى. 1989 - يىلدىن باشلاپ، كارخانىلاردا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئۇزۇندىن بۇيان كېسەلمەن بولۇپ كېلىۋاتقان ۋە ئىش ئۇستىدە يارىلانغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ئىشلىتىش ئۈچۈن داۋالىنىش خىراجىتىنىڭ بىر قىسمى ئېلىپ قېلىنغاندىن سىرت، قالغىنى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە ستاژىنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقىغا قاراپ ئايمۇ ئاي تارقىتىپ بېرىلدى، ئادەتتە ئىككى يۈەندىن سەككىز يۈەنگىچە بولدى. دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالانغانلارنىڭ داۋالىنىش خىراجىتىمۇ ئاتچوت قىلىپ بېرىلدى، ئاتچوت قىلىنىش سوممىسى ستاژىنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقىغا قاراپ ئوخشىمىغان ئۆلچەمدە بېرىلدى.

سىلتسىيلىق ئۆپكە كېسىلى، تېرە كېسىلىگە ئوخشاش كەسپىي كېسەللەرگە گىرىپتار بولۇپ قالغان

ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە داۋالىنىش مەزگىلىدە ئىش ھەققى تولۇق بېرىلدى، ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلىپ بىر يىلدىن ئارتۇق دەم ئالغانلارنىڭ ئىش ھەققى 90% بېرىلدى.

ئىشچىلار ئىش ئۈستىدە مېيىپ بولسا، پۈتۈن چىقىمنى كارخانا ئۈستىگە ئالدى. داۋالىنىش مەزگىلىدە ئىش ھەققى تولۇق بېرىلدى. مېيىپ بولۇپ قالغانلارغا ئىش ھەققىنىڭ 60 پىرسەنتىگە تەڭ قوشۇمچە يارداەم پۇلى بېرىلدى، تاماق، يېتىپ قوپۇشىغا قارىغۇچىلار كېرەك بولغانلارغا قوشۇمچە يارداەم پۇلى 75% بويىچە بېرىلدى. پېنسىيىگە چىققانلار ئىش ئۈستىدە مېيىپ بولۇپ قالغان بولسا، ئايدا 76 يۈەندىن قاراش پۇلى بېرىلدى.

ئىش ئۈستىدە قازا قىلغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ دەپنە خىراجىتى كارخانىنىڭ ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى سومىسى بويىچە بىر قېتىمدىلا ئىككى ئايلىق ئىش ھەققى بېرىلدى، ھەم مەلۇم ساندا دەپنە خىراجىتى بېرىلدى؛ بۇ ئاستە تۇغقانلىرىغا ئايمۇ ئاي نەپىقە پۇلى بېرىپ تۇرۇلدى، بۇ ئاستە تۇغقىنى بىر بولسا، شۇ كىشىنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى ئىش ھەققىنىڭ 25 پىرسەنتىگە تەڭ، ئىككى بولسا 40 پىرسەنتىگە تەڭ، ئۈچ ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ بولسا 50 پىرسەنتىگە تەڭ نەپىقە پۇلى بېرىلدى، قازا قىلغۇچىنىڭ پەرزەنتلىرى 18 ياشقا كىرگىچە بېقىلدى.

ھۆكۈمەت ئىشىدىن باشقا سەۋەبلەر بىلەن قازا قىلغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ دەپنە خىراجىتى كارخانىنىڭ ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى سومىسى بويىچە بىر قېتىمدىلا ئىككى ئايلىق ئىش ھەققى بېرىلدى؛ بۇ ئاستە تۇغقانلىرىغا نەپىقە پۇلى بىر قېتىملا بېرىلدى، بۇ ئاستە تۇغقىنى بىر بولسا، ھايات ۋاقتىدىكى ئىش ھەققىنىڭ ئالتە ئايلىقى، ئىككى بولسا، توققۇز ئايلىقى، ئۈچ ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ بولسا، 12 ئايلىق ئىش ھەققى بېرىلدى ھەمدە مەلۇم ساندا دەپنە يارداەم پۇلى بېرىلدى. 1978 ـ يىلىدىن 1985ـ يىلغا قەدەر ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئۇلۇمىنى ئۇزىتىشقا ۋە نەپىقە پۇلىغا 180 مىڭ يۈەن كەتتى. بۇ يىلغا 22 مىڭ 500 يۈەندىن توغرا كەلدى.

تۇغۇت داەم ئېلىشى 1955 ـ يىل 4 ـ ئايدىن باشلاپ، تۇغۇتلۇق ئايال ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە بەلگىلىمە بويىچە 56 كۈن داەم ئېلىش بېرىلدى، تۇغۇتى قىيىن كەلگەن ياكى قوش گېزەك تۇغقانلارغا يەنە 14 كۈن قوشۇپ بېرىلدى، يەتتە ئايلىق بولماي بويىدىن ئاجراپ كەتكەنلەرگە 30 كۈن داەم ئېلىش بېرىلدى، ئۇلار داەم ئالغان مەزگىلدە ئىش ھەققى تولۇق بېرىلدى. ۋاقتىلىق ئايال ئىشچىلارغا تۇغۇتلۇق داەم ئېلىش مەزگىلىدە ئىش ھەققى 50% بېرىلدى. 1981 ـ يىلى پىلانلىق تۇغۇت توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلەر ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، تۇغۇتلۇق ئايال ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە ئۈچ ئاي داەم ئېلىش بېرىلدى، يالغۇز پەرزەنتلىكلەر ۋە كېچىكىپ توي قىلغان، كېچىكىپ تۇغقانلارغا 15 كۈندىن قوشۇپ بېرىلدى، داەم ئېلىش مەزگىلىدە ئىش ھەققى تولۇق بېرىلدى؛ پىلان سىرتىدا تۇغقانلارغا تۇغۇت داەم ئېلىشى بېرىلمىدى، تۇغۇتلۇق مەزگىلىدە ئىش ھەققىمۇ بېرىلمىدى؛ تۇغۇتنى چەكلىگەن، ھامىلىنى ئالدۇرۇۋەتكەنلەرگە 15 كۈن داەم ئېلىش بېرىلدى.

تۇغقان يوقلاش تەمىناتى ئاتا ـ ئانىسى، جۈرىسى بىلەن بىر يەردە بولمىغان ئومۇمخەلق ئىگىلىكىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تۇغقان يوقلاش داەم ئېلىشى ۋە تەمىناتىدىن بەھرىمەن بولدى. توي قىلمىغان ئىشچى ـ خىزمەتچىگە ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاش ئۈچۈن يىلدا بىر قېتىم 20 كۈنلۈك تۇغقان يوقلاش داەم ئېلىشى بېرىلدى، ئىككى يىلدا بىر قېتىم يوقلىغانلارغا 45 كۈن بېرىلدى؛ توي قىلغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ جۈرىسىنى يىلدا بىر قېتىم يوقلىشىغا 30 كۈن، ئاتا ـ ئانىسىنى تۆت يىلدا بىر قېتىم يوقلىشىغا 30 كۈن داەم ئېلىش بېرىلدى؛ داەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىقىدىغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەردىن سەككىز يىل ئىچىدە ئۆز يۇرتىغا تۇغقان يوقلاشقا بارمىغانلىرى (ئائىلىسىدە يوقلاش ئوبيېكتى بولمىغانلىرى) داەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىقىشتىن ئىلگىرى يۇرتىغا بېرىپ باشقا تۇغقانلىرىنى

يوقلاپ كېلىشكە بىر قېتىم توغقان يوقلاش دەم ئېلىشىدىن بەھرىمەن بولدى.

كارخانا ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسى 1985 - يىلى ئەمگەك توختامى تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلغاندىن بۇيان، ئەمگەك تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىنىڭ تۈزلۈكسىز مۇكەممەللىشىشىگە ۋە يۇرۇشلىشىشگە ئەگىشىپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە 1987 - يىلدىن باشلاپ كارخانا ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسى ۋە ياشانغاندا كۈتىنىش سۈغۇرتىسى يولغا قويۇلدى. كارخانىلار بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلىرى (مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچى، توختاملىق ئىشچى، ۋاقىتلىق ئىشچىلارنى ئۆزئىچىگە ئالمىدۇ) نىڭ ئۆلچەملىك ئىش ھەققىنىڭ بىر پىرسەنتى ئى بويىچە ئىجتىمائىي سۈغۇرتا ئورگىنىغا سۈغۇرتا فوندى تاپشۇردى. 1987 - يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 145 كە، ئىشچى - خىزمەتچى 20 مىڭ 400 گە، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 227 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى. 1988 - يىلى ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 213 كە، ئىشچى - خىزمەتچى 21 مىڭ 600 گە، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 242 مىڭ 400 يۈەنگە يەتتى. 1989 - يىلى ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 233 كە، ئىشچى - خىزمەتچى 23 مىڭ 600 گە، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 259 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلى ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 257 گە، ئىشچى - خىزمەتچى 24 مىڭ 400 گە، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 315 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 16 مىڭ 200 مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچى ئۈچۈن 209 مىڭ 200 يۈەن، 5479 توختاملىق ئىشچى ئۈچۈن 70 مىڭ 600 يۈەن، 2672 ۋاقىتلىق ئىشچى ئۈچۈن 35 مىڭ 700 يۈەن سۈغۇرتا فوندى تاپشۇرۇلدى. تۆت يىلدا بىر مىليون 44 مىڭ 500 يۈەن ئىش كۈتۈپ تۇرۇش سۈغۇرتىسى فوندى، 201 مىڭ يۈەن باشقۇرۇش ھەققى تاپشۇرۇلدى.

كارخانا ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ ياشانغاندا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسى 1978 - يىلى يولغا قويۇلدى. كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ياشانغاندا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسىغا كارخانىلارنىڭ توختاملىق ئىشچىلىرى قاتناشتۇرۇلدى. كارخانىلار شەخسلەر ئۆلچەملىك ئىش ھەققىنىڭ ئۈچ پىرسەنتى، ئورۇنلار توختاملىق ئىشچىلار ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 15 پىرسەنتى بويىچە سۈغۇرتا ئورگىنىغا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسى فوندى تاپشۇردى. 1978 - يىلى ياشانغاندا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 126 گە، ئىشچى - خىزمەتچى 2414 كە، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 472 مىڭ 100 يۈەنگە يەتتى. 1988- يىلى ياشانغاندا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 164 كە، ئىشچى - خىزمەتچى 3246 گە، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 545 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى. 1989 - يىلى ياشانغاندا كۈتىنىش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 210 غا، ئىشچى - خىزمەتچى 4446غا، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى 742 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلى ياشانغاندا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسىغا قاتناشقان ئورۇن 232 گە، ئىشچى - خىزمەتچى 5479 غا، تاپشۇرۇلغان سۈغۇرتا فوندى بىر مىليون 100 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى. تۆت يىلدا 2 مىليون 861 مىڭ 400 يۈەن ياشانغاندا كۈتۈنۈش سۈغۇرتىسى فوندى، 101 مىڭ يۈەن باشقۇرۇش ھەققى تاپشۇرۇلدى.

كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ پېنسىيە پۇلىنى بىر تۇتاش توپلاش دۆلەت ئىگىلىكىدە-كى كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ پېنسىيە پۇلىنى بىر تۇتاش توپلاش 1990-يىل 7-ئايدىن باشلاندى. كورلا شەھىرى تەۋەسىدە 71 ئورۇن، 19 مىڭ 576 ئادەم بىر تۇتاش توپلاشقا قاتناشتى، ئۇلاردىن پېنسىيەگە چىققان 2884 كىشى پېنسىيە سۈغۇرتىسى پۇلىنى ئايمۇ ئاي ئېلىپ تۇردى. پېنسىيە پۇلىنى بىر تۇتاش توپلاشتا، پېنسىيە پۇلى بانكا ئارقىلىق كارخانىلارنىڭ ھېسابىغا كىرگۈزۈلدى، بىر تۇتاش توپلاش نىسبىتى مۇقىم ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 19.5 پىرسەنتى بويىچە بولدى.

3. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى پېنسىيىگە چىقىرىش، خىزمەتتىن چېكىندۈرۈش

1990 - يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە 1172 ئىشچى - خىزمەتچى دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىقتى، بۇنىڭ ئىچىدە دەم ئېلىشقا چىققانلار 123، پېنسىيىگە چىققانلار 992، خىزمەتتىن چېكىنگەنلەر 57، دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان 1115 كىشى ئىچىدە ئىدارە، كەسپىي ئۇرۇنلاردىكىسى 292، كارخانىلار-دىكىسى 823؛ باشقا جايغا بېرىپ ئورۇنلاشقىنى 13، بۇنىڭ ئىچىدە باشقا ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارغا بېرىپ ئورۇنلاشقىنى ئالتە. 1990 - يىلى دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققانلار، خىزمەتتىن چېكىنگەنلەر ئومۇمىي ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ 2.10 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. شۇ يىلى شەھەر بويىچە 1 مىليون 490 مىڭ يۇەن پېنسىيە پۇلى، 12 مىڭ 200 يۇەن چېكىنىش تۇرمۇش پۇلى، 2600 يۇەن باشقا جايغا بېرىپ ئورۇنلىشىش پۇلى تارقىتىلدى، بۇ ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 6.2 پىرسەنتىگە تەڭ. داۋالىنىش، كۆتۈلۈش خىراجىتى، تۇرمۇش پۇلى، قاتناش پۇلى ۋە باشقا قوشۇمچە يارەم پۇللارغا بېرىلگەن 307 مىڭ 300 يۇەننى قوشقاندا، دەم ئېلىش، پېنسىيە، چېكىنىش پۇلى ۋە پاراۋانلىق قوشۇمچە پۇللار كىشى بېشىغا 1546 يۇەندىن توغرا كەلدى.

4. ئىشچى - خىزمەتچىلەر پاراۋانلىقى ۋە قۇتقۇزۇش ئىشلىرى

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا دۆلەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلاردا تەمىنات تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندا پاراۋانلىق فوندى تەمىناتتىن بەھرىمەن بولغۇچىلار سانىنىڭ ئىككى پىرسەنتى بويىچە ئاجرىتىلغان. پۇل ئىش ھەققى تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئورۇنلار ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 7.5 - 10 پىرسەنتى بويىچە ئاجراتتى. 1969 - يىلى پاراۋانلىق فوندى كارخانىلاردا مۇكاپات پۇلى بىلەن قوشۇۋېتىلىپ، ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 11 پىرسەنتى بويىچە ئاجرىتىلدى. 1979 - يىلى مۇستەقىل ھېسابات قىلىنغان، پايدىسىدىن نىسبەت قالدۇرۇش يولغا قويۇلغان كارخانىلار دۆلەت بىلگىلەپ بەرگەن نىسبەت بويىچە پايدىنىڭ بىر قىسمىنى ئىشچى - خىزمەتچىلەر پاراۋانلىق فوندى قىلدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كوللېكتىپ پاراۋانلىق مۇئەسسەسىلىرى ئۇزلۇكسىز كۆپەيدى، كارخانىلاردا ئاشخانا، يەسلى، بالىلار باغچىسى، ساتىراچخانا، شىپاخانا قاتارلىقلار قۇرۇلدى. 1980 - يىلدىن كېيىن، كارخانىلاردا ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئائىلىسى، مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش ئۆيى، قىرائەتخانا قۇرۇلدى ھەم تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرى كۆپەيتىلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يەنە ياشانغانلار پائالىيەت مەركىزى قۇرۇلدى.

تۇرمۇشتا قىيىنچىلىقى بار ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە ۋاقتىلىق ۋە قەرەللىك ھالدا نورمىلىق قوشۇمچە يارەم بېرىش ئۇزۇندىن بېرى داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ.

§ 5. ئەمگەك باشقۇرۇش

1. ئەمگەك پىلانى

1981 - يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرىنىڭ ئەمگەك پىلانىنى يۇقىرى دەرىجىلىك ئاساسلىق باشقۇرغۇ-

چى تارماق چۈشۈرىدىغان، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى ۋە ئەمگەك تارمىقى ھەر جەھەتتىن تەڭشەپ، كارخانىلارنىڭ ئىجرا قىلىشىغا تەقسىم قىلىپ بېرىدىغان، كارخانىلار ئەمگەك پىلانىغا قاراپ ئۆزلىرىنىڭ يىللىق ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ سانىنى بەلگىلەيدىغان بولدى.

1990 - يىلى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى كورلا شەھىرىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى كونا، يېڭى كارخانىلارنىڭ شتاتى بويىچە خادىم بېكىتتى. شەھەرگە قاراشلىق 18 كارخانىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن خادىم شتاتى 2968 بولدى. كارخانىلار ۋە ئەمگەك مەمۇرىيىتى تارماقلىرىنىڭ بېكىتىلگەن خادىم شتاتىنى تىزىملاش دەپتىرى تۈتۈش تۈزۈمى ئورنىتىلىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، شەھەردە ئەمگەك كۆچلىرىنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى ھەم ئەمگەك كۆچلىرىگە بولغان ئېھتىياج ۋە ئەمگەك كۆچلىرىنىڭ ئېشىپ قېلىش ۋە يېتىشمەسلىك ئەھۋالى ئىگىلەپ تۇرۇلدى.

70 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا ئىش ھەققى فوندىنى پىلانلىق باشقۇرۇش ۋە تەكشۈرۈپ تەستىقلاش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. كارخانىلار، كەسپىي ئورۇنلار ئىش ھەققىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلىتىش رويخەت دەپتىرى تۈتۈپ، ھەر پەسلىدە بىر قېتىم شەھەرلىك پىلان كومىتېتىغا تەستىقلىتىپ تۇرىدىغان، ئىش ھەققى فوندىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش دەپتىرى بىلەن ئىش ھەققى جەدۋىلىنى ئايدا بىر قېتىم ھېساب ئاچقان بانكىغا تەكشۈرتۈپ تۇرىدىغان بولدى. ئىشچى - خىزمەتچىلەر يۆتكەلگەندە، ئىش ھەققى فوندى سوممىسى بانكا، ئەمگەك تارمىقى ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ ئىسپاتى بويىچە بەلگىلەندى. 1985 - يىلى ئورگان، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، كارخانىلار، كەسپىي ئورۇنلار ۋە كوللېكتىپ ئورۇنلار ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە بېرىدىغان ئەمگەك ھەققى جۈملىدىن ماتاش، قوشۇمچە يارەم پۇلى، تۆپىلەپ ئىشلەش ھەققى، قوشۇمچە ماتاش، مۇكاپات پۇلى قاتارلىقلار ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلۈپ، بانكىنىڭ نازارىتى ئارقىلىق چېقىم قىلىنىدىغان بولدى. 1989 - يىلى ئىش ھەققىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش پىلان كومىتېتىدىن ئەمگەك تارمىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىلار، كەسپىي ئورۇنلار، ئورگان، ئاممىۋى تەشكىلاتلار ھەم خامچوت ئىچىدىكى كوللېكتىپ كارخانىلار ھېساب ئاچقان بانكىدىلا ئىش ھەققى فوندى ھېساب دەپتىرى ئاچىدىغان، ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇش قوللانمىسىنى كۆرسىتىپ، ئىش ھەققى فوندىدىن ئىش ھەققىنى ئالىدىغان بولدى. ئورۇنلار پەسلىدە بىر قېتىم ئىش ھەققى فوندىنى ئىشلىتىش پىلانىنى تۈزىدىغان، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئالدىنقى پەسلىلىك ئىش ھەققى فوندىنىڭ چېقىم قىلىنىش ئەھۋالى ھېسابات جەدۋىلىنى يوللايدىغان، ئەمگەك تارمىقى شۇنىڭغا قاراپ پەسلىلىك ئىش ھەققىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاپ بېرىدىغان، كارخانىلارنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماق ئايمۇ ئاي تەكشۈرۈپ تۇرىدىغان بولدى؛ مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلارنىڭكىنى شەھەر-لىك شتات كومىتېتى ئايمۇ ئاي تەكشۈرۈپ تەستىقلايدىغان، ھېساب ئاچقان بانكا شۇنى ئاساس قىلىپ، ئىش ھەققى فوندىدىن چېقىم قىلىش رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بېرىدىغان بولدى. تەستىقلىتىش رەسمىيىتى تولۇق بولمىسا، بانكا ئىش ھەققى چېقىم قىلىپ بەرمەيدۇ.

2. ئەمگەك كۆچلىرىنى يۆتكەش - سەپلەش

يېڭى جۈشكە قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئەمگەك باشقۇرۇش تارمىقى ئەمگەك كۆچلىرىنى تەڭشەش ۋە مۇڭاپىق ئىشلىتىشتە ئاساسىي قاتلامنى كۆچەيتىش، ئىشلەپچىقىرىشنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش، يېڭى قۇرۇلغان، كېڭەيتىپ قۇرۇلغان ئورۇنلارنى تولۇقلاش ۋە شەھەر نوپۇسىنىڭ كۆپىيىشىنى تېزگىنلەش پىرىنسىپى بويىچە ئىش كۆرۈپ كەلدى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق،

بىلىمچىلىق مەيدانلىرى ھەم كوللېكتىپ كارخانىلاردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا يۆتكىلىپ كىرىشىگە ئومۇمەن يول قويۇلمىدى. ۋاقىتلىق ئىشچىلار، توك-تاملىق ئىشچىلار، نۆۋەتلىشىپ ئىشلەيدىغان دېھقان ئىشچىلار ھەم رەسمىيلەشمىگەن شاگىرت ئىشچىلار-نىڭ يۆتكىلىشىگە بىرەك رۇخسەت قىلىنمىدى. ئەمگەك تۈزۈمى ئىسلاھاتىنىڭ ئۇزلۇكسىز چوڭقۇرلىشىش-ىغا ئەگىشىپ، 1984 - يىلى ئەمگەك كۆچلىرىنى يۆتكەش - سەپلەش ھوقۇقى كارخانىلارغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى، شەھەر ئىچىدىكى بىر كارخانىدىن يەنە بىر كارخانىغا يۆتكىلىش رەسمىيىتىنى كارخانىنىڭ ئۆزى بېجىردى. ئۆلكە، شەھەر، رايون ئاتلاپ يۆتكىلىش رەسمىيىتىنى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى بېجىردى. توختاملىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يۆتكىلىشىنى ئەمگەك تارمىقى ئىگىلەپ، ئۇلارنىڭ يۆتكىلىشىگە ئومۇمەن رۇخسەت قىلمىدى. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، 1980 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە يۆتكىلىپ كىرگەن ئىشچى 1006، بۇنىڭ ئىچىدە ئەر - خوتۇن بىر يەردە ئەمەسلەرگە ئېتىبار بېرىش يۈزىسىدىن يۆتكەلگەنلەر 422، يۆتكىلىپ كەتكەنلەر 136، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلكە ئاتلاپ يۆتكىلىپ كەتكەنلەر 45، ئارمىيە بىلەن بىللە يۈرىدىغان ھەربىي ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن يۆتكەلگەنلەر 50 نەچچە، بۇنىڭ ئىچىدە يۆتكەپ كىرىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغانلار 15.

دۆلەتنىڭ بىر تۇتاش ئېتىبار بېرىش، ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇش پىرىنسىپى بويىچە، ئارمىيىدىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئەسلى كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى ئورۇندا ئىشچى بولسا، كوللېكتىپ ئورۇنغا، ئەسلى ئومۇمخەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى ئورۇننىڭ مۇقىم ئىشچىسى بولسا، ئومۇمخەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى ئورۇنغا تەقسىم قىلىنىدى.

3. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى تەربىيىلەش ۋە سىناپ تۇرۇش

ئىشچىلارنى تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش ۋە سىناپ تۇرۇش 80 - يىللاردىن كېيىن كارخانىلارنىڭ ئىشچىلارنى كەسىپي جەھەتتە چېنىقتۇرۇشتىكى بىرخىل دائىملىق خىزمىتى قىلىنىدى. 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەر بويىچە 400 دىن ئارتۇق ئىشچى - خىزمەتچى تۆۋەن دەرىجىلىك ئىشچىلىق تېخنىكىسىدا لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسى ئالدى، ئۇلارنىڭ 35ى ئاز سانلىق مىللەت. بۇندىن باشقا سەككىز ئىشچى - خىزمەتچى ئالىي دەرىجىلىك تېخنىك ئىشچى گۇۋاھنامىسى ئالدى.

4. ئەمگەك ماجرالىرى ئۈستىدىن كېسىم چىقىرىش ۋە ئەرزىيەت

شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىدا 1988-يىلنىڭ ئاخىرى ئەمگەك ماجرالىرى ئۈستىدىن كېسىم چىقى-رىش ھەيئىتى تەسىس قىلىنىدى، ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەريانىدىكى ئەمگەك، كادىرلار ئىشى جەھەتتىكى تالاش - تارتىشلار ۋە ماجرالارنى مۇرەسسەلەشتۇرۇش بولدى. بۇ ھەيئەت ئىككى يىلدىن بۇيان ئەرز قىلىپ كەلگەن 85 كىشىنى كۆتۈۋالدى، تالاش - تارتىش دېلولىرىدىن 21نى قوبۇل قىلدى، ئۇلاردىن ئۇچىنى كېسىم چىقىرىش ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلدى، 18نى مۇرەسسەلەشتۈ-رۈش ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلدى (ئۇلاردىن باشقا يەنە يەتتە دېلونى كېلىشتۇرۇپ قويدى)، 16 مىلك پارچە توختامغا گۇۋاھ بولدى.

1980 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھال ئېيتىپ كەلگەنلەردىن 600 ئادەم (قېتىم) نى كۆتۈۋالدى، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 12 پارچە پىكىر لايىھىسىگە جاۋاب بەردى.

II باب

كادىرلار

1 § . ئاپپارات

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كومپارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئومۇميۈزلۈك پىلانلىق ئېلىپ بېرىش ئاساسىدا ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئومۇميۈزلۈك ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى پارتىيە سىستېمىسىدا ئەسىس قىلىنغان تەشكىلات بۆلۈمى ۋە ھۆكۈمەت سىستېمىسىدا ئەسىس قىلىنغان خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى (ئىدارىسى) قاتارلىق ئاپپاراتلار ئىشلىدى. پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى 1950-يىلى قۇرۇلغاندىن تارتىپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىلغان بىر مەزگىلنى ھېسابقا ئالمىغاندا، 1990 - يىلغىچە ئۈزگىرىپ باقمىدى. تەشكىلات بۆلۈمىگە ئادەتتە ناھىيىلىك، شەھەرلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى باشلىق بولدى. ھۆكۈمەت سىستېمىسىدا كادىرلارنى يۆتكەش - سەپلەش ۋە ئالاقىدار كەسپىي ئىشلارغا يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى دەسلەپكى چاغلاردا خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى مەسئۇل بولدى، 1964 - يىلى بۇ كەسىپ يېڭى قۇرۇلغان ناھىيىلىك كادىرلار بۆلۈمىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1966 - يىلى ئاپپاراتلار ئىخچاملىنىپ، شتات قىسقارتىلغاندا، كادىرلار بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ئالاقىدار كەسپىنى يەنىلا خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى باشقۇردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ قارمىقىدا تەشكىلات گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ، كادىرلار ئىشىغا مەسئۇل قىلىندى. 1979 - يىلى كورلا شەھەرلىك ھۆكۈمەتتە شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1980-يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك كادىرلار بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. بىر كىشى بۆلۈم باشلىقى، بىر كىشى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى، ئۈچ كىشى بۆلۈم ئەزاسى بولدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا شەھەرلىك كادىرلار تارمىقى بىلەن ناھىيىلىك كادىرلار تارمىقى قوشۇلۇپ، شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ماۋاش - پاراۋانلىق، كادىرلارنى يۆتكەش - سەپلەش، پەن - تېخنىكا كادىرلىرىنى باشقۇرۇش، كاتىبات، ئارخىپ قاتارلىق گۇرۇپپىلار تەسىس قىلىندى.

1964 - يىل 6 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك شتات كومىتېتى قۇرۇلدى. 1982 - يىلى كورلا شەھەرلىك شتات كومىتېتى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى شەھەرلىك شتات كومىتېتى بىلەن ناھىيىلىك شتات كومىتېتى قوشۇۋېتىلدى. 1985 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ قارمىقىدا پىشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى قۇرۇلدى. ئۇ دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان پىشقەدەم كادىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

2 § . كادىرلارنىڭ كېلىش مەنبەسى

1950 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە 250 كادىر بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ كېلىش مەنبەسى يۇقىرى ئەۋەتكەن كادىرلار، ئارمىيىدىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلار ۋە يەرلىكتىن قوبۇل قىلىنغان كادىرلار ئىدى.

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2 ـ جۇن 6 ـ شى سىياسىي بۆلۈمى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جالاڭ يۇ، تۇەن سىياسىي باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى دۇڭ فۇ قاتارلىق 30 نەچچە كىشىدىن تەركىب تاپقان خىزمەت ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ، گومىنداڭنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەرلىكنىڭ خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى كەسىپ ئالماشتۇرۇپ، يەرلىك ھاكىمىيەت قۇرۇشقا قاتناشتى. كورلا ناھىيىسىدىكى يېڭى ھاكىمىيەتتە ئىشلەشكە ئۈچ ۋىلايەت ۋە ئىچكى ئۆلكىلەرمۇ كادىر ئەۋەتتى. يەرلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى مۇمكىن قەدەر تېز يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن يېزىلاردىن مەلۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ئاكتىپلار قارا شەھەر كادىرلار كۇرسىدا تەربىيىلىنىپ، ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا قاتنىشىش ئىقتىدارى ئۆستۈرۈلگەندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا ئىشلەشكە ئەۋەتىپ بېرىلدى. 1950 ـ يىلى تۆت رايون، 12 يېزا، 42 كەنت (مەھەللە) مەھكىمىلىرى قۇرۇلغاندا، رايون، يېزا دەرىجىلىك كادىردىن 40ى، كەنت دەرىجىلىك كادىردىن 86 سى سەپلەندى، ئۇلاردىن 123 ى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى. 1955ـيىلى تەكشۈرۈش-كۆزىتىش ئارقىلىق 50 چە كادىر ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي تارماقلارغا ئۆستۈرۈلدى، بۇندىن باشقا يەنە سىياسىي قانۇن، مالىيە- سودا تارماقلىرىدا ئىشلەيدىغان كادىرلار ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلارنى باشقۇرۇش مەكتىبىگە ئەۋەتىلىپ تەربىيىلەندى ھەم يېزا ئاكتىپلىرى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە جەلپ قىلىندى. زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى چېنىقتۇرۇلدى، تەربىيىلەندى ۋە ئىشقا قويۇلدى.

1979 ـ يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندا ئوبلاستقا قاراشلىق ناھىيىلەردىن 67 كادىر، ئوبلاست دەرىجىلىك ئورۇنلاردىن 310 كادىر، ئاپتونوم رايوندىن يەتتە كادىر يۆتكەپ كېلىنىپ، كادىرلار قوشۇنى تولۇقلاندى. بۇندىن باشقا كادىرلار قوشۇنى ئاساسەن، ئالىي مەكتەپ ۋە تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنى تەقسىم قىلىش، ئىشقا قويۇل قىلىش، ئىقتىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇش، ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرۇش، تەكلىپ قىلىش، يۆتكەش قاتارلىق يوللار ئارقىلىق ھەل قىلىندى. 1986ـ يىلىغا كەلگەندە كادىرلار 3975 كە يەتتى، ئۇلار ئىچىدە 1949 ـ يىلى قىسىم بىلەن شىنجاڭغا كىرگەن ئارمىيىدىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىر 22، بېيجىڭ، غەربىي شىمال بيۇروسى ۋە باشقا ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلاردىن يۆتكەپ كېلىنگەن كادىر 30 ، 50 ـ يىللاردىن كېيىن ئارمىيىدىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىر 156، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان كادىر بىر، شىنجاڭدا 25 ـ سىنتەبىر كۇنى ھەقىقەتكە قايتقان خادىم ئالتە، ئازادلىقتىن كېيىن قالدۇرۇپ ئىشلىتىلگەن خادىم 30، ئىچكىرىدىكى ئالىي مەكتەپلەردىن تەقسىم قىلىنغان ئوقۇغۇچى 81، ئىچكىرىدىكى تېخنىكومىلاردىن تەقسىم قىلىنغان ئوقۇغۇچى 94، ئاپتونوم رايوندىكى ئالىي مەكتەپلەردىن تەقسىم قىلىنغان ئوقۇغۇچى 355، ئاپتونوم رايوندىكى تېخنىكومىلاردىن تەقسىم قىلىنغان ئوقۇغۇچى 1639، ئىچكىرىدىن تەكلىپ قىلىنغان ئوقۇغۇچى 127، ئاپتونوم رايون تەۋەسىدىن تەكلىپ قىلىنغان ئوقۇغۇچى 101، جياڭسۇ، خۇبېي، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چېگرا رايونغا يارەدەم بېرىشكە كەلگەن ياشلاردىن قوبۇل قىلىنغان كادىر 119، ئىشچىلار، دېھقانلار ئارىسىدىن ئۆستۈرۈلگەن كادىر 177، ھەربىي سەپتىن قايتقان ئەسكەرلەردىن ئېلىنغان كادىر 291، جەمئىيەتتىن قوبۇل قىلىنغان كادىر 553، باشقا يوللار بىلەن قوبۇل قىلىنغان كادىر 193.

1990 ـ يىلى شەھەردىكى مەمۇرىي ئورۇن، كارخانا ـ كەسىپى ئورۇنلاردىكى دۆلەت كادىرى 4956 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 2571، ئايال 2385؛ خەنزۇ 2462، ئاز سانلىق مىللەت 2494؛ ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگىلىرى 1253، تېخنىكوم مەلۇماتىغا ئىگىلىرى 2337، تولۇق ئوتتۇرا ۋە ئۇنىڭدىن تۆۋەن مەلۇماتقا ئىگىلىرى 1366؛ ج ك پ ئەزاسى 1489، ئىتتىپاق ئەزاسى 995، پارتىيىسىز كادىر 2472.

1980 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە كادىرلارنىڭ كۆپىيىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 9 - 3

يىللار	ئىشچىدىن كادىر بولغانلار	دېھقاندىن كادىر بولغانلار	جەمئىيەتتىن كادىرلىققا قوبۇل قىلىنغانلار	ھەربىي قىسىمدىن كادىر بولغانلار	باشقىلار	ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكوملاردىن تەقسىم قىلىنغانلار		جەمئىي سانى
						ئالىي تېخنىكوم	ئوتتۇرا تېخنىكوم	
1980	5	51	3	14	80	8	152	313
1981	8	112		45	28	5	123	321
1982	11	35	74		7	28	156	311
1983	222		48	17		41	149	477
1984	7	10	77	4	7	14	97	216
1985	14	5			41	2	23	85
1986	13	15	28	3	4	19	50	132
1987	50			7	79	24	53	213
1988	4	30	18	11		30	89	182
1989	63	10	56	4		122	88	343
1990	82	10	10	2		104	89	297
جەمئىي	479	278	314	107	246	397	1069	2 890

1980 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە كادىرلارنىڭ كېمىيىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 9 - 4

يىللار	كېمىيىش سەۋەبى						جەمئىي
	دەم ئېلىشقا چىققانلار	پېنسىيەگە چىققانلار	خىزمەتتىن چېكىنگەنلەر	ئۆلگەنلەر	باشقىلار	خىزمەتتىن ھەيدەلگەنلەر	
1980		8		1			9
1981		27		8	5		40
1982	1	18		2	6		27
1983	8	7		4			19
1984	9	19		11	18		57

1985	16	42		5			63
1986	10	42		4		1	57
1987	11	36	1	5		21	74
1988	2	24	1	5		5	37
1989	9	56		9	1	62	137
1990	15	72	1	7	1	1	97
جەمئىي	81	351	3	61	2	119	617

1950 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى دۆلەت كادىرلىرىنىڭ جىنسى، مىللىتى، مەلۇماتى

جەدۋەل: 9 - 5

يىللار	ئومۇمىي سانى	جىنسى		مىللىتى						مەلۇماتى				
		ئەر	ئايال	خەنزۇ	ئاز سانلىق مىللەت					تالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى	ئوتتۇرا تېخنىكوم	ئوتتۇرا ئوتتۇرا	تولۇقسىز ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ
					جەمئىي	ئۇيغۇر	موڭغۇل	خوتەنزۇ	باشقىلار					
1950	250	230	20	72	178	167		10	1	2		9	48	191
1951	316	284	32	103	213	197		15	1	1		13	60	242
1952	499	426	73	141	358	338		20				17	149	333
1953	461	393	68	136	325	313		12		2		26	121	312
1954	460	383	77	127	333	325		8		2		22	129	307
1955	438	345	93	127	311	302		9		4		32	157	245
1956	637	520	117	200	437	418	1	17	1	2		44	233	358
1957	625	515	110	198	427	411	1	13	2	4		32	259	330
1958	626	446	180	217	409	390		19				44	256	326
1959	720	503	217	235	485	469		16		2		58	273	387
1960	749	659	90	238	511	492		19		6		55	328	360
1961	721	554	167	247	474	457		17		7		160	270	284
1962	737	588	149	279	458	434		23	1	16		94	312	315
1963	833	655	178	333	500	473	1	22	4	23		139	351	320
1964	840	642	198	306	534	501	1	27	5	24		167	378	271

						23		326	349	263	79	533	612	1965
189	193	140		60	7	14	1	305	327	255	83	499	582	1971
286	261	248		108	7	26	1	480	514	389	275	628	903	1972
288	298	264		106	5	38	1	517	561	395	319	637	956	1973
					5	35	2	580	622	450	323	749	1 072	1974
					8	34	2	638	682	457	348	791	1 139	1975
					1	22	1	753	777	450	406	821	1 227	1976
					6	34	1	777	818	471	464	825	1 289	1977
199	477	538		107	5	39		802	846	475	478	843	1 321	1978
159	546	580		129	2	44	1	856	903	511	501	913	1 414	1979
311	799	451	802	288	7	96	4	1 179	1 286	1 365	1 097	1 554	2 651	1980
298	862	420	991	300	11	99	6	1 314	1 430	1 441	1 191	1 680	2 871	1981
303	941	485	1142	353	18	115	10	1471	1614	1610	1388	1836	3 224	1982
1392		603	1 285	360	13	114	12	1 730	1 869	1771	1 569	2 071	3 640	1983
1233		603	1 507	364	12	136	15	1 796	1 959	1 748	1 656	2 051	3 707	1984
1146		636	1 742	389	34	119	12	1 845	2 010	1 903	1 769	2 144	3 913	1985
1108		624	1 790	480	26	125	14	1 901	2 066	1 909	1 782	2 193	3 975	1986
													4 203	1987
969		594	2 019	830	28	134	17	2 132	2 311	2 101	2 114	2 298	4 412	1988
685		651	2291	1 074	15	111	23	2 273	2 422	2 279	2 225	2 476	4 701	1989
752		614	2 337	1 253	20	138	31	2 305	2 494	2 462	2 385	2 571	4 956	1990

1950 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى دۆلەت كادىرلىرىنىڭ سىياسىي قىياپىتى ۋە كەسىپ ئايرىمىسى

جەدۋەل: 9 - 6

بىرلىكى: ئادەم

يىللار	سىياسىي قىياپىتى			كەسىپ ئايرىمىسى						
	پارتىيە ئەزاسى	ئىتتىپاق ئەزاسى	پارتىيىسىز كادىرلار	پارتىيە، يەھۇكۇمەت، ئاممىۋى تەشكىلات	سىياسىي-قانۇن، جامائەت خەۋپسىزلىكى	دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق، چارۋىچىلىق	مالىيە، پۇل مۇئامىلىسى	سانائەت، قاتناش	پەن - تېخنىكا، مەدەنىيەت، سەھىيە	ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى	باشقىلار
1950	27	2	221	83	30	5	43	4	8	75	2

7	93	6	5	68	5	30	102	246	33	37	1951
6	102	19	6	136	8	39	183	368	85	46	1952
6	105	21	9	115	22	34	149	338	77	46	1953
5	110	27	9	94	32	42	141	311	92	57	1954
5	114	21	3	119	24	42	110	264	107	67	1955
6	140	27	58	185	38	44	139	349	176	112	1956
6	134	33	71	170	40	47	124	301	191	133	1957
7	174	30	57	155	33	40	130	329	157	140	1958
3	210	39	33	176	68	38	153	396	167	157	1959
2	244	43	29	174	79	39	139	388	181	180	1960
1	176	35	26	204	84	35	160	294	198	229	1961
4	155	37	24	178	139	43	157	332	182	223	1962
4	155	65	9	224	180	42	154	344	223	266	1963
4	182	65	10	232	140	40	167	362	230	248	1964
6		59	19	175	155	44	154	225	120	267	1965
	47	60	18	58	52	29	318	234	73	275	1971
	226	14	18	229	52	30	334	303	262	338	1972
	226	132	32	168	35	41	322	498	222	236	1973
15	315	97	29	258	70	33	255	445	250	377	1974
12	347	107	36	264	117	37	219	648	125	366	1975
12	443	120	40	221	117	64	210	674	135	418	1976
14	481	142	44	216	82	53	257	716	208	365	1977
2	547	143	50	186	171	76	146	667	238	416	1978
2	559	149	66	194	177	83	184	702	260	452	1979
3	1193	175	71	586	196	183	244	1 325	543	783	1980
5	1303	209	87	481	255	266	265	1 602	405	846	1981
9	1355	268	101	542	318	319	312	1 564	700	960	1982
13	1380	345	60	638	394	335	475	1 988	702	950	1983
14	1314	350	4	509	436	300	780	1 971	807	929	1984
19	1485	328	9	625	385	307	755	2 000	916	997	1985
20	1549	359		610	411	326	700	2 180	717	1 078	1986
7	1612	360	228	628	553	436	379				1987

1988	1 335	1 047	2 030						1674		
1989	1 359	1 009	2 333								
1990	1 489	995	2 472						1 831		

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ناھىيە دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ قىسمەن بىللاردىكى ئەھۋالى

جەدۋەل: 9 ـ 7

بىللار	كادىر سانى			مەلۇماتى				يېشى			سىياسىي قىياپىتى		
	جەمئىي	قايال	تاز سانلىق مىللەت	تالىي تېخنىكوم	ئوتتۇرا تېخنىكوم	تولۇق ئوتتۇرا	تولۇقسىز ئوتتۇرا	36 دىن 44 كىچە	45 دىن 55 كىچە	56 دىن 60 كىچە	پارتىيە ئەزاسى	شىتىپاق ئەزاسى	پارتىيە ـ كومسومولىدىن چىققانلار
1950	4		2			2	2		4		2		
1960	3	1	2			1	2		3		3		
1969	6		2			2	4		4	2	6		
1972	7		2		2	2	3		5	2	6		1
1980	6		4			4	2		5	1	6		
1984	23	2	13		1	1	17	3	3	17	20		3
1985	24	2	12	4	6	1	13	2	3	19	23		1
1986	31	4	13	5	11	1	14	3	20	8	26		5
1987	36	3	16	11	16	1	8	6	16	14	34		2
1988	35	2	15	11	15	1	8	1	14	20	34		1
1989	36	3	15	12	14	2	8	1	8	27	36		
1990	39	3	17	13	17	1	8	13	5	21	38		1

§ 3 . كادىرلارنى باشقۇرۇش

1. خادىملار شىتاتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى چاغلاردا، كورلا ناھىيىسىدە مۇكەممەل كادىر باشقۇرۇش تۈزۈمى يوق ئىدى، كادىر يۆتكەشتە رەسمىيەتمۇ چىڭ ئەمەس ئىدى. كادىرلار ئىشلىرىنى باشقۇرۇش تۈزۈمى

1953 ـ يىلدىن باشلاپ تەدرىجى ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى.

1954 ـ يىلى مەمۇرىي ئاپپاراتلارنى ئىخچاملاش باشلاندى. 1956 ـ، 1957 ـ يىللىرى كورلا ناھىيىسى مەركەز ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ئاپپاراتلارنى كۆپەيتىشنى توختىتىش، شتاتنى كېڭەيتمەسلىك توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، يېزىلاردىكى رايونلىق ئەمەلدىن قالدۇرۇپ يېزا قۇرۇش خىزمىتى ئىشلىدى، ناھىيە دەرىجىلىك مەمۇرىي ئاپپاراتلاردىن كەسپى ئوخشىشپ كېتىدىغانلىرى قوشۇۋېتىلدى.

1964 ـ يىل 6 ـ ئايدا ناھىيىلىك شتات كومىتېتى دائىملىق ئاپپارات قىلىنغاندىن كېيىن، شتات بەلگىلەش خىزمىتى تەدرىجى ھالدا توغرا ئىزغا چۈشتى. 1966 ـ يىلى ئاپپاراتلارنىڭ قاتمۇ قات بولۇپ كەتكەنلىكى كۆزدە تۇتۇلۇپ، ئاپپاراتلار ۋە خادىملار يەنە ئىخچاملاندى. 1966 ـ يىلى ناھىيە بويىچە 694 شتاتتىن 226 سى قىسقارتىلدى، بۇ ئومۇمىي شتاتنىڭ 32.57 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 200 خادىم ئىخچاملاندى، بۇ 660 خادىمنىڭ 30.30 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

70 ـ يىللاردا ناھىيە دەرىجىلىك مەمۇرىي ئاپپاراتلار تەدرىجى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، فۇنكسىيىلىك كەسىپلەر تەدرىجى ھالدا ئىنچىكە ئايرىلدى، كادىر شتاتى ۋە نەق ئادەم سانى تەدرىجى كۆپەيدى. 1984ـيىلى ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇلغاندا، ئومۇمىي كادىر 3707 گە يەتتى، شەھەر قارمىقىدا ئون يېزا ۋە بەش ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلىندى، ھەر يېزىنىڭ شتاتى 24 دىن 27 گىچە بولدى، ھەر ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ شتاتى 18 دىن 20 گىچە بولدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار شتاتى 1382گە، نەق ئادەم سانى 1475كە، كەسپىي ئورۇن ئاپپاراتى 223 كە، شتاتى 3857 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ماۋارىپ كەسپى ئورنى 88، شتاتى 1944، نەق ئادەم سانى 2078.

2. كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ۋە يۆتكەش ـ سەپلەش

مىنگو دەۋرىدە مۇلكىي ئەمەلدارلار ئالاھىدە تەيىنلەنگەن ئەمەلدار، ئاددىي تەيىنلەنگەن ئەمەلدار، تەۋسىيە بىلەن تەيىنلەنگەن ئەمەلدار، ھاۋالە بويىچە تەيىنلەنگەن ئەمەلدار دەپ تۆت دەرىجىگە بۆلۈنگەن. ئەمەلدارلارنى يۆتكەش، ئەۋەتىش، تەيىنلەش، قالدۇرۇش ئىشلىرى مەركەزدىن تارتىپ يەرلىككىچە باشقۇرۇش ھوقۇقى بويىچە ئىشلەنگەن. مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك كېڭەش ئۆتكۈزۈلۈپ، ھاكىم ۋە مۇئاۋىن ھاكىم سايلاندى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدە 1950 ـ يىل 6 ـ ئايدا 2 ـ قېتىملىق ھەرمىللەت، ھەرساھە خەلق ۋەكىللىرى كېڭىشى ئۆتكۈزۈلۈپ، ھاكىم ۋە مۇئاۋىن ھاكىم سايلاندى. كېيىن، ناھىيە (شەھەر) لىك ھۆكۈمەت ئەزاسىدىن يۇقىرى خادىملار، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى، سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى، گۇڭشىلارنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقلىرى، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقلىرى ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىدا سايلاندى.

1950 ـ يىلى 4 ـ ئايدا ج ك پ نىڭ كورلا ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، 7 ـ ئايدا خىزمەت كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك پارتكوم قۇرۇلدى، ئۇنىڭ شۇجى، مۇئاۋىن شۇجىلىرىنى ۋە ئەزالىرىنى قارا شەھەر ۋىلايەتلىك پارتكوم تەيىنلىدى. 1956 ـ يىل 5 ـ ئايدا ج ك پ نىڭ كورلا ناھىيىلىك 1 ـ قېتىملىق قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ

ئەزالىرى، شۇجىسى، مۇئاۋىن شۇجىلىرى، ناھىيىلىك پارتكوم دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى قۇرۇلتاي-
دا سايلاندى. 1959 - يىلدىن باشلاپ ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇھاكىمە قىلىپ قارار چىقىرىشى ئارقىلىق
ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى پارتىيە، ئاممىۋى تەشكىلات، ج خ، تەپتىش، سوت، خەلق
ئىشلىرى، ئىستاتىستىكا ئورگانلىرى ھەم ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنىنىڭ كادىرلىرىنى باشقۇرىدىغان،
تەشۋىقات بۆلۈمى مەدەنىيەت، ماۋارىپ، سەھىيە، ئاخبارات قاتارلىق سىستېمىلارنىڭ كادىرلىرىنى باشقۇرە-
دىغان، ىىرلىكسەپ بۆلۈمى دېموكراتىك زاتلارنى ۋە سىياسىي كېڭەش، دىن ساھەسىدىكى كادىرلار
ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان، يېزا خىزمىتى بۆلۈمى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە
كەسىپ، بېلىقچىلىق قاتارلىق تارماقلارنىڭ كادىرلىرىنى باشقۇرىدىغان، مالىيە-سودا بۆلۈمى سودا،
تەمىنات - سودا، ئاشلىق، بانكا، تاشقى سودا تارماقلىرىنىڭ كادىرلىرىنى باشقۇرۇدىغان بولدى. ھاكىم،
مۇئاۋىن ھاكىم دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش-تەڭشەش خىزمىتىگە 1981 - يىلدىن ئىلگىرى ئاپتونوم
رايونلۇق پارتكوم، مەسئۇل بولغانىدى. 1982 - يىلدىن كېيىن ھاكىم دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش-
تەڭشەش خىزمىتىگە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، مۇئاۋىن ھاكىم دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش -
تەڭشەش خىزمىتىگە ئوبلاستلىق پارتكوم مەسئۇل بولدى. بۆلۈم (ئىدارە) باشلىقى دەرىجىلىك كادىرلارنى
باشقۇرۇش - تەڭشەش خىزمىتىگە 1981 - يىلدىن ئىلگىرى ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ تەشكىلات بۆلۈمى
مەسئۇل بولغانىدى. 1982 - يىلدىن كېيىن بۆلۈم (ئىدارە) باشلىقى دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش-
تەڭشەش خىزمىتىگە ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ تەشكىلات بۆلۈمى، مۇئاۋىن بۆلۈم (ئىدارە) باشلىقى ۋە
بۆلۈمچە باشلىقى دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش - تەڭشەش خىزمىتىگە شەھەرلىك (ناھىيىلىك)
پارتكومنىڭ تەشكىلات بۆلۈمى مەسئۇل بولدى. 1989 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ
باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقى، يېزىلىق پارتكوملارنىڭ شۇجىسى، يېزا باشلىقلىرىنى باشقۇرۇش - تەڭشەش
خىزمىتىگە ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ تەشكىلات بۆلۈمى مەسئۇل بولغاندىن تاشقىرى، بۆلۈم (ئىدارە)
باشلىقى دەرىجىلىك، مۇئاۋىن بۆلۈم (ئىدارە) باشلىقى دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش - تەڭشەش
خىزمىتىگە شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى مەسئۇل بولدى، بۆلۈمچە باشلىقى دەرىجىلىك ۋە
ئۇنىڭدىن تۆۋەن كادىرلارنى باشقۇرۇش خىزمىتىگە شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى مەسئۇل بولدى.

1981 - يىلى شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن،
شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق ھۆكۈمىتى تارماقلىرىنىڭ باشلىقىنى شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق
قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى تەيىنلىدى؛ پارتكوم تارمىقىدىكى بۆلۈم، كومىتېت، ئىشخانا رەھبەرلىرىنى
شەھەرلىك (ناھىيىلىك) پارتكوم تەيىنلىدى؛ ھۆكۈمەتنىڭ بۆلۈم، ئىدارىلىرىنىڭ رەھبەرلىرىنى شەھەر-
لىك (ناھىيىلىك) خەلق ھۆكۈمىتى تەيىنلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كارخانىلار، كەسىپى
ئورۇنلاردا كادىر تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، يېزا - بازار كارخانىلىرىدا تاللاپ تەكلىپ
قىلىپ توختام تۈزۈش تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى.

3. كادىرلارنى تەربىيىلەش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەتلەر كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى.
ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەش، خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنى تاللاپ
ئۆستۈرۈش ۋە تەربىيىلەش خىزمىتى ئۈزلۈكسىز ئىشلەندى.

1950 - يىلى يېزا، كەنت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلىپ 33 كادىر تەربىيىلەندى،

ئۇلارنىڭ يەتتىسى يېزا باشلىقى، ئۇچى يېزا باشلىقىنىڭ يارەمچىسى، 14ى كەنت باشلىقى، سەككىزى مەھەللە باشلىقى.

1952 ـ يىلى 96 كادىر تەربىيىلەندى، ئۇلارنىڭ ئىككىسى ناھىيە دەرىجىلىك كادىر، 15ى رايون دەرىجىلىك كادىر، 79 ى ئادەتتىكى كادىر. يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش ئۇچۇن، 129 نەپەر يەر ئىسلاھاتى كادىرى تەربىيىلەندى (بۇ، ناھىيىدىكى ئومۇمىي كادىرنىڭ 52.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى). شۇ يىلى ئون كادىر ئۆستۇرۇلدى.

1953 ـ يىلى يەر ئىسلاھاتى ئاياقلاشقاندىن كېيىن، يەر ئىسلاھاتى كادىرلىرىدىن 37 سى رەسمىي كادىرلىققا ئۆستۇرۇلۇپ، ناھىيە، يېزا كادىرلىرى تولۇقلاندى، ئۇلارنىڭ ئالتىسى رايون دەرىجىلىك كادىر قىلىپ ئۆستۇرۇلدى.

1954 ـ يىلى ئالته كادىر ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى.

1956 ـ يىلى 236 كادىر تەربىيىلەندى، ئۇلاردىن ئالتىسى ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. شۇ يىلى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىدىن 24ى ئۆستۇرۇلدى.

1957 ـ يىلى ناھىيە دەرىجىلىك كادىردىن بىرى بېيجىڭگە، ئادەتتىكى كادىردىن تۆتى ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى.

1983 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغا قەدەر ھەر دەرىجىلىك كادىرلاردىن جەمئىي 2150 ى تەربىيىلەندى، ئۇلارنىڭ 780ى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى، 226سى مەمۇرىي ئىدارە كادىرى، 256سى كەسپىي ئورۇن كادىرى، 122سى كارخانا كادىرى؛ 114 كادىر ئالىي تېخنىكوم سىنىپىدا، 173 كادىر ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپىدا ئوقۇتۇلدى.

4. ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەخسىملىنىش ئەھۋالى

ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن تەقسىمات بويىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) گە كەلگەن ئوقۇغۇچىلاردىن پىداگوگىكا كەسپىدە ئوقۇغانلىرىنى شەھەرلىك (ناھىيىلىك) مائارىپ ئىدارىسى (بۆلۈمى) تەقسىم قىلدى، باشقا كەسىپلەردە ئوقۇغانلارنى شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى كونكرېت ئەھۋالىغا ۋە كەسپىي ئالاھىدىلىكىگە قاراپ كەسپى توغرا كېلىدىغان تارماقلارغا تەقسىم قىلدى. خىزمەتكە قاتناشقانلار بىر يىل پىراكتىكا قىلدى، پراكتىكا ۋاقتى توشقاندىن كېيىن رەسمىيلەشتۈرۈلدى، ئوقۇش تارىخىغا قاراپ بەلگىلەنگەن تەمىناتتىن بەھرىمەن بولدى. بىر قانچە يىلدا ناھىيە بويىچە كۆپەيگەن كادىرلار ئىچىدە ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ نىسبىتى خېلىلا يۇقىرى بولدى، ئادەتتىكى يىللاردا شۇ يىلى كۆپەيگەن كادىرلارنىڭ تەخمىنەن 40—50 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، 1990 ـ يىلى 65 پىرسەنتكە يەتتى.

ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ئاساسىي قاتلامغا يۇزلەندۈرۈش، بىر تۇتاش پىلانلاپ تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئىشلەپچىقىرىش، پەن تەتقىقاتىنىڭ 1 ـ سىپىنى كۆچەيتىش پرىنسىپى بويىچە، نۆۋەتلىق تۇرە دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق، چارۋىچىلىق ساھەلىرىگە يان باسقان ھالدا تەقسىم قىلىندى.

1990ـيىلى شەھەردىكى 4956 كادىر ئىچىدە ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەنلەر 1253، تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەنلەر 2337 بولۇپ، ئومۇمىي كادىرنىڭ 72.44 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

5. ئىقتىساس ئىگىلىرىنى ئالماشتۇرۇش ۋە ئۇلارنى بايقاش

ئىقتىساس ئىگىلىرىنى تەكلىپ قىلىش كورلا شەھىرى 1985 - يىلى ئىلان بېرىش، خەت ئالاقە يېزىش، يىغىنلاردا تەشۋىق قىلىش، ئالدىغا بېرىپ زىيارەت قىلىش قاتارلىق يوللار بىلەن ئىچكىرى-دىن، ئاپتونوم رايون ۋە شەھەر تەۋەسىدىن ئىقتىساس ئىگىلىرىنى تەكلىپ قىلدى. 1987 - يىل 12-ئايغا قەدەر ھەرخىل كەسىپنى تېخنىكا ئىختىساس ئىگىلىرىدىن 62 سى كىرگۈزۈلدى، ئۇلارنىڭ 15ى ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرسىنى، 44ى مەخسۇس كۇرسىنى، ئوچى ئوتتۇرا تېخنىكۇمنى پۈتتۈرگەن.

1988 - يىلى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىدىن بەشى، ئوتتۇرا تېخنىكۇمنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىدىن 15ى قوبۇل قىلىندى. 1989 - يىلى ئالىي تېخنىكۇمنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىدىن 11ى كىرگۈزۈلدى. 1990 - يىلى ئۆز خىراجىتى بىلەن ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ياخشىلىرى تاللىنىپ 53ى قوبۇل قىلىندى، ئۇلار ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى-سى 21؛ پىلان سىرتىدا ئۆز خىراجىتى بىلەن ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلاردىن 119ى تەكلىپ قىلىندى، ئۇلارنىڭ 98ى شەھەر ئىچىگە، 21ى يېزىغا تەقسىم قىلىندى. سىرتتىن كىرگۈزۈلگەن، تەكلىپ قىلىنغانلار بەلگىلىمە بويىچە ئېتىبارلىق تەمىناتلاردىن بەھرىمەن بولدى، جۈملىدىن، تۇراقسىز ئىش ھەققى قوشۇل-دى، نوپۇسى شەھەر ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، پەرزەنتلىرى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى ۋە باشقىلار، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە يەنە 150 يۈەندىن قىشلىق كىيىم - كېچەك يارىمى پۇلى، 300 يۈەندىن ماكانلىشىش پۇلى بېرىلدى.

پەن - تېخنىكا كادىرلىرى ساھەسىدىكى «ئىككىنى جانلاندۇرۇش» ئەھۋالى شەھەرلىك كادىرلار تارمىقى پەن - تېخنىكا كادىرلىرىنى ئىشقا قويۇشتا، «پەن تەتقىقات ئاپپاراتلىرىنى جانلاندۇرۇش، پەن - تېخنىكا خادىملىرىنى جانلاندۇرۇش» تىن ئىبارەت «ئىككىنى جانلاندۇرۇش» سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلدى.

1988 - يىلى شەھەرلىك «ئىككىنى جانلاندۇرۇش» ئىشخانىسى قۇرۇلدى، شۇ يىلى پەن - تېخنىكا باشقۇرۇش خادىملىرى ۋە تېخنىكىلىرىدىن 40 نەچچىسى ئىش ھەققىنى توختىتىپ، ۋەزىپىسىنى ساقلاپ قېلىش، ئىش ھەققىنى توختاتماي، ۋەزىپىسىنى ساقلاپ قېلىش، قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەش قاتارلىق شەكىللەر بىلەن دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار، يېزا - بازار كارخانىلىرى، يېزا، مەيدانلارغا بېرىپ، تېخنىكا ھۆددىگەرلىكى، تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ۋە مۇلازىمەت قىلىش قاتارلىق پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللاندى. 1989 - يىلى «ئىككىنى جانلاندۇرۇش» تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتى، تېخىمۇ كۆپ پەن تېخنىكا خادىملىرى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ 1 - سەپىگە بېرىپ، كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادىنى يۈكسەلدۇرۇشتە ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى جارى قىلدۇردى.

كەسىپى ئۇنۇڭ باھالاش كورلا شەھىرىدە كەسىپى ئۇنۇڭنى باھالاش ۋە كەسىپى ئۇنۇڭ ئىسلاھ قىلىش خىزمىتى يۇقىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى.

بىرىنچى باسقۇچ 1980 - يىلى باشلاندى، شۇ يىلى 7 - ئايدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك تېخنىكا ۋەزىپىسى بويىچە ئۇنۇڭ باھالاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ئەخلاق، قابىلىيەت، ئەقىل، ئىقتىدار، تىرىشچانلىق، نەتىجە قاتارلىق جەھەتلەردىن دەلىلەشكە باھالاش ئېلىپ بېرىش، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار تەكشۈرۈش، ئوبلاست، ئاپتونوم رايونغا يوللاپ بېكىتىش ئارقىلىق 288 كىشىگە كەسىپى ئۇنۇڭ بېرىلدى. (1986 - يىلى تولۇقلاپ بېرىلگەن «تەستىقلاشقا تېگىشلىك»، «بېرىشكە تېگىشلىك» 37 كىشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئۇلار ئىچىدە ئالىي دەرىجىلىك ئۇنۇڭ بېرىلگىنى بىر، ئوتتۇرا

دەرىجىلىك ئۇنۇقان بېرىلگىنى 35، تۆۋەن دەرىجىلىك ئۇنۇقان بېرىلگىنى 133، تېخنىك دەرىجىلىك ئۇنۇقان بېرىلگىنى 119.

ئىككىنچى باسقۇچ 1987-يىل 1-ئايدا باشلاندى. شەھەرلىك ئۇنۇقان ئىسلاھاتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى يۇقىرىنىڭ ئالاقىدار ھۆججىتىگە ۋە شەھەردىكى كەسىپىي سىستېمىلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ، 15 كەسىپىي سىستېما بويىچە ۋەزىپىگە تەينىلەش شەرتلىرىنى باھالاش ھەيئىتى ۋە باھالاش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، ئۇنۇقان ئىسلاھاتىنى قانات يايدۇردى. ئوبلاستلىق ئۇنۇقان ئىسلاھاتى ئىشخانىسى شۇ يىلى كورلا شەھىرىنىڭ كەسىپىي شىتاتى ئۇچۇن جەمئىي 2225 ئۇنۇقان كۆرسەتكۈچى چۈشۈرۈپ بەردى (583 مەمۇرىي، كارخانا كۆرسەتكۈچىنى ئۆزگىچىگە ئالمايدۇ)، بۇنىڭ ئىچىدە يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۇقان بويىچە ۋەزىپىگە تەينىلەش كۆرسەتكۈچى 24، ئوتتۇرا دەرىجىلىكى 395، تۆۋەن دەرىجىلىكى 1806. 1989-يىلىغا كەلگەندە شەھەر بويىچە 111 كەسىپىي ئورۇندىكى 2547 كەسىپىي تېخنىكا خادىمىدىن 2114 نىڭ كەسىپىي تېخنىكا ۋەزىپىسى ئۆتەش سالاھىيىتى تەستىقلاندى ۋە ئېتىراپ قىلىندى، ئۇلار ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىمى 1394، ئايال 1340؛ يۇقىرى دەرىجىلىك ۋەزىپىگە تەستىقلانغىنى 40 (ئاز سانلىق مىللەت خادىم توققۇز، ئايال ئون)، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ۋەزىپىگە تەستىقلانغىنى 515 (ئاز سانلىق مىللەت خادىمى 307، ئايال 297)، تۆۋەن دەرىجىلىك ۋەزىپىگە تەستىقلانغىنى 1559. شەھەر بويىچە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى 22 كارخانا ۋە 41 كوللېكتىپ كارخانىدىكى 2985 كەسىپىي تېخنىكا خادىمىدىن 730 ى كەسىپىي تېخنىكا ۋەزىپە ئۆتەش سالاھىيىتىگە ئېرىشتى (ئۇلار ئىچىدە ئوتتۇرا دەرىجىلىككە ئېرىشكىنى 91، تۆۋەن دەرىجىلىككە ئېرىشكىنى 639). 1990 - يىلى شەھەردىكى كەسىپىي ئورۇن، كارخانىلاردا ئىشلەيدىغان كەسىپىي تېخنىكلارنىڭ 2844ى كەسىپىي تېخنىكا ۋەزىپە ئۆتەش سالاھىيىتىگە ئېرىشتى.

ئۇنۇقان ئىسلاھاتى ئاياقلاشقاندىن كېيىن، كەسىپىي تېخنىكا خادىملىرىنى تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى، خىزمەت ئورنىدا ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغانلارلا كەسىپىي ئۇنۇقانىغا يارىشا تەمىناتتىن بەھرىمەن بولالىدى.

6. مەمۇرىي ۋەزىپە بەلگىلەش ۋە شەرەپ گۇۋاھنامىسى، مېدال تارقىتىش

مەمۇرىي ۋەزىپە بەلگىلەش كورلا شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى 1986 - يىلى ئاپتونوم رايونىنىڭ «پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا ئادەتتىكى مەمۇرىي ۋەزىپە بەلگىلەشكە دائىر ۋاقىتلىق بەلگىلىمە» سىگە ئاساسەن تەكشۈرۈپ، پۈتۈن شەھەردىكى مەمۇرىي، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ شتاتتىكى 3088 كادىرىنىڭ 1281نى ۋەزىپىگە قويدى. ئۇلار ئىچىدە خىزمەت ستاژى 30 يىلدىن ئاشقان، ھازىرقى ۋەزىپىسى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىك بولغان 56 كادىر بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىك تەمىناتتىن بەھرىمەن بولۇشقا بەلگىلەندى؛ خىزمەت ستاژى 30 يىلدىن ئاشقان، ئادەتتىكى كادىرلىق ئورنىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقانلىغىنى ئون يىل بولغان 104 كادىر بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىك تەمىناتتىن بەھرىمەن بولۇشقا بەلگىلەندى؛ خىزمەت ستاژى 25 يىلدىن ئاشقان، كادىرلىق خىزمەت ئورنىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقانلىغىنى ئون يىل بولغان 168 كادىر مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىك تەمىناتتىن بەھرىمەن بولۇشقا بەلگىلەندى؛ يەتتىدە ئۇچ، ئالتىدە تۆت نىسبەت بويىچە بۆلۈم ئەزاسى، يارەمچى، ئىش بېجىرگۈچى قىلىپ بەلگىلەشكە تېگىشلىك 677 كادىردىن 529ى ۋەزىپىگە تەينىلەندى؛ ئىش بېجىرگۈچى قىلىپ بەلگىلەشكە تېگىشلىك 286 كادىرنىڭ 424ى ئىش بېجىرگۈچى قىلىپ بەلگىلەندى. شەھەرگە قاراشلىق كەسىپىي ئورۇنلاردا 2 -

قېتىمدا 237 كادىرلىق مەمۇرىي ۋەزىپىسى بەلگىلەندى. يەنە ـ بازار ئورگانلىرىدىكى 66 كادىرلىق مەمۇرىي ۋەزىپىسى بەلگىلەندى، ئۇلار ئىچىدە بۆلۈم دەرىجىلىككە بەلگىلەنگىنى 19، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىككە بەلگىلەنگىنى سەككىز، بۆلۈم ئەزالىقىغا بەلگىلەنگىنى 24، ئىش بېجىرگۈچىلىككە بەلگىلەنگىنى 15.

شەرەپ گۇۋاھنامىسى تارقىتىش كورلا شەھىرىدە 1985 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن بۇرۇن شىنجاڭدا ئىشلىگىنىگە 30 يىل توشقان كادىر ۋە ئىشچىلارغا 1985 ـ يىلى شەرەپ گۇۋاھنامىسى ۋە مېدال بېرىلدى. شەھەر بويىچە 641 كىشىنىڭ شەرتى توشتى، ئۇلاردىن مەمۇرىي ئورگانلاردا ئىشلەيدىغانلىرى 237 (ئاز سانلىق مىللەت 88، ئايال 43)، كەسپىي ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغانلىرى 159 (ئاز سانلىق مىللەت 113، ئايال 32)، كارخانىلاردا ئىشلەيدىغانلىرى 245 (ئاز سانلىق مىللەت 104، ئايال 62).

7. دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان كادىرلارنى باشقۇرۇش

1986 ـ يىلغا قەدەر رايون دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىقىشىنى شەھەرلىك پارتكومنىڭ تەشكىلات بۆلۈمى، ئادەتتىكى كادىرلارنىڭكىنى شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى تەستىقلاپ كەلگەنىدى. 1986 ـ يىلدىن باشلاپ، دەم ئېلىشقا چىقىدىغان كادىرلارنى تەستىقلاشقا پىشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى، پېنسىيەگە چىقىدىغان كادىرلارنى دەرىجىسى بويىچە تەشكىلات بۆلۈمى ۋە كادىرلار ئىدارىسى تەستىقلايدىغان بولدى.

1990 ـ يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە 129 كادىر دەم ئېلىشقا چىقتى، ئۇلارنىڭ 55ى مەمۇرىي ئورۇن كادىرى، 16 سى كەسپىي ئورۇن كادىرى، 58ى كارخانا كادىرى؛ ئۇلاردىن 120سى ئۆزى تۇرۇۋاتقان جايغا، توققۇزى باشقا يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇلار داۋالىنىش، ماشىنا ئىشلىتىش، تۇرمۇش قاتارلىق جەھەتلەردە بەلگىلىمە بويىچە ئالاھىدە ئېتىبارغا ئېرىشتى.

1990 ـ يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە 290 كادىر پېنسىيەگە چىقتى، ئۇلاردىن ئۆي قېيىنچىلىقى بارلىرىغا ئەملىي قېيىنچىلىقىغا قاراپ ئۆي سېلىش ياردەم پۇلى بېرىلدى، باشقا ئەملىي قېيىنچىلىقى بارلىرىغىمۇ بەلگىلىمە بويىچە مۇۋاپىق ياردەم پۇلى بېرىلدى.

شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ پىشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى ۋە شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى ھەرىلى باھار بايرىمى ۋە قۇربان ھېيت مەزگىلىدە شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى باشچىلىقىدا ھال سوراش ئۇمىكى تەشكىللەپ، دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان پىشقەدەم كادىرلاردىن ھال سوراپ تۇردى. 1987 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغا قەدەر ھەرىلى باھار بايرىمى ھارپىسىدا باھار بايرىمىغا بېغىشلاپ ئەدەبىيات ـ سەنئەت كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ تۇردى. 1987 ـ يىلى باھار بايرىمىلىق ئەدەبىيات ـ سەنئەت كېچىلىكىگە دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان پىشقەدەم كادىرلاردىن 160ى قاتناشتى. كېيىن يىلدىن يىلغا كۆپەيتىپ بارىدى، 1990 ـ يىلغىچە تۆت يىلدا جەمئىي 770 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى.

شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ پىشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى 1988 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغا قەدەر دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان پىشقەدەم كادىرلارنى تۆت قېتىم سىرتتا سەيلە ـ ساياھەتتە، ئېكسكۇرسىيەدە بولۇشقا ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا 207 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. 1988 ـ يىل 7 ـ ئايدا 54 كىشىنى كۈنەس، ئىلى، بۇغدا كۆلى، بەيياڭگو قاتارلىق جايلاردا سەيلە ـ ساياھەتتە بولۇشقا ئۇيۇشتۇردى. 1989 ـ يىل 7، 8 ـ ئايلاردا 86 كىشىنى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قەشقەر، ئاقسۇ ۋە شىمالىي

شىنجاڭدىكى ئىلى، ئۇرۇمچىلەردە سەيلە - سايا‌ھەتتە بولۇشقا ئۈيۈشتۇردى. 1990 - يىل 7 - ئايدا 67 كىشىنى شىمالىي شىنجاڭدا سەيلە - سايا‌ھەتتە بولۇشقا ئۈيۈشتۇردى. 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر تۆت قېتىم ياشانغانلار بىلىق تۇتۇش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، بۇ مۇسابىقىلارغا 217 كىشى قاتناشتى. 1987 - يىل 9 - ئايدىن 12 - ئايغا قەدەر بىر قارار ياشانغانلار ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلدى، ئۆگىنىش مەزمۇنى خۇشخەت يېزىش، رەسىم سىزىش، ياشانغانلار پسىخولوگىيىسى، گۈل ئۆستۈرۈش، ياشانغانلار ساقلىقىنى ساقلاش، تاماق ئېتىش، تەيجىچۈەن گىمناستىكىسى قاتارلىقلارنى ئۆزئىچىگە ئالدى. 1988 - يىل 9 - ئايدىكى چوڭياك بايرىمىدا ياشانغانلار ئۈزۈنغا يۈگرەش، تاغقا چىقىش تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزۈلدى، يۈگرەش ئومۇمىي مۇساپىسى 1100 مېتر بولدى. شۇ يىلى 7 - ئايدا شەھەرلىك پارتكوم پىشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى بىلەن شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى بىرلىكتە بىر قارار ياشانغانلار دېسكو ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى. 1986 - يىلىدىن 1990 - يىلىغا قەدەر، شەھەرلىك پارتكوم پىشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى ماجاك، شاھمات، قارىغا ئېتىش، قارت ئويناش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە كۆپ قېتىم مۇسابىقە ئۆتكۈزدى، ئۇلارغا دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان پىشقەدەر كادىردىن تەخمىنەن 470ى قاتناشتى.

شەھەرلىك ياشانغانلار خىزمىتى كومىتېتى ساغلام ياشانغانلارنى باھالاش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى، ئۇچ كىشى ئۈزۈن ئۆمۈر كۆرۈش چولپىنى بولۇپ باھالاندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە «ياشانغانلارغا ۋاپادار پەرزەنت» ئالتۇن لەۋھە مۇكاپاتى ۋە «قولىدىن ئىش كېلىدىغان ياشانغان كىشى» ئەزىمەت مۇكاپاتى پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. شەھەر بويىچە 15 بالا «ياشانغانلارغا ۋاپادار پەرزەنت» بولۇپ، 18 ياشانغان كىشى «قولىدىن ئىش كېلىدىغان ياشانغان كىشى» بولۇپ باھالاندى.

8. كادىرلار پاراۋانلىقى

پاراۋانلىق پۇلى 1954 - يىلدىن باشلاپ مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلاردىكى ھەربىر كادىر ئۈچۈن ئايدا ئىككى يۈەندىن پاراۋانلىق پۇلى ئاجرىتىلدى، كادىرلار تارمىقى ئۇنىڭ 4.0 يۈەنىنى زاپاس پاراۋانلىق پۇلى قىلدى. پاراۋانلىق پۇلى ئاساسەن كادىرلارنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا، كېسەل ياتقان كادىرلاردىن ھال سوراشقا ھەم ئىدارە يەسلىسى، بالىلار باغچىلىرىغا پار قازان ۋە مەدەنىي مەشغۇلات سايمانلىرىنى ئېلىپ بېرىشكە ئىشلىتىلدى.

ئۆلۈپ كەتكەن ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا تۇرمۇش قېينىچىلىقى يارىدەم پۇلى بېرىش 1951 - يىلدىن باشلاپ ھەر كادىر ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنىڭ تۇرمۇشتا قېينىچىلىققا ئۇچرىغان بىۋاستە تۇغقانلىرى 3 - ئايدىن باشلاپ مەرھۇمنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا بېرىلىدىغان تۇرمۇش قېينىچىلىقى يارىدەم پۇلىنى ئالدى. ئاپتونوم رايون بەلگىلىگەن ئۆلچەم بويىچە 1 - قېتىملىق، 2 - قېتىملىق ئىنچكە ئىنقىلابىي ئۇرۇش مەزگىللىرىدە خىزمەتكە قاتناشقانلارنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ ھەربىرىگە ئايدا 45 يۈەندىن، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە خىزمەتكە قاتناشقانلارنىڭكىگە 40 يۈەندىن، ئازادلىق ئۇرۇش مەزگىلىدە خىزمەتكە قاتناشقانلارنىڭكىگە 35 يۈەندىن، يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن خىزمەتكە قاتناشقانلارنىڭكىگە 32 يۈەندىن يارىدەم پۇلى بېرىلدى؛ شىنجاڭ تەۋەسىدىكى يېزىدا تۇرغانلارنىڭ ھەربىرىنىڭ يارىدەم پۇلى ئايدا ئۈچ يۈەندىن كېمەيتىپ بېرىلدى، ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن قۇربان بولغانلارنىڭكىگە ئون يۈەندىن، ئادەتتىكى ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭكىگە بەش يۈەندىن قوشۇپ بېرىلدى، ۋاپات بولغۇچىنىڭ تۇغقىنى تەنھا ياكى يالغۇز پەرزەنت بولسا بەش يۈەن

ئۆستۈرۈپ بېرىلدى. مەرھۇمنىڭ تۇغقانلىرى ئىچىدە ماڭاش كىرىمى بارلىرىدىن كىرىمى 100 يۈەندىن تۆۋەنلەر بولسا، مەرھۇمنىڭ باشقا تۇغقانلىرىغىلا تۇرمۇش ياردەم پۇلى بېرىلدى؛ 100 يۈەندىن يۇقىرىلار بولسا، ئاشقان قىسمى باشقا تۇغقانلىرىنىڭ تۇرمۇش پۇلى ھېسابىغا كىرگۈزۈلۈپ، يەتمىگەن قىسمى ئۆلچەم بويىچە تولۇقلاپ بېرىلدى. تەكشۈرۈپ تارقىتىش رەسمىيىتىنى شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى بەلگىلىمە بويىچە ئۆتىدى.

نەپىقە پۇلى 1951 ـ يىلى بەلگىلىمە بويىچە، ھۆكۈمەت ئىشىدا قۇربان بولغان، 14 ـ دەرىجىدىن 17 ـ دەرىجىگىچە بولغان (تۆەن دەرىجىلىك) كادىرلارغا 650 يۈەن، كېسەل بىلەن ئۆلگەنلەرگە 550 يۈەن، 18 ـ دەرىجىدىن 20 ـ دەرىجىگىچە بولغان (رايون دەرىجىلىك) كادىرلاردىن ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن قۇربان بولغانلارغا 556 يۈەن، كېسەل بىلەن ئۆلگەنلەرگە 500 يۈەن، 20 ـ دەرىجىدىن تۆۋەن (لېكن، پەي دەرىجىلىك) كادىرلاردىن ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن قۇربان بولغانلارغا 500 يۈەن، كېسەل بىلەن ئۆلگەنلەرگە 400 يۈەن نەپىقە پۇلى بېرىلدى. 1986 ـ يىلى يېڭى ئۆلچەم ئىجرا قىلىنغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن قۇربان بولغان خىزمەتچىلەرگە شۇ كىشىنىڭ ئۆلچەملىك ماڭاشىنىڭ 20 ئايلىقىغا تەڭ نەپىقە پۇلى بېرىلدى، كېسەل بىلەن ئۆلگەنلەرگە ئون ئايلىق ئۆلچەملىك ماڭاشقا تەڭ نەپىقە پۇلى بېرىلدى، لېكىن ئەڭ يۇقىرىسى 3000 يۈەندىن ئاشۇرۇۋېتىلمىدى. ئۆلگۈچىلەرنىڭ دەپنە پۇلى ۋەزىپە دەرىجىسىگە قارىماي بىردەك 400 يۈەندىن بېرىلدى، يەتمىگىنى تولۇقلاپ بېرىلمىدى، ئېشىپ قالغىنى ئۆلگۈچىنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا قالدۇرۇلدى.

قىشلىق ئىسسىنىش پۇلى، ساقلىق ساقلاش پۇلى ۋە شەخسى ئىش بىلەن رۇخسەت سوراش، دەم ئېلىش، كېسەل، تۇغۇت دەم ئېلىشى ياردەم پۇلى ۋە مال باھاسى ياردەم پۇلى دېگەنگە ئوخشاش پاراۋانلىق تۈرلىرىمۇ بار.

Ⅲ باب

ئىش ھەققى

1950 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ كادىرلىرى ئىچىدە ئىككى خىل ئىش ھەققى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى: قىسمىدىن يەرلىككە ئالماشقان كادىرلارغا تەمىنات تۈزۈمى، كونا ھاكىمىيەتتىن قېپ قالغانلار ۋە يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە ناتورال ئىش ھەققى (ئۇنىغا ئوخشاش ماددىي بۇيۇملارنى باھاغا سۈندۇرۇپ ئىش ھەققى ئورنىدا بېرىش) تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1952 ـ يىلى تەمىنات تۈزۈمى ۋە ناتورال ئىش ھەققى تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىش ھەققى ناتۈرسى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى (شۇ يەرنىڭ ئاشلىق، پاختا، رەخت، گۆش قاتارلىق مۇھىم تۈرمۇش بۇيۇملىرىنىڭ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ئورۇنلىرىدا پارچە سېتىلىش باھاسى بويىچە ھېسابلاپ بېرىلدى).

§ 1 . ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ۋە ئىش ئۇنۇمىنىڭ

ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، ئەمگىكىگە قاراپ تەقسىم قىلىشتىن ئىبارەت سوتسىيالىستىك تەقسىمات پىرىنسىپى. مانا گەۋدىلەندۈرۈش ئۇچۇن، ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىككى قېتىم چوڭ ئىسلاھ قىلىندى.

1. 1 ـ قېتىملىق ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتى

1 ـ قېتىملىق ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتى 1956 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ قېتىمقى ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتىدا ئەمگىكىگە قاراپ تەقسىم قىلىش پىرىنسىپىنى يەنىمۇ ئىزچىللاشتۇرۇپ ئەمەلىيلەشتۈرۈش، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش شەرتى ئاستىدا، ئىش ھەققى تۈزۈمى ۋە ئۇلچىمى ئىسلاھ قىلىنىپ، بىرلىككە كەلتۈرۈلۈپ، ئىش ھەققى ناتوغرىسى تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، پۈل ئىش ھەققى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. دۆلەت ئىش ھەققى رايونىنى 11 تۈرگە بۆلدى، ھەر تۈردىكى ئىش ھەققىنىڭ پەرقى 3% بولدى. كورلا ناھىيىسى 11 ـ خىل ئىش ھەققى رايونىغا كىرگەنلىكى ئۇچۇن، تۈرمۇش خىراجىتى قوشۇمچە ھەققى كادىرلارنىڭ 9%، ئىشچىلارنىڭ 15% قىلىندى.

دۆلەت ئورگانلىرىدا ئىش ھەققىنى ئۆستۈرۈش كۆلىمى 6% قىلىنىپ، ناھىيە بويىچە 125 كىشىنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، ئايلىق ئۆسۈش سوممىسى 1199 يۈەنگە يەتتى؛ كارخانىلار، كەسىپىي ئورۇنلاردا ئىش ھەققىنى ئۆستۈرۈش كۆلىمى ئومۇمەن 8% تىن يۇقىرى بولدى.

2. 2 ـ قېتىملىق ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتى

2 ـ قېتىملىق ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتى 1985 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ قېتىمقى ئىش ھەققى تۈزۈمى ئىسلاھاتىدا، ئاساسەن، ئەمگىكىگە قاراپ تەقسىم قىلىش پىرىنسىپى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىزچىل ئىجرا قىلىنىپ، يېڭى ئىش ھەققى تۈزۈمى ئورنىتىلىپ، ئىش ھەققى مۇناسىۋىتى دەسلەپكى قەدەمدە راۋانلاشتۇرۇلۇپ، ئىش ھەققى تۈزۈمىنى بۇندىن كېيىن قەدەممۇ قەدەم مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ئاساس سېلىندى. دۆلەت ئورگانلىرى، مەمۇرىي، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ خىزمەتچىلىرىگە ۋە كەسىپىي تېخنىكا خادىملىرىغە ۋەزىپە ئىش ھەققى ئاساس قىلىنغان قۇرۇلمىلىق ئىش ھەققى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، ئىش ھەققىنىڭ ئوخشاشمىغان فۇنكسىيىسى بويىچە ئىش ھەققى ئاساس ئىش ھەققى، ۋەزىپە ئىش ھەققى، ستاژ قوشۇمچە پۇلى، مۇكاپات پۇلىدىن ئىبارەت تۆت قىسىمغا بۆلۈندى. ئوقۇتقۇچىلار، سېستىرالارغا ستاژ يارىدەم پۇلى يولغا قويۇلدى؛ ئىشچىلارغا ئىش ئورنى (تېخنىكا) ئىش ھەققى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان قۇرۇلمىلىق ئىش ھەققى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئۇ، ئاساس ئىش ھەققى، ئىش ئورنى (تېخنىكا) ئىش ھەققى، ئىشچىلىق ستاژى قوشۇمچە يارىدەم پۇلى ۋە مۇكاپات پۇلىدىن ئىبارەت تۆت قىسىمدىن تەركىپ تاپتى.

1985ـيىلى كورلا شەھىرىدىكى دۆلەتنىڭ مەمۇرىي، كەسىپىي ئورۇنلىرىدىكى خىزمەتچىلەردىن 3929 كىشى 1ـباسقۇچلۇق ئىش ھەققى ئىسلاھاتى دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى، ئۇلار ئىچىدە كادىر 3201، ئىشچى 728. ھەر كىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 18.7 يۈەن قوشۇلدى. سىستېما بويىچە بۆلگەندە، مەمۇرىي ئورۇنلاردا ئىش ھەققى تەڭشەلگەنلەر 1115 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 20 مىڭ 800 يۈەن كۆپەيدى، ھەر كىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 18.7 يۈەن قوشۇلدى؛ كەسىپىي ئورۇنلاردا ئىش ھەققى تەڭشەلگەنلەر 1327 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى

22 مىڭ 600 يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 16.85 يۈەن قوشۇلدى؛ ماۋارىپ سىستېمىسىدا ئىش ھەققى تەڭشەلگەنلەر 1487 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 22 مىڭ 800 يۈەن كۆپەيدى. ھەر كىشىنىڭ ماۋاشىغا ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 95.18 يۈەن قوشۇلدى.

كورلا شەھىرىدە كارخانىلارنىڭ ئىش ھەققى ئىسلاھاتى 1985 - يىلى باشلىنىپ 1056 كىشىنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، بۇنىڭ ئىچىدە تۇراقسىز ماۋاشتىن بەھرىمەن بولغان كادىر 31، زىيالىيلارغا بېرىلمىغان قوشۇمچە ياردەم پۇلىدىن بەھرىمەن بولغان كادىر 32. ئىش ھەققى تۆۋەنرەك كارخانىلاردا ماۋاش تەڭشەش جەريانىدا، تۆت كارخانىدا ئىش ھەققى تەڭشىلىپ، 82 كىشىنىڭ ئىش ھەققى ئۆستۈرۈلدى. ئايلىق كۆپەيگەن ئىش ھەققى سوممىسى 236.32 يۈەن بولدى. 1986 - يىلى نۆۋەتلىق ھالدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدا ھەم شەھەرگە قاراشلىق ئومۇمخەلق مۇلۇكچە-لىكىدىكى 22 كارخانىدا ئىش ھەققى ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ ئىسلاھاتقا قاتناشقان ئىشچى - خىزمەتچى 2278 بولۇپ، ئايلىق ماۋاش سوممىسى 57 مىڭ 800 يۈەن كۆپەيدى، ھەر كىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 25.38 يۈەن قوشۇلدى. شۇ يىلى شەھەرگە قاراشلىق 17 كوللېكتىپ كارخانىدا 164 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى ئىسلاھ قىلىندى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 4111 يۈەن كۆپەيدى، ھەر كىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 25.07 يۈەن قوشۇلدى.

1987-يىلى شەھەرگە قاراشلىق ئۇچ كارخانىدا ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇراقسىز ئىش ھەققى بېرىم دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، يەنە ئۇلاردىن ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ياخشىلانغان ئىككى كارخانىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە بېرىم دەرىجە ماۋاش قوشۇپ بېرىلدى، ئىش ھەققى دەرىجىسى ئۆسكەنلەر 84 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 2.607 يۈەن كۆپەيدى؛ بۇندىن باشقا شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى 25 كارخانىدىكى 2539 ئىشچى-خىزمەتچىنىڭ ئۆسكەن ئىش ھەققى تارقىتىپ بېرىلدى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 5339.7 يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1.2 يۈەن قوشۇلدى. شۇ يىلى 8-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ، شەھەرگە قاراشلىق 25 كارخانىدىكى 2906 ئىشچى-خىزمەتچىنىڭ تۇرمۇش قوشۇمچە ياردەم پۇلى ئۆستۈرۈلدى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 23 مىڭ 300 يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن سەككىز يۈەن قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، 17 كوللېكتىپ كارخانىدا ئىشلەۋاتقان 184 ئىشچى-خىزمەتچىنىڭ قوشۇمچە ياردەم پۇلى تەڭشىلىپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 1525 يۈەن كۆپەيدى، ھەر كىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 8.28 يۈەن قوشۇلدى. شۇ يىلنىڭ بېشىدا شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى يەتتە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانى (فېرمىسى) دىكى 1719 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى ئىش ئورنى ئىش ھەققى كاتېگورىيىسىگە سېلىندى ۋە تۇراقسىز ئىش ھەققى ئۆستۈرۈلدى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 42 مىڭ 900 يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 24.96 يۈەن قوشۇلدى. ئىشلەۋاتقان 117 ئىشچى - خىزمەتچى ئىش ھەققىنىڭ كەم قالغان قىسمى تولۇقلاپ بېرىلدى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى4805.91يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 41.6 يۈەن قوشۇلدى.

1988 - يىلى خام چوتقا كىرگۈزۈلگەن ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى 38 كارخانىنى ھۆددىگە بېرىش خىزمىتى تاماملاندى، ئۇلار خام چوتقا كىرگۈزۈلگەن ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئومۇمىي كارخانىنىڭ 86.36 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە سەككىز كارخانا ئىجارىگە بېرىلدى، يەتتە كارخانىدا ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە چېتىلدى، 23 كارخانىدا ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنى ھۆددىگە بېرىش يولغا قويۇلدى. 19 كوللېكتىپ كارخانا ھۆددىگە بېرىلدى. ئىش ھەققى تەقسىماتىدا تۇراقسىز ئىش ھەققى، نورمىلىق ئىش ھەققى، ئىش بېشىغا بېرىلمىغان ئىش ھەققى قاتارلىق كۆپ

خىل ئىش ھەققى شەكلى يولغا قويۇلدى.

1989 ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلاردىكى 78 تېخنىكىنىك ئۇنۇۋان ئىش ھەققى ئەملىيلەشتۈ. رۇپ بېرىلدى، ئۇلار ئىچىدە ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىك 17، ياردەمچى تېخنىك 24، ئادەتتىكى تېخنىك 37، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 82.953 يۈەن كۆپەيدى. شۇ يىلى ئىككى كارخانىدىكى 118 كىشىنىك ئىش ھەققى نورمال ئۆستى، شۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 98.1414 يۈەن كۆپەيدى.

1990 ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىلاردا 2241 ئىشچى ـ خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى مۇناسىۋىتى راۋانلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 28 مىڭ 400 يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 12.67 يۈەن قوشۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1985 ـ يىلدىن بۇيان زاۋۇت باشلىقى، جىڭىلىلارنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىسىنى 3% داىىرىسىدە ئۆستۈرۈش جەريانىدا جەمئىي 494 كىشىنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىسى ئۆستۈرۈلدى، ئۇلاردىن بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلگەنلەر 213، يېرىم دەرىجە ئۆستۈرۈلگەنلەر 281، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 6381 يۈەن كۆپەيدى. بۇندىن باشقا شەھەرگە قاراشلىق 2998 ئىشچى ـ خىزمەتچىنىڭ تۇراقسىز ئىش ھەققى مۇقىم ئىش ھەققىگە ئۆزگەرتىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 47 مىڭ 100 يۈەن كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى ـ خىزمەتچى 2700 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 42 مىڭ 500 يۈەن كۆپەيدى؛ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى ـ خىزمەتچى 298 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 4546 يۈەن كۆپەيدى. شۇ يىلى دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان 567 ئىشچى ـ خىزمەتچىنىڭ تۇرمۇش تەمىناتى ئۆستۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 10 مىڭ 800 يۈەن كۆپەيدى، ئۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 545 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 14 مىڭ يۈەن كۆپەيدى؛ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلار-نىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 22 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 373 يۈەن كۆپەيدى. 1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلىغا قەدەر شەھەرگە قاراشلىق 1054 يېڭى ئىشچى رەسمىيلەشتۈرۈلۈپ ئۇلارنىڭ ئىش ھەققى بېكىتىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 15 مىڭ 600 يۈەن كۆپەيدى.

§ 2 . ئىش ھەققى تەڭشەش

1. 1952 ـ يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

1952ـيىلى كورلا ناھىيىسىدە مەۋرىي كېڭەش ئېلان قىلغان يېڭى ئىش ھەققى ئۇلچىمى ۋە قوشۇمچە ياردەم پۇل ئۇلچىمى بويىچە، بىرلىككە كەلگەن «ئىش ھەققى ناتۇرىسى» ئىش ھەققى ئۇلچىمىنى ھېسابلاش بىرلىكى قىلىندى. تەمىنات تۇزۇمى تەمىناتىدىن بەھرىمەن بولۇپ كەلگەنلەرگە ئورگانلارنىڭ 29 دەرىجە-لىك ئىش ھەققى ئۇلچىمى ۋە قوشۇمچە ياردەم پۇل ئۇلچىمى ئىجرا قىلىندى، تېخنىكلارغا سەككىز خىل ۋاقىتلىق ئىش ھەققى ئىجرا قىلىندى، ئىشچىلارغا سەككىز دەرىجىلىك ئىش ھەققى تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. ناھىيە بويىچە جەمئىي 192 كىشى (ھاكىم دەرىجىلىك كادىرلار بۇنىڭ سىرتىدا) نىڭ ناتۇرال ئىش ھەققى ناتۇرىسىغا سۇندۇرۇلدى. تەڭشەشتىن ئىلگىرىكى ئىش ھەققى ناتۇرىسىنىڭ سانى 17 مىڭ 163، ھەركىشىنىڭ ئايلىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى ناتۇرىسى 39.89 ئىدى؛ تەڭشەلگەندىن كېيىن ئىش ھەققى ناتۇرىسىنىڭ سانى 22 مىڭ 283كە، ھەركىشىنىڭ ئايلىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى ناتۇرىسى

118.66 گە يەتتى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 29.27 ناتۇرا قوشۇلدى.

2. 1959 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

بۇ قېتىم ئىش ھەققى دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈشتە، ئاساسەن، ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى سانائەت-قاتناش، ئاساسىي قۇرۇلۇش، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق، سودا، مەدەنىيەت، مائارىپ، ساھىيە، شەھەر جامائەت ئىشلىرى، پۇل مۇئامىلىسى ئورۇنلىرى، دۆلەت ئورگانلىرى، خەلق تەشكىلاتلىرىنىڭ 1958-يىلدىن بۇرۇن خىزمەتكە كىرگەن ئىشچى-خىزمەتچىلىرى نىشان قىلىندى. 1958-يىلدىن كېيىن قوبۇل قىلىنغانلارنىڭ دەرىجىسى ئۆستۈرۈلمىدى، ئۇلارنىڭ ھازىرقى ئىش ھەققى تۆۋەنرەك بولۇپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇڭاپىق بولمىغانلىقىدىن ئىبارەت گەۋدىلىك مەسىلىلىرىلا ھەل قىلىنىپ بېرىلدى. ئىش ھەققى تەڭشەلگەندىن كېيىن ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى ئۆسۈش كۆلىمى30%، مەمۇرىي باشقۇرۇش خادىملىرى، تېخنىكلار ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى ئۆسۈش كۆلىمى10%، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق، سودا سىستېمىسىدىكىلەرنىڭ ئىش ھەققى ئۆسۈش كۆلىمى5%، باشقىلارنىڭ ئىش ھەققى ئۆسۈش كۆلىمى 2%—1% بولۇپ، بىر دەرىجىلا ئۆستۈرۈلدى.

3. 1963 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

1963 - يىل 8 - ئايدىن باشلاپ ئىشچىلارنىڭ ۋە 18 - دەرىجىدىن تۆۋەن كادىرلارنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، ئۆسۈش كۆلىمى 40% بولدى. 1963 - يىلى ناھىيە بويىچە 875 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى ئۆستى، يىللىق ئىش ھەققى سوممىسى 29 مىڭ 300 يۈەن كۆپەيدى.

4. 1971 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

تەڭشەش دائىرىسى 1957 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان 3 - دەرىجىلىك ئىشچىلار، 1960 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان 2 - دەرىجىلىك ئىشچىلار، 1966 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان 1 - دەرىجىلىك ئىشچىلار ۋە 1 - دەرىجىلىك ئىشچىدىن تۆۋەن ئىشچىلار ھەم خىزمەتكە قاتناشقان يىلى ئىش ھەققى دەرىجىسى يۇقىرىقى ئىشچىلارنىڭكىگە ئوخشاش بولغان خىزمەتچىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. ئومۇمەن ھەممىسىنىڭ ئىش ھەققى بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، ئالاھىدە تۆۋەن بولۇپ قالغانلىرىنىڭ ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈلدى. ناھىيە بويىچە ئىش ھەققى دەرىجىسى ئۆسكەنلەر 923 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 9977.84 يۈەن كۆپەيدى، ھەركىشىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 10.87 يۈەن قوشۇلدى.

5. 1977 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

بۇ قېتىمقى تەڭشەشتە، ئىشلەپ كېلىۋاتقىنىغا ئۇزۇن بولغان، ئىش ھەققى تۆۋەنرەك ئىشچى - خىزمەتچىلەر مۇھىم نۇقتا قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئورگانلىرى، كەسىپي ئورۇنلاردا تەڭشەش

دائىرىسى 1971 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان 1 ـ دەرىجىلىك ئىشچىلار، 1966ـيىل-نىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان 2ـدەرىجىلىك ئىشچىلار ۋە ئىش ھەققى دەرىجىسى ئوخشىشىپ كېتىدىغان خىزمەتچىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى، ئۇلاردىن ئىپادىسى ياخشى، ھىر قەدەر ياخشىلارنىڭ ئىش ھەققى بىر دەك تەڭشەلدى. بۇندىن باشقا، 1971ـيىلنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان ئىشچى-خىزمەتچىلەر (17ـدەرىجىلىك ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ئىش ھەققى شۇلارنىڭكىگە تەڭ باشقا كادىرلار بۇنىڭ سىرتىدا) دىن 40 پىرسەنتىنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى. ئىش ھەققى تەڭشەش دائىرىسىگە كىرمەيدىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەردىن 1971ـيىلنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقانلىرىنىڭ ئۇلچەملىك ئىش ھەققى 41 يۈەندىن كەم بولسا، 41 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى. 1966ـيىلنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقانلىرىنىڭ ئۇلچەملىك ئىش ھەققى46يۈەندىن تۆۋەن بولسا، 46 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى. لېكىن ھەركىشىگە ئايدا قوشۇلغان ئىش ھەققى ئەڭ كۆپ بولغاندا بەش يۈەندىن ئاشۇرۇۋېتىلمىدى. بۇ قېتىمقى تەڭشەشكە، ناھىيە بويىچە3692 ئىشچى-خىزمەتچى قاتناشتى، ئۇلاردىن 898نىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى جەمئىي5947.75 يۈەن كۆپەيدى.

6. 1978 ـ يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

بۇ قېتىمقى ئىش ھەققى تەڭشەشتە، 1977 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىكى تىزىمدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر سانى — 3692 ئادەم ئاساسىي سان قىلىندى، 2232 ئىشچى ـ خىزمەتچى (1972 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن كېيىن خىزمەتكە قاتناشقان ۋە مەۋرىي دەرىجىسى 17 ـ دەرىجىدىن يۇقىرى بولغان كادىرلار ھەم دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدىكى گۇڭ باھالاپ، پۇڭ خاتىرىلەش يولغا قويۇلغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر) ئىش ھەققى تەڭشەش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلمىدى، ئىش ھەققى تەڭشەش دائىرىسىگە 1460 كىشى كىرگۈزۈلدى، ئەمەلىيەتتە 806 ئىشچى ـ خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 5820.31 يۈەن كۆپەيدى.

7. 1979 ـ يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

1979 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر سانى ئىچىدىكى 1978 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان مۇقىم ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر (ئىش ھەققى ئېلىپ ئوقۇۋاتقان رەسمىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) ۋە پىلان ئىچىدىكى ۋاقىتلىق ئىشچىلار تۆپ سان قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ 40 پىرسەنتىنىڭ دەرىجىسى ئۆستۈرۈلدى. ئۆستۈرۈش شەرتى جەھەتتە «ئەمگەك پوزىتسىيىسى، تېخنىكىسىنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكى، تۆھپىسىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىگى» تەكشۈرۈش، باھالاشنىڭ قائىدىسى ئۇلچەملىك قىلىندى. ناھىيە بويىچە ئەمەلىيەتتە 773 كىشىنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىسى ئۆستۈرۈلدى، بۇ ئاساسىي سانىنىڭ 46.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئۇلار ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىك كادىر ئۇچ، رايون دەرىجىلىك كادىر 56، ئادەتتىكى كادىر 510، ئىشچى 204، ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىدىن 434 كىشىنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، بۇ ئىش ھەققى دەرىجىسى ئۆستۈرۈلگەنلەرنىڭ 1.56 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئىش ھەققى دەرىجىسى ئۆستۈرۈلگەنلەرنىڭ ئايلىق ساپ كۆپەيگەن ئىش ھەققى سوممىسى 5619.45 يۈەن بولدى.

8. 1981 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

كورلا ناھىيىسىدە بۇ قېتىمقى ئىش ھەققى تەڭشەشكە ماۋارىپ، سەھىيە سىستېمىلىرىلا قاتناشتى. 1981 - يىل 9 - ئاينىڭ ئاخىرىدا بۇ ئىككى سىستېمىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 712 بولۇپ، ئۇلاردىن 1978 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان 631 ى ئىش ھەققى تەڭشەش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى، ئەمەلىيەتتە، 627 سىنىڭ دەرىجىسى ئۆستۈرۈلدى، شۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى جەمئىي 5816.06 يۈەن كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە ماۋارىپ سىستېمىسىدىكى دەرىجىسى ئۆستۈرۈلگەنلەر 518 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 4783.71 يۈەن كۆپەيدى؛ سەھىيە سىستېمىسىدىكى دەرىجىسى ئۆستۈرۈلگەنلەر 113 بولۇپ، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 1032.35 يۈەن كۆپەيدى.

9. 1982 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

كورلا ناھىيىسىدە مەدەنىيەت - ماۋارىپ، سەھىيە، تەنتەربىيە سىستېمىلىرىدىكى 733 كىشىنىڭ ئىش ھەققى ئومۇميۈزلۈك بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، ئۇلاردىن 238 نىڭ ئىش ھەققى ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈلدى.

10. 1983 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

شەھەر بويىچە ئىش ھەققى تەڭشەش دائىرىسىگە كىرىدىغان 35 ئورۇندىكى 646 كىشىنىڭ ئىش ھەققى بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، ئۇلار ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىك كادىر 17، رايون دەرىجىلىك كادىر 61، ئادەتتىكى كادىر 488، ئىشچى 80؛ ئىش ھەققى ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈلگەنلىرى 158، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 7982 يۈەن كۆپەيدى. بۇندىن باشقا 120 ج خ ساقچىسى ۋە كادىرنىڭ ئىش ھەققى بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، 15 نىڭ ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈلدى. بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 2419.04 يۈەن كۆپەيدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى يەنە 159 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى ئۆزگەرتىپ بېكىتىلدى.

11. 1986 - 1988 - يىلغىچە ئىش ھەققى تەڭشەش

1986 - يىلى شەھەر بويىچە 82 كىشىنىڭ ۋەزىپە ئىش ھەققى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 5.1028 يۈەن كۆپەيدى؛ 1511 كىشىنىڭ ئىش ھەققى بىر تۇتاش بەلگىلىمە بويىچە بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 15 مىڭ 800 يۈەن كۆپەيدى.

1987 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ شەھەر بويىچە 4738 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ تۇرمۇش قوشۇمچە يارداىم پۇلى 15% تىن 26% كە ئۆستۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى جەمئىي 44 مىڭ 300 يۈەن كۆپەيدى.

1988 - يىلى شەھەر بويىچە 1931 ماۋارىپ خادىملىرىنىڭ ئۇلچەملىك ئىش ھەققى 10% ئۆستۈرۈلدى. شەھەر بويىچە دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان 27 كىشىنىڭ تۇرمۇش يارداىم پۇلى كۆپەيتىپ بېرىلدى.

12. 1989 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

بۇ قېتىمقى ئىش ھەققى تەڭشەشتە، ئاساسەن، ئوتتۇرا ياشلىق كەسپىي تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ئىش ھەققى تۆۋەنرەك بولۇپ قېلىش مەسىلىسى ھەل قىلىندى، 956 پەن - تېخنىكا خادىمىنىڭ ئىش ھەققى ئۆستۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 10 مىڭ 400 يۈەن كۆپەيدى، بۇندىن باشقا يەنە 753 نەپەر ھەرخىل كەسپىي تېخنىكا خادىمى (ئالىي، ئوتتۇرا، تۆۋەن دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) نىڭ ئونۋان ئىش ھەققى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 19 مىڭ 600 يۈەن كۆپەيدى. دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ قوشۇمچە يارداەم پۇلى (مۇكاپات ئىش ھەققى) يەتتە يۈەندىن 22.5 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى. شەھەر بويىچە زىيالىيلارغا بېرىلىدىغان قوشۇمچە يارداەم پۇلىدىن بەھرىمەن بولۇپ كەلگەن 201 كادىر دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىنمۇ زىيالىيلارغا بېرىلىدىغان قوشۇمچە يارداەم پۇلىدىن ۋە گېزىت - كىتاپ پۇلىدىن داۋاملىق بەھرىمەن بولدى، بۇنىڭ بىلەن ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 4315 يۈەن كۆپەيدى.

13. 1990 - يىلدىكى ئىش ھەققى تەڭشەش

شەھەر بويىچە 5182 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى ئومۇمىيۈزلۈك تەڭشەلدى. ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 50 مىڭ 900 يۈەن كۆپەيدى؛ 4172 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىش ھەققى ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 41 مىڭ 900 يۈەن كۆپەيدى.

بۇندىن باشقا 405 كىشىنىڭ تۇراقسىز ئىش ھەققى مۇقىم ئىش ھەققىگە ئۆزگەرتىلدى، ئايلىق ئىش ھەققى سوممىسى 6247.45 يۈەن كۆپەيدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە قىسمەن يىللاردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانى ۋە ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى

جەدۋەل: 9 - 8

يىللار	ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانى	يىللىق ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانى	يىللار	ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرا چە ئىش ھەققى (يۈەن)	يىللىق ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرا چە ئىش ھەققى (يۈەن)
1959	2 414	89.94	4 293	1975	372.58	221.88	516.84
1961	3 991	178	5 139	1979	446	273.85	532.89
1962	2 451	138.10	7 507	1980	563.44	504.40	671.91
1967	2 704	119.35	8 379	1985	441.38	918.88	1 096.65
1971	3 900	143.92	10 265	1990	369.03	2 249.08	2 191.02

3 § . مۇكاپات ئىش ھەققى

1958 ـ يىلدىن باشلاپ كارخانىلاردا بىر قىسىم كىشىلەرگە مۇكاپات تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. 1959ـيىلى يىل ئاخىرىدا بىر قېتىملا مۇكاپات بېرىش يولغا قويۇلدى. 1963 ـ يىلى كارخانىلار، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ئۇنۇمىرسال مۇكاپات تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە مۇكاپاتلاش تۇزۇمى «شىۋجىڭجۇيىنىڭ نەرسىسى» دەپ قارىلىپ، ئىجرا قىلىش توختىتىپ قويۇلدى.

1978 ـ يىلى مۇكاپاتلاش تۇزۇمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرىدا ۋە مەدەنىيەت ـ ماارىپ، سەھىيە، پەن تەتقىقات ئورۇنلىرىدا مالىيە خام چوتى ھۆددىگەرلىكىدە ئارتۇق كىرىم قىلىنغان ۋە تېجەپ قىلىنغان سوممىغا قاراپ مۇكاپات پۇلى ئۆلچىمىنى بەلگىلەش چارىسى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى، ئادەتتە ئايلىق ئوتتۇرىچە ئاساسىي ئىش ھەققى ھەركىشىنىڭ يىللىق مۇكاپات پۇلى ئۆلچىمى قىلىندى.

1988 ـ يىلى دۆلەت ئورگانلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار ھەم مالىيىدىن خىراجىتى تولۇق بېرىلمىدىغان كەسپىي ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق مۇكاپات ئىش ھەققى بىر ئايلىق ئوتتۇرىچە ئاساسىي ئىش ھەققىدىن بىر يېرىم ئايلىق ئاساسىي ئىش ھەققىگە ئۆستۈرۈلدى، مۇكاپات ئىش ھەققىنىڭ ئۆلچىمى ھەركىشىگە ئايدا 22.5 يۈەن قىلىندى. 1990 ـ يىلى مۇكاپات ئىش ھەققى ئۆلچىمى 22.5 يۈەندىن 25 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى.

ئوننچی قسسم

ئامانلىق ساقلاش، ئەدلىيە

I باب

ئامانلىق ساقلاش

§ 1 . ئاپپاراتلار

1. چىك سۇلالىسى ۋە مىنگو دەۋرلىرىدىكى ئامانلىقنى ساقلاش ئاپپاراتلىرى

چىك سۇلالىسىنىڭ جياچىڭ 15 ـ يىلى (1810 ـ يىلى) كورلىدا بىر مۇداپىئە بېگى قويۇلغان، جەمئىيەت ئامانلىقنى ساقلاش ئۈچۈن 16 چېرىك قويۇلغان.

چىك سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇ 10 ـ يىلى (1884 ـ يىلى) كورلا شەھىرىدە سەييارە ساقچى ئىدارىسى تەسىس قىلىنغان.

مىنگونىڭ 1 ـ يىلى (1912 ـ يىلى) كورلا شەھەر ـ بازارلىق تەكشۈرۈش ئورنى تەسىس قىلىنغان، تەكشۈرۈش ئورنىغا بىر مۇدىر قويۇلغان.

مىنگونىڭ 24 ـ يىلى (1935 ـ يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى قارىمىقىدا ئامانلىقنى ساقلاش بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. كېيىنكى يىلى ئامانلىقنى ساقلاش بۆلۈمچىسى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ، بىر ئىدارە باشلىقى قويۇلدى، بىردىن مۇپەتتىش، كاتىپ، نوپۇس باشقۇرغۇچى، چارلىغۇچىلار ئەمەلدارى، تەرجىمان ۋە ئىككى چارلىغۇچىلار باشلىقى، توققۇز چارلىغۇچى ساقچى قويۇلدى.

مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى كورلا ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلىپ، بىر ئىدارە باشلىقى، ئىككى مۇپەتتىش، بىر نوپۇس باشقۇر-

غۇچى، ئىككى نوپۇس تىزىملىغۇچى ۋە بىردىن بوغالتىر، ئىدارە خادىمى، ئىستاتىستىكىچى، شۇنداقلا ئىككى چارلىغۇچىلار باشلىقى، سەككىز چارلىغۇچى ساقچى قويۇلدى؛ باشئەگىمدە ساقچى بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، بىر بۆلۈم باشلىقى قويۇلدى. مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) باشئەگىم ساقچى بۆلۈمى باشئەگىم ساقچى بۆلۈمچىسىگە ئۆزگەرتىلدى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىغا بىردىن ئىدارە باشلىقى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، نوپۇس باشقۇرغۇچى، بۆلۈم باشلىقى، ئىدارە خادىمى، مۇپەتتىش، بوغالتىر، تەرجىمان، ئىستاتىستىكىچى ۋە تۆت نوپۇس تىزىملىغۇچى، تۆت ساقچى باشلىقى، 21 ساقچى قويۇلدى.

2. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى ئامانلىقنى ساقلاش ئاپپاراتلىرى

1949 - يىل 9 - ئايدا شىنجاڭ تىنچلىق يولىدىن ئازاد بولغاندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ ساقچى ئورگانلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش ۋە ئۆزگەرتىش ئاساسىدا، خەلق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرى قۇرۇلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى.

ناھىيىلىك، شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى 1950 - يىل 5 - ئايدا قۇرۇلدى. شۇ چاغدا ئىدارىدە بىر ئىدارە باشلىقى، 60 كادىر، ساقچى بارئىدى. ئىدارە قارمىقىدا كاتىبات بۆلۈمچىسى، ئامانلىقنى ساقلاش بۆلۈمچىسى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئەترىتى تەسىس قىلىندى. 1951 - يىلى يەنە بىر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى قويۇلدى. 1952 - يىل 2 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ قاماقخانىسى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1953 - يىلى بىر سىياسىي يېتەكچى كۆپەيتىلدى (ئۇ 1956 - يىلى سىياسىي خىزمەت يارەمچىسى دەپ؛ 1962 - يىلى سىياسىي تەربىيىچى دەپ ئاتالدى)، ئىدارە قارمىقىدا ئۈچ بۆلۈمچە، بىر ئىشخانا، بىر قاماقخانا تەسىس قىلىندى. 1959- يىلى ناھىيىلىك پارتكوم سىياسىي - قانۇن بۆلۈمى قۇرۇلدى. ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى ۋە سوت مەھكىمىسى بىرلىشىپ خىزمەت بېجىردى. 1962 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم سىياسىي - قانۇن بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ ھەرقايسى بۆلۈمچە ۋە ئىشخانىلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، 1967 - يىل 3 - ئايدا ج خ ئورگانلىرى ھەربىي ئىدارە قىلىنىپ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۇچلەر بۆلۈمىنىڭ ج خ ئىدارىسىنى ھەربىي ئىدارە قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1973- يىلى ھەربىي ئىدارە قىلىش ئاخىرلىشىپ، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا كاتىبات بۆلۈمچىسى، سىياسىي قوغداش بۆلۈمچىسى، ئامانلىقنى ساقلاش بۆلۈمچىسى، دەسلەپكى سوت بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. 1983 - يىلىغا كەلگەندە ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىدا يەتتە بۆلۈمچە، بىر ئىشخانا، بىر قاماقخانا تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭ قارمىقىدا تۆت ساقچىخانا ۋە قاتناش ئەترىتى يولىدىن ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى قۇرۇلدى.

1979 - يىل 10 - ئايدا شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى قۇرۇلدى. ئىدارە باشلىقى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، تەربىيىچى، مۇئاۋىن تەربىيىچى تەسىس قىلىندى، ئىدارە قارمىقىدا يەتتە بۆلۈمچە، ئۈچ ئەترەت، 10 ساقچىخانا تەسىس قىلىندى، پۈتۈن ئىدارە بويىچە كادىر - ساقچى 107 گە يەتتى. 1984-يىلى شەھەر يولىدىن ناھىيە بىرلەشتۈرۈلۈپ، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1987 - يىلى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ قارمىقىدا سەككىز بۆلۈم، ئىككى ئەترەت، 19

ساقچىخانا تەسىس قىلىندى.

ج خ ساقچىخانلىرى 1950 ـ يىلى رايون مەھكىمىلىرىگە بىرىدىن جامائەت خەۋپسىزلىكى يارىدەمـ چىسى سەپلەنگەندى. 1960 ـ يىلى تاشدەن ساقچىخانىسى قۇرۇلدى. 1961 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى بازار ساقچىخانىسى قۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ساقچىخانا ئورگىنى بىر مەھەل تارقىتىۋېتىلدى. 1971 ـ يىلى بازار ساقچىخانىسى بىلەن تاشدەن ساقچىخانىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، يېڭىدىن ئايرۇدرۇم ساقچىخانىسى قۇرۇلدى. ھەرقايسى ساقچىخانىلارغا سوجاق، يېتەكچى ۋە كادىر ـ ساقچى بولۇپ ئوچتىن يەتتىگەچە ئادەم سەپلەندى. 1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ بازار، تاشدەن، ئايرۇدرۇم ساقچىخانىلىرى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1983 ـ يىلى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى قارىمىقىدا شائخۇ، قوشئېرىق، ئاۋات، پۇخۇي ساقچىخانىلىرى قۇرۇلدى.

1979 ـ يىل 12 ـ ئايدا شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى قارىمىقىدا تاشدەن، ئىتتىپاق، كورلا، يېڭىشەر، چارباغ، تېكىچى، يېڭىشەھەر ساقچىخانىلىرى قۇرۇلدى. 1984 ـ يىلى شەھەر بىلەن ناھىيە بىرلەشتۈرۈلـ گەندە ئەسلىدىكى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى قارىمىقىدىكى ھەرقايسى ساقچىخانىلار شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1987 ـ يىلى ئەسلىدىكى كورلا ساقچىخانىسىنىڭ نامى «ئىتتىپاق» ساقچىخانىسى، ئەسلىدىكى «ئىتتىپاق» ساقچىخانىسىنىڭ نامى «تەڭرىتاغ» ساقچىخانىسى قىلىپ ئۆزـ گەرتىلدى، يېڭىدىن سايباغ ساقچىخانىسى قۇرۇلدى.

2 § . ئامانلىقنى باشقۇرۇش

1. ئامانلىقنى باشقۇرۇش تەشكىلاتلىرى

1952 ـ يىلى ج خ ئورگانلىرىنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقنى ساقلىشىغا يارىدەم بېرىش ئۇچۇن شەھەرـ لىك ئىدارىلەر، كوچا ـ مەھەللىلەردە ۋە ھەرقايسى يېزىلاردا ئارقا ـ ئارقىدىن ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئەتلىرى قۇرۇلدى. ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتىگە مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر ۋە بىر قانچىدىن ئەزا قويۇلدى، ئۇلار ئاھالە تەرىپىدىن سايلاش ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلدى. ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى قارىمىقىدا ئامانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىلىرى تەسىس قىلىندى، ناھىيە بويىچە جەمئىي 16 ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى، 43 ئامانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئامانلىقنى ساقلىغۇچى 296 گە يەتتى. 1964 ـ يىلىغا كەلگەندە ئاساسىي قاتلامدىكى ئامانلىقنى ساقلاش تەشكىلى كۆچەيتىلدى، ناھىيە بويىچە ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى 22 گە، ئامانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسى 108 گە، ئامانلىقنى ساقلىغۇچى 607 گە يەتتى. 1985 ـ يىلىغا كەلگەندە كورلا شەھىرىدە ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى 284 كە، ئامانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسى 450 كە، ئامانلىقنى ساقلىغۇچى 1460 قا يەتتى. 1987 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا «ئاممۇ مۇداپىئە كۆرۈش» فاكتورى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ساقچىخانىلار جەمئىي 16 بىرلەشمە مۇداپىئە ئەترىتى (گۇرۇپپىسى) قۇردى، ئۇنىڭ ئەزاسى 113 گە يەتتى، شەھەر بويىچە ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى (گۇرۇپپىسى) 238 گە، ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتىـ نىڭ ئەزاسى 2080 گە يەتتى.

2. جەمئىيەت تەرتىپىنى باشقۇرۇش

چاك سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 19 - يىلى (1839 - يىلى) 7 - ئايدا چاك سۇلالىسى ئوردىسى ئېنىق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ شىنجاڭدا ئەشە ۋە ئەپيۇننى چەكلىدى. 9 - ئايدا كورلىنىڭ دۇڭشەن دېگەن بېرىدە ئەپيۇن تېرىغانلاردىن دۇڭ مېڭشۇن قاتارلىق يەتتە جىنايەتچى قولغا چۈشتى. لېكىن ئۇلار يول ئۈستىدە قېچىپ كەتكەچكە، كورلا مۇداپىئە بېگى جاۋ جۇڭمىڭ، شەھەر مۇداپىئە يىگىتلىك ھۇجۇمچىسى چاك كۇن بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشتا قاتتىق بولمىغان، دەپ ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاندى ۋە جازا مەھكىمىسىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇلدى. لېكىن ئۇزاق ئۆتمەي، كورلىنىڭ ھاكىمبېگى تومىڭ ھېلىقى جىنايەتچىلەردىن ئۈچىنى تۇتتى.

مىنگو دەۋرىدە ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى قىمار ئويناش، ئوغرىلىق قىلىش، ئەشە - ئەپيۇن چېكىش، ئۇرۇشۇشقا ئوخشاش ساقچى تەرتىپىگە خىلاپ دېلولارنى بىر تەرەپ قىلغاندا پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ قاچتى - سوقتى قىلاتتى.

1950 - يىلدىن كېيىن خەلق ھۆكۈمىتى جەمئىيەت تەرتىپىنى ج خ تارماقلىرى ئارقىلىق تەرتىپكە سېلىپ، ئەشە - ئەپيۇن چېكىش، قىمار ئويناش، پاھىشۋازلىقنى چەكلەشنى قانات يايدۇردى ھەمدە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش، جىنايى ئىشلار جىنايەتلىرىگە زەربە بېرىش ئارقىلىق جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاپ كەلدى. 1950 - يىلى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى ئاممىغا تەسىرى چوڭراق بولغان 24 ئوغرىلىق دېلوسىنى رازۋېت قىلىپ ئاشكارىلاپ چىقتى، نەتىجىدە جىنايەتچىلەر ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشكە ئۆزىتىپ بېرىلدى ياكى رەجىمغا ئېلىندى. 1951 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش توغرىسىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، «پۇختا، دەل، قاتتىق بولۇش» تىن ئىبارەت ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش فاكىجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، 36 دۇشمەن ئىشپىيونى ۋە ئەكسىلئىنقىلابچى قولغا ئېلىندى، 14 كىشى رەجىمغا ئېلىندى. شۇ يىلى ناھىيە بويىچە ئامانلىقنى ساقلاشقا دائىر دېلودىن 187سى يۈز بەردى، ئۇنىڭدىن 181 ى (زەھەرلىك چېكىملىككە دائىرى 32، ئوغرىلىققا دائىرى 56، باشقىلىرى 93) پاش قىلىنىپ، شۇ دېلولارغا چېتىشلىق 207 جىنايەتچى قولغا چۈشتى، ئۇنىڭ ئىچىدە سوت مەھكىمىسىگە يوللىنىپ قانۇن بويىچە قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغىنى 36، تۇتۇپ تۇرۇپ ئەمگەككە سېلىنغىنى 80. 1956 - يىلى ئاممىۋى خاراكتېرلىك «تۇتتىن مۇداپىئەلىنىش» (ئىشپىيونلاردىن مۇداپىئەلىنىش، ئوغرىلىقتىن مۇداپىئەلىنىش، ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش، زەھەرزدىن مۇداپىئەلىنىش) تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلىپ، كوپىراتىپ ئەزالىرى ۋەتەننى سۆيۈپ كوپىراتىپنى (يېزا ئىگىلىك كوپىراتىپىنى) يۆلەش ئەھدىنامىسى تۈزۈشكە ھەرىكەتلەندۈرۈلدى؛ ئامانلىقنى ساقلاش تەشكىلاتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، قوغداش خىزمىتىدىكى باشلامچىلىق رولى جارى قىلدۇرۇلدى. 1959 - يىلى ناھىيە بويىچە يۈز بەرگەن ئامانلىقنى ساقلاشقا دائىر دېلو 28 بولۇپ، ھەممىسى پاش قىلىندى، پاش قىلىش نىسبىتى 100% بولدى. 1977 - يىلى «زەربە بېرىش بىلەن ئالدىنى ئېلىشنى بىرلەشتۇرۇش، ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش» فاكىجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، بىر يىل ئىچىدە ئامانلىقنى ساقلاش بويىچە 750 كىشى قاتناشقان 18 قارار خەتەرلىك ئۇنسۇرلارنى ئىدارە قىلىش كۇرسى ئېچىلدى، تەربىيە بېرىش ئارقىلىق ئۆگىنىشكە قاتناشقانلار 50 تىن ئوشۇق جىنايى ئىشلار دېلوسىنى يېپ ئۇچى بىلەن تەمىنلىدى. 1982 - يىلى ياشلار - ئۆسمۈرلەرنىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ جىنايەت ئۆتكۈزۈش نىسبىتىنىڭ ئۆرلەپ كېتىش ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ج خ ئورۇنلىرى ھەرقايسى تارماقلارغا يارەملىشىپ 237 يارەم بېرىش-تەربىيىلەش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ چىقتى، 343 نەپەر يارەم

بېرىش ـ تەربىيىلەش ئوبيېكتىنى ئەملىيلەشتۈرۈپ، 24 قارار تەربىيىلەش كۈرسى ئېچىپ، 289 ئادەم (قېتىم) نى تەربىيىگە ئىگەقىلدى. 1983 ـ 1985 ـ يىلغىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلۇپ، 542 جىنايەتچى تۇتۇلدى، 23 جىنايەتچىلەر گۇرۇھى پاچاقلاپ تاشلاندى، پۇلغا سۈندۈرغاندا 17 مىڭ 198 يۈەنلىك هارام مال قولغا چۈشۈرۈلدى. 1987 ـ 1990ـ يىلغىچە ئوغرىلىقنى ئاساس قىلغان ھەرخىل جىنايى ئىشلار دېلولىرىدىن 2268ى پاش قىلىندى، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەرىيلى دېلونىڭ پاش قىلىنىشى 65% تىن يۇقىرى بولدى؛ ئامانلىقنى ساقلاشقا دائىر دېلودىن 2004ى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئامانلىقنى ساقلاش بويىچە 3779 كىشىگە چارە كۆرۈلدى؛ قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرگە ياردەم ۋە تەربىيە بېرىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى، ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 339 كىشى ياردەم بېرىش ـ تەربىيە بېرىش ئوبيېكتى قىلىندى، 232 ياردەم بېرىش، تەربىيە بېرىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ياردەم بېرىش ـ تەربىيە بېرىش ئىشىغا 527 كىشى ئاتلاندۇرۇلدى.

3. خەتەرلىك بۇيۇملارنى باشقۇرۇش

1951 ـ يىلى يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ قورال ـ ياراغ باشقۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلدى. ناھىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئورگانلاردا ھۆكۈمەتنىڭ ۋە شەخسىنىڭ بولۇپ جەمئىي 22 تاپانچا بارلىقى ئېنىقلاندى، كېيىن ئۇنىڭدىن 18ى ئېلىپ يۇرۇشكە تەستىقلىنىپ، قالغىنى مۇسادىرە قىلىنىپ ساقلاپ قويۇلدى. خەلق ئىچىدىكى مىلتىقلار تىزىملانغاندىن كېيىن گۇۋاھنامە تارقىتىپ بېرىلدى؛ پومپىشچىك، زومىگەرلەرنىڭ قارا مىلتىق ۋە پولات مىلتىقلىرى بىردەك مۇسادىرە قىلىندى؛ كەمبەغەل دېھقان، ئوتتۇرا دېھقان، باي دېھقانلارنىڭ ھەرخىل مىلتىق ـ تاپانچىلىرىمۇ مۇسادىرە قىلىندى. شۇ يىلى يىل ئاخىرىغا قەدەر 19 مىلتىق، 67 قارا مىلتىق، 19 ماۋزىر، 235 پاي ئوق، ئىككى قىلىچ مۇسادىرە قىلىندى.

1954 ـ يىلى قارا شەھەر ژالىي مەھكىمىسى ج خ باشقارمىسىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق، ئىشلەپچىقىرىشنى قوغداش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان قارا مىلتىقلار ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى؛ كورلا ناھىيىسىدىكى ھەرخىل مىلتىقلارنىڭ ھەممىسى تىزىملىنىپ، ئارخىپ تۇرغۇزۇپ باشقۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە خەتەرلىك بۇيۇملارنى باشقۇرۇش خىزمىتى نامدا بار، ئەملىدە يوق بولۇپ قالدى.

1983 ـ يىلى ج خ مىنىستىرلىكى، ئاپتونوم رايونلۇق ج خ نازارىتى ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق ج خ ئىدارىسىنىڭ جىددى ئۇقتۇرۇشنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، جەمئىيەتكە تارقىلىپ كەتكەن قورال ـ ياراق، ئوق ـ دورا، پارتلاتقۇچ بۇيۇملار ۋە باشقا قاتتىللىق بۇيۇملىرىنى يىغىش خىزمىتى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئېنىقلاش خىزمىتى 2 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا باشلاندى، 1985 ـ يىلىغىچە 64 مىڭ 845.5 كىلوگرام مىلتىق دورىسى، 88 مىڭ 488 كاپسۇل، 13 مىڭ 474 مېتر پىلتە، 350 پاي ھەرخىل ئوق، 141 خەنجەر، ئوچ قىرغۇچ، بەش شتىنك، بىر ئوۋ مىلتىقى، سەككىز قارا مىلتىق يىغىلدى.

1987 ـ يىلى «ئاكتىپ ئالدىنى ئېلىش، قاتتىق باشقۇرۇش، بىخەتەرلىككە كاپالەتلىك قىلىش» فاكتورىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، قورال ـ ياراغلارنى قاتتىق باشقۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، ئىشلەپچىقىرىدىغان، ساقلايدىغان، توشۇيدىغان، ساتىدىغان ئورۇنلارغا قارىتا گۇۋاھنامە ئارقىلىق باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى؛ پارتلىتىش بۇيۇملىرىنى ئىشلىتىدىغان ئورۇنلار ۋە مىلتىق

دوربىسى ئامبارلىرى قەرەللىك تۇردە تەرتىپكە سېلىنىپ، پارتلىتىش بۇيۇملىرىنى ئىشلىتىش بەلگىلىمىسى- دىكى تەلەپلەرگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان تۆت ئورۇن ىىكار قىلىندى، بەلگىلىمىگە خىلاپلىق قىلغان 37 كىشىگە چارە كۆرۈلدى، ئۇنىڭ ئىچىدە 13 كىشى قاماپ قويۇپ تۇرۇلدى، 24 كىشىگە جەرىمانە قويۇلدى؛ جەمئىيەتكە تارقىلىپ كەتكەن پارتلىتىش بۇيۇملىرى ئېنىقلىنىپ، 1954 كىلوگرام مىلتىق دوربىسى، 231 كاپسۇل، 406 مېتر پىلتە، قانۇنسىز ئىشلەنگەن بەش سانداق پوچاڭزا يېغىۋېلىندى؛ ئىككى قارار پارتلاتقۇچىلار كۇرسى ئېچىلىپ، 48 كىشى تەربىيىلەندى، بۇلاردىن ئىمتىھاندا لاياقەتلىك بولغانلارغا گۇۋاھنامە تارقىتىپ بېرىلدى.

4. تۆت خىل ئۇنسۇرلارنى نازارەت ئاستىدا ئۆزگەرتىش

1954 ـ يىلى تۆت خىل ئۇنسۇر (پومبىشچىك، باي دېھقان، ئەكسىلئىنقىلابچى، بۇزۇق ئۇنسۇر) دىن ئونى (بىكتۇەن سىستېمىسىدىكىلەر بۇنىڭ سىرتىدا) نازارەت قىلىندى، بۇ، ناھىيە بويىچە ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 0.33 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىدە قانۇنسىز پومبىشچىك سەككىز، زومىگەر بىر، ئەكسىيەتچىل پارتىيە ـ گۇرۇھنىڭ تايانچىسى بىر. يىل ئاخىرىدا ئاممىنىڭ ئىنكاسى يېغىلىپ يەككە ماتېرىيال قىلىپ تۇرغۇزۇلۇپ باھالاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى، ئاندىن كېيىن نازارەت ئاستىدىكىلەر نازارەت قىلىشنى ىىكار قىلىش، نازارەت قىلىش ۋاقتى توشقانلارنى بوشىتىش، نازارەت قىلىش مۇددىتىنى قىسقارتىش يوللىرى بىلەن بىر تەرەپ قىلىندى.

1958 ـ يىلى 55 نەپەر تۆت خىل ئۇنسۇر بۆلەكلەر بويىچە يېغىپ تەربىيىلەندى، ئۇلارغا سوتسىيالىستىك ئىستىقبال تەربىيىسى بېرىلىپ، قانۇنغا رىئايە قىلىش ئەھدىنامىسى يېڭىۋاشتىن تۇزۇلۇپ، ئۇلارنىڭ مەۋقەسىنى ئۆزگەرتىپ، تېزراق ئۆز كۇچىگە تايىنىپ تېرىكچىلىك قىلىدىغان ئەمگەكچىلەردىن بولۇپ ئۆزگىرىشىگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىلدى.

1960 ـ يىلى نازارەت قىلىپ ئۆزگەرتىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئاممىۋى يېغىن ئارقىلىق، تۆت خىل ئۇنسۇرلار ئاممىنىڭ نازارەت قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى ھەمدە دوكلات قىلىپ تۇرۇش، قەرەللىك باھالاپ تەنبىھ بېرىپ تۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلدى.

1964 ـ 1965 ـ يىللاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە بىرلەشتۇرۇلۇپ، لەنگەر، قوشۇپ- ىرىق، چارباغ قاتارلىق بەش گۇنشىدىكى تۆت خىل ئۇنسۇرلار ئۇستىدە ئەتراپلىق باھالاش ئېلىپ بېرىلدى.

1965 ـ يىلى ناھىيە بويىچە تۆت خىل ئۇنسۇردىن 259ى بولۇپ، تۆت خىل ئۇنسۇرلارنى نازارەت قىلىپ ئۆزگەرتىدىغان تەشكىلات 220گە، ئادەم 926 گە يەتتى.

1979 ـ يىلى ئامما ناھىيە بويىچە 238 نەپەر تۆت خىل ئۇنسۇرنى باھالاپ چىقىشقا ھەرىكەتلەندۇ- رۇلدى، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق خاتا «قالپاق» كەيدۇرۇلۇپ قالغان 13 كىشىنىڭ مەسلىسى تۈزىتىلدى، بەش كىشىنىڭ مەسلىسى ئاقلاندى، ئۆزگىرىپ ياخشى بولغان 202 كىشىنىڭ «قالپىقى» ئېلىپ تاشلاندى.

1980 ـ يىلى ئاممىنىڭ باھالىشى، ئىدارىسىنىڭ مەلۇم قىلىشى، ناھىيىلىك ج خ ئورگىنىنىڭ تەكشۈرۈپ قاراپ چىقىشى، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق، ناھىيە بويىچە قېلىپ قالغان 18 نەپەر تۆت خىل ئۇنسۇردىن يەتتىسىنىڭ مەسلىسى ئاقلاندى، قالغان ھەممىسىنىڭ «قالپىقى» ئېلىپ تاشلاندى.

3 § . نوپۇس باشقۇرۇش

1. باشقۇرۇش ئاپپاراتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزا نوپۇسىنى خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى قوشۇمچە باشقۇردى، شەھەر - بازار نوپۇسىنى ج خ ئورگىنى باشقۇردى.

1956 - يىلدىن كېيىن شەھەر - يېزا نوپۇسىنى پۈتۈنلەي ج خ ئىدارىسى باشقۇردى. ھەرقايسى يېزا (گۈڭشې) لاردا نوپۇس خىزمىتىنى نوپۇس تىزىملىغۇچى باشقۇردى؛ ساقچىخانا تەسىس قىلىنغان جايلاردا نوپۇس خىزمىتىنى ساقچىخانىلار باشقۇردى؛ كەنت (چوڭ ئەترەت) لەردە نوپۇس خىزمىتىنى ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى ياكى بوغالتىر قوشۇمچە باشقۇرۇپ تۇردى.

1979 - يىلدىن كېيىن ناھىيىلىك، شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىدا نوپۇس ئىشلىرى بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىنىپ، ناھىيە ۋە شەھەرلىك نوپۇس خىزمىتى بىر تۇتاش باشقۇرۇلدى، ساقچىخانىلار ئۆزلىرىگە قاراشلىق دائىرىدىكى نوپۇس خىزمىتىنى باشقۇردى.

1984 - يىلى ناھىيىلىك، شەھەرلىك ج خ ئىدارىلىرى بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن، شەھەرلىك نوپۇس باشقۇرۇش خىزمىتىنى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ نوپۇس ئىشلىرى بۆلۈمچىسى بىر تۇتاش باشقۇردى.

2. نوپۇس تىزىملاش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ناھىيىنىڭ نوپۇس ئەھۋالىنى ئىگىلەش ئۈچۈن، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى «نوپۇسنى تىزىملاش ۋە دەرۋازىلارغا نومۇر تاقاش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى، رايون ۋە يېزا مەھكىمىسى ھەم دېھقانلار جەمئىيىتى تەشكىلى ئارقىلىق نوپۇس تەكشۈرۈپ ۋە تىزىملاپ، دەرۋازا نومۇرى ۋە ئۆي ئىگىسىنىڭ ئىسىم - فامىلە تاختىسىنى ئىشلەپ تارقاتتى.

1956 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق نوپۇس ئىشلىرى يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، «نوپۇسنىڭ ئۆزگىرىشىنى ۋە تۇغۇلۇش، ئۆلۈش ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىش تۈزۈمىنىڭ تەپسىلىي قائىدىسى» تۈزۈپ چىقىلدى.

1958 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ج خ نازارىتى، خەلق ئىشلىرى نازارىتى ۋە ئەمگەك نازارىتىنىڭ قەتئىي تەدبىر قوللىنىپ ئاققۇنلارنى تېز ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، نوپۇسى يوق ئاققۇنلار تەكشۈرۈپ چىقىلىپ، ئۇلارنى ۋاقتىلىق نوپۇسقا ئېلىش، گۇمانلىق كىشىلەرنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش تەلەپ قىلىندى.

1980 - يىلى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى شەھەرگە قاراشلىق ئۈچ گۈڭشېنىڭ نوپۇسىنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ، ئائىلىمۇ ئائىلە نوپۇس كۆتىكىنى تۈزۈپ چىقىپ، بىر قىسىم گۈڭشې دېھقان ئائىلىلىرىگە نوپۇس دەپتىرى تارقىتىپ بەردى.

1982 - يىلى مەملىكەت بويىچە 3 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، ج خ مىنىستىرلىكى ئاچقان شەھەر ساقچىخانىلىرى ئاساسىي قاتلام خىزمەت يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاش-

تۇرۇلدى، نوپۇسنى تەرتىپكە سېلىش قانات يايدۇرۇلۇپ، نوپۇس باشقۇرۇش كۆچەيتىلىپ، شەھەر رايونىدىكى دائىملىق ئائىلىلەرگە دەرۋازا نومۇرى ئورنىتىپ بېرىلدى.

1984 ـ يىلى نوپۇسى يوق خادىملارنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، شەھەردىكى 200 دىن ئوشۇق ئىش كۆتىرىگە ئېلىش ئەترىتى، خۇمدان، تاش مەيدانىدىكى نوپۇسى يوق خادىملارنىڭ ئەھۋالى تەكشۈرۈلدى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى 304 كىشى ئالاقە ئۈچۈن تەكشۈرۈلگەندە، قانۇنغا خلاپلىق قىلغان جىنايەتچىلەردىن ئالتىسى بايقالدى. ھەرقايسى ساقچىخانىلار نوپۇس تىزىملاش تۈزۈمىنى چىڭىتىپ، نوپۇس كارتۇچكىسىنى ئورناتتى.

3. ۋاقىتلىق تۇرغۇچىلار نوپۇسىنى باشقۇرۇش

1985 ـ 1987 ـ يىلغىچە ۋاقىتلىق تۇرغۇچىلار ھەر پەسلىدە بىر قېتىم تىزىملاندى، قىسقا ۋاقىت يېتىپ تۇرغۇچىلار يىلدا بىر قېتىم تىزىملاندى. نوپۇس باشقۇرۇش ئارقىلىق نۇقتىلىق نوپۇسلارنى باشقۇرۇش پائال قانات يايدۇرۇلدى. تەكشۈرۈپ ئەھۋال ئىگىلەش ئارقىلىق 709 نۇقتىلىق نوپۇسنىڭ ئەھۋالى ئېنىقلاندى، ئۇنىڭ ئىچىدە ياردەم بېرىش ـ تەربىيىلەش ئوبيېكتى قىلىنغىنى 112 كىشى.

1990 ـ يىلى 4 ـ قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ نوپۇس تەرتىپكە سېلىندى، شەھەر بويىچە 246 مىڭ 982 نوپۇس بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە دائىملىق نوپۇس 255 مىڭ 776 ئىكەن، 21 مىڭ 206 كىشى ئائىلىسىدىن ئايرىلىپ تۇرىدىكەن. بىر يىل ئىچىدە كۆچۈپ كەلگەن كىشى 1522گە يەتكەن، ئۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئاھالىسى 517، شەھەر ئاھالىسى 789، يېزا نوپۇسىدىن غەيرى يېزا نوپۇسىغا ئۆتكەنلەر 216 ئىكەن.

§ 4 . قاتناشنى باشقۇرۇش

1. باشقۇرۇش ئاپپاراتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە قاتناش تەرتىپىنى كورلا ناھىيىلىك چ خ ئىدارىسى ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمچىسى باشقۇردى. 1959 ـ يىلى ناھىيىلىك پارتكوم سىياسىي قانۇن بۆلۈمىنىڭ ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمى قاتناش باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. 1962 ـ يىلدىن كېيىن، قاتناش باشقۇرۇشقا يەنىلا ناھىيىلىك چ خ ئىدارىسى ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمچىسى مەسئۇل بولدى.

1979 ـ يىلى شەھەر قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەرنىڭ قاتناشنى باشقۇرۇش خىزمىتىگە شەھەرلىك چ خ ئىدارىسى قاتناش ئەترىتى مەسئۇل بولدى. 1987 ـ يىل 7 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق قاتناشنى نازارەت قىلىش ـ باشقۇرۇش ئورنى قارىمىقىدىكى كورلا قاتناشنى نازارەت قىلىش ـ باشقۇرۇش پونكىتى شەھەرلىك چ خ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، شەھەرلىك چ خ ئىدارىسى قاتناش ساقچىسى چوڭ ئەترىتى دەپ ئاتالدى، ئۇ، پۈتۈن شەھەرنىڭ قاتنىشىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى.

2. قاتناش باشقۇرۇشنى يولغا قويۇش

50 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا شەھەر رايونىنىڭ كوچىلىرىدا قاتنايدىغان ماشىنا ـ ھارۋا ۋە پىيادىلەر

ناھايىتى ئاز بولغاچقا، قاتناش تەرتىپىدە مەسىلە گەۋدىلىك ئەمەس ئىدى. ئۇ چاغلاردا قاتناشقا قۇماندانلىق قىلىش سۈپىلىرى يوق ئىدى، پەقەت بازار كۈنلىرى بازارغا كېلىدىغانلار كۆپەيسە كەتكەن چاغلاردىلا ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمچىسى چىقارغان بىر نەچچە كادىر ۋە ساقچى كوچىلاردا ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يۈرۈپ قاتناش تەرتىپىنى ساقلايتتى. ۋاقىتلىق يايمىچىلىق بازىرىنى تەرتىپكە سالاتتى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا، شەھەر ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتى ۋە شەھەر ئاھالىسىنىڭ كۆپەيىشىگە ئەگىشىپ كوچا - كويلاردا قاتنايدىغان ھارۋا - ماشىنا ۋە پىيادىلەر تېز ئېشىپ، قاتناش ۋەقەلىرى كۆپەيىپ كەتتى.

1980 - يىلى شەھەر بويىچە 169 قېتىم قاتناش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، 26 كىشى ئۆلدى، 62 كىشى ئېغىر، 63 كىشى يېنىك يارىدار بولدى، بىۋاستە ئىقتىسادىي زىيان 41 مىڭ 920 يۈەنگە يەتتى.

1981 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە قاتناش ساقچىسى ئەترىتى قاتناش تەدبىرلىرىنى پائال ياخشىلىدى، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ شەھەرگە كىرىشىنى چەكلەپ، قاتناش قائىدىسىنى ئاكتىپ تەشۋىق قىلىپ، قاتناش تەرتىپىنى تەرتىپكە سېلىپ، قائىدىگە خىلاپ قىلمىشلارنى ئەستايىدىل تۇزەتتى؛ شەھەر رايونىدىكى سەككىز كارخانا ئورنىدىكى مەخسۇس كىشىلەرنى قاتناش ساقچىسى ئەترىتىگە يارەملىشىپ قاتناش بىخەتەرلىكىنى بىرلىكتە تەكشۈرۈشكە تەشكىللەپ، قاتناش ۋەقەلىرىنىڭ يۈز بېرىشىنى ئۈنۈملۈك تۇرده ئازايتتى.

1985 - يىلى قاتناش ساقچىسى ئەترىتى قاتناش قائىدىسىگە خىلاپ ئىشتىن 12 مىڭ 576 ئادەم (قېتىم) نى تۇزەتتى، 5390 ئادەم (قېتىم) گە چارە كۆردى، بۇنىڭ ئىچىدە 600 ئادەمگە ئاگاھلاندۇرۇش بەردى، 4781 ئادەمگە جەرىمانە قويدى، توققۇز ئادەمگە مەمۇرىي جەھەتتىن قامالاپ قويۇش چارىسى كۆردى؛ بىر يىل ئىچىدە 71 قېتىم قاتناش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، 15 ئادەم ئۆلدى، 37 ئادەم يارىدار بولدى، ئىقتىسادىي زىيان 7390 يۈەن بولۇپ، 1980 - يىلدىكىدىن كۆپ تۇرغانلىدى.

1989 - يىلى 125 مىڭ 700 ماشىنا (قېتىم) تەكشۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە قائىدىگە خىلاپلىق قىلغىنى 38 مىڭ 700 ماشىنا (قېتىم). قاتناش قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلغانلار ئىچىدە تەنقىدىي تەربىيە بېرىلگىنى 18 مىڭ 800 ئادەم (قېتىم)، چارە كۆرۈلگىنى 39 مىڭ 900 ئادەم (قېتىم)، قائىدىگە خىلاپلىق قىلغانلارغا قويۇلغان جەرىمانە 197 مىڭ 900 يۈەن. بىر يىل ئىچىدە 148 قېتىم قاتناش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، 23 ئادەم ئۆلدى، 73 ئادەم يارىدار بولدى، پۈلغا سۇندۇرغاندا 364 مىڭ 700 يۈەن زىيان بولدى.

§ 5 . ئوت ئۆچۈرۈشنى باشقۇرۇش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ئوت ئۆچۈرۈش خىزمىتىنى كورلا شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمچىسى قوشۇمچە باشقۇرۇپ كەلگەنىدى، 1979 - يىلدىن كېيىن شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ ئوت ئۆچۈرۈش بۆلۈمچىسى، ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى پۈتۈن شەھەرنىڭ ئوت ئۆچۈرۈش خىزمىتىنى باشقۇردى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە ئوت ئۆچۈرۈش ئەسۋاب - ئۈسكۈنىلىرى قىس بولغاچقا، پائال تۇرده ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئوت ئۆچۈرۈش تەشكىلى تەرەققىي قىلدۇرۇلۇپ، سالامەتلىكى ياخشى ۋە ئوت ئۆچۈرۈش تەجرىبىسى بار ئامما ئوت ئۆچۈرۈش تەشكىلىگە قاتناشتۇرۇلدى، ئاددى ئوت ئۆچۈرۈش ئەسۋاب - ئۈسكۈنىلىرىنى ئۆزلىرى تەييارلىدى، ئوت ئۆچۈرۈش مەشقىنى قانات يايدۇرۇشقا ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى كادىر ئەۋەتىپ يېتەكچىلىك قىلدى.

1962 ـ يىلدىن 1964 ـ يىلغىچە ئوت ئۆچۈرۈش ـ بىخەتەرلىكنى باشقۇرۇش تۈزۈمى، ئوت ئۆچۈرۈش ساۋاتلىرىنى تەشۋىق قىلىش ۋە ئۇ ھەقتە تەربىيە بېرىش تۈزۈمى بەرپا قىلىنىپ، پۈتكۈل جەمئىيەت ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلۈپ ئوتتىن، سۇدىن، باندىتلاردىن، ئوغرىلاردىن مۇداپىئە كۈرۈش تەربىيەسى ئېلىپ بېرىلدى ۋە كادىر، ئاممىا بىخەتەرلىكنى ئارىلاپ يۈرۈپ تەكشۈرۈشكە ئۈيۇشتۇرۇلدى.

1979 ـ يىلى ئوت ئۆچۈرۈش ئەسۋاب ـ ئۈسكۈنىلىرى سېتىۋېلىنىپ سەپلەپ بېرىلدى، 21 سىگنال ئۈسكۈنىسى ئورنىتىلدى.

1983 ـ 1984 ـ يىللىرى ئوتتىن مۇداپىئە كۈرۈش مەركەز قىلىنغان ھالدا «ئوتتىن مۇداپىئە كۈرۈش» بويىچە بىخەتەرلىكنى تەكشۈرۈش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، شەھەر بويىچە مۇھىم نۇقتا قىلىنىپ بەلگىلەنگەن 38 ئوت ئۆچۈرۈش ئورنى بىخەتەرلىك بويىچە دائىم تەكشۈرۈپ تۇرۇلدى، ئوتتىن مۇداپىئە كۈرۈش ئارخىپى تۈرغۇزۇلدى، مەسىلە كۈرۈلگەن ئورۇنلار بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا تۈزىتىشكە بۇيرۇلدى.

6 § . دەسلەپكى سوت قىلىش، قاماش

1. دەسلەپكى سوت قىلىش

50 — 70 ـ يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، دەسلەپكى سوت خىزمىتى كورلا ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمچىسى تەرىپىدىن باشقۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن 1973 ـ يىلى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىدا، 1979 ـ يىلى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىدا دەسلەپكى سوت بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىنىپ، دەسلەپكى سوت خىزمىتى باشقۇرۇلدى.

50 — 60ـ يىللاردا جەمئىيەتتە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، ئىچكى قىسىمدا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش، گۇڭشېنى تەرتىپكە سېلىش ۋە سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى داۋامىدا، ج خ ئىدارىسى تەپتىش مەھكىمىسى ۋە سوت مەھكىمىسىگە ماسلىشىپ نەق جىنايەتچىلەرنى ۋە ھەرىكەت داۋامىدا دەل ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلىش زۆرۈر بولغان جىنايەتچىلەرنى سوت قىلىپ تۇردى. تۇتۇلغان جىنايەتچىلەر 24 سائەت ئىچىدە دەسلەپكى سوراققا تارتىلدى، «سوراققا تارتىش گۇۋاھنامىسى» كەستۇرۇلگەندىن كېيىن ئىككى كىشى بىرلىكتە سوراق قىلدى، سوراق ۋاقتىدا خاتىرە يېزىلدى ۋە خاتىرە جىنايەتچىگە نەق مەيداندا ئوقۇپ بېرىلدى، خاتىرىگە سوراق قىلغۇچىلارمۇ، جىنايەتچىمۇ ئىمزا ياكى قول قويدى، دېلو ئىككى ئاي ئىچىدە بىر تەرەپ قىلىندى.

1960 ـ يىللىق دەسلەپكى سوت خىزمىتىدە جىنايى پاكىتلارنىڭ ئەھمىيلەشتۈرۈلۈشى ئېنىق، پۈختا بولغانلىقتىن ئەرز قىلىنغان 29 جىنايەتچىنىڭ سوت مەھكىمىسىدە سوت قىلىنىپ كېسىلگىنى 100% بولدى.

1979 ـ يىلى «پاكىتنى ئاساس، قانۇننى ئۆلچەم قىلىش» پىرىنسىپى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، دەسلەپكى سوت خىزمىتىدە يەل ئاخىرىدا بېسىلىپ قالغان دېلو بولماسلىق ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

1983 ـ يىلى جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىلگەندە، دەسلەپكى سوت خىزمىتىدە «قاتتىق بولۇش، تېز بولۇش» فاكتورى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، دەسلەپكى سوتتا 181 كىشىگە چېتىلىدىغان 127 دېلو قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، بۇنىڭدىن 145 كىشى قولغا ئېلىندى، 36 كىشى ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەشكە ئەۋەتىپ بېرىلدى.

1985 ـ يىلى قاماقخانىغا قاماپ قويۇلغان جىنايەتچىلەرگە قارىتا سىياسىي ھۆجۇم قوزغىتىلىپ، قېلىپ قالغان جىنايەتچىلەر قېزىپ چىقىرىلدى ۋە 21 يىپ ئۆچى پاش قىلىندى، ھۆلاردىن 12 سى تەكشۈرۈپ ئەملىيلەشتۈرۈلدى.

1987 ـ 1988 ـ يىللاردا 385 كىشىگە چېتىلىدىغان 251 دېلو قوبۇل قىلىنىپ، دەسلەپكى سوت قىلىندى. ھۈنىڭدىن 241 كىشى قولغا ئېلىشقا يوللانغانىدى، 219 كىشىنى قولغا ئېلىش تەستىقلاندى.

1990 ـ يىلى 335 كىشىگە چېتىلىدىغان 196 دېلو قوبۇل قىلىنىپ دەسلەپكى سوت قىلىندى، ھۈنىڭدىن 235 كىشى قولغا ئېلىشقا يوللانغانىدى، 233 كىشىنى قولغا ئېلىش تەستىقلاندى، قولغا ئېلىشنى تەستىقلاش نىسبىتى 99.2% بولدى؛ ئەرز قىلىنغان 305 كىشىنىڭ دېلوسى ئاخىرلاشتۇرۇلدى، دەسلەپكى سوتتا 30 كىشىنىڭ دېلوسى ئاخىرلاشتۇرۇلمىدى.

2. قاماش

قاماقخانا مىنگو دەۋرىدە كورلىنىڭ يەرلىك سوت مەھكىمىسىدە قاماقخانا تەسىس قىلىنغان. ئۇ 1950 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىندى. 1952 ـ يىلى قاماقخانا ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى تەرىپىدىن ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. قاماقخانىدا بىر قاماقخانا باشلىقى، ئون ئېغىز قاماق ئۈيى، ئون مو كۆۋەزلىك، 77 جىنايەتچى (ئۈنىڭ ئىچىدە ئەكسىلئىنقىلابچى 44، ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار جىنايەتچىسى ئون، ساقچى قائىدىلىرىگە خىلاپلىق قىلغان جىنايەتچى 23) بار ئىدى.

1985 ـ يىلى شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ يېڭىدىن سېلىنغان قاماقخانىسى ئىشلىتىشكە بېرىلدى، ئۈنىڭ قاماق ئۈيى تۆت كورپۈس بولۇپ، قۇرۇلۇش كۆلىمى 15.1939 كۋادرت مېتر؛ ئىشخانىسى بىر كورپۈس بولۇپ، قۇرۇلۇش كۆلىمى 502 كۋادرات مېتر؛ ساقچىلار ياتقى، ئاشخانا، تاماقخانىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 35.224 كۋادرات مېتر؛ جىنايەتچىلەر ئاشخانىسى، ئامبار، گاراژنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 35.224 كۋادرات مېتر.

جىنايەتچىلەرنى باشقۇرۇش 1951 ـ يىلى جىنايەتچىلەرنى باشقۇرۇشتا ئەمگەك ـ ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزگەرتىش بىلەن سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيىنى بىرلەشتۈرۈش چارىسى قوللىنىلدى. 1953ـ يىلى قاماقخانا خادىملىرى رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك قائىدىلەر بىلەن جىنايەتچىلەر رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك قائىدىلەر تۈزۈپ چىقىلىپ، جىنايەتچىلەرنى باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى. رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك قائىدىلەر. دېكى بەلگىلىمە بويىچە، قاماقخانا جىنايەتچىلەرنىڭ ياتاق تازلىقىنى ياخشىلاشقا ئەھمىيەت بېرىپ، جىنايەتـ چىلەرنىڭ ۋاقتى ـ ۋاقتىدا كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇشى، يۇيۇنۇشى، چاچ ئالدۇرۇشى، ئورۇن ـ كۆرپىلىرىـ نى ئاپتاپقا سېلىشى ۋە مۇھىت تازلىقى قىلىشىنى تەلەپ قىلدى، كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئالدى، كېسەلـ لەرنى ۋاقتىدا داۋالىدى ھەمدە ئەملىي ئەھۋالغا قاراپ زۆرۈر تازلىق ئۇسكۇنىلىرىنى ئورناتتى؛ قاماقتىكى ئايال جىنايەتچىلەرگە مۇۋاپىق ئېتىبار بەردى.

1954 ـ يىلى قاماقتىكى جىنايەتچى لياڭ كېۋېن تامدىن ئارتىلىپ قېچىپ كېتىپ، ئېغىپ يۈرۈپ، جىنايەت سادىر قىلىپ، ئايالالارغا باسقۇنچىلىق قىلغان، ئادەم ئۆلتۈرگەن، ئۇ تۆتۈلغاندىن كېيىن قانۇننىڭ قاتتىق جازاسىغا ئۇچرىدى.

1979 ـ يىلى «قاتتىق باشقۇرۇش بىلەن ئىنقىلابىي ئىنسانپەرۋەرلىكنى بىرلەشتۈرۈش» ئاڭچىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، قاماقتىكى جىنايەتچىلەرنىڭ ئىدىيىۋى ھالىتى ھەردائىم ئېگىلىنىپ، سىياسەت،

قانۇن - تۈزۈم، ئىستىقبال تەرىپىسى ئېلىپ بېرىلدى، جىنايەتچىلەر ئىشلەپچىقىرىش - ئەمگەككە ئۆيۈشتۈرۈلدى ۋە ئۇلارنىڭ تۈرمۈش شارائىتى ياخشىلاندى.

1982 - يىلى قاماقتىكى جىنايەتچىلەر ئۈستىدە بىر دەۋرلىك ئارخىپ - كارتوچكا تۈرغۈزۈلغاندا بەلگىلىمە بويىچە، جىنايەتچىلەرنىڭ بارماق ئىزى ئارخىپىدىن 84 ى تۈرغۈزۈلدى.

1985 - يىلى قاماقخانا 199 جىنايەتچىنى قامىدى، ئېلىپ يۈرگەن 102 جىنايەتچىنى قوبۇل قىلىپ سوراق قىلدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە قانۇن بويىچە باشقۇرۇش، قاتتىق باشقۇرۇش، مەدەنىيەتلىك باشقۇرۇش، ئىلمىي باشقۇرۇشتىن ئىبارەت «تۆت باشقۇرۇش» ئاساسىي فاكتورىنى ۋە ئازغان ياشلار - ئۆسمۈرلەرنى تەربىيىلەپ تەسىرلەندۈرۈش سىياسىتى ئىزچىل ئىجرا قىلىندى. قاماقتىكى جىنايەتچىلەرگە ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە مۇئامىلە قىلغىنىغا ئوخشاش، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا مۇئامىلە قىلغىنىغا ئوخشاش، دوختۇرلارنىڭ كېسەللەرگە مۇئامىلە قىلغىنىغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش يولغا قويۇلدى. قاماقخانىدا كۆپ خىل شەكىلدىكى تەربىيە خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى؛ مەسىلەن: قاماقخانىدىكى جىنايەتچىلەر ئۆزلىرى تۈزۈپ ئۆزلىرى باسىدىغان كىچىك تۈرمە گېزىتى - «يېڭى قىرغاق ھەپتىلىك گېزىتى»نى چىقىرىشقا ئۆيۈشتۈرۈلدى، سىملىق رادىئو ئارقىلىق جىنايەتچىلەر «يېڭى قىرغاق ئاۋازى» رادىئوسىنى يولغا قويۇشقا ئۆيۈشتۈرۈلدى، رادىئودا جىنايەتچىلەر ئۆزلىرى يازغان ماقالىلار ئاڭلىتىلدى، ئىپادىسى گەۋدىلىك بولغان جىنايەتچىلەر تەقدىرلەندى، تۈرمە قائىدىسىگە قاتتىق خىلاپلىق قىلغانلار تەنقىتلەندى؛ «مۇبادا مەن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچى بولۇپ قالسام»، «تۆنۈگۈن، بۈگۈن، ئەتە»، «تۆنۈگۈن بىلەن خوشلىشىش» دېگەنگە ئوخشاش تېمىلاردا مەخسۇس مۇزاكىرە قانات يايدۇرۇلدى؛ «ئاساسىي قانۇن»، «جىنايى ئىشلار قانۇنى»، «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى»، «ئامانلىق ئىشلىرى بويىچە جازالاش نىزامى» قاتارلىقلارنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان قانۇن بىلىملىرى ئۆگىنىشى تۈركۈمگە بۆلۈپ ئۆيۈشتۈرۈلدى، بىر دەرس ئاخىرلاشقاندا ئىمتىھان ئېلىندى، يىلىغا تەخمىنەن 12 قېتىم ئىمتىھان ئېلىندى. ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم «مەدەنىيەتلىك قاماق ئۆيى» باھالاپ چىقىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، جىنايەتچىلەرنىڭ قاماقخانا تەرتىپىنى ئاڭلىق ساقلىشى، قاماقخانىنى پاكىز - رەتلىك تۇتۇشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. بۇنىڭدىن باشقا، يېنىك جازا كېسىلگەندىن كېيىن قاماقخانىدا قېلىپ جازا مۇددىتىنى تولدۇرۇۋاتقانلار قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىشقا ئۆيۈشتۈرۈلدى. 80 مو بوز يەر ئېچىلىپ، 40 موغا يېقىن يەرگە باغ، 20 موغا يېقىن يەرگە كۆكتاتلىق بىنا قىلىنىپ، جىنايەتچىلەرنىڭ ئىستىمالىغا كېرەكلىك كۆكتات مەسلىسى ھەل قىلىندى.

II باب

تەپتىشلىك

1 § . ئاپپاراتلار

1951 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش ئىدارىسى قۇرۇلغاندى، خىزمەت ئورنى

ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىدا بولۇپ، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى شۇ يۇكۈن مۇۋەققەت باش تەپتىشلىكىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالغانىدى. 1952 ـ يىلى ئاپپاراتلار تەرتىپكە سېلىنىپ، شتات قىسقارتىلغاندا ناھىيىلىك تەپتىش ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1954 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلدى، خىزمەت ئورنى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قوروسىدا (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ شەرق تەرىپىدە) بولۇپ، تۆت تەپتىش خادىمى سەپلەپ بېرىلدى. 1956 ـ يىلى تەپتىش خادىمى يەتتىگە كۆپەيدى. 1957 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ قوروسىغا كۆچۈپ كەلدى. 1959ـ يىلى ناھىيىلىك پارتكوم سىياسىي قانۇن بۆلۈمى قۇرۇلغاندا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ج خ ئىدارىسى، خەلق سوت مەھكىمىسى بىلەن بىرلىشىپ خىزمەت قىلدى، ئەمەلىيەتتە تەپتىشلىك كەسپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1962 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1963ـ يىلى تەپتىش خادىمى يۈلتىگە يەتتى. 1965 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ پۈل ئاجرىتىشى بىلەن تەپتىش مەھكىمىسى ئىشخانىسى سېلىندى. (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەربىي تەرىپىدە).

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە تەپتىش مەھكىمىسى بىر مەھەل خىزمىتىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى. 1968 ـ يىل 1 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ھەربىي ئىدارە قىلىندى.

1978 ـ يىل 12 ـ ئايدا ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ئىچكى ئاپپاراتىدا مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، جىنايى ئىشلار تەپتىش گۇرۇپپىسى ۋە قانۇن ـ ئىنتىزام گۇرۇپپىسى، ئىقتىسادىي ئىشلار گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، يىل ئاخىرىدا 11 تەپتىش خادىمى سەپلەپ بېرىلدى.

1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلدى، خىزمەت ئورنى شەرقىي «بايىن» يولى (ھازىرقى شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تۇرۇشلۇق يەر) دا بولۇپ، ئوبلاستلىق كومىتېت لەي ژېيمىڭنى مۇئاۋىن باش تەپتىشلىككە تەينىلىدى.

1982 ـ يىلى ئىچكى ئاپپاراتىدا جىنايى ئىشلار تەپتىش بۆلۈمچىسى، قانۇن ـ ئىنتىزام تەپتىش بۆلۈمچىسى، ئىقتىسادىي ئىشلار تەپتىش بۆلۈمچىسى ۋە مەمۇرىيەت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى، تەپتىش خادىمى 23 كىشى يەتتى. شۇ يىلى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى شەھەرلىك مالىيە بىناسىنىڭ شەرقىي تەرىپىگە كۆچۈپ كەلدى.

1984 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىگە قوشۇۋېتىلدى، تەپتىش خادىمى 14 كە يەتتى. 1985 ـ يىلى ئىچكى ئاپپاراتىدا جىنايى ئىشلار تەپتىش بۆلۈمى، قانۇن ـ ئىنتىزام تەپتىش بۆلۈمى، ئىقتىسادىي ئىشلار تەپتىش بۆلۈمى ۋە مەمۇرىيەت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى، ئىش ئورنى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىغا (ئەسلىدىكى كورلا ناھىيىلىك پارتكوم تۇرۇشلۇق يەرگە) كۆچتى؛ بىر باش تەپتىش، ئىككى مۇئاۋىن باش تەپتىش، ئالتە تەپتىش، سەككىز يارداملىق تەپتىش، تۆت خاتىرىلىگۈچى، 12 مەمۇرىي خادىم قويۇلدى. 1989 ـ يىل 7 ـ ئايدا جىنايى ئىشلار تەپتىش بۆلۈمى ئەيىپلەش بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى، يېڭىدىن قولغا ئېلىشنى تەستىقلاش بۆلۈمى بىلەن ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى مەمۇرىي بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1984 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە تەپتىش ھەيئىتى تەسىس قىلىنىپ، زور ۋە قىيىن دېلولار تەپتىش ھەيئىتى تەرىپىدىن مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىلدى.

§ 2 . تەپتىش خىزمىتى

1. جىنايى ئىشلار تەپتىشلىكى

1955 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ج خ ئورگىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاشقا يوللىغان 90 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، ئۇلاردىن 86 كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ، بىر كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىمىدى، ئىككى كىشىنىڭ دېلوسىنى تولۇقلاپ تەھقىقلەشكە قايتۇردى، بىر كىشىنىڭ دېلوسىنى تەھقىقلەشنى توختاتتى.

1957 ـ 1958 ـ يىللاردا ج خ ئورگىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاشقا يوللىغان 112 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، ئۇلاردىن 104 كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ، تۆت كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىمىدى، تۆت كىشىنىڭ دېلوسىنى تولۇقلاپ تەھقىقلەشكە قايتۇردى؛ ج خ ئورگىنى ئەيىپلەشكە يوللاپ بەرگەن 104 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، ئۇنىڭدىن 97 كىشىنى ئەيىپلىدى.

1962 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە ج خ ئورگىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاشقا يوللىغان 132 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، ئۇلاردىن 112 كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ، 14 كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىمىدى، ئالتە كىشىنىڭ دېلوسىنى تولۇقلاپ تەھقىقلەشكە قايتۇردى؛ ج خ ئورگىنى ئەيىپلەشكە يوللاپ بەرگەن 47 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، ئۇنىڭدىن 26 كىشىنى ئەيىپلىدى.

1979 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغىچە ج خ ئورگىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ بېرىشكە يوللىغان 196 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ (1983 ـ يىلى قاراپ چىقىلغان سان كەم، بۇ يەردە قولغا ئېلىش تەستىقلانغان سان بويىچە ھېسابلاندى)، 186 كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى؛ ج خ ئورگىنى ئەيىپلەشكە يوللاپ بەرگەن 227 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ (1983 ـ يىلى قاراپ چىقىلغان سان كەم، بۇ يەردە ئەيىپلەنگەن سان بويىچە ھېسابلاندى)، 204 كىشىنى ئەيىپلىدى.

1981 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ج خ ئورگىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ بېرىشكە يوللىغان 1438 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، 1315 كىشىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى؛ ج خ ئورگىنى ئەيىپلەشكە يوللاپ بەرگەن 2113 كىشىنىڭ دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، 1164 كىشىنى ئەيىپلىدى.

2. ئىقتىسادىي ئىشلار تەپتىشلىكى

1982 ـ 1983 ـ يىللاردا ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ئىككى كىشىگە چېتىلىدىغان ئىككى ئىقتىسادىي دېلونى قاراپ چىقىپ، ئىككى كىشىگە چېتىلىدىغان ئىككى ئىقتىسادىي دېلونى تۈرغۇزۇپ، بىر كىشىگە چېتىلىدىغان بىر دېلونى ئاخىرلاشتۇرۇپ، بىر كىشىنى قولغا ئالدى، بىر كىشىنى ئەيىپلىدى.

1980 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى 32 كىشىگە چېتىلىدىغان 28 ئىقتىسادىي دېلونى قاراپ چىقىپ، ئۇنىڭدىن 17 كىشىگە چېتىلىدىغان 14 دېلونى تۈرغۇزۇپ، ئون كىشىگە چېتىلىدىغان يەتتە دېلونى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئالتە كىشىنى ئەيىپلىدى. ئۈچ كىشىنى ئەيىپلەشنى

كەچۈرۈم قىلدى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى 335 كىشىگە چېتىلىدىغان 302 ئىقتىسادىي دېلونى قاراپ چىقتى، ئۇنىڭدىن 176 كىشىگە چېتىشلىق 151 دېلونى تەكشۈرۈپ، 43 دېلودىكى 42 كىشىنى ئەيىپلىدى، 62 دېلودىكى 72 كىشىنى ئەيىپلەشنى كەچۈرۈم قىلدى، 2 مىليون 500 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك ئىقتىسادىي زىيان قايتۇرۇۋېلىندى.

3. قانۇن ـ ئىنتىزام تەپتىشلىكى

1979 ـ يىلدىن 1981 ـ يىلغىچە ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى يەتتە كىشىگە چېتىشلىق تۆت قانۇن ئىنتىزام دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، ئىككى كىشىگە چېتىشلىق ئىككى دېلونى تەكشۈرۈپ تۈرغۇزدى، ئىككى كىشىنى ئەيىپلىدى.

1980 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغىچە شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى 27 كىشىگە چېتىشلىق 17 قانۇن ـ ئىنتىزام دېلوسىنى قاراپ چىقىپ، 11 كىشىگە چېتىشلىق سەككىز دېلونى تەكشۈرۈپ تۈرغۇزدى، بۇنىڭدىن 11 كىشىگە چېتىشلىق سەككىز دېلونى ئاخىرلاشتۇردى، بەش كىشىنى ئەيىپلىدى، ئىككى كىشىنى ئەيىپلەشنى كەچۈرۈم قىلدى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى 223 كىشىگە چېتىشلىق 159 قانۇن ـ ئىنتىزام دېلوسى قاراپ چىقىپ، 40 ئادەمگە چېتىشلىق 20 دېلونى تەكشۈرۈپ تۈرغۈزۈپ، 20 كىشىگە چېتىشلىق 13 دېلونى ئەيىپلىدى.

4. سوت، ئەرز ـ شىكايەت تەپتىشلىكى

1989 ـ يىلى شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ھەق ـ تەلەپ دەۋا ئىشلىرى ـ مەمۇرىي بۆلۈمى تەسىس قىلىپ، خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ ھەق ـ تەلەپ دەۋا ئىشلىرى مەمۇرىي سوت پائالىيىتىنىڭ قانۇنغا ئۇيغۇن بولغان ـ بولمىغانلىقىنى، ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى، مەمۇرىي دېلولار ئۈستىدىكى ھۆكۈم، كېسىملەرنىڭ ئىجراسىنىڭ قانۇنغا ئۇيغۇن بولغان ـ بولمىغانلىقىنى نازارەت قىلدى.

خەلق ئاممىسىنىڭ پاش قىلىشى ۋە ئاشكارىلىشىغا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى 1985 ـ يىلدىن باشلاپ ئەرزىيەت ئىشلىرىغا مەخسۇس كىشى قويۇپ، تەپتىش ئورگانلىرى بىر تەرەپ قىلىدىغان شىكايەت، ئەرز دېلولىرىنى قاتتىق تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى، ھەممىسىنى ئەملىيلەشتۈردى.

5. تۈرمە ـ قاماقخانا تەپتىشلىكى

1978 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، تۈرمە ـ قاماقخانا تەپتىشلىكى خىزمىتىنى جىنايى ئىشلار تەپتىشلىكى بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى. 1984 ـ يىلى ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىگە قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، جىنايى ئىشلار تەپتىشلىكى بۆلۈمى مەخسۇس خادىم قويۇپ، جىنايى ئىشلار دېلولىرى ئۈستىدە، چىقىرىلغان ھۆكۈم ۋە كېسىملەرنىڭ ئىجراسى ۋە قاماقخانىدىكى پائالىيەتلەرنى نازارەت قىلدى، جىنايەتچىلەرنى قانۇن بويىچە

قاماشقا، توغرا جازالاشقا كاپالەتلىك قىلىپ، تۈرمە ـ قاماقخانىلارنىڭ «ئۆزگەرتىش بىرىنچى، ئىشلەپچىقىرىش ئىككىنچى» فاكتورىنىڭ توغرا ئىجرا قىلىشىغا يارەملەشتى؛ جازالاپ باشقۇرۇش بىلەن ئىدىيىۋى تەربىيىنى بىرلەشتۈرۈش، ئەمگەك ـ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن سىياسىي تەربىيىنى بىرلەشتۈرۈش، سىنىپى كۈرەش بىلەن ئىنقىلابىي ئىنسانپەرۋەرلىكنى بىرلەشتۈرۈش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇردى. شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى جىنايى ئىشلار تەپتىش بۆلۈمى ھەر دۈشەنبە كۈنى تۈرمە ـ قاماقخانىلارغا يارەملىشىپ تۈرمە ـ قاماقخانىلار ئۈستىدە بىر قېتىم تەپتىشلىك قىلىپ، يوچۇقلارنى تېپىپ چىقىپ ۋاقتىدا ئالدىنى ئېلىپ تۇردى؛ جىنايى ئىشلار تەپتىشلىكى بۆلۈمى قاماقخانىدا تۇرۇشقا ئادەم ئەۋەتىپ باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرىنى سەزگەن ھامان ۋاقتىدا توزىتىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، قىلمىشى ئېغىرلىرىنى قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلدى.

III باب

سوت قىلىش

1 § . ئاپپاراتلار

غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، غەربىي يۈرت قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى قانۇن پىرقىسىنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسى ئەدلىيە مەمۇرىيىتىنى باشقۇرغان. ناھىيىگە دائىر ئىشلارنى ناھىيە ئامبىلى قوشۇمچە باشقۇرغان. بۇ ئاپپارات تەپتىش قىلىش بىلەن سوت قىلىشنى بىرلەشتۈرۈۋەتكەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېگىنلۇك يىللىرىدا كورلا يېزىسىدا ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، موڭغۇل قاتارلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى ئەرز دەۋا ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا 6 ـ دەرىجىلىك قازىبەگ قويۇلغان. ئۇيغۇرلار ئوتتۇرىسىدىكى ئەرز ـ دەۋا ئىشلىرى كۆپىنچە مەھكىمە شەرئى تەرىپىدىن تەكشۈرۈلۈپ ھۆكۈم چىقىرىلغان.

مىنگونىڭ 5 ـ يىلى (1916 ـ يىلى) قارا شەھەر ناھىيىسى ئەدلىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئۈچۈن كورلىدا سوراقچى خادىم تۇرغۇزدى. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلا ناھىيە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەدلىيە ئىشلىرىنى ھاكىم قوشۇمچە باشقۇردى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە سوراقخانا تەسىس قىلىنىپ، بىردىن سوراقچى، پۈتۈكچى، تەرجىمان، قانۇن ساقچىسى سەپلەندى، ئۇلار ھاكىمنىڭ ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى، جىنايى ئىشلار دەۋا ئىشلىرىدىكى دېلولارنى بىر تەرەپ قىلىشىغا يارەملەشتى. مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) قىشتا، كورلا ناھىيىلىك يەرلىك سوت مەھكىمىسى قۇرۇلدى، شىنجاڭ ئۇلكىلىك يۇقىرى سوت مەھكىمىسى كۆچا شۆبىسى ئۇنىڭ يۇقىرىغا ئەرز قىلىش ئورگىنى بولدى. ناھىيىلىك يەرلىك سوت مەھكىمىسىدە ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى سوت كوللېگىيىسى، جىنايى ئىشلار سوت كوللېگىيىسى، شۇنىڭدەك سوتچى، پۈتۈكچى، تەرجىمان قاتارلىقلار تەسىس قىلىنىپ، ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى، جىنايى ئىشلار دەۋالىرى دېلولىرىنىڭ 1 ـ سوتى ئېلىپ بېرىلدى.

1950 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قۇرۇلدى، شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قارا شەھەر شۆبىسى ئۇنىڭ يۇقىرىغا ئەرز قىلىش ئورگىنى بولدى. سوت

مەھكىمىسىنىڭ ئورنى ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىدا ئىدى، ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىگە بىر مەھكىمە باشلىقى، بىر كاتىپ، ئىككى سوتچى، بىر پۈتۈكچى ۋە بىر بۇغالتىر سەپلەندى، ئۇنىڭ قارمىقىدا بىر قاماقخانا تەسىس قىلىندى.

1952 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى كۆرەشلىرىگە ماسلاشتۇرۇپ، ئىلگىرى كېيىن بولۇپ ئىككى سەييارە سوت كوللېگىيىسى تەسىس قىلىپ، سەييارە دېلو بېجىرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ ئۆز خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. شۇ يىلى 2 ـ ئايدا قاماقخانا ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1954 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىدە خەلقتىن ھال ئېيتىپ كەلگەنلەرنى كۈتۈۋېلىش بۆلۈمى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 6 ـ ئايدا كورلا ۋالىي مەھكىمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى كورلا ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىنى يۇقىرىغا ئەرز بېرىدىغان ئورگىنى قىلدى.

1959 ـ يىلى سوت مەھكىمىسىگە بىر مۇئاۋىن باشلىق قويۇلدى. شۇ يىلى ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى، سوت مەھكىمىسى ۋە تەپتىش مەھكىمىسى بىرلىشىپ خىزمەت بېجىردى، سەييارە سوت كوللېگىيىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1960 ـ يىل 12 ـ ئايدا يۇقىرىغا ئەرز بېرىدىغان ئورگان بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى بولدى. 1962 ـ يىلى ناھىيىلىك پارتكوم سىياسىي- قانۇن بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى ۋە سوت مەھكىمىسى ئورگانلىرى ئايرىلىپ ئۆزئالدىغا ئىش بېجىردى.

1968 ـ يىل 1 ـ ئايدا ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسى ـ تەپتىش مەھكىمىسى ـ سوت مەھكىمىسى ھەربىي ئىدارە قىلىش كومىتېتى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنى ھەربىي ئىدارە قىلدى. 1969ـ يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ خەلقنى قوغداش گۇرۇپپىسى بىلەن ج خ ئىدارىسى ـ تەپتىش مەھكىمىسى ـ سوت مەھكىمىسى ھەربىي ئىدارە قىلىش گۇرۇپپىسى بىرلىشىپ سوت قىلىش ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى. 1973 ـ يىل 5 ـ ئايدا ھەربىي ئىدارە قىلىش گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، سوت مەھكىمىسىگە بىر مۇئاۋىن باشلىق، يەتتە دېلو باشقۇرغۇچى قويۇلدى.

1975 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىدە جىنايى ئىشلار سوت كوللېگىيىسى، ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى سوت كوللېگىيىسى، مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، تاشقىن خەلق سوت كوللېگىيىسى، 29 ـ تۈەن ـ مەيدان خەلق سوت كوللېگىيىسى تەسىس قىلىندى، خىزمەتچى خادىم 17 گە يەتتى. 1981 ـ يىلى ئىقتىسادىي سوت كوللېگىيىسى قۇرۇلدى.

1980 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، جىنايى ئىشلار سوت كوللېگىيىسى، ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى سوت كوللېگىيىسى تەسىس قىلىندى، خىزمەتچى خادىم 17 بولدى؛ ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ تاشقىن سوت كوللېگىيىسى شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىگە ئايرىپ بېرىلدى.

1983 ـ يىلى شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۈەننىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت ئورگانلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، شۇنىڭ بىلەن ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ 29 ـ تۈەن ـ مەيدان سوت كوللېگىيىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1984 ـ يىلى ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسى شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىگە قوشۇۋېتىلدى. ئىلگىرى ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسى باشقۇرۇپ كەلگەن ھەرخىل دېلولار پۈتۈنلەي شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1985 ـ يىلىغا كەلگەندە شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىدە يەنە

ئىقتىسادىي سوت كوللېكتىپىسى، جىنايى ئىشلار 2 - سوت كوللېكتىپىسى، ئىجرا ئىيە سوت كوللېكتىپىسى، ئەرزىيەت ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1990 - يىلى شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قارمىقىدا جىنايى ئىشلار 1 - سوت كوللېكتىپىسى، جىنايى ئىشلار 2 - سوت كوللېكتىپىسى، ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى سوت كوللېكتىپىسى، ئىقتىسادىي سوت كوللېكتىپىسى، ئىجرائىيە سوت كوللېكتىپىسى، مەمۇرىي سوت كوللېكتىپىسى، ئەرز - شىكايەت سوت كوللېكتىپىسى، مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، ئەرزىيەت بۆلۈمى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئاستىدا تاشدەن خەلق سوت كوللېكتىپىسى، يېڭىشەھەر خەلق سوت كوللېكتىپىسى، پۇخۇي خەلق سوت كوللېكتىپىسى، قوشئېرىق خەلق سوت كوللېكتىپىسى تەسىس قىلىندى.

§ 2 . سوت قىلىش خىزمىتى

1951 - يىلى يۇقىرىغا ئەرز بېرىش تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى، ئەكسىلئىنقىلابىي دېلولار ئۈستىدە يۇقىرىغا ئەرز قىلىشقا بىرەك رۇخسەت قىلىنمىغانلىقى سىرتىدا، ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار دېلولىرىغا ھۆكۈم چىقىرىش ۋاقتىدا يۇقىرىغا ئەرز بېرىشكە بولىدىغان بولمايدىغانلىقى ئالاھىدە ئىزاھلىنىپ، مۆھلەت تولغاندىن كېيىن قايتا تەكشۈرۈشكە يوللىنىدىغان بولدى.

1954 - يىلى سوت ھەيئىتى قۇرۇلدى. چوڭ، مۇرەككەپ دېلولار سوت ھەيئىتىدە مۇزاكىرە قىلىنىپ، بىر تەرەپ قىلىش پىكرى ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكومغا تەستىقلىتىلىپ ئىجرا قىلىندى.

1956 - يىل 2 - ئايدا زاسپىداتىللىق تۈزۈمى بىلەن كېڭىشىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوچۇق سوت قىلىش يولغا قويۇلدى. 6 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ياكى ئاممۇي يىغىندا 92 زاسپىداتچى سايلاپ چىقىلدى. زاسپىداتىللار مۇقىم ھالدا نۆۋەت بىلەن زاسپىداتىللىققا قاتناشتى. زاسپىداتىللار قاتنىشىپ زاسپىداتىللىق قىلغان دېلولارنىڭ ھەممىسى ئۈستىدە كېڭىشىش تۈزۈمى ئىجرا قىلىندى، دېلولار سوتچىلار بىلەن زاسپىداتچىلار بىرلىكتە باھالىغاندىن كېيىن بىر تەرەپ قىلىندى. تەپتىش مەھكىمىسى تەرىپىدىن ئەيىپلەنگەن ئەكسىلئىنقىلابىي دېلولار بىلەن ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار دېلولىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئوچۇق سوت قىلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا خەلق زاسپىداتچىلىق خىزمىتى ئۈزۈلۈپ قالدى.

1981 - يىلى ئاشكارا سوت قىلىش، زاسپىداتىللىق، كېڭىشىش، ئاقلاش، ئۆزىنى چەتكە ئېلىش، يۇقىرىغا ئەرز قىلىش قاتارلىق سوت تۈزۈملىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇ يىلى ئاياقلاشتۇرۇلغان 73 جىنايى ئىشلار دېلوسىدىن 56 سى ئوچۇق سوت قىلىندى، 69 گە زاسپىداتچىلىق قىلىندى، 64 دېلو ئۈستىدە ئاقلاش ئېلىپ بېرىلدى.

1. جىنايى ئىشلار سوتى

1950 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە «جازا بېرىش بىلەن كەڭچىلىك قىلىشنى بىرلەشتۈرۈش» ، «جازا بېرىش بىلەن تەلىم - تەربىيىنى بىرلەشتۈرۈش» قائىدىسى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ھەرخىل جىنايى ئىشلار جىنايەتچىسىدىن 207 سى (بۇنىڭ ئىچىدە ئەكسىلئىنقىلابچى 51) گە قانۇن بويىچە ھۆكۈم ئېلان قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغىنى ئىككى، ئۆلۈم جازاسى بېرىپ كېچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىشقا

ھۆكۈم قىلىنغىنى ئىككى، مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلگىنى بىر، مۇددەتلىك قاماق جازاسىغا ۋە ئەمگەك بىلەن تۈزگەرتىشكە ھۆكۈم قىلىنغىنى 154، مۇددەتلىك قاماق جازاسى بېرىلىپ كېچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىشقا ھۆكۈم قىلىنغىنى ئىككى، نازارەت ئاستىغا ئېلىشقا ياكى ئايرىم جەرىمانە قويۇشقا ھۆكۈم قىلىنغىنى يەتتە، جىنايى ئىشلار جازاسى بېرىش كەچۈرۈم قىلىنغىنى 34.

1955 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە جەمئىي 759 ھەرخىل جىنايى ئىشلار دېلوسى بىر تەرەپ قىلىندى.

1973 ـ يىل 5 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، 1978ـ يىلغىچە جەمئىي 251 ھەرخىل جىنايى ئىشلار دېلوسى ئاياقلاشتۇرۇلدى.

1979 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى دۆلىتىمىز ئېلان قىلغان «جىنايى ئىشلار قانۇنى»، «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى» قاتارلىق قانۇنلارغا ئاساسەن، جىنايى ئىشلارنى سوت قىلىش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇپ، جەمئىي 1352 ھەرخىل جىنايى ئىشلار دېلوسىنى ئاياقلاشتۇرۇدى.

1983 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلۇپ، «قاتتىق ـ تېز زەربە بېرىش، بىراقلا تورغا چۈشۈرۈش» فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، بىر تۈركۈم ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى سوت قىلىندى، جەمئىي 224 جىنايى ئىشلار دېلوسى ئاياقلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغىنى تۆت، 15 يىلدىن 20 يىلغىچە مۇددەتلىك قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغىنى ئىككى، ئون يىلدىن 15 يىلغىچە قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغىنى 16، بەش يىلدىن ئون يىلغىچە قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغىنى 52، بەش يىلدىن تۆۋەن قاماق جازاسىغا (جۈملىدىن تۆتۈپ تۇرۇش، نازارەت قىلىشقا) ھۆكۈم قىلىنغىنى 150.

1958 ـ يىلدىن 1961 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ھۆكۈم چىقىرىلغان 304 جىنايى ئىشلار دېلوسى (بۇنىڭ ئىچىدە ئەكسىلئىنقىلابىي دېلو 79، ئوغرىلىق دېلوسى 81، خىيانەت قىلىش دېلوسى 25، باشقا دېلولار 119) 1962 ـ يىلى قايتا تەكشۈرۈلدى، نەتىجىدە بىرى تەربىيە بېرىلىپ قويۇپ بېرىلدى، بەشىنىڭ ھۆكۈمى تۈزگەرتىلدى ياكى جازا مۇددىتى قىسقارتىلدى.

1979 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى جۇڭگو كومپارتىيىسى 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ قارارىنى ۋە «ئەكسىلئىنقىلابچىلار بولىدىكەن چوقۇم يوقىتىش، خاتالىق بولىدىكەن چوقۇم تۈزىتىش» فاكتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدىكى 309 كىشىگە چېتىلىدىغان ھەرخىل جىنايى ئىشلار دېلوسىدىن 263 نى قايتا تەكشۈرۈپ، 26 ناھەق، يالغان، خاتا دېلودىكى 26 كىشىنى ئاقلىدى، 22 كىشىگە چېتىلىدىغان 15 دېلو توغرىسىدىكى ھۆكۈمنى ئۈزگەرتتى، 261 كىشىگە چېتىلىدىغان 222 دېلو توغرىسىدىكى ئەسلى ھۆكۈمنى ساقلاپ قالدى؛ 1965 ـ يىلدىن بۇرۇن ۋە 1978 ـ يىلدىن كېيىن ئەرز قىلىنغان 15 كىشىگە چېتىشلىق 15 جىنايى ئىشلار دېلوسىنى قايتا تەكشۈرۈپ ئۇنىڭدىن بىر كىشىگە چېتىشلىق بىر دېلونى ئاقلىدى، ئۈچ كىشىگە چېتىشلىق ئۈچ دېلو توغرىسىدىكى ھۆكۈمنى ئۈزگەرتتى، 11 كىشىگە چېتىشلىق 11 دېلو توغرىسىدىكى ئەسلى ھۆكۈمنى ساقلاپ قالدى.

1986 ـ، 1987 ـ يىللىرى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئاۋالقى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىي» جەريانىدىكى 582 تارىخىي، كونا دېلونى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ قايتا تەكشۈرۈش ئارقىلىق، 551 دېلو توغرىسىدىكى ئەسلى ھۆكۈم ساقلاپ قېلىندى، ئۈچ دېلو توغرىسىدىكى ئەسلى ھۆكۈم قىسمەن ئۈزگەرتىلدى، 28 دېلو ئاقلاندى؛ جىنايى ئىشلار دېلولىرى ھەققىدە يېڭىدىن سۈنۈلغان 29 ئەرز قاراپ چىقىلىپ، ئاياقلاشتۇرۇلدى، ئۇنىڭدىن 17 دېلو توغرىسىدىكى ئەسلى ھۆكۈم ساقلاپ قېلىندى، ئون دېلو توغرىسىدىكى ھۆكۈم ئۈزگەرتىلدى، ئىككى دېلو ئاقلاندى.

2. ھەق - تەلەپ دەۋا ئىشلىرى سوتى

كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق سوت مەھكىمىسى ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلغاندا «ئاممىغا تايىنىش، تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىش، مۇرەسسە قىلىشنى ئاساس قىلىش» فاكتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلدى، 1950 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە ۋە 1973 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جەمئىي 10 مىڭ 779 ھەرخىل ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى دېلوسىنى قاراپ چىقىپ ئاياقلاشتۇردى.

1950 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى دېلولىرىنى بىر تەرەپ قىلىشتا، ئاساسلىقى، «نىكاھ قانۇنى» شۇنىڭدەك باشقا ئالاقىدار قانۇن - بەلگىلىمىلەرنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، جەمئىي 5280 ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى دېلوسىنى ئاياقلاشتۇردى، بۇنىڭ ئىچىدە نىكاھ دېلوسى 2030. ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى دەۋالاشقۇچىلارنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، نىكاھتا ئۆزىگە ئوزى خوجا بولۇش، ئەر - ئايال باراۋەر بولۇش، بىر ئەر بىر خوتۇنلۇق بولۇش، ئاياللار ۋە بالىلارنىڭ قانۇنى ھوقۇق - مەنپەئەتىنى قوغداش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، نىكاھقا چات كىرىۋېلىش، مەجبۇرلاش، خارلاش، قوش نىكاھلىق بولۇشقا ئوخشاش نىكاھ دېلولىرى توغرىسىدا نىكاھتىن ئاجراشتۇرۇش ھۆكۈمى چىقاردى.

1973 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە 1597 ھەق تەلەپ دەۋا دېلوسى بىر تەرەپ قىلىندى.

1983 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى دېلولىرى دۆلىتىمىز ئېلان قىلغان «ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى قانۇنى» غا ئاساسەن بىر تەرەپ قىلىندى، «ئاساسەن مۇرەسسە قىلىش» فاكتىنى داۋاملىق ئىجرا قىلىنىپ، ھەرخىل ھەق تەلەپ دەۋا دېلوسىدىن 3186 سى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە مۇرەسسە قىلىپ ئاياقلاشتۇرۇلغان دېلو 1157 بولۇپ، شۇ مەزگىلدە بىر تەرەپ قىلىنغان 1915 ھەق تەلەپ دەۋا ئىشلىرى دېلوسىنىڭ 60.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

3. ئىقتىسادىي سوت

1982 - يىل 3 - ئايدا شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىدە ئىقتىسادىي سوت كوللېگىيىسى قۇرۇلدى ھەمدە سوت قىلىش كەسپى ئىشلەندى. شۇ يىلى ھەرخىل ئىقتىسادىي دېلودىن 21ى قوبۇل قىلىنىپ 14ى ئاياقلاشتۇرۇلدى؛ بىرى ئۇستىدە يۇقىرىغا ئەرز قىلىندى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى قاراپ چىقىپ ئەسلى ھۆكۈمنى ساقلاپ قالدى.

1983 -، 1984 - يىللىرى ھەرخىل ئىقتىسادىي دېلودىن 41 ى ئاياقلاشتۇرۇلدى.

1985 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە ھەرخىل ئىقتىسادىي دېلودىن 214ى ئاياقلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭدىكى ئەرز سوممىسى 3 مىليون 514 مىڭ 900 يۈەن بولدى.

1988 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە ھەرخىل ئىقتىسادىي دېلودىن 197 سى ئاياقلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاساسىي قۇرۇلۇش توختام ماجىراسى 82، سودا توختام ماجىراسى 43، يېزىلاردىكى ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك توختام ماجىراسى سەككىز، ھوقۇقنى تاجاۋۇز قىلىش ماجىراسى تۆت، قۇرۇلۇشنى ھۆددىگە ئېلىش ماجىراسى ئىككى، مال - مۇلۇكنى ئىجارىگە ئېلىش ماجىراسى ئىككى، پىششىقلاپ ئىشلەپ بېرىشنى ھۆددىگە ئېلىش ماجىراسى ئۈچ، ساقلاپ بېرىش توختام ماجىراسى بىر، پۇل ئۆتنە ئېلىش توختام ماجىراسى 16، باشقا دېلو 112.

1990 ـ يىلى ھەرخىل ئىقتىسادىي دېلودىن 124ى ئاخىرلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭدىكى ئەرز سوممىسى 2 مىليون 710 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

IV باب

ئەدلىيە مەمۇرىيىتى

1 § . ئاپپاراتلار

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ 1979 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئەدلىيە مەمۇرىيىتى خىزمىتىنى ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قوشۇمچە ئۆتىدى (بۇنىڭ ئىچىدە 1968 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1973ـ يىل 5ـ ئايغىچە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت خەلقنى قوغداش گۇرۇپپىسى بىلەن ج خ ئىدارىسى ـ تەپتىش-سوت مەھكىمىلىرى ھەربىي ئىدارە قىلىش گۇرۇپپىسى بىرلىشىپ ئۆتىدى) . 1980 ـ يىل 10 ـ ئايدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىدە ئەدلىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1982 ـ يىل 2ـ ئايدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى ئورۇنلىرى بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇلدى، ئۇلار ئەدلىيە بۆلۈملەر-رىدىكىلەر بىلەن ئىككى ۋېۋىسكا ئېسىپ بىرلىكتە ئىش بېجىردى. شۇ يىلى 7 ـ ئايدا ناھىيە ۋە شەھەردە قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش ئورۇنلىرى قۇرۇلدى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ئەدلىيە بۆلۈملىرى بىرلەشتۇرۇلۇپ كورلا شەھەرلىك ئەدلىيە ئىدارىسى قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەرلىك ئەدلىيە ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا مۇستەقىل قانۇنىي شەخس سالاھىيىتىگە ئىگە بولغان ھەقلىق مۇلازىمەت ئورگىنى سۈپىتىدە ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى ئورنى ۋە قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش ئورنىنىڭ نامى ئادۋوكاتلىق ئورنى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

2 § . قانۇن ـ تۈزۈم تەشۋىقاتى

1950 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە «ئاساسىي قانۇن»، «نىكاھ قانۇنى» ۋە باشقا قانۇن بىلىملىرى تەشۋىق قىلىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، كادىرلار ۋە ئاممىغا قانۇن ـ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش تەربىيىسى بېرىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا ھۆكۈمەتسىزلىك ئەۋج ئېلىپ كەتكەچكە، سوتسىيالىس-تىك قانۇن ـ تۈزۈم قاتتىق بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شەھەردىكى ئەدلىيە ئورۇنلىرى بىلەن ج خ، تەپتىش، سوت ئورگانلىرى ئۆزئارا ماسلىشىپ قانۇن ـ تۈزۈم قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتتى، قانۇن ـ تۈزۈم تەشۋىق ـ تەربىيە پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇردى.

1980 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە قانۇن ـ تۈزۈم تەشۋىقات سەھىپىسىدىن 1150 سان چىقىرىلدى،

580 سان تام گېزىتى، قارا دوسكا گېزىتى چىقىرىلدى؛ بەش قېتىم كۆچمە رەسىم كۆرگەزمىسى ۋە بەش قېتىم قانۇن ـ تۈزۈم تەشۋىقات كۆرگەزمىسى ئۇتكۈزۈلدى. كۆرگەزمە قىلىنغان رەسىم 800 پارچە بولۇپ، ئۇنى 30 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) كۆردى.

1985 ـ يىلى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ «شەھەر بويىچە قانۇننى ئومۇملاشـ تۇرۇش تەرىبىسى ئېلىپ بېرىش خىزمىتى ھەققىدىكى قارار»ى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، كورلا شەھىرىدە 15 كىشىلىك قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، شەھەر باشلىقى مۇھەممەد ئابدۇللا قوشۇمچە گۇرۇپپا باشلىقى بولدى، گۇرۇپپىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى؛ شەھەرگە بېۋاستە قاراشلىق گۇرۇنلاردا مۇناسىپ ھالدا قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىدىن 28ى، قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش ئىشخانىسىدىن 21ى قۇرۇلدى، شۇنداق قىلىپ شەھەر بويىچە 360 تىن ئارتۇق كىشى قاتناشقان قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش قوشۇنى تەشكىل قىلىندى.

1985 ـ يىلدىن 1989 ـ يىلغىچە 200 نەچچە قېتىم قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا قاتناشقان ئامما 40 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى؛ 60 نەچچە قارار قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش كۇرسى ئېچىلىپ، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» ، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنى» ، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىقتىسادىي توختام قانۇنى» قاتارلىق قانۇن بىلىملىرى ئۆگىنىلدى، 2380 دىن ئارتۇق قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش تايانچىسى، 4000 دىن ئارتۇق تەشۋىقاتچى تەربىيىلەندى، «قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇشتىن لېكسىيىلەر» قاتارلىق قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ماتېرىياللىرىدىن 54 مىڭ پارچىدىن ئارتۇق ماتېرىيال يەتكۈزۈپ بېرىلدى؛ 30 قېتىم قانۇن بىلىملىرىدىن زېھىن سىناش مۇسابىقىسى ئۇتكۈزۈلدى، زېھىن سىناش مۇسابىقىسىگە قاتناشقانلار 280 ئادەم (قېتىم) بولۇپ، زېھىن سىناش مۇسابىقىسىنى كۆرگۈچىلەر 2000 ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى؛ شەھەر ـ يېزىلاردىكى سىملىق رادىئو ئارقىلىق 2500 قېتىمدىن كۆپرەك قانۇن بىلىملىرى تەشۋىق قىلىندى؛ 20 نەچچە قېتىم تەشۋىقات ماشىنىسى چىقىرىلىپ تەشۋىق ئېلىپ بېرىلدى، ئاخىلىغۇچى 30 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) گە يەتتى؛ 328 پارچە قانۇنـ تۈزۈم تەربىيىسى سۆرىتى كۆرگەزمە قىلىندى، ئۇنى كۆرگۈچىلەر 20 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) گە يەتتى؛ سىن ئالغۇ ۋە قانۇن ـ تۈزۈم تەربىيىسىگە دائىر سىن ئالغۇ لېنتىلىرى سېتىۋېلىنىپ، شەھەرـ يېزىلاردىكى ھەرقايسى گۇرۇنلاردا 300 نەچچە قېتىم قويۇپ بېرىلدى، كۆرگۈچىلەر 25 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە يەتتى؛ قارا دوسكا گېزىتى ۋە قانۇن ـ تۈزۈم تەربىيىسى سەھىپىسىدىن 5200 نەچچە سان چىقىرىلدى؛ ئالتە قېتىم چوڭ تېپتىكى مەسلىھەت بېرىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى، سورالغان سوئاللارـ غا بېرىلگەن جاۋاب 2000 ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى.

§ 3 . خەلق مۇرەسسەچىلىكى

1955 ـ يىلى ناھىيە بويىچە 26 مۇرەسسە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، بۇنىڭدا 91 مۇرەسسە خادىمى بولۇپ، 95 ھەق تەلەپ دەۋا ماجىراسى مۇرەسسە قىلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، ھەر دەرىجىلىك خەلق مۇرەسسە تەشكىلاتلىرى پارچىلىنىپ كەتتى.

1974 ـ يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ناھىيىلىك خەق سوت مەھكىمىسى پارتگۇرۇپپىسىنىڭ «خەلق مۇرەسسە ھەيئىتىنى تېزراق قۇرۇپ چىقىش ھەققىدىكى دوكلات»نى تارقاتتى، شۇنىڭ بىلەن مۇرەسسە

تەشكىلىنى قايتا قۇرۇشقا تۆتۇش قىلىندى. 1975 ـ يىلى تېكىچى گۇڭشې تېكىچى چوڭ ئەترىتىدە مۇرەسسە ھەيئىتى قۇرۇلدى. 1980 ـ يىلى شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق كارخانا، كەسىپي ئورۇنلاردا ۋە خەلق گۇڭشېلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترەتلىرىدىن يۇقىرى ئورۇنلاردا مۇرەسسە ھەيئىتى ئومۇميۈزلۈك قۇرۇلدى، ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىدە مۇرەسسە گۇرۇپپىلىرى تەسىس قىلىنىپ، خەلق مۇرەسسە خادىمى سەپلەندى، مۇرەسسە ھەيئىتى ئۇچتىن يەتتىگىچە خادىمدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، بىر مۇدىر، بىردىن ئىككىگىچە مۇئاۋىن مۇدىر سەپلەندى، مۇرەسسە تەشكىلىنىڭ ئەزالىرى ئامما سايلاپ چىقىپ، رەھبەرلىك تەستىقلىغاندىن كېيىن ئېلان قىلىندى؛ گۇڭشې، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا بىردىن ئەدلىيە يارەمچىسى قويۇلدى. ئۇ ئۆز تەۋەسىدىكى خەلق مۇرەسسە خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئەدلىيە يارەمچىسى 19 غا (بۇنىڭ ئىچىدە قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەيدىغىنى تۆت) ، مۇرەسسە ھەيئىتى جەمئىي 158 گە (يېزىدىكىسى 61، شەھەردىكىسى 97) ، مەخسۇس ۋە قوشۇمچە مۇرەسسە خادىمى 655 كە يەتتى. بىر يىلدا 1174 ھەرخىل ماجرا مۇرەسسە قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇرەككەپ ماجرا 108، زىددىيەتلىك كەسكىنلىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىنغان ماجرا 256، بەش كىشىگە چېتىلىدىغان غەيرى نورمال ئۆلۈپ كېتىشنىڭ ئالدى ئېلىنغان ماجرا بەش. مۇرەسسە قىلىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇش نىسبىتى 95% تىن ئاشتى.

§ 4 . ئادۋۇكاتلىق

شەھەرلىك قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش ئورنى 1982 ـ يىلى 7 ـ ئايدىن باشلاپ خىزمەتكە كىرىشىپ، ئاساسەن، قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش، جىنايى ئىشلار دېلولىرىنى ئاقلاشنى ۋە ھەق تەلەپ دەۋا دېلولىرىغا ۋەكالەتلىك قىلىشنى قوبۇل قىلىش، قانۇنىي ھۆججەتلەرنى يېزىپ بېرىش ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئالغان ئىدى. 1985 ـ يىلغا قەدەر جەمئىي 182 جىنايى ئىشلار دېلوسىنى ئاقلىدى، 19 ھەق تەلەپ دەۋا دېلوسىنى ۋاكالىتەن بېجىرىپ بەردى، 2163 ئادەم (قېتىم) گە قانۇندىن مەسلىھەت بەردى.

1985 ـ يىلى قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش ئورنى ئادۋۇكاتلىق ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى ۋە يېڭىدىن قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش ۋە ئىقتىسادىي دېلوغا ۋەكالەتلىك قىلىش قاتارلىق كەسىپلەر يولغا قويۇلدى.

1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك ئادۋۇكاتلار ئورنى جەمئىي 472 جىنايى ئىشلار دېلوسىنى ئاقلاشنى، 187 ھەق ـ تەلەپ دەۋا دېلوسىغا ۋەكالەتلىك قىلىشنى، 131 ئىقتىسادىي دېلوغا ۋەكالەتلىك قىلىشنى ، 29 ئەرز قىلىنمىغان دېلوغا ۋەكالەتلىك قىلىشنى، 488 پارچە قانۇنغا دائىر ھۆججەتنى يېزىپ بېرىشنى ئۈستىگە ئالدى، 4300 دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) گە قانۇندىن مەسلىھەت بەردى. دەۋاگەرلەرنى 2 مىليون 800 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق ئىقتىسادىي زىياندىن قۇتقۇزۇپ قالدى؛ دۆلەت ئورگانلىرى، كارخانا ـ كەسىپي ئورۇنلارغا تەكلىپ بىلەن 71 ئادەم (قېتىم) دائىملىق قانۇندىن مەسلىھەت بەرگۈچى بولۇپ بەردى. ئۇلارغا 43 ئىقتىسادىي دېلونى بىر تەرەپ قىلىپ بېرىپ، ئۇلارنى 3 مىليون 750 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق ئىقتىسادىي زىياندىن قۇتقۇزۇپ قالدى.

§ 5 . ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى

شەھەرلىك ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى ئورنى 1982 ـ يىل 2 ـ ئايدىن باشلاپ ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى كەسپىنى ئىشلىدى، ھەرخىل تەشۋىقات ماتېرىياللىرىنى يېزىپ، بېسىپ تارقىتىپ، ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى

ئورگىنىنىڭ خاراكتېرى، ۋەزىپىسى ۋە كەسپىي دائىرىسىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مىراس، بېقىۋېلىش، ۋەسىيەت، بېقىش، ئۆتۈنۈپ بېرىش، ئىقتىسادىي توختام ۋە چەت ئەلگە چېتىشلىق ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى قاتارلىق تۈرلەرگە گۇۋاھلىق بېرىشنى قەدەممۇ قەدەم قانات يايدۇردى.

1982 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 2643 پارچە ھەرخىل ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى ھۆججىتىنى بېجىردى، بۇنىڭ ئىچىدە مەملىكەت ئىچىدىكى ھەق ـ تەلەپ دەۋا قانۇنىغا دائىر ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى 549، ئىقتىسادىي توختامغا دائىر ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى 1844، چەت ئەلگە چېتىشلىق ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى 250 بولۇپ، چەت ئەلگە چېتىشلىق ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقىنىڭ ئىشقا ئېشىش نىسبىتى 98% كە يەتتى، چېتىلىدىغان دۆلەت ۋە رايونلار ئامېرىكا، كانادا، ئاۋسترالىيە، ياپونىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى، شىياڭگاڭ ۋە ئاۋمېندىن ئىبارەت بولدى.

1990 ـ يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى ئورنىدىكى ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى كەسپىي خادىمى بەشكە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 2 ـ دەرىجىلىك گۇۋاھچى بىر، 4 ـ دەرىجىلىك گۇۋاھچى ئىككى، گۇۋاھچى يارەمچىسى بىر، يارەمچى گۇۋاھچى خادىم بىر. ھەرقايسى يېزا، مەيدانلارنىڭ ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرىدا يارەمچى ئەدلىيە خادىمى ھۆكۈمەت گۇۋاھلىقى خىزمىتىنى قوشۇمچە ئىشلىدى، ئۇنىڭ ئاساسلىق خىزمىتى گۇۋاھلىق تۈزۈمىنى تەشۋىق قىلىش، گۇۋاھلىق كەسپىنى تونۇشتۇرۇش، گۇۋاھلىق ئۇچۇرلىرىنى يەتكۈزۈش، گۇۋاھلىق بېرىلگەن توختامنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى ئىگىلەشتىن ئىبارەت بولدى.

ئون بىرىنچى قىسىم

ھەربىي ئىشلار

I باب

ھەربىي ئاپپاراتلار

§ 1 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى

1950-يىل 3-ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1-دالا ئارمىيىسى 1-بىڭتۈەنى 2-جۇنىنىڭ 6-شىسى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن قارا شەھەرنىڭ يەرلىك ھەربىي خىزمىتىنى قوشۇمچە ئىشلىدى.

1953-يىل 5-ئايدا 6-شى بۇيرۇقىغا بىنائەن كوللېكتىپ ھالدا كەسىپ ئالماشتۇرۇدى. شۇ يىلى 5-ئاينىڭ 9-كۈنى 6-شىدىن كادىر ئاجرىتىلىپ، قارا شەھەر شۆبە ھەربىي رايونى قۇرۇلدى.

1961-يىل 7-ئايدا قارا شەھەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ نامى بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىغا ئۆزگەرتىلىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا قارايدىغان قىلىندى. شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ ئورگىنى قارا شەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە (ھازىرقى سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنىغا قاراشلىق شەرقىي قاتناش يولىغا) كۆچۈرۈلدى، ئۇنىڭدا قۇماندانلىق شتابى، سىياسىي بۆلۈم، ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى قۇرۇلدى.

§ 2 . كورلا ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسى

1955-يىل 10-ئايدا قارا شەھەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ قارىمىقىدا كورلا ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا ئون شتات بېرىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئوفېتسېر يەتتە، ئىشچى-خىزمەتچى ئۈچ. بۇ ئىدارە، ئاساسەن، ئەسكەر ئېلىش، زاپاس ئەسكەرلەرنى تىزىملاش ۋە خەلق

ئەسكەرلىرىنى مەشىق قىلدۇرۇش قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالدى.

1957-يىل 5-ئايدا ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك پارتكومدا ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىشخانىسى قۇرۇلدى، قارا شەھەر شۆبە ھەربىي رايونى ئەسكەر ئېلىش خىزمىتى ئۈچۈن، كورلا ناھىيىسىگە ۋاقىتلىق خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتتى.

3 § . كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى

1959-يىل 9-ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا بۆلۈم باشلىقى، سىياسىي كومىسسار، سەنمۇ، ئىش بېجىرگۈچى، يارەمچى قويۇلدى. ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىنىڭ سىياسىي كومىسسارلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى. ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىنىڭ قارمىقىدا يېڭىشەر، چارباغ، تېكىچىدىن ئىبارەت ئۈچ گۈڭشې خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1970-يىل 10-ئاينىڭ 25-كۈنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىدە ھەربىي ئىشلار بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1971-يىل 2-ئاينىڭ 19-كۈنى سىياسىي خىزمەت بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1979-يىلى 3-ئايدا ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1979-يىل 8-ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق كورلا ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق 4-تىرانسپورت شىركىتىدە خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1980- يىل 5- ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى، ئۇ بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ قارمىقىدا بولدى، ئۇنىڭدا قوش رەھبەرلىك—ئارمىيە رەھبەرلىكى بىلەن يەرلىك ئورۇن رەھبەرلىكى يولغا قويۇلدى. 1981-يىل 3-ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىدە ھەربىي ئىشلار بۆلۈمى، سىياسىي خىزمەت بۆلۈمى، ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1983-يىل 12-ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ يەتتە گۈڭشېسىدا خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1984-يىل 5-ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىگە قوشۇۋېتىلدى.

1985-يىل 3-ئايدا كورلا شەھىرىنىڭ تۆت مەھەللە ئىش بېجىرىش ئورنىدا خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1986-يىل 6-ئاينىڭ 28-كۈنى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ (رەسمىي ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن ۋاقتى 1987-يىل 1-ئاينىڭ 1-كۈنى) ، ئۇنىڭ ئەسلىدىكى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى دېگەن نامى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى دېگەن نامغا ئۆزگەرتىلدى. خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى يەنىلا ھەربىي ئورۇن بولۇپ تۇرىۋەردى، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى، خىزمىتىنىڭ خاراكتېرى ئۆزگەرتىلمىدى، ئۇ كورلا شەھىرىنىڭ قارمىقىدا بولدى، ئۇنىڭدا قوش رەھبەرلىك يەرلىك ئورۇننىڭ رەھبەرلىكى بىلەن ئارمىيە رەھبەرلىكى يولغا قويۇلدى. خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىنىڭ خىزمەت ئاپپاراتلىرى ھەربىي ئىشلار بۆلۈمى، سىياسىي خىزمەت بۆلۈمى ۋە ئىشخانىغا ئۆزگەرتىلدى. ئورگىنىنىڭ ئورنى

«ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنىغا قاراشلىق جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەربىي تەرىپىدە بولدى.

§ 4 . كورلا شەھەرلىك قوراللىق كۈچلەر كومىتېتى

1960 ـ يىل 5 ـ ئايدا قوراللىق كۈچلەر بۆلۈمى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، تەشكىلات بۆلۈمى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىسى قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرىدىن تەركىپ تاپقان كورلا ناھىيىلىك خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى. مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقىنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بىلەن مۇئاۋىن ھاكىم قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى. بۇ گۇرۇپپا پۈتۈن ناھىيىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى، كونكرېت ئىشلارنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى بېجىردى. 1962 ـ يىل 2 ـ ئايدا ئەسلىدىكى كورلا ناھىيىلىك خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى ئاساسىدا ئايرىم تەڭشەش ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، 11 كىشىدىن تەركىب تاپقان كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتى قۇرۇلدى، مۇدىرلىقىنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى، مۇئاۋىن مۇدىرلىقىنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بىلەن مۇئاۋىن ھاكىم قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتىنىڭ پائالىيىتى توختاپ قالدى.

1981 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتى قۇرۇلدى، بۇ كومىتېت 12 ئەزادىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇنىڭ مۇدىرلىقىنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە ئۇتتىدى، مۇئاۋىن مۇدىرلىقىنى شەھەر باشلىقى بىلەن شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىنىڭ سىياسىي كومىسسارى قوشۇمچە ئۇتتىدى.

1982 ـ يىل 1 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. بۇ كومىتېت 13 ئەزادىن تەركىب تاپقان بولۇپ، مۇدىرلىقىنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى، بۇ كومىتېت 1984 ـ يىل 4 ـ ئايغا كەلگەندە ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى كومىتېتى تەڭشىلىپ، 12 كىشىدىن تەركىب تاپتى.

§ 5 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ھەربىي ۋەكىللەر باشقارمىسى

بۇ باشقارما 1979 ـ يىل 1 ـ ئايدا ئۈرۈمچى شەھىرى نەنسەن كان رايونىنىڭ مېرگو دېگەن يېرىدە قۇرۇلغان، 1984 ـ يىل 6 ـ ئايدا كورلا شەھىرىگە كۆچۈپ كېلىپ، ئۈرۈمچى تۆمۈر يول ئىدارىسى ھەربىي ۋەكىللەر باشقارمىسىغا قارايدىغان بولدى. ئۇ، ئاساسەن، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قىسىملارنىڭ ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ۋە تىنچ ۋاقىتلاردىكى ئىستراتېگىيىلىك ماددىي ئەشيالىرىنى، ئەسكەرلىرىنى پويىزدا توشۇش ۋەزىپىسى توغرىسىدا تۆمۈر يول تىرانسپورتى تارماقلىرى بىلەن سۆھبەتلىشىشكە مەسئۇل بولدى.

Ⅱ باب

ئەسكەر تۇرغۇزۇش

§ 1 . فېئودال خاندانلىقلار دەۋرىدە تۇرغۇزۇلغان ئەسكەرلەر

خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 4-يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 101-يىلى) خەن سۇلالىسىنىڭ خانى ۋۇدى سۇتىرىشانا سانغۇنى لى گۇاڭلىنى فەرغانىنى ئېلىشقا ئەۋەتىپ غەلىبە قازانغاندىن كېيىن، خەن سۇلالىسى چېدىرغا بوز يەر ئۆزلەشتۈرىدىغان ئەسكەرلەرگە قۇماندانلىق قىلىدىغان ئەلچى چېرىكچى قويۇپ، نەچچە يۈز ئېتىز چېرىكى تۇرغۇزدى.

خەن سۇلالىسى دىجيې 2-يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 68-يىلى) ھۇنلار قاڭقىللار شاھى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، خەن سۇلالىسىنىڭ ئەلچىسىنى قەستلەپ ئۆلتۈردى. خەن سۇلالىسى يانداش ئەمەلدار جېڭ جى، چېرىكچى سىماشىنى جازاسى كەچۈرۈم قىلىنغان 1500 كىشىگەقۇماندانلىق قىلىپ چېدىردا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ ئاشلىق جۇغلاشقا ئەۋەتتى.

خەن سۇلالىسىنىڭ شېنجۇ 2-يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 60-يىلى) ھۇن باتسىقانى شانشاد تەڭرى-قۇت خەن سۇلالىسىگە تەسلىم بولغاندىن كېيىن، خەن سۇلالىسى ئۇنىڭغا قاراشلىق 22 مىڭ كىشىنى، 12 كىچىك سانغۇننى ھازىرقى كورلا تەۋەسى (خېچۇي) گە ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە لېيلۇ قەلئەسىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ئەسكەر تۇرغۇزدى (ئەسكەر سانى ئېنىق ئەمەس).

تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ھازىرقى كورلا تەۋەسىدە شەلمىر قورولى تەسىس قىلىنىپ، ئۇنىڭ قارىمىقىدا قورغان ئەسكەرلىرى تۇرغۇزۇلدى (ئەسكەر سانى ئېنىق ئەمەس).

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ 23-يىلى (1758-يىلى) بىر باقاۋۇل، بىر مىڭبېگى، تۆت بازۇڭ قويۇلدى.

جياچىڭ 15-يىلى (1810-يىلى) كورلىدا بىر مۇداپىئە بازۇڭى، 16 ئەسكەر قويۇلدى. ھەربىي ئەمەلدارلار ۋە چېرىكلەرنىڭ ئولتۇرۇشى ئۈچۈن 12 ئېغىزلىق بىر قورو ئۆي سېلىندى، تۆت يا، 140 تال ئوق، سەككىز ئوقدان، تۆت ئوۋ مىلتىقى، سەككىز پۇرۇق قاپقى، سەككىز مىلتىق خالتىسى، 40 قەلەي ساقا، تۆت جاڭ پىلتە، تۆت جىڭ مىلتىق دورىسى قاتارلىق نەرسىلەر بېرىلدى.

تۇڭجى 6-يىلى (1867-يىلى) 6-ئايدا ياقۇبېگ باسمىچى قوشۇنى كورلىنى ئىشغال قىلىۋالغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىنىڭ 1.6 كىلومېتر شەرقىگە بىر چاسا قەلئە سالدۇردى، قەلئەنىڭ ھەربىر تەرىپىنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 146 مېتر، سېپىلىنىڭ ئېگىزلىكى ئىككى مېتردىن كۆپرەك، بۇرجەكلەر-نىڭ راۋاقنىڭ ئېگىزلىكى تۆت مېتر كېلەتتى. قەلئەنىڭ كورلا بازىرىغا ئۇدۇل تەرىپىگە ئىككى قۇۋۇق قويۇلغاندى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇ 2-يىلى (1876-يىلى) قەلئە ئىچىدە ئۇچ زەمبىرەك بىلەن 660 ئەسكەر تۇرغۇزۇلدى، ھەربىلى قىش پەسلىدە قەلئەنىڭ سىرتىدا توقسۇن، تۇرپاندىن يۆتكەپ كېلىنگەن 2500 ئاتلىق دالا ئەسكىرى تۇرغۇزۇلاتتى، ئۇلار كېيىنكى يىلى ئەتىيازدا توقسۇن بىلەن تۇرپاننى ساقلاش ئۈچۈن قايتىپ كېتەتتى.

گۇڭشۇ 33-يىلى (1907-يىلى) 5-ئاينىڭ 17-كۈنى شىنجاڭنىڭ باش مۇپەتتىشى لىيەن كۇي پۇتۇن شىنجاڭدىكى قوشۇنلارنى بەش يۆنىلىش بويىچە سەييارە مۇداپىئە ئەترىتىگە ئۆزگەرتتى. سول يۆنىلىشتىكى ئاقسۇ بىرىگادىسى قارىمىقتىدا بەش پىيادە ئەسكەرلەر سەييارە مۇداپىئە يېڭى، ئالتە ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭى تەشكىل قىلىنىدى. 6-ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭى كورلىدا تۇردى (قارا شەھەر، بۈگۈر قاتارلىق جايلاردا قاراۋۇللۇق قىلدى). 6-يېڭىدىكى ئاتلىق ئەسكەرلەر ئەترىتىنىڭ تەركىبىدە 170 ئوفىتسىر - ئەسكەر بولۇپ، ئۇنىڭدىن 74 ئەسكەر كەم ئىدى. ئەسكەرلەر ئۈچ قاراۋۇلخانىغا بۆلۈنۈپ قاراۋۇللۇق قىلاتتى، ھەربىر قاراۋۇلخانىدا ئۈچ كۈزەتخانا بار ئىدى، ھەربىر كۈزەتخانىدا بىر باشلىق، توققۇز ئەسكەر، بىر ئاشپەز، بىر ئات باقار بار ئىدى.

§ 2 . مىنگو دەۋرىدە تۇرغۇزۇلغان قىسىملار

1. سول يۆنىلىشتىكى ئاقسۇ بىرىگادىسىغا قاراشلىق كورلا پىيادە ئەسكەرلەر يېڭى

مىنگونىڭ 1 - يىلى (1912 - يىلى) ياڭ زېڭشىن شىنجاڭغا تۆتۈق بولغاندىن كېيىن، بەش يۆنىلىشتىكى سەييارە مۇداپىئە يېڭى تۈزۈمىنى ساقلاپ قالدى، سول يۆنىلىشتىكى ئاقسۇ بىرىگادىسىغا قاراشلىق رايون دائىرىسىدە كورلا پىيادە ئەسكەرلىرىدىن بىر يېڭ ئەسكەر تۇرغۇزدى. يېڭ باشلىقىنىڭ قول ئاستىدا 31 يارەمچى ئەمەلدار، 270 ئەسكەر بار ئىدى.

2. گارنىزون لىيەنى

مىنگونىڭ 1 - يىلى (1912 - يىلى) دىن كېيىن ئۈزاق ئۆتمەيلا، كورلا يېڭىشەھىرگە بىر باقاۋۇل قويۇلدى. باقاۋۇلنىڭ قول ئاستىدا بىر لىيەن ئاتلىق ئەسكەر (ئۈچ پەي، 180 ئەسكەر) بار ئىدى، ۋۇۋېيشىن باقاۋۇل ھەم ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنىنىڭ باشلىقى ئىدى. بۇ لىيەننىڭ بىر پەيجاڭى 80 ئەسكەرگە باشچىلىق قىلىپ باشقۇرمىدە تۇراتتى. مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ۋۇۋېيشىن بۈيرۇقىغا بىنائەت ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەننى باشلاپ چاقىلىققا بېرىپ تۇردى.

3. يېڭى ئارمىيە

مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) يېڭى ئارمىيىنىڭ قوماندانى تۇڭ مىڭسەي بۈيرۇقىغا بىنائەت كورلىنى ساقلاشقا يۆتكەلدى (ئەسكەر سانى ئېنىق ئەمەس).

4. ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ جەن شىكۇي لۇيى

مىنگونىڭ 20 - يىلى (1931 - يىلى) ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ جەن شىكۇي لۇيى بۇيرۇقتا بىنائەن قارا شەھەردىن كورلىغا يۆتكەلدى. لۇ شتابى دەريانىڭ شىمال تەرىپىدىكى كوچىدىكى بەي لاۋژۇنىڭ خۇسۇسىي سارىيى (ھازىرقى «ئىتتىپاق» يولى «ئىتتىپاق» سودا سارىيىنىڭ بۇرۇنقى ئورنى) غا جايلاشتى. لۇ شتابىغا بىۋاستە قارايدىغان شۆبە دۇيلەر ۋە لۇگە قاراشلىق ئاتلىق ئەسكەرلەر يىگى كورلىدا تۇردى، لۇنىڭ قارىمىقىدىكى باشقا يىگىلار قارا شەھەر، لوپنور، بۇگۇردە تۇردى.

مىنگونىڭ 21 - يىلى (1932 - يىلى) بۇ لۇ ماجۇڭيىڭ قىسمىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ پۈتۈنلەي ھالاك بولدى.

5. قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان ئاتلىق ئەسكەرلەر 9 - لۇيىنىڭ 17 - تۈەنى

مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947 - يىلى) نىڭ كېيىنكى يېرىمىدا لەنجۇدىن كورلا ناھىيىسىگە بىر تۈەن ئەسكەر يۆتكەپ كېلىندى. بۇ تۈەننىڭ تۈەنجاڭى لى رۇيبى، مۇئاۋىن تۈەنجاڭى لۇجيەنلىڭ ئىدى. تۈەن شتابى يېڭىشەھەردە (ھازىرقى بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ قوروسىدا) ئىدى. بۇ تۈەننىڭ پىلىموتچىلار لىيەنى، مىنا مىيوتچىلار لىيەنى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - لىيەنى ۋە خەۋەرلىشىش پەيى، ئالاھىدە ۋەزىپە ئۆتىگۈچىلەر پەيى كورلىدا (بۇلاردىن بىر پەي ئەسكەر باشقىمىدە) تۇردى، قالغان تۆت ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنى لوپنور ناھىيىسىدە تۇردى. كورلا ناھىيىسىدە تۇرغان ئوفىتسىر - ئەسكەرلەر تەخمىنەن 410 بولۇپ، ھەممىسى ئامبىركا قوراللىرى بىلەن قوراللانغاندى، ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى قارا شەھەر ئېتى ئىدى، لەنجۇدىن ئېلىپ كېلىنگەن بىر نەچچە ئون موڭغۇل ئېتىمۇ بار ئىدى.

1949 - يىلى 17 - تۈەن «25 - سىنتەبر» تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىپ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى تەركىبىگە كىرگۈزۈلدى.

6. قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى 42 - شى 128 - لۇيىنىڭ 382 - تۈەنى

بۇ تۈەن مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) بۇيرۇقتا بىنائەن كورلا ناھىيىسىگە يۆتكىلىپ كەلدى. ئۇنىڭ تۈەنجاڭى پېڭ جۇندي ئىدى. تۈەن شتابىدا 17 يارەمچى ئەمەلدار، 28 ئەسكەر بار ئىدى، تۈەن قارىمىقىدا ئۈچ يىگ، 14 لىيەن، 1046 ئوفىتسىر - ئەسكەر بار ئىدى.

1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى 382 - تۈەن تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتتى، شۇنىڭدىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى جاڭ يۇ (خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 6 - شىسى سىياسىي بۆلۈمى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى) بىلەن دۇڭ فۇ (خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 6-شى-تۈەن سىياسىي باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى) ج ك پ 6- شى كومىتېتىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە 30 نەچچە كادىر، جەڭچىنى باشلاپ 382 - تۈەنگە كىرىپ، بۇ تۈەننى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 22 - بىكتۈەنى 27 - شىسىنىڭ 79 - تۈەنگە ئۆزگەرتتى.

§ 3 . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن تۇرغۇزۇلغان قىسىملار

1 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 6-شەرسىنىڭ 18-تۈەنى

1949-يىل 9-ئاينىڭ 25-ۋە 26-كۈنى سابىق شىنجاڭ ھەربىي-مەمۇرىي دائىرىلىرى قىسمىغا باشچىلىق قىلىپ ھەقمەتكە قايتىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ تېلېگراممىا ئەۋەتتى. شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى تېزلىكتە مۇقىملاشتۇرۇش ئۈچۈن، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1-دالا ئارمىيىسىنىڭ 1-بېڭتۈەنى قوماندان ۋاڭ جېننىڭ باشچىلىقىدا بۇيرۇققا بىنائەن شىنجاڭغا بۇرۇش قىلدى. پىيادە ئەسكەرلەر 6-شىسى 18-تۈەنى ئالدىنقى ئەترىتىنىڭ سەككىز ئادەمى 6-شىنىڭ باشقا تۈەنلىرىنىڭ ئالدىنقى ئەترىتىدىكىلەر بىلەن بىرلىكتە شۇ يىلى 11-ئاينىڭ 23-كۈنى يۈمبىندىن ماشىنا بىلەن يولغا چىقىپ، شىخشىخشىيا، تۇرپان، قارا شەھەردىن ئۆتۈپ، 11-ئاينىڭ ئاخىرىدا كورلا ناھىيىسىنىڭ بازىرىغا يېتىپ كەلدى. قالغان قىسىملار كېيىنكى يىلى 2-ئايدا كورلا ناھىيىسىگە كەلدى. تۈەن شتابى سابىق گومىنداڭنىڭ كورلا ناھىيىلىك پىرقىسى (ھازىرقى «ئىتتىپاق» يولى «ئىتتىپاق» سودا سارىيىنىڭ ئورنى) گە ئورۇنلاشتى. 18-تۈەننىڭ تۈەنجاڭى يۈشيا، سىياسىي كومىسسارى ياڭ خۈەنشېڭ ئىدى. تۈەننىڭ قارمىقىدا ئۈچ يىلڭ بار ئىدى. تۈەن بويىچە 1790 كادىر، جەڭچى بار ئىدى.

1953-يىل 6-ئايدا 18-تۈەن بۇيرۇققا بىنائەن كوللېكتىپ كەسىپ ئالماشتۇرۇپ، يېزا ئىگىلىك 2-شىسىنىڭ 6-تۈەن دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئۆزگەرتىلدى. 1969-يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ 29-تۈەنگە ئۆزگەرتىلدى.

2 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ «273» دوختۇرخانىسى

بۇ دوختۇرخانا 1945-يىل 7-ئايدا خېيلۇڭجياڭ ئۆلكىسىنىڭ تەيئەن بازىرىدا قۇرۇلۇپ، لياۋ-شېن ئۇرۇشى، پېڭجىن ئۇرۇشى، خۈەيخەي ئۇرۇشىدىن ئىبارەت ئۈچ ئۇرۇشقا قاتناشقان، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، لياۋنىڭ، خېبېي، جياڭسۇ، جياڭشى، گۈاڭدۇڭ، گۈاڭشى قاتارلىق ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلاردا ۋەزىپە ئىجرا قىلغان. 1960-يىل 2-ئايدا شىنجاڭغا كېلىپ، قارا شەھەر ناھىيىسىگە ئورۇنلاشتى. 1962-يىل 7-ئايدا بۇيرۇققا بىنائەن يەكەن ناھىيىسىگە كۆچۈپ بېرىپ، جۇڭگو-ھىندىستان چېگرىسىدىكى قوغدىنىش يۈزىسىدىن قايتۇرما زەربە بېرىش جېڭىگە قاتنىشىپ ياردەم بولغان خادىملىرىمىزنى داۋالاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1974-يىل 3-ئايدا يەنجى ناھىيىسىنىڭ شىگىشىن گۈڭشېسىغا ئورۇنلاشتى. 1975-يىل 5-ئايدا كورلا ناھىيىسىگە ئورۇنلاشتى. 1983-يىل 10-ئايدا 31-شۆبە قىسىم تەركىبىگە كىرگۈزۈلدى.

3 . جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باشقا قىسىملىرى

1960-يىلدىن بۇيان، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ سەككىز قىسمى كورلا ناھىيىسى (شەھىرى) دە تۇردى، بۇ قىسىملار دۆلەت مۇداپىئەسى پەن تەتقىقاتى، ئاۋىئاتسىيە، خەۋەرلىشىش گىدرو

كېئولوگىيە ۋە ئارقا سەپ تەمىنات ۋەزىپىلىرىنى ئۈستىگە ئالغان.

4. قوراللىق ساقچى قىسىم بايىنغولىن ئوبلاستلىق تارماق ئەدەبىيتى

1982-يىل 9-ئايدا بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇستەقىل يېڭى قوراللىق ساقچى قىسىم بايىنغولىن ئوبلاستلىق تارماق ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئاساسەن، مۇھىم نىشانلارنى قوراللىق قوغداش، شەھەرلەردە قوراللىق چارلاش، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش، بىخەتەرلىكنى تەكشۈرۈش قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالدى.

1950 - يىلى ئەتىيازدا قۇرۇلغان جۇڭگو خەلق جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسىملىرى كورلا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئەترىتى 1952 - يىل 8 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئوتتۇرا ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1966 - يىل 7 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى ئوتتۇرا ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1975 - يىل 12 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ خەلق قوراللىق ساقچى ئوتتۇرا ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1979 - يىلى كۈزدە بايىنغولىن ئوبلاستلىق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى قوراللىق ساقچى چوڭ ئەترىتىگە بىۋاستە قاراشلىق ئوتتۇرا ئەترەتكە ئۆزگەرتىلدى. 1982 - يىل 9 - ئايدا قوراللىق ساقچى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تارماق ئەترىتىگە بىۋاستە قاراشلىق ئوتتۇرا ئەترەتكە ئۆزگەرتىلىپ، كورلا شەھىرىنىڭ، كورلا ناھىيىسىنىڭ ئىچكى قوغداش خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالدى.

5. قوراللىق ساقچى بىخىتۇەنى 2 - تارماق ئەترىتى

بۇ ئەترەت 1984 - يىل 8 - ئايدا قۇرۇلۇپ، ئاساسەن، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى قارىمىقىدىكى تۆمۈر - مەيدانلاردا جازا مۇددىتىنى ئۆتەۋاتقان جىنايەتچىلەرگە قوراللىق قاراش قاتارلىق ئىچكى مۇھاپىزەت ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالدى.

Ⅲ باب

ھەربىي خىزمەت ئۇسۇلى

§1. ئىختىيارىي ئەسكەرلەر

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كورلا ناھىيىسىدە ئىختىيارىي ئەسكەر بولۇش تۈزۈمى

يولغا قويۇلدى. بۇ تۈزۈمدە، ئۆزى خالىغان، ئائىلە تاۋابىئاتلىرى قوشۇلغان، سىياسىي جەھەتتە ئىشەنچلىك بولغان، سالامەتلىكى ياخشى ياشلارنىڭ ھەممىسى رەسمىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەشكە قاتناشسا بولىدۇ، ھەربىي خىزمەت ئۆتەش مۇددىتى چەكلەنمەيدۇ، ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا سىياسىي جەھەتتىن ھۆرمەت قىلىنىدۇ، ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئېتىبار بېرىلىدۇ، قىسمىغا يېڭى كىرگەن ئەسكەرلەرگە بەلگىلىك قوشۇمچە ياردەم بېرىلىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن.

1951 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىن 1 ـ تۈركۈم ئىختىيارىي ئەسكەر قوبۇل قىلىنغاندا، ناھىيىدىكى ياشلار ئامبرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ چاۋشىيەنگە ياردەم بېرىشتە قىزغىن دولقۇن قوزغاپ، ئارمىيىگە، ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن قىزغىنلىق بىلەن ئۆزىنى تىزىملاتقان ئاز سانلىق مىللەت ياشلىرىدىن 45 ى جۈملىگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتنىشىشقا تەستىقلاندى.

§ 2 . مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلەر

1955ـيىلى قىشتا كورلا ناھىيىسىدە تۇنجى تۈركۈم مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلەر قوبۇل قىلىندى. ئەسكەر ئېلىش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن، يەنجى شۆبە ھەربىي رايونى يەنجى، بۆگۈر ناھىيىلىرىدىكى ھەربىي خىزمەت كادىرلىرىنى كورلا ناھىيىسىدىكى ھەربىي خىزمەت كادىرلىرى بىلەن ھەمكارلاشتۇرۇپ، 11 ـ ئايدىن باشلاپ، كورلا ناھىيىسىدە ئەسكەر قوبۇل قىلىش سىنىقىنى ئېلىپ باردى. ناھىيىلىك ھەربىي خىزمەت ئىدارىسى يۇقىرىنىڭ ئەسكەر قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىغا بىنائەن، تەشۋىقات، جامائەت خەۋپسىزلىكى، خەلق ئىشلىرى، ساقلىق ساقلاش تارماقلىرى بىلەن بىرلىكتە ئەسكەر قوبۇل قىلىش ئىشخانىسى قۇرۇپ، ئەسكەر قوبۇل قىلىش پىلانى تۈزۈپ چىقىپ، ئەسكەر قوبۇل قىلىش ئىشىنى تەشۋىق قىلىپ سەپەرۋەر قىلىش، تىزىملاش، ئۆزىنى كۆرۈش، سالامەتلىكىنى تەكشۈرۈش، سىياسىي جەھەتتىن تەكشۈرۈش، ھەربىي سەپكە قوبۇل قىلىش ئۇقتۇرۇشى ئەۋەتىش قاتارلىق باسقۇچلار بويىچە ئېلىپ باردى. ئەسكەر ئېلىش خىزمىتى 12ـ ئاينىڭ 14ـ كۈنى باشلاندى. يەرلىك بىلەن قىسمىدىن كادىر تەجرىتىلىپ 45 تەشۋىقات گۇرۇپپىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى، بۇ گۇرۇپپىلار ئاساسىي قاتلاملارغا بېرىپ، ھەربىي خىزمەت ئۆتەش قانۇنىنى ۋە مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلەرنى قوبۇل قىلىشنىڭ زور ئەھمىيىتىنى تەشۋىق قىلدى. ناھىيە بويىچە 3990 ياش ھەربىي سەپكە قاتنىشىش ئۆچۈن ئۆزىنى مەلۇم قىلدى، بۇ ئېلىنىدىغان ئەسكەرنىڭ سانىدىن 16 ھەسسە ئارتۇق. كېيىنكى يىلى 2ـ ئاينىڭ 6ـ كۈنى 62 مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەر قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندالدى.

1984ـيىلدىن باشلاپ، ئەسكەر ئېلىش خىزمىتى داۋامىدا، يېڭى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەرنى قىسىملار ئادەم ئەۋەتىپ تاپشۇرۇۋېلىش ئۇسۇلى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇلارنى يەرلىك ھۆكۈمەت يوللاپ بېرىدىغان بولدى. 1987ـيىلى يەرلىكنىڭ ئەسكەرلىككە ئادەم يوللاپ بېرىش ئۇسۇلى بىكار قىلىنىپ، ئەسكەرلەرنى خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى قوبۇل قىلىدىغان، قىسىملار تاپشۇرىۋالىدىغان تۈزۈم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1989ـيىلى قىشلىق ئەسكەر ئېلىش ئىشى ئەتىيازدا ئەسكەر ئېلىشقا ئۆزگەرتىلدى. شۇ يىلى كورلا شەھىرى 94 يېڭى ئەسكەر ئېلىش ۋەزىپىسىنى ئوڭۇشلۇق ئورۇندىدى. 1990ـيىلى 10ـ ئايدا ئەتىيازلىق ئەسكەر ئېلىش ئىشى ئورۇندالغاندىن كېيىنلا، يېڭى ئەسكەر ئېلىش ۋاقتى قىش پەسلىگە ئۆزگەرتىلدى. ئىككى قېتىمدا جەمئىي 180 يېڭى ئەسكەر ئېلىش ۋەزىپىسى ئورۇندالدى.

1955ـيىلدىن 1990ـيىلغىچە كورلا ناھىيىسىدىن، كورلا شەھىرىدىن 3019 مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى

ئەسكەر ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت 1121، ھاۋا ئارمىيىسى ئۇچقۇچىسى ئۇچ، پاراشوتچى ئەسكەر 15.

§ 3 . مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلىك بىلەن ئىختىيارىي ئەسكەرلىكنىڭ ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلۈشى

1984 ـ يىل 5 ـ ئايدا دۆلەت ئېلان قىلغان ھەربىي خىزمەت قانۇنى (ئىككىنچى قېتىمقىسى) دىكى بەلگىلىمە بويىچە، مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلىك بىلەن ئىختىيارىي ئەسكەرلىك ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن ھەربىي خىزمەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. ھەربىي خىزمەت قانۇنىدا بەلگىلىنىشچە، رەسمىي خىزمىتىنى مۇددىتى توشقىچە ئورۇندىغان مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلەردىن پېتىشىپ چىققان بىر قىسىم كەسپىي تېخنىكا تايانچىلىرى قىسمىدا ئېپقېلىنىدۇ، رەسمىي خىزمەت ئۆتەش مۇددىتى ئۇزارتىلغانلىرى ئىختىيارىي ئەسكەرلىككە ئۆزگەرتىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئارمىيىنىڭ قورال-جابدۇقلىرىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇلۇش دەرىجىسىنىڭ ئۇزلۇكسىز ئۆسۈپ بېرىش ئەھۋالىغا ماسلاشتۇرۇلىدۇ. كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ھەربىي خىزمەت قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېزىلاردىن ئېلىنغان مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلەرنىڭ شۇنىڭدەك مەجبۇرىيەت ئۆتىگۈچى ئەسكەرلىكتىن ئىختىيارىي ئەسكەرلىككە ئۆزگەرتىلگەنلەرنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا قارىتا ئېتىبار بېرىش سىياسىتىنى ئىجرا قىلدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)دە 1955 — 1990 ـ يىلغىچە ئەسكەر ئېلىش ئەھۋالى

جەدۋەل؛ 11 ـ 1

يىللار	ئېلىنغان ئەسكەر سانى	بۇنىڭ ئىچىدە		يىللار	ئېلىنغان ئەسكەر سانى	بۇنىڭ ئىچىدە	
		خەنزۇ	ئازسانلىق مىللەت			خەنزۇ	ئازسانلىق مىللەت
1955	62		62	1975	70	45	25
1957	60		60	1976	240	75	165
1958	50		50	1977	20	20	
1959	50		50	1978	171	100	71
1960	35		35	1979	205	205	
1961	50		50	1980	158	120	38
1962	55	35	20	1981	143	117	26

1963	40		40	1982	151	121	30
1965	110	60	50	1983	173	143	30
1966	100	80	20	1984	80	60	20
1969	55	35	20	1985	82	47	35
1970	101	101		1986	83	60	23
1971	101	48	53	1987	87	62	25
1972	114	72	42	1989	94	79	15
1973	45	30	15	1990	158	129	29
1974	76	54	22	جەمئىي	3 019	1 898	1 121

4 § . زاپاس ھەربىيلىك

1956 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسى زاپاس ھەربىيلىككە تىزىملاش بويىچە نۆۋەتلىق سىناق خىزمىتىنى ئىشلەپ، 18 ياشتىن 25 ياشقىچە بولغان ئەر پۇقرالارنى زاپاس ھەربىيلىككە تىزىملىغانىدى. شۇ يىلى 6 ـ ئايدا زاپاس ھەربىيلەر خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ، زاپاس خادىملار قايتىدىن گۇرۇپپىلارغا ئايرىلدى، ھەربىي سەپتىن قايتۇرۇلغان، ھەربىي خىزمەتتىن بوشانغان ئوفىتسېرلار 1 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەر قىلىندى، باشقا خەلق ئەسكەرلەر 2ـخىلدىكى زاپاس ئەسكەر قىلىندى. 1958 ـ يىلى زاپاس ھەربىيلىك خىزمىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1981 ـ يىلى زاپاس ھەربىيلىك تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ 1 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەر بولىدىغانلىقى، ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ 2 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەر بولىدىغانلىقى ئايدىڭلاشتۇرۇلدى. شۇ يىلى ھەربىي سەپتىن بوشانغان 105 ئوفىتسېر زاپاس ئەسكەرلىككە كىرگۈزۈلدى.

1983 ـ يىلى كورلا شەھىرى ۋە كورلا ناھىيىسى زاپاس ئەسكەرلەر قاتناشقان گاننون گرانىتچىلار 3 ـ تۈەننى ۋە 4 ـ تۈەننى قۇردى. 3 ـ تۈەننىڭ قۇماندانلىق شتابى شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۆچلىرى بۆلۈمىدە قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا لىيۇشاۋخۇا تۈەنجاڭ، سەي زۇڭشيەن سىياسىي كومىسسار بولدى. 4 ـ تۈەننىڭ قوماندانلىق شتابى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۆچلىرى بۆلۈمىدە قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا ۋاڭ خېتاڭ تۈەنجاڭ، لىيۇفېڭبو سىياسىي كومىسسارى بولدى.

1984 ـ يىل 2 ـ ئايدا نۆۋەتلىق سىناق مانېۋرى ئۆتكۈزۈش ۋە مەشىق قىلىش ئارقىلىق، زاپاس ئەسكەردىن 345 ى، زاپاس ئوفىتسېردىن 55ى ھاۋا ئارمىيىسى كورلا ئايروپونكىتىنىڭ زاپاس ھەربىيلەر كىگە ئۆتكۈزۈلدى.

1984 ـ يىلى كورلا شەھىرى رەسمىي خىزمەتتىن بوشىتىلغان ئەسكەرلەر ۋە رويخەتكە ئېلىنغان كەسپىي تېخنىكا خادىملىرىدىن 28 ياشتىن تۆۋەنلىرىنى 1 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەرلەر قاتارىغا، رەسمىي خىزمەتتىن بوشىتىلغان ئەسكەرلەردىن 25 ياشتىن 35 ياشقىچە بولغانلىرىنى 2 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەرلەر قاتارىغا ئايرىدى. يېشى 35 تىن ئاشقان ياكى ئاجىز، ئاغرىقچان بولۇپ قېلىش قاتارلىق

سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ھەربىي سەپتىن بوشتىلغان ھەربىيلەرنىڭ زاپاس ئەسكەرلىك خىزمىتىنى ئۆتىشىنى كۆچۈرۈم قىلدى. زاپاس ئوفىتسېرلار رەسمىي خىزمەتتىن بوشانغان ئوفىتسېرلارنى، رەسمىي خىزمەتتىن بوشتىلىپ زاپاس ئوفىتسېرلىك خىزمىتىنى ئۆتەشكە بەلگىلەنگەن ئەسكەرلەرنى، ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن زاپاس ئوفىتسېرلىك خىزمىتىنى ئۆتەشكە بەلگىلەنگەنلەرنى، خەلق قوراللىق كۈچلىرىنىڭ مەخسۇس كادىرلىرى ۋە مەخسۇس خەلق ئەسكىرى كادىرلىرىدىن شۇنىڭدەك غەيرىي ھەربىي تارماقلاردىكى كادىرلار ۋە كەسپىي تېخنىكا خادىملىرىدىن زاپاس ئوفىتسېرلىك خىزمىتىنى ئۆتەشكە بەلگىلەنگەنلەرنى ئۆزگىچىگە ئالىدۇ.

1985 ـ يىل 12 ـ ئايدا كورلا شەھىرىدىكى ئىككى زاپاس ئەسكەرلەر توپچى تۈەنى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1986 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە كورلا شەھىرىدە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئايروپونكىتىغا كىرگۈزۈلگەن زاپاس خادىملار قىسقارتىلىپ 150 كە چۈرۈلدى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى نەچچە يىلدىن بۇيان ھەربىي سەپتىن بوشتىلىپ زاپاس ئەسكەرلىك خىزمىتىنى ئۆتەپ كەلگەن خادىملارنىڭ زاپاس ئەسكەرلىك خىزمىتىنى ئۆتەش ۋە ئۆتىمەسلىكى ئۈستىدە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش، ئېنىقلاش، ئىستاتىستىكىلاش خىزمىتىنى ئىشلىدى، 56 كەسىپ بويىچە ھەربىي سەپتىن بوشتىلىپ زاپاس ئەسكەرلىكتە تۇرۇۋاتقان 1293 ئادەم بارلىقى ئېنىقلاندى. خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرى يەنمۇ تەرتىپكە سېلىندى ۋە زاپاس ئەسكەرلەر رويخەتكە ئېلىندى. زاپاس ئەسكەرلىكتە تۇرۇۋاتقان خەلق ئەسكىرى 6404 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 1 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەرلىك خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقانلار 3540، 2 ـ خىلدىكى زاپاس ئەسكەرلىك خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقانلار 2864.

Ⅳ باب

خەلق ئەسكەرلىرى

§ 1 . تەشكىلاتى

1. خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتى

يېڭى جۇڭگو ئەمدىلا قۇرۇلغان مەزگىلدە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باندىتلارنى يوقىتىشىغا، ئىشپىيونلارنى تازىلىشىغا ماسلىشىپ، يېڭى ژۇجۇدقا كەلگەن خەلق ھاكىمىيىتىنى قوغداش، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، كورلىدا خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتى ۋە قوراللىق خىزمەت ئەترىتى قۇرۇلدى.

1958 ـ يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى «خەلق ئەسكىرى توغرىسىدا قارار» ئېلان قىلدى، رەئىس ماۋزېدۇڭ «ئومۇمخەلق ئەسكەر بولۇشى كېرەك»، «خەلق ئەسكىرى شىلىرىنى كۆپلەپ قۇرۇش كېرەك»

دېگەن چاقىرىقنى چىقاردى.

كورلا ناھىيىسى خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش خىزمىتىنى 1959 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1 ـ كۈندىن باشلاپ يېڭىشەر گۈڭشېسىدە سىناق قىلدى، كېيىن ناھىيە بويىچە قانات يايدۇردى. تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ يېشى 16 دىن 30 غىچە بولدى، ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ يېشى 16دىن 40 قىچە بولدى. شۇ يىلى ناھىيە بويىچە بىر خەلق ئەسكىرى تۈەنى قۇرۇلۇپ، رەھتۇللا ئابدۇللا تۈەنجالڭ بولدى، بۇ تۈەننىڭ قارىسىقىدا بەش يىلڭ، 24 لىيەن، 76 پەي، 2547 خەلق ئەسكىرى بار ئىدى.

1960 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ئىككى خەلق ئەسكىرى شىسى قۇرۇلدى، 1 ـ شى تېكىچى گۈڭشېسىدىكى ۋە بازار گۈڭشېسىدىكى خەلق ئەسكىرى تۈەننىدىن شۇنىڭدەك ئاۋات، قارا يۇلغۇن گۈڭشېلىرىدىكى خەلق ئەسكىرى يىگىلىرىدىن تەركىب تاپتى، لىيۇفۇزېڭ شجالڭ قوشۇمچە سىياسىي كومىسسار بولدى؛ 2 ـ شى چارباغ گۈڭشېسىدىكى ۋە قوشئېرىق گۈڭشېسىدىكى خەلق ئەسكىرى تۈەنى شۇنىڭدەك توۋۇرچى، يېڭىشەر گۈڭشېسىدىكى، بۇ تۈخو دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى خەلق ئەسكىرى يىگىلىرىدىن تەركىب تاپتى، ئېلى ناسىر شجالڭ قوشۇمچە سىياسىي كومىسسار بولدى. خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سانى كۆپەيىپ 8846 گە يەتتى.

1962 ـ يىل 6 ـ ئايدا خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىدە ئۆچىنى ئەملىيلەشتۈرۈش (تەشكىلنى ئەملىيلەشتۈرۈش، ھەربىي ئىشلارنى ئەملىيلەشتۈرۈش، سىياسىنى ئەملىيلەشتۈرۈش) خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرى كۆپ قېتىم تەرتىپكە سېلىندى، 1966ـيىلـغا كەلگەندە، ناھىيە بويىچە خەلق ئەسكەرلىرى 7962 گە يېتىپ، 49 لىيەنگە، 195 پەيگە ئايرىلدى. جۈملىدىن بازاردا، لەنگەردە، چارباغدا، تېكىچىدە بىردىن قورالىق تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنى قۇرۇلدى، قوراللىق تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى جەمئىي 469 غايەتتى.

1974 ـ يىلى خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتىنىڭ دائىرىسى كېڭەيتىلىپ، خەلق ئەسكىرى يىگى 22 گە (بۇنىڭ 11ى شەھەر ـ بازاردا) ، خەلق ئەسكىرى لىيەنى 109غا، خەلق ئەسكىرى پەيى 407 گە يەتكۈزۈلدى.

1980 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا شەھىردە 12 خەلق ئەسكىرى يىگى، 43 خەلق ئەسكىرى لىيەنى، 171 خەلق ئەسكىرى پەيى بار بولدى.

1981 ـ يىلى كورلا شەھىرى، كورلا ناھىيىسى خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرىنى تەرتىپكە سېلىپ، خەلق ئەسكىرى بولىدىغانلارنىڭ يېشىنى 18 — 35 كە، تايانچ خەلق ئەسكىرىنىڭ يېشىنى 18 — 28 گە ئۆزگەرتتى، ئايال خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ تايانچ خەلق ئەسكىرىلا بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى؛ تەشكىلاتـنىڭ دائىرىسى تارايتىلىپ، پەقەت خەلق گۈڭشېسىدا، زاۋۇت، كان ـ كارخانا ئورۇنلىرىدىلا خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتى قۇرۇلىدىغان قىلدى، تەشكىلات قاتلىمىنى ئاددىلاشتۇردى، ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلـرىنى، تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىنى، قوراللىق تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىنى ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلىرىگە ۋە تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىگە ئۆزگەرتتى. تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى خەلق ئەسكەرلىرى 52.5% ئازايدى.

1984 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ئەملدىن قالدۇرۇلغانلىقتىن، كورلا ناھىيىسىنىڭ خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرى كورلا شەھىرىنىڭكى بىلەن بىرلەشتۈرۈلدى. كورلا شەھىرىنىڭ خەلق ئەسكىرى تەشكـلاتلىرى مۇناسىپ ھالدا كېڭەيتىلىپ، 21 لىيەن، 73 پەيگە يەتكۈزۈلدى.

1985 ـ يىلى خەلق ئەسكىرى خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشقا يۆتكەلدى. خەلق ئەسكىرى خىزمىتىدە «سانىنى ئازايتىش، سۈپەتنى ئۆستۈرۈش» پرىنسىپى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇلدى. 1990 ـ يىلغا كەلگەندە خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتى شەھەر بويىچە توققۇز يىلڭ، 32 لىيەن، 85 پەي بولدى.

2. خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتايلىرى

1960 ـ يىلدىن 1982 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدە جەمئىي بەش قېتىم خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 1 ـ قېتىملىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى 1960 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 73 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا مەملىكەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى. خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ئەھۋالى يەكۈنلەندى، خەلق ئەسكەرلىرىنى كۆپەيتىشنىڭ پىلانى مۇزاكىرە قىلىندى، ئىلغارلار تەقدىرلەندى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 2 ـ قېتىملىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى 1963 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنىدىن 19 ـ كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 62 ۋەكىل قاتناشتى، قۇرۇلتايدا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئەسكىرى خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى. خەلق ئەسكىرى خىزمىتىنىڭ تەجرىبىلىرى يەكۈنلەندى ۋە ئالماشتۇرۇلدى، «تۆتتە ياخشى ئورۇن»، «بەشتە ياخشى خەلق ئەسكىرى» بەرپا قىلىش تەدبىرلىرى تۈزۈپ چىقىلدى، ئىلغارلار تەقدىرلەندى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 3 ـ قېتىملىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى 1975 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 21 ـ كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 117 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى. «شاڭخەينىڭ خەلق ئەسكىرى خىزمىتىنىڭ تەجرىبىلىرى» ئۆگىنىلدى، خىزمەتلەر يەكۈنلەندى، خەلق ئەسكىرى قۇرۇلۇشـ ـنىڭ ۋەزىپىلىرى ئايدىڭلاشتۇرۇلدى. خەلق ئەسكىرى خىزمىتى بويىچە ئىلغار ئورۇن ۋە شەخسلەر سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 4 ـ قېتىملىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى 1978 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 21 ـ كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى، قۇرۇلتايغا 137 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا مەملىكەتلىك خەلق ئەسكىرى خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلدى، خەلق ئەسكىرى خىزمىتىنىڭ تەجرىبىلىرى يەكۈنلەندى ۋە ئالماشتۇرۇلدى، ئىلغارلار تەقدىرلەندى، ئۈلگىلەر تىكلەندى، ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىغان ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلدى.

كورلا ناھىيىلىك 5 ـ قېتىملىق خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلتىيى 1982 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 7 ـ كۈنگىچە ناھىيە بازىرىدا چاقىرىلدى، قۇرۇلتايغا 170 تىن ئارتۇق ۋەكىل قاتناشتى. يىغىندا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 12 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ روھى ئۆگىنىلدى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلدى. يېڭى ۋەزىيەتتىكى خەلق ئەسكىرى خىزمىتىدە كېلىپ چىققان يېڭى مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىنىپ ھەل قىلىندى، خەلق ئەسكىرى خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈشنىڭ سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلىدىغان لايىھىسى ۋە تەشەببۇسنامىسى مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى، خەلق ئەسكىرى خىزمىتىنىڭ تەجرىبىلىرى ئالماشتۇرۇلدى، ئىلغارلار تەقدىرلەندى، تېپلار تىكلەندى.

§ 2 . تەلىم ـ تەربىيە، مەشىق

1. سىياسىي تەربىيە

1953 ـ يىلدىن ئىلگىرى خەلق ئەسكەرلىرىگە بېرىلىدىغان سىياسىي تەربىيە، ئاساسەن، ھەرخىل

ئىجتىمائىي ئىسلاھاتلارنى چوڑىدىگەن ھالدا ئېلىپ بېرىلدى. يەر ئىسلاھاتى جەريانىدا كورلا ناھىيىسىدە 39 خەلق ئەسكىرى گۇرۇپپىسى ئىشقا سېلىندى، ئۇلار خىزمەت ئەترىتىگە ماسلىشىپ پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىش، پومېشچىكلارنى نازارەت قىلىش، پوستتا تۇرۇپ قاراۋۇللۇق قىلىش ۋەزىپىلىرىنى ئۈستىگە ئالدى.

كورلا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى 1962 - يىل 10 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن 21 - كۈنگىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى ئارىسىدا سىياسىي تەلىم - تەربىيىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى يولىيورۇقنىغا بىنائەن، گۇڭشېلاردىكى مەخسۇس قوراللىق كۈچ كادىرلىرىنى يىغىپ سىياسىي جەھەتتىن تەربىيىلىدى. شۇنىڭدىن كېيىنلا 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنگىچە بارلىق مەخسۇس قوراللىق كۈچ كادىرلىرىنى ئۈيۇشتۇرۇپ، چارباغ گۇڭشېسىنىڭ سايباغ چوڭ ئەترىتىدىكى ۋە تېخنىكى گۇڭشېسىنىڭ خەلىپە ئېرىق چوڭ ئەترىتىدىكى خەلق ئەسكەرلىرى لېيەندە خەلق ئەسكەرلىرى سىياسىي تەلىم - تەربىيىسى سىنىقى ئېلىپ بېرىپ، خەلق ئەسكىرى تەشكىلاتلىرىنى كەڭ كۆلەمدە قۇرۇشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتى توغرىسىدىكى تەربىيىنى ۋە «ئۈچ چوڭ ئىنتىزام، سەككىز دىققەت»، «ئۈچ - سەككىز» ئىستىلى قاتارلىق شانلىق ئەنئەنە تەربىيىسىنى شۇنىڭدەك جۇڭگو - ھىندىستان چېگرىسىدىكى ئۇزىمىزنى قوغداپ قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇرۇشىنىڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدىكى تەربىيىنى قانات يايدۇردى.

شۇنىڭدىن كېيىن، يەنە تۇرلۇك شەكىللەر ئارقىلىق خەلق ئەسكەرلىرىگە سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەريانىدا زەربىدارلىق رولىنى ۋە تايانچلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش توغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى.

1964 - يىلى لەنگەر گۇڭشېسىدىكى خەلق ئەسكىرى يېڭى ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدا خەلق ئەسكەرلەرنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بەردى، شۇنىڭ بىلەن خەلق ئەسكەرلىرى ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 45 مىڭ 700 مېتر كېلىدىغان 11 زەيكەش چاپتى، 7000 مو سالا ئېتىزنى تۇزلىدى، 12 مىڭ مېتر كېلىدىغان بىر غول ئۈستەڭ چاپتى، 17 مىڭ مېتر يول ياسىدى، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 4000 مېتر كېلىدىغان 43 ئىھاتە ئورمىنى ئەھيا قىلدى، 426 مو يەر ئېچىپ كۆكتات تېرىدى.

1974 - يىلى كورلا ناھىيىسى كەم كۆرۈلىدىغان قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە ئۇچرىدى، خەلق ئەسكەرلەرى سىجىل جەڭ قىلىش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، قۇدۇق قېزىپ، ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى ئادالاپ، سۇنى تۇغلاپ ئېتىزغا باشلاپ، ئەپكەش بىلەن سۇ توشۇپ مايسا سۇغىرىپ، قاتتىق قۇرغاقچىلىق بولغان ئەھۋالدىمۇ مول ھوسۇل ئېلىشقا تۆھپە قوشتى. لەڭگەر گۇڭشېسى لەڭگەر چوڭ ئەترىتىدىكى خەلق ئەسكىرى 2 - پەيى بىر قېتىملىق ئوت ئاپىتىدە پىداكارلىق بىلەن ئوت ئۆچۈرۈپ، 15 مىڭ كىلوگرام قۇناقنى، 2500 جىڭ قۇرۇق بېدىنى، ئۇچ ھارۋا، ئالتە ئاتنى قۇتقۇزۇپ قالدى.

2. ھەربىي مەشىق

كورلا ناھىيىسىدىكى ۋە كورلا شەھىرىدىكى خەلق ئەسكەرلىرى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ھەربىي مەشىقنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ھەربىي مەشىقنى دەل ۋاقتىدا ئېلىپ باردى. 1955 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە زاپاس ئەسكەرلىككە ئېلىنىدىغان، ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلمايدىغان خەلق ئەسكەرلىرىدىن 96 كىشى 1 - قېتىم سىناق نۇقتىسىدا 15 كۈن مەشىق قىلدۇرۇلدى، 95 كىشى راست ئوق ئېتىشقا قاتناشتى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي نەتىجىسى ياخشى بولدى، شۇنىڭدىن كېيىن باسقۇچقا بۆلۈپ، ئۇچ جەھەتتىن ئاساسىي مەشىق ئېلىپ بېرىلدى.

بەش چوڭ تېخنىكا مەشقى 1959 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە، سودا ئىدارىسى، پارتىيە مەكتىپىدە ۋە يېڭىشەر، تېكىچى، چارباغ گۇڭشېلىرىدا خەلق ئەسكەرلىرى ھەربىي جەھەتتىكى بەش چوڭ ماھارەت (ئېتىش، گرانات تاشلاش، پارتلىتىش، نەيزىۋازلىق قىلىش، توپا قېزىش مەشغۇلاتلىرى) بويىچە مەشق قىلدۇرۇلدى. مەشققە قاتناشقان 589 خەلق ئەسكىرىدىن 492 سى 1ـقېتىملىق ئېتىش مەشقىگە قاتنىشىپ، ئومۇمىي جەھەتتىن ئوبدان نەتىجىگە ئېرىشتى؛ 2 ـ قېتىملىق ئېتىش مەشقىگە قاتناشقان 92 خەلق ئەسكىرىنىڭ ئومۇمىي نەتىجىسى تەلەپكە يەتمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ «خەلق ئەسكىرى خىزمىتىدە تەشكىلنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش، سىياسىينى ئەمەلىيلەشتۈرۈش، ھەربىي ئىشلارنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش كېرەك» دېگەن چاقىرىقى بويىچە، ھەربىي مانېۋر پەيدىنپەي كۆچەيتىلدى.

1964 ـ يىلى مۇددەتكە، تۈركۈمگە بۆلۈپ مەشق قىلدۇرۇش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، جەمئىي 1777 خەلق ئەسكىرى مەشق قىلدۇرۇلدى. شۇ يىلى تېكىچى گۇڭشېسى قاتارلىق ئالتە گۇڭشېدىكى 598 خەلق ئەسكىرى كورلا ناھىيىسى ئۈيۈشتۈرغان دۆلەت بايرىمى كۆرىكىگە قاتناشتى ھەمدە سەپ تۈزۈش، تاغقا چىقىش، ئېتىش، نەيزىۋازلىق قىلىش، گرانات تاشلاش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە ماھارەت كۆرسىتىپ، ياخشى باھاغا ئېرىشتى.

1965 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شۆبە ھەربىي رايون كورلا ناھىيىسىدە ئوبلاست بويىچە خەلق ئەسكەرلىرى ھەربىي تېخنىكىدىن ماھارەت كۆرسىتىش يىغىنى ئاچتى. لەڭگەر گۇڭشېسى لەڭگەر چوڭ ئەترىتى خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىدىكى ۋە غوڭئرات چوڭ ئەترىتى خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىدىكى 15 خەلق ئەسكىرى (بۇنىڭ ئىچىدە بەش ئايال خەلق ئەسكىرى بار) دىن تەركىب تاپقان كورلا ناھىيىسىنىڭ ۋەكىل كوماندىسى ماھارەت كۆرسىتىشتە قارىغا ئېتىش 2 ـ مەشق كوللېكتىپى بويىچە 2 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ۋە ئايالارنىڭ گرانات تاشلىشى بويىچە 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. كورلا ناھىيىسى تەتقىق قىلىپ چىققان يېراقتىن باشقۇرۇپ پارتلىتىش ماھارىتى تۈرى ھەربىي رايون باشلىقلىرىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

«ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش، ئۇچنى ئېتىش» مەشقى 1970 ـ يىل 4 ـ 5ـ ئايلاردا يېغىپ مەشق قىلدۇرۇش ئۇسۇلى ئارقىلىق، لەڭگەر گۇڭشېسىدا 1 ـ قارارلىق قۇرالىق خەلق ئەسكەرلىرى تەلىم ـ تەربىيە كۇرسى ئېچىلىپ، «ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش» (ئاتومدىن مۇداپىئەلىنىش، خىمىيىلىك قورالالاردىن مۇداپىئەلىنىش، باكتېرىيىدىن مۇداپىئەلىنىش)، «ئۇچنى ئېتىش» (ئايروپىلان ئېتىش، ھاۋادېسانتلىرىنى ئېتىش، تانكا ئېتىش) مەشقى ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە دالا مەشقى قىلىندى، بۇ مەشققە 135 خەلق ئەسكىرى قاتناشتى. شۇ يىلى 6 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق قورالىق كۈچلىرى بۆلۈمى بىر خەلق ئەسكىرى يېگى شتابىنى ۋە بىر خەلق ئەسكىرى لىيەنىنى ھاۋا دېسانتلىرىغا قارشى تۇرۇش بويىچە ھەربىي مانېۋرغا قاتناشتۇردى.

1977 ـ يىلى قورالىق خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مەشقى تۆت يىلدا بىر قېتىم نۆۋەت كېلىدىغان، ھەرىلى 15 كۈندىن 20 كۈنگىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان، ئالدىنقى ئىككى يىلدا، ئاساسەن، ئاساس مەشقى ئېلىپ بېرىلىدىغان، كېيىنكى ئىككى يىلدا، ئاساسەن، تېخنىكا مەشقى ئېلىپ بېرىلىدىغان قىلىپ بېكىتىلدى. 1979 ـ يىلى دۆلەت قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش مەزگىلىدە، قورالىق خەلق ئەسكەرلىرى ئېچىدە «ئالاھىدە دەرىجىلىك ئېتىش ماھىرلىرى» نى سىناپ كۆرۈش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى، سىناپ كۆرۈشكە 31 ۋەكىل كامانداسى، 252 قورالىق خەلق ئەسكىرى قاتناشتى، ئۇلاردىن 113 كىشى «ئالاھىدە دەرىجىلىك ئېتىش ماھىرى» گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشتى.

ھەربىي ئاساس ۋە كەسپىي تېخنىكا مەشقى 1981 ـ يىلى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشقى

تەڭشەلدى ۋە ئىسلاھ قىلىندى، بۇنىڭدا، ئاساسەن، مەشىق دائىرىسى تارايتىلدى، ھەربىي مەشىقە قاتنىشىدىغانلارنىڭ سانى ئازايتىلدى، ئومۇمىيۈزلۈك مەشىق ئېلىپ بېرىلمايدىغان بولدى. مەشىقتە خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ لىيەن، پەي كادىرلىرى ۋە، كەسپىي تېخنىكا ئەسكەرلىرى مۇھىم نۇقتا قىلىندى، مەشىقتە لايىقەتلىك بولۇپ چىققانلارغا خەلق ئەسكەرلىرى ھەربىي مەشىقىدە لايىقەتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسى بېرىلىدى، ئۇلار قايتا مەشىق قىلدۇرۇلمىدى؛ مەشىققە قاتنىشىدىغان خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئومۇمەن 25 ياشتىن ئېشىپ كەتمىگەن بولۇشى شەرت قىلىندى؛ ئىككى نۆۋەتلىك مەشىقنىڭ ئارىلىقىدىكى ۋاقىت تۆت يىلدىن ئىككى يىلغا قىسقارتىلدى، مەشىق قىلىش ئۇسۇلى ئىسلاھ قىلىندى. تارقاق مەشىق قىلىش گۇڭشې، زاۋۇت، كانىنى بىرلىك قىلغان ھالدا يىغىلىپ مەشىق قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى. خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرىنىڭ تەڭشىلىشى بىلەن خەلق ئەسكەرلىرى ئىچىدىكى پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ سانى پەيدىنپەي ئازايدى، پىلىموت ئېتىش، ئالاقىلىشىش، مىنامیوت ئېتىش، رازۋېتكا قىلىش، خېمىيىۋى قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش، پارتىزانلىق قىلىش قاتارلىق كەسپىلەر بىلەن شۇغوللىنىدىغان شۆبە ئەترەتلەر پەيدىنپەي قۇرۇلدى.

1982 ـ يىلى 5 ـ ئايدا ئاساسلىق ھەربىي دەرىسلەرنى ئوقۇتۇش مۇھىم مەزمۇن قىلىنىپ، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ لىيەن، پەي كادىرلىرىدىن 105 ى يىغىپ مەشىق قىلدۇرۇلدى. شۇ يىلى «1 ـ ئاۋغۇست» ئارمىيە بايرىمىدا كورلا شەھىرى بويىچە 1 ـ نۆۋەتلىك خەلق ئەسكەرلىرى ھەربىي تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، قارىمۇ قارشى ئېتىش، دەل جايىغا ئېتىش، گىرانات تاشلاش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مۇسابىقە ئېلىپ بېرىلدى. مۇسابىقىگە 33 ئورۇندىن 447 ماھىر قاتناشتى، بۇ ئورۇنلاردىن ئونى ئۈچ تۈر بويىچە كوللېكتىپ ئالدىنقى بەش ئورۇن قاتارىغاكىردى، 44 كىشى شەخسلەر بويىچە ئىسمىلىككە كىرگۈزۈلدى.

1984 ـ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ يولىيورۇقىغا بىنائەن، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مەشقى يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. خەلق ئەسكەرلىرى مەشقىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى پىيادە ئەسكەرلەر شۆبە ئەترىتىدىن كەسپىي تېخنىكا شۆبە ئەترەتلىرىگە يۆتكەلدى.

1985 ـ، 1986 ـ يىللىرى خەلق ئەسكەرلىرى كەسپىي تېخنىكا شۆبە ئەترەتلىرىدىن 617 كىشى يىغىلىپ مەشىق قىلدى. بۇلاردىن 602 كىشى ئىمتىھاندا لايىقەتلىك بولۇپ چىقتى.

1988 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى ئىككى ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ بىلەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1ـپىداگوگىكا مەكتىپىنىڭ 300 ئوقۇغۇچىسىنى 15 كۈندىن 20 كۈنگىچە ھەربىي مەشىق قىلدۇردى.

1988 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھەرلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمى ئوبلاستلىق، شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى، تەنتەربىيە كومىتېتى، ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ ماسلىشىپ بېرىشى ئارقىسىدا، «1 ـ ئاۋغۇست» ئارمىيە بايرىمى مەزگىللىرىدە، مەكتەپ بىلەن قىسىم ئالاقىلىشىش، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ھەربىي تۈرمۇش يازلىق لاگېرى پائالىيىتى ئۆتكۈزدى. شەھەر بويىچە توققۇز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 550 تىن ئارتۇق ئوقۇغۇچىسى يازلىق لاگېرغا قاتنىشىپ، ھەربىي تۈرمۇش جەھەتتە چىنىقتى ۋە دۆلەت مۇداپىئە بىلىمى تەربىيىسىگە ئىگە بولدى.

1990ـيىل 2ـئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق ئەسكەرلىرى جىددىي يىغىلىش شۆبە ئەترىتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 4ـئاينىڭ 5ـكۈنى ئۇشتۇمتۇت يۇز بەرگەن ۋەقەگە تاقابىل تۈرۈش ئۈچۈن، خەلق ئەسكەرلىرى جىددىي يىغىلىش شۆبە ئەترىتى جىددىي يىغىلىش مەشقى ئۆتكۈزدى ھەمدە 4ـئاينىڭ 12ـكۈنى شۆبە ھەربىي رايوندا ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرى ئالدىدا پاراتتىن ئۆتتى.

V باب

خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى

§ 1 . ئاپپاراتلار

1. كورلا ناھىيىلىك ئۈرۈش تەييارلىقى ئىشخانىسى

1971 ـ يىل 1 ـ ئايدا تەسىس قىلىنىپ، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، ئۈچ خىزمەتچى قويۇلدى. بۇ ئىشخانا ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئۈرۈش تەييارلىقى ئىشخانىسىنىڭ كەسپىي يېتەكچىلىكىدە يۇقىرىنىڭ خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى خىزمىتىگە دائىر ئورۇنلاشتۇرۇشلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا ۋە كورلا ناھىيىلىك خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. 1980 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

2. كورلا شەھەرلىك خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسى

1985 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، بىر مۇدىر، بىر خىزمەتچى قويۇلدى، بۇ ئىشخانا ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسىنىڭ كەسپىي يېتەكچىلىكىدە بولدى، 1987 ـ يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

3. كورلا خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى خەۋەرلىشىش پونكىتى

1984 ـ يىلى 11 ـ ئايدا قۇرۇلۇپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسىنىڭ قارمىقىدا بولدى. ئۇنىڭغا بىر قوشۇمچە ۋەزىپە ئۈتەيدىغان پونكىت باشلىقى، بىر توكچى قويۇلدى. ھاۋا مۇداپىئەسى خەۋەرلىشىش پونكىتى شۇ رايوندىكى خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى بويىچە خەۋەرلىشىش، سىگنال بېرىش ئەسلىھەلىرى پىلانىنى تۈزۈپ چىقىش ۋە يولغا قويۇشقا، دېجورنىلەرنى باشقۇرۇشقا ۋە كەسپىي تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەشكە مەسئۇل بولدى؛ خەۋەرلىشىش، سىگنال بېرىش ئۇسكۇنىلىرىنى ئاسراش ۋە باشقۇرۇشقا، ھاۋا مۇداپىئەسى جەھەتتىن خەۋەرلىشىش، سىگنال بېرىش ئۇچۇن زۆرۈر بولغان خىراجەت، ماددىي ئەشيا، سايمانلارنى ئىلتىماس قىلىش ۋە تەييارلاشقا، كەلگەن سىگنالالارنى قوبۇل قىلىش ۋە خەۋەرلىشىش ـ ئالاقىلىشىش خىزمىتىنى كاپالەتلەندۈرۈشكە مەسئۇل بولدى.

4. كورلا خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى كەسپىي ئەترىتى

بۇ ئەترەت 1970 ـ يىل 9 ـ ئايدا «كورلا رايونى خەلق ھاۋا مۇداپىئەسىنى يولغا قويۇش پىلانى» غا بىنائەن قۇرۇلغان. خىمىيىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش، قۇرۇلۇشنى جىددىي رىمونت قىلىش، داۋالاش، خەۋەرلىشىش، ئوت ئۆچۈرۈش، ترانسپورت، ئۇلاغ ترانسپورتى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش جەھەتتىكى سەككىز كەسپىي ئەترەتنىڭ ئاساسىي تەشكىلىي شەكلى 1990 ـ يىلىغىچە ساقلىنىپ تۇردى.

§ 2 . خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى قۇرۇلۇشى

1969 ـ يىل 10 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا رايونى خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ «لەخمىنى چوڭقۇر كولاش، ئاشلىقنى كەڭرى جۇغلاش، زومىگەر بولماسلىق» دېگەن يوليورۇقىغا بىنائەن، خەلق ئاممىسىنى ھاۋا مۇداپىئە ئۆڭكۈرى، يەر ئاستى يولى قاتارلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئەسلىھەلىرى قۇرۇلۇشىنى ياساشقا ئۇيۇشتۇردى، 1970ـيىلغىچە ئومۇمىي كۆلىمى 41 مىڭ 700 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ھەرخىل ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشى ياسالدى.

1971 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق ئۇرۇش تەييارلىقى، خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى قۇرۇلۇشى رايونلىرىنىڭ بىرى قىلىندى. شۇ يىلى مەملىكەتلىك خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنىڭ مۇداپىئە ئىقتىدارىنىڭ دەرىجە ئۆلچىمى توغرىسىدىكى بەلگىلىمىسى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، كورلا ناھىيىسىدىكى خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشلىرىدا 4 ـ5 ـ دەرىجىلىك ۋە ئاددى دەرىجىلىك قۇرۇلۇشلارنى ئاساس قىلىش بەلگىلەندى.

1971 ـ يىلدىن 1979 ـ يىلغىچە جەمئىي 11 مىڭ 400 كۋادرات مېترلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشى ياسالدى. بۇنىڭ ئىچىدە لەخمە 170 كۋادرات مېتر، يەر ئاستى يولى 10 مىڭ 600 كۋادرات مېتر، يەر ئاستى ھاۋا مۇداپىئە ئۆيى 560 كۋادرات مېتر؛ 1170 كۋادرات مېتر يەرگە ئەسلىھەلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1979 ـ يىلى كورلا شەھىرىنىڭ 1979 ـ 1985 ـ يىللىق خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشى ئومۇمىيۈزلۈك پىلانلاندى، ئىلگىرىكى ئاممىۋى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش مەخسۇسلاشقان ھالدا قۇرۇلۇش قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى. مەمۇرىي ۋاستىلەر بىلەن باشقۇرۇش ئىقتىسادىي ۋاستىلەر بىلەن باشقۇرۇشقا ئۆزگەرتىلدى، نوقۇل ئۇرۇش تەييارلىقى بىلەنلا شۇغۇللىنىش تىنچ ۋاقىتتا ئۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇشقا ئۆزگەرتىلدى.

1980 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە 2530 كۋادرات مېترلىق چالا قۇرۇلۇش پۈتتۈرۈلدى، 1177 كۋادرات مېتر ئىستىھكام مۇستەھكەملەندى، 2050 كۋادرات مېتر تۇز يەردىكى قۇرۇلۇش بىر تەرەپ قىلىندى، 15 قۇرۇلۇش ئېغىزى بىر تەرەپ قىلىندى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرنى پىلانلاش ۋە ئاساسىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا بىرلەشتۇرۇلۇپ، يەر ئاستى ھاۋا مۇداپىئە ئۆيلىرى ياسالدى، خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىستىھكاملىرى قۇرۇلۇشىدىن پايدىلىنىش ئۇنۇمىنى ۋە قۇرۇلۇشلارنىڭ بېجىرىملىقىنى ئۆستۈرۈش ئاساس قىلىنىپ، پۈتكەن قۇرۇلۇشلار نۇقتىلىق مۇستەھكەملەندى ۋە مۇھاپىزەت قىلىندى، بەش يىلدا 2211 كۋادرات مېترلىق دەسلەپكى ئىستىھكامنى مۇستەھكەملەش، ئۆزگەرتىش، كېڭەيتىش، 121 قۇرۇلۇش ئېغىزىنى ئادالاش، يەتتە ھاۋا ئېغىزىنى راۋانلاشتۇرۇش ئىشى ئورۇندالدى، بۇنىڭغا جەمئىي 164 مىڭ يۈەن مەبلەغ

سېلىندى؛ جەمئىي 450 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىش ئارقىلىق، 1800 كۋادرات مېتر قۇرۇلۇش يۈزىدىن ئېلىپ بېرىلدى، داۋاملاشتۇرۇلدى.

1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە جەمئىي 23 مىڭ كۋادرات مېترلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشى ئورۇندالدى، يۇنىڭ ئىشلىتىلىش كۆلىمى 16 مىڭ 500 كۋادرات مېتر، خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىغا جەمئىي 2 مىليون 500 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىندى.

1986 ـ يىلدىن ئىلگىرى پۈتكەن خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىستىھكاملىرى ئادەتتىكى ژاقىتلاردا خەلق ھاۋا مۇداپىئە تارماقلىرىنىڭ ئىشخانىسى، مەجلىسخانىسى ياكى ئايرىم ئورۇنلارنىڭ ئامبىرى قىلىنىپلا كەلگەنىدى، 1987 ـ يىلى ھاۋا مۇداپىئەسى يەر ئاستى ئىستىھكامىدا يېمەكلىككە ئىشلىتىلىدىغان باكتېرىيە يېتىشتۈرۈش كۇرسى ئېچىلدى، يېمەكلىككە ئىشلىتىلىدىغان باكتېرىيە يېتىشتۈرۈش سىنىقى ئېلىپ بېرىلىپ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىلدى ھەمدە خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئەسلىھەلىرىنى ئىجارىگە بېرىش، ھۆددىگە بېرىش توختاملىرى پەيدىنپەي ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى.

1990 ـ يىلى يەر ئاستى خەلق ھاۋا مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىنى ئامبار، مېھمانخانا، ماگىزىن قىلىش، ئىستېمال قىلىنىدىغان باكتېرىيىلەرنى يېتىشتۈرۈش، يېمەكلىك پىشىشقلاپ ئىشلەش ۋە ساقلاش ئورنى قىلىش قاتارلىق ئىشلار يولغا قويۇلدى، بۇ جەھەتلەردە پايدىلىنىلغان خەلق ھاۋا مۇداپىئە ئىستىھكاملىرى ـ نىڭ كۆلىمى 2632 كۋادرات مېترغا يېتىپ، 30 مىڭ يۈەن ئىجارە ھەققى يىغىۋېلىندى.

3 § . خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى تەربىيىسى

70 ـ 80 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا، ھەرمىللەت خەلقىگە «ھۇشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ، دۈشمەننىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇ ـ مىغا تاقابىل تۇرۇشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇرايلى» دېگەن ئۇرۇش تەييارلىقى ئىدىيىسى كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىندى؛ ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھاۋا مۇداپىئە ئىشخانىسى بىرلىكتە تۈزگەن «ئۇرۇش تەييارلىقى جەھەتتىكى ئىدىيىۋى تەربىيە پروگراممىسى» ، «ھاۋا مۇداپىئەسى ساۋادى تەربىيىسى پروگراممىسى» تارقىتىلدى ھەمدە بۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇپ، ئۇرۇش تەييارلىقى ۋەزىيىتى تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى تارماقلىرى كۆپ خىل سورۇنلاردىن پايدىلىنىپ، خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى خىزمىتىنىڭ ئەھمىيىتىنى ۋە تىنچ ۋاقىتتا ئۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇش ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلدى، گېزىت ـ ژۇرنال، رادىئو ئىستانسىسى، تەشۋىقات كۆزنەكلىرى ۋە سىن ئالغۇ لىنتىلىرىدىن پايدىلىنىپ، خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى خىزمىتىنى پائال تەشۋىق قىلدى ۋە ئەكس ئەتتۈردى.

1988 ـ يىلى 7 ـ ئايدىن كېيىن، شەھەردىكى ھەممە ئوتتۇرا مەكتەپتە «ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش» (يادرو قوراللىرىدىن، خىمىيىۋى قوراللاردىن، بىئولوگىيىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش) بىلىمى تەربىيىسى سىناق تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىلدى؛ كورلا شەھەر رايوندا «ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش» بىلىمى تەربىيىسىنى سىناق تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىش بويىچە سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىلدى؛ كورلا شەھەر رايوندا «ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش» تەربىيىسى ئوقۇتقۇچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش كۇرسى ئېچىلىپ، 26 كىشى تەربىيىلەندى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھەر رايوندا «ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش» بىلىمى تەربىيىسى سىنىقىغا ئۇچ

ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 16 سىنىپىدىن جەمئىي 800 دىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى قاتناشتى.

§ 4 . ھاۋا مۇداپىئەسى سىگنالى بېرىش سىستېمىسى

1970 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسى ئېلېكترلىك سىگنال بېرىش ئەسۋابلىرىنى بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇپ، كورلا ناھىيىلىك سىملىق رادىئو ئىستانسىسى بىلەن بىرلىكتە، كورلا رايونى ھاۋا مۇداپىئەسى سىگنال تورىنى شەكىللەندۈردى.

1971 ـ يىلى كورلا شەھىرى ئىچىدە تۆت سىگنال ماشىنىسى ئورنىتىش بەلگىلىنىپ، تۆت سىگنال پونكىتى تەسىس قىلىندى.

1981 ـ يىلى سەككىز سىگنال ماشىنىسى كۆپەيتىلىپ، شەھەر رايونى دائىرىسىدىكى سەككىز نۇقتىغا ئورنىتىلدى، بۇنىڭ بىلەن سىگنالنىڭ ئاۋاز يەتكۈزۈش دائىرىسى كېڭەيتىلدى.

1985 ـ يىلى شىنجاڭ ھاۋا مۇداپىئەسى تەشكىلاتلىرى قۇماندانلىق يىغىنىنىڭ تەلىپىگە بىنائەن، بايىنغولىن ئوبلاستلىق، كورلا شەھەرلىك ھاۋا ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلىنىش لايىھىسىنى تەييارلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى، شۇ يىلى كورلا شەھەرلىك ھاۋا ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلىنىش لايىھىسىنى تەييارلاش خىزمىتى ئىشلىنىپ بولدى.

1990 ـ يىلى سىگنال بېرىش، خەۋەرلىشىش (راتسىيە) ئەسلىھەلىرى دەسلەپكى قەدەمدە ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۇرۇلدى. كورلا شەھەر رايونىدىكى ئون سىگنال بېرىش نۇقتىسىنىڭ جايلاشتۇرۇلغان ئورنى تەڭشەلگەندىن كېيىن، ھەممىسى ئىجتىمائىيلاشتۇرۇپ باشقۇرۇلدى، تۇرلۇك قائىدە ـ تۈزۈملەر مۇكەممەللەشتۇرۇلدى، سىگنالنىڭ ئاۋاز يەتكۈزۈش دائىرىسى 70%كە يەتكۈزۈلدى.

VI باب

ئۇرۇشلار

§ 1 . قەدىمكى زامانىدىكى ئۇرۇشلار

1. جاڭ لاڭ بىلەن يۈەن مېڭنىڭ باشئەگمىدىكى ئۇرۇشى

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يەنگۈاڭ 2ـيىلى (123ـيىلى) بەن يۈڭ خەن ئوردىسىنىڭ تەيىنلىشى بىلەن غەربىي يۈرتقا دورغاب بولۇپ، «500 ئەسكەر بىلەن لۇكچۈندە تۇرۇپ»، غەربىي يۈرتتىكى بەگلىكلەرنىڭ ھەربىي ۋە مەمۇرىي ئىشلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇردى. ئەمما كىنگىت پادىشاھى يۈەن مېڭ شۇنىڭدەك ۋايىر، ئۇشاق بەگلىكلىرى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىنى قوبۇل قىلمىدى.

شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈكجىيەن 2-يىلى (127-يىلى) بەن يۈك كىنگىتنى ئىلىش ئۈچۈن ئەسكەر ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلىپ خەن سۇلالىسى ئوردىسىغا مەكتۇپ سۇندى. شۇ يىلى خەن سۇلالىسى ئوردىسىنىڭ قوللىشى بىلەن دۇنخۇاڭ ژالىيسى جاڭ لاڭ بەن يۈكىنىڭ كىنگىتنى ئىلىشىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، خېشىدىكى تۆت ژىلايەتنىڭ 3000 ئەسكىرىنى باشلاپ كەلدى. بەن يۈك غەربىي يۈرتتىكى بەگلىكلەرنىڭ 40 مىڭ ئەسكىرىنى يىغىپ، كۈسەن، پىشامشان بەگلىكلىرىنىڭ لەشكەرلىرىنى جەنۇبتىن ئاتلاندۇردى، ئۆزى قوش قاتارلىق ئالتە بەگلىكنىڭ لەشكەرلىرىگە قۇماندانلىق قىلىپ، شىمالىي يۈنلىش-تىن يۈرۈش قىلدى. دۇنخۇاڭ ژالىيسى جاڭ لاڭ جىنايەت سادىر قىلغان كىشى بولغاچقا، «خىزمەت كۆرسىتىپ جىنايىتىنى يۇيۇش» ئۈچۈن، قول ئاستىدىكى لەشكەرلەرگە قۇماندانلىق قىلىپ، ئۆز بېشىم-چىلىق بىلەن ژايىر ئارقىلىق ئالدىنقى سەپكە — تەڭرىتاغنىڭ بوغىزى بولغان باشئەگمىگە ئاۋۋال بېرىپ ئورۇنلاشتى ۋە ئەمرلەشكەرنى يۇەن مىڭ قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتىپ، تۇنجى جەڭدىلا غەلىبە قازاندىپ، يۇەن مىڭ قوشۇنىنىڭ 2000 دىن ئارتۇق ئادىمىنى ئەسىر ئالدى. يۇەن مىڭ تاقابىل تۇرالماي، تەسلىم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، جاڭ لاڭنىڭ بارگاھىغا ئەلچى ئەۋەتتى. جاڭ لاڭ كىنگىت شەھىرىگە كىرىپ تەسلىمنى قوبۇل قىلدى. كىنگىت شاھزادىسى خەن سۇلالىسى ئوردىسىغا ئۇلپان تاپشۇرۇشقا ئەۋەتىلدى.

2. جاڭ جى بىلەن لۈك شىنىڭ جېلىيۈگۈ جىلغىسىدىكى ئۇرۇشى

شەرقىي جىن سۇلالىسىنىڭ شىيەنكاڭ 1-يىلى (335-يىلى) 4-ئايدا ئالدىنقى لىياڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى جاڭ جۈن غەربىي يۈرت چىرىكچىبېگى، شاجۇ ئايمىقىنىڭ دورغىبى ياڭ شۇەننى غەربىي يۈرتنى باشقۇرۇشقا ئەۋەتتى. ياڭ شۇەن قول ئاستىدىكى سانغۇن جاڭ جىنى لەشكەر تارتىپ ئاۋال يولغا چىقىشقا بۇيرۇدى، شۇنىڭ بىلەن جاڭ جى كىنگىت بەگلىكىگە ئاۋۋال يېتىپ كەلدى. كىنگىت بېگى لۈك شى ئۇنىڭ بىلەن بىنلۇن قەلئەسىدە جەڭ قىلىپ مەغلۇپ بولدى. لۈك شى تۇنجى جەڭدىلا مەغلۇب بولغاندىن كېيىن، پەيت كەلگەندە جاڭ جى قوشۇنىغا تۇيۇقسىز زەربە بېرىش ئۈچۈن جېلىيۈگۈ جىلغىسىغا ئەسكەر يوشۇرۇپ قويدى.

جاڭ جى ھەربىي يۈرۈش سەپىرىدە قول ئاستىدىكى سانغۇنلارنىڭ خەتەرلىك جىلغىدا ئۇرۇش قىلغاندا يوشۇرۇنغان قوشۇنلارنىڭ تۇيۇقسىز زەربىسىدىن قاتتىق پەخەس بولۇش كېرەك دەپ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، بىر ئاتلىق ئەسكەرنى جىلغىنى رازۋېتكا قىلىشقا ئەۋەتتى، دېگەندەكلا ئۇ يەردە يوشۇرۇپ قويۇلغان ئەسكەرلەرنىڭ بارلىقى مەلۇم بولدى. جاڭ جىنىڭ قۇماندانلىقىدىكى ئەسكەرلەر پايدىلىق يەرنى دەرھال ئىگىلەپ، لۈك شى قوشۇنىنى يەنە بىر قېتىم مەغلۇپ قىلدى ۋە غەلىبىسىرى قوغلاپ زەربە بېرىپ، ژايىر شەھىرىنى ئىشغال قىلدى. لۈك شى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، ياڭ شۇەندىن گۇناھىنى تىلىدى ھەمدە قول كۆتۈرۈپ تەسلىم بولدى. كىنگىت ئالدىنقى لىياڭ سۇلالىسىگە قارايدىغان بولدى.

3. ياقۇپبەگ تاجاۋۇزچى قوشۇنىنىڭ پاراكەندىچىلىكى

ياقۇپبەگ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قوقان خانلىقى (ئۆزبېك ئاقسۆڭەكلىرى قۇرغان) دا ئۆتكەن تاجىك. دەسلەپتە بەگنىڭ قوللىدا خىزمەتكار بولغان، كېيىن يۇز بېگى بولغان. مۇھىم ھەربىي، مۇلكىي ۋەزىپىلەر-دە بولۇپ، خەلقتە ئېغىر زۇلۇم سالغان، خالىغانچە ئادەم ئۆلتۈرگەن، پۇقرالارنىڭ قىزلىرىنى بۇلىغان.

تۆڭچى 3-يىلى (1864-يىلى) شىنجاڭدا ھەرمىللەت خەلقىنىڭ چىڭ سۇلالىسىگە قارشى كۈرىشى پارتلىدى. 6-ئاينىڭ 13-كۈنى كورلا دېھقانلىرى قوزغىلاڭ كۆتۈردى. بۇ چاغدا كۈچا بىلەن قارا شەھەردە دېھقانلار قوزغىلىڭى بۇلۇڭ-ئاتاتتى، كۈچادا راشىدىن خوجا ئۆزىنىڭ دىنىي ساھەدىكى ھوقۇقى ۋە مەرتىۋىسىدىن پايدىلىنىپ، تەقۋادار مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولۇڭ-ئېلىپ، رەھبەرلىك ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئاتالمىش «كاپىرلار» ۋە «مۇناپىقلار»نى كۆپلەپ قىرىپ، ئۆزىنى «خان خوجا» دەپ ئاتىدى. راشىدىن ئەۋەتكەن، ئىسھاق (راشىدىنىڭ تۇغقىنى) قۇماندانلىق قىلغان شەرققە يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇن 7-ئاينىڭ باشلىرىدا كورلىنى ئىشغال قىلدى. يىل ئاخىرىدا غەربتە ئۇچتۇرپان، ئاقسۇدىن تارتىپ شەرقتە تۇرپان، لۇكچۇنگىچە بولغان جايلارنىڭ ھەممىسى كۆچادىكى راشىدىن خوجىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايون بولۇپ قالدى.

شۇ يىلى قەشقەر ئەتراپىنى ئىشغال قىلغان خۇيزۇ فېئودال جىن شيائېيىن ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىپ، قوقان خانلىقىدىن يارەم تىلىدى. قوقان خانلىقىنىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگۈچىپادىشاھى ئەنگلىيىنىڭ مەدەتكارلىقى ئاستىدا تۆڭچى 4-يىلى (1865-يىلى) 1-ئايدا ھەربىي كاتتىۋاش ياقۇببەگنى قوشۇن بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا كىرگۈزدى.

ياقۇببەگنىڭ تاجاۋۇزچى قوشۇنى قەشقەر، يېڭىسار، يەكەن، خوتەننى بىسىۋالغاندىن كېيىن، تۆڭچى 6-يىلى (1867-يىلى) 5-ئاينىڭ 6-كۈنى ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلدى، ئاندىن كېيىن كۈچانى ئىلىپ راشىدىننى ئەسىرگە چۈشۈرۈپ ئۆلتۈردى. كورلىنى ساقلاۋاتقان ئىسھاق تېزلىنىپ تۇرۇپ تەسلىم بولدى. ياقۇببەگ ئۇنى كۈچانىڭ ھاكىملىقىغا تەينىلىدى. ياقۇببەگ كورلىنى بىر پاي ئوق چىقارمايلا ئىشغال قىلدى، كورلا، قارا شەھەردىكى مۇھىم جايلارنى، بۈگۈرنىڭ بەزى كەنتلىرىنى ۋە يېڭىسارنى بىر رايون قىلىپ ئايرىپ، كورلىنى مەركىزىي شەھەر قىلدى ھەمدە ئەنجاندىن كەلگەن ئەمىر باباداخا دېگەن كىشىنى كورلىغا ھاكىم قىلدى.

تۆڭچى 9-يىلى (1870-يىلى) 3-ئايدا ياقۇببەگ قوشۇنى تۇرپانغا ھېسىپ كىردى، مۇسۇلمانلارنى ئاساس قىلغان تۇرپان قوشۇنى قارشى چىقىپ، ياقۇببەگ قوشۇنىنى تېرە - پېرەن قىلىپ، غەلىبىسىرى ئىلگىرىلەپ، كورلىنى قايتۇرۇۋالدى، ئاندىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، تۇرپان قوشۇنى كورلىدىن چىقىپ كەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن، كورلا 2-قېتىم ياقۇببەگنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى، ياقۇببەگ ئەرزا خوجىنى كورلىغا ھاكىم قىلدى.

گۈاڭشۇ 1-يىلى (1875-يىلى) 5-ئايدا چىڭ ئوردىسى زوزۇڭتاڭنى شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى خان مۇپەتتىشى قىلىپ تەينىلىدى. جىن شۇن شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا يارەملىشىپ، بارلىق كۈچى بىلەن غەربكە يۈرۈش قىلدى. گۈاڭشۇ 2-يىلى (1876-يىلى) 8-ئايدا زوزۇڭتاڭ غەربكە يۈرۈش قىلغۇچى ھەرقايسى يۆنىلىش ئارمىيىلىرىنىڭ ئاز كەم 100 مىڭ، 50-60 مىڭ ئادىمىنى يىغىپ، ئاۋۋال شىمالىي يۆنىلىش بىلەن، كېيىن جەنۇبىي يۆنىلىش بىلەن يۈرۈش قىلىش ئىستراتېگىيىسىنى قوللىنىپ، ئۇچ ئاي ئىچىدە شىمالىي شىنجاڭدىكى دۇشمەننى يوقىتىپ، ئۇرۇمچىنى ۋە ئۇرۇمچى ئەتراپىدىكى كەڭ جايلارنى قايتۇرۇۋېلىپ، شىنجاڭ ئۇرۇشىنىڭ 1-باسقۇچىنى ئاخىرلاشتۇرىدى. گۈاڭشۇ 3-يىلى (1877-يىلى) ئەتىيازدا لىۋجىنتاڭ زو زۇڭتاڭنىڭ «دۇشمەننىڭ كىرىشىنى كېچىكتۇرۇش ئۈچۈن جىددىي جەڭ قىلىش» فاڭجېننىى ئىجرا قىلىپ، چىڭ ئارمىيىسىنىڭ 30 مىڭ چېرىكىنى ئۈچ يۆنىلىش بىلەن ماڭدۇرۇپ، ياقۇببەگنىڭ داۋانچىڭ، توقسۇن، تۇرپان ئەتراپىدىكى مۇداپىئە لىنىيىسىنى چاقماق تېزلىكىدە بۇزۇپ تاشلاپ، يېرىم ئاي ئىچىدىلا 2 - باسقۇچلۇق ئۇرۇشنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى سەككىز شەھەرگە باردىغان يولنى ئاچتى. لىۋجىنتاڭ تەھلىكىگە ئۇچرىغان جەنۇبىي شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىغا «كىيىم-كېچەك، ئوزۇق - تۇلۇك تارقىتىپ بەردى، پۇقرالارغا

ھۆكۈمەت ئارمىيىسى ئۆزلىرىنىڭ يۇرتىغا يېتىپ كەلگەندە ئارمىيىگە ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىپ ھەرە-كەت قىلىشنى ياكى ئۆز ئاقساقاللىرىنى ھۆكۈمەت ئارمىيىسىگە ئىتائەت قىلىشقا دەۋەت قىلىشنى تاپشۇ-رۇپ، ئۇلارنى ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇردى» .

كورلىنى ئىشغال قىلىپ ياتقان ياقۇپبەگ باندىتلىرى چىڭ ئارمىيىسىنىڭ ئۆزلۈكسىز زەربىسىگە ئۇچراپ تۇرغانلىقتىن، بىر تەرەپتىن، ھالىدىن كەتكەندىمۇ قارشىلىق كۆرسىتىش ئۇچۇن، كۆنچى دەريا-سىنىڭ قىرغىقىغا ھەدەپ يېڭى ئىستىھكاملارنى ياسىدى، يەنە بىر تەرەپتىن، خەلق ئاممىسىدىن ھالىجىرلىق بىلەن ئىنتىقام ئالدى. ئەسلىدە ياقۇبېگ باندىتلىرى تەرىپىدىن تۇرپان، پىچان، توقسۇن قاتارلىق جايلارغا مەجبۇرىي ئېلىپ كېلىنگەن، كېيىن چىڭ ئارمىيىسى تەرىپىدىن ئازاد قىلىنىپ قويۇپ بېرىلگەن جەنۇبىي شىنجاڭدىكى سەككىز شەھەر خەلقى يۇرتىغا كېتىۋاتقاندا قارا شەھەرگە كەلگەندە، ئۇلارنىڭ تەڭدىن تولىسى ياقۇبېگ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. قايتا-قايتا مەغلۇپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ زاۋالىغا يۈزلەنگەنلىكىنى تۇيغان ياقۇبېگ شۇ يىلى 5-ئاينىڭ 29-كۈنى كورلىدا زەھەر ئىچىپ ئۆلۈپ، ئۆزىنىڭ جىنايەتكارانە ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇردى (قول ئاستىدىكىلەر ئېتىۋەتكەن دېگەن گەپمۇ بار) . 6-ئاينىڭ 6-كۈنى ياقۇبېبەگنىڭ ئوغلى ھەققۇلىبەگ ياقۇبېبەگنىڭ ئۆلۈكىنى ئېلىپ غەرب تەرەپكە قېچىپ كەتتى.

8-ئايدا چىڭ ئارمىيىسىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى تۆت شەھەرنى قايتۇرۇۋېلىشىنى نىشان قىلغان 3-ئۇرۇشىنىڭ مۇقەددىمىسى باشلاندى. ئەينى ۋاقىتتا قارا شەھەرنى ياقۇبېبەگكە تەسلىم بولغان بەي يەنخۇ ساقلاۋاتاتتى. بەي يەنخۇ مەغلۇپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ چىڭ ئارمىيىسىگە تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن، پۇقرالارنىڭ ئاشلىقىنى بۇلىدى ھەمدە چىڭ لەشكەرلىرىنىڭ جەنۇبقا بېرىش يولىنى كەلكۇن ئارقىلىق توسۇش غەرىزىدە قارا شەھەر دەريا-سىنىڭ قېشىنى بۇزۇۋەتتى.

چىڭ ئارمىيىسى چۇقو (ھازىرقى خوشۇت ناھىيىسىنىڭ شەرق تەرىپى) دىن يولغا چىقىپ، ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ ماڭدى: لىيۇجىنتاڭ چوڭ قوشۇنغا قۇماندانلىق قىلىپ قارا شەھەرگە ھۇجۇم قىلدى، يۇ خۇبىن بىلەن خۇاڭ ۋەنپېڭ ئۆز قوشۇنلىرىنى باشلاپ، ئۇششاقتال ئارقىلىق باغراش كۆلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىنى ئايلىنىپ كورلىغا ھۇجۇم قىلدى. 9-ئاينىڭ 3-كۈنى چىڭ ئارمىيىسى كورلىنى قايتۇرۇۋالدى. ئەمما بۇ چاغدا «كورلا شەھىرىدە بىرمۇ ئادەم قالمىغان» ، خەلقنىڭ كۆپ قىسمى باندىتلار تەرىپىدىن غەرب تەرەپكە ھەيدەپ كېتىلگەنىدى. چىڭ ئارمىيىسى «سەپەر ئۇزۇقى قۇرۇپ كەتكەن» ئەھۋالدا ئۇيمۇ ئۆي يۇرۇپ، 100 مىل چىڭ ئاشلىق يېغىپ، ئاشلىق قىينىچىلىقىنى ۋاقتىنچە ھەل قىلدى.

§ 2 . مىنگو دەۋرىدىكى ئۇرۇشلار

مىنگونىڭ 20-يىلى (1931-يىلى) جەن شۇرېن شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇردى. خوجا نىياز ھاجى دېھقانلارغا باشچىلىق قىلىپ قۇمۇلدا قوزغىلاڭ كۆتۈردى، ماجۇڭيىڭ قوشۇنى شەرقىي شىنجاڭغا كىردى. بۇنىڭ بىلەن يېڭا - پاراكەندىچىلىك ئەۋج ئالدى. شۇ يىلى قارا شەھەردە تۇرۇشلۇق ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ جەن شىكۇي باشچىلىقىدىكى لۇيى بۇيرۇقىغا بىنائەن كورلىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى. لۇ شتابى كۆنچى دەريا-سى كۆۋرۈكىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى بەي لاۋۇۋ دېگەن كىشىنىڭ خۇسۇسىي دۇكىنى (ھازىرقى «ئىتتىپاق» يولى «ئىتتىپاق» سودا سارىيىنىڭ ئورنى) غا جايلاشتى. جەن شىكۇي لۇيى لۇ دەپ ئاتالغىنى بىلەن، قارىمىقىدا تۇمەن يوق، يېڭىلا بار ئىدى، ئۇنىڭ ئەملىي ئەسكىرىي كۈچى بىر تۇمەنلىكىگە توغرا كېلەتتى. بۇ لۇنىڭ شتابى، بىۋاستە قاراشلىق شۇبە ئەترىتى ۋە بىر يېڭىنىڭ كورلىدا

تۇرغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا ئەسكىرىي كۈچلىرىنىڭ ھەممىسى قارا شەھەر، لوپنور، بۈگۈر قاتارلىق جايلارغا تەقسىم قىلىۋېتىلگەنىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەرقايسى جايلاردىكى ئەسكەرلىرىمۇ جايـ-جايلارغا تارقىلىپ، مۇداپىئە دائىرىسىنى بەك كېڭەيتىۋەتكەنىدى.

مىنگونىڭ 21-يىلى (1932-يىلى) نىڭ بېشىدا ماجۇڭيىڭ قىسمىدىكى ماچۈەنلۇ ئۇزۇنى لۇجالڭ دەپ ئېلان قىلىپ، قوشۇن باشلاپ قارا شەھەرگە يېقىنلاشقاندا، ئۇششاقتالدا جەن شىكۈي لۇيىگە قاراشلىق قارا شەھەر يېڭىنىڭ ئۇششاقتالدا تۇرۇشلۇق لىەننىڭ توسۇپ زەربە بېرىشىگە ئۇچرىدى. جەن شىكۈي ئارمىيىسىنىڭ بۇ لىەنى ئاجىز كېلىپ قىلىپ، پاجىئەلىك مەغلۇب بولدى. بۇ خەۋەر قارا شەھەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ھەممە ئادەم ساراسىمىگە چۈشتى، جەمئىيەت تەرتىپى قالايمىقانلىشىپ كەتتى. جەن شىكۈي لۇيىنىڭ قارا شەھەردە تۇرۇشلۇق يېڭى بىرلىەن ئەسكەرنىڭ زىيانغا ئۇچرىغانلىقىنى كۆرۈپلا، كۆچمىز يېتىشمەيدىكەن، تاقابىل تۇرالمىغۇدەكمىز دەپ، قورال تاشلاپ تەسلىم بولدى. شۇ يىلى 2-ئاينىڭ 5-كۈنى (دېھقانلار كالىندارى بويىچە 12-ئاينىڭ 29-كۈنى يېڭى يىل ھارپىسىدا) ماچۈەنلۇ ئەسكەرلىرىگە قۇماندانلىق قىلىپ قارا شەھەرگە كىرىپ سىخاۋچۈيگە جايلاشتى. جەن شىكۈي لۇيى قارا شەھەردە تۇرۇشلۇق يېڭىنىڭ سەنمۇجاڭى ماچۈەنلۇ قىسمىنىڭ مۇرەككەپلىكىنى كۆرۈپ، بۇلار بىر پەشۋاغـ-مۇ بەرداشلىق بېرەلمىگىدەك دەپ ئويلاپ، كورلىدا تۇرۇشلۇق لۇيجالڭ جەن شىكۈينىڭ ماچۈەنلۇغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ئەسكەر ئەۋەتىشىنى تەلەپ قىلىپ تېلېگرامما كوپىيىسىنى يېزىپ، تېلېگراف ئىدارىسىگە تاپشۇردى. ئويلىمىغان يەردىن، تېلېگراف خادىمى (رادىست) مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلاپ قويدى. ماچۈەنـ-لۇ بۇ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن، شۇ كېچىسىلا لەشكەر تارتىپ شەھەرگە بېسىپ كىرىپ، قىرغىنچىلىق قىلدى. قارا شەھەرنىڭ دوتىيى نيۇشى، ھاكىمى ماگەنچېڭ شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ خىزمەتچى، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ كۆپىنچىسىنى ئۆلتۈردى. شەھەرنىڭ ھەممە يېردە ئۇلۇكلەر ساينىڭ تېشىدەك يېتىپ كەتتى، ئاسماننى ئوت يالقۇنى قاپلىدى.

ماچۈەنلۇ قارا شەھەردە مەقسىتىگە يەتكەندىن كېيىن، دەرھال ئەسكىرىي كۈچىنى زورايتىشقا كىرـ-شىپ، جەنۇبقا قاراپ ئىلگىرىلەپ كورلىنى ئېلىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلدى. 2-ئاينىڭ 9-كۈنى نيۈچېڭ ماچۈەنلۇنىڭ بۈيرۇقىغا بىنائەن، مىڭدىن ئارتۇق يېڭى ئەسكەردىن تەركىب تاپقان بىر تۈەنگە قوماندانلىق قىلىپ، ئالدىن يۈرگۈچى قىسىم سۈپىتىدە كورلىغا قاراپ يولغا چىقتى.

كورلىدا تۇرۇشلۇق جەن شىكۈي پائال قارشى تۇرۇپ، گازارمىسىنىڭ ئەتراپىغا پىستېرما قويدى، ئۆزلەشتۇرۇلگەن قوشۇن (رۇس ئەسكەرلەر) غا ئالدىنقى قوۋۇقنىڭ تۆپىسىدىكى راۋاققا پىلىموت ئورنـ-تىپ، قاتتىق مۇداپىئە كۆرۈشنى تاپشۇردى. 10-كۈنى ماچۈەنلۇ قوشۇنى كورلىغا كىرىپ، جەن شىكۈي قوشۇننىڭ گازارمىسىغا ۋە مۇداپىئە رايونىغا ھۇجۇم قىلدى. ئىككى تەرەپ ئېتىشقاندىن كېيىن، جەن شىكۈي قوشۇنىدىكى خۇيزۇ، ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىنىڭ ھەممىسى مىلتىقىنىڭ ئۇچىنى ئارقىسىغا قاراتتى. جەن شىكۈي مۇشكۈل ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، ئاكوپ كولاپ مۇداپىئەدە چىڭ تۇردى، پىلىموت ئۇستۇنلۇكىگە تايىنىپ قارشىلىق كۆرسەتتى. ماچۈەنلۇ قوشۇنى بىر نەچچە قېتىم ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، لېكىن پىلىموت ئوقىغا بەرداشلىق بېرەلمەي چېكىنىدى. ئىككى كېچە - كۈندۈز جەڭ قىلىپمۇ جەن شىكۈي قوشۇننىڭ گازارمىسىنى ئالالمىدى، ھەرئىككى تەرەپتىن كۆپ ئادەم چىقىم بولدى. 12-كۈنى ماچۈەنلۇـ-نىڭ مەرگىنى جەن شىكۈينىڭ پىلىموتچىسىنى ئېتىۋەتتى، جەن شىكۈي قوشۇنى ئالاقزادە بولۇپ كەتتى، جەن شىنكۈي ئۇزۇننىڭ مەغلۇبىيەتلىك ۋەزىيىتىنى كۆرۈپ، ئائىلىسىدىكى يەتتە كىشىنى ئاتخانىغا يىغىپ تاپانچا بىلەن بىر-بىرلەپ ئېتىۋېتىپ، يېقىنلىرىنى ۋە قالدۇق ئەسكەرلىرىنى يىغىپ، مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقتى. كېيىن ماچۈەنلۇ قوشۇنى ئۇلارنى كۆنچى دەريا‌سى بويىدا يەنە مۇھاسىرىگە ئېلىۋالدى. جەن شىكۈينى پۈتىغا ئېتىپ يارىدار قىلىپ تۇتۇۋېلىپ، كاللىسىنى ئالدى. ماچۈەنلۇ جەن شىكۈينىڭ كاللىسىنى

قاراشھەرگە ئەكىلىپ، كوچىغا ئېسىپ، بىر نەچچە كۈنگىچە سازايى قىلدى. بۈگۈر، لوپنور قاتارلىق جايلارنى ساقلاۋاتقان جەن شىكۈي قوشۇنلىرى لۈيجاڭىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، كەينى-كەينىدىن قورال تاشلاپ تەسلىم بولدى.

شۇنىڭ بىلەن جەن شىكۈي لۈيى تامامەن ھالاك بولدى.

VII باب

ئارمىيە - خەلق مۇناسىۋىتى

§ 1 . ئارمىيە - خەلق ئىتتىپاقلىقى

1950 - يىل 9 - ئايدا كورلىدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 6-شىنىڭ 18 - تۇەنى (يېزا ئىگىلىك 2 - شىبى 29 - تۇەن - مەيداننىڭ ئەسلىدىكى ئاساسى) 18 - تۇەن ئۆستىڭىنى چاپتى. ئۆستەڭنىڭ لايىھىسى بويىچە، ئۆستەڭنىڭ مەلۇم بىر بۆلىكى ئېلىنىدىغان يەردە بىر ئۇيغۇر دېھقاننىڭ ئۆيىنى چېقىشقا توغرا كېلىپ قالدى، ئۇنى ماقۇل كەلتۈرۈپ كۆچۈرگۈزگەندىلا ئۆستەڭنى شۇ يەردىن ئۆتكۈزگىلى بولاتتى. قۇرۇلۇشقا قۇماندانلىق قىلىش شتابىدىكى 18 - تۇەن سىياسىي كومىسسارى يالڭ خۇەنشىڭ قاتارلىق خادىملار بۇ كىشىگە نەسىھەت قىلىپ، ئۇنىڭغا ئۆي سېلىپ بېرىش ھەم يېرىنىڭ ئورنىغا ياخشى يەر بېرىش توغرىسىدا ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ، ئۇ كىشى زادىلا ئۇنىمىدى. يەرلىك ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا نۇرغۇن قېتىم نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئۇنىمىدى، ھەرقېتىم نەسىھەت قىلغاندا، ئۇ كىشى: «مەن باغ قىلغىلى 4 -5 يىل بولدى، كۆچەتلىرىم بۇ يىل مېۋىگە كىردى. مەن بالا - چاقىلىرىمنى مۇشۇ باغقا تاپىنىپ باقتىمەن! باغ بەرمىسەڭلەر كۆچمەيمەن! » دەپ تۇرىۋالدى. ئۇ چاغدا قىسىملار ئامالسىلا ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن بولغاچقا، ئۇ كىشىنىڭ بېغىنىڭ ئورنىغا بەرگۈدەك باغ يوق ئىدى. قۇماندان ژاڭ جېن بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ: «قىسىملار ئىشلەپچىقىرىش داۋامىدا ئاممىنىڭ مەنپەئەتىگە تەگسە، ھەرگىز بولمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا تېخىمۇ ھۆرمەت قىلىش كېرەك» دەپ يوليورۇق بەردى. قۇرۇلۇش قۇماندانلىق شتابى بۇ يوليورۇققا بىنائەن، ئەسلىدىكى لايىھىگە تۈزىتىش كىرگۈزۈپ، ئۆستەڭنى بۇ يەردىن ئايلاندۇرۇپ چاپتى. يەنە ئۇ دېھقانغا سۇ بەردى، ئۇنىڭ دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى قىلىشىپ بەردى. ئۆستەڭ ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئەگىپ ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن، ئارمىيە - خەلق مۇناسىۋىتى تېخىمۇ قويۇقلاشتى. قىسىمدىكىلەرنىڭ سايمانلىرى يېتىشمىگەندە، ئاممۇ ئۆزلۈكىدىن كەتمەن، ساپان، ئۇلاغ بېرىپ تۇردى. 1951 - يىل 5 - ئاينىڭ 15 - كۈنى 18 - تۇەن ئۆستەڭنىڭ پۈتكەنلىكىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سۇ باشلاش مۇراسىمىدا ھەرمىللەت خەلقى ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ ئارمىيە - خەلقنىڭ 7000 كىشىلىك تەبرىكلەش مۇراسىمىنى شادلىققا چۆمدۈردى. 108 ياشلىق بىر ئۇيغۇر بوۋاي 15 كىلومېتر يەردىن ئىشەكلىك كېلىپ يىغىننى تەبرىكلىدى. يىغىن مەيدانى ئارمىيە - خەلق ئىتتىپاقلىقىنىڭ قىزغىن كەيپىياتىغا چۆمدى، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئۇچۇن ئابىدە تىكلەندى.

خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى كېيىنكى يىللاردا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەشنى داۋاملىق ساقلاپ ۋە جارى قىلدۇرۇپ، كورلىنىڭ مۇقىم بولۇشى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن ئالاھىدە تۆھپە قوشۇپ كەلدى.

تەڭرىتاغ تاشيولىنى ياساشقا قاتناشقان خەلق ئىشچىلىرى 1970 - يىل 11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خېجىلىق ناھىيىسىنىڭ بايىنبۇلاق رايونىدا قار - بوران ئىچىدە قاپسىلىپ قالدى. بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى بۇ ۋەقەدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، دەرھال مۇناسىۋەتلىك يەرلىك تارماقلار بىلەن بىرلىكتە كۈچ ئۈيۇشتۇرۇپ، جىددىي قۇتقۇزۇش ئىشىنى ئېلىپ باردى، نەتىجىدە، قاپسىلىپ قالغان خەلق ئىشچىلىرىنىڭ ھەممىسى خەۋپىتىن قۇتقۇزۇۋېلىندى.

1970 - يىلى «89790» قىسمىنىڭ ساقلىق ساقلاش ئەترىتى كورلا ناھىيىسى يېڭىشەھەر گۈڭشېبى 1 - چوڭ ئەترىتىدىكى گۈڭشې ئەزاسى نۇرخاننىڭ قورسىقىدا پەيدا بولۇپ قالغىلى 21 يىل بولغان ئۆسمىنى ئوپېراتسىيە قىلىپ ئېلىپ ئونى ساقايتتى.

1974 - يىل 7 - ئايدا كورلا ناھىيىسىدە ئۇدا قاتتىق يامغۇر ياغقاندىن كېيىن، «89790» قىسىم كۆنچى دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدا خەلقنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۈلكىنىڭ كەلكۈندە ئېغىر تەھدىتكە ئۇچرىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، دەرھال جىددىي يېغىن ئېچىپ، كەلكۈنگە تاقابىل تۇرۇش سەپەرۋەرلىك بۇيرۇقى ئېلان قىلدى. 500 دىن ئارتۇق كادىر - جەڭچىنى، 150 تىن ئارتۇق ئاپتوموبىلنى چىقىرىپ، ئۇدا ئۆچ كېچە - كۈندۈز قاش يېسىپ، كەلكۈننى توسۇپ، خەلقنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۈلكىنى ئامان ساقلاپ قالدى.

ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ «39991» قىسمى ھاۋا ئارقىلىق تېز توشۇش ئالاھىدىلىكىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، 1980 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە 90 نەچچە قېتىم ئايروپىلان چىقىرىپ، يەرلىكنىڭ ئاپەتتىن جىددىي قۇتقۇزۇش، قار ئاپىتىگە تاقابىل تۇرۇپ مايسىلارنى ساقلاپ قېلىش، بالايى ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى قۇتۇلدۇرۇش، ئېغىر يارىلانغانلارنى تېز توشۇش ئىشلىرىغا ياردەم بەردى.

1980 - يىل 6 - ئايدا لوپنور رايونىدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋېتىپ يوقاپ كەتكەن مەشھۇر ئالىم پېك جيامۇنى تېپىپ قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، 74 قېتىم ئايروپىلان چىقىرىپ 150 نەچچە سائەت چارلاپ، جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ يۇكسەك دەرىجىدە ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

1981 - يىل 7 - ئايدا «89790» قىسىم 1 - يېڭ 4 - جۇڭدۇيىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى گې مىڭگۇالڭ بىلەن ئون نەچچە جەڭچى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى سۇ ئىنشائاتى تۇرغۇنلۇق قېشىدا ئەمگەك قىلىۋېتىپ، يېقىن ئەتراپتىكى بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە ئۇشتۇمتۇت ئوت كەتكەنلىكىنى بايقىدى - دە، دەرھال يېتىپ كېلىپ، ئوت ئىچىدىن 70 ياشلىق بىر مومايىنى ۋە مىڭ يۇرغىلىكتىن ئارتۇق مادداىي نەرسىلەرنى قۇتقۇزدى.

1984 - يىل 12 - ئايدا شىنجاڭ نېفىت ئىدارىسى گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش باشقارمىسى جۇڭغارىيە ئويمانلىقى بۇرغىلاش ئەترىتىنىڭ 29 ئادەمى پەۋقۇلئاددە زور بوران - قار ئاپىتىدە 120 نەچچە سائەت قاپسىلىپ قالدى، ئۇلارنىڭ ئۇزۇق - تۇلۇكى ئۈزۈلۈپ سىرت بىلەن خەۋەرلىشەلمەي قالدى، ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسمى تېخنىكىسى مۇكەممەل ئايروپىلان گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتتى، بۇ گۇرۇپپا پەۋقۇلئاددە پەس ئۈچۈپ، بىپايان قۇملۇقتىن بۇرغىلاش ئەترىتىنىڭ ئادەملىرىنى تاپتى ھەمدە ئۇلارنى ئايروپىلان بىلەن قارامايغا ئاپىرىپ قويدى. شىنجاڭ نېفىت ئىدارىسى مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن قىسمىغا بىرلەۋھە تەقدىم قىلدى، لەۋھىدە: «خەلق ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ تۆتنى زامانۋىلاشتۇرۇش يولىدا خەلقنى ئاپەتتىن قۇتقۇزغانلىقىغا ئاپىرىن» دەپ يېزىلغان.

كورلىدا تۇرۇشلۇق قىسىم 1987 - يىل 5 - ئايدا خەلقئە قۇلايلىق يارىتىپ بېرىش پائالىيىتىنى ئېلىپ بېرىش جەريانىدا 300 دىن ئارتۇق ئادەم، 40 ئاپتوموبىل چىقىرىپ، 20 نەچچە تۇر بويىچە 928

قېتىم مۇلازىمەت قىلدى، 2370 كىشىنى خالىس داۋالىدى.

2 § . ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىشى

1983 ـ يىلى «36029» قىسىم بىلەن كورلا يولوچى توشۇش بېكىتى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى «273» دوختۇرخانىسى بىلەن كورلا شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. «36029» قىسىم ئىشنى مەينەت، قالايمىقان، ناچار ھالەتنى ئۆزگەرتىش باشلاپ، يولۇچى توشۇش بېكىتىنى قىياپەت، مۇلازىمەت سۈپىتى قاتارلىق جەھەتلەردە چوڭقۇر ئۆزگىرىش ياساش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى، نەتىجىدە بۇ بېكەت ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ، كەينى ـ كەينىدىن ئاپتونوم ئوبلاست بويىچە، ئاپتونوم رايون بويىچە مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشتا ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى؛ «36029» قىسىمۇ شىنجاڭ ھەربىي رايونى تەرىپىدىن بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. «273» دوختۇرخانا بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك مەكتەپ بەرپا قىلىش تەدبىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىنى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ئىزچىل قانات يايدۇرۇپ كەلدى. مەكتەپ سىرتىدىكى يېتەكچىلىك پونكتى كۆپ خىل ئۇسۇل قوللىنىپ، ئوقۇغۇچىلارغا ھەرۋاقىت «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان، كومۇنىستىك غايە يادرو قىلىنغان، گۈزەل قەلب ۋە يۈكسەك خىسلەتنى يېتىشتۇرۇش مەقسەت قىلىنغان ئىدىيە، پەزىلەت تەربىيىسى بېرىپ، مەكتەپ تەربىيىسىگە ئوبدان ماسلاشتى. شۇ يىلى 6 ـ ئايدا «36431» قىسىم، «36029» قىسىم، «36018» قىسىم، «273» دوختۇرخانا، كورلا ھەربىي پونكتى قاتارلىق ئورۇنلار كورلا شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپكە 54 مىڭ 300 يۈەن ئىئانە توپلاپ بېرىپ، مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش بىناسى سېلىشىغا ياردەم بەردى؛ «87493» قىسىم مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ چېرتيوژنى ھەقسىز سىزىپ بەردى ھەمدە بىناكارلىق ماشىنىلىرىنى ئىشقا سېلىپ 500 كۇپ مېتردىن ئارتۇق توپا ـ تاش توشۇپ بەردى.

1984 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ج ك پ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتى بىلەن بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىپ، ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەتتى. شۇ يىلى «89790» قىسىم كوماندىر ـ جەڭچىلەر ئارىسىدا «ئىككى ئايرىلالماسلىق» (خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالمايدۇ) توغرىسىدا ئىدىيىۋى تەربىيە ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇردى ھەمدە «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش قوللانمىسى»نى بېسىپ تارقىتىپ، «ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش ئەھدىنامىسى» تۈزۈپ، شەھەرلىك 6 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ، شەھەرلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ، شەھەرلىك كادىرلار دەم ئېلىش ئورنى قاتارلىق ئون ئورۇن بىلەن بىرلىشىپ، بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش نۇقتىسى قۇردى. بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتىدە قىسىملارنىڭ ئۆزىگە خاس تېخنىكا ۋە قورال ـ جابدۇق جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىنى جارى قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، شەھەر رايونىدىكى «ئىتتىپاق» يولىنىڭ بەزى بۆلەكلىرىنى كېڭەيتىپ قۇرۇش ۋەزىپىسىنى خالىسانە ئۈستىگە ئالدى، شۇ يەردىكى خەلقە ۋە يېقىن ئەتراپتىكى ئورۇنلارغا مىڭ داندىن ئارتۇق تېلېۋىزور، ئۈنئالغۇ، شاپىگراف، داۋالاش سايمانلىرى رېمونت قىلىپ بەردى. 20 نەچچە مىڭ مېتر توك سىمى تارتىپ بەردى، شۇنداق

قىلىپ، ئۆزى تۇرۇۋاتقان جايدىكى ئاممىنىڭ مەدھىيىسىگە سازاۋەر بولدى.

«89792» قىسىم شەھەرلىك 6 - باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن بىللە ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشتا ئىشنى مەكتەپنىڭ قىياپىتىنى ۋە مەكتەپ ئىستىلىنى ياخشىلاش، ئارقىدا قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىدىيىدە بۇرۇلۇش ياسىشىنى تۇتۇش، ئوقۇغۇچىلارنى جىسمانىي ۋە ئەقلىي ساغلاملىققا پايدىلىق بولغان دەرستىن تاشقىرى پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇشقا ئۈيۇشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىن باشلاپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجە قازىنىپ، ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن «ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتا ئىلغار ئورۇن» بولۇپ باھالىنىپ، ئاپتونوم رايونلۇق ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش سۆھبەت يىغىنىغا قاتناشتى.

«87493» قىسىم شەھەرلىك 4 - باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن بىللە ئېلىپ بارغان مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتىدە 2000 قېتىمدىن ئارتۇق خادىم ۋە 150 قېتىمدىن ئارتۇق ماشىنا - ئاپتوموبىل چىقاردى، تۆەنجالۇق بىيەن يۈكنا بىلەن سىياسىي كومىسسار فېي جىنلىن كادىرلار ۋە جەڭچىلەر بىلەن بىرلىكتە مەكتەپ سېلىش ئەمگىكىگە قاتنىشىپ، مەكتەپنىڭ 10 مىڭ كۋادرات مېتىرلىق تەنتەربىيە مەيدانىنى ياساپ بەردى، 6000 كۇپ مېتىردىن ئارتۇق توپا توشۇپ بەردى. ئۇلارنىڭ ئىش ئىزلىرىنى مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تەپسىلىي خەۋەر قىلدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا «87493» قىسىم ئاپتونوم ئوبلاست تەرىپىدىن ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1985 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە شەھەر بويىچە ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىدىغان ئورۇن 18 جۈپتىن كۆپىيىپ 31 جۈپكە يەتتى. 1987 - يىلى «36431» قىسىم بىلەن ئوبلاستلىق قېلىپ زاۋۇتى، «39991» قىسىم بىلەن ئوبلاستلىق يول ئاسراش باش ئۇچاستىكىسى، قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى «273» دوختۇرخانىسى بىلەن شەھەرلىك 2 - باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئىبارەت ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلغۇچى جۈپلەر ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالىنىپ، تەقدىرلەندى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئارمىيە، قوراللىق ساقچى قىسىم، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بىلەن يەرلىك ئورۇنلار قۇرغان بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت ياراتقۇچى جۈپلەر 163 كە يەتتى، بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىدىغان ئورۇنلار ئوتتۇرىسىدا ھەرخىل شاھمات تۇرنىرى ۋە توپ تۇرنىرى بويىچە جەمئىي 289 قېتىم مۇسابىقە ئۇتكۇزۇلدى، 547 قېتىم ھەرخىل بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش يىغىنلىرى، سۆھبەت يىغىنلىرى، دوكلات يىغىنلىرى، زېھىن سىناش مۇسابىقىلىرى ئۇتكۇزۇلدى، ئىككى تەرەپ بىر - بىرىگە 2600 دىن ئارتۇق ئىختىساسلىق تېخنىك خادىم يېتىشتۇرۇپ بەردى.

ئون ئىككىنچى قىسىم

سانائەت

كورلا ناھىيىسىدە مىنگو دەۋرىدە بەزى قول سانائەت دۇكانلىرىلا بار ئىدى، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئائىلىلەرنىڭ باشقۇرۇشىدا بولۇپ، ئۇسكۇنىلىرى ئاددىي ئىدى، مەھسۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتى ناچار، باھاسى ئۆرە بولۇپ، يەرلىك ئاھالىلارنىڭلا ھاجىتىدىن چىقالايتتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى تۇرلۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، يەرلىك سانائەتنى زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ سانائىتىنى تېز يۆكسەلدۈردى.

1954 ـ يىلدىن 1956 ـ يىلغا قەدەر دۆلەت قول سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپ، شېرىك تىجارەت قىلىش، بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش، ۋەكالىتەن سېتىۋېلىش ۋە ۋەكالىتەن سېتىپ بېرىشكە ئوخشاش ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، قول سانائەتنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى.

1957 ـ يىلدىن 1961 ـ يىلغا قەدەر شەھەر ـ بازارلاردىكى بەش خىل كىچىك سانائەت (كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى، كىچىك سېمونت زاۋۇتى، كىچىك خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى، كىچىك كۆمۈر كان، كىچىك ماشىنىسازلىق زاۋۇتى) تېز راۋاجلاندى. قارىغۇلارچە يۇقىرى سۈرئەت، يۇقىرى كۆرسەتكۈچ قوغلىشىلغانلىقتىن، خەلق ئىگىلىكىنىڭ نىسبىتى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلۇپ كەتتى. 1963ـ، 1964ـيىللىرىدىكى تەرتىپكە سېلىش مەزگىلىدە بىر قىسىم كارخانىلار تاقىۋېتىلدى، ئىشتىن توختىتىلدى، بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى، سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى، يېزا ئىگىلىك ماشىنا ـ سايمانلىرى زاۋۇتى، كۆمۈركان، خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتىغا ئوخشاش كارخانىلارلا ساقلاپ قېلىندى. بۇ مەزگىلدە سانائەت تەرەققىياتىدا بىردەم يۇكسىلىش، بىردەم چېكىنىش ئەھۋالى كۆرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن كورلا شەھىرى سانائىتىنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتىغا دەسلەپكى قەدەمدە ئاساس سېلىپ بېرىلدى، ئوبلاستقا، شەھەرگە ۋە يېزا ـ بازارلارغا قاراشلىق كارخانىلىرىنىڭ كۆپ قىسمى مۇشۇ ئاساستا راۋاجلاندى ۋە زورايدى.

1966 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغىچە داۋاملاشقان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ھۆكۈمەتسىزلىك ئەۋج ئېلىپ، زاۋۇتلار پۈتۈنلەي ياكى يېرىم ئىشتىن توختاپ قالغانلىقى ئۈچۈن، سانائەت ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. ئەشۇ ئون يىلدا كورلا تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرى 25 مىليون يۈەن زىيان تارتتى، سانائەتنىڭ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 ـ 2 مىليون يۈەن ئاربلىقىدا بولدى.

ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى ئارقىسىدا سانائەت تېز تەرەققىي قىلدى، كارخانىلارنىڭ كۆلىمى ئۆزلۈكسىز كېڭەيدى، كەسىپ قۇرۇلمىسىمۇ زور ئۆزگىرىش بولدى، يېنىك سانائەت، توقۇمىچىلىق سانائىتى، يېمەكلىك سانائىتىنى ئاساس قىلغان سانائەت سىستېمىسى بارلىققا كەلدى. شەھەرگە قاراشلىق سانائەتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1990 ـ يىلى 1981 ـ يىلدىكى 4 مىليون 566 مىڭ 500 يۈەندىن كۆپىيىپ 38 مىليون 41 مىڭ يۈەنگە يەتتى، مۇشۇ ئون يىلدا يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 22.2% ئاشتى.

I باب

ئاپپاراتلار

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىدىكى قول سانائەتنى ناھىيىلىك ئىسلاھات بۆلۈمى، سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى باشقۇراتتى، ھەممە كەسىپلەرنىڭ كەسىپداشلار ئۈيۈشمىسى بار ئىدى. 1950 ـ يىلى كۆنچىلىك، موزدوزلۇق، تۇماقچىلىق، كىگىزچىلىك، بايكارلىق، چىگىت ئايرىش، چىغرىقچىلىق، جۇۋازچىلىق، ئاچچىقسۇ ـ جياڭيوچىلىق، تىككۈچىلىك، سوپۇنچىلىق، تۇگمەنچىلىك، تۆمۈرچىلىك، تامچىلىق، ياغاچچىلىق، تاشچىلىق، خۇمدانچىلىق ۋە رېمونتچىلىققا ئوخشاش 16 كەسىپ ئۈيۈشمىسى بولغان. 1952 ـ يىلدىن 1978 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدىكى سانائەت باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى تەۋەلىك مۇناسىۋىتىگە قاراپ مۇنداق تۆت سىستېمىغا بۆلۈندى: ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق كارخانىلارنى ئاپتونوم رايوننىڭ ھەرقايسى سىستېمىلىرى باشقۇردى؛ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا قاراشلىق كارخانىلارنى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ سانائەت ـ قاتناش باشقارمىسى باشقۇردى؛ ئوبلاستقا قاراشلىق كارخانىلارنى ئوبلاستلىق سانائەت ـ قاتناش ئىدارىسى باشقۇردى؛ ناھىيىگە قاراشلىق كارخانىلارنى كارخانىلارنىڭ ئىقتىسادىي خاراكتېرىغا قاراپ ناھىيىلىك سودا ـ سانائەت بۆلۈمى ۋە قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى باشقۇردى. 1979 ـ يىلدىن كېيىن ئوبلاستقا قاراشلىق كارخانىلارنى ئوبلاستلىق ئىقتىساد كومىتېتى باشقۇردى. 1979 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغا قەدەر ناھىيىمۇ، شەھەرمۇ بار چاغدا ناھىيىگە قاراشلىق كارخانىلارنى ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىي خاراكتېرىگە قاراپ ناھىيىلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسى ۋە يېزا-بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى باشقۇردى، شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلارنى شەھەرلىك ئىقتىساد كومىتېتى باشقۇردى. 1984 ـ يىلى ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلارنى شەھەرلىك ئىقتىساد كومىتېتى باشقۇردى.

II باب

مۇلۇكچىلىك قۇرۇلمىسى

1 § . قول سانائەت ۋە يەككە سانائەت

كورلا ناھىيىسىدە مىنگو دەۋرىدە زاۋۇت يوق ئىدى، تۆمۈر ۋە ياغاچتىن ئوششاق دېھقانچىلىق

سايمانلىرى ۋە تۆرمۇش بۇيۇملىرى ئىشلەيدىغان كىچىك قول سانائەت دۆكانلىرىلا بار ئىدى. ھەربىر دۆكاندا 1.2، كۆپ بولغاندا 5.6 ئۆستا بولاتتى، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئائىلە ئىگىلىكىنى ئاساس قىلاتتى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) دىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، قول سانائەت دۆكىنىدىن 174ى بولۇپ، ئۇلاردا 218 كىشى ئىشلىگەن. ئاساسلىق كەسىپلەر چىگىت ئايرىش، يىپ ئىگىرىش، بابكارچىلىق، كۆنچىلىك، كىگىز چىلىك، بوياقچىلىق، تۆگمەنچىلىك، تۆمۈرچىلىك، ياغاچچىلىق، موزدۇزلۇق، تۆماق-چىلىق قاتارلىق ئون نەچچە خىل بولۇپ، يىللىق كىرىمى تەخمىنەن 342 مىڭ 100 يۈەنگە يېتەتتى. ئۇلارنىڭ ئىشلىگەن مەھسۇلاتلىرى يەرلىك بازار ئېھتىياجىنىلا قامدايتتى. تۆمۈرچىلىك دۆكانلىرى كۆپ-رەك بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا 20 دىن ئاشاتتى، ھەممىسى دېگۈدەك تۆمۈرچى كوچىسى (ھازىرقى «ئاپتاپپە-رەس» كۆۋرۈكىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى كىچىك كوچا) دا ئىدى. بۇ دۆكانلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش شەكلى پۈتۈنلەي فېئودال ئائىلە باشلىقى شەكلىدە بولۇپ، ئائىلە باشلىقى (ئۆستا) ھەممىنى باشقۇراتتى، يالللىنىپ ئىشلىگەن شاگىرتلارنىڭ كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك، يېتىپ - قوپۇشغىلا ئىگە بولاتتى، ئۇلارغا بېرىدىغان ئىش ھەققى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئۇلارنىڭ سايمانلىرى ئاددىي، مەھسۇلاتلىرى سۈپەتسىز بولۇپ، ئاران - ئاران تىرىكچىلىك قىلاتتى.

1950 - يىلى قول سانائەت دۆكىنى 306 گە، ئىشلەيدىغان ئادەم 411 گە يەتتى. كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى يار - يۆلەك بولۇش، مال باھاسىنى تۆۋەنلىتىش، باجنى كېمەيتىش قاتارلىق سىياسەتلەر-نى قوللىنىپ، قول سانائەتچىلەرنى قول سانائەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا رىغبەتلەندۈردى.

كورلا ناھىيىسىنىڭ 1950 - يىلدىكى قول سانائەت كەسىپلىرىنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى

جەدۋەل: 12 - 1

كەسىپلەر	ئائىلە سانى	كەسىپ-كارلار	كەسىپلەر	ئائىلە سانى	كەسىپ-كارلار	كەسىپلەر	ئائىلە سانى	كەسىپ-كارلار
كۆنچىلىك ئۈيۇش-مىسى	38	39	پاختىچىلىق	12	24	خىش پىشۇ-رۇش	3	4
مۇزدوزلۇق ئۇ-يۇشمىسى	43	51	سوپۇنچىلىق	3	5	تارازىچىلىق	1	1
تۆماقچىلىق ئۇ-يۇشمىسى	50	59	ھاك پىشۇ-رۇش	4	4	زەرگەرچە-لىك	8	8
پىماچىلىق ئۈيۇش-مىسى	23	38	تۆمۈرچىلىك	34	46	رېمۇنتچىلىق	1	3
تالا كەسپى ئۈيۇش-مىسى	21	32	ياغاچچىلىق	6	21	كۆلالچىلىق	1	2
تىككۈچىلىك ئۇ-يۇشمىسى	15	19	تاشچىلىق	2	3	تامچىلىق	7	14
جۈۋازچىلىق ئۇ-يۇشمىسى	26	26	شىكەر، ئاچچىقسۇ چىقىرىش	8	12	جەمئىي	306	411

قول سانائەتچىلەرگە 1952 - يىلى 11 مىڭ يۈەن، 1953 - يىلى 56 مىڭ يۈەن (ھەممىسى يېڭى خەلق پۇلىغا سۈندۈرغاندا) قەرز بېرىلدى. 1954 - يىلى قول سانائەت دۆكىنى 662گە، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغانلار 1001 گە، دەسمايىسى 40 مىڭ يۈەن (يېڭى خەلق پۇلىغا سۈندۈرغاندا) دىن كۆپرەككە يەتتى، ئۇلار ئاساسەن موزدۇزلۇق، بابكارلىق، كىگىزچىلىك، كۆلالچىلىق، قۇيمىچىلىق، قاتالتىرچىلىق، چىگىت ئايرىش، جۇۋازچىلىق، تۇگمەنچىلىك، كۆنچىلىك، تارازىچىلىق، قەغەزچىلىك، رېمونتچىلىققا ئوخشاش 20 نەچچە خىل كەسىپنى ئۆزئىچىگە ئالدى. 1956 - يىلى قول سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلۈپ، كۆپلىگەن يەككە قول سانائەت دۆكانلىرىدىن ئۇلارنىڭ تۇرىگە قارىپ يېپەكچىلىك، مەتبە ۋە قەغەزچىلىك، بوياقچىلىق، چىگىت ئايرىش، قاتالتىرچىلىق - تۆمۈرچىلىك، كۆنچىلىك، كىگىزچىلىك، موزدۇزلۇق، تۇماقچىلىق، تىككۈچىلىك، تامچىلىق - ياغاچچىلىق قاتارلىق ئون نەچچە قول سانائەت كوپېراتىپى قۇرۇلدى ھەم مەبلەغ، خام ئەشيا، باج قاتارلىق جەھەتلەردە ئېتىبار بېرىش سىياسىتى يۈرگۈزۈلۈپ، قول سانائەتنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، خۇسۇسلار ئىگىلىكىدىكى سانائەت راۋاجلاندى. 1985 - يىلى يەككە سانائەت كارخانىسى 280 گە، ئۇلارنىڭ خادىملىرى 748 گە، دەسمايىسى 1 مىليون 636 مىڭ يۈەنگە، يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 346 مىڭ يۈەنگە يەتكەنىدى، 1990 - يىلى يەككە سانائەت كارخانىلىرى 533 كە، ئۇلارنىڭ خادىملىرى 844كە، دەسمايىسى 1 مىليون 60 مىڭ يۈەنگە، يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 358 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

80 - يىللاردا بارلىققا كەلگەن خۇسۇسىي سانائەت كارخانىلىرى مەلۇم دەرىجىدە ماشىنا - سايمانلىرى بولۇش، بىر قانچىسى ھەمكارلىشىش، شەھەر - يېزىلارغا تارقىلىش، كەسىپلەر كۆپ بولۇشقا ئوخشاش ئالاھىدىلىككەرگە ئىگە بولۇپ، ئاساسەن، بىناكارلىق، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاش، قازمىچىلىق، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ۋە خېمىيە سانائىتى مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەشكە ئوخشاش كەسىپلەرنى ئۆزئىچىگە ئالدى.

§ 2 . دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت

مىنگونىڭ 33 - يىلىدىن 38 - يىلىغا (1944 - يىلىدىن 1949 - يىلىغا) قەدەر كورلىدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسى 126 - لۇيىنىڭ 20 - تۈەنى خامانگۇ جىلغىسىدا كۆمۈركان ئېچىپ، يىلىغا 90 مىڭ جىڭ كۆمۈر قازغان.

1950 - يىلىدىن 1952 - يىلغىچە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ پىيادە قىسىم 6 - شىسى تۆت كارخانا قۇرغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 200 مىڭ يۈەندىن ئاشقان. 1958-يىلىدىكى سانائەتتە «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ھەرىكىتى كورلا ۋىلايىتىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ تېز راۋاجلىنىشىغا تۈرتكە بولۇپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىر تۈركۈم سانائەت كارخانىلىرى بارلىققا كەلدى. ئۇلار جەمئىي 20 بولۇپ، ئىككى كۆمۈركېنى، ئىككى سېمونت زاۋۇتى، بىر ئېلېكتر دىۋىگاتېل زاۋۇتى، ئىككى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتى، ئىككى ئون زاۋۇتى، بىر خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى، بىر ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى، بىر يېمەكلىكلەر زاۋۇتى، ئىككى فارفور زاۋۇتى، ئىككى پولات زاۋۇتى، ئىككى قەغەز زاۋۇتى، بىر دورا زاۋۇتى، بىر مېۋە ھارىقى زاۋۇتىدىن ئىبارەت. ئەينى ۋاقىتتا «سول» پىكىر ئېقىمىنىڭ تەسىرىدە قارىغۇلارچە زاۋۇت قۇرۇلغانلىقى، يۇقىرى كۆرسەتكۈچ قوغلىشىش

لىپ، سۈنئىي ھەمراھ قويۇپ بېرىشكە بېرىلىپ كېتىلگەنلىكى، مىقدارغىلا ئەھمىيەت بېرىپ، سۈپەت ۋە ئۈنۈمگە ئەھمىيەت بېرىلمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن، كارخانىلارنىڭ ھەممىسى زىيان تارتىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى داۋاملاشتۇرۇشى قىيىنلاشتى، نەتىجىدە 1963 ـ يىلى ناھىيىلىك يېمەكلىكلەر زاۋۇتى، ئوبلاستلىق خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى، ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى (1971 ـ يىلى ئوبلاستلىق ئېلېكتر موتور زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى)، ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى زاۋۇتى، ئوبلاستلىق ئۈن زاۋۇتى، ئوبلاستلىق كۆمۈركان قاتارلىق تايانچ كارخانىلاردىن باشقىلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن تاقىلىپ قالدى. 1965ـ يىلى كورلا ناھىيىسى تەۋەسى «كىچىك 3 ـ سەپ» رايونى قىلىنغاندىن كېيىن، دۆلەتنىڭ مەبلەغ سېلىشى بىلەن قېلىپ زاۋۇتى، «ئالغا» زاۋۇتى، «قىزىل بايراق» زاۋۇتى، «قىزىل نۇر» زاۋۇتىدىن ئىبارەت تۆت ھەربىي سانائەت كارخانىسى قۇرۇلدى. 3 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە (1966 ـ يىلدىن 1970 ـ يىلغىچە) تۆت ھەربىي سانائەت كارخانىسىنىڭ نورمال ئىشلەپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى خېلى ياخشى ئورۇندىغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئىنتايىن «سول» پىكىر ئېقىمىنىڭ كاشىلىسى، باشقۇرۇشنىڭ قالايمىقان بولۇشى سەۋەبىدىن يىلمۇ يىل زىيان تارتتى. 1978 ـ يىلدىن كېيىن كارخانىلار تەرتىپكە سېلىنىپ، تۆت ھەربىي سانائەت كارخانىسى، ئوبلاستلىق خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى، ئوبلاستلىق ئېلېكتر موتور زاۋۇتى، ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنا ـ سايمانلىرى زاۋۇتى قاتارلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى كاساتلاشقان، ئۇزاققىچە زىيان تارتىپ كەلگەن كارخانىلارنىڭ كەسپى ئۆزگەرتىلدى؛ باشقا كارخانىلارغا قارىتا ئۈسكۈنىلىرىنى ئۆزگەرتىش، ئىچكى باشقۇرۇش مېخانىزمىنى ياخشىلاشقا ئوخشاش تەدبىرلەر قوللىنىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش سەۋىيىسى ئۆستۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلاردا گۇللەپ ياشناش ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا 39 (ئالتىسى شەھەرنىڭ، 24ى ئوبلاستنىڭ، توققۇزى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ) غا، ئىشچى ـ خىزمەتچى 12 مىڭغا، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 100 مىليون يۈەن (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 730 مىڭ يۈەن) گە، ئومۇمىي خادىمىنىڭ يىللىق ئەمگەك ئۈنۈمى 8000 يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 130 مىليون يۈەنگە يەتتى.

3 § . كوللېكتىپ كارخانىلار

مىنگونىڭ 24 ـ يىلى (1935 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئۆز ئالدىغا پۇل جۈغلاپ ۋە پاي توپلاپ، شۇ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى پىلىچىلىك شىركىتى قۇرغان. كۈچادىن قەغەز ياساش ئىشچىسىدىن بىرنى تەكلىپ قىلىپ، 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ قەغەز ئىشلەشكە كىرىشكەن، كېيىن تىجارىتى ياخشى بولماي، زىيان تارتقانلىقى ئۈچۈن تاقىلىپ قالغان. مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943ـ يىلى) ناھىيىلىك ھۆكۈمەت يەنە خوشۇت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ قەغەزچىلىك كارخانىسىدىن سايىت، روزى قاتارلىق ئىككى ئۈستىنى تەكلىپ قىلىپ، كورلىدا قەغەزچىلىك كارخانىسى قۇرغان، بۇ كارخانا شۇ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى سىناق تەرىقىسىدە ئىشقا كىرىشىپ، 100 تاختا سامان قەغەز ياسىغان، بۇ كارخانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى تازا نورمال بولماي، تۇرۇپ ئىشلەپ، تۇرۇپ توختاپ قالغانلىقى ئۈچۈن، يىل ئۈرۈلگەندە ئىشتىن توختاپ قالغان.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدە كوللېكتىپ كارخانىلار راۋاجلاندى. 1990ـ

يىلدىكى كورلا شەھىرىدىكى كوللېكتىپ كارخانىلار مۇنداق ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ: بىرى، شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىغا قاراشلىق مەھەللە كوللېكتىپ كارخانىلىرى، ئۇلار قول سانائەت بىرلەشمە كوپېراتىپلىرى ئاساسىدا شەكىللەنگەن؛ يەنە بىرى، يېزىلاردىكى يېزا ـ بازار كارخانىلىرى، ئۇلار 1958ـ يىلى يېزىلاردا قۇرۇلغان «بەش كىچىك سانائەت» ئاساسىدا راۋاجلانغان.

1. 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىدىكى كارخانىلار

1956 ـ يىلدىن بۇيان يەككە قول سانائەتچىلەرنىڭ بىرلىشىشى ياكى باشقا كارخانىلاردىن بۆلۈنۈپ چىقىشى ئارقىلىق كەينى ـ كەينىدىن مىللىي كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى، «ئاممىۋى» كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى، «ئىتتىپاق» ياغاچ جابدۇق ـ ئۆي سايمانلىرى زاۋۇتى، تېرە ـ يۇڭ زاۋۇتى، مىللىي نەپىس ئۆي سايمانلىرى زاۋۇتى، «خۇاڭخې» قاڭالتىر بۇيۇم زاۋۇتى، «كۆنچى» ئاياغ كىيىم زاۋۇتى، «خەلق» تۆمۈر سايمان زاۋۇتى، ھەممىباب ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ۋە سۇلياۋ زاۋۇتى قۇرۇلدى.

1990 ـ يىلى 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىغا قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى كارخانا 12، ئۇلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 491، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 2 مىليون 417 مىڭ 900 يۈەن، تۇراقسىز مەبلىغى 560 مىڭ يۈەن، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 9 مىليون 22 مىڭ 600 يۈەن بولدى. ئۇلار 1990 ـ يىلغا قەدەر يۇقىرىغا جەمئىي 386 مىڭ يۈەن پايدا ـ باج تاپشۇردى.

2. يېزا ـ بازار كارخانىلىرى

يېزىلاردىكى يېزا ـ بازار كارخانىلىرى 1958 ـ يىلى بارلىققا كەلگەن كىچىك ئۇن زاۋۇتى، كىچىك كۆمۈركېنى، كىچىك ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئاساسىدا راۋاجلانغان. 1959 ـ يىلى كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە-كى سانائەت كارخانىسى 23، ئۇنىڭ خادىملىرى 557، مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 779 مىڭ يۈەن بولغانىدى. كېيىن «ئاشلىقنى تۇنتا قىلىش» تەكتىلەنگەنلىكى ئۈچۈن، يېزىلاردىكى كوللېكتىپ ئىگىلىكە-دىكى كارخانىلار راۋاجلىنالمىدى ھەم تەدرىجىي ئاجىزلاپ كەتتى. ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، يېزىلاردىكى كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار دۆلەتنىڭ يار ـ يۆلەك بولۇشىغا ئېرىشىپ، يەنە جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشقا باشلىدى. 1985 ـ يىلى شەھ ېلا ر بويىچە يېزا ۋە كەنت دەرىجىلىك سانائەت كارخانىلىرى 20گە، خادىملىرى 685كە، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 40 مىڭ يۈەنگە، يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج سوممىسى 150 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 580 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 ـ يىلى شەھەر، بازار، يېزا قۇرغان سانائەت كارخانىسى 12 گە، ئۇنىڭ خادىملىرى 803كە، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 13 مىليون 218 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

Ⅲ باب

كەسىپ قۇرۇلمىسى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، كورلا ناھىيىسىدە سانائەت كارخانىلىرى ناھايىتى ئاز بولۇپ، ئاساسلىق سانائەت يوق، كەسىپ قۇرۇلمىسىمۇ تارقاق ئىدى. 1958 ـ يىلى بىر تۈركۈم يەرلىك سانائەت كارخانىلىرى بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى تاقىلىپ قالدى. 1966 ـ يىلدىن كېيىنلا، ئوبلاستقا قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرى ۋە ھەربىي سانائەت كارخانىلىرى قۇرۇلۇپ، ماشىنا ئارقىلىق پىششىقلاپ ئىشلەش ئاساس قىلىنغان سانائەت قۇرۇلمىسى ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللەندى. 1970 ـ يىلدىن كېيىن، يېنىك سانائەت، توقۇمىچىلىق كارخانىلىرىنىڭ كۆپلەپ بارلىققا كېلىشىگە ئەگىشىپ، يېنىك سانائەت، توقۇمىچىلىق سانائىتىنى ئاساس قىلغان سانائەت قۇرۇلمىسى شەكىللەندى.

1970 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى كارخانىلار (دۆلەت، ئوبلاست، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى قۇرغان كارخانىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) نىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 31 مىليون 410 مىڭ يۈەنگە يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇل سانائىتىنىڭ 5 مىليون 825 مىڭ يۈەن بولۇپ، 18.5%نى؛ يېنىك سانائەت-توقۇمىچىلىق سانائىتى (توقۇمىچىلىق، قەغەز، يېمەكلىك سانائەتلىرى) نىڭ 13 مىليون 575 مىڭ 400 يۈەنگە يېتىپ، 43.2% نى ئىگىلىگەن. 1990 ـ يىلى سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 315 مىليون 980 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئېغىر سانائەتنىڭ 77 مىليون 890 مىڭ يۈەن بولۇپ، 24.5%نى؛ يېنىك سانائەت ـ توقۇمىچىلىق سانائىتىنىڭ 162 مىليون 560 مىڭ يۈەن بولۇپ، 51.5%نى ئىگىلىدى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى كەسىپلەرنىڭ قىسمەن يىللاردىكى قۇرۇلمىسى

جەدۋەل: 12 ـ 2

كەسىپلەر	1960 ـ يىل		1970 ـ يىل		1980 ـ يىل		1985 ـ يىل		1990 ـ يىل	
	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	كەسىپلەر بويىچە سالمىقى (%)	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	كەسىپلەر بويىچە سالمىقى (%)	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	كەسىپلەر بويىچە سالمىقى (%)	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	كەسىپلەر بويىچە سالمىقى (%)	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	كەسىپلەر بويىچە سالمىقى (%)
جەمئىي	1361.41	100	3141.04	100	6580	100	13986	100	31598	100
ئېغىر سانائىتى	445	33	582.50	18.5	1654	24.9	2738	19.7	3945	12.5

ماشىنساز-لىق سانائىتى	132. 15	9. 6	591. 20	18. 8	1070	16. 2	1378	9. 9	3844	12
يىمەكلىك سانائىتى	34. 10	2. 4	419. 24	13. 5	795	12. 5	1423	10	3909	12. 4
توقۇمىچىلىق سانائىتى	318. 30	23. 3	655. 30	20. 9	1360	20. 7	5150	36. 8	10513	33. 3
قەغەزچىلىك سانائىتى	14	1	283. 90	9	615	9. 3	1065	7. 6	1834	5. 8
بىناكارلىق ماتېرىياللى-رى سانائىتى	336. 46	24. 7	453. 80	14. 4	871	13. 2	1012	7. 2	2801	9
خىمىيە سانا-ئىتى	—	—	—	—	33	0. 5	1031	7. 3	4523	14. 3
باشقىلار	81. 40	6	156	4. 9	182	2. 7	189	1. 5	229	0. 7

§ 1 . قېزىش سانائىتى

1. كۆمۈر قازمىچىلىقى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى كۆمۈر بايلىقى تاشدەن ۋە خامانگۇ جىلغىسىغا مەركەزلەشكەن بولۇپ، كەلگۈسى زاپىسى تەخمىنەن 600 مىليون تونىنىدىن ئاشىدۇ، سانائەت زاپىسى 169 مىليون تونىنغا يېتىدۇ. 1990 ـ يىلى كۆمۈركانلاردىن ئوبلاستقا قاراشلىقى ئىككى يەنى ئوبلاستلىق كۆمۈركان، ئوبلاست فارفۇر زاۋۇتى كۆمۈركېنى؛ شەھەرگە قاراشلىقى بىر. يەنى چارباغ يېزىسىنىڭ كۆمۈركېنى؛ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا قاراشلىقى ئىككى يەنى تاشدەن كۆمۈركېنى، خامانگۇ كۆمۈركېنى.

1990 ـ يىلى جەمئىي 400 مىڭ تونىنىدىن ئارتۇق كۆمۈر قېزىلدى، مەھسۇلات قىممىتى 17 مىليون 770 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

ئوبلاستلىق كۆمۈركان بۇ، 1959 ـ يىلى قۇرۇلغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، تاشدەندىكى كۆنچى دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىغا جايلاشقان. ئاك باشتا 3-، 4- نومۇرلۇق قۇدۇقلار قېزىلغان. ئۇ چاغدا ئىشلەپچىقىرىش سايمانلىرى قالاق بولغاچقا، قېزىش، توشۇش ئىشلىرىدا ئادەم كۈچىگە تايىنىلاتتى. 1964 ـ يىلدىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش شارائىتى تەدرىجى ياخشىلاندى. 1974-، 1980-، 1986-يىللىرى جەمئىي 10 مىليون يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىپ، قۇدۇقلار تېخنىكا جەھەتتىن ئۆزگەرتىلدى. 1990 ـ يىلى تۈراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 10 مىليون 231 مىڭ يۈەنگە، تۈراقسىز مەبلىغى 223 مىڭ يۈەنگە، شۇ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 629 مىڭ يۈەنگە، يۈقىرىغا تاپشۇرغان بېجى 120 مىڭ يۈەنگە، ئالغان پايدىسى 132 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

چارباغ يېزىلىق كۆمۈركېنى بۇ، يېزا بازار كارخانىسى بولۇپ، 1974 ـ يىلى ئېچىشقا باشلىنىپ، 1979 ـ يىلى ئىشقا كىرىشتۈرۈلگەن، ئۇ تاشدەندىكى ئوبلاستلىق كۆمۈركاننىڭ شىمالىغا جايلاشقان. 1990 ـ يىلدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 60، قېزىلغان كۆمۈر 39 مىڭ 500 تونىنا، ئومۇمىي

مەھسۇلات قىممىتى 903 مىلىئارد 200 يۈەن، ساپ مەھسۇلات قىممىتى 558 مىلىئارد 800 يۈەن، تۇراقلىق مۇلكىنىلىك قىممىتى 1 مىليون 67 مىلىئارد 100 يۈەن بولدى. بۇ كان يېڭى ئېچىلغاندا ئۇسكۇنىلىرى ئاددىي ئىدى، 1985 - يىلدىن باشلاپ تەدرىجىي ياخشىلاندى. 1990 - يىلى ئاپتوموبىلى ئۇچقە، كۆمۈر توشۇيدىغان ۋاگونى ئونغا، شامال بېرىش ماشىنىسى ئۇچقە، چىغرىقى ئونغا، توك ھاسىل قىلىش ئۇسكۇنىسى ئىككى يۈرۈشكە يېتىپ، ئاساسىي جەھەتتىن ماشىنىلاشتى. بۇ كۆمۈركان 1984-، 1985-، 1990 - يىللىرى ئۇچ قېتىم شەھەردىكى يېزا - بازار كارخانىلىرى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىركىتى ناشىدەن كۆمۈركېنى بۇ كۆمۈركان 1950 - يىلى گومىندالىڭ ئارمىيىسىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىنغان كان ئاساسىدا راۋاجلانغان. 1985 - يىلى كان قۇدۇقى يەتتىگە يەتتى. 1990 - يىلى 90 مىلىئارد تونىنا كۆمۈر قېزىلىپ، 2699 تونىنا كوكس كۆيدۈرۈلۈپ، 16 مىلىئارد 800 تونىنا سىمونت، 2400 تونىنا چىدامليق خىش - كاھىش ئىشلەپچىقىرىلىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 9 مىليون 820 مىلىئارد يۈەنگە يەتتى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىركىتى خامانگۇ كۆمۈركېنى بۇ كان 1966 - يىل 10 - ئايدا ئېچىلغان. 1972 - يىلىغا كەلگەندە كان قۇدۇقى تۆتكە يەتتى. 1990 - يىلى 153 مىلىئارد تونىنا كۆمۈر قېزىلىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 10 مىلىئارد يۈەنگە يەتتى.

2. باشقا مېتاللوئىدكانلىرى قازمىچىلىقى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى تەڭرىتاغنىڭ شىمالىي ئېتىكى ۋە تاشدەن رايونىدا قېزىلما بايلىق زاپىسى بىر قەدەر مول. قېدىرىپ تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، 1 - دەرىجىلىك فارفۇر توپىسىنىڭ زاپىسى 1 مىليارد 700 مىليون تونىنىغا، سېغىز توپىنىڭ زاپىسى 8 مىليون 470 مىلىئارد كۇب مېترغا يېتىدىكەن، بۇنىڭدىن باشقا ھاك تېشى، سۇرمە تاش، گەچ قاتارلىق قېزىلما بايلىقلارمۇ بار ئىكەن.

مېتاللوئىد قېزىلما بايلىقلىرىنى ئاچىدىغان زاۋۇتلارنىڭ مونتىزىمراقلىرى ئۇچ، ئۇلار: ئوبلاستلىق فارفۇر زاۋۇتى، شەھەرلىك تاشپاختا زاۋۇتى، شەھەرلىك «يۇڭچىڭ» سۇرمە تاش زاۋۇتىدىن ئىبارەت. ياپلاق تاش، ھاك تېشىمۇ ئون نەچچە ئورۇندا قېزىلدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى شەخسلەر پارچە-پۇ-رات قازغان.

ئوبلاستلىق فارفۇر زاۋۇتى بۇ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، تاشدەندىكى كۆنچى دەريا-سىنىڭ شەرقىغە جايلاشقان، 1955 - يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلگەن، ئىلگىرىكى نامى ئوتتا چىدامليق ماتېرىياللار زاۋۇتى بولۇپ، يېزا ئىگىلىك 2 - شىركىتىنىڭ قۇرۇلۇش ئەترىتىگە قارايتتى. 1975-يىلى ئوبلاستلىق سانائەت - قاتناش ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندىن كېيىن، نامى ئوبلاستلىق فارفۇر زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 401 بولۇپ، ھەرخىل فارفۇر قاچىدىن 113 مىلىئارد 200ى ئىشلەپچىقىرىلدى. مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 42 مىلىئارد 500 يۈەنگە يەتتى، ئۇنىڭ ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى ئادەتتىكى چىنە - قاچىلار، تەشتەك، فارفۇر تۇرۇبا قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

شەھەرلىك تاشپاختا زاۋۇتى، شەھەرلىك «يۇڭچىڭ» سۇرمە تاش زاۋۇتى بۇ زاۋۇتلارنى نامدا كەنتلەر قۇرغان بولۇپ، ئەمەلىيەتتە شەخسلەر باشقۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىمۇ، كىرىمىمۇ تۇراقلىق ئەمەس.

2 § . يېمەكلىك سانائىتى

1. ئاشلىق پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى

1953 ـ يىلدىن ئىلگىرى، كورلا ناھىيىسىدە ئون ئاساسەن سۇ تۇگمىنى ۋە ئۇلاغ تۇگمىنىدە تارتىلاتتى. ناھىيە بويىچە 30 نەچچە تۇگمەن ۋە جۈۋاز بار ئىدى، ئۇلار ئاساسەن خامانگۇ جىلغىسى، تۇگمەنبېشىغا مەركەزلەشكەن. سۇ تۇگمەنلىرىنى شەخسلەر باشقۇراتتى. 1953 ـ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك ئون زاۋۇتى (ھازىرقى ئوبلاستلىق ئون زاۋۇتى) پۈتۈپ ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدە ئاھالە تەمىنلىنىدىغان ئون پۈتۈنلەي مۇشۇ زاۋۇتتا تارتىلىدىغان بولدى. 1958 ـ يىلى خەلق گۇڭشېلىرى ئومۇملاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، جامائەت ئاشخانىلىرىنى ئۇزۇقلۇق ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن، ھەربىر گۇڭشې بىردىن ئۈچكىچە ماشىنىلاشقان ئون تارتىش پونكىتى قۇردى، بۇ پونكىتلار بىلەن ئەسلىدىكى سۇ تۇگمەنلىرى گۇڭشې ئاشخانىلىرىنى ئوزۇقلۇق ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش مەسلىسىنى ئاساسىي جەھەتـ تىن ھەل قىلدى. 1976 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك ئون ـ ياغ زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1990ـيىلىغا كەلگەندە كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئون ـ ياغ زاۋۇتلىرى 21 گە يېتىپ، كارخانا ئىچىدە ئەك كۆپ، تارقىلىش دائىرىسى ئەك كەڭ ساھە بولۇپ قالدى، شەھەر تەۋەسىدىكى كارخانىلارنىڭ 22 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 ـ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 25 مىليون 675 مىڭ 800 يۈەنگە، تارتىلغان ئون 4000 تونىنغا يەتتى. ئۇلار ئىچىدە ئوبلاستقا قاراشلىق ئىككى زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 444 مىڭ 800 يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 12 مىليون 875 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 290غا يەتتى؛ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا قاراشلىق ئۈچ زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 16 مىليون يۈەنگە، شەھەرگە قاراشلىق تۆت زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 915 مىڭ 800 يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 621 مىڭ 300 يۈەنگە، يېزىلار قۇرغان 12 زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 315 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك ئون ـ ياغ زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا. كورلا ناھىيىسى 1975ـيىلى 40 مىڭ يۈەن پۇل غەملەپ، ئون، ياغ تارتىش ئۈسكۇنىلىرىنى سېتىۋېلىپ، ناھىيىلىك ئون ـ ياغ زاۋۇتى قۇرۇش تەييارلىقىنى باشلىغانىدى، 1976 ـ يىلى بۇزاۋۇت ئىشقا كىرىشىپ، كۈنىگە 720 خالتا (بىر خالتىسى 25 كىلوگرام) ئۇلچەملىك ئون تارتىدىغان بولدى. 1984 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك ئون ـ ياغ زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1985 ـ يىلى 1467 تونا ئون تارتتى. شۇ يىلى ھۆددىگە بېرىلىپ، ئىش ھەققى بىلەن مۇكاپات ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە چېتىلغاندىن كېيىن، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر-نىڭ ئاكتىپلىقى تولۇق قوزغالدى. 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 8381.45 تونا ئون تارتىلىپ، مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 932 مىڭ 300 يۈەنگە، ئالغان پايدىسى 372 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى. تارتىلغان ئون يىلىغا 1676 تونىندىن، ئىشلەنگەن ئون ـ ياغ يېمەكلىكلىرى 60 نەچچە تونىندىن، ئارىلاش يەم ـ بوغۇز 1000 نەچچە تونىندىن توغرا كەلدى.

ئوبلاستلىق ئون زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا. 1953 ـ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك ئون زاۋۇتى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتى. 1960 ـ يىلى ئۇ ئوبلاستلىق ئون زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. بۇ زاۋۇتتا تارتىلغان ئون بىلەن كورلا ناھىيىسى ۋە كورلا ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار، قىسىملار ۋە ئاھالىلەر تەمىنلەندى.

ئوبلاستلىق ئون - ياغ مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا، ئۇ ئەسلىدە ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق نازارىتىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ ئون - ياغ ماشىنلىرى زاۋۇتى ئىدى. 1977-يىل 3 - ئايدا ئۇنىڭ نامى كورلا ئون - ياغ ماشىنلىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1980 - يىلى دەرىجىسى ناھىيە دەرىجىلىككە ئۆستۈرۈلدى. 1984 - يىل 7 - ئايدا ئوبلاستقا ئوتكۈزۈپ بېرىلدى. 1985 - يىلى نامى ئوبلاستلىق ئون - ياغ مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 129، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 3 مىليون 353 مىڭ 500 يۈەن، شۇ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 216 مىڭ 900 يۈەن، پايدىسى 140 مىڭ 700 يۈەن بولدى.

2. ياغ تارتىش سانائىتى

50 - يىللاردىن ئىلگىرى، ياغ، ئاساسەن، مەشغۇلاتى ئاددىي، ياغ چىقىرىش ئۈنۈمى تۆۋەن بولغان جۇۋازىدا تارتىلاتتى. 1956 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە جەمئىي 92 جۇۋاز بولۇپ، ئۇلاردىن 38 ى تەشكىللىنىپ ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى بولدى، ئۇلار كۈنىگە 235 كىلوگرام ياغ تارتتى. 1953 - يىلى ۋىلايەتلىك ئون زاۋۇتى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، شەھەر - بازار ئاھالىسىغا كېرەكلىك ياغنى ۋىلايەتلىك ئون زاۋۇتى تارتىدىغان بولدى. 1959 - يىلى ئاشلىق تارمىقى ئۈچ تۆشۈكلۈك بۇرمىلىق ياغ تارتىش ماشىنىسى بىلەن ياغ تارتىشقا باشلىدى، بۇنىڭ بىلەن جۇۋازىدا ياغ تارتىش ئاساسىي جەھەتتىن تۈگىدى. 1976 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ئون - ياغ زاۋۇتى ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، ياغ تارتىش سېخىدىكى «950» تىپلىق ئىككى ياغ تارتىش ماشىنىسى كۈنىگە 540 كىلوگرامدىن چىگىت يېغى تارتتى، بۇ كورلا ناھىيە بازىرىدىكى ئاھالىنى ياغ بىلەن تەمىنلەشكە ئاساسىي جەھەتتىن يەتتى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 28-، 29-، 30- تۆەن - مەيدانلىرىنىڭ ئونۇبرسال زاۋۇتلىرىمۇ ياغ تارتىش - چىكلەش ئۈسكۈنىلىرى ئارقىلىق ياغ تارتىپ، ئۈزلىرىنى قامدىغاندىن تاشقىرى يەنە كۆپلەپ بازارغا سالدى.

كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) ئاشلىق ئىدارىسى ئون - ياغ زاۋۇتىنىڭ 1981 — 1986 - يىلغىچە بولغان ئەھۋالى

جەدۋەل: 12 - 3

تېخنىكا كۆرسەتكۈچى	بىرلىكى	يىللار					
		1981	1982	1983	1984	1985	1986
بۇغداينىڭ ئون چىقىش نىسبىتى	%	83		83	83	82.9	
كۆمسىقۇناق- نىڭ ئون چىقىش نىس- بىتى	%	92	92	92	92	92	92.2
بۇغداي ئۇنى- نىڭ توك سەرپىياتى	تونىا/كىلوۋات سائەت			60	47	47	

كۆممىقوناق ئۇننىنىڭ توك سەرپىياتى	تونا/كىلوۋات سائەت	37.08	36	35.5	37	37	31.1
بۇغداي ئۇنىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى	كۈن / مىڭ خالتا			1.5	2	4.3	
كۆممىقوناق ئۇننىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى	كۈن / مىڭ خالتا	4.1	4.24	4.14	4.2	5.14	4.11
ئىشچىلارنىڭ ئەمگەك ئۈنۈمى	ئادەم / تونا	95	122	93.25	106.76	61	108
ئومۇمىي خادىملارنىڭ ئەمگەك ئۈنۈمى	ئادەم / يۈەن	19 530	22 302	22 959	25 691	16 016	25 415
ياغلىق دانىنىڭ ياغ چىقىش نىسبىتى	%	چىگىت 12.5	چىگىت 12	چىگىت 12، ئايتاپپەرەس 35	چىگىت 12، ئايتاپپەرەس 35	چىگىت 12، ئايتاپپەرەس 35	چىگىت 11.9، ئايتاپپەرەس 35
سۇ بېغىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى	كۈن / كىلوگرام	چىگىت 541	500	چىگىت 520، ئايتاپپەرەس 1080	چىگىت 500، ئايتاپپەرەس 1080	چىگىت 500، ئايتاپپەرەس 1080	چىگىت 540، ئايتاپپەرەس 1080
ئۈن - ياغ تارتىشتىن چىققان پايدا	تونا / يۈەن	7.3	7.02	74	7.45	1.4	5.7

3. پېچىنە - پىرەنىك، قەنت - گېزەك سانائىتى

كورلا شەھەرلىك «شەرق شامىلى» يېمەكلىكلەر زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1958 - يىلى قۇرۇلغان. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 74، تۇراقلىق مۈلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 20 مىڭ 500 يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 952 مىڭ يۈەن، يۇقىرىغا تاپشۇرغان بېجى 19 مىڭ يۈەن، يىللىق ئىشلەپچىقارغان قەنت - گېزەك 73 تونا، پېچىنە - پىرەنىك 162 تونا بولۇپ، ئومۇمىي خادىمنىڭ ئەمگەك ئۈنۈمى 5973 يۈەنگە يەتتى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ «كۆنچى» يېمەكلىكلەر زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1965 - يىلى قۇرۇلۇپ، 1967 - يىلى ئىشقا كىرىشتى. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 123، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 352 مىڭ يۈەن، پايدا ۋە بېجى 69 مىڭ يۈەن بولدى، ئۇ، ئاساسەن، پېچىنە - پىرەنىك، قەنت - گېزەك، جيانخۇ، ئاچچىقسۇ قاتارلىقلارنى ئىشلەيدۇ.

يېزا ئىگىلىك 2 - شى 29 - تۈەننىڭ «يىمىن» يېمەكلىكلەر زاۋۇتى بۇ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا. 1985 - يىلى 4 - ئايدا 29 - تۈەن نەنجىڭ «يىمىن» يېمەكلىكلەر زاۋۇتىدىن تېخنىكا كىرگۈزۈپ، «يىمىن» يېمەكلىكلەر زاۋۇتىنى قۇرغان. ئۇ ئىشلىگەن پېچىنە - پىرەنىك قاتارلىق يېمەكلىكلەر شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە سېتىلىدۇ.

بۇلاردىن باشقا شەھسلەر ۋە ئورۇنلار قۇرغان «خۇگۇالك» ، «شىنخۇا» ، «تۇڭدا» ۋە مەكتەپ زاۋۇتى قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئون نەچچە كىچىك زاۋۇتمۇ بار.

4 . كونسېرۋا سانائىتى

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا مېۋە هارىقى - كونسېرۋا زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1959 - يىلى قۇرۇلۇشقا باشلىغان. 1960 - يىلى قۇرۇلۇشى كېچىكتۈرۈلگەن، 1962- يىلى قۇرۇلۇشى داۋاملاشتۇرۇلۇپ ئىشقا كىرىشتۈرۈلگەن، 1963 - يىلىئاق هاراق ئىشلەشكە باشلىغان. 1966 - يىلى تۇراقلىق مۇلكىنىك قىممىتى 269 مىك يۈەن، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 172 مىك يۈەن بولغان. 1971 - يىلى كونسېرۋا سېخى قۇرۇلدى، ئۇنىك لايىھىدىكى يىللىق كونسېرۋا ئىشلەش ئىقتىدارى 1020 تونىنا. 1974 - يىلى سىناق تەرىقىسىدە مېۋە كونسېرۋاسى ئىشلەنگەندى، 1975 - يىلى گۈش كونسېرۋاسى ئىشلەندى.

كورلا شوخلىسىنىك قىزىل پىگمېنتى يۇقىرى بولۇشتەك ئۆزەللىكى كۆزدە تۇتۇلۇپ، 1976 - يىلى شوخلا قىيامى ئىشلەش قارار قىلىندى. 1977 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا مېۋە هارىقى- كونسېرۋا زاۋۇتى كىچىك قويۇلدۇرۇش قازىنىدا شوخلا قىيامى ئىشلەپ بېقىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. شۇ يىلى 11 - ئايدا تەيەنجىن ئىمپورت - ئېكسپورت شىركىتى مەھسۇلات ئېكسپورت سودىسى توغرىسىدا خېنەننىك شىنيالك شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەت يىغىنىدا كورلىدا ئىشلەنگەن شوخلا قىيامىنىك سۈپىتىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، «سەددىچىن» ماركىسىنى چاپلاپ، بۇ مەھسۇلاتنى سېتىپ بېرىشنى هۆددىگە ئالدى.

1979 - يىلى شاڭخەيدىن بىر يۈرۈش شوخلا قويۇلدۇرۇش ئۈسكۈنىسى سېتىۋېلىندى. 1980 - يىل 3 - ئايدا شاڭخەي «چېيەنژىي» ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان شوخلا قىيامى ئىشلەيدىغان بىر يۈرۈش ئۈسكۈنە زاۋۇتقا يېتىپ كەلدى، بۇ ئۈسكۈنىنى مېۋە هارىقى زاۋۇتى ئۆزى قۇراشتۇرۇپ ئىشقا كىرىشتۈرگەندىن كېيىن، شۇ يىلى 500 تونىنا شوخلا قىيامى ئىشلەپچىقاردى. 1983 - يىلى ژاكۇئوملۇق قويۇلدۇرۇش قازىنىدىن بىرى سېتىۋېلىنغاندىن كېيىن، يىللىق مەھسۇلاتنى 1000 تونىنا ئاشۇردى. 1980 - ، 1983 - ۋە 1986 - يىللىرى كۈنىگە 12 تونىنا شوخلا قىيامى ئىشلىيەلەيدىغان ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسىدىن ئۈچى سېتىۋېلىندى. 1990 - يىلى بۇ زاۋۇتنىك ئىشچى - خىزمەتچىسى 498 گە يەتتى، 2000 تونىنا شوخلا قىيامى ئىشلەپچىقىرىلدى، مەھسۇلات قىممىتى 13 مىليون 843 مىك يۈەنگە، ئالغان پايدىسى 553 مىك يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكى 15 مىليون 834 مىك يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 1 مىليون 357 مىك يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھىرىنىك «سەددىچىن» ماركىلىق شوخلا قىيامى قىزىل پىگمېنتى بولۇش، قويۇقلۇقى مۇۋاپىق بولۇش، قىيام يۈمشاق بولۇش، كۆكەرتىش باكتېرىيىسى ئاز بولۇش، چۈچۈمەل بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. كۆكەرتىش باكتېرىيىسىنىك سانى %20لىك كۆرۈش دائىرىسىدىن ئاز بولۇپ، سەھىيە مىنىستىرلىكى %50لىك كۆرۈش دائىرىسىدىن ئېشىپ كەتمەسلىك كېرەك دەپ بەلگىلىگەن ئۇلچەمدىن تۆۋەن، قىزىل پىگمېنت مىقدارى ئوتتۇرا هېساب بىلەن %50 كە، ئاق كۆپىنىك %60تىن كۆپرەككە يېتىدۇ. 1981 - يىلدىن بۇيان، چېڭدۇ، چىڭخۇاڭداۋ، ئەنخۇي، شەنخەيگۇەن قاتارلىق جايلاردا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك شوخلا قىياملىرىنى سىلىشتۇرۇپ باهالاش يىغىنلىرىدا كورلا شوخلا قىيامى ئاق ئالدىنقى ئورۇندا تۇردى ھەمدە ئۇنىڭغا يېنىك سانائەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن مەملىكەت بويىچە

سۈپەتلىك مەھسۇلات كۆۋاھنامىسى بېرىلدى، ئۇ يەنە تاشقى ئىقتىساد ـ سودا مىنىستىرلىكىنىڭ «سۈپىتى ياخشى ئېكسپورت مەھسۇلاتى» دېگەن شەرەپ كۆۋاھنامىسىگە ئېرىشتى. 1990 ـ يىلى بۇ مەھسۇلات دۆلەتنىڭ سۈپەتلىك مەھسۇلات كۈمۈش مېدالىغا ئېرىشتى. 1976 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرىنىڭ «سەددىچىن» مارکىلىق شوخلا قىيامى ياپونىيە، ياۋروپا، ئامېرىكا، شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيا، ئوتتۇرا شەرق، شىمالىي ئافرىقا قاتارلىق مەملىكەت ۋە رايونلاردا سېتىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

باشقىلار يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە ئاۋات، سايدۇڭ باغۇەنچىلىك مەيدانلىرىنىڭ مېۋە ھارىقى ـ كونسېرۋا زاۋۇتلىرى بولۇپ، ئۇلار ئاساسەن مېۋە كونسېرۋاسى ئىشلەيدۇ، يىللىق مەھسۇلاتى 40 تونىدىن ئاشىدۇ؛ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى 28 ـ ، 29 ـ تۈەننىكۇ مېۋە ھارىقى ـ كونسېرۋا زاۋۇتلىرى بار.

5. سوغۇق ئىچىملىك سانائىتى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى 21 ـ تۈەننىڭ «تۇڭدا» گازلىق سۇ زاۋۇتى، كورلا شەھەرلىك «بىڭخې» ئىچىملىك زاۋۇتى، كورلا شەھەرلىك مېۋە سۈيى ئىچىملىك زاۋۇتى ۋە كورلا شەھەرلىك مېۋە شىرنىسى زاۋۇتى بار، ئۇلار يىلىغا 72 تونىنا ئىچىملىك ئىشلەپچىقىرىدۇ. كېيىنكى ئۈچ زاۋۇتنى شەخسلەر باشقۇرىدىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆلىمى ناھايىتى كىچىك، ئىشلەپچىقىرىشى تۇراقسىز، مەھسۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتى ناچار. پەقەت «تۇڭدا» گازلىق سۇ زاۋۇتى ئىشلەيدىغان «تۇڭدا» مارکىلىق گازلىق سۇنىڭلا سۈپىتى ياخشى، ئىناۋىتى يۇقىرى، بۇ زاۋۇتتا 104 كىشى ئىشلەيدۇ، ئۇنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 560 مىڭ يۈەنگە يېتىدۇ.

6. ئېچىتىش سانائىتى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئاق ھاراق چىقىرىدىغان ئورۇندىن پەقەت بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا مېۋە ھارىقى ـ كونسېرۋا زاۋۇتىلا بار، ئۇزۇم ھارىقى چىقىرىدىغان ئورۇندىن سايدۇڭ باغۇەنچىلىك مەيدانى، 28ـ، 29ـ، 30ـتۈەنلەر بار. كورلا مېۋە ھارىقى ـ كونسېرۋا زاۋۇتى ئاققوناق، بۇغدايدىن چىقىرىدىغان بايىنغولىن داچۇ ھارىقى 1983ـيىلى شىنجاڭنىڭ ئېسىل يەرلىك ھارىقى بولۇپ باھالاندى. ئۇزۇم ھارىقى كورلىدا كۆپ چىقىدىغان قەشقەر سايۇسىدىن چىقىرىلىدۇ، ئۇنىڭ قەنت تەركىبى 20% ، ئىسپىرت مىقدارى 14° بولۇپ، ھەم مېۋە، ھەم ھاراق تەمسىگە ئىگە، ئۇ شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە سېتىلىدۇ. 29ـ تۈەن-مەيداننىڭ «كۆنچى» ھاراق زاۋۇتى چىقىرىدىغان قىزىل، ئاق ئۇزۇم ھاراقلىرىنىڭ تەڭشىلىشى ئۇزگىچە، سۈپىتى ياخشى بولۇپ، بازارلىق مەھسۇلات بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

§ 3 . يېنىك سانائەت ۋە توقۇمىچىلىق سانائىتى

1. توقۇمىچىلىق، ئىلمە توقۇمىچىلىق

كورلا شەھىرىدە پاختا كۆپ چىقىدۇ، ئۇنىڭ سۈپىتىمۇ ياخشى بولۇپ، 50 ـ 60 تال يىپ ئىگىرىشكە

بولىدۇ. توقۇمىچىلىق سانائىتى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى تايانچ كەسىپ بولۇپ، توقۇمىچىلىق كارخانىسى 150 مىڭ ئورچۇققا ۋە 100 مىليون مېتر رەخت توقۇش ئىقتىدارىغا ئىگە. 1990 - يىلى 14 مىڭ تونىنا پاختا يىپ، 45 مىليون 21 مىڭ 900 مېتر پاختا رەخت ئىشلەپچىقىرىلدى، مەھسۇلات قىممىتى 99 مىليون 537 مىڭ يۈەن، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 110 مىليون يۈەن، پايدىسى 8 مىليون 17 مىڭ يۈەن بولدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 5642 گە يەتتى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1962 - يىلى قۇرۇلغان. 1990 - يىلى 6806 تونىنا پاختا يىپ، 14 مىليون 800 مىڭ مېتر پاختا رەخت، 2 مىليون 990 مىڭ قۇر ئىلمە توقۇلما بۇيۇم ئىشلەپچىقىلدى، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 80 مىليون 920 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1982 - يىل 5 - ئايدا پۈتكەن، ئۈنۈمى لايىھىدىكى كۆلىمى 47 مىڭ 424 ئورچۇق، 10 مىڭ 640 تولىما يىپ بولۇپ، ئۈنىڭدا 56 سۆڭلۈق توقۇش ماشىنىسىدىن 1296ى بار، يىلىغا 30 مىليون مېتر پاختا رەخت توقۇيالايدۇ، 12 مىڭ 600 تونىنا پاختا يىپ ئىگىرەلەيدۇ، ئۈنىڭغا جەمئىي 50 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىنىدى. 1985 - يىل 1 - ئايدا تاشەن خېمىيىۋى تالا زاۋۇتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇتىغا قوشۇۋېتىلدى. 1985 - يىل 9 - ئايدا تالا ئىگىرىش سىنىقىدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىلىپ، 1986 - يىلى ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 2938، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 50 مىليون 320 مىڭ يۈەن، يىللىق مەھسۇلاتى 19 مىليون 930 مىڭ مېتر پاختا رەخت، 24. 6927 تونىنا پاختا يىپ، مەھسۇلات قىممىتى 63 مىليون 740 مىڭ يۈەن، پايدىسى 2 مىليون 37 مىڭ يۈەن بولدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا يىپەكچىلىك فابرىكىسى بۇ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1984 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئېلېكتر موتور زاۋۇتىنىڭ كەسىپ ئۆزگەرتىشى بىلەن قۇرۇلغان، نامى كورلا يىپەكچىلىك فابرىكىسىغا ئۆزگەرتىلگەن، دەرىجىسى ناھىيە دەرىجىلىك بولۇپ، 1987 - يىلى ئىشقا كىرىشتۈرۈلگەن. ئۇ، ئاساسەن، ھەرخىل رەڭدىكى تاۋار - دۇردۇنلارنى توقۇيدۇ، قوشۇمچە يۇڭ رەخت كىيىم - كېچەكلەرنى قۇرۇق يۇيدۇ. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 409، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 2 مىليون 237 مىڭ يۈەن، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 730 يۈەن، پايدىسى 10 مىڭ 500 يۈەن بولدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى بۇ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1981 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاست خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتىنىڭ كەسىپ ئۆزگەرتىشى بىلەن قۇرۇلغان، نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1982 - يىلى ئۈنىڭغا يەنە بايىنغولىن ئوبلاستلىق خىش زاۋۇتى قوشۇۋېتىلدى. 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 442 بولۇپ، ئاساسەن ساپ يۇڭ يىپتىن سېپتا ئىلمە توقۇلمىلارنى توقىدى، ھەرخىل پاسوندىكى ئىلمە توقۇلمىلاردىن 410 مىڭ قۇر توقۇپ، مەھسۇلات قىممىتىنى 442 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق پاختا - چىگە شىركىتىنىڭ پاختا زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1961 - يىلى قۇرۇلغان. ئۇ، ئاساسەن، چىگىتلىك پاختىنى سېتىۋېلىش ھەم چىگىت ئايرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان، يەنە ئاز مىقداردا تور پاختا ئىشلەيدۇ. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 72، مەھسۇلات قىممىتى 943 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك پاختا - چىگە شىركىتىنىڭ پاختا زاۋۇتى بۇ زاۋۇت، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1982 - يىلى قۇرۇلغان. ئۇ چىگىتلىك پاختا سېتىۋالىدۇ ۋە چىگىت ئايرىيدۇ. 1990-

يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 27، مەھسۇلات قىممىتى 18 مىليون 619 مىڭ يۈەن، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 6 مىليون 682 مىڭ يۈەن بولدى.

2. كىيىم ـ كېچەك، ئاياغ ـ باش كىيىم سانائىتى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە كۆلىمى چوڭراق كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتىدىن تۆتى ھەم يەككە تېككۇچىلىك دۇكىنىدىن نەچچە ئونى بار. 1990 ـ يىلى 56 مىڭ 306 قۇر كىيىم تىكىلىپ، 1 مىليون 150 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى يارىتىلدى. بۇندىن باشقا ئىككى ئاياغ كىيىم زاۋۇتى (1990 ـ يىلى 11 مىڭ 900 جۈپ خۇرۇم ئاياغ تىكىپ، 134 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى يارىتتى)، بىر باش كىيىم كوپېراتىپى بار.

كورلا شەھەرلىك «داجۇڭ» كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا. ئۇ 1959 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىنىڭ تېككۇچىلىك دۇكىنى ئىدى. 1967 ـ يىلى كېڭەيتىلىپ كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى قىلىنغان. 1977 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى يېڭا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ تېككۇچىلىك دۇكىنى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، نامى «چىڭدا» تېككۇچىلىك زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1981 ـ يىلى بانكىدىن قەرز ئېلىش ئارقىلىق كىيىم ـ كېچەك بىناسى سېلىنغان. 1982 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى تىجارەت باشلىغان، كېيىن تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، شەھەرگە قاراشلىق كارخانا قىلىندى، نامى كورلا شەھەرلىك «داجۇڭ» كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى، ئۇ ھەرخىل پاسوندىكى كىيىم ـ كېچەكلەرنى تىكىدۇ. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 45، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 405 مىڭ 300 يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 456 مىڭ 300 يۈەن، پايدا ـ بېجى 35 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك ئاممىۋى كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1956 ـ يىلى شەھەر ئىچىدىكى يەككە تېككۇچىلەردىن تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، ھازىر شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىگە قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 22، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 6500 يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 140 مىڭ يۈەن، پايدا ـ بېجى 3000 يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك مىللىي كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1956 ـ يىلى شەھەر ئىچىدىكى يەككە ئاز سانلىق مىللەت تېككۇچىلىرىدىن تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، ھازىر شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىگە قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 54، مەھسۇلات قىممىتى 380 مىڭ يۈەن، پايدا ـ بېجى 14 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك مىللىي ئاياغ زاۋۇتى بۇ زاۋۇت، 1956 ـ يىلى شەھەر ئىچىدىكى يەككە موزدۇزلاردىن تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، ھازىر شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىگە قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 44، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 7563 يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 125 مىڭ 800 يۈەن بولدى، 11 مىڭ 173 جۈپ خۇرۇم ئاياغ تىكىلدى.

كورلا شەھەرلىك «كۆنچى» ئاياغ زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1956 ـ يىلى شەھەر ئىچىدىكى يەككە موزدۇزلاردىن تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، ھازىر شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىغا قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 15، مەھسۇلات قىممىتى 8200 يۈەن بولدى، 728 جۈپ خۇرۇم ئاياغ تىكىلدى، پايدا ـ بېجى 3000 يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك مىللىي تۇماق زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1956-يىل 3-ئاينىڭ 15-كۈنى شەھەر ئىچىدىكى يەككە تۇماقچىلاردىن تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، ناھىيىلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىگە قارايدۇ. ئىشچى-خىزمەتچىسى 29، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1000 يۈەن بولدى. 1976-يىلى ناھىيىلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ پىما كوپېراتىپى بىلەن قوشۇلۇپ، كورلا شەھەرلىك تېرە-يۇڭ زاۋۇتى بولدى.

يېزا ئىگىلىك2-شىسىنىڭ «بەختىت» كىيىم-كېچەك زاۋۇتى بۇ زاۋۇت1985-يىل3-ئايدا قۇرۇلغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، يېزا ئىگىلىك2-شىسىنىڭ سودا باشقارمىسىغا قارايدۇ. 1990-يىلدىكى ئىشچى-خىزمەتچىسى43، مەھسۇلات قىممىتى182مىڭ يۈەن، پايدا-يېچى7000يۈەن بولدى.

3. خۇرۇم ئىشلەش، تېرە - يۇڭ پىششىقلاش سانائىتى

كورلا شەھەرلىك تېرە - يۇڭ زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1976 - يىلى ناھىيىلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ تۇماقچىلىق كوپېراتىپى بىلەن پىمىچىلىق كوپېراتىپىنىڭ قوشۇلۇشى ئارقىلىق تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، ھازىر شەھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسىغا قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا. ئۇ، ئاساسەن، خۇرۇم ئىشلەيدۇ ۋە جۇڭا تىكىدۇ. 70 - يىللاردىن ئىلگىرى مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى ئىتتىك ئىدى، 80 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە كونا مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى كاساتلاشتى. 1986 - يىلى خېبېي ئۆلكىسى شېنتىيەن ناھىيىلىك خۇرۇم زاۋۇتى بىلەن شىركەلەشتى، لېكىن ئۈنۈمى بولمىدى. 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 19، شۇ يىلى 198 كۈادرات مېتر خۇرۇم ئىشلەپ، 320 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى يارىتتى، 185 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى.

4. قەغەزچىلىك سانائىتى

كورلا شەھىرى قەغەزچىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە، تاشدىن رايوندىن يىلىغا 400 مىڭ تونىنا قومۇش چىقىدۇ، ھازىر قەغەز زاۋۇتىدىن ئۈچى بار. ئۇلار 1990 - يىلى 14 مىڭ 179 تونىنا قەغەز ئىشلەپ، 30 مىليون 290 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى يارىتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق «باغراش» قەغەز زاۋۇتى بۇ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1978 - يىلى يېڭىشەھەر رايوندا قۇرۇلغان. ئەسلىدە ئاپتونوم رايونلۇق يېنىك سانائەت نازارىتىگە قارايتتى، 1985 - يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا چۈشۈرۈپ بېرىلگەندىن كېيىن، ئوبلاستلىق ئىقتىساد كومىتېتىغا قارايدىغان بولدى. ئۇنىڭغا جەمئىي 99 مىليون 940 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى، يىللىق قەغەز ئىشلەش ئىقتىدارى 17 مىڭ تونىنا. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 1524، مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 991 مىڭ يۈەن، مەھسۇلاتى 2564 تونىنا بولدى. بۇ زاۋۇتنىڭ ئاساسلىق مەھسۇلاتى ماقالە قەغىزى، كۆپۈنكە تاختا قەغەز، ئاق تاختا قەغەز قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق قەغەز زاۋۇتى بۇ، تاشدىن رايوندىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1970 - يىلى ئىشقا كىرىشكەن، ئوبلاستلىق ئىقتىساد كومىتېتىغا قارايدۇ. ئۇنىڭ ئۈچ دانە هورداپ كۆمۈلاچلاش ماشىنىسى، ئىككى دانە قەغەز ياساش ماشىنىسى بولۇپ، كۈنىگە سەككىز تونىنا قەغەز لاتقىسى ئىشلەيدۇ. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 516، يىللىق مەھسۇلاتى 2890 تونىنا، مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون 912 مىڭ يۈەن بولدى. بۇ زاۋۇت كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى تىجارەت

ئۇنۇمى ۋە مەھسۇلات سۈپىتى خېلى ياخشى كارخانا بولۇپ، ئاساسەن، ماقالە قەغىزى، بىر يۈزى سىلىق قەغەز، ئىككىلا يۈزى سىلىق قەغەز، كۆپۈنكە تاختا قەغەز، ئاق كۆپۈنكە قەغەز، تازىلىق قەغەزى قاتارلىقلارنى ئىشلەيدۇ.

يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسسىلىك تاشدەن قەغەز زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1970 ـ يىل 5 ـ ئايدا قۇرۇلۇشقا باشلاپ، 1972 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئىشقا كىرىشتۇرۇلگەن. 1990 ـ يىلى 5431 تونىنا قەغەز ئىشلەپ، 17 مىليون 20 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى يارىتتى، ئۇ، ئاساسەن، كۆپۈنكە تاختا قەغەز، ماقالە قەغىزى، بىر يۈزى سىلىق قەغەز، پارقىراق قەغەز، ئاق تاختا قەغەز، تازىلىق قەغىزى قاتارلىق مەھسۇلاتلارنى ئىشلەيدۇ.

5. كۇندىلىك ئۇي سايمانلىرى سانائىتى

كورلا شەھىرىدە ھازىر كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ياغاچ سايمان زاۋۇتىدىن ئالتىسى، يەككىلەر ياغاچ سايمان كارخانىسىدىن ئون نەچچىسى بار. ئۇلار 1990 ـ يىلى ھەرخىل ياغاچ سايماندىن 320 مىڭنى ياساپ، 1 مىليون 100 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق مەھسۇلات قىممىتى يارىتتى.

كورلا شەھەرلىك چارباغ ياغاچ سايمان زاۋۇتى بۇ، يېزا كارخانىسى بولۇپ، ئاساسەن، ياغاچ تىلىدۇ ۋە ئىشىك ـ دەرىزە قاتارلىقلارنى ياسايدۇ. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى ئالتە، مەھسۇلات قىممىتى 52 مىڭ يۈەن، پايدا ـ بېجى 8000 يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى تەمىنات ـ سودا شىركىتىنىڭ ياغاچ سايمان زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1989 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى قۇرۇلغان بولۇپ، ئاساسلىقى، يېزىلارنىڭ قۇرۇلۇش ئېتىرەتلىرىگە ئىشىك ـ دەرىزە ياساپ ۋە ياغاچ تىلىپ بېرىدۇ. 1990 ـ يىلى ئىشچى-خىزمەتچىسى 12، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 20 مىڭ يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 50 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك «ئىتتىپاق» ياغاچ ئۇي سايمانلىرى زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1956 ـ يىل 3ـ ئايدا شەھەر ئىچىدىكى يەككە ھۈنەرۋەنلەردىن تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسىگە قارايدۇ. ئۇ، ئاساسەن، ياغاچ تىلىدۇ ۋە تۇرمۇشقا كېرەكلىك ياغاچ سايمانلارنى ياسايدۇ. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 55، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 13 مىڭ يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 97 مىڭ يۈەن بولدى، 43 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى.

كورلا شەھەرلىك مىللىي نەپىس ئۇي سايمانلىرى زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1982 ـ يىل 7 ـ ئايدا قۇرۇلغان. ئەسلىدە بايىنغولىن ئوبلاستلىق سانائەت ـ قاتناش ئىدارىسى تەمىنات ـ سودا تىجارەت بۆلۈمىگە قاراشلىق تۆمۈر ئورۇندۇق زاۋۇتى (كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا) ئىدى، كورلا شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندىن كېيىن، نامى كورلا شەھەرلىك ئۇي سايمانلىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1985ـ يىل 11 ـ ئايدا نامى شەھەرلىك مىللىي نەپىس ئۇي سايمانلىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1985 ـ يىلى بۇ زاۋۇت ياسىغان گۈللۈك يۈمىلاق ئۈستەل، چاي ئۈستىلى قاتارلىقلار كۆركەم ۋە نەپىسلىكى بىلەن خېرىدارلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئاپتونوم رايونلۇق 1ـ، 2ـ نۆۋەتلىك ئاز سانلىق مىللەت ئىستېمال بۇيۇملىرى سۈپىتىنى باھالاش يىغىنلىرىدا ئۈچ تۈرە ئەلا مەھسۇلات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1985ـ يىلى ياغاچ سايمانلاردىن 4000 دىن ئارتۇقنى ياسىدى، مەھسۇلات خىللىرى 30 نەچچىگە يەتتى، مەھسۇلات قىممىتى 300 مىڭ يۈەندىن ئاشتى، پايدىسى 31 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 ـ يىلى ئىشچى-

خىزمەتچىسى 67، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى بىر مىليون 930 مىڭ يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 542 مىڭ 500 يۈەن بولدى، 42 مىڭ 700 يۈەن زىيان تارتتى.

كورلا شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ياغاچ سايمان زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1989-يىل 5 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قۇرۇلغان. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 17، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 50 مىڭ يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 100 مىڭ يۈەن بولدى. ئۇ، ئاساسەن، ھەرخىل ئائىلە ياغاچ سايمانلىرىنى ياسايدۇ.

§ 4 . ئېلېكتر سانائىتى

1. سۇ كۈچى بىلەن توك ھاسىل قىلىش سانائىتى

بايىنغولىن ئوبلاستلىق باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى 1951-يىل 5-ئاينىڭ 19-كۈنى گېنېرال ژاڭ جېن سۇ مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن بىرلىكتە كورلا ناھىيە بازىرىنىڭ شىمالىدىكى خورا تېغى بىلەن قۇرۇقتاغ ئارىلىقىدىكى جىلغىغا كېلىپ ئەتراپنى تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى. 1960 - يىل 2 - ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى باشقۇرۇمدە سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇشنى قارار قىلدى. لايىھىدىكى گېنېراتور سىغىمچانلىقى 35 مىڭ كىلوۋات قىلىپ بەلگىلەندى. 1961 - يىل 9 - ئايدا قۇرۇلۇش ۋاقتىنچە توختىتىلدى. 1964 - يىلى قۇرۇلۇش ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 1966 - يىل 8 - ئايدا رەسمىي توك بېرىشكە باشلىدى. ئۇ بېسىم ئارقىلىق سۇ باشلاش تېپىدىكى ئېلېكتر ئىستانسىسى بولۇپ، توك ھاسىل قىلىدىغان سۇ كۆنچى دەرياسىدىن كېلىدۇ. ئۇ ئەسلىدە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىنىڭ سانائەت - قاتناش بۆلۈمىگە قاراشلىق بولۇپ، 1970 - يىل 7 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا چۈشۈرۈپ بېرىلىپ، نامى باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىغا ئۆزگەرتىلگەن، ئۇنىڭ قارىمىقىدا كورلا توك بىلەن تەمىنلەش پونكتى قاتارلىق بەش پونكىت تەسىس قىلىنغان. 1975 - يىلى بىڭتۇەن ھاك خۇمدېنى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتى، ئۇ، ئۆستەڭ بىلەن بېسىمسىز سۇ باشلىنىدىغان سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى. ئۇنىڭ سۇ باشلاش مۇئەسسەسى باشتىكى باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن چىققان سۇغا تۇتىشىدۇ، ئۇنىڭغا سۇ تۇربىنىلىق گېنېراتوردىن تۆتى ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ سىغىمچانلىقى 12 مىڭ 400 كىلوۋاتقا يېتىدۇ. بۇ ئىككى ئېلېكتر ئىستانسىسىغا جەمئىي 50 مىليون يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىندى، ئېلېكتر توري يەنجى، خېجىڭ، خۇشۇت، باغراش، لوپنور ناھىيىلىرى ۋە كورلا شەھىرىنى توك بىلەن تەمىنلەيدۇ. 1975 - يىلى بىڭتۇەن، ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى بىلەن ھاك خۇمدېنى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى ئاپتونوم رايونلۇق سۇ ئېلېكتر ئىدارىسىغا قارايدىغان بولدى. 1979 - يىل 11 - ئايدا باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1982 - يىل 1 - ئايدا بۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى ئوبلاستلىق سۇ ئېلېكتر ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئوبلاستقا تەۋە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولدى.

باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش نەتىجىسى گەۋدىلىك، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقى، 514 كۈن بىخەتەر ئىشلەش رېكورتىنى يارىتالىغانلىقى ئۈچۈن، 1977-، 1978-، 1979 -، 1980 - يىللىرى ئۈدا تۆت يىل ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. باشقۇرۇم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ يىللىق توك ھاسىل قىلىش ئىقتىدارى 231 مىليون كىلوۋات

/سائەت، ھاك خۇمدىنى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ يىللىق توك ھاسىل قىلىش مىقدارى 65 مىليون كىلوۋات/سائەت. 1990 - يىلى بۇ ئىككى ئورۇننىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 110 مىليون 802 مىڭ يۈەنگە، مەھسۇلات قىممىتى 56 مىليون 440 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1708 گە يەتتى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە سۇ كۈچىدىن پايدىلىنىپ توك ھاسىل قىلىش سۇ مەنبەسىدە بولىدىغان ئۆزگىرىشنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ، سۇ ئازلاپ قالىدىغان قىش پەسلىدە توك ھاسىل قىلىنىش مىقدارى ئازىيىپ كېتىپ، توكقا بولغان ئېھتىياجنى قاندۇرالمايدۇ. شۇڭا زاۋۇت - كانلارنىڭ بىر قىسمى ئۆز ئالدىغا توك ھاسىل قىلىش ئۈسكۈنىلىرىنى ھازىرلىغان، دىزىل يېقىلغۇغان ئالتە يۈرۈش گېنېراتور گۇرۇپپىسى بولۇپ، ئۇلارنىڭ يىللىق توك ھاسىل قىلىش مىقدارى 2025 كىلوۋات/سائەتكە يېتىدۇ.

تېكىنچى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى 1958 - يىلدىكى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» مەزگىلىدە، كورلا ناھىيىسىدە كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن جەمئىي 23ى قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلاردىكى گېنېراتورلارنىڭ سىغىمچانلىقى 555 كىلوۋاتقا يېتەتتى. 1959 - يىلى 1091 كىلوۋات/سائەت توك ھاسىل قىلىنغانىدى. كېيىن سۇ مەنبەسى ۋە تېخنىكىلىق ئۈسكۈنە قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن 1961 - يىلىغا كەلگەندە ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تاقىلىپ قالدى، ھازىر شۇلاردىن تېكىنچى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىلا ساقلىنىپ قالدى، ئۇنىڭغا سۇ تۇرىنىاسىدىن ئۇچى ئورۇنلاشتۇرۇلغان، گېنېراتورلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 225 كىلوۋات بولۇپ، ھەر يىلى سۇ ئۇلغايغان مەزگىلدىلا توك ھاسىل قىلىنىپ، تېكىنچى يېزىسىنى يورۇتۇشقىلا ئىشلىتىلىدۇ. 1990 - يىلى 60 - 70 مىڭ كىلوۋات/سائەت توك تارقىتىلدى. ئۇنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 14 مىڭ 300 يۈەن بولدى.

2. ئوت كۈچى بىلەن توك ھاسىل قىلىش سانائىتى

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى بۇ ئوبلاستقا قارايدىغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1956 - يىلى قۇرۇلغانىدى. ئورنى ھازىرقى يېپەكچىلىك زاۋۇتىنىڭ ئورنىدا ئىدى، گېنېراتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 300 كىلوۋات بولۇپ، شەھەر رايونىنى يورۇتۇشقا ۋە كىچىك سانائەت ئورۇنلىرىنى كېرەكلىك توك بىلەن تەمىنلەشكە بولاتتى. 1966 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئىشتىن توختاپ قالدى، 1971 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئېلېكترو ماشىنا زاۋۇتىغا، 1984 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېپەكچىلىك زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق تاشدىن ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى بۇ، ئوبلاستقا قارايدىغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، قۇرۇش تەييارلىقى 1975 - يىل 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى باشلانغانىدى. 1978 - يىل 10 - ئايدا 1 - نومۇرلۇق گېنېراتورى، 12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى 2 - نومۇرلۇق گېنېراتورى ئىشقا كىرىشتى، بۇ بىر قارارلىق قۇرۇلۇشقا 9 مىليون 673 مىڭ 500 يۈەن مەبلەغ سېلىنىدى. 1990-يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 321، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 8 مىليون 954 مىڭ 500 يۈەن، توك ھاسىل قىلىش مىقدارى 20 مىليون 360 مىڭ كىلوۋات/سائەت، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 571 مىڭ 600 يۈەن بولدى.

3. توك چىقىرىش ۋە توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش قۇرۇلۇشى

1966 - يىلدىن ئىلگىرى، ناھىيە تەۋەسىدە تۈزۈكرەك توك چىقىرىش ئەسلىھەسى يوق ئىدى،

باشقۇرۇش ئىستانسىسى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى توك بىلەن تەمىنلەش ۋە توك ئىشلىتىش كەسپىنى باشقۇرۇش ئىستانسىسى قارىمىقىدىكى كورلا توك بىلەن تەمىنلەش پونكىتى بىر تۈتاش باشقۇرىدىغان بولدى. 1967 ـ يىلدىن 1969 ـ يىلغىچە توك تەقسىم قىلىش لىنىيىسىدىكى ياغاچ تۈۋرۈكلەر ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، بىتون تۈۋرۈككە ئۆزگەرتىلىپ، بىر تۈتاش ھالدا ئون كىلوۋولتلىق تەمىنلەش شەكلى قوللىنىلدى. 1980 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە، شەھەر رايونىدا پۈتۈنلەي ئۇچ سىملىق توك بىلەن تەمىنلەش شەكلى قوللىنىلدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا توك يەتكۈزۈش ۋە توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش ئەسلىھەلىرىنى رېمونت قىلىش، قۇراشتۇرۇش شىركىتى بۇ شىركەت 1982 ـ يىل 2 ـ ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئېلېكتر شىركىتىگە قارايدۇ. 104 ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار. ئۇ، دىئامېتىرى 150 كىلومېتر كېلىدىغان دائىرىنى توك بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل، توك يەتكۈزۈش لىنىيەسىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 692 كىلومېتر، بۇنىڭ ئىچىدە 35 كىلوۋولتلىق لىنىيە 19 (ئۇزۇنلۇقى 334.5 كىلومېتر)، 110 ۋولتلىق لىنىيە يەتتە (ئۇزۇنلۇقى 357.7 كىلومېتر)، بۇلارغا جەمئىي 6 مىليون 520 مىڭ يۈەن مەبلەغ كەتتى. ترانسفورماتور پونكىتى 30 بولۇپ، ئۇلاردا ئاساسلىق ترانسفورماتورنىڭ سىغىمى 26 سى بار. ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 89 مىڭ 900 كىلوۋولت ـ ئامپېر؛ 110 كىلوۋولتلىق كۆپ مايلىق يول ئۆزگۈچتىن 14ى، 35 كىلوۋولتلىق كۆپ مايلىق يول ئۆزگۈچتىن 53 ى بار. تەمىنلىنىدىغان توكنىڭ بېسىم دەرىجىسى 35، 110 كىلوۋولتتىن ئىبارەت ئىككى خىل. كۆتۈرۈش خاراكتېرى يېزا ئىگىلىكى، سانائەت، قاتناش ـ ترانسپورت، شەھەر مەمۇرىيىتى ۋە ئاھالىدىن ئىبارەت چوڭ تۈت خىلغا بۆلۈنىدۇ.

بۇ شىركەتتە توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش ئۈسكۈنىسىدىن 434ى، قۇرۇلۇش ئاپتوموبىلىدىن 12سى، تۈرلۈك سايمان ـ ئەسۋابلاردىن 147 خىلى بار. باشقۇرۇلىدىغان تاشقىنكېچە، كورلىدىن شاڭخۇغىچە، شاڭخۇدىن 29 ـ تۇمۇنكېچە 35 كىلوۋولتلىق ئۇچ لىنىيە تەسىس قىلىنىپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى زاۋۇت ـ كانلار، دېھقانچىلىق مەيدانلىرى ۋە شەھەر مەمۇرىيىتى، ئاھالىنى توك بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىندى.

4. توك بىلەن تەمىنلەش تورى

بايىنغولىن ئوبلاستلىق توك بىلەن تەمىنلەش ئىدارىسى بۇ ئىدارە غەربىي «تەڭرىتاغ» يولىنىڭ جەنۇبىدىكى 2 ـ كوچىدا. كورلا ئېلېكتر تورى ئارقىلىق توك بىلەن تەمىنلەش سىستېمىسى 1966 ـ يىل 8 ـ ئايدا قۇرۇلغان، ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستى تارىخىدىكى ئۆزئالدىغا ئىگىلىك باشقۇرىدىغان رايون خاراكتېرلىك توك بىلەن تەمىنلەش سىستېمىسى. ئۇنىڭ توك بىلەن تەمىنلەش دائىرىسى شەرقتە لوپنورنىڭ دۆڭقوتان يېزىسىغىچە، غەربتە چەرچىنگىچە، جەنۇبتا بوتۇخوغىچە، شىمالدا يەنجىنىڭ شىكىشىن يېزىسىغىچە بارىدۇ. 35 كىلوۋولتلىق ترانسفورماتور پونكىتىدىن بىرى بار، 110 كىلوۋولتلىق لىنىيەدىن ئىككىسى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 96 كىلومېتر؛ 35 كىلوۋولتلىق لىنىيەدىن 12سى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 163.8 كىلومېتر كېلىدۇ؛ ئاساسلىق ترانسفورماتوردىن 13ى بولۇپ، سىغىمچانلىقى 43 مىڭ 200 كىلوۋولت ـ ئامپېر. بۇ ئىدارە پۈتۈن ناھىيىنى توك بىلەن تەمىنلەش، توك لىنىيىسىنى ئاسراش، ئۈسكۈنىلەرنى رېمونت قىلىش، توك پۇلى يىغىشقا ئوخشاش ئىشلارنى ئۈستىگە ئالغان.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ترانسفورماتور پونكىتىدىن يەتتىسى بار.

كورلا ترانسفورماتور پونكىتى بۇنىڭغا 380 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنغان، ئاساسلىق ترانسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 13 مىڭ 600 كىلوۋولت ـ ئامپىر.

شاڭخۇ ترانسفورماتور پونكىتى بۇنىڭغا 17 مىڭ 900 يۈەن مەبلەغ سېلىنغان، ئاساسلىق ترانسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 1800 كىلوۋولت ـ ئامپىر.

«501» ترانسفورماتور پونكىتى بۇنىڭ ئاساسلىق تراسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 3200 كىلوۋولت ـ ئامپىر.

تاشدەن ترانسفورماتور پونكىتى بۇنىڭغا 127 مىڭ 100 يۈەن مەبلەغ سېلىنغان، ئاساسلىق ترانسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 11 مىڭ 900 كىلوۋولت ـ ئامپىر.

چەرچى ترانسفورماتور پونكىتى بۇ، 1980-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئاساسلىق ترانسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 3200 كىلوۋولت-ئامپىر ئىدى، 1985-يىلى ئىشتىن توختىتىلدى.

كورلا تۆمۈر يول ترانسفورماتور پونكىتى بۇنىڭ ئاساسلىق ترانسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 1600 كىلوۋولت-ئامپىر.

يېڭىشەھەر رايونى ترانسفورماتور پونكىتى بۇنى توك ئىشلەتكۈچى ئورۇنلار 2 مىليون 300 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاپ قۇرغان، ئاساسلىق ترانسفورماتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 12 مىڭ 600 كىلوۋولت-ئامپىر.

§ 5 . خىمىيە، دورا سانائىتى

1. كاۋچۇك سانائىتى

شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى 1972 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى تاشدەندە شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى قۇرۇلۇشى باشلاندى، ئۇ ئوبلاستقا قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1975 ـ يىلى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتى، لايىھىدىكى ئىقتىدارى بويىچە يىلىغا 50 مىڭ يۈرۈش ئاپتوموبىل بالونى ئىشلىيەلەيدۇ. 1980 ـ يىلى تۈركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشىپ، شۇ يىلى ھەرخىل بالوندىن 9704 نى ئىشلەپ، 1 مىليون 995 مىڭ 800 يۈەن قىممەت يارىتتى. 1980 ـ ۋە 1983 ـ يىللىرىمۇ ئۇنىڭ قۇرۇلۇشى داۋاملاشتۇرۇلدى. 1985 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا يىلىغا 50 مىڭ يۈرۈش بالون ئىشلەش ئىقتىدارىغا ئىگە بولدى، شۇ يىلى ھەرخىل بالوندىن 68 مىڭ 784 نى ئىشلەپ، 10 مىليون 320 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى، شۇ يىلقى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 634 كە يەتتى. 1990 ـ يىلى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 45 مىليون 297 مىڭ يۈەن، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 30 مىليون 122 مىڭ يۈەن، پايدىسى 2 مىليون 650 مىڭ يۈەن بولدى.

2. سۇلياۋ بۇيۇملار سانائىتى

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق ئىككى سۇلياۋ زاۋۇتى يىلدا 200 تونىنا يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىلىدىغان سۇلياۋ يوپۇق، 25 تونىنا سۇلياۋ شىلانكا، 60 تونىنا ئايغ چەمى قاتارلىق سۇلياۋ بۇيۇم ئىشلەيدۇ، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون يۈەنگە يېتىدۇ.

يېڭىشەھەر ئۇنىۋېرسال سۇلياۋ زاۋۇتى بۇ شەھەرگە قاراشلىق يەككە ئىگىلىكتىكى كارخانا

بولۇپ، 1985 - يىلى قۇرۇلغان، ئۇ شۇ يىلىلا ئىشقا كىرىشىپ، 75 تونىنا سۇلياۋ يوپۇق ئىشلەپ، 200 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتىپ، 20 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 53كە، تۈراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 280 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 80 تونىنا سۇلياۋ يوپۇق ئىشلەپ، 820 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى، 200 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى.

كورلا شەھەرلىك 1 - سۇلياۋ بۇيۇم زاۋۇتى بۇ زاۋۇتنىڭ قۇرۇلۇشى 1984 - يىل 4 - ئايدا باشلىنىپ، 7 - ئايدا سىناق تەرىقىسىدە، 10 - ئايدا رەسمىي ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى، شۇ يىلى 25 تونىنا سۇلياۋ شىلانكا ئىشلەپ، 70 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى. بۇ زاۋۇت ئەسلىدە تېكىچى يېزىسىدا قۇرۇلغان يەككە ئىگىلىكتىكى كارخانا ئىدى. 1986 - يىلى شەھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىغا ئۆتكۈزۈلۈپ، كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى كارخانىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى تۈراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 300 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 96گە، مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 599 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى، 299 مىڭ 500 يۈەن زىيان تارتتى.

3. ئەينەك بۇيۇملار سانائىتى

كورلا شەھەرلىك ئەينەك بۇيۇملار زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1986-يىلى ئوبلاستلىق ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق قۇرۇلغان. 1987-يىلى خېنەن ئۆلكىسىدىكى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك «لۇياۋ» ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى بىلەن شىركەلەشتى، ئۇنىڭغا ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك «لۇياۋ» ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتىنىڭ كورلا شەھەرلىك ئەينەك زاۋۇتى دەپ نام بېرىلدى. 1988-يىل 5-ئايدا سىناق تەرىقىسىدە ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى. 1989-يىل 5-ئاينىڭ 20-كۈنى شەھەرلىك يېزا-بازار كارخانىسى ئىدارىسى ئۆتكۈزۈۋالدى. شىركەلىشىش-ھەسسىدارلىق تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، شەھەرلىك يېزا-بازار كارخانىلىرى ئىدارىسىگە قاراشلىق كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا قىلىندى. 1990-يىلىنىڭ بېشىدا ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندى، چوڭ رېمونت قىلىشقا توغرا كەلگەنلىكتىن 10-ئايدا ئىشتىن توختاپ قالدى. 1990-يىلى تۈراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 3 مىليون 78 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 1988-يىلىدىن 1990-يىلىغىچە بولغان ئۈچ يىلدا 1780 تونىنا ھەرخىل ئەينەك بۇيۇملار ئىشلەپچىقىرىلىپ، مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 668 مىڭ يۈەن بولدى، 1 مىليون 980 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى.

4. خىمىيىۋى ئوغۇت سانائىتى

باينىغولىن ئوبلاستلىق خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى بۇ ئوبلاستقا قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1977 - يىلى تاشەندە قۇرۇلغان، يىلىغا 3000 تونىنا فوسفورلۇق ئوغۇت ئىشلەش ئىقتىدارىغا ئىگە. 1978 - يىلىدىن 1980 - يىلىغا قەدەر 5555.8 تونىنا فوسفورلۇق ئوغۇت ئىشلىدى. كېيىن ئۇسكۇنىلىرى قالاقلىشىپ، مەھسۇلات سۈپىتى دۆلەت ئۆلچىمىگە يەتمەسلىكى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى تۆۋەن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىشتىن توختىتىلدى.

5. دورا ماتېرىياللىرى تەييارلاش سانائىتى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە جۇڭيى دورا ماتېرىياللىرى بايلىقى مول، ئۇلار ئىچىدە چۆچۈكبۇيا تارىم

ئويمانلىقىنىڭ ياقىلىرىدا ئۆسىدۇ. دورا ماتېرىياللىرى تەييارلاش سانائىتى 1969 - يىلدىن كېيىن باشلاندى. 1990 - يىلى دورا زاۋۇتىدىن ئىككىسى، چوڭچوك بۇيا مەلھىمى زاۋۇتىدىن بىرى بولۇپ، 132 تونىنا پىششىقلانغان جۇڭيى دورىسى، 55 تونىنا چوڭچوك بۇيا شىرنىسى، 1080 تونىنا چوڭچوك بۇيا مەلھىمى ئىشلەپ، 8 مىليون 510 مىڭ يۈەن قىممەت ياراتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا جۇڭيى دورىسى زاۋۇتى بۇ زاۋۇت شەھەر ئىچىدىكى «خەرىپ بايىن» يولىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، 1969 - يىلى قۇرۇلغان. ئۇ، دەسلەپتە ئوبلاستلىق دورا شىركىتىگە قارايتتى، 1971 - يىلى ئۆز ئالدىغا ئىگىلىك باشقۇرىدىغان بولدى. زاۋۇت يېڭى قۇرۇلغاندا تۆت ئىشچى، بىر ئىشەك، بىر سوقا، بىر قازان بولۇپ، يەرلىك ئۇسۇلدا دورا ئىشلەيتتى. 1985-يىلىغا كەلگەندە تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى840مىڭ يۈەنگە، مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون96مىڭ يۈەنگە يەتتى. 344 مىڭ يۈەنلىك پايدا - باج ژەزىپىسىنى ئورۇندىدى. شۇ يىلى جۇڭيى دورىسى — «شياڭشا ئاشقازان ئاسراش كۆمۈلمىچى» ئاپتونوم رايون بويىچە ئالا سۈپەتلىك مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى. 1990- يىلى 116 تونىنا جۇڭيى دورىسى ئىشلەپ، 7 مىليون 540 مىڭ يۈەن قىممەت ياراتتى.

توۋۇرچى چوڭچوك بۇيا مەلھىمى زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1967 - يىلى قۇرۇلغان، ئىلگىرىكى نامى توۋۇرچى ئونئوبرسال پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى بولۇپ، يېزا باشقۇرىدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا ئىدى، يەرلىك ئۇسۇلدا چوڭچوك بۇيا مەلھىمى ئىشلەيتتى. 1986 - يىلى 50 مىڭ يۈەن ئۆسۈمسىز قەرز ئېلىنىپ، زاۋۇت بىناسى كېڭەيتىلدى، ئۇسكۇنىلىرى ئۆزگەرتىلدى. 1988 - يىلى يەنە 50 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، چوڭچوك بۇيا پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1990 -يىلى بۇ زاۋۇتنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 200 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 80 گە، ئىشلەپچىقارغان چوڭچوك بۇيا مەلھىمى 175 تونىنغا، مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 340 مىڭ يۈەنگە، پايدا - بېجى 160 مىڭ يۈەنگە، ئېكسپورتتىن كىرگەن تاشقى پېرېۋوت كىرىمى 752 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى. بۇ زاۋۇت شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلار ئىچىدە مەھسۇلات ئېكسپورت قىلىپ تاشقى پېرېۋوت كىرىم قىلغان بىردىنبىر سانائەت كارخانىسى بولۇپ قالدى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى «خۇگۇاڭ» دورا زاۋۇتى بۇ زاۋۇت يېزا ئىگىلىك 2 - شى كۆمۈركېنى بىلەن پولات زاۋۇتى بىرلەشكەندىن كېيىن ئۆزگەرتىپ قۇرۇلغان، 1988 - يىلى ئۆز ئالدىغا تىجارەت قىلىدىغان كارخانا بولدى. بۇ زاۋۇتنىڭ 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 569، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 3 مىليون 250 مىڭ يۈەن، پىششىقلاپ ئىشلىگەن جۇڭيى دورىسى 16 تونىنا، چوڭچوك بۇيا مەلھىمى 911 تونىنا، چوڭچوك بۇيا شەربىتى 55 تونىنا، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 80 مىڭ يۈەن بولدى. بۇ زاۋۇت ئىشلىگەن «قارىغاي» ماركىلىق چوڭچوك بۇيا مەلھىمى تېخنىكا تاشقى سودا شىركىتى ئارقىلىق ياۋروپا - ئامېرىكا، ياپونىيە، شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيا قاتارلىق رايونلارغا ئېكسپورت قىلىنىدى. بۇ مەلھەم 1979 - يىلدىن باشلاپ ئۈدا ئالتە يىل ئاپتونوم رايون بويىچە ئالا مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى.

§ 6 . قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائىتى

1990 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى كارخانىسى 30، بۇنىڭ ئىچىدە ئوچ سېمونت زاۋۇتى، 14 خىش قويۇش مەيدانى، بەش ھاك زاۋۇتى، تۆت بىتون بۇيۇملىرى ياساش مەيدانى، بىر سىر بوياق زاۋۇتى، بىر زۇلۇك تاش زاۋۇتى، بىر ئىسسىق ساقلاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، بىر

مەرمەر تاش زاۋۇتى بار. ئۇلارنىڭ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 20 مىليون 84 مىڭ يۈەن بولدى.

1. سېمونت سانائىتى

باينىغولىن ئوبلاستىلىق سېمونت زاۋۇتى بۇ ئوبلاستقا قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1958 ـ يىل 8 ـ ئايدا قۇرۇلۇشقا باشلاپ، 1960 ـ يىلى ئىشقا كىرىشكەن، 1961 ـ يىل 12 ـ ئايدا ئىشتىن توختىتىلىپ، 1965 ـ يىلى ئىشلەپچىقىرىشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. بۇ زاۋۇت يېڭى قۇرۇلغاندا ئاران ئىككى ئۆرە خۇمدىنى بولۇپ، يىلىغا 300 نومۇرلۇق سېمونتتىن 20 مىڭ تونىنا ئىشلەيتتى. 1973 ـ يىلى كېڭەيتىلىپ، دىئامېترى 2.5×10 مېتىرلىق ئۆرە خۇمداندىن يەنە بىرى سېلىندى، كۆمۈلاچلاش ماشىنىسىدىن ئىككىسى كۆپەيتىلدى. 1976 ـ يىلى لايىھەدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 70 مىڭ تونىنىغا يەتتى. 1978 ـ يىلى مەھسۇلاتى تۆنجى قېتىم 30 مىڭ تونىنىغا يەتكەندى، 1981 ـ يىلى 50 مىڭ تونىنىغا يەتتى. 1985 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تاشيول ئىدارىسى بىلەن شېرىكلەشتى، تاشيول ئىدارىسىنىڭ مەبلەغ چىقىرىشى بىلەن ئۆرە خۇمداندىن يەنە بىرى سېلىنىپ، بىر يۈرۈش قۇرۇتۇش ئۈسكۈنىسى، ئىككى يۈرۈش چاڭ ـ توزان سۈمۈرۈش ئۈسكۈنىسى ئورنىتىلغاندىن كېيىن، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 90 مىڭ تونىنىغا يەتتى.

1982ـيىلدىن كېيىن ئىشلىگەن 425، 625 نومۇرلۇق سېمونتلىرى ئۈمۈمىي مەھسۇلات مىقدارىنىڭ 50 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئۇلاردىن 625 نومۇرلۇق سېمونتنىڭ سۈپىتى ياخشى بولدى، «باشئەگىم-325» نومۇرلۇق سېمونتى ئاپتونوم رايون بويىچە ئېسىل مەھسۇلات دېگەن شەرەپكە ئېرىشتى.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 634، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 16 مىليون 910 مىڭ يۈەن، مەھسۇلات قىممىتى 8 مىليون 915 مىڭ يۈەن، پايدىسى 65 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك 1 ـ سېمونت زاۋۇتى بۇ زاۋۇت شەھەرنىڭ ئون كىلومېتر غەربىي شىمالىدىكى شاڭخۇ يېزىسىدا بولۇپ، 1978 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئەسلى نامى كورلا ناھىيىسى شاڭخۇ يېزىلىق سېمونت زاۋۇتى ئىدى، 1985 ـ يىل 12 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك 1 ـ سېمونت زاۋۇتى دەپ ئۆزگەرتىلدى، ئۇ، شاڭخو يېزىسى قۇرغان كارخانا ئىدى. يېڭى قۇرۇلغاندا كىچىك تىپتىكى يەرلىك خۇمداندىن ئۇچىلا بولۇپ، يىلدا 250 نومۇرلۇق سېمونتتىن 140 تونىنا ئىشلەيتتى. 1979 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغا قەدەر دۆلەت بۇ زاۋۇتقا 224 مىڭ يۈەن ھەقسىز، 100 مىڭ يۈەن ھەقلىق مەبلەغ سالدى، 500 مىڭ يۈەن ئۆسۈمسىگە يارەدەم بېرىلىدىغان قەرز پۇل بەردى، شۇنىڭ بىلەن 1983 ـ يىلى دىئامېترى 2.8 مېتىرلىق ئۆرە خۇمداندىن بىرى سېلىندى. 1985 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئايلانما خۇمداندىن بىرى سېلىندى، بۇنىڭغا جەمئىي 6 مىليون يۈەن پۇل كەتتى.

بۇ زاۋۇت 1987 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 60 مىڭ تونىنىغا يەتتى، ئۇ مۇقىم ھالدا 300، 325، 425 نومۇرلۇق سېمونتلارنى ئىشلەيدۇ. بۇ زاۋۇتنىڭ مەھسۇلاتلىرى 1985 ـ يىلدىن باشلاپ دۆلەت پىلانىغا كىرگۈزۈلدى.

بۇ سېمونت زاۋۇتى قۇرۇلغاندىن كېيىن سۈپەتكە ئەھمىيەت بېرىشنى، «سۈپەت بىرىنچى، خېرىدار ھەممىدىن ئۇلا» دېگەن ئىگىلىك باشقۇرۇش فاكتورىنىدا چىڭ تۇردى، شۇڭا مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتى مۇقىم بولۇپ، مەھسۇلاتلىرى تەلەپنى قاندۇرالماي قالدى. ئۇنىڭ 525، 625 نومۇرلۇق ئالىي سېمونتلىرى كورلا شەھرىنىڭ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى جەھەتتىكى بوشلۇقىنى تولدۇردى.

1989 ـ يىل 2 ـ ئايدا دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ـ يېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى بۇ زاۋۇتقا

«مەملىكەتتىكى يېزا ـ بازار كارخانىلىرى بويىچە سېمونت سۈپىتى جەھەتتە 1987 ـ يىللىق ئەلا كارخانا» دەپ نام بەردى. 425 نومۇرلۇق سېمونتى 1988 ـ، 1989 ـ يىللىرى ئاپتونوم رايون بويىچە ئېسىل مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى. 1990 ـ يىلى شىنجاڭدىكى 71 سېمونت زاۋۇتىنى سىلىشتۇرۇپ باھالاشتا 5 ـ بولدى.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 390غا، مەھسۇلاتى 61 مىڭ تونناغا، مەھسۇلات قىممىتى 10 مىليون 3000 يۈەنگە، پايدىسى 368 مىڭ يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 8 مىليون يۈەنگە يەتتى.

يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى تاشدەن سېمونت زاۋۇتى ئۇ ئەسلىدە خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى بولۇپ، 1965 ـ يىلى كەسپىنى ئۆزگەرتىپ سېمونت ئىشلەشكە باشلىغان. ئىلگىرى كۈنىگە 15 تونىنا سېمونت ئىشلەيدىغان تۆت يەر خۇمدىنى بار ئىدى، 1985 ـ يىلى دىئامېترى 8×2 مېترلىق ئۆرە خۇمداندىن بىرى سېلىنغاندىن كېيىن، لايىھىدىكى يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 20 مىڭ تونناغا يەتتى، ئۇ، ئاساسەن، 325، 425 نومۇرلۇق سېمونتلارنى ئىشلەيدۇ.

1990 ـ يىلى مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون يۈەن، پايدا ـ بېجى 159 مىڭ يۈەن بولدى.

باشقىلار يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە بىتون بۇيۇم زاۋۇتىدىن تۆتى بار. 1990 ـ يىلى ئۇلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 247، مەھسۇلات قىممىتى 150 مىڭ يۈەن، پايدا ـ بېجى 20 مىڭ يۈەن، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 200 مىڭ يۈەن بولدى.

2. زۇلۇك تاش، مەرمەر پىششىقلاش سانائىتى

كورلا شەھەرلىك مەرمەر زاۋۇتى بۇ 1986 ـ يىلى كورلا شەھىرىدىكى «شىمالىي تەڭرىتاغ» يولىدا قۇرۇلغان، شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا. ئۇنىڭ تاش ھەربەش، يېرىم سىلىقلاش، سىپتا سىلىقلاش، كېسىش، نەقىشلەش قاتارلىق سېخلىرى بار. ئۇنىڭ مەھسۇلاتلىرى ئاپتونوم رايونىمىڭ 1986 ـ يىللىق «ئۈچقۇن پىلانى»غا كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، مەرمەر تاش ماتېرىياللىرىنى قېزىش، مەرمەر تاختا ۋە مەرمەر نەپىس بۇيۇم ئىشلەش قاتارلىقلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇ ئىشلىگەن جەنۇبىي شىنجاڭ يېشىل مەرمەرلىرى، «تەڭرىتاغ» ئاق مەرمىرى، «تەڭرىتاغ» قىزغۇچ مەرمىرى، قارا مەرمەر قاتارلىق مەھسۇلاتلار بازارغا سېلىنغاندىن كېيىن، تەلەپنى قاندۇرالماي قالدى.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 42 گە، مەھسۇلات قىممىتى 440 مىڭ 300 يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 796 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 51 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك لەڭگەر زۇلۇك تاش زاۋۇتى بۇ يەككە ئىگىلىكتىكى كارخانا بولۇپ، 1985ـيىل 5 ـ ئايدا قۇرۇلغان، 1990 ـ يىلى 700 كۇب مېتر زۇلۇك تاش تالقىنى ئىشلەپ، 158 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى. 21 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى ۋە باج تاپشۇردى.

3. خىش، ھاك سانائىتى

كورلا شەھىرىنىڭ خىشچىلىقى يېزا كارخانىلىرىنى ئاساس قىلىدۇ، 1985 ـ يىلدىن بۇيان خىشچىلىق تېز راۋاجلىنىپ، خىش مىقدارى ئوبلاست بويىچە ئىشلەنگەن خىشنىڭ تەخمىنەن 25 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدى. شەھەر تەۋەسىدە يەنە بايىنغولىن ئوبلاستلىق خىش زاۋۇتى، كورلا كۆمۈر تېشى خىش زاۋۇتى، تېكىنچى يېزىلىق كۇب خىش زاۋۇتى، تېكىنچى يېزىلىق كۆمۈر تېشى خىش زاۋۇتى، يېڭىشەھەر يېزىلىق بىرلەشمە خىش خۇمدىنى، شاڭخۇ يېزىلىق خىش زاۋۇتى، چارباغ يېزىسى تۆۋەن قوشباغ خىش زاۋۇتى،

يېڭىشەر يېزىلىق خىش مەيدانى، تېكىنچى يېزىلىق 2-، 3-، 4-، 5-، 6-، 7-، 8-، 9- خىش مەيدانلىرى بار؛ يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى قۇرۇلۇش 2-، 4- تۈەنلىرى ۋە بىر قىسىم تۈزلەشتۇرۇش تۈەن - مەيدانلىرىنىڭمۇ ھەممىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا خىش مەيدانلىرى بار. 1990 - يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى خىش مەيدانلىرى 93 مىليون 160 دانە خىش پىشۇردى. ھاك خۇمدانلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يېزا كارخانىلىرىدۇر. 1990 - يىلى تېكىنچى يېزىسىنىڭ 1-، 2-، 3-، 4-، 5- خۇمدىنىدىن ئىبارەت بەش ھاك مەيدانى بولۇپ، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 480 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پىشۇرۇلغان ھاك 111 تونىنغا، مەھسۇلات قىممىتى 350 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق خىش زاۋۇتى بۇ زاۋۇتنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق بىناكارلىق - قۇرۇ-لۇش شىركىتى 1965 - يىلى قۇرغان. 1968 - يىلى كورلا شەھىرىنىڭ چارباغ يېزىسىدىن مىكىتۈيگە كۆچكەن، 1974 - يىلى يەنە تاشەنگە كۆچتى. 1987 - يىلى مۇستەقىل تىجارەت قىلىدىغان، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتىغا قارايدىغان كارخانا بولدى، نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق خىش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى.

كورلا تېكىنچى يېزىلىق كۆل خىش زاۋۇتى بۇ زاۋۇتى 1984 - يىلى 927 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىش ئارقىلىق قۇرۇلۇشقا باشلاپ، شۇ يىلى ئىشقا كىرىشكەن، ئۇ لايىھىدىكى ئىقتىدارى بويىچە يىلدا 12 مىليون دانە كۆل خىش پىشۇرالايدۇ. 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 45، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 50 مىڭ يۈەن بولدى، شۇ يىلى 8 مىليون كۆل خىش پىشۇرۇپ، 500 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى.

كورلا كۆمۈر تېشى خىش زاۋۇتى كۆمۈر تېشى خىش زاۋۇتى كورلا شەھەرلىك مىللىي نەپىس ئۆي سايمانلىرى زاۋۇتىغا قارايدىغان كارخانا. نەپىس ئۆي سايمانلىرى زاۋۇتى 1985 - يىلى 400 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، بىر ئايلانما خۇمدان سالدى، بۇ خۇمدان كۆمۈر تېشىدىن يىلدا 1 مىليون دانە خىش پىشۇرالايتتى. باھاسى يۇقىرىراق بولغاچقا بازار تاپالماي، 1989 - يىلى ئىشتىن توختاپ قالدى.

4. باشقا قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائىتى

كورلا شەھەرلىك چارباغ سىر بويىاق زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1990 - يىلى 9 - ئايدا ئىشقا كىرىشتى، يىلدا 500 تونىنا سىر بويىاق ئىشلەيدۇ، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 200 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك ئىسسىق ساقلاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى بۇ، يەككە ئىگىلىكتىكى كارخانا بولۇپ، 1986 - يىلى قۇرۇلغان. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 32 گە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 910 مىڭ يۈەنگە، مەھسۇلات قىممىتى 604 مىڭ يۈەنگە، پايدا - بېجى 35 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 7 . مېتال بۇيۇم سانائىتى

1. كۈندىلىك تۇرمۇشقا كېرەكلىك مېتال بۇيۇم سانائىتى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە 1980 - يىلدىن ئىلگىرى شەھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت سىستېمىسىغا قارايدىغان «خۇاڭخې» قاتالتىرچىلىق كوپېراتىپى ۋە «خەلق» تۆمۈر سايمان كوپېراتىپى بولۇپ، كۈندە-

لىك تۇرمۇشقا كىرەكلىك ئاددىي مېتال بۇيۇملارنى ئىشلەيتتى. 1981 - يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى ھەربىي سانائەت كارخانىلىرى كەسپىنى ئۆزگەرتىپ كۇندىلىك تۇرمۇشقا كىرەكلىك مېتال بۇيۇملارنى ئىشلەيدىغان بولدى، بۇ زاۋۇتلار تېخنىكا كۇچى كۇچلۇك، ھۇنەر - سەنئىتى ئىلغار بولغانلىقى ئۈچۈن، مېتال بۇيۇم سانائىتى سېپىنى زورايتتى.

1990 - يىلى كۇندىلىك تۇرمۇشقا كىرەكلىك مېتال بۇيۇملارنى ئىشلەيدىغان كارخانا ئالتىگە، ئۇلارنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 50 مىليون 87 مىڭ يۇەنگە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 3902گە يەتتى. ئۇلار 16 مىڭ 200 دانە گاز ئوچاق، 120 مىڭ 300 دانە گاز تۆشى، 24 مىڭ دانە قاتالتىر سايمان، 12 مىڭ 100 دانە ئۇششاق دېھقانچىلىق سايمىنى ياساپ، يىلىغا 44 مىليون 461 مىڭ 600 يۇەن قىممەت يارىتتى، پايدا - بېجى 201 مىڭ800 يۇەنگە يەتتى.

«قىزىل بايراق» ماشىنا زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1965 - يىلى 10 مىليون يۇەن مەبلەغ بىلەن قۇرۇلغان، 1966 - يىلى ئىشقا كىرىشكەن. ئەسلىدە يەرلىك «كىچىك 3 - سەپ» ھەربىي سانائەت كارخانىسى ئىدى. 1966 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە مەھسۇلات قىممىتى 53 مىليون يۇەنگە، پايدا 7 مىليون 580 مىڭ يۇەنگە يېتىپ، 5 - ماشىنىسازلىق مىنىستىرلىكى ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە كۆپ قېتىم ئىلغار كارخانا بولۇپ باھالانغان. 1981 - يىلى خەلق تۇرمۇشىغا كىرەكلىك سايمانلارنى ئىشلەيدىغان كارخانىغا ئۆزگەرتىلدى.

بۇ زاۋۇتنىڭ ئۇسكۇنىلىرى ئىلغار، كېسىش، پرېسلاش، تاۋلاش، قىزىتىپ بىر تەرەپ قىلىش، قۇيۇش، سىرلاش، ھەل بېرىشكە ئوخشاش ئۇسكۇنىلىرى بار، تەكشۈرۈش سايمانلىرى تولۇق، نازۇك قىزىكلىق، خىمىيىلىك تەكشۈرۈش، ئۆلچەش ئەسۋابلىرى، ياپونىيىدە ئىشلەنگەن يېپىشقاقلىقنى تەكشۈرىدىغان ئايلانما ئەسۋاب، گېرمانىيىدە ئىشلەنگەن «برو» ماركىلىق ئىككى خىل ئىشلىتىلىدىغان، قاتتىق-لىقنى سىنايدىغان ماشىنا، چوڭ سايمان مىكراسكوپى قاتارلىقلار بار. ئون يىلدىن بۇيان بۇ زاۋۇت خەلق تۇرمۇشىغا كىرەكلىك 59 خىل سايمان ئىشلىدى، ئۇلار ئاساسەن، شامالدۇرغۇچ، چۆپ ماشىنىسى، ھۆججەت ئىشكاپى، گاز ئوچاق، يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان پرېتسېپ، تۆمۈر ئىشىك - دېرىزە قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

بۇ زاۋۇتنىڭ 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 1174كە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 25 مىليون 912 مىڭ يۇەنگە، مەھسۇلات قىممىتى 13 مىليون 864 مىڭ يۇەنگە يەتتى؛ 761 مىڭ يۇەن زىيان تارتتى.

«ئالغا» ماشىنسازلىق زاۋۇتى بۇ زاۋۇتنىڭ قۇرۇلۇشى 1966 - يىل 3 - ئايدا باشلىنىپ، شۇ يىلى ئىشقا كىرىشكەن، بۇ زاۋۇت ئەسلى ھەربىي بۇيۇم ئىشلەيدىغان زاۋۇت ئىدى. 1967 - يىلدىن 1985 - يىلغا قەدەر جەمئىي 9 مىليون 580 مىڭ يۇەن پايدا تاپشۇردى. 1979 - يىلى، ئاساسەن، كىرىتالغۇ ۋە گاز تۆشىغا ئوخشاش خەلق تۇرمۇشىغا كىرەكلىك سايمانلارنى ئىشلەيدىغان بولدى، ئۇ ھەربىي سانائەت كارخانىسىدىن خەلق تۇرمۇشىغا كىرەكلىك سايمان ئىشلەيدىغان كارخانىغا ئۆزگەرگەندىن بۇيان، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى خېلى ياخشى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

1990 - يىلى گاز تۆشىدىن 120 مىڭ 300 نى ئىشلەپ، 21 مىليون 587 مىڭ يۇەن قىممەت يارىتتى، 40 مىڭ يۇەن پايدا ئالدى، شۇ يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 844 كە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 18 مىليون 647 مىڭ يۇەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك «خۇاڭخي» قاتالتىر بۇيۇم كوپىراتىپى بۇ كوپىراتىپ 1956 - يىلى 32 قاتالتىرچى ۋە ئۇلارنىڭ سايمانلىرىنى بىرلەشتۈرۈش ئارقىلىق تەشكىل قىلىنغان. 1960 - يىلى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئۇششاق مېتال سايمان زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1962 - يىلى 2 - يېنىك سانائەت

سىستېمىسىغا قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانىغا ئۆزگەرتىلدى. ئۇ، ئاساسەن، خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك قاتالتىر سايمانلىرى ياسايدۇ.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 30غا، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 270 مىڭ يۈەنگە يەتتى، ھەرخىل قاتالتىر سايماندىن 24 مىڭنى ئىشلەپ، 294 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى، 29 مىڭ 300 يۈەن زىيان تارتتى.

2. قېلىپ ئىشلەش سانائىتى

شىنجاڭ قېلىپ زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1965 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ھەربىي سانائەت زاۋۇتلىرىغا يۇرۇشلەشكەن مەخسۇس سايمان قېلىپلىرى ۋە ئۆلچەملىك تىغ سايمانلارنى ئىشلەيتتى. 1966ـيىل 8ـئايدا ئىشقا كىرىشكەن، ئۇنىڭغا جەمئىي 4 مىليون 180 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنغان. 1966 ـ يىلدىن 1973ـ يىلغىچە دۆلەت مۇداپىئە سانائىتى ئىشخانىسى قارىمىقىدا، 1973 ـ يىلدىن 1978 ـ يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ھەربىي سانائەت ئىدارىسى قارىمىقىدا، 1978ـيىلدىن 1983ـيىلغىچە دۆلەت مۇداپىئە سانائىتى ئىشخانىسى قارىمىقىدا، 1983 ـ يىلدىن 1985ـيىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ماشىنىسازلىق نازارىتى قارىمىقىدا بولغان. 1985 ـ يىل 6 ـ ئايدا باينغولىن ئوبلاستىغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى.

1981 ـ يىلى خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك سايمان ئىشلەيدىغان زاۋۇت قېلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1966ـيىلدىن 1981 ـ يىلغىچە 3 مىليون 510 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى. 1982 ـ يىلى نېفىت ساھەسىگە ھەرخىل زاپچاسلارنى پىششىقلاپ ئىشلەپ ۋە ياساپ بېرىپ، 2000 يۈەن پايدا ئالدى.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 2715كە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 11 مىليون 108 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 7 مىليون 142 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى، 125 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى.

3. دېھقانچىلىق سايمانلىرى سانائىتى

كورلا شەھەرلىك «خەلق» تۆمۈر سايمان زاۋۇتى بۇ، 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىغا قارايدىغان كوللېكتىپ كارخانا بولۇپ، 1956 ـ يىلى 50 نەچچە يەككە تۆمۈرچىدىن تەشكىل قىلىنغان، ئۇ قول كۈچى بىلەن كىچىك دېھقانچىلىق سايمانلىرى، بويۇنتۇرۇق قاتارلىقلارنى ياسايتتى. 80 ـ يىللاردىن كېيىن قۇيمىچىلىق، پاختا ئېتىشقا ئوخشاش كەسىپلەر بىلەنمۇ شۇغۇللىنىدىغان بولدى. بۇ زاۋۇت مەھسۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتى خېلى ياخشى بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا مەلۇم داڭقى بار.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 33كە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 110 مىڭ يۈەنگە يەتتى، ھەرخىل ئۇششاق دېھقانچىلىق سايمانلىرىدىن 12 مىڭنى ئىشلەپ، 192 مىڭ 600 يۈەن قىممەت يارىتتى، 8900 يۈەن پايدا ئالدى.

كورلا شەھەرلىك ھەممىباب ماشىنىسازلىق زاۋۇتى بۇ، 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىغا قارايدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، 1975 ـ يىل 5 ـ ئايدا قۇرۇلغان. ئىشلەپچىقىرىشى خاسلاشمىغان. ئۇ، ئاساسەن، بۇيرۇتمىلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە بازار ئېھتىياجىغا قاراپ ھەرخىل ماشىنىلارنى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1984 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە، ئاساسەن، يېرىم ماشىنىلاشقان دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ئىشلىدى.

1990 ـ يىلى 118 قەشقەر ساپىنى ئىشلەپچىقاردى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 13كە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 58 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 143 مىڭ يۈەن قىممەت يارىتتى، 7200 يۈەن پايدا ئالدى.

§ 8 . ماشىنىسازلىق، ئېلېكترون سانائىتى

1. ماشىنىسازلىق سانائىتى

«قىزىلنۇر» رادىئو زاۋۇتى بۇ ئەسلىدە 4 ـ ماشىنىسازلىق مىنىستىرلىكى سىستېمىسىدىكى «كىچىك 3 ـ سەپ» ھەربىي سانائەت كارخانىسى ئىدى. 1971 ـ يىلى قۇرۇلۇشقا باشلىغان بولۇپ، يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك سايمانلارنى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلىگەنىدى. 1973 ـ يىلى قۇرۇلۇشى كېچىكتۈرۈلدى. 1974 ـ يىلى داۋاملىق قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا جەمئىي 7 مىليون 600 مېتر يۈەن مەبلەغ سېلىنىدى. 1976 ـ يىلى ئىشقا كىرىشكەندە كەسپىنى رادىئو ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتتى، شۇ يىلى 6000 دانىدىن ئارتۇق ئۇچ قۇتۇپلۇق لامپا، 2300 دانە رادىئو ئىشلەپ، 880 مېتر يۈەن قىممەت يارىتتى. 1979 ـ، 1980 ـ يىللىرى جەمئىي 23 مېتر 958 دانە رادىئو ئىشلەپ، 297 مېتر 600 يۈەن قىممەت يارىتتى. 1981 ـ يىلى 21 مېتر 458 دانە رادىئو ئىشلەپ، 2 مىليون 700 مېتر يۈەن قىممەت يارىتىپ، زىيان تارتىشتىن پايدا ئېلىشقا باشلىدى، شۇ يىلى يۇقىرىغا 39 مېتر يۈەن پايدا تاپشۇردى.

بۇ زاۋۇت 1985 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستىغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى، شۇ يىلى جياڭسۇ ڭۇشى رادىئو زاۋۇتى بىلەن ئۇزاق مۇددەت ھەمكارلىشىش مۇددىئانامىسى ئىمزالىندى، شاڭخەي «خەيەن» ئۇنىۋېرسال مۇلازىمەت شىركىتى بىلەن بىرلىكتە شىنجاڭ ـ شاڭخەي كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتى قۇرۇپ، ئۇچ مىليون يۈەن قىممەت يارىتتى، 400 مېتر يۈەن پايدا ئالدى. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 418 گە، مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 545 مېتر يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 7 مىليون 293 مېتر يۈەنگە، ئۈسكۈنىلىرى 114 كە، ئۆلچەش ئەسۋابلىرى 43كە، ئاپتوموبىلى 11 غا يەتتى. بۇ كارخانا شەھەر تەۋەسىدىكى ماشىنىسازلىق ـ ئېلېكترون سانائىتى كارخانىلىرى ئىچىدە ئۈنۈمى خېلى ياخشى كارخانا بولۇپ قالدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق كورلا ئېلېكتر ماشىنىلىرى زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1971 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسىنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق قۇرۇلغان بولۇپ، ترانسفورماتور، ئېلېكترودۇڭگاتىل قاتارلىقلارنى ئىشلەيتتى، كېيىن بازاردا ئۆزگىرىش بولۇپ، مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى كاساتلاشقانلىقى ئۈچۈن، ئىشتىن يېرىم توختاش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى. 1980 ـ يىلى ئىشچى-خىزمەتچىسى 105، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 605 مېتر 300 يۈەن بولۇپ، بەش ترانسفورماتور، 106 ئېلېكترو دۇڭگاتىل ئىشلەپ، 21 مېتر يۈەن قىممەت يارىتقان. 1981 ـ يىلىدىن 1984 ـ يىلغىچە پار قازان قوراشتۇرۇش، يەر ئۈستى ـ ئاستى سۇ تۇرۇبىلىرى ۋە ماشىنىلارنى رېمونت قىلىشقا ئوخشاش مۇلازىملىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ جان باقتى. 1984 ـ يىلى 100 مېتر يۈەن پايدا ئالدى، شۇ يىلىنىڭ ئاخىرىدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېپەكچىلىك كارخانىسىغا ئۆزگەرتىۋېتىلدى.

2. ماشىنا رېمونتچىلىقى

كورلا شەھەرلىك دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى ياساش ـ رېمونت قىلىش زاۋۇتى 1958 ـ يىل 7 ـ ئايدا دۆلەتنىڭ مەبلەغ سېلىشى بىلەن، كورلا ناھىيىلىك دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى

قۇرۇلغان. 1963 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك تراكتور پونكىتى قۇرۇلدى. 1970 ـ يىلى ناھىيىلىك تراكتور پونكىتى ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى ياساش ـ رېمونت قىلىش زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1984ـيىلى كورلا شەھەرلىك دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى ياساش ـ رېمونت قىلىش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 ـ يىلى تۇرلۇك ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلىرى 51، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 6000 يۈەن، ئىشچى-خىزمەتچىسى 85 بولۇپ، 2 مىليون 38 مىڭ يۈەن قىممەت يارانتتى، 79 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى.

باشقىلار 1958 ـ يىلدىن كېيىن كۆپ‌ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئۇششاق دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش زاۋۇتلىرى قۇرۇلدى. ئۇلار 1960 ـ يىلى ئۇششاق دېھقانچىلىق سايمانلىرىدىن 34 مىڭ 701 نى ياساپ، 560 مىڭ يۈەن قىممەت يارانتتى. كۆپ‌ئىشلاردىكى تراكتور پونكىتلىرى مۇشۇ ئاساستا قۇرۇلدى. 1975 ـ يىلى ناھىيەدىكى كۆپ‌ئىش (مەيدان) لاردىكى رېمونت نۇقتىلىرى 15، ئۈسكۈنىلىرى 23 ئىدى. 1985 ـ يىلى كوللېكتىپ رېمونت قىلىش نۇقتىسى بەشكە، يەككە رېمونت قىلىش نۇقتىسى 12 گە، رېمونتچى 29غا، ئۈسكۈنە 29 غا يەتتى.

1990 ـ يىلدىكى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى

جەدۋەل: 12 ـ 4

زاۋۇت نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئىشچى-خىزمەتچى سانى	تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ھازىرقى قىممىتى (10مىڭ يۈەن)	مەھسۇلات قىممىتى (10ـ مىڭ يۈەن)	پايدىسى (10ـ مىڭ يۈەن)	ئاساسلىق مەھسۇلاتى	جايلاشقان يېرى	كارخانا خاراكتېرى
ئوبلاستلىق كۆمۈركان	1959	738	1023	563	13	كۆمۈر	تاشدەن	ئوبلاستقا قاراشلىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
ئوبلاستلىق قارقۇر زاۋۇتى	1955	401		104		يىرىك ساپال قاچا، ساپال تۇرۇبا	تاشدەن	ئوبلاستقا قاراشلىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
ئوبلاستلىق قارقۇر زاۋۇتى كۆمۈر كانى								
ئوبلاستلىق ئۇن زاۋۇتى	1953					ئۇن، كەسمە چۆپ	«تەڭرىتاغ» يولى	ئوبلاستقا قاراشلىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
ئوبلاستلىق ئاشلىق، ياغ مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتى	1977	129	335	211	14	سۇيۇقى، كەسمە چۆپ، يەم-خەشەك	چارباغ يېزىسى	ئوبلاستقا قاراشلىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
ئوبلاستلىق مېۋە-ھارىقى زاۋۇتى	1959	498	1583	1384	55	پەمىدور قېيىمى، ھاراق، كونسىرۋا	شەھەر قېيى «خەلق» يولى	ئوبلاستقا قاراشلىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە

كورلا پاختا توقۇ- مىچىلىق فابرىكا- سى	1982	3550	5227	1861	203	پاختا يىپ، پاختا رەخ	شەر- قىي پوپىز ئىستاد- سىسى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
كورلا يىپەكچە- لىك فابرىكىسى	1984	409	223	473	1	تاۋار، يوت- قان تېشى	شەرقىي «خەلق» يولى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ئوبلاستلىق ئىلمە توقولما فابرىكا- سى	1981	442	561	361	—76	يۇلۇق پوپايكا، ئىلمە توقۇلما	ناشەن	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ئوبلاستلىق پاختا- چىگە شىركىتى	1961	72		94		چىگىت ئايرىش	«تەڭ- رىتاغ» يولى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ئوبلاستلىق باغ- رات قەغەز زاۋۇ- تى	1978	1524	16700			ھەر خىل قەغەز	يېڭە- شەھەر رايونى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ئوبلاستلىق قەغەز زاۋۇتى	1966		1047	1591	159	ھەر خىل قەغەز	ناشەن	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ئوبلاستلىق خىش زاۋۇتى	1965					خىش	ناشەن	زاۋۇتقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
باشقەگىم سۇ ئە- لىكتر ئىستانسە- سى	1960	1708	11080	5644		توك	ناشەن	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ناشەن ئوت ئە- لىكتر ئىستانسە- سى	1975	321	895	457		توك	ناشەن	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى	1972	634	3012	4524	265	بالۇن	ناشەن	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
كورلا جۇڭيى دو- رىسى زاۋۇتى	1969		84	754		جۇڭيى دو- رىسى	بايىن يولى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
ئوبلاستلىق سە- مونت زاۋۇتى	1958	634	1691	981	6	سېمونت	قاتناش يولى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
«قىزىل بايراق» ماشىنا زاۋۇتى	1965	1174	2591	1386	—76	كىرئالغۇ قا- تارلىقلار	تېكىچى يېزىسى	ئوبلاستقا قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە

«ئالغا» ماشىنا-سازلىق زاۋۇتى	1966	844	1864	2158	4	گاز توڭى	تېكىچى يېزىسى	ئوبلاستقا قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
شىنجاڭ قېلىپ زاۋۇتى	1965	2715	1110	714	12	ماشىنا زاپ-چاسلىرى	شەر-قىي قاتناش بولى	ئوبلاستقا قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
«قىزىلنۇر» راد-ىو زاۋۇتى	1971	418	729	454		تېلېگراف ئا-لاقە سايمان-لىرى	تاشدەن	ئوبلاستقا قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستان-سىسى	1975	321	895	457		توك	تاشدەن	ئوبلاستقا قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
سايدۆك مېۋە ها-رىقى زاۋۇتى	1989	73	149			ئۈزۈم هارد-قى، مېۋە كونسېرۋاسى	سايدۆك	مەيدانغا قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
2 - پەمىدۇر قە-يامى زاۋۇتى	1989	164	667			پەمىدۇر قە-يامى	تېكىچى يېزىسى	ئوبلاستقا قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
يېزا ئىگىلىك 2 - شى تاشدەن كۆمۈر كېنى	1953	1110	255	681		كۆمۈر	تاشدەن	شىغا قاراش-لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
يېزا ئىگىلىك 2 - شى خامانگۇ كۆ-مۈر كېنى	1961	890		501		كۆمۈر	تاشدەن	شىغا قاراش-لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
يېزا ئىگىلىك 2 - شى كۆنچى يىمەك-لىك زاۋۇتى	1965	123		35		پىچىنە - پە-رەنىك، كەمپىت	چارباغ يېزىسى	شىغا قاراش-لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
21 - تۆەن «توڭ-دا» گازلىق مۇ زاۋۇتى							چارباغ يېزىسى	تۆەنگە قا-راشلىق، دۆلەت ئىگە-لىكىدە
يېزا ئىگىلىك 2 - شى «خۇگۇالاق» توقۇمىچىلىق زا-ۋۇتى	1962	3718	5102	8092		پاختا توقۇ-ما، ئىلمە توقۇلما	چارباغ يېزىسى	شىغا قاراش-لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
يېزا ئىگىلىك 2 - شى قەغەز زاۋۇتى	1970	1012		1702		هەرخىل قە-غەز	تاشدەن	شىغا قاراش-لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
يېزا ئىگىلىك 2 - شى «خۇگۇالاق» دورا زاۋۇتى	1988	569	325	508		چۇچۇك بۇيا مەلھىمى ۋە شىرنىسى	تاشدەن	شىغا قاراش-لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە

پېزا ئىگىلىك 2 - شى سېمونت زا- ۋۇتى	1965			100	16	سېمونت	تاشدەن	شىغا قاراش- لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
28 - تۆەن پەمە- دۇر قىيامى زا- ۋۇتى	1989	102	119			پەمدۇر قە- يامى	شاڭخۇ پېزىسى	شىغا قاراش- لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
پېزا ئىگىلىك 2 - شى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۆەنى								شىغا قاراش- لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
پېزا ئىگىلىك 2-شى بىناكار- لىق-قۇرۇلۇش 4- تۆەنى								شىغا قاراش- لىق، دۆلەت ئىگىلىكىدە
شەھەرلىك «شەرق شامىلى» يەمەك- لىك زاۋۇتى	1958	74	102	95		پىچىنە - پە- رەنىك، سو- غاق ئىچمە- لىك	تېكىچى پېزىسى	شەھەرگە قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شەھەرلىك پاختا - چىگە شىركىتى پاختا زاۋۇتى	1982	27	668	1861		چىگىت ئايـ- رىش	پېكـ- شەر پېزىسى	شەھەرگە قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شەھەرلىك «دا- جۇك» كېيىم - كېچەك زاۋۇتى	1967	45	140	45		كېيىم - كېچەك	«ئىت- تەـ چاق» يولى	شەھەرگە قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شەھەرلىك مەرمەر زاۋۇتى	1986	42	79	44	5	مەرمەر تاختا	قاتناش يولى	شەھەرگە قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك ماشىنە- لىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتى	1958	8	100	203	8	قەغەز ساد- دۇق، رې- مونتچىلىق	«ئىت- تەـ چاق» يولى	شەھەرگە قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شەھەرلىك ئون-- ياغ تارتىش زاۋۇتى	1976					ئون، سو يېغى	پېكـ- شەر يولى	شەھەرگە قا- راشلىق، دۆلەت ئىگە- لىكىدە
شەھەرلىك ئامە- ۋى كېيىم - كې- چەك زاۋۇتى	1956	22	1	14		كېيىم - كېچەك تەـ كىش	«ئىت- تېچاق » يولى	شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئە- دارىسىغا قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك مىللىي كېيىم - كېچەك زاۋۇتى	1956	54		38		كېيىم - كېچەك تەـ كىش	«ئىت- تەـ چاق» يولى	شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئە- دارىسىغا قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا

شەھەرلىك «بەخت» كىيىم - كېچەك زاۋۇتى	1958	43		18		كىيىم - كېچەك ئە- كتىش	«ئىت- تەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىغا قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك مىللىي ئاياغ كىيىم زاۋۇ- تى	1956	44	1	12		خۇرۇم ئاياغ	«ئىت- تەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك «كۆز- چى» ئاياغ كىيىم زاۋۇتى	1956	15		1		خۇرۇم ئاياغ	«ئىت- تەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك تېرە - يۇڭ زاۋۇتى	1956	19٦	3	32		كۆن - خۇ- رۇم	لەڭگەر يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك «ئىت- تىپاق» ياغاچ سايمان - ئۆي جا- هازلىرى زاۋۇتى	1956	55	1	9		ياغاچ سايمان	جەنۇ- بىي «ئىتتەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك مىل- لىمىجە نەپىس ئۆي جاھازلىرى زاۋۇ- تى	1956	67	193	54		ياغاچ سايمان	قاتناش يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك 1 - سۇلياۋ زاۋۇتى	1984	96	130	659	—30	سۇلياۋ يۇ- يۇق	شەر- قىي پويىز ئىستان- سىسى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك «خۇاڭخې» قاڭالتىر بۇيۇم زاۋۇتى	1956	30	27	29	—3	قاڭالتىر سايمان	«ئىت- تەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا

شەھەرلىك «خەلق» تۆمۈر سايمان زاۋۇتى	1961	33	11	19		تۆمۈر سايمان، چىگ- دالغان ئە- ۋاپ	«ئىت- تەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2 - پىنسك سا- نائەت ئىدا- رىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
شەھەرلىك ھەم- مىباپ ماشىنساز- لىق زاۋۇتى	1975	13	5	14	1	ئۇششاق دېھ- قانچىلىق سايمىنى قا- تارلىقلار	«ئىت- تەر- چاق» يولى	شەھەرلىك 2-پىنسك سانائەت ئە- دارىسىگە قا- راشلىق كوللېكتىپ كارخانا
چارباغ بېزا كۆمۈر كېنى	1974	60	106	55		كۆمۈر	تاشەن	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
شەھەرلىك دەريا بويى ئىچىملىك زاۋۇتى	1986	7	5				-	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
شەھەرلىك مېۋە شىرنىسى زاۋۇتى	1982	70	42					بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
شەھەرلىك قويۇق مېۋە شىرنىسى زا- ۋۇتى	1989	27	9					بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
چارباغ بېزا ياغاچ سايمان زاۋۇتى	1981	6		5		ياغاچ تە- لىش، ياغاچ سايمان	چارباغ بېزا	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
بېزا - بازار تەمە- خات - سودا شىر- كىتى ياغاچ ساي- مان زاۋۇتى	1989	12	2	5		ياغاچ سايمان		بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
شەھەرلىك ئەينەك زاۋۇتى	1986	30	307			ئەينەك قاچا	تاشەن	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
توقۇرچى چۆچەك بويا مەلھىمى زا- ۋۇتى	1967	80	120	134	16	چۆچەك بويا مەلھىمى	توقۇر- چى پە- زىسى	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
تېكىچى بېزىسى سۇ ئېلېكتر ئىس- تانسىسى	1958	11	12	1		توك	قاتناش يولى	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
شەھەرلىك 1 - سېمونت زاۋۇتى	1978	390	800	1000		سېمونت	شاڭخۇ	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
تېكىچى بېزىسى كۆل خىش زاۋۇتى	1984	45	105	50	1	كۆل خىش	تېكىچى بېزىسى	بېزا باشقۇ- رۇشىدا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە

Ⅳ باب

ئىگىلىك باشقۇرۇش

1§ . تۇراقلىق مۇلۈك سېلىنمىسى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە سانائەتنىڭ بارلىققا كېلىشى كېيىنرەك بولدى. 1965 ـ يىلدىن ئىلگىرى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى ئاددىي ئىدى. 1965 ـ يىلدىن كېيىن، تۆت ھەربىي سانائەت كارخانىسى قۇرۇلدى. تېخنىكا قۇرۇلمىسىدىكى چوڭ ئۆزگىرىش 1980 ـ يىلدىن كېيىن باشلاندى. تۇراقلىق مۇلۈكنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 1980 ـ يىلى 11 مىليون 430 مىڭ يۈەنگە، 1985 ـ يىلى 169 مىليون 847 مىڭ يۈەنگە، 1990 ـ يىلى 258 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرىنىڭ كۆپ قىسمى كىچىك زاۋۇت بولۇپ، ئاساسى ئاجىز، ئۈسكۈنىلىرى ئاددىي، ماشىنلىشىش سەۋىيىسى تۆۋەن ئىدى. 1978 ـ يىلى تۇراقلىق مۇلۈكنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 6 مىليون 263 مىڭ 200 يۈەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ 930 مىڭ يۈەن، 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىدىكىلەرنىڭ 2 مىليون 417 مىڭ 900 يۈەن. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ 2 مىليون 920 مىڭ 400 يۈەن بولدى. 1990 ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلار تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 45 مىليون 472 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ 10 مىليون 273 مىڭ يۈەن، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ 30 مىليون 9200 يۈەن، 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىدىكى كارخانىلارنىڭ 3 مىليون 190 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئۈسكۈنىلىرىنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 12 ـ 5 ئومۇمىي قىممەت بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرى	1975 ـيىل		1980 ـ يىل		1985 ـ يىل		1990 ـ يىل	
	سانى (دانە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	سانى (دانە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	سانى (دانە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	سانى (دانە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)
تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى		851		1153	1042	3489		4547.22
مېتال كېسىش ئۇسكۇنىسى		761		1018	281	391		

چىگدىش ئۇسكۇنىسى		90		135	27	63		
قۇيۇش ئۇسكۇنىسى					28	16		
ئېنېرگىيە ئۇسكۇنىسى					36	108		
توقۇمچىلىق ئۇسكۇنىسى					116	2360		
يىمەكلىك پىششىقلاش ئۇسكۇنىسى					204	133		
بىناكارلىق ماتېرىياللىرىنى پىششىقلاش ئۇسكۇنىسى					62	167		
باشقىلار					288	250		

2 § . سانائەتنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىدىكى قول سانائەت دۇكانلىرىنىڭ كۆپ قىسمى كۆنچى دەرياسى جەنۇبىي قىرغىقىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى كىچىك كوچىغا مەركەزلەشكەنىدى، ئەينى ۋاقىتتا كوچىلارغا دۇكانلارنىڭ تۈرىگە قاراپ نام بېرىلگەنىدى، مەسىلەن: تۆمۈرچى كوچىسى (ھازىرقى «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىنىڭ شەرقىدە) ، تۇگمەن بېشى كوچىسى قاتارلىقلار.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ 1955 ـ يىلغا قەدەر ناھىيىگە قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرى «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكىنىڭ جەنۇبىغا مەركەزلەشكەن پېتى تۇرۇۋەردى. 1956 ـ يىلدىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدە ئىگىلىكنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، سانائەت كارخانىلىرى ئۆزلىرى ئۈچۈن زورۇر بولغان شەرت ـ شارائىتقا ئاساسەن شەھەر ئەتراپ رايونى، تاشدەن، شەرقىي پويىز ئىستانسىسى قاتارلىق جايلارغا جايلىشىشقا باشلىدى. چوڭ، ئوتتۇرا سانائەت كارخانىلىرىنى قۇرىدىغان چاغدا زاۋۇتنىڭ تاشقى مۇھىت شارائىتى، تەبىئىي جۇغراپىيىلىك شارائىتى كۆزدە تۇتۇلۇپ، تاشدەن سانائەت رايونى بەرپا قىلىندى، ئېغىر سانائەت زاۋۇتلىرى ۋە «ئۈچ كېرەكسىز» نى چىقىرىدىغان زاۋۇتلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك تاشدەن رايونغا سېلىندى.

كورلا شەھىرىدىكى يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى شۇ يېزا تەۋەسىگە سېلىنغان، ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى بىرلىككە كەلمىگەن.

كورلا شەھەر رايونىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئەسلىدە بىرلىككە كەلگەن جايلىشىش لايىھىسى يوق ئىدى. 1980 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي پىلان لايىھىسى ئىجرا قىلىنىشقا باشلىغاندىن كېيىن، شەرقىي پويىز ئىستانسىسى، شىمالىي پويىز ئىستانسىسى ۋە تاشدەندىن ئىبارەت ئۈچ سانائەت رايونى قۇرۇلدى، يېنىك سانائەت، توقۇمچىلىق سانائىتى ۋە كۆلىمى چوڭراق بولغان بىر تۈركۈم يېزا ـ بازار كارخانىلىرى بۇ ئۈچ سانائەت رايونىغا مەركەزلەشتى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە بار بولغان سانائەت كارخانىسى 101 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە بايىنغولىن ئوبلاستىغا قارايدىغانلىرى 17، شەھەرگە قارايدىغانلىرى 58 (دۆلەت ئىگىلىكىدىكىسى ئون، يېزا ـ بازار ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكىسى 48)، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا قارايدىغانلىرى 26.

§ 3 . كارخانىلارنىڭ باشقۇرۇلۇش ئەھۋالى

1. پىلان باشقۇرۇش

1953 ـ يىلدىن بۇيان سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشىغا قارىتا بۇيرۇق خاراكتېرلىك پىلان باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى قوللىنىلغاندى. كارخانىلار پىلان باشقۇرۇشقا مەسئۇل تارماقلار چۈشۈرۈپ بەرگەن تۈرلۈك كۆرسەتكۈچلەرگە ئاساسەن، ئۆزلىرىنىڭ يىللىق، پەسىللىك، ئايلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋە مەشغۇلات سۈرئىتى پىلانلىرىنى تۈزىدى. 1980 ـ يىلىغا كەلگەندە بۇنىڭدا سەل ـ پەل ئۆزگىرىش بولۇپ، مۇھىم ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەر بۇيرۇق خاراكتېرلىك كۆرسەتكۈچ قىلىندى، ئانچە مۇھىم بولمىغان كۆرسەتكۈچلەر يېتەكچى خاراكتېرلىك كۆرسەتكۈچ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1963 ـ يىلى پىلان باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى كۈچەيتىلىپ، كارخانىلار ئىشلەپچىقىرىش پىلان كۆرسەتكۈچى يادرو قىلىنغان هالدا تەكشۈرۈلدى، مۇھىم ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەر مەھسۇلات خىلى، مىقدارى، سۈپىتى، تەننەرخى، ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى، ئەمگەك ئۈنۈمى، يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان پايدا، ئىشلەپچىقىرىش بىخەتەرلىكى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. كارخانىلارنىڭ ھەممىسىدە پىلان باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى تەسىس قىلىندى، ئىشلەپچىقىرىشنى ئورۇنلاشتۇرىدىغان مەخسۇس پىلان خادىمى قويۇلدى، قائىدە ـ تۈزۈملەر مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، زاۋۇت، سېخ، بەن ـ گۇرۇپپا (ئوچاستكا) لاردا باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئومۇملاشتۇرۇلدى.

1980 ـ يىلدىن كېيىن بۇيرۇق خاراكتېرلىك پىلاننىڭ دائىرىسى تەدرىجىي تارايدى، كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى بازار ئېھتىياجىغا قاراپ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا يول قويۇلدى، بەزى كارخانىلاردا بۇيرۇق خاراكتېرلىك پىلان بىلەن يېتەكچى خاراكتېرلىك پىلان، پىلانلىق ئىگىلىك بىلەن بازار ئىگىلىكى بىرلەشكەن قوش يوللۇق ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلۇپ، كۆرۈنەرلىك ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئۈنۈم قولغا كەلتۈرۈلدى.

2. سۈپەت باشقۇرۇش

1962 ـ يىلدىن ئىلگىرى كارخانىلار سۈپەت باشقۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرمەيتتى، باشقۇرۇشقا ماھىر ئەمەس ئىدى، شۇڭا زىيان خېلى كۆپ ئىدى. 1962 ـ يىلى ئىشتىن توختىتىلغان كارخانىلارنىڭ كېرەكسىز قىلىنغان مەھسۇلاتلىرى ئىنتايىن كۆپ بولغان. كېيىن، «تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، كارخانىلارنىڭ باشقۇرۇشى تەرتىپكە سېلىنىدى، بىر قىسىم ئونتۇرا تىپتىكى كارخانىلاردا، ئالايلۇق، ئېلېكتر ئىستانسىسى، سېمونت زاۋۇتى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ توقۇمىچىلىق زاۋۇتى، «قېزىل نۇر»، «قىزىل بايراق»، «ئالغا»

زاۋۇتلىرى، قېلىپ زاۋۇتى قاتارلىق كارخانىلاردا سۈپەت تەكشۈرۈش ئاپپاراتلىرى تەسىس قىلىنىپ، مەخسۇس خادىم قويۇلدى ۋە مەخسۇس ئوسكۇنىلەر سەپلەندى.

1982 ـ يىلدىن كېيىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، سانائەت كارخانىلىرىدا ئومۇمىيۈزلۈك سۈپەت تەكشۈرۈش يولغا قويۇلدى، سۈپەت تەكشۈرۈش ئاپپاراتى ئومۇمىيۈزلۈك تەسىس قىلىندى، تۈرلۈك قائىدە ـ تۈزۈملەر ئورنىتىلدى.

3. مالىيە باشقۇرۇش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنلا سانائەت كارخانىلىرىدا قاتتىق مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلىپ، مەسئۇلات تەننەرخىنى ھېسابلاش يولغا قويۇلدى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمىنى ئىجرا قىلىشى ياخشىراق بولدى، ئۇلاردا مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمى ساغلام، مالىيە خادىملىرىنىڭ سەۋىيىسى خېلى يۇقىرى، ھېساباتى ئېنىق بولدى.

1988 ـ يىلى كارخانىلاردا زاۋۇت باشلىقى ھۆددىگە ئېلىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، كارخانىلاردا مالىيە باشقۇرۇش يەنمۇ كۈچەيتىلدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئىككى ۋە ئۈچ دەرىجىلىك ھېسابات تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، سېخ ۋە بەن ـ گۇرۇپپىلارنىڭ ھېساباتى كۈچەيتىلدى. كارخانىلار ئۆزلىرىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا قاراپ، ھەرخىل ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، خېلى ياخشى ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

4. ئىش ھەققى باشقۇرۇش

1956 ـ يىلدىن ئىلگىرى قول سانائەت ئىشچىلىرى يااللىنىپ ئىشلەيتتى، ئۇلارنىڭ ئىش ھەققى ناھايىتى تۆۋەن ئىدى، شاگىرت ئىشچىلارغا تاماق، ياتاقتىن باشقا ھېچنىمە بېرىلمەيتتى، ئۇستىلارنىڭ ئىش ھەققى قىلغان ئىشىغا قاراپ بېرىلەتتى. 1956 ـ يىلدىن كېيىن، كارخانىلاردىكى ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىلىك ئىش ھەققى تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلدى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ ھەممىسىدە سەككىز دەرىجىلىك ئىش ھەققى تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئىشچىلارنىڭ تېخنىكىسى ۋە خىزمەت ستاژىغا قاراپ دەرىجە بەلگىلىنىدىغان بولدى. توقۇمىچىلىق، تىكۈچىلىك كارخانىلىرىغا ئوخشاش ئاز بىر قىسىم كارخانىلارلا ئىش بېشىغا قاراپ بېرىلىدىغان مائاش تۈزۈمىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى.

§ 4 . ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرى 1958 ـ يىلى قۇرۇلغان چاغدا، ئىگىلىك باشقۇرۇشتا «سول» پىكىر ئېقىمىنىڭ قۇماندانلىقىدا قارىغۇلارچە يۇقىرى كۆرسەتكۈچ قوغلاشتى، مەسئۇلات مىقدارىغىلا ئەھمىيەت بېرىپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئەھمىيەت بەرمىدى، نەتىجىدە ئۇلارنىڭ خېلى بىر قىسمى يىلمۇ يىل زىيان تارتتى. 1966 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغىچە كارخانىلارنىڭ زىيىنى 25 مىليون يۈەنگە يەتتى.

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىقتىسادىي

تۇزۇلمىسىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى ئارقىسىدا، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك ئۆستى.

1985 ـ يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى 73 سانائەت كارخانىسىدىن 69ى 23 مىليون 57 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى؛ تۆتى 1 مىليون 781 مىڭ 400 يۈەن زىيان تارتتى.

1990 ـ يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى 87 سانائەت كارخانىسىدىن 80ى 33 مىليون 810 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى؛ يەتتىسى 5 مىليون 190 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى. ئۇلار ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق كارخانا61 بولۇپ 55ى پايدا ئالدى، ئۇلارنىڭ پايدا ـ بېجى 1 مىليون 257 مىڭ يۈەنگە يەتتى، ئالتىسى 742 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى. شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئالتە كارخانىنىڭ پايدا ـ بېجى 218 مىڭ يۈەنگە يەتتى؛ 2 ـ يېنىك سانائەت سىستېمىسىغا تەۋە 13 كارخانىدىن توقۇزى پايدا ئالدى، تۆتى 483 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى؛ 42 يېزا كارخانىسىدىن 40 ىنىڭ پايدا ـ بېجى 810 مىڭ يۈەنگە يەتتى، ئىككىسى 259 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كارخانىلىرىدىن ئۈچى سېتىش سوممىسى ۋە پايدا-بېجى جەھەتتە شىنجاڭ بويىچە ئالدىنقى 50 كارخانا قاتارىغا كىردى. ئۇلاردىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق پاختا توقۇمچىلىق زاۋۇتى سېتىش سوممىسى جەھەتتە پۈتۈن شىنجاڭدىكى سانائەت كارخانىلىرى بويىچە 23.، پايدا ـ بېجى جەھەتتە 40. بولدى؛ شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى سېتىش سوممىسى جەھەتتە 33.، پايدا ـ بېجى جەھەتتە 22. بولدى؛ «خۇگۇاڭ» ئىلمە توقۇمچىلىق فابرىكىسى سېتىش سوممىسى جەھەتتە 19.، پايدا ـ بېجى جەھەتتە 14. بولدى.

كورلا شەھىرىنىڭ سانائەت كارخانىلىرى 6 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىللىرىدە خېلى تېز راۋاجلاندى. 1980 ـ يىلى سانائەتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى سانائەت ـ يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ ئاران 21.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 6 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە ئاخىرىدا 30.57% كە يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 21.3% تىن ئاشتى. 7 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلىنىڭ ئاخىرىدا سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ سانائەت ـ يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى 39.4% كە يەتتى، بۇ بەش يىلدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 23.1% تىن ئاشتى. ئون يىلدا سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئىككىدىن كۆپرەك قاتلاندى.

كورلا شەھىرىدىكى شەھەرگە قاراشلىق سانائەتنىڭ 1980 — 1985 ـ يىلىغىچە ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 12 ـ 6 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرى	6 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلى							
	1980 ـ يىلى	1981 ـ يىلى	1982 ـ يىلى	1983 ـ يىلى	1984 ـ يىلى	1985 ـ يىلى	ئوتتۇرىچە يىللىق ئېشىش%	قاتلاش سانى
سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	2401.8	2612.7	2805.39	3429.34	3879.97	4410.26	14	0.88
سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	513.2	456.6	506.27	691.72	791.71	1348.08	31	1.39
يېزا ۋە يېزىدىن يۇقىرى سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	513.2	456.6	506.27	691.72	791.71	880.96	18	0.78

ئومۇمىي خەلق سانائەتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	288.9	259.1	236.34	402.94	461.10	229.30	−4	−0.33
كوللېكتىپ سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	224.2	197.5	269.93	288.78	330.61	651.66	35	1.54
بۇنىڭ ئىچىدە: 2 ـ يېنىك سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	149.9	114.1	159.63	161.20	139.96	409.99	38	1.45
يېزا باشقۇرغان سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	68.3	64.6	79.75	103.55	171.96	229.97	37	1.75
شەھەر ـ بازارلار ھەمكارلىشىپ قۇرغان، كەنت قۇرغان، يەككەلەر قۇرغان سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى						417.12		

كورلا شەھىرىدىكى شەھەرگە قاراشلىق سانائەتنىڭ 1986—1990-يىلغىچە ئەھۋالى

جەدۋەل: 12 ـ 7

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرى	7 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلى							10 يىل ئىچىدە	
	1986— يىلى	1987— يىلى	1988— يىلى	1989— يىلى	1990— يىلى	ئوتتۇرىچە يىللىق ئۆسۈشى %	قاتلاش سانى	ئوتتۇرىچە يىللىق ئۆسۈشى %	قاتلاش سانى
سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	5224.61	5510.43	6960.96	7696.76	9656.86	17	1.13	14.9	2.01
سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	1 582.78	1916.56	2976.71	3341	3804.10	23.1	1.50	22.2	2.89
يېزا ۋە يېزىدىن يۇقىرى سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	1225.79	1548.90	2484.20	2730	3055.90	28.2	1.79	19.5	2.57
ئومۇمىي خەلق سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	357.17	393.30	360.80	411	473	15.6	1.04	5.1	0.71
كوللېكتىپ سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى — جەمئىي	868.62	1155.60	2123.40	2319	2582.90	31.7	1.99	27.7	3.53
كوللېكتىپ سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى — بۇنىڭ ئىچىدە: 2 ـ يېنىك سانائەت	173.05	363.10	920.80	876.40	636.60	9.2	0.63	15.6	2.08
كوللېكتىپ سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى — بۇنىڭ ئىچىدە: يېزا باشقۇرغان	277.77	372.70	601.70	673.80	763.20	27.1	1.73	27.3	3.48
شەھەر ـ بازارلار ھەمكارلىشىپ قۇرغان، كەنت قۇرغان، يەككەلەر قۇرغان سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	351.99	367.66	492.51	611	748.20	9.9	0.68		

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سانائەت كەسىپلىرىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئىقتىسادىي ئۇنۇمى

جەدۋەل: 12 ـ 8 بىرلىكى: يۈەن

كەسىپلەر	1975 ـ يىل		1980 ـ يىل		1985 ـ يىل		1990 ـ يىل	
	100 يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلۇك ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلات قىممىتى	ئومۇمىي خادىملار ئىشلەپ چىقىرىش ئۇنۇمى	100 يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلۇك ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلات قىممىتى	ئومۇمىي خادىملار ئىشلەپ چىقىرىش ئۇنۇمى	100 يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلۇك ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلات قىممىتى	ئومۇمىي خادىملار ئىشلەپ چىقىرىش ئۇنۇمى	100 يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلۇك ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلات قىممىتى	ئومۇمىي خادىملار ئىشلەپ چىقىرىش ئۇنۇمى
ئېنېرگىيە سانائىتى	101	3177	67.7	5215	61		20.5	2543
يېمەكلىك سانائىتى	137	13918	62.23	13494	410.7		29.4	14561
توقۇمىچىلىق سانائىتى	173	5438	141	4882	272.7			5018
قەغەزچىلىك سانائىتى	38.8	2547	60	4995	153.9			2541
بىناكارلىق ماتېرىياللىرى سانائىتى	90.7	1371	41.4	2439	246.8			1465
ماشىنىسازلىق سانائىتى				2611				2360
باشقىلار	83	5345		4913				9843

ئون ئۇچىنچى قىسىم

دېھقانچىلىق

كورلا شەھىرىنىڭ زېمىنى مۇنبەت، سۇ بايلىقى مول بولۇپ، يېزا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ياخشى تەبىئىي شارائىتقا ئىگە، ئۇ خەن، تاڭ سۇلالىلىرىدىن تارتىپ، بۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈلىدىغان مۇھىم جاي بولغان، يېزا ئىگىلىك تارىخى ئۇزۇن. بىراق فېئودالىلىق تۈزۈمىنىڭ ئاسارىتىدە ئىشلەپچىقىرىش قورال ـ سايمانلىرى ئاددىي، تېرىقچىلىق ئۇسۇلى قوپال، ئۇنۇم تۆۋەن بولۇپ كەلگەن. ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىسى بولغان يەر ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچى سىنىپلارنىڭ قولىغا مەركەزلىشىپ قالغان بولغاچقا، دېھقانلار يىل بويى مېھنەت قىلسىمۇ ئاچ ـ يالىڭاچلىقتا تۇرمۇش كۆچۈرەتتى. مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) نى مىسالغا ئالىدىغان بولساق، شۇ يىلى بۇغداينىڭ مو بېشىدىن 75.44 كىلوگرام، شالىنىڭ مو بېشىدىن 50 كىلوگرام، زاراڭزىنىڭ مو بېشىدىن بەش كىلوگرام ھوسۇل ئېلىنغان. 1949 ـ يىلى ئازادلىقىنىڭ ھارپىسىغچە يېزا ئىگىلىك يەنىلا يېپىق ناتورال ئىگىلىك ھالىتىدە تۇرۇپ كەلگەن.

1949ـيىل 9ـئايدىن كېيىن، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ۋە يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، ئۇزاق داۋام قىلىپ كەلگەن فېئودالىلىق يەر مۇناسىۋىتىنى بۇزۇپ تاشلاندى، دېھقانلار قەد كۆتۈرۈپ، يەرنىڭ خوجىسىغا ئايلاندى. 1950ـيىلدىن 1959ـيىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ناھىيە بويىچە تېرىلغۇ يەر كۆلىمى ئەسلىدىكى 114 مىڭ 600 مودىن 237 مىڭ 900 موغا يېتىپ، بىر ھەسسىدىن ئارتۇق كۆپەيدى؛ ئومۇمىي ئاشلىق 3786.5 تونىدىن 9362 تونىغا يېتىپ، 1.47 ھەسسە ئاشتى؛ يىللىق پاختا مەھسۇلاتى 1430 دەندىن 28 مىڭ 480 دەنگە يېتىپ، 18.92 ھەسسە، ياغلىقدان 47.5 تونىدىن 434 تونىغا يېتىپ، 8.14 ھەسسە ئاشتى. 1959 ـ يىلى كىشى بېشىغا 342 كىلوگرام ئاشلىق، 52 كىلوگرام پاختا، 15.8 كىلوگرام ياغلىقدان توغرا كەلدى.

60 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»، «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش»نىڭ، بولۇپمۇ «مۇبالىغىچىلىك شامىلى» ۋە «قارىغۇلارچە قوماندانلىق قىلىش» قاتارلىق سولچىللىق ئىدىيىسىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا رەھبەرلىك قىلىشتا دېھقانچىلىق مەۋسۇمىگە خىلاپ ھالدا «توختىماي بوزيەر ئېچىش، توختىماي تېرىش» شۇئارى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. نەتىجىدە تېرىلغۇ يەر كۆلىمى زور دەرىجىدە كېڭەيگەنىدەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، تېرىقچىلىق ئۇسۇلى قوپال بولغاچقا، كۆپ يەردىن ئاز ھوسۇل ئېلىندى. 1961 ـ يىلى ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 2.33 كىلوگرام بولۇپ، 1960 ـ يىلدىكى 49.97 كىلوگرامدىن 33.56% كېمەيىپ كەتتى. شۇ يىلى ئومۇمىي ئاشلىق، ياغلىقدان، پاختا 1960 ـ يىلدىكىدىن كېمەيىپ كەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق 26%، پاختا 42%كېمەيىپ كەتتى. 1963 ـ يىلدىن كېيىن مەركەزنىڭ «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش،

ئۇستۇرۇش» تىن ئىبارەت تۆت سۆزلۈك فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى تېزدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ئومۇمىي ئاشلىق مىقدارى 10 مىڭ 292 تونىنىغا، پاختا 6880 دەنگە، ياغلىقدان 137 تونىنىغا يەتتى. 1966 ـ يىلدىن كېيىن، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ كاشىلىسى ۋە بۇزغۇنچىلىقى ۋەجىدىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ئېغىر تەسىرگە ئۇچراپ، ئاشلىق ۋە باشقا زىرائەتلەر ھوسۇلى ئۇزاققىچە بىر ئىزدا تۇرۇپ قالدى. 1978 ـ يىلى پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، يېزا ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتى باشلىنىپ، ھەرخىل شەكىلدىكى مەھسۇلاتقا بىرلەشتۇرۇپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى پەيدىنپەي مۇكەممەللەشتۇرۇلۇپ، دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقى قوزغىتىلدى. يېزىلارنىڭ كەسىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش ئاساسىدا كۆپ خىل ئىگىلىك راۋاجلاندۇرۇلدى، ئەلا سورتلار ئومۇملاشتۇ-رۇلدى، ئىلمىي تېرىقچىلىق قىلىش تەشەببۇس قىلىندى، يېزا ـ بازار كارخانىلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپلەردە مىسلىسىز گۈللىنىش ۋە راۋاجلىنىش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. 1977 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە يىللىق ئاشلىق ھوسۇلى 14 مىڭ 66.5 تونىنىدىن 24 مىڭ 236 تونىنىغا يېتىپ، 72.3% ئاشتى؛ پاختا 7910 دەندىن 28 مىڭ 390 دەنگە يېتىپ، 2.6 ھەسسە ئاشتى؛ ياغلىقدان 467 تونىنىدىن 624.5 تونىنىغا يېتىپ، 34% ئاشتى. 1985ـيىلى كىشى بېشىغا 461.5 كىلوگرام ئاشلىق، 27 كىلوگرام پاختا، 11 كىلوگرام ياغلىقدان توغرا كەلدى. دېھقانلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 1977ـيىلدىكى 78 يۈەندىن 1985ـيىلى 396 يۈەنگە يېتىپ، 4.1 ھەسسە كۆپەيدى. شۇ مەزگىلدە يېزىلاردا 335.6 كىلومېتر يۇقىرى بېسىملىق توك سىمى تارتىلىپ، 88% دېھقان ئائىلىسى توك ئىشلىتىدىغان بولدى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە تۇزەش، تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش مەركەز، ئاشلىق ھوسۇلىنى ئاشۇرۇش ئاساس قىلىنىپ، كېۋەز، ياغلىقدان زىرائىتى كۆلىمى كېڭەيتىل-دى، پەن ـ تېخنىكىغا تايىنىپ دېھقانچىلىقنى گۈللەندۈرۈش تەشەببۇس قىلىندى، دېھقانلارنىڭ يېزا ئىگىلىك سېلىنمىسىنى كۆپەيتىشگە پائال يېتەكچىلىك قىلىنىپ، ئاشلىق ھوسۇلىنىڭ مۇقىم بولۇشى ۋە ئېشىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. ئاشلىق زىرائىتى كۆلىمى 1985 ـ يىلدىكى 149 مىڭ 900 مودىن 1990 ـ يىلى 165 مىڭ 400 موغا يېتىپ، 10.3% كېڭەيدى، ئاشلىق 24 مىڭ 236 تونىنىدىن 31 مىڭ 725 تونىنىغا يېتىپ، 30.9% ئاشتى؛ كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى 31 مىڭ 300 مودىن 56 مىڭ 200 موغا يېتىپ، 79.6% كېڭەيدى. پاختا 28 مىڭ 390 دەندىن 89 مىڭ 700 دەنگەيېتىپ، 2.16 ھەسسە ئاشتى، پاختا بىرلىك مەھسۇلاتى 35.45 كىلوگرامدىن 80 كىلوگرامغا يېتىپ، 76.4% ئاشتى؛ ياغلىق دان تېرىلغۇ كۆلىمى سەل ـ پەل ئازايغان بولسىمۇ، بىرلىك مەھسۇلاتى 50.81 كىلوگرامدىن 57 كىلوگرامغا يەتتى. يېزا ئىگىلىكى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى 1980 ـ يىلدىكى 78.63% تىن 1990 ـ يىلى 60.61% كە چۈشتى، لېكىن يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ مۇتلەق قىممىتى يىلدىن يىلغا ئېشىپ باردى. بۇنىڭ ئىچىدە 1985 ـ يىلى 1980 ـ يىلدىكىدىن 62% ئاشتى يەنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 10.1% ئېشىپ باردى؛ 1990 ـ يىلى 1986 ـ يىلدىكىدىن 74% ئاشتى، يەنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 13.8% ئاشتى. 1980 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان 11 يىلدا يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 12% ئاشتى.

لېكىن يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسى يەنىلا دېگەندەك مۇۋاپىق ئەمەس، تارماقلار ئارا ئىقتىسادىي تەرەققىيات يەنىلا دېگەندەك تەكشى ئەمەس. 1990 ـ يىلى تېرىقچىلىق مەھسۇلات قىممىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدىكى نىسبىتى 80.37% كە يېتىپ، 1 ـ ئورۇننى ئىگىلىدى، چارۋىچىلىقنىڭ 13.21% نى، قوشۇمچە كەسىپنىڭ 5.4% نى، ئورمانچىلىقنىڭ 1.02% نى، بېلىقچىلىقنىڭ 0.003%نى ئىگىلىدى. ئورمانچىلىق، بېلىقچىلىق، قوشۇمچە كەسىپنىڭ ئۇنۇمى ياخشى بولمىدى، 1990 ـ يىلى ئۇنۇم يەنىلا كېمەيىپ كەتتى.

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتى

جەدۋەل: 13 - 1 ھېرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرى / يىللار	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
1980 - يىلدىكى تۈزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلىغاندا											
دېھقانچىلىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	1888.58	2156.05	2299.12	2737.62	3088.26	3062.18	3371.83	3653.87	3984.25	4355.76	5852.76
تېرىقچىلىق- نىڭ مەھ- سۇلات قىم- مىتى	1348.80	1555.93	1781.88	2057.65	2210.76	2035.96	2081.17	2403.18	2821.74	3405.93	4704.07
ئورمانچىلىق مەھسۇلات قىممىتى	47.28	40.40	48.28	49.55	85.37	79.61	108.40	116.69	134.41	143.51	59.86
چارۋىچىلىق مەھسۇلات قىممىتى	302.83	274.62	238.28	216.99	284.82	300.33	457.02	491.44	533.83	726.43	773.01
قوشۇمچە كەسىپنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	187.69	284.67	230.52	413.38	506.18	640.62	721.40	638.64	491.71	79.38	315.63
بېلىقچىلىق- نىڭ مەھ- سۇلات قىم- مىتى	1.98	0.43	0.16	0.05	1.13	5.66	3.84	3.92	2.56	0.51	0.19
شۇ يىلقى باھا بويىچە ھېسابلىغاندا											
دېھقانچىلىق- نىڭ ئومۇ- مى مەھسۇ- لات قىممە- تى	2020.78	2802.87	3206.84	355.14	4520.90	3845.14	5487.49	5607.41	7277	7775	12202.01
تېرىقچىلىق- قىنىڭ ئو- مۇمىي مەھ- سۇلات قىم- مىتى	1443.22	1755.41	2011.73	2314.54	2412.26	2338.82	3299.64	3520.44	4483	5590	9456.64
ئورمانچىلىق مەھسۇلات قىممىتى	50.59	49.42	50.45	57.90	91.14	87.51	116.75	134.48	191	186	104.63
چارۋىچىلىق مەھسۇلات قىممىتى	324.03	348.25	436.71	422.16	649.04	621.15	976.75	978.80	1603	1787	2113.21
قوشۇمچە كەسىپنىڭ مەھسۇلات قىممىتى	200.83	649.23	707.74	760.54	1367.50	792.54	1087.21	961.82	991	210	526.93
بېلىقچىلىق- نىڭ مەھ- سۇلات قىم- مىتى	2.11	0.56	0.21	—	0.96	5.12	7.14	11.87	9	2	0.60

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) كورلا ئامبال يارده‌مچىسى قويۇلغاندا هەممە ئىشنى قارا شەھەر دوتەي يامۇلى بىۋاسته باشقۇرغان، يېڭا ئىگىلىكىگە مەسئۇل مەخسۇس ئاپپارات بولمىغان. مىنگونىڭ 19 ـ يىلى (1930 ـ يىلى) مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تەسىس قىلىنغاندا، ئىداره قارىمىقىدا يېڭا ئىگىلىكىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان بىردىن ئىككىگىچە كىشى قويۇلغان، ئۇلار يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا دائىر ئىشلارغا مەسئۇل بولغان. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) ناھىيە تەسىس قىلىنغان، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلۇش بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، يېڭا ئىگىلىكى ۋە تۇرلۇك ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىنى باشقۇرغان. 1957 ـ يىلى قۇرۇلۇش بۆلۈمى يېڭا ئىگىلىك بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىققا مەسئۇل قىلىنغان. 1959 ـ يىلى يېڭا ئىگىلىك بۆلۈمى يېڭا ئىگىلىك ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلىگەن. 1963 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلگەن. 1966ـ يىلدىن 1973ـ يىلغىچە يېڭا ئىگىلىك ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. 1974ـ يىلدىن 1984ـ يىلغىچە يەنە دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلگەن. 1979 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىن ئاجرىتىلىپ كورلا شەھىرى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، شەھەرلىك ھۆكۈمەتتە دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1984 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك، ناھىيىلىك دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىدارىسى، بۆلۈمى قوشۇۋېتىلدى ھەم كورلا شەھەرلىك يېڭا ئىگىلىك ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلىپ، شەھەرنىڭ يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا مەسئۇل قىلىندى.

§ 2 . مۇلازىمەت ئاپپاراتلىرى

1. كورلا شەھەرلىك دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش مەركىزى

بۇ مەركەز 1953 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلىدە ناھىيىلىك دېھقانچىلىق تېخنىكا يېتەكچىلىك پونكتى دەپ ئاتىلاتتى، 1986 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش مەركىزى دەپ ئۆزگەرتىلدى. بۇ مەركەزنىڭ 1990 ـ يىلدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 42 ، يېزا-مەيدان،

پونكىتلاردىكى خادىمى 53، بۇلارنىڭ ئىچىدە كەسپىي تېخنىكا خادىمى 82، كەسپىي ئۇنۇانى بارلار 80. بۇ مەركەز قارمىقىدا ئىشخانا، زىرائەت ئۆستۈرۈش پونكىتى، ئۆسۈملۈك ئاسراش پونكىتى، باغۋەنچىلىك-ئالاھىدە مەھسۇلاتلار پونكىتى ۋە يەر - ئوغۇت خىزمىتى پونكىتى بار، ئۇنىڭ ئۈي ۋە ھەرخىل ئۇسكۇنىنى ئۆزئىچىگە ئالغان مۇقىم مۇلۇك قىممىتى 846 مىڭ 500 يۈەنگە يېتىدۇ.

2. كورلا شەھەرلىك ئۇرۇق باشقۇرۇش پونكىتى

1958 - يىلى ناھىيىلىك ئۇرۇقچىلىق پونكىتى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى بۇ پونكىتنىڭ نامى كورلا شەھەرلىك ئۇرۇقچىلىق پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى. ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 31، بۇلارنىڭ ئىچىدە تېخنىكا خادىمى سەككىز، كەسپىي ئۇنۇانى بارلار ئىككى. پونكىت ئورگىنى قارمىقىدا مالىيە بۆلۈمچىسى-ئۇرۇقلۇق يېتىشتۇرۇش بۆلۈمچىسى ۋە تەكشۈرۈش بۆلۈمچىسى بار.

3. يېزا ئىگىلىك رادىئو مەكتىپى

بۇ مەكتەپ 1985 - يىل 10 - ئايدا شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك رادىئو مەكتىپىنىڭ ھاينىغولىن ئوبلاستلىق شۆبىسى يېزا ئىگىلىك سىستېمىسىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋە ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى قوبۇل قىلىپ، خەنزۇچە يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي كەسپىي سىنىپى ئاچتى، بۇ سىنىپتا 32 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى، ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولدى، بۇ ئوقۇغۇچىلاردىن 29 كىشى ئوقۇش پۈتتۈردى. ئوقۇتۇشتا رادىئو ئاڭلاش، ئۇنتالىغۇ لىنتىسى ئاڭلاش ئاساس قىلىنىپ، ئوقۇتقۇچىلار كۇنسۇلتاتسىيە قىلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىندى. 1986 - يىلى شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلاردىن ئۇچ سىنىپقا 39 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنغانىدى، ئۇلاردىن 31 كىشى ئوقۇش پۈتتۈردى. 1987 - يىلى كورلا شەھىرى شاڭخۇ يېزىسىنىڭ قارا سۇ دېگەن يېرىدە خەنزۇچە ئاگرانوم سىنىپى ئېچىلىپ 17 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنغانىدى، ئۇلاردىن توققۇزى ئوقۇش پۈتتۈردى، كورلا شەھىرىدە ئۇيغۇرچە يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادى سىنىپى ئېچىلىپ، 22 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنغانىدى، ئۇلاردىن 19ى ئوقۇش پۈتتۈردى.

§ 3 . دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك، ئۇرۇقچىلىق مەيدانلىرى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدە دۆلەت ئىگىلىكىدە تۇت دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك، ئۇرۇقچىلىق مەيدانى قۇرۇلدى.

1. شەھەرلىك پۇختۇي دېھقانچىلىق مەيدانى

بۇ مەيدان 1958 - يىل 3 - ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلىدە ئاپتونوم رايونلۇق بوزىيەر ئۆزلەشتۈرۈش

نازارىتىگە قارايتتى. 1962 - يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن. 1984 - يىلى شەھەرلىك پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى دەپ ئاتىلىدىغان بولغان. 1990 - يىلى بۇ مەيدانغا بەش ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى، ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتىرىتى، چارۋىچىلىق ئەتىرىتى سانائەت - قوشۇمچە كەسىپ ئەتىرىتى قارايدىغان بولدى، بۇ مەيداندا 11 مىڭ 100 مو تېرىلغۇ يەر بار، 605 ئىشچى-خىزمەتچى ئىشلەيدۇ. ئۇ بۇغداي، شال، كېۋەز تېرىشنى ئاساس قىلىدۇ، قوغۇن، تاۋۇز، ئۈرۈك قاتارلىقلارنىمۇ ئىشلەپچىقىرىدۇ.

2. شەھەرلىك بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى

بۇ مەيدان 1959 - يىلى قۇرۇلغان، 1984 - يىلى شەھەرلىك بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى دەپ ئاتىلىدىغان بولغان. ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى تېرىلغۇ يېرى 6200 مو، ئىشچى - خىزمەتچىسى 664. بۇ مەيدان ئاشلىق زىرائەتلىرىدىن بۇغداي، كۆممىقوناق تېرىشنى، ئىقتىسادىي زىرائەتلەردىن كېۋەز تېرىشنى ئاساس قىلىدۇ.

3. شەھەرلىك چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى

بۇ مەيدان 1959 - يىل 12 - ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلىدە كورلا ۋىلايىتىگە قارايتتى، 1962-يىل 10-ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن. 1984 - يىلى شەھەرلىك چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى، دەپ ئۆزگەرتىلگەن. 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 794، تېرىلغۇ يېرى 3872 مو، مېۋىلىك بېغى 2949 مو (بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈتلۈك 2036 مو). 1990-يىلى 537 تونىنا نەشپۈت ئالدى.

4. شەھەرلىك ئۈرۈقچىلىق مەيدانى

بۇ مەيدان 1974 - يىل 8 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق ئەسكەرلىرىنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تەربىيىلەش ئەتىرىتى ئاساسىدا قۇرۇلغان. مەيدان قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە بۇغداي، ياغلىق دان زىرائەتلىرى تېرىشنى ئاساس قىلغان. 1980 - يىلدىن كېيىن تەدرىجى سۈپەتلىك ئۈرۈق يېتىشتۈرۈش يولىغا مېڭىپ، شالغۇتلاشتۇرۇپ ئۈرۈق يېتىشتۈرۈش، ئۇچ ئېتىزدا ساپلاشتۇرۇش - يېڭىلاشنى قانات يايدۇردى ۋە ئاپتونوم رايون تاپشۇرغان قىسمەن يېڭى زىرائەت سورتلىرىنى مەلۇم كۆلەمدە سىناق قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1984 - يىلى بۇ مەيداننىڭ نامى شەھەرلىك ئۈرۈقچىلىق مەيدانى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

II باب

ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋىتىنىڭ ئۆزگىرىشى

§ 1 . فېئودالىلىق يەرگە خوجايىنلىقىنىڭ ئاجىزلىشىشى قىلىش تۈزۈمى

1953 ـ يىلى يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىشتىن ئىلگىرى، ناھىيە بويىچە يېزىدىكى ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 42.1 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان كەمبەغەل ـ يالالنما دېھقانلارنىڭ قولىدىكى يەر ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 18.39 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى، يەنى ھەربىر ئائىلىگە 12.26 مودىن يەر توغرا كېلەتتى؛ ناھىيە بويىچە يېزىدىكى ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 3.2 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان پومبىچىك، باي دېھقانلارنىڭ قولىدىكى يەر ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 20.46 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى، يەنى ھەربىر ئائىلىگە 179.86 مودىن يەر توغرا كېلەتتى، بۇ، كەمبەغەل ـ يالالنما دېھقانلارنىڭ قولىدىكى يەرنىڭ 14.67 ھەسسىسىگە باراۋەر كېلەتتى. كورلا كوھىيسىنىڭ 3 ـ يېزىسىنى مىسالغا ئالساق، يېزا بويىچە 78 مىڭ 300 مو يەر بار بولۇپ، مۇشۇ يېزىدىكى ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 4.6 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان پومبىچىك، باي دېھقانلار 20.4% مۇنبەت يەرنى ئىگىلىۋالغان، ئەمما ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 94.3 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان كەمبەغەل ـ يالالنما دېھقان ۋە ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قولىدىكى يەر ئاران 72.8% بولغان.

پومبىچىكلار سىنىپى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، يېزىلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان فېئودالىلىق كۈچ بولۇپ ئۈيۈشۈپ، ئورتاقلىشىپ تېرىش، ئەمگەكچى يالالش ۋە يەرنى ئىجارىگە بېرىش قاتارلىق ۋاستىلارنى قوللىنىپ دېھقانلارنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغان.

1953 - يىلى كورلا ناھىيىسى يېزىلىرىدا يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىشتىن بۇرۇنقى تەبىقىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى ئىگىلەش ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 - 2

تۈرى		يالانما دېھقان	كەمبەغەل دېھقان	ئوتتۇرا دېھقان	سودا - سانائەتچى	ئاز يەرنى ئىجارىگە بېرگۈچى	باي دېھقان	چوڭ مېشى چىلىك	چوڭ مېشى چىلىك پېرىم پوچىكە باي دېھقان	باشقىلار	ئىبادەتخانا قاتارلىقلار - نىڭ يەرلىرى	جەمئىي
ئومۇمى ئائىلە سانى		644	2078	2034	7	151	96	106	5	1343		6464
ئومۇمى ئائىلە سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى %		10	32.1	31.5	0.1	2.3	1.5	1.6	0.1	20.8		100
نوپۇس	ئەر	1036	4196	6333	25	352	475	502	19	2546		15484
	ئايال	670	3729	5600	27	356	440	505	25	2210		13562
	جەمئىي	1706	7925	11933	52	708	915	1007	44	4756		29046
	ئومۇمىي نادەم سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى %	2.9	27.3	41.0	0.2	2.4	3.15	3.5	0.15	16.4		100
يەر	ئۇلكە يەر (مو)	863.72	26333.55	83759.51	385.80	8816.80	9636.43	19031.03	639.63	2628.26	1867.74	153962.47
	بىنەم يەر (مو)		249.92	1142.50			254.40	362.87	40.47	130		2180.16
	دەم ئالدۇرۇلغان يەر (مو)	206.19	531.15	3908.01		164.83	228.64	106.07	105	27.14	6	6283.03
	يوز يەر (مو)	548.46	3655.77	7152.77	8.31	424.20	1018.95	5694.39	115	666.28	104.2	19378.32
	جەمئىي (مو)	1618.37	31770.39	95962.78	394.11	9405.83	11138.42	25194.36	900.10	3451.68	1977.94	181813.98
	ئومۇمىي يەرگۈلىمىدە ئىگىلىگەن %	0.89	17.5	52.78	0.20	5.20	6.12	13.85	0.49	1.89	1.10	100
چارۋا	ئېغىز سانى	248	4278	8010	46	891	695	1207	28	1680	9	17091
	ئومۇمىي ئۈي سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى %	1.4	25	46.85	0.30	5.20	4.10	7.60	0.20	9.80	0.05	100

تېرىلغۇ ئۇلۇقى	ئات	137	983	2569	5	184	281	6	252	193	4616
	كالا	100	940	3200	4	209	231	5	306	193	5198
	ئىشەك	338	1754	2721		172	189	7	209	571	5961
	قىچىر		3	9		1			2	5	20
	جەمئىي	575	3680	8499	9	566	713	18	769	966	15795
	ئومۇمىي ئۇلاق سانـ نىدا ئەگىلىگەن نىسبىتى %	3.6	23.3	53.83	0.06	3.6	4.5	0.11	4.9	6.1	100
دېھقانچىلىق سايمىنى (دانە)	ھارۋا	31	300	1322.5	3	90	119.5	3	133	48	2050
	سوقا	16	473.5	185.5	4	131	163	10	209	51	2869
	كەتمەن	359	2013	3317	9	246	288	5	373	485	7095
	باشقا دېھقانچىلىق سايمىنى	470	3162	7812	66	700	827	36	2547	666	16286
	جەمئىي	876	5902.5	14303	82	1167	1397.5	54	3262	1256	28300

§ 2 . ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ۋە يەر ئىسلاھاتى

1. ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش

1951 - يىلى يازدا كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىش، يېزا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن، يۇقىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، كورلا ناھىيىلىك ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتى ئۆمىكى قۇردى. ھەممىدىن ئاۋال ئاممىنى قوزغاپ دېھقانلار جەمئىيىتى، ئايالار ئۇيۇشمىسى قاتارلىق ئاممىۋى تەشكىلاتلارنى قۇردى. ئاندىن تەشۋىق قىلىش، تەربىيە بېرىش ۋە قائىدە سۆزلەش كۈرىشى ئارقىلىق، دېھقانلارنىڭ سىياسىي ئېڭىنى ئۆستۈردى. شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا يېزىلاردا «ئىجارە ھەققىنى ئىككى بەش ئۇلۇش كېمەيتىش» يولغا قويۇلۇپ، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتى تامامىلىنىپ، دېھقانلارنىڭ سېلىقى دەسلەپكى قەدەمدە يەڭگىللىتىلدى، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقى قوزغىتىلدى، ۋەتەنپەرۋەرلىك غەللە - پاراق تاپشۇرۇش ۋەزىپىسى ئورۇندالدى.

2. يەر ئىسلاھاتى

ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇشتىن كېيىن، دېھقانلارنىڭ ئىقتىسادىي

سېلىقى سەل - پەل يېنىكلىگەن بولسىمۇ، لېكىن بىر نەچچە مىڭ يىل داۋاملاشقان فېئودالىق يەر ئىگىدارلىق شەكلىدە ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگىرىش بولماي، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتى يەنىلا توسقۇنلۇققا ئۇچرىدى. فېئودال كۈچلەرنى تەلتۆكۈس پاچاقلاپ تاشلاپ، يېزا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىسى 1953 - يىلى ناھىيىلىك يەر ئىسلاھاتى كومىتېتى قۇردى. بۇ كومىتېت قاراشەھەر ۋىلايەتلىك يەر ئىسلاھاتى خىزمىتى ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش رەھبەرلىكىدە يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ باردى. ئالدى بىلەن 3 - رايونىنىڭ 6-، 7- يېزىلىرى ۋە 4 - رايونىنىڭ 9- يېزىسىدىكى توققۇز مەۋرىي كەنتىدە سىناق قىلدى. شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى 120 كادىر يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىدىغان رايونغا بېرىپ خىزمەتكە كىرىشىپ كەتتى.

1953 - يىلى كورلا ناھىيىسى يېزىلىرىدا يەر ئىسلاھاتى داۋامىدا ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ يىغۇۋېلىنىشى، مۇسادىرە قىلىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 - 3

تۈرى		پومېش-چىك	يېرىم پو-مېشچىكچە باي دېھقان	تاز يەرنى ئىجارىگە بېرگۈچى	سودا - سانائەتچى	ئىبادەتخانا قاتارلىق-لارنىڭ يەرلىرى	باشقىلار	جەمئىي
ئائىلە سانى		106	5	152	7		2	272
ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى يىغۇۋېلىنغان، مۇسادىرە قىلىنغان ئائىلە سانى		106	4	101	7		2	220
يىغۇۋېلىنغان، مۇسادىرە قىلىنغان يەر	ئۆلكە يەر (مو)	19259.85	154.85	2881.64	251.95	557.46	124.35	23230.10
	بىنەم يەر (مو)	299.64	40.47					340.11
	دەم ئالدۇرۇلغان يەر (مو)	39.69						39.69
	بوز يەر (مو)	5839.50	150	29.77		37.47		6053.74
	جەمئىي (مو)	25435.68	345.32	2911.41	251.85	594.93	124.35	29663.64
	سۈندۈرۈپ ھېساباندا (مو)	17761.63	262.94	2640.87	280.23	601.88	103.77	21651.33
يىغۇۋېلىنغان، مۇسادىرە قىلىنغان ئۆي (ئېغىز)		914			7	3	2	926
يىغۇۋېلىنغان، مۇسادىرە قىلىنغان تۈرلۈك (تۈياق)	كالا	308			2			310
	ئات	251						251
	ئىشەك	209						209
	قىچىر	3						3
	جەمئىي	771			2			773
يىغۇۋېلىنغان، مۇسادىرە قىلىنغان ئاشلىق (جىڭ)		143484.3						143484.3

يېغىۋېلىنغان مۇسادىرە قىلىنغان دېھقانچىلىق سايمىنى (دانە)	هارۋا	133			2			135
	سوقا	238			4			242
	كەتمەن	417			6			423
	باشقا دېھقانچىلىق سايمىنى	2572			18			2590
	جەمئىي	3360			30			3390
يېغىۋېلىنغان، مۇسادىرە قىلىنغان ئۆي سايمىنى (دانە)		5815			55			5870

ئىزاھات: 1. يەرمونى، ئۆي ئېغىزنى (قەۋەتلىك ئۆينىڭ بىر ئېغىزى ئىككى ئېغىز ھېسابلانغاندى)، ھەر خىل ئاشلىق بۇغدايغا سۈندۈرۈلۈپ جىڭنى، دېھقانچىلىق سايمىنى دانىنى بىرلىك قىلغان ھالدا ھېسابلاندى.

2. ئاز يەرنى ئىجارىگە بەرگۈچى ئاز يەرنى باشقۇرۇۋاتقۇچىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

كورلا ناھىيىسى يېزىم دېھقانچىلىق، يېزىم چارۋىچىلىق قىلىدىغان كۆپ مىللەتلىك جاي، سىياسەت بەلگىلىمىسى بويىچە يەر ئىسلاھاتىدا پومبىچىكلارنىڭ يېرى ۋە مال ـ مۈلكى مۇسادىرە قىلىندى، يېزىم پومبىچىك خاراكتېرىنى ئالغان باي دېھقانلارنىڭ ئىجارىگە بەرگەن يېرىلا يېغىۋېلىندى، ئادەتتىكى باي دېھقانلارنىڭ مال ـ مۈلكىگە بىرەك تېگىلمىدى. چارۋىچىلىق رايونلىرىدا يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلمىدى، چارۋىچىلىق بىلەن قوشۇمچە شۇغۇللىنىدىغان پومبىچىكلارنىڭ دېھقانچىلىققا ئىشلىتىدىغان چارۋىلىرىلا مۇسادىرە قىلىندى، قالغان چارۋىسىغا ئاز ياكى كۆپ بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بىرەك تېگىلمىدى.

يەر ئىسلاھاتىدا ناھىيە بويىچە 21 مىڭ 600 مو يەر، 926 ئېغىز ئۆي، 773 تۈياق ھەرخىل چارۋا، 71 مىڭ 800 كىلوگرام ئاشلىق، 3390 دانە دېھقانچىلىق سايمىنى، 5870 دانە ئائىلە سايمىنى مۇسادىرە قىلىندى. مۇسادىرە قىلىنغان بۇ ماددى نەرسىلەرنىڭ 78.1 پىرسەنتى ئالاقىدار سىياسەتلەرگە ۋە ئەملىي ئېھتىياجلارغا ئاساسەن، كەمبەغەل، يالانما دېھقان، ئوتتۇرا دېھقانلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلدى.

1953 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى يېزىلىرىدا يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتىدە ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 ـ 4

تۈرى	يالانما دېھقان	كەمبەغەل دېھقان	ئوتتۇرا دېھقان	باشقىلار	ئوناقچى دېھقان	پومبىچىك	جايلاشتا كەتكەن ئالدۇرۇلغان يەر	تەقسىماتتىن ئاشقىنى	جەمئىي
ئومۇمىي ئائىلە سانى	639	2068	2034	1345	1	106			6193
يەر ـ مۈلۈككە ئېرىشكەن ئائىلە	597	1676	791	655	1	163			3823
ئومۇمى نوپۇس	1682	7859	11936	4954	13	1007			27451
يەر ـ مۈلۈككە ئېرىشكەن نوپۇس سانى	1541	6342	4089	1979	13	990			14954
يەرگە ئېرىشكەن ئائىلە	569	987	233	606	1	103			2 499

23230.09	79.62	1209.06	3769.53	76.24	2683.48	2394.79	8194.60	4822.78	ئۇلكە يەر (مو)
340.11			136.36		28.08	20	90.03	65.64	ھېيدەم يەر (مو)
36.18		12.76				10	10.61	2.62	دەم ئالدۇرۇلغان يەر (مو)
105.24	1.44	17.81	3.12		10.16	13	31.83	27.88	ھوز يەر (مو)
23711.62	81.061	1239.626	3909.007	76.24	2721.72	2437.99	8327.07	4918.92	جەمئىي
21663.21	74.14	1168.91	3454.79	57.27	2864.15	1745.66	7433.01	4865.28	مۇندۇرۇپ ھېساب-لىغاندا (مو)
100	0.3	5.3	16	0.3	13.2	8.1	34.3	22.5	مۇسادىرە قىلىنغان، يىغىۋېلىنغان يەردە ئىگىلىگەن نىسبىتى %
1.45			3.49	4.40	1.48	0.43	1.17	3.16	كىشى بېشىغا توغرا كەلگىنى (مو)
926		1	276		114	12.5	200	322.5	تەقسىم قىلىنغان ئۆي
115959.30	62				10833.25	10238.75	63246.6	31578.70	تەقسىم قىلىنغان ئاشلىق (جىڭ)
141.251		0.15	33.181		10.214	1.883	32.141	63.682	تەقسىم قىلىنغان جاي ئورنى - مەيدانلىرى
732			101		46	43	332	210	ئۇلاغقا ئېرىشكەن ئا-ئىلە
313			101		11	5	118	78	كالا
252			70		18.5	18	84.5	61	ئات
209			72		16	10	65.5	45.5	ئىشەك
									قىچىر
774			243		45.5	33	268	184.5	جەمئىي
100			31.3		5.9	4.3	24.7	23.8	مۇسادىرە قىلىنغان، يىغىۋېلىنغان تېرىلـ-غۇ ئۇلاغلىردا ئىـ-گىلىگەن نىسبىتى %
133			35		2.5	4	55.5	36	ھارۋا
242			69		14	7	86	66	سوقا
815			120		99	105	327	164	كەتمەن
2631			496		175	33.8	1085.5	536.5	باشقا دېھقانچىلىق سايمىنى
3821			720		290.5	454	1554	802.5	جەمئىي (دانە)
5092	12		4		464.5	958	2320.5	1333	تەقسىم قىلىنغان ئۆي سايمانلىرى

تەقسىم قىلىنغان يەر

تەقسىم قىلىنغان تېرىلغۇ ئۇلىق

تەقسىم قىلىنغان دېھقانچىلىق سايمانلىرى

1953 - يىلى كورلا ناھىيىسى يېزىلىرىدا يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىنكى تەبىقىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى ئىگىلەش ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 - 5

	تۈرى	يالالانما دېھقان	كەمبەغەل دېھقان	ئوتتۇرا دېھقان	سوۋداسانائەتچى	ئاز يەرنى ئىجارىگە بېرگۈچى	باي دېھقان	بېرىم پومېشچىكچە باي دېھقان	پومېشچىك	باشقىلار	دىنىي ئەربابلار قاتارلىقلار	جەمئىي
نوپۇس	ئومۇمى ئائىلە سانى	644	2078	2034	7	152	96	5	106	1342		6464
	ئومۇمى ئائىلە سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى%	10	32.1	31.4	0.1	2.4	1.5	0.1	1.6	20.8		100
	ئەر	1036	4196	6333	25	352	475	19	502	2546		15484
	ئايال	670	3729	5600	27	356	440	25	505	2210		13562
	جەمئىي	1706	7925	11933	52	708	915	44	1007	4760		29064
	ئومۇمى نوپۇسنىڭ نىسبىتى%	5.9	26.3	41.95	02	2.4	3.2	0.15	3.5	16.4		100
يەر	ئۇلكە يەر (مو)	5686.50	34527.84	36152.22	132.82	5739.46	9636.49	368.28	3749.06	5250.79	1656.86	152900.32
	بىنەم يەر (مو)	65.64	331.19	1162.50			251.4		185.35	158.08		2154.16
	دەم ئالدۇرۇلغان يەر (مو)	208.80	1541.74	3908.01		112.33	228.64	5	66.38	40.85	18.76	6130.53
	ھوز يەر (مو)	575.34	3677.61	7165.77	8.31	340.61	198.95	65	173.12	676.44	963.33	13844.48
	جەمئىي (مو)	6536.28	40078.40	98388.50	141.13	6192.4	10315.48	438.28	4173.91	6126.16	2638.95	175029.49
	ئومۇمى يەر كۆلىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى%	3.7	22.8	55.97	0.80	3.60	6.30	0.25	2.40	3.40	1.5	100
ئۆي	ئېغىز سانى	570.5	4478	8022.5	38	891	695	28	590	1773	8	17094
	ئومۇمى ئېغىز سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى%	3.30	26.10	57	0.20	5.20	4.10	0.16	3.50	10.40	0.04	100
ئېرىلغۇ ئۇلۇقى (تۈياق)	ئات	198	1067.5	2587	5	184	287	6	70	211.5		4616
	كالا	178	1058	3205	2	218	237	5	101	208		5212
	ئىشەك	383.5	1818.5	2727		172	189	7	72	585		5954
	قېچىر	0.5	3.5	9					1	5		19
	جەمئىي	760	3947.5	8528	7	574	713	18	244	1009.5		15793
	ئومۇمى ئۇلاغ سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى%	5.8	25	52.93	0.06	3.6	4.5	0.11	1.5	6.5		100

دېھقانچىلىق ساھەسى (داۋ)											
ھارۋا	67	1679.5	7453	14868	1326.5	1	52	1167	1397.5	54	720	1538.5		28929.5
سوقا	85	1002.5	4247.5	8150	700	48	36	827	496	835		16342		
كەتمەن	525	2339	510.5	1970.5	131		10	163	69	71		3010		
باشقا دېھقاد. چىلىق سا. مىنى	356	67	35	3	119.5	90	1	246	288	3	5	120	682		7529
جەمئىي	1326.5	356	50.5	35	3	119.5	90	1	246	288	3	5	120	682		2048.5

يەر ئىسلاھاتىدىن ئىلگىرى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يەر مۇنداق ئىدى: يالالانما دېھقانىنىڭ95 .0مو، كەمبەغەل دېھقانىنىڭ تۆت مو، ئوتتۇرا دېھقانىنىڭ04 .8مو، باي دېھقانىنىڭ17 .12مو، پومېشچىكنىڭ25مو. يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن، يالالانما دېھقانىنىڭ80 .3مو، كەمبەغەل دېھقانىنىڭ06 .5مو، ئوتتۇرا دېھقانىنىڭ25 .8مو، باي دېھقانىنىڭ27 .11مو، پومېشچىكنىڭ15 .4مو بولدى.

§ 3 . ھەمكارلىشىش ـ كوپېراتسىيلىشىش

1. ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى

1953 ـ يىلدىكى يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن، دېھقانلار يەر قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىغا ئىگە بولدى، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقى ئومۇميۈزلۈك ئۆستى. ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتىكى يوشۇرۇن كۈچلەرنى ئىشقا سېلىش ئۈچۈن، «ئىختىيارىي ئاساستا ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش، تەڭ قىممەتتە ئالماشتۇرۇش، دېموكراتىك باشقۇرۇش» پرىنسىپى بويىچە، ئىختىيارىي بىرلىشىش شەكلى بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. 1953 ـ يىل 7 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە 1597 پەسىللىك ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى، 80 دائىملىق ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرىدا دېھقانلارنىڭ يېرى، تېرىلغۇ ئۇلاغلىرى ھەم دېھقانچىلىق سايمانلىرى شەخسلەرنىڭ ئۆز ئىلكىدە بولدى. ھەق ھېسابلاش، دارامەت تەقسىم قىلىشتا تەڭ قىممەتتە ئالماشتۇرۇش پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىندى. گۇرۇپپا ئەزالىرى ئۇلاغ، ئەمگەك كۈچى قاتارلىق جەھەتلەردە لايىقلىشىپ، دېھقانچىلىقنىڭ ئۇنۇشلۇق بولۇشىنى كاپالەتلەندۈردى. 1954 ـ يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ناھىيە بويىچە تەرتىپكە سېلىنغان دىن كېيىنكى ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى 434 كە، بۇنىڭ ئىچىدە دائىملىق ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى 135كە يەتتى، ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرىغا قاتناشقان دېھقان ئائىلىسى 3567 گە يېتىپ، ناھىيە تەۋەسىدىكى ئومۇمىي دېھقان ئائىلىسىنىڭ 66.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

2. باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى

1955ـيىلنىڭ بېشىدا تېكىچى يېزىسىنىڭ ئاقتاش كەنتىدە دائىملىق ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىدىن «ئاۋانگارد» يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى قۇرۇلدى. 1956ـيىلغىچە ناھىيە بويىچە 39 باشلانغۇچ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى قۇرۇلدى. باشلانغۇچ كوپېراتىپقا كىرگەنلەر يېرىنى پاي قىلىپ قوشتى، تېرىلغۇ ئۇلاغلىرى ۋە باشقا دېھقانچىلىق سايمانلىرىنىمۇ باھاغا سۈندۇرۇپ پاي قىلىپ

قوشتى، كوپىراتىپ ئىشلەپچىقىرىشنى بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇردى، يىل ئاخىرىدا ئەزالارنىڭ بېرى ۋە قىلغان ئەمگىكىنىڭ ئاز-كۆپلىكىگە قاراپ دارامەت تەقسىم قىلدى. ئاشلىق زىرائىتى ۋە كۆكتات تېرىپ، تۇرمۇشىنى تەڭشىشى ئۇچۇن، ھەربىر ئۆيلۇك ئەزاغا يەنە ئىككى-ئۇچ پۇڭدىن قالدۇرۇق يەر قالدۇرۇلدى.

3. ئالىي يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپىراتىپى

1956 - يىلى باشلانغۇچ كوپىراتىپ ئاساسىدا ناھىيە بويىچە 35 ئالىي يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوپىراتىپى قۇرۇلدى، بۇنىڭغا 6583 دېھقان ئائىلىسى، 28 مىڭ 167 كىشى ئەزا بولۇپ كىردى. دېھقانلار كوپىراتىپقا كىرگەندىن كېيىن، يەر كوللېكتىپنىڭ ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتتى، دېھقانلار دارامەت تەقسىم قىلىشقا قاتناشتۇرۇلمايدىغان بولدى، باشقا ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى بىردەك باھاغا سۈندۇرۇلۇپ كوپىراتىپقا ئۆتكۈزۈلدى، ۋە پۇلى كوپىراتىپ تەرىپىدىن يىلمۇ - يىل ئەزالارغا قايتۇرۇلىدىغان بولدى.

§ 4 . خەلق گۇڭشېسى

1958-يىل 9-ئايدا ناھىيە بويىچەيېزىلاردا سەككىز خەلق گۇڭشېسى قۇرۇلدى، كېيىن بۇ سەككىز گۇڭشې تەڭشەش ئارقىلىق ئون گۇڭشې قىلىندى. بۇ گۇڭشېلارغا 41 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەتىرىتى، 164 ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى قارايدىغان بولدى. خەلق گۇڭشېسى ھاكىمىيەت بىلەن گۇڭشې بىرلەشتۇرۇلگەن ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەت تەشكىلاتى ۋە ئىشلەپچىقىرىش تەشكىلاتى بولۇپ، تەۋەسىدىكى يەر ۋە باشقا بايلىق مەنبەلىرى گۇڭشې ئىگىدارچىلىقىدا بولدى، خەلق گۇڭشېسىدا ئۈچ دەرىجىلىك (گۇڭشې، چوڭ ئەترەت، ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى) باشقۇرۇش، ئىككى دەرىجىلىك (چوڭ ئەترەت، ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى) ھېسابات قىلىش ۋە بىر دەرىجىلىك (ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى) تەقسىمات تۇزۇمى يولغا قويۇلىدى. گۇڭشې قۇرۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەي، ھەممە ئەترەتلەردە جامائەت ئاشخانىلىرى قۇرۇلدى، ئاساسىي ۋە قوشۇمچە يېمەكلىكلەر بىلەن بىر تۇتاش تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. ھەرخىل ئائىلىۋى قوشۇمچە كەسىپلەر مەركەزلەشتۇرۇلۇپ كوللېكتىپ باشقۇرۇلىدىغان بولدى، «تىككۈچىلىكنى كوللېكتىپلاشتۇرۇش، ئوزۇقلىنىشنى ئاشخانىلاشتۇرۇش، ساقىنى قازانلاشتۇرۇش، بالىلارنى بېقىشنى يەسلىلەشتۇرۇش» تەشەببۇس قىلىندى. بىر مەھەل ئىشلەپچىقىرىشتا «مال-مۈلۈكنى ئومۇمنىڭ قىلۇېتىش شامىلى»، «مۇبالىغىچە-لىك شامىلى» ۋە «قارىغۇلارچە قۇماندانلىق قىلىش شامىلى» ئۆڭ ئېلىپ كەتتى. 1961-يىل 3-ئايدا مەركەز «يېزا خەلق گۇڭشېسىنىڭ خىزمەت نىزامى» (60 ماددا) نى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، «مال-مۈلۈكنى ئومۇمنىڭ قىلۇېتىش شامىلى» تۈزىتىلدى، جامائەت ئاشخانىلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ئۇزۇقلۇق ئاشلىقى يەنىلا بەلگىلىمە بويىچە ئائىلىلەرگە تەقسىم قىلىپ بېرىلىدىغان بولدى. 1962-يىلى يازلىق يىغىمدىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى ئاساسىي ھېسابات بىرلىكى قىلىنغان تۈزۈلمە ئورنىتىلدى، تەدبىر كۆچلۈك بولغانلىقتىن، ئاشلىق 1961-يىلدىكى 5 . 7500 تونىدىن 1965-يىلى 12 مىڭ 119 تونىغا يېتىپ، 4618 تونىنا ئاشتى، ساپ ئېشىش نىسبىتى 61.5% كە يەتتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا «سىياسىي جەھەتتە نومۇر باھالاش»، «داشقازانلىق تامىقى» نى يېيىش يولغا قويۇلۇپ، بەزى ياخشى ئۇسۇللار «كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقى» دەپ قىرقىپ تاشلانغانلىقى ئۈچۈن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ناھايىتى زور دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن كېيىن قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشالغاچقا، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى تېز راۋاجلاندى.

1984-يىلى شەھەر بويىچە يېزا، كەنت تۇزۇمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، خەلق گۇڭشېسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

§ 5 . يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى

ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈشكە قارىتىلدى. 1979 ـ يىلدىن ئېتىبارەن يېزىلاردا «بەشنى بېكىتىش، بىرنى مۇكاپاتلاش» (ئەمگەك كۆچى، يەر، مەھسۇلات، ھەق، ئىشلەپچىقىرىش خىراجىتىنى بېكىتىش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇغانلارنى مۇكاپاتلاش) ، ئىشنى گۇرۇپپىلارغىچە ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھېسابلاش ۋە نورما بەلگىلەپ باشقۇرۇش، ئەمگەك باھالاپ نومۇر قويۇش، كىچىك دائىرە بويىچە ئىشنى ھۆددىگە بېرىش ۋە ئوزۇقلۇق ئاشلىق ئېتىزى بىلەن مەسئۇلىيەت ئېتىزىنى ھۆددىگە بېرىش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىلدىكى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1981 ـ يىلدىن كېيىن دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، يەنە مەھسۇلاتنى گۇرۇپپىلارغىچە ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئەمگەك كۆچىگە ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتنى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش ۋە ئىشنى چوڭ ھۆددىگە بېرىش قاتارلىق شەكىللەر ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1982 ـ يىل 10 ـ ئايدا ستاتىستىكا قىلىنىشىچە، كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدا ئىشنى چوڭ ھۆددىگە بېرىش ۋە مەھسۇلاتنى گۇرۇپپىلارغا ھۆددىگە بېرىش، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئەمگەك كۆچىگە ھۆددىگە بېرىشنى يولغا قويغان ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى ناھىيە بويىچە ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ 3.58 پىرسەنتىنى ۋە 17 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. ئىقتىسادىي زىرائەت، قول ھۈنەرۋەنچىلىكى، چوشقا، بېلىق، پىلە، كالا بېقىش قاتارلىق بەزى پارچە-پۈرات ئىشلاردا مەشغۇلات گۇرۇپپىلىرى ياكى شەخسلەرگە ھۆددىگە بېرىش يولغا قويۇلغان. دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقىنى مۇقىملاشتۇرۇش ئۈچۈن، كېيىن يەنە مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش توختىمىنىڭ قەرەلى 15 يىلغىچە ئۇزارتىلدى.

Ⅲ باب

تېرىلغۇ يەر ۋە يېزا ئىگىلىكىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى

§ 1 . تېرىلغۇ يەر كۆلىمى

مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) ناھىيە بويىچە 127 مىڭ 500 مو تېرىلغۇ يەر بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلكە يېرى 42 مىڭ 500 مو، بىنەم يەر 85 مىڭ 100 مو ئىدى. 1949 ـ يىلى تېرىلغۇ يەر ئازىيىپ 114 مىڭ 600 مو غا چۈشۈپ قالغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە سۇلۇق يەر 7900 مو، ئۆلكە

يېرى 106 مىڭ 700 مو ئىدى. 1960 ـ يىلى تېرىلغۇ يەر كېڭىيىپ 308 مىڭ 300 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سۇلۇق يەر 28 مىڭ 400 مو، ئۆلكە يېرى 276 مىڭ 800 مو، ھىندەم يەر 3100 مو ئىدى. 70ـ، 80ـ يىللاردا تېرىلغۇ يەر 200 مىڭ مودىن كۆپرەك بولدى.

1949 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 28 مىڭ 617 ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا نوپۇسى 22 مىڭ 640 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 79.1 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى؛ تېرىلغۇ يېرى 114 مىڭ 600 مو بولۇپ، كىشى بېشىغا 5.06 مودىن توغرا كېلەتتى. 1985 ـ يىلى يېزا نوپۇسى 57 مىڭ 764 كە يەتتى، تېرىلغۇ يەر 198 مىڭ900 مو بولۇپ، كىشى بېشىغا 3.4 مودىن توغرا كەلدى. 1990ـيىلى يېزا نوپۇسى 64 مىڭ 324 كە يەتتى، تېرىلغۇ يەر 215 مىڭ 500 موغا يېتىپ، كىشى بېشىغا 3.35 مودىن توغرا كەلدى. ئۆتكەن 41 يىلدا تېرىلغۇ يەر 100 مىڭ 900 مو كۆپەيدى يەنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2400 مو كېڭەيدى. لېكىن يېزا نوپۇسىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، يېزىدا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان تېرىلغۇ يەر 1949 ـ يىلدىكىدىن 1.65 ھەسسە ئازىيىپ كەتتى. يېزا نوپۇسىغا توغرا كېلىدىغان تېرىلغۇ يەر ئازايغان بولسىمۇ، ئىلغار دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنىڭ ئومۇملاشتۇرۇلۇشىغا ۋە ماددىي سېلىنمىنىڭ كۆپەيتىلىشىگە ئەگىشىپ، دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى ھوسۇلى زور دەرىجىدە ئاشتى، يېزا ئىقتىسادى تېز راۋاجلاندى. 1960 ـ يىلى تېرىلغۇ يەر كۆلىمى ئەڭ كۆپ بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ مەركىزى كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۈلگەنلىكى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىتى يەر ئىشلىتىش دائىرىسىنى كېڭەيتكەنلىكى، تېرىلغۇ يەرگە ئايلاندۇرۇۋېتىلگەن ئوتلاق، ئورمان يەرلىرى ئوتلاق، ئورمان قىلىشقا قايتۇرۇلغانلىقى ھەم شەھەر قۇرۇلۇشىغا يەر ئىشلىتىلگەنلىكى قاتارلىق سەۋەبلەر ۋەجىدىن، 1960ـيىلدىن 1990ـيىلغىچە بولغان 31 يىلدا تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 92 مىڭ 800 مو يەنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن1.2% ئازىيىپ كەتتى.

1990 ـ يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى تېرىلغۇ يەر 431 مىڭ 600 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش تۈمەن ـ مەيدانىغا ۋە ئوبلاستقا قاراشلىق ئورۇنلارغا تەۋە تېرىلغۇ يەر 216 مىڭ 100 مو.

§ 2 . يېزا ئىگىلىكىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى

كۆنچى دەريالىق دېلتىسىدىكى تۈزلەڭ يېزا ئىگىلىك رايونى خورا تېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە، تارىم دەريالىق تۈزلەڭلىكىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر تەۋەسىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى كۆنچى دەريالىق تىنما تۈزلەڭلىكىدىكى بوستانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئۇ شەرقىي شىمالىي بۇرجەكتىكى شەھەرلىك ھۆكۈمەت تۈرۇشلۇق جايدىن باشلىنىپ، غەربتە غەربىي شىمالىي بۇرجەكتىكى چەرچىگە، جەنۇبتا شەرقىي جەنۇبىي بۇرجەكتىكى پۇخۇيغىچە سۇزۇلۇپ، « ﹨ » شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. بۇ رايوننىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 2796.79 كۋادرات كىلومېتر يەنى تۆت مىليون 195 مىڭ 200 مو كېلىدۇ. 1985 ـ يىلى بۇ رايون دائىرىسىدىكى شەھەرگە قاراشلىق تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 259 مىڭ 900 مو، تەبىئىي توغرا‌لىق 81 مىڭ مو، قاقاس ئوتلاق 1 مىليون 801 مىڭ 300 مو، ئادەم كۆچى بىلەن بەرپا قىلىنغان ئورمان 17 مىڭ 300 مو، مۇنبەت باغ 11 مىڭ 800 مو، ھەممىسىنى قوشقاندا 2 مىليون 171 مىڭ 300 مو؛ بۇ رايون تەۋەسىدە ئوبلاستقا قاراشلىق دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە بىڭتۇەن يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىتىغا قاراشلىق ئۈچ تۈەن ـ مەيدان بار بولۇپ، كۆلىمى 846 مىڭ 500 مو كېلىدۇ؛ قالغان 1 مىليون 177

مىك 400 مو يەر شەھەر، زاۋۇت ـ كان، كارخانا، بېزا ـ بازار ئاھالىلىرى تۇرۇشلۇق جاي ھەم دەريا-ئېقىن، چۆل ـ باياۋان، قۇم بارخانلىرى قاتارلىق يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىلمەيدىغان يەرلەردۇر.

دېلتىدىكى تۈزلەك يېزا ئىگىلىك رايونى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىق ھەر تەرەپلىمە راۋاجلانغان يېزا ئىگىلىك رايونىدىن ئىبارەت. ئاشلىق، پاختا، باغۋەنچىلىك بۇ رايوننىڭ ئۇچ چوڭ ئەۋزەل كەسپى ھېسابلىنىدۇ، ئورمانچىلىق قۇرۇلۇشىدا دېھقانچىلىق رايونلىرىدىكى ئىھاتە ئورمان بەلبېغى ۋە ماتېرىيال ئورمىنى ئاساس قىلىنىدۇ، چارۋىچىلىقتا ماللار كۆپرەك قوتاندا ياكى يېرىم قوتاندا بېقىلىدۇ، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشتۇرۇلۇپ، كۆلىمى تەڭشەلدى ھەمدە ئىنچىكىلەپ، پىششىقلاپ ئىشلەش يۆنىلىشىگە قاراپ راۋاجلاندى. بۇ رايوننىڭ كېلىماتى ئىللىق، بايلىقى مول بولۇپ، شەھەرنىڭ ئاشلىق، پاختا بازىسىدۇر. ئۇنىڭ نەشپۈتى بىلەن پەسىدورى ئۆزىگە خاس ئۈستۈنلۈككە ئىگە، شۇڭا كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى «بايىنغولىنىڭ ئالتۇن دېلتىسى» دەپ نام ئالغان.

كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسى تۈزلەڭلىكىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى يېزا ئىگىلىك رايونى تۆت كىچىك رايونغا بۆلۈنىدۇ، ئۇلار دېلتىنىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى شەھەر ئەتراپى يېزا ئىگىلىك كىچىك رايونى، دېلتىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى ئاشلىق، پاختا، ياغلىقدان كىچىك رايونى، دادۇڭزا ـ چەرچى شال، پاختا، باغۋەنچىلىك كىچىك رايونى، دېلتىنىڭ تۆۋەنكى قىسمىدىكى ئورمانچىلىق ـ چارۋىچىلىق كىچىك رايونىدىن ئىبارەت.

1. دېلتىنىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى شەھەر ئەتراپى يېزا ئىگىلىك كىچىك رايونى

بۇ رايون كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ يۇقىرى قىسمىغا، شەھەر ئەتراپىغا جايلاشقان بولۇپ، تېكىچى، يېڭىشەر، چارباغ، لەڭگەر يېزىلىرىنىڭ پۈتكۈل زېمىنىنى ھەم شاڭخۇ يېزىسىنىڭ دۇربىل، شاڭخۇ كەنتلىرى، ئاۋات يېزىسىنىڭ ئاۋات كەنتى قاتارلىق 23 كەنتنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. 1985 ـ يىلى (ھەرقايسى كىچىك رايونلارمۇ شۇنداق) كىچىك رايونىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى (يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى 28 ـ تۆەن ـ مەيدانى بۇنىڭ سىرتىدا) 199 مىڭ 300 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 96 مىڭ مو، ئورمان يېرى 9300 مو، مېۋىلىك باغ 4300 مو، بوز يەر 45 مىڭ 600 مو.

كىچىك رايونىنىڭ ئادىمى كۆپ، يېرى ئاز، تەبىئىي شارائىتى ياخشى، ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسى يۇقىرى، شەھەرگە يېقىن بولغاچقا، قاتنىشى قولايلىق، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي شارائىتى ئەۋزەل. تەرەققىيات يۆنىلىشى جەھەتتە شەھەرنىڭ ئېھتىياجىنى تەلىپىگە ئاساسەن، سودا خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويۇپ، شەھەر ئاھالىلىرىنى يېڭى كۆكتات، مېۋە ـ چىۋە، چارۋا مەھسۇلاتى ۋە سۇ مەھسۇلاتى بىلەن مۇقىم تەمىنلىشى، شەھەرنى تايانچ قىلىدىغان يېزا ئىگىلىكى، سانائىتى، سودىنى ئۆزئىچىگە ئالغان ئۇنۇمىرسال ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشى لازىم.

2. دېلتىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى ئاشلىق، پاختا، ياغلىقدان كىچىك رايونى

بۇ رايون كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر ئەتراپى يېزا

ئىگىلىك كىچىك رايونى بىلەن تۇتىشىدۇ، ئۇ قوشئېرىق، توۋۇرچى، قارا يۇلغۇن يېزىلىرىنى ۋە ئاۋات يېزىسىنىڭ ئالتە كەنتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ رايوننىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 643 مىڭ 900 مو (ئوبلاستقا قاراشلىق سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى ۋە ئاۋات دېھقانچىلىق مەيدانى بۇنىڭ سىرتىدا) ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 118 مىڭ 400 مو، ئورمان يېرى 5500 مو، مېۋىلىك باغ 4700 مو، ھوز يەر 425 مىڭ 300 مو.

بۇ رايوننىڭ ئادەمى ئاز، يېرى كۆپ، سۇ بايلىقى خېلى مول، ھوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىمكانىيىتى چوڭ، بىراق يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى يۇقىرى، شور ئېغىر بولغاچقا، ئۆزلەشتۈرۈش قىيىن. تەرەققىيات يۆنىلىشىدە دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىپ، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىقنى بىرلەشتۈرۈپ، ئاشلىق، پاختا، ياغلىقدان ئىشلەپچىقىرىشنى ۋە قوي، گۆش ـ سۈت كالىسى بېقىشنى نۇقتىلىق راۋاجلاندۇرۇش، بۇ رايوننى پەيدىنپەي كورلا شەھىرىنىڭ تاۋار ئاشلىق، پاختا، ياغلىقدان، چارۋا بازىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش كېرەك.

3. دادۇڭزا ـ چەرچى شال، پاختا، باغۋەنچىلىك كىچىك رايونى

بۇ رايون شەھەر تەۋەسىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى خورا تېغى باغرىدىكى كەلكۇن تىنما يەلپۈگۈچىسىمان بەلبەغىنىڭ ئوتتۇرا ـ يۇقىرى قىسمىغا، ئۇرۇمچى ـ قەشقەر تاشيولىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقتىن غەربكىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى 50 كىلومېتر كېلىدىغان تار ھەم ئۇزۇن بەلباغ، ئۇ شەرقىي قىسمىدىكى شاڭخۇ يېزىسىنىڭ دادۇڭزا، قارا سۇ كەنتلىرىنى ۋە غەربىي قىسمىدىكى چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئۇنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 643 مىڭ 900 مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 24 مىڭ مو، ئورمان يېرى 1100 مو، مېۋىلىك باغ 200 مو، قاقاس ئوتلاق 278 مىڭ 900 مو.

بۇ رايوننىڭ بىنەم يەر بايلىقى مول، ئەمما يەر ئۈستى سۇيى قىس، تۆپرىقى قۇمسۇغۇ تۆپراق بولۇپ، مېۋە ـ چۆگە ئىشلەپچىقىرىشقا باب كېلىدۇ. تەرەققىيات يۆنىلىشىدە شالچىلىق، پاختىچىلىق، باغۋەنچىلىكنى ئاساس قىلىپ، بۇرايوننى پەيدىنپەي تاۋار ئاشلىق، پاختا، قوغۇن ـ تاۋۇز، باغۋەنچىلىك بازىسىغا ئايلاندۇرۇش كېرەك.

4. كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەنكى قىسمىدىكى ئورمانچىلىق ـ چارۋىچىلىق كىچىك رايونى

بۇ رايون كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ تۆۋەنكى قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي شىمال تەرىپى ئوتتۇرا قىسمىدىكى ئاشلىق، پاختا، ياغلىقدان رايونى بىلەن تۇتىشىدۇ، غەربىي شىمال تەرىپى كۆنچى دەريا‌سىنىڭ چوڭ ئەگمە قىسمىدىن باشلىنىپ، كۆنچى دەريا‌سىنى بويلاپ شەرقىي جەنۇبتىكى پۇخۇي رايونىغىچە سوزۇلۇپ، لوپنۇر ناھىيىسى بىلەن چېگىرىلىنىدۇ. بۇ رايون تەۋەسىدە پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى، پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى، پۇخۇي يېزىسى ۋە بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى بار، بۇ رايوننىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 5.1191 كۋادرات كىلومېتر، موغا سۇندۇرغاندا 1 مىليون 740 مىڭ 800 مو كېلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 23 مىڭ 800 مو، توغراقلىق 81 مىڭ مو، ئورمان يېرى 1400 مو، مېۋىلىك باغ 940 مو، بىنەم يەر 1 مىليون 51 مىڭ 500 مو.

بۇرايوننىڭ تەبىئىي شارائىتى ناچار، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسى تۆۋەن، ھوز يەر،

ئوتلاق بايلىقى مول. تەرەققىيات يۈنىلىشىدە چارۋىچىلىق ۋە ئورمانچىلىقنى بېتەكچى قىلىپ، توغراق ئورمىنى، ماتېرىيال ـ ئوتون ئورمىنى، ئىقتىسادىي ئورمان ۋە قاغا جىگدە ـ چاتقال ئورمىنىنى كۆپەيتىش، چارۋىچىلىقنى پائال راۋاجلاندۇرۇش لازىم.

IV باب

تېرىقچىلىق

§ 1 . زىرائەت قۇرۇلمىسى، كۆلىمى، مەھسۇلاتى

1949ـيىلى دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى كۆلىمى 98 مىڭ 400 مو ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق زىرائىتى كۆلىمى 84 مىڭ 600 مو بولۇپ، ئومۇمىي تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 85.98 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى 5700 مو بولۇپ، ئومۇمىي تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 5.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ ياغلىقدان زىرائىتى كۆلىمى 4800 مو بولۇپ، ئومۇمىي تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 4.88 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ باشقا زىرائەتلەر تېرىلغۇ كۆلىمى 3300 مو بولغان. يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كوچى ئازاد بولغانلىقى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كەڭ دائىرىدە قوللىنىلغانلىقى، زىرائەت سورتى ئۆزلۈكسىز ياخشىلانغانلىقى ئۈچۈن، دېھقانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمى ۋە مەھسۇلاتى ئۆزلۈكسىز ئاشتى. 1964ـيىلى ئومۇمىي تېرىلغۇ كۆلىمى 242 مىڭ 800 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق تېرىلغۇ كۆلىمى 189 مىڭ 200 مو بولۇپ، ئومۇمىي تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 77.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئومۇمىي ئاشلىقمۇ 1949 ـ يىلدىكى 3786.5 تونىدىن 10 مىڭ 991 تونىغا يېتىپ، 1.9 ھەسسە ئاشتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئاشلىق تېرىلغۇ كۆلىمىدە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى، مەھسۇلاتمۇ گاھ ئۆرلەپ، گاھ تۆۋەنلەپ تۇردى. 1970 ـ يىلى ئاشلىق تېرىلغۇ كۆلىمى 190 مىڭ مو بولۇپ، 15 مىڭ 6.5 تونىغا ھوسۇل ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە بۇغداي كۆلىمى 116 مىڭ مو، كومىمقوناق كۆلىمى 68 مىڭ مو، شال كۆلىمى 4000 مو؛ ئىقتىسادىي زىرائەت ئومۇمىي كۆلىمى 49 مىڭ مو، بۇنىڭ ئىچىدە كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى 34 مىڭ مو، ياغلىقدان تېرىلغۇ كۆلىمى 15 مىڭ مو؛ 1990 ـ يىلى دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى كۆلىمى 242 مىڭ 100 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق زىرائىتى تېرىلغۇ كۆلىمى 165 مىڭ 400 مو (بۇغداي 104 مىڭ 400 مو، شال 10 مىڭ 600 مو، كومىمقوناق 50 مىڭ 400 مو)، كېۋەز 56 مىڭ 200 مو، ياغلىقدان زىرائىتى 2800 مو.

40 نەچچە يىلدىن بۇيان، ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىشى ۋە دېھقانلارنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇم كۈز قارىشىنىڭ كۈچىيىشى ئارقىسىدا، كورلا شەھەرنىڭ تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسىدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى. ئىقتىسادىي زىرائەتلەر ئىچىدە كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5.7% كېڭەيدى، ياغلىقدان زىرائەتلىرى كۆلىمى مۇقىم بولمىدى. 50 ـ يىللارنىڭ ئاخىرى ۋە 80 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا سەل ـ پەل كۆپەيگەن بولسىمۇ، 80 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىدا يەنە ئازىيىپ، 50 ـ يىللارنىڭ بېشىدىكى سەۋىيىگە چۈشۈپ قالدى.

كورلا شەھىرىدىكى بۇغداي، شال، كېۋەز تېرىلىدىغان رايونلارنىڭ 1990 - يىللىق مەھسۇلاتى

جەدۋەل: 13 - 6

شال		بۇغداي		كېۋەز	
رايون	مەھسۇلاتى (تونىنا)	رايون	مەھسۇلاتى (تونىنا)	رايون	مەھسۇلاتى (تونىنا)
شاڭخۇ يېزىسى	2 466	ئاۋات يېزىسى	3 878	ئاۋات يېزىسى	13 380
پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	1 350	قارا يۇلغۇن يېزىسى	2 048	پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	11 240
پۇخۇي يېزىسى	405	تېكىچى يېزىسى	2 381	قارا يۇلغۇن يېزىسى	10 460
ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى	54	لەڭگەر يېزىسى	1 861	قوشئېرىق يېزىسى	7 400
		قوشئېرىق يېزىسى	1 769	شاڭخۇ يېزىسى	7 320
		توۋۇرچى يېزىسى	1 652	لەڭگەر يېزىسى	4 340
		چاربېغ يېسزى	1 595	توۋۇرچى يېزىسى	6 320
		يېڭىشەھەر يېزىسى	1 494	تېكىچى يېزىسى	5 940
		شاڭخۇ يېزىسى	1 230	پۇخۇي يېزىسى	5 800
		بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى	596	يېڭىشەھەر يېزىسى	4 820
		پۇخۇي يېزىسى	368	بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى	3 680
		چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	330	چاربېغ يېزىسى	2 960
		پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	130	چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	1 260
		ئىقتىساد چارۋىچىلىق مەيدانى	120	پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى	1 000
				ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى	720
				ئۇرۇقچىلىق مەيدانى	140

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1949 — 1990 - يىلغىچە بولغان دېھقانچىلىق ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 - 7

يىللار	تېرىلغان ئونۇمى يېرى كۆلىمى (10 مىڭ مو)	تېرىلغۇ يېرى كۆلىمى (10 مىڭ مو)	ئاشلىق			ياغلىقدان			ياختا		
			تېرىلغان يېرى (10 مىڭ مو)	ھەر مودىن ھوسۇلاتى (كىلوگرام)	ئومۇمى ھەسۇلاتى (تونا)	تېرىلغان يېرى (10 مىڭ مو)	ھەر مودىن ھوسۇلاتى (كىلوگرام)	ئومۇمى ھەسۇلاتى (تونا)	تېرىلغان يېرى (10 مىڭ مو)	ھەر مودىن ھوسۇلاتى (كىلوگرام)	ئومۇمى ھەسۇلاتى (دان)
1949	11.46	9.84	8.46	44.76	3786.5	0.48	9.90	47.5	0.57	12.54	1430
1950	12.41	11.50	9.74	46.14	4494.0	0.66	10.69	70.5	0.64	12.97	1660
1951	13.08	12.21	9.36	48.46	4536.0	1.22	11.84	144.5	1.16	13.96	3240
1952	13.73	13.05	9.66	50.38	4866.5	1.23	12.97	159.5	1.81	14.47	5240
1953	15.23	15.04	12.13	53.87	6534.0	1.18	13.94	164.5	1.24	16.57	4110
1954	15.81	15.73	11.96	57.50	6987.5	1.59	15.70	235.5	1.75	17.54	6140
1955	16.43	15.58	10.91	62.10	6777.0	1.88	16.34	299.0	2.40	18.52	8890
1956	16.88	16.08	10.38	76.26	7915.5	1.96	24.41	478.5	3.22	25.57	16470
1957	17.77	16.97	10.34	62.46	6458.0	2.00	18.18	363.5	3.08	20.37	16220
1958	18.71	19.87	12.83	71.55	9180.0	2.08	19.98	415.5	3.79	28.86	21880
1959	23.79	22.98	14.14	66.35	9382.0	2.81	15.44	434.0	4.04	35.20	28480
1960	30.83	26.69	18.96	49.84	9449.0	2.06	6.43	132.5	3.65	18.70	13650
1961	28.32	28.77	22.59	33.20	7500.5	1.83	6.97	127.5	2.41	19.87	9580
1962	20.62	20.19	16.15	47.76	7713.0	1.31	9.69	127.0	1.79	12.54	4490
1963	22.31	23.22	18.40	55.93	10292.0	1.77	7.74	137.0	2.29	15.20	6880
1964	23.16	24.28	18.92	58.09	10991.5	1.92	10.39	199.5	2.82	18.61	10500
1965	22.86	24.38	18.42	65.79	12119.0	1.92	18.07	347.0	3.12	29.23	18240
1966	24.26	25.88	19.20	70.77	13587.0	1.84	15.30	281.5	3.37	26.07	17570
1967	24.50	25.65	19.14	53.76	10290.5	1.79	16.65	298.0	3.85	32.31	24880
1968	24.12	24.98	18.60	51.68	9613.0	1.65	15.55	256.5	3.86	24.61	19000
1969	23.05	23.83	18.14	55.45	10058.5	1.43	18.08	258.5	3.51	19.68	13820
1970	23.70	24.70	19.00	78.98	15006.5	1.50	16.37	245.5	3.40	15.73	10700
1971	23.70	24.41	18.33	79.69	14608.0	1.61	18.20	293.0	3.51	18.19	12770

293.5	16.95	1.71	11100	17.45	3.18	12506.5	72.42	17.27	23.25	23.84	972
276.5	17.37	1.69	10370	16.94	3.06	13396.5	77.62	17.26	23.00	23.62	1973
360.0	23.08	1.56	13190	19.80	3.33	13056.5	77.81	16.78	22.64	23.75	1974
394.5	22.54	1.75	9660	13.68	3.53	14455.0	82.60	17.50	24.02	23.27	1975
354.0	19.67	1.80	7350	16.50	3.26	10705.5	60.31	17.75	23.89	22.92	1976
467.0	23.47	1.99	7910	12.76	3.10	14066.5	79.79	17.63	22.90	22.90	1977
565.5	28.28	2.00	10120	16.70	3.03	16092.5	91.90	17.51	24.05	24.05	1978
561.5	30.03	7.87	8560	13.72	3.12	16050.0	93.31	17.20	23.93	22.41	1979
470.0	19.50	2.41	12950	18.80	3.23	17206.0	103.71	16.59	24.20	21.94	1980
471.5	22.03	2.14	16800	21.26	3.95	16502.5	112.91	15.78	22.40	21.50	1981
1093.5	46.73	2.34	15970	23.14	3.45	18525.0	118.30	15.66	24.12	21.06	1982
735.5	37.15	1.98	19970	28.05	3.56	21774.5	140.39	15.51	22.85	20.26	1983
592.0	40.55	1.46	24280	35.19	3.45	23470.5	155.54	15.09	21.99	19.72	1984
624.5	50.77	1.23	28390	45.45	3.13	24236.0	161.68	14.99	21.49	19.89	1985
504.0	44.21	1.14	31410	46.19	3.40	25887.0	176.94	14.63	22.00	22.04	1986
337.0	38.30	0.88	34320	37.88	4.53	25946.0	168.81	15.37	22.75	20.11	1987
306.0	45.00	0.68	38120	49.50	3.85	28302.0	172.05	16.45	22.78	20.24	1988
405.0	65.32	0.62	44620	63.56	3.51	30014.0	189.00	15.88	23.64	20.95	1989
160.0	57.14	0.28	89700	79.10	5.67	31725.0	191.81	16.54	24.21	21.50	1990

2 § . تېرىقچىلىق تۈزۈمى

كورلىنىڭ ئەنئەنىۋى دېھقانچىلىقىدا يىلدا بىر قېتىم ھوسۇل ئېلىناتتى، ئالماشتۇرۇپ تېرىلىدىغان ئاز مىقداردىكى يەرلەرگە بۇغداي ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن ئېكىزغا سېرىق چىلگە قوناق ياكى قىچا تېرىلاتتى، كۆممىقوناق ئارىسىغا سېرىق پۇرچان تېرىلاتتى. 1958-يىلى ناھىيە بويىچە ئېگىز تېرىلغۇ كۆلىمى 18 مىڭ 100 موغا يەتتى، 1962-يىلى 2200 موغا چۈشۈپ قالدى. 70-يىللاردىن كېيىن يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل ئېلىش خېلى تېز راۋاجلاندى. 80-يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە شەھەر بويىچە ئېگىز تېرىلغۇ كۆلىمى بۇغداي يېرى كۆلىمىنىڭ تەخمىنەن 70 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئېگىزغا ئاساسلىقى كۆممىقوناق، قىچا، ئاپتاپپەرەس، كۆكتات، سېرىق پۇرچاق تېرىلدى. 1987-يىلى «جىڭزاۋ-8»، «بادەن - 1»، «جۇڭنەن - 2»، «بادەن - 2» ناملىق ئېگىز كۆممىقوناق سورتلىرى كەڭ دائىرىدە ئومۇملاشتۇرۇلدى ۋە شەھەر بويىچە 32 مىڭ 900 مو ئېگىز كۆممىقونىقى تېرىلدى. 1990 - يىلى 34 مىڭ مو تېرىلدى.

يەرلىك چىلگە بۇغداي سورتلىرى 6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى پىشىدۇ، بۇغداي ئېگىزغا 7 - ئاينىڭ

5 ـ كۈندىن ئىلگىرى كۆمىسقوناق، 20 ـ كۈندىن بۇرۇن سېرىق پۇرچاق، 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈندىن ئىلگىرى قىچا تېرىلسا پىشىدۇ؛ ئۇنىڭدىن كېيىن قالسا پىشمايدۇ ـ دە، يەم ياكى يېشىل ئوغۇت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئېگىزغا نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش شەھەر تەۋەسىدىكى يېزا، مەيدانلاردا ئومۇملاشمىغان، پەقەت ئايرىم يېزىلارلا ئۇنى ئۇزاقتىن بېرى داۋاملاشتۇرۇپ، خېلى ياخشى ئىقتىسادىي ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. شاڭخەي يېزىسى 1976 ـ يىلدىن باشلاپ شال ـ بۇغداي ـ كېۋەزنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىشنى يولغا قويۇپ، شورلۇق يەرلەرنى ياخشىلىدى، بىرلىك ھوسۇلنى ئاشۇردى. 1978 ـ يىلى يېزا بويىچە 14 مىڭ 500 مو يەردىكى ئاشلىق زىرائىتىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك ھوسۇلىنى 145.5 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، شەھەرگە قاراشلىق ئون يېزىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك ھوسۇلى (93 كىلوگرام) دىن 25.50 كىلوگرام ئاشۇرۇۋەتتى. 1985ـ يىلى بۇ يېزىنىڭ ئاشلىق ئوتتۇرىچە بىرلىك ھوسۇلى 221.5 كىلوگرامغا يېتىپ، شەھەرگە قاراشلىق ئون يېزىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك ھوسۇلى (163.04 كىلوگرام) دىن 46.58 كىلوگرام ئېشىپ كەتتى.

تۇپراقنى ياخشىلاش، تېرىلغۇ يەر تەركىبىدىكى ئورگانىك ماددىلارنى كۆپەيتىش ئۈچۈن، 70 ـ يىللاردىن كېيىن بىدە، قاشقابىدە، ياغلىق ئاپتاپپەرەس، سېرىق قىچا قاتارلىق يېشىل ئوغۇت زىرائەتلىرى كۆپلەپ تېرىلدى، بۇغدايغا قاشقا بىدە ئارىلاشتۇرۇپ تېرىش، بۇغداي ئېگىزغا قىچا ياكى ئاپتاپپەرەس تېرىش، ئۇلار بولۇق ئۆسكەن ياكى چېچەكلىگەن مەزگىلدە ئاغدۇرۇپ ۋە سۇغىرىپ ئېچىتىش ئۈسۇلى ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1982 ـ يىلى «ئىلغار خىزمەتچى» ناملىق ياغلىق ئاپتاپپەرەس يېشىل ئوغۇت قىلىنىپ، ئېگىزغا تېرىلغان زىرائەت كۆلىمى بۇغداي كۆلىمىنىڭ 20 پىرسەنتىگە يەتكۈزۈلدى.

§ 3 . زىرائەت سورتى ۋە ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى

1. بۇغداي

كورلا رايونى بۇغداي تېرىشتا ئۇزاق تارىخقا ئىگە. بۇنىڭدىن 4000 يىل ئىلگىرىدىكى كۆنچى دەريا‌سى بويىدىكى قەدىمكى قەبرىدىن تېپىلغان چىغ سېۋەتلەردىن بۇغداي بايقالدى (ئون نەچچە تالدىن 100 نەچچە تالغىچە). بۇ بۇغدايلارنىڭ سىرتقى شەكلى مۆكەممەل، رەڭگى قوڭۇر، دېنى چوڭ ئەمەس ھەم ئانچە توق ئەمەس. سىچۈەن يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتىدىن پروفېسسور يەن جىنىڭ تەكشۈرۈپ باھالىشىچە، بۇ بۇغدايلار ئادەتتىكى بۇغداي ۋە كونۇسسىمان بۇغداي سورتلىرى ئىكەن. شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا كورلا رايونىنى يەنجى بەگلىكى ئۆزىگە قوشۇۋالغان. «جۇنامە، يات يۇرتلار تەزكىرىسى»، «بۇيۇك تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە يېزىلغان غەربىي يۇرت خاتىرىسى» قاتارلىق تارىخىي ھۆججەتلەردە يەنجى بەگلىكىدە بۇغداي تېرىلغانلىقىغا دائىر خاتىرىلەر بار.

قۇياش نۇرى قاتارلىق ئەۋزەل تەبىئىي شارائىت تۈپەيلىدىن، بۇغداي كورلا شەھىرىنىڭ ئاشلىق زىرائەتلىرى ئىچىدە ئىنتايىن مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىچە، شۇ يىلى ناھىيە بويىچە 108 مىڭ 405 دادەن ئاشلىق ئېلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە كۆمىسقوناق 17 مىڭ 500 دادەن، شال 37 مىڭ 205 دادەن، بۇغداي 53 مىڭ 700 دادەن بولۇپ، بۇغداي ئومۇمىي ئاشلىقنىڭ 54.49 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1949 ـ يىلى ناھىيە بويىچە 98 مىڭ 400 مو يەرگە ئاشلىق زىرائىتى تېرىلىپ، 3786.5 تونىا ئاشلىق ئېلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە بۇغداي 2150 تونىا بولۇپ، ئومۇمىي ئاشلىقنىڭ 56.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

80 ـ يىللاردىن بۇيان، ئاشلىق زىرائىتى تېرىلغۇسى قۇرۇلمىسىدا ئۆزگىرىش بولدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە 31 مىڭ 725 تونىنا ئاشلىق ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە بۇغداي 20 مىڭ 500 تونىنا بولۇپ، بۇغداينىڭ ئاشلىق زىرائەتلىرى ئىچىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى 64.6% تىن ئېشىپ كەتتى. تېرىقچىلىق تېخنىكىسى ۋە بۇغداي سورتى ياخشىلانغانلىقتىن، بۇغداي بىرلىك ھوسۇلى 1949 ـ يىلدىكى 48 كىلوگرامدىن 1990 ـ يىلى 195.6 كىلوگرامغا يەتتى، مول ھوسۇل ئېتىزلىرىدىكى مو بېشى ھوسۇلى 500 كىلوگرامدىن ئېشىپ كەتتى.

بۇغداي سورتى كورلا شەھىرىدە تېرىلىدىغان بۇغدايلار كۆزگى بۇغداي ۋە يازغى بۇغداي، دەپ ئايرىلىدۇ. 1983 ـ يىلدىكى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، يازغى بۇغداي سورتى ئون خىلغا، كۆزگى بۇغداي سورتى توّت خىلغا يەتكەن. 50 ـ يىللاردا قارا قىلتىرىق بۇغداي، ئاق قىلتىرىق بۇغداي، لياڭشەن بۇغدىيى قاتارلىق يازغى بۇغداي، ئاق كۆزگى، قىزىل كۆزگى قاتارلىق كۆزگى بۇغداي سورتلىرى تېرىلغان، بىرلىك ھوسۇلى 50 كىلوگرام ئۆچۈرىسىدە بولغان. 60 ـ يىللارغا كەلگەندە قارا قىلتىرىق بۇغداي بىلەن ئاق قىلتىرىق بۇغداي شاللىۋېتىلىپ، «ئىلى ـ 1»، زىچ باشاقلىق قىزىل بۇغداي قاتارلىق بۇغداي سورتلىرى كىرگۈزۈلدى، بىرلىك ھوسۇلى ئادەتتە 75 كىلوگرام ئۆچۈرىسىدە بولدى؛ كۆزگى بۇغداي سورتلىرىدا ئۆزگىرىش بولمىدى. 70 ـ يىللاردا «ئازاد ـ 3»، قەشقەر ئاق بۇغدىيى، «باچۇن-1»، «باچۇن ـ 2»، «مىكسىكا»، «شىنىيەدەي»، «سەيلوس» قاتارلىق 12 خىل يازغى بۇغداي سورتى كىرگۈزۈلدى ۋە ئومۇملاشتۇرۇلدى، بىرلىك ھوسۇلى 69.8 كىلوگرامغا يەتتى؛ «بادۇك ـ 3»، «بادۇك ـ 2»، باقىبوق قاتارلىق كۆزگى بۇغداي سورتلىرى كىرگۈزۈلدى، بىرلىك ھوسۇلى 95 كىلوگرام ئۆچۈرىسىگە يەتتى. 80 ـ يىللاردا «موبا-65»، «212»، «ئازاد-3»، «خاكېن-1»، «76-1»، «شىنچۇن-2»، «شىنچۇن-3» قاتارلىق بۇغداي سورتلىرى كىرگۈزۈلۈپ ئومۇملاشتۇرۇلدى ھەمدە «مو-با- 65»، «ئازاد ـ 3» بۇغداي سورتلىرى ئاساسلىق تېرىلىدىغان سورت قىلىنىپ، قەشقەر ئاق بۇغدىيى قوشۇمچە سورت قىلىپ بېكىتىلدى. ئېسىل سورت كەمچىل بولۇش ھەم قىشتىن ئۆتۈشچانلىقى ناچار بولۇش قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، كۆزگى بۇغداي تېرىلغۇ كۆلىمى ئازىيىپ كەتتى.

«212» سورتى بايىنغولىن دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى يېتىشتۇرگەن. تۈپ ئېگىزلىكى 90 سانتىمېتر، باشقى توّت تەرەپلىك شەكلىدە، قىلتىرىقى ئۇزۇن، دېنى ئاق، ھەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 42 ـ 45 گرام كېلىدۇ. شاخلاش ئىقتىدارى كۈچلۈك، سۈپىتى ياخشى، ئۆسۈش مەزگىلى 95 كۈن ئۆچۈرىسىدە بولىدۇ، ماسلىشىشچانلىقى كۈچلۈك، يېتىۋالمايدۇ، ئاق توزان كېسەللىكىگە چىداملىق، دېنى ئوڭاي تۆكۈلۈپ كەتمەيدۇ. ھەرمو يەردە 350 مىڭدىن 400 مىڭ تۈپكىچە مايسا قالدۇرۇلسا مۇڭاپىق بولىدۇ. ياخشىراق يەرگە تېرىشقا مۇڭاپىق كېلىدۇ، مو بېشى ھوسۇلى 200 ~ 350 كىلوگرامغا يېتىدۇ. 1983 ـ يىلى ئاۋات يېزىسىنىڭ بىر ئەتىرىتىدە 230 مو يەرگە تېرىلىپ، بىرلىك ھوسۇلى 267 كىلوگرامغا يەتتى.

«موبا ـ 65» ئەسلىدە مىكسىكىدا يېتىشتۇرۇلگەن. تۈپ ئېگىزلىكى 70 ~ 80 سانتىمېتر، باشقى تىك توّت تەرەپلىك شەكلىدە، دېنى سۇتىرەڭلىك، ھەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 35 گرام كېلىدۇ، ئۆسۈش مەزگىلى 90 ~ 95 كۈنگە يېتىدۇ. غولى قاتتىق بولۇپ، يېتىۋالمايدۇ، دات كېسىلىگە چىداملىق، دېنى ئوڭاي تۆكۈلۈپ كېتمەيدۇ. ئۇ مۇنبەت يەرگە تېرىشقا باب كېلىدۇ، ھەرمو يەردە 400 مىڭ تۈپ مايسا بولسا مۇڭاپىق بولىدۇ، ئادەتتە ھەرمو يەردىن 250 ~ 300 كىلوگرام، كۆپ بولغاندا 500 كىلوگرام ھوسۇل ئالغىلى بولىدۇ. 1985 ـ يىلى چارباغ يېزىسىدىن دېھقان مەمەت ھېيىت ئەككىز مو يەرگە مۇشۇ بۇغداي سورتىنى تېرىپ، بىرلىك ھوسۇلىنى 550 كىلوگرامغا يەتكۈزدى، بۇغدايىنى ئورۇڭالغاندىن كېيىن، ئېگىزلىگى «بادەن ـ 2» نامىلىق كۆممىقوناق تېرىپ، مو بېشىدىن 325 كىلوگرام

هوسۇل ئالدى. يەنى ئۇ يەرنى بىر يىلدا ئىككى قېتىم تېرىپ، مو بېشىدىن جەمئىي 875 كىلوگرام ئاشلىق ئېلىپ، ئىككى قېتىم هوسۇل ئېلىشنىڭ تېپى بولۇپ قالدى. 1990 ـ يىلى شەهەر بويىچە مۇشۇ بۇغداي سورتى تېرىلغان يەر كۆلىمى 66 مىڭ موغا يەتتى. مەزكۇر بۇغداي سورتىنىڭ غولى پاكار بولغاچقا، ئوڭايلا ياۋا ئوت ـ چۆپنىڭ زىيىنىغا ئۇچرايدۇ، شۇڭا، خىمىيىلىك ئوت ـ چۆپ يوقىتىش دورىسىنى بالدۇرراق ئىشلىتىش، بۇغداي پىشقاندا دېھى تۆكۈلۈپ كېتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ۋاقتىدا ئورۇۋېلىش كېرەك.

«ئازاد-3» تۈپ ئىگىزلىكى 100 سانتىمېتر، قىلتىرىقى ئۇزۇن، باشىقى قىزىل، هەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 44 — 47 گرام كېلىدۇ. سۇيىتى ياخشى، شاخلاش ئىقتىدارى ئوتتۇراهال، ئۆسۈش مەزگىلى 95 كۈن. سوغۇققا، قۇرغاقچىلىققا، شورغا، ئاجىز تۇپراققا چىداملىق، ماسلىشىشچانلىقى كۈچلۈك. لېكىن ئوڭايلا دات كېسىلىگە ۋە ئاق توزان كېسىلى، قارا كۈيە كېسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. هەرمو يەردە 350 مىڭدىن 360 مىڭ تۈپكىچە مايسا بولسا مۇڭاپىق بولىدۇ. مو بېشى هوسۇلى 100—200 كىلوگرامغا يېتىدۇ، سەپلەنمە سورت سۈپىتىدە تېرىشقا باب كېلىدۇ. 1977-يىلى توۋۇرچى گۈڭشىسىنىڭ «ئالغا» ئەترىتى مۇشۇ بۇغداي سورتىنى451.2مو يەرگە تېرىپ، بىرلىك هوسۇلنى 223.55 كىلوگرامغا يەتكۈزدى.

«76 ـ 1» بايىنغولىن ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى يېتىشتۇرگەن، 1986 ـ يىلى كورلىغا كىرگۈزۈلگەن، غولى پاكار، بالدۇر پىشىدۇ، شورغا چىداملىق، يېتىۋالمايدۇ، يېتىلىشى تېز، هەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 44.8 گرام كېلىدۇ. ئۆسۈش مەزگىلى 90 كۈن، ياخشىراق يەرگە تېرىشقا باب كېلىدۇ.

«شىنچۇن ـ 2» شىنجاڭ دېھقانچىلىق پەنلەر ئاكادېمىيىسى يېتىشتۇرگەن. هەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 50 گرام ئۆچۈرىسىدە كېلىدۇ، ئۆسۈش مەزگىلى 105 ~ 110 كۈن، دېھى ئوڭاي تۆكۈلۈپ كەتمەيدۇ، كېسەللىككە، ئوغۇتقا، قۇرغاقچىلىققا چىداملىق، يېتىۋالمايدۇ.

«بادۇك ـ 2» بايىنغولىن ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى يېتىشتۇرگەن. قىلتىرىقى ئۇزۇن، باشىقى قىزىل، شورغا، سوغۇققا، قۇرغاقچىلىققا، ئاجىز تۇپراققا چىداملىق، ئەمما ئوڭايلا يېتىۋالىدۇ، كېسەلگە چىداشچانلىقى ناچار، ئۆسۈش مەزگىلى 272 كۈن، مو بېشى هوسۇلى 150 ~ 200 كىلوگرام. كورلا شەهىرىنىڭ چەرچى باغۇ-ئېتىلىك مەيدانى، شاڭخۇ، چارباغ، لەڭگەر يېزىلىرىدا تېرىلاتتى، يېقىنقى يىللاردا بۇ كۆزگى بۇغداي سورتىنى تېرىش توختىتىلدى.

باقبۇق قەشقەر كونا‌شەهەر ناهىيىسىنىڭ قوغان گۇڭشىسى يېتىشتۇرگەن. تۈپ ئېگىزلىكى 110~130 سانتىمېتر، قىلتىرىقى ئۇزۇن، پوستى ئاق، شاخلاشچانلىقى كۈچلۈك، سوغۇققا، قۇرغاقچىلىققا، شورغا، ئاجىز تۇپراققا چىداملىق، ئەمما دات كېسىلىگە چىداشچانلىقى ناچار، ئوڭايلا يېتىۋالىدۇ، دېھى ئوڭاي تۆكۈلۈپ كەتمەيدۇ. ئۆسۈش مەزگىلى 280 كۈن، 9-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن ئىلگىرى تېرىلىپ، 10-ئاينىڭ كېيىنكى ئون كۈنى ئىچىدە كانجىلىنىدۇ، ئەتىيازدا مايسا كۆكەرگەندىن كېيىن ۋاقتىدا تىرنا سىلىنىدۇ، ئوغۇتلاشقا بىرلەشتۈرۈپ تۈنجى قېتىم سوغۇرلىدۇ، مو بېشى هوسۇلى 150~175 كىلوگرامغا يېتىدۇ.

بۇغداي تېرىش بۇغداي تېرىشتا ئەزەلدىن چېچىپ تېرىش ئۇسۇلى قوللىنىلغاچقا، زىچلىقى تەكشى بولماي، مايسا تەكشى ئۈنمەي، هوسۇلغا تەسىر يېتىپ كەلگەنىدى. 60-50-يىللاردىن كېيىن ئاتقا سۆرىتىلىدىغان ئون قورلۇق سىيالكا بىلەن تېرىلىدىغان بولدى. 60-يىللارنىڭ باشلىرىدىن ئېتىبارەن، تراكتورغا سۆرىتىلىدىغان 20 قورلۇق سىيالكا بىلەن تېرىش ئومۇملاشتى. بۇنىڭدا ئۇرۇق ئوبدان تاللىنىپ دورا بىلەن دېزىنفېكسىيە قىلىنىدۇ، ئاندىن ئوغۇت ئارىلاشتۇرۇلۇپ

تېرىلىدۇ.

كېسەللىك، هاشارات زىياندا‌شلىقى ۋە ئالدىنى ئېلىش، تىزگىنلەش كورلا شەھىرىدە بۇغدايدا، ئاساسلىقى، ئال كېسىلى، غول ئال كېسىلى، يوپۇرماق ئال كېسىلى، باشاق قارا كۆيە كېسىلى، يىپچە قۇرت كېسىلى، ئاق توزان كېسىلى قاتارلىق كېسەللىكلەر بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئال كېسىلىنىڭ زىيىنى ئەڭ ئېغىر. بۇ كېسەللىك ئارىلاپ - ئارىلاپ پەيدا بولىدۇ، تېكىچى، چارباغ، لەڭگەر، يېڭىشەر يېزىلىرىنىڭ كۆزگى بۇغداي تېرىلىدىغان رايونلىرىدا كۆپ بولىدۇ. 1961 - يىلى يۇقىرىدا ئېيتىلغان تۆت كۆزگى بۇغداي تېرىلىدىغان رايوندا بۇ كېسەللىك قىسمەن تارقىلىپ، ھوسۇل 15% ~ 20% كېمەيتىپ كەتكەن. 1987 - يىلى لەڭگەر، شاڭخۇ، تېكىچى، توۋۇرچى، قارا يۇلغۇن قاتارلىق يېزىلاردا ۋە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىدا ئال كېسىلى يۈز بەردى. باشاق قارا كۆيە كېسىلى ئاساسەن قارا يۇلغۇن، يېڭىشەر، لەڭگەر يېزىلىرىنىڭ بۇغداي تېرىلىدىغان رايونلىرىدا يۈز بېرىدۇ. 1962-يىلى قارا يۇلغۇن گۈڭشىسىنىڭ تەسكەن چوڭ ئەترىتىدە كۆزگى بۇغدايدا كېسەل تارقىلىش نىسبىتى 21.3% كە، يازغى بۇغدايدا كېسەل تارقىلىش نىسبىتى 11.5% كە يەتتى. 1978-يىلى ئاۋات گۈڭشىسىنىڭ قارا ياغاچ چوڭ ئەترىتىدە يازغى بۇغدايدا كېسەل تارقىلىش نىسبىتى 20.5% كە، لەڭگەر گۈڭشىسىنىڭ شاقىۋر چوڭ ئەترىتىدە يازغى بۇغدايدا كېسەل تارقىلىش نىسبىتى 34.7% كە يەتتى. بۇغداي يىپچە قۇرت كېسىلى يېڭىشەھەر، چارباغ، تېكىچى يېزىلىرىدا قىسمەن يۇز بېرىدۇ، ئادەتتە زىيىنى سېلىش نىسبىتى 0.7%~2.6% بولىدۇ. كېسەلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەشتە ئاساسلىقى كېسەلگە چىداملىق سورتلارنى تاللاپ تېرىش، ئۇرۇقنى كارانتىن قىلىشنى كۈچەيتىش، ئۇرۇقنى دورىغا چىلاش ۋە خىمىيەلىك ئوسۇل بىلەن ئالدىنى ئېلىش، تىزگىنلەش تەدبىرلىرى قوللىنىلىدۇ.

بۇغداي پېتى، بۇغداي غولى چۈنىنى، موزايىكىسى، ئاق قاناتلىق يوپۇرماق چۈنىنى، تىرىپس قاتارلىقلارنىڭ زىيىنى ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، بۇلارنىڭ ئىچىدە بۇغداي پېتى ۋە ئاق قاناتلىق يوپۇرماق چۈنىنىڭ زىيىنى ئەڭ ئېغىر بولىدۇ. مەزكۇر رايوندىكى بۇغداي پېتىلىرى ئىچىدە ئاچىماق پېت، ئۇزۇن نەشتەرلىك پېت ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ زىيان سېلىشى ۋەجىدىن، بۇغداي ھوسۇلى ئادەتتە 5%~15% كېمەيىپ كېتىدۇ. ئاق قاناتلىق يوپۇرماق چۈنىنى تېكىچى، ئاۋات، لەڭگەر يېزىلىرى ۋە بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىغا تارقالغان بولۇپ، ئادەتتە ھوسۇلنى 5%~10%، ئېغىر بولغاندا 20% ~ 30% كېمەيتىۋېتىدۇ. بۇغدايدا بولىدىغان ھاشارات زىياندا‌شلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەشتە ئاساسلىقى يەرنى ئوسا قىلىپ ۋاقتىدا ئاغدۇرۇش ۋە شۇنىڭدەك قىلىپ لىچىنكىلارنى يوقىتىش، دورىلاپ تېرىش، ھاشارات يوقىتىش دورىسى چېچىش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلىدۇ.

2. كۆممىقوناق

كۆممىقوناق - كورلا شەھىرىنىڭ ئاساسىي ئاشلىق زىرائەتلىرىنىڭ بىرى. 1949 - يىلى 31 مىڭ 100 مو كۆممىقوناق تېرىلغان، ھوسۇلى 1339.5 تونىنغا يېتىپ، يىللىق ئومۇمىي ئاشلىقنىڭ 35 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن، 70 - يىللاردىن كېيىن، ئاھالىلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆسكەنلىكتىن، ئاشلىق قۇرۇلمىسىدا ئۆزگىرىش بولۇپ، كۆممىقوناق تېرىلغۇ كۆلىمى يىلدىن يىلغا ئازايدى. 1990 - يىلغا كەلگەندە كۆممىقوناقنىڭ يىللىق ھوسۇلى 6950 تونىنغا يېتىپ، 1949 - يىلدىكىدىن 5.2 ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشقان بولسىمۇ، ئومۇمىي ئاشلىق قۇرۇلمىسى ئىچىدىكى نىسبىتى 22% كە چۈشۈپ قالدى.

كۆممىقوناق سورتلىرى 50-يىللاردا سېرىق خانىش، قەشقەر كۆممىقونىقى، يېڭىسار چىلگىسى قاتارلىق كۆممىقوناق سورتلىرى تېرىلاتتى. 60-يىللاردا قوش شالغۇت «ۋېل - 42» ، «ۋېل-156» ئومۇملاشتۇرۇلدى. ئېڭىز كۆممىقوناق سورتلىرىدىن «لىيۇشخۇالڭ» بار ئىدى. 80-يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىللىرىدە يۇگوسلاۋىيە «SC—704» ئاساسلىق كۆممىقوناق سورتى قىلىنغان، «ۋېل-42» ۋە «جىڭ-زاۋ-8» سەپلەنمە سورت قىلىنغان. ئېڭىزغا تېرىشتا «شىنيۇ - 6» ۋە «بادەن - 1» ئاساسىي سورت، «بادەن - 2» سەپلەنمە سورت قىلىنىدى.

كېسەللىك، هاشارەت زىياندا‌شلىقى ۋە ئالدىنى ئېلىش، تىزگىنلەش كۆممىقوناقتا ئاساسلىقى ۋېرۇس كېسىلى، يېپىسمان قارا كۆيە كېسىلى، ئۆسمەسمان قارا كۆيە كېسىلى قاتارلىق كېسەللەر بولىدۇ. كۆممىقوناق ۋېرۇس كېسىلىنىڭ تارقىلىشى بىر قەدەر ئومۇميۈزلۈك بولۇپ، زىيان سېلىش نىسبىتى 1%～12%كە يېتىدۇ، ئېغىر بولغان رايونلاردا ئادەتتە 30%～40% كە يېتىدۇ. كۆممىقوناقتا زىيان سالىدىغان هاشارات - قۇرتلاردىن ئوزۇق تاللىمايدىغان يەر يولۇسى، كوممىقوناق باشاق قۇرتى (كېۋەز غوزا قۇرتى) ، كۆممىقوناق يوپۇرماق كانىسى بار، ئۇلار ئېغىر بولغاندا هوسۇلنى 13%～15% كېمەيتىۋېتىدۇ. كېسەللىك، هاشارات زىيىنىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەشتە ئاساسلىقى قىشتىن ئۆتىدىغان لىچىنكىلارنى كۆيدۈرۈپ يوقىتىش، ئەركەك كېپىنەكلەرنى جىنسىي گورمون بىلەن ئالداپ ئۆلتۈرۈش، نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش، هاشارات يوقىتىش دورىسى چېچىش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلىدۇ.

3 . شال

كورلا شەھىرى شال ئۆستۈرۈشتە ئۇزاق تارىخقا ئىگە، «خەنىنامە. غەربىي يۇرت تەزكىرىسى» دە مۇنداق دېيىلگەن: غەربىي يۇرتتىكى 36 بەگلىك (جەنۇبىي شىنجاڭ) تە «ئېتىزغا گەندە قويۇلۇپ شال تېرىلىدۇ» . «ۋېينامە. كىنگىت بەگلىكى» دە: «يېرى مۇنبەت، شال، تېرىق، پۇرچاق، بۇغداي تېرىلىدۇ» دېيىلگەن. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە لىيۇجىنتاڭنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىش قوشۇنى بىلەن بىللە «چوڭ لاگىرغا كەلگەن» خۇنەنلىكلەرنىڭ پەرزەنتلىرىدىن بەزىلىرى كورلا تەۋەسىدە سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن، ئۇلار «شال تېرىشقا ئۇستا ئىدى، يەرنى چوڭقۇر ئاغدۇرۇپ تېرىيتتى، مو بېشىدىن ئون جۇڭ① هوسۇل ئالاتتى» ، دىمەك هوسۇلى ئاز ئەمەس ئىدى. يەرلىك ئۇيغۇرلار شال تېرىشتا يەنە يەرنى ئاق تاشلىۋېتىپ ئوت - چۆپ يوقىتىش ئۇسۇلىنى ئىجاد قىلغان، بۇنىڭدا شال ئېتىزى سۇغىرىلىپ ئۇرۇق چېچىلىدۇ، مايسا تېكىلىمەيدۇ، ئوت - چۆپ ئوتالمايدۇ، ئوت - چۆپ بىلەن شال مايسىلىرى تەڭ ئۆسۈپ، پۈتكۈل ئېتىزنى ئوت - چۆپ قاپلىغاندا سۇيى چىقىرىۋېتىلىدۇ، «ئوت - چۆپلەر قۇرۇپ ئۆلگەندە شال ئېتىزىغا سۇ ئېچىلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن شال مايسىلىرى يېڭىباشتىن كۆكىرىشكە باشلايدۇ» (« شىنجاڭ تەزكىرە ئورگىنالى») .

مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) كورلا ناهىيىلىك هۆكۈمەتنىڭ ستاتىستىكا قىلىشچە، شۇ يىلى 37 مىڭ 200 دادەن شال ئېلىنىپ، ناهىيە بويىچە ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىقنىڭ 34.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1949 - يىلى ناهىيە بويىچە 7900 مو شال تېرىلىپ، 276.5 تونىنا هوسۇل ئېلىنغان. 1966 - يىلى شال تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ ئېشىش نىسبىتى كۆپ بولمىغان بولسىمۇ، 676 تونىنا هوسۇل ئېلىنىپ، 1949 - يىلدىكىدىن 1.4 ھەسسە ئاشتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە

① قەدىمكى چاغلاردا ئىچكىرىدە قوللىنىلغان ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، ئالتە دادەن تۆت كۆزە بىر جۇڭ ھېسابلىناتتى.

شال تېرىلغۇ كۆلىمى ۋە ھوسۇلى بەزىدە ئېشىپ، بەزىدە كېمەيىپ تۇردى. 1977 - يىلى شال تېرىلغۇ كۆلىمى 6600 موغا چۈشۈپ قالدى، شۇ يىلى 1333.5 تونىنا ھوسۇل ئېلىنىپ، 1966 - يىلدىكىدىن بىر ھەسسىگە يېقىن ئاشتى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شالچىلىققا ئەھمىيەت بېرىلدى. 1980 - يىلى شال تېرىلغۇ كۆلىمىدە ئۆزگىرىش بولمىدى، ئەمما بىرلىك مەھسۇلاتى ئاشقانلىقتىن، يىلىغا1707تونىنا ھوسۇل ئېلىنىپ، 1977-يىلدىكىدىن373.5تونىنا ئاشتى. 1990 - يىلى شال تېرىلغۇ كۆلىمى 10 مىڭ 600 موغا، ھوسۇلى 4275 تونىغا يېتىپ، 1980-يىلدىكىدىن 1.5 ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى.

شال سورتلىرى 50 - يىللاردا ئاق قىلتىرىقلىق شال، قىزىل قىلتىرىقلىق شال بار ئىدى. 60 - يىللاردا «شازى - 129» ، «بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش - 21» قاتارلىق شال سورتلىرى كىرگۈزۈلدى. 1971 - يىلى «دۆلەت بايرىمى - 20» شال سورتى كىرگۈزۈلدى. 80 - يىللارنىڭ بېشىدا مول ھوسۇللۇق، سۈپەتلىك «ئەيغىلىك - 2» شال سورتى كىرگۈزۈلۈپ، تېرىلغۇ كۆلىمى ئۈزلۈكسىز كېڭەيتىلدى، بۇ سورت ھازىر كورلا شەھىرىنىڭ ئاساسلىق شال سورتى بولۇپ قالدى.

«ئەيغىلىك - 2» 1971 - يىلى لياۋنىڭ ئۆلكىسىدىن كىرگۈزۈلگەن. تۈپ ئېگىزلىكى 90 سانتىمېتر، ھەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 25 ~ 26 گرام كېلىدۇ، ئۇ شورغا چىداملىق، ئاسان يېتىۋالمايدۇ، دېنى ئوڭايلىقچە تۆكۈلۈپ كەتمەيدۇ، ئەمما ئوڭايلا شال ۋاباسى كېسىلى بىلەن يۇقۇملىنىدۇ. ئۆسۈش مەزگىلى 150 ~160 كۈن، مۇنبەت يەرگە ۋاقتىدا تېرىشقا باب كېلىدۇ. مو بېشى ھوسۇلى 350 ~ 400 كىلوگرامغا يېتىدۇ.

«دۆلەت بايرىمى - 20» يېزا ئېگىلىك 2 - شى 29 - تۈەن ئۇرۇقچىلىق پونكىتى 1967-يىلى يېتىشتۇرگەن، 70 - يىللاردا كورلىغا كىرگۈزۈلگەن. بۇ شال سورتى ئاساسلىقى شاڭخۇ يېزىسى ۋە پۈخوي دېھقانچىلىق مەيدانىدا تېرىلىدۇ. تۈپ ئېگىزلىكى 120 ~ 130 سانتىمېتر، غولى چوڭ، باشقى چوڭ، دېنى كۆپ، قىلتىرىقى ئۈزۈن، ھەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 29 گرام ئۆپچۆرىسىدە كېلىدۇ. ئۆسۈش مەزگىلى 140 ~ 150 كۈن، ئاجىز تۈپراقتا، شورغا چىداملىق، ئانچە تۈپراق تاللىمايدۇ، ئوغۇت بەك كۆپ بېرىلىپ كەتسە ئاسان يېتىۋالىدۇ. 4 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 5 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگىچە تېرىلىدۇ، مو بېشى ھوسۇلى 300 ~ 400 كىلوگرامغا يېتىدۇ.

شالدا بولىدىغان كېسەللىك، ھاشارات زىياندا‌شلىقى ۋە ئالدىنى ئېلىش، تىزگىنلەش شالدا، ئاساسلىقى، شال ۋاباسى يۇز بېرىدۇ، زىيانلىق ھاشاراتلاردىن شال چۈنىسى، شال پاشىسى، شال پەرۋانىسى، كۈلرەڭ پىت، يوپۇرماق تومۇزغىسى قاتارلىقلار بار. 1959 - يىلى ناھىيە تەۋەسىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش 29 - تۈەنىدە 10 مىڭ مو شالغا شال پاشىسى زىيان كەلتۈردى. ئالدىنى ئېلىش ۋە تىزگىنلەشتە ئاساسلىقى زەيكەش چېپىش، توختام سۇ ئازگاللىرىنى تىندۇرۇۋېتىش، شال ئېتىزلىرىدە كى سۇدا لەيلەپ تۇرىدىغان نەرسىلەرنى سۈزۈپ ئېلىۋېتىش ۋە دېبەيچۇڭ دورىسى چېچىش قاتارلىق ئۇسۇللار قوللىنىلدى.

4. كېۋەز

كورلىدا چىڭ سۇلالىسىنىڭ خانى چېيەنلۇڭ زامانىسىنىڭ جىياچىڭ يىللىرىدا كېۋەز تېرىلاتتى، جىياچىڭ 3 - يىلى (1807 - يىلى) 8 - ئايدا قارا شەھەر خان ئابىبىلى گۇڭ خۇ خان ئوردىسىغا كورلا، بۈگۈرلەردە كېۋەز تېرىشنى مەنئىي قىلىش توغرىسىدا تەكلىپنامە سۇنغان، چىڭ سۇلالىسى

ئوردىسى مۇنداق دەپ قارىغان: «قارا شەھەرگە قاراشلىق بۇگۇر، كورلا ئۇيغۇرلار زىمنى بولۇپ، بۇ يەرلەرنىڭ ئىچكىرىدىن كەلگەن خەنزۇلارنىڭ كېۋەز تېرىشىغا ئىجارىگە بېرىلىپ كېلىۋاتقانلىقىغا ئۇزۇن بولدى، ئەگەر كېۋەز تېرىش مەنئىي قىلىنسا، يەرنى قايتۇرۇش، پۇلنى تاپشۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈلسە، بىكار ئاۋارىچىلىق بولۇپ كاشىلا چىقىدۇ، شۇڭا ئۆز ئەركىگە قويۇپ بەرگۈلۈك» («چىڭ ئوردىسى خاتىرىلىرى»، 184 ـ توم 9 ـ بەت). جىياچىڭ 25 ـ يىلى (1920 ـ يىلى) 11ـئايدا ئىلى جياڭجۈنى سۇڭ جۈن ئوردىغا يوللىغان مەكتۇپىدە مۇنداق دېگەن: «تەكشۈرۈشىمىزچە، قارا شەھەرگە قاراشلىق بۇگۇر، كورلا ھەم تۇرپان قاتارلىق جايلاردىكى سودىگەرلەر يەر ئىجارىگە ئېلىپ كېۋەز تېرىپ پاختىسىنى سېتىپ كۆپلەپ پايدا ئېلىۋېتىپتۇ. ئۇلارنى باشقۇرمىساق، . . . . قالىدە.بويىچە باج ئالمىساق بولمايدۇ» («چىڭ ئوردىسى خاتىرىلىرى»، 9 ـ توم 20 ـ بەت).

20 ـ ئەسىرنىڭ 50 ـ يىللىرىدىن ئىلگىرى كورلا پاختىكارلىرى تېرىيدىغان كېۋەز پۈتۈنلەي ئەرەب كېۋىزى بولۇپ، ئادەتتە توخو پۈتىسىمان كېۋەز دېيىلەتتى، مۇنداق كېۋەزنىڭ غوزىسى كىچىك، ھوسۇلى بەك تۆۋەن ئىدى، كېۋەز ئېچىلغاندا غوزا شاكىلى چوڭ ئېچىلمايدىغان بولغاچقا، پاختىسىنى تېرىۋېلىش تەس ئىدى، تالاسنىڭ سۇيىتىمۇ ناچار ئىدى.

1949 ـ يىلى ناھىيە بويىچە 5700 مو كېۋەز تېرىلىپ، 1430 دەن پاختا ئېلىنغان. 1959 ـ يىلى 40 مىڭ 400 مو كېۋەز تېرىلدى، 28 مىڭ 480 دەن پاختا ئېلىنىپ، 1949 ـ يىلدىكىدىن 18.9 ھەسسە ئاشتى. 1965 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى 35 مىڭ مو ئۆپچۈرىسىدە بولۇپ كەلدى، ئەمما ھوسۇلى 1965 ـ يىلدىكى 18 مىڭ 240 دەندىن 1986 ـ يىلى 31 مىڭ 410 دەنگە يېتىپ، 72% ئاشتى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى 56 مىڭ 200 موغا يەتتى، شۇ يىلى 89 مىڭ 700 دەن پاختا ئېلىنىپ، 1986 ـ يىلدىكىدىن 1.86 ھەسسە، 1949 ـ يىلدىكىدىن 61.73 ھەسسە ئاشتى.

كېۋەز سورتلىرى كورلا شەھىرىدە 50ـيىللاردا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن، مەللە كېۋەز، «C—3173» ۋە «108 ئەيغۇ» دىن ئىبارەت قۇرۇقلۇق كېۋەزنى سورتلىرى تېرىلغان. 1954 ـ يىلى سۇۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلگەن «C—1470» ناملىق يېڭى قۇرۇقلۇق كېۋەزنى گۈڭشې، مەيدانلاردا ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1966 ـ يىلدىن كېيىن، بىر مەھەل «بايىنغولىن ـ172» ناملىق كېۋەز سورتى ئومۇملاشتۇرۇلدى. 80 ـ يىللاردا «جۇنمەن ـ 1» ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى يېتىشتۇرگەن «6017» ناملىق كېۋەز سورتى كىرگۈزۈلدى.

1953 ـ يىلدىن باشلاپ ئۇزۇن تالالىق كېۋەز سىناق تەرىقىسىدە تېرىلدى، كېيىن يىلدىن يىلغا ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1964 ـ يىلى ئۇزۇن تالالىق كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى ئاران 200 مو بولۇپ، ناھىيە بويىچە تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 7.0 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئۇزۇن تالالىق پاختا سۈيىتىنىڭ ياخشىلىقى، باھاسىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن كىشىلەرنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى تارتتى، نەتىجىدە 1980 ـ يىلى ئۇزۇن تالالىق كېۋەز كۆلىمى بىراقلا 29 مىڭ 700 موغا يېتىپ، شەھەر بويىچە تېرىلغان 32 مىڭ 600 مو كېۋەزنىڭ 91 پىرسەنتىدىن كۆپرەكنى ئىگىلىدى؛ ئومۇمىي ھوسۇلى 1964 ـ يىلدىكى 140 دەندىن 11 مىڭ 950 دەنگە يېتىپ، شەھەر بويىچە ئېلىنغان 12 مىڭ 950 دەن پاختىنىڭ 92.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1965 ـ يىلى يېڭىشەر گۈڭشىسى «شىنجاڭ بويىچە ئۇنجى بولۇپ مو بېشىدىن 100 جىڭ ساپ پاختا ئالغان گۈڭشې» دېگەن نامغا ئېرىشتى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى 56 مىڭ 200 موغا، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇزۇن تالالىق كېۋەز كۆلىمى 56 مىڭ مو، قۇرۇقلۇق كېۋەزنى كۆلىمى ئاران 200 موغا يەتتى، ئۇزۇن تالالىق كېۋەز كۆلىمى ئومۇمىي كېۋەز كۆلىمىنىڭ 99.64 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ شۇ يىلى جەمئىي 89 مىڭ 700 دەن پاختا ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇزۇن

تالالىق پاختا 88 مىڭ 960 دەن بولۇپ، شەھەر بويىچە ئېلىنغان ئومۇمىي پاختىنىڭ 99.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1964 ـ يىلدىن كېيىن «523013»، «5476U»، «2U3» قاتارلىق ئۇزۇن تالالىق كېۋەز سورتلىرى كىرگۈزۈلدى. 70 ـ يىللاردا «جۇنخەي ـ 1» نامليق ئۇزۇن تالالىق كېۋەز سورتى كىرگۈزۈلدى. 80 ـ يىللاردا «شىنخەي ـ 3»، «شىنخەي ـ 6» ۋە «شىنخەي ـ 7» نامليق ئۇزۇن تالالىق كېۋەز سورتلىرى كىرگۈزۈلدى.

«جۇنخەي ـ 1» توپ ئېگىزلىكى 70 ~ 80 سانتىمېتر، يەككە غوزىسى 2.5 ~ 3 گرام، تالا ئۇزۇنلۇقى 40 ـ 41 مىللىمېتر، چىداش كۈچى 4.4 گرام، ئۆسۈش مەزگىلى 150 ~ 155 كۈن، بىرلىك ساپ پاختا ھوسۇلى 20 ~ 40 كىلوگرام.

«شىنخەي ـ 6» توپ ئېگىزلىكى 60—70 سانتىمېتر، غوزىسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئېغىرلىقى 2.9—3.3 گرام، ساپ پاختا نىسبىتى 33.2%، تالا ئېغىرلىقى 5.6 گرام، چىگىت ئېغىرلىقى 11.7 گرام، ئۆسۈش مەزگىلى 130~145 كۈن، ئۇ ئوتتۇراھال، بالدۇر پىشىدىغان سورت بولۇپ، تالا ئۇزۇنلۇقى 35.33 مىللىگرام، چىداش كۈچى 4.27 گرام، بىرلىك ھوسۇلى 78.9 كىلوگرام ئۆچۈرىسىدە.

«شىنخەي ـ 7» توپ ئېگىزلىكى 54—69 سانتىمېتر، يەككە غوزا ئېغىرلىقى 2.8—3.4 گرام، ساپ پاختا نىسبىتى 34.45%، تالا ئېغىرلىقى 6.55 گرام، تالا ئۇزۇنلۇقى 37 مىللىمېتر ئۆچۈرىسىدە، ئۆسۈش مەزگىلى 132 ـ 140 كۈن، بالدۇر ئېچىلىدۇ، مول ھوسۇل بېرىدۇ، كېسەلگە چىداملىق.

«جۇنمېيەن ـ 1» (قۇرۇقلۇق كېۋەزى) تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى تەجرىبە پونكىتى يېتىشتۈرگەن، 1978 ـ يىلى كورلىغا كىرگۈزۈلگەن. توپ ئېگىزلىكى 70 ـ 80 سانتىمېتر، غوزىسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئېغىرلىقى 6—7 گرام، ئۆسۈش مەزگىلى 130 كۈن ئۆچۈرىسىدە، تالا ئۇزۇنلۇقى 30 ـ 31 مىللىمېتر، چىگىت ئېغىرلىقى 11 ـ 13 گرام، ساپ پاختا نىسبىتى 35%~40%، ئاجىز تۇپراققا، قۇرغاقچىلىققا، شورغا چىداملىق. 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تېرىلىدۇ، ھەرمو يەردە 11 مىڭ تۇپتىن 12 مىڭ تۇپكىچە مايسا بولسا مۇۋاپىق بولىدۇ، سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلسا، مو بېشى ھوسۇلى 100 كىلوگرامغا يېتىدۇ. ئۇ ھازىر كورلا شەھىرىنىڭ ئاساسلىق كېۋەز سورتى بولۇپ قالدى.

كېۋەز ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى

يەرنى مۇۋاپىق تۇزلەپ، ۋاقتىدا تېرىش يەرگە نىسبەتەن قاتتىق تەلەپ قويۇلىدۇ، يەرنىڭ نەملىكى يېتەرلىك، تېمپېراتۇرا يۇقىرى بولۇشى كېرەك، نەملىك مۇۋاپىق بولغاندا ئۇرۇق تېزىراق سېلىنىدۇ. 4ـ ئاينىڭ 15ـ كۈنىدىن 25ـ كۈنگىچە ئۇرۇق سېلىنىدۇ، زېرەك ھەم شورلۇقراق يەرلەرگە 4ـ ئاينىڭ 30ـ كۈنىدىن ئىلگىرى ئۇرۇق سېلىنسا مۇۋاپىق بولىدۇ.

مۇۋاپىق قويۇق تېرىش قۇرۇقلۇق كېۋەزنىڭ ھەر مو يەردىكى مايسىسى ئەسلىدىكى 5400 — 6000 تۇپتىن 8100 — 10000 تۇپكە كۆپەيتىلدى. ئۇزۇن تالالىق كېۋەزنىڭ ھەرمو يەردىكى مايسىسى ئەسلىدىكى 6000 — 7000 تۇپتىن 9000 — 12000 تۇپكە كۆپەيتىلدى.

ئېتىز ـ ئېرىق پەرۋىشىنى ياخشى تۇتۇش كېۋەز مايسىلىرىنىڭ قۇرى ئېنىق بولغاندىن كېيىنلا «تۆت بالدۇر» پەرۋىش قىلىنىدۇ (بالدۇر چاغلاش، بالدۇر مايسا تاقلاش، ھاشارات ـ قۇرت زىياندىشلىقىنىڭ ئالدىنى بالدۇر ئېلىش، بالدۇر ئوغۇتلاش)، بۇلار ئىچىدە بالدۇر چاغلاش مۇھىم ھالقا قىلىنىدۇ. چاغلاش چوڭقۇرلۇقى 10~14 سانتىمېتر بولىدۇ.

ئوبدان ئوغۇتلاپ ۋە سۇغىرىپ، مايسىلارنى غوللۇق ئۆستۈرۈش، كۆپ غوزىلىتىش ھەرمو يەرگە 1000 ~ 3500 كىلوگرام ئاساسىي ئوغۇت بېرىلىدۇ، مايسا ئونۇپ 40 ـ 50 كۈندىن كېيىن، بىر قېتىم سوغىرىلىدۇ. زېرەك يەرلەر 7 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تونجى قېتىم سۇغىرىلىدۇ. 2، 3. قېتىملىق سوغىرىش ۋاقتى مۇۋاپىق كېچىكتۈرۈلىدۇ.

ۋاقتىدا ئۇچىنى ئۇزۇش 7 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنىگىچە ئۇچى ئۇزۇلىدۇ، قېرىغان يوپۇرماقلىرى ئۇزۇپ تاشلىنىدۇ. ئۇچى ۋاقتىدا ئۇزۇۋېتىلسە، ھوسۇلنى 7.5% ئاشۇرغىلى بولىدۇ، قېرىغان يوپۇرماقلىرى ئۇزۇۋېتىلسە، غوزىنىڭ ئېچىلىش نىسبىتىنى 48% ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىش 80ـيىللاردىن باشلاپ، سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى پەيدىنپەي ئومۇملاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن كېۋەزنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 25 كىلوگرام ئۆچۈرىسىدىن 80 نەچچە كىلوگرامغا يەتتى. 1987ـيىلى شەھەر بويىچە تېرىلغان 45 مىڭ 896 مو (ئەملىيەتتە مايىسى ساقلاپ قېلىنغان كېۋەز 40 مىڭ 675 مو) كېۋەز ئېچىدە 13 مىڭ 396 مو كېۋەز سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلدى، بۇ ئومۇمىي كېۋەز كۆلىمىنىڭ 29.18 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1988ـيىلى شەھەر بويىچە 38 مىڭ 847.5 مو كېۋەز تېرىلدى، بۇنىڭ ئېچىدە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلغىنى 31 مىڭ 514 مو بولۇپ، ئومۇمىي كېۋەز كۆلىمىنىڭ 81 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990ـيىلى كېۋەزنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلدى، بىرلىك مەھسۇلاتى كۆرۈنەرلىك ئاشتى. 1988ـيىلى پۈختە دېھقانچىلىق مەيدانى1000مو يەرگە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۇزۇن تالالىق كېۋەز تېرىپ، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىنى78.5كىلوگرامغا يەتكۈزدى، قىسمەن جايلاردا بىرلىك مەھسۇلات105.5كىلوگرامغا يەتتى.

كورلا شەھىرىنىڭ ئاۋات، قارا يۇلغۇن، قوشئېرىق، تېكىچى، توۋۇرچى، پۈختە قاتارلىق يېزا-مەيدانلىرى ئاساسلىق كېۋەز تېرىلىدىغان رايونلار ھېسابلىنىدۇ.

كېسەللىك، ھاشارات زىياندا شلىقى ۋە ئالدىنى ئېلىش، تىزگىنلەش كورلا رايونىدا كېۋەزدە، ئاساسلىقى، سارغىيىپ يىگىلەش كېسىلى، داغ كېسىلى، يىلتىز چىرىش كېسىلى، قۇرۇپ كېتىش كېسىلى يۇز بېرىدۇ، كېۋەزگە ھاشارات ـ قۇرتلاردىن تىرىپس، كېۋەز پىتى، قارىغۇ چېرىپاشكا، غوزا قۇرتى، قىزىل ئۆمۈچۈك قاتارلىقلار زىيان سالىدۇ. 50 ـ يىللاردا قىزىل ئۆمۈچۈك، كېۋەز پىتىنىڭ زىيىنى ئېغىر بولغان، ئاندىن قالسا يىلتىز چىرىش كېسىلى، يەر يولۇسى، قارىغۇ چېرىپاشكا، تىرىپس، غوزا قۇرتىمۇ ئومۇمىيۈزلۈك زىيان سېلىپ تۇرغان. 1956 ـ يىلى ناھىيە بويىچە تەخمىنەن 13 مىڭ مو كېۋەزلىكتە كېۋەز پىتى ۋە قىسمەن قىزىل ئۆمۈچۈك، تىرىپس پەيدا بولغان، ھاشارات زىيان سالغان كېۋەز كۆلىمى ئومۇمىي كېۋەز كۆلىمىنىڭ 50 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن، زىيان سېلىش نىسبىتى تەخمىنەن 70% ~ 80%كە، ئايرىم جايلاردا 100%كە يەتكەن. 1957 ـ يىلى ناھىيە بويىچە 3378 مو كېۋەز قىزىل ئۆمۈچۈكنىڭ زىيىنىغا ئۇچراپ، ھوسۇل ئېغىر دەرىجىدە كېمىيىپ كەتتى. 613 مو كېۋەزنىڭ مو بېشى ھوسۇلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 66.43% كېمىيىپ كەتتى، 14.5 مو كېۋەزدىن ھوسۇل ئېلىنمىدى. 1958 ـ يىلى ناھىيە بويىچە يەر يولۇسى ئومۇمىيۈزلۈك پەيدا بولدى، يەر يولۇسى پەيدا بولغان كېۋەز كۆلىمى 12 مىڭ 477 موغا يېتىپ، ئومۇمىي كېۋەز كۆلىمىنىڭ 32 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئەينى چاغدا «666»، نەملىنىشچان «DDT»نى ئىشلىتىش ئارقىلىق كېۋەز پىتى ۋە يەر يولۇسى يوقىتىلدى، چىگىتنى سېرىسان بىلەن دورىلاش ئارقىلىق داغ كېسىلىنىڭ ئالدى ئېلىندى.

1ـرايوننىڭ تېكىچى يېزىسى كېۋەز مايىسلىرىنى چىغ ۋە دەرەخ شېخى بىلەن ئىككى ـ ئۈچ قېتىم قېقىش ئارقىلىق كېۋەز پىتىنى 20% ئۆچۈرىسىدە ئازايتتى. 1984 ـ يىلى ئوبلاستلىق ئۆسۈملۈك ئاسراش-تەكشۈرۈش پونكىتىنىڭ ماسلىشىشى بىلەن، يېڭىشەر گۈڭشېسى چىلانباغ چوڭ ئەترىتى 2 ـ كىچىك ئەترىتىنىڭ سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلغان كېۋەزلىكىدە پىرېتىرىن، ھاشارات ئۆلتۈرگۈچى پىرېتىرىن، فوسالون، ئازودىرون، مونوكرو توفوس قاتارلىق بەش خىل يېڭى دېھقانچىلىق دورىسى كىچىك دائىرىدە تەجرىبە قىلىندى. بۇ دورىلارنىڭ كېۋەز پىتىنى تىزگىنلەش ئۈنۈمى 86.5%~100% گىچە بولدى، ئۈنۈم بېرىش ۋاقتى ئون كۈندىن ئاشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئازودىرونىنىڭ رولى ئەڭ ياخشى بولدى؛ قارىغۇ چېرىپاشكىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش ئۈنۈمى 62.8%~100% كە يەتتى. ھاشارات ئۆلتۈرگۈ-

چې پىرىتىرىننىڭ ئۇنۇمى بىر قەدەر ياخشى، فوسالوننىڭ ئۇنۇمى ناچارراق بولدى. ھاشارات ـ قۇرت مەنبەسىنى توگىتىش ئۈچۈن، خىمىيىۋى ئۇسۇل بىلەن ئالدىنى ئېلىش ـ يوقىتىشقا بىرلەشتۈرۈپ، ئېتىز، ئېرىق بويلىرىدىكى ئوت ـ چۆپلەرنى يۇلۇپ تاشلاش، نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش، شۇدىگەر قىلىش، قىشتا توك يانقۇزۇش ھەم ئۇرۇقنى دورىلاپ تېرىش، ئىسسىل سورتلارنى تاللاپ ئىشلىتىش قاتارلىق ئۇنۇمىرسال ئالدىنى ئېلىش، يوقىتىش تەدبىرلىرىمۇ قوللىنىلدى. 1988 ـ يىلى 10 مىڭ 193 مو كېۋەزلىكىنىڭ 4089 موسىدا ئۇزۇن نەشتەرلىك كېۋەز پىتى، 6104 موسىدا كېۋەز پىتى پەيدا بولدى، 30 مىڭ 123 مو قېتىم دورا چېچىپ ئالدىنى ئېلىش ـ يوقىتىش تەدبىرلىرى قوللىنىلىپ، كېۋەز پىتىنىڭ كەڭ دائىرىدە تارقىلىپ كېتىشى ۋە زىيان سېلىشى ئۇنۇملۇك تىزگىنلەندى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە 63 مىڭ 464 مو يەردە كېۋەز پىتىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش تەدبىرى قوللىنىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 53 مىڭ 900 مو يەردە خىمىيىلىك تەدبىر، 9564 مو يەردە بىئولوگىيىلىك تەدبىر قوللىنىلدى.

5. ياغلىق دان زىرائەتلىرى

كورلىدا ئاساسلىقى قىچا، زىغىر، زاراڭزا، ياغلىق ئاپتاپپەرەس قاتارلىق ياغلىق دان زىرائەتلىرى تېرىلىدۇ. 1949-يىلى 4800 مو ياغلىق دان زىرائىتى تېرىلىپ، 47.5 تونىا ھوسۇل ئېلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە قىچا كۆلىمى1700مو بولۇپ، 16.2 تونىا ھوسۇل ئېلىنغان، بىرلىك ھوسۇلى9.5كىلوگرام بولغان. 1977 ـ يىلى 19 مىڭ 900 مو ياغلىق دان زىرائىتى تېرىلىپ، 467 تونىا ھوسۇل ئېلىنىدى، بۇنىڭ ئىچىدە قىچا كۆلىمى 1900 مو، ھوسۇلى 23 تونىا؛ زىغىر كۆلىمى 100 مو، ھوسۇلى 2.5 تونىا. 1982 ـ يىلى شەھەر بويىچە ياغلىق دان زىرائىتى كۆلىمى 23 مىڭ 400 موغا يەتتى، 1093.5 تونىا ھوسۇل ئېلىنىپ، تارىختا ياغلىق دان ھوسۇلى ئەڭ كۆپ بىر يىل بولۇپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، كېۋەز ھوسۇلى ئېشىپ، چىگىت ئاھالىلار ئىستېمال قىلىدىغان ياغنىڭ ئاساسلىق مەنبەسى بولۇپ قالدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ياغلىق دان زىرائىتى كۆلىمى 2800 موغا چۈشۈپ قالدى، 160 تونىا ھوسۇل ئېلىنىدى، 1982 ـ يىلدىكى ئومۇمىي ياغلىق داننىڭ 15 پىرسەنتىگە توغرا كەلدى.

قىچا ھازىر كورلىدا ئاساسلىقى سېرىق قىچا ۋە «لېئوشىخۇاڭ» دېيىلىدىغان قىچا تېرىلىدۇ. سېرىق قىچا سوغۇققا، شورغا چىداملىق، ئەمما ئاسان يېتىۋالىدۇ، ئۇسۇش مەزگىلى 93 ـ 98 كۈن، مو بېشى ھوسۇلى 50～222.5 كىلوگرامغا يېتىدۇ، ھەرقايسى يېزا ـ مەيدانلاردا ئاز مىقداردا تېرىلىدۇ؛ «لېئوشىخۇاڭ» دېيىلىدىغان قىچا بالدۇر پىشىدىغان قىچا سورتى بولۇپ، ھەرقايسى يېزىلاردا بۇغداي ئېكىنزىغا تېرىلىدۇ، ئۇسۇش مەزگىلى 65 ～ 70 كۈن ئۇپچۇرسىدە، مايىسىي سوغۇققا چىداملىق، مو بېشى ھوسۇلى 25 ～ 40 كىلوگرامغا، كۆپ بولغاندا 100 كىلوگرامغا يېتىدۇ. قىچا يەرنى قۇۋەتلەندۈرىدىغان، يەردىن پايدىلىنىش بىلەن يەرنى قۇۋەتلەشنى بىرلەشتۈرىدىغان ياخشى ئېكىنز زىرائىتى بولۇپ، بۇغداي، كۆممىقوناق بىلەن ئالماشتۇرۇپ تېرىشقا باب كېلىدۇ. كۆپ ھاللاردا يازلىق يېغىمدىن كېيىن ئېكىنزغا تېرىلىدۇ. قىچا مايسا مەزگىلىدە ئاساسلىقى بۇرگىنىڭ، چېچەكلەش مەزگىلىدە ئاساسلىقى ئۇسۇملۇك پىتىنىڭ زىيىنىغا ئۇچرايدۇ.

زىغىر كورلا رايونىنىڭ زىغىر تېرىش تارىخى ئۇزۇن. كورلا رايونىدا جاغدا قىزىل زىغىر تېرىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇسۇش مەزگىلى 50 كۈن، ئوغۇتقا چىداملىق، ئادەتتە مو بېشى ھوسۇلى 25～30 كىلوگرامغا يېتىدۇ. 3ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تېرىلىدۇ، 8ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ، ۋاقتىدا تېرىلسا يەنى 4ـ ئاينىڭ بېشىدا تېرىلسا، 4ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا تېرىغانغا قارىغاندا ھوسۇلنى23.1%تىن 41.2% كىچە ئاشۇرغىلى، قۇرۇپ كېتىش كېسىلىنى 15.2% تىن 23.2% كىچە يېنىكلەتكىلى بولىدۇ، ھەر 1000 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى ۋە ياغ چىقىش نىسبىتىنى ئۇستۇرگىلى بولىدۇ. قۇر ئارلىقىنى 15～20

سانتىمېتر قىلىپ، قۇرلاپ تېرىسا مۇۋاپىق بولىدۇ. ئوت - چۆپىنى يوقىتىشتا كۆپىنچە %70لىك دىمېتىل خىلورانىل ئىشلىتىلىدۇ يەنى ھەر مو يەرگە 100 گرام دىمېتىل خىلورانىل 50 كىلوگرام سۇ بىلەن تەڭشىلىپ، ئاندىن 300 - 500 گرام ئورنيا ئارىلاشتۇرۇلۇپ پۈركۈپ چېچىلسا دورا ئۇنۇمىنى ئۇستۈرگىلى بولىدۇ، مۇنداق قىلىش يەنە يىلتىز سىرتىدىن ئوغۇتلاش رولىنىمۇ ئويناىدۇ. مايسا ئۇنۇپ بىر ئايدىن كېيىن سۇغىرىلىدۇ، تۇنجى سۇيىدىن كېيىن ژاقتىدا2 - قېتىم سۇغىرىلىدۇ «تۇنجى سۇيىنى قانغىدەك سۇغىرىش، 2 - سۇيىنى دەل ژاقتىدا سوغىرىش» دېگەن سۆز مۇشۇنىڭغا قارىتىپ ئېيتىلغان.

ياغلىق ئاپتاپپەرەس ئىلگىرى ئاق دانلىق ئاپتاپپەرەس تېرىلاتتى، ئاندىتە گازىرىنى چېقىش ئاساس قىلىناتتى. 1976 - يىلى بىڭتۇەننىڭ دېھقانچىلىق مەيدانلىرى جىلىنىڭ بەيچىڭ دېگەن يېرىدىن ياغ تارتىشقا ئىشلىتىلىدىغان ئاپتاپپەرەس سورتىنى كىرگۈزۈپ سىناق تەرىقىسىدە تېرىدى، نەتىجىدە بۇ سورتنىڭ ھوسۇلى كۆپ ھەم مۇقىم، ياغ چىقىش نىسبىتى يۇقىرى بولۇپ قالماستىن، بەلكى قۇرغاقچىلىق-قا، سوغۇققا، شورغا، ئاجىز تۇپراققا چىداملىق ئىكەنلىكى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنىڭ يۇقىرىلىقى، تېز ئۇنۇم بېرىدىغانلىقى ئىسپاتلاندى. شەھەر تەۋەسىدە «ئىلغار خىزمەتچى» (پېرىدوۋېك دەپمۇ ئاتىلىدۇ) ناملىق ئاپتاپپەرەس ئاساسلىق سورت سۈپىتىدە تېرىلىدۇ، ئۇنىڭ ھەر 100 دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 7.2 گرام ئۆچۈرىسىدە كېلىدۇ، ياغ چىقىش نىسبىتى 36%~41%، ئۆسۈش مەزگىلى 105~110 كۈن، ئال كېسىلگە چىداملىق، ئاندىتە مو بېشى ھوسۇلى 125كىلوگرام ئۆچۈرىسىدە بولىدۇ، كۆپ بولغاندا 255 كىلوگرامغا يېتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا «سەنداۋ مېيى»، ئاق دانلىق ئاپتاپپەرەس، «ئاق ئاپتاپپەرەس-3»، «شېننۇك» ناملىق ئاپتاپپەرەس سورتلىرىمۇ بار.

زاراڭزا تىكەنلىك زاراڭزا، تىكەنسىز زاراڭزا ۋە «AC—1» قاتارلىق زاراڭزا سورتلىرى تېرىلىدۇ. شەھەر تەۋەسىدە تىكەنلىك سېرىق زاراڭزا بىلەن تىكەنسىز قىزغۇچ زاراڭزا كۆپ تېرىلىدۇ، بۇ سورتلار دېھقانلىق پوستى ئادەتتىكىدەك بولۇپ، ئۆسۈش مەزگىلى 150 كۈن ئۆچۈرىسىدە.

6. كۆكتات

50 - يىللاردا يەرلىك ئاساسىي ئاھالە بولغان ئۇيغۇرلار گۆش، مېۋە - چۆپە، چامغۇر، پىياز، قىزىلمۇچ، سەۋزە، سۇغىپىياز، سامساق، ياڭيۇ، يىسۈملەك قاتارلىق كۆكاتلارنى ئىستېمال قىلاتتى. كۆكتات كۆپ ھاللاردا ئۆي ئالدى - ئارقىسىغا ۋە شەخسى كۆكاتلىقلارغا تېرىلاتتى، ھوسۇلى ئاز بولاتتى، كۆپىنچە شەخسلەر ئۆزلا ئىستېمال قىلاتتى، بازارغا ئاپىرىپ سېتىلىدىغىنى ئازراق ئىدى. مەلۇماتقا قارىغاندا، 1950 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە ئاران 600 موچە كۆكتات تېرىلغان.

50 - يىللاردىن كېيىن كۆكاتقا بولغان ئېھتىياج ئاشتى ۋە كۆكتات تۈرى كۈندىن كۈنگە كۆپەيدى، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت كۆكتات تېرىش ۋە كۆكتات بىلەن تەمىنلەشكە ئەھمىيەت بەردى. بۇنىڭ بىلەن شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلار جەمئىيەت ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، كۆكتات تېرىش كۆلىمىنى ئۈزلۈكسىز كېڭەيتتى ھەم باشقا جايلاردىن ھەرخىل يېڭى سورتلارنى كىرگۈزدى. مەلۇماتقا قارىغاندا، 1978 - يىلى ناھىيە بويىچە 6800 مو يەرگە كۆكتات تېرىلىپ، 665.01 تونىنا كۆكتات ئېلىنغان. 1985 - يىلى كۆكتات كۆلىمى 8200 موغا يېتىپ، 3245.01 تونىنا كۆكتات ئېلىنغان. 1985 - يىلدىن كېيىن تارىمدا نېفىت چارلاش ۋە ئېچىش ۋەجىدىن شەھەر نوپۇسى تېز كۆپەيدى، جەمئىيەتنىڭ كۈنسايىن ئېشىپ بېرىۋاتقان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، شەھەرلىك كۆكتات باشقۇرۇش تارماقلىرى شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلار بىلەن توختام تۈزگەن ۋە كۆكتات بازىلىرى قۇرۇپ بازارنى تەمىنلىگەندىن سىرت، باشقا جايلاردىن

ھەرخىل يېڭى كۆكتات يۆتكەپ كېلىپ بازارنى تەمىنلىدى.

كۆكتات ئۆستۈرۈش كورلا شەھىرىدە ئاساسلىقى يېڭىشەر، چارباغ، تېكىچى يېزىلىرىدا كۆكتات تېرىلىدۇ. 1990-يىلى شەھەر بويىچە 10 مىڭ مو يەرگە كۆكتات تېرىلىپ، 28 مىڭ 780 تونىنا كۆكتات ئېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە يېڭىشەر قاتارلىق ئۇچ يېزا 6000 مو كۆكتات تېرىپ، 23 مىڭ 402 تونىنا كۆكتات ئالدى، بۇ شەھەر بويىچە كۆكتات كۆلىمىنىڭ 60 پىرسەنتىنى، كۆكتات ھوسۇلىنىڭ 81.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

يېقىنقى يىللاردا سۇلياۋ يوپۇق ئىشلىتىشنىڭ ئومۇملىشىشى پارنىكتا مايسا يېتىشتۇرۇش ۋە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كۆكتات ئۆستۈرۈشكە شارائىت يارىتىپ بەردى. 1972 - يىلى يېڭىشەر گۈڭشىسىنىڭ چىلانباغ 3 - چوڭ ئەترىتىدە ئىككى سۇلياۋ لاپاس، بىر پارنىك ياسالدى.

1979 - يىلدىن كېيىن ئىككى يانتۇ قۇياش پارنىكى ۋە كۆلىمى 4.9 مو كېلىدىغان ئالتە سۇلياۋ لاپاس ياسىلىپ، تەرخەمەك، پىدىگەن، قىزىلمۇچ، كۈدە، قىشلىق يېسۈلمەك تېرىلىپ، ياخشى ئونۇم يارىتىلدى.

1986-يىلى پارنىكتا34 مىڭ300 تۈپ كۆكتات مايسىسى يېتىشتۇرۇلدى، سۇلياۋ لاپاس توققۇزغا، كۆلىمى3.6 موغا يەتكۈزۈلدى، 15.62 تونىنا كۆكتات ئىشلەپچىقىرىلىپ، يىللىق كىرىم18 مىڭ6 .14 يۈەنگە يەتكۈزۈلدى. پەن - تېخنىكىنى قوللىنىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش نەتىجىسىدە، بەزى كۆكتاتلاردىن مول ھوسۇل ئېلىنىپ قالماستىن بەلكى بازارغا يېرىم ئاي ياكى ئون كۈن ئىلگىرى كىرگۈزۈلۈپ، ياخشى ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ئونۇم ھاسىل قىلىندى.

1987 - يىلى مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان كۆكتاتلىق كۆلىمى 1537.53 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 2.2 مو پارنىكتا 93 مىڭ 679 تۈپ مايسا يېتىشتۇرۇلدى، كۆلىمى 19.23 مو كېلىدىغان 44 سۇلياۋ لاپاستا تەرخەمەك، قىزىلمۇچ، پىدىگەن، شۇخلا قاتارلىق كۆكتاتلار تېرىلىپ ياخشى ھوسۇل ئېلىندى؛ 78.3 مو كېلىدىغان كىچىك سۇلياۋ لاپاسلاردا، ئاساسلىقى، كۈدە ئۆستۈرۈلدى؛ سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلغان كۆكتات كۆلىمى 1437.8 موغا يەتتى.

1988 - يىلى مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان كۆكتاتلىق كۆلىمى 2727.9 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە پارنىك - لاپاس 370 مو، سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلغىنى 2121.8 مو، كىچىك ئەگمە لاپاس 236.1 مو؛ مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان كۆكتاتلىقنىڭ ھوسۇلى 14 مىڭ 883.7 تونىغا يېتىپ، شەھەر بويىچە ئېلىنغان كۆكتاتنىڭ 58.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ كىرىمى 6 مىليون 789 مىڭ 600 يۈەنگە يېتىپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي كۆكتات كىرىمىنىڭ 76.04 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1989 - يىلى مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان كۆكتاتلىق كۆلىمى 3038.3 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە پارنىك 109.35 مو، سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلغىنى 2738 مو، كىچىك ئەگمە لاپاس 190.9 مو؛ شۇ يىلى 14 مىڭ 959.58 تونىنا كۆكتات ئېلىنىپ، شەھەر بويىچە ئېلىنغان ئومۇمىي كۆكتاتنىڭ 56.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. كۆكتات كىرىمى 8 مىليون 475 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي كۆكتات كىرىمىنىڭ 83.68 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1990 - يىلى مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان كۆكتاتلىق كۆلىمى 3269 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە پارنىك كۆلىمى 35.2 مو، چوڭ لاپاس 109.9 مو، كىچىك ئەگمە لاپاس 94.1 مو؛ شۇ يىلى 15 مىڭ 691.2 تونىنا كۆكتات ئېلىنىپ، شەھەر بويىچە ئېلىنغان ئومۇمىي كۆكتاتنىڭ 52.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ 8 مىليون 746 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىنىپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي كۆكتات كىرىمىنىڭ 65.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

كۆكتات سورتلىرى

قىشلىق بېسىۋىلەك كىچىك شىگىزلايدىغان بېسىۋىلەك، بۇدۇر يوپۇرماقلىق كۆك بېسىۋىلەك، چوڭ شىگىزلايدىغان قارا شەھەر بېسىۋىلىكى، «جىنچىك - 3» بېسىۋىلىكى سورتلىرى بار.
بازلىق بېسىۋىلەك ئاق يىلتىز بېسىۋىلەك، قارا ياغلىق بېسىۋىلەك سورتلىرى بار.
پالەك يوپۇرمىقى ئۇچلۇق پالەك، يۇمىلاق يوپۇرماقلىق پالەك سورتلىرى بار.
كەرەپشە كاۋاك غوللۇق كەرەپشە، پۈتەي غوللۇق كەرەپشە سورتلىرى بار.
كاللەكبەسەي «دامىلاق»، «جىنزاۋشىلاق»، «باۋچۇن» قاتارلىق سورتلىرى بار.
چېچەكسەي شىۋېتسارىيە ئاق شارسىمان چېچەكسىيى، لەنجۇ ئاق شارسىمان چېچەكسىيى، فۇجيەن ئاق شارسىمان چېچەكسىيى قاتارلىق سورتلىرى بار.
ئوسۇلۇق يوپۇرمىقى ئۇچلۇق ئوسۇلۇق، يوپۇرمىقى يۇمىلاق ئوسۇلۇق، يوپۇرمىقى ئۇچلۇق ئاق ئوسۇلۇق قاتارلىق سورتلىرى بار.
تۇرۇپ، سەۋزە يۇمىلاق تۇرۇپ، بەنچۇنزى تۇرۇپ، ئىچى ئاق كۆك تۇرۇپ، «شىنلىمبي»، سېرىق سەۋزە، قىزىل سەۋزە قاتارلىق سورتلىرى بار.
شوخلا «چياڭلىمىشۇ»، «يۇەنخۇلۇك - 2» قاتارلىق سورتلىرى بار.
قىزىلمۇچ يۇمىلاق مۇچ، پانۇس مۇچ، ئۇزۇنچاق تاتلىق مۇچ، ئۇچلۇق مۇچ قاتارلىق سورتلىرى بار.
پىدىگەن ئۇزۇنچاق پىدىگەن، پانۇس پىدىگەن، سوقىچاق پىدىگەن قاتارلىق سورتلىرى بار.
پۇرچاق پاكار يېسىسى پۇرچاق (يەرلىك دۇدۇر)، ئىككى پەسىللىك پۇرچاق، كۆك ئۇزۇن جياڭدۇ، ئەگىرى يېسىسى پۇرچاق (ئاش پۇرچىقى، يېسىسى پۇرچاق) قاتارلىق سورتلىرى بار.
تەرخەمەك يوللۇق تەرخەمەك، چاڭچۇن چوقۇر تەرخىمىكى قاتارلىق سورتلىرى بار.
كاۋا ياماشقاق سەي كاۋىسى، ئۇششاق چوشىدىغان كاۋا، تاتلىق سەي كاۋىسى، ئاق سەي كاۋىسى قاتارلىق سورتلىرى بار.
كۆدە چىغىرتماق (پىچان) كۆدە، قىزىل يىلتىزلىق كۆدە سورتلىرى بار.
يۇقىرىقىلاردىن باشقا چامغۇر، پىياز، سۇڭپىياز، سامساق، يۇمغاقسۇت، زىرە، بەدرەك، ئاغىچە، ئاچچىق كاۋا قاتارلىق كۆكتاتلارمۇ تېرىلىدۇ.

كۆكتاتلاردا بولىدىغان كېسەللىك، هاشارات زىيانداشلىقى ۋە ئالدىنى ئېلىش، يوقىتىش

كېسەللىك، هاشارات زىيانداشلىقى كۆكتاتقا ئۆسۈملۈك پىتى، كۆكتات كېپىنىكى، كىچىك پەرۋانە، يىڭنىسىمان سېرىق قوزۇ، يەر يولۇسى قاتارلىقلار زىيان يەتكۈزىدۇ، كۆكتاتتا قىشلىق بەسەي ژېرۇسى، زەمبۇرۇغ، چېرىش كېسىلى قاتارلىقلار يۇز بېرىدۇ. قىزىلمۇچ، ئوڭايلا ژېرۇس كېسىلى، يۇقۇملۇق زەمبۇرۇغ كېسىلى (مايىسسى قۇرۇپ كېتىش كېسىلى)، كۆك قۇرۇپ كېتىش كېسىلى، قۇياش نۇرىدا كۆيۈپ كېتىش كېسىلىگە، شوخلا ژېرۇس كېسىلى، چېرىش كېسىلىگە، پالەك زەمبۇرۇغ كېسىلى، چېرىش كېسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. يېقىنقى يىللاردا قىزىلمۇچ، شوخلىدا بولىدىغان يۇقۇملۇق زەمبۇرۇغ كېسىلى ۋە ژېرۇس كېسىلى ناھايىتى كەڭ دائىرىدە تېز تارقالدى. 1989 - يىلى شەھەر ئەتراپىدىكى كۆكتاتلىقلاردا قىزىلمۇچ پۈتۈنلەي قۇرۇپ - سولىشىپ كېتىپ، ئاساسىي جەھەتتىن هوسۇل بەرمىدى. شوخلىلار قىزىرىشتىن ئىلگىرى كېسەل چۈشۈش سەۋەبىدىن تۆكۈلۈپ كەتتى ياكى چېرىپ كەتتى.
ئالدىنى ئېلىش - تىزگىنلەش ئوسۇلى كېسەلگە چىداملىق ئېسىل سورتلارنى تېرىش، نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش، ئېگىز قىر سىلىپ تېرىش، ۋاقتىدا تېرىش، پەرۋىشنى كۈچەيتىش، مۇۋاپىق ئوغۇتلاش، ئازوت، فوسفور ئوغۇتلىرىنى ماسلاشتۇرۇپ بېرىشكە ئەھمىيەت بېرىش، كېسەل تەككەن مايىسلارنى ۋاقتىدا يۇلۇپ تاشلاش، زىرائەت پىتلىرىنىڭ ژېرۇس تارقىتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرى قوللىنىلىدى.

ئالدىنى ئېلىش ـ تىزگىنلەشتە زىنھەر، رىدومىل، بوردو سۇيۇقلۇقى ئىشلىتىلسە، زەمبۇرۇغ كېسىلى ۋە چىرىش كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. كۆكتات يېغىلىپ بولغاندىن كېيىن، سېسىقان كۆكتات يوپۇرماقلىرى ۋە مېۋىلىرى تازىلىنىپ، روگور، كۆك تاماكۇ ـ ھاك سۈيى، پېت دورىسى، دېكامېترىن قاتارلىقلار پۈركۈپ چېچىلىدۇ.

كونسېرۋا شوخلىسى ئىشلەپچىقىرىش

كۆلىمى ۋە ھوسۇلى كونسېرۋا شوخلىسى 1978 ـ يىلى مىرتتىن كىرگۈزۈلگەن يېڭى سورت. كورلا شەھىرى سۇ، تۇپراق، ھاۋا تېمپېراتۇرىسى ۋە قۇياش نۇرىنىڭ چۈشۈشى جەھەتلەردە ياخشى شارائىتقا ئىگە بولغانلىقى ھەم بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېۋە ھارۋىقى زاۋۇتىنىڭ سېتىۋېلىش، پىششىقلاپ ئىشلەش، سېتىش يولى راۋان بولغانلىقى ئۈچۈن، دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقى ناھايىتى ئۇستۇن بولدى. 1979 ـ يىلى شەھەر بويىچە تەخمىنەن 294 مو يەرگە شوخلا تېرىلىپ، 286.5 تونىنا ھوسۇل ئېلىندى. 1990 ـ يىلى شوخلا كۆلىمى 4700 موغا، ھوسۇلى 18 مىڭ 138 تونىنغا يەتتى. شوخلا ئاساسلىقى شاڭخۇ، چارباغ، لەڭگەر يېزىلىرىدا ۋە شەھەرلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانىدا تېرىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە شاڭخۇ يېزىسىدا شوخلا تېرىلغۇ كۆلىمى 2500 مو بولۇپ، شەھەر بويىچە شوخلا كۆلىمىنىڭ 53 پىرسەنتىنى، ھوسۇلى 11 مىڭ 200 تونىنا بولۇپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي ھوسۇلنىڭ 61 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ئۇسۇرۇش تېخنىكىسى يەر ئوبدان تۈزلىنىپ، ھەر مو يەرگە 150 گرام ئۇرۇق سېلىنىدۇ، ئۇچ كىلوگرامدىن بەش كىلوگرامغىچە بىرىكمە ئوغۇت ئۇرۇقتا ئارىلاشتۇرۇپ تېرىلىدۇ، ھەرمو يەردە 2800 تۈپتىن 3000 تۈپكىچە مايسا قالدۇرۇلىدۇ. كېسەللىك ۋە ھاشاراتنىڭ زىيىنىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، شوخلىنى ئالدىنقى يىلى قىزىلمۇچ، شوخلا، ياڭيۇ، چەيزە، تاماكۇ تېرىلغان يەرگە تېرىماسلىق لازىم.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)نىڭ قىسمەن يىللاردىكى كۆكتات ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 ـ 8

يىللار	كۆلىمى (10مىڭ مو)	مەھسۇلات مىقدارى (تونىنا)	يىللار	كۆلىمى (10مىڭ مو)	مەھسۇلات مىقدارى (تونىنا)
1949	0.05		1979	0.44	5827
1950	0.06		1980	0.34	5062.6
1951	0.07		1981	0.44	5558.2
1961	1.06	1720	1982	0.45	5719.5
1963	0.28	1150.5	1983	0.61	15379.5
1965	0.30	1347	1984	0.54	15041.5
1967	0.41	2977	1985	0.82	16225.1
1969	0.41	3465	1986	0.97	17226.5
1971	0.41	5130	1987	0.99	27312.5
1973	0.40	6258	1988	0.97	29908
1975	0.52	11472	1989	0.88	22468
1977	0.63	15079	1990	1	28780

شوخلىغا كېڭەز خوزا قۇرتى، سەي كۆكى قۇرتى ۋە يەر يولۇسى قاتارلىق ھاشارات ـ قۇرتلار زىيان سالىدۇ، ئالدىنى ئېلىش ۋە يوقىتىشتا يۈقىرى ئۈنۈملۈك دېھقانچىلىق دورىلىرىنى ئالايلۇق، دېكامېترىن قاتارلىقلار ئىشلىتىلسە مۇڭاپىق بولىدۇ. شوخلىدا ئاساسلىقى كىندىكى سېسىپ كېتىش كېسىلى كۆرۈلىدۇ، ئەگەر سۇغىرىش مۇڭاپىق بولمىسا، بۇ كېسەل ئوڭايلا پەيدا بولىدۇ. ئالدىنى ئېلىش ۋە يوقىتىشتا تەكشى سۇغىرىشقا كاپالەتلىك قىلىش، ئازوت مىقدارى بەك كۆپ ئوغۇت ئىشلىتىشتىن ئېھتىيات قىلىش لازىم.

V باب

باغۋەنچىلىك، قوشۇمچە كەسىپ

§ 1 . قوغۇن ـ تاۋۇز

1. سورتلىرى

كورلىنىك قوغۇن ـ تاۋۇز تېرىش تارىخى ئۇزۇن. كورلىدا كېچە بىلەن كۈندۈزنىك تېمپېراتۇرا پەرقىنىك چوك بولۇشى شېكەر مادداسىنىك جۇغلىنىشىغا پايدىلىق، شۇڭا قوغۇن ـ تاۋۇزلىرىنىك سۈپىتى ياخشى، مەسىلەن، ناشېكەر، ئاقناۋات، سېرىق قوغۇن، تاۋۇز سورتلىرىدىن ئۇرۇقسىز تاۋۇز قاتارلىقلار سۈلۈق ھەم تاتلىق بولۇپ، ئىستىمالچىلارنىك ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان. ئەمما كۆپ يىللار مابەينىدە سورتى ساپلاشتۇرۇلماسلىق سەۋەبىدىن سۈپىتى ناچارلىشىپ كەتكەن. يېڭى جۈگگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، باشقا جايلاردىن داخىلىق سورتلارنى كىرگۈزۈپ تېرىش ئارقىلىق ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى. يېقىنقى يىللاردا تور يوللۇق قوغۇن، بايىشان، ئايسىخان كۆكچى، سېرىق تورلۇق قوغۇن، مىخىلىيە، قارا كۆسەي، زۈيشيەن، قىزىل ئەتلىك قوغۇن، قاتارلىق قوغۇن سورتلىرى، «ئۇششاق ئۇرۇق-3»، چاڭمەخوك، نىلۇپەر، كۆركۈم، «شىنيو-1»، «خۇڭيۇ-2»، ئۇرۇقسىز تاۋۇز، «يالقۇنتاغ-1»، «يېشۇەن» قاتارلىق تاۋۇز سورتلىرى كىرگۈزۈلدى ۋە ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1990 ـ يىلى يېڭى سورتلار ئومۇملاشتۇرۇلغان قوغۇن ـ تاۋۇز كۆلىمى ئومۇمىي قوغۇن ـ تاۋۇز كۆلىمىنىك %90 تىن كۆپرەكىنى ئىگىلىدى. ئارىلاپ تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، تاۋۇزنىك شېكەر نىسبىتى %11~%12تىن يۇقىرى بولغان، قوغۇننىك شېكەر نىسبىتى %13~%19 كە يەتكەن. 1990 ـ يىلى تاۋۇز ۋە قوغۇننىك شەكلى، سۈپىتى ۋە مىقدارى جەھەتلەردە تەرەققىيات بولدى، تاۋارلىق نىسبىتى كۆرۈنەرلىك ئاشتى.

قوغۇن سورتلىرى كورلا شەھىرىدە ئومۇملاشتۇرۇلغان قوغۇن سورتلىرى: ناشېكەر يەرلىك سورت بولۇپ، ئېتى چۈرۈك، تاتلىق، شېكەر نىسبىتى %15، شاپېقى قېنىق يېشىل، ئېتى ساغۇچ قىزىل، خېلى بالدۇر پىشىدۇ، ئادەتتە بۇغداي ئورمىسىدىن كېيىنلا بازارغا چىقىدۇ. سىرتقى شەكلى موكىغا ئوخشايدۇ، شاپېقىدا تىك يوللىرى بار، شاپېقى پارقىراق ھەم سىلىق، يەككە

ئېغىرلىقى 1.5～2 كىلوگرام كېلىدۇ.

كۆكچى يەرلىك چىلگە سورت بولۇپ، ماسلىشىشچانلىقى كۆچلۈك، ئاجىز تۆپراقتا، شورغا، كېسەل-گە، قۇرغاقچىلىققا چىداملىق. شەكلى سوقىچاق، شاپىقى ساغۇچ يېشىل، سىلىق ۋە يولسىز، ساپىقىنىك چۆرىسىدە شالاڭ يېرىقلار بولىدۇ، شاپىقى نېپىز، ئېتى يۇمشاق، تەمى تاتلىق ھەم خۇشپۇراق، شېكەر نىسبىتى 12%～18% كېچە. بۇ قوغۇن سورتى شەھەرگە قاراشلىق شاڭخۇ، توۋۇرچى يېزىلىرى ۋە پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانىدا تېرىلىدۇ.

بېشەكچى ئادەتتە قېرىلار قوغۇنى دېيىلىدۇ، شەھەر تەۋەسىدىكى چەرچى، شاڭخۇ، قارا يۇلغۇن، پۇخۇيلاردا تېرىلىدۇ. شەكلى يىسسى يۇمىلاق بولۇپ، كاۋۇغا ئوخشاپ كېتىدۇ، تېگى يېشىل - سېرىق يوللۇق شاپاقلىق ئاق ئەتلىك بېشەكچى ۋە تېگى سېرىق، يېشىل يوللۇق شاپاقلىق كۆك ئەتلىك بېشەكچى، دەپ ئىككى خىل بولىدۇ. كېيىنكىسىنىڭ سۇيىتى ياخشىراق، ئېتى قېلىن ھەم يۇمشاق، سۇلۇق ۋە تەملىك، يەككە ئېغىرلىقى 3～5 كىلوگرام كېلىدۇ. ئۇنى ياشانغانلار ياخشى كۆرىدۇ، ساقلاش - توشۇش تەس.

چىلگە شەكلى يىسسى يۇمىلاق بولۇپ، كاۋۇغا ئوخشاپ كېتىدۇ، دانىسى كىچىك، شاپىقى سېرىق ياكى كۇلرەڭ بولىدۇ، بالدۇر پىشىدۇ، 6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بازارغا چىقىدۇ. ئوتتۇرىچە تىك دېئامېترى 11.8 سانتىمېتر، توغرا دېئامېترى 13.2 سانتىمېتر كېلىدۇ، يەككە ئېغىرلىقى 300 گرامدىن 800 گرامغىچە كېلىدۇ. ئېتى قىزىل ياكى كۆك بولىدۇ، يۇمشاق ھەم سۇلۇق بولۇپ، ئۈزگىچە خۇشبۇي پۇراپ تۇرىدۇ. قەنت تەركىبى 9% ئۈچۈرىسىدە، شاپىقى نېپىز، ئېتى يۇمشاق، يېراقتا توشۇشقا باب كەلمەيدۇ.

لىگۇا ئاق شاپاق لىگۇا، كۆك شاپاق لىگۇا دەپ ئايرىلىدۇ. شەكلى سوقىچاق، كىچىك، يەككە ئېغىرلىقى 300 ～ 600 گرام كېلىدۇ. ئېتى ئاق ھەم چۈرۈك، سۇلۇق ۋە تاتلىق. 6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بازارغا چىقىدۇ. ئىلگىرى خېلى كۆپ تېرىلاتتى، يېقىنقى يىللاردا كۇنسايىن ئازىيىپ كەتتى، شۇڭا بازارغىمۇ كۆپ كىرمەيدۇ.

قارا قاش مىجىگەن ئەسلىدە تۇرپان، پىچانلاردا تېرىلاتتى، يېقىنقى يىللاردا كورلىغا كىرگۈزۈلگەن. بۇ قوغۇن ئىككى خىل بولىدۇ: بىرىنىڭ شاپىقىنىڭ تېگى سېرىق، ئېتى ئاق؛ يەنە بىرىنىڭ شاپىقىنىڭ تېگى كۇلرەڭ، ئېتى سۇس كۆك. قارا قاش مىجىگەن سوقىچاق بولۇپ، ئوتتۇرىچە تىك دېئامېترى 28 سانتىمېتر، توغرا دېئامېترى 16 سانتىمېتر كېلىدۇ. شاپىقى زىچ تورلۇق كېلىدۇ، كەڭلىكى بىر سانتىمېتردىچە كېلىدىغان ئون قۇر قارامتۇل يېشىل يولى بار بولۇپ، خۇددى ئادەمنىڭ قېشىغا ئوخشايدۇ، شۇڭا قاراقاش، دەپ ئاتالغان. ئېتى يۇمشاق ھەم سۇلۇق، قەنت مىقدارى 13%～15%كە يېتىدۇ، يەككە ئېغىرلىقى 3 - 5 كىلوگرام كېلىدۇ. شاپىقى ئىلاستىك بولغاچقا، ساقلاش، توشۇشقا چىداملىق.

ئايسىخان كۆكچى شەكلى سوقىچاق، شاپىقى قارا كۆك، ئازراق سېرىق يەرلىرىمۇ بار، سىرتى مۇدۇر- چوقۇر، تورى شالاڭ ھەم توم، ئوتتۇرىچە تىك دېئامېترى 32 سانتىمېتر، توغرا دېئامېترى 19 سانتىمېتر كېلىدۇ، ئېتى سۇس قىزىل، چۈرۈك ھەم سۇلۇق، قەنت مىقدارى 17%～21% كېچە، ئۇ سىرتقا سېتىلىدىغان ئاساسلىق سورت.

قىشلىق قوغۇن قىشلىق قوغۇن سېرىق شاپاقلىق ۋە كۆك شاپاقلىق، دەپ ئايرىلىدۇ. شەكلى سوقىچاق، شاپىقىدا قويۇق تور بولىدۇ، ئېتى ئاپئاق، سۇس كۆك، ساغۇچ قىزىل بولىدۇ. ئېتىنىڭ قېلىنلىقى 6～7 سانتىمېتر، شاپىقىنىڭ قېلىنلىقى 1.5 سانتىمېتردىچە كېلىدۇ، سۇلۇق ھەم تاتلىق، يەككە ئېغىرلىقى 3 ～ 7 كىلوگرام كېلىدۇ، قەنت مىقدارى 12.5%～13%كە يېتىدۇ. 9 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئۈزۈلىدۇ ۋە ياندۇرقى يىلى 2 -، 3 - ئايلارغىچە ساقلىغىلى بولىدۇ. بۇ قوغۇن شەھەر

تەۋسىدىكى پۇختۇي، بوتۇخۇ، چەرچى قاتارلىق جايلاردا تېرىلىدۇ، ساقلاشقا ۋە توشۇشقا چىداملىق بولغاچقا، يىراق جايلارغا سېتىشقا باب كېلىدۇ.

زۈيشىەن پېچان قوغۇن - تاۋۇز تەتقىقات ئورنىدىن كىرگۈزۈلگەن. تۈمشۈق تەرىپى ئۇچلۇق، گەۋدىسى يۇمىلاق، شاپىقى سېرىق، بالدۇر پىشىدۇ، يەككە ئېغىرلىقى 1.07 كىلوگرام كېلىدۇ، مو ېشىدىن 1.5 تونىا قوغۇن چىقىدۇ، قەنت تەركىبى 17%گە يېتىدۇ، ئېتى ئاق، مەززىلىك، ئەمما ساقلاش، توشۇشقا چىدامسىز.

قارا كۆسەي پەيزاۋات ناھىيىسىدىن كىرگۈزۈلگەن. شەكلى يۇمىلاق، تۈمشۈق تەرىپى ئۇچلۇق، شاپىقى قېنىق يېشىل، تورلىشىدۇ، كېيىن پىشىدۇ، يەككە ئېغىرلىقى 3.3 كىلوگرام كېلىدۇ، مو ېشى ھوسۇلى 4.9 تونىغا يېتىدۇ، قەنت تەركىبى 13%، ئېتى قىزىل، ئاپتاپقا سېلىنسا تېخىمۇ تەملىك بولۇپ كېتىدۇ.

1990 - يىلى كورلا شەھىرىدە كېڭەيتىلگەن ئاساسلىق قوغۇن تۈرلىرىنىڭ شەكلى، سۈپىتى ۋە مەھسۇلات مىقدارى

جەدۋەل: 13 - 9

تۈرى	ئۇرۇقنىڭ كېلىش مەنبەسى	شەكلى	شاپىقىنىڭ رەڭگى	تەكشىلىك دەرىجىسى (%)	ساقلاش-توشۇش	پىشىش مەزگىلى	مەھسۇلات مىقدارى: يەككە قوغۇن ئېغىرلىقى (كىلوگرام)	مەھسۇلات مىقدارى: مو بېشى مەھسۇلاتى (تونىا)	قەنت تەركىبى %	ئېتىنىڭ سۈپىتى	ئىزاھات
قارا كۆسەي	پەيزاۋات ناھىيىسىدىن	يۇمۇلاق، تۈمشۈقى ئۇچلۇق	قېنىق يېشىل، سەل تورلاشقان	90	ساقلاش توشۇشقا چىدامىلىق	كېيىن پىشىدۇ	3.3	4.9	13	ئېتى قىزىل، قىزىل	ئاپتاپقا سېلىنغاندىن كېيىن مەززىلىك پۇرايدۇ
مىخىلىيە	پېچان قوغۇن تەتقىقات ئورنى	سوقما، چاق، تۈمشۈقى ئۇچلۇق	تېگى سېرىق، قېنىق يېشىل يولى بار	95	ساقلاشقا چىدامىلىق	ئوتتۇرا مەزگىلدە پىشىدۇ	1.6	2.8	15.5	چۈرۈك، سوس قىزىل	قەنت تەركىبى 17% كە يېتىدۇ، سەل پۇرايدۇ
سېرىق تورلۇق قوغۇن	قەشقەر	سوقما چاق	تېگى قېنىق سېرىق، قويۇق تورلىرى بار	95	ساقلاش توشۇشقا چىدامىلىق	ئوتتۇرا مەزگىلدە پىشىدۇ	1.5	2.7	14.5	ئېتى قېلىن، ئاق	
زۈيشىەن	پېچان قوغۇن تەتقىقات ئورنى	گەۋدىسى يۇمۇلاق تۈمشۈقى ئۇچلۇق	سېرىق	95	ساقلاش توشۇشقا چىدامسىز	بالدۇر پىشىدۇ	1	1.5	17	ئېتى پۈشاق، ئاق	خۇشپۇراق ھىدى بار

مىخىلىيە پىچان ناھىيىسىدىن كىرگۈزۈلگەن. شەكلى سوقمىچاق، تۈمشۈق تەرىپى ئۇچلۇق، شاپىقى-نىڭ تېگى سېرىق، قېنىق يېشىل يولى بار. بۇ ئاراجاغدا سورت بولۇپ، ساقلاشقا ۋە توشۇشقا چىداملىق، يەككە ئېغىرلىقى 1.6 كىلوگرام كېلىدۇ، مو بېشى ھوسۇلى 2.8 تونىغا يېتىدۇ، قەنت تەركىبى 15.5%، ئېتى چۈرۈك ھەم سۇس قىزىل.

سېرىق تورلۇق قوغۇن قەشقەردىن كىرگۈزۈلگەن. شەكلى يۇمىلاق، شاپىقى قېنىق سېرىق رەڭدە بولۇپ، تۇم تورلىشىدۇ، تەكشىلىكى 95%، ساقلاش- توشۇشقا چىداملىق. يەككە ئېغىرلىقى 1.5 كىلوگرام، مو بېشى ھوسۇلى 2.7 تونىغا يېتىدۇ، قەنت تەركىبى 14.5%، ئېتى قېلىن ھەم ئاق.

تاۋۇز سورتلىرى

«ئۇششاق ئۇرۇق - 3» يېقىنقى يىللاردا 103 - تۈرىدىن كىرگۈزۈلگەن. شەكلى يۇمىلاق، شاپىقى قېنىق يېشىل، شاپىقىدا قېنىق كۆك بەلباغسىمان يولى بار، بالدۇر پىشىدۇ، شاپىقى چۈرۈكرەك، تەكشىلىكى95%، يەككە ئېغىرلىقى 3.5كىلوگرام، قەنت تەركىبى11.1%، مو بېشى ھوسۇلى 3.5 تونىنا، ساقلاش ۋە توشۇشقا چىداملىق.

«خۇڭيۇ - 2» «1 - تاۋغۇست» يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتى باغۋەنچىلىك فاكۇلتېتىنىڭ پروفېسسورى لىن دېپىينىڭ رىياسەتچىلىكىدە يېتىشتۈرۈلگەن. بولۇق ئۇرسىدۇ، ناچار شارائىتقا چىداملىق، ساقلاش-توشۇشقا چىداملىق، ئۇ ئاساسلىق تېرىلىدىغان سورتلارنىڭ بىرى. پۇخۇي رايونى، تۈرپان - مەيدانلار ۋە شاڭخۇ يېزىسىدا تېرىلىدۇ، مو بېشى ھوسۇلى بەش تونىنا ئۇيچۇرىسىگە يېتىدۇ، ئادەتتىكى سورتلارنىڭكىدىن 900 كىلوگرام كۆپ بولىدۇ، قەنت تەركىبى10.5%—11.9%كېچە بولۇپ، سىرتقا سېتىلىدىغان ئېسىل سورت.

«يالقۇنتاغ - 1» پىچان قوغۇن - تاۋۇز تەتقىقات ئورنىدىن كىرگۈزۈلگەن. شەكلى يۇمىلاق، شاپىقى سۇس يېشىل، شاپىقىدا سۇس يېشىل بەلباغلىرى بار، شاپىقى نېپىز، ئېتى چۈرۈك، بالدۇر پىشىدۇ، ساقلاش - توشۇشقا چىداملىق، قەنت تەركىبى12.1%، مو بېشى ھوسۇلى 4.5 تونىنا.

«شىنيۇ-1» پىچان ناھىيىسىدىن كىرگۈزۈلگەن. شاپىقى قېنىق يېشىل، شەكلى سوقمىچاق، چۈرۈك-رەڭ، ساقلاش-توشۇشقا چىداملىق، يەككە ئېغىرلىقى 4.5 كىلوگرام، مو بېشى ھوسۇلى6.7 تونىنا، قەنت تەركىبى 12.5%، ئاق كۆپ بولغاندا 13% كە يېتىدۇ.

«يېشۇەن» شاپىقىنىڭ تېگى يېشىل بولۇپ، ياڭاق يوللىرىغا ئوخشاپ كېتىدىغان قېنىق يېشىل بەلباغسىمان يولى بار، بالدۇر پىشىدۇ، ساقلاش - توشۇشقا چىدامسىز، يەككە ئېغىرلىقى 2 كىلوگرام، مو بېشى ھوسۇلى 3.8 تونىنا، قەنت تەركىبى 12.5%.

«ئۇرۇقى ناتلىق شىنجاڭ - 1» يەرلىك سورت. شەكلى يۇمىلاق، شاپىقى قېنىق يېشىل ھەم قېلىن-راق، ئېتى يۇمشاقراق، ساقلاش - توشۇشقا چىداملىق، يەككە ئېغىرلىقى بەش كىلوگرام، مو بېشى ھوسۇلى 4.5 تونىنا.

«سوۋېت ئىتتىپاقى-2» شەكلى يۇمىلاق، شاپىقى سۇس يېشىل، شاپىقىدا11دىن14كېچە تىك يولى بولىدۇ، شاپىقى قاتتىق، ئېتى قىزىل ھەم چىلك، سۇلۇق، قەنت تەركىبى9%~10%كېچە، 80~90 كۈندە پىشىدۇ، يەككە ئېغىرلىقى ئۇچ كىلوگرام.

2. ئاساسلىق ئۇستۇرۇش تېخنىكىسى

يەر تاللاش تۇپراق قاتلىمى قېلىن، قۇمساڭغۇ، شور تەركىبي 8.5~7.5PH بولغان يەرلەر،

بولۇپمۇ يېڭىدىن ئېچىلغان قۇملۇق يەر، بوز يەرلەر تاللاپ تېرىلسا كىلىك مۇزاپىق بولىدۇ. قوغۇن - تاۋۇز، چەيزە، ئاپتاپپەرەس تېرىلغان يەرگە تېرىشتىن ساقلىنىش، يەرنى چوڭقۇر ئاغدۇرۇپ چۆنەك تارتىپ تاختىلاپ تېرىش لازىم.

ئۇرۇقنى بىر تەرەپ قىلىش ئۇرۇق تاللانغاندىن كېيىن ئىلمان سۇغا چىلاپ قويۇلىدۇ، ئۇرۇقلارنىڭ تولۇق ئونۇشىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، يەنە ئۇرۇقسىز تاۋۇز ئۇرۇقلىرىنىڭ پوستى قول بىلەن يېرىۋېتىلىدۇ. ئۇرۇق چوكانتال بايرىمىنىڭ ئالدى - كەينىدە يەنى يەر يۈزىدىن 10 سانتىمېتر چوڭقۇرلۇقتىكى تۆپراقنىڭ تېمپېراتۇرىسى 20 گرادۇس ئۆچۈرىسىگە يەتكەندە سېلىنىدۇ.

سۇغىرىش تۇنجى سۇيىنى كېچىكتۇرۇپرەك ئاچقان مۇزاپىق. مايسا مەزگىلىدە ئاز سۇغىرىش، ئۆسۈش مەزگىلىدە كۆپرەك سۇغىرىش، يېتىلىش مەزگىلىدە سۇغىرىشنى قاتتىق تىزگىنلەش تەلەپ قىلىنىدۇ. سۇنى ئۇلۇغ ئېچىپ مايسىلارنى سۇغا باستۇرۇۋەتمەسلىك لازىم، سۇ يۈزى مايسا غولىنىڭ بوينىدىن ئېشىپ كەتسە بولمايدۇ.

پېلەك رەتلەش مايسا 20 سانتىمېتىرچە ئۆسكەن ھەم پېلەك تارتىشقا باشلىغاندا پېلەك رەتلىنىدۇ. كورلىدا پېلەك رەتلەشتە تاق پېلەك قالدۇرۇش، قوش پېلەك قالدۇرۇش، كۆپ پېلەك قالدۇرۇش ئۇسۇللىرى قوللىنىلىدۇ، كۆپ ھاللاردا ئالدىنقى ئىككى خىل ئۇسۇل قوللىنىلىدۇ.

سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۇستۇرۇش يېقىنقى يىللاردا قوغۇن - تاۋۇز ئۆستۇرۇشتە، ئاۋال يەرگە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ، ئاندىن ئۇرۇق سېلىش ئۇسۇلى قوللىنىلىدىغان بولدى. تەجرىبە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىغاندا، سۇلياۋ يوپۇق ياپماي تېرىغانغا قارىغاندا قوغۇن - تاۋۇزنىڭ مو بېشى ھوسۇلىنى 20% ئۆپچۈرىسىدە ئاشۇرغىلى، قەنت تەركىبىنى 0.5～1 گرادۇس ئۆستۇرگىلى، پىشىش ۋاقتىنى 10～15 كۈن تېزلەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى.

1990-يىلى كورلا شەھىرىدە كېڭەيتىلگەن ئاساسلىق تاۋۇز تۈرلىرىنىڭ شەكلى، سۈپىتى ۋە مەھسۇلات مىقدارى

جەدۋەل: 13 — 10

تۈرى	ئۇرۇقنىڭ كېلىش مەنبەسى	شەكلى	شاپىقىنىڭ رەڭگى	شاپىقىنىڭ سۇ- پىتى	تەك- شىلىك دەر- جىسى (%)	ساقلاش- توشۇش	پىشىش مەزگىلى	مەھسۇلات مىقدارى		قەنت تەركىبى (%)	ئېتىنىڭ سۈپىتى	ئىزاھات
								يەككە تا- ۋۇز ئېغىر- لىقى (كە- لوگرام)	مو بېشى مەھسۇلاتى (تونا)			
«ئۇششاق ئۇرۇق-3»	«103» تۈرى مەيدان	يومۇلاق	تېگى قىزىل يېشىل، قىزىل كۆك يولى بار	ئوتتۇرا- ھال- نە- مىز، ئوت- تۇراھال چۈرۈك	95	ساقلاشقا چىدام- لىق	بالدۇر، ئوتتۇرا مەزگىل	3.5	4.6	1.1	يۇمشاق، چۈرۈك	
«خۇمبۇ-2»	«121» تۈرى مەيدان	ئىللە- پەسمە- مان	تېگى يېشىل، چىشسىمان كەك يولى بار	ئوتتۇرا- ھال قە- لىن، چوك	90	ساقلاش- توشۇشقا چىدام- لىق	ئوتتۇرا مەزگىل	4.7	6.2	11.5	يىرىك	

«يالقۇنتاغ -1»	پىچان قوغۇن-تاۋۇز تەتقىقات ئورنى	يۇمۇلاق	تىگى سۇس پىشىل، چىشى سىمان يول‌بار	ئۇنتۇرا-ھال نەپىز، ئوتتۇراھال چۈرۈك	95	ساقلاشقا چىداملىق	بالدۇر	3.6	4.5	12.1	يۇمشاق چۈرۈك	
«شىنيۇ-1»	پىچان قوغۇن-تاۋۇز تەتقىقات ئورنى	ئوللۇق-پەسىل-مان	قېنىق پىشىل	ئۇنتۇرا-ھال قەلىن، ئوتتۇراھال چۈرۈك	95	ساقلاشقا چىداملىق	ئوتتۇرا مەزگىل	4.5	6.7	12.5	يۇمشاق، چۈرۈك	قەنت تەركىبى 13% گىچىدۇ
«يىشۇن»	پىچان قوغۇن-تاۋۇز تەتقىقات ئورنى	سەل يۇمۇلاچ	تىگى پىشىل، ياڭاق يولاق قېنىق پىشىل يولى بار	نەپىز، چۈرۈك	95	ساقلاش-توشۇشقا چىداملىق-سەز	بالدۇر	2	3.8	12.5	يۇمشاق-چۈرۈك	
ئۇرۇقسىز (شىنجاڭ -1)	ئاپتونوم رايونلۇق بىئولوگىيە تۈرلىرى تەتقىقات ئورنى	يۇمۇلاق	قېنىق پىشىل	ئۇنتۇرا-ھال، قەلىن، چوك	90	ساقلاش توشۇشقا چىداملىق	ئوتتۇرا، كېيىن مەزگىل	5	4.5	12	ئۇنتۇرا-ھال يۇمشاق	

3. ئاساسلىق كېسەللىك ۋە ئالدىنى ئېلىش، يوقىتىش

ئاساسلىق كېسەللىك قوغۇن - تاۋۇزدا يۇقۇملۇق زەمبۇرۇغ كېسىلى، پېلەك قۇرۇپ كېتىش كېسىلى، ئاق توزان كېسىلى، شۇمبۇيا، ۋېرۇس كېسىلى، قوڭۇر داغ كېسىلى (يوپۇرماق قۇرۇپ كېتىش كېسىلى) قاتارلىقلارنىڭ زىيىنى ئېغىرراق بولىدۇ.

يۇقۇملۇق زەمبۇرۇغ كېسىلى تاغسل يوپۇرماق كېسىلى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ كېسەل 70 - يىللارنىڭ بېشىدا پەيدا بولغان ۋە تېز تارقالغان. 1983 - يىلدىن بۇيان بۇ كېسەلنىڭ تارقىلىش مەزگىلى ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، زىيىنمۇ ئېغىرلىشىپ باردى. ئادەتتە قوغۇن - تاۋۇزنىڭ ئۆسۈش مەزگىللىرىدە ئوتتۇرا، ئاخىرقى باسقۇچىدا يەنى 8 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگىچە بولغان ئارىلىقتا يۈز بېرىدۇ، ھاۋا كېلىماتىنىڭ تەسىرى بىلەن 7 - ئاينىڭ ئاخىرى، 8 - ئاينىڭ باشلىرىدا يۈز بېرىدىغان ئەھۋالمۇ بولىدۇ.

قوغۇن پىلىكى قۇرۇپ كېتىش كېسىلى ئادەتتە 6 - ئاينىڭ ئاخىرى 7 - ئاينىڭ باشلىرىدا يۈز بېرىدۇ. شەھەرگە قاراشلىق يۇخۇي، شاڭخۇ قاتارلىق قوغۇن تېرىلىدىغان جايلاردا كۆپ كۆرۈلىدۇ.

شۇمبۇيا 6 - ئاينىڭ ئاخىرىدا پەيدا بولىدۇ، 7 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تازا كۆپىيىدۇ.

ئۇنۇمۇبرسال ئالدىنى ئېلىش - يوقىتىش چارىلىرى ئاساسلىقى مۇڭاپىق نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش، چېرىپ پىشقان ئاساسىي ئوغۇتنى يېتەرلىك بېرىش، سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىپ مايسىنى غوللۇق ئۆستۈرۈش، ئۇرۇقنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىش، كېسەلگە چىداملىق سورتلارنى تاللاپ تېرىش ۋە دورا بىلەن ئالدىنى ئېلىش - تىزگىنلەش ئۆسۈللىرى قوللىنىلىدۇ. قوغۇن - تاۋۇزنى ئۇلۇغ سۇ بىلەن مايسا باستۇرۇپ سۇغارماسلىق، سۇ يۇزىنى مايسا بوينىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك - يۇقۇملۇق زەمبۇرۇغ كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ ئۇنۇملۇك تەدبىرىدۇر.

كورلا رايوندا 5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ، كېسەل ۋېرۇسى تارقىتىدىغان كۆك پىتىنىڭ

ئالدى ئېلىنىدۇ بۇنىڭدا قوغۇن - تاۋۇز مايىسلىرىغا ۋە ئېتىز چۆرىسىگە روگور، ئوكسىدلانغان ئومبىتوئات چېچىلىدۇ. 6 - ئاينىڭ ئاخىرى، 7 - ئاينىڭ بېشىدا ھەرمو يەرگە 100 - 200 گرام 15%لىك فېنىشيۇنىڭ چېچىش ئارقىلىق، ئاق توزان كېسىلىنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ.

1987 - يىل 5 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇدا يامغۇر يېغىش تۇپەيلىدىن قوغۇن - تاۋۇزدا داغ كېسىلى پەيدا بولدى، ئۇدا ئۇچ قېتىم دېكسون، بائوستىن چېچىلىپ كېسەلنىڭ يامراپ كېتىشى تىزگىنلەندى.

1985 - يىلى كۆك پىتلارنى قوغلاش مەقسىتىدە قوغۇن - تاۋۇزلۇقىنىڭ ئوتتۇرا ھېسابىدا ئىككى كۈادرات مېتر يېرىگە بىردىن كۆلرەك سۇلياۋ يوپۇق لىنتىسى ئېسىپ قويۇلغاندى، بۇنىڭ ئۈنۈمى خېلى ياخشى بولدى، ئومۇمەن سۇلياۋ لىنتا ئېسىپ قويۇلغان قوغۇن - تاۋۇزلۇقلاردا ۋېرۇس كېسىلى يۇز بەرمىدى.

§ 2 . مېۋە - چېۋىلەر

كورلا شەھىرى قوغۇن، تاۋۇز، مېۋە - چېۋە كۆپ چىقىدىغانلىقى، بولۇپمۇ نەشپۈت، شاپتۇل، ئاق ئۈرۈك چىقىدىغانلىقى بىلەن داڭلىق. 50 - يىللاردىن ئىلگىرى، ئادەم ئاز، سېتىش يولى تار بولغاچقا، مېۋە - چېۋە باھاسىمۇ بەك تۆۋەن ئىدى. مەلۇماتقا قارىغاندا، 1949 - يىلدىن ئىلگىرى ناھىيە بويىچە مېۋىلىك باغ كۆلىمى 2272 مو، يىللىق ھوسۇلى 8.90 تونىنا، بۇنىڭ ئىچىدە شاپتۇللۇق كۆلىمى 770 مو، ئۈرۈكلۈك كۆلىمى 543 مو، نەشپۈتلۈك كۆلىمى 173 مو بولغان. ئەينى چاغدا چوڭ مېۋىلىك باغلار ئازراق بولۇپ، كۆپىنچىسى دېھقان ئائىلىلىرىنىڭ كىچىك باغلىرى ئىدى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە مېۋىلىك باغ كۆلىمى 44 مىڭ 77 موغا، بۇنىڭ ئىچىدە مېۋىگە كىرگەن باغ كۆلىمى 10 مىڭ 793 موغا يەتتى، شۇ يىلى 6709 تونىنا ھەرخىل مېۋە - چېۋە ئېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە مېۋىگە كىرگەن ئالمىلىق كۆلىمى 738 مو بولۇپ، 178 تونىنا ئالما ئېلىندى؛ نەشپۈتلۈك كۆلىمى 30 مىڭ 299 مو بولۇپ، 4123 تونىنا نەشپۈت ئېلىندى؛ ئۈزۈملۈك كۆلىمى 1446 مو بولۇپ، 1488 تونىنا ئۈزۈم ئېلىندى؛ شاپتۇللۇق كۆلىمى 596 مو بولۇپ، 93 تونىنا شاپتۇل ئېلىندى؛ ئۈرۈكلۈك كۆلىمى 3313 مو بولۇپ، 815 تونىنا ئۈرۈك ئېلىندى؛ چىلانلىق كۆلىمى 1138 مو بولۇپ، ئۇچ تونىنا چىلان ئېلىندى؛ باشقا مېۋىلىك باغ كۆلىمى 1387 مو بولۇپ، توققۇز تونىنا ھوسۇل ئېلىندى. مېۋە - چېۋىلەر كورلا رايونىدا سېتىلغاندىن باشقا، سىرت جايلارغىمۇ سېتىلىدۇ.

1. ئۈرۈك

ئۈرۈك تۈكلۈك ئۈرۈك، ياغلىق ئۈرۈك، دەپ ئايرىلىدۇ. ئاساسلىق سورتلىرىدىن كەلپىن ئۈرۈكى، ياغلىق ئۈرۈك، تۈكلۈك ئۈرۈك، چوقۇر ئۈرۈك قاتارلىقلار بار.

كەلپىن ئۈرۈكى شەكلى يۇمىلاق، ئېتى سۇلۇق ھەم تاتلىق، خۇشپۇراق، سىرتى سىلىق ھەم پارقىراق، رەڭگى ئاق سېرىق. 3 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا بىخلىنىدۇ، 4 - ئاينىڭ باشلىرىدا چېچەكلەيدۇ، 6 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ. شەھەرگە قاراشلىق قارا يۇلغۇن، قوشئېرىق، لەڭگەر، چەرچى قاتارلىق يېزا، مەيدانلاردىن چىقىدۇ، ئۇ ھۆل پېتى ئىستېمال قىلىشقا ۋە گۈلە قۇرۇتۇشقا باب ئېسىل ئۈرۈك سورتىدۇر.

ياغلىق ئۈرۈك پارقىراق، رەڭگى سېرىق، تۈكسىز، تەمى تاتلىق، كەلپىن ئۈرۈكىدىن كېيىنرەك

پىشىدۇ. كورلا تەۋەسىدىكى يېزا، مەيدانلارنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ.

تۆكلۈك ئۇرۇق مېۋىسى چوڭ ھەم سوقىچاق، تىك دېئامېتىرى 4.6 سانتىمېتر، توغرا دېئامېتىرى 3.2 سانتىمېتر كېلىدۇ. سىرتىداقسىقا تۆكچىلەر بار، پىشقاندىن كېيىن مېۋىسى سۇس سېرىق رەڭگە كىرىدۇ، ئېتى قىزغۇچ، ياغلىق ئۇرۇككە قارىغاندا ئانچە سۈلۈق ئەمەس، قەنت تەركىبىمۇ تۆۋەنرەك، ئېتى ئۇچىسىدىن ئاجرايدۇ، مېغىزى تاتلىق، كېيىنرەك پىشىدۇ.

چوقۇر ئۇرۇك كېيىنرەك پىشىدۇ، شەكلى يۇمىلاق، رەڭگى سېرىق ھەم سىرتىدا قارا داغ كۆپ بولىدۇ، ئېتى سۈلۈق، قەنت تەركىبى تۆكلۈك ئۇرۇكتىن سەل يۇقىرى، ئاز مىقداردا ئۆستۈرۈلىدۇ.

2. ئۇزۇم

كورلا رايونى ئۇزۇم ئۆستۈرۈشتە ئۇزۇن تارىخقا ئىگە ھەم داڭقى چىقارغان. 1949 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ئۇزۇملۈك كۆلىمى 251 موغا يەتكەن، 10 تونىنا ئۆپچۆرىسىدە ئۇزۇم ئېلىنغان. ئۇنىڭدىن كېيىن خەلق تۈرمۈشىنىڭ ياخشىلىنىشى ئارقىسىدا، بازارنىڭ ئېھتىياجى كۈنسايىن ئاشتى. 1990 ـ يىلغا كەلگەندە شەھەر بويىچە ئۇزۇملۈك كۆلىمى 1446 موغا، ھوسۇلى 1488 تونىنغا يەتتى (ئوبلاستقا بېۋاستە قاراشلىق ئورۇنلار ۋە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ بۇنىڭ سىرتىدا).

ھازىر ھۆل ئۇزۇم بازاردا سېتىلغاندىن سىرت، ھەرخىل شەكىللەر بىلەن پىششىقلاپ ئىشلىنىدۇ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك.

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق لەڭگەر، چەرچى، ئاۋات، پۇخۇي، توۋرچى، چارباغ قاتارلىق يېزا، مەيدانلار ئۇزۇم چىقىدىغان ئاساسلىق جايلاردۇر. 1990 ـ يىلى يۇقىرىدا ئېيتىلغان جايلاردىكى مېۋىگە كىرگەن ئۇزۇملۈك كۆلىمى 1103 مو بولۇپ، 1326 تونىنا ئۇزۇم ئېلىندى، ئۇزۇملۈك كۆلىمى شەھەر بويىچە ئومۇمىي ئۇزۇملۈك كۆلىمىنىڭ 76 پىرسەنتىنى، ئۇزۇم ھوسۇلى ئومۇمىي ئۇزۇم ھوسۇلىنىڭ 89.1 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

كورلا شەھىرىدە قەشقەر ئۇزۇمى، قىزىل ئۇزۇم، سايۋا ئۇزۇم ۋە ئاق كىشمىش قاتارلىق ئۇزۇم سورتلىرى بار.

قەشقەر ئۇزۇمى ماسلىشىشچانلىقى كۈچلۈك، ئۆسۈشى تېز، 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا يوپۇرماق چىقىرىدۇ، 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا چېچەكلەپ مېۋىلەيدۇ، 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ. ھەر بىر ساپىقىنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 19.5 سانتىمېتر، كەڭلىكى 8.1 سانتىمېتر كېلىدۇ، مېۋىسى قارا ھەم زىچ ھەم ئېللىپسىمان، رەڭلىك تىزىلغان بولىدۇ. مېۋىسى قاشتېشىدەك سۈزۈك، سۈلۈق ھەم تاتلىق، يەل ئاخىرىغىچە ساقلىغىلى بولىدۇ، ھۆل پېتى ئىستېمال قىلىنىدۇ ياكى ھاراق ئىشلىنىدۇ، ئەمما قۇرۇتقىلى بولمايدۇ.

قىزىل ئۇزۇم مېۋىسى قىزىل رەڭدە بولۇپ، تاتلىق ھەم چۈرۈك، تەركىبىدە ئېرىشچان قاتتىق ماددا نىسبىتى 18.6%كە يېتىدۇ، 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرى، 9 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا پىشىدۇ.

سايۋا ئۇزۇم مېۋىسى موكا شەكىلدە، رەڭگى سۇس يېشىل، مېۋىسى زىچ، كېيىنرەك پىشىدۇ، سۈلۈق ھەم تاتلىق، چۈرۈك بولۇپ، ئۇزۇملەر ئىنچىدە ئېسىل ئۇزۇم ھېسابلىنىدۇ، كورلا شەھىرىدە ئازراق ئۆستۈرۈلىدۇ.

ئاق كىشمىش دانىسى ئېللىپس شەكىلدە، پىشقاندا يېشىل مارجانغا ئوخشاش سۈزۈك رەڭگەر رەڭگە كىرىدۇ، سۈلۈق، قەنت تەركىبى 24% تىن ئاشىدۇ، قۇرۇتقاندىن كېيىن قەنت

تەركىبى 75%~80% تىن ئاشىدۇ. ئاز مىقداردا ئۆستۈرۈلىدۇ. ئومۇمەن 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا چېچەكلەيدۇ، 6 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا تازا كۆپ چېچەكلەيدۇ، 9 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا پىشىدۇ، قۇرۇق ئۇرۇق تەييارلاشقا ئاب ئېسىل سورت ھېسابلىنىدۇ.

3. شاپتۇل

شاپتۇل ـ ئەنئەنىۋى مېۋىلەرنىڭ بىرى، ئۆستۈرۈلۈش تارىخى ئۇزۇن. 1950 ـ يىلى ناھىيە بويىچە مېۋىگە كىرگەن شاپتۇللۇق كۆلىمى 809 مو بولۇپ، 40.45 تونىنا ھوسۇل ئېلىنغان. 1960 ـ يىلى شاپتۇللۇق 2144 موغا يېتىپ، 82.15 تونىنا شاپتۇل ئېلىندى.

1965 ـ يىلدىن كېيىن يېزىلاردا يەر پىلانلاشنىڭ ۋە ھاۋا كېلىماتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ تۇرغانلىقتىن، 1978 ـ يىلغا كەلگەندە شاپتۇللۇق كۆلىمى ئازىيىپ 390 موغا چۈشۈپ قالدى، ھوسۇلىمۇ تېز تۆۋەنلەپ كەتتى. 1990 ـ يىلى شاپتۇللۇق كۆلىمى 596 موغا، ھوسۇلى 93 تونىنغا يەتتى.

كورلا شەھىرىدە شاپتۇل ئاساسلىقى توۋۇرچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن، چەرچى، لەڭگەر، چارباغ قاتارلىق يېزا ـ مەيدانلاردىن چىقىدۇ، بۇ جايلاردىكى شاپتۇللۇق كۆلىمى شەھەر بويىچە ئومۇمىي شاپتۇل-لۇق كۆلىمىنىڭ 70 پىرسەنتىنى، ھوسۇلى شەھەر بويىچە ئومۇمىي شاپتۇل ھوسۇلىنىڭ 74 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

ئاساسلىقى «داباۋجيۇ»، چېلگە توغاچ ۋە شاپتۇل قاتارلىق سورتلار بار.

«داباۋجيۇ» مۇئىسى چوڭ ھەم يۇمىلاق، شۆپىكى سىرتى، كۈنگەي يۈزى قىزىل، شۆپىكى ۋە ئۇچىسى ئاجرايدۇ، ئېتى سۈتەرەڭ ئېتىنىڭ ئۇچىگە يېپىشىپ تۇرىدىغان قىسمى سەل قىزىل، خۇشپۇراق ھەم تاتلىق. 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ، ساقلاش ۋە توشۇشقا چىداملىق.

چېلگە توغاچ 4 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا چېچەكلەيدۇ. 7 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا پىشىدۇ، مۇئىسى يۇمىلاق، ئاستىنقى قىسمى ساغۇچ، سىرتىدا تۈكى يوق، ئېتى سۇلۇق ھەم تاتلىق، شۆپىكى قېلىن، ساقلاش ـ توشۇشقا چىداملىق، ھوسۇلى ئازراق.

تۈكلۈك شاپتۇل سوغۇققا، شورغا چىداملىق، مېۋىسىنىڭ يەككە ئېغىرلىقى 200 گرامچە كېلىدۇ. شەكلى سوقىچاق، سىرتىدا تۈكى بار، ئېتى كۆكۈش ئاق، ئۇچىسى قىزىل، تەمى تاتلىق، 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ.

4. ئالما

50 ـ يىللاردىن ئىلگىرى يەرلىك ئالما سورتى ئاز بولۇپ، كۆپىنچىسى بالدۇر پىشىدىغان قوۋ ئالما ئىدى، جاغدا سورتلىرى ئازراق ئىدى. 1949 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ئالمىلىق كۆلىمى ئاران 99 مو بولۇپ، 3.95 تونىنا ئالما ئېلىنغان. 1964 ـ يىلى ئالمىلىق كۆلىمى 140 موغا، ھوسۇلى 18.69 تونىنغا يەتتى.

1978 ـ يىلى ئالمىلىق كۆلىمى 190 موغا يېتىپ، 22.5 تونىنا ئالما ئېلىنغان. 80 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا سېتىش يولى راۋان بولغاچقا، ئالمىلىق كۆلىمى خېلى تېز كېڭەيدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئالمىلىق كۆلىمى 738 موغا، ھوسۇلى 178 تونىنغا يەتتى.

ئالما سورتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن، 1961 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ ئۈچ تۈەن ـ مەيدانى

خېنەندىن نۇرغۇن ئالما كۆچەتلىرىنى كىرگۈزۈپ، ئۇلىدى. 1962 - يىلى يەنە لياۋنىڭدىن نۇرغۇن ئۇلاق كۆچىتى كىرگۈزۈپ، ئالمىلىق بەرپا قىلدى. لېكىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ تەسىرىدە تەرەققىيات ئاستا بولدى.

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، باغۋەنچىلىك تېز ئەسلىگە كەلدى ۋە راۋاجلاندى. 1981 - يىلى يېڭا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش رايونىدا ئالمىلىق كۆلىمى 1085 موغا، ھوسۇلى 2.26 تونىنغا يەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن يىلدىن يىلغا ئاشتى. 1984 - يىلى ئومۇمىي ئالمىلىق كۆلىمى 1356 موغا، مۇنىڭ كىرگەن ئالمىلىق كۆلىمى 673 موغا، ھوسۇلى 133.7 موغا يەتتى.

كورلا شەھىرى تەۋسىدە «جىنگۇاڭ»، «گوگۇاڭ»، «قىزىل يۇلتۇز»، «مارشال»، «جۇگۇاڭ»، «ھىندىستان»، «فۇشى» قاتارلىق ئالما سورتلىرى بار، ھەممىسى مەلۇم مىقداردا ھوسۇل بېرىدۇ.

شەھەر بويىچە پۇخۇي، چەرچى ئالما چىقىدىغان ئاساسلىق جايلار ھېسابلىنىدۇ. 1990 - يىلى پۇخۇي يېزىسىدا ئالمىلىق كۆلىمى 300 موغا يېتىپ، 74 تونىنا ئالما ئېلىندى؛ چەرچىدە ئالمىلىق كۆلىمى 165 موغا يېتىپ، 52 تونىنا ئالما ئېلىندى؛ يېڭىشەھەر يېزىسىدا ئالمىلىق كۆلىمى 22 موغا، ھوسۇلى 17 تونىنغا يەتتى؛ شاڭخۇ يېزىسىدا ئالمىلىق كۆلىمى 120 موغا، ھوسۇلى سەككىز تونىنغا يەتتى. يۇقىرىدا ئېيتىلغان يېزىلاردىكى مېۋە بەرگەن ئومۇمىي ئالمىلىق كۆلىمى 607 مو بولۇپ، شەھەر بويىچە مېۋە بەرگەن ئومۇمىي ئالمىلىق كۆلىمى (738مو) نىڭ 82 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ھوسۇلى 151 تونىنغا يېتىپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي ئالما ھوسۇلى (178 تونىنا) نىڭ 85 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

5. نەشپۈت

(نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىشقا دائىر ئەھۋالنى «نەشپۈت» قىسمىدىن كۆرۈڭ)

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) بويىچە 1950 — 1990 - يىلغىچە بولغان باغۋەنچىلىك

جەدۋەل: 13 - 11 بىرلىكى: مىڭ مو (كۆلەم)، تونىنا (مەھسۇلات)

يىللار	مېۋە بەرگەن كۆلىمى	يېڭى ئاشۇرىدىكى ئىق باغ كۆلىمى	نەشپۈت		ئۈزۈم		شاپتۇل		ئۇرۇك		چىلان		ئالما		باشقا مېۋە	
			مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى	مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى	مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى	مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى	مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى	مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى	مېۋە بەرگەن كۆلەم	مەھسۇلات مىقدارى
1950	2.385		0.176	8.80	0.263	13.15	0.809	40.45	0.571	28.55			0.109	5.45	0.412	20.6
1951	2.504		0.178	8.90	0.276	13.8	0.857	42.85	0.599	29.95			0.11	5.7	0.433	21.65

22.75	0.456	6.0	0.120			31.45	0.629	45.3	0.906	14.5	0.29	10.90	0.180	131.45	2.630		1952
15	0.500	7.9	0.132			40	0.666	62.45	1.041	19.2	0.319	10.95	0.183	173.55	2.893		1953
33	0.551	8.7	0.145			41.4	0.390	72.2	1.203	21.05	0.351	11.25	0.187	190.85	3.182		1954
		0.631	9.6	0.159			42.85	0.714	81.95	1.365	23.15	0.386	11.30	0.189	210	3.500	1955
59.65	0.746	13.1	0.164			31.05	0.763	132.85	1.66	35.5	0.444	15.6	0.191	332	4.025		1956
70.1	0.852	14.1	0.176			64.7	0.809	150.75	1.884	45.6	0.57	15.55	0.194	365.40	4.543		1957
76.455	0.77	15	0.251			66.1	1.125	155.8	1.582	145.15	0.39	20.70	0.745	493.75	4.943		1958
70	0.793	21.15	0.343			83.6	1.557	178.4	2.156	250.6	0.647	36.95	0.592	644.90	6.238		1959
4.7	0.794	7.11	0.343			122.75	1.577	82.152	2.144	280.695	0.625	41.40	0.589	541.90	6.202		1960
		16.54				167.197				368.202		3.43		850.25			1961
												84.25	0.592	1188.63	5.738		1962
													0.450	1122.50	6.010		1963
		18.692	0.14			339.05	1.41	453.13	1.92	239.99	0.45	239.99	0.456	1378.45	4.702		1964
		2.342	0.041			29.939	0.129	57.612	0.125	151.2995	0.1036	20.38	0.297				1966
												1.99	1.726	524	5.992		1967
												104.73		423.10	4.320		1970
												9.50		1356.50	4.664		1971
												74.50		1190.50	5.794		1972
												80		1277.50	6.033		1973
												166.35	4.018	1414.80	6.172		1975
												95.65		385.25	5.808		1976
												53.95		483.80	6.999		1977
23	1.45	22.5	0.19			198	1.3	109	0.39	81	0.33	218.5	4.63	653.5	8.290		1978
18.5	0.42	37.5	0.5			27	2.18	33.5	0.43	177.5	0.56	217.5	6.53	512.5	0.64		1979
8	0.15	47	0.52			208	2.11	27	0.52	372	0.76	412.5	7.05	1075	11.11		1980
10.5	0.67	37	0.42			345.5	2.08	43.5	0.94	407	1.09	765	6.05	1610	11.25		1981

9	0.12	60.5	0.47			248	2.69	36.5	0.52	624.5	0.84	1230	6.39	2208.5	11.03		1982
7.9	0.18	105.5	0.55			470.5	2.09	77.5	0.63	457	0.78	1201	6.04	2319	10.28		1983
4.5	0.09	85	0.46			534.6	2.24	78	0.51	638	1.03	1496.5	6.11	2836	10.43		1984
		107.25	0.42			352.5	2.09	56	0.36	763.5	0.39	1397.8	5.25	2676.95	9.05		1985
5.0	0.013	28.3	0.2	0.75	0.01	339.2	1.97	41.75	0.204	931.85	0.78	1643.05	5.39	2985.6	8.567	23.307	1986
0.5	0.013	9.1	0.278			40.6	2.519	5.8	0.36	890	0.95	259.8	6.99	4049.5	11.12	41.15	1987
2	0.008	69.4	0.186			403.9	2.57	59.2	0.287	933.4	0.94	2958.7	6.82	4427	10.49	52.08	1988
9.4	0.049	89.9	0.199			311.8	1.607	32.2	0.199	799.8	0.409	3466.1	6.143	4818.2	8.906	43.874	1989
9	1.387	178	0.738	3	1.138	815	8.313	93	0.596	1488	1.446	4123	3.03	6709	10.793	44.077	1990

§ 3 . قوشۇمچە كەسىپ

1. پىلىچىلىك

«ۋېينامە. كىنگىت بەگلىكى»دە: كىنگىتلىكلەر «پىلنى يىپكىنى يىپەك ئورنىدا ئەمەس، پاختا ئورنىدا ئىشلىتىش ئۇچۇن باقىدۇ» دېيىلگەن. چاك سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇ پىللىرىنىڭ بېشىدا زوزۇڭتاڭ-نىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، لىيۇجىنتاڭ خۇبەي، خۇنەن، جېجياڭ رايونلىرىدىن نۇرغۇن چوڭ يوپۇرماقلىق ئۇجمە كۆچىتى، پىلە ئۇرۇقى ۋە يىپەك تارتىش ئۇسكۇنىسى كىرگۈزۈپ، كورلا، بۇگۇر قاتارلىق جايلاردا ئومۇملاشتۇرغان. مىنگونىڭ 1-يىلى (1912-يىلى) قارا شەھەر ۋىلايىتىدە پىلە باققان ئائىلە 70كە، پىلە غوزىسى 7.5 دەنگە يەتكەن. مىنگونىڭ 4 - يىلى (1915-يىلى) قارا شەھەر بويىچە 59.95 دەن پىلە غوزىسى ئېلىنىپ، شىنجاڭ بويىچە ئېلىنغان پىلە غوزىسى (12 مىڭ 602 دەن) نىڭ 0.47 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) شېڭ شىسەي شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغاندا 1 - ئۇچ يىللىق پىلان (1937 - 1939 - يىللار) مەزگىلىدە كورلا ۋە تۇرپاندا ئۇزۇن كۆچەتزارلىقى بەرپا قىلىنغان ھەم سوۋېت ئىتتىپاقىدىن «باغداد»، «ئۇرو»، «ئاسكورى»، «تىبو-رىد» قاتارلىق پىلە ئۇرۇقلىرى كىرگۈزۈلگەن؛ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىچكىرىدىن «خۇاجيۇ»، «يىكۆيەن»، «خاڭجو - 7»، «خاڭجو - 8»، «سۇجۇ - 6» قاتارلىق ئېسىل پىلە سورتلىرى كىرگۈزۈلۈپ، پىلىكارلارغا ھەقسىز ياكى يېرىم باھادا بېرىلگەن.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1956 — 1990- يىلغىچە پىلىنچىلىك ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 - 12

يىللار	بىقىلغان پىلىنىڭ قۇتا سانى	پىلە ئوزۇ- سىنىڭ ئو- مۇمى مەھ- سۇلاتى (كىلوگرام / قۇتا)	گومۇ- مىي كىرىم	يىللار	بىقىلغان پىلىنىڭ قۇتا سانى	پىلە ئوزۇ- سىنىڭ ئو- مۇمى مەھ- سۇلاتى (كىلوگ- رام)	گومۇ- مىي كىرىم
1956	599	11.10	28800	1973	600	6000	13550
1957	1535	10.65	28001	1974	500	12000	20217
1958	1527	10.59	38812	1975	650	16172	19285
1959	3488	5.45	45898	1976	380	19125	8697
1960	4049	5.14	52018	1977	320	20808	9108
1961	2332	3.20	17617	1978	300	7020	3739
1962	618	6.30	9702	1979	300	3881	8256
1963	435	9.90	10762	1980	300	4305	15190
1964	1000	7.20	18055	1981	430	7222	10185
1965	1000	11.98	26231	1982	320	11978	11539
1966	1000	11.17	27254	1983	260	11670	8801
1967	900	12.91	30240	1984	150	11631	3687
1968	1000	11.14	26940	1985	160	11135	2455
1969	1200	8.89	25806	1986	100	10654	2117
1970	800	12.72	25971	1987	50	10185	439
1971	800	13.42	27588	1989	150	10775	13192
1972	800	13.24	26051	1990	232	10590	21736

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلىدا پىلىچىلىك يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتى. تېخنىكا كۇچلىرى تەربىيىلىنىپ، ئېسىل سورتلار ئومۇملاشتۇرۇلدى، كۆچەت يېتىشتۇرۇپ ئۇزۇمزارلىق بەرپا قىلىندى، پىلە غوزىسى سېتىۋېلىش ئورۇنلىرى قۇرۇلدى، دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تەمىنلىنىش، سېتىش جەھەتلەردىكى قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىۋېلىشىغا ياردەم بېرىلدى، كورلا شەھىرى ھازىر بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە مۇھىم پىلىچىلىك رايونلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. 1956 ـ يىلى سورتى ياخشىلانغان ئاق غوزەك چىقىرىدىغان ئېسىل پىلە قۇرتى كىرگۈزۈلۈپ ۋە ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، يەرلىك سورتلار تامامەن شاللىۋېتىلدى. شۇ يىلى شەھەر بويىچە 599 قۇتا ئېسىل سورتلۇق پىلە بېقىلىپ، 6050 كىلوگرام غوزا ئېلىندى. 1960 ـ يىلى ئۇزۇمە دەرىخى 1955 ـ يىلدىكى 29 مىڭ 41 تۈپتىن 125 مىڭ 995 تۈپكە يەتتى. ئەتىياز، ياز، كۈز پەسىللىرىدە پىلە بېقىش قانات يايدۇرۇلدى، شۇ يىلى 4049 قۇتا پىلە بېقىلىپ، 20 مىڭ 808 كىلوگرام غوزا ئېلىنىپ، كورلا تارىخىدا ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە يارىتىلدى. 1961ـ يىلدىن 1964 ـ يىلغىچە پىلىچىلىك سۈسلاشتى، يىللىق پىلە غوزىسى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5607 كىلوگرام بولدى. 1965 ـ يىلدىن 1972 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا سەل ـ پەل يۇكسەلدى، يىلىغا تەخمىنەن 10 مىڭ كىلوگرام غوزا ئېلىندى. شۇنىڭدىن كېيىنكى كۆپ يىل مابەينىدە پىلىچىلىك تەرەققىياتى ئاستا بولدى، ھەتتا بەزى يىللاردا خېلى زور دەرىجىدە تۆۋەنلەپ كەتتى. 1981ـيىلى ئاران 80.3 كىلوگرام غوزا ئېلىندى. 1988 ـ يىلى پىلە بېقىلمىدى. 1989 ـ يىلى پىلىچىلىك ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ھەم 1578 كىلوگرام غوزا ئېلىندى. 1990 ـ يىلى 232 قۇتا پىلە بېقىلدى ۋە 2600 كىلوگرام غوزا ئېلىندى.

كورلا رايونىنىڭ قۇياش ئىسسىقلىقى بايلىقى مول، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، بۇ ئۇجمە دەرەخلىرىنىڭ فوتوسىنتېز رولىغا ۋە فېرمېنتىنىڭ بىرىكىشىگە پايدىلىق، شۇنداقلا ئاق ئۇجمە سۈپىتىنىڭ ياخشىلىنىشىغا تۈرتكە بولىدىغان ئامىللارنىڭ بىرى. 1982 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئۇجمە دەرىخى 90 مىڭ تۈپكە يېتىپ، 1950 ـ يىلدىكىنىڭ تۆت ھەسسىدىن كۆپرەكىگە باراۋەر كەلدى. 1984ـيىلى 120 مىڭ تۈپكە يەتتى. ئاۋات، لەڭگەر، قوشئېرىق يېزىلىرىدا ئۇجمە دەرىخى 45 مىڭ تۈپكە يېتىپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي ئۇجمە دەرىخىنىڭ 47.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، تارقىتىلغان پىلە ئۇرۇقى شەھەر بويىچە تارقىتىلغان پىلە ئۇرۇقىنىڭ 68.5 پىرسەنتىنى، ئېلىنغان غوزا مىقدارى شەھەر بويىچە ئېلىنغان غوزىنىڭ 77.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇنىڭدىن قالسا تېكىچى، چارباغ، يېڭىشەر يېزىلىرى قاتارلىق كونا پىلىچىلىك رايونلىرى مەسئۇلات قىممىتى جەھەتتە يۇقىرى سەۋىيىنى ساقلاپ كەلمەكتە. توۋۇرچى، قارا يۇلغۇن يېزىلىرى ۋە بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ پىلە غوزىسى مىقدارى ئازراق، ئەمما ئۇزۇمزارلىق بەرپا قىلىشتا تەرەققىيات ئىستىقبالىغا ئىگە.

2. ھەسەل ھەرىچىلىكى

ئومۇمىي ئەھۋال 1959 ـ يىلى ئاپتونوم رايون جايلارغا ھەسەل ھەرىسى بېقىش تېخنىكىلىرىنى تەربىيىلەپ بەردى، جياڭشى، جېجياڭ، فۇجيەن، خۇبېي ۋە شەرقىي شىمالدىن 8000 سانداقتىن ئارتۇق ھەسەل ھەرىسى كىرگۈزۈپ، جايلارنىڭ بېقىشىغا تارقىتىپ بەردى. شۇ يىلى كورلا رايونىدا كورلا ھەسەل ھەرىچىلىك مەيدانى قۇرۇلۇپ، ھەسەل ھەرىچىلىكى مەيدانغا كەلدى. 1960 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ۋە ئوبلاستقا قاراشلىق باشقا ناھىيىلەر ئاپتونوم رايون ئېچكىرىدىن كىرگۈزگەن ھەسەل ھەرىسىدىن 34 سانداق قوبۇل قىلدى. ئەينى چاغدا بېقىش تېخنىكىسى جەھەتتىكى چەكلىمە ۋەجىدىن ھەم تەجرىبىسىزلىكى-

تىن، ھەسەل ھەرىچىلىكىنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولدى.

1975-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئاپتونوم ئوبلاستلىق نەسىللىك ھەسەل ھەرىسى مەيدانى تېخنىك شۇجۇڭنى ناھىيىنىڭ ھەسەل ھەرىچىلىكىنى باشقۇرۇشقا ئەۋەتتى. 1976-يىلى ھەسەل ھەرىسى بېقىش تېخنىكا خادىمىدىن 17 كىشى تەربىيىلەندى، 23 ساندۇق ھەسەل ھەرىسى كىرگۈزۈلۈپ بېقىلدى. يىل ئاخىرىدا ھەسەل ھەرىسى 48 ساندۇققا يەتتى ۋە شۇ يىلى 750 كىلوگرام ھەسەل ئېلىندى. 1976-يىلدىن 1979-يىلغىچە باشقۇرۇش ياخشى بولماسلىق تۈپەيلىدىن، ئۇنۇم تۆۋەنلەپ كەتتى، ھەسەل ھەرىسى 100~200 ساندۇق ئارىلىقىدا بولدى. 1979 - يىلى بېيجىڭ شەھەرلىك دېھقانچىلىق پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئورمانچىلىق تەتقىقات ئورنىدىن ئۇچ خىل نەسىللىك ھەسەل ھەرىسى كىرگۈزۈلۈپ، ھەسەل ھەرىسى مەيدانلىرىدا 1-، 2- ئۆلاد بويىچە شالغۇتلاشتۇرۇلدى. 1979 - يىلدىن كېيىن ھەسەل ھەرىچىلىكىدە ئىشنى چوڭ كۆتۈرە بېرىش يولغا قويۇلغاچقا، تەرەققىيات ناھايىتى تېز بولدى. 1980 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق نەسىللىك ھەسەل ھەرىسى مەيدانىدىن «ئۇۋىي» نامىلىق ئانا ھەرىدىن بەشى، «كارنىكا» نامىلىق ئانا ھەرىدىن بەشى كىرگۈزۈلۈپ شالغۇتلاشتۇرۇلغاندى، بۇنىڭدىن تۆت يېرىمى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. 1983 - يىل 10 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى كورلا شەھىرىدە كۆپ خىل ھەسەل ھەرىسى بېقىش بويىچە سۆھبەت يىغىنى ئاچتى ۋە پۈتكۈل رايوندا كۆپلەپ ھەسەل ھەرىسى بېقىش تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇردى، بۇنىڭ بىلەن كورلا شەھىرىنىڭ ھەسەل ھەرىسى بېقىش تېخنىكىسى ياخشىلاندى. 1983 - يىلى ھاۋا كىلىماتى نورمال بولماي، چېچەك مەزگىلى كېچىككەنلىكتىن، ھەسەل مىقدارىغا تەسىر يەتتى، شۇ يىلى 16.15 تونىنا ھەسەل ئېلىنىپ، 1982 - يىلدىكىدىن 1.15 تونىنا كەمەيىپ كەتتى.

1984 -، 1985 - يىللىرى كۆپ خىل ئانا ھەرىلەرنى گۈرۈپپىلاشتۇرۇش، ئاساسلىق نەسىللەر بىلەن قوشۇمچە نەسىللەرنى بىرگەۋدىلەشتۇرۇش، كۆپلەپ ھەسەل ھەرىلىرىنى بېقىش يېڭى تېخنىكىسى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ئىلگىرىكى ھەسەل ھەرىسىنى ئاز بېقىش، قويۇقلۇق دەرىجىسى تۆۋەن ھەسەل ئېلىش ئۇسۇلى ئۆزگەرتىلدى، پائال تۇرده نەسىل كىرگۈزۈش، نەسىل يەڭگۈشلەش ۋە شالغۇتلاشتۇرۇش ئارقىلىق، ھەسەل ھەرىچىلىكى زور تەرەققىياتقا ئېرىشتۇرۇلدى. 1986 -، 1987 - يىللىرى ھۆل - يىغىن كۆپ، ھاۋا سۆرۈن بولۇش ۋە ھەرە كانىسى زىيان سېلىش تۈپەيلىدىن، ھەسەل ئىشلەپچىقىرىشىغا تەسىر يەتتى.

1988 - يىلى قۇرت يۇتكەپ ئانا ھەرىلەرنى بېقىش، ئانا ھەرىلەرنى بالدۇر بېقىش، ھەسەل ھەرىلىرىنى بالدۇر ئايرىش، كۆپ ئايرىش، ئانا ھەرىلەرنى گۈرۈپپىلاشتۇرۇش، ئاساسلىق نەسىللەر بىلەن قوشۇمچە نەسىللەرنى بىر گەۋدىلەشتۇرۇش، ياخشىلىرىنى بېقىش، ساندۇقنى چوڭايتىش قاتارلىق كۆپ ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ياخشى ئىقتىسادىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى. شۇ يىلى ھوسۇل ئېلىش تەدبىرلىرى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ياخشى ھەسەل مىقدارى 91.39 كىلوگرامغا يەتتى، قىشتىن ئۆتكۈزۈلگەن ھەسەل ھەرىسى 2103 ساندۇققا يەتتى. بۇنىڭدىن باشقا، 241 كىلوگرام گۈل چېڭى، 67 كىلوگرام ئانا ھەرە شىرنىسى، 2.15 تونىنا سىرىق موم ئېلىندى. 1990 - يىلى قىشتىن ئۆتكۈزۈلگەن ھەسەل ھەرىسى 3047 ساندۇققا يەتتى، شۇ يىلى 113.1 تونىنا ھەسەل، 89 كىلوگرام ئانا ھەرە شىرنىسى، 1.5 تونىنا گۈل چېڭى، 1.8 تونىنا سىرىق موم ئېلىندى.

ھەسەل ھەرىسى بېقىش تېخنىكىسى

كۆپ بېقىش كورلا شەھىرىدە ئىلگىرى ھەسەل ھەرىسىنى ئاز بېقىش ئادەتكە ئايلىنىپ قالغاچقا، ھاۋا قۇرغاق بولۇش، قىشتا قاتتىق سوغۇق بولۇش تۈپەيلىدىن، ھەسەل ھەرىسىنىڭ كۆپىيىشىگە تەسىر يېتەتتى. 1983 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق نەسىللىك ھەسەل ھەرىسى مەيدانى ۋە كورلا ئاۋات

دېھقانچىلىق مەيدانىدا ھەسەل ھەرىسىنى كۆپ بېقىش تەجرىبە قىلىنىدى، ھۇنىڭدا كۆچەيتىلمە توپ (8 ساندۇقتىن 25 ساندۇققىچە) بويىچە بېقىش، قىشتىن ئۆتكۈزۈش، كۆپەيتىش ۋە ھەسەل ئېلىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، ھەسەل ھەرىلىرىنىڭ ياشاش ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى كۆچەيتىلدى ھەمدە سۇ ئۇسكۇنىلىرى كۆپەيتىلىپ، ھەرە ساندۇقلىرىنىڭ دائىم ھۆل تۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلىنىدى. قىشتىن ئۆتكەن ھەرىلەر كۆپ بولغانسېرى، ھەرىلەرنىڭ كېسەلگە، سوغۇققا چىداش ئىقتىدارى شۇنچە كۈچەيدى، ھەرىلەرنىڭ ئۆلۈش نىسبىتى 13.4% تۆۋەنلىدى، ھەسەل مىقدارى 15% ئاشتى، سۇپىتى ئىككى دەرىجە ئۆستى، ھەربىر كىلوگرام ھەسەل چىقىرىشقا كېتىدىغان ۋاقىتنىڭ 3/4 قىسمى ئازايدى، سېلىندىغان مەبلەغ 27% ئازايدى.

ئەلا نەسىللەرنى يەڭگۈشلەش ھەسەل مىقدارىنى ئاشۇرۇشقا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن، ھەسەل ھەرىسى نەسىلىنى يەڭگۈشلەش، ئانا ھەرە ئېلىپ كېلىپ نەسىلنى ئالماشتۇرۇش، ئەلا نەسىللەرنى ئومۇملاشتۇرۇش، تۇخۇم يۆتكەش، ئانا ھەرىلەرنى يۆتكەش، شالغۇت نەسىللەر ئورنىغا ساپ نەسىللەرنى يەڭگۈشلەش، ناچار نەسىللەر ئورنىغا ئەلا نەسىللەرنى بېقىش، 1-، 2- ئەۋلاد شالغۇت نەسىللەرنى يېتىشتۇرۇش ۋە ئۇلاردىن پايدىلىنىش ئىشلىرى تۇتۇلدى. ئۇنىڭدىن قالسا، ئانا ھەرىلەرنى گۈرۈپپىلاشتۇرۇش، ئاساسلىق نەسىللەر بىلەن قوشۇمچە نەسىللەرنى بىر گەۋدىلەشتۇرۇش، ساندۇقنى چوڭايتىش، ھەسەلنى پىشقاندا ئېلىش، ھەرە كۆنەكلىرىنى تەڭشەپ تۇرۇش، ئانا ھەرىلەردىن ئوبدان پايدىلىنىش، ئۇز ۋاقتىدا قوشۇۋېتىش ۋە قوش ئانا ھەرە، كۆپ ئانا ھەرىنى، ئاساسلىق نەسىللەر بىلەن قوشۇمچە نەسىللەرنى بىر گەۋدىلەشتۇرۇش ئۇسۇلى ئومۇملاشتۇرۇلدى. ھەسەل ئېلىشقا ئەھمىيەت بەرگەندىن باشقا، گۈل چېڭى، ئانا ھەرە شىرنىسى، سىرىق موم قاتارلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلارنى ئېلىشقىمۇ ئەھمىيەت بېرىلدى.

مۇقىم جايدا بېقىش ۋە يۆتكەپ بېقىش ھەسەل مەنبەسىنى ئېنىقلاش ئاساسىدا، مۇقىم جاي بەلگىلەپ باققاندىن سىرت، ھاۋا كېلىماتىغا ۋە پەسىل ئۆزگىرىشىگە ھەم تاغلىق رايون بىلەن تۈزلەڭلىكنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، چېچەك قوغلىشىپ بېقىش، كىچىك دائىرىدە ھەسەل ھەرىلىرىنى يۆتكەش، ئاندىن ئەسلى بېقىلىدىغان جايغا قايتۇرۇپ ئېلىپ قىشتىن ئۆتكۈزۈش چارىسى قوللىنىلدى، مۇنداق قىلغاندا ھەسەل مىقدارىنى كۆپەيتكىلى ھەم كېسەللىك، زىياندىش ھاشاراتنىڭ يامراپ كېتىشىنى ئازايتقىلى بولىدۇ. يەرلىك ھەسەل ھەرىسى باققۇچىلار ئومۇمەن 8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن ئىلگىرى ھەسەل ھەرىلىرىنى جەنۇبتىن شىمالدىكى قارا شەھەر، باغراش كۆلى، خوشۇت ياكى تاغلىق رايونلارغا يۆتكەيدۇ، 8 - ئاينىڭ ئاخىرى 9 - ئاينىڭ باشلىرىدا كورلا شەھرىگە قايتۇرۇپ كېلىدۇ.

كورلا شەھرى تەۋەسىدە ھەسەل مەنبەسى مول. 1990 - يىلى كورلا شەھرى تەۋەسىدە 56 مىڭ 200 مو كېۋەز، 2800 مو قىچا، 10 مىڭ مو كۆكتات تېرىلدى، مېۋىلىك باغ كۆلىمى 44 مىڭ 77 موغا يەتتى. يوللار ۋە ئېتىز بويلىرىدا قاغا جىگدە كۆپ، چېچەك مەزگىلى ئەتىيازدىن تارتىپ كۈزگىچە داۋاملىشىدۇ؛ يانتاق، لوپنۇر كەندىرى قاتارلىق ياۋا ئۆسۈملۈكلەر كەڭ تارقالغان بولۇپ، ھەسەل ئېلىش مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، كورلا شەھرى ھەسەل ھەرىچىلىكىدە ياخشى تەبىئى شارائىتقا ئىگە، بۇ ھەسەل ھەرىچىلىكىنى تەرەققى قىلدۇرۇشقا ئىنتايىن پايدىلىق.

كورل شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1976 — 1990 - يىلغىچە ھەسەل ھەرىسى بېقىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 13 - 13

يىللار	ھەسەل ھەرىسى (ساندۇق)	ئېلىنغان ھەسەل (كىلوگرام)	يەككە سانداۋۇق-تىن ئېلىنغان ھەسەل (كىلوگرام)	ئېلىنغان تاتا ھەرە شىرنىسى (كىلوگرام)	ئېلىنغان ھەسەل مومى (كىلوگرام)	ئېلىنغان گۈل چەڭى (كىلوگرام)	قىشتىن چىقىرىلغان ھەرە (ساندۇق)	ئەسكەرتىش
1976	23	750	32.6				48	
1977	148	8829	59.6					
1978	220	9000	40.9					
1979	192	8170	42.55					
1980	129	7220	56				294	
1981	138	11050	80				307	
1982	145	17300	119				345	
1983	347	16150	46.5				561	
1984	473	61500	130				913	
1985	910	81300	89.4				1452	
1986	667	50496	75.7				1171	
1987	804	33250	41.36	45			1274	1987 - يىلدىن باشلاپ تۇنجى قېتىم تاتا ھەرە شىرنىسى ئېلىندى
1988	1065	98340	91.39	67	2150	241	2103	1988 - يىلى تۇنجى قېتىم ھەسەل مومى ۋە گۈل چەڭى ئېلىندى
1989	1569	70910	45.2	85		940	2450	
1990	1673	113100	67.6	89	1800	1500	3047	باشقا يوش ئورۇنلارنىڭ سانى كۆپ-تاتىستىكا قىلىندى

ئون تۆتىنچى قىسىم

نەشپۈت

كورلا نەشپۈتى شىنجاڭنىڭ ئاساسلىق داڭلىق ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىنىڭ بىرى. نەشپۈتنى ئۇيغۇرلار «نەشپۈت» دېسە، موڭغۇللار «كەردىن» دەپ ئاتايدۇ. ئۇ كورلىدا يېتىشتۇرۇلگەن قەدىمكى مېۋە سورتى بولۇپ، پوستى نېپىز، ئېتى چۈرۈك، تەمى تاتلىق، شىرىنلىق، تەملىك بولغاچقا، دۆلىتىمىز ئىچى ۋە سىرتىدا بازىرى ئىنتىك، رىقابەت ئىقتىدارى كۈچلۈك.

تارىخي ماتېرىياللاردا خاتىرىلىنىشىچە، كورلىدا نەشپۈت يېتىشتۇرۇش1600يىللىق تارىخقا ئىگە ئىكەن. مىلادى V ئەسىردە كىتاب بولۇپ شەكىللەنگەن «غەربىي پايتەخت خاتىرىلىرى» دە مۇنداق خاتىرىلەنگەن: «تارىم ۋادىسىنىڭ شىمالىدىن تارىم نەشپۈتى چىقىدىكەن. ئۇ سوغۇققا چىداملىق ئىكەن» . «ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربىي يۇرت خاتىرىسى» دە مۇنداق خاتىرىلەنگەن: «ئاگىنى (قاراشەھەر) دۆلىتىدە ئېتىزلار سۇ باشلاپ سۇغۇرىلىدۇ، بۇ يەر تېرىق، بۇغداي، چىلان، ئۈزۈم، نەشپۈت، ئالما قاتارلىق ئۆسۈملۈك ۋە مېۋە - چىۋىلەرنى ئۆستۈرۈشكە باب كېلىدۇ» .

چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىنىڭ غەربىكە يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنىنىڭ سەركەردىسى جاڭ ياۋنىڭ مەسلىھەتچىسى شياۋشيۇڭ «شىنجاڭ ھەققىدىكى تەسىراتلار» دا:

«پايانسىز مېۋىزار ياتار سوزۇلۇپ،
تەڭرىتاغ باغرىدا باراقسان ئۆسۈپ؛
يەنجىنى ئوراپتۇ نەشپۈتزار باغلار،
لېكىن ئۇ پېقىرغا بولمىغان نېسىپ.»

دەپ يازغان. (كورلا قەدىمكى كىنگىت بەگلىكىگە تەۋە ئىدى، يۇقىرىقى شېئىرىدا تىلغا ئېلىنغان كىنگىت ھازىرقى كورلىنى كۆرسىتىدۇ) . شياۋشيۇڭ ئۆزىنىڭ شېئىرىغا بەرگەن ئىزاھاتىدا نەشپۈتنى ئالاھىدە ماختاپ: «مېۋىلەر ئىچىدە نەشپۈت كىچىكرەك، سوقىچاق بولۇپ، پوستى نېپىز، ئەتلىك، ئۈرۈقى كىچىك، تەملىك ھەم سۇلۇق، ئېغىزغا سېلىنىشى بىلەنلا ئېرىپ كېتىدۇ ..... مەن ئۆمرۈمدە يىگەن مېۋىلەر ئىچىدە ئۇ بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ» دېگەن. ئۇ كورلا نەشپۈتىنى جۇڭگو تارىخىدىكى ئەڭ داڭلىق «ئەيجيا» نەشپۈتىدىن قېلىشمايدۇ، دەپ ماختىغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۇ يىللىرىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا، زوزۇڭتاڭغا مەسلىھەتچى بولغان شى بۇخوا ئۆزىنىڭ «كورلا كونا شەھىرىدىكى سايا‌ھەت خاتىرىسى» ناملىق شېئىرىدا:

«ھاردى دەپ يول يۈرۈپ ئۈزۈن سەپەردە،
خۇاڭ ھەزرەت ئويناتتى لوپنۇردا مېنى.

قەلئەنىڭ تېگى سۇ، ھەممە ياق ئورمان،
سۇ بويى سايىدا بارىكەن شىپىگى.
قاشتاشتەك كۆرۈنەر نەشپۈت چېچىكى،
شاپتۇللار قىزارغان، تاللار باراقسان.
گۈل ئارا مارىشىپ ئۇچۇشتى قۇشلار،
چاي تۇتۇپ ئۈيغۇرلار قىلىشتى مېھمان» .

دەپ يازغان.

مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) 9 - ئايدا «شىنجاڭدىكى سايامەت خاتىرىلىرى» نىڭ ئاپتورى شې بىڭ باش ئەگمىدىن ئۆتكەندە مۇنداق دەپ يازغان: «قارشى قىرغاقتىكى نەشپۈت دەرەخلىرى باراقسان ئۆسۈپتۇ، ئۇ نەشپۈتنىڭ تەمى تاتلىق ئىكەن، كورلا نەشپۈتى دېگەن نەشپۈت مۇشۇ ئىكەن» . دېمەك كورلا نەشپۈتى شۇ چاغدىلا داڭق چىقارغان.

شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ مۇخبىرى تەن فىڭ 1963 - يىلى «مېۋە - چېۋە ماكانىغا سايامەت» دېگەن كىتابىدا تەسىرلەنگەن ھالدا مۇنداق دەپ يازغان: «مەن داڭلىق يەنتەي نەشپۈتىنى يەپ كۆرگەنىدىم، بۇ خىل نەشپۈتمۇ ئېغىزغا سالغان ھامانلا ئېرىپ كېتەتتى، بۇنىڭدىكى سەۋەپ يەنتەي نەشپۈتىنىڭ بەكمۇ يۇمشاق بولغانلىقى ئىدى؛ كورلا نەشپۈتىنى ئېغىزغا سالسىڭىز، ئۇمۇ ئېرىپ كېتىدۇ، بۇنىڭدىكى سەۋەب كورلا نەشپۈتىنىڭ ناھايىتى چۈرۈك بولغانلىقىدۇر» .

1986 - يىل 9 - ئايدا ئەنگلىيە ئايال پادىشاھى ئېلىزابىت بېيجىڭ «خەلق» چوڭ سارىيىدا كورلا نەشپۈتىنى تېتىپ كۆرگەندىن كېيىن، ئاغزى - ئاغزىغا تەگمىگەن ھالدا «مېۋىلەر شاھى، مېۋىلەر شاھى» دەپ ماختىغان.

كورلا نەشپۈتىنىڭ تەمى تاتلىق بولۇپلا قالماستىن، تەركىبىدە ئوزۇقلۇق ماددىلار مول، ئۇنىڭ تەركىبىدە گلۈكوزا، مېۋە كىسلاتاسى ۋە خىلمۇ خىل مىكرو ئېلېمېنتلار مول بولۇپ تەبىئىتى سوغۇق، تەمى تاتلىق بولغاچقا ئۆپكىنى نەمدەش، يالىلۇغنى قايتۇرۇش، يۆتەلنى توختىتىش رولىغا ئىگە، دائىم يەپ بەرسە، بەدەننى قۇۋۇتلەپ، قان بېسىمنى تۆۋەنلەتكىلى، جىگەرنى ئاسراپ، ئىشتىھانى ياخشىلىغىلى بولىدۇ. ئۈيغۇر ۋە موڭغۇل تېبابەتچىلىكىدە نەشپۈت دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

كورلا نەشپۈتى قوش پەللىلىك ئۆسۈملۈكلەر سىنىپى ئەتىرگۈل ئائىلىسى ئامۇت ئۇرۇقدىشى ئاق ئامۇت سىستېمىسىدىكى نەشپۈت تۈرىگە كىرىدۇ. كورلا نەشپۈتىنىڭ كۆچىتى تېك، مۇنار شەكىللىك ئۆسىدۇ، يېتىلگەندىن كېيىن ئۇچى كونۇس شەكلىگە ياكى تەبىئىي يېرىم يۇمىلاق شەكىلگە كىرىدۇ. نەشپۈتنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى ئوتتۇراھال بولۇپ، ئوتتۇرىچە ئېغىرلىقى 110 گرام كېلىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ئوخشىمايدۇ. ئومۇمەن تۇخۇمسىمان ياكى ئۇرچۇقسىمان كېلىدۇ. باشقۇرۇلۇش سەۋىبىسى ۋە مۇھىت شارائىتى ئوخشاش بولمىغاچقا، شەكلى دائىم دېگۈدەك روشەن ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. نەشپۈتنىڭ پوستى پارقىراق ياكى تېك تىلىملىق بولۇپ، يېپىشقاق ماددىسى بىر قەدەر قېلىن كېلىدۇ، پىشقاندىن كېيىن پوستى ساغۇچ يېشىل رەڭگە كىرىدۇ، گەمىدە ساقلاش جەريانىدا توق سېرىق رەڭگە ئۆزگىرىدۇ، بىر قىسىم نەشپۈتلەرنىڭ كۈنگەي تەرىپى قىزغۇچ رەڭگە كىرىدۇ ياكى كەڭ - كەڭ تېك سىزىقچىلار پەيدا بولىدۇ، پوستى نېپىزلاپ، ئېتى ئاقىرىپ، تېخىمۇ چۈرۈك، شىرىنلىق، تەملىك بولۇپ كېتىدۇ، ئۇرۇقىغا يېقىن يەرلىرى چۈچىمەل، پۈراقلىق بولىدۇ. نەشپۈتنىڭ پوستىنى سويۇۋەتكەندىن كېيىنكى قاتتىقلىق دەرىجىسى 5.7 قاداق/كۋادرات سانتىمېتر، سۇ تەركىبى 87% ، ئېرىشچان قاتتىق جىسىم 13% ئۆچۈرىسىدە، ئېرىشچان شېكەر 9.13% ، ئومۇمىي كىسلاتا 0.054% ، ۋىتامىن C 2.535 مىللىگرام/100 گرام بولۇپ، سورتى ئىنتايىن ياخشى.

نەشپۈت دەرىخىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولىدۇ، تىكىلگىنىگە 100 يىلدىن ئاشقان چوڭ دەرەخلەرنى دائىم ئۇچراتقىلى بولىدۇ. نەشپۈت كۆچەتنىڭ ئۆسۈشى دەسلەپتە تېز، كېيىن ئونتۇراھال بولىدۇ، 40 يىللىق بولغان قېرى دەرەخلەر پۈتالغاندىن كېيىن قايتىدىن شاخلايدۇ، بۇ ئونىڭ ئەسلىگە كېلىپ يېڭىلىنىشىغا پايدىلىق. نەشپۈت دەرىخى تىكىلىپ 4 ـ 5 يىلدىن كېيىن مېۋە بېرىشكە باشلايدۇ، ئادەتتە 12 يىللىق بولغاندا مول مېۋە بېرىش مەزگىلىگە كىرىدۇ. بۇ خىل ھالەتنى 50 يىل ئۆپچۆرىسىدە ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ، 100 يىللىق دەرەختىنمۇ مەلۇم مىقدارىدا مەھسۇلات ئالغىلى بولىدۇ. ئومۇمەن مول مېۋە بېرىش مەزگىلىگە كىرگەن نەشپۈت دەرىخىنىڭ ھەر بىر تۈپىنىڭ يىللىق مەھسۇلاتى 100 كىلوگرامدىن 150 كىلوگرامغىچە بولۇپ، مېۋىنىڭ تاۋارلىشىش نىسبىتى %80تىن كۆپرەككە يېتىدۇ.

I باب

كۆلىمى ۋە مەھسۇلاتى

1§ . ئۆستۈرۈلۈش كۆلىمى

كورلا شەھىرى ئاسىيا-ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقىنىڭ مەركىزىگە، شىنجاڭنىڭ ئونتۇرا قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، مۇتىدىل بەلباغىنىڭ قۇرۇقلۇق تىپىدىكى قۇرغاق كىلىماتىغا كىرىدۇ، بۇ يەرنىڭ نۇر ۋە ئىسسىقلىق بايلىقى مول، قۇياشنىڭ يورۇتۇشى تولۇق، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى تۆۋەن، ھاۋاسى قۇرغاق بولغاچقا، نەشپۈت يېتىشتۇرۇشكە باب كېلىدىغان ئۆزگىچە ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە. بۇ يەردىن چىققان نەشپۈتلەرنىڭ سورتى ئالاھىدە ياخشى، جۈڭگو ۋە چەتئەللەرگە داڭلىق. ئۇ كورلا شەھىرىنىڭ ئېكسپورت قىلىپ تاشقى پىرېۋوت يارىتىدىغان كوزىر مەھسۇلاتى بولۇپ، شياڭگاڭ، سىنگاپور شۇنىڭدەك شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادىكى دۆلەت ۋە رايونلارغا سېتىلىدۇ، ئۇ دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق-بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى بويىچە كۆپ قېتىم ئالا سۈپەتلىك مەھسۇلات بولۇپ باھالانغان.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرىنىڭ نەشپۈتلۈك كۆلىمى 88 مىڭ 283 موغا، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 21 مىڭ 405 توننىغا، سىرتقا سېتىلغىنى 8300 توننىغا يەتتى.

1. كورلا شەھىرىگە قاراشلىق نەشپۈتچىلىك

مىنگودىن ئىلگىرى ۋە مىنگو دەۋرىدە كورلا نەشپۈتى تارقاق ئۆستۈرۈلەتتى. 1949-يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ مېۋە بەرگەن نەشپۈتلۈك كۆلىمى 173 مو بولۇپ، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 6.9 توننا، مو بېشى مەھسۇلاتى 40 كىلوگرام ئىدى. 1958 ـ يىلىغا كەلگەندە نەشپۈتلۈك كۆلىمى 745 موغا، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 28.9 توننىغا يەتتى، مېۋىلىك باغلار كۆپىنچە شەھەر ئەتراپىغا جايلاشقان. 1975 ـ يىلدىن

ئىلگىرى ئاشلىقنى تۆتقا قىلىش، بىرلا خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش ئىدىيىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە چېكىدىن ئاشقان «سول» لۇشيەننىڭ كاشىلىسى تۈپەيلىدىن، نەشپۈت ئۆستۈرۈش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئاستىلاپ، نەشپۈت بىلەن تەمىنلەش ئېھتىياجىنى قامدىيالمىغاندى. 1950 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە بولغان 26 يىل ئىچىدە ناھىيە بويىچە يىلىغا يېڭىدىن 148 مو نەشپۈتلۈك يېتىشتۈرۈلدى. 1975 - يىلى نەشپۈت كۆلىمى 4018 موغا، نەشپۈت ئومۇمىي مەھسۇلاتى 35. 166 تونىنغا يەتتى.

1976 - يىلى كورلا ناھىيىسى ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن نەشپۈت يېتىشتۈرۈش بازىسى قىلىپ بېكىتىلگەندىن كېيىن، ھەر مىللەت دېھقانلىرىنىڭ نەشپۈتچىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش ئاكتىپلىقى قوزغىلىپ، نەشپۈت يېتىشتۈرۈش بىر قەدەر تېزلەشتى ھەمدە تەدرىجىي ھالدا كەسىپلىشىش، تاۋارلىشىشقا قاراپ تەرەققىي قىلدى. 1978 - يىلغا كەلگەندە نەشپۈت تىكىلگەن كۆلەم 25. 4628 موغا يېتىپ، 50 - يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكىدىن 8. 26 ھەسسە ئاشتى، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 8. 219 تونىنغا يېتىپ، 50 - يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكىدىن 86. 31 ھەسسە ئاشتى. 1980 - يىلى نەشپۈت تىكىلگەن كۆلەم 6390 موغا، مېۋىگە كىرگەن كۆلەم 2008 موغا، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 3. 415 تونىنغا، مو بېشى مەھسۇلاتى 8. 206 كىلوگرامغا يەتتى.

1985 - يىلى تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسى پائال تەڭشىلىپ، ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن شۇ يىلى نەشپۈت ئۆستۈرۈلگەن كۆلەم تارىختا ئەڭ تېز راۋاجلانغان بىر يىل بولۇپ قالدى، نەشپۈت ئۆستۈرۈلگەن كۆلەم تېزدىن كۆپەيىپ 11 مىڭ 260 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە شۇ يىلى يېڭىدىن 5143 مو يەرگە 128 مىڭ 244 تۈپ نەشپۈت كۆچىتى مۇقىملاشتۇرۇلدى. يېڭىدىن نەشپۈت كۆچىتى تىكىلگەن كۆلەم 1950 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە نەشپۈت تىكىلگەن ئومۇمىي كۆلەمدىن 1125 مو ئېشىپ كەتتى. شۇ يىلى مېۋە بەرگەن كۆلەم 5247 موغا يەتتى. ھاۋا كېلىماتى نورمالسىز بولۇش، بوران كۆپ چىقىشتەك تەبىئىي ئاپەتلەر تۈپەيلىدىن، ئومۇمىي مەھسۇلات 1397 تونىنا، مو بېشى مەھسۇلاتى 267 كىلوگرام بولدى، بۇنىڭدىن ئېكسپورت قىلىنغىنى 660 تونىنا، مەملىكەت ئىچىدە سېتىلغىنى 350 تونىنا بولۇپ، تاۋارلىشىش نىسبىتى %72كە يەتتى. مەھسۇلات مىقدارى 1984-يىلدىكىدىن بىر ئاز كېمەيدى، لېكىن، نەشپۈتنىڭ باھاسى ئۆسكەنلىكتىن، ئومۇمىي كىرىم 1 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1984 - يىلدىكىدىن 400 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. شۇ يىلى لەڭگەر يېزا لەڭگەر كەنتى 3 - گۇرۇپپىسىدىكى دېھقان ئىسمىن ناسىرنىڭ ھويلىسىدىكى 2. 0 مو يەردە ئۆسكەن سەككىز تۈپ نەشپۈتنىڭ ھەر بىر تۈپىدىن ئېلىنغان نەشپۈت 8. 145 كىلوگرامغا، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 4. 1166 كىلوگرامغا، مەھسۇلات قىممىتى 48. 815 يۈەنگە يەتتى. تېكىچى يېزا ئوتتۇرا چاچى كەنتى 2 - گۇرۇپپىسىدىكى باغۋەن ئەخمەت ھۆددىگە ئالغان 65 مو نەشپۈتزارلىقىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى 5. 45 تونىنغا، مو بېشى مەھسۇلاتى 700 كىلوگرامغا يېتىپ، كورلا شەھىرىنىڭ ئوتتۇرىچە مو بېشى مەھسۇلاتىدىن 433 كىلوگرام ئېشىپ كەتتى. ئۇ نەشپۈتنىڭ ئۆزىدىنلا 20 مىڭ يۈەن ساپ كىرىم قىلىپ، كورلا شەھىرى بويىچە دېھقانلار ئىچىدىكى بېيىش ماھىرى بولۇپ باھالاندى.

1987 - يىلى ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىن بۇرۇن ھەر قايسى يېزا - كەنتلەر نەشپۈتزارلىق ھۆددىگەرلىك توختىمىنى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈردى. نەشپۈت ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى بويىچە تەربىيىلەش كۈرسى ئاچتى. نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، نەشپۈتزارلىق تېز كېڭەيدى. شۇ يىلدىكى كۆلەم 28 مىڭ 144 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يېڭىدىن بەرپا قىلىنغىنى 11 مىڭ 977 مو، مېۋە بەرگەن كۆلەم 6358 مو بولدى، ئومۇمىي مەھسۇلات 2578 تونىنغا يېتىپ، 1986-يىلدىكىدىن %13 ئاشتى، ئوتتۇرىچە مو بېشى مەھسۇلاتى 405 كىلوگرامغا يەتتى، 1901 تونىنا نەشپۈت

ئېكسپورت قىلىندى.

1988 - يىلى يېڭىدىن 493 مو يەرگە نەشپۈت كۆچىتى تىكىلىپ، نەشپۈتزارلىق كۆلىمى 28 مىڭ 637 موغا يەتكۈزۈلدى، مېۋە بەرگەن كۆلەم 6358 مو بولدى، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 2959 تونىغا يەتتى، 1987 - يىلىدىكىدىن 381 تونىنا ئاشتى؛ ئوتتۇرىچە مو بېشى مەھسۇلاتى 465.4 كىلوگرامغا يەتتى، 1987 - يىلىدىكىدىن 59.9 كىلوگرام ئاشتى؛ ئېكسپورت قىلىنغىنى 2100 تونىنا بولۇپ، 1987-يىلىدىكىدىن 199 تونىنا كۆپەيدى. 80-يىللارنىڭ ئاخىرىدىكى مەزگىللىرىدىكى «نەشپۈت قىزغىنلىقى» دا تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، باشقۇرۇشقا سەل قاراش، مەھسۇلات مىقدارىغا ئېتىبار بېرىپ سۈپىتىگە سەل قاراش خاھىشى كۆرۈلۈپ، نەشپۈتنىڭ تاۋارلىشىش نىسبىتى تۆۋەنلەپ كەتتى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يۇقىرى بولمىدى.

1990 - يىلى كورلا شەھىرى بويىچە نەشپۈت ئۆستۈرۈلگەن كۆلەم 30 مىڭ 299 موغا يەتتى، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى (بايىنغولىن ئوبلاستىغا، كورلا شەھىرىگە، بىڭتۈەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) نەشپۈتزارلىق كۆلىمىنىڭ 34.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ مېۋە بەرگەن كۆلەم 7141 مو بولدى؛ ئومۇمىي مەھسۇلات 4123 تونىنا بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئومۇمىي مەھسۇلاتىنىڭ 19.3 پىرسەنتىنى ئىگىلەپ، 1989-يىلىدىكىدىن 623 تونىنا يەنى 15% ئاشتى؛ ئېكسپورت قىلىنغىنى 2040 تونىنا بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن سىرتقا سېتىلغان نەشپۈتنىڭ 29.82 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. نەشپۈت ئۆستۈرۈشتە ئومۇمەن ئۈنۈمدار ئىگىلىككە ۋە يېڭى - كونا باغلارنى باشقۇرۇشقا ئېتىبار بېرىلىپ كەلدى. بىراق، باغۋەنلەرنىڭ تاۋار ئېچى يەنىلا بىرئاز تۆۋەن بولدى.

كورلا شەھىرىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 14 - 1

يىللار	ئومۇمىي كۆلىمى (مو)	مېۋە بەرگەن كۆلەم (مو)	ئومۇمىي مەھسۇلاتى (تونىنا)	ئېكسپورت قىلىنغىنى (تونىنا)
1949	173	173	7	
1958	745		29	
1965	538		15	
1975	4 018		166	
1977			54	14
1978	4 628		220	
1979	6 538	1 869	217	35
1980	6 390	2 008	415	
1981	6 055	2 438	891	59
1982	6 383	3 345	1 448	207
1983	6 037	3 934	1 201	410
1984	6 117	3 778	1 497	378
1985	11 261	5 247	1 397	660
1986	16 167	6 263	2 215	1 400
1987	28 144	6 358	2 578	1 901

1988	28 637	6 358	2 959	2 100
1989	30 169	6 144	3 500	2 100
1990	30 299	7 141	4 123	2 040

كورلا شەھىرىدىكى يېزا-مەيدانلارنىڭ 1985- ۋە 1990-يىللاردىكى نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 14 . 2

يېزا-مەيدان نامى	1985 - يىل			1990 - يىل		
	نەشپۈتلۈك (مو)	مېۋە بەرگەن كۆلەم (مو)	نەشپۈت مەھسۇلاتى (تونا)	نەشپۈتلۈك (مو)	مېۋە بەرگەن كۆلەم (مو)	نەشپۈت مەھسۇلاتى (تونا)
چاربېغ يېزىسى	1175	560	141.85	3172	418	298
تېكىچى يېزىسى	553	350	85.70	5230	529	219
يېڭىشەھەر يېزىسى	1219	960	199.10	1323	1323	906
لەڭگەر يېزىسى	1835	600	207.55	3644	624	613
شاڭخۇ يېزىسى	1503.6	650	141.25	2645	874	460
ئاۋات يېزىسى	1064.5	230	38.60	1632	354	252
قوشئېرىق يېزىسى	946.8	430	20.85	3905	332	121
توۋۇرچى يېزىسى	399.3	210	22.60	2892	277	93
قارايۇلغۇن يېزىسى	1201.5	310	71.95	2969	1210	245
پۇخۇي يېزىسى	142	80	10.50	136	136	43
چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	827	630	395.50	2036	812	667
بوتۇخو دېھقانچىلىق مەيدانى	164	100	24.00	315	116	60
پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	194	100	30.00	194	98	110
پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى	20	20	3.75	55	23	22
ئىقتىساد چارۋا-چىلىق فېرمىسى				20	10	6
شەھەرلىك ئورۇق-چىلىق مەيدانى	17	17	4.60	130	5	8
شەھەر بويىچە جەمئىي	11261.7	5247	1397.80	30299	7141	4123

2 . يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا قاراشلىق نەشپۈتچىلىك

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا قاراشلىق 28-، 29-، 30 - تۈەندىن ئىبارەت ئۈچ بوز يەر ئۈزلەشتۈرۈش تۈەن - مەيداندا 1970 - يىلىغا قەدەر 578 مو يەرگە نەشپۈت كۆچىتى تىكىلگەن ئىدى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزي كومىتېت 3 - ئومۇمي يىغىنىدىن كېيىن تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسى سەرخىللاشتۇرۇلۇپ، نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىشى زور كۈچ بىلەن تەرەققي قىلدۇرۇلدى. 1980 - يىلى نەشپۈت كۆلىمى 4298 موغا، مېۋە بەرگەن كۆلەم 3.1188 موغا، ئومۇمي مەھسۇلات 247 تونىغا يەتتى. 1984 - يىلى نەشپۈت كۆلىمى 4793 موغا، مېۋە بەرگەن كۆلەم 2326 موغا، ئومۇمي مەھسۇلات 5.1582 تونىغا، ئوتتۇرىچە مو بېشى مەھسۇلاتى 4.680 كىلوگرامغا يەتتى. 1985-يىلدىن بۇيان، بۇ تۈەن - مەيدانلار نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىشنى زور كۈچ بىلەن تەرەققي قىلدۇرۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىدىغان چوڭ ئورۇنغا ئايلىنىپ، كۆرۈنەرلىك ئىقتىسادي ئۈنۈمگە ئېرىشتى. 1990 - يىلى بۇ تۈەن - مەيدانلاردا بار بولغان نەشپۈت كۆلىمى 46 مىڭ 388 مو بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى نەشپۈتلۈك كۆلىمىنىڭ 52 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، نەشپۈتنىڭ ئومۇمي مەھسۇلات مىقدارى 12 مىڭ 735 تونىنا بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئومۇمي مەھسۇلات مىقدارىنىڭ 59 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. سىرتقا 2300 تونىنا نەشپۈت سېتىلدى.

3 . باشقا ئورۇنلارنىڭ نەشپۈتچىلىكى

ئوبلاستقا قاراشلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى 1975 - يىلى تاشقى سودا تارماقلىرىغا سىناق تەرىقىسىدە 50 تونىنا نەشپۈت سېتىپ بەرگەن. 1990 - يىلى بۇ مەيداندا ئېلىنغان نەشپۈت 4300 تونىغا يەتتى، تاۋار نەشپۈت 3900 تونىنا بولۇپ، تاۋارلىشىش نىسبىتى 92.8%گە يەتتى، سىرتقا سېتىلغان نەشپۈت 2500 تونىنا بولۇپ، تەخمىنەن 1 مىليون 375 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى تاشقى پېرېۋوت يارىتىلدى.

§ 2 . ئىشلەپچىقىرىش - سېتىش ۋە مەھسۇلات قىممىتى

1990 - يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئۆستۈرۈلگەن كۆلەم 88 مىڭ 283موغا، ئېلىنغان نەشپۈت 21 مىڭ 405 تونىغا، سىرتقا سېتىلغىنى 8300 تونىغا يەتتى.

1 . شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ نەشپۈتلۈكى ۋە ئىشلەپچىقىرىش - سېتىش ئەھۋالى

1990 - يىلى شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ نەشپۈت ئۆستۈرۈش كۆلىمى 30 مىڭ 299 موغا يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئومۇمي كۆلىمىنىڭ 34.32 پىرسەنتىنى؛ ئېلىنغان نەشپۈت 4123 تونىغا يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئومۇمي مەھسۇلاتىنىڭ 19.3 پىرسەنتىنى؛ سىرتقا سېتىلغان نەشپۈت 2040 تونىغا يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىن سىرتقا سېتىلغان نەشپۈتنىڭ 29.82 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

بۇ شەھەردىكى لەگگەر يېزىسىنىڭ غوگرات 4 ـ ئەترىتىنىڭ نەشپۈتزارلىقىدا 422 تۈپ 16 يىللىق نەشپۈت دەرىخى بولۇپ، ئۇنىڭ كۆلىمى 22 مو كېلەتتى، 1980 ـ يىلى بۇنىڭدىن 19 مىڭ 802 كىلوگرام نەشپۈت ئېلىنىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 9100 يۈەنگە يەتتى؛ 1983 ـ يىلى ئېلىنغان نەشپۈت 40 مىڭ 652 كىلوگرامغا، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 19 مىڭ 978 يۈەنگە يەتتى.

2. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئورۇنلىرىنىڭ نەشپۈتلۈكى ۋە نەشپۈت ئېلىش ـ سېتىش ئەھۋالى

1990 ـ يىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئورۇنلىرىنىڭ نەشپۈت ئۆستۈرۈش كۆلىمى 46 مىڭ 388 موغا يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈتلۈكنىڭ 52.54 پىرسەنتىنى، ئېلىنغان نەشپۈت 12 مىڭ 735 تونناغا يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈت ئومۇمىي مىقدارىنىڭ 59.5 پىرسەنتىنى، سىرتقا سېتىلغان نەشپۈت 2300 تونناغا يېتىپ، شەھەر تەۋەسىدىن سىرتقا سېتىلغان نەشپۈتنىڭ 33.63 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى 30 ـ تۈەن ـ مەيداننىڭ 1980 ـ يىلدىكى نەشپۈتلۈكى 525 مو، مېۋە بەرگەن كۆلىمى 285 مو، ئېلىنغان نەشپۈت 31.2 تونىنا، مو بېشى مەھسۇلاتى 109.5 كىلوگرام ئىدى؛ 1984 ـ يىلغا كەلگەندە نەشپۈتلۈك كۆلىمى 744 موغا، مېۋە بەرگەن كۆلەم 512 موغا، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 411 تونناغا، مو بېشى مەھسۇلاتى 902.7 كىلوگرامغا يەتتى.

3. ئوبلاستقا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ نەشپۈتلۈكى ۋە نەشپۈت ئېلىش ـ سېتىش ئەھۋالى

1990 ـ يىلى ئوبلاستقا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ نەشپۈت ئۆستۈرۈش كۆلىمى 11 مىڭ 596 مو بولۇپ، شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈتلۈكنىڭ 13.14 پىرسەنتىنى، ئېلىنغان نەشپۈت 4547 تونىنا بولۇپ، شەھەر تەۋەسىدىكى نەشپۈتنىڭ 21.2 پىرسەنتىنى، سىرتقا سېتىلغىنى 2500 تونىنا بولۇپ، شەھەر تەۋەسىدىن سىرتقا سېتىلغان نەشپۈتنىڭ 36.55 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيداننىڭ مول ھوسۇللۇق نەشپۈتزارلىقىدا 318 تۈپ 21 يىللىق نەشپۈت دەرىخى بار بولۇپ، كۆلىمى 15 مو كېلەتتى، بۇ نەشپۈتزارلىقتىن 1980 ـ يىلى ئېلىنغان نەشپۈت 58 مىڭ 808 كىلوگرامغا، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 26 مىڭ 373 يۈەنگە يەتكەن ئىدى؛ 1983 ـ يىلى 40 مىڭ 300 كىلوگرام نەشپۈت ئېلىنىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 18 مىڭ 135 يۈەنگە يەتتى. سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيداننىڭ 7 ـ نومۇرلۇق نەشپۈتزارلىقىدا 74 مو يەردە نەشپۈت دەرىخى بولۇپ، 1980 ـ يىلى 332 مىڭ 400 كىلوگرام نەشپۈت ئېلىنىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 149 مىڭ 850 يۈەن بولغان ئىدى؛ 1983 ـ يىلى 385 مىڭ 900 كىلوگرام نەشپۈت ئېلىنىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 173 مىڭ 665 يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نەشپۈتنىڭ 1982 - يىلدىن بۇيانقى مۇكاپاتلىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 14 - 3

كېڭەيتىلگەن نەتىجە نامى	مۇكاپاتلانغان يىلى	مۇكاپات بەرگەن ئورۇن	مۇكاپات دەرىجىسى	مۇكاپاتلانغان ئورۇن، ئۇسۇل تۈرۈلۈش كۆلىمى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى
نەشپۈتتىن مول - ھوسۇل ئېلىش بويىچە ئۇلۇغ كۆرسەتكۈچ	1982	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجە	ناھىيە بويىچە نەشپۈت مەھسۇلاتى 1448 تونىنغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلىدىكىدىن 557 تونىا، يەنى 38.5% ئاشتى.
ئىلغار تېخنىكىنى كېڭەيتىپ، ناھىيە بويىچە نەشپۈتتىن كەلگۈسىدە مول - ھوسۇل ئېلىش	1982	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	1 - دەرىجە	ناھىيىدىكى يېزىلاردا ئۇلۇغ كۆرسەتكۈچ بېغى بەرپا قىلىپ، ئىلغار تېخنىكا كېڭەيتىلدى، تېخنىكا كېڭەيتىش كۆلىمى 1600 موغا يەتتى.
نەشپۈتتىن مول - ھوسۇل ئېلىش	1983	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجە	
تۆۋەن ھوسۇللۇق نەشپۈتنى ئۈتتۈراھال ھوسۇللۇق نەشپۈتكە ئۆزگەرتىش	1984	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجە	لەگگەر يېزىسى لەگگەر كەنتىنىڭ1-گۇرۇپپىسى 1969-يىلى 51.5 مو نەشپۈتلۈك بەرپا قىلغان. 1983-يىلى جەمئىي 17.5 تونىا مەھسۇلات ئېلىندى، قۇرۇت چوشكەن مېۋە نىسبىتى 30%كە يەتتى، ئومۇمىي كىرىم ئاز كەم 8 مىڭ يۈەن بولدى. 1984-يىلى جەمئىي 48.58 تونىا ھوسۇل ئېلىندى، قۇرۇت چوشكەن مېۋە نىسبىتى 5.1% كە چۈشتى. ئومۇمىي كىرىم 20 مىڭ يۈەندىن ئاشتى.
ئالتە يىللىق ياش كۆچەتتىن مول - ھوسۇل ئېلىش	1984	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجە	قوشئېرىق يېزىسىنىڭ بېغىدا 1979 - يىلى تىكىپ ئۆستۈرۈلگەن، تۈپ، قۇر ئارىلىقى 6×5 مېتىر، كۆلىمى 100 مو، 1983 - يىلى جەمئىي 20 تونىا مەھسۇلات ئېلىندى، 1984 - يىلى ئومۇمىي مەھسۇلاتى 37.42 تونىنغا، ئوتتۇرىچە مو بېشى مەھسۇلاتى 374.21 كىلوگرامغا يەتتى.

1000 مو ئەشپۈتلۈكتە كۆپە كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەش	1985	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجە	شەھەردىكى بېزا-مەيدان باغ-لىرىدا1495مو يەردە مۇداپە-شە كۆرۈلدى ۋە تىزگىنلەن-دى. 1495مو ئەشپۈتلۈكنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى 78.3 توننىغا يېتىپ، 1984 - يىل-دىكىدىن 9.4% ئاشتى؛ ئۇتتۇرىچە مو بېشى مەھسۇلا-تى 523.5 كىلوگرامغا يە-تىپ، شەھەر بويىچە مو بە-شى مەھسۇلاتى 266.6 كە-لوگرامدىن 256.9 كىلوگرام ئاشتى؛ قۇرۇت چۈشكەن مېۋە نىس-بىتى 5.4% بولدى.
ئۆۋەن ھوسۇللۇق ئەشپۈتنى ئۇتتۇراھال ھوسۇللۇق ئەش-پۈتكە ئۆزگەرتىش	1985	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجە	
1000 مو ئەشپۈتلۈكتە كۆپە كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەش	1986	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجە	
ئەشپۈت بازىسى قۇرۇش	1987	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجە	1986 - يىلى چەرچى باغۋەن-چىلىك مەيدانىدا تىكىپ ئۆستۈرۈلگەن 110 مو ئەش-پۈتنىڭ قۇر، تۇپ ئارىلىقى 3×2.5 مېتر بولدى، ھەر مو يەردە 89 تۇپ ئەشپۈت قالدۇرۇلدى. تىكىپ ئۆستۈ-رۈلگەن يىلى 9 - ئاينىڭ 6-كۈنى تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇ-ۋېلىندى، تۇتۇش نىسبىتى 93.25% بولدى، كۆچەت غولى ياخشى ئۆستى، يېڭى نوتىلار غوللۇق ئۆسۈپ، 48.75 سانتىمېتر كەلدى.
ئەشپۈت بازىسى قۇرۇش	1988	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجە	
ئەشپۈتتىن مول ھوسۇل ئې-لىش	1990	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجە	

II باب

ئۆستۈرۈش، باشقۇرۇش

§ 1 . بىئولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكى ۋە كىلىمات شارائىتى

1. بىئولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكى

نەشپۈت كۆچىتىنىڭ ئۆسۈشى يۇمران ۋاقتىدا تېز بولىدۇ، قورامىغا يەتكەندىن كېيىن سەل ئاستىلايدۇ، بىخ سۈرۈشى تېز، شاخلىشى سەل ئاستا، يوشۇرۇن بىخ سۈرۈش ھايانى كۆچى كۈچلۈك بولىدۇ، 40 يىللىق قېرى دەرەخلەر پوتالغاندىن كېيىن، قايتىدىن شاخلايدۇ، بۇ ئۇنىڭ قايتىدىن ئەسلىگە كېلىشىگە پايدىلىق. نەشپۈت كۆچىتى ئومۇمەن تىكىلىپ 4 ـ 5 يىلدىن كېيىن مېۋىگە كىرىشكە باشلايدۇ، بۇنىڭدا ئاساسلىقى قويۇق ئۆسكەن قىسقا شاخلار كۆپ مېۋە بېرىدۇ، شالاڭ ئۆسكەن قىسقا شاخلار ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. ئوتتۇرانچى شاخ ۋە قولتۇق بىخلارمۇ مېۋە بېرىدۇ. ئۇزۇن شاخلاردا مېۋە ئازراق بولىدۇ. نەشپۈتنىڭ ئۆزىدىن چاڭلىنىپ مېۋە بېرىش نىسبىتى تۆۋەن بولۇپ 0%تىن 1.5%كىچە بولىدۇ، سىرتتىن چاڭلانسا، مېۋە بېرىش نىسبىتى 90%تىن كۆپرەككە يېتىدۇ.

نەشپۈتنىڭ ماسلىشىشچانلىقى كەڭ، يامان شارائىتقا چىداشلىق بېرىشى ياخشى، قۇرغاقچىلىققا، شورلىشىپ كېتىشكە، ئۇنۇمسىز تۇپراققا چىداشلىق بېرىش، كېسەللىك ـ ھاشاراتلارغا تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارى بىر قەدەر كۈچلۈك، سارغىيىش كېسىلى، دورا زىيىنىغا تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارى داڭشەن قۇم ئامۇتى، سوقا ئامۇت، قاپاق ئامۇت قاتارلىق سورتلارنىڭكىدىن كۈچلۈك، شامالغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ.

2. كىلىمات شارائىتى

نەشپۈت ئۆستۈرۈشكە باب كېلىدىغان كىلىمات شارائىتى يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 10℃ ئۈچۈرىسىدە، 1 ـ ئايدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 8℃ـ، 6 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچىلىك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 25℃ ئۈچۈرىسىدە بولۇش، قىراۋسىز مەزگىل 200 كۈندىن يۇقىرى بولۇش، قۇياشنىڭ يىللىق يورۇتۇش ۋاقتى 2800 سائەتتىن كۆپ بولۇش، يىللىق ≥10℃ يىغىندا تېمپېراتۇرا 4100℃ ئۈچۈرىسىدە بولۇش — مانا بۇلار نەشپۈتنىڭ سۈپىتىنى بەلگىلەيدىغان ئاساسلىق ئامىللاردۇر. ئەگەر ياز پەسلىدىكى كۈنى يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40℃تىن ئېشىپ كەتسە، فوتوسىنتېز رولىنىڭ نورمال بولۇشى چەكلىمىگە ئۇچراپ، قاتتىق جىسىملارنىڭ توپلىنىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ، بۇنىڭ بىلەن نەشپۈتنىڭ سۈپىتى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ. نەشپۈت دەرىخىنىڭ سوغۇققا بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارى ئوتتۇراھال بولىدۇ، ئەگەر قىش پەسلىدىكى كۈنى تۆۋەن تېمپېراتۇرا 20℃ — قا چۈشۈپ قالسا، چېچەك بىخى ئۈششۈيدۇ؛ 25℃ — قا چۈشسە بىر، ئىككى يىللىق بولغان نوتا شاخلىرى ئۈششۈپ كېتىدۇ؛ 28℃ — قا چۈشسە غولى يېرىلىدۇ؛ 31℃ — قا چۈشسە نەشپۈت دەرىخى پۈتۈنلەي نابۇت بولىدۇ. نەشپۈت دەرىخىنىڭ

ئۇششۇش دەرىجىسى تۆۋەن تېمپېراتۇرىنىڭ داۋاملىشىش ۋاقتىغا ۋە باغ كېلىماتىنىڭ پەرقىگە قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئايرىم يىللاردا قانتىقراق ئۇششۇك بولغانلىقى ھېسابقا ئالمىغاندا (1954 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 32.7℃—قا چۈشكەن)، ئادەتتىكى يىللىرى ئاپەت بولمايدۇ. شۇڭا كورلا ئەۋزەل كىلىمات شارائىتىغا ئىگە؛ دېمەك بۇ يەر نەشپۈت ئۈستۈرۈشكە ناھايىتى كېلىدىغان ياخشى يەر ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كورلا شەھىرى تەۋەسىدە كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، بۇ، شېكەر تەركىبىنىڭ يىغىلىشىغا پايدىلىق. ئىچكىرىدىن كىرگۈزۈلگەن سوقىچاق ئامۇت، داڭشەن ئامۇتى قاتارلىق نەشپۈت سورتلىرى پارقىراقلىق، رەڭدارلىق، سۈپەت، يەككە ئېغىرلىق، شېكەر تەركىبى قاتارلىق جەھەتلەردە ئەسلى يېتىشتۈرۈلگەن جايىدىكىدىن ئېشىپ كەتتى.

نەشپۈتنىڭ كورلا شەھەر رايونىدىكى فېنولوگىيىلىك مەزگىلى 3 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ۋە ئاخىرلىرىدا نەشپۈت دەرىخى مۇدۇر سۈرىدۇ، 4 ـ ئاينىڭ بېشىدا چېچەكلەيدۇ، يېڭى چىققان نوتىلارنىڭ كۆپىنچىسى 5 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن 6 ـ ئاينىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆسۈشتىن توختايدۇ. 4 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى، 5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ۋە 6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ئەتراپىدا ئۇچ قېتىم فىزىئولوگىيىلىك مېۋە تۆكۈلۈش يۈز بېرىدۇ. 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىن 8 ـ ئاينىڭ بېشىغىچە مېۋە رەڭ تۇزىمەيدۇ، 9 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پىشىدۇ. 11 ـ ئاينىڭ بېشىدا يوپۇرماق تاشلايدۇ. مېۋىنىڭ يېتىلىشى ئۈچۈن 140 ～ 150 كۈن، رەسمىي پىششىق ئۈچۈن 220 ～ 225 كۈن كېتىدۇ. نەشپۈتنى پەم بىلەن ئۇزسە ۋە ياخشى ئوراپ قاچىلىسا توشۇشقا، ساقلاشقا خېلى چىداىدۇ، مۇۋاپىق شارائىتتا ئۇنى كېيىنكى يىلى 4 ـ ئايغىچە ساقلىغىلى بولىدۇ، سۈپىتىدە كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلەش بولمايدۇ.

كورلا نەشپۈتى بىلەن بىر نەچچە سورتلۇق ئامۇتنىڭ سۈپىتى جەھەتتىكى تەھلىل

جەدۋەل: 14 ـ 4

تۈرى	ئومۇمىي شېكەر (%)	ئومۇمىي كىسلاتا (%)	سۇ تەركىبى (%)	VC (مىللىگرام/100 گرام)	قانتىقلىقى (قاداق/كۋادرات سانتىمېتر)	نۇر سۇندۇرۇش شىكىرى (%)
كورلا نەشپۈتى	9.02	0.067	86.5	3	11～10.8	13.4
سوقا ئامۇت	7	0.093	87	2.5	11.3～12.5	11.6
داڭشەن قۇم ئامۇتى	8.74	0.072	84.5	2.5	12.1	13.5
قاپاق ئامۇت	8.88	0.097	83.5	2	16.6～17.3	14.9

سىرتتىن كىرگۈزۈلگەن نەشپۈت كۆچەتلىرىنىڭ سېلىشتۇرمىسى

جەدۋەل: 14 - 5

تۈرى	ئەسلى تۇغۇرۇلغان يېرى		كورلىدا تۇغۇرۇلغىنى		ئۆسكىنى	
	يەككە مېۋە ئېغىرلىقى (گرام)	ئېرىشچان قانىتىق مادىدا (%)	يەككە مېۋە ئېغىرلىقى (گرام)	ئېرىشچان قانىتىق مادىدا (%)	يەككە مېۋە ئېغىرلىقى (گرام)	ئېرىشچان قانىتىق مادىدا (%)
داڭشەن ئامۇتى	242	12.3	284	13.1	42	0.8
سوقا ئامۇت	172	11.7	218	12.7	46	1.0

كورلا نەشپۈتىنىڭ ئوخشىمىغان رايونلاردىكى فېنولوگىيىلىك مەزگىلى

جەدۋەل: 14 - 6

رايون	يېخلاش مەزگىلى	چېچەكلەش مەزگىلى	پىشىش مەزگىلى	پوپۇرماق تاشلاش مەزگىلى	مېۋە يېتىلىدىغان كۈن سانى	ئۇزۇقلىنىپ ئۆسۈش كۈن سانى
كورلا	3.ئاينىڭ ئاخىرلىرى	4.ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى	9.ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى	11.ئاينىڭ بېشى	140	220
سەنشى تەيگۇ	4.ئاينىڭ باشلىرى	4.ئاينىڭ ئاخىرلىرى	9.ئاينىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاخىرلىرى	11 - ئاينىڭ باشلىرى ۋە ئاخىرلىرى	140	221
لياۋنىڭ شىچاڭ	4.ئاينىڭ باشلىرى	5.ئاينىڭ باشلىرى	9.ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىن 10 - ئاينىڭ باشلىرىغىچە	11.ئاينىڭ باشلىرى	140~135	210

ئوخشىمىغان جايلاردىن چىقىدىغان كورلا نەشپۈتىنىڭ سۈپىتىنىڭ بېكىتىلىشى

جەدۋەل: 14- 7

چىقىدىغان يەر	نۇر سۇندۇرۇش شېكىرىنىڭ دەرىجىسى	پېيىشلىكلىكى	قوشۇمچە ئىزاھات
كورلا شەھىرى ئەتراپى	13.76	46.76	
كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش رايونى 28 - 30 -تۈەن - مەيدانلىرى	13.12	46.04	
تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش رايونى 31 - 34 - تۈەن مەيدانلىرى	13.12	44.8	سۈقىس يىللاردا ئورۇقى چوڭراق بولىدۇ

2 § . تىكىش

50 - يىللاردىن ئىلگىرى، نەشپۈت كۆچىتى تەرتىپسىز تارقاق تىكىلەتتى، ئاھالىلەر ئۆز ئۆيلىرىنىڭ ئەتراپىدىكى مۇنبەت، سۇغىرىش قولايلىق يەرلەرگە ئاز مىقداردا نەشپۈت كۆچىتى تىكەتتى. 50 - يىللاردىن كېيىن، تۈپراق قاتلىمى قېلىن، ئورگانىك ماددا تەركىبى يۇقىرى، تۈپراقنىڭ تۈز تەركىبى %0.5تىن ئېشىپ كەتمىگەن، قاتتىشى قولايلىق، باشقۇرۇشقا ئەپلىك جايلاردا باغ بىنا قىلىنىدىغان بولدى. نەشپۈت كۆچىتى تىكىلىدىغان يەر چوڭقۇر ئاغدۇرۇلۇپ، پىشۇرۇلۇپ تۈزلەنسىلا بولىدۇ. نەشپۈت كۆچىتى تىكىلىدىغان يەرگە شۇ يىلى ياكى بىر-ئىككى يىل ئاۋۋال ئىھاتە ئورمان بەلبېغى بەرپا قىلىنىدۇ. ئاساسىي ئورمان بەلبېغى ئالتە قۇردىن سەككىز قۇرغىچە بولۇپ، ئاساسىي شامال يۆنىلىشىنى توغرىسىغا توسۇپ تۇرىدۇ، قوشۇمچەئورمان بەلبېغى تۆت قۇر بولىدۇ. 1985 - يىلدىن كېيىن يېڭىدىن نەشپۈتزارلىق بەرپا قىلىشتا يېزا-كەنتلەر بىر تۈتاش پىلانلاش، مۇڭاپىق مەركەزلەشتۈرۈش، قېلىپلاشتۇرۇپ ئۆستۈرۈش، ئائىلىلەرگە بۆلۈپ باشقۇرۇش پرىنسىپى قوللىنىلدى، كۆپرەك يەر ئاستى سۇ ئورنى تۆۋەن، تۈپرىقى مۇنبەت بولغان سالا ئېتىزلار تاللىنىپ، بىر تۈتاش تىكىلىدىغان بولدى.

1. ئۇلاقنىڭ تاللىنىشى

50 - يىللاردىن ئىلگىرى باغۋەنلەر چوڭۇك ئامۇتنىڭ يىلتىزىدىن چىققان نوتىنى ئۇلايتتى، بۇنداق نوتىنىڭ مىقدارى ئاز، ئۆسۈپ يېتىلىشى ئاستا، زەيگە چىدامسىز، سوغۇققا بەرداشلىق بېرىش كۈچى ئاجىز بولغاچقا، دەۋرىلىك سوغۇق ئېقىمنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ئۆشۈپ قالاتتى. 50 - يىللارنىڭ دەسلىپىدە چوڭۇك ئامۇتنىڭ ئۇرۇقىدىن ئۆستۈرۈلگەن نوتىلار ئۇلىنىدىغان بولدى، لېكىن بۇ سورتنىڭ ئۇرۇقى بەكمۇ ئاز بولۇپ، 200 كىلوگرامدىن 250 كىلوگرامغىچە بولغان چوڭۇك ئامۇتتىن 0.5 كىلوگرام ئۇرۇق چىقىدىغان بولغاچقا، نەشپۈتنى كەڭ كۆلەمدە راۋاجلاندۇرۇشقا بولغان ئېھتىياجنى قاندۇرالمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە چوڭۇك ئامۇتنىڭ ئۇرۇقىدىن ئۆستۈرۈلگەن نوتىمۇ زەيگە چىدامسىز بولغاچقا تۆتۈش ئۇنۇمىگە تەسىر يېتەتتى. 60 - يىللارنىڭ بېشىدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىلىق يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى ئوخشاش بولمىغان ئۇلاقلارنىڭ ماسلىشىشچانلىقى، ناچار شارائىتقا چىدامليقلىقى، ئەلا سۈپەتلىك مول مەھسۇلات بېرىشى ئۈستىدىكى تەجرىبە - تەتقىقاتنى يولغا قويۇپ، ياۋا ئامۇتنى ئەڭ ياخشى نەشپۈت ئۇلىقى قىلىپ تاللىدى. ياۋا ئامۇتنىڭ زەيگە، ھۆلچىلىككە بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ، نەشپۈتكە ئۇلاشقا تازا باب كېلىدۇ. ئۇلچەشكە ئاساسلانغاندا، ياۋا ئامۇتنى نەشپۈتكە ئۇلىغاندا نەشپۈتنىڭ شېكەر تەركىبى %9.35، چوڭۇك ئامۇتنى نەشپۈتكە ئۇلىغاندا، نەشپۈتنىڭ شېكەر تەركىبى %9.29، ئەنئەنىۋى نەشپۈتنىڭ شېكەر تەركىبى %8.54 بولغان. ياۋا ئامۇتنىڭ ئۇلاق نوتىسىنى تاللاپ يېتىشتۇرۇشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقى كورلا نەشپۈتنى كەڭ كۆلەمدە تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئاساس سېلىپ بەردى.

1987 - يىلدىن كېيىن كورلا شەھىرىدىكى يېزا ئىگىلىكىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار نەشپۈت ئۇلاش خىزمىتىنى چىڭ تۇتتى، ھەر يىلنىڭ ياز، كۈز پەسىللىرىدە ئۆگىنىش كۇرسى ئۇيۇشتۇرۇپ، نەق مەيدان يىغىنى ئېچىپ، ئۇلاش تېخنىكىسىنى ئۆگەتتى. 1987 - يىلى باغۋەنلەر نەشپۈت ئۇلاشقا ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، 7581 مو يەردىكى 225 مىڭ 170 تۈپ نەشپۈت ئۇلاندى.

2 . چاچلاشتۇرۇلمىغان دەرەخلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى

كورلا نەشپۈتنىڭ ئۆزىدىن چاچلىنىپ مېۋە بېرىش نىسبىتى 0% ~ 1.5% كىچە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، باغۋەنلەر كۆپ ھاللاردا نەشپۈتزارلىق ئەتراپىغا چاچلاشتۇرۇلمىغان دەرەخ سۈپىتىدە بىر نەچچە تۈپ چۈچۈك ئامۇت تىكىپ، كۆپرەك نەشپۈت ئېلىشنى مەقسەت قىلاتتى. 70 - يىللاردىن كېيىن، يېڭىدىن بەرپا قىلىنغان نەشپۈتزارلىقلارغا نىسبەت بويىچە چاچلاشتۇرۇلمىغان دەرەخ سەپلىنمىغان بولدى. ئادەتتە ئاساسلىق سورت بىلەن چاچلاشتۇرۇلمىغان سورتنىڭ نىسبىتى 1 : 6دىن 1 : 8گىچە بولدى، داڭشەن ئامۇتى، سوقمچاق ئامۇت، «20 - ئەسىر» ئامۇتى قاتارلىقلار چاچلاشتۇرۇلمىغان سورت قىلىنىدى.

3 . ئۇلانغان ئېگىز كۆچەتلەرنى شالاڭ كۆچۈرۈپ ئۆستۈرۈش

ئۇلانغان ئېگىز نەشپۈت كۆچىتىنى شالاڭ كۆچۈرۈپ ئۆستۈرۈش كورلا نەشپۈتنى ئۆستۈرۈشتىكى ئاساسلىق ئۇسۇلدۇر. مۇشۇ ئۇسۇلدا ئۆستۈرۈلگىنى شەھەر بويىچە مېۋىگە كىرگەن نەشپۈت كۆلىمىنىڭ تەخمىنەن 80 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنى قويۇق تىكىلگەن نەشپۈتزارلىقلارغا سېلىشتۇرغاندا مول ھوسۇل بېرىش ۋاقتى تۆت يىلدىن ئالتە يىلغىچە كېيىن بولىدۇ. ئادەتتە تۈپ ۋە قۇر ئارىلىقى 6×4 مېتر ياكى 5×4 مېتر بولىدۇ، كۆپىنچەسىتىيازدا توك ئېرىگەندىن تارتىپ مېۋىلىك دەرەخلەر بىخ سۈرگىچە تىكىلىدۇ. تىكىدىغان چاغدا تۈپ ۋە قۇر ئارىلىقى بويىچە تىكىلىدىغان نۇقتىغا بەلگە سېلىنىدۇ، ئاندىن شۇ نۇقتا مەركەز قىلىنىپ ئورەك كولىنىدۇ. ئورەك كولىغاندا ئورەكنىڭ ئۈستۈنكى توپىسى بىلەن ئاستىنقى توپىسى ئايرىم - ئايرىم قويۇلىدۇ، ئاندىن كېيىن كۆچەت پىلانىدىكى سورت بويىچە ئورەكنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنىپ كۆچەت قۇرلىرى توغرىلىنىدۇ، ئورگانىك ئوغۇت بىلەن ئورەكنىڭ ئۈستۈنكى توپىسى ئارىلاشتۇرۇلۇپ ئورەك تېگىگە سېلىنىدۇ، ئاندىن ئورەكنىڭ ئاستىنقى توپىسى تۆكۈلىدۇ، توپا تۆكۈلۈش جەريانىدا چېڭدىلىدۇ. كۆچەت تىكىلىپ بولغاندىن كېيىن، سۇغىرىش ئۈچۈن قۇر ئارىلىقىغا ئېرىق چىقىرىلىدۇ.

1990 - يىلى كورلا شەھىرى بويىچە مېۋە بەرگەن نەشپۈتزارلىقلاردا ئادەتتە ھەر مو يەردە 13 تۈپتىن 15 تۈپكىچە دەرەخ بولدى، تاۋارلىشىش نىسبىتى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى تۆۋەن بولۇپ، مو بېشى مەھسۇلاتى تەخمىنەن 400 كىلوگرامغا يەتتى. ھەر قايسى يېزا - مەيدانلاردىكى باغلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ كۆلىمى ئادەتتە 30 مودىن 50 موغىچە، ئايرىم چوڭ-كىچىك ئىگىلىرىنىڭ 100 مودىن 120 موغىچە بولىدۇ، ھازىر مېۋە بېرىۋاتقان نەشپۈتلۈك باغ 200چە بار.

4 . ئۇلانغان ئېگىز نەشپۈت كۆچىتىنى پاكارلاشتۇرۇپ قويۇق كۆچۈرۈپ ئۆستۈرۈش

بۇ خىل ئۆستۈرۈش ئۇسۇلى 1986-يىلدىن باشلاپ سىناق قىلىنىدى، 1990-يىلى ئۇلانغان ئېگىز نەشپۈت كۆچىتى پاكارلاشتۇرۇلۇپ قويۇق تىكىلگەن كۆلەم نەشپۈت تىكىلگەن ئومۇمىي كۆلەمنىڭ تەخمىنەن 20 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى. بۇنىڭدا ئاساسلىقى، چاتاش، شەكلىنى تۈزەش ۋە ئۆسۈشىنى

ئەڭشەش ئاساس قىلىنىدىغان پاكارلىتىش ئەدىبىرلىرى قوللىنىلىپ، ئەشپۈت دەرەخلىرىنىڭ پاكار، يىغنا چاق ئۆسۈپ بالدۇر مېۋىگە كىرىپ بالدۇر ھوسۇل بېرىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. بۇ ئۇسۇلدا ئەشپۈت كۆچەتنىڭ تىكىلىپ 2-3 يىلدىن كېيىن مېۋىگە كىرىشى، 5-يىلى مول ھوسۇل بېرىشى ئەلەپ قىلىنىدۇ. تۈپ-قۇر ئارىلىقى ۋە ئارىلاپ كېسىش يۇزلىنىشى مۇنداق: تۈپ ئارىلىقى 2.5 مېتر × قۇر ئارىلىقى ئۈچ مېتر، ئارىلاپ كېسىشتىكى تۈپ ئارىلىقى 5 مېتر × قۇر ئارىلىقى ئۈچ مېتر، قايتا ئارىلاپ كېسىشتىكى تۈپ ئارىلىقى بەش مېتر × قۇر ئارىلىقى ئالتە مېتر. يەنى 2.5 مېتر × ئۈچ مېتر تۈپ - قۇر ئارىلىقى بويىچە باغ قىلىنىپ، يېقىن بولغان ئەشپۈت شاخلىرىنىڭ ئۈچى بىر بىرىگە تېگىپ قاراڭغۇلىشىپ كەتكەندىن كېيىن تۈركۈمگە بۆلۈپ ئارىلاپ كېسىۋېتىلىدۇ. بۇ خىل ئۆستۈرۈش ئۇسۇلىدا شەكلىنى تۈزەش، چاتاش ۋە ئوغۇتلاش، سۇغىرىشقا قويۇلىدىغان تېخنىكىلىق تەلەپ قاتتىق بولغاچقا، بۇنداق ئۇسۇل پەقەت بىر قەدەر كۆچلۈك تېخنىكا كۈچىگە ئىگە رايونلاردىلا كىچىك كۆلەمدە (بەش مودىن 30 موغىچە) قوللىنىلىدۇ. 1986-يىلى چارباغ يېزىسىدا ئۇلانغان ئېگىز ئەشپۈت كۆچىتى پاكارلىتىپ قويۇق تىكىش بويىچە 15 مولۇق ئۇلۇغ كۆرسىتىش بېغى بەرپا قىلىنغانىدى، 1990-يىلى دەسلەپكى ئۈنۈم كۆرۈلۈپ ئەشپۈتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى 9351 كىلوگرامغا، مو بېشى مەھسۇلاتى 628.4 كىلوگرامغا، ئومۇمىي كىرىم 11 مىڭ يۈەنگە، مو بېشى كىرىمى 733.3 يۈەنگە يەتتى. چارباغ كەنتى 2-گۇرۇپپىسىدىكى باغۋەن مەھەممەت قاسىم 1987-يىلى سەككىز مو يەرگە ئۇلانغان ئېگىز ئەشپۈت كۆچىتىنى پاكارلىتىپ قويۇق تىككەن، داڭشەن ئامۇتىنى چاڭلاشتۇرىدىغان دەرەخ قىلغان، تۈپ ئارىلىقى × قۇر ئارىلىقى=2.5 مېتر × 3 مېتر بولغان. ھەممە ئىشنى تېخنىكىلىق تەلەپ بويىچە باشقۇرغان. بۇ ئەشپۈتلەر ئۇلىنىپ 2 - يىلى مېۋىگە كىرگەن، 1990 - يىلى ئومۇمىي مەھسۇلاتى بەش تونىنغا، مو بېشى مەھسۇلاتى 625 كىلوگرامغا يەتكەن. بۇ تەجرىبىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى نەتىجىسىدە «شاپتۇل ئۈچ يىل، ئۈرۈك تۆت يىل، ئەشپۈت بەش يىلدا مېۋىگە كىرىدۇ» دېگەن ئەنئەنىۋى قاراش بۇزۇپ تاشلىنىپ، ئەشپۈتنى كەلگۈ كۆلەمدە ئۆستۈرۈش ئۈچۈن يېڭى يول ئېچىلدى.

§ 3 . شەكلىنى تۈزەش، چاتاش

50 - يىللاردىن ئىلگىرى ئەشپۈت دەرىخىنىڭ شەكلىنى تۈزەش، ئۇنى چاتاش ئىشلىرى ناھايىتى ئاز ئىشلىنەتتى، دەرەخ ئۆزىنى ئۆزى تەڭشەپ، تەبىئىي ئۆسەتتى. شۇڭا يىللار ھوسۇللۇق يىل ۋە ھوسۇلسىز يىل دەپ ئايرىلاتتى. يېڭى جۈگگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، سىرتىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، ئەشپۈت دەرىخىنىڭ شەكلىنى تۈزەش، ئۇنى چاتاشنىڭ مۇھىملىقىغا بولغان تونۇش تەدرىجىي ئۆستى. 80 - يىللارنىڭ ئاخىرى ھەر يىلنىڭ قىش، ئەتىياز پەسىللىرىدە يېزىلار بىرلىك قىلىنغان ھالدا كەسپىي ئەترەتلەر قۇرۇلۇپ ئەشپۈت دەرەخلىرى تۈزلىنىدىغان ۋە چاتىلىدىغان بولدى.

1 . شەكلىنى تۈزەش

ئېگىزلەشتۈرۈلۈپ شالاڭ ئۆستۈرۈلگەن ئەشپۈت دەرەخلىرىدە، ئاساسلىقى، ئۇنىڭ ئۈچ تال ئاساسلىق شېخى شالاڭلاشتۇرۇلۇپ، قاتلاملارغا ئايرىلىدۇ. بۇ خىل دەرەخ شەكلى دەرەخنىڭ ياش ۋاقتىدىن باشلاپلا تۈزەشتۈرۈلىدۇ، ئۇنىڭدا غول شېخىنىڭ ئېگىزلىكى 50 سانتىمېتردىن 70 سانتىمېترغىچە، ئاساسلىق شېخى بەشتىن يەتتىگىچە، قاتلىمى ئىككىدىن ئۈچكىچە بۆلۈشى تەلەپ قىلىنىدۇ. 1 - قاتلامدا ئۈچ ئاساسىي شاخ، 2 - قاتلامدا ئىككى ئاساسىي شاخ، 3 - قاتلامدا بىردىن ئىككىگىچە ئاساسىي شاخ بولىدۇ. شاخ ئۈچىدىن بەش مېتردەك كېسىپ تاشلىنىپ، ئۇنىڭ تۈۋىنىدىن شاخلىتىلىدۇ. ھەر قايسى قاتلاملاردىكى

ئاساسىي شاخلار گىرەلەشتۈرۈلىدۇ، 1 - قاتلام بىلەن 2 - قاتلام ئارىسىدىكى ئارىلىق 100 سانتىمېتردىن 120 سانتىمېترغىچە، 2 - قاتلام بىلەن 3 - قاتلام ئارىسىدىكى ئارىلىق 50 سانتىمېتر بولىدۇ. 1 - قاتلامدىكى ئۇچ چوڭ ئاساسىي شاخنىڭ ھەر بىرى ئىككىدىن تۆتكىچە يان پۇتاق چىقىرىدۇ، 2 - قاتلامدىن يۇقىرىدىكى ئاساسىي شاخلار بىردىن ئىككىگىچە يان پۇتاق چىقىرىدۇ. بۇ يان پوتاقلار قاتلاملار بويىچە رەتلىنىپ ئۆزئارا گىرەلەشتۈرۈلىدۇ.

ئۇلانغان ئېگىز كۆچەتلەرنى پاكارلىتىپ قويۇق تىكىپ يېتىلىشتۈرۈلگەن نەشپۇت دەرەخلىرىنىڭ شەكلىنى تۈزەشتە ساقلاپ قېلىش مەزگىللىرىنىڭ ئوخشاشماسلىقىغا ئاساسەن، ئوخشاش بولمىغان دەرەخ شەكىللىرى بويىچە چاتاش ئۇسۇلى قوللىنىلىدۇ. تۈرلىرىنىڭ شەكلىنى تۈزەش - چاتاش ئۇسۇلى شالاڭ تىكىلگەن نەشپۇتزارلىقىنىڭكى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ. ۋاقىتلىق تۈپلەرنىڭ شەكلىنى تۈزەش - چاتاش تۈۋەندىكى پرىنسىپلار بويىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ. نەشپۇت كۆچىتى تىكىلگەن يىلى ئۇنىڭ غول شېخى بېكىتىلمەي، ئۇسۇشى ئاستىلىتىلىپ، چېچەك بېخىنىڭ شەكىللىنىشى تېزلىتىلىدۇ؛ 2 - يىلى كۆچلۈك شاخلارنى كېرىش، تارتىش ئارقىلىق دەرەخنىڭ ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى قىسىملىرى گورزىنتال ھالەتكە كەلتۈرۈلىدۇ، قىسقا شاخلىرى قىسقارتىلمايدۇ ياكى ئاز قىسقارتىلىدۇ؛ تىكىلگىنىگە 4 - 5 يىل بولغان ياش دەرەخلەرنىڭ مەركىزىي غول شېخىنىڭ ئۇسۇشى تىزگىنلىنىپ دەرەخلەرنىڭ ئېگىزلىكى ئىككى يېرىم مېتردىن ئاشۇرۇلمايدۇ.

2 . چاتاش

قىشلىق چاتاش بۇنداق چاتاش مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ئۇخلاش مەزگىلىدە ئېلىپ بېرىلىدۇ. نەشپۇت دەرىخى مول مېۋە بېرىش مەزگىلىگە كىرگەندىن كېيىن قوشۇمچە شاخلىرى شالاڭلىتىلىپ، قاتلاملار ئارىسى ئېچىلىپ، غول شاخلار ئارىسىدىكى بۇلۇڭ چوڭايتىلىدۇ، دەرەخ غولىنىڭ ئۈچى ئۈزۈڭاقتىدا كېسىۋېتىلىدۇ. چاتىغان چاغدا كېرىش، تارتىش، تىرەك قويۇش قاتارلىق چارىلەر قوللىنىلىدۇ. قىشلىق چاتىغاندا يەنە كېسەل تەككەن، قۇرۇپ قالغان، ئاجىز، قويۇق شاخلار كېسىۋېتىلىدۇ. قىشلىق چاتالغاندىن كېيىنكى نەشپۇت دەرىخىنىڭ ئۈستى شالاڭ، ئاستى زىچ، سىرتى شالاڭ، ئىچى زىچ، چوڭ شاخلىرى شالاڭ، كىچىك شاخلىرى زىچ بولىدۇ.

چېچەكلەشتىن ئىگىرىكى قايتا چاتاش بۇ چاتاش 3 - ئاينىڭ 20 - كۈنىنىڭ ئالدى - كەينىدە يەنى نەشپۇتنىڭ چېچەك بېخى بىلەن يوپۇرماق بېخىنى ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولغان چاغدا ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭدىكى كونكرېت تەلەپ: ئوشۇقچە چېچەك بېخلىرى چاتىۋېتىلىدۇ، قىسقا مېۋە شاخلىرى كۆپرەك، ئۇزۇن مېۋە شاخلىرى ئازراق، دەرەخ ئۈچىدىكى چېچەك بېخلىرى كۆپرەك، قولتۇق چېچەك بېخلىرى ئازراق قالدۇرۇلىدۇ، ئاجىز شاخلار چاتىۋېتىلىپ، كۆچلۈك شاخلار قالدۇرۇلىدۇ.

يازلىق چاتاش بۇ چاتاش 5 - ئاينىڭ ئاخىرىدىن 6 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ، بۇنىڭدا نەشپۇت دەرىخىنىڭ غولىدىكى زىچ، كېسەل تەككەن، قۇرۇت چۈشكەن شاخلار، ھارام پوتاقلار ۋە ئوشۇقچە مېۋىلىك شاخلار كېسىۋېتىلىدۇ.

§ 4 . سۇغىرىش ۋە ئوغۇتلاش

نەشپۇت كۆپ مېۋە بېرىدىغان دەرەخ تىپىغا كىرىدۇ، بىراق ئۇنىڭغا نۇرغۇن مەبلەغ ۋە يۇقىرى تېخنىكا بىلەن كاپالەتلىك قىلىنىدۇ. كۆزدە تۈپراق سۈيىگە قاندۇرۇلۇپ، چوڭقۇر ئاغدۇرۇلىدۇ، يازدا كولتىۋاتسىيە قىلىنىپ توپىسى بوشىتىلىدۇ، ئوتى ئوتلىپ نەملىكى ساقلىنىدۇ، قىش كىرىشتىن بۇرۇن چوڭقۇر

ئورەك كولىنىپ ئورگانىك ئوغۇت (مەسىلەن: گەندە ـ سۈيدۈك، چارۋا مالالارنىڭ قېغى كۆنجۈرە قاتارلىقلار) بىلەن ئوغۇتلىنىدۇ. ئوغۇت بېرىلمىغان ئورۇن بىلەن دەرەخ تاجىسىنىڭ ئەتراپىدىكى شاخلار ۋېرتىكال بولىدۇ، ئوغۇت مىقدارى دەرەخنىڭ يېشىغا قاراپ پەرقلەندۈرۈلىدۇ، قورامىغا يەتكەن دەرەخلەرگە 150 كىلوگرامدىن 200 كىلوگرامغىچە، ياش كۆچەتلەرگە ئەھۋالغا قاراپ ئازراق بېرىلىدۇ. ئوغۇتلاپ بولغاندىن كېيىن دەرھال قىشلىق سۇيى قويۇلىدۇ. نەشپۈت دەرىخى ئۆسۈۋاتقان مەزگىلدە قوشۇمچە ئوغۇت بېرىش ۋە ئۇستىدىن ئوغۇتلاش ئارقىلىق كۆچەت دەرەخلەرنىڭ چوڭىيىشى ۋە چېچەك بىخلىرىنىڭ ئاجرىلىشى تىزلىتىلىدۇ، قوشۇمچە ئوغۇتلاشتا، ئادەتتە، چىرىگەن ئورگانىك ئوغۇت ۋە خىمىيىۋى ئوغۇتلار ئىشلىتىلىدۇ. ئۇستىدىن ئوغۇت بېرىشتە ناترىي دى كىدروكالى، ئورىيا، پېنتشباۋ، مېۋىلىك دەرەخ ئوغۇتى قاتارلىق ئوغۇتلار ئىشلىتىلىدۇ.

§ 5 . ئاساسلىق كېسەللىك ـ ھاشاراتلار ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تىزگىنلەش

نەشپۈت كورلا شەھىرىنىڭ ئېكسپورت قىلىپ تاشقى پېرېۋوت يارىتىدىغان كۆزۈر مەھسۇلاتى، نەشپۈتتە بولىدىغان كېسەللىك ـ ھاشارات زىياندا شلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تىزگىنلەش نەشپۈتنىڭ مەھسۇلات مىقدارى ۋە سۈپىتىنى ئاشۇرۇشتىكى مۇھىم تەدبىرلەرنىڭ بىرى. 1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە نەشپۈتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى 1397 تونىنا بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە قۇرت چۈشكەن نەشپۈت 300 تونىنىدىن كۆپرەك بولۇپ، ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارىنىڭ تەخمىنەن 23 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. مەسىلەن: تىكىچى يېزا ئوتتۇراچاچى كەنت 2 ـ گۇرۇپپىسىدا 1980 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا قۇرت چۈشكەن نەشپۈت %25تىن %35كىچە بولغان ئىدى، كېسەللىك ـ ھاشارات زىياندا شلىقىنىڭ ئالدى ئېلىنغاندىن كېيىن، 1990 ـ يىلىغا كەلگەندە، ئۇچ پىرسەنتكە تۆۋەنلىدى.

كورلا شەھىرى دائىرىسىدە سەككىز خىل قۇرت، ئۇچ خىل كېسەللىك بار. سەككىز خىل قۇرت ئالما كۆيىسى، قىزىل ئۆمۈچۈك، قاسراقلىق قۇرت، گەز قۇرت، يېشىل يوپۇرماق تومۇزغىسى ھەمدە 80 ـ يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلدە بايقالغان نەشپۈت غول ھەرىسى، نەشپۈت كۆك پىتى ۋە نەشپۈت يېشىل قۇرتىدىن ئىبارەت؛ ئۇچ خىل كېسەللىك چېرىش كېسىلى، سارغىيىپ كېتىش كېسىلى، مودۇر كېسىلىدىن ئىبارەت.

ئالما كۆيىسى يېتىلگەن ئالما كۆيىسى دەرەخ قوۋزىقىنىڭ ئاستىغا، يېرىقلىرىغا، دەرەخ كامارلىرىغا كىرىپ تور توقۇپ غوزەك ياساپ قىشلايدۇ، كېيىنكى يىلى ئەتىيازدا قورچاقلا ئايلىنىدۇ، 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرى ۋە ئاخىرىدىن 5 ـ ئاينىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا ھاشاراتلار قانات چىقىرىپ نەشپۈت مېۋىسى ياكى يوپۇرماقلىرىغا تۇخۇم سالىدۇ. لىچىنكىلاردا مېۋىدىن مېۋىگە ئۆتۈپ غاجىلايدىغان ئادەت بولغاچقا نۇرغۇن مېۋىلەر سېسىپ كېتىدۇ ۋە قۇرتلايدۇ.

قىزىل ئۆمۈچۈك دولانە قىزىل ئۆمۈچۈكىنىڭ ئىچىدىكى قورامىغا يەتكەن چىشى قۇرتلار شاخلارىنىڭ يېرىقلىرىدا ۋە دەرەخ غولىغا ئۇچ سانتىمېتر كېلىدىغان جايدىكى چالما يېرىقلىرىدا قىشلايدۇ. ئەتىيازدا نەشپۈت كوس بولغان مەزگىلدە دەرەختە يامىشىپ چىقىپ يۇمران يوپۇرماقلارغا زىيان سالىدۇ، ئۇلار دەرەخ غولى، يوپۇرمىقى، مېۋىلەرنىڭ گۈل چىنىسى ۋە ئويمان يەرلىرىگە زىچ جايلاشقان. ھەر يىلىنىڭ 7ـ، 8 ـ ئايلىرىدا ئاپەت ئېغىر بولىدۇ، قۇرغاقچىلىق يىللىرى تېخىمۇ ئېغىر بولىدۇ. بىدە قىزىل

ئۆمۈچۈكى دەرەخ قوۋزاقلىرىنىڭ يېرىقلىرىدا، قىسقا مېۋە شاخلىرىدىكى يوپۇرماق ئارقىسىدا ھەمدە دەرەخ غولىدىكى پوۋسلەردە ماكانلاپ تۇخۇم تۇغۇپ قىشنى چىقىرىدۇ. دەرەخ بىخلانغاندا لىچىنكىلار تۇخۇمدىن چىقىدۇ، ئۇلار كۆپىنچە ئۆزىگە يېقىن بولغان چوڭ شاخلاردىكى يوپۇرماقلارغا زىيانكەشلىك قىلىدۇ، زىيانداشلىقى ئېغىر بولغاندا يوپۇرماقلار تۆكۈلۈپ كېتىدۇ، ئادەتتە 6-، 7 - ئايلاردا ئەڭ ئېغىر بولىدۇ.

نەشپۈتزارلىق قاسراقلىق قۇرتى بۇ خىل قۇرت ئاساسلىقى نەشپۈت شېخى، غولى ياكى مېۋىسىدە قىشلايدۇ. كېپىنكى يىلى 4 - ئايدا پائالىيەتكە كىرىشىپ، شاخ، يۈمران يوپۇرماقلار ۋە مېۋىلەرگە زىيان سالىدۇ. ئەگەر بۇ خىل قۇرت يامراپ كەتسە، نەشپۈت يوپۇرمىقى، مېۋىسى تۆكۈلۈش، دەرەخ ئاجىزلىشىش، شاخلىرى قۇرۇش ھادىسىلىرى پەيدا بولىدۇ، ئېغىر بولغاندا پۈتۈن دەرەخ ھالاك بولىدۇ.

گەز قۇرت بۇ خىل قۇرت بىر يىلدا بىر ئەۋلاد كۆپەيىدۇ، قۇرچاقتا ئايلىنىپ يەر ئاستىدا قىشلايدۇ، لىچىنكا ۋاقتىدا يوپۇرماقنى بولۇشچە يەيدۇ، پۈتۈن دەرەخنىڭ يوپۇرمىقىنى يەۋېتەلەيدۇ ھەمدە توپ - توپ بولۇپ باشقا دەرەخلەرگە كۆچۈپ داۋاملىق زىيان سالىدۇ. ئەگەر ۋاقتىدا ئالدى ئېلىنمىسا، نەشپۈت دەرىخى شۇ يىلى مېۋە بەرمەيلا قالماستىن، كېپىنكى ئىككى - ئۈچ يىللىق مەھسۇلات مىقدارىغىمۇ تەسىر يېتىدۇ، ھەتتا تۈپى بىلەن قۇرۇپ كېتىدۇ.

يېشىل يوپۇرماق تومۇزغىسى بۇ خىل تومۇزغا تۈخۈمى نەشپۈت شاخلىرى پوستىنىڭ ئاستىدا قىشلايدۇ، كېپىنكى يىلى 4 - ئاينىڭ ئاخىرىدا تۈخۈمدىن چىقىپ، لىچىنكىغا ئايلىنىپ، ئاساسلىقى، ئوت - چۆپ، كۆكتاتلارغا زىيان سالىدۇ. قورامىغا يەتكەن تومۇزغا ياش كۆچەتلەرنىڭ پوستىغا كىرىپ تۈخۈملايدۇ، نەتىجىدە نۇرغۇنلىغان ياش مېۋىلىك دەرەخلەر زىيانغا ئۇچراپ سۇسىزلىنىپ قۇرۇپ كېتىدۇ.

نەشپۈت غول ھەرىسى بۇ خىل ھەرىنىڭ لىچىنكىسى ۋە بىر قىسىم قورچاقلىرى نەشپۈت شاخلىرىدا قىشلايدۇ. قورامىغا يەتكەن ھەرىلەر تۈخۈملىغاندا يۈمران شاخلار ۋە يوپۇرماق ساپىقىنى سۈندۇرۇۋېتىدۇ، ھەرىلەر تۈخۈمدىن چىقىپ لىچىنكىغا ئايلانغاندىن كېيىن سۈنغان شاخنىڭ ئۈستىدىن ئاستىغا قارىتىپ يېيىشكە باشلايدۇ، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان يۈمران شاخلار ئۇزۇنغا بارمايلا قۇرۇپ قالىدۇ.

نەشپۈت كۆك پىتى بۇ خىل ھاشارات بىخلارنىڭ شۇنداقلا كىچىك شاخلارنىڭ يېرىقلىرىدا قىشلايدۇ. نەشپۈت بىخى ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ شىرنىسىنى شۈمۈرۈپ يوپۇرماق يۆگۈمەچ كېسىلى ۋە ئىسلىق كۆمۈر كېسىلى پەيدا قىلىدۇ. ئاپەت ئېغىر بولغاندا نەشپۈت يوپۇرماقلىرى بالدۇر تۆكۈلۈپ، مېۋىنىڭ پىشىشى ۋە كېپىنكى يىلى بىخلىنىشىغا تەسىر يېتىدۇ.

نەشپۈت يېشىل قۇرتى بۇ خىل قۇرت كورلا رايونىدا 1990 - يىلى تۇنجى قېتىم بايقالغان. يېتىلگەن لىچىنكىلار نەشپۈت غولىنىڭ ئەۋرىشىم پوستىنىڭ يېرىقلىرىدا تور توقۇپ قىشلايدۇ، نەشپۈت غولى ۋە ئاساسىي شاخلىرىغا زىيان سېلىپ، ئۇلارنى كاۋاك قىلىپ قويىدۇ، نەتىجىدە نەشپۈت دەرىخى ئاجىزلىشىپ چىرىش كېسىلى پەيدا قىلىدۇ. نەشپۈت يېشىل قۇرتىمۇ بىر خىل مېۋە قۇرتى بولۇپ، زىيان سېلىش ئۇسۇلى ئالما كۈيىسىنەكنىكىگە ئوخشاش بولۇپ، نەشپۈتنىڭ ئۆسۈشى، ئۆمرى، مەھسۇلات مىقدارى، سۈپىتىگە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

كورلا شەھىرىدە نەشپۈتتە بولىدىغان كېسەللىك، ھاشارەت زىيىنىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەش ئەھۋالى

جەدۋەل: 14 ـ 8

ئايلار	ئالدىنى ئېلىش ـ تىزگىنلەش تەدبىرلىرى	ئالدىنى ئېلىش.تىزگىنلەش تەدبىرلىرى	ئەسكەرتىش
1 ـ 12	قاسراقلىق قۇرت، يوپۇرماق كانىسى	قىشلىق پۈتاشقا ئېرىلەشتۈرۈپ، ھاشارات چوشكەن، كېسەل تەككەن شاخلار پۈتۈۋېتىلىدۇ	باغدىن ئېلىپ چىقىلىپ كۆيدۈرىلىدۇ، پۈتالغان يەرگە قۇرت، كېسەلىك- تىن ساقلىنىش دورىسى سۈرىلىدۇ
	ئالما كۆيىسى	كونا قوۋزاقلار قىرىلىپ، ھاشارات تۈپ سانى ئازايتىلىدۇ، دەرەخ كاۋاكلىرى ئېتىلىدۇ	
	چىرىش كېسىلى	باغدىكى كېسەل تەككەن، قۇرۇپ قالغان دەرەخلەر تازىلاپ چىقىرىلىدۇ	
2	گەزقۇرت	ئاخىرقى ئون كۈندە دەرەخ غولىنىڭ تۈۋىگە نېپىز سولياۋ ئورۇلىدۇ، شىلىم سۈرۈلۈپ، چىشى قۇرت- لارنىڭ تۇخۇم تۇغۇشىنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ	
3	گەز قۇرت	دەسلەپكى ئون كۈندە دەرەخ گەتراپىدىكى توپىلار يومشۇتۇلۇپ، توپىدىكى قىشلايدىغان قورچاقلار يو- قىتىلىدۇ	
	پوپۇرماق كانىسى، قاسراقلىق قۇرت	ئاخىرقى ئون كۈندە 4 ـ 5 گرادوسلۇق ھاك ـ گۈڭگۈرت بىرىكمىسى پاكى 200 ھەسسىلىك قۇرت يوقىتىش دورىسى پۈركىلىدۇ	
4	پوپۇرماق كانىسى، گەز قۇرت	ئاي بېشىدا چېچەكتىن بۇرۇن 2000 ھەسسىلىك كانا يوقىتىش دورىسى +1000 ھەسسىلىك DDU پۈركۈلىدۇ	نەشپۈت غول ھەرىسى بىلەن يوقىتىلىدۇ، يېغىپ كۆيدۈرىلىدۇ، دەرەخنىڭ ئۈلانغان يېرى ئېچىپ قو- يۇلىدۇ
	كۆك پىت	ئاخىرقى ئون كۈندە كېسەل پوپۇرماقلار ئېلىپ تاشلىنىدۇ	
	نەشپۈت غول ھەرىسى	ئاخىرقى ئون كۈندە تۇخۇلىغاندىن كېيىنكى قالـ- دۇق شاخلار پۈتۈۋېتىلىدۇ	
	چىرىش كېسىلى	چىرىگەن يەر قىرىلىپ، مىكروپ يوقىتىش دورـ- ىسى سۈركىلىدۇ	
	سارغىيىش كېسىلى	دى تۆمۈر سولفات 0.3% لىك كۆچلۈك ئوكۇلى ئۇرۇلىدۇ	
5	ئالما كۆيىسى، يوپۇرماق كانىسى	ئۇنىنچى كۈنى ئەتراپىدا سومىتىئون قاتارلىق دېھـ- قانچىلىق دورىلىرى ئارقىلىق تۈنجى قېتىم مۇداپىـ- ئە قىلىنىدۇ	يوپۇرماق كانىسى ئېغىر بولسا، ئۈمۈچۈك ئۇلتۇـ- رۇش دورىسى ئىشلىتىلىـ- دۇ.
	سارغىيىش كېسىلى	0.3% لىك دى تۆمۈر سولفاتقا شىلىملىق سوپۇقـ- لۇق ئارىلاشتۇرۇلۇپ، يوپۇرماققا پۈركۈلىدۇ	
6	ئالما كۆيىسى، يوپۇرماق كانىسى	ئاي ئوتتۇرىلىرىدا جۈخۇا يىلىمى تۇرىدىكى دورىغا ئۈمۈچۈك ئۇلتۇرۇش دورىسى قوشۇلۇپ، 2 ـ قېـ- تىم مۇداپىئە كۆرۈلىدۇ	
	نەشپۈت ياشىل قۇرتى، چىرىش كېسىلى	دەرەخ شاخلىرىدىكى چىرىگەن يەر قىرىلىدۇ ھەمدە ئۇ يەرگە كىرىۋالغان ياشىل قۇرت ئادالىنىدۇ، ئاندىن ئۇ يەرگە چىرىشتىن ساقلىنىش دورىسى ۋە قۇرت ئۇلتۇرۇش دورىسى سۈرىلىدۇ	
7	ئالما كۆيىسى	3 ـ قېتىم ئازودرىن قاتارلىق دورىلار پۈركۈلىدۇ، قۇرت چۈشكەن مېۋىلەر ئۈزۈپ تاشلىنىدۇ	يېغىپ چوڭقۇر كۆمۈۋېتىـ- لىدۇ
8	ئالما كۆيىسى	دەسلەپكى ئون كۈنىدە بىر قېتىم دورا پۈركۈلىدۇ، قۇرتلىغان مېۋىلەر يېغىۋېلىنىدۇ	يېغىپ چوڭقۇر كۆمۈۋېتىـ- لىدۇ

9	يېشىل يوپۇرماق توۋۇسى	ئۆلتۈرگۈچ دېھقانچىلىق دورىلىرى ئارقىلىق يەتتىلگەن قۇرتلار ئۆلتۈرىلىدۇ	
10	يېشىل يوپۇرماق توۋۇسى	قىشلايدىغان توخۇملار توغۇلۇشتىن ئىلگىرى سوغۇقتىن ساقلاش دورىسى سۈرتىلىپ، توخۇم تۆغۇشنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ	
11 — 10	قىشلايدىغان كېسەللىك، ھاشارات يوقتىلىدۇ	باغ تازىلىنىپ، كېسەل تەگكەن، قۇرت چۈشكەن شاخ، يوپۇرماق، مېۋىلەر يىغىلىپ چوڭقۇر كۆمۈۋېتىلىدۇ	
	سارغىيىش كېسىلى	كۆزدە ئوغۇتلانغاندا، مۇۋاپىق مىقداردا دى تۆمۈر سۇلفات ئارىلاشتۇرۇلىدۇ	

Ⅲ باب

ئۇزۇش - ساقلاش

§ 1 . ئۇزۇش

نەشپۈتنى پەم بىلەن ئۇزۇپ ئوبدان ئورىغاندا توشۇشقا خېلى چىدايدۇ، ساقلاشقا تېخىمۇ چىدايدۇ. نەشپۈت ئۇزۇشنىڭ مۇۋاپىق ۋاقتى 9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى، يەنى نەشپۈت چىچەكلەپ 150 كۈن بولغاندا، ئۇنىڭ رەڭگى سۈس قوڭۇر رەڭگە ئۆزگىرىشكە باشلايدۇ، نەشپۈتتە بولۇشقا تېگىشلىك رەڭ، پۇراق - تەم پەيدا بولىدۇ، نەشپۈتتىكى ئېرىشچان قاتتىق جىسىملار %12 تىن %14كە يېتىدۇ، نەشپۈت ئۇزۇش ۋاقتىدا نەشپۈت قاچىلىنىدىغان سېۋەتنىڭ تېگىگە كىگىزگە ئوخشاش يۇمشاق بويۇملارنى قويۇش، نەشپۈت ئۇزگۈچىلەر تىرنىقىنى ئېلىپ، پەلەي كىيىش كېرەك. نەشپۈت ئۇزگەندە ئاۋۇال ئېتراپىدىكىنى، ئاندىن ئىچكى قىسمىدىكىنى، ئاۋۇال پەستىكىنى، ئاندىن ئۈستىدىكىنى تەرتىپ بويىچە سىلىق ئۇزۇپ، ئاستا قويۇپ دومىلاپ كېتىش ياكى سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشتىن ساقلىنىش كېرەك. ئۇزۇۋېلىنغان نەشپۈتلەر ئاپتاپتا تۇرۇپ قالماسلىقى ۋە پاسكىنا بولۇپ قالماسلىقى كېرەك ھەمدە تاۋارلارغا قويۇلىدىغان تەلەپ بويىچە ئولارنى دەرىجىگە ئايرىپ، سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش، قاچىلىغاندا چوڭ - كىچىكلىرىنى ئارىلاشتۇرۇۋەتمەسلىك لازىم. 1 - دەرىجىلىك نەشپۈتنىڭ دانىسى تەكشى، شەكلى راۋرۇس بولۇش، دانىسىنىڭ ئېغىرلىقى 100 گرامدىن ئېشىشى تەلەپ قىلىنىدۇ. قاچىلىغاندا قۇرت چۈشكەن، ئۇششاق، بولغانغان، زەخمىلەنگەن، شەكلى غەلىتە نەشپۈتلەرنى ئايرىۋەتكەندىن كېيىن، تاۋار نەشپۈتنىڭ ھەر بىرىنى يۇمشاق ئاق قەغەزگە ياكى نېپىز ئوراش قەغىزىگە ياخشى ئوراپ يەشىكىگە قاچىلاش لازىم. نەشپۈت ئورىلىدىغان قەغەز قاچىلىنىدىغان يەشىك، سېلىنىدىغان تەگلىك قاتارلىق ماتېرىياللار پاكىز بولۇشى كېرەك. قەغەز يەشىشكىنىڭ سۈپىتى ياخشى، چىداملىق بولۇشى لازىم.

§ 2 . ساقلاش

مۇزاپىق شارائىتتا نەشپۈتنى كېيىنكى يىلى 4 - ئايغىچە ساقلىسىمۇ، سۈپىتىدە كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولمايدۇ. ئادەتتە گەمىدە ساقلىنىدۇ، گەمىنىڭ تولىسىنىڭ يېرىمى يەر ئاستىدا، يېرىمى يەر ئۈستىدە بولىدۇ. گەمىنىڭ ھاۋا ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان، ھارارەتنى ياخشى ساقلايدىغان بولۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ. گەمىنىڭ تېمپېراتۇرىسىنى ئاپتوماتىك كونترول قىلىش مۇمكىن بولمىغانلىقتىن، ئۇزۇقلىنىغان نەشپۈتلەرنى گەمگە بۇاستە سېلىشقا بولمايدۇ، شۇڭا سالقىن جايدا بىر مەزگىل ساقلاپ، تېمپېراتۇرا تۆۋەنلىگەندىن كېيىن گەمگە سېلىش لازىم. نەشپۈتنى گەمگە سېلىشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى گەمنىڭ ھەر بىركۇب مېتىرى بەش گرام گۈڭگۇرت مىقدارى بويىچە 24 سائەت ئىسىلىنىدۇ، نەشپۈت ئادەتتە 10-ئاينىڭ بېشى ۋە ئوتتۇرىلىرىدا گەمگە سېلىنىدۇ، 11 - ئايدىن كېيىنكى يىلى 5 - ئايغىچە گەمە تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئۆزگىرىش دائىرىسى 10℃ ~ 5℃ ~ 2℃ ~ 0 ℃ ~ 3 ℃ ~ 8 بولىدۇ، 0℃ ~ 3 ℃ نەشپۈتنى يېڭى پېتى ساقلاشقا ئەڭ باب كېلىدىغان تېمپېراتۇرا ھېسابلىنىدۇ.

گەمنىڭ نەملىكىگە قويۇلىدىغان تەلەپ گەمنىڭ نەملىكى تېمپېراتۇرا يۇقىرىلىغاندا تۆۋەنەرەك، تېمپېراتۇرا تۆۋەنلىگەندە يۇقىرىراق بولۇش كېرەك. گەمنىڭ نەملىكىنى سۇ سېپىش ئارقىلىق تەڭشىگىلى بولىدۇ. نىسپى نەملىكىنىڭ 75% ~ 80% ئۆپچۈرىسىدە بولۇشى بىر قەدەر مۇزاپىق كېلىدىغان نەملىك دائىرىسى ھېسابلىنىدۇ.

گەمنى باشقۇرۇش گەمنىڭ تېمپېراتۇرىسى، نەملىكى ۋە ئونىڭ ھاۋاسىنى سۈنئىي ئۈسۈلدا تەڭشەپ تۇرۇش لازىم. نەشپۈتنى گەمگە سالغان دەسلەپكى مەزگىلدە تېمپېراتۇرا يۇقىرى بولغاچقا گەمنىڭ ئىشىكى ۋە ھاۋا ئۆتۈشىدىغان بارلىق تۆشۈكچىلەرنى ئېچىۋېتىش لازىم، ھاۋا ئوتكۈزۈش ئۈسكۈنىسى بارلار ئەتىگەن - ئاخشاملىرى شامالدۇرغۇچ ئارقىلىق گەمگە ساپ ھاۋا كىرگۈزۈش لازىم، گەمنىڭ تېمپېراتۇرىسى تۆۋەنلەپ 1℃قا چۈشكەندە گەمنىڭ ئىشىك - دەرىزىلىرىنى ئېتىۋېتىش كېرەك.

Ⅳ باب

ئاساسلىق نەشپۈتزارلىقلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

§ 1 . بايىنغولىن ئوبلاستلىق سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى

سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى شىنجاڭنىڭ داڭلىق، ئالاھىدە يەرلىك مەھسۇلاتى بولغان كورلا نەشپۈتىنى ئۈستۈرۈشنى ئاساس قىلغان دۆلەت ئىلكىدىكى كەسپىي باغۋەنچىلىك مەيدانى. ئۇ 1959 - يىلى

قۇرۇلغان بولۇپ، كورلا شەھىرىنىڭ غەربىي شەھەر ئەتراپىغا ئون كىلومېتر كېلىدىغان جايغا جايلاشقان، ئۇنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 60 مىڭ مو، تېرىشقا بولىدىغان يەر كۆلىمى 39 مىڭ مو. 1990-يىلى پۈتۈن مەيداندىكى باغ كۆلىمى 12 مىڭ 551.7 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈتلۈك كۆلىمى 11 مىڭ 243 مو. نەشپۈتلۈكنىڭ مېۋىگە كىرگەن كۆلىمى 2900 مو، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 4300 تونىنا بولۇپ، بۇنىڭدىن 3990 تونىنا نەشپۈت سېتىلدى، نەشپۈتنىڭ تاۋارلىشىش نىسبىتى 92.8% كە يەتتى، تاشقى سودىدا 2500 تونىنا نەشپۈت ئېكسپورت قىلىنىپ، تەخمىنەن 1 مىليون 375 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىلىق تاشقى پېرېۋوت يارىتىلدى.

1971 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە سايدۇك باغۋەنچىلىك مەيدانىدىن 33 مىڭ 356.5 تونىنا نەشپۈت ئېلىنىدى. 1975 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە سىرتقا 12 مىڭ 667 تونىنا نەشپۈت سېتىلىپ، تەخمىنەن 6 مىليون 875 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىلىق تاشقى پېرېۋوت يارىتىلدۇ.

سايدۇك باغۋەنچىلىك مەيدانى قۇرۇلغاندىن بۇيان كۆپ قېتىملىق مەغلۇبىيەتلەردىن تۇپراق ئۇنۇمسىز، شور ئېغىر، يەر ئاستى سۇ ئورنى يۇقىرى بولۇشتەك پايدىسىز شارائىت ئاستىدا بۇز يەر ئېچىش، تۇپراقنى ياخشىلاش، زىيكەش چېچىش، بوراندىن مۇداپىئە كۆرىدىغان ئورمان بەلبېغى بەرپا قىلىشتەك تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ چىقتى. 1963 - يىلى 500 موچە يەرگە نەشپۈت كۆچىتى تىكىپ تۇنجى جەدە مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. 1966 - يىلى 1800 مو يەرگە تىكىلگەن نەشپۈت كۆچىتىنىڭ ھەممىسى ئېي بولدى. 1971-يىلى بىر قىسىم باغلار مېۋىگە كىرىپ 81 تونىنا نەشپۈت ئېلىنىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە «ئاشلىقنى تۆتقا قىلىش» بىر تەرەپلىمە ھالدا تەكىتلەنگەنلىكتىن، 1300 مو يەردىكى نەشپۈتزارلىق ۋەيران قىلىنىپ، ئۇ يەرلەرگە ئاشلىق زىرائەتلىرى تېرىلدى. نەتىجىدە باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ناھايىتى زور زىيانغا ئۇچرىدى. 1975 - يىلى شىياڭگاڭغا 50 تونىنا نەشپۈت سېتىلدى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلىپ كۆپ خىل ئىگىلىكنى پائال راۋاجلاندۇرۇش فاكتورىنى بەلگىلەندى، مەيدان بويىچە «بەشنى بىرلىككە كەلتۈرۈش» ئالدىنقى شەرت قىلىنغان مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ئۈچقاندەك راۋاجلاندۇرۇلدى. 1984-يىلى ئالاھىدە زور ئۈششۈك ئاپىتى يۈز بېرىپ، 3000 موغا يېقىن باغ ئاپەتكە ئۇچرىدى. مېۋىگە كىرگەن 2300 تۇپ نەشپۈت دەرىخى چېرىش كېسىلى بىلەن نابۇت بولدى، ئۇنى كۆلەمگە سۈندۇرغاندا 1160 مو كېلىدۇ. 1985 - يىلى نەشپۈتزارلىق كۆلىمى 7334 موغا، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 3094 تونىنغا، سىرتقا سېتىلغىنى 1530 تونىنغا يەتتى. 1980 - يىلدىن باشلاپ زىيان تارتىدىغان ھالەتكە خاتىمە بېرىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا ئۇدا پايدا ئېلىنىدى. 1980 - يىلدىكىسىنى تۇپ سان قىلغاندا، 1990-يىلى مەيدان بويىچە سانائەت - يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئاز كام ئۈچ قاتلاندى. 1990-يىلى كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم 984 يۈەنگە، ھەر بىر ئەمگەك كۈچىگە توغرا كەلگەن كىرىم 2633 يۈەنگە يەتتى.

1990 - يىلى مەيدان بويىچە ئىشچى - خىزمەتچى 1663كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 1100، ئالىي ۋە ئوتتۇرا تېخنىكوم مەلۇماتىغا ئىگە كادىر 93، ئالىي دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۇۋانى ئالغىنى تۆت، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۇۋانى ئالغىنى يەتتە، تۆۋەن دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۇۋانى ئالغىنى 72. سايدۇك باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ تېخنىك خادىملىرى ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى باغۋەنچىلىك تەتقىقات ئورنىدىكى پەن تەتقىقات خادىملىرى بىلەن بىرلىكتە نەشپۈت دەرىخىنى ئىگىز ئۆلاپ قويۇق ئۆستۈرۈش، تېمپېراتۇرىنى تەڭشەپ ساقلاش، يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش، سارغىيىپ كېتىش كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش قاتارلىق تەجرىبىلەرنى ئېلىپ

بارغاندى، بۇ تەجرىبىلەر ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك يەن ـ تېخنىكا نەتىجىلىرىنى باھالاشتىن ئۆتتى. 15 مو يەردىكى ھوسۇللۇق باغنىڭ ئوچ يىللىق ئوتتۇرىچە مو ىېشى مەھسۇلاتى تۆت تونناغا يېتىپ، 1986 ـ يىلى ھايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە 3 ـ دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1987 ـ يىلى نەشپۇتتىن كەلگەن كۆلەمدە مول ھوسۇل ئېلىنىپ، ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى بويىچە 2.دەرىجىلىك تېخنىكا كېڭەيتىش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1988.يىلى نەشپۇت كۆچىتى باغلىرىنى باشقۇرۇش بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىشتە ھايىنغولىن ئوبلاستى 3 ـ دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. نەشپۇتكە قۇرت چۈشۈش نىسبىتى بۇرۇنقى30% تىن 3% ئۆپچۈرىسىگە چۈشتى.

ئىشلەپچىقىرىشنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، بۇ مەيداننىڭ ئىش بېجىرىش، ئىلمىي تەتقىقات، ماتارىپ شارائىتىدىمۇ ئۆزلۇكسىز ياخشىلىنىشلار بولدى. 1985 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا كۆلىمى 3000 كۋادرات مېتر كېلىدىغان خىزمەت، ئىلمىي تەتقىقات بىناسى پۈتتۈرۈلدى. 1986 ـ يىلى مېۋىلىك دەرەخ تەتقىقات ئىشخانىسى قۇرۇلغاندى، كېيىن ئۇ نەشپۇت تەتقىقات ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. 1988 ـ يىلى سىغىمچانلىقى 500 تونىنا كېلىدىغان سوغۇق ساقلاش ئىسكىلاتى ياسالدى، بۇ ئىسكىلاتنىڭ ئىچىدە تۆۋەن تېمپېراتۇرىلىق ئىسكىلات، تېز توڭلىتىش ئىسكىلاتىدىن تۆتى بار بولۇپ، مېۋە ـ چېۋە، كۆكتاتلارنى يېڭى پېتى سوغۇق ساقلىغىلى بولىدۇ. مەيدان بويىچە يېرىمى يەر ئاستىدا بولغان كېسەك ـ ياغاچ قۇرۇلمىلىق مېۋە گەمىسىدىن 22سى بار، ئۇنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 11 مىڭ كۋادرات مېتر كېلىدۇ، ئۇلاردا 1100 تونىنا نەشپۇت ساقلىغىلى بولىدۇ.

كورلا نەشپۇتى سايدۇك باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ ئاساسلىق مەھسۇلاتى شۇنداقلا باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئېكسپورت قىلىپ تاشقى پىرىۋوت يارىتىدىغان ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ بىرى. 1983 ـ يىلى كورلا نەشپۇتى دۆلەتلىك تاشقى ئىقتىساد ـ سودا مىنىستىرلىكى تارقاتقان ئەلا سۈپەتلىك ئېكسپورت مەھسۇلاتى شەرەپ گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشكەندى، 1985.يىلى دېھقانچىلىق.چارۋىچىلىق ـ بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ ئەلا سۈپەتلىك مېۋە مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1989 ـ يىلى كورلا شەھەر رايونى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى نۆۋەتلىك نەشپۇت باھالاشتا 1 ـ بولدى ھەمدە ئاپتونوم رايونىنىڭ ئەلا سۈپەتلىك مېۋە مۇكاپاتىغا، يېزا ئىگىلىك مىنىستىرلىكىنىڭ ئەلا سۈپەتلىك مېۋە مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

§ 2 . شەھەرلىك چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى

چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى 1959 ـ يىل 12 ـ ئايدا قۇرۇلغان، ئۇ نەشپۇت ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلغان شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى باغۋەنچىلىك مەيدانى. بۇ مەيدان كورلا شەھەر رايونىنىڭ 60 كىلومېتر غەربىگە جايلاشقان. غەربتە بۈگۈر ناھىيىسىنىڭ ئەشمە يېزىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئۈرۈمچى ـ قەشقەر تاشيولى مەيدان تەۋەسىنى شەرقتىن غەربكە كېسىپ ئۆتىدۇ. قاتنىشى ئىنتايىن قولايلىق. بۇ يەرنىڭ تۇپرىقى مۇنبەت، كېلىماتى مۆتىدىل، كۈن نۇرى يېتەرلىك، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، قىراۋسىز مەزگىل 180 كۈندىن ئاشىدۇ، شۇڭا بۇ يەر نەشپۇت ئىشلەپچىقىرىشقا باب كېلىدۇ. چەرچى رايونىدا نەشپۇت ئۆستۈرۈشنىڭ تارىخى ئۇزۇن بولۇپ خەن سۇلالىسى زامانىسىدىلا نەشپۇت كۆپلەپ ئۆستۈرۈلگەن.

چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى 1973 ـ يىلى سەككىز تونىنا (كۆچەتلەر مېۋە بەرگەن تۇنجى يىلى) نەشپۇت ئالغاندى، 1976 ـ يىلى 27 تونىنا نەشپۇت ئالدى. 1980 ـ يىلى مەيدان بويىچە باغ كۆلىمى

1338 موغا يېتىپ، 159.7 تونىنا مېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈتلۈك كۆلىمى 1130 مو، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 137 تونىنا. 1987 - يىلى 696 تونىنا مېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 556 تونىنا. 1990 - يىلى مېۋىلىك باغ كۆلىمى 2949 موغا، ئېلىنغان مېۋە 643.5 تونىنغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈتلۈك كۆلىمى 2194 مو، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 662.8 تونىنا. نەشپۈت ھازىر چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ كوزۇر مەھسۇلاتىغا ئايلىنىپ دۆلەت ئىچى - سىرتىدىكى بازارلاردا سېتىلماقتا.

1959 - يىلى بۇ مەيدان قۇرۇلغاندا 396 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچىسى، 4561 مو تېرىلغۇ يېرى بار ئىدى. 1987 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 817 گە، تېرىلغۇ يېرى 6390 موغا يەتتى. 1980-يىلدىن بۇرۇن ھەر يىلى دېگۈدەك زىيان تارتىپ كەلگەنىدى، 1980 - يىلى ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەلىيلىشىشىگە ئەگىشىپ، زىيان تارتىدىغان ھالەتكە خاتىمە بېرىلدى. شۇندىن كېيىن ھەر يىلى پايدا ئېلىنىدى. 1980 - يىلى 30 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىنغانىدى. 1985 - يىلى 381 مىڭ 500 يۈەن، 1990 - يىلى 431 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىنىدى.

چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ 1973 — 1990 - يىلغىچە يىللىق مەھسۇلات قىممىتى ۋە باغۋەنچىلىك ئەھۋالى

جەدۋەل: 14 - 9

يىللار	يىللىق مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	باغ كۆلىمى (مو)	مەھسۇلات مىقدارى		مەھسۇلات قىممىتى	
			بارلىق مېۋە مەھسۇلاتى	نەشپۈت- نىڭ	مېۋىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى- گە نىسبەتى	بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت- نىڭ
1973	31	1243	2.89	0.80		
1974	28	1243	3.20	3.30		
1975	28	1243	15.60	9.20	5.10	
1976	30	1243	5.65	2.70	2.06	1.23
1977	35	1337	5.98	2.56	1.58	0.91
1978	47	1338	18.41	10.25	9.43	4.11
1979	50	1338	13.07	10.90	5.82	5.06
1980	78	1338	15.87	13.70		7.52
1981	99	1364		13.50	9.70	
1982	99		40.56	36.80	15.45	12.81
1983	110		53.05	42.00	24.87	18.84
1984	121		53.81	40.90	18.52	14.44
1985	142		50.86	41.15	53.53	42.71
1986	128		61.43	54.60	46.74	36.14
1987	151		69.60	55.60	78.02	70.18
1988	178		45.64	36.73	53.91	49.46
1989	292		75.63	60.80	75.62	66.28
1990	352		64.35	53.60	73.80	66.28

ئون بەشىنچى قىسىم

چارۋىچىلىق

كورلىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى خورا تاغ رايونى كەڭ كەتكەن ئوتلاق بولۇپ، ياخشى يايلاق ھېسابلىنىدۇ. تاڭ دەۋرىدە خورا تۆتۈق مەھكىمىسى مۇشۇ يەردە قۇرۇلغان. شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا تېرىقچىلىق قىلىنمۇ بولىدىغان ياكى چارۋا بېقىشقىمۇ باب كېلىدىغان تۈزلەڭ ئوتلاق بار. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شىنجۇ 2 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 60 - يىلى) غەربىي يۈرت قوروقچىبېگى جېڭ جى ھۇن باتىسقانىنىڭ 22 مىڭ ئادىمىنى باشلاپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ ماكانلىشىپ، كۆچمە چارۋىچىلىق بىلەن شوغۇللانغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ 24 - يىلى (1759 - يىلى) چىڭ سۇلالىسى ئەسكەرلىرى چوڭ - كىچىك خوجىلار يېغىلىقىنى بېسىقتۇرغاندىن كېيىن، قاراشەھەرنىڭ خان ئامبىلى شۇشەن توختى بەگنىڭ 300 نەچچە ئۆيلۈك ئادىمىنى ۋە دولان ئۇيغۇرلىرىدىن 400 ئۆيلۈك پۇقرانى مۇشۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، بوز يەر ئاچقاندىن كېيىن، ئاندىن كورلىنىڭ ئىگىلىك ئىشلىرى چارۋىچىلىقتىن تېرىقچىلىققا قاراپ تەرەققىي قىلغان. مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى تەدرىجىي ھالدا مۇقىملاشقاندىن كېيىن، كورلىنىڭ چارۋىچىلىقى ئەسلىگە كەلگەن. كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ستاتىستىكىسىدىن قارىغاندا، مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) غا كەلگەندە، ناھىيىدىكى ئات 2299 تۇياق، كالا 5869 تۇياق، ئۆچكە 10 مىڭ 713 تۇياق، قوي 94 مىڭ 501 تۇياق، ئېشەك 2443 تۇياق بولۇپ، جەمئىي چارۋا 115 مىڭ 800 تۇياققا يەتكەن. لېكىن جەمئىيەت تۈزۈمىنىڭ چىرىكلىشىشى، چارۋا بېقىش ئۇسۇلىنىڭ قالاقلىقى، داۋالاش ئەسلىھەلىرىنىڭ ناچارلىقى تۈپەيلىدىن، چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتى توسقۇنلۇققا ئۇچرىغان. 1949 - يىلى چارۋا سانى بىراقلا 82 مىڭ 300 تۇياققا چۈشۈپ، 1943 - يىلدىكىدىن 29% ئازلاپ كەتكەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ «چارۋا ئىگىلىرىنىڭ ئىگىلىكىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى قوغداش ۋە راۋاجلاندۇرۇش» ۋە «چارۋىچى بىلەن چارۋا ئىگىسىدىن ئىبارەت ئىككى تەرەپكە مەنپەئەت يەتكۈزۈش» سىياسىتىگە ئاساسەن ئەينى ۋاقىتتىكى قالاق ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋىتى تەرتىپكە سېلىنىپ، چارۋىچىلارنىڭ سىياسىي شەرت - شارائىتى ياخشىلاندى. چارۋا ئىگىلىرىگە قارىتا «مۇسادىر قىلماسلىق، كۆرەش قىلماسلىق، سىنىپىي تەركىپ ئايرىماسلىق» سىياسىتى يولغا قويۇلۇپ، چارۋا ئىگىلىرىنىڭ كەيپىياتى مۇقىملاشتۇرۇلدى. شۇنداقلا «ۋەتەننى سۆيۈش، چارۋىنى قوغداش ۋە كۆپەيتىش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تۈز سىزىق بويىچە ئۆرلىشىدەك ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى. بۇنىڭ بىلەن 1965 - يىلى ناھىيە بويىچە چارۋىنىڭ ئومۇمىي سانى 176 مىڭ 700 تۇياققا يېتىپ، 1949 - يىلدىكىدىن 1.15 ھەسسە كۆپەيدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە «ئاشلىقنى تۆنقا قىلىش» تەكتىلىنىپ، چارۋىچىلاردىن ئوزۇقلۇق ئاشلىق ۋە يەم - خەشەكنى ئۆزلىرى تېرىپ ھەل قىلىش تەلەپ قىلىنىپ، ھەتتا يۇقىرىغا ئاشلىق تاپشۇرۇش ۋەزىپىسى بېكىتىلىپ، چارۋىچىلار دېھقانچىلىق قىلىشقا مەجبۇر قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن 1970-يىلىغا كەلگەندە چارۋا سانى ئازىيىپ، 1955 - يىلدىكى سەۋىيىگە چۈشۈپ قالدى. يىل ئاخىرىدىكى چارۋا سانى 132 مىڭ 300 تۆياق بولۇپ، 1965 - يىلدىكىدىن 25.1% ئازىيىپ كەتتى. مەملىكەت بويىچە ئېچىلغان شىمالىي رايونلارنىڭ يېزا ئىگىلىك يىغىنىدىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىنىڭ چارۋىچىلىقى ئاستا - ئاستا ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە «دېھقانچىلىققا ئېتىبار بېرىپ چارۋىچىلىققا سەل قاراش» كۆز قارىشى ئۆزگەرتىلدى. ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنىڭ ئەمەلىيلىشىشىگە ئەگىشىپ، چارۋىچىلار سېلىنمىنى پائال كۆپەيتتى. چارۋا پادىلىرىنىڭ قۇرۇلمىسىدا ياخشىلىنىش بولدى. ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرى ئەمەلىيلەشتى. بۇنىڭ بىلەن دېھقان، چارۋىچىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپچانلىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1990 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى ئومۇمىي چارۋا 222 مىڭ 200 تۆياقتا، گۆش مەھسۇلاتى 1818 تونناغا، قوش تۆخۈمى 781 تونناغا يەتتى.

1990 - يىلى چارۋىچىلىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ سەككىز پىرسەنتىنى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 13.2 پىرسەنتىنى ئىگىلەپ، 1980 - يىلدىكىدىن 1.55 ھەسسە ئاشتى. ئون يىل جەريانىدا مەھسۇلات قىممىتى يىلىغا 9.8%تىن ئېشىپ باردى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1980 — 1990 - يىلىغىچە چارۋىچىلىق مەھسۇلات قىممىتى

جەدۋەل: 15 - 1 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل	1988-يىل	1989-يىل	1990-يىل
دېھقانچىلىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	1888.58	2156.05	2299.12	2737.62	3088.26	3062.18	3371.83	3653.87	3984.25	4355.76	5852.76
چارۋىچىلىق مەھسۇلات قىممىتى	302.83	274.62	238.28	216.99	284.82	300.33	457.02	491.44	533.83	726.43	773.01

چارۋىچىلىق مەھسۇلاتى قىممىتىنىڭ پۈتۈن مىللىي مەھسۇلات قىممىتىدىكى نىسبىتى (%)	16.03	12.73	10.36	7.93	9.22	9.80	13.55	13.44	13.39	16.67	13.20

كورلا شەھرىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە چارۋىچىلىق مەھسۇلاتى

جەدۋەل: 15 - 2

يىللار	گۆش (تونىنا)	يۇڭ (تونىنا)	قوي تېرىسى (پارچە)	كالا تېرىسى (پارچە)	سۈت (تونىنا)
1980	448.5	79	14 311	397	107
1981	540.6	81	16 194	578	124
1982	569.1	114	18 322	467	119
1983	456.5	140	16 650	632	80.5
1984	592	159.5	24 114	1 909	516
1985	467	149.8	27 817	805	505
1986	909	145.7	29 999	1 396	482.4
1987	992	221.8	29 181	2 898	385.7
1988	1 197	245	43 276	1 521	450
1989	1 494	229	52 298	1 532	506
1990	1 820	311	62 450	1 300	500

I باب

ئاپپاراتلار

1 § . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىنىڭ چارۋىچىلىقى ناھىيىلىك قۇرۇلۇش بۆلۈمى تەرىپىدىن، مال دوختۇرلۇق كەسپى قاراشھەر 8 - رايون مال دوختۇرلۇق مۇداپىئە.داۋالاش پونكىتى تەرىپىدىن باشقۇرۇلغان. پونكىت قارمىقىدا مال دوختۇرلۇق ئامبۇلاتۇرىيىسى بولۇپ، ئۇ، چارۋا مالىلاردا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ مۇداپىئە - داۋالاش ئىشلىرى ۋە ئەلا نەسىل يېتىلىشتۇرۇشكە مەسئۇل ئىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، چارۋىچىلىققا دائىر ئىشلار يەنىلا قۇرۇلۇش بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى. 1959 - يىلى كورلا ناھىيىلىك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، 1967 - يىلى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۇچلىرى بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپىسى تەرىپىدىن باشقۇرۇلدى. 1969 - يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابى كومىتېت قۇرۇلۇپ، قارمىقىدا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى.

1980 - يىلى كورلا ناھىيىلىك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بۆلۈمى قايتىدىن قۇرۇلدى.

1979 - يىلى كورلا شەھەرلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنغان ئىدى. 2 - يىلى ئۇ شەھەرلىك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1984-يىلى كورلا ناھىيىسى بىلەن كورلا شەھىرى بىرلەشتى. ناھىيىلىك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بۆلۈمى بىلەن شەھەرلىك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىدارىسىمۇ بىرلەشتى ھەمدە كورلا شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا شەھەرلىك مال دوختۇرلۇق پونكىتى، پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى تەسىس قىلىندى. 1985 - يىلى شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك شىركىتىنىڭ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى بىلەن خورا تاغ چارۋىچىلىق فېرمىسى شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

2 § . چارۋىچىلىق، ئۆي قۇشلىرى فېرمىلىرى

1. شەھەرلىك پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى

شەھەرلىك پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى 1957 - يىلى 24 ئۆيلۈك چارۋا ئىگىسى بىلەن 18 ئۆيلۈك

چارۋىچىدىن قۇرۇلغان بولۇپ، 17 مىڭ 250 تۈياق چارۋىسى بار ئىدى. بارلىق چارۋىلار قوي بىرلىكى ئاساسىدا باھالىغا سۈندۈرۈپ پاي قىلىپ قوشۇلغان (يەنى، بىر ئات يەتتە قوي، بىر كالا ئالتە قوي، بىر ئېشەك ئىككى قوي، بىر يېرىم ئۆچكە بىر قوي ھېسابلانغان). ھەر بىر چولاق قوي 16 يۆەندىن، پاخلان سەككىز يۆەندىن ھېسابلىنىپ، جەمئىي 280 مىڭ 371 يۆەنگە سۈندۈرۈلغان ۋە قوشقان پاي سوممىسى مۇددەتكە بۆلۈپ ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلگەن. كېيىن، باشقۇرۇشنىڭ ياخشى بولماسلىقى ۋە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ كاشىلىسى ھەم بۇزغۇنچىلىقى تۈپەيلىدىن 1978 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە قولدىكى چارۋا 14 مىڭ 500 تۈياق ئۆچۈرىسىدە بولۇپ كەلگەن. 1979 - يىلدىن كېيىن تەدرىجىي ھالدا ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. بۇنىڭ بىلەن چارۋا كۆپىيىپ 1985- يىلغا كەلگەندە 20 مىڭ تۈياققا يەتتى.

1990 - يىلى 22 مىڭ 200 تۈياققا يېتىپ، 1985- يىلدىكىدىن 11% كۆپەيدى.

2. شەھەرلىك ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى

شەھەرلىك ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى ئەسلىدىكى ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىنىڭ سوخۇ چارۋىچىلىق فېرمىسى بولۇپ، 1980-يىلى يانۋاردا شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك شىركىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندى. 1985-يىلى ئۇ شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. فېرمىنىڭ شۇ چاغدىكى چارۋىسى1556تۈياق، تېرىلغۇ يېرى300مو، ئىشچى-خىزمەتچىسى24ئىدى. شۇ يىلى فېرمىدا ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، چارۋا ۋە تېرىلغۇ يەرنىڭ ھەممىسى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە ھۆددىگە بېرىلدى. 1989-يىل ئاخىرىسىدا قولدىكى چارۋا3155 تۈياققا يەتتى.380مو بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈلدى. ئېلىنغان ئاشلىق مەھسۇلاتى 28.5تونناغا، پاختا40دەنگە، يىللىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى32مىڭ762يۆەنگە يەتتى.

1990 - يىلى قولدىكى چارۋا 4332 تۈياققا يېتىپ، 1985 - يىلدىكىدىن 1.78 ھەسسە كۆپەيدى.

3. شەھەرلىك خورا تاغ چارۋىچىلىق فېرمىسى

خورا تاغ چارۋىچىلىق فېرمىسى 1953 - يىلى قۇرۇلغان. ئۇ ئوبلاستلىق تاشقى سودا شىركىتىگە قاراشلىق تاغلىق رايون ئوتلىقىغا تايىنىدىغان چارۋىچىلىق فېرمىسى بولۇپ، 1980 - يىلى 11 - ئايدا شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك شىركىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن رايون دەرىجىلىك كارخانا ئىدى. 1985 - يىلى مەزكۇر فېرما شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. فېرمىنىڭ شۇ چاغدىكى نوپۇسى 250، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 68 ئىدى، 7282 تۈياق چارۋىسى بار ئىدى. شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسى فېرمىنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن تاۋار چارۋا تىجارىتى بىلەن شوغۇللىنىشنى تاۋار چارۋا ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتتى ھەمدە «چوڭ ھۆددىگە بېرىش» تىن ئىبارەت ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويدى. چارۋىلارنىڭ نەسىل قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۆچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. بۇنىڭ بىلەن 1987 - يىلغا كەلگەندە قولدىكى چارۋا 6023 تۈياق (بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى چارۋا 5904 تۈياق) قا يەتتى. مۇقىم مۇلۇك مەھسۇلات قىممىتى 265 مىڭ يۆەنگە، كۆچمە مەبلەغ 330 مىڭ يۆەنگە يېتىپ، ئۇچ يىل جەريانىدا بازارنى 7392 تۈياق تاۋار چارۋا بىلەن تەمىنلىدى.

1990 - يىلى قولدىكى چارۋا 7537 تۇياقتا يەتتى.

4. ماشىنىلاشقان توخۇ فېرمىسى

كورلا شەھەرلىك ماشىنىلاشقان توخۇ فېرمىسى كورلا شەھىرىنىڭ سەككىز كىلومېتر غەربىي جەنۇبىدىكى ئاۋات يېزىسىغا جايلاشقان بولۇپ، 1983 - يىلى 1 - ئايدا قۇرۇلغان. ئىگىلىگەن يېر كۆلىمى 77 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 4.4114 كۋادرات مېتر، ئۇنى ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى، ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى ئىدارىسى ۋە ئوبلاستلىق، ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىلىرى بىرلىكتە 795 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ قۇرۇپ چىققان، قۇرۇلۇش ئەسلىھەلىرى توخۇخانا، چۆجە چىقىرىش سېخى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش رايونى ۋە تەنتەربىيە مەيدانى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاساسلىق ئۇسكۇنىلەردىن ئاپتوماتىك كاتەكتە بېقىش قۇرۇلمىسى (ئېلېكتىرلىك توخۇ پوقىنى قىرغۇچ، بۇرغىسىمان تازىلىغۇچ، بۇرغىسىمان ئوزۇق بەرگۈچ قاتارلىقلارنىڭ ھەر قايىسىسىدىن بىر يۈرۈش، كېسىش ماشىنىسىدىن ئىككى دانە قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ۋە ئىككى دانە توخۇم يىققۇچ، تۆت دانە ئىنكۇباتور، بىر دانە چۆجە ماشىنىسى، بىر دانە ئوزۇقنى تېز ئارىلاشتۇرۇش ماشىنىسى، 32 دانە ئاپتوماتىك ھارارەت ساقلىغۇچ (چۆجە يېتىشتۇرۇشتە) ۋە گېنېراتور قاتارلىق قوشۇمچە ئۇسكۇنىلىرىمۇ بار. فېرما قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە شاڭخەينىڭ جىنشەن ناھىيىسىدىن 1 - تۈركۈم ئەلا سۈپەتلىك ساپ نەسىللىك توخۇلاردىن 40 مىڭى كىرگۈزۈلدى. 1985 - يىلى يەنە 350 مىڭ يۈەن قەرز پۇل ئېلىپ 2 - قارارلىق قۇرۇلۇش ئېلىپ باردى. 1987 - يىل ئاخىرىغا كەلگەندە راۋاجلىنىش، بېيجىڭ ئاق توخۇسى، خەيسەكىس قوڭۇر توخۇسى قاتارلىق ئۈچ نەسىلدىن تەركىپ تاپقان توخۇ 20 مىڭغا يەتتى.

1984 - 1985 - يىللىرى توخۇ فېرمىسى بازارنى 73 توننا تاۋار تۈخۈم، 14 توننا گۆش توخۇسى بىلەن تەمىنلىدى. توخۇ باققۇچى كەسپىي ئالىملەرنى 170 مىڭ ئۇرۇقلۇق تۈخۈم، 191 مىڭ 800 چۆجە بىلەن تەمىن ئېتىپ، دۆلەتكە 470 مىڭ يۈەن پايدا يارىتتى.

1988 - يىلى توخۇ فېرمىسى ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، ئادەمنى بېكىتىش، ۋەزىپىنى بېكىتىش، مۇكاپاتلاش - جازالاشتىن ئىبارەت ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى تۈرغۇزۇپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىدى. بۇنىڭ بىلەن يىللىق پايدا 1984 - يىلدىكى 26 مىڭ 700 يۈەندىن كۆپەيىپ، 1990 - يىلى 100 مىڭ يۈەنگە يەتتى، يىللىق ئوتتۇرىچە پايدا 24.6% كۆپەيدى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە توخۇ فېرمىسى بازارنى 510 توننا تاۋار تۈخۈم، 157 توننا گۆش توخۇسى، 485 مىڭ 300 چۆجە بىلەن تەمىنلەپ، 160 مىڭ 900 يۈەن پايدا ئالدى.

1990 - يىل ئاخىرىدا توخۇ فېرمىسىدىكى توخۇ 30 مىڭغا، چوشقا 150 تۇياقتا، مۇقىم مۇلۇك 2 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

II باب

يەم خەشەك مەنبەسى

1 § . تەبىئىي ئوتلاق

1. تاغلىق رايون ئوتلىقى

بۇ ئاساسلىقى خورا تاغ رايونىغا جايلاشقان، ئۇ، كورلا شەھىرىنىڭ تەخمىنەن 30 كىلومېتر شىمالىدا بولۇپ، شەرقىي تەرىپى قاراشەھەرگە، غەربىي تەرىپى بۈگۈر ناھىيىسىنىڭ ئەشمە ئېقىن سايلىقىغا تۇتىشىدۇ. شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 80 نەچچە كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 40 كىلومېتر بولۇپ، كۆلىمى تەخمىنەن 3128 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. پايدىلىنىشقا بولىدىغان ئوتلاق كۆلىمى 900 مىڭ 500 موغا يېتىدۇ. بۇ ئوتلاقلارنىڭ تولاراقى دېڭىز يۈزىدىن 2000 ـ 3400 مېتر ئېگىزلىكتە-كى تاغ جىلغىسىغا جايلاشقان. ئوت ـ چۆپنىڭ قاپلاش نىسبىتى 30% ـ 70%، ئوت ـ چۆپ قاتلىمىنىڭ ئېگىزلىكى ئادەتتە 5 ـ 10 سانتىمېتر، ئاساسلىق ئوت ـ چۆپ ئەمەن، قوغىجاي، سۇ ئوتى، سەلەڭ، تېپچاق، چاكاندا، چىغ قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇ رايونلاردا يازدا يامغۇر كۆپ ياغىدۇ. ھاۋاسى سالقىن، پاشا ئاز بولىدۇ. شۇڭا، ئاساسلىق يايلاق ھېسابلىنىپ، 6 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە بولغان مەزگىلدە چارۋا مالىلار راسا يايلىتىلىدۇ. قىش پەسلىدە ئاز سانداكى مالىلار تاغ رايونىدا قىشلىتىشقا قالدۇرۇلغاندىن باشقا، قالغانلىرى كۆچۈرۈپ كېتىلىدۇ. 1984 ـ يىلى چارۋىچىلىقنى رايونلاشتۇرۇش ئەتراپىنىڭ ئۆلچەپ ئىسپاتلىشىچە، تاغلىق رايون ئوتلىقىنىڭ نەزەرىيىۋى مال سىغىمچانلىقى 216 مىڭ تۇياق قوي بىرلىكىدىن ئىبارەت بولسىمۇ، لېكىن ئەمەلىي مال سىغىمچانلىقى 116 مىڭ تۇياق ئىكەن، بۇ، شەھەر بويىچە چارۋا مال ئومۇمىي سانىنىڭ ئاز كەم ئىككىدىن بىرىنى ئىگىلەيدۇ.

خورا تاغ ئوتلىقى تەبىئىي يەر شەكلى بويىچە ئارلىق تاغ، خوتۇ تېغى، سىرت تاغ ۋە شەرقىي قىسمىدىكى خورا تاغدىن ئىبارەت تۆت ئوتلاققا بۆلۈنىدۇ.

ئارلىق تاغ ئوتلىقى شەرقىي شىمال تەرىپى قارايانغاچ جىلغىسى بىلەن خوتۇ جىلغىسىغا تۇتىشىدۇ. ئوتلاق كۆلىمى360كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. شەرقىي قىسمى تۈزرەك، غەربىي قىسمىدىكى تاغلار تىكرەك، سۇيى كەمچىل، قۇرغاق، ئۆسۈملۈك يېپىنچىسى، ئاساسەن، ئەمەن، قوغىجايدىن ئىبارەت. ئوت-چۆپ قېلىنلىقى بەش سانتىمېتر ئەتراپىدا، قاپلاش نىسبىتى40%—70%. شۇڭا بۇ جاي ئېسىل يايلاق ھېسابلىنىدۇ.

خوتۇ تاغ ئوتلىقى كۆلىمى تەخمىنەن 96 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ساي جىلغىلىرى كەڭرەك، يېرى تۈز، يانتۇلۇقى تەخمىنەن 20 گرادۇس ئەتراپىدا، ئاساسلىق ئۆسۈملۈكلىرى ئەمەن، قوغىجاي قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولۇپ، قاپلاش نىسبىتى 40% — 70% ئەتراپىدا. ئاساسلىقى ياز پەسلىدە

پايدىلىنىلىدۇ.

سىرت تاغ ئوتلىقى كۆلىمى تەخمىنەن 420 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ساي - جىلغىلىرىدا قوغنجاي، ئەمەن، نىجىم قاتارلىقلار ئۆسىدۇ. ئۆسۈملۈك يېپىنچىسىنىڭ ئېگىزلىكى بەش سانتىمېتر ئەتراپىدا، قاپلاش نىسبىتى %50 — %70. بۇ جايدا دەريا سۈيى مول بولغاچقا، ئوت-چۆپ، دەل-دەرەخ-لىرى بۈك - باراقسان ئۆسىدۇ، ئارىلاپ شەمشات دەرىخىمۇ ئۇچرايدۇ. بۇ جاي ياخشى يايلاق ۋە قىشلاق ھېسابلىنىدۇ.

شەرقىي خورا تاغ ئوتلىقى كۆلىمى 92 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئۆسۈملۈكلىرى، ئاساسەن، ئەمەن، قوغنجاي قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. قاپلاش نىسبىتى %40 — %70، يايلاق قىلىشقا باب كېلىدۇ. ساي-جىلغىلىرىدا مال قىشلىيالايدۇ.

خورا جىلغىسىدا سۇ يىل بويى توختىماي ئېقىپ تۇرىدۇ. يۇقىرى، ئوتتۇرا قىسىمدا سۇ ئۇلۇق ئاقىدۇ. بۇ جايىنىڭ تۈپرىقى مۇنبەت، يېرى تۈز بولۇپ، نىجىم، چىغ، ئەمەن قاتارلىقلار بولۇق ئۆسىدۇ. قاپلاش نىسبىتى %50 — %70، قىشلىق ئوت ئورنۇبلىشقا ھەمدە ياز پەسلىدە مال يايلىتىشقا بولىدۇ.

2. تۈزلەك ئوتلاق

بۇ، ئاساسلىقى، كورلا شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىكى پۈخۈي رايونىنىڭ باش ئېگىز، ئاقكۆل، توختى ئەمەت، زاغۇنلۇق، ئارال، باڭشۇ، دەرۋازا، شابۇلۇق قاتارلىق جايلىرىغا تارقالغان. لوپنۇر، بۈگۈر ناھىيىلىرى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئومۇمىي كۆلىمى 1229 كۋادرات كىلومېتر، بۇنىڭ ئىچىدە ئوتلاق كۆلىمى 1141.6 كۋادرات كىلومېتر. بۇ جايىنىڭ ھاۋاسى قۇرغاق، ھۆل - يېغىن مىقدارى ئاز، يېرى قومۇسلۇق چىملىق تۈپراقتىن ئىبارەت بولۇپ، شور، قۇملىشىشى ئېغىر، ئەما سۈيى مول كېلىدۇ. تارىم دەرياسىنىڭ تارماق ئېقىمى بولغان لاي دەريا، ئەيسا ھاجى دەريا سۇنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدۇ. كەلكۇن مەزگىلىدە دەريا سۈيى تېشىپ كەڭ ئوتلاقنى سۇ باسىدۇ. بۇ جايدا، ئاساسلىقى، قۇمۇچ، توغراق، چۆچۈكبۇيا، لوپنۇر كەندىرى، يانتاق، زاغزاق، ئەمەن، يۇلغۇن قاتارلىق 40 خىلدىن ئارتۇق ئۆسۈملۈك ئۆسىدۇ. بۇ جاي ئوت - چۆپلىرى بولۇق ئۆسكەچكە تەبىئىي ياخشى ئوتلاق ھېسابلىنىدۇ. 1953 - يىلدىن كېيىن، تارىم دەرياسىنىڭ ئاساسىي ئېقىنى جەنۇبقا قاراپ يۆتكەلگەنلىكتىن، كەڭ كۆلەمدىكى ئوتلاقلار بارا - بارا قۇملىشىپ كەتكەن.

§ 2. دېھقانچىلىق رايون يەم - خەشەكلىرى

دېھقانچىلىق رايونىدىكى بۇغداي، شال، كۆممىقوناق، ئاپتاپپەرەس قاتارلىق دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى-نىڭ غول، شاخ، يوپۇرماقلىرى ۋە كېپەك، شال توپىنى، كۇنجۇرە قاتارلىقلار چارۋا ماللار ئۈچۈن ئېسىل يەم - خەشەك ھېسابلىنىدۇ. 1949 - يىلى ناھىيە بويىچە ئاشلىق زىرائەتلىرىنىڭ كۆلىمى 84 مىڭ 600 مو، كېۋەزلىك كۆلىمى 5700 مو ئىدى. 1990 - يىلى ئاشلىق زىرائەتلىرى كۆلىمى 165 مىڭ 400 مۇغا، كېۋەزنىڭ كۆلىمى 56 مىڭ 200 مۇغا يەتتى. ئاشلىق، كېۋەزلىك كۆلىمىنىڭ ئېشىشى چارۋىچى-لىقنى ئېتىز ئەتراپىدا مال بېقىش ۋە قوتاندا مال بېقىشتەك ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە قىلدى. ئاشلىق، كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، بىندە ئاساس قىلىنغان يەم - خەشەك زىرائەتلىرى كۆلىمىمۇ يىلدىن - يىلغا كېڭىيىپ، 1949 - يىلدىكى 500 مودىن 1990 - يىلدىكى 13 مىڭ 300

موغا كۆپەيدى. ئەتىياز، ياز، كۈزدىن ئىبارەت ئۈچ پەسلىدە دېھقانلار قوشۇش قاتارلىق كۆلۈك ئوت ۋە قوڑۇق ئوتلارنى كۆپلەپ يىغىۋېلىپ، چارۋىنىڭ قىشلىق ئوت - چۆپىگە بولغان ئېھتىياجىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

Ⅲ باب

چارۋىچىلىقنى باشقۇرۇش

§ 1 . چارۋىچىلىقنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى

1984 - يىلى كورلا شەھەر تەۋەسىنىڭ كىلىماتى، ئۆسۈملۈك يېپىنچىسى، چارۋا تۈرى ۋە چارۋا قوڑۇلمىسىنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى قاتارلىق ئامىللارغا ئاساسەن شەھەر بويىچە چارۋىچىلىق رايونلىرى مۇنداق تۆت كىچىك رايونغا ئايرىپ چىقىلدى.

1. شىمالىي تاغلىق رايون تاغ ئوتلاقلىرىدىكى قوي، ئۆچكە بېقىش رايونى

بۇ، شەھەرنىڭ شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، كۆلىمى 2 مىليون 645 مىڭ 400 مو كېلىدۇ. ئەمەلىي پايدىلىنىشقا بولىدىغان ئوتلاق كۆلىمى 900 مىڭ 500 مو بولۇپ، يازدا يامغۇر كۆپ ياغىدۇ. ھاۋاسى سالقىن بولغاچقا، يازدا يايلاق قىلىنىدۇ. قىشتا قىشلاقمۇ بولىدۇ. ئوت - چۆپنىڭ قاپلاش نىسبىتى 30% - 70% ئارىلىقىدا بولۇپ، ئوت - چۆپ قاتلىمىنىڭ ئېگىزلىكى ئادەتتە 5 - 10 سانتىمېتر كېلىدۇ. بۇ ئوتلاقلارنىڭ سۇ ۋە ئوت - چۆپى مول بولغاچقا، ئۇ يەردە بېقىلغان ئىنچىكە يۇڭلۇق قويلارنىڭ ئوتتۇرىچە تېرىك ئېغىرلىقى پۇخۇي رايونىدىكى قويلاردىن 8.45 كىلوگرام ئارتۇق كېلىدۇ. ھەر يىلى يازدا بېقىلىدىغان چارۋا 100 مىڭ تۇياق ئەتراپىدا بولۇپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي چارۋىنىڭ 45 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. بۇ رايوندا قىشتا بېقىلىدىغان چارۋا 19 مىڭ تۇياق ئەتراپىغا يېتىپ بارىدۇ.

بۇ جاي گۆش ۋە يۇڭ ئېلىنىدىغان ئىنچىكە يۇڭلۇق قويلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا باب كېلىدۇ. ئاندىن قالسا ئات، كالا بېقىشقىمۇ بولىدۇ. تاغنىڭ تېك قىسىا يەرلىرىدىكى ئوتلاقلاردا مۇڭاپىق مىقداردا گۆش ۋە تېۋىت ئۆچكىسى بېقىشقا بولىدۇ.

2. شەھەر ئەتراپىدىكى سۈت كالىسى، سۈت ئۆچكىسى، چوشقا، ئۈي قۇشلىرى بېقىلىدىغان رايون

بۇ رايون يېڭىشەھەر، چاپياغ، تىكىچى قاتارلىق ئۈچ يېزا ۋە لەڭگەر يېزىسىنىڭ غوڭىرات كەنتى، شاڭخۇ يېزىسىنىڭ دۇربىل كەنتى، ئاۋات يېزىسىنىڭ ئاۋات كەنتى ۋە شەھەرلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى قاتارلىق جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يەر كۆلىمى 1 مىليون 19 مىڭ 300 مو (بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 96 مىڭ مو)، ئوتلاق يېرى 177 مىڭ مو كېلىدۇ. 1983 - يىلقى مەلۇماتقا قارىغاندا، بۇ رايوندىكى چارۋا 32 مىڭ 633 تۇياق بولۇپ، شەھەر بويىچە چارۋا ئومۇمىي سانىنىڭ 38.14 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

گەن. توخۇ 219 مىڭ 400 بولۇپ، شەھەر بويىچە توخۇ ئومۇمىي سانىنىڭ 83 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. بۇ رايوندا تېرىقچىلىق ئاساس، چارۋىچىلىق قوشۇمچە قىلىنىدۇ. يەم - خەشەك مەنبەسى دېھقانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بىلەن ئاشلىق، ماي پىششىقلانغاندىن كېيىن چىقىدىغان كېپەك، توپان، تېرىپ، كۈنجۈرە ۋە يېشىل ئوت - چۆپلەردىن ئىبارەت. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش سىياسىتى يولغا قويۇلغانلىقتىن، ئاممىنىڭ چارۋا ۋە ئۇي قۇشلىرىنى بېقىش قىزغىنلىقى يۇقىرى كۆتۈرە-لىپ، كەسپىي باقمىچىلىق ئائىلىلىرى يىلدىن يىلغا كۆپەيدى ۋە ئۇزلۇكسىز تۇرده ئۇنۇمدارلىشىش، تاۋارلىشىشقا قاراپ تەرەققىي قىلدى. بۇ جاي سۈت كالىسى، سۈت ئۆچكىسى، گۆش تۈخۈم توخۇسى، گۆش - يۇڭ بېرىدىغان توشقان ۋە چوشقا بېقىلىدىغان نۇقتىلىق ئىشلەپچىقىرىش رايونى بولۇپ قالغۇسى.

3. ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى قوي، كالا، چوشقا، ئۇي قۇشلىرى بېقىلىدىغان رايون

بۇ رايون ئۈرۈمچى - قەشقەر تاشيولىنىڭ جەنۇبى، تارىم دەرياسى تۈتىشىدىغان جايىنىڭ شىمالىي قىرغىقى بىلەن كۆنچى دەرياسىنىڭ يەلپۇگۈچسىمان دېلتا جايلىرىغا جايلاشقان بولۇپ، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى، بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى، پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى، پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى (يېرىم دېھقانچىلىق يېرىم چارۋىچىلىق بىلەن شوغۇللىنىدۇ)، قوشئېرىق يېزىسى، توۋۇرچى يېزىسى، پۇخۇي يېزىسى ۋە شاڭخۇ، قارايۇلغۇن، ئاۋاتتىن ئىبارەت ئۈچ يېزىنىڭ كۆپ قىسمى بىلەن لەڭگەر يېزىسىنىڭ شاقۇر كەنتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. رايون بويىچە ئوتلاق كۆلىمى 2 مىليون 131 مىڭ 300 مو كېلىدۇ. ھەر خىل چارۋا مال 87 مىڭ 455 تۇياق بولۇپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي چارۋىنىڭ 38.54 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. تېرىقچىلىق قىلىش ۋە مال بېقىشقا بولىدىغان 2 مىليون 237 مىڭ 900 مو بوز يېرى بار. شۇنىڭدەك دېھقانچىلىق رايونىنىڭ ئاشلىق، ماي پىششىقلانغاندىن كېيىنكى قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى ئوزۇق قىلىشقا بولىدۇ. ئورۇنلاشتۇرۇش مۇۋاپىق بولۇپ، سۇ مەنبەسى ھەل قىلىنسىلا بۇ يەر ئومۇمىي شارائىتى ئىنتايىن ياخشى جاي ھېسابلىنىدۇ.

بۇ رايوندا ئاساسلىقى گۆش ۋە يۇڭ ئېلىنىدىغان ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي، گۆش ۋە سۈت ئېلىنىدىغان كالا بېقىلىدۇ ھەمدە مۇۋاپىق مىقداردا چوشقا، مىنىشكىمۇ، يۇڭ ئارتىشقىمۇ بولىدىغان ئات، ئېشەك مۇۋاپىق تەرەققىي قىلدۇرۇلىمۇ بولىدۇ.

4. غەربىي جەنۇب قىسمىدىكى تارىم دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىدا سۇ تاشىدىغان جايلاردىكى قوشۇمچە قوي، كالا، تۆگە بېقىشقا بولىدىغان چۆل ئوتلاق رايونى

بۇ رايون شەھەرنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان چۆل ۋە يېرىم چۆل ئۆسۈملۈك بەلبېغى بولۇپ، تارىم دەرياسى تىنىما تۈزلەڭلىكىنىڭ بىر قىسمىدىن ئىبارەت. ئومۇمىي كۆلىمى 3 مىليون 701 مىڭ 200 مو بولۇپ، پايدىلىنىشقا بولىدىغان ئوتلاق كۆلىمى 150 مىڭ مو كېلىدۇ. تۈپرىقى قۇمساڭغۇ بولغاچقا، يەر يۈزىنىڭ نەملىك ساقلاش ئىقتىدارى بەك ناچار، ئۆسۈملۈك يېپىنچىسى شالاڭ، ئوت تۈرى بەك ئاز. 70 - يىللاردىن كېيىن، يۇقىرى ئېقىمى توسۇۋېلىنغانلىقتىن سۇ مەنبەسى يوقىلىپ، كۆپلىگەن جايلار قۇم دۆڭ ۋە قۇم بارخانلىرىغا ئايلىنىپ كەتكەن. ھەر يىلى تاشقىن كەلگەندە ئادەم كۆچى بىلەن سۇنى توساپ بىر قىسىم ئوتلاقلار سۇغىرىلىدۇ. بۇ جايدىكى توغراق، يۇلغۇنلارنىڭ كۆپ قىسمى قۇرۇپ كەتكەن. بۇ جايدا، ئاساسەن، گۆش - تېۋىت بېرىدىغان ئۆچكە ۋە تۆگە بېقىلىدۇ. شارائىتى ياخشىراق ئوتلاقلىرىدا يەرلىك قوي ۋە كالا بېقىشقا بولىدۇ.

§ 2 . ئوتلاق قوۇلۇشى

كورلا تەۋەسىدىكى چارۋىچىلار تارىختىن بۇيان سۇ، ئوت - چۆپ قوغلىشىپ چارۋىچىلىق قىلىشتەك كۆچمە چارۋىچىلىق تۈرىمۇشى بىلەن ياشاپ كەلگەن بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئوتلاقلارنى قوغداش ۋە ئوتلاق قوۇلۇشى ئېلىپ بېرىش ئېگى ئاجىز ئىدى. چارۋا بېقىش شارائىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن 1950 - يىلى دېھقان، چارۋىچىلار ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن پۈخۈي رايونىدىكى لاي دەرياسىنىڭ شىمالىدىن تۆت ئۆستەڭ قېزىپ سۇ باشلاپ ئوتلاقلارنى سۇغاردى. 1955 - يىلى كۈزلەك ئەتراپىغا بىر نەچچە توسما ياساپ چوڭ ئارال كەنتىدە بىر ئۆستەڭ قېزىپ سۇ باشلاپ كېلىپ 20 مىڭ مودىن ئارتۇق ئوتلاقنى سۇغاردى. شۇنىڭدەك 45 مىڭ مودىن ئارتۇق چارۋىنىڭ سۇ مەسلىسىنى ھەل قىلدى. 1964-يىلى پۈخۈيدا كەلكۇن سۈيىنى باشلاش ئۆستىگىدىن بىرى قېزىلىپ، بىر قانچە يىلدا 40 مىڭ مودىن ئارتۇق ئوتلاق سۇغىرىلدى.

60-يىللاردىن كېيىن، تارىم دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمى ئەتراپىدا سۇنىڭ ئىشلىتىلىشى بەك كۆپ بولغانلىقتىن، ئوتتۇرا ۋە تۆۋەن ئېقىمدىكى جايلاردا سۇ يېتىشمەي قالدى ھەمدە ئوتلاقلار نامۇۋاپىق ئاغدۇرۇلۇپ، دەل - دەرەخلەر كېسىپ ئوتۇن قىلىنىپ ۋە دورا ئۆسۈملۈكلىرى قېزىلىپ ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلدى. شۇنىڭ بىلەن كەڭ كۆلەمدىكى ئوتلاقلار قۇملىشىپ، شورلىشىپ كەتتى. 1966-يىلى قىشتا ھاۋارايىدا ئۈشتۈمتۈت ئۆزگىرىش بولۇپ، خورا تېغىدا قىشلاۋاتقان 43 قورۇ قوي شىددەتلىك يامغۇر، بوراننىڭ ھوجۇمىغا ئۇچراپ 1573 تۇياق قوي چېقىم بولدى. 1975-يىلى ھۆكۈمەت 74 مىڭ 900 يۈەن مەبلەغ سېلىپ، 373 ئەمگەك كۈچى، 13 تراكتور، توققۇز توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى چېقىرىپ، 58 مىڭ 100 كۇب مېتر توپا قېزىپ تارىم دەرياسىنىڭ ئەيسا ھاجى توسمىسىنى ياسىدى، توققۇز كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا كەلكۇن باشلاش ئۆستىگى چېپىلدى. كەلكۇن مەزگىلىدە 11 ئورۇندا توغان، 1700 مېتر كەلكۇننىڭ ئالدىنى ئېلىش توسمىسى ياسىلىپ، 303 مېتر يەردىكى لانتىلار تازىلاپ چىقىرىلدى. گۈڭشې ۋە مەيدان (فېرما) لار ئېرىق-ئۆستەڭ قېزىپ توسما ياساپ سۇ باشلاپ، 29 مىڭ مودىن ئارتۇق ئوتلاقنى سۇغاردى. 32 قوتان، 34 ئېغىز چارۋىچى ئۆيى ياسىدى، 33 چىدىر تىكتى. 6000 يۈەن مەبلەغ، 2384 ئەمگەك كۈنى سەرپ قىلىنىپ تاغ رايونىدىكى چارۋا يولىدىن 27 كىلومېتر ياسالدى. بۇنىڭ 14.5 كىلومېتر يېرىدە تراكتور ماڭالايدۇ. 1983-يىلى چارۋا پادىلىرى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىلدى ۋە كەينىدىنلا ئائىلىلەرگە باھاغا سۇندۇرۇپ سېتىپ بېرىلدى. بۇنىڭ بىلەن چارۋىچىلار ئۆزلىكىدىن ئوت - چۆپ تېرىپ، ئوتلاقلارنى قاشالىدى. 1995 - يىلغىچە شەھەر بويىچە جەمئىي 3700 مو سۇنىشي ئوتلاق بەرپا قىلىندى. 13 مىڭ مو ئوتلاق قاشالىنىپ، 193 لاپاس ياسالدى. 85 مۇقىم قوتان، 11 ژاننا، 12 چارۋا نەسىللەندۈرۈش پونكىتى ياسالدى.

§ 3 . باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى

50 - يىللاردا چارۋىچىلىق ئىسلاھاتىدىن ئىلگىرى، چارۋىچىلىقنى چارۋا ئىگىلىرى باشقۇرۇپ، ئادەم يالاپ چارۋا باقتۇراتتى. چارۋىنىڭ ئەي بولۇش ئەھۋالىغا قاراپ، چارۋا ئىگىسى چارۋىچىغا بىر يىللىق ئىش ھەققى ئۈچۈن 10- 15 قوي بېرەتتى.

چارۋىچىلىق تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەريانىدا پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت چارۋىچىلىق رايونلىرىدا كۆرەش

قىلماسلىق، مۇسادىر قىلماسلىق، سىنىپى تەركىپ ئايرىماسلىق ۋە چارۋا ئىگىسى بىلەن چارۋىچىغا تەلەپ مەنپەئەت يەتكۈزۈش سىياسىتىنى يولغا قويدى. ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋىتىنى تەڭشەپ، چارۋىچىلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي شارائىتىنى ياخشىلىدى. چارۋا ئىگىلىرىنىڭ كەيپىياتىنى مۇقىملاشتۇردى. چارۋىچىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىزغىنلىقىنى ئۇرغىتتى، چارۋىچىلار ئارقا - ئارقىدىن تەشكىللىنىپ ھوز يەر ئېچىپ، ئاشلىق، ئوت - چۆپ تېرىدى. سۇ باشلاپ ئوتلاقلارنى سۇغىرىپ چارۋىچىلىقنىڭ ئۇڭۇشلۇق راۋاجلىنىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

1956 - يىلى كورلا ناھىيىلىك پارتكوم زور تۇركۈمدە كادىرلارنى تەشكىللەپ يېزا ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىغا ئەۋەتىپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بويىچە ھەمكارلىشىش - كوپېراتسىيىلىشىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. 1957 - يىلى سوخۇ چارۋىچىلىق رايونىدا چارۋىچىلىق كوپېراتىپىنى قۇرۇپ، بارلىق چارۋىنى بىردەك باھاغا سۇندۇرۇپ كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتكۈزۈۋالدى. كوللېكتىپنىڭ چارۋىسىنى باشقۇرۇشتا ئەترەتلەر باشقۇرۇش، كوپېراتىپ بىلەن ئەترەت بىرلىكتە باشقۇرۇشتەك ئىككى خىل ئۇسۇل قوللىنىلدى. ئەترەتلەر باشقۇرۇش ئۇسۇلىدا، ئەترەت ئەمگەك كۈچى، ئىشلەپچىقىرىش ماتېرىيالىنى ھەل قىلىش ۋە قەرزنى قايتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ئۇستۇنلۇكىنى نامايان قىلدى. كوپېراتىپ بىلەن ئەترەت بىرلىكتە باشقۇرۇشتا، ئەمگەك كۈچى، ئوتلاق، يەم - خەشەك قاتارلىقلارنى ھەل قىلىش جەھەتتە قىيىنچىلىقتا ئۇچرىدى. شۇڭا چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ئومۇمەن، ئەترەتلەر باشقۇرۇش ئۇسۇلى قوللىنىلدى.

1958 - يىلى خەلق ئۇڭۇشىسى ئومۇملاشتۇرۇلغاندا، چارۋىچىلىق ئاساس قىلىنغان ئۇڭۇشى دەرىجىلىك ئۇرۇندىن ئىككىسى يەنى پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى بىلەن پۇخۇي ئۇڭۇشىسى قۇرۇلدى، يەنە بىرىم دېھقانچىلىق ۋە بىرىم چارۋىچىلىق ئورنىدىن بىرى (پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى) قۇرۇلدى. قالغان خەلق ئۇڭۇشىلىرى دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىپ، چارۋىچىلىقنى قوشۇمچە قىلدى. چارۋىچىلىق تولاراق چوڭ ئەترەت ئىگىدارچىلىقىدىكى چارۋىچىلىق ئەترەتلىرى شەكلى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى. جەمئىي 38 چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى قۇرۇلدى. پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى بىلەن پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى فېرما - مەيدان بولۇپ، ئۇلاردا پايدىنى دۆلەتكە تاپشۇرۇش زىيان تارتقان قىسمىنى دۆلەت تولۇقلاپ بېرىش يولغا قويۇلدى.

1978-يىلدىن كېيىن، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى ھەر خىل فاكتورلارنى ئەمەلىيلەشتۇرۇلۇپ، ھەر خىل شەكىلدىكى چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇملىرى يولغا قويۇلدى. 1982-يىلدىن بۇرۇن «بەشنى بېكىتىپ، بىرنى مۇكاپاتلاش ياكى جازالاش»تىن ئىبارەت مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. 1982-يىلى يەنمۇ ئىلگىرلىگەن ھالدا «تۆمۈر چارۋا تۇزۇمى» يولغا قويۇلدى. شەھەر بويىچە 335 قورۇ چارۋىنىڭ 316 قورۇسىدا ھەر خىل مەسئۇلىيىتى تۇزۇملىرى يولغا قويۇلدى. توۋۇرچى ئۇڭۇشىسىنىڭ 30 قورۇ ئۇششاق چارۋىسىنىڭ 28 قورۇسىدا «تۆمۈر چارۋا تۇزۇمى» يولغا قويۇلدى. يىل بېشىدا چارۋىچىلارغا ھۆددىگە بېرىلگەن 4886 تۆياق قويدىن يىل ئاخىرىدا ئۆلگىنى «بەشنى بېكىتىپ مۇكاپاتلاش ياكى جازالاش» مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلغان 1981-يىلىدىكىدىن 117سى ئاز بولدى. ئۇششاق چارۋىنىڭ ئەي بولۇش نىسبىتى 80.5%كە يېتىپ، 1981-يىلىدىكىدىن 21% ئاشتى. 1983-يىلى بۇرۇن يولغا قويۇلغان ھەر خىل مەسئۇلىيىتى تۇزۇملىرىنىڭ ئارتۇقچىلىق ۋە كەمچىلىكلىرىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا چارۋا پادىلىرىنى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىشتىن ئىبارەت «چوڭ ھۆددىگە بېرىش» ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى تۇزۇلدى ۋە يولغا قويۇلدى، قالدۇرۇق چارۋا سانىنى چەكلەش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1985 - يىلى پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى، ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى،

خورا تېغى چارۋىچىلىق فېرمىسىدىن ئىبارەت ئۇچ فېرمىدىن باشقىلىرىدا چارۋىنى باھالاپ سۈندۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، چارۋىلار تەجرىبىلىك، ماھىر چارۋىچى ئائىلىلىرىگە مەركەزلەشتۈرۈلدى. شۇ يىلى چارۋا 318 مىڭ 567 تۇياقتا يېتىپ تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە يارىتىلدى. ئومۇمى ئۆسۈش نىسبىتى 22.7% بولدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ھەر خىل چارۋىلارنىڭ 1949—1990-يىلغىچە قولدا قالغان سانى

جەدۋەل: 15 ـ 3 بىرلىكى: تۇياق

يىللار	جەمئىي	توغۇش بېشىغا يەتكەن چىشى ماللار	قوي	ئۆچكە	كالا	ئات	كېشەك	قېچىر	چوشقا	تۆگە
1949	82 300		53 800	8 000	10 600	4 400	5 500			
1950	91 300		60 500	9 100	11 400	4 600	5 700			
1951	98 800		66 100	10 500	12 200	4 900	5 100			
1952	10 5500		70 200	10 900	12 900	5 100	6 400			
1953	112 700		75 000	11 900	13 700	5 400	6 700			
1954	122 500		82 600	12 900	14 400	5 600	7 000			
1955	132 300	84 327	90 100	13 900	15 100	5 900	7 300			
1956	142 100		97 300	14 600	16 400	6 900	6 900			
1957	138 300		94 800	15 700	14 100	6 300	7 400			
1958	136 900		97 300	15 600	12 300	5 700	5 900		100	
1959	135 400		99 900	15 600	10 400	5 000	4 400		100	
1960	137 800	63 400	107 600	13 700	8 600	4 100	3 500		300	
1961	146 200	59 800	112 000	16 900	9 700	3 800	3 600		200	
1962	148 300	62 100	113 800	16 000	10 000	3 700	4 700		100	
1963	152 100	61 000	113 500	18 500	10 500	3 600	5 800		200	
1964	162 500	75 400	119 500	21 500	11 300	3 900	6 100		200	
1965	176 700	79 323	130 000	23 400	12 400	3 900	6 700		200	100
1966	164 400	73 500	115 400	24 500	12 400	4 100	7 500		500	
1967	166 000	69 000	115 900	24 600	12 400	4 400	7 800		800	100
1968	155 400	67 000	105 800	24 600	12 200	4 200	8 100		500	
1969	142 900	68 900	97 200	21 200	11 300	4 200	8 700		300	

100	400		7 600	4 300	10 500	20 200	89 200	64 700	132 300	1970
100	1 600		8 100	4 300	10 600	22 500	100 200	64 500	147 400	1971
100	2 700		9 200	4 500	11 200	27 800	105 400	73 500	160 900	1972
100	1 300		9 600	4 800	12 000	30 800	114 700	73 600	173 300	1973
100	700		9 500	4 900	12 200	30 900	111 500	77 500	169 800	1974
100	1 000		9 300	4 700	12 000	28 800	108 600	77 400	164 500	1975
100	1 000		9 000	4 700	10 600	26 200	90 400	60 000	142 000	1976
	1 300		8 800	4 700	10 600	24 200	90 100	61 200	139 700	1977
	1 700		8 700	4 600	10 300	24 700	87 700	60 200	137 700	1978
	1 400		9 500	4 500	10 700	24 900	89 000		140 000	1979
	1 281	30	10 309	4 343	11 673	25 532	104 222		157 390	1980
100	912	54	9 811	4 080	11 903	28 095	110 614		165 569	1981
	800		9 900	4 200	12 600	29 800	119 600	58 285	176 900	1982
	1 100	100	9 300	4 600	12 800	31 300	126 300		185 500	1983
	1100	143	9 100	5 000	13 800	31 803	134 412	93 419	195 358	1984
	944	184	7 861	4 456	13 865	31 021	144 324	104 200	202 873	1985
186	1 724	246	7 767	3 945	12 517	30 876	152 714	91 321	209 975	1986
185	2 686	250	8 053	3 572	12 692	27 989	156 493	104 800	211 920	1987
	5 700	200	8 100	3 400	14 900	31 900	151 200	10 600	215 400	1988
196	5 400	222	8 300	3 300	13 200	39 623	150 659		220 900	1989
200	5 300	202	8 500	3 200	12 900	34 075	157 823	118 800	222 200	1990

IV باب

چارۋا نەسىللىرى ۋە نەسىل ياخشىلاش

1 §. ئۆي ھايۋانلىرى

كورلا شەھىرىنىڭ چارۋىچىلىق تارىخى ئۇزۇن، مەزكۇر رايوننىڭ ئالاھىدىلىكىگە ماسلاشقان چارۋا

تۆرلىرىدىن قوي، ئۆچكە، كالا، ئات، ئېشەك، تۆگە، چوشقا، بۇغا قاتارلىقلار بار.

1. قوي، ئۆچكە

بۇ، يەرلىك موڭغۇل قويى، شىنجاڭ ئىنچىكە يۇڭلۇق قويى، شىنجاڭ مىرىنوس قويى، ئەلتىرە قويى، بۇرۇلتوقاي چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى، يەرلىك ئۆچكە، سانىن سۈت ئۆچكىسى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شىنجاڭ مىرىنوس قويى بۇ، كورلا شەھىرىدىكى چارۋىنىڭ ئاساسلىق ۋە ئېسىل نەسىللىرىدىن بىرى، ئۇ 1954 - يىلى كىرگۈزۈلگەن كافكاز قويى، ئالتاي قويى، ئاسكانىيە قويى قاتارلىقلارنى ئاتىلىق، يەرلىك موڭغۇل قويى بىلەن قازاق قۇيرۇقلۇق قويىنى ئانىلىق قىلىپ مېتىسلاشتۇرۇش نەتىجىسىدە بارلىققا كەلتۈرۈلگەن قوي نەسلى ھېسابلىنىدۇ. بۇ قوي تەمبەل، ماسلىشچانلىقى كۈچلۈك، ئېرسىيەت قالدۇرۇشى مۇقىم، يۇڭ مەھسۇلاتى يۇقىرى، ئىقتىسادي قىممىتى باشقا قوي نەسىللىرىدىن ئارتۇق. سانى 1975 - يىلى 19 مىڭ 600 تۇياقتا، 1985 - يىلى 27 مىڭ 700 تۇياقتا يەتتى.

يەرلىك قوي بۇمۇ كورلا شەھىرىدىكى چارۋىنىڭ ئاساسلىق ۋە ئېسىل نەسىللىرىنىڭ بىرى بولۇپ، موڭغۇل قويى سىستېمىسىغا مەنسۇپ، قۇيرۇقى چوڭ، جۇغى ئوتتۇرا ھال، تەمبەل بولۇپ، ناچار شارائىتقا تاقابىل تۇرۇشچانلىقى كۈچلۈك، يىرىك بېقىشقا چىداملىق كېلىدۇ. قوزا تېرىسىنىڭ يۇڭى بۇدرە، گۈلى چىرايلىق، جۇلالىسى ياخشى بولۇپ، ئېسىل جۇڭا ۋە قۇلاقچا تىكىشكە يارايدۇ. شۇڭا ئىچكى ئۆلكىلەردە داڭقى بار. يىرىك يۇڭنىڭ تالاسى چىڭ، توز، ئۇزۇن ھەمدە دولقۇنسىمان بولغاچقا، گىلەمچىلىك سانائىتىدە ئېسىل خام ئەشيا قىلىنىدۇ. قوي تېرىسى كۆن - خۇرۇم سانائىتىنىڭ مۇھىم خام ئەشياسى ھېسابلىنىدۇ.

ئەلتىرە قويى بۇ، 1971 - يىلى كۈچادىن كەلتۈرۈلگەن نەسىللىك قوي بىلەن يەرلىك قويلارنى مېتىسلاشتۇرۇش ئارقىلىق نەسلى ياخشىلانغان قوي نەسلى. ئەسلىدە پۇخۇي، قارا يۇلغۇن، توۋۇرچى، يېڭىشەر قاتارلىق يېزا - مەيدانلار مۇشۇ خىل قويلارنى كۆپەيتىش بازىسى قىلىپ بېكىتىلگەن ئىدى. لېكىن ئەلتىرىنىڭ دەرىجىگە توشۇشى يېتەرلىك بولماسلىق، باھاسى تۆۋەن بولۇشتەك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، يېزا - مەيدانلار ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي باقىدىغان بولدى، 1975 - يىلى ئەلتىرە قويى ۋە ئۇنىڭ مېتىسلىرىنىڭ سانى 14 مىڭ 100گە يەتتى. 1985 - يىلىغا كەلگەندە بۇ خىل قويلار ئاساسىي جەھەتتىن شاللىۋېتىلدى.

يەرلىك ئۆچكە ئۆچكە كورلا شەھىرىنىڭ چارۋا سانى ئىچىدە قويدىن قالسىلا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ. يەرلىك ئۆچكە تەمبەل، يىرىك بېقىشقا چىداملىق، ماسلىشىشچانلىقى كۈچلۈك كېلىدۇ. جۇغى سەل كىچىك بولغاچقا، قىيا تاغلارغا چىقىشقا ماھىر، ئۇزۇن يولغا چىداملىق. شۇڭا تىك تاغلىق ئوتلاقلار بىلەن چۆل ئوتلاقلاردىن تولۇق پايدىلىنالايدۇ. ئادەتتە يىل بويى دېگۈدەك يايلىتىپ بېقىلىدۇ. 1966- يىلى غەربىي شىمال يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى ۋە ئۇگۇك رايونىدىن كەلتۈرۈلگەن سانىن سۈتلۈك ئۆچكىسى بىلەن يەرلىك ئۆچكىلەر مېتىسلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، كۈنلۈك سۈت مىقدارى 1.5 - 2 كىلوگرامغا يەتتى، ئەمما تولاراق شەخسلەرنىڭ قولىدا تارقاق بېقىلغاچقا، كۆپەيمىشى تېز بولمىدى. 1983- يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە ئۆچكە 31 مىڭ 300 تۇياقتا يېتىپ، چارۋا ئومۇمىي سانىنىڭ 16 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 - يىلى 34 مىڭ 100 تۇياقتا يېتىپ، ئومۇمىي چارۋىنىڭ 15.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئۆچكە دەل - دەرەخلەرنىڭ يۇمران شاخ - يوپۇرماقلىرىنى يېيىش ۋە دەل-دەرەخلەرنى غاجىلاشقا ئامراق بولغاچقا، ئۇ ئورمان ئارىسىدا بېقىشقا مۇۋاپىق كەلمەيدۇ.

2. ئېشەك

ئېشەك شەھەر ۋە يېزىلاردا خەلقنىڭ ئاساسلىق ئىش ئۇلىغى بولۇپ، مىنىش، ھارۋىغا قېتىشقا ئىشلىتىلگەندىن باشقا يەنە كىچىك تىپتىكى سوقا تارتىش ھەمدە يەرگە سۆرەم سېلىشلارغا ئىشلىتىلىدۇ. 1949 - يىلى شەھەر بويىچە 5500دىن ئارتۇق ئېشەك بار ئىدى. 1985 - يىلى 7861 گە يەتتىپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي چارۋىنىڭ 3.87 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 - يىلى يەنە كۆپەيىپ 8500 تۇياقتا يەتتىپ، چارۋا سانىنىڭ 3.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1960 - يىلىنىڭ باشلىرى گۈەنجۇڭ ئېشىكى بىلەن تۇرپان ئېشىكى كەلتۇرۇلۇپ مېتىسلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ماسلىشىشچانلىقى ناچار بولۇش تۈپەيلىدىن، كۆپەيىلمىدى. 1980 - يىلدىن بۇيان، شەھەر بويىچە يىلىغا 1000دەك ئېشەك گەنسۇ، خېنەن، ئەنخۇي، شەندۇڭ، خېبېي قاتارلىق ئۆلكىلەرگە سېتىلىپ كەلمەكتە.

3. قېچىر

قېچىر ئات قېچىر ۋە ئېشەك قېچىر دەپ ئىككى خىل بولىدۇ. قېچىر تەمبەل، كېسەلگە قارشى تۇرۇش ئىقتىدارى كۈچلۈك، بېقىلىش تەننەرخى تۆۋەن، يۈك تارتىشقا ۋە ئىشقا چىداملىق بولۇپ، 30 نەچچە يىل ئۆمۈر كۆرىدۇ. يۈك ئارتىش ۋە يۈك تارتقۇزۇپ ئىشلىتىشكە باب كېلىدۇ. 1985-يىلى شەھەر بويىچە 184 قېچىر بولۇپ، ئومۇمىي چارۋىنىڭ 0.09 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990-يىلىغا كەلگەندە كۆپەيىپ 202 گە يەتتىپ شەھەر بويىچە ئومۇمىي چارۋىنىڭ 0.096 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

4. كالا

كالا نەسلى يەرلىك موڭغۇل كالىلىرىنى ئاساس قىلىدۇ. يەنە قارا ئالاكالا، ئالاتاۋ كالىسى، سىمىنتال كالىسى، شارولاي كالىسى قاتارلىقلاردىنمۇ ئاز - تولا بار. يەرلىك كالىلار كورلا شەھىرىدە خېلى كۆپ بولۇپ، كەڭ تارقالغان، تارىخى ئۇزۇن، قۇرغاق ھاۋا كىلىماتىغا خېلى ياخشى ماسلىشىدۇ. رەڭگى تولاراق سېرىق كېلىدۇ. ئۇزاق ۋاقىتلاردىن بۇيان ئۆگىتىپ يېتىشتۇرۇش نەتىجىسىدە ئۇلار ئىشلىتىلىدىغان، سۈت، گۆش بېرىدىغان كۆپ خىل ئىقتىدارغا ئىگە بولۇپ يېتىلگەن. يەرلىك كالىلار كۆچى بار، ئىشقا چىداملىق بولغاچقا، يېزىلاردا ئاساسلىق تېرىلغۇ، يەر ھەيدەش، ھارۋا تارتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. ئادەتتە جۈغى كىچىك بولغاچقا گۆش ۋە سۈتى كۆپ بولمايدۇ. 1959-ۋە 1964-يىللىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئالاتاۋ كالىسى، سىمىنتال كالىسى ۋە بېيجىڭ قارائالا كالىلىرىدىن كەلتۇرۇلۇپ سوغۇ رايوندا يەرلىك كالىلار بىلەن چېتىلدۇرۇلۇپ نەسىل ياخشىلاندى، ئەمما سىستېمىلىق تاللاپ يېتىشتۇرۇلمىگەچكە، ئانچە ئۈنۈمى بولمىدى. 1970 - يىلى شارولاي بۇقىسىنىڭ توڭلىتىلغان سېپېرمىسى بىلەن كالا ئورۇقلاش-دۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى. 1983 - يىلغىچە ھەر خىل مېتىس كالا 201 گە يەتتىپ يەرلىك كالا سانىنىڭ 1.56 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. يەرلىك كالا نەسلىنى ياخشىلاش قەدىمىنى تېزلىتىش ئۈچۈن 1982 - يىلى شەھەر بويىچە 11 ئورۇندا يەرلىك كالىنى توڭلىتىلغان سېپېرما بىلەن ئۇرۇقلاندۇرۇش نۇقتىسى تەسىس قىلىنىپ، ھەر يىلى 4 - ئايدىن 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە كالا ئۇرۇقلاندۇرۇش يولغا قويۇلدى. نەتىجىدە 1985 - يىلغا كەلگەندە توڭلىتىلغان سېپېرما بىلەن ئۇرۇقلاندۇرۇلغان يەرلىك كالىنىڭ سانى 2023 كە، تۇغۇلغان مېتىس موزاي سانى 1061 گە يەتتى.

5. ئات

كورلىدىكى ئات نەسىللىرىدىن قاراشەھەر ئېتى، ئىلى ئېتى، موڭغۇل ئېتى قاتارلىقلار بولۇپ، قاراشەھەر ئېتى ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. قاراشەھەر ئېتىنىڭ تېنى قوپالراق ئەمما تەمبەل بولۇپ، يۈك تارتىش ۋە يۈك كۆتۈرۈش ئىقتىدارى خېلى ياخشى. بىر قىسىم ئاتلار تەبىئىي يورغا كېلىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ «قورساقتىكى ۋاقتىدىلا يورغىسى چىققان» دېگەن نامى بار. 60 - يىللارنىڭ بېشىدا ئىلى ئېتى

كىرگۈزۈلۈپ چېتىشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئەسىل ياخشىلاش ئىشى سىستېمىلىق ئېلىپ بېرىلمىغانلىقتىن ئۇنۇمى چوڭ بولمىدى. سوغۇ رايونىدىكى بىر قىسىم موڭغۇل ئاتلىرىنىڭ سۈپىتى دېھقانچىلىق رايونىنىڭ ئاتلىرىغا يەتمەيدۇ. چۈنكى سوغۇ رايونىنىڭ ئوت - چۆپلىرى سۈپەتسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەردىكى ئاتلارنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشى دېگەندەك ياخشى بولمىغان. 1949 - يىلى شەھەر بويىچە ئات 4400 بولۇپ، ئومۇمىي چارۋىنىڭ 5.3 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلاتتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، تېرىقچىلىق ماشىنىلىرى بىلەن قاتناش قوراللىرىنىڭ ئومۇملىشىشى سەۋەبلىك ئاتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشتىكى رولى تۆۋەنلەپ كەتتى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە ئات 3200 بولۇپ، ئومۇمىي چارۋىنىڭ ئاران 1.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

6. تۆگە

كورلا شەھىرىدە بېقىلىۋاتقان تۆگىلەرنىڭ ھەممىسى قوش لوككىلىق تۆگىلەر بولۇپ، ئۇلار قۇملۇق جايلار ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئاساسلىق قاتناش قورالى قىلىنىدۇ. 1958 - يىلى تۆگە 100 ئىدى. 1980 - يىلى 213 كە يەتتى. 1990 - يىلى 200 گە چۈشۈپ، شەھەر بويىچە قولدىكى ئومۇمىي چارۋا سانىنىڭ 0.09 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى.

7. چوشقا

شەھەر تەۋەسىدە چوشقا بېقىش كېيىن باشلانغان، سانمۇ ئاز، يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن بۇرۇن كورلىدا چوشقا بېقىلغانلىق توغرىسىدا يېزىلغان خاتىرە يوق. 1960 - يىلى شەھەر بويىچە چوشقا 300 تۇياق بولۇپ، قولدىكى ئومۇمىي چارۋىنىڭ 0.22 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1985 - يىلىغا كەلگەندە كۆپىيىپ 9.44كە يەتتى. 1990 - يىلى 5300 گە يېتىپ، ئومۇمىي چارۋىنىڭ 2.4 پىرسەنتىنى ئىگىلەپ تېز راۋاجلاندى. چوشقا ئەسىللىرىدىن لاندىراس چوشقىسى، بېكشىر چوشقىسى، يۈكشىر چوشقىسى، جىلىن قارا چوشقىسى، ئىنگىشىك چوشقىسى، ئوكرائىن چوشقىسى ۋە ئۇنىڭ مېتىسى قاتارلىقلار بار.

§ 2. ئۆي قۇشلىرى

توخۇ بېقىش كورلا شەھىرىدىكى بازار - يېزا ئاھالىلىرىنىڭ ئائىلىۋى قوشۇمچە كەسىپلىرىنىڭ بىرى. ئەمما غاز، ئۆردەك، كۆركە، كەپتەر بېقىش ئانچە كۆپ ئەمەس. 1984 - يىلىدىن كېيىن، توخۇ بېقىش كەسپى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، توخۇ باقىدىغان نۇقتىلىق ئائىلە، كەسپىي ئائىلىلەر تېز كۆپەيدى. لەڭگەر يېزىسىغا بىۋاسىتە قاراشلىق 1 - ئەتىرەتنى مىسالغا ئالساق، 1984 - يىلى توخۇ باقىدىغان كەسپىي ئائىلىلەر 51، توخۇ 14 مىڭ 300 ئىدى. 1985 - يىلى توخۇ كۆپىيىپ 21 مىڭ 500گە يەتتى. يىلىغا چىقىرىلغان ۋە سېتىلغان چوجا 60 مىڭدىن 100 مىڭغا يەتتى. بېقىلغان توخۇ تۈرلىرى تولاراق «لىككورىن 288» توخۇسى، «شىگىزا 579» توخۇسى ۋە ئەيۇبىين توخۇسى قاتارلىق نەسىللىك توخۇلاردىن ئىبارەت. بۇ ئەتىرەت شەھەر بويىچە نەسىللىك توخۇلارنى كېڭەيتىش بازىلىرىنىڭ بىرىگە ئايلاندى. 1985 - يىلى شەھەر بويىچە بېقىلغان توخۇ 264 مىڭغا يەتتى.

1. لىككورىن توخۇسى

بۇ خىل توخۇ نەسلى سىرتتىن كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، تېز چوڭىيىدۇ. ئادەتتە 5 - 6 ئايلىق بولۇپلا تۇخۇم تۇغۇشقا باشلايدۇ. يىلىغا 160 - 180 تۇخۇم تۇغىدۇ. تۇخۇمىنىڭ ئوتتۇرىچە ئېغىرلىقى 55.6 گرام، خورازلىرىنىڭ ئوتتۇرىچە ئېغىرلىقى 2.49 كىلوگرام، مىكىيانلىرىنىڭ 1.95 كىلوگرام كېلىدۇ.

دۇ.

2. «شىخزا 579» توخۇسى

بۇ ئاساسلىق بېقىلىدىغان نەسىللىك توخۇ بولۇپ، يىلىغا 250 - 270 توخۇم تۇغىدۇ. ھەر بىر توخۇمنىڭ ئېغىرلىقى 62 گرامدىن ئاشىدۇ. توخۇنىڭ ئېغىرلىقى 4 - 4.5 كىلوگرام كېلىدۇ. بۇ توخۇ ھەم گۆش ھەم تۇخۇم بېرىدىغان توخۇ تىپىغا مەنسۇپ بولۇپ، چۈجىلىرىنىڭ ئەي بولۇشى %90دىن ئاشىدۇ.

3. يەرلىك توخۇ

تارقىلىش دائىرىسى كەڭ، ياۋاش، دانلىشى ياخشى، رەڭگى تولاراق قارا، ئاق، چىپار ۋە سېرىق كېلىدۇ. جۇغى كىچىكرەك، يېتىلىشى ئاستا بولۇپ، 9 - 10 ئايلىق بولغاندىن كېيىن، تۇخۇم تۇغۇشقا باشلايدۇ. بىر ئاي تۇخۇم تۇغۇپلا كۆرۈك بولىدۇ. يىلىغا 80 - 90 تۇخۇم تۇغىدۇ. تۇخۇمىنىڭ ئېغىرلىقى 50 - 55 گرام كېلىدۇ. خورازلىرى ياخشى ئۆگىتىلسە توخۇ سوقۇشتۇرۇشقا يارايدۇ.

V باب

كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش

كورلىدا 30 - يىللاردىلا مال دوختۇرلۇق ئامبۇلاتۇرىيىسى تەسىس قىلىنغان، چارۋا ماللاردىكى كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش ئىشلىرى ھەمدە ئات، كالا، قوي نەسىللەندۇرۇش خىزمەتلىرى ئېلىپ بېرىلغان ئىدى، ئەمما ئۇسكۇنىلىرى ئاددىي بولغانلىقتىن ئىش ئۇنۇمى بەك تۆۋەن ئىدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، بارا-بارا داۋالاش ئاپپاراتلىرى قۇرۇلۇپ، مۇداپىئە كۆرۈش ئەسلىمىلىرى كۆپەيتىلدى. يېزىلاردا مال دوختۇرلۇق ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش تور نۇقتىلىرى قۇرۇلۇپ، مال دوختۇرلىرى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇلدى. ھەر يىلى ئەتىيازدا چارۋا ماللارغا مۇداپىئە ئوكۇلى سېلىش ئىشى، ياز، كۈزدە مال ۋاننىلاش، قۇرۇتسىزلاندۇرۇش، يۇقۇم تەكشۈرۈش، دېزىنفېكسىيە قىلىش ئىشلىرى ئىشلىنىپ تۇردى. «ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش، مۇداپىئە كۆرۈش داۋالاشتىن ئەلا» دېگەن فاكتېن قەتئىي داۋاملاشتۇرۇلغانلىقتىن، چارۋا مال كېسەللىكلىرىنىڭ يامراپ كېتىشى ئۇنۇملۇك ھالدا تىزگىنلەندى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە مەلۇم بولغان ۋە تارقالغان چارۋا، ئۇي قۇشلىرىدا بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ۋە پارازىت قۇرت كېسەللىكلىرى تەخمىنەن 70 خىلدىن ئاشىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە چارۋا ۋە ئۇي قۇشلىرىدا ئورتاق كۆرۈلىدىغان كېسەللىك 14 خىل (بۇنىڭ ئىچىدە سەككىز خىلى پارازىت قۇرت كېسەللىكى)، كۆشىگۆچى ھايۋانلاردا كۆرۈلىدىغان كېسەللىك 25 خىل (بۇنىڭ ئىچىدە 11 خىلى يۇقۇملۇق كېسەللىك، 14 خىلى پارازىت قۇرت كېسەللىكى) ۋە چوشقا كېسەللىكلىرى 19 خىل (بۇنىڭ ئىچىدە يۇقۇملۇق كېسەللىك 13 خىل، پارازىت قۇرت كېسەللىكى 6 خىل) دىن ئىبارەت. كۆپ يىل ئۇنۇمۇرسال

ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش نەتىجىسىدە 70 - يىللارنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە 15 خىل كېسەللىك يوقىتىلىپ (بۇنىڭ ئىچىدە يۇقۇملۇق كېسەللىك ئون خىل، پارازىت قۇرت كېسەللىكى بەش خىل)، 15 خىل كېسەللىك ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەندى. چارۋا ۋە ئۇي قۇشلىرىدا بولىدىغان، يېگى بايقالغان، ھازىرمۇ تارقىلىۋاتقان كېسەللىك تەخمىنەن 24 خىلغا يېتىدۇ.

تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولدىكى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئالتاردا بولىدىغان ممت (ساقاۋ) كېسەللىكى، قاتما (تىتانوس) كېسەللىكى، چوشقىلاردا بولىدىغان بەش خىل يۇقۇملۇق كېسەللىك، ئۇي قۇشلىرىنىڭ خولىرا، ۋابا قاتارلىق كېسەللىكلىرى يەنىلا كۆرۈلمەكتە. بولۇپمۇ قوزا دېزىنتېرىيىسى، ئىكروز خاراكتېرلىك ئېغىز يالليۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەر ھەر يىلى مال تۇللەش مەزگىلىدە يۇز بېرىپ كەلمەكتە. بۇ كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولغان قوزىلار ئۆلگەن تۇللەرنىڭ 30 - 70 پىرسەنتىنى، ئومۇمى تۇل سانىنىڭ 1.5 — 2 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا، بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ تۇل ئۆچۈن كەلتۈرىدىغان خەۋپى ئىنتايىن ئېغىر بولىدۇ.

§ 1 . يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر

1. ئۇي - قۇشلىرى ۋە چارۋا مالىلاردا ئورتاق بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر

1. كۆيدۈرگە كېسەللىكى بۇ كېسەللىك ئات، كالىلاردا كۆپرەك پەيدا بولىدۇ، ئۇلۇش نىسبىتى يۇقىرى. كورلا شەھىرىدىكى بەش يېزا ئىككى چارۋىچىلىق فېرمىسىدا بۇ كېسەل پەيدا بولدى. 70 - يىللاردىن كېيىن، قامال قىلىش، ئايرىم قويۇش-دېزىنفېكسىيەلەش، مۇداپىئە ئوكۇلى سېلىش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلىپ، بۇ كېسەللىكلەر ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەندى.

ئاقسىل كېسەللىكى بۇ كېسەللىك چوشقا، كالا، قوي قاتارلىقلارغا ئاسان يۇقىدۇ. 1964 - يىلى باش ئەگىم كارانتىن - دېزىنفېكسىيە پونكىتى بۇ كېسەللىكنىڭ يۇقۇش مەنبەسىنى ئۈزۈپ تاشلىغان بولسىمۇ، 1977 - يىل ئاخىرىغا كەلگەندە بۇ كېسەل يەنە يۇز بەردى. 1978 - يىلى سىرتتىن چوشقا كۆچۈكلىرى كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن بۇ كېسەل يەنە كۆرۈلدى. لېكىن ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش تەدبىرلىرى تىز قوللىنىلغاچقا، كېسەللىك تىزگىنلۇبلىندى.

قاتما (تىتانوس) كېسەللىكى بۇ ئاساسەن، ئات، ئېشەك قاتارلىقلارغا ئاسان يۇقىدۇ. ئاندىن قالسا چوشقا، كالا، قويلار يۇقۇملىنىپ ئاغرىيدۇ. 1979 - يىلدىن بۇرۇن گۈڭشې ۋە چارۋىچىلىق فېرمىلىرىدا پەيدا بولۇپ تۇراتتى. 1980 - يىلى شەھەر ئەتراپىدىكى ئۇچ گۈڭشىدا يەنە يۇز بەردى. لېكىن ۋاقتىدا ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئېلىپ بېرىلغانلىقتىن، كېسەل چارۋىلاردا ئۇلۇش كۆپ بولمىدى.

بروتسېللىيوز كېسەللىكى بۇ كېسەللىك 1965 - يىلقى يۇقۇم تەكشۈرۈشتە مەلۇم بولۇپ، يۇقۇملىنىش نىسبىتىنىڭ %75.10 ئىكەنلىكى ئېنىقلانغان. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا يۇقۇم تەكشۈرۈش ئىشى بىر مەھەل ئۈزۈلۈپ قالدى. 1976 - يىلدىن باشلاپ قوي تىپ 5 - نومۇرلۇق ۋاكسىنا بىلەن ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن ئۇنۇم ياخشى بولۇپ، كېسەللىك تىزگىنلەندى.

سالمونىللا كېسەللىكى بۇ كېسەللىك چوشقىلاردا كۆپ يۇز بېرىدۇ. 1980 - يىلدىن كېيىن ئىككى قېتىم پەيدا بولۇپ، ئۇلۇش نىسبىتى ئەڭ يۇقىرى بولغاندا %33.3كە چىقتى.

پاستېرېللىيوز كېسەللىكى بۇ كېسەللىك 1962 - يىلى پەيدا بولغان. 1973 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى ياغاچ ماتېرىياللىرى زاۋۇتىنىڭ 22 تۇياق چوشقىسىدا كېسەل يۇز بېرىپ 18 تۇيىقى ئۆلدى،

1984 - يىلى سايدۇك باغۋەنچىلىك مەيدانى چوشقا فېرمىسىدا چوشقا ۋاباسى، چوشقا گىموس كېسەللىكى ئارىلاش كۆرۈلۈپ، 75 تۈياق كېسەل چوشقىنىڭ 70 تۈيىقى ئۆلۈپ، ئۆلۈش نىسبىتى %93كە يەتتى. 80 - يىللارنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاخىرقى باسقۇچىدا چوشقىلارغا چوشقا گىموس كېسەللىكىگە قارشى كەڭ دائىرىدە مۇداپىئە ئۆكۈلى سېلىنىپ، بۇ كېسەللىكنىڭ تارقىلىشى ئۈنۈملۈك ھالدا تىزگىنلەندى.

تۈبىركولىيوز كېسەللىكى بۇ تولاراق يەرلىك كاللار بىلەن سۈت كاللىرىدا كۆرۈلىدۇ. بۇ كېسەللىكنىڭ زىيىنىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن 1980 - يىلدىن كېيىن، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 1799 تۈياق كالا ئۈستىدە يۈقۇم تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. مۇسبەتلىك نىسبىتى ئەسلىدىكى %1.5دىن يىلدىن- يىلغا تۆۋەنلەپ 0گە چۈشۈپ، بۇ كېسەللىك ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەندى.

بوتولىزىم 1965 - 1986 - يىللاردا شەھەر بويىچە بۇ كېسەللىك تۈپەيلىدىن ئۆلگەن كالا 3051 گە يەتتى. شەھەرگە قاراشلىق پۈخۈي، توۋۇرچى قاتارلىق گۈڭشې (يېزا) ، فېرمىلاردا پات - پات تارقاق ھالدا پەيدا بولۇپ تۇردى.

لىستېرىللىيوز كېسەللىكى بۇ تولاراق چوشقىلاردا كۆرۈلىدۇ. 1973 - 1976 - يىللاردا شەھەر- لىك مېھمانخانىنىڭ چوشقا فېرمىسىدا 33 چوشقا مۈشۈ كېسەل بىلەن ئاغرىپ 19 چوشقا ئۆلدى، 1982- يىلى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ چوشقا فېرمىسىدا 14 چوشقا كېسەل بولۇپ، توققۇزى ئۆلدى. 80- يىللارنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاخىرلىرىدىن كېيىن بۇ كېسەللىك قايتا كۆرۈلمىدى.

2. كالا، قويلاردا بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر

قاراسان كېسەللىكى بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى يۇقىرى بولۇپ، ھازىرغىچە ئۇنۇم- لۈك تىزگىنلەش تەدبىرى تېپىلمىدى. 1956 - يىلى 38 كالا مۈشۈ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ ئۇنىڭدىن 21ى كالا ئۆلدى. ئۆلۈش نىسبىتى %55.26 بولدى. 1957 - يىلى 72 كالا كېسەل بولۇپ، ئۇنىڭدىن 54ى ئۆلدى، ئۆلۈش نىسبىتى %75 بولدى. 1963 - يىلى 53 كالا كېسەل بولۇپ، ئۇنىڭدىن 26 سى ئۆلدى، ئۆلۈش نىسبىتى %49 بولدى. 1988 - يىلى ئاق تاغدا بېقىلىۋاتقان كاللاردىن 150 تىن ئارتۇق كالا مۈشۈ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئۇنىڭدىن 54 ى ئۆلدى.

كالىنىڭ ئالا ئۆپكە (پاۋالكا) كېسەللىكى 50 - يىللاردىن بۇرۇن بۇ كېسەللىك خېلى ئېغىر ئىدى. 50 - يىللاردىن كېيىن، مۇداپىئە تەدبىرلىرى قاتتىق يولغا قويۇلۇپ كېسەللىك ئەھۋالى بىر مەزگىل تىزگىنلەندى. ئەمما تۇپ يىلتىزىدىن يوقىتىلمىغان بولغاچقا، كېسەللىك بەزىدە كۆرۈلۈپ تۇردى.

3. چوشقىدا بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر

چوشقا ۋاباسى 1965 - يىلى كورلىدا تۇرۇشلۇق «824» قىسمىنىڭ ئاشخانىسى قارمىقىدىكى چوشقا فېرمىسىدا بۇ كېسەللىك پەيدا بولۇپ، ئۆلۈش نىسبىتى %81.18 بولدى.

چوشقىنىڭ سۈلۈق قاپارتما كېسەللىكى ۋە چوشقا تىلمىسى 1976-يىلى ئاۋغۇستتا كورلىدا تۇرۇشلۇق «824» قىسمىنىڭ 80 تۈياق چوشقىسى سۈلۈق قاپارتما كېسەللىكى بىلەن يۇقۇملىنىپ ئاغرىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆلۈش ئەھۋالى كۆرۈلمىدى. چوشقا تىلمىسىنىڭ بۇرۇن پەيدا بولغانلىقى توغرىسىدا يازما مەلۇمات يوق. بۇ كېسەللىك 1970-يىلدىن كېيىن كۆرۈلدى، ئۆلۈش نىسبىتى %50كە يەتتى. بۇ كېسەللىككە ئۇچ بىرلەشمە ۋاكسىنىسى ئىشلىتىلگەندىن كېيىن ئۇنۇم ياخشى بولدى.

چوشقىنىڭ ھاسىراش كېسەللىكى 1967 - يىلى ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنىنىڭ چوشقا فېرمىسىدا 23 چوشقا مۈشۈ كېسەللىك بىلەن ئاغرىپ، ئۇنىڭدىن 2 سى ئۆلدى، ئۆلۈش نىسبىتى %8.6 بولدى. 1978 - يىلى ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ چوشقا فېرمىسىدا 11 چوشقا ئاغرىپ

ئۇنىڭدىن 2 سى ئۆلدى. ئۆلۈش نىسبىتى %18 بولدى. داۋالاش، دېزىنفىكسىيە قىلىش، مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى قوللىنىش نەتىجىسىدە 1982 - يىلدىن كېيىن بۇ كېسەللىك قايتا كۆرۈلمىدى.

چوشقا گىمۇسى بۇ كېسەللىك كۆپىنچە چوشقا ژاباسى بىلەن بىللە يۇقىملىنىدۇ. بۇ كېسەللىك 60 - 70 - يىللاردا كۆرۈلگەن. كېيىن، بۇ كېسەللىككە قارشى كەلگە كۆلەمدە ژاكسىنا ئوكۇل قىلىپ تۇرۇلغاچقا، كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى تۆۋەنلىدى.

4. ئاتلاردا بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر

ماڭقا كېسەللىكى بۇ كېسەللىك ئۇزۇندىن بۇيان كۆرۈلۈپ كەلگەن، ئات ۋە ئېشەكلەردە ئاسان يۇز بېرىدىغان كېسەللىك. 1961 - يىلدىن باشلاپ ئات ئوستىدە يۇقۇم تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ئەينى ۋاقىتتا مۇسپىيلىق نىسبىتى %88.17 بولغان ئىدى. كېيىن ھەر يىلى دېگۈدەك يۇقۇم تەكشۈرۈش، قامال قىلىش، دېزىنفىكسىيەلەش، ئۆلتۈرۈش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلغانلىقتىن بۇ كېسەللىكنىڭ ئالدى ئېلىندى. 1989 - يىلى 863 ئات تەكشۈرۈپ كۆرۈلگەندە ھەممىسى مەنپى چىقىپ، بۇ كېسەللىك ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەندى.

يۇقۇملۇق ئانىمىيە (كەمقانلىق) كېسەللىكى 1979 - يىلى يۇقۇم تەكشۈرۈلگەن 307 ئاتتىن بەش ئات مۇسبىي چىققان. 1989 — 1990 - يىللاردىكى يۇقۇم تەكشۈرۈشتە 17 ئات مۇسپىي چىقتى، بۇ ئاتلارنىڭ ھەممىسى ئۆلتۈرۈلۈپ كۆمۈۋېتىلدى.

ئاتلارنىڭ مىت (ساقاۋ) كېسەللىكى تۆت ياشتىن تۆۋەن ئاتلارنىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك بۇ كېسەل ئاسان يۇقىدۇ. ئەمما كۆپىنچە ياخشى خاراكتېرلىك بولۇپ، ئۆلۈش نىسبىتى يۇقىرى بولمايدۇ. 1975 — 1979 - يىللىرى شەھەرنىڭ تىكىچى، يېڭىشەر، چارباغ قاتارلىق گۈڭشىلىرىدا 124 ئات مۇشۇ كېسەل بىلەن ئاغرىپ ئۇنىڭدىن بەشى ئۆلدى.

§ 2. پارازىت قۇرت كېسەللىكلىرى

1. قوتۇر

قوتۇر 60 - يىللاردىن ئىلگىرى قوي، ئۆچكە، كالا، توشقانلاردا پەيدا بولغان، پەيدا بولۇش نىسبىتى %20دىن ئاشقان. كېيىن يىلنىغا ئىككى قېتىم ژاننىغا سېلىش ۋە باشقا ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش تەدبىرلىرى قوللىنىلغانلىقتىن، كېسەلنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى زور دەرىجىدە ئازايدى.

2. پروپلازموز كېسەللىكى

60 - يىللاردا سىرتتىن كەلتۈرۈلگەن قارائالا كالىلاردا مۇشۇ كېسەللىك كۆرۈلگەن، پەيدا بولۇش نىسبىتى خېلى يۇقىرى بولغان، كېيىن ژاكسىنا ئوكۇل قىلىنىپ ئالدى ئېلىنغانلىقتىن، بۇ كېسەللىك ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەندى.

3. لېنتىسسىمان قۇرت كېسەللىكى

بۇ كېسەللىك قوي، ئات ۋە ئۆي قۇشلىرىدا ئاسان پەيدا بولىدۇ. 80 - يىللاردا پىرازىو خىنولىن ئارقىلىق قۇرت چۈشۈرۈشتە ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلىندى.

4. ئېخنوكوككوز كېسەللىكى

بۇ كېسەللىك قويلاردا ئاسان پەيدا بولىدۇ. ئىتنى يوقىتىش، قويلارنى قۇرتسىزلاندۇرۇش، كېسىلى بار قويلارنى چوڭقۇر كۆمۈش ياكى زىيانسىز بىر تەرەپ قىلىش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلىپ، كېسەللە-

ئىش نىسبىتى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىتىلدى. ئاندىن باشقا چارۋىلاردا پارازىت قۇرت كېسەللىكلىرىدىن يەنە كالا، قويلاردا بولىدىغان تەنتەك (سېنۇروز) كېسەللىكى، شورىغۇچ قۇرت كېسەللىكى، قويلاردا بولىدىغان ئۇچەي يىپچە قۇرت كېسەللىكى قاتارلىقلارمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ.

3 § . دورا ۋە ئوزۇقتىن زەھەرلىنىش

1. كۆكىرىپ قالغان كۆممىقوناقتىن زەھەرلىنىش

1976- يىلى ناھىيىلىك رېمونتخانىسىنىڭ 20 ئېتى كۆكىرىپ قالغان كۆممىقوناقتىن زەھەرلىنىپ ئۆلۈپكەن ئىككى ئات ئۆلدى.

2. چىگىت كۇنجىرىسىدىن زەھەرلىنىش

دېھقان، چارۋىچىلار قىش ۋە ئەتىياز پەسلى چارۋىلىرىنى چىگىت كۇنجىرىسى بىلەن باقمدۇ، بۇ جەريانىدا چىگىت كۇنجىرىسىنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى مۇڭاپىق بولماسلىقتىن بېقىلغان چارۋىلار تولا چاغلاردا زەھەرلىنىپ قالىدۇ.

3. نىتروتتىن زەھەرلىنىش

1968 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئاپتوموبىل 2 - يېگىنىڭ 30 چوشقىسى زەھەرلىنىپ ئۆلۈپكەن 20سى ئۆلدى. 1974 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق كاۋچۇك زاۋۇتىنىڭ 30 نەچچە چوشقىسى زەھەرلىنىپ ھەممىسى ئۆلدى.

4. ھاراق تەرىپىدىن زەھەرلىنىش

60 - يىللاردا بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى زاۋۇتىنىڭ كالا، چوشقىلىرىدا كەينى - كەينىدىن زەھەرلىنىش يۈز بېرىپ، تۆت چوشقا ئۆلدى.

5. ناترىي خلورىدىن زەھەرلىنىش

1984 - يىلى تارىم يېزا ئىگىلىك ئۇنۇمۇبرستېتىنىڭ پراكتىكا قىلىۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرى ئۇچەي تېقىلىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان بىر ئاتنى داۋالايمىز دەپ، بىر كىلوگرام ئاش تۇزى بېگۈزگەن، نەتىجىدە ئات زەھەرلىنىپ ئۆلگەن.

6. دېھقانچىلىق دورىلىرىدىن زەھەرلىنىش

دېھقانچىلىق دورىلىرىدىن 666 ،DDT، گاممىكسان قاتارلىقلار بىلەن چارۋا ماللار ۋاننىلانغان، نەتىجىدە زەھەرلىنىش يۈز بەرگەن.

7. ئورىيەدىن زەھەرلىنىش

1988 - يىلى دېھقانلار ئورىيە قوشۇلغان يەم، بوغۇز بىلەن مال بورداش جەريانىدا تېكچى يېزىسىدا 18 تۇياق قوي زەھەرلىنىپ ئۆلدى. قارا يولغۇن يېزىسىدا 13 تۇياق قوي زەھەرلىنىپ ئۆلدى. شەھەرلىك مال دوختۇرخانىسىمۇ بىر تۇياقسىغىن كالا زەھەرلىنىپ ئۆلدى.

ئون ئالتىنچى قىسىم

ئورمانچىلىق

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1. باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1. كورلا شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسى

1984 - يىل 12 - ئايدا قۇرۇلغان. ئورمانچىلىق ئىدارىسى قارىمىقىدا بايلىق ئىشخانىسى، ئوغرىدىن-ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى، ئورمان ئوت ئاپىتىدىن مۇداپىئەلىنىش پونكتى، ئورمانچىلىق تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش پونكتى بار، خىزمەتچىسى 73، بۇنىڭ ئىچىدە ئالىي تېخنىكومنى پۈتتۈرگىنى 17، ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگىنى 39، تېخنىكتىن يۇقىرى كەسپىي ئۇنۋانى بار تاياڭ كۆچ 33.

2. كورلا شەھەرلىك توغراقلىق باشقۇرۇش پونكتى

ئۇ ئەسلى 1960 - يىلى قۇرۇلغان ناھىيىلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورمان ئاسراش ئەترىتى بولۇپ، 1964 - يىلى ناھىيىلىك ئورمان باشقۇرۇش پونكتىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1985 - يىلى ھازىرقى نامى بىلەن ئاتالمىدىغان بولغان، بۇ پونكىت كورلا شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىغا قارايدۇ، كورلا شەھىرىگە قارايدىغان دۆلەت ئىلكىدىكى تەبىئىي ئورمان، دەل - دەرەخ، ئورمانلىق يەر ھەم چۆل - جەزىرە، چاتقال بايلىقىنى ئاسراشقا مەسئۇل ھەم دۆلەت ئىلكىدىكى تەبىئىي ئورمانلارنى قامال قىلىپ پەرۋىش قىلىش، يېڭىلاش - ئۆزگەرتىش، ئالاقىدار پەن تەتقىقاتى، تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش ۋەزىپىلىرىنى ئۈستىگە ئالغان.

يېزىلارنىڭ ئورمان ئاسراش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن، 1984 - يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يېزا - مەيدانلارغا 30 ئورمانچىلىق خادىمى سەپلەپ بېرىلدى، ئاساسىي قاتلامدا بەش ئورمان باشقۇرۇش پونكىتى قۇرۇلدى، ھەر بىر پونكىتقا ئىككىدىن تۆتكىچە ئورمان باشقۇرۇش خادىمى قويۇلۇپ، ئورمان ئاسراشقا مەسئۇل قىلىنىدى.

§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار

1. كورلا شەھەرلىك كۆچەتخانا

ئەسلىدە 610 مو يېرى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە كۆچەت يېتىشتۇرۇلىدىغان كۆلەم 300 مو ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا 18 مو نەشپۈتزارلىق، 31 مو ئالمىلىق، بەش مو ئۆرۈكلۈك بېغى بار ئىدى. 1986-يىلى 450 مو يېرى شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ باغ - ئورمان باشقارمىسىغا ئايرىپ بېرىلدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جەمئىي 187.65 مو يەرگە كۆچەت تىكىلىپ، 765 مىڭ 700 تۈپ كۆچەت يېتىشتۇرۇلدى. بۇ كۆچەتخانىنىڭ 1990 - يىلدىكى يېرى 150 مو.

2. كورلا شەھەرلىك ياغاچ تىجارەت پونكىتى

1988 - يىل 5 - ئايدا قۇرۇلغان. ئاساسلىقى ياغاچ، كۆچەت، گۈل، ئائىلە سايمانلىرى، ئۇرۇق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1990 - يىلى سېتىش سوممىسىنى 637 مىڭ 700 يۈەنگە يەتكۈزۈپ 41 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى.

كورلا شەھىرىدە ياغاچ ماتېرىياللىرىنىڭ 1988 — 1990 - يىللاردىكى سېتىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 1

يىللار	پىلان ئىچىدىكىسى (كۇب مېتر)	پىلان سىرتىدىكىسى (كۇب مېتر)	ئومۇمىي سېتىلىش سوممىسى (10مىڭ يۈەن)	پايدىسى (10 مىڭ يۈەن)
1988		29.2	24.06	2.20
1989	13.36	3.29	14.71	0.71
1990	20.4	2.64	25	1.2
جەمئىي	33.76	35.13	63.77	4.11

II باب

ئورمان بايلىقى

كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى تاغلىق رايوندا شەمشات ئورمىنى، جەنۇبىي قىسمىدىكى كۆنجى دەريا‌سى ۋە تارىم دەريا‌سى ۋادىسىدا كەڭ كەتكەن چۆللۈك توغراق ئورمىنى، چاتقاللىق ۋە تۈزلەڭلىكتە ئادەم كۆچى بىلەن بەرپا قىلىنغان ئورمان بار، شەھەر بويىچە ئورمان بايلىقى كۆلىمى 521 مىڭ 900 موغا، ئۆسۈڭئاتقان دەرەخلەرنىڭ زاپىسى 287 مىڭ 400 كۇب مېترغا يەتتى.

§ 1 . تاغلىق رايوندىكى تەبىئىي شەمشاد ئورمىنى

كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى خورا تاغلىق رايونىنىڭ ھاۋاسى قۇرغاق، تۆپراق قاتلىمى نېپىز، يىللىق ھۆل - يېغىن مىقدارى تەخمىنەن 220 مىللىمېترغا يېتىدۇ، بۇ رايوندا كۆلىمى تەخمىنەن 16 مىڭ مو كېلىدىغان ئورمان بار، ئۆسۈڭئاتقان دەرەخلەرنىڭ ياغاچ زاپىسى 86 مىڭ 400 كۇب مېترغا يېتىدۇ. دېڭىز يۈزىدىن 2500 ~ 3000 مېتر كېلىدىغان تاغ ئارىسىدىكى يانتۇ يەرگە ئاساسەن شەمشاد ئورمىنى، ئاندىن قالسا تاغ قارا ياغىچى، تاغ تېرىكى قاتارلىق دەرەخ تۈرلىرى تارقالغان. دەريا جىلغىلىرىغا ئاز مىقدارىدا تاغ تېرىكى، قېيىن قاتارلىق دەرەخلەر تارقالغان. قۇرۇقتاغدا پارچە - پۈرات تارقالغان قارىياغاچ بار. ئۇزاقتىن بېرى باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقتىن، نۇرغۇن دەل - دەرەخ كەلسە - كەلمەس كېسىلىپ، نابۇت بولۇپ ۋە ۋەيران بولۇپ كەتتى، پەقەت قامقۇ جىلغىسى، ئوتۇن داۋان جىلغىسىدىلا تاغ تىك، يول خەتەرلىك بولغاچقا 10 مىڭ موچە دەل - دەرەخ ساقلىنىپ قالدى.

دەل - دەرەخلەرنىڭ ۋەيران قىلىنىشى تۆپەيلىدىن سۇ، تۆپراق ئېقىپ كېتىپ، دەل - دەرەخنىڭ سۇ، تۆپراقنى ساقلاپ قېلىش ئىقتىدارى تۆۋەنلەپ، ئېكولوگىيىلىك مۇھىت تەڭپۇڭلۇقىغا ئېغىر تەسىر يەتتى.

§ 2 . توغراق ئورمىنى، چۆل چاتقال ئورمىنى

شەھەر بويىچە 1990 - يىلدىكى توغراق ئورمىنى، چۆل چاتقال ئورمىنى ئومۇمىي كۆلىمى 415 مىڭ 900 مو بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە توغراق ئورمىنى 123 مىڭ 500 مو، ئۆسۈڭئاتقان دەرەخنىڭ ياغاچ زاپىسى 71 مىڭ 700 كۇب مېتر. توغراقنىڭ كۆنچى دەريا‌سىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمى، شەھەر رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا تارقالغىنى 81 مىڭ مو بولۇپ، ئۆسۈڭئاتقان دەرەخنىڭ ياغاچ زاپىسى 30 مىڭ 300 كۇب مېترغا يېتىدۇ؛ تارىم دەريا‌سىنىڭ كونا ئېقىنى — لاي دەريانىڭ باشىيەنزە، سەكە ۋە چەرچى قاتارلىق جايلىرىغا تارقالغىنى تەخمىنەن 42 مىڭ 500 مو بولۇپ، ئۆسۈڭئاتقان دەرەخنىڭ ياغاچ زاپىسى 10 مىڭ 400 كۇب مېترغا يېتىدۇ. 50 - 60 - يىللاردا ھەددىدىن زىيادە كېسىش، ئورمانىنى بۇزۇپ بوز يەر ئېچىش تۆپەيلىدىن، ئورمانلىقلار قاقاسلىشىپ كەتتى، چۆل - بايا‌ۋانلاردىكى يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر

ئېغىر دەرىجىدە نابۇت بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تارىم دەريالىرىنىڭ يۇقىرى ئېقىمى توسۇلۇپ توغان ياسالغانلىقتىن، سۇ مەنبەسى ئۈزۈلۈپ قېلىپ، دەل - دەرەخلەر تېزلا زەئىپلىشىپ ۋە قۇرۇپ كەتتى، كۆنچى دەريالىق بويىدىكى قىسمەن ئورمانلار ھەر يىلى تاشقىن مەزگىلىدە سۇغىرىلىپ تۇرغاچقا ساقلىنىپ قالدى.

بۇنىڭدىن باشقا، شەھەر رايونى تەۋەسىدە يەنە 174 مىڭ 400 مو (ئومۇمىي ئورمان كۆلىمىگە كىرگۈزۈلمىدى) شالاڭ توغراقلىق بار، بۇ يەردىكى ئۆسۈۋاتقان توغراقنىڭ ياغاچ زاپىسى 30 مىڭ 900 كۇب مېترغا يېتىدۇ. باشىنى ۋە چەرچى ئەتراپلىرىدا 154 مىڭ 100 مو شالاڭ توغراقلىق بار بولۇپ، ئومۇمىي تارقاق ئورمان كۆلىمى (174 مىڭ 400 مو) نىڭ 88.4 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. چۆل قۇم قوملۇقنىڭ جەنۇبىي چېتىدىكى سەكە ئەتراپلىرىدا 292 مىڭ 400 مو چۆل چانقىلى بار، بۇ يەردە ئاساسلىقى يۇلغۇن، سۆكسۆك، قوڭغۇراق تىكەن قاتارلىقلار ئۆسىدۇ، بۇ يەر ئورمان بىلەن ئوت - چۆپ ئارىلاش ئۆسىدىغان بولغاچقا، چارۋا بېقىش ۋە ئوتۇن ئېلىشقا باب ياخشى جاي ھېسابلىنىدۇ.

§ 3 . تىكلىگەن ئورمان

1949 - يىلى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدە 19 مىڭ 300 مو تىكلىگەن ئورمان، 483 مىڭ 800 تۈپ دەرەخ بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ماتېرىيال ئورمىنى 12 مىڭ 500 مو، 262 مىڭ تۈپ ئىدى، ئىقتىسادىي ئورمان 6800 مو، 221 مىڭ 800 تۈپ ئىدى.

1962 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە 5093 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇ يىلغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1018.6 مودىن توغرا كەلدى. 1966 - يىلدىن كېيىنكى ئون يىللىق «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە باشقۇرۇش تۈزۈمى قالايمىقان بولغاچقا، نۇرغۇن دەل - دەرەخ ۋەيران بولۇپ كەتتى. 1979-يىلدىن كېيىن، كىم تىكسە شۇ مەنپەئەتلىنىش سىياسىتى يۈرگۈزۈلدى، 1985 - يىلغىچە 17مىڭ 180.4 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇ يىلغا 2147.55 مودىن توغرا كەلدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 26 مىڭ 2162 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ماتېرىيال ئورمىنى 4047.1 مو، ئىقتىسادىي ئورمان 1512.5 مو، يېقىلغۇ ئورمىنى 495.5 مو، ئېتىز - ئېرىق ئىھاتە ئورمىنى 12 مىڭ 249.3 مو. 1990 - يىلى شەھەر (ئوبلاست، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى بۇنىڭ سىرتىدا) بويىچە ساقلىنىپ قالغان ئورمان كۆلىمى 89 مىڭ 900 موغا، ئۆسۈۋاتقان دەرەخنىڭ ياغاچ زاپىسى 129 مىڭ 300 كۇب مېترغا يەتتى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى ئورمان بايلىقى

جەدۋەل: 16 - 2

تۈرى	كۆلىمى (10 مىڭ مو)	ئۆسۈۋاتقان دەرەخلەر- نىڭ زاپاسى (10 مىڭ كۇب مېتر)	ئەسكەرتىش
تاغ شەمشاد ئورمىنى	1.6	8.64	
توغراقلىق	12.35	4.08	
چۆل چانقال ئورمىنى	29.24		
شالاڭ توغراقلىق		3.09	يەر كۆلىمىگە كىرگۈزۈلمىدى
سۈنئىي ئورمان	8.99	12.93	
جەمئىي	52.18	28.74	

III باب

دەرەخ تۈرى ۋە كۆچەت يېتىشتۈرۈش

§ 1 . دەرەخ تۈرلىرىنى تاللاپ يېتىشتۈرۈش

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىشتا تىكىلىدىغان دەرەخ تۈرلىرى ئەسلىدە بار بولغان يەرلىك دەرەخ تۈرلىرى ۋە يېڭى جۈڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن كىرگۈزۈلگەن دەرەخ تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1. يەرلىك دەرەخ تۈرلىرى

ئېتىز - ئېرىق ئىھاتە ئورمىنى بىنا قىلىشقا ئىشلىتىلىدىغان يەرلىك دەرەخ تۈرلىرىدىن توغراق، شىنجاڭ تېرىكى، كۈمۈش تېرەك، مىرزا تېرەك، نان جىگدە، قاغا جىگدە، ئۇجمە، سۆگەت، كىچىك يوپۇرماقلىق ئاق موم، قارىياغاچ، ئاق ئاكاتسىيە، چۇلۇك، چىلان قاتارلىقلار بار، بۇلار ئىچىدە توغراق، شىنجاڭ تېرىكى، مىرزا تېرەك، جىگدە ماسلىشىشچانلىقى كۈچلۈك بولۇشتەك ئۈستۈنلۈككە ئىگە.

توغراق — تال تېرەك ئائىلىسىنىڭ تېرەك ئۇرۇقدىشىغا مەنسۇپ دەرەخلەر ئىچىدىكى ئەڭ قەدىمكى، ئەڭ ئىپتىدائىي دەرەخ تۈرى، 3 - ئىرانىڭ دەسلەپكى يېڭىلىنىش دەۋرىدىن قېپقالغان بىردىنبىر ئۆسۈملۈك بولۇپ، «تاشقا ئايلانغان تىرىك ئۆسۈملۈك» دەپ تەرىپلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ شورغا، قورغاقچىلىققا، بوران - قۇمغا چىداملىق بولۇپ، ئېغىر شورلۇق جايلاردا بوران، قۇمدىن مۇداپىئەلىنىش ئورمىنى بىنا قىلىشتىكى كۆڭۈلدىكىدەك دەرەخ تۈرى ھېسابلىنىدۇ.

2. سىرتتىن كىرگۈزۈلگەن دەرەخ تۈرلىرى

يېڭى جۈڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسى 60 - يىللاردىن باشلاپ ئاساسلىقى زىراك، ياپىلان ئارچا، پىندىق ياڭاق، ئامورپا، ئالقات، يۆگىمەچ سۆگەت، مەجنۇنتال، يۇمىلاق تاجلىق سۆگەت، چوك يوپۇرماقلىق ئاق موم، تۇخۇمەك، شالغۇت تېرەك قاتارلىق مۇئەييەن ماسلىشىشچانلىقىغا ئىگە، ئۆسۈشى ياخشى دەرەخ سورتلىرىنى كىرگۈزدى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئاساسلىق دەرەخ تۈرلىرىنىڭ 1983 - يىلدىكى ئۆسۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 3

دەرەخ تۈرى	دەرەخنىڭ ياش گۇرۇپپىسى (يىل)	ئوتتۇرىچە تۇپ سانى	دەرەخ ئېگىزلىكى (مېتر)		كۆكرەك دىئامېترى (سانتىمېتر)		يەككە تۇپنىڭ ياغاچ ھەجمى (كۇب مېتر)	
			ئوتتۇرىچە دەرەخ ئېگىزلىكى	يىللىق ئۆسۈش مىقدارى	ئوتتۇرىچە كۆكرەك دىئامېترى	يىللىق ئۆسۈش مىقدارى	ياغاچ ھەجمى	يىللىق ئۆسۈش مىقدارى
مىرزا تېرەك	10	8	10	1.00	12.32	1.27	0.18	0.018
	15	10	14.1	0.90	22.30	1.48	0.53	0.035
	20	4	24	1.20	28.00	1.40	1.48	0.074
شىنجاڭ تېرىكى	15	3	16.5	1.10	18.30	1.22	0.41	0.027
	10	9	15	1.50	14.50	1.45	0.23	0.023
	5	4	13.5	2.70	13.20	6.64	0.20	0.040
كۆمۈش تېرەك	10	3	15	1.50	17.00	1.70	0.38	0.040
	5	4	12.5	2.50	14.50	1.45	0.19	0.038
ئۇجمە	15	4	9.5	0.63	19.00	1.26	0.32	0.021
	20	3	14.5	0.73	23.00	1.15	0.63	0.032
جىگدە	10	2	13	1.30	14.50	1.45	0.20	0.200
	5	3	9.5	0.95	10.50	2.10	0.10	0.026
ئاق سۆگەت	15	2	14.6	0.97	32.00	2.13	1.13	0.075
	20	2	14	0.70	52.00	2.60	1.90	0.095
ئاكاتسىيە	5	3	7.5	1.50	14.80	2.96	0.12	0.024
	10	3	12.6	1.26	15.60	1.56	0.24	0.024
ئاق قارىياغاچ	5	4	7.6	1.50	8.60	1.76		0.013
	10	3	9.6	0.96	13.60	1.36	0.15	0.015

§ 2 . كۆچەت يېتىشتۇرۇش

يەرلىك ئاھالىلار ئىقتىسادىي ئورمان بىنا قىلىشتا ئادەتتە كۆچەت يېتىشتۇرۇپ تىكىش ئۇسۇلىنى، تېرەك، سۆگەت قاتارلىق دەرەخ تۈرلىرىنى ئۆستۈرۈشتە يېتىلگەن دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىنى كېسىپ قەلەمچە قىلىپ تىكىش ئۇسۇلىنى قوللىناتتى.

يېڭى جۈگگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ۋەزىپىسى يىلدىن يىلغا

ئېغىرلاشتى، دەرەخ شېخىنى قەلەمچە قىلىپ تىكىش ئۇسۇلى ئېھتىياجنى قاندۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى. دەسلەپتە ئورمان بىنا قىلىشقا كېرەكلىك تېرەك، سۆگەت كۆچەتلىرىنىڭ تولىسى قوشنا ناھىيىلەردىن سېتىۋېلىنىپ، يېزا، مەيدانلارنىڭ تىكىشىگە تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. 1978 - يىلدىن كېيىن، ئوبلاستلىق، شەھەرلىك كۆچەتخانىلار قۇرۇلدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئوبلاستلىق، شەھەرلىك كۆچەتخانىلار يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2 . 872 مو يەردە كۆچەت يېتىشتۇردى، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2 مىليون 534 مىڭ 800 تۈپ كۆچەت سېتىپ، ئۆز جايىدىكى شەھەر، يېزىلارنىڭ كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ئېھتىياجىنى قاندۇرغاندىن سىرت، قوشنا ناھىيىلەرنىمۇ قىسمەن كۆچەت بىلەن تەمىنلىيەلەيدىغان بولدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1978 — 1990 - يىلغىچە كۆچەت يېتىشتۇرۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 4

يىللار	يىل ئاخىرىدىكى نەق يېتىشتۇرۇلگەن كۆچەت كۆلىمى (مو)	بۇنىڭ ئىچىدە ئۆز يىلقى كۆلىمى (مو)
1978	973.4	657.2
1979	926	565
1980	647.4	416.4
1981	1084.4	531.7
1982	970.3	617.3
1983	662.6	448
1984	1419	1113
1985	1280.2	814.9
1986	1266.7	901.2
1987	963	609
1988	1377	955
1989	1240	646
1990	605	306

IV باب

كۆچەت تىكىش ئورمان بىنا قىلىش

كورلا شەھىرى ئاھالىسى تارىختىن بۇيان ئۇجمە ئۆستۈرۈش، كۆچەت تىكىش مېۋىلىك باغ بىنا قىلىش ئەنئەنىسىگە ئىگە بولغاچقا، كورلا شەھىرى نەشپۈت، شاپتۇل، ئۇجمە، ئۆرۈك كۆپ چىقىدىغانلىقى بىلەن داڭق چىقارغان.

مىنگو دەۋرىدە ھەر يىلى ئەتىيازدا ئامما سەپەرۋەر قىلىنىپ، يول، ئېرىق - ئۆستەك بويلىرى، مەكتەپ ۋە جامائەت مۇئەسسەسىلىرى ئەتراپىغا كۆچەت تىكىش ئورمان بىنا قىلىنغان. مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) كۆچەت تىكىش بايرىمىنىڭ ئالدى - كەينىدە 6810 تۈپ كۆچەت قويۇلغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتى ھەر مىللەت ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، كۆچەت تىكىش ئورمان بىنا قىلىشنى تەشكىللىك، پىلانلىق قانات يايدۇرۇپ، مۇھىتنى كۆكەرتتى. 1958 - يىلى 229 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ماتېرىيال ئورمىنى 5629 مو، ئىھاتە ئورمىنى 600 مو. 1962- يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم «سوتسىيالىستىك بەشتە ياخشى (يولى، ئېرىق - ئۆستىگى، سالا ئېتىزى، ئورمان بەلبېغى، مەھەللىسى ياخشى) يېڭى يېزا قۇرۇش» چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1966- يىلغىچە ناھىيە بويىچە 593 مو يەنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1018.8 مو ئورمان بىنا قىلىندى. 1966- يىلدىن 1976 - يىلغىچە بولغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، باشقۇرۇش ئىشى توتۇلمىغانلىقتىن، نۇرغۇن دەل - دەرەخ ۋەيران بولۇپ كەتتى.

1979 - يىلدىن كېيىن ئورمانچىلىقتا ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، شەخسلەرنى ئاساس قىلىش، كىم تىكسە شۇ نەپ ئېلىش سىياسىتى ئىجرا قىلىندى. 1978 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە بولغان سەككىز يىلدا شەھەر بويىچە 16 مىڭ 182 مو يەنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2022.75 مو ئورمان بىنا قىلىندى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 26مىڭ 216.2 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ماتېرىيال ئورمىنى 4047.1 مو، ئىقتىسادىي ئورمان 1512.5 مو، يېقىلغۇ ئورمىنى 4957.5 مو، ئېتىز - ئېرىق ئىھاتە ئورمىنى 12 مىڭ 249.3 مو، ئېتىز - ئېرىق ئىھاتە ئورمىنى ئومۇمىي ئورمان قۇرۇلمىسىدا 46.72 پىرسەنتنى تەشكىل قىلدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1957 — 1990 - يىلغىچە ئورمان بىنا قىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 5

يىللار	شۇ يىلى بىنا قىلىنغان ئورمان كۆلىمى (مو)	بۇنىڭ ئىچىدە				
		ماتېرىيال ئورمىنى (مو)	ئىقتىسادىي ئورمان (مو)	ئىھاتە ئورمىنى (مو)	يېقىلغۇ ئورمىنى (مو)	باشقىلار (مو)
1957				600		
1958	6229	5629		600		
1960	6632	1954	907	3257		514
1961	2233	897	1261	75		
1963	507	10	145	352		
1964	659	258	148	253		
1966	2671	19		2497		155
1968	874					
1970	1421		1030	391		
1972	88					
1973	405					
1975	554					
1976	884					
1977	572					
1978	962.6			962		
1979	1094			1094		
1980	2779.3	404.6	1437.5	865.8		71.5
1981	1017.7	505	37	246.7		229
1982	1631	482	60	929		160
1983	2708.9	755	407	1295.5		251.4
1984	3913.3	825.5	68	1990.8	764	265
1985	3074.2	953	83.7	1710.4	154.6	172.5
1986	6006	958	1091	3113	538	306
1987	5414	517	402	2013	151	2331
1988	8184	516	20	3837	151	2331
1989	3786	35		1344	1055	1352
1990	3604	26		1160	529	1889

كورلا شەھىرىدە 1978 — 1985 - يىلغىچە تىكىلگەن ئورمانلىقلىق ساقلىنىپ قېلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 6

بىرلىكى: مو

ئورۇن	جەمئىي	ئىھاتە ئورمىنى	ئىقتىسادىي ئورمان	ماتېرىيال ئورمىنى	بېقىلغۇ ئورمىنى	مۇھىت ئاسراش ئورمىنى	باپسا ئورمىنى
جەمئىي	16182.94	5808.87	2273.04	2070.5	882.7	4946.87	200.96
چارباغ يېزىسى	1150.9	595.6	123.5	18.9	103	271.5	38.4
يېڭىشەھەر يېزىسى	773.61	387.6	67	105.6		212.91	0.5
تېكىچى يېزىسى	1160.49	304.16	72	321.5	3	431.83	28
ئاۋات يېزىسى	3006.61	904.8	254.7	477	364.3	983.7	22.11
قارا يۇلغۇن يېزىسى	2045.97	739.63	558.34	43.4	60	628.25	16.35
لەڭگەر يېزىسى	1230.95	545.55	75	183.5	52	361.5	13.4
شاڭخۇ يېزىسى	939.9	574.6		12.5	127.5	215.3	10
قوشئېرىق يېزىسى	105.44	336.1	275		22.5	417.04	14.8
توۋۇرچى يېزىسى	729.9	304.2	6	61	22.4	297.4	38.9
پۇخۇي يېزىسى	528.04	129		378.3		19.24	1.5
پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	554.27	54.77	200.8	260.7	20	18	
پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى	152.8	32	30	86.8		4	
ئىقتىساد چارۋىچىلىق فېرمىسى	62	12		50			
بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى	840.46	367.36	244.9	71.3	108	37.4	11.5
ئورۇقچىلىق مەيدانى	58.4	52.4				6	
چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	830.3	446	365.8			13	5.5
شەھەرلىك كۆچەتخانا	1.3	1.3					
سۇ-ئېلېكتر ئىدارىسى	21.8	21.8					
شەھەر رايونى	1029.8					1029.8	

§1. «ئۇچ شىمال» ئىھاتە ئورمىنى قۇرۇلۇشى

كورلا شەھىرى «ئۇچ شىمال» رايوندىكى بوران - قۇم زىيىنى كۆپ ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ بىرى بولۇپ، 70 - يىللاردىن باشلاپلا «ئۇچ شىمال» ئىھاتە ئورمىنى قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشتى.

1. «ئۇچ شىمال» ئىھاتە ئورمىنى 1 - قارارلىق قۇرۇلۇشى

1978 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە ئورمانىنىڭ ساقلىنىپ قېلىش كۆلىمىنى 11 مىڭ 200 موغا يەتكۈزۈش پىلانلانغانىدى. سەككىز يىل جاپالىق ئىشلەش ئارقىلىق، 1985 - يىلغىچە 16 مىڭ 200 مو ئورمان بىنا قىلىنىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىھاتە ئورمىنى 5808 مو، ئىقتىسادىي ئورمان 2273 مو، ماتېرىيال ئورمىنى 2070 مو، يېقىلغۇ ئورمىنى 882 مو، مۇھىت ئاسراش ئورمىنى 3917 مو، ياپىسا ئورمىنى 200 مو، دېمەك، پىلان %44.6 ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى.

2. «ئۇچ شىمال» ئىھاتە ئورمىنى 2 - قارارلىق قۇرۇلۇشى

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 30 مىڭ مو ئورمان بىنا قىلىش پىلانلاندى. 2 - قارارلىق قۇرۇلۇشتا ئېنېرگىيە - ئېنېرگىيە ئىھاتە ئورمىنى بەرپا قىلىش ئاساس قىلىنىپ، دېھقانلارنىڭ ماتېرىيال ئورمىنى ۋە يېقىلغۇ ئورمىنى بەرپا قىلىشىغا ئىلھام بېرىلىپ، ئېنېرگىيە - ئېنېرگىيە بويلىرىنى بالدۇرراق ئورمانلاشتۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىلدى. پىلان تۈزگەندە يېقىندىن تۇتۇش قىلىپ يىراقتا ئىلگىرىلەش، ئاۋۋال ئاسانلىرىنى، ئاندىن قىيىنلىرىنى تۇتۇش، كۆچىنى توپلاپ مۇھىم نۇقتىغا كاپالەتلىك قىلىش، قۇرۇلۇش مىقدارىنى ئەمگەك كۈچى، مالىيە ۋە سۇ شارائىتىغا قاراپ ئورۇنلاشتۇرۇش، ئورمان بىنا قىلىش تۈرى ۋە دەرەخ تۈرىنى مۇۋاپىق بېكىتىش، ئۆز يېرىنىڭ ئەھۋالىغا يارىشا ئىش قىلىش، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىش، ئېنېرگىيە - ئېنېرگىيە ئاساسىي قۇرۇلۇشىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئېنېرگىيە، يول، ئورمانىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بىرلەشتۈرۈپ، ئۇلارنى ئىھاتە ئورمىنى سىستېمىسىغا ئايلاندۇرۇش، ئۆز يېرىنىڭ ئەھۋالىغا يارىشا ئىش قىلىپ، ھەر خىل دەرەخ تۈرلىرىنى تىكىش، بىر خىللا قىلىۋەتمەسلىك؛ پىلان بىلەن مەمۇرىي رايونلارنى ئايرىشنى بىرلەشتۈرۈپ، ئاۋۋال ئۆز ئالدىغا سىستېمىسى شەكىللەندۈرۈش، پەيدىن-پەي شارائىت يارىتىپ، بىرلىككە كەلگەن ئىھاتە سىستېمىسى ھاسىل قىلىش، ھازىر بار ئۆسۈملۈك يېپىنچىلىرىنى ئوبدان مۇھاپىزەت قىلىش، كەلكۈن باشلاپ ئورمان يېتىشتۈرۈش قىلىش، توغراق ئورمىنىنى ئۆزگەرتىش ۋە چۆل چاتقاللىرىنى ئوبدان مۇھاپىزەت قىلىش، دېھقانلارنى مەبلەغ ۋە ئەمگەك سەرپ قىلىپ، ئېچىش خاراكتېرلىك ئورمان بەرپا قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش، يېتىشتۈرۈش ۋە باشقۇرۇش-نى كۈچەيتىپ، بىنا قىلىنغان ئورمانىنىڭ ساقلىنىپ قېلىش نىسبىتىنى ئۆستۈرۈش، ھازىر بار تەبىئىي چاتقاللىقلارنى ئوبدان باشقۇرۇش تەكىتلەندى. 12 مىڭ 500 مو ئىھاتە ئورمىنى، 7500 مو ماتېرىيال ئورمىنى، 500 مو يېقىلغۇ ئورمىنى، 500 مو باشقا ئورمان، جەمئىي 30 مىڭ مو ئورمان بىنا قىلىش كۆرسەتكۈچى بەلگىلەندى.

دەرەخ تۈرىنى تاللاشتا تەبىئىي شارائىتقا ۋە غوللۇق دەرەخ، چاتقاللارنىڭ بىئولوگىيىلىك خۇسۇسىيە-

تىگە ئاساسەن، ياغچى قاتتىق، تېز ئۆسىدىغان، يامان شارائىتقا چىداملىق يەرلىك دەرەخ تۈرىنى، مەسىلەن، شىنجاڭ تېرىكى، مىرزا تېرەك، جىگدە، ئۇجمە، قارىياغاچ، ئاق موم قاتارلىقلارنى تاللاپ ئىشلىتىش تەلەپ قىلىندى. 2 - قارارلىق قۇرۇلۇشتا 50 مىڭ مو توغرىلىقنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە سوغىرىش، 5000 مو توغرىلىقنى ئۆزگەرتىش پىلانلاندى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بەش يىل ئىشلەش ئارقىلىق، 43 مىڭ 200 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىھاتە ئورمىنى 12 مىڭ 200 مو، يېقىلغۇ ئورمىنى 4200 مو، ئىقتىسادىي ئورمان 6700 مو، ماتېرىيال ئورمىنى 1900 مو، باشقا ئورمان 17 مىڭ 900 مو، قوش قەۋەت ئوتلاق 210 مو بولۇپ، كۆزلەنگەن نىشان ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇندالدى.

§ 2 . ئېتىز - ئېرىق بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى

60-يىللارنىڭ باشلىرىدا كورلا ناھىيىسى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ يېزىلاردا «بەشتە ياخشى يېزا» قۇرۇلۇشىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئېتىز-ئېرىقلارنى پىلانلاشقا بىرلەشتۈرۈپ، ئېتىز-ئېرىق بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ باردى. 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، ئېتىز-ئېرىق بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى چوڭ دائىرىدە ئاربلاشما ئورمان بەرپا قىلىشتىن كىچىك دائىرىدە ساپ ئورمان بەرپا قىلىشقا ئۆزگىرىش جەريانىنى باشتىن كۆچۈردى. 1990-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە شەھەر بويىچە ساقلىنىپ قالغان ئىھاتە ئورمىنى كۆلىمى 12 مىڭ 200 موغا، ئورمان بىلەن مۇھاپىزەت قىلىنغان تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 207 مىڭ 200 موغا، شەھەر بويىچە ئورمانلىشىش نىسبىتى 3.92% كە، ئېتىز - ئېرىق بويلىرىنىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 83.5% كە يەتتى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1990 - يىلى ئېتىز - ئېرىق بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 7

يېزا، مەيدان	تېرىلغۇ يەر		توت تەرىپى ئورمانلىق يەر		ئوچ تەرىپى ئورمانلىق يەر		ئىككى تەرىپى ئورمانلىق يەر		بىر تەرىپى ئورمانلىق يەر		ئورمانسىز تېرىلغۇ يەر		ئېتىز-ئېرىق ئىھاتە ئورمانلىقىنىڭ تېرىلغۇ يەرنى يېپىق چىسىدا توتقان نىسبىتى (%)	ئېتىز-ئېرىق ئەترابىدىكى ئورمانلىشىش دەرىجىسى (%)
	يېرى	كۆلىمى (مو)	يېرى	كۆلىمى (مو)	يېرى	كۆلىمى (مو)	يېرى	كۆلىمى (مو)	يېرى	كۆلىمى (مو)	يېرى	كۆلىمى (مو)		
جەمئىي	1536	209440	1359	193395	32	7948	37	3350	13	2470	35	2277	5.83	92.3
شاڭخۇ يېزىسى	207	18733	202	18433	5	300							10.4	98

چارباغ يېزىسى	94	14186	94	14186								100	10.2	
تېكىچى يېزىسى	135	13514	135	13514								100	11.2	
يېڭى شەھەر يېزىسى	59	10462	57	10814	2	352						96.7	8.8	
لەڭگەر يېزىسى	119	13027	110	14074	6	814	3	233				92.6	5.2	
ئاۋات يېزىسى	187	28763	156	31875	20	1920	10	972	1	220		90.2	8.8	
قارا-يۇلغۇن يېزىسى	198	23588	165	25325	2	317	2	248			29	93	9.5	1131
قوشئۆرۈك يېزىسى	144	16928	130	17817	9	512	5	317				95	6.2	
توۋۇر-چى يېزىسى	164	14898	133	17145	31	2247						86.9	7.9	
پوخۇي يېزىسى	29	4118	29	4118								100	13.3	
پوخۇي دېھقان-چىلىق مەيدانى	33	7280	31	7600	2	320						96	9.4	
پوخۇي چارۋا-چىلىق فېرمە-سى	13	1500	13	1500								100	17.5	
ئىقتە-ساد چارۋا-چىلىق فېرمە-سى	4	680	4	680								100	29.7	
چەرچى باغۋەن-چىلىك مەيدانى	50	5427	42	5713	8	286						95	11.8	
بوتۇخۇ دېھقان-چىلىق مەيدانى	37	7480	36	7600	1	120						98.4	8	
ئورۇق-چىلىق مەيدانى	6	800	5	870	1	70						92	4.4	
سايدۇلا باغۋەن-چىلىك مەيدانى	27	12300	17	13576	5	600	2	280	2	250	1	90.6	5.3	146
ئاۋات دېھقان-چىلىق مەيدانى	30			4300			15	1300	10	2000	5	1000	6.1	

V باب

ئورمان ئاسراش ۋە پەرۋىش قىلىش

1§. توغراق ئورمىنى ۋە چاتقال ئورمىنىنى ئاسراش، پەرۋىش قىلىش

1964 - يىلى كورلىدا ناھىيىلىك ئورمان باشقۇرۇش پونكتى قۇرۇلۇپ (1985 - يىلى شەھەرلىك توغراق ئورمان باشقۇرۇش پونكتىغا ئۆزگەرتىلدى)، توغراق ئورمىنىنى ئاسراش ۋە پەرۋىش قىلىش خىزمىتى باشلاندى. 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 74 مىڭ 400 مو توغراق، 70 مىڭ مو چاتقال ئورمىنى قامال قىلىپ پەرۋىش قىلىنىدى ھەم ھەممىسى تەكشۈرۈشتە ئۆلچەمگە لايىق بولدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 141 مىڭ 700 مو (قېتىم) توغراق، 178 مىڭ 300 مو (قېتىم) چاتقال ئورمىنى كەلكۈن سۈيى بىلەن سۇغىرىلدى. 1990 - يىلغىچە ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن توغراقلىق كۆلىمى 45 مىڭ موغا يەتتى؛ بۇنىڭ ئىچىدە تارىم دەريالىق ۋادىسىدىكىسى 25 مىڭ مو، كۆنچى دەريالىق ۋادىسىدىكىسى 20 مىڭ مو، ھەر مو يەردىكى توغراق سانى تەخمىنەن 100 ~ 120 تۈپكە، كۆكرەك دىئامېترى 8 ~ 10 سانتىمېتردا يەتتى، ئۇلارنىڭ غولى تۈز، ئۆسۈشى تېز بولۇپ، ھەممىسى قايتا كۆكلىگەن ئورمان ھېسابلىنىدۇ. 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 4800 نەچچە مو قالدۇق توغراق ئورمىنى يېڭىلاندى، 9700 مو ياش توغراق كۆچەتلىرى چاتىلىپ پەرۋىش قىلىندى.

كورلا شەھىرىدە توغراقلىق، چاتقاللىقلارنىڭ 1985 — 1990 - يىلغىچە قامال قىلىنىپ يېتىشتۈرۈلۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 16 - 8

يىللار	سۇغىرىلىدىغان توغراقلىق كۆلىمى (10 مىڭ مو/قېتىم)	سۇغىرىلىدىغان چاتقاللىق كۆلىمى (10مىڭ مو/قېتىم)	چاتىلىپ پەرۋىش قىلىنغان ئورمان كۆلىمى (10 مىڭ مو)
1985			0.12
1986	2.87	5.85	0.35
1987	3.4	2.88	0.14
1988	2.4	2.6	0.16
1989	2.5	3	
1990	3	3.5	0.2
جەمئىي	14.17	17.83	0.97

2 § . تۈزلەڭلىكتىكى تەبىئىي ئورماننى ئاسراش ۋە پەرۋىش قىلىش

1978-يىلدىن 1985 - يىلغىچە تۈزلەڭلىك تەبىئىي ئورمىنى 3 مىليون 24 مىڭ 100 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە غوللۇق دەرەخ كۆلىمى 243 مىڭ 900 مو، غوللۇق دەرەخ-چاتقال تىپىدىكى ئورمان كۆلىمى 1 مىليون 542 مىڭ 400 مو، چاتقال، ئوت-چۆپ تىپىدىكى ئورمان كۆلىمى 1 مىليون 236 مىڭ 800 مو. 1985-يىلغىچە 31 مىڭ 200 مو ئورمان قامال قىلىپ پەرۋىش قىلىندى (بۇنىڭ ئىچىدە غوللۇق دەرەخ تىپىدىكىسى 1200 مو، چاتقال، ئوت-چۆپ تىپىدىكىسى 30 مىڭ مو). 1986-يىلدىن 1989-يىلغىچە قامال قىلىپ پەرۋىش قىلىنغان ئورمان كۆلىمى 83 مىڭ 200 موغا يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە غوللۇق دەرەخ تىپىدىكىسى 53 مىڭ 200 مو، چاتقال، ئوت-چۆپ تىپىدىكىسى 30 مىڭ مو). 1990-يىلى 60 مىڭ مو ئورمان قامال قىلىپ پەرۋىش قىلىندى (بۇنىڭ ئىچىدە غوللۇق دەرەخ تىپىدىكىسى 20 مىڭ مو، چاتقال، ئوت - چۆپ تىپىدىكىسى 40 مىڭ مو).

3 § . قالايمىقان كىسىش، ئوغرىلىقچە كېسىش، ئورماننى ۋەيران قىلىپ بوز يەر ئېچىشنى مەنئى قىلىش

50 - يىللاردىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىدە ئادەم ئاز، ياغاچقا بولغان ئېھتىياج چەكلىك، يەنە كېلىپ ئورمان رايونلىرى چەت - ياقىغا جايلاشقان، قاتناش - تىرانسپورت بىئەپ بولغاچقا، تەبىئىي دەل - دەرەخلەر خېلى ئوبدان ساقلىنىپ قالغان.

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدە كەينى-كەينىدىن يەتتە دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇلدى، زاۋۇت ئۆيى سالغان ۋە بوز يەر ئۆزلەشتۈرگەندە نۇرغۇن ياغاچ كېسىلىپ ئاساسىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلدى؛ بۇنىڭدىن باشقا بەزى يېزا، مەيدانلار كەسپىي ياغاچ كېسىش ئەترەتلىرىنى قۇرۇپ، قوشۇمچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىش نامى بىلەن، ئورماننى كەلسە-كەلمەس كېسىپ ۋەيران قىلىۋەتتى. ئەينى چاغدىكى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش دېھقانچىلىق مەيدانى باشىيەنزە ئورمان رايونىدا ياغاچ كېسىپ ئۈچ يىل قوشۇمچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندى. 1956 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە كۆنچى دەريا‌سى تۇغراق ئورمان رايونىدا كۆنچى پۇخۇي چوڭ دامبىسى ياسالدى، دامبا ياسالغان تۆت يىل ئىچىدە نۇرغۇن يەردىكى ئورمان ۋەيران قىلىۋېتىلدى.

50 - يىللاردىن كېيىن، قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ ئۈچقانداق راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ ياغاچقا بولغان ئېھتىياج تېز ئاشتى، باشقۇرۇش مېخانىزىمى ئانچە مۇكەممەل بولمىغانلىقتىن، كەلسە-كەلمەس كېسىش، ئوغرىلىقچە كېسىش، ئورماننى ۋەيران قىلىش ۋەقەلىرى ئۈزلۈكسىز يۈز بېرىپ، نۇرغۇن يەردىكى ئورمان سۈنئىي بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

ئورمان بايلىقىنى ئۇنۇملۈك قوغداش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىسى 1960 - يىلى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورمان ئاسراش ئەترىتى قۇردى ۋە بۇ ئەترەتتىكى 15 كىشىنى ناھىيە تەۋەسىدىكى دۆلەت ئىلكىدىكى ئورمان بايلىقىنى قوغداش خىزمىتىگە كونكرېت مەسئۇل قىلدى. شۇنداقلا بۇنىڭدىن كېيىن دۆلەت ئىلكىدىكى

ئورمان رايونىدا ياغاچ كېسىشكە توغرا كەلسە، ئاۋۋال ياغاچ ئىشلىتىش پىلانى تۈزۈپ، ئاپتونوم رايونغا ياكى ۋالىي مەھكىمىسىگە يوللاپ تەستىقلىتىش ھەم كۆرسىتىپ بېرىلگەن ئورمان رايونىدىن كېسىش كېرەك، كەلسە-كەلمەس كېسىشكە بولمايدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلار قانۇنغا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ، دەپ بەلگىلىمە چىقاردى.

1960 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى «ئاساسىي قۇرۇلۇش رايونىدا دەل - دەرەخلەرنى كەلسە-كەلمەس كېسىشنى قەتئىي مەنئى قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى. 1962 - يىلى ساپىق كورلا ۋىلايىتى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا قاراشلىق بىر قانچە تۈەن - مەيدانلىك تەستىقلاتماي تۈرۈپ ئورمان رايونىدىن 2009 كۈب مېتر ياغاچ كەسكەنلىكىنى تەنقىد قىلىپ ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقاردى ۋە ئۇلارغا چارە كۆردى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئورمان باشقۇرۇش تارماقلىرى فۇنكسىيەسىنى نورمال ئادا قىلىشقا ئامالسىز قالدى، نەتىجىدە دۆڭشەن ئورمان رايونىدا كەڭ كەتكەن ئورمان بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

1973 - يىلى ئورمان ئىگىدارلىق ھوقۇقى ئېنىق بەلگىلەندى، كىم تىكسە شۇ نەپ ئېلىش سىياسىتى يۈرگۈزۈلدى، بۇ ھال گۈڭشې ئەزالىرىنىڭ كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ئاكتىپلىقىنى قوزغىدى. شۇ يىلى 405 مو ئورمان بىنا قىلىندى، بۇ 1972 - يىلدىكىدىن 4.6 ھەسسە ئارتۇق.

1984 - يىل 9 - ئاينىڭ 20 - كۈنى مەملىكەتلىك 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 7 - يىغىنىدا «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئورمان قانۇنى» ماقۇللاندى، ئورمانچىلىق سىياسىتى يەنمۇ قويۇقلاشتى. دى، شەخسلەرنى ئاساس قىلىش، يەككە، كوللېكتىپ، دۆلەت ئىگىلىكى تەڭ تۇتۇش قىلىش فاكتورى تەكىتلەندى، شەخسلەرنىڭ ئورمانلىقنى ھۆددىگە ئېلىشىغا رۇخسەت قىلىندى، ئورمانچىلىق ئالىملىرىنىڭ ئالىملىقلارنى باشقۇرۇشىغا مەدەت، ئىلھام بېرىلدى. 1985 - يىلى ئورمانچىلىقتا ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئورمان ئالىملارگە ھۆددىگە بېرىلدى ياكى باھاغا سۈندۈرۈپ سېتىپ بېرىلدى، مەسئۇلىيەت، ھوقۇق ۋە مەنپەئەت بىرلەشتۈرۈلدى.

1985 - يىلى توغراق ئورمان باشقۇرۇش پونكىتى قۇرۇلۇپ، قايتا كۆكلىگەن ئورمانلارنى باشقۇرۇشىنى كۈچەيتتى ھەم شەھەر تەۋەسىدىكى 3 مىليون 24 مىڭ 100 مو تۈزلەڭلىك تەبىئىي ئورمىنى (بۇنىڭ ئىچىدە غوللۇق دەرەخ تىپىدىكىسى 243 مىڭ 900 مو، غوللۇق دەرەخ - چاتقال تىپىدىكىسى 1 مىليون 543 مىڭ 400 مو، چاتقال، ئوت - چۆپ تىپىدىكىسى 1 مىليون 236 مىڭ 800 مو) نى قامال قىلىپ پەرۋىش قىلىشقا مەسئۇل بولدى. باشقۇرۇش پونكىتى قارمىقىدا يەتتە ئورمان ئاسراش نۇقتىسى تەسىس قىلىندى، ئۇلارغا ئۆي سېلىپ، 11 نەپەر ئورمان ئاسرىغۇچى سەپلەپ بېرىلدى. 1990-يىلغىچە ھەر قايسى ئورمان ئاسراش نۇقتىلىرى 48 مىڭ مو پارچە - پۇرات توغراق ئورمىنىنى ئۆزگەرتتى.

80 - يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىلىدە كېڭەز تېرىش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى، بەزىلەر ئورمان رايونىدا خالىغانچە ئورماننى ۋەيران قىلىپ بوز يەر ئېچىپ كېڭەز تېرىدى، بۇ ھالەتنى توسۇپمۇ توسۇپ قالغىلى بولمىدى. 1988 - يىلى قارا يۇلغۇن يىزىسى باغدىۋۇ ئورمان رايونىدا ئورماننى ۋەيران قىلىپ 150 مو بوز يەر ئاچتى. 1990 - يىلى يەنە مۇشۇ رايوندىكى پەن تەتقىقات ئىلىپ بېرىلۋاتقان ئورمانلىقتا ئورماننى بۇزۇپ 400 نەچچە مو بوز يەر ئاچتى. شۇ يىلى قىشتا پۇخۇي يېزىسىدىن ئالتە دېھقان ئائىلىسى پۇخۇي قايتا كۆكلىگەن توغراق ئورمانلىقىدا ئورماننى بۇزۇپ 400 نەچچە مو يەر ئاچتى. 1987-يىلدىن 1990-يىلغىچە شەھەر بويىچە ئورماننى ۋەيران قىلىپ ئېچىلغان بوز يەر 1200 مودىن ئېشىپ كەتتى.

كورلا شەھىرىدە ئەتىياز ۋە كۈزدە بوران كۆپ چىقىدۇ، ھاۋاسى قۇرغاق بولغاچقا، ئوتلايلا ئوت ئاپىتى يۈز بېرىدۇ. 1986 - يىلى ئورمان رايونىدا ئوچ قېتىم ئوت ئاپىتى يۈز بېرىپ، 5.6 مو يەردىكى 316 تۈپ دەرەخ كۆيۈپ كەتتى. 1988 - يىلى ئىككى قېتىم ئوت كېتىش ۋەقەسى يۈز بەردى، ئوت تۇتاشقان

ئورمان كۆلىمى 6.7 موغا يەتتى. 1989 - يىلى ئالتە قېتىم ئوت كېتىش ۋەقەسى سادىر بولدى.

1985 - يىلى كورلا شەھەرلىك ئوغرىدىن ۋە ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى، بۇ ئىشخانا ئورمانىنى ۋەيران قىلىش، ئوغرىلىقچە كېسىش ۋە سۈنئىي سەۋەبتىن كېلىپ چىققان ئوت ئاپىتى ۋەقەلىرىنى قاتتىق بىر تەرەپ قىلدى. 1985 - يىلى ئالتە قېتىم دۆلەت ئىلكىدىكى تەبىئىي ئورمانىنى ئوغرىلىقچە كېسىش دېلوسى يۈز بەردى، ئوغرىلىقچە كېسىلگەن دەرەخ 291 تۈپ (15.4 كۇب مېتر) كە يەتتى، بۇنىڭدىن بەش قېتىملىق دېلو بىر تەرەپ قىلىنىپ، 298.26 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى؛ 33 قېتىم يېزىلاردىكى سۈنئىي ئورمانىنى كەلسە-كەلمەس كېسىش دېلوسى يۈز بەردى. كېسىلگەن دەرەخ 2529 تۈپ (303.3 كۇب مېتر) كە يەتتى. 1041.89 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى. 1986-يىلى سەككىز قېتىم دەل-دەرەخنى كەلسە-كەلمەس كېسىش دېلوسى يۈز بەردى، كېسىلگەن دەرەخ 1145 تۈپكە يەتتى، بۇنىڭدىن بەش قېتىملىق دېلو تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، 50 يۈەن تولۇقلاپ كۆچەت قويۇش ھەققى ئېلىندى، 159.8 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى؛ سەككىز قېتىم ئورمانىنى ئوغرىلىقچە كېسىش ۋەقەسى يۈز بەردى. بۇنىڭدىن يەتتە قېتىملىقى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى؛ 22 قېتىم بوراندا ئۆرۈلۈپ كەتكەن دەرەخنى ئوغرىلاش ۋەقەسى يۈز بەردى، بۇنىڭغا 137.92 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى. 1989 - يىلى 25 قېتىم ئورمانىنى ئوغرىلىقچە كېسىش دېلوسى يۈز بەردى، ھەممىسى بەلگىلىمە بويىچە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى.

VI باب

كېسەللىك، ھاشارات زىيانداشلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش

§ 1. ھاشارات زىيىنى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تۈگىتىش

كورلا شەھىرىدە ئورمانغا ئاساسلىقى باھارموچى قۇرتى ۋە سېرىق چىپار قۇرت زىيان سالىدۇ، ئالدىنقىسى ئاساسلىقى تەبىئىي توغراق ئورمىنىغا، كېيىنكىسى ئاساسلىقى سۈنئىي ئورمان ئىچىدىكى تېرەك، سۆگەت قاتارلىقلارغا زىيان يەتكۈزىدۇ. 1967 - يىلى كۆنچى دەريا‌سى ۋادىسىنىڭ شابۇلۇق ئورمان رايونىدىكى توغراقلىقتا باھارموچى قۇرتى پەيدا بولۇپ، 4000 مودىن كۆپرەك يەردىكى توغراقنى زىيان سالدى؛ توغراق يوپۇرماقلىرىنى يەپ تۈگەتتى. ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ئالاقىدار تارماقلار تەشكىللىگەن تېخنىكا كۈچلىرى دورا ۋە ماشىنىلارنى ئېلىپ ئاپەت بولغان جايغا بېرىپ، ئالدىنى ئېلىش - يوقىتىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، ئاپەتنى تىزگىنلىدى. شۇنىڭدىن كېيىمۇ ئۇدا ئۈچ يىل دورا بىلەن ئالدىنى ئېلىش - يوقىتىش تەدبىرى قوللىنىلغاچقا، ھاشارات زىيانداشلىقى ئاساسەن تىزگىنلەندى.

1981 - يىلدىن 1982 - يىل 12 - ئايغىچە ئورمانچىلىق تارماقلىرى شەھەر بويىچە ئورماندا بولىدىغان كېسەللىك، ھاشارات زىيانداشلىقىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈردى. باھالاپ بېكىتىش ئارقىلىق، كورلا

شەھىرىمىزنىڭ ئورمانلىرىدا 71 خىل زىياندىش ھاشارات بارلىقى، بۇنىڭ ئىچىدە تېرەككە زىيان سالىدىغىنى 37 خىل، سۆگەتكە زىيان سالىدىغىنى توققۇز خىل، تۇخۇمەككە زىيان سالىدىغىنى ئىككى خىل، باشقا دەرەخلەرگە زىيان سالىدىغىنى 23 خىل ئىكەنلىكى، زىياندىش ھاشارات كۆشەندىسىنىڭ 194 خىل ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى.

يوپۇرماققا زىيان سالىدىغان ھاشاراتلار

سېرىق چىپار قۇرت ئاساسلىقى شاڭخۇ، چەرچى ئەتراپلىرىدا يۈز بېرىدۇ، باشقا يېزىلاردىمۇ پەيدا بولىدۇ، يېتىلگەن تېرەك، ياش سۆگەتلەر ۋە كۆچەتلەرگە زىيان سالىدۇ.

باھار موچى قۇرتى ئاساسلىقى توغراق ئورمىنى رايونىدا يۈز بېرىدۇ، ھەر يىلى زىيان سېلىش كۆلىمى 10 مىڭ مودىن ئاشىدۇ.

تېرەك يوپۇرماق پەرۋانىسى ئاساسلىقى مىرزا تېرەك، شىنجاڭ تېرىكىگە زىيان سالىدۇ.

باشقىلار يۇقىرىقىلاردىن باشقا تېرەك يوپۇرماق قېتى پەرۋانىسى، يوپۇرماق پەرۋانىسى، قاغا جىگدە يوپۇرماق قېتى پەرۋانىسى، تۇخۇمەك كۆك پىتى قاتارلىقلارمۇ بار، ئۇلار قاغا جىگدە، قارىياغاچ، تۇخۇمەك قاتارلىقلارغا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە زىيان سالىدۇ، ئاساسلىقى پۇخۇي، قوشئىپرىق قاتارلىق جايلاردا پەيدا بولىدۇ.

2. شاخ - غولغا زىيان سالىدىغان ھاشاراتلار

كۆك پىت لەڭگەر، شىگەنپەي قاتارلىق جايلاردا كۆرۈلىدۇ.

ئالتۇن قوڭغۇز پۇخۇي، قوشئىپرىق قاتارلىق جايلاردىكى توغراق ئورمانلىقى ۋە سۈنئىي ئورمانلىقلاردا كۆپرەك پەيدا بولىدۇ.

§ 2. كېسەللىك زىيىنى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى توگىتىش

1981 - يىلدىن 1982 - يىل 12 - ئايغىچە ئورمانچىلىق تارماقلىرى ئورمانغا زىيان سالىدىغان كېسەللىك ۋە ھاشاراتلارنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرگەندە ئورمانغا زىيان سالىدىغان 25 خىل كېسەللىك بارلىقىنى، بۇنىڭ ئىچىدە تېرەككە زىيان سالىدىغىنى 13 خىل، سۆگەتكە زىيان سالىدىغىنى يەتتە خىل، جىگدىگە زىيان سالىدىغىنى ئۈچ خىل، تۇخۇمەككە زىيان سالىدىغىنى بىر خىل، زاراڭ (كىلونى) غا زىيان سالىدىغىنى بىر خىل ئىكەنلىكىنى بايقىدى.

1. يوپۇرماققا زىيان سالىدىغان كېسەللىكلەر

يوپۇرماققا، ئاساسلىقى، ئال كېسىلى، ئاق توزان كېسىلى، سۆگەت يوپۇرماق ئاقمېسى قاتارلىقلار زىيان سالىدۇ.

2. شاخ - غولغا زىيان سالىدىغان كېسەللىكلەر

شاخ - غولدا، ئاساسلىقى، چىرىش كېسىلى، قاغا جىگدە يېلىم ئېقىش كېسىلى، دەرەخ سېرىق يۆگىمە قاتارلىق كېسەللىكلەر يۈز بېرىدۇ، ئۇ تېرەك، سۆگەت، جىگدە ۋە كەك يوپۇرماقلىق دەرەخلەرگە زىيان يەتكۈزىدۇ.

ئون يەتتىنچى قىسىم

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى

I باب

ئاپپاراتلار ۋە قوشۇن

§ 1 . ئاپپاراتلار

1. باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسى 1959 - يىلى كورلا ناھىيىلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسى قارمىقىدا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. 1961 - يىلى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا گۈڭشې، مەيدانلاردا جۇ ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتىرەتلىرى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كەسپىي ئىشلارغا ناھىيىلىك سانائەت - قاتناش بۆلۈمى مەسئۇل قىلىندى. ئۇنىڭدىن كېيىن يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى كۈندىن كۈنگە كۆپەيدى، باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، 1972 - يىلى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984 - يىلى كورلا شەھىرى بىلەن كورلا ناھىيىسى قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسى قۇرۇلدى، شتاتى توققۇز بولدى، ئىدارىغا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىخەتەرلىكىنى نازارەت قىلىش پونكتى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش پونكتى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسى قارايدىغان بولدى؛ شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى رېمونت زاۋۇتى، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش پونكتى، يېزىلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقۇرۇش - مۇلازىمەت پونكتلىرى، دېھقانچىلىق مەيدانلىرى ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتىرەتلىرىمۇ مۇشۇ ئىدارىغا قارايدىغان بولدى. 1990 - يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە يېزا

ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش خادىمى 100گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىشچى - خىزمەتچىسى 82گە، ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 14كە، ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 53كە يەتتى؛ يېزا - كەنت يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىمى 3436گە، بۇنىڭ ئىچىدە باشقۇرۇش خادىمى 65كە، كىنىشكىسى بار شوپۇر 2268گە، رېمونت ئىشچىسى 48گە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى نازارەت قىلىش پونكىتى 1972 - يىلدىن ئىلگىرى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى نازارەتچىلىك كەسپىگە ناھىيىلىك سانائەت - قاتناش بۆلۈمى مەسئۇل بولغاندى. 1972 - يىلى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى نازارەت قىلىش كەسپىنى قاتناش نازارەتچىلىك تارمىقى بىلەن بىرلىكتە باشقۇردى.

1984 - يىلىنىڭ باشلىرىدا كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىخەتەرلىكىنى نازارەت قىلىش پونكىتلىرى قۇرۇلدى، شۇ يىلى 4 - ئايدا بۇ پونكىتلار بىرلەشتۈرۈلۈپ، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى نازارەت قىلىش پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى. كورلا شەھىرىگە قاراشلىق رايونلاردا 16 نەپەر نازارەتچى خادىم بار، ئۇلار شەھەر تەۋەسىدە بايىنغولىن ئوبلاستى، كورلا شەھىرى، تۇمۇ-مەيداۋ-لار ھەم شەخسىلەر ئىگىدارچىلىقىدىكى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ بىخەتەرلىكىگە نازارەتچىلىك قىلىش ھەم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شوپۇرلىرىدىن ئىمتىھان ئېلىش، شوپۇرلۇق كىنىشكىسى بېرىش، تەكشۈرۈش ھەم ھادىسىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش قاتارلىق ئىشلارغا مەسئۇل.

يېزىلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش - مۇلازىمەت پونكىتلىرى 1960 - يىلى گۈڭشىلاردا ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەترەتلىرى قۇرۇلدى. 1963 - يىلدىن 1969 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ناھىيىلىك سانائەت - قاتناش بۆلۈمى بىر تۇتاش باشقۇردى، ناھىيە بويىچە تراكتور ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىملىرىنى ناھىيىلىك تراكتور پونكىتى بىر تۇتاش يۆتكەپ ئىشلەتتى. 1970 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ۋە خادىملىرى گۈڭشىلارنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى، گۈڭشىلاردا ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەترەتلىرى قۇرۇلدى. ناھىيىلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تراكتور پونكىتى ناھىيىلىك رېمونت زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1976 - يىلى گۈڭشىلاردا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش پونكىتى قۇرۇلدى.

1980 - يىلدىن كېيىن، يېزىلاردا مەسئۇلانا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلدى، كۆپلىگەن دېھقانلار تراكتور سېتىۋالدى، بىر تۈركۈم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىرلەشمە ئائىلىسى، ھۆددىگەر ئائىلە ۋە كەسپىي ئائىلە مەيدانغا كەلدى. 1985 - يىلى يېزىلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش پونكىتى ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەترىتى بىلەن قوشۇۋېتىلىپ، يېزىلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش - مۇلازىمەت پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى، ئىلگىرىكى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىگىلىك باشقۇرۇش - مۇلازىمەت قىلىشقا ئۆزگەرتىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش-تىن ئاۋۇال، ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدا ۋە ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىن مۇلازىمەت قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، باشقۇرۇش ئارقىلىق مۇلازىمەت ئىلگىرى سۈرۈلدى، مۇلازىمەت يوللىرى كېڭەيتىلدى. 1988 - يىلى ھەر قايسى يېزىلار يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش - مۇلازىمەت قىلىشنى ئۆلچەملەش-تۈرۈش بويىچە ئۆلچەمگە يېتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1990 - يىلىغا قەدەر تېكىچى قاتارلىق بەش يېزىلىق مۇلازىمەت پونكىتى تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈۋېلىشتا ئۆلچەملەشكەن پونكىت بولۇپ تەستىقلاندى.

2. كەسپىي ئاپپاراتلار

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش پونكتى كورلا ناھىيىسىدە 1978 - يىلى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش پونكتى قۇرۇلدى. 1982 - يىلى كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مۇلازىمەت پونكتى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك، شەھەرلىك پونكتلار قوشۇۋېتىلىپ، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش پونكتىغا ئۆزگەرتىلدى ھەم ھەر خىل يېڭى تىپتىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ ماشىنىلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇشقا مەسئۇل قىلىندى. 1985 - يىلى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش پونكتىغا قوشۇۋېتىلدى. يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسى ئىسلاھ قىلىنغاندىن بۇيان، ئومۇملاشتۇرۇش ۋەزىپىسى ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈش شەرتى بىلەن، كىچىك دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى نۇقتىلىق ئومۇملاشتۇرۇشقا ھەم ھەقلىق مۇلازىمەت قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسى 1978 - يىل 1 - ئايدا كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسى قۇرۇلدى، بۇ مەكتەپنىڭ يەر كۆلىمى 132 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 3184 كۋادرات مېتر، سىنىپ كۆلىمى 378 كۋادرات مېتر، بۇنىڭدىن باشقا ئاشخانا، ياتاق، ئىشخانا، مەجلىسخانا، تېلېفونخانا، كىتاب - ماتېرىيال ئۈيى قاتارلىق مۇئەسسەسلىرىمۇ بار. مەكتەپ قارمىقىدا يەنە 50 مو تېرىلغۇ يەر، 30 مو مەشق مەيدانى 15 مىڭ تۇپ ئورمان ۋە مېۋىلىك دەرەخ بار. ھەر بىر قارار كۇرستا 100 ~ 150 كىشى ئوقۇيالايدۇ. دەسلەپتە يەتتە نەپەر ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1990 - يىلى 22گە يەتتى.

كۇرستا ئوقۇتۇشتا پايدىلىنىدىغان ئۈچ چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور، 14 دانە دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمىنى، ئېلېكتر سايمانلىرى تەجرىبە سۇپىسى، ستانوك، تراكتورنىڭ ئىچكى تۈزۈلۈشىنى كۆرسىتىش ئەسۋابى، «تۆمۈربۇقا — 55» ناملىق تراكتورنىڭ ئېلېكتر سىستېمىسىنى كۆرسىتىدىغان تەقلىدىي تەجرىبە قۇرۇلمىسى قاتارلىق 15 يۈرۈش ئوقۇتۇش ئەسۋابى، 400 پارچە كىتاب، 240 يۈرۈش دەرسلىك بار.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش پونكتى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسىنىڭ 1990-يىلدىكى ئاساسلىق ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى

جەدۋەل: 17 - 1

ئوقۇتۇش ماشىنا-سايمانلىرى			ئوقۇتۇش ئۇسكۇنە-ئەسۋابلىرى		
نامى	تىپى	سانى	نامى	تىپى	سانى
زەنجىر تاپان تراكتور	«شەرق قىزار-دى - 75»	1	سويۇقلۇق بېسىم تەقسىملىگۈچ ئوقۇتۇش تاختىسى		1
رەزىنكە چاقلىق تراكتور	«تۆمۈربۇقا-55»	1	سۈمبىلىك ماي يەتكۈزۈش سىستېمىسى ئوقۇتۇش تاختىسى		1

كىچىك تۆت چاقلىق تراكتور	«خېبېي - 12»	1	ئۇچ پىرلەشمە كۆرسەتمىلىك ئوقۇتۇش ئەسۋابىنىڭ كۆرسەتمىلىك ئوقۇتۇش تاختىسى		1
كومبايىن	«شىنجاڭ-5.2»	1	سۈرەت يەرقلەندۈرۈش ئەسۋابىنىڭ مودېلى		1
چاتما بەش چىشلىق سو-قا	L—5—35	1	تراكتور توك يوللىرىنى كۆرسىتىش تاختىسى	«تۆمۈرېۋقا-55»	1
سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش ماشىنىسى	2BDF—2	8	ئاناتومىيە قىلىنغان تراكتور	«شەرق قىزىل-دى-75»	1
سىيالكا	2BZ—6	1	ئاناتومىيە قىلىنغان دېزېل ماتورى	«S—195»	1
ئېغىر تىپتىكى كومباك تېرنا		2	سىنئالغۇ	«FUN»	1
ستانوك	C—615	1	تېلېۋىزور	«جىنشىڭ-24»	1
ئېلېكتر سايمانلىرى تەجرىبە سۈپىسى		1	ئۇنئالغۇ	«يەنۇ»	1
ئېلېكترلىك كەپشەرلەگۈچ		1	كۆچەت ئورنىكى كولاش ماشىنىسى		1
ئوقۇتۇش پىرويېكتورى	102B	1	يەم-خەشەك كومبايىنى		1
پىرويېكسىيە ئاپپاراتى	FH—50	1	دېزېل ئاپتوموبىلى	«N131»	1
دېزېل ماتورنىڭ ماي يەتكۈزۈشىنى تەجرىبە قىلىشقا دائىر ئوقۇتۇش فىلىمى		1	ئۇچ چاقلىق موتسىكلىت	«750»	2

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپى 1979-يىلى بايىنغولىن موڭغول ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپى قۇرۇلدى. 1990-يىلغىچە بۇ مەكتەپ 198 نەپەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كەسپىي خادىمى تەربىيىلىدى، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى كورلا شەھىرىدە ئۆز كەسپىگە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردا ئىشلەيدۇ.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش-ياساش زاۋۇتى 1958-يىلى دۆلەتنىڭ مەبلەغ سېلىشى بىلەن كورلا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1963 - يىلى بۇ زاۋۇت ناھىيىلىك تراكتور پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1970 - يىلى تراكتور پونكىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كورلا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1960 - يىلى بۇ زاۋۇتنىڭ «CC20» تىپلىق ستانوك، «Z535» تىپلىق تېشىش ستانوكى، رەندىلەش ستانوكى، گاز بازغىنى، ئېلېكترلىك كەپشەرلىگۈچ، تاۋلاش ئوچىقى قاتارلىق سەككىز دانە ماشىنا ياساش - رېمونت قىلىش ئۈسكۈنىسى بار ئىدى. 1985 - يىلى ھەر خىل ماشىنا - ئۈسكۈنىسى 51گە يەتتى. 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 85 (ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى 40) كە، كادىرى بەشكە، رېمونت ئۈسكۈنىسى ئونغا، مېتال پىششىقلاش ئۈسكۈنىسى سەككىزگە، باشقا ئۈسكۈنىسى يەتتىگە، رېمونتخانا ئۆيى 1200 كۋادرات مېتىرغا، چوڭ - كىچىك ئاپتوموبىلى ئىككىگە يەتتى، يېڭىدىن كۆلىمى 1200 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان، 17 يۈرۈش ئۈسكۈنىسى بار قەغەز ساندۇق زاۋۇتى قۇرۇدى.

يېزا - بازار كوللېكتىپ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى رېمونت توري 70 - يىللارنىڭ بېشىدا گۈڭشېلاردا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش پونكىتلىرى قۇرۇلدى. 1974 - يىلى گۈڭشې، مەيدانلاردىكى پونكىتلارنىڭ ئۈسكۈنىسى 16 يۈرۈشكە، ستانوكى بەشكە، رەندىلەش - تېشىش

ستانوكى ئىككىگە، باشقا ئۇسكۇنىسى سەككىز يۈرۈشكە يەتتى. 1975 - يىلى گۈڭشې، مەيدانلاردىكى رېمونت نۇقتىسى 15كە، ئۇسكۇنە 23 يۈرۈشكە يەتتى، شۇ يىلى 57 چولاق - ئوتتۇرا تراكتور، ئىككى كىچىك تراكتور، تۆت ئېچىدىن يانار دېۋىگاتېل، 238 دانە باشقا يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمىنى رېمونت قىلىندى. 1980 - يىلدىن باشلاپ، يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىدە ئۆزگىرىش بولدى. رېمونت تور - نۇقتىلىرى پەيدىنپەي كوللېكتىپ ئىگىلىك باشقۇرۇشتىن يەككە ئىگىلىك باشقۇرۇشقا ئۆزگەردى. 1985 - يىلى يېزىلاردىكى كوللېكتىپ رېمونت تور - نۇقتىسى بەشكە، يەككە رېمونت تور - نۇقتىسى 12گە، ئۇلارنىڭ ھەر خىل ئۇسكۇنىسى 56گە يەتتى.

1990 - يىلى يېزا - بازارلاردىكى كوللېكتىپ رېمونت تور نۇقتىسى ئىككىگە، رېمونت ئىشچىسى تۆتكە چۈشۈپ قالدى، يەككە رېمونت ئائىلىسى 28گە، ئىشچىسى 44كە يەتتى؛ ئۇلارنىڭ ھەر خىل رېمونت ئۇسكۇنىسى 27گە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى 1973 - يىل 10- ئايدا كورلا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى - ماددىي ئىشيا بىلەن تەمىنلەش پونكتى قۇرۇلدى. 1981 - يىل 1 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش پونكتى ۋە ناھىيىلىك ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش پونكتى ئايرىم ئايرىم تەسىس قىلىندى ھەم ئۇلار مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان بولدى. 1982 - يىل 9 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش پونكتى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى شەھەر بىلەن ناھىيە قوشۇۋېتىلگەندە، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

2 § . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى قوشۇنى

1958 - يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى 1 - قارارلىق قىسقا مۇددەتلىك تراكتورچىلار كۇرسى ئېچىپ، تۇنجى تۈركۈم تراكتور شوپۇرلىرىنى تەربىيىلىدى.

1961 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە سەككىز ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەترىتى، 81 نەپەر ماشىنا ئىشلىرى خادىمى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئېچىدە تېخنىك ئىككى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شوپۇرى 34، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقۇرۇش خادىمى 27 ئىدى. 1972 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرىدىغان ئورۇن 18گە، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمەتچىسى 233كە يەتتى. 1974 - يىلى تراكتورى بار ئورۇن 42گە، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمەتچىسى 483كە يەتتى، بۇنىڭ ئېچىدە باشقۇرۇش خادىمى 79، ئىشلەپچىقىرىش خادىمى 401، باشقا خادىم ئۇچ. 1977 - يىلى ناھىيە بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمەتچىسى 506گە يەتتى، بۇنىڭ ئېچىدە شوپۇر 340 بولۇپ، ئومۇمىي يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىمىنىڭ 67 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1984-يىلى شەھەر بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى بار ئورۇن 958گە يەتتى، بۇنىڭ ئېچىدە يەككە ئائىلە 878، ھەر خىل يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمەتچىسى 1350كە يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى بار ئائىلە 2367گە، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمەتچىسى 3436گە يەتتى؛ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مۇلازىمەت كەسپي ئائىلىسى 116گە، كەسپىكارى 136گە يەتتى؛ شەھەردىن تۇڭەن يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى رېمونت تور - نۇقتىسى 30غا، رېمونت-مۇلازىمەت خادىمى 48گە يەتتى. يېزا - كەنت يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىمى 2494كە يەتتى، بۇنىڭ ئېچىدە تراكتور شوپۇرى 2268، ئېچىدىن يانار دۇڭگاتېل باشقۇرۇش خادىمى 12، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكا خادىمى 22، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى رېمونتچىسى 48، باشقا خادىم 144.

§ 3 . ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش

1. ئادەتتىكىچە تەربىيىلەش

1961 - يىلى ئۇستىلار شاگىرتلارنى تەربىيىلەش ئۇسۇلى بىلەن 39 نەپەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىمى تەربىيىلەندى. 1976 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ياساش-رېمونت قىلىش زاۋۇتىدا 30 نەپەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىمى تەربىيىلەندى. 1976 - يىلى كورلا ناھىيىلىك «7 - ماي» داشۆسى ئىككى قارار كۇرس ئېچىپ، 140 نەپەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقۇرۇش خادىمى تەربىيىلىدى.

2. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسىدا تەربىيىلەش

1978 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 4 - ئايدىن 9 - ئايغىچە 37 شوپۇر، 23 نەپەر دىزېل ماتورى باشقۇرۇش خادىمى تەربىيىلەندى.

1979 - يىل 9 - ئايدا بىر قارار قايتا تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت پىشقەدەم يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى خادىملىرىدىن 33 كىشى قايتا تەربىيىلەندى. شۇ يىلى ناھىيە، گۇڭشې، ئەترەت يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كادىرلىرىدىن 30 كىشى، كارخانا، سۈچىلىق تارماقلىرىدىكى تېخنىكا تايانچىلىرىدىن 95 كىشى تەربىيىلەندى.

دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسى قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1980 - يىلغىچە يېگىدىن 158 تراكتورچى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تراكتورچى 113، دىزېل ماتار باشقۇرۇش خادىمى 27، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقۇرۇش كادىرى 30) تەربىيىلەندى. 90 نەپەر پىشقەدەم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىمى قايتا تەربىيىلەندى.

1981 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شوپۇرلۇقى، موتسىكلىت شوپۇرلۇقى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى - ئېلېكتر سايمانلىرى رېمونتچىلىقى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى نازارەت قىلىش - باشقۇرۇش، سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش ماشىنىسىنى باشقۇرۇش، كاتەكتە توخۇ بېقىش قاتارلىق ھەر خىل كەسىپ بويىچە 64 قارار كۇرس ئېچىلىپ، 3176 نەپەر (قېتىم) ھەر خىل كەسىپي تېخنىكا خادىمى تەربىيىلەندى. 1990 - يىلغىچە شەھەر بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى قوشۇنىدىكىلەرنىڭ 90پىرسەنتتىن كۆپرەكى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى دائىملىق تەربىيىلەش كۇرسىدا تەربىيىلەندى.

3. بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپىدە تەربىيىلەش

1979 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بايىنغولىن موڭغول ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپى كورلا ناھىيىسى ۋە كورلا شەھىرىگە قاراشلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كەسىپي خادىملىرىدىن 198 كىشىنى تەربىيىلىدى.

II باب

يېزا ئىگىلىك ماشىنا ـ سايمانلىرى

§ 1. يېزا ئىگىلىك ماشىنا-سايمانلىرىنى كىرگۈزۈش

كورلا ناھىيىسىدىكى دېھقانلار ئۇزۇن زامانلار مابەينىدە كەتمەن، ئورغاق، تاش تۆلۈق قاتارلىق ئەنئەنۋى كونا دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ئىشلىتىپ كەلگەنىدى.

مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن ئالتا سۆرىتىلمەيدىغان ئورۇش ماشىنىسى، قوش چىشلىق ساپان، قايماق ئايرىش ماشىنىسى، ئۈرۈق تاللاش ماشىنىسى، سەككىز قۇرلۇق سىيالكا، «NO5» شامال تۇغمىنى، «NO14» كۆلتىۋاتور، «0.16» نومۇرلۇق تاق چىشلىق ساپان، ئوت ئورۇش ماشىنىسى، كېۋەز تېرىش ماشىنىسى، پۇرزۇنلۇق تىرنا، ئوت ئوتاش ماشىنىسى قاتارلىق دېھقانچىلىق سايمانلىرى كىرگۈزۈلگەن، ئەمما سانى ئاز ئىدى، رېمونت قىلىش بىلەن بولغانلىقى، يەنە كېلىپ دېھقانچىلىق ئېتىزلىرى تارقاق ھەم كىچىك بولغانلىقى ۋەجىدىن، ئىشلىتىشتە قىينىچىلىق تۇغۇلۇپ، ئۈنۈملاشتۇرغىلى بولمىغان.

50-يىللارنىڭ باشلىرىدا تېرىقچىلىقتا يەنىلا قوش ۋە كەتمەنگە، ئورما ئۇرۇشتا ئورغاقتا، خامان تېپىشتە تاش تۆلۈق، توقماقتا ياكى ئۇلاغ بىلەن دەسستىشكە، ئۇن-ياغ تارتىشتا سۇ تۇغمىنى، جۇۋازغا تايىنىلدى. 50-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىدىن باشلاپ، يېڭى تېپتىكى ئالتا سۆرىتىلمەيدىغان دېھقانچىلىق سايمانلىرى، ئالايلۇق، 12 قۇرلۇق سىيالكا، كۆلتىۋاتور، تۆمۈر تىرنا، قوش چاقلىق بىر چىشلىق ساپان، 23-نومۇرلۇق ساپان، قۇرلاپ كېۋەز تېرىش ماشىنىسى، بەش سۈگىلۈق ساپان، دورا پۈركىگۈچ قاتارلىقلار ئۈنۈملاشتۇرۇلدى. 1958-يىلى پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى تۆت دانە «KS—30» تىپلىق زەنجىر تاپان تراكتور، بىر دانە «VT—45» تىپلىق رېزىنكە چاقلىق تراكتور كىرگۈزۈپ، دېھقانچىلىقتا ئىشلەتتى. 1961-يىلى گۈڭشې مەيدانلار 64 دانە ھەر خىل تراكتور ۋە ماشىنىغا سۆرىتىلمەيدىغان دېھقانچىلىق سايمىنى، 20 نەچچە ئىنبىرگىيە ماشىنىسى كىرگۈزدى، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ ـ ئوتتۇرا تراكتور 18 (جەمئىي 657 ئات كۈچىگە ئىگە) ئىدى. ماشىنىغا سۆرىتىلمەيدىغان دېھقانچىلىق سايمانلىرىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن بەش چىشلىق سوقا، ئىككى چىشلىق سوقا، ئۇچ چىشلىق سوقا، 24 قۇرلۇق سىيالكا، كۆلتىۋاتور، كومبايىن، ئورۇش ـ قۇرۇتۇش ماشىنىسى، ئۈرۈق تاللاش ماشىنىسى، ھالقىسىمان كاتوك (چىڭدىغۇچ) تىرنا قاتارلىقلار كىرگۈزۈلدى.

60-يىللاردىن باشلاپ، ئىلىنمىزدە ئىشلەنگەن يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى پەيدىنپەي ئىمپورت قىلىنغان يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئورنىنى ئالدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ تۈرى كۆپەيدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىملىرى قوشۇنى تېز زورايدى. 1975-يىلى گۈڭشې مەيدان ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتراپىدىن 15ى، ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەتراپتى ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتراپىدىن بىرى، ئىشلەپچىقىرىش ئەتراپتى ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش گۇرۇپپىسىدىن 22سى قۇرۇلدى. 1978-يىلغىچە ناھىيە بويىچە يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇشقا سېلىنغان مەبلەغ 1 مىليون

563 مىڭ يۈەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەتنىڭ سالغىنى 561 مىڭ يۈەن، قەرز ئېلىنغىنى 518 مىڭ يۈەن، ناھىيە جۇغلىغىنى 484 مىڭ يۈەن. يېزا ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش جەريانىدا، 1982 - يىلدىن باشلاپ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقىدىكى يېزا ئىگىلىك ماشىنا-سايمانلىرىنىڭ كۆپىنچىسى باھاغا سۈندۈرۈلۈپ پەيدىنپەي شەخسلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئېرىلدى. 1985-يىلى شەھەرگە قاراشلىق يېزا، مەيدانلاردىكى ھەر خىل تراكتور 1151گە، ئومۇمىي ئات كۈچى 25 مىڭ 749 ئات كۈچىگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يەككىلەر ئىگىلىكىدىكىسى 1013 بولۇپ، ئومۇمىي سانىنىڭ 88 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور 412گە، ماشىنىغا سۈرىتىلىدىغان دېھقانچىلىق سايمىنى 420گە، بۇنىڭ ئىچىدە ساپان - سوقا 196گە، تىرنا 99غا، سېيالكا 23كە يەتتى؛ كىچىك تراكتور 739غا، كىچىك تىپتىكى دېھقانچىلىق سايمىنى 510غا يەتتى.

1990-يىلى چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور 480گە، ماشىنىغا سۈرىتىلىدىغان چوڭ، ئوتتۇرا دېھقانچىلىق سايمىنى 471گە، كىچىك تراكتور 1924كە، ماشىنىغا سۈرىتىلىدىغان كىچىك دېھقانچىلىق سايمىنى 2119 غا يەتتى.

§ 2 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئېنېرگىيىسى

70-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېرىقچىلىقتىن سۇ قۇرۇلۇشى، چارۋىچىلىق، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش قاتارلىق ساھەلەرگىچە ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1990-يىلى شەھەر بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 62 مىڭ 859 ئات كۈچىگە، بۇنىڭ ئىچىدە دىزېل ماتور ئېنېرگىيىسى 48 مىڭ 90 ئات كۈچىگە، ئېلېكتروداۋىگاتېل ئېنېرگىيىسى 7010 ئات كۈچىگە، بېنزىن موتور ئېنېرگىيىسى 7750 ئات كۈچىگە يەتتى. شەھەر بويىچە چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور 480گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 20 مىڭ ئات كۈچىگە يەتتى؛ كىچىك تراكتور 1942گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 26 مىڭ 140 ئات كۈچىگە يەتتى.

1. تېرىقچىلىق ماشىنىلىرى

1990-يىلى شەھەر بويىچە ھەر خىل تراكتور 2404كە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 46 مىڭ 140 ئات كۈچىگە، ماشىنىغا سۈرىتىلىدىغان چوڭ - ئوتتۇرا دېھقانچىلىق سايمىنى 471گە، بۇنىڭ ئىچىدە سۈرىتىلىدىغان سوقا 297گە، ئوغۇت بېرىش ماشىنىسى ئۈچكە، سۈرىتىلىدىغان تىرنا 85كە، سۈرىتىلىدىغان سېيالكا 50كە، سۈرىتىلىدىغان سۈلياۋ يوپۇق يېپىش ماشىنىسى تۆتكە، سۈرىتىلىدىغان كولتىۋاتور 32گە يەتتى؛ سۈرىتىلىدىغان كىچىك دېھقانچىلىق سايمىنى 2119غا، بۇنىڭ ئىچىدە سوقا 1328گە، تىرنا 21گە، سېيالكا 400گە، سۈلياۋ يوپۇق يېپىش ماشىنىسى 214كە، كولتىۋاتور 156گە يەتتى. «شەرق قىزاردى-75»، «شەرق قىزاردى-60» بۇ ئىككى خىل تراكتورنىڭ ئات كۈچى شەھەر بويىچە دېھقانچىلىققا ئىشلىتىلىدىغان چوڭ-ئوتتۇرا تراكتورلار ئومۇمىي ئات كۈچىنىڭ 6.35 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، ئۇلار كەڭ دائىرىدە يەر ھەيدەش، توپا ئىتتىرىش مەشغۇلاتلىرىدا ئىشلىتىشكە باب كېلىدۇ. تېخنىكىلىق ئىقتىدارى ياخشى، دېھقانچىلىق مەشغۇلاتىدىكى ئىش مىقدارى ئەڭ كۆپ بولۇپ، يەر ھەيدەش، توپا ئىتتىرىشكە ئوخشاش ئېغىر مەشغۇلاتتا ئىشلىتىلىدىغان تايانچ ماشىنا تۈرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئىشلىتىلىش تارىخى خېلى ئۇزۇن. «تۆمۈر بۇقا-55» ئوچ چىشلىق سوقا چېتىلىپ يەر دەيدەشكە ئىشلىتىلىدۇ، مەشغۇلات سۈپىتى خېلى ياخشى، ئۇنۇمى يۇقىرى، تىرنىلاش، ئۇرۇق سېلىش، كولتىۋاتسىيە قىلىش، ئۇسۇملۇك ئاسراش

قاتارلىق مەشغۇلاتلارغىمۇ ئىشلەتكىلى بولىدۇ. 5 ~ 7 تونناللىق پرىتسېپ چېتىپ ترانسپورتقا سېلىنسا سىلىق ماڭىدۇ. ئۇ 80 - يىللاردىن ئوتتۇرا، ئاخىرقى مەزگىللىرىدە سانى خېلى تېز كۆپەيتىپ، چولۇ.ئوتتۇرا تراكتورلار ئىچىدە 2 - ئورۇننى ئىگىلىدى.

«شەرق قىزارىدى-28» ئاساسلىقى ترانسپورت مەشغۇلاتىغا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە ئىككى چىشلىق سوقىنى چېتىپ يەر ھەيدىگىلى بولىدۇ، شۇنداقلا 24 قۇرلۇق سېيالكا چېتىپ ئۇرۇق سالغىلى ھەم خامان تەپكىلى بولىدۇ.

كىچىك تۆت چاقلىق تراكتور ماتورىنىڭ كۆپىنچىسى 12 ~ 15 ئات كۈچىگە ئىگە، ئۇ يەرنى تېيىز ھەيدەش، ئۇرۇق سېلىش ۋە خامان تېپىشكە باب كېلىدۇ، ئاساسلىقى، ترانسپورتقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ «شىنجاڭ - 150 (120)»، «شەرق قىزارىدى — 15(12)» قاتارلىق تىپلىرى بار.

2. ئۇرۇق سېلىش ماشىنىلىرى

50 - يىللاردىن ئىلگىرى دېھقانلار ئاشلىق، ياغلىق دان زىرائەتلىرىنى چېچىپ ياكى دانلاپ تېرىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن بولغاچقا، ئۇرۇق زىچ ياكى شالاڭ چۈشۈپ قېلىپ، مايسا تەكشى ئۈنمەي، ھوسۇلنىڭ ئېشىشىغا تەسىر يېتەتتى. 50-يىللاردىن كېيىن، ھەر خىل سېيالكا كىرگۈزۈلدى ۋە ئومۇملاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ھەم ئەمگەك كۈچى تېجەپ قېلىندى، ھەم زىرائەت مايسىلىرى تەكشى-رەتلىك ئۈنىدىغان بولدى، پەرۋىش قىلىشمۇ قولاي بولدى، ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولۇپ ئالقىشقا ئېرىشتى.

«BF—2A» تىپلىق سېيالكا ئۇرۇق سېلىش كەڭلىكى 3.6 مېتر، چوڭقۇرلۇقى 4 ~ 8 سانتىمېتر، 24 دانە يۇمىلاق دېسكىلىق چۆنەك ئاچقۇچى بار، «تۆمۈر بۇقا — 55» تىپلىق تراكتورغا چېتىپ ئىشلىتىلىدۇ، كەڭ دائىرىلىك مەشغۇلاتقا باب كېلىدۇ.

«BF—10» تىپلىق سېيالكا كىچىك تۆت چاقلىق تراكتورغا چېتىپ ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇق سېلىش كەڭلىكى 1.5 مېتر، ئون دانە يۇمىلاق دېسكىلىق چۆنەك ئاچقۇچى بار.

«2BN12—2» تىپلىق سۇلياۋ يوپۇق يېپىش ماشىنىسى كىچىك تۆت چاقلىق تراكتورغا چېتىپ ئىشلىتىلىدۇ، قۇر ئارىلىقىنى تەڭشىگىلى بولىدۇ، ئۇزۇا ئارىلىقى 130 مىللىمېتر، ئوغۇت بېرىش قۇرۇلمىسى بار، ئۇزۇن تالالىق كېۋەز تېرىشقا باب كېلىدۇ.

3. ئورۇش - يىغىش ماشىنىلىرى

دېھقانچىلىق زىرائەتلىرىنى ئۇرۇش-يىغىشتا 1961-يىلدىن ئىلگىرى ئادەم، ئۇلاغ كۈچىگە تايىنىلاتتى. 1961-يىلى «بېيجىڭ 49—GF» تىپلىق كومبايىن كىرگۈزۈلۈپ، كەڭ كۆلەمدە شال، بۇغداي ئورۇشقا ئىشلىتىلدى، ئىقتىدارى ياخشى بولغاچقا دېھقانلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە «شەرق شامىلى—5» تىپلىق كومبايىن كىرگۈزۈلدى، تۈزۈلۈشى مۇرەككەپ، كاشىلىسى كۆپ بولغاچقا، پەيدىن-پەي شاللىۋېتىلدى. «شىنجاڭ—5» تىپلىق كومبايىن قوش تۈلۈقلۇق بولۇپ، دان ئايرىش نىسبىتى يۇقىرى، شال، بۇغداي ئورۇشقا باب كېلىدۇ. گىرمانىيىدە ئىشلەنگەن «E—514» تىپلىق كومبايىن بىر قەدەر كۆپ ئېنېرگىيە تەلەپ قىلىدۇ، قوبۇل قىلىش مىقدارى 6 ~ 7 كىلوگرام/سېكۇنت. شىنجاڭدا ئىشلەنگەن «25—409» تىپلىق كومبايىننىڭ ئورۇش كەڭلىكى 2.5 مېتر، قوبۇل قىلىش مىقدارى 2.5~3كىلوگرام/سېكۇنت، ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمى 10~15 مو/سائەت، قوش تولۇقلۇق بولۇپ، «تۆمۈر بۇقا—55» تىپلىق تركتورغا چېتىپ ئىشلىتىلىدۇ. كەڭ دائىرىدە مەشغۇلات قىلىشقا باب كېلىدۇ. كىچىك كومبايىنلارنىڭ كۆپىنچىسى «4GL—160» تىپلىق بولۇپ، ئورۇش كەڭلىكى 1.6

مېتر، ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمى بەش مو/سائەت، 12~15 ئات كۈچىگە ئىگە كىچىك تۆت چاقلىق تراكتورغا چېتىپ ئىشلىتىلىدۇ. 1985-يىلى يۇقىرىقى ھەر خىل ئورۇش ماشىنىسى 13كە يەتتى. 1990-يىلى كومبايىن يەتتىگە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 386 ئات كۈچىگە يەتتى.

4. ماتورلۇق دان ئايرىش ماشىنىسى

1960 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن ماتورلۇق دان ئايرىش ماشىنىسىدىن بىرى كىرگۈزۈلگەن. 1962 - يىلدىن كېيىن ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن دان ئايرىش ماشىنىلىرىنى كىرگۈزۈش ئاساس قىلىندى، 1975 - يىلى دان ئايرىش ماشىنىسى 15كە، 1982 - يىلى 28گە يەتتى. كېيىنكى چاغلاردا تەكشۈرۈپ رېمونت قىلىش قىيىن بولغانلىقتىن، دان ئايرىش ماشىنىسى يىلدىن - يىلغا ئازىيىپ كەتتى. 1985 - يىلى بەشكە چۈشۈپ قالدى. 1990 - يىلى يەنە كۆپىيىپ 18گە يەتتى.

5. چارۋىچىلىق ماشىنىلىرى

1961 - يىلى ئوت ئورۇش ماشىنىسىدىن ئۈچى بار ئىدى. 1979 - يىلى 11گە يەتتى. ماسلىشىشى ناچار بولۇش ۋەجىدىن، كېيىنكى چاغلاردا يىلدىن - يىلغا ئازىيىپ كەتتى. 1990 - يىلى تۆتكە چۈشۈپ قالدى.

1971 - يىلى يەم - بوغۇز ئۇششاقلاش ماشىنىسىدىن تۆتى كىرگۈزۈلدى. 1980 - يىلى 18گە يەتتى. مۇنداق ماشىنىلار ئىقتىدارى ياخشى بولغاچقا، چارۋىچىلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. 1990 - يىلى 143كە يەتتى.

1963 - يىلى ماتورلۇق يۇڭ قىرقىش ماشىنىسىدىن ئۈچى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي قىرقىغۇچى 52 دانە ئىدى، مۇنداق ماشىنا ماسلىشىچانلىقى ناچار بولۇش ۋەجىدىن كېيىنكى چاغلاردا كۆپەيتىلمىدى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە چارۋىچىلىق ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 500 ئات كۈچىگە يەتتى.

6. دېھقانچىلىق ئېتىزلىرىنى سۇغىرىش ماشىنىلىرى

تېرىلغۇ يەر كۆلىمى كىچىكلىكى ۋە سۇغىرىشقا كېرەكلىك سۇ كۆپەيگەنلىكى ئۈچۈن، يەر ئاستى سۈيى بايلىقىنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش زۆرۈر بولۇپ قالدى. شۇڭا 60-يىللاردىن باشلاپ، ماتورلۇق ماشىنىلاردىن پايدىلىنىپ سۇ چىقىرىپ دېھقانچىلىق ئېتىزلىرىنى سۇغىرىش يولغا قويۇلدى. 1980-يىلى سۇغىرىش ماشىنىسى 277گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 4996 ئات كۈچىگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە دىزىل ماتور 176 بولۇپ، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 2988 ئات كۈچىگە يەتتى. 1982-يىلى سۇغىرىش ماشىنىسى 353كە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 3639 ئات كۈچىگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە دىزىل ماتور 26گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 653 ئات كۈچىگە يەتتى. شۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا بەزىدە سەل-پەل كۆپىيىپ ياكى ئازىيىپ تۇردى. 1990-يىلى دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان سۇ پومپىسى 198گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 2486 ئات كۈچىگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە دىزىل ماتور 21گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 370 ئات كۈچىگە يەتتى.

7. دېھقانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىلىرى

ئۇن، ياغ تارتىشتا ئىلگىرى تۇڭمەن، ياغۇنچاق ۋە جۇۋازغا، پاختا پىششىقلاپ ئىشلەشتە پاختا ئاتقۇچىغا تايىنىلاتتى. 1962-يىلى بىر دانە ياغ تارتىش ماشىنىسى ۋە بىر دانە ئىلېكتر بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان چىگىت ئايرىش ماشىنىسى كىرگۈزۈلدى. 1963-يىلى بىر دانە ئۇن تارتىش ماشىنىسى كىرگۈزۈلدى. بۇ ماشىنا ئەرزان ھەم ئۇنۇملۇك بولغاچقا، ناھايىتى تېز كۆپەيدى. 1975-يىلى ئاشلىق پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى 131گە، ياغ تارتىش ماشىنىسى 14كە، چىگىت ئايرىش ماشىنىسى تۆتكە يەتتى. 1985-يىلى ئۇن تارتىش ماشىنىسى 167گە، ياغ تارتىش ماشىنىسى 58گە، چىگىت ئايرىش ماشىنىسى 58گە يەتتى. 1990-يىلى دېھقانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ئېنېرگىيە ماشىنىسى 474كە (ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 4760 ئات كۈچىگە) يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ھەر خىل ئاشلىق پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى 359، ياغلىق دان پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى 58، پاختا پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى 57. شەھەر بويىچە ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دان پىششىقلاپ ئىشلەش مەشغۇلاتلىرى تامامەن ماشىنىلاشتى.

8. يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان ترانسپورت ماشىنا-سايمانلىرى

يېزىلارنىڭ ترانسپورت ئىشلىرىدا ئىلگىرى ياغاچ ھارۋىغا، تۆمۈر ھارۋىغا تايىنىلاتتى، ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىدا يېقىن ئارىلىقتا زەمبىل ئىشلىتىلەتتى. 1960-يىلىنىڭ ئالدى - كەينىدە رېزىنكە چاقلىق ئات ھارۋىسى ۋە رېزىنكە چاقلىق قول ھارۋىلىرى ئىشلىتىلىشكە باشلىدى. 1969-يىلى دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان كىچىك تراكتورلار بارلىققا كەلدى. 1976-يىلى كىچىك تراكتور 17گە، دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان ئاپتوموبىل تۆتكە، رېزىنكە چاقلىق ئات ھارۋىسى 779غا، رېزىنكە چاقلىق ئېشەك ھارۋىسى 5608گە يەتتى. 1979 - يىلدىن كېيىن يەرلەر شەخسىلەرگە ھۆددىگە بېرىلدى. كۆپ خىل ئىگىلىك يولغا قويۇلدى، بۇنىڭ بىلەن يېزىلارنىڭ ترانسپورت كۈچى ناھايىتى تېز كۆچەيدى. 1990-يىلى شەھەر بويىچە دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان ئاپتوموبىل 80گە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 7935ئات كۈچىگە، رېزىنكە چاقلىق تراكتور 420گە، دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان كىچىك تراكتور 1924كە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 16 مىڭ 12 ئات كۈچىگە، رېزىنكا چاقلىق ئات ھارۋىسى 2064كە، رېزىنكە چاقلىق ئېشەك ھارۋىسى 6629غا يەتتى.

9. ئۆسۈملۈك ئاسراش ماشىنىلىرى

1973-يىلى «شەرق قىزارىدى—18» تىپلىق ماتورلۇق دورا-پاراشوك پۈركۈش ماشىنىسى 16گە، دورا ساندۇقلىرىنىڭ سىغىمى 11 كىلوگرامغا، شامال ماشىنىسىنىڭ ئايلىنىش سۈرئىتى 500 قېتىم-مىنۇتقا، گورىزونتال پاراشوك پۈركۈش مۇساپىسى 30 مېتىرغا، دورا پۈركۈش مۇساپىسى ئون مېتىرغا، تىك ھالەتتە پاراشوك پۈركۈش مۇساپىسى 16 مېتىرغا، دورا پۈركۈش مۇساپىسى يەتتە مېتىرغا يەتتى؛ پاراشوك پۈركۈش ئۇنۇمى 10~30 مو/سائەتكە، دورا پۈركۈش ئۇنۇمى 6~7 مو/سائەتكە يەتتى، بۇ ماشىنىغا «CE40F» تىپلىق بېنزىن ماتور ئېنېرگىيە مەنبەسى قىلىندى. بۇ ماشىنا ئىقتىدارى ياخشى بولغاچقا، 1980-يىلى 51گە يەتتى. 1990-يىلى شەھەر بويىچە بۇ خىل دورا-پاراشوك چېچىش ماشىنىسى 115كە، ئومۇمىي ئېنېرگىيىسى 212 ئات كۈچىگە يەتتى.

جەدۋەل 17 - 2

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1960-1990-يىلغىچە ئاساسلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئەھۋالى

يىللار	يېزا ئىگىلىك كېرەكلىك چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور		يېزا ئىگىلىكىگە كېرەكلىك كىچىك تراكتور	ماشىنىغا سۈرتىلىدىغان چوڭ دېھقانچىلىق سايمانى				كومبايىن	ماتورلۇق دان ئايرىش ماشىنىسى	ماتورلۇق پاراشوك پۈركۈش، تۇمانلاشتۇرۇش پۈركۈش ماشىنىسى	يېزا ئىگىلىكىدە كېرەكلىك سۇ پومپىسى	يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان يۇك ئاپتوموبىلى	يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان پرىتسېپ	يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان ماشىنىلار، سۈرگۈچ ماشىنىلىرى				ھارۋىچىلىق ماشىنىلىرى			پاختا پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى	ياغلىق دان پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى	ئاشلىق پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىسى	رېزىنكە چاقلىق قول ھارۋىسى
	ئات كۈچى	ئارىلاش تىپلىق		جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە																			
					سوقا	تىرنا	سىيالكا	كولتىۋاتور																
1960	552	16		37	17	6	8	6	1	1				2	1			2						
1961	657	18		37	17	6	8	6	1	2				2	1			2						
1962	657	18		55	17	6	8	6	2	1				4										
1963	920	23		70	29	15	20	6	2	3				11	3			1						
1964	1172	29		81	36	18	19	6	2	10				11	3			1						
1965	1466	36		87	40	20	21	6	2	11				15	4			3						
1966	1844	45		100	40	20	25	6	2	16				31	6			3						
1967	1844	45		118	47	34	31	6	3	19				31	6			3						
1968	1889	46		115	44	35	30	6	3	9				17	7			3						
1969	1889	46		126	38	39	34	15	3	11				19	7			3						
1970	1419	59		144	51	50	27	16	3	13				29	8			3						
	2732			591																				

3168	697	3	6	54	1	4	3			64	6	32	10	15		10	3	12	31	53	42	138	5	3235	77	1971
4123	715	3	6	61	1	4	4			198	10	36	6	18		12	3	15	38	59	39	151	6	3607	87	1972
5105	732	3	13	76	1	4	4	75	5	214	16	58	5	18	16	19	2	12	39	46	47	144	4	4016	96	1973
5361	756	4	10	96	1	9	3	438	18	573	29	64	4	22	12	15	2	12	45	38	53	148	5	4090	98	1974
5495	779	4	14	131	1	9	3	438	18	573	29	72	4	35	13	13	4	15	49	42	60	170	8	4812	108	1975
5608	779	5	15	140	1	9	3	609	33	1015	52	82	4	32	8	20	10	16	54	60	64	194	17	4896	111	1976
5626	829	7	23	135	1	3	4	1190	85	1906	151	75	4	38	8	29	8	15	61	73	82	231	28	5582	128	1977
6366	856	25	21	196	1	11	5	2205	126	2823	171	93	5	114	10	33	9	15	61	48	68	215	48	6210	143	1978
6711	793	53	25	190		15	11	2791	143	3664	228	114	8	34	40	35	10	17	79	55	77	833	139	7094	164	1979
6667	619	42	25	138		38		5037	343	6888	448	331	12	179	693	39	12	22	75	68	107	288	130	10155	255	1980
7175	597	56	30	177		40		1227	241	7407	400	421	10	173	80	34	13	33	92	61	127	324	182	11793	296	1981
9580	787	70	36	193				2683	159	4377	394	529	12	142	99	11	12	26	102	61	148	369	270	12359	313	1982
4507	792	67	49	229		10	1	1891	115	4041	338	696	10	174	92	2	14	42	77	59	178	427	411	13873	354	1983
9626	1419	64	48	163		15		583	32	2769	183	305	3	183	86	5	8	32	78	71	226	407	682	15834	401	1984
10276	2111	58	58	175		15		653	86	3638	353	355	8	113	86	5	13	23	99	102	196	420	739	16146	412	1985
9460	1723	61	65	78		12	2	373	11	2585	194	1209	7	117	55		7	19	121	103	207	464	858	16085	411	1986
9972	1720	70	75	120		51	2	421	15	2715	207	1434	8	138	81		7	17	92	87	230	445	1090	14898	413	1987
	9972	1718	70	75	120	101	2	421	15	2645	209	1736	8	138	81		7	17	92	87	230	443	1525	14998	416	1988
9373	1785	67	59	309		148	4	450	7	2383	160	1866	5	139	95	5	9	22	74	116	287	526	1830	20659	505	1989
	6629	2064	57	58	359	143	4	370	21	2486	198	2190	8	198	115	1	7	32	50	85	297	471	1924	20002	480	1990

Ⅲ باب

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلىتىش-باشقۇرۇش

1 § . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش

1960 - يىلى گۈڭشىلاردا ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتراپىدىكى قۇرۇلدى، ئۇلار مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان، پايدا - زىيانغا ئۆزى ئىگە بولىدىغان بولدى، لېكىن تېخنىكا كۈچى ئاجىز، باشقۇرۇش تۈزۈمى مۇكەممەل بولمىغاچقا، ئۇنۇم كۆرۈنەرلىك بولمىدى.

1963 - يىلدىن 1969 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ناھىيە بىر تۇتاش باشقۇرۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، ناھىيە تەۋەسىدىكى تراكتور ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىملىرىنى ناھىيىلىك تراكتور پونكىتى بىر تۇتاش يۆتكەپ ئىشلەتتى، «ئېتىز - ئېرىق مەشغۇلات قائىدىسى»، «بىخەتەرلىك تېخنىكا قائىدىسى»، «تاش يولدا قاتناش قائىدىسى» قاتارلىقلارنى تۈزۈپ چىقتى، يەنە ماي، مالىيە، ئۆتكۈزۈپ بېرىش-ئۆتكۈزۈۋېلىشقا دائىر قائىدە - تۈزۈملەرنىمۇ تۈزۈپ چىقتى، «سېلىشتۇرۇش، ئۆگىنىش، يېتىشىش-ۋېلىش، يارەم بېرىش، ئېشىپ كېتىش»، «قوش بەشتە ياخشى بولۇش»، «قىزىل بايراق كۇنى» پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. ھەر خىل شەكىلدىكى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنى يولغا قويدى. لېكىن تېخنىكا كۈچى يېتىشمەسلىك سەۋەبىدىن، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ساق بولۇش نىسبىتى ۋە ئىشلىتىش نىسبىتى يۇقىرى بولمىدى.

1965 - يىلدىن كېيىن تراكتور مەشغۇلاتىنىڭ تەننەرخى ئېشىپ كېتىپ، پەيدىنپەي زىيان كۆرۈلدى، 1969 - يىلغىچە يېزىلار قەرز بولۇپ قالغان ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ھەققى 443 مىڭ 600 يۈەنگە يەتتى.

1966 - يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلاندى، ئەسلىدىكى بەزى ئۇنۇملۇك قائىدە - تۈزۈملەر ۋە مۇكاپاتلاش چارىلىرى «ماددىي رىغبەتلەندۈرۈش»، «پۈلنى قوماندان قىلىش» دېيىلىپ تەنقىدقىلىندى، «سىياسىنى قوماندان قىلىش» ۋە «سىنىپىي كۆرەش» تەكىتلەندى.

1970 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خادىملىرى گۈڭشىلارغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى. گۈڭشىلاردا ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەتراپىدىكى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تراكتور پونكىتى ناھىيىلىك رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. باشقۇرۇش تۈزۈمى مۇكەممەل بولمىغانلىقى، سىياسىيلا تەكىتلىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشقا سەل قارالغانلىقى ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىش چىقىمىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدىكى نىسبىتى ئەسلىدىكى 20 پىرسەنتتىن 40 پىرسەنتكە ئۆرلەپ كېتىپ، دېھقانلار گەدىنىگە ئارتىلىپ قالغان ۋاكالىتەن تېرىپ بېرىش

ھەققىنى قايتۇرۇشقا ئامالسىز قالدى.

1976 - يىلى گۈڭشىلاردا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقۇرۇش پونكتى قۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بويىچە پىلان، ماشىنا ئىشلىرى، مالىيە، ئەمگەك باشقۇرۇش كۆچەيتىلدى، «تۆتىنى باشقۇرۇش (ئىش ئۇنۇمى، سۈپەت، سەرپىيات، بىخەتەرلىكنى باشقۇرۇش)»، «ئۈچ نىسبەت كۆرسەتكۈچى (ساق بولۇش نىسبىتى، ئىشلىتىلىش نىسبىتى، ئۆلچەملىك بولۇش نىسبىتى كۆرسەتكۈچى)»نى تۈزۈش ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

1980 - يىلدىن كېيىن، پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ لۇشەن، فالجېن، سىياسەتلىرى پەيدىنپەي چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ ۋە يولغا قويۇلۇپ، يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يۈرگۈزۈلدى. يېڭى ئىشلەپچىقىرىش - ئىگىلىك باشقۇرۇش شەكلىگە ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن، دېھقانلار كۆپلەپ تراكتور سېتىۋالدى، نەتىجىدە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئۆزى سېتىۋېلىپ ئۆزى باشقۇرۇشتەك يېڭى ۋەزىيەت شەكىللەندى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇشتىكى بىر خىللا شەكىل ھەر تەرەپلىمە، كۆپ يوللار بىلەن باشقۇرۇشقا ئۆزگەردى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بويىچە بىرلەشمە ئائىلە، ھۆددىگەرلىك ئائىلىسى ۋە كەسپىي ئائىلە كۆپلەپ مەيدانغا كەلدى.

1985 - يىلى يېزىلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش پونكتىلىرى ۋە ماشىنا بىلەن تېرىقچىلىق قىلىش ئەترەتلىرى قوشۇۋېتىلىپ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش - مۇلازىمەت پونكتى قۇرۇلدى، مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىگىلىك باشقۇرۇش - مۇلازىمەت قىلىشقا ئۆزگەرتىلىپ، ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىلگىرى، ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدا ۋە ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىن، مۇلازىمەت قىلىش بويىچە مۇسابىقە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، باشقۇرۇش ئارقىلىق مۇلازىمەت ئىلگىرى سۈرۈلدى، مۇلازىمەت يولى كېڭەيتىلدى.

1986 - يىلى يېزىلىق پونكتىلار «ئۇچنى بىرلەشتۈرۈش (ئىگىلىك باشقۇرۇش، قائىدە - نىزام باشقۇرۇش، مەمۇرىي باشقۇرۇشنى بىرلەشتۈرۈش)»، «تۆتنى تەكشۈرۈش (مەشغۇلات سۈپىتى، بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش، مەشغۇلات ۋە ماي باھاسى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ تېخنىكىلىق ھالىتىنى تەكشۈرۈش)»، «تۆتنى ئېنىقلاش (ھېسابات، تۆلىتۇېلىش ھوقۇقى - تۆلەش مەجبۇرىيىتى، مۇقىم مۇلۇك، ئومۇمنىڭ نەرسىلىرىنى ئېنىقلاش)» تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

1988 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش - مۇلازىمەت قىلىشنى ئۆلچەملەشتۈرۈش بويىچە ئۆلچەمگە يېتىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1990 - يىلغىچە تېكىچى قاتارلىق بەش يېزىلىق مۇلازىمەت پونكتى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشتا ئۆلچەملەشكەن پونكت دەپ تەستىقلاندى.

يېزىلاردا ئىگىلىك باشقۇرۇش ھۆددىگەرلىكى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن تېرىلغۇ يەرلەر كىچىك پارچىلارغا بۆلۈنۈپ كەتتى. تېرىقچىلىقمۇ بىر تۇتاش قىلىنمايدىغان بولدى، نەتىجىدە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ مەشغۇلات ئۇنۇمى تۆۋەنلەپ كەتتى، ماشىنا بىلەن چوڭقۇر ئاغدۇرۇلمىدىغان ۋە تېرىلمىدىغان يەر كۆلىمى ئازايدى، تۇپراق سۈپىتى ناچارلاشتى، تۇپراق قۇۋۇتى ئاجىزلاشتى، ئوت - چۆپ ۋە ھاشارات زىيانداشلىقى ئېغىرلاشتى. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تارماقلىرىنىڭ فۇنكسىيىسى نىسپىي ھالدا تارايدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلىتىش جەھەتتىكى ھەر خىل قوشۇمچە ھەقلەرنىڭ ھەددىدىن زىيادە كۆپ بولۇشى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلىتىش جەھەتتىكى سىلىقنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى.

1985 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلەتكۈچىلەردىن ھەق (باج) ئېلىش ئەھۋالى

جەدۋەل 17 - 3

ھەق ئالغان ئورۇن	تۈرى	ھەق ئېلىش ئۇلچىمى	ماشىنا تىپى			ھەق ئېلىش مۇددىتى
			«شىنجاڭ—15»	«شەرق قىزارىدى—28»	«تۆمۈر بۇقا—55»	
سۇغۇرتا شىركىتى	3-مەسئۇلىيەت سۇغۇرتىسى	20 ئات كۈچىدىن ئاشسا 90 يۈەن 20 ئات كۈچىدىن تۆۋەن بولسا 45 يۈەن	45 يۈەن	90 يۈەن	90 يۈەن	يىل
باشقۇرۇش پونكىتى	يول ئاسراش ھەققى	20 ئات كۈچىگە توشسا 44 يۈەن	33 يۈەن	61.6 يۈەن	132 يۈەن	ئاي
ئىقتىساد كومىتېتى		دۆلەت ئىگىلىكىدە بولسا 8 يۈەن/ئاي-تونىنا، ئائىلىلەر ئىلكىدە بولسا 13 يۈەن/ئاي-تونىنا	13 يۈەن	26 يۈەن	39 يۈەن	ئاي
سودا-سانائەت ئىدارىسى	سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ھەققى	كىنىشكىسى بولسا 3%، كىنىشكىسى بولمىسا 5%-10%	5%～10%	5%～10%	5%	ئاي
باج ئىدارىسى	ئۇنۇمبرسال باج	كىنىشكىسى بولسا 4%، كىنىشكىسى بولمىسا 5%	5%	5%	5%	ئاي
شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسى	قۇرۇلۇش ھەققى	1%—7%	1%～7%	1%～7%	1%～7%	ئاي
يېزىلىق ھۆكۈمەت	باشقۇرۇش ھەققى		15 يۈەن	30 يۈەن	60 يۈەن	يىل

تەكشۈرۈش پونكتى	كىنىشكا ئالماشتۇرۇش ھەققى	20 ئات كۈچىدىن ئاشسا 7.5 يۈەن 20 ئات كۈچىدىن تۆۋەن بولسا 5.5 يۈەن	5.5 يۈەن	7.5 يۈەن	7.5 يۈەن	بىر قېتىم-لىق
	ماشىننىنى تەكشۈرۈش ھەققى	20 ئات كۈچىدىن ئاشسا 2.5 يۈەن 20 ئات كۈچىدىن تۆۋەن بولسا 1.5 يۈەن	1.5 يۈەن	2.5 يۈەن	2.5 يۈەن	يىل
	ئىمتىھان ھەققى	بىر ئادەمدىن ئىككى يۈەن	2 يۈەن	2 يۈەن	2 يۈەن	بىر قې-تىملىق
	شوپۇرلۇق كىنىشكىسى	بىر ئادەمدىن بىر يۈەن	1 يۈەن	1 يۈەن	1 يۈەن	بىر قې-تىملىق
	ئۆزگىنىش كىنىشكىسى	بىر ئادەمدىن 1.8 يۈەن	1.8 يۈەن	1.8 يۈەن	1.8 يۈەن	بىر قېتىملىق
تەربىيلەش كۇرسى	تەربىيلەش ھەققى	ھەر ئايدا 20 يۈەن	20 يۈەن	20 يۈەن	20 يۈەن	بىر قېتىملىق
قاتناش ساقچى ئەترىتى	قاتناش گۇۋاھنامىسى	بىر ماشىنىدىن بىر يۈەن	1 يۈەن	1 يۈەن	1 يۈەن	پەسسللىك

ئىزاھات؛ جەدۋەلدە كۆرسىتىلگەن ھەقلەر 1985 - يىلدىكى ھەقلەردۇر. 1990 - يىلغا كەلگەن قىسمەن ھەقلەر 1985 - يىلدىكىدىن 2 — 3 ھەسسە ئېشىپ كەتتى.

2 § . ماشىنىلىشىش دەرىجىسى

1961 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ماشىنا بىلەن ھەيدەلگەن يەر 27 مىڭ 4 . 275 مو بولۇپ، ئومۇمىي تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 11.1 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1972 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي مەشغۇلات مىقدارى 369 مىڭ مو بولدى.

1979 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي مەشغۇلات مىقدارى 826 مىڭ مو بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئېتىز - ئېرىق مەشغۇلات مىقدارى 580 مىڭ 700 مو بولۇپ، ئومۇمىي مەشغۇلات مىقدارىنىڭ 70 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ماشىنا بىلەن سۇغىرىلغان يەر كۆلىمى ئومۇمىي ئۇنۇملۇك سۇغىرىلغان يەر كۆلىمىنىڭ سەككىز پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ناھىيە بويىچە ئۇنۇملۇك ماشىنىلىشىش دەرىجىسى %30كە يەتتى.

1985 - يىلى شەھەر بويىچە ماشىنا بىلەن يەر ھەيدەش نىسبىتى %84كە، ماشىنا بىلەن تېرىش نىسبىتى %40كە، ماشىنا بىلەن ئورۇش - يىغىش نىسبىتى %13كە يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە ئومۇمىي تېرىلغان يەر كۆلىمى 215 مىڭ 500 مو بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ماشىنا بىلەن ھەيدەلگەن يەر 198 مىڭ 200 موغا يېتىپ، ئومۇمىي ھەيدەلگەن يەر كۆلىمىنىڭ 92 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ماشىنا بىلەن تېرىلغان يەر 208 مىڭ 300موغا يېتىپ، ئومۇمىي تېرىلغان يەر كۆلىمىنىڭ 86 . 04 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ماشىنا بىلەن تېرىلغان بۇغداي 165 مىڭ 400 مو، شال 10 مىڭ 600 مو، كۆممىقوناق 400 مو بولۇپ، مۇشۇ ئۈچ تۈرنىڭ ماشىنىلىشىش دەرىجىسى %100كە يەتتى؛ ماشىنا بىلەن كولتىۋاتسىيە قىلىنغان يەر 57 مىڭ 900 مو بولۇپ، ئومۇمىي كولتىۋاتسىيە قىلىنغان يەرنىڭ 88 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ھوسۇلى ماشىنا بىلەن يىغىۋېلىنغان يەر 24 مىڭ 300 مو بولۇپ، ھوسۇلى يىغىۋېلىنغان ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 14 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ماشىنا بىلەن پىششىقلاپ ئىشلەنگەن يەم - خەشەك مىقدارى 31 مىڭ 800 تونناغا، ماشىنا بىلەن ئۆسۈملۈك ئاسراش مەشغۇلاتى ئىشلەنگەن يەر 71 مىڭ 100 موغا، ماشىنا بىلەن سۇلياۋ يوپۇق يېپىلغان يەر 45 مىڭ 300 موغا، ماشىنا بىلەن ئايرىلغان دانلىق ئاشلىق 32 مىڭ تونناغا يەتتى.

كورلا شەھرى (ناھىيىسى) پەزا ئىگىلىكىنىڭ 1972 — 1990 - يىلغىچە ماشىنلىشىش دەرىجىسى

جەدۋەل 17 - 4

تۈرلەر \ يىللار		1972	1977	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
ھەيدەلگەن يەر كۆلىمى (10 مىڭ مو)		23.84	22.9	22.41	21.94	21.5	21.06	20.26	19.72	19.89	19.97	20.11	20.24	20.95	21.55
ماشىنا بىلەن ھەيدەلگىنى	كۆلىمى (10 مىڭ مو)	12.44	18.7	14	12.64	17.04	17.44	16.9	16.1	16.8	17.3	17.02	17.6	18.7	19.82
	ئومۇمىي ھەيدەلگەن يەر كۆلىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى (%)	52.2	81.7	62.5	57.6	79.3	82.8	83.4	81.6	84.5	86.6	84.6	87	89.3	92
تېرىلغان يەر كۆلىمى (10 مىڭ مو)		23.25	24.03	23.93	24.2	22.4	24.12	22.85	21.93	21.49	22	22.75	22.78	23.64	24.21
ماشىنا بىلەن تېرىلغىنى	كۆلىمى (10 مىڭ مو)	2.77	9.7	5.62	6.64	10.64	11.34	9.49	13.7	8.8	12.99	14.90	15.86	18.2	20.83
	ئومۇمىي تېرىلغان يەر كۆلىمىدە ئىگىلىگەنلىكى	11.91	40.37	23.49	27.44	47.5	47.01	41.53	62.47	40.99	59.05	65.49	69.62	76.99	86.04

ماشىنا بىلەن كولتىۋاتسىيە قىلىنغىنى (10 مىڭ مو)		5.45	2.3	3.98	5.32	6.1	1.27	0.4	6.25	7.3	8.96	6.3	6.58
ماشىنا بىلەن كولتىۋاتسىيە قىلىنغان يەر كۆلىمى (10 مىڭ مو)		0.16	0.63	2.21	1.91	1.83	0.48	0.12	3.38	3.8	4	4.8	5.79
	ئومۇمىي كولتىۋاتسىيە قىلىنغان يەر كۆلىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى (%)	3	27	56	36	30	37.8	30	54	52	45	76	88
ماشىنا بىلەن ئوغۇرلىغىنى	كۆلىمى (10 مىڭ مو)	0.08	0.12	0.35	1.08	1.47	1.95	1.5	0.92	1.75	2.74	2.74	2.43
	ئومۇمىي ئوغۇرلۇغان زىرائەت كۆلىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى (%)			3	18	10	17	13.4	8.9	17	17	23	14

3 § . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش

1. «6—286» تىپلىق ئۇرۇق سېلىش - كولتىۋاتسىيە قىلىش ماشىنىسى

«6—286» تىپلىق ئۇرۇق سېلىش - كولتىۋاتسىيە قىلىش ماشىنىسى 50 — 55 ئات كۈچىگە ئىگە رېزىنكە چاقلىق تراكتورغا سۆرىتىپ ئىشلىتىلىدە، ئۇرۇق سېلىش، كولتىۋاتسىيە قىلىش، توپا يۆلەش، قوشۇمچە ئوغۇت بېرىش مەشغۇلاتلىرىنى ئىشلىگىلى بولىدۇ. 1982 - يىلى تۈنجى قېتىم بۇ ماشىنا بىلەن 556 مو كېۋەز، 766 مو قىچا، 25 مو سېرىق پۇرچاق تېرىلغانىدى، ھەممىسىنىڭ ھوسۇلى ئالدىنقى يىلدىكىدىن ئاشتى. بۇ ماشىنا بىلەن كۆمىسقوناق ئۇۋلاپ تېرىلسا، قۇرلاپ ئۇرۇق سالىدىغان ماشىنىغا قارىغاندا، ئادەتتە ھەر مو يەردە 3 — 4 جىڭ ئۇرۇق تېجەپ قالغىلى ھەم تۇپراقنى خېلى ئوبدان ئاغدۇرغىلى، باستۇرغىلى، ھوسۇلنى %10 ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

2. يېشىل ئوغۇت زىرائىتى تېرىپ باستۇرۇش

1982 - يىلى 3530 مو ئېتىزلىققا ھەر موسىغا ئىككى كىلوگرامدىن قىچا ئۇرۇقى چېچىلىپ، ھەر مو يەردىن 5000 كىلوگرام يېشىل ئوغۇت ئېلىندى، بۇ ئوغۇت ماشىنا بىلەن توغرىلىپ تۇپراققا 30 سانتىمېتر چوڭقۇرلۇقتا باستۇرۇلدى. ئۇلچەش ئارقىلىق، ھەر مو يەرگە كۆمۈلگەن يېشىل ئوغۇتنىڭ 12.65 جىڭ ئورىيەنىڭ قۇۋۋىتىگە تەڭ قۇۋۋەت بېرىدىغانلىقى ھەم تەننەرخىنىڭ تۆۋەن، ئۇنۇمنىڭ ياخشى بولىدىغانلىقى ئىسپاتلاندى.

3. ماشىنا بىلەن كېۋەز تېرىش ۋە ماشىنا بىلەن سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش

1979 - يىلى 31 مىڭ 200 مو كېۋەز تېرىلىپ، يەرلىك مەھسۇلاتى 11.7 كىلوگرامغا يەتتى. 1980 - يىلى 24 قۇرلۇق سىيالكا بىلەن ئۇرۇق سېلىنىپ 22 مىڭ 500 مو كېۋەز تېرىلىپ، مو بېشى مەھسۇلاتى 18.4 كىلوگرامغا يەتتى. 1982 - يىلى 13 مىڭ 182 مو يەرگە ماشىنا بىلەن كېۋەز تېرىلدى، لەڭگەر، شاڭخۇ قاتارلىق يېزىلاردا تەكشۈرۈش ئارقىلىق، مو بېشى ھوسۇلىنىڭ 24.7 كىلوگرامغا يېتىپ، ھەر بىر مو يەرنىڭ ھوسۇلىنىڭ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 6.3 كىلوگرام ئاشقانلىقى، بىرلىك ھوسۇلىنىڭ %34.4 ئۆسكەنلىكى مەلۇم بولدى.

شۇ يىلى 60.3 مو يەرگە تۈنجى قېتىم سىناق تەرىقىسىدە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىلغانىدى، ئوتتۇرىچە بىرلىك ھوسۇلى 75.5 كىلوگرامغا، ئەڭ كۆپ بولغاندا 106.5 كىلوگرامغا يەتتى. 1983-يىلى 2135 مو يەرگە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىلدى، ئوتتۇرىچە بىرلىك ھوسۇلى 55 كىلوگرامغا

يېتىپ، ئادەتتىكى ئۇسۇل بىلەن تېرىلغان كېۋەزنىڭكىدىن 32 كىلوگرام ئاشتى، ھەر مو يەرنىڭ پايدىسى 96 يۈەن ئاشتى.

1983 - يىلى كورلا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش، باساش زاۋۇتى «2DBF—8» تىپلىق سۈلياۋ يوپۇق يېپىش ماشىنىسىدىن يەتتىنى تەتقىق قىلىپ ياساپ چىقتى. بۇ ماشىنىنى كىچىك تۆت چاقلىق تراكتورنى سۈرىتىپ ئىشلەتسە، ھەر بىر سائەتتە 2 ~ 3 مو يەرگە كېۋەز تېرىغىلى ھەم يەر تۈزلەش، سۈلياۋ يوپۇق يېپىش، تۆشۈك تېشىپ ئۇرۇق سېلىش، كۆمۈش، باستۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنىمۇ بىر قېتىمدىلا تۈگەتكىلى بولىدۇ. ماشىنا بىلەن سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىلسا، قول بىلەن سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىغانغا قارىغاندا ھەر مو يەرنى تېرىشقا كېتىدىغان ئىش ۋاقتىنى 3.5 كۈن ئازايتقىلى بولىدۇ. 1985 - يىلدىن باشلاپ، كۆيتۈك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتىدا ئىشلەنگەن سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش ماشىنىسى ئومۇملاشتۇرۇلدى. شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش پونكتى ھەر يىلى ماشىنا بىلەن كېۋەز تېرىش نەق مەيدان يىغىنى ئېچىپ تۇردى، ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىلگىرى، ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدا ۋە ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىن مۇلازىمەت قىلىشنى قانات يايدۇردى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە ھەر خىل تىپتىكى كېۋەز تېرىش ماشىنىسى 200گە يەتتى، ماشىنا بىلەن سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ تېرىلغان كېۋەز كۆلىمىنىڭ 95 پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلىدى.

4. سىلوس تەييارلاش

ھۆل ئوت - چۆپ ماشىنا بىلەن توغرىلىپ تامامەن يېپىق ھالەتتە 45 كۈن ئېچىتىلسا، ئۇزاق مۇددەت ئۆز پېتى ساقلىغىلى بولىدۇ. يېڭىشەر يېزىسىدىكى سىلوس تەييارلىغان ئائىلىلەر سوت كالىسىنى سىلوس بىلەن باققان، بىر ئايدىن كېيىن ئۆلچەش ئارقىلىق، كۈندىلىك سوت بېرىش مىقدارىنىڭ 4.5 كىلوگرام يەنى ئىككى ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشقانلىقى مەلۇم بولدى. ھەر بىر كىلوگرام سىلوس تەييارلاشقا ئۇچ پۇلۇ مەبلەغ كېتىدۇ. ئەمما ياز پەسلىدە بازاردا ھەر كىلوگرام ھۆل ئوت - چۆپنىڭ باھاسى بەش پۇلۇغا يېتىدۇ. 1986 - يىلى ھۆل ئوت - چۆپ توغراش ماشىنىسىدىن 15ى ئىشقا سېلىنىدى، 67 دېھقان ئائىلىسى 624 تونىنا سىلوس تەييارلىدى. 1988 - يىلى 94 سېمونت سىلوس ئورىسى ياسالدى، 89 دانە چۆپ توغراش ماشىنىسى ئىشقا سېلىنىپ، 25 مىڭ 600 تونىنا سىلوس تەييارلاندى. سىلوس ياساش ئۇسۇلى ئاددىي، ئۇنۇمى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، يېزا - مەيدانلاردا كەڭ دائىرىدە ئومۇملاشتى.

5. باشقىلار

يۇقىرىقىلاردىن باشقا كاتەكتە توخۇ بېقىش، ئېنېرگىيە تېجەش تېخنىكىسى، ئۇچ چىشلىق ئايلانما سوقا، مېۋىلىك باغلاردا ئىشلىتىلىدىغان دورا پۈركۈش ماشىنىسى قاتارلىقلارمۇ ئومۇملاشتۇرۇلۇپ خېلى ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى.

§ 4 يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى نازارەتچىلىكى

1976 - يىلدىن ئىلگىرى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىغا دەسلەپ ناھىيىلىك سانائەت ـ قاتناش بۆلۈمى، كېيىن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمى قاتناش نازارەتچىلىك تارماقلىرى بىلەن ھەمكارلە-شىپ بىرلىكتە نازارەتچىلىك قىلىپ كەلگەنىدى. 1976 - يىلى رېزىنكە چاقلىق تراكتور شوپۇرلىرىنىڭ

شوپۇرلۇق كىنىشكىسىنى تەكشۈرۈش، ئۇلاردىن ئىمتىھان ئېلىش ۋە يولدا تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلغاچ-قا، كىنىشكىسىز تراكتور ھەيدەش ئەمۋالى ئازايدى. شۇ يىلى يەتتە قېتىم يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى ھادىسىسى يۈز بېرىپ، بىر كىشى ئۆلدى، ئالتە تراكتور كۆرەكتىن چىقتى، 1975 - يىلدىكىگە قارىغاندا، ھادىسە يۈز بېرىش نىسبىتى %30، ھادىسىدە ئادەم ئۆلۈش نىسبىتى %85 ئازايدى.

1984 - يىلى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى نازارەتچىلىك پونكىتىنىڭ نازارەتچىسى 16گە يەتتى، ئۇلار شەھەر تەۋەسىدىكى دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسىلەر ئىگىدارچىلىقىدىكى يېزا ئىگىلىك ماشىنا- سايمانلىرىنىڭ بىخەتەرلىكىنى نازارەت قىلىش ھەم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شوپۇرلىرىدىن ئىمتىھان ئېلىش، شوپۇرلۇق كىنىشكىسى بېرىش - تەكشۈرۈش، ھادىسىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل بولدى.

1985 - يىلى قائىدە بويىچە 998 دانە تراكتور قاتناش كىنىشكىسى، 1393 كىشىنىڭ شوپۇرلۇق كىنىشكىسى ئالماشتۇرۇپ بېرىلدى، يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىلىدىغان ھەر خىل تراكتور ئۈچۈن 1375 پارچە نومۇر تاختىسى - كىنىشكا بېرىلدى، 1821 دانە شوپۇرلۇق كىنىشكىسى بېجىرىپ بېرىلدى ھەمدە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ تەلىپى بويىچە ھەممە تراكتورلار مەسئۇلىيەت سۇغۇرتىسىغا قاتناشتۇرۇلدى ۋە ژاكالىتەن 52 مىڭ يۈەن سۇغۇرتا ھەققى يىغىۋېلىندى، 16 مىڭ 800 يۈەن نازارەتچىلىك ھەققى ئېلىندى. مۇشۇ بىر يىلدا بەش قېتىم يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى ھادىسىسى يۈز بەردى، بۇنىڭ ئىچىدە ئېغىر ھادىسە ئىككى قېتىم بولۇپ، ئىككى ئادەم ئۆلدى.

1986 - يىلى نازارەتچىلىك رايونى تەۋەسىدە ھەر خىل تراكتور 2279غا، نوپۇسقا ئالدۇرۇلغان تراكتور 1746گە يەتتى، 1018 تراكتور تەكشۈرۈلدى، 132 تراكتورنى تەكشۈرۈش كېچىكتۈرۈلدى، ئىككى تراكتور كېرەكسىز قىلىندى، يېڭىدىن 175 تراكتور نوپۇسقا ئېلىندى، 1370 نەپەر شوپۇرنىڭ كىنىشكىسى تەكشۈرۈلدى.

1987 - يىلى يېڭىدىن 301 تراكتور نوپۇسقا ئېلىندى، 523 شوپۇر كۆپەيدى، يولدا 1210 دانە (قېتىم) تراكتور تەكشۈرۈلدى، 380 دانە (قېتىم) كىنىشكىسىز ھەيدەلگەن ياكى قائىدىگە خىلاپلىق قىلغان تراكتور مەسئۇلى بىر تەرەپ قىلىندى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىخەتەرلىك بىلىملىرى توغرىسىدا رادىئودا 192 قېتىم تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلدى، شەھەر بويىچە 35 كۈن بىخەتەرلىك پائالىيىتى تەشكىللەندى.

1988 - يىلى شوپۇرلار ئۆگىنىش كارتوچكىسى تۈتۈش تۈزۈمى قۇرۇپ چىقىلدى ھەم 1954 پارچە ئۆگىنىش كارتوچكىسى تارقىتىلدى، 19 مىڭ 540 ئادەم (قېتىم) بىخەتەرلىك كۈنى ئۆگىنىشىگە قاتناشتۇرۇلدى؛ 1890 دانە (قېتىم) تراكتور ئېتىزدا، يولدا ياكى سەييارە تەكشۈرۈلدى، 473 تراكتور-نىڭ قائىدىگە خىلاپلىق قىلىش دېلوسى تۈزىتىلدى.

1989 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى نازارەتچىلىكىدە نىشانلىق باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى ۋە كونكرېت باشقۇرۇش تۈرلىرى تۈزۈپ چىقىلدى، 1180 تراكتور سۇغۇرتىغا قاتناشتۇرۇلدى ۋە 98 مىڭ 500 يۈەن سۇغۇرتا ھەققى يىغىۋېلىندى، بىخەتەرلىك بىلىملىرى بويىچە 33 ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، 396 قېتىم بىخەتەرلىك ئۆگىنىشى ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1990 - يىلى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى نازارەتچىلىك پونكىتى يېزا، مەيدانلار بىلەن «يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىخەتەرلىكىنى نازارەت قىلىش توختىمى ۋەزىپىنامىسى» ئىمزالىدى، بىر قېتىم نازارەتچىلەر تېخنىكا كۇرسى ئاچتى، 1863 تراكتورنى تەكشۈردى (تراكتورلارنىڭ تەكشۈرۈلۈش نىسبىتى %77 بولدى)، 2261 نەپەر شوپۇرنىڭ كىنىشكىسىنى تەكشۈردى (تەكشۈرۈش نىسبىتى %77.8 بولدى). يولدا ۋە ئېتىزدا 11 مىڭ 516 دانە (قېتىم) تراكتور تەكشۈرۈلدى. 393 ئادەم

(قېتىم) نىك قائىدىگە ئاساسەن خىلاپلىق قىلىش مەسىلىسى بىر تەرەپ قىلىندى، 1141 ئادەم (قېتىم) نىك قائىدىگە ئاساسەتتىكىچە خىلاپلىق قىلىش مەسىلىسى تۈزىتىلدى. شۇ يىلى تۆت قېتىم يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى ھادىسىسى كۆرۈلۈپ (ئۆلۈش، يارىلىنىش، ئېغىر ئىقتىسادىي زىيان يولىمىدى)، 1989 - يىلدىكىدىن 33.3% ئازايدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)دە 1974 — 1990 - يىلغىچە يۈز بەرگەن يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ھادىسىلىرى

جەدۋەل: 17 - 5

يىللار	يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ھادىسىسى (قېتىم)		ئۆلگەن، يارىلانغان ئادەم		بۇزۇلغان تراكتور سانى	ئىقتىسادىي زىيان (10 مىڭ يۈەن)	بۇزۇلغان دۆڭگا تېل سانى	مىڭ ماشىنىدا نىسبەتى (%)	مىڭ ماشىنىدا ئۆلگەنلەر نىسبەتى (%)
	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە تراكتور ھادىسىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلگىنى					
1974	20		4	1	4	0.67			
1975	10		7	2	2	015			
1977	6	4			2				
1979	5	3	2	2	1	1			
1980	4	2	5	3	2	0.2	1		
1981	5	1	1	1		0.45			
1983	8	6	7	7	2	3	2		
1984	3	3	3	3	1	0.3			
1985	5		5	2		0.04		3.6	1.4
1986	4		4	3				2.3	1.7
1987	5		5	4		0.06		1.8	1.5
1988	7		4	3		0.067		2.2	0.9
1989	6		7	3		0.178		2.1	1.1
1990	4					0.01		1.3	

IV باب

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش ۋە ئۇنى رېمونت قىلىش، ياساش

§ 1. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش

1. تەمىنلىنىدىغان يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تۈرى

شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى ھەر خىل چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك تراكتور، دېھقانچىلىق سايمانلىرى، دىزىل ماتور، ئۇچ چاقلىق موتسىكلىت، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ماشىنىلىرى، توختام سۈنى چىقىرىۋېتىش-سۇغىرىش ماشىنىلىرى، ئۇسۇلۇك ئاسراش ماشىنىلىرى، دانلىق ئاشلىق زىرائەتلىرىنى ئورۇش ماشىنىلىرى، ھەر خىل دېتال، زاپچاس ھەم ماشىنا ماتېرىياللىرى تجارىتى بىلەن شوغۇللىنىدۇ.

1985 - يىلى بۇ شىركەتنىڭ تجارەت تۈرى 60كە، مەھسۇلات خىلى تەخمىنەن 1500 نەچچىگە يەتتى. 1990 - يىلى 2000 خىلدىن ئاشتى.

2. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى سېتىش

1975-يىلى ئايلىق ئوتتۇرىچە پارچە سېتىش سوممىسى 100 مىڭ يۈەندىن 200 مىڭ يۈەنگىچە بولغان. 1980-يىلى يىللىق ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 1 مىليون 165 مىڭ 600 يۈەن بولۇپ، 160 يۈەن پايدا ئېلىنغان. 1981-يىلدىن كېيىن يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش تجارىتى ماددىي ئەشيا شىركىتىدىن ئايرىپ چىقىلدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەشتە كۆپ يول ئارقىلىق مال كىرگۈزۈش، ۋاكالىتەن سېتىش مۇلازىملىقى يولغا قويۇلدى ھەم كارخانا تەرتىپكە سېلىندى، ھەر خىل قائىدە-تۈزۈم مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن كارخانىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يىلدىن - يىلغا ئاشتى.

1987 - يىلى سېتىش سوممىسى 1 مىليون 334 مىڭ 900 يۈەنگە يېتىپ، 31 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى. 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە تجارەت شەھسلەرگە ھۆددىگە بېرىلدى، بۇ ئۇچ يىلدا ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 7 مىليون 139 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 194 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى، ھۆددىگەرلىك كۆرسەتكۈچى %6.245 ئورۇندالدى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئۈنۈم ئىش ھەققى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن %161 ئاشتى.

§ 2 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش

1. ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش ئەھۋالى

ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتى دەسلەپكى باسقۇچتا كىچىك دېھقانچىلىق سايمانلىرى ۋە زاپچاسلىرىنى ياساشنى ئاساس قىلغان. 1960 - يىلدىن ئېتىبارەن، كورلا ناھىيىلىك دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى «Z» شەكىللىك تىرنا، قوش چاقلىق قوش چىشلىق ساپان، ھالقىسىمان يانچىغۇچ، ئورۇش ماشىنىسى، سىيالكا قاتارلىقلارنى ياسىدى. 1970 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خەلق گۈزىشلىرىغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى سېتىشتا تۆۋەن باھادا سېتىش، ئاز پايدا ئېلىش سىياسىتى يۈرگۈزۈلدى. 1982 - يىل 12 - ئايغىچە ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتى 540 مىڭ 700 يۈەن زىيان تارتتى. 1983 - يىلى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ ۋە كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شوغۇللىنىپ، زىياننى تۈگىتىپ پايدا ئالدى، 60 مىڭ يۈەن پايدا-باج ياراتتى. 1983 - يىلى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتى مۇ-پارۋاي تۈرۈبىسى ئورنىتىش ئەترىتى، قەغەز ساندۇق زاۋۇتى قۇردى. 1986 - يىلى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇتىنىڭ قەغەز ساندۇق زاۋۇتى مەھسۇلات قىممىتىنى 760 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، 50 مىڭ يۈەن پايدا باج ياراتتى. 1988 - يىلى بۇ زاۋۇت شەخسلەرگە ھۆددىگە بېرىلدى، 1990 - يىلغىچە مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون830 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈلۈپ، ھۆددىگە بېرىلىشتىن ئىلگىرىكىدىن %60 ئاشۇرۇلدى. 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 521 مىڭ 100 يۈەن پايدا - باج يارىتىلدى، بۇ ئۈچ يىلدا ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئۇنۇم ئىش ھەققى بىر ھەسسە ئاشتى، ھەر بىر كىشىنىڭ ئىش ھەققى ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈلدى، يەنى يىلىغا 430 يۈەن ئاشتى.

2. يېزىلارنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش ئەھۋالى

يېزىلاردىكى گۈڭشې يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش پونكىتلىرى 70 - يىللارنىڭ باشلىرىدا قۇرۇلغان. 1975 - يىلى گۈڭشې يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش ياساش پونكىتلىرى 57 چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور، ئىككى كىچىك تراكتور، تۆت ئىچىدىن يانىدىغان دۆڭگاتېل، 238 دانە باشقا يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىنى رېمونت قىلدى. 1977 - يىلى گۈڭشې، مەيدان، پونكىتلىرى يەر تۈزلەش ماشىنىسى، قىر سېلىش ماشىنىسى، خامان سورۇش ماشىنىسى، شال - بوغداي دېنىنى ئايرىش ماشىنىسى، ئۈچ چىشلىق يېنىك ساپان ھەم بەزى يېرىم ماشىنىلاشقان دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى سىناق تەرىقىسىدە ياساپ چىقتى.

1980 - يىلدىن باشلاپ يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىدە ئۆزگىرىش بولغاچقا، رېمونت تور-نۇق-تىلىرى پەيدىنپەي كوللېكتىپ باشقۇرۇشتىن يەككىلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتتى. 1985 - يىلى يېزىلاردىكى

كوللېكتىپ رېمونت تور-نۇقتىسى بەشكە، يەككىلەر رېمونت تور-نۇقتىسى 12گە، ھەر خىل ئۇسكۇنىسى 56گە يەتتى، ئۇلار 1295 دانە (قېتىم) يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمىنى رېمونت قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە رېمونت قىلىنغان چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور 135 دانە (قېتىم) (چوڭ رېمونت قىلىنغىنى ئۈچ دانە)، كىچىك تراكتور 297 دانە (قېتىم)، باشقا دېھقانچىلىق سايمىنى 820 دانە (قېتىم).

1990 - يىلى يېزا - بازار كوللېكتىپ رېمونت تور-نۇقتىلىرى ۋە يەككە رېمونتچىلىق ئائىلىسى 1571 دانە (قېتىم) يېزا ئىگىلىك ماشىنىسىنى رېمونت قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ - ئوتتۇرا تراكتور 135 دانە (قېتىم) (چوڭ رېمونت قىلىنغىنى ئون دانە)، كىچىك تراكتور 742 دانە (قېتىم)، ئىچىدىن يانىدىغان دۆڭگاتبل بەش، ئاپتوموبىل 11، باشقا دېھقانچىلىق سايمىنى 678. مۇشۇ بىر يىلدا رېمونتچىلىق مەھسۇلات قىممىتى 45 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 27 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى.

ئون سەككىزىنچى قىسىم

سۇچىلىق

كورلا بوستانلىق تۇزلەڭلىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ دېلتىسى، تارىم تىنما تۇزلەڭلىكى ھەم خورا تاغ، قۇرۇقتاغنىڭ تاغ ئالدى لانتا - تىنما چۆكۈندى تۇزلەكلىكلىرىدىن ھاسىل بولغان. باغراش كۆلىدىن باشلىنىدىغان كۆنچى دەريا سى باشئەگمە جىلغىسىدىن ئۆتۈپ، خورا تاغ بىلەن قۇرۇقتاغ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ چىقىپ، تۇزلەڭلىكنى شىمالدىن جەنۇبقا كېسىپ ئۆتۈپ، لوپنۇر ناھىيىسىگە كېتىدۇ. ئۇ بوستان-لىقنىڭ غەربىي جەنۇبىدىن ئۆتىدىغان تارىم دەريا سى بىلەن بىللە كورلا شەھىرىنىڭ دېھقانچىلىقى، چارۋىچىلىقى ۋە خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك ئاساسلىق سۇ مەنبەسىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

كۆنچى دەريا سى دېلتىسىنىڭ يۇقىرى ۋە ئوتتۇرا قىسىملىرى ئېرىق - ئۆستەڭلەر گىرەلىشىپ كەتكەن، تۇپرىقى مۇنبەت، تېرىلغۇ يەرلەر بىلەن ئوتلاقلار تۇتىشىپ كەتكەن كۆڭۈلدىكىدەك دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونىدۇر. تۆۋەن قىسمى ئېگىز - پەس بولۇپ، بۇ يەردە بىپايان يايلاق ۋە ئازراق تېرىلغۇ يەر ھەم بىر قىسىم ئىدىرلىق بار. رايون تەۋەسى قورغاق بولۇپ، ھۆل - يېغىن ئاز يا غىدۇ، ئادەتتىكى يىللاردا يىللىق ھۆل - يېغىن مىقدارى ئاران 50.7 مىللىمېتىرغا يېتىدۇ، ھالبۇكى، يىللىق پارىغا ئايلىنىش مىقدارى 1200 - 1450 مىللىمېتىرغا يېتىپ، يىللىق ھۆل - يېغىن مىقدارىنىڭ 24 — 29 ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدۇ. لېكىن بۇ يەردە سۇ بايلىقى خېلى مول، سىرتتىن ئېقىپ كېلىدىغان كۆنچى، تارىم دەريالىرىدىن تاشقىرى يەنە ئۆز تەۋەسىدە ھاسىل بولىدىغان ئېقىنلار ۋە مول يەر ئاستى سۈيى بار، بۇلار سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ.

I باب

ئاپپاراتلار

كۆنچى دەريا سىنىڭ دېلتىسى قەدىمدىن تارتىپلا ئۆزلەشتۈرۈلگەن رايون بولۇپ، ئىلگىرى ئۆتكەن ھۆكۈمەتلەر ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى چېپىش ۋە باشقۇرۇشقا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلگەن.

تارىخىي كىتابلاردا يېزىلغىنىغا قارىغاندا، خەن سۇلالىسى دەۋرىدە سۇ ئىنشائاتلىرى «سۇ مەھكىمە-

سى» ، «كۆكبېشى» تەسىس قىلىش ئارقىلىق باشقۇرۇلغان، تالاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە «سۇ بېگى» قويۇش ئارقىلىق باشقۇرۇلغان، سۇ ئىنشائاتلىرى كۆپىنچە ھەربىيلەر ۋە پۇقرالارنى ئىشلىتىش ئارقىلىق ياسالغان.

چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە كورلىدا مەخسۇس سۇ باشقۇرىدىغان 6 - دەرىجىلىك مىراپبەگ تەسىس قىلىنغان. مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك سۇچىلىق كومىتېتى قۇرۇلغان، بېزىلاردا كۆكبېشى، كەنتلەرگە مىراپ قويۇلغان، ئۇلار مەخسۇس سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياسىتىشقا ۋە سۇ ئىشلىتىشكە مەسئۇل بولغان، ئومۇمەن ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئېرىق - ئۆستەڭلەرنىڭ سۈيىنى ئىشلىتىش مىراپ ياكى سۇچىلىق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ئارقىلىق باشقۇرۇلغان.

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا سۇچىلىق خىزمىتىگە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇش بۆلۈمى مەسئۇل بولدى. 1955 - يىلى ناھىيىلىك سۇچىلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى، كېيىن سۇ باشقۇرۇش ئاپپاراتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، قوشۇۋېتىش كۆپ قېتىم تەكرارلاندى. 1974 - يىلى يېڭىدىن سۇ - ئېلېكتر بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1979 - يىلى بۇ بۆلۈم سۇ-ئېلېكتر ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى شەھەرلىك سۇ-ئېلېكتر ئىدارىسى قۇرۇلدى. ناھىيە ئاپپاراتى بىلەن شەھەر ئاپپاراتى قوشۇۋېتىلگەندە، ناھىيىلىك سۇ - ئېلېكتر ئىدارىسى شەھەرلىك سۇ-ئېلېكتر ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى.

1990-يىلى سۇ - ئېلېكتر ئىدارىسى قارىمىقىدا سۇ باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى، سۇ مەھسۇلاتلىرى - تېرىلغۇ يەر بۆلۈمچىسى، پىلان - مالىيە بۆلۈمچىسى، كەسپىي ئىشلار بۆلۈمچىسى، سۇ ئىشلىرى - سۇ بايلىقىنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى ۋە مەۋزىي ئىشلار ئىشخانىسى قاتارلىق بۆلۈمچە، ئىشخانىلار، سۇ - ئېلېكتر قۇرۇلۇشى ئەترىتى، قۇدۇق قېزىش ئەترىتى تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭ ئاستىدا يەنە قاراسۇ، دولان، شاقۇر، شەھەر دامبىسى قاتارلىق تۆت ئۆستەڭ باشقۇرۇش پونكىتى ۋە ئون يېزىلىق سۇ باشقۇرۇش مۇلازىمەت پونكىتى قۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە مەخسۇس باشقۇرۇش خادىملىرى قويۇلدى. 1990-يىلى شەھەرلىك سۇ - ئېلېكتر ئىدارىسىدا 126 كادىر - ئىشچى (بۇنىڭ ئىچىدە تېخنىك كادىر 24)، تۆت يۈك ئاپتوموبىلى، ئۈچ جىپ، ئىككى توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى، ئۈچ قېزىش ماشىنىسى، بەش لاي ئېتىش ماشىنىسى، ئىككى بۇرغىلاش ماشىنىسى، 13 ھەر خىل موتسىكلىت ۋە باشقا ماشىنا - ئېلېكتر ئۈسكۈنىلىرى بار بولدى.

Ⅱ باب

سۇغىرىشقا ئىشلىتىلىدىغان سۇ مەنبەسى

§1 . يەر ئۈستى سۈيى

1. ئۆز تەۋەسىدە ھاسىل بولىدىغان ئېقىنلار

خورا تاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدە ئۆز تەۋەسىدە ھاسىل بولىدىغان ئېقىن جىلغىلىرىدىن ساتما قۇرۇل

جىلغىسى، مازار جىلغىسى، ۋۇلۇنگۇ جىلغىسى، خورا تاغنىڭ شىمالىدا خامانگۇ جىلغىسى بار، ئۇلاردىن يىلىغا جەمئىي 34 مىليون 222 مىڭ 800 كۇب مېتر سۇ چىقىدۇ.

ساتماقۇرۇل جىلغىسى باشئەگىم ئېغىزىنىڭ غەربىگە، شەھەر رايونىنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ. ئادەتتە سۇ بولمايدۇ، يامغۇر ياغقاندا قىيان كېلىپ، يېقىن ئەتراپتىكى يول، ئۆي ۋە ئېتىزلارنى ۋەيران قىلىپ، ئېغىر ئاپەت كەلتۈرىدۇ. يىللىق سىرغىم مىقدارى 600 مىڭ كۇب مېترغا يېتىدۇ، قىيان ئەڭ كۆپ بولغاندا 1.43 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يېتىدۇ. ھەر يىلى قىيان كېلىدىغان مەزگىل ئاران ئىككى سائەتتىن بەش سائەتكىچە بولىدۇ.

مازار جىلغىسى چەرچىنىڭ شىمالىدا بولۇپ، تاغدىن چىقىدىغان ئېقىنلارنىڭ چوڭراقى ھېسابلىنىدۇ، تاغدىكى ئېغىرگەن قار سۇيى ۋە پەس تاغلارغا چۈشكەن يامغۇر سۇيىدىن ئېقىن ھاسىل بولۇپ، يىلىغا 2.0 كۇب مېتر/سېكۇنت سۇ ئېقىپ تۇرىدۇ. قىيان كەلگەندە قىيان ئىنتايىن شىددەتلىك بولىدۇ. 1966 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى قىيان ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىقىپ، 266 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى. يىللىق سىرغىم مىقدارى 24 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ. چەرچى باغۇەنچىلىك مەيدانى يەر سۇغۇرىشتا، ئاساسەن، مازار ئېقىنىدىن چىقىدىغان يەر ئۈستى سۇيىگە ۋە قۇدۇق سۇيىگە تايىنىدۇ.

ۋۇلۇنگۇ جىلغىسى مازار ئېقىنىنىڭ تەخمىنەن 15 كىلومېتر غەربىدە بولۇپ، ئۇنىڭ سۇيى تاغدىن چىقىدىغان بەش ئېقىنىنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولىدۇ، ئۇ پەسىل خاراكتېرلىك ئېقىن بولۇپ، ئادەتتە سۇ ناھايىتى ئاز بولىدۇ، قىيان مەزگىلىدە ئېقىم مىقدارى 100 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يېتىدۇ. يىللىق سىرغىم مىقدارى 2 مىليون 700 مىڭ كۇب مېترغا يېتىدۇ. ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش تېخى باشلانمىدى.

خامانگۇ جىلغىسى شەھەرنىڭ غەربىي شىمالىدىكى باشئەگمىدە بولۇپ، ئادەتتە سۇ بولمايدۇ، يامغۇر ياغقاندا قىيان ھاسىل بولۇپ، كۆنچى دەرياسىغا قۇيۇلىدۇ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7 مىليون 22 مىڭ 800 كۇب مېتر سۇ قۇيۇلۇپ تۇرىدۇ.

2. سىرتتىن ئېقىپ كېلىدىغان دەريالار

سىرتتىن ئېقىپ كېلىدىغان كۆنچى، تارىم دەريالىرىنىڭ يىللىق سىرغىم مىقدارى 4 مىليارد 246 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ. كورلا شەھىرىنىڭ دېھقانچىلىقىغا 290 مىليون كۇب مېتر، ئوتلاقلىرىغا 82 مىليون كۇب مېتر سۇ ئىشلىتىلىدۇ، ئۇلارنى قوشقاندا 372 مىليون كۇب مېتر بولۇپ، ئىككى دەريانىڭ يىللىق سىرغىم مىقدارىنىڭ تەخمىنەن 8.7 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

كۆنچى دەرياسى باغراش كۆلىدىن باشلىنىدىغان، قاراشەھەر دەرياسى سۇ سىستېمىسىغا قارايدىغان دەريا بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 785 كىلومېتر كېلىدۇ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان قىسمى 271 كىلومېترغا يېتىدۇ. كۆنچى دەرياسى باشئەگمىدىن ئۆتۈپ، مۇنبەت بوستانلىق تۈزلەڭلىكتە شىمالدىن جەنۇبقا « ⊐ » شەكىلدە ئېقىپ ئۆتۈپ، لوپنۇر ناھىيىسىگە كىرىپ كېتىدۇ. ئوتتۇرىچە يىللىق ئېقىم مىقدارى 38.3 كۇب مېتر/سېكۇنتقا، ئوتتۇرىچە يىللىق سىرغىم مىقدارى 1 مىليارد 210 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ.

تارىم دەرياسى تارىم دەرياسى مەملىكىتىمىز بويىچە ئەڭ چوڭ ئىچكى دەريا بولۇپ، كورلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىن ئېقىپ ئۆتىدۇ. بۈگۈر توسمىسىدىن لوپنۇر ناھىيىسىدىكى ئوسمان دەريا ئېغىزىغىچە بولغان 74 كىلومېتر ئارىلىقتا دەريا سۇيى 1 مىليارد 545 مىليون كۇب مېتر خورايدۇ، كورلا شەھىرى دەريانىڭ مۇشۇ قىسمىدىن ئالغان سايجىرا، قەمبەر، ئەيسا ھاجى، ئۆمەر تاختاخ، لاي، غوپۇر چاپتى، قىرچىن، قۇم دەريا ئېقىنلىرى ئارقىلىق كەلكۈن مەزگىللىرىدە يىلىغا تەخمىنەن 40 مىليون كۇب مېتر

سۇ باشلاپ، ئوتلاق ۋە توغراقلىقلارنى سۇغىرىدۇ. تارىم دەرياسىدا ئادەتتە سۇ ئاز بولۇپ، دەريا سۈيى ئېچىلارغا چىقمايدۇ. كەلكۈن مەزگىلىدە سۇ تېشىپ، كۆپ كىسراپ بولۇپ كېتىدۇ.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى كۆنچى دەرياسىنىڭ 1954 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى ۋە سىرغىم مىقدارى

جەدۋەل: 18 - 1

تۈرى / يىللار	يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى (كۇب مېتر/ سېكۇنت)	يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى (100 مىليون كۇب مېتر)	تۈرى / يىللار	يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى (كۇب مېتر/ سېكۇنت)	يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى (100 مىليون كۇب مېتر)
1954	42.9	13.53	1978	25.7	8.12
1955	40.6	12.80	1979	32.6	10.07
1956	37.8	11.94	1980	36.7	11.60
1957	25.3	7.97	1981	36.9	11.50
1958	48.8	15.38	1982	37.6	11.90
1959	69.7	21.98	1983	35.3	11.10
1960	37.7	10.02	1984	35.6	11.30
1961	18.9	5.96	1985	36.2	11.40
1962	27.6	8.69	1986	37	11.70
1963	26	11.41	1987	39.5	12.40
1964	45.4	14.35	1988	37.4	11.80
1965	38.6	12.19	1989	36.3	11.45
1976	31.8	9.84	1990	36.7	11.56
1977	31.1	9.82			

تارىم دەرياسىنىڭ 1957 — 1981 - يىلغىچە بۇغۇر چوڭ توسمىسى بار يەردىن ئۆتكەن چاغدىكى ئېقىم مىقدارى ۋە سىرغىم مىقدارى

جەدۋەل: 18 - 2

يىللار	يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى (كۇب مېتر/سېكۇنت)	يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى (100 مىليون كۇب مېتر)	يىللار	يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى (كۇب مېتر/سېكۇنت)	يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى (100 مىليون كۇب مېتر)
1957	93.1	29.36	1970	96.2	30.34
1958	98.6	31.06	1971	144	45.41
1959	108	34.06	1972	64.7	20.46
1960	97	30.67	1973	107	33.74
1961	128	40.37	1974	71.4	22.61
1962	91.9	28.98	1975	61.5	19.40
1963	76.6	24.16	1976	61.5	19.45
1964	101	31.94	1977	95.4	30.09
1965	60.5	20.97	1978	135	42.37
1966	129	40.68	1979	55.2	17.41
1967	120	37.84	1980	60.2	19.04
1968	116	36.68	1981	109	34.37
1969	132	41.63			

2 §. يەر ئاستى سۇيى

كورلا بوستانلىقى (چەرچىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ) دا يەر ئاستى سۇيىنىڭ يىللىق تولۇقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى490مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ، يەر ئاستى سۇيىنىڭ ھەممىسى تۇزلەشكەن بولۇپ، تېرىقچىلىق رايونىدا يەر ئاستى سۇيىنىڭ يىللىق تولۇقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى140مىليون كۇب مېترغا، شەھەر رايونىدا60مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ. تۇزلەشكەنلىك كۆپ قىسمى بوش قاتلام بولۇپ، يەر ئاستى سۇيى ئاساسەن تۆتىنچى سىستېمىغا كىرىدىغان بوش قاتلام يوچۇقلىرىدا ساقلىنىدۇ، يەر ئاستى سۇيى كۆنچى دەريانىڭ دېلتىسىدا ئەڭ كۆپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە تەكشى تارقالغان بولۇپ، سۇ بىلەن تەمىنلەش قىممىتى

ناھايىتى زور، ئۇنى ئۇزاق مۇددەت چىقىرىپ پايدىلىنىشقا بولىدۇ. بۇ يەردە ساقلانغان يەر ئاستى سۈيى ۋە بېسىملىق سۈنىڭ سۈپىتى خېلى ياخشى بولۇپ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى بىر گرام/لېتر ئەتراپىدا بولىدۇ.

1. شەھەر رايونىدىكى يەر ئاستى سۈيى

شەرقىي شەھەر رايونىدىكى يەر ئاستى سۈيى كاربوناتلىق ناترىي - كالتسىي تەركىبى يۇقىرى سۇ بولۇپ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى 0.5 — 1 گرام/لېترغا يېتىدۇ، باشقا زىيانلىق ئېلېمېنتلار ئىچىملىك سۇ تازىلىق ئۇلچىمىدىن ئېشىپ كەتمەيدۇ، بۇ يەردىكى يەر ئاستى سۈيى ئىچىشكە ۋە يەر سۇغىرىشقا يارامليق بولۇپ، يىلدا 27 مىليون كۇب مېتر سۇ چىقارغىلى بولىدۇ. كورلا شەھىرىنىڭ كوناشەھەر رايونىدىكى يەر ئاستى سۈيى رەڭسىز، پۇراقسىز، لەيلىگۈچى ماددىلاردىن خالىي، ئىشقار ئاز، قاتتىقلىقى تۆۋەن تاتلىق سۇ بولۇپ، ئىچكىلى بولىدۇ. سايمان قېلىپى زاۋۇتى جايلاشقان جايدىلا ئالتە ۋالېنتلىق خروم مىقدارى 0.05 مىللىگرام/لېترلىق تازىلىق ئۇلچىمىدىن كۆپ بولۇپ، ئىچكىلى بولمايدۇ. بۇ رايوندىن يىلدا 60 مىليون كۇب مېتر سۇ چىقارغىلى بولىدۇ.

غەربىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولى بويىدىن، 18 - تۆەن ئۆستىكىنىڭ شىمالىدىن چىقىدىغان يەر ئاستى سۈيى سۇلغات - دى سۇلغات تۇرىدىكى سۇلغات كالتسىي - ناترىيلىق سۇ بولۇپ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى 0.5 — 1 گرام/لېترغا يېتىدۇ، باشقا زىيانلىق ئېلېمېنتلار تازىلىق ئۇلچىمىدىن ئوشۇق ئەمەس، بۇ يەردىكى يەر ئاستى سۈيى ئىچىشكە ۋە يەر سۇغىرىشقا يارايدۇ، پار قازانغا ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كەلمەيدۇ. بۇ يەردىن يىلدا 120 مىليون كۇب مېتر سۇ چىقارغىلى بولىدۇ.

2. دېھقانچىلىق رايونىدىكى يەر ئاستى سۈيى

بوز يەر ئۇزلەشتۇرگۈچى 28-تۆەن-مەيدان ۋە لەڭگەر، شاڭخۇ، چارباغ، تېكىچى، ئاۋات، يېڭىشەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، قارايۇلغۇن يېزىلىرى، بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى قاتارلىق رايونلاردا يەر ئاستى سۈيىنى يىلدا 140 مىليون كۇب مېتر چىقارغىلى بولىدۇ، سۇنىڭ كۆپ قىسمى كاربونات تۇرىدىكى ناترىي-كالتسىيلىق سۇ ياكى سۇلغات - كاربونات تۇرىدىكى ناترىي - ماگنىيلىق سۇ بولۇپ، بېسىملىق سۇنىڭ مىنېرالللىشىش دەرىجىسى ئادەتتە 0.5 — 3گرام/لېتردىن ئاشمايدۇ، باشقا زىيانلىق ئىئونلار يوق، بۇ سۇنىڭ كۆپ قىسمىنى تۇرمۇشقا، يەر سۇغىرىشقا ئىشلەتكىلى بولىدۇ، پار قازانغا ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە، يۇمشىتىپ بىر تەرەپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

كۆنچى دەرياسىنىڭ بويىدىكى سۈيى تاتلىق جايلاردىن باشقا، شاڭخۇ يېزىسىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى دادۇڭزىدىن قاراسۇ رايونىغىچە بولغان رايون، بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ بىر قىسمى، پۇخۇي رايونىدىن چىقىدىغان يەر ئاستى سۈيىنىڭ سۈپىتى ناچارراق بولۇپ، مىنېرالللىشىش دەرىجىسى1—4.82 گرام/لېترغا يېتىدۇ، قىسمەن جايلاردا 30 گرام/لېترغا يېتىدۇ، بۇ رايونلاردىكى يەر ئاستى سۈيىنى ئىشلەتكىلى بولمايدۇ.

3 . چەرچى رايونىدىكى يەر ئاستى سۈيى

چەرچى مازار ئېقىنى تىنىما تۈزلەڭلىكىنىڭ يۇقىرىسىدا بولۇپ، ئاساسىي جىنسىلىق رايونىدىكى يەر ئاستى سۈيىنىڭ ئومۇمىي تولۇقلىنىپ تۇرۇش ئەھۋالىغا قاراپ مۆلچەرلىگەندە، يىلدا ئومۇمىي تولۇقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى9مىليون700مىڭ كۇب مېتر‌غا، چىقىرىشقا بولىدىغان مىقدارى تەخمىنەن4مىليون500مىڭ كۇب مېتر‌غا يېتىدۇ. ئايرىم رايونلارنىڭ ھېسابقا ئالمىغاندا، كۆپچىلىك جايلىرىدا يەر ئاستى سۈيىدىن پايدىلىنىشقا بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئاساسىي جىنسىلىق رايوندا يەر ئاستى سۈيىنىڭ يىللىق تەبىئىي تولۇقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى 1 مىليون كۇب مېتر‌غا يېتىدۇ، يەر ئاستى سۈيى فوسفات-خلورلۇق تۇز تۇرىدىكى كالتسىيلىق سۇ بولۇپ، مىنېرالىشىش دەرىجىسى 1—2 گرام/لېتر ئەتراپىغا، غەربىي قىسمىدا تۇزۇنراق بولۇپ بىر گرام/لېتر تۆۋەنرەك بولۇپ جەنۇبىي قىسمىدا مىنېرالىشىش دەرىجىسى1.84—2.68گرام/لېتر‌غا يېتىدۇ، بۇ رايونلاردىن چىقىدىغان يەر ئاستى سۈيى خلورلۇق تۇز-سۇلفات تۇرىدىكى كالتسىي ناترىيلىق سۇ بولۇپ، خلور ئىئونىنىڭ مىقدارى 285 — 892 مىللىگرام/لېتر‌غا يېتىدۇ، بۇ نىسبەت تازىلىق ئۆلچىمىدىن خېلىلا يۇقىرى بولۇپ، ئىچىشكە بولمايدۇ، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلىرىغا ئىشلىتىشكىمۇ بولمايدۇ.

§ 3 . يەر ئاستى سۈيىنىڭ ھۆل - يېغىن ئارقىلىق تەبىئىي تولۇقلىنىپ تۇرۇشى

كورلا شەھىرىدە ھۆل ▮ يېغىن ئاز بولىدۇ، ھۆل - يېغىن تاغلىق رايونلاردا تۈزلەڭلىكتىكىدىن كۆپ بولىدۇ، شىمالدىن جەنۇبقا بارغانچە ئازىيىپ بارىدۇ. يىللىق ھۆل - يېغىن مىقدارى خورا تاغدا 150 مىللىمېتر، قۇرۇقتاغدا 100 مىللىمېتر ئەتراپىدا، تاشدەن رايوندا 80 مىللىمېتر ئەتراپىدا، كورلا شەھىرىدىن چەرچى رايونىغىچە بولغان ئارىلىقتا 50 مىللىمېتر ئەتراپىدا بولىدۇ، ئاۋات، توۋۇرچى رايونلىرىدا ۋە بوتۇخۇنىڭ جەنۇبىدا ئادەتتە 40 مىللىمېترغىمۇ يەتمەيدۇ. ھۆل-يېغىن تاغلىق رايونلارنىڭ دېڭىز يۈزىدىن 2000—3400 مېتر ئېگىز قىسمىدا كۆپرەك بولىدۇ. تۈزلەڭلىكنىڭ شىمالىدا جەنۇبقا قارىغاندا كۆپرەك بولىدۇ. ئەمەلىي ئۆزگىرىش پەرقى خېلىلا زور بولىدۇ، مەسىلەن، 1981-يىلى ھۆل-يېغىن مىقدارى 6 . 117 مىللىمېترغا يەتكەن بولسا، 1980-يىلى ئاران 6 . 20 مىللىمېتر بولدى.

ھەر يىلى 5-ئايدىن 9-ئايغا قەدەر، بولۇپمۇ 6-ئايدىن 8-ئايغا قەدەر بولغان ئايلاردا ھۆل يېغىن كۆپرەك بولىدۇ، بۇ مەزگىلدىكى ھۆل-يېغىن مىقدارى يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارىنىڭ تەخمىنەن 60 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. دېڭىز يۈزىدىن 2000 مېتر ۋە ئۇنىڭدىن ئېگىز خوراتاغ، قۇرۇقتاغ رايونلىرىدا يىللىق قار مىقدارى 70—150 مىللىمېترغا يېتىدۇ. تۈزلەڭلىكتە يىللىق ئوتتۇرىچە قار مىقدارى 3—4 مىللىمېتر بولىدۇ. كۆپ بولغاندا 10 مىللىمېترغا يېتىدۇ، قار 12-ئايدىن كېيىنكى يىلى 1-ئايغىچە كۆپرەك ياغىدۇ.

كورلا شەھىرىنىڭ تۇپرىقىدا شور ئېغىر بولغاچقا، ئەتىيازدا (بۇغداي، كېۋەزنىڭ 1 - سۈيىدىن بۇرۇن) يامغۇر ياغقاندا، تۇپراقتىن شور تۇرلەپ، دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى ئۈچۈن ئاپەت بولىدۇ، شۇڭا دېھقانلار «ئەتىيازدا ياغقان يامغۇر بىر ئاپەت» دېيىشىدۇ.

Ⅲ باب

دەريالارنىڭ تىزگىنلىنىش ئەھۋالى

1§ . كۆنچى دەرياسىنىڭ تىزگىنلىنىش ئەھۋالى

1. كەلكۇن ئاپىتى

كۆنچى دەرياسىنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئېقىمى 271 كىلومېتر بولۇپ، ئۇنىڭ سۈيى بىلەن تەخمىنەن 500 مىڭ مو يەر سۇغىرىلىدۇ. دەريا سۈيىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى 38.3 كۇب مېتر/سېكۇنتقا، يىللىق ئوتتۇرىچە سىرغىم مىقدارى 1 مىليارد 210 مىليون كۇب مېترغا يەتتى، كەلكۇن مەزگىلىدىكى ئەڭ چوڭ ئېقىم مىقدارى 233 كۇب مېتر/سېكۇنت (1961 - يىل 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى يۈز بەردى) قا يەتتى. دەريا قېنى بىر خىل بولمىغاچقا (بەزى جايلىرىنىڭ كەڭلىكى 70 — 100 مېتر، بەزى جايلىرىنىڭ ئاران 20 — 30 مېتر بولغاچقا)، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەگرى - بۈگرى بولغاچقا، كەلكۇن كەلگەندە، دەريا قېشىنى سۇ ئېلىپ كېتىپ، ئېتىز - ئېرىقلار، ئۆي - ئىمارەتلەرنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. ئىلگىرى دەريانى تىزگىنلەشكە كۆڭۈل بۆلۈنمىگەچكە، بىر قىسىم رايونلاردا پات - پات سۇ ئاپىتى كۆرۈلۈپ تۇراتتى.

1950 - يىل 6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى قىيان كېلىپ، شاڭخۇ يېزىسىنىڭ دادۇڭزا كەنتىدە 450 مو تېرىلغۇ يەرنى سۇ بېسىپ كېتىپ، 16 مىڭ كىلوگرامدىن ئارتۇق ئاشلىق زىيانغا ئۇچرىدى.

1952 - يىلى قىيان كېلىپ، شاڭخۇ يېزىسىنىڭ دادۇڭزا كەنتىدە 2500 مو تېرىلغۇ يەرنى بېسىپ كەتتى، تۆت ئېغىز ئۆينى ۋەيران قىلدى.

1954 - يىل 5 - ئاينىڭ بېشىدا كەلكۇن كېلىپ، شاڭخۇ، چارباغ يېزىلىرىدا 5000 مو تېرىلغۇ يەرنى سۇ بېسىپ كەتتى.

1956 - ۋە 1957 - يىللىرىمۇ كەلكۇن كېلىپ سۇ ئاپىتى بولدى.

1958 - ۋە 1961 - يىللىرى، كەلكۇن كېلىپ، كۆنچى دەرياسىدا كەلكۇن پەللىسى 184.5 كۇب مېتر/سېكۇنت ۋە 233 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتكەن بولسىمۇ، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ئاممىنى ۋاقتىدا قوزغاپ، كەسكىن تەدبىر قوللانغانلىقى ئۈچۈن، چوڭ ئاپەت يۈز بەرمىدى.

1981 - يىل 7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى قارا يامغۇر ياغقانلىقى تۈپەيلىدىن كەلكۇن كېلىپ، 8400 مو تېرىلغۇ يەرنى بېسىپ كېتىپ، 499 مىڭ 500 كىلوگرام ئاشلىق زىيانغا ئۇچرىدى، 196 ئېغىز ئۆي ئۇرۇلۇپ چۈشتى، 374 ئېغىز ئۆي خەتەرلىك ئۆي بولۇپ قالدى، 26 ئېغىز ئېغىل ئۇرۇلۇپ چۈشتى، 459 تۈياق چارۋا ئۆلدى، ئاپەتكە ئۇچرىغان نوپۇس 2960قا يەتتى.

كۆنچى دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى قوشئېرىق، بوتۇخۇ قاتارلىق رايونلاردا قىش كۈنلىرى دەريا

قېنى مۇز بىلەن توسۇلۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن، سۇ ئۆرلەپ، دەريا قېشىنى پات - پاتلا بۇزۇۋېتىپ، تېرىلغۇ يەرلەرنى بېسىپ كېتىدۇ، ئۇي - ئىمارەتلەرنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. 1964 - يىل 12 - ئايدا، 1966 - يىل 12 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، 1969 - يىل 12 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ۋە 1974 - يىل 12- ئاينىڭ 1 - كۈنى مۇشۇنداق سۇ ئاپىتى يۈز بېرىپ، قوشئېرىق، سايلىق، بوتۇخۇ قاتارلىق رايونلار ئاپەتكە ئۇچرىدى، بولۇپمۇ 1984 - يىل 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىكى تاشقىنىدا قوشئېرىق رايونى ۋە بوتۇخۇ رايونىنىڭ غەربىي قىسمىدا 1615 مو تېرىلغۇ يەر، 120 ئېغىز ئۇي، 11 قوتان ئاپەتكە ئۇچراپ، 55 مىڭ 700 يۈەندىن كۆپرەك زىيان بولدى.

2. تىزگىنلەش

كورلا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى خەلقنىڭ ھايات ۋە مال - مۈلكىنى قوغداش ئۈچۈن، 1958 - يىلى 2000دىن ئارتۇق ئادەمنى سەپەرۋەر قىلىش ئارقىلىق 7000 مېتردىن ئارتۇق دەريا قېشىنى مۇستەھكەملەپ، شۇ يىلى كۆنچى دەرياسىغا كەلگەن 184 كۇب مېتر/سېكۇنتلىق كەلكۈن ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلەندى.

1959 - يىلى 5800 مېتر مۇداپىئە توسمىسى، يەتتە سۇ ئېلىش دامبىسى ياسالدى.

1961 - يىل 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى كۆنچى دەرياسىغا ئىلگىرىكى بىر قانچە يىلدا كۆرۈلۈپ باقمىغان پەۋقۇلئاددە زور كەلكۈن كېلىپ، ئېقىم مىقدارى 233 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ سەپەرۋەر قىلىشى بىلەن خەلق ئاممىسى كېچە - كۈندۈز كۈرەش قىلىپ، 5600 مېتردىن ئارتۇق مۇداپىئە توسمىسى، 340 مېتر ئاسراش توسمىسى ياساپ، كەلكۈننىڭ ئاپەتكە ئايلىنىشىنى ئۈنۈملۈك توستى.

1962 - يىلى 22 مىڭ 200 ئىش كۈنى سەرپ قىلىنىپ 3600 كۇب مېتر توپا تىندۇرۇش ئارقىلىق دەريا سۈيى توۋۇرچى، قارا يۇلغۇن، ئاۋات، قوشئېرىق گۇڭشېلىرىغا باشلىنىپ، 8600 مودىن ئارتۇق تېرىلغۇ يەر سۇغىرىۋېلىندى. كېيىنكى يىلى جەنۇبىي چوڭ ئۆستەڭنىڭ 3300 مېتر قىسمى ياسالدى، بۇ جەريانداا 7500 كۇب مېتر توپا قېزىلدى، 2631 ئىش كۈنى سەرپ قىلىندى.

1983 - يىلى دەريانى تىزگىنلەشكە 200 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، 50 مىڭ ئىش كۈنى سەرپ قىلىنىپ، 50 ماشىنا ئىشلىتىلىپ، 500 مىڭ كۇب مېتر توپا تىندۇرۇلدى، 27 سۇ ئېلىش دامبىسى ياسالدى.

§ 2. تارىم دەريا‌سىنىڭ تىزگىنلىنىشى ئەھۋالى

تارىم دەريا‌سىنىڭ بۇگۈر توسمىسىدىن لوپنۇر ناھىيىسىگىچە بولغان تەخمىنەن 74 كىلومېتر تۇۋۇن ئېقىمىدىن كورلا شەھىرى چاپقان سەككىز ئۆستەڭ شەھەرنىڭ غەربىي جەنۇبىدا 1 مىليون 419 مىڭ 300 مو ئوتلاقنى ۋە 444 مىڭ 100 مو توغراقلىق ۋە چاتقاللىقنى سۇغىرىدۇ. مىنگونىڭ 10 - يىلى (1921 - يىلى) دىن 1952 - يىلىغا قەدەر يىلدا باشلانغان سۇ تەخمىنەن 3 مىليارد 600 مىليون كۇب مېتر بولغان. 1952 - يىلدىن بۇيان تارىم دەريا‌سىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدا بوز يەر ئېچىش، سۇ ئامبىرى

ياساش، دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇش ئۇزلۇكسىز داۋاملىشىپ تۇرغاچقا، دەريانىڭ ئاساسلىق قېنى جەنۇبقا يۆتكىلىپ، كونا قېنى ئەسلىگە كەلدى. تارىم سۈيى كۆندىن - كۈنگە ئازىيىپ، ئوتلاق ۋە توغراقلىقلار قۇرۇپ كېتىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى، ئوتلاقلار ئېغىر دەرىجىدە قۇملىشىپ، ئېكولوگىيە-لىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇپ كەتتى.

ئوتلاقنىڭ قۇرۇپ كېتىشىنى توسۇش ۋە تىزگىنلەش ئۈچۈن، شەھەرلىك سۆچىلىق تارمىقى ھەر يىلى 5000 يۆەندىن 20 مىڭ يۆەنگىچە مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ، ئەيسا ھاجى، ئۆمەرتاختاخ، لاي قاتارلىق قانالالارنى چاپتۇرۇپ، بۇ قانالالارنى تىزگىنلەشنى كۈچەيتتى. قۇم توسما قاتارلىق جايلاردا ئالتە توسما ياساپ، كەلكۈن مەزگىلىدە سۇ باشلاپ، ئوتلاق ۋە توغراقلىقلارنى سۇغىرىپ تۇردى. 1981 - يىلدىن 1990 - يىلىغا قەدەر ئارىلىقتا، ئاپتونوم رايونىمىز ئالاقىدار تارمىقى مۇتەخەسسىسلەر تەكشۈرۈش ئەترەتلە-رىنى ئەۋەتىپ، تارىم دەرياسىنى كۆپ قېتىم ھەر جەھەتتىن تەكشۈرۈپ، ئۇنىۋېرسال تىزگىنلەش لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىپ، باسقۇچ، مەزگىلگە بۆلۈپ ھەر تەرەپلىمە تىزگىنلەشنى يولغا قويدى. ھازىر ئالاقىدار ئاپپاراتلار قۇرۇلۇپ بولدى، تارىم دەرياسىنى ئۇنىۋېرسال تىزگىنلەش رەسمىي كۈن تەرتىپكە قويۇلدى.

Ⅳ باب

سۇ قۇرۇلۇشلىرى

§ 1 . تارىختا ئېلىپ بېرىلغان سۇ قۇرۇلۇشلىرى

1. غەربىي خەن دەۋرىدىن چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ئېلىپ بېرىلغان سۇ قۇرۇلۇشلىرى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە بوز يەر ئېچىش غەربىي خەن دەۋرىدىن بۇرۇنلا خېلى كۆلەمگە يەتكەن. ئەينى ۋاقىتتا ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرى قالاق، چوڭ سۇ ئىنشائاتلىرى يوق ئىدى، دەريا بويىدىكى كۆپىنچە يەرلەر توغان تۇتۇلۇپ سۇ باشلاش ئارقىلىق سۇغىرىلغان.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 4 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 101 - يىلى) دىن كېيىن خەن سۇلالىسى لوپنۇر، بۈگۈر ئەتراپىدا ئەسكەر تۇرغۇزۇپ بوز يەر ئاچقۇزغان، شۇ چاغدا «سۇغىرىلىدىغان يەر 5000 چىڭ (بىر چىڭ 100 موغا تەڭ—ت) غا يەتكەن». خەن شۇەندى زامانىسىنىڭ دەچې 2 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 68 - يىلى خەن سۇلالىسى ئەۋەتكەن ياندىش بەگ جېڭ جى، چېرىكچى سى ماشىلار گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنغان بىر قىسىم كىشىلەرنى باشلاپ لوپنۇر (ھازىرقى كورلا شەھىرىنىڭ قاراشلىق چوڭقۇم ئەتراپى) غا كېلىپ، سۇ باشلاپ بوز يەر ئاچقان. شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە غەربىي يۇرت يولى ئۇچ قېتىم ئېچىلىپ، ئۇچ قېتىم توسۇلۇپ قالغان. ۋېي، جىن سۇلالىلىرى، جەنۇبىي ۋە

شىمالىي سۇلالىلار دەۋرلىرىدە ئۇرۇش پاراكەندىچىلىكى كۆپ بولۇپ تۇرغاچقا، ھوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۈرۈپ ئەۋج ئېلىپ، تۈرۈپ توختاپ قالغان. تاك سۇلالىسىنىڭ جەنگۈەن يىللىرىدىن كېيىن، غەربىي تۈركلەر، تۆبۈتلەر، قاراقىتانلار كورلا شەھىرى تەۋەسىنى كەينىدىن بېسۋالغان، ھۇ دەۋردە بوز يەر ئېچىش يولغا قويۇلمىغان، كونا سۇ ئىنشائاتلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئېكولوگىيىلىك مۇھىتنىڭ يامانلىشىپ كەتكەنلىكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۆپراقتا شور ئېغىر بولغانلىقى، سۇغىرىشنىلا بىلىپ، زەي چىقىرىشقا ئەھمىيەت بېرىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، يەرلەرنىڭ كۆپ قىسمى قۇم ئاستىدا قالغان ياكى شورلۇققا ئايلىنىپ كەتكەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىيەنلۇڭ 23 - يىلى (1758 - يىلى) چىڭ ھۆكۈمىتى جۇڭغارلارنى ۋە چوڭ - كىچىك خوجىلار توپىلىڭىنى تىنچىتقاندىن كېيىن، ھوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشكە مەسئۇل يانداش بەگ يۈڭ گوي قاراشەھەردە ئۈستەڭ چاپقۇزۇپ، ھوز يەر ئاچقۇزغان. كېيىنكى يىلى قاراشەھەر خانئامبىلى شۇشەن كورلا ئۇيغۇرلار يېزىسىنىڭ 3 - دەرىجىلىك ھاكىمبىگى ئابلەي بىلەن بىللە، لوپنۇردىن كۆچۈپ كەلگەن توختۇ بەگكە قاراشلىق 300 نەچچە ئۆيلۈك ئادەمنى، ئاقسۇدىن شەرققە كۆچكەن 400 نەچچە ئۆيلۈك دولان ئۇيغۇرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، كورلا بىلەن چەرچى ئارىلىقىدا ھوز يەر ئاچقۇزغان، بىر ئۈستەڭ، بىر ئېرىق چاپقۇزغان، بۇ ئېرىق - ئۈستەڭلەر دولان ئۈستىكى، دولان ئېرىقى دەپ ئاتالغان، چوڭ - كىچىك دولان ئېرىق - ئۈستەڭلەردىن سۇغىرىش ئېرىقلىرى ئېلىنىپ، ھوز يەر ئۆزلەشتۈرۈلگەن.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 25-يىلى (1845-يىلى) لىن زېشۈ قاراشەھەر خانئامبىلى چۈەن چىڭ بىلەن بىللە جەنۈبىي شىنجاڭدىكى سەككىز شەھەرنى تەكشۈرگەندە سۇ مەنبەلىرىنى ئېچىشنى تەشەببۇس قىلغان، نەتىجىدە كورلىنىڭ شىمالىي تاغ تۈۋىدىن بىر چوڭ ئۈستەڭ (ھازىرقى شاڭخۇ ئۈستىكى)، بىر تارماق ئۈستەڭ چېپىلىپ، كۆنچى دەرياسىدىن سۇ باشلىنىپ، شىمالىي تاغ تۈۋىدىكى يەرلەر سۇغىرىلىغان.

گۇاڭشۈ 3 - يىلى (1877 - يىلى) زو زۇڭتاڭ ياقۇپ بەگ توپىلىڭىنى تىنچىتقاندىن كېيىن، چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى جەنۇب ۋە شىمالىنى قايتۇرۇۋالدى، بۇ مەزگىلدە ئارمىيە بىلەن خەلق ھەمكارلىشىش، ھۆكۈمەت قەرز پۇل بېرىش، پۇقرالار ئۆز كۈچىگە تايىنىش قاتارلىق ئۇچ خىل شەكىل بىلەن سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىپ، جايلاردا ئېرىق - ئۈستەڭلەر چېپىلدى. قاراشەھەردە ھۆكۈمەت ئۈستەڭدىن ئونى چېپىلغاندا، كورلىنىڭ شاڭخۇ يېڭى ئۈستەڭىمۇ چېپىلدى، بۇ 15 كىلومېتر ئۈستەڭ ئارقىلىق خامانگۇ جىلغىسىدىن سۇ باشلاندى. كورلىدا ھۆكۈمەت ئۈستەڭدىن بىرى، پۇقرالار ئۈستەڭدىن بىرى چېپىلدى. گۇاڭشۈ 5 - يىلى (1879 - يىلى) چەرچى قوشبېگى ژاك يۈلىن «پۇقرالارنى ھاشاغا تۈتۈپ ئىشلىتىپ»، 20 كىلومېترلىق چەرچى ئۈستەڭ (ئۈستەڭنىڭ بېشى مازار جىلغىسى)نى چاپتۇردى. دەريانىڭ سۇ ئېلىپ كەتكەن جايلىرىنى قوزۇق قېقىپ، تاش بىلەن قوپۇرۇپ، ئۈستەڭنى قوغدىدى ھەم چەرچىدە ھوز يەر ئېچىشقا كېرەكلىك سۇغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۈستەڭنىڭ ئايىقىغا بىر كۆل چاپتۇردى. «چەرچىدە سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش ئابىدىسى» تۇرغۇزۇپ، چەرچى ئۈستەڭنىڭ ياسلىش جەريانىنى تەپسىلىي يېزىپ قالدۇردى (ئابىدە ياغاچتىن ياسالغان بولۇپ، ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق موزەيدا ساقلانماقتا).

گۇاڭشۈ 6 - يىلى (1880 - يىلى) قاراشەھەر مۇداپىئە كۇرىشىنىڭ باش دۇڭانى زۇجىنبېننىڭ ھەيدەكچىلىكىدە كورلا شاڭخۇ يېڭى ئۈستەڭى چېپىلدى. گۇاڭشۈ 33 - يىلى (1907 - يىلى) قاراشەھەر ژالىيسى ۋېن رۇيلەن «ئۈستەڭ ئۈزۈنغىچە رېمونتسىز قالغانلىقىنى، يازدا سۇ كېرەك بولغاندا، شاڭخۇنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئاھالىنىڭ سۇ تالىشىپ جېدەللىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۈستەڭنىڭ خامانگو ئېچىقىدىن شاڭخۇغىچە بولغان 40 چاقىرىم قېشىنى مۇستەھكەملەتتى، لاتقىلىرىنى تازىلاتتى. ئېغىزىنىڭ ئىككى چېتىدىكى قۇم - تاشنى ئىككى گەز يوناپ ئېلىپ تاشلاپ، خەتەرلىك جايلىرىنى تۈزلەپ، ئۈستەڭنى

بەش گەز كېڭەيتىپ راۋانلاشتۇردى، يۇنى پۈتتۈرۈشكە 9600 ئىش كۈنى سەرپ قىلىندى». يۇنىڭدىن باشقا يەنە «شاڭخۇ بىلەن دادۇڭزا ئارىلىقىدىكى 30 چاقىرىم كېلىدىغان يەرنىڭ شورسىز مۇنبەت ئىكەنلىكىنى، سۇ بولمىغاچقا قاغجىراپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، شاڭخۇ ئۆستىڭىنىڭ ئايىغىدىن يەنە 30 چاقىرىم يېڭى ئۆستەڭ چاپتۇردى، ئۆستەڭنى بىر غۇلاچ كېڭەيتكۈزدى، بۇ قۇرۇلۇش شۇ يىلى قىشتا پۈتكەندىن كېيىن، پۇقرالارنى بېرىپ بوز يەر ئېچىشقا چاقىردى، شۇنىڭ بىلەن بۇ يەرگە 90 نەچچە ئۆيلۈك بېرىپ ماكانلاشتى». ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە قارا سۇ ئۆستىڭى، يۇقىرقى دوغا ئۆستىڭى، تۆۋەن دوغا ئۆستىڭى، خالىق ئۆستىڭى، لەڭگەر ئۆستىڭى، تېكىچى ئۆستىڭى، خولومان ئۆستىڭى، قوشئېرىق ئۆستىڭى، قارا تۆپە ئۆستىڭى، توۋۇرچى ئۆستىڭى قاتارلىق ئۆستەڭلەر كەينى - كەينىدىن چېپىلدى.

2. مىنگو دەۋرىدە ئېلىپ بېرىلغان سۇ قۇرۇلۇشلىرى

مىنگونىڭ 1 - يىلى (1912 - يىلى) لوپنۇر ناھىيىسىنىڭ ئەينى ۋاقتىتكى ئامبىلى خەن يۈشۈ دېھقانلارغا كورلىنىڭ خانلىقىغا جىلغىسىدىن لوپنۇر ناھىيىسىنىڭ غەربىگىچە 83 كىلومېتر ئۆستەڭ (ھازىرقى شىڭپىڭ ئۆستىڭى) چاپتۇردى ھەم ئۆستەڭنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن ئۆستەڭ بويىغا تېرەك، سۆگەت كۆچەتلىرىنى تىككۈزدى، ئۆستەڭ بويىدىكى دېھقانلار داۋاملىق شىڭپىڭ ئۆستىڭىدىن سۇ باشلاپ يەرلىرىنى سۇغاردى.

مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) 2 - قارارلىق ئۈچ يىللىق پىلان يولغا قويۇلغان مەزگىلدە، كورلا ناھىيىسىنىڭ باغراش كۆلىگە يېقىن سۇ قۇرۇلۇشلىرى رېمونت قىلىنىپ، سۇغىرىش كۆلىمى 50 مىڭ مو كېڭەيتىلدى، كۆنچى دەرياسىدىن ئېلىنغان تۇمەن ئۆستىڭىنىڭ دامبىسى ياسىلىپ ۋە سۇ تەڭشەش قۇرۇلۇشى پۈتتۈرۈلۈپ، تېرىلغۇ يەر 10 مىڭ مو كېڭەيتىلدى، كورلا شەھىرىنىڭ بوتوخو كەنتى ئۆستىڭى چېپىلىپ، تېرىلغۇ يەر 64 مىڭ مو كېڭەيتىلدى، ئەينى ۋاقىتتا كورلا ناھىيىسىدە مۇھىم ئۆستەڭدىن 14ى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 386 كىلومېترغا يەتكەنىدى، چەرچىدىن باشقا جايلارغا كۆنچى دەرياسىدىن سۇ باشلىنىپ 149 مىڭ 400 مو يەر سۇغىرىلىدىغان بولدى.

كورلا ناھىيىسىنىڭ مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) دىكى سۇ باشلاش ئۆستەڭلىرى سىستېمىسى

جەدۋەل: 18 - 3

ئۆستەڭ نامى	ئۇزۇنلۇقى (كىلومېتر)	سۇ باشلاش مىقدارى (كۇب مېتر/سېكۇنت)	سۇغىرىلىدىغان يەر كۆلىمى (مو)	چېپىلغان ۋاقتى
دادۇڭزا ئۆستىڭى	42	1	11500	1845
دۇربىل ئۆستىڭى	30	2	17200	
قازانچى ئۆستىڭى	12	1	7800	
سايلىق ئۆستىڭى	47	0.40	2500	
ئىنچىكە توقاي ئۆستىڭى	5	0.10	500	

توۋۇرچى ئۆستىگى	42	6	60430	
چىلانباغ ئۆستىگى	18	0.60	4240	
قاراسۇ ئۆستىگى	50	3	2840	
تۆگمەن ئۆستىگى	5	0.50	4913	
چاچى ئۆستىگى	18	0.50	475	
لوپنۇر ئۆستىگى	72	0.05	528	1912
چەرچى ئۆستىگى	24	1.70	2000	

مىنگونىڭ 35 — 37 - يىللىرى (1946 — 1949 - يىللىرى) كورلا ناھىيىسىدە سايباغ ۋە دادۇڭزا ئۆستەڭلىرى (ھازىر چارباغ ۋە شاڭخۇ يېزىلىرىنىڭ تەۋەسىدە) سايلىق ئۆستىگى چېپىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، بىر توسما، تۆت ياغاچ قاپقا، ئون ئېچىق، تۆت ھارۋا كۆۋرۈكى ياسالدى، 17 كىلومېتىرلىق بىر غول ئۆستەڭ، 1000 مېتىردىن ئارتۇق ئىككى تارماق ئۆستەڭ قۇرۇلۇشلىرى پۈتكۈزۈلدى، كۆنچى دەريا سىنىڭ 500 مېتىر قېتىش مۇستەھكەملەندى. بۇ سۇ قۇرۇلۇشلىرى پۈتكەندىن كېيىن، سوغۇرۇش رايونلىرىدىكى سۇ جىددىيلىكى پەسەيدى.

ئەينى ۋاقىتتا پەن - تېخنىكا ۋە ماددىي شارائىتىنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن ئۆستەڭلەرنىڭ جايلىشىشى دېگەندەك مۇۋاپىق بولمىغان، سۇ ئەسلىھەلىرى تولىمۇ ئاددىي بولغان، ئۇنىڭ ئۆستىگە باشقۇرۇش ئۇسۇلى قالاق ئىدى، پەسىل خاراكتېرلىك سۇ تالىشىش، سۇ ئوغرىلاش ۋە ئۇلۇغ سۇ بىلەن باستۇرۇپ سۇغىرىش ئەنجىسىدە سۇ ئىسراپچىلىقى ناھايىتى ئېغىر بولغان. كەلكۈن مەزگىلىدە ئۆستەڭلەرنى كەلكۈن ئېلىپ كېتىپ، سۇ يامراپ كېتەتتى، ئۇنىڭ ئۆستىگە زەيكەش بولمىغاچقا، سۇنىڭ زىرائەتلەر سۇمۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئاشقىنى يەرگە سىڭىپ كېتەتتى، شۇنىڭ بىلەن سۇغىرىش رايونىدىكى يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى ئېگىزلەپ، تۇپراق ئېغىر دەرىجىدە شورلىشىپ، شورلۇق، زەيلىكلەر كۆپەيىپ كېتەتتى. شورلىشىپ كەتكەن تېرىلغۇ يەر 1949 - يىلى 110 مىڭ مودىن ئاشقانىدى.

3. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى سۇ قۇرۇلۇشلىرى

1949 - يىلى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى ئومۇميۈزلۈك تېز تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، سۇ قۇرۇلۇشى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىلدى، كونا ئېرىق - ئۆستەڭلەر ئادالانغان ۋە ئۆزگەرتىلگەندىن تاشقىرى يەنە بىرمۇنچە سۇ قۇرۇلۇشلىرى ياسالدى. نەچچە ئون يىل جاپالىق قۇرۇلۇش قىلىش ئارقىلىق، كورلا شەھىرىدە خېلى مۇۋاپىق بولغان سۇ چىقىرىۋېتىش - سۇغىرىش سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. سۇغىرىش رايونىدا يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلەپ، تۇپراق ياخشىلاندى.

1963 - يىلى پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ سەپەرۋەر قىلىشى ئارقىسىدا خەلق گۇڭشېلىرىدا «بەشتە ياخشى يېزا» قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلدى، يەر تۈزلەش ۋە سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش ئاممىۋى ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1966 - يىلدىن 1968 - يىلىغا قەدەر خەلق گۇڭشېلىرىدا 40 مىڭ مودىن ئارتۇق يەر تۈزلەندى، زەيكەش ۋە ئېرىق - ئۆستەڭلەر رېمونت قىلىندى. لېكىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»

لماق كاشىلىسى تۆۋەيلىدىن ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى چېكىنىپ كەتتى، سۇ قۇرۇلۇشلىرى توختاپ قالدى.

1970 - يىلى شىمال بويىچە ئېچىلغان يېڭا ئىگىلىك خىزمىتى يىغىندىن كېيىن، ئېرىق - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. 1971 - يىلدىن 1973 - يىلىغا قەدەر 23 كىلومېتر كېلىدىغان تۆت خول ئۆستەڭ كېڭەيتىلدى؛ 192 توما، 125 كۆۋرۈك - سۆڭگۈچ، 200 كىلومېتر كېلىدىغان 74 يول ياسالدى، ئالتە قۇدۇق قېزىلدى.

1974 - يىلدىن 1980 - يىلىغا قەدەر ھەر خىل سۇ قۇرۇلۇشلىرىدىن 280ى ياسالدى، تارماق ئېرىق، سۇغىرىش ئېرىقلىرىدىن 256سى چېپىلدى، 161ى رېمونت قىلىندى. جەنۇبىي چوڭ ئۆستەڭ (ئازادلىق — 1 ئۆستىكى) نىڭ توققۇز كىلومېتر قىسمى رېمونت قىلىندى، 34 كىلومېتر ئېرىق - ئۆستەڭ سۇ سىغىمىس قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 125 ماشىنىلاشقان قۇدۇق قېزىلدى (ئۇلاردىن 60ى يۇرۇشلەشتۇرۇلدى)، يەرلىك قۇدۇقتىن 185ى قېزىلدى؛ 38 پارچە سالا ئېتىز ئۆزگەرتىلدى، 6730 مو يەر يېڭىدىن سالالاشتۇرۇلدى؛ 36 زەيكەش چېپىلدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 98 كىلومېتردىن يېتىدۇ؛ 17 يول ياسالدى؛ 200 نەپەر سۇ باشقۇرۇش خادىمى تەربىيىلەندى.

1980 - يىلدىن كېيىن، يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۇرۇپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى ئۆزۈمنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا ئەگىشىپ، بىر تەرەپتىن قۇرۇلۇش تېخنىكىسىنىڭ سۇپىتى ئۆستۈرۈلدى، سۇ ئىشاتاتلىرىنى يۇرۇشلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سۇنى مۇۋاپىق تەقسىم قىلىش ۋە ئىلمىي باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى، يېزىلاردا سۇ ئىشلىتىشنى گۈڭشي باشقۇرىدىغان ئەھۋال ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىگە ھۆددە بېرىشكە ئۆزگەرتىلىپ، كۆپ مېترغا قاراپ ھەق ئېلىنىپ، سۇدىن پايدىلىنىش نىسبىتى ئۆستۈرۈلدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئېرىق - ئۆستەڭلەرگە سۇلياۋ، سېمونت تاختا يانتۇزۇپ سۇ سىغىمىس قىلىش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىپ، يەر ئاستى سۈيىنى داۋاملىق چىقىرىپ پايدىلىنىش، جايلاردىكى ماشىنىلاشقان قۇدۇقلارنى يۇرۇشلەشتۇرۇش خىزمىتى ئىشلىنىپ، سۇ جىددىيلىكى پەسەيتىلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر شەھەر بويىچە سۇ ئىنشائاتلىرىنى يۇرۇشلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشلىرى (كۆۋرۈك، سۆڭگۈچ، توما، چۈشۈرگە قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) دىن 3577سى پۈتكۈزۈلدى؛ ھەر خىل سوغىرىش ئېرىق - ئۆستەڭلىرىدىن 1541ى چېپىلدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى 9.4706 كىلومېترغا يېتىدۇ؛ ھەر خىل زەيكەشلەردىن 530ى چېپىلدى، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى 5.1808 كىلومېترغا يېتىدۇ؛ 48.173 كىلومېتر كېلىدىغان ئېرىق - ئۆستەڭ سۇ سىغىمىس قىلىپ ياسالدى؛ 396 قۇدۇق قېزىلدى، ئۇلارنىڭ 236سى يۇرۇشلەشتۇرۇلدى؛ 20 مىڭ 3.972 مو ئورمان بەلبېغى ئەھيا قىلىندى؛ 200 مىڭ مو يەر تۆزلەندى (بۇنىڭ ئىچىدە تازا ئوبدان تۆزلەنگىنى 92 مىڭ مو)، توپا - تاش قۇرۇلۇشى 27 مىليون 557 مىڭ 400 كۇب مېتر ئورۇندالدى، 15 مىليون 674 مىڭ كۋادرات مېتر سېمونت تاختا يانتۇزۇلدى، بۇ قۇرۇلۇشلارغا 9 مىليون 313 مىڭ 400 ئىش كۈنى سەرپ قىلىندى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 40 يىلدىن بۇيان، شەھەر بويىچە ئېتىز - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشىغا 33 مىليون 976 مىڭ 700 يۈەن مەبلەغ سېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت سالغىنى 15 مىليون 136 مىڭ 500 يۈەن، گۈڭشي - ئەترەتلەر جۇغلىغىنى 18 مىليون 840 مىڭ 200 يۈەن. 1990 - يىلى كورلا شەھىرىنىڭ يېزىلىرىدا ئېرىق - ئۆستەڭلەر گىرەلەشكەن، يوللار راۋانلاشقان، ئېتىزلار سالالاشقان، ئورمان باراقسانلاشقان، سۇغىرىش، سۇ چىقىرىۋېتىش ئىنشائاتلىرى يۇرۇشلەشكەن مەنزىرە بارلىققا كەلدى. ئىلگىرىكىدەك ئېرىق - ئۆستەڭلەر تېشىپ ئەتراپقا يامراپ كېتىدىغان ئەھۋال ئازايدى، يەر ئاستى سۈيىنىڭ ئورنى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلىدى، يەر زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. 1949-يىلى شەھەر

بويىچە تېرىلغۇ يەر 114 مىڭ 600 مو، بۇنىڭ ئىچىدە سۇلۇق يەر 7900 مو، سۇغىرىلىدىغان يەر 106 مىڭ 700 مو ئىدى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە تېرىلغۇ يەر 215 مىڭ 500 موغا يېتىپ، 1949- يىلدىكىدىن 88% ئاشتى، بۇنىڭ ئىچىدە سۇلۇق يەر 10 مىڭ 550 مو، سۇغىرىلىدىغان يەر 205 مىڭ مو، تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ ئاساسىي شارائىتىنىڭ ياخشىلىنىشى ئارقىسىدا، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرى زور دەرىجىدە يۈكسەلدى.

§ 2 . دېھقانچىلىق رايونىدىكى سۇ ئىنشائاتلىرى

1. سۇ بوّلۇش تۈگۈنلىرى

كۆنچى دەريا سىستېمىسىدىكى 1 - سۇ بوّلۇش تۈگۈنى بۇ تۈگۈن كۆنچى دەريا سىستېمىسىنىڭ باشئەگمىدىن چىقىش ئېغىزىغا جايلاشقان. ئۇنىڭ قۇرۇلۇشى 1966 - يىل 11 - ئايدا باشلىنىپ، كېيىنكى يىلنىڭ ئاخىرىدا پۈتتى. ئۇنى ئوبلاستلىق سۇ باشقارمىسى باشقۇرىدۇ، توما گەۋدىسى شەرقىي ۋە غەربىي قىرغاقتە- كى ئىككى سۇ بوّلۇش تومىسى ۋە ئوتتۇرىدىكى كەلكۈن قويۇۋېتىش تومىسىدىن تەركىپ تاپقان، تومىنىڭ گەۋدىسى پۈتۈنلەي تاش قۇرۇلمىلىق، خىزمەت كۆۋرۈكى، ئېچىش - تاقاش سۇپىسى پولات چىۋىقلىق بېتون قۇرۇلمىلىق، قاپقاقلىرى پولات تاختايدىن پايانلاپ ياسالغان. شەرقتىكى كورلا - تارىم غول ئۆستىڭىگە سۇ باشلاش تومىسى ئىككى تۆشۈكلۈك بولۇپ، ھەر تۆشۈكنىڭ ساپ كەڭلىكى 3.5 مېتر، توما ئىچىنىڭ ئۈزۈنلۇقى 6.5 مېتر، ئېگىزلىكى 3.6 مېتر، توما ئالدىدىكى قاپقاقنىڭ ئۈزۈنلۇقى بەش مېتر، توما ئارقىسىدىكى بېسىم ئازايتىش كۆلچىكىنىڭ ئۈزۈنلۇقى ئون مېتر، سۇ قايدۇرۇش بوّلىكىنىڭ ئۈزۈنلىقى ئون مېتر، توما تېگىنىڭ ئاتمىتكىسى 948.35 مېتر، سىم تورلۇق، تۈز تاختايلىق قاپاق توك كۆچى بىلەن ئېچىلىدۇ ۋە تاقىلىدۇ. كورلا - تارىم باش غول ئۆستىڭىدىن سايى ئۆستىكى، قاراسۇ ئۆستىكى، كورلا - تارىم غول ئۆستىكى، تېكىچى ئۆستىكى، ئاۋات ئۆستىكى ۋە شىنىغى ئۆستىكى قاتارلىق ئۆستەڭلەرگە سۇ باشلىنىدۇ. شەھەرگە قاراشلىق تېكىچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن يېزىلىرى، ئوبلاستقا قاراشلىق ئاۋات دېھقانچىلىق مەيدانى، لوپنۇر ناھىيىسىنىڭ شىڭىپىك يېزىسى ھەم كۆنچى دەريا سىستېمىسىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى يېڭى ئېچىلغان يەرلەر مۇشۇ ئۆستەڭلەردىن سۇ ئىچىدۇ.

غەربتىكى سۇ باشلاش تومىسى تۆت تۆشۈكلۈك بولۇپ، ھەر تۆشۈكنىڭ ساپ كەڭلىكى 3.5 مېتر، توما ئىچىنىڭ ئۈزۈنلۇقى 6.5 مېتر، ئېگىزلىكى 3.6 مېتر، بېسىم ئازايتىش كۆلچىكىنىڭ ئۈزۈنلۇقى 15 مېتر، سۇ قايتۇرۇش بوّلىكىنىڭ ئۈزۈنلۇقى بەش مېتر، قالغان ئەسلىمەلىرى شەرقتىكى تومىسىنىڭكىگە ئوخشاش. ئەڭ زور سۇ قويۇپ بېرىش مىقدارى 25 كۇب مېتر/سېكۇنت بولۇپ، 310 مىڭ مو يەرنى سۇغىرىدۇ. 18 - تۇمەن ئۆستىكى، تېكىچى ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ سۇ باشلاش ئۆستىكى، قازانچى ئۆستىكى ۋە شاڭخۇ ئۆستىڭىگە مۇشۇ تومىدىن سۇ باشلىنىدۇ. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ 28 -، 29 -، 30 - تۇمەن - مەيدانلىرى ھەم شەھەرنىڭ چارباغ، شاڭخۇ يېزىلىرى ۋە قوشئېرىق يېزىسىنىڭ سايلىق چوڭ ئەتىرىتى مۇشۇ تومىدىن باشلانغان سۇ بىلەن سۇغىرىلىدۇ.

كۆنچى دەريا سىغا توغرا سېلىنغان توما بەش تۆشۈكلۈك بولۇپ، ھەر تۆشۈكنىڭ ساپ كەڭلىكى ئالتە مېتر، توما ئىچىنىڭ ئۈزۈنلۇقى سەككىز مېتر، ئېگىزلىكى 4.3 مېتر. توما ئارقىسىدىكى تاش يانتۇزۇلغان بوّلەكنىڭ ئۈزۈنلۇقى 15 مېتر، تاش تاشلانغان ئازگالنىڭ چوڭقۇرلۇقى ئۈچ مېتر، توما تېگىنىڭ ئاتمىتكىسى 947.65 مېتر، باشقا ئەسلىمەلىرى شەرق ۋە غەربتىكى تومىلارنىڭكىگە ئوخشاش. ئىلگىرى كەلكۈن قويۇۋېتىش قاپقىقى سىم تورلۇق ئەگمە سېمونت قاپاق ئىدى. 1978 - يىلى ئەگمە

پولات قاپاقلا ئۆزگەرتىلدى. ئېچىش، تاقاش ماشىنىسى قول ۋە توك بىلەن چۆرىلىدۇ. 1981 - يىلى ئالماق چوڭ كەلكۈن قويۇۋېتىش مىقدارى 190 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى، بۇ سۇ بىلەن تۇڭۇن ئېقىمدىكى 237 مىلك مو يەر سۇغىرىلىدۇ.

كۆنچى دەريا سىدىكى 3 - سۇ بۆلۈش تۇغۇنى بۇ تۇغۇن قوشئېرىق يېزىسىدا بولۇپ، شەھەرگە 26 كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ تۇغۇن 1989 - يىلى ياسىلىپ، 1990 - يىلى ئىشلىتىلىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بىلەن 135 مىلك مو يەر سۇغىرىلىدۇ. پۈتكۈل قۇرۇلۇش تۇغۇن ۋە ئۆستەڭدىن ئىبارەت ئىككى بۆلەكتىن تەركىپ تاپقان. ئۇنىڭغا جەمئىي 5 مىليون 602 مىلك 300 يۇەن مەبلەغ سېلىندى. تۇغۇن دامبا، كۆزۈرۈك، ناسوس ئۆيى ۋە توما قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دامبا سۇلۇق كاۋچۇكتىن ياسالغان بولۇپ، ئېگىزلىكى 2.8 مېتر، دامبا ئۆستىنىڭ ئاتمىتكىسى 902.8 مېتر، دامبا ئۇزۇنلۇقى 202 مېتر، دامبا گەۋدىسىگە جىنلوندىن توقۇلغان بىر زىنت ۋە خلورلۇق كاۋچۇك (ئۇچ قات) ئىشلىتىلگەن بولۇپ، قېلىنلىقى 7.5 مىللىمېتر، ئالماق يۇقىرى ئېچكى بېسىمغا بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارى 3.5 كىلوگرام/كۋادرات سانتىمېتر.

پۈخۈي سۇ كىرىش توسمىسىنىڭ لايىھىدىكى سۇ باشلاش مىقدارى ئون كۇب مېتر/سېكۇنت بولۇپ، توما تۆشۈكى 1.8×3 مېتر، توسما تاملىق، توسما تاملىق، پولات تاختا قاپاقلىق بولۇپ، بۇرمىلىق دەستە بىلەن ئېچىلىدۇ ۋە تاقىلىدۇ، ئېچىلىش - تاقىلىش كۈچى سەككىز تونىنا.

«ئىتتىپاق» سۇ كىرىش تومىسىنىڭ لايىھىدىكى سۇ باشلاش مىقدارى ئۇچ كۇب مېتر/سېكۇنت، توما ئېغىزى 1.5×2 مېتر، توسما تاملىق، پولات تاختا قاپاقلىق بولۇپ، بۇرمىلىق دەستە ئارقىلىق ئېچىلىدۇ ۋە تاقىلىدۇ، ئېچىلىش - تاقىلىش كۈچى ئۇچ تونىنا.

پۈخۈي ئۆستىڭىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 37.4 كىلومېتر، كونا «ئىتتىپاق» دامبىسىدىن باشلىنىپ، قوشئېرىق يېزىسى، بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى، پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى ئارقىلىق پۈخۈي سۇ ئامبىرىغا تۇتىشىدۇ. بېشىدىكى بەش كىلومېتر قىسمىغا سىمونت تاختا ياتقۇزۇلۇپ سۇ سىڭمەس قىلىنغان، ئۇنىڭدىن كېيىنكى 26.4 كىلومېتر قىسمى سۇلياۋ يوپۇق ياتقۇزۇش ئارقىلىق سۇ سىڭمەس قىلىنغان.

«ئىتتىپاق» غول ئۆستىڭىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 15 كىلومېتر بولۇپ، كونا «ئىتتىپاق» دامبىسىدىن باشلىنىپ، قوشئېرىق يېزىسىنىڭ «ئىتتىپاق» كەنتىگىچە سوزۇلىدۇ. ئۇنىڭدا نو، كۆزۈرۈك، سۇ بۆلۈش تومىسى، سىمونت تاختا ياتقۇزۇپ سۇ سىڭمەس قىلىش قۇرۇلۇشى قاتارلىق قۇرۇلۇشلار ياسالغان. بۇ قۇرۇلۇشقا 350 مىلك يۇەن مەبلەغ سېلىنىپ، 1990 - يىل 10 - ئايدا ياسىلىشقا باشلىدى.

2. سۇ باشلاش قۇرۇلۇشلىرى

18-تۇەن ئۆستىكى 1950-يىلىنىڭ بېشىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 6 - شىسىنىڭ 18 - تۇەنى كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلاشتى، بۇ تۇەن ھەر مىللەت خەلقى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ھەمكارلىشىپ، كەڭ كۆلەملىك سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ باردى. 18 - تۇەن ئۆستىڭىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 48 كىلومېتر بولۇپ، ئۇنى تۇەننىڭ كوماندىرى - جەڭچىلىرى 1950 - يىل 9 - ئايدا قېزىشقا باشلاپ، 1951-يىل 5 - ئايدا پۈتكۈزگەن. ئۆستەڭ ئورۇمچى - قەشقەر تاشيولىنىڭ جەنۇبىنى بويلاپ ئېقىپ، چارباغ، شاڭخۇ يېزىلىرى، 28 - تۇەن - مەيدانى، 29 - تۇەن - مەيدانى سۇغىرىش رايونلىرى ئارقىلىق شۇافېڭ بازىرىغىچە بارىدۇ. ئۆستەڭنىڭ لايىھىدىكى ئېقىم مىقدارى 7.5 كۇب مېتر/سېكۇنت، سۇغىرىش كۆلىمى 450 مىلك مو، ئەملىي سۇغىرىش كۆلىمى 322 مىلك مو. 1955 - يىلدىن 1957 - يىلىغا قەدەر ئۆزگەرتىلىپ، لايىھىدىكى ئېقىم مىقدارى 21 كۇب مېتر/سېكۇنتقا ئۆستۈرۈلدى. ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىنكى ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 57.35 كىلومېتر غا يەتتى. سۇنىڭ سىڭىپ، سىرغىپ كېتىپ زىيانغا

ئۇچرىشىنى ئازايتىپ، سۈدىن پايدىلىنىش نىسبىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، 1980 - يىل 7 - ئايدىن 1984-يىل 2-ئايغا قەدەر بۇ ئۆستەڭ سۇ سىڭىمى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن غول ئۆستەڭنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 62 كىلومېتر‌غا يەتتى، سۇ سىڭىمى قىلىپ ياساشتا پۈتۈنلەي سۈلياۋ يوپۇق ۋە سېمونت تاختا ئىشلىتىلدى، تەڭشەش تومىسىدىن يەتتىسى، سۇ بۆلۈش تومىسىدىن 30ى، سۇ قايتۇرۇش تومىسىدىن تۆتى هەم نو، كۆۋرۈك، كەلكۈن چۈشۈرگىسى قاتارلىق مۇناسىپ يۇرۇشلەشتۈرۈش ئىنشائاتلىرىدىن 136سى ياسىلىپ، ئۆستەڭنىڭ پايدىلىنىش كوئېففىتسېنتى 18.6%— 21.6% ئۆستۈرۈلدى، ئۆستەڭنىڭ يىللىق سۇ ئۆتكۈزۈش مىقدارى 46 مىليون كۇب مېتردىن 54 مىليون كۇب مېتر‌غىچە ئاشۇرۇلدى. ئۆستەڭگە يېقىن جايلاردا يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى 1.3 مېتر ئەتراپىدا تۆۋەنلەپ، زەي تۈپراق ياخشىلاندى. 1990 - يىلدىكى 18 - تۈمەن ئۆستىڭىدە غول ئۆستەڭ ئىككى، ئۇزۇنلۇقى 239 19 كىلومېتر؛ تارماق ئۆستەڭ 51، ئۇزۇنلۇقى 205 كىلومېتر؛ غول ئېرىق 136، ئۇزۇنلۇقى 239 كىلومېتر؛ سۈغىرىش ئېرىقى 51، ئۇزۇنلۇقى 177 كىلومېتر؛ غول زەيكەش ئالتە، ئۇزۇنلۇقى 52 كىلومېتر؛ تارماق زەيكەش33، ئۇزۇنلۇقى158كىلومېتر، كىچىك زەيكەش102، ئۇزۇنلۇقى 196 كىلومېتر؛ ھەر خىل ئىنشائات831؛ يۇرۇشلەشكەن ماشىنىلاشقان قۇدۇق133بولۇپ،12مىڭ مو يەر قۇدۇق سۇيى بىلەن سۇغىرىلدى، تارماق ئۆستەڭلەر، غول ئېرىقلار، سۇغىرىش ئېرىقلىرىنىڭ351.9كىلومېترى سۇ سىڭىمى قىلىندى، بۇ، غول ئۆستەڭدىن چوڭ ئېرىق - ئۆستەڭلەر ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقىنىڭ 66.75 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يۇرۇشلەشتۈرۈش ئىنشائاتلىرىدىن 2727سى پۈتتى.

پۈخۈي - مىرسالى ئۆستىڭى بۇ ئۆستەڭگە پۈخۈي سۇ ئامبىرىنىڭ غەربىدىن سۇ باشلىنىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 20 نەچچە كىلومېتر (ئەملىيەتتە پايدىلىنىلىۋاتقان ئۇزۇنلۇقى 8.5 كىلومېتر) بولۇپ، پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى، پۈخۈي يېزىسى، پۈخۈي چارۋىچىلىق فېرمىسى ئارقىلىق لوپنۇر ناھىيىسىنىڭ تارىم يېزىسىغا بارىدۇ. بۇ غول ئۆستەڭ 1958 - يىلى چېپىلغان، 100 مېڭدىن ئارتۇق ئىش كۈنى سەرپ قىلىنىپ، 495 مىڭ كۇب مېتر توپا قېزىلىپ، پۈخۈي سۇ ئامبىرىدىن مىرسالىنغىچە بولغان ئۆستەڭ سىستېمىسى راۋانلاشتۇرۇلغان، ئۇنىڭدىن سۇ ئىچىدىغان تېرىلغۇ يەر 200 مىڭ مودىن ئاشىدۇ، ئۆستەڭگە شاخ - شۇمبىدىن ۋاقىتلىق سۇ باشلاش تومىسىدىن ئۆچى ياسالغان. 70 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا تاش قۇرۇلمىلىق چىدامىلىق قۇرۇلۇشقا ئۆزگەرتىلدى، ئۆستەڭنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 50 كىلومېتر‌غا، ئېرىق ئۆستەڭ 12گە يەتكۈزۈلدى. 70 - يىللاردىن باشلاپ تارىم، كۆنچى دەريالىرىدا سۇ يىلدىن - يىلغا ئازىيىپ كېتىپ، بىر قىسىم تېرىلغۇ يەر ئاق تاشلىۋېتىلدى. 1990 - يىلى پۈخۈي رايونى ۋە لوپنۇر ناھىيىسىدىكى 100 مىڭ موغا يېقىن تېرىلغۇ يەر يەنىلا مۇشۇ ئۆستەڭ ئارقىلىق سۇغىرىلدى.

1984 - يىلى پۈخۈي — مىرسالى ئۆستىڭىگە توپاقچى دېگەن يەردە بىر تىزگىنلەش تومىسى ياسىلىپ، پۈخۈي رايونىدىكى ئوتلاقلارغا ئىشلىتىلىدىغان سۇ تىزگىنلىنىدىغان بولدى. تىزگىنلەش تومىسىنىڭ لايىھىدىكى ئېقىم مىقدارى 20 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يېتىدۇ، توما پولات چۈشىلىق بېتون قۇرۇلمىلىق بولۇپ، قول بىلەن چۆرۈش ئارقىلىق ئېچىلىدۇ ۋە تاقىلىدۇ.

قارا سۇ ئۆستىڭى بۇ ئۆستەڭگە كورلا — تارىم غول ئۆستىڭىدىن سۇ باشلىنىدۇ، تېكىچى، ئاۋات قاتارلىق يېزىلاردىن ئۆتۈپ، قاراسۇ 2 - سۇ بۆلۈش تومىسىغىچە بارىدۇ، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 12 كىلومېتر، ئەڭ چوڭ سۇ باشلاش ئېقىم مىقدارى سەككىز كۇب مېتر/سېكۇنت، يىللىق سۇ باشلاش مىقدارى 99 مىليون 300 مىڭ كۇب مېتر بولۇپ، تېكىچى، ئاۋات، قارا يۇلغۇن يېزىلىرىنىڭ 23 كەنتىدىكى ۋە ئوبلاستقا قاراشلىق ئاۋات بېلىقچىلىق مەيدانى، قۇرۇلۇش 4 - تۈمەنى قاتارلىق ئورۇنلاردىكى تۆت ئورگان دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى 88 مىڭ 500 مو تېرىلغۇ يەرنى سۇغىرىدۇ. ئۇنىڭدىن ئاخۇن ئۆستىڭى، شەرقىي غول ئۆستەڭ، كىچىك دولان ئۆستىڭى، خەلىپە ئېرىقى ۋە چاچى ئۆستىڭىگە ئوخشاش

تارماق ئۆستەڭلەر ئېلىنغان.

قاراسۇ ئۆستىگى چەك سۇلالىسى دەۋرىدە چېپىلغان بولۇپ، تارىخى ئۇزۇن، سۇ باشلاش مىقدارى ۋە سۇغىرىش كۆلىمى جەھەتتە ھەممىدىن ئۆستۈن تۇرىدۇ؛ لېكىن مۇئەسسەسلىرى ناچار بولغانلىقى، باشقۇرۇلۇشى ياخشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇرالمىغان. 50 - يىللاردا پات-پات رېمونت قىلىنىپ تۇردى. 1958 - يىلى قاراسۇ ئۆستىگىنەك بېشىغا ياغاچتىن سۇ باشلاش تومىسى ياسالدى. 1964 - يىلى توما بېتون قۇرۇلمىلىق قىلىپ ئۆزگەرتىلدى (1990 - يىلى كورلا — تارىم غول ئۆستىگىدىن سۇ باشلىنىدىغان بولدى ۋە سۇ بۆلۈش تومىسى ياسالدى)، سۇغىرىش رايونىدىكى 172 سۇ باشلاش ئۆستىگى بىرلەشتۈرۈلۈپ، بىر سۇ باشلاش غول ئۆستىگى، سەككىز تارماق ئۆستەڭ، 24 سۇ باشلاش ئېرىقىغا ئۆزگەرتىلدى، ئۆستەڭنەك بىر قانچە ئەگرى جايى تۈزلەندى، ئون كىلومېتر قېشى مۇستەھكەملەندى. 1983 - يىلدىن بۇيان شەرقىي غول ئۆستەڭنەك 4.5 كىلومېتر قىسمى سۇلياۋ يوپۇق بېپىش ئارقىلىق سۇ سىڭمەس قىلىندى. 1990 - يىلى پۈتۈن ئۆستەڭ سېمونت تاختىلىق سۇ سىڭمەس ئۆستەڭ قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ، شەرقىي غول ئۆستەڭدىن قارا يۇلغۇن ئۆستىگىگىچە بولغان قىسمى پۈتكۈزۈلدى. شەرقىي غول ئۆستەڭ ۋە ئاخۇن ئۆستىگىگە كىرىدىغان سۇ مىقدارىنى تىزگىنلەش ۋە تەڭشەپ تۇرۇش ئۈچۈن، 1 - سۇ بۆلۈش تومىسى ياسالدى. ئۆستەڭلەرنىڭ سۇ باشلاش تومىسىنىڭ قاپاقلىرى پۈتۈنلەي بېتوندىن قىلىندى. 1990 - يىلىغا قەدەر بەش ئۆستەڭ (38.9 كىلومېتر) گە سېمونت تاختا يانتۇرۇلۇپ سۇ سىڭمەس قىلىندى، سەككىز كۆۋرۈك - سۈڭگۈچ، ئۈچ تەڭشەش تومىسى، 23 سۇ باشلاش تومىسى، بىر چوشۇرگە، ئۈچ نو ياسالدى. يۇرۇشلۇك قۇرۇلۇشلار كۆندىن - كۈنگە مۇكەممەللەشكەنلىكى، سۇ سىڭمەس قىلىش قۇرۇلۇشى تەدرىجىي ئېلىپ بېرىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۆستەڭ سۈيىدىن پايدىلىنىش كوئېففىتسېنتى 41%تىن 95%كە ئۆستى.

قاراسۇ ئۆستىگىدىن ئېلىنغان ئەڭ چوڭ تارماق ئۆستەڭ—ئاخۇن ئۆستىگىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 9.7 كىلومېتر بولۇپ، 1 - سۇ بۆلۈش تومىسىدىن ئاۋات ۋە كىچىك لەڭگەر كەنتلىرىگە بارىدۇ، ئۇنىڭ سۇغىرىش كۆلىمى 20 مىڭ مودىن ئاشىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا شەرقىي غول ئۆستەڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 5.5 كىلومېتر، ئۇ 2 - سۇ بۆلۈش تومىسىدىن باشلىنىپ، ئايرودورومنىڭ جەنۇبى ئارقىلىق قارا يۇلغۇن يېزىسىنىڭ 2 - ئەترىتىگە سۇ بۆلۈش تومىسىغىچە بارىدۇ، ئۇ قارا يولغۇن يېزىسىنىڭ 40 مىڭ موغا يېقىن تېرىلغۇ يېرىنى سۇغىرىدۇ.

قاراسۇ ئۆستىكى سىستېمىسىدىكى تارماق ئۆستەڭلەرگە سۇ بۆلۈش نىسبىتى ۋە ئالاقىدار ئەھۋاللار

جەدۋەل: 18 ـ 4

ئۆستەڭ سىستېمىسى	ئۆستەڭ		سۇغۇرۇلىدىغان يەر كۆلىمى (مو)	ئۆستەڭدىن پايدىلىنىش نىسبىتى (%)	سۇ بۆلۈش نىسبىتى (%)	شەھەر بويىچە ئىگىلىگەن نىسبىتى (%)	ئۇنۇملۈك سۇغۇرۇلىدىغان باغ ئېتىز، باغ كۆلىمى (مو)			سۇغۇرۇلمايدىغان ئوتلاق (مو)
							كېچىك جەمئىي	ئېتىز	باغ	
قاراسۇ ئۆستەڭى	جەمئىي		92935	45.5		33.5	88503	81173	7330	60000
	بۇنىڭ ئىچىدە تارماق ئۆستەڭلەر سىستېمىسى	چاچى ئۆستەڭى	9000	65	6.8					
		خەلىپە ئېرىقى ئۆستەڭى	5000	65	3.7					
		كېچىك دولان ئۆستەڭى	2772	65	2					
		ئاخۇن ئۆستەڭى	24642	65	26.7					
		شەرقىي غول ئۆستەڭ	50421	41.1	60					
		تېكىنچى 1، 2- ئېتىز ئۆستەڭى	1100	65	0.8					

دولان ئۆستەڭى بۇ ئۆستەڭگە كۆنچى دەريا سىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىدىن سۇ باشلىنىدۇ، ئۇ كورلا شەھىرىدىكى مۇھىم سۇغىرىش ئۆستەڭلىرىدىن بىرى. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 10.8 كىلومېتر، ئەڭ زور سۇ باشلاش مىقدارى بەش كۇب مېتر/سېكۇنت، يىللىق سۇ باشلاش مىقدارى 55 مىليون 930 مىڭ كۇب مېتر، ئۇنۇملۈك سۇغىرىش كۆلىمى 59 مىڭ 700 مو. بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 55 مىڭ 300 مو، باغ 4300 مو.

ماتېرىيالدا خاتىرىلىنىشىكە قارىغاندا، دولان ئۆستەڭى 200 يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە ئىكەن. ئىلگىرى سۇ مۇئەسسەسلىرى كونا بولۇپ، مۇقىم سۇ باشلاش ئېغىزى يوق ئىدى. 50 ـ يىللاردىن كېيىن كۇپ قېتىم رېمونت قىلىش ئارقىلىق پولات چۇنقىلىق بېتون كۆۋرۈكتىن يەتتىسى، چۇشۇرگىدىن ئىككىسى ياسالدى، ئەسلىدىكى 74 تارماق ئۆستەڭ، غول ئېرىق بىرلەشتۈرۈلۈپ، 48 سۇ باشلاش ئۆستىڭگە ئۆزگەرتىلدى، نورمىلىق تەقسىملەش، ئىلمىي باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇپ، سۇدىن پايدىلىنىش نىسبىتى ئۆستۈرۈلدى.

دولان ئۆستىڭىدىن بەش تارماق ئۆستەڭ ئېلىنغان.

توۋۇرچى ئۆستىڭى كونا ئۆستەڭ بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 8.15 كىلومېتر كېلىدۇ. توۋۇرچى يېزىسىنىڭ 13 مىڭ 600 مو يېرىنى سۇغىرىدۇ. 1989 ـ يىلى سېمونت تاختا يانتۇزۇپ سۇ سىڭىمى قىلىش قۇرۇلۇشى باشلانغانىدى، ھازىر 3.1 كىلومېترى پۈتتى.

قوشئېرىق ئۆستىڭى ئۇزۇنلۇقى بەش كىلومېتر بولۇپ، ئاساسەن قوشئېرىق يېزىسىنىڭ 18 مىڭ 600 مو يېرىنى سۇغىرىدۇ.

سايدۇلۇق ئۆستىكى ئۇزۇنلۇقى تۆت كىلومېتر بولۇپ، سايدۇلۇق مەيدانىنىلۇق 12 مىلۇ 900 مو بېغى ۋە تېرىلغۇ يېرىنى سۇغىرىدۇ.

جىلغا ئۆستىكى ئۇزۇنلۇقى تۆت كىلومېتر بولۇپ، ئۇنۇملۇك سۇغىرىش كۆلىمى 2900 موغا يېتىدۇ.

قاراباغ ئۆستىكى سۇغىرىش كۆلىمى 1300 مو بولۇپ، غول ئۆستەلۇك سىستېمىسىدىكى سۇ بۆلۈش نىسبىتىنىلۇق 1.5 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ.

شاقۇر ئۆستىكى شاقۇر ئۆستىكىگە شەھەرلىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى ئۆستىكىنىلۇق ئايغىدىن سۇ باشلىنىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 12 كىلومېتر. ئەڭ چوڭ سۇ باشلاش ئېقىم مىقدارى 2.5 كۇب مېتر/سېكۇنت، نورمال سۇ باشلاش مىقدارى 1.5 كۇب مېتر/سېكۇنت، لەڭگەر يېزىسىنىلۇق غوڭرات، جەپەر، شاقۇر، «ئىتتىپاق» مەھەللە قاتارلىق بەش كەنتنىلۇق ۋە چارباغ يېزىسىنىلۇق ئىككى كەنتنىلۇق 26 مىلۇ 500 مو يېرىنى سۇغىرىدۇ، بۇنىلۇق ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 24 مىلۇ مودىن ئارتۇق، باغ 2400 مو. كۆپ يىللاردىن بۇيان ئۇزلۇكسىز رېمونت قىلىش ۋە ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ئەسلىدىكى 90 ئېرىق بىرلەشتۈرۈلۈپ 23 ئېرىققا ئۆزگەرتىلدى، سۇ باشلاش ئېچىقلىرىنىلۇق ھەممىسى سېمونت تاختا قاپاقلىق قىلىندى، ئېچىش - تاقاش دەستىسى قۇلۇپلىنىپ، سۇ ئىشلىتىش قائىدىسى تىزگىنلەندى. سۇ باشلاش تومىسى، كۆۋرۈك - سۇئۆگۈچ، سۇ تەڭشەش تومىسى قاتارلىق يۇرۇشلۇك ئىنشائاتلاردىن 389ى ياسالدى.

«ئىتتىپاق» ئۆستىكى «ئىتتىپاق» ئۆستىكىگە كۆنچى دەرياسىنىلۇق شىمالىي قىرغىقىدىكى 3 - سۇ بۆلۈش تۈگىنىدىن سۇ باشلىنىدۇ، ئۇنىلۇق ئۇزۇنلۇقى 13 كىلومېتر، ئەڭ چوڭ سۇ باشلاش ئېقىم مىقدارى تۆت كۇب مېتر/سېكۇنت، نورمال ئېقىم مىقدارى 3.5 كۇب مېتر/سېكۇنت، لايىھىدىكى سۇغىرىش كۆلىمى 30 مىلۇ مو، ئەمەلىي سۇغىرىش كۆلىمى 25 مىلۇ مودىن ئارتۇق. ئىلگىرى بېتون قۇرۇلمىلىق سۇ باشلاش تومىسىدىن بېرى، كۆۋرۈكتىن توقۇزى، سۇ كىرىش تومىسىدىن 19ى بار ئىدى. 1990 - يىلى كۆنچى دەريا سى 3 - سۇ بۆلۈش تۈگىنى ياسالغاندا، ئۆستەڭنىلۇق ئەگرى جايلىرى تۈزلەندى ھەم سۇ باشلاش تومىسى رامكىلىق پولات چۈنقىلىق بېتون تومىغا ئۆزگەرتىلدى، 4.65 كىلومېتر قىسمى سېمونت تاختا ياتقۇزۇش ئارقىلىق سۇ سىغىمى قىلىندى.

يۇڭفېك ئۆستىكى ئۇزۇنلۇقى 12 كىلومېتر بولۇپ، كۆنچى دەريا سىنىلۇق جەنۇبىي قىرغىقىدىن سۇ باشلىنىدۇ. لايىھىدىكى ئېقىم مىقدارى ئىككى كۇب مېتر/سېكۇنت، ئەمەلىي ئېقىم مىقدارى 0.8 كۇب مېتر/سېكۇنت بولۇپ، بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە توۋۇرچى، قوشئېرىق يېزىلىرىنىلۇق تەخمىنەن 18 مىلۇ 700 مو يېرىنى سۇغىرىدۇ. 1959 - يىلى ياغاچتىن سۇ كىرىش تومىسى ياسالدى ھەم 750 ئىش كۈنى ئىشلىتىلىپ، ئۆستەڭنىلۇق ئەگرى جايلىرى تۈزلەندى، لاتقىسى ئادالاندى. 1984-يىلى سۇ كىرىش تومىسى رامكىلىق پولات قاپاقلىق قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1989 - يىلى كۆنچى دەريا سى 3 - سۇ بۆلۈش تۈگۈنى ياسالغاندا، يۇڭفېك ئۆستىكى بىلەن پۈخۈي — مىرسالى غول ئۆستىكى قوشۇۋېتىلىپ، ئۆستەڭنىلۇق يۇقىرىقى ئېقىمى يۇڭفېك ئۆستىكى دەپ ئاتالدى. ھازىر خىلمۇ خىل يۇرۇشلۇك قۇرۇلۇشتىن 307سى بار، ئۇلار ئىچىدە سۇ كىرىش تومىسى يەتتە، تەڭشەش تومىسى ئۈچ، كۆۋرۈك سۇئۆگۈچ سەككىز، تارماق ئۆستەلۇك ئېچىقى 287، باشقا قۇرۇلۇش ئىككى.

كورلا شەھىرىدىكى غول، تارماق ئۆستەڭلەرنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى

جەدۋەل: 18 — 5

ئۆستەڭ نامى		ئۇزۇنلۇقى (كىلومېتر)	يىللىق سۇ باشلاش مىقدارى (100مىليون كۇب مېتر)	نورمال ئېقىم مىقدارى (كۇب‌مېتر/سېكۇنت)	ئەڭ زور ئېقىم مىقدارى (كۇب مېتر/سېكۇنت)	سۇغىرىلىدىغان يەر كۆلىمى (10مىڭ مو)	بۇزۇشلەشكەن قۇرۇلۇشلار							
							جەمئىي	كۆۋرۈك-سۇئېگىز	تىزگىنلەش ئىنشائاتى	كىرىش ئېغىزى	چۈشۈرگۈچ	تو	باشقىلار	ئۆستەڭ ئېغىزى
غول ئۆستەڭ	كىچىك جەمئىي						2508				13	13	33	2257
	قاراسۇ ئۆستەڭى	12	9930	7	8	16	694	8	3	23	1	3	2	654
	دولان ئۆستەڭى	10.8	5593	3.5	5	5.9	485	7	3	12	2	2	1	457
	شاقۇر ئۆستەڭى	12		1.5	2.5	2.6	389	10	4	11	1	1	3	359
	چىلانباغ ئۆستەڭى	8				1.6	254	10	2	14			1	227
	يوڭنباق ئۆستەڭى	12				1.9	307	8	3	7			2	287
	ئىتتىپاق ئۆستەڭى	15		3.5	4	2.5	134	9	4	19			4	98
	كونا شاڭخو ئۆستەڭى	7			1.2	1.7	245	8	7	20	8	7	20	175
تارماق ئۆستەڭ	كىچىك جەمئىي						540	28	10	47				455
	يېڭى شاقۇر ئۆستەڭى	5		0.8	1.2	0.5	43	6	1	7				29
	سايى ئۆستەڭى	8				0.4	53	8	2	12				31
	قازانچى ئۆستەڭى	5				0.3	24	5	3	4				12
	كىچىك دولان ئۆستەڭى	6				0.2	27	2	1	9				15
	ئاخۇن ئۆستەڭى	30				7	393	7	3	15				368

3. سۇ ساقلاش قۇرۇلۇشى

پۈخۈي سۇ ئامبىرى پۈخۈي - مىرسالى غول ئۆستىگە كىرىدىغان سۇنىڭ ئورنىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، 1959 - يىل 3 - ئايدا پۈخۈي سۇ ئامبىرى ياسالدى، ئۇ كۆنچى دەريا سىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىدا بولۇپ، شەھەردىن 50 كىلومېتر يىراق. سۇ ئامبىرىنىڭ شىمالىي ۋە غەربىي تەرەپلىرىدە باغشىر رايونىدىكى كۆنچى دەريا سىنىڭ كونا قېنىنىڭ قاشلىرىدىن پايدىلىنىپ، توسما ياسالدى. ئوتتۇرىسى كۆنچى دەريا سىنىڭ تەبىئىي ئوي يېرى بولۇپ، ئامبارنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 5 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ. سۇ ئامبىرىغا باشتا ياغاچتىن ئىككى كەلكۈن قويۇۋېتىش تومىسى، بەش كىچىك سۇ قويۇش تومىسى ياسالغان. سۇ ئامبىرىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، 1964 — 1965 - يىللىرى ئوبلاستلىق سۇچىلىق ئىدارىسىنىڭ لايىھىلىتىشى بىلەن تاشتىن مۇستەھكەم توما ياسالدى، لايىھىدىكى ئىقىم مىقدارى 120 كۇب مېتر/سېكۇنت، ئەڭ يۇقىرى ئېقىم مىقدارى 150 كۇب مېتر/سېكۇنت. كەلكۈن قويۇۋېتىش ئۆستىگى كۆنچى دەريا سىنىڭ كونا قېنىغا ئۇلىنىپ كېتىدۇ. سۇ ئامبىرىدا تۆۋەنلەش پەرقى ئالتە مېتر بولغان پولات چۈشىلىق بىتوندىن بىر 2 - دەرىجىلىك چۈشۈرگە ياسالغان، سۇ ئامبىرىغا قىشتا كۆنچى دەريا سىدىن 150 مىليون كۇب مېتردىن 230 مىليون كۇب مېترغىچە سۇ قاچلىنىۋېلىنىدۇ، بۇ سۇ بىلەن 120 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر ۋە ئوتلاقنى سۇغارغىلى بولىدۇ. بۇ سۇ ئامبىرىنى ياساشقا جەمئىي 3 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىنىدى، 2 مىليون 514 مىڭ كۇب مېتر توپا قېزىلدى.

4. سۇغىرىش رايونىدىكى سۇ ئىنشائاتلىرى

ئۇل تېيىز-تۈز تومىنى سىناق قىلىپ ئومۇملاشتۇرۇش سۇغىرىش رايونىدىكى يۇرۇشلۇق ئىنشائاتلار قاتارىغا كىرىدىغان سۇ كىرىش تومىسى، سۇ تەڭشەش تومىسى قۇرۇلۇشلىرىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، شەھەرلىك سۇ ئېلېكتر ئىدارىسىنىڭ خەن شىيەنكۈن، جاڭ فېڭيى، جۇگي ژۇسۈن، ژۇ شىيەنلى، دۇ چياڭ قاتارلىق پەن - تېخنىكا خادىملىرى باشقا جايلارنىڭ تەجرىبىسىنى ئۆگىنىپ، بۇ يەرنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۇرۇپ، 1983 - يىلى ئۇلى تېيىز - تۈز تومىنى لايىھىلەپ چىقتى. ئۇنىڭ قۇرۇلمىسى ئاددىي، كۆركەم، مۇستەھكەم، چىداملىق، ئۇنىڭ ئۇستىگە ياساش ئاسان، پۈتۈش تەننەرخى تۆۋەن بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. ئادەتتىكى تومىغا سېلىشتۇرغاندا، ھەر بىرىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4 مىليون 538 مىڭ يۈەن مەبلەغ ئاز كېتىدۇ. بىر قانچە يىلدىن بۇيان بۇ خىل توما شەھەر بويىچە ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، جەمئىي 1000دىن ئارتۇقى ياسالدى. بۇ خىل تومىنى ئوق ئېرىق، سۇغىرىش ئېرىقلىرىغا ئىشلىتىشكىلا بولۇپ قالماي، تارماق، غول ئۆستەڭلەرگىمۇ ئىشلەتكىلى بولىدۇ. 1985 - يىلى ئوبلاستلىق سۇچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا 3 - دەرىجىلىك مۇكاپات بېرىلدى، بۇ مۇۋەپپەقىيەت پۈتۈن ئوبلاستتا ئومۇملاشتۇرۇلدى.

ئۆستەڭلەرنى ئۆزگەرتىش دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، 1950-يىلىدىن 1957-يىلىغا قەدەر سۇغىرىش رايونلىرىدىكى كونا ئېرىق - ئۆستەڭ، كونا كۆۋرۈك- سۇئۆگۈچ، ئېچىق قاتارلىق سۇ ئىنشائاتلىرى يۇرۇشلەشتۇرۇلدى ۋە ئۆزگەرتىپ ياسالدى. 1950-يىلى بوتۇخۇ بوز يەر ئۆستىگى، قوشئېرىق يۇڭفېڭ ئۆستىگى رېمونت قىلىندى، 40 كىلومېتر لىق مۇنكۈنگەر زەيكىشى چېپىلدى، دادۇڭزا ئۆستىگى بەش كىلومېتر ئۇزارتىلىپ، سۇغىرىش كۆلىمى 80

مىك مو كېڭەيتىلدى.

1956 - يىلى شاڭخۇ، چاڕباغ، ئاۋات يېزىلىرىنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرىنى پىلانلاش تاماملاندى، بۇ جەريانداا ئېرىق - ئۆستەڭلەردىن 18ى رەتلىنىپ، سۇغىرىش كۆلىمى 9000 مو كېڭەيتىلدى، 3000 مو شورلۇق يەر ئۆزگەرتىلدى.

1957 - يىلى سەككىز سۇ باشلاش ئۆستىڭىنىڭ سۇ ئىنشائاتلىرى ئۆزگەرتىلدى ۋە رېمونت قىلىندى، ئوق ئېرىق، سۇغىرىش ئېرىقلىرىدىن 100 نەچچىسى كېڭەيتىلدى ۋە رېمونت قىلىندى.

1958 - يىلدىن باشلاپ مۇنتىزىم ئېتىز - ئېرىق سۇ قۇرۇلۇشى كەڭ ئېلىپ بېرىلدى. ئالدى بىلەن قارا سۇ ئۆستىگى مەركەز قىلىنغان ھالدا 33 كىلومېتىرلىق غەربىي غول زەيكەش چېپىلدى، بۇنىڭغا 27 مىك ئىش كۈنى سەرپ قىلىنىپ، 132 مىك 100 كۇب مېتر توپا قىزىلدى؛ سۇغىرىش رايونىدىكى 172 كونا ئېرىق - ئۆستەڭ بىرلەشتۇرۇلۇپ، سەككىز تارماق ئۆستەڭ، 24 ئوق ئېرىق، 80 سۇغىرىش ئېرىقىغا ئۆزگەرتىلدى، 33 تارماق زەيكەش، ئوق زەيكەش چېپىلدى؛ دولان ئۆستىگى سىستېمىسىدىكى 74 ئېرىق - ئۆستەڭ بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئىككى غول ئۆستەڭ، ئالتە تارماق ئۆستەڭ، 22 ئوق ئېرىق، سۇغىرىش ئېرىقىغا ئۆزگەرتىلدى، 40 كىلومېتر كېلىدىغان ئوچ زەيكەش چېپىلدى، بۇ قۇرۇلۇشلاردا جەمئىي 15 مىك كۇب مېتر توپا قېزىلدى؛ شاقۇر ئۆستىگى سىستېمىسىدىكى 90 كونا ئېرىق- ئۆستەڭ بىر تارماق ئۆستەڭ، بىر غول ئۆستەڭ، 23 ئوق ئېرىق، سۇغىرىش ئېرىقى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، 55 كىلومېتر كېلىدىغان 11 زەيكەش چېپىلدى؛ چەرچىدە 11 بۇلاق سۈيىدىن پايدىلىنىلدى، خورا تاغدىكى مازار جىلغىسىدىن سۇغىرىش ئېرىقىغا قەدەر 15 كىلومېتر سۇ باشلاش ئۆستىگى چېپىلدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، قاراسۇ، دولان، شاقۇر، شاڭخۇ قاتارلىق ئۆستەڭلەرنىڭ ياغاچتىن ياسالغان توملىرى سېمونت تاختا قۇرۇلمىلىق قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. جەنۇبىي ئۆستەڭ ياسالدى، قاراسۇ ئۆستىگى تۈزلەندى ۋە باش توما ياسالدى.

1958 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)نىڭ سۇ قۇرۇلۇشىغا سېلىنغان مەبلەغ

جەدۋەل: 18 — 6

يىللار	سېلىنغان مەبلەغ (10 مىك يۈەن)			سەرپ قىلىنغان ئەمگەك كۈنى (10 مىك ئىش كۈنى)
	جەمئىي	دۆلەت سالغان مەبلەغ	ئۆزلىرى تەييارلىغان مەبلەغ	ئورۇندالغان توپا - تاش قۇرۇلۇشى (10 مىك كۇب- مېتر)
1958	97.36	7.36	90	45
1959	92.04	3.64	88.40	44.20
1960	41	1	40	20
1961	24.53	6.53	18	9
1962	6.35	0.91	5.44	2.72
1963	39.93	3.45	36.48	18.24
1964	51.33	4.63	46.70	23.35

25	89.94	50	6.49	56.49	1965
27.44	82.30	54.88	7.60	62.48	1966
1.50	2.30	5.80	14.45	20.25	1967
7.92	19.80	15.84	6.50	22.34	1968
8.32	20.80	16.04	3.50	19.54	1969
10.65	35.91	21.30	3.38	24.68	1970
36	108	72	2.81	74.81	1971
39.76	119.27	79.52	7.34	86.86	1972
10.20	30.66	20.40	22.94	43.34	1973
19.10	57.20	28.20	18.16	46.36	1974
21.40	64.19	42.80	48.06	90.86	1975
47.25	141.76	94.51	23.22	117.73	1976
50	149.98	100	21.83	121.83	1977
44.05	132.15	132.90	99.84	232.74	1978
37.54	89.46	75.08	136.79	211.87	1979
29.20	87.55	58.40	130.73	189.13	1980
22.66	67.99	56.66	71.52	128.18	1981
37.22	111.95	93.29	69.29	162.58	1982
42.77	128.30	106.93	74.14	181.07	1983
29.70	99.91	20.33	90.61	110.94	1984
40.24	146.30	41	65.95	106.95	1985
39	63.03	22.30	64	86.30	1986
31.67	26	12.00	44.27	56.27	1987
31.67	26	12	44.27	56.27	1988
25	30	38.50	104.90	143.40	1989
64.14	341.41	278.82	300.73	579.55	1990
941.91	2850.96	1874.52	1510.84	3385.36	جەمئىي

3 § . چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى سۇ قۇرۇلۇشى

1. تۈزلەك ئوتلاقلاردىكى سۇ قۇرۇلۇشى

تۈزلەك ئوتلاقلار، ئاساسەن، كۆنچى دەريالىرىنىڭ ئوتتۇرا، تۆۋەن ئېقىمىدىكى تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ چەتلىرىگە ۋە تارىم دەريالىرىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىغا تارقالغان. 50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا تارىم دەريالىرىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدا دەريا توسۇلۇپ، ھەربىيلەرنىڭ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەيدانىدىن ئۆچى قۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن، شەھەر تەۋەسىدىكى نەچچە يۈز مىڭ مو ئوتلاقتا كېلىدىغان سۇ توختاپ، ئوتلاقلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۇزاقتىن بۇيان قۇرغاق ھالەتتە تۇرۇپ كەلدى. ھەر يىلى ناھايىتى كۆپ ئادەم ۋە مالىيە كۈچى سەرپ قىلىنىپ، ئەيسا ھاجى، قانال، لاي قاتارلىق سۇ باشلاش قانالىرى چېپىلىپ، رېمونت قىلىنىپ تۇرغان بولسىمۇ، بۇگۈر تەۋەسىدىن سىرغىپ كەلگەن سۇ بىلەن 5000 مودىن 37 مىڭ موغىچە ئوتلاقلا سۇغىرىلىپ كەلگەنىدى. چوڭئارال ئوتلىقىنى سۇغىرىشقا كېرەكلىك سۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، 1953 - يىلى ئۈچ ئۆستەك (بەش كىلومېتر) چېپىلدى، ئىككى سۇ كىرىش تومۇسى ياسالدى، بىر ئېرىق رېمونت قىلىندى. 1980 - يىلى 500 خەلق ئىشچىسى، 1500 ئىش كۈنى ئىشلىتىلىپ، ئەيسا ھاجى قانىلى رېمونت قىلىندى، 2000 كۈب مېتردىن ئارتۇق توپا قېزىلدى، 1982 - يىلى 40 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىنىپ، تارىم قۇم توسمىسىدا توسما ياسىلىپ سۇ باشلىنىپ، 5000 مودىن ئارتۇق ئوتلاق سۇغىرىلدى؛ چوڭئارالدا بىر چوڭقۇر قۇدۇق قېزىلىپ، پومپا ئارقىلىق سۇ چىقىرىلىپ، ئوتلاقتىكى ئادەم ۋە مالىلارنىڭ سۇيى مەسلىسى ھەل قىلىندى. پۇخۇي رايونىدىكى 1 مىليون 700 مىڭ مو ئوتلاقنى سۇغىرىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، 1984 - يىلى پۇخۇي — مىرسالى غول ئۆستىنىڭ توپاقچى تەڭشەش تومۇسى ياسالدى. ئەيسا ھاجى قانىلىنىڭ 6.3 كىلومېتر يېرىنىڭ لېيى تارتىلدى، بەش توسما ياسالدى. 1986 - يىلى پۇخۇي — مىرسالى غول ئۆستەڭنىڭ غەربىي 3 - تارماق ئۆستەڭگە تەڭشەش تومۇسى، 3 - تارماق ئۆستەڭگە كىرىش تومۇسى، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش مەيدانىنىڭ غول ئۆستەڭگە تەڭشەش تومۇسى ياسالدى، پۇخۇي — مىرسالى غول ئۆستەڭى غەربىي 3 - تارماق ئۆستەڭى (2.63 كىلومېتر) يېڭىدىن چېپىلدى، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش مەيدانىنىڭ غول ئۆستەڭى ۋە غەربىي تارماق 2 - ئۆستەڭى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئۇلارنىڭ ئۇزۇنلۇقى 18.85 كىلومېتر؛ تارىم دەرياسىغا توسما سېلىپ سۇ باشلاپ ئوتلاق سۇغىرىش قۇرۇلۇشلىرىدىن ئالتىسى ياسىلىپ، 20 — 30 مىڭ مو ئوتلاق سۇغىرىلدى. 1987 - يىلى ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش مەيدانىنىڭ غول ئۆستەڭگە بىر سۇ كىرىش تومۇسى، 1 - تارماق ئۆستەڭگە بىر سۇ تەڭشەش تومۇسى ياسالدى، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش مەيدانىنىڭ 6.4 كىلومېترلىق 1 - تارماق ئۆستەڭى رېمونت قىلىندى. 1989 - يىلى 18 مىڭ 720 يۇەن مەبلەغ سېلىنىپ، تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىن ئۆستەك ئېلىنىپ كەلكۈن سۇيى بىلەن 20 مىڭ مو ئوتلاق سۇغىرىلدى. كۆنچى دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا تۆۋەن ئېقىمىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى شا بۇلۇك، ئۇزۇنبۇلۇك، ئىنتۇماس، بوتۇخۇ رايونلىرىدا بىر تۈركۈم سۇ باشلاش ۋە يۇرۇشلەشتۈرۈش قۇرۇلۇشلىرى ياسىلىپ، قىش، ئەتىيازدىكى بىكار سۇ بىلەن 50 — 60 مىڭ مو ئوتلاق سۇغىرىلدى.

2. تاغلىق رايون ئوتلاقلىرىدىكى سۇ قۇرۇلۇشلىرى

خورا تاغ رايونىدا 2 مىليون 645 مىڭ 400 مو ئوتلاق بار، ئۇلار ئىچىدە ئەملي پايدىلىنىلىۋاتقىنى

900 مىڭ 500 مو، 1990 - يىلىغا قەدەر سەككىز كۆل ياسالدى، ئۇلاردا جەمئىي 15 مىڭ 750 كۇب مېتر سۇ ساقلىنىپ، تاغلىق رايون ئوتلاقلىرىدىكى قۇرغاقچىلىق پەسەيتىلىش بىلەنلا قالماي يەنە ئوتلاقلار-دىكى 120 مىڭ تۈياق چارۋىنىڭ سۇيى مەسىلىسىمۇ ھەل قىلىندى.

دېھقانچىلىق رايونلىرىنىڭ ياقىلىرىدا ئوتلاق ئوت - چۆپ بازلىرى ۋە قاشالانغان ئوتلاقلار قۇرۇلدى. شەھەر بويىچە 10 مىڭ مودىن ئارتۇق سۈنئىي ئوتلاقنىڭ كۆپ قىسمى قىش ۋە ئەتىيازدىكى بىكار سۇدىن پايدىلىنىپ سۇغىرىلدى. باغراش كۆلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى كۆتەكلىكتە 200 مىڭ موغا يېقىن ئوتلاق بار. ئۇلار ئىچىدە يېپىنچىسى ياخشىراقلىرى 80 مىڭ مودىن ئاشىدۇ، تېكىچى يېزىسى 1970 - يىلىدىن باشلاپ ئۇ يەردە كەلكۇن باشلاش توسمىسى ۋە كەلكۇن قويۇۋېتىش توسمىسى ياسىدى، قۇدۇق قېزىپ ئېرىق چېچىپ، سۇ قۇرۇلۇشلىرىنى ئېلىپ باردى. 1977 - يىلى كۆتەكلىك ئوتلىقى باغراش ناھىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن بولسىمۇ، كورلا شەھىرىنىڭ چارۋىسى ھېلىمۇ شۇ يەردە بېقىلىدۇ. بۇ ئوتلاق، ئاساسەن، قۇرۇقتاغ ئالدىدىكى يامغۇر سۇيى ھەم يانبۇلاق، كەتمەنچاپتى، ئېقىنىدىن چىقىدىغان قىيان سۇيىدىن پايدىلىنىپ سۇغىرىلىدۇ.

V باب

يېزىلاردىكى كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى ۋە ماشىنىلاشقان قۇدۇقلار

§ 1. يېزىلاردىكى كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى

1. يېزىلاردىكى كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى

كورلا شەھىرىدىكى ئاساسلىق غول ئۆستەڭلەرنىڭ يانتۇلۇقى 1‰ — 3‰ ئەتراپىدا بولۇپ، سۇ ئېنېرگىيىسى زاپىسى 16 مىڭ 902 كىلوۋاتقا يېتىدۇ، ئېلېكتر ئىستانسىلىرى گېنېراتورلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 665 كىلوۋاتقا يېتىدۇ.

1956 - يىلى دۆلەت 200 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، تېكىچى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنى قۇردى، ئۇ 1957 - يىلى رەسمىي توك بېرىشكە باشلىدى. گېنېراتورلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 300 كىلوۋات، يىللىق پايدىلىنىلىش ۋاقتى 5040 — 5700 سائەت.

1967 - يىلى ھۆكۈمەت 159 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، تېكىچى، قوشئېرىق، قارايۇلغۇن يېزىلىرىدا گېنېراتورلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 310 كىلوۋاتقا يېتىدىغان ئۈچ كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇردى.

1971 - يىلىدىن 1974 - يىلىغا قەدەر، دۆلەت 60 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، پۈخۈي رايونىدا

گېنېراتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 55 كىلوۋات كېلىدىغان سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇپ، دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ توكقا بولغان ئېھتىياجىنى ھەل قىلدى.

1990 - يىلى تېكىچى ۋە پۇخۇي سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى داۋاملىق ئىشلىدى، قالغانلىرى توختاپ قالدى.

2. يېزىلاردىكى توك يەتكۈزۈش، توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش لىنىيىلىرى

دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ماشىنىلاشقان قۇدۇق قۇرۇلۇشىغا ماسلىشىش، سۇغىرىش، زەي چىقىرىۋېتىش ئىشلىرىنى ئېلېكترلەشتۈرۈش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق سۇ - ئېلېكتر قۇرۇلۇشلىرىنى لايىھىلەش يۇرتى تۈزگەن تەرەققىيات پىلانىغا ئاساسەن، 1976 - يىلى توۋۇرچى، شائېخۇ يېزىلىرى ۋە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىدا ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 1800×3كىلوۋولت ئامپېرغا يېتىدىغان ئۈچ 35 كىلوۋوتلۇق ترانسفورماتور پونكىتىدىن ئۈچى قۇرۇلدى؛ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى 62.63 كىلومېتىرغا يېتىدىغان ئۈچ 35 كىلوۋولتلۇق توك يەتكۈزۈش، توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش سىمى تارتىلدى.

1985 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر 10 كىلوۋوتلۇق يېزا توك يەتكۈزۈش، توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش سىمى (ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 272 كىلومېتر) دىن 62سى، 0.4 كىلوۋاتلىق توك يەتكۈزۈش، توك بېسىمىنى ئۆزگەرتىش سىمىدىن 95ى تارتىلدى. 10 كىلوۋوتلۇق/0.4لىق ترانسفورماتور (ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 7020 كىلوۋولت) دىن 167سى قۇراشتۇرۇلدى.

شەھەر بويىچە يېزىلاردا توك ئىشلىتىش مىقدارى 2 مىليون 429 مىڭ 200 كىلوۋات سائەتكە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا سانائىتىدە ئىشلىتىلگىنى 527 مىڭ 400 كىلوۋات سائەت بولۇپ، ئومۇمىي توك سەرپىياتىنىڭ 22 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ يېزا ئىگىلىك ئىشلىرىغا سەرپ قىلىنغىنى 1 مىليون 188 مىڭ 300 كىلوۋات سائەت بولۇپ، ئومۇمىي توك سەرپىياتىنىڭ 49 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشىغا سەرپ قىلىنغىنى 713 مىڭ 500 كىلوۋات سائەت بولۇپ، ئومۇمىي توك سەرپىياتىنىڭ 29 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، يىللىق توك سەرپىياتى ھەر يېزا نوپۇسىغا 42.39 كىلوۋات سائەتتىن توغرا كەلدى.

§2. ماشىنىلاشقان قۇدۇق قۇرۇلۇشى

1958 - يىلى ناھىيىلىك قۇدۇق بۇرغىلاش ئەترىتى قول بىلەن باشقۇرۇلىدىغان راكىتاسىمان بورۇغۇچ بىلەن قارا يۇلغۇندا ئون نەچچە مېتر چوڭقۇرلۇقتا تۆت قۇدۇق قازغاندى، ئۇلاردىن سېكۇنتىغا ئاران ئون نەچچە لېتر سۇ چىقىپ ئۇنۇمى يۇقىرى بولمىغاچقا تاشلىۋېتىلدى.

1968 - يىلى يۇقىرىقىدەك ئۇسۇلدا چەرچىدا 24 مېترلىق قۇدۇقتىن تۆتى قېزىلدى، ھەر قۇدۇقتىن سېكۇنتىغا 40 لېتردىن سۇ چىقىپ، چەرچى رايونىدىكى دېھقانچىلىق ۋە باغۋەنچىلىككە كېرەكلىك سۇنى تولۇقلىدى. 1970 - يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى چەرچىدە قۇدۇق قېزىپ سۇغىرىش، زەي چىقىرىش قۇرۇلۇشلىرىنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلغاندىن كېيىن، 22 مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى قۇدۇقتىن تۆتى قېزىلدى، ئۇلارنىڭ ھەر

بىرىدىن سېكۇنتىغا 32 لېتردىن سۇ چىقتى.

1973 - يىلدىن 1980 - يىلغا قەدەر بېسىملىق بۇرغا بىلەن 36 قۇدۇق قېزىلدى، ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭقۇرى 120 مېترغا يېتىدۇ، 36 قۇدۇق ئېلېكتىرلەشتۈرۈلدى (كېيىن باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقتىن توققۇزى كاردىن چىقتى).

1981 - يىلى باغۋەنچىلىك مەيدانى 50 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىپ، قۇدۇقلارنىڭ يۇرۇشلەشكەن ئۈسكۈنىلىرىنى يېڭىلىدى، ئاسراش، باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، قۇدۇقلارنىڭ ئىشلىشىنى تەدرىجىي نورماللاشتۇردى، ئۇلاردىن سېكۇنتىغا جەمئىي 32 كۇب مېتر سۇ چىقىرىلدى، بۇ ھەر قۇدۇققا 0.448 كۇب مېتر/سېكۇنتتىن توغرا كېلىدۇ، بۇ مازار جىلغىسىدىن باشلىنىدىغان سۇ مىقدارى 0.2 كۇب مېتر/سېكۇنتتىن ئىككى ھەسسىگە تەڭ.

1977 - يىلدىن 1980 - يىلغا قەدەر، كورلا شەھەرلىك سۇ-ئېلېكتر ئىدارىسىنىڭ قۇدۇق بۇرغىلاش ئەترىتى 243 قۇدۇق قازدى، ئۇلارنىڭ يەتتىسى ماشىنىلاشتۇرۇلدى، 175ى ئېلېكترلەشتۈرۈلدى. لېكىن قۇدۇق قېزىش ئۈسكۈنىسى ۋە تېخنىكىسى ناچار بولغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە گىدرولوگىيە ماتېرىيالى بولمىغانلىقى، يەر ئاستى سۈيى بايلىقىنى ئەقىلگە مۇۋاپىق ئېچىپ پايدىلىنىشتەك تېخنىكا خاراكتېرى كۈچلۈك خىزمەت مەمۇرىي بۇيرۇق بىلەن قاتلامۇ قاتلام ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ۋاقتى، سانى بېكىتىپ بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن، پۈتكەن 100گە يېقىن قۇدۇق سۇپىتىنىڭ ناچارلىقىدىن ئىشلىتىلمەي، ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچ كۆپلەپ ئىسراپ بولدى. 1980 - يىلى ئون يېڭى قۇدۇق قېزىلىپ، سۇغۇرىلىدىغان تېرىلغۇ يەر 1000 مو كېڭەيتىلدى.

1984 - يىلى 20 سۇغىرىش قۇدۇقى قېزىلدى ھەم شاڭخۇ يېزىسىنىڭ دادۇڭزا رايونىدا سۈيىنى ئىچىدىغان بىر قۇدۇق قېزىلىپ، ئون كىلومېتر سۇ تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلۇپ، ئون ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىكى 3000دىن ئارتۇق ئادەم، 5000دىن ئارتۇق چارۋىنىڭ سۇ مەسىلىسى ھەل قىلىندى. بۇنىڭدىن تاشقىرى باشقا رايونلاردا 20 سۇغىرىش قۇدۇقى قېزىلدى، 22 قۇدۇققا قول بىلەن سۇ چىقىرىش ئاسوسى ئورنىتىلدى.

1981 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر، قۇدۇق قۇرۇلۇشى تەدرىجىي مۇنتىزىملاشتى. ئالدى بىلەن پۈتكەن قۇدۇقلارنى ئاسراش ۋە باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۈنۈمى جارى قىلدۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يېڭى قۇدۇقلار پىلانلىق، قەدەم باسقۇچلۇق ھالدا قېزىلدى.

1985 - يىلدىن باشلاپ قۇدۇق قۇرۇلۇشى ئاۋۋال ئاسىنى، ئاندىن قىيىنىنى، ئاۋۋال تۆۋەن ئۆلچەملىكلىرىنى، ئاندىن يۇقىرى ئۆلچەملىكلىرىنى قېزىش پرىنسىپى بويىچە ۋە مەبلەغ ئەھۋالىغا قاراپ ئىلىپ بېرىلىدىغان بولدى، پۈتۈن شەھەرنىڭ قۇدۇق قېزىش ۋەزىپىسىنى شەھەرلىك قۇدۇق بۇرغىلاش ئەترىتى ئۈستىگە ئالدى. قۇدۇقلارغا بىرەك تاشپاختا تۇرۇبا ۋە قۇمسىز سېمونت تۇرۇبا (ئىچكى دىئامېترى 40 — 60 سانتىمېتر) ئىشلىتىلدى، پولات تۇرۇبا كەمدىن كەم ئىشلىتىلدى.

1990 - يىلنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە ماشىنىلاشقان قۇدۇق 396گە يەتتى. ئۇلاردىن 236سى يۇرۇشلەشتۈرۈلدى، ئورنىتىلغان ماشىنىلارنىڭ ئومۇمىي توك سىغىمچانلىقى 1 مىليون 399 مىڭ 400 ۋاتقا يەتتى، ئۇلارنى يېزا، مەيدانلار باشقۇرۇپ، ئاسراپ ئىشلەتتى.

ماشىنىلاشقان قۇدۇقلار پەسىل خاراكتېرلىك تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ قۇرغاقچىلىققا تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش ۋە پۈتۈن يىللىق سۇغىرىش ئىشلىرىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى. 1978-يىلى قۇدۇقلاردىن چىققان سۇ جەمئىي 3.9 كۇب مېتر/سېكۇنتقا يەتتى، بۇ كورلا شەھىرىگە كۆنچى دەرياسىدىن تېگىدىغان سۇنىڭ 33 پىرسەنتىگە تەڭ.

1979-يىلى ئەتىيازلىق قۇرغاقچىلىققا تاقابىل تۇرۇشتا 79 قۇدۇقتىن جەمئىي ئۈچ كۇب مېتر—

سېكۇنت سۇ چىقىرىلدى؛ بۇ شۇ مەزگىلدە كۆنچى دەرياسىدىن تېگىدىغان سۈنىڭ 40 پىرسەنتىگە تەڭ. بۇنىڭدىن باشقا چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىدا 14 ~ 19 قۇدۇق داۋاملىق ئىشلەپ، مەيدانىڭ ئېتىز-باغلىرىنى سۇغىرىپ تۇردى.

VI باب

سۈچىلىقنى باشقۇرۇش

§ 1 . سۇغىرىشنى باشقۇرۇش

50 - يىللاردا ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرى كورلا شەھىرىدە سۇ ئەسلىھەلىرى ئاددىي، ئېتىزلار ئېگىز-پەس بولغانلىقى، سۇ باشلاش ئېرىقلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مەيلى ئالا تېرىلىدىغان زىرائەتلەر بولسۇن ياكى قويۇق تېرىلىدىغان زىرائەتلەر بولسۇن، ھەممىسى ئۇلۇغ سۇ بىلەن باستۇرۇپ ۋە ئېتىزدىن ئېتىزغا چۈشۈرۈپ سۇغىرىلاتتى. باشقۇرۇش جەھەتتە، سۇغىرىش نورمىسى بولمىغاچقا، سۇ ئىسراپچىلىقى زور، سۇدىن پايدىلىنىش نىسبىتى ناھايىتى تۆۋەن ئىدى. زەيكەش بولمىغان شارائىتتا، ئۇزاق مۇددەت باستۇرۇپ سۇغىرىش نەتىجىسىدە يەر شورلىشىپ ۋە زەيلىشىپ كەتكەنىدى.

50 - يىللاردىن كېيىن، كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ھۆكۈمەت كۆچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، سۇ باشقۇرۇشنى تەدرىجىي ياخشىلىدى.

1. يەرنىڭ زەيلىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تىز-گىنلەش

تۇپراق تەركىبىدە شور كۆپرەك رايونلاردا، سالا ئېتىزلارنى پىلانلاش بىلەن بىر ۋاقىتتا ھەر خىل زەيكەشلەر كۆپەيتىلىپ، سۇ كېلىش مەنبەسىگە، چىقىپ كېتىش يولىغا ئېگە قىلىنىپ، يەرنىڭ زەيلىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىندى.

2. سۇنى ۋاقىت، مىقدار بەلگىلەپ تەقسىم قىلىش

ئۇستەڭلەرنىڭ بېشىدا پولات چۈنقلىق بېتون توما ياكى پولات قاپقاقلار ئورنىتىلدى، سۇ سۇ ئىشلەتكۈچى ئورۇنلارنىڭ زىرائەت كۆلىمى ۋە قۇرۇلمىسىغا قاراپ، ۋاقىت، مىقدار بەلگىلەپ تەقسىم قىلىپ بېرىلدى.

سۇ ماجىرالىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، دەريا ۋادىلىرىدىكى سۇ باشقۇرۇش ھەيئەتلىرى 1966-يە-

لى كۆنچى ژادىسىدا سۇ تەقسىم قىلىش نىسبىتىنى بەلگىلىدى، مۇشۇ نىسبەت بويىچە كۆنچى دەريا‌سى سۈيىنىڭ 37.66 پىرسەنتى كورلا ناھىيىسىگە تەگدى، بۇنىڭ 29.7 پىرسەنتىنى دەريا دېلتىسىدىكى گۈزشى ـ مەيدانلار، 1.46 پىرسەنتىنى پۈخۈي رايونى، 6.5 پىرسەنتىنى 18 ـ تۈەن ئۆستىگى ئىگىلىدى. كورلا ناھىيىلىك سۆچىلىق يىغىنى 1971 ـ يىل 2 ـ ئايدا ناھىيىنىڭ سۇ باشقۇرۇش تۈزۈمىنى تۈزۈپ چىقىپ ماقۇللىدى.

60 ـ يىللاردىن ئىلگىرى كۆنچى دەريا‌سىنىڭ سۈيى كۆپ بولغاچقا، كورلا ناھىيىسى شالغا ئوخشاش يۇقىرى ھوسۇللۇق زىرائەتلەرنىڭ تېرىلىش كۆلىمىنى كېڭەيتىشنى تەشەببۇس قىلغانىدى. 70 ـ يىللاردىن كېيىن كۆنچى دەريا‌سىنىڭ سۈيى بەك ئازىيىپ كېتىپ، سۇ بىلەن يەر تەڭپۇڭ بولماسلىق زىددىيىتى كۈندىن ـ كۈنگە گەۋدىلەنگەچكە، كۆنچى ژادىسىنى باشقۇرۇش ھەيئىتى شال كۆلىمىنى قاتتىق تىزگىنلەپ، سۈنى تېجەشنى يولغا قويدى.

3. سۇغىرىش ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش

بۇغدايغا ئوخشاش قويۇق تېرىلىدىغان زىرائەتلەرنى كىچىك ئېتىزلارغا بۆلۈش، ئېتىزلار ئارىسىغا ۋاقىتلىق سۇ باشلاش ئېرىقىنى كۆپەيتىپ چېپىپ ئېتىزلاپ سۇغىرىش يولغا قويۇلۇپ، باستۇرۇپ سۇغىرىش ئۇسۇلى بىكار قىلىنىدى، ئېتىزدىن ئېتىزغا چۈشۈرۈپ سۇغىرىش قاتتىق مەنئى قىلىنىدى. كېۋەز، كۆممىقوناقتا ئوخشاش چاغلىنىدىغان زىرائەتلەرنى چۆنەكلەپ سۇغىرىش يولغا قويۇلۇپ، باستۇرۇپ سۇغىرىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

4. ئۆستەڭلەرنى دەرىجىگە ئايرىپ باشقۇرۇش

ئۆستەڭلەرنى دەرىجىگە ئايرىپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. تارماق ئۆستەڭدىن كىچىك ئېرىق ـ ئۆستەڭلەرنىڭ سۈيىنى يېزىلىق ھۆكۈمەت نورمىلىق تەقسىم قىلىپ بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى، تېجىگەنلەرنى مۇكاپاتلاپ، نورمىسىدىن ئارتۇق ئىشلەتكەنلەرنى جازالاپ، زىرائەت سۇغىرىشقا سۇ ئىشلەتىش ئەھۋالىنى زور دەرىجىدە ياخشىلىدى.

كۆنچى دەريا‌سى دېلتىسىدىكى غول ئۆسۈمۈكلەرنىڭ 1990 - يىلدىكى كۆنچى دەريا‌سىدىن سۇ بۆلۈش نىسبىتى

جەدۋەل: 18 — 7

غول ئۆسۈمۈك	ئۆسۈمۈكلەرنىڭ دەريا‌دىن سۇ بۆلۈش نىسبىتى (%)	ئۆسۈمۈكلەرنىڭ ئىچكى قىسىمدىكى نىسبەت (%)	غول ئۆسۈمۈكدىن سۇ بۆلىدىغان ئۆسۈمۈكلەر	ئۆسۈمۈكلەرنىڭ غول ئۆسۈمۈكدىن سۇبۆلۈش نىسبىتى (%)	ئۆسۈمۈكلەرنىڭ ئىچكى قىسىمدىكى نىسبەت (%)
قاراسۇ ئۆستىكى	12.088	40.7	چاچى ئۆستىكى	3.18	7.70
			خەلىپە ئېرىقى ئۆستىكى	1.46	3.60
			تېكىچى ئۆستىكى	0.14	1
			ئاخۇن ئۆستىكى	12.09	29.70
			كىچىك دولان ئۆستىكى	1.02	2.50
			ئاقشېرىق ئۆستىكى	3.01	7.40
			مىڭكۆنسەر ئۆستىكى	1.83	4.50
			شەرقىي غول ئۆستەڭ	17.75	43.6
دولان ئۆستىكى	7.484	25.20	چارباغ ئۆستىكى	0.45	1.8
			سايدۆڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى ئۆستىكى	3.78	15
			قوشئېرىق ئۆستىكى	8.12	32.2
			توۋزرچى ئۆستىكى	11.52	45.70
			جىلغا ئۆستىكى	1.33	5.30
چىلانباغ ئۆستىكى	1.931	6.50			
كوناشاخۇ ئۆستىكى	0.08	0.30			
چاچى ئۆستىكى	0.327	1.10			
«ئىتتىپاق» ئۆستىكى	1.752	5.90			
يۇڭنېڭ ئۆستىكى	2.02	6.80			
ساي ئۆستىكى	0.564	1.90			

شاقۇر ئۆستىكى	3.445	11.60	خېپىي ئۆستىكى	0.67	5.8
			قارادۆڭ ئۆستىكى	0.56	4.86
			قازانچى ئۆستىكى	0.16	1.35
			شەھەرگە قاراشلىق ئورگانلار	0.17	1.49
			لەڭگەر ئۆستىكى	10.03	86.5
جەمئىي	29.69	100			

18 - تۆەن ئۆستىكى سىستېمىسى دائىرىسىدىكى شەھەرگە قاراشلىق سۇغىرىش رايونلىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى سۇ بۆلۈش نىسبىتى

جەدۋەل: 18 — 8

ئۆستەڭ نامى / تۈرى	چارباغ بېزىسى قوشۇمچىرىق ئۆستەنگى	قوشۇمچىرىق بېزىسى سايباغ ئۆستىكى	شاڭخۇ بېزىسى	جەمئىي
ئۆستەڭلەرنىڭ 18 - تۆەن ئۆستىكىدىن سۇ بۆلۈش نىسبىتى (%)	1.80	1.10	2.60	5.5
ئۆستەڭلەرنىڭ ئېچكى قىسمىدىكى سۇ بۆلۈش نىسبىتى (%)	5.30	3.80	8	17.1

پۇخۇي—مىرسالى غول ئۆستىكى دائىرىسىدىكى شەھەرگە قاراشلىق سۇغىرىش رايونلىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى سۇ بۆلۈش نىسبىتى

جەدۋەل: 18 — 9

ئۆستەڭ نامى / تۈرى	پۇخۇي بېزىسى ئۆستىكى	پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى	جەمئىي
ئۆستەڭلەرنىڭ غول ئۆستەڭدىن سۇ بۆلۈش نىسبىتى (%)	0.6	0.8	0.2	1.6
ئۆستەڭلەرنىڭ ئېچكى قىسمىدىكى سۇ بۆلۈش نىسبىتى (%)	5.88	7.47	1.65	15

§2. سۇ ھەققىنى باشقۇرۇش

1. سۇ ھەققى ئېلىش

50 - يىللاردىكى سۇ ھەققى ئېلىش ئۇلچىمى ھەر مو شالغا سۇ ھەققى ئۇچۇن ئۇچ جىك بۇغداي ئېلىنىدى؛ بۇغداي، كېۋەز، پۇرچاق، ياغلىق دان، كۆممىقوناق قاتارلىق زىرائەتلەرنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن 1.5 جىك بۇغداي، باغ، قوغۇن - تاۋۇز، ئۇزۇمنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن ئىككى جىك بۇغداي ئېلىنىدى.

60-يىللاردىكى سۇ ھەققى ئېلىش ئۇلچىمى 1960-يىلى شالنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن 4.5 جىك بۇغداي ئېلىنىدى؛ قوغۇن - تاۋۇز، كۆكتات، باغ، كۆچەتخانىنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن ئۇچ جىك بۇغداي ئېلىنىدى؛ بۇغداي، قارا ئاشلىق، كېۋەز، ياغلىق دان، پۇرچاق، بىدە قاتارلىقلارنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن ئىككى جىك بۇغداي ئېلىنىدى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، شەخسلەر ئىگىلىكىدىكى ياكى شەھەر ئىچىدىكى بىنالارغا ئىشلىتىلگەن سۇ ئۇچۇن ھەر مىك كۇب مېتىرغا ئۇچ جىك بۇغداي ئېلىنىدى.

1967 - يىل 7 - ئايدا قالدۇرۇق يەرنىڭ سۇ ھەققى ئۆستۈرۈلدى. كېۋەز، ئاشلىق زىرائەتلىرىنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن ئالتە جىك بۇغداي، كۆكتات، شالنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن ئون جىك بۇغداي، باغنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن 12 جىك بۇغداي ئېلىنىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەر - بازار ئاھالىسى، زاۋۇت، ئىدارىلارنىڭ قورۇسىدىكى كۆكتاتلىق، باغنىڭ ھەر موسى ئۇچۇن ئون جىك بۇغداي ئېلىنىدى.

1979- يىلى سۇ ھەققى ئېلىش ئۇلچىمى مۇۋاپىق ئۆستۈرۈلدى.

1981 - يىلدىن باشلاپ، موغا قاراپ ھەق ئېلىش كۇب مېتىرغا قاراپ ھەق ئېلىشقا ئۆزگەرتىلىپ، سۇ ئىشلىتىشتىكى تەڭ تەقسىماتچىلىققا خاتىمە بېرىلدى، ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋە شەھەر ئىچىدە ئىشلىتىلگەن سۇغا قۇرۇلۇش كۆلىمىگە قاراپ ھەق ئېلىنىدىغان بولدى.

سۇ ھەققى ئېلىشقا 1961 - يىلدىن 1980 - يىلغا قەدەر گۈڭشې، مەيدانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى مەسئۇل بولۇپ كەلدى. 1981 - يىلدىن باشلاپ شەھەرلىك سۇ-ئېلېكتر ئىدارىسى مەسئۇل بولدى.

2. سۇ ھەققىنىڭ ئىشلىتىلىشى

يىغىلغان سۇ ھەققى، ئاساسەن، سۇ قۇرۇلۇشلىرىنى رېمونت قىلىش، يۇرۇشلۇك قۇرۇلۇشلارنى يېڭىلاش، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى (سېمونت، پولات ماتېرىياللىرى قاتارلىقلار) نى سېتىۋېلىش ھەم سۇ باشقۇرغۇچىلارنىڭ ئىش ھەققى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1957 — 1990 - يىلغىچە سۇ ھەققى ئېلىش ۋە ئۇنى ئىشلىتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 18 — 10 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئومۇمىي كىرىم	ئومۇمىي چىقىم	يىللار	ئومۇمىي كىرىم	ئومۇمىي چىقىم	يىللار	ئومۇمىي كىرىم	ئومۇمىي چىقىم
1957	1.30	1.72	1972	2.22		1982	10.50	12.67
1958	4.62	0.52	1973	2.31	1.13	1983	19.04	10.82
1959	3.59	1.01	1974	2.80	2.39	1984	37.68	19.75
1960	3.60	1.30	1975	3.92	3.64	1985	33.58	20.84
1961	3.10	0.12	1976	3.27	4.14	1986	34.70	19.20
1962	3.11	1.57	1977	3.74	3.89	1987	33.74	23.47
1963	3.54	1.18	1978	8.52	3.87	1989	34.00	18.88
1964	2.88	1.94	1979	8.52	7.47	1990	37.18	19.67
1965	3.11	2.13	1980	10.65	7.54			
1971	1.22		1981	11.31	16.77			

ئون توققۇزىنچى قىسىم

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈەنگۇاڭ 6 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 129 - يىلى) خەن ژۇدى ھۇن ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ چېگرا رايونىنى تالان - تاراج قىلىشىنى توختىتىش ئۈچۈن، ئۇلارنى يان تەرەپتىن ئىسكەنجىگە ئېلىپ، غەربىي يۇرتنى ئىدارە قىلىشقا باشلىدى. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شېنجۆ 2 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 60 - يىلى) غا كەلگەندە غەربىي يۇرت تەۋەسىنى پۈتۈنلەي بىرلىككە كەلتۈردى.

خەن سۇلالىسى غەربىي يۇرتنى ئىدارە قىلغاندا ھەربىي قىسمىنى ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كەڭ كۆلەمدە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشنى قارار قىلدى.

غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ تەيچۇ 4 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 101 - يىلى) غەربىي خەن سۇلالىسى ھۆكۈمىتى چېدىر ۋە بۈگۈرە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشكە باشلىدى، بۈگۈر ۋە چېدىردا نەچچە يۈز ئېتىز چېرىكى بار بولۇپ، ئۇلار يالۋاچ چېرىكچى تەسىس قىلىنىپ باشقۇرۇلدى. چېدىر بىلەن بۈگۈر دەل غەربىي يۇرت قوروقچىبەگ مەھكىمىسى (باش مەھكىمە تۇرۇشلۇق جاي ئورلى) گە يېقىن جايدا ئىدى. خەن سۇلالىسىنىڭ خانى شۇەندى زامانىسىدا خەن سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ھۇنلاردىن قوش دۆلىتىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى ھەربىيلەرنى كۆپەيتىشنى قارار قىلدى. خەن سۇلالىسىنىڭ دېجې 2 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 68 - يىلى) خەن سۇلالىسى ھۆكۈمىتى جېڭجىنى بېرىلگەن جازا بىكار قىلىنغان 1500 جىنايەتچىنى باشلاپ چېدىردا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشكە يارەمگە ئەۋەتتى.

چېدىردىكى بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى ھەربىيلەر شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۇرۇشىدا چوڭ تۆھپە ياراتتى. ئۇلار بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۇرۇشىغا كۆپلەپ ھەربىي ئاشلىق يەتكۈزۈپ بېرىپلا قالماي، بەلكى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۇرۇشىغا ۋە چوڭ ھەربىي پائالىيەتلەرگە كۆپ قېتىم قاتناشتى.

شىمالىي ژېي سۇلالىسىنىڭ تەيپىڭ جېنجۈن 9 - يىلى (مىلادى 448 - يىلى) 9 - ئايدا شىمالىي ژېي سۇلالىسىدىكى ژان دۈگۈي قوشۇن تارتىپ كىنگىت بەگلىكىگە ھۇجۇم قىلىپ بۇ بەگلىكنى يوقىتىپ، شۇ يەردە قورغان تەسىس قىلدى. ھەربىي ئاشلىق بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، كىنگىتكە تەۋە لىيۇلۇ قەلئەسىدە بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى قوشۇن ئورۇنلاشتۇردى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1953 - يىل 6 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسىنىڭ نامى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى شىنجاڭ ھەربىي رايونى يېزا ئىگىلىك قۇرۇلۇش 2 - شىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى، بۇ شى قاراشەھەر، خېجىڭ، كورلا قاتارلىق جايلاردا بوز يەر ئۆزلەشتۈردى. 1954 - يىل 10 - ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى

قۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى مەزكۇر بېكتۇەنگە قارايدىغان بولدى. 1960 - يىل 9 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ شتابى كورلا ناھىيىسىگە كۆچتى، كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىغا ئۇچ دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تۇەن - مەيدانى، ئىككى قۇرۇلۇش - قۇراشتۈرۈش تۇەنى ۋە بىر قىسىم ساناقەت-كان كارخانىلىرى تارقالغان.

I باب

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بېكتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2-شىسى

1§ . تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بېكتۇەنى يېزا ئىگىلىك - قۇرۇلۇش 2 - شىسىنىڭ تەكتى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسى ئىدى. 1946 - يىلى يازدا 8 - ئارمىيە 120 - شىسىنىڭ 359 - لۇيى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىپ يەنئەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى تەرەققىياتىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىگە ماسلىشىش ئۈچۈن، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، شۇ يىلى قىشتا بىر قىسىم تايانچىلار ۋە جەنسۇي ھەربىي رايونىنىڭ بىر قىسىم كادىرلىرىدىن بولۇپ 321 كىشىنى ئاجرىتىپ، جاڭ جۇڭخەن، زىڭ دى قاتارلىقلار-نىڭ رەھبەرلىكىدە شەندۇڭنىڭ بوخەي رايونىغا بېرىپ، يېڭى ئارمىيە بولۇپ تەشكىللەندى. 1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شەندۇڭنىڭ ياڭشىن ناھىيىسىدە شەندۇڭ بوخەي ھەربىي رايونى تەلىم - تەربىيە لۇيى قۇرۇلدى. يېڭى لۇي تەشكىللەنگەندىن كېيىن، سەككىز ئاي ھەربىي مەشق قىلىپ، شۇ يىلى 11-ئايدا شەندۇڭنىڭ چىڭيۈن دېگەن يېرىدىن غەربكە يۈرۈش قىلىپ، خېبېينىڭ ۋۇئەنگە كېلىپ، غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشىگە تەۋە بولۇپ، غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسى 2 - زۇڭدۇي مۇستەقىل 6 - لۇي دەپ ئاتالدى، بۇ لۇي غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

1949 - يىل 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى مەملىكەت بويىچە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدە بىر تۇتاش تەشكىلىي تۈزۈلۈش يولغا قويۇلدى؛ 2 - زۇڭدۇي مۇستەقىل 6 - شى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2 - جۇن 6 - شى قىلىندى. شۇ يىلى 9 - ئايدا شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولدى. پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسى 1950 - يىلى باھاردا شىنجاڭ قاراشەھەر ناھىيىسىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى.

1953 - يىل 6 - ئايدا پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى شىنجاڭ ھەربىي رايونى يېزا ئىگىلىك - قۇرۇلۇش 2 - شىسى دەپ ئاتالدى ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ رەھبەرلىكىگە تەۋە بولدى. 1954 - يىل 10 - ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بېكتۇەنى قۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىك - قۇرۇلۇش 2 - شىسى بېكتۇەن تەرتىپىگە تەۋە بولدى. 1975 - يىل 3 - ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى، مەركىزىي ھەربىي

ئىشلار كومىتېتى «پارتىيىنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىكىتۈەننىڭ تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى قارار»نى چىقىرىپ، بىكىتۈەننىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈ- شىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، بۇنىڭ بىلەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلىپ، ئوبلاستلىق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇ ئەسلىدىكى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تۈەن - مەيدانلىرىنى باشقۇردى.

1981 - يىل 12 - ئايدا بىكىتۈەننىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. يانداۋرقى يىلى 4 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1959 - يىلدىن بۇرۇن يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ شى شتابى يەنجى ناھىيىسىنىڭ قاراشەھەر بازىرىدا تۇراتتى، 1960 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىسىگە يۆتكەلدى.

§ 2 . شى شتابى تۇرۇشلۇق رايوننىڭ قۇرۇلۇشى

1959 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا ناھىيىسى كورلا بازىرىنىڭ كونا كوچىسى (ھازىرقى «ئىتتىپاق» يولى) نىڭ غەربىدىكى چارباغ گۈڭشېسىنىڭ تەۋەسىدىن ئاساسىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىش ئۈچۈن جەمئىي 37 . 1332 مو (كېيىن 5 . 352 مو يەرنى قايتۇرۇۋەتتى) يەر سېتىۋېلىپ، ئاپپارات، مەكتەپ، سانائەت، قاتناش، بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش، سودا، يەسلى، بالىلار باغچىسى، تېببىي داۋالاش ئورنى قاتارلىقلارنى سالدى.

شى ئورگىنى كورلا شەھىرى «ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەربىدە بولۇپ، شەرقتە ئۇچ بۇرجەك باغچىسىغا، غەربتە «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا، جەنۇبتا چارباغ گۈڭشېسىنىڭ خېبىي چوڭ ئەترىتىگە، شىمالدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق قوراللىق ساقچى چوڭ ئەترىتى بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا تۇتىشىدۇ. ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 159 مىڭ 4 . 832 كۋادرات مېتر، شى شتابى تۇرۇشلۇق رايوندا شەرقتىن غەربكە، جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان ئىككى ئاساسلىق غول يول بولۇپ، ئۇلار كورلا شەھەر رايونىغا تۇتىشىدۇ. كورلا شەھەر رايونىنىڭ ئومۇمىي گەۋدە پىلانى ۋە قۇرۇلۇشلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىغا ئاساسەن، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى شى شتابى تۇرۇشلۇق رايوندىكى كىچىك رايون قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ باردى.

1. ئورگان بىناسى قۇرۇلۇشى

شى شتابىنىڭ قۇرۇلۇشى 1959 - يىلى ئەتىيازدا باشلىنىپ، بىر يېرىم يىل داۋام قىلغاندىن كېيىن، 1960 - يىل 7 - ئايدا پۈتۈپ ئىشلىتىلدى. يېڭى قۇرۇلغان شى شتابىنىڭ قۇرۇلۇشى مۇنداق ئورۇنلاشتۇ- رۇلدى: شەرقىي قىسمى سودا رايونى، ئوتتۇرا قىسمى خىزمەت قىلىش ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئولتۇراق رايونى، غەربىي ۋە شىمالىي قىسمىدا شىغا بىۋاستە قاراشلىق ئامبولاتورىيە ۋە ئورگان مېھمانخا- نىسى (ھازىرقى «باغراش» مېھمانخانىسى) بار، ئوتتۇرا قىسمىنىڭ شىمالىغا تۆت قەۋەتلىك خىزمەت بىناسىنىڭ ئۈلى كولىنىپ، داۋاملاشتۇرۇلۇپ سېلىنىدىغان خىزمەت بىناسى، زال، ئامبولاتورىيە ۋە كۆرگەزمىخانا ئۈچۈن تەييارلىق قىلىندى. شى شتابىنىڭ 1 - قارارلىق قۇرۇلۇشىدا ئىككى قەۋەتلىك خىزمەت بىناسىدىن بىرى، مېھمانخانا بىناسىدىن بىرى سېلىندى، بۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 2 . 3070 كۋادرات مېتر؛ ئىش بېجىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ئۆي كۆلىمى 72 . 650 كۋادرات مېتر؛ ئولتۇراق ئۆي رايونىغا يېڭىدىن 58 كورپۇس ئۆي سېلىندى، بۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 12 مىڭ 6 . 505 كۋادرات مېتر، بۇنىڭدىن ئىچىدە خىش - بېتون قۇرۇلمىلىق ئۆي كۆلىمى 6 . 851 كۋادرات مېتر. بۇنىڭدىن سىرت

قۇرۇلۇش كۆلىمى 1776.92 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئاشخانىدىن ئىككىسى بار.

1963 - يىلدىن 1969 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىنىڭ شى شتابى يېڭىدىن سەككىز كورپۇس ئۇيۇ، بىر كۆرگەزمىخانا، بىر چىراغلىق توپ مەيدانى سالدى، بۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 2077 كۋادرات مېتر، بۇنىڭ ئىچىدە خىش - بېتون قۇرۇلمىلىق ئۇيۇ كۆلىمى 782.36 كۋادرات مېتر.

1979 - يىلى قىشتا ئەسلىدىكى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىنىڭ ئورگىنى تۇرۇشلۇق رايونغا بىر كورپۇس ئولتۇراق بىنا سېلىندى. كېيىن ھەر يىلى ئۈچ قەۋەتلىكتىن تۆت قەۋەتلىككىچە بولغان ئولتۇراق بىنادىن بىر كورپۇستىن ئىككى كورپۇسقىچە سېلىندى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر شى ئورگىنىدا قۇرۇلۇش كۆلىمى 9140 كۋادرات مېتر كېلىدىغان تۆت كورپۇس خىزمەت بىناسى؛ قۇرۇلۇش كۆلىمى 19 مىڭ 228 كۋادرات مېتر كېلىدىغان 11 كورپۇس ئولتۇراق ئۇيۇ بىناسى؛ 16 مىڭ 326 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئۇيۇ؛ 2600 كۋادرات مېتر كېلىدىغان زال ۋە ئاشخانا قاتارلىق مۇلازىمەت مۇئەسسەسسى بار بولدى.

2. شى شتابى تۇرۇشلۇق رايوندىكى ئاممىۋى مۇئەسسەسە قۇرۇلۇشى

كۆكەرتىش يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىنىڭ شى شتابى تۇرۇشلۇق رايونىنى كۆكەرتىش بىلەن گازارما قۇرۇلۇشى تەڭ ئېلىپ بېرىلدى. شتاب تۇرۇشلۇق ئورۇننىڭ تۆت ئەتراپىغا شىنجاڭ تېرىكى بىلەن تىكەنلىك ئاكاتسىيە تىكىلىپ، سەككىز مېتر كەڭلىكتە ئارىلاش ئورمان بەرپا قىلىندى. تۇرالغۇ ئۆيلەر ئارىسىدا قارايا‌غاچتىن 60 سانتىمېتر ئېگىزلىكتە توساق ھاسىل قىلىندى، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا بەش نەشپۈتلۈك باغ، ئىككى ئالمىلىق باغ بەرپا قىلىندى. 181 مو يەر كۆكەرتىلدى، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 22.63% بولۇپ، شەھەرنى كۆكەرتىش ئۆلچىمىگە يەتتى.

1982 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىنىڭ تۇزۇلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، مۇھىتنى پائال كۆكەرتىتى ۋە گۈزەللەشتۈردى. شى شتابىنىڭ بەش قەۋەتلىك خىزمەت بىناسى ئاساسىي گەۋدە قىلىنىپ، بىنا ئەتراپىغا سېدە، يۇمىلاق تاجلىق سۆگەت، فرانسىيە تۇخۇمىكى ۋە ئۈزۈم بارىگىدىن تەركىب تاپقان يېشىل چىت ۋە گۈللۈك بەرپا قىلىندى. بىنا سىرتىنىڭ ئالدى، ئوڭ ۋە سول تەرەپلىرىگە سۈۋادان تېرەك ۋە مەجنۇنتاللار تىكىلدى. ئورگان ئاھالىلەر رايوندىكى ئۆيلەرنىڭ ئالدى - كەينى گۈل تېرىلىپ، چىم يانتۇرۇلۇپ، كۆچەت تىكىلىپ كۆكەرتىلدى. 1984 - يىلدىن باشلاپ، يېزا ئىگىلىك 2 - شىنى بايىنغولىن ئوبلاستى ۋە كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن مەدەنىيەتلىك ئورۇن، «ئا» دەرىجىلىك پاكىز ئورۇن ۋە گۈلزارلىق ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

سۇ بىلەن تەمىنلەش 1960 - يىلى شى شتابىدا تۇرمۇشتا ئادەتتە قۇدۇق سۈيى ئىشلىتىلەتتى. 1964 - يىلى ئورگان ئاشخانىسىنىڭ غەرب تەرىپىگە بىر سۇ مۇنارى ياسىلىپ، سۇ بىلەن تەمىنلىنىدىغان ئورۇنلارغىچە تۇرۇبا يانتۇرۇلۇپ، سۇ بىلەن مەركەزلەشتۈرۈلۈپ تەمىنلەندى. 1978 - يىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسى 24 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، قورۇ ئىچىدىكى سۇ بىلەن تەمىنلەش سىستېمىسىنى ئاساسىي جەھەتتىن قۇرۇپ چىقتى. 1985 - يىلى شى ئورگىنى يەنە بىر سۇ مۇنارى ياسىدى.

ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش 50 - يىللاردا يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئورگىنىدا كۆمۈر قالاشتەك يەرلىك ئۇسۇل بىلەن ئىسسىنىلاتتى. 1960 - يىلى شى شتابى كورلا ناھىيىسىگە كۆچكەندىن كېيىن، بۇرۇنقى مېھمانخانىنىڭ ئارقا تەرىپىگە 0.15 تونناللىق ۋە 0.25 تونناللىق كىچىك پارقازاندىن ئىككىسى ئورنىتىلدى. 1965 - يىلى ھازىرقى «كۆنچى» سودا بازىرىنىڭ ئالدىدىكى پارخانىغا سىغىمى بىر تونناللىق ۋە ئىككى تونناللىق پارقازىنىدىن ئىككىسى ئورنىتىلدى. كېيىن بىر نەچچە قېتىم يېڭىلاندى. 1990-يىلغا

كەلگەندە شى شتابىنىڭ پارخانىسى ئىككىگە يەتتى، بۇنىڭ بىرىگە تۆت تونناللىق پار قازاندىن ئىككىسى، يەنە بىرىگە ئىككى تونناللىق پار قازاندىن بىرى (بىر تونناللىق يەنە بىر پارقازان زاپاس تەييارلاپ قويۇلدى) ئورنىتىلىپ، ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش ئاساسىي جەھەتتىن كاپالەتلەندۈرۈلدى.

توك بىلەن تەمىنلەش 1960-يىلى شەرقىي ىىنا ھويلىسىنىڭ ئارقا تەرىپىگە دىزىلىن گېنېراتورى پونكىتى قۇرۇلدى، بۇ پونكىتتا 58.8 كىلوۋاتلىق ۋە 40.43 كىلوۋاتلىق دىزىلىن گېنېراتورىدىن ئىككىسى ئورنىتىلدى. 1963 - يىلى شى توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئېنېرگىيە سېخى بىلەن شى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى تورلاشتۇرۇلۇپ توك تارقىتىلدى، بۇنىڭغا 100 كىلوۋاتلىق تۆت سۇ تۇرىنىلىق گېنېراتور ۋە تۆت ئېنېرگىيىلىك گېنېراتور ئىشلىتىلدى، بۇنىڭ بىلەن شى شتابى بىلەن «كۆنچى» 1 - مەيدانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان توكى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل قىلىندى. 1968-يىل 3-ئايدا باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى توك بىلەن تەمىنلەشكە باشلىدى.

يۇندا چىقىرىۋېتىش 1985 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 110 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، شىغا بۇاستە قاراشلىق ئامبولاتورىيىدىن لەڭگەر كوچىسىغچە 890 مېتر يۇندا تۇرۇبىسى ياتقۇزۇپ، ئۇنى شەھەر ئىچىدىكى باش يۇندا تۇرۇبىسى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ، شى شتابى تۇرۇشلۇق رايوننىڭ يۇندا چىقىرىۋېتىش مەسلىسىنى ھەل قىلدى.

3 § . شىغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى

1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ قارىمىقىدا تۇمۇن دەرىجىلىك ئورۇندىن 46-سى بار بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تۇمۇن - مەيدانى 16، زاۋۇت، كان - كارخانا سەككىز، بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش ئورنى بەش، سودا كارخانىسى ئۈچ، تېببىي داۋالاش - سەھىيە ئورنى تۆت، ئىلىم - پەن - مائارىپ - مەدەنىيەت - سەھىيە قاتارلىق كەسپىي ئورۇن بەش. باشقا كەسپىي ئورۇن بەش. يۇقىرىدىكى ئورۇنلار باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدىكى سەككىز ناھىيە، بىر شەھەرگە جايلاشقان. يەنى شىمالدا خېجىڭ ناھىيىسىدىكى كىچىك يۇلتۇز ئويمانلىقىغچە، شەرقتە چاقلىق ناھىيە-سىدىكى يېتىمبۇلاققىچە، جەنۇبتا چەرچەن ناھىيىسىگىچە، غەربتە بۇگۇر ناھىيىسىنىڭ يېڭىسار يېزىسىغچە بولغان جايلارغا تارقالغان. پىلانلانغان ئومۇمىي يەر كۆلىمى 8 مىليون 585 مىڭ مو، تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 829 مىڭ مو. نوپۇسى 185 مىڭ، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 96 مىڭ، ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 90 مىڭ. پۈتۈن شى يەنجى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى، كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى، چەرچەن - چاقلىق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىغا بۆلۈنگەن.

II باب

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىگىلىكى

§ 1 . ئىگىلىك قۇرۇلمىسى

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىگىلىكى بىرلا خىللىق ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش خاراكتېرىدىكى يېزا ئىگىلىك ئاساسىدا راۋاجلانغان. 1950 - يىلى كەڭ كۆلەملىك ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى يەرلىك ئامما ئىگىلىك 43 مىڭ مو پىششىق يېرىنى ئارىيەتكە ئېلىپ تېرىشقا تاپشۇرۇپ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، تېرىقچىلىق قىلدى ۋە سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى قىلدى. يەنجى دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق مەيدانىدىكى گومىنداڭدىن ئۆتكۈزۈۋېلىنغان چارۋىلار ئاساسىدا شىغا بىۋاستە قاراشلىق تارماق ئورۇنلىرى ۋە تۈەن قارىمىقىدىكى ئورۇنلارنىڭ قويلىرى يىغىلىپ، شىغا بىۋاستە قاراشلىق چارۋىچىلىق فېرمىسى ۋە تۈەنلەردە چارۋىچىلىق لەيلىرى تەشكىل قىلىنىپ، باقمىچىلىق باشلاندى.

بوراندىن مۇداپىئەلىنىپ، قۇمنى تىزگىنلەپ، ئېكولوگىيىلىك مۇھىتنى ياخشىلاش ئۈچۈن، ھەر يىلى پىلانلىق ھالدا ئېتىز - ئېرىق ئىھاتە ئورمان بەلۋېغى بەرپا قىلىندى، نەتىجىدە شىنىڭ ئورمانچىلىقى ئىنتايىن جاپا - مۇشەققەتلىك شارائىتتا ئاستا - ئاستا باشلاندى.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىگىلىكىگە ئاساس سېلىنىۋاتقان مەزگىلدە سودا، پىششىقلاپ ئىشلەش - قوشۇمچە كەسىپ، قاتناش - تىرانسپورت كەسىپى ۋە ھۇناكارلىق كەسىپلىرى مەلۇم دەرىجىدە راۋاجلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى چوڭ بولمىدى، خەلق ئىگىلىكىدە ئىگىلىگەن سالمىقى زور بولمىدى.

50 - يىللاردىن 60 - يىللارغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ يېزا ئىگىلىكى ئىزچىل ھالدا يەرلەرنىڭ شورلىشىپ كېتىشىنىڭ ئاۋارىچىلىقىغا ئۇچراپ زىيان تارتىش ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتەلمىدى. يەرلەرنىڭ شورلىشىپ كېتىشى بىلەن ئۆزۈن مۇددەت كۆرەش قىلىش ئارقىلىق، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ قانۇنىيىتىنى ئىگىلىدى.

1970 - يىلى شى بويىچە مەركەز چاقىرغان شىمالىي تەرەپ يېزا ئىگىلىكى يىغىنى روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئاساسىدا قىلىنىپ، ئېتىز - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشى بىلەن كەڭ كۆلەمدە شوغۇللىنىلىدى، سالا ئېتىزلارنى ئۆزگەرتىش، سۇ چىقىرىۋېتىش ۋە سۇغىرىشنى يۇرۇشلەشتۇرۇش، شال تېرىپ شورنى يوقىتىپ، شال تېرىش بىلەن قۇرغاق يەرگە تېرىلىدىغان زىرائەتلەرنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش، شال ۋە كېۋەز تېرىلىدىغان يەر كۆلىمىنى كېڭەيتىش قاتارلىق تەدبىرلەر يولغا قويۇلۇپ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىگىلىكىنىڭ راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1973 - يىلى ئاشلىق بىلەن ئۆز-ئۆزىنى تەمىنلەش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. 1979 - يىلى مالىيىدە زىيان تارتىش ھالىتى پايدا ئېلىشقا ئۆزگەردى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ ئىسلاھات،

ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇش فاكتورىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، يېزا ئىگىلىك 2 - شىنى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى نۇقتىلىق ئىلگىرى سۈرۈپ، ئائىلە دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇپ، 2 - ۋە 3 - كەسىپنى راۋاجلاندۇردى، تاۋار ئىگىلىكىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، كەسىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش مېخانىزمىنى ئالماشتۇرۇپ، ئەنئەنىۋى يېزا ئىگىلىكتىن زامانىۋى يېزا ئىگىلىككە، مەھسۇلات ئىگىلىكىدىن تاۋار ئىگىلىكىگە بۇرۇلۇشنى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈردى.

1. مۇلۇكچىلىك قۇرۇلمىسى

1978 - يىلدىن ئىلگىرى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ مۇلۇكچىلىك قۇرۇلمىسى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكى ۋە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىن ئىبارەت ئىككى خىل ئىدى.

1974 - يىلدىكى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 94 مىڭ 734، بۇنىڭ ئىچىدە مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچى 94 مىڭ 483؛ ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى سانائەت - يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 94 مىليون 837 مىڭ يۈەن بولۇپ، شى خەلق ئىگىلىكىنىڭ يېتەكچى ئورنىدا تۇردى. كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىقتىسادنىڭ مىقدارى ئاز، مەھسۇلات قىممىتى تۆۋەن، ئىشچى - خىزمەتچىسى 4118 بولۇپ، شى بويىچە ئومۇمىي ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ 4.16 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 939 مىڭ 600 يۈەن بولۇپ، شىنىڭ سانائەت - يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 0.98 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1978 - يىلى پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ تەدرىجىي چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، يېزا - بازار كارخانىلىرى جۈش ئۇرۇپ گۈللەندى، يەككە ئائىلە ۋە كەسىپىي ئائىلىلەر ئۆزلۈكسىز مەيدانغا كەلدى، بۇنىڭ بىلەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ مۇلۇكچىلىك قۇرۇلمىسىدا يېڭى ئۆزگىرىش بارلىققا كەلدى، ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىنىڭ ئاساسىي گەۋدە رامكىسىدا كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكى بىلەن يەككە مۇلۇكچىلىكىنىڭ ئىقتىسادىي تەركىبى ۋە سالمىقى ئۆزلۈكسىز ئاشتى.

شى بويىچە 1990-يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇس 185 مىڭ، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى 97 مىڭ 500، يارىتىلغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليارد 12 مىليون يۈەن، مىللىي دارامەت 419 مىليون يۈەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىسى 89 مىڭ 547 بولۇپ، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئومۇمىي ئەمگەك كۈچىنىڭ 91.84 پىرسەنتىنى؛ يارىتىلغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 950 مىليون يۈەن بولۇپ، 93.8% نى، يارىتىلغان مىللىي دارامەت 382 مىليون يۈەن بولۇپ، 91.1% نى ئىگىلىدى. كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارنىڭ يىل ئاخىرىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 999 بولۇپ، ئومۇمىي ئەمگەك كۈچىنىڭ 1.02 پىرسەنتىنى، يارىتىلغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 9 مىليون 450 مىڭ يۈەن بولۇپ، 0.93% نى، يارىتىلغان مىللىي دارامەت 5 مىليون 790 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1.38% نى ئىگىلىدى. يىل ئاخىرىدىكى يەككە ئەمگەكچى 4541 بولۇپ، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئومۇمىي ئەمگەك كۈچىنىڭ 4.65 پىرسەنتىنى، يارىتىلغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 49 مىليون 10 مىڭ يۈەن بولۇپ، 4.8% نى، يارىتىلغان مىللىي دارامەت 31 مىليون 520 مىڭ يۈەن بولۇپ، 7.5% نى ئىگىلىدى.

2. كەسىپ قۇرۇلمىسى

يېزا ئىگىلىكى شى بويىچە 1990 - يىلدىكى يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەك كۈچى 48 مىڭ 675 بولۇپ، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بارلىق ئەمگەك كۈچىنىڭ 49.92 پىرسەنتىنى، ئورۇندالغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 387 مىليون يۈەن بولۇپ، بارلىق ئىجتىمائىي

ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 38 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1990 - يىلى شى يويىچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان 16 دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تۈەن-مەيدانىنىڭ نوپۇسى 142 مىڭ 400 بولۇپ، شى يويىچە ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 76.98 پىرسەنتىنى؛ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى 69 مىڭ 800 بولۇپ، شى يويىچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچىنىڭ 71.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچى 63 مىڭ 100 بولۇپ، شى يويىچە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ 70.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990-يىلى ئورۇندالغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (ھازىرقى باھا بويىچە ھېسابلاندى) 691 مىليون يۈەن بولۇپ، شى يويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 68.3 پىرسەنتىنى؛ ئورۇندالغان سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (1980-يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى) 370 مىليون يۈەن بولۇپ، شى يويىچە 485 مىليون يۈەنلىك سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 76.22 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 216 مىليون يۈەن بولۇپ، شى يويىچە 219 مىليون يۈەنلىك يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 98.72 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

سانائەت شى يويىچە 1990 - يىلدىكى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى 20 مىڭ 691 بولۇپ، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئومۇمىي ئەمگەك كۈچىنىڭ 21.5 پىرسەنتىنى؛ ئورۇندالغان ئىجتىمائىي مەھسۇلات قىممىتى 476 مىليون يۈەن بولۇپ، شى يويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 47 پىرسەنتىنى؛ مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 133 مىليون يۈەن بولۇپ %28.6نى ئىگىلىدى.

بىناكارلىق شى يويىچە 1990 - يىلدىكى بىناكارلىق ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى 10 مىڭ 738 بولۇپ، شى يويىچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچىنىڭ 11 پىرسەنتىنى؛ ئورۇندالغان ئىجتىمائىي مەھسۇلات قىممىتى 99 مىليون 540 مىڭ يۈەن بولۇپ، شى يويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 9.8 پىرسەنتىنى؛ مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 33 مىليون 110 مىڭ يۈەن بولۇپ، %7.1نى ئىگىلىدى.

قاتناش - تىرانسپورت شى يويىچە 1990 - يىلدىكى قاتناش - تىرانسپورت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئادەم 2378 بولۇپ، شى يويىچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچىنىڭ 2.44 پىرسەنتىنى؛ ئورۇندالغان ئىجتىمائىي مەھسۇلات قىممىتى 27 مىليون 960 مىڭ يۈەن بولۇپ، شى يويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 2.8 پىرسەنتىنى؛ يارىتىلغان مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 15 مىليون 270 مىڭ يۈەن بولۇپ، %3.29نى ئىگىلىدى.

سودا شى يويىچە 1990-يىلدىكى سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى 3323 بولۇپ، شى يويىچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچىنىڭ 3.41 پىرسەنتىنى؛ ئورۇندالغان ئىجتىمائىي مەھسۇلات قىممىتى 26 مىليون 260 مىڭ يۈەن بولۇپ، شى يويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 2.59 پىرسەنتىنى؛ يارىتىلغان مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 18 مىليون 100 مىڭ يۈەن بولۇپ، %3.9نى ئىگىلىدى.

باشقا كەسىپلەر شى يويىچە 1990 - يىلدىكى باشقا كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى 11 مىڭ 429 بولۇپ، شى يويىچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچىنىڭ 11.72 پىرسەنتىنى؛ يارىتىلغان مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 47 مىليون 730 مىڭ يۈەن بولۇپ، شى يويىچە مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتىنىڭ 10.29 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

3. يېزا ئىگىلىكى، يېنىك سانائەت، ئېغىر سانائەت مەھسۇلات قىممىتىنىڭ نىسبىتى

1990 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ يېزا ئىگىلىكى، يېنىك سانائەت، ئېغىر سانائەت مەھسۇلات قىممىتىنىڭ نىسبىتى 8:47:45 بولدى.

1990 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىدىكى يېزا ئىگىلىكى، يېنىك سانائەت، ئېغىر سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچىنىڭ نىسبىتى 3:27:70 بولدى.

تەبىئىي بايلىق يېتەرلىك بولمىغاچقا، ئېغىر سانائىتىنىڭ تەرەققىياتى تۈرلۈك چەكلىمىلەرگە ئۇچرىدى؛ پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتىنى باشلامچى قىلغان، يىرىك يېزا ئىگىلىكى تەمىنلىگەن بايلىقنى ئاساس قىلغان يېنىك سانائەتنىڭ تەرەققىياتى ئۇزۇن، يوشۇرۇن كۈچى زور بولدى.

§ 2. ئىگىلىك باشقۇرۇش ئۇنۇمى

1. ئىگىلىك باشقۇرۇش كۆلىمى

1990 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماشىنىلاشقان دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تۈەن - مەيدانىدىن 16سى، مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان سانائەت كارخانىسىدىن 11ى، ترانسپورت كارخانىسىدىن بىرى، بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش كارخانىسىدىن بەشى، تېخنىكومىدىن تۆتى، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپتىن 126سى (بۇنىڭ 48ى ئوتتۇرا مەكتەپ)، دوختۇرخانىدىن 28ى (بۇنىڭ تۆتى شىغا بىۋاستە قاراشلىق دوختۇرخانا)، پەن تەتقىقات ئاپپاراتىدىن 12سى بار بولدى. يېزا ئىگىلىكى، سانائەت، بىناكارلىق، قاتناش، سودا بىلله ئېلىپ بېرىلىدىغان، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ ۋە بېلىقچىلىق بويىچە ئۇنۇمبرسال ئىگىلىك باشقۇرۇلىدىغان، جەڭگىۋار ئەترەت، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، خىزمەت ئەترىتىنىڭ رولى بىر گەۋدە قىلىنغان ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي گەۋدە شەكىللەندى.

1990 - يىلى شىنىڭ ئومۇمىي يەر كۆلىمى 12 مىڭ 700 كۋادرات كىلومېتىرغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئېچىشقا بولىدىغان يەر 1 مىليون 941 مىڭ 100 مو، ھازىر بار تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 829 مىڭ مو (بۇ ئېچىشقا بولىدىغان يەرنىڭ 42.71 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ)، ئورمانلىق 216 مىڭ مو، يېتىشتۈرۈلگەن ۋە ساقلاپ قېلىنغان ئوتلاق كۆلىمى 2 مىليون 633 مىڭ مو، سۇ كۆلىمى 572 مىڭ مو.

2. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىغا ئىگە بولۇش مىقدارى

1990 - يىلى شى بويىچە يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىلىدىغان تراكتوردىن 1547سى (بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور 936)، تراكتورغا سۆرىتىلىدىغان دېھقانچىلىق سايمىنىدىن 2416 سى، كومبايىندىن 137سى، سۇ چىقىرىۋېتىش ۋە سۇغىرىش ماشىنىسىدىن 510ى، چارۋىچىلىق ماشىنىسىدىن 320سى، دېھقانچىلىققا ئىشلىتىلىدىغان يۈك ئاپتوموبىلىدىن 171ى بار بولدى. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 95 مىڭ 814 كىلوۋاتقا يەتتى. تېرىشتىن يىغىۋېلىشقىچە بولغان 60 نەچچە خىل ئېتىز-ئېرىق مەشغۇلاتىدا پۈتۈنلەي ماشىنا ئىشلىتىلدى، ماشىنىلىشىش دەرىجىسى %80.23كە يەتتى.

3. يېزا ئىگىلىك سەۋىيىسى

1990 - يىلى شى بويىچە ئاشلىق زىرائىتى تېرىلغۇ كۆلىمى 394 مىڭ موغا، ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 328.1 كىلوگرامغا، ئومۇمىي ئاشلىق 129 مىڭ 300 تونىنغا، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئاشلىق 686.4 كىلوگرامغا يەتتى؛ 234 مىڭ مو يەرگە پاختا تېرىلدى، ساپ پاختىنىڭ بىرلىك ھوسۇلى 74.1 كىلوگرامغا، ئومۇمىي پاختا 348 مىڭ دەنگە يەتتى؛ يىل ئاخىردا ئەملىي بەرپا قىلىنغان ئورمان كۆلىمى 138 مىڭ 600 موغا، مېۋىلىك باغ كۆلىمى 77 مىڭ 400 موغا، سۈنئىي بەرپا قىلىنغان باغ-بوستان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 20.8%كە، ئومۇمىي مېۋە - چېۋە 17 مىڭ 600 تونىنغا يەتتى. شى بويىچە 16 دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق تۈەن - مەيدانىنىڭ ھەممىسىدە سالا ئېتىز بويلىرىنى ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇش ئەملگە ئاشۇرۇلۇپ، بىكتۈەن بويىچە ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇشتىكى ئىلغار ئورۇن ۋە مېۋە - چېۋىدىن مول ھوسۇل ئېلىش بويىچە ئۆتكەلگە ھۆجۇم قىلىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى؛ يىل ئاخىردا ساقلىنىپ قالغان چارۋا 230 مىڭ 300 تۇياقتا يەتتى.

4. سانائەت - يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى

1990 - يىلى شى بويىچە سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (1990 - يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى) 981 مىليون يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 564 مىليون يۈەن؛ تۈراقلىق مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى 442 مىليون يۈەن، ساپ قىممىتى 280 مىليون يۈەن بولدى؛ ئومۇمىي خادىملارنىڭ ئوتتۇرىچە ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى 2728 يۈەن بولدى؛ شى بويىچە مالىيىدە 36 مىليون 50 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى، دۆلەتكە 39 مىليون 110 مىڭ يۈەن باج - پايدا تاپشۇرۇلدى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 1973 - يىلدىن بۇرۇن ئاشلىقتا ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلىيەلمەيتتى، 1974-يىلدىن كېيىن ئاشلىقتا ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەپ ئېشىنىدىغان بولدى. 1974-يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان 17 يىلدا دۆلەتكە جەمئىي 475 مىڭ تونا ئاشلىق، 2 مىليون 508 مىڭ 900 دەن پاختا تاپشۇرۇلدى. پاختا يىپ، پاختا رەخت، سىمونت قاتارلىق 60 نەچچە خىل سانائەت مەھسۇلاتى ئىشلەپچىقىرىلدى.

5. بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ ئىقتىسادىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى

1990 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمى 904 مىڭ موغا يېتىپ، بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 35.9 پىرسەنتىنى، ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىق 129 مىڭ 300 تونىنغا يېتىپ، ئوبلاست بويىچە ئومۇمىي ئاشلىقنىڭ 31.45 پىرسەنتىنى، ئېلىنغان ئومۇمىي پاختا 346 مىڭ دەنگە يېتىپ، ئوبلاست بويىچە ئومۇمىي پاختىنىڭ 63.13 پىرسەنتىنى، مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 464 مىليون يۈەنگە يېتىپ، ئوبلاست بويىچە مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتىنىڭ 27.95 پىرسەنتىنى، ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (ھازىرقى باھا) 1 مىليارد 17 مىليون يۈەنگە يېتىپ، ئوبلاست بويىچە ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 30.63 پىرسەنتىنى، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (1980 - يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى) 266 مىليون يۈەنگە يېتىپ، ئوبلاست بويىچە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 35.05 پىرسەنتىنى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 219 مىليون يۈەنگە يېتىپ، ئوبلاست بويىچە يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 39.67 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

III باب

كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى

كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى تەكرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئوتتۇرىسىغا، تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي شىمالىي چېتىدىكى كەلكۈندىن ھاسىل بولغان تىنما تۆزلەڭلىككە جايلاشقان. شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 83. 75 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 1. 28 كىلومېتر، يېرىنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 886 مېتردىن 990 مېترغىچە. ئومۇمىي يەر كۆلىمى 1 مىليون 503 مىڭ مو بولۇپ، كورلا شەھىرى ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 9. 13 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 195 مىڭ مو بولۇپ، كورلا شەھىرىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 35. 40 پىرسەنتىنى، ئومۇمىي نوپۇس 63 مىڭ يەتتە بولۇپ، كورلا شەھىرىدىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 1. 25 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تۈەن-مەيدانلىرى ۋە زاۋۇت، كان - كارخانىلار ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولىنى بويلاپ بەلۋاغ شەكلىدە تارقالغان. دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق رايونى كورلا شەھىرىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، كورلا شەھىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى ئون كىلومېتردىن 66 كىلومېترغىچە كېلىدۇ؛ زاۋۇت، كان رايونى كورلا شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى تاشەن رايونىغا جايلاشقان بولۇپ، كورلا شەھىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى 17 كىلومېتر كېلىدۇ.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق تۈەن-مەيدانىدىن ئۈچى (28 - تۈەن - مەيدان، 29 - تۈەن - مەيدان، 30 - تۈەن - مەيدان)، قۇرۇلۇش - قۇراشتۇرۇش ئورنىدىن ئىككىسى (بىناكارلىق 2 - تۈەنى، بىناكارلىق 4 - تۈەنى) ھەمدە «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى، تاشەن كۆمۈركېنى، خامانگۇ جىلغىسى كۆمۈر كېنى، «خۇگۇاڭ» دورا زاۋۇتى، تاشەن قەغەز زاۋۇتى، «كۆنچى» يېمەكلىكلەر زاۋۇتى، تاشقى سودا شىركىتى، قۇدۇق بۇرغىلاش ئەترىتى، سودا سېتىۋېلىش - تەمىنلەش پونكىتى، توپ سېتىش ئورنى، «جياڭنەن» سودا سارىيى، ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى شىركىتى، ئاپتوموبىل سەپلىمىلىرى شىركىتى قاتارلىق زاۋۇت، كان - كارخانا ئورۇنلىرى بار. شىغا تەۋە كەسپىي ئورۇنلاردىن تەكشۈرۈش-لايىھىلەش يۈرتى، يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى، مال دوختۇرلۇق پونكىتى، 18 - تۈەن ئۆستەڭ باشقارمىسى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا دوختۇرخانىسى، شىغا بۇاستە قاراشلىق ئامبولاتورىيە، سەھىيە - يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى، كادىرلار دەم ئېلىش ئورنى، «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى، تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى، سەھىيە ئىشچى - خىزمەتچىلىرى تېخنىكومى، پارتىيە مەكتىپى، ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى، شىغا بۇاستە قاراشلىق بالىلار باغچىسى، «باغراش» مېھمانخانىسى، «يېشىل دالا گېزىتى» ئىدارىسى، كىنو ئەترىتى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئورگىنى ۋە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش مەھكىمىسى، سوت مەھكىمىسى قاتارلىق ئورگانلار بار.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ قاتنىشى قولايلىق، بايلىق ۋە مەھسۇلاتلىرى مول، ئىگىلىكى

تەرەققىي قىلغان بولۇپ، شى يۇيىچە ئۆزۈن تالالىق پاختا ۋە نەشپۈت ئىشلەپچىقىرىلىدىغان بازا. يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى يۇيىچە 1990 - يىلدىكى مېۋىلىك دەرەخ بار يەر كۆلىمى 34 مىڭ 200 مو؛ ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىق 461 مىڭ 500 تونىنا بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىقنىڭ 9.58 پىرسەنتىنى؛ ئېلىنغان ئومۇمىي پاختا 84 مىڭ دەن بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئېلىنغان ئومۇمىي پاختىنىڭ 5.48 پىرسەنتىنى؛ ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (ھازىرقى باھا) 403 مىليون يۈەن بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 28.65 پىرسەنتىنى؛ مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 199 مىليون يۈەن بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتىنىڭ 29.75 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

§1. يېزا ئىگىلىك تۈەن - مەيدانى

1950 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا پىيادە ئەسكەرلەر 6-شىسى 18-تۈەنى (كېيىن يېزا ئىگىلىك - قۇرۇلۇش 6 - تۈەنى دەپ ئۆزگەرتىلگەن) دىن ئىبارەت بىرلا تۈەن - مەيدان بار ئىدى. 1956 - يىلى بوغۇش دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇلدى. 1958 - يىلى، 1959 - يىلى ۋە 1960-يىلى كۆنچى 4 - مەيدانى، كۆنچى 2 - مەيدانى، كۆنچى 5 - مەيدانىدىن ئىبارەت ئۈچ تۈەن - مەيدان قۇرۇلدى. 1961 - 1962 - يىللىرى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى مەركىزىي كومىتېت ئوتتۇرىغا قويغان «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۈستۈرۈش» فاكتورىنى ئىجرا قىلىپ، كۆنچى 2 - مەيدانى بىلەن كۆنچى 5 - مەيدانىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنى يېزا ئىگىلىك 6 - تۈەنى (ھازىرقى 29 - تۈەن-مەيدان) بىلەن كۆنچى 4 - مەيدانى (ھازىرقى 30 - تۈەن - مەيدان) غا قوشۇۋېتىپ، ئاخىرىدا 28-تۈەن - مەيدان، 29 - تۈەن - مەيدان، 30 - تۈەن - مەيدانى شەكىللەندۈرۈلدى، بۇ تۈەن - مەيدانلار شەرق - غەرب يۆنىلىشىدە 18 - تۈەن ئۈستىگى سۇغىرىش رايونىغا تەرتىپ بويىچە ئورۇنلاشتى.

1. 28 - تۈەن - مەيدان

تەشكىلىي ئۆزگىلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى 28 - تۈەن - مەيدانىنىڭ تەكتى 1956 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى قۇرغان بوغۇش دېھقانچىلىق مەيدانى ئىدى. 1958 - يىلى ئۇنىڭ نامى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى «كۆنچى» 1 - دېھقانچىلىق مەيدانى دەپ ئاتالدى. 1969 - يىل 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بىكتۈەن بەلگە نومۇرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، بۇ مەيدانىنى 28 - تۈەن دەپ بېكىتتى. پۈتۈن تۈەن - مەيدانىنىڭ قارىمىقىدا 18 ئاساسىي قاتلام ئىشلەپچىقىرىش ئورنى بار، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق لېيەندۇيى 11، سانائەت ئورنى ئۈچ، ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋە سودا ئورنى بىر.

يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى 28-تۈەن-مەيدانىنىڭ يېرى كورلا شەھىرى، شەھەر ئېتراپى رايونىدىكى بوغۇش بازىرىغا تەۋە بولۇپ، جۇلاق تېغىنىڭ تەسكەي تەرىپىدىكى كەلكۈندىن ھاسىل بولغان يەلپۈگۈچسىمان تىنمىنىڭ ئۆۋەن تەرىپىدىكى يەر ئاستى سۇيى يامراپ تۇرىدىغان بەلۋاغ بىلەن كۆنچى دەرياسىدىن ھاسىل بولغان تىنما ئۆزلەڭلىك كېسىشكەن يەرگە جايلاشقان. يېرى دېڭىز يۈزىدىن 902 مېتردىن 924 مېترغىچە ئېگىز، ئورنى شەرقىي مېرىدىئان 86°10′ — 85°56′، شىمالىي پاراللېل 41°46′ — 41°40′ ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ. شەرقتىن غەربكە ئۆزۈنلۇقى 20 كىلومېتر. جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى سەككىز كىلومېتر، شەرقتە كورلا شەھىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى

بەش كىلومېتر بولۇپ، چارباغ يېزىسى بىلەن تۇتىشىدۇ، غەربتە دادۇڭزا بىلەن، جەنۇبتا سايلىق ئۆستىگى بىلەن، شىمالدا 18 - تۈەن ئۆستىگى بىلەن قوشنا. جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى بىلەن ئۈرۈمچى — قەشقەر تاشيولى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ شىمالىدىن ئۆتىدۇ، قاتلىشى قولايلىق.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ كىلىماتى يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇراسى 8.1℃، يىغىندا تېمپېراتۇرىسى 4050℃، قۇياشنىڭ يىللىق يورۇتۇش ۋاقتى 2762.1 سائەتتىن 3186.3 سائەتكىچە، قىراۋسىز مەزگىل 176 كۈندىن 190 كۈنگىچە، يىللىق ھۆل يېغىن مىقدارى 20.6 مىللىمېتردىن 100.2 مىللىمېترغىچە، سۇنىڭ پارىغا ئايلىنىش مىقدارى 2554.9 مىللىمېتردىن 3044 مىللىمېترغىچە بولىدۇ. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا دائىم بوران، يامغۇر، مۆلدۈر قاتارلىق ئاپەتلەر بولۇپ تۇرىدۇ. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى سۇغىرىلىدىغان يېزا ئىگىلىك رايونىغا تەۋە، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، ئىسسىقلىق مەنبەسى تولۇق بولۇپ، نەشپۈت، پاختا، شال قاتارلىقلارنى ئۆستۈرۈشكە ماس كېلىدۇ.

كەنت ۋە بازارلارنىڭ ئايرىلىشى 1984 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە يەر نامىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، 28 - تۈەن - مەيداننىڭ شتابى تۇرۇشلۇق جاينىڭ نامى بوغۇش بازىرى دەپ بېكىتىلدى. پۈتۈن بازارنىڭ قارىمىقىدا 13 تەبىئىي كەنت بار. بۇلار مۇنۇلار: جياۋتېەن كەنتى، خۇدۇڭ كەنتى، جەپەر كەنتى، مۇلىك كەنتى، يۈيغىك كەنتى، لېيدۇ كەنتى، شىنلۇ كەنتى، خۇشى كەنتى، سابىي كەنتى، مۇيىك كەنتى، يۈيىك كەنتى، سۇگەتلىك كەنتى، خۇشىن كەنتى.

كۆلىمى، نوپۇسى 28 - تۈەن - مەيداننىڭ پىلانلانغان كۆلىمى 156 مىڭ 500 مو، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق رايونى كۆلىمى 98 مىڭ 600 مو، تاغلىق رايوندىكى ئوتلاق كۆلىمى 57 مىڭ 900 مو. 1990 - يىلى تۈەن - مەيداننىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 6579غا، ئائىلە 1872گە، ئەمگەك كۈچى 3032گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 2954 (ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان ئىشچى - خىزمەتچى 20، مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچى 2800).

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ ئىگىلىكى 28 - تۈەن قۇرۇلغان 34 يىلدىن بۇيان، جاپالىق-مۇشەققەتتىكە چىداپ ئىگىلىك تىكلەپ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلىدى. ھازىر مۇنتىزىم سالا ئېتىزدىن 120سى بەرپا قىلىندى، چېپىلغان ھەر دەرىجىلىك سۇ چىقىرىۋېتىش ۋە سۇغىرىش ئېرىق - ئۆستەڭلىرى-نىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 785.6 كىلومېترغا يەتتى، بۇ تۈەن تەۋەسىدە كۆۋرۈك، سۇڭگۇچ، تومۇ قاتارلىق سۇ قۇرۇلۇشى ئىنشائاتىدىن 555ى ياسالدى، ماشىنىلاشقان 73 قۇدۇق يۇرۇشلەشتۈرۈلدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 5421 كىلوۋاتقا يەتتى. تۈەن - مەيدانىدا چوڭ، كىچىك تراكتورىدىن 42سى بار، بۇلارنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 1658 كىلوۋات؛ كومبايىندىن تۆتى بار، بۇلارنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 316 كىلوۋات؛ يۈك ئاپتوموبىلىدىن سەككىزى بار. ھازىر بۇ تۈەن - مەيدان دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە قوشۇمچە كەسىپ بىلله ئېلىپ بېرىلغان باغۋەنچىلىك كارخانىسى بولۇپ قۇرۇلدى.

تۈەن - مەيداننىڭ 1990 - يىلدىكى تېرىلغۇ يېرى 24 مىڭ مو بولۇپ، 4760 تونىنا ئاشلىق، 10 مىڭ 500 دەن ئۇزۇن تالالىق ساپ پاختا ئېلىندى، يىل ئاخىرىدا 5100 تۈياق چارۋا ساقلىنىپ قالدى، بۇنىڭ ئىچىدە چوشقا 2444، قوي 2449 تۈياق. مۇشۇ بىر يىلدا 232 تونىنا گۆش، يەتتە تونىنا قوي يۇڭى، 59 تونىنا تۇخۇم ئېلىندى.

1990 - يىلى تۈەن - مەيداندىكى ئورمانلىق كۆلىمى 5000 موغا يەتتى، شەرق تەرىپىدە شىنجاڭ تېرىكى، مىرزا تېرەك، غەرب تەرىپىدە توغراق، جىگدە دەرىخى ئاساس قىلىنغان، ياغاچىنىڭ زاپاس مىقدارى 960 كۇب مېتر، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 42.9%، سالا ئېتىز بويلىرىنىڭ ئورمان

بىلەن تورلىشىش دەرىجىسى 91.8% بولۇپ، بىكتۇەن ئوتتۇرىغا قويغان سالا ئېتىز بويلىرىنى ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇش ئۇلچىمىگە يەتتى.

1990 - يىلى تۇەن - مەيدانىنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 16 مىليون 840 مىڭ يۇەنگە، ساپ قىممىتى 11 مىليون 270 مىڭ يۇەنگە، سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 32 مىليون 170 مىڭ يۇەنگە، ساپ كىرىم 7 مىليون 50 مىڭ يۇەنگە، پايدا 757 مىڭ يۇەنگە يەتتى. تۇەن بويىچە كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان مىللىي دارامەت 1590 يۇەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 3450 يۇەنگە، ھويلا - ئارام ئىگىلىكى بويىچە كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم 103 يۇەنگە يەتتى.

شىنجاڭنىڭ داڭلىق، ئالاھىدە مەھسۇلاتى — كورلا نەشپۈتى 28 - تۇەننىڭ نۇقتىلىق تىجارەت قىلىدىغان كوزۇر مەھسۇلاتى بولۇپ، 20 مىڭ مو يەرگە نەشپۈت تىكىش پىلانلاندى. 1990 - يىلى مېۋىلىك باغ كۆلىمى 14 مىڭ 200 موغا، مېۋىگە كىرگەن باغ كۆلىمى 3161 موغا يەتتى، مۇشۇ بىر يىلدا 2839 تونىنا مېۋە - چېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 2509 تونىنا بولۇپ، ئۇ ئەنگىلىيە، ياپونىيە، ئامېرىكا ۋە شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرگە سېتىلدى. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا ئىشلەپچىقىرىلغان پەمىدۇر تەركىبىدىكى قىزىل پىگمېنتنىڭ مىقدارى دۇنيا بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى گەرچە ئۆزىدە ئىشلەپچىقىرىلغان مەھسۇلاتلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەنلا چەكلەنگەنلىكى ئۈچۈن دائىرىسى كىچىك بولسىمۇ، لېكىن پىششىقلاپ ئىشلەنگەن ئۆزۈن تالالىق ساپ پاختا ئېكسپورتتا تەكشۈرۈشى كەچۈرۈم قىلىنغان مەھسۇلات قاتارىغا كىردى.

مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە تۇەن - مەيدان بويىچە 1990 - يىلدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئىككى، باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇچ، مەكتەپ ئۆيىنىڭ كۆلىمى 9205 كۋادرات مېتر، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1382، ھازىر باشلانغۇچ مائارىپ ئومۇملاشتى. 28 - تۇەن - مەيدانىنىڭ 50 كارىۋاتلىق دوختۇرخانىدىن بىرى، داۋالاش ئۆيىدىن 18ى، تېببىي خادىمىدىن 62سى بار.

2. 29 - تۇەن - مەيدان

تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى 1947 - يىل 2 - ئايدا شەندۇڭ بوخەي ھەربىي رايونى تەلىم - تەربىيە لۇيىنىڭ 3 - تۇەنى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 11 - ئايدا خېبېيىنىڭ ۋۇئەنگە ھەربىي يۇرۇش قىلغاندا، غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشىگە تەۋە بولدى، نامى غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسى 2 - زۇڭدۇيى مۇستەقىل 6 - لۇيىنىڭ 18 - تۇەنى دەپ ئۆزگەرتىلدى. قوماندان ۋاڭ جېنغا ئەگىشىپ غەربىي شىمال ئۇرۇش مەيدانىدا ئۇرۇش قىلىپ ئۇزۇن مۇددەت قاتتىق ئۇرۇش قىلىشتا نام چىقاردى. 1949 - يىل 2 - ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 6-شىسى 18 - تۇەنى قىلىپ تەشكىللەندى. 1953-يىل 6-ئايدا باشقىدىن شىنجاڭ ھەربىي رايونى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى يېزا ئىگىلىك - قۇرۇلۇش 6 - تۇەنى قىلىپ تەشكىل قىلىندى. 1954 - يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىكتۇەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 6 - تۇەن دېھقانچىلىق مەيدانى دەپ ئاتالدى. 1969 - يىل 1 - ئايدا نامى 29 - تۇەن - مەيدان دەپ ئۆزگەرتىلدى. 1990- يىلى تۇەن - مەيدان قارمىقىدا 47 ئاساسىي قاتلام ئىشلەپچىقىرىش ئورنى بار بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك لېيەندۇيى 15، سانائەت ئورنى توققۇز، ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورنى تۆت، ترانسپورت ئورنى بىر، سودا ئورنى بىر.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى 29 - تۇەن - مەيدان تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ شىمالىي چېتىدە، تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى كەلكۇندىن ھاسىل بولغان تەسكەي تىنما تۈزلەڭلىككە جايلاشقان. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي كورلا شەھىرى قوشئېرىق

يېزىسى ۋە بوتۇخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن تۇتىشىدۇ، غەربتە كەلكۈن جىلغىسى ئارقىلىق 30 - تۈەندىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ، ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولى شىمالىي چېگرا ھېسابلىنىدۇ. شەرقتىن غەربكە ئۆزۈنلۇقى 19.5 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 14.4 كىلومېتر، ئۇرۇمچى - قەشقەر تاشيولى تۈەن - مەيداننىڭ شىمالىي چېگرىسىدىن ئۆتىدۇ. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى تۈپراق ھاسىل قىلىدىغان ئاساسىي جىنسىنىڭ تۈز تەركىبى ناھايىتى يۇقىرى. 1967 - يىلى قۇدۇق قېزىپ ئېلىنغان ماتېرىيالغا قارىغاندا، سەككىز مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى توپىنىڭ تۈز مىقدارى 1.49%، 27 مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى توپىنىڭ تۈز مىقدارى 1.46% بولۇپ، ئۆزگەرتىش ئىنتايىن قىيىن بولغان ئېغىر دەرىجىدە شورلاشقان رايون ئىكەن.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ كىلىماتى يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 10.7℃، يىغىندا تېمپېراتۇرىسى 21.1℃، 4192، قۇياشنىڭ يورۇتۇش ۋاقتى 2886 سائەت، قىراۋسىز مەزگىل 200 كۈن ئەتراپىدا، يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل - يېغىن مىقدارى 50 مىللىمېتردىن 60 مىللىمېترغىچە. قۇرۇق ئىسسىق شامال، ئەتىيازنىڭ ئاخىرىدىكى ۋە يازنىڭ بېشىدىكى يامغۇر ئاساسلىق ئاپەت ھېسابلىنىدۇ.

كەنت بازارلارنىڭ ئايرىلىشى 1984 - يىلدىكى بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە ئېلىپ بېرىلغان يەر ناملىرىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، 29 - تۈەن - مەيداننىڭ شتابى تۇرۇشلۇق جايىنىڭ نامى ئۆڭا بازىرى (تەبىئىي بازار) دەپ بېكىتىلدى. بازار قارىمىقىدا 25 تەبىئىي كەنت بار. ئۇلار: جىنبېي كەنتى، شىنەنتۇن كەنتى، شىيىنىڭ كەنتى، يۇمىنتۇن كەنتى، شىنسۇن كەنتى، دۇڭسۇن كەنتى، يىڭلۇ كەنتى، جۇڭنەن كەنتى، شىلى كەنتى، قاراقۇم كەنتى، شەنيالڭ كەنتى، لۇنۇڭ كەنتى، جېننەن كەنتى، دۇڭىيالڭ كەنتى، ياڭسۇن كەنتى، مۇسۇن كەنتى، لىيۇەن كەنتى، يانتاققۇدۇق كەنتى، ئۆزۈملۈك كەنتى، ئۆڭا كەنتى، يۇسەي كەنتى، جىنيىنتەن كەنتى، گۈەنجۇاڭ كەنتى، چۈنەن كەنتى، شىنيۇەن كەنتى.

كۆلىمى، نوپۇسى تۈەن - مەيداننىڭ پىلانلانغان كۆلىمى 765 مىڭ 900 مو، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق رايونى 678 مىڭ 100 مو، تاغلىق رايوندىكى ئوتلاق 87 مىڭ 800 مو. تۈەن - مەيداننىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 15 مىڭ 526، ئائىلە 4120، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان تەمگەك كۈچى 8444، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 8345، يېزا ئاخىرىدىكى مۇقىم ۋە توختاملىق ئىشچى - خىزمەتچى 6770 (ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى 228، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 18، خۇيزۇ 155، موڭغۇل ئىككى، باشقا مىللەت خادىمى 53).

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ ئىگىلىكى 1950 - يىلى 18 - تۈەن شىنجاڭغا كىردى، ياندۇرقى يىلى ئېغىر دەرىجىدە شورلاشقان رايونىنى ئاچتى. 1962 - يىلدىن باشلاپ، شال تېرىپ شورنى يوقىتىشنى مەركەز قىلىشتىن ئىجادىي پايدىلىنىپ، زەيكەش چېپىپ، لانتا تازىلاپ، سالا ئېتىزلارنى ئۆزگەرتىپ، يەرلەرنى تۈزلەپ، شال بىلەن قۇرغاق يەرگە تېرىلىدىغان زىرائەتلەرنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىپ، ناسوس ئىستانسىلىرىنى قۇرۇپ، شورنى ئۈنۈمۈرسال تىزگىنلەيدىغان يېڭى يول ئاچتى. 1973-يىلى مەھسۇلاتنى ئاشۇرغانلارنى مۇكاپاتلاشنى يولغا قويدى. 1974 - يىلى دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق ئورۇنلىرىدا «دەرىجە بويىچە جۇغلاپ پىرسەنت ئايرىش، ئىشنى باھالاپ نومۇر خاتىرىلەشنى يولغا قويۇش چارىسى» ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلدى. زاۋۇت، ماگىزىنلاردا ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، نەتىجىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، كارخانە-لارمۇ زىيان تارتىشتىن پايدا ئېلىشقا يۈزلەندى. 29 - تۈەن - مەيدان 80 - يىللاردىن باشلاپ، ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرۇپ، كەمچىلىكنى تۇگىتىپ، ئەۋزەللىكنى جارى قىلدۇرۇپ، تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسىنى زور دەرىجىدە تەڭشەپ، شۇ يىلى شالنى 2250 تونىنا، ساپ پاختىنى 40 نەچچە مىڭ دەن ئاشۇردى، نەتىجىدە ئىگىلىك باشقۇرۇش بويىچە ئېلىنغان پايدىنى بىراقلا ئاشۇرۇپ 4 مىليون 110 مىڭ

يۈەنگە يەتكۈزدى.

1983 - يىلى دېھقانچىلىق مەيدانىدا كىچىكىنى چوڭىغا قوشۇۋېتىشتەك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلۇپ، ئائىلىلەشكەن دېھقانچىلىق مەيدانى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە مۇنتىزىم سالا ئېتىزدىن 690ى بەرپا قىلىنىدى، ھەر دەرىجىلىك سۇغىرىش ئېرىق - ئۆستىڭىدىن 1037.4 كىلومېتر، سۇ چىقىرىۋېتىش ئېرىق - ئۆستىڭىدىن 916.9 كىلومېتر چېپىلدى، كۆۋرۈك، سۇئۆگۈچ ۋە توما قانارلىق سۇ قۇرۇلۇش ئىنشائاتىدىن 620سى ياسالدى، يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمىغا سېكۇنتلۇق سۇ چىقىرىۋېتىش ئىقتىدارى 3.2 كۇب مېتر بولغان سۇ چىقىرىۋېتىش پونكىتىدىن ئىككىسى ياسالدى. تۆەن - مەيدان بويىچە چوڭ، ئوتتۇرا تراكتوردىن 133ى، كومبايىندىن 33ى بار، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 19 مىڭ 557 كىلوۋاتقا يەتتى، ئۇنىڭدىن باشقا يۈك ئاپتوموبىلىدىن 19ى بار. تۆەن - مەيدانىنىڭ ماشىنىلىشىش دەرىجىسى %86كە يەتتى. ھازىر بۇ تۆەن - مەيدان دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، سانائەت، قاتناش، بىناكارلىق ۋە سودا بويىچە ئۇنۇملۇق سۇ چىقىرىۋېتىش ئىقتىدارىغا ئىگىلىكىدىكى چوڭ ماشىنىلاشقان دېھقانچىلىق مەيدانى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلدى.

1990 - يىلى تۆەن - مەيدانىنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمى 106 مىڭ مو بولۇپ، 25 مىڭ 654 تونىنا ئاشلىق، 38 مىڭ 500 دەن ساپ پاختا ئېلىندى. يىل ئاخىرىدا 26 مىڭ 715 تۈياق چارۋا ساقلىنىپ قالدى، بۇنىڭ ئىچىدە چوشقا 8702، قوي 16 مىڭ 484 تۈياق، مۇشۇ بىر يىلدا 547 تونىنا گۆش، 65 تونىنا قوي يۇڭى، 16 تونىنا تۇخۇم، 189 كىلوگرام يۇمران بۇغا مۇڭگۈزى ئېلىندى.

تۆەن - مەيدان بويىچە 14 مىڭ 914 مو يەردە ئورمان بەرپا قىلىندى، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى %20.79كە، سالا ئېتىز بويلىرىنىڭ ئورمان بىلەن تورلىشىشى %98.5كە يەتتى. مېۋىلىك باغ كۆلىمى 14 مىڭ 579 مو بولۇپ، 14 مىڭ 579 تونىنا نەشپۈت، ئالما، ئۈزۈم ئېلىندى.

يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدا ئىشلەپچىقىرىلغان گۈرۈچنىڭ شىنجاڭدا داڭقى بار؛ ئۈزۈن تالالىق پاختىنىڭ رەڭگى ئوچۇق، تالاسىنىڭ سۇپىتى ياخشى، پىششىقلاپ ئىشلىنىشى ئىنچىكە بولۇپ، ئېكسپورت قىلىنىدىغان پاختىلار ئىچىدە سۇپىتى ئېسىلغا كىرىدۇ؛ ئالىي سورتلۇق ئۈزۈم خام ئەشيا قىلىنغان ئۈزۈم ھارىقى پۈتۈن مەملىكەتتە بازار تاپتى.

1990 - يىلى تۆەن - مەيدان بويىچە سانائەت - يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (1990-يىلدىكى باھا بويىچە ھېسابلاندى) 102 مىليون 360 مىڭ يۈەنگە، ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 117 مىليون 490 مىڭ يۈەنگە، يارىتىلغان پايدا 6 مىليون 847 مىڭ يۈەنگە يەتتى. كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە مىللىي دارامەت 2687 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 4941 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ھويلا - ئارام ئىگىلىكى بويىچە قىلغان ئوتتۇرىچە كىرىمى 154 يۈەنگە يەتتى. دېمەك بۇ تۆەن - مەيدان بىكتۆەن سىستېمىسىدىكى چوڭ تايانچ كارخانىغا ئايلىنىپ، گوۋۇيۈەننىڭ ئومۇمىي بۇيرۇق ئارقىلىق تەقسىملىشىگە ھەمدە دۆلەت ئىقتىساد كومىتېتى، دۆلەت پىلان كومىتېتى، دۆلەت پەن-تېخنىكا كومىتېتى، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق - بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى، مالىيە مىنىستىرلىكى ۋە سودا مىنىستىرلىكىنىڭ تەقسىملىشى ۋە مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى.

مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە تۆەن - مەيدانىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئۈچ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئالتە، مەكتەپ ئۆيىنىڭ كۆلىمى 29 مىڭ 700 كۋادرات مېتر، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2337؛ 125 كارىۋاتلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسىدىن بىرى، داۋالاش ئۆيىدىن 35ى، سەھىيە تېخنىكا خادىمىدىن 164ى بار؛ تۆەن - مەيدانىدا مەدەنىيەت پاراۋانلىق ئەسلىمىلىرىدىن يازلىق كىنوخانا، تىياتىرخانا، پۈتۈن تۆەن - مەيدانىنى تەمىنلەيدىغان تۇرۇبا سۇيى سىستېمىسى، تېلېۋىزىيە نومۇرلىرىنى ئۆلاپ

تارقىتىش ئىستانسىسى، سۈنئىي ھەمراھ يەر ئۈستى قوبۇل قىلىش پونكتى، سودا بىناسى، كۆتۈپخانا، بالىلار باغچىسى قاتارلىق مەدەنىيەت پاراۋانلىق مۇئەسسەسلىرى بار.

3. 30 - تۈەن - مەيدان

تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى 30 - تۈەن - مەيدانىنىڭ تەكتى دۆلەت ئىگىلىكى. دىكى كۆنچى 4 - دېھقانچىلىق مەيدانى بولۇپ، ئۇ 1958 - يىل 3 - ئاينىڭ 14 - كۈنى قۇرۇلغان. 1969 - يىل 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى 30 - تۈەن - مەيدان دەپ ئۆزگەرتىلگەن. تۈەن - مەيدان قارىمىقىدا 29 ئاساسىي قاتلام ئىشلەپچىقىرىش ئورنى بار، بۇنىڭ ئىچىدە 12سى يېزا ئىگىلىك ئورنى، بەشى سانائەت ئورنى، ئىككىسى ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورنى، ئىككىسى ترانسپورت ۋە سودا ئورنى.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى 30 - تۈەن - مەيدان شەرقتە كورلىغا 66 كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ مەيدان تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ شەرقىي - شىمالىي چېتىگە، تەڭرىتاغنىڭ تارماق تىزمىسى بولغان مازار تاغنىڭ جەنۇبىي قاپتىلىدىكى كەلكۈندىن ھاسىل بولغان تىنما تۈزلەڭلىككە جايلاشقان. 1984 - يىلى تۈەن - مەيدانىنىڭ شىتابى تۇرۇشلۇق جايىنىڭ نامى شۇاڭغېلىڭ بازىرى (تەبىئىي بازار) دەپ بېكىتىلدى. شەرقىي كەلكۈن جىلغىسى ئارقىلىق 29 - تۈەن - مەيدان بىلەن تۇتىشىدۇ، غەربتە مەيدانىنىڭ چېگرا تېشىغچە، جەنۇبتا تارىم دەرياسىنىڭ كونا قېنىغچە بارىدۇ، شىمالدا كەلكۈندىن ھاسىل بولغان تەسكەي جاڭگالغا تۇتىشىدۇ، شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 13.7 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 19.4 كىلومېتر. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ يەر شارائىتى مازار تاغ كەلكۈندىن ھاسىل بولغان يەلپۈگۈچسىمان تىنما يەر شارائىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بولۇپ، شىمالدىن جەنۇبقا پەسىيىپ بارىدۇ، جەنۇبقا ماڭغانسېرى پەسلەپ يەلپۈگۈچسىمان ئويمان يەرنى شەكىللەندۈرگەن. تۈپرىقى تەڭرىتاغدىن كەلگەن كەلكۈندىن ھاسىل بولغان قۇم ئارىلاش شورلۇق تۈپراقتىن ئىبارەت.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ كىلىماتى يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتورىسى 10.7℃، ئۈنۈملۈك يېغىندا تېمپېراتۇرىسى 4280℃، قۇياشنىڭ يورۇتۇش ۋاقتى 2467.3 سائەتتىن 3177.9 سائەتكىچە، قىراۋسىز مەزگىل 213 كۈن، يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل - يېغىن مىقدارى 55.1 مىللىمېتر. بۇ ئىسسىقنى خالايدىغان نەشپۈت، ئۈزۈن تالالىق پاختا ۋە شال ئىشلەپچىقىرىشقا ئىنتايىن پايدىلىق، بۇ رايون ئاپتونوم رايونىمىزدىكى بىكتۈەن بويىچە نەشپۈت، ئۈزۈن تالالىق پاختا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان مۇھىم بازا ھېسابلىنىدۇ.

كەنت - بازارلارنىڭ ئايرىلىشى 1984 - يىلى تۈەن - مەيدان شتابى تۇرۇشلۇق جايىنىڭ نامى شۇاڭغېلىڭ بازىرى (تەبىئىي بازار) دەپ بېكىتىلدى. بازار قارىمىقىدا 11 تەبىئىي كەنت بار، ئۇلار: سەنكىن كەنتى، توڭلې كەنتى، دۇڭگۇ كەنتى، شۇاڭگۇ كەنتى، شۇاڭچياۋ كەنتى، شىگۇ كەنتى، نەنخۇ كەنتى، خۇڭجيا كەنتى، نەنيۇەن كەنتى، چۇەنشۇيپۇ كەنتى، فۇياۋ كەنتى.

كۆلىمى، نوپۇسى تۈەن - مەيدانىنىڭ پىلانلانغان كۆلىمى 682 مىڭ 800 مو، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق رايونى كۆلىمى 565 مىڭ 600 مو، تاغلىق رايوندىكى ئوتلاق كۆلىمى 117 مىڭ 200 مو. تۈەن - مەيدانىنىڭ 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇسى 9622، ئائىلىسى 2766. كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەك كۈچى 4687، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 4612 (يىل ئاخىرىدىكى مۇقىم، توختاملىق ئىشچى - خىزمەتچى 4362، ھەر خىل تېخنىكا خادىمى 481).

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ ئىگىلىكى 30 - تۈەن - مەيدان قۇرۇلغاندىن بۇيان مۇنتىزىم سالا ئېتىزدىن 256سى بەرپا قىلىندى، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 572.6 كىلومېتر كېلىدىغان سۇغىرىش ئېرىق - ئۆستەڭى، 604.5 كىلومېتر كېلىدىغان ھەر دەرىجىلىك سۇ چىقىرىۋېتىش ئېرىق - ئۆستەڭى چېپىلدى، سۇ قۇرۇلۇش ئىنشائاتىدىن 611ى ياسالدى، ماشىنىلاشقان سۇ چىقىرىۋېتىش - سۇغىرىش

پونكتتىن بىرى قۇرۇلدى، ماشىنىلاشقان قۇدۇقتىن ئونى قېزىلدى. ئورنىتىلغان ماشىنا 13 بولۇپ، ئومۇمىي قۇۋۋىتى 397 كىلوۋات. 1990 - يىلى تۆمەن - مەيدان بويىچە چولاق، ئوتتۇرا تراكتوردىن 88ى، كومبايىندىن 16سى، يۈك ئاپتوموبىلدىن 16سى بار بولدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 8098 كىلوۋاتقا، ئۇنۇمىرسال ماشىنىلىشىش دەرىجىسى 80.1%كە يەتتى.

1990-يىلى تۆمەن-مەيدانىنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمى 60 مىڭ مو بولۇپ، 15 مىڭ 542 تونىنا ئاشلىق، 33 مىڭ 360 دەن ئۇزۇن تالالىق ساپ پاختا ئېلىندى؛ يىل ئاخىرىدا 10 مىڭ 850 تۈياق چارۋا قالدى. بۇنىڭ ئىچىدە چوشقا 5359، قوي 4762 تۈياق، بۇغا 471. 443 تونىنا گۆش، 13 تونىنا قوي يۇڭى، 59 تونىنا تۇخۇم، 406كىلوگرام يۇمران بوغا مۇڭگۈزى ئېلىندى، تۆمەن بويىچە6905مو يەردە ئورمان بەرپا قىلىندى، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى14.8%كە، ئورمان بىلەن تورلىشىش دەرىجىسى90.2%كە يەتتى. تۆمەن - مەيدان بويىچە 4556 مو مېۋىلىك باغ بار بولۇپ، 1035 تونىنا مېۋە- چېۋە ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە نەشپۈت 980 تونىنا، مېۋىنىڭ تەركىبىدىكى شېكەر نىسبىتى 14%كە يەتتى.

30 - تۆمەن - مەيدانىنىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىدىن، ئاساسەن، چىگىت ئايرىش، شال ئاقلاش، ياغ تارتىش، ئېچىتىش، سېمونت ئىشلەش، كۆمۈر قېزىش، قەغەز ياساش، خىش پىشۇرۇش قاتارلىقلار بار. يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 2500 تونىنا بولغان گاز ئېقىمى ئارقىلىق ئاپتوماتىك چىگىت ئايرىش سېخىنىڭ ھۇنەر - سەنئىتى ئىلغار، مەھسۇلات سۈپىتى يۇقىرى.

1990 - يىلى تۆمەن - مەيدان بويىچە سانائەت - يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 61 مىليون 150 مىڭ يۈەنگە، ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 58 مىليون 100مىڭ يۈەنگە، ئومۇمىي پايدا 3 مىليون 604 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە مىللىي دارامەت 3070 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 6303 يۈەنگە، ھويلا - ئارام ئىگىلىكى بويىچە كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 87 يۈەنگە يەتتى.

مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە 30 - تۆمەن - مەيدان بويىچە 1990 - يىلدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ تۆت، باشلانغۇچ مەكتەپ تۆت، مەكتەپ ئۆيىنىڭ كۆلىمى 17 مىڭ 795 كۋادرات مېتر، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1605؛ تۆمەن - مەيداندا 80 كارخانىلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسىدىن بىرى، لېيەندۇيلەرنىڭ داۋالاش ئۆيىدىن 24ى، سەھىيە تېخنىكا خادىمىدىن 83ى بار.

2 §. زاۋۇت، كان، كارخانىلار

1. تاشدەن كۆمۈر كېنى

تاشدەن كۆمۈر كېنى كورلا شەھىرىنىڭ 17 كىلومېتر شىمالىدىكى تاشدەن رايونىغا جايلاشقان. جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى بىلەن ئۇرۇمچى - كورلا تاشيولى تاشدەن رايونىدىن ئۆتىدۇ، قاتنىشى ئىنتايىن قولايلىق. كۆمۈرلۇكتىكى كۆمۈر زاپىسى تەخمىنەن 600 مىليون تونىنا، ھازىر 85 مىليون 718 مىڭ تونىنا كۆمۈر زاپىسى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاندى. بۇ، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بىلەن يەرلىك ئورۇنلار ئورتاق پايدىلىنىدىغان كان رايونىدىن ئىبارەت. تاشدەن كۆمۈر كېنى ئەسلى خامانگۇ رايونىدا بولۇپ، سابىق گومىنداڭ قىسمى 128 - لۇيىگە قاراشلىق كىچىك كۆمۈركان ئىدى. 1950-يىل 5-ئايدا بۇ كان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسىدىكى 42 جەڭچى تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىنىپ باشقۇرۇلدى. بۇ چاغدا ئىپتىدائىي ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىگە تايىنىلىدىغان بولغاچقا، شۇ يىلى 1250

تونىنا كۆمۈر قېزىلدى.

1953 - يىلى بۇ كان هازىرقى كان رايونىغا كۆچكەندىن كېيىن، ئۇسكۇنىلىرى ئۆزلۈكسىز يېڭىلاندى، كوكس كۆيدۈرۈش تۈرى يولغا قويۇلۇپ، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى كېڭەيتىلدى. 1985 - يىلغىچە جەمئىي يەتتە قۇدۇق قۇرۇلدى. كاندىكى هەر خىل ئېنېرگىيە ئۇسكۇنىسى 431گە، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 6600 كىلوۋاتقا يەتتى. ئاساسلىق ئۇسكۇنىلىرىدىن 11 شاماldۇرغۇچ بار بولۇپ، بۇلار مىنۇتىغا 94.7 كۇب مېتر شامال چىقىرىدۇ؛ ئۇچ شامال بېسىش ماشىنىسى بار بولۇپ، بۇلار مىنۇتىغا 12 كۇب مېتر شامال چىقىرىدۇ.

كان قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1985 - يىلغىچە جەمئىي ئىشلەپچىقىرىلغان كۆمۈر 1 مىليون 776 مىڭ تونىنىغا، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 95 مىليون 419 مىڭ 600 يۈەنگە، يارىتىلغان پايدا - باج 20 مىليون 119 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى.

ئىگىلىك باشقۇرۇش جەھەتتە 1 - كەسىپ ئاساس قىلىندى، كۆپ خىل ئىگىلىك باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. سېمونت، خىش (كۆمۈر كۈلى خىشى، قىزىل خىش، گۈللۈك سېمونت خىش)، چۈچۈكبۇيا مەلھىمى، چۈچۈكبۇيا قىيامى ۋە لوپنۇر كەندىرى قىيامى قاتارلىق كۆپ خىل مەھسۇلاتلار ئىشلەپچىقىرىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە «قارىغاي ماركىلىق» چۈچۈكبۇيا ئېكسترا كتى ياۋروپا، ئامېرىكا، ياپونىيە ۋە شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرگە سېتىلدى. بۇ مەھسۇلاتلار ئۇدا ئالتە يىل ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە سۈپەتلىك مەھسۇلات بولۇپ باهالاندى. 1983 - يىلى تاشقى سودا مىنىستىرلىكى تارقاتقان «سۈپەتلىك مەھسۇلات شەرەپ گۇۋاهنامىسى» غا هەمدە دېهقانچىلىق - چارۋىچىلىق - بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ «سۈپەتلىك مەھسۇلات شەرەپ مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى.

1990 - يىلى كاننىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 2887گە، ئىشلەۋاتقان ئەمگەك كۈچى 1310غا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 1110 (بۇنىڭ ئىچىدە مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچى 988، توختاملىق ئىشچى 122) غا يەتتى.

1990 - يىلى يارىتىلغان ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 9 مىليون 820 مىڭ يۈەنگە، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 810 مىڭ يۈەنگە، ئومۇمىي خادىملارنىڭ ئوتتۇرىچە ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى 7430.1 يۈەنگە؛ ئىشلەپچىقىرىلغان كۆمۈر 90 مىڭ تونىنىغا، كوكس 2699 تونىنىغا، سېمونت 16 مىڭ 800 تونىنىغا، كۆمۈر كۈلى خىشى 2400.5 تونىنىغا؛ مالىيەدە كۆرۈلگەن زىيان 645 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن مىللىي دارامەت 1645 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 3625.9 يۈەنگە يەتتى.

2. خامانگۇ كۆمۈر كېنى

كان رايونىنىڭ كۆلىمى 4.7 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ، كۆمۈرلۈكتىكى كۆمۈرنىڭ ئومۇمىي زاپىسى 17 مىليون 426 مىڭ تونىنا، بۇنىڭ ئىچىدە C دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كۆمۈر 13 مىليون 144 مىڭ 800 تونىنا، ئەمەلىي قېزىشقا بولىدىغان كۆمۈر 7 مىليون 880 مىڭ تونىنا. بۇ كۆمۈر كان دەسلەپتە بىكىتۈەن بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 1 - شى 3 - تۈەن 2 - ئىش رايونى تەرىپىدىن 1966 - يىل 10 - ئايدا قۇرۇلغان. 1972 - يىلغا كەلگەندە كەينى - كەينىدىن تۆت قۇدۇق قۇرۇلدى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر جۈتو ۋە ئادەم كۈچى بىلەن ئايلىنىدىغان چىغرىقتا تايىنىپ كۆمۈر قېزىپ، يىللىق قېزىلىش مىقدارىنى 18 مىڭ 800 تونىدىن 120 مىڭ تونىنىغا يەتكۈزدى. شۇنىڭدىن كېيىن كاندا ئۆزلۈكسىز تۈردە تېخنىكا ئۆزگەرتىلدى ۋە تېخنىكا يېڭىلاندى، داچىكشەن، شەرق شامىلى ۋە غەرب شامىلىدىن ئىبارەت ئۈچ

قۇدۇقنىڭ قۇرۇلۇشى تاماملاندى.

بۇ كۆمۈر كان قۇرۇلغاندىن كېيىن تەۋەلىك مۇناسىۋەتسىزلىك بىر نەچچە قېتىم ئۆزگىرىش بولدى. 1984 - يىل 10 - ئايدا بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 1 - شى 3 - تۈەنىدىن يېڭا ئىگىلىك 2 - شىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1987 - يىل 6 - ئايدا بىكىتۈەنىڭ تەستىقلىشى بىلەن بۇ كۆمۈر كانىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسى يېڭا دەرىجىلىكتىن تۆۋەن دەرىجىلىك قىلىپ ئۆستۈرۈلدى.

1990 - يىلى كانىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 1710غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 890، كاندىكى ئېغىرگىيە ئوسكۇنىسى 225كە، ئومۇمىي گېنېراتور سىغىمچانلىقى 1314 كىلوۋاتقا يەتتى. مۇشۇ بىر يىلدا قېزىلغان كۆمۈر 152 مىڭ 861 تونىغا، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 10 مىڭ يۈەنگە، ساپ مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 990 مىڭ يۈەنگە، مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 5 مىليون 90 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن توغرا كەلگەن مىللىي دارامەت 1257.3 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 2415.7 يۈەنگە يەتتى.

3. «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى

«خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى شاڭخەيدىن غەربكە كۆچۈرۈلگەن «توڭ-دې» بويىاش-توقۇش فابرىكىسى ئاساسىدا قۇرۇلغان.

1962 - يىلى شاڭخەي شەھەرلىك پىلان كومىتېتى بىلەن توقۇمىچىلىق ئىدارىسى «توڭدې» بويىاش-توقۇش فابرىكىسىنىڭ بارلىق ماشىنا ئۈسكۇنىلىرىنى ۋە زور بىر قىسىم خادىملارنى كورلىغا يۆتكەشنى قارار قىلدى. 1962 - يىل 12 - ئايدا يېڭا ئىگىلىك 2 - شىسى بۇ فابرىكىغا سانائەت باشقارمىسىنىڭ پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى دەپ نام بەردى. 1963 - يىل 12 - ئايدا بۇ فابرىكىنىڭ نامى يېڭا ئىگىلىك 2 - شىسى «ئازادلىق» پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى قىلىپ كېڭەيتىپ قۇرۇلدى.

رەخت توقۇش سېخى 1962 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەندىن تارتىپ يىل ئاخىرىغىچە جەمئىي 252 مىڭ 200 مېتر گۈللۈك سوكنو ئىشلەپچىقىرىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 636 مىڭ 400 يۈەنگە، پايدىنى 262 مىڭ 100 يۈەنگە يەتكۈزدى. 1963 - يىلى يېڭا ئىگىلىك 2 - شىسى 405 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، ئېگىرىش سېخىنى قۇردى. ئىلمە توقۇمىچىلىق سېخى 1964-يىل 4 - ئايدا ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلدى. بۇ يىل ئاخىرىغىچە قوش يىپلىق، پاختا - يۈك يىپلىق، شالاڭ تۆشۈكلۈك توردىن 87 مىڭ توپ ئىشلەپچىقىرىلدى.

1964 - يىل 6 - ئايغا قەدەر بۇ ئىلمە توقۇمىچىلىق سېخى ئەسلىدىكى نوقۇل بويىاش - توقۇشتىن ئېگىرىش، توقۇش، بويىاش تولۇق يۈرۈشلەشكەن ئۈنۈمبرسال ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى فابرىكىسىغا ئايلاندى.

1975-يىل 5-ئايدا يېنىك سانائەت - توقۇمىچىلىق سانائىتى مىنىستىرلىكى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق يېنىك سانائەت ئىدارىسى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى پاختا، سېمونت، كۆمۈر، ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئەۋزەللىكىدىن تولۇق پايدىلىنىشنى ئاساس قىلىپ، توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنى 50 مىڭ ئۇر چۇقى، 1170 دانە رەخت توقۇش ستانوكى بار، يىلىغا 2 مىليون توپ ئىلمە توقۇلما بويۇمى ئىشلەپچىقىرالايدىغان ھەمدە كىچىك تىپتىكى لەيلىتىپ بويىاش ئۈسكۇنىسى بولغان توقۇمىچىلىق بىرلەشمە كارخانىسى قىلىپ كېڭەيتىپ قۇرۇشنى قارار قىلدى. كېڭەيتىپ قۇرۇش قۇرۇلۇشى ئىككى قارارغا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى. 1- قارارلىق قۇرۇلۇشنىڭ قۇرۇلۇش نىشانى 30 مىڭ ئۇرچۇقلۇق ئېگىرىش سېخىنى كېڭەيتىپ قۇرۇش، ھۇنەر - سەنئەت جەھەتتە ئىنچىكە تاراش ئۈسكۇنىسى كۆپەيتىپ، بىر قىسىم ئۈزۈن تالالىق پاختىدىن پايدىلىنىپ، سىپتا گۈللۈك ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرىنىڭ تۈرىنى كۆپەيتىپ ۋە ئالىي دەرىجىلىك ئىنچىكە

تارالغان پاختا يىپ ئىشلەپچىقىرىپ، بۇ مەھسۇلاتلارنى خەلقئارا بازارغا سېلىپ، تاشقى پېرېۋوت كىرىمىنى كۆپەيتىشتىن ئىبارەت بولدى. بۇ پىلانغا ئاساسەن توقۇمىچىلىق فابرىكىسى تايانچىلارنى پائال يېتىشتۈرۈپ، ماشىنىلارنى يۆتكەپ كېلىپ قۇراشتۇردى. 1981 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۇچ يۈرۈش ئىنچىكە تاراش ئۇسكۇنىسى ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى. 1984 - يىلى 30 مىڭ ئۇرچۇقلۇق فابرىكا ئۆيى پۈتكۈزۈلۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 30 مىڭ ئېگىرىش ئۇرچۇقى، 501 دانە رەخت توقۇش ستانوكى بار بولغان، يىلىغا 4000 تونىنا پاختا يىپ، 12 مىليون مېتر پاختا رەخت، 3 مىليون توپ ئىلمە توقۇلما بۇيۇمى ئىشلەپچىقىرىدىغان ئوتتۇرا تېپلىق توقۇمىچىلىق، ئىلمە توقۇمىچىلىق ئۇنىۋېرسال كارخانىسىنى قۇردى.

1985 - يىلغا كەلگەندە فابرىكا بويىچە جەمئىي ئىشلەپچىقىرىلغان پاختا يىپ 23 مىڭ 497.4 تونىنىغا، پاختا رەخت 77 مىليون 863 مىڭ مېتر (جەمئىي 3. 6627 كۋادرات مېتر) غا، ئىلمە توقۇلما بۇيۇمى 22 مىليون 542 مىڭ توپقا، يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان باج 21 مىليون 978 مىڭ يۈەنگە، پايدا 18 مىليون 281 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى. 1983 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە 05. 1348 تونىنا ئالمىي دەرىجىلىك پاختا يىپ ئېكسپورت قىلىنىپ، دۆلەت ئۈچۈن 1 مىليون 929 مىڭ 200 ئامېرىكا دوللىرى تاشقى پېرېۋوت يارىتىپ بېرىلدى. بۇ فابرىكىدا ئىشلەپچىقىرىلغان 8. 27 ئۇرۇش يىپ 1982 - ۋە 1983- يىللىرى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سۈپەتلىك مەھسۇلات شەرەپ گۇۋاھنامىسىغا ۋە يېزا ئىگىلىك مىنىستىرلىكىنىڭ سۈپەتلىك مەھسۇلات گۇۋاھنامىسىغا ئېرىشتى.

1990 - يىلى فابرىكىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 3853كە، جۈملىدىن ئىشچى - خىزمەتچى 3718گە، بىر يىلدا ئىشلەپچىقىرىلغان پاختا يىپ 6806 تونىنىغا، پاختا رەخت 14 مىليون 800 مىڭ كۋادرات مېترغا، ئىلمە توقۇلما بۇيۇمى 2 مىليون 990 مىڭ توپقا؛ سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 80 مىليون 920 مىڭ يۈەنگە، يارىتىلغان پايدا 5 مىليون 980 مىڭ يۈەنگە، يىل ئاخىرىدىكى تۇراقلىق مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى 61 مىليون 480 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 51 مىليون 20 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە مىللىي دارامەت 1. 5907 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 6. 6121 يۈەنگە يەتتى.

4. تاشدەن قەغەز زاۋۇتى

بۇ زاۋۇت تاشدەنىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە يەنجى ناھىيىسى بىلەن بولغان ئارىلىقى 43 كىلومېتر، غەربتە كورلا شەھىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى 26 كىلومېتر كېلىدۇ، ئۇرۇمچى-قەشقەر تاشيولى زاۋۇتنىڭ غەربىي يېنىدىن ئۆتىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى زاۋۇتنىڭ شىمالىي يېنىدىن ئۆتىدۇ، قەغەز زاۋۇتى بىلەن باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى، شىغا قاراشلىق تاشدەن كۆمۈر كېنى تاشدەن سانائەت رايونىغا تەۋە بولۇپ، ئېنېرگىيە مەنبەسى مول، قاتنىشى قولايلىق. باغراش كۆلىنىڭ قومۇشلۇق كۆلىمى 447 مىڭ مو بولۇپ، يىلىغا 260 مىڭ تونىنىدىن ئارتۇق قومۇش ئېلىنىدۇ، قومۇش تالاسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئۇزۇنلۇقى 1. 34 مىللىمېتر بولۇپ، تاشدەن قەغەز زاۋۇتىنى مول قەغەز خام ئەشياسى بىلەن تەمىنلەيدۇ.

1970 - يىل 5 - ئايدا بىكتۆەن پارتكومى يېزا ئىگىلىك 8 - شى «1 - ئاۋغۇست» قەغەز زاۋۇتىنىڭ بىر قىسىم ئۇسكۇنىلىرىنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا ئايرىپ بېرىشنى قارار قىلىپ، يېزا ئىگىلىك 2 - شى تاشدەن قەغەز زاۋۇتىنى قۇردى. تاشدەن قەغەز زاۋۇتىنى قۇرۇشنىڭ تەييارلىقى 1970 - يىلى

باشلانغاندى. زاۋۇت 1971 - يىل 5 - ئايدا رەسمىي قۇرۇلدى، 1972-يىل 10-ئايدا سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، مۇڭپىچەتىت قازىنىلدى ھەمدە ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى. بۇ زاۋۇت 1972- يىلى ئەسلى رەڭدىكى ئوراش - قاچىلاشتا ئىشلىتىلىدىغان قەغەزدىن 60 تونىنا ئىشلەپچىقاردى. 1973-يىلى ھەر خىل قەغەزدىن 1092 تونىنا ئىشلەپچىقاردى. 1974 - يىلى قەغەز زاۋۇتىنىڭ مەسئۇلاتى دۆلەت پىلانىغا رەسمىي كىرگۈزۈلدى. شۇ يىلى 9 - ئايدا ئاپتونوم رايونىمىز 1 مىليون650 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، قەغەز زاۋۇتىغا خىمىيە سانائىتى سېخى قۇرۇش بۈيرۇقىنى چۈشۈردى. 1977 - يىل 7 - ئايدا خىمىيە سانائىتى سېخى پۈتۈرۈلۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، ئويغۇچى ناترىي، ئاقارتىش سۇيۇقلۇقى قاتارلىق خىمىيە سانائىتى خام ئەشيالىرى جەھەتتىكى تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى پەسەيتتى.

قەغەز زاۋۇتى 1972-يىلى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەندىن تارتىپ 1985-يىلغا قەدەر بۆرۈتمە قەغەز، يېزىق قەغىزى، يالاڭ پاتلىق قەغەز، يالتىراق قەغەز ۋە ئاق تاختا قەغەزدىن جەمئىي 34 مىڭ 610 تونىنا ئىشلەپچىقاردى، بۇ زاۋۇت يارانقان مەھسۇلات قىممىتى 43 مىليون 317 مىڭ 400 يۈەنگە، يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج سوممىسى 5 مىليون 893 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى.

1990 - يىلى زاۋۇتنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 1721گە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1012 (مۇقىم ئىشچى 815، توختاملىق ئىشچى 166) گە، يىللىق ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 17 مىليون 90 مىڭ يۈەنگە، مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 6 مىليون 770 مىڭ يۈەنگە، سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 17 مىليون 20 مىڭ يۈەنگە، يارتىلغان پايدا 745 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 3335.3 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 5671.9 يۈەنگە يەتتى.

5. ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى

يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى كورلا شەھىرىدە تۇرۇشلۇق بولۇپ، شەرقتە «ئۆرۈكزار» كوچىسى بىلەن قوشنا، غەربتە چارباغ يېزىسىدىكى نەشپۈتلۈك باغقا، جەنۇبىي چېگرىسى لەڭگەر ئۆستىڭگە، شىمالى «مەدەنىيەت» يولىغا تۇتىشىدۇ، شىركەت ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 36.151 مو. بۇنىڭ ئىچىدە قۇرۇلۇش كۆلىمى52 مىڭ316 كۋادرات مېتر (ئومۇم ئۆچۈن ئىشلىتىلىدىغان قۇرۇلۇش كۆلىمى23 مىڭ266 كۋادرات مېتر، تۇرالغۇ ئۆي كۆلىمى29 مىڭ45 كۋادرات مېتر). شىركەت قارمىقىدا چوڭ رېمونت زاۋۇتى، ئاپتوموبىل 2 - لەينى، ئاپتوموبىل 3 - لەينى، زىيالىي ياشلار باسما زاۋۇتى (كورلا شەھىرىنىڭ تاشدەن رايونىدا)، ئاپتوموبىل 1 - لەينى (يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسىدە) دىن ئىبارەت بەش ئورۇن بار. شىركەتنىڭ 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇسى 1936 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 839، ئالىي مەكتەپ، تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولغانلار 31 بولۇپ، ئومۇمىي ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ 7.3 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتىنىڭ تەكتى — جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2-جۇن 6-شى ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ ترانسپورت بەنى ئىدى. 1953 - يىلى ئاپتوموبىل ئەترىتىگە كېڭەيتىلدى. 1960 - يىلى ئاپتوموبىل 1 - لەينى، 2 - لەينى، رېمونت لەينى باشقىدىن تەشكىل قىلىنىپ، يېزا ئىگىلىك 2 - شى قوماندانلىق شتابىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىگە تەۋە قىلىندى. 1962-يىلى ئاپتوموبىل چوڭ ئەترىتى قىلىپ قۇرۇلدى. 1965 - يىلى ئاپتوموبىل يېڭىغا ئۆزگەرتىلدى. 1975 - يىلى بايىنغولىن موڭغول ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېت بۇ يۇكنى ئوبلاستلىق 2 - ترانسپورت شىركىتى قىلىپ تەشكىللىدى. 1981 - يىل 9 - ئايدا دەرىجىسى ناھىيە دەرىجىلىك قىلىپ ئۆستۈرۈلدى. 1983 - يىل 4 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ قارمىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتىدە ھازىر 211 ئاپتوموبىل، بىر چوڭ رېمونت زاۋۇتى بار، بۇ

شىركەت قوشۇمچە باسمىچىلىق، قەغەز يېشىك ئىشلەش، تىككۈچىلىك، پەلەي توقۇش قاتارلىق قوشۇمچە كەسىپ تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1985-يىلغا كەلگەندە شىركەت بويىچە توشۇلغان يۈك مىقدارى 603 مىليون 260 مىڭ تونىا/كىلومېتر‌غا، يۈقىرىغا تاپشۇرۇلغان پايدا 22 مىليون 840 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990-يىلى تىرانسپورت ئومۇمىي كىرىمى 9 مىليون 680 مىڭ يۈەنگە، توشۇلغان يۈك مىقدارى 100 مىڭ تونىنى‌غا، توشۇلغان يۈك ئوبوروت مىقدارى 34مىليون 880مىڭ تونىا/كىلومېتر‌غا، ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 10 مىليون 360 مىڭ يۈەنگە، مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 5 مىليون 320 مىڭ يۈەنگە، ئومۇمىي خادىملارنىڭ ئوتتۇرىچە ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى 2. 8356 يۈەنگە، يارىتىلغان پايدا 580 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 3. 2634 يۈەنگە، خىزمەتچىلەرگە توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 66. 6078 يۈەنگە يەتتى.

6. «خۇگۇاڭ» دورا زاۋۇتى

«خۇگۇاڭ» دورا زاۋۇتىنىڭ تەكتى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تاشدەن كۆمۈر كېنىنىڭ چوڭچوكبۇيا مەلھىمى شۆبە زاۋۇتى ئىدى. 1988 - يىل 6 - ئايدا بۇ زاۋۇت كۆمۈركاندىن ئايرىلىپ چىقىپ، تەييار جۈڭيى دورىسى ۋە جۈڭيى دورا ماتېرىياللىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان مۇستەقىل كارخانا بولۇپ قالدى.

زاۋۇت بويىچە 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇس 1293 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 569 (مۇقىم ئىشچى 534، توختاملىق ئىشچى 35). مۇشۇ بىر يىلدا ئىشلەپچىقىرىلغان تەييار جۈڭيى دورىسى 16 تونىنى‌غا، تابلېتكا دورا 13 مىليون 143 مىڭ پارچىغا، چوچوكبۇيا مەلھىمى 911 تونىنى‌غا، چوچوكبۇيا قىيامى 55 تونىنى‌غا يەتتى؛ سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (1980 - يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى) 5 مىليون 80 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1988 - يىلدىكىدىن %31 ئاشتى؛ ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 8 مىليون 310 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1988 - يىلدىكىدىن %77 ئاشتى؛ مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 12 مىليون 20 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1988 - يىلدىكىدىن 7. 9 ھەسسە ئاشتى؛ مالىيە پايدىسى 400 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1988 - يىلدىكىنىڭ 396 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

زاۋۇت بويىچە ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش ئۈسكۈنىلىرىدىن «9150» تابلېتكا دورا ياساش ماشىنىسىدىن ئىككىسى (يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 184 مىليون 800 مىڭ پارچە)، چوچوكبۇيا مەلھىمى ياساش ئۈسكۈنىسىدىن بىر يۈرۈش (يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 900 تونىا)، چوچوكبۇيا قىيامى ياساش ئۈسكۈنىسىدىن بىر يۈرۈش (يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 400 تونىا) بار. زاۋۇتنىڭ يىل ئاخىرىدىكى تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 4 مىليون 720 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 3 مىليون 250 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 4 مىليون 450 مىڭ يۈەن تۇراقسىز مەبلەغ ئىشلىتىلدى.

بۇ زاۋۇتنىڭ چوچوكبۇيا مەلھىمى ئىشلەپچىقىرىشى 1961 - يىلى بىرلەشمە پولات - تۆمۈر زاۋۇتى (تاشدەن كۆمۈر كېنىنىڭ تەكتى) نىڭ پولات - تۆمۈر ئىشلەپچىقىرىشى توختىتىلغاندىن كېيىن پولات - تۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش بازىسىدىن پايدىلىنىپ باشقا مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ئاساسىدا باشلانغان. ئىككى يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئەمەلىيىتى ئارقىلىق مەھسۇلاتى لايىقەتلىك ئۆلچىمىگە يەتتى. يەنە 23 يىل تىرىشىش ئارقىلىق ئەسلىدىكى ئىشلەپچىقىرىش سېخى چوچوكبۇيا مەلھىمى ئىشلەپچىقىرىدىغان شۆبە زاۋۇتقا تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. چويۈن قازان، گۈرجەك، بولقا ئىشلىتىشتەك يەرلىك ئۈسۈلدىكى ئىشلەپچىقىرىشتىن ماشىنىلاشقان، يېرىم ماشىنىلاشقان كىچىك كارخانىغا تەرەققىي قىلدى. 1961 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە بۇ زاۋۇت ئىشلەپچىقارغان چوچوكبۇيا مەلھىمى 10 مىڭ 709 تونىنى‌غا، چوچوكبۇيا قىيامى 231 تونىنى‌غا، يارانقان مەھسۇلات قىممىتى 49 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇ زاۋۇت تەنجىن ئارقىلىق ئېكسپورت قىلغان «قارىغاي» ماركىلىق چوچوكبۇيا مەلھىمى ياۋروپا، ئامېرىكا، ياپونىيە،

شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيادىكى نەچچە ئون دۆلەتتە سېتىلدى. 1979 - يىلدىن باشلاپ، بۇ مەھسۇلات ئۈدا ئالتە يىل ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە سۈپەتلىك داڭلىق مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى. 1983 - يىلى تاشقى سودا مىنىستىرلىكى بۇ مەھسۇلاتقا «سۈپەتلىك مەھسۇلات شەرەپ گۈۋاھنامىسى» بەردى.

3 §. بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش كارخانىسى

1. بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۈەنى

تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۈەننىڭ تەكتى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ سۈچىلىق قۇرۇلۇش تۈەنى ئىدى. 1969 - يىل 9 - ئايدا تارىم قۇرۇلۇش تارماق ئەترىتى بىلەن چارا سۇ باشقۇرۇش ئورنى ۋە داشكۆل سۇ باشقۇرۇش ئورنى بىرلەشتۈرۈلۈپ يېزا ئىگىلىك 2 - شى سۈچىلىق قۇرۇلۇش تۈەنىگە ئۆزگەرتىلدى، بۇ تۈەن ئۇلۇغكۆلگە ئورۇنلاشتى. 1975- يىل 3 - ئايدا بىكتۈەننىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، سۈچىلىق تۈەننىڭ نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سۈچىلىق قۇرۇلۇش تۈەنىگە ئۆزگەرتىلىپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سۇ - ئېلېكتر ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە تەۋە قىلىندى. 1979 - يىل 3 - ئايدا سۈچىلىق تۈەنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە تەۋە بولدى. 1978 - يىلى سۈچىلىق تۈەنى باغراش كۆلى ناسوس ئىستانسىسىنى قوردى، بۇنىڭ بىلەن تۈەن خىزمەتچىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى شىمالغا يۆتكەلدى، ئۇلۇغكۆلدىكى كونا جايدا بىر قىسىم خادىملار قالدۇرۇپ قويۇلغاندىن سىرت، باشقا خادىملار پۈتۈنلەي كورلا شەھىرى تاشدەن جەنۇبىي يولىدىكى ئېقىن توغراق رايونىغا يېڭىدىن تۈەن شتابى قۇرۇشقا كۆچۈپ باردى. 1982 - يىل 4 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، سۈچىلىق قۇرۇلۇش تۈەنى قايتىدىن يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا تەۋە بولدى. 1985-يىل 3-ئايدا شى پارتكومى سۈچىلىق قۇرۇلۇش تۈەنى بىلەن چەرچەن قۇرۇلۇش تارماق ئەترىتىنىڭ بىر قىسمىنى بىرلەشتۈرۈپ يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بىناكارلىق قۇرۇلۇش 2 - تۈەنى قىلىشنى، ئەسلىدىكى چەرچەن قۇرۇلۇش تارماق ئەترىتىنىڭ تۇرپان شەھىرىنىڭ داخىيەن بازىرىدا تۇرۇشنى قارار قىلدى. رەھبەرلىك قىلىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۈەنى جەنۇبىي لىنىيە ۋە شىمالىي لىنىيىدىن ئىبارەت ئىككى قوماندانلىق شتابى تەسىس قىلدى، ئۇلار مۇستەقىل ھېساباتنى يولغا قويدى. 1989 - يىلى شىمالىي لىنىيە قوماندانلىق شتابىنىڭ نامى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش شىركىتى دەپ ئاتالدى. ئۇ بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۈەننىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسىدىن ئايرىپ چىقىلىپ، شىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

ئورنى ۋە نوپۇسى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۈەنى كورلا شەھىرى تاشدەن رايونىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شىمالى باغراش كۆلى بىلەن قوشنا، غەربى كۇرلا شەھىرى رايونىغا، جەنۇبى قۇرۇقتاغقا تۇتىشىدۇ. تۈەننىڭ پىلانلانغان ئومۇمىي كۆلىمى 12 مىڭ 500 مو، ھازىر ئېچىلغان بوز يەر كۆلىمى 2090 مو، كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىنغان كۆلەم 1526 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 45 مىڭ 500 كۋادرات مېتر. تۈەننىڭ 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇسى 3436 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 1648، تۇرلۇك تېخنىكا خادىمى 147.

ئۇستىگە ئالغان قۇرۇلۇشلار بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 2 - تۈەنى قۇرۇلغاندىن بۇيان، نۇرغۇن چوڭ تىپتىكى سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى ۋە ئۆي قۇرۇلۇشى تۇرىنى ئۇستىگە ئالدى. 80 - يىللارنىڭ باشلىرىدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك بانكىسى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ

بەش قەۋەتلىك خىزمەت بىناسىنى ۋە تۇرالغۇ ئۆيى بىناسى قۇرۇلۇشىنى ئۈستىگە ئالدى. 1969 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، ئوسمان دەريا‌سىنىڭ ئېقىن توسۇش قۇرۇلۇشى، كورلا - تارىم غول ئۆستىڭىنىڭ 1 - قارارلىق قۇرۇلۇشى، ئەيسامىر سۇ ئامبىرىنىڭ سۇ كىرىش ئېغىزى ۋە چۈشۈرگە تومىسى قۇرۇلۇشى، باغراش كۆلى ناسوس ئىستانسىسىنىڭ غەربىي ناسوس پونكتى، ئىنشائات قۇرۇلۇشى، 18 - تۈەن ئۆستىڭگە تاش ۋە سېمونت تاختاي يانتۇزۇپ سۇ سىڭمەسلەشتۈرۈش قۇرۇلۇشى، تاغ ئاغزى ئېلېكتر ئىستانسىسى، قارا شەھەر دەريا‌سى چوڭ كۆۋرۈكى قاتارلىق چوڭ - كىچىك قۇرۇلۇش-ئىنشائات تۈرىدىن 321نى ئۈستىگە ئالدى. بۇ تۈەن تاماملىغان بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش خىزمىتى تىجارەت سوممىسى 62 مىليون 700 مىڭ يۈەنگە، بىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش كۆلىمى 131 مىڭ 100 كۋادرات مېترغا، مالىيە پايدىسى 1 مىليون 694 مىڭ 400 يۈەنگە يەتتى.

1990 - يىلى ئىجتىمائىي ئۈمۈمىي مەھسۇلات قىممىتى 13 مىليون 80 مىڭ يۈەنگە، بۇنىڭ ئىچىدە بىناكارلىق ئۈمۈمىي مەھسۇلات قىممىتى 10 مىليون 990 مىڭ يۈەنگە، مالىيە پايدىسى 1 مىليون 450 مىڭ يۈەنگە، يىل ئاخىرىدىكى تۇراقلىق مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى 9 مىليون 230 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 5 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە مىللىي دارامەت 1103 يۈەنگە، ئەمگەكچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 8. 2299 يۈەنگە يەتتى.

تېخنىكا بىلەن قوراللىنىش 1990 - يىلى تۈەن بويىچە تۇرلۇك ماشىنىدىن 296سى، ھەر خىل تىپتىكى ئاپتوموبىلدىن 15ى بار بولدى، ماشىنىلارنىڭ ئۈمۈمىي قۇۋۋىتى 8731 كىلوۋاتقا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە قۇرۇلۇش قىلىش ماشىنىلىرىنىڭ ئۈمۈمىي قۇۋۋىتى 4160 كىلوۋات. ماشىنا بىلەن قوراللىنىش ئەسلى قىممىتى 5 مىليون 230 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 2 مىليون 410 مىڭ يۈەنگە، ھەر بىر خادىمنىڭ تېخنىكا بىلەن قوراللىنىش ئۇنۇمى 37. 1462 يۈەنگە، ھەر بىر ئادەمنىڭ ئېنېرگىيە بىلەن قوراللىنىش ئۇنۇمى 3. 5 كىلوۋاتقا يەتتى.

مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە 1969 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-تۈەنى ئۇلۇغكۆلدىن تاشدەنگە كۆچتى. تۈەن بويىچە 1990 - يىلدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ بىر، باشلانغۇچ مەكتەپ بىر، ئوقۇغۇچىسى 432؛ تۈەن بويىچە 40 كارىۋاتلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسىدىن بىرى، سەھىيە بۆلۈمىدىن سەككىزى، سەھىيە تېخنىكا خادىمىدىن 43ى بار.

2. بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنى

تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنىنىڭ تەكتى 1953 - يىلى باشقىدىن تەشكىل قىلىنغان شىنجاڭ ھەربىي رايونى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش مۇستەقىل 4 - تۈەنى ئىدى. 1955 - يىل 11 - ئايدا مۇستەقىل 3 - چوڭ ئەترەتكە ئۆزگەرتىلدى. 1956 - يىل 5 - ئايدا 2 - چوڭ ئەترەتكە ئۆزگەرتىلدى. 1958 - يىل 2 - ئايدا 2 - چوڭ ئەترەت بىكتۈەن سىستېمىسىغا تەۋە قىلىنىپ، بىكتۈەن قۇرۇلۇش باشقارمىسى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 5 - تۈەنىگە ئۆزگەرتىلدى. 1959-يىل 1 - ئايدا بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 5 - تۈەنى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 1 - شىسىنىڭ قارمىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1966 - يىلى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 5 - تۈەنى جەنۇبىي شىنجاڭغا يۆتكىلىپ بېرىپ، ئۇچ لىنىيىلىك قۇرۇلۇش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلدى ھەم بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 3 - شىسىغا قارىدى، بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 3 - شىسى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 21 - تۈەنىگە ئۆزگەرتىلدى. 1971 - يىل 2 - ئايدا بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 3 - شىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقتىن، بىناكارلىق - قۇرۇلۇش

21 - تۈەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىىنىڭ قارىمىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1972 - يىل 5 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىىى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنىگە ئۆزگەرتىلدى.

1984 - يىل 12 - ئايدا بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنى ئاپتونوم رايونىنىڭ تەبىئىي سۇپىتىنى تەكشۈرۈشى ئارقىلىق بىناكارلىق - قۇراشتۈرۈش بويىچە 2 - دەرىجىلىك كارخانا قىلىپ بېكىتىلدى. 1990 - يىلى تۈەن قارىمىقىدىكى يىلىق دەرىجىلىك ئورۇن ئىككىگە، لېيەن دەرىجىلىك ئورۇن 18گە، بۇنىڭ ئىچىدە قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇن 11گە يەتتى.

ئورنى ۋە نوپۇسى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنى كورلا شەھىرىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقى ئايرودروم بىلەن قوشنا، غەربى چارباغ يېزىسىغا تۇتىشىدۇ، شەرقىي شىمالى تېكىچى يېزىسى بىلەن قوشنا، شىمالى كورلا شەھىرى رايونىغا يېقىن. پىلانلانغان كۆلىمى 33 مىڭ 500 مو (تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى 1000 مو يەرمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ، تۈەن شتابى ئىگىلىگەن يەر 2525 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 41 مىڭ 400 كۋادرات مېتر. تۈەن بويىچە 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇس 8818گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچى 3292 (ئىشچى 450، ھەر خىل تېخنىكا خادىمى 112) .

ئۇستىگە ئالغان قۇرۇلۇشلار بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنى 1953 - يىلى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە خىش بىتون ۋە پولات بىتون قۇرۇلمىلىق كۆپ قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلارنى ئۇستىگە ئالالايدىغان ئىقتىدارغا ئىگە ئىدى. 1971-يىلى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنى يېزا ئىگىلىك 2-شىىى-نىڭ قارىمىقىغا ئۆتكەندىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك 2 - شىىى توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئاساسلىق زاۋۇت ئۈيى قۇرۇلۇشىنى تاماملىدى، يەنە شىنجاڭ قەغەز زاۋۇتى، ھاۋا ئارمىيە قىسمىنىڭ 4-، 5 - نومۇرلۇق دۆلەت مۇداپىئەسى قۇرۇلۇشى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ مەركەزىي بىناسى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت بىناسى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئېلېكتر قۇۋۋىتى شىركىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇش بىناسى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك مەكتىپىنىڭ ئوقۇتۇش بىناسى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق دوختۇرخانىنىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى بىناسى ۋە تېخنىكىلىق تەكشۈرۈش بىناسى قاتارلىق ھەربىيلەر ۋە خەلق پايدىلىنىدىغان قۇرۇلۇشلارنى ئۇستىگە ئالدى، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 197 مىڭ 600 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

1971 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بۇ تۈەنىنىڭ تىجارەت ئومۇمىي پايدىسى 11 مىليون 20 مىڭ يۈەنگە يەتتى. كارخانىنىڭ يۈكى بەك ئېغىر بولغاچقا، ساپ پايدىسى ئاران 14 مىڭ 600 يۈەن بولدى. 1990-يىلى ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 30 مىليون 590 مىڭ يۈەنگە، بۇنىڭ ئىچىدە بىناكارلىق ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 22 مىليون 690 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

تېخنىكا بىلەن قوراللىنىش 1990 - يىلى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۈەنىدىكى ھەر خىل تېپتىكى ئاپتوموبىل 35كە، ھەر خىل قۇرۇلۇش قىلىش ماشىنىلىرى 196گە، ئومۇمىي قۇۋۋىتى 8632 كىلوۋاتقا، ماشىنا بىلەن قوراللىنىش ئەسلى قىممىتى 3 مىليون 960 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 2 مىليون 280 مىڭ يۈەنگە، خادىملارنىڭ تېخنىكا بىلەن قوراللىنىش ئۇنۇمى 1975 - يىلدىكى ھەر بىر ئادەمنىڭ 93 . 169 يۈەن بولۇشتىن ئېشىپ، 1990 - يىلغا كەلگەندە ھەر بىر ئادەمنىڭ 1221 يۈەنگە، ئېنېرگىيە بىلەن قوراللىنىش ئۇنۇمى 1975 - يىلدىكى ھەر بىر ئادەمنىڭ 38 . 0 كىلوۋاتتىن ئېشىپ، 1990 - يىلغا كەلگەندە ھەر بىر ئادەمنىڭ 31 . 3 كىلوۋاتقا يەتتى.

مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە تۈەن بويىچە 1990 - يىلدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ بىر، باشلانغۇچ مەكتەپ يەتتە، ئوقۇغۇچىسى 1144، ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى %100كە يەتتى. تۈەن بويىچە دوختۇرخانىدىن بىرى، سەھىيە بۆلۈمىدىن 17سى، كېسەل كارىۋىتىدىن 60ى، سەھىيە تېخنىكا خادىمىدىن 79ى بار.

§ 4 . سودا كارخانىسى

1 . سودا

تارىخىي تەرەققىيات جەريانى 1949-يىل 11-ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2-جۇن 6 - شىسى گەنسۇنىڭ جيۇچۈەن، يۈمىن، دۇنخۇاڭدىن ئىبارەت بىر لىنىيىگە يىغىلىپ بۇيرۇق كۈتۈپ، شىنجاڭغا كىرىشكە تەييارلىق قىلدى. بۇ چاغدا شىدىكى بارلىق كوماندىر، جەڭچىلەر ئۈچ ئايلىق ياردەم پۇلى، سىياسىي كېڭەشتىن بېرىلگەن ھال سوراش پۇلى، پەلتۇ، پاختا ۋاكالەت پۇلى ۋە ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ قالدۇق تاماق خىراجىتى قاتارلىقلارنى دەسمايە قىلىپ، 200 مىليون يۈەن (كونا خەلق پۇلى) مەبلەغ توپلاپ، ئىچكىرىگە مال سېتىۋېلىشقا ئادەم ئەۋەتتى، ئاندىن ماللارنى ماشىنا بىلەن شىنجاڭغا توشۇپ كېلىپ، يەنجى، كورلا ناھىيىلىرىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى ۋە ھەربىيلەر ھەمكارلىق كوپېراتىپى قۇردى.

1950 - يىل 2 - ئايدىن 8 - ئايغىچە 6 - شى 16 -، 17 -، 18 - تۈەنلەرنى ۋە شىغا بېۋاستە قاراشلىق ھەربىيلەر ئىستېمال ھەمكارلىق كوپېراتىپىدىن تۆتنى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرگەندىن سىرت، يەنە ئىنقىلابىي ئۇرۇش مەزگىلىدە مالىيە ئەتىرىتى توپلىغان مەبلەغ ئاساسىدا، 6 - شى قۇرۇلۇش ھەمكارلىق كوپېراتىپى قۇرۇشقا تەييارلىق قىلدى. 1952 - يىل 5 - ئايدا شىغا بېۋاستە قاراشلىق ھەربىيلەر ھەمكارلىق كوپېراتىپى بىلەن شى ئارقا سەپ تەمىنات باشقارمىسى قۇرۇلۇش ھەمكارلىق كوپېراتىپى 6-شى قۇرۇلۇش ھەمكارلىق كوپېراتىپىغا قۇشۇۋېتىلدى.

1953 - يىل 6 - ئايدا 6 - شىنىڭ نامى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى دەپ ئاتالدى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى تۈنجى نۆۋەتلىك كوپېراتىپ ئەزالىرى قۇرۇلتىيى چاقىرىپ، شى قۇرۇلۇش ھەمكارلىق كوپېراتىپىنىڭ نامىنى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تەمىنات سودا باش كوپېراتىپى دەپ ئاتاشنى ھەم ھەرقايسى تۈەن ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىغا تەرتىپ بويىچە باش كوپېراتىپىنىڭ 1 -، 2 -، 3 - شۆبە كوپېراتىپلىرى دەپ نام بېرىشنى قارار قىلدى. باش كوپېراتىپ شۆبە كوپېراتىپلارغا تىك لىنىيە بويىچە رەھبەرلىك قىلىشنى يولغا قويدى ھەمدە تاۋار سېتىۋېلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

1957 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى شى ۋە تۈەن ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىنىڭ شەخسىي پاي پۇلىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئېنىقلاپ ۋە قايتۇرۇپ، ئەسلىدىكى ھەمكارلىق ئىقتىسادىنى شى ۋە تۈەننىڭ كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى ئىقتىسادىغا ئايلاندۇرى. 1959 - يىل 2 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ئاپتونوم رايون ۋە بىكتۈەننىڭ بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، شى ۋە تۈەننىڭ كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى ئىقتىسادىنى ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋالدى.

1958 - يىلدىن 1960 - يىلغىچە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن بىللە سودا ئوبوروت ساھەسىدىكى باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى ۋە سودا تور - نۇقتىلىرى مۇناسىپ ھالدا كۆپەيدى. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ۋە ھەر قايسى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونلىرى ۋاكالەت ئاپپاراتلىرى (باشقۇرۇش باشقارمىسى) سودا بۆلۈمى، تۈەنلەر سودا بۆلۈمچىسى تەسىس قىلدى. 1959 - يىلى شى بويىچە سودا بۆلۈمىدىن تۆتى، سودا بۆلۈمچىسىدىن 23ى، كەسپىي ماگىزىندىن 22سى، ئۇنىۋېرسال ماگىزىندىن 20سى، مال سېتىش پونكىتىدىن 46سى، كۆچمە گۇرۇپپىدىن 25ى، ۋاكالىتەن سېتىش پونكىتىدىن ئۇچى تەسىس قىلىندى، كەسىپكارى 477گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە باشقۇرۇش خادىمى بىلەن كەسىپىي خادىم 80 بولۇپ، ئومۇمىي ئادەمنىڭ 16.7 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

1960 - يىلى شى شتابى كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كەلدى. يۇنىڭ يىلەن ئەسلىدىكى يەنجى ناھىيىسىدىكى تىجارەت يۆلۈمى ۋە توپ سېتىش پونكتى شى سودا يۆلۈمىنىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىغا تەۋە بولدى. شى سودا يۆلۈمى 1960 - يىلدىن باشلاپ كورلىدا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، يۆلۈمگە بىۋاستە قاراشلىق ماگىزىن، 1 - سودا ساربىيى (يېڭى كوچىدا)، 2 - سودا ساربىيى (كونا كوچىدا)، قونالغۇ، يېمەكلىكلەر زاۋۇتى، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى، پاختا سېتىۋېلىش پونكتى، يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش پونكتىنى ھەمدە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئاشخانىسى، مىللىي ئاشخانا قاتارلىق سودا ۋە يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت تور - نۇقتىلىرىنى قۇردى.

1975 - يىل 3 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، يۇنىڭ يىلەن يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى سودا سىستېمىسىدىكى 208 سودا تور - نۇقتىسى ۋە 864 سودا خادىمى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىنىڭ بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتتى، يۇنىڭ ئىچىدە پاختا - چىگە سېتىۋېلىش پونكتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق پاختا - چىگە تىجارەت ئورنىغا، يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش پونكتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تاشقى سودىغا تەۋە بولدى.

1982 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. يانداۋرقى يىلى 1 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى سودا باشقارمىسى قۇرۇلدى، بۇ باشقارما بايىنغولىن ئوبلاستلىق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسى بىلەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا - سانائەت سىستېمىسىدىكى 230 سودا تور - نۇقتىسى ۋە 959 سودا خادىمىنى قايتۇرۇۋالدى.

تىجارەت كۆلىمى 1983 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شى سودا باشقارمىسى كورلا شەھىرىدە ۋە كورلا شەھىرىنىڭ تاشقىن رايونىدا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، «جىياڭنەن» سودا ساربىيى، «كۆنچى» سودا بازىرى، ئاشلىق - ياغ كېلىشىم باھا شىركىتى، يېقىلغۇ شىركىتى، يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرى ۋە يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى، «كوئېنلۇن» سودا سارەي، كورلا سېتىۋېلىش - تەمىنلەش پونكتى، سېتىۋېلىش - سېتىش پونكتى، «بەخت» كىيىم - كېچەك زاۋۇتىنى قۇردى، يۇنىڭغا ئەسلىدىكى «كۆنچى» يېمەكلىكلەر زاۋۇتىنى قوشقاندا جەمئىي ئون ئورۇن بار بولدى.

1990 - يىلى باشقارمىنىڭ كورلا شەھىرىدىكى بىۋاستە قاراشلىق سودا كارخانىسىدىكى سودا خادىمى جەمئىي 875 (يۇنىڭ ئىچىدە باشقۇرغۇچى خادىم 104) كە، مىللىق سېتىش ئومۇمىي سوممىسى 76 مىليون 620 مىڭ يۈەنگە، يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج سوممىسى 1 مىليون 260 مىڭ يۈەنگە، يارانقان پايدىسى 1 مىليون 60 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى يېزا ئىگىلىك 2 - شى سودا باشقارمىسىغا بېۋاسىتە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ1990 - يىلدىكى ئىگىلىك باشقۇرۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 19 - 1

ئورۇن	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئىشلەيدىغان خادىم	مەبلەغنىڭ كېلىش مەنبەسى (10 مىڭ يۈەن)		يىللىق سېتىش سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	يۈقىرىغا تاپشۇرغان پايدا-باج (10 مىڭ يۈەن)	پايدا، زىيان (10 مىڭ يۈەن)
			ئۆزىنىڭ كۆچمە مەبلىغى	بانكىدىن قەرز ئالغىنى			
«كوئېنلۇن» سودا سارىيى	1984 - يىل	47	15.5	49.4	246.8	6.01	-4.40
كۆنچى بازىرى	1989-يىل	8			5.5		0.36
«جيانگنەن» سودا سارىيى	1987 - يىل 9 - ئاي	250	64.2	288.7	1490	43.1	30.20
سېتىۋېلىش - سېتىش پونكتى	1988 - يىل 1 - ئاي	20	7.6	90.2	215.2	1.8	2.80
يېقىلغۇ شىركىتى	1984 - يىل 3 - ئاي	28	25.1			3.6	26.60
ئاشلىق - ياغ شىركىتى	1984 - يىل	77	26.2	154	724	8.1	-6.30
يەرلىك مەھسۇلات شىركىتى	1984 - يىل	79	17.7	155.5	422.7	8.8	0.58
كۆنچى يېمەكلىك زاۋۇتى	1965 - يىل	123	85		129	3	0.10
«بەخت» كىيىم - كېچەك زاۋۇتى	1985-يىل 9 - ئاي	43	4.9	2	18.2	0.7	-0.50
كورلا سېتىۋېلىش-تەمىنلەش پونكتى	1985-يىل 3-ئاي	177	108.4	775.4	3818.7	51.50	56.9

2. تاشقى سودا

تاشقى سودا ئاپپاراتى 1969 - يىلدىن ئىلگىرى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىش - سېتىۋېلىش خىزمىتىنى شىنىڭ تەمىنلەش - سېتىش ئىشخانىسى قوشۇمچە باشقۇردى. 1969 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ئىنقىلابىي كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، تاشقى سودىغا ئارقا سەپ تەمىنات باشقارمىسىنىڭ تەمىنلەش - سېتىش بۆلۈمى مەسئۇل بولدى. 1975 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش سىستېمىسىنىڭ تاشقى سودا تاۋارلىرىنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تاشقى سودا ئىدارىسى بىلەن پاختا - چىگە شىركىتى باشقۇردى.

1992 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن شىنىڭ تاشقى سودا كەسپىنى شىنىڭ ماددىي ئەشيالار باشقارمىسى باشقۇردى. 1984 - يىلى تاشقى سودا

كەسپىگە سودا باشقارمىسىنىڭ يېزا ئىگىلىك سودا - ساناقەت بىرلەشمە كارخانىسى مەسئۇل بولدى. 1985-يىل 7 - ئايدا يېزا ئىگىلىك، سودا - ساناقەت بىرلەشمە كارخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىقتىساد-سودا شىركىتى قۇرۇلدى، ئۇ مەخسۇس تاشقى سودا كەسپىنى باشقۇردى.

تاشقى سودا ناۋارلىرى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تاشقى سودا تاۋارلىرىدىن تاشپاختا، ساپ پاختا، چۇچۇكبۇيا مەلھىمى، چۇچۇكبۇيا قىيامى، ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي يۇڭى، قۇلماق، پاختا يىپ، يۇمران بۇغا مۇڭگۈزى ۋە نەشپۈتتىن ئىبارەت سەككىز خىلى بار، بۇنىڭ ئىچىدە بىۋاستە تاشقى سودا تاۋارلىرىغا تەۋەلىرى پەقەت چۇچۇكبۇيا مەلھىمى، يۇمران بۇغا مۇڭگۈزى، نەشپۈت، پاختا يىپ ۋە ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي يۇڭىدىن ئىبارەت بەش خىل، تاشپاختا ئاساسەن ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە سېتىلىدۇ. 1984-يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۇمۇر يولى كورلا شەھىرىگە تۇتاشتۇرۇلغاندىن كېيىن نەشپۈتنىڭ سىرتقا سېتىلىش مىقدارى كۆپەيدى، نەشپۈت ئاساسەن سىنگاپور ۋە شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرگە، بىر قىسمى ئامېرىكا، كاناداغا سېتىلدى. «قارىغاي» مارکىلىق چۇچۇكبۇيا مەلھىمى ھەم ئاپتونوم رايونىنىڭ سۈپەتلىك، داڭلىق مەھسۇلاتى، ھەم يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ كوزۇر مەھسۇلاتى بولۇپ قالدى. 1965-يىلى بۇ مەھسۇلات تېخنىكىسى تاشقى سودا ئىدارىسىنىڭ ياردەم بېرىشى بىلەن خەلقئارا بازارغا كىردى.

1964 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شىنى سىرتقا چۇچۇكبۇيا مەلھىمىدىن 10 مىڭ 600 تونىنا، ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي يۇڭىدىن 32 تونىنا، ساپ پاختىدىن 8 مىليون 161 مىڭ 940 دەن، قۇلماقتىن 3832 تونىنا ساتتى، بۇ مەھسۇلاتلارنى سىرتقا سېتىشتىن قىلىنغان ئومۇمىي كىرىم 144 مىليون 950 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 5 . كەسپىي ئورۇنلار

1. شى ئۆلچەش - لايىھىلەش يۇرتى

تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ تەرەققىيات جەريانى ئۆلچەش - لايىھىلەش يۇرتىنىڭ تەكتى يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئۆلچەش - لايىھىلەش ئەترىتى بولۇپ، 1956 - يىل 2 - ئايدا قۇرۇلغان لېيەن دەرىجىلىك كەسپىي ئورۇن ئىدى. 1958 - يىل 8 - ئايدا يەنە دەرىجىسىگە ئۆستۈرۈلدى. 1975 - يىل 3 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، بۇ ئورۇن بايىنغولىن ئوبلاستلىق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسىغا تەۋە بولدى. 1976 - يىلى ئۆلچەش - لايىھىلەش ئەترىتى بىلەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق سۇ ئىلىكتر ئىدارىسى ئۆلچەش-لايىھىلەش ئەترىتى ھەمدە بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ئىدارىسى يەر پىلانلاش ئەترىتى بىرلەشتۈرۈپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سۇ ئىلىكتر ئىدارىسى ئېتىز - ئېرىق سۇ ئىنشائات ئۆلچەش - لايىھىلەش ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1978 - يىل 10 - ئايدا بۇ ئەترەت بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسىغا قاراشلىق بولدى. 1982 - يىل 4 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۆلچەش ئەترىتى يېزا ئىگىلىك 2-شىسىغا تەۋە بولدى. 1987 - يىلى بۇ ئەترەت يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئۆلچەش - لايىھىلەش ئورنىغا ئۆزگەرتىلىپ، تۆۋەن دەرىجىلىك قىلىپ ئۆستۈرۈلدى. 1990-يىلى ئۆلچەش - لايىھىلەش ئورنى ئۆلچەش-لايىھىلەش يۇرتىغا ئۆزگەرتىلدى.

نوپۇسى ۋە كۆلىمى ئۆلچەش - لايىھىلەش يۇرتى ئەسلىدە يەنجى ناھىيىسىنىڭ دەنزىل گۇڭشېسىدا تۇراتتى. 1980 - يىلى كورلا شەھىرى «ئۈرۈكزار» كوچىسىنىڭ شەرق تەرىپىگە كۆچۈرۈپ كېلىندى.

ئۆلچەش - لايىھىلەش يۈرتىنىڭ شەرقى يېزا ئىگىلىك 2-شىىنىڭ بالىلار باغچىسىغا تۇتىشىدۇ. غەربى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى، ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى بىلەن قوشنا، جەنۇبى بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى ئىشخانىسىنىڭ ئاھالىلەر ئولتۇراق رايونىغا يېقىن، شىمالى يېزا ئىگىلىك بانكىسى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ ئاھالىلەر ئولتۇراق رايونىغا تۇتىشىدۇ. ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 16 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 6160 كۋادرات مېتر.

ئۆلچەش - لايىھىلەش يۈرتىنىڭ 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇسى 206، بۇنىڭ ئىچىدە ئىش ئورنىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 98. ھەر خىل تېخنىكا خادىمى 65 (ئالىي ئىنژېنىر سەككىز، ئىنژېنىر 21، ياردەمچى ئىنژېنىر 26) بولۇپ، ئومۇمىي ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ 78 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

ئۆلچەش - لايىھىلەش قۇرۇلۇشى 50 — 60 - يىللاردا ئۆلچەش - لايىھىلەش ئەترىتىنىڭ خىزمەت ئوبيېكتى جەھەتتە ئېتىز - ئېرىق سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى ئاساس قىلىندى، بۇ ئەترەت دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە گۈڭشېدىن ئۇچنى، چوڭ، ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك سۇ ئامبىرىدىن تۆتنى تەكشۈرۈپ ئۆلچىدى ھەمدە چارا باش غول ئۆستىگى، كورلا - تارىم غول ئۆستىگى، چەرچەندىكى غەربىي قىرغاق چوڭ ئۆستىگى، تارىم باش زەيكىشى ھەمدە 18 - تۆەن ئۆستىگىنى سۇ سىغىمى قىلىپ ئۆزگەرتىش قاتارلىق قۇرۇلۇشلارنى ئۆلچەپ لايىھىلىدى. شۇنىڭدەك كورلا - بۈگۈر - تۈمەنپو - ئاقسۇپى ئەتراپىنى گېئودېزىيىلىك تىزگىنلەش - ئۆلچەشنى تاماملىدى. 10000 : 1 ماشىتابلىق خەرىتىدىن 149نى سىزدى، 11 مىڭ كىلومېتر ئارىلىقنى تانا تارتىپ ئۆلچىدى.

70 - يىللارنىڭ ئوتتۇرلىرىدا ئۆلچەش - لايىھىلەشنىڭ مۇھىم نۆۋەتلىك جامائەت ئىشلىرى ۋە ئاھالىلەر ئۆچۈن ئىشلىتىلىدىغان قۇرۇلۇشلارغا يۆتكەلدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يېزا ئىگىلىك 2-شى ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى، كورلا شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى ماددىي ئەشيا باشقارمىسى، كورلا شەھەرلىك 4 - ۋە 7 - ئوتتۇرا مەكتەپلەر «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق - ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، «خۇگۇاڭ» لۆڭگە زاۋۇتى قاتارلىق ئورۇنلار- نىڭ 193 كورپۇس ئوقۇتۇش بىناسى، زاۋۇت ئۆيى ۋە ئولتۇراق ئۆي بىناسىنىڭ قۇرۇلۇش لايىھىسى پۈتتۈرۈلدى، لايىھىلەش - قۇرۇلۇش تۈرىدىن جەمئىي 487سى تاماملاندى، بۇنىڭ ئىچىدە «18-تۆەننىڭ ئېرىق - ئۆستەڭلىرىنى سۇ سىغىمى قىلىپ ئۆزگەرتىش قۇرۇلۇشى لايىھىسى» ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە كۆمۈش مېدال مۇكاپاتىغا، «21 - تۆەننىڭ يەردىن پايدىلىنىشىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش» بىگتۈەن بويىچە مۇنەۋۋەر نەتىجىلەرنى باھالاشتا 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «تارىم دەريالىسىنىڭ سۈيىنى تەكشۈرۈش دوكلاتى» بىگتۈەننىڭ پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى بويىچە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

2. يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى

1985 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا شەھىرى بوغۇش بازىرىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى خۇشىن كەنتىدە يېڭىدىن ئۇنۇمۇبرسال يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى قۇردى، بۇ ئورۇننىڭ پىلانلانغان يەر كۆلىمى 600 مو. ئەسلىدىكى 22 - تۆەن 9 - لىيەننىڭ بۇرۇنقى ئورنىدىكى يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى قىزىلچا تەجرىبە پونكىتىغا ئۆزگەرتىلىپ، شى يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنىنىڭ بىر تۇتاش باشقۇرۇشىغا تەۋە قىلىندى. تەتقىقات ئورنىنىڭ 1990 - يىلدىكى نوپۇسى 240، ئىشچى - خىزمەتچى 140، بۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي تېخنىكا خادىمى 82، كاندىدات تەتقىقاتچى (ئالىي ئاگرانومۇ شۇنىڭ ئىچىدە) دىن يۇقىرى تېخنىكا ئۇنۋانى بارلار 18، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۋانى بارلار 18.

1978 - يىلدىن بۇيان يېزا ئىگىلىك يەن تەتقىقات ئورنىنىڭ 26 يەن تەتقىقات تەتجىسى مۇكاپاتقا ئېرىشتى، بۇنىڭ ئىچىدە «شورلۇق يەردە ئورمان بەرپا قىلىش تېخنىكىسى ئۈستىدە تەتقىقات» يۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مىنىستىرلىكىنىڭ 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا، «سىزىقلىق يەر يولۇسى لىنچىنكىسىنىڭ دانىچە، تەنچە ۋىرۇسى ئۈستىدە تەتقىقات» يېزا ئىگىلىك مىنىستىرلىكىنىڭ 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا، «يەرنى نىسبەت بويىچە ئوغۇتلاش تېخنىكىسىنى تەجرىبە قىلىش تەتقىقاتى ۋە بۇ جەھەتتە ئۇلۇغ كۆرسەتكۈچ ۋە ئۇنى كېڭەيتىش» يېزا ئىگىلىك مىنىستىرلىكىنىڭ يەن - تېخنىكا تەرەققىياتى بويىچە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا 22 تۈرلۈك نەتىجە ئاپتونوم رايونىمىز ۋە بىكتۈەننىڭ يەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

3. «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى

تارىخىي تەرەققىيات جەريانى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تەكتى يېزا ئىگىلىك 2 -شىسىغا بۈاسىتە قاراشلىق پەرزەنتلەر مەكتىپى ئىدى. بۇ مەكتەپ 1960 - يىل 8 - ئايدا قۇرۇلغان. 1974-يىلى بۇ مەكتەپ شۆبە باشلانغۇچ مەكتەپنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مۇكەممەل ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى مەكتەپ قۇرۇلغان ۋاقىتتىكى 259دىن كۆپىيىپ 1522گە، ئوقۇتقۇچى ۋە ئىشچى-خىزمەتچى مەكتەپ قۇرۇلغان ۋاقىتتىكى 23تىن كۆپىيىپ 109غا يەتتى. 1975 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا شىغا بۈاسىتە قاراشلىق پەرزەنتلەر مەكتىپى بايىنغولىن ئوبلاستلىق مەدەنىيەت - ماتارىپ ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولدى، نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4- ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئاتالدى. 1978 - يىلى كورلا شەھەرلىك مەدەنىيەت - ماتارىپ ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە قارايدىغان قىلىنىپ، نامى كورلا شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئاتالدى. 1982-يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، كورلا شەھەرلىك 4- ئوتتۇرا مەكتەپ يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا تەۋە بولدى، نامى يېزا ئىگىلىك 2 - شى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى دەپ ئاتالدى.

كۆلىمى ۋە ئىشچى - خىزمەتچىسى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى كورلا شەھىرى مەركىزىي رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى «ئۈرۈكزار» كوچىسىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقى ئۆلچەش - لايىھىلەش يۈرتى بىلەن قوشنا، جەنۇبى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا تۇتىشىدۇ، غەرب تەرىپى غەربىي «خەلق» يولى بىلەن، شىمال تەرىپى بايىنغولىن ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئاھالىلار ئولتۇراق رايونى ۋە «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق-ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا قوشنا. ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 73 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 17 مىڭ 596 كۋادرات مېتر، بۇنىڭ ئىچىدە بىنا كۆلىمى 13 مىڭ 846 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمىنىڭ 78.7 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. مەكتەپ بويىچە ئېككى قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسىدىن بىرى، تۆت قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسىدىن بىرى، ئوقۇغۇچىلار ياتقىدىن بىرى، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر بىناسىدىن بىرى بار. 1990 - يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى ۋە ئىشچى - خىزمەتچى 152 (ئوقۇتقۇچى 126) گە، ئوقۇغۇچى 2243 (باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى 640، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى 1549) گە يەتتى.

ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى 1966 - يىلدىن ئىلگىرى مەكتەپنىڭ ماتارىپ خىراجىتى جەھەتتە بىر قەدەر قىيىنچىلىق بار ئىدى، مەكتەپ بويىچە تېرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرى بور ياساشقا سەپەرۋەر قىلىندى، كېسەك قۇيۇلۇپ

سىنىپ سېلىنىدى. 1978 - يىلدىكى پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىلىشىدىن كېيىن، مەملىكەت بويىچە «ئوقۇتقۇچىلارنى ھۆرمەتلەش، ماتارىپقا ئەھمىيەت بېرىش، بىلىمگە ھۆرمەت قىلىش، ئىختىساسلىق خادىملارنى ھۆرمەتلەش» تەك ياخشى ئەنئەنە تەدرىجىي شەكىللەندى، ماتارىپ خىراجىتى يىلمۇ يىل كۆپەيدى. 1990 - يىلى مەكتەپ بويىچە فىزىكا - خىمىيە تەجرىبىخانىسىدىن ئىككىسى، تىل كومپيوتېرخانىسىدىن بىرى، تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى تارقىتىش ئۈيىدىن بىرى، پروېكسىيە ئاپپاراتىدىن تۆتى، تېلېۋىزوردىن بەشى، پروېكسىيىلىك سىنئالغۇدىن بىرى، ئېلېكترونلۇق كومپيوتېردىن 20سى، سۇنئىي ھەمراھ يەر يۇزى قوبۇل قىلىش ئانتېننىسىدىن ئىككىسى بار بولدى؛ كۇتۇپخانىدا ساقلانغان كىتاب 14 مىڭ 105كە يەتتى، كۇتۇپخانا باشقۇرۇشقا بىر خادىم سەپلەندى.

ئوقۇتۇش ئۇنۇمى 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە مەكتەپ بويىچە ئالىي مەكتەپ ۋە كەسپىي تېخنىكوم مەكتەپلىرىگە جەمئىي 597 يېڭى ئوقۇغۇچى ئەۋەتىپ بېرىلدى. 1990 - يىلى ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان يېڭى ئوقۇغۇچى 168گە يېتىپ، 1985 - يىلدىكىدىن 1.6 ھەسسە كۆپەيدى. 1985-يىلىدىن بۇيان بۇ مەكتەپ بىكتۇەن، ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ھەر خىل مەكتەپ مۇسابىقىلىرىگە كۆپ قېتىم قاتنىشىپ، جەمئىي 52 ئادەم (قېتىم) مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1985 - يىلى مەككىز ئوقۇغۇچى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ماتېماتىكا مۇسابىقىسىغا قاتناشتى، بۇنىڭ يەتتىسى ئوبلاست بويىچە ئالدىنقى 15 - لىككىچە ئېرىشكەنلەر قاتارىغا كىردى.

1983 - يىلى ۋە 1990 - يىلى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى بىكتۇەن تەشكىللىگەن ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ۋاسكىتبول ۋە ۋالىبول مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، كۆپ قېتىم چېمپىيونلۇققا ۋە 2-لىككە ئېرىشتى.

4. پارتىيە مەكتىپى ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى

تارىخىي تەرەققىيات جەريانى ج ك پ يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتىيە مەكتىپى 1959 - يىلى قۇرۇلغان، 1969 - يىلى تاقىۋېتىلگەن. 1982 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ياندۇرقى يىلى پارتىيە مەكتىپىنى قايتا قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش خىزمىتى باشلاندى. 1984 - يىلى ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى قۇرۇلدى. 1985 - يىلى پارتىيە مەكتىپى بىلەن ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى.

كۆلىمى ۋە نوپۇسى پارتىيە مەكتىپى بىلەن ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپىنىڭ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 6.3 مو، مەكتەپتە سىنىپ، ئىشخانا ۋە ياتاقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇچ قەۋەتلىك بىنادىن بىرى سېلىنىدى، بۇنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 4115 كۋادرات مېتر. بۇنىڭ ئىچىدە ئوقۇغۇچىلار ياتقىنىڭ كۆلىمى 1286 كۋادرات مېتر، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ياتقىنىڭ كۆلىمى 630 كۋادرات مېتر، 1990 - يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 34 (مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 14) كە، ئوقۇغۇچى 178گە يەتتى.

مەكتەپ باشقۇرۇش نىشانى ۋە سىنىپلارنىڭ تەسىس قىلىنىشى مەركەزنىڭ «ھەر دەرىجىلىك پارتىيە مەكتەپلىرىدە ئۇچ بازا، بىر ئوچاق بەرپا قىلىش» تەلىپى بويىچە، يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتىيە مەكتىپى ئاساسلىق سىنىپلارنى ئېچىش بىلەن بىللە، يەنە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، ئوقۇش تارىخى بويىچە تەربىيىلەش سىنىپى بىلەن كەسپىي گۇۋاھنامە سىنىپىنى ئاچتى، ئوقۇش تارىخى بويىچە تەربىيىلەش سىنىپىدا خەت - چەك ئارقىلىق تەربىيىلەش ئاساس قىلىنىدۇ. يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتىيە مەكتىپى قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش بىلەن خەت - چەك ئارقىلىق تەربىيىلەشكە تەڭ ئەھمىيەت بېرىش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، كىتاب ئوقۇش سىنىپى، ئۆگىنىش سىنىپى، مەشق سىنىپى، ئىش ئورنىدا تەربىيىلەش سىنىپى، پارتىيە، ھۆكۈمەت سىنىپى، خەت - چەك ئارقىلىق تەربىيىلەش سىنىپى قاتارلىق سىنىپلارنى

ئاچتى. مەكتەپ بويىچە ھەر يىلى ئۇچ سىنىپ (بىر ئوقۇش تارىخى سىنىپى، ئىككى ئىش ئورنىدا تەربىيىلەش سىنىپى) ساقلاپ قېلىندى.

1983 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە بۇ مەكتەپ بىگتۈەن ماۋارىپ شۆيۈەنى بىلەن بىرلىكتە ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىللىق ئالىي مەكتەپ، تېخنىكوم ئەدەبىيات سىنىپىدىن ئىككى قارار ئاچتى، 76 كۇرسانت ئوقۇش پۈتتۈردى. 1985 - يىلى بۇ مەكتەپ غەربىي شىمال داشۆسى بىلەن بىرلىكتە جۇغرافىيە ئالىي تېخنىكوم سىنىپىدىن بىر قارار ئاچتى. بۇ سىنىپنىڭ ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولۇپ، 98 كۇرسانت ئوقۇش پۈتتۈردى. 1985 - يىلدىن بۇيان، ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىللىق ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش تېخنىكوم سىنىپىدىن جەمئىي تۆت قېتىمدا ئالتە سىنىپ ئاچتى. 1990 - يىلغا كەلگەندە مەكتەپتىكى سىنىپ بەشكە، ئوقۇش پۈتتۈرگەن كۇرسانت 177گە يەتتى. 1988 - يىلى تېلېۋىزىيە داشۆسى سىنىپىدا ئاخبارات ۋە قانۇندىن ئىبارەت ئىككى كەسىپ تەسىس قىلىندى. 1989 - ۋە 1990 - يىللىرى ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ كومىتېتى بىلەن بىگتۈەن ماۋارىپ كومىتېتى ھەر قايسى شى پارتىيە، ھۆكۈمەت سىنىپلىرىدىن ئارىلاپ سىناش يۈزىسىدىن ئىمتىھان ئالدى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتىيە، ھۆكۈمەت سىنىپىنىڭ مىللەتلەر ئەزەربىيىسى دەرسىدە ئوتتۇرىچە نومۇرىنى 83.7گە، پەلسەپەدە ئوتتۇرىچە نومۇرىنى 81.38گە يەتكۈزۈشتەك ئالىي ئەتىجە بىلەن بىگتۈەن بويىچە ھەر قايسى پارتىيە مەكتەپلىرىنىڭ ئالدىغا ئۆتتى. پارتىيە مەكتىپىدە تەربىيىلەنگەن كۇرسانتلار تۆەن، مەيدانلارنىڭ تايانچ كۈچىگە ئايلاندى.

5. يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا دوختۇرخانىسى

تارىخىي تەرەققىيات جەريانى يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا دوختۇرخانىسى 1975-يىل 2-ئايدا قۇرۇلدى. 1975 - يىل 3 - ئايدا بىگتۈەننىڭ تەشكىللىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا بۇ دوختۇرخانا بايىنغولىن ئوبلاستلىق سەھىيە سىستېمىسىغا قوشۇۋېتىلىپ، نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - «خەلق» دوختۇرخانىسى (رايون دەرىجىلىك) دەپ ئاتالدى. 1984 - يىل 11 - ئايدا ئەسلىدىكى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - «خەلق» دوختۇرخانىسى يېزا ئىگىلىك 2 - شىغا تەۋە قىلىنىپ، نامى يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا دوختۇرخانىسى دەپ ئاتالدى، دوختۇرخانىنىڭ دەرىجىسى يەنە دەرىجىلىكتىن تۆەن دەرىجە-لىككە ئۆستۈرۈلدى. 1985 - يىل 9 - ئايدا شى سەھىيە ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسىپىي مەكتىپى قۇرۇلدى، بۇ مەكتەپ كورلا دوختۇرخانىسى بىلەن بىرلىكتە ئىش بېجىردى، سىرتقا قارىتا ئىككى ژېنۇسكا ئاستى، ئىچكى جەھەتتە بىر بەنزە بولدى.

كۆلىمى ۋە نوپۇسى يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا دوختۇرخانىسى كورلا شەھىرى چارباغ يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ 400 مېتر غەربىي - شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان. شەرقتە يېزا ئىگىلىك 2 - شى شتابى بىلەن بولغان ئارىلىقى ئۇچ كىلومېتر، غەربىي تەرىپى ئۇچ بۇرجەك رايونغا، جەنۇبى «شىنخۇا» 2 - باسما زاۋۇتىغا قوشنا، ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 314 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 11 مىڭ 478 كۋادرات مېتر. بۇنىڭ ئىچىدە ئولتۇراق ئۆي كۆلىمى 6009 كۋادرات مېتر. جامائەت پايدىلىنىدىغان مۇئەسسەسە كۆلىمى 5469 كۋادرات مېتر. 1990 - يىلى دوختۇرخانىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 244 (186 تېببىي خادىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) كە، تېببىي خادىم ئىچىدە يۇقىرى دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۋانى بارلار ئونغا، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۋانى بارلار 38گە، يارىدەمچى تېخنىكا ئۇنۋانى بارلار 138گە يەتتى.

تېببىي داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى دوختۇرخانا قۇرۇلۇشى بىلەنلا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 270 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، تېببىي داۋالاش ئۇسكۇنىلىرىنى سېتىۋالدى. 1990 - يىلى دوختۇرخانا بويىچە يۈرەكنى كۆزىتىش - ئاسراش ئاپپاراتىدىن بىرى، B تىپلىق ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى بىلەن دىئاگنوز قويۇش ئاپپاراتىدىن بىرى، ئېلېكتروكاردىئوگراممۇ ئاپپاراتىدىن بىرى، 721 تىپلىق نۇر ئېلېكترى ئارقىلىق رەڭ سېلىشتۇرۇش ئەسۋابىدىن بىرى، كېسەللىك قانۇنىيىتى بويىچە كەسەللەنمە كېسىش ئاپپاراتىدىن

ئىككىسى، ھەر خىل ئاپتوموبىلدىن تۆتى بار بولدى، تۈراقلىق مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى 1 مىليون 142 مىڭ يۈەنگە، تۈراقسىز مەبلىغى 200 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

تەببىي داۋالاش تېخنىكىسى 1987 - يىلغا كەلگەندە يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا دوختۇرخانىسى- نىڭ كىلىنكا بۆلۈمى دوختۇرخانا قۇرۇلغان ۋاقىتتىكى ئىككىدىن بەشكە كۆپەيدى، ھەر قايسى بۆلۈملەر دائىم ئۆچرايدىغان ۋە كۆپ پەيدا بولىدىغان كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولغانلارنى داۋالىغاندىن سىرت، يەنە ئۆسمىنى كېسىۋېتىش، باش ئىچى قان ئىششىقىنىڭ بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش، بوغاق ئۆچەيدىكى ئۆسمىنى كېسىپ ئېلىۋېتىش، ئەمچەك راكىنى كېسىپ ئېلىۋېتىش ئوپېراتسىيىسى قاتارلىق بەزى بىر قىيىن ھەم چوڭ ئوپېراتسىيىلەرنى قىلدى.

1985 - يىلى بۇ دوختۇرخانا خەۋپى ئېغىر كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلاردىن 64نى داۋالىدى. بۇنىڭ ئىچىدە 42نى قۇتقۇزۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش نىسبىتى %65كە يەتتى؛ 1986- يىلى 189 ئادەم (قېتىم) نى داۋالاپ، 159 ئادەم (قېتىم) نى قۇتقۇزۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش نىسبىتى %84كە يەتتى؛ 1987 - يىلى يېرىم يىلدا 193 ئادەم (قېتىم) نى داۋالاپ، 177 ئادەم (قېتىم) نى قۇتقۇزۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش نىسبىتى %92كە يەتتى. مەلۇماتقا قارىغاندا 1976 - يىل 6 - ئايدىن 1987 - يىل 6 - ئايغىچە ھەر قايسى بۆلۈملەر كۆرگەن كېسەل 198 مىڭ 800 ئادەم (قېتىم) گە، ھەر قايسى بۆلۈملەرنىڭ كېسەلخانىسىدا يېتىپ داۋالانغانلار 22 مىڭ 200 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى؛ كېسەللەرنىڭ يېتىشىغا بېرىلگەن كارىۋات 127 — 170كە، كېسەلخانىدىن چىققانلارنىڭ ئوتتۇرىچە كېسەلخانىدا يېتىپ داۋالىنىش كۈنى 26.12 كۈنگە، ئوتتۇرىچە كارىۋات ئوبوروت نىسبىتى 12.83 قېتىمغا، كېسەللەرنىڭ ساقىيىش نىسبىتى %70.91كە يەتتى، ئۆلۈش نىسبىتى %1.16 بولدى، كېسەل كارىۋىتىدىن پايدىلىنىش نىسبىتى %78.53 بولدى.

IV باب

مەيدان بىلەن ئاممىنىڭ مۇناسىۋىتى

§1. يەرلىككە ياردەم بېرىش

1. يەرلىكنىڭ ھاكىمىيەت قۇرۇشىغا ياردەم بېرىش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ ئولتۇراقلاشقان 6 - شى 18 - تۈەن كادىر - جەڭچىلەرنى ئاجرىتىپ، يەرلىكنىڭ دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇشىغا ياردەم بېرىپ، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدىكى باۋجيا تەشكىلاتىنى بىكار قىلىپ، خەلقنىڭ يېڭى ھاكىمىيىتىنى قۇردى. زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش-ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ۋە يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتى داۋامىدا، 6 - شى سىياسىي باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى ياڭ خۇەنشېڭ كورلا ناھىيىسىنىڭ ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ئۆمىكىنىڭ باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئېلىپ، يېزىلارغا بېرىپ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىجارە ھەققىنى

كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۈرۈش كۈرىشىنى قانات يايدۇرۇشىغا ياردەم بېرىپ، ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق پائالىيەتلىرىنى باستۇرۇپ، دېھقانلار ئۇيۇشمىسى، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ئايالىلار بىرلەشمىسى ۋە باشقا ئامما ئۇيۇشمىلىرىنى قۇردى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى.

2. يەرلىك ئورۇنلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا ياردەم بېرىش

كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ ئورۇنلاشقان 6 - شى 18 - تۈەن 1950 - يىل 1 - ئايدىن 3 - ئايغىچە تۆت تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ شىنجاڭغا كىرگەن. شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، پەقەت بىر ھەپتىلا ئىشلەپچىقىرىش تەييارلىقىنى قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتى. قىسىم ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەندىن كېيىن، قورال - سايمان، يەر، ئۇرۇق قاتارلىق جەھەتلەردە نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. 1950 - يىلى يەرلىك ئورۇنلاردىكى ھۆكۈمەتلەر 18 - تۈەنگە 3876 مو يەر، 334 ئادەم (قېتىم) خەلق ئىشچىسى، 592 ئاپتوموبىل، 556 ئات (قېتىم) ياردەم بەردى، 38 تۈر بويىچە 579 قورال - سايمان ئارىيەت بەردى.

1950 - يىل 9 - ئايدا 18 - تۈەن ئومۇمىي ئۆزۈنلۇقى 35.57 كىلومېتر كېلىدىغان ئۆستەڭدىن بىرنى (18 - تۈەن ئۆستىكى) چاپتى، بۇ ئۆستەڭ شاڭخۇ، دادۇنزىدىن ئۆۋاغا بارىدۇ، بۇ ئۆستەڭ ئارقىلىق كۆنچى دەريالىسىنىڭ سۇيى باشلىنىپ دادۇنزىنىڭ غەربىدىكى بوز يەر سۇغىرىلىدۇ. لايىھە بويىچە بولغاندا يېڭى ئۆستەڭ ئاممىنىڭ بىر قىسىم زارەتگاھلىق، ئۆي ۋە يەرلىرىنى كېسىپ ئۆتەتتى، ئاممىنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە چېتىلىدىغان بۇنداق مەسىلىلەر شۇ يەردىكى ھۆكۈمەتنىڭ ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا بىر قەدەر ئوڭۇشلۇق ھەل قىلىندى. 18-تۈەن ئۆستەڭنىڭ قۇرۇلۇشى جەريانىدا ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ پايدىلىق بولۇش پرىنسىپى باشتىن - ئاخىر ئىزچىللاشتۇرۇلدى. چارباغ گۈڭشىسى، شاڭخۇ گۈڭشىسى ۋە لەڭگەر گۈڭشىسى سايلىق چوڭ ئەترىتىدىكى 50 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر بىۋاستە 18-تۈەن ئۆستەڭنىڭ سۇيى بىلەن سۇغىرىلدى، بۇ، 18-تۈەن ئۆستىكى ئارقىلىق سۇغىرىلىدىغان رايون كۆلىمىنىڭ 7.16 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1952 - يىلى زىمىستان قىش پەسلىدە 18 - تۈەن 700دىن ئارتۇق ئەمگەك كۈچىنى يىغىپ، شاڭخۇ ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى ئۈچۈن زەيكەش چېپىپ بەردى. 10 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىن 12 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىغىچە ئىككى ئاي باتۇرلارچە جەڭ قىلىش ئارقىلىق باش غول زەيكەشتىن بىرنى، ئوق زەيكەشتىن 11نى چاپتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە 18 - تۈەن بوتوخۇنىڭ كادۇك رايونىدىكى ئاممىا بىلەن بىرلىكتە 20 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى «ئىتتىپاق» ئۆستىكىنى رېمونت قىلدى. بۇ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشلىرى ئارقىلىق شۇ جايىنىڭ دېھقانچىلىقتا يۇقىرى ھەم مۇقىم ھوسۇل ئېلىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى ھەمدە بۇ قۇرۇلۇشلار مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇردى.

1954 - يىلى يېزا ئىگىلىكىنى كوپېراتسىيىلەشتۈرۈش ھەرىكىتىدە يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتكومى «شۇ جايدىكى دېھقانلارغا زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىپ، ئۆزئارا ھەمكارلىشىش مەركەز قىلىنغان يېزا ئىگىلىكىدە مەسئۇلاتنى ئاشۇرۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇشنى يولغا قويۇش پىلانى» نى تۈزۈپ چىقىپ، تېخنىكا كادىرلىرىدىن 56نى يۆتكەپ، تۈەن، مەيدانلارنى بىرلىك قىلىپ، تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسىدىن يەتتىنى تەشكىللەپ، دائىرە بويىچە ھۆددىگە ئېلىپ ئىشلەپ، سەييارە يېتەكچىلىك قىلدى. يېزا ئىگىلىك 6 - تۈەنى تەشكىللىگەن تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسى 2-رايونىنىڭ «گۈللەندۇرۇش» كوپېراتىپىنىڭ 119 مو يېرىدىكى كېۋەزنىڭ يېتەكچىلىك قىلىپ، ساپ پاختا-نىڭ مو بېشى ھوسۇلىنى 68.75 كىلوگرامغا، «شىنگۈاڭ» كوپېراتىپىنىڭ مول ھوسۇللۇق ئون مو

يېرىدىكى كېۋەزنىڭ ئوتتۇرىچە مو بېشى ھوسۇلىنى 77.5 كىلوگرامغا يەتكۈزدى.

1955 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە بولغان بەش يىلدا كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى «كۆنچى» 1-، 4 -، 2 - مەيدانلىرى ۋە يېزا ئىگىلىك 6 - تۈەنى شىنىڭ رايونلار بويىچە نۆقتا بەلگىلەپ ياردەم بېرىشتىن ئىبارەت بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، كورلا ناھىيىسى يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپى ۋە خەلق گۈڭشېسىدا سورتلۇق ئۇرۇقنى كېڭەيتىش، ۋاكالىتەن يەر تېرىش، بۇغداي ئورۇش، دان ئايرىش ۋە ئۆستەڭ چېپىش قاتارلىق خىزمەتلەرنى قانات يايدۇردى.

1963 - يىل 1 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتكومى ئاپتونوم رايونىنىڭ «بىكتۈەننى نىشان قىلىش، گۈڭشېلارنى ئالاھىدە نۆقتا قىلىش، ئومۇميۈزلۈك پىلانلاش، تەدرىجىي ئىشقا ئاشۇرۇش» تىن ئىبارەت يېتەكچى فاڭجېننى ئىزچىللاشتۇرۇپ، خەلق گۈڭشېسىنىڭ «بەشتە ياخشى» (ياخشى سالا ئېتىز، ياخشى ئورمان بەلۈنغى، ياخشى ئۆستەڭ، ياخشى يول، ياخشى ئاھالىلەر نۆقتىسى) قۇرۇلۇشىغا ياردەم بەردى. يېزا ئىگىلىك 2- شى شتابى كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كەلگەندە چارباغ گۈڭشىسىدىن 979.8 مو يەرنى ئېلىپ ئاساسىي قۇرۇلۇش ئۇچۇن ئىشلەتكەندى. 1964 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك 2- شىسى بىكتۈەن «بەشتە ياخشى» قۇرۇلۇشى ئۇچۇن ئاجرىتىپ بەرگەن 1 مىليون 837 مىڭ يۈەن پۇلنى نۆقتىلىق ھالدا چارباغ گۈڭشېسى بىلەن شاڭخۇ گۈڭشېسىغا ئاجرىتىپ بەردى. بۇ مەزگۈر گۈڭشېلار ئۇچۇن ئىقتىسادىي تولۇقلىما بولدى. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى يەنە ئۆلچەش - لايىھەلەش خادىملىرىنى يۇقىرىقى ئىككى گۈڭشېنىڭ يېرىنى پىلانلاشقا ياردەملىشىشكە ئەۋەتتى. قۇرۇلۇش قىلغۇچى قىسىملارنى ئېرىق - ئۆستەڭ چېپىش، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش، يول ياساش، يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش ۋە سۇپەتلىك ئۇرۇق بىلەن تەمىنلەشكە ياردەم قىلىشقا ئاجراتتى.

1980 - يىل 7 -ئايدىن 1982 - يىل 4 - ئايغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى 17 مىليون 266 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، 18 - تۈەن ئۆستىڭگە ياپلاق تاش بېسىپ ۋە بىتون تاختاي ياتقۇزۇپ، ئۆستەڭنى سۇ سىڭمەسلەشتۈرۈپ، سۇ سىڭىپ كېتىش مەسلىسىنى تۈپتىن ھەل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە شاڭخۇ گۈڭشېسىغا باردىغان ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى ئالتە كىلومېتر كېلىدىغان توققۇز غول ئۆستەڭنى سۇ سىڭمەسلەشتۈردى، بۇنىڭغا 400 مىڭ يۈەن ئىشلەتتى.

1983 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى ۋە تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى يەتتە تۈەن - مەيداندىن 18 تېخنىكا كادىرىنى ئاجرىتىپ، يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىش گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش يېڭى تېخنىكىسىنى كېڭەيتتى. كورلا شەھىرىدىكى ئۇچ يېزىنىڭ 1638 مو يېرىدە سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى كېڭەيتىلىپ، ساپ پاختىنىڭ ئوتتۇرىچە مو بېشى ھوسۇلىنى 64 كىلوگرامغا يەتكۈزدى، بىر قىسىم ئەترەت ۋە ئائىلىلەر-نىڭ كېۋەزنىڭ مو بېشى ھوسۇلى 75 كىلوگرامدىن 85 كىلوگرامغىچە بولدى، ئادەتتىكى كېۋەزلىكلەردە ھوسۇل 25% - 35% ئاشتى.

3. تېببىي داۋالاش تېخنىكىسى جەھەتتە ياردەم بېرىش

1951 - يىلدىن 1973 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى سەھىيە تېخنىكا خادىملىرىنى ئەۋەتىپ، يەرلىك ئورۇنلارنىڭ دوختۇرخانا قۇرۇشىغا ياردەم بەردى. 1973 - يىلى 29 - تۈەن - مەيدان دوختۇرخانا-سى كورلا ناھىيىسى قوشئېرىق گۈڭشېسىنىڭ تېببىي داۋالاش خادىملىرىنى تەربىيىلىشىگە ياردەم بېرىپ، تېببىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئۆگەتتى، بۇنىڭ بىلەن گۈڭشي شىپاخانىسىنىڭ كەسپىي تېخنىكىسى كۆرۈنەرلىك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى ھەمدە ئوپېراتسىيە قىلىش، لابوراتورىيىلىك تەكشۈرۈش، يۇرەك پائالە-يىتىنى تەكشۈرۈش قاتارلىق خىزمەتلەر قانات يايدۇرۇلدى؛ يەنە كۆپ قېتىم كەسپىي داۋالاش ئەترەت (گۇرۇپپا) لىرىنى تەشكىللەپ، گۈڭشي، چوڭ ئەترەت ۋە چەت، يىراق رايونلاردا سەييارە كېسەل

داۋالىدى، ئاز سانلىكى ئىقتىسادىي جەھەتتە قىينىچىلىقى بار ئاممىنى ھەقسىز داۋالاپ، ئاممىنىڭ ساغلاملىقىغا ئېرىشتى.

1973 - يىلى 29 - تۆمۈر - مەيدانلىقنىڭ سەھىيە ئەترىتى ئۇيغۇر قىزى خالىدەنىڭ پۈتىنىڭ تۆغما نەيرىي تەبىئىيلىكىنى ئۆڭشاپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

كورلا ناھىيىسى قوشئېرىق گۈڭشېسىدىكى 61 ياشلىق ئايال گۈڭشي ئەزاسى ھەمراھانلىقنىڭ قورساق قىسمىدا ناھايىتى چوڭ ئۆسمىنىڭ پەيدا بولغىنىغا ئون يىلدىن ئاشقان بولۇپ، قورساق ئايلانمىسى 133 سانتىمېتىرغا يەتكەن. 29 - تۆمۈر - مەيدان دوختۇرخانىسى 1984 - يىل 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى بۇ ئايالنى داۋالاشنى باشلىغانىدى. ۋراچ سۇڭ گېنسۇن كۆڭۈل قويۇپ ئوپېراتسىيە قىلىپ، 30.5 كىلوگرام ئېغىرلىقتىكى تۆخۈمسىمان ئۆسمىنى ئېلىپ تاشلاپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. ئوپېراتسىيە قىلىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن بۇ ئايال خەۋپ - خەتەردىن قۇتۇلدى، يەتتە كۈندە بەدەن تېمپېراتۇرىسى ئەسلىگە كېلىپ نورمالىلاشتى، بىر ئايدىن كېيىن كارىۋاتتىن چۈشۈپ ھەرىكەت قىلالايدىغان بولدى. تۆت ئايدىن كېيىن نورمال ئەمگەك قىلالايدىغان بولدى.

§ 2 . مەيدان، يېزىلاردا بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلغان ئۇرۇنلار

1983 - يىلى شى بويىچە «ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش»، «مەيدان، يېزىلار بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1985 - يىلغىچە شىدىكى تۆمۈر - مەيدانلار بىلەن كورلا شەھىرىدىكى يېزا، مەيدانلار بىرلىكتە بەرپا قىلغان مەدەنىيەتلىك ئورۇن 45 جۈپكە يەتتى.

29 - تۆمۈر - مەيدانلىقنىڭ چارۋىچىلىق لەينى ئۇزۇن مەزگىل تاغلىق رايوندا مال بېقىش پائالىيىتى داۋامىدا، تاغلىق رايوندىكى چارۋىچىلار بىلەن ناھايىتى ئىناق قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى ئورناتتى. لەڭگەر يېزىسىدىكى 80دىن ئارتۇق دېھقان تاغلىق رايونغا قويۇ سېتىۋېلىشقا بارغاندا، چارۋىچىلىق لەينىدە- كى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئۇلارغا ئۆيلەرنى بوشتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ تاماق ۋە ياتقىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بەردى ۋە ئۇلارنى مال بىلەن تەمىنلىدى. مەيدان، يېزىلاردا بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتى داۋامىدا 29 - تۆمۈر - مەيدان 20 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، تاغلىق رايوندا تاماق - ياتاق پونكىتى (كارۋان ساراىيى دەپمۇ ئاتىلىدۇ) قۇرۇپ، ئۆتكەن - كەچكەن چارۋىچىلار ئۈچۈن قولايلىق يارىتىپ بەردى.

§ 3 . مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى

1949 - يىلى قىشتا پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسى جيۇچۈەن، يۈمېن ۋە دۈنخۇاڭدىن ئىبارەت بىر لىنىيىنى مەركەز قىلىپ بۈيرۇق كۈتۈپ، شىنجاڭغا كىرىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلدى. بۇ مەزگىلدە قىسىم رەھبەرلىرى كوماندىر - جەڭچىلەرگە شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىنى قايتا- قايتا تونۇشتۇردى، قىسىمنى ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە ئۈيۈشتۇرۇپ، كوماندىر- جەڭچىلەرگە سىستېمىلىق ھالدا مىللىي سىياسەت تەربىيىسى بەردى. 1950 - يىل 3 - ئايدا 6 - شى

سىياسىي بۆلۈمى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشكە دائىر «بەش تۈرلۈك بەلگىلىمە»نى تارقاتتى. قىسمىنى تەربىيىلەشتە «ئورتاق پروگراممـا» دا بەلگىلەنگەن دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئىز-چىللاشتۇرۇشتا چىڭ تۇرۇپ، ھەر قانداق ئورۇن ياكى شەخسنىڭ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەسچىت، ئىبادەتخانا ۋە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردىن پايدىلـ-ىنىپ، مال بېقىش ۋە ئولار تەرىپىدىن چەكلەنگەن چارۋىلارنى ئۆلتۈرۈشنى مەنئى قىلدى.

1950 - يىلدىن باشلاپ قىسىم ھەر يىلى ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئاممىنىڭ ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈشنى تۈزۈمگە ئايلاندۇردى. ھەر يىلى «1 - ماي ئەمگەكچىلەر بايرىمى»، «1 - ئۆكتەبر»، «يېڭى يىل»، «باھار بايرىمى» قاتارلىق بايرام كۈنلىرىدە يېزا ئىگىلىك 2 - شى رەھبەرلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش يىغىنى ۋە سۆھبەت يىغىنىغا تەكلىپ قىلىپ، مىللەتلەر ئارا دوستلۇق ئورناتتى. ھەر يىلى روزا ھېيت ۋە قۇربان ھېيتتا يېزا ئىگىلىك 2 - شى رەھبەرلىرى شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئائىلىلىرىگە ھېيتلاپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ ھېيتىنى تەبرىكلىدى ۋە ئۇلاردىن ھال سورىدى.

1960 - يىل 5 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتكومى بىكتۇەننىڭ «ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش، ھەر مىللەت خەلقى ئۇچۇن ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش پروگراممىسى توغرىسىدا 20-ماددا» بىلەن بىكتۇەننىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى جاڭ جۇڭخەن ئوتتۇرىغا قويغان مىللەتلەر خىزمىتىدە «بىردە ياردەم بېرىش»، «ئىككىدە يول قويۇش»، «ئۈچتە ھۆرمەت قىلىش» پرىنسىپىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» داۋامىدا چىققان «مۇلۇكنى ئومۇمنىڭ قىلىۋېتىش شامىلى» تۈپەيلىدىن ئاممىنىڭ مەنپەئەتىگە دەخلى - تەرۇز يەتكۈزۈش ھېسابىغا يىغىۋېلىنغان بىر قىسىم مال - مۇلۇكلەرنى پۈلغا سۈندۇرۇپ ئېنىقلىدى ۋە قايتۇرۇپ بەردى. مەيدان مەۋرىيىتى، مەيدان كوپىراتىپى، مەيدان ئاممىسىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى قويۇقلاشتۇردى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ ئاممىۋى خىزمىتى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. 1982 - يىل 4 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، شى سىياسىي بۆلۈمىدە ئاممىۋى خىزمەت باشقارمىسى قۇرۇلدى.

1983 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شى پارتكومى يۇقىرى دەرىجىلىك پارتكومنىڭ بىر تۈتاش ئورۇنلاش-تۇرۇشىغا ئاساسەن ھەر يىلى 5 - ئاينى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى ئودا قانات يايدۇرۇش پائالىيىتى ئېيى قىلىپ، كادىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ۋە ماركـ-سىزملىق مىللەت نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارغا «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالماسلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالماسلىق» تەربىيىسى بەردى. كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر ئەتراپىدا تۇرۇشلۇق يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ھەر يىلى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى داۋامىدا كوچىلاردا خەلقە قولايلىق يارىتىپ بېرىدىغان ۋە پايدا يەتكۈزىدىغان مۇلازىمەت نۇقتىسىدىن نەچچە ئونىنى قۇرۇپ، ساتىراشلىق، تىككۈچىلىك، رېمونت قىلىش، تېببىي داۋالاش، قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مۇلازىمەتنى قانات يايدۇردى. «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق-ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى بىلەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېتېئورولوگىيە پونكىتى ۋە چارباغ يېزىسى بىرلىكتە مەبلەغ توپلاپ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كۆڭرۈكىدىن بىرنى سالدى. 1988-يىلدىن 1990-يىلغىچە 28 - تۇەن-مەيدان، «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق-ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى ۋە 29-تۇەن - مەيدان، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار ئەۋنىلىك تۇەن (فابرىكا)، 29 - تۇەن - مەيداننىڭ چارۋىچىلىق لەينى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار لەيەندۇي بولۇپ باھالاندى. 28 - تۇەن - مەيدان دوختۇرخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى دىڭ جىنيۇ ئاپتونوم رايونىمىز تەرىپىدىن «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار شەخس» دەپ نامغا ئېرىشتى.

يىگىرمىنچى قىسىم

سودا

كورلا شەھىرى تەۋەسى قەدىمكى زاماندا يىپەك يولىنىڭ شىمالىي ۋە ئوتتۇرا لىنىيىلىرىنىڭ تۇگۈنى ئىدى. يىپەك يولىنىڭ ئوتتۇرا لىنىيىسى دۇنخۇاڭدىن باشلىنىپ، كرورەن، يىڭپەن، چېدىر، لېيلۇ شەھىرىدىن ئۆتۈپ، شىمالىي لىنىيە بىلەن تۇتىشاتتى، بۇ يەردە «غۇز سودىگەرلىرى ھەركۈنى كېلىپ-كېتىپ تۇرىدىغان» ئاۋات مەنزىرە شەكىللەنگەنىدى.

تاڭ سۇلالىسى غەربىي تۈركلەرنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن، يىپەك يولىدا سودا - سېتىق ئىشلىرى مىسلىسىز گۈللەندى. كۆپلىگەن ئوتتۇرا ئاسىيا سودىگەرلىرى ۋە ھەرقايسى ئەللەر ئەلچىلىرىدىن تەشكىل قىلىنغان «ئەلچىلەر ئۆمەكلىرى» بۇ يولدا ئۈزۈلمەي قاتناپ تۇردى. تاڭ سۇلالىسىنىڭ كەيىنكى يىللىرىدا (713 — 741 - يىللاردا) تاڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى غەربىي يۇرتتىكى تۈتۈق مەھكىمىلىرىگە «غۇز سودىگەرلىرىدىن باج ئېلىپ، تۆت قورغاننى تەمىنلەش» توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، بۇنىڭدىن كېيىن-كېتىپ تۇرىدىغان سودىگەرلەرنىڭ ۋە سودا مىقدارىنىڭ كۆپلىكىنى كۆرسۈتىشكە بولىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە غەربىي يۇرت (تارىمەندىكى) بىلەن ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ چاي، ئات سودىسى ۋە ئات، شايى سودىسى زور سالماقنى ئىگىلەيتتى.

مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى، چىڭ سۇلالىسىنىڭ باشلىرىدا سەددىچىن سېپىلىنىڭ ئىچىدىكى خەنزۇ سودىگەرلىرى سودا - سېتىق ئىشى بىلەن غەربىي يۇرتقا كۆپلەپ كەلدى، ئۇلاردىن كورلىدا تىجارەت قىلغانلىرى، ئاساسەن، تېنجىنلىك سودىگەرلەر ئىدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈ 3 - يىلى (1877-يىلى) چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى ياقۇبېگ توپلىڭىنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن، ھەربىي قوشۇن بىلەن بىللە كەلگەن تېنجىن، خۇنەن، خۇبېي سودىگەرلىرىنىڭ بىرمۇنچىسى كورلىدا ماكانلىشىپ قالدى، بەزىلىرى بوز يەر ئېچىش بىلەنمۇ شۇغۇللاندى.

مىنگونىڭ 19 - يىلى (1930 - يىلى) دىن كېيىن، شىنجاڭدا ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەرگەن يېغىلىق-پاراكەندىچىلىكلەر سودا - سېتىق ئىشلىرىغا ئېغىر تەسىر يەتكۈزدى. مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948-يىلى) غا كەلگەندە كورلا ناھىيىسىدە مۇقىم ئورنى بار چوڭراق سودىگەر ئائىلىسىدىن 12 ئائىلە قالغان بولۇپ، باشقىلارنىڭ تولىسى دەسمايىسى ئاز ئۇششاق تىجارەتچى ۋە ئېلىپ - ساتارلار ئىدى.

1950 - يىلى كورلا ناھىيە بازىرىدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپىنىڭ كورلا شۆبىسى، 18 - تۈەن ھەربىيلەر كوپېراتىپى، شىنجاڭ سودا شىركىتى قارا شەھەر شۆبە شىركىتىنىڭ كورلا تارماق شىركىتى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كورلا ناھىيىسىدە تەمىنات - سودا كوپېراتىپى قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ، كورلىدا كوللېكتىپ سودىسى ۋە دۆلەت سودىسى بارلىققا

كەلدى. 1956 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى خۇسۇسىي سودا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىلدى، شۇنىڭ بىلەن دۆلەت ۋە كوللېكتىپ سودىسى تېخىمۇ راۋاجلاندى. 1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا ئاپپاراتى (يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىنىڭ سودا ئاپپاراتى بۇنىڭ سىرتىدا) 1961 (بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا 144) گە، كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى سودا ئاپپاراتى 177 (بۇنىڭ ئىچىدە تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپىنىڭ سودا ئاپپاراتى 94) گە، گۇۋاھنامىسى بار يەككە سودىگەر ئائىلىسى 1640 قا يەتتى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئىجتىمائى تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى 351 مىليون 180 مىڭ يۈەن (بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىنىڭ 82 مىليون يۈەن) گە، ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى سودىنىڭ سوممىسى 161 مىليون 910 مىڭ يۈەنگە، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى سودىسىنىڭ سوممىسى 19 مىليون 130 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرىگە بۇ ئاستە قاراشلىق سودا (سودا، ئاشلىق، تەمىنات ـ سودا، يېزا ئىگىلىك ماشىنلىرى سىستېمىلىرىدىن ئىبارەت تۆت چوڭ سىستېما) بويىچە 161 مىليون 570 مىڭ يۈەنلىك تاۋار سېتىۋېلىندى، 158 مىليون 820 مىڭ يۈەنلىك تاۋار سېتىلدى، 4 مىليون 526 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى؛ تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش سوممىسى 36 مىليون 380 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 6 . 24 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى ناھىيىگە قاراشلىق سودا، ئاساسەن، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى سودىسى، ئوبلاستقا قاراشلىق سودا دۆلەت سودىسى ئىدى. 1979 ـ يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئوبلاستقا قاراشلىق سودىنىڭ پارچە سېتىش تور ـ نۇقتىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى كورلا شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1984 ـ يىلى ناھىيە بىلەن شەھەر بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، ناھىيىگە قاراشلىق سودا شەھەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا شەھەرگە قاراشلىق سودا، ئوبلاستقا قاراشلىق سودا، ئاپتونوم رايونىنىڭ كورلىدا تۇرۇشلۇق ئورۇنلىرىغا قاراشلىق سودا ۋە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا قاراشلىق سودا دەپ تۆت چوڭ تۈرگە ئايرىلدى.

I باب

ئاپپاراتلار

1 § . باشقۇرۇش ئاپپاراتى

1. كورلا شەھەرلىك سودا ئىدارىسى

1957 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1960 ـ يىلى ئۇنىڭ قارمىقىدا ماددىي

ئەشيا ئىشلەپچىقىرىش، يەرلىك مەھسۇلاتلار، كېرەكسىز بۇيۇملار، تۇرلۇك ماللار سودىسى، ئىستېمال بۇيۇملىرى، تاشقى سودا، مۇلازىمەت ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان ئالتە تىجارەت بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1962 ـ يىلى ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، تۇرلۇك ماللار، ماددىي ئەشيالارنى سېتىش ـ سېتىۋېلىش كەسىپىنىڭ كۆپ قىسمىنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسى ۋاكالىتەن باشقۇردى، قىسمەنلىرى ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىغا قوشۇۋېتىلدى. 1980 ـ يىل 1 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىغا تەۋە تۇرلۇك ماللار، ئىستېمال بۇيۇملىرى، ئىچىملىك، مېتال بۇيۇملار، سەي ـ كۆكتات شىركەتلىرى شەھەرلىك سودا ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1985 ـ يىلى شەھەرلىك شېكەر ـ ھاراق ـ تاماكا شىركىتى قۇرۇلدى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك سودا ئىدارىسىنىڭ شىركىتى ئالتىگە يەتتى.

2. كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى

1952 ـ يىل 6 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1953ـيىلى ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى ئاشلىق بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1957ـ يىل 3 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 89غا يەتتى. 1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىلىرى بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى، ئۇنىڭ قارمىقىدا كاتتىبات، كەسىپ، پىلان ـ مالىيە، يېزا ئىگىلىك باشقۇرۇش، ساقلاش ـ توشۇشتىن ئىبارەت بەش بۆلۈمچە ـ ئىشخانا تەسىس قىلىندى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى جەمئىي 325 كە يەتتى. 1990ـيىلنىڭ ئاخىرىدا كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 421 گە، قارمىقىدىكى مۇستەقىل ھېسابات ئورنى 10غا، ئاساسىي قاتلام ئاشلىق دۇكىنى 18گە يەتتى، ئۇلار شەھەر ئىچى-سىرتىدىكى 220 مىڭ ئادەمنىڭ ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلىنىشىگە مەسئۇل بولدى.

3. كورلا شەھەرلىك تەمىنات-سودا كوپېراتىپلىرى بىرلەشمىسى

1951 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك تەمىنات-سودا كوپېراتىپى قۇرۇلدى. 1955 ـ يىلى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپىنىڭ ئاساسىدا، كورلا ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرى بىرلەشمىسى قۇرۇلدى. 1958 ـ يىل 7 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرى بىرلەشمىسى ناھىيىلىك سودا ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلىپ، تەمىنات ـ سودا بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1962 ـ يىل 8 ـ ئايدا ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرى بىرلەشمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1972 ـ يىلى ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى قۇرۇلدى، ئۇ ناھىيىلىك سودا ئىدارىسىغا قارىدى. 1974ـيىل 10ـ ئايدا ناھىيىلىك يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1980 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى، ناھىيىلىك، شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرى تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇردى. 1984ـ يىل 6 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى كورلا شەھەرلىك تەمىنات-سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىغا قوشۇۋېتىلدى.

§ 2 . سودا - تىجارەت ئاپپاراتلىرى ۋە بازارلار

1. سودا - تىجارەت ئاپپاراتلىرى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا تىجارەت ئاپپاراتلىرى سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، تېز كۆپەيدى. 1950 - يىلى سودا - تىجارەت ئاپپاراتى تۆتكە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 131غا، 1960 - يىلى ئاپپاراتى 12گە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 401گە، 1970 - يىلى ئاپپاراتى 85 (بۇنىڭ ئىچىدە تىجارەت تور - نۇقتىسى 79) كە، 1980 - يىلى ئاپپاراتى 118 (سودا تور - نۇقتىسىنىمۇ ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) گە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1387گە، 1985 - يىلى ئاپپاراتى 288 (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق سودا تور - نۇقتىسى 51) گە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1263كە، 1990 - يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا ئاپپاراتى 1961 گە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 6457 گە يەتتى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە بولغان تىجارەت ئاپپاراتلىرى ۋە خادىملىرى

جەدۋەل: 20 — 1 بىرلىكى: نەپەر

يىللار	جەمئىي		بۇنىڭ ئىچىدە				
			دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا		كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودا		يەككە ئىگىلىكتىكى سودا
	ئاپپارات	خادىم	ئاپپارات	خادىم	ئاپپارات	خادىم	ئاپپارات	خادىم
1980	200	1372	103	1077	7	112	90	183
1981	235	1486	120	1186	24	207	91	93
1982	275	1801	113	1372	37	276	125	153
1983	399	2018	86	1295	43	364	310	359
1984	895	2501	75	1152	44	396	776	953
1985	1 597	1 936	111	1 919	71	684	1 415	1 754
1986	2 129	5 478	120	1 982	166	1 342	1 843	2 154
1987	1 655	5 121	127	2 058	158	1 470	1 370	1 593
1988	2 264	5 889	134	2 135	155	1 495	1 975	2 259
1989	1 988	6 202	138	2 286	158	1 655	1 692	2 261
1990	1 961	6 457	144	2 420	177	1 875	1 640	2 162

دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا تىجارەت ئاپپاراتى 1950 - يىل 4 - ئاينىڭ 11 - كۈنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كورلا سودا شىركىتى ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلدى، ئۇ قارا شەھەر ۋىلايەتلىك سودا

شىركىتىگە قارىدى، ئىش بېجىرىش ئورنى قارىمىقىدىكى ئۈچ ماگىزىندا 18 ئىشچى - خىزمەتچى بار ئىدى، كەسىپ دائىرىسى ئىچىدە تۇرلۇك مالىلار، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار، ئاشلىق، ياغ سېتىش - سېتىۋېلىش كەسىپلىرى بار ئىدى. شۇ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپىنىڭ كورلا شۆبە كوپېراتىپى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىككى ماگىزىن، 119 ئىشچى - خىزمەتچى بار ئىدى. 1950 - يىلى ناھىيە تەۋەسىدە سودا ئاپپاراتى ئىككىگە، سودا تور- نۇقتىسى بەشكە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 137گە يەتتى.

1951 - يىلى كورلا سودا شىركىتى ئىش بېجىرىش ئورنى دادۇڭزا، قارا يۇلغۇن، سوخۇ قاتارلىق جايلاردا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يېزىلىق ئىش بېجىرىش ئورنىنى قۇردى.

1953 - يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپىنىڭ كورلا شۆبە كوپېراتىپى كورلا سودا شىركىتى ئىش بېجىرىش ئورنىغا قوشۇۋېتىلدى.

1954 - يىلى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كورلا ئۆلىيەتلىك گۈللۈك رەخت شىركىتى، كورلا ئۆلىيەتلىك ھاراق - تاماكا مەخسۇس سېتىش شىركىتى، ئۆلىيەتلىك ئاشلىق ئىدارىسى، ئۆلىيەتلىك تاشقى سودا ئىدارىسى، ئۆلىيەتلىك سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىدارىسى قۇرۇلدى. 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ، كورلا سودا شىركىتى ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ نامى غەربىي شىمال سودا شىركىتى كورلا ئۆلىيەتلىك شۆبە شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

1958 - يىلى كورلا ئۆلىيەتلىك سودا شۆبە شىركىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كورلا ئۆلىيەتلىك سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا تۇرلۇك مالىلار سودىسى، ئىلمە - توقۇلما بۇيۇملىرى، يەرلىك مەھسۇلات - يېمەكلىك، چارۋا مەھسۇلاتلىرى، مال سېتىش - مال سېتىۋېلىشتىن ئىبارەت بەش تىجارەت بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، خادىملىرى 170 گە يەتتى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا كارخانىلىرىدىن ئاچچىقسۇ - جيانگيۇ - كەمپىت زاۋۇتى، پېچىنە - پىرەنىك زاۋۇتى، قەغەز زاۋۇتى، تاش ماتېرىياللار زاۋۇتى، سۆڭەك پاراشوكى زاۋۇتى، سوپۇن زاۋۇتى، تۇز زاۋۇتى قاتارلىقلار قۇرۇلدى.

1959 - يىلى ئۆلىيەتلىك سودا ئىدارىسى يەنە يېمەكلىك، ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى، نېفىت، پاختا-چىگە تىجارەت بۆلۈملىرىنى تەسىس قىلدى.

1960 - يىلى سودا تور - نۇقتىسى 12گە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 401 گە يەتتى. كورلا ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى قارىمىقىدا ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى، يەرلىك مەھسۇلاتلار - كېرەكسىز نەرسىلەر، تۇرلۇك مالىلار سودىسى، يېمەكلىكلەر بۇيۇملىرى، تاشقى سودا، مۇلازىمەتتىن ئىبارەت ئالتە تىجارەت بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1962 - يىلى ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ھەرقايسى تىجارەت بۆلۈملىرىمۇ بىللە ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1970 - يىل 12 - ئايدا ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسى بىر قىسىم سودا تور - نۇقتىلىرىنى كورلا ناھىيىسىنىڭ باشقۇرىشىغا چۈشۈردى، ئۇلار، ئاساسەن، يېمەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى، سوخۇ چارۋىچىلىق فېرمىسى، قوشخانا، بەش گۆش دۇكىنى، تاشقى سودا سېتىۋېلىش - سېتىش دۇكىنى قاتارلىق 30 نەچچە سودا نۇقتىسىنى ئۆزئىچىگە ئالدى.

1975 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلۈشى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا تەۋە سودا ۋە كورلا ناھىيىسىنىڭ سودىسىنىڭ (تەمىنات - سودا بۇنىڭ سىرتىدا) ھەممىسى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1981 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا بىكتۇەن تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1983 - يىل 1 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شى سودا باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى ئۆزىگە قاراشلىق سودا تور - نۇقتىسىدىن 230نى، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىمدىن 959نى

قايتۇرۇالدى.

1980 ـ يىل 1 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئوبلاستقا قاراشلىق تۆرلۈك مالىلار، يېمەكلىك، يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمىتى، مېتال بۇيۇملار، كۆكتات شىركەتلىرى شەھەرلىك سودا ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇ يىلى شەھەر تەۋەسىدىكى سودا تور ـ نۇقتىسى 103 (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا تور-نۇقتىسى 43) كە، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 1077گە يەتتى.

1985 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك شېكەر ـ تاماكا ـ ھاراق شىركىتى قۇرۇلدى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسى «يېڭى كۆۋرۈك» ماگىزىنىنىڭ بىر پارچە سېتىش ئورنىنىلا قالدۇرۇپ، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى كورلا شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا — تور ـ نۇقتىسى 144 (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە تەۋە سودا — تور ـ نۇقتىسى 80دىن ئارتۇق) كە، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 2420 (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە تەۋە سودا ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 1436) گە يەتتى.

دۆلەت ئىگىلىكىدىكى باشقا سودا تىجارەت ئاپپاراتلىرى 1952 ـ يىل 6 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىدا بىر ئىسكىلات، بىر يېزا سېتىۋېلىش ـ سېتىش ئورنى بار ئىدى.

1956 ـ يىل 8 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىدە ياغ شىركىتى قۇرۇلدى، 1957 ـ يىل 9 ـ ئايدا ناھىيىلىك ياغ شىركىتى ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىگە قوشۇۋېتىلدى. ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ قارمىقىدا ئىككى ئاشلىق ـ ياغ دۇكىنى، تۆت يېزا سېتىۋېلىش ـ سېتىش ئورنى، ئىككى ئىسكىلات بار بولدى.

1961 ـ يىل 7 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ 1 ـ ئاشلىق دۇكىنى ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئوبلاستلىق، ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىلىرى ئوبلاست، ناھىيە تەۋەسىدىكى شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرىنى ئاشلىق بىلەن تەمىنلىدى.

1976 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئاشلىق، ياغ پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى قۇرۇلدى، ئۇ مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى ئىگە بولدى، 1980 ـ يىل 5 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى، قارمىقىدا سەككىز ئاشلىق دۇكىنى تەسىس قىلىندى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 89غا يەتتى، ئۇ شەھەر ئاھالىسىنى ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل بولدى. شۇ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاشلىق ئىدارىسى قارمىقىدىكى كۆپ قىسىم تىجارەت تور ـ نۇقتىلىرى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ئوبلاستلىق ئاشلىق ئىدارىسىگە تەۋە ئورۇنلاردىن پەقەت بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۇن زاۋۇتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاشلىق-ياغ شىركىتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاشلىق ـ ياغ پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاشلىق ئىسكىلاتى ساقلاپ قېلىندى.

1981 ـ يىل 1 ـ ئايدا ناھىيە، شەھەردە ئايرىم ـ ئايرىم ئاشلىق ـ ياغ كېلىشىم باھا شىركىتى قۇرۇلدى. كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى يېڭىدىن بىر ئىسكىلات قۇردى.

1982 ـ يىل 12 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئاشلىق ـ ياغ ـ يېمەكلىك تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1983 ـ يىل 3 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسى لايىھىدىكى ئىقتىدارى بويىچە 15 مىڭ مىكيان بېقىلىدىغان بىر توخۇ فېرمىسى قۇردى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى كاتىبات، كەسپىي ئىشلار، مالىيە ـ بوغالتىرلىق، يېزا ئىگىلىكىنى باشقۇرۇش، ساقلاش، توشۇش بۆلۈمچىلىرى تەسىس قىلدى، ئۇنىڭغا ئۇچ

مەركىزىي ئاشلىق دۇكىنى، 14 مەھەللە ئاشلىق دۇكىنى، توققۇز مۇستەقىل ھېسابات ئورنى قارىدى، يېزىدا تۆت ئاشلىق دۇكىنى قۇرۇلدى، ئىدارە بويىچە ئىشچى - خىزمەتچىسى 325كە يەتتى.

1986 - يىلى ساقلاش - توشۇش بۆلۈمچىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كۆپ خىل تىجارەت بۆلۈمچىسى قۇرۇلدى.

1987 - يىل 8 - ئايدا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى. يېزا سېتىۋېلىش نۇقتىسىدىن بىرسى كۆپەيتىپ قۇرۇلدى.

1988 -، 1989 - يىللىرى ئىككى ئاشلىق دۇكىنى كۆپەيتىپ قۇرۇلدى. 1989 - يىلىنىڭ بېشىدا كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىدا تۇخۇم، قوش، يەم - خەشەك سېتىش بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 421گە، قارىمىقىدىكى مۇستەقىل ھېسابات ئورنى ئونغا، ئاساسىي قاتلام ئاشلىق دۇكىنى 18گە يەتتى، ئۇلار شەھەر تەۋەسىدىكى 220 مىڭ كىشىنىڭ ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىشىگە مەسئۇل بولدى.

تەمىنات - سودا تىجارەت ئاپپاراتلىرى 1951 - يىلى كورلا ناھىيىلىك تەمىنات سودا كوپىراتىپى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر بۆلۈمى، سەككىز ئىشچى-خىزمەتچىسى بار ئىدى.

1952 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە ئارقىدىن 2-، 3-، 4- رايونلۇق يېزا ئاساسىي قاتلام تەمىنات سودا كوپىراتىپلىرى قۇرۇلدى.

1955 - يىلى كورلا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپىراتىپلىرى بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ قارىمىقىدىكى تەمىنات - سودا تور - نۇقتىسى 20گە، ئىشچى - خىزمەتچى 71گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە بازىرىدىكى تىجارەت تور - نۇقتىسى 10، ئىشچى - خىزمەتچى 40.

1962 - يىل 8 - ئايدا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، شتاتى 20گە يەتتى. ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئۇنۇپرسال سودا تىجارەت بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 75كە يەتتى.

1980 - يىلى كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپىراتىپىنىڭ قارىمىقىدا ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپى چىدىن ئۇچى، دۇكاندىن بەشى، تىجارەت تور - نۇقتىسىدىن 27سى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 96گە يەتتى.

1984 - يىل 6 - ئايدا كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ قارىمىقىدا كەسىپىي شىركەتتىن ئالتىسى، تىجارەت تور - نۇقتىسىدىن 69ى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچى 157گە يەتتى.

1990 - يىلى كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىدا 94 ئاپپارات، 1030 ئىشچى-خىزمەتچى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە مەۋرىي باشقۇرۇش ئاپپاراتى ئۇچ، بىرلەشمە كوپىراتىپقا بۇيرۇتقان قاراشلىق ئىشچى - خىزمەتچى 179، ئۇنىڭ قارىمىقىدا 89 سودا تور - نۇقتىسى، 845 ئىشچى-خىزمەتچى بار بولدى.

باشقا كوللېكتىپ سودا - تىجارەت ئاپپاراتلىرى 1956 - يىلى كورلا ناھىيىسى خۇسۇسىي سودىنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىپ، 119 سودا - ساناقتىكى ئائىلىسىنى، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان 151 خادىمنى ئۆزگەرتتى، بۇ، 141 خۇسۇسىي سودا - ساناقتىكى ئائىلىنىڭ 84.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە تەمىنلەش، ئىشلەپچىقىرىش-سېتىشنى بىكىتكەن ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى ئائىلە سەككىز، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 11، ۋاكالىتەن سېتىشنى تەشكىللىگەن ئائىلە 24، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 27؛ سېتىشنى تەشكىللىگەن ئائىلە ئۇچ، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 14؛

كوپىراتىپ ماگىزىنى تەشكىللىگەن ئائىلە 32، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 33؛ دۆلەت ئىگىلىكىگە قوبۇل قىلىنغان ئائىلە ئىككى، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم تۆت؛ كوپىراتىپ تەشكىللىگەن ئائىلە 41، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 51؛ كوپىراتىپ گۈرۈپپىسى تەشكىللىگەن ئائىلە توققۇز، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 11؛

ئەينى ۋاقىتتا، ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى چوڭراق دۇكاندىن خەن جىنباۋ، لوسىچۈەن، جېك پۈتەي، يى مىك، لى يۈلياك قاتارلىق ئالتە كىشى 8000 يۈەن مەبلەغ توپلاپ قۇرغان كورلا ناھىيىلىك ئۇنىۋېرسال رېمونت كوپىراتىپى، مەمەت ھاجى، تۇرسۇن خالىق، يۈسۈپ زۇنۇن، ئوسمان رېھىم، مەمەت ئىمىن، ئىلى قادىر، مۇسا قادىر، قۇربان، ئىسمايىل، تۇرسۇن مەمەت، ئابلا نۇر، ئابلادىن، زاھىر قاتارلىق 14 كىشى 10 مىك يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ توپلاپ قۇرغان «ئالغا» تۇرلۇك ماللار كوپىراتىپى دۇكىنى، قادىر زاھىت، ھوشۇر ۋاسىل، رېھىمجان، راشىدىن، موللا مەمەت قاتارلىق 11 كىشى قۇرغان «قىزىل بايراق» كوپىراتىپى دۇكىنى بار ئىدى. يۇقىرىقى دۇكانلار 1990 ـ يىلغىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇردى.

1957 ـ يىل 3 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە خۇسۇسىي سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 224 ئائىلە، 328 خادىم بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي مەبلىغى 160 مىڭ يۈەن ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە شۇ يىلى تەشكىللەنگەن ئائىلە 129، خادىم 200 بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەبلىغى 136 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1958 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسى ھەرخىل كوپىراتىپ تەشكىلىنى داۋاملىق قۇردى. 1958ـيىلىنىڭ ئاخىرىغىچە 14 كوپىراتىپ (گۈرۈپپا قۇرۇلدى، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 128 بولۇپ، ئاساسەن كۆكتات، تۇرلۇك ماللار، ھۆل ـ قۇرۇق مېۋە، يېمەك ـ ئىچمەك قاتارلىق 13 خىل كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندى.

1962 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا كوپىراتىپ دۇكىنى توققۇزغا، كوپىراتىپ گۈرۈپپىسى ئالتىگە، سودا تور-نۇقتىسى 41گە، خادىمى 154كە يەتتى.

1964 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى توققۇز كوپىراتىپتىن كوپىراتىپ بىرلەشمىسى تەشكىللىدى، دۆلەت كادىرلىرىنى تاللاپ كوپىراتىپ بىرلەشمىسىگە بېرىپ خىزمەت قىلىشقا يۆتكىدى ھەمدە بىر تۈركۈم ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى قوبۇل قىلىپ، كۆچىنى تولۇقلىدى. شۇ يىلى كوپىراتىپ بىرلەشمىسىدە كوپىراتىپ ئەزاسى 153كە، دۆلەت كادىرى بەشكە، ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياش 16گە، جەمئىي ئادەم 174كە يەتتى.

1966 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسى ئۇششاق تىجارەتچى، يايمىچىلارنى سىستېما بويىچە ئۆزگەرتىش سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ شەھەر ـ بازارلىرىدىكى كوپىراتىپ دۇكىنىنى سەككىزگە، كوپىراتىپ گۈرۈپپىسىنى ئىككىگە تەڭشەشنى، ئۇلارنىڭ ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئوبلاستلىق يېمەكلىكلەر شىركىتى، ئوبلاستلىق تۇرلۇك ماللار شىركىتى، ئوبلاست-لىق سودا شىركىتى ۋە ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولۇشىنى بەلگىلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە 22 كوپىراتىپ ئەزاسىنى قىسقارتتى، 14 ئادەمنى تەڭشەپ يۆتكىدى.

1980 ـ يىلدىن باشلاپ كوللېكتىپ سودا خېلى زور دەرىجىدە راۋاجلاندى. 1981 ـ يىلى كورلا شەھىرىدىكى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى سودا ئورنى 24كە، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغان خادىم 207گە يەتتى.

1985 ـ يىلى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى سودا تور ـ نۇقتىسى 71گە، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغان خادىم 684 كە يەتتى.

1990 ـ يىلى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى سودا تور ـ نۇقتىسى 177گە، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغان خادىم 1875كە يەتتى.

يەككە سودا تىجارەت نۇقتىلىرى 1956 ـ يىلدىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىدىكى سودا نۇقتىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى يەككىلەرنىڭ خۇسۇسىي سودا نۇقتىسى ئىدى. مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) كورلا ناھىيە بازىرىدا 117 ئۆيلۈك تۇراقلىق تىجارەتچى، 19 ئاشخانا، سەككىز ناۋايخانا، بەش ساتىراشخانا بار ئىدى. مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) كورلا ناھىيە بازىرىدا بىر قەدەر چوڭ تۇراقلىق تىجارەتچى 12 (مەبلىغى 10 مىڭ يۈەندىن، دۇكان خادىمى بەش ئادەمدىن يۇقىرىلار) گە يەتتى، بۇنىڭدىن باشقىلىرى ئاز دەسمايە بىلەن تىجارەت قىلىدىغان ئۇششاق تىجارەتچىلەر ئىدى.

مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە سودا ـ سېتىق بىلەن شۇغۇللانغان ئائىلىلەرنىڭ ستاتىستىكا قىلىنىشى

جەدۋەل: 20 — 2

نامى	سانى (ئائىلە)	مەبلىغى (يۈەن)
مۇقىم ئورنى بار سودىگەر	117	107 963
ئاشپەز	19	594 000
ناۋاي	8	200 000
ساتىراش	5	20 000

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 ـ يىل 11 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا ـ سانائەتچىلەرنى كەڭ كۆلەمدە تەكشۈرۈپ تىزىملىدى: ناھىيە بويىچە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 233، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 331 بولغان، 1951 ـ يىلى سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 277گە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 324كە؛ 1952 ـ يىلى سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 269غا، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 290گە؛ 1953 ـ يىلى سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 304كە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 356گە؛ 1954 ـ يىلى سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 396گە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 454كە؛ 1955 ـ يىلى سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 426گە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 509غا؛ 1956 ـ يىلى سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 141گە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 203كە يەتتى.

1956 ـ يىلدىكى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، يەككە سودىگەرلەر تەشكىللىنىپ كوپېراتىپ دۇكىنى (گۇرۇپپىسى) ۋە ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى سودا ئورۇنلىرىنى قۇردى، ئۇلارنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا شىركەتلىرى ئۆز سىستېمىسى بويىچە كونكرېت باشقۇردى، پەقەت ئاز ساندىكى يايمىچىلارلا يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى. 1980 ـ يىلى كورلىنىڭ شەھەر ـ بازارلىرىدا يەككە تىجارەتچى ئائىلىسى 90گە، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغان خادىم 183كە يەتتى.

1980 ـ يىلدىن كېيىن يەككە سودا تېز راۋاجلاندى. 1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە يەككە تىجارەتچى ئائىلىسى 1415كە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 1754كە يەتتى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە يەككە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 1640قا، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغان خادىم 2165 كە يەتتى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا كارخانىلىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى ئاپپاراتى ۋە خادىملىرى

(شەھەرگە، ئوبلاستقا بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلار، ئاپتونوم رايونىنىڭ كورلىدىكى ئورۇنلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)

جەدۋەل: 20 — 3

تۈرى			ئاپپارات سانى	خادىم سانى
ئومۇمىي جەمئىي			1961	6457
دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ئاپپاراتى	جەمئىي		144	2420
	باشقۇرۇش ئاپپاراتى	كىچىك جەمئىي	15	425
		تىجارەت بىلەن قوشۇمچە شۇغۇللىنىدىغان ئاپپارات	9	102
	تىجارەت ئاپپاراتى	كىچىك جەمئىي	118	1659
		پىزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش - تەمىنلەش ئاپپاراتى	6	73
		سانائەت مەھسۇلاتلىرىنى توپ تارقىتىش ئاپپاراتى	14	293
		پارچە سېتىش ئاپپاراتى كىچىك جەمئىي	93	1194
		پارچە سېتىش ئاپپاراتى دۆلەت ئىلكىدە بولۇش، كوللېكتىپ باشقۇرۇش	25	397
		باشقا تىجارەت ئاپپاراتلىرى	5	99
	ئامبار دا ساقلاش، توشۇش ئاپپاراتى		11	336
كوللېكتىپ سودا ئاپپاراتى	جەمئىي		177	1875
	تەمىنات-كوپىراتىپ سودا ئاپپاراتى	كىچىك جەمئىي	94	1030
		كارخانا باشقۇرۇش ئاپپاراتى	3	179
		تىجارەت ئاپپاراتى كىچىك جەمئىي	89	845
		تىجارەت ئاپپاراتى پىزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش - تەمىنلەش ئاپپاراتى	6	362
		تىجارەت ئاپپاراتى سانائەت مەھسۇلاتلىرىنى توپ تارقىتىش ئاپپاراتى	5	136
		تىجارەت ئاپپاراتى پارچە سېتىش ئاپپاراتى	76	290
		تىجارەت ئاپپاراتى باشقا تىجارەت ئاپپاراتلىرى	2	57
	ئامبار دا ساقلاش، توشۇش ئاپپاراتى		2	6
	باشقا كوللېكتىپ مۇلۇك-چىلىك-تىكى سودا	كىچىك جەمئىي	83	845
		پارچە سېتىش ئاپپاراتى	83	845
گۇۋاھنامىسى بار يەككە سودىگەر ئائىلىسى			1640	2165

1990 - يىلدىكى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت ئاپپاراتى ۋە خادىملىرى

(شەھەرگە، ئوبلاستقا بېۋاستە قاراشلىق ئورۇنلار، ئاپتونوم رايونلىق كورلىدىكى ئورۇنلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)

جەدۋەل: 20 — 4

تۈرى	ئاپپارات سانى	خادىم سانى
1. كارخانا باشقۇرۇش ئاپپاراتى	1	17
2. كارخانا تىجارەت ئاپپاراتى	1750	3797
1) يېمەك - ئىچمەك كەسپىدىكى جەمئىي ئاپپارات	860	1594
(1) دۆلەت ئىگىلىكىدىكى يېمەك - ئىچمەك كەسپى	19	181
بۇنىڭ ئىچىدە: دۆلەت ئىلكىدە بولۇپ، كوللېكتىپ باشقۇرىدىغىنى	7	101
(2) كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى يېمەك - ئىچمەك كەسپى	7	52
(3) گۇۋاھنامىسى بار يەككە ئىگىلىكتىكى يېمەك - ئىچمەك كەسپى	834	1361
2) مۇلازىمەت كەسپىدىكى جەمئىي ئاپپارات	890	2203
ئىگىلىك تۈرى بويىچە ئايرىغاندا		
(1) دۆلەت ئىگىلىكىدىكى مۇلازىمەت كەسپى	9	192
بۇنىڭ ئىچىدە: دۆلەت ئىلكىدە بولۇپ، كوللېكتىپ باشقۇرىلىدىغىنى	7	150
(2) كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى مۇلازىمەت كەسپى	32	838
(3) گۇۋاھنامىسى بار يەككە ئىگىلىكتىكى مۇلازىمەت كەسپى	849	1173
كەسىپ بويىچە ئايرىغاندا		
(1) مېھمانخانا كەسپى	84	214
(2) ساتىراشلىق كەسپى	229	286
(3) مۇنچا كەسپى		
(4) سۈرەت تارتىش كەسپى	31	72
(5) بوياقچىلىق كەسپى	3	16
(6) كۈندىلىك لازىمەتلىكلەرنى رېمونت قىلىش كەسپى	323	447
(7) باشقا مۇلازىمەت كەسىپلىرى	220	1168

2. بازار

بازار 1960 - يىلدىكى ۋە ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى بازارلاردىن ئاساسلىقى كوناشەھەردىكى كۆنچى دەريا‌سى بويى، تاشدەن، شاڭخۇ، چەرچى بازارلىرى بار ئىدى. 60 - يىللاردىن كېيىن بولۇپمۇ 1979-يە-لىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى دائىملىق يېزا ئىگىلىك سودا بازىرىغا ئۆزگەرتىلدى.

بوستان بازىرى 1989 - يىل 7 - ئايدا قۇرۇلدى. ئۇنىڭدا 300 كۆادرات مېتر لاپاس، 273 مال سېتىش پۈكىيى، 3935 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان، 326 مۇقىم يايما ئورنى بار.

دەريا بويى بازىرى 1983 - يىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭدا 2600 كۆادرات مېتر لاپاس، 1280 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان بار.

شەرقىي پويىز ئىستانسىسى بازىرى 1987 - يىلى قۇرۇلدى. ئۇنىڭدا 1233 كۆادرات مېتر لاپاس، 280 مال سېتىش پۈكىيى، 2119 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان، 180 مۇقىم يايما ئورنى بار.

«ئىتتىپاق» بازىرى 1989 - يىل 10 - ئايدا قۇرۇلدى، ئۇنىڭدا 973 كۆادرات مېتر لاپاس، 192 مال سېتىش پۈكىيى، 4011 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان، 196 مۇقىم يايما ئورنى بار.

تاشدەن بازىرى 1987 - يىل 9 -ئايدا قۇرۇلدى، ئۇنىڭدا 1357 كۆادرات مېتر لاپاس، 110 مال سېتىش پۈكىيى، 1672 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان، 98 يايما ئورنى بار.

شاڭخۇ بازىرى 1985 - يىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭدا 500 كۆادرات مېتر لاپاس، 684 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان بار.

كۆنچى بازىرى 1989 - يىل 1 - ئايدا قۇرۇلدى، ئۇنىڭدا 1830 كۆادرات مېتر لاپاس، 162 مال سېتىش پۈكىيى، 1220 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان بار.

سايباغ بازىرى 1986 - يىل 10 - ئايدا قۇرۇلدى، 1873 كۆادرات مېتر لاپاس، 663 مال سېتىش پۈكىيى، 4122 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان، 571 مۇقىم يايما ئورنى بار.

«ئىتتىپاق» چارۋا بازىرى 1986 - يىلى قۇرۇلدى، 525 كۆادرات مېتر لاپاس، 682 كۆادرات مېتر كېلىدىغان دۇكان، 25 مۇقىم يايما ئورنى بار.

§ 3 . ئاساسلىق شىركەت، سودا ساراىيى، مېھمانخانىلار

1. ئاساسلىق شىركەتلەر

كورلا شەھەرلىك تۇرلۇك مالىلار شىركىتى 1958 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە كورلا ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى تۇرلۇك مالىلار تىجارەت بۆلۈمى قۇردى، ئۇنىڭغا ئالتە سودا تور - نۇقتىسى، بىر ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى تىجارەت نۇقتىسى، ئىككى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى سودا كوپېراتىپى قارىدى. 1962 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىگە قاراشلىق يۇقىرى سودا تور-نۇقتىلىرى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا سىستېمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1980-يىل 11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى كورلا شەھەرلىك سودا شىركىتى قۇرۇلدى. ئۇ 1985 - يىل 3 - ئاينىڭ

21 ـ كۈنى شەھەرلىك تۇرلۇك مالىلار شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى، ئۇنىڭغا توققۇز سېتىش تور- نۇقتىسى (يەنى «خەلق» سودا سارىيى، «ئىتتىپاق» تۇرلۇك مالىلار بىناسى، تاشدەن سودا سارىيى، «قىزىل بايراق» سودا سارىيى، «داجۇلك» كىنىم ـ كېچەك زاۋۇتى، «داجۇلك» كىنىم ـ كېچەك دۇكىنى، شىمالىي ۋوگزال تۇرلۇك مالىلار ماگىزىنى، «لىچۇن» ماگىزىنى ۋە كوپېراتىپ ماگىزىنى) قارىدى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 363 كە، تۇراقلىق مۇلكىنىلك قىممىتى 1 مىليون 687 مىڭ يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 2 مىليون 139 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 ـ يىلى شەھەرلىك تۇرلۇك مالىلار شىركىتىنىڭ مال كىرگۈزۈش سوممىسى 38 مىليون 560 مىڭ يۈەن، سېتىش سوممىسى 31 مىليون 620 مىڭ يۈەن، پايدىسى 658 مىڭ يۈەن بولدى.

كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتى كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتى 1979ـيىلى ئوبلاستلىق مېتال بۇيۇملار سودا سارىيى، 2 ـ مېتال بۇيۇملار ماگىزىنى، رېمونت بۆلۈمىدىن ئىبارەت ئۈچ ئورۇندىن قۇرۇلغان. 1980 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 66 ئىدى. 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 103كە، تۇراقسىز مەبلىغى 242 مىڭ 200 يۈەنگە، تۇراقلىق مۇلكى 244 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى. تىجارەت دائىرىسى مېتال بۇيۇملار، قاتناش ـ خىمىيە سانائىتى بۇيۇملىرى، پېزا ئىگىلىك ئېلېكتر سايمانلىرى، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، سېلىنغان تاۋار 5000 خىلدىن ئاشتى.

1980 ـ يىلى شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش سوممىسى 2 مىليون 300 مىڭ يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 2 مىليون 745 مىڭ 700 يۈەنگە، پايدىسى 125 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىنىڭ تاۋار سېتىش سوممىسى 14 مىليون 140 مىڭ يۈەنگە، سېتىۋېلىش سوممىسى 12 مىليون 950 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 335 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتى 1962 ـ يىلدىن ئىلگىرى، كورلا ناھىيە تەۋەسىنى يېمەكلىك ۋە قوشۇمچە يېمەكلىك بىلەن تەمىنلەشنى ۋىلايەتلىك سودا شىركىتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسى ئۈستىگە ئالغان ئىدى. 1962 ـ يىلى بايىنغولىن سودا ئىدارىسىدا يېمەكلىك تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1965 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى. 1971 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستى ۋە كورلا ناھىيىسىدە بىرلا ۋاقىتتا يېمەكلىك شىركىتى قۇرۇلدى. 1977 ـ يىلى ناھىيىلىك يېمەكلىك شىركىتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېمەكلىك شىركىتىگە قوشۇۋېتىلدى. 1980 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېمەكلىك شىركىتىگە تەۋە تىجارەت تور ـ نۇقتىلىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1985 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېمەكلىك شىركىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 167 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچى 69.

كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىنىڭ قارىمىقىدا كادىرلار ـ كاتىبات بۆلۈمچىسى، گۆش بۆلۈمـ چىسى، قوشۇمچە يېمەكلىك بۆلۈمچىسى، پىلان ـ مالىيە بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭغا ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىدىن سوخۇ چارۋىچىلىق فېرمىسى، خورا تاغ چارۋىچىلىق فېرمىسى، «شەرق شامىلى» يېمەكلىك زاۋۇتى، قۇشخانا، سەككىز گۆش دۇكىنى، سەككىز چوشقا گۆشى دۇكىنى، ئاپتوموبىل ئەترىتى، كىچىك توڭلىتىش ئامبىرى، قوشئېرىق سېتىش ـ سېتىۋېلىش بىكىتى ۋە تۆت قوشۇمچە يېمەكلىك دۇكىنى قارىدى. 1985 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك شېكەر-تاماكا-ھاراق شىركىتى قۇرۇلدى، «شەرق شامىلى» يېمەكلىك زاۋۇتى بىلەن قوشۇمچە يېمەكلىك دۇكىنى شەھەرلىك شېكەر ـ تاماكا ـ ھاراق شىركىتىگە ئايرىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە سوخۇ، خورا تاغ چارۋىچىلىق فېرمىلىرى كورلا

شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1980 - يىلى شەھەر بويىچە يېمەكلىك تىجارىتى بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىدىغان ماگىزىن 25كە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 182گە يەتتى. 1985-يىلدىن 1990 - يىلغىچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا 69غا، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 800 دىن كۆپرەككە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى 1976 - يىلى 30 خادىمى بار ئاپتونوم ئوبلاستلىق كۆكتات شىركىتى قۇرۇلدى، 1980 - يىلى ئوبلاستلىق كۆكتات شىركىتى شەھەرلىك سودا ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، نامى كورلا شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 65كە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك شىكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتى 1958 - يىلى ئاپتونوم ئوبلاستتا شېكەر- تاماكا - ھاراق مەخسۇس سېتىش شىركىتى تەسىس قىلىندى، بۇ شىركەت 1962 - يىلدىن كېيىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىنىڭ يېمەكلىك تىجارىتى بۆلۈمىگە قوشۇۋېتىلدى.

1985 - يىل 5 - ئاينىڭ 21 - كۈنى كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىدىكى قوشۇمچە يېمەكلىك تىجارەت كەسپى ئايرىپ چىقىلىپ، كورلا شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا ئاساسىي قاتلام تور - نۇقتىلىرىدىن 1-، 2-، 3- ماگىزىن ۋە شىمالىي پويىز ئىستانسىسى ماگىزىنى، تاشدىن ماگىزىنى، توپ سېتىش ئورنى، «شەرق شامىلى» يېمەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتىدىن ئىبارەت يەتتە ئورۇن قارىدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 155كە يەتتى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شىركەت بويىچە ئىشچى - خىزمەتچى 97گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىسى 27.

كورلا شەھەرلىك شېكەر - ھاراق - تاماكا شىركىتى ئاساسەن، تاماكا، ھاراق، شېكەر، چاي، ھەرخىل كونسېرىۋا، سۈت مەھسۇلاتلىرى، تېتىتقۇ تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1985-يىلى تۇراقلىق مۇلكى 1 مىليون 128 مىڭ يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 541 مىڭ يۈەنگە، تاۋارلارنىڭ ساپ سېتىلىش سوممىسى 3 مىليون 790 مىڭ يۈەنگە، ئالغان پايدىسى 192 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، شىركەتنىڭ تۇراقلىق مۇلكى 2 مىليون 540 مىڭ يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 880 مىڭ يۈەنگە، تاۋارلارنىڭ سېتىۋېلىنىش سوممىسى 15 مىليون 10 مىڭ يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 21 مىليون 150 مىڭ يۈەنگە، ئالغان پايدىسى 456 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى 1965 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى، كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت كەسپى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى. 1979 - يىلى كورلا شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى، ئوبلاستقا تەۋە يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت تور - نۇقتىلىرىنىڭ ھەممىسى كورلا شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1980 - يىلى شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى. قارىمىقىدا كادىرلار - كاتىبات بۆلۈمچىسى، پىلان - مالىيە بۆلۈمچىسى، كەسپىي بۆلۈمچە تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭغا 16 يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت تور - نۇقتىسى («ئىتتىپاق» مېھمانخانىسى، «شەرق قىزاردى» مېھمانخانىسى، «ئىشچى - دېھقان - ئەسكەرلەر» مېھمانخانىسى، ئاممىۋى رېستۇران، كورلا مېھمانخانىسى، «بوستان» سۈرەتخانىسى، «خەلق» سۈرەتخانىسى، «فېڭخۇا» سۈرەتخانىسى، «قەزىل بايراق» ساتىراشخانىسى، «لېشىن» ساتىراشخانىسى، سوغۇق ئىچىملىكلەر ئورنى، «ئىتتىپاق» ئاشخانىسى، «غالىبىيەت» ئاشخانىسى، «خەلق» ئاشخانىسى، «سۈنئىي ھەمراھ» ئاشخانىسى ۋە بىر كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ھەمكارلىق مۇلازىمەت كارخانىسى) قارىدى. 1980 - يىلى شىركەتنىڭ جەمئىي ئىشچى - خىزمەتچىسى 276گە، تۇراقلىق مۇلكى 2 مىليون 672 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 408 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى - خىزمەتچىسى 297 گە كۆپەيدى (بۇنىڭ

ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى 27)، تۇراقلىق مۇلكى 7 مىليون 490 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 626 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1985 - يىلى شەھەرلىك پېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق «قىزىل بايراق» ماتېراشخانىسى، رەڭلىك سۈرەت چوڭايتىش مەركىزى، «خەلق» سۈرەتخانىسى، «فېڭخۇا» سۈرەتخانىسىنىڭ مۇقىم مۇلكىنىڭ قىممىتى 55 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 39 مىڭ يۈەنگە، تىجارەت كىرىمى 35 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلى يۇقىرى تىجارەت تور - نۇقتىلىرىنىڭ كىرىمى 150 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتى 1973 - يىلى كورلا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تەمىنلەش پونكىتى قۇرۇلدى. 1980 - يىلى بۆلۈنۈپ ماددىي ئەشيا تەمىنلەش پونكىتى يېزا ئىگىلىك ماشىنلىرى تەمىنلەش پونكىتى بولۇپ قۇرۇلدى، بۇ ۋاقىتتا ماددىي ئەشيا پونكىتىنىڭ تۇراقلىق مۇلكى 6000 يۈەن، تۇراقسىز مەبلىغى 60 مىڭ يۈەن ئىدى. 1980 - يىلى كورلا شەھەرلىك ماددىي ئەشيا پونكىتى قۇرۇلدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك، شەھەرلىك ماددىي ئەشيا پونكىتلىرى قوشۇۋېتىلىپ، شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 21گە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 146 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 60 مىڭ يۈەنگە يەتتى. شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتىنىڭ تىجارەت دائىرىسى، ئاساسەن، مېتال ماتېرىياللار، بىناكارلىق - قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، ماشىنا ئۈسكۈنىلىرى تىجارىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. 1990 - يىلى ئالغان پايدىسى 120 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق ماددىي ئەشيا شىركىتى 1963 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ماددىي ئەشيا ئىدارىسى قۇرۇلدى، 1984 - يىلى ئۇنىڭ نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ماددىي ئەشيا شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى شىركەتكە كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئورۇنلاردىن ماشىنا - ئېلېكتر ئۈسكۈنىلىرى شىركىتى، يېنىك سانائەت - خىمىيە سانائىتى - قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى شىركىتى، مېتال ماتېرىياللار شىركىتى، ماددىي ئەشيانى قايتا ئىشلەپ پايدىلىنىش شىركىتى، ماددىي ئەشيا سودا مەركىزى، ئاپتوموبىل سودا بازىرى، پولات ماتېرىياللىرى سودا بازىرى قاتارلىق ئورۇنلار قاردى، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ساپ قىممىتى 5 مىليون 947 مىڭ يۈەنگە يەتتى، يىللىق تىجارەت سوممىسى 20 مىليون يۈەندىن ئارتۇق بولدى.

ئاپتونوم رايونلۇق ماددىي ئەشيا ئىدارىسىنىڭ كورلا ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش پونكىتى ئاپتونوم رايونلۇق ماددىي ئەشيا ئىدارىسى كورلا شەھىرىدە كورلا ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش پونكىتى قۇردى، ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىنى ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەشنى ئۈستىگە ئالدى. ئاپتونوم رايونلۇق ماددىي ئەشيا ئىدارىسى كورلا ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش پونكىتىنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 3 مىليون 640 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇ پونكىت 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلىرىنى 647 مىليون 630 مىڭ تونىنا پولات ماتېرىيالى بىلەن تەمىنلىدى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شى ماددىي ئەشيا ئاپپاراتى يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا شەھىرىدە ماددىي ئەشيا ئاپپاراتى قۇردى، 1989 — 1990 - يىللىرى ئۇنىڭ سېتىش سوممىسى 107 مىليون 900 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنلىرى شىركىتى 1973 - يىلى كورلا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنلىرى - ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش پونكىتى قۇرۇلدى. 1982 - يىلى ئۇنىڭ نامى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنلىرى شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى ناھىيە، شەھەر بىرلەشتۈرۈپتىلگەندىن كېيىن شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنلىرى شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. ئۇنىڭ تىجارەت

تۇرى چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى تراكتور، يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى، دېزىل ماتور، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتىنى پىششىقلاش ماشىنىلىرى، سۇ چىقىرىۋېتىش - سۇغىرىش ماشىنىلىرى، ھەرخىل يېزا ئىگىلىك ماشىنا سايمانلىرى سەپلىمىلىرى قاتارلىق 60 خىلغا يەتتى. مەھسۇلات تۇرى 1500 خىلدىن ئاشتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى كورلىدا بىر ماگىزىن قۇردى، 1956 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھەرخىل يېزا ئىگىلىك ماشىنا ئەسۋابلىرىنى سېتىش سوممىسى 103 مىليون 624 مىڭ يۈەن (بۇنىڭ ئىچىدە سېتىلغان يېزا ئىگىلىك ماشىنىسى 3338، سوممىسى 54 مىليون 50 مىڭ يۈەن، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سەپلىمىلىرىنىڭ سوممىسى 26 مىليون 130 مىڭ يۈەن) گە، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش سوممىسى 2 مىليون 340 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى شىركىتى 1985 - يىلى شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىدا 29 شتاتلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى شىركىتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىككى ماگىزىن، ئىككى ئىسكىلات قۇرۇلدى. ئاساسلىق ۋەزىپىسى كىچىك تىپتىكى يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمىنى، خىمىيىۋى ئوغۇت، دېھقانچىلىق دورىسى قاتارلىق يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى توپ ۋە پارچە سېتىشتىن ئىبارەت بولدى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ پاختا - چىگە شىركىتى 1950 - يىلدىن كېيىن، ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى پاختا سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان ئىدى، 1958 - يىلى كورلا ۋىلايەتلىك پاختا سېتىۋېلىش پونكىتى قۇرۇلدى، ئۇ كورلا ناھىيە تەۋەسىدىكى پاختىنى سېتىۋېلىش، پىششىقلاپ ئىشلەش، يۆتكەش كەسپىگە بىۋاستە مەسئۇل بولدى. ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى كورلا ناھىيىسىدىكى ئاھالىلەرنىڭ پاختا بىلەن تەمىنلىنىشىگىلا مەسئۇل بولدى. 1982- يىلى كورلا شەھەرلىك پاختا - چىگە شىركىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئوبلاستلىق پاختا - چىگە شىركىتىنىڭ كورلا شەھىرى، ناھىيىسى تەۋەسىدىكى پاختىنى سېتىۋېلىش كەسپى شەھەرلىك پاختا - چىگە شىركىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ كېرەكسىز، كونا ماددىي ئەشيالارنى يىغىۋېلىش شىركىتى 1960-يىلى ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى قارىمىقىدا يەرلىك مەھسۇلاتلار-كېرەكسىز نەرسىلەر تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا ئىككى ماگىزىن قارىدى. 1970-يىلى ناھىيىلىك تەمىنات-سودا كوپېراتىپى كېرەكسىز نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش پونكىتى قۇرۇلدى. 1979-يىلى 24 ئىشچى- خىزمەتچىسى بار تەمىنات - سودا كوپېراتىپ بىرلەشمىسى كېرەكسىز - كونا ماددىي ئەشيالارنى يىغىۋېلىش شىركىتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا مەخسۇس كېرەكسىز - كونا ماددىي ئەشيالار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تۆت ماگىزىن، تۆت ۋاكالىتەن سېتىش نۇقتىسى قارىدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى كېرەكسىز - كونا نەرسىلەرنى يىغىۋېلىش پونكىتى شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى كېرەكسىز - كونا ماددىي ئەشيالارنى يىغىۋېلىش شىركىتىگە قوشۇۋېتىلدى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى 1950 - يىلدىن 1964 - يىلغىچە چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىشنى ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى ۋاكالىتەن باشقۇرغان ئىدى. 1964 - يىلى بايىنغولىن تاشقى سودا ئىدارىسى كورلا ناھىيە بازىرى ئىچىدە بىر چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش ماگىزىنى قۇردى، بۇ ماگىزىن چارۋا مەھسۇلاتلىرى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى ئوندىن ئارتۇق ئىدى. 1980 - يىلى كورلا شەھىرى ئەسلىدىكى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تاشقى سودا ئىدارىسى چارۋا مەھسۇلاتلىرى ماگىزىنى

ئاساسىدا، كورلا شەھەرلىك تاشقى سودا ئىدارىسىنى قۇردى، بۇ ئىدارە، ئاساسەن، چارۋا مەھسۇلاتلىرى كەسپىي، چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى ئۆز يېرىدىن سېتىۋېلىپ، ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسىگە سېتىپ بېرىش، چاينى سىرتتىن يۆتكەپ كېلىپ ئۆز يېرىدە سېتىش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى. 1985 ـ يىلى شەھەرلىك تاشقى سودا ئىدارىسى چاي ـ چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى، كەسپىي جەھەتتە مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ، مەمۇرىي رەھبەرلىك جەھەتتە كورلا شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولدى.

1990 ـ يىلى شىركەتنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 40قا، تۇراقلىق مۇلكى 340 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

2. ئاساسلىق سودا سارايلىرى

«خەلق» سودا سارىيى شەھەر مەركىزىگە جايلاشقان «خەلق» سودا سارىيى 1964 ـ يىلى قۇرۇلغان. ئەسلى نامى «بايىن» سودا سارىيى ئىدى. 1987 ـ يىلى كېڭەيتىلىپ بەش قەۋەتلىك بىنا سېلىندى، تىجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم 1500 كۋادرات مېتر، ئامبار 200 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. ئۇ شەھەرگە تەۋە سودا تور ـ نۇقتىسى ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ ئۇنىۋېرسال سودا ساراي بولۇپ، نامى «خەلق» سودا سارىيى دەپ ئۆزگەرتىلگەن.

1987 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 266گە، تۇراقلىق مۇلكى 4 مىليون 953 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 754 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 ـ يىلى تىجارەت سوممىسى 22 مىليون 660 مىڭ يۈەن، ئالغان پايدىسى 513 مىڭ يۈەن بولدى.

تەمىنات ـ سودا بىناسى شەھەر مەركىزىگە جايلاشقان، 1990 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئۇ شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ ئۇنىۋېرسال سودا بىناسى، ئۇنىڭ سودا سارىيى، مېھمانخانىسى، رېستۇرانى، تانسىخانىسى بار، بۇ بىنا سەككىز قەۋەتلىك، قۇرۇلۇش كۆلىمى 8074 كۋادرات مېتر، بۇنىڭ ئىچىدە تىجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم 2095 كۋادرات مېتر. 1990 ـ يىلى تۇراقلىق مۇلكى 5 مىليون 146 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 214كە يەتتى.

«رۇيفېڭ» سودا سارىيى شەھەر مەركىزىدىكى غەربىي «خەلق» يولىغا جايلاشقان، 1986 ـ يىلى قۇرۇلۇپ تىجارەت باشلىغان. ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستلىق تۇرلۇك مالىلار پونكىتى بىلەن توقۇمىچىلىق پونكىتى بىرلىشىپ باشقۇرىدىغان، توپ ۋە پارچە ساتىدىغان چوڭ تېپتىكى سودا سارىيى، سودا سارىيى بىناسى بەش قەۋەتلىك، تىجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم 4080 كۋادرات مېتر.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 70كە، تۇراقلىق مۇلكى 2 مىليون يۈەندىن كۆپرەككە، تىجارەت سوممىسى 46 مىليون 740 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

«جياڭنەن» سودا سارىيى شەھەر مەركىزىدىكى غەربىي «خەلق» يولىغا جايلاشقان، ئۇ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى سودا باشقارمىسىنىڭ چوڭ تېپتىكى ئۇنىۋېرسال سودا سارىيى. 1987 ـ يىلى قۇرۇلۇپ تىجارەت باشلىغان، سودا ساراي بىناسى تۆت قەۋەتلىك، تىجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم 4188 كۋادرات مېتر.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 258گە، تۇراقلىق مۇلكى 2 مىليون 648 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 642 مىڭ يۈەنگە، تىجارەت سوممىسى 14 مىليون 990 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

مېتال قاتناش ـ خىمىيە سانائىتى بۇيۇملىرى بىناسى شەرقىي «بايىن» يولىغا جايلاشقان، 1990 ـ يىلى 4 مىليون 800 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىش بىلەن قۇرۇلغان، ئۇ كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى

مېتال بۇيۇملار ـ قاتناش ـ ئېلېكتر سايمانلىرى، خېمىيە سانائىتى مەھسۇلاتلىرى تجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەك چوڭ مەخسۇس سودا سارىيى ۋە بايىنغولىن ئوبلاستى بىلەن ئاپتونوم رايون شېرىك. لەشكەن سودا كارخانىسى. سودا سارىيى بىناسى بەش قەۋەتلىك، تجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم 3100 كۆادرات مېتر.

تۆمۈر يول سودا سارىيى كورلا شەھىرى يېڭىشەھەر رايونى شەرقىي پويىز ئىستانسىسىغا جايلاشقان، 1985 ـ يىلى قۇرۇلۇپ تجارەت باشلىغان. تجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم 2100 كۆادرات مېتر.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 17 گە، تۇراقلىق مۇلكى 132 مىڭ يۈەنگە، يىللىق تجارەت سوممىسى 750 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

«شىنخۇا» سودا سارىيى قۇرۇلۇش يولىغا جايلاشقان، 1983 ـ يىلى قۇرۇلغان. ئاپتونوم رايونلۇق داخىيەن 2 ـ دەرىجىلىك تۇرلۇك مالىلار پونكىتىغا قارايدۇ.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 30غا، تۇراقلىق مۇلكى 899 مىڭ يۈەنگە، تجارەت سوممىسى 815 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

قاتناش سودا سارىيى «تەڭرىتاغ» يولىدىكى يولۇچى توشۇش بېكىتىگە جايلاشقان، 1988 ـ يىلى قۇرۇلغان، سودا ساراينىڭ تجارەت كۆلىمى 400 كۆادرات مېتر، ئۇ ئوبلاستقا بېۋاستە قاراشلىق سودا كارخانىسى.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 34كە، تۇراقلىق مۇلكى 476 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 192 مىڭ 900 يۈەنگە، يىللىق تجارەت سوممىسى 1 مىليون 570 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

نەنماۋ سودا سارىيى سايباغ يولىغا جايلاشقان، 1990 ـ يىل 1 ـ ئايدا قۇرۇلۇپ تجارەت باشلىغان، ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستلىق تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپىغا بېۋاستە قاراشلىق كارخانا.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 50كە، تۇراقلىق مۇلكى 750 مىڭ يۈەنگە، تجارەت سوممىسى 1 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

«يۇچۈەن» سودا سارىيى سايباغ يولىغا، نەنماۋ سودا سارىيىنىڭ ئۈدۈلىغا جايلاشقان، 1987ـ يىلى قۇرۇلغان، ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ كوللېكتىپ كارخانىسى، سودا سارىيىنىڭ تجارەت كۆلىمى 1853 كۆادرات مېتر.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 75 كە، تۇراقلىق مۇلكى 803 مىڭ يۈەنگە، تجارەت سوممىسى 11 مىليون 971 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

«ئىتتىپاق» تۇرلۇك مالىلار ماگىزىنى 1979 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئۇ ئەسلى «8 ـ مارت» ماگىزىنى ئىدى. 1990 ـ يىلى تجارەت قىلىنىدىغان كۆلەم1600 كۆادرات مېترغا، ئامبار كۆلىمى 100 كۆادرات مېترغا يەتتى.

1990 ـ يىلى تۇراقلىق مۇلكى 937 مىڭ يۈەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 644 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

«كاشلي» سودا سارىيى سايباغ يولىغا جايلاشقان، 1988 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى مېيىپلارنى ئىش بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن قۇرغان پاراۋانلىق سودا كارخانىسى.

1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 42گە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 600 مىڭ يۈەنگە، تجارەت سوممىسى 3 مىليون 240 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

«بوفېك» سودا سارىيى شەرقىي «خەلق» يولىغا جايلاشقان، 1986 ـ يىلى قۇرۇلغان. ئۇ شەھەرلىك سودا ئىدارىسىغا بېۋاستە قاراشلىق كارخانا بولۇپ، تجارەت قىلىنىدىغان كۆلىمى 1393

كؤادرات مېتر.
1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 30غا، تۇراقلىق مۇلكى 370 مىڭ يۇەنگە، تىجارەت سوممىسى 1 مىليون 360 مىڭ يۇەنگە يەتتى.

3. ئاساسلىق يېمەك ـ ئىچمەك دۇكانلىرى

غەربىي يۇرت مەيخانىسى 1988 ـ يىلى 2 مىليون 40 مىڭ يۇەن مەبلەغ بىلەن قۇرۇلغان، ئاساسەن، رېستۇران، سوغۇق ئىچىملىكلەر، سۇرەت تارتىش، چاچ ياساش، تانسىخانا تىجارەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 66 گە، تۇراقلىق مۇلكى 2 مىليون 18 مىڭ يۇەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 183 مىڭ يۇەنگە، تىجارەت كىرىمى 1 مىليون يۇەنگە، ئالغان پايدىسى 96 مىڭ يۇەنگە يەتتى.

«تارىم» ئاشخانىسى 1958 ـ يىلى قۇرۇلغان، 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 43كە، تۇراقلىق مۇلكى 979 مىڭ يۇەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 92 مىڭ يۇەنگە، تىجارەت كىرىمى 769 مىڭ يۇەنگە، ئالغان پايدىسى 100 مىڭ يۇەنگە يەتتى.

باشقىلار بۇنىڭدىن باشقا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كىچىك ئاشخانىلار بولۇپ ئۇلارنىڭ تۇراقلىق مۇلكى 194 مىڭ يۇەنگە، تۇراقسىز مەبلىغى 920 مىڭ يۇەنگە، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 86گە، 1989 ـ يىلدىكى تىجارەت كىرىمى 330 مىڭ يۇەنگە يەتتى. 1990ـيىلى شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن، «ئىتتىپاق» ئاشخانىسى، «سۈنئىي ھەمراھ» ئاشخانىسى قاتارلىق تىجارەت تور ـ نۇقتىلىرى بۇزۇۋېتىلدى.

4. ئاساسلىق مېھمانخانىلار

بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېھمانخانا «نەشپۈتلۈك» يولىغا جايلاشقان، 1984 ـ يىلى قۇرۇلغان، سېلىنغان ئومۇمىي مەبلەغ 3 مىليون 350 مىڭ يۇەن، قۇرۇلۇش كۆلىمى 5602.97 كۋادرات مېتر، 65 يۇرۇش مېھمان ئۆيى ھەمدە رېستۇران، تانسىخانىلىرى بار. 1990 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 102 گە، يىللىق تىجارەت سوممىسى 1 مىليون 985 مىڭ 800 يۇەنگە يەتتى.

«كورۇەن» مېھمانخانىسى شەھەر مەركىزىدىكى «خەلق» مەيدانىنىڭ شەرقىگە جايلاشقان. 1957ـيىلى قۇرۇلۇشقا باشلىغان، ئەسلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق كادىرلار مېھمانخانىسى ئىدى، 1990ـيىل 3 ـ ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق سايامەت ئىدارىسىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن نۇقتىلىق سايامەت مېھمانخانىسى قىلىنىدى. ھازىر ئىككى كورپۇس ياتاق مۇلازىمەت بىناسى، 161 ئېغىز ياتاق ئۆيى، 467 كارىۋات بار، ياتاقلاردا تېلېفون، رەڭلىك تېلېۋىزور، سافا قاتارلىق ئەسلىھەلەر بار. جەمئىي 600 كىشى سىغىدىغان چوڭ، كىچىك توققۇز مەجلىسخانا، بىرلا ۋاقىتتا 580 ئادەم غىزالىنالايدىغان زال، ئاشخانا بىناسى بار، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 5743.95 كۋادرات مېتر، جەمئىي ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 157.

باغراش مېھمانخانىسى ئۇ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى قۇرغان، ئاپتونوم رايون نۇقتا قىلىپ بېكىتكەن سايامەت مېھمانخانىسى بولۇپ، 5 مىليون 80 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىنىدى، قۇرۇلۇش كۆلىمى 7561.2 كۋادرات مېتر، 72 يۇرۇش ياتقى، 245 كارىۋات بار. يەتتە ئاشخانىسى بولۇپ، بىرلا ۋاقىتتا 400 ئادەم غىزالىنالايدۇ. مەجلىسخانا، تانسىخانىسى بار، ئەسلىھەلىرى تولۇق.

«شىخەي» مۇلازىمەت بىناسى 1984ـيىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سۇچىلىق ئىدارىسى 1 مىليون

600 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ قۇرغان، قۇرۇلۇش كۆلىمى 4135 كۋادرات مېتر، تىجارەت تۈرلىرىدىن مېھمانخانا، ئاشخانا، سودا سارىيى، تانسىخانىلار بار. 1990-يىلى تىجارەت سوممىسى 1 مىليون يۈەنگە، جەمئىي ئىشچى - خىزمەتچىسى 52گە يەتتى.

كورلا مېھمانخانىسى 1985 - يىلى قۇرۇلغان، 1990 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىسى 40قا، تۈراقلىق مۇلكى 3 مىليون 90 مىڭ يۈەنگە، تۈراقسىز مەبلىغى 156 مىڭ يۈەنگە، تىجارەت كىرىمى 260 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

Ⅱ باب

ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى

1949 - يىلدىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسى سودىسىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش پائالىيىتىدە، ئاساسەن، بازارنىڭ تەڭشىشىگە تايىنىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھۆكۈمەت بىلەن سودا - سانائەت ئۈيۈشمىسى- مۇ مال باھاسىنى باشقۇرۇپ، باھانى تەڭشەپ تۇراتتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئىقتىسادنىڭ بەرپا بولۇشىغا ئەگىشىپ، بىرلىككە كەلگەن باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى بارا - بارا بارلىققا كەلدى، ئۇچىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش (سىياسەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، پىلاننى بىرلىككە كەلتۈرۈش، ھېساباتنى بىرلىككە كەلتۈرۈش) يولغا قويۇلدى. 1958 - يىلدىن كېيىن «سول» ئىدىيىنىڭ تەسىرى ئاستىدا يەككە سودا ئائىلىسى، يېزا ئىگىلىك سودا بازىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن تاۋارلارنىڭ ئوبوروتى راۋان بولماي، بازارلار تاقىلىپ قالدى، ھۆكۈمەت بىلەن كارخانىنىڭ مەسئۇلىيىتى ئايرىلماي، سودا كاساتلىشىپ كەتتى.

1970 - يىل 12 - ئايدا ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مالىيە - سودا خىزمەت يىغىنى «سودا تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدا مالىيە ھوقۇقىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈشنى باشقۇرۇش توغرىسىدا بىر نەچچە پىكىر» دېگەن بەلگىلىمىنى چىقاردى، 1971 - يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېت «سودا تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش توغرىسىدا قارار» ئېلان قىلىپ، ئاپتونوم ئوبلاستلىق سودا تارماقلىرى باشقۇرۇۋاتقان پارچە سېتىش، پىششىقلاپ ئىشلەش، رېمونت قىلىش، مۇلازىمەت قىلىش قاتارلىق كەسىپ- لەردىكى 39 ئاساسىي قاتلام كارخانىسىنى كورلا ناھىيىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈردى. 1979 - يىلى ئىسلاھات - ئېچىۋېتىش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىنىڭ سودا باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىدە يەنە ناھايىتى چوڭ ئۆزگىرىش بارلىققا كەلدى.

§ 1 . دۆلەت سودىسىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى

كورلا شەھىرى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدىكى دۆلەت سودىسىدا ئوبلاستقا قاراشلىق سودا ئاساس قىلىناتتى، شەھەر قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەرگە قاراشلىق سودا ئاساس قىلىندى. ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، كورلا شەھىرىدىكى ھەرقايسى سودا سىس-

تېمىسىدا كۆلىمىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشىمايدىغان، تىجارەت تۈرى ھەرخىل، تاۋار خىللىرى تولۇق بولغان، باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئوخشىمايدىغان كۆپ قاتلاملىق، كۆپ ساھەلىك، كۆپ لىنىيىلىك، كۆپ شەكىللىك، ئۆز ئارا كىرىشىپ كەتكەن، ئۆزئارا تولۇقلايدىغان سودا تورى بارا - بارا شەكىللەندى.

1980 - يىلدىن باشلاپ، كورلا شەھەرلىك سودا - سىستېمىسى ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ۋە سودا تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى يولغا قويغاندىن كېيىن، يىللىق پايدىسى 80 مىڭ يۈەندىن تۆۋەن بولغان كىچىك تىپتىكى سودا كارخانلىرىنى بارا - بارا قويۇۋەتتى، ئۇلار پرىنسىپ جەھەتتە ئومۇمىي خەلق (كوللېكتىپ) مۈلۈكچىلىكى بويىچە ئىگىلىك باشقۇرۇپ، بەلگىلىمە بويىچە باج تاپشۇردى، پايدا- زىيانغا ئۆزى ئىگە بولدى، مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ ئاساسىي باشقۇرغۇچى شىركەتكە قەرەللىك ھالدا «تۆت خىل خىراجەت» تاپشۇردى (خادىملارنىڭ پىنسىيە خىراجىتى، مۇقىم مۈلۈكنىڭ ئامورتىزاتسىيە خىراجىتى، كەسىپ باشقۇرۇش خىراجىتى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ماتېرىيال خىراجىتىنى بىر تۇتاش تەييارلىدى) . ئىگىلىك باشقۇرۇش شەكلى جەھەتتە كۆپ خىل، جانلىق بولۇپ، مۇلازىمەت تۈرىنى، مائارلارنىڭ خىلىنى كۆپەيتىپ، بازار ئىگىلىكىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇردى. 1985 - يىلدىن باشلاپ ھۆكۈمەت بىلەن كارخانىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئايرىش يولغا قويۇلدى، شەھەرلىك سودا ئىدارىسى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ سودا ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان فۇنكسىيىلىك تارمىقى بولۇپ قالدى، ئۇ ئۆز قارىمىقىدىكى كارخانىلارنى ماكرولۇق باشقۇرۇپ، بارلىق كارخانىلارنىڭ ئۆزئالدىغا ئىگىلىك باشقۇرۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇردى. 1986 - ۋە 1987 - يىللىرى قارىمىقىدىكى تۈرلۈك مائارلار، يېمەكلىكلەر، شېكەر - تاماكا - ھاراق، مېتال بۇيۇملار، كۆكتات، يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمىتى شىركەتلىرىنىڭ 56 سودا نۇقتىسىدا تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ باردى، يىللىق پايدىسى 80 مىڭ يۈەندىن تۆۋەن بولغان 31 كىچىك دۈكانىنىڭ ھەممىسىنى ئىگىلىك باشقۇرۇش جەھەتتە قويىۋەتتى، يەنى دۆلەت ئىلكىدە بولۇش، كوللېكتىپ ئىگىلىك باشقۇرۇش، بەلگىلىمە بويىچە باج تاپشۇرۇش، پايدا - زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇشتىن ئىبارەت ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويدى. 1986 - يىل 1 - ئايدىن باشلاپ، دۆلەت سودىسىدا ھۆددىگەرلىك مېخانىزىم ئومۇميۈزلۈك كىرگۈزۈلدى، ئالتە چوڭ شىركەت ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ھۆددىگە ئېلىپ ياكى ئىجارىگە ئېلىپ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، خېرىدار چاقىرىش، خېرىدار بولۇش، مۇنازىرىلىشىش، دېموكراتىك ئاۋاز بېرىش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىپ، خېرىدارلىققا تاللانغانلارنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈپ ھۆددىگە ئالغۇچىنى بېكىتتى. 1988 - يىل 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 1990-يىل 12-ئاينىڭ 30 - كۈنىگىچە بولغان ۋاقىت 1 - نۆۋەتلىك ھۆددىگەرلىك مەزگىلى بولدى.

1. شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى

1988 - يىلى ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى بىلەن پايدا - باجنى چېتىشتىن ئىبارەت ھۆددىگەرلىك ئۇسۇلى قوللىنىلدى. چېتىش نىسبىتى 1:0.5 بولدى. تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن يىللىق پايدا 295 مىڭ يۈەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە قايتۇرۇلغان قۇرۇلۇش قەرز پۇلى 200 مىڭ يۈەن، يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان باج - پايدا 27 مىڭ 200 يۈەن، ھۆددىگە ئېلىش ۋاقتى ئۈچ يىل.

2. شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - هاراق شىركىتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىەت تۈزۈمى

كورلا شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - هاراق شىركىتى 1988 - يىلدىن باشلاپ خادىملارنىڭ خەۋپ-خەتەر رەنسى هۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى يولغا قويىدى، شىركەتنى هۆددىگە ئالغان ئادەم 800 يۈەن، شېرىكلەشكەن ئادەم 600 يۈەن، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىر 400 يۈەن، هەربىر ئىشچى - خىزمەتچى 200 يۈەن تاپشۇردى. خەۋپ - خەتەر رەنسى تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن يۇقىرىغا تاپشۇر ۋلىدىغان پايدا-باجنى پەيدىنپەي ئاشۇرۇش هۆددىگە بېرىلدى. كىرىمنىڭ ئاشقان قىسمى پۈتۈنلەي ئۆزىگە قالدۇرۇلدى، كەم قىسمىنى ئۆزى تولۇقلىدى، ئۆچ يىل ئىچىدە هەرىيىلقى سېتىۋېلىش، سېتىش، پايدىنىڭ ئېشىپ بېرىش نىسبىتى 7% بولدى.

3. شەھەرلىك تۇرلۇك مالىلار شىركىتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىەت تۈزۈمى

1988 - يىل 3 - ئايدا هۆددىگەرلىك يولغا قويۇلدى هەمدە توپ سېتىش بۆلۈمى قۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن بۇ شىركەت 3 - دەرىجىلىك توپ سېتىش كارخانىسىنىڭ ئىقتىسادىي سۈبىستانسىيىسى بولۇپ قالدى. شۇ ۋاقىتتا مۇناسىۋەت راۋانلاشتۇرۇلمىغانلىقى، يۇرۇشلەشتۇرۇش قىيىن بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، توختامنى 1988 - يىل 8 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن باشلاپ توختىتىشقا هەمدە بېرەڭ قوشۇلدى. 1989-يىلدىن باشلاپ، شىركەتنىڭ توپ سېتىش بۆلۈمى، «ئىتتىپاق» تۇرلۇك مالىلار بىناسى، «قىزىل بايراق» ماگىزىنى، «لىچۈن» ماگىزىنى شىركەت بىلەن بىرگە هۆددىگە ئېلىنىدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك خەلق هۆكۈمىتىنىڭ قوشۇلۇشى ئارقىلىق، تۇرلۇك مالىلار شىركىتى ۋە «خەلق» سودا سارىيى بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئىقتىسادىي سۈبىستانسىيىگە ئايلاندۇرۇلدى، ئۇ پارچە ۋە توپ سېتىش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، مەبلەغنى بىر تۇتاش ئىشلەتتى، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى دۇكانلار ئىمزالىغان توختامنامە داۋاملىق كۈچكە ئىگە بولدى.

4. شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىەت تۈزۈمى

1988 - يىلى ئىگىلىك باشقۇرۇشنى هۆددىگە ئېلىش يولغا قويۇلدى، هۆددىگە ئېلىش ئۇسۇلى ئۆلۈك توپ سانىنى هۆددىگە ئېلىش، زىيانىنى يېلدىن - يىلغا كېمەيتىش، زىياننىڭ كېمەيگەن قىسمىنى ئۆزىگە قالدۇرۇش، ئاشقان قىسمىنى ئۆزى تولدۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى. هۆددىگە ئالغان ئۆچ يىل ئىچىدە زىيان ئومۇمىي سوممىسى 553 مىڭ 700 يۈەن، مالىيە قوشۇمچە ياردىمى 600 مىڭ يۈەن بولدى.

5. شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىەت تۈزۈمى

1988 - يىلى زىياننىڭ تۇراقلىق سوممىسىنى هۆددىگە ئېلىش يولغا قويۇلدى. ئىگىلىك باشقۇرۇشنى هۆددىگە ئېلىش شەكلى زىيانىنى يېلدىن - يىلغا كېمەيتىش، زىياننىڭ كېمەيگەن قىسمىنى ئۆزىگە قالدۇرۇش، ئاشقان قىسمىنى ئۆزى تولۇقلاشتىن ئىبارەت بولدى. هۆددىگە ئېلىنغان تۇراقلىق سومما

ئىچىدە شەھەرلىك مالىيىدىن 500 مىڭ يۈەن زىيان، ئوبلاستلىق مالىيىدىن 150 مىڭ يۈەن زىيان ھۆددىگە ئېلىندى، بۇ بەلگىلىمە تۆت يىلغىچە ئۈزگەرمىدى.

6. شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئىگەلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى

1988 - يىلى شىركەتكە قاراشلىق دۇكانلارنىڭ ھەممىسىدە ئىجارىگە ئېلىپ ئىگىلىك باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى، مۇددىتى ئۈچ يىل بولدى.

7. شەھەرلىك ئاشلىق تارماقلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى

ئەسلىدە بار بولغان تۈزۈلمە يەنىلا ساقلاپ قېلىنىپ، ھەرخىل مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئورنىتىلىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ تىجارەت قانات يايدۇرۇلدى، كۆپ لىنىيىلىك كىرىمنى ئاشۇرۇش، چىقىمنى كېمەيتىش، دۆلەتنىڭ قوشۇمچە يارىمىنى ئازايتىش ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلمىدى.

8. ماددىي ئەشيا، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى قاتارلىق تارماقلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى

1983 - يىلى شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتى تۇنجى قېتىم كوللېكتىپ ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى يولغا قويدى. 1988 - يىلى يەككە ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. شۇ يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى قاتارلىق تارماقلارمۇ مۇستەقىل ھېسابات قىلىش، پايدا - زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇش ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى يولغا قويدى، ئۇنىڭ شەكلى ۋە مەزمۇنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا كارخانىسى- نىڭكىگە ئاساسەن ئوخشاش بولدى.

§ 2. تەمىنات - سودا كوپېراتىپى سودىسىنىڭ تىجارەت تۈزۈلمىسى

1951 - يىلى قۇرۇلغان كورلا ناھىيىلىك تەمىنات سودا كوپېراتىپى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىك تۈزۈمىدە ئىدى. 1958 - يىل 7 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك تەمىنات سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى ناھىيىلىك سودا ئىدارىسىگە قوشۇۋېتىلىپ ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى تەمىنات سودا بۆلۈمىگە ئايلاندى. 1962- يىلى ناھىيىلىك تەمىنات سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىك تۈزۈمىدىكى خاراكتېرىمۇ ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

كورلا ناھىيىسىدە يېزا ئاساسىي قاتلام تەمىنات سودا كوپېراتىپلىرى 1953-يىلدىن باشلاپ ئارقا-ئار- قىدىن قۇرۇلدى. كارخانا خاراكتېرى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىك تۈزۈمىدە بولدى، كارخانا پاي قوشقان

كوپىراتىپ ئەزالىرىنىڭ كوللېكتىپ ئىلكىدە بولدى. شۇ ۋاقىتتا يېزىلاردا 3903 كوپىراتىپ ئەزاسىدىن مەبلەغ توپلىنىپ، 4942 پاي قوشۇلدى، پاي سوممىسى 26 مىڭ 251 يۈەن بولدى، ناھىيىلىك كوپىراتىپىنىڭ شەخسى ئەزالىرىدىن 38 كىشى 785 پاي قوشتى، پاي سوممىسى 1925 يۈەن بولدى، ھەممىسىنى قوشقاندا 3941 كوپىراتىپ ئەزاسى 5727 پاي قوشتى، پاي سوممىسى 28 مىڭ 177 يۈەن بولدى. 1958 ـ يىلدىن كېيىن بۇ كوپىراتىپ ناھىيىلىك سودا ئىدارىسىنىڭ تەمىنات ـ سودا بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلگەندە، كوپىراتىپ ئەزالىرىدىن يېڭى پاي قوبۇل قىلىنمىدى. 1962ـيىلى ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپىراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئەسلىدىكى كوپىراتىپ ئەزالىرى قوشقان پاينىڭ پۈلى ئېنىقلاندى ۋە تىزىملاندى ھەمدە ئىلگىرىكى يىللاردىن قالغان كوپىراتىپ ئەزالىرىنىڭ پاي ئۆسۈمى تولۇقلاپ بېرىلدى. يېزىدىكى يەتتە ئاساسىي قاتلام تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپىلا پاي پايدىسىدىن 29 . 8618 يۈەن تولۇقلاپ تارقاتتى.

ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپىراتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، مەبلەغ يېتىشمەسلىكچە، 1963 ـ يىلى پاي كېڭەيتىلدى. پاينى كېڭەيتىش ۋاقتىدا، بىر تەرەپتىن، ئىلگىرىكى پاي پۈلى ئېنىقلاندى، يەنە بىر تەرەپتىن، يېڭى پاي قوبۇل قىلىندى، ئېنىقلاشتا ئىلگىرىكى ناھىيىلىك كوپىراتىپ ئەزالىرىنىڭ شەخسىي پاي پۈلىنىڭ قايتۇرۇلۇپ بولغانلىقى، ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپلىرىنىڭ پاي پۈلىنىڭ ئازراق كەملىگەنلىكى مەلۇم بولدى. يەتتە ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپى (كېيىن قۇرۇلغان شاڭخۇ، پۇخوي، لەڭگەر ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپلىرى بۇنىڭ سىرتىدا) يېڭىدىن 668 ئەزا قوبۇل قىلىپ، جەمئىي ئەزاسىنى 4640قا يەتكۈزدى؛ 742 پاينى يېڭىدىن كۆپەيتىپ، جەمئىي پاينى 6001گە يەتكۈزدى؛ يېڭىدىن پاي پۈلىنى 3710 يۈەن كۆپەيتىپ، جەمئىي پاي پۈلىنى 29 مىڭ 190 يۈەنگە يەتكۈزدى.

1984 ـ يىلى يېزىلاردىكى ئون ئاساسىي قاتلام تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپى پاي پۈلىنى يەنە بىر قېتىم ئېنىقلاپ، پاي پۈلىنى كۆپەيتتى، ئىلگىرىكى يىللاردىن قالغان پاي پۈلى پايدىسىنى تولۇقلاپ تارقاتتى. پاي كېڭەيتىلگەندىن كېيىن، يېڭىدىن 3754 ئۆيلۈك كوپىراتىپ ئەزاسى كۆپەيتىلدى (بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپ پاي قوشقۇچى 114) ، جەمئىي كوپىراتىپ ئەزاسى 8412 ئائىلىگە يېتىپ، يېزىدىكى ئومۇمىي ئائىلە — 13 مىڭ 617 ئائىلىنىڭ 61.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ يېڭىدىن 6976 پاي كۆپەيتىلىپ، جەمئىي پاي 13 مىڭ 789 غا يەتكۈزۈلدى؛ يېڭىدىن 67 مىڭ 620 يۈەن پاي سوممىسى كۆپەيتىلىپ، جەمئىي پاي سوممىسى 96 مىڭ 383 يۈەنگە يەتكۈزۈلدى؛ ئىلگىرىكى يىللاردىن قالغان 8584 يۈەن پاي ئۆسۈمى تولۇقلاپ تارقىتىپ بېرىلدى.

1987 ـ يىلى ئون ئاساسىي قاتلام تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپى كوپىراتىپ ئەزالىرىنىڭ نۆۋەتتە ئالماشتۇرۇش قۇرۇلتىيىنى ئېچىپ، پاي سوممىسىنىڭ پايدىسىنى بۆلۈشۈشنى نەقلەشتۇردى، بۇنىڭ ئىچىدە پۇخوي، چارباغ، لەڭگەر، يېڭىشەردىن ئىبارەت ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپلىرىغا تەككەن پايدا كۆپرەك بولدى، ھەتتا بانكا ئامانەت پۇلىنىڭ ئۆسۈمىدىن تۆت ھەسسە يۇقىرى بولدى. كوپىراتىپ ئەزالىرىغا نەپ تەككەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ پاي قوشۇش قىزغىنلىقى ئاشتى. 1989ـيىلى ۋە 1990ـيىلى ھەر دەرىجىلىك تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپلىرى پاي سوممىسىنى داۋاملىق كۆپەيتتى، 1990 ـ يىلى پاي سوممىسى 1985 ـ يىلدىكىدىن 54% ئاشتى.

تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپى كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى، تىجارەت ئۆسۈلى دۆلەت كارخانىلىرىنىڭكىگە ئوخشاش بولدى، 1988 ـ يىلى ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى تۈۋەندىن يۇقىرىغا بەلدەممۇ بەلدەم يولغا قويۇلدى، كارخانىلارنىڭ تىجارەت ئەھۋالى ناھايىتى ياخشى بولدى. ناھىيىلىك بىرلەشمە كوپىراتىپ 1951 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە يۇقىرىغا جەمئىي 2 مىليون 880 مىڭ يۈەن باج ـ پايدا تاپشۇردى، ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپلىرى 1954 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە يۇقىرىغا جەمئىي 1 مىليون 974 مىڭ يۈەن باج ـ پايدا تاپشۇردى. 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بىرلەشمە كوپىراتىپ يۇقىرىغا 2 مىليون 372 مىڭ يۈەن تاپاۋەت بېجى تاپشۇردى، ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپلىرى يۇقىرىغا 536 مىڭ يۈەن پايدا ـ باج تاپشۇردى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ 1951 — 1985 ـ يىلغىچە تىجارەت ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 5

تۈرى / يىللار	1951 — 1957 ـ يىللار	1958 — 1961 ـ يىللار	1962 — 1966 ـ يىللار	1967 — 1976 ـ يىللار	1977 — 1985 ـ يىللار	جەمئىي
سېتىش ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	273.70	385.40	734.20	2483.20	3854.20	7730.70
ئومۇمىي پايدا (10 مىڭ يۈەن)	54.74	71.95	95.40	371.63	633.37	1227.09
ئومۇمىي پايدا نىسبىتى (%)	20	18.67	13	14.97	16.43	
خىراجەت (10 مىڭ يۈەن)	28.31	47.91	71.48	220.58	472.07	840.35
خىراجەت نىسبىتى (%)	10.33	12.43	9.74	8.88	12.33	
سېتىش بېجى (10 مىڭ يۈەن)	11.30	12.10	14.30	33	49.40	120.10
ئۇنۇمبرسال باج نىسبىتى (%)	4.13	3.14	1.95	1.33	1.28	
كارخانىلىق ساپ پايدىسى (10 مىڭ يۈەن)	15.13	11.94	9.62	118.05	111.90	266.64
ساپ پايدا نىسبىتى (%)	5.52	3.12	1.31	4.75	2.90	
يىللىق ئوتتۇرىچە كۆچمە مەبلىغى (10 مىڭ يۈەن)	26.00	58.75	72.43	127.50	195.40	
يىللىق ئوتتۇرىچە مەبلەغ ئوبوروتى (قېتىم)	1.50	1.64	2.03	1.95	2.20	
يىللىق ئوتتۇرىچە ئىشچى ـ خىزمەتچى سانى (نەپەر)	4.00	8.40	7.50	8.20	19.30	
يىللىق ئەمگەك ـ ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمى (%)	11.50	11.30	19.60	32.30	22.19	
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان پايدا (10 مىڭ يۈەن)		11	7.60	69.45	57.80	145.85
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان تاپاۋەت بېجى (10 مىڭ يۈەن)	6.27		0.79		15.10	22.16
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان ئومۇمىي باج ـ پايدا (10 مىڭ يۈەن)	17.57	23.10	22.69	102.45	122.30	288.11

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى ئاساسىي قاتلام تەمىنات - سودا كوپىراتىپلىرىنىڭ 1954 — 1985 - يىلغىچە تىجارەت ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 - 6

تۈرى / يىللار	1954 — 1957 - يىللار	1958 — 1961 - يىللار	1962 — 1966 - يىللار	1967 — 1976 - يىللار	1977 — 1985 - يىللار	جەمئىي	قوشۇمچە خاتىرە
سېتىش ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	133.10	289.20	507.40	2060.20	3132.40	6122.30	4-رايونلۇق تەمىنات-سودا كوپىراتىپى 1954-يىلى قۇرۇلدى، 1-، 2-، 3-رايونلۇق ئاساسىي قاتلام كوپىراتىپلىرى 1955- يىلى قۇرۇلدى
ئومۇمىي پايدا (10 مىڭ يۈەن)	21.83	39.70	62	241.30	350.76	715.59	
ئومۇمىي پايدا نىسبىتى (%)	16.40	13.72	12.23	11.71	11.20		
خىراجەت (10 مىڭ يۈەن)	11.45	25.42	43.48	138.40	209.85	428.60	
خىراجەت نىسبىتى (%)	8.60	8.79	8.57	6.72	6.70		
سېتىش بېجى (10 مىڭ يۈەن)	34	7.22	13.72	60.15	64.90	179.99	
ئۈنۈمبىرسال باج نىسبەتى (%)	2.55	0.25	2.70	2.02	2.07		
كارخانىلىق ساپ پايدەسى (10 مىڭ يۈەن)	6.98	7.06	0.48	42.75	76	132.27	
ساپ پايدا نىسبىتى (%)	5.24	2.44	0.95	2.08	2.43		
يىللىق ئوتتۇرچە كۆچمە مەبلىغى (10 مىڭ يۈەن)	22	46.90	48.10	95.90	119.90		
يىللىق ئوتتۇرچە مەبلەغ ئوبوروتى (قېتىم)	1.50	1.54	2.08	2.15	2.95		
يىللىق ئوتتۇرچە ئىشچى - خىزمەتچى سانى	35	6.20	92	172	175		
ئەمگەك - ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمى (%)	10.79	11.62	10.52	11.98	19.88		
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان پايدا (10 مىڭ يۈەن)		2.76				2.76	
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان تاپاۋەت بېجى (10 مىڭ يۈەن)	2.72	2.76	1.48	16.26	24.80	45.25	
پايدا - باج ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	6.12	9.98	15.20	76.40	89.70	197.40	

كورلا شەھىرىدىكى تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ 1986 ـ 1990 ـ يىلغىچە تىجارەت ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 ـ 7

تۈرى	1986 ـ يىلى	1987 ـ يىلى	1988 ـ يىلى	1989 ـ يىلى	1990 ـ يىلى	جەمئىي
سېتىۋېلىش ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	1 642.5	2 180	2 637.9	3 911.3	7 538.5	17 910.2
سېتىش ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	2 217.3	2 575.6	3 045.9	3 200.8	6 001.6	17 041.2
ئومۇمىي پايدا (10 مىڭ يۈەن)	284.6	339.6	392.4	529.9	253.4	1 799.9
ئومۇمىي پايدا نىسبىتى (%)	12.8	13.2	12.9	13.6	12.6	
خىراجەت (10 مىڭ يۈەن)	208.3	221.6	305.2	417.5	525.2	1 677.8
خىراجەت نىسبىتى (%)	9	9	10	10.1	0.9	
سېتىش بېجى (10 مىڭ يۈەن)	17.2	24.1	31.2	46.7	47.3	166.5
كارخانىنىڭ ساپ پايدىسى (10 مىڭ يۈەن)	55.9	87.3	105	87.4	157.8	493.4
ساپ پايدا نىسبىتى (%)	3	3	3	2	3	
كارخانىنىڭ كۆچمە مەبلىغى (10 مىڭ يۈەن)						
ئوتتۇرىچە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر سانى	456	477	492	514	572	
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان تاپاۋەت بېجى (10 مىڭ يۈەن)	21.8	42.1	50.3	35.7	87.3	237.2
ئومۇمىي پايدا سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	58.4	106.5	133.9	123.1	190.3	612.2

كورلا شەھىرىدىكى ئاساسىي قاتلام تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپلىرىنىڭ 1986 — 1990 ـ يىلغىچە تىجارەت ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 8

تۈرى	1986 ـ يىلى	1987 ـ يىلى	1988 ـ يىلى	1989 ـ يىلى	1990 ـ يىلى	جەمئىي
سېتىۋېلىش ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	364.8	245.9	274.8	268	278.6	1432.1
سېتىش ئومۇمىي سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	555.6	508.6	708.5	727.3	874.5	3374.5
ئومۇمىي پايدا (10 مىڭ يۈەن)	58.7	60.7	68.8	71.3	85.6	345.1

ئومۇمىي پايدا نىسبىتى (%)	10.6	12	10	10	10	
خىراجەت (10 مىڭ يۈەن)	39.5	41.8	45.4	55.1	57.3	239.1
خىراجەت نىسبىتى (%)	0.7	0.8	0.6	0.8	0.7	
سېتىش بېجى (10 مىڭ يۈەن)	8	7.2	11.4	9.4	9.9	45.9
كارخانىنىڭ ساپ پايدىسى (10 مىڭ يۈەن)	4.5	15.3	18.5	26.1	33.2	97.6
ساپ پايدا نىسبىتى (%)	0.8	3	3	4	4	
كارخانىنىڭ كۆچمە مەبلىغى (10 مىڭ يۈەن)						
ئوتتۇرىچە ئىشچى - خىزمەتچى سانى (نەپەر)	163	157	147	148	149	
يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان تاپاۋەت بېجى (10 مىڭ يۈەن)	1.1	7.8	10.6	16.6	17.5	53.6
ئومۇمىي پايدا سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	4.5	22.6	30.3	42.5	46.2	146.1

كورلا شەھىرىدىكى ئاساسىي قاتلام تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ 1986 — 1990 - يىلغىچە ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچنى ئورۇنداش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 - 9 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئاساسىي قاتلام كوپېراتىپلار كۆرسەتكۈچ	يېڭىشەھەر	تېكىچى	چارباغ	لەڭگەر	ئاۋات	شاڭخۇ	قوشئېرىق	توۋزرچى	قارا يۇلغۇن	يۇخۇي
1986	سېتىش-ئوبلىش	90.3	43	54.8	33.7	62.9	52.9	46.7	49.3	37.8	29.8
	سېتىش	93.7	49.1	88.8	38.5	56.6	54.8	55.2	49.2	44.3	32.9
	خىراجەت نىسبەتى (%)			33	2			3	1.2		6.0
	ئامبار دا ساقلاش	16.2	16.5	18.5	9	13.6	20.3	14.4	21.3	15.6	8.8
1987	سېتىش-ئوبلىش	40.8	43.4	49.8	32.4	64.9	49.7	54.9	45.5	35.3	36.8
	سېتىش	46.1	50.3	55.7	51.4	57.1	52.5	53	48.7	33.6	39.7
	پايدا	4.8	0.2	9.7	1.4	1.3	0.9	0.4	1	0.8	2.1
	ئامبار دا ساقلاش	22.5	19.6	23.2	10.3	21.2	18.7	21.8	19.3	16.9	9.1

1988	سېتىۋېلىش	51.5	63.9	5.2	25.5	59.5	61.3	1.2	23.9	62.1	64.4
	سېتىش	63.9	78.4	1.07	19.6	66.6	80.8	18.7	21.9	86.9	81.3
	پايدا	5.2	11.24	2.25	10.3	52.6	50.7	3.8	10.1	57.9	59.6
	ئامباردا ساقلاش	25.5	23.2	19.6	10.3	59.4	71.9	3.4	24.2	78.8	95.7
1989	سېتىۋېلىش	59.5	46.3	1.9	21.2	105.6	123.2	1.9	16.3	142.5	147.5
	سېتىش	61.3	63.9	2.25	10.3	52.6	50.7	3.8	10.1	57.9	59.6
	پايدا	1.2	11.24	1.07	19.6	59.4	71.9	3.4	24.2	78.8	95.7
	ئامباردا ساقلاش	23.9	10.3	21.2	18.7	52.6	50.7	3.8	10.1	57.9	59.6
1990	سېتىۋېلىش	62.1	57.9	142.5	65.0	76.7	80.2	84.2	88.4	71.4	147.5
	سېتىش	64.4	59.6	147.5	71.4	88.4	84.2	86.3	102.5		
	خىرا- جەت نىسبەتى (%)	7.1	4.8	5.2	8.8	7.2	6	8.3	4.0		
	پايدا	4.4	4.1	4.8	2.1	2.9	2.5	4	4.2		
	ئامباردا ساقلاش	23.3	9.3	20.6	25.6	15.3	17.2	18.7	12.4		

13 كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ھەرىكىتىنىڭ قانات يېيىشىغا ئەگىشىپ، ئالدى بىلەن، كۆكتات، تۇرلۇك چەرچىن ماللار، ساراي ـ مېھمانخانا، كەسمە چۆپ كەسىپلىرىدىكى كوپېراتىپ (گۈرۈپپا) لار دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودىغا ئۆزگەرتىلدى، 28 كوپېراتىپ ئەزاسى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بولدى. 1962 ـ يىلى كوپېراتىپلار (گۈرۈپپىلار) نى ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سېلىش باشلىنىپ، دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈلگەن تۆت كوپەراتىپ (گۈرۈپپا) ، 28 ئىشچى ـ خىزمەتچى يەنە كوپېراتىپقا قايتۇرۇلدى ھەمدە دېموكراتىك باشقۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلدى، دۆلەت ئىگىلىكى تۈزۈمىدىكى مۇقىم ئىش ھەققى تۈزۈمى پايدا ـ زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇش، ئەمگىكىگە قاراپ ھەق بېرىش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1964 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى توقۇز كوپېراتىپ بىرلەشمە كوپېراتىپ تەشكىل قىلدى. 1966 ـ يىل 1 ـ ئايدا كورلا ناھىيە بازىرىدىكى كوپېراتىپ دۇكانلىرى سەككىزگە، كوپېراتىپ گۈرۈپپىلىرى ئىككىگە تەڭشىلىپ، ئوبلاستلىق يېمەكلىك شىركىتى، تۇرلۇك ماللار شىركىتى، ئوبلاستلىق سودا شىركىتى ۋە ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە 22 كوپېراتىپ ئەزاسى قىسقارتىلدى، 14 كىشى تەڭشەلدى.

1980 ـ يىلدىن باشلاپ كوللېكتىپ سودىسى خېلى زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلدى. 1981 ـ يىلى كوللېكتىپ سودا ۋە دۆلەت سودىسىنىڭ پايدا ـ زىيانغا بىر تۇتاش ئىگە بولۇش ۋە دۇكانلارنى بىرلەشتۈرۈپ بىرلىكتە ئىگە بولۇشتىن ئىبارەت ھېسابات تۈزۈلمىسى ئۆزگەرتىلىپ، مۇستەقىل ھېسابات قىلىش، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇشتىن ئىبارەت ھېسابات تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلۇپ، دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسلەر ئوتتۇرىسىدىكى مەنپەئەتكە تەڭ ئېتىبار بېرىلدى. كورلا شەھىرىدە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى سودا ئورنى 24كە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغانلار 207گە، تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى 3 مىليون 727 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1984 ـ يىل 5 ـ ئايدا شەھەرلىك سودا ئىدارىسى «سودا تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىدا ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش چارىسى» نى ماقۇللاپ، كارخانىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا كۆپ خىل شەكىللىك ئىگىلىك باشقۇرۇش ھۆددىگەرلىكى مەسئۇلىيىتە تۈزۈمىنى يولغا قويدى، بۇنىڭ ئاساسلىقلىرى كوللېكتىپ ھۆددىگە ئېلىش، مۇستەقىل ھېسابات قىلىش، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇش، ۋەزىپە پۈكەيگە، مۇلازىمەت ئادەمگە، ئەمەلىيلىشىش، نومۇر قويۇش، تولۇق نومۇرغا مۇكاپات بېرىش، كەم نومۇرغا مۇكاپاتتىن تۆتۈپ قېلىش، پۈكەي ـ گۈرۈپپىلار بويىچە نورمىلىق باشقۇرۇشنى يولغا قويۇش، پايدىدىن پىرسەنت ئايرىش، كۆرسەتكۈچنىڭ ئېشىپ كەتكەن قىسمىدىن پىرسەنت ئايرىش، نورما بويىچە ھېسابات قىلىشتىن ئىبارەت بولدى. 1988ـ يىلدىن باشلاپ 1 ـ نۆۋەتلىك شەخسىلەر ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

§ 4 . خۇسۇسىي سودىنىڭ تىجارەت تۈزۈلمىسى

1956 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى خۇسۇسىي سودا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىلدى، خۇسۇسىي سودىنى دۆلەت سودىسى كەسىپلەر بويىچە سىستېمىغا ئايرىپ باشقۇرۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىشكە مەسئۇل بولدى. 1956 ـ يىلى 119 سودا ـ سانائەت ئائىلىسى، سودا ـ سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 151 ئادەم ئۆزگەرتىلدى، بۇ 141 خۇسۇسىي سودا ـ سانائەت ئائىلىسىنىڭ 4. 84 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1957 ـ يىل 3 ـ ئايدا ناھىيە بويىچە خۇسۇسىي سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلە 223، خادىم 328 بولۇپ، ئومۇمىي مەبلىغى 160 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 129 ئائىلە، 200 ئادەم شۇ يىلى

تەشكىللەندى، ئۇلارنىڭ مەبلىغى 136 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1958 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسى ھەرخىل كوپېراتسىيە تەشكىللىرىنى داۋاملىق قۇردى.

1956 ـ يىلدىكى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، يەككە سودىگەرلەر تەشكىللىنىپ، ئۆزلىرى تەۋە بولغان دۆلەت سودا شىركەتلىرىنىڭ كونكرېت باشقۇرۇشىدا كوپېراتىپ دۇكانلىرى (گۇرۇپپىلىرى) ۋە ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى سودا گورۇنلىرىنى قۇردى، پەقەت ناھايىتى ئاز ئۇششاق يايمىچىلارلا يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى، 1980 ـ يىلى كورلا ناھىيە بازىرىدا 90 ئائىلە، 183 ئادەم يەككە سودا ـ تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى.

1980 ـ يىلدىن كېيىن، يەككە ئىگىلىكتىكى سودا تېز راۋاجلاندى. 1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە يەككە تىجارەتچى ئائىلە 1415كە، يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 1754كە يەتتى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە يەككە سودىگەر ئائىلىسى 1640قا، يەككە سودا بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 2165كە يەتتى.

Ⅲ باب

سېتىۋېلىش ـ سېتىش كەسپى

1 § . تۇرلۇك مالىلارنى سېتىۋېلىش ـ سېتىش

كورلا شەھىرى تۇرلۇك مالىلار بىلەن تەمىنلەشتە، ئاساسەن، سىرتتىن مال سېتىۋېلىشقا يەنى دۆلەتنىڭ پىلان بويىچە يۆتكىشى ئارقىلىق 2 ـ دەرىجىلىك توپ سېتىش پونكىتىدىن مال كىرگۈزۈشكە تايىناتتى. 1960 ـ يىلدىن باشلاپ، تاۋار بەك قىس بولۇپ كەتكەچكە، ئالدى بىلەن سوپۇن، سەرەڭگە، قول سائىتى، كىيىم تىكىش ماشىنىسى، ۋېلىسىپىت، رەخت، ئىلمە ـ توقۇلما قاتارلىق تاۋارلارنى كىنىشكا ۋە بېلەت بىلەن تەمىنلەشنى يولغا قويدى. 1979 ـ يىلدىن كېيىن، ئوبوروت يوللىرى ۋە دائىرىسى كېڭەيگەچكە، كۆپ تەرەپتىن مال كىرگۈزدى. 1982 ـ يىلى پاختا ـ رەخت بىلەن يېتەرلىك تەمىنلەشنى يولغا قويدى. 1984 ـ يىلى بېلەت، كىنىشكا بىلەن تەمىنلەشنى توختاتتىپ، ھەرخىل تاۋارلار بىلەن يېتەرلىك تەمىنلىدى.

تۇرلۇك مالىلار شىركىتى تۇرلۇك مالىلار، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى، توقۇمىچىلىق بۇيۇملىرى، ئىلمە ـ توقۇلما بۇيۇملىرى قاتارلىق كۆپ خىل تاۋار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى. 1990 ـ يىلى تاۋار تۇرى 20 مىڭ خىلدىن ئاشتى.

كورلا شەھەرلىك تۆرلۈك مالىلار شىركىتىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە سېتىۋېلىش - سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 10 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئومۇمىي سېتىۋېلىش قىممىتى	ئومۇمىي سېتىش قىممىتى	پايدا - باج
1980	1 095	1 243	66
1981	1 193	1 291	72
1982	1 075	1 253	54
1983	1 134	1 250	71
1984	1 269	1 397	77
1985	1 481	1 509	84
1986	1 534	1 788	96
1987	1 672	1 677	67.9
1988	2 323	2 453	83.3
1989	2 366	2 310	68.9
1990	3 856	3 162	65.8

كورلا شەھىرىنىڭ 1978 — 1990 - يىلغىچە ئاساسلىق تاۋارلارنى سېتىۋېلىش - سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 11

يىللار	چايدان (دانە)	پاختا رەخت (100 مېتر)	سەرەڭگە (بولاق)	خىمىيەۋى تالالىق رەخت (100 مېتر)	كىيىم تىكىش ماشىنىسى (دانە)	تاۋار-دۇردۇن (مېتر)	قول ساەئىتى (دانە)	ماشىنا قەغىزى (كىلوگرام)
1978		2 505	114	98	557	16 166	386	
1979		2 515	1 060	66	501	32 745	436	
1980	148 000	11 129	862	9261	1 208	31 085	6 915	99 545
1981	12 137	10 414	2 064	472	1 340	150 525	5 729	28 745
1982	11 574	4 171	2 406	570	1 289	162 622	7 155	25 572
1983	11 552	6 172	2 356	2 376	663	175 507	4 696	19 297
1984	12 779	4 821	1 916	2 242	258	189 978	5 243	18 055
1985	8 371	456 670	1 156	176 737	565	207 659	5 370	15 784
1986	29 600	8 176	4 432	5 021	786	1 934	7 523	
1987	24 500	9 107	2 405	2 866	730	1 796	9 137	
1988	18 100	10 494	3 524	11 027	862	1 984	8 089	
1989	12 000	16 496	5 396	3 691	716	1 390	22 500	
1990	16 300	15 896	3 551	3 691	943	1 609	5 200	

2 §. مېتال بۇيۇملار، قاتناش ـ ئېلېكتر سايمانلىرىنى سېتىۋېلىش ـ سېتىش

50 ـ يىللاردىن 80 ـ يىللارنىڭ بېشىغىچە كورلا شەھىرى تەۋەسىدە مېتال بۇيۇملار، قاتناش ـ ئېلېكتر سايمانلىرىنى مەخسۇس ساتىدىغان ئىككىلا دۇكان بار ئىدى، بۇنىڭ بىرى 1958 ـ يىلى قۇرۇلغان «ئىتتىپاق» يولى مېتال بۇيۇملار دۇكىنى، يەنە بىرى 1975 ـ يىلى يېڭا ئىگىلىك 2 ـ شى سودا ساراىيى بىلەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق سودا ئىدارىسى بىرلەشكەندىن كېيىن قۇرۇلغان بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېتال بۇيۇملار سودا ساراىيى ئىدى. 1985 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېتال بۇيۇملار شىركىتى بىلەن كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتى بىرلەشتۈرۈلدى. پارچە سېتىش نۇقتىسى مېتال بۇيۇملار سودا ساراىيى، «ئىتتىپاق» يولى مېتال بۇيۇملار دۇكىنى، «لۇڭخۇا» سودا دۇكىنى، «چۇنخۇا» سودا دۇكىنى، رېمونت ۋە توپ سېتىش بۆلۈمىدىن ئىبارەت بەشكە، خادىمى 105كە يەتتى. 1987 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك سودا ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىل كالونى شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىگە ئايرىپ بېرىلگەندىن كېيىن خادىمى 140قا يەتتى. 1988 ـ يىلى مېتال بۇيۇملار سودا ساراىيى يېڭا ئىگىلىك 2 ـ شىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندىن كېيىن، شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىنىڭ خادىمى ئازىيىپ 28 ئادەم قالدى.

1962 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرى ۋېلىسىپىت، يېڭا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان ئېلېكتر سايمانلىرى قاتارلىق مېتال بۇيۇملار ۋە قاتناش ـ ئېلېكتر سايمانلىرىنى بېلەت بىلەن تەمىنلەشنى يولغا قويدى. 1965 ـ يىلى ۋېلىسىپىت سانائەت بېلىتى بىلەن تەمىنلەندى. 1969 ـ يىلدىن كېيىن، پىلان بويىچە تەقسىم قىلىنىپ، بېلەت بويىچە تەمىنلەندى. 1985 ـ يىلدىن كېيىن خېرىدارلار خالىغانچە تەمىنلىنىدىغان بولدى. 1980 ـ يىلدىن كېيىن تېلېۋىزور، رادىئولۇق ئۇنئالغۇ، كىرئالغۇ، توڭلاتقۇ، توك شامالدۇرغۇچ قاتارلىق ئائىلىدە ئىشلىتىلىدىغان ئالىي دەرىجىلىك ئېلېكتر سايمانلىرى كۆپلەپ بازارغا سېلىندى، ئۇلارنىڭ سېتىۋېلىنىش ـ سېتىلىش مىقدارى يىلدىن ـ يىلغا ئاشتى.

كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتى 1988 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان ئۈچ يىللىق ھۆددىگە ئېلىش مۇددىتى ئىچىدە جەمئىي 40 مىليون 135 مىڭ يۈەنلىك مال سېتىپ، 1 مىليون 82 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى، يۇقىرىغا 81 مىڭ 600 يۈەن پايدا تاپشۇردى، ئاساسىي قۇرۇلۇش قەرز پۇلىدىن 710 مىڭ 800 يۈەن قايتۇردى.

كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىدىن باشقا، يەنە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى توققۇز سودا ئورنى مېتال بۇيۇملار، قاتناش ـ ئېلېكتر سايمانلىرى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى (ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىملار 160قا يەتتى)، مېتال بۇيۇملار، قاتناش ـ ئېلېكتر سايمانلىرى تىجارىتى بىلەن قوشۇمچە شۇغۇللىنىدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ۋە يەككە ئىگىلىكتىكى سودا دۇكانلىرى تېخىمۇ كۆپ.

1980 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى تەۋەسىدە بىرنەچچە خىل تاۋارنىڭ سېتىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 12

يىللار	ۋېلىسىپىت	كىنىم تىكىش ماشىنىسى	ئۇنتالغۇ	تېلېۋىزور	توڭلاتقۇ	توك شامال-دۇرغۇچ	كىر ئالغۇ
1980	1 936	1 208					
1981	2 052	1 340		61			
1982	2 737	1 287		1 322			
1983	5 158	663		1 096			
1984	5 122	258		2 166			
1985	5 624	565		2 608			
1986	1 599	786	7 215	1 0641	434	2 726	4 820
1987	8 440	730	6 765	8 184	879	4 505	1 530
1988	8 165	812	5 286	3 107	1 339	2 539	1 479
1989	4 483	716	4 463	2 918	679	2589	1 137
1990	9 428	943	10 500	6 388	1 845	2 542	1 929

كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىنىڭ 1981 — 1990 - يىلغىچە بىرنەچچە خىل تاۋارنى سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 13

يىللار	ۋېلىسىپىت	رەڭسىز تېلې-ۋىزور	رەڭلىك تېلېۋىزور	ئۇنتالغۇ	توك شامال-دۇرغۇچ	كىر ئالغۇ	توڭلاتقۇ
1981	1 130	24	38	332	225		
1982	1 147	270	349	275	422		
1983	1 948	165	369	216	375	18	
1984	2 224	287	274	246	1 090	52	
1985	5 022	1 108	783	495	396	351	168
1986	7 880	1 366	1 518	1 335	2 107	744	82
1987	5 492	1 248	514	763	2 561	790	134
1988	2 931	1 322	209	393	2 069	690	229
1989	2 341	509	800	243	2 201	587	28
1990	2 165	357	752	81	1 083	353	

3 § . يېمەكلىك سېتىۋېلىش ـ سېتىش

1. گۆش بىلەن تەمىنلەش

1950 ـ يىلى كورلا سودا شىركىتى گۆش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى. شۇ يىلى كورلا ناھىيىسى 3000 تۇياق تىرىك قوي سېتىۋېلىپ، قارا شەھەر سودا شىركىتىگە يۆتكەپ بەردى. شۇ چاغدا كورلا ناھىيە بازىرىدا 3000 دىن ئارتۇق ئاھالە بار ئىدى، ھەركۈنى 10 قوي، ئىككى كالا سويۇلسىلا ئېھتىياج قاندۇرۇلاتتى. يىلىغا 140 تونىنا گۆش كېتەتتى. 1955 ـ يىلى ناھىيە بازىرىنىڭ نوپۇسى 5000 دىن ئاشتى، سودا شىركىتى ئۇلارنى ھەركۈنى 15 قوي، ئۈچ كالا بىلەن تەمىنلىدى؛ شەخسلەر يەتتىدىن ئونغىچە قوي سويدى، يىلىغا 300 تونىنا ئەتراپىدا كالا، قوي گۆشى كەتتى. 1960 ـ يىلى شەھەر ـ بازار ئاھالىسىنى كالا، قوي گۆشى بىلەن بىلەتلىك تەمىنلەش يولغا قويۇلۇپ، بىر ئادەمگە ئايدا بىر كىلوگرام گۆش سېتىپ بېرىلدى. 1961 ـ يىلى ھەركۈنى 60 قوي سويۇلدى، يىلىغا 400 تونىندىن كۆپرەك گۆش كەتتى. 1966 ـ يىلى ھەركۈنى 150 تىن 200 گىچە قوي سويۇلدى، يىلىغا 1400 تونىندىن كۆپرەك گۆش كەتتى.

60 ـ يىللاردىن باشلاپ، ئاھالە، ئاساسەن، سىرتتىن يۆتكەپ كېلىنگەن كالا، قوي گۆشى بىلەن تەمىنلەندى. 1967 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېمەكلىك شىركىتى سىرتتىن 1023 تونىنا كالا، قوي گۆشى يۆتكەپ كېلىپ، ئۇنىڭ ھەممىسىنى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىنى تەمىنلەشكە سەرپ قىلدى. 1973ـ يىلى كورلىدا شەھەر ـ بازار ئاھالىسى 40 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى، يىلىغا سىرتتىن 820 تونىنا كالا، قوي گۆشى يۆتكەپ كېلىنىپ، 750 تونىنسى سېتىلدى. 1974 ـ يىلى سىرتتىن 838 تونىنا كالا، قوي، گۆشى يۆتكەپ كېلىنىپ، 792 تونىنسى سېتىلدى. 1975 ـ يىلى سىرتتىن 3953 تونىنا كالا ـ قوي گۆشى يۆتكەپ كېلىنىپ، ئۇنىڭ 1915 تونىنسى شۇ يەردە سېتىلدى، 2000 تونىنسى يۇقىرىغا يۆتكەپ بېرىلدى. 1978 ـ يىلى سىرتتىن 4107 تونىنا كالا، قوي گۆشى، 552 تونىنا چوشقا گۆشى يۆتكەپ كېلىنىپ، 92 تونىنا چوشقا گۆشى، 3303 تونىنا كالا، قوي گۆشى سېتىلدى، يۇقىرىغا 2000 تونىنا گۆش يۆتكەپ بېرىلدى.

80ـيىللاردا كورلا شەھىرى تەۋەسىنى گۆش بىلەن تەمىنلەشنى پۈتۈنلەي كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتى ئۈستىگە ئالدى، كالا، قوي گۆشىنى، ئاساسەن، خېجىك ناھىيىسىدە سېتىۋالدى. كورلا شەھىرى بىلەن خېجىك ناھىيىسىنىڭ سېتىۋېلىش سېلىشتۇرمىسى 10 : 1 بولدى، بەزىدە 10 : 8 . 0 بولدى. ھەرىيلى 100 دىن ئارتۇق كىشىدىن تەشكىل قىلىنغان سېتىۋېلىش گۇرۇپپىسى خېجىك ناھىيىسىدىكى بايىنبولاق چارۋىچىلىق رايونىغا بېرىپ تىرىك مال سېتىۋېلىپ، بۇ مالىلارنى خېجىك ناھىيىسىدىكى چاخانۇر داۋان دېگەن يەرگە يىغىپ سويدى، ئاندىن كېيىن خېجىك توڭلىتىش ئامبىرىغا ئېلىپ كېلىپ ساقلاپ، تەمىنلەش ئېھتىياجى بويىچە خېجىكدىن كورلىغا يۆتكەپ كەلدى.

1985 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى گۆش باھاسى قويۇۋېتىلگەندىن كېيىن، گۆش بىلەن خالىغانچە تەمىنلەش يولغا قويۇلدى، ئىلگىرىكى گۆش بېلىتىنى نورمىلىق تارقىتىش چارىسى بىكار قىلىندى.

1990ـيىلدىن باشلاپ دۆلەت شەھەر ـ بازار ئاھالىسىگە 18 يۆەندىن گۆش پۇلى قوشۇپ بەردى، شۇ يىلى شەھەر بويىچە بىر مىليون 251 مىڭ يۆەن گۆش پۇلى تارقىتىلدى. 1990ـيىلدىكى ستاتىستىكىغا قارىغاندا، كورلا شەھەر رايونىدا گۆشنىڭ سېتىلىش مىقدارى مۇنداق بولغان: كالا 5600 (بۇنىڭ ئىچىدە

يەككىلەر سانىغىنى 3400) ، قوي72مىڭ900 (بۇنىڭ ئىچىدە يەككىلەر سانىغىنى27مىڭ300تۇياق) ، چوشقا 21 مىڭ 700 تۇياق (بۇنىڭ ئىچىدە يەككىلەر سانىغىنى 12 مىڭ 600 تۇياق) ، تۇخۇم 369 تونىا (بۇنىڭ ئىچىدە يەككىلەر سانىغىنى 246 تونىا) ، سۇ مەھسۇلاتلىرى 437 تونىا (بۇنىڭ ئىچىدە يەككىلەر سانىغىنى 411 تونىا) .

2 . قوشۇمچە يېمەكلىك بىلەن تەمىنلەش

1985 ـ يىلى شېكەر ـ تاماكا ـ ھاراق تىجارىتى كەسپى شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىدىن ئايرىپ چىقىلغاندىن كېيىن، شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتى گۆش تىجارىتىدىن باشقا يەنە سۇ مەھسۇلاتلىرى، قۇش ـ تۇخۇم قاتارلىق ماللار تىجارىتى بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. 1956 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرنى 280 تونىا سۇ مەھسۇلاتى، قۇش، تۇخۇم بىلەن تەمىنلىدى.

كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىنىڭ 1980 — 1990 ـ يىلغىچە چارۋا، گۆش سېتىۋېلىش ـ سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 14

يىللار	سېتىۋېلىنغىنى	سېتىلغىنى (تونىا)
1980	61040 تۇياق	2611
1981	46042 تۇياق	2303
1982	57684 تۇياق	1993
1983	68510 تۇياق	2209
1984	67949 تۇياق	1615
1985	54870 تۇياق	1332
1986	1224 تۇياق	1332
1987	1231 تۇياق	1191
1988	1226 تۇياق	1770
1989	1408 تۇياق	1496
1990	1539 تۇياق	1525

كورلا شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە سېتىۋېلىش - سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 15 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	سېتىۋالغىنى	سېتىلغىنى	پايدا	
			گۇش	قوشۇمچە يېمەكلىك
1980	824.7	795.2	14.1	9.7
1981	885.5	619.4	—3.1	9
1982	640.1	568.6	33.4	9.8
1983	676.9	652.1	9.6	12.1
1984	625.1	625.5	—0.34	7.9
1985	476.3	396.2	40.1	
1986	361	749.5	13.8	
1987		708.3	13.4	
1988	794	1108.3	19.9	
1989		1413	20.5	
1990		1374	17.4	

§ 4 . شېكەر، تاماكا، ھاراقلارنىڭ سېتىۋېلىنىش - سېتىلىش ئەھۋالى

كورلا شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتى 1988 - يىلدىن باشلاپ ئومۇمىي خادىملار بويىچە خەۋپ - خەتەر رەنىسى ھۆددىگەرلىكى تۈزۈمىنى يولغا قويدى. ھۆددىگە بېرىش مەزگىلىدە، شىركەت ۋەزىپىنى ھەريىلى ئاشۇرۇپ ئورۇنداپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانى بويىچە ھېسابلىغاندا، شەھەرگە قاراشلىق سودا سىستېمىسىدىكى پايدىسى ئەڭ ياخشى ئورنى بولۇپ قالدى. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىدا شىركەتنىڭ تۈراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 2 مىليون 540 مىڭ يۈەنگە، تۈراقسىز مەبلىغى 880 مىڭ يۈەنگە، تاۋار سېتىۋېلىش سوممىسى 15 مىليون 10 مىڭ يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 21 مىليون 150 مىڭ يۈەنگە، ئالغان پايدىسى 456 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1. توپ سېتىش كەسپى

شىركەتنىڭ كەسپىي بۆلۈمچىسىگە قاراشلىق توپ سېتىش ئورنى نۆۋەتتە كورلىدىكى شەھەر دەرىجە-لىك بىردىنبىر تاماكا - هاراق توپ سېتىش كارخانىسى، ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى خىزمەتچى خادىمى 11 بولۇپ، كارخانا، ئاساسەن، تاماكا، هاراق، شېكەر، چاي، هەرخىل كونسېرۋا، قوشۇمچە يېمەكلىك-لەرنى توپ ساتىدۇ، توپ ساتىدىغان ماللىرىنىڭ تۈرى ئادەتتە 400 خىل ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇنىڭ كۆپ بولغاندا 500 خىلغا يېتىدۇ. بۇ شىركەت كىچىك تېپتىكى توپ سېتىش كارخانىسى هېسابلىنىدۇ.

توپ سېتىش كەسپىنى كېڭەيتىپ، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش، خەلق ئاممىسىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن بۇ كارخانا 1986 - يىل 2 - ئايدا شەرقىي پويىز ئىستانسىسىدا يېڭىدىن توپ سېتىش پونكتى تەسىس قىلىپ، يېڭىشەهەر رايونىدىكى شېكەر، تاماكا، هاراق توپ سېتىش كەسپىنى ئۇستىگە ئالدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تاشدەندە توپ سېتىش ئورنى تەسىس قىلىپ، تاشدەن سانائەت - كان رايونىدىكى هەر قايسى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى كىچىك سودا نۇقتىلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

بۇ توپ سېتىش ئورنى شەهەرلىك شېكەر، تاماكا، هاراق شىركىتىنىڭ پايدىسى ئۇنىڭ ياخشى ئورۇن بولۇپ قالدى. 1986 - يىلى ياراتقان پايدىسى 79 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شىركەت ئومۇمىي پايدىسىنىڭ 40 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەنىدى، 1987 - يىلى ياراتقان پايدىسى 80 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شىركەت پايدىسىنىڭ 45 پىرسەنتىنى؛ 1988 - يىلى ياراتقان پايدىسى 123 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شىركەت پايدىسىنىڭ 55 پىرسەنتىنى؛ 1989 - يىلى ياراتقان پايدىسى 197 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شىركەت پايدىسىنىڭ 60 پىرسەنتىنى؛ 1990 - يىلى ياراتقان پايدىسى 349 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شىركەت پايدىسىنىڭ 80 پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلىدى.

2. پارچە سېتىش كەسپى

كورلا شەهەرلىك شېكەر، تاماكا، هاراق شىركىتى قارمىقىدىكى ئالتە پارچە سېتىش نۇقتىسىنىڭ هەممىسىدە هۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، مۇستەقىل هېسابات قىلىنىدىغان، پايدا - زىيىنىغا ئۆزلىرى مەسئۇل بولىدىغان بولدى. نەتىجىدە تىجارەت ئەهۋالى ياخشى بولۇپ، ۋەزىپە يىلمۇ يىل ئاشۇرۇپ ئورۇنداليدى، هەرىيلى پايدا ئېلىنىدى. 1986 - يىلى 120 مىڭ يۈەن، 1987 - يىلى 93 مىڭ يۈەن، 1988 - يىلى 82 مىڭ يۈەن، 1989 - يىلى 120 مىڭ يۈەن، 1990 - يىلى 80 مىڭ يۈەن پايدا يارىتىلدى.

شەهەرلىك شېكەر - تاماكا - هاراق شىركىتىدىن باشقا كورلا شەهىرىدىكى باشقا دۆلەت ئىگىلىكى-كى، كوللېكتىپ، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى ماگىزىنلارمۇ شېكەر، تاماكا، هاراق تىجارىتى بىلەن شۇغۇل-لىنىدىغان بولغاچقا، بۇ نەرسىلەرنىڭ سېتىلىش مىقدارى بىر قەدەر كۆپ بولدى. 1990 - يىلى كورلا شەهىرى تەۋەسىدە سېتىلغان شېكەر 942 تونىنىغا، تاماكا 7521 ساندۇققا، هاراق 1453 تونىنا (يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنى ئۆزئىچىگە ئالمايدۇ)غا يېتىپ، بۇنىڭ ئىچىدە شەهەرلىك شېكەر - تاماكا - هاراق شىركىتى ساتقان شېكەر 393.09 تونىنا، تاماكا 3841 ساندۇق، هاراق 971.48 تونىنا بولدى.

5 § . ماددىي ئەشيالارنىڭ سېتىۋېلىنىش ـ سېتىلىش ئەھۋالى

1. شەھەرلىك ماددىي ئەشيالار شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش ـ سېتىش كەسپى

1983 ـ يىلى شەھەرلىك ماددىي ئەشيالار شىركىتى تۇنجى قېتىم كوللېكتىپ ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى يولغا قويغان بولۇپ، شۇ يىلى ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى بولدى، 66 مىڭ 500 يۈەن پايدا يارىتىلدى. 1986 ـ يىلى پايدا 117 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1988 ـ يىلى شەخسلەر بويىچە ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، شۇيىلى يارانقان پايدا 189 مىڭ يۈەنگە يەتتى، ھۆددىگەرلىك مەزگىلىدە ھۆددىگەر باھادا قانۇنغا خىلاپ چوڭ دېلو سادىر قىلغاچقا، 57 مىڭ 800 يۈەن قانۇنسىز كىرىمى مۇسادىرە قىلىنىپ، 3000 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ھەمدە ھۆددىگەرگە مەمۇرىي جەھەتتە گۇناھ يېزىش جازاسى بېرىلدى.

كورلا شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتىنىڭ 1980 — 1990 ـ يىلغىچە سېتىۋېلىش ـ سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل 20 — 16 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	تۇراقلىق مۇلكى	تۇراقسىز مەبلىغى	سېتىۋېلىنغىنى	سېتىلغىنى	پايدا
1980	0.05		2.4	2.7	0.6
1981	0.07	10	34	40	2.4
1982	5.1	10	70.2	64.1	6.4
1983	5.1	10	140	130	6.6
1984	14	6	129	132	5.4
1985	14	6	162	150	3.9
1986	15	11	221	108	11.7
1987	14	14	198	188	7.3
1988	14	16	350	350	18.9
1989	20	16	304	311	11
1990	19	16	448	451	12

كورلا شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتىنىڭ 1981 — 1990 - يىلغىچە ئاساسلىق ماددىي ئەشيالارنى سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 17

يىللار / تۈرى	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
پولات ماتېرىيالار (تونىنا)	138	375	303	222	261	700	744	1326	965	769
سېمونت (تونىنا)			1078	1460	2336	516	110		33	
ئەينەك (كۋادرات مېتر)	570	3155			9925				2200	7446
ئەن ياغاچ (كۇب مېتر)	108		2	11	45	42				
تاختاي (كۇب مېتر)	342	99	200	185	110	763	110	197	138	271
ئاپتوموبىل (دانە)	2	1	2	8		6	6	24	17	21
موتسىكلىت (دانە)	10		43	15						
پار قازان (دانە)		13	2	2						
فارفور خىش (10 مىڭ پارچە)					147					

2. بايىنغولىن ئوبلاستلىق ماددىي ئەشيالار شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش-سېتىش كەسپى

1990 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ماددىي ئەشيالار شىركىتىنىڭ تۈراقلىق مۇلۇكىنىڭ قىممىتى 5 مىليون 947 مىڭ يۈەنگە يەتتى. شىركەت باشقۇرىدىغان ماددىي ئەشيالار چويون، پولات ماتېرىيالى، رەڭلىك مېتال، ئاپتوموبىل، پارقازان، ستانوك، سانائەت قازىنى، ترانسفورماتور، توك سىمى، ئېلېكتر-ماتور، تاغار، بالۇن، ساپ شۇلتا، كۆيدۈرگۈچ شۇلتا، ئوق - دورا سانائەت مەھسۇلاتى، سېمونت، ئەينەك، ئاسفالت، ماي قەغەز قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ يىللىق تىجارەت سوممىسى 20 مىليون يۈەندىن كۆپرەككە يەتتى.

3. باشقا ماددىي ئەشيا تىجارىتى قىلىندىغان ئورۇنلارنىڭ سېتىۋېلىش - سېتىش كەسپى

ئاپتونوم رايونلۇق ماددىي ئەشيالار ئىدارىسى كورلا شەھىرىدە، كورلا ماددىي ئەشيالار بىلەن تەمىنلەش پونكتى تەسىس قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىنى ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەشنى ئۈستىگە ئالغان، ئۇنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 3 مىليون 640 مىڭ يۈەنگە يېتىدۇ. 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى باشقا ۋىلايەتلەرنى 647 مىليون 630 مىڭ تونىنا پولات ماتېرىيالى بىلەن تەمىنلىدى.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان بايىنغولىن ئوبلاستلىق، ئاپتونوم رايونلۇق ماددىي ئەشيا ئورۇنلىرىدىن سىرت، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا شەھىرىدە ماددىي ئەشيالار ئاپپاراتى تەسىس قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ 1989-يىلدىن 1990 - يىلغىچە سېتىش سوممىسى 107 مىليون 900 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§ 6. يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش - سېتىلىش ئەھۋالى

1. كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش ۋە سېتىش كەسپى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى بىلەن تەمىنلەشتە، دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن بىر قاتار ئېتىبار سىياسەتلىرى يولغا قويۇلدى، بۇ، گۈڭشې - ئەتىرەتلەرنىڭ توشۇش خىراجىتىنى يېنىكلىتىش، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى تەمىنات-سودا ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تارماقلىرى بىر تۈتاش باشقۇرۇشنى بەلگىلەش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى بويىچە تىجارەت قىلىنىدىغان تۈرلەر ھەرخىل يېزا ئىگىلىك ماشىنا سايمانلىرى، دېھقانچىلىق دورىلىرى، خىمىيىۋى ئوغۇت قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. 1958-يىلى تەمىنات - سودا كوپېراتىپى يېڭى تىپتىكى دېھقانچىلىق سايمىنى — قوش چاقلىق - قوش چىشلىق سوقمىنى كېڭەيتتى. 1963 - يىلى ھەرخىل دېھقانچىلىق دورىلىرى، خىمىيىۋى ئوغۇت ۋە باشقا يېڭى تىپتىكى دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمانلىرى كېڭەيتىلدى. 1953 - يىلى 117 مىڭ 300 يۈەن قىممىتىدىكى 6439 دانە ھەرخىل ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى سېتىۋېلىنغانىدى. 1959 - يىلى قىممىتى 27 مىڭ يۈەنلىك ماشىنا - سايمان سېتىۋېلىندى. 1965 - يىلى 181 تونىنا خىمىيىۋى ئوغۇت، 9.5 تونىنا دېھقانچىلىق دورىسى، 1808 دانە ھەرخىل كىچىك تىپتىكى دېھقانچىلىق سايمىنى، 15 مىڭ تال ئارغامچا سېتىۋېلىندى. 1977 - يىلى تەمىنات - سودا كوپېراتىپى سېتىۋالغان يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 474 مىڭ 600 يۈەنگە، سانقىنى 574 مىڭ 800 يۈەنگە، بۇنىڭ ئىچىدە سېتىۋالغان خىمىيىۋى ئوغۇت 1071.7 تونىنغا يەتتى. 1984 - يىلى 1 مىليون 157 مىڭ 400 يۈەنلىك يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى سېتىۋېلىنىپ، 1 مىليون 945 مىڭ يۈەنلىك يېزا

ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى سېتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق دورىسى، خىمىيىۋى ئوغۇت 17.41 تونىنا بولدى. 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جەمئىي18 مىڭ 15 تونىنا خىمىيىۋى ئوغۇت، 273.24 تونىنا دېھقانچىلىق دورىسى، 526.69 تونىنا سۈلياۋ يوپۇق سېتىلدى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ 1985 — 1990 - يىلغىچە خىمىيىۋى ئوغۇت، دېھقانچىلىق دورىسى ۋە سۈلياۋ يوپۇق سېتىۋېلىش، سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 18

تۈرى / يىللار		1985	1986	1987	1988	1989	1990
خىمىيىۋى ئوغۇت (توننا)	سېتىۋېلىنغىنى	3 394	2 329	3 137	4 682	5 485	5 761
	سېتىلغىنى	2 254	2 677	3 003	4 005	4 633	6 374
دېھقانچىلىق دورىسى (كىلوگرام)	سېتىۋېلىنغىنى	2 748	67 4466	32 421	10 514	88 563	87 470
	سېتىلغىنى	27 516	48 762	31 603	98 781	65 270	77 585
سۈلياۋ يوپۇق (كىلوگرام)	سېتىۋېلىنغىنى		6 570	77 274	244 472	75 022	84 597
	سېتىلغىنى		23 488	110 020	170 491	128 816	117 364

2. بايىنغولىن ئوبلاستلىق، كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش - سېتىش كەسپى

ئوبلاستلىق، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تىجارىتىدە ھەرىيلى پايدا ئالدى. ئۇلارنىڭ سېتىش سوممىسى 1976 - يىلى 1 مىليون 70 مىڭ يۈەن، 1977 - يىلى 1 مىليون 100 مىڭ يۈەن، 1978 - يىلى 1 مىليون 280 مىڭ يۈەن، 1979 - يىلى 1 مىليون 660 مىڭ يۈەن، 1980 - يىلى 1 مىليون 165 مىڭ 800 يۈەن، 1990 - يىلى 1 مىليون 290 مىڭ يۈەن بولدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى كورلىدا بىر دۇكان ئاچقان بولۇپ، 1956 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بۇ دۇكاندا سېتىلغان ھەرخىل يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىنىڭ سوممىسى 103 مىليون 624 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمانلىرىنىڭ سوممىسى 54 مىليون 50 مىڭ يۈەن، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى زاپچاسلىرىنىڭ سوممىسى 26 مىليون 130 مىڭ يۈەن.

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتىنىڭ 1976 — 1990 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىنى سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 19

يىللار / تۈرى	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
چوڭ، ئوتتۇرا تراكتور (دانە)	4	10	14	14	25	14	4	28	25	11	4	4	11	7	
قول تراكتورى (دانە)	13	18	4	40			6	45	75	80					
چوڭ كومبايىن (دانە)	2	1		2			1	2							
ماشىنىغا سۈرىتە- لىدىغان دېھقان- چىلىق سايمىنى (دانە)	16	31	42	47	13	26	42	44	43	1	4	3	11	13	157
پرىنسىپ (دانە)	1	5	8	23	35	5	4	14	15	19	14	4	11	48	75
ئۇسۇملۇك ئاس- راش ماشىنىلىرى (دانە)		10	20	31	36	2				1				2	
چارۋىچىلىق ما- شىنىلىرى (دانە)							1								
خەلق ئىشلىتىدى- غان ئېنېرگىيە ماشىنىلىرى (ئات كۈچى/دانە)	38/455	56/546	59/990	6/206	3/48		5/43	5/70	5/52	15/246	11/185	8/99			22/275
دىزېل ماتور (ئات كۈچى/دانە)	32/427	31/409	55/877	3/165	3/68		1/28	1/28	1/28	12/204	9/162	8/99	3/62		20/264
پىششىقلاپ ئىش- لەش ماشىنىلىرى (دانە)	33	29	21	25	8	1	7	26	9	19	24	6	3		
قول ھارۋىسى (دانە)	461	1652	3719	2806	896	1280	1186	876	780	1001	266	610	40	4	
بېرىم ماشىنىلاش- قان دېھقانچىلىق سايمىنى (دانە)	155	61	82	52			29	6	21	91	11		36		

§ 7 . پاختا ـ چىگە سېتىۋېلىش ـ سېتىش ئەھۋالى

1. پاختا سېتىۋېلىش

پاختا دۆلەت بىر تۈتاش سېتىۋالىدىغان ماددىي ئەشيا بولۇپ، ئۇنى سېتىۋېلىش، سېتىش، تەمىنلەش دۆلەتنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرى بويىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ. 60 ـ يىللاردىن باشلاپ پاختا سېتىۋېلىش جەريانىدا پاختىكارلارنىڭ ھەربىرىگە ھەرىيلى مەلۇم مىقداردا ئۇزۇنگە لازىملىق پاختا قالدۇرۇلدى؛ پاختىكارلارنىڭ كېۋەز تېرىش ئاكتىپلىقىغا ئىلھام بېرىش ئۈچۈن، تاپشۇرغان پاختىسىنىڭ مىقدارىغا قاراپ ئۇلارغا ئاشلىق، خىمىيىۋى ئوغۇت مۇكاپات بېرىش چارىسى قوللىنىلدى؛ چىگىت دېھقانلارنىڭ ئوزۇقلۇقىغا ئىشلىتىدىغان ئاساسلىق ياغلىق دېنى بولغاچقا، سېتىۋالغۇچى ئورۇنلار سېتىۋالغان چىگىتلىك پاختىنى پىششىقلاپ ئىشلىگەندىن كېيىن، چىگىتنىڭ ھەممىسىنى پاختىكارلارغا قايتۇرۇپ بېرىدۇ. شەھەر ئاھالىلىرىگە قارىتا 1961 ـ يىلدىن 1980 ـ يىلغىچە پاختىنى بېلەتلىك تەمىنلەش يولغا قويۇلۇپ، ھەربىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەرىيلى 500 گرامدىن پاختا بېرىلدى. 1983 ـ يىلى پاختىنى بېلەت بويىچە نورمىلىق تەمىنلەش چارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1980 ـ يىلدىن كېيىن پاختىنىڭ بازىرى چىقىپ، باھاسى ئۆستۈرۈلگەنلىكتىن، پاختىكارلارنىڭ كېۋەز تېرىش ئاكتىپلىقى ناھايىتى يۇقىرى بولدى، نەتىجىدە ھەرىيلى كېۋەز تېرىش پىلانى ئاشۇرۇپ ئورۇندىلىپ، سېتىۋېلىش مىقدارى زور ھەجىمدە كۆپەيدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە سېتىۋېلىنغان پاختا 91 مىڭ 400 دەن بولۇپ 1980 ـ يىلدىكىدىن تۆت ھەسسە ئېشىپ كەتتى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) تەۋەسىدە 1957 — 1982 ـ يىلغىچە پاختا سېتىۋېلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 20 بىرلىكى: دەن

يىللار	سېتىۋېلىش مىقدارى	يىللار	سېتىۋېلىش مىقدارى
1957	29 854	1971	12 721
1959	41 896	1972	10 960
1960	15 660	1973	9 887
1961	10 477	1974	12 677
1962	6 154	1975	30 334
1963	9 151	1976	30 805
1964	13 956	1977	38 763

1965	24 374	1978	9 778
1966	18 561	1979	8 114
1967	36 271	1980	13 648
1968	25 349	1981	17 152
1969	13 740	1982	9 269
1970	11 214		

ئىزاھات: جەدۋەلدىكى سانلار ئوبلاستلىق پاختا سېتىۋېلىش پونكىتى سېتىۋالغان پاختا سانىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

كورلا شەھەرلىك پاختا - چىگە شىركىتىنىڭ 1982 — 1990 - يىلغىچە پاختا سېتىۋېلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 21

يىللار	سېتىۋېلىنغىنى		سېتىلغىنى		پايدىسى (10 مىڭ يۈەن)	مۇكاپات پۇلى (يۈەن)
	سانى (دەن)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	سانى (دەن)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)		
1982	13 960					
1983	11 540	352	11 340	294.5		
1984	15 040	326.3	7 380	169.4	4.5	
1985	18 000	296.7	1 1840	285	11.6	
1986	18 120	341.5	26 920	456	29.8	6 778
1987	27 760	447.5	22 740	449	17.1	17 791
1988	37 680	820.8	26 460	699.7	23.1	67671
1989	48 920	1 774	40 120	1 174	33.8	77 582
1990	91 400	4 850	54 980	2 572	71.2	61 407

2. لوپنۇر كەندىرىنىڭ سېتىۋېلىنىشى ۋە سېتىلىشى

كورلا شەھىرىنىڭ لوپنۇر كەندىرى ئاساسلىقى كۆنچى دەريا‌سى بويلىرىدا ئۆسىدۇ، ئۇنىڭ كۆلىمى بىر قەدەر كەڭ. بىراق ئۇنىڭ بازىرى كاسات بولغاچقا، سېتىۋېلىنىش مىقدارى بىر قەدەر ئاز، بەزىدە سېتىۋېلىنمىپ، بەزىدە سېتىۋېلىنمىدى، ئۇنىڭ سودىسى تولىمۇ تۇراقسىز بولدى. 1961 - يىلى كورلا ناھىيىلىك تەمىنات-سودا كوپېراتىپى سېتىۋالغان لوپنۇر كەندىرى 50دەن بولغانىدى. 1965 - يىلى 160 دەن سېتىۋېلىندى. 1966 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە سېتىۋېلىنمىدى. 1985 - يىلدىن كېيىن پەقەت ئايرىم ئاساسىي قاتلام كوپېراتىپلار ئاز مىقدارda لوپنۇر كەندىرى سېتىۋالدى.

3. مېۋە سېتىۋېلىش

كورلا شەھىرىدە نەشپۈت، ئۈزۈك، ئۈزۈم قاتارلىق مېۋىلەر بار. 1958 - يىلى ناھىيىلىك تەمىنات-سودا كوپېراتىپى 429 مىڭ كىلوگرام، 1959 - يىلى 309 مىڭ كىلوگرام، 1960 - يىلى 549 مىڭ كىلوگرام مېۋە سېتىۋالغان. 1960 - يىلدىن كېيىن تاكى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىگىچە مېۋىلەرنىڭ سېتىۋېلىنىش مىقدارى ئىنتايىن ئاز بولدى. مەسىلەن: 1975 - يىلى پەقەت 183 مىڭ كىلوگرام نەشپۈت سېتىۋېلىندى. 1980 - يىلدىن باشلاپ مېۋىلەرنىڭ سېتىۋېلىنىش مىقدارى زور ھەجىمدە ئاشتى.

نەشپۈت كورلا شەھىرىنىڭ ئېكسپورت قىلىپ تاشقى پېرېۋوت يارىتىدىغان مەھسۇلاتى. 50 - يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە كورلا ناھىيىسىدىكى نەشپۈتزارلىق كۆلىمى ئاران 173 مو بولۇپ، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 6.9 تونىنا بولغانىدى. 1985 - يىلى نەشپۈتلۈك كۆلىمى 11 مىڭ 200 موغا كۆپەيىپ، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 397 تونىنغا يەتتى. 1990 - يىلى كۆلىمى 30 مىڭ 300 مو بولۇپ، ئومۇمىي مەھسۇلاتى 4123 تونىنا بولدى. 50 - يىللاردا نەشپۈتنى باغۋەنلەر ئۈزى يېغىپ، ئۈزى ساتاتتى. 60 - يىللاردىن 70 - يىللارغىچە ھەرىيلى ئاز مىقداردا سېتىۋېلىنىدىغان بولدى. 1984 - يىلدىن كېيىن كۆپ مىقداردا سېتىۋېلىنىشقا باشلىدى. شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى 1987 - يىلى 1218 تونىنا، 1990 - يىلى 2254 تونىنا نەشپۈت سېتىۋالدى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە نەشپۈت سېتىۋېلىش، سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل 20 — 22 بىرلىكى: تونىنا

يىللار	سېتىۋېلىنغىنى	سېتىلغىنى	ئەسكەرتىش
1980	79.80	75.90	
1981			
1982			
1983	33.80	30.20	
1984	8	8	
1985	31.10	10.80	
1986	150		ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات - سودا كوپېراتىپىغا يۆتكەلدى
1987	1218		شىنجىڭ شەھىرىگە 995 تونىنا يۆتكەلدى
1988	514.89		ھەممىسى ئېكسپورت قىلىندى
1989	1293.68		1080 تونىنا ئېكسپورت قىلىندى
1990	2254		367 تونىنا ئېكسپورت قىلىندى، تاشقى سودىغا 1887 تونىنا يۆتكەلدى

4. قومۇشنىڭ سېتىۋېلىنىشى ۋە سېتىلىشى

كورلا شەھىرى سېتىۋالىدىغان قومۇش باغراش ناھىيىسىنىڭ باغراش كۆلى رايونىدىكى سۇت پاراشو-كى زاۋۇتىدىن ئاخۇن ئېغىزى ئەتراپىغىچە بولغان بەلگىلەنگەن تەخمىنەن ئون كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى قومۇشلۇق رايونىدىن كېلىدۇ.

كورلا ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى 1963 ـ يىلدىن باشلاپ قومۇش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى، ئىچكىرىدىكى خېبېي، خېنەن، شەندۇڭ، شەنشى، گەنسۇ قاتارلىق ئۆلكىلەرنىڭ قومۇش يۆتكەش ئەترەتلىرى كورلىغا كېلىپ مال زاكاز قىلىدىغان بولدى. 1963 ـ يىلى 5278 پارچە بورا سېتىۋېلىندى. 1965 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى «يېزىلاردىكى كوللېكتىپ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشقا يار ـ يۆلەك بولۇش، يەرلىك مەسئۇلاتلارنى سېتىۋېلىش ـ سېتىش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا پىكىر»نى تارقاتتى، شۇنىڭ بىلەن ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى قومۇش ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئۇنى پىششىقلاپ ئىشلەشنى يېزىلاردىكى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشقا يار ـ يۆلەك بولۇشنىڭ بىر تۈرلۈك مۇھىم تەدبىرى قىلدى. شۇڭا، 1965 ـ يىلى قوشۇمچە گۈڭشېسىلا 107 تونىنا قومۇش سېتىپ، 4782.9 يۈەن كىرىم قىلدى، 1978 ـ يىلى ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى 9532 تونىنا قومۇش سېتىۋېلىپ، يىگىرمە شەھىرى، سەندۇڭ ئۆلكىسى، خېنەن ئۆلكىسى ۋە ئۇرۇمچى شەھىرى قاتارلىق جايلارغا يۆتكىدى.

1983 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى «قومۇش سېتىۋېلىش، پىششىقلاپ ئىشلەش، توشۇش تىجارىتى بويىچە مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئاساسىدىكى ھۆددىگەرلىك توختامى» ئىمزالاپ، ۋەزىپىنى ئاساسىي قاتلامغىچە ئەملىيلەشتۈردى، تىجارەت ئۇنۇمىنى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى بىلەن باغلىدى. 1985 ـ يىلى شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى قومۇش ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تۈۋەنلەپ كېتىشىدەك ئەھۋالغا ئاساسەن «قومۇشنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش توغرىسىدا بەلگىلىمە»، «ئىشلەپچىقىرىلغان قومۇشنى سېتىۋېلىش، قومۇش تىجارىتىنى باشقۇرۇش توغرىسىدا بەلگىلىمە»نى تۈزۈپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن قومۇشنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشى ياخشىلاندى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1986 — 1990 ـ يىلغىچە قومۇش سېتىۋېلىش ئەھۋالى

جەدۋەل 20 — 23 بىرلىكى: تونىنا

يىللار	سېتىۋېلىنغىنى	سىرتقا توشۇلغىنى
1986	8 271	ئاپتونوم رايون سىرتىغا 4232 تونىنا توشۇلدى
1987	8 672	ئاپتونوم رايون سىرتىغا 3060 تونىنا توشۇلدى
1988	10 641	
1989	12 266	
1990	11 183	

5. باشقا يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىۋېلىنىشى

چۇچۇكبۇيا چۇچۇكبۇيا كورلا شەھىرىگە كەلگەن تارقالغان بولۇپ، كۆلىمى كەڭ، ئۇنى ئاساسلىقى ئوبلاستلىق دورا ماتېرىياللىرى شىركىتى سېتىۋالىدۇ. ئوبلاستلىق دورا ماتېرىيالى شىركىتى 1960 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 2000 تونىنا چۇچۇكبۇيا سېتىۋالدى. ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى 50 ـ يىللاردىن باشلاپ سېتىۋالغان بولۇپ، ھەرىيلى سېتىۋالغىنى بىر قەدەر ئاز، 1957ـيىلى پەقەت مەككىز تونىنلا سېتىۋالدى. 80 ـ يىللارغا كەلگەندە ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى كۆپ مىقداردا سېتىۋالىدىغان بولدى. 1985 ـ يىلى 3.345 تونىنا سېتىۋالدى.

ئۇرۇك ئۇرۇك كورلا شەھىرىنىڭ بىر چوڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى. 1949ـيىلى ئۇرۇكزارلىق كۆلىمى پەقەت543مو بولۇپ، مەھسۇلات مىقدارى35.4تونىنا بولغان. 1985 ـ يىلى كۆلىمى4146.7موغا، مەھسۇلات مىقدارى 700.44 تونىنغا يەتتى. ئۇرۇكنىڭ مەھسۇلات مىقدارى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى ساقلاش تەس بولغانلىقتىن، سېتىۋېلىنىش مىقدارى ئازراق، كۆپ قىسمىنى باغۋەنلەر شۇ جايدىكى بازارلاردا ساتىدۇ.

باشقىلار باشقا مېۋە ـ چېۋە، قوغۇن ـ تاۋۇز، مەسىلەن: شاپتۇل، ياڭاق، ئانار، قوغۇن، تاۋۇز قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدىن مەلۇم مىقدارىدا سېتىۋېلىنىدۇ، لېكىن سېتىۋېلىش مىقدارى ئازراق، كۆپ قىسمىنى ئىشلەپچىقارغۇچىلار ئۆزى ساتىدۇ.

6. كوندىلىك مىلىچماللار تىجارىتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن كورلا شەھىرىدىكى مىلىچماللارنى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى باشقۇرۇپ كەلدى، ئۇلار «ئاز پايدا ئېلىپ كۆپ سېتىش، تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىش» پرىنسىپىغا ئاساسەن، توپ سېتىش ۋە پارچە سېتىش كەسپىنى قانات يايدۇردى. ئۇلار تىجارەت قىلىدىغان ماللارنىڭ تۈرى كۆپ، دائىرىسى كەڭ بولۇپ، چوڭلىرى تۈرلۈك ماللار، ئىلمە توقۇلمىلار، تۈرلۈك مېتال-قاتناش-ئېلېكتر سايمانلىرى، تاماكا ـ ھاراق، يېمەكلىك، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار، ئۇششاقلىرى ھەرخىل ئائىلە سايمانلىرى، قاڭالتىر بۇيۇملار، كوندىلىك فار فور بۇيۇملار، ئاشخانا سايمانلىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. مال مەنبەسى جەھەتتە سىرتتىن مال كىرگۈزۈش بىلەن ئۆز جايىدا پىششىقلاپ ئىشلەش بىرلەشتۈرۈلۈپ، سېتىۋېلىش بىلەن سېتىش بىرلەشتۈرۈلۈپ، يېزا ـ بازارلار، بولۇپمۇ يېزىلار تەمىنلەندى. 1953ـيىلى دۆلەت يېزىلار ئېھتىياجلىق سانائەت بۇيۇملىرى بىلەن ئىمكان قەدەر يېزىلارنى تەمىنلەشنى بەلگىلىدى. 1954 ـ يىلى يەنجى سودا شىركىتى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى باشقۇرىدىغان سانائەت بۇيۇملىرىغا قارىتا ئېتىبار بېرىش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، ئومۇمەن 2%تىن 4% كېچە ئېتىبار بەردى.

1990 ـ يىلى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى سانائەت بۇيۇملىرىنى بىرلىشىپ سېتىۋېلىپ، بىرلىشىپ سېتىش، ئالدى بىلەن پۇل تاپشۇرۇپ، ئاندىن مال ئېلىش، توپ سانقاندا پىرسەنت بويىچە تۆتۈۋېلىش چارىسىنى يولغا قويۇپ، كوندىلىك مىلىچماللار كەسپىنىڭ تەرەققىياتىنى يەنمۇ ئىلگىرى سۈردى.

1957 ـ يىلى ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى مىلىچمالدىن 28 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋېلىپ، 10 مىڭ يۈەنلىك ساتقاندى؛ 1958 ـ يىلدىن 1962 ـ يىلغىچە 328 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋالدى؛ 1977ـيىلى 559 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋېلىپ، 819 مىڭ يۈەنلىك ساتتى؛ 1984 ـ يىلى 1 مىليون 914 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋېلىپ، 2 مىليون 329 مىڭ يۈەنلىك ساتتى؛ 1990 ـ يىلى 1 مىليون 122 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋېلىپ، 3 مىليون 887 مىڭ يۈەنلىك ساتتى.

كورلا شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى مىلىچاماللارنى سېتىۋېلىش، سېتىش ئەھۋالى

جەدۋەل 20 — 24 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	سېتىۋېلىنغىنى	سېتىلغىنى	يىللار	سېتىۋېلىنغىنى	سېتىلغىنى
1978	12.5	54.4	1986	103.2	199.8
1980	29.7	85.6	1987	103.6	174.2
1983	26.7	72.3	1988	74.3	202
1984	47.9	160.7	1989	100.8	245.4
1985	63.7	198.2	1990	112.2	388.7

7. كېرەكسىز نەرسىلەرنىڭ يىغۋېلىنىشى

ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ كېرەكسىز، كونا ماددىي ئەشيالارنى سېتىۋېلىش خىزمىتى 1957 ـ يىلى باشلانغاندى، ئۇلارنىڭ تىجارەت ئۇسۇلى، ئاساسلىقى، توپ ۋە پارچە سېتىش، سېتىۋېلىش نۇقتىلىرى كۆپ، دائىرىسى كەڭ بولۇش، ئاز پايدا ئېلىپ، كۆپ سېتىشتىن ئىبارەت بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سېتىۋېلىش بىلەن سېتىشنى بىرلەشتۈرۈپ، مالغا مال ئالماشتۇرۇپ، ھەرقايىسىسىنى ئۆز باھاسى بويىچە بىر تەرەپ قىلىپ، ئاممىغا ئوڭايلىق يارىتىپ بەردى. تىجارەت قىلىنىدىغىنى ئاساسلىقى كېرەكسىز مېتال، كاۋچۇك، سوڭەك، پاختا رەخت، قەغەز قاتارلىقلار بولدى. 1957 ـ يىلى 164 يۈەنلىك سېتىۋېلىنىپ، 114 يۈەنلىك سېتىلدى؛ 1959 ـ يىلى 3944 كىلوگرام سېتىۋېلىنىپ، 3738 كىلوگرام سېتىلدى. 1977 ـ يىلى 172 مىڭ 500 يۈەنلىك سېتىۋېلىنىپ، 181 مىڭ 700 يۈەنلىك سېتىلدى. 1984 ـ يىلى 562 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋېلىنىپ، 768 مىڭ يۈەنلىك سېتىلدى. 1990 ـ يىلى 996 مىڭ 200 يۈەنلىك سېتىۋېلىنىپ، 1 مىليون 673 مىڭ 800 يۈەنلىك سېتىلدى.

كورلا شەھەرلىك كېرەكسىز كونا ماددىي ئەشيالارنى يىغىۋېلىش شىركىتىنىڭ 1987 — 1990 - يىلغىچە كۆرسەتكۈچلىرىنىڭ سېلىشتۇرمىسى

جەدۋەل: 20 — 25

تۈرى / يىللار	1987	1988	1989	1990	1983 — 1986 - يىللاردىكى جەمئىي	1987 — 1990 - يىللاردىكى جەمئىي	1987 — 1990 - يىللارنى 1983 — 1986 - يىللارغا سېلىشتۇرغاندا	
							ئاشقىنى (10 مىڭ يۈەن)	ئېشىش نىسبىتى (%)
سېتىۋېلىنغان ئومۇمىي تاۋار قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	65.38	96.11	95.37	99.62	182.69	356.48	173.79	95.12
سېتىلغان ئومۇمىي تاۋار قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	94.84	107.27	116.57	167.38	275.24	486.06	210.81	76.58
پايدا (10 مىڭ يۈەن)	9.55	10.63	15.02	16.46	15.48	51.66	36.19	233.72
خىراجەت (10 مىڭ يۈەن)	15.49	16.49	20.94	30.68		83.59		
ئامبارىدىكى كونا، كېرەكسىز ماددىي ئەشيا قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	10.22	35.44	61.04	51.51		158.20		
مۇقىم مۇلۇك قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	8.72	10.7	11.33	14.1	6.80	14.10	7.32	107.93
سېتىش بېجى (10 مىڭ يۈەن)	0.68	1.4	1.84	1.91	1.48	5.84	4.36	293.74
يىللىق ئوتتۇرىچە خادىم (نەپەر)	19	22	24	27	18.50	23	4.50	24.32
ھەربىر ئادەمنىڭ يىلىغا يارىتقان ئوتتۇرىچە باج-پايدىسى (يۈەن)					2292	6251	3959	172.73

8 § . چاي، چارۋا مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش - سېتىلىش ئەھۋالى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى ناھىيىلىك چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش پونكىتى سېتىۋالغاندى، 1960 - يىلدىن كېيىن، ناھىيىلىك تاشقى سودا ئىدارىسى سېتىۋالىدىغان بولدى. ناھىيىلىك تاشقى سودا ئىدارىسى 1980 - يىلى 180 تونىنا قوي يۇڭى، 1.9 تونىنا چۇپۇر، 176 كىلوگرام تۆگە يۇڭى، 1000 دانە كالا تېرىسى، 22 مىڭ 100 دانە قوي تېرىسى، 4500 دانە ئۆچكە تېرىسى، 1518.8 تونىنا چۇچۇكبۇيا سېتىۋالغان، 1984 - يىلى 177.3 تونىنا قوي يۇڭى، 4.4 تونىنا چۇپۇر، 346 كىلوگرام تۆگە يۇڭى، 1400 دانە كالا تېرىسى، 16 مىڭ 700 دانە قوي تېرىسى، 7400 دانە ئۆچكە تېرىسى، 637 كىلوگرام چۇچۇكبۇيا سېتىۋالدى.

ناھىيىلىك تاشقى سودا ئىدارىسىنىڭ 1980 - يىللىق سېتىۋېلىش سوممىسى 1 مىليون 850 مىڭ يۈەن، سېتىش سوممىسى 2 مىليون 89 مىڭ يۈەن بولغاندى، 1984 - يىلى سېتىۋېلىش سوممىسى 1 مىليون 175 مىڭ 200 يۈەن، سېتىش سوممىسى 1 مىليون 622 مىڭ 600 يۈەن بولدى.

1985 - يىلى شەھەرلىك چاي، چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى قۇرۇلۇپ، شەھەر بويىچە چارۋا مەھسۇلاتلىرى، چاي سېتىۋېلىش - سېتىش كەسپىگە مەسئۇل بولدى. ئۇلار 1985 - يىلى 139.5 تونىنا قوي يۇڭى، 4.2 تونىنا چۇپۇر، 0.79 تونىنا تۆگە يۇڭى، 1.65 تونىنا ئۆچكە تېرىتى، 1100 پارچە كالا تېرىسى، 15 مىڭ 800 پارچە قوي تېرىسى، 3200 پارچە ئۆچكە تېرىسى، 1138.5 تونىنا چۇچۇكبۇيا، 106 تونىنا چاي سېتىۋالدى، ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسى 1 مىليون 756 مىڭ 700 يۈەنگە، ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 1 مىليون 952 مىڭ 300 يۈەنگە، پايدىسى 39 مىڭ يۈەنگە يەتكەن.

1986 - يىلى 135.2 تونىنا قوي يۇڭى، 6.7 تونىنا چۇپۇر، 0.77 تونىنا تۆگە يۇڭى، 1.6 تونىنا ئۆچكە تېرىتى، 1100 دانە كالا تېرىسى، 17 مىڭ 200 دانە قوي تېرىسى، 2100 دانە ئۆچكە تېرىسى، 745 تونىنا چۇچۇكبۇيا سېتىۋېلىندى؛ ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسى 1 مىليون 498 مىڭ يۈەنگە، ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 1 مىليون 594 مىڭ يۈەنگە، پايدا 44 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1987 - يىلى 129.7 تونىنا قوي يۇڭى، يەتتە تونىنا چۇپۇر، 0.09 تونىنا تۆگە يۇڭى، 0.09 تونىنا ئۆچكە تېرىتى، 800 دانە كالا تېرىسى، 6100 دانە قوي تېرىسى، 1000 دانە ئۆچكە تېرىسى، 1.6 تونىنا ئەشپۈت، 0.9 تونىنا چاي سېتىۋېلىندى؛ ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسى 1 مىليون 203 مىڭ 200 يۈەنگە، ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 2 مىليون 585 مىڭ 400 يۈەنگە، پايدىسى 79 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1988 - يىلى 168 تونىنا قوي يۇڭى، 6.39 تونىنا چۇپۇر، 1.4 تونىنا تۆگە يۇڭى، 0.9 تونىنا ئۆچكە تېرىتى، 700 دانە كالا تېرىسى، 15 مىڭ 800 دانە قوي تېرىسى، 3000 دانە ئۆچكە تېرىسى، 226.9 تونىنا چۇچۇكبۇيا، 40.4 تونىنا ئەشپۈت، 86.5 تونىنا چاي سېتىۋېلىندى؛ ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسى 2 مىليون 177 مىڭ يۈەنگە، ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 2 مىليون 61 مىڭ 600 يۈەنگە، پايدا 89 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1989 - يىلى 103.3 تونىنا قوي يۇڭى، 1.6 تونىنا چۇپۇر، 1.6 تونىنا تۆگە يۇڭى، 1.9 تونىنا ئۆچكە تېرىتى، 800 دانە كالا تېرىسى، 2500 دانە قوي تېرىسى، 500 دانە ئۆچكە تېرىسى سېتىۋېلىندى؛ ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسى 1 مىليون 179 مىڭ 900 يۈەنگە، ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 1 مىليون

294 مىڭ 500 يۈەنگە، پايدا 18 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 ـ يىلى 153.4 تونىنا قوي يۇڭى، 1.6 تونىنا چۇپۇر، 0.02 تونىنا تۈگە يۇڭى، 1.87 تونىنا ئۆچكە تىۋىتى، 900 پارچە قوي تېرىسى، 778.3 تونىنا چۇچۇكبۇيا، 138.5 تونىنا چاي سېتىۋېلىندى؛ ئومۇمي سېتىۋېلىش سوممىسى 2 مىليون 830 مىڭ يۈەنگە، ئومۇمي سېتىش سوممىسى 3 مىليون 111 مىڭ 900 يۈەنگە، پايدا 50 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1980 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمي سوممىسى ۋە شەھەرگە بېۋاستە قاراشلىق سودا كارخانىلىرىنىڭ سېتىۋالغان، ساتقان، ئامبارىدا ساقلىغان تاۋارلىرىنىڭ ئومۇمي قىممىتى

جەدۋەل: 20 — 26 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرى	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمي سوممىسى (يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى سىـ تېمىسىنىڭكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)	5738	7046	8033	9268	10317	15987	19036	21593	30408	31681	35118
شەھەر بويىچە ئومۇمي سان ئىچىدە: شەھەرگە بېۋاستە قاراشلىق گورۇنلار											
سېتىۋېلىنغان ئومۇمي تاۋار	3200	2893	3505	3588	3868	4673	6980	6997	8693	10543	16157
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىۋېلىنغىنى	373	475	576	998	1217	1371	2254	2613	3171	4338	7969
سېتىلغان ئومۇمي تاۋار	3974	3994	4187	4848	5286	6336	7852	8422	10454	12203	15911
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىلغىنى	3853	3922	4099	4311	4717	5397	6235	7016	8448	9378	11256
شەھەرلىك سودا ئىدارىسى سىستېمىسى											
سېتىۋېلىنغان ئومۇمي تاۋار	2318	2100	2125	2234	2325	2836	3591	4189	5280	5884	7832
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىۋېلىنغىنى	182	271	273	333	332	244	546	585	785	1019	1296
سېتىلغان ئومۇمي تاۋار	2398	2321	2272	2383	2569	3343	4547	4550	5632	6414	7651
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىلغىنى	2389	2273	2265	2365	2494	3088	3994	4088	5092	5690	6936
شەھەرلىك ناشلىق سىستېمىسى											
سېتىۋېلىنغان ئومۇمي تاۋار	39	42	50	56	235	322	632	504	520	522	580
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىۋېلىنغىنى	19	30	50	47	235	309	609	459	460	507	482
سېتىلغان ئومۇمي تاۋار	691	811	882	893	1243	1087	1132	1369	1564	1509	1588
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىلغىنى	676	811	876	993	1243	1086	1035	1209	1378	1453	11469

شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپى سىستېمىسى											
سېتىۋېلىنغان ئومۇمىي تاۋار	770	792	1281	1184	1189	1397	1672	2181	2648	3912	7539
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىۋېلىنغىنى	162	178	253	618	517	735	1023	1407	1748	2631	6051
سېتىلغان ئومۇمىي تاۋار	802	804	983	1353	1358	1783	2061	2366	3001	4042	6443
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىلغىنى	708	781	914	857	881	1121	1121	1585	1721	2005	2622
شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شىركىتى سىستېمىسى											
سېتىۋېلىنغان ئومۇمىي تاۋار	80	49	114	119	119	118	109	123	245	230	206
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىۋېلىنغىنى	—	—	—	—	83	83	76	62	178	181	240
سېتىلغان ئومۇمىي تاۋار	83	50	119	116	122	102	112	137	257	238	229
بۇنىڭ ئىچىدە ساپ سېتىلغىنى	80	42	96	99	102	85	134	257	230	229	

§ 9 . يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمىتى كىرىمى

شەھەر رايوندا چوڭ تىپتىكى يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمىتى ئورۇنلىرىدىن شەھەرگە قاراشلىق «غەربىي دىيار» مەيخانىسى، تەمىنات ـ سودا سارىيى («ئەتىرگۈل» مەيخانىسى)، «تارىم» مېھمانخانىسى، كورلا مېھمانخانىسى قاتارلىقلاردىن سىرت يەنە ئوبلاستقا بۇيسۇنىدىغان قاراشلىق ئورۇنلاردىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېھمانخانا، «كورۇمەن» مېھمانخانىسى، «شىنخەي» مۇلازىمەت سارىيى ۋە يېزا ئىگىلىك 2ـشىسىنىڭ «باغراش» مېھمانخانىسى قاتارلىقلار بار.

شەھەرلىك يېمەكـئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى 1980ـيىلى قۇرۇلغاندىن بېرى باشقۇرغان يېمەكـ ئىچمەك مۇلازىمەت تۈرى ئاساسىي جەھەتتىن مېھمان كۆتۈش، سۈرەت تارتىش، مۇلازىمەت، يېمەك ـ ئىچمەك كەسىپىدىن ئىبارەت تۆت چوڭ تۈرگە بۆلۈندى. ئىشخانىڭ سىرتقا ئېچىۋېتىلىشى، ئىگىلىكنىڭ جانلاندۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، بازار رىقابىتى كەسكىنلەشتى، شۇڭا بۇ شىركەت ئىشنى تۈزۈم جەھەتتىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمىتىنىڭسېتىۋېلىش ـ سېتىشنى ئۇزاق مۇددەت ھۆددىگە ئېلىش، مۇستەقىل تىجارەت قىلىشتەك شەكىللىرىنى ئۆزگەرتىشتىن باشلاپ، كۆپ خىل سېتىۋېلىشـ سېتىش شەكلىنى يولغا قويدى. 1980 ـ يىلى شىركەت بويىچە يارىتىلغان پايدا 181 مىڭ يۈەن بولغان بولۇپ، 1981 ـ يىلى 83 مىڭ يۈەنگە چۈشۈپ قالغان. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، شىركەت تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ، سىرت جايلارنىڭ تىجارەت باشقۇرۇشتىكى ئىلغار ئۇسۇللىرىنى ئۆگەندى. 1982ـ يىل 1ـئايدا تۆت مۇسۇلمانلار ئاشخانىسى («ئىتتىپاق» ئاشخانىسى، «سۈنئىي ھەمراھ» ئاشخانىسى، «غالىبىيەت» ئاشخانىسى، «خەلق» ئاشخانىسى) دا تىجارەت مەسئۇلىيەت تۈزۈمى نۇقتىدا سىناق قىلىندى، ئەتىجىدە 1982ـيىل 1ـئايدىن 10ـئايغىچە زىيان پۈتۈنلەي پايدىغا ئايلىنىپ، 9500 يۈەن پايدا ئېلىندى؛ 1983ـيىلى تىجارەتتىكى ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، 13 مىڭ 600 يۈەن پايدا يارىتىلدى. 1984ـيىلى شىركەت ئالدىنقى ئىككى يىللىق تىجارەت ھۆددىگەرلىكى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى لايىھىسىگە ئاساسەن، كادىر، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە قارىتىلغان سىياسىي ـ ئىدىيىۋى خىزمەتـ نى ھەقلىقي كۈچەيتىپ، دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسىنىڭ ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ مەنپەئەتىگە تەڭ ئېتىبار بېرىشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، «ئىككى كۆزنى كۆرسەتكۈچكە تىكىپ، ھەممىدە پۈلغا قاراش» ئىدىيىسىنى

يېڭىپ، باجدىن كېيىنكى پايدىنى ئومۇميۈزلۈك هۆددىگە ئېلىش، كۆپ ئاشۇرغانلارغا كۆپ قالدۇرۇش، ئاز ئاشۇرغانلارغا ئاز قالدۇرۇش، ئاشۇرالمىغانلارغا قالدۇرماسلىقتىن ئىبارەت تەقسىمات لايىهىسىنى بولغا قويۇپ، كارخانا ۋە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى يەنمۇ قوزغىدى، بۇنىڭ بىلەن يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمىتىدە پايدا ئومۇميۈزلۈك ئېشىشتەك ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى. 1984 ـ يىلى تىجارەت كىرىمى 2 مىليون 70 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 66.96% ئاشتى، 177 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىنىپ، يۇقىرىغا 686 مىڭ يۈەن تىجارەت بېجى، 26 مىڭ يۈەن تاپاۋەت بېجى تاپشۇرۇلدى، كارخانىغا قالدۇرۇلغان ئومۇمىي پايدا سوممىسى 150 مىڭ 500 يۈەن بولدى. 1985 ـ يىلى شىركەت يىللىق پايدىسى 80 مىڭ يۈەندىن تۆۋەن بولغان كىچىك ماگىزىنلارنىڭ دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدا بولۇش، كوللېكتىپ تىجارەت قىلىش، نىزامنامە بويىچە باج تاپشۇرۇش، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولۇش ئاساسىدا تىجارەتنى پۈتۈنلەي قويۇۋېتىشنى بەلگىلىدى ھەمدە كارخانىلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنى يەنمۇ كېڭەيتتى، شۇنىڭ بىلەن كارخانىلارنىڭ ھاياتىي كۈچى ئاشتى. 1988 ـ يىلى دۆلەتنىڭ ئېتىبار بېرىش سىياسىتىگە ھەمدە شۇ جايىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسەن، شەھەرلىك يېمەك ـ ئىچمەك شىركىتى قارمىقىدىكى ماگىزىنلارنىڭ ھەممىسىدە ئىجارىگە بېرىپ تىجارەت قىلىش يولغا قويۇلدى، ئىجارە مۇددىتى 1988 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە ئۈچ يىل بولدى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ شىركەت مەمۇرىي خاراكتېرلىك شىركەت بولۇپ، مۇناسىۋەت تېخى ئۆز ئىزىغا چۈشمىگەن بولغاچقا، «تارىم» مېھمانخانىسى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى «ئا» تەرەپ بولغان ئىجارىگە بېرىپ تىجارەت قىلىش توختامى ئىمزالىدى. باشقا ماگىزىنلار يېمەك ـ ئىچمەك شىركىتى «ئا» تەرەپ بولغان ئىجارىگە بېرىپ تىجارەت قىلىش توختامى ئىمزالىدى. 1988 ـ يىلى «غەربىي دىيار» مەيخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى «ئا» تەرەپ، شەھەرلىك يېمەك ـ ئىچمەك شىركىتى «ب» تەرەپ بولۇپ ئىجارىگە بېرىپ تىجارەت قىلىش توختامى ئىمزالاندى. ئىجارە مۇددىتى 1988 ـ يىلدىن 1990ـ يىلغىچە بولدى. ئىجارىگە بېرىپ تىجارەت قىلىش توختامى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ھۆددىگەر ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا خادىملار بويىچە سۇغۇرتا رەسمى يولغا قويۇلۇپ، قانۇنىي ئىگە ۋەكىلى بىر قېتىملىق تاپشۇرىدىغان سۇغۇرتا رەنە پۇلى 2000 يۈەن، ھەربىر ئىشچى ـ خىزمەتچى تاپشۇرىدىغان سۇغۇرتا رەنە پۇلى 200 يۈەن قىلىنىدى.

ئىجارىگە بېرىلگەن ئۈچ يىلدا شىركەت بويىچە ئورۇندالغان تىجارەت كىرىمى 8 مىليون 990 مىڭ يۈەنگە، يارىتىلغان پايدا 607 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك يېمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ 1980 — 1990 ـ يىلغىچە تىجارەت ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 27 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	تىجارەت كىرىمى	باج پۇلى	پايدىسى
1980	191		19
1981	154		8

5.9	0.03	135	1982
13.7	0.5	124	1983
17.9	1.8	137	1984
23.2	1.4	127	1985
17.9	9.3	116	1986
13.6	6.7	168	1987
12.9	9.6	191	1988
16.1	23	249	1989
31.7	32	459	1990

§ 10 . كۆكتات تىجارىتى

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسى ئەتراپىدىكى يېزا ـ كەنت كۆكتاتچىلىرى كۆكتاتنى ئۆزى تېرىپ ئۆزى ساتاتتى ياكى مۇقىم كۆكتات سودىسى قىلىدىغان سودىگەرلەرگە توپ ساتاتتى، كۆكتاتلارنىڭ خىللىرى ئاز بولۇپ، بازارغا سېلىنىدىغان كۆكتاتلار چامغۇر، سەۋزە، پىياز، كۈدە قاتارلىقلار ئىدى. كۆكتات بازىرى ئاساسەن كورلا ناھىيىسىنىڭ كونا بازىرىدىكى كۆۋرۈك بېشىغا جايلاشقان.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كۆكتات تىجارىتىدە يەنىلا يەككە كۆكتات سودىگەرلىرىنىڭ ئۆزى تېرىپ، ئۆزى سېتىشى ئاساس قىلىنىدى، كۆكتاتلارنىڭ خىللىرى بارغانسېرى كۆپەيدى.

شەھەر تەرەققىياتى، نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، 1976 ـ يىلى ئوبلاستلىق كۆكتات، يېمەكـلىك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى، پەيدىنپەي كۆكتات سېتىش نۇقتىلىرى ۋە قىشلىق كۆكتات ساقلاش ئامبارلىرى قۇرۇلۇپ، يېقىن يېزا ـ كەنتلەردىكى كۆكتاتچىلارغا قارىتا كۆكتاتلارنى زاكاز قىلىپ سېتىۋېلىش، سېتىشنى ھۆددىگە ئېلىش يولغا قويۇلدى.

1977 ـ يىل 2 ـ ئايدا كۆكتاتچىلارنىڭ ئۇزۇقلۇق ئاشلىق مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىش ئەتراپلىرىدىكى كۆكتاتچىلار نوپۇسىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىگە قاراپ ھەرىيلى ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 180 كىلوگرامدىن ئاشلىق سېتىپ بېرىش، ئۇلار ھەر ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىگە بېرىپ بىر تۇتاش تاۋار ئاشلىق سېتىۋېلىش بەلگىلەندى، بۇ چارە 1987 ـ يىلغىچە ئىجرا قىلىنىدى.

1980 ـ يىلى ئەسلىدىكى ئوبلاستلىق كۆكتات شىركىتى ئاساسىدا كورلا شەھەرلىك كۆكتات شىركـىتى قۇرۇلدى، كۆكتات سېتىش نۇقتىلىرى تۆتتىن 11گە كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە تەم تەڭشىگۈچ، قوشۇمچە يېمەكلىكلەر دۇكىنى سەككىز، مەخسۇس كۆكتات بازىرى ئىككى، تەم تەڭشىگۈچنى توپ سېتىش ئورنى بىر. 1990 ـ يىلى كۆكتاتلارنىڭ بازارغا سېلىنىش مىقدارى 2956 تونىنىغا يېتىپ، 200 مىڭ

نوپۇس بويىچە ھېسابلىغاندا، كۆكتات شىركىتىنىڭ كۆكتات بىلەن تەمىنلەش ئىقتىدارى بازار ئېھتىياجىدىن ئون پىرسەنتىنىلا قاندۇرالمىدى.

1988 - يىلى قىشتىن باشلاپ جەنۇبنىڭ كۆكتاتلىرىنى شىمالغا توشۇش تەدبىرى قوللىنىلىپ، سىچۇەن، گۈاڭدۇڭ قاتارلىق جايلارنىڭ قىشلىق كۆكتاتلىرى تۆمۈر يول ئارقىلىق كورلىغا توشۇپ كېلىنىدى.

1. تىجارەت باشقۇرۇش

كورلا شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كەسىپىي شىركەت بولۇپ، ئۇ شەھەر ئاھالىسىنىڭ كۆكتات مەسلىسىنى ھەل قىلىشنى ئۈستىگە ئېلىپلا قالماي كۆكتات بازارلىرىنى تەڭشەش، كۆكتاتلارنىڭ باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئېغىر ژەزىپىنىمۇ ئۈستىگە ئالغان. بۇ شىركەت، ئاساسلىقى ھۆل - قۇرۇق كۆكتاتلار بىلەن تەمىنلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەرخىل تەم تەڭشىگۈچ ۋە تاماكا، ھاراق، شېكەر، چاي، ئوششاق تۇرلۇك ماللار قاتارلىق تاۋار تىجارىتىمۇ قىلىدۇ.

1980 - يىلى كورلا شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى قۇرۇلغان چاغدا ئومۇمىي سېتىش سوممىسى 749 مىڭ 600 يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە كۆكتات سېتىش سوممىسى 180 مىڭ يۈەن بولغان ھەرخىل كۆكتاتلاردىن 2275 تونىنا سېتىلغان. 1987 - يىلى شىركەت ھۆددىگەرلىكىنى يولغا قويۇشتىن ئىلگىرى تىجارىتى ئەڭ ياخشى بولغان بىر يىل بولدى، سېتىش سوممىسى 1 مىليون 600 يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە سېتىلغان كۆكتات سوممىسى 207 مىڭ يۈەن بولدى، ھەرخىل كۆكتاتلاردىن 1980 تونىنا سېتىلدى.

1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شىركەتتە ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ھۆددىگەرلىك شەكلى: تۆپ سانىنى ئۆلۈك ھۆددە قىلىش، زىيانىنى يىلمۇ يىل ئازايتىش، زىيان ئازايسا ئۈزىگە قالدۇرۇش، زىيان ئېشىپ كەتسە ئۈزى تولۇقلاشتىن ئىبارەت بولدى. ھۆددىگەرلىك مۇددىتى 1988 - يىل 1 - ئايدىن 1990 - يىل 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنىگىچە بولۇپ ئۈچ يىلغىچە ئۈزگەرتىلمىدى. ئۈچ يىلدا جەمئىي سېتىۋېلىش ئومۇمىي قىممىتى 4 مىليون 52 مىڭ يۈەن بولۇپ، 6910 تونىنا كۆكتات سېتىۋېلىنىدى، سېتىش ئومۇمىي سوممىسى 4 مىليون 765 مىڭ 700 يۈەن بولۇپ، 5713 تونىنا كۆكتات سېتىلدى؛ ئۈچ يىللىق زىياننىڭ ئومۇمىي سوممىسى 718 مىڭ 900 يۈەن، مالىيىدىن بېرىلگەن قوشۇمچە يارىدەم 800 مىڭ يۈەن، ئازايغان زىيان 46 مىڭ 300 يۈەن بولدى؛ شۇنداق قىلىپ ھۆددىگەرلىك توختامىدىكى بەلگىلەنگەن ئاساسىي سان ھەممە تۈردە ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى.

كورلا شەھىرىگە كېرەكلىك كۆكتاتلارنىڭ ئاز بىر قىسمى سىرت جايلاردىن توشۇپ كېلىنگەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كۆپىنچىسىنى شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى شەھەر ئەتراپىدىكى يېزا - مەيدانلارنىڭ كۆكتاتچىلىق ئەتىرەتلىرى بىلەن سېتىۋېلىش توختامى ئىمزالاش ئارقىلىق، ئۇز ۋاقتىدا سېتىۋېلىنىپ بازارنى تەمىنلەيدۇ.

80-يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىللىرىدە شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ كۆكتات سېتىۋېلىش توختامىدىكى ئاساسلىق تۈرلەر: پەمىدۇر، پىياز، پالەك، كەرەپشە، كۈدە، يېسۈبلەك، قىزىلمۇچ، تەرخەمەك، كاۋا، پىدىگەن، تۇرۇپ، كاللەك بەسەي قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. 1988-يىلى كۆكتاتنى ئاشلىققا ئالماشتۇرۇش چارىسى بەلگىلەندى، بۇنىڭ ئۆلچىمى 1: 7.4 قىلىنىدى، يەنى 7.4 كىلوگرام كۆكتاتقا

ھەرىكىلوگرام ئاشلىق تېگىشىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە كۆكتاتنى ئوغۇتقا ئالماشتۇرۇش چارىسى قوشۇلدى.

شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش - سېتىش ئۈسۈلى ئاساسلىقى، زاكاز قىلىپ سېتىۋېلىش، سېتىشنى ھۆددىگە ئېلىش ۋە سىرت جايلاردىن يۆتكەپ كېلىشتىن ئىبارەت ئىككى خىل بولدى. تۆت پەسىللىك كۆكتات مەسلىسىدە ئاساسلىقى كورلا شەھىرىگە قاراشلىق يېزىلاردىكى ئون كۆكتات تېرىيدىغان كەسپىي ئەترەتلەرگە تايىنىلدى. شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى كۆكتات تېرىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئون كەسپىي ئەترەت بىلەن 20 خىلدىن ئارتۇق كۆكتات توختامى ئىمزالىدى. 1977-يىلى كۆكتات تېرىلغۇ كۆلىمى 3035 موغا يېتەتتى، كېيىن شەھەر قۇرۇلۇشى كۆكتات يەرلىرىنى ئىگىلىۋالغاچقا، 1987 - يىلى كۆكتاتلىق كۆلىمى 1760 موغا چۈشۈپ قالغان، 1988 - يىلى يەنە ئازىيىپ 958.7 موغا چۈشۈپ قالدى. 1989 - يىلى 1455.9 موغا كۆپەيتىلدى، 1990 - يىلى 1602.8 موغا يەتتى، شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى كورلا شەھىرىنىڭ كۆكتات كەملىكىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ ھەر قايسى تۈمەن - مەيدانلىرى، قاراشەھەر ناھىيىسى، خېجىڭ ناھىيىسى، تۇرپان شەھىرى، توقسۇن ناھىيىسى ۋە ئاقسۇ شەھىرى شۇنىڭدەك سىچۈەن ئۆلكىسى، گۇاڭجۇ شەھىرى قاتارلىق جايلاردىن كۆكتات يۆتكەپ كېلىنىدىغان بولدى.

كورلا شەھىرى تەۋسىنى كۆكتات بىلەن تەمىنلەش مىقدارى جەھەتتە، كەسپىي شىركەتلەر پەقەت ئون پىرسەنت ئەتراپىنىلا ئىگىلەيدۇ، ئاساسلىقى، يەككە كۆكتات سودىگەرلىرىگە تايىنىلىدۇ. 1985 - يىلدىن بۇيان يەككە كۆكتات سودىگەرلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئىنتايىن تېز بولدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، بەش يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بازىرىنىڭ ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، مۇقىم يەككە كۆكتات سودىگەرلىرى 200 ئائىلىدىن ئېشىپ كەتكەن. يەكشەنبە كۈنلىرى دېھقانلار بازارغا كىرىپ كۆكتات ساتقاندا يايمىلار تېخىمۇ كۆپىيىپ كېتىدۇ، بولۇپمۇ «ئاپتاپپەرەس» كۆۋرۈكىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى توپ، پارچە كۆكتات سېتىش يايما - نۇقتىلىرى 100 دىن ئېشىپ كېتىدۇ.

كورلا شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە
تىجارەت ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 28

يىللار	تىجارەت ئەھۋالى (10 مىڭ يۈەن)				كۆكتات سېتىۋېلىش - سېتىش ئەھۋالى (توننا)				سېتىۋېلىنغان، سېتىلغان كۆكتاتنىڭ ئوتتۇرىچە باھاسى (كىلوگرام/يۈەن)		ساقلانغان قىشلىق كۆكتات (توننا)	كۆكتات تۈرى	ئوتتۇرىچە تىجارەت ئۈنۈمى (10 مىڭ يۈەن)	ئىلىنغان پايدا (10 مىڭ يۈەن)	مالىيە قوشۇمچە ياردەمى (10 مىڭ يۈەن)
	پىلان كۆرسەتكۈچى	سېتىۋېلىش ئۈنۈمى سوممىسى	سېتىش ئۈنۈمى سوممىسى	يۈنىلىش ئىچىدە	سېتىۋېلىنغىنى	سېتىۋېلىنغىنى			سېتىلغىنىنىڭ	سېتىۋېلىنغىنىنىڭ					
				كۆكتات سېتىۋېلىش سوممىسى	سېتىش سوممىسى كۆكتات	جەمئىي	بازاردىن سېتىۋېلىنغىنى	سىرتتىن سېتىۋېلىنغىنى							
1980	67	75.7	74.96		18	2.296	2214	82	2.275	0.178	0.205	649	20	1.59	-5.8	5.8
1981	85	69.88	71.7	20	15.42	2615	2452.5	162.5	2355	1.102	0.08	910	20	1.56	-9.8	9.8
1982	75	49.7	54.36	16.3	12.4	2195.7	2004.7	191	1168	0.0746	0.111	1327	20	0.91	-13.16	13.16
1983	71	39.3	55.88	13.2	11.41	1726.9	1389.9	337	998	0.744	0.124	816.9	23	0.72	-11.8	15
1984	60	54.4	56.6		22.7	2238	1724	514	1444	0.0942	0.1204	794	26	0.64	-15.6	20
1985	62.84	46.6	53.72		15.82	1431	1032	399	920	0.171	0.212	804	25	0.69	-17.5	20
1986	65	77	84.69		24.2	1697	1076	621	1193	0.1898	0.2067	756	25	0.93	-20	20
1987	70	85.7	100.06		20.71	1194	914	280	1084	0.192	0.2004	427	25	1.15	-18.2	20
1988	80	114	127		29.87	1740.7	1249.7	491	1366	0.199	0.2637	641	25	1.48	-17.9	20
1989	88	99.5	126.15		33.59	1611.3	1251.3	360	1391	0.20	0.259	329		1.49	-18.2	20
1990	126	191.7	223.42		73.26	3558	3558	697	2956	0.208	0.247	594	38	2.59	-35.79	40

كورلا شەھىرىنىڭ 1988 — 1990 - يىلغىچە كۆكتاتنى بۇيرۇتۇپ سېتىۋېلىش توختاملىرىنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 - 29

ئورۇن	1988-يىللىق توختام ئەھۋالى				1989-يىللىق توختام ئەھۋالى				1990-يىللىق توختام ئەھۋالى			
	ئائىلە سانى	كۆلىمى (مو)	بۇيرۇتۇپ سېتىۋېلىنغىنى (تونا)	يەتكۈزۈپ سېتىۋېلىنغىنى (تونا)	ئائىلە سانى	كۆلىمى (مو)	بۇيرۇتۇپ سېتىۋېلىنغىنى (تونا)	يەتكۈزۈپ سېتىۋېلىنغىنى (تونا)	ئائىلە سانى	كۆلىمى (مو)	بۇيرۇتۇپ سېتىۋېلىنغىنى (تونا)	يەتكۈزۈپ سېتىۋېلىنغىنى (تونا)
بېڭشەر 1 - ئەترىتى	32	68.6	187		62	141.1	328.3		51	98.4	206	
بېڭشەر 2 - ئەترىتى	66	236.5	341.1		87	211.2	502.8		88	208	522.2	
بېڭشەر 3 - ئەترىتى	13	50.5	96.6		29	54.3	128.9		30	43.3	107.3	
بېڭشەر يېزىسى خەنزۇلار ئەترىتى	4	7.5	11		19	48.9	66.8		55	158.9	247.8	
چىلانباغ 1 - ئەترىتى	62	188.6	277		69	158.2	280.6		78	123.9	246.2	
چىلانباغ 2 - ئەترىتى	42	74.1	183.7		71	145.1	212.7		66	123	273.1	
چىلانباغ 3 - ئەترىتى	58	192.4	328.6		94	240.8	464.9		86	249	458	
خېبىي 1 - ئەترىتى	10	23.3	46.8		38	86	143.4		32	78.4	110.2	
خېبىي 2 - ئەترىتى	19	48.9	48.3		36	118.1	190.4		40	116.3	181.2	
خېبىي 3 - ئەترىتى	7	11.7	22.5		21	67.3	125.9		24	75.3	140.1	
كىچىك جەمئىي	313	902.1	1542.6		526	1271	2444.7		550	1274.5	2491.8	
قارا يۇلغۇن خەنزۇلار ئەترىتى					12	18.2	27		20	41.3	90.3	
لەڭگەر خەنزۇلار ئەترىتى	18	56.6	64.5		27	108.6	195.4		44	234.3	355.3	
تېكىچى يېزىسى					17	58.1	136.7		16	52.7	120.3	
ئومۇمىي جەمئىي	331	958.7	1607.1	1306	582	1455.9	2806.8	1391	630	1602.8	3057.7	2956

قىس ۋە مولچىلىق پەسىللەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش ھەم قىشلىق كۆكتات ساقلاش ئەھۋالى

كۆكتات ئىشلەپچىقىرىشنىڭ پەسىل خاراكتېرى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ، كورلا شەھىرى تەۋەسىنىڭ ئوتتۇرىچە قىرووسز مەزگىلى 202 كۈندىن 206 كۈنگىچە بولىدۇ. چوڭ ئېتىزلار بويىچە ئوچۇقچىلىقتا ئىشلەپچىقىرىش يەتتە ئايغا يېتەيدۇ، ھەرىيىللىق ماتېرىياللارنى ئاناليز قىلىشقا قارىغاندا، كىلىمات شارائىتىنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، ھەرىيلى كۆكتات بىلەن تەمىنلەشتە ئومۇمەن كەم - مول - قىس بولۇشتىن ئىبارەت ئۆزگىرىش قانۇنىيىتى ساقلانماقتا. ھەر يىلى 3-ئاينىڭ 10-كۈنىنىڭ ئالدى - كەينىدە قىشلىق ساقلانغان كۆكتاتلار ئاساسەن تەمىنلىنىپ تۈگەيدۇ، 3-ئاينىڭ 11-كۈندىن 4-ئاينىڭ 15-كۈنىگىچە كۆكتات كەمچىل مەزگىل بولۇپ، ئېتىز كۆكتاتلىرىدىن بازارغا سېلىنىدىغان تۈرلەر يوق دېيەرلىك بولىدۇ. 4-ئاينىڭ 15-كۈندىن كېيىنكى ئىلىق ئۈزاق ۋاقىت كۆكتاتنىڭ مول مەزگىلى بولىدۇ،

7-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن باشلاپ يازلىق كۆكتاتلار كۆپلەپ بازارغا سېلىنىپ، ھىر مولچىلىق مەزگىل شەكىللىنىدۇ، بۇ ۋاقىتتىكى ئاساسلىق تۈرلەر پەمىدۇر، قىزىلمۇچ، پىدىگەن، يېسى پۇرچاق، جيانىدۇ، چېچەكسەي، كاللەك بەسەي، كۆك كاۋا قاتارلىقلار بولۇپ، بۇلار بىلەن تەمىنلەش تەخمىنەن ئىككى ئاي داۋاملىشىدۇ. 9-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن كېيىن كۆكتات بىلەن تەمىنلەش قىس بولۇش مەزگىلىگە قەدەم قويۇلىدۇ، كۈدە، ياكىيۇ، كاللەك بەسەي، پىياز قاتارلىقلار ئاز مىقداردا بازارغا سېلىنغانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، تاكى 10-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە بازارلاردا كۆكتات بىلەن تەمىنلەش جىددىي بولىدۇ.

كۆكتات مول مەزگىلدە تەمىنلەش ئېھتىياجىدىن ئېشىپ كېتىدۇ، قىس مەزگىلدە تەمىنلەش ئېھتىياجىنى قانداۋرالمايدۇ. كۆكتات شىركىتى ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ، كۆكتاتچىلىق بازىلىرىنىڭ تۈپراق، ھاۋا كىلىماتىغا ئاساسەن، رەتكە تۈرغۇزۇپ تېرىش، پەيتىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش، سورتلارىنى تەڭشەش چارىسىنى يولغا قويۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئادەم كۈچى، ماددىي كۈچ، مالىيە كۈچىنى پائال ئۈيۇشتۇرۇپ، سىرتتىن سېتىۋېلىش كەسپىنى يولغا قويۇپ، كۆكتاتنىڭ مول مەزگىلى بىلەن قىس مەزگىلىنىڭ زىددىيىتىنى پەسەيتتى ۋە ئازايتتى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە قىشلىق، ئەتىيازلىق يېڭى كۆكتاتلار بىر قەدەر كەمچىل، شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى بازارلارنىڭ يېڭى كۆكتاتلار بىلەن تەمىنلىنىشىنىڭ يېتىشسىزلىكىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن، 80 - يىللارنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ گۈلخانىڭ، سىچۈەن قاتارلىق ئۆلكىلەردىن زور مىقداردا ئۇچلۇق قىزىلمۇچ، قاپاق قىزىلمۇچ، كەرەپشە، پالەك، يازلىق بەسەي، پەمىدۇر، تەرخەمەك، سۈەنتەيزە، پىدىگەن، يېسى پۇرچاق قاتارلىق يېڭى كۆكتاتلارنى، ئاقسۇ، تۇرپان شەھەرلىرىدىن كۈدە قاتارلىق كۆكتاتلارنى يۆتكەپ كېلىپ، ھېيىت - بايرام يا كى كۆكتات قىس مەزگىللەردە بازارغا سالدى، بۇنىڭ بىلەن باھاسى مۇقىم بولدى، يا كى چۈشتى.

قىشلىق كۆكتات ساقلاش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى ئۇچ ئورۇندا كۆكتات ئامبىرى قۇردى، ئۇنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 2811.4 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئۇنىڭغا 800 تونىنا كۆكتات سىغىدۇ. بۇ كۆكتات ئامبارلىرىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى ئاددىي، ئىسسىقلىق يەتكۈزۈش ئەسلىمەسى يوق بولۇپ، نۇرغۇن كۆكتاتلار نابۇت بولۇپ كەتكەچكە، پەقەت ئىدارە - ئورگانلار قىشلىق كۆكتات يۆتكەشكە تەشكىللىنىپ ئامبارىدا ساقلىنىدىغان كۆكتات مىقدارى ئازايتىلدى. قىشلىق كۆكتاتلاردىن ئاساسلىقى بەسەي، پىياز، سەۋزە، كۆك تۇرۇپ، چامغۇر، سۇك پىياز ۋە ئاز مىقداردا كۆك لازا قاتارلىقلار ساقلىنىدۇ. ئادەتتە بۇلارنى كېيىنكى يىلى 3 - ئايغىچە ساقلىغىلى بولىدۇ.

كۆكتات بازىسى

كورلا شەھىرىنىڭ كۆكتات بازىسى ئىككى يېزا، ئۈچ كەنت، ئون ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئۇلار: چارباغ يېزىسى خېبىي كەنتىنىڭ 1-، 2-، 3-ئەترەتلىرى، يېڭىشەھەر يېزىسى چىلانباغ كەنتىنىڭ 1-، 2-، 3- ئەترەتلىرى؛ يېڭىشەھەر كەنتىنىڭ 1-، 2-، 3- ئەترەتلىرى؛ يېڭىشەھەر خەنزۇ ئەترىتى.

چارباغ يېزىلىق كۆكتات بازىسى بۇ ئاساسلىقى خېبىي كەنتىنىڭ 1-، 2-، 3- ئەترەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ يەرنىڭ تۈپرىقى قۇمسامۇغۇ، قۇملۇق شېغىل تاشلاش، نەم توپا بولۇپ، زىرائەتنىڭ ئۆسۈش مەزگىلى 3-ئايدىن 10-ئايغىچە بولىدۇ. كۆكتاتلارنى سۇغىرىشتا ئاساسلىقى ئېرىق-ئۆستەك سۇيىگە تايىنىلىدۇ. سۇيى تاتلىق بولۇپ، سۇ مەنبەسى مول. قىروسىز مەزگىلى 165 كۈندىن 180 كۈنگىچە بولىدۇ.

خېبېي كەنتى 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ ئەترەتلىرىنىڭ 1990 ـ يىلدىكى كۆكتاتلىق كۆلىمىگە دائىر مەلۇمات

جەدۋەل: 20 — 30

ئەترەت ئايرىمىسى	نوپۇس ئەھۋالى			تېرىلغۇ يەر كۆلىمى (مو)	كۆكتاتلىق كۆلىمى	
	ئائىلە سانى	ئادەم سانى	ئىمگەك كۈچى		جەمئىي (مو)	يۇنىڭ ئىچىدە: پارنىك، چوڭ لاپاس، كىچىك ئۆگە لاپاس
1 ـ ئەترەت	102	558	206	670	260	3
2 ـ ئەترەت	120	650	230	490	240	5
3 ـ ئەترەت	90	350	150	430	223	20

يېڭىشەر يېزىلىق كۆكتات بازىسى بۇ چىلانباغ كەنتىنىڭ 1ـ، 2ـ، 3ـ ئەترىتى ۋە يېڭىشەر كەنتىنىڭ 1ـ، 2ـ، 3ـ ئەترەتلىرى ھەمدە يېڭىشەر يېزا خەنزۇ ئەترىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ جايلارنىڭ تۈپرىقى نەم، توپا قاتلىمى قېلىن بولۇپ، تۈپراق قۇۋۇتى بىر قەدەر يۇقىرى، قىروسىز مەزگىلى 185 كۈن ئەتراپىدا، سۇغىرىشتا ئېرىق ـ ئۆستەڭ ۋە قۇدۇق سۇيىگە تايىنىلىدۇ.

يېڭىشەر يېزىسىنىڭ 1990 ـ يىلدىكى كۆكتاتلىق كۆلىمىگە دائىر مەلۇمات

جەدۋەل: 20 — 31

ئەترەت ئايرىمىسى	نوپۇس ئەھۋالى			تېرىلغۇ يەر كۆلىمى (مو)	كۆكتاتلىق كۆلىمى	
	ئائىلە سانى	ئادەم سانى	ئىمگەك كۈچى		جەمئىي (مو)	يۇنىڭ ئىچىدە: پارنىك، چوڭ لاپاس، كىچىك ئۆگە لاپاس
چىلانباغ كەنتىنىڭ 1 ـ ئەترىتى	93	542	192	822	163	
چىلانباغ كەنتىنىڭ 2 ـ ئەترىتى	100	550	143	1000	172	2
چىلانباغ كەنتىنىڭ 3 ـ ئەترىتى	108	598	147	864	163	
يېڭىشەر كەنتىنىڭ 1 ـ ئەترىتى	182	739	237	1147	250	7
يېڭىشەر كەنتىنىڭ 2 ـ ئەترىتى	72	300	150	582	215	57
يېڭىشەر كەنتىنىڭ 3 ـ ئەترىتى		469		1141	200	
يېڭىشەر كەنتىنىڭ خەنزۇلار ئەترىتى	140	500	280	600	400	125

IV باب

ئاشلىق، ياغ

§ 1 . ئاشلىق، ياغ سېتىۋېلىش

1. ئاشلىق سېتىۋېلىش

1952-يىلى ئاشلىق يىغىۋېلىش (غەللە-پاراق تاپشۇرۇش) تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى دېھقانلارنى غەللە - پاراق تاپشۇرۇشتا ئاشلىقنى كۆپ تاپشۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلدى. 1955-يىلى ئاشلىق جەھەتتە «مەھسۇلاتنى بېكىتىش، سېتىۋېلىشنى بېكىتىش، سېتىشنى بېكىتىش» ، بىر بېكىتىپ ئۈچ يىلغىچە ئۆزگەرتمەسلىك، يەنى بېكىتىلگەن مەھسۇلات مىقدارىدىن ئۇرۇق، ئۇزۇقلۇق ئاشلىق، يەم-بوغۇزنى چىقىرىۋېتىپ، ئاشقان قىسمىدىن مەلۇم نىسبەت بويىچە (ئادەتتە80%—90%) ۋەزىپە بەلگىلەپ سېتىۋېلىنىدىغان سانىنى ھېسابلاش يولغا قويۇلدى. 1957 - يىلدىن باشلاپ كورلا ناھىيىسىدە ئاشلىقتىن غەللە - پاراق تاپشۇرۇش ۋە ئۇنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش، بىر تۇتاش سېتىش يولغا قويۇلدى. 1974-يىلى ئاشلىق سېتىۋېلىشتا ئىلگىرىكى بىر بېكىتىپ ئۈچ يىلغىچە ئۆزگەرتمەسلىك، بىر بېكىتىپ بەش يىلغىچە ئۆزگەرتمەسلىككە ئۆزگەرتىلدى. 1985 - يىلى دۆلەت ئاشلىقنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش چارىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، توختام بويىچە ۋەزىپە بەلگىلەپ سېتىۋېلىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. 1985-يىلى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى شەھەرگە قاراشلىق توقۇز يېزا، ئىككى دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى 9304 ئائىلىلىك دېھقان بىلەن ئاشلىق سېتىۋېلىش توختامى ئىمزالىدى.

1949-يىلى ناھىيە بويىچە ئېلىنغان ئاشلىق 3786.5 تونىنا بولۇپ، كىشى بېشىغا 132.3 كىلوگرامدىن توغرا كېلەتتى، بىرلىك مەھسۇلات 44.8 كىلوگرام ئىدى، ھەرىيلى تاپشۇرۇلىدىغان غەللە-پاراق مىقدارى ئىنتايىن ئاز ئىدى. 1958-يىلى ناھىيە بويىچە 2759 تونىنا ئاشلىق سېتىۋېلىنىپ سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنىڭ ئاران 37 پىرسەنتىلا ئورۇندالغان بولسىمۇ، 1957-يىلدىكىگە قارىغاندا 2.8 ھەسسە ئاشقان. 1959-يىلدىن 1962-يىلغىچە تەبىئىي ئاپەت تۈپەيلىدىن ئاشلىق مەھسۇلاتى بىر ئاز تۆۋەنلەپ كەتتى. 1963 - يىلدىن باشلاپ كورلا ناھىيىسىدە ئاشلىقنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى، بىرلىك مەھسۇلاتى يىلدىن - يىلغا ئاشتى، سېتىۋېلىنغان ئاشلىقمۇ مۇناسىپ ھالدا كۆپەيدى. 1963-يىلدىن 1965-يىلغىچە ئاشلىق مەھسۇلات مىقدارى 33 مىڭ 402.5 تونىنغا، سېتىۋېلىنغان ئاشلىق 6350.5 تونىنغا يەتتى؛ 1966 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە بولغان ئون يىلدا ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتى جەمئىي 126 مىڭ 578 تونىنغا، سېتىۋېلىنغان ئاشلىق 19 مىڭ 920 تونىنغا يەتتى؛ 1976 - يىلدىن 1979-يىلغىچە ناھىيە بويىچە ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتى جەمئىي 61 مىڭ 941.5 تونىنغا، سېتىۋېلىنغان ئاشلىق 5205 تونىنغا يەتتى؛ 1980 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە بولغان ئالتە يىلدا ئاشلىق مەھسۇلاتى 121 مىڭ 714 تونىنغا،

سېتىۋېلىنغان ئاشلىق 11 مىلياد 322.2 تونىنىغا يەتتى؛ 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتى 141 مىلياد 784 تونىنىغا، سېتىۋېلىنغان ئاشلىق 227.5 تونىنىغا يەتتى.

1965 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان 26 يىل جەريانىدا كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارى 464 مىلياد 227 تونىنىغا، سېتىۋېلىنغان ئاشلىقى 57 مىلياد 928.5 تونىنىغا يەتتى.

2. ياغلىق دان سېتىۋېلىش

كورلا ناھىيىسىدە ياغلىق دان سېتىۋېلىش 1952 ـ يىلى باشلانغان. ئەمما بۈيرۇق خاراكتېرلىك پىلان بولمىغاچقا سېتىۋېلىنغان مىقدارى ناھايىتى ئاز ئىدى، شەھەر ئاھالىسى ئىستېمال قىلىدىغان سۇ يېغى ئاساسەن سىرتتىن يۆتكەپ كېلىنەتتى. 1956 ـ يىلى سېتىۋېلىنغان ياغلىق دان 164 تونىنىغا يېتىپ، ئەھلي مەھسۇلات مىقدارىنىڭ 34 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1958 ـ يىلى سېتىۋېلىنغىنى 220 تونىنىغا يېتىپ، 1957 ـ يىلدىكىدىن 140 تونا ئاشتى؛ 1959 ـ يىلى سېتىۋېلىنغىنى 649.65 تونىنىغا يېتىپ، 1958 ـ يىلدىكىدىن 429 تونا ئاشتى، 1960 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغىچە ياغلىق دان مەھسۇلات مىقدارى ناھايىتى تۆۋەن بولۇپ، 17 يىلدا جەمئي 9795.95 تونا ياغلىق دان سېتىۋېلىندى. 1977 ـ يىلدىن 1980 ـ يىلغىچە سېتىۋېلىنغىنى 5542 تونا بولدى. 1982 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە ياغلىق دان مەھسۇلات مىقدارى 3045.5 تونا بولۇپ، سېتىۋېلىنغىنى 1778.5 تونا بولدى. 1985 ـ يىلدىن 1990ـيىلغىچە 1072.8 تونا ياغلىق دان سېتىۋېلىندى.

§ 2 . ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلەش

1. ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش

شەھەرنىڭ ئوزۇقلۇق ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىشى شەھەر ئاھالىسىنى ئاشلىق بىلەن تەمىنلەشتە 1957ـيىل 12ـئايدىن باشلاپ ئادەملەر بويىچە دەرىجىگە ئايرىپ نورمىلىق تەمىنلەش، يەنى شەھەر ئاھالىسىنىڭ كەسپى، ئەمگەك پەرقى، يېشىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى بويىچە دەرىجىگە ئايرىپ، ئايمۇ ئاي تەمىنلىنىدىغان ئاشلىق ئۇلۇشىنى بېكىتىش، ئادەملەرنىڭ نورمىسىنى ئائىلىلەر بويىچە ھېسابلاپ، كىنىشكىغا ئاساسەن تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. ئادەملەر جەمئي توققۇز دەرىجىگە ئايرىلدى، پەۋقۇلئاددە ئېغىر جىسماني ئەمگەك قىلغۇچىلارنىڭ ئايلىق نورمىسى 24.5 كىلوگرام قىلىندى، ئېغىر جىسماني ئەمگەك قىلغۇچىلار ئا، ب، س دىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىگە ئايرىلىپ، ئايلىق نورمىسى 22.5، 22، 20 كىلوگرام؛ يېنىك جىسماني ئەمگەك قىلغۇچىلار ئۈچ دەرىجىگە ئايرىلىپ، ئايلىق نورمىسى 19، 17.5، 15 كىلوگرام؛ ئالتي، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئايلىق نورمىسى 16.5، 16 كىلوگرام؛ ئادەتتىكى ئاھالىلەردىن ئون ياشتىن يۇقىرىلارنىڭ ئايلىق نورمىسى 14.5 كىلوگرام، ئالته ياشتىن ئون ياشقىچە بولغانلارنىڭ 9، 10، 11، 12، 13 كىلوگرام، تۆت ياشتىن بەش ياشقىچە بولغانلارنىڭ 7، 8 كىلوگرام، ئۈچ ياشتىن تۆۋەنلەرنىڭ 3، 4، 5 كىلوگرام قىلىندى. كېيىن ئۈچ ياشلىقلارنىڭ نورمىسى ئالته كىلوگرام، ئىككى ياشلىقلارنىڭ بەش كىلوگرام، بىر ياشلىقلارنىڭ تۆت كىلوگرام، بىر

ياشتىن تۆۋەنلەرنىڭ ئۇچ كىلوگرام قىلىپ تەڭشەلدى. 1962 ـ يىل 12 ـ ئايدىن باشلاپ ئاشلىقنى تېجەش تەدبىرى قوللىنىلدى، يەنى، تاۋار ئاشلىق يەيدىغان چوڭلارنىڭ ھەر بىرى ھەر ئايدا بىركىلوگرام ئاشلىق تېجەش بەلگىلەندى، يېزىغا چۈشكەن خادىملارغا تولۇقلاپ بېرىلمەيدىغان ئاشلىق بەش سەردىن ئىككى سەرگە چۈشۈرۈلدى، يېمەكلىك كەسپىدە ئىشلىتىلمەيدىغان ئاشلىقنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمى ئازايتىلدى. 1963 ـ يىلى شەھەر نوپۇسىنى ئازايتىش، شەھەردە سېتىلمەيدىغان ئاشلىق مىقدارىنى قىسقارتىش جەھەتتە. كى توققۇز تۈرلۈك بەلگىلىمىگە ئاساسەن، شەھەر نوپۇسى ئەسلىدىكى 6000 دىن 4700گە قىسقارتىلدى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاشلىق ئۆلچىمىمۇ 13.4 كىلوگرامدىن 12.5 كىلوگرامغا چۈشۈرۈلدى. 1968 ـ يىلى ئوزۇقلۇق ئاشلىقنى بىر كىلوگرامدىن تېجەش بەلگىلىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىلگىرى بەلگىلەنگەن نورما ئۆلچىمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1976 ـ يىلى مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، كورلا ناھىيىسىدە غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسىنى ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلەش خىزمىتى ئۈستىدە ئۇچ تەكشۈرۈش (نوپۇس دەپتىرىنى تەكشۈرۈپ ئادەم سانىنى توغرىلاش، نورمىنى تەكشۈرۈپ، ئىش تۈرىنى توغرىلاش، ئىش تۈرىنى تەكشۈرۈپ، خىزمەت ئورنىنى توغرىلاش) ئېلىپ بېرىلدى. ئۇچ تەكشۈرۈش ئارقىلىق، بىر قىسىم نوپۇسنىڭ نورما ئۆلچىمى تەڭشىلىپ، ئاشلىق بىلەن نامۇۋاپىق تەمىنلەش قىسقارتىلدى. شۇ يىلدىن باشلاپ ناھىيە بويىچە ئاشلىق جەھەتتىكى ئۇچ تەكشۈرۈش، تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى ھەرئىككى يىلدا بىر قېتىم ئېلىپ بېرىلىپ، شەھەردىكى غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسىنى ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلەش ئاساسىي جەھەتتىن مۇۋاپىقلاشتۇرۇلدى. ئاھالىلەرنىڭ نورمىلىق ئوزۇقلۇق ئاشلىقنىغا قارىتا دۆلەت «ئاشلىق زاپاس ساقلاشتا ئىختىيارىي بولۇش، ئاشلىق ئېلىشتا ئەركىن بولۇش، تېجەلگەن ئاشلىق ئۆزىنىڭ بولۇش» پرىنسىپىنى يولغا قويدى. 1988 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە ئاھالىلەرنىڭ نورما ئىچىدىكى زاپاس ئاشلىقنىغا قارىتا چەكلىك سېتىۋېلىش، پەقەت شۇ ئايلىق ۋە ئالدىنقى ئايلىق ئاشلىقنى سېتىۋېلىش بىلەن چەكلىنىش چارىسى قوللىنىلىپ، سېتىش مىقدارى كونترول قىلىندى، بۇنىڭ بىلەن ئاشلىق ھايانكەشلىكى قىلىدىغان ھەرىكەتلەرگە كۆچلۈك زەربە بېرىلدى.

1980 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ كورلا شەھىرىنىڭ ئاشلىق بىلەن تەمىنلەيدىغان غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسى يەنە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىنىڭ ئالتە ئورنىنى، يەنى بىناكارلىق 1.، 2.، 3.، 4. تۈرنى، سۇ باشقۇرۇش ئورنى ۋە باشقىگىم ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىقلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇس 25 مىڭ ئادەمگە، ئايلىق نورما ئاشلىق 375 تونىنغا يەتكەن. 1990ـيىلنىڭ ئاخىرى بۇ ئالتە ئورۇندىكى تاۋار ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىدىغان نوپۇس 40 مىڭغا، ئاشلىقنىڭ يىللىق سېتىلىش مىقدارى 307.6 تونىنغا يېتىپ، ئادەم بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق نورما 15.38 كىلوگرام بولدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىكى غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسىنى تەمىنلەيدىغان ئاشلىق مىقدارى نوپۇسنىڭ كۆپەيىشىگە ئەگىشىپ كۆپەيدى. 1956 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە سېتىلغان يىللىق ئاشلىق مىقدارى 3300 تونا ئىدى، 1965 ـ يىلى 6560 تونىنغا يەتتى. 1980 ـ يىلى ناھىيە بىلەن شەھەرنىڭ جەمئىي 19 مىڭ 685 تونا ئىدى، 1990 ـ يىلى 24 مىڭ 755 تونىنغا يەتتى.

كورلا شەھىرىنىڭ شەھەردە ئىشلىتىلمەيدىغان ئاشلىقى ئىچىدە غەيرىي يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا كېرەكلىك تاۋار ئاشلىقنىڭ سىرتىدا يەنە سانائەتكە كېرەكلىك ئاشلىق، ھەربىيلەرگە كېرەكلىك ئاشلىق، كۆكتاتچىلار، چارۋىچىلىق ئىشچىلىرىغا كېرەكلىك ئاشلىق ھەمدە يېزىغا قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىلمەيدىغان ئاشلىق، ئاقما نوپۇسلارغا سېتىپ بېرىلمەيدىغان كېلىشىم باھادىكى ئاشلىق قاتارلىقلارمۇ بار.

سودا ـ سانائات ساھەسىگە كېرەكلىك ئاشلىق كورلا شەھىرىدىكى سانائەت، قول سانائەت،

يېمەكلىكلەر كەسپى، قوشۇمچە يېمەكلىكلەر كەسپى ۋە ھاراق چىقىرىش كەسىپىدىكى ئاشلىق ئىشلىتىدىغان ئورۇنلار مەسئۇلات مىقدارىغا، پىلانغا ئاساسەن، ئاشلىق بىلەن نورمىلىق تەمىنلەندى. 1957-يىلى ئاشلىقنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش، بىر تۇتاش سېتىش يولغا قويۇلدى، شۇ يىلى سانائەتكە كېرەكلىك ئاشلىق ئۇچۇن، ئېيىغا ئون تونىنا ئاشلىق سېتىپ بېرىلگەن. 1960-يىلى ئايلىق سېتىپ بېرىلىدىغان ئاشلىق 50 تونىنا ئەتراپىغا يەتتى. 1980-يىلى سودا - سانائەت ساھەسىگە كېرەكلىك ئاشلىق ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىگە يېتىپ، يىللىق سېتىش مىقدارى 1150 تونىغا يەتتى، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئېيىغا 95 تونىدىن توغرا كەلدى. 1984-، 1985-يىللىرى سودا مىنىستىرلىكىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، بىر قىسىم ساھەلەر ئىشلىتىدىغان ئاشلىق كېلىشىم باھادىكى ئاشلىققا ئۆزگەرتىلدى، شۇنىڭ بىلەن سودا - سانائەت ساھەسىگە كېرەكلىك ئاشلىق 80-يىللارنىڭ بېشىدىكىدىن بىر ئاز تۆۋەنلىدى. 1986-يىلدىن 1990-يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى سودا - سانائەت ساھەسىگە جەمئىي 2804.3 تونىنا ئاشلىق، 122.8 تونىنا ياغ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 560.8 تونىنا ئاشلىق، 24.5 تونىنا ياغ ئىشلىتىلدى.

تۇرلۇك قوشۇمچە يارداەم ئاشلىقى 50 - يىللاردا كورلا ناھىيىسىدە نورمىنىڭ سىرتىدا بېرىلىدىغان قوشۇمچە ئاشلىق مىقدارى ئاز ئىدى، قوشۇمچە يارداەم بېرىلىدىغان تۇرلەرمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى. ئاساسلىقى كاماندروپكىغا چىققان خادىملارغا بېرىلىدىغان قوشۇمچە يارداەم بولۇپ، بۇنىڭغا ھەرىيلى 20 تونىنا ئەتراپىدا ئاشلىق چىقىم قىلىناتتى. 60 — 70 - يىللاردا «سانائەت ئۆگىنىش، يېڭا ئىگىلىكىنى ئۆگىنىش» ، كادىرلار ئەمگەككە قاتنىشىش، ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلار ئەمگەككە قاتنىشىش قاتارلىقلار تۈپەيلىدىن قوشۇمچە يارداەم بېرىلىدىغان ئاشلىقنىڭ سانى يىلدىن - يىلغا ئېشىپ كەتتى، ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 30 - 35 تونىنغا يەتتى. 1980 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە قوشۇمچە يارداەم بېرىلىدىغان ئاشلىق يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 80 تونىدىن توغرا كەلدى. 1982 - يىلى ئاشلىق، ياغنى كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىش - سېتىش يولغا قويۇلۇپ، قوشۇمچە يارداەم بېرىلىدىغان ئاشلىق مىقدارى بىر ئاز ئازايدى، 1983 - يىلى 66.5 تونىنا، 1984 - يىلى 85تونىنا بولدى. 1985 - يىلدىن كېيىن كورلا شەھىرىدە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى، پارتىيە قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا يارداەم بېرىلىدىغان قوشۇمچە ئاشلىق، ياغ ساقلىنىپ قالغانلىقنىڭ سىرتىدا، باشقا ھەرقايسى تۇرلەردىكى ئاشلىق، ياغ قوشۇمچە يارداەمى بىردەك ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

مالىيىنىڭ ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلىشى كورلا شەھىرىدە مالىيىنىڭ ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلىشى 1956 - يىلى باشلانغان. 50 - يىللاردا ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلەش مىقدارى ناھايىتى ئاز ئىدى. 60 - يىللاردىن 70 - يىللارغىچە تۆمۈر يول قۇرۇلۇشى ۋە كورلا شەھىرىدىكى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتى تۈپەيلىدىن مالىيىنىڭ ئاشلىق، ياغ بىلەن تەمىنلىشى يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى. 1965 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە مالىيىدىن تەمىنلەنگەن ئاشلىق 32 مىڭ 755 تونىنغا يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2047 تونىدىن توغرا كەلگەن. 1980-يىلدىن كېيىن مۇقىملاشتى، 1981-يىلدىن 1990 - يىلغىچە مالىيىدىن تەمىنلەنگەن ئاشلىق 12 مىڭ 2.967 تونىنغا يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7.1296 تونىدىن توغرا كەلدى.

يەم - بوغۇز بىلەن تەمىنلەش 50 - يىللاردىن 60 - يىللارغىچە كورلا ناھىيىسى ئاساسلىقى ھەربىي ئات - ئۇلاغلارنى يەم - بوغۇز بىلەن تەمىنلىگەن بولۇپ، ھەر يىللىق تەمىنلەش مىقدارى 200 تونىنا بولغانىدى. 70 - يىللاردىن باشلاپ يەم - بوغۇز بىلەن تەمىنلەش دائىرىسى يىلدىن - يىلغا كېڭەيدى، تەمىنلەش مىقدارى كۆپەيدى، بۇنىڭدا ئۇي قۇشلىرى، چارۋىلار ئاساسىي نىشان قىلىندى. 70 - يىللاردىكى يىللىق تەمىنلەش مىقدارى 400 تونىنا بولدى. 1980 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە ھەرىيلى ئوتتۇرا

هېساب بىلەن تەمىنلەش مىقدارى 1100 تونىنغا يەتتى. 1985 - يىلى يەم - بوغۇزنىڭ باھاسى قويۇۋېتىلىپ، گەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تەمىنلىنىش مىقدارى يەنىلا يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھەرىيلى ئوتتۇرا هېساب بىلەن سېتىلغان يەم - بوغۇز 1310 تونىنغا يەتتى.

يېزىغا قايتۇرۇپ سېتىلغان ئاشلىق ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش جەريانىدا، يېزىلارغا قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىلگەن ئاشلىق مەلۇم نىسبەتنى ئىگىلىدى، ئاشلىقنى قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىشتە ئاساسلىقى ئاپەتكە ئۇچرىغان رايون ۋە ئاشلىقى كەمچىل رايونلار ئاشلىق بىلەن تەمىنلەندى، بۇنىڭدا «ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنى قوتقۇزۇشنى ئاساس قىلىش، دۆلەت يارەم بېرىشنى قوشۇمچە قىلىش» پرىنسىپىغا ئاساسەن، ئاپتونوم رايون بەلگىلىگەن ئوزۇقلۇق ئاشلىق ئۆلچىمى بويىچە تەمىنلەش ئېلىپ بېرىلدى. 1957 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسى (شەھىرى) نىڭ يېزىلارنى تەمىنلەش ئۈچۈن قايتۇرۇپ سېتىپ بەرگەن ئاشلىقى 11 مىڭ 665 تونىنغا يەتتى. 1982 - يىلدىن كېيىن كورلا شەھىرىنىڭ ئاشلىق مەھسۇلاتى زور ھەجىمدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، شۇنىڭ بىلەن يېزىدىكىلەرنىڭ ئىستېمال قىلىشى ئۈچۈن قايتۇرۇپ ئاشلىق سېتىپ بېرىدىغان ئەھۋال ئاخىرلاشتى.

يېزىلارغا قەرز هېسابىدا سېتىپ بېرىلگەن ئاشلىق يېزىلار قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىلىدىغان ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە بىر قىسىم قەرز هېسابىدا سېتىپ بېرىلىدىغان ئاشلىق (ئاپەت بولغان يىلى ياكى كەم هوسۇل ئېلىنغان يىلى، دېھقانلار دۆلەتتىن ۋاقىتلىق قەرز ئېلىپ، كېلەركى يىلى ياكى مول هوسۇل ئېلىنغان يىلى دۆلەتكە قايتۇرىدىغان ئاشلىق) بىلەنمۇ تەمىنلەندى. 1967 - يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ يازلىق ئاشلىقىنى سۇغىرىدىغان سۇ كەمچىل بولۇپ، كۈزلۈك ئاشلىقى بوران ئاپىتىگە ئۇچراپ، هوسۇل كېمەيىپ كەتتى. شۇڭا دۆلەت يېزىلارنى 200 تونىنا قەرز هېسابىدا سېتىپ بېرىلىدىغان ئاشلىق بىلەن تەمىنلىدى. 1968 - يىلى بىر قىسىم گۈڭشې، ئەترەتلەر ئوزۇقلۇق ئاشلىقتا قىسمەنچىلىققا ئۇچرىغاچقا يەنە 50 تونىنا قەرز هېسابىدا سېتىپ بېرىلىدىغان ئاشلىق بىلەن تەمىنلەندى.

نامراتلارنى يۆلەش ئاشلىقى 1985 - يىلى كورلا شەھىرى ئاپتونوم ئوبلاست ئورۇنلاشتۇرغان نامراتلارنى يۆلەش پىلانىغا ئاساسەن، نامرات رايونلارغا يارەم بېرىش يۈزىسىدىن 205 تونىنا نامراتلارنى يۆلەش ئاشلىقى بىلەن تەمىنلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كورلا شەھىرىدە يەنە ئاددىتتىكى باھادىكى 175 تونىنا ئاشلىق چارۋىغا ئالماشتۇرۇپ سېتىۋېلىندى.

2. ياغ بىلەن تەمىنلەش

مىنگو دەۋرىدە ۋە يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، كورلا ناھىيىسىدىكى يېزا - بازار ئاھالىلىرى ئىستېمال قىلىدىغان ياغ، ئاساسلىقى، ئۆزى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزى ئىشلىتىش ۋە ئەركىن بازاردىن سېتىۋېلىش ئارقىلىق هەل قىلىناتتى. 1957 - يىلدىن باشلاپ شەھەر ئاھالىسى ئىستېمال قىلىدىغان ياغنى دۆلەت تەمىنلەيدىغان بولدى، يەنى «كىشى بېشىغا نورما بەلگىلەپ، ئائىلىلەر بويىچە هېسابلاپ، كىنىشكىلىق تەمىنلەش» يولغا قويۇلدى. 1957 - يىلى ئاھالىلەرنىڭ ئىستېمال قىلىدىغان ياغ نورمىسى كىشى بېشىغا ئايدا ئوتتۇرا هېساب بىلەن 0.5 كىلوگرامدىن قىلىنغان، 1959 - يىلى 0.25 كىلوگرامغا چۈشۈرۈلدى. 1960 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە بولغان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق مەزگىلىدە 0.125 كىلوگرامدىن قىلىنىپ، 1966 - يىلى 0.25 كىلوگرامغا ئۆزگەرتىلدى (بۇ ئۆلچەم تاكى 1990 - يىلغىچە داۋاملاشتى). ياغلىق دانىنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش، بىر تۇتاش سېتىش يولغا قويۇلغان 33 يىل جەريانىدا شەھەر ئاھالىسى چىگىت يېغى، گازىر يېغى، قىمچا يېغى، زاراڭزا يېغى،

زىغىر يېغى قاتارلىقلار بىلەن تەمىنلەندى.

ئاھالىلەرنى ياغ بىلەن تەمىنلەشتە نورمىلىق تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىشتىن سىرت، ھەر ھېيت-بايراملاردا مەلۇم مىقدارda كۆپەيتىپ تەمىنلەندى.

3 § . ئاشلىق، ياغنى كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىش ۋە سېتىش ئەھۋالى

كورلا شەھىرىدە ئاشلىق، ياغنى كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىش ۋە سېتىش كەسپى 1980-يىلى باشلاندى. ئۇ چاغدا شەھەر بويىچە پەقەت بىرلا كېلىشىم باھالىق ئاشلىق دۇكىنى بولۇپ، يەنە ئۇچ ئورۇندا ۋاكالىتەن ساتىدىغان كېلىشىم باھالىق ئاشلىق، ياغ نۇقتىسى تەسىس قىلىنغان. شۇ يىلى كېلىشىم باھادا تىجارەت قىلىنغان ئاشلىق، ياغ يەتتە خىل، جەمئىي 5 . 698 تونىنا بولۇپ، 23 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىنغان. 1981 - يىلدىن كېيىن، شەھەرلىك ئاشلىق تارماقلىرى «ئاساسىي يېمەكلىك بىلەن قوشۇمچە يېمەكلىك تىجارىتىگە تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئادەتتىكى باھا بىلەن كېلىشىم باھانى بىرلەشتۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، بازارنى جانلاندۇرۇش، باھانى مۇقىملاشتۇرۇش، خەلق تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى چىقىش قىلىپ، كورلا شەھەرلىك كېلىشىم باھادا ئاشلىق، ياغ سېتىش - سېتىۋېلىش شىركىتى قۇرۇپ، ئۇنىڭ قارمىقىدا بەش ئاشلىق دۇكىنى، ئۈچ ۋاكالەت سېتىش دۇكىنى تەسىس قىلدى. 1980-يىلدىن 1985 - يىلغىچە شەھەرلىك ئاشلىق، ياغ شىركىتىنىڭ يارىتقان پايدىسى 1 مىليون 83 مىڭ يۈەنگە، ئوتتۇرا ھېسابتا ھەرىيلى سانتان ئاشلىق، يېغى 1000 تونىنغا يەتتى. 1985 - يىلى تىجارەت تۈرى گۈرۈچ، ئۇن، خۇاسىڭ مېغىزى، يەم - بوغۇز، سۇ يېغى قاتارلىق 20 خىلغا كۆپەيدى.

1986 - يىلدىن كېيىن، شەھەر تەرەققىي قىلىپ، ئاقما نوپۇس كۆپەيگەنلىكتىن، كورلا شەھىرىنىڭ كېلىشىم باھادا ئاشلىق، ياغ سېتىۋېلىش - سېتىش كەسپى ئۈزلۈكسىز كېڭەيدى (ئاساسلىق تىجارەت تۈرى كۆپەيمەي 30 دىن ئاشتى) ھەمدە خېنەن، شەنشى، سەنشى قاتارلىق جايلار بىلەن ئالاقە تۈرى ئورنىتىلىپ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كېلىشىم باھادىكى ئاشلىق، ياغ تىجارىتىنىڭ مىقدارى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2500 تونىنىدىن توغرا كەلدى، بۇ بەش يىلدا يارىتىلغان ئومۇمىي پايدا 1 مىليون 42 مىڭ 600 يۈەنگە يەتتى؛ مەخسۇس كېلىشىم باھادا ئاشلىق، ياغ تىجارىتى قىلىش نۇقتىسى بەشكە، قوشۇمچە كېلىشىم باھادا تىجارەت قىلىش نۇقتىسى 20گە، بۇلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچى 27 گە يەتتى.

كورلا شەھىرىدە 1981 — 1985 - يىلغىچە ئاشلىق، ياغلىق كېلىشىم باھادا سېتىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 20 — 32

يىللار	ئۇن (تونىا)	سۇ يېغى (تونىا)	يىللار	ئۇن (تونىا)	سۇ يېغى (تونىا)
1981	525	25	1986	2 390	240
1982	660	40	1987	1 300	380
1983	3 305	150	1989	1 050	
1984	2 825	190	1990	1 220	
1985	3 800	550			

§ 4 . كۆپ خىل ئىگىلىك ئەھۋالى

1. ئالدى دۇكان، كەينى زاۋۇت بولۇش

كورلا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ئاشلىق تارماقلىرى 1982 - يىلدىن باشلاپ كۆپ خىل ئىگىلىكنى قانات يايدۇردى. 1982 - يىلى بەش ئاشلىق دۇكىنىدا پىششىق يېمەكلىك تىجارىتى يولغا قويۇلۇپ، يېمەكلىك تۈرى 37 خىلغا، تىجارەت سوممىسى 160 مىڭ يۈەنگە، پايدا 54 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1983-يىلى ئالدى دۇكان، كەينى زاۋۇت نۇقتىسى توققۇزغا كۆپەيىپ، 128 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى. 1984-يىلى ئالدى دۇكان، كەينى زاۋۇت نۇقتا 15كە، يارانقان پايدا 180 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1985-يىلى بازارنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا ئاساسەن، پىششىق يېمەكلىك تىجارەت نۇقتىلىرى تەرتىپكە سېلىنىپ، بىرلەشمە تىجارەت كەسپى قانات يايدۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن تىجارەت دائىرىسى ئۆزلۇكسىز كېڭىيىپ، تۈرلەر كۆپەيىپ، 211 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئالدى دۇكان، كەينى زاۋۇت بولغان تىجارەت نۇقتىلىرى دۆلەتكە 1 مىليون 880 مىڭ يۈەن پايدا يارىتىپ بەردى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، شەھەرلىك ئاشلىق تارماقلىرى 13 پىششىق يېمەكلىكلەر دۇكىنىغا، ئۇچ ھورنانخانىغا، 250 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك تۇراقلىق مۇلۇككە ئىگە بولدى.

2. باقمىچىلىق

ناھىيىلىك ئاشلىق تارماقلىرى 1983 - يىلى بىر زامانىۋى توخۇ فېرمىسى قۇرۇپ، بۇنىڭغا جەمئىي 420 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى، بۇنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 77 مو بولدى. (تەپسىلىي ئەھۋالىنى «چارۋىچىلىق قىسمى»دىن كۆرۈڭ).

1989 ـ يىلى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى تۇخۇم، ئۇي قۇشلىرى تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇپ، تۇخۇم، ئۇي قۇشلىرى، يەم ـ بوغۇز سېتىش، يەم ـ بوغۇز پىششىقلاپ ئىشلەش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى، شۇ يىلى سېتىلغان يەم ـ بوغۇز 2.1424 تونىنغا، تۇخۇم 129 مىڭ 900 كىلوگرامغا، ئۇي قۇشلىرى 5.7 تونىنغا، يارانقان پايدا 13 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى. 1990 ـ يىلى سېتىلغان ئادەتتىكى باھالىق ئارىلاشما يەم ـ بوغۇز 634 تونىنغا، ئادەتتىكى ئارىلاشما يەم ـ بوغۇز 50 تونىنغا، كېلىشىم باھالىق يەم ـ بوغۇز 669.6 تونىنغا، تۇخۇم 47.94 تونىنغا يېتىپ، 20 مىڭ 200 يۈەن پايدا ئېلىندى.

§ 5 . ئاشلىق، ياغ ساقلاش ئەھۋالى

1. ساقلاش ئورنى

1958 ـ يىلدىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىدە ئىككى جايدا ئاشلىق ئامبىرى بار ئىدى، ئۇنىڭ بىرسى، كونا ئامبار بولۇپ، مىنگونىڭ 22ـيىلى (1933 ـ يىلى) ياسالغان. ئۇنىڭ سىغىمچانلىقى 2000 تونىنا؛ يەنە بىرسى بولسا يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ياسالغان بولۇپ، ئۇنىڭ سىغىمچانلىقى 2500 تونىنا. بۇ ئىككى ئامبار ئۇزۇن يىل رېمونت قىلىنمىغاچقا، سىغىمچانلىقى ئازىيىپ كەتتى. شۇڭا 1958ـيىلدىن كېيىن كورلا ناھىيىسىدە سېتىۋېلىنغان ئاشلىقنىڭ كۆپ قىسمى ئوبلاستلىق ئۇن زاۋۇتى (ۋىلايەتلىك ئۇن زاۋۇتى) نىڭ ساقلىشى ۋە پىششىقلاپ ئىشلىشىگە ئاپىرىپ بېرىلدى. 1965 ـ يىلى يۇقىرى دەرىجىلىك تارماقلار كونا ئامبارنى رېمونت قىلىشقا 12 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بەردى. 1968ـيىلدىن 1979ـيىلغىچە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ توۋۇرچى، قوشئېرىق، قارا يۇلغۇن، ئاۋات قاتارلىق بەش يېزىسى ۋە شەھەر ئىچىدە كۆلىمى 2021 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئۇي شەكىللىك ئاشلىق ئامبارلىرى يېڭىدىن سېلىندى، بۇ ئامبارلارنىڭ سىغىمچانلىقى 4450 تونىنا. 1980ـيىلى كورلا شەھىرى 125 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، كۆلىمى 1000 كۋادرات مېتر كېلىدىغان، سىغىمچانلىقى 2000 تونىنا بولغان بىر ئاشلىق ئامبىرى سالدى. 1985 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە بار بولغان ئاشلىق ئامبىرى ئۇچ بولۇپ، بۇلاردا 6400 تونىنا ئاشلىق ساقلىغىلى بولىدۇ، شۇ يىلى بار بولغان ئاشلىق يايىدىغان سېمونت مەيدان 4494 كۋادرات مېتر ئىدى. 1986 ـ يىلى يېڭىدىن ئىككى ئاشلىق يايىدىغان سېمونت مەيدان ياسالدى. ئۇنىڭ كۆلىمى 800كۋادرات مېتر بولۇپ، 1000 تونىنا ئاشلىق يايغىلى بولىدۇ.

2. ساقلاشنى باشقۇرۇش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ئاشلىق، ياغ ساقلاش ئۇسۇلى ئاددىي، تېخنىكا تەلىپى تۆۋەن ئىدى. 1978 ـ يىلى «ئۇچ كۇندە بىر قېتىم ئاشلىقنى تەكشۈرۈش، بەش كۇندە بىر قېتىم ئامبارنى تەكشۈرۈش» ، «ئامبارلا بولىدىكەن چوقۇم تەكشۈرۈش، ئاشلىقلا بولىدىكەن چوقۇم تەكشۈرۈش» تۈزۈمى دەسلەپكى قەدەمدە تۇرغۇزۇلدى، ئاشلىق تېرمومېتىرى ئارقىلىق ئاشلىقنىڭ تېمپېراتۇرىسى تەكشۈرۈپ تۇرۇلدى. 1979 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە ئاشلىق ئۇرۇلما بۇيۇملىرى ئىچىدىكى زىياناش قۇرتلارنى خېمىيىۋى دورا بىلەن بىر تەرەپ قىلىش يولغا قويۇلدى. 1985 ـ يىلى دۆلەت ئاشلىق، ياغ ساقلاشنىڭ بىرلىككە كەلگەن سۇپەت ئۆلچىمىنى تۈزۈپ چىقتى، ئۇنىڭدا كۆزىتىلىدىغان تۇرلەر سىغىمچانلىق، سۇ

تەركىبى، ئەخلەت، پوچەك دان، ئاشلىقنىڭ ساپلىق نىسبىتى، ئۇن چىقىش نىسبىتى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. 1990 - يىلغا كەلگەندە ئاشلىق ئامبارلىرىدا تۆت ئېغىرلىق ئۆلچەش ئەسۋابى، بىر تاسقاش ئەسۋابى، ئىككى توك كۆچى ئارقىلىق ئۇۋىتىش ماشىنىسى، بىر تونىل شەكىللىك سۇ تەركىبىنى ئۆلچىگۈچ ھەمدە گىر، مىكروسكوپ، فوتو مېتىر، يورۇقلۇق سۈندۈرۈش ئەسۋابى قاتارلىق كۆپ خىل ئۈسكۈنىلەر بار بولدى. ئىلگىرى ئاشلىق قاچىلاش، چۈشۈرۈش، توشۇش ئىشلىرى ئادەم كۈچى ئارقىلىق ئورۇندىلاتتى، 70 - يىللاردىن باشلاپ يىلمۇ يىل ماشىنا - ئۈسكۈنىلەر سېتىۋېلىندى، 1985 - يىلغا كەلگەندە ئاشلىق ئامبارلىرىدا سەككىز مېتىرلىق، ئون مېتىرلىق پارچە ۋە ئوراپ توشۇش ماشىنىسىدىن ئىككىسى، قاچىلاش - ئوراش ماشىنىسىدىن بىرى، ئۆتكەمىدىن بەشى بار بولدى.

ئاشلىق ئامبارلىرى ئاشلىقنى ساقلاش جەريانىدا «ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش، ئالدىنى ئېلىش بىلەن تۇزەشنى بىرلەشتۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، «تۆتتىن خالىي ئاشلىق ئامبىرى» پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1985 - يىلى كورلا شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى «ئاشلىق ئامبىرى خىزمىتى مەسئۇلىيىتى تۇزۇمىنى يولغا قويۇش لايىھىسى»نى تۈزۈپ چىقىپ، ئاشلىق ساقلاش، ئاشلىق مۇھاپىزىتى قىلىش تۇزۇملىرىنى ئورنىتىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، «تۆتتىن خالىي ئاشلىق ئامبىرى» پائالىيىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق قانات يېيىشىغا كاپالەتلىك قىلدى.

6 § . ئاشلىق، ياغنىڭ يۆتكىلىشى ۋە توشۇلۇشى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) ئاشلىق، ياغ بىلەن ئۆزىنى تەمىنلەيدىغان ئاساسلىق يۆتكەپ كېلىنگىنى يۆتكەپ چىقىرىلغىنىدىن كۆپ (يۆتكەپ چىقىرىلغىنى دېگەندە سورت تەڭشەش كۆزدە تۇتۇلىدۇ) بولدى. 1966 - يىلدىن 1970 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ سىرتتىن يۆتكەپ كەلگەن ئاشلىقى 53 مىڭ 775 تونىنا؛ 1971 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە يۆتكەپ كەلگەن ئاشلىقى 231 مىڭ 990.75 تونىنا، يېغى 3704 تونىنا، يۆتكەپ چىقارغان ئاشلىقى 19 مىڭ 305 تونىنا، يېغى 38 تونىنا؛ 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە يۆتكەپ كەلگەن ئاشلىقى 115 مىڭ 406 تونىنا، يۆتكەپ چىقارغان ئاشلىقى 12 مىڭ 468 تونىنا، يۆتكەپ كەلگەن يېغى 2352 تونىنا بولدى.

كورلا شەھىرى 1966-يىلدىن 1990-يىلغىچە جەمئىي 401 مىڭ 171.15 تونىنا ئاشلىق، 6086 تونىنا ياغلىق دان يۆتكەپ كەلدى. يۆتكەپ چىقىرىلغان قىسمىنى چىقىرىۋەتكەندە ساپ يۆتكەپ كېلىنگەن ئاشلىق 370 مىڭ 398 تونىنا، ياغلىق دان 6 مىليون 18 مىڭ كىلوگرام.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە كورلا ناھىيىسىنىڭ ئاشلىق، ياغ يۆتكەيدىغان ترانسپورت قورالى ئات ھارۋىسى ئىدى، 70 - يىللارغا كەلگەندە بىر ئاپتوموبىل بار بولدى. 1980 - يىلى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىدە ئاپتوموبىل ئېتىرتى قۇرۇلۇپ، مەخسۇس تاۋار ئاشلىق، ياغ يۆتكەش بىلەن شۇغۇللاندى. 1985 - يىلى ئاشلىق، ياغ ئاپتوموبىل ترانسپورت ئېتىرتىنىڭ ھەرخىل تىپتىكى ماشىنىسى 14كە يەتتى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ئاپتوموبىل ئېتىرتىدىكى ھەرخىل ئاپتوموبىللار 16گە يېتىپ، شەھەر ئىچىدىكى، شەھەر، ناھىيىلەر ئارىسىدىكى ئاشلىق، ياغ توشۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

1985 - يىلدىن كېيىن شەھەرلىك ئاشلىق، ياغ ترانسپورت ئاپتوموبىل ئېتىرتىدە ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان، پايدا - زىيىنىغا ئۆزى مەسئۇل بولىدىغان بولدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئاپتوموبىل ئېتىرتى 50 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پايدا ئالدى.

يىگىرمە بىرىنچى قىسىم

قاتناش

خەن، تاك سۈلالىلىرى دەۋرىدە كورلا دائىرىسىدە باشقۇرۇلغان غەرب تەرىپىدە مېھمانخانا، قورغان، قورول تەسىس قىلىنغان. باشقۇرۇلغان يولۇچىلارنى تەكشۈرىدىغان ئۆتكەل تەسىس قىلىنغان. يۇەن سۈلالىسى دەۋرىدە قارا قوچۇدىن قاراشەھەر، كورلا، كۇسەن ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدىغان يول بارلىققا كەلگەن، ئۇ ئەسلىدە غەربىي خەن سۈلالىسى دەۋرىدىكى شىمالىي يىپەك يولى ۋە سۇي، تاك سۈلالىلىرى دەۋرىدىكى ئوتتۇرا يىپەك يولى ئىدى.

مىنگونىڭ 28 - يىلى (مىلادى 1939 - يىلى) شېڭ شىسەي 2 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە قاراشەھەر - قەشقەر تاشيولىنى ياسىماقچى بولۇپ، بىرىنچى قېتىم كورلا دائىرىسىدە ئاپتوموبىل ترانسپورتىنى يولغا قويغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، داخىيەن - قەشقەر تاشيولى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆزگەرتىلدى، غۇلجا - چاقىلىق تاشيولى ياسالدى. شەھەر - يېزا تاشيوللىرى جەھەتتە، دۆلەت تاشيولى، ئۆلكە تاشيولى تايانچ قىلىنىپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 8.513 كىلومېتر كېلىدىغان 71 تاشيول ياسالدى (دۆلەت تاشيولى بۇنىڭ سىرتىدا) . شۇنىڭ بىلەن دۆلەت تاشيولى، شەھەر تاشيولى ۋە يېزا تاشيولىدىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك تاشيول تورى شەكىللەندى. 1971 - يىلى ھاۋا ئارمىيىسى قىسمى ياسىغان كورلا ئاۋىئاتسىيە پونكىتىدا رەسمىي ئۇچۇش باشلاندى. 1984 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ ئۇرۇمچىدىن كورلىغىچە بولغان بۆلىكىدە پويىز قاتناشقا باشلىدى.

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1. مەمۇرىي باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

شەھەرلىك قاتناش ئىدارىسى 1955 - يىلدىن ئىلگىرى قاتناشنى كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ

سودا ـ سانائەت بۆلۈمى باشقۇراتتى. 1956 ـ يىلى قاتناش بۆلۈمى قۇرۇلدى، 1958 ـ يىلى بۇ بۆلۈم سانائەت ـ قاتناش بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1962 ـ يىلى سانائەت ـ قاتناش بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سودا ـ سانائەت بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، بۇ بۆلۈم قاتناش كەسپىنىمۇ باشقۇردى. 1967ـ يىل 1 ـ ئايدا قاتناشنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۆچلىرى بۆلۈمى ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق شتابى سانائەت ـ قاتناش ـ مالىيە ـ سودا گۇرۇپپىسى باشقۇردى، 1969 ـ يىل 7 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى باشقۇردى. 1974 ـ يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت سودا-سانائەت بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1979 ـ يىل 9 ـ ئايدا كورلا شەھىرى قۇرۇلۇپ، سانائەت-قاتناش ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. 1984 ـ يىلى كورلا شەھىرى بىلەن كورلا ناھىيىسى بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئىقتىساد كومىتېتى تەسىس قىلىنىپ، قاتناشنى قوشۇمچە باشقۇردى. 1986 ـ يىلى شەھەرلىك قاتناش ئىدارىسى تەسىس قىلىندى.

2 . قاتناش باشقۇرۇش ئاپپاراتى

شەھەرلىك قاتناش ساقچىلىرى چوڭ ئەترىتى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، قاتناش تەرتىپىگە ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمچىسى مەسئۇل بولغاندى. 1958 ـ يىل 10 ـ ئايدا كورلا ئاپتوموبىل تەكشۈرۈش ئورنى تەسىس قىلىندى. 1961 ـ يىلى بۇ ئورۇن كورلا قاتناش تەكشۈرۈش پونكىتىغا ئۆزگەرتىلىپ، موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى شوپۇرلىرىنىڭ تېخنىكىسىنى تەكشۈرۈشكە، كەسپىنى باشقۇرۇشقا ۋە قاتناش ۋەقەلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل بولدى. 1987 ـ يىلى شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا ئاپتوموبىللارنى تەكشۈرۈش، ئاپتوموبىللارغا نومۇر تارقىتىش، ئاپتوموبىللارنى قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىش قاتارلىق كەسپىلەرگە مەسئۇل بولىدىغان شەھەرلىك موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى باشقۇرۇش ئورنى تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى كورلا قاتناش تەكشۈرۈش پونكىتى ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ قاتناش ساقچىلىرى چوڭ ئەترىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار

1. تاشيول ترانسپورت ئاپپاراتلىرى

كورلا ناھىيىلىك ئۇلاغ ترانسپورت كوپېراتىپى 1956 ـ يىل 4 ـ ئايدا يەككە ترانسپورت كەسپىي ئائىلىلىرىدىن ئۇلاغ ترانسپورت كوپېراتىپى تەشكىللەندى. ئۇ چاغدا بۇ كوپېراتىپنىڭ 20 خىزمەتچىسى، 11 ھارۋىسى، 85 ئۇلىغى بار ئىدى. 1966 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 72 گە يەتكۈزۈلدى. چوڭ ھارۋىسى ئونغا يەتكۈزۈلدى، 40 ھارۋىسى ئۆزگەرتىلدى. 1982 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىسى قىسقارتىلىپ 50 كە چۈشۈرۈلدى. 12 چوڭ ھارۋىسى، 42 ئۇلىغى بار ئىدى. 1982 ـ يىلدىن كېيىن، موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى پەيدىنپەي كۆپەيگەنلىكتىن، ئۇلاغ ترانسپورت كەسپىنىڭ ئەھۋالى ياخشى بولماي، شۇ يىلى تارقىتىۋېتىلدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4-ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 ـ ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى ئەسلىدە ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتىنىڭ 1 ـ ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى بولۇپ، بۇ شىركەت 1962 ـ يىل 11 ـ ئايدا قۇرۇلغان، ئۇنىڭ قارىمىقىدا توققۇز

بۆلۈم، تۆت كالون) بىر رېمونت زاۋۇتى، 302 ئاپتوموبىل، 25 رېمونت قىلىش ماشىنىسى، 1225 خىزمەتچى بار ئىدى. 1973 - يىلى ئۈنىڭ نامى شىنجاڭ 4 - ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق، بۇ شىركەت بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

4 - تىرانسپورت شىركىتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق قاتناش ئىدارىسىگە قارايدىغان، تىرانسپورتچىلىقنى ئاساس قىلىدىغان، قوشۇمچە ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش ۋە دېتال - زاپچاسلارنى ياساش، سېتىش كەسپى شۇنىڭدەك باشقا قوشۇمچە كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا. بۇ شىركەتنىڭ قارمىقىدا سەككىز كالون ۋە رېمونت زاۋۇتى، ئەمگەك مۇلازىمىتى شىركىتى، سودا - سانائەت شىركىتى، بىر ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەكتىپى بار. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۈنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىسى 2388 گە، ھەرخىل ئاپتوموبىللىرى 553 كە، يىللىق يۈك تىرانسپورت مىقدارى 329 مىڭ 400 توننىغا، ئوبوروت مىقدارى 15 مىليون 92 مىڭ 600 توننا - كىلومېتر غا، ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 41 مىليون 880 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 1 مىليون 832 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتىنىڭ تەكتى 1954 - يىلى قۇرۇلغان بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاپتوموبىل كالونى بولۇپ، 1975 - يىلى ئۈنىڭ نامى ھازىرقى نامىغا ئۆزگەرتىلگەن. ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستلىق قاتناش ئىدارىسىگە قارايدۇ، تىرانسپورتچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ، قوشۇمچە ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش ۋە زاپچاس، دېتال ياساش، سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. شىركەت قارمىقىدا ئۈچ كالون، رېمونت زاۋۇتى، ئەمگەك مۇلازىمىتى شىركىتى، قىزلار مەكتىپى قاتارلىق ئورۇنلار بار. 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىدا شىركەتنىڭ ھەرخىل تىرانسپورت ئاپتوموبىللىرى 185كە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 758 گە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 11 مىليون 802 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 7 مىليون 109 مىڭ يۈەنگە، يىللىق يۈك تىرانسپورت مىقدارى 83 مىڭ 800 توننىغا، ئوبوروت مىقدارى 27 مىليون 460 مىڭ توننا - كىلومېتر غا، پايدىسى 706 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا تىرانسپورت شىركىتى 1949 - يىلدىكى پىيادە ئەسكەرلەر 6 - شىسى ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ ئاپتوموبىل بەنى پەيدىنپەي تەرەققىي قىلىپ زورايدى. 1960-يىلى ئۈنىڭ ئاپتوموبىلى 122 گە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 1 مىليون 69 مىڭ 500 يۈەنگە، يۈك تىرانسپورت مىقدارى 70 مىڭ 400 توننىغا يەتتى. 1970 - يىل 5 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بايىنغولىن ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلىپ، نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 2 - ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. ئۇ چاغدا بۇ شىركەتنىڭ 136 ئاپتوموبىلى، 3 مىليون 640 مىڭ يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلكى بار ئىدى. 1982 - يىلى بىكتۇەننىڭ تۇزۇلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، بۇ شىركەت يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى ئۈنىڭ قارمىقىدا ئۈچ ئاپتوموبىل لەينى، بىر چوڭ رېمونت زاۋۇتى شۇنىڭدەك قەغەز ساندۇق زاۋۇتى، باسما زاۋۇتى، كىنىم - كېچەك زاۋۇتى قاتارلىق ئورۇنلار بار بولدى، ئۈنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 907 گە، ھەرخىل ئاپتوموبىللىرى 207 گە، يىللىق يۈك تىرانسپورت مىقدارى 100 مىڭ توننىغا، ئوبوروت مىقدارى 34 مىليون 880 مىڭ توننا - كىلومېتر غا، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 9 مىليون 900 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 4 مىليون 750 مىڭ يۈەنگە، يىللىق تىرانسپورت كىرىمى 9 مىليون 670 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 579 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا شەھەرلىك ئاپتوموبىل تىرانسپورت شىركىتى كورلا شەھەرلىك ئاپتوموبىل تىرانسپورت

شىركىتى شەھەرلىك قاتناش ئىدارىسىنىڭ قارمىقىدا بولۇپ، 1980 - يىل 7 - ئايدا قۇرۇلغان. ئۇ چاغدا بۇ شىركەتنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 75 مىڭ يۈەن بولۇپ، تۆت ئاپتوموبىلى، 31 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1990 - يىلىغا كەلگەندە ئىشچى - خىزمەتچىسى 35كە، ئاپتوموبىلى 12 گە، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 926 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 799 مىڭ يۈەنگە، يىللىق يۈك تىرانسپورت مىقدارى 80 مىڭ تونناغا، ئوبوروت مىقدارى 338 مىڭ تونىنا - كىلومېتىرغا، تىرانسپورت كىرىمى 633 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 81 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

كورلا يولۇچى توشۇش مەركىزىي بېكىتى 1955 - يىل 6 - ئايدا كورلا تىرانسپورت بېكىتى قۇرۇلدى. كورلا — قارا شەھەر، كورلا — چاقىلىق، كورلا — بۈگۈر يولۇچى توشۇش لىنىيىسى ئېچىلىپ، قەرەللىك تۈردە ئۈستى ئوچۇق ئاپتوموبىللار قاتنايدىغان بولدى. 1961 - يىل 6 - ئايدا بۇ تىرانسپورت بېكىتى كورلا يولۇچى توشۇش مەركىزىي بېكىتىگە ئۆزگەرتىلدى. غول لىنىيىلەردە يولۇچى توشۇشقا بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - تىرانسپورت شىركىتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - تىرانسپورت شىركىتىنىڭ 3 - كالونى، يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى تىرانسپورت شىركىتى قاتارلىق ئورۇنلار قاتناشتى، يولۇچى توشۇشقا 157 ئاپتوموبىل سېلىندى.

كورلا شەھەرلىك يولۇچى توشۇش بېكىتى 1988 - يىلى كورلا شەھەرلىك يولوچى توشۇش بېكىتى يېزا يوللىرى قاتنىشى تىجارىتىنى ئۆتكۈزۈۋالدى، بۇ يېزا يوللىرى جەمئىي يەتتە بولۇپ، يولۇچى توشۇشقا 110 ئاپتوموبىل سېلىندى.

كورلا تاشيول تىرانسپورتى بازىرىنى باشقۇرۇش باش پونكىتى 1950 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تىرانسپورت ئىدارىسى قارا شەھەردە تىرانسپورت بېكىتى قۇرۇپ، مۇھىم ماددىي ئەشيا توشۇش پىلانىنى تۈزدى، 1961 - يىلى تۈرپان - قەشقەر تاشيولى تىرانسپورت باشقۇرۇش ئىدارىسى شۇ لىنىيىنىڭ تىرانسپورت كەسپىنى باشقۇرىدىغان بولدى، 1980 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يۈك تىرانسپورتى باشقۇرۇش پونكىتى قۇرۇلۇپ، «ئۇچنى بىرلىككە كەلتۈرۈش (پىلانىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، يۆتكەشنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، كىرا ھەققىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش)» يولغا قويۇلدى. 1983 - يىلى يۈك تىرانسپورتى باشقۇرۇش پونكىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كورلا تاشيول تىرانسپورتى بازىرىنى باشقۇرۇش باش پونكىتى قۇرۇلدى.

2. خەلق ئاۋىئاتسىيىسى تىرانسپورت ئاپپاراتى

كورلا خەلق ئاۋىئاتسىيىسى پونكىتى كورلا خەلق ئاۋىئاتسىيىسى پونكىتى شەھەر رايونىنىڭ يەتتە كىلومېتىر جەنۇبىغا جايلاشقان، بۇ پونكىت 1971 - يىلى قۇرۇلغان، ئۇنىڭغا جەمئىي 750 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنغان. ئايرودرومنى ھاۋا ئارمىيىسى 1966 - يىلى قۇرۇشقا كىرىشىپ، 1969 - يىلى پۈتتۈرگەن. ئۇنىڭغا جەمئىي 74 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىنغان، ئۇنىڭ ئۆچۈش - چۈشۈش يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 2500 مېتر، كەڭلىكى 45 مېتر بولۇپ، ئۇ ئېل — 18 تىپلىقتىن كىچىك ئايروپىلانلارنىڭ چۈشۈش-ئۆچۈشىغا مۇۋاپىق كېلىدۇ.

3. تۆمۈر يول تىرانسپورتى ئاپپاراتى

جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقتىلىق باشقۇرۇش ئورنى 1978-يىل 1-ئاينىڭ 30-كۈنى

ئۇرۇمچى تۆمۈر يول ئىدارىسى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يول ژاقىتلىق باشقۇرۇش ئۇچاستىكىسى قۇرۇلدى. 1982 - يىل 1 - ئاينىڭ 1-كۈنى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ژاقىتلىق باشقۇرۇش ئۇچاستىكىسى ئاساسىدا جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ژاقىتلىق باشقارمىسى قۇرۇلدى. 1984-يىل 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى باشقارما ئورگىنى يۆتكەرگودىن كورلا شەھىرىگە كۆچۈپ كەلدى. 1990 - يىلى ژاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 1789 غا يەتتى، باشقارما ئورگىنىدا مەمۇرىي ئىشخانا، باش ئىنژېنېر ئىشخانىسى، ترانسپورت بۆلۈمى، پارتكوم ئىشخانىسى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، تەشكىلات بۆلۈمى قاتارلىق 39 بۆلۈم قۇرۇلدى.

4. قاتناش ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش ئاپپاراتلىرى

60-يىللاردا ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى 1 - ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتىنىڭ چوڭ رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1980-يىلدىن كېيىن، يەككە ئىگىلىكتىكى رېمونت زاۋۇتلىرى بارلىققا كەلدى. 1989-يىلغا كەلگەندە رېمونتچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يەككە ئائىلە 87 گە، ئادەم 256 گە يەتتى، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1989-يىلى يەككە ئىگىلىكتىكى ئاپتوموبىل رېمونتچىلىقى كەسپى تەرتىپكە سېلىندى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ 79 ى لايىقەت كىنىشكىسى ئالدى، سەككىزى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1990-يىلى شەھەر تەۋەسىدە ئاپتوموبىلنى چوڭ رېمونت قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىككى زاۋۇت بارلىققا كەلدى، بىرى ئوبلاستلىق 4 - ترانسپورت شىركىتىنىڭ چوڭ رېمونت زاۋۇتى، يەنە بىرى يېزا ئىگىلىك 2-شى ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتىنىڭ چوڭ رېمونت زاۋۇتى. 1990-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە رېمونتچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇن 114 كە، ئادەم 1195كە يەتتى، ئۇلار يىلىغا چوڭ رېمونت قىلغان ئاپتوموبىل 480 گە يەتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - ترانسپورت شىركىتىنىڭ چوڭ رېمونت زاۋۇتى 1962 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى 1 - ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتىنىڭ رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلدى. ئۇ چاغدا بۇ زاۋۇتنىڭ 220 ئىشچى - خىزمەتچىسى، 20 ماشىنا - ئۇسكۇنىسى بار ئىدى. 1973 - يىلى بۇ زاۋۇت شىنجاڭ 4 - ترانسپورت شىركىتىنىڭ رېمونت زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلىپ، 322 ئىشچى-خىزمەتچىگە، 171 ھەرخىل ئۇسكۇنىلەرگە ئىگە بولدى. شۇ يىلى 171 ئاپتوموبىل، 57 ماتورنى چوڭ رېمونت قىلدى. ئومۇمىي كىرىمنى 734 مىڭ 500 يۈەنگە يەتكۈزدى. 1984 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - ترانسپورت شىركىتىنىڭ چوڭ رېمونت زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلىپ، 300 ئىشچى - خىزمەتچىگە، 106 دانە ھەرخىل ماشىنا - ئۇسكۇنىلەرگە ئىگە بولدى. شۇ يىلى 165 يۇك ئاپتوموبىلنى، بىر يولۇچىلار ئاپتوبۇسىنى، 32 يولۇچىلار ئاپتوبۇسى ماتورىنى، 133 يۇك ئاپتوموبىلى ماتورىنى چوڭ رېمونت قىلىپ، 180 مىڭ 500 يۈەن پايدا تاپتى. 1988 - يىلدىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، 2 - ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى بىلەن 1 - ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى بىرلىشىپ، تېخنىكا مۇلازىمەت پونكىتى قۇردى. 1990 - يىلى 4 - ترانسپورت شىركىتى چوڭ رېمونت زاۋۇتى 234 ئىشچى-خىزمەتچىگە، 125 دانە ھەرخىل ئۇسكۇنىلەرگە ئىگە بولدى ھەمدە 32 يۇك ئاپتوموبىلنى، تۆت يولۇچىلار ئاپتوبۇسىنى چوڭ رېمونت قىلدى، 3140 يولۇچىلار ئاپتوبوسى (قېتىم) نى ئوتتۇراھال، كىچىك رېمونت قىلدى؛ 27 يولۇچىلار ئاپتوبۇسىنىڭ، 184 يۇك ئاپتوموبىلىنىڭ ماتورىنى چوڭ رېمونت قىلدى، 4 مىليون 980 مىڭ يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلۇككە ئىگە بولدى. ئومۇمىي كىرىمنى 2 مىليون 333 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى، 507 مىڭ يۈەن پايدا تاپتى.

يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى ترانسپورت شىركىتىنىڭ رېمونت زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1960 ـ يىلى قۇرۇلۇپ، شۇ يىلى توك ھەرىسى، پرىسلاش ماشىنىسى قاتارلىق ماشىنىلارنى سىناق تەرىقىسىدە ياساپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، ستانوك، بۇرغىلاش ستانوكى، كلاپانلىق يەنچىش ماشىنىسى قاتارلىق ماشىنا-سايمانلارنى سېتىۋالدى. 1961 ـ يىلى ئاددىي ئۇسكۇنىلەرگە تايىنىپ 16 ئاپتوموبىلنى چوڭ رېمونت قىلدى، 300 ئاپتوموبىلنى ئوتتۇراھال رېمونت قىلدى، 100 ئاپتوموبىل (قېتىم) نى كىچىك رېمونت قىلدى. 1964 ـ يىلى كېرەكسىز ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ، ماشىنا ـ سايمان ياسىدى، 2ـدەرىجىلىك رېمونت قىلىش سېخى قۇرۇپ، 1003 ئاپتوموبىل (قېتىم) نى 2 ـ دەرىجىلىك رېمونت قىلدى، 1032 ئاپتوموبىل (قېتىم) نى 1 ـ دەرىجىلىك رېمونت قىلدى. كېيىن تېخنىكىنى ئۆزلۇكسىز يۆكسەلدۈرۈپ، ھەرخىل دېتال، قوشۇمچە زاپچاسلارنى ياسىدى ۋە چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك رېمونت قىلىش ۋەزىپىلىرىنى ئورۇندىدى ھەمدە «ئازاد» CA—10B تىپلىق موتورنىڭ تېخنىكىلىق باشقۇرۇلۇشىنى ئۆزگەرتىشتە مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. 1990 ـ يىلى بۇ زاۋۇت 157 ئىشچى ـ خىزمەتچىگە، 69 دانە ھەرخىل ئۇسكۇنىگە، 1 مىليون 162 مىڭ يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلۇككە ئىگە بولدى، 28 ئاپتوموبىلنى چوڭ رېمونت قىلدى، 1159 ئاپتوموبىلنى كىچىك رېمونت قىلدى؛ 134 موتورنى چوڭ رېمونت قىلدى، 63 مىڭ 600 يۈەن پايدا تاپتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق پىكاپ رېمونت زاۋۇتى بۇ زاۋۇت 1985 ـ يىلى قۇرۇلغان ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇن. دەسلەپتە بۇ زاۋۇتنىڭ 100 مىڭ يۈەنلىك تۇراقلىق مۇلكى، 14 دانە ھەرخىل رېمونت قىلىش ئۇسكۇنىسى بار ئىدى. بۇ زاۋۇت شۇ يىلى 400 پىكاپ (قېتىم) رېمونت قىلدى، ئىككى ماتورنى چوڭ رېمونت قىلدى، 220 مىڭ يۈەنلىك تىجارەت قىلدى، 40 مىڭ يۈەن پايدا تاپتى. 1990ـيىلى تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتىنى 840 مىڭ يۈەنگە، ئۇسكۇنىسىنى 68 گە، ئىشچى ـ خىزمەتچىسىنى 65كە يەتكۈزدى، شۇ يىلى 2800 پىكاپ (قېتىم) رېمونت قىلدى، 34 ماتورنى چوڭ رېمونت قىلدى، يىللىق كىرىمنى 2 مىليون 420 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى، 255 مىڭ يۈەن پايدا تاپتى.

5. تاشيول ئاسراش ئاپپاراتلىرى

كورلا يول ئاسراش باش ئۇچاستىكىسى مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) كورلا يول ئاسراش ئۇچاستىكىسى قۇرۇلغان. 1961 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا كورلا يول ئاسراش ئۇچاستىكىسى كورلا تاشيول باشقۇرۇش باش ئۇچاستىكىسىغا ئۆزگەرتىلگەن. كېيىنكى يىلى تۇرپان ـ قەشقەر ئىدارىسىنىڭ ئۇچ يول ئاسراش ئۇچاستىكىسىنى ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، كورلا يول ئاسراش باش ئۇچاستىكىسى قۇرۇلدى. بۇ چاغدا بۇ باش ئۇچاستىكىنىڭ قارىمىقىدا بەش يول ئاسراش ئۇچاستىكىسى، 18 ئىش رايونى، 36 داۋەن، 762 ئىشچى ـ خىزمەتچى (بۇنىڭ ئىچىدە ئىككى ئىنژېنېر، 24 تېخنىك) بار ئىدى. 1985ـيىلى باش ئۇچاستىكىنىڭ قارىمىقىدا توققۇز يول ئاسراش ئۇچاستىكىسى، 90 داۋەن، بىر ئاپتوموبىل كالونى ۋە بىر رېمونتچىلىق ئەتىرىتى بار بولدى. يىل ئاخىرىدا ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 1817گە، ئىنژېنېر ـ تېخنىك خادىملىرى 55 كە يەتتى. 1990 ـ يىلى باش ئۇچاستىكا ئورگىنىدا 14 بۆلۈم ـ ئىشخانا تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭغا توققۇز يول ئاسراش ئۇچاستىكىسى، 74 داۋەن، بىر ئاپتوموبىل كالونى ۋە بىر ئوتتۇراھال رېمونت قىلىش ئەتىرىتى قارىدى. ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 1720 گە يەتكۈزۈلدى (55 ئىنژېنېر ـ تېخنىك خادىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) . يىل ئاخىرىدا تۇراقلىق مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 22 مىليون 610 مىڭ يۈەنگە، ساپ قىممىتى 18 مىليون 350 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

شەھەرلىك يېزا يوللىرىنى ئاسراش ئەترىتى 1982 ـ يىلى شەھەرلىك ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ قارىمىقىدا شەھەرلىك يېزا يوللىرىنى ئاسراش ئەترىتى قۇرۇلدى، ئۇ چاغدا بۇ ئەترەت 14 خىزمەتچىسى بىلەن 140.4 كىلومېتر كېلىدىغان شەھەر ـ يېزا تاشيولىنى ئاسراش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغانىدى. 1986 ـ يىل 10 ـ ئايدا شەھەرلىك قاتناش ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شۇ ئىدارىنىڭ قارىمىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

Ⅱ باب

تاشيول ترانسپورتى

1 § . يول

1. قەدىمكى يول

كورلا بىلەن ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ قاتنىشى غەربىي جۇ سۇلالىسى دەۋرىدىلا باشلانغان. «مۇتيەنزى تەزكىرىسى» دە يېزىلىشىچە، جۇمۇۋاڭ غەربنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن ماڭغاندا، «چاڭشا تېغى» (بۈگۈنكى قۇرۇقتاغ) دىن ئۆتكەنىكەن. غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە كورلا يېپەك يولىنىڭ ئوتتۇرا يولى بىلەن شىمالىي يولى قوشۇلىدىغان جاي بولغان.

شىمالىي يول بۇ، قاشقۇۋۇقتىن غەربكە سوزۇلغان، سەنلۇڭشا، لۇڭدۇي ئارقىلىق كىرورەنگە بارىدىغان، ئۇ يەردىن شىمالغا قايرىلىپ ئالدى قاڭقىل (هازىرقى تۇرپان) ئوردىسىغا بېرىپ، ئۇ يەردىن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىنى بويلاپ، كىنىگىت، كۇسەن، سۇلىغا بېرىپ، پامىر ئېگىزلىكىدىن هالقىپ ئۆتۈپ، ئوتتۇرا دېڭىز رايونىغا بارىدىغان يول.

ئوتتۇرا يول بۇ، دەشت ئاتا (دۇنخۇاڭ) دىن غەربكە سوزۇلغان، سەنلۇڭشا ئارقىلىق كىرورەنگە كېلىپ ئاندىن كۆنچى دەرياسىنى ياقىلاپ غەربىي شىمال تەرەپكە مېڭىپ، يېڭىپەن، لوپنۇر ئارقىلىق شىمالىي يول بىلەن قوشۇلىدىغان يول. خەن سۇلالىسى دەۋرىدە مەلىكە شىجۇنمۇ، مەلىكە جيېيۈمۇ ئوتتۇرا يول ئارقىلىق ئۇسۇن ئېلىگە بارغان. لى گۇاڭلى، فەرغانىگە جازا يۈرۈشى قىلغاندىن كېيىن، لوپنوردا، بۈگۈردە ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، بوز يەر ئۆزلەشتۇرگەن، يېپەك يولى بويىدا مۇداپىئە قورغانلىرى ۋە تۇرلارنى سېلىپ ئۇرۇش قىلىپ يېپەك يولىدا قاتناشنىڭ راۋان بولۇشىنى ۋە بىخەتەر بولۇشىنى قوغدىغان.

شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە يېپەك يولى ئوچ قېتىم راۋان بولۇپ، ئوچ قېتىم توسۇلۇپ قالغان. سۇي، تاڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. يېپى جۇنىڭ «غەربىي يورتىنىڭ خەرىتىلىك تەزكىرىسى» دە تىلغا ئېلىنغان ئوتتۇرا يولمۇ، «خەننامە. جۇغراپىيە تەزكىرىسى» دە تىلغا ئېلىنغان ئوتتۇرا يولمۇ هازىرقى كورلىنى كېسىپ ئۆتەتتى. «خەننامە» دە بۇ هەقتىكى بايانلار تېخىمۇ مۇپەسسەل ۋە ئېنىق: «كىنىگىتنىڭ غەرب تەرىپىگە 50 چاقىرىم ماڭغاندا باش ئەگمىدىن ئۆتىدۇ، يەنە 20 چاقىرىم

ماڭغاندا شەلىمر قۇرۇلى (هازىرقى كورلا شەھىرىنىڭ 但渭兰 خارابىسى) غا يېتىپ بارىدۇ، يەنە 200 چاقىرىم ماڭغاندا يۇلتۇز قۇرۇلىغا بارىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە 50 چاقىرىم ماڭغاندا، بۇلاقبېشى قۇرۇلىغا بارىدۇ، ... يەنە 120 چاقىرىم ماڭغاندا ئەنشى قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى (هازىرقى كۆچا ناھىيىسى) گە بارىدۇ.

2. غول تاشيوللار

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى دائىرىسىدە ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 636.8 كىلومېتر كېلىدىغان 73 تاشيول بار بولدى. بۇنىڭ ئىككىسى دۆلەت تاشيولى بولۇپ ئۇزۇنلۇقى 123 كىلومېتر؛ تۆتى شەھەر يولى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 140.4 كىلومېتر؛ 67 سى يېزا تاشيولى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 373.3 كىلومېتر. شەھەر بويىچە ئون يېزا بولۇپ، شەھەر دائىرىسىدىكى ئون دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تۆەن-مەيدان-نىڭ ھەممىسىگە يولۇچىلار نۆۋەتچى ئاپتوبۇسى قاتنايدۇ.

داخىيەن ـ قەشقەر تاشيولى (دۆلەت يولى «314» لىنىيىسى) نىڭ كورلا بۆلىكى

داخىيەن-قەشقەر تاشيولى داخىيەن ئاچىلىدىن باشلىنىپ، توقسۇن، قاراشەھەر، كورلا، ئاقسۇدىن ئۆتۈپ قەشقەرگە بارىدۇ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1438 كىلومېتر. تاشيولنىڭ كورلا شەھىرى دائىرىسىدىكى قىسمى قارا شەھەر بىلەن كورلىنىڭ چېگرىسى بولغان. 468 ـ كىلومېتر بەلگىسىدىن باشلىنىپ، تاشەندىن، 28 ـ تۆەن ـ مەيداندىن، 29 ـ تۆەن ـ مەيداندىن، 30 ـ تۆەن ـ مەيداندىن ئۆتۈپ، چەرچى بىلەن بۆگۈرنىڭ چېگرىسى بولغان 549. كىلومېتر بەلگىسگىچە بولغان 81 كىلومېتر ئارىلىقنى ئۇزۇنچىگە ئالىدۇ. بۇ ئارىلىقتا بىر ئوتتۇرا كۆۋرۈك بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 41.5 مېتر كېلىدۇ، 44 كىچىك كۆۋرۈك بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 467.3 مېتر كېلىدۇ. 125 سۇئۆگۈچ بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1250 مېتر كېلىدۇ. 1959 ـ يىلى باش ئەگىم ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەسلىدە باش ئەگمىدىن ئۆتىدىغان تاشيول كۆنچى دەرياسىنىڭ تاشدەن قىسمى ئارقىلىق قۇرۇقتاغدىن ھالقىپ، كورلا شەھىرىنىڭ شىمال تەرىپى بىلەن ماڭىدىغان قىلىندى، دۆلەت يولى «314» لىنىيىسى دېگىنىمىز ئەنە شۇ. بۇ يول 1967 ـ يىلى پۈختىلاندى ۋە ئۆزگەرتىلدى. 1970 ـ يىلى بۇ يولنىڭ ھەممە يېرىگە ئاسفالت ياتقۇزۇلدى، شۇنداق قىلىپ، بۇ يول 2 ـ دەرىجىلىك يول بولدى.

غۇلجا ـ چاقىلىق تاشيولى (دۆلەت يولى «218» لىنىيىسى) نىڭ كورلا بۆلىكى

غۇلجا-چاقىلىق تاشيولى غۇلجا شەھىرىدىن باشلىنىپ، كۆنەس، بالغۇنتاي، خېجىڭ، قارا شەھەر، كورلا ئارقىلىق چاقىلىققا بارىدۇ. بۇ يولنىڭ كورلا شەھىرى دائىرىسىدىكى قىسمىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 42 كىلومېتر بولۇپ، بۇ دۆلەت يولى «314» لىنىيىسى بىلەن ئۇلىشىدىغان 18 كىلومېترلىق مۇساپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دېمەك، بۇ يولنىڭ كورلا شەھىرى دائىرىسىدىكى قىسمىنىڭ ئەمەلىي ئۇزۇنلۇقى 24 كىلومېتر. بۇ يولدا ھازىر بىر چوڭ كۆۋرۈك (ئۇزۇنلۇقى 62 مېتر)، ئىككى كىچىك كۆۋرۈك (ئۇزۇنلۇقى 69 مېتر)، 22 سۇئۆگۈچ (ئۇزۇنلۇقى 220 مېتر) بار. غۇلجا ـ چاقىلىق تاشيولىنىڭ كورلا ـ چاقىلىق بۆلىكى قەدىمكى يىپەك يولىنى بويلاپ ياسالغان، چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ يىللىرىنىڭ باشلىرىدا بۇ يولنىڭ پۈتۈن لىنىيىسىدە ئۆتەڭ ـ راباتلار تەسىس قىلىنغان. مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) يولنىڭ ئۇزۇنچىگە قۇرۇلۇشى باشلىنىپ، كېيىنكى يىلى 9 ـ ئايدا پۈتتۈرۈلۈپ، قاتناش باشلانغان. 70 ـ يىللاردا يەنە بىر قېتىم ئۇزۇنچىگە ياسالغان. شۇ قېتىمدا بۇ يولنىڭ كورلا ناھىيىسىدىن لوپنۇر ناھىيىسىگىچە بولغان قىسمىغا ئاسفالت ياتقۇزۇلدى.

3. شەھەر - يېزا تاشيوللىرى

شەھەر بويىچە تۆت يول بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 140.4 كىلومېتر، بۇنىڭ ئىچىدە ئاسفالت ياتقۇزۇلغان قىسمى 70.6 كىلومېتر، شېغىل ياتقۇزۇلغان قىسمى 69.8 كىلومېتر. تېخنىكىلىق دەرىجىسى 4 - دەرىجە.

شەھەر رايونىدىن پۇخۇي يېزىسىغا بارىدىغان تاشيول كورلا شەھەر رايونىدىن ئاۋات يېزىسى، قارا يۇلغۇن يېزىسى ئارقىلىق پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارىدىغان بۇ يولنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 77.5 كىلومېتر بولۇپ، ئاسفالت ياتقۇزۇلغان قىسمى 43.6 كىلومېتر، شېغىل ياتقۇزۇلغان قىسمى 24 كىلومېتر. دەرىجىگە چۈشمەيدىغان قىسمى 9.9 كىلومېتر. ئۇنىڭغا 1 مىليون 240 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىدى.

شەھەر رايونىدىن توۋۇرچى يېزىسىغا بارىدىغان تاشيول يېڭىشەھەر يېزىسى، سايدۇڭ باغۋەندچىلىك مەيدانى، توۋۇرچى يېزىسى ئارقىلىق بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارىدىغان بۇ يولنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 28.1 كىلومېتر، تېخنىكىلىق دەرىجىسى 4 - دەرىجە. بۇ يول 1958 - يىلى ياسلىنىپ، 1963 - يىلى ئەگرى ئەگمىلىرى توزلىنىپ، ئۇلى چىڭدىلىپ، 1984 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە ھەممە يېرىگە ئاسفالت ياتقۇزۇلۇپ بولدى.

شەھەر رايونىدىن قوشئېرىق يېزىسىغا بارىدىغان تاشيول كورلا شەھىرىدىن لەڭگەر يېزىسى ئارقىلىق قوشئېرىق يېزىسىغا بارىدىغان يولنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 26.4 كىلومېتر بولۇپ، بۇنىڭ 22.7 كىلومېتر قىسمىغا ئاسفالت ياتقۇزۇلغان، 3.7 كىلومېتر قىسمىغا شېغىل ياتقۇزۇلغان. بۇ يولنىڭ تېخنىكىلىق دەرىجىسى 4 - دەرىجە. 1987 — 1989 - يىللىرى ئاسفالت ياتقۇزۇش ئۈچۈن 576 مىڭ 400 يۈەن مەبلەغ سېلىنغان.

شەھەر رايونىدىن شاڭخۇ يېزىسىغا بارىدىغان تاشيول شەھەر رايونىدىن چارباغ يېزىسى ئارقىلىق شاڭخۇ يېزىسىغا بارىدىغان، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 25 كىلومېتر كېلىدىغان تاشيولنىڭ ھەممە يېرىگە شېغىل ياتقۇزۇلۇپ بولدى. بۇ يول 1958 - يىلدىن باشلاپ ياسلىنىپ، 1963 - يىلى توزلىنىپ، ئۇلى كېڭەيتىلىپ، 1983 - يىلغا كەلگەندە پۈتكەن. تېخنىكىلىق دەرىجىسى 4 - دەرىجە.

4. يېزا - كەنت يوللىرى

شەھەر بويىچە ئون يېزا، 52 كەنت، 42 يول بار، بۇ يوللارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 178.64 كىلومېتر، تېخنىكىلىق دەرىجىسى 4 - دەرىجە.

كورلا شەھىرىدىكى يېزا - كەنت تاشيوللىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى تېخنىكىلىق ئەھۋالى

جەدۋەل: 21 — 1

نومۇرتەرتىپى	يول نامى	باشلانغان ۋە ئاخىرلاشقان يەردىكى قوزۇق نومۇرى (سولدىن ئوڭغا)	مۇساپىسى (كىلومېتر)	تېخنىكىلىق ئەھۋالى: دەرىجىسى	تېخنىكىلىق ئەھۋالى: يول يۈزى (كىلومېتر)	ئىزاھات
1	قوشئېرىق يېزىسى — سۆگەت كەنتى	0+000~7+200	7.2	4	6.2	يول يۈزى يوق يەر بىر كىلومېتر
2	سۆگەت كەنتى — كۆل كەنتى	7+200~8+800	1.6	4	1.6	
3	كۆل كەنتى — تۆۋەن قوشئېرىق كەنتى	8+800~11+800	3	4	3	
4	تۆۋەن قوشئېرىق كەنتى — قوشئېرىق يېزىسى	11+800~12+700	0.9	4	0.9	
5	قوشئېرىق يېزىسى — ئۈستۈن قوشئېرىق كەنتى	0+000~2+950	2.95	4	2.95	
6	قوشئېرىق يېزىسى — شاڭخۇ يېزىسى	0+000~7+000	7	4	1	يول يۈزى يوق يەر ئالتە كىلومېتر
7	شاڭخۇ يېزىسى دادۇڭزى كەنتى — قاراسۇ كەنتى	12+000~17+500	5.5	4	.1	يول يۈزى يوق يەر بىر كىلومېتر
8	توۋۇرچى يېزىسى — ئاۋات يېزىسى	0+000~18+800	18.8	4	13.8	يول يۈزى يوق يەر بەش كىلومېتر
9	توۋۇرچى يېزىسى — ئەللىككەتمەن كەنتى	0+000~4+050	4.05	4	4.05	
10	ئەللىككەتمەن كەنتى — توۋۇرچى كەنتى	4+050~9+550	5.5	4	5	يول يۈزى يوق يەر 0.5 كىلومېتر
11	توۋۇرچى كەنتى — توۋۇرچى يېزىسى	9+5509~9+750	0.2	4	0.2	
12	شەھەر رايونى — تېكىچى يېزىسى	0+000~1+100	1.1	4	1.1	
13	تېكىچى يېزىسى — تۆۋەن چاپى كەنتى	0+000~4+300	4.3	4	4.3	
14	تېكىچى يېزىسى — ئوتتۇرا چاپى كەنتى	0+000~4+900	1.9	4	1.9	
15	ئوتتۇرا چاپى كەنتى — يۇقىرىقى چاپى كەنتى	2+900~4+250	1.95	4	1.95	
16	يۇقىرىقى چاپى كەنتى — تېكىچى كەنتى	3+750~5+150	1.3	4	1.3	
17	تېكىچى كەنتى — ئاقتاش كەنتى	5+150~7+450	2.3	4	2.3	
18	تېكىچى يېزىسى — ھەرەمباغ كەنتى	0+000~0+300	0.3	4	0.3	
19	ھەرەمباغ كەنتى — سانەن كەنتى	0+300~1+300	1	4	1	

20	چارباغ يېزىسى — قارادۆلەك كەنتى	0+000~3+950	3.95	4	3.95	
21	قارا دۆلەك كەنتى — بوستان كەنتى	5+950~6+050	3.6	4	2.7	پول يوزى يوق يەر ئۆچ كىلومېتر
22	لەڭگەر يېزىسى — شاقۇر كەنتى	0+000~12+600	12.6	4	9.6	
23	لەڭگەر يېزىسى — خوقرات كەنتى	0+000~3+900	3.9	4	3.9	
24	لەڭگەر يېزىسى — جەپەر كەنتى	0+000~6+550	6.55	4	6.55	
25	لەڭگەر يېزىسى — شاڭخۇ يېزىسى	0+000~5+940	5.94	4	5.94	
26	يېڭىشەھەر يېزىسى — قاراباغ كەنتى	0+000~3+500	3.5	4	3.5	
27	يېڭىشەھەر يېزىسى — يەزىرەت كەنتى	2+000~2+700	0.7	4	0.7	
28	يەزىرەت كەنتى — چىلانباغ كەنتى	0+700~2+800	2.1	4	2.1	
29	قارا يۇلغۇن يېزىسى — قارا يۇلغۇن كەنتى	0+000~3+400	3.4	4	3.4	
30	قارايۇلغۇن كەنتى — باغجىگدە كەنتى	3+400~5+150	1.7	4	0.6	پول يوزى يوق يەر 1.1 كىلومېتر
31	قارا يۇلغۇن كەنتى — تۆۋەن دوغا كەنتى	2+250~6+400	4.15	4	4.15	
32	قارا يۇلغۇن يېزىسى — تۆۋەن دوغا كەنتى	0+000~5+150	5.15	4	5.15	
33	قارا يۇلغۇن يېزىسى — تەسكەن كەنتى	0+000~6+350	6.35	4	3.2	پول يوزى يوق يەر 3.15 كىلومېتر
34	قارا يۇلغۇن يېزىسى — ئاۋات كەنتى	0+000~14+150	14.15	4	12.15	پول يوزى يوق يەر ئىككى كىلومېتر
35	ئاۋات يېزىسى — ئۈششاقتېرەك كەنتى	0+000~1+100	1.1	4	1.1	
36	ئۈششاقتېرەك كەنتى — كىچىك لەڭگەر كەنتى	1+100~2+850	1.75	4	1.75	
37	كىچىك لەنگەر كەنتى — قارايانغاچ كەنتى	2+850~7+900	5.05	4	5.05	
38	قارايانغاچ كەنتى — چىگە كىچىك كەنتى	7+900~10+700	2.8	4	1.3	پول يوزى يوق يەر 1.5 كىلومېتر
39	چىگە كىچىك كەنتى — چامبول كەنتى	10+700~13+400	2.7	4	2.7	
40	چامبول كەنتى — قارايانغاچ كەنتى	13+400~15+000	1.6	4	1.6	
41	ئاۋات يېزىسى — ئاۋات كەنتى	0+000~2+500	2.5	4	2.5	
42	ئاۋات كەنتى — كىچىك لەڭگەر كەنتى	2+500~5+500	3	4	3	

5. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى تاشيولى

شەھەر تەۋەسىدە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىغا قاراشلىق 28-، 29-، 30-بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۈەن-مەيدانى بار. بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى داشىرىسىدىكى تاشيوللارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 194.7 كىلومېتر بولۇپ، بۇنىڭ 24.4 كىلومېترى 3 - دەرىجىلىك، 44.3 كىلومېترى 4 - دەرىجىلىك، 126.5 كىلومېترى دەرىجىگە توشمايدۇ. 44.3 كىلومېترى 2 - ئالىي دەرىجىلىك.

28 - تۈەن - مەيدان 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىدا 28-تۈەن-مەيداننىڭ تاشيولى 30.8 كىلومېتر بولۇپ، بۇنىڭ 3.6 كىلومېترى 3-دەرىجىلىك، 16.5 كىلومېترى 4-دەرىجىلىك، 10.7 كىلومېترى دەرىجىگە توشمايدۇ. 28 - تۈەن - مەيداننىڭ شتابىدىن داخىيەن - قەشقەر تاشيولىغا كەلگۈچە بولغان تاشيول 2.7 كىلومېتر بولۇپ، دەرىجىسى 2 - دەرىجە. بۇ يول 1956 - يىلى ياسالغان بولۇپ، 1980-يىلى ئاسفالت يانتۇزۇلغان.

29 - تۈەن - مەيدان 1990 - يىلى بۇ مەيداننىڭ تاشيولى 84.3 كىلومېتر بولۇپ، بۇنىڭ 11.2 كىلومېترى 3 - دەرىجىلىك، 17 كىلومېترى 4 - دەرىجىلىك، 56.1 كىلومېترى دەرىجىگە توشمايدۇ. 29 - تۈەننىڭ شتابىدىن داخىيەن - قەشقەر تاشيولىغا كەلگۈچە بولغان تاشيول 5.9 كىلومېتر بولۇپ، بۇ يول 1955 - يىلىنىڭ باشلىرىدا ياسالغان. 1980 - يىلى ئاسفالت يانتۇزۇلغان.

30 - تۈەن - مەيدان 1990 - يىلى بۇ تۈەن - مەيداننىڭ تاشيولى 79.6 كىلومېتر بولۇپ، ئۇنىڭ 3 - دەرىجىلىكى 9.6 كىلومېتر، 4 - دەرىجىلىكى 10.8 كىلومېتر، دەرىجىگە توشمايدىغىنى 59.2 كىلومېتر. بۇ تۈەن - مەيداننىڭ شتابىدىن داخىيەن - قەشقەر تاشيولىغا كەلگۈچە بولغان تاشيول 9.9 كىلومېتر بولۇپ، بۇ يولغا 1979 - يىلى ئاسفالت يانتۇزۇلغان.

§ 2 . كۆۋرۈك - سۇتكۈچىلەر

1950 - يىلدىن ئىلگىرى يولنىڭ ھەرقايسى بۆلەكلىرىدىكى كۆۋرۈكلەرنىڭ ھەممىسى ياغاچ كۆۋرۈك-لەر ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئاساسىدىكى كۆۋرۈكلەر رېمونت قىلىنىشقا ۋە قايتىدىن ياسىلىشقا باشلىدى.

1990 - يىلغىچە شەھەر تەۋەسىدە (شەھەر رايونىدىكى چوڭ - كىچىك كۆۋرۈكلەردىن باشقا) بىر چوڭ كۆۋرۈك، ئوچ ئوتتۇراھال كۆۋرۈك، 46 كىچىك كۆۋرۈك، 495 سۇتكۈچ بار بولدى.

1. چوڭ كۆۋرۈك

تاشدەن كۆۋرۈكى ئورنى تاشدەندە بولۇپ، دۆلەت يولى «218» لىنىيەسىنى كېسىپ ئوتىدىغان كۆنچى دەرياسىغا سېلىنغان. بۇ كۆۋرۈك 1961 - يىلى سېمونت بىلەن ياسالغان مەتكۈلۈك تاشكۆۋرۈك ھېسابلىنىدۇ، ئۇنىڭ چات ئارىسى 40 مېتر، ئۇزۇنلۇقى 62 مېتر، يۈزىنىڭ ساپ كەڭلىكى 8.6 مېتر، ئىككى تەرىپىدىكى پىيادىلەر يولىنىڭ كەڭلىكى بىر مېتر. ئېغىرلىقى 15 توننىلىق ئاپتوموبىلنى، 80 توننىلىق پرىتسېپنى كۆتۈرەلەيدۇ، تەننەرخى 300 مىڭ يۈەن.

2. ئوتتۇرا ھال كۆۋرۈك

قوشئېرىق كۆۋرۈكى بۇ كۆۋرۈك 1959 ـ يىلى ياسالغان، ئۇزاقتىن بۇيان رېمونت قىلىنماي، كاردىن چىقىپ كەتكەنلىكتىن، 1986 ـ يىل 6 ـ ئايدا قايتىدىن ياسالغان، كۆۋرۈكنىڭ چات ئارىسى سەككىز مېتر، ئۇزۇنلۇقى 35 مېتر، ساپ كەڭلىكى 6 مېتر. 15 تونناللىق ئاپتوموبىلنى، 80 تونناللىق پرىتسېپنى كۆتۈرەلەيدۇ. 1988 ـ يىلى يەنە 168 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، قايتىدىن پۈختىلاندى، كېڭەيتىپ ياسالدى.

پۈخۇي كۆۋرۈكى بۇ كۆۋرۈك ئەسلىدە 1957 ـ يىلى ياسالغان، 1986 ـ يىل 10 ـ ئايدا قايتىدىن ياسالغان. يېڭىدىن ياسالغان بۇ كۆۋرۈكنىڭ چات ئارىسى 25 مېتر، ئۇزۇنلۇقى 41.9 مېتر. ساپ كەڭلىكى 7 مېتر. بۇ كۆۋرۈك 15 تونناللىق ئاپتوموبىلنى، 80 تونناللىق پرىتسېپنى كۆتۈرەلەيدۇ. ئۇنىڭغا سېلىنغان ئومۇمىي مەبلەغ 250 مىڭ يۈەن.

شىر كۆۋرۈك بۇ 1968 ـ يىلى دۆلەت يولى «314» لىنىيىسىگە سېلىنغان، بۇ كۆۋرۈك سېمونت لاي، ياپىلاق تاش بىلەن ياسالغان، چات ئارىسى ئون مېتر كېلىدىغان ئۇچ تۆشۈكلۈك ئەگمە كۆۋرۈك بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 41.5 مېتر، يۇزىنىڭ ساپ كەڭلىكى يەتتە مېتر كېلىدۇ، 15 تونناللىق ئاپتوموبىلنى، 80 تونناللىق پرىتسېپنى كۆتۈرەلەيدۇ، ئۇنىڭغا 142 مىڭ 500 يۈەن مەبلەغ سېلىنغان، ھازىر بۇ كۆۋرۈك مەزمۇت تۇرماقتا.

3. كىچىك كۆۋرۈك، سۇئۆتكۈچلەر

1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە شەھەر بويىچە 46 كىچىك كۆۋرۈك سېلىندى، بۇ كۆۋرۈكلەرنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 3.536 مېتر؛ 494 سۇئۆتكۈچ ياسالدى، بۇ سۇئۆتكۈچلەرنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 7.4148 مېتر. بۇلارنىڭ 147 سى دۆلەت يولى «314» لىنىيىسىنىڭ ۋە «218» لىنىيىسىنىڭ شەھىرىمىز تەۋەسىدىكى بۆلىكىدە، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1470 مېتر، بۇ سۇئۆتكۈچلەرنىڭ ھەممىسى دۆلەتنىڭ مەبلەغ سېلىشى بىلەن ياسالغان؛ ناھىيە يولىدا 222 سۇئۆتكۈچ بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2.1721 مېتر، بۇ سۇئۆتكۈچلەر 1962 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە ياسالغان، بۇنىڭغا سېلىنغان ئومۇمىي مەبلەغ 401 مىڭ 300 يۈەن؛ يېزا ـ كەنت تاشيوللىرىدا 44 سۇئۆتكۈچ بولۇپ، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 5.267 مېتر، ئۇنى ئاساسا مەبلەغ يىغىش قىلىپ ياسىغان؛ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى كورلا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ تاشيولىدا 81 سۇئۆتكۈچ بولۇپ، ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 690 مېتر، ئۇنى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۈەن ـ مەيدانلىرى مەبلەغ يىغىش قىلىپ ياسىغان.

§ 3 . تراڭسپورت

1. ئۇلاغ تراڭسپورتى

مىنگودىن ئىلگىرى، ماددىي ئەشيالار ۋە تاۋارلار يۈدۈش ۋە ئۇلاغقا ئارتىش بىلەن توشۇلاتتى،

كېيىنكى ۋاقىتلاردا كۆتەك هارۋا پەيدا بولغان. مىنگو دەۋرىدە جىق يۈك ھېسىلىدىغان، ئۇچتىن بەشكىچە ئات قوشۇلىدىغان تۆمۈر هارۋىلار كېلىپ چىققانلىقتىن، يۈك توشۇش سۈرئىتى تېزلىتىلگەن. مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) گومىندانڭ قوشۇنلىرى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، رېزىنكە چاقلىق هارۋىلار پەيدا بولغان. مىنگونىڭ 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە خۇسۇسىيلار ئىگىلىكىدىكى هارۋا 1300گە، هارۋىغا قوشۇلىدىغان ئۇلاغ 11 مىڭ 839 غا، هارۋىكەش 477 گە يەتكەن، شۇ يىلى سىرتقا توشۇلغان مال 645 مىڭ جىڭ، كىرگۈزۈلگەن رەخت 6000 چى، چاي 2000 تاختا، باشقا مال 4000 جىڭ بولغان. 1950 ـ يىلدىن كېيىن، رېزىنكە چاقلىق جازىلىق هارۋا ۋە قول هارۋىسى كۆپلەپ بازارغا كىرىپ، دېھقانلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان.

1950 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە هارۋا 1623 كە يەتكەن، بۇنىڭ 101 ى تۆمۈر هارۋا، 1522 سى كۆتەك هارۋا بولۇپ، هارۋىغا قوشۇلىدىغان ئۇلاغ 12 مىڭ 689 غا يەتكەن. 1955 — 1956 ـ يىللىرى كەينى ـ كەينىدىن ناھىيىلىك ئۇلاغ ترانسپورت ئەترىتى ۋە ناھىيىلىك ئۇلاغ ترانسپورت كوپىراتىپى قۇرۇلدى. ئۇلاغ ترانسپورت ئەترىتىگە 23 هارۋا، 44 ئۇلاغ، 23 ئادەم قاتناشتى. 1958 ـ يىلى پولات تاۋلاش مەزگىلىدە ناھىيە بويىچە 900 هارۋا تراسپورت ئىشلىرىغا قاتناشتى، بۇنىڭ بىلەن 55 مىڭ 800 تونىنا كىلومېتىرلىق توشۇش ۋەزىپىسى ئورۇندالدى. 1959 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە ناھىيىلىك ئۇلاغ ترانسپورت شىركىتى قۇرۇلدى، كېيىنكى يىلى بۇ شىركەت ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى دۆلەت كارخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى، ئۇنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 60قا، هارۋىسى 55 كە، ئۇلىغى 126گە يەتكۈزۈلدى. 1961ـيىلى باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقتىن، ئىشلەپچىقىرىشى توختىتىلىپ، 1962ـيىلى ترانسپورت كوپىراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. 1964 ـ يىلى ناھىيە بويىچە هارۋا 1115كە، ئۇلاغ 3344 كە يەتكۈزۈلۈپ، 2962 تونىنا مال توشۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە هارۋا بىلەن توشۇلغىنى 2848 تونىنا، ئۇلاغقا ئارتىپ توشۇلغىنى 114 تونىنا. 1972 ـ يىلغا كەلگەندە، ناھىيە بويىچە ترانسپورت هارۋىلىرى ئازىيىپ 930 غا، ئۇلاغ 147 گە چۈشۈپ قالدى. 1979 ـ يىلدىن كېيىن، يېزا ئىقتىسادى جانلىنىپ، دېھقانلارنىڭ بېيىشى، موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ يىلدىن ـ يىلغا كۆپىيىشى ئارقىسىدا، ئۇلاغ ترانسپورتى بارا ـ بارا موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىگە ئورۇن بوشتىپ بەردى، كىچىك تىپتىكى جازىلىق هارۋىلارلا قېلىپ قىسقا مۇساپىلىق كىرا توشۇش ياكى ئېتىزلارغا ئوغۇت توشۇش ئۈچۈنلا ئىشلىتىلىدىغان بولدى.

2 . ئاپتوموبىل ترانسپورتى

1954 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاپتوموبىل كالونى قۇرۇلۇپ، ئاپتوموبىل بىلەن يۈك توشۇش كەسپىنى ئۈستىگە ئالدى. 1990 ـ يىلغا كەلگەندە ئاپتوموبىل بىلەن يۈك توشۇش كەسپىگە بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1ـ، 4ـ ئاپتوموبىل ترانسپورت شىركىتى ۋە كورلا شەھەرلىك ترانسپورت شىركىتى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ ترانسپورت شىركىتى قاتارلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورۇنلار قاتناشتى. بۇلاردىن باشقا، ئون زاۋۇت، كان، كارخانىلارنىڭ ئاپتوموبىل كالونى ۋە 463 يەككە ترانسپورتچى كەسپىي ئائىلە، 2612 ئاپتوموبىل بۇ كەسپكە قاتناشتى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) تەۋەسىدىكى قاتناش سىستېمىسىنىڭ 1952 — 1990 - يىلغىچە يۈك توشۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 21 — 2

يىللار	ئوبلاستلىق 4 - تراڭ- پورت شىركىتى		ئوبلاستلىق 1 - تراڭ- پورت شىركىتى		پېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا تراڭسپورت شىر- كىتى		كورلا شەھەرلىك ئاپتو- موبىل تراڭسپورت شىر- كىتى	
	يۈك توشۇش مىقدارى (تونىا)	ئوبوروت مىقدارى (10 مىڭ تونىا/ كىلومېتر)	يۈك توشۇش مىقدارى (تونىا)	ئوبوروت مىقدارى (10 مىڭ تونىا/ كىلومېتر)	يۈك توشۇش مىقدارى (تونىا)	ئوبوروت مىقدارى (10 مىڭ تونىا/ كىلومېتر)	يۈك توشۇش مىقدارى (تونىا)	ئوبوروت مىقدارى (10 مىڭ تونىا/ كىلومېتر)
1952						41.4		
1953						42.4		
1954						114		
1955						165.4		
1956					23 000	268.1		
1957					31 010	365.9		
1958					51 500	990		
1959			33 971	773.5	93 000	1 300.2		
1960			43 530	843.9	70 400	1 191.7		
1961			41 470	598.8	63 100	847.5		
1962			36 763	690.9	84 000	1 255.8		
1963			35 000	650	83 400	1 255.8		
1964			68 000	780	105 000	2 671.3		
1965			64 330	1196.6	120 076	2 286.6		
1966	429 330.5	742.42	74 528	1 500.5	111 000	2 645		
1967	391 089.7	599.29	83 991	1 734.9	125 223	2 390.6		
1968	222 775.2	426.78	61 224	1 618	81 000	1 921.5		
1969	158 192	4 247.85	55 358	1 002.6	74 000	2 051.7		
1970	212 230	6 539.56	54 318	1 177.3	95 828	2 446.3		
1971	251 582.6	516.86	77 086	1 355.4	115 661	2 623.8		
1972	86 612	1 798.75	63 690	1 604.3	839 266	2 748.8		
1973	84 725	2 518.95	42 262	998.4	894 530	2 796.2		
1974	112 150.5	3 899.09	37 664	1 157.5	870 380	2 564.1		

		2 540.7	924 630	1 407.3	25 678	4 210.12	108 232.8	1975
		2 142.7	796 950	1 397.3	28 663	4 383.98	121 800.9	1976
		2 500.8	909 090	1 820.6	64 390	5 284.08	139 292.3	1977
		2 688.2	1061 877	2 226.2	77 130	6 684.48	168 178.5	1978
		2 461.5	895 178	2 091	59 059	6 770.91	184 673.2	1979
5.96	1 080	2 407.6	772 934	2 111.4	58 500	7 213.14	128 210.8	1980
321.99		1 679	702 000	1 834.5	55 000	5 066.38	110 679.4	1981
67.70	1 940	2 223	897 000	2 144.4	62 000	6 720.57	140 117.6	1982
147.61	5 080	2 322	914 000	2 002	57 000	7 271.27	176 681.9	1983
142.81	6 676	2 411	836 000	2 021	55 000	7 815.02	163 574.9	1984
156.33	4 277	2 173	760 000	1 594	45 300	6 213.91	151 062.5	1985
153.61	4 949	2 103	725 000	1 576	41 600	5 805.20	152 039.5	1986
155.40	5 000	2 244	732 000	1 848	51 000	7 346.21	169 249.6	1987
16.04	5 147	3 081	1 006 000	2 109	64 000	10 272.18	228 099	1988
151.98	4 357	2 943	96 000	2 226	62 400	12 009.40	267 846	1989
33.80	80 000	3 488	1 000 000	2 746	83 800	15 092.64	329 443.2	1990

3. ئاپتوموبىل بىلەن يولۇچى توشۇش

شەھەردە يولۇچى توشۇش

كوچا ئاپتوبۇس كالونى 1985 - يىلى ئەتىيازدا كورلا شەھىرى تاكسى شىركىتى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا كوچا ئاپتوبۇس كالونىنى قۇردى. چاتما ئاپتوبۇستىن ئەتىيازدا بىرنى، كۆزدە بىرنى سېتىۋېلىپ، شەرقىي پويىز ئىستانسىسىدىن شەھەرلىك دوختۇرخانىغىچە بولغان 9.7 كىلومېترلىق 1 - يولغا سالدى. 1986 - يىل 9 - ئايدا شاڭخەي «640» ماركىلىق چوك ئاپتوبۇس سېتىۋېلىپ، 1 - يولدا كىرا توشۇشقا سالدى. 1988 - يىلى ھەرخىل ئاپتوموبىللاردىن 14 نى سېتىۋېلىپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 58.8 كىلومېتر كېلىدىغان تۆت يولغا سالدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئاپتوبۇس 19 غا يەتكۈزۈلدى (بەش چاتما ئاپتوبۇسمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ، ئۇنىڭ 18ى ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 67.8 كىلومېتر كېلىدىغان 5 يولدا 50 ئاساسلىق بېكەتنى بېسىپ نورمال قاتناۋاتىدۇ. بۇ ئاپتوبۇسلار ھەركۈنى 178 ئىسمېنا - قېتىم قاتناپ، جەمئىي 3540 كىلومېتر يول باسىدۇ، 18 مىڭ يولۇچى (قېتىم) توشۇيدۇ. بۇ ئاپتوبۇسلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچى 140 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە شوپۇر 42، بىلەت ساتقۇچى 86، رېمونتچى توقۇز، مەمۇرىي باشقۇرغۇچى خادىم بەش. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا كورلا شەھىردە بەش يولغا ئاپتوبۇس سېلىندى. 1 - يول پويىز ئىستانسىسىدىن ماي ئىسكىلاتى، شەرقىي «خەلق» يولى، «ئىتتىپاق» يولى ئارقىلىق شەھەرلىك دوختۇرخانىغا بارىدىغان، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 9.7 كىلومېتر كېلىدىغان يول بولۇپ، بۇ يولنىڭ ئاپتوبۇسلىرى ھەركۈنى 45 ئىسمېنا (قېتىم) قاتنايدۇ. ھەركۈنى

8300 يولۇچى (قېتىم) توشۇيدۇ. 2 ـ يول پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى ئالدىدىن غەربىي «خەلق» يولى، غەربىي «بايىن» يولى، سايباغ يولى، ئاپتوموبىل بېكىتى، غەربىي «تەڭرىتاغ» يولى ئارقىلىق شىمالىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ قېشىدىكى بالون بېكىلاش زاۋۇتىغا بارىدۇ، بۇ يولنىڭ ئاپتوبۇسلىرى ھەركۈنى 34 ئىسمېنا (قېتىم) قاتنايدۇ، ھەركۈنى 3500 يولۇچى (قېتىم) توشۇيدۇ. 3ـيول پوچتاـتېـلېگراف ئىدارىسىدىن باشلىنىپ، غەربىي «خەلق» يولى، شەرقىي «بايىن» يولى، غەربىي «بايىن» يولى، شىمالىي «قاتناش» يولى، «باش ئەگىم» يولى ئارقىلىق باش خەۋەرلىشىش پونكىتىغا بارىدىغان، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى تۆت كىلومېتر كېلىدىغان يول، بۇ يولنىڭ ئاپتوبۇسلىرى ھەركۈنى 36 ئىسمېنا ـ قېتىم قاتنايدۇ، ھەر كۈنى 2600 يولۇچى (قېتىم) توشۇيدۇ. 11 ـ يول پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسىدىن تاشەندىكى ئوبلاستلىق كۆمۈركانىغا بارىدۇ، بۇ يولنىڭ ئاپتوبۇسلىرى شەرقىي «خەلق» يولى، شىمالىي «قاتناش» يولى، تاشەن تاشيولى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق كۆمۈركان قاتارلىق بېكەتلەرنى، جەمئىي ئۇزۇنلۇقى 21.5 كىلومېتر يولنى باسىدۇ، ھەر كۈنى 28 ئىسمېنا قېتىم قاتنايدۇ، ھەركۈنى 3000 يولۇچى (قېتىم) توشۇيدۇ. ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى مەخسۇس لىنىيىسىدە قاتنايدىغان ئاپتوبۇسلار پوچتاـ تېلېگراف ئىدارىسىدىن چىقىپ «خەلق» يولى، شىمالىي «قاتناش» يولى، تاشەن تاشيولى، ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىق بېكەتلەر ئارقىلىق، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 21.5 كىلومېتر. لىق مۇساپىنى بېسىپ، ئوبلاستلىق ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسىغا بارىدۇ، ھەركۈنى ئۈچ قېتىم قاتنايدۇ، ھەركۈنى 200 يولۇچى (قېتىم) توشۇيدۇ.

كىرا ئاپتوموبىللىرى كورلا شەھىرىدە 70 ـ يىللاردىن باشلاپ ئاپتوموبىلنى كىراغا بېرىش يولغا قويۇلغان، ئەينى ۋاقىتتا ئوبلاستلىق پوچتاـ تېلېگراف ئىدارىسى كىرا موتسىكلىت ئەترىتى قۇرغانىدى، كېيىن بۇ ئەترەت شەھەر قاتناش ـ تىرانسپورتى كىرا توشۇش ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1985ـيىلى كورلا شەھەرلىك كىرا ئاپتوموبىللىرى كالونى قۇرۇلدى، شۇنىڭدىن كېيىن موتسىكلىت كىرا كەسپى توختىتىلـدى. ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتى كورلا شەھەرلىك كىرا ئاپتوموبىللىرى كالونىغا ھەقسىز ئون ماشىنا بەردى، بۇنىڭ ئۈچى مىنىبۇس، ئىككىسى «شاڭخەي» ماركىلىق پىكاپ، بەشى 212ـBJ ماركىلىق پىكاپ. 1986 ـ يىل 7 ـ ئايدا شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ 300 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بېرىشى بىلەن 213ـBJ ماركىلىق پىكاپتىن بەشى سېتىۋېلىندى، شىركەتنىڭ تىجارىتى ياخشى بولمىغانـلىقتىن، 1989 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا شىركەتنىڭ قولىدا «فىيات» ماركىلىق پىكاپتىن بىرى ۋە 212ـBJ ماركىلىق پىكاپتىن بىرلا قالدى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك كىرا ئاپتوموبىللىرى شىركىتى شەھەرلىك ئاپتوبۇس شىركىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. بۇ شىركەت شۇ يىلى 2020LـBJ ماركىلىق ئاپتوموبىلدىن ئالتىنى سېتىۋالدى، يىل ئاخىرىدا بۇ شىركەت يەنىلا 19 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى.

يولۇچى توشۇش يېڭى جۈڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسى يۈك توشۇشتا، ئاساسەن، ئېشەك، ئات، تۆگە، كالا ۋە ھارۋىغا تايىناتتى، يېڭى جۈڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1955ـيىل 6ـئايدا كورلا تىرانسپورت پونكىتى قۇرۇلۇپ، كورلا ـ قاراشەھەر، كورلا ـ چاقىلىق، كورلا ـ بۈگۈر يولۇچىلار توشۇش يولى ئېچىلىپ، قارا ماشىنىدا قەرەللىك يولۇچى توشۇش يولغا قويۇلدى. 1961 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئەسلىدىكى تىرانسپورت بېكىتى يولۇچى توشۇش مەركىزي بېكىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990ـيىلى 23 يولۇچى توشۇش لىنىيىسى بارلىققا كېلىپ، بايىنغولىن ئاپتونوم ئوبلاستلىق 4 ـ تىرانسپورت شىركىتى، بايىنغولىن ئاپتونوم ئوبلاستلىق 1 ـ تىرانسپورت شىركىتىنىڭ 3 ـ كالونى، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىستىمىلىق تىرانسپورت شىركىتى قاتارلىق ئورۇنلار شۇ غول لىنىيىلەردە 157 ئاپتوبۇس بىلەن يولۇچى توشۇشقا قاتنىشىپ، ھەرىيلى 1 مىليون 837 مىڭ ئادەم (قېتىم) بولۇچى توشۇدى، ئوبوروت مىقدارى 209 مىليون 338 مىڭ ئادەم (كىلومېتر) گە يەتتى. يېزا يوللىرىنى 1988 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا شەھەرلىك

قاتناش ئىدارىسى قارىمىقىدىكى شەھەرلىك يولۇچى توشۇش بېكىتى ئۈتكۈزۈۋېلىپ، جەمئىي يەتتە لىنىيىگە 110 ئاپتوبۇس سالدى. 1990 - يىلى 156 مىلك 400 يولۇچى (قېتىم) توشۇدى. كورلا شەھەر رايونىدا يولۇچى توشۇش كەسپىنى شەھەرلىك ترانسپورت شىركىتى ۋە يەككە تىجارەتچىلەر ئۈستىگە ئالدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىلك 1963 — 1990 - يىلغىچە ئاپتوبۇس سانى، يولۇچى توشۇش مىقدارى، يولۇچى توشۇش ئوبوروت مىقدارى

جەدۋەل: 21 — 3

يىللار	بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - ترانسپورت شىركىتىنىلك 5 - ئەترىتى			بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1 - ترانسپورت شىركىتىنىلك 3 - ئەترىتى			بېزا ئىگىلىك 2 - شى ترانسپورت شىركىتى			كورلا شەھەرلىك يولۇچى توشۇش بېكىتى	
	ئاپتوبۇس نىلك	يولۇچى توشۇش مىقدارى (نەپەر)	يولۇچى توشۇش ئوبوروت مىقدارى (ئادەم/كىلومېتر)	ئاپتوبۇس نىلك	يولۇچى توشۇش مىقدارى (نەپەر)	يولۇچى توشۇش ئوبوروت مىقدارى (ئادەم/كىلومېتر)	ئاپتوبۇس نىلك	يولۇچى توشۇش مىقدارى (نەپەر)	يولۇچى توشۇش ئوبوروت مىقدارى (ئادەم/كىلومېتر)	ئاپتوبۇس سانى	يولۇچى توشۇش مىقدارى (نەپەر)
1963						8 813 959					
1964						11 423 106					
1965					3 913	12713 505					
1966	10	330 369	33 727 230		2 748	12 492 796					
1967	15	360 231	49 901 280		2 543						
1968	14	326 281	55 165 530		1 773						
1969	26	375 174	55 963 930		1 401						
1970	34	294 865	42 251 760		454						
1971	37	345 718	55 825 850		414						
1972	48	143 662	34 250 950		1 017						
1973	52	220 451	50 730 920								
1974	62	311 225	69 522 320								
1975	62	297 675	71 519 760			1 159 075					
1976	62	347 710	60 341 340			9 614 435					
1977	62	389 762	63 592 070								
1978	49	359 017	80 307 860								
1979	49	575 330	71 363 170								

					32 643 980	271 593		70 220 460	199 497	48	1980
					44 611 840	570 000	48	82 221 930	228 919	60	1981
					42 999 250	782 900	48	107 325 780	286 016	68	1982
					53 875 770	844 797	57	126 079 700	308 002	76	1983
		76 000	2 500	4	62 312 710	1 125 795	55	144 917 860	309 391	81	1984
		7 020 000	32 000	5	74 831 210	1 295 375	56	177 112 050	324 315	76	1985
		8 302 080	37 299	5	78 065 270	1 048 000	58	181 850 870	308 318	84	1986
211 400	100	8 317 740	45 216	6	83 244 780	1 154 224	51	171 062 440	286 285	85	1987
347 700	117	10 106 500	62 983	7	10 707 149	1 335 802	53	185 265 610	301 169	85	1988
141 848	115	14 239 960	65 964	10	12 147 943	1 447 061	55	194 247 300	331 268	85	1989
156 400	110	14 238 320	85 366	10	10 606 976	1 428 646	61	184 492 610	323 110	86	1990

4 § . تاشيول ئاسراش

1. غول تاشيوللارنى ئاسراش

1962-يىلى كورلا يول ئاسراش باش ئۇچاستىكسى قۇرۇلغاندا بۇ ئۇچاستىكىغا ئۇچ ئاپتوموبىل، 214 ئۇلاغ، 16 رېزىنكە چاقلىق هارۋا، ئۇچ كۆتەك هارۋا بېرىلدى، بۇ ئۇچاستىكا ئۇزۇنلۇقى 5.1400 كىلومېتر كېلىدىغان يولنى، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 65.1877 مېتر كېلىدىغان 134 كۆۋرۈكنى ۋە دۆلەت يولى «314» لىنىيىسىدىكى ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 4.2160 مېتر كېلىدىغان كۆۋرۈك - سۇئكۆچنى ئاسراش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1985-يىلى بۇ ئۇچاستىكا 216 قاتناش ۋاستىسىگە، 62 يول ياساش ماشىنىسىغا، 174 يول ئاسراش ماشىنىسىغا ئىگە بولۇپ، تاشيول ئاسراشتا يېرىم ماشىنىلىشىش سەۋىيىسىگە يەتتى. بىر يىل ئىچىدە جەمئىي 1934 كىلومېتر يولنى، 209 كۆۋرۈكنى، 1400 سۇئكۆچنى ئاسرىدى. 1990 - يىلى 317 هەرخىل يول ئاسراش ماشىنىلىرىغا ئىگە بولۇپ، يول ئاسراشتا ماشىنا بىلەن مەشغۇلات قىلىدىغان بولدى. تۆت دۆلەت يولىنى، ئۇچ ئۆلكە يولىنى (ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1934 كىلومېتر كېلىدۇ)، 213 كۆۋرۈكنى (ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 4663 مېتر كېلىدۇ)، 1415 سۇئكۆچنى ئاسرىدى.

2. شەهەر - يېزا تاشيوللىرىنى ئاسراش

1982 - يىلى شەهەرلىك يېزا يوللىرىنى ئاسراش ئەترىتى قۇرۇلۇپ، 4.140 كىلومېتر كېلىدىغان شەهەر - يېزا تاشيوللىرىنى ئاسراش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1990 - يىلى يول ئاسراش ئەترىتىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ سانى ۋە ئاسرايدىغان يولنىڭ مۇساپىسى 1982 - يىلدىكىدىن ئۆزگەرمىدى. ئۇلار ئاسراپ كەلگەن يولنىڭ 6.70 كىلومېترىغا ئاسفالت، 8.69 كىلومېترىغا شېغىل ياتقۇزۇلدى.

بۇنىڭدىن باشقا، 28-، 29-، 30- تۆەن - مەيدانلار بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش رايونلىرىدىكى يوللارنى تۆەن - مەيدانلار ئۆزلىرى ئاسرايدىغان بولدى. 1990 - يىلدىكى سانلىق مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا، 28- تۆەن - مەيدانداً سەككىز يول ئاسراش ئىشچىسى، 29 - تۆەن - مەيداندا 18 يول ئاسراش ئىشچىسى، 30 - تۆەن - مەيداندا 12 يول ئاسراش ئىشچىسى بولغان.

3. يول ئاسراش ھەققى ئېلىش

1956 - يىلدىن باشلاپ، يول ئاسراش ھەققىنى قاتناش باشقۇرۇش تارماقلىرى ئالاتتى. ئۇچاغدا پرىنسىپ «يولنى يول ئاسراش ھەققى ئارقىلىق ئاسراش، پۈلنى جايىغا ئىشلىتىش، مۇڭاپىق يىغىش» تەن ئىبارەت ئىدى. دەسلەپتە ھەق ئېلىش ئۇلچىمى جەھەتتە، ئاپتوموبىللارنىڭ يۈك كۆتۈرۈش ئىقتىدارى بويىچە تونىنىسىغا ھەرئايدا سەككىز يۈەندىن ھەق ئېلىنىپ كەلگەنىدى. 1962 - يىلدىن 1969 - يىلغىچە، تونىنىسىغا 42 يۈەندىن 56 يۈەنگىچە ھەق ئېلىنىدى. 1980 - يىلغا كەلگەندە تونىنىسىغا 70 يۈەندىن ھەق ئېلىنىدى. ھارۋىلاردىن كىرا ھەققىنىڭ 5%ى بويىچە ياكى ئېيىغا 11 يۈەندىن ھەق ئېلىنىدى. 1985 - يىلى يول ئاسراش ھەققى تونىنىسىغا 110 يۈەندىن ئېلىنىدى. شۇ يىلى يىغىۋېلىنغان يول ئاسراش ھەققى 10 مىليون 430 مىڭ يۈەن بولدى.

يول ئاسراش ھەققى ئالدى بىلەن غول لىنىيىلەرگە كاپالەتلىك قىلىش، ئادەتتىكى يوللارغا مۇڭاپىق ئىشلىتىش شەرتى ئاستىدا، كىچىك دائىرىلىك رېمونت قىلىش - ئاسراشقا، چوڭ - ئوتتۇراھال رېمونت قىلىشقا شۇنىڭدەك كەلكۈن بۇزۇۋېتىكەن يوللارنى رېمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش قۇرۇلۇشىغا ئىشلەتىلىپ، يوللارنى تېخنىكا جەھەتتىن ئۆزگەرتىش ئىشى پەيدىنپەي يولغا قويۇلدى.

§ 5 . قاتناش باشقۇرۇش

1. يولۇچى، يۈك توشۇشنى باشقۇرۇش

مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى) مىللىي ھۆكۈمەتنىڭ 6-رايونلۇق ئىدارىسى قارا شەھەرده قاتناش باشقۇرۇش پونكىتى قۇرۇپ، يولدىن ئۆتكەن ھۆكۈمەت ئاپتوموبىللىرىنى، خۇسۇسلار ئاپتوموبىللىرىنى تىزىملاش، يول خېتى كېسىپ بېرىش، ھاۋالە ئارقىلىق يۈك توشۇتۇش قاتارلىق كەسىپلەرنى باشقۇرغان. 1950-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تىرانسپورت ئىدارىسى قاراشەھەرده تىرانسپورت پونكىتى قۇرۇپ، ئاشلىق، خىمىيىۋى ئوغۇت، دېھقانچىلىق دورىلىرى، پولات ماتېرىيال قاتارلىق مۇھىم ماددىي ئەشيالارنى توشۇش پىلانىنى تۈزۈپ، ئۇلاغ كۈچى ئارقىلىق توشۇش ۋە ھۆددىلەپ توشۇشنى يولغا قويدى. بىر يولۇچىنىڭ بىر كىلومېتر يۈرۈشىگە 0.021 يۈەندىن، بىر تونىنا يۈكنىڭ بىر كىلومېتر توشۇلۇشىغا 0.211 يۈەندىن ھەق ئالدى. 1957-يىلى شىنجاڭ تىرانسپورت شىركىتىنىڭ بىر قىسىم ئاپتوموبىللىرى يۈك توشۇش ئۈچۈن تۆۋەنگە چۈشۈرۈلدى. كورلا ناھىيىسى دائىرىسىدە ئاپتوموبىل بىلەن يۈك توشۇش ئىقتىدارى پەيدىنپەي شەكىللەنگەنلىكتىن، دۆلەت پىلانى، خەلق تۇرمۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان مۇھىم ماددىي ئەشيالارنىڭ ھەممىسى پىلانلىق باشقۇرۇلىدىغان ۋە توشۇلىدىغان بولدى. كورلا ناھىيىسى دائىرىسىدىكى خەلقئارا ماددىي ئەشيالىرى تىرانسپورت تارماقلىرى ۋە جەمئىيەتتىكى قاتناش ۋاستىلىرى تەرىپىدىن

توشۇلىدىغان بولدى. 1958 - يىلى كىرا ھەققى بىر تۇتاش بەلگىلىنىپ، يۈكنىڭ تونىنا/كىلومېتر‌دىن 0.24 يۈەن، يولۇچىلارنىڭ ئادەم/كىلومېتر‌دىن 0.025 يۈەن ھەق ئېلىنىدىغان بولدى.

1961-يىلى لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈر يولى داخىيەنگە كەلگەندىن كېيىن، تۇرپان-قەشقەر تاشيول تران-سپورتىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى شۇ لىنىيىنىڭ تاشيول ترانسپورتى كەسپىنى باشقۇرىدىغان بولدى. 1980-يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يۈك باشقۇرۇش پونكتى قۇرۇلۇپ، ئۇچنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ (پىلاننى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، يۆتكەشنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، كىرا ھەققىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ) باشقۇرۇشنى يولغا قويدى، يۈك كىراسىنىڭ ھەققىنى تونىنا/كىلومېتر بويىچە0.2يۈەن، يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىلىدى-غان ماددىي ئەشيالارنىڭ تونىنا/كىلومېتر‌لىق كىرا ھەققىنى0.18يۈەن، يولۇچىلارنىڭ ئادەم/كىلومېتر‌غا ئېلىنىدىغان كىرا ھەققىنى 0.024 يۈەن قىلىپ بەلگىلىدى.

1981 - يىلدىن باشلاپ ئوبلاست، شەھەر، ناھىيە دائىرىسىدىكى ماددىي ئەشيالارنىڭ توشۇلۇشىنى ئوبلاستلىق، شەھەرلىك، ناھىيىلىك كالونلار ئۆستىگە ئالدى، خۇسۇسىيلارنىڭ ۋە گۇڭشې - ئەتر‌ەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ترانسپورتقا قاتنىشىشى چەكلەندى.

1985 - يىلى ئاپتونوم رايون 4 - ترانسپورت شىركىتى بىلەن كورلا مەركىزىي بېكىتىنى يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن، تاشيول ترانسپورتىدا پىلانلىق باشقۇرۇش بىلەن بازار ئارقىلىق باشقۇرۇشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش چارىسى يولغا قويۇلۇپ، خۇسۇسىي قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ ترانسپورتقا قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىندى، نەتىجىدە بىر مەھەل يۈك يېتىشمەي قېلىش، كىرا ھەققى قالايمىقان بولۇش ئەھۋالى كېلىپ چىقتى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ترانسپورت دائىرىسىدە كونكرېت ئىش تەقسىماتى يولغا قويۇلۇپ، 4 - ترانسپورت شىركىتى، ئوبلاستلىق ترانسپورت شىركىتى، شەھەرلىك كالون شەھەر رايونىدىكى چوڭ ماددىي ئەشيالارنى توشۇيدىغان، تارماقلار كالونلىرى ئۆز تارماقلىرىنىڭ شۇنىڭدەك جەمئىيەتنىڭ بىر قىسىم تارقاق ماددىي ئەشيالىرىنى توشۇيدىغان، شەخسلەرنىڭ ۋە گۇڭشې-ئەتر‌ەتلەرنىڭ قاتناش ۋاستىلىرى جەمئىيەتتىكى تارقاق ماددىي ئەشيالارنى توشۇيدىغان بولدى.

2. شوپۇرلۇق كېنىشكىسى تارقىتىش

1987 - يىلدىن ئىلگىرى، شوپۇرلارنى باشقۇرۇش خىزمىتىگە قاتناش تارماقلىرى مەسئۇل بولۇپ كەلگەندى. 1987 - يىلدىن باشلاپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى قاتناش تەكشۈرۈش تارماقلىرى مەسئۇل بولىدىغان بولدى. ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى ھەيدەشكە ئىمتىھان بېرىش ئۇچۇن ئۆزىنى مەلۇم قىلغانلارنىڭ ھەممىسى ئالدى بىلەن سىياسەت، مەدەنىيەت، ياش، سالامەتلىك قاتارلىق جەھەتلەردىن تەكشۈرۈلۈپ، شەرتكە ئۇيغۇن كەلگەنلىرىگە كۆرسقا قاتنىشىش ئىجازەتنامىسى بېرىلدى. ئوقۇشتا لاياقەت-لىك بولغانلىرى پراكتىكانت شوپۇرلۇقتا ئۆتكۈزۈلدى. پراكتىكانتلىق مۇددىتى توشۇپ، لاياقەتلىك دەپ باھالانغانلىرىغا قاتناش تەكشۈرۈش تارماقلىرى تەرىپىدىن ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى ھەيدەش كېنىشكە-سى بېرىلدى. شوپۇرلۇق كۆرسىنىڭ مۇددىتى، ئادەتتە، يۈك ماشىنىسى شوپۇرلىرىنىڭ ئالتە ئاي، ئاپتوبۇس شوپۇرلىرىنىڭ سەككىز ئاي، روللۇق تراكتور شوپۇرلىرىنىڭ توت ئاي قىلىپ بەلگىلەندى.

1990 - يىلدىن باشلاپ، ھەرىيلى بىر قارار كۆرس ئېچىلدى، مۇددىتى ئالتە ئاي بولدى، كۆرسقا قاتناشقۇچىلارنىڭ ھەربىرى 1500 يۈەندىن ھەق تۆلىدى. 1990 - يىلى جەمئىي 21 مىك 907 شوپۇر تەربىيىلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە 10 مىك 875 كىشى چوڭ - كىچىك ئاپتوموبىل ھەيدەش كېنىشكىسى، 425 كىشى تراكتور ھەيدەش كېنىشكىسى، 7769 كىشى موتسىكلىت ھەيدەش كېنىشكىسى، 2838 كىشى

پراكتىكانت شوپۇرلۇق كەنىشكىسى ئالدى.

3. قاتناش ۋاستىلىرىنى تىزىملاش

1952 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى سېتىۋېلىشقا باشلىغان. 1980 ـ يىلغا كەلگەندە كورلا ناھىيىسىدە ھەرخىل ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى كۆپەيىپ 5145 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يۈك ئاپتوموبىلى 2479، ئاپتوبۇس 129، مىنىبۇس 265، باشقا ئاپتوموبىللار 12، موتسىكلىت 220، تراكتور 2040؛ 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى 18 مىڭ 149 غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ ئاپتوموبىل 5813، كىچىك ئاپتوموبىل 3152، موتسىكلىت 8299، تراكتور 693، مەخسۇس ئاپتوموبىل ۋە ئالاھىدە ئاپتوموبىل 192. بۇلاردىن باشقا، ھەرقايسى ئۆلكە، شەھەرلەردىن كورلا شەھىرى تەۋەسىگە كىلىپ، نەپىت جېكىگە ئىشلىتىلىۋاتقان ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى تەخمىنەن 10 مىڭدىن ئاشىدۇ.

4. قاتناش ۋەقەلىرىنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى

1952 ـ يىلدىن كېيىن، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، قاتناش ۋەقەلىرى مۇ كۆپ تۇغۇلىدىغان بولدى. قاتناش تەكشۈرۈش تارماقلىرى ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى قائىدىگە خىلاپ ھەيدىگەن كىشىلەرگە مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەرگە ۋە قاتناش ۋەقەلىرىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسلىنىپ، مۇۋاپىق چارە كۆرۈپ كەلدى. چارە كۆرۈش ئۇسۇلى ئاگاھلاندۇرۇش، تەنقىد قىلىش، ماشىنىسىنى ۋە شوپۇرلۇق كىنىشكىسىنى تۇتۇپ قېلىش، جىنايى ئىشلار جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى. 1954 ـ يىلغىچە جەمئىي 16 قېتىم قاتناش ۋەقەسى تۇغۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ ۋەقە تۆت، ئادەتتىكى ۋەقە 12؛ 1970 ـ يىلى جەمئىي 157 قېتىم قاتناش ۋەقەسى يۈز بەردى، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ قاتناش ۋەقەسى 19، ئۆلگەن ئادەم 12، يارىدار بولغان ئادەم 43. كېلىپ چىققان ئىقتىسادىي زىيان 30 مىڭ 400 يۈەن. 1980 ـ يىلى 324 قېتىم قاتناش ۋەقەسى يۈز بەردى، بۇ ۋەقەدە ئۆلگەن ئادەم 66، يارىدار بولغان ئادەم 166، كېلىپ چىققان ئىقتىسادىي زىيان 430 مىڭ يۈەن. 1990 ـ يىلى 371 قېتىم قاتناش ۋەقەسى يۈز بەردى، بۇ ۋەقەلەردە ئۆلگەن ئادەم 110، يارىدار بولغان ئادەم 210، كېلىپ چىققان ئىقتىسادىي زىيان 1 مىليون 36 مىڭ يۈەن.

5. بىخەتەرلىك تەربىيىسى

1964 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك قاتناش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، قارا تاختاي گېزىتى، پىلاكات تاختىسى، سۈرەت كۆرگەزمىسى قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق «100 كۈنگىچە ۋەقە تۇغدۇرماسلىق پائالىيىتى» قانات يايدۇرۇلدى، ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئورنىتىلدى، دەرۋاز قاراۋۇللۇقى كۈچەيتىلدى، 28 مىڭ 57 ئاپتوموبىل (قېتىم) تەكشۈرۈلۈپ، قائىدىگە خىلاپماشىنا ھەيدەش ھەرىكەتلىرى ۋاقتىدا تۈزىتىلىپ، ماشىنا ۋەقەسىنىڭ يۈز بېرىش قېتىم سانى ئازايتىلدى. 1976 ـ يىلى ئوچ قېتىم ۋەقە يۈز بەرگەن يەردە يېغىن ئېچىلىپ، 10 مىڭ نۇسخا بىخەتەرلىك ماتېرىيالى تارقىتىلدى. 1989ـيىلى پايىنغولىن ئوبلاستلىق ئاپتوموبىل يەرمەنكە مەركىزى قۇرۇلدى. شاللىۋېتىلگەن ئاپتوموبىللارنىڭ كىرىپ

قبلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، نوپۇسى ئالمىشىدىغان ئاپتوموبىللار ئاۋۋال تەكشۈرۈلۈپ ئاندىن نوپۇسقا ئېلىنىدىغان بولدى. 1989 - يىلى 84 قېتىم تەشۋىقات ئاپتوموبىللىرى ئىشقا سېلىنىپ، ئاپتوموبىلى بار ئورۇنلاردا 112 قېتىم تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلدى. 14 مىڭ 240 ئادەم (قېتىم) تەربىيە ئالدى. 12 مىڭ 342 ئاپتوموبىل تەكشۈرۈلدى؛ يوللاردا 44 مىڭ 781 ئاپتوموبىل (قېتىم) توسۇپ تەكشۈرۈلدى. 1988 - يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت قاتناش بىخەتەرلىكىنى تەرتىپكە سالدى، ئالتە ئاي ئىچىدە 153 قېتىم تەشۋىقات ماشىنىسى ئىشقا سېلىنىپ، ئىدارە، مەكتەپلەردە ۋە ئاپتوموبىلى بار ئورۇنلاردا 484 قېتىم تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلدى، 162 مىڭ ئادەم (قېتىم) تەربىيە ئالدى. 212 قېتىم قارا تاختاي گېزىتى چىقىرىلدى ۋە بىخەتەرلىك كىنوسى قويۇپ بېرىلدى. 93 مىڭ ئاپتوموبىل (قېتىم) تەكشۈرۈلدى.

Ⅲ باب

تۆمۈر يول ترانسپورتى

كورلا شەھىرى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ 1 - قارارلىق قۇرۇلۇشى بولغان تۇرپان - كورلا بۆلىكىنىڭ ئاخىرقى بېكىتى. جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىنىڭ 1 - قارارلىق قۇرۇلۇشى جۈملىسىدىكى زۇڭلىنىڭ 1973 - يىل 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىكى تەستىقى بويىچە 1974 - يىلى باشلاندى، 1984-يىل 8 - ئاينىڭ 30 - كۈنى رەسمىي پويىز قاتنىدى، بۇ قۇرۇلۇشقا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 10 يىل ۋاقىت كەتتى. رەسمىي لىنىيەنىڭ ئۇزۇنلۇقى 476.54 كىلومېتر، بۇنىڭغا كەتكەن ئومۇمىي چىقىم 1 مىليارد 125 مىليون يۈەن. قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلغان مەزگىلدە 84 مىڭ ئادەم، 3595 ئاپتوموبىل، 3861 ھەرخىل ماشىنا، 6679 ئاساسلىق ماشىنا - سايمان ئىشقا سېلىندى؛ تۇرپاندىن كورلىنىڭ غەربىي ئىستانسىسىغىچە 86.604 كىلومېتر يەرگە رېلىس ياتقۇزۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە رەسمىي لىنىيە 476.54 كىلومېتر. ئىستانسا لىنىيىسى 128.32 كىلومېتر، يول ئۇلىغا ئىشلىتىلگەن توپا-تاش 34 مىليون 761 مىڭ 700 كۇب مېتر؛ پۈتۈن لىنىيە بويىچە 30 تونېل بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 33.767 كىلومېتر، بۇنىڭ ئىچىدە بىر كىلومېتردىن ئۇزۇن تونېل 11، كۆشەگىن تونېلى ھەممىدىن ئۇزۇن بولۇپ، 6152 مېتر، بۇ تونېل مەملىكەت بويىچە ئەڭ ئۇزۇن تونېللار ئىچىدە 4 - ئورۇندا تۇرىدۇ؛ پۈتۈن لىنىيىدە 465 كۆۋرۈك بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 17.161 كىلومېتر، بۇنىڭ ئىچىدە پەۋقۇلئادە چوڭ كۆۋرۈك بىر، چوڭ كۆۋرۈك 27، ئوتتۇراھال كۆۋرۈك 181؛ پۈتۈن لىنىيە بويىچە 37 ئوتتۇرا بېكەت، ئىككى ئۇچاستىكا بېكىتى (يۇئېرگو، خېجىك) بار. كورلا شەرقىي ئىستانسىسى يولۇچى ۋە يۈك پويىزلىرىنىڭ باش ئىستانسىسى قىلىندى. بۇ يەردىن كۈن ئارلاپ شىئەنگە بىر يولۇچىلار پويىزى، ئۈرۈمچىگە بىر يولۇچىلار پويىزى يولغا چىقىدۇ.

كورلا شەھىرى جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭنىڭ مۇھىم قاتناش تۈگۈنىگە جايلاشقان. 1980 - يىلدىن كېيىن جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ۋە تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرى جۈش ئۇرۇپ راۋاجلانغانلىقى، نېفىت بايلىقى چارلىنىپ ئېچىلغانلىقى ئۈچۈن يولۇچى، يۈك ترانسپورتى مىقدارى تېز ئاشتى.

جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈريولىنىڭ 1978 — 1990 - يىلغىچە يولۇچى، يۈك توشۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 21 — 4

يىللار	يولۇچى توشۇش		يۈك توشۇش	
	توشۇش مىقدارى (10مىڭ ئادەم)	كىرىم (10مىڭ يۈەن)	توشۇش مىقدارى (10 مىڭ تونىنا)	كىرىم (10 مىڭ يۈەن)
1978	2.6	7.08	38.77	155
1979	6.3	11.9	64.23	299
1980	10.2	19.6	73.14	299
1981	12.2	23.5	75.44	302
1982	7.5	15.6	73.10	254
1983	10.4	32.4	59.91	648
1984	13.3	147.2	92.23	1 890
1985	34.5	293	106.25	2 296
1986	38.3	359	42.81	2 651
1987	38.5	392	56.5	3 464
1988	44.7	456	71.5	4 264
1989	43	466	91.8	5 520
1990	39.9	885	108.3	6 665

1978 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى سىناق تەرىقسىدە ئىشلىتىلىپ، 260 مىڭ يولۇچى، 387 مىڭ 700 تونىنا يۈك توشۇلدى. 1990 - يىلى 399 مىڭ يولۇچى، 1 مىليون 83 مىڭ تونىنا يۈك توشۇلۇپ، 1978 - يىلدىكىدىن يولۇچى توشۇش مىقدارى 15 ھەسسە، يۈك توشۇش مىقدارى ئۇچ ھەسسە ئاشتى.

Ⅳ باب

ئاۋئاتسىيە ترانسپورتى

1971 - يىل 10 - ئايدا شىنجاڭ خەلق ئاۋئاتسىيىسى ئىدارىسى 281/282 - قېتىملىق نۆۋەتچى

ئايروپىلان لىنىيىسى (ئۈرۈمچى - كورلا - قەشقەر) نى ئاچتى. ھەر ھەپتىنىڭ دۈشەنبە، سەيشەنبە، چارشەنبە، جۈمە، شەنبە كۈنلىرى «لىسەن» ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياسالغان «ئىل — 14» تىپلىق ئايروپىلان قاتنايدىغان بولدى. 1977 - يىل 11 - ئايدا 273/274- نۆۋەتچى ئايروپىلان لىنىيىسى (ئۈرۈمچى - كورلا - كۇچا - ئاقسۇ - خوتەن) نى ئاچتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياسالغان «ئىل — 14» تىپلىق ئايروپىلان ھەر چارشەنبە كۈنى بىر قېتىم قاتنايدىغان بولدى. 1985 - يىل 11 - ئايدىن باشلاپ، «جۇپ سۇسەر» ماركىلىق ئايروپىلان قاتنايدىغان بولدى.

1979 - يىل 9 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن باشلاپ، 2747/2748 - نۆۋەتچى ئايروپىلان لىنىيىسى (ئۈرۈمچى - كورلا - چەرچەن) ئېچىلدى. ئەسلىدە ھەپتىدە ئىككى قېتىم قاتنايدىغان نۆۋەتچى ئايروپىلان كېيىن ھەپتىدە بىر قېتىم يەنى جۈمە كۈنى قاتنايدىغان قىلىندى. دەسلەپتەسوۋېت ئىتتىپاقىدا ياسالغان، «ئىل — 14» تىپلىق ئايروپىلان قاتنىدى، كېيىن «جۇپ سۇسەر» ماركىلىق ئايروپىلان قاتنايدىغان بولدى.

1990 - يىلى ئۇچ ھاۋا قاتناش لىنىيىسى كورلا شەھىرىدىن ئۆتىدىغان بولدى. بۇ لىنىيىلەر مۇنۇلار: كورلا - چەرچەن، 395 كىلومېتر؛ كورلا - كۇچا، 300 كىلومېتر؛ كورلا - ئۈرۈمچى، تۇز لىنىيە بويىچە 270 كىلومېتر، ئەگرى لىنىيە بويىچە 354 كىلومېتر، ھەپتىدە ئىككى قېتىمدىن قاتنايدۇ، بۇ لىنىيىدە قاتنايدىغىنى «جۇپ سۇسەر» ماركىلىق ئايروپىلان بولۇپ، ئەڭ تېز سۈرئىتى سائىتىگە 300 كىلومېتر.

60 - يىللاردىن باشلاپ، كورلا خەلق ئاۋىئاتسىيە پونكىتى ئۇچۇش مۇلازىمىتىنى يولغا قويۇپ، شەھەر دائىرىسىدىكى بوز يەر ئۇزلەشتۈرۈش تۈەن - مەيدانلىرى ئۇچۇن دېھقانچىلىق دورىلىرى چېچىپ بېرىش، ئۈرۈق چېچىپ بېرىش، ئوغۇت چېچىپ بېرىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىپ بېرىدىغان بولدى. 70 - يىللاردىن باشلاپ، كورلا خەلق ئاۋىئاتسىيە بېكىتى يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ 28 -، 29-، 30- بوز يەر ئۇزلەشتۈرۈش تۈەن - مەيدانلىرىنىڭ ئايروپىلان بىلەن شال تېرىش، كېۋەز تېرىش ۋە ئوغۇت چېچىش كەسپىنى ئۈستىگە ئالدى. ئايروپىلان ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 300 - 350 سائەت ئۇچتى. 1982 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە تارىم نېفتلىكىنى چارلاش، ئۇلچەش ۋە ئېچىش ئۇچۇن «موبا» تىپلىق تىك ئۇچار ئايروپىلان 1000 قېتىم ئىشقا سېلىندى. 1987 - يىلدىن باشلاپ، نېفت ئورۇنلىرىغا ئايروپىلان ئارقىلىق كۆكتات قاتارلىق تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى ۋە ئادەم توشۇپ بېرىلىدىغان بولدى، بۇنىڭ ئۇچۇن ئايروپىلان ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 100 قېتىم ئۇچتى، 1989-يىلدىن 1990-يىلغىچە ئايروپىلان ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 200 قېتىم ئۇچتى.

كورلا خەلق ئاۋىئاتسىيە پونكىتىنىڭ 1971 — 1990 - يىلغىچە يولۇچى، يۈك توشۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 21 — 5

يىللار	يولۇچى توشۇش مىقدارى (ئادەم/قېتىم)	يۈك توشۇش مىقدارى (كىلوگرام)	كىرىمى (يۈەن)
1971	186	2 664	8 571
1972	514	5 515	22 146

28 657	7 302	638	1973
23 886	4 659	558	1974
32 684	7 606	648	1975
24 848	7 606	684	1976
34 841	8 037	616	1977
58 318	7 642	503	1978
106 819	40 542	2 939	1979
144 769	66 000	4 020	1980
143 286	61 547	3 440	1981
41 293	38 280	2 215	1982
56 711	31 510	1 500	1983
60 013	34 862	889	1984
42 400	24 748	889	1985
57 200	38 900	1079	1986
50 500	36 000	905	1987
48 000	36 700	763	1988
120 500	11 600	1 620	1989
163 100	12 100	1 700	1990

يىگىرمە ئىككىنچى قىسىم

پوچتا - تېلېگراف

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1. ئۆتەكلەر

غەربىي خەن سۇلالىسى غەربىي يۇرت بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتقاندىن كېيىن، ھەربىي ئاخبارات ۋە خەت - ئالاقىلەرنى يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن پوچتا ئۆتەكلىرىنى تەسىس قىلغان. كورلا ئەينى ۋاقىتتا يىپەك يولىنىڭ مۇھىم تۈگۈنىگە جايلاشقان بولغاچقا، يول بويىدىكى قورغان، تىم - تۇرالار ھەم يىپەك يولىنىڭ راۋانلىقىنى قوغدايتتى، ھەم ھەربىي، مەمۇرىي خەت - ئالاقىلەرنى يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت ھەربىي پوچتا ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغانىدى. شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە يىپەك يولى بەزىدە راۋانلىشىپ، بەزىدە ئېتىلىپ قالدى. تاڭ سۇلالىسىنىڭ جېنگۈەن يىلىدىن كەيىنكى «غۇز سودىگەرلىرى ئۈزۈلمەي كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان» ئاۋات ۋەزىيەت يەنە كۆرۈلدى. بۇ مەزگىللەردە خەۋەرلىشىش-ئالاقىلىشىش ئاپپاراتى ھېسابىدا ئۆتەك، ساراي ۋە كاسىپلار دۇكانلىرى تەسىس قىلىنىدى. يۈەن، مىڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە ئۆتەك تەسىس قىلىنىدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا چېگرىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن، كەڭ كۆلەمدە ھەربىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش بىلەن بىرگە ئۆتەك، ھەربىي رابات، كۆرە قاتارلىق كۆپ خىل خەۋەرلىشىش - ئالاقىلىشىش ئاپپاراتى تەسىس قىلىنىپ، جاي-جايلاردىن بىۋاستە مەركەزگە بارىدىغان خەۋەرلىشىش توري شەكىللەندۈرۈلدى. شىنجاڭنىڭ شىمالىدىكىلىرى شىمالىي يولدىكى ئۆتەك-راباتلار دەپ، جەنۇبىدىكىلىرى جەنۇبىي يولدىكى ئۆتەك - راباتلار دەپ ئاتالدى. جەنۇبىي يول تۇرپاندىن باشلىنىپ قارا شەھەر ئارقىلىق كۇچاغا باراتتى، جەمئىي ئۇزۇنلۇقى 890

كىلومېتر بولۇپ، 23 ئۆتەك - رابات تەسىس قىلىنغانىدى. «قارا شەھەردىكى يۇرتلار تەزكىرىسى»گە ئاساسلانغاندا، قارا شەھەردىن كورلىغىچە تۆت ئۆتەك تەسىس قىلىنغان، قارا شەھەر مەھكىمىسى ئۆتىگىدىن غەربكە 35 كىلومېتر ماڭسا زىنىچۈەن ئۆتىگە، 70 كىلومېتر ماڭسا كورلا ئۆتىگە، 90 كىلومېتر ماڭسا شاڭخۇ ئۆتىگە، 125 كىلومېتر ماڭسا چەرچى ئۆتىگە بارىدۇ؛ كورلىدىن جەنۇبتىكى چاقىلىققا بارىدىغان لىنىيە جەمئىي 5 . 500 كىلومېتر بولۇپ، 14 ئۆتەك تەسىس قىلىنغان، يوللارنىڭ بېخەتەرلىكى قوغداش ئۈچۈن قاراۋۇلخانىلارمۇ تەسىس قىلىنغان، ھەربىر ئۆتەڭگە بىردىن ئىش باشقۇرىدىغان ئۆتەك پۇتۇكچىسى قويۇلغان. كورلىدىن غەربكە قاراپ مېڭىپ بۈگۈرگە بارىدىغان لىنىيىدە، چەرچى ئۆتىگىنىڭ جەنۇبىدا ئەشمە، چىدىر، يېڭىسار، بۈگۈر ئۆتەڭلىرى بار، شۇنداقلا كورلا، قارا بۇلاق، ۋە چەرچىدە ھەربىي رابات بار («قارا شەھەردىكى ئىشلار») . گۇاڭشۇ 8 - يىلى (1882 - يىلى) كورلا تەۋەسىدە تۆت ئۆتەك پۇتۇكچىسى، 11 ئۆتەك چېرىكى بار ئىدى. شۇەنتۇك 1-يىلى (1909 - يىلى) ئۆتەك پۇتۇكچىسى تۆت پېتى تۇرۇۋەردى، ئاتلىق (پىيادە) خەت توشۇغۇچى 20 گە، ئۆتەك ئېتى 44 كە يەتتى.

كورلا تەۋەسىدىكى ئۆتەڭلەرنىڭ خادىم، ئات - ئۇلاغلىرى ۋە ئۆتەك خىراجىتىنىڭ 1909 - يىلدىكى ئەھۋالى

جەدۋەل: 22 - 1

ئۆتەك نامى	بېكىتىلگەن خادىم، ئات سانى			چېقىم سومما		جەمئىي خىراجەت (سەر)
	ئۆتەك پۇتۇكچىسى	ئاتلىق ۋە پىيادە خەت توشۇغۇچى	ئۆتەك ئېتى	ئايلىق چېقىم (سەر)	يىللىق چېقىم (سەر)	
قاراشەھەر ۋىلايىتى ئۆتىگى	1	7	14	62.4	68.950	817.750
زىنچۈەن ئۆتىگى	1	5	11	50.7	54.175	662.575
كورلا ئۆتىگى	1	5	11	50.7	54.175	662.575
شاڭخۇ ئۆتىگى	1	5	11	50.7	54.175	662.575
چەرچى ئۆتىگى	1	5	11	50.7	54.175	662.575

ئىزاھات: جەمئىي خىراجەت 12 ئاينىڭ ئايلىق چېقىمى بىلەن يىللىق چېقىمىنىڭ يىغىندىسى.

2. پوچتا - تېلېگراف ئاپپاراتلىرى

مىنگونىڭ 1 - يىلى (1912 - يىلى) شىنجاڭدا پوچتا ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى، كورلىدا پوچتا ۋاكالەتخانىسى تەسىس قىلىنىدى. مىنگونىڭ 3 - يىلى (1914 - يىلى) بەش ئىشچى - خىزمەتچىسى بولغان كورلا پوچتا ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا چاقىلىق، شىنپىڭ (لوپنۇر) پوچتا - تېلېگراف ۋاكالەتخانىلىرى قارىدى. مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) كورلا تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1949 - يىلى كورلا پوچتا ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 23 گە يەتتى.
1951 - يىلى كورلا تېلېگراف ئىدارىسى5 - دەرىجىلىك ئىدارە قىلىپ بېكىتىلدى، كېيىنكى يىلى پوچتا ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف ئىدارىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ، كورلا پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى دەپ ئاتالدى. 1954 - يىلى كورلا ئۇلايەتلىك مەركىزىي پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى كورلا ناھىيىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئورنىنى باستى، ئۇ، لوپنۇر، بۈگۈر، چاقىلىق، چەرچەندىن ئىبارەت تۆت ناھىيىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنى باشقۇردى. 1955 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۇلايەتلىك مەركىزىي پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى بۈيرۇقىغا بىنائەن ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مۇپەتتىش باشقارمىسى ۋە كورلا ناھىيىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. 1959 - يىل 4 - ئايدا مۇپەتتىش باشقارمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كورلا ئۇلايەتلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1960 - يىل 12 - ئايدا كورلا ئۇلايەتلىك ۋە كورلا ناھىيىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇ ئوبلاستقا قاراشلىق توققۇز ناھىيىدىكى ناھىيە دەرىجىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىلىرىنى باشقۇردى. 1969 - يىل 12 - ئايدا ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئوبلاستلىق پوچتا ئىدارىسى بىلەن ئوبلاستلىق تېلېگراف ئىدارىسى ئايرىم - ئايرىم قۇرۇلدى. كېيىنكى يىلى كورلا ناھىيىلىك تېلېگراف ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1973 - يىلى ئوبلاستلىق پوچتا ئىدارىسى، ئوبلاستلىق تېلېگراف ئىدارىسى ۋە كورلا ناھىيىلىك تېلېگراف ئىدارىسى قايتا بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى، شۇ چاغدا 244 ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى.

1990 - يىلى ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئىچكى قىسىمدا 18 بۆلۈم، ئىشخانا تەسىس قىلىندى. ئىشچى - خىزمەتچىسى 562 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچى 497، توختاملىق ئىشچى - خىزمەتچى 46، ۋاقىتلىق ئىشچى 19، ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى ئومۇمىي ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ 1. 18 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ باشقۇرغۇچى كادىر 83، بۇ ئاستە ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشقۇچى خادىم 444، ئالىي مەكتەپ، تېخنىكوملاردىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولغانلار 131، پارتىيە ۋە ئىتتىپاق ئەزالىرى 159. توققۇز تېلېگراف لىنىيىسىدە تېلېگراف كەسپى يولغا قويۇلدى.

2 § . ئاساسىي قاتلامدىكى ئىدارە، پونكىتلار

1949 - يىلدىن بۇرۇن كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى قارىمىقىدا دادۇڭزا پوچتا ۋاكالەتخانىسى تەسىس قىلىنغانىدى. 1956 - يىلى كونا بازار، چەرچى، 28 - تۇمەن - مەيداندا بىردىن پوچتا - تېلېگراف تارماق ئىدارىسى، باشئەگىم، لەڭگەر، قوشئىرىقتا بىردىن پوچتا - تېلېگراف ۋاكالەتخانىسى، چارباغ، ئاۋات، يېڭىشەھەر، تېكىچىلەردە يېزا تېلېفونى ۋاكالەت ئورنى تەسىس قىلىندى. 1960 - يىلى ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى بىلەن لەڭگەر قاتارلىق ئۈچ جايدىكى پوچتا - تېلېگراف پونكىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1972 - يىلى پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى ۋە پونكىتى 18گە، 1976 - يىلى 19 غا يەتتى. 1982 - يىلى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدە بىر ئوبلاستلىق پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى، ئالتە پوچتا-تېلېگراف تارماق ئىدارىسى، يەتتە پوچتا-تېلېگراف پونكىتى، ئۈچ پوچتا - تېلېگراف ۋاكالەتخانىسى بار بولدى.

1990 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى ئون، ژاكالەتخانىسى ئالتە، پوچتا-تېلېگراف تارماق ئىدارىسى بەش، پوچتا - تېلېگراف پونكتى تۆت. گېزىت - ژۇرنال سېتىش بوتكىسى تۆت، شەھەر ئىچىدىكى پوچتا خەت ساندۇقى 39، يېزىلاردىكى پوچتا خەت ساندۇقى 33، تېلېگراف كەسپىنى يولغا قويغان ئىدارە (پونكىت) 11، ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كەسپىنى يولغا قويغان ئىدارە (پونكىت) ئالتە، ماركا توپلاش كەسپىنى يولغا قويغان ئىدارە (پونكىت) بىر، پوچتا پۇل ئامانىتىنى يولغا قويغان ئىدارە (پونكىت) ئالتە.

II باب

پوچتا

1 §. پوچتا يولى

1. شەھەر پوچتا يولى

مىنگونلۇك 27 - يىلى (1938 - يىلى) كورلا پوچتا ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا پوچتا يوللانمىلىرى پىيادە يەتكۈزۈلىدىغان يەتتە كىلومېتر ئۈزۈنلۇقتا بىرلا پوچتا يولى، بىر خەت توشۇغۇچى بار بولۇپ، خەت توشۇغۇچى كۈندە بىر قېتىم قاتنايتتى. 1954 - يىلى بۇ لىنىيە 10.5 كىلومېترغا ئۇزارتىلىپ، بىر ژېلىسپىت سەپلەپ بېرىلدى. غول پوچتا يولىدا پوچتا يوللانمىلىرى ھەپتىدە بىر قېتىم ئالماشتۇرۇلىدى، شەھەر ئىچىدە ھەپتىدە ئىككى ئىسمىنغا بۆلۈپ يەتكۈزۈلدى. 1955 - يىلى شەھەر ئىچىدە ئومۇمىي مۇساپىسى 28 كىلومېتر كېلىدىغان ئىككى پوچتا يولى ئېچىلدى، بۇنىڭ 24 كىلومېتر قىسمىدا پوچتا يوللانمىلىرى ئىككى ژېلىسپىت بىلەن، تۆت كىلومېتر قىسمىدا پىيادە يەتكۈزۈلدى. ناھىيە بازىرىدا كۈندە بىر قېتىمدىن ئايدا جەمئىي 1102 پارچە خەت - چەك، گېزىت - ژۇرنال يەتكۈزۈلدى.

1960 - يىلى كورلا ناھىيىسىدىن باشقىگىمگىچە توققۇز كىلومېتر ئۈزۈنلۇقتا پوچتا - تېلېگراف يولى ئېچىلدى. 1964 - يىلى كورلا ناھىيە بازىرىدا ئالتە كىلومېتر ئۈزۈنلۇقتا ئىككى پوچتا يولى ئېچىلدى، پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان لىنىيە ئوچ بۆلەككە بۆلۈندى، جەمئىي مۇساپە 29 كىلومېترغا يەتتى، ھەرقايسى بۆلەكتە كۈندە بىر قېتىم يەتكۈزۈلدى.

1975 - يىلى ناھىيە بازىرى ئىچىدە پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان لىنىيە ئالتىگە، پوچتا يولى بەش كىلومېترغا يەتتى، پوچتا يوللانمىلىرى كۈندە بىر قېتىم يەتكۈزۈلدى، يوللانمىلار يەتكۈزۈلىدىغان مۇساپە 43 كىلومېترغا يەتتى، ئالتە ژېلىسپىت سەپلەپ بېرىلدى.

1984 - يىلى شەھەر ئىچىدىكى پوچتا يولىنىڭ ئۈزۈنلۇقى 90 كىلومېترغا يەتتى، بۇ يولنىڭ 85 كىلومېتر قىسمىدا پوچتا يوللانمىلىرى ئاپتوموبىل بىلەن، بەش كىلومېتر قىسمىدا موتسىكلىت بىلەن توشۇلدى.

1986 - يىلى شەھەر ئىچىدىكى پوچتا يوللانمىلىرى پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىلى بىلەن توشۇلىدىغان پوچتا يولى 87 كىلومېتىرغا، موتوسىكلىت بىلەن توشۇلىدىغان پوچتا يولى ئون كىلومېتىرغا يەتتى. شەھەر ئىچىدىكى پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان لىنىيە 12 گە، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 267 كىلومېتىرغا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوبلاستلىق پوچتا ئىدارىسى قارىمىقىدىكى لىنىيە سەككىز، پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان ئابونېنت 389، لىنىيە مۇساپىسى 109 كىلومېتىر، يول بويىغا 31 پوچتا خەت ساندۇقى قويۇلغان؛ شەرقىي پويىز ئىستانسىسى تارماق پوچتا ئىدارىسى قارىمىقىدىكى لىنىيە بىر، پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان ئابونېنت 77، يوللانما يەتكۈزۈلىدىغان مۇساپە 23 كىلومېتىر، يول بويىغا ئىككى پوچتا خەت ساندۇقى قويۇلغان؛ تاشدەن تارماق پوچتا ئىدارىسى قارىمىقىدىكى لىنىيە ئىككى، پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان ئابونېنت 75، يوللانما يەتكۈزۈلىدىغان مۇساپە 112 كىلومېتىر، يول بويىغا تۆت خەت ساندۇقى قويۇلغان؛ شىمالىي ژوگزال پوچتا - تېلېگراف پونكتى قارىمىقىدىكى لىنىيە بىر، پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان ئابونېنت 44، يوللانما يەتكۈزۈلىدىغان مۇساپە 13 كىلومېتىر، يول بويىغا بىر پوچتا خەت ساندۇقى قويۇلغان. بازاردىكى پوچتا يوللانمىلىرىنى يەتكۈزۈش بۆلۈكىدە كۆندە بىر قېتىم يەتكۈزۈلدى. شەھەر ئىچىدىكى پوچتا يوللىرىغا ۋە پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان لىنىيىلەرگە بىر ئاپتوموبىل، بەش موتسىكلىت سەپلەپ بېرىلدى.

1990 - يىلى شەھەر ئىچىدىكى پوچتا يولى تۆتكە، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 56 كىلومېتىرغا، موتسىكلىت تۆتكە يەتتى، پوچتا يوللانمىلىرى كۆندە بىر قېتىم يەتكۈزۈلدى؛ شەھەردىكى پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان لىنىيە 12گە، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 208 كىلومېتىرغا، موتسىكلىت ئىككىگە، ژېلىسپىت ئونغا يەتتى، پوچتا يوللانمىلىرى كۆندە بىر قېتىم يەتكۈزۈلدى.

2. يېزا پوچتا يولى

1950 - يىلى كورلا پوچتا ئىدارىسى پوچتا يوللانمىلىرى ئاتلىق يەتكۈزۈلىدىغان 77 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى بىر پوچتا يولىنى ئاچتى، بۇ يولغا بىر پوچتالیون، بىر پوچتا ئېتى قويۇلۇپ، چارباغ، يېڭىشەر، لەڭگەر قاتارلىق يېزىلارغا يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يوللانمىلىرى ھەپتىدە بىر قېتىم يەتكۈزۈلدى.

1953 - يىلى 9 . 47 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى يەنە بىر ئات پوچتا يولى ئېچىلىپ، بىر پوچتا ئېتى، بىر پوچتالیون قويۇلۇپ، پوچتا يوللانمىلىرى ھەپتىدە ئىككى قېتىم يەتكۈزۈلدى.

1955 - يىلى يېزىلاردىكى پوچتا يوللىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 210 كىلومېتىرغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئات پوچتا يولى ئۈچ بولۇپ، ھەربىرىگە بىردىن ئات سەپلەپ بېرىلدى؛ ژېلىسپىت پوچتا يولى بىر بولۇپ، بىر ژېلىسپىت سەپلەپ بېرىلدى.

1959 - يىلى يېزا پوچتا يوللىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 731 كىلومېتىرغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئات پوچتا يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 56 كىلومېتىر بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۈچ پوچتا ئېتى بار؛ ژېلىسپىت پوچتا يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 675 كىلومېتىر بولۇپ، 14 ژېلىسپىتى بار.

1960 - يىلى يېزا پوچتا يوللىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 1680 كىلومېتىرغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئات پوچتا يولى بىر، ئۇزۇنلۇقى 14 كىلومېتىر، پوچتا ئېتى بىر؛ ژېلىسپىت پوچتا يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 1246 كىلومېتىر، پوچتا ژېلىسپىتى 27؛ پوچتا يوللانمىلىرى ئاپتوموبىللارغا ھاۋالە قىلىنىپ يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يولى ئىككى، ئۇزۇنلۇقى 402 كىلومېتىر.

1966 - يىلى كورلىدىكى يېزا پوچتا يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 521 كىلومېتىرغا يەتتى، ئات پوچتا

يولىنىڭ ئورنىنى ژېلىسپىت پوچتا يولى ۋە موتسىكلىت پوچتا يولى ئالدى.

1976 - يىلى يېزا پوچتا يوللىرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 884 كىلومېتر‌غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە موتسىكلىت پوچتا يولى 771 كىلومېتر، موتسىكلىت 12؛ ژېلىسپىت پوچتا يولى 113 كىلومېتر، ژېلىسپىت سەككىز.

1982 - يىلدىكى ئۆز ئاپتوموبىلى قاتنايدىغان پوچتا يولى بىر، ئۇزۇنلۇقى 81 كىلومېتر، سەپلەپ بېرىلگەن ئاپتوموبىل بىر؛ موتسىكلىت پوچتا يولى 11، ئۇزۇنلۇقى 778 كىلومېتر؛ ژېلىسپىت پوچتا يولى سەككىز، ئۇزۇنلۇقى 186 كىلومېتر.

1983 - يىلى يېزا پوچتا يوللىرىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 926 كىلومېتر‌غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوموبىل پوچتا يولى 81 كىلومېتر، موتسىكلىت پوچتا يولى 120 كىلومېتر، ژېلىسپىت پوچتا يولى 725 كىلومېتر.

1990 - يىلى پوچتا يوللانمىلىرى موتسىكلىت بىلەن يەتكۈزۈلىدىغان، ئۇزۇنلۇقى 44 كىلومېتر كېلىدىغان بىر يېزا پوچتا يولى ئېچىلدى. يېزىلاردىكى پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان يول 12 گە، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 693 كىلومېتر‌غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 357 كىلومېتر كېلىدىغان يەتتە يولنى خۇسۇسلار ھۆددىگە ئالدى. يېزىلاردىكى پوچتا يوللانمىلىرى يەتكۈزۈلىدىغان يوللارنىڭ 57 كىلومېتىرىدا پوچتا يوللانمىلىرى ئاپتوموبىلغا ھاۋالە قىلىنىپ يەتكۈزۈلىدۇ، 281 كىلومېتىرىدا موتسىكلىت بىلەن، 355 كىلومېتىرىدا ژېلىسپىت بىلەن يەتكۈزۈلىدۇ. كورلا شەھىرى بويىچە ئون يېزىنىڭ ھەممىسىگە، 54 مەۋقىي كەنتنىڭ 94.4 پىرسەنتىگە، 198 كەنت ئاھالىلەر گۇرۇپپىسىنىڭ 90.9 پىرسەنتىگە پوچتا يولى تۇتاشتۇرۇلدى؛ بەش ناھىيە-تۈمەن دەرىجىلىك دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ھەممىسىگە، ئالتە يېزا دەرىجىلىك دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ھەممىسىگە، 99 ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيىدىكى 63.6% ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيىگە پوچتا يولى تۇتاشتۇرۇلدى، پەقەت 13 ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيىگە پوچتا يولى تېخى تۇتاشمىدى.

3. غول پوچتا يولى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېيەنلۇڭ 24 - يىلى (1759 - يىلى) باشقۇرۇلغان، كورلا دادۇڭزىدىن ئۆتۈپ چەرچىگە بارىدىغان، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 210 كىلومېتر كېلىدىغان بىر غول پوچتا يولى ئېچىلغان بولۇپ، پوچتا يوللانمىلىرى ئاتلىق يەتكۈزۈلگەن. ئۆتەڭ يوللىرىنىڭ ۋاقىت چەكلىمىسى ناھايىتى قاتتىق بولغاچقا، كېچە - كۈندۈز قاتناش، سائىتىگە 15 چاقىرىمدىن يۈرۈش تەلەپ قىلىنغان. شۇنتۇڭ 2 - يىلى (1910 - يىلى) كورلىدىن ئۆتىدىغان ئات پوچتا يولىدىن ئىككىسى ئېچىلدى: بۇنىڭ بىرى قارا شەھەردىن چىقىپ كورلىدىن ئۆتۈپ چاقىلىققا، يەنە بىرى كورلىدىن ئۆتۈپ كۈچاغا باراتتى. كورلا تەۋەسىدە پوچتا يوللانمىلىرى ئالماشتۇرۇلىدىغان تۆت ئورۇن تەسىس قىلىنغانىدى. مىنگونىڭ 29 - يىلى (1940 - يىلى) قارا شەھەردىن كورلىغا توشۇلىدىغان يوللانمىلار ئاتلىق توشۇلماي خادىك بىلەن توشۇلىدىغان بولدى. كورلىدىن چاقىلىققا بارىدىغان پوچتا يولىدا يوللانمىلار يەنىلا ئاتلىق توشۇلدى، بۇ يولغا يەتتە ئاتلىق پوچتالیون، بىر باشقۇرغۇچى سەپلەپ بېرىلدى، 99 سائەتتە بارغىلى ياكى كەلگىلى بولاتتى، دەسلەپتە تۆت كۈندە بىر، كېيىنچە ئۈچ كۈندە بىر قاتنىدى. كېيىنكى يىلى بۇ يول چەرچەنگىچە ئۇزارتىلدى، ئومۇمىي مۇساپىسى 1399.5 كىلومېتر‌غا يەتتى، يول بويىغا 12 بېكەت تەسىس قىلىندى، بېرىپ كېلىشكە 24 كۈن كېتەتتى، يوللانمىلار ئۈچ كۈندە بىر ئەۋەتىلدى.

1950 - يىلى ئۇرۇمچى شەھىرىدىن كورلا ناھىيىسىگە يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يوللانمىلىرى ئاپتوموبىل

بىلەن توشۇلدى. 1956 - يىل 10 - ئايدىن باشلاپ كورلا - چاقىلىق يولىغا ئاپتوموبىل سېلىنغاندىن كېيىن، پوچتا يوللانمىلىرى ئاپتوموبىلغا ھاۋالە قىلىنىپ توشۇلدى، شۇنىڭ بىلەن پوچتا يوللانمىلىرى ئاپتوموبىللارغا ھاۋالە قىلىنىش ئارقىلىق يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يولى 491 كىلومېترغا يەتتى. 1958-يىل 8 - ئايدا كورلىدىن چەرچەنگىچە پوچتا ئاپتوموبىلى قاتنايدىغان 808 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى پوچتا يولى ئېچىلىپ، ئات پوچتا يولى تامامەن ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. بۇلاردىن باشقا پوچتا يوللانمىلىرى ئاپوموبىللارغا ھاۋالە قىلىنىش ئارقىلىق يەتكۈزۈلىدىغان ئىككى پوچتا يولى ئېچىلدى: بۇنىڭ بىرى كورلىدىن چاقىلىققىچە بولۇپ، ئايدا ئالتە ئىسمېنا قاتنىدى؛ يەنە بىرى كورلىدىن چەرچەنگىچە بولۇپ، ئايدا ئۈچ ئىسمېنا قاتنىدى. 1979-يىلى كورلىدىن چەرچەنگىچە 473 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى ئاۋتاتسىيە پوچتا يولى ئېچىلدى. 1981-يىلى بىر مەھەل توختىتىپ قويۇلغان كورلا-چەرچەن ئاپتوموبىل پوچتا يولى قايتا ئېچىلىپ، ئاساسلىقى، ئىغىررىاق پوچتا يوللانمىلىرى توشۇلدى. خەت-چەك، گېزىت-ژۇرناللار يەنىلا ئايروپىلان بىلەن توشۇلدى. 1985-يىلى ئۈرۈمچى-كورلا ئارىلىقىدا 511/514-قېتىملىق بىۋاستە پويىز قاتنىغاندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭغا يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يوللانمىلىرىنىڭ ھەممىسى ئاۋۋال كورلا شەھىرىگە يەتكۈزۈلۈپ، ئاندىن جايلارغا ئەۋەتىلدى، يىلىغا ۋاستىلىق يوللىنىدىغان خالتا 69 مىڭ 275 كە يەتتى. 1986 - يىلى كورلا - چەرچەن ئاۋتاتسىيە پوچتا يولى توختىتىلىپ، پوچتا يوللانمىلىرى پوچتا ئاپتوموبىلى بىلەن توشۇلدى. 1988-يىلى كورلا-شىئەن پوچتا پويىز يولى ئېچىلىپ، ئىككى كۈندە بىر ئىسمېنا قاتنىدى.

1990 - يىلى پوچتا يوللانمىلىرى توشۇلىدىغان تۆمۈر يول پوچتا يولى ئىككىگە، يىلىغا توشۇلىدىغان پوچتا يوللانمىلىرى 421 مىڭ 400 خالتىغا يەتتى. 1 - دەرىجىلىك پوچتا يولى بىر (ئۇزۇنلۇقى 576 كىلومېتر)، 2 - دەرىجىلىك پوچتا يولى ئالتە (ئۇزۇنلۇقى 2633 كىلومېتر) بولۇپ، بۇلاردىن كورلا-چەرچەن يولىدا ھەپتىدە ئىككى سىمېنا، 35 - تۈمەن - مەيدانغا ھەپتىدە بىر ئىسمېنا، باشقا جايلارغا كۈندە بىر ئىسمېنا قاتنىدى. ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوموبىلدا يىلىغا توشۇلغان پوچتا يوللانمىلىرى 235 مىليون خالتا (كىلومېتر) غا يەتتى.

§ 2 . پوچتا كەسپى

1. خەت - چەك

كورلىدا پوچتا ئارقىلىق خەت - چەك تارقىتىش خەن سۇلالىسى دەۋرىدە باشلانغان. ئۇ چاغدا پوچتېچىلار، ئاساسلىقى، ھەربىي، مەمۇرىي خەت - چەكلەرنى يەتكۈزگەن. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە كېلىپ-كېتىپ تۇرىدىغان ئەمەلدارلارنى ئاتلىق مۇھاپىزەت قىلغۇچىلار ياكى خەت - چەك يەتكۈزگۈچىلەر ئاتلىق يۈرگۈچىلەر دەپ، پىيادە تېز يۈرۈپ خەت - ئالاقە يەتكۈزگۈچىلەر شاتىر دەپ ئاتالغان. ئادەتتە، شاتىرلار كۈنىگە 50 كىلومېتر چە، ئاتلىق يۈرگۈچىلەر كۈنىگە 170 كىلومېتر يول يۈرەتتى. جىددىي خەت - چەكلەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز مېڭىپ 300 كىلومېتر يول باساتتى، يەتكۈزۈش سۈرئىتى خەن، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكىدىن خېلىلا تېز ئىدى.

مىنگونىڭ 3 - يىلى (1914 - يىلى) كورلىدا پوچتا ئىدارىسى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، ئادەتتىكى خەت ۋە زاكاز خەت كەسپى يولغا قويۇلدى. مىنگونىڭ 5 - يىلى (1916 - يىلى) ئاتكرتكا يوللاش كەسپى يولغا قويۇلدى، ئاتكرتكا ئاددىي ئاتكرتكا ۋە قاتلىنىدىغان ئاتكرتكا دەپ ئىككى خىل ئىدى.

مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) باسما بۇيۇملارنى ئەۋەتىش، تاپشۇرۇۋېلىش كەسپى، مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) 5 - ئايدا ئاۋىئاتسىيە خەت - چەك توشۇش كەسپى يولغا قويۇلدى. مىنگونىڭ 26 - يىلى (1937 - يىلى) بىر يىلدا ئەۋەتىلگەن ۋە تاپشۇرۇۋېلىنغان خەت - چەك 461 گە، ئانكرتكا بەشكە، باسما بۇيۇم بىرگە، خەت - چەكلەرگە ماركا چاپلاشتىن قىلىنغان كىرىم 43.54 يۈەنگە يەتتى.

1949 - يىلى كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى بېجىرگەن خەت - چەكلەر ئادەتتىكى خەت، تېز يەتكۈزۈلىدىغان ئادەتتىكى خەت، زاكاز خەت، كاپالەتلىك زاكاز خەت، قوش زاكاز خەت، تېز يەتكۈزۈلىدىغان خەت، ئاددىي ۋە قاتلىنىدىغان ئانكرىتكا، باسما بۇيۇم قاتارلىق تۈرلەرگە بۆلۈندى. ئۇلار قۇرۇقلۇقتا ۋە ئايرۇپلاندا يەتكۈزۈلدى، يىلىغا ئەۋەتىلگەن ۋە تاپشۇرۇۋېلىنغان خەت - چەك 11 مىڭ 705 پارچىگە، يىللىق كىرىم 585.14 يۈەنگە يەتتى.

1950 - يىلى ئىچكە پۇل سېلىنىدىغان كاپالەتلىك خەت ئەۋەتىش كەسپى يولغا قويۇلدى. 1 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلى (1953 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە) دە خەت - چەك كەسىپ مىقدارى يىلىغا 45% تىن ئاشتى. 1960 - يىلى 624 مىڭ 500 پارچە خەت - چەك ئەۋەتىلىپ ۋە تاپشۇرۇۋېلىنىپ، 57 مىڭ 200 يۈەن كىرىم قىلىنىدى. 1977 - يىلى ئەۋەتىلگەن خەت - چەك 1 مىليون 525 مىڭ 400 پارچىگە، كىرىم 117 مىڭ 100 يۈەنگە يەتتى. 1986 - يىلى تاپشۇرۇۋېلىنغان ۋە ئەۋەتىلگەن خەت-چەك 2 مىليون 96 مىڭ پارچىگە يېتىپ، 183 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىنىدى. 1987 - يىلى خەت چەكلەرنى ئالاھىدە تېز يەتكۈزۈش كەسپى يولغا قويۇلدى. 1988 - يىل 5 - ئايدا مەملىكەت ئىچىدە پوچتا يوللانمىلىرىنى تېز يەتكۈزۈش كەسپى يولغا قويۇلدى، بىر يىلدا ئەۋەتىلگەن خەت - چەك 3 مىليون پارچىدىن ئېشىپ كەتتى، كىرىمى 289 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى.

1990 - يىلى شەھەردىكى پوچتا - تېلېگراف ئىدارىلىرى ۋە پونكىتلىرى ئەۋەتكەن ئادەتتىكى خەت-چەك 1 مىليون 898 مىڭ پارچىگە، ھۆججەت بېرىلىدىغان خەت - چەك 254 مىڭ 400 پارچىگە، تېز يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يوللانمىسى 287 مىڭ 700 گە، ئالاھىدە تېز يەتكۈزلۈىدىغان پوچتا يوللانمىسى 500 گە يەتتى؛ خەت - چەكلەردىن 264 مىڭ 700 يۈەن، تېز يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يوللانمىسىدىن 201 مىڭ 300 يۈەن، ئالاھىدە تېز يەتكۈزۈلىدىغان پوچتا يوللانمىسىدىن 12 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىنىدى. شۇ يىلى 2 مىليون 594 مىڭ 800 پارچە خەت - چەك تاپشۇرۇۋېلىنىدى، 4 مىليون 447 مىڭ پارچە خەت - چەك ۋاستىلىق ئەۋەتىلدى. خەلقئاراغا ۋە شياڭگاڭ، ئاۋمېن رايونلىرىغا 6206 پارچە ئادەتتىكى خەت - چەك، 92 پارچە ھۆججەت بېرىلىدىغان خەت - چەك ئەۋەتىلدى؛ خەلقئارا ۋە شياڭگاڭ، ئاۋمېن رايونلىرىدىن كەلگەن 3760 پارچە ئادەتتىكى خەت - چەك، 109 پارچە ھۆججەت بېرىلىدىغان خەت - چەك تاپشۇرۇۋېلىنىدى. ئىشىك سىرتقا ئېچىۋېتىلگەنلىكتىن، چەت ئەلگە ئالاقىدار خەت - چەكلەر كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە كۆپەيدى. مۇشۇ بىر يىلدا كورلا شەھىرىدىكى ھەر بىر ئاھالىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 9.9 پارچىدىن خەت - چەك تارقىتىلدى، بۇ 1950 - يىلدىكىدىن 13.1 ھەسسە كۆپ.

2. خالتا

مىنگونىڭ 5 - يىلى (1916 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى خالتا ئەۋەتىش - تاپشۇرۇۋېلىش كەسپىنى يولغا قويغان، خالتا ئادەتتىكى خالتا، كاپالەتلىك خالتا، تېز يەتكۈزۈلىدىغان كىچىك خالتىدىن ئىبارەت ئۈچ خىل بولۇپ، ئۇلكە ئىچكە ئەۋەتىش بىلەنلا چەكلەنگەن. مىنگونىڭ 8-يىلى (1919-يىلى) مەملىكەت ئىچىدىكى ئۇلكىلەرگە خالتا ئەۋەتىش ۋە ئولاردىن كەلگەن خالتىلارنى تاپشۇرۇۋېلى-

لىش كەسپى يولغا قويۇلدى، ئەمما ھەربىر خالتىنىڭ ئېغىرلىقى بىر كىلوگرام بىلەن چەكلەندى. ئۇ چاغدا پوچتا يوللىرىدا بەزىدە قاراقچىلار بۆلۈڭ - تالاڭ قىلىپ تۇرىدىغان بولغاچقا، خالتىنىڭ بىخەتەرلىكى- گە بەلگىلىمە بويىچە خالتا ئەۋەتكۈچى ئۆزى مەسئۇل بولاتتى. كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى خالتا ئەۋەتىش - تاپشۇرۇۋېلىش كەسپىنى يولغا قويغاندىن كېيىن كەسىپ مىقدارى ناھايىتى ئاز بولدى. 1949-يىلى بىر يىلدا ئەۋەتىلگەن ۋە تاپشۇرۇۋېلىنغان خالتا 79 ئىدى.

1950 - يىلى كاپالەتلىك خالتا ئەۋەتىش - تاپشۇرۇۋېلىش كەسپى يولغا قويۇلدى. 1952 - يىلى ئەۋەتىلگەن، تاپشۇرۇۋېلىنغان خالتا 225 كە يەتتى، بۇ، 1949 - يىلىدىكىدىن 1.8 ھەسسە كۆپ. 1-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 48.7% تىن كۆپەيدى، بۇ، پوچتا كەسپىدىن قىلىنغان ئومۇمىي كىرىمنىڭ ئىككى پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. 1966 - يىلى 13 مىڭ 244 خالتا ئەۋەتىلىپ، 26 مىڭ 100 يۈەن كىرىم قىلىنىدى. 1970 - يىلى 22 مىڭ 438 خالتا ئەۋەتىلىپ، 32 مىڭ 900 يۈەن كىرىم قىلىنىدى. 1975 - يىلى 29 مىڭ 135 خالتا ئەۋەتىلىپ، 36 مىڭ 900 يۈەن كىرىم قىلىنىدى، كېيىن بىر مەھەل ئازلاپ كەتتى. 1979 - يىلى «B» تۈردىكى كاپالەتلىك خالتا ئەۋەتىش-تاپشۇرۇۋېلىش كەسپى يولغا قويۇلدى. 1980 - يىلى سانائەت مەھسۇلاتلىرى قاچىلانغان خالتىلارنى ئەۋەتىش - تاپشۇرۇۋېلىش كەسپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

ھەر يىلنىڭ 12 - ئىيىدىن كېيىنكى يىلنىڭ 1 - ئىيىغىچە بولغان ۋاقىت خالتا ئەۋەتىش - تاپشۇرۇۋېلىش كەسپىنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەلىگە چىققان ۋاقتى بولىدۇ. 1990 - يىل 1 - ئايدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، كورلا شەھىرى بويىچە ئەۋەتىلگەن خالتا 7313كە، تاپشۇرۇۋېلىنغان خالتا 6901گە، ۋاستىلىك ئەۋەتىلگەن خالتا 5040 قا يەتكەن. شۇ يىلى 37 مىڭ 740 خالتا ئەۋەتىلگەن ۋە تاپشۇرۇۋېلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە تاۋار خالتا 4778، بۇ، بارلىق خالتىلارنىڭ 12.7 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، ئۇنىڭدىن 248 مىڭ 400 يۈەن ھەق ئېلىنىدى؛ خەلقئارا ئەۋەتىلگەن ۋە خەلقئارادىن كەلگەن خالتا 42، ئۇنىڭدىن 937 يۈەن ھەق ئېلىنىدى.

3. پېرىۋوت قىلىش

مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى پېرىۋوت كەسپىنى يولغا قويغان. شىنجاڭنىڭ پۈل تۈزۈمى قالايمىقان بولغاچقا، قەغەز پۇللار ئۆلكە ئىچىدىلا ئوبوروت قىلىنغان، كەسىپ دائىرىسى ئۆلكە ئىچىدىكى پوچتا ئىدارىلىرىگە پېرىۋوت چېكى يېزىپ بېرىش بىلەنلا چەكلەنگەن.

مىنگونىڭ 20 - يىلى (1931 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى تېلېگرامما پېرىۋوت كەسپىنى يولغا قويۇپ، پېرىۋوت سوممىسىنىڭ چېكىنى 200 يۈەندىن 1000 يۈەنگىچە قىلىپ بېكىتتى. مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948 - يىلى) مەملىكەت بويىچە تېگىشكىلى بولىدىغان 200 مىڭ يۈەنلىك، 500 مىڭ يۈەنلىك، 1 مىليون يۈەنلىك، 3 مىليون يۈەنلىكتىن ئىبارەت تۆت خىل پېرىۋوت چېكى تارقىتىلدى. ئۆلكىلىك پوچتا ئىدارىسى كورلا ناھىيىلىك پوچتا ئىدارىسى كېسىدىغان ئادەتتىكى پېرىۋوت چېكىنىڭ سومما چەكلىمىسىنى 6 مىليون يۈەن قىلىپ ئۆزگەرتىپ، بەلگىلىدى، شۇ يىلى 468 مىليون 150 مىڭ يۈەنگە ئالماشتۇرغىلى بولىدىغان 772 پارچە پېرىۋوت چېكى كېسىپ بېرىلدى. 22 مىليون 800 مىڭ يۈەنلىك 16 پارچە پېرىۋوت چېكى نەق پۇلغا ئالماشتۇرۇلدى، 1949-يىلى 420 پارچە ئادەتتىكى پېرىۋوت چېكى كېسىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە سوممىسى ئەڭ كۆپ بولغىنىنىڭ 30 مىڭ يۈەندىن ئاشمىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، پېرېۋوت كەسىپ مىقدارى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئىگىلىكنىڭ گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ مۇناسىپ هالدا ئاشتى. 1952 - يىلى 1367 پارچە پېرېۋوت چېكى يوللاندى. 1953 - يىلدىن باشلاپ بانكا بىلەن پوچتا ئىدارىسىنىڭ كەسىپ دائىرىسى ئايرىۋېتىلىپ، سودا كارخانىلىرىنىڭ پېرېۋوتىنى بانكىغا، شەخسلەر پېرېۋوتىنى پوچتا ئىدارىسىگە ئايرىپ بېرىش بەلگىلەندى. 1956 - يىلى قەلەم هەققى چېكىنى پېرېۋوت قىلىش كەسپى يولغا قويۇلدى، بۇ خىل چەك مەخسۇس گېزىت - ژۇرناللارنىڭ قەلەم هەققىنى پېرېۋوت قىلىدىغان ۋاقىتتا ئىشلىتىلدى. 1960 - يىلى يېڭىچە پېرېۋوت چېكى ئىشلىتىلدى، شۇ يىلى 36 مىڭ 200 پارچە پېرېۋوت چېكى كېسىلدى. 1965 - يىل 4 - ئايدىن باشلاپ كانۇبرت شەكىللىك پۇل پېرېۋوت چېكى ئىشلىتىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە پېرېۋوت كەسىپ مىقدارى بەزىدە كۆپەيسە، بەزىدە ئازلاپ كەتتى، مۇقىم بولمىدى. 1975-يىلى پېرېۋوت مىقدارى 100 مىڭ 300 پارچە بولدى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پېرېۋوت كەسىپ ئىگىلىكنىڭ گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ ئۇچقاندەك راۋاجلاندى. 1980 - يىلى پېرېۋوت مىقدارى 136 مىڭ 200 پارچە، كىرىم 77 مىڭ 900 يۈەن بولدى. 1988 - يىلى كېسىلگەن پېرېۋوت چېكى 173 مىڭ پارچىگە، كىرىمى 269 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى، يۇقىرى سوممىلىق پېرېۋوت چېكى روشەن هالدا كۆپەيدى.

1990 - يىلى 202 مىڭ 900 پارچە پېرېۋوت چېكى كېسىلدى، 41 مىڭ 600 پارچە پېرېۋوت چېكى نەق پۇلغا ئالماشتۇرۇلدى، كېسىلگەن پېرېۋوت چېكىنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 56 مىليون 895 مىڭ 300 يۈەنگە، نەق پۇلغا ئالماشتۇرۇلغان پېرېۋوت چېكىنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 16 مىليون 501 مىڭ 500 يۈەنگە، پېرېۋوت چېكىدىن قىلىنغان ئومۇمىي كىرىم 514 مىڭ 500 يۈەنگە يېتىپ، 1980-يىلدىكىدىن 5.6 هەسسە ئاشتى.

4. گېزىت - ژۇرنال تارقىتىش

كورلا ناهىيىلىك پوچتا ئىدارىسىدا مىنگونلۇق 31 - يىلى (1942 - يىلى) دىن باشلاپ نەشر بۇيۇملىرىنى تاپشۇرۇۋېلىش - ئۆتەش كەسپى يولغا قويۇلغان. 1950 - يىلى مەخسۇس تارقىتىش خادىمى سەپلەندى، ئۇ، گېزىتكە مۇشتېرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى، كورلا گېزىت - ژۇرنال تارقىتىش كومىتېتى قۇرۇلۇپ بۇ ئىشقا نازارەتچىلىك ۋە يېتەكچىلىك قىلىندى. ئۇ چاغدا ئېيىغا 110 نۇسخا گېزىت - ژۇرنال تارقىتىلاتتى، مۇهىملىرى «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئالغا» گېزىتى، «يېڭى ساقچى» ئايلىق ژۇرنىلى قاتارلىقلار ئىدى. 1954 - يىلى كورلا پوچتا ئىدارىسىدا تارقىتىش بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى، 1955 - يىلى بۇ بۆلۈمچە تارقىتىش ئىسمېنىسىغا ئۆزگەرتىلدى، يېزىلاردا تۆت گېزىت-ژۇرنال تارقىتىش پونكىتى تەسىس قىلىندى، بۇ پونكىتلارغا 24 تارقىتىش خادىمى تەكلىپ قىلىندى. 1956 - يىلى تارقىتىلغان گېزىت - ژۇرنال 1762 سانغا، جەمئىي تارقىتىلغىنى 344 مىڭ 800 نۇسخىغا، تارقىتىلغان ژۇرنال 2873 سانغا، جەمئىي تارقىتىلغىنى 68 مىڭ 700 نۇسخىغا يەتتى. 1959-يىلى كورلا ۋىلايەتلىك پارتكوم چىقارغان ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە «كورلا گېزىتى» (كېيىن نامى «بايىنغولىن گېزىتى» گە ئۆزگەرتىلدى) تارقىتىلدى. 1962 - يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» توختىتىلدى، باشقا گېزىت - ژۇرنالالارغا قوبۇل قىلىنغان مۇشتېرىلارمۇ ئازلاپ كەتتى. 1966 - يىلى 9094 نۇسخا گېزىتكە، 5006 نۇسخا ژۇرنالغا مۇشتېرى قوبۇل قىلىنىپ، 2002 يۈەن كىرىم قىلىندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە مۇشتېرى بولۇنغان ۋە سېتىلغان گېزىت - ژۇرناللار ئازىيىپ

كەتتى. 1970 - يىلى مۇشتېرى بولۇنغان ۋە سېتىلغان گېزىت - ژۇرنال ئاران 276 نۇسخا ئىدى، 1973 - يىلدىن باشلاپ كۆپەيدى. 1980 - يىلدىن كېيىن تېز كۆپەيدى. 1982 - يىلى بەش يەردە گېزىت - ژۇرنال دۇكىنى ۋە بوتكىسى تەسىس قىلىندى. 1983 - يىلى تارقىتىلغان ژۇرنال 33 مىلىۇن 52 نۇسخىغا، مۇشتېرى بولۇنغان ۋە سېتىلغان گېزىت 6 مىليون 450 مىلىۇن نۇسخىغا، ژۇرنال 1 مىليون 56 مىلىۇن نۇسخىغا، گېزىت - ژۇرنال تارقىتىشتىن قىلىنغان يىللىق كىرىم 107 مىلىۇن 100 يۈەنگە يەتتى. 1986 - يىلى خەنزۇچە، مۇڭغۇلچە، ئۇيغۇرچە چىقىدىغان «باينغولىن گېزىتى» ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، پوچتا ئىدارىسىنىڭ تارقىتىشىغا تاپشۇرۇلدى. بۇ گېزىت شۇ يىلى 152 سان چىقىرىلىپ، جەمئىي 1 مىليون 115 مىلىۇن نۇسخا تارقىتىلدى. 1990 - يىلى يېڭا ئىگىلىك 2 - شى پارتكومى نەشر قىلغان «يېشىل دالا» گېزىتى كورلا پوچتا ئىدارىسىنىڭ تارقىتىشىغا تاپشۇرۇلدى ۋە 8700 سان، جەمئىي 904 مىلىۇن 800 نۇسخا تارقىتىلدى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە نەشر قىلىنغان گېزىت ئىككى خىل بولۇپ، جەمئىي 2 مىليون 231 مىلىۇن 100 نۇسخا تارقىتىلدى؛ مۇشتېرى بولۇنغان ۋە سېتىلغان گېزىت 476 خىل بولۇپ، 46 مىلىۇن 200 سان، جەمئىي 7 مىليون 470 مىلىۇن نۇسخا تارقىتىلدى؛ مۇشتېرى بولۇنغان ۋە سېتىلغان ژۇرنال 2260 خىل بولۇپ، 80 مىلىۇن 400 سان، جەمئىي 924 مىلىۇن 600 نۇسخا تارقىتىلدى. يىللىق ئوبوروت قىلىنغان گېزىت- ژۇرنال 1 مىليون 754 مىلىۇن 200 نۇسخىغا، گېزىت-ژۇرنالدىن كىرگەن كىرىم 452 مىلىۇن 700 يۈەنگە يەتتى. كورلا شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسى 1977-يىلدىن باشلاپ «شىنجاڭ ياشلىرى»، «چېچرا قورغىنى»، «كۆۋرۈك»، «شىنجاڭ تەنتەربىيىسى»، «مەكتەپ تەنتەربىيىسى»دىن ئىبارەت بەش خىل ژۇرنالنى تارقاتقاندى، 1987 - يىلىغا كەلگەندە، ژۇرناللارنىڭ توختىتىۋېتىلگەنلىكى ياكى ژۇرنال تەھرىراتىنىڭ باشقا جايغا كۆچۈپ كەتكەنلىكى قاتارلىق سەۋەبلەردىن شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىنىڭ سىرتقا ژۇرنال تارقىتىش خىزمىتى ئايانغلاشتى.

Ⅲ باب

تېلېگراف

§1 . تېلېگراممـا

مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك تېلېگراف ئىدارىسى تېلېگراممـا كەسپىنى يولغا قويغان، بۇ كەسىپ سىياسىي ئىشلار، ھۆكۈمەت ئىشى، ئالاھىدە ئىشلار ۋە ئادەتتىكى ئىشلاردىن ئىبارەت تۆت خىلغا ئايرىلغان. مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) زاكاز تېلېگراممـا كەسپى يولغا قويۇلدى، بۇ كەسىپ ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋە قىسقا مۇددەتلىك دەپ ئىككى خىلغا ئايرىلدى. سىياسىي ژۇرنىيەت، مال باھاسى ۋە پۇل قىممىتىنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرۇشى قاتارلىق ئامىللار تۈپەيلىدىن ئېلىنىدىغان ھەقمۇ داۋاملىق ئۆزگىرىپ تۇردى. تېلېگراممـا باھاسى جەھەتتە مىنگونىڭ 26 - يىلى (1937 - يىلى) بىر خەتتىن بىر مو ئېلىنغانىدى، مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948 - يىلى) غا كەلگەندە بىر خەتكە 40 مىلىۇن يۈەن ئېلىنىدى، كورلا ناھىيىلىك تېلېگراف ئىدارىسى شۇ بىر يىلدا ئاران 63 تېلېگراممـا يوللىدى

ۋە تاپشۇرۇۋالدى.

1952 ـ يىلى دائىم ئىشلىتىلىدىغان تېلېگرامما ھەرىپى ـ مەۋرىي تېلېگرامما، سىياسىي ئىشلارغا ئائىت تېلېگرامما، ئادەتتىكى تېلېگرامما، خەت ـ چەك تېلېگراممىسى، ئاخبارات تېلېگراممىسى، پوچتا ئارقىلىق يەتكۈزۈش تېلېگراممىسىدىن ئىبارەت ئالتە خىلغا ئايرىلدى ھەمدە سېلىشتۇرۇپ چىقىش، خەۋەرلەندۈرۈش، جاۋاب تېلېگراممىسى ھەققىنى ئالدىن تاپشۇرۇش، ئايرىم يەتكۈزۈش، مەخسۇس يەتكۈزۈش، ئاغزاكى يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت ئالتە خىل ئالاھىدە كەسىپ بېجىرىلدى. 1953 ـ يىلى تېلېگرامما كەسپى ھەرىپى ـ مەۋرىي تېلېگرامما، كارخانا تېلېگراممىسى، جامائەت پاراۋانلىقى تېلېگراممىسى، ئاۋىئاتسىيە بىخەتەرلىكى تېلېگراممىسى، خەۋەر تېلېگراممىسى، پېرېزوت تېلېگراممىسى، پاراخوت تېلېگرامىسى، ئاخبارات تېلېگراممىسى، ھۆكۈمەت ئىشلىرى تېلېگراممىسى، ئادەتتىكى تېلېگرامما، خەت ـ چەك تېلېگراممىسىدىن ئىبارەت 11 خىلغا تەقسىملىدى، ئالاھىدە كەسىپ ئون خىلغا كۆپەيتىلدى. شۇ يىلى تېلېگرامما كەسىپ مىقدارى 1741 پارچىگە يېتىپ، 1950ـيىلدىكىدىن 1.8 ھەسسە كۆپەيدى؛ كىرىم 1305.75 يۈەنگە يېتىپ، 1950 ـ يىلدىكىدىن 1.4 ھەسسە ئاشتى. كېيىنچە كەسىپ مىقدارى ئۈزلۈكسىز كۆپەيدى، ئۈسكۈنىلىرى يىلمۇ يىل يېڭىلاندى. 1961 ـ يىلى سەككىز پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى ۋە پونكىتى تېلېگرامما كەسپىنى يولغا قويدى، ئۇلارنىڭ تېلېگراف لىنىيىسى جەمئىي 18 گە يەتتى (بۇ لىنىيىنىڭ 12سى سىملىق، ئالتىسى سىمسىز)؛ ئۇچ سۈنئىي تېلېگراف ئاپپاراتى، ئالتە دانە ئاۋاز چاستوتىسىنى تىتىرەتكۈچ ئۈسكۈنىسى، 14 دانە قىسقا دولقۇنلۇق خەۋەر تارقىتىش ئاپپاراتى (بۇنىڭ ئىككىسى 150 ۋاتلىق، 12 سى 15 ۋاتلىق)، ئون يۈرۈش قىسقا دولقۇنلۇق خەۋەر قوبۇللاش ئاپپاراتى بار بولدى، شۇ يىللىق كەسىپ مىقدارى 60 مىڭ پارچىغا يەتتى، ئون يىلدا 5.48 ھەسسە كۆپەيدى. 1977 ـ يىلى بىر فوتو تېلېگراف ئاپپاراتى سەپلەپ بېرىلىپ، قولىيازما فوتو تېلېگرامما كەسپى يولغا قويۇلدى. 1979 ـ يىلى ئون دانە يۆكلىمە دولقۇنلۇق تېلېگرامما ئاپپاراتى، 12 دانە تېلېگراف خەت بېسىش ماشىنىسى سەپلەپ بېرىلىپ، تېلېگرامما كەسىپ مىقدارى 117 مىڭ 500 پارچىگە يەتكۈزۈلدى. 1983 ـ يىلى ئىككى دانە ئېلېكترونلۇق تېلېگراف ئاپپاراتى سەپلەپ بېرىلىپ، مەملىكەت ئىچىدىكى ئابونېنتلار تېلېگرامما كەسپى يولغا قويۇلدى. شۇ يىلى 54 مىڭ مىنۇتلۇق تېلېگرامما يوللىنىپ ياكى قوبۇل قىلىنىپ، 84 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك كىرىم قىلىندى. 1985 ـ يىل 4 ـ ئايدىن باشلاپ تېلېگرامما كەسىپ تۈرى ھاۋارايى تېلېگراممىسى، سۇ رايى تېلېگراممىسى، جامائەت پاراۋانلىقى تېلېگراممىسى، سىياسىي ئىشلارغا ئائىت تېلېگرامما، ئاخبارات تېلېگراممىسى، ئادەتتىكى تېلېگرامما، پۇل پېرېزوت تېلېگراممىسى ۋە ھۆكۈمەت تېلېگراممىسىدىن ئىبارەت سەككىز خىلغا تەقسىملىدى؛ ئالاھىدە كەسىپ بولسا پەۋقۇلئاددە جىددىي، جىددىي، پوچتا ئارقىلىق يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت ئۈچ خىلغا ئايرىلدى. شاڭخەيدە ئىشلەنگەن «SH2—477» تىپلىق ئېلېكترونلۇق تېلېگراف ئاپپاراتىدىن ئىككى دانە سېتىۋېلىندى. شۇنىڭ بىلەن يىلىغا يوللانغان ۋە قوبۇل قىلىنغان تېلېگرامما 159 مىڭ 400 پارچىگە، كىرىم 308 مىڭ 600 يۈەنگە يەتتى، بۇ ئىدارە بويىچە قىلىنغان كەسىپى كىرىمنىڭ تەخمىنەن 1.13 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1987 ـ يىلى ئامما ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىدىغان، تېز يەتكۈزۈلىدىغان قول يازما فوتو تېلېگرامما كەسپى يولغا قويۇلدى، بۇنىڭدا سۈرەت، قول يازما، ھۆججەت، گېزىت يوللاندى ياكى قوبۇل قىلىندى. 1988ـ يىلى مۇراسىم تېلېگراممىسى كەسپى يولغا قويۇلدى، بۇ تەبرىك تېلېگراممىسى، تەزىيە تېلېگراممىسى دەپ ئىككىگە ئايرىلدى. شۇ يىلى سىرتقا جەمئىي 264 پارچە فوتو تېلېگرامما يوللاندى، 11 پارچە فوتو تېلېگرامما قوبۇل قىلىندى، 2112 يۈەن كىرىم قىلىندى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئوبلاستلىق پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ تېلېگرامما كەسپىنى يولغا قويغان ئىدارە، پونكىت 11 (ئۇيغۇرچە تېلېگرامما كەسپىنى يولغا قويغىنى ئىككى)،

تېلېگراما لىنىيىسى 19 (سىملىق، يۆكلىمە دولقۇنلۇق تېلېگراما لىنىيىسى بەش، ئۈچۈق سىملىق لىنىيە ئون، سىمسىز لىنىيە تۆت) ؛ ئاپتوماتىك تېلېگراما يەتكۈزۈش لىنىيىسى ئىككى، فوتو تېلېگراف يەتكۈزۈش لىنىيىسى توققۇز؛ يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاپپارات ئۈچ، تېلېگراف خەت بېسىش ماشىنىسى 37 (بۇنىڭ ئىچىدە ئېلېكترونلۇق فوتو تېلېگراف ئاپپاراتى 15، ئىمپورت قىلىنغان ئاپپارات ئۈچ) ، قىستۇرما تېلېگراف ئاپپاراتى 13، «55» تىپلىق فوتو تېلېگراف ئاپپاراتى 22، فاكسىمىللىق ئاپپارات بىر؛ سىمسىز، قىسقا دولقۇنلۇق خەۋەر تارقىتىش ئاپپاراتى 12 (بۇنىڭ ئىچىدە يەككە قىرغاق تاسمىلىق ئاپپارات بىر، قىسقا دولقۇنلۇق خەۋەر قوبۇللاش ئاپپاراتى ئۈچ) . شۇ يىلى سىرتقا يوللانغان تېلېگراما 287 مىڭ 200 پارچىگە، قوبۇل قىلىنغان تېلېگراما 239 مىڭ 100 پارچىگە، ۋاستېلىك يوللانغان تېلېگراما 196 مىڭ 600 پارچىگە يەتتى؛ سىرتقا يوللانغان فاكسىمىللىق تېلېگراما 1308 پارچىگە، قوبۇل قىلىنغان فاكسىمىللىق تېلېگراما 31 پارچىگە، فاكسىمىللىق تېلېگراما ئابونېنتى 17 گە يەتتى. شۇ يىلى تېلېگراممىدىن 589 مىڭ 300 يۈەن كىرىم قىلىندى، بۇ 1980 ـ يىلدىكىدىن 7.4 ھەسسە كۆپ.

§ 2 . تېلېفون

1. شەھەر تېلېفونى

1952 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە ئون توچكىلىق ماگنىتلىق كومموتاتور ئورنىتىلىپ ۋە ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1.2 ستولبا/كىلومېتر كېبلىدىغان ئۈچ شەھەر تېلېفونى سىمى تارتىلىپ، شەھەر تېلېفونىدا ئالاقىلىشىش كەسپى يولغا قويۇلدى. ھەربىر تېلېفون ئاپپاراتىدىن 6 ـ دەرىجىلىك ئىدارىنىڭ «B» خىلدىكى ئابونېنت ئۇلىمى بويىچە 3.5 يۈەن ھەق ئېلىندى. شەھەر بويىچە شەھەر تېلېفونى كوممۇتاتورىغا ئۇلانغان تېلېفون ئاپپاراتى ئاران توققۇز بولۇپ، شۇ يىلى 283.5 يۈەن ھەق ئېلىندى. 1958 ـ يىلى 3 ـ دەرىجىلىك ئىدارىگە ئۇزگەرتىلدى، شەھەر تېلېفونى ئۆسكۈنىسىدىن ئىككى دانە توك بىلەن ھەرىكەتلەنىدىغان كوممۇتاتور قويۇلۇپ، تېلېفون سىغىمچانلىقى 200 توچكىغا كۆپەيتىلدى، ئۈنىڭغا 84 شەھەر تېلېفونى ئاپپاراتى ئۇلاندى، ئۈچۈق سىمنىڭ ئۇزۇنلۇقى 18.45 ستولبا / كىلومېترغا، بارلىق ئۈچۈق سىملارنىڭ ئۇزۇنلۇقى 49.82 كىلومېترغا، كابىل ئۇزۇنلۇقى 2.601 كىلومېترغا، كابىل ئىچىدىكى سىملارنىڭ ئۇزۇنلۇقى 24.46 جۈپ كىلومېترغا يەتتى. 1960 ـ يىلى شەھەر تېلېفونى ئاپپاراتى 195 كە يەتتى؛ كىچىك تىپتىكى ئىككى كوممۇتاتور بار بولدى، ئۇلارنىڭ سىغىمچانلىقى 50 توچكا بولۇپ، 42 تېلېفون ئاپپاراتى ئۇلاندى؛ شەھەر تېلېفونى سىم يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 28.54 ستولبا / كىلومېترغا، تارتىلغان ئۈچۈق سىملارنىڭ ئۇزۇنلۇقى 89.64 كىلومېترغا يەتتى؛ شەھەر تېلېفونىدىن 7872.34 يۈەن كىرىم قىلىندى.

1971 ـ يىلى شەھەر تېلېفونى كوممۇتاتورىنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 350 توچكا (توك بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان كوممۇتاتورنىڭ 250 توچكا، ماگنىتلىق كوممۇتاتورنىڭ 100 توچكا) ، كوممۇتاتورلارنىڭ ئەملىي ئىشلىتىلگەن سىغىمچانلىقى 303 توچكا بولۇپ، 132 شەھەر تېلېفونى ئاپپاراتى ئۇلاندى. يىل ئاخىرىدا شەھەر تېلېفونى ئابونېنتى 323 كە يەتتى. 1978 ـ يىلى شەھەر تېلېفونى كەسپىنىڭ تۇرى 12 خىلغا ئۇزگەرتىلدى. 1981 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى «HT921» تىپلىق 1000 توچكىلىق توغرىسىغا ۋە ئۇزۇنىغا يەتكۈزۈلىدىغان ئاپتوماتىك تېلېفون ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى. شەھەر تېلېفونى كوممۇتاتورلىرىنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 1450 توچكىغا، ئەملىي ئىشلىتىلگەن سىغىمچانلىقى 743

توچكىغا يەتتى، ئۇنىڭغا 637 تېلېفون ئاپپاراتى ئۇلاندى، ئابونېنتلار كوممۇتاتورلىرىنىڭ ئومۇمىي سىغىمى چانلىقى 1070 توچكىغا يەتتى. شەھەر تېلېفونىدىن ئېلىنىدىغان ھەق 2 - دەرىجىلىك ئىدارىنىڭ ئۇلچىمى بويىچە ئېلىنىدى. 1983 - يىلى تېلېفونىنىڭ كەسىپ تۈرلىرىگە كۆپ ئىقتىدارلىق ئوسكۇنىلەر بىلەن سىمسىز تېلېفوندىن ئىبارەت ئىككى تۈر قوشۇلۇپ، كەسىپ تۈرى 14 خىلغا يەتكۈزۈلدى.

1990 - يىلى شەھەر تېلېفونى كوممۇتاتورلىرىنىڭ ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 5000 توچكىغا يەتتى، بۇنىڭ ئەمەلىي ئىشلىتىلگەن سىغىمچانلىقى 3043 توچكا. ئابونېنتلار كوممۇتاتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 5446 توچكا (بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوماتىك تېلېفون كوممۇتاتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 62.2%نى ئىگىلەيدۇ) غا، ئابونېنتلار كوممۇتاتورىدىكى كالتە سىم 150 جۈپكە يەتتى. تېلېفون ئاپپاراتى جەمئىي 6005 (بۇنىڭ ئىچىدە پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ كوممۇتاتورىغا ئۇلانغىنى 2894، ئابونتلار كوممۇتاتورىغا ئۇلانغىنى 3111) كە يەتتى، ئاپتوماتىك تېلېفون ئاپپاراتى 78.2%نى ئىگىلىدى. شەھەر تېلېفونى سىم بولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 125 ستولبا/كىلومېتر غا، كابىل ئۇزۇنلۇقى 153.8 كىلومېتر (يەرگە كۆمۈلگەن كابىل 31.5 كىلومېتر) غا يەتتى. ئايلانما يوللۇق، يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاپپاراتتىن بىرى بار بولدى. يىل ئاخىرىدا شەھەر تېلېفونى ئابونېنتى 3120 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ھەق ھېسابلايدىغان ئابونېنت 3015؛ 300 ئابونېنت تېلېفونىنىڭ ئورنىتىلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. شەھەر تېلېفونىنىڭ كەسىپى كىرىمى 1 مىليون 249 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى.

2. يېزا تېلېفونى

1956 - يىلى ئاپتونوم رايوندىكى ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن كورلا ناھىيىسى بىرلىكتە مەبلەغ سېلىپ، ناھىيە بازىرىدىن ئاۋات يېزىسىغىچە 7.6 ستولبا/كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا يېزا تېلېفونى سىمى تارتتى، شۇنىڭ بىلەن يېزا تېلېفونى كەسپى يولغا قويۇلدى، ئۇ چاغدا پەقەت ۋاقىت ھېسابلاپ سۆزلىشىدىغان بىر خىللا كەسىپ بار ئىدى. 1965 - يىلى ناھىيىگە قاراشلىق ئون گۈدۈشي، 44 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تۆت دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تۈەن - مەيدانغا تېلېفون ئۇلاندى ھەمدە ناھىيە بازىرىدىن گۈدۈشي، چوڭ ئەترەتلەرگىچە يېغىن تېلېفونى كەسپى يولغا قويۇلدى. كېيىنكى يىلى يېزا تېلېفونى كوممۇتاتورى ئونغا، ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 250 توچكىغا، يېزا تېلېفونى ئابونېنتى 66 گە يەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىلغان ئون يىلدا يېزا تېلېفوندا ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى. 1980 - يىلدىن كېيىن يېزا ئىقتىسادىنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىشى بىلەن، كىچىك كوممۇتاتور ئورناتقان ۋە كوممۇتاتورنى ئۆزگەرتىپ قوراشتۇرغان تۈەن - مەيدان، زاۋۇت - كان - كارخانىلار كۆپەيدى، كىچىك تىپتىكى ئابونېنت كوممۇتاتورىغا ئۇلانغان تېلېفون ئاپپاراتى 214 كە يەتتى، يېزىلاردا يىلىغا 25 مىڭ 202 قېتىم تېلېفوندا سۆزلىشىلدى. 1987 - يىلى يېزا تېلېفونى كەسپىدە مەخپىي نومۇرلۇق تېلېفون، ئالاھىدە تېلېفون، جىددىي ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغان تېلېفون، ئوسكۇنىلىك تېلېفون، ئادەتتىكى تېلېفون، ھۆكۈمەت ئىشى تېلېفونىدىن ئىبارەت ئالتە تۈر بار بولدى، ئىجارىگە ئېلىنىدىغان سىم يولى، ئالدىن مەلۇمات بېرىش تېلېفونى، سىملىق رادىئو بېرىلىدىغان تېلېفون ۋە يېغىن تېلېفونىدىن ئىبارەت ئالاھىدە كەسىپلەر بېجىرىلدى. يېزا تېلېفونى ئابونېنتلىرىغا ئادەتتىكى تېلېفون، بىر سىمدىن تەڭ پايدىلىنىش، ئورتاق پايدىلىنىش تېلېفونى، ۋاقىتلىق تېلېفون، ئاممىۋى تېلېفون، ئابونېنت كوممۇتاتورى، مەخسۇس لىنىيىلىك تېلېفون، ستولبىنى ئىجارىگە ئېلىپ سىم تارتىش، ئوسكۇنىلەرنى ۋاكالىتەن رېمونت قىلىشتىن ئىبارەت توققۇز خىل كەسىپ يولغا قويۇلدى. 1990 - يىلى

شەھەردىن تاشقىنگە 144 توچكىلىق پروگراممىلىق تېلېفون ئۇلاندى، شەھەردىن يېزا، مەيدانلارغا ئۇلانغان كومموتاتورلارنىڭ ھەممىسى ئېلېكترلىتىلدى، تۆت يېزىدا بىردىن ئالاھىدە يۇقىرى چاستوتىلىق خەۋەر تارقىتىش - قوبۇللاش ئاپپاراتى قوراشتۇرۇلۇپ سۆزلىشىش يولغا قويۇلدى. يېزا تېلېفونىنىڭ ئاساسلىق ئۇسكۇنىلىرىدىن ئىككى يۆكلىمە دولقۇنلۇق تېلېفون ئاخىرقى ئۈچ ئاپپاراتى، ئايلانما يوللۇق يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاخىرقى ئۈچ باش ئاپپاراتتىن 15ى، تارماق ئاپپاراتتىن 115ى بار بولدى، سىم يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 168 ستولبا/كىلومېترغا، ئوچۇق سىمنىڭ ئۇزۇنلۇقى 427 جۈپ كىلومېترغا، كابېلنىڭ ئۇزۇنلۇقى 3.18 كىلومېترغا يەتتى. كىچىك تېپتىكى ئابونېنتلار كومموتاتورىنىڭ سىغىمچانلىقى 600 توچكا (ئەمەلىي ئىشلىتىلگىنى 417 توچكا) بولۇپ، ئۇنىڭغا 425 تېلېفون ئۇلاندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوماتىك تېلېفون 52.5% نى ئىگىلەيدۇ. شەھەرگە قاراشلىق ئون يېزا ۋە ئون كەنتكە تېلېفون تۇتاشتۇرۇلدى، يېزىلارنىڭ تېلېفونلىشىش نىسبىتى 100% كە، كەنتلەرنىڭ 18.15% (يەنە 44 كەنتكە تېلېفون ئورنىتىلمىدى) كە يەتتى. يېزا تېلېفونى كىرىمى 263 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 17 يېزا تېلېفونى خادىمى بار بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە تېلېفونىست تۆت، ماشىنىست ئىككى، سىم تارتقۇچى توققۇز، باشقا خادىم ئىككى.

3. ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون

مىنگونىڭ 26 - يىلى (1937 - يىلى) كورلىدىن قارا شەھەر ناھىيىسىگە 69 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا ھەم تېلېگراف، ھەم تېلېفون ئۇچۇن ئىشلىتىلىدىغان سىم تارتىلىپ، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون كەسپى يولغا قويۇلغان، ئۇ ئادەتتىكى تېلېفون ۋە جىددىي تېلېفون دەپ ئىككىگە ئايرىلاتتى. ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىشتە تېلېفون بېرىش تالونى سېتىۋېلىناتتى، ئۇنىڭ ۋاقتى ئۇچ مىنوت بولغاچقا، سۆزلىشىش ۋاقتى ئېشىپ كەتسە تالون تولۇقلاپ سېتىۋېلىناتتى. 1950 - يىلدىن كېيىن ئۇزۇن يوللۇق تېلېفونىنىڭ كەسىپ دائىرىسى كۇندىن - كۇنگە كېڭەيتىلىپ، نوموۇر چاقىرىش، ئادەم چاقىرىش ۋە ۋاستىلىك چاقىرىشتىن ئىبارەت ئۇچ خىلغا ئايرىلدى. 1953 - يىلى ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون كەسپى ھاۋا مۇداپىئە ئاخباراتى تېلېفونى، ھەربىي - مەمۇرىي تېلېفون، كارخانا تېلېفونى، ئادەتتىكى تېلېفون ۋە ھۆكۈمەت ئىشى تېلېفونىدىن ئىبارەت بەش خىلغا ئايرىلدى، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون كەسپىنىڭ شۇ يىللىق تىجارەت مىقدارى 1956 قېتىمغا يېتىپ، 1949 - يىلدىكىدىن 5.3 ھەسسە ئاشتى. 1955 - يىلى كورلا بىلەن ئۇرۇمچى ئارلىقىغا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون سىمى تارتىلىپ، 3838 ستولبا ئورنىتىلدى، بەش ئات، ئۇچ ۋېلىسىپىت ئاجرىتىلىپ، سىم يوللىرى چارلاپ تۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن كورلىنىڭ ئۇزۇن يوللۇق خەۋەرلىشىش ئاپتونوم رايونىنىڭ خەۋەرلىشىش تورىغا كىردى. يىل ئاخىرىدا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون يولىدىن ئۇچى بار بولدى، بۇنىڭ بىرى سىملىق، ئىككىسى سىمسىز. 1956 - يىلى كورلىدىن لوپنۇر ناھىيىسىگىچە 43 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا سىم تارتىلدى. 1958 - يىلى ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون كەسپىنى يولغا قويغان ئىدارە، پونكىت يەتتىگە يەتتى، بۇنىڭ بەشى يېزىدا؛ ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون سىم يولى 12 گە يەتتى، بۇنىڭ سەككىزى سىمسىز، تۆتى سىملىق؛ ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون كەسپىنىڭ تۇرى 14 خىلغا ئۇزگەرتىلدى. 1965 - يىلى كورلا بىلەن چاقىلىق ئارلىقىغا 440 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا سىم تارتىلدى. 1966 - يىلى ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئالاقىسىدە كورلا مەركەز قىلىنغان جەنۇبىي شىنجاڭ ئايلانما يولى شەكىللەندى. سىم يولى جەھەتتە سىملىق يول ئاساس قىلىنغان بولۇپ، پەقەت بىرلا سىمسىز يول بار ئىدى. شۇ يىلى كەسىپ مىقدارى 32 مىڭ 488 قېتىمغا يېتىپ، 50 مىڭ 762 يۈەن كىرىم

قىلىندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، باشقۇرۇش قالايمىقانلىشىپ كەتتى. 1968-يىلى ئۈزۈن يوللۇق تېلېفونلىنىڭ كەسىپ مىقدارى 1966 - يىلىدىكىدىن 30.6% ، كىرىم 17.2% ئازىيىپ كەتتى. 1971 - يىلىدىن باشلاپ تەدرىجىي ئەسلىگە كەلدى. 1974 - يىلى ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كەسپىنى يولغا قويغان ئىدارە، پونكىت سەككىزگە، ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون يولى 19 (بۇنىڭ ئىچىدە سىملىق، يۆكلىمە دولقۇنلۇق تېلېفون يولى 11) غا، يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاخىرقى ئۈچ ئاپپاراتى يەتتە (بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ يوللۇق ئاپپارات ئۈچ، 12 يوللۇق ئاپپارات تۆت) گە يەتتى؛ ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كوممۇتاتوردىن ئۇچى (90 توچكىلىق) بار بولدى، ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كەسىپ مىقدارى 38 مىڭ 893 قېتىمغا، كىرىم 59 مىڭ 672 يۈەنگە يەتتى.

1976 - يىلى 12 يوللۇق يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاپپاراتتىن 15ى، ئۈچ يوللۇق يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاپپاراتتىن 13ى، تاق يوللۇق يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاپپاراتتىن تۆتى بار بولدى. يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاخىرقى ئۈچ ئاپپاراتى ئۇسكۇنىلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى جەمئىي 223 يول، ئەمەلىي ئىشلىتىلگىنى 79 يول؛ ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كەسپى يولغا قويۇلغان ئىدارە، پونكىت 11گە، ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون يولى 39غا، كەسىپ مىقدارى 78 مىڭ 586 قېتىمغا، كىرىم 64 مىڭ 589 يۈەنگە يەتتى. 1988 - يىلى ئۈزۈن يوللۇق تېلېفوندىن قىلىنغان كىرىم 1 مىليون 13 مىڭ 400 يۈەنگە، كەسىپ مىقدارى 252 مىڭ 900 قېتىمغا يەتتى. 1989 - يىلى «DD16» ئاپپاراتى ئورنىتىلىپ، بۇ ئاساستە ئىلىنىدىغان ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كەسپى يولغا قويۇلدى.

1990 - يىلى كورلا شەھىرى بويىچە ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون كەسپى يولغا قويۇلغان ئىدارە، پونكىت ئالتە، ئۈزۈن يوللۇق تېلېفون يولى 89، بۇنىڭ ئىچىدە سىملىق تېلېفون يولى 86، سىمسىز تېلېفون يولى ئۈچ. سىملىق تېلېفون يولى ئىچىدە يۆكلىمە دولقۇنلۇق تېلېفون يولى 77. بارلىق تېلېفون يوللىرى ئىچىدە ئاپتوماتىك يول 11، يېرىم ئاپتوماتىك يول توققۇز، نۇقتىلار ئارا يېرىم ئاپتوماتىك يول يەتتە. ئۈزۈن يوللۇق تېلېفونلىنىڭ ئاساسلىق ئۇسكۇنىلىرى: توك بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان كوممۇتاتور 200 توچكا، ئۈزۈن يوللۇق قوش ئۈچلۇق ئۇسكۇنە 48 توچكا، 60 يوللۇقتىن تۆۋەن ئاۋاز كۆچەيتكۈچ ئىككى، 60 يوللۇقتىن تۆۋەن يۆكلىمە دولقۇنلۇق ئاخىرقى ئۈچ ئاپپاراتى ئۇسكۇنىسى 42، ئومۇمىي يول سىغىمچانلىقى 345.

1990 - يىلى كورلا شەھىرىدە 29 كىلومېتر ئۈزۈن يوللۇق ستولبا سىم يولى، 14 جۈپ كىلومېتر ئوچۇق سىم يولى بار بولدى. ئۈزۈن يوللۇق ئارىلىق سىم يولى 9.25 جۈپكە، ئۈزۈن يوللۇق تېلېفوندىن قىلىنغان كىرىم 1 مىليون 415 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە خەلقئارا ۋە شىياڭگاڭ، ئاۋمېنلارغا بېرىلگەن تېلېفوندىن قىلىنغان كىرىم 22 مىڭ 931 يۈەن.

بىگىرمە ئۈچىنچى قىسىم

مالىيە، باج

چاك سۇلالىسى ھۆكۈمىتى چىەنلۇك 24 ـ يىلى (1759 ـ يىلى) شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، قارا شەھەر خانلىقىغا قاراشلىق كورلا يېزىسىدا بەگلىك تۈزۈمىنى يولغا قويدى. زېمىن كەڭ، ئادەم شالاڭ، ئىقتىساد تەرەققىي قىلمىغان بولغاچقا، مالىيە كىرىمى چىقىمىنى قاپلىيالمايتتى. چاك ھۆكۈمىتىنىڭ مالىيە كىرىمى «ھەربىي تەمىنات» ۋە يەرلىك ھۆكۈمەت بەرگەن قوشۇمچە يارداەمدىن تاشقىرى، ئاساسەن، تۇرلۇك باج ـ سېلىقلار دىن كىرەتتى. ھەرمىللەت ئەمگەكچى خەلقىنىڭ سېلىقى ھەددىدىن تاشقىرى ئېغىر ئىدى.

كورلىنىڭ يەرلىك ھاكىمىيىتى 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگدىن 7 ـ دەرىجىلىك بەگكىچە بولغان 20 نەچچە كىشىدىن تەركىب تاپاتتى. چاك ھۆكۈمىتى بەگلەرگە ئاجرىتىپ بەرگەن تەمىنات يېرى 3060 موغا، بەگلەرنىڭ يېرىنى تېرىيدىغان يانچىلار 105 ئائىلىگە يەتكەندى. بەگلەر ئىش ـ ھەققى، تەمىنات يېرىگە ئېرىشكەندىن تاشقىرى، يەنە نۇرغۇن بوز يەرلەرنى ئىگىلىۋېلىپ، دېھقانلارغا ئاچقۇزاتتى. ئېچىلغان يەرلەرنى ئوتاقچىلىق شەكلىدە ئوتاقچى دېھقانلارغا ئىجارىگە بېرىپ تېرىتاتتى. ھوسۇلنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى ياكى ئىككىدىن بىر قىسمىنى ئۆزى ئالاتتى، يەر بېجىنى ئوتاقچى دېھقانلارغا يۈكلەپ قويۇاتتى. ئوتاقچى دېھقانلار ھەرىيلى يەنە 3 — 4 ئاي ھەقسىز ئىشلەپ بېرىشكە مەجبۇرلىناتتى.

چاك سۇلالىسى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، قوشۇمچە باجلار يەر بېجى ۋە رەسمىي باج (ئادەم بېشىغا ئېلىنىدىغان باج) دىن كۆپ ئېشىپ كەتكەندى، ئۆشرە ـ زاكات قاتارلىق دىنىي باجلارمۇ ئەمگەكچى خەلقنىڭ كىرىمىنىڭ ناھايىتى زور نىسبىتىنى ئىگىلەيتتى، ئەمگەكچى خەلق قاتمۇ قات ئېكسپىلاتاتسىيە تۈپەيلىدىن «جىگدە، ئۈجمىنى ئوزۇق قىلىپ» (لىن زېشۈينىڭ سۆزى)، ئاچ ـ يالىڭاچ تۇرمۇش كۆچۈرەتتى.

مىنگو دەۋرىدە كورلىنىڭ مالىيىسى قارا شەھەر ۋىلايىتىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى. مىنگونىڭ 37ـيىلى (1948 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە 4055 دادەن يەر بېجى يىغىلغانىدى. بۇ، ھەرخىل باجلار بىلەن بىللە يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىنىڭ مالىيە چىقىمىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى چەكلىك سوممۇ بويىچە ئاجرىتىپ بېرەتتى.

1950 ـ يىلىدىن 1954 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە مالىيە چىقىمى كىرىمىدىن ئېشىپ كېتىپ، مالىيىدە قىزىل رەقەم كۆرۈلۈپ تۇردى. 1954 ـ يىلدىن كېيىن ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى، جۈملىدىن سودا ـ سانائەت كەسپىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، باج كىرىمى زور دەرىجىدە كۆپەيىپ، مالىيە كىرىمى ئېشىپ قالىدىغان بولدى. لېكىن، ئۇزاقتىن بۇيان شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ

ئىگىلىك باشقۇرۇشى ياخشى بولمىغانلىقتىن، سېلىنما ئونۇمدىن كۆپ بولۇپ كەتتى. 1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان 38 يىلدا 23 يىل زىيان كۆرۈلدى. 1990 ـ يىلى شەھەرنىڭ ئومۇمىي كىرىمى 398 مىليون 513 مىڭ يۈەنگە، ئومۇمىي چىقىمى 277 مىليون 824 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، كىرىم چىقىمدىن 120 مىليون 689 مىڭ يۈەن ئوشۇق بولدى. خەزىنىگە 120 مىليون يۈەن تاپشۇرۇلدى.

سودا ـ سانائەت بېجى كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ كۆچلۈك تۈۋرۈكى، شۇنداقلا شەھەر مالىيە كىرىمىنىڭ ئاساسلىق مەنبەسى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، گومىندالڭ ھۆكۈمىتىنىڭ باج ـ سېلىقلىرى بىكار قىلىنىپ، باج تۈزۈمىنىڭ خاراكتېرىدە تۈپ ئۆزگىرىش بولدى. باج تۈرلىرى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا كۆپەيگەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇ «خەلقتىن ئېلىپ، خەلقە ئىشلىتىش»تىن ئىبارەت ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئىستېمالنى تەڭشەشتە پىشاڭلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇردى. 1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلىغىچە بولغان 41 يىلدا شەھەر بويىچە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىغا 185 مىليون 558 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىدى، بۇ شۇ مەزگىلدىكى مالىيە ئومۇمىي كىرىمىنىڭ 46.56 پىرسەنتىنى، مالىيە ئومۇمىي چىقىمىنىڭ 66.79 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. مەمۇرىي خىراجەت چىقىمى 51 مىليون 546 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، مالىيە ئومۇمىي چىقىمىنىڭ 18.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

I باب

مالىيە

1 § . ئاپپاراتلار

مىنگونىڭ 23 ـ يىلى (1934 ـ يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى مالىيە شۆبە ئىدارىسى تەسىس قىلدى. ئۇ مىنگونىڭ 31 ـ يىلى (1942 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

1950 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك مالىيە بۆلۈمى قۇرۇلدى، 1959 ـ يىل 3 ـ ئايدا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، مالىيە ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

1962 ـ يىلى مالىيە ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مالىيە بۆلۈمى ۋە باج ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1966 ـ يىلى مالىيە بۆلۈمى بىلەن باج ئىدارىسى قوشۇلۇپ مالىيە ئىدارىسى قىلىپ قۇرۇلدى.

1974 ـ يىل 9 ـ ئايدا مالىيە ئىدارىسى يەنە مالىيە بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1981 ـ يىلى مالىيە بۆلۈمى قايتا مالىيە ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى.

1979 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى بىلەن ناھىيە تەۋە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مەزگىلدە، ھەر ئىككىسىدىلا مالىيە ئىدارىسى (بۆلۈمى) تەسىس قىلىندى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى كورلا شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىگە قوشۇۋېتىلدى.

1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلىغىچە مالىيە ئاپپاراتى تەدرىجىي كېڭەيدى. 1950 ـ يىلى مالىيە بۆلۈمىدە ئالتە كادىر بار ئىدى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىدە ئالتە بۆلۈمچە، بىر ئىشخانا بولۇپ، كادىرى 46 گە يەتتى. مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە. كى يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈپ، بىر تۈتاش كىرىم قىلىپ، بىر تۈتاش چىقىم قىلىدىغان تۈزۈلمىدىن تەرىجىي ھالدا بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىپ، دەرىجىگە ئايرىپ باشقۇرىدىغان مالىيە تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىلدى.

§ 2 . تۈزۈلمە

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىنىڭ مالىيە تارمىقى كېچىكىپرەك تەسىس قىلىندى. مىنگونىڭ 23ـيىلى (1934 ـ يىلى) دىن كېيىن، يەرلىك مالىيىنى باشقۇرۇش ئىشى رەسمىي يولغا قويۇلۇپ، بىر تۈتاش كىرىم قىلىپ، بىر تۈتاش چىقىم قىلىنىدىغان باشقۇرۇش چارىسى قوللىنىلدى. مالىيە كىرىمى پۈتۈنلەي يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى، مالىيە چىقىمى ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى تەرىپىدىن چىقىم تۈرى ۋە سانى بەلگىلىنىپ ئاجرىتىپ بېرىلدى. باشقا چىقىملار بولۇپ قالسا، يۇقىرىغا مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن، يۇقىرى تەستىقلاپ تولۇقلاپ بەردى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، گومىنداڭدىن قالغان پۇل پاخاللىقى، ئىقتىسادىي كاساتچىلىقىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشقا مەلۇم مالىيە كۈچى كېرەك بولدى. شۇڭا مالىيە يۈكى ناھايىتى ئېغىر، يەنە كېلىپ، مالىيە مەنبەسى ئاز بولغانلىقتىن، مالىيە كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئىشلىتىش قىيىن بولدى. بۇنداق قىيىن ئەھۋالغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، يەنىلا بىر تۈتاش كىرىم قىلىپ، بىر تۈتاش چىقىم قىلىنىدىغان مالىيە باشقۇرۇش چارىسى قوللىنىلدى: كىرىم چىقىمدىن كۆپ بولسا، ئارتۇق قىسمى يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى؛ كىرىم چىقىمدىن ئاز بولسا كەم قىسمىنى دۆلەت تولۇقلاپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىدا دېھقانچىلىق ئېچىنىش كېمەيتىش، كەچۈرۈم قىلىش قاتارلىق سىياسەتلىرى ئىجرا قىلىندى. بۇنداق باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى 1957ـيىلغىچە داۋاملاشتى.

1958 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە يەرلىكنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا مەدەت بېرىش مەقسىتىدە، «كىرىمگە قاراپ چىقىمنى بەلگىلەش، بەش يىلغىچە ئۆزگەرتمەسلىك» تىن ئىبارەت مالىيە باشقۇرۇش چارىسى يولغا قويۇلدى.

1959 ـ يىلدىن 1962 ـ يىلغىچە دۆلەت قىيىنچىلىققا ئۇچرىغان مەزگىلدە مالىيە ھوقۇقى يەنە مەركەزلەشتۈرۈلۈپ، «ئومۇمىي سوممىدىن نىسبەت قالدۇرۇش، بىر يىلدا بىر قېتىم بەلگىلەش» چارىسى يولغا قويۇلدى. 1963 ـ يىلى دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىغا ئېتىبار بېرىش ئۈچۈن، «كىرىم-چىقىمنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش، ئومۇمىي سوممىسى بويىچە ھېسابلاش، ئارتۇقىنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇش، كەمىنى تولۇقلاپ بېرىش، بىر يىلدا بىر قېتىم بەلگىلەش» چارىسىنى يولغا قويدى ھەم چېگرا رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مالىيىسىگە تۆت جەھەتتىن ئالاھىدە ئېتىبار بەردى. يەنى، ئومۇمىي چىقىمنىڭ بەش پىرسەنتىگە تەڭ زاپاس مەبلەغ قالدۇردى، بۇ باشقا رايونلاردىكىدىن 2% كۆپ؛ يىللىق چىقىم خام چوتىنى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئالدىنقى يىللىق چىقىم نەق چوتىدىن 5% يۇقىرى قىلدى؛ قوشۇمچە يارەم پۇلىنى ھەرىيلى كۆپەيتىپ تۇردى؛ ئارتۇق كىرىمنىڭ ئارتۇق قىسمىنى پۈتۈنلەي جايلار-نىڭ ئۆزىگە قالدۇردى. بۇ مالىيە تۈزۈلمىسى كورلا ناھىيىسىدە 1970 ـ يىلغىچە ئىجرا قىلىندى.

1971 ـ يىلدىن 1973 ـ يىلغىچە مەركەز مالىيە باشقۇرۇشتا چوڭ ھۆددىگە بېرىش سىياستىنى

يولغا قويىدى. كورلا ناھىيىسىنىڭ مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى «كىرىم - چىقىمنى بىكىتىپ، كىرىم-چىقىمنى ھۆددىگە بېرىش، يۇقىرىغا تاپشۇرىدىغان قىسىمغا كاپالەتلىك قىلىش، ئېشىنغىنىنى ئۆزىگە قالدۇرۇش، بىر يىلدا بىر قېتىم بەلگىلەش» كە ئۆزگەرتىلدى.

1974 - يىلدىن 1976 - يىلىغىچە «كىرىم - چىقىمنى بىكىتىش، كىرىم بىلەن چىقىمنى چېتىش، ئومۇمىي سوممىدىن نىسبەت قالدۇرۇش» چارىسى يەنە يولغا قويۇلدى.

1977 - يىلدىن باشلاپ، دۆلەت ھەرىيلى چېگرا رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇشى ۋە ئىشلىرىغا قوشۇمچە يارەدەم خىراجىتى ئاجرىتىپ بېرىپ تۇرىدىغان بولدى، بۇ پۇل سانائەت، يېزا ئىگىلىك، قاتناش، ئادەم ئېچىدىغان ۋە چارۋا سۇغىرىلىدىغان سۇ، مەدەنىيەت، ماارىپ قاتارلىق جەھەتلەردىكى چىقىملارغا ئىشلىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مىللىي ئاپتونومىيىلىك رايونلارنىڭ خام چوت كۆرسەتكۈچىنى تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىمۇ مەلۇم ئىمكانىيەت قويۇپ، ئۇلارنىڭ كىرىمىدىن ئۆزىگە نىسبەت قالدۇردى، چىقىمنىڭ ئېشىپ كەتكەن قىسمىنى تولۇقلاپ بەردى.

1980 - يىلدىن باشلاپ، مەركەز يەرلىككە قارىتا «كىرىم - چىقىمنى ئايرىش، دەرىجىگە ئايرىپ ھۆددىگە بېرىش، بىر بېكىتىپ، بەش يىلغىچە ئۆزگەرتمەسلىك» باشقۇرۇش چارىسىنى يولغا قويدى ھەم مىللىي ئاپتونومىيىلىك رايونلارغا خېلى زور ئېتىبار بەردى.

1985 - يىلى مەملىكەت بويىچە «باج تۈرلىرىنى ئايرىش، دەرىجىگە ئايرىپ ھۆددىگە بېرىش» تىن ئىبارەت خام چوت باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى كارخانىلارنىڭ كىرىمى بىرەك يەرلىك ھۆددىگە ئالىدىغان كىرىم دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى. مۇشۇ ئاساستا ئاشقان كىرىمدىن نىسبەت قالدۇرۇش يولغا قويۇلدى، شەھەر دەرىجىلىك مالىيىگە قالدۇرۇلىدىغان نىسبەت 40% بولدى، تاماكا، ھاراق بېجى كىرىمىنىڭ ئاشقان قىسمىدىن 25% لىك نىسبەت بويىچە قالدۇرۇلدى.

§ 3 . مالىيە كىرىمى

مىنگو دەۋرىدە مالىيە كىرىمى ئاساسەن يەر بېجى ۋە باشقا باجلاردىن كىرەتتى. كىرىم چەكلىك بولغاچقا، ئۇزاق مەزگىلگىچە كىرىم چىقىمنى قاپلىيالماي كەلگەن. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) دىن باشلاپ باج تۈرى كۆپ قېتىم كۆپەيتىلگەن، باج نىسبىتى ئۆستۈرۈلگەن بولسىمۇ، كىرىم يەنىلا ھېچقانچە كۆپەيمىگەن. مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948 - يىلى) دىن كېيىن، مالىيە تېخىمۇ قىس بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇل پاخاللىقى تۈپەيلىدىن خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى خېلى ئايلارغىچە تارقىتىلماي ئارتىلىپ قالدى. بىر قىسىم خىزمەتچىلەر تۇرمۇش كۆچۈرۈشكە ئامالسىز قالغانلىقتىن، سودىگەرچىلىك قىلىشقا باشلىدى. ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئايدا 40 جىڭ ئاشلىق بېرەتتى. ئۇلار مۇشۇنىڭ بىلەن ئاران تۇرمۇش كۆچۈرەتتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، كورلا ناھىيىسىنىڭ مالىيىسى قىيىن مەزگىلنى باشتىن كەچۈردى. مالىيە كىرىمى ئاساسەن دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجىدىن كىرىدى. 1958 - يىلدىن كېيىن، شەھەر، يېزىلاردا سانائەت بارلىققا كەلگەندىن كېيىن، ناھىيە مالىيىسى تەدرىجىي ھالدا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجىنى ئاساس قىلىدىغان بىرخىل شەكىلدىن سودا - سانائەت بېجى كىرىمىنى ئاساس قىلىدىغان كۆپ مەنبەلىك شەكىلگە ئۆتتى، ئەمما كىرىمىنىڭ ئېشىش سۈرئىتى ئاستا بولدى. 1978 - يىلى پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، كورلا شەھىرىدە ئىشىكىنى ئېچىۋېتىش، ئىچكى جەھەتتە جانلاندۇرۇش قاتارلىق ئىقتىسادىي ئىسلاھات فاكتورلىرى ئىجرا

قىلىنغاندىن كېيىن، ئىقتىساد كۇندىن - كۈنگە جانلىنىپ، مالىيە كىرىمى زور دەرىجىدە ئاشتى. 1981-يىلى مالىيە كىرىمى تۇنجى قېتىم 10 مىليون يۈەندىن ئاشتى. 1985 - يىلى يەنە 20 مىليون يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلى 78 مىليون 553 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان 41 يىلدا كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ مالىيە كىرىمى ناھايىتى تېز ئاشتى، كىرىم قۇرۇلمىسىدىمۇ تۈپ ئۆزگىرىش بولدى. 1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئومۇمىي كىرىم 398 مىليون 513 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە سودا - سانائەت بېجى كىرىمى 373 مىليون 752 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 93.8% نى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى كىرىمى 17 مىليون 129 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 4.3% نى ئىگىلىدى؛ كارخانىلارنىڭ زىيىنى 4 مىليون 600 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي كىرىمنىڭ بىر پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ باشقا كىرىملەر 12 مىليون 233 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 3% نى ئىگىلىدى.

1. كارخانىلارنىڭ كىرىمى

كورلا شەھىرىگە بىۋاستە قاراشلىق سانائەت، سودا، قاتناش، قۇرۇلۇش قاتارلىق كارخانىلارنىڭ ئاساسى ئاجىز، ئىگىلىك باشقۇرۇشى ياخشى بولمىغانلىقتىن، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ياخشى بولمىدى، ئۇزاق مەزگىل زىيان تارتتى. 1957 - يىلدىن تارتىپ كارخانىلار كىرىم قىلىشقا باشلىدى. 1963 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە بولغان 17 يىلدا كارخانىلار جەمئىي 4 مىليون 919 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى.

1980 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە زىيانىنى پايدىغا ئۆزگەرتىپ، جەمئىي 2 مىليون 883 مىڭ يۈەن كىرىم قىلدى. 1985 - يىلدىن كېيىن يەنە زىيان تارتتى، 1990 - يىلغىچە جەمئىي 3 مىليون 12 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى. 41 يىل داۋامىدا ئومۇمىي زىيان 4 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1979 - يىلدىن ئىلگىرىكى زىيان ئاساسەن ئىگىلىك باشقۇرۇشنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىدىن كېلىپ چىقتى. 1985 - يىلدىن كېيىنكى زىيان ئاساسەن ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۇيۇمىنىڭ مۇكەممەل بولمىغانلىقىدىن كېلىپ چىقتى، مەسىلەن، شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ ھۆددىگەرلىك تۈپ سانى تۆۋەنرەك بولۇپ قالغانلىقتىن، يالغۇز 1990 - يىلى ھۆددىگەرلىك تۈپ سانىدىن ئېشىپ كېتىپ خەزىنىگە قايتۇرۇلغان سومما 334 مىڭ يۈەنگە يەتتى؛ سودا كارخانىلىرىنىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇشقا سالغان مەبلىغى ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ بولدى، باجدىن ئىلگىرى قايتۇرۇشقا تېگىشلىك قەرزى بىرقەدەر چىق بولدى. 1987 - يىلى «خەلق» سودا سارىيى باجدىن ئىلگىرى 400 مىڭ يۈەن قەرز قايتۇردى. شۇ سەۋەبتىن تاپاۋەت بېجى 260 مىڭ يۈەن كېمەيىپ كەتتى.

1990 - يىلى كارخانىلارنىڭ ئەسلىدىكى كىرىمىدىن 537 مىڭ يۈەن سىياسەت خاراكتېرلىك زىيان ئازايتىلغانلىقى، 334 مىڭ يۈەن خەزىنىگە قايتۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن، كىرىم زىيانغا چىقىپ كېتىپلا قالماي، يەنە 794 مىڭ يۈەن زىيان كۆرۈلدى.

2. باج كىرىمى

1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ھەرخىل باج كىرىمى 397 مىليون 118 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 41 يىللىق مالىيە كىرىمى — 398 مىليون 513 مىڭ يۈەننىڭ 99.65 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1950-يىلى باج كىرىمى ئاران 214 مىڭ يۈەن بولغانىدى. 1990 - يىلى 77 مىليون 610 مىڭ يۈەنگە

يېتىپ، 1950 ـ يىلىدىكىدىن 262.6 ھەسسە، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 16% ئاشتى.

1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان 41 يىلدا باج قۇرۇلمىسىدىكى ئۆزگىرىش ناھايىتى زور بولدى. 1957 ـ يىلدىن ئىلگىرى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋېجى باج كىرىمىنىڭ ئاساسلىق تەركىبى بولۇپ كەلگەنىدى. كورلا رايونىدا سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ يۈكسىلىشىگە ئەگىشىپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ـ سانائەتنى يېتەكچى قىلغان ئىقتىسادىي تەركىپ تەدرىجىي تەرەققىي قىلدى ۋە زورايدى. شۇنىڭ بىلەن سودا ـ سانائەت ۋېجى كىرىمى 1950 ـ يىلدىكى 120 مىڭ يۈەندىن 1990ـيىلى 73 مىليون 707 مىڭ يۈەنگە كۆپەيىپ، 613 ھەسسە ئاشتى. 41 يىلدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 17.41% دىن ئېشىپ باردى.

دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋېجى 1950 ـ يىلدىن 1990ـيىلغىچە 17 مىليون 129 مىڭ يۈەن دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋېجى يىغىلدى. 1957ـيىلدىن ئىلگىرى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋېجى كورلا ناھىيىسىنىڭ ئاساسلىق باج مەنبەسى بولۇپ، مالىيە كىرىمىنىڭ 80 پىرسەنتىدىن ئارتۇقراقىنى ئىگىلەيتى. كېيىن سودا ـ سانائەت ۋېجى كۆپەيگەنلىكتىن، ئۇنىڭ ئىگىلەيدىغان نىسبىتى تەدرىجىي تۆۋەنلىدى. 1966ـيىلى ناھىيە مالىيە كىرىمىنىڭ تەخمىنەن ئون پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، 1980 ـ يىلى شەھەر مالىيە كىرىمىنىڭ بەش پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990ـيىلى 1.26% كە چۈشۈپ قالدى.

سودا ـ سانائەت ۋېجى 50 ـ يىللاردا سودا ـ سانائەت ۋېجى كىرىمى ئىنتايىن ئاز ئىدى. 60ـيىللاردا تەدرىجىي كۆپەيىپ، مالىيە كىرىمىنىڭ 69 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 70ـيىللاردا مالىيە كىرىمىنىڭ ئاساسلىق مەنبەسىگە ئايلىنىپ، مالىيە كىرىمىنىڭ 93.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990ـيىلى سودا ـ سانائەت باج كىرىمى 73 مىليون 707 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مەھسۇلات ۋېجى 10 مىليون 324 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، سودا ـ سانائەت ۋېجى كىرىمىنىڭ 14 پىرسەنتىنى، تىجارەت ۋېجى 23 مىليون 972 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 32.5% نى، كوللېكتىپ ۋە يەككە كارخانىلارنىڭ تاپاۋەت ۋېجى 25 مىليون 436 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 34.5%نى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ تاپاۋەت ۋېجى 2 مىليون 284 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 3%نى، باشقا باجلار 11 مىليون 691 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 16%نى ئىگىلىدى.

باشقا يەرلىك باجلار 1950 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە قاتناش قوراللىرى نومۇر تاختىسى ۋېجى، قان ۋېجى، سودا ۋېجى، ئۆي ۋېجى قاتارلىق باجلاردىن 23 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىندى. 1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە 6 مىليون 214 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىندى، كېيىنكى ئالتە يىلدىكى باج كىرىمى 41 يىللىق يەرلىك ھەرخىل باج ئومۇمىي كىرىمىنىڭ 99.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

3. باشقا كىرىملەر

1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە باشقا كىرىملەر جەمئىي 5 مىليون 995 مىڭ يۈەن (ئىلگىرىكى يىللاردا مالىيەدىن بېرىلگەن 1 مىليون 76 مىڭ يۈەن قوشۇمچە يارەم پۇلىنى، 969 مىڭ يۈەن تەڭشەش ۋېجىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) گە يېتىپ، مالىيە كىرىمىنىڭ 1.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

4. زايوم، خەزىنە چېكى

1950 ـ يىلدىن 1958 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدە جەمئىي يەتتە قېتىمدا 242 مىڭ يۈەنلىك

ماددىي ئەرسىگە سۇندۇرۇلىدىغان خەلق «غالىبىيەت» زايومى بىلەن دۆلەت ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى تارقىتىلدى (1954 - يىلى تارقىتىلغان ماددىي ئەرسىگە سۇندۇرۇلىدىغان «غالىبىيەت» زايومىنى ئۆزگە-چىگە ئالمايدۇ، تۆۋەندىمۇ شۇنداق) . 1981 - يىلدىن باشلاپ توققۇز قېتىم 34 مىليون 321 مىڭ يۆەنلىك دۆلەت خەزىنە چېكى تارقىتىلدى. تارقىتىلغان زايوم ئومۇمىي سوممىسى 34 مىليون 563 مىڭ يۆەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1981 - يىلى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ خىراجىتىدىن تۆتۈپ قېلىش چارىسى قوللىنىلىپ، ئاشكارا زايوم تارقىتىلمىدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە زايوم، دۆلەت خەزىنە چېكىنىڭ 1950 - يىلدىن بۇيانقى تارقىتىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 23 - 1 بىرلىكى: يۆەن

تارقىتىلغان يىلى	زايوم، دۆلەت خەزىنە چېكى نامى	ۋەزىپە سانى			ئەملىيەتتە سېتىۋېلىنغان سانى		
		جەمئىي	دۆلەت سېتىۋالغۇنى	شەخسلەر سېتىۋالغۇنى	جەمئىي	دۆلەت سېتىۋالغۇنى	شەخسلەر سېتىۋالغۇنى
1950	ماددىي ئەرسىگە سۇندۇرۇلىدىغان خەلق «غالىبىيەت» زايومى	3400			4500		
1954	ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى	26700			31816		
1955	ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى	34000			32620		
1956	ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى	36000			35997		
1957	ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى	35900			33323		
1958	ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى	85000			93875		
1958	يەرلىك ئۆزى تەييارلىغىنى				15200		
1982	دۆلەت خەزىنە چېكى	1169000	611000	588000	1223837	620640	603197
1983	دۆلەت خەزىنە چېكى	585900	20000	565900	746145	20000	726145
1984	دۆلەت خەزىنە چېكى	1371900	352000	1019900	1474800	352000	1122800
1985	دۆلەت خەزىنە چېكى	2229500	337000	1892500	2653035	337000	2316035
1986	دۆلەت خەزىنە چېكى	2140000	490000	1650000	3143445	507175	2636270
1987	دۆلەت خەزىنە چېكى	1980000	130000	1850000	2887725	130000	2757725
1988	دۆلەت خەزىنە چېكى	3040000	130000	3910000	3451000	134000	3317000
1989	دۆلەت خەزىنە چېكى	13858000			13877045		
1990	دۆلەت خەزىنە چېكى	3686000			4864000		

ئىزاھات: 1950 - يىلى تارقىتىلغان ماددىي ئەرسىگە سۇندۇرۇلىدىغان زايومنىڭ بىرلىكى پۈك بولۇپ، ھەر بىر پۈك ئالتە جىك گۈرۈچ، 1.5 جىك ئۇن، تۆت چى خەسە، ئالتە جىك كۆمۈرگە سۇندۇرۇلاتتى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1950 — 1990 - يىلغىچە مالىيە كىرىم ئەھۋالى

جەدۋەل: 23 - 2

يىللار	مالىيە كىرىمى (10مىڭ يۈەن)	بۇنىڭ ئىچىدە					
		كارخانا كىرىمى		باج كىرىمى		باشقا كىرىم	
		سوممىسى (10مىڭ يۈەن)	كىرىمدە ئۆگلىگەن نىسبەتى (%)	سوممىسى (10مىڭ يۈەن)	كىرىمدە ئۆگلىگەن نىسبەتى (%)	سوممىسى (10مىڭ يۈەن)	كىرىمدە ئۆگلىگەن نىسبەتى (%)
1950	21.4			21.4	100		
1951	28.2			26.1	92.6	2.1	7.4
1952	33.2			31.3	94.3	1.9	5.7
1953	29.0	0.1	0.4	25.9	89.3	3	10.3
1954	34.7			32.6	93.9	2.1	6.1
1955	49			49	100		
1956	129.6			81.4	63.8	48.2	36.2
1957	128.3	0.6	0.2	86.4	67.5	41.3	32.3
1958	148.3	1.6	1.1	101.9	68.7	44.8	30.3
1959	177	14.2	8	158	89.2	4.8	2.8
1960	257	24.8	9.6	228.4	88.7	3.8	1
1961	180.2	2.1	1.8	174.9	97	3.2	1.2
1962	180.2	0.5	0.3	171.9	95.4	7.8	4.3
1963	172.9	−5.9	−3.4	174.1	100.7	4.7	2.7
1964	205.2	−10.3	−5	212.5	103.6	3	1.4
1965	274.5	−2.8	−1	274.5	100	2.8	1
1966	326.7	−3.3	−1	328	100.4	2	0.6
1967	305.4	−5.3	−1.7	309.1	101.2	1.5	0.5
1968	272.6	−0.1		271.7	89.6	1	0.4
1969	204.8	−45.8	−22.4	250	122	0.6	0.7
1970	302.8	−15	−5	317	104.7	0.8	0.3
1971	384.5	−17.9	−5	399.4	103.9	3	4.1
1972	363.1	−65.3	−18	424.4	116.9	4	1.1
1973	418.1	−42.7	−10.2	458.2	109.6	2.6	0.6

1.2	4.5	119.7	469.2	—20.9	—81.8	391.9	1974
1.1	5	115.3	537.9	—16.4	—76.5	466.4	1975
1.1	6.1	107.9	587.4	—9	—49.2	544.3	1976
0.8	5.7	105.4	715.9	—6.2	—42.1	679.5	1977
0.9	6.5	101.1	728.1	—2	—14.5	720.1	1978
0.5	3.8	101.1	789.5	—1.6	—12.5	780.8	1979
0.2	2	94	937.6	5.8	58.1	997.7	1980
0.6	5.4	93.3	941	5.5	55.4	1001.8	1981
1	10.7	92.3	979.9	2.5	26.3	1016.9	1982
0.7	8	93.7	1141	5.6	67.9	1216.9	1983
0.5	5.5	93.8	1318.1	5.7	80.6	1404.2	1984
0.5	12.2	100.4	2189.9	—0.9	—21.2	2180.9	1985
0.8	21.2	101.8	2763.1	—2.6	—70	2714.3	1986
0.3	11.5	103	3241.6	—3.3	—104.4	3148.7	1987
0.9	41	99.5	4312.4	—0.4	—17	4336.4	1988
1.5	87.7	98.6	5690.1	—0.1	—9.2	5768.6	1989
1.6	173.7	98.7	7761	—0.1	—79.4	7855.3	1990
1.5	599.5	99.6	39711.8	—1.1	—460	39851.1	جەمئي

كورلا شەھرىگە قاراشلىق دۆلەت سودا ـ سانائەت سىستېمىسىنىڭ 1980 — 1990 ـ يىلغىچە پايدا ـ باج ئەھۋالى

جەدۋەل: 23 ـ 3 بىرلىكى: 10مىڭ يۈەن

يىللار	سودا ـ سانائەت بېجى	سېتىـ لمىشى	پايدىسى	سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	پايدىدىن ئاۋۇالقى قەرزنىڭ قايتۇرۇـ لۇشى	ئىلگىرىـ كى زىيانـ نىڭ تولـ دۇرۇلغـ ىنى	ئىشلىتىلگەنـ دىن كېيىنكى يىللاردا تولدۇـ رۇلغىنى	ئاشۇرۇشـ قا تېگىشـ لىك تاپاـ ۋەت بېجى	قالدۇـ رۇلغان پايدا
1980	84.1		117.3	106.4				79.1	38.2
1981	78.1	2665.4	72	102.3				50.4	21.6
1982	74.1	2589.4	80.8	97.1				59	21.8
1983	77.6	2850	143.7	121.5	5.6	3.1		78.2	56.8
1984	78.1	3051.9	149.9	163.7	9.1			66.9	73.9
1985	100.9	4441.3	189.9	129.7	11.1		3	91.2	90.6

91.4	96			26.1	215.3	213.5	5485.4	112.9	1986
75.7	42.5	15.2		52	272.7	155	5253	122.2	1987
101	25.5	3.5		79.4	228.3	202.4	7191.7	155.8	1988
121.7	37.1		10	46.9	282.8	206.7	8362	164.6	1989
127.4	51.7		1.5	52.1	311.5	232.7	9875	234.6	1990

§ 4 . مالىيە چىقىمى

مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) دىن ئىلگىرى كورلا شەھىرى تەۋەسىنىڭ مالىيە ئىشلىرىنى قارا شەھەر ناھىيىسى باشقۇراتتى، ھەرئايدا خىزمەتچىلەرنىڭ ماڭاشى ۋە باشقا خىراجەتلەر ئۇچۇن ئايمۇ ئاي چەكلىك پۇل بېرىلىپ تۇراتتى. مىنگونىڭ 6 ـ يىلى (1917 ـ يىلى) ئامبال يارىدەمچىسى قويۇلغاندىن كېيىنمۇ ئايماق مەھكىمىسى ئوخشاشلا ھەر ئايدا ھۆكۈمەت خىراجىتى ئۇچۇن 210 تەڭگە بېرىپ تۇردى. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) ناھىيە قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇلكىلىك مالىيە نازارىتى ھەرئايدا ھۆكۈمەت خىراجىتى ئۇچۇن 600 تەڭگە بېرىپ تۇردى. مىنگو دەۋرىدىكى مالىيە چىقىمى ئاساسەن ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ ئىش ھەققىگە سەرپ قىلىناتتى، قالغان ئاز قىسمى ماڭارىپ خىراجىتى، ئىجتىمائى ئېي قۇتقۇزۇش خىراجىتى، كۆتۈۋېلىش خىراجىتى ۋە باشقا چىقىملار ئۇچۇن سەرپ قىلىناتتى. يول ياساش، ئۆستەڭ چېپىش، جامائەت قۇرۇلۇشلىرىنى سېلىشقا توغرا كەلسە، چىقىم خام چوتى ئۇلكىلىك مالىيە نازارىتىگە يوللىناتتى، خام چوت تەستىقلىنىپ مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ بېرىلگەندىن كېيىن چىقىم قىلىناتتى. مىنگونىڭ 31 ـ يىلى (1942 ـ يىلى) دىن كېيىن، پۇل پاخاللىشىپ كەتكەنلىكتىن، كورلا شەھىرىنىڭ مالىيە چىقىمى جىددىي كۆپەيدى. مىنگونىڭ 38 ـ يىل (1949 ـ يىل) 5 ـ ئايدىكى تۇرلۇك چىقىم 760 مىڭ يۈەن (قىزىل تىزا) دىن ئاشتى. 8 ـ ئايدا 1 مىليون 180 مىڭ يۈەندىن ئاشتى. مالىيە كىرىمى چىقىمنى قاپلىيالمىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسى ھەرخىل چىقىملارنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، خەلقنىڭ ماددىي، مەدەنىيەت تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، دۆلەتنىڭ فۇنكسىيىلىك ئاپپاراتلىرىنىڭ نورمال ئىشلىشىگە كاپالەتلىك قىلىش پرىنسىپىگە ئاساسەن، ھەرخىل چىقىمنى مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىش، كىرىمگە قاراپ چىقىم قىلىش، ئىمكانىيەت قالدۇرۇشنى ئالدىنقى شەرت قىلغان ھالدا ئورۇنلاشتۇردى. 1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە مالىيە كىرىمى 398 مىليون يۈەنگە يەتتى، 120 مىليون يۈەن دۆلەت خەزىنىسىگە تاپشۇرۇلغاندىن تاشقىرى، مۇتلەق كۆپ قىسمى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت، ماڭارىپ، سەھىيە ئىشلىرىغا ئىشلىتىلدى. 41 يىل جەريانىدا جەمئىي 278 مىليون يۈەن چىقىم قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاساسىي قۇرۇلۇشقا سېلىنغان مەبلەغ 32 مىليون 900 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 12 پرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ياردەم بېرىلگىنى 50 مىليون 10 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 18%نى ئىگىلىدى؛ سانائەتنىڭ تېخنىكا ئۆزگەرتىشگە ئىشلىتىلگىنى 6 مىليون 260 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 2.3%نى ئىگىلىدى؛ مەدەنىيەت، ماڭارىپ، سەھىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىشلىتىلگىنى 77 مىليون 82 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 27.7%نى ئىگىلىدى؛ مەمۇرىي خىراجەتكە ئىشلىتىلگىنى 51 مىليون 546 مىڭ يۈەنگە يېتىپ،

18.6%نى ئىگىلىدى؛ ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇشقا ئىشلىتىلگىنى 3 مىليون 672 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1. 3% نى ئىگىلىدى، باشقا چىقىملار 37 مىليون 48 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 13.3%نى ئىگىلىدى.

1955 ـ يىلدىن 1968 ـ يىلغىچە بولغان 14 يىل داۋامىدا كورلا ناھىيىسى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق تەرەققىيات تۈرىگە ياردەم بېرىشكە ئىشلەتكەن چىقىم 3 مىليون 487 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 14 يىللىق مالىيە چىقىمى — 11 مىليون 738 مىڭ يۈەننىڭ 29.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، كېيىن سودا ـ سانائەت، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرى ئومۇميۈزلۈك تەرەققىي قىلدۇرۇلغاچقا، مالىيە چىقىمى سەل چېچىلىپ كەتتى.

1955 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش چىقىمى 108 مىليون 476 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 41 يىللىق ئومۇمىي چىقىمنىڭ 39 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق ۋە سۇچىلىق قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىشكە ئىشلىتىلگەن مەبلەغ 50 مىليون 14 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش چىقىمىنىڭ 46 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇ مەزگىلدە 1955 ـ يىلدىن 1979 ـ يىلغىچە سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن چىقىم 13 مىليون 97مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شۇ مەزگىلدىكى مالىيە چىقىمىنىڭ 32 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1980 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن چىقىم 36 مىليون 916 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شۇ مەزگىلدىكى مالىيە چىقىمىنىڭ 16 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)نىڭ 1950 — 1990 ـ يىلغىچە مالىيە چىقىمى

جەدۋەل: 23 ـ 4 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	مالىيە چىقىمى	بۇنىڭ ئىچىدە				
		ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش چىقىمى	مەدەنىيەت ـ مائارىپ ـ سەھىيە چىقىمى	ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش چىقىمى	مەمۇرىي خىراجەت چىقىمى	باشقا چىقىم
1950	35.2				32.4	2.8
1951	37.9		17.6	0.4	19.8	0.1
1952	47.1		23.9	0.8	22.1	0.3
1953	41.5		22.3	0.6	18.5	0.1
1954	44.7		17.1	0.4	27.1	0.1
1955	33.1	4.9	9.6	0.1	18.5	
1956	50.5	3.9	13.1	0.1	33.4	
1957	50.9	3.6	14.8	0.1	32.3	0.1
1958	66.2	19.2	16.5	0.4	30	0.1
1959	103.2	56.6	15.6	0.2	30.6	0.2
1960	109.7	57.2	21.4	0.2	30.7	0.2

0.6	31.1	1.1	19.8	47.6	100.2	1961
0.7	27.8	9.6	17.7	20.5	76.3	1962
5.7	28.7	5.7	19	35.8	94.9	1963
6.4	33.1	6	19.9	27.5	92.9	1964
2.4	33.5	5.8	20.8	51.4	113.9	1965
2.2	35.2	0.6	33.2	37	108.2	1966
3.7	30.8	0.2	32.2	37.4	104.3	1967
5.6	23.9	2	19.7	18.4	69.6	1968
8.7	29.8	1.4	22.6	35.5	98	1969
8.8	30.5	1.5	21.1	54.4	116.3	1970
4.6	38.7	2.8	31.8	82.9	160.8	1971
2	42.3	2.3	50.1	143.7	240.4	1972
1.8	46.3	2.6	58.4	140.9	250	1973
6.6	47.4	4.1	57.1	161.1	276.3	1974
13.4	50.3	6.8	66	211.2	347.6	1975
3	53	3.6	75.3	134.3	269.2	1976
2.4	49.2	6	81.7	183.5	322.8	1977
5.5	56	6.2	94.5	295.3	457.5	1978
6	62.4	6.6	112.2	340.2	527.5	1979
45.6	140.4	11.5	237.4	637	1071.6	1980
56.3	163.5	17.5	254.8	421.3	913.4	1981
32.3	178.2	15.7	350.9	569.8	1147	1982
109.6	236.4	23.7	388.6	462.3	1220.6	1983
77	266.1	20.5	451.5	510.8	1325.9	1984
162.9	312.8	25.7	576.9	456.1	1534.4	1985
533.5	403.8	26.1	625.5	790.5	2379.4	1986
568.7	452.2	27.4	649	805.1	2502.4	1987
532.4	490.5	28.1	821	821.7	2693.7	1988
702	645.1	38.6	1036.3	1374.5	3796.5	1989
790.4	820.1	54.5	1291.2	1794.6	4750.8	1990
3704.8	5154.6	367.2	7708.2	10847.6	27782.4	جەمئىي

§ 5 . مالىيە باشقۇرۇش

1. خام چوت باشقۇرۇش

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىدە خام چوت توزۇش توزۇمى يوق ئىدى، مالىيە كىرىم - چىقىمىدا چەكلىمە يوق بولۇپ، ھەربىلى ئۆزگىرىپ تۇراتتى. ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى تەكشۈرۈپ تەستىقلىغان چىقىم سوممىسى چەكلىك بولغاچقا، چىقىمغا يېتىشمەيتتى ھەم ھەربىيلەر ئۇچۇن ئېلىنىدىغان ئاشلىق، ئوت - سامان، ئات - ئۇلاغ قاتارلىق نورمىدىن تاشقىرى چىقىملار ئۇزۇلمەيتتى. ھۆكۈمەت دائىرىلىرى بۇ چىقىملارنىڭ ئورنىنى باج - سېلىق سېلىش ۋە خەلقنى ھەقسىز ئىشلىتىش ئارقىلىق تولدۇراتتى.

1950 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە كىرىم چىقىمنى قاپلىيالمىدى، كىرىم - چىقىم سانى چەكلىك بولدى، كىرىمنىڭ ھەممىسى يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى، ئېھتىياجلىق بولغاندا دۆلەت ئاجرىتىپ بەردى. خام چوت باشقۇرۇش توزۇمى يوق ئىدى. 1955 - يىلدىن كېيىن، بىر يۈرۈش مۇكەممەل خام چوت باشقۇرۇش توزۇمى تەدرىجىي ئورنىتىلدى.

1955 - يىلى يىللىق ۋە يېرىم يىللىق كىرىم - چىقىم خام چوتى توزۇش توزۇمى يولغا قويۇلدى. كورلا ۋىلايەتلىك مالىيە ئىدارىسى چۈشۈرگەن يىللىق خام چوت كىرىم - چىقىم كۆرسەتكۈچى، ئىدارىلەر-نىڭ خام چوتى ۋە ئەينى چاغدىكى مالىيە كۆچى خام چوت توزۇشنىڭ مۇھىم ئاساسى قىلىنىدى. خام چوت توزۇشتە يۇقىرى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش بىلەن تۆۋەن يۇقىرىغا يوللاشنى بىرلەشتۈرۈش، يۇقىرى چۈشۈرگەن كۆرسەتكۈچنى ئاساس قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلدى، يىلدا خام چوت ۋە نەق چوت توزۇش، پەسلەر ۋە ئايدا بوغالتىرلىق مەلۇمات جەدۋىلىنى يوللاپ تەكشۈرتۈش توزۇمى يولغا قويۇلدى. مالىيە توزۇمىدە دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى ئىجرا قىلىنىدى.

خام چوت ئىچىدىكى مەبلەغنى باشقۇرۇش 1955 - يىلدىن كېيىن كورلا ناھىيىسىنىڭ مالىيە كىرىمى خېلى مۇقىم بولدى. باج كىرىملىرى ۋە دۆلەت تەڭشەپ بېرىدىغان قوشۇمچە يارەم پۇلى توزاقلىق بولدى. مالىيە چىقىمىدا دۆلەت بەلگىلىگەن خىراجەت چىقىمى ئۆلچەملىرى بارلىققا كېلىپ خام چوت باشقۇرۇش تەدرىجىي كۆچەيتىلدى، ئىدارىلەرنىڭ يىللىق خام چوت ۋە كىرىم - چىقىم خام چوتىنى توزۇشى بەلگىلەندى، توزۇش تەرتىپى، تەكشۈرۈپ تەستىقلاش دائىرىسى، كىرىم - چىقىم، تەڭشەش قاتارلىقلار توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە بار بولدى.

يۇقىرى چۈشۈرۈپ بەرگەن شۇ يىللىق كىرىم - چىقىم كۆرسەتكۈچى، ئىلگىرىكى يىللاردىكى خام چوت پىلانىدا ئىجرا قىلىنغان كىرىم - چىقىم تۈپ سانى ۋە مەۋرىي، كەسپىي ئورۇنلار، كارخانىلار تاپشۇرغان كىرىم - چىقىم خام چوتى پىلانى يىللىق خام چوت توزۇشنىڭ ئاساسى قىلىنىدى.

كورلا شەھىرىنىڭ خام چوت، نەق چوتىنى توزگەندە، سىستېمىلار بويىچە توزۇپ يوللاش، سىستېمىلار تاپشۇرغاندىن كېيىن، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى جەملەش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. ئىجرا قىلىش داۋامىدا خام چوتنى تەڭشەشكە توغرا كەلسە، تۆۋەندىكى پرىنسىپلارغا ئەمەل قىلىش تەلەپ قىلىنىدى: كىرىم - چىقىم خام چوتىنى كۆپەيتىش ۋە كېمەيتىش توغرا كەلسە، يۇقىرى دەرىجىلىك مالىيە تارمىقى تەكشۈرۈپ تەستىقلىغاندىن كېيىن، ئۆزگەرتىش؛ ئاشقان كىرىمنىڭ نىسبەت بويىچە قالدۇرۇلغان قىسمى ۋە چىقىمنىڭ قالدۇقىنى ئىشلىتىشنى ئادەتتە، كېيىنكى يىلنىڭ بېشىغا ئورۇنلاشتۇرۇش ھەم ئىمكان قەدەر سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ۋە ئاساسىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىش؛

ئومۇمىي زاپاس پۇلنى ئالاهىده زور تەبئىي ئاپەت ۋە كۈتۈلمىگەن چوڭ هادىسىلەرگە چىقىم قىلىش، ئۇنى ئىشلىتىشته شەهەرلىك پارتكوم ۋە شەهەرلىك هۆكۈمەتنىڭ تەستىقىنى ئېلىش.

كورلا شەهىرى خام چوت تۇزگەنده ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئالاهىده ئېتىبار بېرىشكه تولۇق ئەهمىيەت بەردى: هەرىيلى بىر قىسىم قوشۇمچه ياردەم پۇلى تارقىتىلدى. 1950 ـيىلدىن 1990 ـ يىلغىچه بولغان 41 يىل داۋامىدا جەمئىي 20 مىليون يۈەن قوشۇمچه ياردەم پۇلى ئاجرىتىلدى. ئومۇمىي زاپاس پۇل ئورۇنلاشتۇرۇلغاندا، ئادەتتىكى شەهەر، رايونلارنىڭكىدىن 2% يۇقىرى قىلىندى؛ چىقىم خام چوتى كۆرسەتكۈچ ئورۇنلاشتۇرۇلغاندا، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5% يۇقىرى بولۇش تەلىپى بويىچه بېكىتىلدى. بۇ ئالاهىده ئېتىبارلار كورلا شەهىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشته ناهايىتى زور رول ئويناندى.

خام چوت سىرتىدىكى مەبلەغنى باشقۇرۇش 1980 ـ يىلدىن كېيىن هەرقايسى تارماقلارنىڭ مالىيە مەنبەسى ئۈزلۈكسىز كېڭەيدى، خام چوت سىرتىدىكى مەبلەغ زور مىقداردا كۆپەيدى. شۇڭا ئۇ بىر مەزگىل ياخشى تىزگىنلىنىلمەي، كورلا شەهىرىنىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇشىغا سېلىنغان مەبلىغى هەددىدىن ئارتۇق كۆپىيىپ كەتتى.

ئېنېرگىيە، قاتناش فوندىنى باشقۇرۇش 1983 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا شەهىرى ئېنېرگىيە، قاتناش مەبلىغى جۇغلاش ئۈچۈن، ئىدارىلەرنىڭ باج تاپشۇرغاندىن كېيىن قالغان پايدىسى ۋە باشقا خام چوت سىرتىدىكى مەبلىغىنىڭ 10 پىرسەنتى بويىچه مەبلەغ يىغىدى. 1984 ـ يىلى 15% كه كۆپەيتتى. مەبلەغ يىغىلىدىغان ئورۇن 215 كه يەتتى. 1984 ـ، 1985 ـ يىللىرى 1 مىليون 684 مىڭ يۈەن مەبلەغ يىغىلدى. 1985 ـ يىلدىن باشلاپ ئۇ ئۈنۈمۈرسال مالىيە پىلانىغا كىرگۈزۈلۈپ، «دەرىجىلەر بويىچه توپلاش، ئىشلىتىش، بىر تۇتاش باشقۇرۇش» چارىسى يولغا قويۇلدى.

خام چوت سىرتىدىكى مەبلەغنى ۋاكالىتەن باشقۇرۇش 1984 ـ يىلدىن باشلاپ، 66 مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇننىڭ خام چوت سىرتىدىكى مەبلەغنى ۋاكالىتەن باشقۇرۇش خىزمىتى ئىشلەندى. 1984ـيىلدىن 1990 ـ يىلغىچه ۋاكالىتەن باشقۇرۇلغان 6 مىليون يۈەن مەبلەغ ئۈنۈمۈرسال مالىيە پىلانىغا كىرگۈزۈلۈپ، باشقا كىرىم قاتاردا بىر تۇتاش باشقۇرۇلۇپ، دەرىجه بويىچه ئىشلىتىلدى.

2. مالىيە باشقۇرۇش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە پەقەت مەمۇرىي ئىشلار مالىيىسىنى ۋە ئاساسىي قۇرۇلۇش مەبلىغىنى باشقۇرۇش يولغا قويۇلغانىدى. 1979 ـ يىلى دېهقانچىلىق، چارۋىچىلىق كارخانىلىرىنىڭ مالىيىسىنى باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. 1985 ـ يىلى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ مالىيىسىنى باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. 1986 ـ يىلى يېزا ـ بازار مالىيىسىنى باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى.

مەمۇرىي ئىشلار مالىيىسىنى باشقۇرۇش 1955 ـ يىلدىن ئىلگىرى كورلا ناهىيىسىدە تەمىنلەش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، هەرئايلىق راسخوت ئۈچۈن 200 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك چىقىم قىلىندى. مەمۇرىي خىراجەت، تەمىنلەش ئۇلچىمى يۇقىرىنىڭ بىر تۇتاش بەلگىلىمىسى بويىچه ئىجرا قىلىندى. 1956 ـ يىلى ماۋاش تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، مەمۇرىي خىراجەتكه مەخسۇس پۇل ئاجرىتىلدى. ئىدارىلەر خاراكتېرىگه قاراپ سىستېمىلارغا ئايرىلىپ، ئۈچ دەرىجه بويىچه باشقۇرۇلدى: بىرىنچى دەرىجىلىك ئورۇنلار هۆكۈمەتكه بىۋاسىته قاراشلىق تارماقلار بولۇپ، ئۇلار ئۆز ۋەزىپىسى دائىرىسى ئىچىده ئۆز سىستېمىسىغا باب كېلىدىغان مالىيە باشقۇرۇش كونكرېت چارىسىنى بەلگىلەشكه، ئۆز سىستېمىسىنىڭ

خام چوت، نەق چوتىنى ۋە مالىيە مەلۇمات جەدۋىلىنى توزۇشكە، ئۆز سىستېمىسىنىڭ مەبلىغىنى ئورۇنلاش-تۇرۇشقا ھوقۇقلۇق بولدى. ئىككىنچى دەرىجىلىك ئورۇنلار تارماقلارغا قاراشلىق ئورگانلار بولۇپ، ئۇلار مەسئۇل تارماقتىن خام چوت مەبلىغىنى ئېلىپ، مالىيە مەلۇمات جەدۋىلىنى يوللاپ تۇردى. ئۇچىنچى دەرىجىلىك ئورۇنلار ئاساسىي قاتلام ئورۇنلار بولۇپ، ئۇلار خام چوتنى ھۆددىگە بېرىش، چىقىمى ئېشىپ كەتسە، تولۇقلاپ بەرمەسلىك، ئېشىنغان قىسمىدىن نىسبەت قالدۇرۇشتىن ئىبارەت باشقۇرۇش چارىسىنى قوللاندى.

1986 ـ يىلدىن كېيىن كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيىسىنى باشقۇرۇش تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنىپ، كىرىمى چىقىمىنى قاپلىيالايدىغان، پايدا، زىيانغا ئۆزى ئىگە بولىدىغان ئورۇنلارنى كارخانىلاشتۇرۇپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى، ئۇلار كارخانىلارغا ئوخشاش تەمىناتتىن بەھرىمەن بولدى.

ئاساسىي قۇرۇلۇش مالىيىسىنى باشقۇرۇش 1954 ـ يىلدىن ئىلگىرى ئاساسىي قۇرۇلۇش مەبلىغىنىڭ ئىشلىتىلىشىگە مالىيە تارمىقى نازارەتچىلىك قىلاتتى. پىلان تارمىقى قۇرۇلۇش تۈرلىرىنى ئورۇنلاشتۇراتتى. 1954 ـ يىلى قۇرۇلۇش بانكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى ئورۇنلاشتۇر-غانلىكى تۈرلەر خام چوتقا كىرگۈزۈلدى، مەبلەغ ئىشلىتىشنى قۇرۇلۇش بانكىسى باشقۇرىدىغان بولدى.

1981 ـ يىلدىن ئىلگىرى، ئۇزاق بىر مەزگىل ئاساسىي قۇرۇلۇشقا دۆلەت ھەقسىز مەبلەغ سېلىش چارىسى قوللىنىلىپ كەلگەچكە، نۇرغۇن ئورۇنلار قۇرۇلۇش تۇرىنى، مەبلەغنى قولغا كەلتۈرۈشكىلا ئەھمىيەت بېرىپ، ئاساسىي قۇرۇلۇش تۈرلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمىگە ئېتىبار بەرمەي كەلگەنىدى. 1981 ـ يىلدىن كېيىن، ئاساسىي قۇرۇلۇشقا مەبلەغ سېلىشنى باشقۇرۇش چارىسى ئىسلاھ قىلىنىپ، ھەقلىق ۋە ھەقسىز مەبلەغ ئاجرىتىشنى بىرلەشتۈرۈش چارىسى قوللىنىلىدى، بۇ ئاساسىي قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇنلارنىڭ مەبلەغنى مۇۋاپىق ئىشلىتىپ، ئىشلىتىلىش ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشىنى ئىلگىرى سۈردى.

1970 ـ يىلدىن ئىلگىرى شەھەر مۇھاپىزىتى خىراجىتى ئورۇنلاشتۇرۇلمىغانىدى. كېيىن ھەرىيلى ئاز مىقداردا شەھەر مۇھاپىزىتى خىراجىتى ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن مۇكەممەل باشقۇرۇش چارىسى تۈزۈلمىدى. 1980 ـ يىلدىن باشلاپ شەھەر مۇھاپىزىتى خىراجىتى خام چوتى تۈزۈلۈپ، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى تەكشۈرۈپ تەستىقلىغاندىن كېيىن پۈل ئاجرىتىلدى. 1980 ـ يىلدىن 1990ـ يىلغىچە جەمئىي 8 مىليون 644 مىڭ يۈەن پۈل ئاجرىتىلىپ، شەھەر قۇرۇلۇشى ۋە مۇھاپىزىتىگە ئىشلىتىلدى.

كارخانا مالىيىسىنى باشقۇرۇش شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ مالىيىسىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىككى باسقۇچقا بۆلۈش مۇمكىن: 1979 ـ يىلدىن ئىلگىرىكى يۇقىرى دەرىجىلىك پىلان تارمىقىنىڭ بۈيرۇق خاراكتېرلىك كۆرسەتكۈچىنى ئورۇنداشنى نىشان قىلغان مەمۇرىي ئىشلار شەكلىدىكى باشقۇرۇش؛ 1980 ـ يىلدىن بۇيانقى ئىقتىسادىي ئىسلاھات فاكتورىنى ئىجرا قىلىنىپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى قوغلىشىش نىشان قىلىنغان تىجارەت شەكلىدىكى باشقۇرۇش.

1979 ـ يىلدىن ئىلگىرى كارخانا مالىيىسىنى باشقۇرۇش بوغالتىرلىق ھېساباتى ئۇسۇلىنى بىر تۇتاش بەلگىلەش، مالىيە مەلۇمات جەدۋىلىنىڭ ئىجرا سىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، خام چوت، نەق چوتلارنى توزۇش قاتارلىق لاۋازىمەت خاراكتېردىكى خىزمەتلەر بىلەنلا چەكلىنەتتى، كارخانا تىجارىتىگە ئارىلاشمايتى. 1979 ـ يىلى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىدە كارخانا مالىيىسىنى باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى قۇرۇلدى، ئۇ شەھەرگە قاراشلىق 36 سودا ـ سانائەت كارخانىسىنىڭ مالىيە قۇرۇلمىسى، مەبلەغ ئىشلىتىشى، تىجارەت ئۈنۈمى، پايدىنى تەقسىم قىلىشى قاتارلىق تەرەپلىرىنى نازارەت قىلىشقا مەسئۇل بولدى ھەم مالىيە ھېساباتى توزۇمىنى تېخىمۇ ياخشىلىدى. كارخانىلارنىڭ پايدىنى ئاشۇرۇش، پايدىنى قالدۇرۇش

ۋە باجنى كېمەيتىش، كەچۈرۈم قىلىشنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۆيغۇن چارىلىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، تىجارەتكە قاتنىشىش رولىنى ئويناندى.

1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە شەھەر باشقۇرىدىغان 47 كارخانىنىڭ يىللىق تىجارەت كىرىمى 125 مىليون يۈەنگە يېتىپ، 400 مىڭ يۈەن پايدا، باج يارىتىلدى.

دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مالىيىسىنى باشقۇرۇش 1955 ـ يىلدىن ئىلگىرى يېزا ئىگىلىك سىستېمىسىنىڭ خىراجىتىنى ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتى بىلەن دېھقانچىلىق نازارىتى سىستېما بويىچە مەخسۇس تۈر قىلىپ چۈشۈرۈپ بېرەتتى. 1956 ـ يىلدىن كېيىن خام چوت باشقۇرۇشتا خىراجەت ھۆددىگە بېرىلىپ، ئېشىنغان قىسمى ئۆزىگە قالدۇرۇلىدىغان، كەملىگەن قىسمى تولۇقلاپ بېرىلمەيدىغان بولدى؛ خىراجىتى كەم بېرىلىدىغان خام چوت باشقۇرۇشتا نورمىلىق قوشۇمچە يارەم پۇلى بېرىلىپ، ئېشىپ كەتكەن چىقىم تولۇقلاپ بېرىلمەيدىغان، ئېشىنغان قىسمى ئۆزىگە قالدۇرۇلىدىغان بولدى؛ كارخانىچىلاپ باشقۇرۇشتا، 1986 ـ يىلدىن كېيىن، كىرىم يارىتالمىغانلىكى كەسىپي ئورۇنلاردىن كىرىمى ئازقىلىق چىقىمنى كۆتۈرۈش تەلەپ قىلىندى، كارخانىچە مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولۇشتىن ئىبارەت ھېسابات چارىسى يولغا قويۇلدى.

1979 ـ يىلدىن ئىلگىرى شەھەرگە قاراشلىق ئالتە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانى (فېرمىسى) نىڭ مالىيىسىنى دۆلەت ھۆددىگە ئالغان. 1986 ـ يىلدىن كېيىن، مۇستەقىل ھېسابات قىلىش، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇش، پايدىسى مەيدانغا قېلىشتىن ئىبارەت مالىيە ھۆددىگەرلىك چارىسى (مەيدانلارنىڭ ماتېرىيال خىراجىتى ئۈچۈن مالىيە تارمىقى بەلگىلەنگەن سوممىا بويىچە داۋاملىق قوشۇمچە يارەم بەردى) يولغا قويۇلدى.

1970 ـ يىلدىن باشلاپ دۆلەت ھەر يىلى مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ، يېزىلارنىڭ كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىشىغا مەدەت بېرىشكە ئىشلىتىپ، نامرات رايونلارنى يۆلىدى. 1970 ـ يىلدىن 1980 ـ يىلغىچە تۈزۈم مۇكەممەل بولمىغانلىقى، مۇڭاپىق ئىشلىتىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ پۇلنىڭ ئۈنۈمى ياخشى بولمىدى. 1981 ـ يىلدىن كېيىن بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىش، دەرىجىگە ئايرىپ باشقۇرۇش، بىر تۈتاش پىلانلاش، ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇش چارىسى قوللىنىلىپ، يېزا ئىگىلىكىگە يارەم بېرىش ئوبوروت سوممىسىنى باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، پۇلنىڭ ئىشلىتىلىش ئۈنۈمى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

شەھەر بويىچە 1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىغىچە جەمئىي 1 مىليون 257 مىڭ يۈەن يېزا ئىگىلىكىگە يارەم بېرىش ئوبوروت سوممىسى تارقىتىلدى، يىل ئاخىرىدا شەكىللەنگەن ئوبوروت فوندى 2 مىليون 750 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

يېزا، بازار مالىيىسىنى باشقۇرۇش 1986 ـ يىلدىن باشلاپ يېزا، بازار دەرىجىلىك مالىيىنى باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. ئالدى بىلەن تېكىچى، لەڭگەر يېزىلىرىدا نۇقتىدا سىناق قىلىندى. شۇ يىلى «كورلا شەھىرىنىڭ يېزا، بازار مالىيىسىنى باشقۇرۇشنى سىناق قىلىش چارىسى» تارقىتىلدى. ئۇنىڭدا كىرىم ـ چىقىمنى بەلگىلەش، كىرىمنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇش، چىقىمنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش، ئېشىپ كەتكەن چىقىمنى تولۇقلاپ بەرمەسلىك، ئېشىنغان قىسمىنى ئۆزىگە قالدۇرۇش، بىر يىلدا بىر قېتىم بېكىتىشتىن ئىبارەت باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى بېكىتىلدى.

1987 ـ يىل 1 ـ ئايدا تېكىچى، لەڭگەر يېزىلىرىدا مالىيە پونكىتى قۇرۇلدى.

3. مالىيە نازارەتچىلىكى

كورلا شەھىرىدە مۇپەتتىشلىك تارمىقى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، مالىيە نازارەتچىلىكىنى مالىيە ئىدارەسى ئۆتەپ، شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ مالىيە پائالىيىتى ۋە مالىيە ئىنتىزامىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى قەرەللىك ۋە قەرەلسىز تەكشۈرۈپ تۇردى. قەرەللىك تەكشۈرۈشتە، ئاساسەن، ھەرقايسى

ئورۇنلارنىڭ يۇقىرىغا يوللىغان مالىيە مەلۇمات جەدۋىلىنى تەھلىل قىلىپ، تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭدىكى مەسىلىلەرنى بايقايتتى؛ قەرەلسىز تەكشۈرۈشتە، كۆپىنچە خىزمەت گۇرۇپپىسى شەكىلىدە ئىدارىلەرگە بېرىپ، ھەرقايسى مەزگىلدىكى مەركىزىي خىزمەتكە ماسلىشىپ نۆۋەتلىق تەكشۈرەتتى.

خام چوت نازارەتچىلىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ بوغالتىرلىق مەلۇمات جەدۋىلى بىلەن خام چوت، نەق چوتلىرىدا ئەكس ئەتكەن ئەھۋاللار تەھلىل قىلىنىپ، ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ بەلگىلىمىنى ئىجرا قىلىش، مەبلەغنى ئىشلىتىش، خادىملارنىڭ شتاتى قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەھۋالى ئىگىلەپ تۇرۇلدى.

مالىيە نازارەتچىلىكى 60 ـ يىللاردىن ئىلگىرى مالىيە ئىنتىزامىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى نۆۋەتلىق نازارەت قىلىندى، مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلار ئاساسلىق تەكشۈرۈش ئوبيېكتى بولدى. ئادەتتە ئورۇنلار ئۆز ـ ئۆزىنى تەكشۈردى، ئېغىرراق مەسىلە بايقالسا، مالىيە تارمىقى شۇ ئورۇنغا خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ مەخسۇس تەكشۈردى.

1980 ـ يىللاردا كارخانىلارنىڭ تىجارەت ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش مۇھىم نۆۋەتا قىلىندى. 1979 ـ يىلى مالىيە ئىدارىسىگە تەپتىش سەپلەپ بېرىلدى، ئۇ، ئاساسەن، كارخانا ئورۇنلىرىنىڭ ئىش ھەققى، مۇكاپات پۇلى، ئىجتىمائىي گۇرۇھلارنىڭ سېتىۋېلىش خىراجىتى، كارخانا باشقۇرۇش خىراجىتىنى چىقىم قىلىش ئەھۋالى قاتارلىق تەرەپلىرىنى تەكشۈردى.

II باب

باج

1 § . ئاپپاراتلار

مىنگونىڭ 9 ـ يىلى (1920 ـ يىلى) دىن ئىلگىرى باج ئىشلىرىنى قارا شەھەر ناھىيىسى باشقۇراتتى. مىنگونىڭ 9 ـ يىلى (1920 ـ يىلى) باج ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا مەخسۇس ئادەم قويۇلدى. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلىدا ناھىيە قۇرۇلغاندىن كېيىن باج ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. مىنگونىڭ 33 ـ يىلى (1944 ـ يىل) 6 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئۇ، باج يېغىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) باج يېغىش ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. مىنگونىڭ 38 ـ يىلى (1949 ـ يىلى) باج بۆلۈمى قىلىپ كىچىكلىتىلدى. ناھىيىنىڭ باج ئىشلىرى ئاپپاراتى كۆپ قېتىم ئۆزگىرىپ تۇرغانلىقتىن، باج يېغىش ھوقۇق دائىرىسىمۇ بەزىدە كېڭىيىپ، بەزىدە تارىيىپ تۇردى. مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) ناھىيىلىك باج ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا چەرچى، خامانگۇ، باشئەگىم، دادۇنزىدىن ئىبارەت تۆت مۇقىم باج چازىسى ۋە ئاچچىق (چېگرا ئېغىزى) سەييارە باج چازىسى تەسىس قىلىندى.

مىنگو مەزگىلىدە كورلا ناھىيىلىك باج تارمىقىنى ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى باشقۇراتتى. ئۇنىڭغا كېرەكلىك خادىم، خىراجەتلەرنى ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى بېرەتتى، 25 ئادەم ئىشلەيتتى. ئورنى كورلا

ناھىيىسى جەنۇبىي بازار يۈەنفۇ كوچىسى 65 ـ قورۇ (ھازىرقى كورلا شەھىرى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى) دا ئىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1959 ـ يىل 3 ـ ئايدا مالىيە بۆلۈمى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى قىلىندى. 1962 ـ يىل 1 ـ ئايدا مالىيە بۆلۈمىدىن ئايرىلىپ، ناھىيىلىك باج ئىدارىسى قىلىپ تەسىس قىلىندى. 1966 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى يەنە ناھىيىلىك مالىيە بۆلۈمى بىلەن بىرلەشتۈرۈلدى. 1974 ـ يىلى يەنە ناھىيىلىك باج ئىدارىسى ئايرىم تەسىس قىلىندى. 1979 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندا، شەھەردە باج ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. 1984 ـ يىلى شەھەر بىلەن ناھىيە بىرلەشتۈرۈلگەندە، شەھەرلىك، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرى بىرلەشتۈرۈلدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسىنىڭ ئادىمى ئاز بولغاچقا بۆلۈمچە، ئىشخانىلار تەسىس قىلىنمىغانىدى. 1959 ـ يىلى باج بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. 1962ـيىلى كادىرلار ـ كاتىبات بۆلۈمچىسى ۋە بوغالتىر بۆلۈمچىسى، شۇنىڭدەك ناھىيە بازىرى، تاشدەن، يېزا ئىگىلىك 6 ـ تۈەن، توۋۇرچى، قارا يۇلغۇنلاردا بەش باج پونكىتى تەسىس قىلىندى. 1985 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە شەھەرلىك باج ئىدارىسىدا كاتىبات، كادىرلار، بوغالتىر، باج بۆلۈمچىلىرى ۋە تاشدەن، «ئىتتىپاق» يولى، يېڭىشەھەر، كونا شەھەر، «خەلق» يولى، شاڭخۇ، قوشئېرىق، قارا يۇلغۇنلاردا سەككىز باج پونكىتى تەسىس قىلىندى.

2 §. تۈزۈلمە

1. چىڭ سۇلالىسى زامانىدىكى باج ئىشلىرى

چىڭ سۇلالىسى زامانىدا يەر بېجى، رەسمىي باج (كىشى بېشىغا ئېلىنىدىغان باج) دىن باشقا، يەنە سودا بېجى، ئۆي ئىجارىسى بېجى، چارۋا ۋە ئۆي ـ زېمىن سودىسى بېجى، كۆكتاتلىق بېجى، ئالاھىدە مەھسۇلات بېجى ۋە باشقا باجلار بار ئىدى.

يەر بېجى ئوندا بىر نىسبەتلىك باج تۈرۈمى يولغا قويۇلۇپ، باج ئۇچۇن ماددىي نەرسە ئېلىنىاتتى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېيەنلۇڭ 25 ـ يىلى (1760 ـ يىلى) كورلىنىڭ ئۇيغۇر يېزىلىرىدا 160 مىڭ مو يەر تېرىلغان بولۇپ، ھەر مو ئۇچۇن ئۇچ شىڭ بەش خودىن، بىر يىلدا 560 داەن غەللە ـ پاراق ئېلىنغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ جىياچىڭ 9 ـ يىلى (1804 ـ يىلى) كورلىدىكى بىر قىسىم دولانلىقلار ئىلىغا بوز يەر ئېچىشقا كۆچۈرۈلگەندىن كېيىن يىلدا ئېلىنىدىغان پاراق 491 داەنگە چۈشۈپ قالغان، ھەرمودىن ئۇچ شىڭدىن پاراق ئېلىنغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 8 ـ يىلى (1828 ـ يىلى) كورلا دېھقانلىرى ئۆز ئالدىغا 26 مىڭ 400 مو بوز يەر ئېچىپ، تېرىلغۇ كۆلىمىنى 42 مىڭ 400 موغا كېڭەيتكەنلىكى ئۇچۇن يەر بېجى 400 داەن قوشۇلۇپ، جەمئىي 891 داەنگە يەتكەن. يېڭى ئېچىلغان بوز يەرلەرنىڭ ئۇنۇمى تۆۋەن بولغاچقا، ھەر مو يەردىن ئېلىنىدىغان پاراق ئىككى شىڭ بىر خوغا چۈشكەن. پەقەت چېكەتكە ئاپتى بولغان يىللاردىلا يەر بېجى كەچۈرۈم قىلىنغان.

رەسمىي باج تەڭگە (100 تىيىن بىر تەڭگە تەڭ) بويىچە ھېسابلىنىپ، ھەر بىر نوپۇستىن يىلىغا 68 تىيىندىن باج ئېلىنغان.

سودا بېجى ئاساسەن كورلىدىكى خەنزۇلاردىن ئېلىنىاتتى. دەسلەپتە ئوندا بىر نىسبەت بويىچە

ئېلىنغان. چېيىنلۇك 25 ـ يىلى (1760 ـ يىلى) شۇخىدې ئارقىلىق خاندىن ئىجازەت سوراپ، 20دىن بىر نىسبەتكە كېمەيتىلگەن.

كۆكتاتلىق بېجى خەنزۇ سودىگەرلەر ئاچقان كۆكتاتلىقنىڭ ھەر موسىدىن يىلىغا بىر مىسقال ئالتە پۇلۇك كۆموش ئېلىنغان.

ئۆي بېجى يەرلىك ئاھالىنىڭ ھەر ئېغىز ئۆيىدىن بەش پۇلۇك پۇل ئېلىنغان. خەنزۇ، خۇيزۇ سودىگەرلەر ئۆزى سالغان دۇكان ئۆيلەرنىڭ ھەر ئېغىزىدىن يىلدا ئۈچ مىسقال كۆموش ئېلىنغان. چارۋا ۋە ئۆي ـ زېمىن سودا بېجى، پۈتۈشۈلگەن سوممىنىڭ 30 دىن بىر نىسبىتى بويىچە ئېلىنغان.

باشقا باجلار كورلا، بۈگۈرلەردە بىر يىلدا 5. 402 كىلوگرام مىس سېلىق ئېلىنغان. مىس بېگى قويۇلۇپ، ئىشلەمچىلەر ياللىنىپ مىس قېزىلغان. مىسنىڭ باھاسى يەر بېجىغا سۈندۈرۈلغان. ئۈنىڭدىن باشقا يەنە تۈگمەن، ئۈزۈم، بىدە، شور، چىغ قاتارلىقلاردىن ئېلىنىدىغان سېلىقلارمۇ بولغان.

كورلا كەنتىدە ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى كۈتۈۋېلىش خىراجىتى ۋە ھەربىلى قارا شەھەردىكى خان ئامبىلىغا، يات ئەللەرنى باشقۇرۇش زەنگىسىگە سۈنىلىدىغان يىللىق، ھېيت ـ بايرامىلىق سوغىلار ھەم بەگلەرنىڭ ھەج خىراجىتىمۇ دېھقان، چارۋىچىلارغا جان سانىغا قاراپ چېچىلغان. دېھقانلار كورلا، قارا بۇلاق، چەرچىدىكى ئۇچ ھەربىي رايانتا ۋەزىپە ئۆتەشكە ئەۋەتىلگەن كىشىلەرنىڭ يەرلىرىنى تېرىپ بەرگەندىن تاشقىرى، يەنە ئۇلارنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىنمۇ ئۈستىگە ئالغان.

كورلا ئاھالىسى ئاساسەن ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئۇيغۇرلار ئىدى. يېزىلاردىكى مەسچىت، مازار، مەدرىسەلەر ۋەخپە قىلىنغان نۇرغۇن يەر، ئۆي، تۈگمەنگە ئوخشاش مۇلۇكلەرنى ئىگىلەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىگىدارلىق ھوقۇقىنى ئاز ساندىكى يۇقىرى قاتلام دىنىي زاتلار تۇتاتتى. ئۇلار مۇسۇلمانلارغا تۇرلۇك باج ـ سېلىقلارنى سالاتتى. مۇسۇلمانلار قۇربان ھېيتتا قۇربانلىق قىلغان قويلىرىنىڭ كاللا ـ پاچاق، تېرە ـ ئۈچەيلىرىنىمۇ مەسچىتكە تاپشۇراتتى.

2. مىنگو دەۋرىدىكى باج ئىشلىرى

جۇڭخۇا مىنگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، مىللىي ھۆكۈمەت باج تۈزۈمىنى تەرتىپكە سېلىپ، «دۆلەت بېجى بىلەن يەرلىك باجنى ئايرىش قانۇن لايىھىسى»نى تۈزۈپ چىقتى. ئۇنىڭدا دۆلەت بېجى 19 خىل، يەرلىك باج 20 خىل قىلىپ بېكىتىلدى.

شىنجاڭ ئۇلكىسى مىنگونىڭ 2 ـ يىلى (1913 ـ يىلى) دۆلەت بېجى، يەرلىك باج تۈزۈمىنى يولغا قويدى. كورلىدا ناھىيە كېچىكىپرەك قۇرۇلغاچقا، ئىقتىساد تەرەققىي قىلمىغاچقا، بەلگىلەنگەن باج تۈزۈمى يولغا قويۇلمىغانىدى. پەقەت يەر بېجى، چارۋا بېجى، ئوت ـ چۆپ سېلىقى، باغ، قوموش، تۈگمەن ـ جۈۋاز سېلىقى، ياغاچ سېلىقى، تارازا بېجى، ماركا بېجى قاتارلىق توققۇز خىل باج ئېلىنىدى، كېيىن تەدرىجىي كۆپەيدى. مىنگونىڭ 38 ـ يىلى (1949 ـ يىلى) ماركا بېجى، تىجارەت بېجى، قاتناش قوراللىرىنىڭ نومۇر تاختىسى بېجى، يەر خېتى بېجى، مىراس بېجى، يەر ـ زېمىن بېجى، ئۆي سېلىقى، قان بېجى، ئورمان بېجى، پەۋقۇلئادە ئىستېمال پائالىيىتى بېجى، يەر بېجى ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچە بېجى، چارۋا بېجى، تىجارەت گۇۋاھنامىسى بېجىدىن ئىبارەت 13 خىلغا كۆپەيدى. مىنگونىڭ 30 ـ يىلى (1941ـيىلى) تىجارەت بېجى، قاتناش قوراللىرىنىڭ نومۇر تاختىسى بېجى، پائالىيەتنى چەكلەش بېجى، ماركا بېجى قاتارلىقلار بازلىققا كەلدى. مىنگونىڭ 34 ـ يىلى (1945ـ يىلى) مىللىي ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي كېڭىشى «مەركەز ناھىيە، شەھەرلەرگە تەقسىم قىلغان دۆلەت بېجىنى بىر تەرەپ قىلىش

چارىسى» نى ئېلان قىلىپ، كۆپ خىل باج تۈزۈمىنى يولغا قويدى، ھەرقايسى ناھىيىلەر دائىرىسىنىڭ ئايرىلىش نىسبىتىنى بەلگىلەپ، ناھىيە، شەھەرلەرنىڭ باج يىغىش ھوقۇق دائىرىسىنى كېڭەيتتى.

مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) 8 - ئايدا ناھىيىلىك كېڭەش باشلىقى ۋېن گودۇڭ، مۇئاۋىن كېڭەش باشلىقى ناسىر باشلامچىلىق بىلەن، مىللىي ھۆكۈمەت تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى يۈ يۈرىنغا سابىق ناھىيە ھاكىمى ماجىنىڭ زورلۇق بىلەن ئالۋاڭ - سېلىق سېلىپ، خەلقنىڭ بايلىقىنى شىلۋالغان، پارىخورلۇق قىلىپ قانۇننى ئاياغ - ئاستى قىلغان، ئۆزىنىڭ چۆنتەكىنى تولدۇرغان جىنايى قىلمىشىنى ئەرز قىلدى.

مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە نامدا 13 خىل باج يولغا قويۇلغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ناھايىتى نۇرغۇن باج ئېلىندى. دۆلەتنىڭ، يەرلىكنىڭ باجلىرى تۆپە - تۆپىلەپ سېلىندى ھەم خالىغانچە قوشۇمچە باج، سېلىقلار ئېلىندى. دائىم ھەربىيلەر ئۇچۇن ئات، ئاشلىق، ئوت-چۆپ ئېلىش نامدا بۇ نەرسىلەر تۆۋەن باھادا سېتىۋېلىنىپ، ئامما قاقتى - سوقتى قىلىناتتى.

3. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى باج تۈزۈلمىسى

1950 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە باج تۈزۈمى ئۈزلۈكسىز ئىسلاھ قىلىنىپ تۇردى. بۇنى، ئاساسەن، بەش باسقۇچقا بۆلۈشكە بولىدۇ:

1950 - يىلدىن 1952 - يىلغىچە مەملىكەت بويىچە باج بىرلىككە كەلتۈرۈلۈپ، يېڭى باج تۈزۈمى ئورنىتىلدى؛

1953 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە سودا - سانائەت باج تۈزۈمى ياخشىلاندى؛

1958 - يىلدىن 1972 - يىلغىچە باج تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنىپ، باج تۈرلىرى ئاددىيلاشتۇرۇلدى، كۆپ خىل باج تۈزۈمى بىرخىل باج تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلدى.

1973 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە باج تۈرلىرى تېخىمۇ ئاددىيلاشتۇرۇلدى، سودا - سانائەت باجلىرى ئىسلاھ قىلىندى.

1980 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە باجنى پايدىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىش ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، يېڭى كۆپ خىل باج تۈزۈمى ئورنىتىلدى.

1958 - يىلى ۋە 1973 - يىلى ئىككى قېتىم ئېلىپ بېرىلغان باج تۈزۈمى ئىسلاھاتىدا باج تۈرلىرىنى ئاددىيلاشتۇرۇش مەقسەت قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن، باجنىڭ خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش رولىغا سەل قارىلىپ، باج خىزمىتىنىڭ فۇنكسىيىسى نىسپىي ھالدا ئاجىزلاشتۇرۇپ قويۇلدى. 1981 - يىلىدىن كېيىن، باج تۈزۈمى چوڭ ئىسلاھ قىلىنىپ، كۆپ خىللىق، كۆپ قاتلاملىق، كۆپ ھالقىلىق باج تۈزۈمى ئورنىتىلدى. باجنىڭ ئىقتىسادىي پىشاڭلىق رولى شۇندىن كېيىنلا تولۇق جارى قىلىندى.

باجنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، يېڭى باج تۈزۈمىنى ئورنىتىش 1950 - يىل 3 - ئايدا مەمۇرىي كېڭەش «مەملىكەت بويىچە باج ئىشلىرىدا يولغا قويۇلىدىغان پرىنسىپ» نى تارقاتتى. ئۇنىڭ كەينىدىنلا غەربىي شىمال مالىيە كومىتېتى يەنە «غەربىي شىمالدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدا باج يىغىش چارىسىنىڭ لايىھەسى» نى تارقاتتى. كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى دۆلەت ۋە شىنجاڭ ئۇلكىلىك باج ئىدارىسىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، ئالدى بىلەن كونا باج تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، يېڭى باج تۈزۈمىنى ئورناتتى. ئەينى چاغدا جەمئىيەتنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، كۆپ خىل باجنى يولغا قويدى. باج ئاساسەن خۇسۇسىي ئىگىلىكتىن ئېلىنىپ، مال بېجى، سودا - سانائەت بېجى، تاپاۋەت

بېجى، ماركا بېجى، قاتناش قوراللىرىنىڭ نومۇر تاختىسى بېجى، سودا بېجى، قان بېجى، ئۆي - زېمىن بېجى، كۆڭۈل ئېچىش بېجى، ھاراقنى مەخسۇس سېتىش بېجى، تۇز بېجى، يەر خېتى بېجىدىن ئىبارەت 12 خىل بولدى.

سودا - سانائەت بېجى تۈزۈمىنى ياخشىلاش 1953 - يىلى باج تۈزۈمىگە تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى، ئۇنىڭدىن مەقسەت باج تۈرلىرىنى ئاددىيلاشتۇرۇپ، باج يېغىشقا كاپالەتلىك قىلىش ئىدى. تۈزىتىش-نىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق بولدى: بىرىنچى، تاۋار ئوبوروت بېجىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش. ئۇنىڭدا ئوبوروت قىلىنمۇاتقان ئاساسلىق تاۋارلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، سېتىش باجلىرى قوشۇۋېتىلىپ، بىر قېتىملىق تاۋار ئوبوروت بېجى قىلىندى. ئىككىنچى، مال بېجى ۋە تىجارەت بېجى تۈزىتىلدى. ئۈچىنچى، سودا بېجى ئىچىملىنىپ قوشۇۋېتىلدى. تۆتىنچى، پەۋقۇلئاددە ئىستېمال ھەرىكىتى بېجى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى 18 خىل باج ئون خىلغا تەڭشەلدى.

1954 - يىل 6 - ئايدا شىنجاڭ ئۇلكىلىك 4 - قېتىملىق مالىيە يىغىنىدا «شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ باج يېغىش مەسلىسى توغرىسىدا پىكىر» تەستىقلاندى، ئۇنىڭدا دېھقان، چارۋىچىلار ئۈزى ئىشلىتىش ئۈچۈن ئەيلىگەن تېرىدىن باج ئېلىنمايدۇ؛ سودا - سانائەت بېجى سوممىسى 30%تۆۋەنلىتىلىدۇ؛ كىچىك سودا - سانائەتتىن باج ئېلىشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ، يىللىق كىرىمى 1 مىليون 200 مىڭ يۈەن (كونا خەلق پۇلى) گە، يىللىق پايدىسى 800 مىڭ يۈەن (كونا خەلق پۇلى) گە يەتمىگەنلەردىن سودا - سانائەت بېجى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ؛ يېڭى قۇرۇلغان ھەمكارلىق كوپېراتىپىدىن يېرىم يىل ياكى بىر يىل باج ئېلىنمايدۇ، دەپ بەلگىلەندى. ناھىيىلىك باج ئىدارىسى يۇقىرىقى ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، ناھىيىنىڭ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، سودا - سانائەت ئىشلىرىنى تىز ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتا ياخشى رول ئوينىدى.

سودا - سانائەت بېجىنى ئىسلاھ قىلىش 1958 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ سودا - سانائەت بېجىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش نىزامى»غا ئاساسەن، سودا - سانائەت بېجىنى ئىسلاھ قىلىپ، يېڭى سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋەزىيەتنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇ-دى: بىرىنچى، باج تۈرلىرى ئاددىيلاشتۇرۇلۇپ، تاۋار ئوبوروت بېجى، مال بېجى، تىجارەت بېجى، ماركا بېجىدىن ئىبارەت تۆت خىل باج سودا - سانائەت بىر تۇتاش بېجى قىلىپ بىرلەشتۇرۇلدى؛ ئىككىنچى، ئەسلىدىكى سودا - سانائەت بېجى ئىچىدىكى تاپاۋەت بېجى مۇستەقىل باج تۈرىگە ئۆزگەرتىلىپ، سودا-سانا-ئەت تاپاۋەت بېجى قىلىندى؛ ئۈچىنچى، باج يېغىش چارىسى ئاددىيلاشتۇرۇلۇپ، سانائەت مەھسۇلاتلىرىغا قارىتا بىردەك سېتىش كىرىمى بويىچە باج ھېسابلاندى. ئارىلىقتىكى مەھسۇلاتلارغا باج ئېلىنمىدى؛ تۆتىنچى، بىر قىسىم باج نىسبىتى تەرتىپكە سېلىندى. 1965 - يىلى يېمەك - ئىچمەك كەسپىنىڭ باج نىسبىتى 5% تىن 3% كە چۈشۈرۈلدى. 1966 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ قارارى ئىجرا قىلىنىپ، پېزىلارنىڭ سانائەت، تىرانسپورت، مۇلازىمەت كەسىپلىرى ۋە چارۋا سودىسىدىن ئېلىنىدى-غان باجنى كېمەيتىش ۋە كەچۈرۈم قىلىش سىياسىتى يولغا قويۇلدى.

سودا - سانائەت بېجىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇپ، باج تۈرىنى تېخىمۇ ئاددىيلاش-تۇرۇش 1972 - يىلى گوۋۇيۈەن مالىيە مىنىستىرلىكىنىڭ «سودا - سانائەت بېجى سىناق نۇقتىسىنى كېڭەيتىش توغرىسىدىكى دوكلات»نى تەستىقلاپ تارقاتتى ھەم «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ سودا-سا-نائەت بېجى نىزامى لايىھەسى»نى ئېلان قىلىپ، 1973 - يىلى مەملىكەت بويىچە يولغا قويدى. كورلا ناھىيىسىدە بۇ قېتىملىق باج تۈزۈمى ئىسلاھاتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى مۇنداق بولدى: بىرىنچى، باج تۈرلىرى قوشۇۋېتىلدى. سودا - سانائەت بىر تۇتاش بېجى، ئۆي - زېمىن بېجى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ

نومۇر تاختا بېجى، تۇز بېجى، قان بېجىدىن ئىمارەت بەش خىل باج قوشۇلۇپ سودا-سانائەت بېجى قىلىندى؛ ئىككىنچى، باج نىسبىتى ۋە باج تۈرى ئاددىيلاشتۇرۇلدى، ئىلگىرىكى 141 دەرىجىلىك باج نىسبىتى 82 دەرىجىگە قىسقارتىلدى. ئەسلىدىكى 108 تۈرلۈك باج 44كە قىسقارتىلدى. كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى ھەرقايسى سىستېمىلارنىڭ 1966 - يىللىق نورمال ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسىگە قاراپ، يېڭى باج نىسبىتىنى بەلگىلىدى: يېزا ئىگىلىك 2 - شى «خۇگۇاڭ» توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ باج نىسبىتى 14%، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سودا شىركىتىنىڭ باج نىسبىتى 3.1%، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ باج نىسبىتى 3%، كورلا ناھىيىلىك تەمىنات- سودا تارمىقىنىڭ باج نىسبىتى 1.5% قىلىپ بەلگىلەندى.

1972 - يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق باج ئىدارىسى كورلا ناھىيىسىگە قاراشلىق دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرى (فېرمىلىرى) نى سودا-سانائەت بېجى تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ سىناق نۇقتىسى قىلىپ بېكىتتى.

1979 - يىل 1 - ئايغا كەلگەندە كورلا ناھىيىسىدە پەقەت سودا-سانائەت بېجى، سودا - سانائەت تاپاۋەت بېجى، چارۋا سودىسى بېجى، قان بېجىدىن ئىمارەت تۆت خىللا باج قالدى.

باجنى پايدىنىڭ ئورنىغا قويۇشتىن ئىمارەت زور ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، يېڭى، كۆپ خىل باج تۈزۈمى ئورنىتىلدى جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، كورلا شەھىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىدە غايەت زور ئۆزگىرىش بولدى، باج تۈزۈلمىسىمۇ بىرلا خىل باج تۈزۈمىدىن كۆپ خىل، كۆپ قاتلاملىق باج تۈزۈمىگە تەرەققىي قىلدى. 1983 - يىلى ئېنېرگىيە - قاتناش - قۇرۇلۇش فوندى، بىناكارلىق بېجى يولغا قويۇلدى، يەنە تۆنجى قېتىم چەت ئەل مەبلەغ سالغان كارخانا (ئامېرىكا گىئو فىزىكا مۇلازىمەت شىركىتى) دىن شەخسى تاپاۋەت بېجى ئېلىندى. 1983 - يىلدىن كېيىن، كورلا شەھەرلىك باج ئىدارىسى تەدرىجىي ھالدا باجنى پايدىنىڭ ئورنىغا قويۇش ئىسلاھاتىنى ئېلىپ باردى. 1983 - يىل 6 - ئايدا 1 - باسقۇچلۇق پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش يولغا قويۇلدى. يەنى، كورلا شەھىرىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈلۈپ، پايدا بىلەن باج تەڭ ساقلىنىپ تۈرىدىغان ئۆتكۈنچى باسقۇچ يولغا قويۇلدى، كارخانا يارانقان پايدىدىن ئاۋۋال مەلۇم نىسبەتتە تاپاۋەت بېجى ئېلىندى، باج ئېلىنىپ بولغاندىن كېيىنكى پايدىنى دۆلەت بىلەن كارخانا بۆلۈشتى. ئەگەر كارخانىنىڭ ئېرىشكەن پايدىسى بەك كۆپ بولسا، يۇقىرىغا بىر قىسىم ھۆددىگەرلىك خىراجىتى تاپشۇردى. 1984 - يىل 10 - ئايدىن باشلاپ، ئىككىنچى باسقۇچلۇق پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش يولغا قويۇلدى، كارخانىلار تەۋەلىك مۇناسىۋىتى بويىچە يۇقىرىغا پايدا تاپشۇرماي 11 خىل باج تۈرى بويىچە شۇ جايدىكى باج ئىشلىرى تارماقلىرىغا باج تاپشۇرىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سودا-سانائەت بېجى تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك ئىسلاھ قىلىندى: بىرىنچى، سودا-سانائەت بېجى، مەھسۇلات بېجى، ئاشقان قىممەت بېجى، تىجارەت بېجى، تۇز بېجىدىن ئىمارەت تۆت خىل باجغا ئايرىلدى ھەم باج تۈرى ۋە باج نىسبىتى باشقىدىن لايىھىلىنىپ، ئاشقان قىممەت بېجى دائىرىسى كېڭەيتىلىپ، باج ئېلىش ئۇسۇلى ياخشىلاندى؛ ئىككىنچى، بايلىق بېجى، شەھەر مۇھاپىزىتى - قۇرۇلۇشى بېجى قوشۇلدى، ئۈچ - زېمىن بېجى، يەر ئىشلىتىش بېجى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ نومۇر تاختىسى بېجى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

§ 3 . باج كىرىمى

1. مىنگو دەۋرىدىكى باج كىرىمى

مىنگو دەۋرىدە يالاڭ زېمىشىن، جىن شۇرىنلار شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈۋاتقاندا چىلاڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىدىكىدەك باجنى يېڭا باشلىقىغا ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى قوللاندى. ئۇ چاغدا كورلىدا دېھقانچىلىق قىلىش ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى. مىنگونىڭ 4 - يىلى (1915 - يىلى) چارۋا بېجى ئېلىنىشقا باشلىدى. مىنگونىڭ 6 - يىلى (1917 - يىلى) ئاشلىق، ئوت - سامان قوشۇمچە بېجى، باغ بېجى، قومۇش بېجى، تۇغمەن - جۈۋاز سېلىقى، دۆلەت بىلەن خۇسۇسلار ئوتتۇرىسىدىكى «2.5» خوراش ھەققى (بۇ، يەر بېجى قوشۇمچىسى بولۇپ، ماددىي نەرسە ئېلىناتتى، بىر دادەن پاراق ئاشلىققا ئىككى كۈرە بەش شىلاڭ خوراش ھەققى قوشۇپ ئېلىناتتى - ت) ، «2.5» سودا بېجى (بۇ، قوشۇمچە باج بولۇپ، رەسمىي باجنىڭ ھەر بىر سەر كۈمۈشكە ئىككى مىسقال بەش پۇلاڭ قوشۇپ ئېلىناتتى - ت) كۆپەيتىپ ئېلىنغان. مىنگونىڭ 7 - يىلى (1918 - يىلى) ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار ئارىسىدىكى «2.5» خوراش ھەققى بىلەن «2.5» سودا بېجى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئوندىن بىر ئۆلۈشلىك (ھەر ئايلىق باج سوممىسىغا بىر مىسقال كۈمۈش قوشۇپ ئېلىناتتى) باجغا ئۆزگەرتىلدى. مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) باجنى ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) تىجارەت گۇۋاھنامىسى بېجى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ نومۇر تاختىسىنى ئىشلىتىش بېجى، پائالىيەتنى چەكلەش بېجى (زىياپەت، كۆڭۈل ئېچىش بېجى) يولغا قويۇلدى. مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) مەمۇرىي كېڭەش «مەركەز ناھىيە، شەھەرلەرگە تەقسىم قىلغان دۆلەت بېجىنى بىر تەرەپ قىلىش چارىسى»نى ئېلان قىلدى. بۇ چارە بويىچە دۆلەت بېجى ئېچىدە يەر بېجىنىڭ 70 پىرسەنتى، باشقا باجلارنىڭ 50 پىرسەنتى يەرلىككە قالدۇرۇلۇپ، قالغىنى دۆلەت خەزىنىسىگە تاپشۇرۇلدى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) غىچە كورلا ناھىيىسىدە توققۇز خىل دۆلەت بېجى (ماركا بېجى، يەر خېتى بېجى، تىجارەت بېجى، مىراس بېجى، يەر بېجى، ئورمان بېجى، پەۋقۇلئاددە ئىستېمال بېجى، غەللە - پاراق ۋە ئونىڭ قوشۇمچىسى تۈياق بېجى) ، يەتتە خىل يەرلىك باج (ماركا بېجى، يەر خېتى بېجى، تىجارەت بېجى، قان بېجى، ئۆي - جاي سېلىقى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ نومۇر تاختىسى بېجى، تىجارەت گۇۋاھنامىسى بېجى) يولغا قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ماركا بېجى، يەر خېتى بېجى، تىجارەت گۇۋاھنامىسى بېجى، مىراس بېجىدىن ئىبارەت تۆت خىل باج ھەم دۆلەت بېجى، ھەم يەرلىك باج سۈپىتىدە قوشلاپ ئېلىندى. 13 خىل رەسمىي باجدىن تاشقىرى نۇرغۇن سېلىقلار بار ئىدى. مەسىلەن: مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) 6 - ئايدا ھەربىيلەر ئۈچۈن 500 قوي، 800 كالا سېلىق سېلىندى؛ مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) 7 - ئايدا ھەربىيلەردىن ھال سوراشقا 5107.7 تەڭگە سېلىق سېلىندى. مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) جاماەت ئىشلىرى ئۈچۈن 2298 تەڭگە سېلىق سېلىندى، مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) سېپىل سوقۇش نامىدا ھەر ئائىلىنگە 5 - 10 ئىش كۈنى ئالۋاڭ سېلىندى، ھەر بىر ئىش كۈنى 10 مىڭ يۈەن فابى پۇلىغا سۈندۇرۇلدى.

شىلاڭ شىسەي شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندە باج تۈرىنى كۆپەيتىپلا قالماستىن، باج نىسبىتىنىمۇ ئۆستۈردى. مەسىلەن، ھەرمو يەردىن ئېلىنىدىغان تۆت شىلاڭ غەللە - پاراق ئالتە شىڭغا ئۆستۈرۈلدى، ھەر دادەن پاراق ئۈستىگە يەنە ئالتە كۈرە قوشۇمچە پاراق قوشۇلدى. دېھقان، چارۋىچىلارنىڭ ئۆزى باققان

ھەر تۈياق قويىغا يەتتە يۈەن (فابى پۇلى) باج ئېلىندى. گومىندالڭ شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغاندىن كېيىن، ھەر يىلى ئىككى - ئۈچ قېتىم تۆۋەن باھادا بۇغداي سېتىۋالدى. ھەتتا، دېھقانلارنىڭ بۇغداي ئۇرۇقىنىمۇ مەجبۇرى سېتىۋالدى. دېھقانلار ئەتىيازدا بۇغداي تېرىشتا ئۇرۇقسىز قېلىپ، قوناق تېرىشقا مەجبۇر بولدى. نەتىجىدە كورلا خەلقىنىڭ مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) دىكى باجغا قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتى كېلىپ چىقتى.

دېھقانچىلىق بېجى كورلىدا دېھقانچىلىق بېجى ئۈچۈن ئىزچىل تۇرىدە ماددىي نەرسە يەنى يەتتە ئۆلۈش بۇغداي، ئۈچ ئۆلۈش كۆممىقوناق ئېلىنىپ كەلدى. بۇ ئاشلىق يىغىلغاندىن كېيىن ئات ھارۋىسى بىلەن ئۇرۇمچىگە توشۇلاتتى، (مىنگونىڭ 30-يىلىدىن كېيىن توقسۇن ناھىيىسىگە توشۇلىدىغان بولدى). تېرىلغۇ يەرلەر، ئوتلاقلار، قومۇشلۇق كۆللەردىن مو سانى بويىچە ھېسابلاپ باج ئېلىناتتى. 1 - دەرىجىلىك يەرنىڭ ھەر موسىدىن تۆت شىلك، 2 - دەرىجىلىك يەردىن ئۈچ شىلك، 3 - دەرىجىلىك يەردىن ئىككى شىلك بۇغداي ئېلىناتتى. ئوتلاق، قومۇشلۇق كۆللەردىن پۇل ئېلىناتتى. باج ئېلىش ھەر يىلى كونا كالېندار بويىچە 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى باشلىناتتى.

مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) 7275 دانەن بۇغداي باج ئېلىندى. مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) 10 مىڭ 396 دانەن 6 كۈرە 4 شىلك 5 خو 4 ئوچۇم بۇغداي ۋە قوناق باج ئېلىندى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) 265 مىڭ 381 تەڭگە باج ئېلىندى. مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) 363 مىڭ 519 تەڭگە باج ئېلىندى.

سودا-سانائەت باجلىرى مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە كورلىدا سودا-سانائەت تەرەققىي قىلمىغاچقا، سودا-سانائەت باجلىرى ئېلىنمىغاندى. مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) 8 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى تىجارەت بېجىنى يولغا قويۇپ، تىجارەت سوممىسى كىرىمىنىڭ 1.5 پىرسەنتى بويىچە باج ئالىدىغان بولدى. تىجارەت سوممىسى بويىچە باج ھېسابلىغىلى بولمايدىغان كەسىپلەر (بانكا، پۇلخانا قاتارلىقلار) دىن كاپىتالىنىڭ تۆت پىرسەنتى بويىچە باج ئالدى. مىنگونىڭ 36 - يىلى (1947-يىلى) 3 - ئايدا مىللىي ھۆكۈمەتنىڭ مالىيە مىنىستىرلىكى تىجارەت بېجىنى يىغىشنى يەرلىككە چۈشۈرۈپ بەردى.

مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) 88 مىڭ 294 تەڭگە باج يىغىلدى. مىنگونىڭ 37-يىلى (1948 - يىلى) 703 مىليون يۈەن (فابى پۇلى) باج يىغىلدى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) 3 - ئايدا بىر ئايدىلا يىغىلغان باج 171 مىليارد 153 مىليون يۈەن (قىزىل تىزا) گە يەتتى.

2. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى باج كىرىمى

1950 - يىلى كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن كونا باج تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، خىلمۇ خىل باج - سېلىقلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېڭى باج تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 50 - يىللارنىڭ بېشىدا خەلقىنىڭ سېلىقىنى يېنىكلىتىپ، ئۆزىنى ئوڭشۇشلۇش پۈرسىتى بېرىش سىياسىتى قوللىنىلدى؛ ناھىيە بازىرىدا خۇسۇسىي سودىگەرلەر ۋە قول ھۈنەرۋەنلەر، يېزىلاردا باي ئائىلىلەر باج ئېلىش ئوبيېكتى قىلىندى.

تۇرلۇك باجلار كورلا ناھىيىسىنىڭ مالىيە كىرىمىنىڭ ئاساسلىق تەركىبىي قىسمى بولدى. 1950-يىلدىن 1990 - يىلغىچە يىغىلغان باج ئومۇمىي سوممىسى 397 مىليون 118 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، مالىيە ئومۇمىي كىرىمى — 398 مىليون 513 مىڭ يۈەننىڭ 7 . 99 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1950 - يىلى

يىغىلغان باج سوممىسى 214 مىلىئارد يۈەن بولغان بولسا، 1958 ـ يىلى 1 مىليون 10 مىلىئارد يۈەنگە يەتتى، 1960 ـ يىلدىن 1970 ـ يىلغىچە يىللىق باج 2 ـ 3 مىليون يۈەن ئارىلىقىدا بولدى. 1983 ـ يىلىغا كەلگەندە ھېراقلا 11 مىليون 410 مىلىئارد يۈەنگە يەتتى. 1985 ـ يىلىدىن كېيىن، يىغىلغان باج سوممىسى زور دەرىجىدە كۆپەيدى، 1990 ـ يىلى يىغىلغان باج ئومۇمىي سوممىسى 77 مىليون 610 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، 1950 ـ يىلدىكىدىن 362.66 ھەسسە كۆپەيدى. يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 15.87% ئېشىپ باردى.

دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى بېكى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، «سىلىقنى مۇژاپىقلاشتۇرۇش، باجنى مۇقىملاشتۇرۇش» سىياسىتىگە ئاساسەن، ئوخشاش بولمىغان دەۋرىدە يېزىلارنىڭ باج تۈزۈمى ۋە باج يىغىش چارىسى كۆپ قېتىم تەڭشەلدى. 1953 ـ يىلدىن ئىلگىرى پروگرېسسىيىلىك باج (دارامەتكە قاراپ ئېشىپ بارىدىغان باج) قانۇنى يولغا قويۇلدى. يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن ئەمەلىي مەھسۇلاتقا ئاساسەن، دېموكراتىك باھالاپ بېكىتىشتىن كېيىن، مۇقىم باج يىغىش يولغا قويۇلدى. 1953 ـ يىلىدىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك باج تۈزۈمىگە تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى، باج دەرىجىسى كىچىكلىتىلىپ، باجنىڭ ئەڭ تۆۋەن نۇقتىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، دېھقانلارنىڭ سېلىقى يېنىكلىتىلدى.

1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە ئېلىنغان دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق بېجى جەمئىي 17 مىليون 129 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، ئومۇمىي باجنىڭ 4.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجىنىڭ مۇتلەق قىممىتى يىلدىن ـ يىلغا ئاشتى، لېكىن ئومۇمىي باج ئىچىدە تۇتقان نىسبىتى نىسپىي ھالدا تۆۋەنلىدى. 1950 ـ يىلى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى 202 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىللىق 214 مىلىئارد يۈەن باجنىڭ 94 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1960 ـ يىلى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى 557 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىللىق 2 مىليون 284 مىلىئارد يۈەن باجنىڭ 24.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1970ـيىلى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى 338 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىللىق 3 مىليون 170 مىلىئارد يۈەن باجنىڭ 10.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1980 ـ يىلى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى 514 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىللىق 9 مىليون 376 مىلىئارد يۈەن باجنىڭ 5.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 ـ يىلى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى 989 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىلىق 77 مىليون 610 مىلىئارد يۈەن باجنىڭ 1.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي بىر مىليون يۈەنگە يېقىن دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى كىمەيتىلدى ۋە كەچۈرۈم قىلىندى، بۇ ئېلىشقا تېگىشلىك جەمئىي باج سوممىسىنىڭ ئالتە پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

سودا ـ سانائەت باجلىرى سودا ـ سانائەت باجلىرىنىڭ يىغىلىش دائىرىسى كەڭ، باج مەنبەسى مول بولۇپ، 1960 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا مالىيە كىرىمىنىڭ ئاساسلىق مەنبەسىگە ئايلاندى. 1950ـيىلـدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 373 مىليون 752 مىلىئارد يۈەن باج يىغىلىپ، 398 مىليون 513 مىلىئارد يۈەن مالىيە ئومۇمىي كىرىمىنىڭ 94 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 ـ يىلى سودا ـ سانائەت باجلىرى 74 مىليون 659 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، 1950 ـ يىلدىكى 43 مىلىئارد يۈەننىڭ 1736 ھەسسىسىگە تەڭلەشتى، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 20.5% دىن ئېشىپ باردى. 1960 ـ يىلى سودا ـ سانائەت بېجى 1 مىليون 727 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىلدىكى 2 مىليون 570 مىلىئارد يۈەن مالىيە كىرىمىنىڭ 67.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1970 ـ يىلى سودا ـ سانائەت بېجى 2 مىليون 832 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىللىق 3 مىليون 28 مىلىئارد يۈەن مالىيە كىرىمىنىڭ 93.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1980 ـ يىلى سودا ـ سانائەت بېجى 8 مىليون 862 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىلدىكى 9 مىليون 977 مىلىئارد يۈەن مالىيە كىرىمىنىڭ 88.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1990 ـ يىلى سودا ـ سانائەت بېجى 74 مىليون 659 مىلىئارد يۈەنگە يېتىپ،

شۇ يىلدىكى 78 مىليون 550 مىڭ يۈەن مالىيە كىرىسىنىڭ 95 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1950 ـ يىلى يولغا قويۇلغان سودا ـ سانائەت بېجى مال بېجى، پاختا بېشىنى بىر تۈتاش سېتىش بېجى، سودا بېجى، سودا ـ سانائەت بېجى، ماركا بېجىدىن ئىبارەت بەش خىل ئىدى. 1990 ـ يىلى مەھسۇلات بېجى، قوشۇلما قىممەت بېجى، تىجارەت بېجى، تاپاۋەت بېجى، تەڭشەش بېجىدىن ئىبارەت بەش خىل سودا ـ سانائەت بېجى يولغا قويۇلدى.

50 ـ يىللاردا سودا ـ سانائەت باجلىرى، ئاساسەن، خۇسۇسىي سودا ۋە قول سانائەتتىن تىجارەت سوممىسى بويىچە ھېسابلاپ ئېلىناتتى. 1983 ـ يىلى پايدا باجىغا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، سودا ـ سانائەت باجلىرى، ئاساسەن، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا، كوللېكتىپ سودا ـ سانائەت، مۇلازىمەت كەسپى ۋە يەككە ئىگىلىكتىن ئۇلارنىڭ مال كىرگۈزۈش سوممىسى بىلەن سېتىش كىرىمى سوممىسىنىڭ پەرقىگە قاراپ ھېسابلاپ ئېلىنىدى. كورلا شەھىرىدە 1983 ـ يىلى 48 سودا ـ سانائەت كارخانىسىدا پايدا باجىغا ئۆزگەرتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، ئوتتۇرا كارخانا 22، كىچىك كارخانا 16. 1984 ـ يىلى ئىككىنچى قەدەمدە 51 سودا ـ سانائەت كارخانىسىدا پايدا باجىغا ئۆزگەرتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت كارخانىسى 12، سودا كارخانىسى 21، قاتناش ـ تىرانسپورت كارخانىسى تۆت، مەدەنىيەت، ماۋارىپ، مەھىيە كارخانىسى تۆت، قۇرۇلۇش كارخانىسى بىر، باشقا كارخانىلار توققۇز.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1950 — 1990 ـ يىلغىچە سودا ـ سانائەت بېجى، تاپاۋەت بېجى كىرىمى ئەھۋالى

جەدۋەل: 23 ـ 5 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	سودا ـ سانائەت بېجى	تاپاۋەت بېجى	يىللار	سودا ـ سانائەت بېجى	تاپاۋەت بېجى
1950	4.3	0.4	1970	283	
1951	12	2.2	1971	364	
1952	8.9	1.2	1972	391	
1953	31.8	4.6	1973	424	
1954	41.8	7.9	1974	438	6.3
1955	48.7	11	1975	489	11.5
1956	54.6	14.2	1976	536	17.8
1957	65.6	17.4	1977	671	
1958	60	6.1	1978	682	
1959	157	4.7	1979	748	
1960	173	3.9	1980	886	0.7
1961	144	3	1981	896	8.4
1962	132	4.9	1982	946	

1577	1930	1983	2.3	147	1963
1009.5	1270	1984		178	1964
767.9	2065.2	1985		246	1965
708.8	2637.7	1986	6.2	294	1966
742	3141.4	1987		274	1967
1185	5499.2	1989	6.1	237	1968
1106.6	7465.9	1990	4.7	218	1969

سودا ـ سانائەت تاپاۋەت بېجى بۇ، 1950 ـ يىلدىن باشلاپ ئىلىنغان، سودا ـ سانائەت بېجىغا بېقىنىدىغان باج تۈرى بولۇپ، ئاساسەن، كوللېكتىپ سودا ـ سانائەت كارخانىلىرى ۋە يەككە سودا ـ سانائەتچىلەردىن ئېلىنىدى. 1956 ـ يىلدىن ئىلگىرى باج نىسبىتى پايدا سوممىسىنىڭ پروگرېسسىيىلىك سانى بويىچە ھېسابلىنىپ، 21 دەرىجىگە ئايرىپ ئېلىنىدى. ئەڭ تۆۋەن باج نىسبىتى 5%، ئەڭ يۇقىرى باج نىسبىتى 30% بولدى. 1958 ـ يىلى سودا ـ سانائەت تاپاۋەت بېجى مۇستەقىل باج تۈرى قىلىنىدى. 1963 ـ يىل 4 ـ ئايدا تاپاۋەت بېجى ئېلىش چارىسى تەرتىپكە سېلىنىپ، يەككىلەر بىلەن كوللېكتىپنى پەرقلەندۇرۇپ باج ئېلىش، سانائەت ۋە سودىنى ئايرىم ھېسابلاپ باج ئېلىش چارىسى يولغا قويۇلدى، سودا ـ سانائەتكە قارىتا سەككىز دەرىجىلىك ئارتۇق سوممىلىق پروگرېسسىيىلىك باج نىسبىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى ھەم باجنى كېمەيتىش، كەچۈرۈم قىلىش ئارقىلىق ئېتىبار بېرىلدى؛ تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى كەسىپگە قارىتا بەش دەرىجىلىك تولۇق سوممىلىق پروگرېسسىيىلىك باج نىسبىتى يولغا قويۇلدى، ئەڭ تۆۋەن باج نىسبىتى 30%، ئەڭ يۇقىرى باج نىسبىتى 70% بولدى؛ كوپېراتىپ سودا دۇكانلىرىغا قارىتا توققۇز دەرىجىلىك ئارتۇق سوممىلىق پروگرېسسىيىلىك باج نىسبىتى يولغا قويۇلدى، ئەڭ تۆۋەن باج نىسبىتى 7%، ئەڭ يۇقىرى باج نىسبىتى 60% بولدى؛ يەككە ئىگىلىكتىكىلەرگە قارىتا 14 دەرىجىلىك تولۇق سوممىلىق پروگرېسسىيىلىك باج نىسبىتى يولغا قويۇلدى. ئەڭ تۆۋەن باج نىسبىتى 7%، ئەڭ يۇقىرى باج نىسبىتى 62% بولدى.

1962 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا قارىتا ئىمزا چېكىلگەن تۈرە باجنى كېمەيتىش، كەچۈرۈم قىلىش سىياسىتى يولغا قويۇلدى. 1983 ـ يىلى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلاردا پايدا باجىغا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلاردا 55% لىك نىسبەتلىك باج يولغا قويۇلدى، مۇلازىمەت كەسپىدە 15% لىك نىسبەتلىك باج يولغا قويۇلدى. كىچىك كارخانىلار بىلەن ناھىيىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرىدا سەككىز خىل ئارتۇق سوممىلىق پروگرېسسىيىلىك باج نىسبىتى يولغا قويۇلدى. 1983 ـ يىلى 1 ـ باسقۇچتا پايدىنى باجىغا ئۆزگەرتكەن 48 كارخانىدىن شۇ يىلى جەمئىي 14 مىليون 810 مىڭ يۈەن باج ئېلىنىدى. 14 مىليون 200 مىڭ يۈەن ئامورتىزاتسىيە فوندى يىغۇۋېلىنىدى. 1984 ـ يىلى ئىككىنچى باسقۇچتا پايدىنى باجىغا ئۆزگەرتكەن 51 كارخانا ئىچىدە پايدا ئالغان كارخانا 47 بولۇپ، ئۇلاردىن 9 مىليون 680 مىڭ يۈەن تاپاۋەت بېجى، 44 مىليون 210 مىڭ يۈەن تەڭشەش بېجى ئېلىنىدى، 20 مىليون 290 مىڭ يۈەن ئامورتىزاتسىيە فوندى يىغۇۋېلىنىدى. 1990 ـ يىلى 11 مىليون يۈەن تاپاۋەت بېجى، 2 مىليون 440 مىڭ يۈەن تەڭشەش بېجى ئېلىنىدى. 1983ـيىلى تۇنجى قېتىم شەخسلەردىن تاپاۋەت بېجى ئېلىنىدى (1983 ـ يىلىدىن 1986 ـ يىلغىچە جەمئىي 2 مىليون 700 مىڭ يۈەن ئېلىنىدى). 1950 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 93 مىليون 600

مىلك يۈەن تاپاۋەت بېجى ۋە تەڭشەش بېجى يىغىلدى.

1983 ـ يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرىدە بەش خىل يېڭى باج يولغا قويۇلدى: 1983ـ يىل 1ـ ئايدا دۆلەت ئىنىبرگىيە ـ قاتناش ـ قۇرۇلۇش فوندى ئېلىش يولغا قويۇلدى، فوند ئېلىشقا تېگىشلىك ئورۇن 215 بولۇپ، ئۇلار تاپشۇرىدىغان باج سوممىسىنىڭ 12.5 پىرسەنتى بويىچە قوشۇپ ئېلىندى، 1984ـيىلى 15%كە ئۆستۈرۈلدى. 1990ـيىلغىچە جەمئىي 20 مىليون 500 مىلك يۈەن يىغىلدى. 1983 ـ يىلى بىناكارلىق بېجى يولغا قويۇلۇپ، 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 2 مىليون 590 مىلك يۈەن يىغىلدى؛ 1983ـيىلى تۇنجى قېتىم چەت ئەلگە چېتىشلىق باج ئېلىندى، دۆلەت نېفىت مىنىستىرلىكى بىلەن ئامېرىكا گىئو فىزىكا مۇلازىمەت شىركىتى تارىم ئويمانلىقىدا فىزىكىلىق تەكشۈرۈش توختامى ئىمزالىغاندا ھۆددىگەرلىك سوممىسى 42 مىليون 830 مىلك دوللار بولغانىدى. ئۇنىڭدىن بەلگىلىمە بويىچە شەخسى تاپاۋەت بېجى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ نومۇر تاختىسىنى ئىشلىتىش بېجى، سودا ـ سانائەت بىر تۈتاش بېجى ئېلىندى. 1983 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە جەمئىي 790 مىلك يۈەن قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ نومۇر تاختىسىنى ئىشلىتىش بېجى، 2 مىليون 600 مىلك يۈەن سودا ـ سانائەت بىر تۈتاش بېجى ئېلىندى؛ 1985 ـ يىل 2 ـ ئايدا مۇكاپات بېجى يولغا قويۇلۇپ، 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 417 مىلك يۈەن باج يىغىلدى؛ 1985 ـ يىل 8 ـ ئايدا شەھەر مۇھاپىزىتى ـ قۇرۇلۇشى بېجى يولغا قويۇلدى، باج نىسبىتى تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باج سوممىسىنىڭ يەتتە پىرسەنتىگە تەڭ قىلىنىپ، 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 2 مىليون 595 مىلك يۈەن باج يىغىلدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)نىڭ قىسمەن يىللاردىكى يەرلىك باج كىرىمى ئەھۋالى

جەدۋەل: 23 ـ 6

بىرلىكى: 10 مىلك يۈەن

يىللار	جەمئىي	ماركا بېجى	قان بېجى	يەرلىك مەھسۇلات بېجى	ئۆسۈم-تاپاۋەت بېجى	مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بېجى	بازار سوممىسى بېجى	قاتناش ۋاستىلىرى-نىڭ نومۇر تاختا بېجى	چارۋا سودىسى بېجى	باشقىلار
1950	4.8	0.5	1.6						1.6	1.1
1951	11.1	1.5	3.4		0.2				3.4	2.6
1952	5	0.7	1.4		0.4				2.4	0.1
1953	8.6	2.1	2.8		0.4				2.5	0.8
1954	6.7	0.1	3.2		0.5				1.8	0.9
1955	7.7	0.5	4		0.7				2	0.5
1956	9.4	0.8	6.		0.5	0.1			1.8	0.2
1957	6.9	1	4		0.5	0.2		0.2	1	
1958	8.1	1.7	5.3		0.4	0.1		0.5	1	
1960	4.7		4.7							
1961	0.8		0.8							

	1.1	8.3	1.1	1.1			6.1		17.7	1962
	0.8	10.1	0.6	1			6.5		19	1963
	0.3	15	9.2				9.1		24.9	1966
	0.3	12.8	0.2				8		21.3	1967
	0.2	12.7	0.2				6.8		19.9	1968
	0.5	0.1					2.3		2.9	1973
							3.5		3.5	1981
		4							4	1984
		2.5							2.5	1985
		1.4							1.4	1986

يەرلىك باجلار قان بېجى، ئۆي - زېمىن بېجى، قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ نومۇر تاختىسىنى ئىشلىتىش بېجى، بازار سودىسى بېجى، چارۋا سودىسى بېجى، مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بېجى، ئۈسۈم تاپاۋىتى بېجى، ماركا بېجىدىن ئىبارەت سەككىز خىل باج يەرلىك مالىيە كىرىمىگە مەنسۇپ بولدى. كورلا شەھىرى ئۆز جايىنىڭ ئىقتىسادىي ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن كونكرېت يولغا قويۇش چارىسى تۈزۈپ چىقتى. 1950 - يىلدىن باشلاپ قان بېجى، چارۋا سودىسى بېجى، ماركا بېجى، ئۆي - زېمىن بېجى، ئۈسۈم تاپاۋىتى بېجىنى يولغا قويدى. 1956 - يىلى مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بېجى ۋە قاتناش ۋاستىلىرى-نىڭ نومۇر تاختىسىنى ئىشلىتىش بېجىنى يولغا قويدى. 1962 - يىلى بازار سودىسى بېجىنى يولغا قويدى.

§ 4 . باج باشقۇرۇش

مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە كورلىدا يەنىلا چىڭ سۇلالىسى زامانىدىكى يېزا باشلىقىغا باجنى ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان بولۇپ، يېزىلارنىڭ شاڭيولىرى باجنى ئائىلىلەرگە چاچاتتى، دۆلەت بەلگىلىگەن باج قانۇن - نىزاملىرىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايتتى. مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) كورلا ناھىيىسىدە باج ئاپپاراتى قۇرۇلدى، ئەينى ۋاقىتتا كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى دېھقانچىلىق بېجىنى ئائىلىلەردىن ئالاتتى. ھەرىيلى دېھقانلار كالىنداری بويىچە 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى باج يىغىش باشلىناتتى، باجگىرلار ساقچىلار بىلەن بىللە يېزىلارغا بېرىپ، ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ باج يىغاتتى؛ تىجارەت بېجى، يەرخېتى بېجى، ماركا بېجى سودىگەرلەر ئۈيۈشمىلىرى ئارقىلىق يىغىلاتتى. مىللىي ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن باج تۈرلىرىدىن تاشقىرى، يەنە خىلمۇ خىل باج - سېلىقلار بولۇپ، باشقۇرۇش قالايمىقان ئىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن مۇۋاپىق باج باشقۇرۇش تۈزۈمى تەدرىجىي ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەل-لەشتۈرۈلدى.

1. باج يىغىشنى باشقۇرۇش تۈزۈمى

50 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا باج يىغىشنى باشقۇرۇش تۈزۈمى خېلى ئاددىي، باشقۇرۇش بوش ئىدى. مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن باج يىغىشنى باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى تېخى ئورنىتىلمىغانىدى، كورلا ناھىيىسىدە باج تەكشۈرۈشنى باشقۇرۇشتا باجلارنى قوشۇپ، رايون، بۆلەكلەرگە ئايرىپ مەخسۇس باشقۇرۇش، باج يىغىش بىلەن تەكشۈرۈشنى ئايرىش تۈزۈمى قوللىنىلدى.

1957 ـ يىلدىن ئىلگىرى خۇسۇسىي سودا ـ سانائەت باج ئېلىشنى باشقۇرۇشنىڭ ئاساسلىق ئوبيېكتى قىلىنىدى. 1952 ـ يىلى 171 يەككە سودىگەر، 345 قول ھۈنەرۋەن، 20دىن ئارتۇق يايمىچى بولۇپ، ئۇلاردىن 240 مىڭ يۈەن باج يىغىلدى.

1955 ـ يىلدىن باشلاپ باج باشقۇرۇش تېخنىكۇ كۈچەيتىلدى. ھەرقايسى كەسىپىي سىستېمىلاردا، مەسىلەن: دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار، شېرىك كارخانىلار، دېھقانچىلىق مەيدانلىرى، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۈەن ـ مەيدانلىرى، گۈڭشېلار ۋە تاشدەندە مۇقىم، مەخسۇس باج تەكشۈرۈشنى باشقۇرۇش خادىملىرى قويۇلدى. باج تاپشۇرغۇچى ئاساسىي قاتلام ئورۇنلارغىمۇ باج يىغىشقا يارەملەشكۈچى ۋە ۋاكالىتەن باشقۇرغۇچى قويۇلدى.

1971 ـ يىل 12 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك باج ئىدارىسى «باج ـ پايدا يىغىشنى باشقۇرۇش تۈزۈمى» نى تۈزۈپ چىقتى. ئۇنىڭدا مۇنداق يەتتە تۈرلۈك باج يىغىشنى باشقۇرۇش تۈزۈمى بەلگىلەندى: بۆلەكلەر بويىچە خادىم، ۋەزىپىنى بېكىتىش تۈزۈمى، باج مەنبەسىنى ۋە باج يىغىشنى باشقۇرۇش تۈزۈمى، باج سوممىسىنى مەلۇم قىلىش تۈزۈمى، باج تۆلەشنى تەكشۈرۈش تۈزۈمى، باج يىغىشنى باشقۇرۇشقا ئائىت ماتېرىياللارنى ئارخىپلاشتۇرۇش تۈزۈمى، باجغا يارەملىشىش، باجنى قوغداش تۈزۈمى ۋە تالونلارنى باشقۇرۇش تۈزۈمى.

1982 ـ يىل 6 ـ ئايدا «كورلا شەھىرىنىڭ بازارلاردىن باج ئېلىش ۋە باج يىغىشنى باشقۇرۇش ۋاقىتلىق چارىسى» تۈزۈپ چىقىلدى. ئۇنىڭدا ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ بازارغا سالغان تاۋارلىرىدىن باج ئېلىش چارىسى توغرىسىدا تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقىرىلىپ، ھايانكەشلىك قىلىش ۋە باج ئوغرىلاش، باج يوشۇرۇشنىڭ ئالدى ئېلىنىدى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا «مەدەنىيەتلىك باج يىغىشنى باشقۇرۇش ئەھدىنامىسى» تۈزۈپ چىقىلىپ، باج خادىملىرىغا خىزمەت پوزىتسىيىسى، خىزمەت ئۇنۇمى، ھۆكۈمەت ئىشىدا پاك بولۇش قائىدىلىرى جەھەتلەردە قاتتىق تەلەپ قويۇلدى.

يۇقىرىقى ئۈچ تۈزۈم يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىنىڭ باج ئىشلىرى خىزمىتىدە قېلىپلاشقان ۋە سىستېمىلاشقان باشقۇرۇش سىستېمىسى شەكىللەندى. باج تارماقلىرى نازارەت قىلىش، باشقۇرۇشتىن نازارەت قىلىش، مۇلازىمەت قىلىشقا ئۆزگەردى.

2. باج يىغىش چارىسى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە مۇلچەر بويىچە باج ئېلىش، دېموكراتىك باھالاش، قەرەللىك سوممىنى بېكىتىشتىن ئىبارەت ئۈچ خىل چارە قوللىنىلدى. باج ئېلىش تەرتىپى تاپاۋەت سوممىسىنى ھېسابلاش، دېموكراتىك باھالاش، باج تارماقلىرى باج سوممىسىنى تەڭشەش ۋە باج تاپشۇرۇشتىن

ئىبارەت تۆت قەدەمگە بۆلۈندى.

1958 ـ يىلدىن كېيىن، ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، دۆلەت ئىگىلىكى ۋە كوللېكتىپ سودا-سانائەت ئۆزلۈكسىز زورىيىپ، كورلا شەھىرىنىڭ ئاساسلىق باج مەنبەسى بولۇپ قالدى. مۇشۇنىڭغا ئاساسەن، كورلا شەھەرلىك باج ئىدارىسى باج يىغىش چارىسىنى تۆزۈپ چىقتى. يېڭى چارىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق بولدى:

ھېساب تەكشۈرۈپ، باج ئېلىش چارىسى ھېساباتى مۇكەممەل بولمىغان ئورۇنلارغا قارىتا ئۆزى مەلۇم قىلىش، ھېساباتىنى تەكشۈرۈش، نىسبەت بويىچە باج ئېلىش چارىسى قوللىنىلدى.

ئۆزى مەلۇم قىلىش، ئورتاق مۇھاكىمە قىلىش چارىسى سېتىش كىرىمىنى توغرا ھېسابلاش قىيىن بولغان كىچىك كارخانىلارغا قارىتا، ئۆزى مەلۇم قىلىش، ئورتاق مۇھاكىمە قىلىش، نىسبەت بويىچە باج ئېلىش چارىسى قوللىنىلدى.

قەرەللىك، مۇقىم سومما بېكىتىش چارىسى يەككە ئىگىلىكتىكىلەرنىڭ ئالدىنقى مەزگىلدىكى ئالغان پايدىسىغا ئاساسەن، نىسبەت بويىچە ھەر ئايدا تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باج سوممىسى ھېسابلاپ چىقىلدى.

يايمىچى، ۋاقىتلىق تىجارەتچىلەردىن باج ئېلىش چارىسى سەييارە يايمىچىلارنىڭ دەسمايىسىنى 15 دەرىجىگە بۆلۈپ، ئۇلاردىن ئەڭ تۆۋەن بولغاندا پەسلەر 13 يۈەن، ئەڭ كۆپ بولغاندا 500 يۈەن باج ئېلىنىدى.

ۋاكالىتەن تۇتۇپ قېلىش، ۋاكالىتەن يىغىش چارىسى ئۈسۈم تاپاۋىتى بېجى، شەخسىي تاپاۋەت بېجى قاتارلىق پارچە ـ پۈرات باجلارنى مەسئۇل ئورۇن ۋاكالىتەن تۇتۇپ قېلىش، ۋاكالىتەن يىغىش چارىسى قوللىنىلدى.

يىگىرمە تۆتىنچى قىسىم

پۇل مۇئامىلە

مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى (كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكىسىنىڭ كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى دەپ ئاتالغان) تەسىس قىلىنغان. 1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتى كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، ئۇنى جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ، پۇل مۇئامىلە تەرتىپىنى تۈزەش ۋە تەرتىپكە سېلىشقا كىرىشتى. ئۇچ يىللىق خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى بولغان 1952 - يىلى كورلىدا بىرلىككە كەلگەن سوتسىيالىستىك پۇل مۇئامىلە سىستېمىسى تەدرىجىي بارلىققا كەلدى، ئۇ دۆلەت ئۆزىگە بەرگەن فۇنكسىيىسىگە ئاساسەن، پۇل تارقىتىش، پۇلنى خەزىنىگە قايتۇرۇش، پۇل ئوبوروتىنى تەڭشەش ئىشلىرىنى تەشكىللەپ، دۆلەتنىڭ مالىيە خەزىنىسىنى ۋاكالىتەن باشقۇردى؛ ئورگان-لار، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، ھەربىي قىسىملار، كارخانا - كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ نەق پۇللىرىنى ۋە ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇپ، ئىجتىمائىي گۇرۇھلارنىڭ سېتىۋېلىش كۈچىنى تىزگىنلىدى، ئاساسىي قۇرۇ-لۇشقا سېلىنىدىغان مەبلەغنى نازارەت قىلدى، خەلق پۇل ئامانىتىنى راۋاجلاندۇردى؛ سودا - سانائەت كرېدىتى ۋە پېرېۋوت ئىشلىرىنى قانات يايدۇرۇپ، يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى قاتارلىقلارنى ئۆز ۋاقتىدا تارقىتىپ بەردى.

1984 - يىلدىن كېيىن پۇل مۇئامىلە تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، شەھەرلىك خەلق بانكىسى رەھبەرلىكىدىكى، شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى، شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسى، شەھەرلىك سۇغۇرتا شىركىتى قاتارلىق كەسىپىي بانكا، شىركەتلەر ئاساسىي گەۋدە قىلىنغان، شەھەر ئامانەت-قەرز كوپېراتىپى، يېزا ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى قاتارلىق كۆپ خىل پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتلىرى بىرلىكتە مەۋجۇت بولغان يېڭى سوتسىيالىستىك بانكا سىستېمىسى تەدرىجىي ئورنىتىلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە جەمئىي پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتلىرى 57گە، ئۇلارنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 616 گە يەتتى؛ يىل ئاخىرىدىكى تۇرلۇك ئامانەت پۇل قالدۇقى 807 مىليون 290 مىڭ يۈەن (بۇنىڭدىن خەلق پۇل ئامانىتى قالدۇقى 319 مىليون 570 مىڭ يۈەن) گە يېتىپ، 1950-يىلدىكى 201 مىڭ 900 يۈەندىن 3997.5 ھەسسە كۆپەيدى؛ قەرز پۇل قالدۇقى 1 مىليارد 285 مىليون 120 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1950 - يىلدىكى 15 مىڭ 700 يۈەندىن 81 مىڭ 853 ھەسسە كۆپەيدى. سۇغۇرتا خىراجىتى كىرىمى 20 مىليون 370 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 5 مىليون 990 مىڭ يۈەن تۆلەم تۆلەندى.

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . بانكا

1. شىنجاڭ ئۇلكىلىك بانكىنىڭ كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى

مىنگونىڭ 31 ـ يىلى (1942 ـ يىلى) شىنجاڭ ئۇلكىلىك سودا بانكىسى كورلا ناھىيىسىدە ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلدى. ئىش بېجىرىش ئورنى قارا شەھەر ۋىلايەتلىك شۆبە بانكىنىڭ قارىمىقىدا بولۇپ، دەسلەپكى مەزگىللەردە، ئاساسلىقى، پېرېۋوت قىلىش، مەۋرىي خىراجەت، ھەربىي تەمىنات ئاجىرىتىپ بېرىش ۋە يۇقىرىغا تاپشۇرۇلىدىغان باج سېلىقنى خەزىنىلەشتۈرۈش قاتارلىق كەسىپلەرنى بېجىردى، كېيىن پەيدىنپەي ئامانەت پۇل، قەرز پۇل كەسپى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. مىنگونىڭ 38 ـ يىلى (1949 ـ يىلى) ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ نامى شىنجاڭ ئۇلكىلىك بانكا كورلا ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى.

2. جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى

شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، قاراشەھەر شۆبە بانكىنىڭ ئادەم، مالىيە، ماددىي بۇيۇملىرى پۈتۈنلەي جۇڭگو خەلق بانكىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1949 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئەسلىدىكى شىنجاڭ ئۇلكىلىك بانكا كورلا ئىش بېجىرىش ئورنى جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ قۇرۇلدى. 1954 ـ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكا قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكا شۇ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى ئەمەلدىن قالدۇرۇ-لۇپ، ئۇنىڭ خادىملىرى ۋە كەسپى ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكىغا قوشۇۋېتىلدى. 1960ـيىلى كورلا ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكا ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، خەلق بانكىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق مەركىزىي تارماق بانكا بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى. كورلا ناھىيىلىك خەلق بانكىسى شۇ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1965 ـ يىل 6 ـ ئايدا ناھىيىلىك خەلق بانكىسى يەنە بىر قېتىم ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق مەركىزىي تارماق بانكىنىڭ شەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلدى. 1980 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئوبلاستلىق مەركىزىي تارماق بانكىنىڭ شەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1984 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك سودا ـ سانائەت بانكىسى قۇرۇلۇپ،

شەھەرلىك خەلق بانكىسىنىڭ ئەسلىدىكى ئادەملىرى، ئاپپاراتى ۋە ئەسلىمىلىرى پۈتۈنلەي شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1984 - يىل 1 - ئايدىن 1987-يىل 6-ئايغىچە شەھەرلىك خەلق بانكىسىنىڭ كەسپىنى شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى ۋاكالىتەن ھېجىردى. 1987 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى كورلا شەھەرلىك خەلق بانكىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئۇ مەخسۇس مەركىزىي بانكا فۇنكسىيەسىنى يۈرگۈزۈپ، كورلا شەھىرىنىڭ پۇل مۇئامىلە بازىرىنى باشقۇردى. 1990-يىلنىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك خەلق بانكىسىدا مۇپەتتىشلىك، ئۈنۈمۈرسال كەسىپ، بوغالتىرىيە تارقىتىش، مەمۇرىي قاتارلىق تۆت بۆلۈمچە تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 32 گە يەتتى.

3. جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى

1956 - يىل 8 - ئايدا جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى قۇرۇلدى. 1957 - يىل 5 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ مەمۇرىي، كەسىپىي ئىشلىرى جۇڭگو خەلق بانكىسى كورلا ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1964 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق مەركىزىي تارماق بانكىدىن ئايرىلىپ چىقتى، يېزا ئىگىلىك مەبلىغى بۆلۈمچىسى ئاساسىدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى بولۇپ قۇرۇلدى. 1970 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى مەركىزىي تارماق بانكىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1980 - يىل 1 - ئايدا ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى يەنە بىر قېتىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ئۇنىڭ نامى شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسىغا تارماق بانكا تىجارەت بۆلۈمى، چارباغ تىجارەت پونكىتى، قوشئېرىق تىجارەت پونكىتى، توۋۇرچى تىجارەت پونكىتى، تىكىچى تىجارەت پونكىتى، ئاۋات تىجارەت پونكىتى، يېڭىشەھەر تىجارەت پونكىتى، شاڭخۇ تىجارەت پونكىتى، لەڭگەر تىجارەت پونكىتى، پۇخۇي تىجارەت پونكىتى، قارا يۇلغۇن تىجارەت پونكىتى، بوستان تىجارەت پونكىتى، يېڭىشەھەر تىجارەت پونكىتىدىن ئىبارەت 13 تىجارەت ئورنى قاردى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 114كە يەتتى.

4. جۇڭگو سودا - سانائەت بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى

1984-يىل 1-ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى قۇرۇلدى، ئەينى چاغدا ئۇنىڭ شەھەرلىك خەلق بانكىسى بىلەن ئاپپاراتى بىر، ئۇنۇسكىسى ئايرىم ئىدى. 1985-يىل 1-ئايدا شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى رەسمىي ئايرىم تەسىس قىلىندى. شەھەرلىك خەلق بانكىسىنىڭ كەسپىنى شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى ۋاكالىتەن ھېجىردىغان بولدى. 1990-يىلنىڭ ئاخىرىدا تارماق بانكىنىڭ بىر تىجارەت بۆلۈمى، «قاتناش» يولى، شىمالىي پويىز ئىستانسىسى، تاشدەن، «ئىتتىپاق» يولى، شەرقىي «بايىن» يولى، بەيلي، شەرقىي پويىز ئىستانسىلىرىدا يەتتە تارماق ئىش ھېجىرىش ئورنى، شەرقىي «خەلق» يولى، شەرقىي «بايىن» يولى، غەربىي «خەلق» يولى، تاشدەن، «ئىتتىپاق» يولى، شەرقىي پويىز ئىستانسىسى، شىمالىي پويىز ئىستانسىسى، بەيلي، سايباغ، «مەدەنىيەت» يولى، يېڭىشەھەرلەردە

11 ئامانەت پونكىتى تەسىس قىلىنىدى، بۇ ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى-خىزمەتچى 270 كە يەتتى.

5. جۇڭگو خەلق قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى

1989 - يىلدىن ئىلگىرى شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ كەسپىنى ئوبلاستلىق قۇرۇلۇش بانكىسى بېجىرەتتى. 1989 - يىل 4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى جۇڭگو خەلق قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى قۇرۇلدى، ئوبلاستلىق، شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىلىرىنىڭ كەسپى پۈتۈنلەي شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ بېجىرىشىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىدا كورلا شەھىرىدە تارماق بانكا تىجارەت پونكىتى ۋە شەرقىي «خەلق» يولى، غەربىي پويىز ئىستانسىسى، «بەشئەگىم» يولى، يېڭى شەھەرلەردە تۆت تارماق ئىش بېجىرىش ئورنى، شىمالىي تاغ يولى، غەربىي «بايىن» يولىدا ئىككى خەلق پۇل ئامانىتى پونكىتى بار بولدى، ئۇلارنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى جەمئىي 85 كە يەتتى.

قوشۇمچە
خەلق پۇل ئامانىتىنى ۋاكالىتەن بېجىرىش پونكىتى

خەلق پۇل ئامانىتىنى ۋاكالىتەن بېجىرىش پونكىتى — كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردىكى بانكىغا ۋاكالىتەن خەلق پۇل ئامانىتى كەسپىنى بېجىرىدىغان غەيرىي پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتى. بۇنداق ئاپپاراتلار 50 - يىللاردا قۇرۇلۇشقا باشلىغان، 1961 - يىلغا كەلگەندە 21 گە يەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە خەلق پۇلى ئامانىتى خىزمىتى ئېتىبارسىز قالدىلىپ، ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش پونكىتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى ياكى قوشۇۋېتىلدى. 1975 - يىلى ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش پونكىتلىرىدىن پەقەت سەككىزلا قالدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، خەلق پۇل ئامانىتىنى ۋاكالىتەن بېجىرىش پونكىتلىرى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى، خادىملىرى كۆپەيتىلىپ، نۇرغۇن نۆۋەتلار تەسىس قىلىنىدى. 1985 - يىلغا كەلگەندە سەككىز مەخسۇس ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى؛ 14 قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەيدىغان ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى، 50 ئامانەت توپلىغۇچى بار ئىدى. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە مەخسۇس ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى 23 كە، قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەيدىغان ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى 22 گە، ئامانەت توپلىغۇچى 72گە يەتتى.

§ 2 . ئامانەت - قەرز كوپىراتىپى

1. كورلا شەھەرلىك يېزا ئامانەت - قەرز كوپىراتىپلىرى بىرلەشمىسى

1954 - يىل 12 - ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ تېكىچى يېزىسىدا ئۇچ ئامانەت - قەرز كوپىراتىپى

قۇرۇلغان. 1956 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە كورلا ناھىيىسىدىكى ئامانەت - قەرز كوپېراتىپلىرى 17 گە يەتتى. 1958 - يىلى گۈڭشېلىشىتىن كېيىن، ئامانەت - قەرز كوپېراتىپلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ، 11گە قىسقارتىلدى.

يېزا ئامانەت-قەرز كوپېراتىپى بىرخىل پاي تۈزۈمىدىكى كوللېكتىپ پۇل مۇئامىلە تەشكىلاتى بولۇپ، كەسپىي جەھەتتە شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدۇ. پارتىيىنىڭ پۇل مۇئامىلە سىياسىتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، يېزىلاردىكى كوللېكتىپ، يەككە ئامانەت پۇل ۋە قەرز پۇللارنى شۇنىڭدەك خەلق پۇل ئامانىتى كەسپىنى بېجىرىدۇ. ئىقتىسادىي جەھەتتە مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ، پايدا - زىيانغا ئۆزى ئىگە بولىدۇ. رەھبەرلىكىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن، 1988-يىلى كورلا شەھىرىدە ئامانەت - قەرز كوپېراتىپلىرى بىرلەشمىسى قۇرۇلدى (شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسىدا تەسىس قىلىندى). 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە شەھەرلىك ئامانەت - قەرز كوپېراتىپلىرى بىرلەشمە-سى، چارباغ ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، قوشئېرىق ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، قارا يۇلغۇن ئامانەت-قەرز كوپېراتىپى، توۋۇرچى ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، تېكىچى ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، ئاۋات ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، شاڭخۇ ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، يېڭىشەھەر ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، لەڭگەر ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، پۇخۇي ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى، چەرچى ئامانەت-قەرز كوپېراتى-پىدىن ئىبارەت 12 ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى بولۇپ، ئىشچى - خىزمەتچىسى 60 قا يەتتى.

2. كورلا شەھەرلىك شەھەر ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى

1987 - يىل 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى شەھەر ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى (ئورنى سايباغ بازىرىنىڭ ئۈدۈلىدا) قۇرۇلۇپ، ئاساسلىقى، شەھەر - بازاردىكى كوللېكتىپ، يەككىلەرنىڭ ئامانەت پۇل، قەرز پۇل ۋە خەلق پۇل ئامانىتى كەسىپلىرىنى بېجىردى. 1988 - يىل 4 - ئايدا كەسىپ ئېھتىياجى بىلەن كورلا شەھىرىنىڭ يېڭىشەھەر رايونىدا شەرقىي پويىز ئىستانسىسى شۆبە ئامانەت - قەرز كوپېراتىپى تەسىس قىلىندى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىشچى - خىزمەتچىسى 32 گە، ئامانەت قويۇلغان پۇل قالدۇقى 6 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە، قەرز پۇل قالدۇقى 8 مىليون 210 مىڭ يۈەنگە، پاي سوممىسى 7 مىليون 780 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىل 5 - ئايدا شەھەر ئامانەت - قەرز كوپېراتىپىنىڭ ئاكسىيە سودىسى تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇلدى، شۇ يىلى ئاكسىيە سودىسىدا 2 مىليون 300 مىڭ يۈەنلىك چەك سېتىۋېلىنىپ، 1 مىليون 300 مىڭ يۈەنلىك ئاكسىيە سېتىلدى.

§ 3 . سۇغۇرتا ئاپپاراتى

1955 - يىل 5 - ئايدا كورلا شەھىرىنىڭ تەۋەسىدا جۇڭگو خەلق سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلىنىپ، كارخانا مال - مۈلكى سۇغۇرتىسى ۋە مال توشۇش سۇغۇرتىسى يولغا قويۇلدى. 1956 - يىل 3 - ئايدا ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1959 - يىلى خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دۆلەت ئىچىدىكى سۇغۇرتا كەسپى توختىتىلدى، دۆلەت سىرتىغا ئالاقىدار كەسىپىي ئىشلارنى جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ۋىلايەتلىك مەركىزىي تارماق بانكىسى بېجىر-دى. 1981 - يىل 7 - ئايدا ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى ئىچىدە جۇڭگو خەلق سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ژاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلدى (كورلا شەھىرىگە ئورۇنلاشتى) . 10-ئايدا ژاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ ئاساسىدا جۇڭگو خەلق سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق مەركىزىي تارماق شىركىتى قۇرۇلدى. 1986 - يىل 12 - ئايدا كورلا شەھەرلىك سۇغۇرتا شىركىتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى كارخانا مال - مۈلكى سۇغۇرتىسى، ترانسپورت قوراللىرى سۇغۇرتىسى، مال توشۇش سۇغۇرتىسى، ئائىلە مۈلكىنى ئىككىدە تولۇق خەۋپسىز-لەندۈرۈش سۇغۇرتىسى، خامان ئوت ئاپىتى سۇغۇرتىسى، كۆتۈلمىگەن كوللېكتىپ جىسمانىي زەخمىلىنىش سۇغۇرتىسى قاتارلىقلار يولغا قويۇلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك سۇغۇرتا شىركىتىدە مەمۇرىي، پىلان - مالىيە، ترانسپورت سۇغۇرتىسى، جىسمانىي سۇغۇرتا، كارخانا مالىيىسى بۆلۈمچىلىرى تەسىس قىلىنىپ، كەسىپنى ژاكالىتەن بېجىرىش نۇقتىسى 27 گە، رەسمىي ئىشچى - خىزمەتچىسى 23 كە يەتتى.

II باب

پۇل

§ 1 . پۇل ئوبوروتى

1. شەرقىي ۋە غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدىن يۇەن، مىڭ سۇلالىلىرى دەۋرىگىچە ئىشلىتىلگەن پۇللار

بۇنىڭدىن 3000 يىل ئىلگىرى كورلا تەۋەسىدە ئىپتىدائىي شەكىلدىكى پۇل ئوبوروت قىلىنغان. بۇنى كۆنچى دەرياسى بويىدىكى قەدىمكى قەبرىلەردىن قېزىۋېلىنغان قۇلۇلە قېپى (قۇلۇلە پۇل) ۋە «مۇتيەنزى تەزكىرىسى» دە كۆپ قېتىم تىلغا ئېلىنغان «قۇلۇلە (قۇلۇلە پۇل - ت) ئىنئام قىلىش» دېگەن سۆزدىكى «قۇلۇلە» بىلەن ئىسپاتلىغىلى بولىدۇ. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شېنجۇ 2 - يىلى (مىلادىدىن بۇرۇنقى 60 - يىلى) غەربىي يۇرت قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەن سۇلالىسىنىڭ كۆپ خىل پۇللىرى كورلا تەۋەسىدە ئوبوروت قىلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە خانىش لۇجى زامانىسىدىكى يۇجيا (قارا ياغاچ ئۇرۇقى شەكلىدىكى) يېرىم سەرلىك پۇلى، خەنۋۇدى زامانىسىدىكى بەش جولۇق پۇل ۋە ۋاڭ مالىڭ زامانىسىدىكى «خوچۇەن يارمىقى» ، «50 مىسقاللىق چوڭ يارماق» ، «بىر مىسقاللىق كىچىك يارماق» ، ۋە شۇنىڭدەك شەرقىي خەن سۇلالىسىدىن كېيىنكى كىچىك بەش جولۇق، قايچا - چاق سۈرەتلىك بەش جولۇق پۇل قاتارلىقلار بار ئىدى. مىنگونىڭ 23 - يىلى (1934 - يىلى) ئارخېئولوگ خۇاڭ ۋېنبى يېپەك يولىنىڭ ئوتتۇرا لىنىيىسىدىكى «كۆنچى دەرياسى بويىدىكى دائىرىسى بىر چاقىرىم كەلمەيدىغان يەردىنلا 600 داندىن ئارتۇق بەش جولۇق پۇل تېپىۋالغان» («لوپنۇردا ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش خاتىرىسى») .

مىلادى 3 - ئەسىردىن 7 - ئەسىرگىچە بولغان ئارىلىقتا كۈسەن ئېلىدە قۇيۇلغان «خەنزۇچە - كاروشتىچە ئىككى خىل يېزىق چۈشۈرۈلگەن پۇل» ۋە كۈسەنلىك كىچىك يارمىقى كورلا تەۋەسىدە ئوبوروت قىلىنغان. 1980 - يىلى شىنجاڭ مۇزېيىنىڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلارنى قىدىرىش ئەترىتى ئۈگۈرىدىكى قەدىمكى خارابىدىن بىر قېتىمدىلا «خەنزۇچە - كاروشتىچە يېزىق چۈشۈرۈلگەن پۇل» ، كۈسەن كىچىك يارمىقىدىن 200نى تاپقان.

تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى «بۈيۈك تاڭ دەۋرىدىكى غەربىي يۈرت خاتىرىسى»دە «ئاكېنى دۆلىتىدە،... تىللا، كۈموش تەڭگە، كىچىك يارماق خەجلەيدۇ.» دەپ خاتىرىلەنگەن. تىللا، كۈموش تەڭگە تېخىچە تېپىلمىدى، كىچىك يارماق كۈسەن كىچىك پۇلىنىڭ ئۆزى شۇ.

1981 - يىلى جۇشۇلىن تاڭ دەۋرىدىكى ئىدىقۇت قەدىمكى شەھىرى، قارا شەھەر، لىنا شەھىرىدە كەيىۋەن تۆڭباۋ، جەنجۇك تۆڭباۋ ۋە دالى تۆڭباۋ پۇللىرىنى قېزىۋالغان. كەيىۋەن تۆڭباۋنىڭ ھەربىرى 4.25 گرام ساپ مىستىن قۇيۇلغان بولۇپ، يالتىراپ تۇرىدۇ.

سۇڭ، يۈەن، مىڭ سۇلالىلىرى زامانىسىدا ئەرەب ۋە ئۇيغۇر يېزىقلىرى چۈشۈرۈلگەن قاراخانىيلار خانلىقىنىڭ پۇلى، چاغاتاي خانلىقىنىڭ پۇلى ۋە چاغاتاي يېزىقى چۈشۈرۈلگەن (پۇل قۇيۇلغان جاي نامى ۋە غالدان سىرتىنىڭ نامى ئايرىم - ئايرىم ھالدا چۈشۈرۈلگەن) پۇللار كورلىدا ئوبوروت قىلىنغان. چاغاتاي يېزىقى چۈشۈرۈلگەن پۇل «قىزىل مىستىن قۇيۇلغان بولۇپ، ھەر 50 مىسقالى بىر تەڭگە ھېسابلانغان، ئۇنىڭ شەكلى يارماقتىن كىچىكرەك، ئەمما قېلىنراق، تۆشۈكسىز ئىدى» («مۇسۇلمان يۇرتلىرىنىڭ ئومۇمىي تەزكىرىسى») ، بۇ پۇل ئەڭ ئۇزاق ئوبوروت قىلىنغان.

2. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى پۇللار

يارماق چىڭ سۇلالىسى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، قىزىل مىستىن چېيەنلۇك تۆڭباۋ يارمىقى قۇيۇلۇشقا باشلىدى. كورلىدا ئاساسلىقى كۈچادىكى پۇل قۇيۇش جۇجۇقى (كېيىن ھۆكۈمەت پۇل ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلگەن) قۇيغان چېيەنلۇك تۆڭباۋ، داۋگۇاڭ تۆڭباۋ، شىيەنفېڭ تۆڭباۋ، شىيەنفېڭ داچىنى (بىرسى 100 يارماققا تەڭ ئىدى) ، تۆڭجى تۆڭباۋ، گۇاڭشۇ تۆڭباۋ ۋە «10 مىڭ يىلغىچە ئۆتىدۇ» دەپ خەت چۈشۈرۈلگەن شىنجاڭ ئۇلكىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ خاتىرە پۇلى ۋە «شىنجاڭ ئون سەرلىك» قىزىل پۇلى ئوبوروت قىلىنغان، بۇلارنىڭ ھەممىسى قىزىل مىستىن قۇيۇلغان. كورلا، بۈگۈرلەردىكى مىس بەگلىرى ھەرىيلى ئادەم يالاپ 402.5 كىلوگرام قىزىل مىس قېزىپ، كۈچا پۇل قۇيۇش جۇجۇقىغا تاپشۇراتتى.

تۆڭجى 3 - يىلى (1864 - يىلى) كۈچادا راشىدىن خوجا قۇيدۇرغان، ئىككىلا تەرەپىگە ئۇيغۇر يېزىقى چۈشۈرۈلگەن پۇل، گۇاڭشۇ 4 - يىلى (1878 - يىلى) زوزۇڭتاڭ قالدۇق ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل ھەيئەت ئەزاسى لۇك كۈيگە بۈيرۇپ، چېيەنلۇڭنىڭ پۇلىنى ئۈلگە قىلىپ قۇيدۇرغان يېرىم ئاي شەكىللىك مىس پۇل جۇڭغارىيە پۇلى بىلەن بىرلىكتە كورلىدا ئوبوروت قىلىنغان.

كۈموش پۇل تۆڭجى 6 - يىلى (1867 - يىلى) ياقۇببەگ شىنجاڭغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەندىن كېيىن، بىر خىل «تەڭگە» دەپ ئاتالغان كۈموش پۇل تۇنجى قېتىم كورلىدا ئوبوروت قىلىنغان. گۇاڭشۇ 3 - يىلى (1877 - يىلى) باش بۇغ جاڭياۋ كۈچاغا كىرىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن تەڭگە تەقلىد قىلىپ ياسالغان، ئۇيغۇر يېزىقى چۈشۈرۈلگەن كۈموش پۇل بازارغا سېلىنغان. گۇاڭشۇ 15 - يىلى (1889-يىلى) قۇيۇلغان كۈموش پۇلنىڭ ھەربىرى بىر تىزىق (1000 دانە) يارماققا توغرا كېلەتتى،

ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىگە يۆگىلىشىپ تۇرغان ئەجدىھانىڭ سۈرىتى چۇشۇرۇلگەن. شۇڭا، ئۇ «ئەجدىھا سۈرەتلىك پۇل» دەپ ئاتالغان.

مىس پۇل گۈاڭشۇ 16 - يىلى (1890 - يىلى) دىن كېيىن، قىزىل مىستىن قۇيۇلغان مىس پۇل كورلىدا ئوبوروت قىلىنىشقا باشلىغان. ئۇ، يۇمىلاق، تۆشۈكسىز بولۇپ، كەينى تەرىپىگە ئەجدىھا سۈرىتى چۇشۇرۇلگەن. شۇڭا، ئەينى چاغدا «يارماق» دەپ ئاتالغان.

3. مىنگو دەۋرىدىكى پۇللار

يالڭ زېڭشىن شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندە بېسىلغان «ئۆلكە پۇلى»، «قەشقەر پۇلى»، جىن شۇرىن ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندە بېسىلغان «يېڭى ئۆلكە پۇلى»، «يېڭى قەشقەر پۇلى»، شېڭ شىسەي شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندە شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكا باستۇرغان «ئۆلكە پۇلى»، مىنگونىڭ 1-يىلى (1912-يىلى) قۇيۇلغان، سۇن جۇڭشەننىڭ باش سۈرىتى چۇشۇرۇلگەن كۈمۈش پۇل، مىنگونىڭ 3-يىلى (1914-يىلى) قۇيۇلغان يۈەن شىكەينىڭ باش سۈرىتى چۇشۇرۇلگەن كۈمۈش پۇل (ئادەتتە «يۈەن داتو» دېيىلەتتى) شۇنىڭدەك «ئەجدىھا سۈرەتلىك پۇل»، تەڭگە قاتارلىقلار كورلىدا ئارقا-ئارقىدىن ئوبوروت قىلىنغان.

مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) ئۆلكىلىك سودا بانكىسى تارقاتقان ئۆلكە پۇلى قانۇنلۇق پۇل قىلىندى، بىراق بازاردا كۈمۈش پۇل، دوللار، رۇبلى قاتارلىق باشقا پۇللار ئوبوروت قىلىندى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت پۇل تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، پۇل مۇئامىلە بازىرىنى تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن، مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) 7 - ئايدا شىنجاڭ بويىچە ھەرقايسى جايلاردا كۈمۈش پۇلنى ئوبوروت قىلىشنى توختىتىش، «ئالتۇن، كۈمۈشنى ھۆكۈمەت ئېلىش - ھۆكۈمەت سېتىش» تۈزۈمىنى يولغا قويۇش، بىرىنچى كۈمۈشنى 3.3 يۈەن ئۆلكە پۇلىغا ئالماشتۇرۇش، ئۇنى ئۆلكىلىك سودا بانكىسى بىر تۇتاش يىغىۋېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۇشۇردى. ھۆكۈمەت ۋە شەخسلەرگە كېرەكلىك ئالتۇن، كۈمۈشلەرنى شۇ جايدىكى مەمۇرىي باشلىق چەكلىك مىقدارداتەستىقلاپ سېتىپ بېرىدىغان بولدى، بىراق، بەلگىلىگەن باھا بازار باھاسىدىن تۆۋەن بولغاچقا، ھوقۇقدارلار ئەرزان ئېلىپ، قىممەت ساتتى، شۇ چاغدا گۈەنجىن پۇلىمۇ كىرگەندى، ھوقۇقدارلار گۈەنجىن پۇلىنى يەنە ئالتۇننىڭ ئورنىدا ئىشلىتىپ تۈزىنى بېيىتتى. شۇ يىلى 11 - ئايدا مىللىي ھۆكۈمەت مەركىزىي بانكىسى تارقاتقان ئالتۇن دوللار شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، پۇل مۇئامىلە بازىرى تېخىمۇ قالايمىقانلىشىپ كەتتى. ئەينى چاغدا بىر يۈەن ئالتۇن دوللار 600 مىڭ يۈەن ئۆلكە پۇلىغا، بىر يۈەن ئۆلكە پۇلى ئىككى مو بەش پۇڭ گۈەنجىن پۇلىغا سۈندۇرۇلدى. مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 - يىلى) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت گۈەنجىن پۇلىنى رەسمىي تۈردە باھا بەلگىلەش ئۈچۈن قىلىپ، بىر يۈەن ئۆلكە پۇلىنى بەش يۈەن گۈەنجىن پۇلىغا سۈندۇرۇپ، گۈەنجىن پۇلىنىڭ قىممىتىنى 20 ھەسسە چۇشۇرۇۋەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن گومىنداڭ قوزغىغان ئىچكى ئۇرۇش مەغلۇپ بولغانلىقتىن، ماددىي ئەشيا كەمچىل بولۇپ، مال باھاسى يىلمۇ يىل ئۆرلەپ، ئۆلكە پۇلىنىڭ قىممىتى بارغانسېرى تۆۋەنلەپ ئەتىۋارسىز ئورۇنغا چۇشۇپ قالدى. مىنگونىڭ 38-يىلى (1949-يىلى) 4-ئايدا ئۆلكە پۇلى، گۈەنجىن پۇلى بازاردىن غايىب بولدى. بازاردا كۈمۈش پۇل ئوبوروت بولۇۋاتقان رېئاللىقنىڭ قىستىشى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت 5-ئاينىڭ 27-كۈنى كۈمۈش پۇلنى بىرلىك قىلىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇشنى جاكارلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كۈمۈش دوللار تارقاتتى، لېكىن، كۈمۈش دوللارنىڭ قىممىتى داۋاملىق چۇشۇپ، كۈمۈش پۇل بىلەن كۈمۈش دوللارنىڭ بازاردىكى سېلىشتۇرما باھاسى ناھايىتى تېزلا 1:1دىن 5:1 كە كۆتۈرۈلدى.

4. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى پۇللار

1949 ـ يىلى شىنجاڭ تىنچلىق يولىن ئازاد بولغان دەسلەپكى مەزگىللەردە شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا بانكىسى تارقاتقان كۆمۈش دوللار بىلەن كۆمۈش پۇل داۋاملىق ئىشلىتىلدى. پۇل مۇئامىلە بازىرى يەنىلا قالايمىقان بولدى. كۆمۈش پۇل بىلەن كۆمۈش دوللارنىڭ سېلىشتۇرما باھاسى 1:90 بولدى.

1950 ـ يىلى خەلق ھۆكۈمىتى نەق پۇل باشقۇرۇش تۈزۈمىنى يولغا قويدى ھەم تۈرلۈك پۇل ئامانەت كەسپىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇپ، كۆمۈش پۇل سودىگەرلىرىگە قاتتىق زەربە بەردى. 1951 ـ يىل 6 ـ ئايغا كەلگەندە ۋەزىيەت زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. كۆمۈش پۇل بىلەن كۆمۈش دوللارنىڭ سېلىشتۇرما باھاسى 1:28.57گە تۆۋەنلەپ، كۆمۈش تەڭگە بارغانسېرى ئازايدى.

1951 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى جۇڭگو خەلق بانكىسى 10 مىڭ يۈەنلىك، 5000 يۈەنلىك، 3000 يۈەنلىك، 2000 يۈەنلىك، 1000 يۈەنلىك، 500 يۈەنلىك، 200 يۈەنلىك، 100 يۈەنلىك خەلق پۇلى (كونا پۇل) تارقاتتى. بانكا كۆمۈش دوللارنىڭ بىر يۈەننى 350 يۈەن خەلق پۇلىغا سۇندۇرۇپ، مۇددەت بەلگىلەپ ئالماشتۇرۇپ، يېغىۋالدى.

1955 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى جۇڭگو خەلق بانكىسى مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا يېڭى خەلق پۇلى تارقىتىپ، بىر يۈەن يېڭى پۇلنى 10 مىڭ يۈەن كونا پۇلغا سۇندۇرۇپ، كونا خەلق پۇلىنى يېغىۋالدى. يېڭى خەلق پۇلىنىڭ يۈزىدىكى سومما قىممىتى ئاساسلىق پۇلدا بىر يۈەن، ئىككى يۈەن، ئۈچ يۈەن، بەش يۈەن، ئون يۈەندىن ئىبارەت بەش خىل، قوشۇمچە پۇلدا بىر پۇلۇك، ئىككى پۇلۇك، بەش پۇلۇك، ئون پۇلۇك، يېگىرمە پۇلۇك، ئاللىك پۇلۇكدىن ئىبارەت ئالتە خىل بولدى. كورلا ۋىلايەتلىك جۇڭگو خەلق بانكىسى بانكىدىكى بارلىق ئامانەت پۇل، خەلق پۇل ئامانىتى، قەرز پۇل ھېساباتىدىكى كونا خەلق پۇلىنى بىر يۈەن = 10 مىڭ يۈەن نىسبەت بويىچە يېڭى خەلق پۇلىغا سۇندۇردى ھەم چەك ئىشلىتىدىغان پۇل ئامانەت قويغۇچى ئورۇنلارغا ھېساب سېلىشتۇرۇش تالونى كېسىپ بەردى. كونا خەلق پۇلى شۇ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنىگىچە ئىشلىتىلىپ، 4 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىدىن ئىلگىرى ئالماشتۇرۇپ بولۇندى.

1957 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى يەنە ئون يۈەنلىك قەغەز خەلق پۇلى بىلەن مېتال پۇل كۆپەيتىپ تارقىتىلدى. 1978 ـ، 1979 ـ يىللىرى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 50 يۈەنلىك ۋە 100 يۈەنلىك خەلق پۇللىرى تارقىتىلدى.

§ 2. پۇل باشقۇرۇش

1. ئالتۇن ـ كۈمۈش باشقۇرۇش

مىنگونىڭ 38 ـ يىلى (1949 ـ يىلى) دىن ئىلگىرى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت «ئالتۇن ـ كۈمۈشنى ھۆكۈمەت ئېلىپ، ھۆكۈمەت سېتىش» تۈزۈمىنى يولغا قويغان بولسىمۇ، لېكىن بازاردا يەنىلا ئالتۇن ـ كۈمۈش ئوبوروت قىلىنىۋەردى. 1949 ـ يىل 4 ـ ئايدا باشلانغان كۈمۈشنى بىرلىك قىلىش تۈزۈمى بىلەن كۈمۈش ئوبوروتى قانۇنلاشتۇرۇلدى.

1949 ـ يىل 10 ـ ئايدا خەلق ھۆكۈمىتى كۈمۈشنى بىرلىك قىلىش تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ،

ئالتۇن ـ كۆمۈشنى بانكا دۆلەتكە ژاكالىتەن بىر تۇتاش سېتىۋېلىش، ئىشلەپچىقىرىش، پىششىقلاش ئورۇنلىرىغا كېرەكلىك ئالتۇن ـ كۆمۈشنى نورمىلىق سېتىپ بېرىش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئالاھىدە ئالتۇن ـ كۆمۈش زىبۇ زىننەتلىرىگە ئېھتىياجلىق ئالتۇن ـ كۆمۈشلەرنى كۆرسەتكۈچ بەلگىلەپ بىر تۇتاش تەقسىم قىلىپ بېرىشنى بەلگىلىدى.

1983 ـ يىلى گوۋۇيۈەن «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالتۇن ـ كۆمۈش باشقۇرۇش نىزامى»نى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئالتۇن ـ كۆمۈش باشقۇرۇش خىزمىتى نىزامىدىكى بەلگىلىمە بويىچە ئىجرا قىلىندى.

1987 ـ يىلدىن ئىلگىرى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئالتۇن ـ كۆمۈش باشقۇرۇش خىزمىتىگە باشتىن ـ ئاخىر باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى مەسئۇل بولدى، 1987 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئۈنىڭغا شەھەرلىك خەلق بانكىسى مەسئۇل بولىدىغان بولدى.

2. نەق پۇل باشقۇرۇش

1950 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى كورلا ناھىيىسى مەۋرىي ئىشلار كېڭىشىنىڭ «دۆلەت ئورگانلىرىدا نەق پۇل باشقۇرۇشنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى قارار»نىغا ئاساسەن، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى كارخانىلار ۋە دۆلەت ئورگانلىرى، ھەربىي قىسىملاردا نەق پۇل باشقۇرۇش تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، نەق پۇل ئىلىشنى چەكلەپ، مېمورىئال قىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتتى، ئورۇنلارنىڭ نەق پۇل قالدۇقى چېكىنى بېكىتىپ، ھەددىدىن ئارتۇق نەق پۇلنىڭ بازارغا تەسىر كۆرسىتىشىنى ئازايتتى. بۇ تۈزۈمنىڭ يولغا قويۇلۇشى بىلەن، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل بولدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە پۇل مۇئامىلە خىزمىتى قاتتىق زەربىگە ئۇچراپ، نەق پۇل باشقۇرۇش خىزمىتى بوشىشىپ كەتتى، نەق پۇل كىرىم ـ چىقىمى پىلانسىز، ئۆز مەيلىچە بولۇپ كەتتى، تۈرلۈك قائىدە ـ تۈزۈملەر ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى، بىر قىسىم توغرا كەسىپىي يېتەكچىلىك ئىدىيىسى ۋە سىياسەت ـ پرىنسىپلار ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىلدى. جىياڭ چىڭ ئەكسىلىنقىلابى گۇرۇھى تار ـ مار قىلىنغاندىن كېيىن، نەق پۇل باشقۇرۇش خىزمىتى تەدرىجىي نورماللاشتى.

1981 ـ يىلى شەھەر بويىچە نەق پۇل باشقۇرىدىغان 198 ئورۇننىڭ قالدۇق سوممىسى چېكى قايتىدىن بېكىتىلدى ھەم كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى 40 ئورۇننىڭ نەق پۇل قالدۇق سوممىسى چېكى بېكىتىلدى. 1983 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە ئورۇنلارنىڭ نەق پۇل باشقۇرۇشى تەكشۈرۈلۈپ، نەق پۇل باشقۇرۇش بەلگىلىمىسىگە خىلاپلىق قىلغان ئاز سانداكى ئورۇنلار جازالاندى. 1988 ـ يىل 9 ـ ئايدا گوۋۇيۈەن «نەقپۇل باشقۇرۇش ۋاقتىلىق نىزامى»نى تارقىتىپ، نەقپۇل باشقۇرۇش تۈزۈمىنى قانۇن شەكلىدە يولغا قويدى ھەم ئۇنى پۇل تارقىتىشنى تىزگىنلەش، بازار مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇشنىڭ بىر تەدبىرى قىلدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە نەقپۇل باشقۇرۇش ئورنى 1091 گە يەتتى.

3. ئىش ھەققى فوندىنى نازارەت قىلىش

1959 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى دۆلەت پىلان كومىتېتى، ئەمگەك مىنىستىرلىكى، مالىيە مىنىستىرلىكى، جۇڭگو خەلق بانكىسى بىرلىكتە ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇش سىناق چارىسىنى ئېلان قىلدى، بۇ چارە كورلا ناھىيىسىدە 1961 ـ يىلدىن باشلاپ يولغا قويۇلدى. ھەرقايسى ئورۇنلار يۇقىرى

ەرىجىلىك ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇننىڭ تەستىقىدىن ئۆتكەن يىللىق ياكى پەسىللىك ئەمگەك ئىش ھەققى پىلانىغا ئاساسەن، پەسىللىك ئىش ھەققى فوندىنى ئىشلىتىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىپ، ھەر بىر پەسىل باشلىنىشتىن بەش كۈن ئىلگىرى بۇ پىلانىنى پەسىللىك ئەمگەك - ئىش ھەققى پىلانى بىلەن بىرلىكتە شۇ جايدىكى ئىسچوت ئاچقان بانكىنىڭ ساقلاپ تەكشۈرۈشى ۋە نازارەت قىلىشىغا يوللىدى. ھەرقايسى ئورۇنلار بەلگىلىمە بويىچە يوللىغاندىن كېيىن ناھىيىلىك خەلق بانكىسى، ئاساسەن، ئۇلار يوللىغان ئىش ھەققى فوندىنى ئىشلىتىش پىلان جەدۋىلىگە ئاساسلىنىپ، ئورگانلار، ئاممۇۋي تەشكىلاتلار، كارخانا - كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ ئىشچى - خىزمەتچى سانى، ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى ۋە مۇكاپات پۇلى ئومۇمىي سوممىسى قاتارلىقلارنى نازارەت قىلىپ، تىزگىنلەپ تۇردى.

1962 - يىلدىن كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن ھەرقايسى ئورۇنلار تۇزگەن ئىش ھەققى پىلانىنى شۇ جايدىكى خەلق كومىتېتلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىنى، بانكىنىڭ تەستىقلانغان پىلانىغا ئاساسەن نازارەت قىلىپ، چىقىم قىلىشىنى تەلەپ قىلدى.

70 - يىللارنىڭ بېشىدا، گوۋۇيۈەن ئەينى چاغدىكى ئىشچى - خىزمەتچى سانى، ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى، ئاشلىقنىڭ سېتىلىش مىقدارى ئېشىپ كەتكەنلىكىدەك مەسىلىلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، «ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى، ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇش خىزمىتى قايتىدىن بانكىغا ئۇتكۈزۈپ بېرىلدى. نازارەت قىلىش خىزمىتى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە بىر مەزگىل توختاپ قالغانىدى، 1978 - يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1984 - يىلى شەھەرلىك خەلق بانكىسى ئىش ھەققىنى تارقىتىشنى تەپسىلىي تىزگىنلەش دەپتىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، يىللىق، پەسىللىك، ئايلىق ئىش ھەققى پىلان جەدۋىلى يوللاشنى قارار قىلدى.

1987 - يىلى «ئىش ھەققى فوندىنى باشقۇرۇش قوللانمىسى» رەسمىي ئىشلىتىلدى، بانكا ئىش ھەققىنى تەكشۈرۈپ بېكىتكەندە، ئەمگەك ئىدارىسى، پىلان كومىتېتى، ئىقتىساد كومىتېتى، شتات كومىتېتى تەكشۈرۈپ تەستىقلىغان ئىش ھەققى تارقىتىش پىلانىنى، شۇنىڭدەك ئەمەلىي چىقىم قىلىنغان پەرقلىق سوممىنى ئورۇنلارنىڭ ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى پىلانىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى نازارەت قىلىش ۋە تەكشۈرۈپ كۆرۈشنىڭ ئاساسى قىلىپ، پىلان بويىچە چىقىم قىلىش، تەرتىپ بويىچە قوشۇپ بېرىشنى ئىشقا ئاشۇردى. 1987 - يىلى 39 مىڭ يۈەن نامۇۋاپىق ئىش ھەققىنىڭ تارقىتىلىشى توسۇپ قېلىندى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە نەق پۇل كىرىم - چىقىم پىلانىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 24 — 1 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	كىرىم	چىقىم	يىللار	كىرىم	چىقىم
1961	685	355	1981	6 903	6 671
1962	858	766	1982	7 979	7 565
1963	1 596	1 432	1983	9 680	9 126

11 709	12 532	1984	3 390	3 210	1964
21 203	21 040	1985	3 688	3 488	1970
25 453	25 140	1986	5 442	4 961	1974
33 678	32 295	1987	5 581	5 150	1975
48 765	47 203	1988	4 407	6 300	1976
60 148	57 622	1989	1 803	1 834	1977
81 819	71 680	1990	2 030	2 005	1978
			5 947	5 898	1980

Ⅲ باب

پۇل ئامانەت قويۇش ۋە خەلق پۇل ئامانىتى

§ 1 . پۇل ئامانەت قويۇش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) تارماق بانكىسى، جۇڭگو سودا ـ سانائەت بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) تارماق بانكىسى، جۇڭگو يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) تارماق بانكىسى، جۇڭگو خەلق قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) تارماق بانكىسىنىڭ پۇل ئامانەت قويۇش كەسپىي سوممىسى يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيدى. 1950 ـ يىلى ئامانەت قويۇلغان پۇل قالدۇقى 15 مىڭ 700 يۈەن ئىدى، 1965ـيىلى 9 مىليون 212 مىڭ يۈەن، 1976 ـ يىلى 31 مىليون 736 مىڭ يۈەن، 1980 ـ يىلى 71 مىليون 628 مىڭ يۈەن، 1985 ـ يىلى 108 مىليون 225 مىڭ يۈەن، 1990 ـ يىلى 807 مىليون 291 مىڭ يۈەن بولدى. 1990 ـ يىلدىكى ئامانەت پۇل قالدۇقى 1950 ـ يىلدىكىنىڭ 51 مىڭ 419 ھەسسىسىگە تەڭلەشتى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ 1950 — 1990 - يىلغىچە ئامانەت پۇل قالدۇقى

جەدۋەل: 24 — 2 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئامانەت پۇل قالدۇقى	يىللار	ئامانەت پۇل قالدۇقى	يىللار	ئامانەت پۇل قالدۇقى
1950	1.57	1968	1 892.5	1980	7 162.8
1951	2.84	1969	2 078.7	1981	8 153.7
1952	10.06	1970	1 770.7	1982	9 856.5
1953	12.42	1971	2 508.7	1983	10 336.6
1955	252.80	1972	2 466.2	1984	9 107
1956	273.40	1973	2 265.7	1985	10 822.5
1959	1 543.90	1974	2 236	1986	18 042.8
1960	1 626.00	1975	2 432	1987	25 043.8
1964	651.30	1976	3 173.6	1988	39 566.8
1965	921.20	1977	6 839	1989	42 473.4
1966	1 079.00	1978	7 085.8	1990	80 729.1
1967	1 346.10	1979	7671.9		

ئىزاھات: جەدۋەلدە 1961 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە بولغان سانلىق ماتېرىيال كەم.

§ 2 . خەلق پۇل ئامانىتى

كورلا شەھىرىدە خەلق پۇل ئامانىتى كەسپىدە قەرەلسىز ئامانەت، قەرەللىك ئامانەت، پارچە توپلاپ، توپ قويۇش پۇل ئامانىتىدىن ئىبارەت ئۈچ خىل ئاساسىي شەكىل يولغا قويۇلغاندىن تاشقىرى، 1979-يىلدىن كېيىن يەنە قەرەللىك، قەرەلسىز ئىككىگە قولايلىق خەلق پۇل ئامانىتى، قەرەلسىز ئامانەت پۇل تالونلىق خەلق پۇل ئامانىتى، مۇكاپاتلىق خەلق پۇل ئامانىتى، ئۈسۈم قوشۇپ بېرىلىدىغان خەلق پۇل ئامانىتى قاتارلىق ئامانەت تۈرلىرى يولغا قويۇلدى.

1. قەرەلسىز خەلق پۇل ئامانىتى

بۇ ئامانەت تۈرى 1950 - يىلى يولغا قويۇلدى. خەلق پۇلى ھېسابات بىرلىكى قىلىنىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك بانكا بەلگىلىگەن بىرلىككە كەلگەن ئۈسۈم نىسبىتى ئىجرا قىلىندى. پۇل ئامانەت قويۇش،

پۇلنى ئىلىش ئىختىيارىي بولدى. ئۇنىڭ ئۆسۈمى يىل ئاخىرىدا ياكى ھېسابتىن ئۆچۈرۈلگەندە بىر قېتىمدىلا ھېسابلاندى. 1980 - يىلدىن باشلاپ ھەرىيلى 6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئۆسۈمى بوغۇلىدىغان بولدى.

2. قەرەللىك خەلق پۇل ئامانىتى

1950 - يىلى يولغا قويۇلغان قەرەللىك خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ توپ قويۇپ، توپ ئىلىش، پارچە قويۇپ، توپ ئىلىش، توپ قويۇپ، پارچە ئىلىش، دىرىنى ئامانەت قويۇپ، ئۆسۈم بېرىشتىن ئىبارەت تۆت خىلى بار ئىدى. ئامانەت قويۇش - ئىلىشتا پۇل ۋە ماددىي نەرسىگە سۈندۈرۈشتىن ئىبارەت ئىككى خىل ئۆسۈل قوللىنىلغان. 1959 - يىلى شىنجاڭ بويىچە بىر تۇتاش نەقلەشتۈرۈلىدىغان مۇقىم سوممىلىق خەلق پۇل ئامانىتى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئېھتىياجىغا ئەگىشىپ، يېڭى ئامانەت تۈرلىرى ئۈزلۈكسىز ئالماشتۇرۇلدى ھەم كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولغان قەرەللىك خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ تۈرلىرى توپ قويۇپ، توپ ئىلىش، پارچە قويۇپ، توپ ئىلىش، توپ قويۇپ، پارچە ئىلىش، دىرىنى ئامانەت قويۇپ، ئۆسۈمسىز ئىلىش، قەرەللىك، قەرەلسىز ئىككىگە قولايلىق ئامانەت، جۈڭگو مۇھاجىرلىرىنىڭ خەلق پۇلى ۋە كۆپ سوممىلىق، ئۆتۈنۈپ بېرىشكە بولىدىغان قەرەللىك ئامانەت قويۇش تالونى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى.

3. مۇكاپاتلىق خەلق پۇل ئامانىتى

1958 - يىلى قەرەلسىز مۇكاپاتلىق خەلق پۇل ئامانىتى بىلەن پارچە قويۇپ، توپ ئىلىش مۇكاپاتلىق خەلق پۇل ئامانىتىنى ئۆزئىچىگە ئالغان مۇكاپاتلىق خەلق پۇل ئامانىتى يولغا قويۇلغانىدى. 1959 - يىلى توختىتىلدى. 1985 - يىلى قەرەللىك، مۇقىم سوممىلىق، مۇكاپاتلىق، ئۆسۈمى بار خەلق پۇل ئامانىتى يولغا قويۇلدى. 1988 - يىل 1 - ئايدىن باشلاپ، بانكىلار بەس - بەستە چەك تارتىدىغان مۇكاپاتلىق خەلق پۇل ئامانىتىنى قانات يايدۇردى، چەكنىڭ سوممىسى ئون يۈەنلىك، 20 يۈەنلىك، 50 يۈەنلىك بولدى. شۇ يىلى 9 - ئايدا سوممىسى 100 يۈەنلىك ئېتىبار بېرىلىدىغان تاۋار خەلق پۇل ئامانىتى يولغا قويۇلدى. 1989 - يىل 5 - ئايدا ۋەتەنپەرۋەر ئاياللارغا گۈل قاداش خەلق پۇل ئامانىتى يولغا قويۇلدى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1985 — 1990 - يىلغىچە خەلق پۇل ئامانىتى ئەھۋالى

جەدۋەل: 24 - 3 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئامانەت پۇل قالدۇقى	شەھەر - يېزىلاردىكى خەلق پۇل ئامانىتى	خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ ئامانەت پۇلدا تۇتقان نىسبىتى(%)
1985	10 822.5	7 105	65.65

1986	18 042.8	9 820	54.43
1987	25 043.8	13 363	53.36
1988	39 566.8	16 749	42.33
1989	42 473.4	21 725	51.15
1990	80 729.1	31 957	39.59

IV باب

كرېدىت

1 § . سودا ـ سانائەت كرېدىتى

مىنگونىڭ 33 ـ يىلى (1944 ـ يىلى) قەرز بېرىش كەسپى تەسىس قىلىنىشقا باشلىغان بولۇپ، شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا 1 مىليون 374 مىڭ يۈەن قەرز پۇل تارقىتىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە سودا ـ سانائەتكە (21 ئائىلىگە) بېرىلگەن قەرز پۇل 301 مىڭ يۈەن، قول ھۈنەرگە (بەش ئائىلىگە) بېرىلگەن قەرز پۇل 4000 يۈەن.

50 ـ يىللارنىڭ باشلىرى ئىگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىلى بولغاچقا، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ـ سانائەت تېخى شەكىللەنمىگەن بولۇپ، قەرز پۇل بېرىش كەسىپ مىقدارى ناھايىتى ئاز ئىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، سودا ـ سانائەت كرېدىت كەسپىنى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە جۇڭگو خەلق بانكىسى بېجىردى. 1984 ـ يىل 1 ـ ئايدا جۇڭگو سودا ـ سانائەت بانكىسىنىڭ كورلا شەھەرلىك تارماق بانكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەسلىدە شەھەرلىك خەلق بانكىسى بېجىرىۋاتقان شەھەر كرېدىتى كەسپى شەھەرلىك سودا ـ سانائەت بانكىسىغا ئوتكۈزۈپ بېرىلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش توغرىسىدىكى بىر قاتار سىياسەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، سودا-سانائەت كۆچمە مەبلىغى ھېسابىدىكى قەرز پۇل ئىشلەپچىقىرىش، ئوبوروت ساھەسىدىن ھەرقايسى ساھە، ھەرقايسى كەسىپلەرگە كېڭەيتىلدى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى كارخانىلارغا قەرز پۇل تارقىتىش ھەرخىل ئىقتىسادىي شەكىللەر ۋە شەخسلەر قاتارلىق كۆپ ساھەگە قەرز پۇل تارقىتىشقا كېڭەيتىلدى.

1. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ـ سانائەت قەرز پۇلى

1956 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودىغا بېرىلگەن قەرز پۇل قالدۇقى 500 مىڭ

يۈەن بولۇپ، تارقىتىلغان قەرز پۇل ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 17.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1959 ـ يىلى بانكا كارخانىلارنىڭ تۇراقسىز مەبلىغىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ، تولۇق سوممىلىق كرېدىتنى بولغا قويغانلىقتىن، قەرز پۇل سوممىسى تېز كۆپەيدى، شۇ يىلى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەتكە قەرز بېرىش قانات يايدۇرۇلدى. 1960 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودىغا بېرىلگەن قەرز 5 مىليون 169 مىڭ يۈەنگە، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەتكە بېرىلگەن قەرز 1 مىليون 434 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1961 ـ يىلى خەلق ئىگىلىكى تەرتىپكە سېلىنىپ، كرېدىت مالىيە مەبلىغىنى سىستېمىلار بويىچە باشقۇرۇش بولغا قويۇلۇپ، كرېدىت تارقىتىش تىزگىنلەندى، بىر قىسىم كارخانىلار نامۇۋاپىق ئىگىلىۋالغان مەبلەغلەر ئېنىقلاندى ھەم قايتۇرۇۋېلىندى، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى زاۋۇتى، ناھىيىلىك پولات زاۋۇتى، ئوبلاستلىق پولات زاۋۇتى قاتارلىق تۆۋەن ئونۇم، تۆۋەن مەھسۇلاتلىق كارخانىلار ئىشلەپچىقىرىشتىن توختىتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كرېدىت كونترولسىز قېلىش ھادىسىسى يەنە بىر قېتىم يۈز بەردى. قەرز پۇل كۆپلەپ يۆتكەپ ئىشلىتىلىپ مەبلەغ ئېغىر ھالدا زىيانغا ئۇچرىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن بۇ ئەھۋال بىر ئاز ياخشىلاندى. 1979 ـ يىلى قەرز پۇل بېرىشتە «پەرقلەندۈرۈپ مۇئامىلە قىلىش، ياخشىلىرىنى تاللاپ مەدەت بېرىش» پرىنسىپى بولغا قويۇلۇپ، يېنىك سانائەت، توقۇمىچىلىق سانائىتى ۋە پەمىدۇر قىيامى ـ كۆنسىرۋاسى ئىشلەپچىقىرىشقا شۇنىڭدەك تاشقى سودا كارخانىلىرىنىڭ نەشپۈت، قوغۇن سېتىۋېلىپ، يۆتكىشىگە نۆۋەتلىق مەدەت بېرىلدى.

1983 ـ يىلدىن كېيىن قەرز پۇلنىڭ كۆپىيىش ھەجمى بىر قەدەر زور بولدى. 1988 ـ يىلى «ئىقتىسادىي جەھەتتە قىزىپ كېتىش» ھادىسىسى يۈز بېرىپ، كرېدىت ئېغىر دەرىجىدە تىزگىنسىز قالدى، يىل ئاخىرىدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ـ سانائەتكە بېرىلگەن قەرز پۇل قالدۇقى 196 مىليون 438 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1989 ـ يىلى «ئومۇمىي مىقدارنى تىزگىنلەپ، قۇرۇلمىنى تەڭشەش» بولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ـ سانائەتكە بېرىلگەن قەرز پۇل قالدۇقى 365 مىليون 923 مىڭ يۈەن بولدى.

2. كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى سودا ـ سانائەت قەرز پۇلى

كوللېكتىپ ئىگىلىك 1 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە (1953 ـ يىلدىن 1957 ـ يىلغىچە) راۋاجلاندى، 1956 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە قەرز پۇل قالدۇقى 733 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1952ـيىلدىكىدىن 12 ھەسسە كۆپەيدى. ئاساسلىقى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى شەكلىدە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا نۆۋەتلىق مەدەت بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى سودا ـ سانائەتكە بېرىلىدىغان قەرز پۇلنىڭ ئېشىشى ئاستىلاشتى. 1979 ـ يىلى كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار بىر مەزگىل قەرز ئالمىدى.

1980 ـ يىلى دۆلەت كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى ئىقتىسادقا نىسبەتەن ئېتىبار بېرىش سىياسىتىنى بولغا قويغانلىقتىن، ھەرخىل زىيالىي ياشلار كوللېكتىپ كارخانىلىرى تېز راۋاجلاندى. 1984 ـ يىلى شەھەرلەردە ئېلىپ بېرىلغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى ئىقتىسادنىڭ تەرەققـ

قىياتى ئۈچۈن ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى. 1985 - يىلى كوللېكتىپ سودا - سانائەتكە بېرىلگەن قەرز پۇل 1 مىليون 234 مىڭ يۈەنگە يەتتى. كەسىپ مىقدارى كۆپەيگەنلىكتىن، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىرى كىمدىكى كارخانىلارغا قارىتا كۆرسەتكۈچ ئارقىلىق تىزگىنلەش يولغا قويۇلۇشقا باشلاپ، كارخانىلارنىڭ ئۆزىنىڭ %30دىن %50گىچە كۆچمە مەبلىغى بولۇش تەلەپ قىلىنىدى. شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن قەرز پۇل بېرىلدى ھەمدە ئۇ قاتتىق ئىگىلەنىدى.

كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگىلىكنىڭ تەرەققىياتىغا مەدەت بېرىش ئۈچۈن، 1987 - يىلى شەھەر ئامانەت-قەرز كوپېراتىپى قۇرۇلۇپ، مەخسۇس كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگىلىكنىڭ ئامانەت قويۇش، قەرز ئېلىش كەسپىنى ېچىرىدىغان بولدى.

1990-يىلنىڭ ئاخىرىدا شەھەر بويىچە كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەتكە بېرىلگەن قەرز پۇل 8 مىليون 80 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شەھەر بويىچە سودا - سانائەتكە بېرىلگەن قەرز پۇلنىڭ 2.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

3. يەككە سودا - سانائەت قەرز پۇلى

1952 - يىلى يەككە ئىگىلىككە بېرىلگەن قەرز پۇل 54 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، پۈتكۈل قەرز پۇلنىڭ 44.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. 1956 - يىلنىڭ ئاخىرىدا 30 مىڭ يۈەن بولۇپ، قەرز پۇل ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 1.06 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن يەككە ئىگىلىك بەكلا ئازىيىپ كەتتى. 1985 - يىلدىن كېيىن بانكا ئادەتتە يەككە ئىگىلىككە قەرز بەرمىدى.

1980 - يىلدىن باشلاپ، يەككە ئىگىلىكنىڭ رولى قايتىدىن مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى. 1985 - يىلغا كەلگەندە يەككە سودا - سانائەتكە بېرىلگەن قەرز سوممىسى 920 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىدا يەككە ئىگىلىكنىڭ ئالغان قەرز پۇل قالدۇقى 2 مىليون 300 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

§2. يېزا كرېدىتى

1. يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى

1952 - يىلى دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، خەلق بانكىسى ئېتىز - ئېرىق، سۇ ئىنشائاتى، دېھقانچىلىق سايمانلىرى، ئوغۇت قاتارلىق تۈرلەرگە قەرز پۇل تارقاتتى. شۇ يىلى تارقىتىلغان يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى 30 مىڭ 200 يۈەن (يېڭى خەلق پۇلىغا سۇندۇرۇلغاندا) بولدى.

1954 - يىلى يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپلىرىغا مەدەت بېرىش ئۈچۈن، خەلق بانكىسى يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپلىرىغا ئېنىقلاپ قەرز پۇل بېرىش يەنى قانچىلىك لازىم بولسا، شۇنچىلىك بېرىش، زۆرۈر تېپىلغاندا قايتۇرۇش چارىسىنى يولغا قويدى. 2 - يىلى يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپلىرىغا قەرز بېرىشنىڭ ۋاقتىلىق يولغا قويۇلمىغان چارىسى تۈزۈپ چىقىلدى ھەم ناھىيىگە قاراشلىق بەش يېزا ئىگىلىك كوپېراتىپ چىدا «كەمبەغەل دېھقانلار ھەمكارلىشىش ۋە فوند ئۈچۈن قەرز بېرىش» نۇقتىدا سىناق قىلىنىدى، 59

ئائىلە كەمبەغەل دېھقانلارغا 1864 يۈەن قەرز پۇل بېرىش تەكشۈرۈپ بېكىتىلدى. مۇشۇ مەزگىلدە، يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلىنىڭ كۆپەيمىشى بىر قەدەر تېز بولدى. 1953 ـ يىلى يېزا ئىگىلىكىگە بېرىلگەن قەرز پۇل 30 مىڭ 400 يۈەن بولسا، 1956 ـ يىلىغا كەلگەندە 287 مىڭ يۈەنگە كۆپەيدى.

1959 ـ يىلىنىڭ 1 ـ پەسلىدە خەلق بانكىسى يېزا تىجارەت پونكىتلىرىنىڭ ئادەم، مالىيە، ماددىي ئەشيالىرىنى پۈتۈنلەي تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ، خەلق كۆمۈشىسىنىڭ باشقۇرۇپ، ئىشلىتىشىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى. تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن يېزا تىجارەت پونكىتلىرى بىلەن يېزا ئامانەت ـ قەرز كوپېراتىپلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ، خەلق كۆمۈسىنىڭ پۇل مۇئامىلە بۆلۈمچىسى قىلىندى، ئۇ، كۆمۈشى پارتكومى بىلەن باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىكىنى، كەسپىي جەھەتتە ناھىيىلىك خەلق بانكىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدىغان بولدى. 60 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا يېزا تىجارەت پونكىتلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، يەنە ناھىيىلىك خەلق بانكىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىشلەيدىغان بولدى.

1961 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى 1958 ـ يىلدىن بۇيانقى يېزا پۇل مۇئامىلىسىدىكى سەۋەنلىكلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، كورلا ناھىيىسىدىكى يەتتە كۆمۈشىدىكى بانكا بىلەن قەرز پۇل مۇناسىۋىتى بار 39 مۇئامىلىدارنى تەكشۈردى. بۇ جەريانداا شۇ مەلۇم بولدىكى، ئۇلارغا بانكىدىن بېرىلگەن قەرز پۇل 1960 ـ يىلى 328 مىڭ يۈەن، 1961 ـ يىلى 247 مىڭ يۈەن بولغان، شۇ ۋاقىتتا ئامانەت ـ قەرز كوپېراتىپى بەرگەن قەرز 350 مىڭ يۈەن بولۇپ، جەمئىي قەرز پۇل 925 مىڭ يۈەنگە يەتكەن. بۇنىڭدىن 340 مىڭ يۈەن تۆلەم قايتۇرۇشقا، 58 مىڭ 400 يۈەن ئەزالارنىڭ تەقسىماتىغا ئىشلىتىلگەن. گۆمۈشىلارغا بېرىلگەن قەرز پۇلغا ھۆججەت ئېلىنمىغاچقا، قەرزدارلىق مۇناسىۋەتتە ئېنىقسىزلىق يۈز بېرىپ، قايتۇرۇپ ئېلىشقا مۇمكىن بولمىغان پۇل 6700 يۈەن، ھەرىيلى ئۇدا زىيان تارتقان، گۆمۈشى باشقۇرۇشىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا قارىغۇلارچە قەرز بېرىلىپ، قايتۇرۇۋېلىشقا بولمىغان پۇل 15 مىڭ 700 يۈەن، ئۇنۇمى بولمىغان سۇ ئېلېكتىرى قۇرۇلۇشىغا بېرىلگەن قەرز پۇل 21 مىڭ يۈەن بولغان؛ قارا يۇلغۇن، ئاۋات، توۋۇرچى، قوشئېرىق، چارباغ گۆمۈشىلىرى ئالغان قەرزلەرنىڭ تولىسىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن. يۇقىرىقى قەرز پۇللار بىر ـ بىرلەپ ئېنىقلاندى.

1977 ـ يىلى يېزا ئىگىلىكىگە قەرز بېرىشتە يېزا كرېدىتى ھۆددىگەرلىك كۆرسەتكۈچى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن يېزا ئامانەت پۇلىنىڭ ئوتتۇرىچە قالدۇقى ئاساسىدا ئامانەت پۇل جەلپ قىلىش چارىسى كۆپەرەك قوللىنىلىپ، يۇقىرى تەقسىم قىلىپ بەرگەن يېزا كرېدىتى كۆرسەتكۈچىنىڭ كېمى تولۇقلاندى.

1979 ـ يىلى مەخسۇس كىچىك سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى قەرز پۇلى تەسىس قىلىندى. 1982ـيىلىدىن كېيىن، يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، دېھقانلارغا بېرىلىدىغان قەرز پۇلىنىڭ ئېشىش سۈرئىتى بىر قەدەر تېز بولدى، شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا، قەرز پۇل قالدۇقى 136 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1989 ـ، 1990 ـ يىللىرى يېزا ئىگىلىكىگە مايىللىشىش سىياسىتى يولغا قويۇلغانلىقتىن، يېزا ئىگىلىكىگە بېرىلگەن قەرز پۇلىنىڭ ئېشىش ھەجمى بىر قەدەر زور بولدى. يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى ئارقىلىق ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دان ئىشلەپچىقىرىشىغا نۇقتىلىق مەدەت بېرىلىپ، ئالدى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى، خىمىيىۋى ئوغۇت، سۈلياۋ يوپۇق، دېھقانچىلىق دورىلىرى ۋە دېھقانچىلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋالىدىغان مەبلەغ بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىنىپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتى تېزلىتىلدى ۋە يېزا ئىگىلىك سېلىنمىسى كۆپەيتىلدى.

1990 ـ يىلى يېزا ئىگىلىكىگە بېرىلگەن قەرز پۇل قالدۇقى 12 مىليون 871 مىڭ يۈەن بولدى. كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى يېزا ئىگىلىك ۋە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلاتلىرىنىڭ چوڭ

تۇرلىرى پاختا، نەشپۈت، پەمىدۇردىن ئىبارەت. پاختىنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى، بولۇپمۇ 1988 - يىلدىن كېيىن پاختا ئۈچۈن بېرىلگەن قەرز پۇلىنىڭ يېزا ئىگىلىكىگە بېرىلگەن قەرز پۇلدا ئىگىلىگەن نىسبىتى بارغانسېرى زورايدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا پاختىغا بېرىلگەن قەرز پۇلىنىڭ يېزا ئىگىلىكىگە بېرىلگەن قەرز پۇلى ئىچىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى 71.32% گە يەتتى.

2. يېزا سودا قەرز پۇلى

كورلا شەھىرىدە تەمىنات - سودا كوپېراتىپى بىلەن دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمانلىرى شىركىتى يېزا سودا قەرز پۇلى بېرىشنىڭ نۇقتىلىق ئوبيېكتى قىلىنىدى. كورلا شەھىرى كېچىكىپەرەك شەكىللەنگەنلىكتىن، سابىق كورلا ناھىيىسىدە ئەڭ دەسلەپكى سودا قەرز پۇلى بېرىش ئوبيېكتى پەقەت ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى بولدى. ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ شەھەر - يېزىلاردىن ھالقىغان ھالىتى تاكى 1990 - يىلغىچە ئۆزگەرمىدى.

1952 - يىلى يېزا سودىسىغا (تەمىنات - سودا كوپېراتىپىغا) 45 مىڭ يۈەن (يېڭى خەلق پۇلى ھېسابىدا) قەرز پۇل بېرىلگەن، 1 - بەش يىللىق پىلانىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىگە كەلگەندە بۇنداق قەرز پۇل 437 مىڭ يۈەنگە يەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن 1983 - يىلغىچە بىر قەدەر تەكشى راۋاجلاندى.

1984 - يىلدىن 1988 - يىلغىچە سىياسەت خاراكتېرلىك ئامىللار سەۋەبىدىن يېزا سودا قەرز پۇلىنىڭ ئېشىش سۈرئىتى بىر قەدەر تېز بولۇپ، جەمئىي تارقىتىلغان قەرز پۇل 1983 - يىلدىكى 11 مىليون 410 مىڭ يۈەندىن 1988 - يىلدىكى 14 مىليون 703 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 28.86% ئاشتى، 1989 - يىلى جەمئىي 32 مىليون 500 مىڭ يۈەن قەرز پۇل تارقىتىلدى. 1990 - يىلى قەرز پۇل 62 مىليون 300 مىڭ يۈەنگە كۆپەيىپ، 1989 - يىلدىكىدىن 91.7% ئاشتى.

3. يېزا - بازار كارخانىلىرى قەرز پۇلى

كورلا شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسى يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى زور كۈچ بىلەن قوللاشنى ئۆزىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى قىلدى. يېزا - بازار كارخانىلىرىغا قەرز پۇل بېرىش 1978 - يىلدىن باشلانغان بولۇپ، شۇ يىلى 149 مىڭ يۈەن قەرز پۇل بېرىلگەنىدى. 1984-يىلدىن 1988-يىلغىچە بېرىلگەن قەرز پۇل بىر قەدەر تېز كۆپەيىپ، ھەرىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 96.3% ئېشىپ باردى. قەرز پۇل قالدۇقى 1983 - يىلى 214 مىڭ يۈەن، 1984 - يىلى 1 مىليون 657 مىڭ يۈەن، 1988-يىلى 7 مىليون 390 مىڭ يۈەن بولدى.

1989 - 1990 - يىللىرىدىكى «تۈزەش، تەرتىپكە سېلىش» مەزگىلىدە يېزا ئىگىلىك بانكىسى مەركەزنىڭ يېزىلارغا مايىللىشىش توغرىسىدىكى سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېزا - بازار كارخانىلىرىغا بېرىلىدىغان قەرز پۇلنى تىزگىنلىدى. قەرز پۇل قالدۇقى 1989 - يىلى 7 مىليون 827 مىڭ يۈەن، 1990 - يىلى 8 مىليون 677 مىڭ يۈەن بولدى.

3 § . ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋە تېخنىكا ئۆزگەرتىش قەرز پۇلى

1. ئاساسىي قۇرۇلۇش قەرز پۇلى

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە بانكا ئاساسىي قۇرۇلۇشقا قەرز بېرىشنى يولغا قويغاندىن تارتىپ، ئاساسىي قۇرۇلۇش قەرز پۇلىنى باشتىن - ئاخىر قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق مەركىزىي تارماق بانكىسى بېجىرىپ كەلدى، قەرز بېرىش ئوبيېكتى ئاساسىي قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇنلار بىلەن ھىناكارلىق - قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرى قاتارلىقلار بولدى. 1989 - يىلدىن كېيىن ئاساسىي قۇرۇلۇشقا قەرز بېرىش ھوقۇقى شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئاساسىي قۇرۇلۇشقا بېرىلگەن قەرز پۇل قالدۇقى 134 مىليون 260 مىڭ يۈەن بولدى.

2. تېخنىكا ئۆزگەرتىش قەرز پۇلى

تېخنىكا ئۆزگەرتىش قەرز پۇلى ئوتتۇرا ۋە قىسقا مۇددەتلىك ئۈسكۈنە قەرز پۇلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ مۇقىم مۇلۇك قەرز پۇل تۈرىگە كىرىدۇ. 1979 - يىلى يەرلىكنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىش ئۈچۈن ئوتتۇرا ۋە قىسقا مۇددەتلىك ئۈسكۈنە قەرز پۇلى بېرىش يولغا قويۇلۇپ، ئاساسلىقى، ئاز مەبلەغ سېلىنىدىغان، تېز ئۇنۇم بېرىدىغان كارخانىلارنىڭ يوشۇرۇن كۈچىنى قېزىش، تېخنىكىسىنى يېڭىلاش ۋە ئۆزگەرتىش تۈرىگە سەرپ قىلىنىدى، شۇ يىلى 186 مىڭ يۈەن قەرز پۇل تارقىتىلغانىدى، 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە بۇنداق قەرز پۇل قالدۇقى 29 مىليون 840 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

4 § . خەلق بانكىسىنىڭ مەخسۇس قەرز پۇلى

يەرلىك ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ پەۋقۇلئاددە ئېھتىياجىغا ئۈيغۇنلىشىش ئۈچۈن، ئۈنۈمۈرسال كرېدىت پىلانى ئىچىدە خەلق بانكىسىنىڭ مەبلەغ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئارقىلىق، ئىشلىتىلىش ئورنى بەلگىلەنگەن مەخسۇس تۈردىكى قەرز پۇل تەسىس قىلىندى. مەخسۇس تۈردىكى قەرز پۇل ئومۇمەن مۇقىم مۇلۇك خاراكتېرىدىكى قەرز پۇل بولۇپ، بۇيرۇق خاراكتېرلىك پىلانغا مەنسۇپ، ئۇ قاتتىق تىزگىنلىنىدۇ. كورلا شەھىرىدە كونا ئىنقىلابىي بازىلار، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونى، چېگرا رايون، نامرات رايونلارنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش قەرز پۇلى ۋە يەرلىك ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش قەرز پۇلىدىن ئىبارەت ئىككى خىل مەخسۇس تۈردىكى قەرز پۇل يولغا قويۇلدى. خەلق بانكىسىنىڭ مەخسۇس تۈردىكى قەرز پۇلى 1983 - يىلى يولغا قويۇلدى، بۇ ئىككى تۈردىكى قەرز پۇل تارقىتىش كەسپىدە، ئاساسلىقى، ئوبلاستلىق خەلق بانكىسى تۈر بېكىتىپ دەللەلەپ، تەكشۈرۈپ، تەستىقلىدى، ئاندىن كېيىن، پىلان چۈشۈرۈلۈپ، كەسپىي بانكىلارغا قەرز تارقىتىش، قەرز يېغىش ۋە ئۆسۈم ئېلىش ھاۋالە قىلىندى. يېغىۋېلىنغان قەرز پۇل بىلەن ئۇنىڭ ئۆسۈمى شەھەرلىك خەلق بانكىسىنىڭ تەكشۈرۈپ، ھېسابقا كىرگۈزۈ-

شىگە تاپشۇرۇلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇنداق قەرز پۇل قالدۇقى (قەرەلى ئۆتۈپ كەتكەن قەرزلەرمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) 120 مىليون 180 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، تاغ ئاغزى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىق كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئوبلاست دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ قۇرۇلۇش تۇرلىرىگە ئىشلىتىلدى. كورلا شەھىرى ئىگىلەپ ئىشلەتكەن مەخسۇس تۇردىكى قەرز پۇل جەمئىي 5 مىليون 140 مىڭ يۈەن بولۇپ، 13 ئورۇنغا بېرىلدى.

1954 - يىلدىن 1964 - يىلغىچە يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ كورلا شەھىرى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئۇچ تۈەن - مەيداننىڭ پۇل ئامانەت قويۇش، قەرز پۇل بېرىش كەسىپلىرىنى خەلق بانكىسىنىڭ كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكىسى بېجىرىپ كەلگەنىدى. 1964 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تارماق بانكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇ ئۇچ تۈەن - مەيداننىڭ پۇل ئامانەت قويۇش، قەرز پۇل بېرىش كەسىپلىرى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تارماق بانكىسىغا ئايرىپ بېرىلدى. 1975-يىل 10-ئايدا يېزا ئىگىلىك 2 - شى تارماق بانكىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇچ تۈەن - مەيداننىڭ پۇل ئامانەت قويۇش، قەرز پۇل بېرىش كەسىپنى يەنە كورلا ناھىيىلىك تارماق بانكا ئىشلەيدىغان بولدى. بۈمۇ بانكىنىڭ ئامانەت جەلپ قىلغان، قەرز بەرگەن پۇللىرىنىڭ كۆپەيىش، كېمىيىشىنىڭ سەۋەبى بولدى.

1980 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تارماق بانكىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ئۇچ تۈەن - مەيداننىڭ پۇل ئامانەت قويۇش، قەرز پۇل بېرىش كەسىپلىرى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تارماق بانكىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

كورلا ناھىيىسىنىڭ 1950 — 1976 - يىلغىچە ئامانەت پۇل، قەرز پۇل قالدۇقى

جەدۋەل: 24 — 4 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئامانەت پۇل قالدۇقى	قەرز پۇل قالدۇقى	يىللار	ئامانەت پۇل قالدۇقى	قەرز پۇل قالدۇقى
1950	1.57	20.19	1967	1346.1	1571.2
1951	2.84	24.56	1968	1892.5	1619.9
1952	10.06	31.53	1969	2078.7	2214.7
1953	12.42	151.78	1970	1770.7	2187
1955	252.80	270.40	1971	2508.7	2913.9
1956	283.40	388.50	1972	2466.2	2447
1959	1543.90	1204.20	1973	2265.7	3194.9
1960	1626	1102.40	1974	2236	4226.1
1964	651.30	985.40	1975	2432	4400
1965	921.20	1128.10	1976	3173.6	6194
1966	1079	1350			

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) تەۋەسىنىڭ 1977 — 1985 - يىلغىچە ئامانەت پۇل، قەرز پۇل قالدۇقى

جەدۋەل: 24 — 5 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
ئامانەت پۇل قالدۇقى	6839	7085.8	7671.9	7162.8	8153.8	9856.5	10336.6	9107	10822.5
قەرز پۇل قالدۇقى	6589.4	3046.6	5779.3	5873.7	7236.5	7901.1	10805.7	18557	25329.7
تۇراقسىز مەبلەغ قەرز پۇلى	3095.2	3046.6	2709.1	2745.1	3395.2	3516.8	4038.7	6749.1	8179.2
سانائەت قەرز پۇلى	974.5	692.4	470.7	508	614.9	759.5	990.8	2313	4115
سودا قەرز پۇلى	1626.7	1573.1	1474.8	2237.1	2780.3	2757.3	3012.9	4257.8	3593.1
يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى	489	242.7	342.5	323.5	332.7	552.2	596.5	1269	1798.1
تېخنىكا ئۆزگەرتىش قەرز پۇلى			18.6	60	113.4	324.3	506.4	464.5	727.3
تۇراقلىق مۇلۇك قەرز پۇلى							1644.4	3325.3	6445.9
باشقا قەرز پۇللار	494	776.1	763.6				16	178.3	471.1

كورلا شەھىرى تەۋەسىنىڭ 1986 — 1990 - يىلغىچە ئامانەت پۇل، قەرز پۇل قالدۇقى

جەدۋەل: 24 — 6 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار		1986	1987	1988	1989	1990
ئامانەت پۇل قالدۇقى		18 042.8	25 043.8	39 566.8	42 473.4	80 729.1
قەرز پۇل قالدۇقى		32 254	30 442	59 525	68 220	128 512
بۇ- نىڭ ئە- چە- دە	تۇراقسىز مەبلەغ قەرز پۇلى	21 019	17 697	34 844	52 690	79 907
	تۇراقلىق مۇلۇك قەرز پۇلى	9 764	9 456	23 207	13 615	28 535
	يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى	880.9	944	1 0879	1 191.4	1 287.1

V باب

راسچوت

§ 1 . ئىسچوت

1950 ـ يىلى مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى «نەق پۇل باشقۇرۇش توغرىسىدىكى قارار»نى ئېلان قىلدى، ئۇنىڭدا ئورگانلار، ھەربىي قىسىملار، مەكتەپلەر دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ بانكىدا ئىسچوت ئېچىپ، نەق پۇل باشقۇرۇشنى قوبۇل قىلىشى لازىملىقى بەلگىلەنگەن. 1951 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى يۇقىرىدىكىدەك ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى بانكىدا ئىسچوت ئاچتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئىسچوت باشقۇرۇش قالايمىقانلىشىپ، نەق پۇل ئىشلىتىشنى نازارەت قىلىش بوشىشىپ كەتتى. 1975ـيىلى كورلىدا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىملارنىڭ پۇل ئامانەت قويۇش ئىسچوتى تەرتىپكە سېلىندى. 1976ـيىلى گوۋۇيۈەننىڭ بۈيرۇقىغا ئاساسەن ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ بىر نەچچە يىللىق ئامانەت پۇلى توڭلىتىلدى. 1977 ـ يىلى جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ باش بانكىسى «بانكا ئىسچوتىنى باشقۇرۇش چارىسى»نى ئېلان قىلدى. 1984 ـ يىلدىن كېيىن، ھەرقايسى كەسپىي بانكىلار كەينىدىن قۇرۇلۇپ، ئىسچوت كەسىپلەر بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم باشقۇرۇلىدىغان بولدى. 1988ـيىلى ئىسچوت ئېچىش شەرتى كەڭ قويىۋېتىلىپ، كەسىپي بانكىلار كەسىپىنىڭ گىرەلىشىشىگە رۇخسەت قىلىندى، لېكىن يۇرۇشلەشكەن باشقۇرۇش چارىسى يېتەرسىز بولغاچقا، ئىسچوت باشقۇرۇش بىر مەزگىل قالايمىقانلىشىپ كەتتى. 1990ـيىلى شەھەرلىك خەلق بانكىسى ئىسچوتنى ئومۇميۈزلۈك ئېنىقلىدى ھەم «ئىسچوت ئېچىش ئىجازەتنامىسى» بويىچە باشقۇرۇش چارىسىنى يولغا قويۇپ، ئەسلىدىكى 1690 ئىسچوتنى 1478 گە كېمەيتتى.

§ 2 . راسچوت ئۇسۇلى

1. بىر شەھەردىكى راسچوت

1950 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ بىر شەھەردىكى راسچوت قىلىشىدا نەق پۇل چېكىدىن ئىبارەت بىر خىللا ئۇسۇل قوللىنىلغان. 1966 ـ يىلى پۇل تۆلەشنى ھاۋاله قىلىش كەسپى يولغا قويۇلدى. 70 ـ يىللاردا «بىر شەھەردىكى ھاۋاله كىرىم، ئېتىراپلىق چىقىم» ۋە «بىر شەھەردىكى ھاۋاله كىرىم، ئېتىراپسىز چىقىم» كەسپى يولغا قويۇلدى. 1980 ـ يىلى ئىقتىسادي قۇرۇلۇشنىڭ ئېھتىياجىغا ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن «شەھەر ۋە يېزىلاردىكى چەكلىك سوممىلىق راسچوت» يولغا قويۇلدى.

1985 ـ يىلى ھەرقايسى كەسىپلەر بانكىلار بىرلەشمە بانكىسى ئۈزئالدىغا سىستېما بولۇپ شەكىللەنگەندىن كېيىن، بىر شەھەردە چەك ـ ھۆججەت ئالماشتۇرۇش كەسپى يولغا قويۇلدى. 1989 ـ يىل 4 ـ ئايدا راسچوت ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە بېجىرىلگەن بىر شەھەردىكى راسچوت قىلىش كەسپىدە ئەڭ پۇل چېكى، بانكا پېرېۋوت چېكى، پۇل ئېلىشنى ھاۋالە قىلىش، سودا پېرېۋوت چېكىدىن ئىبارەت تۆت خىل شەكىل قوللىنىلدى.

2. باشقا جايلاردىكى راسچوت

مىنگو دەۋرىدە بانكا بېجىرىدىغان پېرېۋوت كەسپى ھەربىي، مەمۇرىي خىراجەتنى، يىغىلغان باجنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇش، يۇقىرىدىن بۇيرۇپ بېرىشنى ئاساس قىلاتتى، سودا خاراكتېرىدىكى پېرېۋوت كۆپ بولمىغاچقا، باشقا تۈلكىلەر بىلەن بىۋاستە پېرېۋوت ئالاقىسى قىلمىنايتتى. 1950 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق بانكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ بويىچە پېرېۋوت ئالاقىسى قىلىنىپلا قالماستىن، بەلكى مەملىكەت بويىچە ئاساسلىق شەھەرلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئەركىن پېرېۋوت ئالاقىسى قىلىنىدىغان بولدى، پېرېۋوت راسچوتىدا چەك پېرېۋوتى، خەت پېرېۋوتى، تېلېگراممۇ پېرېۋوتىدىن ئىبارەت ئۈچ خىل شەكىل قوللىنىلدى. 1955 ـ يىلى باشقا جايلاردىكى ھاۋالە كىرىم، ئېتىراپلىق چىقىم كەسپى يولغا قويۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن پېرېۋوت راسچوتى كەسپى ئۈزلۈكسىز كېڭەيدى. 1989 ـ يىل 4 ـ ئايدا راسچوت تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئىشلىتىلگەن باشقا جايلاردىكى راسچوت شەكلى بانكا پېرېۋوت چېكى، سودا پېرېۋوت چېكى، پېرېۋوت، پۇل ئېلىشنى ھاۋالە قىلىش قاتارلىق تۆت خىل بولدى.

VI باب

سۇغۇرتا

§ 1 . سۇغۇرتا تۈرلىرى

1. كارخانا مال ـ مۈلۈك سۇغۇرتىسى

بۇ سۇغۇرتا 1955 ـ يىلى يولغا قويۇلۇپ، 1959 ـ يىلى توختىتىلدى. 1981 ـ يىلى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئومۇمىي خەلق ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى كارخانىلار كارخانا مال ـ مۈلۈك سۇغۇرتىسىنىڭ ئاساسلىق ئوبيېكتى، مۇقىم مۈلۈك ۋە كۆچمە مۈلۈك خەۋپسىزلەندۈرۈش نىشانىسى قىلىنىدى. 1986 ـ يىلى شەھەرلىك سۇغۇرتا شىركىتى قۇرۇلدى، 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە جەمئىي 3 مىليون 176 مىڭ يۈەن سۇغۇرتا ھەققى كىرىم قىلىنىپ، 1 مىليون 376 مىڭ يۈەن تۆلەم تۆلەپ بېرىلدى.

2 . مال توشۇش سۇغۇرتىسى

بۇ سۇغۇرتا 1955 ـ يىلى يولغا قويۇلۇپ، 1959 ـ يىلى توختىتىلدى. بۇخىل سۇغۇرتا تۇرىدە توشۇلىۋاتقان تۇرلۇك ماللار خەۋپسىزلەندۇرۇش نىشانى قىلىندى. 1981 ـ يىلى بۇ خىل سۇغۇرتا ئەسلىگە كەلتۇرۇلدى. 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇ تۇرىدە جەمئىي 4 مىليون 447 مىڭ يۇەن سۇغۇرتا ھەققى ئېلىنىپ، 509 مىڭ يۇەن تۆلەم تۆلەپ بېرىلدى.

3 . ترانسپورت قوراللىرى سۇغۇرتىسى

ترانسپورت قوراللىرى سۇغۇرتىسى، ئاساسلىقى، ئادەم ياكى يۈك توشۇيدىغان ئاپتوموبىل، تراكتورلارنى خەۋپسىزلەندۇرۇش نىشانى قىلغان بىرخىل سۇغۇرتىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ تۇرىدە 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 7 مىليون 292 مىڭ يۇەن سۇغۇرتا ھەققى ئېلىنىپ، 3 مىليون 418 مىڭ يۇەن تۆلەم تۆلەپ بېرىلدى.

4 . ئائىلە مال ـ مۇلكىنى ئىككىدە تولۇق خەۋپسىزلەندۇرۇش سۇغۇرتىسى

ئائىلە مال-مۇلكىنى ئىككىدە تولۇق خەۋپسىزلەندۇرۇش سۇغۇرتىسى شەھەر، يېزا ئاھالىلىرىنىڭ ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرىنى خەۋپسىزلەندۇرۇشنى نىشان قىلغان بىرخىل سۇغۇرتا. بۇ تۇرىدە 1986-يىلدىن 1990-يىلغىچە جەمئىي 25 مىڭ يۇەن سۇغۇرتا ھەققى ئېلىنىپ، 29 مىڭ يۇەن تۆلەم تۆلەپ بېرىلدى.

5 . ئاددىي جىسمانىي سۇغۇرتا

ئاددىي جىسمانىي سۇغۇرتا خەۋپسىزلەندۇرۇش ۋە خەلق پۇل ئامانىتىدىن ئىبارەت ئىككى خىل خاراكتېرگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ مۇددىتى 5، 10، 15، 20، 30 يىل بولدى. خەۋپسىزلەندۇرۇلگەن قەرەل ئىچىدە زەخىملەنسە، ئۆلۈپ كەتسە سۇغۇرتا پۇلى بېرىلىدۇ. قەرەلى توشقاندىن كېيىن ھايات ياشاۋاتقان بولسىمۇ ئوخشاشلا سۇغۇرتا پۇلى بېرىلىدۇ. 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە جەمئىي 4 مىليون 995 مىڭ يۇەن جۇغلانما يىغىلغان، 258 مىڭ يۇەن سۇغۇرتا پۇلى بېرىلدى.

6 . كۆتۈلمىگەن جىسمانىي زەخىملىنىش كوللېكتىپ سۇغۇرتىسى

كۆتۈلمىگەن جىسمانىي زەخىملىنىش كوللېكتىپ سۇغۇرتىسى بىر كوللېكتىپ (ياكى شەخس)نى خەۋپسىزلەندۇرۇلگۈچى قىلغان سۇغۇرتا بولۇپ، خەۋپسىزلەندۇرۇلگەن كىشى خەۋپسىزلەندۇرۇلگەن مۇددەت ئىچىدە كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتسە ياكى كۆتۈلمىگەن ھادىسە بىلەن زەخىملەنسە، سۇغۇرتا شىركىتى بىر قىسىم ياكى بارلىق سۇغۇرتا سوممىسىنى تۆلەپ بېرىدۇ. 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بۇ خىل

سۇغۇرتىدا جەمئىي 408 مىڭ يۈەن سۇغۇرتا ھەققى ئېلىنىپ، 354 مىڭ يۈەن تۆلەم بېرىلدى.

7. باشقا سۇغۇرتىلار

يەنە «ئوقۇغۇچىلار ئامانلىق سۇغۇرتىسى» (1986 ـ يىلى)، «ۋېلىسىپىت يوقىتىش سۇغۇرتىسى» (1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە)، «خامان ئوت ئاپىتى سۇغۇرتىسى» (1988 ـ يىلى) قاتارلىق سۇغۇرتىلار يولغا قويۇلدى.

§ 2 . ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش، يوللۇق تۆلەم بېرىش

1. ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش

بۇ سۇغۇرتىنىڭ ئاچقۇچى — ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئاپەتنى ئازايتىش. بۇنىڭدا سۇغۇرتا شىركىتى خەۋپسىزلەندۈرۈلگەن ئورۇننى ئوت ئۆچۈرۈش تارماقلىرى بىلەن بىرلىشىپ قەرەللىك، قەرەلسىز ھالدا، ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش يۈزىسىدىن تەكشۈرۈپ تۇرىدۇ؛ خەۋپسىزلەندۈرۈلگەن ئاپتوموبىللارنى يىلدا بىر قېتىم «يىللىق بىرلەشمە تەكشۈرۈش» قىلغاندىن تاشقىرى، يەنە قاتناش ساقچى ئەتىرىتى بىلەن بىرلىكتە داۋاملىق يول ئۈستىدە تەكشۈرۈپ تۇرىدۇ، ئاپتوموبىللار ئېغىر ھادىسىلەرگە ئۇچرىسا ئۆز ۋاقتىدا ۋەقە يۈز بەرگەن نەق مەيدان يېغىنى ۋە يوللۇق تۆلەم بېرىشنى ئەملىدە كۆرسىتىش يېغىنى ئېچىپ، ئاپەت توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بارىدۇ؛ ئادەتتە، دوسكا گېزىتى، تەشۋىقات ماشىنىسى، رەسىم قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق سۇغۇرتا تەشۋىقاتىنى قانات يايدۇرىدۇ. ھەرىيلى يىل ئاخىرىدا ئېغىر ھادىسە يۈز بەرمىگەن ئورۇن ۋە ئاپتوموبىللارغا سۇغۇرتا شىركىتى 10% سۇغۇرتا ھەققىنى قايتۇرۇپ بېرىش مۇكاپاتى بېرىدۇ.

1990 ـ يىلى شەھەرلىك سۇغۇرتا شىركىتى 133 ئورۇنغا جەمئىي 143 مىڭ يۈەن سۇغۇرتا ھەققىنى قايتۇرۇپ بېرىش مۇكاپاتى، 3746 ئورۇنغا جەمئىي 167 مىڭ يۈەن ئاپتوموبىل سۇغۇرتا ھەققىنى قايتۇرۇپ بېرىش بىخەتەرلىك مۇكاپاتى بەردى.

2. يوللۇق تۆلەم بېرىش

خەۋپسىزلەندۈرۈلگەن ئورۇن ياكى شەخس تەبىئىي ئاپەت ياكى كۈتۈلمىگەن ھادىسىگە ئۇچراپ، ئىقتىسادىي زىيانغا ئۇچرىسا، سۇغۇرتا شىركىتى «تەشەببۇسكار، تېز، توغرا، مۇۋاپىق بولۇش» پرىنسىپى بويىچە نەق مەيدانغا بېرىپ، ئەملىي تەكشۈرۈپ، ئاپەت ئەھۋالىنى ئەملىيلەشتۈرۈپ، تۆلەم بېرىدۇ.

1986 ـ يىلدىن 1989 ـ يىلغىچە ھەرقايسى سۇغۇرتا تۈرلىرىدە جەمئىي 5 مىليون 944 مىڭ يۈەن يوللۇق تۆلەم بېرىلدى، بۇ 20 مىليون 343 مىڭ يۈەن سۇغۇرتا كىرىمى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 29.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1989 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىنىڭ «جياڭنەن» سودا سارىيىدا

زور ئوت ئاپىتى يۈز بېرىپ، 1 مىليون يۆنگە يېقىن زىيان بولغاندا، شەھەرلىك سۇغۇرتا شىركىتى 610 مىڭ يۈەن تۆلەم پۇلى (بۇ ئورۇن تاپشۇرغان سۇغۇرتا ھەققىنىڭ 100 ھەسسىسىگە باراۋەر) بېرىپ، ئۇلارنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بىنانى رېمونت قىلىپ، تىجارەت ھاشلىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى سىلىكېبۇسى «جياڭنەن» سودا سارىيىنىڭ تارتقان زىيىنىنى سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا تۆلەپ بەرگەنلىكى توغرىسىدا مەخسۇس ھۆججەت تارقىتىپ، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسىغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىنىڭ سۇغۇرتىغا قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى.

VII باب

پۇل مۇئامىلە بازىرى ۋە باھالىق ئاكسىيە

1 § . پۇل مۇئامىلە بازىرى

1. مەبلەغنى قىسقا مۇددەتلىك پىرسەنتلىك قەرز بېرىش بازىرى

1985 ـ يىلى مەبلەغنى قىسقا مۇددەتلىك پىرسەنتلىك قەرز بېرىش يولغا قويۇلۇپ، پەقەت ھەرقايسى كەسىپي بانكىلار ئارىسىدىلا ئېلىپ بېرىلدى.

2. دۆلەت خەزىنە چېكىنى ئۆتۈنۈپ بېرىش بازىرى

1990 ـ يىل 5 ـ ئايدا سايباغ شەھەر ئامانەت قەرز كوپېراتىپى ئاكسىيە سودىسى تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇپ، دۆلەت بازارغا سېلىشقا رۇخسەت قىلغان، ئىلگىرىكى يىللاردا تارقىتىلغان دۆلەت خەزىنە چېكىنى ئېلىپ ـ سېتىپ، دۆلەت خەزىنە چېكى ئۆتۈنۈپ بېرىش بازىرىنى رەسمىي ئاچتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ھەرقايسى كەسىپي بانكىلارمۇ ۋاكالىتەن سېتىۋېلىش كەسىپىنى كەينى ـ كەينىدىن يولغا قويدى. 1990ـيەـلى شەھەر بويىچە دۆلەت خەزىنە چېكى سودا سوممىسى 3 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

3. باشقا مەبلەغ بىرىكتۈرۈش شەكىللىرى

يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە پاي پۇلى، خېيىم ـ خەتەر رەنە پۇلى، كارخانىنىڭ ئىچكى قىسمىدا مەبلەغ جۇغلاش قاتارلىق كۆپ خىل ناملاردىكى بىۋاستە مەبلەغ بىرىكتۈرۈش شەكىللىرى بار.

§ 2 . باھالىق ئاكسىيە

1. زايوم، دۆلەت خەزىنە چېكى

1950 ـ يىلى خەلق بانكىسى مالىيىگە ژاكالىتەن ماددىي نەرسىگە سۈندۈرۈلىدىغان خەلق غالىبىيەت زايومىنى تارقاتتى. 1954 ـ يىلدىن 1958 ـ يىلغىچە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى تارقىتىلدى. 1981ـيىلدىن باشلاپ دۆلەت خەزىنە چېكى تارقىتىلدى. 1989 ـ يىلى قىممىتىگە كېپىللىك قىلىنىدىغان زايوم تارقىتىلدى.

2. قەرز چېكى

كورلا شەھىرىدە مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش تارقىتىلغان پۇل مۇئامىلە قەرز چېكى (1988 ـ يىلدىن 1989 ـ يىلغىچە) ۋە ھۆكۈمەت قەرز چېكى (1989 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە) تارقىتىلغاندىن سىرت، يەنە يەرلىك كارخانىلار قەرز چېكىمۇ تارقىتىلدى. يەرلىك كارخانىلار قەرز چېكى، ئاساسلىقى، تاغ ئاغزى مۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى بىلەن خۇگۇاڭ شېكەر زاۋۇتىغا مەبلەغ توپلاشنى مەخسەت قىلغان بولۇپ، جەمئىي 16 مىليون 400 مىڭ يۈەنلىك قەرز چېكى تارقىتىلدى.

يىگىرمە بەشىنچى قىسىم

ئىگىلىك باشقۇرۇش

I باب

پىلان باشقۇرۇش

§ 1 . ئاپپاراتلار

1950 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە ئىقتىسادىي خىزمەتكە مەسئۇل مالىيە ـ سودا ـ ئىقتىساد كومىتېتى قۇرۇلدى. 1950 ـ يىلدىن 1955 ـ يىلغىچە بولغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنىڭ يىللىق پىلانى ناھىيىلىك قۇرۇلۇش بۆلۈمى تەرىپىدىن تۈزۈلۈپ، ناھىيىلىك مالىيە ـ سودا ـ ئىقتىساد كومىتېتىغا تەستىقلىتىلدى.

1956 ـ يىلى ناھىيىلىك مالىيە ـ سودا ـ ئىقتىساد كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇناسىۋەتلىك تارماقلىرىدىكى 15 مەسئۇل خادىم قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەيدىغان پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى. بۇنىڭغا ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى لى دۆڭجى قوشۇمچە مۇدىر بولدى. بۇ كومىتېت شۇ يىلى ناھىيىلىك ستاتىستىكا بۆلۈمى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ پىلان ـ ستاتىستىكا بۆلۈمى قىلىپ قۇرۇلدى. 1959 ـ يىل 6 ـ ئايدا پىلان كومىتېتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1963 ـ يىل 3ـ ئايدا پىلان ـ ستاتىستىكا بۆلۈمى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ ستاتىستىكا بۆلۈمى قىلىپ قۇرۇلدى.

1964 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق ئاپپارات شتاتى لايىھىسىگە ئاساسەن مالىيە-ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى تەسىس قىلىندى.

1966 ـ يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ناھىيىلىك مالىيە ـ ئىقتىساد ـ پىلان كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، پىلان كومىتېتى قايتىدىن قۇرۇلدى.

1967 ـ يىلدىن 1973 ـ يىلغىچە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» تۈپەيلىدىن ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالغاچقا، پىلان باشقۇرۇش خىزمىتىگە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ناھىيىلىك خەلق قوراللىق كۈچلىرى بۆلۈمىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى ۋە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىشلەپ-

چىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى مەسئۇل بولدى.

1974 ـ يىلى ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1979 ـ يىل 9 ـ ئايدا كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى تەسىس قىلىندى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلدى، ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى شەھەرلىك پىلان كومىتېتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى.

1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا يېزا ئىگىلىكىنى رايونلارغا ئايرىش خىزمىتى شەھەرلىك پىلان كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

§ 2 . پىلان تۈزۈش ۋە پىلاننى ئىجرا قىلىش

1. پىلان تۈزۈش

1979 ـ يىلدىن بۇرۇن كورلا ناھىيىسىنىڭ پىلانى، ئاساسەن، يۇقىرى دەرىجىلىك پىلان كومىتېتى بېكىتكەن كۆرسەتكۈچلەر بويىچە تۈزۈلۈپ، دەرىجىمۇ دەرىجە تۆۋەنگە چۈشۈرۈلەتتى. دۆلەت ئىگىلىكىدە كى، ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى ئورۇنلارنىڭ پىلاننى ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى بىۋاستە چۈشۈرەتتى؛ يېزا ئىگىلىكى ۋە قول سانائەت پىلاننى مەسئۇل تارماقلار چۈشۈرەتتى.

1979 ـ يىلى 6 ـ ئاي يىللىق پىلاننى تۈزۈشتىن باشلاپ، ئىلگىرىكى ئەنئەنىۋى ئۇسۇل ئۆزگەرتىلدى، يەنى پىلان باشقۇرۇش خىزمىتىدىكى كۆرسەتكۈچنى بەلگىلەش، مەبلەغ ۋە ماددىي ئەشيانى ئايرىشنى ئاساس قىلىش خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئىستراتېگىيىلىك نىشانى ھەمدە مۇھىم فاكتورنى، سىياسەتلەرنى تەتقىق قىلىپ تۈزۈشنى ئاساس قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى؛ مەمۇرىي ۋاستىگە تايىنىپ بىۋاستە تىزگىنلەش ئىقتىسادىي پىشاق ئارقىلىق ۋاستىلىق تىزگىنلەشكە ئۆزگەرتىلدى. پىلان تۈزگەندە ئۇزاق، ئوتتۇرا، قىسقا مەزگىللىك پىلاننى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش ۋە بىر تۇتاشلىق بىلەن جانلىقلىقنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش پرىنسىپىغا ئەھمىيەت بېرىلدى. 1981 ـ يىلدىن ئېتىبارەن خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلاننى تۈزگەندە پەن ـ تېخنىكا، مەدەنىيەت ـ مائارىپ، سەھىيە، تەنتەربىيە، نوپۇس پىلانى قاتارلىق كۆرسەتكۈچلەر كۆپەيتىلدى.

2. پىلاننى ئىجرا قىلىش

1950 ـ يىلدىن 1957 ـ يىلغىچە يىللىق دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق پىلانىلا تۈزۈلۈپ، بەش يىللىق پىلان تۈزۈلمىدى. بۇ مەزگىلدە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئىقتىسادنى بەرپا قىلىش، قول سانائەتنى راۋاجلاندۇرۇش، شەھەر ـ يېزا خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش پىلان باشقۇرۇشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىندى. 1957 ـ يىلى ناھىيە بويىچە يېزا ئىگىلىكى، قول سانائەت ۋە يەككە سودىغا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش ئاساسەن تاماملاندى.

1953 ـ يىلدىن 1957 ـ يىلغىچە بولغان مەزگىلدە، ھەرىيلى تۈزۈلگەن ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەر

ئەمەلىيەتكە خېلىلا ئۇيغۇن كەلگەنلىكتىن، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتىدا يېتەكچى رول ئويناندى، شۇنداقلا تەرەققىيات سۈرئىتىنى ئىگىلەش بىلەن ئۇزاق مۇددەتلىك پىلان ۋە قىسقا مۇددەتلىك پىلانىنى ئۇزئارا بىرلەشتۈرۈش جەھەتتە تەجرىبە هاسىل قىلىندى. 1952 - يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 200 مىڭ يۈەن بولغان بولسا، 1957 - يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 800 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 11.6% بولدى؛ 1952 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى 4866.5 تونىنا بولغان بولسا، 1957 - يىلى 6458 تونىنغا يېتىپ، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 5.8% بولدى؛ 1952 - يىلى پاختىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى 5240 دەن بولغان بولسا، 1957 - يىلى 16 مىڭ 220 دەنگە يېتىپ، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 25% بولدى؛ 1952 - يىلى چارۋا مالالرىنىڭ يىل ئاخىرىدا قالغان سانى 105 مىڭ 500 تۇياق بولغان بولسا، 1957 - يىلى 138 مىڭ 300 تۇياققا يېتىپ، يىللىق ئېشىش نىسبىتى 5.6% بولدى.

بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش، ئەمەلىي ئەھۋالنى ئومۇمىيۈز-لۈك تەتقىق قىلىش ئاساسىدا 1957 - يىلى 2 - بەش يىللىق پىلان (1958 — 1962) تۈزۈلدى. كوللېكتىپ ئىگىلىك بىلەن ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك ئىگىلىكىنى مۇستەھكەملەش ۋە كېڭەيتىش، سوتسىيا-لىستىك ئۈزگەرتىشنى داۋاملىق چوڭقۇرلاشتۇرۇش، سانائەت، يېزا ئىگىلىكى ۋە قول سانائىتنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، قاتناش - ترانسپورت ۋە سودىنى مۇناسىپ راۋاجلاندۇرۇش پىلانىنىڭ مۇهىم نۇقتىسى قىلىندى.

«سول» چىل ئىدىيىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، سانائەتتە «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»، كەڭ كۆلەمدە پولات تاۋلاش ۋە خەلق گۈڭشېسىنى ئومۇملاشتۇرۇش هەرىكىتى جەريانىدا قارىغۇلارچە يۇقىرى سۈرئەت، يۇقىرى كۆرسەتكۈچ قوغلاشقانلىقتىن، پىلان خىزمىتى تىزگىنسىز قالدى. 1958 - يىلى ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارى پىلانى 1957 - يىلدىكىدىن ئۇچ هەسسىگە يېقىن ئۆستۈرۈلدى، سانائەت كارخانىلىرى قارىغۇلارچە كۆپلەپ قۇرۇلۇپ، ئېغىر سانائەت بىر تەرەپلىمە هالدا راۋاجلاندۇرۇل-غانلىقتىن، ئاساسىي قۇرۇلۇش مەبلىغى هەددىدىن زىيادە ئېشىپ كەتتى؛ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى زور هەجمدە تۆۋەنلەپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تېز تۆۋەنلەپ كەتتى.

1961 - يىلى «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش فاكتورى يولغا قويۇلدى، ناهىيىلىك پىلان كومىتېتى پىلان باشقۇرۇش جەھەتتە يېزا ئىگىلىكىنىڭ كەسىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، مۇبالىغىچىلىك ئىستىلىنى تۈزىتىپ، ئاشلىق سېتىۋېلىش كۆرسەتكۈچىنى ئازايتتى؛ ئاساسىي قۇرۇلۇش تۈرىنى زور كۈچ بىلەن قىسقارتىپ، سانائەت كارخانىلىرىنى تاقۇۋېتىپ، ئىشتىن توختىتىپ، قوشۇۋېتىپ ۋە باشقا كەسىپكە يۆتكەپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر كۆرسەتكۈچىنى ئازايتتى؛ مال باهاسىنى مۇقىملاشتۇ-رۇپ، ماكرو ئىگىلىكنى تىزگىنلەشنى كۈچەيتىپ، خەلق ئىگىلىكىنىڭ ئېغىر دەرىجىدە تەڭپۇڭسىزلىشىپ كەتكەن نىسبەت مۇناسىۋىتىنى تەدرىجىي تەڭشىگەنلىكتىن، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى پەيدىنپەي ياخشىلاندى.

1962 - يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 764 مىڭ يۈەن بولغان بولسا، 1965 - يىلى 3 مىليون 535 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا هېساب بىلەن 8.5% ئاشتى. 1962 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارى 7713 تونىنا بولغان بولسا، 1965 - يىلى 12 مىڭ 119 تونىنغا يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا هېساب بىلەن 16% ئاشتى؛ 1962 - يىلى پاختىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات مىقدارى 4490 دەن بولغان بولسا، 1965 - يىلى 18 مىڭ 240 دەنگە يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا هېساب بىلەن 59% ئاشتى؛ 1962 - يىلى چارۋا مالالرىنىڭ يىل ئاخىرىدا قالغان سانى

148 مىڭ 300 تۇياق بولغان بولسا، 1965 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا 176 مىڭ 700 تۇياققا يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 6% ئاشتى.

3. ۋە 4- بەش يىللىق پىلان مەزگىلى (1966 - 1975) دەل «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلى بولغاچقا، پىلان باشقۇرۇش خىزمىتى يەنە بىر قېتىم ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ، پىلان كومىتېتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى، پىلانلى ئىجرا قىلغىلى بولمىدى، بىر مۇنچە سانائەت كارخانىلىرى ئىشلەپ چىقىرىشتىن توختىدى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى تۆۋەنلەپ كەتتى، ئاشلىق ھوسۇلى 1967 - يىلى 24%، 1968 - يىلى 5% كېمەيىپ كەتتى.

1970 - يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى 4- بەش يىللىق پىلان (1971 - 1975) نى تۈزۈپ چىقتى. چېكىدىن ئاشقان «سول» پىكىر ئېقىمىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، پىلاندىكى كۆرسەتكۈچلەر بەك يۇقىرى بېكىتىلىپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنى كېڭەيتىش ئارقىلىق مەھسۇلات مىقدارىنى ئاشۇرۇش بىر تەرەپلىمە ھالدا تەكىتلىنىپ، ئىقتىسادىي ئەقىل زىرائەتلەرگە ۋە چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپكە سەل قارالغانلىقتىن، يېزا ئىگىلىكىنىڭ كەسىپ قۇرۇلمىسىدا ئۇزاققىچە بىرلا خىل ئىگىلىك ھالىتى شەكىللىنىپ قالدى، ئاشلىق تېرىلغۇ كۆلىمى پۈتكۈل تېرىلغۇ يەرنىڭ 70 پىرسەنتىنى، كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمى يەقەت ئون پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. سانائەتتە ھەدەپ مەھسۇلات قىممىتىنى ئاشۇرۇش تەكىتلىنىپ، مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە سەل قارالدى. مۇلۇكچىلىك جەھەتتە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىگە ئۆتۈشكە ئالدىراپ كېتىپ، كوللېكتىپ، يەككە مۇلۇكچىلىك كارخانىلىرى قارىغۇلارچە ئومۇمىي خە مۇلۇكچىلىكىگە ئۆزگەرتىۋېتىلگەنلىكتىن، سوتسىيالىستىك ئىقتىسادنىڭ قۇرۇلمىسى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

1970 - يىلى 20 مىڭ تونىنا ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش پىلانلانغانىدى. ئەمەلىيەتتە ئاران 15 مىڭ 6.5 تونىنا ئىشلەپچىقىرىلدى؛ پاختا پىلانى 50 مىڭ دەن ئىدى، ئەمەلىيەتتە ئاران 10 مىڭ 700 دەن پاختا ئېلىندى؛ چارۋا مالىنىڭ يىل ئاخىرىدا قالغان سانىنى 248 مىڭ تۇياققا يەتكۈزۈش پىلانلانغانىدى، ئەمەلىيەتتە ئاران 132 مىڭ تۇياققا يەتكۈزۈلدى. 1975 - يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون 416 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 936 مىڭ يۈەن، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 13 مىليون 480 مىڭ يۈەن بولدى. 1966 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5.9% تىن، ئاشلىق ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1.8%تىن ئېشىپ باردى، ئەمما پاختا يىلىغا 6% ئازىيىپ كەتتى، چارۋا مالمۇ يىلىغا 0.7% ئازىيىپ كەتتى.

5 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلى (1976 - 1980) پىلان باشقۇرۇش خىزمىتىدە يەنىلا يۇقىرى سۈرئەتنى قوغلىشىش خاھىشى ساقلاندى. 1978 - يىلى ئاساسىي قۇرۇلۇشقا 4 مىليون 120 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىش پىلانلانغانىدى، ئەمەلىيەتتە ئاران 480 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى. 1979 - يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى «تەڭشەش، ئىسلاھ قىلىش، تەرتىپكە سېلىش، ئۆستۈرۈش ئاڭجىنىنى ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، ناھىيە بويىچە ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىشقا باشلىندى. 1980 - يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 24 مىليون 18 مىڭ 200 يۈەنگە يېتىپ، 1975 - يىلدىكىدىن 55.8% ئاشتى؛ سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 132 مىڭ 400 يۈەنگە يېتىپ، 1975 - يىلدىكىدىن 1.65 ھەسسە ئاشتى؛ يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 18 مىليون 885 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىپ، 1975 - يىلدىكىدىن 40.1% ئاشتى.

6 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلى (1981 - 1985) دە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇلۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، پىلان باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئىسلاھ قىلىنىپ، پىلان مەزمۇنى

كۆپەيتىلدى. 1981 ـ يىلدىن ئېتىبارەن خەلق ئىگىلىكى تەرەققىيات پىلانى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى تۈزۈلۈشكە باشلىدى. ئاساسىي قۇرۇلۇش مەبلىغى چوڭراق ھەجمىدە قىسقارتىلدى ھەمدە كارخانىلار. نېفت ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولۇش ھوقۇقى تەدرىجىي كېڭەيتىلدى، سېتىش ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى بېكىتىش، مەھسۇلات سۇپىتى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈم چېنىقتۇرۇپ، پۈتۈن شەھەرنىڭ خەلق ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي ئىشلىرى داۋاملىق يۇقىرى سۈرئەتتە راۋاجلاندۇرۇلدى.

ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈش ۋە مۇۋاپىق ئىقتىسادىي تەرەققىيات سۈرئىتىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئاساس قىلىش 6 ـ بەش يىللىق پىلاننىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىندى. 1981 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە شەھەر بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 14% ئاشتى. 1985 ـ يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 35 مىليون 280 مىڭ يۈەن پىلانلانغانىدى، ئەمەلىيەتتە 44 مىليون 102 مىڭ 600 يۈەن ئورۇندىلىپ، 25% ئاشۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 27 مىليون 910 مىڭ يۈەن پىلانلانغانىدى. ئەمەلىيەتتە 30 مىليون 621 مىڭ 800 يۈەن ئورۇندىلىپ، 9.7% ئاشۇرۇلدى. بەش يىل ئىچىدە يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 9.17%تىن ئېشىپ باردى؛ سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 370 مىڭ يۈەن پىلانلانغانىدى، ئەمەلىيەتتە 13 مىليون 480 مىڭ 800 يۈەن ئورۇندىلىپ، 82.91% ئاشۇرۇلدى. بەش يىل ئىچىدە يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 31.1% تىن ئېشىپ باردى، مالىيە كىرىمى 21 مىليون 810 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، بەش يىل ئىچىدە ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 21.46% تىن ئېشىپ باردى، مالىيە چىقىمى 15 مىليون 350 مىڭ يۈەن، تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى 90 مىليون 200 مىڭ يۈەن بولدى؛ دېھقانلارنىڭ ساپ كىرىم ئومۇمىي سوممىسى 20 مىليون 690 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1980 ـ يىلدىكى 5 مىليون 120 مىڭ يۈەندىن ئۇچ ھەسسە ئاشتى؛ يېزىلاردىكى كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىم 396.5 يۈەنگە يېتىپ، 1980ـيىلدىكى 90.33 يۈەندىن 3.39 ھەسسە ئاشتى؛ ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى 1980ـ يىلدىكى 716 يۈەندىن 1205 يۈەنگە يەتتى. بەش يىل ئىچىدە ئاساسىي قۇرۇلۇشقا سېلىنىدىغان ئومۇمىي مەبلەغ 24 مىليون 600 مىڭ يۈەن بولدى، يېڭىدىن قوشۇلغان تۇراقلىق مۇلۇكنىڭ قىممىتى 19 مىليون 80 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

7 ـ بەش يىللىق پىلان (1986 ـ 1990) 6 ـ بەش يىللىق پىلاننى ئومۇميۈزلۈك ئاشۇرۇپ ئورۇنداش ئاساسىدا، 1990 ـ يىلىغا بارغاندا سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاش نىشانى ئاستىدا، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى پۈتۈن شەھەرنىڭ ئۇستۇنلۇكى ۋە ئاجىزلىقىنى رېئال دەڭسەپ، قايتا ـ قايتا تۈزەتكەن ھەمدە ھەرقايسى مەسئۇل كەسىپى تارماقلارنىڭ پىكىرىنى ئالغاندىن كېيىن تۈزۈپ چىقىلدى. بۇنىڭدا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتىنى تېزلىتىش، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا ئۇزاق مەزگىللىك بۆسۈش خاراكتېرىدىكى تەرەققىياتقا تۈرتكە بولۇش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىنى ياخشىلاپ، كورلا شەھىرىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئوتتۇرا دەرىجىلىك شەھەر كۆلىمىگە يەتكۈزۈش مۇھىم نۇقتا قىلىندى.

1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 12.79% ئاشۇرۇش پىلانلانغانىدى، 1990 ـ يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى پىلانى 80 مىليون يۈەن ئورۇندالدى. بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 36 مىليون يۈەنگە يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 21.56% ئاشتى؛ يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 44 مىليون يۈەنگە يېتىپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 8.83% ئاشتى. 7 ـ بەش يىللىق پىلاننىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات قىسمىدا پەن ـ تېخنىكىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئۈچۈن خىزمەت

قىلدۇرۇش فاكتورىنى ۋە مەدەنىيەت، ماتارىپ، سەھىيە، تەنتەربىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات يۆنىلىشى بېكىتىلدى، سۇبېتلىك پەرزەنت كۆرۈش، سۇبېتلىك تەربىيىلەش، شەھەر ئاھالىسىنىڭ كۆپىيىش نىسبەتىنى %15 ئىچىدە تىزگىنلەش ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

7 - بەش يىللىق پىلانىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا ئىقتىسادنى ماكرولۇق تېزگىنلەشكە ئەھمىيەت بېرىلىپ، شەھەرنىڭ تەبىئىي بايلىق جەھەتتىكى يەتتە چوڭ ئۈستۈنلۈكى ۋە سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئىچكى ھاياتىي كۈچى تولۇق جارى قىلدۇرۇلغانلىقى، شۇنداقلا ھەرقايسى يىللارنىڭ قىسقا مۇددەتلىك پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇشتا بىر قاتار ئۇنۇملۇك تەدبىرلەر قوللىنىلغانلىقى ئۈچۈن، 7 - بەش يىللىق پىلاندىكى تۈرلۈك كۆرسەتكۈچلەر ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 96 مىليون 568 مىڭ 600 يۈەنگە يېتىپ، پىلان %20 ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى. بۇ، 1986 - يىلدىكىنىڭ 185 پىرسەنتىگە تەڭ بولۇپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن %16.6 ئاشتى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 38 مىليون 41 مىڭ يۈەن بولۇپ، پىلان %5 ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى، بۇ، 1986- يىلدىكىنىڭ 240 پىرسەنتىگە تەڭ بولۇپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن %24.5 ئاشتى؛ يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 58 مىليون 527 مىڭ 600 يۈەن بولۇپ، پىلان %33 ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى. بۇ، 1985 - يىلدىكىنىڭ 173.6 پىرسەنتىگە تەڭ بولۇپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن %14.8 ئاشتى؛ بۇنىڭ بىلەن بۇ شەھەر 1980 - يىلدىن 1990-يىلغىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاشتىن ئىبارەت ئىستراتېگىيىلىك نىشانغا يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە مالىيە كىرىمى 78 مىليون 550 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، پىلان %19 ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى؛ تۇراقلىق مۇلۇككە سېلىنغان جەمئىي مەبلەغ 13 مىليون 410 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرلىك مەبلەغ 5 مىليون 130 مىڭ يۈەن.

شەھەر بويىچە 1990 - يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇس 251 مىڭ 136 گە يېتىپ، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى %11 بولدى. 1990 - يىلى 13 پەن - تېخنىكا تۈرى كېڭەيتىلدى، مەدەنىيەت، ماتارىپ، سەھىيە، تەنتەربىيە ئىشلىرى ناھايىتى زور تەرەققىياتقا ئېرىشتى.

II باب

ستاتىستىكا باشقۇرۇش

§ 1 . ئاپپاراتلار

1. باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

مىنگو دەۋرىدە ستاتىستىكا ئىشلىرىنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كاتىپى قوشۇمچە باشقۇراتتى، كونكـ

رىت ستاتىستىكا كەسپىگە ناھىيىلىك قۇرۇلۇش بۆلۈمى ۋە ناھىيىلىك ھاج تارماقلىرى مەسئۇل ئىدى.
1950 - يىلدىن 1955 - يىل 5 - ئايغىچە كورلا ناھىيىسىدە ستاتىستىكا ئاپپاراتى تەسىس قىلىنمىغانلىقتىن، ستاتىستىكا خىزمىتىنى مەسئۇل كەسپىي تارماقلار ئايرىم - ئايرىم ھالدا قوشۇمچە باشقۇردى.

1955 - يىل 5 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك ستاتىستىكا بۆلۈمى قۇرۇلدى، شۇ يىلى 10 - ئايدا بۇ بۆلۈم ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ، ناھىيىلىك پىلان - ستاتىستىكا بۆلۈمى قىلىپ قۇرۇلدى. 1963 - يىلى ناھىيىلىك ستاتىستىكا بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1966 - يىلى ناھىيىلىك ستاتىستىكا بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. شۇندىن ئېتىبارەن ستاتىستىكا كەسپىنى ناھىيىلىك مالىيە - ئىقتىساد - پىلان كومىتېتى ۋە ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى قوشۇمچە باشقۇردى. 1984-يىلى كورلا شەھىرى بىلەن كورلا ناھىيىسى بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن، كورلا شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1990 - يىلى شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ كەسپىي خادىملىرى 15 كە يەتتى (بۇ ئاپتونوم رايونلۇق شەھەر - يېزىلارنى تەكشۈرۈش ئېتىرىتىنىڭ كورلا شەھىرىدە تەسىس قىلغان تەكشۈرۈش نۇقتىسىدىكى 6 خادىمنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)، ئۇلارنىڭ ئىككىسى ئالىي تېخنىكومنى، ئالتىسى ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگەن.

1. يېزىلاردىكى ستاتىستىكا توري

1955 - يىلى ستاتىستىكا بۆلۈمى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيە، يېزا، كوپېراتىپتىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك ستاتىستىكا توري قۇرۇشقا تۆتۈش قىلىندى. شۇ يىلى ئۈچ دەرىجىلىك ستاتىستىكا تۈزۈلمىسى رەسمىي يولغا قويۇلدى ھەمدە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى تەكشۈرۈش ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، بىر مۇنچە ھاكىم مۇدىرلىقنى ئۈستىگە ئالدى، ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرى ھەيئەت ئەزاسى بولدى، بۇ ھەيئەت دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى تەكشۈرۈش، ستاتىستىكا قىلىش تۈزۈمىنى نازارەت قىلىش ۋە تۈرلۈك ستاتىستىكا سانلىق ئاساسلىرىنى تەكشۈرۈش قاتارلىق خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولدى. 1958 - يىلى گۈڭشىلاردا بىر مۇنچە گۈڭشې باشلىقى ستاتىستىكا خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى ھەمدە بىردىن مەخسۇس ستاتىستىكا خادىمى سەپلەندى، ئۇنىڭ راسخوتى كەسپىي خىراجەتكە كىرگۈزۈلدى؛ ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىدە بىر قوشۇمچە ۋەزىپە ئۈتەيدىغان ستاتىستىكا خادىمى قويۇلدى، ئۇنىڭغا قوشۇمچە ئەمگەك نومۇرى بېرىلدى. 1960 - يىلدىن كېيىن، يېزىلاردىكى ئاساسىي قاتلام ستاتىستىكا ئاپپاراتلىرى تەدرىجىي مۇكەممەللەشتۈرۈلگەنلىكتىن، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى تەكشۈرۈش ھەيئىتى ئۈزلۈكسىز پارچىلىنىپ كەتتى. 80 - يىللاردا يېزىلارنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسىدە ئۆزگىرىش بولغانلىقتىن، ستاتىستىكا خىزمىتى قىيىنلىشىپ كەتتى. 1986 - يىلى ستاتىستىكا ئىدارىسى تەشكىلىي تەدبىر قوللىنىپ، شەھەرگە قاراشلىق ئون يېزا، بەش دېھقانچىلىق مەيدانىغا مەخسۇس ستاتىستىكا خادىمى سەپلەپ بەردى ھەمدە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ستاتىستىكا خادىملىرىنىڭ ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى تۈزۈپ چىقتى. ستاتىستىكا خىزمىتىگە مەسئۇل مۇنچە يېزا باشلىقلىرى بىلەن يېزىلارنىڭ يىللىق ستاتىستىكا مەلۇماتى مەسئۇلىيەت توختامى ئىمزالاپ، يېزا ستاتىستىكا تورىنى مۇستەھكەملىدى.

2 § . ستاتىستىكا تۈزۈمى

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىدە مىللىي ھۆكۈمەت ئېلان قىلغان ستاتىستىكا قانۇنى نىزامى ئىجرا قىلىنمىغانىدى، شۇنداقلا ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋەللىرىمۇ يوق ئىدى. باج يىغىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئاساسەن، قول سانائەت تىجارەت ئەھۋالى، سودىگەرلەرنىڭ سودا - سېتىق ئەھۋالى، نوپۇس، ئائىلە سانى ۋە تېرىلغۇ يەر، چارۋا مال قاتارلىقلارنىڭ سانى پارچە - پۈرات ھېسابلاب قويۇلاتتى.

1950 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ ستاتىستىكا خىزمىتىگە ھەرقايسى كەسىپنى مەسئۇل تارماقلار مەسئۇل بولدى. دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە قول سانائەتنى كورلا ناھىيىلىك قۇرۇلۇش بۆلۈمى ئۆزلىرى ئېھتىياجلىق تۇرلەرگە ئاساسەن ستاتىستىكا قىلدى، نوپۇس ستاتىستىكىسىغا كورلا ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، سودا ۋە بازار تىجارىتىگە كورلا ناھىيىلىك باج تارماقلىرى مەسئۇل بولدى، بۇ مەزگىلدە ستاتىستىكا خىزمىتى بىر ئاز قالايمىقان بولۇپ، قەرەللىك ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋەللىرى يوق ئىدى.

1955 - يىل 9 - ئاينىڭ 18 - كۈنى كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت پۈتكۈل ناھىيىنىڭ بۈنىڭدىن كېيىنكى ستاتىستىكا خىزمىتىگە ناھىيىلىك ستاتىستىكا بۆلۈمى مەسئۇل بولۇشنى، ھەرقايسى كەسىپنى مەسئۇل تارماقلارنىڭ ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋەللىرىنى قالايمىقان تارقىتىشنى مەنئى قىلىشنى، يۇقىرىغا يوللايدىغان سانلىق ئاساسلارنى ستاتىستىكا بۆلۈمى تەمىنلەشنى قارار قىلدى. 1956 - يىلدىن باشلاپ، ئاددىي، يولغا قويۇشقا ئاسان بولغان دېھقانچىلىق مەلۇمات جەدۋىلى ۋە قول سانائەت، سودا قەرەللىك مەلۇمات جەدۋىلى تۈزۈلدى. 1957 - يىلى خېلى مۇكەممەل بولغان دېھقانچىلىق قەرەللىك مەلۇمات جەدۋىلى تۈزۈمى ئورنىتىلدى، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىمۇ مۇناسىپ ھالدا قەرەللىك ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى تۈزۈمى ئورنىتىلدى. ئەينى ۋاقىتتا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، قول سانائەت، سودا، ئەمگەك-ئىش ھەققى، نوپۇس، مەدەنىيەت - ماۋارىپ - سەھىيە، پۇقرالار ترانسپورتى قاتارلىق توققۇز تۈر بويىچە 29 خىل قەرەللىك ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى ئىشلىتىلدى. ئەينى ۋاقىتتىكى ستاتىستىكا خىزمىتىدە-كى قالايمىقانچىلىقلار نەزەردە تۇتۇلۇپ، بىر تۇتاش باشقۇرۇش، ھېسابلاش ئۇلچىمىنى بىرلىككە كەلتۈ-رۈش، ستاتىستىكا سانلىق ئاساسلىرىنى بىر تۇتاش تەمىنلەش تەدبىرى قوللىنىلدى ھەمدە يېزىلاردىكى كوپېراتىپلار ستاتىستىكا جەدۋەللىرىنى تولدۇرۇپ يوللايدىغان ئورۇن قىلىپ بەلگىلەندى.

1958 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ ستاتىستىكا خىزمىتى تەدرىجىي مۇكەممەللەش-تۈرۈلدى. يېزىلاردىكى ستاتىستىكا ئاپپاراتلىرى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى سىستېمىلاشتۇرۇلدى، ستاتىستىكا باشقۇرۇش كۈنسېرى كۈچەيتىلدى، ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى قېلىپلاشماسلىق، كۆرسەتكۈچلەر ئېنىق بولماسلىق، تۈزۈملەر دېگەندەك ئىلمىي بولماسلىق ھادىسىلىرى تۈزىتىلدى، ستاتىستىكا خىزمىتى ئىنتىزامىنى تەرتىپكە سېلىش، ستاتىستىكا ماتېرىياللىرى ئارخىپى تۈرغۇزۇش، گۇڭشې دەرىجىلىك ستاتىستىكا باشقۇرۇش ئاپپاراتى تەسىس قىلىش ۋە يىل ئاخىرىدا باھالاپ مۇكاپاتلاش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلدى، شۇنداقلا قانۇنسىز ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋەللىرى تەلتۆكۈس تۈگىتىلىپ، يوشۇرۇپ مەلۇم قىلىش، يالغان مەلۇم قىلىش ئەھۋاللىرى قاتتىق بىر تەرەپ قىلىندى.

1963 - يىل 3 - ئاينىڭ 16 - كۈنى گوۋۇيۈەن «ستاتىستىكا خىزمىتىدە سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلىدىغان نىزام»نى ئېلان قىلدى. ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ناھىيىلىك ستاتىستىكا خىزمىتىدە ئۇنى

مىزان قىلىشنى تەلەپ قىلدى. 1965 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىدە ئون تۆر بويىچە 57 خىل قەرەللىك ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى ئىشلىتىلدى.

1966 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە بولغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ناھىيىنىڭ ستاتىستىكا خىزمىتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى، ئاپپاراتلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، خادىملار يۆتكۈۋىتىلدى، ماتېرىياللار كۆيدۈرۈۋېتىلدى، ستاتىستىكا خىزمىتى ئۆزۈن مەزگىل باشقۇرۇشسىز قالدى. ستاتىستىكا يىللىق مەلۇمات جەدۋىلى ساقلىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن باشقۇرۇش قالايمىقان، دەسلەپكى ماتېرىياللار كەمچىل بولغانلىقتىن، مەلۇمات جەدۋەللىرىنىڭ سۈپىتى بەكمۇ تۆۋەن، سانلىق مەلۇماتلار بەكمۇ ناچىنىق بولۇپ كەتتى. ئون نەچچە يىللىق ئەجرىنىڭ مېۋىسى بىراقلا نابۇت قىلىۋېتىلدى، ستاتىستىكا خىزمىتىنىڭ سەۋىيىسى 1955 - يىلدىكى سەۋىيىگە چېكىنىپ كەتتى.

1977 - يىلى ستاتىستىكا خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىلگىرىلەش ئىنتايىن ئاستا بولدى. 1979 - يىلى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ، رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، ستاتىستىكا ئاپپاراتلىرىنى مۇكەممەللەشتۈردى. شۇ يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ ستاتىستىكا خىزمىتى ئوبلاست بويىچە 2 - ئورۇنغا ئۆتتى.

1983 - يىلى «ستاتىستىكا قانۇنى» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ستاتىستىكا خىزمىتى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتى. شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسى 1985 - يىل 2 - ئاينىڭ 8 - كۈنى «ستاتىستىكا خىزمىتى ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى»نى تۈزۈپ چىقىپ، ستاتىستىكا تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، كادىرلارنى تەربىيەلەشنى كۈچەيتكەنلىكتىن، ستاتىستىكا خىزمىتىنىڭ سۈپىتى خېلى ئۆستى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە 20 تۈردىكى 139 خىل قەرەللىك ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى ئىشلىتىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئايلىق مەلۇمات جەدۋىلى 14 خىل، پەسىللىك مەلۇمات جەدۋىلى 15 خىل، يېرىم يىللىق مەلۇمات جەدۋىلى ئىككى خىل، يىللىق مەلۇمات جەدۋىلى 108 خىل بولۇپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ ئىشلەپچىقىرىشى، يېزا - بازار كارخانىلىرى، سودا - سانائەت، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە، شەھەر ئاساسىي ئەھۋالى قاتارلىق جەھەتلەر ئايرىم - ئايرىم ستاتىستىكا قىلىندى، ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى، مىللىي دارامەت، مىللىي ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى، ئىچكى ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى، كوللېكتىپ كارخانىلارنىڭ باج تاپشۇرۇپ بولغاندىن كېيىنكى پايدىسى قاتارلىق ئىقتىسادىي تېخنىكا كۆرسەتكۈچلەر ئارقىلىق پۈتۈن شەھەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، ئوبوروت، تەقسىمات، ئىستېمال ئەھۋالى، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ۋە ئىجتىمائىي كېڭەيتىلگەن تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنىڭ كۆلىمى ۋە سۈرئىتى ئومۇمىيۈزلۈك ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلدى. ئىش تەرتىپى ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرى جەدۋەل تولدۇرۇش، كەسىپ مەسئۇل تارماقلار تەكشۈرۈپ بېكىتىش، ئەڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسى ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ خادىملىرىنى چاقىرتىپ مەلۇمات جەدۋەللىرىنى تەكشۈرتكۈزۈپ ۋە رەتلىتىپ، تەكشۈرۈپ تەستىقلىغاندىن كېيىن يۇقىرىغا يوللاشتىن ئىبارەت بولدى.

§ 3. ستاتىستىكىلىق تەكشۈرۈش

شەھەرلىك (ناھىيىلىك) ستاتىستىكا تارماقلىرى كۈندىلىك ستاتىستىكا خىزمىتىنى ئۆز قەرەلىدە ئورۇندىغان، بەلگىلەنگەن مەلۇمات جەدۋەللىرىنى پەسىل، يىل بويىچە تولدۇرغاندىن سىرت، خىزمەت ئېھتىياجىغا ئاساسەن كۆچ تەشكىللەپ، قەرەلسىز ھالدا مەخسۇس تۈر بويىچە ستاتىستىكىلىق تەكشۈرۈش

ئېلىپ بارىدى. 1990 - يىلىغىچە بولغان 41 يىلدا ئەچچە ئون قېتىم ستاتىستىكىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى، بۇنىڭ ئىچىدە كۆلىمى چوڭراق بولغىنى 24 قېتىم.

50 - يىللاردا تەكشۈرۈشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى يېزىلارغا قارىتىلغانىدى. 1950 - يىل 7 - ئايدا ھاكىم مەھمۇتجان يۈسۈپ ۋە لىيالۇ ئېنشيالۇ قاتارلىق 36 كادىر ئۈچ ئاي يېزىلارغا بېرىپ، يەر كۆلىمى، چارۋا ماللارنىڭ قوتاندىكى سانى، نوپۇس ۋە يېزىلارنىڭ سىنىپىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، يېزا ئىگىلىكى ۋە قول سانائەتنىڭ ئاساسىي ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، كېيىنكى مەزگىلدىكى يەر ئىسلاھاتى ۋە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە ئىشەنچىلىك ئاساس ھازىرلىغانىدى. 1955 - يىلى زىرائەتلەرنىڭ جايلىشىشى ۋە مەھسۇلات مىقدارى تەكشۈرۈلدى. 1956 - يىل 6 - ئايدا كوپېراتىپلار، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى تەكشۈرۈلدى ھەمدە كوپېراتىپ ئەزالىرىنىڭ دارامەت تەقسىماتى ۋە باج سېلىنمىغۇ كۆپ قېتىم تەكشۈرۈلدى. 60 - يىللاردا تەكشۈرۈشنىڭ دائىرىسى تەدرىجىي كېڭەيتىلدى. 1962 - يىلى ستاتىستىكا تارماقلىرى بانكا بىلەن بىرلىكتە كورلا ناھىيىسىنىڭ پۈل ئوبوروت ئەھۋالىنى تەكشۈردى. 1982 - يىلى يېزا ئىقتىسادىي ئىسلاھاتى تەكشۈرۈلدى. 1984 - يىل 6 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 7 - ئاينىڭ 20 - كۈنىگىچە بولغان 45 كۈندە 100 كىشى قاتناشتۇرۇلغان تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى بۇغداينىڭ مەھسۇلات مىقدارىنى نۇسخا ئېلىپ تەكشۈرۈپ، شەھەر بويىچە ئون يېزىدىن 20 كەنتنى ئۈلگە نۇقتىسى قىلىپ تاللىدى، تەكشۈرۈش نەتىجىسى 1984 - يىللىق يازلىق ئاشلىقنىڭ مۆلچەردىكى مەھسۇلات مىقدارى بىلەن ئەمەلىي مەھسۇلات مىقدارى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ 2‰ دىن ئاز ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. 1985 - يىلدىن 1988 - يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ سانائەت، شەھەر مەھۇرىي قۇرۇلۇشى، ئاھالىلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى، مال باھاسى قاتارلىق جەھەتتىكى ئەھۋاللەرى ھەر يىلى تەكشۈرۈپ تۇرۇلدى.

مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئاساسەن، 1953 - يىل 6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى سائەت 24تە، 1964 - يىل 6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى سائەت 24تە، 1982 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى سائەت نۆلدە، 1990 - يىل 6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى سائەت 24تە شەھەر بويىچە نوپۇس تۆت قېتىم ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلدى.

ستاتىستىكىلىق تەكشۈرۈش ئاساسىدا ستاتىستىكىلىق تەھلىل ئېلىپ بېرىلدى. 1984 - يىلى 21 پارچە ستاتىستىكىلىق تەھلىل ماتېرىيالى يېزىپ چىقىلدى، 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 100 پارچىدىن ئارتۇق ستاتىستىكىلىق تەھلىل ماتېرىيالى يېزىلدى.

4 §. ستاتىستىكىلىق ماتېرىياللارنى توپلاپ تۈزۈش

1955 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ستاتىستىكا تارمىقى ھەرخىل ستاتىستىكىلىق سانلىق ئاساسلارنى توپلاشقا كىرىشتى، 1956 - يىل 8 - ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ 1940 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە بولغان خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتىغا دائىر تارىخىي ماتېرىيالنى تۈزۈپ چىقتى. بۇ، يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى كورلا ناھىيىسىنىڭ تۇنجى ستاتىستىكىلىق تارىخىي ماتېرىيالى شۇنداقلا 1979-يىلدىن ئىلگىرىكى بىردىن - بىر ئۇنتۇلماس تارىخىي ستاتىستىكىلىق ماتېرىيال بولدى. 1958 - يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ 1949 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە بولغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تەرەققىياتى ۋە نوپۇسىغا دائىر ستاتىستىكىلىق ماتېرىيال تۈزۈپ چىقىلدى. 1957 - يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە ھەرقايسى ئايلاردىكى مال باھا كۆرسەتكۈچى

ماتېرىيالى سىناق تەرىقىسىدە تۈزۈلدى. 1964 - يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ 1959 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە بولغان يېزىلارنىڭ دارامەت تەقسىماتىغا دائىر ماتېرىيال ۋە 1957 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە بولغان يېزا ئىگىلىك ستاتىستىكىسىغا دائىر تارىخىي ماتېرىيال رەتلەپ چىقىلدى. 1958 - يىلدىن باشلاپ ستاتىستىكا خىزمىتىنىڭ كاتېگورىيىسى كېڭەيتىلىپ، ئاساسلىقى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئەھۋالىنى يىغىنچاقلاش خەلق ئىگىلىكىنىڭ ئۇنۇملۇك تەرەققىياتىغا دائىر تارىخىي ماتېرىياللارنى ئومۇميۈزلۈك توپلاپ تۈزۈشكە ئۆزگەرتىلدى. 1979 - يىل 9 - ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ 1949 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بولغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تەرەققىياتىغا دائىر تارىخىي ماتېرىيال ۋە 1961 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بولغان سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىگە دائىر تارىخىي ماتېرىيال تۈزۈلدى. 1988 - يىل 11 - ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ 1949 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە بولغان خەلق ئىگىلىكى ئۇنۇملۇك تەرەققىياتىغا دائىر تارىخىي ماتېرىيال رەتلىنىپ تۈزۈپ چىقىلدى.

كورلا شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسى كورلا شەھىرىنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتىغا ئائىت ستاتىستىكىلىق ماتېرىياللارنى يىلدا بىر قېتىم توپلاپ چىقىشتا چىڭ تۇردى ھەمدە 1949 - يىلدىن 1977 - يىلغىچە، 1978 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە، 1980 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان ئۇچ ستاتىستىكىلىق ماتېرىيال توپلىمىنى رەتلەپ تۈزۈپ چىقتى.

Ⅲ باب

ئىقتىسادىي تەپتىشلىكنى باشقۇرۇش

1 § . ئاپپاراتلار

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىنىڭ ئىقتىسادىي تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى قارا شەھەر ناھىيىسى باشقۇراتتى. ئەينى چاغدا قارا شەھەر ناھىيىلىك باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ شۇچىن دائىم كورلا ناھىيىسىگە بېرىپ مالىيە تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلاتتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە بولغان مەزگىللەردە كورلا ناھىيىسىدىكى مالىيە، باج، بانكىدىن ئىبارەت ئۈچ تارماق ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق دائىرىسى ئىچىدە ئىقتىسادىي تەپتىشلىك كەسپىنى قانات يايدۇردى. مالىيە تارماقلىرى ئىدارىلەرنىڭ مالىيە كىرىم - چىقىم ئەھۋالى، مالىيە تۈزۈمىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى قاتارلىقلارنى تەكشۈردى، باج تارماقلىرى كارخانىلار ۋە يەككە ئىگىلىكنىڭ تىجارەت پائالىيىتىنى ھەم باجنى قانۇن، بەلگىلىمە بويىچە قەرەلدە تولۇق تاپشۇرۇش ئەھۋالىنى تەكشۈردى. پۈل - مۇئامىلە تارماقلىرى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ نەق پۇلنى ئىشلىتىش، قەرز پۇلنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئەھۋالى ۋە ئىدارىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مالىيە ئاتچوتى ئەھۋاللىرىنى نازارەت قىلدى. 1984 - يىل 5 - ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تاڭ رىياڭنى ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسىنى قۇرۇشقا مەسئۇل قىلدى، 1984 - يىل 11 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا 12 شتات سەپلەپ بېرىلدى. 1986 -

يىل 10-ئايدا شتاتى 15 كە كۆپەيتىلدى. 1988 - يىل 12 - ئايدا يەنە بەش كەسپي شتات كۆپەيتىلدى.
كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادي تەپتىشلىك ئىدارىسىنىڭ دەرىجىسى رايون دەرىجىلىك قىلىپ بېكىتىل-
دى. 1989 - يىل 8 - ئايدا بۇ ئىدارە شەھەرلىك شتات كومىتېتىغا دوكلات يېزىپ، كەسپي بۆلۈمچە (ئىشخانا) لارنى تەسىس قىلىشنى تەلەپ قىلدى.
1990 - يىلنىڭ ئاخىرىدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادي تەپتىشلىك ئىدارىسىنىڭ شتاتلىق خادىمى 20گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە كىشى ئالىي تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە، يەتتە كىشى ئوتتۇرا تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە؛ بىر كىشى ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئىلمىي ئۇنۋان، بەش كىشى تۆۋەن دەرىجىلىك ئىلمىي ئۇنۋان ئالغان.

§ 2 . ئىقتىسادي تەپتىش نازارەتچىلىكى

مىنگو دەۋرىدە ئىقتىسادي تەپتىشلىك ئىشى ئىقتىسادي تەكشۈرۈش دېيىلەتتى. ئۇ چاغلاردا كورلا ناھىيىسىدە كەسپي ئاپپارات تەسىس قىلىنمىغانلىقتىن، ئىقتىسادي تەپتىشلىكنى ئالاقىدار تارماقلار قوشۇمچە بېجىرەتتى، كورلا ناھىيىسىنىڭ مالىيە كىرىمى ۋە يۇقىرىغا تاپشۇرىدىغان باج كىرىمىنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك مالىيە نازارىتى تەكشۈرەتتى. ھەرخىل چىقىملارنى كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كاتىپى تەكشۈرەتتى؛ ناھىيىگە قاراشلىق تارماقلارنىڭ مالىيە كىرىم - چىقىمىنى ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى تەكشۈرەتتى؛ ئەل ئىچىدىكى باج تاپشۇرۇش ئىشلىرىنى ناھىيىلىك باج ئىدارىسى نازارەت قىلىپ باشقۇراتتى.
يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ئىقتىسادي تەپتىشلىك ئىشلىرىنى يەنىلا ئالاقىدار كەسپي تارماقلار قوشۇمچە باشقۇردى. بۇ جەريانداا مەمۇرىي، كەسپي ئورۇنلار-نىڭ مالىيە - ئىقتىساد ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈش ۋە نازارەت قىلىش مۇھىم نۇقتا قىلىندى. بۇنىڭدا مالىيە مەلۇمات جەدۋىلى قەرەللىك تەكشۈرۈلگەندىن سىرت، ھەرقايسى مەزگىللەردىكى مەركىزىي خىزمەتكە ماسلاشتۇرۇلۇپ، نۇقتىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى، ياكى خىزمەت گۇرۇپپىسى شەكىللەندە مەلۇم ئىدارىنىڭ ئىشتىن كېيىنكى مالىيە ئىقتىساد ئىنتىزامى تەكشۈرۈلدى.
1984 - يىلدىن كېيىن كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادي تەپتىشلىك ئىدارىسى شەھەرنىڭ ئىقتىسادي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن ھەرقايسى مەمۇرىي، كەسپي ئورۇنلار ۋە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنى قەرەللىك تەپتىش قىلىش، مەخسۇس تۈر بويىچە تەپتىش قىلىش، ھەرقايسى تارماقلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا تەپتىش قىلىش قاتارلىق تۈزۈملەرنى ئورنىتىپ، ئىقتىسادي تەپتىشلىك خىزمىتىنىڭ فۇنكسىيىلىك رولىنى پەيدىنپەي كۆچەيتتى ھەمدە باش مۇپەتتىش مەسئۇل بولۇش تۈزۈمى ۋە ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، ئىقتىسادي تەپتىشلىك خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئىشتىن كېيىنكى تەپتىشلىكتىن ئىشتىن بۇرۇنقى تەپتىشلىككە، مالىيە كىرىم - چىقىمى تەپتىشلىكىدىن ئىقتىسا-دي ئۇنۇم تەپتىشلىكىگە قارىتتى. 1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە 199 ئورۇن - قېتىم (تۈر) بويىچە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ئىنتىزام - بەلگىلىمىگە خىلاپ ھەرخىل مەبلەغدىن 2 مىليون 520 مىڭ يۈەننى ئېنىقلاپ چىقىپ، 780 مىڭ يۈەننى دۆلەت غەزىنىسىگە تاپشۇردى، ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش سوممىسى 100 مىڭ يۈەندىن ئاشىدىغان بىر ئورۇننى، خىيانەت قىلىش سوممىسى 10 مىڭ يۈەندىن ئاشىدىغان ئەنزىدىن ئىككىنى ئېنىقلاپ چىقىپ، ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئىقتىسادي تەپتىشلىك دوكلاتى يېزىپ، بىر تەرەپ قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

1. مالىيە ۋە مالىيە ئىشلىرى تەپتىشلىكى

كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى 1984 - يىلى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى مالىيە ۋە مالىيە ئىشلىرى تەپتىشلىك خىزمىتىنى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى قوشۇمچە باشقۇردى، باشقۇرۇشنىڭ ئاساسلىق شەكلى ھەرقايسى ئورۇنلار يوللىغان مەلۇمات جەدۋەللىرى ئارقىلىق تەكشۈرۈش، مەسىلە بايقالغاندىن كېيىن نۆۋەتلىق تەكشۈرۈش ھەمدە خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، ھەرقايسى ئورۇنلاردا تەكشۈرۈشتىن ئىبارەت بولدى. 1956 - يىلى كورلا ناھىيىلىك پارتكوم مالىيە بۆلۈمىدىن ئۈچ كادىر ئاجرىتىپ رىئۇنىيە گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ ناھىيە بويىچە ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ مالىيە خىزمىتىنى تەكشۈردى.

كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن تىزدىن مالىيە ئىشلىرىنى قەرەللىك تەپتىش قىلىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ مالىيە كىرىم- چىقىم ئەھۋالىنىڭ توغرا - خاتالىقى، قانۇنغا ئۇيغۇن - ئۇيغۇن ئەمەسلىكى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ۋە ئىچكى قىسىمدا تىزگىنلەش تۈزۈمى قاتارلىق تەرەپلەرنى مەلۇمات جەدۋىلى ۋە ھېسابات ئارقىلىق تەكشۈردى. ئىقتىسادىي تەپتىشلىكىنىڭ دائىرىسىنى بارا - بارا كېڭەيتتى. 1985 - يىلى ئىقتىسادىي تەپتىش قىلىنغان ئورۇن بەش بولسا، 1990 - يىلى 49غا يەتتى.

1986 - يىل 11 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى «مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ تەپتىش قىلىنىدىغان ماتېرىياللىرىنى قەرەلىدە يوللىشى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقاتتى. 1987 - يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسىنىڭ «شەھەرگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ مالىيە كىرىم - چىقىمىنى قەرەللىك تەپتىش قىلىش توغرىسىدا دوكلات»نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، شەھەرلىك ماددىي ئەشيا شىركىتى، شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتىنى قەرەللىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك سىناق قىلىنىدىغان ئورۇن قىلىپ بېكىتتى.

1990 - يىل 2 - ئايدا 15 كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ، شەھەرلىك كىرا ئاپتوموبىل شىركىتىنىڭ 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان مالىيە كىرىم - چىقىمى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئەھۋالى تەكشۈرۈلۈپ، ئىنتىزامغا خىلاپ مەبلەغدىن 248 مىڭ يۈەن ئېنىقلىنىپ، قانۇن بويىچە قاتتىق بىر تەرەپ قىلىندى.

شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى 1990 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھىرىنىڭ 1990- يىللىق ماۋارىپ خىراجىتىنىڭ ئىشلىتىلىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە ماۋارىپ خىراجىتىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش تەكلىپىنى بەردى.

2. مالىيە - ئىقتىساد قانۇن - ئىنتىزامى تەپتىشلىكى

1984 - يىلدىن بۇرۇن كورلا شەھىرىنىڭ مالىيە - ئىقتىساد قانۇن - ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلار بولۇپ، تەكشۈرۈلگۈچى ئورۇنلاردىكى ئىنتىزامغا خىلاپ مەسىلىلەر نۇقتىلىق ھالدا تەكشۈرۈلدى. بۇنىڭدا ھېساباتنى تەكشۈرۈش ئاساسلىق ۋاستە قىلىندى ھەمدە ھەرقايسى ئورۇنلاردا ھەرقايسى مەزگىللەردىكى مەركىزىي ۋەزىپىگە ماسلاشتۇرۇلۇپ، خىزمەت تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى شەكلىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى.

1984 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ۋە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق يولغا قويۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مالىيە- ئىقتىساد قانۇن ـ ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈشنى مەركىزي خىزمەت قىلدى. 1985 ـ يىلدىن 1990- يىلغىچە جەمئىي 199 ئورۇن (قېتىم) نى تەكشۈرۈپ، 10 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق خىيانەتچىلىك ئەنزىسىدىن ئىككىنى ئېنىقلاپ چىقتى.

1985 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى بىلەن شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى بىرلەشمە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ھەرقايسى ئورۇنلاردىن مەمۇرىي جەرىمانە پۇلى ۋە مۇسادىرە قىلىنغان مال ـ مۇلۇكلەرنى بىردەك دۆلەت خەزىنىسىگە تاپشۇرۇشنى، ئۆز ئالدىغا بىر تەرەپ قىلمۇەتمەس- لىكنى تەلەپ قىلدى.

1986 ـ يىل 6 ـ ئايدا شەھەرلىك چ خ ئىدارىسى قاتارلىق ئالتە ئورۇن تەكشۈرۈلدى، بۇ ئورۇنلارنىڭ 1984 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە بولغان مەزگىلدىكى قانۇن بويىچە يىغقان جەرىمانە پۇلىنى ۋە مۇسادىرە قىلغان مال ـ مۇلۇكلەرنى خەزىنىگە كىرگۈزۈش ۋە باشقۇرۇش ئەھۋالى تەكشۈرۈلۈپ تەكشۈرۈش نەتىجىسى شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە مەلۇم قىلىندى.

3. مەخسۇس تۇر تەپتىشلىكى

1984 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەھەر بويىچە نۇقتىلىق قۇرۇلۇش تۈرلىرى، سوممىسى كۆپرەك خىراجەت چىقىمى، كارخانا ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىكە- نىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمى قاتارلىقلارنى مەخسۇس تۇر تەپتىشلىكى مەزمۇنىغا كىرگۈزدى.

1987 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى بىلەن شەھەرلىك پىلان كومىتېتى، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى بىرلىكتە «تۇراقلىق مۇلۇككە سېلىنىدىغان مەبلەغ كۆلىمىنى قاتتىق تىزگىنلەش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقىتىپ تەكشۈرۈلمىگەن تۇراقلىق مۇلۇك مەبلىغى تۈرى ئۇچۇن پۇل ئاجرىتىپ بېرىشكە ۋە پۇل قەرز بېرىشكە بىردەك رۇخسەت قىلىنمايدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

1988 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى شەھەرلىك پىلان كومىتېتى، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى بىلەن بىرلىكتە «ئۆزى تەييارلىغان ئاساسىي قۇرۇلۇش مەبلىغىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقىتىپ، ھەرقايسى ئورۇنلاردىن ئاساسىي قۇرۇلۇش تۈرىنى ئىقتىسادىي تەپتىش تارماقلىرىنىڭ پىكرىنى ئالغاندىن كېيىن ئاساسىي قۇرۇلۇش پىلانىغا كىرگۈزۈشنى تەلەپ قىلدى.

1989 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇشنى توختىتىش، كېچىكتۈرۈش قارار قىلىنغان كورلا شەھەرلىك قەغەز ساندۇق زاۋۇتىنىڭ ئوراش ـ قاچىلاش ئىشلەپچىقە- رىش لىنىيىسى، شەھەرلىك دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق پەن ـ تېخنىكا مۇلازىمەت بىناسى، شەھەرلىك توشقان گۆشى مەھسۇلاتلىرى بىرلەشمە زاۋۇتى، شەھەرلىك «شىنخۇا» سودا شىركىتىنىڭ تىجارەت بىناسى قاتارلىق جەمئىي 4 مىليون 62 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىش پىلانلانغان تۆت ئاساسىي قۇرۇلۇش تۈرىنى ئىز قوغلاپ تەپتىش قىلدى. بۇ ئارقىلىق شەھەرلىك «شىنخۇا» سودا شىركىتىنىڭ تىجارەت بىناسىنى سېلىش تىزرەك داۋاملاشتۇرۇلسا، خېلى ياخشى ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئۇنۇم يارىتىلىپ بولىدىغانلىقىنى يەكۈنلەپ چىقىپ، ئالاقىدار تارماقلارغا ئاساسىي قۇرۇلۇش تەرتىپى بويىچە يۇقىرىغا پائال ئىلتىماس يېزىپ، قۇرۇلۇشنى داۋاملاشتۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى، بۇ تەكلىپ ئالاقىدار

تارماقلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىندى.

1986 - يىل 6 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى شەھەر بويىچە مائارىپ خىراجىتىنىڭ ئىشلىتىلىش ئەھۋالىنى مەخسۇس تەپتىش قىلدى. جەمئىي 1 مىليون 560 مىڭ يۈەن مائارىپ خىراجىتىنى تەپتىش قىلىپ، ئىنتىزامغا خىلاپ ئىشلىتىلگەن 27 مىڭ 100 يۈەننى ئېنىقلاپ چىقتى. خىراجەتنى جايىدا ئىشلەتمەسلىك مەسىلىلىرىگە قارىتا بىر تەرەپ قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە «كورلا شەھىرىنىڭ مائارىپ خىراجىتىنى مەخسۇس تەپتىش قىلغانلىق توغرىسىدىكى خىزمەت دوكلاتى»نى يوللىدى.

1988 - يىل 11 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئىقتىسادىي تەپتىش ئىدارىسىنىڭ «شەھەرگە قاراشلىق ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىلاردا ھۆددىگە ئېلىپ باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى» نىڭ يولغا قويۇلۇش ئەھۋالىنى تەپتىش قىلىش توغرىسىدىكى دوكلات»نى تەستىقلاپ تارقاتتى، ھۆددىگە بېرىلگەن 13 كارخانىنى تەكشۈرۈش ئوبيېكتى قىلىپ، ئۇلارنىڭ مەبلەغنى ئىشلىتىش ئەھۋالى، ھەقدارلىق ۋە قەرزدارلىق ئەھۋالى، ھۆددىگەرلىك توختامى مەزمۇنىنىڭ مۇكەممەل ياكى مۇكەممەل ئەمەسلىكى، مەخسۇس مەبلەغنى ئېلىش ۋە ئىشلىتىش ئەھۋالى، ئىنتىزامغا خىلاپ قىلمىشلار ۋە كارخانا قانۇنىي ئىگىسىنىڭ ھوقۇق-مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان خاھىشلارنىڭ بار-يوقلىقى، شۇنداقلا بەلگىلىك ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولۇش - بولماسلىقى قاتارلىق تەرەپلىرىنى تەكشۈردى. كارخانا مەسئۇللىرى ۋەزىپىگە تەينىلەنگەندە ۋە ۋەزىپىسىدىن ئايرىلغاندا يۇقىرىدىكى مەزمۇنلار بويىچە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، كارخانىلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتىنى ئەمەلىيلەشتۈردى.

4. ئىچكى تەپتىشلىك

1985 - يىل 9 - ئايدا كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى دۆلەت ئېلان قىلغان ئىقتىسادىي تەپتىش خىزمىتى توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمىگە ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى-نىڭ تارماق ۋە ئىدارىلەردە ئىچكى تەپتىش ئاپپاراتى قۇرۇش توغرىسىدىكى ئالاقىدار بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە ئاشلىق ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى، مائارىپ ئىدارىسى، تەمىنات - سودا كوپېراتىپى قاتارلىق بەش تارماقتا ئىچكى تەپتىش ئاپپاراتى قۇرۇش ياكى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى مۇپەتتىش سەپلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ دوكلات سۇندى. شۇ يىلى 11 - ئايدا شەھەرلىك ھۆكۈمەت شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسىنىڭ پىكرىنى تەستىقلاپ، شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردىن ئۇنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلار ئىچىدە تۆت تارماقتا ئىچكى تەپتىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىدا ئىچكى تەپتىش بۆلۈمچىسى قۇرۇلدى، شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسى، سودا ئىدارىسى، تەمىنات - سودا كوپېراتىپىغا مەخسۇس مۇپەتتىش سەپلەندى. بۇ ئورۇنلاردىكى مۇپەتتىشلەر ئۆز ئورۇنلىرىنى مالىيە كىرىم - چىقىم ئەھۋالى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى، مالىيە ئىنتىزامى قاتارلىق جەھەتلەردە نازارەت قىلدى.

5. ئىجتىمائىي تەپتىشلىك

گوۋۇيۈەن ئېلان قىلغان ئىجتىمائىي تەپتىشلىك خىزمىتىگە دائىر بەلگىلىمىگە ئاساسەن، شىنجاڭ

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى بىلەن كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى بىرلىكتە بايىنغولىن ئوبلاستلىق تەپتىشلىك ئورنى قۇردى. بۇ ئورۇن ئوبلاست تەۋەسىدىكى كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ ھاۋالىسىنى قوبۇل قىلىش، ئىقتىسادىي تەپتىشلىككە دائىر گۇۋاھنامىلارنى تەكشۈرۈش ۋە ئىقتىسادىي تەپتىشلىك توغرىسىدا مەسلىھەت بېرىش، ئوبلاست تەۋەسىدىكى مۇپەتتىشلەرنى تەربىيىلەشكە مەسئۇل بولدى.

كورلا شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى ئوبلاستلىق ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئورنىغا كەسىپىي جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلدى؛ ئوبلاستلىق تەپتىشلىك ئورنىنىڭ تەكشۈرۈش ئوبيېكتى، تەكشۈرۈش مەزمۇنى ۋە تەرتىپى قاتارلىق مەسىلىلەر توغرىسىدا ھۆججەت تارقاتتى.

Ⅳ باب

مال باھاسىنى باشقۇرۇش

1 § . ئاپپاراتلار

مىنگونىڭ 37-يىلى (1948-يىلى) كورلا ناھىيىسىنىڭ مال باھاسىنى باشقۇرۇش ئاپپاراتى—كورلا ناھىيىلىك مال باھاسىنى ئىدارە قىلىش ئىجرائىيە شۆبىسى قۇرۇلدى. بۇ شۆبە ھاكىم ياكى مۇئاۋىن ھاكىم ھەمدە مۇناسىۋەتلىك ئىدارىلەرنىڭ باشلىقلىرى، سودىگەرلەر جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى، كورلا بازىرىنىڭ باشلىقى قاتارلىق 20 ئادەمدىن تەشكىل قىلىنىپ، بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر ۋە بىر كاتىپ قويۇلدى. مەزكۇر شۆبە بارلىق مال باھا كەسپىنى بېجىرىشكە، جۈملىدىن تۇرلۇك تاۋارلارنىڭ باھاسىنى بەلگىلەش، تەكشۈرۈش، تەكشەش ۋە بازار باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇشقا، شۇنداقلا مال باھاسىنى ئىدارە قىلىش چارىسىغا خىلاپ قانۇنسىز قىلمىشلارنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل بولدى.

1955 - يىل 12 - ئايدىن 1962 - يىلغىچە مال باھاسى خىزمىتىگە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ كورلا ناھىيىلىك سودا - سانائەت بۆلۈمى، ناھىيىلىك مالىيە - ئىقتىساد كومىتېتى، ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى ۋە ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى مەسئۇل بولدى.

1962 - يىل 2 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك بازار باھاسى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى بىر مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى. شۇ يىلى 10 - ئايدا خادىملار تولۇقلاندى ھەمدە ئەسلىدىكى بازار باھاسى كومىتېتى كورلا ناھىيىلىك مال باھاسى كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلىپ، كورلا ناھىيىلىك سودا - سانائەت بۆلۈمى بىلەن بىر ئورۇندا ئىش بېجىردى، كومىتېت كورلا ناھىيىلىك پىلان، سودا - سانائەت، ئاشلىق تارمىقى قاتارلىق تارماقلارنىڭ 11 مەسئۇلىدىن تەركىب تېپىپ، بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى.

1963 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن، كورلا ناھىيىلىك مال باھاسى كومىتېتىنىڭ تامغىسى رەسمىي ئىشلىتىلدى. 1964 - يىل 6 - ئايدا مال باھاسى ناھىيىلىك سودا - سانائەت بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىدىن ناھىيىلىك مالىيە - پىلان كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە مال باھاسى خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

1978 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە مال باھاسى خىزمىتىنى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، ناھىيىلىك سودا ـ سانائەت بۆلۈمى، ناھىيىلىك پىلان كومىتېتى باشقۇردى.

1984 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن كورلا شەھەرلىك مال باھاسى ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1985 ـ يىلى ئىدارە بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچى 11گە يەتتى، بۆلۈنۈك ئىچىدە كەسپىي شتات ئالتە، مەمۇرىي شتات بەش. 1986 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنى قۇرۇلدى.

1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا كورلا شەھەرلىك مال باھا ئىدارىسىنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 17گە يەتتى، بۆلۈنۈك ئىككىسى ئاز سانلىق مىللەت.

§ 2 . مال باھاسىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى

مىنگو دەۋرىدە ماددىي ئىشلاب كەمچىل بولغانلىقى، باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقى تۈپەيلىدىن، مال باھاسى قالايمىقانراق ئىدى، بولۇپمۇ 1949 ـ يىلى شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش ھارپىسىدا، ئۇرۇشنىڭ تەسىرىدە ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ سانائەت بۇيۇملىرى ۋە تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى شىنجاڭغا كىرگۈزگىلى بولمىغانلىقتىن، مال باھاسى ئۈزلۈكسىز ئۆرلەپ، زادىلا چۈشمىدى. مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) كورلا ناھىيىلىك مال باھاسىنى باشقۇرۇش ئىجرائىيە شۆبىسى «مال باھاسىنى باشقۇرۇش، بىر تەرەپ قىلىشنىڭ 11 ماددىلىق چارىسى»نى تۈزۈپ ئېلان قىلدى، بازار باھاسىنى ئۆستۈرۈۋۈلىش، باھادىن ئاشۇرۇپ ئېلىپ ـ سېتىش قاتارلىق قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش چارىسىنى بەلگىلىدى. ئەمەلىيەتتە، مال باھاسىنىڭ ئۆسۈشىنى كونترول قىلىش مۇمكىن بولماي قالغانىدى. مەسىلەن: تۈزنى ئالايلۇق، مىنگونىڭ 37 ـ يىل (1948 ـ يىل) 1 — 2. ئايلاردا ئۇنىڭ بىر جىڭىنىڭ ئوتتۇرىچە باھاسى 400 يۈەن بولغان بولسا، 3 ـ ئايدا 1000 يۈەنگە، 8 ـ ئايدا 10 مىڭ يۈەنگە چىققان؛ چاينىڭ بىر سېرى 1 ـ ئايدا 1500 يۈەن بولغان بولسا، 8 ـ ئايدا 80 مىڭ يۈەنگە چىقىپ، 52.3 ھەسسە ئۆرلىگەن. مىنگونىڭ 38 ـ يىلى (1949 ـ يىلى) تاۋارلارنىڭ باھاسى كۈندە بىر قېتىم، بەزىدە كۈندە بىر نەچچە قېتىم ئۆزگىرىپ تۇرغان. توپ سېتىش بىلەن پارچە سېتىش ئوتتۇرىسىدىكى باھا پەرقى، سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھا پەرقى بەكمۇ زور بولۇپ، بىر قول چىرىقنىڭ ئىككى قوي، بىر قاپ سەرەڭگىگە 10 جىڭ قوي يۇڭى، بىر كىشىلىك ئوتۇككە بىر ئات ئالماشتۇرۇلغان.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتى مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇشقا ئائىت كونكرېت بەلگىلىمىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى، «بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىش، دەرىجە بويىچە باشقۇرۇش» پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇلغانلىقتىن، گەرچە بازاردىكى مال باھاسىدا بىر نەچچە قېتىم خېلى چوڭ داۋالغۇش كۆرۈلگەن بولسىمۇ، ۋاقتىدا كونترول قىلىنىپ، باھانىڭ مۇقىملىقى ئاساسەن ساقلاپ قېلىنىدى.

1951-يىلىـ خۇسۇسىي ئاشلىق سودىگەرلىرى بىسىمدارلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئاشلىق باھاسى تېز ئۆرلەپ كەتتى، بازاردا بىرجىڭ بۇغداي 70 يۈەندىن 120 يۈەنگە چىقتى (كونا خەلق پۇلى ھېسابىدا)، كورلا ناھىيىلىك سودا شىركىتى سىرتتىن ۋاقتىدا ئاشلىق يۆتكەپ كېلىپ سېتىپ، بازاردىكى مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى.

1954 ـ يىلى باھانى ئاشكارا يېزىپ چاپلاپ قويۇش، بازاردىكى پارچە سېتىش باھاسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش تەدبىرى قوللىنىلدى، ئاشلىق، پاختا، ماي، رەخت قاتارلىق ئاساسلىق تۇرمۇش بۇيۇملىرى بىر تۈتاش سېتىۋېلىنىپ، بىر تۈتاش سېتىپ بېرىلىپ، دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش باھاسى پىلانلىق ھالدا ئۆستۈرۈلدى.

1958ـيىلى 3ـخىلدىكى ماددىي ئەشيالارنىڭ باھاسىنى بېكىتىش، تەڭشەش ھوقۇقى يەرلىكنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، لېكىن «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋە ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت تۈپەيلىدىن مال باھاسى بىر مەزگىل ئۆسۈپ كېتىپ، قالايمىقانچىلىق كۆرۈلدى. 1962 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە قوشۇمچە يېمەكلىكلەر، كۆكتات، مېۋە ـ چېۋە، تۇخۇم، سەرەڭگە قاتارلىقلارنىڭ بازار باھاسى بەلگىلەنگەن باھادىن بىر نەچچە ھەسسە ئۆسۈپ كەتتى، مەسىلەن: تۇخۇمنىڭ باھاسى 2 — 10 ھەسسە، ئوتۇننىڭ باھاسى بىر ھەسسىدىن ئارتۇق، ۋېلىسىپىتنىڭ باھاسى %150، قول سائىتنىڭ باھاسى %50، پېچىنە ـ پىرەنىكنىڭ باھاسى 6 — 7 ھەسسە ئۆسۈپ كەتتى. شۇ يىلى «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» فاڭجېنى ئومۇميۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇلغاچقا، بازار باھاسى ئاساسىي جەھەتتىن نورماللاشتى.

1963 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە ناھىيە بويىچە يېزا ـ بازارلاردا ئاشلىقنىڭ سېتىلىش باھاسى تەڭشەلدى ھەمدە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە ئاشلىق باھاسى يارىدەم پۇلى بېرىلدى.

1965 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى «باھانى تەكشۈرۈش، راسخوتلارنى تەرتىپكە سېلىش، خاتالىقنى تۈزىتىش» فاڭجېنىغا ئاساسەن، باھانى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈپ، ساقلانغان مەسىلەلەرنى ۋاقتىدا تۈزەتتى ۋە بىر تەرەپ قىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە خەلق ئىگىلىكى بۈزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى، مال باھاسى توغلىتۇۋېتىلدى.

1978 ـ يىلى ئېچىلغان ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئۈزاقتىن بۇيان بېسىلىپ قالغان نامۇۋاپىق باھا تەڭشەلدى ھەمدە باھا سىستېمىسى ۋە باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتى پائال، پۇختا ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئاشلىق، پاختا، ماي، گۆش ۋە چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرى قاتارلىق ئاساسلىق دېھقانچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش، سېتىش باھاسى تەڭشەلدى، شەھەردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنىڭ باھاسى تەڭشەلگەندىن كېيىنكى قوشۇمچە يارىدەم پۇلى (ھەربىر كىشىگە ھەر ئايدا ئالتە يۈەن) قوشۇپ بېرىلدى. 1981 ـ يىلى قول سائىتى، تېلېۋىزور (رەڭسىز)، خىمىيىۋى تالا قاتارلىق تاۋارلارنىڭ باھاسى يەنە چۈشۈرۈلدى. 1983 — 1984 ـ يىللىرى 710 خىل ئۇششاق تاۋارنىڭ باھاسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇچ قېتىم قويۇۋېتىلىپ، باھانى كارخانىلار بېكىتمەكتە بولدى.

1984 ـ يىلى ئەڭ يۇقىرى باھا چېكى ئاساسىدا كۆكتات باھاسىنى قويۇۋېتىش بەلگىلەندى ھەمدە مەركەزنىڭ «باشقۇرىمەن دەپ ئۆلۈك قىلمۇەتمەسلىك، جانلاندۇرىمەن دەپ قالايمىقان قىلمۇەتمەسلىك» فاڭجېنىغا ئاساسەن ئىككى قارار مال باھا خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، كۇرسقا80 دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. شەھەر بويىچە بىرلىككە كەلگەن باھانى ئاشكارا يېزىپ چاپلاپ قويۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، قىزىل، كۆك، يېشىل باھا بەلگىسىدىن 31 مىليون 200 مىڭ دانىسى باستۇرۇلدى؛ «مال باھاسى، ئۆلچىمىدە ئىشەنچلىك بولۇش» مۇسابىقە سىناق نۇقتىسى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1985 ـ يىلى چارۋا ۋە گۆشنىڭ سېتىۋېلىنىش، سېتىلىش باھاسى بىر قېتىملىق ئۆستۈرۈلۈپ، يېتەكچى باھا يولغا قويۇلدى، تۇراقسىز باھانىڭ چېكى %5 تىن %10 كىچە قىلىپ بەلگىلەندى. ھەربىر

ئىشچى ـ خىزمەتچىگە ئايدا تۆت يۈەندىن گۆش پۇلى قوشۇپ بېرىلدى. 1986 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە ئاشلىق، توز قاتارلىق تاۋارلارنىڭ باھاسى تەڭشەلدى. 4-تۈركۈمدىكى 547 خىل ئۇششاق تاۋارنىڭ باھاسى ۋە ۋىلىسىپىت قاتارلىق يەتتە خىل سانائەت ئىستېمال بۇيۇمىنىڭ باھاسى قويۇۋېتىلدى، پەرق نىسبىتىنى كونترول قىلىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1987 ـ يىلى گۆش، ئۇي قۇشلىرى، تۇخۇم، كۆكتات، ئاشلىق قاتارلىق بەش تۈرلۈك قوشۇمچە يېمەكلىكنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسى ئۆستۈرۈلدى. 1989 ـ يىلى پەرق نىسبىتىنى كونترول قىلىش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. باھانىڭ بۇنداق زىيادە ئۆزگىرىشى تۇيۇقسىزدىن مال باھاسى ئۆرلەپ كەتتى، بولۇپمۇ خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا كېرەكلىك ئىستېمال بۇيۇملىرىنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى زور دەرىجىدە ئۆرلەپ كەتتى، مەسىلەن: كۆكنانىڭ 109.3%، گۆش، ئۇي قۇشلىرى، تۇخۇمنىڭ 193.5% ئۆستى، بۇ تالىشىپ سېتىۋېلىش شامىلىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. كورلا شەھىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 13-قۇرۇلتىيى ئوتتۇرىغا قويغان «ئىقتىسادىي مۇھىتنى تۈزەش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى ياخشىلاش، ئىسلاھاتنى ئومۇميۈزلۈك چوڭقۇرلاشتۇرۇش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، تالىشىپ سېتىۋېلىش شامىلىنى تېز توسۇپ، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى.

قوشۇمچە يېمەكلىك ئىشلەپچىقىرىشى چىك تۇتۇلدى تەمىنلەش ئېھتىياجىنى قاندۇرالماسلىق زىددىيىتىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، 1986 ـ يىلدىن باشلاپ شەھەرلىك ھۆكۈمەت «كۆكتات بازىرىنى ياخشى قۇرۇش، كۆكتات بازىرىنى ياخشى باشقۇرۇش، كۆكتات ـ قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى مول قىلىش» نى كۈندىلىك ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزدى. شۇ يىلى كورلا شەھەرلىك ھۆكۈمەت «شەھەرنىڭ كۆكتات ئىشلەپچىقىرىش، سېتىش خىزمىتىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلەش ۋە مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇشنى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى توغرىسىدىكى تەدبىر»نى تۈزۈپ چىقتى. 1987 ـ يىل 7 ـ، 8 ـ ئايلاردا بازاردا گۆش بىلەن تەمىنلەش ئېھتىياجىنى قاندۇرالمىغانلىقتىن، گۆش باھاسى شىددەت بىلەن ئۆسۈپ كەتتى، سودا-سانائەت، مال باھا تارماقلىرى گۆش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يەككە تىجارەتچىلەرگە ۋاقتىدا تەشۋىقات، تەربىيە ئېلىپ بارىدى، سودا تارماقلىرى مال مەنبەسىنى ۋاقتىدا ئۈيۇشتۇرىدى، شۇنىڭ بىلەن بازارلاردىكى ھەربىر كىلوگرام قوي گۆشىنىڭ باھاسى 8—9 يۈەندىن بەش يېرىم يۈەنگە چۈشتى.

بازار باھاسىنى باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى 1988 ـ يىلى تۆت خىل قوشۇمچە يېمەكلىكنىڭ باھاسى ئىسلاھ قىلىندى. بازار باھاسىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، كورلا شەھىرىدە بازار باھاسىنى مەخسۇس باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى؛ يېزا ئىگىلىك سودا بازىرىدا مال باھاسىنى نازارەت قىلىش ئورنى، ئادىل تارازا، پاش قىلىش ساندۇقى، باھا چېكى تاختىسى تەسىس قىلىندى. 1989 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە سېتىۋالغان يېمەكلىك ۋە كۆكتاتلىرى قايتا جىڭلاپ بېرىلگەن ئىستېمالچى 62 مىڭ ئادەم (قېتىم) غا يەتتى، كەم جىڭلاپ بېرىلگەن 5446 كىلوگرام قوشۇمچە يېمەكلىك، گۆش، كۆكتات، مېۋە ـ چېۋە تولۇقلاپ بېرىلدى؛ باھا چېكىدىن ئاشۇرۇپ پۇل ئالغانلاردىن ئىستېمالچىلارغا 2574 يۈەن قايتۇرغۇزۇپ بېرىلدى. ئاساسلىقى، گۆش، كۆكتات، پۇرچاقتىن ياسالغان يېمەكلىكلەر، مېۋە ـ چېۋە قاتارلىق تاۋارلارغا باھا چېكى قويۇلدى.

نامۇۋاپىق باھا تەڭشەلدى، راۋانلاشتۇرۇلدى 1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بولغان ئارلىقتا كورلا شەھىرى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، ئاشلىق، ماي، پاختا ۋە باشقا دېھقانچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسىنى ھەمدە ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى، تاماكا، ھاراق قاتارلىق تاۋارلارنىڭ باھاسىنى تەڭشىدى، ئاپتونوم رايونىمىز پىلان ئىچىدىكى ماددىي ئەشيالارغا باھا قويۇش چارىسى ۋە ھەق ئېلىش ئۇلچىمىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئەڭ يۇقىرى باھا چېكىنى تۈركۈمگە، مۇددەتكە بۆلۈپ ئەمەلدىن قالدۇردى. 1988 ـ يىلدىن باشلاپ رەڭلىك تېلېۋىزورغا قارىتا تۈراقسىز باھا يولغا قويۇلدى. 1989-يىلى رەڭلىك تېلېۋىزور تىجارىتى يولغا قويۇلدى ھەمدە ئىستېمال ئېچى كۆپەيتىلدى. مەسىلەن: 14

دېۋىلۇقتىن يۇقىرىلىرىغا 400 يۈەن، 18 دېيوملۇقتىن يۇقىرلىرىغا 600 يۈەن ئىستېمال بېجى قوشۇلدى.

باھا بەلگىلەش ئىجازەتنامىسى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى 1990 - يىلى كارخانىلاردا باھا بەلگىلەش ئىجازەتنامىسى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، ئىجازەتنامە تارقىتىپ بېرىلىشتىن بۇرۇن، كورلا شەھىرى مال باھا خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىپ، تەكشۈرۈش ئارقىلىق 34 ئورۇنغا باھا بەلگىلەش ئىجازەتنامىسى تارقىتىپ بەردى.

«مال باھاسىدا ئىشەنچلىك بولۇش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى 1986 - يىلدىن باشلاپ، كورلا شەھىرى «مەدەنىيەتلىك تىجارەت قىلىش، ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش»، «مال باھاسىدا ئىشەنچلىك بولۇش» پائالىيىتىنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇپ، شەھەر بويىچە مال باھاسىدا ئىشەنچلىك ئورۇندىن 10نى، 1990 - يىلى 15 نى باھالاپ چىقتى.

باھانى ئاشكارا يېزىپ قويۇش تۈزۈمى ئورنىتىلدى باھانى ئاشكارا يېزىپ قويۇش 1954-يىلى باشلانغانىدى. 1986 - يىلدىن ئېتىبارەن شەھەر بويىچە باھانى ئاشكارا يېزىپ قويۇش تۈزۈمى ئورنىتىلىپ، «باھانى ئاشكارا يېزىپ قويۇش تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭدا چىڭ تۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقىتىلدى. 1986 - ۋە 1987 - يىلى قىزىل، كۆك، يېشىل رەڭلىك باھا بەلگىسىدىن 1 مىليون پارچە بېسىلدى. 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە مال باھاسى ئىسلاھاتىغا ماسلىشىش ئۈچۈن شەھەر بويىچە ئۈچ قارار مال باھاسى خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، كۇرسقا 120 دىن ئارتۇق ئادەم قاتناشتى؛ «مال باھا قىسقا خەۋەرلىرى» 28 سان، «ئەھۋاللاردىن ئىنكاس» 11 سان بېسىپ تارقىتىلدى.

مال باھا كۆرسەتكۈچى ئىش تەقسىم قىلىۋېلىپ ھۆددىگە ئېلىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى 1990 - يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت گوۋۇيۈەننىڭ «مال باھاسىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىنى قاتتىق تىزگىنلەش توغرىسىدىكى بەلگىلىمە» سىگە ئاساسەن، مال باھا كۆرسەتكۈچى بويىچە ئىش تەقسىم قىلىۋېلىپ ھۆددىگە ئېلىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، دۆلەت پىلانى ۋە خەلق تۇرمۇشىغا مۇناسىۋەتلىك 382 خىل تاۋارنى تىزگىنلەش نىشانىنى تۇققۇز ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماققا ئايرىپ بېرىپ، تىزگىنلەش نىشانى مەسئۇلىيەتنامىسى ئىمزالاپ، مال باھاسى جەھەتتىكى نازارەتچىلىكنى كۈچەيتتى؛ «تاۋارلاردىن ھەق ئېلىشتا باھاسى جەھەتتىكى نازارەتچىلىكنى كۈچەيتتى؛ «تاۋارلاردىن ھەق ئېلىشتا باھانى ئاشكارا يېزىپ قويۇش تۈزۈمىنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى بەلگىلىمە»نى تارقاتتى، مال باھاسى ئۈچۈرى مەسلىھەت مۇلازىملىقى ئورنى قۇردى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ باھا باشقۇرۇش تىزامى» نى ئىزچىللاشتۇرۇش جەريانىدا، كورلا شەھىرى بويىچە مال باھاسىغا ئائىت قانۇنغا خىلاپ قىلمىش ئەنزىسىدىن 808ى تەكشۈرۈپ چىقىلدى، بۇنىڭ 13ى چوڭ ئەنزە بولۇپ، جەمئىي 6 مىليون 825 مىڭ يۈەن جەريمانە قويۇلدى، بۇنىڭدىن ئىستېمالچىلارغا 125 مىڭ يۈەن قايتۇرۇپ بېرىلدى؛ 45 تارماق ۋە ئورۇنلىنىڭ ھەق ئېلىش ئەھۋالى ئارىلاپ تەكشۈرۈلۈپ، 154 تۈرلۈك ھەق ئېلىش تۈزلىمىنى ئېنىقلاندى، ھەق ئېلىش ئىجازەتنامىسىدىن 85ى تارقىتىلدى. 1989 - يىل 2 - ئايدا شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقى ئارقىلىق دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ تەننەرخىنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، بۇ گۇرۇپپىدىكىلەر بەش يېزا، بىر مەيدانغا قاراشلىق 33 ئورۇنغا، 91 دېھقان ئائىلىسىگە بېرىپ، دېھقانلارنى 60 نەچچە مىڭ يۈەن ئىقتىسادىي زىيانىدىن ساقلاپ قالدى.

3 § . مال باها كۆرسەتكۈچى ۋە ئاساسلىق تاۋارلارنىڭ باھاسى

40 ـ يىللاردا ماددىي ئەشيالار تولىمۇ كەمچىل بولغانلىقتىن، مال باھاسى شىددەت بىلەن ئۆسۈپ كەتكەن. مىنگونىڭ 36 ـ يىل (1947 ـ يىل) 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا بىر دادەن بۇغداي 700 يۈەنگە، 5 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا 800 يۈەنگە، 9 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا 1200 يۈەنگە، 10 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا 25 مىڭ 600 يۈەنگە چىققان.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلەت بىر قاتار تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى. ئاردا بىر نەچچە قېتىم زور داۋالغۇش كۆرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن ناھايىتى تېزلا تىزگىنلەندى.

80ـيىللاردىن كېيىن، مال باھاسى جەھەتتە بىر قاتار ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، باھا كۆپ قېتىم تەڭشىلىپ، تۈرلۈك تاۋارلار ئىشلەپچىقىرىش نورمال تەرەققىيات ئىزىغا سېلىندى. 1980ـيىلدىن 1985ـيىلغىچە كورلا شەھىرىدە ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش باھا كۆرسەتكۈچى ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2.9% ئۆرلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە 1985ـيىلى 1984ـيىلدىكىدىن 6.2% ئۆرلىدى. ئالتە يىل ئىچىدە كورلا شەھىرىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش خىراجىتى باھا كۆرسەتكۈچى ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2.85% ئۆرلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1985ـيىلى 1984ـيىلدىكىدىن 5.9% ئۆرلىدى؛ شەھەر بويىچە ئىستېمال باھا كۆرسەتكۈچى 7.3% ئۆرلىدى، پارچە سېتىش باھا كۆرسەتكۈچى 106.9% ئۆرلىدى؛ يېمەكلىك تۇرىدىكىلەرنىڭ 110.5% ئۆرلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنىڭ 124.10%، كۆكتاتلارنىڭ 109.3%، گۆش، تۇخۇم، ئۇي قۇشلىرىنىڭ 147.9%، سۇ مەھسۇلاتلىرىنىڭ 193.5% ئۆرلىدى.

7 ـ بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە كورلا شەھىرىدە مال باھاسى ئۆرلەش ھالىتىدە تۇردى. پارچە سېتىلىش باھا كۆرسەتكۈچى 1985 ـ يىلى 100% بولغان بولسا، 1986 ـ يىلى 110.4%، 1987 ـ يىلى 106.4%، 1988 ـ يىلى 118.1%، 1989ـيىلى 107.5% بولدى؛ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش خىراجىتى باھا كۆرسەتكۈچى 1985 ـ يىلى 100% بولغان بولسا، 1986 ـ يىلى 109.4%، 1987 ـ يىلى 106.3%، 1988 ـ يىلى 116.7%، 1989ـيىلى 113.2%، 1990 ـ يىلى 109.7% بولدى. پارچە سېتىلىش باھا كۆرسەتكۈچىدە كۆكتات باھاسى زادىلا تۆۋەنلىمىدى، 1985 ـ يىلى 100% بولغان بولسا، 1986ـيىلى 116.1%، 1987ـ يىلى 121%، 1988 ـ يىلى 155.8%، 1989 ـ يىلى 195.2%، 1990 ـ يىلى 147.8% بولدى. بۇنىڭدىكى ئاساسلىق سەۋەب — قوشۇمچە يېمەكلىك تەرەققىياتىنىڭ نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىگە ئۇيغۇنلىشالمىغانلىقى، كۆكتات ـ قوشۇمچە يېمەكلىك قۇرۇلۇشىنىڭ ئاستا بولغانلىقىدا.

كورلا ناھىيىسىدە مىنگونلۇك 36 — 37 - يىللىرى (1947 — 1948 - يىللىرى) دىكى ئاشلىق، ئوت - چۆپ، قوي گۆشى باھاسى

جەدۋەل: 25 - 1 بىرلىكى: (گۆەنجىن تىنزا) 10 مىڭ يۈەن

يىللار		بۇغداي (دانەن)	گۈرۈچ (دانەن)	كومىسقوناق (دانەن)	قوي گۆشى (جىڭ)	بىدە (جىڭ)
1947	3 - ئاينىڭ باشلىرى	7	15	4	0.12	1.5
	3 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى	9	15	5	0.12	
	4 - ئاينىڭ باشلىرى	8	15	5	0.12	
	4 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى	7	14	4	0.12	
	5 - ئاينىڭ باشلىرى	8	14.5	4.5	0.12	
	5 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى	8	15	5	0.13	
	6 - ئاينىڭ باشلىرى	9	18	5	0.1	1
	6 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى	8.5	17	5	0.12	1
	7 - ئاينىڭ باشلىرى	8.5	17.5	4.5	0.15	1
	7 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى	8.5	17	5	0.12	1
	9 - ئاينىڭ باشلىرى	12	34	9	0.15	1.5
	9 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى	12	34	10	0.15	1.5
	10 - ئاينىڭ باشلىرى	25.6	48	20	0.2	3
1948	1 - ئاي	55	80	30	0.6	7
	2 - ئاي	65	110	40	0.8	10
	3 - ئاي	126	180	64	0.15	
	4 - ئاي	120	180	64	0.15	
	5 - ئاي	320	600	192	3	
	6 - ئاي	450	750	260	3.5	
	8 - ئاي	1140	1840	750	15	
	9 - ئاي	1140	1840	750	15	
	11 - ئاي	400 مىڭ يۈەن/چارەك	20 مىليون يۈەن/كىلوگرام	500 مىڭ يۈەن/چارەك	40	

كورلا ناھىيىسىدىكى مىللارنىڭ 1953 - يىل 12 - ئايدىكى تاختاي باھاسى بىلەن بازار باھاسىنىڭ پەرقى

جەدۋەل: 25 - 2

تاۋار نامى	تاختاي باھاسى		بازار باھاسى	بازار باھاسىنىڭ تاختاي باھاسىدىن يۇقىرى بولغىنى (%)
	يۈەن / مېتر	يۈەن / گەز	يۈەن/گەز	
«تەڭرىتاغ» ماركىلىق خەسە	10 900	7 848	8 500	8.3

هاۋارەلك سەپتا رەخت	118 000	8 496	9 000	5.93
«تىنچلىق» مارکىلىق يانتۇ يوللۇق كۆك رەخت	11 000	7 820	9 000	15.09
چىڭگۈڭنى	15 700	11 304	12 000	6.16
«داجۇلك» مارکىلىق تالالىق رەخت	9 200	6 524	8 000	22.62
كىرلىكلىك رەخت	12 700	9 144	10 000	9.36
بادىدۇمن تاۋرى	32 400	23 328	30 000	28.6
شاخادەن تاۋار	65 700	47 304	60 000	26.84
گۈللۈك تۈنتىلىك رەخت	50 600	36 432	48 000	31.75
چىبەرقوت	45 000	32 400	45 000	38.89

ئىزاھات: 1. جەدۋەلدىكى باھا كونا خەلق پۇلى بويىچە ھېسابلاندى، يېڭى - كونا خەلق پۇللىرى- نىڭ ئالماشتۇرۇلۇش نىسبىتى 1:10000 ئىدى.

2. بىر گەز 70 سانتىمېتىرغا تەڭ.

كورلا ناھىيىسىدىكى چەرچىن مالىلار، تۇرلۇك مالىلارنىڭ 1953 - يىل 12 - ئايدىكى تاختاي باھاسى بىلەن بازار باھاسىنىڭ پەرقى

جەدۋەل: 25 - 3

تاۋار نامى	بىرلىكى	دۆلەت سودىسىدىكى تاختاي باھاسى (يۈەن)	بازار باھاسى (يۈەن)	بازار باھاسىنىڭ تاختاي باھاسىدىن يۇقىرى بولغىنى(%)
قارا چاي	سەر	1000	1500	15.00
چاقماق قەنت	كونا جىڭ	19467	32000	64.38
بولاق قەنت	بولاق	18000	22000	22.20
«جۇڭخۇا» مارکىلىق تاماكا	قاپ	5200	5000	-3.47
«داچېەنمىن» مارکىلىق تاماكا	قاپ	3900	4000	2.56
سۇ يېغى	كونا جىڭ	14400	16500	14.56

ئىزاھات: جەدۋەلدىكى باھا كونا خەلق پۇلى بويىچە ھېسابلاندى، يېڭى - كونا خەلق پۇللىرىنىڭ ئالماشتۇرۇلۇش نىسبىتى 1:10000 ئىدى.

كورلا ناھىيىسىدىكى ئاساسلىق تاۋارلارنىڭ 1954 - يىل 7 - ئايدىكى توپ ۋە پارچە سېتىلىش باھاسىنىڭ پەرق نىسبىتى

جەدۋەل: 25 - 4

تاۋار تۈرى	توپ ۋە پارچە سېتىلىش باھاسىنىڭ پەرق نىسبىتى (%)	تاۋار تۈرى	توپ ۋە پارچە سېتىلىش باھاسىنىڭ پەرق نىسبىتى (%)
ئاق رەخت	10~8	قاتالتىر ياساملار	15~12
گۈللۈك رەخت	16~12	شېكىر	20~12
پاپىرۇس	12~8	تۇز	13~11
سەرەڭگە	8~5	سۇ يېغى	14~10
قەغەز	17~12	كۆمۈر	37~23
ئىلمە توقۇلما ۋە پاختا توقۇلما مالىلار	16~13	كىرىسىن	11~9
كۈندىلىك لازىمەتلىكلەر	18~13	تاختا چاي	12~10
تۇنىكە، ئالىيۇمىن بۇيۇم، چايدان	18~14		

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە قوي گۈشى باھاسىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئۆزگىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 5 بىرلىكى: يۈەن

ۋاقتى	بىرلىكى	ئۆلچىمى	پارچە سېتىلىش باھاسى	ئەسكەرتىش
1947 - يىل 5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى	جىڭ	ئۇستىخانلىق	1000	ئۆلكە پۇلى
1947 - يىل 8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى	جىڭ	ئۇستىخانلىق	1000	ئۆلكە پۇلى
1947 - يىل 12 - ئاينىڭ 10 - كۈنى	جىڭ	ئۇستىخانلىق	3000	ئۆلكە پۇلى
1948 - يىل 2 - ئاي	جىڭ	ئۇستىخانلىق	5000	ئۆلكە پۇلى
1948 - يىل 7 - ئاي	جىڭ	ئۇستىخانلىق	80000	ئۆلكە پۇلى
1948 - يىل 8 - ئاي	جىڭ	ئۇستىخانلىق	200000	ئۆلكە پۇلى
1948 - يىل 11 - ئاي	جىڭ	ئۇستىخانلىق	400000	ئۆلكە پۇلى
1950 - يىلى	جىڭ	ئۇستىخانلىق	10	كۆمۈش دوللار پۇل

1953 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى	جىڭ	ئۇستىخانلىق	5800	كونا خەلق پۇلى
1953 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى	جىڭ	ئۇستىخانلىق	5000	كونا خەلق پۇلى
1954 ـ يىلى	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق	15000	كونا خەلق پۇلى
1955 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى	جىڭ		10000	كونا خەلق پۇلى
1955 ـ يىل 9 ـ ئاي	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق	1.46	تۆۋەندىكىلەر يېڭى خەلق پۇلى
1956 ـ يىلى	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق	1.02	
1957 — 1963 ـ يىللار	كىلوگرام	ئوت قوينىڭ ئۇستىخانلىق گۆشى	1.04	
1967 ـ يىلى	كىلوگرام	ئوت قوينىڭ ئونتۇرا دەرىجەلىك ئۇستىخانلىق گۆشى	1	
1973 ـ يىل 6 ـ ئاي	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق	1	
1979 ـ يىل 11 ـ ئاي	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق	1.32	ئەسلى باھاسى 1
1981 ـ يىلى	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق	1.32	
1985 ـ يىلى	كىلوگرام	ئونتۇرا دەرىجىلىك ئۇستەخانلىق گۆشنىڭ يىتەكچى باھاسى	3.40	ئەسلى باھاسى 1.32
1987 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى	كىلوگرام	يېڭى ئۇستىخانلىق قوي گۆشى	5.50	
1988 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى	كىلوگرام	ئۇستىخانلىق قوي گۆشى	7	
1989 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى	كىلوگرام	ئۇستىخانلىق قوي گۆشى	8.50	
1990 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى	كىلوگرام	ئۇستىخانلىق قوي گۆشى	8.00	
1987 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى	كىلوگرام	توڭ قوي گۆشى	4.5	يېڭى قوي گۆشى 5
1987 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى	كىلوگرام	يېڭى قوي گۆشى	6.00	شۆلۈك قوي گۆشى 7
1988 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى	كىلوگرام	يېڭى قوي گۆشى	7.00	شۆلۈك قوي گۆشى 8

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە كۆمۈر باھاسىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئۆزگىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 6 بىرلىكى: يۈەن

ۋاقتى	بىرلىكى	ئۆلچىمى	پارچە سېتىلىش باھاسى	ئەسكەرتىش
1950 - يىل 2 - ئاي	100 جىڭ		30	كۆمۈش دوللار پۇل
1953 - يىل 1 - ئاي	100 جىڭ		425	كونا خەلق پۇلى
1953 - يىل 7 - ئاي	100 جىڭ		480	كونا خەلق پۇلى
1953 - يىل 8 - ئاي	100 جىڭ		200	كونا خەلق پۇلى
1957 - يىلى	كىلوگرام		0.036	يېڭى خەلق پۇلى
1959 - يىلى	100 كىلوگرام		4.40	يېڭى خەلق پۇلى
1960 - يىلى	100 كىلوگرام		4.40	يېڭى خەلق پۇلى
1962 - يىلى	100 كىلوگرام		2.80	يېڭى خەلق پۇلى
1963 - يىلى	100 كىلوگرام		2.80	يېڭى خەلق پۇلى
1964 - يىلى	100 كىلوگرام		2.80	يېڭى خەلق پۇلى
1967 - يىل 1 - ئاي	توننا		27	يېڭى خەلق پۇلى
1985 - يىلى	توننا	ئۆۋاق، كاللەك ئارىلاش	28.6	يېڭى خەلق پۇلى
1990 - يىل 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى	توننا	ئۆۋاق، كاللەك ئارىلاش	38.1	يېڭى خەلق پۇلى
1990 - يىل 9 - ئاينىڭ 21 - كۈنى	توننا	ئۆۋاق	25.6	يېڭى خەلق پۇلى
1990 - يىل 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى	توننا	كاللەك	32	يېڭى خەلق پۇلى

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە نەشپۈت باھاسىنىڭ 1956 — 1990 - يىلغىچە ئۆزگىرىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 — 7 بىرلىكى: يۈەن/كىلوگرام

ۋاقتى	سېتىۋېلىش باھاسى			پارچە سېتىش باھاسى			ئەسكەرتىش
	1 - دەرىجىلىك	2 - دەرىجىلىك	3 - دەرىجىلىك	1 - دەرىجىلىك	2 - دەرىجىلىك	3 - دەرىجىلىك	
1956 - يىلى	0.04	0.03	0.20	0.053	0.04	0.026	
1959 - يىلى	0.60	0.51		0.80	0.68		
1960 - يىلى	0.60			0.80			دەرىجىگە ئايرىلمىدى
1961 - يىلى	0.80	0.70		1.00	0.90		
1962 - يىلى	0.50	0.45		0.63	0.56		
1963 - يىلى	0.60			0.75	0.56		
1964 - يىلى	0.50						دەرىجىگە ئايرىلمىدى
1965 - يىلى	0.50	0.45	0.20				
1974 - يىلى	0.47	0.42		0.56			
1980 - يىلى	0.47	0.42		0.56	0.50		
1982 - يىلى	0.47	0.42		0.56	0.50		
1985 - يىلى	0.70	0.63		0.84	0.50		
1986 - يىل 9 - ئاي	0.70	0.63		0.84	0.76		
1987 - يىل 4 - ئاي	0.70	0.63		0.84	0.76		
1988 - يىل 6 - ئاي	0.80	0.64		1.00	0.76		
1989 - يىل 9 - ئاي	0.80	0.64		1.00	0.80		
1990 - يىل 5 - ئاي	0.80	0.64		1.00	0.80		

كورلا ناھىيىسىنىڭ 1957 — 1962 - يىلغىچە يېزا كىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى باھاسىنىڭ سېلىشتۇرمىسى

جەدۋەل: 25 - 8

تۈرى	مەھسۇلات نامى	بىرلىكى	1962 - يىلى	1961 - يىلى	1957 - يىلى	1962-يىلى 1957-يىلدىكىدىن ئاشقىنى ياكى كېمەيگىنى
كۆكتات	كۆدە	كىلوگرام	0.30	0.40	0.20	+50%
	پالەك	كىلوگرام	0.20	0.20	0.20	
	سۆگزا	كىلوگرام	0.03	0.15	0.14	-42.8%
	پىياز	كىلوگرام	0.20	0.30	0.16	+25%
	تەرخەمەك	كىلوگرام	0.10	0.30	0.12	-16.6%
	كاۋا	كىلوگرام	0.08	0.25	0.10	-20%
	قىزىل مۆچ	كىلوگرام	0.30	0.40	0.20	+50%
	پىدەگەن	كىلوگرام	0.25	0.30	0.15	+6.66%
	شوخۇلا	كىلوگرام	0.25	0.40	0.15	+66.6%
	دۆدۈر	كىلوگرام	0.25	0.40	0.20	+25%
قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە-چېۋە	ئۈرۈك	كىلوگرام	0.40	1.50	0.22	+81.80%
	شاپتۇل	كىلوگرام	0.60	2.00	0.35	+71.4%
	قوغۇن	كىلوگرام	0.30	0.80	0.15	+100%
	ئۈزۈم	كىلوگرام	0.50	1.2	0.20	+150%
تۇخۇم، ئۇي قۇشى	توخۇ	دانە	5.00	12.00	1.20	+316.6%
	ئۆردەك	دانە	6.00	11.00	1.50	+300%
	تۇخۇم	دانە	0.30	0.50	0.05	+500%
ئوتۇن - سامان	ئوتۇن	ھارۋا	15.00	40.00	15.00	
	سامان	ھارۋا	20.00	35.00	10.00	+100%
	كۆل بويى ئوت - چۆپى	ھارۋا	20.00	40.00	10.00	+100%

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ 1979 — 1990 - يىلغىچە پارچە سېتىلىش باھاسىنىڭ تۈرلەر بويىچە كۆرسەتكۈچ سانى

(ئالدىنقى يىلنىڭ شۇ مەزگىلدىكى باھا كۆرسەتكۈچ سانى 100 قىلىپ ھېسابلاندى)

جەدۋەل: 25 - 9

يىللار / تۈرى	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
ئىشچى - خىزمەتچىلەر- نىڭ تۇرمۇش راسخودە- نىڭ باھا كۆرسەتكۈچى	102.2	104	101.5	100.9	101	101.66	105.9	109.4	106.3	116.7	113.2	109.7
پارچە سېتىلىدىغان مال- لارنىڭ باھا كۆرسەتكۈ- چى	102.4	104.6	101.6	101	100.6	101.26	106.2	110.4	106.4	118.1	113.5	107.5
1. ئىستېمال بۇيۇملە- رىنىڭ باھا كۆرسەتكۈ- چى	102.4	104.3	101.6	101	100.6	101.26	106.2	110.4	106.4	118.1	113.5	107.5
1) يېمەكلىكلەر تۈرى	102.6	107.1	102.5	101.8	99.6	101.23	108.3	112.1	107.6	123.5	107.8	109.5
بۇنىڭ ئىچىدە: قوشۇ- چە يېمەكلىك	105.6	113.2	104	101.6	99	104.29	117.96	118.9	112.2	131.7	109	115.7
بۇنىڭ ئىچىدە: يېڭى كۆكتات	103.8	110.5	95.2	106.5	94.4	103.5	108.9	116.1	121	155.8	95.2	147.3
2) كىيىم - كېچەك تۈرى	100	100	99.8	99.6	103.2	100.6	102.4	110	107.6	113.5	119.1	107.5
3) كۈندىلىك لازىمەت- لىكلەر تۈرى	100.7	102.5	100.1	99.5	99.9	99.1	103.6	107.1	103.3	112.1	109.5	103
4) مەدەنىيەت بويۇملە- رى تۈرى	100	108.6	100	100.9	99.6	101.1	100	101.3	101.2	110.4	126.1	100.5
5) كىتاب - گېزىت تۈرى						103.96	126.1	110.3	100	110.7	135.7	101.6
6) تېببىي داۋالاش بۇ- يۇملىرى تۈرى	101.9	103.1	102.7	100	111.7	103.4	104.7	111.9	104.7	112	129.6	118.8
7) قۇرۇلۇش ماتېرە- يالىلىرى تۈرى										104	105.1	107.3
8) يېقىلغۇ تۈرى	100	100	100	100	100		105.4	112.9	103	100	112.3	107.9
2. مۇلازىمەت كەسپە- نىڭ باھا كۆرسەتكۈچى	100	100	100	100	104.2	105.7	102.9	101.7	105.6	106.8	110.5	126.2
بۇنىڭ ئىچىدە: قاتناش خىراجىتى	100	100	100	100	100	100	104.3	106.4	100	102.1	124.4	160.8

V باب

ئۆلچەم باشقۇرۇش

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى نامدا سودا ـ سانائەتچىلەر ئۈيۈشمىسى ۋە ناھىيىلىك قۇرۇلۇش بۆلۈمى باشقۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، ھەرقايسى كەسىپداشلار ئۈيۈشمىلىرى ئىگىلىۋالغاندى. سودىگەرلەر ئۆزئالدىغا ئوزۇقلۇق، ئېغىرلىق، ھەجىم ئۆلچىمى ئەسۋابلىرىنى تاللاپ ئىشلىتەتتى. مىنگونىڭ 1 ـ يىلىدىن 30 ـ يىلغىچە (1912 ـ يىلدىن 1941 ـ يىلغىچە) چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى كونا سىستېما قوللىنىلىپ، مىللىي ھۆكۈمەت ئېلان قىلغان ئۆلچەم قائىدە ـ نىزاملىرى ئىجرا قىلىنمىدى. مىنگونىڭ 30 ـ يىلى (1941 ـ يىلى) دىن باشلاپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت كونا سىستېمىنى كۆپ قېتىم ئىسلاھ قىلغان بولسىمۇ ئۇنۇمى بولمىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ناھىيە دائىرىسىدىكى ئۆلچەم ئەسۋابلارنىڭ ئىشلىتىلىش تارىخىنىڭ ئۇزۇنلۇقىنى ۋە ئۇزاقتىن بۇيان شەكىللەنگەن ئادەتنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆلچەم بىرلىكى ئىسلاھاتىغا ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇتتى. 1950 ـ، 1951 ـ يىللىرى كورلا ناھىيىسىدە ئۆلچەم بىرلىكلىرىنىڭ ئىشلىتىلىشىدە يەنىلا بۇرۇنقى ھالەت ساقلاپ قېلىندى. 1952ـيىلى ئۆلچەم بىرلىكىنى ئىسلاھ قىلىشقا تۇتۇش قىلىنىپ، 1955 ـ يىلى كونا سىستېما تەلتۆكۈس ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1959 ـ يىلى مېتر سىستېمىسى يولغا قويۇلدى. 1981 ـ يىلدىن باشلاپ ئۆلچەملەشكەن ئۆلچەم باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى.

1 § . ئاپپاراتلار

مىنگو دەۋرىدە كورلا ناھىيىسىدە ئۆلچەم باشقۇرۇش ئاپپاراتى يوق ئىدى. مىنگونىڭ 35 ـ يىلى (1946 ـ يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەرقايسى ناھىيىلەردە بىر نەپەر ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچى قويۇش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈرگەن بولسىمۇ، كورلا ناھىيىسى ئىجرا قىلمىغان، ئۆلچەم خىزمىتىنى ھەرقايسى كەسىپداشلار ئۈيۈشمىلىرى باشقۇرغان.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 ـ يىلدىن 1956 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئۆلچەم ئىشلىرىنى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇش بۆلۈمى باشقۇردى. 1956 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى بايىنغولىن رايوندا تەكشۈرۈپ بېكىتىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، بۇ گۇرۇپپا كورلا ناھىيىسىدىكى ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى باشقۇرۇش ئىشىنى قوشۇمچە بېجىردى. 1959 ـ يىل 10 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم تەكشۈرۈپ بېكىتىش پونكتى ھەمدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى رېمونت قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، 1961 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم تەكشۈرۈپ بېكىتىش پونكتىنىڭ نامى ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىشلىرى ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى، ئۇ 1986 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1956 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ ئۆلچەم باشقۇرۇش ئىشىنى ئىزچىل تۇرغۇزۇپ ئوبلاستقا قاراشلىق ئۆلچەم تارماقلىرى قوشۇمچە باشقۇردى.

§ 2 . ئۆلچەم مەمۇرىيىتى ۋە ئۇنى باشقۇرۇش

1. چىك سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئۆلچەم مەمۇرىيىتى ۋە ئۇنى باشقۇرۇش

چىك سۇلالىسى دەۋرىدە كورلا ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن، ئۇنىڭدا پاتمان، چارەك قاتارلىق ئالاھىدە ئۆلچەم بىرلىكلىرى ئىشلىتىلگەن. 11 - ئەسىردە يېزىلغان «تۇركىي تىللار دىۋانى» دا پاتمان سۆزى تىلغا ئېلىنغان.

پاتمان ئۆلچەم سىستېمىسى پاتمان ۋە چارەك ھەم ئېغىرلىقنى ئۆلچەيدىغان ھەم پارچە قاچىلانغان نەرسىلەرنىڭ ھەجمىنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەم ئەسۋابى، ئادەتتە ئون جىك دانلىق زىرائەت بىر چارەك، سەككىز چارەك بىر گارىۋۇر، سەككىز گارىۋۇر بىر پاتمان ھېسابلىنىدۇ. بىر پاتمان 320 كىلوگرام كېلىدۇ. كورلىدىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىر پاتمان ئۇرۇق سېلىنىدىغان يەر كۆلىمىنى بىر پاتمان يەر دەپ ئاتايدۇ. شۇڭا پاتمان بىلەن چارەك ھەم ئېغىرلىق، ھەجىم، كۆلەمدىن ئىبارەت ئۈچ خىل فۇنكسىيىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان، بۇنىڭ بىلەن پاتمان ئۆلچەم سىستېمىسى شەكىللەنگەن.

پاتمان سىستېمىسى جايلاردا بىردەك ئەمەس ئىدى. چىك سۇلالىسى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، مەمۇرىي ۋاستە ئارقىلىق پاتماننىڭ ئۆلچىمىنى بەلگىلىدى.

چىك سۇلالىسى دەۋرىدە ھۆكۈمەت ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئىشلەپچىقىرىدىغان دۇكان تەسىس قىلمىغاندىن، ھەر قايسى جايلاردا ئىشلىتىلىدىغان پاتمانلارنىڭ ئۆلچىمىمۇ تازا بىردەك ئەمەس ئىدى. ئۇ D,C,B,A دىن ئىبارەت تۆت خىلغا بۆلۈنەتتى.

چىك سۇلالىسى دەۋرىدە ھۆكۈمەت بېكىتكەن پاتمان قاتارلىق ئۆلچەملەرنىڭ دانلىق ئاشلىققا سۇندۇرۇلغان ئۆلچەملىك ئېغىرلىقىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل: 25 - 10

بىرلىكى	ھۆكۈمەت جېكىغا سۇندۇرغاندا	كىلوگرام سىستېمىسىغا سۇندۇرغاندا
بىر پاتمان	640 جىك	352.08 كىلوگرام
بىر گارىۋۇر	80 جىك	47.76 كىلوگرام
بىر چارەك	ئون جىك	5.07 كىلوگرام

ئۇزۇنلۇق بىرلىكى چۆپگەز ۋە تاشتىن ئىبارەت بولۇپ، A خىلدىكى چۆپگەزنىڭ ئۇزۇنلۇقى 1.6 مېتر، B خىلدىكىسىنىڭ 0.8 مېتر كېلەتتى. بىر تاش تەخمىنەن سەككىز كىلومېتر كېلەتتى.

2. مىنگو دەۋرىدىكى ئۆلچەم مەمۇرىيىتى ۋە باشقۇرۇش

مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) مىللىي ھۆكۈمەت پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئۆلچەم بىرلىكى تۈزۈمىنى يولغا قويغان بولسىمۇ، شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىجرا قىلمىدى. مىنگونىڭ 30 - يىلى (1941 - يىلى) گومىندالڭ مەمۇرىي كېڭىشى پەرمان چۈشۈرۈپ، مەملىكەت بويىچە ئوخشاش بولغان ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل يولغا قويۇشنى تەكىتلىدى ھەمدە سەككىز تۈرلۈك كونكرېت يولغا قويۇش تەدبىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، جايلارنى شۇ بويىچە ئىجرا قىلىشقا بۇيرىدى. ئەينى ۋاقىتتا، شىنجاڭ ئۆلكىسىدە ئۆلچەم بىرلىكلىرى ئېنىق بەلگىلەنمىگەنلىكتىن ۋە بىرلىككە كەلتۈرۈلمىگەنلىكتىن، ئۆلچەم ئەسۋابلىرى قالايمىقان بولۇپ، تېزدىن ئىسلاھ قىلىشقا توغرا كەلدى. شۇڭا، مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) ئۆلكە بويىچە ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش چارىسى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقىرىلىپ، ئۈزۈنلۇق بىرلىكىدە گەزنى، ھەجىم بىرلىكىدە كۈرەنى، ئېغىرلىق بىرلىكىدە 16 سەرنى ئۆلچەم قىلىش بەلگىلەندى، ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى قۇرۇلۇش نازارىتى نازارەت قىلىپ ياسىتىپ جايلارغا تارقىتىپ بەردى ھەمدە جايلارنى مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىل) دىن ئېتىبارەن تۈرلۈك كونا ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى بىكار قىلىشقا بۇيرىدى. ئەينى چاغلاردا كورلا ناھىيىسىدە ئىشلىتىلىۋاتقان ئۆلچەم ئەسۋابلىرى ئىنتايىن كۆپ ۋە قالايمىقان ئىدى: ئۈزۈنلۇق ئۆلچىگۈچتىن كونا گەز، يېڭى گەز، چى، سەرجان قاتارلىقلار، ھەجىم ئۆلچىگۈچتىن يېڭى چارەك، كونا چارەك، خادا، كونا كۈرە، يېڭى كۈرە؛ ئېغىرلىق ئۆلچىگۈچتىن كونا چوكىلىق تارازا، يېڭى چوكىلىق تارازا، تۇغمەن تارازىسى، ئاشلىق تارازىسى قاتارلىقلار بار ئىدى. ئۆلكە بويىچە ئېلىپ بېرىلغان ئۆلچەم ئىشلىرى ئىسلاھاتىنىڭ تۈرتكىسىدە بۇنداق قالايمىقان ھالەتتە ئاز - تولا ياخشىلىنىش بولغان بولسىمۇ، لېكىن تەلتۈكۈس ياخشىلىنىپ كېتەلمىدى، يېڭى ئۆلچەم ئەسۋابلىرى ئاز تارقىتىلىپ ئىشلىتىشكە يېتىشمىگەنلىكتىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كونا ئۆلچەم ئەسۋابلىرى تولۇق كۆيدۈرۈۋېتىلمىگەنلىكتىن، ئۇنى سودىگەرلەر ئاستىرتتىن ئىشلىتىۋەردى. مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) كورلا ناھىيىسىنىڭ سودا - سانائەتچىلەر ۋەكىلى مۇسا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە: «كورلا ناھىيىسىنىڭ بازارلىرىدا سودىگەرلەر ئىشلىتىۋاتقان كۆرە، چوكىلىق تارازىلارنىڭ مىقدارى ئاز بولغانلىقتىن، سانتۇچى بىلەن سېتىۋالغۇچى نەرسە-كېرەك سېتىۋېلىش-سېتىشتا كۆپ زىيان تارتىۋاتىدۇ، كورلا ناھىيىسىدىن باشقا جايلاردا تامامەن كونا چوكىلىق تارازا ئىشلىتىلىۋاتىدۇ، شۇڭا، سودا - سانائەتچىلەر ئۈيۇشمىسىنىڭ ناھىيىمىزدە بىرەدەك كونا كۈرە، چوكىلىق تارازا ئىشلىتىشىنى يولغا قويۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ ئىلتىماس يازغان. ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بۇ تەلەپنى ھوقۇقىدىن ھالقىپ تەستىقلىغان. نەتىجىدە، مىنگونىڭ 1 - يىلى (1912 - يىلى) دىن مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949-يىلى) غىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ ئۆلچەم ئەسۋابلىرىدا ئىزچىل تۈردە جىڭ سىستېمىسى بىلەن يەرلىك سىستېما تەڭ ئىشلىتىلىپ، قالايمىقان، تەرتىپسىز ھالەت شەكىللەنگەن.

3. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى ئۆلچەم باشقۇرۇش

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا كورلا ناھىيىسىدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ ئىشلىتىلىشى يەنىلا ئىنتايىن قالايمىقان ئىدى، ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ تۈرلىرى كۆپ بولۇپ، ئۆلچەم بىرلىككەكەلتۈرۈلمىگەنىدى. 1950 — 1952 - يىللىرى دۆلەت ۋە شىنجاڭ ئۆلكىسى ئايرىم - ئايرىم ھالدا «جۇڭخۇا خەلق

جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۆلچەم ئەسۋابلىرى ۋاقىتلىق نىزامى» ۋە «ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇش چارىسى»نى ئېلان قىلدى. كورلا ناھىيىسى بۇ ئىككى ھۆججەتنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىسلاھات ئېلىپ بارماقچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن كونا ئۆلچەم ئىشلىرىنىڭ تارىخى ئۇزۇن بولغانلىقتىن، دەرھال ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلسا ئاممىنىڭ قوبۇل قىلالمايدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىسلاھاتنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئاستا - ئاستا ئېلىپ باردى. ناھىيىلىك سودا - سانائەت بۆلۈمى ناھىيە بويىچە ۋاقتىنچە بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى يولغا قويۇش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. بۇ پىلان ئىككى قەدەمگە بۆلۈپ يولغا قويۇلدى. بىرىنچى قەدەمدە ئەينى ۋاقىتتا ئومۇمىيۈزلۈك ئىشلىتىلىۋاتقان ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى بىر خىللاشتۇرۇش ئۈسۈلى قوللىنىلدى؛ ئىككىنچى قەدەمدە ئۆلچەم بىرلىكلىرىنىڭ بىرلىك- كە كەلتۈرۈلگەن ئۆلچەمنىڭ لايىھىسى يولغا قويۇلدى، يەنى مەملىكەت بويىچە يولغا قويۇلغان «مېتر سىستېمىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش، جىلىك سىستېمىسىنى داۋاملىق قوللىنىش، قالايمىقان ئۆلچەم سىستېمىسىنى بىكار قىلىش» تىن ئىبارەت ئۆلچەم تۈزۈمى ئىجرا قىلىندى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە ئۆلچەم بىرلىكلىرىنىڭ ئىشلىتىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 ـ 11

ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ نامى		ئىشلىتىلگەن ۋاقىتى	سۇندۇرۇپ ھېسابلاش فورمۇلىسى	ئەسكەرتىش
ئۇزۇنلۇق ئۆلچەمى ئەسۋابى	چى	1942 — 1959 ـ يىللار	بىر چى = 0.333 مېتر	1. كەمچەنلىك ھەجمى 1911 ـ يىل- دىن 1959 ـ يىلغىچە جىلىك سىستېمىسىدىكى جىڭخا باراۋىر بولغان، 1959 ـ يىلدىن 1990ـ يىلغىچە كە- لوگرامغا تەڭ بولدى. 2. جەدۋەلدىكى مەلۇماتلار 1990 ـ يىلغىچە خاتىرىلەندى، گەمەلىيەتتە بۇ ئۆلچەم بىرلىكلىرى 1990 ـ يىلدىن كېيىنمۇ داۋام- لىق ئىشلىتىلدى، تەز- كىرە كىتابىنىڭ ئاخىر- قى ۋاقىت چېكى 1990 ـ يىل بولغاچقا، ئۆ- نگىدىن كېيىنكىلىرى خاتىرىلەنمىدى.
	گەز	چىلىك دەۋرى — 1955 ـ يىللار	بىر گەز = 0.711 مېتر	
	سارجان	چىلىك دەرۋى — 1952 ـ يىللار	بىر سارجان = 1.65 مېتر	
	مېتر	1959 — 1990 ـ يىللار		
ھەجىم ئۆلچەمى ئەسۋابى	كونا كۆزە	چىلىك دەۋرى — 1952 ـ يىللار	بىركۆزە = 16 كىلوگرام	
	يېڭى كۆزە	چىلىك دەۋرى — 1952 ـ يىللار	بىر كۆزە = 14 كىلوگرام	
	خو	چىلىك دەۋرى — 1942 ـ يىللار	بىرخو = 160 كىلوگرام	
	چارەك	چىلىك دەۋرى — 1955 ـ يىللار	بىرچارەك = 6.25—8 كىلوگرام	
	كەمچەن	1911 — 1990 ـ يىللار	بازاردا ئومۇمىيۈزلۈك قوللا- نىلغان ياغ، ھاراق كەمچە- لىرىنىڭ ئۆلچىمى جىلىك، كىلوگرام سىستېمىلىرىدىكى ئۆلچەمگە مۇۋاپىق ھالدا ئوخ- شاش بولغان	
ئېغىرلىق ئۆلچەمى ئەسۋابى	كونا جىلىك	1911 — 1955 ـ يىللار	بىرجىلىك = 0.5 كىلوگرام	
	يېڭى جىلىك	1911 — 1952 ـ يىللار	بىرجىلىك = 0.165 كىلوگرام	
	تۆگمەن تارازىسى	1911 — 1952 ـ يىللار	بىرجىلىك = 0.400 كىلوگرام	
	كىلوگرام سىستېمىسىدە- كى تارازا	1959 — 1990 ـ يىللار	بىركىلوگرام = 1000 گرام	

1952 ـ يىل 7 ـ ئايدىن باشلاپ ناھىيە بويىچە بىرىنچى قەدەمدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى بىر خىللاشتۇرۇش چارىسى يولغا قويۇلدى، بازارلاردا ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىلمەۋاتقان، خىلى دۈرۈس بولغان گەز، ياغاچ چوكىلىق تارازا، چارەك بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئۆلچەم ئەسۋابى قىلىپ بېكىتىلدى، ئارقىدىن لا ياغاچچىلىق ئۈيۈشمىلىرى ئەۋرىشكىگە ئاساسەن ياساپ ئىشلەتكۈچىلەرگە سېتىپ بېرىشكە ئۈيۈشتۇرۇلدى. ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئىككى ئاي سوزۇك ئىچىدە يۇقىرىغا تاپشۇرۇپ كۆيدۈرۈۋېتىش بەلگىلەندى. ناھىيە بويىچە قەرەللىك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، لايىقەتلىك ئۆلچەم ئەسۋابلىرىغا ئەن بېسىپ بېرىلىپ، داۋاملىق ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلىندى، لايىقەتسىز ئۆلچەم ئەسۋابلىرى پۈتۈنلەي مۇسادىرە قىلىندى. كورلا ناھىيىسىنىڭ ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى بىرخىللاشتۇرۇش لايىھىسى 1952 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا رەسمىي يولغا قويۇلدى.

1952 ـ يىلى ئۆلچەم ئەسۋابلىرى بىر خىللاشتۇرۇلغاندىن كېيىن تەكشۈرۈش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. مودىگەرلەرنى قەرەلسىز ھالدا ئارىلاپ تەكشۈرۈپ ئۆلچەمگە توشمايدىغان ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئىشلەتكەنلەرنىڭ ئۆلچەم ئەسۋابلىرى مۇسادىرە قىلىندى ياكى ئۆلارغا مەمۇرىي جەرىمانە قويۇلدى. 1953ـيىلى قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان تىجارەتچىلەردىن 37سى تەكشۈرۈپ چىقىلدى، 13 چوكىلىق تارازا، ئالتە گەز، سەككىز ياغ كەمچىنى مۇسادىرە قىلىندى.

1955 ـ يىل 4 ـ ئايدا ئىككىنچى قەدەمدىكى ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ ئۆلچىمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش لايىھىسى يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى بىرەكە مېترغا ئۆزگەرتىلىپ، «گەز» ئەملدىن قالدۇرۇلدى؛ ئېغىرلىق ئۆلچىمى ژاقتىنچە 16 سەرلىك چوكىلىق تارازىغا ئۆزگەرتىلىپ، كونا چوكىلىق تارازا ئەملدىن قالدۇرۇلدى، بازاردىكى ئاشلىق سودىسىدا چوكىلىق تارازا ئۆلچەم بىرلىكى قىلىنىپ، چارەك بىكار قىلىندى. شۇندىن ئېتىبارەن، كورلا ناھىيىسىدە دۆلەت بەلگىلىگەن «مېتر سىستېمىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش، جەك سىستېمىسىنى داۋاملىق قوللىنىش، قالايمىقان ئۆلچەم سىستېمىسىنى بىكار قىلىش»تىن ئىبارەت ئۆلچەم باشقۇرۇش تۈزۈمى تەلتۆكۈس ئىجرا قىلىندى.

1955 ـ يىلدىن باشلاپ ئۇرۇمچىدىن بۇيرۇتۇپ ياسىتىلغان ئۆلچەم ئەسۋابلىرى سېتىۋېلىنىپ، ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئىشلىتىشىگە سېتىپ بېرىلدى. 1959 ـ يىلى ناھىيىلىك ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى رېمونت قىلىش ـ ياساش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، كورلا ناھىيىسىنى ئۆلچەم ئەسۋابلىرى بىلەن تەمىنلەش مەسلىسى ھەل قىلىندى، شۇ يىلىلا 108 چوكىلىق تارازا ياسالدى، 27 گىر رېمونت قىلىندى. 1959ـيىلدىن 1961 ـ يىلغىچە تۇرلۇك ئۆلچەم ئەسۋابلىرىدىن 9064ى ياسالدى. 1960 ـ يىلى ئاپتونوم رايونىنىڭ ئۆلچەم تارماقلىرى كورلا ناھىيىسى تەۋەسىدە 500 كىلوگرام تۆت دەرىجىلىك تارازا تېشى تارقاتتى ۋە ساتتى.

1959 ـ يىل 9 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىدە ئۇچىنچى قېتىم ئۆلچەم تۈزۈمى ئىسلاھاتى باشلاندى. گوۋۇيۈەننىڭ «ئۆلچەم تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش توغرىسىدىكى بۇيرۇقى»غا ئاساسەن، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە مېتر ـ كىلوگرام سىستېمىسى ئومۇملاشتۇرۇلدى. ئۇزۇنلۇق بىرلىكى بىرەكە مېترغا ئۆزگەرتىلدى؛ ئېغىرلىق بىرلىكىدە خەلقئارالىق كىلوگرام سىستېما ئۆلچەم، جەك سىستېمىسى قوشۇمچە قىلىندى، بىر جەك ئەسلىدىكى 16 سەردىن 10 سەرگە ئۆزگەرتىلدى، جۇڭگۇ دورىلىرى بىلەن ئاشلىقنىڭ ئۆلچىمى ژاقتىنچە ئۆزگەرتىلمىدى. شۇ يىلى 11 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىنىڭ ناھىيە بازىرى، يېڭىشەر، تېكىنچى، ئاۋات قاتارلىق جايلىرىدا مېتر ـ كىلوگرام سىستېمىسى ئاساسەن ئومۇملاشتۇرۇلدى.

1959 ـ يىلى 54 تۇرۇن ۋە 58 ماگىزىننىڭ ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئىشلىتىش ئەھۋالى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلدى، تۇرلۇك ئۆلچەم ئەسۋابلىرىدىن 858ى تەكشۈرۈلۈپ، ئۆلچەمگە توشمايدىغان ياغاچ چوكىلىق تارازىدىن 194 ى مۇسادىرە قىلىندى، بۇ، بازاردا ئىشلىتىلمەۋاتقان تارازىلارنىڭ تەخمىنەن 30 پىرسەنتىنى

ئىگىلەيدۇ. 1962 - يىلى 43 ياغاچ چوكىلىق تارازا تەكشۈرۈلۈپ، ئۆلچەمگە توشمايدىغان 26سى مۇسادىرە قىلىندى؛ ئەينى ۋاقىتتا كەلگ تارقالغان پۈرۈنسىلىق تارازىنىلگ خاتالىق پەرقى بەكمۇ چوڭ بولۇپ، ھەر 500 گرامدىن 67. 58 گرام كەم چىققاچقا، ئىشلىتىش مەنئى قىلىندى. 1966 - يىلى 1471 دانە ياغاچ چوكىلىق تارازا، 462 دانە گىر تەكشۈرۈلۈپ، ئۆلچەمگە توشمايدىغان ئۆلچەم ئەسۋابىدىن 50 ى مۇسادىرە قىلىندى. شۇ يىلى پۈرۈنسىلىق تارازىلارنى ئىشلەتمەسلىك توغرىسىدا جايلارغا ئۇقتۇرۇش قىلىندى ھەمدە ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش چارىسى تۈزۈپ چىقىلىپ، ئۆلچەمگە توشمايدىغان ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئىشلىتىش مەنئى قىلىندى. سودا - سېتىقتا ئىشلىتىلمەيدىغان ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئۆلچەم تارماقلىرىنىلگ تەكشۈرۈپ بېكىتمىشىدىن ئۆتكۈزۈش بەلگىلەندى ھەمدە ھەرقايسى ئورۇنلاردىن ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى ئۆز ۋاقتىدا رېمونت قىلغۇزۇش تەلەپ قىلىندى. 1974 - يىلى ئاشلىق سىستېمىسىدىن سەككىز ئورۇن، سودا سىستېمىسىدىن ئالتە ئورۇن، تەمىنات - سودا ۋە مادىي ئەشيا سىستېمىسىدىن 17 ئورۇنىلگ تۈرلۈك تارازىلىرىدىن 83 ى ئارىلاپ تەكشۈرۈلۈپ، لايىقەتسىز تارازىدىن 22سى مۇسادىرە قىلىندى، بۇ، ئارىلاپ تەكشۈرۈلگەن تارازىلارنىلگ 36 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1960- يىل 8 - ئايدا كورلا ناھىيىسى بويىچە ئۆلچەم بىرلىكلىرىدە مېتر - كىلوگرام سىستېمىسى يولغا قويۇلدى.

1981 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىشلىرى ئورنى كورلا شەھىرىدە ئۆلچەملەشكەن باشقۇرۇشنى يولغا قويۇپ، بىر قاتار ئۆلچەم باشقۇرۇش تۈزۈملىرىنى ئورناتتى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى باشقۇرۇش ئاساس قىلىنغان ئۆلچەم باشقۇرۇش خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك ئۆلچەملەشتى. كەن باشقۇرۇشتىن ئىبارەت يېڭى باسقۇچقا قەدەم قويدى، شۇنىلگ بىلەن بىر ۋاقتىتا ئۆلچەم ئەسۋابلىرى، دىنامىكا، ئېلېكتر ئىلمى، خىمىيە سانائىتىدىن ئىبارەت تۆت تۈردىكى ئەسۋاب - سايمانلارنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش، رېمونت قىلىش تۈزۈمى ئورنىتىلدى، سانائەت كارخانىلىرىدا ئۆلچەم باشقۇرۇشنى دەرىجىگە ئايرىپ باھالاپ بېكىتىش تۈزۈمى، ئۆلچەم باشقۇرۇش خادىملىرىنى تەربىيىلەش ۋە سىناپ تەكشۈرۈش تۈزۈمى ئورنىتىلدى.

1982 - يىلى سودا تارماقلىرىدىكى ئۆلچەم ئەسۋابلىرىدا خاتالىق بولۇش، ئۇلارنى رېمونت قىلدۇرماسلىق ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇپ، كورلا شەھىرى ئۆلچەم ئەسۋابلىرىنى نازارەت قىلىشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا بەلگىلىمە چىقاردى.

1985 - يىلى ئۆلچەم نازارەتچىلىرىدىن ئىمتىھان ئېلىش ۋە ئۇلارغا كەسپىي گۇۋاھنامە تارقىتىپ بېرىش تۈزۈمى ئورنىتىلدى.

1986 - يىلى مەجبۇرىي تەكشۈرۈپ بېكىتىش چارىسى يولغا قويۇلۇپ، ئابونېتلاردىن ئۆلچەم باشقۇرۇش تارماقلىرىغا تىزىمغا ئالدۇرۇش تەلەپ قىلىندى، تۈرلۈك ئۆلچەم سايمانلىرىنى تەكشۈرۈپ رېمونت قىلىش سودىكى بەلگىلەندى ھەمدە ھەرقايسى سودا - سېتىق بازارلىرىدا ئۆلچەم نازارەتچىسى تەسىس قىلىندى ۋە ئۆلچەم ئەسۋابلىرى ئۆلچەملەشتۇرۇلدى.

1986 - يىلدىن ئېتىبارەن، ئۆلچەم ۋە ئۆلچەملەشكەن باشقۇرۇش بويىچە 10 قارار تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، بۇنىڭغا 539 كىشى قاتناشتۇرۇلدى، 103 كىشىدىن ئىمتىھان ئېلىندى.

1988 - يىل 3 - ئاينىلگ 5 - كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىشلىرى ئورنى، ئوبلاستلىق مال باھا ئىدارىسى سۈيۇق جىسىم كەمچىنىنى ئالماشتۇرۇش، ھەجىم بىرلىكىنى بىر تۇتاش ئىشلىتىش توغرىسىدا بىرلەشمە ئۇقتۇرۇش چىقاردى. 1988 - يىل 5 - ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىدارىسى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە سۈيۇقلۇق جىسىم ئۆلچەم كەمچىنىنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقاردى، 9 - ئايدا يەنە بايىنغولىن ئوبلاستىدا قانۇندا بەلگىلەنگەن ئۆلچەم بىرلىكىنى توغرا ئىشلىتىش پىكرى توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئوتتۇرىغا قويدى.

1988 - يىلى كورلا شەھەر رايونىدا جەمئىي 8500 دانە دىنامىكىلىق ئۆلچەش ئەسۋابى، 6000 دىن كۆپرەك ياغاچ چوكىلىق تارازا - گىر ۋە 10 مىڭدىن ئارتۇق ئېلېكترلىك ئۆلچەش ئەسۋابى، 200 دىن ئارتۇق ئىسسىقلىق ئۆلچەش ئەسۋابى، 100 دىن ئارتۇق خىمىيە سانائىتى ئۆلچەش ئەسۋابى تەكشۈرۈپ بېكىتىلدى. 1988 - يىلى قانۇندا بەلگىلەنگەن ئۆلچەمنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇش چارىسى بەلگىلىنىپ، كورلا شەھىرىگە 1989 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا دۆلەت قانۇنىدا بەلگىلەنگەن ئۆلچەم بىرلىكىگە ئۆتۈشى توغرىسىدا مۆھلەت بېرىلدى.

§ 3 . سانائەت ئۆلچىمىنى ئۆلچەملەشتۈرۈپ باشقۇرۇش

1959 - يىلدىن بۇرۇن كورلا ناھىيىسى ئۆلچەم بىرلىكىنى ئىشلىتىشنى باشقۇرۇشنى ئۆلچەم خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلغان، ئۆلچەملەشتۈرۈپ باشقۇرۇشنى تېخى قانات يايدۇرمىغانىدى. 1959-يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىشلىرى ئورنى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۆلچەملەشتۈرۈپ باشقۇرۇش خىزمىتى پەيدىنپەي قانات يايدۇرۇلدى.

1959 - يىلى جۇڭگو ئۆسۈملۈك دورىلىرى، كان مەھسۇلاتلىرى، قوي يۇڭى، پاختا، ئاشلىق سېتىۋېلىش ئۆلچىمى تۈزۈلدى، شۇنداقلا ئۆلچەمنى ئۆلچەملەشتۈرۈشنىڭ كەسپىي خادىملىرى تەربىيىلەندى.

1961 - يىلى دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى، خىمىيىۋى ئوغۇت، دېھقانچىلىق دورىسى، ئاشلىقنى مۇڭاپىق تېمپېراتۇرىدا ساقلاش ئۆلچەملەشتۈرۈش يېقىنقى مەزگىللىك ئۆلچەم تەقىقاتى كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزۈلدى.

1981 - يىلى شەھەر رايونىدا سانائەت ئۆلچىمىنى تەكشۈرىدىغان ئۆلچەملىك ئەسۋاب 46گە يەتتى، ئۇلار ئارقىلىق شەھەر رايونى كارخانىلىرىدىكى 86 خىل سانائەت ئۆلچەم ئەسۋابى تەكشۈرۈپ بېكىتىلدى، 32 كارخانا سۈپەت ئۆلچىمىنى باشقۇرۇش جەھەتتىن تەكشۈرۈلدى، بۇ جەريانىدا كىچىك كارخانىلاردا مەخسۇس ئۆلچەم باشقۇرغۇچى يوقلۇقى، زۆرۈر ئۆلچەم تەكشۈرۈش ئەسۋابىنىڭ كەملىكى، مەھسۇلاتلارنىڭ لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتىنىڭ تۆۋەنلىكى، تەننەرخىنىڭ بەك يۇقىرى ئىكەنلىكى قاتارلىق مەسىلىلەر بايقالدى. شۇ يىلى 5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى كورلا شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركىتىنىڭ مەلۇم زاۋۇتتا ئىشلەپچىقىرىلغان 10 جىڭلىق پۈرژىنىلىق تارازىنى بەلگىلىمىگە خىلاپ ھالدا ساتقانلىقى بايقالدى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىشلىرى ئورنى پۈرژىنىلىق تارازىنىڭ بازاردا ئىشلىتىلىشىنى قاتتىق مەنئى قىلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى قايتا تەكىتلىدى.

1982 - يىلى شىنجاڭ قېلىپ زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان تىك بۇلۇڭلۇق مېتىر ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1 - دەرىجىلىك مەھسۇلات %56نى، 2 - دەرىجىلىك مەھسۇلات %31نى ئىگىلىدى.

1983 - يىل 7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆلچەم ئىشلىرى ئورنى ئېنېرگىيە تېجەشنى باشقۇرۇش تەدبىرىنى كۈچەيتىپ، بىر قىسىم كارخانىغا ئېنېرگىيە تېجەش ئەسۋابى قۇراشتۇرۇپ بېرىپ، ئېنېرگىيە مەنبەسى ئۆلچىمىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى يەنمۇ قانات يايدۇردى.

1984 - يىلى ئىسپېرت ئۆلچىگۈچىنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، چەت ئەللەرنىڭ ئۆلچىمى بويىچە ئىسپېرت گرادۇسنى ئۆلچەيدىغان °15 لۇق ئىسپېرت ئۆلچىگۈچ بىكار قىلىنىپ، دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن °20 لۇق ئىسپېرت ئۆلچىگۈچكە بىر تۈتاش ئالماشتۇرۇلدى.

1986 - يىل 2 - ئايدا شىنجاڭ «ئالغا» ماشىنىسازلىق زاۋۇتىدا ئۆلچەم باشقۇرۇش دەرىجىسىنى

بېكىتىش خىزمىتى سىناق قىلىندى. شۇ يىلى 11 سانائەت كارخانىسىنىڭ ئۇلچەم باشقۇرۇش دەرىجىسى باھالاندى، شىنجاڭ قېلىپ زاۋۇتى، شىنجاڭ «قىزىل بايراق» ئەسۋاب زاۋۇتى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى قەغەز زاۋۇتى 2 - دەرىجىلىك ئۇلچەم ئورنى قىلىپ باھالاندى.

1987 - يىلى شەھەر بويىچە ئۇلچەم ئەسۋابلىرىنى مەجبۇرىي تەكشۈرۈپ بېكىتىشنى باشقۇرۇش چارىسى يولغا قويۇلۇپ، دىنامىكا، ئېلېكتر ئىلمى، ئىسسىقلىق سانائىتى، خىمىيە سانائىتى ساھەلىرىدىكى ئۇلچەش ئەسۋابلىرىنى تەكشۈرتۈش مۇھلىتى توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە چىقىرىلدى، ئالاھىدە يۇقىرى ئۇلچەم ستاندارتىنى كۆرسەتكۈچ بەلگىلەپ تەكشۈرۈش، گۇۋاھنامە تارقىتىش كونكرېت چارىسى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقىتىلدى.

VI باب

سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش

§ 1 . ئاپپاراتلار

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېگىنلۇك يىللىرىدا كورلىدا سودا ئىشلىرىنى سودا بېگى باشقۇرغان، مىنگونىڭ 29 - يىلى (1940 - يىلى) كورلا شەھىرىدە مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇش ھەيئىتى قۇرۇلغان، ئۇنىڭغا ھاكىم قوشۇمچە مۇدىر بولغان، ئۇنىڭ سودا - سانائەت، باج، سودا، بانكا، چ خ تارماقلىرىنىڭ مەسئۇللىرى قاتارلىق بىرمۇنچە ئەزاسى بولغان، مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) 6 - ئايدا مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇش ھەيئىتى مال باھاسىنى ئىدارە قىلىش ھەيئىتى دەپ ئۆزگەرتىلگەن. ھەيئەت مۇدىرلىقىنى يەنىلا ھاكىم ئۈستىگە ئالغان، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئۇچ كەسپىي بۆلۈمچە قۇرۇلغان. بۆلۈمچە باشلىقلىقىنى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرى ئۈستىگە ئالغان، ئۇنىڭ يەنە كاتىپ، پۇتۇكچى، بوغالتىر، تەرجىمان، ئىش بېجىرگۈچى قاتارلىق خادىملىرى بولغان. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943-يىلى) دىن ئىلگىرى ناھىيىلىك باج ئىدارىسى بىر قىسىم سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش كەسپىنى قوشۇمچە باشقۇرغان. مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە قۇرۇلۇش بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان (ئۇ 4 - بۆلۈم دەپمۇ ئاتالغان)، سودا - سانائەتنى باشقۇرۇش ئۇنىڭ فۇنكسىيىسىنىڭ بىرى قىلىنغان. مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت مال باھاسىنى ئىدارە قىلىش ئىجرائىيە شۆبىسىنى قۇرۇپ، ئۇنى جىددىي ئەھۋالدا بازار مال باھاسىنى باشقۇرىدىغان مەخسۇس ئاپپارات قىلغان، ئۇ بىر قىسىم سودا - سانائەتنى باشقۇرۇش كەسپىنى باشقۇرغان.

1950 - يىلى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ سودا - سانائەت بۆلۈمى سودا - سانائەتنى باشقۇرۇش فونكسىيىسىنى يۈرگۈزدى. 1954 - يىلى كورلا شەھىرىدە بازار باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. بازار باشقۇرۇش كومىتېتى سودا - سانائەت، ئاشلىق، باج، تەمىنات - سودا، جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرىنىڭ مەسئۇللىرىدىن تەركىب تاپتى، سودا - سانائەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مۇدىر بولدى. ئۇنىڭغا بىر مەخسۇس كاتىپ، بىر نەچچە ئادەتتىكى كادىر قويۇلدى. 1956 - يىلى ھاكىم بازار باشقۇرۇش

كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولدى. بازار باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ قول ئاستىدا بازار تەكشۈرۈش، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇش، بازارنى كۆزىتىش گۇرۇپپىلىرى قاتارلىق ئۈچ پائالىيەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 1958 ـ يىلى بازار باشقۇرۇش كومىتېتى ناھىيىلىك سودا ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1960 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك بازار مال باھاسىنى باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى ناھىيىلىك بازار باشقۇرۇش كومىتېتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1963 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك بازار مال باھاسىنى تەكشۈرۈش كومىتېتى كورلا بازىرىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1965 ـ يىل 1 ـ ئايدا يېڭىباشتىن كورلا ناھىيىلىك بازار باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كورلا ناھىيىلىك بازار مال باھاسىنى باشقۇرۇش كومىتېتى پارچىلىنىپ كەتتى. 1972 ـ يىل 6 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك بازار باشقۇرۇش كومىتېتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، يەتتە شتات بېرىلدى. 1979 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك بازار باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ نامى رەسمىي ناھىيىلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1980 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1984 ـ يىلى ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇۋېتىلگەندە، كورلا ناھىيىلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى كورلا شەھەرلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى. قوشۇۋېتىلىش ۋاقتىدا، ناھىيىلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ توققۇز ئىشچى ـ خىزمەتچىسى، شەھەرلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ 80 ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار ئىدى، بۇلار قوشۇلۇپ ئىشچى ـ خىزمەتچى سانى 89 كىشىگە يەتتى. 1990 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 143 كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 42 نەپەر. سودا ـ سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قاراشلىق ئورۇنلاردىن «ئىتتىپاق»، دەريا بويى، كۆنچى، سايباغ، پويىز ئىستانسىسى، تاشدەن، بوستان ۋە يېزىلاردا 11 يېزا ئىگىلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئورنى بار.

§ 2. بازار سودىسىنى باشقۇرۇش

1. بازار قۇرۇش

كورلا شەھىرىدىكى شەھەر ـ يېزا بازار سودىسىنىڭ ئۈچ خىل شەكلى بار: ئۇنىڭ بىرى، قەرەللىك سودا قىلىدىغان بازار؛ ئىككىنچىسى، دائىم سودا قىلىدىغان يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى؛ ئۈچىنچىسى، ئىچكى ئۆلكىلەردىن ئېقىپ كەلگەن كىشىلەر تىجارەت قىلىدىغان «يايما» سودىسى. 1990ـ يىلى شەھەر بويىچە شەھەر ـ يېزا بازارلىرىدىكى سودىنىڭ يىللىق پۈتۈشۈش سوممىسى 64 مىليون 90 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1963 ـ يىلدىكىنىڭ 96 ھەسسىسىگە، 1985 ـ يىلدىكىنىڭ 8.8 ھەسسىسىگە توغرا كەلدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ قىسمەن يىللاردىكى شەھەر - يېزا بازار سودىسىدا پۈتۈشۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 12 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	پۈتۈشۈلگەن سودا سوممىسى	يىللار	پۈتۈشۈلگەن سودا سوممىسى
1963	66.70	1981	520
1964	50.20	1982	606
1965	39.65	1985	730.37
1980	483	1990	6409

بازار كورلا ناھىيىسىدىكى بازار يۈەن، مىڭ سۈاللىسى دەۋرلىرىدىلا روناق تاپقان. بازار—ئۇيغۇر دېھقان، چارۋىچىلىرى قەرەللىك تاۋار ئالماشتۇرىدىغان ئەنئەنىۋى سودا شەكلى بولۇپ، ئۇنىڭدا بىر كۈندە بىرنەچچە، كەلگىلى بولىدىغان دائىرىدىكى رايون بازارنى قاپلاش رايونى بولىدۇ. كورلىدا جۈمە كۈنى بازار كۈنى بولىدۇ، بازاردا ئاشلىق، ياغ، ئۆي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرى، مېۋە-چېۋە، قوغۇن-تاۋۇز، كۆكتات، يەرلىك قول ھۈنەر بۇيۇملىرى قاتارلىق تاۋارلار ئالماشتۇرۇلىدۇ. باشتا مالغا مال ئالماشتۇرۇلاتتى، كېيىنچە پەيدىنپەي پۇل ئارقىلىق سودا قىلىشىدىغان بولدى، يېقى جۇڭگو قۇرۇلغانىدىن كېيىنكى 1950-يىلى كورلا ناھىيىسىدە شەھەر رايونىدىكى كۆنچى دەرياسى بويى (ھازىرقى «ئاپتاپېرەس» كۆۋرۈكى)، تاشدەن، شاڭخۇ، چەرچى قاتارلىق جايلاردا بازار بولاتتى، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىدە يولنىڭ ئىككى قاسىنقىغا يايما يېيىلاتتى.

1950 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بازارنى دەسلەپكى قەدەمدە تەرتىپكە سېلىپ، 12 مەخسۇس كىچىك بازار ئورنىنى بەلگىلىدى. ئۇلار ئاشلىق - ياغ بازىرى، مېۋە - چېۋە، قوغۇن - تاۋۇز بازىرى، پارچە يېمەكلىكلەر بازىرى، رەخت بازىرى، قەنت - چاي بازىرى، كالا - قوي گۆشى بازىرى، كۆكتات بازىرى، ئۆتۈك - پىيما بازىرى، چارۋا مال - ئۆي قۇشلىرى بازىرى، يۇڭ - تېرە بازىرى، پاختا بازىرى، ئوتۇن - سامان بازىرى ئىدى. 1956 - يىلى دۆلەت ئاشلىق، ياغلىق دان، پاختا قاتارلىق مەھسۇلاتلارنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش - بىر تۇتاش سېتىشنى يولغا قويدى، شۇنداقلا تەمىنات - سودا كوپېراتىپى سېتىۋالىدىغانلىكى مەھسۇلاتلارنى بازارغا سېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى، بازارغا مېۋە - چېۋە، قوغۇن - تاۋۇز، كۆكتات ۋە ئاز ساندىكى قول سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىلا سېلىشقا بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى. 1963 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئاممىغا ئاسانلىق يارىتىش، دېھقانچىلىق ۋاقتىغا دەخلى يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن، بازار كۈنىنى جۈمەدىن يەكشەنبىگە ئۆزگەرتتى، بۇ تاكى ھازىرغىچە داۋاملىشىپ كەلمەكتە. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە دېھقان، چارۋىچىلارنىڭ ئائىلە قوشۇمچە كەسپىنىڭ تەرەققىياتى چەكلىمىگە ئۇچرىغاچقا، بازار ئىنتايىن سۈسلىشىپ كەتتى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بازار سودىسى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. كۆپ ساندىكى بازار دائىملىق يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى بىلەن قوشۇلۇپ كەتتى. ئاشلىق، پاختا، چارۋا مال، ئۆي قۇشلىرى بازارلىرىلا كونا تۈزۈم بويىچە داۋاملىشىپ ھەپتىدە بىر قېتىم بازار سودىسى بولدى.

يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيە-سىنىڭ شەھەر، يېزا نوپۇسى يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى، ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان بازار شەھەر - يېزا خەلقىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئۆسۈۋاتقان تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى، بىر قىسىم بازار دائىملىق سودا قىلىدىغان يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرىغا ئۆزگىرىپ كەتتى. 1958 - يىلى كورلا ناھىيىسى كۆنچى دەريا‌سى بويىدا كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرىنى قۇردى. سايباغ رايونىدىمۇ ئۆزلۈكىدىن بازار سودىسى بارلىققا كەلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازارلىرى ئاساسەن تارقىۋېتىلىدى. 1979 - يىلدىن كېيىن يەنە راۋاجلىنىپ، سېتىۋېلىش - سېتىش ئاۋاتلاشقان ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى.

1980 - يىلدىن كېيىن كورلا شەھىرى نۇرغۇن مالىيە كۆچى، ماددىي كۆچنى ئىشقا سېلىپ، ئۇزاق مۇددەتلىك چوڭ تېپتىكى ئۇنىۋېرسال يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرىنى قۇردى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر شەھەر بويىچە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «ئىتتىپاق» بازىرى، سايباغ بازىرى، شەرقىي پويىز ئىستانسىسى بازىرى، «ئىتتىپاق» چارۋا مال بازىرى، بوستان بازىرى، تاشدەن بازىرى، دەريا بويى بازىرى، شاڭخۇ يېزا سودا بازىرى ۋە يېزا ئىگىلىك 2 - شى مەبلەغ سېلىپ قۇرغان كۆنچى بازىرى قاتارلىق 9 يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى قۇرۇلدى، بۇنىڭغا 5 مىليون 460 مىڭ 100 يۈەن مەبلەغ سېلىندى، 16 مىڭ 892.56 كۋادرات مېتر سۇلياۋ لاپاس، 19 مىڭ 27. 729 كۋادرات مېتر ئۈي، 1678 مېتر پوكەي، 2206 مۇقىم ۋاقىتلىق تىجارەت يايمىسى ياسىلىپ يىللىق سودىدا پۈتۈشۈش سوممىسى 64 مىليون 90 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

يايما يېيىش كورلا شەھىرىدە بۇنداق تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ %90تىن كۆپرەكى ئىچكى ئۇلكىدىن ئېقىپ كەلگەنلەر. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى جىياڭسۇ، جېجىياڭ، خۇنەن، خۇبېي، سىچۈەن، خېنەن قاتارلىق جايلاردىن كەلگەن، ئۇلار كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر، يېزا كوچىلىرىنىڭ ئىككى قاسىنىقىغا يايما يېيىپ مال ساتىدۇ، ئۇلارنىڭ يايمىسى كىچىك، ئورنى تۇراقسىز بولۇپ، ئاساسلىقى كىيىم- كېچەك ۋە ئۇششاق تاۋار سودىسى قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ماللىرى بىۋاستە شاڭخەي، ۋۇخەن، نەنجىڭ، بېيجىڭ، گۇاڭجۇ قاتارلىق جايلاردىن كېلىدۇ.

كورلا شەھىرىدىكى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازارلىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى قۇرۇلۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 13

بازار نامى	پۈتۈپ ئىش باشلىغان ۋاقتى	سېلىنغان ئومۇمىي مەبلەغ (10مىڭ يۈەن)	چوڭ لاپاس (كۋادرات مېتر)	پوكەي (دانە)	ئۈي (كۋادرات مېتر)	مۇقىم يايما ئورنى (دانە)	ۋاقتىلىق يايما ئورنى (دانە)	ئايدا بازارغا چىققۇچىلار- نىڭ سانى (10 مىڭ يۈەن)	يىللىق پۈتۈشۈش سوممىسى
بوستان بازىرى	1989 - يىل 7 - ئاي	138	300	273	3935	326	60	1.5	150
دەريا بويى بازىرى	1983 - يىل	16.58	2600		1280.33			1	

يېڭىشەھەر شەرقىي پويىز ئىستانسىسى بازىرى	1987 - يىل	66.82	1233	280	2119.02	180	50	2	322.7
«ئىتتىپاق» بازىرى	1989 - يىل 10 - ئاي	113.7	973.8	192	4011.93	196	65	1	511.4
تاشدەن بازىرى	1987 - يىل 9 - ئاي	25.23	1357.76	110	1672.52	98	120	1	262.5
شاڭخەي بېزا بازىرى	1985 - يىل	6.15	500		684.5				604.3
بېزا ئىگىلىك 2 - شى كۆنـ چى بازىرى	1989 - يىل 1 - ئاي	51.5	1830	162	1220.64			2	181.3
سايباغ بازىرى	1986 - يىل 10 - ئاي	113.18	1873	663	4122.8	571	15	5	4376.8
«ئىتتىپاق» چارۋا مال باـ زىرى	1986 - يىل	18.96	525		682.17	25	500	1.5	

2. سودا بازىرىنى باشقۇرۇش

مىنگو دەۋرىدە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت سودا پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا تىجارەت كىنىشكىسى تارقىتاتتى، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇش كومىتېتى بازاردىكى تاۋارنىڭ باھاسىنىلا باشقۇراتتى، چەكـ لەيتتى ۋە تەكشەيتتى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئويناىدىغان رولى يوق دېيەرلىك ئىدى، مال باھاسى ئۆستى ـ ئۆستىلەپ ئۆسۈۋېرەتتى. مىنگونىڭ 37 ـ يىلى (1948 ـ يىلى) ماددىي ئەشيالارنى سەپلەپ سېتىش يولغا قويۇلدى، سەپلەپ سېتىش ئوبيېكتى ئادەتتىكى پۇقرالار ئىدى.

1949 ـ يىل 9 ـ ئايدىن كېيىن كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىر مۇنچە تەدبىر قوللىنىپ، بازارنى باشقۇردى، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى، ماددىي ئەشيا ئالماشتۇرۇشنى ئىلگىرى سۈردى. 1953ـيىلى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بازار باشقۇرۇش بىرلەشمە تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، بازارنى ئېنىقلىدى، تەرتىپكە سالدى.

1952 ـ يىل 7 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىرلىككە كەلگەن ئۇلچەم ئەسۋابلىرىنىڭ گەز، ياغاچ تارازا، تارازا بولۇشىنى بەلگىلىدى. 1954 ـ يىلى باھانى ئېنىق يېزىپ قويۇش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. ئۇنى ئالدى بىلەن تۇرلۇك مال، رەخت، تىككۈچىلىك، سەتىراچىلىق، ئاشخانا، تۈمۈرچەـ لىك، ياغاچچىلىق، كۆن ـ خۇرۇم ساھەلىرىدە يولغا قويدى. سىناق قىلغاندىن كېيىن ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويدى. 7 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ تۇرلۇك مالىلىرىنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسىنى بىرلىككە كەلتۈردى، خۇسۇسلار ئىگىلىكىدىكى سودا تاۋارلىرىدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسىدىن پايدىلىنىلدى.

1957 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇق ئۈزۈم، گۈلە، شاپتۇل قېقى، ياڭاق، قوغۇن قېقى، خۇاسىڭ، چىلان قاتارلىق سەككىز خىل قۇرۇق مېۋىنى ھەمدە ئالما، نەشپۈتنى بىر تۈتاش سېتىۋېلىنىدىغان تاۋار قىلىشنى، ئۇلارنى ئەركىن بازارغا سېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى، بازاردا ئاز مىقدارداـ كى قۇرۇق، ھۆل مېۋە سودىسى قىلىشقىلا يول قويۇلىدىغانلىقىنى، كىنىشكىسىز تىجارەت قىلىش قەتئىي مەنئى قىلىنىدىغانلىقىنى؛ بازار سودىسى ئورنىنى ئايرىپ، بىر كوچىنى يەرلىك مەھسۇلاتلار سودا بازىرى

قىلىشنى؛ 2 ـ كوچىنى ھارۋا، ئېشەك ھارۋىسى، ئوتۇن بازىرى قىلىشنى، 3 ـ كوچىنى كونا كېيىملەر بازىرى قىلىشنى بەلگىلىدى. 1957 ـ يىلدىن 1960 ـ يىلغىچە يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بازىرى ئىسمى بار، جىسمى يوق بولۇپ قالدى.

1961 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، دادۇڭزا، لەڭگەر، قوشئېرىق، بازار ئىچى قاتارلىق جايلاردا يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، شۇ يىلى 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى «يېزىلاردىكى بازار سودىسىنى باشقۇرۇش سىناق چارىسى»نى يولغا قويۇپ، بازارغا سېلىنمىدىغان تاۋارلارنى قاتتىق چەكلىدى. 7 ـ ئايدا ئوبلاستلىق، ناھىيىلىك بازار باشقۇرۇش كومىتېتى بىرلىكتە بىر ئاي مۇددەت بىلەن تەكشۈرۈش، تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىپ، بازار باشقۇرۇشقا خىلاپ دېلودىن 142نى بىر تەرەپ قىلدى. 534 يۈەن جەرىمانە قويدى. 1962 ـ يىلى سودا بازىرىنىڭ سودىدا پۈتۈشۈش سوممىسى 700 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1961 ـ يىلدىكىدىن 60% ئاشتى، باھا سەۋىيىسى 40%—50% چۈشتى. بۇنىڭ ئىچىدە قوينىڭ باھاسى 40%، كۆكتات باھاسى 80%، چارۋا مالىنىڭ باھاسى 40% چۈشتى؛ بازارغا كىرگەن ئادەم سانى 1961 ـ يىلدىكى 20 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن 60 مىڭ ئادەم (قېتىم) غا يەتتى، تاۋار 100 خىلدىن كۆپىيىپ، 200 نەچچە خىلغا يەتتى. 1963 ـ يىلى بازارنى تەرتىپكە سېلىشتا دېھقانلارغا ئۆزى ئىشلەپچىقىرىپ، ئۆزى سېتىش گۇۋاھنامىسى كۆچمە تىجارەت گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى ھەمدە دۆلەت، كوپېراتىپ سودىسىنىڭ بازار سودىسىغا قاتنىشىشىنى رىغبەتلەندۈردى.

1966 ـ يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن بازار سودىسى كاپىتالىزمنى پەيدا قىلىدىغان تۈپراق دەپ قارىلىپ، توسۇلدى، باشقۇرۇلدى؛ دېھقانلارنىڭ ئائىلە قوشۇمچە كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىشى كاپىتالىستىك ئىستىخىيىلىك خاھىش دەپ قارالدى، قىسقا مۇساپىلىك ترانسپورت بىلەن شۇغۇللىنىش ھايانكەشلىك ھەرىكىتى دەپ تەنقىد قىلىندى.

1978 ـ يىلى ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش سىياسىتى يولغا قويۇلغانلىقتىن، بازار سودىسى يېڭى ھاياتقا ئېرىشتى. 1981 ـ يىل 5 ـ ئايدىن باشلاپ كورلا شەھىرى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرىنى ئۈچ ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە تەرتىپكە سېلىپ چىقتى.

شۇ يىلى 7 ـ ئايدا سودىدا پۈتۈشۈش سوممىسى 532 مىڭ 700 يۈەنگە يېتىپ، 1980 ـ يىلىنىڭ شۇ مەزگىلىدىكىدىن 1.65 ھەسسە ئاشتى؛ بازارغا سېلىنغان تاۋار 114 خىلدىن 303 خىلغا يەتتى. 1983ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستى، كورلا شەھىرى 56 ئادەم ئاجرىتىپ، بازار سودىسىنى چوڭ تەكشۈرۈشكە قاتناشتۇردى. تۆت ئايدا 106 تىجارەتچى بىر تەرەپ قىلىنىپ، 66 تىجارەتچى كەسىپتىن توختىتىلدى، تۆت تىجارەتچى ئەنزە تۈرغۇزۇپ تەكشۈرۈلدى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە قائىدە ـ نىزامغا خىلاپ ئىقتىسادىي ئەنزىدىن 59ى، قانۇنغا خىلاپ سوممىدىن 4 مىليون 858 مىڭ يۈەن تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، 287 مىڭ يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

1985 ـ يىلى بەش ئورۇن 20 ئادەمگە چېتىلىدىغان 15 ئىقتىسادىي ئەنزە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، قانۇنغا خىلاپ سوممىدىن 78. 8134 يۈەن تەكشۈرۈپ چىقىلدى، 22 مىڭ 800 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى. ئۇنىڭ ئەڭ چوڭى رېلىسنى ھاينىغا سېتىش ئەنزىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سوممىسى 8497 يۈەن بولدى، 8037 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

1986 ـ يىلى قانۇنغا خىلاپ ئەنزىدىن 13ى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سوممىسى 165 مىڭ 800 يۈەن بولدى، 38 مىڭ 100 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

ئەك چوڭى ئۆز ئالدىغا توك يەلپۈگۈچ قۇراشتۇرۇپ سېتىش ئەنزىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سومما 111 مىڭ 800 يۈەن بولدى. 27 مىڭ 700 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

1987 - يىلى قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان ئىقتىسادىي ئەنزىدىن ئالتىسى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۇلارنىڭ قانۇنغا خىلاپ سومما 472 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ، 28 مىڭ 600 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى. ئەك چوڭى يۇقىرى باھادا ۋاگون سېتىش ئەنزىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سوممىسى 83 مىڭ 700 يۈەن بولدى، 27 مىڭ 900 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

1988 - يىلى قانۇنغا خىلاپ ئىقتىسادىي ئەنزىدىن ئونى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سوممىسى 324 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ، 27 مىڭ 900 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى. ئۇنىڭ ئەك چوڭى قانۇنسىز ھالدا ئۆچكە تىۋىتىنى ھايۋانغا سېتىۋېلىش ۋە شېكەرنى قولدىن-قولغا ئۆتكۈزۈپ سېتىش دېلوسى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر قايسىسىغا 7000 يۈەندىن كۆپرەك جەرىمەن قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

1989 - يىلى قانۇنغا خىلاپ ئىقتىسادىي ئەنزىدىن تۆتى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سوممىسى 942 مىڭ 100 يۈەن بولۇپ، 117 مىڭ 100 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى. ئۇنىڭ ئەك چوڭى تىجارەت دائىرىسىدىن ھالقىپ بوغا مۆڭگۈزى سېتىش ئەنزىسى بولۇپ، 89 مىڭ 700 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

1990 - يىلى قانۇنغا خىلاپ ئىقتىسادىي ئەنزىدىن 11ى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۇنىڭ قانۇنغا خىلاپ سوممىسى 2 مىليون 871 مىڭ 600 يۈەن بولۇپ، 169 مىڭ 600 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى. ئۇنىڭ ئەك چوڭى يەككە ترانسپورت ئائىلىسىنىڭ ئاپتوموبىلىنى ھايۋانغا ئېلىپ سېتىش ئەنزىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا 14. 9017 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

§ 3 . سودا - سانائەت كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش

1. سودا - سانائەت كارخانىلىرىنى تەزىملاش

مىنگونىڭ 20 - يىلى (1931 - يىلى) مىللىي ھۆكۈمەت «شىركەتلەرنى تەزىملاش قائىدىسى» نى ئېلان قىلدى. مىنگونىڭ 26 - يىلى (1937 - يىلى) شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت «شىنجاڭدىكى يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ۋاقتىلىق چارىسى لايىھىسى» نى ئېلان قىلىپ، سودا-سانائەتنى تەزىملاش تۈرى ئىسىم - فامىلىسى، يېشى، يۇرتى، تۇرۇشلۇق جايى، سودا ئورنىنىڭ نامى، ئومۇمىي كاپىتالى، تىجارەت تۈرى، يەرلىك مەھسۇلاتلارنى بىر تەرەپ قىلىش چارىسى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى لازىملىقىنى بەلگىلىدى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە 565 ئائىلىلىك سودا - سانائەتچى بار ئىدى. مىنگونىڭ 37 - يىلى (1948 - يىلى) ھۆكۈمەت «سودىگەرلەرنى تەزىملاش قانۇن لايىھىسى» نى ئېلان قىلدى. مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە تەزىملانغان سودا - سانائەتچى 301 ئائىلىگە، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىرى 334 كىشىگە يەتتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى سودا - سانائەتنى قوغداش ۋە راۋاجلاندۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويدى. 1950 - يىل 8 - ئاينىڭ 20 - كۈنى پۈتۈن ناھىيىدىكى سودا - سانائەتچىلەرنى تەزىملاشنى باشلىدى. 1950 - يىل 11 - ئايغا قەدەر ناھىيە بويىچە سودا -

سانائەتچى ئائىلە 301 گە، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەم 334 كە يەتتى. 1954 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى پۈتۈن ناھىيەدىكى سودا - سانائەتچىلەرنى كىنىشكىسىنى ئالماشتۇرۇش يۈزىسىدىن تىزىملىدى، شۇنداق بىلەن بىللە سودا - سانائەتچىلەرنىڭ مەبلىغى، تىجارەت سوممىسىنى مەلۇم قىلدۇردى، باھالىدى ۋە تەكشۈردى. بۇ قېتىم جەمئىي 651 ئائىلىلىك قول سانائەتچى، 672 ئائىلىلىك سودىگەر تىزىملاندى.

1956 - يىلى خۇسۇسىي سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈشنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىسى سودا - سانائەتچىلەرنى يېڭىباشتىن تىزىملىدى ۋە ئۇلارغا كىنىشكا ئالماشتۇرۇپ بەردى. تىزىملاش دائىرىسى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ئورنى، ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى سودا ئورنى، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا ئورنى بولۇپ، تىزىملاش مەزمۇنى كارخانا ئىسمى، دىرىكتورى (ئىسىم - فامىلىسى، يېشى، مىللىتى، جىنسى، يۇرتى)، كارخانا ئادرېسى، تىجارەت دائىرىسى، تەۋە ساھەسى، ئىقتىساد خاراكتېرى، تەشكىلىي شەكلى، كاپىتال سوممىسى، كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار، ئىشلەپچىقىرىش ئۈسكۈنىسى ئەھۋالى قاتارلىقلارنى ئۆزئىچىگە ئالدى.

1959-يىلى كورلا ناھىيىسىدە يەتتە كىشىلىك رەھبەرلىك گۇرۇپپا قۇرۇلدى، ئۇلار سودا-سانائەتچىلەرنى تىزىملاش ۋە كىنىشكا ئالماشتۇرۇپ بېرىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. كونكرېت خىزمەتنى كورلا ناھىيىلىك سودا - سانائەت ئۇيۇشمىسى، سودا ئىدارىسى، قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى قاتارلىق ئالاقىدار ئورۇنلار ئادەم ئاجرىتىپ بىجىردى. بۇ خىزمەت 1959 - يىل 12 - ئاينىڭ 26-كۈنى باشلىنىپ، يېرىم ئاي داۋام قىلدى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى 14 سودا دۇكىنى، 92 يېمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت ئورنى، تۆت سانائەت ئورنى (ئىككى يېمەك زاۋۇتى، ئىككى ئۇنۇقېرسال پىششىقلاش زاۋۇتى)؛ ئىككى ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى دۇكان، 14 يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت كوپېراتىپى، 43 ماگىزىن، بىر ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى، سەككىز قول سانائەت كوپېراتىپى، 10 ھۈنەرۋەنلىك ئورنى، ئىككى مەھەللە باشقۇرغان قول سانائەت گۇرۇپپىسى تىزىملاندى.

1962 - يىل 10 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت سودا - سانائەت كارخانىلىرىنى تىزىملاش ۋە ئۇلارنىڭ كىنىشكىسىنى ئالماشتۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلىدى. 1963 - يىلى، 1966 - يىلى سودا-سانائەتچىلەرنى تەكشۈرۈپ تىزىملاش ۋە ئۇلارنىڭ كىنىشكىسىنى ئالماشتۇرۇش خىزمىتىنى يەنە ئېلىپ باردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە سودا - سانائەتچىلەرنى تىزىملاش خىزمىتى توختاپ قېلىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

1980 - يىلى كورلا شەھىرىدە سانائەتنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، يەتتە كادىر ئاجرىتىلىپ، بۇ خىزمەت قانات يايدۇرۇلدى. تىزىملاش ئارقىلىق شەھەر بويىچە 22 سودا - سانائەت كارخانىسى، سەككىز يېزا گۈڭشى، ئەترەت كارخانىسى بارلىقى مەلۇم بولدى.

1981 - يىل 10 - ئايدا كورلا شەھىرىدە سودا - سانائەتنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئۇچ ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ، 209 كارخانا ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە تىزىملاشقا تەستىقلانغانلىرى 157 كارخانا (سودا كارخانىسى 79، يېمەك - ئىچمەك كارخانىسى 13، مۇلازىمەت كارخانىسى 53، قاتناش - تىرانسپورت كارخانىسى 12).

1984 - يىلى ناھىيە، شەھەر بىرلەشتۇرۇۋېتىلگەندىن كېيىن، كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى سودا-سانائەتنى تىزىملاش خىزمىتىنى كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى بىر تۇتاش باشقۇردى. 1985 - يىلى كورلا شەھىرىدە تىزىملىتىلغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا ۋە كوللېكتىپ سودا - سانائەت كارخانىسى 499غا، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا - سانائەت كارخانىسى 2023كە يەتتى.

1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر كورلا شەھىرى تىزىملىغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى، شېرىكچىلىكتىكى سودا ـ سانائەت كارخانىسى 1301 گە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 65 مىڭ 538گە، مەبلىغى 808 مىليون 670 مىڭ يۈەنگە يەتتى؛ يېزا ـ بازار كارخانىلىرى 74كە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 3554كە، مەبلىغى 27 مىليون 10 مىڭ يۈەنگە يەتتى؛ ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدە. كى، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى شىركەتلەر 352گە، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 22 مىڭ 771 گە، مەبلىغى 174 مىليون 790 مىڭ يۈەنگە يەتتى؛ خۇسۇسىي سودا ـ سانائەتچىلەر 4317 گە، مەبلىغى 14 مىليون 887 مىڭ يۈەنگە، تىجارەت سوممىسى 33 مىليون 827 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1985 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودا ـ سانائەت ئائىلىلىرىنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 ـ 14

بىرلىكى: ئائىلە

كەسىپلەر	1985 ـ يىل	1986 ـ يىل	1987 ـ يىل	1988 ـ يىل	1989 ـ يىل	1990 ـ يىل
دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق، سۇچىلىق كەسىپلىرى		9	10	5	4	4
سانائەت	190	256	286	326	217	287
بىناكارلىق كەسپى	61	66	72	83	61	71
قاتناش كەسپى	39	35	40	41	26	26
سودا كەسپى	431	469	547	606	575	664
يېمەك ـ ئىچمەك كەسىپى	27	26	23	39	43	56
ئۇي ـ زېمىن باشقۇرۇش كەسپى			12	6	1	2
جامائەت ئىشلىرى كەسىپى	1	1	1	2	2	2
ئاھالىلەر مۇلازىمىتى كەسپى	72	87	94	103	62	72
مەسلىھەت بېرىش كەسىپى	1	1	1	3	7	13
مەدەنىيەت ـ سەنئەت، رادىئو ـ تېلېۋىزىيە كەسپى	23	21	23	24	12	20
پۇل ـ مۇئامىلىسى، سۇغۇرتا كەسپى		30	54	69	55	82
باشقا كەسىپلەر						2
جەمئىي	845	1001	1163	1307	1065	1301

كورلا شەھىرىدىكى سودا ـ سانائەت كارخانىلىرىنىڭ 1985 — 1990 ـ يىلغىچە بولغان ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 ـ 15 بىرلىكى: كارخانا

تۈرلەر		1985 ـ يىل	1986 ـ يىل	1987 ـ يىل	1988 ـ يىل	1989 ـ يىل	1990 ـ يىل
سودا ـ سانائەت كارخانىسى	جەمئىي سودا ـ سانائەت كارخانىسى	845	1001	1163	1307	1065	1301
	بۇنىڭ ئىچىدە قانۇنىي ئىگە	543	610	672	751	392	455
	بۇنىڭ ئىچىدە غەيرىي قانۇنىي ئىگە	302	391	491	556	673	846
	ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا قانۇنىي ئىگە	266	334	347	390	218	250
	ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا غەيرىي قانۇنىي ئىگە	156	225	291	349	450	581
	كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى كارخانا قانۇنىي ئىگە	260	260	304	335	163	194
	كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى كارخانا غەيرىي قانۇنىي ئىگە	142	164	198	205	219	260
	شەخسىي كارخانا قانۇنىي ئىگە	17	16	21	26	11	11
	شەخسىي كارخانا غەيرىي قانۇنىي ئىگە	4	2	2	2	4	5
پىيزا ـ بازار كارخانىلىرى	جەمئىي پىيزا ـ بازار كارخانىسى	107	61	44	52	55	74
	بۇنىڭ ئىچىدە قانۇنىي ئىگە	61	51	29	33	36	48
	بۇنىڭ ئىچىدە غەيرىي قانۇنىي ئىگە	46	10	15	19	19	26
شىركەتلەر	جەمئىي شىركەت		170	234	379	328	352
	بۇنىڭ ئىچىدە قانۇنىي ئىگە		64	86	101	104	110
	بۇنىڭ ئىچىدە غەيرىي قانۇنىي ئىگە		106	148	156	224	242
	ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى شىركەت قانۇنىي ئىگە		49	58	73	68	75
	ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى شىركەت غەيرىي قانۇنىي ئىگە		62	88	97	152	164
	كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى شىركەت قانۇنىي ئىگە		15	26	26	36	35
	كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى شىركەت غەيرىي قانۇنىي ئىگە		44	60	59	72	78
	شەخسىي شىركەت قانۇنىي ئىگە			2	2		
	شەخسىي شىركەت غەيرىي قانۇنىي ئىگە						

1985 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى سودا - سانائەت كارخانىلىرىدا ئىشلىگەن خادىملار ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 16 بىرلىكى: نەپەر

تۈرلەر		1985 - يىل	1986 - يىل	1987 - يىل	1988 - يىل	1989 - يىل	1990 - يىل
ئومۇمىي خادىم		43586	59985	62675	70799	67799	91863
سودا - سانائەت كارخانىلىرى	جەمئىي	41403	46863	50597	57887	43143	65538
	ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكىلەر	34052	38494	40406	46196	31577	52229
	كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكتىكىلەر	6997	7747	9361	14889	11256	12995
	شېرىكچىلىكتىكىلەر	354	622	830	802	310	314
يېزا - بازار كارخانىلىرى		2183	2174	2475	2616	2829	3554
شىركەتلەر	جەمئىي		10948	9603	10296	21827	22771
	ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى شىركەتلەر		8466	6908	7299	16435	17154
	كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى شىركەتلەر		2482	2660	2961	5392	5617
	شېرىكچىلىكتىكى شىركەتلەر			35	36		

1985 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدىكى سودا - سانائەت كارخانىلىرىنىڭ تىزىملاتقان مەبلىغى

جەدۋەل: 25 - 17 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرلەر	1985 - يىل	1986 - يىل	1987 - يىل	1988 - يىل	1989 - يىل	1990 - يىل
ئومۇمىي جەمئىي	44 772	72 975	79 318	98 145	102 357	101 047
تۈزاقلىق مەبلىغى	32 983	53 206	56 745	61 488	67 211	66 726
تۈزاقسىز مەبلىغى	11 789	51 791	22 573	36 657	35 146	34 321

كارخانىلار	جەمئىي		36 113	51 791	55 659	73 536	88 234	80 867
	تۇراقلىق مەبلىغى		24 548	35 615	37 543	43 130	55 427	54 268
	تۇراقسىز مەبلىغى		11 565	16 176	18 116	30 406	27 807	26 599
	ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى كارخانا	تۇراقلىق مەبلىغى	22 815	32 432	33 678	38 602	49 350	47 386
		تۇراقسىز مەبلىغى	10 258	13 156	15 606	27 238	21 062	19 600
	كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى كارخانا	تۇراقلىق مەبلىغى	1 603	3 083	3 690	4 396	5 938	6 743
		تۇراقسىز مەبلىغى	1 263	1 968	2 388	2 990	6 653	6 307
	شەرىكچىلىكتىكى كارخانا	تۇراقلىق مەبلىغى	130	100	175	232	139	139
		تۇراقسىز مەبلىغى	44	82	122	178	92	92
بېرلىبازار كارخانىلىرى	جەمئىي		8 659	1 403	1 893	2 116	2 519	2 701
	تۇراقلىق مەبلىغى		8 435	1 201	1 551	1 564	1 914	2 026
	تۇراقسىز مەبلىغى		224	202	342	552	605	675
شىركەتلەر	جەمئىي			19 781	21 766	22 493	16 604	17 479
	تۇراقلىق مەبلىغى			16 390	17 651	16 794	9 870	10 432
	تۇراقسىز مەبلىغى			3 391	4 115	5 699	6 734	7 047
	ئومۇمىي خەلق مۇلۈكچىلىكىدىكى شىركەت	تۇراقلىق مەبلىغى		15 853	16 804	16 036	8 434	8 859
		تۇراقسىز مەبلىغى		2 910	3 494	4 947	5 438	5 748
	كوللېكتىپ مۇلۈكچىلىكىدىكى شىركەت	تۇراقلىق مەبلىغى		537	825	743	1 436	1 573
		تۇراقسىز مەبلىغى		481	603	700	1 296	1 299
	شەرىكچىلىكتىكى شىركەت	تۇراقلىق مەبلىغى			22	15		
		تۇراقسىز مەبلىغى			18	52		

2. سودا - سانائەت كارخانىلىرىنى تەكشۈرۈش، تەرتىپكە سېلىش

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا كورلاناھىيىسى خۇسۇسىي سودا - سانائەتنى تەرتىپكە سالدى، شەرتكە ئۇيغۇن بولمىغانلىرىنى ئىشنى توختىتىش ياكى كەسىپ ئالماشتۇرۇشقا بۇيرىدى، شەرتكە ئۇيغۇن بولغانلىرىغا يار - يۆلەك بولدى، ئاساسلىقى قەرز پۇل بېرىپ قوللىدى. 50 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا خۇسۇسىي

سودا - سانائەت سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىلدى. 60 - يىللاردا سودا - سانائەتنى باشقۇرۇش خىزمىتى تىزىملاش بىلەنلا چەكلەندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە تىزىملاش خىزمىتىمۇ توختاپ قېلىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

1981 - يىل 10 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى: «ھەر دەرىجىلىك بانكىلار ناھىيىدىن يۇقىرى سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئۇقتۇرۇشى بويىچە، قانۇنسىز تىجارەت قىلغان كارخانىلارنىڭ ھېسابات پائالىيىتىنى توختاتسا (توڭلاتسا) ياكى قانۇنسىز تىجارەت قىلغان كارخانىغا قويۇلغان جەرىمانە مۇسادىرە پۇلىنى مەجبۇرىي يۆتكەۋالسا بولىدۇ» دەپ ئېنىق بەلگىلىدى. 1982 - يىلى كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى شەھەر دائىرىسىدىكى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى سودا - سانائەت كەسپى، يېمەك - ئىچمەك كەسپى، مۇلازىمەت كەسپىنىڭ تىجارەت ئۈسۈلى ۋە دائىرىسىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ، 242 كارخانىنىڭ تىجارەت ئۈسۈلى ۋە دائىرىسىنى بېكىتىپ، ئۇلارنىڭ تىجارەت كىنىشكىسىنى ئالماشتۇرۇپ بەردى.

1982 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ سودا - سانائەت كارخانىلىرىدا يىللىق دوكلاتنامە تولدۇرۇپ مەلۇم قىلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

1983 - يىل 2 - ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى «ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورنى ۋە قۇرۇلۇش قىلغۇچى قوشۇننى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چۈشۈرۈپ، بىناكارلىقنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتتى. 1984 - يىل 1 - ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى، باج ئىدارىسى، بانكا قاتارلىق ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە قۇرۇلۇش قىلغۇچى كارخانىلارنىڭ سالاھىيىتىنى قايتا تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، ئالاقىدار بەلگىلىمە بويىچە بىناكارلىق، قۇرۇلۇش كارخانىلىرىنى قايتا تەكشۈردى، بەلگىلىمىگە ئۇيغۇن بولمىغانلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردى. 1985 - يىل 3 - ئايدا يەنە تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلەپ (ئاساسلىقى بىناكارلىقنى تەكشۈرۈپ)، تۆت قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇنغا 31 مىڭ 600 يۈەن جەرىمانە قويدى، ئۇلارنىڭ 122 مىڭ 600 يۈەن قانۇنسىز تاپاۋىتىنى مۇسادىرە قىلدى.

1985 - يىل 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنىگىچە كورلا شەھەرلىك سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى شەھەر دائىرىسىدىكى سودا - سانائەت كارخانىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئېنىقلاپ، تەرتىپكە سالدى. بۇ قېتىم ئېنىقلاپ تەرتىپكە سېلىنغان كارخانا 455 بولۇپ، پۈتۈن شەھەردىكى سودا - سانائەت كارخانىلىرىنىڭ %77.3 نى تەشكىل قىلدى، ئېنىقلانغان كارخانىلار ئىچىدە ئۆز ئالدىغا تىجارەت باشلىغىنى 40، ئۆز ئالدىغا تىجارەتنى توختاتقىنى 13، كارخانا نامىنى ئۆزگەرتىۋالغىنى 55، سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تەكشۈرۈپ، تىجارەت ئىقتىدارى يوق دەپ قارىغىنى 116، تىجارەت شەرتىنى ھازىرلىمىغىنى 4، شىركەت شەرتىنى ھازىرلىمىغان زىيالى ياشلار كارخانىسى 39. شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى يۇقىرىدىكى ئورۇنلارنى بىر - بىرلەپ بىر تەرەپ قىلدى، قانۇن - ئىنتىزامغا خىلى ياخشى رىئايە قىلغان 41 كارخانىنى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ تەقدىرلىدى.

1983 - يىل 8 - ئايدىن باشلاپ، ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە 676 يەككە سودا - سانائەتچى ئېنىقلىنىپ تەرتىپكە سېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە قائىدىگە خىلاپلىق قىلىپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغىنى 105، بۇيرۇق بويىچە كەسپىنى توختىتىپ تەرتىپكە سېلىنغىنى بىر، مەخسۇس ئەنزە تۇرغۇزۇپ تەكشۈرۈلگىنى ئۈچ. 1985-يىل 3 - ئايدا كورلا شەھىرى 77 كادىر ئاجرىتىپ، پۈتۈن شەھەردىكى يەككە سودا - سانائەتچىلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ تەرتىپكە سالدى. بۇ قېتىمقى تەرتىپكە سېلىشقا 23 كۈن ۋاقىت

كەتتى. ئېنىقلىنىپ تەرتىپكە سېلىنغان سودا ـ سانائەتچى ئائىلىسى 2023، ئۇلاردا ئىشلەيدىغان خادىم 2736، مەبلىغى 5 مىليون 107 مىڭ 100 يۈەن. 1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە ھەرىيلى خىزمەت گۈرۈپپىسى ئۈيۈشتۇرۇلۇپ، پۈتۈن شەھەردىكى يەككە سودا ـ سانائەتچىلەر تەرتىپكە سېلىنىپ تۈردى. 1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە قائىدىگە، ئىنتىزامغا خىلاپ ئەنزىدىن 73ى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى.

كورلا شەھرىنىڭ شەھەر ـ يېزىلىرىدىكى يەككە سودا ـ سانائەتچىلەرنىڭ 1985 — 1990 ـ يىلغىچە ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 ـ 18

يىللار	ئائىلە سانى		كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار (نەپەر)		مەبلىغى (10 مىڭ يۈەن)		ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)		تىجارەت سومىسى (10 مىڭ يۈەن)		پارچە سېتىلغان تاۋار سومىسى (10 مىڭ يۈەن)	
	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى
1985	2974	2295	4354	3182	856.8	623.4	354.1	283.1	1231.7	862	709.7	553.1
1986	3839	2551	4734	3166	1080.9	547.8	145.4	86.9	1553.4	932.1	1052.8	631.8
1987	3446	2351	4481	3070	598.7	389.93	725.82	480.79	2220	1149.5	1062.72	713.94
1988	4999	3424	6623	4499	1033.25	745.19	1062.62	699.1	1741.47	1219.73	1453.72	1019.03
1989	4126	3146	5802	4290	1308.7	1034.3	1158.1	900.5	2762.5	2136.6	2762.5	1359.2
1990	4317	3569	6043	4989	1488.7	1146.9	1130.4	740.3	3382.7	2950.5	2802.1	2440.1

كورلا شەھرىنىڭ شەھەر ـ يېزىلىرىدىكى يەككە سودا ـ سانائەتچىلەرنىڭ 1985 ـ يىلدىكى ئاساسىي ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 ـ 19

كەسىپلەر	ئائىلە سانى		كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار (نەپەر)		مەبلەغ (10 مىڭ يۈەن)		ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10مىڭ يۈەن)		تىجارەت سومىسى (10مىڭ يۈەن)		پارچە سېتىلغان تاۋار سومىسى (10مىڭ يۈەن)	
	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر-بازاردىكىسى
جەمئىي	2974	2295	4354	3182	856.8	628.4	354.1	283.1	1231.7	862	709.7	553.1

سانائەت	280	255	748	509	163.6	135.2	134.6	105.7			
قاتناش-ترانسپورت كەسپى	322	248	352	271	139.9	100.4	219.5	177.4			
سودا كەسپى	1415	1020	1754	1202	416.4	292.5			849	594	530	415
بىمەك-ئىچمەك كەسپى	524	441	812	661	34	259			314	219	60.5	48
مۇلازىمەت كەسپى	204	161	247	211	45	34.1			17.4	10.1	14.2	7.8
رېمونت-چىلىق كەسپى	164	124	250	193	26.7	24			41.2	32.8	29.2	22.3
باشقا كەسىپلەر	65	46	191	135	31.2	16.3			10.1	6.1	5.8	4

كورلا شەھرىنىڭ شەھەر - يېزىلىرىدىكى يەككە سودا - سانائەتچىلەرنىڭ 1990 - يىلدىكى ئاساسىي ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 20

كەسىپلەر	ئائىلە سانى		كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار (نەپەر)		مەغلۇغى (10 مىڭ يۈەن)		ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى (10مىڭ يۈەن)		تىجارەت سومىسى (10مىڭ يۈەن)		پارچە سېتىلغان تاۋار سومىسى (10مىڭ يۈەن)	
	جەمئىي	بازاردىكىسى ئىچىدە شەھەر-	جەمئىي	بازاردىكىسى ئىچىدە شەھەر-	جەمئىي	بازاردىكىسى ئىچىدە شەھەر-	جەمئىي	بازاردىكىسى ئىچىدە شەھەر-	جەمئىي	بازاردىكىسى ئىچىدە شەھەر-	جەمئىي	بازاردىكىسى ئىچىدە شەھەر-
جەمئىي	4317	3569	6043	4989	1488.8	1146.9	1130.4	740.3	3383.6	2950.5	2808.7	2440.1
سانائەت	533	425	844	668	106	86.3	435.8	356.6				
قاتناش-تراڭسپورت	461	262	503	273	673.3	432.7	694.6	383.7				
سودا كەسپى	1640	1373	2162	1759	420	368.7			1998.2	1698.8	1998.2	1698.8

پەمەك-ئىچمەك كەسپى	834	755	1361	1245	117.1	106.3			774.4	710.1	774.4	710.1
مۇلازە-مەت كەسپى	370	330	529	480	78.7	71.3			272.2	243.6	16.5	14.7
رېھونت-چىلىق كەسپى	323	273	447	376	62.8	51.8			244.1	206.1	14.6	12
باشقا كەسىپ-لەر	156	151	197	188	30.9	29.8			94.7	91.9	5	4.5

§ 4 . توختام باشقۇرۇش

مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بازاردىكى يەرلىك مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسى ۋە مال مەنبەسىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن، سودا - سانائەت ئۈيۈشمىسى بىلەن يەرلىك مەھسۇلاتلار سودىگەرلىرىگە يەرلىك مەھسۇلاتلارنى سېتىش توختامى تۈزگۈزدى. يەرلىك مەھسۇلاتلار سودىگەرلىرىگە سېتىۋالمىدىغان مەھسۇلاتلارنىڭ سانى ۋە تۈرىنى بەلگىلەپ بەردى. توختام تۈزۈشمىگەنلەرنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلارنى سېتىۋېلىشىغا، يەرلىك مەھسۇلاتلار بېسىمدارلىقى قىلىشىغا رۇخسەت قىلمىدى.

1962 - يىل 12 - ئايدا ئوتتۇننى تىزگىنلەپ، بازار ئېھتىياجىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىلىك بازار مال باھاسى كومىتېتى «ئوتتۇن توختامى رەسمىيىتىنى بېجىرىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقاتتى.

1979 - يىلدىن كېيىن شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى مال تەمىنلەش، ئىشلەپچىقىرىش - سېتىش، پىششىقلاش، توشۇش قاتارلىق ساھەلەردىكى ئىقتىسادىي توختامنى باشقۇرۇشتا خىزمەت تەقسىماتى ئېلىپ باردى؛ سانائەت، يېزا ئىگىلىك، ماددىي ئەشيا، قاتناش - تىرانسپورت، سودا سىستېمىسى ئىچىدىكى ئىقتىسادىي توختامنى كەسپىي مەسئۇل تارماقلار ئۆزلىرى باشقۇرىدىغان بولدى؛ سانائەت تارماقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى، سانائەت بىلەن ماددىي ئەشيا، بىناكارلىق، يېزا ئىگىلىك تارماقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى، سانائەت، يېزا ئىگىلىك، سودا، ماددىي ئەشيا، بىناكارلىق بىلەن قاتناش - تىرانسپورت تارماقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ھەمدە ئورگان، تەشكىلات، كەسپىي ئورۇنلار بىلەن سانائەت، قاتناش - تىرانسپورت تارماقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي توختامنى ھەر دەرىجىلىك ئىقتىساد كومىتېتلىرى ياكى مۇناسىپ ئورگانلار باشقۇرىدىغان بولدى؛ ئوخشاش بولمىغان سودا ئورۇنلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي توختامنى ھەر دەرىجىلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى باشقۇرىدىغان بولدى.

1981 - يىلدىن باشلاپ كورلا شەھىرىدە توختام باشقۇرۇش خىزمىتى پەيدىنپەي قانات يايدۇرۇلدى، ئۇنىڭدا، ئاساسلىقى، ئىقتىسادىي توختام قانۇننى تەشۋىق قىلىش، توختام ئىمزالاش ۋە ماجىرانى مۇرەسسە قىلىش قاتارلىق خىزمەتلەر ئىشلەندى. 1981 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە جەمئىي 622 توختام ئىمزالاندى (بۇنىڭ ئىچىدە بىناكارلىق، قۇراشتۇرۇش توختامى 524، يېزا ئىگىلىك - سودا جەھەتتىكى تاپشۇرۇش-سېتىش توختامى 15، سېتىۋېلىش - سېتىش توختامى 83)، ئۇنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 16 مىليون يۈەندىن ئارتۇق؛ ئۇچ ماجىرا مۇرەسسە قىلىندى، ۋاكالىتەن تۈزۈلگەن بىر توختام ئەنزىسى بىر تەرەپ

قىلىندى.

1984 - يىلدىن كېيىن ئىقتىسادىي ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، توختام تۈزۈش خىزمىتى مەخسۇس توختامنى باشقۇرۇش چارىسى تۈزۈش نىشانىغا قاراپ راۋاجلاندى. كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى توختام باشقۇرۇشتا ئاپتونوم رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى ئېلان قىلغان «سانائەت، كان مەھسۇلاتلىرى، يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش - سېتىش توختامى نىزامى»، «پۇل قەرز ئېلىش توختامى نىزامى» ۋە دۆلەت سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى 1985 - يىل 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئېلان قىلغان «ئىقتىسادىي توختام ئىمزالاش ۋاقتىلىق بەلگىلىمىسى»نى ئەستايىدىل ئىجرا قىلدى.

1985 - يىلى كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى كۆپ خىل ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى تۈزۈپ ۋە قوللىنىلىپ، توختام باشقۇرۇش خىزمىتىنى كۈچەيتتى. 9 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى شۆبە ھەربىي رايونى مېھمانخانىسىدا ئىقتىسادىي توختام ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى. ئۆگىنىشكە سودا - سانائەت كارخانىلىرى، تۈەن - مەيدانلار، يېزا - مەيدانلارنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى ۋە كەسىپكە مەسئۇل خادىملىرى، سودا-سانائەت پونكىتلىرىنىڭ ئىقتىسادىي توختامغا مەسئۇل خادىملىرى قاتناشتى. بۇنىڭدا «ئىقتىسادىي توختام قانۇنى»، «ئىقتىسادىي توختامنى كېسىم قىلىش نىزامى»، ئىقتىسادىي توختام تۈزۈشتە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار قاتارلىق مەزمۇنلار ئۆگىنىلدى. 1985 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ، پۈتۈن شەھەردىكى كارخانا، كەسىپي ئورۇنلارنىڭ ھاۋالە قىلىنغان ۋاكالەتچىلىرىگە قارىتا «قانۇنىي ئىگىنىڭ ھوقۇق بېرىش ھاۋالىنامىسى» بويىچە ئىقتىسادىي توختام ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، «قانۇنىي ئىگىنىڭ ھوقۇق بېرىش ھاۋالىنامىسى» ئاساسلىقى قانۇنىي ئىگە ھاۋالە قىلغان ۋاكالەتچى (ئىسىم - فامىلىسى، يېشى، ۋەزىپىسى)، ھاۋالە قىلىنغان دائىرە، كۈچكە ئىگە مۆھلەت، كارخانىنىڭ تىزىملاتقان نومۇرى ۋە تىجارەت دائىرىسى، ئىدارىنىڭ تامغىسى ۋە قانۇنىي ئىگىنىڭ تامغىسى ھەمدە كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ قانۇنىي ئىگىنىڭ سالاھىيىتىنى ئىسپاتلاش مەخسۇس تامغىسى قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى جەمئىي 2362 پارچە ئىقتىسادىي توختامنى ئىمزالاپ تامغا باستى. بۇ توختاملارنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 440 مىليون 674 مىڭ 500 يۈەن بولدى.

1985 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ توختاملارنى ئىمزالاپ تامغا بېسىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 25 - 21

تۈرلەر	1985 - يىل		1986 - يىل		1987 - يىل		1988 - يىل		1989 - يىل		1990 - يىل	
	توختام (پارچە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	توختام (پارچە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	توختام (پارچە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	توختام (پارچە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	توختام (پارچە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	توختام (پارچە)	سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)
بىناكارلىق توختاملىرى	374	3435.24	375	5011.44	383	6799.80	311	5501.80	318	4387.87	415	17202.85

سېتىۋېلىش - سېتىش توختام-لىرى	78	456						23	502.34	7	228.48	7	40.80
مال - مۈلۈك توختاملىرى	8	6.37										
مال - مۈلۈكنى ئىجارىگە بېرىش توختاملىرى			7	6.19	2	53	4	30.36	1	7.80		
پۇل ئۆتنە ئېلىش توختاملىرى	1	0.50	1	4.20	3	106	1	10	5	24.30	3	0
پىششىقلاپ ئىش-لەش، مال يۆ-رۈتۈش توختام-لىرى	11	16.83	1	0.68	3	39.68	1	40.25	1	15.90	5	93.02
شېرىكلىشىش توختاملىرى							1	2.3	1			
مال توشۇش توخ-تاملىرى			1	0.12	2	21.60						
پەن - تېخنىكا توختاملىرى					1	7.50						
باشقا توختاملار			4	1	2	0.20			1	1		
جەمئىي	472	3914.94	389	5023.63	396	7027.78	341	6093.08	334	4665.35	430	17342.67
ئېلىنغان رەسمىيەت ھەققى	0.3985		1.4335				0.7587					

2. توختام ماجىراسى ئەنزىلىرىنى قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىش

1985 - يىل 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن باشلاپ شەھەر دائىرىسىدە ئىقتىسادىي توختام توغرىسىدا قانۇن مەسلىمىتى بېرىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئىقتىسادىي توختام تۈزۈمى ۋە توختام باشقۇرۇش خىزمىتىدە ساقلانغان ماجىرا مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشقا ياردەم بېرىلدى. ھەرخىل ئىقتىسادىي توختاملار-نىڭ قانۇن ماددىلىرى ۋە توختام تۈزۈشكە دائىر ئاساسىي بىلىملەر ئىزاھلاندى، ئىقتىسادىي توختامدا ماجىرا يۈز بەرگەندە دەۋا قىلىشنىڭ قانۇن تەرتىپى توغرىسىدىكى سوئاللارغا جاۋاب بېرىلدى. قانۇنىي ئىگىلىك سالاھىيىتى بار توختام تۈزۈشكۇچى مەسلىھەت بېرىش ئوبيېكتى قىلىندى.

1985 - يىلى ھەرخىل ئىقتىسادىي توختام ماجىراسى ئەنزىسىدىن توققۇز ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۇنىڭ سوممىسى 2 مىليون 895 مىڭ يۈەن بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە تالاشتا قالغان سومما 1 مىليون 850 مىڭ يۈەن، بۇنىڭدىن 5 ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇلدى. ئۇنىڭ توختامدىكى سوممىسى 2 مىليون 700 مىڭ يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە تالاشتا قالغان سومما 799 مىڭ يۈەن. 1986 - يىلى ئىقتىسادىي توختام ماجىراسى ئەنزىسىدىن 17 ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، سوممىسى 632 مىڭ يۈەن، بۇنىڭدىن 16 ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇلدى. 1987 - يىلى ئىقتىسادىي توختام ماجىراسى ئەنزىسى-دىن ئون ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، 1988 - يىلى ئىقتىسادىي توختام ماجىراسى

ئەنزىسىدىن 18 ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، سوممىسى 3 مىليون 351 مىڭ 300 يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە تالاشتا قالغان سومما 721 مىڭ 800 يۈەن. 12 ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇلدى. 1989 - يىلى ئىقتىسادىي توختام ماجىراسى ئەنزىسىدىن 8 ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، سوممىسى 2 مىليون 724 مىڭ 100 يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە تالاشتا قالغان سومما 406 مىڭ يۈەن. 12 ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇلدى. 1990 - يىلى ئىقتىسادىي توختام ماجىراسى ئەنزىسىدىن 11 ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ بىر تەرەپ قىلىندى، سوممىسى 687 مىڭ 400 يۈەن، توققۇز ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇلدى.

§ 5 . تاۋار مارکىسىنى باشقۇرۇش

1962 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى «زاۋۇت، كان - كارخانىلارنىڭ مەسئۇلاتى بازارغا سېلىنىپ سېتىلغاندا ماركا ئىشلىتىش، زاۋۇت ناملىنى ئېنىق يېزىپ قويۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقىرىپ، زاۋۇت، كان - كارخانىلارنىڭ مەسئۇلاتلىرىدىن تاۋار مارکىسى ئىشلىتىلگەنلىرىنى ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىگە ئىلتىماس قىلىپ رويخەتكە ئالدۇرۇش كېرەكلىكى، تاۋار مارکىسى ئىشلىتىلمەيدىغانلىرىغا زاۋۇت ناملىنى بېسىپ قويۇش لازىملىقىنى بەلگىلىدى.

1965 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى دۆلەت سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش باش ئىدارىسى كورلا ناھىيىلىك سودا - سانائەت بۆلۈمىگە ئۇقتۇرۇش چوشۇرۇپ، شىنجاڭ بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان «ئالتۇن بۇلاق ماركىلىق ئاق ھاراق» مارکىسىنى رويخەتكە ئېلىشنى، رويخەتكە ئېلىش نومۇرى 50620 بولىدىغانلىقىنى تەستىقلاپ، كورلا ناھىيىلىك سودا - سانائەت بۆلۈمىگە، دۆلەت سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش باش ئىدارىسىغا ۋاكالىتەن بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى زاۋۇتىغا «ئالتۇن بۇلاق ماركىلىق ئاق ھاراق» نىڭ تاۋار مارکىسىنى رويخەتكە ئېلىش ئىجازەتنامىسى تارقىتىپ بېرىش ھوقۇقىنى بەردى.

1979 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى يۇقىرى دەرىجىلىك سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ تەلىپى بويىچە، شەھەر دائىرىسىدىكى تاۋار مارکىسىنى كۆپ قېتىم ئېنىقلىدى. 1979 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان «ئالتۇن بۇلاق ئاق ھارىقى» نىڭ تاۋار مارکىسىنى رويخەتكە ئېلىش گۇۋاھنامىسى ئاپتونوم رايونلۇق سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ تەستىقى بىلەن ساقلاپ قېلىندى، ئۇنىڭ رويخەتكە ئېلىش نومۇرى 125282 گە ئۆزگەرتىلدى. 1982 - يىل 12 - ئاينىڭ 3 - كۈنىگە قەدەر كورلا شەھىرىدە بەش تۈرلۈك مەھسۇلاتنى تاۋار مارکىسى رويخېتىگە ئېلىش ئىلتىماسى سۇنۇلدى، دۆلەت سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش باش ئىدارىسى بۇنىڭدىن تۆتنى تەستىقلىدى.

1982 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، دۆلەت سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش باش ئىدارىسىنىڭ تاۋار مارکىسى ئىدارىسى تەستىقلاپ يوللاپ بەرگەن تاۋار مارکىسى يەتتىگە يەتتى. 1982 - يىلى تەستىقلاپ يوللاپ بەرگەن تاۋار مارکىسى بايىنغولىن ئوبلاستلىق خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتىنىڭ «ئالتۇن سۈمرۇغ» ماركىلىق قوي يۇڭى پوپايكىسى، ئىشتىنىدىن ئىبارەت. 1985 - يىلى تەستىقلاپ بېرىلگەن تاۋار مارکىسىدىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق توقۇمىچىلىق فابرىكىسى ئىلتىماس قىلغان «ئاققۇ كۆلى» تاۋار مارکىسى، «تارىم دەريا» تاۋار مارکىسى، كورلا سايدۇڭ مېۋە ھارىقى زاۋۇتىنىڭ «نەشپۈت چېچىكى» تاۋار مارکىسى قاتارلىق 12 تاۋار مارکىسى بار. 1990- يىلى ئىلتىماس قىلىنغان تاۋار مارکىسى 38گە يەتتى. بۇلارنىڭ ئاساسلىقلىرى بايىنغولىن

ئوبلاستلىق مېۋە ھارىقى - كونسېرۋا زاۋۇتى، يېزا ئىگىلىك 2 - شى «خۇگۇالك» پاختا توقۇمىچىلىق-ئىلمە توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىلمە - توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، سايدۇلك مېۋە ھارىقى زاۋۇتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى قاتارلىق كارخانىلارنىلك تاۋار ماركىلىرىدىن ئىبارەت.

§ 6 . ئېلان باشقۇرۇش

1985 - يىل 5 - ئايدا كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى گوۋۇيۈەن ئېلان قىلغان «ئېلان باشقۇرۇش ۋاقىتلىق نىزامى» ۋە دۆلەت سودا - سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش باش ئىدارىسى ئېلان قىلغان «ئېلان باشقۇرۇش ۋاقىتلىق نىزامىنى يولغا قويۇش تەپسىلىي پرىنسىپى» نىلك روھىغا ئاساسەن، «ئېلان باشقۇرۇش ۋاقىتلىق نىزامى» ۋە «ئېلان باشقۇرۇش ۋاقىتلىق نىزامىنى يولغا قويۇش تەپسىلىي پرىنسىپى»نى ئىزچىل ئىجرا قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقاردى. بۇنىڭدا تۆۋۈلگەن تەدبىرلەر مۇنداق: (1) تاۋار مۇندەرىجىسى، تاۋار ماركىسى، مەھسۇلات چۈشەندۈرۈشى، تونۇشتۇرۇش خېتى، ئەۋرىشكە، ئاسما رەسىم، مال سېتىش تەشۋىقات ۋاقىتىنى تەييارلايدىغان ۋە ئېلان مەزمۇنىغا ئىگە كالىندارلارنى ئوراش - قاچىلاش، بېزەش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇنلار تىجارەت كىنىشكىسىنىلك قوشۇمچە نۇسخىسى، ئالاقىدار ئىسپات ۋە ئېلان تەشۋىقات ماقالىسىنى ئېلىپ كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا بېرىپ «ئېلان باستۇرۇش ئىسپاتى» ئالغاندىن كېيىن ئېلانلىرىنى باستۇرسا بولىدۇ؛ (2) ئېلان بار تەشۋىقات كالىندارلىرىنى ئىشلىگۈچى ئورۇنلار ئاپتونوم رايوندىكى مەسئۇل تارماقلا تەستىقلاتقاندىن كېيىن، تەستىق ھۆججىتى ۋە ئېلان لايىھىسى ئىسخىمىسىنى ئېلىپ بايىنغولىن ئوبلاستلىق، كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا بېرىپ «ئېلان باستۇرۇش ئىسپاتى»نى بېجىرگەندىن كېيىن ئېلاننى باستۇرسا بولىدۇ؛ (3) ئېلان چىقارغۇچى ئورۇنلار كوچىلار، ئىمارەتلەر، ئايرودرۇم، ۋوگزال - بېكەتلەر، تەنتەربىيە مەيدانلىرى، كۆرگەزمىخانا، يەرمەنكە قاتارلىق ئاممىۋى سورۇنلارغا ئېلان تاختىسى ئورنىتىش، ئېلان چاپلاشتا، كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا تەستىقلىتىشى كېرەك؛ (4) رادىئو ئېلان تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئورۇن كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىغا تەستىقلىتىپ، ئېلان تىجارىتى ئىجازەتنامىسى ئالغاندىن كېيىن، ئېلاننى ئاڭلاتسا بولىدۇ.

كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەتنى مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى كارخانا، كەسىپي ئورۇنلارنىلك ئېلان ئەھۋالىنى ئىگىلەش ئۈچۈن، يېزا ئىگىلىك 2 - شى باسما زاۋۇتى، ئاپتونوم رايونلۇق «شىنخۇا» 2 - باسما زاۋۇتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق باسما زاۋۇتىغا مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ، تەكشۈرۈپ، ئەھۋال ئىگىلىدى ھەمدە ئۇلارغا ئېلان باشقۇرۇشقا دائىر سىياسەتلەرنى تەشۋىق قىلدى.

1985 - يىلى كورلا شەھىردە ئېلان كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئاخبارات ئورۇنلىرىدىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، بايىنغولىن گېزىتى ئىدارىسى، كورلا شەھەرلىك رادىئو ئۇزىلىلا بار ئىدى. 1986 - يىلى كورلا شەھەرلىك ئېلان شىركىتى قوشۇلدى. 1987 - يىلى كورلا شەھەرلىك ھۇنەر - سەنئەت زاۋۇتى، شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى قوشۇلدى. 1990 - يىلى ئېلان كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇنلار «يېشىل دالا» گېزىتى ئىدارىسى، بايىنغولىن گېزىتى ئىدارىسى، كورلا شەھەرلىك ئېلان شىركىتى، ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، شەھەرلىك رادىئو ئۇزىلىدىن ئىبارەت بەشكە، ئېلان تىجارىتى سوممىسى 256 مىلك يۈەنگە يەتتى.

يىگىرمە ئالتىنچى قىسىم

مائارىپ

I باب

مائارىپ مەمۇرىيىتى

§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈڭشۇ 28 - يىلى (1902 - يىلى) «خان تەرىپىدىن بېكىتىلگەن شۆتاڭلار نىزامنامىسى» ئېلان قىلىنىپ، ژالىيلار ئىلىم - ئىرپان نازارەتچىسى قىلىندى، قارا شەھەر مەھكىمىسىدە ئوقۇشقا ئۇندەش ئورنى (بۇنىڭ قارىمىقىدا مىرزىلار ژە دالالەتچى تەرغىباتچىلار بار ئىدى)، ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى شۆتاڭ، خەيرىيە مەكتىپى ژە خۇسۇسىي مەكتەپلەر قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ژالىي باشقۇردى ھەم نازارەت قىلدى.

مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە چىڭ سۇلالىسى زامانىسىدىكى تۈزۈملەر داۋاملاشتۇرۇلدى. مىنگونىڭ 14 - يىلى (1925 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە باشلامچى بولۇپ مائارىپ بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، بۇ بۆلۈم ئاساسلىقى مەكتەپ مائارىپى، ئىجتىمائىي مائارىپ، مائارىپ خىراجىتى، مەكتەپ قۇرۇلۇشى، خۇسۇسىي مەكتەپلەرنى ئىسلاھ قىلىش، ھۆكۈمەت مەكتەپلىرىنىڭ مۇدىرىنى ژەزىپىگە تەيىنلەش، ژەزىپە-سىدىن قالدۇرۇش ئىشلىرىغا مەسئۇل بولدى. مۇپەتتىشلەر قويۇلۇپ، ئۇلار مەكتەپلەرنى تەكشۈرۈش، مەكتەپلەرنىڭ خىزمىتىگە ھەيدەكچىلىك قىلىش، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرس ئۆتۈش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، مەكتەپ مۇدىرلىرىنى ژەزىپىگە تەيىنلەش ھەم ژەزىپىسىدىن قالدۇرۇش تەكلىپلىرىنى بېرىشكە مەسئۇل قىلىندى. مەكتەپلەردە مەكتەپ مۇدىرى قويۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا تەلىم - تەربىيە باشقارمىسى (ئوقۇ-غۇچىلارغا تەلىم - تەربىيە بېرىشكە مەسئۇل ئىدى)، خوجىلىق باشقارمىسى (مەكتەپنىڭ مالىيە ئىشلىرىغا مەسئۇل ئىدى) تەسىس قىلىندى. مائارىپ ئاپپاراتلىرى پەيدىنپەي ئېنىق ئايرىلىپ، باشقۇرۇش بارغانسىرى كونكرېتلاشتى.

مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) دىن كېيىن جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى

(ئىلغار ئاممىۋى تەشكىلات) نىڭ تەسىر كۈرسىتىشى بىلەن، كوررىلىدا ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى، خۇيزۇ ـ خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى، ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى (سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن كەنجى ئىلىيوپ رەئىس ئىدى) قاتناشقىدا مەدەنىيەت، ماۋارىپ، تەشۋىقات، مالىيە بۆلۈمچىلىرى تەسىس قىلىندى ۋە ماۋارىپ نازارەتچىسى قويۇلدى. ھەرقايسى كەنتلەردىن بىردىن مەرىپەت بېگى سايلاندى، ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى مىللىي مەدەنىيەت ـ ماۋارىپنى راۋاجلاندۇرۇش، يېزىلاردىكى مەدرىسىلەرنى پىلانلىق تۈردە پەيدىنپەي يېڭى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت ئىدى.

مىنگونىڭ 28 ـ يىلى (1939 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە ماۋارىپ بۆلۈمى قۇرۇلدى، ناھىيىدىكى تۆت مەمۇرىي رايونىنىڭ ھەربىرىگە بىردىن ماۋارىپ ھەيئەت ئەزاسى قويۇلدى، ئۇ رايون دائىرىسىدىكى مەكتەپلەرنى باشقۇردى.

1950 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدە ماۋارىپ بۆلۈمى قۇرۇلدى، ماۋارىپ بۆلۈمى پۈتۈن ناھىيىنىڭ ماۋارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە ۋە دىنىي ئىشلىرىنى ئاساسلىق باشقۇردى. 1952 ـ يىلى ماۋارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1963 ـ يىلى سەھىيە بۆلۈمى مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى، 1978 ـ يىلى بۇلار يەنە ئايرىۋېتىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە شەھەر ـ بازارلاردىكى مەكتەپلەرنى شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ئىشچىلار تەشۋىقات تەتۈرىتى مەسئۇل بولۇپ باشقۇردى، يېزىلاردىكى مەكتەپلەرنى كەمبەغەل دېھقان ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ھەيئىتى باشقۇردى.

1979 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ئىدارىسى تەسىس قىلىنىپ، مەدەنىيەت، ماۋارىپ ئىشلىرىنى مەخسۇس باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلىندى.

1984 ـ يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى بىلەن شەھەرلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ئىدارىسى قوشۇۋېتىلىپ، شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى قۇرۇلدى، بۇنىڭغا بىر ئىدارە باشلىقى، ئىككى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، بىر كاتىپ، ماۋارىپقا مەسئۇل ئىككى ئىش بېجىرگۈچى، ئىككى بوغالتىر، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشكە مەسئۇل ئىككى ئىش بېجىرگۈچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ماۋارىپنىڭ مەسئۇل ئىككى ئىش بېجىرگۈچى قويۇلدى.

§ 2 . ماۋارىپ خىراجىتى

چىڭ سۇلالىسى ۋە مىنگو دەۋرىدە مەدرىسىلەرنىڭ خىراجەتلىرىنى مەسچىتلەر بەرگەن، ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى خەيرىيە مەكتەپلىرى ۋە شۆتاڭلارنىڭ ماۋارىپ خىراجىتىنى ھۆكۈمەت مەھكىمىلىرى ئاجرىتىپ بەرگەنىدى. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى تەرىپىدىن ئېچىلغان يېڭى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىنىڭ ماۋارىپ خىراجىتىنى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى ھەل قىلىپ بەردى (ئاساسەن مەسچىتلەر ۋە چوڭ مازارلارنىڭ ۋەخپە يەرلىرىدىن كىرگەن كىرىمگە تايىنىلدى).

مىنگونىڭ 33 ـ يىلى (1944 ـ يىلى) كورلا ناھىيىسىدە بەش ھۆكۈمەت باشلانغۇچ مەكتىپى بولغان، ئۇلارنىڭ يىللىق خىراجەت ئومۇمىي خام چوتى 3800 يۈەن (فابى پۇلى) گە يەتكەن. مىنگونىڭ 34 ـ يىلى (1945 ـ يىلى) باشلانغۇچ مەكتەپ ئالتىگە، ئۇلارنىڭ يىللىق ئومۇمىي خام چوتى 15 مىليون 432 مىڭ 500 يۈەن (فابى پۇلى) گە يەتكەن.

1950 ـ يىلدىن كېيىن، مەكتەپ خىراجىتىنى دۆلەت بىر تۇتاش ئۈستىگە ئالدى. 80 ـ يىللاردىن

باشلاپ كورلا شەھىرى ماۋارىپ سېلىنمىسىنى ئۇزلۇكسىز كۆپەيتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىجتىمائىي كۆچلەرنى ماۋارىپ بىلەن شۇغۇللىنىشقا سەپەرۋەر قىلىپ كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. 1987-يىلدىن 1989 - يىلغىچە شەھەر بويىچە مالىيە خام چوتىدىن ماۋارىپقا ئاجرىتىلغان خىراجەت 19 مىليون 441 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 30.9% ئاشتى، يەنى مالىيە كىرىمى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 6.68% تىن ئېشىپ بارغان مەۋسۈمدىن يۇقىرى بولدى؛ خام چوت سىرتىدا ماۋارىپقا ئىشلىتىلگەن خىراجەت 2 مىليون 987 مىڭ يۈەن بولۇپ، شەھەر بويىچە مالىيە خام چوتى سىرتىدىكى ئومۇمىي سوممىنىڭ 31.96 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ شەھەرنىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇشقا سېلىنغان ئومۇمىي مەبلىغىدىن ماۋارىپقا ئىشلىتىلگەن پۇل 2 مىليون 616 مىڭ يۈەن بولۇپ، شەھەر بويىچە ئاساسىي قۇرۇلۇشقا سېلىنغان ئومۇمىي مەبلىغىنىڭ 26.48 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ كورلا شەھىرىنىڭ ماۋارىپ ئىشلىرىغا ئاجرىتىپ بەرگەن مەخسۇس خىراجىتى جەمئىي بىر مىليون 293 مىڭ يۈەنگە يەتتى. شەھەرلىك مالىيىدىن يەنە بىر مىليون 16 مىڭ يۈەن قوشۇمچە ياردەم پۇلى ئاجرىتىپ بېرىلدى، بۇ پۇللارنىڭ ھەممىسى ماۋارىپقا ئىشلىتىلدى؛ ماۋارىپ خىراجىتى قوشۇمچە پۇلىدىن 760 مىڭ 900 يۈەن يىغىلدى، بۇ، ھەر يىلى يىغىشقا تېگىشلىك پۇلنىڭ 100 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ يېڭا ماۋارىپى ئۈچۈن 284 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاندى، مەبلەغ سوممىسى يىلمۇ يىل ئېشىپ، مەبلەغ توپلاش دائىرىسى 100%گە يەتتى. 1990 - يىلى پۈتۈن شەھەر بويىچە ئاممىنىڭ توپلىغان مەبلىغى 404 مىڭ 900 يۈەنگە يېتىپ، ئادەم بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2.89 يۈەندىن توغرا كەلدى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1986 — 1990 - يىلغىچە ماۋارىپ خىراجىتى چىقىمى

جەدۋەل: 26 — 1

يىللار		ئومۇمىي چىقىم	بالىلار باغچىسى	باشلانغۇچ مەكتەپ	ئوتتۇرا مەكتەپ	كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ	پېزىدېكى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ	شەھەر-دېكى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ	خەنزۇ ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپى	مىللىي ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ
1986	ئادەم سانى			12891	7879		9747		7689	13081
	ماۋارىپ خىراجىتى (10 مىڭ يۈەن)	427		220.08	191.67		175.65		161.24	234.48
	ئوقۇغۇچى بېشىغا توغرا كەلگىنى (يۈەن)			0.017	0.024		0.018		0.021	0.018
1987	ئادەم سانى			12959	8163		10064	11058	8082	13040
	ماۋارىپ خىراجىتى (10 مىڭ يۈەن)	434		228.29	178.1		179	227.39	145.64	260.74
	ئوقۇغۇچى بېشىغا توغرا كەلگىنى (يۈەن)			0.018	0.022		0.018	0.021	0.018	0.02

1988	ئادەم سانى		820	13235	8110	248	10297	11048	7748	13597
	ماۋارىپ خىراجىتى (10 مىڭ يۈەن)	553	22.69	269.72	238.62	9.74	237.68	270.07	177.39	318.95
	ئوقۇغۇچى بېشىغا توغرا كەلگىنى (يۈەن)		0.028	0.020	0.029	0.039	0.023	0.024	0.023	0.023
1989	ئادەم سانى		843	13632	7784	213	10171	11246	9081	12335
	ماۋارىپ خىراجىتى (10 مىڭ يۈەن)	713	26.81	342.91	308.84	19.56	288.25	363.50	237.52	414.23
	ئوقۇغۇچى بېشىغا توغرا كەلگىنى (يۈەن)		0.032	0.025	0.040	0.090	0.028	0.032	0.026	0.034
1990	ئادەم سانى		831	13931	7831	249	10083	11679	7720	14042
	ماۋارىپ خىراجىتى (10مىڭ يۈەن)	769.1	27.1	381.1	325.4	18.4	341.79	388	247.40	470.81
	ئوقۇغۇچى بېشىغا توغرا كەلگىنى (يۈەن)		0.033	0.027	0.041	0.074	0.034	0.033	0.032	0.034

Ⅱ باب

دىنىي مەكتەپلەر، خەيرىيە مەكتەپلىرى

§ 1. دىنىي مەكتەپلەر

چىڭ سۇلالىسىنىڭ كاڭشى 14-يىلى (1675-يىلى) كورلىدا دىنىي مەكتەپلەر قۇرۇلغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن بۇرۇن ئۇچ مەدرىسە بولغان، شۇنىڭ بىلەن بىللە، تۆت مەۋرىي رايون (يېزا)، 48 كەنتتىكى 48 مەسچىتتە باشلانغۇچ دىنىي مەكتەپ قۇرۇلغان. بۇ باشلانغۇچ دىنىي مەكتەپلەر ئۇيغۇر يېزىقى ۋە ھېساب دەرسلىرىنى دىن دەرسىنىڭ بىرىنچى باسقۇچى قىلىپ، ئاقارتىش رولىنى ئويناغان. مىنگونىڭ 27 - يىلى (1938 - يىلى) دىن كېيىن كورلا ناھىيىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى كەنجى ئىلىيوب 48 دىنىي مەكتەپنى پەيدىنپەي يېڭى مەدەنىيەت ئۆگىنىدىغان خەلق ماۋارىپى مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتتى، مەكتەپ خىراجىتىنى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى ئۈستىگە ئالدى.

§ 2 . خەيرىيە مەكتەپلىرى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۇ 11-يىلى (1885-يىلى) قارا شەھەر بۇۋاستە قاراشلىق نازارىتى كورلىدا خەيرىيە مەكتىپى ئاچتى، مەكتەپنىڭ ئورنى كونا شەھەرنىڭ شەرقىي كوچىسىدا بولۇپ، 20 ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىسى بار ئىدى. گۈاڭشۇ 30-يىلى(1904-يىلى) كورلىنىڭ بېگى ئۆمەر (يەنە بىر ئىسمى ژېن گودۇڭ) كورلىنىڭ شەرقىي كوچىسىدا ھۆكۈمەت باشقۇرىشىدا بىر خەيرىيە مەكتىپى ئېچىپ، ئۇيغۇرلار-دىن 40 ئوقۇغۇچى ئالدى، بۇ مەكتەپ «ئۇچ سۆزلۈك دەستۇر» ، «فامىلە-نەسەب توغرىسىدا» ، «شەرھىي ھېكمەت» لەرنى دەرسلىك قىلىپ، خەنزۇ تىلى ۋە خەنزۇ يېزىقىنى ئۆگەتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمى شەھەر - بازارلاردىكى سودىگەر ۋە قول ھۈنەرۋەنلەرنىڭ پەرزەنتى ئىدى، يېزىلاردىكى بالىلار يەنىلا دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇشنى ئاساس قىلدى.

شۇەنتۇڭ 2 - يىلى(1910 - يىلى) قارا شەھەر ژالىيسى جاڭ شيەن كورلىنىڭ سايباغ مەھەللىسىدە ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدا 4 - خەنزۇ تىلى مەكتىپى (شۆتاڭى) قۇردى ۋە ئاددىي ساۋات چىقىرىش مەكتىپى-دىن بىرنى ئاچتى. شۇ يىلى قارا شەھەر ژالىيسى رۇخبىگىيەن چىلانباغ مەھەللىسىدە ھۆكۈمەت باشقۇرۇش-دا 5 - خەنزۇ تىلى مەكتىپى (شۆتاڭى) قۇردى ۋە ئاددىي ساۋات چىقىرىش مەكتىپىدىن بىرنى ئاچتى.

Ⅲ باب

بالىلار ماۋارىپى

§ 1 . يولغا قويۇلۇش ئەھۋالى

1958 - يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئورگانلار، جامائەت تەشكىلاتلىرى ۋە ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ ئاددىي يەسلى، بالىلار باغچىلىرىنى قۇردى. ئاردىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي ھەرقايسى گۈڭشىلار-دىمۇ يەسلى، بالىلار باغچىلىرى قۇرۇلدى. 1959 - يىلى ناھىيە بويىچە بالىلار ماۋارىپى بىلەن شۇغۇللىنىد-دىغان مەخسۇس ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 75كە يەتتى، يەسلى، باغچىغا كىرگەن بالا 1938 گە يەتتى.

1960 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت - ماۋارىپ ئىدارىسى بىلەن خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى بىرلىشىپ كورلا ناھىيىلىك بالىلار باغچىسىنى ئاچتى.

1961 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستىغا بۇۋاستە قاراشلىق بالىلار باغچىسى بايىنغولىن ئوبلاستىغا بۇۋاستە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپتە ئېچىلدى. 1963 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستىغا بۇۋاستە قاراشلىق بالىلار باغچىسى بايىنغولىن ئوبلاستىغا بۇۋاستە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئايرىلىپ چىقتى، ئۇلارغا بالىلار ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى كۆپەيتىپ بېرىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»

مەزگىلىدە بالىلار ماۋارىپى قالايمىقان ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن بالىلار ماۋارىپى يېڭىباشتىن توغرا ئىزغا چۈشتى. 1979 - يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلدى، بايىنغولىن ئوبلاستىغا بىۋاستە قاراشلىق بالىلار باغچىسى كورلا شەھەرلىك 1 - بالىلار باغچىسىغا ئۆزگەرتىلىپ، كورلا شەھەرلىك مەدەنىيەت - ماۋارىپ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى شەھەرگە قوشۇۋېتىلدى، ناھىيىلىك بالىلار باغچىسى شەھەرلىك مەدەنىيەت - ماۋارىپ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئۇنىڭ نامى كورلا شەھەرلىك 2 - بالىلار باغچىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

1985 - يىلى كورلا شەھىرى بويىچە بالىلار باغچىسى بەش (ئىككىسى شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسىغا قاراشلىق، ئۈچى كورلىدا تۇرۇشلۇق باشقا ئورۇنلارغا قاراشلىق) كە، سىنىپى 44كە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچىسى 133كە، باغچىغا كىرگەن بالا 1091 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى 160) گە يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە بالىلار باغچىسى يەتتە (ئىككىسى شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى قارىمىقىدىكى ئوقۇش پىشىغا يەتمىگەنلەر سىنىپى، بەشى كورلىدا تۇرۇشلۇق باشقا ئورۇنلارغا قاراشلىق) گە، سىنىپى 77 (بۇنىڭ ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە قۇرۇلغان ئوقۇش پىشىغا يەتمىگەنلەر سىنىپى 42) گە، باغچىغا كىرگەن بالا 1763 (باشلانغۇچ مەكتەپلەردە قۇرۇلغان ئوقۇش پىشىغا يەتمىگەنلەر سىنىپىنىڭ بالىلىرى 1317) كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى 1149 (بۇنىڭ ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە قۇرۇلغان ئوقۇش پىشىغا يەتمىگەنلەر سىنىپىدىكى ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى 937). باغچىدىن ئايرىلغان بالا 1331 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى 895) گە، باغچىدىكى بالا 2389غا يەتتى؛ تەربىيىچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر 172گە، ئوقۇتقۇچى 131 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇچىلىرى 64) گە، ساقلىق ساقلىغۇچى توققۇز (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار تۆت) غا يەتتى. باغچىنىڭ باشلىقى بولغانلار ئارىسىدا ئوتتۇرا سەۋىيىلىك مەكتەپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ دىپلومىدىن يۇقىرى دىپلومى بارلار سەككىز، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر بىر. ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا ئوتتۇرا سەۋىيىلىك مەكتەپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولغانلار 93، ئوتتۇرا سەۋىيىلىك مەكتەپ ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغانلار، تولۇقسىز سەۋىيىلىك مەكتەپ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 32، تولۇقسىز سەۋىيىلىك مەكتەپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغانلار ۋە ئۇنىڭدىن تۆۋەن مەلۇماتقا ئىگىلەر ئالتە.

§ 2 . ئوقۇتۇش ئىشلىرى

1963 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق بالىلار باغچىسى ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن مۇنتىزىم بالىلار تەربىيىسىنى يولغا قويدى. شۇ چاغدا ئۇلار بېيجىڭ بالىلار باغچىسىنىڭ ئوقۇتۇش پروگراممىسى ۋە دەرسلىكلىرىنى قوللاندى. تىل، ھېساب، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، تەنتەربىيە قاتارلىق دەرسلەر بويىچە تەپسىلىي ئوقۇتۇش پىلانىنى تۈزدى. كورلا ناھىيىلىك بالىلار باغچىسىمۇ بالىلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە قاراپ، ئۇلارنى كىچىك سىنىپ، ئوتتۇرا سىنىپ ۋە چوڭ سىنىپلارغا بۆلۈپ دەرس ئوتتى. ھەرقايسى بالىلار باغچىلىرى سىنىپلارنى ئۈيغۇر سىنىپى، خەنزۇ (خۇيزۇ) سىنىپى قىلىپ قۇردى.

1981 - يىلى دۆلەت ماۋارىپ مىنىستىرلىكى «بالىلار باغچىلىرىنىڭ ماۋارىپ پروگراممىسى» نى ئېلان قىلدى. بالىلار باغچىلىرى «پروگراممىا» دا كۆرسىتىلگەن ئوقۇتۇش مەزمۇنى ۋە تەلىپى بويىچە ئۆزلىرىنىڭ

ئەھۋالىغاقاراپ بالىلارمائارىپىنىڭ كونكرىت ئوقۇتۇش پىلانلىرىنى تۈزۈپ چىقتى. بالىلار باغچىلىرى 80-يىللاردا بالىلارغا بولغان ئىدىيە ئەخلاق تەربىيىسىنى كۈچەيتتى. «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل»نى مەزمۇن قىلغان هالدا هبكايە ئېيتىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، بالىلارغا ئىدىيىۋى ئەخلاق تەربىيىسى بەردى. هەرخىل ئويۇنلار ۋە تەربىيىچىلەرنىڭ سۆز-هەرىكەتلىرى ئارقىلىق بالىلاردا مەدەنىيەتلىك خىسلەتلەرنى يېتىشتۈردى.

Ⅳ باب

باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپى

1 §. تەرەققىيات ئەھۋالى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ يىللىرىنىڭ ئاخىرىدا ئەمەلدارلىق ئىمتىهانى تۈزۈمى بىكارقىلىنىپ، يېڭى مائارىپ تەشەببۇس قىلىندى. شۇچاغدىكى هۆكۈمەت مەهكىمىلىرى ئېتىبارىبېرىش سىياسىتىنى يولغاقويۇپ، بالىلىرىنى مەكتەپ (شۆتاڭ) كەئوقۇشقابەرگەن ئائىلىلەردىن، مىللەت ئايرىماي، يەربېجى ئالغاندىن باشقابارلىق ئالۋاڭ - ياساقلارنى بىكار قىلدى. شۇڭا دېهقانلار ئۆيلىرىنىڭ يېراق - يېقىن بولۇشىغا قارىماي، بالىلىرىنى ئوقۇشقا بېرىشكە تىرىشتى، لېكىن ئېلىنىدىغان سان چەكلىك بولغاچقا ئۇلارنىڭ بالىلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئوقۇشقا كىرەلمىدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ 34 - يىلى (1908 - يىلى) شەرقىي كوچىدا قۇرۇلغان هۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى خەيرىيە مەكتىپى هۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. شۈەنتۇڭ 1 - يىلى (1909 - يىلى) هۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە هۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى هۇنەرۋەنلىك مەكتىپى ئېچىلدى.

شۈەنتۇڭ 2 - يىلى (1910 - يىلى) قارا شەهەرنىڭ ۋالىيسى جاڭ شىيەن كورلىنىڭ سايباغ مەهەللىسىدە هۆكۈمەت باشقۇرۇشىدا 4 - خەنزۇ تىلى مەكتىپى (شۆتاڭى) قۇردى ۋە ئاددىي ساۋات چىقىرىش مەكتىپىدىن بىرنى ئاچتى. شۇ يىلى قارا شەهەرنىڭ ۋالىيسى رۇخبېگنىيەن كورلىنىڭ چىلانباغ مەهەللىسىدە هۆكۈمەت باشقۇرۇشىدا 5 - خەنزۇ تىلى مەكتىپى (شۆتاڭى) قۇردى ۋە ئاددىي خەيرىيە مەكتىپىدىن بىرنى ئاچتى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرلىرىدا قۇرۇلغان مەكتەپلەر مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا پۈتۈنلەي دېگۈدەك تاقىلىپ قالدى. مىنگونىڭ 10 - يىلى (1921 - يىلى) كورلىدا 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ قۇرۇلۇپ، 40 نەچچە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى تەمىناتسىز تالىپ ئەن لەن مۇئەللىملىككە تەيىنلەندى، شۇ يىلى يەنە بىر خەيرىيە مەكتىپى 2 - باشلانغۇچ مەكتەپ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى تەمىناتلىق تالىپ ۋالىق يۈكشياڭ مۇئەللىملىككە تەيىنلەندى (چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا يېگىدىن ئوقۇشقا كىرگەنلەر تەمىناتسىز تالىپ، ئىمتىهاندا لايىقەتلىك بولغانلار تەمىناتلىق تالىپ دەپ ئاتىلاتتى).

ئەينى چاغدا مەكتەپلەر يەنىلا «ئۇچ سۆزلۈكلەر دەستۇرى»، «فامىلە-ئىسىم توغرىسىدا» قانۇنلۇقلار-نى دەرسلىك قىلاتتى، مۇئەللىملەر ئوقۇغۇچىلارغا خەنزۇ تىلى ۋە يېزىقىنىلا ئۆگىتەتتى، خەنزۇچە ھۆسنىخەت يېزىشنى مەشىق قىلدۇراتتى.

مىنگۇنلۇك 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلىدا ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى (قىسقارتىپ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى دەيىلىدۇ) قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تۇرتكىسىدە، دىنىي مەكتەپ، مەدرىسىلەر پەيدىنپەي ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ قارىمىقىدىكى يېڭى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتىلدى. مىنگۇنلۇك 31 - يىلى (1942- يىلى) 48 كەنتتىكى دىنىي مەكتەپ، مەدرىسىلەر پۈتۈنلەي يېڭى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتىلدى، بۇ مەكتەپلەردە جەمئىي 96 سىنىپ بولۇپ، 3840 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى.

مىنگۇنلۇك 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى پاشا مەخسۇم قىزلار يېڭى مەدەنىيەت مەكتىپى قۇردى، شۇ يىلى قىزلار مەكتىپى ناھىيىلىك 2 - قىزلار باشلانغۇچ مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى، ئاردىدىن توققۇز يىل ئۆتكەندىن كېيىن مەكتەپنىڭ سىنىپلىرى ئالتىغا، ئوقۇغۇ-چىلىرى 240قا يەتتى.

مىنگۇنلۇك 37 - يىلى (1948 - يىلى) ئۆلكىلىك ماۋارىپ نازارىتى ماۋارىپ خىراجىتىنى 5% قىسقارتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مال باھاسى ئۆچقاندەك ئۆرلەپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن بىر مۇنچە مەكتەپلەر تاقىلىپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى. مىنگۇنلۇك 38 - يىلى (1949 - يىلى) كورلا ناھىيىسىدە باشلانغۇچ مەكتەپ 14 كە، ئوقۇغۇچىسى 2324كە يەتتى، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئاران 96 بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە كەسپىي ئوقۇتقۇچى 79 ئىدى.

1950 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ماۋارىپ بۆلۈمى پۈتۈن ناھىيىنىڭ ماۋارىپ ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ، 15 باشلانغۇچ مەكتەپنى ئۆزگەرتىپ قۇردى، ئۇلارنىڭ قارىمىقىدا 70 سىنىپ، 3160 ئوقۇغۇچى، 80 كەسپىي ئوقۇتقۇچى بار ئىدى. ناھىيىدە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشكە بىرلەشتۈرۈلۈپ، يېڭىدىن بەش خەلق مەكتىپى، 15 ئايالار ساۋات چىقىرىش سىنىپى ئېچىلدى.

1958 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە باشلانغۇچ مەكتەپ 23كە، ئۇنىڭ سىنىپلىرى 152گە، ئوقۇغۇچىسى 5982گە، كەسپىي ئوقۇتقۇچىسى 170كە يەتتى. ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى «ئىككى پۈت بىلەن مېڭىش» تىن ئىبارەت ماۋارىپ فاكىجىنى بويىچە يېزىلاردا دېھقانچىلىق قىلغاچ - ئوقۇش باشلانغۇچ مەكتىپىدىن سەككىزنى قۇردى، بۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى 321گە يەتتى.

1979 - يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلدى، بايىنغولىن ئوبلاستىغا بىۋاستە قاراشلىق 1-، 2- باشلانغۇچ مەكتەپلەر كورلا شەھىرىگە قارايدىغان بولدى. شۇ يىلى كورلا ناھىيىسى ۋە شەھىرىدە باشلانغۇچ مەكتەپلەر 51گە، ئۇلارنىڭ سىنىپلىرى 369غا، ئوقۇغۇچىسى 9954كە يەتتى (بۇنىڭ 8523ى ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسى).

1984 - يىلى كورلا ناھىيىسى بىلەن كورلا شەھىرى قوشۇۋېتىلدى. شۇ يىلى شەھەر بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ 69غا، ئۇنىڭ سىنىپلىرى 605كە يەتتى، 3355 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسى2068)، 3111 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسى 1397)، مەكتەپتە ئوقۇۋاتقانلار 16 مىڭ 286 گە يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 9068)؛ بۇ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى 1370 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار 753) گە، كەسپىي ئوقۇتقۇچىلىرى 1200 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار 670) گە يەتتى؛ بۇنىڭدىن باشقا ئۇلارنىڭ 121 مەمۇرىي خادىمى، 49 ئىشچىسى بار ئىدى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ 79 (شەھەر رايونىدا 25، يېزىلاردا 54) غا، سىنىپلىرى 621 گە يەتتى. شۇ يىلى 2834 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 1683)، 3174 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 2206)، مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچى 16 مىڭ 776 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 10 مىڭ 485) گە؛ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 1400گە، كەسپىي ئوقۇتقۇچى 1274كە، مەمۇرىي خادىم 85كە، ئىشچى 41گە يەتتى؛ شەھەر بويىچە ئوقۇش يېشىدىكى بالىلار (يەتتە ياشتىن 11 ياشقىچە) نىڭ ئومۇمىي سانى 14 مىڭ 315 بولۇپ، ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 99.8% كە يەتتى.

قوشۇمچە: كورلا شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ

ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ—كورلا شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ 1959-يىل 9-ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، كورلا ۋىلايىتىگە بىۋاستە قارايتتى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ خىراجىتى يېتىشمەيتتى، ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرى كەمچىل ئىدى، مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۆرەش قىلىش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، شارائىتقا قاراپ ئاددىي-سادىدا ئىش كۆرۈپ، نورمال ئوقۇتۇش ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى. دەرسخانا بولمىسا ئامبارلارنى ئارىيەتكە ئېلىپ ئىشلەتتى؛ ئۈستەل-پارتا بولمىسا كېسەك بىلەن ئۈستەل-پارتا ياسىدى؛ ئورۇندۇق بولمىسا ئوقۇغۇچىلار ئالغاچ كەلدى. دەرستىن چۈشكەندە ئوقۇغۇچىلار ھۆرمەت بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن ئورۇنلىرىدىن تۇرسا، ئوقۇتقۇچى: «توپا-چاڭ چىقىپ كېتىدىكەن، ئورنىڭلاردىن تۇرماڭلار!» دەيتتى. مەكتەپ ئۆز شارائىتىنىڭ شۇنچە قىيىن بولۇشىغا قارىماي بىر تەرەپتىن ئوقۇتۇش خىزمىتىنى داۋاملاشتۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن مەكتەپ قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتتى. 1961 - يىل 4 - ئايدا بۇ مەكتەپ بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە نۇقتىلىق مەكتەپ بولۇپ بېكىتىلدى. 1966 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق مەكتەپ بولۇپ قالدى. ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ زەربىسى بىلەن ئوقۇتقۇچىلار دەرس ئۆتەلمەيدىغان، ئوقۇغۇچىلار ئۆگىنىش قىلالمايدىغان ئەھۋال شەكىللەندى. 1980- يىلى بۇ مەكتەپ كورلا شەھىرىگە قارايدىغان بولدى. 1981 - يىلى يېڭىباشتىن بايىنغولىن ئوبلاستى ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ قىلىپ بېكىتىلدى.

1985 - يىلى شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇچ قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسى سالدى، ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرىمۇ كۆندىن - كۈنگە مۇكەممەللەشتى، يەنە ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش سايمانلىرى (جۈملىدىن بەش كومپيۇتېر) سەپلەپ بېرىلدى.

1990 - يىلى مەكتەپ بويىچە ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 78گە يەتتى (بۇلارنىڭ 15ى كومپارتىيە ئەزاسى)، ئالىي تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە ئوقۇتقۇچى 52، ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى ئۈنۈمى بارلار 17، 1 - دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 52، 2 - دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى ئۈچ. ئوقۇتقۇچى چاڭ يىلى مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر سىنىپ مەسئۇلى بولۇپ باھالاندى، ئوقۇتقۇچى جاڭ زىيىڭ مەملىكەت بويىچە ئەخلاق تەربىيىسى جەھەتتە ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالاندى.

1985 - يىلدىن بۇيان بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى، مۇستەھكەملىنىش نىسبىتى، مەكتەپ پۈتتۈرۈش نىسبىتى ۋە ئومۇملىشىش نىسبىتى 100% كە يەتتى. مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ئەخلاق، ئۆگىنىشتە ئەلاچى بولدى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە كىرىش نىسبىتى 80% كە

يەتتى. 1990 - يىلغىچە بۇ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار 10 مىڭغا يەتتى. ئۇلارنىڭ يەزىلىرى مۇتەخەسسىس، ئالىم بولۇپ قالدى.

ئامېرىكىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىش ئۈچۈن ئوقۇۋاتقان جۇ جيەنشىن 1985 - يىلى ئانا مەكتىپىگە زىيارەتكە كەلگەندە: باشلانغۇچ مەكتەپتە ئالغان بىلىمگە سەل قارىغىلى بولمايدىكەن، ئۇنىڭ تەسىرى ئەڭ چوڭقۇر، ھېسسىيات ئەڭ كۈچلۈك بولىدىكەن، دېدى. ئۇ ئۆزىنى تەربىيىلىگەن ئانا مەكتىپىگە، ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئەڭ چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

2 §. ئوقۇتۇش تۈزۈمى، دەرسلىك

چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈلگۈنۇ 30 - يىلى (1904 - يىلى) كورلىدىكى ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى خەيرىيە مەكتەپلىرى چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىنىڭ «خان تەرىپىدىن بېكىتىلگەن شۆتاڭلار نىزامنامىسى» دىكى بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن، باشلانغۇچ شۆتاڭلارنىڭ ئوقۇتۇش تۈزۈمىنى توققۇز يىل (تۆۋەن سىنىپىدا بەش، يۇقىرى سىنىپىدا تۆت يىل ئوقۇيدۇ) قىلىپ بېكىتتى، كېيىن ئالتە يىلغا (تۆۋەن سىنىپىدا تۆت يىل، يۇقىرى سىنىپىدا ئىككى يىل ئوقۇيدۇ) ئۆزگەرتتى. ئەمەلىي - ئەخلاق تەربىيىسى، دەستۇر - رىسالىلارنى سۆزلەش - ئوقۇش، جۇڭگو ئەدەبىياتى، ھېساب، تارىخ، جۇغراپىيە، ئوپتىكا قاتارلىق تەبىئىي پەن، گىمناستىكا قاتارلىق دەرسلەر تەسىس قىلىندى. بۇنىڭدىن باشقا رەسىم، قول ھۈنەرۋەنچىلىك دەرسلىرىمۇ تەسىس قىلىندى. ھەپتىسىگە جەمئىي 30 سائەت دەرس ئۆتۈلدى، دەستۇر - رىسالە سۆزلەش- ئوقۇش ۋاقتى كۈنىگە ئىككى سائەت بولۇپ، ئومۇمىي دەرس ۋاقتىنىڭ بەشتىن ئىككى قىسمىنى تەشكىل قىلدى.

مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ئوقۇتۇش تۈزۈمى يەتتە يىل (تۆۋەن سىنىپىدا تۆت يىل، يۇقىرى سىنىپىدا ئۈچ يىل ئوقۇيدۇ) قىلىپ بېكىتىلدى. مىنگونىڭ 11 - يىلى (1922 - يىلى) دىن باشلاپ دۆلەت تىلى، ھېساب، تەنتەربىيە دەرسلىرى تەسىس قىلىندى. مىنگونىڭ 14 - يىلى (1925 - يىلى) ماۋارىپ مىنىستىرلىكى «باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ يېڭى ئوقۇتۇش تۈزۈمى» نى ئالتە يىل (تۆۋەن سىنىپىدا تۆت يىل، يۇقىرى سىنىپىدا ئىككى يىل ئوقۇيدۇ) قىلىپ بەلگىلىدى. مىنگونىڭ 18 - يىلى (1929- يىلى) باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپلىرى ئۈچۈن «ئۈچ مەسلەك» دەرسى قوشۇلدى، مىنگونىڭ 24 - يىلى (1935 - يىلى) باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدىن باشلاپ «ئىزچىلار» دەرسى قوشۇلدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئالتە يىللىق ئوقۇتۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، ئوقۇتۇش پىلانى بىرلىككە كەلتۈرۈلدى، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۆۋەن سىنىپىنىڭ ۋاقتى تۆت يىل قىلىندى، ئۇنىڭدا ھېساب (تۆۋەن سىنىپىنىڭ 4 - يىللىقىدىن باشلاپ چوت دەرسى قوشۇلدى)، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت دەرسلىرى ئۆتۈلدى. يۇقىرى سىنىپىنىڭ ۋاقتى ئىككى يىل بولۇپ، ئۇنىڭدا، تىل - ئەدەبىيات، ھېساب، تەبىئەت، تارىخ، جۇغراپىيە، تەنتەربىيە، مۇزىكا، ھۈنەر - سەنئەت دەرسلىرى ئۆتۈلدى.

1960 - يىلدىن باشلاپ مەملىكەت بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپتە بەش يىل ئوقۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. كورلا ناھىيىسى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ جايلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ تۈزۈپ چىققان «بەش يىللىق تۈزۈمدىكى ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتۇش پىلانى» نى ئىجرا قىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىغىچە تىل - ئەدەبىيات، ھېساب، خەنزۇ تىلى (خەنزۇ تىلى 3 -

يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت دەرسلىرىنى ئۆتۈش، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىدىن باشلاپ ئىككى يىل تىل - ئەدەبىيات، ھېساب، خەنزۇ تىلى، تەنتەربىيە، گۈزەل سەنئەت دەرسلىرىنى ئۆتۈشنى قارار قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە «خۇيزۇ، خەنزۇ، شىبە باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتۇش پىلانى» تۈزۈلۈپ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىغچە تىل - ئەدەبىيات، ھېساب، تەنتەربىيە، رەسىم، ناخشا دەرسلىرىنى ئۆتۈش؛ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىدىن باشلاپ ئىككى يىل تىل - ئەدەبىيات، ھېساب، تەبىئەت، يېزا ئىگىلىك ساۋاتلىرى، تارىخ، جۇغراپىيە، تەنتەربىيە، رەسىم، ناخشا دەرسلىرىنى ئۆتۈش بەلگىلەندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپلىرىدە خەنزۇ تىلى ۋە تارىخ دەرسلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1980 - يىلى بەش يىللىق تۈزۈم ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئالتە يىللىق تۈزۈم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. كورلا ناھىيىسى بىلەن كورلا شەھىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ پۈتۈن كۈنلۈك تۈزۈمدىكى شەھەر، يېزا باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتۇش ئىشلىرى توغرىسىدىكى پىلانىنى ئىجرا قىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4 - يىللىقىغچە ئىدىيە - ئەخلاق، تىل - ئەدەبىيات، ئىنشا يېزىش، كۈنۈكمە ئىشلەش، ماتېماتىكا، تەبىئەت ساۋاتلىرى (4 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، ئەمگەك (4 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) دەرسلىرىنى ئۆتۈش؛ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىدىن باشلاپ ئىككى يىل ئىدىيە - ئەخلاق، تىل - ئەدەبىيات (جۈملىدىن سۆزلەش، ئوقۇش، ئىنشا يېزىش، كۈنۈكمە ئىشلەش) ، ماتېماتىكا، چەت ئەل تىلى (ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپلىرىگە خەنزۇ تىلى) ، تەبىئەت ساۋاتلىرى، جۇغراپىيە ساۋاتلىرى (5 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، تارىخ ساۋاتلىرى (6 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، ئەمگەك دەرسلىرىنى ئۆتۈشنى يولغا قويدى.

يېزا باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ 4 - يىللىقىغچە ئىدىيە - ئەخلاق، تىل - ئەدەبىيات (جۈملىدىن سۆزلەش، ئوقۇش، ئىنشا يېزىش، كۈنۈكمە ئىشلەش) ، ماتېماتىكا، تەبىئەت ساۋاتلىرى (3 - 5 - يىللىقتىن يىللىقىچە) ؛ تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، ئەمگەك (4 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) دەرسلىرى ئۆتۈلدى؛ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىدىن باشلاپ ئىككى يىل ئىدىيە - ئەخلاق، تىل - ئەدەبىيات (جۈملىدىن سۆزلەش، ئوقۇش، ئىنشا يېزىش، كۈنۈكمە ئىشلەش) ، ماتېماتىكا، تەبىئەت ساۋاتلىرى (3- يىللىقتىن 5 - يىللىقىچە) ، يېزا ئىگىلىك ساۋاتلىرى (6 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، جۇغراپىيە ساۋاتلىرى (5 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، تارىخ ساۋاتلىرى (6 - يىللىقتىن باشلىنىدۇ) ، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، ئەمگەك دەرسلىرى ئۆتۈلدى.

يېزىلاردىكى ئاددىي باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 4 - يىللىقىغچە ئىدىيە - ئەخلاق (ھەرىلى ئوقۇش مەۋسۇمى باشلىنىش بىلەنلا باشلىنىدۇ) ، تىل - ئەدەبىيات (جۈملىدىن سۆزلەش، ئوقۇش، ئىنشا يېزىش، كۈنۈكمە ئىشلەش) ، ماتېماتىكا، تەبىئەت ساۋاتلىرى (3 - يىللىقتىن 5 - يىللىقىچە ھەربىر ئوقۇش مەۋسۇمى باشلىنىش بىلەنلا باشلىنىدۇ) دەرسلىرى؛ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىدىن باشلاپ ئىككى يىل ئىدىيە - ئەخلاق (ھەر بىر ئوقۇش مەۋسۇمى باشلىنىش بىلانلا باشلىنىدۇ) ، تىل - ئەدەبىيات (جۈملىدىن سۆزلەش، ئوقۇش، ئىنشا يېزىش، كۈنۈكمە ئىشلەش) ، ماتېماتىكا، تەبىئەت ساۋاتلىرى (ھەرىلى ئوقۇش مەۋسۇمى باشلىنىش بىلەنلا باشلىنىدۇ) ، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق ساۋاتلىرى (6- يىللىقتىن باشلىنىدۇ) دەرسلىرى ئۆتۈلدى.

3 § . ئوقۇتۇش ئىشلىرى

چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە كورلىدىكى خەيرىيە مەكتەپلەر، شۆتاڭلارنىڭ ئوسكۇنىلىرى ناھايىتى ئاددىي ئىدى، «ئۈچ خەتلىك دەستۇر»، «فاملىلەر بايانى»، «سەبىي بالىلار ئوقۇشلۇقى» قاتارلىقلار دەرسلىك قىلىناتتى.

مىنگو دەۋرىدە ماۋارىپ مىنىستىرلىكى «مەكتەپ باشقۇرۇش قائىدىسى»نى ئېلان قىلىپ، مەكتەپلەرنىڭ دەستۇرى سۈپىتىدە «ساداقەتلىك، ۋاپادارلىق، رەھىمدىللىك، مېھرىبانلىق، لەۋزىدە تۇرۇش، تىنچلىق» شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مىنگونىڭ 24 - يىلى (1935 - يىلى) «پاكىزە - رەتلىك بولۇش، تەرتىپلىك بولۇش، سەممىي بولۇش، ئۆزئارا يارەملىشىش، باتۇر بولۇش، ساغلام بولۇش، پەزىلەتلىك بولۇش، ئىقتىسادچىل بولۇش، ۋەتەننى سۆيۈش، سەزگۈر بولۇش، ئەمگەكچان بولۇش، تىرىشچان بولۇش، ھەمكارلىشىش، ئىشچان بولۇش، رەھىمدىل - مېھرىبان بولۇش، نومۇسچان بولۇش، كەمتەر بولۇش، مەسئۇلىيەتچان بولۇش» باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۆزىنى تەزگىنلەشتىكى نىشانىسى قىلىندى. مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) گومىندانڭ ھۆكۈمىتى ماۋارىپ مىنىستىرلىكى پۈتۈن مەملىكەتتىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە ئومۇمىي بۇيرۇق چىقىرىپ «ئەدەبلىك، ئىنساپلىق، دىيانەتلىك، نومۇسچان بولۇش»نى مەكتەپ دەستۇرى قىلدى. مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943-يىلى) «شىنجاڭ ئۇرۇمچىنىڭ ماۋارىپ ئىسلاھاتى لايىھىسى» دە «جىسمانىي قۇۋۋەتنىگە ئەھمىيەت بېرىش»، «قولى بىلەن مېڭىسىنى تەڭ ئىشقا سېلىش» بەلگىلەندى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئوقۇغۇچىلارنى دېموكراتىك باشقۇرۇشنى، تەن جازاسى بېرىشنى قەتئىي مەنئى قىلىشنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە دەرسخانىلارىدا بەش تۈرلۈك يېڭى ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى يەنى ئوقۇتۇشنى تەشكىللەش، دەرس تەكرارلاشنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش، يېڭى دەرس مەزمۇنلىرىنى سۆزلەش، يېڭى دەرسلەرنى ئۆزلەشتۈرۈش، تاپشۇرۇق بېرىش ئۇسۇلىنى يولغا قويدى، شۇنىڭدەك يەنە ئوقۇتقۇچىلاردىن دەرس ئۆتۈش جەريانىدا پىداگوگىكا نەزەريىسىنى ئۆگىنىش، ئوقۇتۇش جەريانىدا ئالتە چوڭ پرىنسىپنى (سوبيېكتىپ بولۇش، سىستېمىلىق بولۇش، ئىجابىي بولۇش، مۇستەھكەم بولۇش، ئاڭلىق بولۇش، قوبۇل قىلالايدىغان بولۇش پرىنسىپى)نى قاتتىق ئىگىلەشنى، ئوقۇتقۇچىلارنى تەجرىبە ئالماشتۇرۇش، بىر - بىرىدىن ئۆگىنىش، دەرس مىتوتلىرىنى ئۆزئارا كۆرۈشكە تەشكىللەش ئارقىلىق ماۋارىپ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

1958 - يىلى دۆلەت ماۋارىپ مىنىستىرلىكى «ماۋارىپنى پرولېتارىيات سىياسىيسى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، ماۋارىپ بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىنى بىرلەشتۈرۈش» فاكتورىغا قويدى. بۇنى ئىزچىللاشتۇرۇش جەريانىدا بەزى «سول» خاھىشلار پەيدا بولدى، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پولات - تۆمۈر تاۋلاشقا، يازلىق، كۈزلۈك يىغىمغا ۋە ئەمگەكلەرگە قاتنىشىشى ئاساسلىق دەرس بولۇپ قالدى. ئوقۇتۇش تەرتىپى نورمال بولمىدى، ئوقۇتۇش سۈپىتى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلەپ كەتتى.

1961 - يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكى تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، «ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ۋاقىتلىق خىزمەت نىزامى»نى ئوتتۇرىغا قويدى، شۇنىڭ بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلىرى دەرسخانىغا قايتىپ كەلدى. ئوقۇتۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن باشلانغۇچ مەكتەپ ماۋارىپىدا «ئىككى ئاساسىي ئوقۇتۇشنى چىڭ تۇتۇش» (تېل - ئەدەبىيات دەرسىدە ئاڭلاش، ئوقۇش، سۆزلەش، يېزىش ئىقتىدارى جەھەتتىكى تەربىيىنى چىڭ تۇتۇش، ھېساب دەرسىدە لوگىكىلىق

تەپەككۇر قىلىش، ئانالىز قىلىش ئىقتىدارى ۋە ئەمەلىي ھېسابلاش ئىقتىدارى جەھەتتىكى تەربىيىنى چىڭ تۇتۇش) پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1963 ـ يىلى ھەممە مەكتەپلەردە لېكسىيە ئۆگىنىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا بىر مۇنچە ئوقۇتقۇچىلار تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىندى، ئوقۇتۇش تەرتىپى قالايمىقانلىشىپ كەتتى.

1978 ـ يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان «باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك پرىنسىپلارنىڭ سىناق لايىھىسى» ئىجرا قىلىنىشقا باشلىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاياقلاشقاندىن كېيىن، قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشالدى، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىدىيىسى مۇقىملاشتى، ئوقۇتۇش ـ ئوقۇش كەيپىياتى ياخشىلاندى. مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى دەرسلىكنى قېتىرقىنىپ تەتقىق قىلىپ، ئاساسىي بىلىمى ۋە ئومۇمىي ماھارىتىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى تېزدىن يۇقىرى كۆتۈردى. شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ۋاڭ لى «جۇڭگو پىئونېرلار گېزىتى» تەرىپىدىن ئويۇشتۇرۇلغان «مېنىڭ يۇرتۇم ئۈچقاندەك تەرەققىي قىلماقتا» ناملىق ماقالە قوبۇل قىلىش مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ، مەملىكەت بويىچە 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» تەربىيىسى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، ھەرقايسى مەكتەپلەر ھېيت ـ بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرىدىن پايدىلىنىپ «ئاساسىي تېمىنى چۆرىدەپ سىنىپ يىغىنى»، «تۆت بولۇش تەربىيىسى مەزمۇن قىلىنغان پىئونېرلار ئەترىتى يىغىنى» ئۆتكۈزۈش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارىدى، بۇنىڭ بىلەن ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلار كۆپلەپ مەيدانغا كەلدى. ھەرقايسى مەكتەپلەر ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش، يېڭى يول تېپىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلارنى جايلارغا ئېكسكۇرسىيە قىلىش ۋە ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى.

شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرى «ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ قويۇش» ناملىق ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى ئۇسۇلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈردى؛ ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىلىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ماتېماتىكا لوگىكىلىق تەپەككۇرىنى ئۆستۈرۈش ئۇسۇلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەمەلىي ھېسابلاش ئىقتىدارىنى ئۆستۈردى.

شەھەرلىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇزىكا ئوقۇتقۇچىلىرى دادىل يېڭىلىق يارىتىپ، بۇرۇنقى ناخشىنى ئۆگىتىپ قويۇش ئۇسۇلىنى مۇزىكىدىن ھوزۇرلىنىش، ئۆزى ئورۇنداش، ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناش بىلەن ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇلىغا ئۆزگەرتىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇزىكا، ئۇسسۇل سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى.

شەھەردىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئوقۇتۇش، ئۆگىنىش نەتىجىسى ئۈزلۈكسىز ئۆستى. 1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىش ئۈچۈن تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا دەرسلىرىدىن بىر تۇتاش بەرگەن ئىمتىھانلىرىدا لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 97% كە يەتتى.

4 § . تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش

ياشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتى 1958 - يىلى باشلاندى. شۇ چاغدا كورلا ناھىيىسى ماۋارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرا، ياشلانغۇچ مەكتەپلەردە «تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى تەلىپىگە ئاساسەن، بىر تەرەپتىن ئەمگەكنى قىزغىن سۆيۈش تەربىيىسىنى چىڭ تۇتسا، يەنە بىر تەرەپتىن مەدەنىيەت - ماۋارىپنى چىڭ تۇتتى. 1958 - ۋە 1959- يىللىرى ناھىيىدىكى ياشلانغۇچ مەكتەپلەر جەمئىي 200 مىڭ تۇپ كۆچەت تىكتى، مەكتەپلەر ئۈچۈن 40 نەچچە ئېغىز ئۆي سالدى، 435 توخۇ، 195 ئۆردەك باقتى. يېزىلاردىكى ياشلانغۇچ مەكتەپلەردە تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتى تېخىمۇ تېز قانات يېيىپ كەتتى.

1962 - يىلى پۈتۈن ناھىيىدىكى يېزا ياشلانغۇچ مەكتەپلىرى 42 مو بىنام ئېچىپ، 1143 كىلوگرام ئاشلىق، 5.35 تونىنا كۆكتات ئالدى، 38 مىڭ 800 تۇپ كۆچەت تىكتى، ئۆي قۇشلىرىدىن 36نى باقتى، باشقا قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتىن 1395 يۈەن كىرىم قىلدى. كىرىم قىلىنغان بۇ پۈللارنىڭ بىر قىسمىنى مەكتەپ ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىشقا، بىر قىسمىنى پارتا - ئورۇندۇق سېتىۋېلىشقا، يەنە بىر قىسمىنى «ئۇچقە ياخشى ئوقۇغۇچى» لارنى مۇكاپاتلاشقا ئىشلەتتى. بازاردىكى ياشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ بىنام ئېچىش ئىمكانىيىتى بولمىغانلىقى، زاۋۇت قۇراي دېسە مەبلىغى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ «تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش» نەتىجىسى ئانچە چوڭ بولمىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە «ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ مەكتەپ باشقۇرۇش» پائالىيىتى ئەۋج ئالدى. كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدىكى ياشلانغۇچ مەكتەپلەر يەنىلا يېزا ئىگىلىكىنى دەۋر قىلغان ھالدا پائالىيەت ئېلىپ باردى، بازاردىكى ياشلانغۇچ مەكتەپلەر زاۋۇت، دېھقانچىلىق مەيدانلىرى بىلەن ئالاقە باغلاپ، پىششىقلاپ ئىشلەش ياكى قوشۇمچە ئەمگەكلەرنى قىلىش پائالىيىتىنى يولغا قويدى.

1983 - يىلى كورلا ناھىيىلىك ماۋارىپ بۆلۈمى تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇشقا مەسئۇل بولىدىغان مەخسۇس ئادەم ئاجراتتى، شۇ يىلى ناھىيە بويىچە بۇ پائالىيەتتىن 53 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىندى. 1984 - يىلى ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى سىياسەت روھىغا ئاساسەن، ياشلانغۇچ مەكتەپلەرنى تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتىنى ئۆز جايلىرىنىڭ شارائىتىغا قاراپ قانات يايدۇرۇشقا ئىلھاملاندۇردى. يېزىلاردىكى ياشلانغۇچ مەكتەپلەر دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلىپ، باغۋەنچىلىك ۋە كۆكتاتچىلىقنى يولغا قويۇپ، نەشپۈت، ئۈرۈك كۆچەتلىرىنى قويدى، سۈپەتلىك كۆكتات سورتلىرىنى يېتىشتۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش، يازلىق ۋە كۈزلۈك يىغىم - تېرىم ئىشلىرىغا ياردەملىشىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، بۇنىڭ بىلەن مەكتەپلەرنىڭ كىرىمى كۆپىيىپلا قالماستىن، بەلكى ئوقۇغۇچىلارمۇ دېھقانچىلىق تېخنىكىسىغا دائىر نۇرغۇن ساۋاتلارنى ئۆگىنىۋالدى. شەھەر بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ئارقىلىق قىلغان كىرىمى 1984 - يىلى 62 مىڭ يۈەنگە، 1985 - يىلى 98 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

V باب

ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپى

1 § . تەرەققىيات ئەھۋالى

مىنگونىڭ 27 - يىلى (1938 - يىلى) كورلا ناھىيىسىنىڭ شەرق مەھەللىسىدىكى باشلانغۇچ شۆتالىڭ قارىمىقىدا بىر يۈقىرى سىنىپ (تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە تەڭ) قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇ ئوقۇغۇچىدىن 42 سى قوبۇل قىلىندى، بۇ ئىككى يىللىق تۈزۈمدىكى سىنىپ بولۇپ، كورلا ناھىيىسىدە ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپىنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

1953 - يىل 9 - ئايدا كورلا ۋىلايىتى كورلا ناھىيىسىدە تۇنجى ئۇيغۇر تولۇقسىز سىغەن مەكتىپى قۇردى، ئالتە سىنىپلىق بۇ مەكتەپتە 291 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى. بۇ مەكتەپ 1954 - يىلى كورلا ۋىلايەتلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى.

1955 - يىلى كورلا ۋىلايىتى خۇيزۇ، خەنزۇ بالىلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىشى قىيىن بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان خۇيزۇ، خەنزۇ سىنىپىدىكى 100 ئوقۇغۇچىنى ئاساس قىلىپ، كورلا ۋىلايەتلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپنى قۇردى. 1958 - يىلى كورلا ناھىيىسى «ئىككى يۈت بىلەن يول مېڭىش»تىن ئىبارەت مەكتەپ باشقۇرۇش فاكتورىنى بويىچە 15 يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتىپى قۇردى، بۇ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچىسى 703كە، ئوقۇتقۇچىسى 40قا يەتتى. شۇ چاغدا قوشئېرىق يېزىسىدىكى ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتىپى ئاتاقتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئىدى، كېيىنكى يىلى رەسمىي ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. 1959 - يىلى شاڭخۇ ۋە ئاۋات يېزىلىرىدا ئارقا - ئارقىدىن ئوتتۇرا مەكتەپلەر قۇرۇلدى. لېكىن تەرەققىيات بەك تېز بولۇپ كېتىپ، شەرت - شارائىت پىشىپ يېتىشمىگەنلىكى ئۈچۈن، 1961 - يىلدىن كېيىن خەلق باشقۇرۇشىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتەپلىرى تاقىلىپ قالدى.

1960 - يىلى ۋىلايەتلىك 1-، 2- ئوتتۇرا مەكتەپلەر بايىنغولىن ئوبلاستلىق 1-، 2- ئوتتۇرا مەكتەپ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1972 - يىلى خۇيزۇ، خەنزۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، كورلا ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنى قۇرۇشنىڭ تەييارلىقى باشلاندى.

1975 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 3 - ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىللە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاچقا، سابىق يېزا ئىگىلىك 2 - شىغا بۆلۈنۈپ قاراشلىق ئوتتۇرا مەكتەپ بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1978 - يىلى كورلا ناھىيىلىك پارتكوم «كورلا ناھىيىسىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تۈزۈلمىسىگە دائىر مەسىلىلەر توغرىسىدا دوكلات»نى تەييارلاپ، كورلا ناھىيىلىك 2 - مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپنى قۇرۇشنى قارار قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە گۈڭشې، مەيدانلارنى بىرلىك قىلىپ ھەربىر

گۈڭشي، مەيداندا بىردىن مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى. يېزىلاردىكى خۇيزۇ، خەنزۇ بالىلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، يېقىن جايدىكى مەكتەپتە ئوقۇش پرىنسىپى بويىچە، ئومۇمىيۈزلۈك پىلانلاش، داۋالىرلەر بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇش ئارقىلىق بازار ئەتراپىدىكى ئوقۇغۇچىلار ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇش، يىراق، چەت يېزىلاردىكى ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن ھەرقايسى يېزىلاردىكى مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپلەردە خۇيزۇ، خەنزۇ سىنىپلىرىنى تەسىس قىلىش يولغا قويۇلدى. شۇ يىلى ئوبلاستقا بىۋاستە قاراشلىق 3 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ (ئۇنىڭدا ئاتاقتىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپ بار ئىدى) كېڭەيتىپ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى تەسىس قىلىنىپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1979 ـ يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلدى، شەھەر تەۋەسىدىكى ئوبلاستلىق 2ـ، 3ـ، 4ـ، 5ـ ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسى شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، بۇ مەكتەپلەرنىڭ نامى شەھەرلىك 2ـ، 3ـ، 4ـ، 5ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئۆزگەرتىلدى.

1984 ـ يىلى ناھىيە بىلەن شەھەر قوشۇۋېتىلگەندە ناھىيىلىك 1ـ، 2ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ نامى شەھەرلىك 1ـ، 2ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. ئەسلىدىكى شەھەرلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ بېكىتىلىپ، بايىنغولىن ئوبلاستىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى ۋە بۇرۇنقى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دېگەن نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى؛ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىنىڭ تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندە شەھەرلىك 4 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپى دەپ ئاتالدى؛ شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەرقىي «خەلق» كوچىسىدا يېڭىباشتىن شەھەرلىك 4 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنى قۇردى. شۇ چاغدا شەھەرگە قاراشلىق ئون يېزا ۋە ئۈچ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ھەممىسىدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى.

1990 ـ يىلى شەھەردىكى 27 ئوتتۇرا مەكتەپتە 237 تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپ، 67 تولۇق ئوتتۇرا سىنىپ، 8989 ئوقۇغۇچى بار بولدى، تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپنىڭ مەخسۇس ئوقۇتقۇچىسى 585كە، تولۇق ئوتتۇرا سىنىپنىڭ مەخسۇس ئوقۇتقۇچىسى 237گە يەتتى؛ مەكتەپ ئورۇنىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 361 مىڭ كۋادرات مېتىرغا يېتىپ، ھەربىر ئوقۇغۇچىغا ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 46.97 كۋادرات مېتىردىن توغرا كەلدى؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ دەرسخانا، ياتاقلىرىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 47 مىڭ 100 كۋادرات مېتىرغا يېتىپ، ھەربىر ئوقۇغۇچىغا ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 6.5 كۋادرات مېتىردىن توغرا كەلدى. شەھەردىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسى ئوقۇتۇش بىناسى سالدى. شەھەر بويىچە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 64.7 پىرسەنتىدە قىرائەتخانا بار. بۇ ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ بەشى مۇكەممەل خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، بۇلارنىڭ 80 پىرسەنتىدە 20 خىلدىن ئارتۇق كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال بار، دېمەك ھەربىر ئوقۇغۇچىغا 20 نۇسخىدىن ئارتۇق كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال توغرا كېلىدۇ؛ ئىككىسى مىللىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، ئون خىلدىن ئارتۇق كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال ۋە قورال كىتاب بارلىرى 100% كە يېتىدۇ، ئۇلارنىڭ 10 مىڭ 500 نۇسخا كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنىلى بولۇپ، ھەربىر ئوقۇغۇچىغا ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 4.76 نۇسخىدىن توغرا كېلىدۇ؛ ئون تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، سەككىز خىلدىن ئارتۇق كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال بارلىرى 90%نى، 70 خىلدىن ئارتۇق قورال كىتاب بارلىرى 20%نى تەشكىل قىلىدۇ، ھەربىر ئوقۇغۇچىغا ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 3.3 نۇسخىدىن كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال توغرا كېلىدۇ. شەھەردىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردىن 1 ـ قاتاردىكى تەجرىبىخانىسى بارلىرى بەش، 2 ـ قاتاردىكى تەجرىبىخانىسى بارلىرى ئىككى بولۇپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشىدا ئۆلچەمگە يېتىش نىسبىتى 100%كە يەتتى؛ يېزا، كەنتلەردىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە 2 ـ قاتاردىكى تەجرىبىخانىلار تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئۆلچەمگە يېتىش نىسبىتى 40% كە يەتتى. شەھەردىكى 35%

ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 250 مېتىرلىقتىن ئۇزۇن ئايلانما يۈگۈرۈش تەنتەربىيە مەيدانى بار، 45% ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىدىن ئارتۇق ئۇلچەمگە لايىق ۋاسكېتبول، ۋالىبول مەيدانى بار، 35% ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەنتەربىيە دەرسىنىڭ ئېھتىياجىنى ۋە دەرستىن سىرتقى بەدەن چېنىقتۇرۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرالايدىغان ئۈسكۇنە ۋە تەنتەربىيە سايمانلىرى بار. شەھەر بويىچە 41% ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مەخسۇس دوختۇرى ۋە شىپاخانىسى بولۇپ، ئادەتتىكى دورىلىرى ۋە سالامەتلىكنى تەكشۈرۈش ئەسۋابلىرى خېلى تولۇق، 88% ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىچىدىغان ۋە تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان سۇيى تەلەپكە ئۇيغۇن.

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق ئاساسلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1990 - يىلدىكى ئەھۋالى

جەدۋەل: 26 — 2

مەكتەپ نامى	مەكتەپ ئادرېسى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	ئوقۇتۇش سىنىپى ۋە ئوقۇغۇچى				قۇرۇلغان ۋاقتى	ئەسكەرتىش
			تولۇق مەكتەپ		تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ			
			سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى		
شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ	«ئىتتىپاق» يولىنىڭ شەرقىي جەنۇبى	27	كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ		6	216	1972 - يىل	خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى
شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	«ئىتتىپاق» يولىنىڭ شەرقىي جەنۇبى	102	13	658	12	594	1978 - يىل	ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
شەھەرلىك 3 - ئوتتۇرا مەكتەپ	«باش ئەگىم» يولىنىڭ غەربى	61	4	138	5	199	1976 - يىل	خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى
شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ	«خەلق» يولىنىڭ شەرق تەرىپى	71	6	293	10	503	1984 - يىل	خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى
شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	«ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەرب تەرىپى	101	12	700	11	685	ئوبلاستلىق 3 - باشلانغۇچ مەكتەپ 1966 - يىلى قۇرۇلغان، 1978- يىلى ئوتتۇرا مەكتەپ بولغان	خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى
شەھەرلىك 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ	«تەڭرىتاغ» يولىنىڭ غەرب تەرىپى	77	12	521	10	431	1982 - يىل	ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
شەھەرلىك 7 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ناشەن	50	6	190	4	125	1986 - يىل	خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى
تېكىچى يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	تېكىچى يېزىسى	39			12	379	1976 - يىل	ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
چارباغ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	چارباغ يېزىسى	46			13	373	1978 - يىل	ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى

بېگىشەر ئوتتۇرا مەكتىپى	بېگىشەر بېزىسى	21			6	196	1974 - يىل	ئۈيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
پۈخۈي بېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	پۈخۈي بېزىسى	11			3	58		تارىلاش ئوتتۇرا مەكتەپ
قارا يۇلغۇن بېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	قارا يۇلغۇن بېزىسى	15			5	145	1972 - يىل	ئۈيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
تاۋات بېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	تاۋات بېزىسى	33			7	178		ئۈيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
قوشئېرىق بېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	قوشئېرىق بېزىسى	18			6	155	1972 - يىل	ئۈيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
شاڭخۇ بېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	شاڭخۇ بېزىسى	30			8	225	1972 - يىل	ئۈيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
توۋۇرچى بېزا ئوتتۇرا مەكتىپى	توۋۇرچى بېزىسى	15			4	125	1971 - يىل	ئۈيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى
چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى ئوتتۇرا مەكتىپى	چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	20			5	95	1965 - يىلى	تارىلاش ئوتتۇرا مەكتەپ
بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى ئوتتۇرا مەكتىپى	بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى	8			5	112		خوتۇن، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى
پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى ئوتتۇرا مەكتىپى	پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى	3			2	56		خوتۇن، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپى

ئىزاھات: يېزا، مەيدانلاردىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپلىرىلا بار، تولۇق ئوتتۇرىغا چىققان ئوقۇغۇچىلار شەھەرلىك 2 ،، 6 - ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇيدۇ.

كورلا شەھىرىدىكى ئوبلاستقا قاراشلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەر ۋە كارخانا باشقۇرغان ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1990 - يىلدىكى ئەھۋالى

جەدۋەل: 26 — 3

مەكتەپ نامى	مەكتەپ ئادرېسى	ئوقۇغۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	سىنىپ ۋە ئوقۇغۇچى سانى				قۇرۇلغان ۋاقتى	دەرس ئوتۇلىدىغان تىل
			تولۇق مەكتەپ		تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ			
			سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى		
ئوبلاستلىق 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ	جەنۇبىي بوستان يولى	123	12	604			1953 - يىل 9 - ئاي	ئۈيغۇر تىلى
ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	شەرقىي «بايىن» يولى	118	12	713	18	1154	1955 - يىل 9 - ئاي	خەنزۇ تىلى، ئاپتونوم رايون بويىچە ئوبلاستلىق نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتىپى

4 - ترانسپورت شىركىتى پەر- زەنتلەر مەكتىپى	«تەڭرىتاغ» يولـ- نىڭ شىمال تەرـ- پى	70	6	252	6	205	1962 - يىل	خەنزۇ تىلى
4 - ترانسپورت شىركىتى ئاز سانلىق مىللەتلەر پەرزەنتلىرى مەكتىپى	«قاتناش» يولـ- نىڭ جەنۇب تەرـ- پى	35	3	159	5	217		ئۇيغۇر تىلى
شىنجاڭ «قىزىلـ- بايراق» ماشىنـ- ىسازلىق زاۋۇتى ئوقۇتۇرا مەكتىپى	كورلا - لوپنۇر تاشيولىنىڭ غەرب تەرىپى	38	3	100	3	109	1965 - يىل	خەنزۇ تىلى
شىنجاڭ «ئالغا» ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئوقۇتۇرا مەكتىپى	كورلا - لوپنۇر تاشيولىنىڭ غەرب تەرىپى	22			3	89	1966 - يىل	خەنزۇ تىلى
شىنجاڭ قېلىپ زاۋۇتى ئوقۇتۇرا مەكتىپى	«قاتناش» يولـ- نىڭ شىمال تەرـ- پى						1966 - يىل ~ 1988 - يىل	خەنزۇ تىلى
ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىرا- تىپى پەرزەنتلەر ئوقۇتۇرا مەكتىپى	غەربىي پويىز ئىستانسىسى	8			2	27		خەنزۇ تىلى
كورلا توقۇرىيول ئوقۇتۇرا مەكتىپى	شەرقىي پويىز ئىستانسىسى	48	4	141	7	414		خەنزۇ تىلى
كورلا پاختا توقۇ- ىمچىلىق فابرىكـ- ىنى ئوقۇتۇرا مەكـ- تىپى	شەرقىي پويىز ئىستانسىسى	12			2	31	1982 - يىل	خەنزۇ تىلى
باشئەگىم ئېـ- لېكتر ئىستانسـ- ىنى ئوقۇتۇرا مەكـ- تىپى	باشئەگىم	8			2	17	1965 - يىل	خەنزۇ تىلى
ئويلاستىلىق فار فور بۇيۇم زاۋۇتى ئوقۇتۇرا مەكتىپى	تاشدەن	18	1	39	4	183	1973 - يىل	خەنزۇ تىلى
تاشدەن ئوت ئېـ- لېكتر ئىستانسـ- ىنى پەرزەنتلەر مەكتىپى	تاشدەن	5			3	39	1980 - يىل 9 - ئاي	خەنزۇ تىلى
ئويلاستىلىق كۆـ- مۈركان ئوقۇتۇرا مەكتىپى	تاشدەن	22	2	84	3	124		ئۇيغۇر تىلى، خەنزۇ تىلى
سۇ ئېلېكتر 1 - ىنى باشقارمىسى پەر- زەنتلەر مەكتىپى	تاشدەن	44					1974 - يىل	
«قىزىلنۇر» را- ىئو زاۋۇتى پەر- زەنتلەر ئوقۇتۇرا مەكتىپى		8			2	12	1971 - يىل	خەنزۇ تىلى
خۇاشەن ئوقۇتۇرا مەكتىپى	«ئۆرۈك چېچە- كى» كوچىسى	119	16	1090	29	710	1960 - يىل	خەنزۇ تىلى

يېزا ئىگىلىك 2 - شى كۆمۈركانى ئوتتۇرا مەكتىپى	ناشەن						
يېزا ئىگىلىك 2- شى ئۇرۇلۇش 4-ئوتتۇرا ئوتتۇرا مەكتىپى	ئايرودروم يېنىدا	88	5	172	11	358	خەنزۇ تىلى
يېزا ئىگىلىك 2- شى 28-ئوتتۇرا مەيدانى ئوتتۇرا مەكتىپى	يونۇش بازىرى	96	8	278	20	405	1969 - يىل
يېزا ئىگىلىك 2 - شى 29 - ئوتتۇرا مەيدانى ئوتتۇرا مەكتىپى	ئۇڭا بازىرى						1961 - يىل
يېزا ئىگىلىك 2 - شى 30 - ئوتتۇرا مەيدانى ئوتتۇرا مەكتىپى	شۇاڭنباك بازىرى						1958 - يىلى

§ 2 . دەرسلەرنىڭ تەسىس قىلىنىشى

مىنگونىڭ 27 - يىلى (1938 - يىلى) كورلىنىڭ شەرق مەھەللىسىدە قۇرۇلغان شۆتاڭنىڭ قارىمىقىدا تەسىس قىلىنغان يۇقىرى سىنىپنىڭ (تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە تەڭ) ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولۇپ، تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، جۇڭگو يېقىنقى زامان تارىخى، جۇڭگو جۇغراپىيىسى، فىزىئولوگىيە، زوئولوگىيە، بوتانىكا، گىمناستىكا ۋە ئەمگەك مەشغۇلاتى قاتارلىق دەرسلەر ئوتتۇلدى.

1953 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە تۇنجى قېتىم ئوتتۇرا مەكتەپ ئېچىلدى، ئوقۇتۇش تۈزۈمى ۋە دەرسلەر 1953-يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان «ئوتتۇرا مەكتەپ ماۋارىپى پىلانى (تۈزىتىلگەن لايىھە)» بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش تۈزۈمى ئالتە يىللىق بولۇپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش مۇددىتى ئۈچ يىل، ئۇنىڭدا تىل-ئەدەبىيات، ھېساب، گىئومېتىرىيە، فىزىكا، خىمىيە، بوتانىكا، زوئولوگىيە، گىگىنا ساۋاتلىرى، تارىخ (قەدىمكى دۇنيا تارىخى، قەدىمكى جۇڭگو تارىخى)، جۇغراپىيە (تەبىئىي جۇغراپىيە، دۇنيا جۇغراپىيىسى، جۇڭگو جۇغراپىيىسى)، جۇڭگو ئىنقىلابىغا دائىر ساۋاتلار، رۇس تىلى، تەنتەربىيە، مۇزىكا، رەسىم قاتارلىق دەرسلەر ئوتتۇلدى؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇش مۇددىتى ئۈچ يىل بولۇپ، تىل - ئەدەبىيات، تريگونومېتىرىيە، گىئومېتىرىيە، فىزىكا، خىمىيە، ئاناتومىيە، دارۋىن ئاساسلىرى، يېقىنقى زامان دۇنيا تارىخى، يېقىنقى زامان جۇڭگو تارىخى، جۇڭگو، چەت ئەل ئىقتىسادىي جۇغراپىيىسى، ئىجتىمائىي پەن ئاساسلىرىغا دائىر ساۋاتلار، ئورتاق پروگراممىا، چەت ئەل تىلى، تەنتەربىيە چېرتيوژ سىزىش قاتارلىق دەرسلەر ئوتتۇلدى.

1959 - يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ نازارىتىنىڭ «ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1959 - يىلدىن 1960 - يىلغىچە بولغان سىياسەت دەرىسىگە دائىر ئالاقىدار ئىشلار توغرىسىدىكى ئوقتۇرۇشى» نى ئىجرا قىلىپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسەت ساۋاتلىرى دەرسى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسەت ساۋاتلىرى، ئىقتىساد ساۋاتلىرى، دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم

ساۋاتلىرى قاتارلىق دەرسلەرنى تەسىس قىلدى.

1960 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە بەش يىللىق تۈزۈم يولغا قويۇلدى. ماۋارىپ مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان «ئۇچ ـ ئىككىلىك تۈزۈمدىكى ئوقۇتۇش پىلانى لايىھىسى (3 ـ قېتىم تۈزىتىلگىنى)» دىكى بەلگىلىمە بويىچە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئۈچ يىلدا سىياسەت، تىل ـ ئەدەبىيات، چەت ئەل تىلى، ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە، تارىخ، جۇغراپىيە، تەنتەربىيە ۋە ئەمگەك دەرسلىرى تەسىس قىلىندى؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككى يىلدا سىياسەت، تىل ـ ئەدەبىيات، چەت ئەل تىلى، ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە، ئاسترونومىيە، تەنتەربىيە ۋە ئەمگەك دەرسلىرى تەسىس قىلىندى. ئاز سانلىق مىللەت ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدە يەنىلا ئالتە يىللىق ئوقۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ نازارىتىنىڭ «مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1959 ـ يىلدىن 1960 ـ يىلغىچە بولغان ئوقۇتۇش پىلانى» ئىجرا قىلىندى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەر- دە سىياسەت، ئومۇمىي ساۋات، تىل ـ ئەدەبىيات، خەنزۇ تىلى، ھېساب، ئالگېبرا، گېئومېتىرىيە، جۇڭگو تارىخى، دۇنيا تارىخى، جۇغراپىيە، بوتانىكا، زوئولوگىيە، تەنتەربىيە، مۇزىكا، رەسىم دەرسلىرى تەسىس قىلىندى؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسەت ساۋاتلىرى، تىل ـ ئەدەبىيات، ئالگېبرا، گېئومېتىرىيە، تېرىگونومېتىرىيە، جۇڭگو تارىخى، جۇغراپىيە، بىئولوگىيە، فىزىكا، خىمىيە، تەنتەربىيە دەرسلىرى تەسىس قىلىندى.

1964 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى خۇيزۇ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ماۋارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ «ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىرىنى تەڭشەش، ئىخچاملاش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى» دىكى بەلگىلىمىلەر ئىجرا قىلىنىپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ يىللىقىدا ئالتە دەرس، 2 ـ يىللىقىدا سەككىز دەرس، 3 ـ يىللىقىدا توققۇز دەرس تەسىس قىلىندى. مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ نازارىتىنىڭ «ئالتە يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىدىكى پۈتۈن كۇنلۈك مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1965 ـ يىلدىن 1966 ـ يىلغىچە بولغان ماۋارىپ پىلانى» دىكى بەلگىلىمىلەر ئىجرا قىلىنىپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسەت، تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، خەنزۇ تىلى، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە، جۇغراپىيە، تارىخ، ئىشلەپچىقىرىش بىلىملىرى، تەنتەربىيە، مۇزىكا، رەسىم دەرسلىرى تەسىس قىلىندى؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسەت، تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، خەنزۇ تىلى، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە، تارىخ، تەنتەربىيە دەرسلىرى تەسىس قىلىندى. 1966 ـ يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ قېلىپ، پىلان ئىجرا قىلىنمىدى.

1978 ـ يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ «پۈتۈن كۇنلۈك ئون يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش پىلانى (سىناق لايىھىسى)» دىكى بەلگىلىمىلەر ئىجرا قىلىنىپ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسەت، تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، چەت ئەل تىلى، تارىخ، جۇغراپىيە، بىئولوگىيە، يېزا ئىگىلىك ئاساسىي بىلىملىرى، تەنتەربىيە، فىزىئولوگىيە، گىگېنا، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت قاتارلىق 14 دەرس تەسىس قىلىندى.

1981 ـ يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ سىناق لايىھىسىگە تۈزىتىش كىرگۈزدى، كورلا ناھىيىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە تۈزىتىلگەن لايىھە ئىجرا قىلىندى، سىياسەت دەرسىنى ئورۇنلاشتۇرۇشتا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ يىللىقىدا ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرگە تەربىيە بېرىش، 2 ـ يىللىقىدا سىياسىي ئىقتىساد ساۋاتلىرىنى ئۆتۈش، 3 ـ يىللىقىدا جەمئىيەت تەرەققىياتى قىسقىچە تارىخىنى ئۆتۈش؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە سىياسىي ئىقتىساد ساۋاتلىرى، دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ساۋاتلىرىنى ئۆتۈش، شۇنىڭ بىلەن بىللە جۇغراپىيە دەرسىنىمۇ قوشۇش يولغا قويۇلدى.

1983 ـ يىلى تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە مىللىي سىياسەت، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى

دەرىسى ۋە ئەمگەك تېخنىكىسى دەرسى تەسىس قىلىندى.

1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ نازارىتى، سەھىيە نازارىتى، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى «ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ فىزىئولوگىيە - گىگىنا ساۋاتىنى ئۆگىنىشىنى ياخشىلاش ۋە كۆچەيتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى، شۇ يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكى يەنە «ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى «دېڭ شياۋپىڭ ئەسەرلىرىدىن تاللانما» نى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى، كورلا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر بۇ ئۇقتۇرۇشلارنىڭ روھى بويىچە مۇناسىپ دەرسلەرنى كۆپەيتتى.

1985 يىلى كورلا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر ئالتە يىللىق ئوقۇتۇش تۈزۈمىدىكى مەكتەپلەرگە ئۆزگەرتىلدى ھەمدە سىياسەت، تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، چەت ئەل تىلى (ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇچۇن خەنزۇ تىلى)، فىزىكا، خىمىيە، تارىخ، جۇغراپىيە، بىئولوگىيە، فىزىئولوگىيە-گىگىنا، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، ئەمگەك تېخنىكىسى دەرسلىرى تەسىس قىلىندى، 8-ئايدا ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى «مەكتەپلەرنىڭ ئىدىيە - ئەخلاق ۋە سىياسىي نەزەرىيە دەرسلىرى جەھەتتىكى ئوقۇتۇشىنى ئىسلاھ قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ سىياسەت دەرسى سۇپىتىدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1 - يىللىقى ئۇچۇن سوتسىيالىستىك پۇقرا بولۇش (ئەخلاق، دېموكراتىيە - قانۇنچىلىق ۋە ئىنتىزام تەربىيىسى مەزمۇن قىلىندى)، 2 - يىللىقى ئۇچۇن جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ قىسقىچە تارىخى، 3 - يىللىقى ئۇچۇن سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ساۋاتلىرى (سىياسەت ساۋاتلىرى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ساۋاتلىرى ۋە ئىشقا ئورۇنلىشىش تەربىيىسى مەزمۇن قىلىندى)، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 - يىللىقى ئۇچۇن ئىنقىلابىي كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى (كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى توغرىسىدىكى تەربىيىگە بىرلەشتۇرۇپ، دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزم بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش)، 2 - يىللىقى ئۇچۇن ئىقتىساد ساۋاتلىرى دەرسلىك قىلىندى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدا ئالدىنقى ئوقۇش مەزمۇنىدە سىياسەت ساۋاتلىرى، كېيىنكى ئوقۇش مەزمۇنىدە ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى ئىدىيىۋى تەربىيە ئاساس قىلىندى.

3 § . ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى

كورلا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى 80 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدىن باشلاپ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر، ماۋارىپ مەمۇرىي تارماقلىرى ۋە مەكتەپلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى، ماۋارىپ ئىسلاھاتىغا دائىر تۈرلۈك پائالىيەتلەر ئۈزلۈكسىز چوڭقۇرلاشتى. 1986 - يىلدىن 1987-يىلىنىڭ باشلىرىغىچە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا ئوقۇتۇش تەتقىقاتى جەمئىيىتى قۇرۇلدى. 1989 - يىل 9 - ئايدا شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسىنىڭ ئوقۇتۇش تەتقىقاتى ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، شەھەردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەرقايسى پەنلىرى بويىچە ئوقۇتۇش تەتقىقاتىغا مەسئۇل بولدى. شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى 1987 - ۋە 1988 - يىللىرى يېزىلاردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىدىن 70 نەچچە كىشىنى قاتناشتۇرۇپ ئىككى قارار ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىپ، مەكتەپ باشقۇرۇش خادىملىرىنى تەربىيىلىدى.

1988 - يىلى شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى مىللىي ماۋارىپ خىزمىتى مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزدى، يىغىنغا شەھەردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ مۇدىرلىرى، ئىلمىي مۇدىرلىرى، ئوقۇتۇش تەتقىقاتى گۇرۇپپىلىرىنىڭ باشلىقلىرى بولۇپ 79 ئادەم قاتناشتى، ئۇلار ئوقۇتۇش پىلانى تۈزۈش، دەرس

تەييارلاش، دەرس پىلانىنىڭ تۈرلىرىنى تەھلىل قىلىش، يېزىقنى قېلىپلاشتۇرۇش، دەرسنى قانداق قىلىپ ياخشى ئۆتۈش قاتارلىق تېمىلار ئۈستىدە كەڭ كۆلەمدە پىكىر ئالماشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ بىلىم ئىقتىدارى ۋە ئوقۇتۇش سەۋىيىسىنى ئۈستۈردى. شۇ يىلى 5 ـ ئايدا مىللىي مەكتەپلەردە شەھەر بويىچە خەنزۇ تىلى ئوقۇتۇشى بويىچە كۆرەك پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، شەھەر، يېزا مەكتەپلىرىدىكى 22 خەنزۇ تىلى ئوقۇتقۇچىسى ۋە 12 مەكتەپ مۇدىرى ئۇلگە كۆرسىتىپ دەرس ئۆتتى.

1987 ـ يىل 3 ـ ئايدا شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ماتېماتىكا ئوقۇتۇشى تەتقىقات جەمئىيىتى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەر بويىچە ماتېماتىكا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقىغا شەھەرگە قاراشلىق ۋە زاۋۇت، كان، كارخانىلار تەۋەسىدىكى توققۇز ئوتتۇرا مەكتەپتىن 90 ماھىر قاتناشتى، 12 ماھىر 1.، 2.، 3. دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

كورلا شەھەرلىك 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ «مەكتەپ ماۋارىپىنى بارلىق ئوقۇغۇچىلارغا يۈزلەندۈرۈش» نى ئوقۇتۇش تەتقىقاتى پائالىيىتىدىكى ئاساسلىق نىشان قىلىپ، ئوقۇتۇش جەريانىدا «يېتەكلەش ئۇسۇلى»، «رىقابەت بىلەن مۇھاكىمە قىلىش ئۇسۇلى» غا ئەھمىيەت بېرىپ، دەرسخانىلارنى جانلاندۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە دەرستىن سىرتقى ھەۋەسكارلار گۇرۇپپىسى قۇرۇش ياكى بەزى دەرسلەرنى ئۆزى تاللاپ ئۆگىنىش پائالىيىتىنى يولغا قويدى. شۇنداق قىلىپ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ يىللىقىدا ھۇنەر-سەنئەت، گۈزەل سەنئەت، خەتتاتلىق، گۈل ـ گىياھ ئۆستۈرۈش، 2 ـ يىللىقىدا ھايۋانلارنى بېقىش، ئۆسۈملۈك ئەۋرىشكىسى توپلاش، 3 ـ يىللىقىدا توكچىلىق ئاساسلىرى، كىچىك دائىرىدە تەجرىبە قىلىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ 1.، 2. يىللىقىدا كومپيۇتېر تېخنىكىسى، چەت ئەل ئەدەبىيات تارىخى، جۇڭگو ئەدەبىيات تارىخى، قەدىمكى زامان جۇڭگو تارىخى، خەمىيىۋى ئانالىز، كىچىك دائىرىدە تەجرىبە قىلىش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئېلىپ بېرىلدى.

4 §. تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش

1958 ـ يىلدىن ئېتىبارەن يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتەپلىرى قۇرۇلۇپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلىرى ئۆزلىرى قول سېلىپ ئىشلەپ، 40 نەچچە دەرسخانىنى رېمونت قىلدى ۋە يېڭىدىن سالدى، توخۇ، ئۆردەك، توشقان باقتى ھەتتا ئۆي ھايۋانلىرىنى كۆپەيتتى. 1961 ـ يىلغىچە بولغان ئۇچ يىلدا ناھىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ئارقىلىق قىلغان كىرىمى 311 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1979 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتىنى يېڭىباشتىن باشلىۋەتتى. 1980 ـ يىلغىچە ناھىيە بويىچە مەكتەپ باشقۇرغان دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ يېرى 188 موغا، ئورمانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ يېرى 5.12 موغا، مېۋىلىك باغ بەش موغا يەتتى؛ شۇ يىلى ئېلىنغان ئومۇمىي ئاشلىق 3.24 تونىنغا، يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ كىرىمى 2560 يۈەنگە، باشقا كىرىم 595 يۈەنگە يەتتى؛ مەكتەپ باشقۇرغان زاۋۇت، دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ئومۇمىي كىرىمى 3155 يۈەنگە يەتتى.

1989 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ئىشخانا-

سى، شەھەرلىك تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ماۋارىپى مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى، بۇ ئىشقا مەخسۇس باشقۇرغۇچىلار سەپلىنىپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش خىزمىتىگە بولغان باشقۇرۇش ۋە ھەيدەكچىلىك كۈچەيتىلدى. شۇ يىلى شەھەر بويىچە 48 ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ تىرىشچانلىق ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، مەكتەپ باشقۇرۇشىدا ئۇچ زاۋۇت قۇردى ۋە 274 مو يەر تېرىدى، ئۇلارنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 150 مىڭ يۈەنگە، يىللىق پايدىسى 22 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1990 ـ يىل 3 ـ ئايدا شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقلىشى بىلەن، ماۋارىپ، پىلان، ئەمگەك، مالىيە تارماقلىرى بىرلىكتە كورلا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش خىزمىتى يىغىنى چاقىردى. شەھەردىكى مەكتەپلەرنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش خىزمىتىنى باشقۇرغۇچى خادىملار (جۈملىدىن زاۋۇت باشلىقى، بوغالتىر، كاسسىر قاتارلىقلار) 123 كىشىگە يەتتى، بۇلارنىڭ 64ى يېزىدىكى باشقۇرغۇچى، 59ى شەھەردىكى باشقۇرغۇچى. شۇ يىلى شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى «تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ئوبوروت خىراجىتىنى توپلاش، ئىشلىتىش، باشقۇرۇش ۋاقىتلىق چارىسى» نى تۈزۈپ چىقتى ھەمدە « مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇشىغا دائىر مالىيە باشقۇرۇش ۋاقىتلىق چارىسى» ، «ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەر (جۈملىدىن ئوتتۇرا دەرىجىلىك سىفىن، يېزا ئىگىلىك مەكتەپلىرى، كەسپىي مەكتەپلەر) ئۈزلىرى باشقۇرغان زاۋۇت، مەيدانلارنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش ئارقىلىق قىلغان كىرىمىنى تەقسىم قىلىش ۋاقىتلىق بەلگىلىمىسى» نى تارقاتتى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى يەنە «كورلا شەھەرلىك تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش كومىتېتىنى قۇرۇش توغرىسىدا ئوقتۇرۇش» تارقاتتى، بۇ كومىتېتنىڭ مۇدىرلىقىنى بىر مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى ئۈستىگە ئالدى، كومىتېتنىڭ ئەزالىرى ماۋارىپ، پىلان، مالىيە، باج، سودا ـ سانائەت ئىقتىساد كومىتېتى، سودا ـ سانائەت بانكىسى، يەر باشقۇرۇش تارمىقى قاتارلىق تارماقلارنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن تەركىپ تاپتى، ئۇلار تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىشقا مەسئۇل بولدى.

1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىغىچە پۈتۈن شەھەردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەر جەمئىي يەتتە زاۋۇت، 45 ئورۇندا مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانى بازىسى قۇردى ۋە 1021 مو يەرنى تېرىدى، 40 مىڭ تۈپ كۆچەت قويدى، 11 ئورۇندا سودا مۇلازىمەت تور ـ نۇقتىسى بەرپا قىلدى، ئۇلارنىڭ تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 276 مىڭ يۈەنگە، ساپ كىرىمى 260 مىڭ يۈەنگە، مەكتەپلەرنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 3291 يۈەنگە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 12 يۈەنگە يەتتى.

§ 5 . نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

1. بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ

بۇ مەكتەپ كورلا شەھىرىدىكى «بوستان» يولىغا جايلاشقان بولۇپ، 1953 ـ يىل 9 ـ ئايدا

قۇرۇلغان. 1953 ـ يىلدىن 1959 ـ يىلغىچە كورلا تولۇقسىز سىفەن مەكتىپى دەپ ئاتالدى، 1954ـيىلى كورلا ئۇلايەتلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، 1960 ـ يىلى ھازىرقى نامىغا ئۆزگەرتىلدى.

بۇ مەكتەپتە دەرس ئۇيغۇر تىلىدا ئۆتۈلىدۇ، مەكتەپتە سىفەن بۆلۈمى، ئوتتۇرا مەكتەپلەر بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان. ئاددىي سىفەن سىنىپى، ھەرخىل پەنلەر بويىچە كەسپىي سىفەن سىنىپى، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپى شۇنىڭدەك ئادەتتىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپى ئېچىلدى. بۇ مەكتەپ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە شىنجاڭ ماۋارىپ ئىنستىتۇتى بىلەن بىرلىشىپ، بىر نەچچە قارار ئالىي تېخنىكوم سىنىپلىرىنىمۇ ئاچتى.

1990 ـ يىلى مەكتەپتىكى سىنىپ 21گە يەتتى، بۇنىڭ 12سى تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى بولۇپ، 604 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى، ھەرخىل كەسپىي سىفەن سىنىپلىرى ئالتە بولۇپ، 249 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى؛ چوڭلار بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپى ئۈچ بولۇپ، 118 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى. مەكتەپنىڭ ئومۇمىي ئوقۇغۇچىسى 961، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 123، بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 74، ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى ئوقۇش تارىخى بارلار 68، ئوتتۇرا سىفەننىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى ئالتە، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى توققۇز، تېخنىكومنىڭ لېكتورى يەتتە، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى 22، تۆۋەن دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلار 24.

مەكتەپنىڭ ئوسكۇنىلىرى خېلى مۇكەممەل. تۆت قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 4550 كۋادرات مېتر، تەجرىبىخانىسىنىڭ كۆلىمى 859.5 كۋادرات مېتر (بۇنىڭ ئىچىدە فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە ۋە تىل تەجرىبىخانىلىرى بار)، تەجرىبە ئەسۋابلىرىنىڭ قىممىتى 112 مىڭ 100 يۈەنگە يېتىدۇ. يېڭىدىن قۇرۇلغان تىل تەجرىبىخانىسىنىڭ قىممىتى 84 مىڭ 500 يۈەنگە يېتىدۇ، تەجرىبىخانىنىڭ ئالتە كەسپىي خادىمى بار. كۈتۈپخانىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 760 كۋادرات مېتر بولۇپ، 13 مىڭ 100 نۇسخا كىتاب بار، ئۇنىڭغا ئۈچ كۈتۈپخانا خادىمى سەپلەندى. ئوقۇغۇچىلار ياتاق بىناسىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1534 كۋادرات مېتر، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئولتۇراق ئۈي قۇرۇلۇشىنىڭ كۆلىمى 3086 كۋادرات مېتر. بۇنىڭدىن باشقا ئاشخانا، زال قاتارلىق مۇئەسسەسلەر بار.

1953 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە 71 تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپتا 3015 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 62 تولۇق ئوتتۇرا سىنىپتا 2748 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 50 سىفەن سىنىپىدا 2098 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 50 چوڭلار بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىدا 524 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى. ئوقۇش پۈتتۈرگەن جەمئىي سىنىپ 233، ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى جەمئىي 8385، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ئىمتىھان بېرىپ ئالىي مەكتەپكە ئوتكەنلەرنىڭ سانى يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيمەكتە، 1989 ـ يىلى 13% بولغان بولسا، 1990 ـ يىلى 23%كە يەتتى. بۇ مەكتەپتىن ئاپتونوم رايون ۋە بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە ئوتكۈزۈلگەن كومپيۇتېر مەشغۇلاتى مۇسابىقىسىغا قاتناشقان ئوقۇغۇچىلاردىن ئوچى 1ـ، 2ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، پەن ـ تېخنىكا مۇسابىقىسىغا قاتناشقانلاردىن ئىككىسى مۇكاپاتلاندى، ئىككى ئوقۇغۇچى ئوبلاست بويىچە «ئۆچتە ياخشى ئوقۇغۇچى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. 1988 ـ يىللىق بالىلار سىفەن سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى رىزۋانگۈل ئاپتونوم رايونلۇق ئوقۇغۇچىلار قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ سايلاندى. سابىق مەكتەپ پارتكومىنىڭ شۇجىسى، مەكتەپ مۇدىرى ئاۋۇت ئاپپاق ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك «ئالاھىدە ئوقۇتقۇچى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. ھازىرقى مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇللا ئىسمايىل ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك «مۇنەۋۋەر ماۋارىپچى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ئابدۇرېھىم مامۇت ئاپتونوم رايون بويىچە «ئىلغار پەن ـ تېخنىكا خادىمى»، بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە «پەن ـ تېخنىكا تايانچىسى» دېگەن شەرەپلىك نامىلارغا ئېرىشتى.

2. بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ

بۇ مەكتەپ كورلا شەھىرىدىكى شەرقىي «بايىن» يولىغا جايلاشقان. بۇنى 1955 - يىلى كورلا ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ماۋارىپ بۆلۈمى قۇرغان بولۇپ، كورلا ۋىلايەتلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئاتالغان. 1960 - يىلى ۋىلايەت بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. 1979 - يىلى كورلا شەھىرى قۇرۇلغاندا بۇ مەكتەپ شەھەرلىك مەدەنىيەت - ماۋارىپ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، كورلا شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئاتالدى. 1981 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ قالدى. 1984 - يىلى يەنە بايىنغولىن ئوبلاستلىق مەدەنىيەت - ماۋارىپ ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ دېگەن نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1955 - يىلى بۇ مەكتەپ دەسلەپ قۇرۇلغاندا ئاران سەككىز ئوقۇتقۇچىسى بار ئىدى، ئوقۇغۇچىسى 100 گە يەتمەيتتى. ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرى ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، ئاران 28 ئېغىز ئاددىي ئۆيى بار بولۇپ، دەرس ئۈتۈش ئېھتىياجىنىلا قامدىيالايتتى. 1990 - يىلى مەكتەپنىڭ دەرسخانىسى 30غا، ئوقۇغۇچىسى 1601گە، ئوقۇتقۇچىسى 89غا يەتتى، بۇ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ 38ى مەخسۇس كۇرسنى، 37سى ئالىي تېخنىكومنى، 14ى تېخنىكومنى پۈتتۈرگەن، بۇلاردىن ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 14، 1 - دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 39، پارتىيە ئەزاسى 31، ئىتتىپاق ئەزاسى 23. 1980 - يىلدىن بۇيان ھەر نۆۋەتلىك ئوبلاستلىق، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە سىياسىي كېڭەشكە بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن قۇرۇلتاي ۋەكىلى ۋە سىياسىي كېڭەش ئەزاسى سايلىنىپ كەلمەكتە. 1990 - يىلى بۇ مەكتەپ ئىگىلىگەن يەر 99. 81 مو بولۇپ، تۆت قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسىدىن بىرى، تۆت قەۋەتلىك ئوقۇتقۇچىلار ياتاق بىناسىدىن بىرى، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش كافېدراسىدىن بىرى (200 كىشى سىغىدۇ) سېلىندى، بىنانىڭ ئىچىدە سۇ، پار، توك ئۈسكۈنىلىرى مۇكەممەل، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە تەجرىبىخانىلىرىنىڭ ئەسۋاب - جاھازلىرىمۇ تولۇق.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتۇش سۈپىتىگە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. 1983 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئىككى قېتىم دۆلەت دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، سەككىز قېتىم ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، توققۇز قېتىم ئوبلاست دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئالتە قېتىم شەھەر دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى؛ 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئوقۇتقۇچىلاردىن بىر كىشى دۆلەت دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئىككى كىشى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، تۆت كىشى ئوبلاست دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، بىر كىشى شەھەر دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى؛ 1964 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ئىمتىھان بېرىپ مەملىكەتلىك نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتكىنى 449، ئادەتتىكى ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتكىنى 539، تېخنىكومغا ئۆتكىنى 45. 1985 - يىلى بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن رېن جىجۇن، فاك جىك (قىز) لارنىڭ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىكى نومۇرى تەبىئىي پەنلەر بويىچە شىنجاڭ دائىرىسىدە ئالدىنقى 2 - ئورۇندا تۇردى.

3. كورلا شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ

بۇ مەكتەپ شىمالىي «ئىتتىپاق» يولىغا جايلاشقان. بۇ مەكتەپ 1966 - يىلى قۇرۇلغان بايىنغولىن

ئوبلاستلىق 3 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئاساسىدا قۇرۇلدى. مەكتەپ دەسلەپ قۇرۇلغاندا ئۇنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 560 كۋادرات مېتر ئىدى، سەككىز ئوقۇتقۇچىسى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىككى تارمىقى ئايرودرۇم ۋە يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنىدا تەسىس قىلىنىدى. 1974 ـ يىلدىن ئېتىبارەن تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپى ئاچتى. 1978 ـ يىلى تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى ئاچتى، نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئۆزگەرتىلدى. 1979 ـ يىلى كورلا شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، نامى كورلا شەھەرلىك 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى.

1974 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە توت قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسىدىن بىرى سېلىنىدى. ئوقۇتقۇچىلار كۆچمىنى تولۇقلاش ئۈچۈن، 1977 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە، 23 ئوقۇتقۇچى بىلىم ئاشۇرۇش مەقسىتىدە ئىچكى ئۆلكىلەرگە ئەۋەتىلدى، 13 ئوقۇتقۇچىنىڭ خىزمىتى ئورنىدا تۇرۇپ بىلىم ئاشۇرۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىلدى. 1990 ـ يىلى ئىككى ئوقۇتقۇچى ئىچكى ئۆلكىلەرگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىلدى. 1990 ـ يىلى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 131گە يەتتى، بۇلاردىن 22سى ئالىي مەكتەپنىڭ مەخسۇس كۇرس ئوقۇش تارىخىغا، توققۇزى ئالىي تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا، 23 كىشى تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە، 31ى 1 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى، 28ى 2 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى، 11ى 3 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى؛ 22سى پارتىيە ئەزاسى، 15 ى ئىتتىپاق ئەزاسى، بىرى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ئىككىسى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى. مەكتەپ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىغا ئەھمىيەت بەردى، شۇنىڭ بىلەن بىللە تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش پائالىيىتىنى پائال قانات يايدۇردى. 1984 ـ يىلى مەكتەپ زاۋۇت قۇرۇپ، 1985 ـ يىلى مەھسۇلات قىممىتىنى 50 مىڭ 800 يۈەنگە يەتكۈزدى، 7000 يۈەن پايدا يارىتتى.

1988 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئوتتەلەر 271، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، تېخنىكومغا ئىمتىھان بېرىپ ئوتتەلەر 183.

VI باب

كەسپىي تېخنىكا مائارىپى

§1 . سەۋەن مائارىپى

1. كورلا ئاددىي سەۋەن سىنىپى

مىنگونىڭ 26 ـ يىلى (1937 ـ يىلى) كورلا ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى مىللىي مەدەنىيەت ـ مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يېزىلاردىكى كونىچە مەكتەپ، مەدرىسىلەرنى پىلانلىق تۈردە مۇددەت، تۈركۈمگە بۆلۈپ، يېڭى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتتى. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى يېزىلاردىكى

ئوقۇتقۇچى يېتىشمەسلىك مەسىلىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، كورلا ئاددىي سىفەن سىنىپىنى ئاچتى. مىنگونىڭ 28 - يىلىغىچە (1939 - يىلىغىچە) جەمئىي ئۇچ قارار سىنىپ ئېچىپ 150 ئوقۇتقۇچى يېتىشتۇرۇپ، ئۇلارنى يېزىلارغا ئوقۇتقۇچىلىققا ئەۋەتتى.

2. كورلا ئاددىي سىفەن مەكتىپى

مىنگونىڭ 27 - يىلى (1938 - يىلى) شىنجاڭ ئۇلكىلىك قارا شەھەر ئاددىي سىفەن مەكتىپى قۇرۇلدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇ مەكتەپنى قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى ئۆتكۈزۈۋالدى، شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ 22 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى، تۆت ئوقۇتقۇچىسى، 62 ئوقۇغۇچىسى بار ئىدى. 1953 - يىلى مەكتەپنىڭ ئالتە ئوقۇتقۇچىسى، تۆت ئۇيغۇر سىفەن سىنىپىنىڭ 138 ئوقۇغۇچىسى كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ باردى، شۇنىڭ بىلەن كورلا ئاددىي سىفەن مەكتىپى قۇرۇلدى.

3. بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىفەن مەكتىپى

1954 - يىلى كورلا ئاددىي سىفەن مەكتىپى كورلا ۋىلايەتلىك ئاددىي سىفەن مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى. شۇ چاغدا ئوقۇغۇچى مەنبەسى كەمچىل بولغانلىقتىن، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋاقتىنچە توختاپ قالدى. مەكتەپتە پەقەت 164 موڭغۇل ئوقۇغۇچى بار ئىدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىككى تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپى قۇرۇلدى. 1961 - يىلى كورلا ۋىلايەتلىك ئاددىي سىفەن مەكتىپىنىڭ نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سىفەن مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى. ئۇيغۇر، موڭغۇل بالىلىرىدىن تۆت سىنىپقا 162 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى. بايىنغولىن ئوبلاستلىق سىفەن مەكتىپى 1962 - يىلى توختاپ قالدى. ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئوبلاستلىق 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە، موڭغۇل ئوقۇغۇچىلار ئوبلاستلىق 2 - ئوتتۇرا مەكتەپكە، خۇيزۇ، خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار قارا شەھەردە ئېچىلغان ئوبلاستلىق 3 - ئوتتۇرا مەكتەپكە يۆتكەلدى.

1972 - يىلى ئاپتونوم رايون ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ قارارى بويىچە شىنجاڭ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 1 - سىفەن مەكتىپى قۇرۇلدى، بۇ مەكتەپ ئادەتتە بايىنغولىن ئوبلاستلىق سىفەن دەپ ئاتالدى. مەكتەپنىڭ ئورنى كورلا شەھىرى «مەدەنىيەت يولىنىڭ غەرب تەرىپىدە بولۇپ، ئوبلاست تەۋەسىدىكى ھەرمىللەت باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە بالىلار باغچىلىرى ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەشنى مەقسەت قىلدى. بۇ مەكتەپ دەسلەپ قۇرۇلغاندا 35 ئوقۇتقۇچى ۋە ئىشچى - خىزمەتچىسى، جۈملىدىن 27 مەخسۇس ئوقۇتقۇچىسى بار ئىدى، ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل قىلىپ بېكىتىلگەن بۇ مەكتەپكە شۇ يىلى 425 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى. 1990 - يىلى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 138گە، مەخسۇس ئوقۇتقۇچىسى 62گە يەتتى (بۇنىڭ 20سى ئۇيغۇر، ئىككىسى موڭغۇل، ئىككىسى خۇيزۇ)؛ ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلىك ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 26 (ئاز سانلىق مىللەت سەككىز)، ئالىي تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 17 (ئاز سانلىق مىللەت 14)، تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 19 (ئاز سانلىق مىللەت تۆت)؛ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى بەش، لېكتور 15 (ئاز سانلىق مىللەت تۆت)، ئاتسېنت 31 (ئاز سانلىق مىللەت 11)، ئوقۇتقۇچى 11 (ئاز سانلىق مىللەت بەش).

1990 - يىلى مەكتەپنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 55 موغا يەتتى، مەكتەپتە ئوقۇتۇش بىناسى (3100 كۋادرات مېتر)، بىر تەجرىبىخانا، بىر كۈتۈپخانا بىناسى (93. 1515 كۋادرات مېتر، ھازىر سېلىنىۋاتقان

دۇ)، ئىككى ئوقۇغۇچىلار ياتاق بىناسى (جەمئىي 3300 كۋادرات مېتر)، بىر زال (600 كۋادرات مېتر) بار، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆي بىناسى 2728 كۋادرات مېتر، مۇئەسسەسلىرى يۇرۇشلەشتۇرۇلگەن فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە تەجرىبىخانىلىرى، تەبىيارلىق قىلىش بۆلۈمى، ئامبار، مۇزىكا بۆلۈمى، چالغۇ ئەسۋابلىرى ئامبىرى، كومپيۇتېر بۆلۈمى، قىرائەتخانا، كىتاب ـ ماتېرىيال ئامبىرى، تىل كافېدراسى، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش بۆلۈمى، تەجرىبە ئەسۋابلىرى ئامبىرى قاتارلىقلار بار؛ بۇنىڭدىن باشقا 30 مىڭ نۇسخىدىن ئارتۇق كىتاب ـ ژۇرنال، 70 نەچچە ھەرخىل خەرىتە، ئاسما سۈرەت، ئىنگلىز تىلى كۆچۈرۈلگەن 36 دانە ماگنىتلىق لېنتا، مۇزىكا كۆچۈرۈلگەن 27 دانە ماگنىتلىق لېنتا بار. بۇ مەكتەپ ئادەتتىكى سىفەن سىنىپلىرىنى ئاساس قىلىپ، ھەرخىل خەنزۇ تىلى كەسپىي سىنىپلىرىنى ئاچتى، مەسىلەن: بالىلار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىرى، تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل سەنئەت، فىزىكا، ماتېماتىكا، تېخنىك ئىشچى، فىزىكا ـ خىمىيە تەجرىبىخانىسى، تىل ـ ئەدەبىيات سىنىپى قاتارلىق ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپلىرىنى ئاچتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە موڭغۇل تىلى تەرجىمانلىقى، خەنزۇ تىلى، مۇزىكا، تەنتەربىيە، گۈزەل سەنئەت، بالىلار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىقى، فىزىكا ـ خىمىيە تەجرىبىسى، تىل ـ ئەدەبىيات ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپلىرىنى ئاچتى. ئونتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى يېتىشمەسلىك قىسمىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ كومىتېتى دۆلەت ماۋارىپ كومىتېتىغا تەستىقلاتقاندىن كېيىن شىنجاڭ داشۇسى قاتارلىق مەكتەپلەر بىلەن بىرلىشىپ سىناق تەرىقىسىدە خەنزۇچە جۇغراپىيە ئالىي تېخنىكوم سىنىپى، سىياسەت ئالىي تېخنىكوم سىنىپى، مەدەنىيەت ـ تارىخىي يادىكارلىقلار ئالىي تېخنىكوم سىنىپى، ماتېماتىكا، فىزىكا ئالىي تېخنىكوم سىنىپى قاتارلىقلارنى ئاچتى. شۇنىڭدەك يەنە ئىچكى موڭغۇل داشۇسى بىلەن بىرلىشىپ موڭغۇل تىلىدا خىمىيە ئالىي تېخنىكوم سىنىپى ۋە سىياسەت ـ تارىخ ئالىي تېخنىكوم سىنىپىنى ئاچتى. ئالىي تېخنىكوم سىنىپلىرىنىڭ ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولدى، ئوقۇغۇچىلار ئوقۇشنى پۈتتۈرگەندە بىرلىشىپ مەكتەپ ئاچقان داشۇلەر قاتتىق ئىمتىھان ئېلىپ دۆلەت ماۋارىپ كومىتېتىغا تەستىقلاتقاندىن كېيىن ئۇلارغا دىپلوم بەردى. 1990 ـ يىلغىچە بۇ مەكتەپتە جەمئىي 4559 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر، خۇيزۇ 1729، موڭغۇل 1057، خەنزۇ 1773.

4. كورلا ناھىيىلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى

بۇ مەكتەپنى 1980 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئاچتى، بۇ مەكتەپنىڭ ۋەزىپىسى ئونتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ مۇقىم شتاتلىق خادىمى ئون بولۇپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ئىدارىسى ھەرقايسى ئورۇنلاردىن ئاجراتقان. مەكتەپنىڭ ئىككى مۇئاۋىن مۇدىرى، تۆت ئوقۇتقۇچىسى، بىر بوغالتېرى، بىر كاسسىرى، بىر زاپچۇزى ۋە بىر ئىشچىسى بار. 1981 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە ئۈچ قارار بىر يىللىق مۇددەت بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىشتىن ئايرىلىپ ئوقۇش كۇرسى ئاچتى، بۇ كۇرستا ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسىدىن 100 كىشى تەربىيىلەندى. 1984 ـ يىلى بۇ مەكتەپ شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپىگە قوشۇۋېتىلدى.

5. كورلا شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى

1983 ـ يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت ـ ماتارىپ ئىدارىسى شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپىنى قۇردى، ئەينى چاغدا مەكتەپ ئۆيى ۋە ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرىمۇ يوق ئىدى، ئۇلارنىڭ ئارقا سەپ، مالىيە ئىشلىرىنى شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ۋاكالىتەن بېجىرىپ بەردى، دەرسخانىلارنى ئارىيەتكە ئېلىپ ئىشلەتتى، ئىككى ئوقۇتقۇچىنى ۋاقىتلىق يۆتكەپ كەلدى. ئوقۇتقۇچى يېڭە شىلۈڭ ئومۇمىي ئىشقا مەسئۇل قىلىندى، ئۇلار دەرسلىك ئوقۇتۇش ئۈسۈلى جەھەتتە ئوقۇتقۇچىلارنى ئىشتىن ئايرىپ تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى (ئۈيغۇرچە بىر سىنىپ، خەنزۇچە بىر سىنىپ)، بۇ ئىككى سىنىپنىڭ ئوقۇش مۇددىتى بىر يىلدىن بولدى، 1984 ـ يىلى ناھىيىلىك، شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتەپلىرى قوشۇۋېتىلدى ھەمدە يېڭە شىلۈڭ مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا رەسمىي تەينىلەندى. 1990ـ يىلى مەكتەپنىڭ رويخەتتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 19غا (توققۇزى خەنزۇ، توققۇزى ئۈيغۇر، بىرى مۇڭغۇل)، مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 13كە يەتتى. ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە داشۇنلىق تولۇق كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلىك ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر بەش، ئالىي تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر ئالتە، تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر ئىككى، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى ئۈچ، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى ئالتە، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى بىر، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 2 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى ئىككى، باشلانغۇچ دەرىجىلىك ئۇنۇڭ ئالغان بوغالتىر بىر، ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا كومپارتىيە ئەزاسى سەككىز.

1983 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە دەرسلىك، ئوقۇتۇش ئۈسۈلى جەھەتتە تەربىيىلەش ئارقىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسىدىن 1517 (ئۈيغۇر 911، خەنزۇ 606) سى تەربىيىلەندى، ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق 619 كىشى ئۆتكەلدىن ئۆتتى، دېمەك تەربىيىلەنگەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ لاياقەتلىك بولۇش نىسبىتى 70%تىن يۇقىرى بولدى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن بۇ مەكتەپ شىنجاڭ بويىچە ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەيدىغان ژۇرنال ئارقىلىق ئوقۇتىلىدىغان ئوتتۇرا سەۋىيىنىڭ كورلا تارمىقى بولۇپ قالدى ھەمدە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش، ئۇلاردىن ئىمتىھان ئېلىش، ئوقۇش سالاھىيىتىنى باشقۇرۇش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1986 ـ يىلغىچە ئۆگىنىشكە جەمئىي 430 كىشى (ئاز سانلىق مىللەت 209، خەنزۇ 221) قاتنىشىپ، ئۇچ يىل تەربىيىلەنگەندىن كېيىن ھەممىسى ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى گۇۋاھنامىسىغا ئېرىشتى.

شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى شەھەرلىك ماتارىپ ئىدارىسىنىڭ ئوقۇتۇش كاۋېدراسلىق ۋەزىپىسىنىمۇ ئۈستىگە ئالدى. مەكتەپ شەھەردىكى بەش باشلانغۇچ مەكتەپكە يارەملىشىپ، 14 سىنىپ ئۈيۇشتۇرۇپ، «خەت ئاھاڭىنى ئەسكەرتىپ ساۋات چىقىرىش، مۇددەتتىن ئىلگىرى ئوقۇش، يېزىش» تىن ئىبارەت باشلانغۇچ مەكتەپ تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتۇشىنى سىناق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە تىل ـ ئەدەبىيات دەرسىنى يەككە ئوقۇتۇش ئۈسۈلىنى كېڭەيتتى؛ ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا دەرسلىرى بويىچە ياخشى ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى ئۆرنەك قىلىش پائالىيىتىنى 12 قېتىم ئۆتكۈزدى، بۇ پائالىيەتتە 50 ئادەم (قېتىم) مۇنەۋۋەرلەر مۇكاپاتلىنىپ ئېرىشتى؛ يېزىلاردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش، باشقۇرۇش خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ سىلىشتۇرۇپ باھالاشتا، ئۇچ مەكتەپ ئەلاچى بولۇپ باھالاندى.

§ 2. مالىيە - ئىقتىساد كەسپىي ماۋارىپى

1. ئوبلاستلىق مالىيە - سودا مەكتىپى

بۇ مەكتەپ بايىنغولىن ئوبلاستلىق مالىيە ئىدارىسى تەرىپىدىن 1976 - يىلى ئېچىلغان مالىيە بوغالتىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش نۇقتىسى ئاساسىدا قۇرۇلغان. 1979 - يىلى رەسمىي مەكتەپ بولۇپ قۇرۇلدى. مەكتەپ كورلا شەھىرىدىكى «باشئەگسم» يولىغا جايلاشقان. مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا 2 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىندى، مەكتەپتە ئوقۇتۇش بىناسى، ئوقۇغۇچىلار ياتىقى بىناسى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ياتاق بىناسى، زال، ئاشخانا، پار قازان ئۆيى قاتارلىقلار، چوڭ - كىچىك بەش ماشىنا، ئوقۇتۇشتا ئىشلىتىلىدىغان بىر يۈرۈش يېپىق يوللۇق تېلېۋىزىيە ئاپپاراتى، بەش كومپيۇتېر، 10 مىڭ نۇسخىدىن ئارتۇق كىتاب - ژۇرنال بار. مەكتەپتە مەمۇرىي ئىشخانا، تەربىيىلەش (ئوقۇغۇچىلار) بۆلۈمى، خوجۇلۇق بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 100، بۇلارنىڭ 46سى مەخسۇس ئوقۇتقۇچى.

1979 - يىلى مەكتەپتە كارخانا مالىيىسى، ئاساسىي قۇرۇلۇش مالىيىسى، مەمۇرىي مالىيە، ستاتىستىكا، مالىيە بوغالتىرلىقى، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بېجىدىن ئىبارەت ئالتە كەسىپ، 14 سىنىپ تەسىس قىلىندى. مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 622گە يېتىدۇ. 1976 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە بۇ مەكتەپ يەرلىك ئورۇنلارغا موڭغۇل، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇ بولۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەن 947 ئوقۇغۇچى يەتكۈزۈپ بەردى، 300 باج كادىرىنى قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەپ بەردى. 1986 - يىلى كەسپىي سىنىپلار ئادەتتىكى سىنىپ (كارخانا مالىيىسى سىنىپى، يېزا ئىگىلىك مالىيىسى سىنىپى، يېزا - بازار كارخانىسى مالىيىسى سىنىپى) ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەر تېخنىكوم سىنىپى (كارخانا مالىيىسى سىنىپى، يېزا - بازار كارخانا مالىيىسى سىنىپى، يېزا - بازار كارخانىلىرى ستاتىستىكا سىنىپى) دەپ ئىككىگە ئايرىلدى. 1990 - يىلى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 97گە، بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 48گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 391گە يەتتى. 1986 - يىلدىن 1990- يىلغىچە 770 ئوقۇغۇچى مەكتەپ پۈتتۈردى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 329.

2. جۇڭگو سودا - سانائەت بانكىسى كورلا كادىرلار مەكتىپى

بۇ مەكتەپ كورلا شەھىرىدىكى شەرقىي پويىز ئىستانسىسى ئەتراپىغا جايلاشقان بولۇپ، 1981 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق بانكىسى تەرىپىدىن قۇرۇلغان. 1986 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سودا - سانائەت بانكىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى بايىنغولىن ئوبلاستى تەۋەسىدىكى سودا - سانائەت بانكىلىرىغا قاراشلىق ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت. 1987 - يىلى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى توققۇزغا يەتتى.

مەكتەپتە بوغالتىرلىق، كربىدىت، ستاتىستىكا ۋە پۇل مۇئامىلە قاتارلىق تېخنىكوم سەۋىيىسىدىكى كەسپىي دەرس تەسىس قىلىندى. پۇل مۇئامىلە كەسپىنىڭ ئوقۇش مۇددىتى بىر يىل بولۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن تېخنىكوم دىپلومى بېرىلدى، قالغان سىنىپلار ۋاقتى بىر ئايدىن ئۈچ ئايغىچە بولغان،

ئىشتىن ئايرىلىپ تەربىيىلىنىدىغان قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسى ۋە ئۆگىنىش كۇرسىدىن ئىبا-رەت. 1981 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە توققۇز قارار ئۆگىنىش كۇرسى، يەتتە قارار قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلىپ، جەمئىي 331 ئوقۇغۇچى كۇرسنى تاماملىدى (ياكى ئوقۇدى) ؛ بىر يىللىق تېخنىكوم سىنىپى (پۈل مۇئامىلە كەسپى) ئىككى قارار ئېچىلىپ، 116 ئوقۇغۇچى كۇرسنى تاماملىدى. 1989 - يىلى مەكتەپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

§ 3 . سەھىيە كەسپىي ماۋارىپى

1. بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق تېببىي مەكتەپ

بۇ مەكتەپ 1974 - يىلى قۇرۇلغان بولسىمۇ، ئەينى چاغدا مەكتەپ ئورنى بېكىتىلمەي، ئوبلاستلىق دوختۇرخانا، كورلا، لوپنۇر، بۇگۇر، باغراش ناھىيىلىك دوختۇرخانىلار ۋە ئوبلاستلىق يۇقۇملۇق كېسەل-لىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى قاتارلىق ئورۇنلارغا 123 سېستىرا، تېببىي خادىم، فېلدشېر تەربىيىلەپ بېرىشنى ھاۋاله قىلدى. 1975 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - دوختۇرخانىسىنىڭ ئۆدۈلىدە-كى يېزا ئىگىلىك 2 - شى تېببىي مەكتىپىنىڭ ئورنىغا مەكتەپ سېلىندى ھەمدە بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - دوختۇرخانىسىنىڭ ۋاكالىتەن باشقۇرۇشىغا ئوتكۇزۇپ بېرىلدى. 1976 - يىلى دەرس باشلاندى. 1979-يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - دوختۇرخانا تېببىي مەكتەپ قارىمىقىدىكى ئوقۇتۇشنى ئاساس قىلغان دوختۇرخانىغا ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق 4 - دوختۇرخانا يېزا ئىگىلىك 2 - شىغا قايتۇرۇپ بېرىلدى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق تېببىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلارنى پائال يوتكەپ ۋە تەكلىپ قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئوقۇتۇش كۇچىنى ئاشۇردى. مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش كەسپى ئادەتتىكى سىنىپ ۋە كەسپىي سىنىپ دەپ ئىككى خىلغا ئايرىلدى. سېستىرا، فېلدشېر، يېزا - كەنت فېلدشېرلىقى، ئانا - بالىلار فېلدشېرلىقى كەسپىلىرى تەسىس قىلىندى. 1974 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئومۇمىي ئوقۇغۇچى 1044كە، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 557گە يەتتى. 1990 - يىلى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى 91 (بۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي ئوقۇتقۇچى 36) گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 290گە يەتتى.

2. يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئىشچى - خىزمەتچىلەر تېببىي ئوتتۇرا تېخنىكومى

1960 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى كورلا شەھىرىنىڭ چارباغ يېزىسىدا يېزا ئىگىلىك 2 - شى تېببىي مەكتىپىنى قۇردى. بۇ مەكتەپ شۇ يىلى سېستىرالار سىنىپى ئېچىپ 48 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. كېيىن يەنە فېلدشېر، توغۇت ئانىسى، دورىگەرلىك، لابارا توريە قاتارلىق ئون كەسپىي سىنىپ (ھەر بىر قاراردا ھەربىر كەسىپ ئۈچۈن بىردىن سىنىپ) ئاچتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە مەكتەپ تاقىلىپ قالدى. 1984 - يىلى مەكتەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئىشچى-خىزمەتچىلەر تېببىي تېخنىكومى دەپ ئاتالدى. ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىلدىن ئۈچ يىلغىچە بولۇپ، ھەرقايسى تۈەن - مەيدان دوختۇرخانىلىرىدىكى تېببىي خادىملار ئارىسىدىن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى، ئۇلار ئوقۇشنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئەسلى ئورنىغا قايتىپ ئىشلىدى.

§ 4 . تېخنىك ئىشچىلار كەسپىي ماۋارىپى

1. دارىلئېتام

مىنگونىڭ 25 ـ يىلى (1936 ـ يىلى) كورلا ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى هازىرقى تېكىچى يېزىسىنىڭ خېنەن 2 ـ كەنتىدىكى مەسچىتنىڭ يېنىدا دارىلئېتام قۇردى. دارىلئېتامغا ئاساسلىقى سەرگەردان، ئىگە ـ چاقسىز يېتىم بالىلار قوبۇل قىلىندى، ئۇلار مەدەنىيەت بىلىملىرى، تېخنولوگىيە، مەسىلەن: تىككۈچىلىك، موزدوزلۇق، تۆمۈرچىلىك قاتارلىق هۈنەرلەرنى ئۆگەندى. مىنگونىڭ 31 ـ يىلىغىچە (1942 ـ يىلىغىچە) دارىلئېتام ئۈچ قارار ئېچىلدى، 120 دىن ئارتۇق بالا ئوقۇش پۈتتۈردى. مىنگونىڭ 33 ـ يىلى (1944 ـ يىلى) دارىلئېتام تاقىلىپ قالدى.

2. شىنجاڭ قېلىپ زاۋۇتى «21 ـ ئىيۇل» ئىشچىلار داشۋىسى

1973 ـ يىلى شىنجاڭ سانائەت قېلىپلىرى زاۋۇتى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ۋە تېخنىكا بۆلۈمى شىنجاڭ سانائەت شۆيۈەنى بىلەن بىرلىشىپ شىنجاڭ سانائەت قېلىپلىرى زاۋۇتى «21 ـ ئىيۇل» ئىشچىلار داشۋىسىنى قۇردى، شۇ چاغدا 37 كۇرسانت قوبۇل قىلىندى، شىنجاڭ سانائەت شۆيۈەنىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە سانائەت قېلىپلىرى زاۋۇتىنىڭ ئىنژېنېر ـ تېخنىكلىرى دەرس ئۆتتى، مەكتەپ قۇرۇش شەرت ـ شارائىتى هازىرلانمىغانلىقى ئۈچۈن، مەكتەپ بىر يىلدىن كېيىن تارقىتىۋېتىلدى.

3. ئوبلاستلىق تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى

بۇ مەكتەپ 1979 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، باينىغولىن ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى بىلەن ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە قارىدى. مەكتەپ دەسلەپ قۇرۇلغاندا مەكتەپنىڭ ئورنى كورلا يېڭى شەهەر رايونىدا ئىدى، كېيىن تاشدەنگە كۆچۈرۈلۈپ باينىغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپىگە قوشۇۋېتىلدى. 1983 ـ يىلى يەنە كورلا شىمالىي پويىز ئىستانسىسىغا كۆچۈرۈپ كېلىندى. مەكتەپتە ئوقۇتۇش بىناسى، ئوقۇغۇچىلار ياتاق بىناسى، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ياتاق بىناسى بار، ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرى خېلى مۇكەممەل.

باينىغولىن ئوبلاستلىق تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپىنىڭ مەقسىتى تۆۋەن ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىك ئىشچىلارنى يېتىشتۇرۇشتىن ئىبارەت. مەكتەپتە شوپۇرلۇق، پار قازىنى، توقۇمىچىلىق، گىلەمچىلىك، شەهەر قۇرۇلۇشى، بىناكارلىق كەسىپلىرى تەسىس قىلىندى. بۇنىڭدىن باشقا هەرقايسى كەسىپى ئىدارىلار باشقۇرغان مەكتەپ سىرتىدىكى سىنىپلارمۇ، مەسىلەن: كۆن ـ خۇرۇمچىلىق، بىناكارلىق، توقۇمىچىلىق، پاختا توقۇلمىچىلىق، يۈك توقۇلمىچىلىق، قازمىچىلىق، رادىئو، باغۋەنچىلىك، سۇ باشقۇرۇش، يەم ـ خەشەك، كۆتۈش ـ بېقىش، سۇ ئېلېكتر، ئوت ئېلېكتر كەسىپى سىنىپلىرىمۇ بار. مەكتەپ دەسلەپ قۇرۇلغاندا باينىغولىن ئوبلاستى تەۋەسىدە ئولتۇرۇشلۇق شەهەر نوپۇسىدىكى ئوقۇغۇچىلارلا قوبۇل قىلىنغانىدى. 1980 ـ يىلدىن باشلاپ شۇ يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يېزا نوپۇسىدىكى

ئوقۇغۇچىلاردىنمۇ 20% قوبۇل قىلىندى. 1990 - يىلى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 91گە (بۇنىڭ 39ى مەخسۇس ئوقۇتقۇچى)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 370 كە يەتتى.

4. ئوبلاستلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر تېخنىكومى

بۇ مەكتەپ كورلا شەھىرىنىڭ سايباغ رايونىغا جايلاشقان. بۇ، ئەسلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ماشىنىسازلىق-ئېلېكترون سانائىتى نازارىتىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى بولۇپ، 1987 - يىلى تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ باينىغولىن ئوبلاستىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن ھەمدە ھازىرقى نامى بىلەن ئاتالغان. مەكتەپنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 3.95 مو، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 3110 كۋادرات مېتر، كۆلىمى 2850 كۋادرات مېتر كېلىدىغان تۆت قەۋەتلىك بىر ئوقۇتۇش بىناسى بار. 1990 - يىلى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 32گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 360قا يەتتى، بۇنىڭدىن باشقا مەكتەپ باشقۇرۇشىدا بىر زاۋۇت بولۇپ، سەككىز ئىشچى - خىزمەتچىسى بار.

مەكتەپتە مەمۇرىي باشقۇرۇش، ئىگىلىك باشقۇرۇش، ئەمگەك - كادىرلار ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، ئېلېكتر ئەسۋابلىرى تېخنىكىسى، ئۆلچەم باشقۇرۇش، كارخانا باشقۇرۇش، نەپئەت خىمىيە سانائىتى، ماشىنىسازلىق قاتارلىق سەككىز كەسىپ تەسىس قىلىندى. 1989 - يىلى شىنجاڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش كادىرلىرى شۆيۈەنى بىلەن بىرلىكتە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئالىي تېخنىكوم سىنىپى ئاچتى. بۇ مەكتەپ پۈتۈن شىنجاڭدىن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدۇ. 1987 - يىلدىن 1991 - يىلغىچە جەمئىي 744 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى.

5. يېزا ئىگىلىك 2 - شى تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى

بۇ مەكتەپنى قۇرۇشقا باينىغولىن ئوبلاستلىق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسى 1981 - يىلى تەييارلىق كۆرگەندى. 1982 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن يېزا ئىگىلىك 2 - شىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. مەكتەپنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 8153 كۋادرات مېتر، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 2 مىليون يۈەن. كىتابخانا، قىرائەتخانا، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش بۆلۈمى، تەنتەربىيە مەيدانى قاتارلىق مۇئەسسەسلىرى خېلى مۇكەممەل. 39 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچىسى بار، بۇلارنىڭ 23ى ئوقۇتقۇچى، 16سى مەمۇرىي باشقۇرۇش خادىمى؛ يۇقىرى دەرىجىلىك لېكتور تۆت، لېكتور تۆت، ئاسىنت تۆت، ئوقۇتقۇچى ئون. مەكتەپتە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، بىناكارلىق، توقۇمىچىلىق بىخەتەرلىكى، قەغەزچىلىك، توكچىلىق، شېكەر - قەنت ئىشلەش، كۆتۈش - بېقىش، ئۆسۈملۈك ئاسراش، مال دوختۇرلۇق، سۇ باشقۇرۇش، كىرلىك ئىشلەش بىخەتەرلىكى، ئاپتوموبىل رېمونتچىلىقى قاتارلىق كەسىپلەر تەسىس قىلىندى. 1986 - يىلى توقۇمىچىلىق بىخەتەرلىكى، بىناكارلىق كەسىپلىرىدە 150 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 1987 - يىلى بىناكارلىق كەسىپىدە 50 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 1988 - يىلى بىناكارلىق، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، سۇ باشقۇرۇش، قەغەزچىلىك كەسىپلىرىدە 188 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 1989 - يىلى سۇ باشقۇرۇش، بىناكارلىق، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، توقۇمىچىلىق بىخەتەرلىكى، كىرلىك ئىشلەش بىخەتەرلىكى، توكچىلىق، شېكەر - قەنت ئىشلەش، كۆتۈش - بېقىش كەسىپلىرى ھەمدە بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 1-تۆەننىڭ مەكتەپ سىرتىدىكى بىناكارلىق سىنىپىدا 426 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى؛ 1990 - يىلى

بىناكارلىق، توكچىلىق كەسىپلىرىدە ھەمدە بىناكارلىق، قۇرۇلۇش 4 - تۆھىنىڭ مەكتەپ سىرتىدىكى بىناكارلىق كەسپىدە 127 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى.

6. كورلا شەھەرلىك 1 - كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ

كورلا شەھىرىنىڭ جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىغا جايلاشقان بۇ مەكتەپ ئەسلىدىكى كورلا شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئىدى، 1988 يىل 9 - ئايدا كورلا شەھەرلىك كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى، ئۇلارنىڭ رەسمىي ئوقۇتقۇچىسى 44، تەكلىپ قىلغان ئوقۇتقۇچىسى ئون، كەسپىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئىشچى ئالتە. ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە يۇقىرى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى تۆت، 1 - دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 15. ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ نىسبىتى تەككۇچىلىك كەسپىدە بىرده تۆت، ئاشپەزلىك كەسپىدە بىرده 14. مەكتەپنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 13 مىڭ 300 كۋادرات مېتر بولۇپ، 13 ئېغىز ئوقۇغۇچىلار ياتقى، 15 ئېغىز ئاشەتتىكى دەرسخانا، 12 ئېغىز كەسپىي كافېدرا، تۆت ئېغىز ئاشەتتىكى تەجرىبىخانا بار، ئوقۇتۇش بىناسىدا 45 ئورۇندۇقلۇق ئوقۇغۇچىلار قىرائەتخانىسى، 12 ئورۇندۇقلۇق ئوقۇتقۇچىلار ماتېرىيال بۆلۈمى بار، 15 مىڭ نۇسخا كىتاب، 118 خىلدىن ئارتۇق ھەرخىل گېزىت - ژۇرنال ساقلىنىۋاتىدۇ. مەكتەپ يەنە پراكتىكا قىلىدۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، مەكتەپ ئىچى ۋە سىرتىدا پراكتىكا بازىلىرىنى قۇردى.

مەكتەپ ئىچىدە تەككۇچىلىك كارخانىسى، ئاشخانا، ئېلېكتر سايمانلىرى رېمونتخانىسى بار، تەككۇچىلىك، ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى، توكچىلىق، ئاشپەزلىك، مېھمانخانا مۇلازىمىتى كەسپى بويىچە پراكتىكا قىلىدىغان ئوقۇغۇچىلارغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىلدى. مەكتەپ سىرتىدا قەغەز زاۋۇتى، ياغاچچىلىق كارخانىسى، «كىرورەن» مېھمانخانىسى، «غەربىي يۇرت» قاۋاقخانىسى، «باغراش» مېھمانخانىسى ۋە «تارىم» رېستۇرانى قاتارلىق كارخانىلار مۇقىم پراكتىكا بازىسى بولۇپ كەلمەكتە.

كورلا شەھەرلىك 1 - كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1987 — 1991 - يىلغىچە بولغان ئەھۋالى

جەدۋەل: 26 — 4

ئوقۇش يىلى	تەسىس قىلىنغان كەسىپلەر						سىنىپ سانى	مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار نىڭ تۇرلەر بويىچە ستاتىستىكا قىلىنىشى (نەپەر)						قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى (نەپەر)	ئوقۇش پۈتتۈرگۈنچى (نەپەر)	نۆۋەتتىكى ئەمەلىي ئەھۋالى
								ئوغۇل	قىز	يېزا	بېكتون	ياشقا نامىيە	ئىشچاق ئىزاسى	تاز سانلىق مىللەت	
1987 — 1988	مانتېيورلۇق	ئاشپەزلىك					2	43	30	13	2	1	13	4	78	73	5 - دەرىجىلىك ئاشپەز بەش

1988 — 1989	تىككۇچىلىك	ئاشپەزلىك	قەغەز ئىشلەش			4	81	88	48	21	4	45	3	131	44 ئاش- پەز- لىك	5 - دەرىجە- لىك ئاشپەز توققۇز، 1 - دەرىجىلىك ئىشچى ئاش پەز 26، 2- دەرىجىلىك ئىشچى ئاشپەز تۇرۇچ
1989 — 1990	تىككۇچىلىك	ئاشپەزلىك	قەغەز ئىشلەش	ئالىي تېلېكتر ماپىنى تۇتقۇرا تېخنىكۇم	ئالىي تېلېكتر ماپىنى كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا	6	95	107	69	25	2	51	8	98	72 تىككۇ- چى- لىك، قەغەز ئىش- لەش، ئاش- پەز- لىك	5 - دەرىجە- لىك ئاشپەز 15، 4 - دە- رىجىلىك ئاش- پەز ئۇچى، قە- غەز ئىشلەش بويىچە 3 - دەرىجىلىك تېخنىك ئىش- چى 42
1990 — 1991	تىككۇچىلىك	ئاشپەزلىك	ياغاچچىلىق	ئالىي تېلېكتر ماپىنى، مېھمانخانا مۇلازىمتى	ئالىي تېلېكتر ماپىنى كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا	7	100	135	72	21	6	66	13	174	56 ئالىي تېلېكتر ماپىنى، تىككۇچى- لىك	

1990 - يىلى كورلا شەھەرلىك 1 - كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنى تەكشۈرۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 26 — 5

كەسپى	پۈتتۈر- گەن قاۋاق- نى (يىل، ئاي)	پۈتتۈر- گۈچى ئوقۇغۇچى	ئىشقا ئورۇنلىشىش ئەھۋالى			كەسپى بويىچە ئىشقا ئو- رۇنلاشقان ئادەم سا- نى	ئىشقا ئو- رۇنلىشىش نىسبىتى (%)	كەسپى بويىچە ئىشقا ئو- رۇنلىشىش نىسبىتى (%)
			ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنغىنى	تەكلىپ قىلىنىپ ئىشلىتىل- مىگىنى	يەككە ئىشلىگە- نى			
مانتېيورلۇق	1988.7	31	28	1	1	21	97	67.7
ئاشپەزلىك	1989.7	36	23	8	5	24	100	66.7
ئاشپەزلىك	1990.4	44	14	18	7	33	88.6	75
ئاشپەزلىك	1990.7	44	16	14	5	31	79.5	70
قەغەز ئىش- لەش	1990.7	42	41			41	97.6	100
تىككۇچىلىك	1990.7	30	5	14	3	19	73.3	63.3
جەمئىي		227	127	55	21	169		

§5. يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى كەسپىي مائارىپى

1. يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتىپى

1958 ـ يىلى ناھىيە بويىچە گۈڭشې باشقۇرۇشىدا 15 يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتىپى قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 40قا، ئوقۇغۇچىسى 703كە يەتتى. ئوقۇش مۇددىتى ۋاقتىنچە ئۈچ يىل قىلىپ بېكىتىلدى، ئاساسلىقى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىنى پۈتتۈرگەن ياكى شۇنىڭغا تەڭ ئوقۇش تارىخىغا ئىگە 13 ياشتىن 18 ياشقىچە بولغان ياشلار، ئۆسمۈرلەر قوبۇل قىلىندى، مەكتەپتە سىياسەت، تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، يېزا ئىگىلىك ئاساسىي ساۋاتلىرى بولۇپ تۆت دەرس تەسىس قىلىندى. يېرىم دېھقانچىلىق قىلىپ يېرىم ئوقۇش ئاساسلىق شەكىل قىلىندى. مائارىپ خىراجىتىنى ھەل قىلىشتا «كوللېكتىپ ياردەم قىلىش، ئاتا ـ ئانىلار ئۈستىگە ئېلىش، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئوقۇش، دۆلەت يۆلەش» ئۈسۈلى قوللىنىلدى. 1959ـ يىلى ناھىيە بويىچە دېھقانچىلىق ئوتتۇرا مەكتەپلىرى يەتتىگە، سىنىپ 15كە قىسقارتىلدى، ئوقۇغۇچى 603، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 40 قىلىپ بېكىتىلدى. يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتەپلىرى يەتتە دېھقانچىلىق مەيدانى قۇردى، ئۇلارنىڭ 3925 مو تېرىلغۇ يېرى، 58 ئېتى، 102 ئۆكۈزى، 38 ھارۋىسى، 700 قويى، 36 مو كۆكتات يېرى بار. 1961 ـ يىل 3 ـ ئايدا يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتەپلىرى پۈتۈنلەي توختاپ قالدى، ئوقۇغۇچىلىرى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ 1 ـ سېپىدە ئەمگەككە ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

2. كورلا ناھىيىلىك «7 ـ ماي» يېزا ئىگىلىك داشۆسى

1976 ـ يىل 3 ـ ئايدا لەنگەر گۈڭشېسىدا كورلا ناھىيىلىك «7 ـ ماي» يېزا ئىگىلىك داشۆسى (ئەينى چاغدا قىسقارتىپ يېزا ئىگىلىك داشۆسى دەپ ئاتالغان) قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت بولدى. 1976 ـ يىلدىن 1981 ـ يىلغىچە سەككىز قاتار ھەرخىل قىسقا مۇددەتلىك كۇرس ئېچىلىپ، 970 ھەرخىل يېزا ئىگىلىك تېخنىكى ۋە ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەندى، بۇنىڭ 190ى ئوقۇتقۇچى، قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسلىرى ئادەتتە ئۈچ ئايلىقتىن توققۇز ئايلىققىچە بولۇپ، كۇرسنى تاماملىغان كۇرسانتلار يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ئورنىغا قايتتى. 1981 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك «7 ـ ماي» يېزا ئىگىلىك داشۆسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

3. ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك تېخنىكومى

بۇ مەكتەپ 1959 ـ يىلى قۇرۇلغان. بۇ مەكتەپ بىر قانچە قېتىم ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، باشقا مەكتەپلەرگە قوشۇۋېتىلدى، توختىتىپ قويۇلدى ۋە كەسپى ئۆزگەرتىلدى، ھازىرقى ئورنى كورلا شەھىرىدىكى يېڭىشەھەر يولىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدە، 1990 ـ يىلى مەكتەپنىڭ ئىگىلىگەن يېرى 381 موغا، ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 65 مىڭ 600 كۋادرات مېتىرغا يەتتى، بۇنىڭ 3160 كۋادرات مېترى ئوقۇتۇش

بىناسى، 20 مىڭ 800 كۋادرات مېتىرى ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار ياتىقى، 15 مىڭ 400 كۋادرات مېتىرى مەكتەپ قورۇسى قۇرۇلۇشى. مەكتەپتە بىر قانچە تراكتور، ئىككى يۈك ئاپتوموبىلى، بىر پىكاپ بار. ئوقۇتۇش مۇئەسسەسلىرى بىر قەدەر مۇكەممەل.

مەكتەپنىڭ 54 ئوقۇتقۇچىسى بار، بۇلارنىڭ توققۇزى يۇقىرى دەرىجىلىك لېكتور، 15ى ئوتتۇرا دەرىجىلىك لېكتور، 26سى ئاسبىنت، تۆتى ئوقۇتقۇچى. بۇ مەكتەپ بىر نەچچە يىلدىن بۇيان قىسقا مۇددەتلىك كادىر يېتىشتۈرۈش كۇرسلىرىنى ئېچىپ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، يېزا ئىگىلىك ئىلمى، مال دوختۇرلۇق، تەرجىمانلىق، بوغالتىرلىق ـ ستاتىستىكا، ئاگرافومىيە، يېزا ئىگىلىكىنى باشقۇرۇش قاتارلىق كەسىپلەرنى تەسىس قىلدى؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسىپي يېزا ئىگىلىك تېخنىكلىرىنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىدا يېزا ئىگىلىك ئىلمى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، مال دوختۇرلۇق، باغۋەنچىلىك، سۈچىلىق، يېزا ئىگىلىك باشقۇرۇش ۋە تەرجىمانلىق قاتارلىق كەسىپلەرنى تەسىس قىلدى؛ تېخنىك ئىشچىلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىدا ئورۇقچىلىق، ئۆسۈملۈك ئاسراش، باغۋەنچىلىك، يەم ـ خەشەك تەييارلاش قاتارلىق كەسىپلەرنى تەسىس قىلدى. 1990 ـ يىلغىچە مەكتەپتە ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى 1967 گە يەتتى، ئوقۇش پۈتتۈرگەن بۇ ئوقۇغۇچىلار ئوبلاست، شەھەر، ناھىيە، يېزا ۋە مەيدانلارنىڭ يېزا ئىگىلىك تېخنىكا تايانچلىرىدىن بولۇپ قالدى. 1987 ـ يىلىنىڭ ئالدى، كەينىدە بۇ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن بەش كىشى ياپونىيىگە بېرىپ ئوقۇپ كەلدى.

4. ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپى

بۇ مەكتەپ ئەسلىدە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك تېخنىكومىنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سىنىپى ئىدى. 1979 ـ يىلى ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى بۇ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سىنىپىنى تاشەنگە يۆتكەپ، بايىنغولىن ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەكتىپى قۇرۇشنى قارار قىلدى. 1981 ـ يىلى بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئون سىنىپ (بۇنىڭ ئىككىسى تېخنىك ئىشچىلار سىنىپى)، 393كە يەتتى؛ مەكتەپتە 31 ئوقۇتقۇچى بار، ئۇلارنىڭ 18ى ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرسىنى پۈتتۈرگەن. 1983 ـ يىلدىن كېيىن مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشى نورمال بولمىدى، ئوقۇغۇچىلار ئادەتتە تۆت ـ بەش سىنىپ بولۇپ، ئادەم سانى 200گە يەتمىدى، 1989 ـ يىلى مەكتەپ توختاپ قالدى.

§ 6. رادىئو ـ تېلېۋىزىيە كەسىپي مائارىپى

شىنجاڭ رادىئو ـ تېلېۋىزىيە داشۇسىنىڭ بايىنغولىن ئوبلاستلىق شۇبىسى

بۇ مەكتەپ كورلا شەھىرى «مەدەنىيەت» كوچىسىغا جايلاشقان بولۇپ، 3.8 مو يەرنى ئىگىلىگەن. بۇ مەكتەپ 1983 ـ يىلى رەسمىي قۇرۇلدى. ئۇ ناھىيە دەرىجىلىك ئورۇن بولۇپ، 13 شتاتى بار. 1988 ـ يىلى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 17گە يەتتى، بۇنىڭ 15ى مەخسۇس ئوقۇتقۇچى؛ ئۇلاردىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۋان (دوتسىنت) ئالغانلار ئۈچ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋان

(لېكتور) ئالغانلار بىر، ئاسپىنت ئىككى. 1988 - يىلى قۇرۇلۇش كۆلىمى 3500 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئوقۇتۇش بىناسى پۈتتى. مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرى تولۇق بولۇپ، تەجرىبىخانا، رادىئو ئاڭلىتىش بۆلۈمى، ئۈن ئېلىش بۆلۈمى، كومپيۇتېر بۆلۈمى، تېلېۋىزىيە سۈنئىي ھەمرا يەر ئۈستى قوبۇل قىلىش پونكىتى ھەمدە ھەرقايسى بۆلۈملەردە يېپىق يوللۇق تېلېۋىزىيە سىستېمىسى بار، تۇراقلىق مۇلكىنىڭ قىممىتى 1 مىليون 383 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىدۇ. خەنزۇ تىل - ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى، ئارخېئولوگىيە، ئاخباراتچىلىق، قانۇن، ئىنگلىز تىلى، پارتىيە - ھۆكۈمەت باشقۇرۇش كادىرلىرىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى، ساناقتىنى ئېلېكترلەشتۈرۈش، ئاپتوماتلاشتۇرۇش، سانائەت ۋە خەلق بىناكارلىقى، ئەمگەك - ئىگىلىك باشقۇرۇش، كادىرلار ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، سودا كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى، مەمۇرىي كادىرلارنى تەربىيىلەش، تەپتىشلىك قاتارلىق 15 كەسىپ تەسىس قىلىندى. 1982 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جەمئىي 1140 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىدى، 931 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى، ئۇلارنىڭ 73ى موڭغۇل، 295ى ئۇيغۇر، 563ى خۇيزۇ، خەنزۇ.

VII باب

چوڭلار مائارىپى

§ 1. ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش مائارىپى

مىنگونىڭ 27 - يىلى (1938 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىسى ۋە خۇيزۇ، خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىلىرى خەلق مەكتەپلىرىنى ئېچىپ، دۆلەت تىلى، ماتېماتىكا، تارىخ، مۇزىكا قاتارلىق دەرسلەر ئۆتۈلىدىغان تۆۋەن، يۇقىرى سىنىپلارنى ئاچتى. قىش كۈنلىرى كەچ-كۈرسلارنى ئېچىپ، بازار ۋە يېزا - كەنتلەردىكى دېھقان، چارۋىچىلارنى ساۋات چىقىرىش ئۈگىنىشىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا كورلا ناھىيىلىك ئورگانلاردىكى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۈيۈشمىسى، ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىسى، خۇيزۇ، خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىسى ئايالار جەمئىيىتى، سودا - سانائەتچىلەر ئۈيۈشمىسى قاتارلىق ئورۇنلار مەدەنىيەت ئۈگىنىش گۇرۇپپىلىرىنى تەشكىل قىلدى، ھەربىر گۇرۇپپىغا ئاز دېگەندە بىر نەچچىدىن، كۆپ بولغاندا ئون نەچچىدىن ئادەم قاتناشتى.

مىنگونىڭ 29-يىلى (1940-يىلى) ناھىيىلىك ئۇيغۇر ئۈيۈشمىسى قىش پەسلىدىكى بوش ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ، بازار، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ھەرقايسى مەكتەپلەردىمۇ كەچكۈرسلار ئېچىلدى. ئۇيغۇر ئۈيۈشمىسىنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش پائالىيىتىگە ماسلىشىش ئۈچۈن «ساۋاتسىزلىقنىڭ دەردى»، «پالچى ئالدامچى» ناملىق دراممىلارنى تەييارلاپ، ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك خەلق ئاقارتىش يۇرتى ئۆزلىرىنىڭ ئىزامى بويىچە ناھىيىلىك مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىسىنىڭ خىراجىتىدىن پايدىلىنىپ، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش

تەربىيىسىنى بولغا قويدى، بۇ تەربىيىگە 600 ئادەم قاتناشتى.

1950 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى بەش خەلق مەكتىپى، 15 ئايالار ساۋات چىقىرىش كۇرسى ئاچتى، قەدەمنى كۆتۈرگەن دېھقان، چارۋىچىلار ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئۆگىنىشىگە پائال قاتناشتى.

1951 ـ يىلدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، ناھىيە بويىچە ساۋاتسىزلار 11 مىڭ 700 ئادەم بولۇپ، 3436 ئادەم قىشلىق ئۆگىنىشكە قاتناشقان، 81 سىنىپ ئېچىلغان، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 41 سىنىپ، 1863 ئادەم؛ ئايالار 40 سىنىپ، 1573 ئادەم. قىشلىق ئۆگىنىش كۇرسىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى 84كە يەتكەن، بۇنىڭ 23ى ئايال ئوقۇتقۇچى. قىشلىق ئۆگىنىش كۇرسىدا تىل ـ ئەدەبىيات، ھېساب، ئېلىپبە، سىياسەت، بالىلار گىگىنىسى قاتارلىق دەرسلەر ئۆتۈلگەن. قىشلىق كۇرستا ئوقۇغانلار ئۇچ سىنىپ، 90 ئادەمگە يەتكەن.

1951 ـ يىلى ناھىيە بويىچە يەتتە خەلق مەكتىپى قۇرۇلدى، مەكتەپتە 138 ئوقۇغۇچى ئوقۇدى. خەنزۇ، خۇيزۇ سىنىپلىرىنىڭ ئوقۇش مۇددىتى ئۇچ يىل، موڭغۇل، ئۇيغۇر سىنىپلىرىنىڭ ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولۇپ، ئوقۇش مۇددىتى توشقاندا باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسىگە يېتتى.

1952 ـ يىلى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ماۋارىپ نازارىتى كورلا ناھىيىسىگە ئۇچ كادىر ئەۋەتىپ، چى جىيەنخۇانىڭ تېز ساۋات چىقىرىش ئۇسۇلىنى كېڭەيتىپ ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

1956 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ئاساسىي قاتلامدا ئون ئورۇندا ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش جەمئىيىتى قۇردى، جەمئىيەتكە 157 كىشى دائىمىي ئەزا، 338 كىشى ئەزا بولدى. ناھىيە بويىچە 215 ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش سىنىپى، 47 تۈۋەن دەرىجىلىك سىنىپ، 25 ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش گۇرۇپپىسى، ئون تۈۋەن دەرىجىلىك گۇرۇپپا قۇرۇلدى. ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئۆگىنىشىگە قاتناشقانلار جەمئىي 7245 كىشىگە يەتتى.

1957 ـ يىلى ناھىيە بويىچە دېھقانلاردىن ئىشتىن سىرتقى ئۆگىنىشكە قاتناشقانلار 7539غا يەتتى، بۇلاردىن ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۇرسىغا قاتناشقانلار 6298، ئىشتىن سىرتقى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغانلار 1291. ئۆگىنىشكە قاتناشقانلار ئىچىدە ئايال 3406، بۇلاردىن ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۇرسىغا قاتناشقانلار 2761، ئىشتىن سىرتقى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغانلار 645، بۇ ئۆگىنىشكە قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇر. مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 247، بۇلاردىن ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوقۇتقۇچىسى 198، ئىشتىن سىرتقى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى 47، ۋاكالىتەن دەرس بەرگۈچى ئوقۇتقۇچى ئىككى.

1958 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ئوتتۇرا ياش ۋە ياشلار 11 مىڭ 600 بولۇپ، بۇلاردىن ساۋاتسىزلار 5317، چالا ساۋاتلار 1961 ئىدى. چالا ساۋات ۋە ساۋاتسىزلار ئۈچۈن 107 سىنىپ، 194 گۇرۇپپا تەشكىللەپ بېرىلدى، قىسقا مۇددەت ئۆگىنىش ئارقىلىق 3702 كىشى ساۋات چىقاردى.

1959 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ئوتتۇرا ياش ۋە ياشلاردىن يەنىلا 2026 ساۋاتسىز، 1500 چالا ساۋات بار ئىدى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇ يىلى قىشتا ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ھەرىكىتىنى قوزغاپ، خۇيزۇ، خەنزۇلاردىن 1500 خەت تونۇشنى ھەمدە يېزىش، تونۇش ۋە ئىشلىتىشنى ئۆگىنىۋېلىپ، گېزىت ئوقۇيالايدىغان، ئادەتتىكى خەت ـ چەكلەرنى يازالايدىغان بولۇشنى؛ ئۇيغۇرلاردىن ھەرپلەرنى قوشۇپ ئوقۇپ، ئادەتتىكى خەت ـ چەكلەرنى يازالايدىغان بولۇشنى تەلەپ قىلدى. گۇڭشىلار ئەترىتىنى ئاساس قىلىپ، «بەشتە بەسلىشىش» (رەھبەرلىك ئەھمىيىتە بېرىشتە، ئۆگىنىشكە قاتناشقان ئادەمنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىدە، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش سۈرئىتىنىڭ تېزلىكىدە، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشنىڭ يېڭى چارىسىنى تېپىشتا، ئۆگىنىش غەيرىتىدە بەسلىشىش) پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. شۇ يىلى قىشتا ناھىيە بويىچە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش نەمۇنىچىلىرى يېغىنى چاقىرىلىپ، ساۋاتنى چىقىرىش ۋە ئۆگىنىشتە نەمۇنىچى بولغان

115 ئىلغار شەخس ۋە ئىلغار كوللېكتىپ تەقدىرلەندى، ناھىيە بازىرى، ئاۋات گۈزىشىسى، چاپچى 1 - ئەترىتى ۋە تەڭرىتاغ گۈزىشىسىنىڭ خېبىي ئەترىتى ئىلغار كوللېكتىپ بولدى.

1962 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ نازارىتى كورلا ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدىكى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش جەھەتتىكى ئىشتىن سىرتقى تەربىيىنى نۇقتىلىق تەكشۈردى. تۆت چوڭ ئەترەتتىكى 2822 كىشى تەكشۈرۈلدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ياشلار ۋە چوڭلار 1254، ساۋاتسىز ۋە چالا ساۋاتلار 613، بۇ ياشلار ۋە چوڭلار ئومۇمىي سانىنىڭ 48.8 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. ياشلار ۋە چوڭلارنىڭ ساۋاتسىز قېلىش نىسبىتى 1950 - يىلدىكى 90%تىن 41.2%كە چۈشتى.

1964 - يىلى ناھىيە بويىچە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش سىنىپىدىن 105ى قۇرۇلدى، 4878 كىشى ئۆگىنىشكە قاتناشتى، ئۇلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى ئوقۇتقۇچىسى 210غا يەتتى. 1965 - يىلى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبيېكتلىرىدىن ساۋاتىنى چىقارغانلار 77%كە يەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋە ئىشتىن سىرتقى ماۋارىپ خىزمىتى توختاپ قالدى. 1976-يىلدىكى تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا، ناھىيە بويىچە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبيېكتلىرىدىن ساۋاتىنى چىقارغانلار 50%كە چۈشۈپ قالغان.

1985 - يىلى شەھەر بويىچە 16 ياشتىن 40 ياشقىچە بولغان ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبيېكتى 16 مىڭ 700 بولۇپ، ئۇلاردىن 15 مىڭ 300 كىشى ساۋاتىنى چىقاردى، ساۋات چىقىرىش نىسبىتى 91.62%كە يەتتى. شەھەر بويىچە 16 ياشتىن 30 ياشقىچە بولغان ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبيېكتى 14 مىڭ 500 بولۇپ، ئۇلارنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىش نىسبىتى 95.6%كە يەتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 12 مىڭ 700 بولۇپ، ساۋاتىنى چىقىرىش نىسبىتى 97%كە يەتتى؛ خەنزۇ 1777 بولۇپ، ساۋاتىنى چىقىرىش نىسبىتى 92.5%كە يەتتى. شۇ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق «ئىككى ماۋارىپ» خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشىدا ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ماۋارىپى ۋە چوڭلار ماۋارىپى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىندى، كورلا شەھىرىگە لايىقەتلىك گۈۋاھنامىسى بېرىلدى.

ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش نەتىجىلىرىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، 1988 - يىل 8 - ئايدا تېكىچى، يېڭىشەر، چاھارباغ يېزىلىرىدا دېھقانلارنىڭ مەدەنىيەت - تېخنىكا مەكتەپلىرى قۇرۇلدى. 1989-يىل 3-ئايدا لەڭگەر يېزىسىدا دېھقانلارنىڭ مەدەنىيەت - تېخنىكا مەكتىپى قۇرۇلدى. بۇ مەكتەپلەردە كېيىم تىكىش - پىچىش، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش، مېۋىلىك دەرەخ ئۆستۈرۈش، مېۋىلىك دەرەخ ئۇلاش، ياغاچچىلىق، ئۆي هايۋانلىرىنى بېقىش، ئائىلە ئىلېكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش قاتارلىق كەسىپلەر تەسىس قىلىندى. كۆرسەتكۈچلەر ئۆگىنىش ۋە تەربىيىلىنىش ئارقىلىق مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى ئۆستۈرۈپ، بىلىمىنى كۆپەيتىپ، يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدا تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇردى.

2 § . ئىشچى - خىزمەتچىلەر ماۋارىپى

1950 - يىل 6 - ئايدا مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى «ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى ماۋارىپىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا يولىيورۇق» چىقاردى، كورلا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى دەرھال كەڭ ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى ئۆگىنىشكە قاتنىشىشقا سەپەۋەر قىلدى.

1956 - يىلى كورلا ناھىيىسى ھەربىر خەنزۇ، خۇيزۇ ئىشچى - خىزمەتچىدىن خەنزۇچە خەتتىن 2000 نى تونۇشنى، باشقا ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىلىرىدىن ئۆز مىللىتىنىڭ تىل -

يېزىقىنى پىششىق بىلىشنى؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن ئادەتتىكى يېزىق ھېساباتى ۋە چوت ھېساباتىنى ئىشلەشنى بىلىشنى، كادىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ھەپتىسىگە ئالتە سائەتتىن سەككىز سائەتكىچە ئوقۇشنىڭ قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

1957 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە ناھىيىلىك ئورگان كادىرلىرىنىڭ ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت ئوقۇشنىڭ مەكتىپى رەسمىي قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ تۆت ئىشتىن سىرتقى ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، ئۇيغۇر تىلى ۋە خەنزۇ تىلى دەپ ئىككى سىنىپقا ئايرىلدى. كېيىن ئوقۇشنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ تۆۋەن سىنىپ، يۇقىرى سىنىپ دەپ ئايرىلدى، جەمئىي 126 كىشى ئوقۇشىكە قاتناشتى، ئۇلارنىڭ 105ى ناھىيە دەرىجىلىك ئورگان كادىرى، 11ى رايون، يېزا كادىرى، ئونى ئىشچى.

1961 - يىلى كورلا ناھىيىسىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلاردا ئوقۇشنىڭ ھەيئەتلىرى قۇرۇلدى، سودا ئىدارىسى، دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى، بانكا، ئاشلىق ئىدارىسى، ياغاچچىلىق كارخانىسى ۋە تراناسپورت ئەترىتى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت ئوقۇشنىڭ مەكتەپلىرى قۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ماۋارىپى پۈتۈنلەي توختاپ قالدى.

1980 - يىلى ئىشچى - دېھقانلار ئىشتىن سىرتقى تەربىيىلەش كومىتېتلىرى ھەمدە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى مەكتەپلىرى قۇرۇلدى، خەنزۇ تىلىدا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تىل-ئەدەبىيات سىنىپى، ماتېماتىكا سىنىپى ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئوچۇن خەنزۇ تىلى سىنىپى ئېچىلدى.

1982 - يىلى شەھەرلىك ئىشچى - دېھقانلار ماۋارىپى كومىتېتى قۇرۇلدى، كومىتېت قارمىقىدا ئىشچى-خىزمەتچىلەر ماۋارىپى ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردا دەرس تولۇقلاش سىنىپىدىن يەتتىسى قۇرۇلدى، ئوقۇنىشكە 492 كىشى قاتناشتى، دەرس تولۇقلاشقا تېگىشلىك ئادەم %58نى تەشكىل قىلدى. دەرس تولۇقلاش ئارقىلىق، شەھەر بويىچە ئىمتىھانغا قاتناشقان 560 كىشىدىن تىل - ئەدەبىيات دەرسىدە لايىقەتلىك بولغانلىرى %36نى، ماتېماتىكىدا لايىقەتلىك بولغانلار %38نى، فىزىكىدا لايىقەتلىك بولغانلار %39نى، خىمىيىدە لايىقەتلىك بولغانلار %61نى تەشكىل قىلدى.

1985 - يىلى ھەرقايسى ئورۇنلاردا ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەدەنىيەت ئوقۇنىش سىنىپى، دەرس تولۇقلاش سىنىپى ۋە كەچكۈرسلار ئېچىلدى، 720 كىشى ئوقۇنىشكە قاتناشتى، بۇلاردىن 79 كىشى مەدەنىيەت دەرسلىرىنى تولۇقلاپ ئوقۇنىش ئارقىلىق ئالىي مەكتەپ ۋە تېخنىكومىلارغا ئىمتىھان بېرىپ كىردى. 1982 - يىلدىن بۇيان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەدەنىيەت دەرسلىرىنى تولۇقلاپ ئوقۇنىش سىنىپىدىن 54 قارار ئېچىلدى، ئوقۇنىشكە 2800دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) قاتناشتى؛ تېخنىكوم ئىمتىھانىغا دەرس تولۇقلاش سىنىپىدىن تۆت قارار ئېچىلدى، ئوقۇنىشكە 254 كىشى قاتناشتى؛ كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مەدەنىيەت دەرسىنى تولۇقلاپ ئوقۇنىش سىنىپىدىن 24 قارار ئېچىلدى، ئوقۇنىشكە 1567 كىشى قاتناشتى؛ چوڭلارنىڭ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا دەرس تولۇقلاش سىنىپىدىن 36 قارار ئېچىلدى، ئوقۇنىشكە 2160 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئائىلە ئېلىكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش تېخنىكىسىنى ئوقۇنىش سىنىپىدىن ئىككى قارار ئېچىلىپ، 114 كىشى تەربىيىلەندى؛ ئىنگلىز تىلى سىنىپىدىن بەش قارار ئېچىلىپ، 236 كىشى تەربىيىلەندى؛ بوغالتىر يېتىشتۇرۇش سىنىپىدىن ئالتە قارار ئېچىلىپ، 300 كىشى تەربىيىلەندى؛ كىنىم تىكىش - پېچىش تېخنىكىسىنى ئوقۇنىش سىنىپىدىن ئالتە قارار (بۇنىڭ تۆت قارارى ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئوتتۇلىدىغان سىنىپ) ئېچىلىپ، 120 كىشى تەربىيىلەندى.

VIII باب

ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى

1 § . تەرەققىيات ئەھۋالى

چىلك سۇلالىسى دەۋرىدە كورلىدىكى 48 كەنت، مەھەللىدە كونىچە مەكتەپ ـ مەدرىسىلەر قۇرۇلدى، مەدرىسە ئاخونۇملار دەرس ئوتتى. گۇاڭشۇ 11 ـ يىلى (1885ـيىلى) ۋە گۇاڭشۇ 30 ـ يىلى (1904ـيىلى) ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ ئىككى خەيرىيە مەكتىپى قۇرۇلدى. گۇاڭشۇ 34 ـ يىلدىن (1908 ـ يىلدىن) شۈەنتۇڭ 2 ـ يىلى (1910 ـ يىلى) غىچە ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ ئۇچ شۆتاڭ قۇرۇلدى، جامائەت مەكتىپى ۋە شۆتاڭلارنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئىنتايىن كەمچىل ئىدى. مىنگونىڭ 10 ـ يىلى (1921ـيىلى) كورلىدا ھۆكۈمەت باشقۇرغان 1ـ، 2ـ باشلانغۇچ شۆتاڭلارنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئەن لەن ۋە ۋاڭ يۈكشياڭلار چىلك سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى تەمىناتسىز ئوقۇغۇچى ۋە تەمىناتلىق ئوقۇغۇچىلار ئىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى يېتىشتۇرۇش كۇرسى ۋە سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئوتكۇزۇپ، ماركسىزم ـ لېنىنىزم ۋە ماۋزېدۇڭ ئىدىيەسىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تەشكىلىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىنى تەرتىپكە سالدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە دىنىي زاتلار يىغىنلىرىنى چاقىرىپ، ئۇلارنى پارتىيەنىڭ سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى، دىنىي زاتلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، دىنىي مەكتەپلەرنى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىگە قوشۇۋەتتى. 1950 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ھۆكۈمەت مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى 83كە يەتتى.

1959 ـ يىلى ناھىيىدىكى گۈڭشې، زاۋۇت ـ كان ۋە كارخانىلاردا باشلانغۇچ مەكتەپلەر قۇرۇلدى، ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 97.5%كە يەتتى. تەرەققىيات بەك تېز بولۇپ، سەپ ئۈزۈن بولۇپ كەتكەچكە، ئوقۇتقۇچى، ئوسكۇنە ۋە خىراجەت جەھەتتە بىر مۇنچە ئاجىز ھالقىلار پەيدا بولدى.

1962 ـ يىلى تەڭشەش ئارقىلىق مەكتەپلەر قوشۇۋېتىلدى ۋە ئۈزگەرتىلدى، خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىخچاملىنىپ تەڭشەلدى. ناھىيە بويىچە ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 174كە قىسقارتىلدى (بۇنىڭ 34ى ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇچىسى).

1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 1616گە يەتتى، بۇلارنىڭ 649ى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى، 895ى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى؛ 72سى بالىلار باغچىسىنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىسى؛ بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلىك ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 78، مەخسۇس كۇرسنى پۈتتۈرگەنلىك ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 164، ئوتتۇرا سىفەن ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 947، تولۇقسىز سىفەن ئوقۇش

تارىخىغا ئىگىلەر 57، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 140، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تۆۋەن ئوقۇش تارىخىغا ئىگىلەر 230.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 2409غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ 79 بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1400، كەسپىي ئوقۇتقۇچىسى 1274؛ ئوتتۇرا مەكتەپ 27 بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 1009، كەسپىي ئوقۇتقۇچىسى 822.

§ 2 . ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ھەرمىللەت ئوقۇتقۇچىلىرىنى سىياسىي ئۆگىنىشلەرگە دائىم تەشكىللەپ، يەر ئىسلاھاتى، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش-چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، «ئۇچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش» قاتارلىق سىياسىي ھەرىكەتلەرگە قاتناشتۇرۇپ، ئوقۇتقۇچىلارنى ئىجتىمائىي خىزمەت جەريانىدا چېنىقتۇردى، شۇنىڭ بىلەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بەزىلىرى كومپارتىيىگە ئەزا بولدى، ھەر مىللەت ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ سىياسىي ئورنى ۋە ئىجتىمائىي ئورنى پەيدىنپەي ئۆستى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، ئىنتايىن «سول» پىكىر ئېقىمىنىڭ تەسىرىدە ئوقۇتقۇچىلار زەربە يىدى ۋە تەنقىد قىلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىن كېيىن قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشالدى، ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدىكى ناھەق، يالغان، خاتا دېلولار ئاقلاندى، سىياسەتلەر ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سىياسىي ئورنى ۋە ئىجتىمائىي ئورنى بارا - بارا ئۆستى. 1982 - يىلدىن 1990 - يىل 3 - ئايغىچە شەھەر تەۋەسىدىكى ماۋارىپ سىستېمىسىدا 108 كىشى كومپارتىيىگە ئەزا بولدى.

كورلا شەھەرلىك ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىدا 1 - نۆۋەتلىكتە 11 ئوقۇتقۇچى، 2 - نۆۋەتلىكتە 13 ئوقۇتقۇچى، 3 - نۆۋەتلىكتە 12 ئوقۇتقۇچى، 4 - نۆۋەتلىكتە يەتتە ئوقۇتقۇچى ۋەكىل بولدى. ھەرنۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش كورلا شەھەرلىك كومىتېتىدا ئوقۇتقۇچىلار سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولدى، مەسىلەن: 1 - نۆۋەتلىكتە يەتتە ئوقۇتقۇچى، 2 - نۆۋەتلىكتە 15 ئوقۇتقۇچى، 3 - نۆۋەتلىكتە ئون ئوقۇتقۇچى، 4 - نۆۋەتلىكتە 14 ئوقۇتقۇچى ئەزا بولۇپ سايلاندى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سىياسىي ئورنى ۋە ئىجتىمائىي ئورنىنىڭ ئۆسكەنلىكى ئۇلارنىڭ خىزمەت قىزغىنلىقىغا تېخىمۇ ئىلھام بولدى، ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا نۇرغۇن خىزمەت ئىلغارلىرى مەيدانغا كەلدى. 1985 - يىلى بەش كىشى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك خىزمەت ئىلغارى، ئۈچ كىشى ئوبلاست دەرىجىلىك خىزمەت ئىلغارى، 14 كىشى شەھەر دەرىجىلىك خىزمەت ئىلغارى بولۇپ مۇكاپاتلاندى. 1988 - يىلى 41 كىشى كورلا شەھىرى بويىچە مۇكاپاتلاندى. 1989 - يىلى ئۈچ كىشى دۆلەت دەرىجىلىك، توققۇز كىشى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك، 19 كىشى ئوبلاست دەرىجىلىك، 54 كىشى شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار بولۇپ مۇكاپاتلاندى. 1990 - يىلى 64 كىشى شەھەر بويىچە مۇكاپاتلاندى.

§ 3 . ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تۇرمۇش تەمىناتى

مىنگونىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) ناھىيىلىك باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىيىغا 75 يۈەن، ئىلمىي مۇدىرى 60 يۈەن، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى 55 يۈەن، تۆۋەن

سىنىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى 35 يۈەن، تەربىيىچى 50 يۈەن، تەنتەربىيىچى 45 يۈەن، زاپچۇز 30 يۈەن، شۇجى (كاتىپ) 25 يۈەن، مەكتەپ قارا خىزمەتچىسى 25 يۈەن ماۋاش ئالاتتى.

مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك مەركىزىي خەلق مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ئېيىغا 2400 يۈەن (فابى، تۆۋەندىمۇ شۇنداق) ئىلمىي مۇدىر 1680 يۈەن، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى 1680 يۈەن، تۆۋەن سىنىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى 1560 يۈەن، يۇقىرى پەن ئوقۇتقۇچىسى 1560 يۈەن، تۆۋەن پەن ئوقۇتقۇچىسى 1440 يۈەن، ئىش ھېجىرگۈچى 1440 يۈەن، تەربىيىچى 1440 يۈەن، تەنتەربىيىچى 1200 يۈەن، شۇجى (كاتىپ) 840 يۈەن، يۇقىرى سىنىپنىڭ يارىدەمچى ئوقۇتقۇچىسى 1080 يۈەن، يۇقىرى سىنىپنىڭ دىن دەرس ئۆتىدىغان يارىدەمچى ئوقۇتقۇچىسى 1080 يۈەن، تۆۋەن سىنىپىنىڭ دىن دەرس ئۆتىدىغان يارىدەمچى ئوقۇتقۇچىسى 1080 يۈەن، مەكتەپ قارا خىزمەتچىسى 720 يۈەن ماۋاش ئالىدىغان بولدى. مال باھاسى ئۆچقاندەك ئۆرلەپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، مەكتەپ مۇدىرىدىن تارتىپ ھەربىر ئوقۇتقۇچىغىچە ھەر بىر ئېيىغا 800 يۈەن تۇرمۇش قوشۇمچە يارىدەم پۇلى، قارا خىزمەتچىگە ئېيىغا 400 يۈەن تۇرمۇش قوشۇمچە يارىدەم پۇلى بېرىلدى.

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا ناتۇرا ئىش ھەققى تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. ھەرقايسى مەكتەپلەردە ماۋاش باھالاش ھەيئىتى قۇرۇلدى. ئىش ھەققى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەخلاقى، قابىلىيىتى، خىزمەت پوزىتسىيىسى، ۋەزىپىسىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىكىگە قاراپ، دېموكراتىك باھالاش ئاساسىدا نومۇر قويۇلۇپ، نومۇر بويىچە ناتۇرا ئىش ھەققى ھېسابلاندى. 1953 - يىلى شىنجاڭ مالىيە نازارىتى ۋە ماۋارىپ نازارىتىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ماۋاش سوممىسىنى تەڭشەش توغرىسىدىكى بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، ناھىيە بازىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ مۇدىرىغا 194 ناتۇرا، مۇدىر ئوقۇتقۇچىسىغا 169 ناتۇرا، ئوقۇتقۇچىسىغا 150 ناتۇرا، ئىش ھېجىرگۈچىلىرىگە 144 ناتۇرا، قارا خىزمەتچىلىرىگە 105 ناتۇرا بېكىتىلدى؛ يېزا باشلانغۇچ مەكتەپ مۇدىرلىرىغا 169 ناتۇرا، مۇدىر ئوقۇتقۇچىلىرىغا 144 ناتۇرا، ئوقۇتقۇچىلىرىغا 123 ناتۇرا، قارا خىزمەتچىلىرىگە 105 ناتۇرا بەلگىلەندى.

1955 - يىلى ناتۇرا ئىش ھەققى تۇزۇمى ئىش ھەققى تۇزۇمىگە ئۆزگەرتىلدى. كورلا ناھىيىسىدىكى ھۆكۈمەت مەكتەپلىرىنىڭ 91 ئوقۇتقۇچىسىدىن 31 ئوقۇتقۇچىنىڭ ئىش ھەققى دېموكراتىك باھالاش ئارقىلىق كۆپەيتىلدى ۋە خىزمەتكە يېڭى قاتناشقان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى.

1956-يىلى ماۋارىپ مىنىستىرلىكى مەملىكەت بويىچە ئادەتتىكى ماۋارىپ ۋە سىغەن ماۋارىپنى بىلەن شۇغۇللانغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىش ھەققىنى تەڭشىدى. كورلا ناھىيىسىدىكى 98 باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئايلىق ئىش ھەققى 49.5 يۈەندىن 59.8 يۈەنگە تەڭشەلدى؛ 35 ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى، ئىشچى - خىزمەتچىسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئايلىق ئىش ھەققى 67.86 يۈەندىن 78.45 يۈەنگە تەڭشەلدى.

1963 - يىلى كورلا ناھىيىلىك مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىش ھەققىمۇ باشقا ساھەدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە ئوخشاشلا تەڭشەلدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاپتونوم رايونىنىڭ «ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ پراكتىكا مۇددىتى توشقانلارنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىسى رەسمىيلەشتۈرۈلگەندە بېكىتىلمىدىغان 23 - دەرىجىدىن 22 - دەرىجىگە ئۆزگەرتىلمىدۇ» دېگەن بەلگىلىمىسى ئىجرا قىلىندى.

1979 - يىلى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەردىن 40% كىشىنىڭ ئىش ھەققى تەڭشەلدى، خىزمەت نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغان يەنە 2% ئادەمگە بىر دەرىجىدىن ئىش ھەققى قوشۇلدى، شۇ يىلى 11 - ئايدىن باشلاپ ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە سىنىپ مەسئۇللىرىغا قوشۇمچە يارىدەم پۇلى تارقىتىلىدى.

1981 - يىلى 1978 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن ئىلگىرى خىزمەتكە قاتناشقان ئوقۇتقۇچى، ئىشچى -

خىزمەتچىلەرگە بىر دەرىجە ئىش ھەققى قوشۇلدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجە ياراتقان، تۆھپىسى چوڭقۇراق، ئوقۇتقۇچىلىق ئىستاژى ئۇزۇنراق، ئوخشاش تۇردىكى خادىملارغا سېلىشتۇرغاندا ئىش ھەققى دەرىجىسى تۆۋەنرەك ئاز سانداكى مۇئەللىم ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى لەرگە ئىككى دەرىجە ئىش ھەققى قوشۇلدى.

1982 ـ يىلى خەلق باشقۇرۇشىدىكى ئوقۇتقۇچىلارغا ھەر پەسلى ئۇچۇن 12.5 يۈەن، ژاكالتتەن دەرس بەرگۈچى ئوقۇتقۇچىلارغا ھەر ئېيى ئۇچۇن بەش يۈەن قوشۇپ بېرىلدى.

1983 ـ يىلى ئالىي مەكتەپ، تېخنىكومىلارنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ئۇچۇن بىر دەرىجە تۇراقسىز ئىش ھەققى بېرىلدى.

1984 ـ يىلى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىغا چېگرا رايون قوشۇمچە يارىم پۇلى، زىيالىيلار قوشۇمچە يارىم پۇلى ۋە قوشۇمچە يېمەكلىكلەر قوشۇمچە يارىم پۇلى بېرىلدى.

1985 ـ يىلى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىش ھەققى ئىسلاھ قىلىنىپ، ئىش ھەققى كۆپەيتىلدى ۋە شۇ يىلى 1 ـ ئايدىن باشلاپ تولۇقلاپ بېرىلدى ھەمدە ئوقۇتقۇچىلىق ئىستاژى قوشۇمچە يارىم پۇلى بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە خەلق باشقۇرۇشىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىش ھەققى ئىسلاھ قىلىنىپ، تۇرمۇش قوشۇمچە يارىم پۇلى 21 يۈەنگە كۆپەيتىلدى.

كورلا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ 1990 ـ يىلدىكى ئايلىق ئىش ھەققىنىڭ قۇرۇلمىسى

جەدۋەل: 26 — 6

بىرلىكى: يۈەن

دەرىجىسى	ئاساسىي ئىش ھەققى	رايون قوشۇمچە يارىم پۇلى	ئىستاژ قوشۇمچە يارىم پۇلى	ئۆزىپە ئىش ھەققى
ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	158.5	41	20.5	220
ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى	127.5	33.5	16	177
ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 2 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى	92.5	24.5	11.5	128.5
ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى	86	22	11	119
باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	127.5	33.5	16	177
باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 1 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى	92.5	24.5	11.5	128.5
باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 2 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى	86	22	11	119
باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى	79	20.5	10	109.5

ئىزاھات: باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئالىي ئۇنۋان ئالغانلارنىڭ ئىش ھەققى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ 1 ـ دەرىجىسىگە تەڭ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ 1 ـ دەرىجىسى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ 2 ـ دەرىجىسىگە تەڭ، باشقىلىرىمۇ شۇ تەرتىپ بويىچە بولىدۇ.

4 § . كەسپىي بىلىم ئاشۇرۇش

1951 ـ يىلى قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى سىرتتىن ئوقۇش سىنىپىدىن بىرنى ئېچىپ، مەلۇماتى تۆۋەنرەك ئوقۇتقۇچىلارنى مەخسۇس تەربىيىلىدى. بۇ ئوقۇتقۇچىلار ئۆگىنىش ئارقىلىق كەسپىي سەۋىيىسىنى زور دەرىجىدە ئۆستۈردى.

1955 ـ يىلدىن 1964 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسى كۆپ قېتىم ئوقۇتقۇچى يېتىشتۈرۈش كۇرسى ۋە نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى. 1955 ـ يىلى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئالتە ئايلىق قىسقا مۇددەتلىك نۆۋەت بىلەن تەربىيىلىنىش كۇرس ئېچىلدى. 1956 ـ يىلى مىللىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ئۈچۈن بىر قارار كۇرس ئېچىلدى، بۇ كۇرسقا 200 ئادەم قاتناشتى. 1958 ـ يىلى يازلىق تەتىل ۋاقتىدىن پايدىلىنىلىپ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، كۇرسقا 50 ئادەم قاتناشتى. 1959 ـ يىلى يەنە يازلىق تەتىل ۋاقتىدىن پايدىلىنىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلدى، كۇرسقا قاتناشقانلار پېداگوگىكا نەزەرىيىسى ۋە سىنىپ مەسئۇللىرىنىڭ ۋەزىپىسى توغرىسىدىكى بىلىملەرنى ئۆگەندى. 1960 ـ يىلى سىرتتىن ئوقۇش خىزمەت پونكىتى قۇرۇلۇپ، 170 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى. ئوتتۇرا سىنىپنىڭ ئوقۇش مۇددىتى ئۈچ يىل، ئالىي سىنىپنىڭ ئوقۇش مۇددىتى تۆت يىل بولدى. 1964 ـ يىلى ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش شۆبە مەكتىپىدىن بىرى، يېتەكچىلىك قىلىش پونكىتىدىن يەتتىسى قۇرۇلدى.

1966 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى «ئوقۇتقۇچىلارنىڭ خىزمەت ئۈستىدە تۇرۇپ بىلىم ئاشۇرۇش توغرىسىدا يەتتە يىللىق پىلان» ، «رادىئو ئارقىلىق ئوقۇتۇش يەتتە يىللىق پىلانى» ، «مەخسۇس ئوقۇتقۇچى، قوشۇمچە ئوقۇتقۇچى ۋە يېتەكچىلەرنى تەربىيىلەشنىڭ يەتتە يىللىق پىلانى» نى تۈزۈپ چىقتى، كېيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ توسالغۇسى تۈپەيلىدىن ئەمەلگە ئاشماي قالدى.

1971 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىپ، 100 ئوقۇتقۇچىنى تەربىيىلىدى. 1980 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىدە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى قۇرۇلۇپ، 125 ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەندى. 1983 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى قۇرۇلۇپ، دەرسلىك تەييارلاش، ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلىپ، 623 كۇرسانت قوبۇل قىلىندى، ئۇلارنىڭ ئۆگىنىش مۇددىتى ئىككى يىل بولدى. ئىمتىھان ئېلىپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن 635 كىشى ئاپتونوم رايوندىن بېرىلگەن لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشتى، بۇ ئىمتىھان بېرىشكە تېگىشلىك ئومۇمىي ئوقۇتقۇچىنىڭ 87.5 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ.

1985 ـ يىلى شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسى ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن 35 كىشىنى تاللاپ ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئالىي مەكتەپلەرگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە شىئەن سىنىپىدىن داشۇسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، 40 نەپەر خىمىيە ئوقۇتقۇچىسىنى ئۇلارغا ۋاكالىتەن تەربىيىلەتتى. 1987 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە بىلىم ئاشۇرۇش، ئۆگىنىش (خىزمەت ئۈستىدە بىلىم ئاشۇرۇش بىلەن خىزمەتنى ئايرىلىپ بىلىم ئاشۇرۇشمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ئارقىلىق 153 كىشى ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى ئوقۇش تارىخىغا، 112 كىشى ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا، توققۇز كىشى تولۇق ئوتتۇرا ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولدى؛ 541 كىشى ھەرخىل قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلاردا، 150 كىشى ئوتتۇرا سىنىپنىڭ ژۇرنال ئارقىلىق ئوقۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش كۇرسىدا ئوقۇدى. بىلىم ئاشۇرۇش تەربىيىسى ئالغانلار ئومۇمىي ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ 52 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇش تارىخى جەھەتتىكى لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 1986 ـ يىلدىكى 60% تىن 84% كە ئۆستى.

يىگىرمە يەتتىنچى قىسىم

پەن - تېخنىكا

I باب

ئاپپاراتلار ۋە قوشۇن

§ 1 . ئاپپاراتلار

مىنگونىك 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلا مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدە دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىقنى ياخشىلاش پونكتى قۇرۇلۇپ، ئابباس قارى پونكت باشلىقى بولغان. چارۋا تېخنىكىلىرىدىن ئىبراھىم قارى، نۇردۇنبەگ، ئابدۇراخمان دېگەن ئۈچ ئادەم بار ئىدى. پونكتنىڭ كەسپى، ئاساسلىقى، يېڭىچە دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمانلىرى ۋە نەسىللىك چارۋىلارنى كىرگۈزۈش، كېڭەيتىش، شۇنىڭدەك چارۋىلاردا بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاشتىن ئىبارەت بولغان.

1953 - يىلدىن كېيىن كورلا ناھىيىسىدە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكتى، يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى، ئۈرۈقچىلىق شىركىتى قۇرۇلدى. كېيىن پەن- تېخنىكا كومىتېتى ۋە پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

1 . مەۋرىي ئاپپاراتلار

كورلا ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى بۇ كومىتېت 1960 - يىل 2 - ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، يەتتە ئەزا سەپلەندى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك، مال دوختۇرلۇق، مېدىتسىنا، سۇچىلىق، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرىدىن ئىبارەت ئالتە مەخسۇس تەتقىقات گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ، ھەر بىر گۇرۇپپىغا ئۈچتىن بەشكىچە مەخسۇس تېخنىكا خادىمى قاتناشتۇرۇلدى.

1963 - يىلدىكى ئورگانلارنى ئىخچاملاش جەريانىدا، ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى ئەمەلدىن

قالدۇرۇلدى، 1978 - يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، ئىككى خىزمەتچى خادىم قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەرقايسى گۇڭشېلارمۇ ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىغا ماسلىشىپ يېڭى تېخنىكىنى كېڭەيتىش ۋە ئىلمىي تەتقىقات خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن، بىر رەھبەرنى پەن - تېخنىكىنى ئاساسلىق باشقۇرۇشقا بەلگىلەپ، گۇڭشې يېزا ئىگىلىك پەن - تېخنىكا گۇرۇپپىسى قۇردى.

كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى بۇ كومىتېت 1979 - يىل 10 - ئايدا قۇرۇلدى، ئۇ رايون دەرىجىلىك كەسپىي ئورۇن بولۇپ، بىر مۇئاۋىن مۇدىر قويۇلدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى بىلەن شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى بىرلەشتۈرۈلۈپ، بىر مۇدىر قويۇلدى. 1985 - يىلى ئۇنىڭ قارىمىقىدا پەن - تېخنىكا تەرەققىيات پونكىتى تەسىس قىلىندى. 1990-يىلى خىزمەتچى خادىمى 18 گە يەتتى.

بايىنغولىن ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى 1960 - يىل 1 - ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى ۋە كورلا ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا بۇ ئىككى پەن - تېخنىكا كومىتېتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پەن-تېخنىكا كومىتېتى قىلىپ بىرلەشتۈرۈلۈپ، ناھىيە دەرىجىلىك مەمۇرىي ئاپپارات قىلىندى. بۇ كومىتېت 1962 - يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، 1973 - يىل 10 - ئايدا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئۇنىڭغا 13 مەمۇرىي شتات، 19 كەسپىي شتات مەپلەپ بېرىلدى. كېيىن يەنە تۆت پەن تەتقىقات ئاپپاراتى قۇرۇلدى.

2. پەن تەتقىقات ئاپپاراتلىرى

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى 1954 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنىغا قاراشلىق كورلا زىرائەت تەجرىبە پونكىتى قۇرۇلدى. 1958 - يىلى ئۇنىڭ نامى ۋىلايەتلىك دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. 1960 - يىل 12 - ئايدا ئۇنىڭ نامى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق دېھقانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 134 بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە مەمۇرىي كادىر 16، پەن - تېخنىكا كادىرى 41، ئىشچى 77. ئۇنىڭ تەتقىقات دائىرىسى ئاشلىق، كۆكتات، مېۋە ئۇرۇقىنى كىرگۈزۈپ تېرىش، ئۇلارنىڭ سورتىنى ياخشىلاش ۋە كېسەللىك، زىياندا ش ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئورۇن قۇرۇلغاندىن بۇيان 800 نەچچە قېتىم تېخنىكا كېڭەيتىپ، 15 قېتىم مۇكاپاتلاندى.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق چارۋىچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى بۇ ئورۇن 1984 - يىل 5 - ئايدا قۇرۇلۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق چارۋىچىلىق ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا بولدى. ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 30 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تېخنىك كادىر 19، مەمۇرىي كادىر توققۇز، ئىشچى ئىككى. ئۇنىڭ تەتقىقات دائىرىسى ئەسىللىك چارۋا، ئۆي قۇشلىرىنى كىرگۈزۈش، ئۇلارنىڭ ئەسلىنى ياخشىلاش ۋە يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئۇلارنىڭ 22 تۈردىكى پەن تەتقىقات نەتىجىسى ئوبلاستنىڭ پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى بويىچە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى پەن تەتقىقات ئورنى بۇ ئورۇن 1979 - يىل 6 - ئايدا قۇرۇلۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك

ماشىنىلىرى ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا بولدى. ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى شتاتى 25، ئەمەلىي بار ئىشچى- خىزمەتچىسى 23. ئۇنىڭ تەتقىقات دائىرىسى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ماشىنىلىرىنى كىرگۈزۈش، ياخشىلاش، تەتقىق قىلىپ ياساشنى ئۆزئىچىگە ئالدى. بۇ ئورۇن قۇرۇلغاندىن بۇيان جەمئىي ئالتە تۈرلۈك پەن تەتقىقات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەن لوپنۇر كەندىرىنى پارچىلاپ تىلىش - سويۇش ماشىنىسى تەتقىقات 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كەشپىيات كۆرگەزمىسىدە مىس مېدالغا ئېرىشتى.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئورمانچىلىق پەن تەتقىقات ئورنى بۇ ئورۇن 1989 - يىل 6 - ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا بولدى. ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى شتاتى 16، ئەمەلىي بار ئىشچى - خىزمەتچىسى توققۇز. ئۇنىڭ تەتقىقات دائىرىسى توغراق ئورمانلىقىنى يېڭىلاپ ئىسلىگە كەلتۈرۈش، پۈتاش، ئۆزگەرتىش. ئۇلار 1989 - يىلى «يىمپەك يولى» ژۇرنىلىنىڭ تېخنىكا ئالتۇن مۇكاپاتىغا، 1990 - يىلى ئوبلاستنىڭ پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى بويىچە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا، 1991 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا ئاخباراتى تەتقىقات ئورنى بۇ ئورۇن 1984 - يىلى قۇرۇلغان، ئۇنىڭ 1990 - يىلدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى يەتتە. ئۇنىڭ تەتقىقات دائىرىسى ئاخباراتلارنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، ئۇچۇرلارنى توپلاش - ئالماشتۇرۇش ۋە تېخنىكا مەسلىھەتچىلىكىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. ئىككى تەتقىقات تۈرى ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ تېخنىكا تەرەققىياتى بويىچە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

باغراش قوموش تەتقىقات ئورنى بۇ ئورۇن 1987 - يىل 11 - ئايدا قۇرۇلغان، ئۇنى باغراش قەغەز زاۋۇتىنىڭ ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بەرگەن تېخنىك خادىمى جياڭ شۇدې قۇرغان. ئۇنىڭ ئورنى كورلا شەھىرىنىڭ يېڭىشەھەر رايونىدا. ئۇ خەلق باشقۇرۇشىدىكى ئاپپارات، ئالتە ئىشچى - خىزمەتچىسى بار.

3. ئۇچۇر مۇلازىمەتى ئاپپاراتى

كورلا سىلىكەن تېخنىكا ئىقتىساد ئۇچۇر مۇلازىمەتى ئورنى بۇنى 1988-يىل 6-ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسىدىن پېنسىيەگە چىققان تېخنىك خادىم جۇ دەيىمن قۇرغان. بۇ خەلق باشقۇرۇشىدىكى ئاپپارات بولۇپ، 12 ئىشچى - خىزمەتچىسى بار. ئۇلار لوپنۇر كەندىرى چېيى، لوپنۇر كەندىرى قەغەزى قاتارلىق يېڭى مەھسۇلات يارىتتى.

4. پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تەشكىلاتلىرى

كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى 1983 - يىلى كورلا شەھىرىدە پەن - تېخنىكا جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى.

1985 - يىل 12 - ئايدا كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، يەتتە مەخسۇس كادىر سەپلەپ بېرىلدى. 1985 - يىل 12 - ئايدا جەمئىيەتنىڭ 1 - قۇرۇلتىيى، 1989- يىل 11 - ئايدا 2 - قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. بۇ جەمئىيەت ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، پەن - تېخنىكا ئارقىلىق يېزا ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرۈش، پەن - تېخنىكا ئارقىلىق شەھەرنى گۈللەندۈرۈشنى مەقسەت

قىلىپ، پەن - تېخنىكا خادىملىرىنى ئىلىم ئالماشتۇرۇش ۋە پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلدى ۋە تەشكىللىدى. 1990 - يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە تەبىئىي پەن ساھەسىدىكى مەخسۇس ئىلمىي جەمئىيەت (تەتقىقات ئۇيۇشمىسى) تىن جەمئىي 11ى قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئەزالىرى 769غا يەتتى.

1990 - يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە 13 يېزا، مەيداننىڭ ھەممىسىدە پەننى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيەتى قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئەزاسى 481 گە يەتتى. دېھقانلارنىڭ كەسپىي تېخنىكا تەتقىقات ئۇيۇشمىسىدىن 25 ى قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئەزاسى 372 گە يەتتى. پەننى ئومۇملاشتۇرۇش گۇرۇپپىسىدىن 20 سى قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئەزالىرى 85 كە يەتتى.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى بۇ جەمئىيەت 1961-يىل 12-ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، سەككىز شتاتى بار ئىدى، 1990 - يىلى ئادىمى توققۇزغا يەتتى. بۇ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ رەھبەرلىكىدىكى ھەرمىللەت پەن - تېخنىكا خىزمەتچىلىرىنىڭ ئاممىۋى تەشكىلاتى.

§ 2 . قوشۇن

مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) كورلا مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدە دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تېخنىكىلىرىدىن تۆتى بولغان.

1950 - يىلدىن كېيىن، دۆلەت چېگرا رايونلارنىڭ قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، ئىچكى ئۆلكىلەردىن پەن - تېخنىكا خادىملىرىنى ئارقا - ئارقىدىن يۆتكەپ كەلدى. 1978 - يىلغا كەلگەندە ناھىيە بويىچە پەن - تېخنىكا خادىمى 218 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلىرى 113 بولۇپ، 52% نى ئىگىلىدى؛ كەسىپلەر بويىچە ئايرىغاندا، قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىمى 12، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇچىلىق، چارۋىچىلىق تېخنىكا خادىمى 58، ساھەسىيە تېخنىكا خادىمى 88، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتىن يۇقىرى مەكتەپلەردە تەبىئىي پەن ئوقۇتۇشى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 60.

1985 - يىلى كورلا شەھىرىدە تۇرلۇك كەسپىي تېخنىكا خادىمى 2286 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولغانلار 389، ئوتتۇرا تېخنىكوم مەلۇماتىغا ئىگە بولغانلار 1742؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۇملۇق بارلار 25، باشلانغۇچ دەرىجىلىك ئۇنۇملۇق بارلار 291.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە ئۇنۇملۇق بار كەسپىي تېخنىكا خادىمى 2677 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۇملۇق بارلار 27، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۇملۇق بارلار 611، باشلانغۇچ دەرىجىلىك ئۇنۇملۇق بارلار 2039.

II باب

پەن تەتقىقاتى ۋە پەن - تېخنىكا كېڭەيتىش

1 § . پەن تەتقىقات پائالىيەتلىرى

1950 - يىلدىن كېيىن كورلا ناھىيىسىدە يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مەركەز قىلىنغان پەن تەتقىقات پائالىيىتى پەيدىنپەي چوڭقۇرلىدى. ناھىيىلىك دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بۆلۈمى، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكتى نەشپۈتتىن مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبىسى ئېلىپ بارىدى؛ ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكتى شالدىن مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبەسى، يوپۇق يېپىپ كېۋەز ئۆستۈرۈش بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش، يوپۇق يېپىپ قوغۇن - تاۋۇز ئۆستۈرۈش بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش ئېلىپ بارىدى. بۇ پەن تەتقىقات پائالىيەتلىرىنىڭ ھەممىسى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى.

1984 - يىلى ناھىيە بىلەن شەھەر بىرلەشتۈرۈلۈپ، تېخنىكا جەھەتتىكى ئىختىساس ئىگىلىرى كۆپەيدى، ئىقتىسادىي ئەھمىيلىكى كۈچەيدى، پەن تەتقىقات پائالىيەتلىرى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. سانائەت جەھەتتە قانات يايدۇرۇلغان پەن تەتقىقات تۈرلىرى «كۈل -قۇم خىشتىن ئىمارەت يېڭى مەھسۇلاتنى سىناق قىلىپ ئىشلەش»، «ئۆي جاھازلىرىنى مىللىي ھۇنەر - سەنئەت ئارقىلىق نەقىشلەپ بېزەش»، «تاشلىق كۆمۈر ئىشلىتىلىدىغان ئېچىدىن يانىدىغان خۇمداندا خىش پىشۇرۇش جەريانىنى سىناق قىلىش»، «مەرمەر تاش سانائىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش»، «ئائىلىدە ماشىنىلاشقان سىلوس تەييارلاشنى كېڭەيتىش»، «تەبىئىي ئۇزۇم شىرنىسى يېڭى مەھسۇلاتلىرىنى يارىتىش» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت؛ يېزا ئىگىلىك جەھەتتە قانات يايدۇرۇلغان پەن تەتقىقاتى تۈرلىرى «بۇغداي، كۆممىقوناقنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش، 10 مىڭ مو يەرنىڭ ھەرمۇسىدىن 1000 جىڭ مەھسۇلات ئېلىش تېخنىكىسى»، «توك بىلەن قىزىتىلىدىغان سىمدىن كۆكتات ئىشلەپچىقىرىشتا پايدىلىنىش»، «كورلا نەشپۈتى، داڭشەن ئامۇتىنىڭ غولىنى پاكارلاشتۇرۇپ، قويۇق ئۆستۈرۈپ، بالدۇر مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبىسى»، «كۆكتاتنى مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان يەردە ئۆستۈرۈش»، «كېۋەزدىن سۈپەتلىك، يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش بويىچە (321) ئۆتكىلىگە ھۆجۈم قىلىش» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. پەن تەتقىقاتى نەتىجىسىنىڭ كېڭەيتىلىشى ۋە ئومۇملاشتۇرۇلۇشى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. كورلا شەھىرىدىكى يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى كىرىمى 46 مىليون 840 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئوبلاست بويىچە 1 - ئورۇننى ئىگىلىدى؛ شەھەر بويىچە ئون يېزىنىڭ پاختا مەھسۇلاتى 71 مىڭ 660 دەنگە، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 81.8 كىلوگرامغا يەتتى.

1986 - يىلى كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى «7 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىن

9 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلىگىچە بولغان پەن - تېخنىكا تەرەققىياتىنىڭ كەلگۈسى ئومۇمىي پىلانى» نى تۈزۈپ چىقتى. 1988 - يىلى «كورلا شەھىرىدىكى باشلامچى كەسىپلەرنىڭ دەللىلى» يېزىپ چىقىلىپ، باشلامچى كەسىپلەرنىڭ تەرەققىيات نىشانى ئوتتۇرىغا قويۇلدى، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە «كورلا شەھىرىدىكى قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى مەھسۇلاتلىرى سىستېمىسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ مۇمكىنچىلىكىنى دەللىلەش دوكلاتى» ، «كورلا شەھىرىنىڭ ئومۇمىي پىلانى ھەققىدە دوكلات» ۋە «كورلا شەھىرىنىڭ خەلق ئىگىلىكى، پەن - تېخنىكا، ئىجتىمائىي تەرەققىيات جەھەتتىكى ئۇنۇملۇك يىللىق پىلانى» ئوتتۇرىغا قويۇلدى، بۇ ئىلمىي نەتىجىلەر ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە زور رول ئويناندى.

§ 2 . پەن تەتقىقات خىراجىتى

1. پەن - تېخنىكا كەسىپىي خىراجىتى

كورلا شەھەرلىك، ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ كەسىپىي خىراجىتىنى ئوبلاستلىق پەن-تېخنىكا كومىتېتى ۋە شەھەرلىك، ناھىيىلىك مالىيە ئاجرىتىپ بېرىدى. 1985 - يىلى شەھەرلىك پەن-تېخنىكا تەرەققىيات پونكىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بارلىق خىراجەت شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ كەسىپىي خىراجىتىدىن چىقىم قىلىنىدىغان بولدى.

كورلا ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ 1978 — 1983 - يىلغىچە پەن - تېخنىكا كەسىپىي خىراجىتى ئەھۋالى

جەدۋەل: 27 - 1 بىرلىكى: يۈەن

يىللار	يۇقىرى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن خام چوت سوممىسى	يەرلىك ئورۇن تەڭشىگەن خام چوتتىكى سومما	ئەملىيەتتە ئورۇندالغىنى
1978		17 500	
1979	4 000	15 300	17 400
1980	1 000	15 300	4 600
1981			
1982	6 500	6 500	5 800
1983	1 300	1 300	2 000

كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ 1980 — 1990 - يىلغىچە پەن - تېخنىكا كەسپىي خىراجىتى ئەھۋالى

جەدۋەل: 27 - 2 بىرلىكى: يۈەن

يىللار	ئاجرىتىپ بېرىلگەن خىراجەت ئومۇمىي سوممىسى	ئوبلاست ئاجرىتىپ بەر- گىنى	شەھەر ئاجرىتىپ بەر- گىنى	پەن - تېخنىكا كومىتە- تىنىڭ كىرىمى
1980	26 000	26 000		
1981	5 000	5 000		
1982	24 500	22 000	2 500	
1983	8 000	4 500	2 000	1 500
1984	3 002	2 500		502
1985	4 800	4 300		500
1986	10 000			
1987	13 000			
1988	15 200			
1989	20 000			
1990	22 000			

2. پەن - تېخنىكىنىڭ ئۇچ تۈرلۈك خىراجىتى

پەن - تېخنىكىنىڭ ئۇچ تۈرلۈك خىراجىتىنى ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتى، ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى ۋە ناھىيىلىك، شەھەرلىك مالىيە ئاجرىتىپ بەردى، ناھىيىلىك، شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى بىر تۇتاش باشقۇردى. ئۇ ئاساسەن، پەن تەتقىقاتى، يېڭى مەھسۇلات يارىتىش، ئارىلىق تەجرىبىسىدىن ئىبارەت ئىلمىي تەجرىبە پائالىيىتىگە ئىشلىتىلدى.

پەن تەتقىقاتى خىراجىتى يېتىشمەسلىك مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، كورلا شەھەرلىك پەن-تېخ- نىكا كومىتېتى 1985 - يىلدىن باشلاپ، ئۇچ تۈرلۈك خىراجەتنى ھەقسىز ئىشلىتىشنى ھەقلىق ئىشلە- تىشكە ئۆزگەرتتى، كۆپ ساندىكى تەجرىبە تۈرلىرىگە قارىتا ھەقلىق توختام تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، ھەربىر تۈرنى ئۈستىگە ئالغان ئورۇنلار بىلەن ئايرىم - ئايرىم توختام ئىمزالاپ، يىلمۇ يىل بىر قىسىم مەبلەغنى قايتۇرۇۋالدى. شۇنىڭدەك بۇ ھەقتە «پەن تەتقىقات خىراجىتىنى باشقۇرۇشنىڭ ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى»نى تۈزۈپ چىقىپ، مەخسۇس پۇلنى مەخسۇس ئىشلىتىشنى يولغا قويدى.

1978 — 1983 - يىلغىچە كورلا ناھىيىسىنىڭ ئۇچ تۈرلۈك پەن - تېخنىكا خىراجىتىنىڭ يولغا قويۇلۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 27 - 3 بىرلىكى: يۈەن

يىللار	يۇقىرى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن خام چوت سوممىسى	يەرلىك ئورۇن تەڭشىگەن خام چوتتىكى سومما	ئەملىيەتتە ئورۇندالغىنى
1978			
1979	28 000	38 200	
1980	2 000	45 000	13 200
1981	12 000	32 800	
1982	12 000	31 900	
1983	2 000	17 300	16 600

1980 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ ئۇچ تۈرلۈك پەن - تېخنىكا خىراجىتىنىڭ يولغا قويۇلۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 27 - 4 بىرلىك: يۈەن

يىللار	خىراجەت ئومۇمىي سوممىسى	ئوبلاست ئاجرىتىپ بەرگىنى	شەھەر ئاجرىتىپ بەرگىنى	ئالدىنقى يىلدىكىدىن ئاغدۇرۇپ بېرىلگىنى	ئەسكەرتىش
1980	10 000	10 000			1986 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتى مەرمەر تاش بايلىقىنى ئېچىش ئۈچۈن 120 مىڭ يۈەن مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ بەردى. 1987 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتى 15 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ بېرىپ، 12 مىڭ يۈەننى يىغۋالىدى. 1988 - يىلى 7300 يۈەننى يىغۋالدى.
1981	19 000	15 000		4 000	
1982	28 875	21 000		7 875	
1983	16 000	16 000			
1984	52 000	32 000	14 000	6 000	
1985	65 000	63 000		2 000	
1986	145 000		25 000		
1987	125 300	31 000	45 000	218 000	
1988	72 200	10 000	45 000	10 200	
1989	75 000	70 000	5 000		
1990	145 000		140 000	5 000	

§ 3 . پەن تەتقىقات نەتىجىلىرى

1. ئاساسلىق تۈرلەرنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر شەھەر، ناھىيىدىكى پەن - تېخنىكا ساھەسىدىكىلەر جەمئىي 39 تۈرده ناھىيە، شەھەر، ئوبلاست دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا مۇكاپاتىغا، 44 تۈرده ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1982 — 1988 - يىلغىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى)نىڭ ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك تەقدىرلەشكە ئېرىشكەن پەن تەتقىقات تۈرلىرى

جەدۋەل: 27 - 5

يىللار	پەن تەتقىقات ئورنى	پەن تەتقىقات تۈرى	تەقدىرلىگەن ئورۇن	مۇكاپات دەرىجىسى
1982	ناھىيىلىك دېھقانچىلىق- چارۋىچىلىق بۆلۈمى	ئىلغار تېخنىكىنى كېڭەيتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	1 - دەرىجىلىك كېڭەيتىش مۇكاپاتى
	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	نەشپۈتتىن مول ھوسۇل ئېلىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	1 - دەرىجىلىك كېڭەيتىش مۇكاپاتى
		شالدىن مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبىسى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		يوپۇق يېپىپ كۆۋەز ئۆستۈرۈش بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		يوپۇق يېپىپ قوغۇن - تاۋۇز ئۆستۈرۈش بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
1983	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى، يېڭىشەر كۆۋشىبى	يوپۇق يېپىپ كۆۋەز ئۆستۈرۈشنى كېڭەيتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى، شاڭخۇ كۆۋشىبى	شالدىن مول ھوسۇل ئېلىش بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	ناھىيىلىك دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بۆلۈمى، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	نەشپۈتنى مول ھوسۇللۇق قىلىپ ئۆستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى، شاڭخۇ كۆۋشىبى	قوغۇن - تاۋۇزنى سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۆستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات

	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى.	كۆكاتنى سۇلياۋ يوپۇق يېپ. چېپ ئۈستۈرۈش تېخنىكىسى. يىنى كېگەيتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك كېگەيتىش مۇكاپاتى
	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى.	ئۇجمىنى سۇلياۋ يوپۇق يېپ. چېپ ئۈستۈرۈش تەجرىبىسى يوپيچە ئۇلگە كۆرسىتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك ئۇلگە كۆرسىتىش مۇكاپاتى
1984	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى.	شالدا يۇقىرى ھوسۇل ئۇنۇمى. لىگە ھۇجۇم قىلىش		2 - دەرىجىلىك ئۇنۇملىگە ھۇجۇم قىلىش مۇكاپاتى
	ناھىيىلىك دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق بۆلۈمى، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى	نەشپۈتتىن مول ھوسۇل ئېلىش تېخنىكىسى		2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى	ئۇجمىنى نېمىز سۇلياۋ يوپۇق. لۇق كېچىك لاپاستا ئۈستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	شەھەرلىك ئىگىلىك ئىدارىسى، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى	ئالتە يىللىق نەشپۈت كۆچەت لىرىدىن مول ھوسۇل ئېلىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى.	كۆكاتنى سۇلياۋ يوپۇق يېپ. چېپ ئۈستۈرۈش تېخنىكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
1985	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى.	قوغۇندا بولىدىغان كېسەللىك، ھاشارات زىيىنىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2-دەرىجىلىك مۇكاپات
		نەشپۈت، ئالما كۆيىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		يېڭىبرنى مۇنتىي ئۈستۈرۈش تېخنىكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		100 ساندۇق ھەسەل ھەرىسى بېقىپ مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبىسى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		قوغۇن - تاۋۇزنى سۈپەتلىك ئۈستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	شەھەرلىك مىللىيچە ئۇيۇ جاھازلىرى زاۋۇتى	نەقىشلىك يۇمىلاق شەرە، چاي شەرەسى	ئاپتونوم رايونلۇق يېنىك سانائەت نازارىتى	ئالا مەھسۇلات مۇكاپاتى
1986	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پوستى.	كېۋەزلىكتە كەلگۈندە سوجېيئەن ئىشلىتىپ كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم ھاسىل قىلىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		ئالما كۆيىسىنى كەلگۈندە ئۇنىۋېرسال تىزگىنلەش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		ھەسەل ھەرىسىدىن يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش تېخنىكىسى يوپيچە ئۇنۇملىگە ھۇجۇم قىلىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك ئۇنۇملىگە ھۇجۇم قىلىش مۇكاپاتى
		قوغۇننى سۈپەتلىك، مول ھوسۇللۇق ئۈستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات

1987	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	كورلا شەھىرىدە بۇغداينى تەگشىلگەن ئوغۇت بىلەن كەلك كۆلەمدە ئوغۇتلاش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		دەشپۇت بازىسى قۇرۇلۇشى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		ئالما كۆيسىنى كەلك كۆلەمدە ئۇنۇمۇرسال تىزگىنلەش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		قوغۇن - تاۋۇزنى سۈپەتلىك، مول ھوسۇللۇق ئۈستۈرۈش تېخنىكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	شەھەرلىك رايونلارغا ئايرىش ئىشخانىسى	كورلا شەھىرىنىڭ تۇپراقنى ئوبۇمىيۇزلۇك تەكشۈرۈشتىن دوكلات	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	4 - دەرىجىلىك پەن تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
		كورلا شەھىرىنىڭ يېزا ئىگىلىمكىنى رايونلارغا ئايرىشتىن دوكلات	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	4 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
		كورلا شەھىرىنىڭ سۇ ئىشلىمرىنى رايونلارغا ئايرىشتىن دوكلات	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	4 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
		كورلا شەھىرىنىڭ ئورمانچىلىقىنى رايونلارغا ئايرىشتىن دوكلات	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	4 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىيات پونكىتى	كورلا شەھىرىنىڭ مەرمەر سانائىتىنى يولغا قويۇش ئىمكانىيىتى ھەققىدىكى تەكشۈرۈش - تەتقىق قىلىش دوكلاتى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا ئاخباراتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى، شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ئىدارىسى	كورلا شەھىرىدە ئۇزۇن تالالىق پاختىدىن كەلك كۆلەمدە مول ھوسۇل ئېلىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
1988	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	ئالما كۆيسىنى كەلك كۆلەمدە ئۇنۇمۇرسال تىزگىنلەش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		كىۋىز كۆكىتىنى ئۇنۇمۇرسال تىزگىنلەش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		ھەسەل ھەرىسىدىن يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش تېخنىكىسى بويىچە ئۇتكەلگە ھۆجۇم قىلىش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		دەشپۇت بازىسى قۇرۇلۇشى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	2 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		قوغۇننى سۈپەتلىك، مول ھوسۇللۇق ئۈستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
		تاۋۇزنى سۈپەتلىك، مول ھوسۇللۇق ئۈستۈرۈش	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	3 - دەرىجىلىك مۇكاپات
	شەھەرلىك پەن تېخنىكا كومىتېتى	پېزىلاردىكى كەسپىي ئاشلامىلارنىڭ توخۇنى سولاپ بېقىش تېخنىكىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش تۇرى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	4 - دەرىجىلىك «ئۇچقۇن» تەرەققىيات مۇكاپاتى
		كۆكتات ئۈستۈرۈلىدىغان چوڭ پارنىك لاپاسىنى ئىشلەتمىشنى ئومۇملاشتۇرۇش تۇرى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى	4 - دەرىجىلىك «ئۇچقۇن» تەرەققىيات مۇكاپاتى

1982 - يىلدىن بۇيان كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ ئوبلاست دەرىجىلىك تەقدىرلەشكە ئېرىشكەن پەن - تەتقىقات نۇرلىرى

جەدۋەل: 27 - 6

يىللار	پەن تەتقىقات ئورنى	پەن تەتقىقات تۈرى	تەقدىرلىگەن ئورۇن	مۇكاپات دەرىجىسى
1982	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	شالدىن كەلگۈدەك مول ھوسۇل ئېلىش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	ئوبلاستنىڭ 2 - دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى بىكىسنى كېڭەيتىش مۇكاپاتى
	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	نەشۋىتتىن مول ھوسۇل ئېلىش بويىچە ئۇلغە كۆرسىتىش باغچىسى	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكسىنى كېڭەيتىش مۇكاپاتى
	ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	ئاق ئۇجمىنى سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ قەلەمچە تىكىپ ئۈستۈرۈش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	يېزا ئىگىلىك تەجرىبىسى بويىچە ئۇلغە كۆرسىتىش مۇكاپاتى
	ناھىيىلىك پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى	كېۋەزنى سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۈستۈرۈش تەجرىبىسى بويىچە ئۇلغە كۆرسىتىش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	يېزا ئىگىلىك تېخنىكسىنى كېڭەيتىش مۇكاپاتى
1987	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	كورلا نەشۋىتى، داڭشەن ئاۋتىنى پاكارلاشتۇرۇپ قويۇق ئۈستۈرۈپ، بالدۇر مول ھوسۇل ئېلىش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى، شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسى	كەسپىي ئائىلىلەرنىڭ توخۇنى سولاپ بېقىش تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش بويىچە ئۇلغە كۆرسىتىش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسى	كورلا شەھىرىدىكى ئورمانداۋ بولىدىغان كېسەللىك، ھاشارات زىيىنىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	3 - دەرىجىلىك پەن-تېخنىكا تەرەققىيات مۇكاپاتى
	شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسى	كورلا شەھىرىنىڭ «ئۈچ شىمال» ئېھاتە ئورمان 2-قارارلىق قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمىي پىلانى	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	3 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى، پىلان كومىتېتى، ئىقتىساد كومىتېتى، يېزا - بازار كارخانىسى ئىدارىسى	كورلا شەھىرىنىڭ «باشلانغۇچى كەسىپ» لىرى ھەققىدە ئېنىقلىما	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	3 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
1988		كېۋەزدىن سۈپەتلىك، يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش بويىچە «321» ئۇنۇملىگە ھۆججۇم قىلىش	ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	ئۇنۇملىگە ھۆججۇم قىلىش مۇكاپاتى

1983 - يىلدىن بۇيان كورلا شەھرىنىڭ شەھەر دەرىجىلىك تەقدىرلەشكە ئېرىشكەن پەن تەتقىقات تۈرلىرى

جەدۋەل: 27 -7

يىللار	پەن تەتقىقات ئورنى	پەن تەتقىقات تۈرى	تەقدىرلىگەن ئورۇن	مۇكاپات دەرىجىسى
1983	يېڭىشەر گۈڭشىسى	«بايىنغولىن يازغىسى - 2» نى كەلگۈسىدە تاللاپ ئىشلىتىپ مول ھوسۇل ئېلىشتىن دوكلات	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	1 - دەرىجىلىك مول ھوسۇل دوكلاتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى، تېكمچى گۈڭشىسى	بۇغدايىنى مول ھوسۇللۇق ئۈستۈرۈش تېخنىكىسى	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2-دەرىجىلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مۇكاپاتى
1984	شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى، شاڭخۇ گۈڭشىسى	كېۋەزنى سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۈستۈرۈشنى كېڭەيتىش	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مۇكاپاتى
	ئاۋات گۈڭشىسى	ئۈسۈملۈك ئاسراش بويىچە مەخسۇس ماشىنا بىلەن ئالدىنى ئېلىش ئەترىتى	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	3 - دەرىجىلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى	ئۇجمە قەلەمچىسىنى سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۈستۈرۈش تەجرىبىسى	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	3 - دەرىجىلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى	100 ساندۇق ھەسەل ھەرىسى بېقىپ مول ھوسۇل ئېلىش	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	3 - دەرىجىلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى مۇكاپاتى
1987	شەھەرلىك پىلانلاش ئىدارىسى	كورلا شەھرىنىڭ ئومۇمىي پىلانى	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	1 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك رايونلارغا ئايرىش ئىشخانىسى	كورلا شەھىرى پېزا ئىگىلىكىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	1 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك ئىدارىسى، شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكتى	ئۇزۇن تالالىق كېۋەزنى سۇلياۋ يوپۇق يېپىپ ئۈستۈرۈش تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	1 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك مىللىيچە ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى	مىللىيچە يېڭى ھۈنەر - سەنئەتلىك ئۆي سايمىنى — نەقىشلىك يۈملاق ئۈستەل	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	1 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىيات پونكتى	كورلا شەھىرىنىڭ مەرمەر تاش سانائىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پېزا ئىگىلىك ئىدارىسى	كورلا شەھىرى تۇپراقنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پېزا - بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى، شەھەرلىك كۆل خىش زاۋۇتى	يېڭى كۆل خىش مەھسۇلاتلىرىنى يېتىش	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى

	شەھەرلىك جۇڭيى دوختۇرخانىسى	جۇڭيى تېباھىتىدە كۆپ خىل كېسەل-گە ئېلىكتر مېڭە بىلەن دىئاگنوز قو-يۇش	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىـ-تېتى
	شەھەرلىك يېزا ئىگە-لىك ماشىنىلىرى ئىدا-رىسى	ئائىلىدە سىلۇس تەييارلاشنى ماشىنە-لاشتۇرۇش	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	لەڭگەر يېزىلىق مېۋە-شىرنىسى زاۋۇتى	تەبىئىي ئۈزۈم شىرنىسى يېڭى مەھ-سۇلاتلىرىنى يارىتىش	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىـ-تېتى
	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىتېتى	بۇغداي، كۆممىقوناقنى نۆۋەتلەشتۇ-رۇپ تېرىپ، 10 مىڭ مو يەرنىڭ ھەر موسىدىن 1000 جىڭ ھوسۇل ئېلىش تېخنىكىسى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
1987	شەھەرلىك يېزا ئىگە-لىك تېخنىكا پونكىتى، شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىتېتى	توك بىلەن قىزىتىلىدىغان سىمدىن كۆكتات ئىشلەپچىقىرىشتا پايدىلىنىش	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك يېزا ئىگە-لىك تېخنىكا پونكىتى	قوغۇن - تاۋۇزنىڭ ئېسىل سورتلە-رى ۋە ئۇلارنى ئۈستۈرۈش تېخنىكە-سى	2 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىتېتى	كورلا شەھىرىنىڭ 7 - بەش يىللىق، 8 - بەش يىللىق پىلان مەزگىللىرىدە پەن - تېخنىكىنى تەرەققي قىلدۇ-رۇشنىڭ يېراق كەلگۈسى پىلانى	3 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسى	ئورماندا بولىدىغان زەھەرلىك پەرۋا-نىنى دەسلەپكى كۆزىتىش	3 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك يېزا ئىگە-لىك تېخنىكا پونكىتى	كۆكتاتنى مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان يەردە ئۈستۈرۈش	3 - دەرىجىلىك پەن - تېخ-نىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتى
1988	شەھەرلىك يېزا ئىگە-لىك تېخنىكا پونكىتى	كورلا شەھىرىنىڭ پىلىدىن مول ھو-سۇل ئېلىش پىلانى	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىـ-تېتى ربغبەتلەندۈرۈش مۇكاپاتى
		كونسېرۋا پەمىدۇرىدىن مول ھوسۇل ئېلىش پىلانى	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىـ-تېتى مول ھوسۇل پىلانى مۇكاپاتى
	شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسى، شەھەرلىك يېزائىگىلىك تېخنىكا پونكىتى	50 مىڭ مو بۇغدايدىن مول ھوسۇل ئېلىش پىلانىنىڭ ئورۇندىلىشى	شەھەرلىك پەن - تېخ-نىكا كومىـ-تېتى مول ھوسۇل پىلانى مۇكاپاتى

1990	شەھەرلىك پىزا ئىگە- لىك تېخنىكا پونكتى	كونسېرۋا پەسىدۇرىدىن مول ھوسۇل ئېلىش پىلانى		مول ھوسۇل پىلانى رىغبەت- لەندۇرۇش مۇكاپاتى
		مەسۇلاتنى ئاشۇرۇش ياكتېرىيىسە- نى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولدى		3 - دەرىجىلىك پىزا ئىگە- لىك تېخنىكىسىنى كېچەي- تىش مۇكاپاتى
	شەھەرلىك پىزا ئىگە- لىك تېخنىكا پونكتى، شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىدارىسى	20 مىڭ مو يەردە بالدۇر پىشىدىغان ئىككى خىل زىرائەتنى كىرىشتۇرۇپ تېرىش		1 - دەرىجىلىك پىزا ئىگە- لىك تېخنىكىسىنى كېچەي- تىش مۇكاپاتى
		50 مىڭ مو بۇغدايدىن مول ھوسۇل ئېلىش پىلانىنىڭ ئورۇندىلىشى		3 - دەرىجىلىك مول ھوسۇل پىلانى مۇكاپاتى

2. ئىلىم - پەن نەتىجىلىرى

1985 - يىل 12 - ئايدىن 1989 - يىل 12 - ئايغىچە شەھەر دەرىجىلىك ئىلمىي جەمئىيەتلەر جەمئىي 28 قېتىم تۈرلۈك ئىلىم ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى، بۇنىڭغا 681 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى، جەمئىي 172 پارچە ئىلمىي ماقالە، تەكشۈرۈش دوكلاتى، تەجرىبە قىلىش - كېچەيتىش خۇلاسىسى، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ماقالىسى يېزىلدى. 1988 - يىل 8 - ئايدا شەھەرلىك شەھەر تەتقىقاتى جەمئىيىتى كورلا شەھىرىنىڭ ئوتتۇرا دەرىجىلىك شەھەرگە تەرەققىي قىلىش ئىستراتېگىيىسى تەتقىقات يىغىنى ئاچتى، يىغىنغا قاتناشقان جەمئىيەت ئەزالىرى يىغىننى ئالتە مەخسۇس دوكلات بىلەن تەمىنلىدى. 1990 - يىلى ئىلىم - پەن تەتقىقاتى ۋە ئىلىم ئالماشتۇرۇش تېخنىكا كېچەيدى؛ تۈرلۈك ئىلىم ئالماشتۇرۇش مۇھاكىمە يىغىنى، مەخسۇس سۆھبەت، پەن - تېخنىكا نەتىجىلىرىنى باھالاش، يىللىق يىغىن قاتارلىق پائالىيەتلەر جەمئىي 16 قېتىم ئۆتكۈزۈلدى، ئۇنىڭغا 456 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. پەن-تېخنىكا جەھەتتىكى ئىلمىي ماقالە، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ھەققىدىكى ماقالە، پەن-تېخنىكا ساھەسىدىكى تەكشۈرۈش دوكلاتى قاتارلىق- لاردىن جەمئىي 91 پارچە يېزىلدى، پەننى ئومۇملاشتۇرۇشقا دائىر ماتېرىياللاردىن 6727 پارچە بېسىپ تارقىتىلدى. جەمئىيەت ئەزالىرى ئويۇشتۇرۇلۇپ، بۇغداي، كېۋەزنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇقلىرىنى كېچەيتىش كۆلىمى، مەسۇلاتنى ئاشۇرۇش ئونۇمى، شەھەر مۇھىتىنى ئونۇپرسال تۈزەش، سۇ ئىشلىرى ئىگىلىكى ۋە مۇداپىئە توسمىسى قاتارلىق جەھەتلەردە بەش قېتىم پەن - تېخنىكىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى، بۇنىڭغا 79 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى.

4 § ، پەن - تېخنىكىنى كېڭەيتىش ۋە قوللىنىش

1. دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق پەن - تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش ۋە قوللىنىش

ئاشلىق 1980 - يىلدىن باشلاپ، كۈزگى بۇغداي، يازغى بۇغداي سورتلىرى ئۈستىدە رايونلاشتۇ-رۇش سىنىقى ئېلىپ بېرىلدى. 1985 - يىلدىن بۇيان، پەن - تېخنىكا كومىتېتى «بۇغداي، كۆممىقوناقنى كىرىشتۈرۈپ تېرىش تەجرىبىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش» تۈرىنى چىلىك تۈتتى، ئۇنىڭ نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولدى، 1988 - يىلى ئۇنىڭ كۆلىمى 11 مىلىك موغا يەتتى. 1990 - يىلى كۆلىمى 21 مىلىك 400 موغا، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 3. 543 كىلوگرامغا يەتتى، ئوتتۇرىچە ھەرموسىدىن ساپ ئاشقان ئونۇم 40 يۈەنگە يەتتى، شاڭخۇ يېزىسىدا ھەر موسىدىن 1000 كىلوگرام ھوسۇل ئېلىنىدىغان شاللىق يەر بارلىققا كەلدى.

كېۋەز 1982 - يىلى كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى، دېھقانچىلىق ئىدارىسى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسى، يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتى بىرلىكتە ھەمكارلە-شىپ، ئۇزۇن تالالىق پاختىنى يوپۇق يېپىپ ئۈستۈرۈش تېخنىكىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىشنى ئۈيۇش-تۇردى، 1983 - يىلى يوپۇق يېپىپ تېرىلغان كېۋەز كۆلىمى 3600 مودىن ئاشتى. 1984 - يىلى بۇنداق يەر كۆلىمى 7200 موغا كېڭەيدى. 1990 - يىلغا كەلگەندە 56 مىلىك 300 موغا كېڭىيىپ، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 80 كىلوگرامغا يېتىپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى.

نەشپۈت 1981 - يىلى نەشپۈتلۈك 7000 مو كېڭەيتىلدى، مېۋە بەرگەن كۆلەم 1400 موغا يەتتى، 1982-يىلى شەھەرلىك پەن-تېخنىكا كومىتېتىدىكى تېخنىك خادىملار «كورلا نەشپۈتى، داڭشەن ئامۇتىنى پاكارلاشتۇرۇپ، قويۇق ئۈستۈرۈپ، بالدۇر مول ھوسۇل ئېلىش تەجرىبىسى تەتقىقاتى» غا رىياسەتچىلىك قىلىپ، 1. 26 مو باغ بىنا قىلدى، تۆپ ۋە قۇر ئارىلىقى 1. 5 مېتر×1. 5 مېتر بولدى، بۇلار 2-يىلى چېچەكلەپ مېۋە بەردى، 3 - يىلى بىرلىك مەھسۇلاتى 433. 5 كىلوگرام، 4 - يىلى بىرلىك مەھسۇلاتى 1562. 3 كىلوگرام، 5 - يىلى بىرلىك مەھسۇلاتى 3261 كىلوگرام بولدى.

كۆكتات 1982 - يىلى كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتى بىلەن بىرلىكتە، كۆكتاتنى پارنىك لاپاستا ئۈستۈرۈش تەجرىبىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسەتتى. 1988 - يىلى بۇنداق پارنىك 59 موغا يەتتى. 1990 - يىلى 300 موغا يېتىپ، ئوتتۇرىچە مو ېشى مەھسۇلات قىممىتى 5000 يۈەندىن توغرا كەلدى.

توخۇ بېقىش 1985 - يىلى كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى «يېزىلاردىكى كەسپىي ئائىلىلەرنىڭ توخۇنى سولاپ بېقىش تەجرىبىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش» تۈرىنى يولغا قويۇشقا باشلىغاندى، 1990 - يىلغا كەلگەندە توخۇ كاتىكى 200 يۈرۈشكە يەتتى، يىلىغا 20 مىلىك مىكىيان بېقىلىپ، 200 مىلىك كىلوگرام تۈخۈم ئېلىندى، مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون يۈەندىن ئاشتى. 1990 - يىلى يېڭىشەر يېزىسى ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا كومىتېتى، شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى تەرىپىدىن «پەن - تېخنىكىدا ئۇلگىلىك يېزا» قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. تېرىقچىلىق، باقمىچىلىق ۋە باغۋەنچىلىك قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئىلمىي باشقۇرۇش، يېڭى تېخنىكىنى قوللىنىش، تۈجۈپىلەپ ئىشلەپچىقىرىشتا شەھەر بويىچە پەن - تېخنىكىدا ئۇلگە كۆرسىتىش

رولىنى ئويناندى.

سۇچىلىق كورلا شەھەرلىك سۇ - ئېلېكتر ئىدارىسى لايىھىلىگەن تېپىز ئۇللۇق، «—» شەكىلـ لىك پولات قاپقاقلىق سۇ بۆلگۈچ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سۇچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى قانات يايدۇرغان سۇ قۇرۇلۇشى لايىھىسى مۇسابىقىسىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەندىن كېيىن، شەھەر بويىچە 1000 دىن ئارتۇق ئورۇندا ئىشلىتىلىپ، سۇ ئىنشائاتلىرىغا سېلىنمىدىغان مەبلەغدىن 700 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك تېجەپ قېلىندى.

2. سانائەت پەن - تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش ۋە قوللىنىش

70 - يىللاردىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىدە پەقەت كىيىم تىكىش، تېرە - خۇرۇمنى پىششىقلاپ ئىشلەش، كىگىز بېسىش قاتارلىق بەزى ئۇششاق قول ھۈنەرۋەنچىلىك دۇكانلىرىلا بار ئىدى. دېھقانچىلىق ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىدىغان بىر زاۋۇت بولۇپ، پەقەت ئاددىي دېھقانچىلىق سايمانلىرىنىلا رېمونت قىلالايتتى.

80 - يىللاردا يېڭى تېخنىكا كىرگۈزۈش، يېڭى مەھسۇلات يارىتىش تەرەققىيات نىشانى قىلىندى. 1984 - يىلدىن باشلاپ نۆۋەتلىق ھالدا قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ۋە يېمەكلىكتىن ئىبارەت ئىككى جەھەتتە بىر يۈرۈش مەھسۇلاتلار ئىشلەپچىقىرىلدى.

قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى 1984 - يىلى كۆل - قۇم خىش، 1985 - يىلى تاشلىق كۆمۈر ئىچكى يېقىلغۇ قىلىنىدىغان خىش ئىشلەپچىقىرىلدى. 1986 - يىلى مەرمەر تاش تۈرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولغا قويۇلدى. 1987 - يىلى گەچ - ئاق سېمونت يېڭى مەھسۇلاتلىرى يارىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يېزا، مەيدان كارخانىلىرى بىلەن ھەمكارلىشىپ يېنىك تېپتىكى ئىسسىق ساقلاش ماتېرىيالى بولغان پېرلىيىت، تالك تالقىنى ۋە تاش پاختىدىن ئىشلەنگەن يېڭى بىناكارلىق قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ئىشلەپچىقىرىلدى. 1989 - يىلى شەھەرلىك 1 - سۇلياۋ زاۋۇتىغا تۆۋەن زىچلىق، يۇقىرى بېسىملىق پولۇبىنىللىق، يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان مىكرو ھەجىملىك سۇلياۋ يوپۇقتىن ئىبارەت يېڭى مەھسۇلاتنى سىناق قىلىپ ئىشلەش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1990 - يىلى كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى پەن - تېخنىكىدا ئۇلگىلىك يېزا بولغان يېڭىشەر يېزىسىغا ھەمكارلىشىپ، بىر ئۇلگە كۆرسىتىش كارخانىسى - سېغىز توپىدىن خىش ئىشلەش زاۋۇتى قۇرۇپ بەردى. بۇ خىش زاۋۇتى تاغلىق رايونلاردىكى سېغىز توپىنى خام ئەشيا قىلىپ، قەغەز زاۋۇتىنىڭ كېرەكسىز سۈيىدىن پايدىلىنىپ خىش ئىشلەپ، تېرىلغۇ يەرلەرنى قوغداپلا قالماستىن، بەلكى كېرەكسىز نەرسىلەرنى يازامىلىق نەرسىلەرگە ئايلاندۇرۇپ، سۇ بىلەن تەمىنلىنىشكە كېتىدىغان مەبلەغنى زور دەرىجىدە تېجەپ قالدى. بۇ زاۋۇت يىلىغا 50 مىليون دانە خىش ئىشلەپچىقىرىشنى پىلانلىدى، ئۇ كەلگۈسىدە كورلا شەھىرىدىكى بىناكارلىق قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ئىشلەپچىقىرىدىغان بازىلارنىڭ بىرى بولۇپ قالغۇسى.

يېمەكلىك 1984 - يىلى كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى لەڭگەر يېزىسىنىڭ مېۋە كونسېرۋاسى زاۋۇتى قۇرۇپ، ئۈزۈم شەربىتى ۋە كونسېرۋاسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا ھەمكارلاشتى. 1989 - يىلى «شەرق شامىلى» يېمەكلىكلەر زاۋۇتىنىڭ تەملىك ماروژنا ئىشلىشىگە ھەمكارلىشىپ، «ۋاۋاتو»، «جياۋچيۇ» ماروژنىسى ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسىنى كىرگۈزدى، بۇنىڭ بىلەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم زور دەرىجىدە ياخشىلاندى.

3. پەن - تېخنىكا ئارقىلىق بېيىش مۇسابىقىسى

1988 - يىلى شەھەر بويىچە يېزىلاردا پەن - تېخنىكا ئارقىلىق بېيىش مۇسابىقىسى قانات يايدۇرۇلدى. 1990 - يىلى پەن - تېخنىكا ئارقىلىق بېيىش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئۆزىنى مەلۇم قىلغان دېھقان ئائىلىلىرى 163 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىقچىلىق كەسپىدىكىلەر 76، باقمىچىلىق كەسپىدىكىلەر26، باغۋەن 43، كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 16، دېھقانچىلىق ماشىنىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئىككى. بىر يىللىق ئىلىم - پەن ئۆگىنىش، پەن - تېخنىكىنى قوللىنىش مۇسابىقە پائالىيىتى ئارقىلىق، پەن - تېخنىكىغا تايىنىپ بېيىش مۇسابىقىسىگە قاتناشقان بارلىق دېھقان ئائىلىلىرىدىن ئوتتۇرىچە يىللىق كىرىمى 10 مىڭ يۈەندىن 20 مىڭ يۈەنگىچە بولغانلار 99 ئائىلە، كىرىمى 20 مىڭ يۈەندىن 30 مىڭ يۈەنگىچە بولغانلار 35 ئائىلە، كىرىمى 30 مىڭ يۈەندىن يۇقىرى بولغانلار 27 ئائىلە بولدى. ئىككى ئائىلىنىڭ پاختىدىن قىلغان كىرىمى 100 مىڭ يۈەنگە يەتتى (بۇ 10 مىڭ يۈەنلىك ئائىلىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى كېۋەز تېرىغان ۋە نەشپۈت ھۆددە ئالغان ئائىلىلەردۇر).

Ⅲ باب

پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش

§1. پەن - تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش

كورلا ناھىيىسى، شەھىرىدىكى ھەر دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا تارماقلىرى ھەرقايسى مەزگىللەردىكى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، ئۆز جايىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ تۇرلۇك قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسلىرىنى ئاچتى ۋە ئۇلارغا كۆرسىتىش پائالىيەتلىرىنى يولغا قويدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، ئاساسەن، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن يېزا ئىگىلىك سايمانلىرىنى كېڭەيتىش، سۇپەتلىك ئۇرۇقلارنى كىرگۈزۈش، كېسەللىك، زىياندا ش ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش خىزمىتى ئىشلەندى. بۇ يەر ئېچىپ ئېتىز بەرپا قىلىشقا ماسلىشىش ئۈچۈن، ھەرىلى تراكتورچىلار ۋە يېزا ئىگىلىك سايمانلىرىنى باشقۇرغۇچىلار تەربىيىلەندى. 60 - يىللاردا، ئاساسەن، ئېكىز تېرىلغۇسىنى كېڭەيتىش، ئۇزۇن تالالىق كېۋەز ئۈستۇرۇش تېخنىكىسى بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى. 70 - يىللاردا كۆپ قېتىم مېۋىلىك دەرەخلەرنى رەتلەش - پۇتاش كۇرسى ئېچىلىپ، نەشپۈت ئۈستۇرۇشنىڭ ئىلغار تېخنىكىسى كېڭەيتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، نەشپۈت ئۇزۇش، ئۇنى يېڭى پېتى ساقلاش، ئوراش - قاچىلاش، توشۇش قاتارلىق پەن - تېخنىكا تەجرىبىلىرى ئېلىپ بېرىلدى، بۇ ھەقتە باغۋەنلەرگە بىۋاستە مەشغۇلات قىلىش بويىچە ئۇلارغا كۆرسىتىل-

دى، ھەم دەرىيۇى بىلىملەر سۆزلەندى، ھەم ئەملىي تەجرىبىلەر ئۆگىتىلدى. 80 - يىللاردا ناھىيە بىلەن شەھەر ھېرلەشتۇرۇلگەندىن كېيىن، پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ كۆچى كۈچەيىپ، پەن - تېخنىكا تەرىبىسى پائالىيىتى تېخىمۇ كېڭەيتىلدى، شالدىن مول ھوسۇل ئېلىشتا ئۇلگە كۆرسىتىش، يۇيۇق بېچىپ كېۋەز ئۆستۈرۈشتە ئۇلگە كۆرسىتىش، كەسپىي ئائىلىلەرنىڭ توخونى سولاپ بېقىشى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش، بۇغداي بىلەن كۆممىقوناقنى كىرىشتۈرۈپ تېرىپ 10 مىڭ مو يەردىن 1000 جىڭدىن ھوسۇل ئېلىش تېخنىكىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش، نەشپۈت ۋە داڭشەن ئامۇتنىڭ غولىنى پاكارلاشتۇرۇپ، قويۇق ئۆستۈرۈپ، بالدۇر مول ھوسۇل ئېلىشتا ئۇلگە كۆرسىتىش، لاپاس ئىچىدە كۆكتات ئۆستۈرۈش تەجرىبىسى بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىش قاتارلىقلار كۆپ قېتىم ئېلىپ بېرىلدى. 1990 - يىلى شەھەردىكى تەبىئىي پەن ئىلمىي جەمئىيەتلىرى كېڭەز، ئاشلىق ئۆستۈرۈش، مېۋىلىك دەرەخلەرنى تىكىش، ئاسراش، ئۇرۇق پرىيوم قىلىش، كالىلارنى توڭلىتىلغان ئىسپېرما بىلەن ئۇرۇقلاندۇرۇش، قويلارنى سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ھەيدەش ۋە بىخەتەر باشقۇرۇش، يەرلىك كېسەللىكلەرنى تەكشۈرۈش ۋە كېسەللىك پەيدا بولۇش مەنبەسىنى تەھلىل قىلىش قاتارلىق 11 تۈرلۈك مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان پەن - تېخنىكا بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش كۆرسىنى 35 قېتىم ئاچتى، تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشكە قاتناشقانلار 3033 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەنگەنلەر جەمئىي 15 مىڭ 600 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تەربىيە ئالغان دېھقانلار-نىڭ 70 پىرسەنتى يېزا ئىگىلىكىدە ئەملىي ئىشلىتىلىدىغان بىر - ئىككى تېخنىكىنى ئىگىلەپ، يېزىلاردا ئىلغار تېخنىكىنى كېڭەيتىشنىڭ تايانچ كۈچلىرىدىن بولۇپ قالدى. لەڭگەر يېزىسىدىكى دېھقان توختى مەپىز نەشپۈتلۈك باغنى پەن - تېخنىكا ئارقىلىق باشقۇرغانلىقتىن، مەھسۇلات مىقدارى ئادەتتىكى نەشپۈت-لۈك باغلارغا قارىغاندا بىر ھەسسە يۇقىرى بولدى. ئۇ 1985 - يىلى مەملىكەت بويىچە يېزىلاردا پەننى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىدىكى ئىلغار شەخس دېگەن نامغا ئېرىشىپ مۇكاپاتلاندى. 1987- يىلى مەملىكەت-لىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا «مەملىكەت بويىچە پەن - تېخنىكىغا تايىنىپ بېيىش ماھىرى» دېگەن نام بېرىلدى.

2 §. پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەشۋىقاتى

1. پەن - تېخنىكا بازىرى ئۈيۇشتۇرۇش ۋە پەننى ئومۇملاشتۇ-رۇش تەشۋىقات ھەپتىلىكى ئۆتكۈزۈش

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تۆت قېتىم پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەشۋىقات ھەپتىلىكى پائالىيىتى، ئالتە قېتىم شەھەر - يېزا پەن - تېخنىكا بازىرى، بەش قېتىم پەننى ئومۇملاشتۇرۇش كۆرگەزمىسى ئۈيۇشتۇردى، بۇ پائالىيەتلەرگە قاتناشقان پەن - تېخنىكا خادىملىرى 628 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى، ئاممىدىن 40 مىڭ 600 ئادەم (قېتىم) كۈتۈۋېلىندى، تۈرلۈك پەن - تېخنىكا تەشۋىقاتى ماتېرىياللىرىدىن 18 مىڭ 300 پارچە تارقىتىلدى، ئامما ئۇنتۇرىغا قويغان پەن - تېخنىكىغا دائىر 4901 قېتىم مەسلىگە جاۋاب بېرىلدى. پەقەت 1990 - يىلىلا پەننى ئومۇملاشتۇ-رۇش بازىرى ئۈچ قېتىم ئۈيۇشتۇرۇلۇپ، 12 ئىلمىي جەمئىيەت ۋە ئورۇن، 208 پەن - تېخنىكا خادىمى (بۇنىڭ ئىچىدە يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلار 13 قېتىم، باشلانغۇچ دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلار 174 قېتىم) پائالىيەتكە قاتناشتى.

1990 - يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئاممىنلىك پەن - تېخنىكا مەسلىھەتچىلىكى جەريانىدا ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلىرىگە ئاساسەن، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ماتېرىيالىدىن 10 مىلك 500 پارچە تۈزۈپ باستۇردى؛ شەھەر، يېزا، مەيدانلار 61 قارار پەننى ئومۇملاشتۇرۇش كۆزنىكى ئاچتى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ ئاچقىنى ئۈچ قارار، يەتتە يېزا - مەيدانلىك ئاچقىنى 58 قارار (ئۇيغۇچىسى 41 قارار، خەنزۇچىسى 20 قارار)؛ 13 مەيدان پەننى ئومۇملاشتۇرۇشقا دائىر كىنو، بەش مەيدان پەن - تېخنىكا جەھەتتىكى سىن ئالغۇ لېنتىسى قويۇپ بېرىلدى؛ 85 قېتىم زىرائەت ئۆستۈرۈش، ئۆسۈملۈك ئاسراش، باغۋەنچىلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتى، تۇپراقنى كۆچلەندۈرۈش، كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش، چارۋا نەسلىنى ياخشىلاش، يېڭى دېھقانچىلىق دورىلىرىنى ئىشلىتىش قاتارلىقلار ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان پەن - تېخنىكا رادىئو ئاڭلىتىشى بېرىلدى. ئامما مەسلىھەت سورىغان ئەھۋالغا ئاساسەن، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەشۋىقات ھەپتىلىكىدىن پايدىلىنىپ، شەھەر رايونى ۋە ئاۋات، توۋۇرچى يېزىلىرىدا ئۈچ قېتىم پەن - تېخنىكا كۆرگەزمىسى ئېچىلدى، كۆرگەزمە جەريانىدا، ئاممىنلىك سورىغان مەسلىھەتكە بىرلەشتۈرۈپ، ئاممىغا قىيىن مەسىلىلەر توغرىسىدا جاۋاب بېرىلدى، پەن - تېخنىكا بىلىملىرى ۋە تېخنىكا ئۆگىتىلدى.

ئامما مەسلىھەت سوراش جەريانىدا ئوتتۇرىغا قويغان ئومۇمىي خاراكتېرلىك پەن - تېخنىكىغا دائىر مەسىلىلەرنى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى پەن - تېخنىكىغا دائىر لېكسىيە سۆزلەش ۋە پەن-تېخنىكا جەھەتتە ئۇلگە كۆرسىتىش ئۈسۈللىرىنى قوللىنىپ ھەل قىلدى، پەن- تېخنىكىغا دائىر جەمئىي 40 قېتىم لېكسىيە ئۇيۇشتۇردى، ئۇنى ئاڭلىغان دېھقانلار 1088 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى؛ دېھقانچىلىق مەزگىلىگە بىرلەشتۈرۈپ، تېرىش، ئېتىز - ئېرىق پەرۋىشى، مېۋىلىك دەرەخلەرنى پۇتاش، دېھقانچىلىق دورىلىرىنى ئىشلىتىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، 55 قېتىم نەق مەيداندا ئۇلگە كۆرسىتىش يىغىنى ئۆتكۈزدى، بۇنى كۆرۈشكە قاتناشقان دېھقانلار 3951 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى.

شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى مەسلىھەت بېرىش جەريانىدا بايقالغان ئاشلىق، پاختىدىن مول ھوسۇل ئېلىش تېخنىكىسى، كۆممىقونا‌قنى قۇرلاپ تېرىش تېخنىكىسى، كىچىك دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش تېخنىكىسى، زىرائەتلەردە بولىدىغان كېسەللىك، زىيانداش ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش تېخنىكىسى، ياۋا ئوت - چۆپلەرنى يوقىتىش تېخنىكىسى، مېۋىلىك دەرەخلەرنى پۇتاش ۋە ئۇلاش تېخنىكىسى، چارۋىلاردا بولىدىغان كېسەللىك ۋە زىيانداش قۇرتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش تېخنىكىسى، بۆلجۇرگەن ۋە موگۈنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ تېرىش تېخنىكىسى، سىلوس تەييارلاش تېخنىكىسى قاتارلىق پەن - تېخنىكا جەھەتتىكى كەسپىي خاراكتېرلىك قىيىن مەسىلەلەر ئۈستىدە تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىش ئۈسۈلىنى قوللىنىپ، ئاممىنىڭ بۇ جەھەتلەردىكى كەسپىي بىلىملىرى ۋە پەن - تېخنىكا ئىقتىدارىنى ئۆستۈردى.

2. پەننى ئومۇملاشتۇرۇش كۆزنىكى

1980 - يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى شەھەرنىڭ مەركىزىدە بىر پەننى ئومۇملاشتۇرۇش كۆزنىكى بەرپا قىلغانىدى، 1985 - يىلى ئۇنى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى. 1990 - يىل 12 - ئايغا قەدەر بۇ كۆزنەك جەمئىي 58 سان چىقىرىلدى، ئۇنىڭغا تۇرلۇك پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ماقالىسىدىن 1028 پارچە بېرىلدى. شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا، يېڭىشەر يېزىسى، لەڭگەر يېزىسى، توۋۇرچى يېزىسى، قوشئېرىق يېزىسى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى پەننى ئومۇملاشتۇرۇش كۆزنىكىدىن 78 قارار چىقىرىپ، شۇ يەرنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئىلمىي ئۇسۇلدا يەر تېرىش بىلىملىرىنى تەشۋىق قىلدى.

3. پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ماتېرىياللىرىنى ئالماشتۇرۇش

كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1981 - يىلى پەن - تېخنىكا ئاخبارات ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، ئىككى كەسپىي خادىم سەپلەپ بېرىلدى، بۇ ئىشخانا شۇ يىلى پەن - تېخنىكىغا دائىر 28 خىل گېزىت، دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى 70 نەچچە خىل ژۇرنالغا مۇشتەرى بولدى، 1982 - يىلى پەن - تېخنىكىغا دائىر گېزىت - ژۇرنالدىن 100 نەچچە خىلغا مۇشتېرى بولدى، خەت بېسىش ماشىنىسى، شاپىگىراف، تېز بېسىش ماشىنىسى، كۆچۈرۈپ بېسىش ماشىنىسى، فوتو ئاپپارات ۋە سۈرەت يۇيۇش ئۈسكۈنىسى سېتىۋالدى. 1983 - يىلى پەن - تېخنىكا كومىتېتى 283 كۆزادرات مېتىرلىق بىر كىچىك بىنا سالدى، ئۇنىڭ ئىچىدە پەن - تېخنىكا لېكسىيەخانىسى، پەن - تېخنىكىغا دائىر ئاخبارات- ماتېرىيال ئىشخانىسى، قىرائەتخانا، كومىتېت ئىشخانىسى قاتارلىقلار بار، ئاخبارات ئىشخانىسى پەن- تېخنىكىغا دائىر 100 خىلدىن ئارتۇق گېزىت - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولدى. 1984 - يىلى ساقلانغان پەن - تېخنىكا كىتابلىرى 2000 پارچىدىن ئېشىپ كەتتى، بۇ كىتابلار تۈرگە ئايرىلىپ كاتالوگلاشتۇرۇل- غاندىن كېيىن جازىلارغا تىزىلدى ۋە كىتاب ئارىيەت ئېلىش كىنىشكىسى تارقىتىلىپ، ئارىيەت بېرىش يولغا قويۇلدى. 1979 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە «كورلا پەن - تېخنىكىسى» ژۇرنىلىدىن سەككىز سان چىقىرىلدى، بۇ ژۇرنالغا، ئاساسەن، كورلا شەھىرىنىڭ پەن - تېخنىكا تەرەققىياتى ۋە تەتقىقات تېمىلىرىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى بېسىلدى، بۇ ژۇرنال شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تارقىتىلدى ۋە باشقا ئۆلكە، شەھەرلەر بىلەن ئالماشتۇرۇلدى. 1985 - 1986 - يىللىرى خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە «پەن- تېخنىكا ئاخباراتى» دىن 20 سان چىقىرىلدى. ئاخبارات ئىشخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، سىرتقى جايلار بىلەن پەن - تېخنىكا ئاخباراتى ئالماشتۇرۇلدى، ئالماشتۇرۇلغان ماتېرىياللار ھەر يىلى 2000 پارچىدىن ئېشىپ كەتتى.

3 § . ياش - ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا پەننى ئومۇملاشتۇرۇش پائالىيەتلىرى

1985 - يىل 2 - ئاينىڭ 2 - كۈنى كورلا شەھىرىدە تۇنجى قېتىملىق شەھەرلىك ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى جەمئىيىتى قۇرۇلتىيى چاقىرىلىپ، «كورلا شەھەرلىك ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسى» ماقۇللاندى. 1982 - يىل 1 - ئاينىڭ 12- كۈنى شەھەرلىك ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى جەمئىيىتىنىڭ 2 - قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى، قۇرۇلتايدا يېتەكچىلەر جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسى مۇزاكىرە قىلىنىپ، ئۇنىڭغا تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى. جەمئىيەت نىزامنامىسىگە ئاساسەن، تۆت جەھەتتە ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1. ياش - ئۆسمۈرلەر «ئىلىم - پەننى سۆيۈش ئېيى» پائالىيىتى

ياش - ئۆسمۈرلەر «ئالتە بىر» (بىر پەن - تېخنىكا كىتابى ئوقۇش، بىر قېتىم پەن - تېخنىكا دوكلاتى ئاڭلاش، بىر پارچە پەن - تېخنىكا كىچىك ئىلمىي ماقالىسى يېزىش، بىر قېتىم پەن - تېخنىكا

كىنوسى كۆرۈش، بىر پەن - تېخنىكا ئالىمىنى ئەسىتە تۇتۇش، بىر پارچە پەن - تېخنىكا ئەسىرى يېزىش) پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى. بۇ پائالىيەت ئالدى بىلەن شەھەر رايونىدىكى بىر قىسىم ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە قانات يايدۇرۇلۇپ، پەيدىنپەي پۈتۈن شەھەر رايونىدىكى ۋە شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە كېڭەيتىلدى. ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، مەخسۇس ياكى قوشۇمچە پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى سەپلەندى.

1981 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەردە جەمئىي ئون نۆۋەت «ئىلىم - پەننى سۆيۈش ئېيى» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، بۇنىڭغا 100 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. شەھەر بويىچە ھەرقايسى مەكتەپلەر 110 قېتىم پەن - تېخنىكا نەتىجىلىرى كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇردى، بۇنى كۆرگەنلەر 90 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە يەتتى؛ شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى، شەھەرلىك ماارىپ ئىدارىسى، شەھەرلىك يېتەكچىلەر جەمئىيىتى قاتارلىقلار تۆت قېتىم چوڭ كۆرگەزمە ئېچىپ، 1500 دىن كۆپ ئەسەرنى كۆرگەزمە قىلدى، بۇنى كۆرگەنلەر 70 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە يەتتى.

شەھەر بويىچە ھەرقايسى مەكتەپلەر «ئىلىم - پەننى سۆيۈش ئېيى» پائالىيىتى جەريانىدا، ئائىلە ئېلىكتر سايمانلىرى ۋە كۈندىلىك ئىشلىتىلىدىغان سايمانلاردىن 2000 دىن كۆپرەكنى رېمونت قىلدى، 205 پارچە كىچىك ئۆزگەرتىش، كىچىك لايىھە، كىچىك كەشپىياتنى ئوتتۇرىغا قويدى، 2000 دىن ئارتۇق ئاپتوموبىل، پاراخوت مودىلىنى ياسىدى، تەخمىنەن 30 مىڭدىن ئارتۇق كىچىك نەرسىلەرنى ياسىدى، توقىدى ۋە پىششىقلاپ ئىشلىدى؛ تۇرلۇك ھايۋانات ئەۋرىشكىسىدىن 20 مىڭدىن كۆپرەكنى، ئۆسۈملۈك ئەۋرىشكىسىدىن 8000 دىن كۆپرەكنى ياسىدى. ئۆز يېرىدىكى مىنېرالارنىڭ ئەۋرىشكىسىدىن 2000 دىن كۆپرەكنى توپلىدى، 1500 دىن ئارتۇق كىچىك ھايۋانات باقتى. ئىلمىي ئۆسۈلدا بېقىش، ئۆستۈرۈش ۋە ئاسراش تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشكە 2000 دىن كۆپ ئادەم (قېتىم) قاتناشتى؛ پەن - تېخنىكا جەھەتتە كىچىك زىيارەت پائالىيىتى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، شۇ يەردىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، بېلىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى 50 قېتىم ئىگىلەندى، ئىلىم - پەن جەھەتتە 5000 قېتىم كىچىك تەجرىبە ئېلىپ بېرىلىپ، بۇنىڭغا 20 مىڭ ئادەم (قېتىم) قاتناشتۇرۇلدى؛ كەلگۈسى مەنزىرە ئومۇمىي پىلانى قاتارلىق مودىلدىن 850ى ئىشلەندى، يۇرتنى ئېچىش ۋە گۈللەندۇرۇش ئاساسىي تېما قىلىنغان ۋە تۇرلۇك پەن - تېخنىكىغا دائىر كىچىك ئىلمىي ماقالىدىن 20 مىڭ پارچىدىن ئارتۇق يېزىلدى، پەن-تېخنىكىغا دائىر 2000 سان قارا دوسكا گېزىتى ۋە تام گېزىتى چىقىرىلدى.

ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا پائالىيىتىدە ھەرىيلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 12—13 تۇرلۇك پىلان بويىچە پائالىيەت ئېلىپ بېرىلدى. شەھەر بويىچە ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا پائالىيىتىدە ئۇنۇملۇك تۇر تەسىس قىلغان مەكتەپلەر ئالتە، پەن - تېخنىكا پائالىيىتىگە قاتنىشىشنى يىل بويى داۋاملاشتۇرغان ئوقۇغۇچى 4000.

2. ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى

1983 - يىل 3 - ئايدا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى شەھەر بويىچە تۇنجى قېتىم پەن-تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇردى، كۆرگەزمىگە قاتناشتۇرۇلغان 120 پارچە ئەسەردىن 15 پارچىسى مۇكاپاتقا ئېرىشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ پارچىسى 1 - دەرىجىلىك، ئالتە پارچىسى 2 - دەرىجىلىك، ئالتە پارچىسى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1984 - يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا

جەمئىيىتى 51 پارچە ئەسەرنى تاللاپ ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك پەن- تېخنىكا كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن ئۈچ پارچىسى 1 - دەرىجىلىك، ئالتە پارچىسى 2 - دەرىجىلىك، ئالتە پارچىسى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1985 - يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى 42 پارچە ئەسەرنى تاللاپ، ئاپتونوم رايونلۇق 2 - نۆۋەتلىك پەن - تېخنىكا كۆرگەزمىسىگەقاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن ئالتە پارچىسى 1 - دەرىجىلىك، سەككىز پارچىسى 2 - دەرىجىلىك، 12 پارچىسى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1987 - يىلى شەھەرلىك پەن-تېخنىكا جەمئىيىتى 26 پارچە ئەسەرنى تاللاپ ئاپتونوم رايونلۇق 3 - نۆۋەتلىك پەن-تېخنىكا كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن بىر پارچىسى 1 - دەرىجىلىك، يەتتە پارچىسى 2 - دەرىجىلىك، توققۇز پارچىسى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1988 - يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى 25 پارچە ئەسەرنى تاللاپ، ئاپتونوم رايونلۇق 4 - نۆۋەتلىك ياش-ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن بىر پارچىسى ئالتۇن مېدالغا، تۆت پارچىسى كۈمۈش مېدالغا، سەككىز پارچىسى مىس مېدالغا ئېرىشتى.

1989 - يىلى شەھەرلىك 2 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى جۇشياۋلۇك ياسىغان ئەپلىك سوپۇن قۇتىسى بىلەن بەش خىل ئىقتىدارلىق ئوقۇتۇش سىزغۇچى ئايرىم - ئايرىم هالدا ئاپتونوم رايونلۇق ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسىنىڭ ئالتۇن مېدال ۋە كۈمۈش مېدال مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، شۇ يىلى چېڭدۇدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك 4 - نۆۋەتلىك ياش - ئۆسمۈرلەر كەشپىيات كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇرۇلۇپ، كۈمۈش مېدال ۋە مىس مېدال مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1990- يىلى ئەپلىك سوپۇن قۇتىسى يەنە مەملىكەتلىك 5 - نۆۋەتلىك ياش-ئۆسمۈرلەر ئىجادىيەت - كەشپىيات ۋە ئىلىم-پەن مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتۇرۇلۇپ، كۈمۈش مېدال مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بۇ كەشپىيات دۆلەتنىڭ پاتېنت هوقۇقىغا ئېرىشىپ، ئۇرۇمچى شەھەرلىك سۇلياۋ زاۋۇتى تەرىپىدىن تۈركۈملەپ ئىشلەپ چىقىرىلىپ بازارغا سېلىنىدى.

1989 - يىل 6 - ئايدا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى 66 پارچە ئەسەرنى تاللاپ، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن بەش پارچىسى 1 - دەرىجىلىك، يەتتە پارچىسى 2 - دەرىجىلىك، 14 پارچىسى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، 1990 - يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدا 2 - نۆۋەتلىك ياش- ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈلدى، ئۇنىڭغا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى 72 پارچە ئەسەرنى تاللاپ قاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن تۆت پارچىسى 1 - دەرىجىلىك، تۆت پارچىسى 2 - دەرىجىلىك، 13 پارچىسى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، توققۇز پارچىسى ئىلهاملاندۇرۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

3. پەن - تېخنىكا يازلىق لاگېرى

1981 - يىلى يازلىق تەتىلدە كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ تۇنجى قېتىملىق پەن - تېخنىكا يازلىق لاگېرىنى ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا 65 نەپەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قاتناشتى. 1984 - يىلى يازلىق تەتىلدە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ تۇنجى قېتىملىق پەن - تېخنىكا يازلىق لاگېرىنى ئۇيۇشتۇردى، كۈنەس ئورمانچىلىق مەيدانىدا ئۆسۈملۈك كۆزىتىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ھەمدە ئەۋرىشكە يىغىل-

دى، بۇنىڭغا 12 نەپەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قاتناشتى.

1985 - يىلى يازلىق تەتىلدە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ 2 - نۆۋەتلىك يازلىق لاگېرىنى ئۇيۇشتۇردى، باغراش كۆلىدە ئەۋرىشكە توپلاندى ھەمدە دالىدا تاماق تەييارلاش، بېلىق تۇتۇش، كۆلدە سۇ ئۈزۈش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى، بۇنىڭغا 135 نەپەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قاتناشتى.

1986 - يىلى يازلىق تەتىلدە كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق گېئولوگىيە چوڭ ئەترىتى بىلەن بىرلىكتە ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ گېئولوگىيە بويىچە يازلىق لاگېرىنى ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن 53ى قاتناشتى. گېئولوگىيە ساھەسىدىكى پەن - تېخنىكا خادىملىرى ياش - ئۆسمۈرلەرگە گېئولوگىيىگە دائىر پەن - تېخنىكا بىلىملىرىنى تونۇشتۇردى ھەمدە گېئولوگىيە تېخنىكىلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە دالىدا ئەملىي كۆزىتىش ئېلىپ باردى.

1987 - يىلى يازلىق تەتىلدە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى ئۇيغۇر ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ يازلىق پەن - تېخنىكا لاگېرىنى ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا 40 ياش - ئۆسمۈر قاتناشتى، ئۇلار ئۇرۇمچىنىڭ شەھەر رايوندىكى قۇرۇلۇشلارنى ۋە زاۋۇت - كانلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

1988 - يىلى يازلىق تەتىلدە كورلا شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى ۋە سۇچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى بىلەن بىرلىكتە چارۋىچىلىق، سۇچىلىق بويىچە پەن-تېخنىكا يازلىق لاگېرى ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا 125 نەپەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قاتناشتى. بۇنىڭدا، ئاساسلىقى، چارۋىچىلىق ۋە سۇچىلىققا ئالاقىدار پەن - تېخنىكا تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى.

1989 - يىلى يازلىق تەتىلدە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى نېفىت پەن - تېخنىكىسى بويىچە يازلىق لاگېر ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن 65ى قاتناشتى، ئۇلار جەنۇبىي بۇگۇر نېفىتلىكىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، تارىم نېفىتلىكىنىڭ ئېچىلىش ئەھۋالىنى ئىگىلىدى.

4. ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا مۇسابىقىسى

1982 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئۇدا ئۈچ قېتىم ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا جەھەتتىكى كىچىك كەشپىياتى ۋە كىچىك ئىلمىي ماقالىسىنى تاللاپ، جۇڭگو پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئۆتكۈزگەن ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ 3 - نۆۋەتلىك ئىجادىيەت - كەشپىيات ۋە كىچىك ئىلمىي ماقالە مۇسابىقىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭدىن 1982 - يىلى شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى شۇي بىڭ ياسىغان ئۈچ خىل ئىشلىتىلىدىغان توك قوغۇرىقى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، 1984 - يىلى شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ۋاڭ خۇي (قىز) قاتارلىقلار يازغان «كورلا نەشپۈتىنى ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى» دېگەن كىچىك ئىلمىي ماقالە 3 - دەرىجەلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، 1986 - يىلى شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى لىيۇ فاڭ (قىز) قاتارلىقلار يازغان «شىنجاڭ كورلا شەھىرىدىكى پەمىدۇر قىيامىنى تەكشۈرۈش» دېگەن كىچىك ئىلمىي ماقالە شان-شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1986 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئوقۇغۇچىلارنى ئۇدا تۆت قېتىم ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تەشكىللىگەن ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلەرنىڭ كومپيۇتېر پروگراممىسى مۇسابىقىسىگە قاتناشتۇردى، بۇنىڭ ئىچىدە 1986 - يىلى شەھەرلىك

1 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئاپتونوم رايونلۇق ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كومپيۇتېر پروگراممىسى مۇسابىقىسىدە كوللېكتىپ ئومۇمىي نومۇر بويىچە 1 - بولدى، 1989 - يىلى شەھەرلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەر گۇرۇپپىسى ئاپتونوم رايون ئۇيۇشتۇرغان كومپيۇتېر پروگراممىسى مۇسابىقىسىدە كوللېكتىپ ئومۇمىي نومۇر بويىچە 1 - بولدى.

1984 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئۇدا ئالتە قېتىم ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ لەگلەك ياساش ۋە ئۇچۇرۇش مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇردى. بۇ پائالىيەت كورلا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى پەن - تېخنىكا پائالىيىتىگە ئايلىنىپ قالدى.

1986 - يىلى شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى شەھەردىكى ئون ئوتتۇرا مەكتەپ بويىچە «مەن گۈزەل بايىنغولىنىنى سۆيىمەن» دېگەن تېمىدا زېھىن سىناش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقىگە جەمئىي 200 ئۇيغۇر ۋە خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قاتناشتى.

1982 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى بەش قېتىم ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك رادىئو قوبۇللىغۇچنى قۇراشتۇرۇش مۇسابىقىسى، بىر قېتىم باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ قەغەز قىيما ھۈنەر - سەنئەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى ھەمدە شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى ئوتتۇرا باشلانغۇچ مەكتەپلەر ۋە يېزا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدىكى ياش - ئۆسمۈرلەرنى «بايىنغولىن ئوبلاستى پەن - تېخنىكىسىنى سۆيۈش» دېگەن تېمىدا تەكلىپ بېرىش پائالىيىتىنى ۋە ھاللىبي قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزى ھەم كۇننىڭ ھالقىسىمان تۇتۇلۇشىنى كۆزىتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا ئۇيۇشتۇردى، بۇنىڭغا 20 مىڭدىن كۆپ ئوقۇغۇچى قاتناشتى.

يىگىرمە سەككىزىنچى قىسىم

مەدەنىيەت

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . مەمۇرىي ئاپپاراتلار

مىنگو دەۋرىدە كورلا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ماۋارىپ بۆلۈمى ئۆزئىگە تەۋە رايونلاردىكى مەدەنىيەت ئىشلىرىنى قوشۇمچە باشقۇرغانىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ماۋارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت خىزمىتىنى قوشۇمچە باشقۇردى. 1952 ـ يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى ئۆزگەرتىپ تەسىس قىلىندى، ئۇ، مەدەنىيەت خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇردى. 1963 ـ يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1969 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1974 ـ يىلغىچە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتتا سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مەدەنىيەت ـ سەھىيە گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 1974 ـ يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1978 ـ يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت-ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1979 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1984 ـ يىلى شەھەر بىلەن ناھىيە بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى شەھەرلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1985 ـ يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت-ماۋارىپ ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىدىكى خىزمەتچى خادىم سەككىزگە يەتتى.

§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار

1. شەھەرلىك مەدەنىيەت ئاپپاراتلىرى

شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى مىنگونىڭ 32 - يىلى (1943 - يىلى) كورلا ناھىيىلىك ئاممىۋى ماۋارىپ يۇرتى قۇرۇلۇپ، ئىجتىمائىي - ئاممىۋى مەدەنىيەت - ماۋارىپ پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. 1951 - يىلى ناھىيىلىك ئاممىۋى ماۋارىپ يۇرتى ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئۈچ ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى.

1979 - يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى قۇرۇلدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى توققۇزغا يەتتى. 1984-يىلى شەھەر بىلەن ناھىيە بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا قوشۇۋېتىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 11 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى تۆت) گە يەتتى.

شەھەرلىك كۈتۈپخانا 1952 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى ئىچىدە كۈتۈپخانا تەسىس قىلىنىپ، ئىككىدىن ئۇچكىچە كىتاب باشقۇرغۇچى خادىم قويۇلدى. 1985 - يىل 4 - ئايدا ئەسلىدىكى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ ئورنىدا شەھەرلىك كۈتۈپخانا قۇرۇلدى، ئۇنىڭ تۆت ئىشچى - خىزمەتچىسى (بۇنىڭ ئىككىسى ئاز سانلىق مىللەت) بار ئىدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك كۈتۈپخانا شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ 2 - قەۋىتىگە كۆچۈرۈلدى، ئۇنىڭغا بىر مۇئاۋىن باشلىق قويۇلدى. ئىشچى - خىزمەتچىسى يەتتىگە يەتتى. ئەسلىدىكى كۈتۈپخانا ئورنى ئاز سانلىق مىللەتلەر قىرائەتخانىسى قىلىندى.

شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسى (ئۈزىلى) 1951 - يىل 11 - ئايدا ناھىيىلىك رادىئو قوبۇللاش پونكىتى قۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى بىلەن بىرلىكتە ئىش بېجىردى، ئىككى نەپەر رادىئو قوبۇللىغۇچى خادىم سەپلەپ بېرىلدى. 1957 - يىلى رادىئو قوبۇللاش پونكىتى ئاساسىدا ناھىيىلىك رادىئو ئۈزىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئورنى ئىلگىرىكى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شىمالىي تەرىپىدە (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىدىكى شەھەرلىك سۇ - ئېلېكتر ئىدارىسىنىڭ خىزمەت بىناسى ئورنىدا) ئىدى. تۆت مۇھەررىر، دىكتور سەپلەپ بېرىلدى. 1958 - يىلى رادىئو ئۈزىلىنىڭ ئورنى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەربىي تەرىپىگە كۆچۈرۈلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ دەسلىپىدە، يەنى 1967 - يىل 1 - ئايدا ئاممىۋى تەشكىلاتلار ناھىيىلىك رادىئو ئۈزىلىدىن ھوقۇق تارتىۋېلىپ، ئۇنىڭ نامىنى «ئىسيان كۆتۈرۈش يوللۇق» رادىئو ئۈزىلى قىلىپ ئۆزگەرتتى. 1967 - يىل 3 - ئايدا ناھىيىلىك رادىئو ئۈزىلىغا قارىتا ھەربىي ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلۇپ، ئۇنىڭ كورلا ناھىيىلىك خەلق رادىئوئۈزىلى دېگەن نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1973 - يىلى ھەربىي ئىدارە قىلىش ئەملدىن قالدۇرۇلدى.

1981-يىل 7-ئايدا شەھەرلىك رادىئو ئۈزىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بىر باشلىق، بىر مۇخبىر-مۇھەررىر، ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىدىغان دىكتور، بىر خەنزۇچە ئاڭلىتىدىغان دىكتور، بىر تېخنىك ئىشچى، بىر كاسسىر سەپلەپ بېرىلدى. 1984-يىلى شەھەر بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك رادىئو ئۈزىلى شەھەرلىك رادىئو ئۈزىلىغا قوشۇۋېتىلدى. 1990-يىلى كورلا شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ، ئاڭلىتىش بېرىشكە باشلىدى، شەھەرلىك رادىئو ئۈزىلى بىلەن شەھەرلىك رادىئو ئىستانسىسى بىرلىشىپ كەتتى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 63كە يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىم 35) .

شەھەرلىك ئارخىپخانا 1957 - يىل 3 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئارخىپخانىسى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا بىر مەخسۇس خادىم سەپلەپ بېرىلدى، بۇ خادىم يازما ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى باشقۇردى. 1959-يىل 1 - ئايدا ناھىيىلىك ئارخىپخانا قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا ئۈچ مەخسۇس ئارخىپ كادىرى سەپلەپ بېرىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئارخىپخانا ئاپپاراتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1982-يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانا ئاپپاراتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئۇنىڭ ئۈچ ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1982 - يىلى شەھەرلىك ئارخىپخانا قۇرۇلدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانا شەھەرلىك ئارخىپخانىغا قوشۇۋېتىلدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 12 گە يەتتى. 1990 - يىلى شەھەرلىك ئارخىپخانىنىڭ 11 ئىشچى - خىزمەتچىسى ئىچىدە يارىمچى باشقۇرغۇچى ئۇنۋانى بارلار تۆت، باشقۇرغۇچى ئۇنۋانى بارلار ئۈچ.

شەھەرلىك كىنو فىلىمى تارقىتىش - قويۇش شىركىتى 1956 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ 35 - كىنو ئەترىتى ناھىيىلىك مەدەنىيەت - ماۋارىپ بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1964 - يىلى ناھىيىلىك «تەڭرىتاغ» كىنوخانىسىدا ناھىيىلىك 2 - كىنو ئەترىتى قۇرۇلدى. 1977 - يىلى ناھىيىلىك كىنو ئەترىتى ئاساسىدا ناھىيىلىك كىنو پونكىتى قۇرۇلدى. 1980-يىلى ناھىيىلىك كىنو پونكىتى ناھىيىلىك كىنو فىلىمى تارقىتىش -قويۇش شىركىتى دەپ ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى ناھىيىلىك كىنو فىلىمى تارقىتىش- قويۇش شىركىتى شەھەرلىك كىنو فىلىمى تارقىتىش- قويۇش شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى شەھەرلىك كىنو فىلىمى تارقىتىش - قويۇش شىركىتى- دىكى ئىشچى - خىزمەتچى 11گە يەتتى.

شەھەرلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى 1971 - يىل 12 - ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسىنىڭ كورلا بازىرى خېبېي كوچىسىدىكى دۇكىنى كورلا ناھىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، شۇنىڭ بىلەن ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى بەش ئىدى، 1979 - يىلى 12گە يەتتى. شۇ يىلى ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسىنىڭ تۈزۈلمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ خادىملىرى، مۇئەسسەسلىرى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسىغا قوشۇۋېتىلدى.

يېزا رادىئو كۆچەيتىش پونكىتى 1961 - يىلى ناھىيە بويىچە تۇنجى گۇڭشې رادىئو كۆچەيتىش پونكىتى — ئاۋات گۇڭشې رادىئو كۆچەيتىش پونكىتى قۇرۇلدى. 1990 - يىلى ناھىيە بويىچە يېزا رادىئو كۆچەيتىش پونكىتى ئونغا، ئىشچى - خىزمەتچىسى 20گە يەتتى.

يېزا كىنو قويۇش ئەترىتى 1960-يىلى ناھىيە بويىچە گۇڭشې قۇرغان تۇنجى كىنوئەترىتى— ئاۋات گۇڭشې كىنو ئەترىتى قۇرۇلدى، بۇ ئەترەتنىڭ ئىككى ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى. ئۇنىڭ كىنو قويۇش ئاپپاراتى 16 مىللىمېتىرلىق ئاپپارات بولۇپ، ئۇنى ئوبلاستلىق فىلىم تارقىتىش-قويۇش شىركىتى فىلىم بىلەن تەمىنلەيتتى. 1990-يىلى شەھەر بويىچە يېزا كىنو قويۇش ئەترىتى 24كە يەتتى.

يېزا مەدەنىيەت پونكىتلىرى 1980 - يىلى ئاۋات گۇڭشې مەدەنىيەت پونكىتى قۇرۇلدى. 1990-يىلى شەھەر بويىچە يېزا مەدەنىيەت پونكىتى توققۇزغا، ئىشچى - خىزمەتچىسى توققۇزغا يەتتى.

2. ئوبلاستقا بىۋاستە قاراشلىق مەدەنىيەت ئاپپاراتلىرى

بايىنغولىن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى 1981-يىل 12-ئاينىڭ 31-كۈنى بايىنغولىن موڭغۇل

ئاپتونوم ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى كۆچۈرۈپ تارقىتىش ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ، تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى تارقىتىشقا باشلىدى. 1985-يىل 10-ئايدا تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرلىق - تەھ-ىرىرلىك بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ خەۋەرلىرىنى قەرەللىك تارقىتىشقا باشلىدى. 1990-يىل 1-ئايدا ئۇنىڭ نامى بايىنغولىن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى. شۇ يىلى بايىنغو-لىن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قارمىقىدا ئاخبارات بۆلۈمى، ئىقتىساد بۆلۈمى، تارقىتىش بۆلۈمى، تارقـ-تىش تېخنىكىسى بۆلۈمى، ئېلان بۆلۈمى، ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، خىزمەتچىسى 50كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇخبىر، مۇھەررىر، دىكتور 20، تېخنىكا خادىمى 21، ئېلان خادىمى ئالتە، باشقىلار ئۈچ.

ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسى 1954 - يىلى «شىنخۇا» كىتابخانىسىنىڭ كورلا ۋىلايەت-لىك تارمىقى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ بەش ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1960-يىلى كورلا ۋىلايەتلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى بايىنغولىن ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى، ئىشچى - خىزمەتچىسى كۆپەيىپ 12گە يەتتى. 1990 - يىلى بايىنغولىن «شىنخۇا» كىتابخانىسىدا كەسپىي بۆلۈم، مالىيە بۆلۈمى، مۇلازىمەت بۆلۈمى ۋە مەۋرىيەت ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، بۆلارنىڭ قارمىقىدا توققۇز دۆكان ئېچىلدى، جەمئىي ئىشچى - خىزمەتچىسى 51 گە يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىم 14).

ئوبلاستلىق ئاممىۋى سەنئەت سارىيى بۇ سەنئەت سارىيى 1984 - يىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ تۆت ئىشچى - خىزمەتچىسى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچى ئىككى) بار ئىدى، بۇ سەنئەت سارىيى ئوبلاست خاراكتېرلىك ئاممىۋى ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى ئۈيۇشتۇ-رۇشقا، ئاساسىي قاتلام مەدەنىيەت يۇرتى (پونكىتى) خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىشقا مەسئۇل بولدى. 1989 - يىلى ئوبلاستلىق ئاممىۋى سەنئەت سارىيىدىكى خىزمەتچى خادىم 14 (بۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي تېخنىكا خادىمى سەككىز) كە يەتتى. ئاساسلىق پائالىيەت ئۈسكۈنىلىرى ساكس، ئېلېكترونلۇق گىتار، «YAMAHA» ماركىلىق ئېلېكترونلۇق رويال، راۋاب، ئاكاردىيون قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى.

ئوبلاستلىق كۈتۈپخانا 1979 - يىلى قۇرۇلدى، كۈتۈپخانىنىڭ ئورنى «خەلق» مەيدانىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدە. 1987 - يىلى ئوبلاستلىق كۈتۈپخانا بىناسى پۈتۈپ ئىشلىتىلدى. بۇ كۈتۈپخانا بىناسىدا 300 كۋادرات مېتىرلىق بىر قىرائەتخانە، ئومۇمىي كۆلىمى 1200 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان تۆت كىتاب ئامبىرى بار. 1990 - يىلى ئوبلاستلىق كۈتۈپخانىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى ئون (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى تۆت) غا، ساقلىنىۋاتقان كىتاب 60 مىڭدىن كۆپرەككە يەتتى.

كورلا ئوتتۇرا دولقۇنلۇق رادىئو ئۇلاپ تارقىتىش ئىستانسىسى بۇ ئىستانسا 1986 - يىل 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى پۈتۈپ ئاڭلىتىش بېرىشكە باشلىدى. ئەينى چاغدىكى ئىشچى - خىزمەتچىسى 32 ئىدى، ئۇنىڭ ئون كىلوۋاتلىق ئوتتۇرا دولقۇنلۇق تارقىتىش ئاپپاراتىدىن تۆتى بولۇپ، مەركىزىي خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ 1 - يۇرۇش خەنزۇ تىلىدىكى پروگراممىلىرىنى ۋە شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسـ-سىنىڭ ئۇيغۇر، خەنزۇ، موڭغۇل تىللىرىدىكى پروگراممىلىرىنى ئۇلاپ ئاڭلاتتى، خەنزۇ تىلىدىكى ئاڭلىتىش ئۇچۇن 1359 كىلوگىرىتسلىق ۋە 1494 كىلوگىرتسلىق چاستوتا، ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش ئۇچۇن 1044 كىلوگىرتسلىق چاستوتا، موڭغۇل تىلىدىكى ئاڭلىتىش ئۇچۇن 1593 كىلوگىرتسلىق چاستوتا ئىشلىتىلدى. 1990 - يىلى ئىستانسا بويىچە ئىشچى - خىزمەتچى 35كە يەتتى.

ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى 1960-يىلى كورلا ۋىلايەتلىك ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى قۇرۇلدى، شۇ چاغدا بۇ ئۆمەكنىڭ 11 ئارتىست-خىزمەتچىسى بار ئىدى. شۇ يىلى 12-ئايدا كورلا ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ نامى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكىگە ئۆزگەرتىلدى. 1990-يىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكىدە ئارتىست-خىزمەتچى 88گە يەتتى. (بۇنىڭ 75ى ئاز سانلىق مىللەت).

ئوبلاستلىق بېيجىڭ تىياتىرى ئۆمىكى 1960 - يىل 5 - ئايدا كورلا ئۇلايەتلىك بېيجىڭ تىياتىرى ئۆمىكى قۇرۇلدى، شۇ يىلى 12 - ئايدا كورلا ئۇلايەتلىك بېيجىڭ تىياتىرى ئۆمىكى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق بېيجىڭ تىياتىرى ئۆمىكىگە ئۆزگەرتىلدى. ئۆمەكتىكى ئارتىست - خىزمەتچى خادىم 59غا يەتتى. 1962 - يىل 4 - ئايدا ئوبلاستلىق بېيجىڭ تىياتىرى ئۆمىكى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

ئوبلاستلىق يۇجۇ تىياتىرى (خېنەن تىياتىرى) ئۆمىكى 1962 - يىلى ئوبلاستلىق يۇجۇ تىياتىرى ئۆمىكى ئوبلاستلىق بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى ئىشتىن سىرتقى يۇجۇ تىياتىرى ئۆمىكى ئاساسىدا قۇرۇلدى، ئارتىست - خىزمەتچىسى 45 ئىدى. 1964 - يىلى بۇ ئۆمەك ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1979 - يىلى بۇ ئۆمەك يېڭىباشتىن قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئورنى «نەشپۈتزار» كوچىسىدا بولدى. 1986- يىلى بۇ ئۆمەكتىكى ئارتىست - خىزمەتچى 62گە يەتتى. 1987 - يىلدىن كېيىن خادىملارنىڭ يۆتكىلىپ كېتىشى ۋە پېنسىيەگە چىقىپ كېتىشى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ئويۇن قويۇشى توختاپ قالدى.

«بايىنغولىن گېزىتى» ئىدارىسى 1959 - يىل 1 - ئايدا ج ك پ كورلا ئۇلايەتلىك پارتكومنىڭ ئورگان گېزىتى — «كورلا گېزىتى» نەشر قىلىندى، «كورلا گېزىتى» ئىدارىسىمۇ بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇلدى. ئۇلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى تېمەن جۇڭيۇ باش مۇھەررلىكىنى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى، پازىل روزى مۇئاۋىن باش مۇھەررىر بولدى. «كورلا گېزىتى» ئىدارىسىدە تەھرىر بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق، سانائەت - قاتناش - مالىيە - سودا، سىياسىي - تەشۋىقات، ئاممىۋى خىزمەت گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. 1960 - يىل 12 - ئايدا «كورلا گېزىتى» ئىدارىسى «بايىنغولىن گېزىتى» ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى. 1962 - يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» ئىدارىسىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 71گە يەتتى. شۇ يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» نەشر قىلىنىشتىن توختىتىلدى. 1973 - يىل 5 - ئايدا «بايىنغولىن گېزىتى» ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1984- يىل 12 - ئايدا «بايىنغولىن گېزىتى» ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1990 - يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» ئىدارىسىدە موڭغۇل تەھرىر بۆلۈمى، ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى، خەنزۇ تەھرىر بۆلۈمى، ئاممىۋى خىزمەت بۆلۈمى (ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئېلان بۆلۈمى، ئوقۇرمەنلەر ئۆچۈن مۇلازىمەت قىلىش بۆلۈمى تەسىس قىلىندى)، باش مۇھەررىر ئىشخانىسى (ئۇنىڭ قارىمىقىدا سۈرەت تارتىش گۇرۇپپىسى، گۇزەل سەنئەت تەھرىر بۆلۈمى تەسىس قىلىندى)، مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، باسما زاۋۇتى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 58 گە يەتتى (ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى 25).

3. يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ مەدەنىيەت ئاپپاراتلىرى

«يېشىل دالا گېزىتى» ئىدارىسى 1960 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شى پارتكومنىڭ ئورگان گېزىتى — «جەڭ دۆمبىقى گېزىتى» ئىدارىسى قاراشەھەر ناھىيىسىدىن كورلىغا كۆچۈرۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا «جەڭ دۆمبىقى گېزىتى» «ئىسيانچىلار» تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ نامى «قىزىل ئىسيانچىلار گېزىتى»گە ئۆزگەرتىلدى، ئۇزۇن ئۆتمەي نەشردىن توختىتىلدى. 1984- يىل 11 - ئايدا شى پارتكومنىڭ ئورگان گېزىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئۇنىڭ نامى «يېشىل دالا گېزىتى» دەپ ئاتالدى ھەمدە «يېشىل دالا گېزىتى» ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1990 - يىلى «يېشىل دالا گېزىتى» ئىدارىسىدە تەھرىر بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، بىر مۇئاۋىن باش مۇھەررىر، بىر تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى، بەش مۇخبىرلىق، تەھرىرلىك خادىمى، بىر ئىچكى تەمىنات خادىمى قويۇلدى.

«جەڭ دومبىقى» تىياتىر ئۆمىكى بۇ ئۆمەك 1960 - يىلى قاراشەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۈلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا بېيجىڭ تىياترى، چۆجۈ تىياترى، يۈجۈ تىياترى، چىنچىيالڭ تىياترى ئەترەتلىرى تەسىس قىلىندى، ئارتىست - خىزمەتچى 127 گە يەتتى. 1962 - يىل 2 - ئايدا چۆجۈ تىياتىر ئەترىتى ئەسلى ماكانى خېنەن لويانغا كۆچۈپ كەتتى. 1969 - يىل 6 - ئايدا «جەڭ دومبىقى» تىياتىر ئۆمىكى تارقىلىپ كەتتى.

Ⅱ باب

ئەدەبىيات - سەنئەت

§1. ئەدەبىي ئىجادىيەت

مىنگۇنىڭ 31 - يىلى (1942 - يىلى) لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ داستانى «تاھىر - زۆھرە» ئېلان قىلىندى. شۇنىڭدىن كېيىن «تاھىر - زۆھرە» ھېكايىسى خەلق ئارىسىدا كەڭ تارقالدى.

50 — 60- يىللاردا ۋەكىللىك خاراكتېرلىك ئەسەرلەردىن ئابدۇرېشىتنىڭ «مەن گۈزەشىدا ئەمگەك سۆيىمەن»، «سىيالكىچى قىز» قاتارلىق شېئىرلىرى «تارىم» ۋە «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىندى؛ ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئىجاد قىلغان «ئۇچ رومكا سۇت ھارىقى»، «بەخت بۇلىقى»، «شاد - خورام مالچىلار» قاتارلىق ناخشا - ئۇسۇل، تىياترلار سەھنىلەردە ئوينىلىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. 1979 - يىلى ئوبلاست خاراكتېرلىك ژۇرناللاردىن «بوستان» (ئۇيغۇرچە)، «كۆنچى دەريا‌سى» (خەنزۇچە)، «بايىنغولىن» (موڭغۇلچە) لار ئارقا - ئارقىدىن نەشر قىلىنىپ، ھەر مىللەت ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرىنى ماھارەت كۆرسىتىدىغان زېمىن بىلەن تەمىن ئەتتى.

1990 - يىلغا قەدەر ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەر ئىچىدە: «بۇلبۇل» (شېئىر)، «ۋەتەنگە بېغىشلانغان قەلب» (ئەدەبىي ئاخبارات) قاتارلىق 15 پارچە ئەسەر «بوستان» لوڭقىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى؛ «غەربىي زېمىن روھى» (ھېكايە)، «قاندىن پۈتكەن قۇياش» (ھېكايە) قاتارلىق 12 پارچە ئەسەر «كۆنچى» ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. كورلا شەھىرىدىكى ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى ئۇلكە، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى گېزىت - ژۇرناللاردا 156 پارچە شېئىر ئېلان قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆمەر مۇھەممەتئىمىننىڭ ئەسىرى 89 پارچە بولۇپ، ئۇنىڭ «دالىدا قار، دىلىمدا باھار» سەرلەۋھەلىك شېئىرى 1990 - يىلى «تارىم» ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى؛ 24 پارچە ھېكايە ئېلان قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە داۋانەيدەينىڭ «شەرقە قايتىش يولىغا باغلانغان رىشتە» ناملىق ئەسىرى 1989 - يىلى مەملىكەتلىك 2 - نۆۋەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر تېمىسىدىكى سەھنە ئەسەرلىرى بويىچە «ئىتتىپاق» مۇكاپاتىغا، «جۇدۇن - چاپقۇنلۇق تاغ ئارىسىدا» ناملىق ئەسىرى 1990 - يىلى ئاپتونوم رايوننىڭ يېڭى دەۋر ئەدەبىي ئىجادىيەت مۇنەۋۋەر مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1984 - يىل 4 - ئايدا ئوبلاستلىق ئەدەبىيات خىزمەتچىلىرى جەمئىيىتى قۇرۇلدى. 1990 - يىلى بۇ جەمئىيەتنىڭ ئەزاسى 93 كە يەتتى، داۋانەيدەي مۇدىرىيەت باشلىقى، لىيۇ كۇنلى، مۇيدۇن سايىتلار مۇئاۋىن مۇدىرىيەت باشلىقى، دۇ فاڭچىڭ باش كاتىپ بولدى.

2 §. مۇزىكا، ئۇسسۇل

1. مۇزىكا

چالغۇ ئەسۋابلىرى شەھەر تەۋەسىدىكى ئۇيغۇر ئاممىسى ناخشا - ئۇسسۇلغا ماھىر، نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ ئۆيىدە دۇتار، راۋاب قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى بار، مېھمان كەلگەندە ناخشا ئېيتىپ ساز چېلىپ بېرىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ئاساسلىق نەيلىك - تارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرىدىن تەمبۇر، راۋاب، دۇتار، قالۇن، غىجەك، خۇشتار، ساتار، سونايۇ ۋە نەي قاتارلىقلار، سوقما چالغۇ ئەسۋابلىرىدىن داپ ۋە ناغرا قاتارلىقلار بار.

مۇزىكىلىق ئەسەرلەر ئۇيغۇر ئاممىسى جاپالىق ئەمگەك داۋامىدا نۇرغۇن خەلق مۇزىكىلىرىنى ئىجاد قىلغان، بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ مەشھۇرى ئەنئەنىۋى كلاسسىك مۇزىكا «12 مۇقام»دىن ئىبارەت. ئۇ ئەنئەنىۋى خەلق قوشاقلىرى، خەلق ئۇسسۇل - مۇزىكىلىرى ئاساسىدا، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئېسىل مۇزىكىلىرىنى ئۆزلۈكسىز قوبۇل قىلىپ ۋە ئۆزىگە سىڭدۈرۈپ، 16 - ئەسىردىن 19 - ئەسىرگىچە بولغان تەرەققىيات جەريانىنى بېشىدىن كەچۈرۈش ئارقىلىق شەكىللەنگەن، ئۇ ئېلىمىزنىڭ مىللىي ئەنئەنىۋى مۇزىكىلىرى ئىچىدىكى قىممەتلىك بايلىق. «12 مۇقام»نىڭ ھەربىر مۇقامى چوڭ نەغمە، داستان، مەشرەپتىن ئىبارەت ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، مۇقەددىمە، داستان، ئۇسسۇل مۇزىكىسى ۋە مەرغۇلنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ، رىتمىي كۆپ ئۆزگىرىشچان، ئاھاڭدارلىققا باي بولۇپ، ناخشا - مۇزىكىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى خەلقنىڭ جاھالەت كۆچلىرىگە بولغان غەزەپ - نەپرىتىنى ۋە قارشىلىقىنى ھەمدە يۇرۇقلۇققا، بەختىيار تۇرمۇشقا، شېرىن مۇھەببەتكە بولغان ئىنتىلىش ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

1982 - يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق مەدەنىيەت ئىدارىسى كەسپىي خادىملارنى يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىغا بېرىپ خەلق قوشۇقلىرىنى توپلاشقا ئەۋەتتى. ئۇلار مۇقامنىڭ بىر قىسىم ئۇسسۇل- مۇزىكىلىرىنى ۋە بەزى بۆلەكلىرىنىلا توپلىيالىدى، كەسپىي سەنئەت ئۆمەكلىرى مۇشۇلارغا تايىنىپ «كورلا سەنىمى»نى ئىجاد قىلىپ سەھنىلەردە ئويناندى. 1990 - يىلى كورلا مەشرەپلىرىدە «12 مۇقام»نىڭ «ناۋا»، «پەنجىگاھ»، «مۇشاۋرەك»، «راك» قاتارلىق قىسىملىرى داۋاملىق قوللىنىلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، خەلق سەنئەتچىلىرى يەنە كوممۇنىستىك پارتىيىنى، ماۋجۇشىنى، سوتسىيالىستىك يېڭى تۇرمۇشنى مەدھىيىلەيدىغان خەلق ناخشىلىرىنى ئىجاد قىلىپ، ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىغا تارقاتتى.

سازەندىلەر خەلق ئارىسىدىكى مەشھۇر سۇنايچىلاردىن قۇربان ئىمىن، تۆمۇر، خۇئىر ئەمەت قاتارلىقلار بار. مەشھۇر داپچىلاردىن ھوشۇر، شېرىپ ھوشۇر، مەخسۇت نىياز، ھېكىم شەمشىدىن قاتارلىقلار بار.

2. ئۇسسۇل

كورلا سەنىمى بۇ، كورلا مەشرىپىنىڭ ئاساسلىق تەركىبىي قىسمى بولۇپ، يالغۇز كىشى، ئىككى كىشى ئويناشقىمۇ، كوللېكتىپ ئويناشقىمۇ بولىدۇ. ئۇسسۇل ئەركىن، شوخ بولۇپ، ئۇسسۇلچى ئىختىيا-

رىي ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئويناپدۇ. بەلگىلەنگەن ئۇسسۇل ھەرىكىتى بولمايدۇ. ئەر ـ ئاياللارنىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتىدىكى پەرق شۇكى، ئەرلەرنىڭ ھەرىكىتى ئاددىيراق بولۇپ، ئاساسەن ئەرلەرگە خاس مەردانىلىك ئىپادىلىنىدۇ. ئاياللارنىڭ ھەرىكىتى بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ، ئاياللارغا خاس نازاكەت-جەلبدارلىقنى ئىپادىلەشكە ئاھمىيەت بېرىلىدۇ. ئۇسسۇل مۇزىكىسى رېتىمىنىڭ ئوتتۇرا تېزلىكتىن تەدرىجىي تېزلىشى. شىغا ئەگىشىپ ئۇسسۇل يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلىدۇ، ناخشا ئاۋازى، مۇزىكا ساداسى پەلەككە ئۆرلەيدۇ، سورۇن ئىنتايىن قىزغىن كەيپىياتقا چۆمۈلىدۇ. كورلا سەنىمگە تەڭكەش قىلىنىدىغان مۇزىكىلار 12 مۇقامنىڭ بىر قىسىم بۆلەكلىرى، خەلق ناخشىلىرى ياكى خەلق مۇزىكىلىرىدىن تەشكىل تاپىدۇ، سونايى، داپ، نافىرا، تەمبۇر، راۋاب، قالۇن قاتارلىق سازلار تەڭكەش قىلىنىدۇ، 80 ـ يىللاردا ئېلېكترونلۇق چالغۇلار ۋە گىتار كىرگۈزۈلدى.

ساۋىردىك بۇ كەلگۈسى تارقالغان، ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە موڭغۇل خەلق ئۇسسۇلىدۇر. بۇ ئۇسسۇلغا 12 مۇزىكىدىن تەشكىل تاپقان يۈرۈشلەشكەن مۇزىكا تەڭكەش قىلىنىدۇ. ھەربىر مۇزىكا بىر ئالاھىدە مەزمۇننى ئىپادىلەيدۇ، ئۇنىڭدا بەلگىلەنگەن بىر يۈرۈش ھەرىكەت بولىدۇ، «ئەندە»، ئات كۆندۈرگۈچى، بوز تاي، «بوريات»، توي مۇراسىمى، «ئوراق تېكىن» قاتارلىقلارنى ئۆزئىچىگە ئالغان ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ئەركىن جارى قىلدۇرۇشقىمۇ بولىدۇ.

دولان ئۇسسۇلى بۇ موڭغۇللارنىڭ بەدەن شەكلى ھەرىكىتى ئاساس قىلىنغان، ئۇيغۇر ئۇسسۇلى ۋە شامان دىنىدىكى پېرىخونلۇق ئىگىدۈرۈلگەن ئۇسسۇل. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، بۇ ئۇسسۇلدىكى پۈت ھەرىكىتىنىڭ رېتىمى ئۇيغۇر ئۇسسۇلى شەكلىنى، قول ھەرىكىتى بولسا، موڭغۇل ئۇسسۇلى شەكلىنى ئالغان.

دولان ئۇسسۇلى يەنە دولان مەشرەپى ۋە دولان سەنىمى دەپ ئايرىلىدۇ ھەمدە ئاساسەن دولانلىقلارنىڭ ئوۋ ئوۋلاش جەريانىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇسسۇل مۇقىم تەرتىپتە ئورۇندىلىدۇ، يەنى ناۋا، چېكتەمە، سەنەم، سەلقە ۋە سېرىلمىدىن ئىبارەت بەش ئاھاڭدىن تەركىب تاپىدۇ، دولان مۇقامىدىن ئىبارەت چوڭ تېپتىكى يۈرۈشلۈك مۇزىكا تەڭكەش قىلىنىدۇ. جەمئىي توققۇز يۈرۈش ئاھاڭغا ئايرىلىدۇ، ھەربىر يۈرۈش ئاھاڭ يەنە بەش بۆلەككە بۆلىنىدۇ، ھەربىر بۆلەكتە ئىككى كۈبلىت شېئىر بولىدۇ. ئۇسسۇل ھەرىكىتى قوپالراق، ئاھاڭنىڭ رېتىمى كۈچلۈك بولىدۇ، ئۇسسۇل ئاخىرىدا يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلگەندە، ئۇسسۇلچى توختىماي تېز چۆگىلەيدۇ. گۇاڭشۇنىڭ دەسلەپكى يىللىرى شى بۇخۇا لىيۇجىنتاڭنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلغان چوڭ قوشۇنىغا ئاشلىق توشۇش ئۈچۈن كورلىغا كېلىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دولان ئۇسسۇلى ئويىنىغاندىكى قىزغىن كەيپىياتىنى كۆرۈپ مۇنداق شېئىرىي مىسرالارنى يازغان ئىدى: «ئويىنسا رەققاس ئۇسسۇل قويۇندەك تېز ئايلىنىپ، تۆكۈلگەن بەرگى چېچەكنىڭ سانىنى بولماس بىلىپ» («كورلا كونا شەھىرى خاتىرىلىرى» دىن) بۇ ئۇسسۇل يايلاق مىللەتلىرىنىڭ «ئات ئۈستىدە ساداق تارتىپ ئوقيا ئاتقان، جۇشقۇن، زەبەردەستلىك» بەدىئىي ئالاھىدىلىكىنى خېلى كۆپ ساقلاپ قالغان.

باشقىلار 80 ـ يىللاردا تانسا، دېسكو ئۇسسۇلى شەھەر رايونىدا كەڭ تارقالدى.

§ 3 . رەسساملىق ۋە فوتو سۈرەتچىلىك

كورلا ناھىيىسىدىكى ئۇيغۇر ئاممىسى مەسچىتلەرنىڭ تورۇس ۋە تاملىرىغا ناھايىتى زور مىقداردىكى نەپىس زىننەت سۈرەتلىرىنى سىزىپ قالدۇرغان. 50 ـ يىللاردىن 60 ـ يىللارنىڭ باشلىرىغىچە رەسسام سىزىش، سۈرەت تارتىش ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ناھايىتى ئاز ئىدى. 60 ـ يىللاردىن كېيىن

ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكوملارنىڭ گۈزەل سەنئەت كەسپىنى پۈتتۈرگەن بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار ئارقا - ئارقىدىن تەقسىملىنىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن كەسپىي ۋە ئىشتىن سىرتقى گۈزەل سەنئەت، سۈرەت تارتىش ئىشلىرى تەرەققىي قىلدى. 1965 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدىكى يالڭ شياۋشىڭ سىزغان سۇ بۇياق رەسىم — «ئاسىيا، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسى خەلقلىرى ئورنىدىن دەس تۇردى» ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەن گۈزەل سەنئەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسىگە تاللىنىپ قاتناشتۇرۇلدى. 1976 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى جەمئىي 21 قېتىم گۈزەل سەنئەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئېچىپ، جەمئىي 1000 پارچىدىن ئارتۇق ئەسەرنى كۆرگەزمە قىلدى، ئون قېتىم رەسساملىق كۇرسى ئېچىپ، 400 دىن ئارتۇق كۇرسانت (قېتىم) تەربىيىلىدى. 1979 - يىلى لىۋ ئالتاينىڭ ماي بۇياق رەسىمى — «تورغۇت موڭغۇللىرىنىڭ 1772 - يىلى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشى» ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ دۆلەت قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا بېغىشلانغان گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسىگە قاتناشتۇرۇلدى. 1980-يىلىدىن 1983-يىلغىچە يالڭشياۋ شېڭنىڭ «گۆھەر پىچاق» ، «گالدىنباي» ، قېلىڭ گوۋېينىڭ «كۆنچى دەرياسى ھەققىدە ھېكايە» قاتارلىق چاتما رەسىملىرى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ تارقىتىلدى. 1983 - يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە فوتو سۈرەت، گۈزەل سەنئەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلۈپ، 85 پارچە فوتو سۈرەت ئەسىرى، 65 پارچە گۈزەل سەنئەت ئەسىرى كۆرگەزمە قىلىندى.

1985 - يىلى شىن جىنبوڭنىڭ «كۆتىرە ئېلىش شادلىقى» ، «بەختلىك قېرىلار» قاتارلىق فوتو سۈرەت ئەسەرلىرى تاللىنىپ ئاپتونوم رايونلۇق فوتو سۈرەتچىلەر جەمئىيىتى ئويۇشتۇرغان «شىنجاڭ ئالغا باسماقتا» فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسىگە ئەۋەتىلىپ، كۆرگەزمە قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدىكى «كۆتىرە ئېلىش شادلىقى» فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسى بويىچە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1983 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى ھەرىيلى بىر قېتىم ئۆسمۇر بالىلار گۈزەل سەنئەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئېچىپ، ھەرقېتىمدا 200 دىن ئارتۇق ئەسەرنى كۆرگەزمە قىلدى؛ باشقا گۈزەل سەنئەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى جەمئىي 11 قېتىم ئېچىلىپ، ھەرقېتىمدا 120 دىن 200 پارچىغىچە ئەسەر كۆرگەزمە قىلىندى.

1985 - يىلى ئوبلاستلىق گۈزەل سەنئەت خادىملىرى جەمئىيىتى ۋە ئوبلاستلىق فوتو سۈرەت خادىملىرى جەمئىيىتى قۇرۇلدى. 1990 - يىلى ئوبلاستلىق گۈزەل سەنئەت خادىملىرى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى 109غا، ئوبلاستلىق فوتو سۈرەت خادىملىرى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى 31گە يەتتى.

4 § . ناخشا - ئۇسسۇل، درامىا ئىجادىيىتى

1958-يىلدىن 1962-يىلغىچە كورلا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى «ئازاد زامان» قاتارلىق ئوپېرالىرىنى، «ئاتوش ئۇسسۇلى» ، «ناغرا ئۇسسۇلى» «قىزىلگۈل ئۇسسۇلى» ، «مول ھوسۇل ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى، «غۇنچەم» ، «گۈلنىسا» ، «توي» قاتارلىق دراممىلارنى تەييارلاپ ئويناندى. 1961— 1962-يىلغىچە ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى «ئۇچ رومكا سۇت ھارىقى» ، «بەخت بۇلىقى» ، «شاد - خۇرام چارۋىچىلار» قاتارلىق تىياتىرلارنى ئويناندى. 1962 - يىلى «ئۇچ رومكا سۇت ھارىقى» ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەت كۆرىكىگە قاتناشتۇرۇلۇپ، مۇنەۋۋەر نومۇر مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. «غۇنچەم» ، «باي

ۋە مالاي» كورلا ناھىيىسىدە ئويناپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1964 ـ يىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى «كورلا سەنىمى» (ئۇسسۇل)، «يايلاقتىكى شەپەق» (ئۇسسۇل)، «سۆيۈملۈك ئازادلىق ئارمىيە» (يالغۇز كىشىلىك ناخشا)، «مەن يۇرتۇمنى كۆيلەيمەن» (يالغۇز كىشىلىك ناخشا) قاتارلىق نومۇرلارنى ئورۇندىدى ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق 3 ـ نۆۋەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەت كۆرىكىگە قاتناشتى.

1975 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى ئۆتكۈزگەن ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى تەبرىكلەش ئەدەبىيات ـ سەنئەت كۆرىكىدە ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئورۇندىغان ئۇسسۇلـ لۇق تىياتىر «چارۋىچىلار ئوقىغان 1 ـ دەرس»، «بۇركۇت پەرۋازى» مۇنەۋۋەر نومۇر مۇكاپاتىغا ئېرىشـ تى.

ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئەنئەنىۋى دراملىرىنى ئويناشتىن تاشقىرى، يەنە «ساۋۇردىلاق»، «يايلاقتىكى بىر جۈپ ياش»، «بۇركۇت ئۇسسۇلى»، «چۈش» قاتارلىق نومۇرلارنى ئىجاد قىلىپ ئويناپ، بۇنىڭ ئىچىدە «ساۋۇردىلاق» 1981 ـ يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇل كۆرىكىگە قاتناشتۇرۇلۇپ، ئورۇنداش مۇكاپاتـ لىغا ئېرىشتى؛ «يايلاقتىكى بىر جۈپ ياش»، «بۇركۇت ئۇسسۇلى»، «چۈش» ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىياتـ سەنئەت كۆرىكىگە قاتناشتۇرۇلۇپ، مۇزىكا مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1984 ـ يىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئاپتونوم ئوبلاست قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىدە ئۇسسۇللۇق تىياتىر ـــ «شۇڭقار»نى ۋە ئوپېرا «تاھىر ـ زۆھرە»نى ئويناپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1988 ـ يىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئىجاد قىلغان ئۇسسۇل ـــ «زۇلو بايرىمىدىكى چىراغـ مەشئەللەر» جۇڭگو سەنئەت بايرىمىغا ۋە ئاپتونوم رايونلۇق «تەڭرىتاغ ناخشىسى» سەنئەت بايرىمىغا قاتناشتۇرۇلۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق مۇنەۋۋەر نومۇر مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

§ 5 . تىياتىر

1. جىڭجۇ تىياتىرى

1961 ـ يىلى ئوبلاستلىق جىڭجۇ تىياتىرى ئۆمىكى 301 قېتىم ئويۇن قويدى، كۆرگۈچىلەر 103 مىڭ 500 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى، 1962 ـ يىلى ئويۇن قويۇشنى توختاتتى.

1968 ـ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى «شاجياباڭ»، «قىزىل چىراغ» قاتارلىق ھازىرقى زامان جىڭجۇ تىياتىرلىرىنى تەييارلاپ، شەھەر، يېزىلاردا ئويناندى.

2. يۈجۇ تىياتىرى

1963 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 10 ـ ئايغىچە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يۈجۇ تىياتىرى ئۆمىكى 62 قېتىم ئويۇن قويدى، ئويۇننى كۆرگۈچىلەر 30 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. 1964ـيىلى بۇ ئۆمەك تارقىتىۋېتىلدى. 1979ـيىلى بۇ ئۆمەك يېڭىباشتىن قۇرۇلغاندىن كېيىن، تاكى

1986-يىلىغا قەدەر ئەنئەنىۋى تىياتىرلاردىن 70 نەچچىنى ئويناندى، بۇنىڭ ئىچىدە تەسىرى چوڭراقلىرى «مۇ گۈيىيىڭنىڭ قوماندان بولۇشى»، «يۇڭي كۆۋرۈكى»، «مىيمىت ئۆيىدىكى قىزىل شام»، «نازىننىڭ جادۇدا توغراش دېلوسى» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇ ئۆمەك يەنە «لاۋجالىڭ كۆۋرۈكى»، «ئاخبارات باشارمىسىنىڭ باشلىقى»، «ئىشنى مەندىن باشلاڭلار»، «ئوچ ئېپى يەڭگە»، «شۇجىنىڭ ئالىلىسىدە» قاتارلىق تىياتىرلارنى ئىجاد قىلىپ ۋە تۈزۈپ ئويناپ چىقتى. 1984 - يىلى ئاپتونوم ئوبلاست قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئوپېرا — «نەشپۈت چېچەكلىگە مۇھەببەت» قاتارلىقلارنى تەييارلاپ ئويناپ چىقتى.

Ⅲ باب

رادىئو - تېلېۋىزىيە، گېزىت - ژۇرنال، كىنو

§1. رادىئو - تېلېۋىزىيە

1. رادىئو

1951 - يىل 11 - ئايدا ناھىيىلىك رادىئو قوبۇل قىلىش پونكىتى قۇرۇلۇپ، ھەركۈنى مەركىزىي خەلق رادىئو ئىستانسىسى ۋە شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ يازما خەۋەرلىرىنى قوبۇل قىلىپ خاتىرىلەپلىپ، ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدىكى مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ پايدىلىنىشىغا يوللاپ بەرگەندىن تاشقىرى، رايون، يېزا خىزمەت ئەترەتلىرىنىڭ ئۆگىنىشى ئۈچۈن شاپىگرافتا بېسىپ تارقىتىپ بەردى. 1953 - يىلى رادىئو قوبۇل قىلىش پونكىتى ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ يېتەكچىلىكىدە شاپىگرافتا بېسىلىدىغان كىچىك گېزىت «رادىئو خەۋەرلىرى» نى نەشر قىلدى، بۇنىڭغا ئاساسلىقى رادىئو يازما خەۋەرلىرى بېسىلدى، ئۇنىڭ تارقىتىلىش مىقدارى 100 نوسخىغىمۇ يەتمەيتتى. 1954 - يىلى بۇ پونكىتقا بىر دانە 1.2 ئات كۈچىگە ئىگە دۇنگاتېل، بىر دانە 55 ۋاتلىق ئاۋاز كۈچەيتكۈچ، ۋە بىر دانە ئون ۋاتلىق باتارېيىلىك ئاۋاز كۈچەيتكۈچ، ئىككى دانە 25 ۋاتلىق يۇقىرى ئاۋازلىق كاناي سەپلەپ بېرىلدى. ناھىيە بازىرىدىكى كۆنچى دەريا كۆۋرۈكىنىڭ جەنۇبىغا بىر دانە، شىمالىغا بىر دانە يۇقىرى ئاۋازلىق كاناي ئورنىتىلىپ، ھەركۈنى سەھەر ۋە كەچتە ئىككى قېتىم شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ نومۇرلىرى ئولاپ ئاڭلىتىلدى. شۇ يىلى كورلا ناھىيىلىك رادىئو قوبۇل قىلىش پونكىتى شىنجاڭ بويىچە رادىئو قوبۇل قىلىش خىزمىتىدىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى، رادىئوقوبۇل قىلغۇچى خادىملاردىن ما دېلۇ، توختى قادىرلار ئۈلگىلىك رادىئو قوبۇل قىلغۇچى بولۇپ باھالاندى.

1955 ـ يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ھەرقايسى رايون، يېزىلاردىن 15 ئادەم ئاجرىتىپ، ژىلايەتلىك رادىئو قوبۇل قىلىش خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدا تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش ئارقىلىق 1ـ، 2ـ، 3ـ رايونلاردا رايون، يېزا، كەنت دەرىجىلىك 15 رادىئو قوبۇل قىلىش پونكىتى قۇردى.

1957 ـ يىل 10 ـ ئايدا ناھىيىلىك رادىئو قوبۇل قىلىش پونكىتى ئاساسىدا كورلا ناھىيىلىك خەلق رادىئو ئۇزىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بىر دانە 500 ۋاتلىق ئاۋاز كۇچەيتكۇچ سەپلەپ بېرىلدى، 22.5 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا مەخسۇس سىم تارتىلدى، 30 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى تېلېفون سىمىدىن پايدىلىنىپ، ژىلايەت، ناھىيىلەردىكى ئاساسلىق ئورگان ۋە كوچىلارغا ئون دانە يۇقىرى ئاۋازلىق كاناي ئورنىتىلدى، ئاۋات، چارباغ، قوشئېرىق، تېكىچى قاتارلىق يېزىلارغا 180 دانە تىللىق كاناي ئورنىتىلدى. 1965ـ يىلغا قەدەر ناھىيە بويىچە تارتىلغان مەخسۇس رادىئو سىمى 170 كىلومېترغا، پايدىلىنىلغان تېلېفون سىمى 466 كىلومېترغا، ئورنىتىلغان رادىئو كانىيى 223 كە يەتتى، ئون ئۇچىشىگە قاراشلىق 123 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ ھەممىسىدە رادىئو بار بولدى. 1975 ـ يىلى ئۇچىشىلاردىكى رادىئو كۇچەيتىش پونكىتلىرى مەخسۇس رادىئو سىم قۇرۇلۇشىنى قانات يايدۇردى.

1978 ـ يىلغا قەدەر ناھىيە بويىچە ئون ئۇچىشى، بىر دېھقانچىلىق مەيدانىدا مەخسۇس سىم تۇتاشتۇرۇلۇپ، كۇنچى دەريالىق مەركەز قىلىنغان جەنۇبىي لىنىيە ۋە شىمالىي لىنىيىدىن ئىبارەت ئىككى رادىئو غول لىنىيىسى شەكىللەندۈرۈلۈپ، تېلېفون سىم يولىدىن پايدىلىنىپ خەۋەر يەتكۈزىدىغان ۋەزىيەتكە ئاساسىي جەھەتتىن خاتىمە بېرىلدى.

1979 ـ يىلى شەھەرلىك خەلق رادىئو ئۇزىلى قۇرۇلدى. ئۇنىڭدا بىر دانە GY2×275 ۋاتلىق ئاۋاز كۇچەيتكۇچ، بىر دانە GY2×250 ۋاتلىق ئاۋاز كۇچەيتكۇچ، بىردانە GY2×50 ۋاتلىق ئاۋاز كۇچەيتكۇچ، ئىككى سىگنال قوبۇللىغۇچ، ئىككى رادىئو قوبۇللىغۇچ قاتارلىق ئاساسلىق ئەسلىمەلەر بار بولدى. 1984 ـ يىلى ناھىيىلىك رادىئو ئۇزىلى شەھەرلىك رادىئو ئۇزىلىغا قوشۇۋېتىلدى، شەھەرلىك رادىئو ئۇزىلىنىڭ شەھەر بىلەن يېزىلار ئوتتۇرىسىدىكى مەخسۇس سىم يولى 156 كىلومېترغا، يېزىلاردىن تۆۋەن ئورۇنلارغا تارتىلغان مەخسۇس سىم يولى 513 كىلومېترغا، يېزىلاردا ئاشلىمەرگە تارتىلغان كىچىك كاناي 3498گە، يۇقىرى ئاۋازلىق كاناي توققۇزغا، شەھەردىكى يۇقىرى ئاۋازلىق كاناي 26گە يەتتى.

1986 ـ يىلى توۋۇرچى يېزىلىق كۇچەيتىش پونكىتى كەنتلەرگە 17 نەپەر ئىختىيارىي مۇخبىر تەربىيىلەپ بەردى.

1990 ـ يىلى يېزىدىن تۆۋەن كەنت دەرىجىلىك رادىئو ئۇيى توققۇزغا، ئۇنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتى 1150 ۋاتقا يەتتى. ئاساسلىق مۇئەسسەسىلەردىن يەتتە دانە 150 ۋاتلىق ئاۋاز كۇچەيتكۇچ، ئىككى دانە 50 ۋاتلىق ئاۋاز كۇچەيتكۇچ بار بولدى، ھەربىر كەنت ئاھالىلار كومىتېتىدىكى رادىئو ئۇيلىرىنىڭ ھەممىسىگە رادىئولۇق ئۇنئالغۇ ۋە مىكرافون قاتارلىقلار سەپلەپ بېرىلدى.

1990 ـ يىل 1 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسى رەسمىي ئاڭلىتىش بەردى. شەھەرلىك رادىئو ئۇزىلى بىلەن رادىئو ئىستانسىسى بىرلىكتە ئىش بېجىرىشنى يولغا قويۇپ، كۇندە مەركىزىي خەلق رادىئو ئىستانسىسى بىلەن شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ خەۋەرلىرىنى ئۇلاپ ئاڭلاتتى ھەمدە ئۆزى تۇزگەن پروگراممىلارنى ئاڭلاتتى. ئۆزى تۇزگەن پروگراممىلار، ئاساسلىقى، كورلا شەھىرى خەۋەرلىرى، رۇمان ئاڭلىتىش، مەخسۇس پروگراممىلار، شەنبىلىك سۆھبەت، تەلەپ ۋە تەقدىم، ئەدەبىيات ـ سەنئەت، ئىلاندىن ئىبارەت بولدى. كورلا شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ تارقىتىش قۇۋۋىتى بىر كىلوۋات بولۇپ، ئاساسلىق مۇئەسسەسىلەرى ئۈچ دانە GZ—1—Z—1 تىپلىق ئوتتۇرا دولقۇنلۇق تارقىتىش ئاپپاراتى، يەتتە دانە LY—635D تىپلىق ئۇنئالغۇ، ئۈچ دانە GT—Q—6 تىپلىق سترولۇق ئاۋاز تەڭشىگۈچ، بىر دانە GY—Q—10 تىپلىق كونترول ئۈستىلى، تۆت دانە 430I تىپلىق

خەۋەر قوبۇللاش ئاپپاراتى، ئىككى دانە GF—888Z تىپلىق قوش قاپلىق رادىئولۇق ئۇنئالغۇ، بەش يۈرۈش JS791A تىپلىق ۋاقىت ھېسابلىغۇچ، 76 مېتر ئېگىزلىكتىكى بىر تارقىتىش مۇنارىدىن ئىبارەت. ئىستانسىدا 150 ئىختىيارىي مۇخبىر بار، كۈندە بەش سائەت ئاڭلىتىش بېرىلىدۇ.

2. تېلېۋىزىيە

1981 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى سائەت 20دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە (بېيجىڭ ۋاقتى، تۆۋەندىمۇ شۇنداق) بايىنغولىن ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى كۆچۈرۈپ تارقىتىش ئىستانسىسى 11 ـ قانالدا تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىنى رەسمىي تارقاتتى. دەسلەپكى مەزگىلدە سەيشەنبە، پەيشەنبە، شەنبە كۈنلىرى كەچتە خەنزۇ تىلىدىلا پروگراما تارقاتتى.

1982 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئۇيغۇر، خەنزۇ تىللىرىدىكى پروگراممىلار بىرلا قانالدا تارقىتىلدى.

1984 ـ يىل 3 ـ ئايدىن ئېتىبارەت قەرەللىك پروگراما «ھاۋا رايىدىن ئالدىن مەلۇمات»، قەرەلسىز پروگراما «بايىنغولىن ئوبلاستى خەۋەرلىرى»نى ئۆزلىرى تۈزۈپ تارقاتتى. شۇ يىلى 9 ـ ئايدىن ئېتىبارەن 2 ـ قانال ئىشلىتىلىپ، سەيشەنبە، پەيشەنبە، شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى كەچتە ئۇيغۇر تىلىدا پروگراما كۆرسىتىلدى، 11 ـ قانالدا خەنزۇ تىلىدا پروگراما كۆرسىتىلدى.

1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا مۇخبىرلىق ـ تەھرىرلىك بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، دۈشەنبە كۈنى قەرەللىك ھالدا «بايىنغولىن ئوبلاستى خەۋەرلىرى» كۆرسىتىلدى. خەۋەر خاراكتېرلىك خاس پروگراممىلاردىن «ئىسلاھات ۋە مەن»، «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ ئائىلىسى»، «ياشلىق دەۋرى»، «ئاۋانگارتلار ناخشىسى»، «بىپايان زېمىندىن مول ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن»، «ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىش»، «خەنزۇ تىلى ئۆگىنىش» قاتارلىقلار، مەخسۇس تېمىدىكى پروگراممىلاردىن «يۈرەك قېنى»، «تارىم كومۇنىستلىرى»، «چۆلدىكى ھايات ناخشىسى»، «يېشىل خالاتلىق ئەلچى»، «ئىككى تىز ئارقىلىق ئېچىلغان يول»، «تاغلىق يېزىدىكى توكىلاڭچى» قاتارلىقلار بار. 1986 ـ يىل 9 ـ ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سۈنئىي ھەمراھ يەر يۈزى پونكىتى پۈتكۈزۈلۈپ، ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى 2 ـ قانالدا مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 1 ـ يۈرۈش پروگراممىسىنى قوبۇل قىلىپ تارقاتتى، 11 ـ قانالدا ئۇيغۇر، خەنزۇ تىللىرىدا پروگراما تارقىتىلدى. 1989 ـ يىل 1 ـ ئايدا شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ خەنزۇ تىلىدىكى «شىنجاڭ خەۋەرلىرى»، ئۇيغۇر تىلىدىكى «خەۋەلەر»، «شىنجاڭ خەۋەرلىرى» ھەمدە باشقا ئەدەبىيات ـ سەنئەت پروگراممىلىرى سۈنئىي ھەمراھ ئارقىلىق قوبۇل قىلىنىپ تارقىتىلدى. شۇ يىلى 5 ـ ئايدا 11 ـ قانالدا چارشەنبە، شەنبە كۈنلىرى موڭغۇل تىلىدىكى پروگراممىلار تارقىتىلدى. 1990 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى 14 ـ قانالدا پروگراما تارقىتىلىشقا باشلىدى، تارقىتىش لايىھىسى مۇنداق تەڭشەلدى: 2 ـ قانالدا دۈشەنبە، سەيشەنبە، پەيشەنبە، جۈمە، شەنبە كۈنلىرى كەچتە ئۇيغۇر تىلىدىكى پروگراممىلار ئاڭلىتىلدى، چارشەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى كەچتە موڭغۇل تىلىدىكى پروگراممىلار تارقىتىلدى. 14 ـ قانالدا سائەت 30:18 دا مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 1 ـ يۈرۈش پروگراممىلىرى ئۇلاپ تارقىتىلدى، ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ كۈنلۈك «خەۋەرلەر» پروگراممىسى قايتا تارقىتىلدى؛ 11 ـ قانالدا ھەركۈنى 10دىن 05:12 كەچ ۋە 55:14دىن 30:21 غىچە مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 2 ـ يۈرۈش پروگراممىلىرى تارقىتىلىدى. سائەت 30:21دىن كېيىن خەنزۇ تىلىدىكى پروگراممىلار تارقىتىلدى. شۇ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل

ئاپتونوم ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ خەۋەر يازىدىغان دائىملىق ئىختىيارىي مۇخبىرى 150 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان ئىختىيارىي مۇخبىر 50) كە، سىنئالغۇ ئۈسكۈنىلىرى بار ئىختىيارىي مۇخبىرى 40 نەچچىگە يەتتى. ئۆزلىرى باشقۇرغان پروگراممىلار ئىچىدە ئۇيغۇر، خەنزۇ تىللىرىدا «بايىنغولىن ئوبلاستى خەۋەرلىرى»، «ھاۋا رايىدىن ئالدىن مەلۇمات»، «كېلەر ھەپتىلىك ئېكراندا»، «ئېلان»، خەنزۇ تىلىدا «رەڭگارەڭ شەنبە»، «ناخشا ۋە ھوزۇر»، «قىزىق تېمىلار» ۋە «ئۇچۇر كۆزنىكى» قاتارلىقلار تەسىس قىلىندى.

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 2.، 11 ـ قاناللىرىنىڭ مۇلازىمەت قىلىش رادىئوسى 15 كىلومېتر، 14 ـ قانالىنىڭ مۇلازىمەت قىلىش رادىئوسى سەككىز كىلومېتر كېلىدۇ. تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئۈچ قانالدا رەڭلىك تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرى كۆرسىتىش ۋە تارقىتىش ئۈسكۈنىسى، ھەرخىل تېپتىكى سىنئالغۇ، سىن قويغۇ ئاپپاراتلىرى، تېلېكامېرا، ئېكراندا خەت چىقىرىش ئاپپاراتى، تەھرىرلىك ئاپپاراتى، ئاۋاز تەڭشەش سۇپىسى ھەمدە مۇخبىرلىقتا ئىشلىتىلىدىغان دالا ئاپتوموبىلى قاتارلىق ئاساسلىق ئۈسكۈنىسى بار.

2 §. گېزىت ـ ژۇرنال

1. گېزىت

«بايىنغولىن گېزىتى» 1959 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ج ك پ كورلا ئۆلكىلىك پارتكومىنىڭ ئورگان گېزىتى ـــ «كورلا گېزىتى» مېڭ مەتبەدە نەشر قىلىندى. «كورلا گېزىتى» ئۇيغۇر، خەنزۇ يېزىقلىرىدا چىقىرىلدى، ئۇ تۆت فورماتلىق، توت بەت بولۇپ، پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى ئارقىلىق ئاشكارا تارقىتىلدى. دەسلەپتە بەش كۈندە بىر سان چىقىرىلدى، كېيىنچە ھەپتىدە ئىككى سان، ھەپتىدە ئۈچ سان چىقىرىشقا ئۆزگەرتىلدى. 1960 ـ يىلغا قەدەر خەنزۇچىسى جەمئىي 216 سان، ئۇيغۇچىسى جەمئىي 244 سان چىقىرىلدى. تىراژى تەخمىنەن 2000غا يەتتى. شۇ يىلى 12 ـ ئايدا «كورلا گېزىتى» «بايىنغولىن گېزىتى» گە ئۆزگەرتىلدى ۋە ج ك پ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى سۈپىتىدە خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە يېزىقلاردا نەشر قىلىندى. 1962 ـ يىلغا قەدەر ئۇيغۇرچە، خەنزۇچىسىنىڭ ھەربىرى 252 سانغا ئاندىن نەشر قىلىنىپ، تىراژى 1500گە يەتتى. 1962 ـ يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» نەشردىن توختىدى. 1985 ـ يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ئۇيغۇر، خەنزۇ، موڭغۇل يېزىقلىرىدا نەشر قىلىنىپ، پۈتۈن مەملىكەتكە، ئاپتونوم رايونغا ئاشكارا تارقىتىلدى. 1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغا قەدەر ھەرخىل يېزىقلاردا نەشر قىلىنغان «بايىنغولىن گېزىتى» جەمئىي 2495 سان، 3 مىليون 328 مىڭ 700 نوسخىغا يەتتى. 1990 ـ يىلى «بايىنغولىن گېزىتى» نىڭ ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، موڭغۇلچە نۇسخىلىرىنىڭ ھەربىرسى 155 سانغا نەشر قىلىندى، ئۇيغۇرچىسىنىڭ تىراژى 233 كە، خەنزۇچىسىنىڭ تىراژى 1022گە، موڭغۇلچىسىنىڭ تىراژى 57گە يەتتى. «بايىنغولىن گېزىتى» توت فورماتلىق توت بەت، ھەپتىدە ئۈچ سان يەنى سەيشەنبە، پەيشەنبە، شەنبە كۈنلىرى نەشر قىلىندى.

«يېشىل دالا گېزىتى» 1960 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى «جەڭ دۇمبىقى گېزىتى» نى قەرەلسىز نەشر قىلىپ، ھەربىر سانىنى 2000 نۇسخا تارقاتتى. 1985 ـ يىلى «جەڭ دۇمبىقى گېزىتى» نىڭ نامى «يېشىل دالا گېزىتى» گە ئۆزگەرتىلدى. «يېشىل دالا گېزىتى» توت فورماتلىق توت بەتلىك

بولۇپ ھەپتىدە بىر سان چىقىرىلدى، جەمئىي 40 مەخسۇس ئىستون تەسىس قىلىندى، ھەر بىر سانى 8000 نۇسخىدىن تارقىتىلدى.

2. قەرەللىك ژۇرناللار

«بوستان» ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ژۇرنال بولۇپ، ئوبلاستلىق مەدەنىيەت ئىدارىسى 1979 ـ يىلى نەشر قىلغان. 1990 ـ يىلغا قەدەر جەمئىي 31 سان نەشر قىلىندى، يىللىق تىراژى 12 مىڭ پارچىغا يەتتى. «بوستان» ژۇرنىلىدا ماقالە، ئوبزور، ھېكايە، شېئىر، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، كىنو سىناريىسى، تېلېۋىزىيە تىياتىرى ئەسىرى، بالىلار ئەدەبىياتى، كىلاسسىك ئەدەبىيات، چەت ئەل ئەدەبىياتى، يۇمۇرلار، ھەرخىل سەرگۈزەشتىلەر قاتارلىق سەھىپىلەر تەسىس قىلىندى.

«كۆنچى دەرياسى» خەنزۇ يېزىقىدىكى ژۇرنال بولۇپ، ئوبلاستلىق مەدەنىيەت ئىدارىسى 1979ـ يىلى نەشر قىلغان. 1990 ـ يىلغا قەدەر 29 سان نەشر قىلىندى، يىللىق تىراژى 6000 پارچىدىن 8000 پارچىغا يەتتى. بۇ ژۇرنالدا ھېكايە، نەسىر، شېئىر، ئەدەبىي ئاخبارات، ئەدەبىي ئوبزور، ئوتتۇرا مەكتەپ ئەدەبىيات گۈلزارى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، ئەدەبىيات نادىرلىرى، غەربىي يۇرت مەنزىرىلىرى قاتارلىق سەھىپىلەر تەسىس قىلىنغان.

«باينىغولىن» موڭغۇل يېزىقىدىكى ژۇرنال بولۇپ، ئوبلاستلىق مەدەنىيەت ئىدارىسى 1979 ـ يىلى نەشر قىلغان. 1990 ـ يىلغا قەدەر 28 سان نەشر قىلىندى. ئۇنىڭدا ھېكايە، شېئىر، خەلق چۆچەكلىرى، تەرجىمىلەر، ئەدەبىي ئوبزور، نەسىر، كىنو سىناريىسى، ئەلنەغمە، ئەدەبىي ئاخبارات قاتارلىق سەھىپىلەر بار. يىللىق تىراژى 1500.

§ 3. كىنو فىلىمى تارقىتىش، كىنو قويۇش

1. كىنوخانا، كىنو ئەترىتى

1955 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى 35 ـ كىنو ئەترىتىنى كورلىدا تۇرۇشقا ئەۋەتتى، بۇ ئەترەتنىڭ بىرلا خادىمى بار ئىدى. 1956 ـ يىلى 35 ـ كىنو ئەترىتى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك خەلق كىنوخانىسى سېلىندى، ئۇنىڭ 27 ئىشچى ـ خىزمەتچىسى، 800 ئورۇندۇقى بار ئىدى. 1958 ـ يىلى ۋىلايەتلىك كىنوخانا 1800 تاماشىبىن سىغىدىغان بىر يازلىق كىنوخانا سالدى.

1960 ـ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك خەلق كىنوخانىسىنىڭ نامى باينىغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» كىنوخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1961 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك «تەڭرىتاغ» كىنوخانىسى سېلىندى، ئۇنىڭ سەككىز ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار ئىدى. ئەسلىدىكى ناھىيىلىك كىنو ئەترىتى «تەڭرىتاغ» كىنوخانىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. كىنوخانا ئورنى ناھىيىلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ زالىدا (ھازىرقى «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنىدا) بولدى، ئۇنىڭدا 400 ئادەمنىڭ ئورۇندۇق بار، قارىمىقىدا 800 تاماشىبىن سىغىدىغان بىر يازلىق كىنوخانا سېلىندى. 1962 ـ يىلى

يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىنىڭ 4400 تاماشىبىننى سىغدۇرالايدىغان يازلىق كىنوخانىسى پۈتتى. 1964 ـ يىلى يەنە بىر ناھىيىلىك كىنو ئەترىتى قۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن «تەڭرىتاغ» كىنوخانىسىغا قاراشلىق كىنو ئەترىتى ئىككى بولدى. 1971 ـ يىلى ناھىيىلىك «تەڭرىتاغ» كىنوخانىسىنىڭ نامى ناھىيىلىك «خەلق» كىنوخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. يېڭى سېلىنغان ناھىيىلىك «خەلق» كىنوخانىسىدا 1145 ئورۇن بار، 2500 تاماشىبىننى سىغدۇرالايدىغان بىر يازلىق كىنوخانىسى بار. 1975 ـ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» كىنوخانىسىنىڭ يېڭى قۇرۇلۇشى پۈتتى، ئۇنىڭ نامى ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» كىنوخانىسى دەپ ئاتىلىدىغان بولدى، ئۇنىڭدا 1100 كىشىلىك ئورۇن بار، 2400 تاماشىبىننى سىغدۇرالايدىغان بىر يازلىق كىنوخانىسى بار. 1984 ـ يىلى ناھىيىلىك «خەلق» كىنوخانىسىنىڭ نامى شەھەرلىك «خەلق» كىنوخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. شۇ يىلى كورلا شەھىرىدىكى تۇنجى يېزا كىنوخانىسى — يېڭىشەھەر يېزا چىلانباغ كەنتى كىنوخانىسى پۈتۈپ تىجارەت باشلىدى.

1990 ـ يىلى شەھەردىكى كىنوخانا (كۆلۈب) 15كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق كىنوخانا بىر، يېزا كىنوخانىسى (كۆلۈبى) تۆت؛ شەھەرگە قاراشلىق يېزا ـ مەيدان كىنو ئەترىتى 24، بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپ باشقۇرغىنى ئون، يەككىلەر باشقۇرغىنى 14.

2. فىلىم تارقىتىش ۋە قويۇش

50 ـ يىللارنىڭ بېشىدا قاراشەھەر ناھىيىلىك دوستلۇق جەمئىيىتى كىنوخانىسىنىڭ سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ «ئوقۇتقۇچى»، «ئىمپراتور پېتر» قاتارلىق سوۋېت فىلىملىرىنى ۋە «لىياڭ شەنبەي بىلەن جۇيىڭتەي» قاتارلىق دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن فىلىملەرنى قويۇپ، تاماشىبىنلارنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. 1956 ـ يىلى كورلا ۋىلايىتى بىر نەپەر تارقىتىش ۋەكىلى ئاجراتتى. بۇ ۋەكىل كورلا ناھىيىسىدە فىلىم تارقىتىش كەسپىنى قانات يايدۇردى.

1959 ـ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك كىنو باشقۇرۇش پونكىتى قۇرۇلدى. 1955 ـ يىلدىن 1961 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىلىك كىنو ئەترىتى ناھىيە بويىچە كىنو قويۇش خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالدى. يىل بويى ئات ھارۋىسىنى ھەيدەپ يېزا ـ قىشلاقلارغا بېرىپ، دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن «جەنۇبتىن شىمالغا يۇرۇش ئۇرۇشى»، «قىزىل ئايالار قوشۇنى» قاتارلىق فىلىملارنى سەييارە قويدى. 1961 ـ يىلى ناھىيىلىك «تەڭرىتاغ» كىنوخانىسىدا سوۋېتتە ئىشلەنگەن بىر يۇرۇش 35 مىللىمېتىرلىق، بىر يۇرۇش 16 مىللىمېتىرلىق كىنو ئاپپاراتى بار بولدى، شۇ يىلى 650 قېتىم كىنو قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا سەييارە قويۇلغىنى 250 قېتىم بولۇپ، كىنو كۆرگۈچىلەر 40 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئېشىپ كەتتى. 1971 ـ يىلى ناھىيىلىك «خەلق» كىنوخانىسى ئۈسكۈنىلىرىنى يېڭىلىدى، كۆلۈب ئىچىدە ۋە يازلىق كىنوخانىلاردا بىردەك دۆلىمىتىزدە ئىشلەنگەن «سوۋېخوزاجىياڭ 5501» تىپلىق تۇرقالىق كىنو قويۇش ئاپپاراتى ئىشلىتىلدى، بىر يىلدا 700 قېتىم كىنو قويۇلدى، تاماشىبىنلار 700 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئېشىپ كەتتى. 1977 ـ يىلى ناھىيىلىك كىنو پونكىتى قۇرۇلۇپ، ناھىيە بويىچە يېزا، مەيدانلارغا 16 مىللىمېتىرلىق كىنو فىلىملىرىنى تارقىتىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 80 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا شەھەر تەۋەسىنىڭ تېلېۋىزىيە بىلەن قاپلىنىش كۆلىمى تېز سۈرئەتتە كېڭەيدى. كىنوخانىلارنىڭ تاماشىبىنلىرى كۆرۈنەرلىك ئازىيىپ كەتتى. 1985 ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق كىنو قويۇش ئورنى 16گە، جەمئىي قويۇلغان كىنو 4002 قېتىمغا، تاماشىبىن 1 مىليون 727 مىڭ 300 ئادەم (قېتىم) غا يەتتى، ھەر قېتىمغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە ئادەم سانى 431 ئادەم (قېتىم) بولۇپ،

1984 ـ يىلدىكى ھەر قېتىمغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە ئادەم سانى 502 ئادەم (قېتىم) دىن 71 ئادەم (قېتىم) ئازىيىپ كەتتى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك «خەلق» كىنوخانىسى 510 قېتىم كىنو قويدى، تاماشىبىن 145 مىڭ 700 ئادەم (قېتىم) غا يەتتى، ھەر قېتىملىق ئوتتۇرىچە ئادەم سانى 270 ئادەم (قېتىم) گە چۈشۈپ قالدى.

60 ـ يىللاردا شەھەر تەۋەسىدە رەڭسىز فىلىم تارقىتىش ئاساس قىلىناتتى. 70 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا تارقىتىلغان رەڭلىك كەڭ ئېكرانلىق، ياپما ئەنلىك فىلىملار رەڭسىز فىلىملارنىڭ ئورنىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئىگىلىدى.

Ⅳ باب

كىتاب، ئارخىپ

§1. كىتاب

1. تارقىتىش

1954 ـ يىل 12 ـ ئايدا شىنجاڭ ئۇلكىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسىنىڭ كورلا ئۇلايەتلىك تارمىقى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئۈچ دۇكان، ئىككى تارقىتىش پونكىتى تەسىس قىلىندى. يىللىق كىتاب سېتىش مىقدارى تەخمىنەن 250 مىڭ پارچىغا يەتتى. 1960 ـ يىلى كورلا ئۇلايەتلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1961 ـ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسى 212 مىڭ 400 پارچە كىتاب سېتىۋالدى، بۇنىڭ سوممىسى 53 مىڭ 100 يۈەن بولدى، 227 مىڭ 700 پارچە كىتاب سېتىلدى، سېتىش سوممىسى 55 مىڭ 400 يۈەنگە يەتتى. 1963 ـ يىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسىنىڭ يېزىلارغا كىتاب تارقىتىدىغان ئىككى خادىمى بىر يىلدا ۋېلىسىپىت مىنىپ 180 كۈن سەييارە كىتاب سېتىپ 480 ئورۇن (قېتىم) غا باردى، 722 پارچە ئۇيغۇرچە كىتاب سېتىپ، 802 يۈەن كىرىم قىلدى؛ كورلا ناھىيىسىنىڭ شائىخۇ قاتارلىق گۈڭشې، مەيدانلىرىدا 12 ۋاكالىتەن سېتىش نۇقتىسى قۇرۇلۇپ، بىر يىل ئىچىدە 5743 پارچە كىتاب سېتىلىپ، 708 يۈەن كىرىم قىلىندى.

1971 ـ يىل 12 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى قۇرۇلۇپ، تىجارەت باشلىدى. 1972 ـ يىلى ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى بىر يىل ئىچىدە 170 مىڭ پارچە كىتاب سېتىپ، 50 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك كىرىم قىلدى. 1976 ـ يىلى ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى ئاپتونوم رايون بويىچە كىتاب تارقىتىشتا ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. 1979 ـ يىلى ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى 1 مىليون پارچە كىتاب سېتىپ، 300 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك كىرىم قىلدى. شۇ يىلى ناھىيىلىك «شىنخۇا» كىتابخانىسى ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسىغا

قوشۇۋېتىلدى. 1979 - يىلى ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسى 1 - دۇكىنىنىڭ پەن - تېخنىكىغا ئائىت كىتابلار بۆلۈمى كىتاب جازىسىنى ئېچىۋېتىپ كىتاب سېتىشنى باشلىدى. 1980 - يىلى يەنە مۇشۇ دۇكاننىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدىكى كىتابلار بۆلۈمى كىتاب جازىسىنى ئېچىۋېتىپ كىتاب سېتىشنى يولغا قويدى. كىتاب جازىسىنى ئېچىۋېتىپ كىتاب سېتىش ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلاشقا پايدىلىق بولغانلىقتىن، ئاپتونوم رايونلۇق «شىنخۇا» كىتابخانىسى رەھبەرلىرىنىڭ مۇئەييەنلەشتۇرۇشىگە ۋە ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. 1985 - يىلى ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسى 2 مىليون 359 مىڭ 200 پارچە كىتاب سېتىۋالدى، بۇنىڭ سوممىسى 1 مىليون 401 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدىكى كىتاب 228 مىڭ 600 پارچە، سوممىسى 102 مىڭ 100 يۈەن بولدى؛ 2 مىليون 781 مىڭ پارچە كىتاب سېتىلىپ، كىرىمى 1 مىليون 291 مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - يېزىقىدىكى كىتاب 255 مىڭ 800 پارچە، كىرىم سوممىسى 80 مىڭ يۈەن. 1988 - يىلى شەھەردە يەككىلەر ئاچقان كىتابخانىلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى، شۇنىڭ بىلەن كىتاب تارقىتىش بىرلا خىل بولۇش ھالىتى ئۆزگەرتىلدى. 1990 - يىلى ئوبلاستلىق «شىنخۇا» كىتابخانىسى 1 مىليون 500 مىڭ پارچە كىتاب سېتىۋالدى، بۇنىڭ سوممىسى 2 مىليون 72 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدىكى كىتاب 300 مىڭ پارچە، سوممىسى 281 مىڭ 500 يۈەن بولدى؛ 1 مىليون 495 مىڭ 600 پارچە كىتاب سېتىلىپ، 2 مىليون 39 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدىكى كىتاب 285 مىڭ 800 پارچە، كىرىمى 269 مىڭ 700 يۈەن بولدى. يەككىلەر ئىلكىدىكى ئۇچ كىتابخانا مۇشۇ بىر يىلدا 25 مىڭ پارچە كىتاب سېتىۋالدى ۋە ساتتى.

2. كۇتۇپخانا خىزمىتى

1952 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا 300 پارچىدىن كۆپرەك كىتاب بار ئىدى، كۇتۇپخانا ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىككى سان «شىنجاڭ گېزىتى»گە مۇشتەرى بولغانىدى. 1955 - يىلى خەنزۇ يېزىقىدىكى بىر سان «شىنجاڭ گېزىتى»گە مۇشتەرى بولدى. 1959 - يىلى 1551 پارچە كىتاب ساقلاندى، شۇ يىلى 1000 دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) كىتاب ئارىيەت ئالدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ دەسلىپىدە «فېئودالىزم، كاپىتالىزم، شىيوجېڭجوىيى»لىق مەزمۇنلار بار دەپ قارالغان 500 پارچىدىن ئارتۇق كىتاب كۆيدۈرۈۋېتىلدى. 1976 - يىلى ساقلىنىۋاتقان كىتاب 5942 پارچىغا يەتتى. 1982 -، 1983 - يىللىرى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى ئۆسمۇر بالىلار كۇتۇپخانىسىنىڭ خىزمەت ئەتىجىلىرى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقتىن، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ مەدەنىيەت سىستېمىسى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالىنىپ، دۆلەت مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئۆسمۇر بالىلار خىزمىتىنى ماسلاشتۇرۇش كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى ھەمدە 20 دىنئوملۇق بىر رەڭلىك تېلېۋىزور ۋە بىر رادىئولۇق ئۇنىڭالغۇ بىلەن مۇكاپاتلاندى. 1985 - يىلى مەدەنىيەت يۇرتىدا ساقلىنىۋاتقان كىتاب 27 مىڭ 500 پارچىگە، مۇشتەرى بولۇنغان خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە ژۇرنال 248 خىلغا، گېزىت 47 نۇسخىغا، يىللىق كىتاب ئوبوروت مىقدارى 10 مىڭ پارچە (قېتىم)گە، ئوقۇرمەنلەر 11 مىڭ 600 ئادەم (قېتىم)گە يەتتى. 1989 - يىلى شەھەرلىك كۇتۇپخانىنىڭ ئۆسمۇر بالىلار كۇتۇپخانىسى يەنە بىر قېتىم ئاپتونوم رايونىنىڭ مەدەنىيەت سىستېمىسى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. 1990 - يىلى شەھەرلىك كۇتۇپخانىدا ساقلىنىۋاتقان كىتاب 31 مىڭ پارچىگە يەتتى، بۇ كۇتۇپخانا «خەلق رەسىملىك

ژۇرنىلى» ، «ئاممىۋى كىنو» قاتارلىق 295 خىل ژۇرنالغا، «خەلق گېزىتى» ، «شىنجاڭ گېزىتى» قاتارلىق 74 نۇسخا گېزىتكە مۇشتېرى بولدى. يىللىق كىتاب ئوبوروت مىقدارى 8099 پارچە (قېتىم) گە، ئوقۇرمەنلەر 14 مىلىك 300 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. شۇ يىلى شەھەرلىك كۇتۇپخانىلىك سوتسىيالىس- تىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا مۇلازىمەت قىلىش خىزمىتىدىكى نەتىجىلىرى كۆرۈنەرلىك بولغاچقا، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن تەقدىرلەندى.

§ 2 . ئارخىپ

1. ئارخىپقا كىرگۈزۈش

1955 ـ يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم چىقارغان «دۇشمەن ـ قورچاقلار ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى ئېنىقلاش توغرىسىدا يولىيورۇق» قا ئاساسەن، پارتكومنىلىك كاتىبات، تەشكىلات، كادىرلار، ج خ، تەپتىش قاتارلىق تارماقلىرىدىن ئالتە كادىر ئاجرىتىپ، ئارخىپ ئېنىقلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، ئارخىپ ئېنىقلاش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. 1961 ـ يىلغا قەدەر مىنگو دەۋرىگە ئائىت 194 جىلد ئارخىپنى ئېنىقلاپ چىقتى. 1959 ـ يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانا ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئورگانلىرىنىڭ 1950 ـ يىلدىن 1959 ـ يىلغىچە بولغان ھۆججەت ـ ئالاقە ئارخىپىدىن 607 جىلدىنى قوبۇل قىلدى. 1959 ـ يىلدىن 1963 ـ يىلغا قەدەر ناھىيىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ئارخىپ ماتېرىياللىدىن جەمئىي 24 ئومۇمىي توپلام، 2136 جىلدنى قوبۇل قىلدى (بۇنىڭ ئىچىدە مىنگو دەۋرىدىكى ئارخىپ ئىككى ئومۇمىي توپلام، 173 جىلد) . 1966 ـ يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانىغا كىرگۈزۈلگەن ئارخىپ 27 ئومۇمىي توپلام، 4664 جىلدقا يەتتى، بۇلاردىن باشقا 112 خىل ماتېرىيالمۇ ئارخىپخانىغا كىرگۈزۈلدى. 1979 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغىچە مەركەزنىڭ «ئارخىپ خىزمىتىنى كۈچەيـ تىش توغرىسىدىكى يولىيورۇق» نىغا ئاساسەن، خادىملار «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇيانقى ھۆججەتلەر- نى ئېنىقلاشقا ئويۇشتۇرۇلدى، ناھىيە بويىچە ئارخىپ تۇرغۇزغان 51 ئورۇن جەمئىي 2517 جىلد ئارخىپنى تۇرغۇزۇپ چىقتى. 1985 ـ يىلى شەھەرلىك ئارخىپخانىدا ساقلىنىۋاتقان ئارخىپ 65 ئومۇمىي توپلامغا، 9571 جىلدكە، تېخنىكا ماتېرىياللىرى، ژۇرناللار 166 خىل، 2780 پارچىغا، كىتاب 230 خىلغا يەتتى. 1990 ـ يىلى ئارخىپخانىدا ساقلىنىۋاتقان ئارخىپ 94 ئومۇمىي توپلامغا، 19 مىلىك 547 جىلدكە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە مەڭگۈلۈك تۇردىكى ھۆججەت ـ ئالاقە ئارخىپى 6638 جىلد، ئۇزاق مۇددەتلىك تۇردىكى ئارخىپ 2213 جىلد.

2. ئارخىپلارنى تۇرگە ئايرىش

شەھەرلىك ئارخىپخانىدىكى ۋە شەھەرلىك ئورگانلارنىڭ ئارخىپ ئىشخانىلىرىدىكى ئارخىپلار ئومۇمىي توپلام ئىچىدىكى ئارخىپلارنىڭ بارلىققا كەلگەن ۋاقتى، مەزمۇنى، كېلىش مەنبەسى ۋە تۇرىگە ئاساسەن، بىر قانچە تۇرگە ئايرىلدى. ئارخىپلار ساقلىنىش مۇددىتىگە ئاساسەن، مەڭگۈلۈك، ئۇزۇن مۇددەتلىك، قىسقا مۇددەتلىك دەپ ئۈچ خىلغا ئايرىلدى. ئارخىپلار مەزمۇنىغا ئاساسەن، ھۆججەت ـ ئالاقە ئارخىپى، پەن ـ تېخنىكا ئارخىپى، مەخسۇس ئارخىپ ۋە شەخسلەر ئارخىپى دەپ تۆت چوڭ تۇرگە ئايرىلدى.

شەھەرگە قاراشلىق ئورگانلارنىڭ ئارخىپ ئىشخانىلىرى 1985 - يىلدىن بۇرۇن ھۆججەت - ئالاقە ئارخىپلىرىنىلا باشقۇرغاندى، كېيىن بوغالتىر ئارخىپى، پەن - تېخنىكا ئارخىپى قاتارلىقلارنىمۇ باشقۇرىدى.

1990 - يىلى كورلا شەھىرىدە ئارخىپخانىدا ساقلانغان ئارخىپ ماتېرىياللىرىنىڭ تۈرگە ئايرىلىشى

جەدۋەل: 28 — 1

تۈرى		مۇھىم مەزمۇنى	توپلام، جىلد سانى	
			تولۇق توپلام	جىلد
ئالاقە ئارخىپلىرى	مىنگو دەۋرىدىكىسى	ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ يوليورۇقى، بۇيرۇقى، مەخپىي بۇيرۇقى، تۆتۈش بۇيرۇقى قاتارلىقلار	2	213
	دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكىسى	ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى، ئامما-ۋى تەشكىلاتلار، كارخانا - كەسپىي ئورۇنلار، خەلق گۇڭشۇ-لىرى، دېھقانچىلىق مەيدانلىرى، چارۋىچىلىق فېرمىلە-رى، باغۋەنچىلىك مەيدانلىرىنىڭ پىلانى، يوليورۇقى، بەلگىلىمىسى، خۇلاسىسى، دوكلاتى، يېغىن خاتىرىسى قا-تارلىقلار	92	10636
پەن - تېخنىكا ئارخىپلىرى		«كورلا ناھىيىسىنىڭ مەۋرىي خەرىتىسى»، «كورلا ناھە-يىسىنىڭ يەر شەكلى خەرىتىسى»، گۇڭشىلار، دېھقانچە-لىق مەيدانلىرى، چارۋىچىلىق فېرمىلىرى، باغۋەنچىلىك مەيدانلىرىنىڭ «يەر پىلانلاش خەرىتىسى» ۋە «يېزا ئىگىلە-كىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى» قاتارلىقلار	267	
ئۆلۈپ كەتكەن كادىرلار ئار-خىپلىرى		ئۆلۈپ كەتكەن كادىرلارنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى قاتارلىق-لار	33	

مەخسۇس ئارخىپلار	بوغالتىرلىق ئارخىپلىرى	ھېساب دەپتىرى، تالون - ھۆججەت، يۇقىرىغا يوللانغان مەلۇمات جەدۋىلى قاتارلىقلار	22	4854
	ئەرز - شىكايەت ئارخىپلىرى	سوت مەھكىمىسىنىڭ ھەق - تەلەپ ئىشلىرى، جىنايى ئىشلارغا دائىر ھۆكۈملىرىنىڭ ئارخىپى		3634
	سۈرەت ئارخىپلىرى	ھەرقايسى نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيى، خەلق قۇرۇلتەيىي، قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنلىرىنىڭ سۈرەتلىك ماتېرىياللىرى		19
	ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئارخىپلىرى	يەر نامى، نوپۇس، تۈپراق، ئۆي - زېمىن قاتارلىقلارغا دائىر ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ماتېرىياللىرى		16
ئارخىپخانىدا ساقلانغان ماتېرىياللار			516	4039
ھۆججەتلەر توپلىمى				10

3. ئارخىپ ئاسراش

1957 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ئارخىپ ئىشخانىسى ھۆججەت - ئالاقە، تېلېگراممىلارنى باشقۇرۇشقا مەخسۇس بىر خادىم ئاجراتتى. 1959 - يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانا ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى، ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى، ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى قاتارلىق توققۇز ئورۇننىڭ 960 جىلد ھۆججەت - ئالاقە ئارخىپىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، مەركەزلەشتۈرۈپ باشقۇردى. ئارخىپلارنىڭ بۇزۇلۇش، يوتۇپ كېتىش ھادىسىلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئارخىپ ئارىيەتكە بېرىش، تىزىملاش، باشقۇرۇش قاتارلىق قائىدە - تۈزۈملەرنى تۈزۈپ چىقتى.

1965 - يىلى 272.44 كۋادرات مېتىرلىق ئارخىپخانا ئۈيى سېلىنىدى، ئىچىدە 200 كۋادرات مېتىرلىق ئىككى ئېغىز ئارخىپ ئامبىرى تەسىس قىلىنىدى.

1980 - يىلى مالىيىدىن 7000 يۈەن پۇل ئاجرىتىلىپ بەش قاچىلىق تۆمۈر ئىشكاپتىن 15 يۈرۈش سېتىۋېلىنىدى، شۇنىڭ بىلەن ئارخىپخانىدا ساقلانغان 27 ئومۇمىي توپلام، 4666 جىلد ئارخىپ تۈرلەر بويىچە تۆمۈر ئىشكاپتا ساقلاندى؛ ئارخىپ ئامبىرىغا تېرمومېتر، گىگروگراف، چاشقان دورىسى ۋە كۈيە دورىسى قويۇلۇپ، ناچار مۇھىت ئامىللىرىنىڭ ئارخىپلارنى زىيانغا ئۇچرىتىشىنىڭ ئالدى ئېلىندى.

1986 - يىلدىن ئېتىبارەن، بەلگىلىمىگە ئاساسەن مۇندەرىجىلەر كۆك - قارا سىيا بىلەن يېزىلدى، مۇھىم ھۆججەتلەردىن ماي قەلەمدە ياكى ماي قەغەز قويۇلۇپ يېزىلغانلىرى سېزىلسە، بىردەك يېڭىباشتىن كۆچۈرۈلدى ياكى كۆپەيتىپ بېسىلدى؛ ئامبارلار قەرەللىك ھالدا تازىلىنىپ تۇرۇلدى، يېز پەسلىدە كۈندە ھاۋا 1 — 2 قېتىم نەمدەلدى ۋە ئالماشتۇرۇلدى، قىش پەسلىدە ھىملاش چارىسى ئارقىلىق ئامبارنىڭ تېمپېراتۇرىسى تەڭشەلدى. شۇ يىلى ئۆڭۈپ كەتكەن ئارخىپلارنىڭ نۇسخىسىنى ئېلىۋېلىش خىزمىتى

قىلىندى، سابىق كورلا ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ 1950 ـ يىلىدىن 1956 ـ يىلغىچە بولغان ئۈيغۇر يېزىقىدىكى 315 بەت تارىخىي قوللىما كۆچۈرۈۋېلىندى.

1988 ـ يىلى شەھەرلىك تارىخچىلار مەخسۇس خادىملارنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئۆتكۈن كەتكەن تارىخچىلارنى قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى ۋە مىنگو دەۋرىدىكى ئومۇمىي توپلاملىق تارىخچىلارنى ياماپ تۈزەش خىزمىتىنى قىلىدى. جەمئىي 37 جىلد، 1133 بەت يىرتىلغان، ئۆچكەن تارىخىي قۇتقۇزۇۋېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە ياماپ تۈزەلگىنى 757 بەت، قوللىما كۆچۈرۈلگىنى 376 بەت.

1985 ـ يىلىدىن 1990 ـ يىلغىچە بىر كۆچۈرۈش ماشىنىسى، بىر ماشىنكا، ئون دانە بۇغالتىر تارىخىي ئىشكاپى، ئىككى دانە كارتا ئىشكاپى، سەككىز دانە سەككىز كىلوگرام پاراشوكلۇق ئوت ئۆچۈرۈش سايمىنى، بىر مىكرو ماشىنا، بىر رادىئولۇق ئۇنئالغۇ، 93 يۈرۈش بەش قاچىلىق تۆمۈر ئىشكاپ، 21 يۈرۈش ياغاچ ئىشكاپ، توققۇز ماتېرىيال جازىسى، تۆت مۇندەرىجە ئىشكابى، ئون يۈرۈش باشقا تارىخىي ئىشكابى سېتىۋېلىنىپ، تارىخىي ئاسراش ئۆچۈن پايدىلىق شەرت ـ شارائىت يارىتىپ بېرىلدى.

4. تارىخىي رەتلەپ تەتقىق قىلىش ۋە تارىخىي ئەدەبىياتلارنى پايدىلىنىش

تارىخىي رەتلەپ تەتقىق قىلىش 1984 ـ يىلى تارىخىي بۆلۈمنى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۆچ كىشىلىك تارىخىي رەتلەپ تەتقىق قىلىش گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىنىپ، تارىخىي رەتلەپ تەتقىق قىلىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1986 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە «كورلا ناھىيىسىنىڭ كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش كارتىسى»، «كورلا ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋال مۇندەرىجىسى» تۈزۈپ چىقىلدى.

1987ـ يىلىدىن 1990ـ يىلغىچە «كورلا شەھەرلىك پارتىيە قۇرۇلتايلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش»، «كورلا ناھىيىلىك ھەرمىللەت ـ ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش»، «كورلا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش»، «كورلا شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش» تۈزۈپ چىقىلدى؛ «كورلا ناھىيىسىنىڭ يەر سېتىۋېلىشقا دائىر ھۆججەتلەر توپلىمى»، «كورلا ناھىيىسىنىڭ يايلاق ماجىرالىرىغا دائىر ھۆججەتلەر توپلىمى»، «سىياسەتنى ئەملىيلەشتۈرۈشكە دائىر ھۆججەتلەر توپلىمى» تاللاپ توپلام قىلىپ تۈزۈلدى ھەمدە نۇسخىسى كۆپەيتىلىپ، ئوچ يۈرۈش، 10 پارچە قىلىپ تۈپلەندى؛ 37 ئومۇمىي توپلاملىق ئومۇمىي مۇندەرىجىسى يېزىپ چىقىلدى، «ئومۇمىي مۇندەرىجە»، «مەخسۇس ھۆججەتلەر مۇندەرىجىسى» دىن ئىبارەت ئاچقۇچ خاراكتېرلىك ئىككى قورال كىتاب، «كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش كارتىسى»، «مۇھىم ھۆججەتلەر كارتىسى» دىن ئىبارەت ئىككى خىل كارتىلار توپلىمى تۈزۈپ چىقىلدى، «كورلا شەھەرلىك تارىخچىلاردىكى ئومۇمىي توپلاملارنى تونۇشتۇرۇش» نىڭ 1 ـ توپلىمى ۋە «سابىق كورلا ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەش، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىسى قاتارلىقلارغا دائىر توققۇز ئومۇمىي توپلامنى تونۇشتۇرۇش» تۈزۈپ چىقىلدى؛ ھەرخىل جىلدلار مۇندەرىجىسىدىن 312 پارچە تۈزۈپ چىقىلدى، 96 ئومۇمىي توپلام جىلدى تۈرغۇزۇلدى؛ «تارىخىي ساقلىنىدىغان ئورۇنلار ئاچقۇچى»، «تارىخىي لېنتا ساقلىنىش ئەھۋالىغا دائىر ئاچقۇچ» ھەمدە ئومۇمىي توپلام نومۇرى، مۇندەرىجە نومۇرى، جىلد نومۇرىنى سېلىشتۇرۇش جەدۋىلى تۈزۈپ چىقىلدى؛ «كورلا ناھىيىسىدىكى دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان خادىملار مۇندەرىجىسى»، «كورلا ناھىيىسىدىكى

ناھىيىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشكەن خادىملار مۇندەرىجىسى» ، «كورلا ناھىيىسىدە قىسقارتىلغان خادىملار مۇندەرىجىسى» ، «كورلا ناھىيىسىدىكى جازالانغان خادىملار مۇندەرىجىسى» ، «كورلا ناھىيىسىدە سىياسىتى ئەملىيلەشتۈرۈلگەن خادىملار مۇندەرىجىسى» دىن ئىبارەت بەش خىل شەخسلەر مۇندەرىجىسى تۈزۈپ چىقىلدى.

پايدىلىنىش 1959 ـ يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانىنىڭ ئارخىپىدىن 1648 ئادەم (قېتىم) پايدىلىنىلدى، پايدىلىنىلغان ئارخىپ 1034 جىلد (قېتىم) غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا پايدىلىنىلغىنى تەخمىنەن 60%كە، پەن تەتقىقاتى قاتارلىق جەھەتلەردە پايدىلىنىلغىنى تەخمىنەن 40%كە يەتتى.

1963 ـ يىلى يۆتكەپ ئىشلىتىلگەن ئارخىپ 246 جىلد (قېتىم) غا يەتتى، ئادەتتىكى ماتېرىياللار ۋە گېزىت ـ ژۇرناللارنى ئوقۇپ پايدىلانغانلار 80نەچچە ئادەم (قېتىم) بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە مۇناسىۋەتلىك فاكىچېن، سىياسەت، قانۇن ـ پەرمانلارنى ئوقۇپ پايدىلانغانلار 40%نى، سانائەت، يېزا ئىگىلىكى ئىشلەپچىقىرىشى ۋە مالىيە، ئاشلىق جەھەتلەردىكى ئەھۋاللارغا دائىر ماتېرىياللارنى ئوقۇپ پايدىلانغانلار 35%نى، باشقا مۇناسىۋەتلىك كەسپىي ئەھۋاللارغا دائىر ماتېرىياللارنى ئوقۇپ پايدىلانغانلار 25%نى ئىگىلىدى. ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ئارخىپلىرىدىن پايدىلىنىش ئۇنۇمدارلىقى ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 80% تەن كۆپرەككە يەتتى. ئارخىپتىن پايدىلانغۇچىلارنىڭ ئارخىپتىن پايدىلىنىشقا نىسبەتەن مەمنۇن بولغانلىرى 90%تەن كۆپرەككە يەتتى. ئارخىپتىن پايدىلىنىش ئارقىلىق كورلا، قاراشەھەر ناھىيىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ناھىيە چېگرىسى مەسىلىسى ھەمدە سابىق كۆنچى 1 ـ مەيدانى بىلەن قوشئېرىق گۈڭشي سايلىق چوڭ ئەترىتى ئوتتۇرىسىدىكى زېمىن تالاش ـ تارتىشى قاتارلىق مەسىلىلەر ھەل قىلىندى.

1979 ـ يىلى ناھىيىلىك ئارخىپخانا ئارخىپتىن پايدىلانغۇچىلاردىن 732 ئادەم (قېتىم) نى كۆتۈۋالىدى، ئۇلار 1154 جىلد (قېتىم) ئارخىپتىن پايدىلاندى.

1983 ـ يىل 7 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئارخىپخانا ئاپتونوم رايون بويىچە ئارخىپنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1981 ـ يىلدىن 1985 ـ يىلغىچە 4467 جىلد ئارخىپ بىلەن تەمىن ئېتىلدى، ئارخىپتىن پايدىلانغۇچىلاردىن 2044 ئادەم (قېتىم) كۆتۈۋېلىندى، ئارخىپتىن پايدىلىنىش ئارقىلىق بەزى چوڭ، قىيىن مەسىلىلەر ھەل قىلىندى. مەسىلەن: ناھىيىلىك تەمىنات سودا كوپېراتىپى 1967 ـ يىلى مەلۇم بىر دېھقانىنىڭ تۇرالغۇ ئۆيىنى سېتىۋېلىپ، ئۆي ھەققى ئۈچۈن 10 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پۇل بەرگەن، لېكىن بۇ ئۆي سېتىۋېلىنغاندىن كېيىن تاشلاپ قويۇلغان. 1980 ـ يىلى ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپى يەنە 10 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پۇل سەرپ قىلىپ يەنە شۇ دېھقاندىن شۇ تۇرالغۇ ئۆيىنى سېتىۋالغان، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ئورۇن ئوتتۇرىسىدا دەۋا ماجىراسى يۈز بەرگەن. ئارخىپخانىدىن تەمىنات سودا كوپېراتىپىنىڭ بوغالتىرلىق ئارخىپىدىكى ئولتۇراق ئۆي سېتىۋېلىشقا دائىر ھۆججەتلەر تەكشۈرۈلگەندىن كېيىنلا، بۇ دەۋا ماجىراسى ھەل بولغان.

1989 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك ئارخىپخانىنىڭ ئارخىپىدىن 468 ئادەم (قېتىم) پايدىلاندى، ئۇلار 1902 جىلد (قېتىم) ئارخىپ بىلەن تەمىن ئېتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرلىك چېگرا ئېنىقلاش ئىشخانىسى 102 جىلد تارىخىي ئارخىپنى يۆتكەپ پايدىلاندى، شۇ ئارقىلىق چېگرا ئايرىش داۋامىدا قېپقالغان بەزى چوڭ مەسىلىلەرنى ھەل قىلدى.

V باب

ئاممىۋى مەدەنىيەت

§ 1 . مەشرەپ

مەشرەپ — خەلق ئارىسىدىكى مۇزىكا، ئۇسسۇل، ئويۇن بىر گەۋدە قىلىنغان كوللېكتىپ كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىدۇر. مەسىلەن: مىنگونىڭ 20 - يىلى (1931 - يىلى) قۇربان ھېيتتا ئاممىا ئىستىخە- يىلىك ھالدا چوڭ مەسچىت (ھازىرقى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىدىكى جامە مەسچىت) ئالدىدا ھېيت مەشرىپى ئۆتكۈزگەندە، مەشرەپكە قاتناشقانلار 800 دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) گە يەتكەن. دۆلەت قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە ھېيت - بايراملىق مەشرەپلەرنى ئاممىا يەنىلا ئىستىخىيىلىك ھالدا ئۆتكۈزۈپ تۇردى.

1955 - يىلدىن كېيىن ھۆكۈمەتنىڭ مەدەنىيەت تارماقلىرى ئاممىنىڭ ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىگە يار - يۆلەك بولۇپ، ھەرىيلى ناھىيە بازىرىدا ئىككى قېتىم ھېيت - بايراملىق مەشرەپ ئويۇشتۇردى، ھەر قېتىملىق مەشرەپكە قاتناشقۇچىلار 1000 ئادەم (قېتىم) ئەتراپىدا بولدى.

1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاممىنىڭ ئەنئەنىۋى بايراملىرى بولغان قۇربان ھېيت، روزى ھېيتلاردىلا ئەمەس، بەلكى دۆلەت بايرىمى، «1 - ماي» ئەمگەكچىلەر بايرىمى قاتارلىق چوڭ بايراملاردىمۇ چوڭ تىپتىكى ھېيت - بايراملىق مەشرەپلەر ئۆتكۈزۈلدى، ھەر قېتىملىق مەشرەپكە قاتناشقانلار 1000 ئادەم (قېتىم) دىن ئېشىپ كەتتى.

§ 2 . خەلق قوشاقلىرى

1. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى روشەن مىللىي ئالاھىدىلىككە، يەرلىك ئالاھىدىلىككە ۋە دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولۇپ، تۇرمۇش پۇرىقىغا باي، مەزمۇنى ئەمگەك، تۇرمۇش، مۇھەببەت قاتارلىق جەھەتلەرگە چېتىلىدۇ. تۆۋەندىكى ئىككى پارچە خەلق قوشىقىدا ئەمگەكچى خەلقنىڭ كونا جەمئىيەتتىكى ئېچىنىشلىق تۇرمۇشى ۋە قايغۇ - ھەسرىتى ئېچىپ بېرىلگەن.

مۇساپىر بولمىغان كىم بار

ئاتاسى ئۆلمىگەن كىم بار؟
ئاناسى ئۆلمىگەن كىم بار؟
كىشىنىڭ شەرىگە بېرىپ،
مۇساپىر بولمىغان كىم بار؟

ئۆستەڭ بويىدا

سەنمۇ ئۆستەڭ بويىدا،
مەنمۇ ئۆستەڭ بويىدا،
ئۆلمىسەك كۆرۈشەرمىز،
چىلانباغ ئۆستەڭ بويىدا.

نۇرغۇنلىغان خەلق قوشاقلىرىدا مۇھەببەتكە بولغان تەلپۈنۈش ئىپادىلەنگەن:

گۈللا بولسا گۈل بولامدۇ

گۈللا بولسا گۈل بولامدۇ،
خۇشپۇراقى بولمىسا،
يار دېگەنگە يار بولامدۇ،
دەرت - پىراقى بولمىسا؟

ئاق قۇشقىچىم سايرايدۇ

ئاق قۇشقىچىم سايرايدۇ،
ئاق ئۈجمىنىڭ باشىدا.
بىردەم تۇرسام نەزىيان،
سۆيگەن يارنىڭ قاشىدا.

يار بىلەن بىللە يانقۇم بار

قولۇمغا مىلتىق ئېلىپ،
چۆلدە جەرەن ئاتقۇم بار.
ئىزا تارتمىساڭ يارىم،
كۈندە بىللە يانقۇم بار.

80-يىللاردىكى ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدا ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمي يىغىنىدىن كېيىن، خەلقنىڭ كۆڭلى ئازادە، تۇرمۇشى بەختىيار ئۆتۈۋاتقانلىقى مەدھىيىلەنگەن.

كۆنچى بويىدا ماڭدۇق

كۆنچى بويىدا ماڭدۇق،
ئەشپۈت، ئالما زەپ بولۇق.
دەريا ئاقىدۇ ئۇلۇق،
قەلبىم كۆيى زەپ ئوتلۇق.

كۆنچى بويىدا ماڭسام،
گۈللەر خۇشپۇراق چاچتى.
گۈزەل يۈرتۇمغا ھەر باقسام،
دىلنى شوخ غەزەل قۇچتى.

2. مۇڭغۇل خەلق قوشاقلىرى

مۇڭغۇل خەلق قوشاقلىرىنىڭ كۆپىنچىسىدە قەھرىمانلارنى مەدھىيىلەش، مۇھەببەت ئىزھار قىلىش، يېقىنلىرىغا بەخت تىلەش، يۇرتنى كۆيلەش، يورۇقلۇقنى مەدھىيىلەش، رەزىللىكنى پاش قىلىش مەزمۇن قىلىنغان. «ئەزىم ئېدىل دەريا»سى دا مۇڭغۇللارنىڭ تورغۇت قەبىلىسىنىڭ ئۇباشخان يېتەكچىلىكىدە چار پادىشاھىنىڭ قاتمۇ قات مۇھاسىرىسى ۋە توسقۇنلۇقلىرىنى يېڭىپ، قەتئىي تۇردە ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەنلىكىدەك تارىخىي پاكىتلار چىنلىق بىلەن خاتىرىلەنگەن.

ئەزىم ئېدىل دەريا

ئەزىم ئېدىل دەريا،
دولقۇنۇڭدا ئاقاي مەن.
قۇتلۇق كۆنلەر كەلگەندە،
ئەجدادلارنى يوقلايمەن.

3. خۇيزۇ خەلق قوشاقلىرى

خۇيزۇ خەلق قوشاقلىرىنىڭ رېتىمى ئاھاڭدار ۋە يېقىملىق بولۇپ، كىشىنىڭ يۈرەك تارلىرىنى تىترىتىدۇ، قوشاق ئېيتقۇچىلار چاغدا ئوغۇل قىزنى «گۈل» دەپ، قىز ئوغۇلنى «ئۆسمۈر» دەپ ئاتىشىدۇ.

مودەنگۈل ئۈزۈش

تاغقا چىقىپ پەسكە قارىسام،
پەستە بىر جۈپ مودەن كۆرۈندى.
تاغدىن چۈشۈپ ئۈزسەم مودەننى،
جۈپ مودەندىن قەلبىم سۆيۈندى.

قورقمىتالمايدۇ مېنى ھېچنىمە

پۈرچاق چېچەكلەپ، باش تارتتى بۇغداي،
سۈلۈ باشقى ئىگىلدى پەسكە.
سەن ئۇچۇن، نىگار، يېدىم كۆپ تاياق،
قورقمىتالمايدۇ مېنى ھېچنىمە.

يۈرەكتىن يۈرەككە ئاقار كۆز يېشى

ئۇچقۇر تولپار يانىاس ئارقىغا،
مەشق مەيداندا ئەسكەرلەر سەپراس.
ياشنىڭ بەرى يەرگىلا ئەمەس،
يۈرەككىمۇ ئاقار، بۇگەپ راس.

§ 3 . خەلق چۆچەكلىرى، رىۋايەتلەر

1. تاھىر - زۆھرە

1 - رىۋايەت قەدىمكى زاماندا لوپنۇر پادىشاھىنىڭ مەلىكىسى زۆھرە بىلەن پادىچى يىگىت تاھىر بىر - بىرىگە ئاشىق بولۇشۇپ قاپتۇ، باش ۋەزىر قارى پادىشاھنى تاھىرنى تەقىپ ئاستىغا ئېلىشقا قۇتراتىپتۇ ھەمدە تاھىرنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈشنى قەستلەپتۇ. مەلىكە زۆھرە باشقىلارنىڭ بىخەستىلىكىدىن پايدىلىنىپ، يۇشۇرۇن ئاتلىنىپ، ئۆز ئاشىقىنى ئېتىغا مىنگۈزۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئەسكەرلىرى ئۇلارنى قوغلاپ بىر تاغ چوققىسىغا قىستاپ بارغاندا، ئات چوڭقۇر جىلغىغا سەكرەپتۇ، ئاشىق - مەشۇقلار تاغ ئاستىدىكى تار سايدا ئېقىۋاتقان كۆنچى دەرياسىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. باشقىگىنىڭ شىمالىدىكى تاغ چوققىسىدا ئەينى يىللاردا ئات سايغا سەكرىگەندە قالغان تۇياق ئىزى ۋە بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقنىڭ قەبرىسى ھازىرمۇ سايامەتچىلەرنى جەلپ قىلىپ ئۇلارنى چوڭقۇر ئويلاندۇرماقتا.

2 - رىۋايەت قەدىمكى زاماندا باشقىگىم دۆلىتىنىڭ مەلىكىسى زۆھرە بىلەن ۋاپات بولغان باش ۋەزىرنىڭ بەگزادىسى تاھىر كىچىكىدىن باشلاپلا بىللە ئۆسۈپ چوڭ بولغان، بىللە ئوقۇغان ساۋاقداشلار بولۇپ، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرەتتى ۋە ھۆرمەتلەيتتى. ئۇلارنىڭ پاك مۇھەببىتى پادىشاھنىڭ قارشى

تۈرۈشىغا ئۇچرايدۇ. پادىشاھ يارلىق چۈشۈرۈپ، تاھىرنى يوغان بىر ساندۇققا قاچىلاپ تېز ئېقىۋاتقان كۆنچى دەرياسىغا تاشلايدۇ. ساندۇق سۇدا لەيلەپ ئېقىپ يەنە بىر دۆلەتكە بېرىپ قالىدۇ. بۇ دۆلەتنىڭ مەلىكىسى تاھىرنى قۇتقۇزۇۋالىدۇ، پادىشاھ تاھىرغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ ئۇنى كۆيئوغۇل قىلىۋالماقچى بولىدۇ. لېكىن تاھىر زۆھرەنى تېخى كۆڭلىدىن چىقارمىغانىدى.

زۆھرە تاھىردىن ئايرىلغاندىن كېيىن، لەشكەر بېشى قارا باتۇرغا مەجبۇرىي ياتلىق قىلىنىدۇ، زۆھرە ئۇلۇشكە رازى بولىدۇكى، قارا باتۇرنى ئۆزىگە يېقىن يولاتمايدۇ ۋە كارۋان بېشىنى تاھىرنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن سىرتقا ئەۋەتىدۇ، كۈنلەپ، ئايلاپ ئىزدەتكەن ئارقىلىق، كارۋان بېشى ئاخىر تاھىرنى تېپىپ زۆھرەنىڭ خەۋىرىنى يەتكۈزىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تاھىر مەلىكە بىلەن خوشلىشىپ، كارۋان بېشى بىلەن بىرلىكتە باشئەگسىم دۆلىتىگە قايتىپ كېلىدۇ ھەمدە بىر قۇتلۇق سەھەردە زۆھرە بىلەن كۆرۈشىدۇ. بۇ ئەھۋالنى قارا باتۇرنىڭ سىڭلىسى كۆرۈپ قالىدۇ، بۇ خەۋەر تېزلا پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتىدۇ. پادىشاھ غەزەپلىنىپ تاھىرنىڭ كاللىسىنى كېسىپ سازايى قىلىش ھەققىدە يارلىق چۈشۈرىدۇ. تاھىر ئۆلگەندىن كېيىن باشئەگسمدىكى مەلىكە چوققىسىغا دەپنە قىلىنىدۇ. بىر كۈنى زۆھرە تاھىرنىڭ قەبرىسىگە كېلىپ قەبرىگە ئۆزىنى تاشلايدۇ - دە، تارام - تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ: «ئېچىل قەبرە، ئېچىلغىن دەرھال، مېنىمۇ ئۆز قوچىقىڭغا ئال!» دەپ ناله قىلىدۇ. قەبرە شۇئان يېرىلىدۇ، زۆھرە ئۆزىنى تاھىرنىڭ قوچىقىغا ئاتىدۇ، قەبرە يېڭىباشتىن ئېتىلىپ قالىدۇ. زۆھرە بىلەن بىللە كەلگەن چۆرە قىزلار زۆھرەنى ئىزدەپ تاپالمايدۇ. بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، پادىشاھ، قارا باتۇر قاتارلىق نۇرغۇنلىغان كىشىلەر قەبرە بېشىغا كېلىپ، زۆھرەنىڭ قەبرىدىن چىقىپ قالغان يۈمران چاچلىرىنى كۆرىدۇ. كىشىلەر قەبرىنى ئېچىپ، بىر جۇپ ئاشىق - مەشۇق — تاھىر بىلەن زۆھرەنىڭ چىلك قۇچاقلىشىپ ياتقانلىقىنى، مەڭگۈلىرىنىڭ گۈلدەك نۇرلانغانلىقىنى، لېكىن كۆزلىرىنىڭ مەڭگۈلۈك يۇمۇلغانلىقىنى كۆرىدۇ. قارا باتۇر بۇ مەنزىرىنى كۆرگەندىن كېيىن ئاھانەتكە چىدىمايى، قىلىچىنى سۇغۇرۇپ ئۆز قارنىغا تىقىدۇ. پادىشاھ قارا باتۇرنىڭ جەسىدىنى تاھىر بىلەن زۆھرەنىڭ ئوتتۇرىسىغا دەپنە قىلىش ھەققىدە يارلىق چۈشۈرىدۇ، ئۆزۈن ئۆتمەي، تاھىرنىڭ بەدىنىدىن قىزىل ئەتىرگۈل، زۆھرەنىڭ تېنىدىن ئاق ئەتىرگۈل، ئوتتۇرىسىدىن بولسا، قارا يانتاق ئۈنۈپ چىقىدۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزىل، ئاق ئەتىرگۈللەر بارغانسېرى ئېگىز ۋە باراقسان ئۆسۈپ يانتاقتىن ئېشىپ كېتىدۇ، شاخ - يوپۇرماقلىرى ۋە گۈل - غۇنچىلىرى گىرەلىشىپ كېتىدۇ.

2. مۇزەپپەر

بۇرۇنقى زاماندا كورلىغا بىر توپ قاراقچىلار كېلىپ خەلقنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمايدۇ، خەلق ئۆزلىرىنى ھەممە يەردە دالدىغا ئېلىپ يۈرۈشىدۇ. دەل مۇشۇ چاغدا مۇزەپپەر ئاتلىق بىر يىگىت ئوتتۇرىغا چىقىپ 300 ياشنى بىر قوشۇن قىلىپ تەشكىللەپ، ئۇلارغا ئۇرۇش ماھارەتلىرىنى ئۆگىتىدۇ، شۇنىڭدىن كېيىن قاراقچىلارغا ھۇجۇم باشلايدۇ. بۇ قوشۇن كۈنچى دەرياسىنىڭ دولان توپىسىنى ئەتراپىدىكى چۆلدە قاراقچىلار بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ، «قىر، چاپ!» ساداسى يەر - زېمىننى لەرزىگە سالىدۇ. چۈشتىن كېيىن ئۇرۇش ئاخىرلىشىدۇ، مۇزەپپەر ئەتراپقا قارىسا، بىرمۇ تىرىك ئادەم قالمىغان، ئۇنىڭ جەڭچىلىرى جەڭدە پۈتۈنلەي قۇربان بولغانىدى. مۇزەپپەر چارچاپ ھالىدىن كەتكەنىدى، ئۇ قايتىپ كېتەي دەپ مېڭىشىغا ئۆلگەن بولۇپ يېتىۋالغان بىر ئەبلەخ ئۇنىڭ كەينىدىن ئوق ئۇزىدۇ، ئوق مۇزەپپەرنىڭ دۈمبىسىگە تېگىدۇ. مۇزەپپەر كەينىگە بۇرۇلۇپ ئالاقزادە بولۇپ تۇرغان

ھېلىقى ئەبلەغنى كۆرىدۇ ـ دە، غەزىپىگە پايلىماي، قېلىچىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇنى چاپىدۇ، قاراقچىنىڭ بېشى يەرگە دۈمىلاپ چۈشىدۇ، مۇزەپپەر ئەتراپىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ يېقىلىپ چۈشىدۇ، شۇ چاغدا ئۇ ئەمدىلا 18 ياشقا كىرگەنىدى.

VI باب

مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش

80 ـ يىللاردا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، ئىشىك سىرتقا ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن، شەھەر تەۋەسىدە كى مەدەنىيەت بازارلىرىنىڭ تىجارەت تۈرى كۆپەيدى، شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى شەھەر تەۋەسىدىكى تانسىخانا، بىلىيارت سورۇنى، سىنىمالغۇخانا، يەككىلەر كىتابخانىسى، گېزىت ـ ژۇرناللارنى پارچە سېتىش نۇقتىسى قاتارلىق ئورۇن ۋە شەخسلەرگە مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا رۇخسەت قىلىش كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىشكە مەسئۇل بولۇپ، مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش فۇنكسىيەسىنى يۈرگۈزدى.

§ 1 . تانسىخانا، بىلىيارت

1. تانسىخانا

1985 ـ يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى، شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 4 ـ تىرانسپورت شىركىتى يېرىم تىجارەت خاراكتېرلىك، شەنبىلىك پاراۋانلىق مۇلازىمەتى خاراكتېرلىك تانسا ئويۇشتۇردى.

1986 ـ يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ تانسىخانىسى، شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيىنىڭ تانسىخانىسى، «غەربىي يۇرت» تانسىخانىسى، «شىخەي» تانسىخانىسى، «ئەتىرگۈل» تانسىخانا قاتارلىقلار ئارقا ـ ئارقىدىن پۈتتى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە تانسىخانا 21گە يەتتى. شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى «يار ـ يۆلەكتە بولۇش، يېتەكلەش، مۇستەھكەملەش، راۋاجلاندۇرۇش» پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، تانسىخانا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا نىسبەتەن ھەر ئايدا قەرەللىك يېغىن ئېچىش تۈزۈمى ۋە ھەرئايدا مەلۇمات جەدۋىلى يوللاش تۈزۈمىنى يولغا قويدى؛ تانسىخانا مۇزىكا تەڭكەش قىلغۇچىلار ۋە ناخشا ئېيتقۇچىلارنى قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلىدى ۋە ئۇلارغا كەسپىي ئەخلاق تەربىيىسى بەردى ھەمدە ئۇلاردىن كەسپىي ئىمتىھان ئالدى.

2. بىلىيارت

1988 - يىلى بىلىيارت پائالىيىتى شەھەر رايونىدا جانلىنىشقا باشلىدى. شۇ يىلى «خەلق» يولى، «ئىتتىپاق» يولى قاتارلىق ئاۋات جايلاردا تىجارەت خاراكتېرلىك بىلىيارت ئۈستىلى تەخمىنەن 30غا يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر رايونىدىكى بىلىيارت ئۈستىلى 189 غا يەتتى. ئۇلار، ئاساسەن، شىمالىي «ئىتتىپاق» يولىدىكى ئوچ بۇرجەك جاي، شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى، تەمىنات - سودا بىناسى، «تەڭرىتاغ» سودا سارىيى، ئوبلاستلىق چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى، «خۇڭيۈن» بىناسى، يېڭىشەھەر رايونى بازىرى قاتارلىق جايلارغا قويۇلدى، يېزىلارغىمۇ تارقالدى. شەھەرلىك مەدەنىيەت تىزىملاش، تەكشۈرۈپ - تەستىقلاپ كىنىشكا بېجىرىش رەسمىيەتلىرىنى تۈرغۇزۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئورۇنلاشقان جايغا 200 مېتر كېلىدىغان دائىرە ئىچىدە بىلىيارت ئۈستىلى قويۇشقا رۇخسەت قىلماسلىقنى، بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرىدىن باشقا ۋاقىتلاردا بىلىيارتخانىلارنىڭ ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى كۈتۈۋالماسلىقنى بەلگىلىدى. تىجارەت قىلغۇچىلار ئولتۇرۇشلۇق جايلارغا ئاساسەن، كوچىلارنىڭ باش - ئاخىرىغا تارقاق ئورۇنلاشقان، شەھەر قىياپىتىگە تەسىر يەتكۈزگەن بىلىيارت ئۈستەللىرى بەش ئورۇنغا مەركەزلەشتۈرۈپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى ھەمدە باشقۇرۇشقا مەخسۇس ئادەم قويۇلۇپ، بىر مەزگىل ئەۋج ئالغان بىلىيارت ئۈستىلىنى قالايمىقان قويۇش، يوشۇرۇن ھالدا قىمار ئويناش ئەھۋاللىرى ئۆزگەرتىلدى. لېكىن ئاز ساندىكى بىلىيارت ئۈستەللىرى نۆقتىلىرىغا يېقىن جايلارغا، ماگىزىن، دۇكانلار ئالدىدىكى پىيادىلەر يولىغا تارقاق قويۇلدى، بەزىلەرنىڭ تىجارەت ۋاقتى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن ئېشىپ كېتىپ، ئاھالىلارنىڭ كېچىلىك دەم ئېلىشىغا تەسىر يەتكۈزدى.

§ 2. سىنئالغۇ فىلىمى قويۇش ۋە كىتاب - ژۇرناللارنى پارچە سېتىش

1. سىنئالغۇ فىلىمى قويۇش

1985 - يىلى شەھەرلىك كىنوخانا سىنئالغۇ فىلىملىرىنى قويۇشقا باشلىدى. يىل ئاخىرىغا قەدەر شەھەر بويىچە سىنئالغۇخانا 12 گە يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە سىنئالغۇخانا 36 گە يەتتى. سىنئالغۇ فىلىمى قويۇشقا بولغان باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، شەھەرلىك رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسى شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى قاتارلىق تارماقلارنىڭ ماسلىشىشى بىلەن قويۇلۇۋاتقان سىنئالغۇ فىلىملىرىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ چىقتى.

1986 - يىلى شەھەرلىك رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسى سودا - سانائەت، سودا تارماقلىرى بىلەن بىرلىكتە، شەھەردىكى 20دىن ئارتۇق سىنئالغۇخانىنى تەكشۈرۈپ، نەشر ھوقۇقى يوق سىنئالغۇ لېنتىسىدىن 48نى تېپىپ چىقتى (بۇنىڭ ئىچىدە قويۇش چەكلەنگىنى 17).

1987 - يىلى «كورلا شەھىرىنىڭ ئۇنىڭالغۇ، سىنئالغۇ باشقۇرۇش ۋاقتىلىق نىزامى» تۈزۈپ

چىقىلدى.

1989 ـ يىلى ئۇنئالغۇ، سىنئالغۇ باشقۇرىدىغان بىر مەخسۇس خادىم سەپلەندى. شۇ يىلى قانۇنسىز كۆچۈرۈلگەن 117 سىنئالغۇ لېنتىسى مۇسادىرە قىلىندى، قانۇنسىز سىنئالغۇ فىلىمى قويۇلغان بىر سىنئالغۇ تۈتۈپ قېلىندى.

2. كىتاب ـ ژۇرناللارنى پارچە سېتىش

50 ـ، 60 ـ يىللاردا كىتاب ـ ژۇرناللارنى پارچە سېتىش تىجارىتى بىلەن «شىنخۇا» كىتابخانىلىرىلا شۇغۇللىنىاتتى. 1977 ـ يىلى ئوبلاستلىق پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى ئوبلاستلىق كىنو ـ تىياتىرخانىدا بىر كىتاب سېتىش بوتكىسى تەسىس قىلدى.

1988 ـ يىلى شەھەر بويىچە تۆنجى يەككىلەر ئىلكىدىكى كىتابخانا — «ژېنشىن» كىتابخانىسى تىجارەت باشلىدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە «شىنخۇا» كىتابخانىلىرىنىڭ دۆكىنى توققۇزغا، پوچتا ـ تېلېگراف تارماقلىرىنىڭ كىتاب سېتىش بوتكىسى 10غا، يەككىلەر ئىلكىدىكى كىتابخانا يەتتىگە، يىللىق كىتاب سېتىش سوممىسى 2 مىليون 39 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1989 ـ، 1990 ـ يىللىرى ئاپتونوم رايونلۇق «شەھۋانىي نەشر بۇيۇملىرىنى ۋە قانۇنسىز نەشر بۇيۇملىرىنى تەكشۈرۈپ مەنئى قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» نىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى شەھەرلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى، سودا ـ سانائەت ئىدارىسى بىلەن بىرلىكتە ئۇچ قېتىم «سېرىق بۇيۇملارنى تازىلاش» ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىپ، شەھەردىكى كىتاب، ژۇرنال سېتىش ئورۇنلىرىنى ئەستايىدىل ئېنىقلاپ ۋە تەرتىپكە سېلىپ، شەھۋانىي ۋە قانۇنسىز نەشر بۇيۇمىدىن 2600 پارچىنى پېچەتلىدى ۋە مۇسادىرە قىلدى.

VII باب

قەدىمكى خارابىلىقلار، مەشھۇر جايلار

§1. قەدىمكى خارابىلىقلار

1. ئۇزگەن قەدىمكى شەھىرى

بۇ قەدىمكى شەھەر كورلا شەھىرىنىڭ تەخمىنەن ئون كىلومېتر غەربىي جەنۇبىدىكى يېڭىشەھەر

يېزىسىنىڭ ئۆزگەن كەنتى يېنىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي مېرىدىئان "86°06′54، شىمالىي پاراللېل "41°43′49 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 924 مېتر ئېگىز. ئۇ شەھەر دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقى ئورنى.

قەدىمكى شەھەر ئىچكى، تاشقى شەھەرگە ئايرىلغان، تاشقى شەھەر ژەيران بولۇپ كەتكەن، تۆت ئەتراپتىكى داۋرىسى ئېنىق ئەمەس، ئىچكى شەھەر سېپىلى ھېلىمۇ ساقلىنىپ قالغان. تەكشىلىكتىكى يۈزى چەمبەر شەكلىدە بولۇپ، دېئامېترى تەخمىنەن 200 مېتر، سېپىل ئۇلىنىڭ كەڭلىكى 3—10 مېتر، قالدۇق ئېگىزلىكى 2—3 مېتر كېلىدۇ. سېپىلنىڭ ئاستى تەرىپى شورلىشىپ كەتكەن بولۇپ، قۇرۇلۇش ئۇسلۇبىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدۇ. ئىچكى شەھەرنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا جەنۇبتىن شىمالغا ئۇزۇنلۇقى 80 مېتر، شەرقتىن غەربكە كەڭلىكى 40 مېتر كېلىدىغان سېرىق توپلىق قەۋەت بار، يەر ئۈستىدە نۇرغۇنلىغان ساپال پارچىلىرى چېچىلىپ ياتىدۇ؛ شەھەرنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى سېپىلغا تۇتاشقان جايدا دېئامېترى تەخمىنەن 50 مېتر، قالدۇق ئېگىزلىكى ئىككى مېتر كېلىدىغان يېرىم چەمبەر شەكلىدىكى بىر توپا دۆڭ بولۇپ، بۇلۇڭ راۋۇقى شەكلىدىكى كۆزىتىش سۇپىسىنىڭ ئىزىغا ئوخشايدۇ؛ شەھەرنىڭ غەربىي شىمالىنىڭ سىرتىدا شىمال تەرەپتىكى سېپىل بىلەن تۇتىشىدىغان بىر قۇرۇلۇشنىڭ ئىزى بار.

شەھەردە كۆزگە چېلىقىدىغان ساپال پارچىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى يۇمشاق قۇم ئارىلاش ياسالغان قىزىل ساپالدىن، ئاز سانداكىلىرى قۇم ئارىلاش ياسالغان ھاك ساپالدىن ئىبارەت بولۇپ، خېلى پىشىق پىشۇرۇلغان. بەزى ساپاللارنىڭ سىرتقى يۈزىگە سېرىق ياكى بىنەپشە قىزىل رەڭ ھەل بېرىلگەن. بۇ بۇيۇملارنىڭ شەكىل ئالاھىدىلىكى باشىئەگىم خارابىلىكىدىكى ساپال بۇيۇملارغا ئوخشاپ كېتىدۇ، دەۋرى تاڭ سۇلالىسىدىن كېيىن ئەمەس.

مىنگونىڭ 17 ـ يىلى (1928 ـ يىلى) خوڭ ژېنبى بۇ شەھەرنى تەكشۈرگەندە «ئۆزگەن قەدىمكى شەھىرى» دەپ خاتىرە قالدۇرغان. ئۇ چاغدا «شەھەرنىڭ سېپىلى ئۆرۈلۈپ كېتىپ، سېپىل ئۇلىلا قالغان، ئۇنىڭ ئايلانمىسى تەخمىنەن 1020 مېتر كېلىدۇ. ئوتتۇرىسىدا بىر تۆپا دۆڭ بار ... بىر تاش ياغۇنچاق چمقتى، ... شەھەردە كۆزگە چېلىقىدىغان ساپاللارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ھالرەڭ بولۇپ، تاڭ دەۋرىدىكى ساپاللارغا ئوخشايدۇ» دەپ يازغان. خوڭ ژېنبى شەھەرنىڭ قوش قات ئىكەنلىكى ھەققىدە گەپ ئاچمىغان. ئەتراپى تەخمىنەن 1020 مېتردېگىنى تاشقارقى شەھەرگە تەئەللۇق سان بولسا كېرەك.

2. توۋۇرچى قەدىمكى شەھىرى

بۇ قەدىمكى شەھەر كورلا شەھىرىنىڭ تەخمىنەن 18 كىلومېتر غەربىي جەنۇبىدىكى توۋۇرچى يېزىسىنىڭ توۋۇرچى كەنتى يېنىغا جايلاشقان بولۇپ، ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°56′52، شىمالىي پاراللېل "41°41′24 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 903.5 مېتر ئېگىز. ئۇ، شەھەر دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقى ئورنى.

ھازىر شەھەرنىڭ سېپىللىرى ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئۇلىلا ساقلىنىپ قالغان، تەكشى يۈزى تىك تۆت بولۇپ شەكلىدە بولۇپ، تۆت بۇلۇڭى ئازراق يايسىمان كەلگەن. شەرقتىن جەنۇبقا بولغان ئۇزۇنلۇقى 150 مېتر، جەنۇبتىن شىمالغا بولغان كەڭلىكى 140 مېتر، قالدۇق ئېگىزلىكى تەخمىنەن ئىككى مېتر، شەھەر ئىچىدىكى يەر يۈزى شەھەر سىرتىدىكى يەر يۈزىدىن ئېگىز. شەھەرنىڭ غەربىي سېپىلىنىڭ سىرتىدىكى يەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا دېئامېترى ئون مېتر كېلىدىغان، سېپىل ئۇلىدىن تەخمىنەن بىر مېتر

كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان توپا دۆڭ بار. ئۇنىڭ ئورنىدىن ۋە ياسلىنىش شەكلىدىن قارىغاندا، كۆزىتىش ۋە مۇداپىئەلىنىش قورۇلۇشىنىڭ قالدۇق ئىزى بولۇشى مۇمكىن. شەھەر ئىچى تەپ - تەكشى بولۇپ يەر يۈزىدە ساپال پارچىلىرى ئۇچرايدۇ. ئۇلار چاقتا ئىشلەنگەن، قۇم ئارىلاشتۇرۇلغان قىزىل ساپال بولۇپ، بەزىلىرىگە بىنەپشەرەڭ بويىاق يالتىلغان، بەزىلىرىگە تۇرمە گۈل ياكى ياسما گۈل چۈشۈرۈلگەن. ساپال پارچىلىرى كورلا، قاراشەھەر قاتارلىق جايلاردىكى تالۇ دەۋرى ئۇسلۇبىدىكى ساپال پارچىلىرىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ قەدىمكى شەھەر ئەتراپىدىن مۇكەممەل ساپال قاچىلار قېزىۋېلىنغانىدى. لېكىن كۆپىنچىسى چېقىۋېتىلدى.

مىنگونىڭ 16 - يىلى (1927 - يىلى) خۇڭ ۋېنبى كورلىدا توۋۇرچى دېگەن بىر قەدىمكى شەھەرنى تەكشۈرگەن، ئۇ مۇنداق يازغان: بۇ شەھەر كورلىنىڭ 23 كىلومېتر غەربىي جەنۇبىغاراق توغرا كېلىدۇ، سىپىلى ۋەيران بولغان، پەقەت ئۇنىڭ ئۇل ئورنىلا ساقلىنىپ قالغان. شەھەر تۆت چاسا شەكىلدە بولۇپ، ئايلانمىسى تەخمىنەن 480 مېتر، ئېگىزلىكى تەخمىنەن ئىككى مېتر كېلىدۇ. سىپىلىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە يوچۇق بار، ئۇ قەدىمكى زامانداكى سىپىل قۇۋۇقى بولۇشى مۇمكىن. شەھەر ئىچى شورلىشىپ، قومۇش ئۆسۈپ كەتكەن بولۇپ، قورۇلۇش ئىزالىرىنى كۆرگىلى بولمايدۇ، ئاز ساندا قىزىل ساپال پارچىلىرى چېچىلىپ ياتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا خۇڭ ۋېنبى يەنە توۋۇرچى قەدىمكى شەھىرىنىڭ تەخمىنەن تۆت كىلومېتر غەربىي جەنۇبىدىكى يەردە يەنە ئەللىككەتەن قەدىمكى شەھىرىنى تەكشۈرگەن، بۇ شەھەرنىڭ سىپىلى ۋەيران بولغان، خارابە ئىزالىرىدىن ئۇنىڭ تۆت چاسا شەكىلدە ئىكەنلىكىنى، ئايلانمىسىنىڭ تەخمىنەن 210 مېتر، قالدۇقىنىڭ ئەڭ ئېگىز يېرىنىڭ ئۈچ مېتر كېلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. شەھەر ئىچىدىن قورۇلۇش ئىزالىرىنى ۋە يادىكارلىقلارنى كۆرگىلى بولمايدۇ، بۇ شەھەرنىڭ قايسى دەۋرگە تەۋە ئىكەنلىكى ئېنىق ئەمەس.

خۇڭ ۋېنبى تەكشۈرگەن توۋۇرچى قەدىمكى شەھىرىنىڭ ئورنى، ئارىلىقى ھەمدە شەكلى ھازىرقى توۋۇرچى قەدىمكى شەھرىنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. شەھەر نامىنىڭ تەرجىمىدىكى ئاھاڭمۇ ناھايىتى ئوخشاپ كېتىدۇ. توۋۇرچى قەدىمكى شەھىرى ھازىرقى توۋۇرچى قەدىمكى شەھىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئىككى شەھەرنىڭ ئەتراپىنى ئۆلچىگەندىكى سانلىق مەلۇماتلاردا پەرق ناھايىتى ئاز.

3. شالقوتان قەدىمكى شەھىرى

بۇ قەدىمكى شەھەر قىزىلدۆڭ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئورنى كورلا شەھەر رايونىنىڭ تەخمىنەن 27 كىلومېتر غەربىي جەنۇبىدىكى بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ جەنۇبىدا، شەرقىي مېرىدىئان "85°49'49، شىمالىي پاراللېل "41°40'13 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 827 مېتر ئېگىز، ئۇ شەھەر دەرجىلىك قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقى ئورنى ھېسابلىنىدۇ.

بۇ قەدىمكى شەھەر ئىچكى - تاشقى شەھەر دەپ ئىككىگە بۆلۈنگەن، تەكشى يۈزى چەمبەر شەكلىدە. تاشقى شەھەرنىڭ غەربىي جەنۇبى قىسمى بوز يەر ئېچىپ دېھقانچىلىق قىلىش تۈپەيلىدىن بۇزۇلۇپ كەتكەن، قالغان جايلار، ئاساسەن، مۇكەممەل ساقلانغان. تاشقى شەھەرنىڭ ئايلانمىسى تەخمىنەن 1000 مېتر، سىپىل ئۇلىنىڭ كەڭلىكى سەككىز مېتر، قالدۇق ئېگىزلىكى تەخمىنەن ئىككى مېتر. ئىچكى شەھەرنىڭ دىئامېترى 40 مېتر، ئېگىزلىكى 2 — 3 مېتر كېلىدۇ؛ قېزىلغان ئازگال ۋە يەر يۈزىدە كۆيگەن سېغىز توپا، قارا كۈل توپا، ئات چىشى، ھايۋانات سۆڭىكى ھەمدە ئاز مىقداردا ساپال پارچىلىرىنى، تاش قورال، مىس قورال قالدۇقلىرى قاتارلىق ئىزلار ۋە يادىكارلىقلارنى كۆرگىلى بولىدۇ. ساپال پارچىلىرىدىن ئۇنىڭ

قولدا ياسالغان، قۇم ئارىلاشتۇرۇلغان قىزىل ساپال ئىكەنلىكىنى، خېلى پىششىق پىشۇرۇلغانلىقىنى بىلدۈرۈدۇ؛ تاش قوراللار بولسا سىلىقلانغان تاش پىچاق ۋە قىڭغىراقلاردىن ئىبارەت.

مىنگونىڭ 17 - يىلى (1928 - يىلى) خۇاڭ ۋېنبى كورلىدا شارلاندان قەدىمكى شەھىرىنى تەكشۈردى، بۇ شەھەر ئۇزۇكەن قەدىمكى شەھىرنىڭ جەنۇبىدا بولۇپ، ئايلانمىسى 1080 مېتر كېلىدۇ، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېسەكتىن قوپۇرۇلغان بىر توپا دۆڭ بولۇپ، ئارىسىدا ئاز ساندا كۆكۈش ساپال پارچىلىرى ئۇچرايدۇ.

چېن گې «كىنگىت، ۋايىر، ئوشاق شەھەرلىرى تەتقىقاتى» دېگەن ئەسىرىدە كورلا ئەتراپىدا ئىككى قەدىمكى شەھەر بارلىقىنى بايان قىلغان. بۇنىڭ بىرى شاخ قوتان بولۇپ، ئورنى كورلا شەھىرىنىڭ تەخمىنەن ئالتە كىلومېتر جەنۇبىدا، شەھەر يومۇلاق شەكىلدە سېلىنغان، ئايلانمىسى تەخمىنەن 1200 مېتر كېلىدۇ، شەھەر سېپىلى ئاساسىي جەھەتتىن مۇكەممەل بولۇپ، كېسەكتە قوپۇرۇلغان، قالدۇق ئېگىزلىكى تەخمىنەن 3 — 5 مېتر، كەڭلىكى تەخمىنەن ئون مېتر. شەھەرنىڭ مەركىزىي قىسمىدا كېسەكتە قوپۇرۇلغان بىر ئېگىز سۇپا بار بولۇپ، ئېگىزلىكى تەخمىنەن 4 — 5 مېتر، دىئامېترى 20 مېتر كېلىدۇ. شەھەردە قۇم ئارىلاشتۇرۇلغان قىزىل ساپال پارچىلىرى ۋە كۈلرەڭ ساپال پارچىلىرى بايقالدى، ئۇسلۇب جەھەتتىن ئالغاندا، بۇ ساپال پارچىلىرى خەن - تاڭ دەۋرلىرىگە مەنسۇپ. چېن گې بۇ شەھەرنى قەدىمكى ۋايىر بەگلىكىنىڭ پايتەختى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارىغان.

جۇغرافىيىلىك ئورنىدىن قارىغاندا شالقوتان كورلىنىڭ تەخمىنەن 27 كىلومېتر غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان؛ خۇاڭ ۋېنبى كۆرگەن شارلاندان بولسا، ئۇزگەننىڭ جەنۇبىدا. كونكرېت ئارىلىقى، ئورنى ئېنىق ئەمەس؛ چېن گې كۆرگەن شاخ قوتان كورلا شەھىرىنىڭ تەخمىنەن ئالتە كىلومېتر جەنۇبىدا بولۇپ، شالقوتان بىلەن ئارىلىق پەرقى بىر قەدەر زور. بىراق بۇ ئۇچ شەھەرنىڭ شەكلى، كۆلىمى ھەمدە شەھەر سېپىللىرىنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن ئوخشاپ كېتىدۇ، شەھەر ناملىرىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىمۇ ناھايىتى يېقىن، بۇ ئۇچ شەھەر قانداق مۇناسىۋەتكە ئىگە، ئايرىم شەھەرلەرمۇ، ياكى بىر شەھەرمۇ، بۇنى چوڭقۇر تەكشۈرۈپ، تەھقىقلەشكە توغرا كېلىدۇ.

4. ئۇستۇن چاچى تۇرى

بۇ تۇر تېكىچى يېزا ئۇستۇن چاچى كەنتىنىڭ شەرقىدىكى بىر چۆللۈككە جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە پويىز ئىستانسىسىغا تەخمىنەن ئىككى كىلومېتر كېلىدۇ، ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "23′10°86، شىمالىي پاراللېل "43′44°41 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 935 مېتر ئېگىز. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان شېغىل كولاش تۈپەيلىدىن تۇرنىڭ ئەتراپى چوڭ ئازغاللارغا ئايلىنىپ، تۇرنىڭ بىر قىسىم جايلىرى گۆمۈرۈلۈپ چۈشتى، تۇر تېگىنىڭ قالدۇق ئېگىزلىكى تەخمىنەن 1.7 مېتر، ئۇلىنىڭ ئىككى تەرىپىنىڭ ئۈزۈنلىقى 4.7 مېتر، شىمال يېقىنىڭ قالدۇق كەڭلىكى 3.2 مېتر كېلىدۇ. سېپىل كېسەكتىن قوپۇرۇلغان بولۇپ، كېسەكنىڭ ئۆلچىمى 40×20×9 سانتىمېتر كېلىدۇ. تۇرنىڭ ئەتراپىدا ئاز ساندا لايدىن ياسالغان ساپال ۋە ئادەم ئۈستىخىنى ئۇچرايدۇ، ساپال پارچىلىرى ئانچە پىششىق پىشۇرۇلمىغان. قورۇلۇشلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ساپال پارچىلىرىدىن ھۆكۈم قىلغاندا، بۇلارنى تاڭ دەۋرىگە ئائىت خارابىلىك دېيىشكە بولىدۇ.

5. قوشدۆڭ تۈرى

بۇ تۈر قارايۇلغۇن يېزىسى تەسكەن كەنتىنىڭ تەخمىنەن بەش كىلومېتر غەربىي شىمالىدىكى چۆللۈككە جايلاشقان. ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°58′56، شىمالىي پاراللېل "41°32′30 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 872 مېتر ئېگىز.

تۈر ژەيران بولۇپ تۈزلىنىپ كەتكەن، قەدىمكى ئىزناسىدىن ئاز مىقدارda ساپال پارچىلىرى كۆزگە چېلىقىدۇ. ساپال پارچىلىرىنىڭ سىرتىغا سىرىق ھەل يالتىلغان. شۇ يەرلىك پېشقەدەملەرنىڭ تونۇشتۇرۇ-شىچە، تۈر ئەسلىدە كېسەكتە قوپۇرۇلغان بولۇپ، ئەتراپىدا قورشاۋ تام بولغان. يەر يۈزىدىن سىلىقلانغان تاش پىچاق، تاش كالتەك ۋە ئۇستىخان قاتارلىق يادىكارلىقلار ئۇچرىغان.

6. ئاقدۆڭ تۈرى

بۇ تۈر قارا يۇلغۇن يېزىسىنىڭ تۆۋەنكى دوگا كەنتىنىڭ تەخمىنەن 500 مېتر جەنۇبىدىكى چۆللۈككە جايلاشقان. ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "86°04′09، شىمالىي پاراللېل "41°32′03 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 897 مېتر ئېگىز.

تۈر ئاللىقاچان ژەيران بولغان، قالدۇق ئۇلىنى يەنىلا پەرق ئەتكىلى بولىدۇ، يەر يۈزىدىن قۇرۇلۇش ژاقتىدا قىستۇرۇلغان قومۇشلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. يەرلىك پېشقەدەملەرنىڭ تونۇشتۇرۇشىچە، تۈر كېسەكتىن قوپۇرۇلغان، بىر قەدەر ئېگىز بولۇپ، ئىزناسىنىڭ شەرقىي شىمالىي تەرىپىدە سەل ئېگىز قۇم دۆمبەل بولغان، بۇ دۆمبەلدىكى قەدىمكى قەبرىلەر يېقىنقى يىللاردىن بۇيان كىشىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا ئۇچرىغان، يەر يۈزىدە ۋە قەبرە ئازگاللىرىدا چېچىلىپ ياتقان ساپال پارچىلىرى، يۈك توقۇلما پارچىلىرى ۋە ياغاچ قورال قالدۇقلىرى قاتارلىق قەدىمكى يادىكارلىقلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. تەكشۈرۈل-گەن ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، بۇ قەدىمكى قەبرىلەر تۈر بىلەن مۇناسىۋەتلىك. قەبرىلەردىكى يادىكارلىق-لار، ئومۇمەن، خەن - جىن دەۋرلىرىگە مەنسۇپ.

7. چەرچى تۈرى

بۇ تۈر چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ تەخمىنەن 300 مېتر غەربىي جەنۇبىدىكى تېرىلغۇ يەر ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°27′13، شىمالىي پاراللېل "41°55′06 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 940 مېتر ئېگىز.

1982 - يىلى تەكشۈرگەن ژاقىتتا، كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان بىر دۆڭلۈك بايقالغاندى، ھازىر بۇ دۆڭلۈك تۆپ - تۈز قىلىۋېتىلگەچكە، ئۇنىڭدىن ھېچقانداق ئىزنا قالمىدى، تۈرنىڭ ئەسلىدىكى ئورنى ئەراپىدىلا ئاندا - ساندا قىزىل، كۈلرەڭ ساپال پارچىلىرىنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ.

«شىنجاڭنىڭ خەرىتىلىك تەزكىرىسى» گە ئاساسلانغاندا، چىلە سۇلالىسى دەۋرىدە چەرچىدە ھەربىي رابات تەسىس قىلىنغان. بۇ تۈر چىلە سۇلالىسى دەۋرىدە قوپۇرۇلغانمۇ ياكى ئۇنىڭدىنمۇ بالدۇر قوپۇرۇلغان-مۇ؟ بۇنىڭغا دائىر ئىزلار ساقلىنىپ قالمىغان، بۇ ھەقتىكى ماتېرىياللار كەمچىل بولغاچقا، بۇنى بېكىتمەك تەس.

8. چەرچى خارابىلىكى

بۇ خارابىلىك چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ غەربى، 29 ـ تۇمەن (مەيدان) خىش زاۋۇتىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى ئورۇمچى ـ قەشقەر تاشيولىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە جايلاشقان. ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°26′49، شىمالىي پاراللېل "41°55′32 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 950 مېتر ئېگىز.

بۇ يەرنىڭ يەر شەكلى بىر قەدەر تۈزلەك، خېلى قېلىن سېرىق تۈپراق قاتلىمىغا ئىگە. 1982 ـ يىلدىن ئىلگىرى تەكشۈرۈلگەن ۋاقىتتا، كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان قالدۇق ئىزلار بايقالغاندى، ھازىر ئۇلاردىن ھېچ ئەسەر قالمىدى. يەر يۈزىدە چېچىلىپ ياتقان، قۇم ئارىلاشتۇرۇلۇپ يۇقىرى ھارارەتتە پىشۇرۇلغان قىزىل، كۈلرەڭ ساپال پارچىلىرىنىلا ئۇچراتقىلى بولىدۇ، بۇلار جەنۇبتىن شىمالغا ئۇزۇنلۇقى 400 مېتر، شەرقتىن غەربكە كەڭلىكى 200 مېتر كېلىدىغان يەرگە مەركەزلىك تارقالغان. بەزى ساپاللارغا دولقۇنسىمان گۈللەر چېقىرىلغان، بەزىلىرىگە قىزىل، قوڭۇر رەڭلەردە ھەل بېرىلگەن. بۇلار-دىن باشقا خارابىلىكنىڭ شىمالىدىكى تاشيولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى يەر يۈزىدىمۇ نۇرغۇنلىغان ساپال پارچىلىرى چېچىلىپ ياتىدۇ ھەمدە يارغۇنچاقنىڭ قالدۇقلىرىنى كۆرگىلى بولىدۇ. ساپال پارچىلىرىنى كۆزىتىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ خەن ـ تاڭ دەۋرىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى مۆلچەرلىگىلى بولىدۇ.

مىنگونىڭ 17 ـ يىلى (1928 ـ يىلى) خۇاڭ ژېنبى چەرچىگە بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندا، چەرچىنىڭ غەربىي شىمالىدا بىر ئېگىز توپا دۆڭنى بايقىغان، ئۇنىڭ دائىرىسى بىر قەدەر زور بولۇپ، يەر يۈزىدە قىزىل، كۈلرەڭ ساپال پارچىلىرى كۆپلەپ ئۇچرىغان. ساپال پارچىلىرىنىڭ بەزىلىرىگە ئارغامچىنىڭ شەكلى چۇشۇرۇلگەن ھەمدە يېقىن ئەتراپتىن خېلى كۆپ تۆمۈر بۇيۇملار تېپىۋېلىنغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ جاي بىر قەدىمكى شەھەر خارابىسى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارالغان. 1958 ـ يىلى خۇاڭ ژېنبى قايتا تەكشۈرگەن ۋاقىتتا توپا دۆڭ ئاللىقاچان بۇزۇلۇپ، ئەسلى ھالىتىنى يوقاتقان، ئۇنىڭ شىمال تەرىپىلا بىر قەدەر ياخشى ساقلىنىپ قالغان، ئۇنىڭ قالدۇق ئېگىزلىكى تەخمىنەن سەككىز مېتر بولۇپ، تۆۋەنكى قىسمى خاڭدىلىپ ياسالغان، خاڭدالغان قەۋەتلىرىنىڭ قېلىنلىقى 6—10 سانتىمېتر كېلىدۇ؛ ئۈستۈنكى قىسمى كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان. ساپال پارچىلىرىدىن تاشقىرى ئادەم سۆڭەكلىرىمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ. يەر يۈزىدە چېچىلىپ ياتقان قىزىل ساپال پارچىلىرىنىڭ يۈزىگە توق قىزىل ھەل يالتىلغان. خۇاڭ ژېنبىنىڭ قارىشىچە، بۇ ساپاللارنىڭ ياسالغان دەۋرى خېلى بالدۇر بولۇپ، ئومۇمەن، مىلادىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە توغرا كېلىدىكەن.

9. باشئەگىم خارابىلىكى

بۇ خارابىلىك كورلا شەھىرىنىڭ شەرقىي شىمال يۆنىلىشىدىكى باشئەگىم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى تۇرمۇش رايونىنىڭ تەخمىنەن 1.2 كىلومېتر شىمالىغا جايلاشقان. شەرقىي مېرىدىئان "86°11′13، شىمالىي پاراللېل "41°49′24 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ. دېڭىز يۈزىدىن 1082 مېتر ئېگىز.

باشئەگىم خارابىلىكى خورا تاغ بىلەن قۇرۇق تاغ ئارىلىقىدىكى تار جىلغىدىكى شىمالغا سوزۇلغان بىر تاغنىڭ ئۈستىگە جايلاشقان، ئۇنىڭ شەرق، شىمال، غەرب ئۈچ تەرىپى جىلغا بولۇپ، جىلغا تەكتىدە كۆنچى دەريا‌سى ئەگرى ـ بۈگرى سوزۇلۇپ غەربكە ئاقىدۇ، دەريانىڭ شىمالىي قىرغىقى تۆتاشقان قىيا تاشلىق جايدىن قەدىمكى يولنى خىرە پەرق ئەتكىلى بولىدۇ. خارابىلىك يۇقىرىدىن پەسكە يۇزلەنگەن ھالەتتە

بولۇپ، يەر تۈزۈلۈشى ئىنتايىن خەتەرلىك، خارابلىكنىڭ جەنۇبتىن شىمالغا بولغان ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 100 مېتر، شەرقتىن غەربكە بولغان كەڭلىكى 30 مېتر بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىدە ياپىلاق تاش ۋە قۇرام تاشلاردىن قوپۇرۇلغان ئۆي ۋە قاشا تاملارنىڭ قالدۇقلىرى بار، هازىرغىچە ساقلانغان خېلى ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولىدىغان ئون نەچچە ئېغىز ئۆي بولۇپ، ئۇلار كۆپىنچىسى تىك تۆت بولۇڭ شەكلىدە ياسالغان، كۆلىمى ئانچە چوڭ ئەمەس، ئۇزۇنلۇقى تۆت مېتر، كەڭلىكى 3.5 مېتر كېلىدۇ، ئىشىكى غەربكە ئېچىلىدۇ، ئۆيلەر بىر قەدەر تەكشى جايلارغا سېلىنغان.

خارابلىكتە چېچىلىپ يانقان ساپال پارچىلىرى ناهايىتى كۆپ، ئاساسلىقى، چاقتا ياسالغان، قۇم ئارىلاشتۇرۇلغان قىزىل، كۈلرەڭ ساپاللار بولۇپ، تولىسى سىدام، خېلى پىششىق پىشۇرۇلغان، بەزى قاچىلارغا جىگەررەڭ هەل يالتىلغان، بەزىلىرىنىڭ ئېغىز گىرۋەكلىرىگە نەقىش ئىشلەنگەن، ئايرىملىرىغا باسما گۈل نۇسخىلىرى چۇشۇرۇلگەن. بۇنىڭدىن باشقا يەر ئۈستىدىن كۈل قەۋىتى، هايۋان سۆڭىكى، تۆمۈر پارچىلىرى، كەيىۋەن تومپۇرى قاتارلىق قالدۇق ئىز ۋە يادىكارلىقلارنى كۆرگىلى بولىدۇ.

تارىخىي ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، شەرقىي خەن دەۋرىدىلا قەدىمكى كىنگىت دۆلىتى ئۇزۇنىڭ غەربىي چېگرىسىدا قورۇل قۇرۇپ بۇ يەرلەرنى ساقلىغان. «جىننامە»، «دەريالار تەپسىراتى ئىزاهلىرى»، «يېڭى تاڭنامە»، «تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئالتە دەستۇرى» قاتارلىق تارىخىي كىتابلاردا باشئەگىم هەققىدە خاتىرىلەر بار. مۇشۇ خاتىرىلەردىن باشئەگمىنىڭ هازىرقى قاراشەهەر بىلەن كورلا ئوتتۇرىسىدىكى تارجىلغىدا ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولىدۇ. دەلىللەشلەرگە ئاساسلانغاندا، باشئەگىم هەرخىل ئاتالغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، يەنىلا بىر جاي بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنى هازىرقى باشئەگىم خارابلىكىگە توغرا كېلىدۇ.

10. جامە مەسچىتى

ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى كورلا شەهەرلىك مەركىزىي مەسچىت بولۇپ، كورلاشەهىرىدىكى كۆلىمى بىر قەدەر زور مەسچىتتۇر. ئۇ شەهەر رايونىدىكى جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولىنىڭ غەربىي تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئىگىلىگەن ئورنى 12مو، ئەسلىدىكى قۇرۇلۇش كۆلىمى 405 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

مەزكۇر مەسچىت چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 14 - يىلى (1834 - يىلى) قۇرۇلغان، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر ئاممىسى ئىچىدە خېلى زور تەسىرگە ئىگە، تۇرپان، قەشقەر قاتارلىق جايلاردىكى مۇسۇلمانلار هەرىيلى بۇ يەرگە تاۋاپ قىلغىلى كېلىدۇ.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا بۇ مەسچىت ۋەيران قىلىۋېتىلدى. 1984 - يىلى ئەسلىدىكى ئورنىغا قايتا سېلىندى. ئەزەن پەشتىقىنىڭ ئېگىزلىكى 20 مېتر، ئۇزۇنلۇقى توققۇز مېتر، كەڭلىكى توققۇز مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 136 كۋادرات مېتر، مەسچىتنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 734 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، بۇ شەهەر بويىچە كۆلىمى ئەڭ زور مەسچىت، شەهەردىكى مۇسۇلمانلار ئاممىسى چوڭ پائالىيەت-لەرنى ئۆتكۈزىدىغان سورۇندۇر.

11. باشقىلار

80 - يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە كورلا شەهىرىدە بەزى مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى قېزىۋېلىندى. دى يەنى 1984 - يىلى توۋۇرچى قەبرىستانلىقىدىن تاڭ دەۋرىگە ئائىت يالاڭ قۇلاقلىق ساپال ئىدىش، 1988 - يىلى باشئەگىم خارابلىكىدىن خەن - تاڭ دەۋرىگە ئائىت ساپال قەدەھ قېزىۋېلىندى.

§ 2 . قەدىمكى قەبرىلەر

1. چەرچى باغۇەنچىلىك مەيدانى خىش زاۋۇتى قەبرىستانلىقى

بۇ قەبرىستانلىق چەرچى باغۇەنچىلىك مەيدانى خىش زاۋۇتىنىڭ شىمالىغا، يول ئاسراش داۋەنىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى تۆپىلىككە جايلاشقان، ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°28′09، شىمالىي پاراللېل "41°55′58 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 980 مېتر ئېگىز.

قەبرىستانلىق ئورۇنلاشقان تۆپىلىك سۇيى قۇرۇپ قالغان دەريا قىنىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا جايلاشقان. 1982 ـ يىلى تەكشۈرگەن ۋاقىتتا، تۆپىلىك بىلەن دەريا جىلغىسى ئوتتۇرىسىدىكى يېرىلمىدىن قەبرىلەر-نىڭ ئىزناسى كۆرۈنگەن، كەلكۇن جىلغىدىكى قەبرىلەرنى ۋەيران قىلىۋەتكەندىن كېيىن قېپىقالغان ئادەم سۆڭەكلىرى بايقالغان. 1986 ـ يىلى خىش زاۋۇتى قۇرۇلىدىغان ۋاقىتتا، تۆپىلىكتە چوڭ بىر ئازگال ھاسىل بولغان. ھازىر بۇ چوڭ ئازگال ئىچىدىكى 200×100 مېتر دائىرىدە قۇم ئارىلاش ياسالغان قىزىل، كۈلرەڭ ساپال پارچىلىرى، تاش ياغۇنچاق، ئادەم ۋە ھايۋانلار سۆڭىكى قاتارلىقلارنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ قەبرىلەر ئېھتىمال خەن سۇلالىسى دەۋرىگە مەنسۇپ بولۇشى مۇمكىن.

مەزكۇر قەبرىستانلىقنىڭ شەرقىي شىمال تەرىپىدىكى تاشيولنىڭ ئىككى تەرىپىدىمۇ قەدىمكى قەبرە-ستانلىق بار. ھازىر بايقالغىنى تەخمىنەن ئون نەچچە قەبرە، يەر ئۈستىدە ئايرىم دائىرىدە ئۇششاق تاشلار دۆۋىلىنىپ پاسىل شەكىللەندۈرۈلگەن، ئۇنىڭ دىئامېترى 2 — 4 مېتر، ئېگىزلىكى 0.5 — 0.8 مېتر كېلىدۇ، قەبرىلەر بىر قەدەر تارقاق ئورۇنلاشقان.

2. 29 ـ تۈەن ـ مەيدان خىش زاۋۇتى قەبرىستانلىقى

بۇ قەبرىستانلىق چەرچى باغۇەنچىلىك مەيدانىنىڭ غەربىي شىمالىغا، 29 ـ تۈەن ـ مەيدان خىش زاۋۇتىنىڭ تەخمىنەن 200 مېتر شەرقىي شىمالىغا جايلاشقان، ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°27′38، شىمالىي پاراللېل "41°57′29 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 990 مېتر ئېگىز.

بۇ جاي يەر شەكلى سەل ئېگىز تۆپىلىك بولۇپ، يەر ئۈستى سېرىق تۆپراقتىن ئىبارەت. كەلكۇن يالاپ تۇرغانلىقتىن، يەر ئۈستى ئېگىز ـ پەس بولۇپ، بەزى قەبرىلەر ئېنىق كۆرۈنمەس بولۇپ قالغان. ھازىر تۆپىلىكتە بايقالغان بىر قانچە قەبرە ئەتراپىغا ئۇششاق تاش ۋە ياپىلاق تاشلار دۆۋىلىنىپ بەلگە قىلىپ قويۇلدى. تاش دۆۋىلىرىنىڭ ئېگىزلىكى 0.4 — 0.6 مېتر، دىئامېترى 3 — 5 مېتر كېلىدۇ، قەبرىلەرنىڭ تارقىلىشى زىچ ئەمەس، تىزىلىشىمۇ تەرتىپلىك ئەمەس. ئۇلار تەخمىنەن 300×200 مېتر دائىرىگە تارقالغان. قەبرىستانلىق رايونىدىكى يەر يۈزىدە چېچىلىپ ياتقان ئادەم سۆڭىكى، ساپال پارچىلە-رى، داشقال، ئۇششاق تۆمۈر پارچىلىرى، تاش قورال قالدۇقلىرى قاتارلىقلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ.

ساپال پارچىلىرى قولدا ۋە چاقتا ياسالغان قۇم ئارىلاش قىزىل ساپال ۋە كۈلرەڭ ساپال بولۇپ، كۆپىنچىسى سىيدام، بەزىلىرىنىڭ سىرتى ئىمالانغان، يەنە ئاز ساندا گۈللۈك ساپاللار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاغزىنىڭ ئىچى ـ سىرتىغا گۈل چىقىرىلغان. بۇلار تەخمىنەن خەن ـ تاڭ دەۋرلىرىگە مەنسۇپ.

3. باشئەگىم قەبرىستانلىقى

بۇ قەبرىستانلىق باشئەگىم مۇ ئېلىكتر ئىستانسىسى ۋە مۇ ئامبىرىنىڭ شىمالىدىكى خورا تاغ بىلەن قۇرۇقتاغ ئارىسىدىكى تار جىلغىغا جايلاشقان، ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "86°11′04، شىمالىي پاراللېل "41°49′16 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 1100 مېتر ئېگىز.

قەبرىلەر جىلغىدىكى يانتولۇققا ۋە تاغ ئۈستىگە جايلاشقان. شەرقتىكى «قىزىلنۇر» رادىئو زاۋۇتىنىڭ ئەتراپى ۋە خامانگۇ جىلغىسىنىڭ ئاغزىغىمۇ قەبرىلەر تارقالغان بولۇپ، كۆپىنچىسى بۇزۇلۇپ كەتكەن، يەر ئۈستىدە تارقاق ساپال پارچىلىرى، تۆمۈر پىچاق سۈنۈقلىرى قاتارلىق يادىكارلىقلارنى شالاڭ ئۇچرىتقىلى بولىدۇ. ئۇچرىغان ساپال پارچىلىرى چاقتا قۇم ئارىلاشتۇرۇپ ياسالغان كۈلرەڭ ۋە سۇس سېرىق ساپاللار بولۇپ، ساپال قاچىلارنىڭ يۈزىگە بىنەپشەرەڭدە ھەل بېرىلگەن، بىر قىدەر يۇقىرى ھارارەتتە پىشۇرۇلغان. تەكشۈرگەن ۋە ئېگىلىگەن ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، بۇ يەردىكى قەبرىلەر-نىڭ تارقىلىشى بىر قىدەر كەڭ بولۇپ، بەزىلىرى تاشتىن قوپۇرۇلغان تاش ئۈي قەبرىلەردىن ئىبارەت. ۋاقتى تەخمىنەن تاڭ دەۋرىگە ياكى ئۇنىڭ ئالدى ـ كەينىگە توغرا كېلىدۇ.

4. چاچى مازار قەبرىستانلىقى

بۇ قەبرىستانلىق كورلا شەھەر رايونىنىڭ ئۈچ كىلومېتر شەرقىگە جايلاشقان بولۇپ، شەھەر دەرىجە-لىك قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقى ئورنى ھېسابلىنىدۇ. ئەسلىدىكى كۆلىمى 70 مو بولۇپ، مەسچىتى، دۇئا ـ تىلاۋەت سورۇنى بار ئىدى. ھازىر مازارنىڭ ساقلىنىپ قالغان كۆلىمى 40 مو كېلىدۇ.

چاچى دېگەن سۆز چايچى دېگەن سۆزنىڭ ئاھاڭ ئۆزگىرىشىدىن كېلىپ چىققان. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا 700 يىللار ئىلگىرى ئىككى دىنىي زات بۇ يەردە چاي ئىچكەنىكەن، شۇڭا بۇ يەرنىڭ نامى چايچى مازار دەپ ئاتالغان. ئۇزۇن تارىخىي جەريانىدا چايچى مازار دېگەن سۆز چاچى مازارغا ئۆزگىرىپ كەتكەن. ھازىر بۇ جاي ئىسلام دىنىدىكىلەرنىڭ مېيىت ئۇزىتىدىغان ۋە دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزىدىغان سورۇنىغا ئايلىنىپ قالدى.

5. كۆنچى مازار قەبرىستانلىقى

بۇ قەبرىستانلىق كورلا شەھەر رايونىنىڭ 38 كىلومېتر غەربىي جەنۇبىدىكى پۇخۇي دېھقانچە-لىق مەيدانىنىڭ تۆت كىلومېتر شەرقىدىكى قۇمسالغۇ توپراقتا جايلاشقان. ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "85°56′58، شىمالىي پاراللېل "41°25′57 ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 896 مېتر ئېگىز.

قەبرە گەۋدىسى ئېگىزلىكى تەخمىنەن سەككىز مېتر كېلىدىغان گۇمبەز شەكلىدە بولۇپ، يەر يۈزىدىن 1.5 مېتر كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان سۇپا ئۈستىگە ياسالغان، سۇپا ۋە گۇمبەز كېسەكتىن قوپۇرۇلغان، ھاكتا ئاقارتىلغان. قەبرىستانلىقنىڭ جەنۇبىغا ئون نەچچە مېتر ئېگىزلىكتە بىر خادا قادالغان بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاق لاتىلار ۋە قارا كالا يۇڭى ئېسىپ قويۇلغان، قەبرىستانلىق ئەتراپىدا يۇلغۇن ۋە توغراقلار بار.

بۇ قەبرىستانلىقنى كېيىنكى كىشىلەر 13 ـ ئەسىردىكى رابانى ئاتامنى خاتىرىلەش ئۈچۈن قۇرغانكەن،

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئۇ ئەسكەر باشلاپ ئۇرۇش قىلغاندا، مۇشۇ يەردە قازا تاپقانىكەن، ئەچچە ئون مىڭ ئەسكەرمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا مۇشۇ يەردە قازا تاپقانىكەن. ھەرىيلى قىش پەسلىدە ھەرقايسى جايلاردىكى ئامما مۇشۇ يەرگە كېلىپ مازارنى تاۋاپ قىلىدۇ.

3 §. مەشھۇر جاي — باشئەگسم

باشئەگسم كورلا شەھىرىنىڭ سەككىز كىلومېتر شىمالىدىكى خورا تاغ بىلەن قۇرۇقتاغ ئوتتۇرىسىدىكى تار جىلغىغا جايلاشقان. كۆنچى دەريانىڭ بۇ تار جىلغىدىن ئەگرى - بۈگرى ئېقىپ ئۆتىدۇ. قەدىمكى يىپەك يولىنىڭ شىمالىي لىنىيىسى (كېيىنكى ئوتتۇرا لىنىيىسى) دەل مۇشۇ خورا تاغنىڭ ئېتىكىدىن باشلانغان، «ئىككى تاغ جىلغىنى ئالغان ئارىغا، ياتىدۇ سوزۇلۇپ بىر يول ئارىدا، يول ئەگرى-توقايدۇر، تاشلار خەتەرلىك، يان تەرەپ تۇتاشقان چوڭقۇر ھاڭلارغا؛ دولقۇنلاپ ئاقىدۇ دەريا سۇلىرى، شاۋقۇنى كۈنۈ - تۈن تاپمايدۇ تىنىم، ئېقىنلار ئىلاندەك ئەگرى ۋە بۈگرى، توساقلار خەتەرلىك شۇركىنەر تېنىڭ» («شي بىن «شىنجاڭغا سياھەت» تىن.) بۇ يەر تارىختىن بۇيان «بىر لەشكەر تۇرسا پوستتا بولۇپ پەخەس، بىر تۇمەن لەشكەرنىڭمۇ ئۆتىمىكى تەس» دەپ قارىلىپ كەلگەن ھەربىي ئىستراتېگىيىلىك جاي. تاڭ سۇلالىسىنىڭ مەشھۇر ۋەزىرى جاڭ جيۇلىڭ: «باشئەگسم - ئۇيغۇر قورغانلىرىنىڭ بۇغۇزىدۇر» دەپ يازغان. بۇلاردىن باشئەگسمنىڭ ھەربىي ئورنىنىڭ مۇھىملىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

تاڭ دەۋرىدىكى شائىر سېن سېن مەدھىيە ئوقىغان باشئەگسم راۋىقى سۆڭ، يۈەن، مىڭ سۇلالىلىرىنى باشتىن كۆچۈرگەندىن كېيىن خارابلىشىپ، ئىزناسمۇ قالمىدى، چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۆڭجى يىللىرى قوقەنلىك باندىتلار كاتتىببىشى ياقۇبېەگ باشئەگسمده قۇرۇق دەرۋازا قەلئەسىنى سالدۇرغان.

مىنگونىڭ 21 - يىلى (1932 - يىلى) قارا شەھەردە تۇرۇشلۇق ئاتلىق ئەسكەرلەر لۇيىننىڭ لۇيجاڭى جەن شىكۇي بىلەن سۈيدىك ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭىنىڭ يېڭجاڭى جاڭ دېشىك بىرلەشمە مۇداپىئە قۇماندانلىق شتابى تەشكىللەپ، قەلئەنىڭ ئالدىنقى دەرۋازىسىغا كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق قوۋۇق راۋىقى سالدۇرغان، قوۋۇقنىڭ كەينىدىكى تاش تاغقا «تاغ ئېتىكىدە بەلباغدۇر دەريا» دېگەن سۆزنى ئويدۇرغان. دۆلەت قۇرۇلغاندىن كېيىن قوۋۇق ۋەيران بولۇپ كەتتى.

1989 - يىلى ئوبلاستلىق ۋە شەھەرلىك ھۆكۈمەتلەر بىرلىكتە مەبلەغ توپلاپ، پولات چۈنقلىق بېتون قۇرۇلمىلىق باشئەگسم راۋىقىنى سالدۇردى، راۋاق ئىككى قەۋەتلىك، تۆۋرۈكلىرى نەقىشلەنگەن، كۆركەم- ھەشەمەتلىك بولۇپ، بىر مەھەل داڭق چىقاردى.

باشئەگسمنىڭ شىمالى، كۆنچى دەريانىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى مەلىكە چوققىسىدا مەلىكە قەبرىسى بار. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، بۇ قەبرە مەلىكە زۆھرە بىلەن پادىچى تاھىرنىڭ پاك مۇھەببىتىگە ئاتاپ ياسالغان ئىكەن. ئۇيغۇرلارنىڭ كلاسسىك داستانى — «تاھىر - زۆھرە» چىڭ سۇلالىسى دەۋرلىرىدىلا ناھايىتى كەڭ تارقالغان. مىنگونىڭ 33 - يىلى (1944 - يىلى) ياش ئۇيغۇر شائىر لوتپۇللا مۇتەللىپ مۇشۇ تېمىدا داستان يازغان، كېيىن بۇ داستان ئوپېرا قىلىنىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئوينالدى. دۆلەت قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ۋە 60 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئېكرانلىرىدىمۇ كۆرسىتىلدى ۋە ھازىرقى زامان ئىپىك داستانى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ كلاسسىك مۇھەببەت ھېكايىسى تېخىمۇ جەلپكار كۆچكە ئىگە بولۇپ، كەڭ تارقالدى.

1950 - يىل 5 - ئايدا گېنېرال ژاڭ جېن باشئەگسمنى بۇاستە تەكشۈرۈپ، باشئەگسم سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇش تەييارلىقىنى ئورۇنلاشتۇردى.

1960 - يىلى بىكتۆەن بىناكارلىق قۇرۇلۇش 1 - شىمىنىك 3 - ئىش رايونى پارتكومى «توسۇپ كۆنچى دەريانسىنى بىز، باشئەگمىنى تۆتاشتۇرىمىز! سۇنى باشلاپ تارىم باغرىغا، تەقرىتاغدىن توك ھالقىتمىمىز» دېگەن شوئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، زەربىدارلىق بىلەن قۇرۇلۇش باشلاپ، 1966 - يىلى قۇرۇلۇشنى غەلىبىلىك پۈتكۈزدى. ئەينى چاغدا تارجىلغا دامبا بىلەن ئۇزۇۋېتىلىپ، ئېگىز جىلغا كۆلگە ئايلاندۇرۇلدى، بۇ كۆل باشئەگمىدىكى پەلەمپەيسىمان ئېلېكتر ئىستانسىسىنىك سۇ تەڭشەيدىغان سۇ ئامبىرى بولۇپ قالدى. 1989 - يىلنىك ئاخىرىغا قەدەر، جەمئىي تارقىتىلغان توك 3 مىليارد كىلوۋات سائەتكە، يارىتىلغان مەھسۇلات قىممىتى 200 مىليون يۈەنگە يەتتى، قۇدرەتلىك توك ئېقىمى قاراشەھەر، خېجىك، باغراش، خوشۇت، لوپنۇردىن ئىبارەت بەش ناھىيىگە ۋە كورلا شەھەر رايونىغا تارقىتىلدى. ئېلېكتر ئىستانسىسىنىك ئىشچى - خىزمەتچىلىرى نەشپۈتزارلىق، يول ئىھاتە ئورمىنى بەرپا قىلدى، سۇ ئۆزۈش كۆلى، «گۈھەر» راۋۇقى ۋە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە پەيلو قاتارلىق مەنزىرىلەرنى ياسىدى. بىر كۆادرات كىلومېتىرغا يېقىن پەلەمپەيسىمان دەريا بويىنىك يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 50%تىن ئېشىپ كەتتى. بۈگۈنكى كۈندىكى باشئەگمە كورلا شەھىرىنىك سايا‌ھەت رايونىغا ئايلاندى، ھاۋا ئىللىپ، گۈل - چېچەكلەر ئېچىلغان باش باھاردىن تاكى مېۋىلەر تۆكمە بولىدىغان پەسلىگە قەدەر، باشئەگمىگە مەنزىرىلىك، مەشھۇر جايلارنى سەيلە، زىيارەت قىلىدىغان جۈڭگولۇق ۋە چەت ئەللىك سايا‌ھەتچىلەر ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرىدۇ. ھەر يىلى 50 مىڭغا يېقىن ئادەم (قېتىم) كۈتۈۋېلىنىدۇ.

1990 - يىلى ئېلېكتر ئىستانسىسى «يىپەك يولىدىكى قورغان — باشئەگمە» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشرقىلىپ، باشئەگمىنىك تارىخى ۋە مەنزىرىسىنى تەپسىلىي تونۇشتۇردى.

يىگىرمە توققۇزىنچى قىسىم

تەنتەربىيە

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . مەمۇرىي ئاپپاراتلار

كورلا شەھىرىنىڭ تەنتەربىيە خىزمىتىنى 50 - يىللاردا جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كورلا ناھىيىلىك كومىتېتى ۋاكالىتەن باشقۇرغاندى، 60 - يىللاردا ناھىيىلىك مەدەنىيەت - ماۋارىپ بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى، 70 - يىللاردا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت مەدەنىيەت - ماۋارىپ - سەھىيە بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى. 1980 - يىل 7 - ئايدا كورلا ناھىيىلىك تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلۇپ تەنتەربىيە خىزمىتىنى مەخسۇس باشقۇردى.

1979 - يىلى كورلا ناھىيىسى شەھەر بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، شۇ يىلى 10 - ئايدا كورلا شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك تەنتەربىيە كومىتېتى شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتىغا قوشۇۋېتىلدى، توققۇز خىزمەتچى خادىم بار بولدى. 1986 - يىلى ئون كەسپىي شتات كۆپەيتىپ بېرىلدى، ئورگاندا مۇسابىقە، ئارقا سەپ خىزمىتى، مالىيە، ئىشتىن سىرتقى مەشق ۋە سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى قاتارلىقلارغا مەسئۇل مەخسۇس خادىم سەپلەندى.

§ 2 . كەسپىي ئاپپاراتلار

1. كورلا ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى

1979 - يىلى ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى قۇرۇلدى، شۇ يىلى 44 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ، يېنىك ئاتلېتىكا مەشقى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ مەكتەپ 1981 - يىلى تاقۇۋېتىلىپ،

1983 ـ يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپىگە قوشۇۋېتىلدى.

2. كورلا شەھەرلىك ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى

بۇ مەكتەپ 1980 ـ يىل 5 ـ ئايدا قۇرۇلدى، مەكتەپتە يېنىك ئاتلېتىكا، ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۇتبول سىنىپىدىن ئىبارەت تۆت سىنىپ تەسىس قىلىندى، پۇتبول سىنىپىغا 20 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى، باشقا سىنىپلارغا 30 دىن جەمئىي 110 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى.

1984 ـ يىلى ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى بۇ مەكتەپكە قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن تۆت كەسپىي ترېنىر بار بولدى، قوشۇمچە يەتتە ترېنىر تەكلىپ قىلىندى. 1986 ـ يىلى تۆت شتات بېكىتىلىپ شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1983 ـ يىلى ۋاسكېتبول سىنىپى «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1986 — 1988 ـ يىللىرى ۋالىبول سىنىپى ئوبلاستلىق تەنتەربىيە مەكتىپىگە، پۇتبول سىنىپى شەھەرلىك 6 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1990 ـ يىلى رۇداۋچە چېلىشىش سىنىپى تەشكىل قىلىندى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك تەنتەربىيە مەكتىپىدە رۇداۋچە چېلىشىش، يېنىك ئاتلېتىكا سىنىپلىرى بار بولۇپ، 47 كۇرسانت قوبۇل قىلىندى.

3. كورلا شەھەرلىك تاغقا چىققۇچىلار، تەنتەربىيىچىلەر، سايا-ھەتچىلەرنى كۈتۈۋېلىش ئىشخانىسى

بۇ ئىشخانا 1986 ـ يىلى قۇرۇلغان، كورلا شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىغا قارايدۇ. كۈتۈۋېلىش ئىشخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن، جۇڭگو ـ ئامېرىكا مۇز تاغقا چىقىش ئەترىتىنى كۈتۈۋالدى، بۇ ئىشخانا ماددىي ئەشيا ساقلاش ـ توشۇش، ئارقا سەپ خىزمىتى، خەۋەر ـ ئالاقە، تېببىي داۋالاش ـ قوتقۇزۇش، ئورۇنلاشتۇرۇش ـ يول باشلاش، ئەترەت ئەزالىرىنى كۈتۈۋېلىش-ئۇزىتىپ قويۇش قاتارلىق جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى ناھايىتى ياخشى ئىشلەپ، ھەرقايسى ساھەدىكىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1986 — 1987 ـ يىللىرى شەھەر تەۋەسىدىن ئۆتكەن توكيو يېزا ئىگىلىك داشۆسى ۋە كانادا، شۆبتسىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ 93 تەنتەربىيە سايامەت ئۆمىكى ۋە ئەترىتىدىكى 180 دىن ئارتۇق ئادەمنى كۈتۈۋېلىپ، 40 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق كىرىم قىلدى. 1988 ـ يىلى كۈتۈۋېلىش ئىشخانىسىنىڭ خىزمىتى توختىتىلدى.

4. كورلا شەھەرلىك «خەلق» سۇ ئۈزۈش كۆلچىكىنى باشقۇرۇش ئورنى

بۇ ئورۇن 1985ـيىل 7ـئايدا قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا تۆت كەسپىي شتات بېرىلدى، خىراجەتتە پەرقلىق سوممىلىق قوشۇمچە ياردەم بېرىش يولغا قويۇلدى. سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى ھەرىيلى يازدا ئېچىلىدۇ.

§ 3 . ئاممىۋى تەنتەربىيە تەشكىلاتلىرى

1. كورلا شەھەرلىك خەت كەپتىرى جەمئىيىتى

بۇ جەمئىيەت 1987 - يىل 9 - ئاينىڭ 26 - كۈنى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ 170 تىن ئارتۇق ئەزاسى بار. بۇ جەمئىيەت خەت كەپتىرىنى ئۆچۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈش، ئارقا سەپ خىزمىتى، تەشۋىقات ۋە ئىلمىي تەتقىقات خىزمىتىگە مەسئۇل. ھەر يىلى ئەتىياز ۋە كۈزدە ئۇچ - تۆت قېتىم كەپتەر مەشقى ۋە مۇسابىقە ئورۇنلاشتۇرىدۇ.

1988 - يىلى 300 خەت كەپتىرى 200 كىلومېتىرلىق ئۆچۈش مۇسابىقىسى، 1989 - يىلى 30 كەپتەر 300 كىلومېتىرلىق ئۆچۈش مۇسابىقىسى، 1990 - يىلى ئۇچ كەپتەر 500 كىلومېتىرلىق ئۆچۈش مۇسابىقىسى بۆسۈپ ئۆتتى؛ 10 - ئايدا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 41 يىللىقىنى ۋە ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنى ئېچىلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن 1000 دىن ئارتۇق كەپتەر قويۇۋېتىلىپ بايرامغا ھۆسن قوشۇلدى.

2. كورلا شەھەرلىك پۇتبولچىلار جەمئىيىتى

بۇ جەمئىيەت 1989 - يىل 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى قۇرۇلدى، جەمئىيەتكە بىرقانچە پەخرىي كېڭەش باشلىقى ۋە كېڭەش باشلىقى، مۇئاۋىن كېڭەش باشلىقى، 13 كېڭەش ئەزاسى قويۇلدى. پۇتبولچىلار جەمئىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنى 1989 — 1990 - يىللىرى شەھەر بويىچە ئۇچ قېتىم پۇتبول مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇردى.

3. كورلا شەھەرلىك جۇڭگوچە شاھمات ۋە قورشاۋ شاھمات جەمئىيىتى

ئەسلىدىكى شەھەرلىك شاھماتچىلار جەمئىيىتى 1989 - يىل 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى قۇرۇلدى، جەمئىيەتكە بىر پەخرىي كېڭەش باشلىقى، بىر كېڭەش باشلىقى، ئىككى مۇئاۋىن كېڭەش باشلىقى، بىر باش كاتىپ، 23 كېڭەش ئەزاسى قويۇلدى.

بۇ جەمئىيەت دائىم جۇڭگوچە شاھمات ۋە قورشاۋ شاھمات مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدۇ.

4. كورلا شەھەرلىك خەلقئاراچە شاھمات جەمئىيىتى

بۇ جەمئىيەت 1990 - يىل 1 - ئايدا قۇرۇلدى، ئۇ كورلا شەھەرلىك شاھمات جەمئىيىتىنىڭ تارمىقى.

5. كورلا شەھەرلىك ياشانغانلار تەنتەربىيە جەمئىيىتى

بۇ جەمئىيەت 1989 - يىل 2 - ئايدا قۇرۇلدى، ئۇ دائىم ياشانغانلارنى ۋاقىتنا توپ، قارتا، ماجياڭ، ئېگىزگە چىقىش قاتارلىق پائالىيەتلەر ۋە مۇسابىقىلەرگە ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدۇ.

6. كورلا شەھەرلىك ساغلاملىق - گۈزەللىك جەمئىيىتى

كورلا شەھىرىنىڭ ساغلاملىق - گۈزەللىك تەنھەرىكىتى شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى جاڭ رۇڭلىننىڭ باشلامچىلىقىدا 1985 - يىلدىن باشلاپ ئەۋج ئالدى.

1988 - يىل 4 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 12 - كۈنىگە قەدەر كورلا شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ ياردەمىدە ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك «قۇرۇلۇش بانكىسى لوڭقىسى» بويىچە ساغلاملىق - گۈزەللىك مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى. ئۇرۇمچى، شىخەنزە شەھەرلىرى، شىنجاڭ سانائەت ئىنستىتۇتى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە كورلا شەھىرى قاتارلىق ئالتە ئورۇن ۋە مەكتەپتىن كەلگەن 28 تەنھەرىكەتچى تەكلىپكە بىنائەن مۇسابىقىگە قاتناشتى.

1988 - يىل 11 - ئاينىڭ 18 - كۈنى كورلا شەھەرلىك ساغلاملىق - گۈزەللىك جەمئىيىتى رەسمىي قۇرۇلدى، ئون نەچچە ئادەم رەئىسلىككە، مۇئاۋىن رەئىسلىككە ۋە باش كاتىپلىققا سايلاندى، ئۇلار كۈندىلىك خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولدى.

كورلا شەھەرلىك ساغلاملىق - گۈزەللىك جەمئىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، نەچچە يۈزلىگەن ساغلاملىق - گۈزەللىك ھەۋەسكارىنى سىستېمىلىق مەشق قىلدۇردى. 1988 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇتكۈزۈلگەن ساغلاملىق - گۈزەللىك مۇسابىقىسىدا كورلا شەھىرىنىڭ تەنھەرىكەتچىلىرىدىن جياڭ مىڭمىڭ، ژاڭ يۈيۈ قاتارلىقلار 1-، 2- لىككە، لى جىلىن 70 كىلوگرام دەرىجىلىكلەر بويىچە 1 - لىككە ئېرىشتى. لى جىلىن ئاپتونوم رايونغا ۋاكالىتەن 1990 - يىللىق مەملىكەتلىك «پالۋانلار لوڭقىسى» بويىچە ساغلاملىق - گۈزەللىك مۇسابىقىسىدا 70 كىلوگرام دەرىجىلىكلەر بويىچە 4 - لىككە ئېرىشتى.

7. بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى

1984 - يىل 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش گۈرۈپپىسى قۇرۇلدى. 1985 - يىل 6 - ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ 1 - قېتىملىق جەمئىيەت ئەزالىرى يىغىنى ئېچىلدى، يىغىندا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات جەمئىيىتى قۇرۇلدى، جەمئىيەتكە 55 ئەزا قوبۇل قىلىندى، كېڭەش باشلىقى، باش كاتىپ قاتارلىقلار سايلاندى.

1986 - يىل 12 - ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ نامى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1986 - يىلى

«بايىنغولىن ئوبلاستى يەل گۈمبىسى ئەھۋالى» ژۇرنىلى چىقىرىلدى، 1990 - يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر بۇ ژۇرنال جەمئىي 35 سان چىقىرىلدى.

1989 - يىل 2 - ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمبىسى ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ 2-قېتىملىق ئەزالار يىغىنى ئېچىلدى، يىغىندا پەخرىي كېڭەش باشلىقى، كېڭەش باشلىقى، مۇئاۋىن كېڭەش باشلىقى، باش كاتىپ سايلاندى شۇنداقلا كېڭەش ئەزاسى ۋە پەخرىي كېڭەش ئەزاسىدىن بىر قانچىسى تەسىس قىلىندى.

1990 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمبىسى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى 341 گە يەتتى. تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ قارىمىقىدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمبىسى مەسلىھەت مۇلازىمىتى بۆلۈمى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئەقلىي ئىقتىدار ماھارىتى بويىچە يېتەكچىلىك قىلىش باش پونكىتى، خېجىلىك ناھىيىلىك ئەقلىي ئىقتىدار ماھارىتى بويىچە يېتەكچىلىك قىلىش پونكىتى، يەنجى ناھىيىلىك يەل گۈمبىسى ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى ۋە يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى ئەقلىي ئىقتىدار ماھارىتى بويىچە يېتەكچىلىك قىلىش پونكىتى قاتارلىق ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى بار.

8. باشقىلار

بۇنىڭدىن باشقا يەنە بايىنغولىن ئوبلاستلىق گومىندالڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىغا تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتىنىڭ پېشقەدەم مۇئاۋىن مۇدىرى گو چېڭخۇا خالىسانە ئۈيۈشتۇرغان چامباشچىلىق تربىنىرى گۇرۇپپىسى؛ ھەرقايسى ئونتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىدىن تەركىب تاپقان، شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى رەھبەرلىك قىلىدىغان كورلا شەھەرلىك تەنتەربىيە مەركىزىنىڭ ئوقۇتۇش-تەتقىقات گۇرۇپپىسى؛ شەھەرلىك ماۋارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى شۇ ژېيۈ، كادىرى چېن شۇشيەن قۇرغان كورلا شەھەرلىك ئونتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە، ئوقۇتۇش تەتقىقات جەمئىيىتى قاتارلىقلار بار.

Ⅱ باب

تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى

§ 1. ئاممىۋى تەنتەربىيە

1. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەنئەنىۋى تەنتەربىيىسى

كورلا شەھىرىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىدىن ئاساسلىقى ئوغلاق تارتىش، ئات بەيگىسى، چېلىشىش قاتارلىق تۈرلەر بار.

ئوغلاق تارتىش بۇ يەرلىك خەلقلەر ھېيت - بايرام كۈنلىرى ۋە تەبرىكلەش مۇراسىملىرىدا

ئۆتكۈزۈلدىغان چوڭ پائالىيەت. ئادەتتە ئىگە بولغۇچى قوي سويىدۇ، ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - يارەنلەر ئارىسىدىكى ياش، قاۋۇل كىشىلەر ئات مىنىپ بەيگىگە چۈشىدۇ، يەڭگۈچى تارتىۋالغان ئوغلاقنى يېقىن ئەتراپتىكى بىرسىنىڭ ئۆيىگە تاشلايدۇ، ئوغلاق تاشلانغۇچى خاسىيەتلىك بىر كۈننى تاللاپ قوي سويۇپ ئوغلاق تارتىش پائالىيىتى ئۆتكۈزىدۇ.

ھۆكۈمەت تەرەپمۇ قەرەلسىز ھالدا ئوغلاق تارتىش مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدۇ. مىنگونىڭ 17-يىلىدىن 29 - يىلغىچە (1928 - يىلدىن 1940 - يىلغىچە) كورلا ناھىيىسىدە ئۇچ قېتىم ناھىيە خاراكتېرلىك چوڭ تىپتىكى ئوغلاق تارتىش مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى.

ئات بەيگىسى يېزا ئاممىسى ھەمىشە دېھقانچىلىقنىڭ بوش مەزگىللىرىدە ئۆزلۈكىدىن ئات بەيگىسى ئۆتكۈزىدۇ ياكى بايرام، تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلگەندە تەشكىللىنىڭ ھالدا ئات بەيگىسى ئۇيۇشتۇرىدۇ. مىنگونىڭ 27 - يىلىدىن 30 - يىلغىچە (1938 - يىلدىن 1941 - يىلغىچە)، ئىككى قېتىم ناھىيە خاراكتېرلىك ئات بەيگىسى ئۆتكۈزۈلدى.

چېلىشىش بۇ شۇ يەردىكى ياش، ئۆسمۈر ئوغۇل بالىلارنىڭ ئەڭ قىزىقىدىغان پائالىيەت شەكلى شۇنداقلا يېزا ئاممىسى ناھايىتى ياقتۇرىدىغان تەنتەربىيە ئويۇنى.

قاتار بۇ شاھماتنىڭ بىر خىل تۈرى بولۇپ، ئۇنى ئىككى ئادەم ئويناىدۇ، ئونىڭ شەكلى يەتتە تال سىزىق ۋە توغرا سىزىقتىن تەركىب تاپقان تال تۆت بۆلۈكلۈق شەكىلدە بولىدۇ. خالىغان يەرگە سىزىپ ئويناشقا بولىدۇ. تاش ۋە ياغاچ پارچىلىرىنى ئۇرۇق ئورنىدا ئويناشقا بولىدۇ، بىر تەرەپنىڭ تۆت ئۇرۇقى تۆت بۆلۈك شەكلىدە تىزىلسا، قارشى تەرەپنىڭ بىر ئۇرۇقىنى يەۋېتىدۇ، ئالتە ئۇرۇق تۇتاش تۆت بۆلۈك شەكلىدە تىزىلسا، قارشى تەرەپنىڭ ئىككى ئۇرۇقىنى يەۋېتىدۇ، يەتتە ئۇرۇق تۇز سىزىق ئۈستىگە توغرا كەلسە، قارشى تەرەپنىڭ ئۈچ ئۇرۇقىنى يەۋېتىدۇ، قارشى تەرەپنىڭ ئۇرۇقىنىڭ ھەممىسىنى يەۋەتكەن تەرەپ ئۇتقان ھېسابلىنىدۇ.

خوراز سوقۇشتۇرۇش بۇ بىرخىل خورازنى سوقۇشتۇرۇش مۇسابىقىسىدىن ئىبارەت، بەزىدە بۇ قىمار تۈسىنى ئالىدۇ، 50 - يىللاردىن كېيىن خوراز سوقۇشتۇرۇش مەنئى قىلىندى.

گاگار بۇ شۇ يەردىكى بالىلارنىڭ دالا ئويۇنىدىن ئىبارەت.

2. ئىشچى - خىزمەتچىلەر تەنتەربىيىسى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ۋاسكىتبول، ۋالىبول، تىكتاك توپ، پۇتبول، ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، جۇڭگوچە شاھمات، خەلقئاراچە شاھمات، قورشاۋ شاھمات قاتارلىق تۈرلۈك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئومۇميۈزلۈك ئەۋج ئالدى.

1974 - يىل 9 - ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن كورلا ناھىيىسىدە جۇڭگوچە چېلىشىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. كورلا ناھىيىسى ئەۋەتكەن كوماندا خېلى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى.

1975 - يىلى ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونلۇق شاھمات مۇسابىقىسىدا كورلا ناھىيىسىنىڭ تەنھەرىكەتچىسى جياڭ فۇتىڭ جۇڭگوچە شاھماتتا ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى.

1976 - يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تەنتەربىيە كومىتېتى كورلا ناھىيىسىدە كەينى - كەينىدىن قىشلىق ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، سۇ ئۇزۇش، شاھمات، مەشئەل كۆتۈرۈپ ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش شۇنداقلا يېزىغا چۈشكەن زىيالىي ياشلار ئارىسىدا ۋاسكىتبول، تىكتاك توپ قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مۇسابىقە ئۆتكۈزدى.

1978 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن 9 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىگىچە كورلا ناھىيىسىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونلۇق 2 ـ نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ چېلىشىش بويىچە تاللاش مۇسابىقىسىغا شىنجاڭ بويىچە 13 كوماندا قاتناشتى. كورلا ناھىيىسىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت تەنھەرىكەتچىسى ئامان 52 كىلوگرام دەرىجىلىكلەر بويىچە 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

80 ـ يىللارنىڭ دەسلىپىدە يەل گۈمپىسى، تەيجى گۈمپىسى، بىلياڭ، قىلىچ‌ۋازلىق، ۋارىتا توپ قاتارلىق تۈرلۈك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى زاۋۇت، كان، كارخانىلار ۋە ئىدارە ـ ئورگان، مەكتەپلەردە ئەۋج ئالدى.

1980 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن تاشيولدا ۋېلىسىپىت چاپتۇرۇش بويىچە تاللاش مۇسابىقىسىدا ۋالك لىن ئەرلەر كوماندىسى بويىچە 30 كىلومېتىرغا ۋېلىسىپىت چاپتۇرۇشتا 1 ـ لىككە، لى يۈشيا ئايالار كوماندىسى بويىچە 20 كىلومېتىرغا ۋېلىسىپىت چاپتۇرۇشتا 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1983 ـ يىل 6 ـ ئايدا كورلا شەھىرىدە ئۆتتۈرا ياشلىقلار ۋە ياشانغانلارنىڭ شاھمات تەكلىپ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى.

1983 ـ يىل 8 ـ ئايدا خوشۇت ناھىيىسىدە ئوبلاست بويىچە ئۆتتۈرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ۋاسكېتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، كورلا شەھىرى شەھەرلىك 3 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن كوماندا تەشكىللەپ مۇسابىقىگە قاتناشتۇردى، بۇ كوماندا ئايالار كوماندىسى بويىچە 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1984 ـ يىل 1 ـ ئايدا خوشۇت ناھىيىسىدە بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە ئۆچ خىل شاھمات مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، كورلا شەھىرى كوماندىسى كوللېكتىپ 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1984 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭگوچە شاھمات تەكلىپ مۇسابىقىسىدا كورلا شەھىرىنىڭ تەنھەرىكەتچىسى جيالك فۇتىلك 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1984 ـ ۋە 1985 ـ يىللىرى كورلا شەھىرىدە ئىككى نۆۋەت ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋە ياشانغانلار تىكتاك توپ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى.

1985 ـ يىلى بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە باغراش ناھىيىسىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۆچ خىل شاھمات مۇسابىقىسىدە كورلا شەھىرىنىڭ ۋەكىللەر كوماندىسى كوللېكتىپ 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1985 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق بېلىق تۇتۇش بويىچە تاللاش مۇسابىقىسى باغراش ناھىيىسىدە ئۆتكۈزۈلدى، كورلا شەھىرىنىڭ تەنھەرىكەتچىسى لى يۈڭجۇڭ 3 ـ لىككە ئېرىشتى.

1985 ـ يىل 9 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئوتتۇرا ياشلىقلار، ياشانغانلارنىڭ ۋاسكېتبول، تىكتاك توپ مۇسابىقىسىدا كورلا شەھىرىنىڭ ۋەكىللەر كوماندىسى كوللېكتىپ 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1985 ـ يىل 9 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك بېلىق تۇتۇش بويىچە تەكلىپ مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىنىڭ پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى، يەككىلەر بويىچە تۇتۇلغان بېلىقنىڭ ئومۇمىي ئېغىرلىقى، سانى ھەم كوللېكتىپ بويىچە تۇتۇلغان بېلىقنىڭ ئومۇمىي ئېغىرلىقى، يەككە بېلىقنىڭ ئومۇمىي مىقدارى قاتارلىق مۇسابىقە تۈرلىرىدە كورلا شەھىرى كوماندىسىدىن جيا خۇيچۇەن تۇتۇلغان بېلىقنىڭ سانى جەھەتتە 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1986 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 26 ـ كۈنىگىچە بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆچ خىل شاھمات مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى، كورلا شەھىرى كوماندىسى خەلقئاراچە شاھماتتا كوللېكتىپ 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1987 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 24 ـ كۈنىگىچە بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆچ خىل شاھمات بويىچە تاللاش مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى، كورلا شەھىرىنىڭ تەنھەرىكەتـ

چىسى ۋالك شىنيۇ 1 ـ لىككە، خەن خۇڭبىلك 2 ـ لىككە ئېرىشتى. 1987 ـ يىل 10 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق تۇنجى نۆۋەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر تەنتەربىكەت يىغىنى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى، كورلا شەھىرى كوماندىسىدىن ئابدۇلھەق، روزى، كېرىم ھەسەن، ھىمىتتىن ئىبارەت تۆت چېلىشىش تەنتەربكەتچىسى 52، 62، 68، 74 كىلوگرام دەرىجىلىكلەر بويىچە 1 ـ لىككە ۋە 2 ـ لىككە ئېرىشتى.

1985 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغا قەدەر كورلا شەھىرىدە ئوتتۇرا ياشلىق، ياشانغان ئەر، ئاياللارنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا، موتسىكلىت مۇسابىقىسى، «چالۇن لوڭقىسى» بويىچە ئاياللار ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى، «پۇل ئامانەت لوڭقىسى»، «بىناكارلىق لوڭقىسى» بويىچە تىكتاك توپ مۇسابىقىسى، «كرورەن لوڭقىسى» بويىچە جۇڭگوچە شاھمات مۇسابىقىسى، «ئەمگەك لوڭقىسى» بويىچە ئەرلەر ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى، تۇنجى نۆۋەتلىك «پۇل ئامانەت لوڭقىسى» بويىچە ئوتتۇرا ياش ۋە ياشانغانلار ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى قاتارلىق مۇسابىقىلار ئۆتكۈزۈلدى، بايىنغولىن ئوبلاستىنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرى ۋە كورلا شەھىرى كوماندا ئەۋەتىپ مۇسابىقىگە قاتناشتۇردى.

1990 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تىكتاك توپ تەكلىپ مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى، مۇسابىقىدە ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋە ياشانغانلار، ئوغۇل ـ قىزلار يەككە ۋە كوللېكتىپ ئويناشتىن ئىبارەت مۇسابىقە تۈرلىرى تەسىس قىلىندى، كورلا شەھىرى كوماندا تەشكىللەپ مۇسابىقىگە قاتناشتۇردى.

1990 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق تۇنجى نۆۋەتلىك «ئىتتىپاقلىق لوڭقىسى» بويىچە ۋالىبول مۇسابىقىسى كورلا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلدى، شەھەرلىك ماۋارىپ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر كوماندىسى 2 ـ لىككە ئېرىشتى.

3. ياشانغانلار تەنتەربىيىسى

1986 ـ يىلدىن ئېتىبارەن ئوبلاست، شەھەر، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىسى ۋە ئوبلاستلىق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىغا قاراشلىق تۆت كادىرلار دەم ئېلىش ئورنىدا ھەرىيلى ياشانغانلار تەنتەربكەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇردى.

1988 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك پېشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى بىلەن شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىكتە تۇنجى نۆۋەتلىك ياشانغانلار شاھمات، قارتا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان پېشقەدەم كادىردىن 52 سى مۇسابىقىگە قاتناشتى، شەھەرلىك ھۆكۈمەت كوماندىسى 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

شۇ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ پېشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى بىلەن شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىكتە كورلا شەھىرى بويىچە تۆت كادىرلار دەم ئېلىش ئورنىدىكى دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان 68 پېشقەدەم كادىر قاتناشقان كورلا شەھەرلىك ياشانغانلار تەنتەربكەت يىغىنى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقە تۈرلىرىدىن ماجياك، شاھمات، قارىغا ئېتىش قاتارلىقلار بار.

1988 ـ يىلى چۈڭياك بايرىمىدا، كورلا شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياشانغانلاردىن 200 نەچچىنى تەشكىللەپ ئومۇمىي مۇسابىقىسى 1100 مېتىر كېلىدىغان دالىدا ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، تاغقا چىقىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى. دەم ئېلىشقا چىققان 71 ياشلىق پېشقەدەم كادىر جياك شۆخەن چېمپىيونلۇققا ئېرىشتى. مۇسابىقىگە قاتناشقانلار ئىچىدىكى يېشى ئەڭ چوڭى 73 ياشلىق لى شىيىك بولۇپ، ئۇ 70 ياشلىق ئايالى مالياك بىلەن بىللە پۈتۈن مۇسابىقىنى يۈگۈرۈپ تۈگەتتى.

1989 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى شەھەرلىك پارتكوم پېشقەدەم كادىرلار ئىشخانىسى بىلەن شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىكتە 2 ـ نۆۋەتلىك ياشانغانلار شاھمات، قارتا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقە ماجيالىڭ، شاھمات، قارتا قاتارلىق تۈرلەر بويىچە ئۆتكۈزۈلدى، دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان 58 پېشقەدەم كىشى مۇسابىقىگە قاتناشتى.

1989 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى، شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىكتە 5 ـ نۆۋەتلىك «گۈللەندۈرۈش لوكىسى» بويىچە جۇڭگوچە شاھمات مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، شەھەرلىك ھۆكۈمەت پېشقەدەم كادىرلار كومانداسى ياشانغانلار گۈرۈپپىسى بويىچە كوللېكتىپ 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1990 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك پارتكوم پېشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى 3 ـ نۆۋەتلىك ياشانغانلار شاھمات، قارتا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقىدە ماجيالىڭ، شاھمات ۋە قارتىدىن ئىبارەت ئۈچ تۈر تەسىس قىلىندى، 74 تەنھەرىكەتچى مۇسابىقىگە قاتناشتى.

شۇ يىلى كورلا شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بىلەن شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىكتە 2 ـ نۆۋەتلىك ماجيالىڭ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

شۇ يىلى كورلا شەھەرلىك ياشانغانلار كومىتېتى بىلەن شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلىكتە شاھمات مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردىكى دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان پېشقەدەم كادىرلاردىن كوماندا تەشكىللىنىپ مۇسابىقىگە قاتناشتۇرۇلدى. شەھەرلىك ھۆكۈمەت كوماندىسى ماجيالىڭ ۋە شاھمات مۇسابىقىسىدە 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1987 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ پېشقەدەم كادىرلار بۆلۈمى تۆت قېتىم بىلىق تۇتۇش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى، دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان 217 كادىر مۇسابىقىگە قاتناشتى.

4. يەل گۈمپىسى پائالىيىتى

1980 — 1981 ـ يىلغىچە بايىنغولىن ئوبلاستلىق تەنتەربىيە كومىتېتى ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات ئورنى بىرلىكتە ئىككى قېتىم «نېپىياڭ گۈمپىسى» ۋە «بادۇەنجىلىڭ گۈمپىسى» بويىچە ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى، كۇرسقا ئازكەم 60 ئادەم قاتناشتى.

1983 ـ يىلى «خېشىياڭجۇاڭ گۈمپىسى» كېڭەيتىلدى. 1985 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە توققۇز قارار كۇرس ئېچىلدى، كۇرسقا 389 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. ئاساسىي قاتلام ئورۇنلارمۇ يەل گۈمپىسى بويىچە كۇرس ئاچتى، كۇرسقا تەخمىنەن 500 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى.

1985 ـ يىل 11 ـ ئايدا بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات جەمئىيىتى «جىنىڭ گۈمپىسى» نى كېڭەيتتى. 1986 ـ يىل 8 ـ ئايدا يەل گۈمپىسى ئۇستىسى پاك خېمىڭ تەكلىپكە بىنائەن كورلا شەھىرىگە كېلىپ كۇرس ئېچىپ «جىنىڭ گۈمپىسى» نى تارقاتتى، گۈمپا ئۆگەنگۈچىلەر ناھايىتى تېز كۆپەيدى.

1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى تەتقىقات جەمئىيىتى يەل گۈمپىسى بويىچە 48 قارار كۇرس ئاچتى، 2437 ئادەم (قېتىم) گۈمپا ئۆگەندى (ئاساسىي قاتلام ئورۇنلار ئاچقان ئۆگىنىش كۇرسىدا ئۆگەنگەنلەر بۇنىڭ سىرتىدا).

بايىنغولىن ئوبلاستلىق يەل گۈمپىسى ئىلمىي تەتقىقات ئورنى قۇرۇلغاندىن بۇيان، ھەرىيلى يەنە يەل

گۈمپىسى بويىچە ئىلمىي دوكلات يىغىنى، سۆھبەت يىغىنى، ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىپ تۇردى ھەمدە ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتىگە ماسلىشىپ، ئوبلاستلىق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى ئۈتكۈزگەن «ئىلىم - پەن پائالىيىتى ھەپتىلىكى» دىن پايدىلىنىپ ئاممىغا يەل گۈمپىسىغا دائىر ئىلمىي ساۋاتلارنى تەشۋىق قىلدى، ئاممىغا خالىسانە گۈمپا ئۈگىتىپ كېسەل داۋالىدى. 1987 - يىل 11 - ئايدا يەل گۈمپىسى مەسلىھەت مۇلازىمەت بۆلۈمى يەل گۈمپىسىدىن مەسلىھەت بېرىش، كېسەل داۋالاش ئىشىنى رەسمىي يولغا قويدى، 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە 10 مىڭ 900 نادەم (قېتىم) كېسەل داۋالىدى.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە «يىجىڭ گۈمپىسى»، «نېيىياڭ گۈمپىسى»، «چەنمى گۈمپىسى»، «دۈڭيى گۈمپىسى»، «يەنشىن گۈمپىسى» شۇنداقلا «جۇڭخۇا ياڭشېڭ يىجى گۈمپىسى» ئىلگىرى - كېيىن كورلا شەھىرىگە تارقالدى.

§ 2 . مەكتەپ تەنتەربىيىسى

1. تەنتەربىيە ئوقۇتۇشى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە دەرسىدە ھەرخىل ئويۇن ئاساس قىلىندى، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە دەرسىدە يېنىك ئاتلېتىكا، گىمناستىكا، ۋاسكىتبول، تىكتاك توپ ئاساس قىلىندى.

1952 - يىلى ھەردەرىجىلىك مەكتەپلەردە رادىئو گىمناستىكىسى قاتارلىق تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى يولغا قويۇلدى.

1954 - يىلى مەركەز «ئەمگەككە تەييارلىق كۆرۈش - ۋەتەننى قوغداش تەنتەربىيىسى تۈزۈمى» نى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، مەكتەپلەر ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەنتەربىيە ئارقىلىق چېنىقىشىنى كۈچەيتىپ ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا «ئۈسۈر بالىلار رادىئو گىمناستىكىسى» نى يولغا قويدى.

1959 - يىلى ھەرقايسى مەكتەپلەر ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆز ئاسراش گىمناستىكىسى ئوينىشىنى تەشەببۇس قىلدى.

1965 - يىلى «ياشلار، ئۆسمۈرلەرنىڭ تەنتەربىيىدە چېنىقىش ئۆلچىمى» گە ئاساسەن، مەكتەپلەردە «دۆلەتلىك تەنتەربىيىدە چېنىقىش ئۆلچىمىگە يېتىش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، سىنىپلار بىرلىك قىلىنىپ خىلمۇ خىل شەكىلدىكى تەنھەرىكەت يىغىنى ئۈتكۈزۈلدى، ۋاسكىتبول، ۋالىبول، يۈگۈرۈش، ئېگىزگە سەكرەش، يىراققا سەكرەش، ئارغامچا سەكرەش، ئارغامچا تارتىشىش، تەپكۈش تېپىش ۋە رادىئو گىمناستىكىسى قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مۇسابىقە ئۈتكۈزۈلدى.

1979 - يىلى كورلا ناھىيىلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بىلەن مەدەنىيەت - ماارىپ بۆلۈمى بىرلىكتە «مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە خىزمىتىنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» تارقاتتى. بۇنىڭ بىلەن تەنتەربىيە دەرسى زۆرۈر دەرس قىلىندى ھەمدە ھەپتىدە ئىككى سائەت تەنتەربىيە دەرسى ئۆتۈلدى. مەكتەپلەردە خىلمۇ خىل شەكىلدىكى دەرستىن سىرتقى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى يەنى رېزىنكە توپ ئويناش، قۇم ئازگىلىغا سەكرەش، رېزىنكە سەكرەش، قۇم ھالتىسىنى مۇشتلاش، دۈگۈلچەك ئويناش، تەپكۈش تېپىش، تىكتاك توپ ئويناش قاتارلار قانات يايدۇرۇلدى.

1982 — 1983 - يىللىرى شەھەر بويىچە 8000 دىن كۆپرەك ئوقۇغۇچى «دۆلەتلىك تەنتەربىيىدە ئۆلچەمگە يېتىش» پائالىيىتىگە قاتنىشىپ، 4600 دىن كۆپرەك ئوقۇغۇچى ئۆلچەمگە يەتتى، ئۆلچەمگە

يېتىش نىسبىتى 51.45% كە يەتتى.

1990 - يىلى مەكتەپلەر يېنىك ئاتلېتىكا يازلىق لاگېرى، كىچىك پۈتبۇلچىلار يازلىق لاگېرى، تىكتاك توپ يازلىق لاگېرى ۋە باھار سەيلىسى، شەھەر ئەتراپى سەيلىسى قاتارلىق دەرستىن سىرتقى پائالىيەتلەرنى ئۇيۇشتۇردى.

كورلا شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مەكتەپ تەنتەربىيىسى ناھايىتى ياخشى قانات يايدۇرۇلدى. 1972 - يىلدىن بېرى شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ كۆپ قېتىم قىش پەسىللىك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ۋە باھار پەسلىدىكى تەنتەربىيە ئۇلچىمىگە يېتىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى. 1979 - يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدىكى ئۇلچەمگە يېتىش سىنىقىدا 77% ئوقۇغۇچى ئۇلچەمگە يەتتى. قىش پەسىللىك سىمۇزول خاراكتېرلىك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە «شىنجاڭ - تەيۋەن - شىنجاڭ» مۇسابىقىسى دەپ نام بېرىلدى، ئۇزۇنغا يۈگۈرۈشنىڭ ئومۇمىي مۇساپىسى 30 مىڭ كىلومېتر بولۇپ، سىنىپ بىرلىك قىلىندى، ھەر ئادەم كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1.5 ~ 2.5 كىلومېتر يۈگۈرۈپ، ئەسلىدە 40 كۈن يۈگۈرۈپ بولۇش پىلانلانغان مۇساپە مۇددەتتىن يەتتە كۈن ئىلگىرى يۈگۈرۈپ بولۇندى. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر كىشى 76.6 كىلومېتر يۈگۈردى. 1980 - يىلى يېڭى يىل كۈنى شەھەرنى ئايلىنىپ ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، 228 ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچى مۇسابىقىگە قاتناشتى، بۇ مەكتەپتىكى ئومۇمىي ئادەمنىڭ 44.3 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. 1980 - يىلى يېڭى يىل كۈنى كورلا شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوبلاستلىق تەنتەربىيە كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان شەھەرنى ئايلىنىپ ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە قاتناشتى.

2. مۇسابىقە پائالىيەتلىرى

30 - يىللارنىڭ باشلىرىدا بىر قىسىم مەكتەپلەر كىچىك تەنتەربىيە پائالىيەت مەيدانى، مەسىلەن: قۇم ئازگىلى، تاق تورنىك، يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانى، ژاسكىتبول مەيدانى قاتارلىقلارنى ياسىدى، بەزىدە يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ تۇردى. مىنگونىڭ 27 - يىلىدىن 30 - يىلغىچە (1938 - يىلىدىن 1941 - يىلغىچە) قاراشەھەر ژىلايىتى قاراشەھەر ناھىيىسىدە بىر نەچچە قېتىم كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ بولغان تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزدى، ئاساسەن ئېگىزگە سەكرەش، يىراققا سەكرەش، دىسكا ئېتىش، چويۇن توپ ئېتىش، 10 مىڭ مېتىرغا ۋە 5000 مېتىرغا يۈگۈرۈش، 800 مېتىرغا ۋە 400 مېتىرغا كۈچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مۇسابىقە ئۆتكۈزۈلدى. مىنگونىڭ 29 - ۋە 30 - يىللىرى (1940-ۋە 1941 - يىللىرى) كورلا ناھىيىسى مەكتەپلەردىكى تەنتەربىيىدە ياخشى ئوقۇغۇچىلارنى تاللاپ ئىككى، ئۈچ ئاي مەركەزلىك تەربىيىلىگەندىن كېيىن، 60 نەچچە كىشىلىك تەنتەربىيە كوماندىسى تەشكىللىدى، جۇ ژېيشىن (قىزلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرى) ۋە زەينەپخان (ئوقۇتقۇچى) باشلامچىلىق قىلغان كوماندا 3-، 4- نۆۋەتلىك ژىلايەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا قاتناشتى. كورلا ناھىيىسىنىڭ قىز ماھىرلىرى يېنىك ئاتلېتىكا تۈرى بويىچە چېمپىيون بولدى، باشقا تۈرلەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىلەردىمۇ بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەكتەپلەر ھەر ئوقۇش يىلىدا بىر، ئىككى قېتىم يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ تۇردى.

1972 - يىلى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسىنىڭ «خۇاشەن» ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوبلاستلىق ياشلار - ئۆسمۈرلەر ژاسكىتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، كورلا ناھىيىسى كوماندا تەشكىللەپ مۇسابىقىگە قاتناش-

تۈردى.

1980 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا شەھىرىدە تۇنجى نۆۋەتلىك ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى- نىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزۈلدى، بۇ تەنھەرىكەت يېغىنىغا قاتناشقان تەنھەرىكەتچى- لەردىن 36 سى ۋە تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسىدىن تۆتى تاللىنىپ، شەھەرلىك يېنىك ئاتلېتىكا كوماندىسى قىلىپ تەشكىللىنىپ، «1 ـ ئىيون» بالىلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن ئوبلاستلىق ئۆسمۈر- لەر يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يېغىنى ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تاللاش مۇسابىقىسىگە قاتناشتۇرۇلدى.

1981 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك 3 ـ نۆۋەتلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى- نىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يېغىنىدا، كورلا شەھىرىنىڭ تەنھەرىكەتچىسى لى گاڭ 1500 مېتر، 800 مېتر، 400 مېترغا يۈگۈرۈشتە شەھەرنىڭ رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى، ماجۇن دېسكا ۋە چويۇن توپ ئېتىش مۇسابىقىسىدە شەھەرنىڭ رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى، ساۋ شىنخۇا ئايالارنىڭ 200 مېترغا ۋە 400 مېترغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىدە شەھەر رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى.

1981 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) جەمئىي يەتتە قېتىم ئوقۇغۇچىلار تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزدى، مۇسابىقە پۈتبول، تىكتاك توپ، پەي توپ، ۋاسكېتبول، يېنىك ئاتلېتىكا، شاھمات، ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، قارىغا ئېتىش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە ئۆتكۈزۈلدى.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە مەكتەپلەر يىلدا بىر قېتىم قىش پەسىللىك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزدى ھەمدە ۋاسكېتبول، ۋالىبول، تىكتاك توپ، چېلىشىش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مۇسابىقە ئۆتكۈزۈپ تۇردى. مەكتەپلەردە ئادەتتە گىمناستىكا، جانبازلىق، كىچىك پۈتبولچىلار، ۋاسكېتبول كومان- دىلىرى تەشكىللەندى.

1987 ـ يىلى باينغولىن ئوبلاستىدا «كىچىك بۈركۈتلەرنىڭ پەرۋاز قىلىشى» مۇكاپاتلىق يېنىك ئاتلېتىكا ئالاقىلىشىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، شەھەرلىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوغۇللار ۋە قىزلار كوماندىسى 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

1989 ـ يىلى باينغولىن ئوبلاستىدا «خۇاشەن لوكۇسى» بويىچە ۋالىبول دوستلۇق تەكلىپ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، شەھەرلىك 6 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ 2 ـ لىككە ئېرىشتى.

3. تەنتەربىيە جەھەتتىن تەربىيىلەش

1979 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى 44 تەنھەرىكەتچى قوبۇل قىلىپ، يېنىك ئاتلېتىكا مەشقى ئېلىپ باردى.

1980 ـ يىلى كورلا شەھەرلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى 110 تەنھەرىكەتچى قوبۇل قىلىپ، ۋاسكېتبول، ۋالىبول مەشقى ئېلىپ باردى.

1984 ـ يىلى شەھەرلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى بىلەن ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، ھەرىيلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار يېنىك ئاتلېتىكا، قارىغا ئېتىش، پۈتبول، رۇداۋچە چېلىشىش ۋە ۋېلىسىپىت چاپتۇرۇش قاتارلىق تۈرلەر بويىچە مەشق ئېلىپ باردى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى دۆلەت دەرىجىلىك ۋە دۆلەتلىك 1 - دەرىجىلىك رېپىرلىرى

جەدۋەل: 29 — 1

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	كەسپى	تۇرى	دەرىجىسى	تۇرۇشلۇق ئورنى
چياۋ چىڭجۇەن	ئەر	كادىر	يېنىك ئاتلېتىكا	دۆلەت دەرىجىلىك	شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى
لىۋ جيەنجۇن	ئەر	ئوقۇتقۇچى	ۋاسكېتبول	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك 3 - ئوتتۇرا مەكتەپ
گۈەن لېي	ئەر	تربىيەر	تاشيولدا ۋېلسىپىت مىنىش	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى
دەي كېچىن	ئايال	تربىيەر	يېنىك ئاتلېتىكا	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى
جاڭ گۈاڭيى	ئەر	ئوقۇتقۇچى	يېنىك ئاتلېتىكا	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ
چېن شۇشىاڭ	ئەر	كادىر	يېنىك ئاتلېتىكا	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك ماتارىپ ئىدارىسى
ئىسمايىل	ئەر	ئوقۇتقۇچى	پۇتبول	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ
گۈاڭ خۇيى	ئەر	ئوقۇتقۇچى	پۇتبول	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى
نيۇ شىجن	ئەر	كادىر	ۋالىبول	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى
مۇھەممەت	ئەر	دوختۇر	خەلقارالىق شاھمات	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك دوختۇرخانا
ئابلىمىت	ئەر	ئوقۇتقۇچى	يېنىك ئاتلېتىكا	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ
نيۇخۇ	ئەر	كادىر	پۇتبول	دۆلەتلىك 1 - دەرىجە	شەھەرلىك باج ئىدارىسى

شەھەرگە قاراشلىق مەكتەپلەردىكى تىكتاك توپ، ۋاسكىتبول تەنھەرىكەتچىلىرىنىڭ ئاپتونوم ئوبلاستلىق، ئاپتونوم رايونلۇق مۇسابىقىلەردە دەرىجىگە ئېرىشىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 29 — 2

ئىسىم - فامىلىسى	ۋەزىپىسى	تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ نامى	ۋاقتى	ئورنى	گۇرۇپپا ئاپتۇرىسى	جىنسى	تەنھەرىكەتچى تۇرۇشلۇق ئورۇن	ئېرىشكەن دەرىجىسى
لى جۈنلى	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ مۇسابىقىسى	1974 - يىل 7 - ئاي	قۇمۇل ناھىيىسى	ئۆسمۈرلەر	قىز	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	يەككە ئوينىش بويىچە كوللېكتىپ بەرنىچى
جىن شاۋفېڭ	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاپ توپ مۇسابىقىسى	1974 - يىل 7 - ئاي	قۇمۇل ناھىيىسى	ئۆسمۈرلەر	قىز	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	كوللېكتىپ بىرىنچى
لىيۇ خۇيرۇك	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ مۇسابىقىسى	1974 - يىل 7 - ئاي	قۇمۇل ناھىيىسى	ئۆسمۈرلەر	قىز	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	كوللېكتىپ بىرىنچى
جۇجيەننۇك	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ مۇسابىقىسى	1974 - يىل 7 - ئاي	قۇمۇل ناھىيىسى	ئۆسمۈرلەر	ئوغۇل	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	يەككە ئويناش بويىچە بىرىنچى
جيا ژېنجەن	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ مۇسابىقىسى	1977 - يىل 7 - ئاي	شىخەنزە شەھىرى	ئۆسمۈرلەر	ئوغۇل	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	كوللېكتىپ بىرىنچى
ژاڭ شاۋدۇك	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ مۇسابىقىسى	1981 - يىل 8 - ئاي	قەشقەر شەھىرى	بالىلار	ئوغۇل	شەھەرلىك 1- ئوتتۇرا مەكتەپ	كوللېكتىپ بىرىنچى
جاڭ خاۋ	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ مۇسابىقىسى	1990 - يىل 7 - ئاي	قاراماي شەھىرى	ئۆسمۈرلەر	ئوغۇل	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	يەككە ئويناش بويىچە بىرىنچى
شەھەرلىك ئوغۇللار ۋاسكىتبول كوماندىسى	ئوقۇغۇچى	ئوبلاستلىق ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى	1980 - يىل 6 - ئاي	كورلا شەھىرى	ئۆسمۈرلەر	ئوغۇل	شەھەرلىك 1-ئوغۇللار ۋاسكىتبول كوماندىسى	ئوغۇللار كوماندىسى بويىچە بەرنىچى
شەھەرلىك ئوغۇللار، قىزلار ۋاسكىتبول كوماندىسى	ئوقۇغۇچى	ئوبلاستلىق ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى	1981 - يىل 7 - ئاي	يەنجى ناھىيىسى	ۋاسكىتبول كوماندىسى	ئوغۇل، قىز	كورلا شەھىرى	ئوغۇللار، قىزلار كوماندىسى بويىچە بەرنىچى
شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا قىزلار ۋاسكىتبول كوماندىسى	ئوقۇغۇچى	ئوبلاستلىق ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى	1982 - يىل 6 - ئاي	خېجىڭ ناھىيىسى	ۋاسكىتبول كوماندىسى	قىز	شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ	قىزلار كوماندىسى بويىچە بەرنىچى

شەھەرلىك 3 - ئوتتۇرا قىزلار ۋاسـ. كىتبول كوماندىسى	ئوقۇغۇچى	ئوبلاستلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئو- قۇغۇچىلـ- رى ۋاسكىتـ- بول مۇسا- بىقىسى	1983 - يىل 6 - ئاي	خوشئۆت ناـ- ھىيىسى	ئۆسمۈرلەر	قىز	شەھەرلىك 3 - ئوتتۇرا مەكتەپ	قىزلار گو- ماندىسى بو- يىچە بىرىنـ- چى
شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا قىزلار ۋاسـ. كىتبول كوماندىسى	ئوقۇغۇچى	رايونلۇق لىشتىن سىرتقى تەد- تەربىيە مەكتىپى ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى	1986 - يىل 7 - ئاي	ئۆرزىچى شەھىرى	قىزلار ۋاسـ. كىتبول كوماندىسى	قىز	شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپ	قىزلار A گۇرۇپپىسى بويىچە بـ- رىنچى

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) ئوقۇغۇچىلار پۇتبول كوماندىسىنىڭ مۇكاپاتقا ئېرىشىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 29 — 3

ۋاقتى	مۇسابىقە نامى	مۇسابىقە ئورنى	ئېرىشكەن دەرىجىسى	پۇتبول كوماندىسىنىڭ نامى
1980 - يىل	ئاپتونوم رايونلۇق شەھەر باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ پۇتبول مۇسابىقىسى	قاراماي شەھىرى		شەھەر كوماندىسى
1981 - يىل 8 - ئاي- نىڭ 16 - كۈنى	ئاپتونوم رايونلۇق شەھەر باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ پۇتبول مۇسابىقىسى	قۇمۇل شەھىرى		شەھەر كوماندىسى
1982 - يىل 8 - ئاي- نىڭ 25 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پۇتبول مۇسابىقىسى	كورلا شەھىرى	1	شەھەر كوماندىسى
1982 - يىل 8 - ئاي- نىڭ 7 - كۈنى	ئاپتونوم رايونلۇق باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ رايونلار بويىچە پۇتبول مۇسابىقىسى	قەشقەر شەھىرى	3	شەھەر كوماندىسى
1983 - يىل 2 - ئاي- نىڭ 23 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق «ئۇچقە ياغشى لوكقىسى» نى تالىشىش بويىچە كـ- چىك پۇتبول مۇسابىقىسى	كورلا شەھىرى	1	شەھەر كوماندىسى
1983 - يىل 4 - ئاي- نىڭ 27 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پۇتبول مۇسابىقىسى	كورلا شەھىرى	1	شەھەر كوماندىسى
1983 - يىل 4 - ئاي- نىڭ 27 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پۇتبول مۇسابىقىسى	كورلا شەھىرى	2	ناھىيە كوماندىسى
1984 - يىل 2 - ئاي- نىڭ 12 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پۇتبول مۇسابىقىسى	باغراش ناھىيىسى	1	شەھەر كوماندىسى

1985 - يىل 6 - ئاي- ئىلك 27 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق 3 - نۆۋەتلىك «ئۈچتە ياخشى لوقمىسى» نى تالـ- شىش بويىچە كىچىك پۈتبول مۇسابـ- قىسى	كورلا شەھرى	1	شەھەر كوماندىسى
1987 - يىل 3 - ئاي- ئىلك 1 - كۈنى	ئاپتونوم ئوبلاستلىق «بىغ لوقمىسى» نى تالىشىش بويىچە كىچىك پۈتبول مۇسابىقىسى	بۈگۈر ناھىيىسى	1	شەھەر كوماندىسى
1985 - يىل 8 - ئاي	ئاپتونوم رايونلۇق «بىغ لوقمىسى» نى تالىشىش بويىچە بالىلار پۈتبول مۇسابىقىسى	كورلا شەھرى	3	شەھەر كوماندىسى
1986 - يىل 8 - ئاي	ئاپتونوم رايونلۇق «بىغ لوقمىسى» نى تالىشىش بويىچە بالىلار پۈتبول مۇسابىقىسى	كورلا شەھرى	4	شەھەر كوماندىسى
1988 - يىل 7 - ئاي	ئاپتونوم رايونلۇق «غۇنچە لوقمىسى» نى تالىشىش بويىچە تاللاش مۇسابقـ- سى	ئۈرۈمچى شەھرى	2	شەھەر كوماندىسى

III باب

خىراجەت ۋە مۇئەسسەسە

1 §. خىراجەت

50 - يىللارنىڭ دەسلىپىدە تەنتەربىيە خىراجىتىنى ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى چىقىم قىلاتتى. 60 - يىللارنىڭ بېشىدىن تاكى 1984 - يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى، مالىيە نازارىتى دەرىجىمۇ دەرىجە تۆۋەنگە چۈشۈردى، ناھىيە مالىيىسى پىلان بويىچە ئاجراتتى. 1971 - يىلدىن ئىلگىرى يىللىق خىراجەت 1000 يۈەندىن 3000 يۈەنگىچە بولدى. 1972 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە يىللىق خىراجەت 8000 يۈەن بولدى، كېيىن كۆپەيمەي 15 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1985 - يىلدىن كېيىن خىراجەت جەھەتتە ھۆددىگەرلىك يولغا قويۇلدى، كەسىپي خادىملارنىڭ ئىش ھەققى، ئىشتىن سىرتقى مەشق خىراجەتى، تەنتەربىيە مۇسابىقىسى خىراجىتى، ئاممىۋى تەنتەربىيە پائالىيىتى خىراجىتى، ئىش بېجىرىش خىراجىتى قاتارلىقلار يىلمۇ يىل ئېشىپ باردى.

1984 - ۋە 1985 - يىللىرى كورلا شەھەرلىك ھۆكۈمەت شەھەرنىڭ ئېلېكتر قۇۋۋىتى قوشۇمچە خىراجىتىدىن 10 مىڭ يۈەن ئاجراتتى، يەرلىك مالىيە كىرىمىدىن 100 مىڭ يۈەن ئاجرىتىلدى، ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى 170 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ بەردى، بۇنىڭ بىلەن سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى، ئىشخانا بىناسى ياسىدى ۋە سالدى ھەمدە تۈرلۈك تەنتەربىيە مۇئەسسەسىلىرىنى ياخشىلىدى. 1990 - يىلدىن باشلاپ تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ خىراجىتى ئايرىم ھېسابات قىلىنىدى، يىللىق مەۋزۇي خىراجەت 39 مىڭ يۈەن بولدى.

§ 2 . مۇئەسسەسلەر

1 . «خەلق» مەيدانىدىكى تەنتەربىيە مەيدانى

بۇ مەيدان 1963 ـ يىل 6 ـ ئايدا ياسالدى. مەيدان ياسالغان دەسلەپكى ۋاقىتتا، شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 110 مېتر، جەنۇبتىن شىمالغا كەڭلىكى 90 مېتر بولۇپ، جەمئىي 9900 كۋادرات مېتر كېلەتتى. جەنۇبىي تەرىپىگە سېلىنغان چىراغلىق ۋاسكىتبول مەيدانىغا 850~1000 غىچە تاماشىبىن سىغاتتى. 1973 ـ يىلى ئوبلاستلىق تەنتەربىيە كومىتېتى 6500 يۇەن مەبلەغ سېلىپ بۇ مەيدانىنى كېڭەيتىپ قۇرۇپ، يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانى، ۋاسكىتبول مەيدانى، ۋالىبول مەيدانى ياسىدى. توپ مەيدانىغا سېمونت يانتۇزۇلدى، چىراغ ئورنىتىلدى. مەيداندا 1500 كىشىلىك ئورۇن بار.

1964 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغىچە «خەلق» مەيدانىدىكى تەنتەربىيە مەيدانىدا ئاپتونوم رايونلۇق رايونلار بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياشلار ۋاسكىتبول، ۋالىبول مۇسابىقىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر توپ مۇسابىقىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ۋالىبول مۇسابىقەسى، ئاپتونوم رايونلۇق رايونلار بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر ۋالىبول مۇسابىقىسى، ئاپتونوم رايونلۇق دېھقان، چارۋىچىلار چېلىشىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. 1986 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەپلىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسى مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈلدى.

2 . «خەلق» تەنتەربىيە مەيدانى

بۇ مەيدان «قۇرۇلۇش» يولىغا جايلاشقان. 1973 ـ يىلى 50 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىنىپ قۇرۇلۇشقا تەييارلىق كۆرۈلدى. 1974 ـ يىل 10 ـ ئايدا مەيدان پۈتكۈزۈلدى. مەيداننىڭ كۆلىمى 3192 كۋادرات مېتر بولۇپ، ۋاسكىتبول، ۋالىبول مەيدانى بار، تۆت ئەتراپىدا پەلەمپەي شەكىللىك تاماشىبىنلار سۇپىسى بار. مەيدان ئەتراپىدا ئىشخانا، تەنھەرىكەتچىلەر ياتقى، مۇنچا قاتارلىق قۇرۇلۇشلار بار، بۇلارنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 3480 كۋادرات مېتر. مەيداننىڭ شىمال تەرىپىدە ئويۇن سەھنىسىدىن بىرى بار، مەيدانغا 6000 كىشى سىغىدۇ. زال ئىچى تەنتەربىيە سارىيىدىن بىرى بار، ئۇ 1985 ـ يىلى سېلىنىدى، قۇرۇلۇش كۆلىمى 1400 كۋادرات مېتر، زال ئىچى تەنتەربىيە سارىيى مۇسابىقە مەيداننىڭ ئۇزۇنلۇقى 33 مېتر، كەڭلىكى 22 مېتر، بوشلۇق ئېگىزلىكى 15 مېتر، 581 كىشىلىك ئورۇن بار. يەر ئاستىدا تىكتاك توپ مەشق ئۆيى بار.

«خەلق» تەنتەربىيە مەيدانى ۋە زال ئىچى تەنتەربىيە سارىيىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى بىر قەدەر تولۇق، كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ بولۇپ، ئۇ ئوبلاست، شەھەر بويىچە تەنتەربىيە مۇسابىقىسى پائالىيىتى ئۆتكۈزۈشىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك سورۇنى.

3 . شەھەرلىك يېنىك ئاتلېتىكا تەنتەربىيە مەيدانى

بۇ مەيدان كورلا شەھەرلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئۈدۈلىغا جايلاشقان، كۆلىمى 22 مىڭ 400

كۆادرات مېتر. 1979 ـ يىلى ھايىنغولىن ئوبلاستى، كورلا شەھىرىدىكى ئالاقىدار تارماقلار 60 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، ئورگان ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى ۋە ئوقۇغۇچىلارنى خالىسانە ئەمگەككە سەپەرۋەر قىلىپ، ئىككى يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مەيدانىنى پۈتكۈزدى. يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانىدا 400 مېترلىق يۈگۈرۈش يولىدىن ئالتىسى بار، غەرب تەرىپىدە رەئىس سەھنىسى، دەم ئېلىش ئۆيى بار. مەيداننىڭ تۆت ئەتراپى بۇك ـ باراقسان ئورمان بىلەن قاپلانغان، مۇھىتى ناھايىتى گۈزەل. 1985 ـ يىلدىن 1987 ـ يىلغىچە بۇ مەيداندا ئاپتونوم رايوندىكى 15 شەھەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ «بىخ لوڭقىسى» بويىچە كىچىك پۈتبولچىلار پۈتبول مۇسابىقىسى، ئاپتونوم رايونلۇق «ئۆسمۈرلەر لوڭقىسى» بويىچە پۈتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى.

4. شەھەرلىك چىراغلىق ۋاسكېتبول، ۋالىبول مەيدانى

بۇ مەيدان شەھەرلىك كىنو ـ تىياتىرخانىنىڭ ئالدىدا، كۆلىمى 1250 كۋادرات مېتر، 1973ـيىلى ياسالدى. ۋاسكېتبول، ۋالىبول مەيدانىغا سېمونت يانتۇزۇلغان، چىراغلىرى تولۇق، 500 تاماشىبىن سىغىدۇ. بۇ مەيدان ئىلگىرى شەھەردىكى بارلىق ئىدارە ـ ئورگان، مەكتەپلەرنىڭ ۋاسكېتبول، ۋالىبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزىدىغان پائالىيەت مەركىزى ئىدى. 1989 ـ يىلدىن كېيىن بۇ مەيدان باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلىدىغان بولدى.

5. شەھەرلىك چاقلىق كانكى مەيدانى

بۇ مەيدان سايباغ بازىرىنىڭ ئۇدۇلىغا جايلاشقان بولۇپ، 1983 ـ يىل 3 ـ ئايدا پۈتۈپ ئىشلىتىلىشكە باشلاندى، ئۈنىڭغا 720 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى، مەيدان كۆلىمى 2200 كۋادرات مېتر. مەيدانغا بىلەنمە تاش يانتۇزۇلغان، رەڭگارەڭ چىراغلار ئېسىلغان.

1984 ـ يىلى بۇ مەيدانىدا شەھەر بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك چاقلىق كانكى تېيىلىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى.

6. شەھەرلىك سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى

بۇ كۆلچەكنى ياساشقا 1984 ـ يىلى تەييارلىق كۆرۈلگەندى، 1985 ـ يىل 7 ـ ئايدا كۆلچەك پۈتتۈرۈلۈپ ئىشلىتىلىشكە باشلىدى. كۆلچەكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50 مېتر، كەڭلىكى 21 مېتر، كۆلىمى 1050 كۋادرات مېتر، چوڭقۇرلۇقى 1.2~1.5 مېتر، پولات ـ سېمونت قۇرۇلمىلىق، ئاستىغا بىلەنمە تاش يانتۇزۇلغان، تۆت ئەتراپىغا چاقچۇق چاپلانغان. 1989ـيىلى كېڭەيتىپ قۇرۇلۇپ، 530.9 كۋادرات مېتر كۆلەمدىكى بالىلار سۇ ئۈزۈش كۆلچىكىدىن بىرى ياسالدى، ئۈنىڭدىن باشقا يەنە قۇرۇلۇش كۆلىمى 1058.53 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئۈنۈمبرسال مۇلازىمەت بىناسىدىن بىرى سېلىندى، ئۈنىڭدا كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۆيى، پائالىيەت ئۆيى، ئىشخانا، پار قازان ئۆيى، كېرەكسىز سۇنى بىر تەرەپ قىلىش ئورنى قاتارلىق يۇرۇشلەشكەن ئىنشائاتلار بار.

سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى تىجارەت باشلىغاندىن تارتىپ 1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، ھەرقايسى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى ئوقۇغۇچىلارغا سۇ ئۈزۈش دەرسى ئۆتۈش جەھەتتىن تەمىنلىگەندىن

سىرتقا قارىتا تىجارەت قىلىپ 130 مىڭ ئادەم (قېتىم) نى كۈتۈۋالدى. 1990 - يىل 6 - ئايدا بۇ كۆلچەكتە ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش بويىچە سۇ ئۈستى تەنھەرىكەت يېغىنى، كېمە مودېلى مۇسابىقىسى ۋە سۇ ئۈزۈش مۇسابىقىسى قاتارلىق تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئۆتكۈزۈلدى.

1985 - يىلدىن كېيىن تۆمۈر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسى، ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ كورلىدا تۈرۈشلۇق «374» قىسمى كورلىدا سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى ياسىدى. 1990 - يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى بەشكە يەتتى.

7. ئۇچ بۇرجەك گۈللۈكتىكى شاھمات گۈلزارى

بۇ ئاھالىلار زىچ ئولتۇراقلاشقان شەھەر رايونىغا جايلاشقان بولۇپ، گۈللۈكتە گۈل - گىياھلار ۋە ئوت - چۆپلەر بار، دەل - دەرەخلەر بۇك - باراقسان ئۆسكەن، سېمونت ئۈستەل - ئورۇندۇق قويۇلغان، بۇ جاي ياشانغان ۋە ئوتتۇرا ياشلىق شاھمات ھەۋەسكارلىرى ماھارىتىنى نامايان قىلىدىغان كۆڭۈلدىكىدەك سورۇن. 1989 - ۋە 1990 - يىللىرى كورلا شەھەرلىك شاھماتچىلار جەمئىيىتى بۇ جايدا شاھمات، قورشاۋ شاھمات مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى.

8. ئىدارە - ئورگان، كارخانا ئورۇنلىرىدىكى تەنتەربىيە مۇ-ئەسسەسىلىرى

1990 - يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر شەھەر بويىچە ئىدارە - ئورگان، زاۋۇت، كانلاردا جەمئىي 191 ۋاسكېتبول مەيدانى (بۇنىڭ ئىچىدە چىراغلىق مەيدان 30)، 22 ۋالىبول مەيدانى، بەش پۈتبول مەيدانى، سەككىز يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانى، يەتتە كىچىك پۈتبول مەيدانى بار بولدى. 47.7% ئىدارە - ئورگان، كارخانا ئورنىدا تەنتەربىيە پائالىيەت سورۇنى بار، 80% تىن ئارتۇق ئورۇندا دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان كادىرلار پائالىيەت ئۆيى بار.

ئوتتۇزىنچى قىسىم

تېببىي داۋالاش، سەھىيە

I باب

ئاپپاراتلار

§ 1 . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1950 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك ھەرمىللەت ـ ھەرساھە مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىدا سەھىيە كومىتېتى تەسىس قىلىندى، بۇ كومىتېتنىڭ ناھىيىنىڭ سەھىيە خىزمىتىنى باشقۇرۇشىغا ياردەملەشتى.

1952 ـ يىلى ناھىيىلىك خەلق مۆكۈمىتىدە سەھىيە بۆلۈمى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بىر بۆلۈم باشلىقى، بىر بۆلۈم ئەزاسى ۋە بىر بوغالتىر قويۇلدى.

1955 ـ يىلى ناھىيىلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى قۇرۇلدى.

1963 ـ يىل 3 ـ ئايدا ناھىيىلىك سەھىيە بۆلۈمى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ بۆلۈمى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1971 ـ يىل 6 ـ ئايدا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىتىنىڭ مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە گۇرۇپپىسى ناھىيىنىڭ سەھىيە خىزمىتىنى باشقۇردى.

1974 ـ يىل 8 ـ ئايدا ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1978 ـ يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ ـ سەھىيە بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك سەھىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1979 ـ يىل 10 ـ ئايدا شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك سەھىيە بۆلۈمى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى. شۇ يىلى شەھەرلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى قۇرۇلدى، كومىتېت قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

1990 ـ يىل شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىدا تېبابەتچىلىك مەمۇرىيىتى، دورىگەرلىك مەمۇرىيىتى،

كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش - ساقلىقنى ساقلاش، پەرلىك كېسەللىكلەر، مۇكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش ۋە مالىيە بوغالتىرلىقى قاتارلىق بۆلۈمچە - ئىشخانىلار تەسىس قىلىندى، ئۇنىڭغا بىر ئىدارە باشلىقى، ئىككى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى قويۇلدى، 16 شتات بېرىلدى.

2 §. تېببىي داۋالاش ئاپپاراتلىرى

1. شەھەرگە بېۋاستە قاراشلىق تېببىي داۋالاش ئاپپاراتلىرى

ناھىيىلىك دوختۇرخانا بۇ دوختۇرخانا مىنگونىڭ 38 - يىلى (1949 - يىلى) 5 - ئايدا قۇرۇلغان، دوختۇرخانىنىڭ ئورنى ھازىرقى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكـتى تۇرۇشلۇق جاي (جەنۇبىي «ئىتتىپاق» يولى) دا بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر باشلىق، ئىككى يارىمچى دوختۇر، ئىككى پراكتىكانت، ئىككى خوجىلىق خادىمى، بىر سېستىرا، بىر دورىگەر، بىر سانىتار، ئۇچ ئىشچى قويۇلغانىدى. 1949 - يىل 9 - ئايدا شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇش ھارپىسىدا دوختۇرخانا خادىملىرى تارقىلىپ كەتكەنلىكتىن، دوختۇرخانا ئىشتىن توختىدى.

شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى 1954 - يىلى ئەسلىدىكى ناھىيىلىك دوختۇرخانىنىڭ ئورنىدا ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا بىر باشلىق، يەتتە تېببىي خادىم سەپلەندى. 1955 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئاساسىدا ۋىلايەتلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى.

1956 - يىل 7 - ئايدا ۋىلايەتلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى يېڭى جايغا كۆچتى (ھازىرقى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» دوختۇرخانىسى تۇرۇشلۇق جاي)، بەش تېببىي خادىم ساقلاپ قېلىنىپ ناھىيىلىك دوختۇرخانا قۇرۇلدى.

1959 - يىل 1 - ئايدا ناھىيىلىك دوختۇرخانىنىڭ نامى ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1960 - يىلى ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدا 20 ئاددىي كېسەل كارىۋىتى قويۇلدى. 1963 - يىلى كېسەل كارىۋىتى 22گە، بىر يىلدا كېسەلخانىدا يېتىپ داۋالانغان كېسەل 425 ئادەم (قېتىم) گە، كېسىلى ساقايغانلار 357 ئادەم (قېتىم) گە، ساقىيىش نىسبىتى 84%كە، ئامبۇلاتورىيىدە يىللىق كېسەل كۆرسەتكەنلەر 57 مىڭ 700 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. 1985 - يىلى شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدا 100 كېسەل كارىۋىتى بار بولدى، دوختۇرخانىدىكى ئىشچى-خىزمەتچى 123 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە بىر كاندىدات باش ۋراچ، ئۇچ مەسئۇل ۋراچ، 11 ۋراچ، 12 فېلدشېر، تۆت سېستىرا، 33 يارىمچى سېستىرا، بىر پراۋنزور، ئۇچ فارماتسىپ، بىر لابوراتورىيە دوختۇرى، ئۇچ تۇغۇت ئانىسى بار؛ ئامبولاتورىيىدە كۇنلۇك كېسەل كۆرۈش مىقدارى ئوتتۇرا ھېسابىي بىلەن 130 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. 1988 - يىلى 900 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىنىپ 3800 كۋادرات مېتىرلىق كېسەلخانا سېلىندى.

1990 - يىلى ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، تۇغۇت بۆلۈمى، بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، بەش ئەزا كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر بۆلۈمى، جۇڭگوچە داۋالاش بۆلۈمى قاتارلىق بۆلۈملەر تەسىس قىلىندى، كېسەل كارىۋىتى 130 غا يەتتى. دوختۇرخانىدا 167 ئىشچى - خىزمەتچى (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي ئىشچى - خىزمەتچى 62) بار، 139 سەھىيە تېخنىكا خادىمى (بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي سەھىيە تېخنىكا خادىمى 52) بار، بۇنىڭ ئىچىدە كاندىدات باش ۋراچ ئۇچ، مەسئۇل ۋراچ (سېستىرا، دورىگەر پراۋنزور) 21، باشقا سەھىيە تېخنىكا خادىمى 115. مۇشۇ

بىر يىلدا ئامبولاتورىيىدە كېسەل كۆرسەتكەنلەر 100 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى، 3437 ئادەم (قېتىم) كېسەلخانىدا يېتىپ داۋالاندى.

شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى 1956 ـ يىل 7 ـ ئايدا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش گۇرۇپپىسى، داۋالاش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، باش ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار بولدى. 1957 ـ يىل 11 ـ ئايدا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1965 ـ يىلى ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، شتاتى ئۈچ قىلىپ بېكىتىلدى.

1973 ـ يىل 5 ـ ئايدا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش كەسپى ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدىن ئايرىپ چىقىلىپ، ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى قۇرۇلدى. 1979 ـ يىلى ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىدا ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، پونكىت بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچى سەككىزگە يەتتى.

1982 ـ يىلى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى قۇرۇلدى، تۆت ئىشچى-خىزمەتچىسى بار بولدى.

1984 ـ يىلى ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى، شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىدا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش گۇرۇپپىسى، ساھىيە گۇرۇپپىسى، يەرلىك كېسەللىكلەر گۇرۇپپىسى، يېمەكلىكلەر تازىلىقى گۇرۇپپىسى، تەجرىبىخانا ۋە مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1987 ـ يىلى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىدا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش بۆلۈمى، يېمەكلىكلەر تازىلىقى بۆلۈمى، ساھىيە بۆلۈمى، يەرلىك كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش بۆلۈمى، تۇبېركۇلىيوز كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش بۆلۈمى، تەجرىبىخانا، رېنتگېن نۇرى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇش بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى ۋە ئىشخانا تەسىس قىلىندى، ئىشچى-خىزمەتچىسى 33كە يەتتى. 1990-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىسى 50كە كۆپەيدى (مىللىي 15)، بۇنىڭ ئىچىدە ساھىيە تېخنىكا خادىمى 46 (مىللىي 14). ساھىيە تېخنىكا خادىملىرى ئىچىدە كاندىدات باش ۋراچ بىر، مەسئۇل ۋراچ تۆت، ۋراچ 19، فېلدشېر 22.

شەھەرلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى 1956 ـ يىل 8 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى قۇرۇلۇپ، ئىككى تۇغۇت ئانىسى، ئىككى كېسەل كۆتكۈچى بار بولدى. 1958 ـ يىلى خىزمەتچى خادىم بەشكە كۆپەيدى. 1960 ـ يىلى ناھىيىلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1961 ـ يىلى ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدا ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى.

1979 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىدا ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، كەسپىي تېببىي خادىمدىن ئۈچى بار بولدى.

1980 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا شەھەرلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى قۇرۇلدى، ئىشچى-خىزمەتچىسى ئالتىگە يەتتى.

1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىنىڭ ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى شەھەرلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى، شەھەرلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتىدا ئانىلارنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپ-

چىسى، بالىلارنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىدى، پونكىت بويىچە ئىشچى - خىزمەتچى 13 كە يەتتى.

1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتىدا ئانىلارنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش بۆلۈمى، بالىلارنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش بۆلۈمى، ساقلىقىنى ساقلاش بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، ئىشچى - خىزمەتچىسى 23 (مىللىي توققۇز) كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سەھىيە تېخنىكا خادىمى 20 (مىللىي ئالتە)؛ مەسئۇل ۋراچ ئۈچ، ۋراچ 12، فېلدشېر بەش.

2. ئاساسىي قاتلام داۋالاش ئاپپاراتلىرى

1956 - يىل 4 - ئايدا كورلا ناھىيىسىدە قوشئېرىق يېزىلىق شىپاخانا بىلەن قارايۇلغۇن يېزىلىق شىپاخانا قۇرۇلدى. 1958 - يىلى ناھىيە بويىچە خەلق گۈڭشېسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئارقا - ئاقسۇدىن 11 گۈڭشې (مەيدان) دا شىپاخانا، توققۇز چوڭ ئەترەتتە سەھىيە ئۈيى قۇرۇلدى، خادىملار تەدرىجىي سەپلەندى. ئۈي - ئىمارەت سېلىنىپ، ئاددىي ئۈسكۈنىلەر سەپلەندى. 1965 - يىلى گۈڭشېلىق شىپاخانا گۈڭشې دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1974 - يىلى چوڭ ئەترەتلەردىكى سەھىيە ئۈيى 31 گە يەتتى. ئۇنىڭغا 108 «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»، 46 سەھىيە خادىمى سەپلەندى. 1985 - يىلى گۈڭشېلىق دوختۇرخانىلار يېزىلىق دوختۇرخانىغا ئۆزگەرتىلدى. 1988 - يىلى يېزا ئاساسىي قاتلام ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش تورى ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللەندى. شەھەر بويىچە يېزا، مەيدان سەھىيە - ساقلىقىنى ساقلاش خادىمى سەككىزگە، تۇغۇت ئانىسى 54 كە يەتتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە يېزا (مەيدان) لىق دوختۇرخانا (شىپاخانا، بۆلۈم) 15كە، كەنت سەھىيە پونكىتى 40 قا، ئىشچى - خىزمەتچىسى 146گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سەھىيە تېخنىكا خادىمى 132، 115 كېسەل كارىۋىتى بار.

كورلا شەھىرىنىڭ 1990 - يىلدىكى ئاساسىي قاتلام داۋالاش ئاپپاراتلىرى ۋە ئۇلارنىڭ خادىملىرىنىڭ ئەھۋالى

جەدۋەل: 30 — 1

ئاپپارات نامى	ئىشچى-خىزمەتچى	سەھىيە تېخنىكا خادىمى									كېسەل كارىۋىتى
		ئومۇمىي سانى	بۇنىڭ ئىچىدە								
	ئومۇمىي سانى	تاز سانىتار مىللەت ئىشچى - خىزمەتچى	ئومۇمىي سانى	مەسئۇل ۋراچ	ۋراچ	سېستىرا	لابورانت	فېلدشېر	فارماتسېپ	ياردەمچى سېستىرا	تۇغۇتخانا ئىشكۈنچى	كونكۇچى	
شاڭخۇ يېزىلىق شىپاخانا	14	12	12		3			3	1	4		1	10
چاربۇغ يېزىلىق شىپاخانا	20	13	16	1	2	1	1	2	2	6	1		20

لەڭگەر يېزىلىق شىپاخانا	14	13	13	1	1	2		5		4			10
قوشئېرىق يېزىلىق شىپاخانا	12	11	11	1	1	1		5			2	1	10
يېڭىشەھەر يېزىلىق شىپاخانا	13		11	3	1	2		3			1	1	5
توۋۇرچى يېزىلىق شىپاخانا	13	12	13	1	1	1	1	2	1	4	1	1	10
تېكىچى يېزىلىق شىپاخانا	14	13	13	1		2		5		2		1	15
ئاۋات يېزىلىق شىپاخانا	13	11	13	2	2		1	1		4		1	10
قارايۇلغۇن يېزىلىق شىپاخانا	9	8	8	1	1			3		2			8
پۇخۇي يېزىلىق شىپاخانا	6	5	5					2		2			5
يېڭىشەھەر رايونلۇق شىپاخانا	6	2	6		2			2		2			2
چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى شە- پاخانىسى	3	3	3					1		2			
بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى شە- پاخانىسى	4		4		1	1				1			10
پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى شە- پاخانىسى	4		4	1						3			
پۇخۇي چارۋىچىلىق فېرمىسى ساقلىقنى ساقلاش ئۈيى	1	1	1							1			
جەمئىي	146	104	132	12	15	10	3	34	4	37	7	10	115

3. يەككە شىپاخانا

1950 - يىلى يەككە تىۋىپ قاسىم قادىر ناھىيە بازىرىدا تېببابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى، ئۇ، ئاساسلىقى تېرە، كېسەللىكى، رىماتىزىم ۋە ئايالاردا دائىم ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالايتتى. 1952-يىلى يەككە جۇڭيى تېۋىپى تاۋ لۇنجىن يەنجى ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈپ كېلىپ جۇڭگو تېببابىتى ئامبولاتورىيىسى ئاچتى، بۇ ئامبولاتورىيىدە ئۇچ خادىم بار بولۇپ، ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، ئايالار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى ۋە بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى تەسىس قىلىنىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە يەككە شىپاخانىلار تارقىلىپ كەتتى.

70 - يىللاردا تىۋىپ قۇربان كىچىك ئاساسلىقى سۇنۇق، سۆڭەك بوغۇمى ئاجراپ كېتىش ۋە چىقىپ كېتىش كېسەللىكلىرىنى داۋالىدى، ئۇ داۋالىغان كېسەللەرنىڭ ساقىيىش ئۇنۇمى يۇقىرى بولغانلىقتىن، ئاممىنىڭ چوڭقۇر ئىشەنچىسىگە ئېرىشتى.

80 - يىللاردىن كېيىن يەككە تېۋىپلار كۆپەيدى. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە يەككە شىپاخانا 64كە، خادىمى 70 كە يەتتى.

4. كورلا شەھىرىدە تۇرۇشلۇق ئاساسلىق تېببىي داۋالاش ئاپپاراتلىرى

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» دوختۇرخانىسى 1955 ـ يىل 4 ـ ئايدا كورلا ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى ئاساسىدا كورلا ۋىلايەتلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى. دوختۇرخانا بويىچە 28 ئىشچى ـ خىزمەتچى بار بولدى. 1956 ـ يىلى ۋىلايەتلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى يېڭى جايغا كۆچتى. 1960 ـ يىلى كورلا ۋىلايەتلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى. ئاپتونوم ئوبلاستلىق «خەلق» دوختۇرخانىسى ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 118 مو، بۇ، ناھىيە دەرىجىلىك شتاتتىكى ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانا.

1990 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا بۇ دوختۇرخانىدا ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، تۇغۇت بۆلۈمى، بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر بۆلۈمى، جۇڭگوچە داۋالاش بۆلۈمى، بەش ئەزا بۆلۈمى، تېرە كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمى قاتارلىق كىلىنىكىلىق بۆلۈملەر تەسىس قىلىندى، دوختۇرخانىدا 437 كېسەل كارىۋىتى، 591 ئىشچى ـ خىزمەتچى بار بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچى 214، ساھىيە تېخنىكا خادىمى 457. ساھىيە تېخنىكا خادىملىرى ئىچىدە باش ۋراچ، كاندىدات باش ۋراچ 24، مەسئۇل ۋراچ (پراۋنزور، سېستىرا، تېخنىك) 89، ۋراچ (پراۋنزور، سېستىرا، تېخنىك) 209، فېلدشېر (فارماتسىپ، يارىدەمچى سېستىرا، يارىدەمچى تېخنىك) 135.

1990 ـ يىلى كېسەلخانىغا قوبۇل قىلىنغانلار 8500 ئادەم (قېتىم) گە، ئامبۇلاتورىيىدە بىر يىلدا كېسەل كۆرسەتكەنلەر 230 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كۈنىگە كېسەل كۆرسەتكەنلەر 806 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. داۋالاش ئۈسكۈنىسىدىن 138ى بار، بۇنىڭ ئىچىدە قىممىتى 1000 يۈەنلىكتىن 10 مىڭ يۈەنلىككىچە بولغان ئۈسكۈنە 88، قىممىتى 10 مىڭ يۈەنلىكتىن 100 مىڭ يۈەنلىككىچە بولغان ئۈسكۈنە 40، قىممىتى 110 مىڭ يۈەنلىكتىن 490 مىڭ يۈەنلىككىچە بولغان ئۈسكۈنە ئىككى. بۇ دوختۇرخانىنىڭ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ئۆز تېنىنىڭ سۆڭىكى ئارقىلىق باش سۆڭىكىنىڭ كەمتۈك يېرىنى داۋالاشتا مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى؛ ئەتراپ نېرۋىلىرىنى كۆچۈرۈپ نېرۋىنىڭ توسۇلۇپ قېلىپ زەخمىلىنىشىنى داۋالاشتا ۋە چېكە مۇسكۇل پەردىسىنى كۆچۈرۈپ مېڭە قان تومۇرلىرىنىڭ توسۇلۇپ قېلىشىنى داۋالاشتا ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى؛ مېتروندازولنى ئۈچەيگە قويۇش ۋە VB_6 ئوكۇلى بىلەن قاتما كېسەللىكىنى داۋالاش، «139» ئوكۇلىنى ئۇرۇش ئارقىلىق جىگەر راكى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا بىر قەدەر قانائەتلىنەرلىك يېقىنقى مەزگىللىك داۋالاش ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

قۇرۇقلۇق ئارمىيە «273» دوختۇرخانىسى بۇ دوختۇرخانا 1975 ـ يىلى كورلا ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلاشتى ۋە لەنجۇ ھەربىي رايونى ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ 31 ـ شۆبە بۆلۈمىگە قارىدى.

1990 ـ يىلى بۇ دوختۇرخانىدا ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، بەش ئەزا كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، تۇغۇت بۆلۈمى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر بۆلۈمىدىن ئىبارەت بۆلۈملەر تەسىس قىلىندى، 240 كېسەل كارىۋىتى بار بولدى. داۋالاش تېخنىكا تايانچلىرى ئىچىدە باش ۋراچتىن بەشى، كاندىدات باش ۋراچتىن 12سى، مەسئۇل ۋراچتىن 28ى بار.

1990 ـ يىلى بۇ دوختۇرخانىدا B تىپلىق ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇش ئاپپاراتى، ئېلېكترو ئېنسېفالوگراممىا، ئاشقازان ئەينەكى، 500 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى، لازىر نۇرى

ئارقىلىق داۋالاش ئاپپاراتى، بەدەن سىرتىدىن ئۇرۇپ چۈشۈرۈش ئۈسكۈنىسى، قانىنى رادىئاكتىۋلىق داۋالاش ئۈسكۈنىسى، قاندىكى گازنى ئانالىز قىلىش ئەسۋابى، قان ئايرىش ئاپپاراتى، ئېلېكترونلۇق نۇر تەكشۈرۈش ئەسۋابى، يۇرەكنىڭ ئىقتىدارىنى ئۆلچەش ئەسۋابى قاتارلىق چوڭ - ئوتتۇرا تىپلىق 160 تېببىي داۋالاش ئۈسكۈنىسى بار. شۇ يىلدا ئامبولاتورىيىدە كېسەل كۆرسەتكەنلەر تەخمىنەن 70 مىڭ ئادەم (قېتىم) گە، كېسەلخانىغا قوبۇل قىلىنغانلار 5000 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. بۇ دوختۇرخانا نېرۋا ئاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ۋە كۆيۈكنى داۋالاش كەسپى جەھەتتە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ۋە ھاينەنغولىن ئوبلاستىنىڭ سەھىيە ساھەسىدە ئالدىنقى قاتارغا ئوتتى. باشقا ئاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە تالالىق ئاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ جىگەر قانىتىنى ئېلىۋېتىش، ئۈزۈلگەن بارماقنى ئۇلاش ۋە دائىرىسى چوڭراق كۆيۈك يارىسىنى كاتېخول بىلەن داۋالاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارالايدۇ.

جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى كورلا ۋاقىتلىق باشقارمىسى دوختۇرخانىسى بۇ دوختۇرخانا 1984 - يىلى قۇرۇلدى، ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى ۋاقىتلىق باشقارمىسىنىڭ سەھىيە بۆلۈمىگە قارايدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولى بويىچە تېببىي داۋالاش - ساقلىقنى ساقلاش مەركىزى ھېسابلىنىدۇ.

1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا دوختۇرخانىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىسى 193 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە دوختۇر 64، ھېمشىرا 80، دورا ياسىغۇچى خادىم 12، باشقا سەھىيە تېخنىكا خادىمى 37. دوختۇرخانىدا بالىلار ئىچكى كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، ئاياللار ئاشقى كېسەللىكلىرى بۆلۈمى ۋە ئامبولاتورىيە تەسىس قىلىندى، بىر يىلدا ئامبولاتورىيىدە كېسەل كۆرسەتكەنلەر 14 مىڭ 400 ئادەم (قېتىم) گە، كېسەلخانىدا يېتىپ داۋالانغانلار 1648 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى.

ئاساسلىق تېببىي داۋالاش ئۈسكۈنىلىرىدىن B تىپلىق ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇش ئاپپاراتى، ئاشقازان ئەينەكى، 500 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى، ئېلېكتروكاردىئوگرامما ئاپپاراتى، نارکوز قىلىش ئاپپاراتى، ئۇنۇۋېرسال ئوپېراتسىيە كارىۋېتى، چىش كېسەللىكلىرىنى ئۇنۇۋېرسال داۋالاش ئۈسكۈنىسى، ئۆسمىنى تەكشۈرۈش ئاپپاراتى، بەدەن سىرتىدىن ئۇرۇپ چۈشۈرۈش ئۈسكۈنىسى، مېڭە، يۇرەك پائالىيىتىنى كۆزىتىش ئۈسكۈنىسى، نەپەس يولىنى داۋالاش ئۈسكۈنىسى قاتارلىقلار بار.

يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى كورلا دوختۇرخانىسى بۇ دوختۇرخانا 1974 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئىگىلىگەن ئومۇمىي يەر كۆلىمى 9.134مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 8422 كۋادرات مېتر.

1990 - يىلى دوختۇرخانىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 173كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سەھىيە تېخنىكا خادىمى 136، سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى ئىچىدە ۋاراچ (پراۋىزور، ھېمشىرا، تېخنىك) تىن يۇقىرى سەھىيە تېخنىكا خادىمى 37. دوختۇرخانىدا تېببىي داۋالاش، تېبابەتچىلىك تېخنىكىسى بۆلۈمىدىن 17سى تەسىس قىلىندى، 170 كېسەل كارىۋېتى بار (تەپسىلاتنى «يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش قىسمى» دىن كۆرۈڭ).

II باب

تېببىي داۋالاش

1 § . داۋالاش تېخنىكىسى

1. جۇڭگوچە داۋالاش

1968 ـ يىلى جۇڭگو تېبابىتى دوختۇرى يې دېدا شاڭخەي جۇڭگو تېبابىتى ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ، شاڭخۇ گۈڭشېسىنىڭ دوختۇرخانىسىغا تەقسىم قىلىندى. 1971 ـ يىلى بۈگۈر ناھىيىسىنىڭ ئەشمە يېزىسىدىكى ئاپتونوم رايونلۇق «7 ـ ماي» كادىرلار مەكتىپىدىن يۆتكەپ كېلىنگەن جۇڭگو تېبابىتى ۋراچى ۋالۇق لېيەنچاۋ ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدا جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى تەسىس قىلىپ، ئاساسلىقى ئاشقازان كېسەللىكى، بوغۇم يالليۇغى كېسەللىكى، ئايالار كېسەللىكى قاتارلىقلارنى داۋالىدى. 1977 ـ يىلى ۋالۇق لېيەنچاۋ كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كەتتى. 1979 ـ يىلى يې دېدا شاڭخۇ گۈڭشېسىدىن كورلا ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كېلىپ، جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسىنىڭ خىزمىتىگە رياسەتچىلىك قىلدى.

1990 ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق تېببىي داۋالاش ئاپپاراتلىرىدىكى جۇڭگو تېبابىتى سەھىيە تېخنىكا خادىمى 13كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە كاندىدات باش ۋراچى بىر، مەسئۇل ۋراچى بىر، ۋراچ ئالتە، فېلدشېر ئۈچ، فارماتسىپ ئىككى. شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىنىڭ جۇڭگو تېبابىتى بۆلۈمىدە ئىچكى كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئاساس قىلىنىدۇ، بۇۋاسىر كېسەللىكلەر بۆلۈمى ۋە جۇڭگو تېبابىتى ئەرلەر كېسەللىكلىرى بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1977 ـ يىل 4 ـ ئايدا جۇڭگو تېبابىتى دوختۇرى شېۋك دۇڭيۈەن چارباغ گۈڭشېلىق دوختۇرخانىغا يۆتكىلىپ كەلدى، دوختۇرخانىغا جۇڭگو تېبابىتى بويىچە سەككىز كېسەل كارىۋىتى قويۇلدى، جۇڭگو تېبابىتى بويىچە ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ۋە ئايالار كېسەللىكلىرى ئامبۇلاتورىيىسى تەسىس قىلىندى. 1986 ـ يىلى شېۋك دۇڭيۈەن چارباغ يېزىلىق دوختۇرخانىنىڭ باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالدى. 1990ـ يىلى چارباغ يېزىلىق دوختۇرخانىنىڭ ئامبۇلاتورىيىسىدە كېسەل كۆرسەتكەنلەر 9000 ئادەم (قېتىم) دىن، دوختۇرخانىدىن چىققان كېسەل 400 ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى، كېسەللەرنىڭ ياخشىلىنىش نىسبىتى 97.8%كە، ساقىيىش نىسبىتى 89.7% كە يەتتى.

2. غەربچە داۋالاش

50 ـ يىللارنىڭ دەسلىپىدە ناھىيىلىك دوختۇرخانا تولغاق، ئىچى سۇرۇش، زۇكام، يۆتەل،

ئىششىق، جاراھەتلەرنى تېڭىش قاتارلىق دائىم ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەنلا چەكلىنەتتى.

60 ـ يىللارنىڭ دەسلىپىدە رېنتگېن ئارقىلىق تەكشۈرۈش ۋە قان، سۈيدۈك، چوڭ تەرەت، خەپرۈكنى تەكشۈرۈشتىن ئىبارەت تۆت چوڭ ئادەتتىكى تەكشۈرۈش يولغا قويۇلۇپ، دائىم ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرگە توغرا دىئاگنوز قويۇشنىڭ ئۇنۇمى ئۆستۈرۈلدى. 1965 ـ يىلى ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا چوڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى (ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر بۆلۈمى) ۋە چوڭ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى (تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، تۇغۇت بۆلۈمى، بەش ئەزا كېسەللىكلىرى بۆلۈمى) ئايرىلدى. يۇقىرى دەرىجىلىك دوختۇرخانىلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە سوقۇر ئۇچەينى ئېلىۋېتىش، چوقۇقنى داۋالاش قاتارلىق بەدەننىڭ تۆۋەنكى قىسمىغا دائىر ئوپېراتسىيە يېنى يولغا قويدى. 80 ـ يىللارغا قەدەم قويۇلغاندىن كېيىن، كىلىنىكىدا قەدەممۇ قەدەم بۆلۈملەرگە ئايرىلدى، تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ئاشقازاننى، بالىياتقۇنى كېسىۋېتىش، تۇغۇت ئوپېراتسىيىسى قىلىش قاتارلىق بىر قەدەر چوڭ ئوپېراتسىيىلەرنى قىلالايدىغان بولدى، تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە نارکوز قىلىش ئۇسۇلىدىمۇ بەدەننىڭ ئايرىم قىسمىنى نارکوز قىلىش، ئۇمۇرتقا قىسمىنى نارکوز قىلىش. تىمن ئېغىرنى پۈرىتىش ئارقىلىق پۈتۈن بەدەننى نارکوز قىلىشقا تەرەققىي قىلدى.

1990 ـ يىلى شەھەرلىك دوختۇرخانىدىكى تاشقى كېسەللىكلەر ئوپېراتسىيىسى 211 قېتىمغا يەتتى، ئاشقازان، ئۆت خالتىسى، قالقان بەز، سۈنۈقنى ئىچىدىن مۇقىملاشتۇرۇش، مۇرەككەپ سوقۇر ئۇچەي ئوپېراتسىيىلىرىنى مۇستەقىل قىلالايدىغان بولدى. تۇغۇت بۆلۈمىدە 44 قېتىم تۇغۇت ئوپېراتسىيىسى قىلىندى، بۇ بۆلۈم قىيىن تۇغۇت ئوپېراتسىيىسىنى، تۇغۇت قىسقۇچى ئوپېراتسىيىسى، باش سۆڭەك ئوپېراتسىيىسى، ھامىلىنى پارچىلاپ ئېلىش ئوپېراتسىيىسى، سۈنئىي بالا چۈشۈرۈشتە تۇغۇت قىسقۇچى بىلەن قىسىپ قىرىش ئوپېراتسىيىسى قاتارلىقلارنى قىلالايدىغان، بالىياتقۇ يېرىلىشنى، بالىياتقۇ سىرتىدا ھامىلە پەيدا بولۇشنى داۋالىيالايدىغان بولدى. ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە خەتەرلىك، ئېغىر كېسەلدىن 63 ئادەم (قېتىم) داۋالاندى، خەتەرلىك، ئېغىر كېسەلدىن 23 ئادەم (قېتىم) قۇتقۇزۇۋېلىندى، 187 ئادەم (قېتىم) جىددىي قۇتقۇزۇش بويىچە داۋالاندى ھەمدە پېنسىلىن رىئاكسىيىسى بىلەن شوك بولۇپ قالغان بىر بىمارنى قۇتقۇزۇش ئىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە 15 يېزا، مەيدان دوختۇرخانىسى (شىپاخانا، بۆلۈم) ۋە يېڭىشەھەر رايونى دوختۇرخانىسىدىكى مەسئۇل ۋراچ 12گە، ۋراچ 15كە، باشقا دوختۇر، سېستىرا 105كە، كېسەل كارىۋېتى 115 كە يەتتى. بۇ دوختۇرخانىلار ئاساسلىقى دائىم ئۇچرايدىغان، كۆپ كۆرۈلىدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالايدۇ. چارباغ، لەنگەر، قوشئېرىق، توۋۇرچى، يېڭىسار يېزىلىق دوختۇرخانىلارنىڭ ئامبولاتورىيىسىدە بىر يىلدا كېسەل كۆرسەتكەنلەر 1200 ئادەم (قېتىم) دىن 5000 ئادەم (قېتىم) گە، بىر يىلدا كېسەلخانىدا يېتىپ داۋالانغانلار 200دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. كېسەللەرنىڭ ساقىيىش نىسبىتى 90%تىن ئاشتى. لەنگەر، توۋۇرچى، قارا يۇلغۇن، چارباغ، ئاۋات يېزىلىق دوختۇرخانىلار يېڭىشەھەر رايونلۇق دوختۇرخانىدا كېچىك تېپتىكى رېنتگېن ئاپپاراتى، مىكروسكوپ، ئوپېراتسىيە كارىۋېتى قاتارلىق تېببىي داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى بار بولدى ھەمدە رېنتگېن ئارقىلىق تەكشۈرۈش، ئادەتتىكى تەكشۈرۈش ۋە ئادەتتىكى كېچىك ئوپېراتسىيىلەرنى قىلىش شارائىتى ھازىرلاندى.

§ 2 . داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى

مۇشۇ ئەسىرنىڭ 40 — 50 ـ يىللىرىدا ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا پەقەت تېرمومېتىر، تىڭشىغۇچ،

قان بېسىمىنى ئۆلچىگۈچ، چىش ئامبۇرى، قان توختىتىش قىسقۇچى، موچىن، قايچا قاتارلىق ئاددىي داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى بار ئىدى. 1960 - يىلى ئادەتتىكى كېسەل كارىۋىتىدىن 20سى قويۇلدى. 1961-يىلى 30 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتىدىن بىرى، مىكروسكوپتىن بىرى سېتىۋېلىندى. 1962-يىلى ئۈنۈمۈرسال ئوپېراتسىيە كارىۋىتىدىن بىرى تولۇقلاندى. 1976 - يىلى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى توكلانتۇدىن بىرنى سېتىۋالدى.

1980 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە يېڭى ئەسۋاب، يېڭى ئۈسكۈنىلەر ئۈزلۈكسىز كۆپەيدى، پەقەت شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى، شەھەرلىك ئانا - بالىلارنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتىدا قىممىتى 1000 يۈەنلىكتىن يۇقىرى تېببىي داۋالاش ئۈسكۈنىسىدىن 47 سى تولۇقلاندى، جۈملىدىن شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى 500 مىللى ئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتىدىن بىرنى، 200 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتىدىن بىرنى ۋە 30 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتىدىن بىرنى تولۇقلىدى، ئوندىن باشقا B تىپلىق ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇش ئاپپاراتى، ئېلېكتروكاردىئوگرامما ئاپپاراتى، تالالىق ئاشقازان ئەينەكى، جۈڭگو تېببابەتى كومپيۈتېرى (چاڭچېك 0520A تىپلىق ئاپپارات) قاتارلىق 30 ئۈسكۈنە تولۇقلاندى، بۇلارنىڭ قىممىتى 373 مىڭ 400 يۈەن.

1990 - يىلى شەھەرگە قاراشلىق تېببىي داۋالاش ئاپپاراتلىرىدا 245 كېسەل كارىۋىتى بار بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەردىكىسى 130، يېزىدىكىسى 115.

1980 — 1990 - يىللاردا كورلا شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىغا قوشۇلغان داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى

جەدۋەل: 30 — 2 بىرلىكى: دانە

ئىشلىتىلمىگەن باشلىغان يىلى	ئۈسكۈنە نامى	سانى	ئىشلىتىلمىگەن باشلىغان يىلى	ئۈسكۈنە نامى	سانى
1980	200 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى	1	1980	30 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى	1
1980	يۈرەك ئېلېكتروكاردىئوگرامما ئاپپاراتى	2	1980	مىكروسكوپ	1
1980	توكلانتۇ	1	1980	تېرموستات	1
1980	ئۈنۈمۈرسال ئوپېراتسىيە كارىۋىتى	1	1980	ناركوز قىلىش ماشىنىسى	1
1982	چىش كېسەللىكلىرىنى داۋالاش ماشىنىسى	1	1982	تېرموستات	1
1985	ئىككى كۆزلۈك مىكروسكوپ	1	1985	توكلانتۇ	1
1985	بېسىم مۇقىملىغۇچ	1	1985	مۇنارسىمان دىستىلياتور	2

1986	ئاشقازان ئەينىكى	1	1986	جۈتگوچە داۋالاش كومپيۇتېرى	1
1986	500 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى	1	1986	يۈرەك، مېڭە پائالىيىتىنى كۆزىتىش ئەسۋابى	1
1986	ساپلاشتۇرۇش ئىش سۇپىسى	1	1987	ھىدرونىئونلۇق لازېر نۇرى ئاپپاراتى	1
1987	يوۋاسسىر داۋالاش ماشىنىسى	1	1987	قاتلام ئېقىمى قاپقىسى	1
1987	مىكرو دانىچە تەكشۈرۈش ئەسۋابى	1	1988	ئاپتوماتىك رەڭ سىلىشتۇرغۇچ	1
1988	ئاشقازان تازىلاش ماشىنىسى	1	1990	بەدەن سىرتىدىن ئۇرۇپ چۈشۈرۈش ماشىنىسى	1
1990	ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئىقتىدارىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش سايمىنى	1	1990	مىكروسكوپ	1

قىسمەن يىللاردا كورلا شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىغا قوشۇلغان داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى

جەدۋەل: 30 — 3 بىرلىكى: دانە

ئىشلىتىلمىگە باشلىغان يىلى	ئۈسكۈنە نامى	سانى	ئىشلىتىلمىگە باشلىغان يىلى	ئۈسكۈنە نامى	سانى
1976	توڭلاتقۇ	1	1980	توڭلاتقۇ	7
1980	مىكروسكوپ	4	1980	ئانالىز تارازىسى	2
1980	تېرموستات	2	1980	قۇرۇتۇش ساندۇقى	2
1986	50 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى	1	1986	200 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى	1
1988	توڭلىتىش ساندۇقى	2	1988	مىكرو نىشان ئۆلچىگۈچ	1
1988	فوتو سۈرەت سايمىنى	1	1988	ئاۋاز كۈچەيتىش ئۈسكۈنىسى	1

قىسمەن يىللاردا كورلا شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتىغا قوشۇلغان داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى

جەدۋەل: 30 — 4 بىرلىكى: دانە

ئىشلىتىلمەيدىغان يىلى	ئۇسكۇنە نامى	سانى	ئىشلىتىلمەيدىغان يىلى	ئۇسكۇنە نامى	سانى
1984	ئىككى خىل ئىشلىتىلىدىغان ئوپېراتسىيە كارۋىتى	1	1986	50 مىللىئامپېرلىق رېنتگېن ئاپپاراتى	1
1986	B تىپلىق ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇش ئەسۋابى	1	1986	«002» لازېر نۇرى سايمىنى	1
1988	توڭلاتقۇ	1			

§ 3 . داۋالىنىش تۈزۈمى

1. ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش

1952 - يىل 10 - ئايدا ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە قارىتا ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولىدىغانلار ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش كېنىشكىسىنى ئېلىپ بەلگىلەنگەن داۋالىنىش ئورنىغا بېرىپ داۋالاندى، نوموۇر ھەققىنى داۋالانغۇچى ئۆزى تۆلىگەندىن سىرت، دورا پۇلى قاتارلىقلار پۈتۈنلەي ھۆكۈمەت پۇلىدىن چىقىم قىلىنىدى. شۇ يىلى ناھىيە بويىچە 250 ئادەم ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالاندى. 1979 - يىلدىن ئىلگىرى ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىدىغان ھەربىر ئادەمنىڭ يىللىق خىراجەت كۆرسەتكۈچى 18 يۈەن قىلىنغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش خىراجىتى يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى. 1984 — 1986 - يىلغىچە ھەر بىر ئادەمنىڭ يىللىق داۋالىنىش خىراجىتى 36 يۈەن قىلىنىپ ئۆز ئىدارىسىنىڭ ھۆددىگە ئېلىپ ئىشلىتىشى ئۈچۈن ئاجرىتىپ بېرىلدى، ئېشىپ كەتكەن قىسمىنى شەخسلەر ئۈستىگە ئالدى. كېسەلخانىلاردا يېتىپ داۋالانغانلارنىڭ خىراجىتى بىر تۇتاش ئاتچوت قىلىنىدى. 1987 - يىلى رېتسىپنىڭ ئەڭ يۇقىرى باھا چېكىنى بەلگىلەش شەرتى بىلەن، ئەسلىدىكى ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1988 - يىلى شەھەر بويىچە 5400 ئادەم ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشتىن بەھرىمان بولدى، ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش خىراجىتى چىقىمى 703 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش چىقىمى 140 يۈەنگە يەتتى.

2. ئەمگەك سۇغۇرتىسى بويىچە داۋالىنىش

50 ـ يىللاردا مالىيە ـ سودا، سانائەت ـ قاتناش، زاۋۇت، كان ـ كارخانىلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە قارىتا ئەمگەك سۇغۇرتىسى بويىچە داۋالىنىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئەمگەك سۇغۇرتىسى بويىچە داۋالىنىش خىراجىتى كارخانا خىراجىتى ئىچىدىن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئومۇمىي ئىش ھەققىنىڭ 5.5 پىرسەنتى بويىچە ئاجرىتىلدى. ئەمگەك سۇغۇرتىسى بويىچە داۋالىنىدىغان ئورۇنلار ئۈزۈكسىز يېقىن جايدىكى تېببىي داۋالاش ئورۇنلىرى بىلەن داۋالىنىش توختامى تۈزدى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ھېسابات تالونىغا ئاساسەن بەلگىلەنگەن داۋالاش ئورۇنلىرىغا بېرىپ كېسەل كۆرسەتتى، داۋالاش ئورۇنلىرى ئىشچى-خىزمەتچىلەر تۇرۇشلۇق كارخانا بىلەن ئايدا بىر قېتىم ھېسابات قىلدى؛ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ بىۋاستە تۇغقانلىرى ھەر بىر كىشى ئۈچۈن ئايدا 0.5 يۈەن تاپشۇردى، ئۇلارنىڭ دورا پۇلىنىڭ 50 پىرسەنتى ئاتچوت قىلىندى. 80 ـ يىللاردا كۆپ قىسىم ئورۇنلاردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كېسەلخانىدا يېتىپ داۋالىنىشىغا كەتكەن خىراجىتى يەنىلا بۇرۇنقى ئۇسۇل بويىچە قانچىلىك بولسا شۇنچە-لىك ئاتچوت قىلىندى. داۋالىنىش خىراجىتى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمەت ئىستاژىنىڭ ئۇزۇن-قىسقىلىقى بويىچە بىر قانچە ئۆلچەمگە ئايرىلىپ، شەخسلەرنىڭ ھۆددىگە ئېلىپ ئىشلىتىشى ئۈچۈن بېرىلدى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە 3685 كىشى ئەمگەك سۇغۇرتىسى بويىچە داۋالىنىشتىن بەھرىمان بولدى.

3. ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش

1958 ـ يىلى يېزىلاردا خەلق گۈڭشېسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىر قىسىم گۈڭشېلاردا ھەمكارلىشىپ داۋالىنىشنى سىناق قىلىش باشلاندى، گۈڭشېلاردا ھەمكارلىشىپ داۋالىنىشنى باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى، داۋالىنىش مەبلىغىنى گۈڭشې ئەزالىرى، ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى، ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترەتلىرى بىرلىكتە تەييارلىدى. گۈڭشېلىق ھەمكارلىشىپ داۋالىنىشنى باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ بەلگە-لىمىسىگە ئاساسەن، ھەمكارلىشىپ داۋالىنىشقا قاتنىشىدىغانلار ھەربىر كىشى ئۈچۈن بىر يىلدا ئىككى يۈەندىن تۆت يۈەنگىچە داۋالىنىش فوندى تاپشۇردى، بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان ئائىلە ۋە ھەقسىزتەن قىيىنچىلىقى بار ئىنقىلابىي قۇربانلار، ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ داۋالىنىش فوندى ئىشلەپچىقە-رىش ئەترەتلىرىنىڭ جامائەت فوندىدىن چىقىم قىلىندى. ھەمكارلىشىپ داۋالىنىشقا قاتناشقان گۈڭشې ئەزالىرى بەلگىلەنگەن يېزىلىق دوختۇرخانا ۋە كەنت شىپاخانىلىرىغا بېرىپ ھەقسىز داۋالاندى. 1964-يىلى ناھىيە بويىچە ئون گۈڭشې، 43 چوڭ ئەترەتتە ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش يولغا قويۇلدى. 1979-يىلى يېزىلاردا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى تەدرىجىي يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، يېزىلاردىكى ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تەشكىلاتلىرى تارقىلىپ كەتتى.

1971 ـ يىلى شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرى ئارىسىدا ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش يولغا قويۇلدى، ئۇچ ئايغا بارمايلا خىراجەت يېتىشمىگەچكە توختىتىۋېتىلدى.

Ⅲ باب

يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش

§ 1 . يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش

1. بىرۇتسېللوز كېسەللىكى

بىرۇتسېللوز كېسەللىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا بىر قەدەر كۆپ پەيدا بولىدۇ. بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلار قىزىيدۇ، بوغۇملىرى ئاغرىيدۇ، ئېغىرراقلىرى ئەمگەك ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولىدۇ. 1959 ـ يىل 8 ـ ئايدا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى پۇخۇي رايونىغا مەخسۇس ئادەم ئۆۋەتىپ، بىرۇتسېللوز كېسەللىكىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى داۋالاش خىزمىتىنى ئىشلىدى. 1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى چارباغ گۈزىشىنى نۇقتا قىلىپ بىرۇتسېللوز كېسەللىكىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈردى ۋە داۋالىدى، 1471 ئادەمنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈردى، مۇسبىي تەبىئەتلىك 68 ئادەم تەجرىبە قىلىنىپ، 13 ئادەمگە بىرۇتسېللوز كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان دەپ دىئاگنوز قويۇلدى. ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى ئۆزى تۇرۇشلۇق جايدا ئوچ داۋالاش نۇقتىسى تەسىس قىلىپ، 46 كېسەل ۋە يۇقۇملانغۇچىنى داۋالىدى. داۋالاشتا ۋاكسىنا بىلەن داۋالاشنى ئاساس، باكتېرىيىگە قارشى دورىلار بىلەن داۋالاشنى قوشۇمچە قىلدى، كېسەللەرنىڭ ساقىيىش نىسبىتى 17.39% كە، ئۇنۇملۇك بولۇش نىسبىتى 95.6% كە يەتتى. 1986 ـ يىلى ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى پۇخۇي، قوشئېرىق، لەنگەر يېزىلىرىنى بىرۇتسېللوز كېسەللىكىنى ئۆلچەش بويىچە سىناق نۇقتىسى قىلىپ، كەنتلەرنى بىرلىك قىلىپ، ئۆلچەش ئارخىپى تۈرغۇزۇشنى پىلانلىدى، ئۇدا بەش يىل ئۆلچىدى. شۇ يىلى يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۇچ يېزىدا ئېلىپ بېرىلغان بىرۇتسېللوز كېسەللىكىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە جەمئىي 2617 ئادەم تەكشۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇسبىي تەبىئەتلىك 228 ئادەم تەجرىبە قىلىنىپ، 68 ئادەمگە بىرۇتسېللوز كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان دەپ دىئاگنوز قويۇلدى. كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 2.59% بولدى. يۇقۇملانغۇچىلار بىر داۋالاش مەزگىلى سەرپ قىلىنىپ داۋالانغاندىن كېيىن، كېسەللىك ئالامىتى پۈتۈنلەي توختىدى ياكى ئاساسىي جەھەتتىن توختىدى.

2. پوقاق

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىنىڭ 1977 — 1979 - يىلغىچە بولغان پوقاق كېسەللىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشكە دائىر مەلۇماتىغا قارىغاندا، پوقاق كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 1979 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە 8.65% كە، شەھەردە 7.2% كە يەتكەن. 1981 - يىلى پوقاق كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، نۆۋەتتىلىق ھالدا يود ئوكۇل قىلىندى، ئوكۇل سېلىنغانلار 15 مىڭ 131 گە يەتتى. 1984 - يىلى كورلا شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى ۋە لەنگەر يېزىسىدا پوقاق كېسەللىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈردى، چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىدا 1339 ئادەم تەكشۈرۈلدى، تەكشۈرۈشتە 22 ئادەمنىڭ فىزىئولوگىيىلىك قالقانسىمان بەز ئىششىقىغا، 71 ئادەمنىڭ پاتولوگىيىلىك قالقانسىمان بەز ئىششىقىغا گىرىپدار بولغانلىقى، كېسەللىككە گىرىپدار بولۇش نىسبىتى 5.3% بولغانلىقى بايقالدى؛ لەنگەر يېزىسىدا 1456 ئادەم تەكشۈرۈلدى، تەكشۈرۈشتە ئون ئادەمنىڭ فىزىئولوگىيىلىك قالقانسىمان بەز ئىششىقىغا، 64 ئادەمنىڭ پاتالوگىيىلىك قالقانسىمان بەز ئىششىقىغا گىرىپتار بولغانلىقى، كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 4.39% كە يەتكەنلىكى بايقالدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىككى جايدا يود ئوكۇل قىلىندى، يود ئوكۇل قىلىنغانلار 2366 گە يەتتى. 1985 - يىلى شەھەر بويىچە قېلىپ قالغان توققۇز يېزا، تۆت دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك مەيدانىدىكى 35 مىڭ 600 ئادەمنىڭ پوقاق كېسىلى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلدى ۋە يود تولۇقلاپ ئۇنىڭ ئالدى ئېلىندى ھەم ئۇ داۋالاندى، تولۇقلانغاندىن كېيىن، بۇخىل كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 9.18% تىن 5.73% كە چۈشتى. 1988 - يىلى تۆۋۈرچى، قوشئېرىق يېزىلىرى ۋە بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىدا پوقاق كېسەللىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى، تەكشۈرۈلگەن 1330 ئادەم ئىچىدە، يېڭىدىن بۇخىل كېسەللىك پەيدا بولغانلار بايقالمىدى؛ ئارخىپ تۈرغۇزۇلغان 331 كېسەلدىن ساقايغىنى 99، ئىششىقى يانغىنى 44، ئۇنۇملۇك بولۇش نىسبىتى 43% كە يەتتى.

§ 2. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش

1. باش تەمرەتكىسى

باش تەمرەتكىسى ئاق تەمرەتكە، قارا چېكىتلىنىك تەمرەتكە، سېرىق تەمرەتكە دەپ ئۈچ خىلغا بۆلۈنىدۇ. 1959 - يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى كورلا ناھىيىسىنىڭ گۈڭشې، مەيدانلىرىدىن باش تەمرەتكىسى بولغانلاردىن 821 ئادەمنى تېپىپ چىقتى.

1967 - يىل 9 - ئايدىن 11 - ئايغىچە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى تۆۋۈرچى گۈڭشېسى ۋە لەنگەر گۈڭشېسىدىكى 3836 گۈڭشې

ئەزاسى ئېچىدىن باش تەمرەتكىسىگە گىرىپتار بولغان 285 ئادەمنى تېپىپ چىقتى، كېسەلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 7.4% بولدى. گىرىپئوفولۇزىن ئېچىرىلىپ، يود تىنكتۇرىسى، گۈڭگۇرت مەلھىمى سۈرتىدىن چېپىلىپ، ئونىڭغا قوشۇپ زۇرۇر بولغان باكتېرىيە يوقىتىش ۋاستىلىرى ۋە يۇقۇملىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرى قوللىنىلىپ، قانائەتلىنەرلىك داۋالاش ئۇنۇمى قولغا كەلتۈرۈلدى.

1979 ـ يىلى ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ناھىيە بويىچە باش تەمرەتكىسىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈپ، باش تەمرەتكىسىگە گىرىپتار بولغان 2078 ئادەمنى تېپىپ چىقتى، كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى 3.2% بولدى، 1670 ئادەم ساقايدى، ساقىيىش نىسبىتى 80.4% كە يەتتى، كېسەللىكنىڭ قايتىلىنىش نىسبىتى 19.6% بولدى.

1984 ـ يىلى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى شەھەر، يېزىلاردىكى 22 مىڭ ئادەم ئېچىدىن باش تەمرەتكىسىگە گىرىپتار بولغان 535 ئادەمنى تېپىپ چىقتى. كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 2.4% بولدى، بۇنىڭ ئېچىدە سىرىق تەمرەتكىگە گىرىپتار بولغانلار 55، ئاق تەمرەتكىگە گىرىپتار بولغانلار 423، قارا چېكىتلىك تەمرەتكىگە گىرىپتار بولغانلار 47؛ 423 ئادەم داۋالاپ ساقايتىلدى، ساقىيىش نىسبىتى 79% كە يەتتى.

1985 ـ يىلى يېزىلاردىكى 15 ياشتىن تۆۋەن بالىلارنىڭ باش تەمرەتكىسى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلدى، جەمئىي 13 مىڭ 152 بالا تەكشۈرۈلۈپ، باش تەمرەتكىسى بولغانلاردىن 741 ى تېپىپ چىقىلدى، كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 5.6% بولدى، 671 ئادەم داۋالاپ ساقايتىلدى، ساقىيىش نىسبىتى 90.5% كە يەتتى.

2. قىزىل

1959 ـ يىلى ناھىيە تەۋەسىدە قىزىل تارقالدى، 766 بالا بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولدى، بۇلارنىڭ 28ى ئۆلۈپ كەتتى. 1968 ـ يىلدىن كېيىن، ھەرىيلى دېگۈدەك قىزىل تېرىك ۋاكسىنىسى ئەملەش خىزمىتى ئىشلەندى.

1980 ـ يىلى 188 بالا بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولدى، بۇلارنىڭ تۆتى ئۆلۈپ كەتتى. 1984ـيىلى 687 بالا بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولدى، بۇلارنىڭ 11ى ئۆلۈپ كەتتى. 1990 ـ يىلى قىزىل ۋاكسىنىسىنىڭ ئەملىنىش نىسبىتى 98% كە يېتىپ، كېسەللىكنىڭ يامراپ كېتىشى ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەندى.

3. پاراخولېرا

60 ـ ۋە 70 ـ يىللاردا كورلا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى ئومۇمىي خەلق ئالدىنى ئېلىش بويىچە ۋاكسىنا ئەملەشنى يولغا قويدى. 1988 ـ يىلدىن ئىلگىرى ناھىيە تەۋەسىدە پاراخولېرا كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلار بايقالمىغانىدى. 1989ـيىل 8ـئاي-نىڭ 29 ـ كۈنى چاربۇغ يېزىسىدا تۇنجى پاراخولېرا كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلار بايقالدى. بىر ئاي ئېچىدىلا مۇشۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلاردىن 16سى بايقالدى، بۇنىڭ ئېچىدە ئېغىر ئاقلىرى ئالتە، ئوتتۇرىھاللىرى بەش، يېنىكىرەكلىرى ئۈچ، باكتېرىيە ئېلىپ يۈرگۈچىلەر ئىككى، ئۆلگىنى بىزا مۇشۇ مەزگىلدە ئوبلاست، شەھەر ھەم شەھەرگە قاراشلىق يېزا، مەيدان، ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرىدا يۇقۇملۇق

كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى ياكى كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابىنىڭ قارمىقىدا ئىشخانا، مۇھىت تازىلىقى، يېمەكلىكلەر تازىلىقى، كېسەللىك ئەھۋالى ۋە كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى داۋالاش گۇرۇپپىسىدىن ئىبارەت تۆت گۇرۇپپا تەسىس قىلىنىپ خىزمەتلەر قانات يايدۇرۇلدى، ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش تەدبىرلىرى ۋاقتىدا قوللىنىلىپ، كېسەللىك ئۇنۇملۇك تىزگىنلەندى، شۇنىڭ بىلەن بۇ كېسەللىك قايتا پەيدا بولمىدى.

4. يۇقۇملۇق جىگەر يالۇغى

1961 ـ يىل 7 ـ ئايدا جىگەر يالۇغىغا گىرىپتار بولغان كېسەل بايقالدى، 4 ـ پەسلىگە كەلگەندە بۇ كېسەللىك شەھەر ـ بازارلاردا كىچىك كۆلەمدە تارقالدى، 59 ئادەمدە بۇ كېسەللىك پەيدا بولدى. ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسىدا ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، بۇ كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش يولغا قويۇلۇپ، بۇ كېسەللىك ئازايتىلدى.

1962 ـ يىل 8 ـ ئايدىن باشلاپ بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلار بارغانسېرى كۆپەيدى، يىل ئاخىرىغا بارغاندا گىرىپتار بولغانلار 463 كە يەتتى، كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى 8.12% بولدى. كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلارنىڭ 98 پىرسەنتى سېرىق تىپلىق جىگەر يالۇغىغا گىرىپتار بولغان، بۇخىل كېسەللىك 80% ئادەمدە 12 ـ ئايدا پەيدا بولدى. ناھىيىلىك دوختۇرخانا ۋە ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى نۇرغۇن خادىملارنى ئاجرىتىپ، ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇپ، كېسەللىكنىڭ تارقىلىش مەنبەسىنى ئايرىپ دېزىنفېكسىيە قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە تازىلىق تەشۋىقاتىنى كۈچەيتىپ، كېسەللىكنى ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلىدى.

5. باكتېرىيىلىك تولغاق

1956 ـ يىلى شەھەر ـ يېزىلاردا 12 كىشى باكتېرىيىلىك تولغاققا گىرىپتار بولدى. بۇ كېسەللىك ۋاقتىدا داۋالاندى.

1976 ـ يىلى بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىدا 65 ئادەم باكتېرىيىلىك تولغاققا گىرىپتار بولدى. بۇلار ئۆز جايىدا داۋالىنىپ، كېسەللىك ناھايىتى تېزلا تىزگىنلەندى.

1980 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە بازارغا سېلىنغان قوغۇن ـ تاۋۇز، مېۋە ـ چېۋە، سوغۇق ئىچىملىك قاتارلىقلارنىڭ تازىلىقى ياخشى بولمىغاچقا، بۇ كېسەللىك يەنە كۆرۈلدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېسەللەر ۋاقتىدا ئايرىپ داۋالانمىغاچقا، ناھىيە تەۋەسىدە باكتېرىيىلىك تولغاق كېسەللىكى تارقالدى، 3785 ئادەم مۇشۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولدى، كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى 4.73% بولدى، بىر ئادەم ئۆلدى.

1981 ـ يىلى كۈچ مەركەزلەشتۈرۈلۈپ «ئۇچنى باشقۇرۇش، بىرنى يوقىتىش» (سۇنى، گەندىنى، ئىچىملىكنى ياخشى باشقۇرۇش، چۈننىنى يوقىتىش) چىڭ تۇتۇلۇپ، كېسەللىكنىڭ ئېغىزدىن كىرىش ئۆتكىلى ياخشى ئىگىلەندى. 1982 ـ يىلى 1273 ئادەم بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولدى. كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى 0.8% كە چۈشتى، 1982 ـ يىلدىن كېيىن بۇ كېسەللىك ئاندا ـ ساندا كۆرۈلدى.

6. بوغما كېسەللىكى

1974 ـ يىل 1 ـ ئايدا شاڭخۇ گۈڭشېسىدا بوغما كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلار بايقالدى، بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغان يەتتە بالا ئۇلۇپ كەتتى. ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى دەرھال ئالدىنى ئېلىش ـ داۋالاش ئەترىتى تەشكىللەپ، كېسەللىك تارقالغان رايوندا تۇرۇپ كېسەللەرنى ئايرىپ داۋالاشقا ئەۋەتتى، ئاسان يۇقۇملىنىدىغان بالىلارغا ئالدىنى ئېلىش ئوكۇلى سالدى. 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا مەزكۇر ئەترەت نۇقتىغا كىرگەندە 13 ئادەمنىڭ مۇشۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلىقى بايقالدى. داۋالاش ئارقىلىق ھەرمۇ ئادەم ئۆلمىدى، 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلار قايتا بايقالمىدى.

7. تارقىلىشچان مېڭە ـ يۇلۇن پەردە يالليۇغى

1960 ـ يىلى باھار بايرىمىدىن كېيىن، كورلا بازىرىدا ئۇچ ئادەم تارقىلىشچان مېڭە ـ يۇلۇن پەردە يالليۇغىغا گىرىپتار بولدى، ناھىيىلىك دوختۇرخانا، ئوبلاستلىق تارقىلىشچان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئورنىنىڭ ياردىمىدە، كېسەللىك تارقالغان رايوندىكى 15 ياشتىن تۆۋەن بالىلارنىڭ بۇرنىغا دورا تېمىتىپ كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئالدى. ئۇيمۇ ئۇي مۇھىتنى دېزىنفېكسىيە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن كېسەللىك ناھايىتى تېزلا تىزگىنلەندى.

8. تۇبېركۇلىوز كېسەللىكى

1981 ـ يىلى ئاۋات گۈڭشېسى 2 ـ چوڭ ئەترىتىدە تۇبېركۇلىوز كېسەللىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى، پۈتۈن ئەترەتتىكى 996 نوپۇسنىڭ 943 ى تەكشۈرۈلدى، تەكشۈرۈلۈش نىسبىتى 97.6% كە يەتتى، تەبىئىي يۇقۇملىنىش نىسبىتى 8.03%، كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 3.28% بولدى.

1986 ـ يىلى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى يېڭىسار ۋە قوشئېرىق يېزىلىرىدا بىر ياشتىن 15 ياشقىچە بولغان بالىلارنىڭ تۇبېركۇلىوز كېسەللىكى بىلەن يۇقۇملىنىش ئەھۋالىنى تەكشۈردى، بۇ قېتىم جەمئىي 1677 بالا تەكشۈرۈلدى، بالىلارنىڭ يۇقۇملىنىش نىسبىتى يېڭىسار يېزىسىدا 9.82%، قوشئېرىق يېزىسىدا 14.28% بولۇپ چىقتى. يۇقۇملىنىش نىسبىتىنىڭ بالىلار يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ئاشقانلىقى ئېنىقلاندى. شۇ يىلى شەھەر بويىچە 12 يېزا، مەيدان، يەتتە زاۋۇت، كان، بىر مەكتەپ ۋە سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانىدىكى تۇبېركۇلىوز كېسەللىكىنىڭ يىپ ئۈچى تەكشۈرۈلدى، 520 ئادەم تەكشۈرۈش ئۈچۈن تىزىملاندى. ۋە ھەممىسىنىڭ كۆكرەك قىسمى رېنتگېنىدە تەكشۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 396 ئادەمنىڭ بەلغەمى تەكشۈرۈلدى، تەكشۈرۈشتە 25 ئادەم مۇسبىي تەبىئەتلىك بولۇپ چىقتى، بەلغەم تەكشۈرۈش بويىچە مۇسبىي تەبىئەتلىك نىسبىتى 6.77% بولدى. شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى يۇقۇملانغۇچىلارنى داۋالىدى.

1990 ـ يىلى بىر يىلدا 12 ئادەمدە يېڭىدىن بۇ خىل كېسەللىك پەيدا بولغانلىقى بايقالدى. داۋالاش ئارقىلىق 11 كېسەلنىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، بىر كېسەل ئۆلدى.

9. ماخاۋ كېسەللىكى

1955 ـ يىل 12 ـ ئايدا توۋۇرچى يېزىسىنىڭ ئۈستۈنكى ياقا توغراق كەنتىدە ماخاۋ كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان بىر كېسەل بايقالدى. 1975 ـ يىلىغا كەلگەندە ناھىيە تەۋەسىدە ماخاۋ كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان توققۇز كېسەل بايقالدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى بەلگىلىمە بويىچە لوپ ناھىيىسىدىكى ماخاۋ كېسەللىكى دوختۇرخانىسىغا ئۆتەتىپ داۋالاندى. 1976 ـ يىلدىن كېيىن بۇ كېسەللىك قايتا بايقالمىدى.

§ 3. ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى ئەملەش

30 ـ يىللاردا يەنجىدىكى بىر دوختۇر چېچەك قاقىچىنى ئادەم سۈتىگە قوشۇپ چېچەك ۋاكسىنىسى ياساپ چىقتى، ئۇ ھەرىيلى باھاردا يەنجىدىن كورلىغا كېلىپ كەنتمۇ كەنت، ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ بالىلارغا چېچەك چېكىپ ياۋا چېچەكنىڭ ئالدىنى ئالدى، بىر ئادەمگە چېچەك چەكسە بىر قوي ئالدى. ئۇ چېچەك چەكتۇرگەنلەرنى يوقلىغاندا چېچەك قاقىچىنى ئېلىۋېلىپ كېيىنكى يىلى ئىشلىتىش ئۈچۈن تەييارلاپ قويدى.

50 ـ يىللاردا كالا چېچىكى چېكىش ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1950ـيىلدىن 1957ـيىلغىچە ناھىيە بويىچە 47 مىڭ 500 ئادەم (قېتىم) گە كالا چېچىكى چېكىلدى.

60 ـ يىللاردا ناھىيە بويىچە بازار، يېزىلاردا كېزىك، پاراتىف، كالا چېچىكى، بوغما، كۆك يۆتەل، يۇلۇن سۇر ماددىسى ياللۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى ئەملەش ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. 1962 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە 40 مىڭ 200 ئادەم (قېتىم) گە كالا چېچىكى چېكىلدى، 345 ئادەم (قېتىم) گە كۆك يۆتەل، بوغما كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى، 12مىڭ 400 ئادەم (قېتىم) گە كېزىك، پاراتىف كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش بويىچە ئۈچ بىرلەشمە ۋاكسىنا ئەملەندى، 2506 بالا (قېتىم) غا بالىلار پارالىچى كۇمىلىچى يېگۈزۈلدى، 52 مىڭ 100 ئادەم (قېتىم) گە 2 ـ نومۇرلۇق كېسەللىك ۋاكسىنىسى، 75 ئادەم (قېتىم) گە قارا كېزىك ۋاكسىنىسى ئەملەندى.

70 ـ يىللاردا ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى ئەملەش ئىشى پىلانلىق ئىزغا سېلىنىپ، پىلانلىق ئىممۇنىتېتلاش خىزمىتى يولغا قويۇلۇپ، بالىلار تۇغۇلۇپ يەتتە ياشقا كىرگىچە بولغان ئارىلىقتا كالا-مېبت-گۆبرىن، قاتما، يۇلۇن سۇر ماددىسى ياللۇغى، قىزىل ۋاكسىنىسى قاتارلىق تۆت خىل ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى ئەملەندى، بۇنىڭ بىلەن مۇشۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئالتە خىل يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ ئۇنۇملۈك ئالدى ئېلىندى ۋە ئۇ داۋالاندى.

1981 ـ يىلى خەلقئارا ساھىيە تەشكىلاتى، پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدا ياۋا چېچەكنىڭ يوقالغانلىقىنى جاكارلىدى. ساھىيە مىنىستىرلىكىنىڭ ئوقتۇرۇشىغا ئاساسەن، 1983 ـ يىلدىن باشلاپ كالا چېچىكى ۋاكسىنىسى ئەملەش توختىتىلدى.

1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە يەتتە ياشقىچە بولغان بالىلارغا كالامبت ـ گۆبرىن ۋاكسىنىسى ئەملەش نىسبىتى 95% كە، بالىلار پارالىچى كۇمىلىچى يېگۈزۈش نىسبىتى 96%كە، قاتما ئۈچ بىرلەشمە ۋاكسىنىسى ئەملەش نىسبىتى 95.3%كە، قىزىل ۋاكسىنىسى ئەملەش نىسبىتى 94.1%كە يەتتى.

IV باب

ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى

1950 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئامېرىكا جاھانگىرلىكى چاۋشيەنگە تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىغاندىن كېيىن، مەملىكىتىمىز ۋە چاۋشيەنگە يەنە ۋەھشىيلىك بىلەن باكتېرىيە ئۇرۇشى قوزغىدى، كورلا ناھىيە-سىدىكى ھەرمىللەت خەلقى رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ: «سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، تازىلىققا رىئايە قىلىپ، كېسەللىكلەرنى ئازايتىپ، سالامەتلىك سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، دۈشمەننىڭ باكتېرىيە ئۇرۇشىنى تارمار قىلايلى» دېگەن چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، كوچا ـ كويلارنى تازىلاپ، تاماللارنى ئاقارتىپ، جامائەت سورۇنلىرىنىڭ تازىلىقىنى ياخشىلىدى.

1955 ـ يىلى ناھىيىدە تۇنجى نۆۋەتلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ئامما چۈشەن، پاشا، چاشقان، قۇچقاچ (1960ـيىلى قۇچقاچ چۈسىغا ئۆزگەرتىلدى) نى يوقىتىپ، تازىلىققا رىئايە قىلىپ، كېسەللىكلەرنى تىزگىنلەپ ۋە يوقىتىپ، خەلقنىڭ ساغلاملىق سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە سەپەرۋەر قىلىندى. 1955 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە كورلا ناھىيىسى ۋە كورلا شەھىرى بويىچە جەمئىي يەتتە نۆۋەتلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى تەشكىللەندى، ئۇنىڭدىن ھەر نۆۋەتلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى ئالتىدىن 20 گىچە ئەزادىن تەركىب تاپتى، بىر مۇدىر ھەيئەت ۋە بىر مۇئاۋىن مۇدىر ھەيئەت قويۇلدى. مۇدىر ھەيئەتلىكنى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى (مۇئاۋىن ھاكىم) ياكى شەھەر (ناھىيە) لىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى، كومىتېتنىڭ كۈندىلىك خىزمەتلىرىنى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى ئىشخانىسى ياكى سەھىيە تارماقلىرى بېجىردى.

§ 1. زىياندىشنى يوقىتىش، سۇنى ياخشىلاش

50 ـ يىللاردا «تۆت زىياندىش»نى يوقىتىش، تازىلىققا رىئايە قىلىش مەركەز قىلىنغان ۋەتەنپەرۋەر-لىك تازىلىق ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئامما چاشقان، چۈشەن، پاشا، قۇچقاچنى يوقىتىشقا سەپەرۋەر قىلىندى. 1956 ـ يىلدىن 1960 ـ يىلغىچە زەربىدارلىق بىلەن 293 مىڭ 400 چاشقان، 3 مىليون 265 مىڭ 900 چۈشەن يوقىتىلدى، يوقىتىلغان پاشىنىڭ سانى ھېسابلانمىدى، 729 ھاجەتخانا، 231 سۇ قۇدۇقى ئۆزگەرتىلدى. 70 ـ يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىللىرىدە يېزىلاردا «ئىككىنى باشقۇرۇش، بەشنى ئۆزگەرتىش» (سۇنى، گەندىنى باشقۇرۇش، سۇ قۇدۇقىنى، ھاجەتخانىنى، چارۋا قوتىنىنى، ئوچاقنى، مۇھىتنى ئۆزگەرتىش) ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، بىر ئائىلىدە بىر ھاجەتخانا بولۇش ئاساسىي جەھەتتىن ئەملىگە ئاشۇرۇلدى ھەمدە باسما قۇدۇق ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ئىچىملىك سۇنىڭ تازىلىقى ياخشىلاندى.

1983 ـ يىلغا كەلگەندە شەھەر ئىچىدە سۇ مۇنارىدىن 54ى ياسالدى، بۇنىڭدىن 67 مىڭ 500

ئادەم نەپ ئالدى؛ مۇنارسىز ژودىپروۋودتىن بىرى قۇرۇلدى، بۇنىڭدىن 1053 ئادەم نەپ ئالدى. 1984-يىلى يېزىلار 4602 يۇرۇش باسما قۇدۇق ئوسكۇنىسى بىلەن تەمىنلەندى ھەمدە بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، چەت، ياقا يېزا ۋە مەيدانلاردىكى دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ ئىچىملىك سۇيى ياخشىلاندى.

§ 2 . مۇھىتنى ياخشىلاش

1955 - يىلى دۆلەت بايرىمى ۋە يېڭى يىل بايرىمىدىن پايدىلىنىپ، توققۇز قېتىم ئاممىۋى خاراكتېرلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، 25 مىڭ ھارۋا گەندە، 1949 ھارۋا ئەخلەت ئادالاندى. 3890 مېتر ئېرىق - ئۆستەڭ راۋانلاشتۇرۇلدى.

1960 - يىلى ئەتىيازدا قانات يايدۇرۇلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى جەريانىدا 682 تونىنا ئەخلەت تازىلاندى. 19 مىڭ 200 تونىنا ئوغۇت توپلاندى، 1520 مېتر ئېرىق - ئۆستەڭ راۋانلاشتۇرۇلدى، 194 ئورەك تىندۇرۇلدى.

1971 - يىلى ئورگان كادىرلىرى ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەر سەپەرۋەر قىلىنىپ، شەھەر رايونىدىكى جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان تۆت كىلومېتر يولغا ئاسفالت ياتقۇزۇلدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئاسفالت يول يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى. 80 - يىللارنىڭ دەسلىپىگە كەلگەندە شەھەر رايونىدىكى قۇم - توپا يوللارنىڭ ھەممىسى ئاسفالت يولغا ئۆزگەرتىلدى.

1984 - يىلى مەركەزنىڭ «مەنۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تازىلىقتىن باشلاش، تازىلىقنى بۆسۈش ئېغىزى قىلىش»تىن ئىبارەت يولىورۇقى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، تازىلىقتا ئۆلچەمگە يېتىش ۋە ئىشىك ئالدىدىكى «ئۆچىنى ھۆددىگە ئېلىش» (تازىلىقنى، كۆكەرتىشنى، تەرتىپنى ھۆددىگە ئېلىش) پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، مۇناسىۋەتلىك تارماقلار ۋە ھۆددىگە ئالغان ئورۇن بىلەن «ئۆچىنى ھۆددىگە ئېلىش» توختامى ئىمزالىنىپ، ھۆددىگە ئېلىنغان يەر، تۇر ۋە ئادەمنىڭ نامى ھەم ئىسىم - فامىلىسى تاختىغا يېزىلىپ، ھۆددىگە ئالغان ئورۇننىڭ ئىشىك ئالدىغا ئېسىلىپ، تازىلىق ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئىزچىل ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، تازىلىق تەكشۈرۈپ نومۇر قويۇش ئۆلچىمى بىر تۇتاش بېكىتىلىپ ۋە تازىلىقتا «ئا»، «ب» دەرىجىلىك دېگەن تاختا ياسىلىپ، ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆلچەم بويىچە سېلىشتۇرۇلۇپ، ھەر يېرىم يىلنىڭ بېشىدا بىر قېتىم باھالاندى، يىل ئاخىرىدا ئومۇمىي باھا بېرىلىپ، ئۆلچەمگە يەتكەنلەرگە مۇناسىپ ھالدا ئۆلچەمگە يەتكەنلىك تاختىسى تارقىتىپ بېرىلدى ھەمدە تاختا ئۆلچەمگە يەتكەن ئورۇننىڭ ئىشىكى ئۈستىگە ئېسىپ قويۇلدى؛ ئۆلچەمگە يەتمىگەن ئورۇنلارغا جەرىمانە قويۇلدى ھەمدە ئۆلچەمگە يېتىش چېكى بەلگىلەپ بېرىلدى. 1985-يىلى شىنجاڭ بويىچە 16 شەھەرنىڭ مەنۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تەكشۈرۈپ باھالاشتا كورلا شەھىرى 3 - لىككە ئېرىشتى.

1990 - يىلى شەھەر بويىچە تازىلىقتا ئۆلچەمگە يەتكەن ئورۇندىن 124ى باھالاندى، بۇ ئومۇمىي ئورۇننىڭ 55 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

§ 3 . «يېمەكلىك تازىلىقى قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش

1983 - يىلى كورلا شەھىرىدە «يېمەكلىك تازىلىقى قانۇنى» سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى، شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتىنىڭ يېمەكلىك تازىلىقى بۆلۈمىدە يېمەكلىك

تازىلىقى نازارەتچىسىدىن بەشى سەپلەندى، ئۇلار يېمەكلىك تازىلىقى قانۇنىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇش ئەھۋالىنى نازارەت قىلدى.

1984 - يىلى 119 سوغۇق ئىچىملىك ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلچەمگە مۇۋاپىق كېلىدىغىنى 86، لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 72.3% بولدى، يېمەكلىك كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 5602 ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ سالامەتلىكى تەكشۈرۈلۈپ، ھەرخىل مۇسىپي تەبىئەتلىك كېسەللىككە گىرىپتار بولغان 56 ئادەم تېپىپ چىقىلدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى يېمەكلىك ئورنىدىن يۆتكىۋېتىلدى. شەھەرلىك يېمەكلىك شىركىتى ئامبارغا كىرگۈزۈلۈش ئالدىدا تۇرغان سۇپىتى ئۆزگەرگەن 273 كىلوگرام قوي گۆشىنى تەكشۈرۈپ بايقىدى ھەمدە گۆشنىڭ ھەممىسىنى شۇ جايدىلا كۆيدۈرىۋەتتى، ئۇنىڭدىن باشقا 879 كىلوگرام سۇپىتى ئۆزگەرگەن قوي مېيىنى ساناۋەتتە ئىشلىتىلىدىغان مايغا ئۆزگەرتتى.

1986 - يىلى ئومۇمىي خەلق، كوللېكتىپ، يەككە ئورۇنلاردا يېمەكلىك كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 5050 ئادەمنىڭ سالامەتلىكى تەكشۈرۈلدى، ھەرخىل مۇسىپي تەبىئەتلىك كېسەللىككە گىرىپتار بولغان 396 ئادەم يۆتكىۋېتىلدى، 1455 تازىلىق كېنىشكىسى، 4260 سالامەتلىك كىنىشكىسى تارقىتىلدى، تازىلىق كىنىشكىسىنىڭ تارقىتىلىش نىسبىتى 98%كە، سالامەتلىك كىنىشكىسىنىڭ تارقىتىلىش نىسبىتى 85%كە يەتتى.

1988 - يىل 6 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە 1 - قارارلىق سۇپىتى ئۆزگەرگەن ۋە ساختا، ناچار يېمەكلىكلەر كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، 60 خىلدىن كۆپرەك ساختا، ناچار يېمەكلىك كۆرگەزمە قىلىندى، «يېمەكلىك تازىلىقى قانۇنى»نىڭ مۇھىم مەزمۇنىدىن 5000 نۇسخىدىن كۆپرەك تارقىتىلدى. شۇ يىلى ئىچىملىك - يېمەكلىك مۇلازىمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 5667 ئادەمنىڭ سالامەتلىكى تەكشۈرۈلدى، سالامەتلىك تەكشۈرۈش نىسبىتى 98.5%كە يەتتى، ھەرخىل مۇسىپي تەبىئەتلىك كېسەللىككە گىرىپتار بولغان 12 ئادەم يۆتكىۋېتىلدى. مۇشۇ بىر يىلدا 2133 تازىلىق كىنىشكىسى تارقىتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكىسى 156، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكىسى 115، يەككە ئىگىلىكتىكىسى 1862، كىنىشكە تارقىتىلىش نىسبىتى 100%كە يەتتى؛ 152 سوغۇق ئىچىملىك، 290 خىل يېمەكلىك ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى، ئىچىملىكنىڭ لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 76.3%، يېمەكلىكنىڭ لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 76% بولدى. قانۇنغا خىلاپ ھالدا يېمەكلىك تىجارىتى قىلغۇچىلارغا 1125 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى، 289 تىجارەتچىنىڭ تىجارىتى توختىتىلىپ تەرتىپكە سېلىندى. تازىلىق نازارەتچىلىرىنىڭ نازارەتچىلىكىدە شەھەرلىك يېمەكلىكلەر شىركىتى سىرتتىن يۆتكەپ كەلگەن سۇپىتى ئۆزگەرگەن 1892.5 كىلوگرام چوشقا گۆشى كۆيدۈرۈلدى.

1989 - يىلى يېمەكلىك ۋە ئىچىملىك مۇلازىمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان سەككىز ئورۇن تىجارىتىنى تەرتىپكە سېلىشقا بۇيرۇلدى، 15 مىڭ 200 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى، 91 تونىنا سۇپىتى ئۆزگەرگەن يېمەكلىك ۋە ئىچىملىك بىر تەرەپ قىلىندى.

V باب

ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش

§ 1 . يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن بۇرۇن كونا ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىنىپ كەلگەنىدى. قانتتىق دېزىنفېك-سىيە قىلىنمىغانلىقتىن، تۇغۇتتىن كېيىنكى يۇقۇملىنىش تۇپەيلىدىن تۇغۇتلۇق ئاياللار بىلەن بوۋاقلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىش ئەھۋالى داۋاملىق يۈز بېرىپ تۇراتتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىشنى زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلدى ۋە تەشەببۇس قىلدى. 1956-يىلى ناھىيىلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى ئامبولاتورىيىدە 229 ئادەم (قېتىم) نى تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈردى، سىرتقا چىقىپ 36 تۇغۇت قوبۇل قىلدى، 72 ئادەم (قېتىم) نى تۇغۇتتىن كېيىن يوقلىدى؛ تۇنجى تۇركۈمدە يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش خادىمىدىن 18ى يېتىشتۇرۇلدى. ناھىيە بويىچە يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش بويىچە 104 بوۋاق تۇغۇلدى، بوۋاقلارنىڭ قاتارغا قېتىلىش نىسبىتى 97%كە يەتتى، 1960-يىلى يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش بويىچە 200 بوۋاق تۇغۇلدى، 702 ئادەم (قېتىم) تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈرۈلدى. 1963 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش بويىچە 446 بوۋاق تۇغۇلدى. 1957 ـ يىلدىن 1965 ـ يىلغىچە يېزىلاردا تۆت قارار يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش بويىچە تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلىپ 147 ئادەم تەربىيىلەندى. 1984 ـ يىلى شەھەر بويىچە تۇغقان ئايال 1880 بولۇپ، بۇنىڭ 1214 ى يېڭى ئۇسۇلدا تۇغدى، يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىشنىڭ ئومۇملىشىش نىسبىتى 64.4% كە يەتتى.

1985 ـ يىلى شەھەر، يېزا، كەنتتىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش تورى بەرپا قىلىندى، يېزا دوختۇرخانىلىرىغا بىردىن ئىككىگىچە تۇغۇت ئانىسى سەپلەپ بېرىلدى، ئۇلارنىڭ ھەققى ھەل قىلىندى، تۇغۇت قوبۇل قىلغۇچىلار قوشۇنى تۇراقلاشتۇرۇلدى، تۇغۇت قوبۇل قىلغۇچىلار يىغىنى تۈزۈمى ئورنىتىلدى، شۇ يىلى شەھەر بويىچە 1347 بوۋاق تۇغۇلدى، بۇنىڭ 1246 سى يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش بويىچە تۇغۇلدى، يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىنىش نىسبىتى 92.5% كە يەتتى. 1990 ـ يىلى شەھەر بويىچە يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىنىش نىسبىتى 99.4%كە، بوۋاقنىڭ يېزا دوختۇرخانىسىدا تۇغۇلۇش نىسبىتى 61%كە، تۇغۇتتىن ئىلگىرى تەكشۈرۈلۈش نىسبىتى 95%كە، تۇغۇتتىن كېيىن يوقلاش نىسبىتى 85%كە يەتتى، شەھەردە ئاياللارنىڭ تۇغۇتتا ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى 8.66‰ بولدى.

1984 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇت قوبۇل قىلىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 30 — 5

يىللار	تۇغۇلغان بالا	يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇدۇرۇلغانلار	يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇدۇرۇش نىسبىتى (%)	يىللار	تۇغۇلغان بالا	يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇدۇرۇلغانلار	يېڭى ئۇسۇلدا تۇغۇدۇرۇش نىسبىتى (%)
1984	1 880	1 214	64.6	1988	1 296	1 171	90.4
1985	1 347	1 246	92.5	1989	1 178	1 164	98.8
1986	1 202	1 137	94.6	1990	2 296	2 283	99.4
1987	2 500	2 429	97.2				

§ 2 . ئاياللار كېسىلىنى تەكشۈرۈپ داۋالاش

1981 - يىل 7 - ئايدا شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى شەھەرلىك دوختۇرخانىسىنىڭ ئاياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى بىلەن بىرلىشىپ، شەھەر بويىچە ئاياللاردىكى «ئىككى كېسەل» (بالىياتقۇ چىقىپ قېلىش، سۈيدۈك ئاقمىسى) نى تەكشۈرۈپ داۋالىدى، تەكشۈرۈشتە بالىياتقۇسى چىقىپ قالغانلاردىن 225ى، سۈيدۈك ئاقمىسىغا گىرىپتار بولغانلاردىن بەشى بايقالدى، بۇنىڭ ئىچىدە بالىياتقۇسى چىقىپ قالغان 22 كېسەل ئوپېراتسىيە قىلىنىپ ساقايتىلدى، بالىياتقۇسى چىقىپ قالغان يېنىكرەك كېسەللەر بالىياتقۇ تەگلىكى ئىشلىتىش ياكى بۇجۇڭىيىچۈەننى ئىچۈرۈش ئارقىلىق داۋالىنىپ ئوخشىمىغان ئۇنۇم قولغا كەلتۈرۈلدى. يېنىك دەرىجىدىكى سۈيدۈك ئاقمىسى كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان ئۇچ كېسەل ئۇز يېرىدە ئوپېراتسىيە قىلىنىپ داۋالاندى، ئىككى كېسەل ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ داۋالىتىلدى. شۇ يىلى شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى توي قىلغان 217 ئايالنى ئاياللار كېسىلى بويىچە ئومۇميۈزلۈك تەكشۈردى، تەكشۈرۈشتە ئاياللار كېسىلىگە گىرىپتار بولغان 81 ئايال تېپىپ چىقىلدى، بۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 37.3% بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە جىنسىي يول ياللۇغىغا گىرىپتار بولغانلار ئون، بالىياتقۇ بوينى چىرىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلار 38، قوشۇمچە ئەزالار ياللۇغىغا گىرىپتار بولغانلار 17، باشقا ئاياللار كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلار 16. 1985 - يىلى شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى شەھەرگە قاراشلىق توققۇز يېزا، مەيداندا 1439 ئايالنى تەكشۈردى، تەكشۈرۈشتە بالىياتقۇ بوينى چىرىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلاردىن 183ى، باشقا ئاياللار كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلاردىن 208 ى بايقالدى، كېسەلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 27.2% بولدى. بالىياتقۇ بوينى چىرىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلار جۇڭيى دورىلىرىدىن ژۇپىيىرىگە زەمچە قوشۇش ياكى فۇراتسىلىن مېيىنى ئىشلىتىش ئارقىلىق داۋالاندى، ساقىيىش ۋە ياخشىلىنىش نىسبىتى 80%كە يەتتى.

1990 - يىلى تۇغۇت پىشىدىكى 2226 ئايالنى تەكشۈرگەندە ھەرخىل تېپىتىكى ئاياللار كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلار 882 بولۇپ چىقتى، كېسەللىككە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 39.6% بولدى. بۇ

كېسەللەرنى شەھەرلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى ياكى شەھەرلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى داۋالىدى، داۋالاشتا خېلى قانائەتلىنەرلىك ئۈنۈم قولغا كەلتۈرۈلدى.

1981 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدە ئاياللار كېسەللىكلىرىنىڭ ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 30 — 6

يىللار	تەكشۈرۈلگەنلەر	كېسەل بولغانلار	كېسەل بولۇش نىسبىتى(%)	كېسەللىكلەرنىڭ تۈرگە ئايرىلىشى (نەپەر)									
				جىنسىي يول يالليۇفى	بالياتقۇ بوينى يالليۇفى	بالياتقۇ بوينىدا مۇنداق كۆڭ تۈمۈشى	بالياتقۇ بوينى چېرىش كېسىلى	بالياتقۇ مۇسكۇل تۈسىمسى	تۇخۇمدان قېپى كىشىسى	قوشۇمچە ئەزالار كېسەللىكى	جىنسىي يول دېۋارىنىڭ كۆپۈپ چىقىشى	ئاشقى جىنسىي ئەزا ئەمرتكىسى	جىنسىي يول دېۋارىنىڭ يارىسى	قوشۇمچە ئەزالار يالليۇفى	بالياتقۇ بوينىنىڭ يوغىناپ كېتىشى
1981	217	81	37.3	10	5	1	38		2	1	2	3		17	2
1982	83	37	44.6	3	4		18							12	
1983	180	45	25	4		3	32			2				4	
1984	80	29	36.3	10			10				1			8	
1985	1439	391	27.2	41	3	4	183	17	9	3				131	
1986	956	195	20.4	14	2		72	4		2	2		1	98	
1987	2552	677	26.5	94	5	15	280	13	11	11	1		2	245	
1988	1649	410	24.9	49	3	6	177	11		5	1			158	
1989	1686	551	32.7	55	44	5	219	12	1	9	2	3		201	
1990	2226	882	39.6	131	52	15	428	11	2	6	1			236	

§ 3. بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش

1958 ـ ژە 1959 ـ يىللىرى ناھىيىلىك ئانا ـ بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى ناھىيە بويىچە ئون ياشقىچە بولغان 7850 بالا (قېتىم) غا كالا چېچىكى چەكتى، 280 بالا (قېتىم) غا كۆك يۆتەل ۋاكسىنىسى ئەملىدى، 119 بالا (قېتىم) غا بالا ھەمراھى شارچە ئاقسىلى ئوكۇلى سالدى.

1980 ـ يىلى شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ژە ئاۋات يېزىلىق باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوچەيدىكى پارازىت قۇرتنى چۈشۈرۈش خىزمىتىنى

قانات يايدۇرۇپ، مۇشۇ كېسەللىككە گىرىپتار بولغان 486 بالىغا مەدده چۈشۈرۈش دورىسى ئىچكۈزدى، دورا ئىچىرۈلگەندىن كېيىن، 181 بالىنىڭ ئۆچمىدىكى پارازىت قۇرت چۈشۈپ كەتتى.

1981 — 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى ھەر يىلى كەسپىي خادىملارنى ئاجرىتىپ، بالىلاردىكى «ئىككى كېسەللىك» (راخىت كېسەللىكى، ئۈزۈقلۇق يېتىشمەسلىكىتىن بولىدىغان قان ئازلىق كېسەللىكى) نى تەكشۈرۈپ داۋالىدى، تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان راخىت كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان 1309 بالىنىڭ 1230 نەغا ۋېتامىن D ئوكۇل قىلىندى ياكى ۋېتامىن A كۆمۈلچى، D كۆمۈلچى يېگۈزۈلدى؛ ئۈزۈقلۇق يېتىشمەسلىكتىن بولىدىغان قان ئازلىق كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان 563 بالىغا ۋېتامىن C، شىمۇشاك ۋە ھەررۇزى سۈلغاتى قاتارلىقلار ئىچۈرۈلدى، بىر داۋالاش مەزگىلىدە بىمارلار ئاساسىي جەھەتتىن ساقايدى.

1981 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە بالىلاردىكى «ئىككى كېسەللىك» نىڭ تەكشۈرۈلۈپ داۋالىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 30 — 7

يىللار	تەكشۈرۈلگەن بالا	راخىت كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلار		ئۈزۈقلۇق يېتىشمەسلىكتىن بولىدىغان قان ئازلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلار	
		كېسەل بولغانلىقى ئېنىقلانغانلار	داۋالانغانلار	كېسەل بولغانلىقى ئېنىقلانغانلار	داۋالانغانلار
1981	112	10	10	8	8
1982	457	21	19	2	2
1983	761	208	180	29	29
1984	1366	117	90	62	62
1985	1353	272	250	176	176
1986	724	158	158	106	106
1987	859	435	435	119	119
1988	106	31	31	14	14
1989	561	23	23	16	16
1990	231	34	34	31	31

§ 4 . پىلانلىق تۇغۇتقا تېخنىكىلىق يېتەكچىلىك قىلىش

1972 ـ يىلى كورلا ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى ئەرلەرنىڭ ئۇرۇق نەيچىسىنى بۇغۇش ئوپېراتسىيەسىنى يولغا قويدى، بۇ ئىش تۇنجى قېتىمدىلا مەغلۇپ بولغاچقا، توختاپ قالدى. 1974 ـ يىلى ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى پىلانلىق تۇغۇت مودىلىنى قوللىنىپ، شەھەر ـ بازارلاردىكى تۇغۇت يېشىغا توشقان 90% تەن ئارتۇق ئەر ـ خوتۇنغا پىلانلىق تۇغۇت بىلىملىرى تەربىيىسى ئېلىپ بارىدى. ناھىيىلىك «خەلق» دوختۇرخانىسى بالىياتقۇ ئىچىگە ئورنىتىلىدىغان تۇغۇت چەكلەش ھالقىسى، ئىچىلىدىغان ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىسى ۋە باشقا ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش ئەسۋابلىرىدىن پايدىلىنىپ، تۇغۇت يېشىدىكى ئەر ـ خوتۇنلارنى ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش مۇلازىمىتى بىلەن تەمىنلىدى. 1975 ـ يىلى ناھىيىلىك دوختۇرخانا سۇنئىي بالا چۈشۈرۈش ئوپېراتسىيەسىنى يولغا قويۇپ، بۇنى ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىشتا مەغلۇپ بولغانلارغا تولۇقلىما تەدبىر قىلىپ قوللاندى، 1984ـ يىلى شەھەرلىك پىلانلىق تۇغۇتقا تېخنىكىلىق يېتەكچىلىك قىلىش پونكىتى قۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن پىلانلىق تۇغۇتقا بولغان تېخنىكىلىق يېتەكچىلىك يەنمۇ كۈچەيدى.

1990 ـ يىلى توي قىلىپ بولغان تۇغۇت يېشىدىكى 16 مىڭ 43 ئايالغا تۇغۇت چەكلەش تەدبىرى قوللىنىلدى، تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى 93.96%كە يەتتى، 632 ئەر ـ خوتۇن يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسى ئالدى. خەنزۇلاردىن تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى 98.2%كە يەتتى.

VI باب

دورا مەۋرىيىتىنى باشقۇرۇش

§ 1 . دورىلارنىڭ سۈپىتىنى نازارەت قىلىش

1978 ـ يىلدىن بۇرۇن، دورا مەۋرىيىتى خىزمىتىنى ئوبلاستلىق سەھىيە ئىدارىسىنىڭ دورا مەۋرىيىتى باشقارمىسى ۋە ئوبلاستلىق دورا تەكشۈرۈش ئورنى قوشۇمچە باشقۇردى. 1979 ـ يىلى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى بىر خادىمنى دورا مەۋرىيىتى خىزمىتىنى باشقۇرۇشقا بەلگىلىدى. 1982ـ يىلى شەھەرگە قاراشلىق تېببىي داۋالاش ئورۇنلىرىدا ساقلىنىۋاتقان دورىلار ئومۇمىيۈزلۈك ئېنىقلىنىپ، يارامسىز دورىلار كۆيدۈرۈۋېتىلدى. 1984 ـ يىلى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى بىر مەسئۇل پراۋىزورنى دورا نازارەتچىسى قىلىپ بېكىتتى. 1986 ـ يىلى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىدا دورا بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى، بۇ بۆلۈمچىگە ئۈچ شتات بېرىلدى. 1987 ـ يىلى شەھەرلىك دوختۇرخانىدا دورا ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى دوختۇرخانىنىڭ دورا ئىشلىتىش

پىلانىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىش، رېتسىپ تەكشۈرۈش، رېتسىپ بىكىتىشكە ھەمكارلىشىش، دوختۇرخانىدىكى داۋالاشتا دورا ئىشلىتىشتىن ئىبارەت چوڭ مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ ھەل قىلىش، ژۇرناللارنىڭ دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىشىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىشتىن ئىبارەت بولدى.

1988 ـ يىلى يېزىلاردا دورىلارنى تەكشۈرۈش ـ نازارەت قىلىش توري بەرپا قىلىندى. يېزا دوختۇرخانىسىدىكى 12 خىزمەتچى خادىم قوشۇمچە دورا نازارەتچىلىكىگە تەكلىپ قىلىندى. 1990 ـ يىلى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىنىڭ دورا مەمۇرىيىتى بۆلۈمچىسىگە ئىككى دورا نازارەتچىسى قويۇلدى.

1986 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دورا باشقۇرۇش قانۇنى» ئىزچىللاشتۇرۇلدى، شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى قارمىقىدىكى تېببىي داۋالاش ئورۇنلىرىنى ۋە سەييارە تېۋىپ، دورا ساتقۇچىلارنى كۆپ قېتىم تەكشۈرۈپ، 10 مىڭ 500 يۆنىلىش ھەرخىل ساختا، ناچار دورىلارنى تېپىپ چىقىپ كۆيدۈرۈۋەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تابلېتكا دورا 234 مىڭ تال، ئوكۇل قىلىنىدىغان دورا 20 مىڭ تال، تالقان دورا 38.5 كىلوگرام.

1986 — 1990 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىدە ساختا، ناچار دورىلارنىڭ كۆيدۈرۈلۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 30 — 8

يىللار	تۈرى	سانى			قىممىتى (يۈەن)
		تابلېتكا (10 مىڭ تابلېتكا)	ئامپۇل (1000 ئامپۇل)	پاراشوك (كىلو-گرام)	
1986	78	16	2	12	2540
1987	69	3	5	10	3548.30
1988	87	3	5	6.5	2219.56
1989	65	1	5	8	1346.28
1990	60	0.4	3	2	887.96

§ 2 . ئالاھىدە دورىلارنى باشقۇرۇش

دۆلەت ئالاھىدە باشقۇرۇشنى يولغا قويغان دورىلار ناركوز قىلىش دورىسى، نېرۋا كېسەللىكلىرى دورىسى، زەھەرلىك دورا ۋە رادىئوئاكتىپلىق دورىلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. كورلا شەھەرلىك دوختۇرخانىدا ئاز مىقداردا ناركوز قىلىش دورىسى بار بولۇپ، ئۇنى پەقەت مەسئۇل ژۇراچتىن يۇقىرى تېببىي خادىملارلا بېرەلەيدۇ. بۇ دورا ئاساسەن راك كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان، كېسىلى ئاخىرقى مەزگىلگە يېرىپ قالغانلارنى مەس قىلىپ ئاغرىق توختىتىشقىلا ئىشلىتىلىدۇ.

§ 3 . جۈگىيى دورا ئۆسۈملۈكلىرى بايلىقىنى قوغداش

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەھىيە ئىدارىسىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىگە قارىغاندا، شەھەر تەۋەسىدە ئىشلىتىشكە بولىدىغان دورا ئۆسۈملۈكلىرىدىن چۈچۈكبۇيا، لوپنۇر كەندىرى، ئۇرۇق مېغىزى، ئالىقات، زاراڭزا چېچىكى، يەر مەدىكى، چاكاندا، ئەڭلىك ئوت، پاقا يوپۇرمىقى، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇقى، مامكاپ، سۈمبۈل، بىنەپشە (گۈلنەپشە)، يالپۇز، قۇچقاچ تىلى، سوغۇگۈل، ئانتۇلىقى، خېشى تېلى، ئۇجمە غولى، ئۇجمە مېۋىسى، ئۇجمە يوپۇرمىقى، قەلەمپۇر گۈلى، قەلەمپۇر، كۈدە ئۇرۇقى، تۈرۈپ ئۇرۇقى، كەلپە (چاشقان تاۋۇزى)، سېمىز ئوت، شاپتۇل مېغىزى، بۇدۇشقاق، ئاغچە، ئانار پوستى قاتارلىق 30 نەچچە خىل ئۆسۈملۈك بار؛ ھايۋانات تېپىدىكى دورا ماتېرىياللىرىدىن ئاساسلىقى يۈمران بۇغا مۈڭگۈزى، بۇغا بۆرىكى، پىلە قۇرتى قورچىقى قاتارلىقلار بار.

70 ـ يىللاردىن بۇرۇن، ناھىيە تەۋەسىدىكى جۈگىيى دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى ئوبلاستلىق دورا ماتېرىياللىرى شىركىتى بىر تۇتاش سېتىۋالاتتى. 80 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا دورا زاۋۇتى جۈگىيى دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى بەس ـ بەستە سېتىۋالدى، چۈچۈكبۇيا قاتارلىق جۈگىيى دورا ئۆسۈملۈكلىرى بايلىقى ھەددىدىن زىيادە كولىنىپ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. 1985 ـ يىلدىن كېيىن ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر جۈگىيى دورا ئۆسۈملۈكلىرى بايلىقىنى قوغداشقا ئەھمىيەت بېرىپ، چۈچۈكبۇيا قاتارلىقلارنىڭ بايلىق مەنبەسىنى قوغداش تەدبىرى تۈزدى، چۈچۈك بۇيا شىنجاڭنىڭ سىرتىغا توشۇلغاندا چېگرىدىن چىقىش رەسمىيىتى بېجىرىلدى ھەمدە 20% تىن 30% كىچە بايلىق مەنبەسىنى قوغداش ھەققى ئېلىندى.

ئوتتۇز بىرىنچى قىسىم

خەلق تۇرمۇشى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، كورلىدىكى كەمبەغەل، جاپاكەش دېھقانلار يىل بويى ھېرىپ-چارچاپ ئەمگەك قىلسىمۇ، ئىسىق كىيىم، تويغىدەك تاماقنا ئېرىشەلمەيتتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەمگەكچى خەلق سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتلەردە قەد كۆتۈرۈپ، ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجايىن بولدى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كۈندىن - كۈنگە ياخشىلاندى. 50-يىللارنىڭ ئاخىرىدىن 60 - يىللارنىڭ باشلىرىغا قەدەر بولغان ئۇچ يىللىق قىيىنچىلىق مەزگىلىدە ۋە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىلغان ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە يېزا ئىگىلىكى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ، دېھقانلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تۆۋەنلەپ كەتتى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش سىياسىتى ئىجرا قىلىنغانلىقتىن، دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلىنىشقا باشلىدى.

1990 - يىلى دېھقانلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىمى 778.25 يۈەنگە يېتىپ، 1980 - يىلدىكى 97 يۈەندىن 681.25 يۈەن كۆپەيىپ، يەتتە ھەسسە ئاشتى؛ 1990 - يىلى يېزىلاردىكى خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قالدۇق سوممىسى 11 مىليون 884 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1980 - يىلدىكى 553 مىڭ يۈەندىن 20 ھەسسە كۆپەيدى؛ 1990 - يىلى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى 2249.08 يۈەنگە يېتىپ، 1980 - يىلدىكى 692.4 يۈەندىن 2.34 ھەسسە كۆپەيدى.

I باب

شەھەر - بازارلاردىكى خەلق تۇرمۇشى

1 § . ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىم - چىقىمى

1. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يىلـلىق ئىش ھەققى كىرىمى

1950 - يىلى دۆلەت ئورگانلىرىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە قارىتا تەمىنات تۈزۈمى، ناتۇرا ئىش ھەققى، ئىش ھەققى نۇمۇرى قاتارلىق ئىش ھەققى شەكلى يولغا قويۇلغانىدى. 1952 - يىلدىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان كۆپ قېتىملىق ئىش ھەققى ئىسلاھاتى ۋە تەڭشەش ئارقىلىق، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمى بارغانسېرى كۆپەيتىپ، تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۈزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1960 - يىلى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى 466.71 يۈەن ئىدى، 1970 - يىلى 407.3 يۈەن بولدى، 1978-يىلى 501.21 يۈەنگە، 1980-يىلى 671.91 يۈەنگە، 1985 - يىلى 1096.65 يۈەنگە، 1990 - يىلى 2249.08 يۈەنگە يەتتى، 1990 - يىلى كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى 1960 - يىلدىكىگە قارىغاندا 3.8 ھەسسە، 1970 - يىلدىكىگە قارىغاندا 4.5 ھەسسە، 1980 - يىلدىكىگە قارىغاندا 2.34 ھەسسە، 1985-يىلدىكىگە قارىغاندا 1.05 ھەسسە ئۆستى. 1978 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان 13 يىل جەريانىدا يىللىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققىنىڭ بالداقسىمان ئۆسۈش نىسبىتى 13.1% بولدى.

1985 - يىلى شەھەر بويىچە كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى 892.16 يۈەن بولۇپ، 1978 - يىلدىكى 638.6 يۈەندىن 39.71% ئۆسۈپ، يىللىق ئوتتۇرىچە ئۆسۈش نىسبىتى 4.89% بولدى. 1980 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەر بويىچە كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى كىرىمى 740.91 يۈەندىن 1660.95 يۈەنگە كۆتۈرۈلۈپ، 1.24 ھەسسە ئاشتى.

2. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىم - چىقىم ئەھۋالىنى تەكـشۈرۈش

85 ئائىلىلىك ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئائىلىسىنى تەكشۈرۈش 1983 - يىلى تەكشۈرۈلگەن

85 ئائىلىلىك ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 550.35 يۈەن، يىللىق ئوتتۇرىچە چىقىمى 545.9 يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە يىللىق ئوتتۇرىچە يېمەكلىك سېتىۋېلىش چىقىمى 235.6 يۈەن، كىيىم - كېچەككە كېتىدىغان چىقىمى 62.3 يۈەن، باشقا چىقىمى (ئۆي ئىجارىسى، توك پۇلىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) 78.19 يۈەن بولدى.

1990 - يىلى تەكشۈرۈلگەن ئائىلىلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىمى 1783 يۈەن، ئوتتۇرىچە تۇرمۇش خىراجىتى چىقىمى 1288 يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە يېمەكلىك چىقىمى 469 يۈەن، كىيىم-كېچەك چىقىمى 200 يۈەن، كۈندىلىك لازىمەتلىكلەر چىقىمى 273 يۈەن بولدى.

1988 - يىلدىكى 100 ئائىلىنى تەكشۈرۈش 1988 - يىلى شەھەرلىك مال باھاسى ئىدارىسى سايباغ ۋە «ئىتتىپاق» ساقچىخانىلىرىغا قاراشلىق رايوندىكى ئومۇمىي ئائىلە ئىچىدىن 100 ئائىلە (بۇنىڭ ئىچىدە 29ى مىللىي) ئۈستىدە ئەھۋالغا قاراپ ئارىلاپ تەكشۈرۈش پرىنسىپى بويىچە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ئومۇمىي ئائىلە 100، بۇلارنىڭ جان سانى 419، بۇنىڭدىن ئىشقا ئورۇنلاشقانلار 211 بولۇپ، ھەربىر ئىشقا ئورۇنلاشقۇچى ئوتتۇرا ھېسابتا 2.48 ئادەمنى باققان؛ 100 ئائىلە ئىچىدە كادىرلار ئائىلىسى 53%نى، ئىشچىلار ئائىلىسى 47%نى ئىگىلىگەن؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئائىلىسىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمىنىڭ گۈرۈپپىغا ئايرىلىشىدىن قارىغاندا، 50 يۈەندىن تۆۋەنلىرى 17%نى، 50 يۈەندىن 100 يۈەنگىچە بولغانلىرى 64%نى، 100 يۈەندىن 130 يۈەنگىچە بولغانلىرى 19% نى ئىگىلىگەن؛ 100 ئائىلىنىڭ چىقىمى ئىچىدە سوۋغا - سالام چىقىمى 21 مىڭ 202 يۈەنگە (ھەربىر ئائىلىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چىقىمى 212 يۈەنگە) يەتكەن.

1990 - يىلدىكى بالىلار باغچىسى ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئائىلىسىنى تەكشۈرۈش

شەھەرلىك تەزكىرە ئىشخانىسىنىڭ شەھەرلىك 1 -، 2 - بالىلار باغچىسىدىكى 31 ئىشچى - خىزمەتچى ئائىلىسى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈشىگە قارىغاندا، 1965 - يىلى ھەربىر ئىشقا ئورۇنلاشقۇچىنىڭ ئوتتۇرا ھېسابتا باقىدىغان ئادەمى 2.33، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 18.6 يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە چىقىمى 12.95 يۈەن بولغان. 1975 - يىلى ھەربىر ئىشقا ئورۇنلاشقۇچىنىڭ ئوتتۇرا ھېسابتا باقىدىغان ئادەمى 1.6، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 85.44 يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە چىقىمى 28.5 يۈەن بولغان. 1985 - يىلى ھەربىر ئىشقا ئورۇنلاشقۇچىنىڭ ئوتتۇرا ھېسابتا باقىدىغان ئادەمى 1.48، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 65.9 يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە چىقىمى 60.1 يۈەن بولغان. 1990 - يىلى ھەربىر ئىشقا ئورۇنلاشقۇچىنىڭ ئوتتۇرا ھېسابتا باقىدىغان ئادەمى 1.4، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 135.6 يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە چىقىمى 114.5 يۈەن بولغان. دېمەك 1990 - يىلى ھەربىر ئىشقا ئورۇنلاشقۇچىنىڭ ئوتتۇرا ھېسابتا باقىدىغان ئادەمى 1965 - يىلدىكىدىن 40% كېمەيگەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 1965 - يىلدىكىدىن 6.3 ھەسسە، 1985 - يىلدىكىدىن 105.76% كۆپەيگەن.

§2. ئىستېمال سەۋىيىسى

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ئائىلە تۇرمۇش خىراجىتى، ئاساسەن، تاماق مەسلىسىنى ھەل قىلىشقا سەرپ قىلىناتتى. ئىشچى - خىزمەتچىلەر كىرىمىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئىستېمال سەۋىيىسىدە ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىش بولدى، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي

يېغىندىن كېيىنكى ئۆزگىرىش كۆرۈنەرلىك بولدى.

1988 - يىلى شەھەرلىك مال باھاسى ئىدارىسى تەكشۈرگەن 100 ئائىلىلىك ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىدىكى تۇرلۇك چىقىملارنىڭ سالمىقى مۇنداق بولغان: يېمەكلىك تۇرىگە قىلىنغان چىقىم ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمىي تۇرمۇش خىراجىتى چىقىمىنىڭ 56.6 پىرسەنتنى (بۇنىڭ ئىچىدە قوشۇمچە يېمەكلىك چىقىمى يېمەكلىك تۇرىگە قىلىنغان چىقىمنىڭ 31.7 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ)، كىيىم-كېچەك چىقىمى 12.2 پىرسەنتنى، مەدەنىي مەشغۇلات تۇرىگە قىلىنغان چىقىم 4.4 پىرسەنتنى، كۇندىلىك لازىمەتلىكلەر چىقىمى 14.1 پىرسەنتنى، كىتاب - گېزىت چىقىمى 0.7 پىرسەنتنى، دورا ۋە داۋالىنىش تۇرىگە قىلىنغان چىقىم بىر پىرسەنتنى (كۆپ ساندىكى مەمۇرىي ئورۇنلاردا ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش يولغا قويۇلغان)، ئۆي - ئىمارەت قۇرۇلۇشى ماتېرىياللىرىغا قىلىنغان چىقىم 0.3 پىرسەنتنى، يېقىلغۇ چىقىمى 2.9 پىرسەنتنى، باشقا تاۋارلار چىقىمى 0.5 پىرسەنتنى، ئەيرىي تاۋار چىقىمى 7.3 پىرسەنتنى (بۇنىڭ ئىچىدە توك پۇلى چىقىمى 1.1%نى، سۇ پۇلى چىقىمى 0.1%نى، ئۆي ئىجارىسى چىقىمى 0.7%نى، ئوقۇش خىراجىتى چىقىمى 1.8%نى) ئىگىلىگەن.

1. يېمەكلىك ئىستېمالى

قوشۇمچە يېمەكلىكلەر كۆپەيگەنلىكتىن، گۆش، تۇخۇم، ئۆي قۇشلىرى، سۇ يېغىنىڭ ئىستېمال مىقدارى يىلمۇ يىل كۆپىيىپ، ئاشلىق ئىستېمال مىقدارى ئازايدى. 1988 - يىلى شەھەرلىك مال باھاسى ئىدارىسى تەكشۈرگەن 100 ئائىلىلىك ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئاساسلىق يېمەكلىكلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئىستېمال مىقدارى: ئاشلىق 13.5 كىلوگرام، سۇ يېغى 1.1 كىلوگرام، كۆكتات 19.9 كىلوگرام، گۆش 1.55 كىلوگرام (ئاشخانا ۋە بازاردىن سېتىۋېلىنغان تەييار تاماقنى ئۆزئىچىگە ئالمايدۇ)، بېلىق 0.5 كىلوگرام، تۇخۇم 0.5 كىلوگرام، شېكەر 0.3 كىلوگرام، سۈت 1.1 كىلوگرام بولغان. ئۇنىڭدىن باشقا ستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ ماتېرىياللىرىغا ئاساسلاندىغاندا، 1989 - يىلى شەھەر بويىچە شەھەر - يېزا ئاھالىلىرىنىڭ ئايلىق قوشۇمچە يېمەكلىك ئىستېمال مىقدارى: گۆش 1.1 كىلوگرام، تۇخۇم 0.5 كىلوگرام، سۈت 0.42 كىلوگرام، كۆكتات 10.6 كىلوگرام بولغان. 1990-يىلى شەھەر-يېزا ئاھالىلىرىنىڭ ئايدا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاساسلىق قوشۇمچە يېمەكلىك ئىستېمال مىقدارى: گۆش1.67كىلوگرام، تۇخۇم 0.6 كىلوگرام، سۈت0.58 كىلوگرام، كۆكتات 11.25 كىلوگرام بولغان.

2. كىيىم - كېچەك ئىستېمالى

1980 - يىلدىن كېيىن، كورلا شەھەر ئاھالىسىنىڭ كىيىنىشى ئالمىي دەرىجىگە، يېڭى پاسۇنغا يۆزلەندى، نۇرغۇن ئائىلىلەرنىڭ سوكنو، خىمىيىلىك تالالىق رەخت، سارجا، يېپەك قاتارلىقلاردىن تىكىلگەن ئوتتۇرا ۋە ئالىي دەرىجىلىك كىيىم - كېچىكى بار بولدى. 1975 - يىلى كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يۇقۇ رەخت كىيىم 0.3 قۇر، يېپەك كىيىم 0.23 قۇر بولغان بولسا، 1985 - يىلى كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يۇقۇ رەخت كىيىم 0.96 قۇر، يېپەك كىيىم 0.61 قۇر بولغان، 1990 - يىلى كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يۇقۇ رەخت كىيىم 1.26 قۇر، يېپەك كىيىم 0.8 قۇر بولغان.

3. چىدامليق ئىستېمال بۇيۇملىرى

80 - يىللارنىڭ باشلىرىدىن ئېتىبارەن ئالىي دەرىجىلىك چىدامليق ئىستېمال بۇيۇملىرى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلىسىگە كىرىشكە باشلىدى. 1990-يىلى كورلا شەھىرىدىكى 100 ئائىلىلىك ئىشچى-خىزمەتچىنىڭ چىدامليق ئىستېمال بۇيۇملىرى ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا تېلېۋىزور-ى بارلارنىڭ نىسبىتى 80% بولۇپ، 1985 - يىلدىكى 19%تىن 61% كە يەتكەن، توڭلاتقۇسى بارلارنىڭ نىسبىتى 64% بولۇپ، 1985 - يىلدىكى 3% تىن 61%كە يەتكەن.

1985 - يىلى ۋە 1990 - يىلى كورلا شەھىرىدە 100 ئۆيلۈك ئىشچى - خىزمەتچىنىڭچىدامليق ئىستېمال بۇيۇملىرىغا ئىگە بولۇش ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 1 بىرلىكى: دانە

يىللار	ژېلىسىپىت	كىيىم تىكىش ماشىنىسى	رادىئو قوبۇللىغۇچ	تۈك شامالدۇرغۇچ	كىر توڭلاتقۇ	ئۇنشالغۇ	توڭلاتقۇ	موتسكىلىت	سىن قويغۇ	تۈك قازان	چاتما پاكىزلاتقۇ	رەڭسىز تېلېۋىزور	رەڭلىك تېلېۋىزور	قول سائىتى
1985	74	29	27	11	19	17	3	0	0	4	0	3	16	56
1990	196	43	46	57	75	66	64	4	7	47	6	13	67	202

1986 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرى تەۋەسىدە چىدامليق ئىستېمال بۇيۇملىرىنىڭ سېتىلىش مىقدارى

جەدۋەل: 31 — 2 بىرلىكى: دانە

يىللار	كىيىم تىكىش ماشىنىسى	قول سائىتى	ژېلىسىپىت	تېلېفون لامپىلىق رادىئوقوبۇللىغۇچ	خرۇسىتال لامپىلىق رادىئو قوبۇللىغۇچ	تېلېۋىزور		ئۇنشالغۇ	تۈك شامالدۇرغۇچ	كىر ئالغۇ	توڭلاتقۇ
						ھەممىسى	بۇنىڭ ئىچىدە رەڭلىك تېلېۋىزور				
1986	785	7523	1599	34	681	10641	6342	7215	2726	4820	434
1987	730	9137	8440		6765	8184	3319	8957	4508	1530	879
1988	862	8089	8165		1997	3107	1109	6286	2539	1479	1339
1989	716	22500	4483		1768	2918	1428	2679	2589	1137	679
1990	943	5200	9478		3516	6388	4877	6990	2542	1829	1845

4. دائىم تۇرۇشلۇق ئاھالىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئىستېمال بۇيۇملىرى سېتىۋېلىش كۈچى

1981-يىلى دائىم تۇرۇشلۇق ئاھالىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئىستېمال بۇيۇملىرى سېتىۋېلىش كۈچى 255 يۈەن بولدى، 1982-يىلى 283 يۈەنگە، 1983-يىلى 363 يۈەنگە، 1984-يىلى 374.1 يۈەنگە، 1985-يىلى 441.8 يۈەنگە، 1986-يىلى 468 يۈەنگە، 1987 - يىلى 486.4 يۈەنگە، 1988 - يىلى 697 يۈەنگە، 1989 - يىلى 822 يۈەنگە، 1990- يىلى 823 يۈەنگە يەتتى. 1990 - يىلى ئاھالىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە سېتىۋېلىش كۈچى 1981 - يىلدىكىگە قارىغاندا، 2.2 ھەسسە، 1985 - يىلدىكىگە قارىغاندا 86.3% ئاشتى.

كورلا شەھىرى تەۋەسىدىكى ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش سوممىسى 1985 - يىلى 1978-يىلدىكى 7 مىليون 225 مىڭ يۈەندىن 75 مىليون 892 مىڭ يۈەنگە يەتتى. ئومۇمىي ئېشىش ھەجمى 950.4%، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 39.93% بولدى.

1988 — 1990 - يىلغىچە كورلا شەھىرىدە ئىجتىمائىي ئىستېمال بۇيۇملىرىنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى

جەدۋەل: 31 — 3

تۈرى		1988 - يىل		1989 - يىل		1990 - يىل	
		پارچە سېتىلىش سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	پىرسەنتى (%)	پارچە سېتىلىش سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	پىرسەنتى (%)	پارچە سېتىلىش سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	پىرسەنتى (%)
ئىجتىمائىي ئىستېمال بۇيۇملىرىنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى		19143	100	20250	100	25240	100
بۇنىڭ ئىچىدە	يېمەكلىكلەر	7657	40	7820	39	8778	34.8
	كىيىم-كېچەكلەر	2871	15	3038	15	5262	20.8
	كۈندىلىك لازىمەتلىكلەر	3829	20	4150	20	5803	23
مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بۇيۇملىرى		3063	16	3040	15	3120	12.4
كىتاب، گېزىت، ژۇرناللار		330	2	380	2	351	1.4
تېببىي دورىلار		675	3	1012	5	1068	4.2
ئۆي ۋە بىناكارلىق ماتېرىياللىرى		110	1	190	1	212	0.8
يېقىلغۇلار		608	3	620	3	646	2.5

3 § . شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرىنىڭ ئولتۇراق شارائىتى

50 ـ يىللاردىن 70 ـ يىللارغىچە كورلا شەھىرىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆيى جەھەتتە كېسەك ـ ياغاچ قۇرۇلمىلىق بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى، يۇرۇشلەشكەن ئەسلىھەلەر يوق ئىدى. 1978 ـ يىلدىكى پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىگىلىكنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆي شارائىتى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى. 1990 ـ يىلغا قەدەر شەھەر بويىچە 50% تىن كۆپ ئىشچى-خىزمەتچىلەر سۇ، پار، ھاجەتخانا قاتارلىق يۇرۇشلەشكەن مۇئەسسەسىلىرى بىر قەدەر تولۇق بولغان قەۋەتلىك ئولتۇراق ئۆيلەرگە كۆچۈپ كىردى.

1980 ـ يىلى شەھەر ئاھالىسىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن تۇرالغۇ جاي كۆلىمى 3.5 كۋادرات مېتر ئىدى، 1983 ـ يىلى بەش كۋادرات مېترغا، 1985 ـ يىلى 6.53 كۋادرات مېترغا، 1989 ـ يىلى 7.2 كۋادرات مېترغا، 1990 ـ يىلى 7.57 كۋادرات مېترغا يەتتى. 1979 ـ يىلدىن 1989ـ يىلغىچە بولغان ئون يىلدا شەھەر بويىچە تاماملانغان تۇرلۇك تۇرالغۇ جاي قۇرۇلۇش كۆلىمى 1 مىليون 170 مىڭ كۋادرات مېترغا يەتتى.

1985 ـ يىلى شەھەر بويىچە سۇيۇقلاندۇرۇلغان گاز ئىشلىتىدىغان ئائىلە 1380 ئىدى، 1987ـيىلى 2300 گە، 1989 ـ يىلى 7000 غا، 1990 ـ يىلى 16 مىڭ 597گە يەتتى، 1990 ـ يىلى سۇيۇقلاندۇرۇلغان گاز ئىشلەتكەن ئائىلە شەھەر رايونىدىكى ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 46 پىرسەنتنى ئىگىلەپ، 1985ـ يىلدىكىگە قارىغاندا 11 ھەسسە كۆپەيدى.

4 § . شەھەر ـ بازار ئاھالىلىرىنىڭ خەلق پۇل ئامانىتى

1950 ـ يىلى شەھەر-بازار ئاھالىلىرىنىڭ خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قالدۇق سوممىسى 65 مىڭ يۈەن ئىدى، 1960 ـ يىلى 2 مىليون 820 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1950 ـ يىلدىكىدىن 2 مىليون 755 مىڭ يۈەن يەنى 42.4 ھەسسە كۆپەيدى. 1970 ـ يىلى شەھەر-بازار ئاھالىلىرىنىڭ خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قالدۇق سوممىسى 4 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1960ـيىلدىكىدىن 1 مىليون 780 مىڭ يۈەن يەنى 63.12% كۆپەيدى. 1980ـيىلى شەھەر - بازار ئاھالىلىرىنىڭ خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قالدۇق سوممىسى 18 مىليون 350 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1970 ـ يىلدىكىدىن 13 مىليون 750 مىڭ يۈەن يەنى ئۈچ ھەسسىگە يېقىن كۆپەيدى. 1990ـيىلى شەھەر-بازار ئاھالىلىرىنىڭ خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قالدۇق سوممىسى 215 مىليون 570 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1970ـيىلدىكىدىن 45.9 ھەسسە، 1980ـيىلدىكىدىن 10.7 ھەسسە، 1985ـيىلدىكىدىن 2.4 ھەسسە كۆپەيدى.

كورلا شەھىرىنىڭ شەھەر - بازارلىرىدىكى خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى قالدۇق سوممىسى

جەدۋەل: 31 — 4

يىللار	خەلق پۇل ئامانىتى- نىڭ قالدۇق سوممە- سى (10 مىڭ يۈەن)	يىللار	خەلق پۇل ئامانى- تىنىڭ قالدۇق سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	يىللار	خەلق پۇل ئامانى- تىنىڭ قالدۇق سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)
1950	6.5	1966	331	1982	3039
1952	4	1970	460	1983	3817.3
1953	75.5	1975	765	1984	5048
1856	214	1976	1088	1985	6372
1957	111.1	1977	1151	1986	8733.9
1959	387.3	1978	1489	1987	11289.4
1960	282	1979	1742	1988	16946
1962	209	1980	1835	1989	16787
1965	275	1981	2365	1990	21557

II باب

دېھقان - چارۋىچىلار تۇرمۇشى

§1. كىرىمى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى پومېشچىك، زومىگەرلەر ھەمنەپەس بولۇپ، يېزىلاردا زورلۇق-زومبۇلۇق قىلىپ، زور مىقداردىكى يەرلەرنى ئىگىلىۋالغاچقا، كەمبەغەل دېھقان، يالالنما دېھقانلارنىڭ يېرى ئاز ياكى يوق ئىدى. فېئودالىلىق ئېكسپىلاتاتسىيە شارائىتىدىكى ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئېغىر ھالدا بوغۇۋالغان بولۇپ، ئۇنۇمسىز تۇپراقنى ياخشىلاش تەس ئىدى، ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرى قالاق بولۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئىشلەپچە-

قىرىش بارغانسېرى خاراپلاشقان بولۇپ، ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 100 جىڭغا يەتمەيتتى، دېھقانلار-نىڭ تۇرمۇشى نامرات ئىدى.

50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى ئارقىلىق، كەمبەغەل دېھقان، يالالنما دېھقانلار يەر، تېرىلغۇ ئۇلاغلىرى ۋە دېھقانچىلىق سايمانلىرىغا ئىگە بولدى. دېھقانلار يەرنىڭ خوجايىنلىرىغا ئايلاندى، ئۇلار غەللە - پاراق تاپشۇرۇپ ئاشقان ئاشلىقلارنىڭ ھەممىسىگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلدى. دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. 1956-يىلى كوپېراتىپ ئەزالىرىنىڭ كوللېكتىپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن كىرىمى 2 مىليون 520 مىڭ يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىمى 105 يۈەن بولغانىدى. 1959 - يىلى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق 358.5 كىلوگرام، پاختا 47.5 كىلوگرام، ياغلىق دان 16.5 كىلوگرام بولدى، كوپېراتىپ ئەزالىرىنىڭ كوللېكتىپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن كىرىمى 3 مىليون 200 مىڭ يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىمى 123 يۈەن بولدى.

60 - يىللارنىڭ باشلىرىدىكى ئۇچ يىللىق ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق مەزگىلىدە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپ-چىقىرىشى ئىلگىرىلىمەي توختاپ قالدى، ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دان مەھسۇلاتى يىلدىن - يىلغا تۆۋەنلەپ كەتتى. 1962 - يىلى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە ئاشلىق 272.5 كىلوگرام، پاختا سەككىز كىلوگرام، ياغلىق دان 44.9 كىلوگرام بولدى؛ گۈڭشې ئەزالىرىغا كوللېكتىپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن كىرىم 1 مىليون 230 مىڭ يۈەن بولۇپ، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 43 يۈەنگە چۈشۈپ قالدى.

1962 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەم-لەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىنىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ئەسلىگە كېلىشكە ۋە راۋاجلىنىشقا باشلىدى. 1965 - يىلى گۈڭشې ئەزالىرىنىڭ كوللېكتىپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن كىرىمى 2 مىليون 870 مىڭ يۈەن بولۇپ، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم ئەسلىگە كېلىپ 93 يۈەنگە يەتتى.

1966 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە بولغان ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە، ئىنتايىن «سول» لۇشىيەننىڭ كاشىلىسى ۋە بۇزغۇنچىلىقى تۆپەيلىدىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ئىلگىرلىيەلمىدى. 1967 - يىلى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق 250 كىلوگرام، پاختا 30 كىلوگرام، ياغلىق دان يەتتە كىلوگرام بولدى، گۈڭشې ئەزالىرىنىڭ كوللېكتىپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن كىرىمى 3 مىليون 230 مىڭ يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىمى 95 يۈەن بولدى. شۇ يىلى ناھىيىدىكى 172 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى (ئاساسىي ھېسابات بىرلىكى) دىكى ھەربىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمىنى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بويىچە ئايرىغاندا 41 يۈەندىن 50 يۈەنگىچە بولغىنى بىر ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 51 يۈەندىن 75 يۈەنگىچە بولغىنى 21 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 76 يۈەندىن 100 يۈەنگىچە بولغىنى 52 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 101 يۈەندىن 150 يۈەنگىچە بولغىنى 50 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 151 يۈەندىن يۇقىرى بولغىنى 48 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بولدى. 1975 - يىلى ناھىيە بويىچە 198 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىكى ھەربىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمىنى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بويىچە ئايرىغاندا 50 يۈەندىن تۆۋەن بولغىنى 38 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 50 يۈەندىن 80 يۈەنگىچە بولغىنى 108 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 80 يۈەندىن 100 يۈەنگىچە بولغىنى 23 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 100 يۈەندىن 150 يۈەنگىچە بولغىنى 30 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، 150 يۈەندىن يۇقىرى بولغىنى ئىككى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بولدى. شۇ يىلى تەقسىماتقا قاتناشقان 11 مىڭ 974 ئائىلىلىك گۈڭشې ئەزاسى ئىچىدە دارامىتى ئەملىيلەشكىنى 7186 ئائىلە بولۇپ، تەقسىماتقا قاتناشقان ئومۇمىي ئائىلىنىڭ 60

پىرسەنتنى تەشكىل قىلدى. تەقسىماتتىن كېيىن، ئىلگىرىكى يىللاردىكى قەرزى يېغىلىپ قالغان ئائىلە 5516 بولۇپ، ئۇلارنىڭ جەمئىي قەرزى 1 مىليون 203 مىڭ 800 يۈەن بولدى.

1977 - يىلى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى تېخى ئەسلىگە كېلەلمىدى، يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق 253.5 كىلوگرام، پاختا يەتتە كىلوگرام، ياغلىق دان 8.5 كىلوگرام، گۆڭشې ئەزالىرىنىڭ كوللېكتىپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن كىرىمى 3 مىليون 40 مىڭ يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم 62 يۈەن بولدى.

1978 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە يېزىلاردا پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، ھەرخىل شەكىلدىكى مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم يىلمۇ يىل ئۆستى. 1984 - يىلى گۆڭشې ئەزالىرى كوللېكتىپتىن تەقسىم قىلىپ ئالغان كىرىم 15 مىليون 340 مىڭ يۈەن، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم 300 يۈەن بولدى.

1985 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە شەھەرلىك، يېزىلىق ھۆكۈمەتلەر پارتىيىنىڭ خەلقنى بېيىتىش سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئائىلىلەرگە مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى مۇقىملاشتۇرۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، يېزا ئىگىلىكىنى ئىلىم - پەنگە تايىنىپ گۈللەندۈرۈپ، يېزا ئىگىلىكىگە بولغان سېلىنمىنى كۆپەيتىپ، يېزا ئىگىلىكىدىن ئۈدا مال ھوسۇل ئېلىپ كىرىمنى كۆپەيتتى. 1985 - يىلى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق 419.5 كىلوگرام، پاختا 24.58 كىلوگرام، ياغلىق دان 10.81 كىلوگرام بولدى، دېھقانلار كىرىمى 20 مىليون 690 مىڭ يۈەنگە يەتتى، كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم 396 يۈەنگە يېتىپ، 1977 - يىلدىكىدىن 334 يۈەن يەنى 5.39 ھەسسە كۆپەيدى. شەھەر بويىچە 199 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسىدىكى ھەر بىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمىنى كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى بويىچە ئايرىغاندا 100 يۈەندىن تۆۋەن بولغىنى ئىككى كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 100 يۈەندىن 150 يۈەنگىچە بولغىنى ئىككى كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 150 يۈەندىن 200 يۈەنگىچە بولغىنى ئىككى كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 200 يۈەندىن 300 يۈەنگىچە بولغىنى 42 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 300 يۈەندىن 500 يۈەنگىچە بولغىنى 129 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى، 500 يۈەندىن يۇقىرى بولغىنى 22 كەنت ئاھالە گۇرۇپپىسى بولدى. 1987 - يىلى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئاشلىق 475.13 كىلوگرام بولدى، ئائىلە كىرىمى 10 مىڭ يۈەندىن ئاشقانلار 93 ئائىلىگە يېتىپ، يېزىلاردىكى ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 8.1 پىرسەنتنى تەشكىل قىلدى. 1990 - يىلى يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي كىرىمى 72 مىليون 971 مىڭ 400 يۈەن، تۈرلۈك سەرپىيات 25 مىليون 540 مىڭ يۈەن، ساپ كىرىم 47 مىليون 431 مىڭ 400 يۈەن، جامائەت فوندى 1 مىليون 800 مىڭ 100 يۈەن بولدى، دېھقانلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىمى 778.25 يۈەنگە يېتىپ، 1985 - يىلدىكى 396 يۈەندىن 382.25 يۈەن يەنى 96.5% كۆپەيدى.

كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ قىسمەن يىللاردىكى يېزا ئىگىلىك ئۇنۇمىنىڭ تەقسىم قىلىنىشى

جەدۋەل: 31 — 5

يىللار	ئومۇمىي كىرىم (10 مىڭ يۈەن)	تۇرلۇك خەراجەت (10 مىڭ يۈەن)	يۇنىڭ ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىش خىراجىتى (10 مىڭ يۈەن)	ساپ كىرىم (10 مىڭ يۈەن)	جامائەت فوندى (10 مىڭ يۈەن)	گۇڭشې ئەزالىرىنىڭكول لېكتىپتىن ئېرىشكەن كىرىمى (10 مىڭ يۈەن)	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم (يۈەن)
1956	454	71	68	383	6	252	105
1958	453	113	111	340	23	269	99
1959	544	120	117	424	51	320	123
1960	423	115	113	308	5	258	98
1961	367	113	112	254	18	196	77
1962	238	79	71	159	3	123	43
1963	316	81	76	235	12	185	63
1964	380	100	94	280	26	209	70
1965	517	141	123	376	28	287	93
1966	555			393	28	300	
1967	601	176	148	425	37	323	95
1973	553	185	175	368	19	299	67
1974	554	189	179	365	17	297	65
1975	631	210	179	421	27	335	70
1976	549	258	224	291	21	370	61
1977	668	284	228	384	22	304	62
1978	764	285	265	479	26	379	78
1979	772	323	300	449	20	355	72
1980	956	355	333	601	33	485	97
1981	943	386	359	557	42	463	91
1982	1091	228	179	863	41	729	143
1983	1624	322	307	1302	60	1183	230
1984	2146	500	491	1646	42	1534	300
1985	2734	547	503	2187	48	2069	396
1986	3564.55	773.72	634.31	2790.83	58.62		498.15
1987	4001.35	975.19	885.07	3026.16	87.15		535.11
1988	4635.51	1315.92	1186.40	3319.59	86.55		576.72
1989	5351.18	1717.21	1538.64	3633.97	111.40		613.56
1990	7297.14	2554	2386.26	4743.14	180.01		778.25

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق يېزىلاردىكى دېھقانلارنىڭ 1984 - يىلدىكى كىرىم ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 6

ئورنى	تەقسىماتقا قاتناشقان ئۇمۇمىي ئائىلە سانى		تەقسىماتقا قاتناشقان نوپۇس		تەقسىماتقا قاتناشقان ئەمگەك كۈچى		كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم	
	ئائىلە	%	ئادەم	%	ئادەم	%	ئوتتۇرىچە سان (يۈەن)	ئوتتۇرىچە سان بىلەن سېلىشتۇرغاندا (%)
جەمئىي	10954	100	51451	100	17127	100	300	100
چارباغ	1432	13.07	6762	13.14	2214	12.93	377	+25.67
يېڭىشەھەر	1145	10.45	5555	10.80	1787	10.43	286	−4.67
تېكىچى	1935	17.66	8578	16.67	3147	18.37	370	+23.33
شائۇخۇ	1004	9.17	4671	9.08	1928	11.25	419	+39.67
لەڭگەر	989	9.03	4398	8.55	1283	7.49	258	−14
قوشئېرىق	881	8.05	4190	8.14	1373	8.02	214	−28.67
توۋۇرچى	849	7.75	4048	7.87	1122	6.55	178	−40.66
ئاۋات	1346	12.29	6738	13.10	2228	13.01	254	−15.33
قارا يۇلغۇن	1108	10.12	5352	10.40	1706	9.96	253	−15.67
پۇخۇي	265	2.42	1159	2.25	339	1.98	298	−0.06

كورلا شەھىرىگە قاراشلىق يېزىلاردىكى دېھقانلارنىڭ 1984 - يىلدىكى كىرىمى ۋە ئۇنىڭ تەقسىم قىلىنىش ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 7

ئورنى	ساپ كىرىم		بۇنىڭ ئىچىدە					
			دۆلەتنىڭ باج كىرىمى		كوللېكتىپ قالدۇرۇقى		دېھقانلارنىڭ ئېرىشكىنى	
	جەمئىي (يۈەن)	ئۇمۇمىي كىرىمدىكى نىسبىتى (%)	جەمئىي (يۈەن)	ئۇمۇمىي كىرىمدىكى نىسبىتى (%)	جەمئىي (يۈەن)	ئۇمۇمىي كىرىمدىكى نىسبىتى (%)	جەمئىي (يۈەن)	ئۇمۇمىي كىرىمدىكى نىسبىتى (%)
جەمئىي	16458860	76.70	465255	2.17	648844	3.02	15345761	71.51
چارباغ	2687074	82.26	53638	1.65	94265	2.90	2539171	78.07
يېڭىشەھەر	1690926	78.75	56273	2.26	48670	2.27	1585983	73.86

تېكىنى	3371407	84.24	114804	2.87	85503	2.14	3171100	79.24
شاڭخۇ	2120359	71.80	43107	1.46	136077	4.61	1941175	65.73
لەڭگەر	1278420	74.65	35923	2.10	106541	6.22	1135956	66.33
قوشئېرىق	969832	71.10	31250	2.29	42583	3.12	895999	65.69
توۋزرچى	795664	69.80	39738	3.49	41166	3.61	714760	52.71
ئاۋات	1778035	70.40	51332	2.03	48100	1.90	1678603	66.48
قارايۇلغۇن	1408983	73.32	32570	1.69	39039	2.03	1337374	69.66
پۇخۇي	358160	81.29	6620	1.50	6900	1.34	345640	76.44

كورلا شەھىرىدىكى يېزىلاردا 1988 — 1989 - يىللاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 8 بىرلىكى: نەپەر

يىللار	تەكشۈرۈلگەن ئائىلە سانى	100 كىرىمى يۆندىن تۆۋەنلەر	100 كىرىمى 150 يۆندىن يۆنگىچە بولغانلار	150 كىرىمى 200 يۆندىن يۆنگىچە بولغانلار	200 كىرىمى 300 يۆندىن يۆنگىچە بولغانلار	300 كىرىمى 500 يۆندىن يۆنگىچە بولغانلار	500 كىرىمى 700 يۆندىن يۆنگىچە بولغانلار	700 كىرىمى 1000 يۆندىن يۆنگىچە بولغانلار	1000 كىرىمى يۆندىن يۇقىرى- لار
1988	8786	216	265	487	1288	2655	2217	1140	518
1989	8798	53	160	292	952	1887	2538	1467	1449

كورلا شەھىرىدىكى يېزىلاردا 1988 — 1989 - يىللاردا ھەر بىر ئائىلىگە توغرا كەلگەن كىرىم ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 9 بىرلىكى: ئائىلە

يىللار	تەكشۈرۈلگەن ئائىلە سانى	100 كىرىمى يۆندىن تۆۋەن ئائىلە	100 كىرىمى 150 يۆندىن يۆنگىچە بولغان ئائىلە	150 كىرىمى 200 يۆندىن يۆنگىچە بولغان ئائىلە	200 كىرىمى 300 يۆندىن يۆنگىچە بولغان ئائىلە	300 كىرىمى 500 يۆندىن يۆنگىچە بولغان ئائىلە	500 كىرىمى 700 يۆندىن يۆنگىچە بولغان ئائىلە	700 كىرىمى 1000 يۆندىن يۆنگىچە بولغان ئائىلە	1000 كىرىمى يۆندىن يۇقىرى ئائىلە
1988	1664	49	55	96	271	486	403	201	103
1989	1665	17	27	53	195	379	457	282	255

2 § . ئىستېمال سەۋىيىسى

ئاۋات يېزىسىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارىلاپ تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ بۇزغۇنچىلىقى توپەيلىدىن، 1977 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە دېھقانلار تۇرمۇشى ئانچە ياخشىلانمىغان. يېزىلاردا قەرزدار ئائىلىلەر يەنىلا ئاز ئەمەس ئىدى. پارتىيىنىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ چوڭقۇر راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشى يىلدىن - يىلغا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، 1980 - يىلدىن ئىلگىرى يېزىلاردا ھەربىر ئائىلە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1.0 ئېغىز ئۆي سالدى. 1980 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە يېزىلاردا ھەر بىر ئائىلە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 12. 2 ئېغىز ئۆي سالدى. 1980 - يىلدىن ئىلگىرى يېزىلاردىكى ھەر 100 ئائىلىدە 57 ۋېلىسىپىت، 17 كىيىم تىكىش ماشىنىسى، 14 ئۇنئالغۇ، 21 قول سائىتى، ئۇچ رەڭسىز تېلېۋىزور بولغان؛ 1990 - يىلى يېزىلاردىكى ھەر 100 ئائىلىدە 219 ۋېلىسىپىت، 83 كىيىم تىكىش ماشىنىسى، 87 ئۇنئالغۇ، 19 توك شامالدۇرغۇچ، 16 كىر ئالغۇ، 171 قول سائىتى، ئالتە توڭلاتقۇ، 41 موتسىكلىت، 77 تېلېۋىزور (بۇنىڭ ئىچىدە رەڭلىكى 16) ئۇچ يېزا ئىگىلىكىگە ئىشلىتىلىدىغان ئاپتوموبىل، 41 كىچىك تۆت چاقلىق تراكتور، ئۇچ چوڭ تراكتور، 42 پرىتسېپ بار بولدى.

چارباغ يېزىسىدىكى دېھقانلارنىڭ 1952 — 1954 - يىلغىچە كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئىستېمالىنى نۇسخا ئېلىپ تەكشۈرۈش ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 10

يىللار	تەكشۈرۈلگەن ئائىلە سانى	ئادەم سانى	جەمئىي ئىستېمال (جىڭ)	بۇنىڭ ئىچىدە							
				يىمەكلىك (جىڭ)	%	كىيىم - كېچەك (جىڭ)	%	كۇندىلىك لازىمەتلىك (جىڭ)	%	باشقىلار (جىڭ)	%
1952	15	97	731	431.4	59	144.9	20	139.9	19	14.8	2
1953	15	99	862.1	442.5	51	178.5	21	161	19	80.1	9
1954	15	102	845.1	400.5	47	176.7	21	203.9	24	64	8

ئىزاھات: جەدۋەلدىكى سان بىرلىكى بولغان جىڭ بۇغدايغا سۇندۇرۇلغان ساندىن ئىبارەت.

قىسمەن يىللاردا ئاۋات گۈللۈشىسى (يېزىسى) دا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم - چىقىم ئەھۋالى

جەدۋەل: 31 — 11

يىللار	تەكشۈرۈلگەن ئائىلە سانى	ئادەم سانى	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ساپ كىرىم (يۈەن)	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن چىقىم				
				جەمئىي	يېمەك-لىمك	كىيىم-كېچەك	مەدەنىيەت ئۇسۇلى	لازىمەتلىكلەر	باشقىلار (ئۇي قۇرۇلۇشىنى يۇنىلۈشنى كۆزدە تۇتىدۇ)
1975	31	99	96.38	88.51	43.88	26.15	2.14	12.29	4.04
1980	31	134	136.49	140.54	65.57	30.56	6.9	31.52	5.97
1990	31	169	1338.75	782.49	265.62	141.3	19.02	123.19	233.34

§ 3 . يېزىلاردىكى خەلق پۇل ئامانىتى

1978-يىلى يېزىلاردىكى خەلق پۇل ئامانىتىنىڭ قالدۇق سوممىسى 554 مىڭ يۈەن ئىدى، 1980-يىلى 553 مىڭ يۈەنگە، 1982-يىلى 1 مىليون 204 مىڭ يۈەنگە، 1985-يىلى 2 مىليون 57 مىڭ يۈەنگە، 1988-يىلى 3 مىليون 542 مىڭ يۈەنگە، 1989-يىلى 5 مىليون 181 مىڭ يۈەنگە، 1990-يىلى 11 مىليون 884 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1990-يىلدىكىسى 1985-يىلدىكىسىدىن 4.78 ھەسسە ئاشتى. 1990-يىلى يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن خەلق پۇل ئامانىتى 210.6 يۈەن بولدى.

ئوتتۇز ئىككىنچى قىسىم

مىللەت، دىن

I باب

مىللەت

ئۇزاق تارىخىي دەۋردە كورلا شەھىرىدە قەدىمكى تارىملىقلار، ساكلار، توخرىلار، ھۇنلار، خەنزۇلار، تۆلەسلەر، تۈركلەر، ئۇيغۇرلار، موڭغۇللار، خۇيزۇلار ياشاپ ئاۋۇپ كەلگەن. ئۇلار كۆپىنچە «ھۆل - يېغىنغا تايىنىپ مال بېقىش» ئاساسىدىكى چارۋىچىلىق ئىگىلىكى بىلەن تۇرمۇش كەچۈرگەن. ئىگىلىكىنىڭ تۈزاقسىزلىقى ۋە مىللەتلەرنىڭ كۆچۈپ تۇرۇشى تۈزاقسىز سىياسىي ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرگەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېگىنلۇڭ زامانىدا، توختى بەگ باشچىلىقىدىكى 300 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئائىلىسى كورلىغا كېلىپ ماكانلاشقان. 1949 - يىلى ناھىيىدىكى ئومۇمىي نوپۇس 28 مىڭ 617 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار 27 مىڭ 803، بۇ ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 97.16 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى. قالغىنى خۇيزۇ ۋە خەنزۇلار ئىدى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، كورلا ناھىيەسىنىڭ نوپۇسى ئۆزلۈكسىز كۆپەيدى، مىللەت تەركىبىمۇ تەدرىجىي كۆپەيدى. 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە كورلا شەھىرىنىڭ مىللەت تەركىبى 44 كە يەتتى، نوپۇسى كۆپەيىپ 251 مىڭ 136 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 62.85%نى، ئۇيغۇرلار 34.04%نى، خۇيزۇلار 2%نى، موڭغۇللار 0.72%نى، باشقا مىللەتلەر 0.39%نى ئىگىلەيدۇ. مىللەتلەرنىڭ تولىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا تىل - يېزىقى، ئوخشاشمىغان دىنىي ئېتىقادى، ئوخشاشمىغان كىيىم - كېچەك ۋە تۇرمۇش ئادىتى بار. كورلا شەھىرىگە ماكانلاشقان ۋاقتى پەرقلىق بولغان بۇ مىللەتلەر ئۇزاق مەزگىللىك ئورتاق ھايات داۋامىدا، ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتۈپ، ئۆز ئارا ئۆگىنىپ، ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىپ، ئۆزئارا ياردەملىشىپ، كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئالغا سۈرۈش جەريانىدا چوڭقۇر مىللىي دوستلۇق ئورناتتى.

§ 1 . ئۇيغۇرلار

1. كېلىپ چىقىش تارىخى

ئۇيغۇرلار تالاس سۇلالىسى دەۋرىدە تارىم ۋويمانلىقى ئەتراپىدا ياشىغان. IX ئەسىردە ئۇيغۇر قەبىلىلىرى چۆللۈكنىڭ شىمالىدىن ئەنشى، غەربىي ئايماقلارغا تۈركۈملەپ كۆچۈپ كىرگەن. بۈگۈنكى كورلىنىڭ بىر قىسىمىمۇ مۇشۇ دائىرىدە ئىدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە توختى بەگ ئىلكىدىكى 300 ئائىلىدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئاھالىسى كورلىدا چارۋىچىلىق، قوشۇمچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. چېيەنلۇڭ 24 ـ يىلى (1759 ـ يىلى) قارا شەھەرخان ئامبىلى شۇ شەننىڭ مەكتۇبىدا مۇنداق دېيىلگەن: «ۋالىي ئابدۇللا دولانلىقلاردىن 4000 دىن ئارتۇق كىشىنى بۈگۈر، كورلا، چېدىر، يېڭسار قاتارلىق تۆت جايغا ئورۇنلاشتۇردى ۋە كىچىك بەگ خېلىل، ھەبەش قۇل، مىلاسەن، دالدامالارنىڭ بۆلۈپ ئىدارە قىلىشى ھەققىدە يارلىق چۈشۈردى».

كېيىن كورلىنىڭ ئېچىلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇزلۇكسىز كورلىغا كۆچۈپ كېلىشى بىلەن، ئۇيغۇرلارنىڭ سانى يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيدى. مىنگونىڭ 19ـيىلى (1930 ـ يىلى) كورلىدا مەۋجۇد باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلغاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئومۇمىي سانى 3311 تۇتۇن، 21 مىڭ 448 كىشىگە يەتتى.

مىنگونىڭ 36 ـ يىلى (1947 ـ يىلى) دىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 24 مىڭ 801 ئىدى، 1949ـيىلى 27 مىڭ 803 كە، 1964 ـ يىلى 39 مىڭ 286گە، 1980 ـ يىلى 66 مىڭ 404 كە، 1990ـيىلى 84 مىڭ 504 كە يېتىپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 21.34 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

2. سىياسىي، ئىقتىسادىي تۈرمۇشى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ تۇڭجى 3 ـ يىلى (1864 ـ يىلى) كۇچادىكى راشىدىن خوجىنىڭ شەرققە يۈرۈش قىلغان قوشۇنى كورلىنى ئىگىلەپ، سىياسەت بىلەن دىن بىرلەشكەن فېئودالىلىق بۆلۈنمە ھاكىمىيەتنى شەكىللەندۈردى، بۇ ھاكىمىيەتنىڭ باشقا فېئودال كاتتىباشلار بىلەن ئۇزەكگە سوقۇشتۇرۇشى ئارقىسىدا، ئۇرۇش ـ جېدەل ئۇزۇنغىچە تىنچىمىدى. تۇڭجى 4 ـ يىلى (1865 ـيىلى) قوقانلىق باندىت ياقۇپبەگ جاھانگىر خوجىنىڭ ئوغلى بۇزرۇك خوجىغا تەھدىت سېلىپ، تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى شەھەرلەرنى كەينى ـ كەينىدىن ئىشغال قىلىۋېلىپ، ئەكسىيەتچىل ياقۇپبەگ ھاكىمىيىتىنى تىكلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن كورلىنىمۇ ئىشغال قىلدى ھەمدە ئۇنى بازا قىلىپ تۇرپان، ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلارغا ھۇجۇم قىلدى. گۇاڭشۇ 3 ـ يىلى (1877 ـ يىلى) چارروسىيىنىڭ ئوفىتسېرى كروپاتكىن كورلىغا كېلىپ ياقۇپبەگ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ چېگرا ئايرىدى. شۇ يىلى چىڭ سۇلالىسىنىڭ قوماندانى لىيۇجىنتاڭ خۇنەن، سىچۈەن، خېنەن قوشۇنلىرىنى باشلاپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئەككىز شەھەرنى قايتۇرۇۋالدى. چىڭ ئارمىيىسى شۇ يىلى 10ـئاينىڭ 9ـكۈنى كورلىغا يېتىپ كەلدى. قارا شەھەر، كورلىدىكى ئۇيغۇرلار «قوشۇن نەگە بارسا شۇ يەرگە يول باشلاپ، ياكى قوشۇن بىلەن بىللە جەڭ قىلىپ جەنگىچ چىقاردى». ھەربىر شەھەر ئېلىنغاندا، ئاخۇن، بەگ، ۋالىيلار ئۇيغۇر ئاممىسىنى باشلاپ، «ئېلىنغان غەنىيمەتلەرنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇش، ئوزۇق ـ تۈلۈك يىغىش ۋە باشقۇرۇش، دۇشمەن ئەھۋالىنى رازۋېد قىلىش، چازىلارنى ساقلاش» قا ئوخشاش ھەربىي ئىشلارغا پائال يارەملەشتى («گۇاڭشۇخاننىڭ كۇن چىقىش

هوجرىدا پۈتكەن خاتىرىلىرى») . شۇ چاغدا، ليۇ جىنتاڭنىڭ ئاتلىق، پىيادە ئىككى پول قوشۇنىدىن جەمئىي 33 بارگاه كورلىدا ئۇچراشقاندا، «ئوزۇق - تۇلۇك يېتىشمەسلىك» ، يالغۇز شەھەرگە قاپسىلىپ قېلىشتەك ئېغىر ئەھۋالغا دۇچ كەلدى. كورلىدىكى ئۇيغۇر ئاھالىسى ئۇلارغا ياقۇبېگنىڭ ئاشلىق ئامبىرىنى ئېيتىپ بەردى، شۇنىڭ بىلەن چىڭ قوشۇنى «ئاشلىق ئورىلىرىنى قېزىپ، نەچچە مىڭ دانە ئاشلىقنى قولغا چۈشۈرۈپ، لەشكەرلەرنى قامىدى» («چىڭ سۇلالىسى تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللار»). شۇنداق قىلىپ ئۇلار «نەچچە ئون كۈن ئىچىدىلا ئوغرىلارنىڭ ھەيۋىسىنى سۇيۇرۇپ، ئۇلارغا 3000 چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ زەربە بېرىپ، شەرقتىدىكى تۆت شەھەرنى قايتۇرۇۋالدى، نەچچە مىڭلىغان توپىلاڭچىنى يوقىتىپ، نەچچە 100 مىڭلىغان مۇساپىرنى يۇرت - ماكانلىرىغا قايتۇرۇپ كېلىپ» ، «يېقىنقى زامان تارىخىدا كەمدىنكەم كۆرۈلىدىغان ئاجايىپ تۆھپىلەر» نى يارىتتى («مەرىپەتپەرۋەر ھەزرىتى زوزۇڭتاڭنىڭ ماقالىلەر توپلىمىنىڭ يۇقىرىغا يوللانغان ئورىگىنالى») . مىنگو يىللىرىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، كورلا ناھىيىسىدىكى ئۇيغۇر ئاممىسى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ، جاھانگىرلىككە قارشى ئۇيۇشما قۇردى، پۈلى بارلار پۇل، كۈچى بارلار كۈچ چىقىرىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ماددىي ئەشيا توپلاپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۆرەشكە يارەدەم بەردى. «پىدائىيلار مارشى» ، «سەرگەردانلار ناخشىسى» ، «قىلىچۇازلار مارشى» قاتارلىقلار ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنىپ ئېيتىلدى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېيەنلۇڭ 25 - يىلىدىن داۋگۇاڭ 8 - يىلىغىچە (1760 - 1828) بولغان 68 يىلدا كورلىنىڭ يۇقىرىغا باج-سېلىق تاپشۇرۇش ئەھۋالى مۇنداق بولغان: چېيەنلۇڭ 25 - يىلى (1760- يىلى) «ئوندىن بىر ئۇلۇش» بويىچە باج ئېلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، كورلىدىكى 16 مىڭ مو تېرىلغۇ يەردىن يىلىغا 560 دانە پاراق ئېلىنغان. بۇ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەرموغا 0.035 دانەدىن توغرا كەلگەن. جياچىڭ 9 - يىلى (1804 - يىلى) 16 مىڭ مو تېرىلغۇ يەردىن يىلىغا 491 دانە، ھەرموسىغا 0.03 دانەدىن پاراق ئېلىنغان. داۋگۇاڭ 8-يىلى (1828-يىلى) 42 مىڭ 400 مو تېرىلغۇ يەردىن يىلىغا 891 دانە غەللە - پاراق ئېلىنغان، بۇ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەرموسىغا 0.021 دانەدىن توغرا كەلگەن. ئەمما، چىڭ سۇلالىسى ئوردىسىنىڭ بەگلەرگە ئاجرىتىپ بەرگەن تەمىنات يېرى 680 پاتمان يەنى 3060 موغا يەتكەن، بەگلەرنىڭ يېرىنى تېرىيدىغان يانچىلار 105 ئائىلىگە يەتكەن. قوقانلىق ياقۇببەگنىڭ تاجاۋۇزچىلىقى كورلا خەلقىغە ئەڭ قەبىھ، ئەڭ ئېچىنىشلىق ئېكسپىلاتاتسىيە ۋە زۇلۇم ئېلىپ كەلدى. تاجاۋۇزچىلار خەلقنى ھەرخىل نامىدىكى تۇرلۇك ئالۋان - ياساقلارنى چاپتى. تاجاۋۇزچى قوشۇننىڭ ئاشلىق، يېقىلغۇ، ھارۋا، ئات - ئۇلاغ قاتارلىق لازىمەتلىكلىرىنى يەرلىك خەلق تەمىنلەيتتى. چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى جەنۇبىي شىنجاڭنى قايتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، جەمئىيەت نىسپىي مۇقىملاشقان بولسىمۇ، فېئودالىلىق ھاكىمىيەتنىڭ خەلق ئۈستىدىكى زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىسى يەنىلا ناھايىتى ئېغىر ئىدى.

شىنخەي ئىنقىلابىدىن يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇش ھارپىسىغچە كورلىدىكى ئۇيغۇر خەلقى تۇرلۇك ئۇرۇش مالىمانچىلىقىنىڭ كۈلپەتلىرىگە ھەمدە گومىندالڭ ۋە فېئودال پومېشچىكلار سىنىپىنىڭ ئېكسپىلاتاتسىيە، زۇلۇمىغا ئۇچراپ كەلدى. 1953 - يىلدىكى يەنى يەر ئىسلاھاتىدىن ئىلگىرىكى ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، ناھىيە ئائىلە سانىنىڭ 1.42 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان كەمبەغەل دېھقان، يالالانما دېھقانلارنىڭ تېرىلغۇ يېرى ئومۇمىي تېرىلغۇ يەرنىڭ ئاران 18.39 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن، ئائىلە سانىنىڭ 3.2 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان پومېشچىك ۋە باي دېھقانلارنىڭ يېرى ئومۇمىي تېرىلغۇ يەرنىڭ 20.46 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە دىنىي ئېكسپىلاتاتسىيىچىلەرنىڭ كىرىمىمۇ دېھقانلار كىرىمىنىڭ خېلى بىر قىسمىنى ئىگىلىگەن.

3. ئۆرپ - ئادەتى

سالام - سائەتلىشىش ئۇيغۇرلار ناھايىتى مېھماندوست خەلق. كىشىلەرگە ئەدەب بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. كۆرۈشكەندە ئۆزئارا «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ، قول ئېلىشىپ تىنچلىق سورىشىدۇ. چوڭلارنى كۆرگەندە ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، ئىگىلىپ تۇرۇپ «ئەسسالام» دەپ تىنچلىق سورايدۇ. ياشانغانلارنى ئالاھىدە ھۆرمەتلەيدۇ. ھەرقانداق سورۇندا ئاۋۇال چوڭلارغا ئورۇن بېرىپ، ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ. يول ماڭغاندا چوڭلارغا يول بېرىدۇ، تاماق يېگەندە چوڭلارنى ئاۋۇال تەكلىپ قىلىدۇ. ماشىنىغا ئولتۇرغاندا چوڭلارغا ئورۇن بوشىتىدۇ.

مېھماندارچىلىق قائىدىلىرى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا بارغاندا چوڭلارنى چوقۇم ئاۋۇال ئۆيگە باشلايدۇ. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن مەيلى سۆپىدا، مەيلى ئورۇندۇقتا ئولتۇرسۇن، ئاۋۇال چوڭلارنى تۆردە ئولتۇرغۇزىدۇ. سۆپىدا ئولتۇرغاندا بەدەشقان قۇرۇپ ياكى يۆكۈنۈپ ئولتۇرىدۇ، پۇتىنى سۈنۈپ ئولتۇرىدىغان ئىشنى قىلمايدۇ، پۇتىنى باشقىلارغا قارىتىپ ئولتۇرىدىغان ئىشنى تېخىمۇ قىلمايدۇ. مېھمانلار ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ساھىبخان بىلەن بىللە دۇئا قىلىدۇ ۋە ئاندىن كېيىن تىنچلىق-ئامانلىق سورىشىدۇ، ھەرئىككى تەرەپ ئۆي ئىچى ياكى بالا - چاقىلىرىنىڭ سالامەتلىكىنى سورىشىدۇ. ئاندىن باشقا پاراڭغا كۆچىدۇ. بۇ چاغدا ساھىبخان داستىخان سېلىپ نان ۋە چاي كەلتۈرىدۇ. تاماق يېگەندە تاماقنى سىلىمايدۇ ۋە پۈرسەيدۇ. نان يېگەندە نانىنى چوقۇم ئوشتۇپ يەيدۇ. تاماق يېگەندە قولىغا ئېلىپ بولغان تاماقنى يانداۋرمايدۇ ياكى قاچىسىدىكى ئاشقان تاماقنى باشقىلارنىڭ يەۋېتىشىگە بەرمەيدۇ. تاماقنى تۆكۈرۈۋېتىدىغان ئىشنى تېخىمۇ قىلمايدۇ. چېچىلىپ كەتكەن نان ئۇۋاقلىرىنى تېرىۋېتىدۇ.

تاماقتىن ئىلگىرى ساھىبخان مېھماننىڭ قولىغا سۇ بەرگەندە، سۇنى يەرگە ياكى ساھىبخاننىڭ ئۇستىبېشىغا چېچىرىتىۋەتسە بولمايدۇ، قولىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن قولىنى قالايمىقان سىلكىمەيدۇ، لۆڭگە بىلەن پاكىز سۈرتىدۇ.

تاماق يېگەندە ياكى ساھىبخان بىلەن پاراڭلاشقاندا، بۇرنىنى سۈرتۈش، ئەسنەشنى بەك ئەيىپ ئالىدۇ. تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، مېھمان داستىخان يېغىلماي تۇرۇپ، ئالدىراپ داستىخاندىن ئايرىلمايدۇ. داستىخاندىن تۇرغاندا داستىخاننى ئاتلاپ ئۆتۈشكە بولمايدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆيلىرىگە بارغاندا قازان-قومۇچ، قاچا - قۇچىلارغا خالىغانچە قول تەككۈزۈشكە بولمايدۇ.

كىيىم - كېچەك ئەرلەر ئادەتتە ياقىسىز، تۆگمىسىز چاپان (چامچا) كىيىپ، بېلىگە بەلۋاغ باغلايدۇ، بېشىغا بادام دوپپا كىيىدۇ. قارا، يېشىل، قىزىل بىر نەچچە خىل گۈللۈك، يۇمىلاق ھەم تۆت قىرلىق دوپپىلارمۇ بار. قىشلىقى تۇماق (قوي تېرىسىدە تىكىلگەن)، پۇتىغا ئۆتۈك كىيىدۇ. 70-يىللاردىن كېيىن ئەرلەرنىڭ كىيىنىشىدە زور ئۆزگىرىش بولدى. ئەتىياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە سىرتىغا كۆپىنچە كاستيۇم - بۇرۇلكا، ئىچىگە يۇڭ ئىشتان ۋە كۆڭلەك، پۇتىغا خۇرۇم ئاياغ كىيىدىغان بولدى. قىش پەسلىدە غەربچە پەلتو، پاختىلىق جىلىتكە (پەشمەت)، ئۇزۇن - قىسقا سوكنو پەلتو كىيىدۇ. ناماز ئۆتەيدىغانلار ئۆتۈكنىڭ سىرتىغا كالاچ كىيىدۇ. ئۇيغۇر ئاياللىرى كىيىنىشكە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىدۇ. بولۇپمۇ مودىسىنىڭ يېڭى بولۇشىغا، رەختىنىڭ سۈپىتى، رەڭگىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىدۇ. قىش - ياز بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئىچىگە كوپتا سىرتىغا كاستيۇم كىيىدۇ، يوپكا كىيىپ، پايپاق تارتىدۇ. بېشىغا دوپپا كىيىدۇ ياكى ياغلىق ئارتىدۇ. چوڭ ياشلىق ئاياللار لېچەك سالىدۇ. ئۇيغۇر قىزلىرى قاشلىق ئېتىشنى، چېچىنى ئۇششاق ئۆرۈۋېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ، قاشقا ئوسما قويىدۇ. ئاياللار

زەنجىر، ھالقا، جالا، بۇلاپكا، مىدالىئون، ئۈزۈك، بىلەيزۈك قاتارلىق زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى ئىشلىتىدۇ.

يېمەك ـ ئىچمىكى ئاساسلىق تائاملىرىدىن نان، پولو، لەغمەن، سامسا، پېتىر مانتا، گۆش، سومسا، سۇيۇقئاش، ئۈگرە، ھور قاتلىما، ھېسىپ، ئۆپكە قاتارلىقلار بار. كاۋاپ ئەڭ مەشھۇر. ئەتىگەنلىك تامىقىغا ئادەتتە نان، ئەتكەن چاي، چۆشلۈك، كەچلىك تاماقلىرىغا كۆپىنچە ئۈن تامىقى، كالا-قوي گۆشلىرىنى يەيدۇ. ئاساسلىق كۆكتاتلىرىدىن پىياز، چامغۇر، سەۋزە، شوخۇلا، پۇرچاق قاتارلىقلار بار.

تۇرالغۇ ئۆيى كۆپىنچە بىر ئائىلە بىر ھويلىدا تۇرىدۇ. ئۆيلەر كېسەك ـ ياغاچ قۇرۇلمىلىق، تۇز ئۆگزىلىك ئۆيلەر بولۇپ، ئۆگزىسىگە تۆكلۈك ئېچىلىدۇ. ئۆيدە ئوچاقلىق سۇپا ۋە تام ئىشكابى (تاخايلا) بولىدۇ. ھويلىغا مېۋىلىك دەرەخ تىكىلىپ، گۈل ـ گىياھ تېرىلىدۇ. ئۆينىڭ ئالدىغا بىر تەرەپكە سۇپا ياسىلىپ، ئۇستىگە كىگىز سېلىنىپ يازدا سايىداشقا ئىشلىتىدۇ. 80 ـ يىللاردىن كېيىن خىش ـ ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلەر كۆندىن ـ كۆنگە كۆپەيدى. ئۆيلەرنىڭ كەڭ ـ كۆشادە، يورۇق، شامال ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان بولۇشىغا، ئۆي ئىچىنىڭ بېزىلىشىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىدىغان بولدى.

قاتناش 50 ـ يىللار ھەمدە ئۇنىڭدىن ئىلگىرى، ئادەتتە، ئائىلىلەرنىڭ قاتناش قورالى ئاساسلىقى ئېشەك، ئات ۋە كۆتەك ھارۋا ئىدى. 60 ـ يىللاردىن كېيىن ژىلىسىپىت ۋە رېزىنكە چاقلىق ھارۋىلار ئومۇملىشىشقا باشلىدى. 80 ـ يىللارغا كىرگەندىن كېيىن، كۆپىنچە دېھقان ئائىلىلىرىنىڭ كىچىك تراكتور ۋە موتسىكلىتلىرى بار بولدى.

ئائىلە، نىكاھ ئىشلىرى ئۇيغۇرلارنىڭ توي ـ تۆكۈن ئىشلىرى ئۆتمۈشتە كۆپىنچە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ دېگىنى بويىچە بولاتتى. 50 ـ يىللارنىڭ دەسلىپىدىن باشلاپ، ئادەتتە ئالدى بىلەن قىز ـ يىگىتلەر بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەندىن كېيىن ئاندىن ئەلچى قويۇپ، چاي ئىچكۈزىدىغان بولدى. توي مۇراسىمى خېلى داغدۇغىلىق بولىدۇ. توي ئاۋۋال قىز تەرەپتىن باشلىنىدۇ. توينىڭ بارلىق چىقىمىنى ئوغۇل تەرەپ كۆتۈرىدۇ. نىكاھ ئوقۇشتا، ئاخۇن كۆچىلىككە توي خېتىنى ئېلان قىلىدۇ ۋە نىكاھ ئوقۇيدۇ، ئاندىن ماقۇللۇق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن شاكىراپقا چىلانغان ئىككى پارچە نانىنى قىز بىلەن يىگىتكە يېگۈزىدۇ ھەمدە قىز بىلەن يىگىتنىڭ ئۆمۈرۋايەت بىللە بولۇشىنى تىلەيدۇ. نىكاھ ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، قىز قولداشلارنىڭ ھەمراھلىقىدا، يىغلاپ تۇرۇپ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن خوشلىشىدۇ ھەمدە داقا ـ دۇمباق سادالىرى ئىچىدە ماشىنىغا ئولتۇرۇپ يىگىتنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. ئۇرۇق ـ تۇغقان، ئەل ـ ئاغىنىلەر ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇناي سادالىرى ئىچىدە شاد ـ خورامىلىق بىلەن يېڭى كېلىننى كۈتۈۋالىدۇ. قىز ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرىدىغان چاغدا گۈلخان ئاتىلاپ، پايانداز دەسسەپ ھوجرىغا كىرىدۇ. ئادەت بويىچە، يەنە قىزىل رەختنى تالىشىش ئۇيۇنى بولىدۇ، بۇ ئىش تاكى رەخت تىتىلىپ كەتكىچە داۋاملىشىدۇ. كېلىن ھوجرىغا كىرگەندىن كېيىن، نەغمە ـ ناۋا ئىچىدە يۈز ئاچقۇلۇق بولىدۇ. قىز قولداشنىڭ ھەمراللىقىدا ھوجرىغا كىرگەندىن كېيىن، قىز تەرەپ بىلەن ئوغۇل تەرەپ يۈزلىشىپ بېيىت ئېيتىشىپ قىزنى مەدھىيىلەيدۇ، ئاندىن يۈزىنى ئاچىدۇ. قىزنىڭ يۈزى ئېچىلىپ بولغاندىن كېيىن سورۇندىكىلەر ئۇنى كۆزىتىپ، چىرايلىق سۆزلەر بىلەن تەرىپلىشىدۇ. بۇ رەسمىيەتلەر ئورۇندىلىپ بولغاندىن كېيىن قىز قولدىشى يېڭى تۇرمۇشنىڭ باشلانغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، قىزنىڭ ئۇشاق ئۆرۈلگەن چاچلىرىنى قايتا ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈپ قويىدۇ. ئاندىن ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان كىيىملىك رەخت، ياغلىق، بەتنىكە، پايپاق، پەرداز بۇيۇملىرى قاتارلىق سوۋغاتلار بىر ـ بىرلەپ كېلىنگە سوۋغا قىلىنىدۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە قىز تەرەپ چۆچۈرە ئېلىپ كېلىدۇ، ئوغۇل تەرەپتە مېھماندارچىلىق بولىدۇ. توينىڭ 3 ـ كۈنى كېلىن ئۆزىنىڭ چوك ئۆيىگە بېرىپ قايتىپ كېلىدۇ، توي مۇراسىمى شۇنىڭ بىلەن

ئاخىرلىشىدۇ.

تويغا كەلگەنلەرنى ساھىبخانلار ئايرىم - ئايرىم مېھمان قىلىدۇ. ئادەتتە ئەر مېھمانلار ئەتتىگەنگە ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. ئەرلەر سوۋغات ئېلىپ كەلمەيدۇ. ئايال مېھمانلار چۈشتىن كېيىنگە ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. ئاياللار سوۋغات ئېلىپ كېلىدۇ، سوۋغات داستىخانغا ئورالغان ئىككىدىن بەشگىچە نان، رەخت، يوتقان تېشى قاتارلىق بۇيۇملار بولىدۇ.

دەپنە ئىشلىرى ئۇيغۇرلار مېيىتنى يەرگە دەپنە قىلىدۇ، مېيىت ساندۇقى ئىشلەتمەيدۇ. دەپنە ئىشلىرى ئىسلام شەرئىتى بويىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن ئىمكانىيەت تېز دەپنە قىلىنىدۇ يەنى كۆپىنچە شۇ كۈنى ياكى ئەتىسى ئەتىگەندە دەپنە قىلىنىدۇ. ئالدى بىلەن مېيىت سۇغا ئېلىنىپ بولغاندىن كېيىن كېپەنلىنىدۇ. ئەرلەر ئۈچ قات، ئاياللار ئىككى قات كېپەنلىكتە ئېلىنىدۇ ھەمدە ئىسرىق سېلىنىدۇ. ئاندىن ئەدىيال ياكى كىگىزگە ئورىلىپ تاڭۇلغا ئېلىنىدۇ. مېيىتنى ئەرلەر كۆتۈرۈپ قەبرىستانلىققا ئاپىرىدۇ ۋە يەرلىككە قويىدۇ. ئاياللار مەسچىت ۋە قەبرىستانلىققا بارمايدۇ. دەپنە ئىشلىرىغا شۇ يەرلىك ئاخۇن رىياسەتچىلىك قىلىدۇ، قۇرئان ئوقۇپ تىلاۋەت قىلىنىدۇ. ئۆلگۈچىنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرى ۋە دوست - بۇرادەرلىرى ھەمدە مەسچىتكە كېلىپ نامازغا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى دەپنە قىلىشقا قاتنىشىدۇ. مېيىت نامىزىدىن كېيىن مېيىت گۆرگە بېشى شىمالغا، پۇتى جەنۇبقا، يۈزى قىبلىگە قارىتىلغان ھالەتتە قويۇلىدۇ. گۆر ئىككى مېتر چوڭقۇرلۇقتا كولىنىدۇ، ئۇزۇنلۇقى ئىككى مېتر، كەڭلىكى بىر مېتر بولىدۇ. گۆرنىڭ ئىچىدىن يەنى غەرب تەرىپىدىن يەنە بىر يانگۆر (ئىچگۆر) كولىنىپ، مېيىت شۇ يانگۆرگە قويۇلىدۇ. مېيىت يەرلىككە قويۇلۇپ ئۆچىنچى، يەتتىنچى، قىرىقىنچى كۈنلىرى ۋە بىرىيىل توشقاندا، ئاخۇن تەكلىپ قىلىنىپ، خەتمە قۇرئان قىلدۇرۇلۇپ، يىراق - يېقىنلارغا نەزىر بېرىلىدۇ.

ئىسىم - فامىلىسى ئۇيغۇرلارنىڭ فامىلىسى بالىدىن ئاتىغا قاراپ خاتىرلىنىدىغان، ئاتا - بالا ئىسمى قوشۇپ يېزىلىدىغان قوش ئىسىملىك فامىلىدۇر. بۇخىل قوشما ئىسىم تۈزۈمىدە ئۆزىنىڭ ئىسمى ئالدىدا، ئاتىسىنىڭ ئىسمى كەينىدە كېلىدۇ. ئاتىسىنىڭ ئىسمى ئەمەلىيەتتە فامىلە بولىدۇ، ئۇچىنچى ئەۋلادقا چېتىلمايدۇ. ئىسىم - فامىلىلەرنى ئادەتتە ئۇچ تۈرگە بۆلۈشكە بولىدۇ. بىرىنچى، ئوغۇللارغا «قۇرئان» دىكى ۋە ئىسلام دىنى تەرەققىيات تارىخىدىكى ئۇلۇغ كىشىلەر، پەيغەمبەرلەر، دانىشمەنلار ۋە قەھرىمانلارنىڭ ئىسمى قويۇلىدۇ. ئىككىنچى، قىزلارغا «قۇرئان» دىكى ۋە ئىسلام دىنى تەرەققىيات تارىخىدىكى ئاياللارنىڭ ئىسىملىرى قويۇلىدۇ. ئۈچىنچى، بۇۋاق تۇغۇلغان ۋاقىت، ھايۋانات، ئۆسۈملۈك، كان مەھسۇلاتلىرى نامى، يۇلتۇز نامىلىرى ھەمدە پەلسەپىۋى ئۇقۇمدىكى ئىسىملار قويۇلىدۇ. ئىسىم قويۇش ئۇسۇلى ۋە ئىسىملار دەۋرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئۆزلۇكسىز كۆپىيىپ بارماقتا.

تىل - يېزىق ۋە شۇنىسى ئۇيغۇر تىلى ئالتاي تىلى سىستېمىسىنىڭ تۈركىي تىللار ئائىلىسىگە كىرىدۇ، 32 ھەرپ بار، ئوڭدىن سولغا يېزىلىدۇ. 1964 - يىلى شىنجاڭدا ئۇيغۇر يېڭى يېزىقى يولغا قويۇلۇپ، ئەسلىدىكى ئەرەب ئېلىببەسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى. 1983 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىنى ئىشلىتىشنى توختىتىپ، كونا ئۇيغۇر يېزىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش توغرىسىدا قارار ماقۇللىدى. تىل جەھەتتە، كورلا شەھىرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تەلەپپۇزى شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تەلەپپۇزى بىلەن ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشاش بولۇپ، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ مەركىزىي دىئالېكت يەنى ئۆلچەملىك ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا كىرىدۇ. جانلىق ئېغىز تىلى ئۈرۈمچى، قۇمۇل، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىكى ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئوخشاش، ئەمما قەشقەر ھەمدە بايىنغولىن ئوبلاستى تەۋەسىدىكى لوپنور، چەرچەن قاتارلىق جايلاردىكى ئۇيغۇر شۇڭلىرىدىن خېلى پەرقلىنىدۇ.

پەرھىزلىرى ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، شۇڭا ئىسلام دىنىدا بولمىغانلارنىڭ مەسچىت، مازارلارغا كىرىشى مەنئى قىلىنىدۇ. چوڭلارنىڭ ئالدىدا هاراق ئىچىشكە، تاماكا چېكىشكە بولمايدۇ، سۇ، ئۆي، مەسچىت، مازار ئەتراپلىرىدا چوڭ - كىچىك تەرەت قىلىشقا، يۇندا تۆكۈشكە بولمايدۇ. ئۆلگەن نەرسىلەرنى خالىغانچە تاشلىۋەتمەي، ئاھالىدىن يىراق يەرگە كۆمۈۋېتىدۇ.

ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان بولغاچقا، چوشقا، ئېشەك، ئىت هەمدە هارام مال ۋە يىرتقۇچ جان - جانىۋارلارنىڭ گۆشىنى يېمەيدۇ، هەرقانداق هايۋاننىڭ قېنىنى ئىچمەيدۇ.

2 § . خەنزۇلار

قارا شەهەر، كورلا، بۈگۈرلەردە چىن، خەن سۇلالىلىرىدىن تارتىپلا بۇز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى خەنزۇ ئەسكەرلەر ۋە تىجارەتچى خەنزۇرلار ياشاپ كەلگەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ جياچىڭ 6 - يىلى (1801 - يىلى) قارا شەهەرگە قاراشلىق 17 هەربىي رابات‌تىكى خەنزۇ سودىگەرلەر ئاچقان دۇكان 1408 گە يەتكەن بولۇپ، ئاساسلىقى قارا شەهەر، كورلا، بۈگۈرلەرگە مەركەزلەشكەن. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ زامانىسىنىڭ دەسلەپكى يىللىرى لىيۇجىنتاڭ چىڭ ئەسكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ، ياقۇپبەگ توپىلىڭىنى تىنچىتقاندىن كېيىن، چىڭ سۇلالىسى هۆكۈمىتى قارا شەهەردە قالدۇق ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش مەهكىمىسىنى تەسىس قىلىپ، قارا شەهەر، كورلا، بۈگۈردىكى ئاممىنىڭ كونا ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى كېڭەيتىپ قۇرۇشىغا، توغانلارنى رېمونت قىلىشىغا هەيدەكچىلىك قىلغان ۋە سەرگەردانلارنى ئورۇنلاشتۇرغان، شۇنىڭ بىلەن بىرگە پىتىراپ كەتكەن خەنزۇلارمۇ ئەسلىككە ئېرىشكەن. شۇنىڭ بىلەن تەڭ لىيۇجىنتاڭنىڭ قوشۇنىغا ئەگىشىپ كەلگەن تىەنجىنلىك تىجارەتچىلەر قاراشەهەر، كورلا قاتارلىق جايلاردا ئورۇنلىشىپ قالغان.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى، مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكى توختاۋسىز ئۇرۇش مالىمانچىلىقى تۇپەيلىدىن كورلىدىكى خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى زور دەرىجىدە ئازىيىپ كەتتى. مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) دىن ئىلگىرى كورلىدا 70 - 80 ئائىلىلىكلا خەنزۇ بار ئىدى. مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933-يىلى) ماجۇڭيىڭ جەنۇبىي شىنجاڭغا لەشكەر تارتىپ مالىمانچىلىق تۇغدۇردى، بەزى خەنزۇ ئاھالىلىرى ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدا زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى، بەزىلىرى باشقا يۇرتلارغا قېچىپ كەتتى، مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) غا كەلگەندە پەقەت ئون نەچچە ئائىلىلىكلا خەنزۇ قالدى. مىنگونىڭ 36-يىلى (1947 - يىلى) خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى 126 ئىدى، 1949 - يىلى 353 كە يەتتى. بۇ خەنزۇلارنىڭ ئاساسلىقى چىڭ سۇلالىسى قوشۇنىغا ئەگىشىپ شىنجاڭغا كىرگەن تىەنجىنلىك تىجارەتچىلەر هەمدە مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى تۇپەيلىدىن خېنەن ئۆلكىسىدىن قېچىپ كەلگەن پۇقرالار بولۇپ، چىن، لىيۇ، ئەن، لو فامىلىلىكلەر ئىدى.

1950 - يىلدىن كېيىن، كورلا ناهىيىسىدىكى خەنزۇلار جىق كۆپەيدى. بۇلار، بىرىنچىسى، شىنجاڭغا كىرگەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بۇز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى ۋە چېگرىنى مۇهاپىزەت قىلغۇچى قىسىملىرى يەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شىسى شتابى هەمدە ئۇنىڭغا قاراشلىق ئۇچ دېهقانچىلىق تۇەن - مەيدانىنىڭ نوپۇسى؛ ئىككىنچىسى، خۇبېي، جياڭسۇ، شاڭخەي قاتارلىق جايلاردىن چېگرا رايونغا يارەدەم بېرىشكە كەلگەن ياشلار ناهىيە تەۋەسىگە ماكانلاشتى. بۇلارنىڭ بىر قىسمى هەربىيلەرنىڭ بۇز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۇەن - مەيدانلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغاندىن سىرت، قالغانلىرى بوتوخۇ، پۇخۇي دېهقانچىلىق مەيدانى هەمدە چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى؛ ئۈچىنچى، يۆتكەپ كېلىنگەن هۆكۈمەت

خادىملىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ھەمدە كورلىدا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىم قاتارلىقلاردۇر.

1964-يىلى مەملىكەت بويىچە 2-قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە كورلا ناھىيىسىدىكى خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى 34 مىڭ 370 كە يېتىپ، ناھىيە بويىچە ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 45.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 60 — 70 - يىللاردا تەبىئىي ئاپەتكە ئۇچرىغان بەزى ئىچكى ئۆلكىلەردىن بىرمۇنچە كىشى كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ، ھەرقايسى يېزا، مەيدانلاردا يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كورلا شەھىرى ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقى، جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۈر يولىدا پويىز قاتنىغانلىقى، تارىم نېفىتلىكىنىڭ ئېچىلغانلىقى ئارقىسىدا، كورلا شەھىرىدىكى خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى زور مىقدارda كۆپەيدى. 1990 - يىلدىكى مەملىكەت بويىچە 4 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشتە كورلا شەھىرىدىكى خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى 153 مىڭ 800 گە يېتىپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 62.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1. ئۆرپ - ئادەتى

نىكاھ ئىشلىرى يېڭى جۈپگە قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى نىكاھ ئىشلىرىغا ئاتا - ئانىلار چات كېرىۋالاتتى، قائىدە - يوسۇنلىرىمۇ كۆپ ئىدى. توي كۆپىنچە تونۇشۇش، سىنىشىش، تويلۇق ئېلىش، باغاق تارقىتىش، قىز مېلى بېرىش، كېلىن كۆچۈرۈش، قىز ئاتا - ئانىسىنى يوقلاش قاتارلىق تەرتىپلەر ئارقىلىق بولاتتى. يېڭى جۈپگە قۇرۇلغاندىن كېيىن، قائىدە - يوسۇنلار ئاددىيلىشىپ، تويلار يېڭىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. قىز - يىگىت بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەندىن كېيىنلا توي خېتى ئالسا بولىدىغان بولدى.

دەپنە ئىشلىرى خەنزۇلار ئۆتمۈشتە جەسەتنى يەرگە دەپنە قىلاتتى، قائىدە - يوسۇنلىرىمۇ كۆپ ھەم مۇرەككەپ ئىدى. مەسىلەن: مېيىت ئۆيى تەييارلاش، سەدقە بېرىش، قارىلىق تاقاش، مېيىت ساقلاپ دۇئا - تىلاۋەت قىلدۇرۇش، كىچىك قىز - ئوغۇللارنىڭ قەغەزدىن ياسالغان رەسىمى قاتارلىق جەسەت بىلەن بىللە دەپنە قىلىنىدىغان ئاخىرەتلىكلەرنى تەييارلاش، قەبرە يوقلاشتىكى پەرھىز كۇنلىرىنى بېكىتىش قاتارلىقلار. يېڭى جۈپگە قۇرۇلغاندىن كېيىن دەپىن ئىشلىرى ئاددىيلاشتى، ئادەتتە ئۆلگۈچىگە ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، گۈلچەمبىرەك تەقدىم قىلىپ، مەرسىيەنامە يېزىش ئارقىلىق ئۆلگۈچىگە تەزىيە بىلدۇرۇلىدىغان، ئۆلگۈچىنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتى ۋە پەرزەنتلىرى يېڭىگە قارىلىق، مەيدىسىگە ئاقكۆل تاقايدىغان بولدى. 1980 - يىلدىن كېيىن كورلا شەھىرىدە كۆيدۈرۈپ دەپنە قىلىش ئومۇملاشتى.

2. ئەنئەنىۋى ھېيت - بايراملىرى

باھار بايرىمى قەمەرىيە كالېندارى بويىچە 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى باھار بايرىمى بولىدۇ، بۇ خەنزۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ بايرىمى. ئۇچ كۈن قويۇپ بېرىلىدىغان بايرام مەزگىلىدە، ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - ئاغىنىلەر ھېيتىلىشىپ، بۇ كاتتا بايرامنى ئورتاق تەبرىكلىشىدۇ. ھەرقايسى ئائىلىلەر يېمەكلىك، ھاراق - تاماكا تەييارلاپ مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدۇ.

باشقا بايرامlar قەمەرىيە كالېندارى بويىچە 1 - ئاينىڭ 15 - كۈنى يۈەنشياۋ بايرىمى، 3 - ئايدا قەبرە يوقلاش (چوكانتال) بايرىمى، 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى تاڭزۇڭزا چاغىنى، 8- ئاينىڭ 15- كۈنى تاۋۇز چاغىنى بولىدۇ.

§ 3 . خۇيزۇلار

1. كېلىپ چىقىش تارىخى

ھازىرقى تارىخىي ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، خۇيزۇلار چىلك سۇلالىسى دەۋرىدە كورلىغا كەلگەن بولۇپ، 300 يىلغا يېقىن تارىخقا ئىگە. بىراق، ئەمەلىيەتتە خۇيزۇلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەجدادلىرىنىڭ كورلا شەھىرىگە كىرگىنىگە ئونىڭدىنمۇ ئۇزۇنراق بولغان بولۇشى كېرەك. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىيەنلۇڭ 42-يىللىدىن 49 - يىلىغىچە (1777 - 1784) غەربىي شىمال رايونىدىكى خۇيزۇلار ئارىسىدىكى مەزھەپچىلىك كۈرەشلىرى قانلىق قىرغىنچىلىق پەيدا قىلدى ھەمدە چىڭ سۇلالىسىغا قارشى ئۇزلۇكسىز كۆتۈرۈلگەن قوزغىلاڭلار ۋە چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىنىڭ باستۇرۇشلىرى بىر مۇنچە خۇيزۇلارنى غەربتىكى قارا شەھەر، كورلىلارغا كۆچۈپ كېلىشكە مەجبۇر قىلدى. داۋگۇاڭ 23 - يىلى (1843 - يىلى) قارا شەھەرخان ئامبىلى چىڭ سۇلالىسى ئوردىسىغا بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى ئەسكەرلەردىن 302 نى قايتۇرۇپ كېتىپ، بوشىغان يەرلەرنى شىنىڭ، نىڭشيا، گۇيۇەن، شىلياڭ ئەتراپلىرىدىن كەلگەن 625 ئائىلە خۇيزۇ تىجارەتچىنىڭ تېرىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش توغرىسىدا مەكتۇب سۇندى. تۇڭجى 3 - يىلى (1864 - يىلى) شەنشىدىكى چىڭ سۇلالىسىغا قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خۇيزۇ قوشۇنى بەي يەنخۇنىڭ قوماندانلىقىدا جەنۇبىي 18 - باركاھنى تەشكىللەپ، باشقا قوزغىلاڭچى قوشۇنلار بىلەن بىرلىشىپ چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى بىلەن ئۇرۇشتى. قوزغىلاڭچىلار مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، قالغان ئەسكەرلەر غەربتىكى ياڭگۇەنگە كىرىپ، شىنجاڭدىكى ياقۇبېگگە تايانىدى، گۇاڭشۇ 3 - يىلى (1877 - يىلى) كورلا، قەشقەرلەر ئارقىلىق روسىيىگە قاچتى، ئۇلارغا قۇمۇل، ئۇرۇمچىلەردىن كورلىغىچە مەجبۇرىي ئەگەشكەن خۇيزۇ ئاممىسىنى چىڭ قوشۇنلىرى توختىتىپ قېلىپ، كورلا قاتارلىق جايلارغا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇندىن باشقا، 100 ئائىلىلىك خۇيزۇنى ياڭگۇەن تەۋەسىگە ئورۇنلاشتۇردى. گۇاڭشۇ 23 - يىلى (1897 - يىلى) چىڭ قوشۇنى قوزغىلاڭچى خۇيزۇلارنى چارقىلىق، لوپنۇرلارغا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشكە ئورۇنلاشتۇردى، ئاز ساندىكىلىرى كورلىغا تارقىلىپ كەتتى، كۆپ قىسمى قارا شەھەرگە كۆچۈپ كەتتى.

مىنگونىڭ 17 - يىلى (1928 - يىلى) گەنسۇدىكى يەر تەۋرەش ئاپىتى ھەمدە يېڭى، كونا دىنىي مەزھەپلەر كۈرىشى تۈپەيلىدىن، نۇرغۇن خۇيزۇلار يۇرت - ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ، شىنجاڭغا قېچىپ كەلدى. بۇلاردىن كورلىغا كېلىپ ئورۇنلاشقانلار بار. بۇ مەزگىلدە خېنەندىكى قۇرغاقچىلىق ئاپىتىدىن قېچىپ چىققان خۇيزۇلارنىڭ بىر قىسمى كورلىغا كەلدى. مىنگونىڭ 23 - يىلى (1934 - يىلى) ماجۇڭيىڭ قوشۇنىدىكى ئاز بىر قىسىم خۇيزۇلار كورلىدا ئولتۇراقلىشىپ قالدى. كېيىن قارا شەھەر ھەمدە باشقا جايلاردىكى تىجارەتچى، ياغاچچى، تامچى، تۆمۈرچى قاتارلىق ھۈنەرۋەن خۇيزۇلار ئۇزلۇكسىز كورلىغا كەلدى. مىنگونىڭ 19 - يىلى (1930 - يىلى) كورلىدىكى 130 ئائىلىلىكتىن ئارتۇق خۇيزۇنىڭ كۆپ قىسمى شاڭخەي، دادۇنزا، لەڭگەر قاتارلىق جايلاردا دېھقانچىلىق قىلغان، ئاز ساندىكىلىرى شەھەردە سودا - سېتىق قىلغان. 1949-يىلى كورلىدا 432 خۇيزۇ بار ئىدى. 1964-يىلى 1702گە، 1990-يىلى 5243كە يەتتى.

كورلا شەھىرىدىكى خۇيزۇلاردا ياڭ، خەن، ما، لىيۇ، ئەن، خەن قاتارلىق ئاساسلىق فامىلىلەر بار.

2. ئىقتىسادىي تۈرمۇشى

خۇيزۇلارنىڭ تولىسى دېھقانچىلىق قىلىدۇ، چارۋىچىلىق ۋە سودىنى قوشۇمچە قىلىدۇ. تىجارەتچى خۇيزۇلارنىڭ ئاز سانىدىكىلىرى چەرچىن مال ساتقاندىن سىرت، كۆپىنچىسى يېمەك - ئىچمەك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. رايونلارغا تارقىلىشتا «چولاق جەھەتتە تارقاق، كىچىك جەھەتتە مەركەزلىشىپ» ئولتۇراقلىشىشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە. شەھەردە ئۆزئالدىغا بىر مەھەللە، يېزىدا ئۆز ئالدىغا بىر توپ بولۇپ ياشايدۇ. خۇيزۇلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتىكى مەسچىت جامائىتى تۈزۈمى دىنىي تۈزۈم بولسىمۇ، دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ ئىقتىسادىي جان تومۇرىنى ئىگىلىۋالغانىدى. يۇقىرى قاتلام دىنىي زاتلار چولاق دىنىي ھوقۇقنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، دىنغا ئىشىنىدىغان ئاممىدىن تۇرلۇك-تۈمەن «زاكات» ھەمدە ئۇنىڭدىن باشقا ئۆشرە - زاكاتلارنى يىغىپ، خۇيزۇ خەلقىنىڭ يۇكىنى ئېغىرلاشتۇرىۋەتكەن.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى ۋە دىنىي ئىسلاھات ئارقىلىق دىن بىلەن سىياسەت ئايرىۋېتىلدى. خۇيزۇ خەلقى فېئودالىلىق تۈزۈم ھەم دىنىي ئېكسپىلاتاتسىيىدىن ئازاد بولدى.

3. ئۆرپ - ئادىتى

قائىدە - يوسۇنى خۇيزۇلار قائىدە - يوسۇنلۇق، مېھماندوست، مىللەتنىڭ ئۈيۇشقاقلىقى ناھايىتى كۈچلۈك. ئاجىز - ئۇرۇقلارنى يۆلەيدىغان ياخشى ئەنئەنىسى بار. چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ، كىچىكلەرنى ئىززەتلەشنى ئەشەببۇس قىلىدۇ. باشقىلارنىڭ غەيرىتىنى قىلىشقا قارشى تۇرىدۇ. جامائەت سورۇنلىرىدا يالىڭاچ يۇرۇشنى چەكلەيدۇ. تاماكا چېكىش، ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش ۋە بىكار تەرىپلىكنى ئۈچ كۆرىدۇ. بالا تۇغۇلغاندا ئاخۇن تەكلىپ قىلىپ ئايەت ئوقۇتۇپ ئىسىم قويىدۇ. بىر ئاي ۋە 100 كۈن بولغاندا، بىر ياشقا توشقاندا يېقىنلىرىنى چاقىرىپ (ئىدىر) چاي بېرىدۇ.

يېمەك - ئىچمەك ۋە تۇرالغۇسى خۇيزۇ ئايالىلار كىيىنىشكە ئېتىبار بېرىدۇ. كەشتە تىكىشكە ماھىر، كۆپىنچە كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ گىرۋىكىگە گۈل كەشتىلەيدۇ ھەمدە بىلەيزۈك، زەنجىر، ھالقا ئۈزۈك، مېدالىئون قاتارلىق زىننەت بۇيۇملىرى ئىشلىتىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئوتتۇرا ياش ۋە ياشانغان ئايالىلار چاچ تور ياكى بېغىرىگە ۋە ئاق رەڭلىك لىچەك ئارتىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئەرلىرى سىرتىغا ئازادە، توق قارا رەڭلىك كىيىم كىيىدۇ، ئىچىگە پېشىدىن تۇگمىلىنىدىغان كەمزۇل، سىرتىغا جىلىتكە كىيىدۇ، ئاق شاپاق دوپپا كىيىدۇ. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن چولاق، ئوتتۇرا ياشلىقلار يەنىلا ئەنئەنىۋى كىيىملىرىنى كىيىپ كەلمەكتە، ياش قىز - ئوغۇللار كۆپىنچە زامانىۋى مودا كىيىملەرنى كىيىشكە ئىنتىلمەكتە.

خۇيزۇلارنىڭ يېمەكلىكلىرى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ «مۇسۇلمانچە يېمەكلىكلەر» دەپ ئاتىلىدۇ. ئاساسلىق تاۋارلىرىدىن ھورنان، ھور قاتلىما، لەڭپۇك، راڭپىزا، چۆپ ئاش، چوكا ئاش، قوي گۆشى ۋە ئۆپكە - ھېسىپى قاتارلىقلار بار. مېھماندارچىلىقتا بەك ھەشەمەتچىلىك قىلمايدۇ. شىرەگە كۆپىنچە توققۇز قاچا تاماق چىقىرىدۇ. چاي ئىچىشنى ياخشى كۆرىدۇ. چاينى دەملەپ ئىچىشكە ئەھمىيەت بېرىدۇ. چاي دەملىنىدىغان قاچىلار ئىستاكان، چىنە ۋە تەخسىدىن تەركىب تاپىدۇ. ئىستاكانغا چاي، ناۋات، قۇرۇق

ئۇزۇم، گۈلە، شاپتۇل قېتى، چىلان قاتارلىقلار سېلىنىدۇ.

تۇرالغۇ ئۆيلىرىنىڭ كۆپىنچىسى كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق بولۇپ كىچىك هويلىسى بولىدۇ. دېھىزە ۋە هويلىلىرىغا تەشتەكتە ئۆستۈرۈلگەن گۈللەرنى تىزىپ قويىدۇ ۋە هەر خىل گۈل - گىياهلارنى تېرىيدۇ. گۈللەرنىڭ پۇرىقى هەممە يەرنى بىر ئالىدۇ.

نىكاه ئىشلىرى خوجىلار كۆپىنچە ئوچ ئەۋلاد بىر ئۆيدە تۇرىدۇ. يېڭى جۈپگە قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ئايالنىڭ ئائىلىدە ئېرىگە تايىنىتتى، ئورنى بولمايتتى. ئاساسلىقى بالا تۇغۇپ تەربىيەلەش، ئۆي ئىشلىرىنى قىلىش بىلەن بەنت بولاتتى. تەربىيىلىنىش ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش هوقۇقى هەمدە ئاتا - ئانىسىنىڭ مال - مۈلكىگە ۋارىسلىق قىلىش هوقۇقى بولمايتتى. 1950 - يىلدىن كېيىن بۇ ئەسكى ئادەتلەرنى ئۆزگەرتتى. خوجىلارنىڭ نىكاه ئىشلىرى ئادەتتە ئەلچى قويۇش، چاي ئىچكۈزۈش، تويلۇق ئاپىرىش ۋە توي مۇراسىملىرىدىن ئىبارەت بىر نەچچە باسقۇچ ئارقىلىق بولىدۇ.

ئەلچى كىرگۈزۈش ئوغۇل تەرەپ مەلۇم بىر ئائىلىنىڭ قىزىغا كۆزى چۈشكەندىن كېيىن ئەلچى ئارقىلىق قىز تەرەپكە بىر بولاق قەنت ياكى ناۋات، بىر تاختا چاي، بىر بولاق خاسلىق مېغىزى، ئىككى كىلو قوۋۇرغا گۆش كىرگۈزىدۇ. ئەلچى بىرىنچى قېتىم بارغاندا قىز تەرەپ جاۋاب بەرمەيدۇ. 2 ، 3 - قېتىم بارغاندىن كېيىن بىرەر ئاي ئىچىدە ئاندىن جاۋاب بېرىدۇ. هەر قېتىم بارغاندا تۆت خىل سوۋغات ئېلىپ بارىدۇ. قىز تەرەپ ماقۇل بولغاندىن كېيىن، تويلۇق تىزىمىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ ۋە توي كۈنىنى مەسلىھەتلىشىپ بېكىتىدۇ.

چاي ئىچكۈزۈش چاي ئىچكۈزىدىغان كۈنى قىز، ئوغۇل ئىككى تەرەپ تاللىغان تۆت ئەلچى قىز تەرەپ ئوتتۇرىغا قويغان تويلۇق تىزىمى بويىچە، تويلۇقنى قىز تەرەپكە ئاپىرىدۇ. تىزىملىكتىكى سوۋغاتلار- نىڭ تولىسى كىيىم - كېچەك، ئاياغ، پايپاق، پەرداز بۇيۇملىرى، هالقا قاتارلىقلار هەمدە مەلۇم مىقداردىكى پۇل بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە قىز تەرەپنىڭ مۇناسىۋەتلىك تۇغقانلىرى هەمدە ئەلچىلەرگە تۆت خىل سوۋغات ئاپىرىلىدۇ. سوۋغات ئاپىرىلىدىغانلار بەزىدە ئون نەچچە ئائىلىگە يېتىدۇ.

تويلۇق ئاپىرىش چاي ئىچكۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، ئوغۇل تەرەپ يەنە ئەلچى ئارقىلىق تۆت خىل سوۋغات ئېلىپ قىز تەرەپكە بېرىپ تويلۇق ئاپىرىشقا ئائىت ئىشلارنى مەسلىھەتلىشىدۇ. قىز تەرەپنىڭ تەلەپ قىلىدىغان تويلۇقى كۆپىنچە كىيىم - كېچەك (پاختىلىق چاپان، پاختىلىق ئىشتانمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) ئاياغ كىيىم - پايپاق، ئۈزۈك، قوي هەمدە 1000 يۈەندىن 2000 يۈەنگىچە تويلۇق پۇل (مىنگو دەۋرىدە 30 سەر كۈمۈش) بولىدۇ. تويلۇق قىز تەرەپكە ئاپىرىلغاندىن كېيىن، توي كۈنى بېكىتىلىدۇ.

توي مۇراسىمى بۇ كۈنى ئوغۇل تەرەپنىڭ قىز كۆچۈرۈش قوشۇنى ماشىنا بىلەن قىز تەرەپكە قىز كۆچۈرۈشكە بارىدۇ. يېگىت ئالدىدا ماڭىدۇ يەنە ئىككى قىز قولدىشى بولىدۇ. چۈشتىن بۇرۇن، قىز تەرەپ مېهمان كۈتىدۇ هەمدە ئاخۇن تەكلىپ قىلىپ «نىكاه» ئوقۇتىدۇ (ئاخۇن توي خېتىنى كۆرگەندىن كېيىن نىكاه ئوقۇيدۇ). ئاندىن كېلىن تۆت قولداشنىڭ هەمراهلىقىدا ئۆي ۋە هويلىدىن چىقىپ ماشىنىغا ئولتۇرىدۇ. ئۆي ۋە هويلىدىن چىقىپ ماشىنىغا ئولتۇرغىچە قىز تەرەپتىكىلەر يېگىتنىڭ ئالدىنى توساپ پۇل، نەرسە - كېرەك تەلەپ قىلىپ بىر پەس ئويۇن قىلىدۇ. ماشىنىغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن يول بويى يەنە قولۇم - قوشنىلار توساق قۇرۇپ ماشىنىنىڭ ئالدىنى توساپ «يول پۇلى» سورايدۇ. قىز ئۆز ئۆيىدىن ئوغۇلنىڭ ئۆيىگە بارغىچە هاۋانىڭ ئېسسىق - سوغاق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر پاختىلىق چاپان كىيىدۇ. قىز يېگىتنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشكەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئاكىسى ياكى باشقا يېقىن تۇغقانلىرى ئۇنى كۆتۈرۈپ هوجرىغا ئەكىرىپ قويىدۇ. هوجرىغا كىرىشتىن بۇرۇن قىز ئۆز ئۆيىدىكى بالىلاردىن بىرىنى ئىشىككە پەردە ئېسىشقا بۇيرۇيدۇ. بۇنىڭغىمۇ بالىلار پۇل ئالىدۇ. بولمىسا پەردە ئاسمايدۇ. قىز هوجرىغا كىرگەندە يېگىت هوجرىدا مۆكۈنۈپ تۇرىدۇ. قىز هوجرىغا كىرگەندىن

كېيىن، يۇز ئېچىش مۇراسىمى ئۇتكۈزۈلۈپ قىز يېگىباشتىن ياساندۇرۇلىدۇ، كىيىم يەڭگۈشلىنىدۇ (پاختىلىق ئىشتان، چاپانلار سالدۇرۇۋېتىلىدۇ). كەچتە قىزنىڭ يەڭگىسى قىزغا ئورۇن سېلىپ بېرىدۇ، چىلان چېچىپ ھوجرىنىڭ كەيپىياتىنى كۆتۈرىدۇ. ھوجرىغا كىرگەن چوڭلار قىزنىڭ قېينىئاتا - قېينىئانىلىرىغا چاقچاق قىلىدۇ. ئەتىسى ئەتتىگەندە قىز - يىگىت مانتا يەيدۇ. قېينىئاتا - قېينىئانىلىرىغا سالام بېرىدۇ. باشقا ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ ھەممىسىگە پۇل بېرىلىدۇ. شۇ كۈنى قىزنىڭ يېقىن ئاغىنىلىرى ئوغۇل تەرەپكە بېرىپ «شورپا ئىچىپ»، «لەغمەن» يەپ قىزغا پۇل بېرىدۇ، ئۈچىنچى كۈنى قىز ئانىسىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ ۋە شۇ كۈنى قايتىپ كېلىدۇ. توي شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

يېڭى جۈپگە قۇرۇلغاندىن كېيىن، كونا قائىدە - يوسۇنلار ئۇزگەرتىلىپ خۇيزۇلارنىڭ نىكاھ ئادەتلىرى ئاددىيلاشتى. بەزى كونا ئادەتلەر ئەمەلدىن قالدى، توي تېخىمۇ مول مەزمۇنلۇق، رەڭدار بولىدىغان بولدى.

دەپنە ئىشلىرى خۇيزۇلارنىڭ دەپنە ئىشلىرى باشقا ئىسلام دىنىدىكى مىللەتلەرگە ئوخشاش شەرئىەت بويىچە بولىدۇ. خۇيزۇلار ئادەم ئۆلسە «يوق بولدى»، «ھەققە قايتتى»، «تۇگەپ كەتتى»، «ئالەمدىن ئۆتتى» دەيدۇ، ھەرگىز «ئۆلدى» دېمەيدۇ. ئۆلگۈچىنىڭ جەسىدىنى «مېيىت»، دەپنە قىلىشىنى «مېيىت ئۇزىتىش» دەپ ئاتايدۇ. دەپنە قىلىش جەريانى كۆپىنچە مۇنداق بولىدۇ، ئادەم جان ئۈزۈشتىن بۇرۇن پاكىز سۇدا غوسلى قىلدۇرۇلۇپ، پاكىز كىيىملەر كىيدۈرىلىدۇ. ئاخۇن چاقىرىپ تۆۋە قىلغۇزىدۇ. تىنىق توختىغاندىن كېيىن، مېيىت دەرھال كارىۋاتتىن يەرگە يۆتكىلىدۇ ھەمدە تېگىگە قۇمسالىق توپا تۆكۈلىدۇ. بېشى شىمالغا، يۈزى قىبلىگە قارىتىلىدۇ، ئوستىگە ئاق داكا يېپىپ قويۇلىدۇ، يۈزى ۋە پۇت - قوللىرى ئوچۇق قويۇلمايدۇ. باش تەرىپىگە ئىسرىق سېلىنىدۇ، قۇرئان تىلاۋەت قىلدۇرۇلىدۇ. ئادەم قازا تاپقاندىن كېيىن ئۇرۇق - تۇغقان، ئاغىنىلىرىگە خەۋەر قىلىنىدۇ. ئۆلگۈچى ئايال بولسا چوقۇم ئايال تەرەپنىڭ ئادەملىرى، ئەركىشى بولسا ئەر تەرەپنىڭ ئادەملىرى چاقىرىلىدۇ. ئادەتتە بۇگۈن ۋاپات بولسا ئەتىسى دەپنە قىلىنىدۇ، ئالاھىدە ئەھۋال بولغاندىمۇ ئۈچ كۈندىن ئاشۇرۇۋەتمەيدۇ. دەپنە قىلىشتىن بۇرۇن مېيىت سۇغا ئېلىنىدۇ. سۇغا ئېلىشنىڭ مۇئەييەن تەرتىپلىرى بولىدۇ، ئۆلگۈچى ئەر بولسا ئەرلەر، ئايال بولسا ئاياللار سۇغا ئالىدۇ. سۇغا ئالغاندا يەتتە ئادەم يەتتە تال كۆجە يېقىپ، كۆجىنىڭ بېشىنى تۆۋەنگە قارىتىپ يەتتە قېتىم پۈرىتىدۇ، ئاندىن مېيىتنى پاكىز سۇ بىلەن سۇغا ئالىدۇ، ھەمدە خەسە بىلەن كېپەنلەيدۇ. ئەرلەر ئۈچ قات كېپەنلىنىدۇ، بىر قېتى «كىچىك كېپەن»، بىر قېتى «چوڭ كېپەن»، يەنە بىر قېتى «پىلاخان» دەپ ئاتىلىدۇ. كېپەنلەش ئۇسۇلى مۇنداق بولىدۇ: بىر قات مېيىتنىڭ ئالدى تەرىپىگە، بىر قات كەينى تەرىپىگە يېپىلىپ، ئۈچىنچى قات كېپەن بىلەن پۇتۇن بەدەن تولۇق ئورىلىدۇ. ئاياللارنىڭ كېپەنلىكى بەش قات بولىدۇ. ئاياللارنىڭ باش ۋە كۆكرەك قىسمىنى ئوراشقا ئىككى قات كېپەن قوشۇلغان. كېپەن ئوستىگە ئايەت يېزىلىپ، خۇشپۇراق بۇيۇملار چېچىلىدۇ.

مېيىت كېپەنلەنگەندىن كېيىن تاۋۇتقا يۆتكىلىدۇ ۋە مەسچىتكە ئاپىرىپ نامىزى چۈشۈرۈلىدۇ. پۇل ۋە ئەرسە - كېرەكلەر بىلەن «فىدىيە» قىلىنىدۇ يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلى (ياكى باشقا ئائىلە تاۋابىئاتى) «قۇرئان»نى دۇگلەك دائىرە تۈزۈپ خەتمە قۇرئان قىلىۋاتقانلارنىڭ ئالدىغا كۆتۈرۈپ ئاپىرىدۇ. ئۇلار ئاۋۋال قۇرئاننى كۆتۈرىدۇ، ئاندىن «ھەدىيە» (چاشكا، پۇل، ئەرسە - كېرەك) بېرىلىدۇ. بۇ ئادەتتە ئۈچ قېتىمغىچە ئايلىنىدۇ. ئاندىن ئاخۇن جىنازا نامىزىنى چۈشۈرۈپ، ئايەت ئوقۇيدۇ، جامائەت سۇكۈتتە تۇرۇپ ماتەم تۇتىدۇ. مېيىت نامىزى چۈشۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، مېيىت زەرەتكارلىققا ئېلىپ بېرىلىپ يەرلىككە قويۇلىدۇ. مېيىت گۆر ئىچىدىكى يان گۆرگە بېشى شىمالغا، يۈزى قىبلىگە قارىتىپ قويۇلىدۇ. يان گۆر ئاغزى كېسەك بىلەن ئېتىلىدۇ. ئاندىن توپا بىلەن تىندۇرۇلۇپ، ئۈستىگە توپا دۆۋىلەپ قويۇلىدۇ. مېيىتنى دەپنە قىلىش جەريانىدا قۇرئان ئوقۇيالايدىغانلارنىڭ ھەممىسى بىردىن «قۇرئان»

(ياكى پارچە سۈرىلەر) نى ئېلىپ تۇغىمچە ئوقۇيدۇ. ئاندىن مەيىت ئۇزاتقانلار ئۆلگۈچىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ نەزىر قىلىدۇ. دەپنە مۇراسىمى شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. ئادەم ئۆلۈپ يەتتىسى، قىرقى، يىلى توشقاندا يەنە چوڭراق ھازا پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلۈپ، نەزىر قىلىنىدۇ.

ئەنئەنىۋى مەيىت - بايراملىرى

روزى مەيىت بۇ مەيىت «كىچىك مەيىت»، «مەيىت فىتىر» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ مەيىت ھىجرىيە كالىنداری بويىچە 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بولۇپ، خۇيزۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ بايرىمى ھېسابلىنىدۇ. شۇ كۈنى سەھەردە 12 ياشتىن يۇقىرى ئوغۇللارنىڭ ھەممىسى «ئابدەست» (تاھارەت ئېلىپ، يېڭى كىيىم-كې-چەكلىرىنى كىيىشىپ) قىلىپ، مەسچىتكە بېرىپ مەيىت نامىزى ئوقۇيدۇ. ئاخۇنۇمنىڭ ۋەزىنى ئاڭلايدۇ، كوللېكتىپ ھېيتلىشىدۇ. ئاخۇن ۋە چوڭلارغا سالام بېرىدۇ. مەيىت كۈنى ئۆي - ئۆيلەردە ساقلا سېلىنىپ، فېنتالىڭ ۋە مول نازۇ - نېمەتلەر تەييارلىنىپ، ھېيتلاپ كەلگۈچىلەر كۈتۈۋېلىنىدۇ. ئەنئەنە بويىچە كىچىكلەر چوڭلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ پەتلەيدۇ. ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل - ئاغىنىلەر بىر ئايغىچە ھېيتلىشىدۇ.

قۇربان مەيىت بۇ مەيىت «چوڭ مەيىت»، «مەيىت ئەزھا» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ مەيىت روزى مەيىتتىن 70 كۈن كېيىن يەنى ھەرىيلى ھىجرىيە كالىنداری بويىچە 12 - ئاينىڭ 10 - كۈنى بولىدۇ. مەيىت كۈنى مۇسۇلمانلار تاھارەت ئېلىپ پاكىز كىيىملەرنى كىيىپ مەسچىتكە بېرىپ نامаз ئوقۇيدۇ، ئاخۇنۇمنىڭ ۋەزىنى ئاڭلايدۇ، ئاندىن كوللېكتىپ مەيىتلىشىدۇ، ئۆز ئارا سالام بېرىشىدۇ. قۇربان مەيىتتا خۇيزۇلار قارا باشلىق قوي قۇربانلىق قىلىپ، يېرىمىنى ئۆزى يەيدۇ، يېرىمىنى باشقىلارغا تارقىتىپ بېرىدۇ ياكى مېھمان كۈتۈشكە ئىشلىتىدۇ.

مەۋلۇد ھىجرىيە كالىنداری بويىچە 3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئىسلام دىنىنىڭ ئىجادچىسى مۇھەممەدنىڭ تۇغۇلغان ھەم ۋاپات بولغان كۈنى بولغاچقا بۇ كۈن مەۋلۇد كۈنى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ كۈنى مۇسۇلمانلار مەسچىتكە جەم بولۇپ، ئاخۇنۇمنىڭ قىرائىتى ۋە ۋەزىنى ئاڭلايدۇ ۋە قۇيماق (قۇيماقنىڭ ئىچىگە بىر پارچە پىشىشق كالا گۆشى سېلىنىدۇ) يەيدۇ.

ئوشۇر (ئاشۇرا) ھىجرىيە كالىنداری بويىچە 1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى بولىدۇ. بۇ كۈنى مۇسۇلمانلار مەسچىتكە بېرىپ ئاخۇنۇمنىڭ خەتمە - قۇرئان ۋە ۋەزىنى ئاڭلايدۇ ھەمدە ئوشۇر تامىقى (كۆچە) ئىچىدۇ. ئوشۇر تامىقى گۈرۈچ، پۇرچاق، چىلان، ياڭاق مېغىزى، قوي - كالا گۆشلىرىدىن قىلىنغان ئۈماش. قەدىمدە بۇ بايرام يەنە «ئاشلىق بايرىمى» دەپمۇ ئاتالغان.

§ 4. مۇڭغۇللار

1. كېلىپ چىقىشى

يۇەن سۇلالىسى، چاغاتاي خانلىقى ۋە جۇڭغارلار دەۋرىدە كورلا شەھىرىگە مۇڭغۇللار كېلىپ ئولتۇراق-لاشقانىدى. ئۇلار مىلك، چىلك سۇلالىلىرى دەۋرىگە كەلگەندە يەرلىك ئۇيغۇرلار بىلەن تەدرىجىي سىڭىشىپ كەتكەن. مۇشۇ ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىغىچە كورلا ناھىيىسىدە ئولتۇراق مۇڭغۇل ئاھالىسى يوق ئىدى. 1960 - يىلى كورلا ۋىلايىتى باينغولىن مۇڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا قوشۇۋېتىلگەندىن كېيىن، ئوبلاست مەركىزى قاراشەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۈلدى. ئوبلاست دەرىجىلىك ئورۇنلار-

دا ئىشلەۋاتقان موڭغۇل كادىر، ئىشچىلار ھەمدە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئارقا - ئارقىدىن كورلا ناھىيىسىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. 1964 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى موڭغۇللار 342 ئىدى، 1980 - يىلى 834كە، 1990 - يىلى 1981 گە يەتتى. بۇلارنىڭ تولىسى ئورگان خادىملىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئىدى.

2. دىنىي ئېتىقادى

موڭغۇللار لاما دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. لامادىنى بۇددا دىنىنىڭ شىزاڭ تارمىقىغا كىرىدۇ. لاما ئىبادەتخانىسى دىنىي پائالىيەت سورۇنى ھېسابلىنىدۇ. لامالار ئىلاھىي بۇددانىڭ سىمۋولى دەپ قارىلىدۇ. ھەر قېتىم يايلاق كۆچكەندە، تەبئىي ئاپەت بولغاندا، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم بولغاندا، بالا تۇغۇلغان، ئادەم قېرىغاندا، كېسەل بولۇپ ئۆلگەن چاغلاردا لاما چاقىرىپ نوم ئوقۇتۇپ چارە قىلىنىدۇ، يامانلىقنى قوغلاپ، ياخشىلىق تىلىنىدۇ. كورلا شەھىرىدىكى موڭغۇللارنىڭ تولىسى ئورگان خادىملىرى بولغاچقا، دىنىي ئېڭى سۇس، شۇڭا دىنىي پائالىيەت ناھايىتى ئاز بولىدۇ.

3. تىل - يېزىقى

كورلا شەھىرىدىكى موڭغۇللارنىڭ يېزىقى غەربىي موڭغۇللارنىڭ تود يېزىقىغا كىرىدۇ. بۇخىل يېزىق 31 ھەرپ (يەتتە سوزۇق تاۋۇش، 24 ئۈزۈك تاۋۇش) تىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ھەرپلەرنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ سۆز ياسىغىلى بولىدۇ. تود موڭغۇل يېزىقى ئېغىز تىلى بىلەن بىردەك بولۇپ، لېكسىكىغا باي، ئىپادىلەش ئىقتىدارى كۈچلۈك.

تود موڭغۇل يېزىقىدىن باشقا، ئىچكى موڭغۇلدا ئورتاق ئىشلىتىلىدىغان خۇدۇم موڭغۇل يېزىقى بار. 1974 - يىلى سەككىز ئۇلكە، ئاپتونوم رايون موڭغۇل تىل - يېزىق خىزمىتى ھەمكارلىق يىغىنىدا، مەملىكەت مىقياسىدىكى موڭغۇللارنىڭ بىردەك خۇدۇم موڭغۇل يېزىقىنى ئىشلىتىشى قارار قىلىنىدى. ئون نەچچە يىل ئىشلىتىش، كېڭەيتىش ئارقىلىق ئۇنۇمى ياخشى، نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولدى.

4. ئۆرپ - ئادىتى

قائىدە - يوسۇنى موڭغۇللار مېھماندوست، ئەدەب - قائىدىلىك، چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ، كىچىك-لەرنى ئىززەتلەيدىغان، باشقا مىللەتلەر بىلەن دوستلىششقا ئامراق خەلق. موڭغۇللارنىڭ ئۆيىگە مېھمان كەلسە ساھىبخان ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالىدۇ. ئايال ساھىبخان ئەتكەن چاي تۇتىدۇ، يېمەكلىكلەر بىلەن مېھمان قىلىدۇ. ئەتىۋارلىق مېھمانلىرى كەلسە، خېلى يىراق يەرگىچە ئالدىغا چىرىپ كۈتۈۋالىدۇ، قوي سويۇپ مېھمان قىلىدۇ. ئەڭ ئەتىۋارلىق مېھمىنىغا پۈتۈن قوي كاۋىپى قىلىدۇ. موڭغۇللار چوڭلارنى بەك ھۆرمەتلەيدۇ، ئۇ مەيلى باي - گاداي بولۇشىدىن قەتئىنەزەر ھەممىسىنى «سىز» لەيدۇ. ئۆيگە كىرگەندە، تاماق يېگەندە، ھاراق ئىچكەندە چوڭلار ئاۋۋال باشلاپ بېرىدۇ.

كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك ۋە تۇرالغۇسى موڭغۇللارنىڭ ئەنئەنىۋى كىيىمى ئۇزۇن چاپان بولۇپ، ئۇ، ئادەتتىكى چاپان ۋە مېھمانلىق چاپان دەپ ئىككى خىلغا بۆلۈنىدۇ. ئەڭ ئەھمىيەت بېرىلىدىغان مېھمانلىق چاپانىنىڭ گىرۋەكلىرىگە جىيەك تۇتۇلىدۇ، قىزىل، سېرىق، يېشىل يىپەك بەلۋاغ

باغلايدۇ. هازىر ياشانغانلار، ئونتۇرا ياشلىقلار ئەنئەنىۋى كىيىملەرنى كىيىدۇ، ئورگان خادىملىرى، قىز-يىگىتلەر كۆپىنچە كاستيوم - ېۋرۇلكا هەمدە مودا كىيىملەرنى كىيىدۇ.

موڭغۇللارنىڭ ئاساسلىق تائاملىرى قوي، كالا گۆشى، ئۇن تامىقى ۋە سۈتتىن ياسالغان ېىمەكلىكلەر، ئۆزۈقلۇق قىممىتى يۇقىرى بولغان قېمىز، سېرىق ماي، سۈت هارىقى موڭغۇللارنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئىچىملىكلىرىدۇر.

تۇرالغۇ ئۆي جەهەتتە، موڭغۇللار چارۋىچىلىق رايونلىرىدا كۆپىنچە كىگىز ئۆيدە، دېھقانچىلىق رايونلىرىدا هەمدە مۇقىم ئولتۇراق تۇرمۇشتىكى چارۋىچىلىق رايونلىرىدا كېسەك ئۆي ياكى ئادەتتىكى خىش ئۆي ياكى بىنالاردا ئولتۇرىدۇ.

موڭغۇللار چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ. ئاساسلىق قاتناش قورالى ئات، تۆگە، قوتاز ئىدى، هازىر تراكتور، موتسىكلىت قاتارلىقلارنىمۇ ئىشلىتىدۇ. كورلا شەهىرىدىكى موڭغۇللارنىڭ تولىسى شەهەرلەشمە كەتتى، ېىمەك - ئىچمەك، تۇرالغۇ جەهەتتە چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى موڭغۇللارنىڭكىدىن كۆپ پەرقلىنىدۇ.

نىكاھ ۋە دەپنە ئىشلىرى موڭغۇل پەرزەنتلىرى توي قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۆي ئايرىپ چىقىپ كېتىدۇ. ئازادلىقتىن ئىلگىرى ئاتىنىڭ ميراسىغا ئوغۇل ۋارىسلىق قىلاتتى. كۆپ ئوغۇللۇق ئائىلىلەردە كۆپىنچە كەنجى ئوغۇل ميراسخور بولاتتى، قىزلارنىڭ ميراسخورلۇق هوقۇقى بولمايتتى. ئۆتمۈشتە نىكاھ ئىشلىرىغا كۆپىنچە ئاتا - ئانىلار چات كېرىۋالاتتى، نىكاھ ئىشلىرى ئەلچى كىرگۈزۈش، چاي ئىچكۈزۈش، تويلۇق سېلىش، توي قىلىش قاتارلىق تەرتىپلەر بويىچە بولاتتى، رەسمىيەتى كۆپ ئىدى. هازىر نىكاھ ئىشلىرىدا قىز - يىگىتلەر ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولىدىغان، «نىكاھ قانۇنى» بويىچە تىزىمغا ئالدۇرۇپلا توي قىلىدىغان بولدى. قىز - يىگىت بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەندىن كېيىن، ئوغۇل تەرەپ قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋە تۇغقانلىرىغا سوۋغا ئېلىپ سالامغا بارىدۇ. قىز تەرەپنىڭ ماقۇللىقىنى ئالغاندىن كېيىن، توي خېتى ئېلىش رەسمىيىتىنى بېجىرىدۇ. توي هارپىسىدا قىز تەرەپ يېقىنلىرىنى چاقىرىپ قىز ياتلىق قىلىش چېيى ئۆتكۈزىدۇ. ئەتىسى ئوغۇل تەرەپ قىز كۆچۈرۈشكە بارىدۇ هەمدە داغدۇغىلىق، قىزغىن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، هاراق ئىچىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ يېرىم كېچىگىچە بەزمە قىلىدۇ.

موڭغۇللاردا كۆيدۈرۈپ دەپنە قىلىش، ئوچۇقچىلىققا دەپنە قىلىش، يەرلىككە قويۇپ دەپنە قىلىشتىن ئىبارەت ئۈچ خىل دەپنە قىلىش ئۇسۇلى بار. دەپنە ئىشلىرى قويۇق دىنىي تۇس ئالغان، لامالار ئەرۋاهنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتتىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن نوم ئوقۇپ دۇئا قىلىدۇ. جەسەتنى ئاق كىگىزگە سېلىپ يىراقراق تاغ ئۈستىگە ئاپىرىپ، ياۋايى هايۋان، قاغا - قۇزغۇنلارغا تالىتىش ئوچۇقچىلىققا دەپنە قىلىش دەپ ئاتىلىدۇ، ئەگەر جەسەت 49 كۈنگىچە تالمىنىپ بولمىسا، باشقا بىر جايغا ئاپىرىپ تالىتىلىدۇ. هازىر كۆپىنچە يەرگە دەپنە قىلىنىدىغان بولدى. ئوچۇقچىلىققا دەپنە قىلىدىغان، كۆيدۈرۈپ دەپنە قىلىدىغانلار ئازراق.

ئەنئەنىۋى بايراملىرى

چاغان بايرىمى قەمەرىيە كالىندارى بويىچە 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى موڭغۇللارنىڭ چاغان بايرىمى بولىدۇ. چاغان بايرىمى خەيرلىك بايرام بولۇپ، قەمەرىيە كالىندارى بويىچە 12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى باشلىنىدۇ. هەممە ئائىلىدە ئۆي، قوتانلار سۈپۈرۈپ تازىلىنىدۇ، كىيىم - كېچەك، يوتقان - كۆرپە هەمدە باشقا تۇرمۇش بۇيۇملىرى يۇيۇلىدۇ، چاغانلىق قۇيماق سېلىنىپ، قۇتلۇق بايرام تەبرىكلىنىدۇ. قەمەرىيە كالىندارى بويىچە 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى هەرقايسى ئائىلىلەر بۇت ئالدىدا شام يېقىپ، كۈجە كۆيدۈرۈپ، جۇۋازا تۈگۈپ، بىر يەرگە جەم بولۇپ كېچىچە تۇنەپ چىقىدۇ. قەمەرىيە كالىندارى بويىچە

1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى سەھەردە، ئاياللار سۈت چاي قاينىتىپ، بۈت ئالدىدا چىراغ يېقىپ كۆچە كۆيدۈرۈپ، سەدىقە بېرىپ، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بۈت ۋە ئەجدادلارغا بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۈرىدۇ ھەمدە بۇ يىلنىڭ خەيرلىك، تىنچ بولۇشىنى، چارۋىلىرىنىڭ ئاۋۇشىنى تىلەيدۇ. كۈن چىققاندا ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كىگىز ئۆيدىن چىقىپ، قۇياشقا سالام بېرىشىدۇ. ئاندىن كىگىز ئۆيگە قايتىپ كىرىپ ئولتۇرۇپ، سۈت چاي ئىچىدۇ ھەمدە ئۆز ئارا ھېيتلىشىدۇ. ئالدى بىلەن كىچىكلەر چوڭلارغا سۆزغا ھەدىيە قىلىپ، بەخت تىلەيدۇ. چاغانىڭ 2 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئۆي ئارىلاپ ھېيتلىشىدۇ. چاغانىڭ 5 ـ كۈنى قوشنىلىرىنى تاماققا تەكلىپ قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن چاغانىڭ بىر قىسمى تۈگەيدۇ.

مائىترى بايرىمى قەمەرىيە كالېندارى بويىچە 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى قەدىمىي ئەنئەنىۋى بايرام مائىترى بايرىمى كېلىدۇ. سېرىق دىنىنىڭ كىرىشى مائىترى بايرىمىنى تېخىمۇ قويۇق دىنىي تۈسكە ئىگە قىلغان. مائىترى (سانسكرتچە Maitriye) بۇددا دىنىدىكى بىر بۇد ساتۋانىڭ نامى. ھەر قېتىم مائىترى بايرىمى كەلگەندە ئىبادەتخانىلار مائىترى بۇددانىڭ رەسىمىنى ئېسىپ، ئۇنىڭغا تېۋىنىپ قاينام-تاشقىنلىق دىنىي مۇراسىمنى شەكىللەندۈرىدۇ.

ھازىر شەھەردىكى موڭغۇللارمۇ مائىترى بايرىمىنى ئۆتكۈزىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ مەزمۇن ۋە شەكىللىرى ئۆزگىرىپ كەتتى. كۆپچىلىك جەم بولۇپ، ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل ئويناپ، يېڭى بىر يىلدا تىنىنىڭ سالامەت، ئىشلىرىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇشىنى تىلىشىدۇ.

زۇلۇ بايرىمى قەمەرىيە كالېندارى بويىچە 10 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى سېرىق دىنىنىڭ ئىجادچىسى زۇڭقابانىڭ ۋاپات بولغان كۈنىدۇر (1419 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى). شۇڭا، بۇ كۈن سېرىق دىنىدا زۇڭقابانى خاتىرىلەيدىغان بايرام كۈنى قىلىپ بېكىتىلگەن. زۇلۇ بايرىمى چىراغ يېقىش بايرىمى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ كۈنى ھەممە ئادەم ھويلا-ئارام، قوتانلىرىنى سۈپۈرۈپ تازىلاپ، چىراغ يېقىپ كۆچە كۆيدۈرىدۇ. ھەربىر ئائىلە ئادەم بېشىغا قاراپ سېرىق ماي چىرىغى تەييارلايدۇ ھەمدە ھەركىمنىڭ يېشىغا قاراپ بىر مېتر ئەتراپىدا پىلىك ياساپ كەچتە كۆيدۈرىدۇ، ئوتى ئېگىز ـ ئېگىزلەرگىچە كۆتۈرۈلۈپ ھەيۋەتلىك مەنزىرە ھاسىل بولىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن خۇلۇم ـ قوشنىلىرىنى زۇلۇ چېيى ئىچىشكە تەكلىپ قىلىدۇ، كۆپچىلىك چاي ئۈستىدە بىر ـ بىرىگە ئۈزۈن ئۆمۈر تىلىشىدۇ. زۇلۇ بايرىمى يېشىغا توشۇش بايرىمى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. زۇلۇ بايرىمى كۈنى ھەربىر ئادەم بىر ياش چوڭايغان بولىدۇ. زۇلۇ بايرىمى موڭغۇللارنىڭ جەم بولىدىغان بايرىمىدۇر.

§ 5 . باشقا مىللەتلەر

كورلا شەھىرىدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، موڭغۇللاردىن باشقا يەنە زاڭزۇ، مياۋزۇ، جۇاڭزۇ، بۇيى، چاۋشيەنزۇ، مانجۇ، دۇڭزۇ، ياۋزۇ، بەيزۇ، تۇجيا، قازاق، يىزۇ، لىزۇ، شىبزۇ، دۇڭشياڭ، قىرغىز، تۇزۇ، داغۇر، سالا، ماۋنەن، گېلاۋ، شىبە، رۇس، ئۆزبېك، يۇغۇر، تاتار قاتارلىق مىللەتلەر بار، بىراق سانى ئازراق.

كورلا شەھىرىدىكى مىللەتلەرنىڭ 1990 - يىلدىكى نوپۇسى

جەدۋەل: 32 — 1

مىللەت	نوپۇسى	مىللەت	نوپۇسى
خەنزۇ	153861	دۇڭزۇ	19
ئۇيغۇر	84504	بەيزۇ	16
خۇيزۇ	5243	لىسۇ	2
موڭغۇل	1981	شىبزۇ	5
مانجۇ	410	دۇڭشيالڭ	27
تۇجيا	271	قىرغىز	3
جۇاڭزۇ	117	داغۇر	1
مياۋزۇ	142	سالا	4
قازاق	58	ماۋنەن	1
رۇس	123	گېلاۋ	2
ئۇزبېك	35	تاتار	1
شىبە	52	يۇغۇر	1
يىزۇ	5	تۇزۇ	7
زاڭزۇ	29	ياۋزۇ	21
بۇيى	13	جەمئىي	246 982
چاۋشيەنزۇ	28		

§ 6 . مىللەتلەر خىزمىتى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، مىللەتلەر خىزمىتى ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇھىم ئىش تەرتىپىگە كىرگۈزۈلۈپ، ناھىيىلىك پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ مىللەتلەر - دىن ئىشلىرى ئىدارىسى مىللەتلەر خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇرىدىغان بولدى.

1. پارتىيەنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيەنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالمايدۇ» دېگەن ئىدىيە كىشىلەر قەلبىگە تەدرىجىي سىڭدى. ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ، ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ ئىتتىپاقلىقى، يەرلىك بىلەن بىكىتۈەننىڭ ئىتتىپاقلىقى ھەمدە ھەرمىللەت ئوتتۇرىسىدىكى

ئىتتىپاقلىق تېخىمۇ كۈچەيدى. كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) نىڭ تىنچ - ئىتتىپاقلىق سىياسىي ژەنىيىتى مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندى. دۆلەت قۇرۇلغاندىن بۇيان كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە چوڭ مىللىي ماجىرا كۆرۈلمىدى.

2. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ تەربىيىلىنىشى ۋە ئىشلىتىلىشى

1989 - يىلى شەھەردىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئومۇمىي كادىرلار سانىنىڭ 52.4 پىرسەنتىنى، ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان پارتىيىلىك كادىرلار شەھەردىكى ئومۇمىي پارتىيىلىك كادىرلار سانىنىڭ 64.4 پىرسەنتىنى، شەھەرلىك بەش بەنزىدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار 42.9% نى، شەھەردىكى رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىر 188 بولۇپ، رايون دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنىڭ 46 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلغان. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرىمۇ ناھايىتى زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. 1990 - يىلى شەھەردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئوقۇيدىغان باشلانغۇچ مەكتەپ 49 بولۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 63 پىرسەنتىنى، ئوتتۇرا مەكتەپ 15 بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 68 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلغان.

3. ئارمىيە - خەلق ئىتتىپاقلىقى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە «ئىككىدە نەمۇنىچى» ئورۇن پائالىيىتى

1982 - يىلدىن باشلاپ، كورلا شەھىرىدە ئارمىيە - خەلق ئىتتىپاقلىقى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە «ئىككىدە نەمۇنىچى» ئورۇن بولۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇشقا باشلىدى. 1990 - يىلى كورلا شەھىرى «ئىككىدە نەمۇنىچى» شەھەر بولۇپ، شەھەر بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن ۋە شەخسلەر تۈركۈم - تۈركۈملەپ بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. 1989 — 1990 - يىلغىچە شەھەر بويىچە 63 ئورۇن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، 118 كىشى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى. 200 نەچچە رايون دەرىجىلىك ئورۇن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1950 - يىللاردىن باشلاپ خەنزۇ ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئاز سانلىق مىللەت تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىشكە، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇچە ئۆگىنىشكە ئىلھاملاندۇرۇلۇپ، ياخشى كەيپىيات يارىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇزۇنارا پىكىر ئالماشتۇرۇش، دوستلۇق ئورنىتىش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈشكە شارائىت يارىتىلدى.

§7. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى

1. ئارمىيە - خەلق ئوتتۇرىسىدىكى بىلەن بىلەن سۈدەك يېقىن مۇھەببەت

1985 - يىل 8 - ئاينىڭ بىر كۈنى شۇ جايدا تۇرۇشلۇق «273» قىسىم دوختۇرخانىسى ئاغرىپ قالغان ئىككى ياشلىق ئۇيغۇر بالىنى قوبۇل قىلدى. بالا كۆكرەك قىسمى بۇزۇلۇش خاراكتېرلىك بىرىكمە

توقۇلمىلىق قان بۇزۇلۇش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانىدى. بالىنىستقا كىرگەندىن كېيىن، بالىنىڭ يۈرەك سوقۇشى تېزلىشىپ، ھۇشسىزلىنىپ، قىزىتمىسى يانمايدۇ، بۇ ناھايىتى ئاز كۆرۈلىدىغان كېسەل ئىدى. دوختۇرخانا ئۇچ كۈن جىددىي قۇتقۇزغان بولسىمۇ كېسەلدە قىلچە ئۆزگىرىش بولمايدۇ. دوختۇرخانا خادىملىرى پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، تېلېفون ئارقىلىق يۇقىرى دەرىجىلىك دوختۇرخانىلاردىن جىددىي قۇتقۇزۇش توغرىسىدا پىكىر ئالىدۇ. ھەمدە يەرلىكتىكى دوختۇرخانىلاردىن دوختۇر تەكلىپ قىلىپ بىرلىكتە دىئاگنوز قويىدۇ. توققۇز كۈن كۆكۈل قويۇپ داۋالاش ئارقىلىق، بالا ئاخىرى ھۇشىغا كېلىدۇ ھەمدە دوختۇرخانىغا كىرگەنىنىڭ 55 ـ كۈنى سالامەتلىكى ئەسلىگە كېلىپ بالىنستىن چىقىدۇ. بۇ ئىشقا كورلا شەھىرىدىكى ئۇيغۇرلار بارىكاللا ئوقۇيدۇ.

1980 ـ يىلى «273» قىسىم دوختۇرخانىسى كۆمۈشكە داۋالاش ئەترىتى ئەۋەتىدۇ. بىر كېچىسى كۆمۈش كەنتىنىڭ باشلىقى غوپۇرجانىنىڭ ئايالىنىڭ تۇغۇتى قىيىنلىشىپ، قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكە ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالىدۇ. دوختۇرخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى لى چىنرۇي، تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ دوختۇرى خۇالىڭ خۇيلىيەن قاتارلىق تۆت تېببىي خادىم تېلېفونىنى ئېلىپلا غوپۇرجانىنىڭ ئۇچ كىلومېتر يىراقلىقتىكى ئۆيىگە كېچىلەپ يېتىپ بارىدۇ. بۇ چاغدا ئايال شوك بولۇپ قالغانىدى. تېببىي خادىملار ئايالنى كاڭغا يانتۇزۇپ تۇغدۇرۇش ئوپېراتسىيىسى قىلىدۇ. بىر نەچچە سائەتلىك تىرىشىش ئارقىلىق ئوپېراتسىيە مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ. ئانا قۇتقۇزۇپ قېلىنىدۇ، قوشكىزەك ئوغۇل بوۋاق ساق ـ سالامەت تۇغۇلىدۇ. بىر يىلدىن كېيىن، غوپۇرجان «273» قىسىم دوختۇرخانىسى تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ دوختۇرى خۇالىڭ خۇيلىيەننىڭ يولداشى يىن جېڭكۇينىڭ مۇشۇ كەنتتىن ئۆتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنى ئۆيىگە چاقىرىپ، بىر بورداق قوي سويۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ قائىدىسى بويىچە قىزغىن مېھمان قىلىدۇ.

1982 ـ يىلدىن 1989 ـ يىلغىچە «273» قىسىم دوختۇرخانىسى يەرلىكتىكى ھەر مىللەت خەلقىدىن 75 مىڭ 500 ئادەم (قېتىم) نىڭ كېسىلىنى داۋالىدى. ئېغىر كېسەلدىن 916 ئادەم (قېتىم) نى قۇتقۇزۇپ قالدى. يەرلىككە داۋالاش ئەترىتى ئەۋەتىپ 136 قېتىم خالىسانە كېسەل كۆردى. يەرلىككە ئاز سانلىق مىللەت تېببىي خادىملىرىدىن 83نى تەربىيىلەپ بەردى. يەرلىكتىكى ھەرمىللەت خەلقى تەقدىم قىلغان 574 لەۋھە، 62 پارچە مەنزىرە رەسمى چوشۇرۇلگەن جاھازىنى تاپشۇرۇۋالدى.

2. بىكتۆەن بىلەن يەرلىك بىر ئائىلە

كورلا شەھىرى بىكتۆەن يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىىنىڭ شتابى ھەمدە يېزا ئىگىلىك 2 ـ شىىغا قاراشلىق 28 ـ، 29 ـ، 30 ـ تۆەن ـ مەيدانلار تۇرۇشلۇق جاي. بۇ ئۇچ تۆەن ـ مەيدان نەچچە 10 يىل ئىزچىل تۇردە يەرلىككە ۋە ھەرمىللەت خەلقىگە ياردەم بېرىپ، ئۇلار بىلەن خۇددى بىر ئائىلىدەك يېقىن ئۆتۈپ كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدە 28 ـ تۆەن ـ مەيدان كورلا شەھىرىنىڭ شاڭخۇ، چارباغ، قوشئېرىق، لەڭگەر يېزىلىرىغا قوشنا ئىدى. 30 نەچچە يىلدىن بېرى 28 ـ تۆەن ـ مەيدان بۇ تۆت يېزىغا ياردەم بېرىشنى ئۆزىنىڭ بىر سىياسىي ۋەزىپىسى قىلدى. مەلۇماتقا قارىغاندا، 1984 ـ يىلدىن 1988 ـ يىلغىچە قوشنا تۆت يېزىنىڭ 1.11 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى زەيكىشىنى تازىلاپ بەرگەن، ئۇلارغا 120 مىڭ كىلوگرام سورتلۇق ئۇرۇقلۇق شال، 148 مىڭ 500 كىلوگرام ئۇرۇقلۇق بۇغداي، 20 مىڭ كىلوگرام چىگىت، 120 مىڭ تۇپ كۆچەت ياردەم قىلغان. شاڭخۇ يېزىسىنىڭ ئەسلىدە تېرىيدىغان شېلى ئاز، شالنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى تۆۋەن ئىدى. 28 ـ تۆەن ـ مەيدانىنىڭ ياردەم بېرىشى بىلەن شال كۆلىمى يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيىپ، ھازىر 2000 مودىن ئاشتى، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىمۇ 400 كىلوگرام-

دىن ئېشىپ كەتتى.

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، يېزىلاردا ئائىلىلەر بويىچە مەسئۇلانتا باغلاپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 28 - تۆەن- مەيدان ھەر يىلى تۆت يېزىغا تېخنىك خادىم ئەۋەتىپ، ئۇيمۇ ئۆي يۈرۈپ تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىپ، ئولارنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىشىغا يارەم بەردى. 1985 - يىلى شاڭخۇ يېزىسىغا بىۋاسىتە قاراشلىق 1 - ئەترەت ئورمانلىقىدىكى كەسىپي ئائىلە غوپۇر ساۋۇر كۆتۈرە ئالغان 80 مو نەشپۈتلۈككە قۇرت چۈشۈپ، 35% نەشپۈت دەرىخى زىيانغا ئۇچراپ، مەسئۇلات مىقدارىغا تەسىر يەتتى. 28 - تۆەن- مەيدان بۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن 1986 - يىلى ئەتىيازدا تېخنىك خي خۇەيرېننى تېخنىكا ئۆگىتىشكە ئەۋەتتى، ئۇ دەرەخلەرنى ئۆزى دورىلاپ، ئەتىيازدىن كۈزگىچە يېتەكچىلىك قىلدى. شۇ يىلى نەشپۈت تازا ئوخشاپ، 1985 - يىلدىكىدىن 30 تونىنا ئارتۇق ھوسۇل ئېلىندى.

1986 - يىلى 28 - تۆەن - مەيدان شاڭخۇ يېزىسىدا ئۈن زاۋۇتى ۋە يېزىلىق شىپاخانا قۇرۇش ئۈچۈن مەبلەغ چىقاردى، تېخنىك خادىم ئەۋەتتى.

28 - تۆەن - مەيدان دوختۇرخانىسى نەچچە ئون يىلدىن بۇيان ئىزچىل تۇرۇە ھەرقايسى يېزىلاردىكى كەنت ئاھالىلىرىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ كەلدى. پەقەت 1984 - يىلدىن 1990 - يىلغىچىلا ئامبولاتورىيىدە 14 مىڭ 200 ئادەم (قېتىم) كېسەل كۆردى. 118 ئادەم (قېتىم) جىددىي كېسەل كۆردى، سىرتقا چىقىپ 142 ئادەم (قېتىم) كېسەل كۆردى. دوختۇر دىڭ جىنيۇ 30 نەچچە يىل ئىزچىل تۇرۇە ھەرمىللەت خەلقى ئۈچۈن جان - دىل بىلەن خىزمەت قىلىپ، كۆپ قېتىم شەھەر، ئوبلاست ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى.

3. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى يېڭى ئىشلار

ياڭ جىگۈڭ بېيىغاندا مىللىي مېھىر - مۇھەببەتنى ئۇنتۇپ قالمىدى شاڭخۇ يېزىسىدىكى دېھقان ياڭ جىگۈڭ كورلا شەھىرىدىن مەملىكەتلىك تۇنجى نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەرەققىياتى بويىچە «قوش ئىلغار»لارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان ۋەكىل. ئۇنىڭ ئىلغار ئىش ئىزلىرى كورلا بوستانلىقىغا تارقالغان، يەرلىك ئۇيغۇرلار ئۇنى «كورلىدىكى ئەڭ ياخشى ئادەم» دەپ تەرىپلىشىدۇ.

ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنى بۇ ئاددىي دېھقانىنى بېيىش يولىغا باشلىدى. ئۇ بېيىغاندا يۇرتداشلىرىنى ئۇنتۇپ قالمىدى. ئۇ دائىم «مېنىڭ بۇگۈنكى كۈنگە ئېرىشەلىشىم ئاساسلىقى 2 - ئانا يۇرتۇم شاڭخۇ يېزىسىدا تۇرغانلىقىمدىن بولدى» دەيتتى. 1986 - يىلى ئەتىيازدا ئۇ 4000 يۈەنگە ئالتە تونىنا خىمىيىۋى ئوغۇت سېتىۋېلىپ، ئىككى غالتەك ھارۋا بىلەن يېزىدىكى قىيىنچىلىقى بار 32 ئۇيغۇر ئائىلىسىگە تارقىتىپ بەردى. شۇنىڭغا ئۇلاپلا ئۇ يەنە 25 مىڭ يۈەن خەجلەپ كەنتكە بىر مەدەنىيەت ئۆيى سېلىپ بەردى. 1987 - يىلى ئۇ يېزىدىكى بىر نەچچە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ پارتىلىرىنىڭ كېرەكتىن چىققانلىقىنى ئاڭلاپ، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ئولارغا يېڭى پارتا - ئورۇندۇق ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن 1000 يۈەن پۇل بەردى. ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 5000 يۈەن چىقىرىپ يېزىدىكى مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرىنى ياخشىلىشىغا كۆپ قېتىم يارەم بەردى.

1982 - يىلى يەنجى ناھىيىسىنىڭ يۇڭنىڭ يېزىسىدىكى بىر خۇيزۇ دېھقان كورلىغا كېلىپ ياڭ جىگۈڭنى تېپىپ، ئۇنىڭ ياغ زاۋۇتى قۇرۇشقا يارەم بېرىشىنى سورايدۇ. ئۇ بۇنىڭغا خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولىدۇ. ئۇ يېرىم يىلدا يەنجىگە يەتتە قېتىم بېرىپ، بۇ خۇيزۇ دېھقانغا ياغ زاۋۇتى قۇرۇشۇپ

بېرىدۇ. دېھقان ياغ زاۋۇتىدىن شۇ يىلىلا 15 مىڭ يۈەن ساپ كىرىم قىلىدۇ. بۇ خۇيزۇ دېھقان خۇشاللىق بىلەن «بۇ خەنزۇ ئاكىمىز ھەقىقەتەن ياخشىكەن، ئۇنىڭ قەلبى بىز ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبى بىلەن بىر» دەيدۇ.

ئىبراھىم خەنزۇ بالىنى قۇنتۇزۇپ قالدى خەنزۇ ئايال كادىر دائىم «ئىبراھىم رەمدۇللا مېنىڭ ئۇيغۇر ئاتام» دەيدۇ. 1958 - يىلىنىڭ بىر قىش كۈنى چۈشتە تېخى ئۇچ ياشقىمۇ كىرمىگەن دائىڭ ئەيلىك بىر ئوغۇل بالا بىلەن كۆنچى دەريا‌سى بويىغا بېرىپ مۇز ئېلىپ يېمەكچى بولغاندا ئېھتىياتسىزلىقتىن دەريا‌غا چۈشۈپ كېتىدۇ. دەريانىڭ بەزى جايلىرىدا مۇز قاتقاندى. ئۇ دەريادا بىر چۆكۈپ بىر لەيلەپ ئىنتايىن خەۋپ ئىچىدە قالىدۇ. شۇ چاغدا ئىبراھىم تېخى يېگىت ئىدى. ئۇ يولدىن ئۇنتۇپ كېتىۋېتىپ بۇ ئىشنى كۆرىدۇ - دە، دەرھال چاپىنىنى سېلىپ سۇغا‌كەتتىن ئۇتكىدەك سوغاق سۇغا ئۇزۇنىي ئاتىدۇ ھەمدە دائىڭ ئەيلىگىنى سۇ ئوستىگە كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. بىراق ئۇنىڭ قولىدىن دائىڭ ئەيلىگىنى ئالىدىغان ئادەم بولمىغاچقا، دائىڭ ئەيلىك يەنە سۇغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئىبراھىم دائىڭ ئەيلىگىنى 2 - قېتىم كاچكۈلدىن قىرغاققا تارتىپ چىقىرىدۇ. باشقىلارنىڭ ياردىمى بىلەن دائىڭ ئەيلىك دەرھال دوختۇرخانىغا ئاپىرىلىپ، جىددىي قۇتقۇزۇپ قېلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن ئىنتايىن تەسىرلەنگەن دائىڭ ئەيلىگىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئىبراھىمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىدۇ. ئىبراھىمنىڭ ئىدارىسى — ئوبلاستلىق بىناكارلىق شىركىتى ئۇنىڭ تۆھپىسىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئېچىپ، ئۇزۇنىي ئۇنتۇپ ئادەم قۇتقۇزغان بۇ ئۇيغۇر ئىشچىنى تەقدىرلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككى ئائىلىدىكىلەر دائىم بېرىش - كېلىش قىلىشىپ ئۇرۇق - تۇغقانلاردەك بولۇپ كەتتى.

ئۇيغۇرلارنىڭ خەنزۇ تۇغقىنى شيۇك دۇختۇرى شيۇك دۇختۇرى كورلا شەھىرى چارباغ يېزىلىق شىپاخانىنىڭ دوختۇرى. ئۇ پۈتۈن ژۇجۇدى بىلەن يەرلىكتىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شەھەر، ئوبلاست، مەملىكەت بويىچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار شەخس» دېگەن نامغا ئېرىشتى. يېزىدىكى ئۇيغۇرلار ئۇنى «خەلقىنىڭ ياخشى دوختۇرى، ئۇيغۇرلار-نىڭ غەمگۇزارى» دېيىشىدۇ.

چارباغ يېزا ئاھالىسىنىڭ 90% تىن كۆپرەكى ئۇيغۇر. شيۇك دوختۇر 1977 - يىلى يېزىلىق شىپاخانىغا كەلگەندىن كېيىن، كېچە - كۈندۈز دېمەي ئىشلەپ، يەرلىكتىكى ئاممىنىڭ كېسىلىنى داۋالىدى. 1986 - يىلى دېھقان مويىدىننىڭ ئائىلىسىدىكىلەر كۆمۈر گازى بىلەن زەھەرلىنىپ قالغاندا، شيۇك دوختۇر دەرھال نەق مەيدانغا يېتىپ كېلىپ، سۇنئىي نەپەسلەندۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن توپ - توغرا ئۈچ سائەت ئىش كۆرۈپ، بۇ ئۈيدىكى سەككىز ئادەمنى قۇتقۇزۇپ قالىدۇ. ئەمما شيۇك دوختۇر هارغىنلىقى-تىن يىقىلىپ چۈشىدۇ.

شاڭخۇ يېزىسىدىكى پاتەم بالىياتقۇ خالتىلىق ئىششىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، قورسىقى كۆپتەك ئىششىپ، ئىككى يىلدىن ئارتۇق يېتىپ قالىدۇ. ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنى ھەر تەرەپتىن دوختۇر چاقىرىپ داۋالاتقان بولسىمۇ ئۇنۇمى بولمايدۇ. 1986 - يىلى شيۇك دوختۇر بۇ كېسەلنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، جۈملىدىن داۋالاش ئۇسۇلى بىلەن يېرىم يىلدىلا داۋالاپ ساقايتىدۇ. شۇ يىلى تېكىچى يېزىسىدىكى قادىر ئاخۇن ئېغىر كېسەل بولۇپ قېلىپ، نۇرغۇن يەرلەرگە بېرىپ كېسەل داۋالىتىشقا نۇرغۇن پۇل خەجلەيدۇ. ھەتتا قوي - كالىلىرىنىمۇ سېتىپ بولىدۇ. قادىر ئاخىرقى ئۈمىدىنى شيۇك دوختۇرغا باغلايدۇ. شيۇك دوختۇر ئۇنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقى بارلىقىنى ئۇقۇپ، ئۇزۇنىڭ ئۇزاقتىن ساقلاپ كېلىۋاتقان قىممەت-لىك جۈجىي دورىلىرىنى ئىشلىتىپ ھەمدە ئۆز يېنىدىن 100 يۈەندىن ئارتۇق پۇل چىقىرىپ ئۇنى بىر مەزگىل كۆڭۈل قويۇپ داۋالاپ ساقايتىدۇ. قادىر خۇشاللىقتىن «شيۇك دوختۇر ھەقىقەتەن يارايدىكەن، ئۇ مېنىڭ خەنزۇ تۇغقىنىم، ئۇيغۇر - خەنزۇ بىر ئائىلە» دەيدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككى ئائىلە كىشىلىرى دائىم بېرىش - كېلىش قىلىشىپ، بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك بولۇپ كېتىدۇ.

II باب

دىن

يىراق قەدىمكى دەۋرلەردە كورلا شەھىرىدىكى ئاھالىلەر شامان دىنى ۋە ئاتەشپەرەستلىك دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. تەخمىنەن خەن، ۋېي سۇلالىلىرى مەزگىلىدە بۇ يەرگە بۇددا دىنىنىڭ ھىنايانا مەزھىپى كىرگەن. تاڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، بۇ يەردە بۇددا دىنى تازا گۈللەنگەن. قاراخانىلار خانلىقى دەۋرىدە ئىسلام دىنى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ غەربىي قىسمىغا ناھايىتى كەڭ تارقالدى. بۇددىستلارنىڭ قارشىلىقى تۈپەيلىدىن 13 - ئەسىرگە كەلگەندىلا ئاندىن ئىسلام دىنى كورلا تەۋەسىگە تارقىلىشقا باشلىدى. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە خۇيزۇ ئاھالىلىرى كورلىغا كىردى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى كورلا شەھىرىدىكى ئاھالىلەردىن ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، تاتار، ئۆزبېك قاتارلىقلار ئىسلام دىنىغا ئىشىنەتتى. مىنگونىڭ 21 - يىلى (1932 - يىلى) دىن ئىلگىرى كورلىدىكى خەنزۇلار بۇددا دىنى ۋە تويىن دىنىغا ئىشىنەتتى. تويىن دىنى ئىبادەتخانىلىرىدىن نياڭنياڭ ئىبادەتخانىسى، چېڭخۇاڭ ئىبادەتخانىسى ۋە گۈەندى ئىبادەتخانىلىرى بار ئىدى. يالغۇز بۇددا دىنىنىڭلا ئىبادەتخانىسى يوق ئىدى. قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىدىن كېيىن ئىبادەتخانىلار ۋەيران قىلىندى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، كورلا ناھىيىسىدىكى مۇسۇلمانلار نورمال دىنىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولدى، بۇددا دىنىغا ئىشىنىدىغانلارنىڭ سانى تېخىمۇ ئازىيىپ كەتتى. 80 - يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىلىدە، ئىچكىرىدىكى بىر قىسىم خرىستىئان ۋە كاتولىك دىنى مۇرىتلىرى ئارقا - ئارقىدىن كورلا شەھىرىگە كىردى، كېيىن 18 - تۆەن ئۆستىڭنىڭ جەنۇبىغا بىر خرىستىئان دىنى چېركاۋى سېلىندى، ئۇنىڭ 100 - 200 دەك مۇرىتى بار. 1989 - يىلى «تەڭرىتاغ» يولىدا بىر كاتولىك دىنى چېركاۋى سېلىنىپ، بىر پوپ قويۇلدى، ئۇنىڭ 400 دەك مۇرىتى بار.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن كورلا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، دىنىي زاتلار بىلەن ئاڭ كەڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك بىرلىك سېپى تۈزىدى ھەمدە مۇشۇ ئاساستا، دىنىي زاتلارغا ئىتتىپاقلىق تەربىيىسى بېرىپ، ئاڭلىق ھالدا دىنىي ئىسلاھات ئېلىپ باردى؛ دىن بىلەن ھاكىمىيەتنى ئايرىۋەتتى، «زاكات» ئېلىشنى بىكار قىلدى؛ دىنغا ئىشىنىدىغان ئاممىنىڭ ھۆكۈمەتنىڭ ئەدلىيە، خەلق ئىشلىرى، مەدەنىيەت، ماتارىپ ۋە نىكاھ - ئائىلە ئىشلىرىغا مۇداخىلە قىلماسلىق شەرتى بىلەن، نورمال دىنىي پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە بىرمۇنچە مەسچىت ۋە دىنىي كىتابلار ۋەيران قىلىندى. دىنىي زاتلار بالايىئاپەتكە ئۇچرىدى. ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە ھۆكۈمەتلەر دىنىي سىياسەتنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەملىيلەشتۈردى. يالغان، خاتا، ناھەق ئەنزىلەرنى ئاقلىدى. ھۆكۈمەت پۇل ئاجرىتىش ۋە ئامما يارەەم بېرىش شەكلى بىلەن بىر قىسىم مەسچىتلەر قايتا سېلىنىپ، نورمال دىنىي پائالىيەت ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

§ 1 . ئىسلام دىنى

1. دىنىي تەشكىلات

ئىسلام دىنى ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىممىسىنىڭ تۇرمۇشىدا مۇھىم ئورۇننى تۇتىدۇ. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، مەزكۇر دىننىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىش تەقسىماتى مۇنداق ئىدى. ئەلەم: شۇ جايدىكى ئەڭ يۇقىرى دىنىي ۋەزىپە بولۇپ، كورلا ناھىيىسىدىكى دىنىي ئىشلارنى باشقۇراتتى؛ خاتىپ: دىندارلارنىڭ چوڭ نامىز يەنى ھەر جۈمە كۈنى، قۇربان ھېيت، روزى ھېيتلاردا جامەلەردە نامىز ئوقۇشىگە رىياسەتچىلىك قىلىشقا مەسئۇل؛ قازى: دىنىي قانۇن دەستۇرى بولغان «قۇرئان» دىكى مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلارغا ئاساسەن، خەلق ئارىسىدىكى ماجىرالارنى، مەسىلەن: نىكاھ، ئائىلە ماجىرالىرى، ئىقتىسادىي ماجىرا ۋە ھەق ـ تەلەپ دەۋا ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل؛ مۇفتى: شەرىئەتنى ئىجرا قىلىشقا مەسئۇل؛ مۇددەررىس: مەخسۇس دىنىي زاتلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشكە مەسئۇل. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ھەربىر مەسچىتتە كۇندىلىك دىنىي پائالىيەتنى باشقۇرىدىغان بىردىن ئىمام بار ئىدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، قازىنىڭ باشقۇرىشىدىكى خەلق ئىشلىرى ۋە ئەدلىيە ھوقۇقى بىكارقىلىنىدى.

2. دىنىي پائالىيەت

ئىسلام دىنى مۇرىتلىرى ئىدىيە جەھەتتە ئىسلام دىنى ئەھكاملىرىغا ئىشىنىدۇ، يەنى ئاللاغا، ئۇنىڭ ئەلچىسىگە، مۇقەددەس كىتابىغا، ساھابىلەرگە ۋە ئۇلارنىڭ ئالدىن كۆرەرلىكىگە ئىشىنىدۇ. ھەربىر دىنىي ئەمىر ـ مەرۇپلارغا، دىنىي قانۇن ـ قائىدىلەرگە ۋە ئەقىدىلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلىدۇ، «بەش پەرز»نى ئادا قىلىدۇ. بۇ «بەش پەرز» مۇنۇلار:

ئىمان ئېيتىش

نامىز ئوقۇش ھەركۈنى بەش قېتىم ئاللاغا باش ئۇرىدۇ. جۈمە، روزى ھېيت، قۇربان ھېيتلاردا مەسچىتكە بېرىپ كوللېكتىپ نامىز ئوقۇيدۇ، ئاخۇنۇمنىڭ «قۇرئان» دىن ئېيتقان ۋەزلىرىنى ئاڭلايدۇ.

روزى تۇتۇش «رامىزان ئېيى» يەنى ھىجرىيە كالېندارى بويىچە 9 ـ ئايدا بىر ئاي روزى تۇتىدۇ.

زاكات بېرىش زاكات دىنىي باج بولۇپ، ئادەتتە دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ $\frac{1}{10}$ى ياكى $\frac{1}{20}$ى، مالنىڭ $\frac{1}{40}$ى ئېلىنىدۇ. دەسلىپىدە باج خەيرى ـ ساخاۋەت ئىشلىرىغا چىقىم قىلىنىدىغان بولغاچقا، «نامراتلارنى قوتقۇزۇش بېجى» دەپمۇ ئاتىلاتتى. كېيىن ئۇ مەسچىتلەرنىڭ دىنغا ئىشىنىدىغان ئاممىنى ئىقتىسادىي جەھەتتە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىدىغان ۋاسىتىسىغا ئايلىنىپ قالدى. 50 ـ يىللاردىكى دىنىي ئىسلاھاتتا زاكات بىكار قىلىنىدى.

ھەج قىلىش ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس جايى مەككىگە بېرىپ ھەج ـ تاۋاپ قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. ھەج قىلغانلار «ھاجى» دەپ شەرەپلىك دىنىي نامغا ئېرىشىدۇ.

كورلا ئىسلام دىنىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاساسلىق پائالىيەت رايونلىرىنىڭ بىرى. كورلىدىكى

ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، ئۆزبېك، دۇڭشيالار، قىرغىز، تاتارلار بولۇپ، بۇلار پۈتۈن مىللەت بويىچە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. 1990 - يىلى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار 90 مىڭ نادەم بولۇپ، پۈتكۈل شەھەر ئاھالىسىنىڭ 4.36 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

3. دىنىي مەزھەپلەر

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى كورلىدىكى ئۇيغۇر، تاتار، ئۆزبېكلەر ئاساسدا ھەنەفىيە مەزھىپىدە بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنى «جەھرىيە» مەزھەپلىرىدە ئېتىقاد قىلاتتى.

ھەنەفىيە مەزھىپى سۇننى مەزھىپى قانۇنشۇناسلىقى (فىقھىچىلىك) جەھەتتىكى تۆت چوڭ فىقھىچىلەر (مەزھىپى) نىڭ بىرى. ئىرانلىق ئەبۇ ھەنىفە (699 - 767) ئىجاد قىلغان. «قۇرئان» ۋە «ئالتە چوڭ ھەدىسلەر توپلىمى»نى ئۇلۇغلايدۇ. مازارلارغا تېۋىنىشنىمۇ سۇننەت دەپ بىلىدۇ. بۇ كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دە ئېتىقادچىلىرى ئەڭ كۆپ مەزھەپتۇر.

ئىشانلىق مەزھىپى سوۋېتزىمنىڭ بىر تارمىقى. مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) يېڭىسارلىق ئالاۋدىن ئىشان كورلىغا كېلىپ ئىشانلىق تەرىقىتىنى تارقاتقان. بۇ مەزھەپنىڭ ئالاھىدىلىكى: ئىشانلىق ئاتىدىن بالىغا مىراس قېلىپ ئەۋلادمۇ ئەۋلاد تارقىلىدۇ. ھازىرقىسى 3-ئەۋلاد ھېسابلىنىدۇ. تەشكىلىي جەھەتتە چىڭ، دىنىي پائالىيىتى خۇپىيانە بولىدۇ. مۇرىتلارنىڭ ئۆيىدە نۆۋەتلىشىپ ئىبادەت قىلىنىدۇ. ئىبادەت قىلغاندا ھالقا توزۇپ سەكرەپ، قاتتىق ھۇم سېلىپ، جەم بولۇپ غىزالىنىدۇ. كورلا شەھىرىدىكى ئىشانلار ئازراق بولۇپ، ھازىرقى ئوبلاستلىق 1-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئۇدۇلىدا بىرلا مەسچىتى بار.

قەدىم مەزھىپى خۇيزۇلار ئېتىقاد قىلىدىغان قەدىم مەزھىپى سۇننى مەزھىپىنىڭ بىر تارمىقىدۇر. بۇ ئەرەبچە سۆز بولۇپ «قەدىمىي دىن»، «ھەقىقىي دىن» ياكى «قەدىمكىنى ھۆرمەتلەش دىنى» دېگەن مەنىلەردە. بىدئەتچىلىككە قارشى تۇرىدۇ. كورلا شەھىرىدە بىرلا مەسچىتى (خانىقا) بار. مەسچىتنى مەدرىستىكى ئاقساقاللار باشقۇرىدۇ. ئاخۇنلارنى دېموكراتىك ئاساستا تەكلىپ قىلىدۇ.

جەھرىيە مەزھىپى «ئوچۇق - ئاشكارا» دېگەن مەنىدە، ئۇنلۇك ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلغاچقا، «ئۇنلۇك ئوقۇغۇچىلار مەزھىپى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. تۆت چوڭ مەزھەپنىڭ بىرى. دىنىي ئاقساقاللىق ئاتىدىن بالىغا مىراس قالىدۇ. كورلا شەھىرىدە جەھرىيە مەسچىتىدىن پەقەت بىرلا كىچىك مەسچىت بار. ئاخۇننى مەزھەپ ئۇستازى (ئىگىشىا ئاقساقلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ۋاكالەتچىسى) ۋەزىپىگە تەينىلەيدۇ. مەسچىتنى مەدرىس ئاقساقاللىرى باشقۇرىدۇ.

4. دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرى

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىدە 100 دىن ئارتۇق مەسچىت بار بولۇپ، يېزا-بازارلارنىڭ ھەممىسىگە تارقالغانىدى. مىنگونىڭ 19 - يىلى (1930 - يىلى) نىڭ ئالدى-كەينىدە مەدرىستىن 48ى بار ئىدى. دۆلەت ئەمدىلا قۇرۇلغاندا، يەنى 1953 - يىلدىكى تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، ناھىيىدە بىر چوڭ مەسچىت (جامە)، ئون ئوتتۇراھال مەسچىت، 137 كىچىك مەسچىت، جەمئىي 148 مەسچىت بولغان. يەتتە مەدرىس، 339 تالىپ بار ئىدى (بىرى خۇيزۇلار مەدرىسى بولۇپ، 20 تالىپى بار ئىدى). مەسچىت يېرى 1977 مو بولۇپ، ناھىيە تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 1.1 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتى.

تى، يەنە خېلى چوڭ مۇلكى بار ئىدى. يەر ئىسلاھاتى مەزگىلىدە، مەسچىتلەرنىڭ يەر ۋە مال-مۇلكى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىنىدى، ئارتۇق قىسمى دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىلدى. يۇقىرىدىكى مەسچىتلەرنىڭ كۆپ قىسمى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە چېقىۋېتىلگەچكە، دىنىي پائالىيەت ئاساسىي جەھەتتىن توختاپ قالدى. 1982 - يىلى دىنىي پائالىيەت ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، مەسچىتلەر ئېچىۋېتىلدى. 1984-يىلىنىڭ ئاخىرى كورلا شەھىرىدە ئېچىۋېتىلگەن ۋە يېڭىدىن سېلىنغان مەسچىت ھەم دىنىي پائالىيەت نۇقتىلىرى 97 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 52 مەسچىت ئالاقىدار بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن ئېچىۋېتىلگەن، 45نى ئامما ئۆزى سالغان. 1990 - يىلى شەھەر بويىچە جەمئىي 131 مەسچىت (دىنىي پائالىيەت نۇقتىلىرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) بار بولۇپ، ئىگىلىگەن يېرى 204 مو، قۇرۇلۇش كۆلىمى 27 مىڭ 849 كۋادرات مېترغا يەتكەن. شەھەردىكى 180 كەنت ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى ئىچىدە 80% گۇرۇپپىنىڭ دىنىي پائالىيەت سورۇنى بار.

1985 - يىلدىن باشلاپ، شەھەردىكى مەسچىتلەرنىڭ ھەممىسىدە باشقۇرۇش ھەيئىتى ياكى باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئىمام تاللاش ۋە كۆرسىتىش، مەسچىتتىكى نورمال پائالىيەتنى ساقلاش، مەسچىت مالىيىسىنى باشقۇرۇش، مەسچىتنى رېمونت قىلدۇرۇش ۋە سېلىش، دىنىي پائالىيەتلەرنى پىلانلاش قاتارلىقلارنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. 1990 - يىلغىچە جەمئىي 137 باشقۇرۇش ھەيئىتى ياكى باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

جامە جەنۇبىي ئىتتىپاق يولىغا جايلاشقان بولۇپ، كورلا شەھىرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ چوڭ مەسچىتى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ داۋگۇاڭ 14 - يىلى (1834 - يىلى) سېلىنغان. كۆلىمى 12 مو، قارىمىقىدا باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەلۇماتقا ئىگە تالىپ تەربىيىلەيدىغان مەدرىس بار. جامەنىڭ ئەسلىدىكى نامازخانا ئۆتەيدىغان يېرى كېسەك - ياغاچ قۇرۇلمىلىق بولۇپ، كۆلىمى 5. 40 كۋادرات مېتردىن ئارتۇق، 5000 سەركۇمۇش بىلەن پۈتكەن. بۇ جامە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە چېقىۋېتىلگەن، 1984-يىلى 1 مىليون يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىنىپ قايتا ياسالغان. بۇ مەسچىتتە بىر ۋاقىتتا پەشتىقى، بىر نامازخانا بار. ئەزان پەشتىقىنىڭ ئېگىزلىكى 20 مېتر، ئۇزۇنلۇقى توققۇز مېتر، كەڭلىكى توققۇز مېتر، كۆلىمى 136 كۋادرات مېتر، نامازخانىسىنىڭ كۆلىمى 734 كۋادرات مېتر. ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 1000 كۋادرات مېتر. تورۇس ۋە تاملىرىغا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى رەڭلىك بېزەك، نەقىشلىرى سىزىلغان. ئەرەب بىناكارلىق ئۇسلۇبى ئاساس قىلىنىپ، جۇڭگونىڭ كلاسسىك ئىمارەتخانا بىناكارلىقى ئالاھىدىلىكى يۇغۇرۇلغان. ئېگىز ھەم ھەشەمەتلىك، كۆركەم ھەم جەزبىدار. مەسچىتتە باشقۇرۇش ھەيئىتى بار. ھازىر چوڭ ئاخۇن ھىدايەت دامۇللا ۋە غوپۇر دامۇللىلار مەسچىتتىكى دىنىي پائالىيەتلەرگە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ.

چوڭ مەسچىت خۇيزۇلارنىڭ بۇ مەسچىتى جەنۇبىي ئىتتىپاق يولىغا جايلاشقان. مىنگونىڭ 4 - يىلى (1915 - يىلى) سېلىنغان. ئەسلى شەنشى مەسچىتى دەپ ئاتىلاتتى، بۇ مەسچىت شىخې مەسچىتى، دۇڭغانىڭ مەسچىتلىرى بىلەن تەڭ سېلىنغان. شىخې، دۇڭغانىڭ مەسچىتلىرى دۆلەت يېڭى قۇرۇلغان مەزگىلدە ناماز ئۆتەيدىغانلار بەك ئازىيىپ كەتكەچكە چېقىۋېتىلگەن. شەنشى مەسچىتى قەدىم مەزھەپنىڭ مەسچىتى بولۇپ، ئادەمى ئەڭ كۆپ. كورلا شەھىرىدىكى خۇيزۇلارنىڭ 80% تىن كۆپرەكىنى تەشكىل قىلىدۇ. 1988 - يىلى مەسچىتكە ئوت كېتىپ كۆيۈپ كەتكەن. 1989 - يىلى ئىككى قەۋەتلىك قىلىپ قايتا سېلىنغان، قۇرۇلۇش كۆلىمى 340 كۋادرات مېتر بولۇپ، 120 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىنغان. ھازىر ماشۇرېن ئاخۇن رىياسەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ. كورلا شەھىرىدە چوڭراق مازاردىن يەتتىسى بار، بۇلارنىڭ بەزىلىرىگە مەسچىت سېلىنغان.

5. دىنىي مەكتەپ ماۋارىپى ۋە دىنىي زاتلار

دىنىي مەكتەپ ماۋارىپى دىنىي مەكتەپ دىنىي ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرىدىغان ئورۇن. مىنگونىلىق 27 - يىلى (1938 - يىلى) كەنجى ئەلىيوف كورلا ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىلىق رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەن. ئۇ كونا كۆچلەرنىلىق قارشىلىقىغا تاقابىل تۇرۇپ، ناھىيىدىكى 48 دىنىي مەكتەپنىلىق ھەممىسىنى ئاستا - ئاستا يېڭىچە مىللىي ماۋارىپ مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتىپ، مەدەنىي ئاقارتىش ئىلىپ بارغان. گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە، دىنىي مەكتەپلەرنىلىق بىر مەزگىل تىرىلىش دولقۇنى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 1953 - يىللىق مەلۇماتقا قارىغاندا، ناھىيە بويىچە يەتتە دىنىي مەكتەپ، 339 تالىپ (بۇنىلىق ئىچىدە خۇيزۇلارنىلىق دىنىي مەكتىپى بىر، تالىپى 20) بار بولغان. 50 - يىللارنىلىق ئاخىرىدىكى دىنىي ئىسلاھاتتا، دىنىي مەكتەپلەر بىكار قىلىنغان.

كورلىدىكى باشلانغۇچ دىنىي مەكتەپلەردە بالىلارغا ئاساسلىقى ئەرەب ئىلىپبەسى ۋە ئۇنى ئوقۇشتىن دەرس بېرىلەتتى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەردە «قۇرئان» ، «سەرف» (گراماتىكا) ، «شەرھى مۇللا» ، «رۇقئى بەيانى» (ئەدەبىي ئەسەرلەر) ، «ۋاقايى» قاتارلىقلاردىن دەرس بېرىلەتتى. ئاخۇن ئەرەبچىنى خەنزۇچە ياكى ئۇيغۇرچىغا ئاغزاكى تەرجىمە قىلىپ تەپسىر قىلاتتى. كورلا شەھىرىدىكى ئۇيغۇر مەسچىتلىرىدىكى دىنىي مەكتەپ ماۋارىپى باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىكتىن ئىبارەت ئىككى خىللا بولۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ماۋارىپ پەقەت جامەدىلا بار ئىدى. تالىپلار ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن قەشقەردىكى خانلىق مەدرىسىگە بېرىپ، ئۇچ - تۆت يىل بىلىم ئاشۇرااتتى. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن «موللا» ئۇنۋانى ئىلىپ، كەسپىي دىندار بولاتتى.

دىنىي زاتلار 1953 - يىلى كورلا ناھىيىسىدە ئىككى دامولا، تۆت ئاخۇن، 220 قارى، 44 خەلپەت، 65 ئىمام، 80 مەزىن بار ئىدى. 1984 - يىلى كورلا شەھىرىدە ئىككى دامولا، 96 ئىمام، 20 قارى بار ئىدى. 1990 - يىلى كورلا شەھىرىدىكى دىنىي زات 156گە، بۇنىلىق ئىچىدە ئىمام 96گە يەتتى.

كورلا شەھىرى تارىخىدا تەسىرى بار دىنىي زاتلار:

ئەلىھاجى دامولا (1854 — 1927)
ئەلىھاجى ئەلەم دامولا (1849 — 1924)
ئەمەت ئەلەم ئاخۇن (1810 — 1889)
ئەمەت ئىشان ھەزرەت (1821 — 1924)
ئابدۇقادىر ئەلەم ئاخۇن (1821 — 1909)
موللا يۈسۈپ دامولا (1839 — 1920)
مەخسۇت ئەلەم ھاجى (1885 — 1968)
ئابدۇكېرىم قازىھاجى (1860 — 1950)
تاھىر ئەلەم ھاجى (1881 — 1952)
ھوشۇر قازى دامولا (1896 — 1983)
ئەزىم ھوشۇر دامولا (1913 — 1985)
ھىدايەت دامولا (1906 — 1991)

1950 - يىلدىن بۇيان كورلا شەھىرى (ناھىيىسى) دىن مەككىگە ھەجگە بارغان قىسمەن دىنىي زاتلار

جەدۋەل: 32 — 2

ئىسىم - فامىلىسى	ئادرېسى
ھېزىم ھوشۇر دامولا	شەھەر رايونى
ھىدايەت دامولا	شەھەر رايونى
بارات دامولاھاجى	شەھەر رايونى
مۇتىللاقارى ھاجى	شەھەر رايونى
غوپۇر دامولا	شەھەر رايونى
كېرىم قارى ھاجى	چارباغ يېزىسى
غوپۇر پازىل ھاجى	شەھەر رايونى
ئىلى قارى ھاجى	چارباغ يېزىسى
ئەبەي قارى ھاجى	چارباغ يېزىسى
ياسىن دامولاھاجى	يېڭىشەھەر يېزىسى
روزى قارى ئىمام ھاجى	يېڭىشەھەر يېزىسى
خوجائابدۇللاھاجى	يېڭىشەھەر يېزىسى
ئىمىن قارى ھاجى	ئاۋات يېزىسى
ئاسىم قارى ھاجى	قارا يۇلغۇن يېزىسى
ئابلىمىت قارى ھاجى	تېكىچى يېزىسى
مويدىن قارى ھاجى	تېكىچى يېزىسى
شايىدىن قارى ھاجى	تېكىچى يېزىسى
ئارىپ ئىمام ھاجى	پۇخۇي يېزىسى
ھەسەن قارى ھاجى	تېكىچى يېزىسى
ئىبراھىم قارى ھاجى	تېكىچى يېزىسى

§ 2 . بۇددا دىنى

سۇي، تاڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە بۇددا دىنى كورلىغا ناھايىتى كەڭ تارقالغان. بۇ يەرگە تارقالغىنى ئاساسلىق كەشمىر دۆلىتىدىن كىرگەن بۇددا دىنىنىڭ ھىنايانا مەزھىپى ئىدى. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئاتاقلىق بۇددا دىنى ئۇستازى تاڭ شۇەنزاڭ جەنگۇەن 4 ـ يىلى (630 ـ يىلى) كىنگىت بەگلىكىدىن ئۆتكەندە، ئۇ يەردە ئون نەچچە بۇتخانا ۋە 2000 دىن ئارتۇق بۇددىستىنىڭ بارلىقىنى كۆرگەن («ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربىي يۇرت خاتىرىسى»). تاڭ سۇلالىسىنىڭ داجۇڭ 10 ـ، 11 ـ يىللىرى ئۇيغۇرلار قاراشەھەرگە كېلىپ ئورۇنلاشقاندا، ئۇيغۇر قەبىلىلىرى بۇددا دىنى بىلەن شامان دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. قاراخانىلار خانلىقى مەزگىلىدە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىسلاملىشىشىغا ئەگىشىپ، كورلىدىكى بۇددا دىنى خارابلاشقان.

1960 ـ يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قاراشەھەر ناھىيىسىدىن كورلا ناھىيىسىگە كۆچۈرۈلۈشى بىلەن، بۇددا دىنىنىڭ شىزاڭ مەزھىپىگە (لاما دىنى، سېرىق دىن دەپمۇ ئاتىلىدۇ) ئېتىقاد قىلىدىغان موڭغۇللارنىڭ سانى كۆپەيگەن بولسىمۇ، ئەمما كورلا شەھىرىگە كۆچۈپ كەلگەن موڭغۇللارنىڭ تولىسى پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە كارخانا-كەسىپي ئورۇنلارنىڭ كادىر-ئىشچىلىرى بولغاچقا، بۇددا راھىپلىرى يوق ئىدى. دىنىي پائالىيەت سورۇنىمۇ يوق ئىدى. پەقەت مىللىي تۈرمۈش ئۇرپ ـ ئادەتلىرىدىلا مەسىلەن: چاغان، مائىتىرى بايرىمى، زۇلۇ بايرىمى، نادام مەرىكىلىرىدە بۇددا دىنى شىزاڭ مەزھىپىنىڭ بىر قىسىم ئەنئەنىلىرى ساقلىنىپ قالغان.

§ 3 . دىن ئىشلىرى خىزمىتى

1950 ـ يىلدىن كېيىن پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ئاساسىي قانۇن ۋە ئالاقىدار سىياسەتلەرگە بىنائەن، دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى يولغا قويدى، شۇنىڭ بىلەن ھەرمىللەت خەلقى دىنغا ئىشىنىش ياكى ئىشەنمەسلىك ئەركىنلىكىگە، ھەرقانداق بىر دىنغا ئىشىنىش ئەركىنلىكىگە ئىگە بولدى ھەمدە نورمال دىنىي پائالىيەت يولغا قويۇلدى. دىنىي زاتلارغا قارىتا ئىتتىپاقلىشىش، تەربىيە بېرىش فاكتورى قوللىنىلىپ، سىياسىي ـ ئىدىيىۋى خىزمەت قانات يايدۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە دىنىي پائالىيەتلەر توختاپ، دىنىي زاتلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى. مەسچىت قاتارلىق دىنىي پائالىيەت ئورۇنلىرى (11 ئورۇن، 2100 كۋادرات مېتىرلىق) ۋەيران قىلىندى. ج ك پ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسەت ۋە دىنىي سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، مەسچىتلەرنى تەدرىجىي ئېچىۋەتتى، دىنىي پائالىيەتلەرنى ئەسلىگە كەلتۈردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە چېقىۋېتىلگەن مەسچىتلەر ئۈچۈن 100 مىڭ يۈەن تۆلەم تولۇقلاپ بەردى، دىنىي زاتلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ئاختۇرۇپ ئېلىپ كېتىلگەن مال ـ مۈلۈكلەر ئۈچۈن 60 مىڭ 200 يۈەن تۆلەم بەردى. 31 دىنىي زاتنىڭ ناھەق، يالغان، خاتا ئەنزىسىنى ئۈزۈل ـ كېسىل ئاقلىدى.

1985 ـ يىلى كورلا شەھىرىدە مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى، دىنىي ئىشلار ئىدارىسى قۇرۇلدى. ھۆكۈمەتنىڭ فۇنكسىيىلىك ئورگىنى بولغان بۇ ئىككى ئورۇن شەھەرنىڭ مىللەتلەر، دىن خىزمىتىنى باشقۇرىدۇ. 1982 ـ يىلدىن بۇيان، دىنىي زاتلار ھەرىيلى بىر نەچچە قېتىم ئۆگىنىش كۆرسى، سۆھبەت

يىغىنلىرىغا ئۈيۈشتۇرۇلدى. ئۇلار پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتىنى ئۆگەندى. سىياسىي، تۈرمۇش جەھەتـ
لەردىن ئېتىبارغا ئۇ خەمخورلۇققا ئېرىشتى. 1987 ـ يىلدىن 1989 ـ يىلغىچە شەھەردىكى دىنىي زاتلار
ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن تۈرمۇش يارەدەم پۇلى 58 مىڭ يۈەن، ئېيىغا تۈرمۇش يارەدەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلگەن
ئادەم 15، پەسىل بويىچە تۈرمۇش يارەدەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلگەن ئادەم 26، ئالاھىدە يۇقىرى ئايلىق تۈرمۇش
يارەدەم پۇلى 229 يۈەن بولدى.

1990 ـ يىلى كورلا شەھىرىدىكى دىنىي زات 156 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئوبلاستلىق، شەھەرلىك
خەلق قۇرۇلتىيىغا ۋەكىل، سىياسىي كېڭەشكە ۋە ئىسلام دىنى جەمئىيىتىگە ئەزا بولغانلار 61 (ئاپتونوم
رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئەزاسى بىر، ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەش ئەزاسى تۆت، شەھەرلىك سىياسىي
كېڭەش ئەزاسى 20، ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى ئىككى، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى
سەككىز، ئوبلاستلىق ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى 26).

ئوتتۇز ئۇچىنچى قىسىم

شەخسلەر

I باب

شەخسلەر تەرجىمھالى

توختى

توختىبەگ (؟-1757)، كورلىلىق. چىڭ سۇلالىسىنىڭ يۇڭجېڭ 13 - يىلى (1735 - يىلى) غالدان سېرىن دوندوپ تەڭرىتاغنىڭ شىمالىدىن بايىنبۇلاق يايلىقى ۋە قايدۇ دەرياسىنىڭ ئىككى قىرغىقىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپ، سالاس، ماخوس قوشۇنلىرىنى تەسىس قىلىپ، كورلا يېزىسىدىن باج - سېلىق ئالدى، كىشىلەرنى خىلمۇ خىل نامىلار بىلەن ھەقسىز ھاشارغا ئىشلەتتى، يەنە ئۇلارنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى ئۇزلۇكسىز ھالدا ئادەم، چارۋا، مال - مۈلۈكلەرنى بۇلاپ، خوتۇن - قىزلارنى ئايىغ - ئاستى قىلدى. توختى بۇنىڭغا چىدىماي، ئادەملىرىنى باشلاپ جەنۇبتىكى لوپنۇرغا كۆچۈپ ببرىپ، چىڭ سۇلالىسىگە بەيئەت قىلدى. چىڭ ئوردىسى توختىنى سانچى ئامبال قىلىپ تەينىلەپ، ئۇنىڭغا ھەربىي قوشۇن بىلەن بىللە يۈرۈپ خىزمەت كۆرسىتىشىنى تاپشۇردى. ئۇنىڭ قەبىلىسىنى ئىمىن خوجا لوپنۇردا تۇرۇپ مال بېقىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

چېينلۇڭ 22 - يىلى (1757 - يىلى) 2 - ئايدا چوڭ - كىچىك خوجىلار چىڭ سۇلالىسىگە ئاسىيلىق قىلىپ، كۆچانىڭ غەربىدىكى رايونلارنى تىزگىنلىۋالدى، چىڭ سۇلالىسىگە بەيئەت قىلغان سالاس، ماخوس قەبىلىلىرىمۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئاسىيلىق قىلدى. توختى ۋە مەسلىھەتچى ئامبال ئىمىن خوجا نوپۇس پىرقىسىنىڭ ياندىش بېگى ئارغۇننىڭ ئادەملىرى بىلەن بىرلىكتە يۇلتۇزغا ھۇجۇم قىلىپ، ئاسىيلار قوشۇنىغا قارشى جازا يۈرۈشى قىلدى. سالاس، ماخوس قەبىلىلىرى دەل - دەرەخلەرنى كېسىپ ئوت قويۇپ، يولنى توسۇۋالدى. توختى تاغلىق رايوننىڭ يەر شەكلى ۋە يوللىرىنى ياخشى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ بىر تارماق قىسمىنى باشلاپ چىغىر يوللار بىلەن ئايلىنىپ مېڭىپ، دۈشمەن قوشۇنىنى قورشۇۋېلىپ، دۈشمەننىڭ نەچچە ئون ئادەمنى ئەسىر ئالدى. ئۇلارنى سوراق قىلىش ئارقىلىق ئاسىيلار قوشۇنىنىڭ

كۆچاغا قېچىپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. توختى تەشەببۇسكارلىق بىلەن چىلەك ئوردىسىدىن يارلىق ئالغاندىن كېيىن، ئىمىن خوجىنىڭ خېتىنى كۆتۈرۈپ كۆچاغا بېرىپ، ئاسىيلارنى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلغاندا، كىچىك خوجا خوجا جاھان تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، ئۇزاق ئۆتمەي ئۆلتۈرۈلدى.

توختىبەگ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، چىەنلۇڭ خان قارا شەھەر خان ئامبىلى شۇ شەنگە توختىنىڭ قەبىلىسىدىن 300 ئۆيلۈكتىن ئارتۇق ئادەمنى لوپنۇردىن كورلىغا قايتۇرۇپ كېلىش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈردى ھەمدە توختىنىڭ ئىنىسى ئابلەينى ئاقسۇدىن شەرققە كۆچۈرۈلگەن دولان ئۇيغۇرلىرىنى باشقۇرۇ-دىغان 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگ قىلىپ تەينىلىدى. چىەنلۇڭ 26 ـ يىلى (1761 ـ يىلى) ئابلەي دولان ئۇيغۇرلىرىنىڭ مال ـ مۈلكىنى قاقتى ـ سوقتى قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا گۇناھ ئارتىلدى. چىەنلۇڭ خان ئۇنىڭ ئاكىسى توختىنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئابلەيگە يېنىك چارە كۆرۈپ، ئۇنى خىزمەت كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىلىغا ئەۋەتىشنى تاپشۇردى ھەمدە توختىنىڭ ئوغلى سىدىقنى ئابلەينىڭ ئورنىغا 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگ قىلىپ تەينىلىدى.

سىدىق

سىدىق (تۇغۇلغان ۋە ئۆلگەن ۋاقتى ئېنىق ئەمەس)، كورلىلىق، كورلا بېگى توختىنىڭ ئوغلى. چىەنلۇڭ 25 ـ يىلى (1760 ـ يىلى) سىدىق قاراشەھەر خان ئامبىلى شۇ شەنگە يارەملىشىپ، ئاقسۇ، لوپنۇردىكى دولان ئۇيغۇرلىرىدىن 1200 نەچچە تۈتۈن، 4000 نەچچە ئادەمنى كورلا، چەرچى، يېڭىسار، چىدىر ۋە بۈگۈر لىنىيىسىدە تېرىقچىلىق قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتا كۆرۈنەرلىك خىزمەت كۆرسەتكەن. 2 ـ يىلى كورلىنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبېگى ئابلەي دولان ئۇيغۇرلىرىنى قاقتى-سوقتى قىلىپ جىنايەت ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، سىدىق 3 ـ دەرىجىلىك ھاكىمبەگ بولۇپ، بوز يەر ئېچىش ئىشلىرىنى باشقۇرغان. ئۇ بوز يەر ئېچىپ تېرىقچىلىق قىلىدىغان ئاھالىغا باشلامچىلىق قىلىپ چوڭ ـ كىچىك دولان ئۆستەڭلىرىنى چاپتۇرۇپ، تېرىقچىلىقنى راۋاجلاندۇرغان.

چىەنلۇڭ 36 ـ يىلى (1771 ـ يىلى) ئولگا دەرياسى ۋادىسىدا چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان تورغۇت، خوشۇت، دۆربۈت قاتارلىق موڭغۇل قەبىلىلىرى تەيجى ئوباشنىڭ باشلامچىلىقىدا، ھەققانىيەت بىلەن شەرقە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تۇرمۇشتا قاتتىق قىينىچىلىققا دۇچ كېلىدۇ. بۇ چاغدا سىدىق تەشەببۇسكارلىق بىلەن 1200 توپ پاختا رەخت، 500 كىلوگرام پاختا تەييارلاپ، ئۆزىنىڭ ئات ـ ئۇلىغى بىلەن ئوباش تۇرۇشلۇق يەرگە ئاپىرىپ بېرىپ، موڭغۇل خەلقىنىڭ ۋاقتىلىق قىينىچىلىقىنى ھەل قىلىۋېلىشىغا ياردەم بېرىدۇ. بۇ ئىش ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە مەسئۇل بولغان شى لىن تەرىپىدىن خانغا مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن، چىەنلۇڭ خان سىدىققا ئىككى توپ دوردۇن مۇكاپات بېرىدۇ. چىەنلۇڭ 39 ـ يىلى (1773 ـ يىلى) تورغۇت موڭغۇللىرى شەرقتىكى يۇلتۇزغا كۆچكەندە، سىدىق يەنە ئاشلىق، كىگىز ـ چىدىر تەييارلاپ، موڭغۇل خەلقىنىڭ ماكانلىشىشىغا ياردەم بېرىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تۆھپە قوشىدۇ.

ۋاڭ يۇلىن

ۋاڭ يۇلىن (؟ـ1885)، چىلەك سۇلالىسى دەۋرىدىكى جىياڭسۇنىڭ پېڭچىلەك ناھىيىسى (ھازىرقى تۇڭشەن شەھىرى) دىن، يەنە بىر ئىسمى ماۋ تىلەك. گۈاڭشۇ 2 ـ يىلى (1876 ـ يىلى) لىۋجىنتاڭ

باشچىلىقىدىكى خوتەن قوشۇنى بىلەن بىللە شىنجاڭغا كەلگەن. ۋالى يۇلىن قوقەنت باندىتلىرىنىڭ باشلىقى ياقۇبېگ ۋە بەي يەنخۇ قوشۇنىغا قارشى ئۇرۇشلاردا باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ بىر نەچچە قېتىم خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، چىڭ ھۆكۈمىتى ئونىڭ نامىنى «زۇڭ جېڭ» دەپ خاتىرىلىگەن ھەم ئونىڭغا جەسۇر باتۇر دەپ نام بەرگەن. گۇاڭشۈ 4 - يىلى (1878 - يىلى) بۇيرۇققا بىنائەت ئاتلىق ئەسكەرلەر ئارقا يېڭىنى باشلاپ، چەرچىگە بېرىپ مۇداپىئەدە تۇرغان.

چەرچىدە ئەسلىدە چەرچى ئۇستىڭگە تايىنىپ تېرىقچىلىق قىلىدىغان نەچچە ئون ئۆيلۈك ئۇيغۇر دېھقان بار ئىدى. چەرچى ئۇستىڭىنىڭ يۇقىرى ئېقىمى تەڭرىتاغنىڭ ئىچكىرىسىدىكى مازار جىلغىسىدىن باشلىناتتى، بۇ ئۇستەڭنى ياقۇپبېگ بېسىپ كىرىشتىن بۇرۇن يالڭ فامىلىلىك بىر ئەمەلدار چاپتۇرغانىدى، ئۇزۇن يىل رېمونت ئوڭشالمىغانلىقتىن، ئۇستەڭ قېشى ئۆرۈلۈپ، ئۇستەڭ ئىچىگە لاتقا تىنىپ، سۇ نورمال ئاقالمايدىغان بولۇپ قالغان، كەلكۈن مەزگىلىدە كەلكۈن سۈيى تېشىپ يول - ئېتىزلارنى ۋەيران قىلىۋېتەتتى. ۋالى يۇلىن قارا شەھەردە تۇرۇپ ئاخىرقى ئىشلارنى باشقۇرۇۋاتقان خوجا چاڭجۇنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇزىنىڭ ماڭاشىغا دېھقانلارنى يالداپ، ھەم ئارقا يېڭىنىڭ ئوغىتسېر - ئەسكەرلىرىنى باشلاپ، چەرچى ئۇستىڭىنى ئوڭشاتتى. ئۇرۇلۇپ كەتكەن يەرلەرگە قاتار قوزۇق قاقتۇردى ھەمدە قاشىنى تاش بىلەن قوپۇرۇپ چىقتى. ئۇستەڭنىڭ بېشى ۋە ئاخىرىغا كىچىك سۇ كۆلچەكلىرىنى قازدۇرۇپ، تاقاق ئورنىتىپ، تېرىقچىلىق قىلىدىغان ۋاقىتلاردا سۇنىڭ ئۆكسۈپ قالماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلدى ۋە سۇ ئاپىتىنى توگەتتى. زوزۇڭتاڭ ئوردىغا يوللىغان ئالاقىدا ۋالى يۇلىننىڭ تۆھپىسىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈپ: «چەرچى ئەتراپىدىكى 40 چاقىرىم ئۇزۇنلۇقتىكى دەريانىڭ سۈيى ئۇستەڭگە قويۇلمايتتى، قۇرغاقچىلىقتىمۇ، ھۆلچىلىككىمۇ تەييارلىق كۆرۈلمەيتتى. مۇداپىئە يېڭىنىڭ ئورۇنباسار قوماندانى ۋالى يۇلىن ئۇستەڭنى ئوبدان ياساپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن سۇ يىغىلىپ قالمايدىغان بولدى».

ۋالى يۇلىن قوشۇننى قاتتىق باشقۇراتتى، مۇكاپات بىلەن جازانى ئېنىق ئايرىيتتى، يەرلىك دېھقانلارنىڭ مەنپەئەتىگە ھەرگىز چېقىلمايتتى، بۇ، ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى گېلاۋخوپچىلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى قوزغىدى. گۇاڭشۈ 10 - يىلى (1885 - يىلى) 12-ئاينىڭ 27-كۈنى ۋالى يۇلىن گېلاۋخوپچىلارنىڭ باشلىقى، گۇزەتچى شى جىنشەن تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلدى، ئۇنىڭ مۇئاۋىنى لى چىشۇمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى. شىنجاڭنىڭ باش مۇپەتتىشى لىيۇجىنتاڭ قاتىللارنى تۇتۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، شى جىنشەن ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرى قولغا ئېلىنىپ، چەرچىگىچە يالاپ ئېلىپ بېرىلىپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى ھەمدە چىڭ ئوردىسىغا ۋالى يۇلىن قاتارلىقلار ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن نەپەقە بېرىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىلدى.

پاشا مەخسۇم

پاشا مەخسۇم (1902 — 1938)، ئۇيغۇر، كورلىلىق، دىنىي زات ئېلى ھاجى دامواللىنىڭ ئوغلى. مىنگونىڭ 25 - يىلى (1936 - يىلى) پاشا مەخسۇم كورلا مەۋرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان. مىنگونىڭ 27 - يىلى (1938 - يىلى) كېسەل بولۇپ ۋاپات بولغان. ئۇ ۋەزىپە ئۆتىگەن مەزگىلدە ئۇزۇنىڭ ببغدا ئۇيغۇرچە قىزلار باشلانغۇچ مەكتىپى قۇرۇپ، 40 نەچچە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلغان، مەكتەپكە ئونىڭ خوتونى زەينەپخان ئىسلام (ئۇرۇمچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن) ئوقۇتقۇچى بولغان. پاشا مەخسۇم ئوقۇغۇچىلاردىن ئوقۇش پۇلى ئالمىغان، ئوقۇغۇچىلارنى دەرسلىك ۋە باشقا ئوقۇش سايمانلىرى بىلەن تەمىنلىگەن. بۇرۇن ئۇيغۇر قىزلار ئەنئەنىۋى كۆز قاراشنىڭ چەكلىمىسى بىلەن ئوقۇش

پۇرسىتىگە بەكمۇ ئاز ئېرىشەلەيتتى، پاشا مەخسۇم بىر تەرەپتىن ئاتىسى ئىلى ھاجى دامۇللىنىڭ خەلق ئارىسىدىكى ئىناۋىتىدىن پايدىلانسا، يەنە بىر تەرەپتىن، مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولۇش. تەك مەمۇرىي ھوقۇقىغا تايىنىپ، ئايرىمچىلىقنى تۇغدۇرۇپ، تۇنجى قېتىم قىزلارنى مەكتەپكە قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭ خوتۇنى زەينەپخان ئىسلام ئەينى ۋاقىتتا يېڭى ئېقىمدىكى شەخس ئىدى. ئۇلار ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى ماسلىشىپ، يېڭى مىللىي مەدەنىيەت ـ مىللىي مائارىپ ئىشلىرىغا بىرلىكتە كۈچ چىقاردى. مىنگونىڭ 29 ـ يىلى (1940 ـ يىلى) بۇ قىزلار مەكتىپى ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. بۇ مەزگىلدە جەمئىي 100 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر قىز بۇ مەكتەپتە ئوقىدى.

قادىر

قادىر (تۇغۇلغان ۋە ئۆلگەن ۋاقتى ئېنىق ئەمەس)، ئۇيغۇر، كورلا ناھىيىسىدىن، قادىر 20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىنىڭ بېشىدا كورلاناھىيىلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ باشلىقى بولغان، ئۇنىڭ ئىناۋىتى يۇقىرى بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنى «قادىر خوجاق» (بىرلەشمە باشلىقى) دەپ ئاتىشاتتى. مىنگونىڭ 22 ـ يىلى (1933 ـ يىلى) جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىدا ئۇرۇش ـ يېغىلىق ئەۋج ئېلىپ كەتتى، ئاز ساندىكى يامان ئادەملەر پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، «كاپىر» لارنى غالجىرلىق بىلەن قىردى. قادىرنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدا 20 نەچچە ئۆيلۈك خەنزۇ بار ئىدى، ئۇلار ئادەتتە قادىر بىلەن ياخشى ئۆتەتتى، قادىر بۇ ئاچقۇچلۇق پەيتتە ناھايىتى زور خەۋپكە قارىماي، بۇ 20 نەچچە ئۆيدىكى 50 نەچچە ئادەمنىڭ ھەممىسىنى كەسكىنلىك بىلەن ئۆز ئۆيىگە كۆچۈرۈپ كېلىپ، ئۇلارنى بۇ قېتىمقى بالا ـ قازادىن ساقلاپ قالدى. كېيىن بۇ 20 نەچچە ئائىلە بىرلىكتە قادىر خوجاڭغا «غەمگۇزار ـ ۋاپادار» دېگەن خەت يېزىلغان چوڭ رامكىلىق بېغىشلىمىنى ئەۋەتىپ، ئۆزلىرىنىڭ تەشەككۈرىنى ئىزھار قىلدى.

كەنجى ئەلىيوف

كەنجى ئەلىيوف (1893 ـ 1942)، ئۇيغۇر، كورلا ناھىيىسىنىڭ تېكىچى يېزىسىدىن. ئۇ 1921 ـ 1929 ـ يىللاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى موسكۋا «شەرق» ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقىغان، ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن كورلىدا ئوقۇتقۇچى بولغان. مىنگونىڭ 27 ـ 31 ـ يىللىرى (1938ـ 1942ـ يىللىرى) كورلا ناھىيىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن مەزگىلدە، ناھىيە بويىچە 48 كەنتتىكى 48 دىنىي مەكتەپنى يېڭى مەدەنىيەت ئۇگىتىدىغان مىللىي مائارىپ مەكتىپىگە ئۆزگەرتكەن ھەمدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك مائارىپ نازارىتىنىڭ بىرلىككە كەلگەن دەرسلىكىنى قوللانغان، تىل ـ ئەدەبىيات، ھېساب، تارىخ، جۇغراپىيە، تەبىئەت قاتارلىق دەرسلەرنى تەسىس قىلغان.

كەنجى ئەلىيوف مەكتەپ باشقۇرۇش جەريانىدا، ئۇيۇشما باشقۇرۇش بىلەن خەلق باشقۇرۇشنى بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، خىراجەت مەسىلىسىنى ھەل قىلغان. كۆپ تەرەپتىن ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ، شەھەر ـ يېزا مەكتەپلىرىگە ماس كېلىدىغان ئوقۇتۇش تۈزۈمى ۋە باشقۇرۇش تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرگەن.

مۇسا

مۇسا (1885 — 1945)، ئۇيغۇر، قەشقەردىن. مىنگونىڭ 11 - يىلى (1922 - يىلى) كورلىدا ماكانلىشىپ قالغان. دەسلەپكى چاغلاردا ئۇششاق تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان، مىنگونىڭ 14 - يىلى (1924 - يىلى) دىن باشلاپ رەخت، تاۋار - دۇردۇن تىجارىتى بىلەن، كېيىن چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش ۋە پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە ئۇلارنى سىرتقا ئاپىرىپ ساتقان. مىنگونىڭ 19 - يىلى (1930 - يىلى) نىڭ ئالدى - كەينىدە ئۇ 80 تۆگىسى، 20 ئىشكى بار بىر ترانسپورت ئەترىتىگە ۋە بىر تېرە - يۇڭ، ئۇچەي پىششىقلاپ ئىشلەش ئىشخانىسىغا ئىگە بولغان، كورلا سودىگەرلەر بىرلەشمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ سايلانغان.

مىنگونىڭ 22 - يىلى (1933 - يىلى) كورلىدا ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى يۈز بەردى، بەزى لۇكچەكلەر بايراقنى كۆتۈرۈۋېلىپ، مۇسۇلمان بولمىغان ئاممىنى قانلىق قىرغىن قىلدى. مۇسا ھاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماي، جاڭ يىرو، شۆ يىڭاڭ، لۇ يۈباۋ قاتارلىق 15 ئائىلىدىكى 30 خەنزۇنى ئۆيىگە ئىككى ئاي يوشۇرۇپ قويۇپ، ئۇلارنى خەتەردىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى. ۋەزىيەت مۇقىملاشقاندىن كېيىن، قۇتۇلدۇرۇپ قېلىنغان خەنزۇ سودىگەرلەر تەشەككۈر بىلدۈرۈش ئۈچۈن داقا - دۇمباق چېلىپ، مۇسانىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭغا «نىجاتچىمىز مۇسا ئاكا» دېگەن لەۋھەنى تەقدىم قىلدى.

مىنگونىڭ 24 - يىلى (1935 - يىلى) مۇسا مەبلەغ چىقىرىپ يېڭى مەھەللىدە بىر شۆتاڭ قۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە كورلا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىغا بىر ئىشخانا سېلىپ بەردى. 2000 سەر تىزا چىقىرىپ بىر دىنىي مەكتەپ قۇرۇپ بەردى.

مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) مۇسا كېسەل بىلەن 60 يېشىدا ۋاپات بولدى.

يۇ جەنئاۋ

يۇ جەنئاۋ (1927 - 1967) خەنزۇ، شەندۇڭ ئۆلكىسى ئىنجىن ناھىيىسىدىكى چەيخۇدىيەن يېزىسىدىنىڭ يۇجياجى دېگەن يېرىدىن. ئۇ مىنگونىڭ 26 - يىلى (1937 - يىلى) ئون ياش ۋاقتىدا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى بالىلار ئۆمىكىگە قاتناشقان، كېيىن كەنت خەلق ئەسكەرلىرى لېيەنىنىڭ لېيەنجاڭى، مەركىزىي كەنت خەلق ئەسكەرلىرى يېڭىنىڭ يېڭجاڭى بولغان. مىنگونىڭ 28 - يىلى (1939 - يىلى) ئۇ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى «ياشلار قۇتقۇزۇش ئۇيۇشمىسى» غا قاتنىشىپ، تەشكىلات ھەيئىتى بولغان. مىنگونىڭ 32 - يىل (1943 - يىل) 8 - ئايدا ئىنجىن ناھىيىسى 4 - رايونىنىڭ باشلىقى بولغان. شۇ يىلى 10 - ئايدا ناھىيىلىك چوڭ ئەترەت ۋە رايونلۇق ئەترەتلەر بىرلا ۋاقىتتا دۈشمەنلەر تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنىدۇ، بىر كۈنلۈك جەددىي كۈرەش ئارقىلىق بۇ ئەترەتلەر دۈشمەنگە تەڭ كېلەلمەي مەغلۇپ بولىدۇ. مۇھاسىر بۆسۈپ چىقىلغاندىن كېيىن، يۇ جەنئاۋ شۇەنخۇادىكى لوگېيەن كۆمۈركىنىدا كان ئىشچىسى بولۇپ ئىشلىگەن.

مىنگونىڭ 34 - يىلى (1945 - يىلى) يۇ جەنئاۋ يۇرتىغا قايتىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى ئەترىتىگە قاتنىشىپ، بۇ ئەترەتنىڭ باشلىقى ۋە بىرلەشمە مۇداپىئە ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان. بۇ جەريانىدا ئۇ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، ياپون قاراقچىلىرىغا زەربە بېرىپ، كۆپ قېتىم خىزمەت كۆرسەتكەن. ئۇ مىنگونىڭ 35 - يىلى (1946 -

يىلى) 1 ـ ئايدا قەھرىمان نەمۇنچىلار ژۇكىلى بولۇپ سايلىنىپ، شۇبە ھەربىي رايونىنىڭ قەھرىمان نەمونچىلار يىغىنىغا قاتناشتى ۋە 4 ـ دەرىجىلىك خەلق قوراللىق كۇچلىرى نەمۇنچىسى بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلاندى. شۇ يىلى 2 ـ ئايدا جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىگە كىردى.

مىنگونىڭ 36 ـ يىل (1947 ـ يىلى) 1 ـ ئايدا يۇجەنئاۋ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتناشتى، بوخەي ھەربىي رايونى يېتەكچىلەر لۇيى توپچى ئەسكەرلەر لىيەنىنىڭ مۇئاۋىن لىيەنجاڭى بولدى ھەمدە يۇنچېڭنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشتى. كېيىن يەنە يېتەكچىلەر ئەترىتىنىڭ باشلىقى، پىلموت-چىلار لىيەنىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى، لىنبىي (شەنشىنىڭ دالى ناھىيىسى) ئۇرۇشى، ماجاۋ بازىرى جېڭى، تيەنيۇخېدىكى زەربە بېرىش جېڭى قاتارلىق جەڭلەرگە قاتناشقان. ئۇ باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ، ۋەزىپىنى ھەرقېتىم كۆرۈنەرلىك ئورۇندىغان.

1950 ـ يىل 3 ـ ئايدا شىنجاڭغا كىرگەن. 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا قىسمدىن يەرلىككە يۆتكىلىپ، يەر ئىسلاھاتى ئەترىتىگە قاتناشقان. شۇ يىلى 10 ـ ئايدا لوپنۇر ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولغان. 1953 ـ يىل 5 ـ ئايدا قارا شەھەر شۇبە ھەربىي رايونى كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولغان. 1956 ـ يىلى كاپىتان ئۇنىۋانىغا ھەمدە 3 ـ دەرىجىلىك بىر ئازادلىق ئوردىسىغا ئېرىشكەن. 1957 ـ يىل 9 ـ ئايدا يۇجەنئاۋ كەسىپ ئالماشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇندا ئىشلىگەن، كورلا ژىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىپىنىڭ مۇدىرى، تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، سانائەت ـ قاتناش بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ج ك پ كورلا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن، 1967 ـ يىلى كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان.

ھېزىم ھوشۇر

ھېزىم ھوشۇر (1913 — 1985)، ئۇيغۇر، كورلا شەھىرى يېڭىشەر يېزىسى قاراباغ كەنتىدىن. مىنگونىڭ 10 ـ يىلى (1921 ـ يىلى) سەككىز ياش ۋاقتىدا تۇرپان باغرى مەدرىسىگە بېرىپ تەلىم ئالغان. ئىقتىسادى يار بەرمەي مىنگونىڭ 18 ـ يىلى (1929 ـ يىلى) كورلىغا قايتقان. مىنگونىڭ 26 ـ يىلى (1937 ـ يىلى) دىن باشلاپ، ئۇ بازار 1 ـ كوچا مەسچىتىنىڭ ئىمامى بولغان، كېيىن ناھىيىلىك خەلق مەركىزي باشلانغۇچ مەكتىپىدە قوشۇمچە دىنىي دەرس ئوقۇتقۇچىسى بولغان. مىنگونىڭ 34 ـ يىلى (1945 ـ يىلى) ئۇ قەشقەر خانىبرىق مەدرىسىگە بېرىپ دىنىي جەھەتتىن بىلىم ئاشۇرۇپ، دامولللا بولغان. 1950 ـ يىل 3 ـ ئايدا كورلىغا قايتىپ، جامە مەسچىتىنىڭ قارىمىقىدىكى مەسچىتتە ئىمام بولغان ھەمدە مەدرىسىنىڭ تەپسىرخانىسىدا مۇدەررىس بولغان.

1951 ـ يىلى جايلاردا تىنچلىق ئۇچۇن ئىمزا قويۇپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ چاۋشيەنگە تاجاۋۇز قىلىش ئۇرۇشىغا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى قانات يېيىپ كەتتى. ھېزىم ھوشۇر باشلامچىلىق بىلەن ئىمزا قويدى، نەق مەيداندا 380 دىن ئارتۇق كىشى ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئىمزا قويدى. 1953 ـ يىل 12 ـ ئايدا ئۇ بېيجىڭغا بېرىپ، مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ دۆلەت بايرىمى مۇراسىمىنى كۆرۈش ئۇمىكىگە قاتنىشىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ سىياسىتىنى، ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈشنى ئاكتىپلىق بىلەن تەشۋىق قىلدى. 1959 ـ يىلى كورلا ناھىيىسى ئىتتىپاقلىقىنى يۆتكەپ ئۇنىڭ ئورنىغا مەكتەپ قۇرۇشنى قارار قىلغاندا چوڭ توسقۇنلۇققا، نۇرغۇن دىندارلارنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىدى، ئۇلار ئەجداتلارنىڭ قەبرىسى يۆتكىلىلى بولمايدىغان «مۇقەددەس تۇپراق» دەپ قارىدى، ھېزىم ھوشۇر ھۆكۈمەتكە يارەملىشىپ دىنداراللارغا نەسىھەت قىلدى، ئاخىرى قەبرە باشقا جايغا يۆتكىلىپ، ئورنىغا

مەكتەپ سېلىندى. 1981 ـ يىل 9 ـ ئايدا بىر ئۈيغۇر ياش ھاراق ئىچىپ ۋەقە تۇغدۇرغاندا، خەلق ساقچىلىرى ئاگاھلاندۇرۇپ ئاسمانغا ئوق چىقىرىدۇ، لېكىن ئۇ ئاگاھلاندۇرۇشنى ئاڭلىمايدۇ، ساقچىلار ئۇنىڭ پۇتىغا ئوق ئاتىدۇ. قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكە ئۇ ئۆلۈپ كېتىدۇ. شۇ ۋاقىتتا بەزى ئەسلى ئەھۋالنى بىلمەيدىغان ئامما كوچىغا چىقىپ جېدەل چىقىرىدۇ. ھېزىم ھوشۇر بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال ئەق مەيدانغا بېرىپ، شەھەرلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بىلەن بىللە ئامما‌غا ۋە ئۆلۈپ كەتكەن كىشىنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئەسىھەت قىلىپ، مەسىلىنى مۇۋاپىق ھەل قىلىدۇ.

1957 ـ يىل 7 ـ ئايدا ھېزىم ھوشۇر مەككىگە بېرىپ ھەج قىلدى.

ھېزىم ھوشۇر جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، كورلا شەھەرلىك (ناھىيىلىك) خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق ۋە بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولغان. 1983 ـ يىل 4 ـ ئايدا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق 5 ـ نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ 1 ـ يىغىنىدا ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ سايلاندى. 1985 ـ يىل 3 ـ ئايدا ئۇ كېسەل بىلەن كورلا شەھىرىدە ئالەمدىن ئۆتتى.

چاڭ جىچېڭ

چاڭ جىچېڭ (1946 — 1989) خەنزۇ، باركۆل ناھىيىسىدىن، كادىر ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان. 1968 ـ يىلى شىنجاڭ «1 ـ ئاۋغۇست» يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرگەن. 1968— 1978ـ يىللىرى ئورمانچىلىق نازارىتىدە، ماناس ئورمانچىلىق مەيدانىدا، موڭغۇلكۆرە ئورمانچىلىق مەيدانىدا، يېزا ئىگىلىك 2 ـ شى باسما زاۋۇتىدا ئىشلىگەن. 1978 ـ يىل 5 ـ ئايدا كورلا ناھىيىسىگە ئالمىشىپ كەلگەن. 1984 ـ يىلدىن كېيىن، كورلا شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە باشلىقى بولغان. ئۇ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ توققۇز قېتىم ئىلغار خىزمەتچى، نەمۇنىلىك كادىر، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى بولۇپ باھالانغان.

1982 ـ يىلى ئەتىيازدا، كورلا ناھىيىسىدە دېھقانچىلىققا، باغۋەنچىلىككە زىيانلىق قۇرت پەيدا بولدى، بۇخىل زىيانلىق قۇرتنىڭ خىللىرىنى ۋە ھەرىكەت قانۇنىيىتىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن ئۇ دائىم كېچىدە ئورمانلىقلاردا، ئېتىزلاردا يۈرۈپ ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، ھاشاراتلەرنىڭ ھەرىكەت قانۇنىيىتىنى تەپسىلىي خاتىرىلىدى شۇنداقلا نۇرغۇنلىغان ئەۋرىشكىلەرنى توپلىدى. ئۇ توپلىغان تېرەك زەھەرلىك كېپىنىكىنىڭ ئەۋرىشكىسى ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتى تەرىپىدىن 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇ رىياسەتچىلىك قىلىپ ئورۇندىغان «كورلا ناھىيىسىدىكى ئورمانلاردا بولىدىغان كېسەللىك ۋە ھاشارات زىيىنىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش» ، «كورلا ناھىيىسىنىڭ ئۈچ شىمال ئىھاتە ئورمان سىستېمىسى قۇرۇلۇشى» كورلا ناھىيىسى بويىچە 3 ـ دەرىجىلىك پەن ـ تېخنىكا تەرەققىياتى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1984 ـ يىلى چاڭ جىچېڭ ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن، ئۆزى باشلامچى بولۇپ، ئاساسىي قاتلامغا بېرىپ، ھەرخىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، كورلا شەھىرىدىكى توغراقلىقلارنىڭ تارقىلىش ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. 1985 ـ يىلى چاڭ جىچېڭ كورلا شەھىرىدە ئۈچ يىل ئىچىدە ئېتىز بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا قەسەمىيات قىلدى. ئۇ ۋە ئورمانچىلىق سېپىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئورتاق تىرىشىشى نەتىجىسىدە كورلا شەھىرىنىڭ كۆكەرتىش

خىزمىتى كۆرىنەرلىك نەتىجىگە ئېرىشتى. 1980 ـ يىلىغا كەلگەندە شەھەرنىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 6.45% كە، دېھقانچىلىق رايونلىرىنىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 31.73% كە، ئېتىز بويلىرىنى ئورمانلاشتۇرۇش دەرىجىسى 94.8% كە يەتتى. دەل مۇشۇ پەيتتە مۇدھىش كېسەل ئۇنىڭ ھارغان بەدىنىگە ھۇجۇم قىلدى. 1989 ـ يىل 4 ـ ئايدا ئۇ شىپا تاپالماي قىزغىن سۆيىدىغان كەسىپدىن مەڭگۈلۈك ۋىدالاشتى. ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى شەھەر بويىچە كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، چاڭ جىچېڭنى جۈڭگو كومۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئەزاسى دەپ ئېتىراپ قىلدى ھەمدە پۈتۈن شەھەردىكى كادىرلار ئاممىسىنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە چاقىردى.

قۇربان كىچىك

قۇربان كىچىك (1904—1985)، ئۇيغۇر، قاراشەھەر ناھىيىسىدىن. مىنگونلۇق 4—15ـيىللىرى (1915—1926ـيىللىرى) مەدىكار بولۇپ ئىشلىگەن. مىنگونلۇق 16ـ19ـيىللىرى (1927 — 1930ـيىللىرى) بىر موزدوزغا شاگىرت بولغان. مىنگونلۇق 19 ـ يىلى (1930ـيىلى) كورلىدا ماكانلىـ شىپ، كۆنچىلىك قىلغان. مىنگونلۇق 33—35ـيىللىرى (1944 — 1946 ـ يىللىرى) جياجاڭ، باۋجاڭ، سودىگەرلەر ئۈيۈشمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1949 ـ يىلى شىنجاڭ تىنچ ئازاد بولغاندىن كېيىن، دېموكراتىك ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش مەزگىللىرىدە، ئۇ تەشەببۇسكارلىق بىلەن خىزمەت ئەتىرىتىگە تەرجىمان بولدى. خۇسۇسىي سودا ـ سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش مەزگىلىدە، ئۇ پارتىيەنىڭ سىياسىتىنى ئاكتىپلىق بىلەن تەشۋىق قىلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ خۇسۇسىي سودا ـ سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىشىغا يارەملەشتى. ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلـ تېيىنىڭ ۋەكىلى، كورلا ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ناھىيىلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، بايىنغولىن ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى.

قۇربان كىچىك يەنە كورلا شەھىرى، بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە داڭلىق تېڭىقچى. ھەرىلى بىر يېرى سۇنغان يۈزلىگەن بىمار ئۇنىڭغا داۋالىنىپ، ۋاقتىدا ساقىيىپ قايتىپ كېتەتتى. ئۇ كېسەل داۋالىغاندا ھەرگىز داۋالاش ھەققى ئالمايتتى. ئۇ ئون نەچچە يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ، جان ـ دىلى بىلەن ئاممىغا ئۇچۇن خىزمەت قىلدى. ئۇنىڭ يۈكسەك تېببىي ئەخلاقى، سۇنغان سۆڭەكنى تۇتۇزۇشتىكى يۇقىرى تېخنىكىسىنىڭ شۆھرىتى كورلا شەھىرىگە كەڭ تارقالدى.

1985 ـ يىلى قۇربان كىچىك جۈڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ ھەج قىلىش ئۆمىكى بىلەن بىرلىكتە مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىش جەريانىدا كېسەل بولۇپ قېلىپ، بەختكە قارشى 81 يېشىدا ۋاپات بولدى.

يى جيەنگو

يى جيەنگو (1958 ـ 1981) خەنزۇ، خېنەن ئۇلكىسىنىڭ شاڭچيۇ ناھىيىسىدىن. 1979 ـ يىلى ھەربىي قىسىمغا كىرگەن، ھايات ۋاقتىدا جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى «89900» قىسمىنىڭ سۈـئېلېكتر باش پونكىتىنىڭ 4 ـ ئوتتۇرا ئەترەت جەڭچىسى ئىدى. 1981 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 8 ـ

كۇنى يى جيەنگو بىلەن 4 - ئونتۇزرا ئەترەت جەڭچىسى سۇن چياۋزەن تۇغقان يوقلاش رۇخسىتى بىلەن ئاقسۇغا قايتىدۇ، ماشىنا كورلا شەھىرىنىڭ غەربىدىكى توغراقلىق يولىغا كەلگەندە، ئالدى تەرەپتە بىر ماشىنىغا ئوت كەتكەنلىكىنى كۆرىدۇ. يى جيەنگو شوپۇردىن ماشىنىنى توختىتىشنى ئىلتىماس قىلىدۇ- دە، ماشىنىنىڭ توختىشىنى كۈتمەيلا سۇن چياۋزەن بىلەن بىللە ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئوت كەتكەن ماشىنىغا قاراپ يۈگرەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئوت شامالدا ئۇلغىيىپ، ماشىنا ئۈستىگە يامراپ كەتكەنىدى، ماشىنىنىڭ پولات جازىلىرى، قەلەيلىرى ئوتتا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتاتتى، ماشىنىدىكى يۈك - تاق ۋە ماي قاچىلانغان بىر تۈمۈر تۇڭمۇ كۆيۈشكە باشلىغانىدى. يى جيەنگو بىلەن سۇن چياۋزەن ئىككىلەنمەستىن ماشىنىغا سەكرەپ چىقىپ، ماي تۇڭىنى يۆتكىمەكچى بولىدۇ، بىراق ماي تۇڭى يۈك - تاقلار ئارىسىغا چىڭ قىسىلىپ قالغاچقا، ئۇلار تۇڭنى پەقەت مىدىرلىتالمايدۇ. يى جيەنگو ئاۋۇال ماي تۇڭى ئەتراپىدىكى مالالارنى يۆتكەيدۇ، بۇ چاغدا يىراقتىن بىرسىنىڭ «خەتەرلىك، ماي تۇڭى پارتلاپ كېتىدۇ!» دەپ ۋاقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. بىراق يى جيەنگو دۆلەتنىڭ مال - مۈلكىنى قوتقۇزۇشتىن باشقىنى ئويلىمايدۇ. ئۇ ماي تۇڭىنى ئەمدىلا يۆتكەي دەپ تۇرىشىغا، تۇيۇقسىز قاتتىق پارتلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ، ماي تۇڭىنىڭ ئاستى يۇقىرى تىمپېراتۇرا، يۇقىرى بېسىملىق گازدا يېرىلىپ كەتكەن بولۇپ، ماي لاۋۇلداپ كۆيگىنىچە ئون نەچچە مېتر يىراقلىققا ئېتىلىپ چىقىدۇ، يى جيەنگو ئوت يالقۇنى ئىچىدە قېلىپ، ماشىنىدىن ئون نەچچە مېتر يىراقلىقتىكى يەردە يىقىلىپ قالىدۇ. ئۇ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن، سۇن چاۋزەنگە: «ئوت تېخى ئۆچۈرۈلمىدى، مەن بولالمىدىم» دەيدۇ. يى جيەنگونىڭ ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماسلىق روھى نەق مەيداندىكى ئاممىنى تەسىرلەندۈرىدۇ، ئۇلار بىردەك تىرىشىپ كۆرەش قىلىپ، ئوتنى ئاخىرى ئۆچۈرۈۋالىدۇ.

يى جيەنگو ئېغىر يارىلانغاچقا، قۇتقۇزۇش ئۇنۇم بەرمەي شەرەپ بىلەن قۇربان بولىدۇ. ئۇنىڭ خەۋپ-خەتەردىن قورقمايدىغان، ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمايدىغان پىدائىكارلىق روھى يەرلىكتىكى رەھبەرلەر- نىڭ ۋە ھەرمىللەت ئاممىسىنىڭ يۈكسەك ماختىشىغا سازاۋەر بولىدۇ. يى جيەنگونىڭ قەھرىمانلىق ئىش- ئىزلىرىنى تەقدىرلەش ئۈچۈن، قىسىم پارتكومى ئۇنى جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئەزاسى دەپ ئېتىراپ قىلدى ھەمدە ئۇنى بىر قېتىم 1 - دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئالدى. 1981- يىل 11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى دۆلەت مۇداپىئە پەن - تېخنىكا خىزمەت كومىتېتى ئۇنىڭغا «لېي فېڭچە ياخشى جەڭچى» دەپ شەرەپلىك نام بەردى. دۆلەت مۇداپىئە پەن - تېخنىكا خىزمەت كومىتېتى، بازا پارتكومى، ئاپتونوم رايونلۇق سودا ئىدارىسىنىڭ ترانسپورت شىركىتى ئۆز تەۋەسىدىكى خادىملارنىڭ يولداش يى جيەنگودىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشى توغرىسىدا قارار چىقاردى.

Ⅱ باب

ئىسىملىك جەدۋىلى

§1. ئىنقىلابىي قۇربانلار

كورلا شەھىرى تەۋەسىدە (شەھەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە، ئوبلاستقا بىۋاستە قاراشلىق ئورۇن، يېزا

ئىگىلىك 2-شى قاتارلىق ئورۇنلارنىمۇ ئۆزئىچىگە ئالىدۇ) دە جەمئىي 36 ئىنقىلابىي قۇربان بار، بۇنىڭ 13ى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ۋە ئازادلىق ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان، 23ى 1950—1990-يىللاردا قۇربان بولغان، بۇنىڭ ئىچىدە پاكىستانغا ياردەم بېرىشتە قۇربان بولغىنى سەككىز، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىشتە قۇربان بولغىنى ئىككى، دۆلەت مۇلكىنى قوغدۇش يولىدا جان پىدا قىلغىنى تۆت، ۋەزىپە ئىجرا قىلىۋېتىپ قۇربان بولغىنى ئىككى، ئۆزىنى ئۇنتۇپ باشقىلارنى قوتقۇزۇشتا قۇربان بولغىنى بىر. جەنۇبىي شىنجاڭ تۆمۇر يولىنى ياساشتا قۇربان بولغىنى ئالتە (بۇلارنىڭ نامى ئېنىق ئەمەس).

1990 - يىلى كورلا شەھىرى تەۋەسىدە رويخەتكە ئېلىنغان ئىنقىلابىي قۇربانلار ئىسىملىكى

جەدۋەل: 33 — 1

قىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	بۇرۇنى	تۇغۇلغان ۋاقتى	ئىنقىلابقا قاتناشقان ۋاقتى	ئۆلگەن ۋاقتى	سىياسىي قىياپىتى	قۇربان بولغان جاي، قۇربان بولۇش سەۋەبى	قۇربان بولغان چاغدىكى ئورنى ۋە ۋەزىپىسى	ئەسكەرتىش
شالۇ مېيخۇا	ئەر	خەنزۇ	سىچۈەن كەيشيەن	1941	1960	1977.4.4		پاكىستانغا ياردەم بېرىپ تاشيول يا-ساۋاتاندا قۇربان بولدى	بېگتۈەن ھىنا-كارلىق-قۇرۇ-لۇش 1-شى 3-تۈەنى 2-لا-يەنسىلىك ئىش-چىسى ئىدى	
ۋەن شۇ-چاڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ گەنيۇ	1940	1960	1977.4.4		پاكىستانغا ياردەم بېرىپ تاشيول يا-ساۋاتاندا قۇربان بولدى	بېگتۈەن ھىنا-كارلىق - قۇ-رۇلۇش 1 - شى 3 - تۈەنى 2 - لىيەندە ھەد-جالىق ئىدى	
جيا يۈچالىق	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ زوشيەن	1922	1945.1	1947.7		ئەنخوي ئۇلكىسى-نىڭ سىجۇ دېگەن يېرىدە ئۇرۇشتا قۇربان بولغان	جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئار-مىيىسى 3 - دالا ئارمىيىسى 3- زۇڭدوي 8- شي 22 - تۈەن 3 - يەگە-نىڭ جەڭچىسى ئىدى	
جالىق لاۋسى	ئەر	خەنزۇ	سەنشى جياۋچياڭ	1894	1938 قىش	1940 قىش		سەنشىدە يۈك ئار-تىلغان ئېشەكلەر-نى ھەيدەپ قىسىم بىلەن باشقا جايغا يۆتكىلىۋاتقاندا يا-پون قاراقچىلىرى-غا ئۇچراپ قېلىپ قۇربان بولغان	ئىشچىلار مۇ-ھاپىزەت لۇيى 21 - تۈەن تە-مىنات - سودا باشقارمىسىنىڭ مال باقتۇچىسى ئىدى	

گو لىيەد- جيبالگ	گەر	خەنزۇ	خەنەن پىڭۇەن	1944	1961		1989. 8. 11	بېزا ئىگىلىك 2 - شى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۇەنىنالگ 16 - لىيەنى، مالي تۇغقى پارتلاپ ئوت كەتتى- كەندە دۆلەت مۇلكىنى قوغداش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان	بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۇەنى 16 - لىيەنىنالگ گىشچىسى ئىدى	
لىيۇ چيەد- جيبالگ	گەر	خەنزۇ	سىچۇەن رېنشۇ	1935	1959. 11		1989. 8. 11	بېزا ئىگىلىك 2 - شى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۇەنىنالگ 16 - لىيەنى، مالي تۇغقى پارتلاپ ئوت كەتتى- كەندە دۆلەت مۇلكىنى قوغداش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان	بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۇەنى 16 - لىيەنىنالگ تەجرىبە گىشچىسى ئىدى	
ژالگ تيپ	گەر	خەنزۇ	گەنخۇي بوشيەن	1944	1961. 12	پارتىيە گەزاسى	1989. 8. 11	بېزا ئىگىلىك 2 - شى بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۇەنىنالگ 16 - لىيەنى، مالي تۇغقى پارتلاپ ئوت كەتتى- كەندە دۆلەت مۇلكىنى قوغداش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان	بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 4 - تۇەنى 16 - لىيەنى قۇرۇلۇش ئەترىتى- نىڭ باشلىقى ئىدى	
گۇلگ مىڭ	گەر	خەنزۇ	جيانگسۇ پىشيەن	1967	1984. 6		1986. 11. 4	باشقىلارنى قوغداش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان	شىنجالگ توپچى قىسىم 2 - لۇ- يىنىنالگ جەڭچى- سى ئىدى	
شىما- لىي ژوگ- ئالدى- كىيىيە- داشەن تىبەت- نىڭ بافرىدى- كى بىرقەبە- رىدى- كى ئالتە ئادەم									تۇمۇرىيول قىسمى «89322»، «89325» قىسمى ئىمدا ھەربىي خىزمەت ئۇتە- ۋاتقان ھەربى	1984 - يىلى تۇمۇرىيول قىسمى كۇچكەن چاغدا بىر قەبرىنى ئۇتكۇ- زۇپ بەرگەن، قالغانلىرى ئې- نىق ئەمەس

چيۇ-شېڭ-لىيالك	ئەر	خەنزۇ	سىچۈەن ژېيبيۇەن	1925	1948			ئامېرىكا جاھاز-مىرلىكىگە قار-شى تۇرۇش، جاۋ-شيەنگە باردەم بە-رىشتە قۇربان بولغان	جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئار-مىيىسى 26 - چۈن 77 - شى 229 - تۈەنى 8- لىيەنشالك جەڭچىسى ئە-دى	
شيا-زۇجۇن	ئەر	خەنزۇ	جيانگسۇ رۇغۇ	1940	1960	ئىتە-تە-چاق ئە-زا-سى		قاراقۇرۇمدا پا-كىستانغا باردەم بېرىپ تاشيول يا-ساش داۋامىدا قۇربان بولغان	ئىشچى	ئىنقىلابىي قۇر-بانلىق گۇۋاھ-نامىسى يوقتىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى
لى ژېيە-شىن	ئەر	خەنزۇ	شاڭخەي شەھىرى	1949	1964		1968.4	پاكىستانغا باردەم بېرىپ تاشيول يا-ساش جەريانىدا ۋا-پات بولغان	ئىشچى	ئىنقىلابىي قۇربانلىق گۇ-ۋاھنامىسى يوق-تىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى
ۋالك شۇجېن	ئەر	خەنزۇ	ئەنخوي شۇشيەن	1914.4	1938.2	پار-تىيە ئە-زا-سى	1946.12	شەندۇك	لىيەنجالك	
ژۇ-چۈنشى	ئەر	خەنزۇ	شاڭخەي شەھىرى	1949.2	1964.6			پاكىستانغا باردەم بېرىپ تاشيول يا-ساش جەريانىدا ۋا-پات بولغان	ئىشچى	شىنجاڭدا ئۇ-رۇق - تۇغقىنى بولمىغانلىقى ئۈ-چۈن، ئىنقىلابىي قۇربانلىق گۇۋاھ-نامىسى شاڭخەي-دىكى ئاتىسىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى
شېك فېڭجى	ئەر	خەنزۇ	شەندۇك ژېندىك	1925	1943		1946.3	شەندۇكدىكى جە-ھۇ ئۇرۇشىدا قۇر-بان بولغان	جەڭچى	
ۋالك چېك	ئەر	خەنزۇ	خېبېي ئۇلكىسى-نىڭ خە-جيەن ناھە-يىسى	1918	1941		1943	خەجيەن ناھىيە-سىنىڭ شۇياڭ-خۇن كەنتىدە ئۇ-رۇشتا قۇربان بولغان	جەڭچى	
بالك يۈمىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇك دۇڭشان	1908	1939		1945.1	ئۇز كەنتىدە ياپون باسقۇنچىلىرى بە-لەن جەڭ قىلىپ قۇربان بولغان	پارتىزان	

ساۋ مۇئىرۇ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ		1950.4		شەندۇڭ ژېنشاڭ	1907	1945	1947.1	پارتىيە ئەزاسى	جىنشياڭدىكى جەڭدە ۋاپات بولغان	1951.6.12	ئامېرىكا جاھانگىر-لىكىگە قارشى تۇ-رۇش، چاۋشيەگە ياردەم بېرىشنىڭ 5-قېتىملىق ئۇرۇشىنا قۇربان بولغان	جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئار-مىيىسى 20-جۇن 59-شى 175-تۇەن مۇھاپىزەتچى-لەر لىەنىنىڭ جەڭچىسى ئى-دى	
كۆك شياڭ-جۇن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ ژېنشاڭ	1907	1945	1947.1	پارتىيە ئەزاسى	جىنشياڭدىكى جەڭدە ۋاپات بولغان						جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئار-مىيىسى 2-دالا ئارمىيىسى 6-زۇڭدۇيى 3-يىڭى 9-لىەندە پەيجاڭ ئىدى		
مۇن يۈەن-جاڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ ژېنداڭ	1917	1944.1	1947.1	پارتىيە ئەزاسى	ئەنما — لىنچۇ ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان						جياۋدۇڭ ھەر-بىي رايونى 9-زۇڭدۇيى 26-شى 78-تۇەن 1-يىڭ 1-لىەنىنىڭ بەدە-جالىق ئىدى		
رېن سۇڭ-گۇي	ئەر	خەنزۇ	سىچۇەن خېچۇەن	1943	1960	1970.10.24	پارتىيە ئەزاسى	پاكىستانغا ياردەم بېرىپ تاشيول يا-ساشتا قۇربان بولغان						قاراقۇرۇم تاش-يولى قوماندا-لىق شتابى قۇ-رۇلۇش 2-چوڭ ئەترىتى 3-ئوت-ئۇرا ئەترىتىنىڭ بەنجالىق		
قۇ تيەد-زىيا	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ رۇشيەن	1927.7	1947	1948		خۇەيخەي ئۇرۇ-شىدا قۇربان بول-غان						جۇڭگو خەلق ئا-زادلىق ئارمىيە-سى مەلۇم مۇە-ئەسسىل تۇەندە پەي-جالىق ئىدى		
دۇەن فېڭ-لۇڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ رۇشيەن	1918	1940	1948		خۇەيخەي ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان						جۇڭگو خەلق ئا-زادلىق ئارمىيە-سى مەلۇم قىسىم-دا لىەنجالىق ئىدى		
شۇي چېڭ-دەي	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ دۇڭئا	1949.11	1969.11	1973.7	پارتىيە ئەزاسى	تاغقا دورا يىغقىلى چىققاندا ئاغرىپ قېلىپ، ئۇرۇم-چىدە ۋاپات بول-غان						جۇڭگو خەلق ئا-زادلىق ئارمە-يىسى «886» قىسمىنىڭ سە-ھىيە خادىمى ئىدى		

ژاك گوشەن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ دەنشيەن	1952	1969		1974	ئۇرۇش تەييارلەش تى تراڭسپورت ۋە- زىمىستنى كۈچرا قىلىۋېتىپ قۇر- بان بولغان	جۇڭگو خەلق ئا- زادلىق ئارمىسى- چىسى «106» قىسمىنىڭ جەڭ- چىسى ئىدى	
گاۋ- خۇەيفۇ	ئەر	خەنزۇ	سەنشى لىڭچۇەن	1938. 9	1958. 1	پار- تىيە ئە- زا- سى	1976. 7. 28	پاكستانغا بارغىم بېرىپ تاشيول يا- ساۋاتقاندا قۇربان بولغان	ئوبلاستلىق 2-تراڭسپورت شىركىتى ئا- ۋتومويىل لەيە- نىنىڭ سىياسىي بېتەكچى- سى ئىدى	
جىن خەن- سەن	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ يۈيچېڭ	1912	1942		1945. 2	يۈيچېڭ ناھىيە- سىدىكى لىنيا كۆۋۈ- رۈكىدە بولغان جەڭدە قۇربان بولغان	يۈيچېڭ ناھە- چىسى رايونلۇق ئەترىتىنىڭ بەنجاڭى ئىدى	
ژاك شيۇ- خەي	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ رۇڭچېڭ	1926	1942		1949	شاڭخەينى ئازاد قىلىشتا قۇربان بولغان	شەرقىي جۇڭگو ھەربىي رايونى 3 - دالا ئارمە- چىسى 72 - ئۇەننىڭ رازۋېدكا سەنمۇسى ئىدى	
چىن چىجيې	ئەر	خەنزۇ	خېنەن جىشيەن	1934	1961. 12		1961. 7. 28	پاكستانغا بارغىم بېرىپ تاشيول يا- ساۋاتقاندا قۇربان بولغان	بىناكارلىق - قۇرۇلۇش 3 - ئۇەنى 2 - يىڭى 11 - لىيەننىڭ گىشچىسى ئە- دى	
شىڭ فېڭ- تىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭدىكى جە- خەن ئۇرۇشىدا ۋا- پات بولغان	1921	1938	پار- تىيە ئە- زا- سى	1945. 5	شەندۇڭدىكى جە- خەن ئۇرۇشىدا ۋا- پات بولغان	ئارمىيە بايراق- دارى ئىدى	
لى جيەنگو	ئەر	خەنزۇ	خېنەن شاڭچيو	1958	1979	پار- تىيە ئە- زا- سى	1981. 8. 8	كورلا شەھىرە- نىڭ توغراقلىق بولىدا ئوت كەتـ- كەن ئاپتوموبىل- نى قۇتقۇزۇشتا قۇربان بولغان	«89900» قىسىم سۇ- ئىلىكتر پاش پونكىتى 4 - ئونتۇرا ئەترە- نىنىڭ جەڭ- چىسى ئىدى	

2 § . ئىلغار شەخسلەر

1954 - يىلدىن بۇيان كورلا شەھىرىدە ئاپتونوم رايوندىن يۇقىرى دەرىجىلىك تەقدىرلەش يەنىنغا قاتناشقان ئىلغار شەخسلەر

جەدۋەل: 33 — 2

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	خىزمەت ئورنى	قايسى ژاقىتتا قاندىق يەنىنغا قاتناشقان	شەرەپ نامى	ئەسكەرتىش
كېرىم ئەمەت	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	1988 - يىللىق ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى يىغىنى	ئىلغار شەخس	
چېن شۇپىڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك «خەلق» سودا سارىيى	1990 - يىللىق ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى يىغىنى	ئىلغار شەخس	
ھېكىم گاپىت	ئەر	ئۇيغۇر	يېڭىشەر يېزىسى	مەملىكەتلىك ياش ئەمگەك نەمۇنە چىلىرىنى تەقدىرلەش يەنىنغا قاتناشقان	ياشلارنىڭ ئۆگەنىش ئۇلگىسى	
ئىلى زايىت	ئەر	ئۇيغۇر	ئاۋات يېزىسى	1954 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ياشلار ئۇلگىسى، ئەمگەك نەمۇنە چىسى	
ۋالىق جيانىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك ماددىي ئەشيا يەنىۋېلىش شىركىتى	1989 - يىل 9 - ئايدا سودا مەنسىتىرلىكى مەملىكەتلىك مالىيە سودا ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى نام بەرگەن	ئەمگەك نەمۇنە چىسى	
جالال يۈنۈس	ئەر	خەنزۇ	مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى	1987 - يىل 9 - ئاي، ئاپتونوم رايونلۇق تەقدىرلەش يەنىنى	مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى	
شېۋالى دۇئەيۈەن	ئايال	خەنزۇ	چارباغ يېزىلىق شىپاخانا	1990-يىلى مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
مۇسەن ھېيىت	ئەر	ئۇيغۇر	شائىخۇ يېزىسى نىڭ باشلىقى	ئاپتونوم رايونىنىڭ 1989-1990-يىللىق ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇپ، چارۋىلارنى قوغداش تەقدىرلەش يەنىنى	ئىلغار شەخس	

ئەھمەت نىياز	ئەر	ئۇيغۇر	تېخنىكى يېزىسى	1988 - يىلى ئاپتونوم رايونلىق دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىقىدىن ئۇدا 10 يىل مول ھوسۇل ئېلىش يىغىنى	ئىلغار شەخس	
يالقۇن جىگۈلۈك	ئەر	خەنزۇ	شاڭخەي يېزىسى	1988 - يىلى، 1990 - يىلى مەمـ لىكەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق1ـ، 2 - نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقـ لىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر دېھقان كارخانىچى	
لى ماۋپىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك يېمەكـ لىكلەر شىركىتى	1983 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئالقا ياخشى مال سانتۇچى	
راخمان قۇربان	ئەر	ئۇيغۇر	چارباغ يېزىلىق كان بايلىقى شىرـ كىتى	1988 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىـ پاقلىقى تەقدىرلەش چوڭقا يىغىنى	مۇنەۋۋەر دېھقان كارخانىچى	
لۇ خەندۇڭ	ئەر	خەنزۇ	لەڭگەر يېزىلىق مېڭە مەھسۇلاتى زاۋۇتى	1988 - يىللىق ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىـ پاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش چوڭقا يىغىنى	مۇنەۋۋەر دېھقان كارخانىچى	
مەرەمنىسا- خان	ئايال	ئۇيغۇر	شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	1960 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق، دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار خىزمەتچى	
چياۋ يىڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ	1983 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	مۇنەۋۋەر سىنىپ مەسئۇلى	
مۇن يۈخۇڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ	1983 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	مۇنەۋۋەر سىنىپ مەسئۇلى	بىر ئالتۇن مېدال ئالدى
ماۋۇت نـ- ياز	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	1986 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ماتارىپ سىستـ- ېمىسىدىكى ئەـ- گەك نەمۇنىسى	
جاۋ تىڭبى	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	1988 - يىللىق ئاپتونوم رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىـ پاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى	ئىلغار شەخس	
روزى سـ- ىدىق	ئەر	ئۇيغۇر	يېڭىشەھەر يېزىسى	1988 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىقىدىن ئۇدا 10 يىل مول ھوسۇل ئېلىش يىغىنى	ئىلغار شەخس	
نىساخان	ئايال	ئۇيغۇر	چارباغ يېزىسى	ئاپتونوم رايوندىكى نەپەقە ئوبـ- يېكتلىرى بويىچە ئىلغار شەخس	ئىلغار شەخس	ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلە ناۋابىتاتى

ژالە چاڭگۈي	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى	ئاپتونوم رايوندىكى دەپقە ئوبېكتلىرى بويىچە ئىلغار شەخس	ئىلغار شەخس	ھەربىي سەپتىن بوشانغان ھەربىي
مەخسۇت ئىلھام	ئەر	ئۇيغۇر	تاۋات بېزىسى	ئاپتونوم رايوندىكى دەپقە ئوبېكتلىرى بويىچە ئىلغار شەخس	ئىلغار شەخس	ھەربىيلەر تائىلە تاۋابىئاتى
ئەمەت روزى	ئەر	ئۇيغۇر	تېكىچى بېزىسى	ئاپتونوم رايوندىكى دەپقە ئوبېكتلىرى بويىچە ئىلغار شەخس	ئىلغار شەخس	ھەربىي سەپتىن قايتقان ھەربىي
ئابدۇل ھۇسۇيىد	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى	1957 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
جىلال رېھىم	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى	1957 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
دەي لىيەنجى	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى	1957 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
چېن لىياڭجۇ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى	1959 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
يالقۇن خوجا	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ	1989 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئوقۇتقۇچى	
پەيزۇللا ھوسۇر	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	1989 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئوقۇتقۇچى	
ژالە مەيرۇلە	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك 4 - باشلانغۇچ مەكتەپ	1989 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئوقۇتقۇچى	
تازادە قۇربان	ئايال	ئۇيغۇر	چارباغ بېزىسى	1989 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئوقۇتقۇچى	
توختىمخان ئىلى	ئايال	ئۇيغۇر	پۈخۈي بېزىسى	1989 - يىلى دۆلەتلىك دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئوقۇتقۇچى	
خۇ يۈجىلە	ئەر	خەنزۇ	پۈخۈي بېزىسى	1985 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق دەرىجىگە ئېرىشكەن	مۇنەۋۋەر ماتارىپ خىزمەتچىسى	
كېرىم رەھىم	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ	1991 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئوقۇتقۇچى	
مەختۇمخان	ئايال	ئۇيغۇر	شەھەرلىك ئايالىلار بىرلەشمىسى	1991 - يىل 3 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار ئايال خىزمەتچى	
گۈلىخان	ئايال	ئۇيغۇر	شەھەرلىك ئايالىلار بىرلەشمىسى	1991 - يىل 6 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق دەرىجىگە ئېرىشكەن	ئىلغار بالىلار خىزمەتچىسى	

جياڭ فۇ-رۇڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك خەلق سودا سارىيى	1980 - يىل 3 - ئايدا مەملىكەت-لىك «8 - مارت» قىزىل بايراق-دارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8 - مارت» قە-زىل بايراقدارى	
يۈجيۈڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپ	1980 - يىل 3 - ئايدا مەملىكەت-لىك «8 - مارت» قىزىل بايراق-دارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8 - مارت» قە-زىل بايراقدارى	
تۇرسۇنخان	ئايال	ئۇيغۇر	شەھەرلىك يې-مەكلىك شىركە-تى ئىشچى - دېھە-قان - ئەسكەرلەر مېھمانخانىسى	1980 - يىل 3 - ئايدا مەملىكەت-لىك «8 - مارت» قىزىل بايراق-دارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8 - مارت» قە-زىل بايراقدارى	
تۇخان مە-ھەممەت	ئايال	ئۇيغۇر	شەھەرلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ	1980 - يىل 3 - ئايدا مەملىكەت-لىك «8 - مارت» قىزىل بايراق-دارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8 - مارت» قە-زىل بايراقدارى	
جاۋ شىڭ-مىياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى	1959 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يى-غىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
لى جيانيك	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى	1985 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مۇنەۋۋەر بوغالتىرلارنى تەقدىر-لەش يىغىنىغا قاتناشقان	پۈل مۇئامىلە قە-زىل بايراقدارى	
جياۋ جۇن-چىڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى	1985 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	كەسپىي تېخنىكا ماھىرى	
يۈ شۈلىن	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك چ خ ئىدارىسى	1985 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مۇنەۋۋەر جىنايى ئىشلار ساقچى ئەترىتى باشلىقلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر جىنايى ئىشلار ساقچى ئەترىتى باشلىقى	
جياڭ ژىيە-دۇڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك چ خ ئىدارىسى	1987 - يىلى مەملىكەتلىك مۇنەۋ-ۋەر ساقچىخانا باشلىقلىرىنى تەق-دىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر ساقچە-خانا باشلىقى	
قاھار روزى	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك تەپ-تىش مەكتىبى	1983 - يىل 3 - ئايدا شىنجاڭ بويىچە تەپتىش سىستېمىسىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	
كالك جىجا	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك تەپ-تىش مەكتىبى	1983 - يىل 3 - ئايدا شىنجاڭ بويىچە تەپتىش سىستېمىسىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا، 1991 - يىل 9 - ئايدا مەملىكەت بويىچە تەپتىش سىستې-مىسىدىكى مۇنەۋۋەر جىنايى ئىش-لار تەپتىش كادىرلىرىنى تەقدىر-لەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەت-چى، مۇنەۋۋەر جىنايى ئىشلار تەپتىش كادىرى	

يۇ بولىن	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك تەۋەلىك مەكتىپى	1989 - يىل 12 - ئايدا شىنجاڭ بويىچە رازۋىد قىلىش تەپتىشى جەھەتتىكى مۇدەۋۋەر رازۋىدچىكلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇدەۋۋەر رازۋىدچىك	
ۋۇ گېنشياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك تەۋەلىك مەكتىپى	1985 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق «قانتىق زەربە بېرىش» كۈرىشىدىكى ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا، 1990 - يىلى مەملىكەتلىك قانۇن - تۈزۈملەرنى تەكشۈرۈش بويىچە مۇدەۋۋەر تەكشۈرگۈچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس، مۇدەۋۋەر تەكشۈرگۈچى	
جاڭ گۇاڭ سۇڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك سوت مەكتىپى	1989 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەكتىپى ئىلغار خىزمەتچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	
لى زىشياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك سىياسىي - قانۇن كومىتېتى	1991 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	قانۇننى ئومۇملاش-تۇرۇش بويىچە ئىلغار خىزمەتچى	
توختى غازى	ئەر	ئۇيغۇر	قارا يۇلغۇن يېزىسى	1991 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	قانۇننى ئومۇملاش-تۇرۇش بويىچە ئىلغار خىزمەتچى	
جاڭ سىمىن	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	ئاپتونوم رايونلۇق باج سىستېمىسىدىكى ياشلار بىرلەشمىسى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ياشلار ئۇلگىسى، يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى	
شې چۈنيۈن	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى	1987 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىقتىسادىي تەپتىشلىك گورگانلىرى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	
جۇ گۈيخۇا	ئايال	خەنزۇ	چوڭ تەكشۈرۈش ئىشخانىسى	1990 - يىلى باج، مالىيە، مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	
لىيۇ لى	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	1980 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق باج سىستېمىسى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8 - مارت» قىزىل بايراقدارى	
ما جىڭشياڭ	ئەر	خۇيزۇ	شەھەرلىك ئىقتىسادىي تەپتىشلىك ئىدارىسى	1990 - يىل 12 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق ئىقتىسادىي تەپتىشلىك سىستېمىسى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	

ئەن ۋېنخې	ئەر	خەنزۇ	ناھىيىلىك مالىيە بۆلۈمى	1957 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	
مەھەممەت زۇنۇن	ئەر	ئۇيغۇر	ناھىيىلىك تەمىنات — سودا بىر- لەشمە كوپېراتىپى	1958 - يىلى ئاپتونوم رايونلىق مالىيە - سودا سېپى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا، 1959 - يىلى ئاپتونوم رايونلىق مالىيە - سودا سېپى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى، ئىلغار خىزمەتچىلەر ئۇلگىسى	
ئايۋپ تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىر- لەشمە كوپېراتىپى	1991 - يىل 1 - ئايدا ئاپتونوم رايونلىق تەمىنات - سودا سىستې- مىسىنىڭ يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىشى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	
راخمان توختى	ئەر	ئۇيغۇر	شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسى	1963-يىلى مەملىكەتلىك سودا- سانائەت بانكىلىرى بويىچە ئىلغار- لارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار شەخس	
ما مىڭجې	ئەر	خەنزۇ	شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى	1978 - يىلى ئاپتونوم رايونلىق ج خ سىستېمىسى بويىچە ئىلغار خىزمەتچى بولغان	ئىلغار شەخس	
جۇ تىڭجۇڭ	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك مېتال بۇيۇملار شىركە- تى	1988 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق تۈنجى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتې- پاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	
بەي يۈلەن	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك ستا- تىستىكا ئىدارىسى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	
جاڭ مەنلى	ئايال	خەنزۇ	شەھەرلىك ستا- تىستىكا ئىدارىسى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	
خەيرىگۈل	ئايال	ئۇيغۇر	ساياھ ئىش بە- جىرىش ئورنى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	
لياۋ جياشېك	ئەر	خەنزۇ	«ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش بويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	

لىيالى ژېنيۇ	ئەر	خەنزۇ	تاشدەن ئىش بې- جىرىش ئورنى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك تۆپۈس تەكشۈرۈش پويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	
رۇلى يۈەنجى	ئەر	خەنزۇ	«تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك تۆپۈس تەكشۈرۈش پويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	
لىيالى جيالى	ئەر	خەنزۇ	يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى	1990 - يىلى 4 - قېتىملىق مەم- لىكەتلىك ئومۇمىيۈزلۈك تۆپۈس تەكشۈرۈش پويىچە دۆلەت دەرىجە- لىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناش- قان	ئىلغار خىزمەتچى	

3 § . دەم ئېلىشقا چىققان كادىرلار

1974 - يىلدىن بۇيان كورلا شەھىرىدە دەم ئېلىشقا چىققان كادىرلار

جەدۋەل: 33 — 3

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	دەم ئېلىشقا چىقىشتىن بۇرۇنقى خىزمەت ئورنى	ۋەزىپىسى	دەم ئېلىشقا چىقىپ قان ۋاقتى
لى دېيىلى	ئەر	خەنزۇ	1923.9	گەنسۇ	1938.10	شەھەرلىك تەپتىش مەھكە- مىسى	مەھكىمە باشلىقى	1984.3
لىيۇچۈەنيىلى	ئەر	خەنزۇ	1923.9	سەنشى	1944.3	شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومە- تېت	مۇئاۋىن مۇدىر	1981.4
جالى شىشيۇلى	ئەر	خەنزۇ	1926.8	خېبېي	1946.10	شەھەرلىك پارتكوم	مەسلىھەتچى	1990.5
ئەن مىلى	ئەر	خەنزۇ	1925.5	سەنشى	1945.9	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	رەئىس	1987.3
توختى ئايۇپ	ئەر	ئۇيغۇر	1920.8	شىنجاڭ	1945.8	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	مۇئاۋىن رەئىس	1987
جيەن لەنشۇلى	ئەر	خەنزۇ	1925.5	شەندۇڭ	1946.12	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	مۇئاۋىن رەئىس	1986.6
سۇي رېنلۇ	ئەر	خەنزۇ	1927.2	شەندۇڭ	1946.12	شەھەرلىك ھۆكۈمەت	مەسلىھەتچى	1987.12

خەن شۈدې	ئەر	خەنزۇ	1929.9	خېبېي	1943.10	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	مۇئاۋىن رەئىس	1984.3
غالۇ مىڭشىاڭ	ئەر	خەنزۇ	1929.12	شەنشى	1948.10	شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى	دائىمىي كومە- ئېت ئەزاسى	1990.7
لۇ چۈڭژاڭ	ئەر	خەنزۇ	1930.1	شەنشى	1949.5	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	مۇئاۋىن رەئىس	1990.7
جاۋ كېمىڭ	ئەر	خەنزۇ	1931.1	شەنشى	1949.6	شەھەرلىك مۇكۈمەت	مەسلىھەتچى	
غېڭ چياڭ	ئەر	خەنزۇ	1928.10	شەندۇڭ	1945.1	شەھەرلىك بېمەكلىك شىر- كىتى	دىرېكتور	1984.3
جى فۇزې	ئەر	خەنزۇ	1926	شەندۇڭ	1947.4	شەھەرلىك بېمەكلىك شىر- كىتى	مۇئاۋىن دىرېكتور	1987.4
ژاڭ بىنشەن	ئەر	خەنزۇ	1926.10	شەندۇڭ	1946.1	شەھەرلىك ئورگانلار پارتكو- مى	شۇجى	1986.1
ژاڭ ۋەنيەن	ئەر	خەنزۇ	1924.10	خېبېي	1942.2	شەھەرلىك ئىشچىلار ئۈيۈشە- مىسى	رەئىس	1983.8
لى شياۋيۈەن	ئايال	خەنزۇ	1924.5	خېبېي	1949.8	شەھەرلىك ئاياللار بىرلەشە- مىسى	ئىش بېجىرگۈچى	
چېن رۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1925.8	گەنسۇ	1949.9	شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى	ئىشخانا مۇدىرى	1986.5
رۇستەم	ئەر	ئۇيغۇر	1927.10	شىنجاڭ	1944.12	شەھەرلىك ئورمانچىلىق ئە- دارىسى	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1986.5
جاڭ گولياڭ	ئەر	خەنزۇ	1929.8	شەندۇڭ	1947.1	شەھەرلىك سىياسىي - قانۇن كومىتېتى	مۇئاۋىن شۇجى	1990.10
لى يۈڭفا	ئەر	خەنزۇ	1929.12	خېنەن	1944	شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1990.12
جيا يۈجياڭ	ئەر	خەنزۇ	1930.10	خېبېي	1948.4	«تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1990.12
ساۋ فېڭشياڭ	ئەر	خەنزۇ	1930.2	خېبېي	1948	چارباغ بېزىسى	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1990.12
ما يەنسەي	ئەر	خەنزۇ	1929.12	سىچۈەن	1948.10	يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنى	مۇئاۋىن مۇدىر	1990.10
لى ژېنخەن	ئەر	خەنزۇ	1930	خۇنەن	1949.4	شەھەرلىك رادىئو - تېلېۋە- زىيە ئىدارىسى	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1990.12
شۈي جىجۈن	ئەر	خەنزۇ	1920.8	سىچۈەن	1948.8	شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەك- تەپ	شۇجى	1984.6
سۈن يۈخۇاڭ	ئايال	خەنزۇ	1926.6	خۇنەن	1949.7	شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەك- تەپ	ئوقۇتقۇچى	1988
خې دېڭفاڭ	ئەر	خەنزۇ	1921.11	سىچۈەن	1949.9	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇ- رۇش مەركىزى	پونكىت باشلىقى	1984.1
تەن شېڭگۈاڭ	ئەر	خەنزۇ	1922.12	گۇاڭشى	1949.8	شەھەرلىك 1 - ياللار باغچە- سى	زاپچوز	1982

سۇجېنمياۋ	ئايال	خەنزۇ	1931.5	خۇدەن	1949.8	شەھەرلىك 7 - ئوتتۇرا مەكتەپ	شۇجى	1988
جىن جى	ئايال	خەنزۇ	1933.11	گەنسۇ	1949.9	شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىنى ساقلاش پونكتى	پونكىت باشلىقى	1989.7
پالۋ خۇەيلۇ	ئەر	خەنزۇ	1921.9	شەندۇڭ	1947.2	شەھەرلىك پول ئاسراش ئەترىتى	ئەترەت باشلىقى	1982.1
پېي گېنرۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1931.2	گەنسۇ	1949.7	شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسى قۇرۇلۇش باشقارمىسى	ياچېيكا شۇجىسى	
جۇشەنسەي	ئەر	خەنزۇ	1929.3	جيانسۇ	1951.1	شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ئوقۇتقۇچى	
لى شيەنسەڭ	ئەر	خەنزۇ	1921	شەندۇڭ	1943.3	شەھەرلىك پىزا ئىگىلىك ماسلىنىلىرى شىركىتى	دىرېكتور	
لى خەنلۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1924.10	خېنەن	1949.9	شەھەرلىك قۇدۇق بۇرغىلاش ئەترىتى	بوغالتىر	1984.11
لىۋ ژېنبىڭ	ئەر	خەنزۇ	1923	خېنەن	1948.7	شەھەرلىك قۇدۇق بۇرغىلاش ئەترىتى	سىياسىي پېتەكچى	1983.11
لىۋ جېنژۇ	ئەر	خەنزۇ	1923.5	شەنشى	1949	شەھەرلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى	مەيدان باشلىقى	1983.11
لى جياجى	ئەر	خەنزۇ	1927.2	خېبېي	1949.9	شەھەرلىك سودا ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىل كالونى	مۇئاۋىن كالون باشلىقى	1985.5
جۇ باۋلۇ	ئەر	خەنزۇ	1925.7	جېجياڭ	1949.9	شەھەرلىك سودا ئىدارىسىنىڭ ئاپتوموبىل كالونى	كالون باشلىقى	1983.4
لو گۇاڭجاۋ	ئەر	خەنزۇ	1923	شەندۇڭ	1947	شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى	شۇجى	1985.4
گەي زېمىڭ	ئەر	خەنزۇ	1920.8	شەندۇڭ	1945.2	شەھەرلىق ئاشلىق ئىدارىسى	ئىدارە باشلىقى	1982.12
يۈەن شاۋلۇ	ئەر	خەنزۇ	1916.10	شەندۇڭ	1947.7	شەھەرلىق ئاشلىق ئىدارىسى	بۆلۈمچە باشلىقى	1984.6
لىۋ لىجۇ	ئەر	خەنزۇ	1924.1	شەندۇڭ	1947	شەھەرلىك تەمىنات - دودا كوپېراتىپى	شۇجى	1986.12
شى بى	ئەر	خەنزۇ	1915.10	خېنەن	1949.8	چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	مۇئاۋىن مەيدان باشلىقى	1984.1
ما جۇڭجىن	ئايال	خەنزۇ	1931.6	لياۋنىڭ	1949.8	شەھەرلىك تۇرلۇك مالىلار شىركىتى «خەلق» سودا سارىيى	مۇدىر	1986.10
ژاڭ ژېنجۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1923.6	شەندۇڭ	1939.1	شەھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسى	ئىدارە باشلىقى	1983.8
فەن جيەنيۈەن	ئەر	خەنزۇ	1926.10	گەنسۇ	1949.7	شەھەرلىك «تەڭرىتاغ» ئىش بېجىرىش ئورنى	مۇئاۋىن مۇدىر	1986.5
خۇ شىڭچىڭ	ئەر	خەنزۇ	1928.4	خېبېي	1946.10	شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى	ئىدارە باشلىقى	1987
خۇڭ يۈەن	ئەر	خەنزۇ	1927.7	گۇاڭدۇڭ	1949.8	شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسى	رەئىس	1987

سۇن شياۋسياڭ	ئەر	خەنزۇ	1927.1	شەندۇڭ	1945.2	پېنسىلۋانىيە ئىش بېجىرىش ئورنى	مۇدىر	1988
ما چىجۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1927.9	شەندۇڭ	1947.12	شەھەرلىك سودا - سانائەت ئىدارىسى	ئىدارە باشلىقى	1988
جىڭ شۇلىن	ئەر	خەنزۇ	1928.7	ئىنگلىيا	1949.6	شەھەرلىك سىياسىي - قا- نۇن ئىشخانىسى	مۇدىر	1988
ژېي جۇڭشيۇ	ئەر	خەنزۇ	1929.4	شەنشى	1949.7	شەھەرلىك سودا ئىدارىسى	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1989
زاڭ شىجياڭ	ئەر	خەنزۇ	1929.4	شەندۇڭ	1947.1	شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈ- رۈش كومىتېتى	ئىنتىزام تەك- شۈرگۈچى	1990
يۈەن زۇڭۇ	ئەر	خەنزۇ	1922.11	خۇنەن	1947.6	شەھەرلىك رېھونت قىلىش- ياساش زاۋۇتى	مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى	1984.6
لۇ يۈلۈڭ	ئەر	خەنزۇ	1923.3	خېنەن	1949.7	شەھەرلىك چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى	مۇئاۋىن دىرېكتور	1983.7
تيەن كۈيىۋەن	ئەر	خەنزۇ	1916.9	سەنشى	1947.12	شەھەرلىك يېمەكلىك شىر- كىتى	زاپچوز	1983.3
جاڭ داۋۇ	ئەر	خەنزۇ	1918.2	سەنشى	1944.7	شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى	مۇدىر	1983.7
جاڭ جيامىڭ	ئەر	خۇيزۇ	1929.6	خېنەن	1949.9	شەھەرلىك يېمەكلىك شىر- كىتى	بۆلۈم باشلىقى	1988.12
تيەن جىنكۈن	ئەر	خەنزۇ	1930.7	خېنەن	1948.2	شەھەرلىك تۇرلۇك ماللار شىركىتى «قىزىل بايراق» ماگزىنى	مۇدىر	
ژۇ شىڭرۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1918.5	سەنشى	1946.6	«ئىنتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى	مۇدىر	1981.1
لىيۇ جىنشياڭ	ئەر	خەنزۇ	1915.11		1949.7	ناھىيىلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى		1974.12
لى يىڭجۇ	ئەر	خەنزۇ			1949.9	تېكىچى يېزىلىق تەمىنات - سودا كوپېراتىپى	مۇدىر	1983.4
ژاڭ رۇڭچاڭ	ئەر	خەنزۇ	1916.8	شەندۇڭ	1947.2	شەھەرلىك يېمەكلىك شىر- كىتى		1980.12
گۇڭ چېڭشياڭ	ئەر	خەنزۇ	1911.11	شەنشى	1938.2	شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك ما- شىنىلىرى شىركىتى	دىرېكتور	1982
جىڭ لياڭشۇن	ئەر	خەنزۇ	1933	گەنسۇ	1949.7	شەھەرلىك يېزا - بازار كار- خانىلىرى ئىدارىسى	ئىدارە باشلىقى	
بەي شۇيۈاڭ	ئەر	خەنزۇ	1918.4		1947.3	ناھىيىلىك خىش زاۋۇتى	زاۋۇت باشلىقى	1981.12
ياسىنجان مۇھەم- مەت	ئەر	ئۇيغۇر	1926.3	شىنجاڭ	1940.11	شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى	مۇدىر	1986.6
سۇن باۋتاڭ	ئەر	خەنزۇ	1925.4	شەندۇڭ	1946.6	شەھەرلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى	مۇدىر	1985.6
ئابلىز مامۇت	ئەر	ئۇيغۇر	1912.4	شىنجاڭ	1949.9	شەھەرلىك مال دوختۇرلۇق پونكىتى	كادىر	1987.9

سەي چىڭلىەن	ئەر	خەنزۇ	1914	خېنەن	1949.7	شەھەرلىك ئۇرۇقچىلىق بۆلۈكتى	كادىر	1980
لى لې	ئەر	خەنزۇ	1927.5	شەندۇڭ	1949.7	شەھەرلىك پېنسا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى گومۇلاشتۇرۇش پونكتى	ئاگرانوم	1987.11
ۋاڭ تەڭسىڭ	ئەر	خەنزۇ	1927.12	خۇبېي	1948.11	شەھەرلىك 1 - قوتتۇرا مەكتەپ	مۇدىر	1989.12
جاڭ شۇجېن	ئايال	خەنزۇ	1928.3	خېبېي	1949.9	شەھەرلىك سوت مەھكىمىسى	كوللېگىيە باشلىقى	1985.12
سۈن جېڭگو	ئەر	خەنزۇ	1931.5	خېنەن	1949.5	شەھەرلىك پېنسا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسى	بوغالتىر	1987.4
جۇ لىرېن	ئەر	خەنزۇ		خېنەن	1949.2	ئاۋات پېنسى	بوغالتىر	1988.8
جاڭ ىڭچۈەن	ئەر	خەنزۇ	1929.1	خېنەن	1948.8	«ئىتتىپاق» گىش بېجىرىش ئورنى	مۇئاۋىن مۇدىر	1989.7
جاڭ زاڭ	ئايال	خەنزۇ	1934.4	خېبېي	1946.3	شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى	گىش بېجىرگۈچى	1989.11
رەجەپ	ئەر	ئۇيغۇر	1930	شىنجاڭ	1949.9	شەھەرلىك سودا - سانائەت ئىدارىسى	گىش بېجىرگۈچى	1990.10
رېن خۇڭبىن	ئەر	خەنزۇ	1929.10	شەنشى	1948	شەھەرلىك قورمانچىلىق ئىدارىسى	تەكشۈرۈپ تەڭشەش قىلغۇچى	1990.10
جاڭ يىڭ	ئايال	خەنزۇ	1935.9	خېبېي	1946.3	شەھەرلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمى	گىش بېجىرگۈچى	1991.1
رېن يانجىن	ئەر	خەنزۇ	1930.12	گەنسۇ	1949.8	شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش	گىشخانا مۇدىرى	1991.1
يالاڭ شەن	ئەر	خەنزۇ	1910.8	شەندۇڭ	1947.2	شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى	كادىر	1963
يەن باۋچۈن	ئەر	خەنزۇ				شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى	مۇدىر	1989.5
ۋاڭ شياۋۈەن	ئەر	خەنزۇ	1925	شەندۇڭ	1947.9	«خەلق» سودا سارىيى	كادىر	1987.12
يېڭ يانخۇا	ئەر	خەنزۇ	1931.8	خېبېي	1948.1	شەھەرلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى	بۆلۈمچە باشلىقى	1988
ماسەي	ئەر	خۇيزۇ	1928.11	شىنجاڭ		كۆكتات شىركىتى	مۇئاۋىن دىرېكتور	1988.12
لیۇ باۋيۇ	ئەر	خەنزۇ	1924.12	شەندۇڭ	1947.1	«دوستلۇق» ماگىزىنى	مۇدىر	1989.1
ئىمىن توختى	ئەر	خۇيزۇ	1928.7	شىنجاڭ	1946.11	چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى	بۆلۈمچە باشلىقى	1989.1
لۇ تۆڭيۇ	ئەر	خەنزۇ	1929.5	خېبېي	1949.5	چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى	بۆلۈمچە باشلىقى	1990.1
ۋاڭ جاۋفېڭ	ئەر	خەنزۇ	1929	گەنسۇ	1949.9	چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	ئەترەت باشلىقى	1987.9

چاۋ يۈچمك	ئەر	خەنزۇ	1924.3	سەنشى	1947.6	پۈخۈي دېھقانچىلىق مەيدانى	كاتىپ	1984.12
سۈن جيۇ	ئەر	خەنزۇ	1920	شەندۇڭ	1946.12	شەھەرلىك 2 - بېنىك ساناش ئەت ئىدارىسى	شۇجى	1969
لى جۇنشيەن	ئەر	خەنزۇ	1922.11	شەندۇڭ	1949	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى	1985.5
جيا زېچمك	ئەر	خەنزۇ	1921.4	گەنسۇ	1949.9	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	كادىر	1982
لى لىڭتەن	ئەر	خەنزۇ	1928.11	شەندۇڭ	1949.8	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	بۆلۈم باشلىقى	1989.6
مەھمەت سەپەر	ئەر	ئۇيغۇر	1916.6	شىنجاڭ	1949.9	شەھەرلىك باج ئىدارىسى	مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى	1979.12
چېن خۇەيكاڭ	ئەر	خەنزۇ	1930	شەندۇڭ	1947	شەھەرلىك رېمونت قىلىش-ياساش زاۋۇتى	مۇدىر	1986.8
جاۋ جىچۈەن	ئەر	خەنزۇ	1931	شەندۇڭ	1947.1	شەھەرلىك رېمونت قىلىش-ياساش زاۋۇتى	مۇدىر	1988
ژاڭ جيارۇي	ئەر	خەنزۇ	1922	شىنجاڭ	1949.7	شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى	مۇدىر	1982.12
ژېن شيۈلەن	ئەر	خەنزۇ	1915.8	شەندۇڭ	1947.1	شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتى	كادىر	1984.1
جاڭ جىمىن	ئايال	خەنزۇ	1929.8	خېبېي	1944.8	شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى	ماۇاۋىن مۇدىر	1987.3
شىڭ فېڭخۇا	ئەر	خەنزۇ	1918	شەندۇڭ	1944.10	شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى	شۇجى	1981.4
يۈەن چۈچمك	ئەر	خەنزۇ	1930.2	جيانخسۇ	1949.8	شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى	كادىر	1986.8
جۇجىن	ئەر	خەنزۇ	1915.10	بېيجىڭ	1949.3	شەھەرلىك پېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى	كادىر	1981.12
خۇاڭ تۈشىي	ئەر	خەنزۇ	1915.9	سىچۈەن	1949.9	ئىلگىرىكى ناھىيىلىك پارتكوم	كادىر	1982.4
ژۇ لىيەن	ئەر	خەنزۇ	1928.3	شەندۇڭ	1949.6	شەھەرلىك 2 - باشلانغۇچ مەكتەپ	كادىر	1982.12
لى جىڭ	ئەر	خەنزۇ	1921.7	خېبېي	1943.4	شەھەرلىك سودا ئىدارىسى	كادىر	1982.12
دۇەن دېجى	ئەر	خەنزۇ	1929.7	شەندۇڭ	1949.8	شەھەرلىك بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى	ئەترەت باشلىقى	1989.11
جاڭ يۈڭ	ئەر	خەنزۇ		شەندۇڭ		شەھەرلىك بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى	ئەترەت باشلىقى	
جاڭ دېمىي	ئەر	خەنزۇ	1930.2	شەنشى	1948.10	شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتى	مۇدىر	1986.12
شۇي گۈلۈ	ئەر	خەنزۇ	1927.3	خېنەن	1949.6	شەھەرلىك شېكەر - تاماكا - ھاراق شىركىتى	بوغالتىر	1986.12

جاۋ لۇلۇك	گەر	خەنزۇ	1926.9	خېنەن	1946.7	شەھەرلىك شېكەر ـ تاماكا ـ ھاراق شىركىتى	كادىر	1984.1
چەي گەرمەن	گەر	خەنزۇ	1925	گەنسۇ	1949.9	شەھەرلىك يېمەكلىك شىر- كىتى	كالون باشلىقى	1985.5
شالك جىنيى	گەر	خەنزۇ	1926.12	شەندۇڭ	1948.9	شەھەرلىك يېمەكلىك شىر- كىتى	كادىر	1983.1
لو فۇژېن	گەر	خەنزۇ	1926.7	سىچۈەن	1949.5	شەھەرلىك يېمەك ـ گىچەك مۇلازىمەت شىركىتى	كادىر	1985.5
لى يۈخې	گەر	خەنزۇ	1927.8	شەندۇڭ	1947.10	شەھەرلىك «دوستلۇق» ما- گىزىنى	كادىر	1985.10
سۈن باۋچېڭ	گەر	خەنزۇ	1932.2	خېنەن	1949.6	چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى	گەترەت باشلىقى	1990.7
ژاڭ دېڭگو	گەر	خەنزۇ	1933.8	گەنسۇ	1949.8	شەھەرلىك ترانسپورت شىر- كىتى	مۇئاۋىن دىرېكتور	1990
گاۋ يۈنىڭ	گەر	خەنزۇ	1925.12	شەنشى	1946	شەھەرلىك قانۇن مەسلىھەت- چىلىرى باشقارمىسى	كادىر	1986.9
لىيۇ يۈچۈن	گەر	خەنزۇ	1913.1	خېنەن	1949.9	شەھەرلىك پۇخۇي دېھقانچە- لىق مەيدانى		1985
تەۋەككۈل	گەر	ئۇيغۇر	1912.4	شىنجاڭ	1949.9	شەھەرلىك چەرچى باغۋەنچە- لىك مەيدانى		1986.10
جىن زېخەن	گەر	خەنزۇ	1911.5	شەندۇڭ	1949.8	شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى		1980.12
لى جىنشەن	گەر	خەنزۇ	1918.10	شەندۇڭ	1947.1	شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى		1980.12
رېن خۇەيدې	گەر	خەنزۇ	1928.11	خېنەن	1947.2	شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى	مۇدىر	1990.11
نې يىڭخۇ	گەر	خەنزۇ	1910.12	خېنەن	1948.12	شەھەرلىك بوتۇخۇ دېھقانچە- لىق مەيدانى	گەترەت باشلىقى	
لى يۈگچۈەن	گەر	خەنزۇ	1910.12	خېنەن	1949.9	شەھەرلىك بوتوخۇ دېھقانچە- لىق مەيدانى	گەترەت باشلىقى	1985.11
جاڭ مىڭيۈەن	گەر	خەنزۇ		بېيجىڭ		شەھەرلىك 1 ـ گۇنتۇرا مەك- تەپ	مۇئاۋىن مۇدىر	1989.10
ژاڭ جۈنچى	گەر	خەنزۇ	1922.2	گەنسۇ	1948.10	شەھەرلىك بوتوخۇ دېھقانچە- لىق مەيدانى	گەترەت باشلىقى	1985.11
چى شۇداۋ	گەر	خەنزۇ		شەندۇڭ	1924.2	شەھەرلىك بوتوخۇ دېھقانچە- لىق مەيدانى	گەترەت باشلىقى	1983.2
لى دۈگخەي	گەر	خەنزۇ	1930.5	خېنەن	1949.9	شەھەرلىك 3 ـ گۇنتۇرا مەكتەپ	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچى	1990.6

§ 4 . ئالىي زىيالىلار

1990 - يىلدىكى كورلا شەھىرىدىكى ئالىي زىيالىلار

جەدۋەل: 33 - 4

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	ھۈرمەت ئورنى	كەسپى ۋە ئۇنۋانى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى
چېن ژىيچياڭ	ئەر	خەنزۇ	1938.7	شەھەرلىك 3 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1964.7
تېڭ يەنشېڭ	ئەر	خەنزۇ	1935.1	شاڭخەي	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1951.7
لياڭ باۋتاۋ	ئەر	خەنزۇ	1937.4	سىچۈەن	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1959.9
لىيۇ شۇسەي	ئايال	خەنزۇ	1941.12	سىچۈەن	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1964.9
جاڭ خۇيجۇ	ئايال	خەنزۇ	1942.4	شەنشى	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1965.9
شۇي تىڭفاڭ	ئايال	خەنزۇ	1941.8	سىچۈەن	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1959.3
يۈەن زېيۈك	ئەر	خەنزۇ	1936.6	خېنەن	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1957.8
سەي جىڭجى	ئايال	خەنزۇ	1939.10	جياڭشى	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1963.9
توختى غېنى	ئەر	ئۇيغۇر	1942.2	شىنجاڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1960
جاڭ جاۋفېڭ	ئەر	خەنزۇ	1930	شەھەرلىك دوختۇرخانا	كاندىدات باش ۋراچ	1955.8
مەھمەت روزى	ئەر	ئۇيغۇر	1930	شىنجاڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1952.7
زولۇ	ئەر	خەنزۇ	1925.8	گۇاڭدۇڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1949.9
ياڭ ئەيلىيەن	ئايال	خەنزۇ	1933.2	گۇاڭدۇڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1954.8
ياڭ شياۋپىڭ	ئەر	خەنزۇ	1935.11	گۇاڭدۇڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1958.2
تۇرسۇنئاي	ئايال	ئۇيغۇر	1937.8	شىنجاڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1960.9
جۇ شىيەنسەي	ئەر	خەنزۇ	1929.3	جېجياڭ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1951.1

مۇھەممەد	ئايال	خەنزۇ	1931.5	خوتەن	شەھەرلىك 7 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1949.8
مۇسا ئىبراھىم	ئەر	ئۇيغۇر	1940.6	شىنجاڭ	شەھەرلىك 2 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1960.7
چېن شاڭشىن	ئەر	خەنزۇ	1933.9	جەجيالڭ	شەھەرلىك 4 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1949.5
ئابلىمىت	ئەر	ئۇيغۇر	1943.2	شىنجاڭ	شەھەرلىك 6 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1960.7
پالۋ خوجىمۇھەممەت	ئەر	خەنزۇ	1936.10		شەھەرلىك 7 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1961.9
دۇ شى	ئەر	خەنزۇ	1937.5	شىنجاڭ	شەھەرلىك 4 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1957.8
لىيەن پىڭ	ئايال	خەنزۇ	1938.10		شەھەرلىك ماتا-رىپ كىدارىسى	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1954.10
شېن يۈلىن	ئايال	خەنزۇ	1936.3	سىچۈەن	شەھەرلىك 1 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1951.10
ساۋۇت نىياز	ئەر	ئۇيغۇر	1939	شىنجاڭ	شەھەرلىك 2 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1955.7
چېن دەيسۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1937.8	سىچۈەن	شەھەرلىك 3 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1964.10
لىياڭ شىيەنجۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1939.3	خېنەن	شەھەرلىك 1 - قوتنۇرا مەكتەپ	قوتنۇرا مەكتەپ ئالىي قو-قۇتقۇچىسى	1963.9
گۇ چېڭ	ئەر	خەنزۇ	1936	جيائۆ	شەھەرلىك دوخ-تۇرخانا	كاندىدات باش ۋراچ	1955.6
يې دېدا	ئەر	خەنزۇ	1939	جيائۆ	شەھەرلىك دوخ-تۇرخانا	كاندىدات باش ۋراچ	1968
جاڭ گۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1935	خېبېي	شەھەرلىك يۇ-قۇملۇق كېسەل-لىكلەرنىڭ ئالدى-نى ئېلىش پونكـ-تى	كاندىدات باش ۋراچ	1961.8
ياسىن ئىبراھىم	ئەر	ئۇيغۇر	1936	شىنجاڭ	شەھەرلىك پارتـ-يە مەكتىپى	ئالىي لېكتور	1949
چى دېجى	ئەر	خەنزۇ	1938	خېبېي	شەھەرلىك پەن-تېخنىكا تەرەققـ-ىيات پونكتى	ئالىي گىئولوگىيە ئىنژېنېـ-رى	1957.5
جاۋ لەشىن	ئەر	خەنزۇ	1937.11	خېنەن	شەھەرلىك ئورۇق-چىلىق پونكتى	ئالىي ئاگرانوم	1962.10
يالۋ سۇشياڭ	ئەر	خەنزۇ	1941	خوبېي	شەھەرلىك مەدە-نىيەت يۇرتى	مەدەنىيەت يۇرتى كاندىدات تەتقىقاتچىسى	1965.7
لى لەنكۇي	ئەر	خەنزۇ	1934.12		شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك تېخنـ-كىسىنى ئومۇم-لاشتۇرۇش مەر-كىزى	ئالىي ئاگرانوم	1958.7
جاۋگوشۇي	ئەر	خەنزۇ	1940.11	سەنشى	شەھەرلىك پەن - تېخنىكا تەرەققـ-ىيات پونكتى	ئالىي ئىنژېنېر	1966

ۋاق شيالەن	ئايال	خەنزۇ	1937	جەجيالق	شەھەرلىك ئانا - بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى	كاندىدات باش ۋراچ	1955.7
جالق خۇڭگالق	ئەر	خەنزۇ	1936.2	شەنشى	شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارە-سى باشلىقى باش-قارمىسى	ئالىي ئىنژېنېر	1961.9
ۋاق جىنيىلق	ئايال	خەنزۇ	1941.12	شەندۇڭ	شەھەرلىك بېزا ئىگىلىك تېخنە-كىسىنى ئومۇ-لاشتۇرۇش پون-كىتى	ئالىي ئاگرانوم	1966.9
لى شۇيىلق	ئايال	خەنزۇ	1937.12	خۇبېي	شەھەرلىك مۇكۇ-مەت گۇۋاھلىقى باشقارمىسى	ئىككىنچى دەرىجىلىك گۇ-ۋاھچى	1963.9
لى شياڭيەن	ئەر	خەنزۇ	1941.8	خۇنەن	شەھەرلىك بىلىم ئاشۇرۇش مەكتە-بى	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1965.9
جالق گۇاڭپۇ	ئەر	خەنزۇ	1937.9	شەنشى	شەھەرلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1961.8
بەختى يۈسۈپ	ئەر	ئۇيغۇر	1937.6	شىنجاڭ	شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1960.8
كېرىم رەھىم	ئەر	ئۇيغۇر	1938.9	شىنجاڭ	شەھەرلىك 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1956
مۇ چېنشۇ	ئەر	خەنزۇ	1937.10	خېنەن	شەھەرلىك بىلىم ئاشۇرۇش مەكتە-بى	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1961.9
ئابدىرىشىت	ئەر	ئۇيغۇر	1944	شىنجاڭ	شەھەرلىك بىلىم ئاشۇرۇش مەكتە-بى	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1966.7
كېرىم ئابدۇل	ئەر	ئۇيغۇر	1942.7	شىنجاڭ	شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئو-قۇتقۇچىسى	1960.7
جۇ جېنگۇاڭ	ئەر	خەنزۇ	1939.10	گەنسۇ	شەھەرلىك پارت-كوم	كاندىدات ئالىي تەرجىمان	1958.7

5 § . باشقا جايلاردا ئىشلىگەن ناھىيە - تۇمەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كورلا شەھەرلىك كادىرلار

1990 - يىلغىچە باشقا جايلاردا ئىشلىگەن ناھىيە - تۇمەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كورلا شەھەرلىك كادىرلار

جەدۋەل: 33 - 5

ئىسىم - فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	خىزمەت ئورنى ۋە ۋەزىپىسى
ئىلى زايىت	ئەر	ئۇيغۇر	ئاۋات يېزىسى	بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باش-لىقى

ئىياز خالىق	ئەر	ئۇيغۇر	چارباغ يېزىسى	«شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسى مەمۇرىيەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى
مويدىن توختى	ئەر	ئۇيغۇر	لەڭگەر يېزىسى	بايىنغولىن ئوبلاستلىق سايدۇڭ باغۋەنچىلىك مەيدانىنىڭ باشلىقى
ئىبراھىم ئەيسا	ئەر	ئۇيغۇر	قارا يۇلغۇن يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق چ خ نازارىتىدە باشقارما باشلىقى
راخمان زايىت	ئەر	ئۇيغۇر	قارا يۇلغۇن يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق چ خ نازارىتىدە باشقارما باشلىقى
زايىت ئەمەت	ئەر	ئۇيغۇر	قارا يۇلغۇن يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق سۇچىلىق نازارىتى مەمۇرىيەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى
ھاپىز رەخمەت	ئەر	ئۇيغۇر	لەڭگەر يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى
ئىلى ناسىر	ئەر	ئۇيغۇر	چارباغ يېزىسى	بايىنغولىن ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى
مويدىن ياقۇپ	ئەر	ئۇيغۇر	ئاۋات يېزىسى	بايىنغولىن ئوبلاستلىق قاتناش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
مويدىن قاسىم	ئەر	ئۇيغۇر	لەڭگەر يېزىسى	بايىنغولىن ئوبلاستلىق سوت مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئوبلاستلىق چ خ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى
ياقۇپ خېجىر	ئەر	ئۇيغۇر	تېكىچى يېزىسى	«شىنخۇا» 2 ـ باسما زاۋۇتىنىڭ باشلىقى، پارتكوم شۇجىسى
مۇسا تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	تېكىچى يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتى ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى
روشەنخان	ئايال	ئۇيغۇر	«ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى	ئاپتونوم رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى
راخمان كېرىم	ئەر	ئۇيغۇر	چارباغ يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتىدە باشقارما باشلىقى
مەھمەت ئىسمايىل	ئەر	ئۇيغۇر	«ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورنى	ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى
مەھمەت مويدىن	ئەر	ئۇيغۇر	تېكىچى يېزىسى	بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى
ياسىن ناسىر	ئەر	ئۇيغۇر	لەڭگەر يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى
خالىق ھوشۇر	ئەر	ئۇيغۇر	قارا يۇلغۇن يېزىسى	ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى
ئىمىن ياقۇپ	ئەر	ئۇيغۇر	يېڭىشەھەر يېزىسى	توققۇزتارا ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى
كېرىم رەستۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	قوشئېرىق يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەپتىشى
قېيۇم ئابدۇرېھىم	ئەر	ئۇيغۇر	تېكىچى يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق چ خ نازارىتىدە باشقارما باشلىقى
ئابدۇرېھىم زەيدىن	ئەر	ئۇيغۇر	ئاۋات يېزىسى	ئاپتونوم رايونلۇق چ خ نازارىتىدە باشقارما باشلىقى

باۋۇدۇن ئىسلام	ئەر	ئۇيغۇر	شاڭخەي بېزنېسى	ئاپتونوم رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ كوللېگىيە باشلىقى.
رەخمەت مەھمەت	ئەر	ئۇيغۇر	شاڭخەي بېزنېسى	ھاينەغولىن ئوبلاستلىق رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
قۇربان مۇسا	ئەر	ئۇيغۇر	چاڭباغ بېزنېسى	ھاينەغولىن ئوبلاستلىق رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
توختى رەخمەت	ئەر	ئۇيغۇر	ئاۋات بېزنېسى	ھاينەغولىن ئوبلاستلىق ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى
قۇربان سەيدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	لەڭگەر بېزنېسى	چەرچەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى، ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى
توختى ھاشىم	ئەر	ئۇيغۇر	توۋۇرچى بېزنېسى	ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى
مەھمەت خالىق	ئەر	ئۇيغۇر		ھاينەغولىن ئوبلاستلىق 1 - تىرانسپورت شىركىتى پارتكوم سىنىلىق مۇئاۋىن شۇجىسى، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى

قوشۇمچە

1. 1991 ـ يىلدىن 1993 ـ يىلغىچە بولغان چوڭ ئىشلار

1991 ـ يىلى

1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك تەمىنات ـ سودا بىناسى رەسمىي تىجارەت باشلىدى.

1 ـ ئاينىڭ 9 ـ، 10 ـ كۈنلىرى كورلا شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك مېيىپلار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كورلا شەھەرلىك مېيىپلار بىرلەشمىسى قۇرۇلدى.

4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى كورلا شەھىرىدە 1990 ـ يىللىق «ئۈچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» بويىچە خۇلاسلەش ـ تەقدىرلەش ھەم 1991 ـ يىللىق مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىش يىغىنى ئېچىلدى.

4 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى شاڭخەي يېزىسىدىكى يەككە ئەمگەكچى ياڭ جىگۈڭ مەملىكەتلىك يەككە ئەمگەكچىلەر 2 ـ قۇرۇلتىيىغا ھەم ئىلغار يەككە ئەمگەكچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتنىشىپ، باشقا ۋەكىللەر بىلەن بىرلىكتە گوۋۇيۈەن زۇڭلىسى لى پېڭ، مۇئاۋىن زۇڭلى تيەن جيۈن قاتارلىق رەھبەرلەر-نىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى.

4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىن 22 ـ كۈنگىچە كورلا شەھەرلىك 4 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2 ـ يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 189 ۋەكىل قاتناشتى.

4 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقات ئورنى قاتارلىق ئورۇنلار ئۈستىگە ئالغان كورلا نەشرىياتىنى ئەلا سۈپەتلىك، مول ھوسۇللۇق قىلىپ يېتىشتۇرۇش تېخنىكىسىنى سىناق قىلىش تۈرى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك باھالاشتىن ئۆتتى.

4 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىدىن 5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنگىچە شەھەر تەۋەسىدە ئودا ئىككى قېتىم بوران چىقتى ۋە يامغۇر ياغدى، چوڭ كۆكتات لاپىسىدىن 70ى (كۆلىمى 5.6 مو)، كىچىك كۆكتات لاپىسىدىن 58ى (كۆلىمى 11.3 مو) بۇزۇلۇپ كەتتى. كۆكتات، كېۋەز، بۇغداي ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە زىيانغا ئۇچرىدى. بىۋاسىتە ئىقتىسادىي زىيان 66 مىڭ 400 يۈەنگە يەتتى.

5 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك 1 ـ سېمونت زاۋۇتى بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئىقتىساد كومىتېتى تەرىپىدىن ئاپتونوم رايون بويىچە «ئومۇمىيۈزلۈك سۈپەت باشقۇرۇش مۇكاپاتى»نى ئېلىشقا قاتنىشىدىغان كارخانا قىلىپ كۆرسىتىلدى.

5 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى بايىنغولىن ئوبلاستلىق سۇ ئېلېكترى ـ سۇ ئىنشائاتىنى تەكشۈرۈپ لايىھىلەش ئورنى لايىھىلىگەن كورلا ـ تارىم غول ئۈستىگىدىكى تاشيول كۆۋرۈكى ـــ «قۇرۇلۇش» يولى

چوڭ كۆۋرۈكىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلاندى.

5 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈندىن 6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنگىچە مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى ئەجمەدىن قاسىم، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، يېزا خىزمەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ۋالى لۇياۋ، سۇ ـ ئېلېكتر ئىدارىسى ۋە توققۇز يېزا، ھەر مەيداندىكى ئاساسلىق مەسئۇل بولداشلارنى، تېخنىك خادىملىرىنى باشلاپ، تۇرپان، قۇمۇل شەھەرلىرىگە بېرىپ، ئېكسكۇرسىيە قىلىپ، يېپىق تۇرۇبىا ئارقىلىق سۇغىرىش ۋە يەر ئاستى سۇيىنى چىقىرىپ پايدىلىنىش تەجرىبىسىنى ئۆگەندى.

6 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى جۇڭگو ـ ئامېرىكا ھەمكارلىشىپ تارىم نېفتلىكىنى تەكشۈرۈش خاتىرە مۇنارىغا كورلا شەھىرىدە ئۇل سېلىندى.

6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى بېيجىڭ يازلىق ۋاقتى سائەت 17 دىن ئىككى مىنوت ئالتە سېكۇنت ئۆتكەندە، كورلا شەھىرىنىڭ سەل شەرقىدىكى ئېۋىرغول ئەتراپىدا 2．5 بال يەر تەۋرىدى. تەۋرەش مەركىزى شىمالىي پاراللېل ′42°8، شەرقىي مېرىدىئان ′87°3 تا بولۇپ، كورلا شەھىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى 160 كىلومېتر كېلىدۇ. كورلا شەھىرىدىمۇ روشەن تەۋرىنىش بولدى.

6 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك پارتكوم بايىنغولىن ئوبلاستلىق كىنو ـ تېياتىرخانا ۋە شەھەرلىك كىنوخانىدا 2000 دىن ئارتۇق ئادەم قاتناشقان «ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۇچ كىتابنى تەنقىد قىلىش دوكلات يىغىنى ئاچتى.

6 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى نىمەن باشچىلىقىدە. كى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى تەكشۈرۈش ئۈمىكى باغراش ـ كورلا گۇرۇپپىسىدىكى 30 نەچچە ئادەم كورلا شەھىرىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى تەكشۈردى.

7 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈندىن 25 ـ كۈنگىچە جياڭسۇ، ئەنخۇي قاتارلىق 18 ئۆلكە، شەھەر قاتنىق كەلكۈن ئاپىتىگە ئۇچرىدى، كورلا شەھىرىدىكى ئىدارە ـ ئورۇنلار، ھەر مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 103 مىڭ يۈەن پۇل يىغىپ، ئاپەت بولغان رايونلارغا ياردەم قىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ج ك پ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتى، ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى، بايىنغولىن شۆبە ھەربىي رايونى بىرلىكتە كورلا شەھىرىگە «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەرەققىياتى، ئارمىيە ـ خەلق ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنە شەھەر» دەپ نام بەردى.

10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈندىن 16 ـ كۈنگىچە ئاپتونوم رايونلۇق «16 شەھەر، 12 ۋىلايەت ـ ئوبلاست بويىچە مەدەنىيەتلىك شەھەر بەرپا قىلىش» (شەرقىي شىنجاڭ بۆلىكى) تەكشۈرۈش ئۈمىكى كورلا شەھىرىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى.

10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا كورلا شەھىرىنىڭ 2 ـ قارارلىق يېزا سوتسىيالىستىك ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتى ئۈمىكى تەشكىللىنىپ، نۇقتىلارغا يۈرۈپ كەتتى. بۇ خىزمەت ئۈمىكى ئوبلاست، شەھەر، يېزىدىن ئاجرىتىلغان 229 كادىردىن تەشكىللەندى، شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى سۈن يۈنشۇەن ئۈمەك باشلىقى بولدى.

10 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك 2 ـ كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ كورلا شەھەرلىك 3 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە قۇرۇلدى.

10 ـ ئاينىڭ 21 ـ، 22 ـ كۈنلىرى كورلا شەھىرى تۈنجى نۆۋەتلىك ئىسلام دىنى قۇرۇلتىيى ئاچتى، يىغىن شەھەرلىك ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ 1 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى كورلا شەھىرى ئاپتونوم رايونلۇق ئېتنىز ـ ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشى 2 ـ نۆۋەتلىك «تەڭرىتاغ لوكئېسى» مۇسابىقىسىدە 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

12 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى گوۋۇيۈەن باج، مالىيە، مال باھاسىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش رەھبەرلىك

گۇرۇپپىسى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى، دېھقانچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى جىياڭ جۇڭ باشچىلىقىدىكى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاستتىكى مۇناسىۋەتلىك تارماقلار رەھبەرلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا كورلا شەھرىگە كېلىپ خىزمەتلەرنى تەكشۈردى، يېتەكچىلىك قىلدى.

12 - ئاينىڭ 16 - كۈنى كورلا شەھىرىدە 1 - نۆۋەتلىك پىلانلىق تۇغۇت جەمئىيىتى قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، پىلانلىق تۇغۇت جەمئىيىتى مۇدىرىيىتى سايلاپ چىقىلدى.

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى كورلا شەھەرلىك ئارخىپخانا ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنى ئېچىپ، ئۇچ يۈرۈش توپلامدىكى 732 جىلد ئارخىپنىڭ تۇنجى تۇركۈمدە ئېچىۋېتىلگەن ئارخىپ قىلىنغانلىقىنى جاكارلىدى.

شۇ يىلى ئاپتونوم ئوبلاست بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 1991 - يىللىق ئېتىز - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشىنى تەكشۈرۈپ باھالاشتا، كورلا شەھىرى ئالدىنقى يىلدىكىدىن كېيىن يەنە بىر قېتىم 1 - بولدى.

شۇ يىلى تۈۋرۈچى يېزىسى، قوشئېرىق يېزىسى، لەڭگەر يېزىسى، چارباغ يېزىسى، پۇخۇي يېزىسى، تېكىچى يېزىسى ھەم چەرچى باغۋەنچىلىك مەيدانى پارتكومىلىرى يېزا، مەيدان پارتىيە مەكتەپلىرىنى قۇردى.

شۇ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتى تەشكىللىگەن، تۆت كۈن داۋام قىلغان جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئىككى شەھەر، ئالتە ناھىيىنىڭ يەر تەۋرەشكە تاقابىل تۇرۇپ، ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش پىلانىنى باھالاش - تەكشۈرۈش يىغىنى كورلا شەھىرىدە ئېچىلدى. يىغىنغا جۇڭگو قۇرۇلۇش تەتقىقات يۇرتى، جىلىن ئۇلكىلىك يەر تەۋرەشكە تاقابىل تۇرۇش ئىشخانىسى ھەمدە ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاست ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئىككى شەھەر ئالتە ناھىيىنىڭ يەر تەۋرەشكە تاقابىل تۇرۇش ئىشخانىلىرىدىكى 30 نەچچە مۇتەخەسسىس قاتناشتى.

1992 - يىلى

2 - ئاينىڭ 24 - كۈندىن 28 - كۈنگىچە كورلا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 4 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 3 - يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 105 ۋەكىل قاتناشتى.

2 - ئاينىڭ 25 - كۈندىن 28 - كۈنگىچە كورلا شەھەرلىك 4 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3 - يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 191 ۋەكىل قاتناشتى.

5 - ئاينىڭ 21 - كۈنى كورلا شەھىرىنىڭ باشلىقى ئوبۇلقاسىم زۇنۇن باشچىلىقىدىكى كورلا شەھەرلىك ئىقتىساد تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكى ئالتە ئادەم تەكلىپكە بىنائەن قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئالماتا شەھىرىدىكى پەرھات - شامىكېس شىركىتىنى تەكشۈرۈشكە باردى.

5 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇلۇشىنى كۆزدىن كەچۈرۈش گۇرۇپپىسى شەھەرگە كېلىپ، خىزمەتلەرنى تەكشۈردى ۋە يېتەكچىلىك قىلدى. كورلا شەھەرلىك سايباغ ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى.

6 - ئاينىڭ 15 - كۈندىن 17 - كۈنگىچە ج ك پ كورلا شەھەرلىك 3 - قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. قۇرۇلتاي ج ك پ كورلا شەھەرلىك 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتى ھەم ج ك پ كورلا شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى «ئىختىساس ئىگىسى، تېخنىكا، مەبلەغ كىرگۈزۈپ، ئىقتىسادىي بىرلىشىش ھەم تېخنىكا ھەمكارلىقىنى كۈچەيتىش توغرىسىدا

بەلگىلىمە» چىقاردى.

8 ـ ئاينىڭ 21ـ، 22ـ كۈنلىرى كورلا شەھەرلىك پارتكوم 3 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 2 ـ ئومۇمىي (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىن «كورلا شەھىرىنىڭ ئولتۇراق ئۆي تۈزۈمى ئىسلاھاتىنى يولغا قويۇش چارىسى» (لايىھە)نى قاراپ چىقتى ھەم ماقۇللىدى.

8 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى مەملىكەت بويىچە شەھەر تازىلىقىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى شىنجاڭ گۈزۈپىد. سىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭنى تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكى ئون كىشى شەھەرگە كېلىپ ئۈچ كۈنلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا شەھىرىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى ما باۋگو باشچىلىقىدىكى سىچۈەن ئۆلكىسى لاڭجۇڭ شەھىرىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى يەتتە ئادەم 9ـئاينىڭ 1ـكۈنىدىن 4 ـ كۈنگىچە كورلا شەھىرىدە ئېكسكۇرسىيە قىلدى، تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

9 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ۋاڭ جيەنجېن، مۇئاۋىن ئوبلاست باشلىقى جاڭ جۇ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى راخمان كىرىمنىڭ ھەمراھلىقىدا، شەھەرنىڭ ئاۋات يېزىسى ھەم قارا يۇلغۇن يېزىسىغا كېلىپ يېزا ئىگىلىكى تەرەققىيات رايونىنى كۆزدىن كەچۈردى.

9 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى ئۈرۈمچى يەرمەنكىسىگە قاتناشقان كورلا شەھىرىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى سودىگەرلەر بىلەن 22 تۈرلۈك توختام ۋە كېلىشىم (بۇنىڭ ئىچىدە ئىمزالانغان توختام بەش تۈرلۈك بولۇپ، پۈتۈشۈلگەن ئومۇمىي سوممىسى 2 مىليون 411 مىڭ 800 ئامېرىكا دوللىرىغا يەتتى؛ كېلىشىم 17 تۈرلۈك بولۇپ، پۈتۈشۈلگەن ئومۇمىي سوممىسى 2 مىليون 601 مىڭ 500 ئامېرىكا دوللىرىغا يەتتى) ئىمزالىغاندىن كېيىن، كورلا شەھىرىگە قايتىپ كەلدى.

9 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، كورلا شەھىرى 80 تەكشۈرۈش خادىمىنى ئىشقا سېلىپ، دۆلەت، كوللېكتىپ ھەم يەككە ئىگىلىكتىكى 317 سودا ـ سانائەتچىنى تەكشۈرۈپ، 570 بوتۇلكا ساختا ھاراق، 120 بولاق ساختا تاماكا، 354 بوتۇلكا ساختا، ناچار كونسېرۋا ۋە ئىچىملىك، 474 بولاق ھەر خىل يېمەكلىك ھەم بىر قىسىم ئاياغ كىيىم قاتارلىقلارنى مۇسادىرە قىلدى.

10 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنىدىن 7 ـ كۈنگىچە كورلا شەھىرى ئۆزىگە قاراشلىق ئون يېزا (مەيدان) دا 3 ـ نۆۋەتلىك «توز لوڭقىسى» ئېتىز ـ ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇش مۇسابىقىسىنى تەكشۈرۈپ باھالىدى، لەڭگەر يېزىسى 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، قارا يۇلغۇن يېزىسى، بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانى 2 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئاۋات يېزىسى، چارباغ يېزىسى 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

10 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى كورلا شەھىرى بىلەن شياڭگاڭدىكى مۇناسىۋەتلىك خادىملارنىڭ كېڭىشىشى ئارقىلىق، شەھەر تەۋەسىدىكى تۇنجى جۇڭگو ـ شياڭگاڭ شېرىكچىلىكىدىكى كارخانا ـــ كورلا شەھەرلىك «يىشې» ئاپتوموبىل تەرەققىيات چەكلىك شىركىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا تەييارلىق كۆرۈش خىزمىتى ئۈستىدە بىرەدەك پىكىر ھاسىل قىلىنىدى.

12 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، شاڭخەي تۇڭجى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى يۈەن يېسەن تۇڭجى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كورلا شەھىرىنىڭ ئىقتىساد ـ تېخنىكا تەرەققىيات رايونىنىڭ پىلانىنى تۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىشى توغرىسىدا كېڭىشىش ئۈچۈن كورلا شەھىرىگە كەلدى.

شۇ يىلى ئاۋات يېزىسى بىلەن گەنسۇ ئۆلكىسى ۋۇۋېي شەھىرىنىڭ جاڭيىن يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى يەر ۋە كۆچمەنلەردىن پايدىلىنىش توختامى تۈزدى.

شۇ يىلى كورلا شەھىرى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقتىن ئۈدا 13 يىل مول ھوسۇل ئالدى.

1993 - يىلى

1 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 17 - كۈنگىچە كورلا شەھەرلىك پارتكوم 3 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي (كېڭەيتىلگەن) يىغىنىنى چاقىردى.

2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى كورلا شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت يېڭى بىر نۆۋەتلىك كارخانا ھۆددىگەرلىكىدە باشقۇرۇشى ياخشى بولمىغان، ئۇنۇمى تۆۋەن كارخانىلارغا قارىتا بەسلىشىپ خېرىدار بولۇش ياكى ئاشكارا خېرىدار چاقىرىپ ھۆددىگە بېرىشنى يولغا قويۇشنى قارار قىلدى. شەھەر بويىچە تۇنجى بەسلىشىپ خېرىدار بولغان كارخانا شەھەرلىك كىنو شىركىتى بولدى.

2 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئۇچ كۈنلۈك كورلا تۇنجى نۆۋەتلىك يۇمۇشاۋ پانوس سەيلىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئايافلاشتى. پانوسلارنى ھەرمىللەت ئاممىدىن 120 مىڭ ئادەم (قېتىم) ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى كورلا شەھەرلىك ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش - سۇغۇرتا باشقۇرۇش ئىدارىسى سېچۇەن ئۆلكىسىنىڭ لېشەن شەھىرىگە بېرىپ تەكلىپ بويىچە ئىشقا ئورۇنلىشىدىغان تۇنجى تۇركۈمدىكى ئىشلەمچىلەرنى يولغا سېلىپ قويدى.

2 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن 27 - كۈنگىچە كورلا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 107 ۋەكىل قاتناشتى.

2 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن 27 - كۈنگىچە كورلا شەھەرلىك 5 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1 - يىغىنى ئېچىلدى، يىغىن يېڭى بىر نۆۋەتلىك شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىرى، شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ۋە شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشىنى سايلاپ چىقتى.

3 - ئاينىڭ 3 - كۈنى مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ سابىق رەئىسى بادەي بايىنغولىن ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى جاڭ جېن، كورلا شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى سۈن يۈنشۇەن، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى لى لىنتاڭ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى راخمان كېرىمنىڭ ھەمراھلىقىدا، شەھەرنىڭ شاڭخەي يېزىسى دادۇڭزا كەنتىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىلەن سۆھبەتلەشتى.

3 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت كومىتېتى كورلا شەھىرىنىڭ يېڭىشەھەر ئىش بېجىرىش ئورنىغا، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى يېزا ئىگىلىك 2 - شى ئورگىنىغا، جەنۇبىي شىنجاڭ تۇمۇر يول ۋاقىتلىق باشقارمىسىغا، كورلا شەھەرلىك سودا - سانائەت بانكىسىغا، جەنۇبىي شىنجاڭ تۇمۇر يولى پويىز ئۇچاستىكىسى 514/513 - قېتىملىق پويىزنىڭ مۇلازىمەت گۇرۇپپىسىغا «ئاپتونوم رايون بويىچە 1992 - يىللىق مەدەنىيەتلىك ئورۇن» دەپ نام بەردى.

شۇ كۈنى كورلا شەھىرىدىكى ئاشكارا خېرىدار چاقىرغان تۇنجى كارخانا — شەھەرلىك يېزا - بازار كارخانىسى تەمىنات - سودا شىركىتىنى ھۆددىگە ئېلىشتا، بايىنغولىن ئوبلاستلىق باغراش قەغەز زاۋۇتىدىكى خۇيزۇ ياش بەي خې بەسلىشىپ خېرىدار بولۇشتا سورالغان سوئاللارغا جاۋاب بېرىش ئارقىلىق ئۇتۇپ چىقىپ، كارخانىنى ھۆددىگە ئالدى.

3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى كورلا شەھىرى كۆكەرتىش بويىچە خۇلاسلەش - تەقدىرلەش ھەم سەپەرۋەر قىلىش يىغىنى ئاچتى، يىغىندا 1992 - يىلدىكى كۆكەرتىش، گۈزەللەشتۇرۇش ئىشلىرى بويىچە 76 ئىلغار ئورۇن ۋە 82 ئىلغار خىزمەتچى تەقدىرلەندى.

3 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈندىن 15 ـ كۈنگىچە ھەم 3 ـ ئاينىڭ 31 ـ ، 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنلىرى ئىككى قېتىم قاتتىق بوران چىقىپ تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ كەتتى، يېڭىشەر يېزىسىدىكى كۆلىمى 4.43 مو كېلىدىغان 62 پارنىك لاپاس ئاپەتكە ئۇچرىدى، بۇ بارلىق پارنىك لاپاس كۆلىمىنىڭ 12.35 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، بىۋاستە ئىقتىسادىي زىيان 113 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى.

3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئىسلاھاتى خىزمىتى يىغىنى ئاچتى.

3 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى شەھەر بويىچە خام چوت ئىچىدىكى دۆلەت كارخانىلىرىنىڭ يېڭى بىر نۆۋەتلىك ھۆددىگەرلىك خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن تاماملاندى، 20 كارخانا توختام ئىمزالىدى، بۇ خامچوت ئىچىدىكى 21 دۆلەت كارخانىسىنىڭ 2.95 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 3 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى كورلا شەھىرى 3 ـ قارارلىق يېزىلاردىكى سوتسىيالىستىك ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتى بويىچە خۇلاسىلەش ـ تەقدىرلەش يىغىنى ئاچتى، يىغىندا سوتسىيالىستىك تەربىيە داۋامىدا بارلىققا كەلگەن 23 ئىلغار شەخس ۋە ئۈچ ئىلغار خىزمەت ئەترىتى تەقدىرلەندى ۋە مۇكاپاتلاندى.

5 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى كورلا شەھىرى شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسى، پىلانلاش ئىدارىسى، ئۆي-زېمىن ئىدارىسى ۋە مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، شەھەر ـ يېزا قۇرۇلۇشى ـ مۇھىت ئاسراش كومىتېتىنى قۇرۇپ، شەھەر بويىچە ئاپپارات ئىسلاھاتىنىڭ بىرىنچى قەدىمىتى باستى.

5 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى كورلا ـ پۇخۇي توك يەتكۈزۈش ـ بېسىم ئۆزگەرتىش قۇرۇلۇشىنىڭ پۈتۈش مۇراسىمى پۇخۇي رايونىدا داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى.

6 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى شىنجاڭ نېفىت ئىنىستىتۇتى كورلا شەھىردە پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرى نېفىت بىلىملىرىنى ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى، شەھەردىكى بەش يۈزىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرى ئۆگىنىشكە قاتناشتى.

7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كورلا شەھەرلىك پارتكوم باشقۇرىدىغان «كورلا كەچلىك گېزىتى» نەشر قىلىنىپ تارقىتىلدى، بۇ شىنجاڭ بويىچە 3-، جەنۇبىي شىنجاڭ رايونى بويىچە 1 ـ كەچلىك گېزىت بولۇپ قالدى.

7 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى كورلا شەھىرىنىڭ قوشئېرىق يېزىسى، بوتوخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ قىسمەن جايلىرىدا قاتتىق يامغۇر، مۆلدۈر ياغدى، كېۋەز، كۆممىقوناق، مېۋىلىك دەرەخ، قوغۇن ـ تاۋۇز، كۆكتاتلار ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ۋەيران بولدى. ئاپەتكە ئۇچرىغان ئومۇمىي كۆلەم 4050 موغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپەتكە ئۇچرىغان كېۋەز كۆلىمى 3310 مو.

8ـ ئاينىڭ 6ـ كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پەن ـ تېخنىكا كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى نەجمىدىن ۋە ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بادەي، ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شۇ شياۋيۈنلار ئوبلاستلىق پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى، پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى، دېھقانچىلىق ئىدارىسى ۋە شەھەردىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرى، مۇتەخەسسىسلەردىن تەركىب تاپقان تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، پەن ـ تېخنىكا بويىچە ئۇلۇغ كۆرسەتكۈچ يېزىسى ـــ كورلا شەھىرىدىكى يېڭىشەر يېزىسىغا كېلىپ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى ھەمدە لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەردى.

8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى كورلا شەھىرىنىڭ شائخۇ يېزىسى بىلەن شەندۇڭ ئۇلكىسى شۇگۇاڭ شەھىرىنىڭ سۇنجياجى بازىرى رەسمىي دوست يېزا ـ بازار بولدى.

8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈندىن 29 ـ كۈنگىچە 14- ۋە 16- قارارلىق مەملىكەتلىك شەھەر باشلىقلىرى تەتقىقات سىنىپىدا ئوقۇغان سىنىپداشلار بىرلەشمە دوستلۇق ئۈيۇشمىسىنىڭ ئەزالىرى كورلا شەھىرىگە

ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتكە كەلدى.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 8 ـ كۈنىگىچە 93 ـ يىللىق ئۈرۈمچى يەرمەنكىسىگە قاتناشقان كورلا شەھىرى ۋەكىللەر ئۆمىكى دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى خېرىدار سودىگەرلەر بىلەن 18 تۈرلۈك مۇددىئانامە، كېلىشىم، توختامنامە ئىمزالىدى، بۇلارنىڭ سوممىسى 140 مىليون 320 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

9 ـ ئاينىڭ 3ـ، 4ـ كۈنلىرى كورلا شەھىرىدە 8000 مو يەردىكى نەشپۈت بوران ئاپىتىگە ئۇچرىدى، بىۋاستە ئىقتىسادىي زىيان 11 مىليون 760 مىڭ يۈەن بولدى.

شۇ كۈنى كورلا شەھىرىدىكى يىلىغا 7000 ھەرخىل سېمونت ستولبا ئىشلەپچىقىرىشنى پىلانلىغان يېڭىشەھەر سېمونت بۇيۇملار زاۋۇتى رەسمىي ئىشقا كىرىشتى.

9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كورلا شەھىرى بىلەن گېنخوي ئۆلكىسىنىڭ خۇەينىڭ ناھىيىسى رەسمىي دوست شەھەر ـ ناھىيە بولدى. مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى لى مىڭخوي بىلەن خۇەينىڭ ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى چېن فالىن كېلىشىمنامىگە قول قويدى. ئىككى تەرەپ يەنە ئىقتىساد ـ تېخنىكا ھەمكارلىقى ئۈستىدە سۆزلىشىپ، دەسلەپكى قەدەمدە سەككىز مۇددىئانامە ھاسىل قىلدى.

2. 1991 — 1993 ـ يىلغىچە كورلا شەھىرىنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتىغا دائىر مەلۇمات

كورلا شەھىرىنىڭ 1991 — 1993 ـ يىلغىچە مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى ۋە ئاھالىسى

قوشۇمچە: 1 ـ جەدۋەل

تۈرلەر		بىرلىكى	1991 ـ يىل	1992 ـ يىل	1993 ـ يىل
ئىچكى ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى	1990 ـ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا	10 مىڭ يۈەن	78 322	102 815	120 280
	ھازىرقى باھا	10 مىڭ يۈەن	84 083	115 124	170 108
بىرىنچى كەسىپ	1990 ـ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا	10 مىڭ يۈەن	15 253	18 458	19 441
	ھازىرقى باھا	10 مىڭ يۈەن	17 095	20 835	22 341
ئىككىنچى كەسىپ	1990 ـ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا	10 مىڭ يۈەن	30 961	44 299	59 403
	ھازىرقى باھا	10 مىڭ يۈەن	31 427	49 964	96 340

ئۆچىنچى كەسىپ	1990 - يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا	10 مىڭ يۈەن	32 108	40 059	41 436
	ھازىرقى باھا	10 مىڭ يۈەن	35 561	44 325	51 427
ئومۇمىي ئا- ئىلە سانى	جەمئىي	ئائىلە	70 488	77 879	88 082
	يۇنسىق ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت	ئائىلە	22 278	23 124	23 291
ئاھالە	جەمئىي	نەپەر	263 220	275 541	290 202
	يۇنسىق ئىچىدە غەيرىي يېزا ئىگە- لىك ئاھالىسى	نەپەر	167 380	174 040	173 577
	ئاز سانلىق مىللەت	نەپەر	93 403	97 568	98 372
	نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىس- بىتى	‰	8.55	8.73	7.99

كورلا شەھىرىنىڭ 1991 — 1993 - يىلغىچە شەھەرگە بىۋاستە قاراشلىق يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئەھۋالى

(1990 - يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى)

قوشۇمچە: 2 - جەدۋەل

تۈرلەر		بىرلىكى	1991 - يىل	1992 - يىل	1993 - يىل
يېزا ئىگە- لىك مەھسۇ- لات قىممىتى	جەمئىي	10 مىڭ يۈەن	14 259	16 714	18 036.08
	تېرىقچىلىق	10 مىڭ يۈەن	11 021	12 635	14 410.21
	ئورمانچىلىق	10 مىڭ يۈەن	183	223	220.35
	چارۋىچىلىق	10 مىڭ يۈەن	2470	3 230	3 405.02
	قوشۇمچە كەسىپ	10 مىڭ يۈەن	584	625	
	بېلىقچىلىق	10 مىڭ يۈەن	1	1	0.50
يىل ئاخىرىدىكى نەق تېرىلغۇ يەر كۆلىمى		10 مىڭ مو	22.10	22.76	23.99
تېرىلغۇ كۆ- لىمى	جەمئىي	10 مىڭ مو	26.44	28.60	28.67
	يۇنسىق ئىچىدە: ئېگىز تېرىلغۇ كۆ- لىمى	10 مىڭ مو	4.38	4.80	5.13
ئاشلىق	تېرىلغۇ كۆلىمى	10 مىڭ مو	16.43	16.45	15.80
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	تونىا	33120	34055	35560

كېۋەز	تېرىلغۇ كۆلىمى	10 مىڭ مو	8.60	10.23	11.49
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	10 مىڭ دەن	13.86	6.86	19.86
پاغلىق دان	تېرىلغۇ كۆلىمى	10 مىڭ مو	0.08		
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	تونىا	36		
كۆكتات	تېرىلغۇ كۆلىمى	10 مىڭ مو	0.92	1.26	1.19
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	تونىا	28792	40435	38007
كونسېرۋا پەمىدۇرى	تېرىلغۇ كۆلىمى	10 مىڭ مو	0.11		
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	تونىا	4200		
قوغۇن - تاۋۇز	تېرىلغۇ كۆلىمى	10 مىڭ مو	0.17	0.11	0.14
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	تونىا	3629	580	3070
باغ	كۆلىمى	10 مىڭ مو	4.53	4.78	4.24
	ئومۇمىي مەھسۇلاتى	تونىا	8163	8525	7041
يىل ئاخىرىدا قولدا قالغان چارۋا		10 مىڭ تۈياق	22.37	22.56	22.72
كالا - قوي گۆشى		تونىا	946	1050	1136
چوشقا گۆشى		تونىا	448	490	530
تۇخۇم		تونىا	870	1970	1988
قوش گۆشى		تونىا	248	264	280
سۈ مەھسۇلاتلىرى		تونىا	1	1	7
سۇت		تونىا	586	988	1000
يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى	ئومۇمىي قۇۋۋىتى	كىلوۋات	51941	61284	62882
	دىزېل ماتور	كىلوۋات	44862	52429	51525
	دېڭگاتېل	كىلوۋات	4012	5211	7027
	بېنزىن ماتور	كىلوۋات	3067	3644	4330
	يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان ئاپتوموبىل	دانە	45	51	58
يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمىي كىرىمى		10 مىڭ يۈەن	5913.52	9162	1162

ئىزاھات: شۇ يىلى توغرا ستاتىستىكا ماتېرىيالى بولمىغان مەزمۇنلار جەدۋەلدە ئاق قالدۇرۇلدى.

كورلا شەھرىنىڭ 1991 — 1993 - يىلغىچە شەھەرگە قاراشلىق سانائىتنىڭ ئەھۋالى

(1990 - يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى)

قوشۇمچە: 3 - جەدۋەل

تۈرلەر	بىرلىكى	1991 - يىل	1992 - يىل	1993- يىل
سانائەت كارخانىسىنىڭ سانى		461	520	583
ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى	10 مىڭ يۈەن	8 359	11 416	14 287
يېزا ۋە يېزىدىن يۇقىرى سانائەت كارخانىسىنىڭ سانى		62	71	62
مەھسۇلات قىممىتى	10 مىڭ يۈەن	6747	10 017	11 942
يۇنىڭ ئىچىدە: ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا سانى		10	12	16
مەھسۇلات قىممىتى	10 مىڭ يۈەن	809	944	1 120
كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى كارخانا سانى		52	59	44
مەھسۇلات قىممىتى	10 مىڭ يۈەن	5 937	9 072	10 669
يۇنىڭ ئىچىدە: يېزا باشقۇرغان كارخانا سانى		35	40	27
مەھسۇلات قىممىتى	10 مىڭ يۈەن	1 997	2 307	2 337
شېرىكچىلىكتىكى سانائەت كارخانىسىنىڭ سانى				2
مەھسۇلات قىممىتى	10 مىڭ يۈەن			127
يۇنىڭ ئىچىدە: يېنىك سانائەت	10 مىڭ يۈەن	3 458	5 623	7 502
ئېغىر سانائەت	10 مىڭ يۈەن	3 288	4 394	4 439
مەھسۇلاتى: كۆمۈر	تونىا	28 042	37 176	16 000
ھاك تېشى	تونىا	59 301	56 300	56 250
تالك	تونىا	12 000	1 000	1 600
گۈرۈچ	تونىا	650	670	2 100
ئۇن	تونىا	5 184	3 639	2 210
قارا ئاشلىق ئۇنى	تونىا	439	190	168

سۇ بېغى	تونىا	228		
شېكەر - كەمپىت	تونىا	74	78	164
سوغۇق ئىچىملىك	تونىا	179	281	281
يەم - خەشەك	تونىا	2 057	1 823	500
كىيىم - كېچەك: جەمئىي	قۇر	72 353	55 626	56 000
كىيىم - كېچەك: بۇنىڭ ئىچىدە: خۇرۇم كىيىم	قۇر	1 202	2 748	2 165
خۇرۇم ئاياغ كىيىم	پار	7 048	7 275	7 000
ياغاچ ئۆي سايمىنى	100 يۈرۈش	147	85	16
ياغاچ ئۆي سايمىنى	10 مىڭ يۈەن	75	67	18
قەغەزدىن ياسالغان بۇيۇم	تونىا	521	1 118	1360
تارقىتىلغان توك	10 مىڭ كىلوۋات سائەت	27	44	40
بۇنىڭ ئىچىدە: سۇ ئېلېكتىرى	10 مىڭ كىلوۋات سائەت	21	36	40
ئوت ئېلېكتىرى	10 مىڭ كىلوۋات سائەت	6	7	
چۆچۈكبۇيا مەلھىمى	تونىا	235	312	294
يېڭىلانغان بالون	دانە	1 800	2 500	2 000
سۈلياۋ بۇيۇم	تونىا	1 435	2 075	2 098
بۇنىڭ ئىچىدە: دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان يوۇق	تونىا	1 266	1 444	1 521
سۈلياۋ تاغار	تونىا		352	293
سېمونت	تونىا	75 502	72 935	7 000
سېمونت ياسالما	كۇب مېتر	3 100	3 820	8 250
خىش	10 مىڭ پارچە	2 690	4 264	13 960
گەچ	تونىا	2 895	2 700	3 300
ماي قەغەز	يۈگەم		42 000	35 500
مەرمەر تاختا	كۋادرات مېتر	5 295	3 511	3 716
گرانت تاختا	كۋادرات مېتر		1 744	430
بىلەنمە تاش تاختا	كۋادرات مېتر	3 450	6 969	8 122
چىگىتى ئايرىلغان پاختا	تونىا	3 829	6 760	8 956
تالك پاراشوكى	تونىا	6 271	6 500	

ئىزاھات: ستاتىستىكا ماتېرىيالى بولمىغان سانلار جەدۋىلدە ئاق قالدۇرۇلدى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1991 — 1993 - يىلغىچە شەھەرگە قاراشلىق مالىيە - سودا، پۇل مۇئامىلىسى ۋە ئاساسىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ ئەھۋالى

قوشۇمچە: 4 - جەدۋەل

تۈرلەر		بىرلىكى	1991 - يىل	1992 - يىل	1993 - يىل
سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى		10 مىڭ يۈەن	22 618	28 130	32 323
مالىيە كىرىمى		10 مىڭ يۈەن	10 097	11 088	14 262
ھەرخىل باج		10 مىڭ يۈەن	10 046	10 590	11 786
مالىيە چىقىمى		10 مىڭ يۈەن	5 965	5 658	6 097
بانكىغا قويۇلغان ئاممانەت پۇل قالدۇقى	جەمئىي	10 مىڭ يۈەن	41 328	56 943	60 623
	بۇنىڭ ئىچىدە: جامائەت ئامانەتلىرى قالدۇقى	10 مىڭ يۈەن	25 348	34 044	37 433
تارقىتىلغان جەمئىي قەرز پۇل		10 مىڭ يۈەن	39 049	64 188	63 885
تۇرالىق مۇلۇككە سېلىنغان مەبلەغ		10 مىڭ يۈەن	3 680	5 401	9 370
يېڭىدىن كۆپەيگەن تۇراقلىق مۇلۇك		10 مىڭ يۈەن	2 439	5 488	5 507
تۇراقلىق مۇلۇكنى يېڭىلاش، ئۆزگەرتىشكە سېلىنغان مەبلەغ		10 مىڭ يۈەن	875	1 143	1 120
پۈتكەن ئۆي-لەرنىڭ كۆلىمى	جەمئىي	كۋادرات مېتر	35 104	65 899	89 283
	بۇنىڭ ئىچىدە: تۇرالغۇ ئۆي	كۋادرات مېتر	15 969	31 698	67 579
مەملىكەت ئىچىدىكى ساپ سېتىۋېلىش سوممىسى		10 مىڭ يۈەن	10 480	11 210	17 083
مەملىكەت ئىچىدىكى ساپ سېتىش سوممىسى		10 مىڭ يۈەن	11 439	12 958	14 141
ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ شەھەر تەۋەسىدىكى پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى		10 مىڭ يۈەن	42 792	52 385	75 000
شەھەرگە قاراشلىق ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى		10 مىڭ يۈەن	14 006	15 100	
سېتىۋېلىنغان ئاشلىق		تونىا	2 943	2 946.9	1 749
سېتىۋېلىنغان پاختا		10 مىڭ دەن	145 371	149 319	160 425

ئىزاھات: ستاتىستىكا ماتېرىيالى بولمىغان مەزمۇنلار جەدۋەلدە ئاق قالدۇرۇلدى.

كورلا شەھىرىنىڭ 1991 — 1993 - يىلغىچە شەھەرگە قاراشلىق ماكارىپ، سەھىيە ئىشلىرىنىڭ ئەھۋالى

قوشۇمچە: 5 - جەدۋەل

تۈرلەر	1991 - يىل	1992 - يىل	1993 - يىل
1. بالىلار باغچىسى سانى	6	7	7
باغچىدىكى بالا	2 765	3 109	3 167
بۇنىڭ ئىچىدە: مەكتەپ قارىمىقىدىكى باغچا سىنىپىدىكى بالىلار	1 381	1 777	1 766
سىنىپ سانى	86	93	99
بالىلار باغچىسىنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى	189	186	222
2. باشلانغۇچ مەكتەپ سانى	76	78	76
بۇنىڭ ئىچىدە: يېزا باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ سانى	54	54	54
سىنىپ سانى	647	658	657
ئوقۇغۇچى	18 137	19 096	19 865
باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى	1 437	1 475	1 549
3. ئوتتۇرا مەكتەپ سانى	23	21	21
بۇنىڭ ئىچىدە: يېزا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنىڭ سانى	10	10	10
سىنىپ سانى	266	243	223
ئوقۇغۇچى	7 834	7 172	6 417
ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى	949	934	910
4. يېزا ئىگىلىك (كەسپىي) تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلىرى	2	2	2
سىنىپ سانى	14	17	27
ئوقۇغۇچى	511	567	988
ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى	37	61	65
5. داۋالاش ئاپپاراتى سانى	33	38	31
ئىشچى - خىزمەتچىسى	442	524	525
كېسەل كارىۋىتى	235	298	333

كورلا شەھىرىنىڭ 1991 — 1993 - يىلغىچە شەھەرگە قاراشلىق ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ ئىقتىسادىي كىرىمى

قوشۇمچە: 6 - جەدۋەل

تۈرلەر		ھېرلىكى	1991 - يىل	1992 - يىل	1993 - يىل
يىل ئاخىرىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر			14138	15658	17525
يىللىق ئوتتۇرىچە ئادەم سانى			13085	14888	17273
يىللىق ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى		10 مىڭ يۈەن	3018.10	4054.72	5432.63
كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يىللىق ئىش ھەققى كىرىمى		يۈەن	2307	2723	3145
ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى	ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى		11 424	12 586	13 036
	يىللىق ئوتتۇرىچە ئادەم سانى		10 781	12 047	12 775
	يىللىق ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى	10 مىڭ يۈەن	2 559.76	3 405.65	4 064.09
	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يىللىق ئىش ھەققى كىرىمى	يۈەن	2 374	2 827	3 181
كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى	ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى		2 714	3 072	4 489
	يىللىق ئوتتۇرىچە ئادەم سانى		2 304	2 841	4 498
	يىللىق ئىش ھەققى ئومۇمىي كىرىمى	10 مىڭ يۈەن	438.34	649.07	1 368.56
	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن يىللىق ئىش ھەققى كىرىمى	يۈەن	1 989	2 285	3 043
يېزىلاردا كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن كىرىم		يۈەن	1017.14	1100	1245.98

3. هۆججەتلەر توپلىمى

ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى، كورلا شەھەرلىك خەلق هۆكۈمىتىنىڭ شەھىرىمىزدە تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى

(1985 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى)

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى تۈزۈش شەھىرىمىزنىڭ مۇھىم مەدەنىيەت ئاساسىي قۇرۇلۇشى ۋە جىددىي خىزمىتى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق هۆكۈمىتىنىڭ ش. پ [1983] 36 ـ نومۇرلۇق هۆججىتى — «رايونىمىزدا تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار» غا ئاساسەن، شەھىرىمىزنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈلۈپ، شەھىرىمىزنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى تېز قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن مۇنۇلار قارار قىلىندى:

1. كورلا شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرى ـ تەزكىرە كومىتېتىنىڭ قۇرۇلىدۇ، ئۇ شەھەرنىڭ پارتىيە تارىخى ـ تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىدۇ ۋە بۇ خىزمەتنى تەشكىللەيدۇ، پارتىيە تارىخى ـ تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىدىكى مۇھىم ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلىدۇ ۋە قارار قىلىدۇ. (ئىسىملىكى قىسقارتىلدى)

كورلا شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرى ـ تەزكىرە كومىتېتىنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىدۇ، ئۇ پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرىنى توپلاش ۋە تەزكىرە تۈزۈشتىن ئىبارەت ئىككى خىل خىزمەت ۋەزىپىسىنى تەڭ ئۈستىگە ئالىدۇ، شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق هۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت تارمىقى بولىدۇ. يۇقىرى دەرىجىلىك شتات كومىتېتى چۈشۈرگەن شتاتقا ئاساسەن، تەشكىلات، كادىرلار تارماقلىرى پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرىنى توپلاش ۋە تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە تەلىپى بويىچە خىزمەتچى خادىملارنى تېزدىن تاللاپ چىقىشى كېرەك. تەزكىرە تۈزۈش خادىملىرىنىڭ ساپاسى تەزكىرە كىتابىنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىشتىكى هەل قىلغۇچ ئامىل، شۇڭا ئۇلارنى ئىمكانقەدەر تېزلىكتە ياخشى تاللاپ، خىزمەتنى قانات يايدۇرۇشى كېرەك. شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ـ تەزكىرە ئىشخانىسى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق هۆكۈمىتى ۋە پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرى ـ تەزكىرە كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا، ئېنىق ئىش تەقسىم قىلىپ، ئۆزئارا ماسلىشىپ ئىشلىشى، بۇ نۆۋەتلىك تەزكىرە كىتابى تۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، كەلگۈسىدە يەرلىك پارتىيە تارىخىنى يېزىش ۋە تەزكىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ تۈزۈش ئۈچۈن داۋاملىق ماتېرىيال توپلىشى كېرەك.

كورلا شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ـ تەزكىرە ئىشخانىسىغا ئېھتىياجلىق بولغان ئىش باشلاش راسخوتى ۋە هەرىللىق پائالىيەت خىراجىتىنى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسى تەكشۈرۈپ ئاجرىتىپ بېرىدۇ. ئىشخانا مەمۇرىي، تۇرمۇش ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ۋە تۇرالغۇ ئۆي قاتارلىقلارنى شەھەرلىك هۆكۈمەت ئىشخانىسى مەسئۇل بولۇپ هەل قىلىدۇ.

2. مەملىكەت بويىچە تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنىڭ ۋەزىيىتى هازىر ناھايىتى ياخشى، بىراق كورلا شەھىرىنىڭ تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتى ئەمدىلا باشلاندى، خىزمەتنىڭ مىقدارى كۆپ، دائىرىسى كەڭ،

ئىشلەشكە تېگىشلىك نۇرغۇن ئالدىراش، مۇرەككەپ ئىشلار بار، بۇ ئىشلارنى ھەر جەھەتتىكى كۆچلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، بىرلىكتە كۆچ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەندىلا، ئاندىن ئورۇندىغىلى بولىدۇ. ئىشخانا شەھەرسىزلىك تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنىڭ لايىھىسى ۋە مۇندەرىجىسىنى ئىمكانقەدەر تېز مۇزاكىرە قىلىپ تۈزۈپ چىقىشى، «كورلا شەھىرى تارىخ - تەزكىرە خەۋەرلىرى» نى تۈزۈپ باستۇرۇشى، كورلا شەھەرلىك تارىخى - تەزكىرىسىگە دائىر ھۆججەت، ماتېرىياللارنى توپلاش ھەققىدە ئېلان چىقىرىشى، ماتېرىياللارنى كەڭ دائىرىدە توپلىشى، تەزكىرە خىزمىتى يىغىنىنى ئېچىشقا تەييارلىق كۆرۈشى، شۇنداق قىلىپ شەھەرسىزلىك تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنىڭ قانات يېيىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشى كېرەك.

3. شەھەر تەزكىرىسىنىڭ تارماق تەزكىرىلىرىنى ياكى قىسىم - بابلارنى تۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار تەزكىرە تۈزۈش ۋەزىپىسى چوشكەندىن كېيىن، مەخسۇس تەزكىرە تۈزۈش گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇپ، بەلگىلىك ساندا ئادەم ئاجرىتىپ، ھەر جەھەتتىن ماتېرىيال توپلاپ، تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى ئەستايىدىل قانات يايدۇرۇشى، تەزكىرە تۈزۈشكە بىرەڭ تۈتۈش قىلىپ، يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە تەزكىرە تۈزۈش تورىنى شەكىللەندۈرۈشى كېرەك. كورلا شەھەرلىك ئارخىپخانا، كۈتۈپخانا قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار ئاكتىپلىق، تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھەمكارلىشىپ، كورلا شەھىرىنىڭ پارتىيە تارىخىغا دائىر ماتېرىياللارنى توپلاش ۋە كورلا شەھىرى تەزكىرىسىنى تۈزۈش خىزمىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق قانات يېيىشىنى قوللىشى لازىم.

4. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيە تارىخى، تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىشى، تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى كۈندىلىك ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزۈشى كېرەك. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ ۋە ئەمخورلۇق قىلىپ، بۇ خىزمەتنى ئۆزى بۇاستە تۈتۈشى، تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن كۆڭۈل بۆلۈشى ھەمدە تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىدىكى ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشى، شەھىرىسىزلىك سوتسىيالىستىك يېڭى تەزكىرىسىنى ياخشى تۈزۈش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى لازىم.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گوۋۇيۈەننىڭ كورلا شەھىرى قۇرۇش توغرىسىدىكى تەستىق جاۋابى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتقا:

1978 - يىل 4 - ئاينىڭ 29 - كۈنىدىكى دوكلاتىڭلاردىن ۋە 1979 - يىل 3 - ئاينىڭ 16- كۈنى تولۇقلاپ يوللىغان ماتېرىياللاردىن خەۋەر تاپتۇق. رايونلارىدا كورلا شەھىرى قۇرۇشقا، ئۇنىڭ مەمۇرىي رايونلىرىنىڭ ئىلگىرى كورلا ناھىيىسىگە تەۋە بولغان كورلا بازىرى، يېڭىشەھەر، «ئىتتىپاق» ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرىدىن ئىبارەت ئۈچ ئىش بېجىرىش ئورنىنى ۋە تېكىچى، يېڭىشەر، چارباغ گۈڭشىلىرىدىن ئىبارەت ئۈچ گۈڭشىنى شۇنىڭدەك ئىلگىرى قاراشەھەر ناھىيىسىگە تەۋە بولغان تاشدەن ئىش بېجىرىش ئورنىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشىغا قوشۇلدۇق. كورلا شەھىرى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گوۋۇيۈەنى

1979 - يىل 6 - ئاينىڭ 23 - كۈنى

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گوۋۇيۈەننىڭ كورلا ناھىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىش توغرىسىدىكى تەستىق جاۋابى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە:

1983 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنىدىكى ئىككى دوكلاتىڭلاردىن خەۋەر تاپتۇق. رايونىڭلار:

1. (قىسقارتىلدى).

2. كورلا ناھىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، كورلا ناھىيىسىنىڭ مەمۇرىي رايونلىرىنى كورلا شەھىرىگە قوشۇۋېتىشىگە قوشۇلىمىز.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گوۋۇيۈەنى

1983 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى

4. «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» دىكى ماتېرىياللار نەقىل ئېلىنغان كىتابلار

«يىگىرمە بەش تارىخ» (سىماچىيەن قاتارلىقلار)

«غەربىي پايتەخت خاتىرىلىرى» (ژۇجۇن، گې خۇك)

«مۇتىيەنزى تەزكىرىسى» (گوپۇ شەرھلىگەن)

«تاغ - ئېزىملار قۇرئى»

«ئۇلۇغ تاك دەۋرىدىكى غەربىي يۇرت خاتىرىسى» (چېن شۇەنزاك)

«يۇەنخي يىللىرىدىكى ژىلايەت - ناھىيىلەر تەزكىرىسى»

«قوراللىق سەپەر خاتىرىلىرى» (لىن زېشۇ)

«مەرىپەتپەرۋەر زو ھەزرەت ئەسەرلىرى. خانغا يوللانغان مەلۇماتلار» (زوزۇڭتاك)

«ساداقەتمەن لىيۇ ھەزرەتنىڭ خانغا يوللىغان مەلۇماتلىرى» (لىيۇ جىنتاك)

«قەيسەر نا ھەزرەتنىڭ خانغا يوللىغان مەلۇماتلىرى» (نايانچېك)

«غەربىي يۇرتنىڭ خەرىتىلىك تەزكىرىسى» (فۇخېك)

«مۇسۇلمان يۇرتلىرىنىڭ تەزكىرىسى» (يۇك گۇي)

«غەربىي يۇرتتا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىم» (چې شىيى)

«ئۇچ ئايماقتا دائىر مەلۇماتلار» (خي نىك)

«غەربىي يۇرتتا ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش خاتىرىسى» (يۇخاۋ)

«شىنجاڭدىكى چوڭ ئىشلار خاتىرىسى» (كەن فېڭلۇ)

«شىنجاڭنىڭ خەرىتىلىك تەزكىرىسى» (ژاك شۇنەن)

«شىڭماۋ يىللىرىدىكى مۇلازىملىق خاتىرىسى» (تاۋباۋلىيەن)

«ئىستىقبار ھۇجرىسىدا يېزىلغان مەكتۇبلار» (ياك زېڭشىن)

«يېڭىدىن تۈزۈلگەن جىنا ئۆلكىسىنىڭ ئومۇمىي تەزكىرىسى. شىنجاك ئۆلكىسى» (ياپونىيە)

«ئاسىيانىڭ مەركىزىي رايونى» (سىتەيىن)

«لوپنۇردىكى ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش خاتىرىسى» (خۇاڭ ژېنبى)

«شىنجاڭنىڭ 50 يىلى» (بۈرھان شەھىدى)

«شىنجاڭنىڭ بوران - چاپقۇنلۇق 70 يىلى» (جاڭ داجۇن)

«شىنجاڭدىكى مەنسەپ - ئەمەل تەزكىرىسى» (خوجېڭخوا)

«بايىنغولىن ئوبلاستى تەزكىرىسى ئورىگىنالى» 1 - توم (چېن لىيەنخي)

«چىڭ ئوردىسى خاتىرىلىرى»

«گۈڭشۇخان دەۋرانىدىكى شەرقىي قەسىردە ساقلانغان خاتىرىلەر»

«خان تەرىپىدىن بېكىتىلگەن بۇيۇك چىڭ قانۇنلىرىدىن ئۈرنەكلەر»

«ۋاسساللار مەھكىمىسى مىزانلىرىدىن نەمۇنە»

«قارا شەھەردىكى ئىشلار»

«قارا شەھەردىكى يۈرتلار تەزكىرىسى»

«شىنپىڭ (لوپنۇر) ناھىيىسىدىكى يۈرتلار تەزكىرىسى»

«شىنجاڭنىڭ قىسقىچە تارىخى» (1-، 2-، 3- قىسىم)

«كورلا شەھىرى يېزا ئىگىلىكىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى»

«كورلا شەھىرىدىكى يەر ناملىرىنىڭ خەرىتىلىك تەزكىرىسى»

«شىنجاڭ تارىخىغا دائىر ئىلمىي ماقالىلەر توپلىمى»

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» نى تەكشۈرۈپ بېكىتىش ئاپپاراتى ۋە خادىملىرى

كورلا شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرى - تەزكىرە كومىتېتى

(1985 - يىل 5 - ئايدىن 1990 - يىل 10 - ئايغىچە)

مۇدىرى: جاك شيۇمىك

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: جۇ يىسۈك ، قادىر نۇرۇللا، قۇربان توختى

ئەزالىرى: لىيۇ خۇەنچۈەن، ما جېنيۇ، شۇ ۋېيۈۋ، شى شۈشەن، ئابلا ئىلى، مۇھەممەت ھەبىبۇللا، ھەبىبۇللا ياقۇپ، لۇجىن، جى خۇەنجاك، ما يۈشياك، جاۋ كېمىك

كورلا شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتى

(1990 - يىل 10 - ئايدىن 1994 - يىل 1 - ئايغىچە)

مۇدىرى: مۇھەممەت ئابدۇللا

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: لى لىنتاك، جۇ لىشىن، تىەن يەن، جاك يۈفېك، لۇ تىكشىن

ئەزالىرى: جياك چىكفاك، جيا چۈنلىن، جاك شيۈلى، كېرىم راخمان، تىەن تەيغۇ، جاك فېك، شۇ ۋېيۈۋ، ھەمراخان خالىق، مۇھەممەت ئوسمان، جاۋ ۋېنيۇ، چېن چاۋجۈك، ما

يۇشيالك، خۇالك چاڭسەي، ھېكسم تۇردى

كورلا شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتى

(1994 - يىل 1 - ئاينىڭ 25 - كۈنى)

مۇدىرى: سۇن يۇنشۇەن، يۇەن زې (1994 - يىل 4 - ئايدا ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالغان)

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: ئوبۇلقاسىم زۇنۇن، لى لىنتاك، سۇن چاڭخۇا، ژاك لۇياۋ، ژېي شەنفېك، جاك شيۇلى، تاك شيۇك

ئەزالىرى: جياك چىڭفاك، جيا چۇنلىن، شۇ ژېيۇ، ئېلى راخمان، جاك يۇەنشى، سۇ شياۋجى، تيەن تەيفۇ، كېرىم راخمان، فېك يىجى، مۇھەممەت ئوسمان، ژاك جىڭلوك، ماجىنشېك، جۇ شىپىك، جاۋ شۇ

كورلا شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتىنىڭ ماقالە تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى

گۇرۇپپا باشلىقى: سۇن يۇنشۇەن، يۇەن زې (1994 - يىل 4 - ئايدا ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالغان)

مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى: ئوبۇلقاسىم زۇنۇن

ئەزالىرى: لى لىنتاك، سۇن چاڭخۇا، ژاك لۇياۋ، ژېي شەنفېك، جاك شيۇلى، تاك شيۇك

كورلا شەھەرلىك پارتىيە تارىخى - تەزكىرە ئىشخانىسى

مۇدىرى: لېي شۇمىڭ (1988 - يىل 4 - ئايدا پېنسىيىگە چىقتى)

جياڭ چىڭفاڭ (1988 - يىل 4 - ئايدا ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالغان)

مۇئاۋىن مۇدىرى: چېن دۇڭنىڭ (1984 - يىل 12 - ئايدىن 1989 - يىل 5 - ئايغىچە)

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نىڭ مۇھەررىرلىرى ۋە خىزمەتچى خادىملىرى

باش مۇھەررىر: جياڭ چىڭفاڭ

مۇھەررىرلەر: چېن دۇڭنىڭ، چېن شىگيۇەن، سۇن شۇۋېن، سۇ جيەنچاڭ، لۇ جياخي، ما جاۋشياڭ، زو لۇ، لى جىيۇەن، لىيۇ دۇڭ، دىڭ ئەيلىڭ

خىزمەتچى خادىملار: فاڭ چېنگۋاڭ، لى جياڭخۇا، لۇ ۋېيرۇڭ، ئەن جى، خۇ خۇڭجۇن، مەخمۇت ئوسمان، دەي خۇيمىن، جەمىلە، لىيۇ شياڭۋۇ

كوررېكتورلار: جياڭ چىڭفاڭ، لى جياڭخۇا

سۈرەتكە تارتقۇچىلار: خۇجيەن قاتارلىقلار

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن ۋە تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇۋالغان ئورۇنلار

ج ك پ كورلا شەھەرلىك كومىتېتى

كورلا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى

بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق تەزكىرە كومىتېتى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتى

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»گە مەخسۇس تېمىدىكى ماتېرىياللار بويىچە ماقالە ئەۋەتكۈچىلەر

مەخسۇس تېما	ماقالە ئەۋەتكۈچى	مەخسۇس تېما	ماقالە ئەۋەتكۈچى
زور سىياسىي ۋە-قەلەر	شۇ خەيفىلىك	يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمىتى	جۇ خۇلك
پارتىيە قۇرۇلۇشى	يالك ۋەنشۇن	شېكەر، تاماكا، ھاراق	جاۋ گۈيخۇا، رېن شيېفالك
تەشۋىقات، ماۋا-رىپ	خې ياشيۇلك	كۆكتات	جۇ شىنمىلك، شۇ پىڭشەن
رادىئو - تېلېۋىزە-يە	لى ۋېنخەن	ماددىي ئەشيا	گۈەن شۇچىن
ئىنتىزام تەكشۈ-رۈش	يۇ ۋېنجيا	ئىككىنچى يېنىك سانائەت	جۇلك يۇخىلك، جيۇ يەنچىلك
بىرلىك سەپ	جالك يىلك	يېزا - بازار كار-خانىسى	جيا خېجۇەن، ئەن ئەيىلك
ھاكىمىيەت	ئەن سۇيىلك، شالك لىن	گومىندالك ئىنقە-لابىي كومىتېتى	جالك گۇالىلىيالك
ئارخىپ	سۇ مېيلىلك	مۇھاجىرلار بىر-لەشمىسى	خۇلك يۇەن
سىياسىي كېڭەش	لياۋ فېي، لى جۇنگالك	مەنىۋى مەدەنىيەت	جيۇ يۇلك
خەلق قۇرۇلتىيى	سى ۋىيدۇلك، جالك خۇڭژېن	خەلق قوراللىق كۇچلىرى	جاۋ شۇ، سۇلك خۇاچىلك
تەپتىش	ما يۇلىن	پىلانلىق تۇغۇت	چېن دۇڭنىلك
ئەدلىيە مەمۇرىيە-تى	ۋۇ خۇيچۇن	كادىرلار	سۇ جيەنچالك، جالك چۇن، گۇلك جۇن-شىلك
جامائەت خەۋپ-سىزلىكى	سۇلك يەن، فەن جيانجيالك	ئەمگەك	خۇ پىڭدې، يىن فۇشيۇ
سوت مەھكىمىسى	گو مىلك	ئىشقا ئورۇنلاشتۇ-رۇش	شېن يىجۇەن، يالك لىلك
كومۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى	لى شۇفىلك، فۇ شياۋفالك، سۇ پىلك	خەلق ئىشلىرى	خې گۇالىشۇ، لىيۇ چيەن
ئايالار بىرلەشمە-سى	لىيۇ جىنفىلك، دېلك مىڭمېي	مالىيە	يالك يىچالك، ژالك شىياۋ
ئىشچىلار ئۇيۇشـ-مىسى	لىيۇ فالك	باج	لى جۇنشيەن، ژېي يۇسۇ، لىيۇ يۇە-چىلك
سودا	لياۋ فېي، لىيۇ شيالكې	سودا - سانائەت	لى جيەن، دۇ جۇيچىلك، يالك يىڭخۇلك
مېتال بۇيۇملار	ژالك يۇڭتەي	مال باھاسى	جيا يۈۋۇ، ژالك يەنلىلك، جېلك جىڭ-يىلك
تۇرلۇك مالىلار	پەن يۇپىلك	مۇپەتتىشلىك	لىيالك يۇڭچاۋ
يېمەكلىك	ژالك خېنيەن، ژالك شىڭنىلك	ئۇلچەم	ژالك تۇڭبياۋ

ئاشلىق	لى شىڭسىن، جاۋ بې، پىلاك گېشيا	«گىتتىپاق» گىش ېيجىرىش گورنى	ژۇ نىلاك
يېزا ئىگىلىك ما- شىنىلىرى	لى بىڭيې، ۋالك لۇچىلاك	«تەڭرىتاغ» گىش ېيجىرىش گورنى	شۇ شياۋچۇ
ماشارىپ	يالك ۋەنشۇن، شى خۇگشىن	بېڭشەھەر گىش ېيجىرىش گورنى	دەي ژېنشيۇ
مەدەنىيەت	يۇ يۇڭىلاك	ئاشدەن گىش بې- جىرىش گورنى	لىلاك شۇپىلاك
سەھىيە	جۇ جىجى، لىيۇ جىلى، سۇلاك شاۋ- خۇلاك، سۇن گولى	شەھەر قۇرۇلۇشى	جالاك خۇڭگالاك
پەن - تېخنىكا	جالاك زېخۇي، خۇ جېنجۇلاك، چې دې- جى، شۇ گۇيلۇلاك، جالاك يىجى	پىلانلاش	لى يىشىلاك، جالاك داۋېي
مىللەت، دىن	ياسىن، زېكرۇللا		
تەنتەربىيە	لى يۇڭچىلاك	مۇھىت ئاسراش	شۇ شىنچۇەن
پىلان	تالاك شاۋشۇن	يەر باشقۇرۇش	شې زېشىلاك
ستاتىستىكا	يالاك يېپىلاك	ئۇي - زېمىن	ما شىنسو
تۇرۇلمە ئىسلاھاتى	دەي يۇخۇا	قاتناش	جاۋ جىڭيى
تەمىنات - سودا	جىن زېخەن، ۋالاك شيۇليەن	پوچتا - تېلېگراف	خۇا گوچىن
دېھقانچىلىق	تۇلاك جىلىن، جىلاك ۋېيمىن، چاۋ- خۇا، لىيۇ يىڭشى، يالاك شىشىن، لى گوشۇن، چېن خۇنيەن	ساياباغ گىش ېيجە- رىش گورنى	جۇ يۇلاك
ئورمانچىلىق	ۋالاك جىسلاك	چارباغ يېزىسى	دۇەن جيۇجىلاك، چېن شۇمېي
چارۋىچىلىق	يالاك شياۋدۇلاك، لى جيەنسلاك	پۇخۇي يېزىسى	لىيۇ چېڭجۇن
نەشپۇت	چېن شيا	توۋۇرچى يېزىسى	فېلاك جيەنجياك
سۇ - ئېلېكتر	لى شى، تيې لىلى	شاڭخۇ يېزىسى	ۋالاك يۇتيەن
تۇمۇرىيول	جاۋ كېشىن	لەڭگەر يېزىسى	جياك لىلاك
گېئولوگىيە	ۋالاك گوئېن، جالاك دۇڭىسلاك	يېڭشەر يېزىسى	يالاك شاۋبو
ھاۋارايى	چېن سىجىن	قوشئېرىق يېزىسى	سەي يەنلۇلاك
پۈل مۇئامىلىسى	لو يۇيىلاك، ما لەن، لى گۇەن، جياۋ جۇنپىلاك، لىيۇ دۇلاك، چيەن چۇڭ- گۇالاك، يالاك تيەنلى، يې ۋەنشى، رېن يىجىلاك، گۇ شۇچياك، جاۋ چيولاك، راخمان توختى	قارا يۇلغۇن يېزى- سى	تىلىۋالدى
		ئاۋات يېزىسى	دۇەن جياڭچىلاك
		تېكىچى يېزىسى	ۋالاك ياۋمىن

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» نىڭ ھەرقايسى قىسىملىرىنى تەھرىرلىگەن خادىملار

قىسىم نامى	تەھرىرلىگۈچى	قىسىم نامى	تەھرىرلىگۈچى
كىتابنىڭ باش تۈزگۈچىسى	جيالڭ چىڭخالڭ	17 ـ قىسىم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى	سۈ جيەنچالڭ
ئومۇمىي بايان، كىتابنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە	جيالڭ چىڭخالڭ	18 ـ قىسىم سۈچىلىق	سۈ جيەنچالڭ
چولۇق ئىشلار	دىلڭ ئەيلىڭ	19 ـ قىسىم يوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش	لى جىيۈەن
1 ـ قىسىم تەشكىلىي تۈزۈلۈشى، رايونلارغا ئايرىلىشى	چېن دۆڭنىڭ	20 ـ قىسىم سودا	ما جاۋشيالڭ
2 ـ قىسىم تەبىئىي مۇھىتى	چېن دۆڭنىڭ	21 ـ قىسىم قاتناش	سۈ جيەنچالڭ
3 ـ قىسىم نوپۇس	چېن دۆڭنىڭ	22 ـ قىسىم پوچتا ـ تېلېگراف	سۈ جيەنچالڭ
4 ـ قىسىم شەھەر ـ يېزا قۇرۇلۇشى	چېن دۆڭنىڭ	23 ـ قىسىم مالىيە، باج	سۈن شۈۋېن
5 ـ قىسىم مۇھىت ئاسراش	شۇ شىنچۈەن، چېن دۆڭنىڭ	24 ـ قىسىم پۇل مۇئامىلىسى	لىيۇ دۈلڭ
6 ـ قىسىم پارتىيە ـ گۇرۇھ، تەشكىلاتلار	چېن شىگىيۈەن	25 ـ قىسىم ئىگىلىك باشقۇرۇش	سۈن شۈۋېن، ما جاۋشيالڭ
7 ـ قىسىم ھاكىمىيەت، سىياسىي كېڭەش	چېن شىگىيۈەن	26 ـ قىسىم ماارىپ	زو لۇ
8 ـ قىسىم خەلق ئىشلىرى	لۇجياڭي	27 ـ قىسىم پەن ـ تېخنىكا	زو لۇ
9 ـ قىسىم ئەمگەك، كادىرلار	لۇجياڭي، سۈجيەنچالڭ	28 ـ قىسىم مەدەنىيەت	چېن شىگىيۈەن، تەن داخەي
10 ـ قىسىم ئامانلىق ساقلاش، ئەدلىيە	چېن شىگىيۈەن	29 ـ قىسىم تەنتەربىيە	سۈ جيەنچالڭ
11 ـ قىسىم ھەربىي ئىشلار	چېن شىگىيۈەن	30 ـ قىسىم تېببىي داۋالاش ـ سەھىيە	چېن شىگىيۈەن
12 ـ قىسىم ساناەت	سۈن شۈۋېن	31 ـ قىسىم خەلق تۇرمۇشى	لۇ جياڭي
13 ـ قىسىم دېھقانچىلىق	سۈجيەنچالڭ	32 ـ قىسىم مىللەت، دىن	ما جاۋشيالڭ
14 ـ قىسىم نەشرىيات	سۈ جيەنچالڭ، لۇ جياڭي	33 ـ قىسىم شەخسلەر	لۇ جياڭي، ما جاۋشيالڭ
15 ـ قىسىم چارۋىچىلىق	سۈ جيەنچالڭ	قوشۇمچە	جيالڭ چىڭخالڭ، چېن شىگىيۈەن، جەمسلە
16 ـ قىسىم ئورمانچىلىق	سۈ جيەنچالڭ		

ئاخىرقى سۆز

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» ئاپتونوم رايون، ئاپتونوم ئوبلاست ۋە كورلا شەھىرىدىكى ھەر دەرىجە-لىك رەھبەرلەرنىڭ چەكسىز غەمخورلۇقى، تەزكىرە خادىملىرىنىڭ 9 يىل جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈش نەتىجىسىدە ئاخىرى كۆچپىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

1985 - يىل 5 - ئايدا كورلا شەھەرلىك پارتكوم ۋە شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىرلىكتە «شەھىر-مىزدە تەزكىرىچىلىك خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار» چىقىرىپ، شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى مۇدىرلىقىدا كورلا شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرى - تەزكىرە كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ خىزمەت تارمىقى بولغان پارتىيە تارىخى - تەزكىرە ئىشخانىسىنى قۇردى ھەمدە شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردىن كەسىپلەر تەزكىرىسى توزۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى توزۇش ئىشىنى باشلاشنى تەلەپ قىلدى. پارتىيە تارىخى - تەزكىرە ئىشخانىسىغا 5 شتات بېرىلدى، ئۇلار پارتىيە تارىخىغا دائىر ماتېرىياللارنى توپلاش ۋە «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى توزۇش ۋەزىپىسىنى تەڭلا ئۈستىگە ئالدى.

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى توزۇش خىزمىتى ئاپپاراتلارنى تەشكىللەش، ئورۇنلاشتۇرۇش، ماتېرىيال توپلاش، كەسىپلەر تەزكىرىلىرىنى سىناق تەرىقىسىدە يېزىش - توزىتىش، شەھەر تەزكىرىسىنى باب - پاراگرافلارغا ئايرىش، ئومۇملاشتۇرۇپ توزۇش، ئورىگىنال باھالاش ۋە ئۇنى ئۆزگەرتىش، تەكشۈ-رۈپ بېكىتىش قاتارلىق باسقۇچلارنى بېشىدىن كەچۈردى. ھەر دەرىجىلىك تەزكىرىچىلەر سۆپەتنى 1 - ئورۇنغا قويۇش، ھەم ياخشى، ھەم تېز ئىشلەش، يۈرەكلىك يېزىش، ئەستايىدىل توزىتىش، كىتاب چىقىرىشتا ئېھتىياتچان بولۇش پرىنسىپى بويىچە، بۇ كاتتا مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تاماملاش يولىدا قان-تەرىنى سەرپ قىلدى.

1985 - يىل 5 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە كومىتېتى «كورلا شەھىرىنىڭ تارىخى ۋە تەزكىرىسىگە دائىر ماتېرىياللارنى توپلاش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى. شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنى ئېچىلىپ، شەھەرلىك پارتىيە تارىخى ئىشخانىسى توزگەن «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى توزۇش لايىھىسى (دەسلەپكى لايىھە) بىلەن ئۇنىڭ مۇندەرىجىسى (سىناق نۇسخىسى) ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىپ ماقۇللاندى. 1985 - يىل 12-ئاينىڭ 4 - كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەھەرلىك 1 - قېتىملىق پارتىيە تارىخى - تەزكىرە خىزمىتىنى ئومۇميۈزلۈك ئورۇنلاشتۇردى ۋە سەپەرۋەر قىلدى. يىغىندىن كېيىن شەھەردىكى ھەر دەرىجىلىك ئورۇنلار رەھبەرلىكىنى يەنمۇ كۈچەيتىپ، تەزكىرىچىلىك ئاپپاراتلىرىنى قۇردى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى، كەسىپلەر تەزكىرىسى يېزىشنى ئۈستىگە ئالغان شەھەرگە قاراشلىق 100 نەچچە ئورۇن ۋە تارماقتا تەزكىرە رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ياكى تەزكىرە توزۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، 151 كىشىلىك، مەخسۇس ياكى قوشۇمچە كەسپىي تەزكىرىچىلەر قوشۇنى بەرپا قىلدى. شەھەرلىك تارىخ-تەزكىرە ئىشخانىسى تەزكىرىچىلىك بىلىملىرى كۇرسى ئېچىش، تەزكىرە توزۇشكە كۆرسىتىلگەنلەرنى ئوبلاستلىق تەزكىرىچىلىك كۇرسىغا قاتناشتۇرۇش، «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى خەۋىرى» چىقىرىشقا ئوخشاش تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، تەزكىرە خادىملىرىنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى.

1986 - يىلى ماتېرىيال توپلاش، كەسىپلەر تەزكىرىسىنىڭ مۇندەرىجىسىنى توزۇش باسقۇچى بولدى.

1987 - يىلىنىڭ بېشىدا %50چە ئورۇن شەھەر تەزكىرىسىنىڭ مۇندەرىجىسىگە ئاساسەن، ئۆز ئەھلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، كەسىپلەر تەزكىرىسىنىڭ مۇندەرىجىسىنى لايىھىلەپ، ماتېرىيال توپلاشقا بولغان يېتەكچى لىنكنى ئاساس بىلەن تەمىنلىدى. ماتېرىيال توپلاش خىزمىتى شەھەر تەزكىرىسى تۈزۈشنىڭ جەريانىغا سىڭدۈرۈلدى. 1990 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئازكەم 60 ئورۇن كەسىپلەر تەزكىرىسىنىڭ دەسلەپكى ئورنىنى ئاساسەن قولدىن چىقاردى.

بىر نەچچە يىل ماتېرىيال توپلاش، كەسىپلەر تەزكىرىسى يېزىش قاتارلىق ئاساس خىزمىتى ئارقىلىق، 1990 - يىل 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى شەھەرلىك پارتكوم [1990] 25 - نومۇرلۇق ھۆججەت تارقىتىپ، تەزكىرە بىلەن پارتىيە تارىخى رەھبەرلىك ئاپپاراتىنى ئايرىپ، كورلا شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتىنى قۇرۇشنى قارار قىلدى ھەمدە ناھىيە بىلەن شەھەر بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىنكى تۇرلۇك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئىشلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانغانلىقىدەك ئەھلىيەتكە ئاساسەن، شەھەر تەزكىرىسىدە بايان قىلىنىدىغان ئىشلارنىڭ ئاخىرقى چېكىنى ئەسلىدىكى 1985 - يىلىدىن 1990- يىلىغا ئۇزارتىشنى قارار قىلدى. 1991 - يىل 3 - ئاينىڭ 23 - كۈنى شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتى [1991] 02 - نومۇرلۇق ھۆججەتنى تارقاتتى، ھۆججەتنىڭ روھى بويىچە، كومىتېت ئەزالىرى شەھەر تەزكىرىسىنىڭ ھەر قايسى قىسىم، بابلىرىنى بۆلۈشۈۋالدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە تەھرىرلىك گۇرۇپپىسى ۋە ماقالە تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. تەھرىرلىك گۇرۇپپىسى شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە ئىشخانا-سىدىكى 3 مەخسۇس خادىم بىلەن تەكلىپ قىلىنغان 6 پېنسىيە خادىمىدىن تەركىپ تاپتى، ئۇلار شەھەر تەزكىرىسىنى قىسىملار بويىچە تۈزۈش ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزۈشنى ئۈستىگە ئالدى. شەھەرلىك تارىخ-تەزكىرە ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى جياڭ چىڭفاڭ بۇ كىتابنىڭ باش مۇھەررىرلىكىگە ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزگۈچىلىكىگە بېكىتىلدى. تەھرىرلىك گۇرۇپپىسىدا باش مۇھەررىر مەسئۇل بولۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، يەنە 5 خىل ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن 3ى تاللىنىپ، ماتېرىيال توپلاشقا يارەملىشىشكە تەكلىپ قىلىندى. كېيىن شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتى يەنە تەزكىرە تۈزگۈچى ئورۇن ۋە خادىملارنىڭ داۋاملىق ماتېرىيال توپلىشى ۋە بۇ تەزكىرىنى ئايرىم ھەم ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزۈشتە ئاساس قىلىشى ئۈچۈن، [1991] 06 - نومۇرلۇق ھۆججەت — «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى، مۇندەرىجىسىنىڭ 3- ئورنىنالىنى تارقاتقانلىق توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» چىقاردى. شۇنداقلا قاتلامۇ قاتلام مەسئۇلىيەتنامە ۋە توختامنامە ئىمزالاپ، ۋەزىپىنى، ۋاقىتنى، سۈپەتنى ۋە ھەقنى بېكىتىپ، ئۇلارنىڭ خىزمەت ئاكتىپلى-قىنى قوزغىدى. تەھرىرلىك گۇرۇپپىسى ماتېرىيال توپلاش ۋەزىپىسى ئىنتايىن ئېغىر بولۇۋاتقان ئەھۋالدا بىر تەرەپتىن ماتېرىيال توپلاشنى، يەنە بىر تەرەپتىن بابلارنى يېزىشنى چىڭ تۇتۇپ، يېرىم يىلدىن ئارتۇقراق ۋاقىت ئىچىدىلا، بۇ تەزكىرىنىڭ $\frac{1}{3}$ قىسمىگە باراۋەر كېلىدىغان 373 مىڭ خەتلىك دەسلەپكى ئورنىنالىنى يېزىپ چىقتى. دەسلەپكى ئورنىنالدىن باش مۇھەررىرنىڭ دەسلەپكى بېكىتىشىدىن ئۆتكەنلە-رى ئۇدۇللۇق بەسىلىپ، ئالاقىدار ئورۇنلاردىن پىكىر ئېلىشقا تارقىتىلدى، ئاندىن يەنە مەسئۇل مۇھەررىر تولۇقلاپ تۈزەتكەندىن كېيىن، باش مۇھەررىرنىڭ قايتا تەكشۈرۈپ تۈزىتىشى، ئارتۇق يەرلىرىنى قىسقار-تىپ، كىرىشىدىغان مەزمۇنلارنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشقا تاپشۇرۇلدى. باش مۇھەررىر ئادەم ئىسمى، يەر نامى، يىلنامە، سانلىق مەلۇمات ۋە ۋاقىتنى تۈنجى قېتىم بىرلىككە كەلتۈردى.

1993 - يىل 10 - ئايدا ئازكەم 1 مىليون خەتلىك «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» نىڭ تەكشۈرۈشكە يوللىنىدىغان ئورنىگىنالى پۈتۈنلەي قولدىن چىقتى. 1994 - يىل 3 - ئايدا ئورنىگىنال بەسىلىپ، ئالاقىدار ئورۇن ۋە رەھبەرلەرگە ئەۋەتىلىپ، كەڭ كۆلەمدە پىكىر ئېلىندى. تەھرىر گۇرۇپپىسى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 100 نەچچە تۈزىتىش پىكىرى تاپشۇرۇۋالدى. شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە ئىشخانىسى مەخسۇس

كۆچ ئويۇشتۇرۇپ، تۈزىتىش پىكىرلىرىنى ئەستايىدىللىق بىلەن، بىر - بىرلەپ دەلىللەپ، بۇ تەزكىرىنىڭ تۈزىتىلىشى ئۈچۈن ئوبدان ئاساس سالدى. كورلىنىڭ مەدەنىيەت ساھەسىدىكى ئاتاقلىق زاتلارنى تەكلىپ قىلىپ، تارىخىي ماتېرىياللارنى تولۇقلىدى ۋە ئەدەبىي جەھەتتىن ئىشلىدى، يەنە 4 كىشىلىك گۇرۇپپا تەشكىللەپ، ئادەم ئىسمى، يەر نامى، يىلنامە، سانلىق مەلۇمات ۋە ۋاقىتنى بىرلىككە كەلتۈرۈش خىزمىتىنى قايتا ئىشلىدى. ئاخىرىدا باش مۇھەررىر ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزدى. 1994 - يىل 9 - ئايدا تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە يوللىنىدىغان ئورىگىنال پۈتكۈزۈلۈپ شەھەرلىك پارتكوم ۋە شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەكشۈرۈشىگە يوللاندى، ئاندىن ئاپتونوم ئوبلاستلىق ۋە ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتلىرى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن ۋە ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، نەشر قىلىنىپ تارقىتىلدى.

مەزكۇر تەزكىرىنى تۈزۈش داۋامىدا باشتىن - ئاخىر ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر، ئالاقىدار ئورۇنلار شۇنداقلا تەزكىرىچى كەسىپداشلارنىڭ قوللىشىغا ۋە غەمخورلۇقىغا ئېرىشتۇق، شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتىنىڭ ئىلگىرىكى مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرىمۇ تەزكىرە تۈزۈش جەريانىدا يولۇققان مەسىلىلەر ۋە قىيىنچىلىقلارنى پات - پات سوراپ تۇردى ھەم ھەل قىلىشىپ بەردى. 1986 - يىل 9 - ئايدا كورلا شەھىرىنىڭ تارىخى ۋە تەزكىرىسىنى يېزىش جەھەتتىكى دەسلەپكى مۇزاكىرە يىغىنىدا كۆرگەزمىسى ئۈيۇشتۇرۇلۇق، كۆرگەزمىگە ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى سۇي گۇاڭخۇا قاتناشتى ھەم يېتەكچىلىك قىلدى.

ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتىدىن ئالىي مۇھەررىر جۇڭ شىڭچى تەزكىرىمىزنىڭ مۇندەرىجىسىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، ناھايىتى ياخشى تۈزىتىش پىكىرلىرىنى بەردى، يەنە «چوڭ ئىشلار» قىسمى بىلەن «تەشكىلىي تۈزۈلۈشى»نى ماتېرىيال جەھەتتىن تولۇقلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتىدىن بۇ تەزكىرىگە مەسئۇل مۇھەررىر بولغان سۇ خاۋفا بىلەن خەن خۇي كىتابنى باشتىن- ئاخىر ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ، كەم ماتېرىياللارنى تولۇقلاش، باب - پاراگرافلىرىنى تەڭشەش، سانلىق مەلۇماتلارنى ئىنچىكە سېلىشتۇرۇش، بارلىق مەزمۇنلارنى قېلىپلاشتۇرۇش ئارقىلىق، كىتابنىڭ سۈپىتىنى خېلىلا ئۆستۈردى.

ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتىنىڭ سابىق مۇئاۋىن مۇدىرى جۇڭ يىلڭ، مۇئاۋىن مۇدىرى بەي يۈشىلار كورلا شەھىرىگە كېلىپ خىزمەتلەرنى تەكشۈرگەندە، بۇ تەزكىرىنى تۈزۈشكە يېتەكچىلىك قىلدى ھەمدە ئۇنى قانداق قىلغاندا ئوبدان تۈزۈپ چىققىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا شەھىرىمىزنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بىلەن پىكىر ئالماشتۇردى. جۇڭ يىلڭ، جۇڭ شىڭچى، گو دېفۇلار بۇ تەزكىرە 3 تەكشۈرۈشتىن ئۆتۈپ باسمىغا يوللىنىشتىن بۇرۇن، يەنە بىر قېتىم ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ چىقتى.

ئوبلاستلىق تارىخ - تەزكىرە ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى جىن شياڭخۇڭ تەزكىرە مۇندەرىجىسىنىڭ 3 - ئورىگىنالىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ چىقتى. «يېزا ئىگىلىك 2 - شى تەزكىرىسى»نىڭ باش مۇھەررىرى ۋاڭ يېپىڭ بىزگە يارەملىشىپ، بەزى كۆنلىرى 10 نەچچە سائەت ئىشلەپ، تەزكىرىگە قىممەتلىك تارىخىي ماتېرىياللارنى قوشتى. شۇنداقلا ئەدەبىي جەھەتتىن ئوبدان ئىشلەپ، تەزكىرىنى خېلىلا رەڭدارلىققا ئىگە قىلدى.

تەھرىرلىك گۇرۇپپىسى تەكلىپ قىلغان چېن شىڭيۈەن، سۇن شۇڭبىن، سۇ جيەنچاڭ، لۇ جياخي، ما جاۋشياڭ، زولۇ قاتارلىق پېنسىيىگە چىققان پىشقەدەم يولداشلار ياشىنىپ قالغىنىغا، تېنىنىڭ ئاجىزلىقىغا قارىماي، باش چۆكۈرۈپ جاپالىق ئىشلەپ، ھەم ماتېرىيال يىغدى، ھەم ئالاقىدار بابلارنى يازدى.

ماتېرىيال توپلاش داۋامىدا كورلا شەھىرىگە قاراشلىق ئالاقىدار ئورۇن، تارماقلار، كورلىدا تۇرۇشلۇق ئالاقىدار ئورۇنلار كەسىپلەر تەزكىرىلىرىنى ئەستايىدىل يېزىپ، ماتېرىيال بىلەن پائال تەمىنلىدى. كورلا شەھەرلىك، ئاپتونوم ئوبلاستلىق، ئاپتونوم رايونلۇق ئارخىپخانىلار شۇنداقلا لەنجۇ ئارخىپخانىسى،

كۆتۈپخانىسى ھەمدە شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسىدىكىلەر تەزكىرىچىلىرىمىزنى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ، ئۇلارنى تارىخ - تەزكىرىگە دائىر قىممەتلىك ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى. ئىلگىرى كورلا شەھىرىدە ئىشلىگەنلەردىن ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مەخمۇت ئىسمائىل قاتارلىق بىر تۈركۈم پېشقەدەم يولداشلار تەزكىرىنى نۇرغۇن ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى ياكى نۇرغۇن ماتېرىياللارنى دەلىللەپ بەردى.

كورلا شەھىرى توغرىلىق تارىختا تەزكىرە تۈزۈلمىگەن، بۇ نۆۋەتلىك تەزكىرىنى تۈزۈشتە نۇرغۇن قىيىنچىلىق كۆرۈلدى. مەيلى تارىخىي ماتېرىياللار بولسۇن، مەيلى ھازىرقى ماتېرىياللار بولسۇن ھەممىسى ھەر دەرىجىلىك تەزكىرە خادىملىرىنىڭ تامچە - تامچە تەر ئاققۇزۇپ ئىزدىنىشى، قېزىشى، جاپالىق ئىشلىشى ئارقىلىق قولغا كەلدى، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭدا چۈشۈپ قالغان جايلار يوق دېگىلى بولمايدۇ.

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرماقتا، بىز مەزكۇر تەزكىرىنى تۈزۈش ئىشىنى قوللاپ قۇۋۋەتلىگەن، ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەن، ئۇنى تۈزۈشكە كۈچ چىقارغان رەھبەرلەرگە، ئورۇنلارغا ھەمدە تەزكىرىچىلەرگە سەمىمىي تەشەككۈر ئېيتىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىللە، كۆپچىلىكنىڭ «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»دە كۆرۈلگەن يېتەرسىزلىكلەر توغرىسىدا قىممەتلىك تەنقىد، پىكىر بېرىشىنى سورايمىز.

كورلا شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە ئىشخانىسى
«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» تەھرىرلىك گۇرۇپپىسى
1994 - يىل 10 - ئاي

ئۇيغۇرچە نەشرىگە ئاخىرقى سۆز

سوتسىيالىستىك يېڭى تەزكىرىلەردىن «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نىڭ خەنزۇچىسى 1995 - يىل 9 - ئايدا نەشر قىلىنىپ تارقىتىلغانىدى. مەزكۇر كىتابنىڭ ئۇيغۇرچىسى 2000 - يىل 10 - ئايدا نەشر قىلىنىپ جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى، بۇ كورلا شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنىۋى ھاياتىدىكى خۇشاللىنارلىق ئىش.

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلىش ئىشىغا شەھەرلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى. بىز كىتابنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمە ۋە نەشر قىلىش ئىشىنى ش ئۇ ئا ر تەزكىرە كومىتېتى تەھرىر - تەرجىمە باشقارمىسىغا ھاۋالە قىلدۇق. ش ئۇ ئا ر تەزكىرە كومىتېتىنىڭ مەخسۇس ئەزاسى، ئالىي مۇھەررىر قادىر ھاپىز كىتابنىڭ باش مۇھەررىرلىكىنى ئۈستىگە ئېلىپ، كىتابنىڭ تەرجىمە-سىنى باشتىن - ئاخىر تەكشۈرۈپ بېكىتتى. مەسئۇل مۇھەررىرلىكنى ئەخمەت روزى ئۈستىگە ئالدى. ش ئۇ ئا ر تەزكىرە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، ئالىي مۇھەررىر سابىر ئەلى تەرجىمىنىڭ بېكىتىلگەن نۇسخىسىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى. بىز «كورلا شەھىرى تەزكىرىسى»نى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلىش خىزمىتىگە كۆڭۈل بۆلگەن ۋە مەدەتكار بولغان ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرگە، تەرجىمە - نەشر ئىشلىرى ئۈچۈن جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەن مۇھەررىرلەرگە، تەرجىمانلارغا ۋە بۇ خىزمەتكە قاتناشقان باشقا خادىملارغا چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز.

تەھرىر - تەرجىمە ئىشىدا مەلۇم سەۋەنلىك بولۇشى مۇمكىن، كۆپچىلىكنىڭ تەنقىدىي پىكىر بېرىشىنى قىزغىن قارشى ئالىمىز.

كورلا شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە ئىشخانىسى

2000 - يىل 10 - ئاي

«كورلا شەھىرى تەزكىرىسى» ئۇيغۇرچە نەشرىنىڭ تەھرىرات خادىملىرى

باش مۇھەررىر: قادىر ھاپىز

مەسئۇل مۇھەررىر: ئەخمەت روزى

تەھرىر - تەرجىمىگە قاتناشقۇچىلار: (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى)

ئابدۇرۇپ ئېلى، ئابدۇرېھىم ياقۇپ،

ئابلىزئورخۇن، ئابلىمىت ياقۇپ،

ئەخمەت روزى، ئەخمەت ئىمىنھاجى جۇبەيرى،

بېلىقنىز مۇھەممەت، پولات ھىممەت،

جەمىلە ئابلا، خالىدە قادىر،

زاھىت رەھىم، غۇپور ھۇشۇرنىيازى،

غوجا ئەخمەت يۇنۇس، مەرھابا شاۋدۇن،

مۇھەممەت ھەسەن، مۇھەممەتئىمىن ھاشىم،

نۇرمۇھەممەد دۆلەتى، ئۆمەر مامۇت،

ئېزىزتوختى، ئىسمائىل ئەزىمەت،

تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغۇچى: سابىر ئەلى

كوررېكتور: رابىيە قادىر، پەرىدە تۇرسۇن

《库尔勒市志》维吾尔文版编译人员

主编： 卡德尔·阿皮孜

责任编辑： 艾合买提·肉孜

编译人员： （姓氏以维吾尔文字母为序）

阿不都热依木·亚库甫、阿不都肉甫·艾力、艾合买提·肉孜、阿不力孜·鄂尔浑、贝丽克孜·穆罕默德、艾合买提·依明阿吉·菊拜日、加米拉·阿不拉、甫拉提·依米提、扎依德·热依木、哈丽德·卡德尔、霍加阿合买提·尤努斯、吾甫尔·吾守尔·尼亚孜、穆罕默德·艾山、玛尔哈巴·夏吾东、努尔穆罕默德·多来提、穆罕默德依明·阿西木、艾孜孜·托合提、吾买尔·马木提、斯马依·艾孜买提

验收： 沙比尔·艾力

校对： 热比亚·卡德尔，帕丽旦·吐尔逊

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى جايلار تەزكىرىسى
كورلا شەھىرى تەزكىرىسى
كورلا شەھەرلىك تارىخ - تەزكىرە كومىتېتى تۈزدى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى ۋە تارقاتتى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى 348 №)
ش ئۇ ئا ر گېئولوگىيە - قېزىلما بايلىقلار رەڭلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
رەڭلىك بېتى گۇاڭجۇ دايى رەڭلىك باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 1092×787 مىللىمېتر 1/16
باسما تاۋىقى: 82 قىستۇرما ۋارىقى: 11
2000 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
2000 - يىل 10 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1000 — 1
ISBN7—228—05879—8/K. 847
باھاسى: 140.00